C'est un excellent ouvrage et des plus étendus sur la Matière Médicale. c'est la 2ème édition.

VALENTINI
HISTORIA
SIMPLICIUM
REFORMATA.

MICHAELIS BERNHARDI VALENTINI,

Archiatri Hassiaci & Prof. Medici Gisseni,

HISTORIA SIMPLICIUM REFORMATA,

sub

MUSEI MUSEORUM

titulo antehâc in Vernaculâ edita, jam autem in gratiam Exterorum, sub directione, emendatione & locupletatione AUTORIS,

à

D. JOH. CONRADO BECKERO,

MEDICO ALSFELDENSI,

Latio restituta.

Accedit

INDIA LITERATA,

E Lingua Belgica primum in Germanicam translata,

nunc verò,

ad desiderium Exterorum Latinitate donata, longe auctior reddita, novisque Figuris æneis illustrata

à

CHRISTOPHORO BERNHARDO VALENTINI,

M. B. Filio.

FRANCOFURTI ad MOENUM,

Ex OFFICINA ZUNNERIANA,

Apud JOHANNEM ADAMUM JUNGIUM,

MDCCXVI.

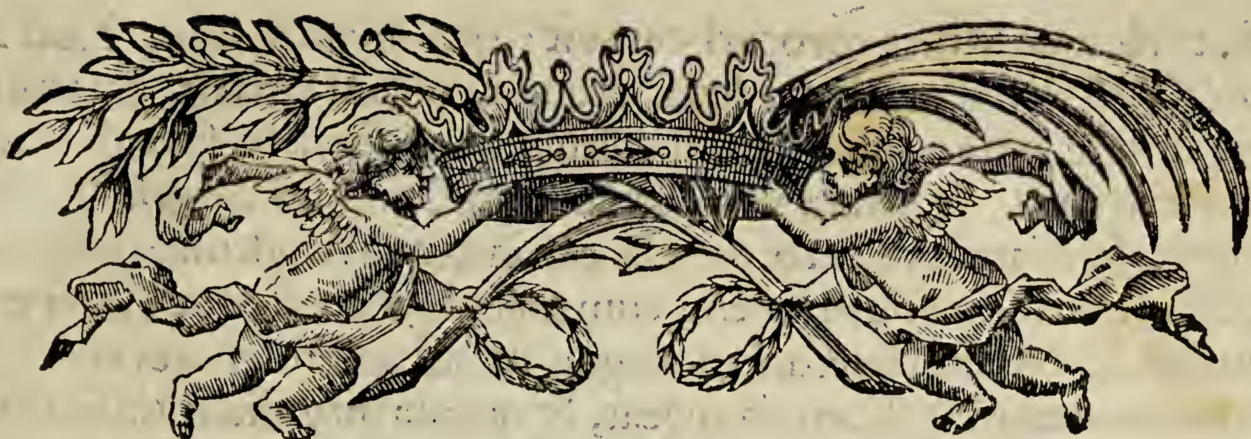

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,

DOMINO
LUDOVICO,

LANDGRAVIATUS HASSIÆ SUPERIORIS
HEREDI, PRINCIPI HERSFELDIÆ, COMITI IN
CATTIMELIBOCO, DECIA, ZIGENHAINA,
NIDDA, SCHAUMBURGO, YSENBURGO
ET BUDINGA, reliq. reliq.

DOMINO MEO CLE-
MENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS, DOMINE CLEMENTISSIME,

Ogitanti mihi de magno aliquo literarum Statore, in cujus nomine hæc mea Latina Versio *Valentiniani Musei* appareat, cujusve patrocinio munita contra obtrectatores perstet, in mentem venit SERENITAS TUA, quam sciebam non solum melioris literaturæ esse amantissimam, sed benigno quoque numine fovere Musas, harumque filios suscipere ornandos. Nec enim prodire in lucem sine tutela, sineque spe patrocinii audebat scriptum, hac præsertim obtrectatorum fœcunditate, neque venire in hominum manus gestiebat sine censura, à tali tantoque peragenda, cujus cum auctoritate, tum judicii acumine sibi asseratur pondus. Qui autem ad utrumque valeat, tuendarum literarum TE majus extare studium velit, explorandis quoque Naturæ mysteriis TE maturius judicandi vim acuerit, sciebam neminem. Est enim hoc SERENISSIMÆ DOMUI TUÆ gentilitium, suscipere patrocinium Musarum, ac consuetudinem in illo tuendo servare. Non defatigabitur posteritas, quin potius voluptatem capiet in prædicanda cum incredibili animi magnitudine, tum inexhausta liberalitate, qua immortalis famæ Princeps LUDOVICUS V. Fidelis, *Abavus Tuus*, A. 1607. d. 7. Octobr. Academiam Gissenam, ab Se Ludovicianam dictam, condidit: qua GEORGIUS II. *Proavus Tuus*, istam ab divino Conditore eodemque Parente suo, quod Marburgensem anno quinto & vigesimo ab Se restauratam, fovere Sibi deliberatum erat, prudenter suspensam, anno 1650. de integro Gissam transferri,

ferri, exulesque Musas revocari curavit: qua divinus *Avus Tuus* LUDOVICUS VI. illam haud secus atque pupillam amavit, amatamque fidei puritate juxta ac scientiarum cultura domi servavit splendidam, exteris æstimatam. Quanta vero Serenissimi Domini *Parentis Tui* cura extiterit, & etiamnum extet tuendæ ornandæque Academiæ patriæ, non necesse est, ut hic commemorem, cum unicuique constet, ac exteri etiam æstiment, admirenturque, quam magnis sumtibus Professores vocet, alat, istorum numerum ac stipendia augeat, & quanta magnificentia secularem Academiæ natalem, Jubilæum vocant, fecerit celebrari. Tantis genitus Parentibus SERENISSIME PRINCEPS! in id semper divinioris animi indole incubuisti, quo virtuti sis simillimus, i. e. quo sanctissimis venerabilibusque Parentis, Avi, Majorumque vestigiis incedas. Quem ingeneratum TIBI vigorem omnibus doctrinæ studiis mira ingenii promtitudine perfecisti, itineribus quoque ac consuetudine summorum Principum usque eo evexisti, ut æquales TE admirentur, ac potentissima Magnæ Britanniæ Regina, æstimandis Tuis virtutibus adducta, gratiosissima animi propensione Sua in aula TE tractaverit: nunquam nisi honorificentissime TE appellaverit: TEque abeuntem cum testificatione Suæ in TE voluntatis dimiserit ornatum. Quod numen Tuum, SERENISSIME PRINCEPS! ut sanctum mihi est & venerandum, ita Musis meis velim esse propitium. Tentabit aditum hic præsens liber, quem pace Auctoris Latinitate donavi, quo præfixo nomine TUO, cum sibi apud exteros auctoritatem conciliet, tum me interpretem apud TE ponat in gratiam. Pro incredibili in literas literatosque amore veniam facies audaciæ, quâ *Tibi*, SERENISSIME PRINCEPS! hoc quantulumcunque munus submissississima animi pietate offero, huicque Versioni meæ SERENISSIMUM NOMEN TUUM sumo præscribendum. Suscipe igitur ac patrocinio TUO dignare præsentem hunc librum, ab subjectissimo TIBI cliente oblatum, in quo, ceu monumento ære perenniore, forsan & nobiliore, posteritas videat, legat, intelligat, Musas nostras, SERENISSIMI DOMINI PARENTIS Tuaque gratia plus semel recreatas, aliquid ex se promsisse ad gloriam gentis TUÆ, & asserendam ab oblivione laudem, Domui Darmstadinæ propriam & peculiarem. Ego DEUM deprecor, ut TE, secundum SERENISSIMUM DOMINUM PARENTEM, Principalis Familiæ decus, ab omni malo periculoque defendat: vita diuturna & integra valetudine beet: spem Principis, aliquando gloriosissime recturi, de TE concitatam, spatio vitæ omnique felicitate comprobet: stirpem denique ac successionem per TE faciat firmari. Sic vovet

SERENITATI TUÆ

Alsfeldiæ pridie Iduum Julii,
A. MDCCXV.

Subjectissimus servus

JOHANNES CONRADUS BECKER, D.

PRÆFATIO.

LECTORI BENEVOLO
S. D.
JOHANNES CONRADUS BECKER, D.

PRodit *in lucem* Amphitheatrum ſimplicium ſ. Muſeum Muſeorum Valentinianum, *Latine à me converſum, quod Clariſſimus Auctor vernacula conſcriptum ante duo luſtra ediderat. Miraberis fortaſſe, quamobrem operoſum hunc laborem mihi imponi paſſus fuerim, qui videretur in res alias melius potuiſſe impendi. Quinimo inanis ac ſupervacaneus videbitur labor, quo tantum ſtudii, tantumque operæ in verſionem Latinam contuli, quæ tantum abſit, ut lucem affundat ſcripto, hujusque ſenſum faciat planiorem, uti potius Auctoris mentem, vernacula ſatis clare ac perſpicue explicatam, obſcuret magis, ſermoneque non cuique artis alumno ſine lexicis cognito involvat. Adhæc in ſuſpicionem factæ ab conſuetudine ac inſtituto Majorum, multorumque noſtræ memoriæ Doctorum, diſceſſionis cademus, quos ſcimus patrio ſermone ſcripſiſſe, ac multa peregrino ſcripta idiomate expreſſiſſe indigena. Quî tandem me non abducere debuerit Zoilorum præſumtio, in vituperandis aliis omnem judicii vim laudemque ponentium, cum mihi verendum ſit, ne maledico dente ſtylum carpant, ac inſtitutum ducant culpandum? Enimvero cum nec quicquam mihi adhuc deliberatius fuerit, quam Doctorum tueri dignitatem, ac ſcriptorum, quæ magno ipſis ſudore conſtant, amplificare uſum: facile me perſuaderi paſſus ſum, ut rerum naturalium artificialiumque Muſeum, è Germanico in Latinum verterem, ſuſciperemque exantlandum, quicquid hic vides laboris. Nec parum me movit cum ſumma Doctoris Valentini auctoritas, quam amplificanda Medicina, & multis*

multis præclarissimis ingenii monumentis, totius Orbis literati judicio consecutus est, aliisque inposterum edendis confirmabit: tum ipsius operis præstantia, in quo tantum non omne, quicquid sparsim apud curiosos invenitur, magno studio ac indefesso labore legimus congestum. Id vero vel maxime dolebant exteri, peregrinitate sermonis, quo Dn. Auctor istud solis Germaniæ civibus reservari voluisse videtur, se ab utilissima istius lectione hucusque fuisse exclusos. Ne igitur sit, quamobrem aliarum terrarum curiosi querantur, quod usura hujus Musei tamdiu caruerint, pace Autoris ac commendatione aliorum, istud eum in sermonem sumsi vertendum, quo ubique terrarum possit prodesse & intelligi. Tantum vero abest, ut operosa mihi molestaque extiterit versio, uti potius ista summa cum delectatione animi perfunctus fuerim, naturæ meæ propensionem secutus, quæ ad literarum studia incensa ejusmodi me non defatigari sinit labore. Et qui utilius locare operam potuerim, qua tanquam insigni aliquo beneficio Exteros demeremur, iisdemque Naturæ Artisque thesauros recludimus. Nemo itaque, nisi literarum rudes, hanc nostram deprecabuntur versionem, qua suæ haud consultum vident literarum ignorantiæ: contra ea summis laudibus extollent eos, qui nescio quo promovendi boni publici prætextu, sed haud prudenti instituto, Doctorum Latinis scriptis in Germanicum vertendis, doctissimorum Virorum arcana, longis vigiliis, multoque sumtu parta, ignorantiæ fratribus, balneatoribus, pharmacopolis, fœminisque ac rusticis produnt, nobilissimam servandorum hominum artem vilescere, Medicos expilari, istorumque honorem & existimationem usque eo explodi prosternique faciunt, ut plebs susque deque habeat, Doctoremne in arte peritum, an tonsorem, Judæum, anum aut alios consulat, Medicinæ scientiam uno alterove medicamento præ se ferentes. Aliam instituti rationem habet Clarissimus Auctor, qui cum facere Medicinam docet, eandemque observationibus illustrat, aut Decisa Medico-legalia cum eruditis communicat, prudenti consilio Latinè scribit, quò artis nostræ honorem tueatur: curiosa verò Naturæ & Artis, quæ rimari præter Medicos aliis quoque volupe est, vernacula prodit, quo utriusque thesauros introspicere liceat cuique. Quæ ne Exteris diutius celentur, Latinè de Germanico expressi, stylo facili & æquali, quem Zoilus tamdiu arrodere desinat, quoad probaverit, se scribere meliori. Te L.B. rogo, ut æquum Te mihi judicem præbeas: quod ad rem literariam adjumentum affero, æqui bonique consulas: institutum magis quam facultatem æstimes: Tibique prorsus persuadeas solo obsequendi amicis desiderio, cupidique Tui promovendi commodi, hoc quicquid est operis, sine ambitione à me susceptum. Vale. Alsfeldiæ *ipsis Idibus Julii, A.O.R. supra millesimum septingentesimum decimo quinto.*

HISTO-

MICHAELIS BERNHARDI
VALENTINI,
ARCHIATRI HASSO-DARMSTADINI, PROF. MED. P. ORD. & REI
OECONOMICÆ IN ACADEMIA GIESSENA INSPECTORIS

AURIFODINA MEDICA

E TRIPLICI NATURÆ REGNO,
MINERALI, VEGETABILI & ANIMALI,
SEU

HISTORIA SIMPLICIUM REFORMATA,

TRADENS ORIGINEM ILLORUM GENUINAM, VIRES & USUM LEGITIMUM,
CUM

INDIA LITERATA

ſeu DISSERTATIONIBUS EPISTOLICIS, à Viris celeberrimis, *Georgio Eberhardo Rumphio, Herberto de Jager, Andrea Cleyero, ten Rhyne* aliisque in India Orientali de aromatum aliorumque exoticorum vegetatione, cultura & negotiatione reciprocatæ ac figuris æneis ad vivum expreſſis illuſtratæ,

EDITIO SECUNDA, AUCTIOR REDDITA
PER

ACCESSIONES NOVISSIMAS,

quibus certiores de ſale Ebeshamenſi, alumine plumoſo, auripigmento, ruſmate Turcarum, ſmalta, hyſterolithis, ſemine eſperatæ, maſtiche, caffé à la Sultane, granis chermes, caſcarilla, terebinthina Veneta, ſale armoniaco, lapide bezoar, ſecundis rajarum &c. relationes & obſervationes continentur.

Pro coronide adjecta eſt

TABULA ICHNOGRAPHICA STADII STUDIIQUE MEDICI.

GIESSÆ & FRANCOFURTI,
Proſtat apud DOMINICUM à SANDE & EBERH. HENRIC. LAMMERS,
M DCC XXIII.

PRÆFATIO.

AURIFODINAM Tibi offero L. B. non hominum consiliis & industria per virgam Mercurialem operosè inquisitam, sed Dei qs. digito ostensam. Quid enim triplex naturæ regnum aliud est quam *aurifodina* à Deo T. O. M. in primæva creatione producta? quid aliud quam cornucopiæ aut profundissima divinæ bonitatis abyssus? Habent hic quæ fodiant Artifices tantum non omnes, cumprimis Aromatarii, Seplasiarii & Pharmacopœi, qui tabernas suas & officinas non sine causa *aurifodinas* vocant, cum è vilissimis, ut gloriantur, sterquiliniis aurum lucrari & conflare valeant. Habent quo panopliam sibi parent Medici pharmaco quovis universali aut auro potabili certiorem. Deus enim de terra creavit medicinam, quam prudens (suadente sacro codice) non contemnet. Imprudentia ècontra, si non insania, est insuper habitis Dei operibus perfectissimis perfectiora meditari, omnia quæ per syncrisin Creatoris conjuncta sunt per diacrisin Anticreatoris dissolvere, texturam naturalem discerpere, in puritate summa impuritatem quærere & tandem è validissimis aut mera capita mortua, aut è temperatis remedia corrosiva & insecura parare. Hinc illæ lacrymæ! hinc funestissimi quoque casus, queis experimenta per

mortes hominum facientes Medicastri coemeteria sagi-nant, dum alii, quibus

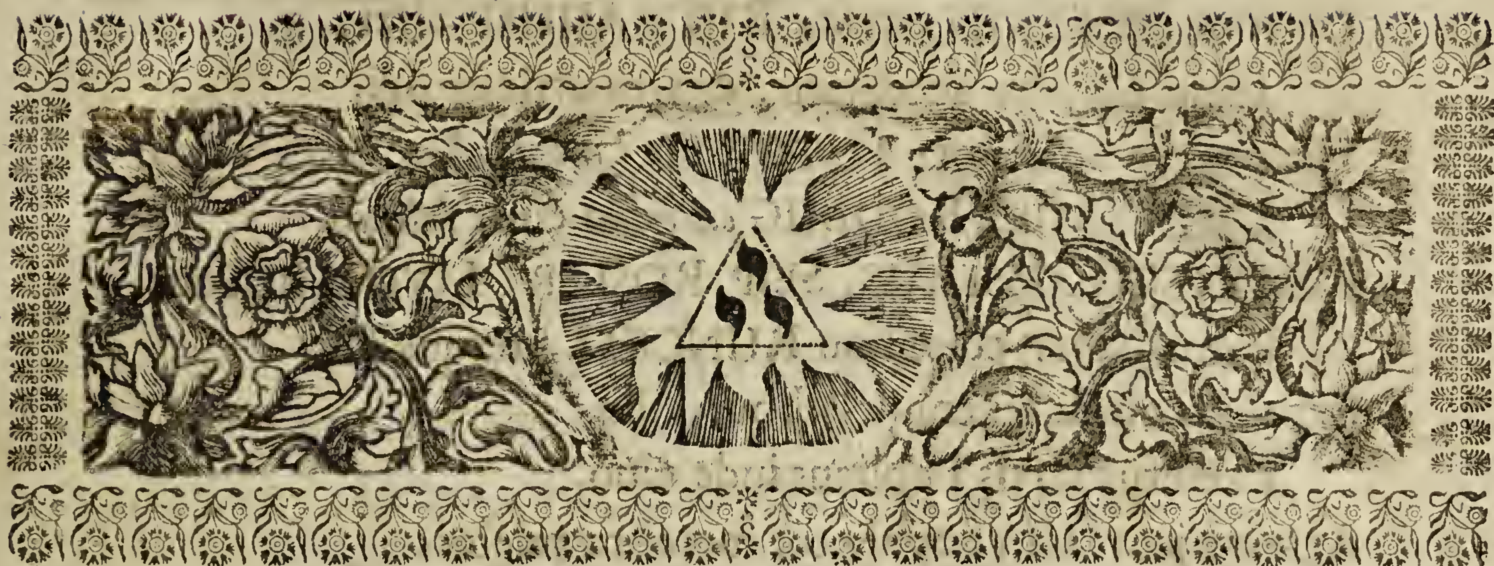
De meliori luto finxit præcordia Titan,

unico eoque simplicissimo medicamento in morborum curatione sæpe plus efficiunt, quam sesquipedalibus compositorum formulis. Videas inde Medicos, in summa licet celebritate constitutos, haud rarò in ruborem dari, si aut lippiens fortè vetula, aut glebam terens rusticus vulgatissimâ quâvis herbâ aut radiculâ morbum curet, quem prolixis multoque pretio constantibus receptis perdomare non valebant. Scelus sanè est uti compositis, (verba sunt *Cratonis* trium Imperatorum Archiatri) ubi simplicia suffecerint. Scelus est calumniis proscindere eos, qui in conscientia convicti periculosa, suspecta minusque secura abhorrent & alios, ut cautius mercentur, adhortantur. *Hippocratem* igitur, *Celsum* aliosque Medicinæ Statores imitemur, oportet, quos simplicissima utplurimum, aut proximè ad illa accedentia in curatione morborum felicissime præscripsisse legimus.

Quo verò eò tutius circa usum & applicationem illorum versemur, originem, generationem, facultates & vires eorum ad unguem addiscere decet, quæ Exoticorum intuitu animadversione quadam, vel si mavis reformatione indigebant. Tentavimus hanc aliquot abhinc lustris in *Museo Museorum* Teutonico primum, mox & Latino idiomate, sub *Historiæ Simplicium Reformatæ* nomine, cum *India Literata*, in gratiam Exterorum edito. Quum verò annis subsequentibus novæ illis sive accessiones sive emendationes factæ sint, operæ me pretium meriturum duxi, si pro supplemento has prioribus maritarem omniaque sub AURIFODINÆ MEDICÆ rubrica publici juris facerem.

Faxit alma Trias, ut opibus inde conquisitis opem feramus omnibus ope & auxilio nostro indigentibus & sic cuncta cedant in Divini sui Nominis honorem, Proximi emolumentum nostramque salutem nunquam intermorituram. Fiat! Scrib. Gissæ die 10. Aprilis A. 1722.

AUTORIS

AUTORIS VITA.

Uæ ratio vitæ, ſtudiorum, quæve laborum,
Proſequar ut voto, LECTOR amande, Tuo
Permittas! Phaëtontis avem moriendo ſecutus,
Si, quod vulgus ait, roſtro obeunte canit.
Effluxi ſêcli medio dum ſeptimus annus
Acceſſit, vitæ ſtamina cœpta meæ.
Auram captavi *Giſſæ*, de ſtirpe Parentum
Germanæ fidei natus utrinque probâ.
JUSTI namque *Pater* tum nomen & omen habebat
Atque VALENTINI: WILLIA *Mater* erat.
Sanguine mox Chriſti mundatus, ſicque renatus,
Turbæ Chriſticolæ pars ego dictus eram.
Tu mihi *Sponſor* eras SIRICI, Tuque DRESINGI,
Hic mihi BERNHARDUS, MICCHAEL alter erat.
Orbilium ſexto tenerâ adhuc mente ſecutus
Anno, cum pueris prima elementa traho.
Mox ea juncta lego: *Donati* regula flectit
Declinanda, ſuis format & illa modis.
Caſibus hinc variis fere ſex exercitus annis
Claſſibus immiſſus, claſſica quæque canam.

Clavum MISLERUS tenuit, RUDRAUFIUS alter,
Huic *Logicam* acceptam, cætera utrique tuli.
Hîc præcepta dabant: PISTOR sua *Græca*, *Latina*
LEUSLERUS: RODAUG *carmina* cum *Melicis*.
Relliqua SCHLOSSERUS, SEIP, ROSLER, LOTICHIUSque
Formabant: colophon RUNCKEL uterque fuit.
Exhaustis cursu sexenni classibus, illis
Exemtus Civis Publicus inde eluo.
Agmine jam facto Sophiæ tot membra celebris
Laudabant meritis dogmata quæque suis.
RUDRAUF hîc *Logicam* repetebat & *entia* mentis,
Mores formabat WEISSIUS atque simul
Quid deceat civem? KAHLERque *Mathemata* signat,
Qui me *Cartesiis* admovet ipse *Scholis*.
STRAUSSIUS in *Physicis Medicisque* arcana reclusit,
HEILAND cum *plantis viscera* quæque secat.
Omnia facundo *Rhetor* PHASIANUS ut ore
Sint dicenda refert: cætera tempus habet.
Non tamen his solis contenta & ad extera vergit
Ignea mens, literis plus repetendo suis.
ETTMULLERUS erant, FRANCUS, WALDSCHMIDIUS, omnes
Quos sequor in scriptis sæpius usque meis.
Publica privatis miscebam prælia verbis,
Præside RUDRAUFFO Tutor & Autor eram.
Tandem Examinibus variis tentatus ab illis
Quos Ordo Medicus Gratus in Arte tenet:
Doctorum cathedram solus sine Præside scando
Convulsos curans disqueputando viros.
STRAUSSIUS hîc Rector, simul & Decanus & Hostis,
Instabat dubiis acrius usque suis.
CARTESIO infensus sequitur RUDRAUFIUS, ille
Vellicat innumeris dogmata nostra modis.
Frustra ac in vanum! ridens delira Scholarum
Somnia principiis ipse triumpho novis.
Singula Doctorum per vota *Licentia* ad altum
Mox in Arte Gradum sponte parata fuit.
Jam vade, occidens, nova nunc Rabelæsia proles,
Morbonam & mortem vah! pete, quære, neca,
In cathedra multos dicunt curarier ægros,
Ad lectum paucos convaluisse malo.

Hæc

Hæc ne de noſtris ſpargantur ſcommata Muſis,
Ad Praxin Medicam protinus ire juvat.
Rhenum ergo ſuperans Bacchi mox occupo terram,
Vangiones tangens, quæ mihi meſſis erat.
Inde Philipsburgum, munitam fortiter urbem,
Evocor, ut turmas Cæſaris ipſe juvem.
Quanta STAREMBERGI me foverit atque NIGELLI
Gratia: vix calamo pinxero forte meo.
Neuque Tuis meritis, Doctor celeberrime WIDTI,
Sufficio innumeris: Dî Tibi grata ferant.
Jactis ſic primis felicis Praxeos annis
Extera mens ardet, laſſa latere domi.
Non aſſanda domi pyra ſunt, nec mammula Matris
Eſt mordenda diu, plura videnda foris.
Quare bonis avibus Rheni provectus in amne
Belgica tunc bello claſſica caſſa peto.
Cymba ſoluta volat, patuit *Rhingovia:* triplex
Electoralis cernitur inde Domus.
Rhenus ubi Mœno junctus *Moguntia* ſurgit,
Qua patet ad reliquas porta parata vias.
Mox & Moſellam capiens illam alluit urbem
Quæ *de Confluxu* nomen & omen habet.
Longius expanſo rivo *Collonia* ſe offert.
Haud procul à *Bonna*, principe ſede novâ
Arnhemii MUYSUM quærens, caupona tenebat
Chirurgo-Medicum, percelebrem ac agilem.
Trajectum ſequitur, *Neomago* ſponte relicto,
Ambo pacifico fœdere clara loca.
Trajecti Muſas celebres Medicosque ſaluto,
VALLANTUM validum, MÜNNIKE & invalidum.
Lugdunum vento delatus & inde ſecundo
Obſervo votis quæque parata meis.
Profeſſor Gallus, qui DRELINCURTIUS audit,
Artus in humano corpore quosque ſecat.
HERMANNUS celebri Doctor mirandus in horto
Indicat è plantis India quicquid habet.
Praxin formabat SCHACHTUS, Mennonia proles,
Carbones inflant MORTIUS atque MAËTS.
VOLDERUS, SENGUERD certabant Experimentis
MUSCHBROEK inventis ſervit utrique ſuis.

 Ordini-

Ordinibus ſacram Belgarum tractus ad Aulam
Hagam, Comitiis quæ celebrata ſuis,
Binis ipſe Viris vah! quantis obvius ibam,
Quorum vix ſimiles totus hic Orbis habet.
NUCKIUS unus erat, ſolus SOLINGIUS alter,
Pluribus è ſcriptis notus uterque ſuis.
Condecorata prior quamplurima viſcera monſtrat,
Vaſa replens cerâ quælibet apta ſuâ.
Poſterior Sellam, Cultros, Hamosque trahendis
Fœtibus è Matris corpore facta tulit.
Delphicus mox Argus miras LEWENHOCKIUS offert
Lentes, queîs Orbis parvula quæque patent.
His culicis partes, omnes & pulicis artus,
Non ſine deliciis, undique viſa patent.
RUYSCHIUS inde ſuis Theſauris *Ambſtelodami*
Percelebris placuit: Mox COMELINUS adeſt,
Plantis exornans raris tum gnaviter Hortum,
Quo Pomona ſuos Floraque fructus alit.
Quot Chirurgorum gazas ferat Amphitheatrum?
Indica quidve Domus? dicier hicce nequit.
ERASMI Patriæ memini quoque *Rotterodami*,
Qua patet ad Anglos, quod meditabar, iter.
Ligneus hîc equus, Trojano major, ubivis
Ad nutum proſtat, vela parata ſimul.
His *Brielam* ſupero, Ponto mox traditus alto,
Duxque Comesque fuit pyxis & urſa minor.
Ridebam incuſſum per Te, CAMERARIE, ſcrupum,
Ridebamque minas Æole mille Tuas.
I nunc & ventis animam committe! ſuſurrat
Alter Ego, hancce viam mox tamen Ipſe terens.
Cuivis, qui mediis validè hîc jactatur in undis,
Nauſea cum vomitu mox ſolet eſſe gravis.
Dum tamen ad Tameſin trudebant carbaſa navim,
Mirum! ceſſabat nauſea & omne malum.
Londinum ad Tameſis tractum ſe extendit & effert,
Urbs Mundo populis aſſimilanda ſuis.
Cruribus hîc parcas, rhedaque veharis oportet,
Aut cymba facili: compita longa nimis.
Vix ingreſſus eram, mox læta novella per urbem
Fertur & adventus PRINCIPIS HASSIACI:

ERNST

ERNST LUDVICUS erat, Patriæ Nutritor & Hæres,
Quod pro felici ſidere tunc habui.
Exhilaratus eô Londini lumina luſtro,
Lumina quæ ſcriptis inclyta facta ſuis.
Sol BOYLEUS erat radiiſque fovere benignis,
Non detrectabat, cuivis ut eſſe ſolet:
Tabidus hic valde, pellis vix oſſibus Ejus
Hærebat, tenero corpore, mente piâ:
Diſcurſu facilis, quô non facundior alter,
Naturam Chymicis diſcutiendo probis.
Furnos cum raris libris, multa experimenta
Tractavi manibus, pace Viri, hiſce meis.
LISTERUS ſequitur, concharum ſcriptor & autor,
Tuque SYDENHAMI, portio magna meæ
Praxeos, in ſcriptis major quàm corpore quondam
Oreque, Morbonæ malleus aſper ades:
Herbis non verbis curas, ſincerus in omni
Curandi methodo, quam Tua Praxis habet.
Exactis aliquot Londini menſibus ultra
Tendebam, viſis pluribus ante locis.
Gallia, tunc bello nondum perplexa, patebat,
Quæ ſimul inſignes continet Arte viros.
Doveram vectus licuit conſcendere navim
Trajectoque freto Gallicus iſthmus adeſt.
Caletum tum porta fuit, *Picardia* portus
Introitusque, viam ripa marina dedit.
Octavo inde die *Lutetia Pariſiorum*
Panditur excelſis turribus alta ſuis,
Quam meritò linguâ Toſcanâ un piccolo mondo
Dicunt, nec muris cincta nec aggeribus:
Copia ſed populi Tibi murus aheneus eſto,
Formicas numeris exſuperando ſuis.
Hic mihi ſi centum linguæ ſint oraque centum,
Vix tamen immenſas eloquar Artis opes.
Nulla dies abiit, quâ non inſigne novumque
Spectarim caſum, nullibi forte datum.
Confluxus rerum tantus tantusque virorum
Quantus vix alibi vaſtior Orbis habet.
Doctorum permagna cohors vivebat in Urbe,
E Medicis pauci complacuêre mihi.

 Pur-

Purgant & saignant, centum clysteria donnant,
    Qua methodo pereunt corpora mille virûm.
Tu mihi DU VERNEY, Sector Celeberrime, in Horti
    Introitu Regii, præ omnibus hisce places.
Omnibus applaudo, quotquot TOURNFORTIUS offert,
    Plantis, mirando hîc ordine dispositis.
HAMELIUS Physicas breviter componere lites
    Sustinet in scriptis, quæ dedit usque suis.
ROQUIUS hebdomatis medio mox colligit omnes
    Quotquot in Arte novas hicce venantur opes.
Exacuit mentem MALBRANCHIUS, Autor in Orbe
    Famosus: Chymici munus agit L'EMERY.
Paucis: Cuncta patent, prostant venalia cuncta,
    Si nihil attuleris, ibis Homere forâs.
Nil tamen æque mihi, nil fortunatius unquam
    Contigit ac olim PRINCIPIS HASSIACI
Gratia: Magnanimi Victoris nempe GEORGI,
    Quem tunc Parisiis mox veneratus eram.
Versalesum abiens auro fulgentia tecta
    Miror: Rex intus Sol mihi solus erat.
Immortalis is in Statuis, nec pluribus impar,
    Impar erit morti, viribus impar erit.
Jam reditum meditor, patriosque revisere lares
    Intendens Gallis mox valedico meis.
Ad Patriæ fines *Campanæ* nomine nota
    Me duxit regio, dulcia vina ferens.
Hanc si relliqueris mox *Lotharingica terra*
    Se offert, *Nancejo* fortior usque suo.
Alsatos tandem prodit sic dicta *Taberna*,
    Angustis montis passibus apta suis.
Hinc *Argentinæ* turris fere ad æthera scandens
    Spectatur, summo culmine nota suo.
Infaustam faustis avibus progressus ad urbem
    Turmas innumeras miror in urbe novas,
Omine proh tristi! vix unus vertitur annus,
    Classica quin caneret Gallus in urbe sua.
Fax erat Aurell Ducissa petens repetensque
    Dotem, de reliquis disqueputando bonis.
Hæc fatalis erat Spiræ, Wormatiæ & omni
    Confinio: flammis cuncta perusta malis!

Argen-

Argentina vale! valeas Doctiſſime SCHEIDI!
    Tuque Valentini ſis memor usque tui.
Durlacum attingens ſpecto confinia caſtri
    Cæſarei, quondam Praxeos illa meæ
Rudera, quæ mitto; mox *Heidelbergica* turris
    Eminet: hæc FRANCUM dat mihi ſponte ſuum.
WINCKLERUM Archiatrum, vultu triſtique ſevero
    Arreſtô vinctum, quæſii & indolui.
Dolia magna locus, ſed maxima Principis aula
    Commonſtrat, Bacchum digna replere ſuum.
Heidelberga *viam montanam*, à montibus ortam,
    Siſtit: Cattorum mox Melibocus adeſt.
Tranſeo *Darmſtadium*, *Francorum* maximam ad *urbem*
    Tendens: hæcce viæ terminus eſto meæ.
Vix Patriæ glebam calco & promotio duplex
    Imminet, exilii clauſula facta mei.
Doctores fiunt Sacri, Juſti, Medicique,
    Inter poſtremos ordine primus eram.
Poſt accedebat *Phyſices Profeſſio* Giſſæ,
    Cui nunquam viſa heîc experimenta tuli.
Decem poſt annos *Medicorum* me vocat *ordo*,
    Cui ſimul ac Sophico dogmata noſtra probo.
Publicus in cathedra clamando & diſqueputando
    Privatim multis ſervio in Arte Viris.
Ter ſum Magnifici *Rectoris* munere functus,
    Ceu præter votum vota tulere meum.
Decani officium mihi ſæpius obtulit Ordo
    Conſeſsûs Medici, ſæpius & Sophici.
Libros diverſos (abſit jactantia,) ſcripſi,
    Queîs ſtruo Philiatros nocte dieque meos.
Giſſenam Phyſicam, *Medici* poſt dogmata *Curſûs*,
    Praxi cum dupla, *Caſibus* & variis.
Pandectas Medico-Legales atque *Novellas*,
    Muſeum Latio jam modò reſtituo.
Plantarum ſequitur *deſcriptio* & *Amphitheatrum*
    Brutorum: Chymicis clauditur omne probis.
Sic ſteti in Illuſtri per ſex ferè luſtra Lyceo,
    Huicque, juvante DEO, commoda multa tuli.
Non tamen Haſſiacis tantùm ſum natus Athenis,
    Muſis & peregrè non peregrinus eram.

Cæſa-

Cæsaris hîc prima est: abhinc *Patavina* secunda:
Tertia *Prussiaca* est: quarta perennis erit.
Me tandem *Archiatrum* sibi vult CELSISSIMA PRINCEPS
Butsbaci, Patriæ Mater & Alma Patris.
Filia Theiologi MÜLLERI erat *accola thori*,
Conjugii septem *pignora* nata mihi.
Relligio mihi sacra fuit, fuit illa saluti,
In Christum propriâ vivitur hîcce fide.
Crux mihi Mundus erat: Mundo sæpissime crucem
Fixi: Justitiam semper amantis amans.
Hæc mea *Vita* fuit bis sex fere cognita lustris,
Vita mihi multo ducta labore vale.
Quod superest animam manibus commendo benignis
Christi salvificis, qui mihi Finis erit!

INTRO-

INTRODUCTIO
DE
MUSEIS CURIOSIS ET SIMPLICIBUS ILLIC OCCURRENTIBUS IN GENERE.

Otam meretur ſingularem, quod DEUS T. O. M. ſub primævâ rerum productione quamcunque nunquam non bonam obſervaverit: id quod non tantùm quinquies ſigillatim in hiſtoria creationis cuilibet additur, ſed & de omnibus conjunctim ſingulari cum emphaſi repetitur, dum Spiritus S. §. 31. *Cap.* 1. *Geneſeos* expreſsè dicit: Viditque DEUS cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Noverat ſcil. Summus & Omniſcius rerum Creator, ex divinâ ſuâ æternaque providentiâ, fore, ut homo ingratiſſimus, poſt lapſum Adamiticum, eò ſe abduci pateretur, ut creaturas ſuas, non ſine ſtupendâ bonitate & elegantiâ productas, quovis modo reformaturus & uberiorem illarum perfectionem tentaturus ſit; quapropter ad ineptam hanc & omninò temerariam arrogantiam convincendam Spiritus S. omnium & ſingularum creaturarum perfectiſſimam bonitatem toties repetiit & expreſſione ſingulari inculcavit. Non dicam jam vaniloquos & fraudulentos Chryſopœos, noſtris diebus in Aulis Magnatum adeò frequentes, heîc ſuam obtinere paræneſin, dum metalla viliora, ſeu, ut loquuntur, ignobiliora, pro immaturis & non non ſatis bonis à ſe habita, in nobilia & pretioſiora, aurum ſcil. & argentum, transmutare, ſicque DEI creaturis majorem perfectionem affricare ſatagunt: cùm obſcura illorum miriſque ambiguitatum tenebris involuta ſcripta (è quibus integram *Bibliothecam Chymicam* formarunt Genevenſes) artem illam ſatis ſuſpectam reddant, ipſaque experientia teſtetur montes illorum & panaceas, nil niſi aurum parturientes, utplurimùm ridiculum tantùm murem eniti. Illud potius hâc vice cuilibet penſitandum offero, annon & Medici hujus ſe pervicaciæ participes reddant, quotquot creata à DEO medicamenta naturalia, quæ ſimplicia vulgò audiunt, ſi non prorſus inſuper habent, non tamen eâ, quâ decet, ſollicitudine inquirunt & examinant, ſed illorum uſui aut ſeſquipedales Galenicorum formulas, quas recepta vocant, aut arte Chymica inde extortas Quint-eſſentias, Spiritus, Olea, Salia, Extracta & ſimilia ſubſtituunt, ſub ſpecioſo quidem, ſed prorſus inani, prætextu, quod purum ab impurô, bonum à malô ſeparare ſtudeant. Nonne quoque hæc talia creaturarum DEI reformationem dicam an emendationem ſapiunt? Quî cum Sacra hæc Scripturâ concordant, quæ omnia, quæ fecerat Dominus, valdè valdè bona teſtatur? bona ſcil. quoad eſſentiam, bona quoque quoad virtutes & effectus. Quodſi forte regerant multas adhuc fæces & impuritates inutiles remanere, quas eam ob cauſam terram damnatam, imò caput mortuum vocare conſueverunt: ſciendum, caput ſic dictum ab illis mortuum neutiquam in ſimplicibus, eâ ſub formâ, exſtitiſſe, ſed ab hominibus ignis ope ſic productum fuiſſe, quem *Helmontius* eam ob cauſam haud immeritò mortem in manu artificis olim appellavit. Relinquatur illud, inter alias particulas, in texturâ & mixturâ à DEO T. O. M. numero, pondere & menſurâ optimè combinatas, & non minus vivâ multoque efficaciore vi gaudebit, quàm omnia ſalia, ſpiritus & olea per artem elicita. Quodſi autem ea, quæ DEUS conjunxit & qs. maritavit, humanâ ſuperſtitione aut arrogantiâ ſeparentur, è terrenis & in mixtione ſua nobiliſſimis ac optimis particulis nil niſi capita mortua, terras damnatas & inutilia terræ pondera efficiunt. Crede, mî *Pyrophile,* hanc unam è ponderoſiſſimis eſſe cauſam, quòd noſtris temporibus tot morbi incurabiles (de quibus *Seidelius* integrum libellum conſcripſit) numerentur, contra quos DEUS T. O. M. dubio procul certa etiam remedia, è terrâ ſcaturientia, creavit, modò debitâ diligentiâ curaque in eadem inquireretur, ac, ut Creator ineffabilis illa produxit, immutata relinquerentur. Poſtquam verò compoſitioni dicam, an confuſioni, humanæ & per ignem diſcerptæ corruptioni

confi-

confidimus, ſimplicia autem, à Deo è terrâ producta & à Sapiente non contemnenda, inſuper habemus, mirum non eſt nobiliſſimam medendi artem à tot retroſeculis non tantum pauca, aut omninò nulla in Praxi incrementa cepiſſe, ſed & à priſtinô decore & nobilitate plurimum degeneraſſe. Reſpiciamus, quæſo, effluxa (quibus Primicerii & Parentes Medicorum, *Æſculapius*, *Hippocrates* & alii ferè ſolis ſimplicibus in medendo utebantur) tempora, & oppidò eluceſcet, tunc inſigniores & notabiliores, quam ab hodiernis Chymicis expectantur, curas obſervatas fuiſſe; unde tanto illi honore mactati tantoque in pretio habiti fuerunt, ut tempore neceſſitatis tantum auri & argenti, quantum poſtularant, illis oblatum, ſumma in veneratione habiti, tandemque, more Ethnicis conſueto, in Deorum numerum evecti fuerint. Conſulatur & quotidiana experientia, ac facilè apparebit illos affectus, qui prolixis iteratisque formulis, tincturis, eſſentiis & quinteſſentiis nequicquam cedere voluerunt, uno, eoque ſimpliciſſimo, à Deo per naturam ſuppeditato, feliciſſimè ſublatos & ſubjugatos fuiſſe. *Helmontius* ſupralaudatus hoc in proprio quondam corpore experiebatur: & licet Chymicus experientiſſimus & ſubactiſſimus per ignem (ut ſe vocat) Philoſophus fuerit, fateri tamen cogebatur, quod, cum per nulla medicamenta compoſita ſublevari potuerit, tandem unico è ſimplicibus, eoque viliſſimo, ut videri poterat, remedio curatus fuerit. Poſtquam enim ſub ipſis juventutis annis Virginem Nobilem, eamque ſcabioſam (cui valedicebat) manibus teneret, hujusque chirothecis luderet, hoc amoris ſui præmium reportabat, ut ſimili morbo infectus veritatem proverbii experiretur:

Morbida facta pecus totum corrumpit ovile.

Cum ergò pertæſus hujus rei Medicos quosdam Celebriores conſuleret, venæſectione, purgantibus & decoctis longis ſic exhauriebatur, ut neque manus, neque pedes ſuum amplius officium, eâ qua decet ratione, facere potuerint, eâdem ſemper facie incedente ſcabioſo *Helmontio*. Quapropter tandem ſolo crudoque ſulphure externè uſus intra breve temporis intervallum cum priſtinâ ſanitate in gratiam redibat; uti caſum hunc bis in ſcriptis ſuis, ſcil. *Part.* 1. *Tr. Scab. & Ulcera Schol. & Part.* 2. *de Febribus fuſius* recenſet. Ne verò quis exiſtimet, & in contrarium opponat, hoc tantum de compoſitionibus Galenicis intelligendum eſſe, neutiquam ſimul de Præparatis Chymicis, en! alium, eumque omnibus Doctoribus Practicis notiſſimum, caſum, qui Verſaleſii in Aula Regis Gallici ſe truſit ubi Delphinus, Princeps Regius Hæreditarius, febri quartanâ corripiebatur. Jam unusquisque facile hariolari poterit omnes ſtatim Archiatros Archiatrorumque Comites conſultos fuiſſe, qui nulla non, etiam pretioſiſſima, elixiria, eſſentias & extracta antifebrilia, dubio procul, diu præſcripſerant, quibus tamen febris contumaciſſima non cedebat. Tandem hinc adeò famoſus *Talbotius* ex Angliâ, ſuâ Chinâ Chinâ inſtructus, accedebat, eaque paucos intra dies Principem hunc Regium in integrum reſtituebat, & ob curationem hanc felicem non tantum plura coronatorum millia reportabat, ſed & pro communicatione hujus arcani (à Rege Ludovico XIV. poſtmodum, in gratiam ſubditorum, non ſecus ac cum ipecacuanhâ nuper factum, typis mandati) non contemnendam auri ſummam lucrabatur: quemadmodum hæc omnia, in gratiam Haſſorum noſtrorum, aliquot ante annos in ſpeciali *de Chinâ Chinæ Diſputatione*, heîc Giſſæ ventilatâ & in *Polychreſtis noſtris Exoticis* legendâ, fuſius deſcripſimus. Quis jam inficias ibit, ſimplicia hujuscemodi naturalia & ſpecifica multò majorem, quam alia per artem inde facta compoſita, efficaciam habere? & licet neque hæc, neque alia Chymicè præparata penitus rejiciam, multo minus hæc in illorum præjudicium intelligi velim, cum & ipſe non rarò iis utar: attamen priora ſimplicia eapropter non ſtatim aut minoris facienda, aut omnino inſuper habenda, ſed majori, quam hactenus factum, diligentiâ excolenda ſunt: eoque magis, quod hæc ipſa non tantum emolumenti, quod præſtant, ſed & delectationis, quam curioſa inde pectora expectant, intuitu, prioribus longis paraſangis præferenda ſint. Jungantur, ſi placet, & in ordinem redigantur omnia ſalia, ſpiritus, olea & ſimilia, videaturque, an eâ ratione ſuperbiant, ac varia ſimplicia, in tot Curioſorum Muſeis ludentia & oculos paſcentia, mineræ ſcil. omnis generis, lapides figurati, conchæ, radices, flores, quadrupeda exotica, aves, piſces & ſimilia? & quamvis Inclytus *D. Major Cap. VI. Judicii ſui de Muſeis Curioſis in genere*, Germanicè olim editi, dubitare videatur, an ullibi locorum perfectum & omnibus numeris, ordinis intuitu, abſolutum Muſeum rerum naturalium habeatur? in unoquovis tamen erit, quod animum rerum harum avidum tenere recreareque poterit: adeò quidem, ut Sapientiſſimus Regum, Salomo, in omni gloriâ & majeſtate ſuâ, nullibi majorem, quam in rebus ejusmodi naturalibus complacentiam invenerit, cum *Lib.* 2. *Regum cap.* 4. *ꝟ.* 33. non tam de ſummâ ſuâ Poteſtate aut Majeſtate Politicâ, quam potius de arboribus, de cedro, quæ eſt in Libano, usque ad hyſſopum, quæ egreditur è pariete: ut & de quadrupedibus & avibus, de reptilibus & piſcibus diſſeruerit; & quoniam alibi ſimiliter, ſcil. *Eccl.* 2. *ꝟ.* 4. ipſemet gloriatur, quod ſibi vineas, hortos, piſcinas & ſimilia ædificarit, omnesque plantarum ſpecies procuraverit, dubium nullum eſt, quod ſimili quoque Muſeo rerum naturalium gaviſus fuerit. Quodſi jam famigeratiſſimus Germaniæ Orator *D. Schuppius* ſuo tempore exoptavit, ut *Salomonis Phyſicam & Hiſtoriam Naturalem* (quam conſcripſiſſe dicitur) unquam vidiſſet: multo magis pretioſiſſimum ejus & inæſtimabile Muſeum &

Theſau-

Thesaurarium me vidisse desiderarem. Dilucidiora adhuc & planiora Regis Hiskiæ Musei vestigia in Sacris, scil. *Lib. 2. Regum cap. 2.* occurrunt, ubi præter aurum & argentum, in Thesaurario Regis obvium, varia pariter aromata & olea observata fuerunt; quemadmodum & alii Reges Ethnici in regionibus orientalibus similes thesauros, è curiosis naturalibus constantes, in certis receptaculis asservasse leguntur. De *Inga* sanè, Rege Peruvianô, scribitur, quòd tantùm non omnia animalia, aves, homines, arbores cum foliis & fructibus, ex merô aurô sibi conflari & asservari curaverit. Non minus Mexicanorum Rex *Montezuma* similia simulacra auro atque gemmis repræsentasse & alioquin varia animalia exotica, aves & similia in certis receptaculis & theriotrophiis, pro delectatione sui, aluisse legitur. Quam pretiosa verò & insolita rariora Indiarum Mogol in VIII. maximis repositoriis Agræ asservari curaverit, *Erasmus Francisci Part. 3. Horti sui Indici pag.* 1438. testatur. Abhinc in Africam trajicientes observamus Ægyptiorum Regem *Ptolomæum Philadelphum* (qui circa annum mundi 3666, sicque 283. annis circiter ante nativitatem Christo floruit) multos, eosque pretiosissimos, quoque thesauros collegisse, & si non perfectum ac omnibus numeris absolutum rerum naturalium Gazophylacium, attamen certa rariorum suorum receptacula habuisse, de quibus rerum Judaicarum Scriptor *Josephus lib.* 12. *Antiq. Jud. cap.* 2. consulatur. De insolitis *Ibraham Bassæ* collectaneis, Constantinopoli videndis, jam prolixus non ero, dum plura, quæ de vitâ Ejus recensentur, fabulæ Romanæ, ad fallendum tempus excogitatæ, quàm veritati mage consentanea videntur. Quàm pretiosi igitur hi Regum Ethnicorum thesauri videri possent, longe tamen utiliora æquè ac curiosiora sunt Musea & Gazophylacia nostris temporibus in Europâ, non tantùm in Aulis Magnatum, Collegiorum & Societatum Illustrium, sed & penes complures privatos occurrentia, cùm in his non tantùm insana auri pondera, gemmas & similia, sed & omnis generis naturalia & exotica rariora, vegetabilia, animalia, lapides, mineras &c. contemplari liceat, è quibus Dei T.O.M. Omnipotentia & Omniscientia luce meridianâ clarius elucescit. Testatur hoc pretiosissimum non minus quàm rarissimum *Museum Cæsareum Viennense*, è quô jussu Clementissimo S. C. Majestatis, Invictissimi & Victoriosissimi LEOPOLDI Magni, gloriosissimæ recordationis, aliquot icones & figuræ æri incisæ Miscellaneis S.R.I. Academiæ Naturæ Curiosorum annuis insertæ fuerunt. Testatur idem pariter *Museum Regium Hafniense*, à D. Oligero Jacobæo eleganter recensitum & tersissimis inscriptionibus exornatum; cui quamproximè accedebat decantatatum adeò *Gottorpiense*, à Dn. Oleario luci publicæ expositum, sed, quod dolendum, subsequentibus temporibus simplicibus quamplurimum exhaustum & privatum; & licet famigeratissimum simul *Gazophylacium Electorale Saxonicum*, quod Dresdæ est, maximam ad partem è rarioribus artificialibus, horologiis, armis, numismatibus & similibus sit conflatum, haud pauca tamen corpora naturalia, indeque præparata Chymica secretiora, illîc occurrunt, prout è Zeileri scriptis elucescit, fusiusque à Tobia Beutelio in Cedreto Elect. Saxonicô ostenditur: cui Dn. Erbachius, ut audio, propediem catalogum *Musei Ducalis Vinariensis*, conchis exoticis instructissimi, juncturus erit. Ast quanta non *in Theatro Anatomicô Amstelodamensi* spectantur! Quanta non in ambulacro *Horti Medici* & *Theatri Anatomici Lugdunensis* in Bataviâ! peculiaribus libellis, illîc veneuntibus, descripta. Quàm admiranda facie ludunt ea, quæ Societas Regia in *Collegio Greshamensi Londini* Britannorum colligit, naturalia, prolixo satis commentariô descripta! cui parum vel nihil cedit *Theatrum Scheldonianum Oxoniense*, similibus exoticis superbiens. Nec in Galliâ, cumprimis Lutetiæ Parisiorum, prope Theatrum Anatomicum, in atrio Horti Regii, ut & in *Gazophylacio Regiô*, in Fano *S. Dionysii*, similia rariora naturalia desiderantur, quorum catalogi quoque lucem aspexerunt publicam. In Italia equidem tot & tam completa Musea publica non habentur, nisi quod *Florentiæ* in Laboratoriô celeberrimô Magni Ducis Toscaniæ, *Pisæ* penes Facultatem Medicam, *Bononiæ* in Museo ab Illustrissimo Comite Marsigli novissimè fundato, atque *Romæ* in Collegio Medico haud pauca etiam spectentur: interim nunquam non illîc æquè ac in vicinis Regnis, Neapolitano & Siciliæ, Curiosi nonnulli, iique maxima ex parte Eruditi, se truserunt, qui similia exotica sollicitè & cumulatim collegêrunt. Inter illos Itinerariorum Scriptores Illustris *Johannis Francisci Habelæ*, sacri ordinis Hierosolymitani & Vice-Cancellarii Insulæ Malthæ, *Gazophylacium Melitense*, cujus Dn. Niderstatt in Descriptione Insulæ hujus cap. 5. pag. 17. mentionem fecit, extollunt. Nec minus famosum est *Petri Castelli Museum Messanense*, quod Thomas Bartholinus in diversis Epistolis dilaudavit. Quò *Pauli Bocconis*, *Vincentii Cioffi*, *Joh. Vincentiæ Portæ*, *Donati Eremitæ* & *Fabii Columnæ* rariora, *Neapoli* conspicua: Athanasii item *Kircheri*, *Barberini*, *Burghesii* & *Farnesii* naturalia, *Romæ* occurrentia, referenda sunt; & quanta non *Bononiæ* penes Ulyssis Aldrovandi hæredes? Quanta *Veronæ* penes Ludovicum Moscardum, (cujus Museum linguâ Toscanâ evulgatum)! Quanta *Milani* in Gazophylacio Septaliano, pariter typis expresso! quanta non *Patavii* apud Dnn. Salam, Speronium, Ursatum, & tandem *Venetiis* in ædibus Rosini, Foscarini, Grimani & templô D. Marci occurrunt. Interea non opus est, ut omnia & singula Musea exotica maximis, quæ requiruntur, impensis pervagemur, cùm in Germaniâ

vicinis-

vicinisque Regionibus similia, etiam in privatorum haud paucorum ædibus, occurrant, quorum catalogum prolixum in supralaudati *D. Majoris Judicio de Museis in Genere* videre licet. Hinc personatus ille Wigandus (seu potius *Willius*), in eleganti *de Philiatrorum Germanorum itineribus* libello, Medicis Teutonicis quondam consulebat, ut potius ipsam Germaniam, quam Italiam, Galliam & alias Exterorum plagas itineribus suis emetirentur. Eorum hac vice tantum mentionem faciemus, quæ lucem hactenus publicam aspexerunt, inter quæ *Museum Wormianum* optimò jure agmen ducere poterit, utpote quod unum ex instructissimis, adeoque instar omnium esse poterit, cum ab Autore ipso, Dn. Olao Wormiô, Archiatro Regio & Professore Hafniense, collectum & accuratissime descriptum fuerit. Secundum ab hoc locum tenet utrumque *Beslerorum* Norimbergensium *Gazophylacium*, è meris ferè iconibus conflatum, & numerum exoticorum si spectes, priori facile cedens. Sequitur hæc *Museum Brackenhoferianum*, Argentoratense, à Dn. Bockenhofero elegantibus descriptionibus ob oculos positum: utut optandum esset, ut ab Autore b. m. ipso describi potuisset, qui ingentem MSS. & ex parte æri insculptarum figurarum apparatum hæredibus reliquit, quæ lucem publicam eô majori jure mererentur, quod omnibus accurata descriptio & historia naturalis juncta est, quam in *Museo Petiveriano* (in Anglia usquedum sua indies incrementa sumente & in Extractis menstrualibus, ut vocantur, A. 1701. Mens. jam p. 88. dilaudato) quis desideraret. De reliquis pauca, nisi catalogi quidam typis expressi sunt, inter quos *Consulis Laurentii* Lipsiensis *Gazophylacium & Index Musei Speneriani* hactenus innotuêre, quod ultimum tamen post obitum B. Speneri hinc inde distractum & separatum fuit, à Dn. Fratre, Consiliario & Medico Regio, nunc reparatum; quod idem Celeberrimo *Museo Hermanniano Ceylanicô* Lugduni Batavorum & nuper admodum *Dn. Peykenkampii Gazophylacio Marpurgensi* quoque accidisse constat. An *Museum Ambonicum Dn. Rumphii*, linguâ Belgicâ conscriptum, & ab Editore Halmâ c. figuris tersissimis editum, sua mox complementa sit visurum, dies nos & tempus docebit. Omnibus his meritò Repositoria Aromatum & simplicium, in *Ædibus Mercatoriis Societatis Indicæ*, tam Orientali, quam Occidentali, *Ambstelodami* videndis, occurrentia, ut & Aromatariorum, in Emporiis Maritimis viventium, reconditoria accensere poteris, utpote quæ non tam nudæ contemplationi, quam usui bonoque publico destinata sunt, dum èecontra de prioribus valet illud: Quid juvat aspectus, si non conceditur usus?

Et eandem ob causam tam proficua simplicium (seu ut audiunt) *Materialium Cameræ*, in Emporiis S. R. I. Celebrioribus, Lubecæ, Hamburgi, Lipsiæ, Francofurti & Norimbergæ, pro optimis Museis habendæ sunt; unde & Aromatarii quidam & Pharmacopœi Curiosi aut rariora tantum, aut simul omnia simplicia, quæ in usus varios trahuntur, descripserunt. Priorum facile primicerii sunt *Ferdinandus Imperatus* ejusque filius *Franciscus*, qui Parentis sui naturalia, Neapoli conspicua, ope Colantonii Stelliolæ, typis publicis conscripsit. Similiter *Franciscus Calceolarius*, Veronensis, Museum suum per Benedictum Cerutum evulgavit; quos è Germanis nostris *Christophorus Vielheuerus* in descriptione simplicium exoticorum cum fig. & *Gottofredus Nicolai* in Museo Curioso, per Christianum Warlizium, Med. D. edito, imitari conati sunt. Inter posteriores bini Norimbergensium Aromatarii, *Schurzius* & *Marxius* sunt famosi, qui ambo quidem omnia simplicia & materialia Germanicè descripserunt, adeò tamen accurati non sunt, quam sub fine seculi præcedentis Lutetiæ Parisiorum à *Dn. du Blegny* editus Tractatus de simplicibus, & *Pometi* Historia simplicium, cujus Autor, ope & consiliis Dn. *Tournefortii*, in rebus hisce Versatissimi, adjutus, omnibus aliis Aromatariis palmam eripuit. Quoniam verò in egregiô alioquin & pretioso hocce libro adhuc plures errores & defectus observantur: supradicta quoque Germanorum Musea, seu materalium cameræ, non tantum infinitis sphalmatibus scatent, sed & de origine, generatione & naturâ simplicium planè falsas & erroneas sententias aut opiniones fovent: hinc cogitavi sæpius, annon de bono publico quis optimè mereri posset, si nonnemo ex Eruditis id sibi operæ sumeret, ac completum aliquod & in Natura fundatum simplicium Museum in lucem publicam emitteret; Cumque isthoc consilium, inter alios sermones, olim Dn. Johanni Davidi Zunnero, Bibliopolæ Francofurtensi primario & de tota Republicâ Literaria meritissimo, νῦν ἐν ἁγίοις, aperirem, non tantum omnia ad negotium hoc subsidia statim obtulit, sed & plurimis instantiis rogavit, ut ipsemet opus hoc susciperem, utcumque mihi visum fuerit dirigerem, & abhinc distractionem ejus sibi præ aliis committerem. Postquam ergò per viginti, quos tum temporis in Celeberrima S. R. I. Academiâ Naturæ Curiosorum, partim ut Collega, partim ut Adjunctus, superaveram, annos tantum non omnes Scriptores de hoc vel illo corpore naturali in specie & ex professô, quod dicitur, agentes evolveram & magnâ ex parte in *Historia Literaria S. R. I. Acad. Nat. Cur.* recensueram, in Illustri Lyceo Gissenô etiam ultra 17. annos Professoris Physici Medicique Ord. munus obieram, sicque rerum illarum notitiam necessariò obtinueram, hinc eô majori confidentiâ manum operi admovi, varia variorum Musea & Gazophylacia, Ephemerides Curiosas, Itineraria aliaque Physiologorum scripta de novô contuli, genuinam simplicium originem, naturam & proprietates inde extraxi, selectum eorum & quæ ad mercaturam & negotiationem illo-

rum

rum spectant, è supradictorum Aromatariorum libris adjeci, tandemque usum singulorum è probatissimis Medicorum scriptis annexi, non omissis tersissimis & undique sollicitè conquisitis figuris æri incisis, effigiem simplicium ad vivum exprimentibus: quibus omnibus intra paucos annos sufficientem huic rei apparatum mihi comparavi; & licet nec laboribus, nec impensis, ut quivis rerum harum non ignarus supputare facilè poterit, hîc parcendum fuerit, omnia tamen singulari delectatione & satisfactione inde perceptâ superavi, eoque pronius, quod singulari DEI T. O. M. rerum omnium Creatoris & Conservatoris, providentiâ pleraque ad id negotii requisita subsidia, absque cura insigniori, sponte se truserint, dum non tantùm supralaudatus Dn. Zunnerus libros quosdam rariores & cariores, *Hortum* scil. *Malabaricum*, *Plukeneti Phytographiam*, *Rudbeckii Atlanticam*, *Tournefortii*, *Willugbeji*, *Sibbaldi* aliorumque *scripta* haud vulgaria, partim meis, partim suis impensis mihi comparavit, sed & eodem tempore Simplicista quidam, Johannes Gottofredus Vitus, Wormatiensis, ex India Orientali redux, non tantum magnam rerum exoticarum copiam, sed & insignem MSS. Belgicorum, à Dn. *Herberto de Jager*, Consiliarii & Soc. Ind. Orient. Curatoris in Indiâ relictorum, fasciculum Francofurtum ad Mœnum adferebat. Enimverò sub primo hujus adventu, quô morosus adhuc & minus liberalis erat, hæc ipsa neque pretio, neque precibus, utut instantissimis, ab eô extorquere valebam; cùm verò paulò post datis hinc literis meam illi sententiam aperirem, simulque non contemnendam nummorum summam offerrem, non solùm eorum me participem fecit, sed & unicâ hâc de causâ Wormatiâ Gissam se contulit, & per aliquot dierum decursum de haud paucis oretenus me informavit, quùm tot abbreviaturis belgicisque characteribus conscripta MSS. sine præviâ instructione lectu difficilima fuerint. Haud multo post etiam tam beato mihi licuit esse, ut Experientiss. Dn. *Engelbrechtus Kæmpferus*, nùnc Archiater Lippiacus, & Med. D. (è Persico itinere Westphaliæ, ceu Patriæ suæ paulò ante restitutus) honoris ergò me hîc Gissæ salutaverit, qui haud pauca, à Dn. Vito oretenus tradita, confirmabat. Quantam jam bini hi mihi lucem his in tenebris accenderint, Lector Eruditus ex Appendice hujus operis, *India* scil. *literata* & subjunctis relationibus juratis haurire poterit. Ad minimum hîc certi quid obtinemus, cui tutò fidere licet, quoniam ab hominibus solide & profundè doctis, expertis & ad id ordinatis (quorum autographa adhuc possideo) sunt profecta, utpote qui suis omnia oculis hauserunt, sicque majorem præ aliis, auritis tantum testibus, fidem promerentur. Methodi, quâ usus sum, intuitu, realibus utplurimum inhæsi, molestum & minus necessarium fore judicans, si tot & tam variis variarum linguarum nominibus, simplicibus tributis, & in *Pharmacopœia* (quæ in omnium manibus teritur) *Medico-Chymica Schrœderi* Lexicisque peculiaribus occurrentibus, cramben bis coctam apponerem. Quòd tandem non omnia naturalia, in Museis Curiosorum obvia, hîc inseruerim, eam ob causam factum est, quod hâc vice ea tantùm simplicia, quæ suum Arti Medicæ aliisque Mechanicis usum & emolumentum aliquod commodant, describenda suscepi, ut de integro Commentariò valeat illud: ET PROSUM ET DELECTO. Ne verò solis Germanis hæc scripsisse Exterisque delicias hujusmodi Naturæ invidisse videar, ad horum desiderium jam ea, quæ octennio abhinc in vernaculâ publicavi, Latinitate donata recusaque offero, sublevatus hâc in parte à Viro Nobilissimo, Dn. Johanne Conrado Beckero, Physico Provinciali Alsfeldensi, qui cum Filio meo Primogenito, eô, quô in adornandâ *Praxi Medicinæ* atque *Chirurgiæ infallibili*, & imprimendis *Novellis Medico-Legalibus*, occupatus eram, tempore versionem hanc susceperunt, quam præviâ revisione, non sine novis accessionibus & augmentis, unà cum *Phœnice Persico Kæmpferiano*, aliisque curiosis & utilibus, Lectori curioso jam primâ vice sisto, & simul innumera illa sphalmata, quæ Editioni Germanicæ (citra præscitum meum à Bibliopola secundâ vice inemendatè publicatæ) affricta sunt, prorsus eradico. Quodsi versionem hanc Eruditis minus displicere videro, dabo operam, ut *Pars secunda* Musei hujus (quam in vernacula nuper edidi) simili posthac facie sequatur. Omnia in honorem Dei, proximique emolumentum! *D. Gissæ Hassorum, die* 30. *Julii*, *A. MDCCXV.*

ALLEGATA.

A.

Abbatius de admiranda Viperæ Natura.
Achigenes de Usu Spongiæ.
Acosta Histor. Nat. Indiæ Orientalis.
Acta Eruditorum Lipsiensium.
Hafniensia
Philosophica Soc. Reg. in Anglia.
Agricola de Re Metallicâ.
Aldrovandi Opera.
Alpinus de Plantis Ægypti & Exoticis.
Ammanni Antiquarium Peruvianum & alia.
Andreæ Tr. de Balsamatione Veterum.
Anonymi Historia von Hhamzas.
Journal de Siam.
Laboratorium Ceylonicum.
The manner of making of Caffe.
Apini Febris Epidemicæ A. 1694. Historica Relatio.
Apuleji Lib. de virtutibus Herbarum.
Avicennæ Opera.
Axtius de Arboribus Coniferis.

B.

Baccius de Bestia Magna, Vino & Unicornu.
Baglivius de Tarantulæ Morsu.
Balbini Historia Naturalis Bohemiæ.
Baldæi Beschreibung der Küsten Malabar und Coromandel.
Balduini Aurum Auræ.
Barosii Decades.
Bartholeti Encyclopædia Medica.
Bartholini (*Casp.*) de Lap. Nephritico.
Bartholini (*Erasmi*) Experim. Crystalli Island.
Bartholini (*Thom.*) Tract. varii.
Bauhini Pinax.
Bauschii Tr. de Lap. Ætite & Hæmat. de Unicornu Fossili.
Baylei Problemata Physica.
Beccheri Physica Subterranea.
Belli Descriptio Anisi Stellati.
Bellonius de Agaricô.
Besleri (*Mich. Ruperti*) Gazophylacium.
Blegny Traité des Drogues, & Zodiacus Med. Gallicus.
Breynii Cent. I. Exoticorum & Tr. de Nisi.
Boccone Recherches & Obs. Naturelles, it. Museum.
Bockenhoferi Museum Brakenhoferianum.
Bocharti Hierozoicon.
Boëtii Tract. de Lapidibus.
Bohnii Collegium Physicum Experim. Ms.
Bontekoe Tractaat van Thee, Coffi &c.
Bontii Histor. Nat. Indiæ Occidentalis.
Borelli Observationes.
Borrichii Disc. de Somno, Somniferis & usu Plantarum.
Boylei Opera.
Boymii Flora Sinica.
Brancatii Diatribe de Usu Chocolatæ.
Brand de Ovo Cometico.
Bravonis Opera.
Brunneri Consilia.
Bruno de Medicam. ex homine.
Buchanani Res Scotiæ.
Bupnanni Ricreatio del occhio & della mente.
Burggraf de Malo Sinensi Aureo.
Burrhi Consilia Mss.
Busbequii Epist. Legationis Turcicæ.
Buttlerus de Apibus.

C.

Cæsalpini Lib. de Metallis.
Camelli Epistola de Fabis S. Ignatii.
Camerarii (*Joachimi*) Obs. de Bolo Armena.
Camerarii (*Rud. Jac.*) Epist. ad D. Valentini, de Sexu Plant.
Disp. de Infuso Ligni Nephric.
Caneparius de Atramentis.
Cardanus de Rad. Chinæ.
Cartesii Opera.
Castelli Tr. de Gutta Gambodiâ & Hyæna.
Catelanus vom Einhorn.
Ceruti Museum Calceolarii.
Charas Tr. de la Theriaque.
Charleton de Spiritu Gorgonicô.
Chevalier Description de la Piece d'Ambre gris.
Cieca Chronicon Peruanum.
Clauderi Inventum Cinnabarinum.
Cleyeri Epist. ad D. Schefferum.
Clusii Historia rariorum & Exot.
Coleri Oeconomia.
Columna de Purpura.
Commelini Comment. ad Hort. Malab.
Cromerus de Poloniâ.

D.

Dale Manuductio ad Mat. Medicam.
Deckeri Exercitat. Practicæ.
Deusingius Tract. varii.
Digby de Pulvere Sympathetico.
Scripta adhuc inedita.
Dioscoridis Opera.
Dolæi Epist. Amoebœæ.
Döringius de Usu & Qualit. Opii.

E.

Eichovii Lib. Insignium aliquot itinerum.
Eichstadius de Confect. Alkermes.
Elsholzii Flora Marchica.
Ens Histor. Ind. Occidentalis.
Tr. de Singularibus in Italiâ.
Entzelii Corpus Juris Metallicum.
Erast. Ep. de Lapidibus Sabulosis Palatin.
Estienne la Maison Rustique.
Ettmülleri Opera.
Everarti Comment. de Tabaco.

F.

J. F. Spicilegium Antiquitatum Palatinarum.
Faber (*J. M.*) de Pilâ Marinâ.
Fabri (*Joh.*) Annot. in Nardi Hist. Nov. Hisp.
Fallopius de Morbô Gallicô.
Febure Cours de Chymie.
Fehrii Tr. de Absinthiô & Scorzonerâ.
Ferrarii Cultura & Usus Malorum Aur.
Florum Cultura.
Ferretii Musæ Lapidar. Antiquorum.
Flacourt Histoire de Madagascar.
Fonseca Tr. de tuenda Valetud. & product. Vitæ.
Foresti Observationes.
Fracassati Epist. ad Malpigh. de Linguâ.
Fragosus de Utriusque Indiæ Simplicibus.
Franckii (*Georgi*) Lapicidina Microcosmi.
Franckii (*Joh.*) Veronica Theizans.
Francisci Ost-und West-Indianischer Lust-Garten.
Franzii Hist. Animalium Sacra.
Freheri Origines Palatinæ.
Freytagii Aurora Medicinæ.
Fricks Ost-Indianische Reise.
Friedels Disp. de Caryophyllis Aromaticis.

G.

Gaffarelli Curiositates Inauditæ.
Galeni Opera omnia.
Garzoni Schau-Platz aller Künsten.
Gassendi Vita Peireski.
Geierus de Cantharidibus & Glossopetris.
Geilfusii Unterricht vom Sauer- und Brodel-Brunnen zu Langen-Schvvalbach.
Unterricht vom Wisbad.
Tract. de Terra Sigillata Laubacensi.
Geilfusii (*Bernh. Wilh.*) Disp. de Moxâ.
Gesneri Opera.
Gilbertus de Magnete.
Glauberi Furni Philosophici.
Gœbelius de Alce & Succino.
Golii Lexicon Arabicum.
Goris Medicina Contempta.
Grabæ Elaphographia Curiosa.
Gräfin vvunderbahre Vervvandelung der Raupen.
le Grand de Carent. sensus in brutis & hist. naturæ.
Greneri Animadversiones in Helvetii Descript. Ipecacuanhæ.
Grevv Museum Societ. Reg. Londinensis.
Grimmii Historisch-Medicinalische Relation.
Grützmann de Avibus Paradisiacis.
Guiberti l'Apothicaire & Medecin Charitable.
Güldenklee Epistolæ Medicæ.

H.

A. C. V. H. Ars Chymica Nat. æmula.

ALLEGATA.

Hambergeri Disp. de Barometris.
Hameln Historia Reg. Scientiarum Academiæ.
Tract. de Corp. Affectionibus.
Hannekenius de Museo terrestri clavaro.
Happelii Theatrum Exoticorum.
Harsdorfferi Deliciæ Mathematicæ.
Hartmanni (*Joh.*) Praxis Chymiatrica.
Hartmanni (*Phil. Jac.*) de Succino Prussiaco.
Harvei Ars curandi morbos expectatione.
Heer de Fontibus Spadanis.
Heilbrunnenses Medici de Cremore ♀.
Helmontii Opera.
Helvetii Novum Medic. Antidysentericum.
Tr. de Usu Chinæ Chinæ in Clyst.
Helvici Theatrum Historicum.
Hermanni Catalogus Horti Lugdunensis.
Collegium de Mat. Medica Msc.
Hernandez Rerum Med. Nov. Hisp. Thesaurus.
Hertodtii Crocologia.
Hieble Tr. *von den* Bezoar-*Steinen*.
von Hochberg Adeliches Feld-Leben.
Hœchstetter de Gummi Gamandra.
Hœferi Hercules Medicus.
Hoffmanni (*Frid. Patris*) Clav. Pharm. Schrœderi.
Hoffmanni (*Frid. Fil.*) Disp. de Bals. Peruviano & Terebinthinâ.
Hoockii Micrographia.
von Hernigk Epist. de Camphoræ qualitat.
Nützliche und curiose Fragen, die Apothecker- und Materialisten betreffend.
Horstii (*Joh. Dan.*) *Embser Baads- Beschreibung.*
Beschreibung der Sauer- und Brodel-Brunnen zu Schvvallbach.
Hortus Academicus Lugdunensis.
Giessensis.
Oxoniensis.
Eystettensis.
Malabaricus.
Med. Amstelodamensis.
Regius Blesensis.
Parisiensis.
Schvvebberrianus.
Hospiniani Lib. de Usu & Abusu Templorum.
Hülsii Holländische Schiffarth in Ost-Indien.

I.

Jacobæi Museum Regium Hafniense.
Jacobus (*Rex Ang.*) de Abusu Tabaci.
Imperati Historia Naturalis.
Jonstonii Histor. Nat. de Avibus, Insectis,
Piscibus & Quadrupedibus.
Josephi Antiq. Judaicæ.
Journal des Sçavans.
Isnar Tr. des Vers à Soye.
Jungii Doxoscopia Physica & Historia Vermium.

K.

Kæmpferi Decas Observ. Exoticarum.
Amœn. Exot.
Kauppers Disp. de Nat. & Præstantiâ Vini Rhenani.
Kentmanni Nomenclatura Fossilium in Misnia.
Kerckringii Spicilegium Anatomicum.
Kesleri Processus Chymici.
Kircheri Opera.
Kirchmayeri Disp. de Draconibus & Ambra.
Tr. de Arb. Philosoph. & Ramo aureo Virgineo.
Klobii Historia Ambræ.
Kônigii Regnum Animale.
Kunckelii Ars Vitraria Experimenti.

L.

Lachmundi Ὀρυκτογραφία Hildesheimensis.
Tr. de Lapide Judaico.
Laëtii Historia Nat. Indiæ Occidentalis.
Langii Epistolæ.
Tr. de Thermis Carolinis.
à Lapide Comment. in Acta Apostolorum.
Ledesma de Chocolat.
Leibnizii Epist. de Novo Remed. antidysent.
Lemeri Cours de Chymie.
Levvenhœck Anatome Rerum & Arcana Nat. detecta.
Libavius de Succino & Gagate.
Licetus de Lapide Bononiensi.
Ligonis Histor. Nat. Insulæ Barbados.
Limbergii Itinerarium.
Lindenius de Scriptis Medicorum.
Linschoth Orientalische Schiffarth.
Lippenii Bibliotheca Med. Realis.
Lipsii Syntagma de Bibliothecis.
Listerus de Araneis.
Lochneri Pareira brava.
Lomeierus de Bibliothecis.
Lopez Histor. gener.
Lorentzens Naturalien-Kammer.
Ludolfi Historia Æthiopica.
Ludovici Differt. de Moderatione Taxarum.
Pharmacia mod. seculo applicanda.
Tr. de Volatilisat. ⊖ ♀.
Lusitani (*Zac.*) Medicorum Principis Hist.
Lyseri Observationes post Cultr. Anat.

M.

Maëtii Prodromus Chym. Ration.
Magnenus de Manna, it. de Tabaco.
O. Magni Histor. Septentrional.
Majoris Comment. in Columnam de Purpura.
Differt. de Calculo Sperlingiano.
Histor. Anatomiæ Chiloniensis primæ.
Tr. de Marga.
Maji Historia Animalium.
Mallet Beschreibung des gantzen Welt-Kräyses.
Mandelslo Itinerarium.
Mantiius de Æratibus Zedoariæ.
Marggravii Histor. rerum naturalium Brasil.
Marii Castorologia.
Maroneus de Amomo.
Marsigli Tr. de Fosforo Minerale.
Notitie di Constantinopoli Sopra la pianta del Caffé, interno dalla grana Kermes.
Martel Pierre de Mexique.
Martens Itinerarium Spizbergicum.
Martini Atlas Sinensis.
Marxens Teutsche Material-Kammer.
Matthioli Commentarius in Dioscoridem.
Mayovv de Nitro aëreo.
Meisters Ost-Indianischer Lust-Gärtner.
Merreti Anmerckungen über des Neri Glasmacher-Kunst.
Meursius de Luxu Romanorum.
Mayerus de Volucri Arborea.
Metzgeri Ambrologia.
Michaëlis Opera Medico-Chirurgica.
Micrælii Syntagma Historicum.
Mindereri Aloëdarium.
Miscellanea S. R. I. Acad. Nat. Cur.
Mœbii Anatomia Camphoræ.
Molitor de Thermis Artificialibus.
Monardes Tr. de Simplicibus ex Occid. India.
Monconnys Voyages
Montanus de Terra Sigillata Goldbergensi.
Morisonii Hortus Blesensis.
Mortoni Opera Medica.
Moscardi Museum Italicum.
Mynsichti Armament. Medico-Chym.

N.

Neandri Sassafrasologia & de Tabaco.
Syntagm. de Medic. Laud.
Nebelii Disp. de Malo Citreo.
Notæ ad Ammanni Charact. Plant.
Negotien-Bücher der Niederländischen Compagnie.
Neri Ars Vitraria.
Nicolai Museum Curiosum.
Niederstätts Beschreibung der Insul Maltha.
Nieuhofii Itinerarium ad Chinam.

O.

Oleandri Orientalische Reisz-Beschreibung Jürgen Andersen.
Olearii Annotat. ad Itinerarium Mandelslo.
Gottorpische Kunst-Kammer.
Persianische Reis-Beschreibung.
Oppiani Ἁλιευτικῶν s. de Nat. Piscium.
ab Ortu Tr. de Aromatibus.
Oviedo Hist. Nat. Ind.

P.

Palmarius de morbis contagiosis.
Panarolli Observationes.
Paracelsi Opera.
Paulini (*Fab.*) de Viperis in Trochisc. præp.
Paulli Digress. de Febrib. Malignis.
Quadripartirum Botanicum.
Tr. de usu & abusu Tabaci.
Paullini de Asino, it. de Jalapa.
Pechlini Tr. de Purgantibus.
Theologia.

Pedemon-

ALLEGATA.

Pedemontani Lib. de Secretis.
Peikenkamp de Arboribus Philosoph.
Periveri Museum.
Pflaumeri Mercur. Ital.
Pharmacopœia Bateana.
Pisonis Histor. Nat. Brasiliæ.
Mantissa Aromatum.
Placotomi Disc. de Santalis.
Plateri Praxis.
Plotii Historia Natur. Agri Oxoniensis.
Plukenet Phytographia.
Plumerii Description des Plantes d'Amerique.
Polisii Myrrhologia.
Pomet Histoire des Drogues.
Portæ Magia Naturalis.
Ptolomæi Geographia.

Q.

Quinqueranus de Laudibus Gallo-Provinciæ.

R.

Radzivil (Principis) Itinerarium.
Raji Historia Plantarum.
Methodus Plantarum Nova.
Rauvvolfii Hodœporicum.
Redi Experimenta Naturalia.
de Generatione Insectorum.
Observar. de Viperis.
de Regio Tr. de Capsicis.
Reiskii Dissert. de Glossoperris Lüneburg.
Renodæi Institutiones Pharmaceuticæ.
Reudenius de Gummi Guttæ.
ten Rhyne Dissertatio de Arthritide.
Richter de Coccionellis.
Ringelbergii Experimenta.
Rivini Introductio Gen. in Rem Herb.
de Terris Sigillatis.
Rivii Historia Navalis.
Robertson Lexicon Concord.
Rochus de rebus min. s. metall.
Rondeletius de Piscibus.
Rudbeckii Atlantica.
Rulandi Lexicon Alchymicum.
Rumphii Amboinsche Rariteiten-Kamer.
Herb. Ambon.

S.

Saar Ost-Indianische Kriegs-Dienste.
Sachsii Ampelographia.
Gammarologia.
Monocerologia.
Salæ Tartarologia.
Salmasii Exercitat. ad Solin.
Sanfelicius Tr. de Campaniâ.
Sarazenus de Notis Bezoar.
Scaligeri Exercitationes.
Scapulæ Lexicon Græco-Latin.
Schambergers Japonische Reis-Beschreibung.
Scharffii Curiosa Juniperi Descriptio.
Schefferus de Militiâ Navali.
Scheuchzeri Histor. Nat. Helvetiæ.
Schicsai Persianisches Rosen-Thal.
Schmuckii Secreta Chymica.
Schotti Opera Varia.
Schreyeri Neu-Ost-Indianische Reis-Beschreibung.
Schrœckii Historia Moschi.
Schrœderi Pharmacopœia Medico-Chym.
Schroëeri brevis in Nat. Opii inquisitio.
Schulzii Triga Cinnabar.
Schuppii Salomo.
Schurtzens neu-eingerichtete Material-Kammer.
Schvveiggers Reis nach Constantinopel und Jerusalem.
Schvvenckfeldii Catalogus Fossilium Silesiæ.
Seidelius de Morbis Incurabilibus.
Seneca de Tranquillitate animi.
Sennerti Opera.
Serapionis Practica s. Breviarium.
Sereni Lib. de Re Medicâ.
Seutteri Dispur. de Nuce Vomicâ.
Sibbaldi Scotia Illustrata.
Tr. de Anseribus Scoticis.
Soleysel le Parfait Marechal.
Sorbaiti Opera Medica.
Speneri (Joh. Jacobi) Disp. de Usibus Gemmarum superstitiosis.
Index Musei Speneriani.
Speneri (Christ. Max.) Epist. ad D. Valent. de Muribus marinis.
Spleissii Annotat. ad Zapat. Mirabil.
Sponii Aphorismi Novi.
Stahlii Disput. de Lapide Manati, it. Metallurg.
Stenonis Anatome Piscis Carchariæ.
Rajæ ad Bisonem.
Sterrbeccii Theatrum Fungorum & Citri Cultura.
Stisserus de Machinis Fumiductoriis.
Feb. Intermitt. Consider. Nova.
Stockhusius de Fumo Lithargyrii noxiô.
von der Berg-Katze.
Strobelbergeri Tr. de Cocco-Baphiâ.
de Fœniculo.
Masticologia.
Stubbe Tract. de Chocolata.
Sturmii (Joh.) de Rosa Hierochuntinâ.
Svvertii Florilegium.
Sydenham Opuscula.
Sylvii (de le Boë) Praxis.
Sylvii (Jacobi) Tr. de Delectu Medicam.

T.

Tachenii Clav. Hippocr. Chym.
Tackii Manuale Manuscr.
Triplex Phas. Soph.
Talanders Reis-Beschreibung durch Italien.
Tavernier Itinerarium in Indiam.
Temple Essai du Moxa contre la Goute.
Terrentii Notæ ad Ant. Recchum.
Tertre Histoire des Antilles.
Thevenot Itinerarium.
Tillingii Tr. de Opio & Rhabarbaro.
Scrutin. Cinnab. miner.
Torck Dispur. de Cervo ejusque partibus.
Transylvanus de Moluccis Insulis
Tournefort Instit. Botanicæ.
Tulpii Observationes.

V.

Valentini (Bas.) Currus Triumph. Antim.
Valentini (Mich. Bernh.) Scripta varia.
Valentini (Christ. Bernh.) Tournefortius Contractus.
Vallemont de Magnete in Turri invent.
Valleriolæ Observationes.
Vannini Amphitheatrum Providentiæ Divinæ
Velschius de Ægagropilis.
Hecatoste Observationum.
Pinacotheca Univers. Mscr.
Verulamii Historia vitæ & mortis.
Vesalii Epist. de Rad. Chinæ.
Veslingii Observationes in Prosp. Alpinum.
Vielheuers Beschreibung frembder Materialien.
Virgilii Georgica.
Vitruvii Architectura.
Volkameri Opobalsami Orient. Examen.
Tr. de Gelsem. Indico.
Volderi Disput. de Aëris Gravitate.
Voorn Museum Indicum.
Vossius de Ort. & Progr. Idololatr. it. Etymologic.
Vriesii Groënlandia Antiqua.
Urbini Türckisches Stadt-Büchlein.
Ursini Arboretum Biblicum.
Tr. de Gemmis Biblicis.

W.

Wagneri Hist. Nat. Helvet.
Waldschmidii Monita de Opio.
Epist. Amœbeæ.
Weckeri Antidotarium.
Wigandus de Succino.
Willii Dissert. de Itineribus Philiat. Germ.
Willisii Opera.
Willugby Ornithologia.
Piscium Historia.
Wittichs Beschreibung verschiedener Simplicien.
Wormii Museum.
Wurfbainii Salamandrologia.

Z.

Zacchiæ Quæst. Medico-Legales.
Zaluzanii Methodus Herbaria.
Zeileri Hand-Buch und Italianische Reis-Beschreibung.
Zobelius de Tartaro.
Zvvelferi Animadv. in Ph. Aug.
Apolog. contra Tachen.

HISTO-

ACCESSIONES
NOVISSIMÆ
AD
AURIFODINAM MEDICAM seu HISTORIAM SIMPLICIUM REFORMATAM.

Ad pag. 2. §. 11.

Referri huc meretur TERRA SICULA PANORMITANA, de quâ sub rubrica *pulveris Claramontii*, vel *terræ Bairæ* nonnulla in medium attulit *Bocconus* in *Museo Physico & experimentali obs.* 7. & 12. Conf. quoque Ejusdem *Curiose Anmerckungen de A.* 1697. *num.* 18. Laudatur ceu specificum ant-hypochondriacum, de cujus usu atque dosi seqq. *Ephemeridibus Academiæ Cæsareo Leopold. Naturæ Curiosorum Cent. III. & IV. Obs.* CLXXV. inseruit *D. Rosinus Lentilius*: Taurini & in pluribus Italiæ locis arena quædam in Sicilia prope Panormum effossa pharmaci polychresti vicem obire cœpit. Primus de illa mihi locutus est *Frater Capucinus e monasterio trans Padum prope Taurinum.* Ea se contra insultus hypochondriacos summo cum emolumento uti prædicabat. Perhibetur efficaciæ summæ absorbens. Nonnihil ejus arenæ ex officina montis Capucinorum obtinui. Grysea fuit, odoris ac saporis, saltem notabilis, expers, ponderosa. Aliam ex officina *Fratrum Minimorum*, aliis instructiore, petii, priori longè candidiorem & subtiliorem, sed æque gravem. Hujus arenæ ℥j. imò & ℥ij. in aquam fontanam infunduntur, cochleari tamdiu agitando, donec materia effervescere, quod fieri solet, desierit, quo facto consistentiæ pultaceæ materia assumitur, idque bis de die, ad 3. Septimanas, sine curandi. Accepi hujus arenæ in pollinem contusæ ℈ß. instillavi in vitro ~⊕ bonum, abscripsit 60. ad 70. guttas, vehementer effervescendo. Curiosissimum erat videre, non tam bullulas, quam ipsius Spiritus quasi fila ingentissimo numero, mira altitudine, inter effervescendum, supra vitri marginem projecta fuisse, instar fonticulorum salientium, quos Galli *jettaux* vocant, sic ut arcus quoque formarent aquea illa fila sursum in vitrum delabentia. Diu vero durabat ista ebullitio, pulvere quidem soluto, sed Spiritu omnem acrimoniam amittente. Accepi *Magnesiæ albæ* tantundem, exploraturus, qua absorbendi virtute hæc duo alcalia ab invicem distarent, sed impense mirabar, ultra 30. Spiritus ⊕ guttas non fuisse destructas, cum ebullitio per affusionem hujus Spiritus super *Magnesiam Ottmannianam* non ante cessarit, quam 130. guttæ instillatæ fuissent. Tantum interest, ut magnesia probe paretur, quod obiter noto. Neque enim post absolutam effervescentiam Spiritus ⊕ acorem omnem deposuerat, bullulis quidem etiam numerose prosilientibus, spectaculo tamen tamdiu non durante, nec Spiritu fila ducente. *Terram* igitur hanc *Siculam*, quam vocant, ab affusione ▽. Fontanæ effervescentem denuo considerans, in eam deveni suspicionem, an forte quædam esset calcis vivæ species, vel quasi? Incidebat in Sicilia per ignes subterraneos, quos ibi, teste Ætna ignivomo crebrisque terræ motibus suppono plures, lapides quosdam calcarios in calcem exuri, indeq; calcis vivæ æmulam isthanc cum aqua fontana ebullitionem, quamvis Panormi ab Ætnâ longa satis sit distantia. Totam enim propediem Siciliam abundare prophylaciis istis verisimile credebam. Cum autem domi etiam examen instituissem, affundendo illi arenæ aquam fontanam, percepi quidem ebullitionem, sed vix ultra momentum durabilem, quantam etiam, imo ferme fortiorem, aqua fontana magnesiæ albæ affusa excitare valet. Nondum itaque certo affirmare ausim *terram Siculam* participare de natura calcis vivæ, præsertim cum credibile sit alias quoque terras alcalicas affusione aquæ effervescentiam momentaneam excitaturas, quod experiundum. Quid si tentaretur experimentum cum ista terra ibi statim loci, ubi effoditur? Calx enim viva libero aëri diutius exposita cum aqua non ebullire comperitur. Certè in officina Fratrum minimorum è vitro probe clauso exemta terra ab affusione aquæ longe potentius, quam domi meæ efferbuit. Quiescere quoque sivi scutellas utrasque, *magnesiæ* sc. *terræque Panormitanæ*, quibus aquam affuderam, hæc in superficie in cuticulam seu cremorem deposuerat, qualem & aqua calcis vivæ separare solet: quam cochleari sublatam & exsiccatam reperi candidissimam, gustui nonnisi levissime, quin vix leviter salsidulam. Nil tale cum magnesia factum. Lixivium quoque, ut sic abusive loquar, magnesiæ saporis omnis plane expers erat. Illud verò terræ Siculæ sapore quodam levi linguam feriebat, sed tali, cujus naturam describere non possum. Scripseram de hac terra (potius arena) ad Exc. D. *Eliam Camerarium* nostrum, qui mihi inter alia Tubinga rescripsit: largam esse hujus ter-

ræ dosin, sive sit bolus, sive sit lactis ☽. æmula, sive soboles combustionis subterraneæ, quod de Sicilia haut improbabili conjectura suspicatus fuerim. De dosi deinceps. Interim hæc arena non est bolus, quia arena non cohærens, nil pingue habens, nec linguæ semet adglutinans: non est lac lunæ, quia multo gravior, nec æque tenuis & porosa. Celeb. *Mangetus* in literis ad „me Geneva datis, judicium, scribit tuum de „natura *terræ Panormitanæ* quam maxime ar„ridet, & experimenta, quæ in hac sumsisti ma„teria, satis superque probant illam ad calcis „vivæ vulgaris indolem omnino accedere, cu„jus lixivium non parum itidem hypochon„driacis ac aliis cacochymicis, imò etiam ipsis „hydropicis confert.

Calcem hanc, ut aliâs forsan non inutilem, tanto pondere, per tempus adeo longum quotidie devoratam, esse corpori utilem nemo mihi persuaserit. Amicus quidam nuper è Patria scripsit magnesiam albam atro carbone notari cœpisse propterea, quod in Civis Eslingensis, qui ea copiose uti consueverat, demortui & aperti ventriculo non spernenda illius quantitas fuerit reperta. Quamvis autem ob hoc φαινόμενον magnesiam, quod sit noxia, calumniari sit injuriam innocenti medicamento inferre: hoc tamen inde patet, ejusmodi terras, calces & alcalia fixa magna copia diu assumta in fundo ventriculi, præcipuè pituita viscida repleti, vi suæ gravitatis hærere posse, non hærere solum, sed eum pondere suo aggravare, digestionem impedire, ad statum corporis cachecticum alias proclives in supplementum perfectæ cachexiæ præcipitare, uno verbo, nocere. Non enim dubito, quin alia id generis alcalia fixa, cornu cervi ustum, oculi cancri, creta alba, terræ sigillatæ, boli, conchæ præparatæ, si quis modum æque in utendo excedat, moras ejusmodi in stomacho tractura sint, in ejus fundo post mortem, siquidem illorum corpora lustrare liceat, reperiunda. Quod magis cum aliis, quam ipsa magnesia, contingere potest, quum hæc alvum subducendi facultate polleat, qua destituuntur calces absorbentes reliquæ. Id enim præcipuum sibi præ omnibus aliis absorbentibus servat magnesia, ut non tantum imbibat, sed etiam evacuet acidum. Hinc illam qui sumunt, plerumque de ardoribus ani summis in actu depositionis alvi queruntur, signo meliori, quam si secus evenerit: nam ejusmodi sedes urentes in cachexia pituitosa quis frustra expectaverit. Usurpanda igitur magnesia, usurpanda quælibet hujus commatis medicamenta dosi moderata, diebus non multis, ac præsente debita indicatione, quando nempe per indicia certa constat inesse primis viis acidum. Sæpe enim, ubi maxime creditur inesse, ibi minime inveniri in corpore acidum sum valdè persuasus: persuasus etiam hanc oxymaniam plurimorum jam funerum causam fuisse. Non alia compulsi ratione vina lixivio cinerum clavellatorum dulcificata, contra quorundam Medicorum placita, vetanda judicavimus pridem Archiatri Würtenbergici. Laudabantur illa, ut salubria, quippe alcalisata, acido contraria, quasi nusquam non sit in corpore acidum. Hoc itaque certum: In corporibus cachecticis, pituita fatua abundantibus, tono ventriculi existente flaccido, liquore gastrico inerte, non tantum, etiam in restricta dosi, ejusmodi medicamenta non prosunt, sed nocent quoque stomachi rugis impacta morasque ibi trahentia. Alterantia sunt. Hostem suum, acidum imaginarium, ubi non reperiunt, naturam, cui suppetias ferre debebant, turbant ac successivè destruunt. Hujus cæmenti Panormitani intra tres septimanas ℔. vij. Medicinales deglutiendas dare terribilis est nec digna eleganti Medico medicatio, ac inde quid boni effectus sibi polliceri velle, vanum est. Nulla calce facilius, quam illa Panormitana, nihilo pauperiores, officinæ nostræ possunt carere.

Ad pag. 11. §. 8.

Quandoquidem decantatum hodie SAL EBESHAMENSE è fonte quodã proficisci putetur, non possum non ea quoque his adjicere, quæ supra laudatus *Lentilius* allegatis *Ephemeridibus Obs. CLXXIII.* de illis annotavit. Ab annis jam aliquot (inquit) sub nomine SALIS PURGANTIS ANGLICI vel EPSOMENSIS laxandi fine celebrari cœpit Sal quidam amaricans, tener, crystallis gaudens oblongis ac cylindricis. Uncia circiter una, in jure calido soluta, non sine fastidio sorbetur, alvo hinc pro temperamenti modulo fluidorumque corporis dispositione ter, quater, quinquies & ultra subducta. Primum eum vidi ante sexennium inclyto *Dn. Ottmanno* Pharmacopoeo Stuttgardiensi sagacissimo ex Anglia missum. Postea, quum ante fermè quadriennium Augustam Taurinorum venissem, qui nobiscum eodem tum utebatur hospitio Reginæ Magnæ Britanniæ ad Serenissimum Sabaudiæ Ducem Legatus *Dn. Chedwin* de hoc Sale multum prædicavit, sic ut ex Anglia petitus etiam ibi locorum in usum trahi reliquisque purgantibus anteferri cœperit, qua forte gaudent noviter in scenam producta, præcipue natalibus Britannicis caput extollentia medicamenta. Tum verò & ego, ne parum rei medicæ curiosus judicarer, pharmaci novi periculum facturus, jusculum uncia una hujus salitum potavi, quater hinc ad sellam Patrocli vocatus. Interea temporis ejus fama in tantum adolevit, ut in omnes Europæ provincias, non modio neque trimodio, sed pleno horreo exportetur, nec delicatior ferme quisquam aliter, in his etiam

oris

oris, quam hoc ipso Sale, mundari gestiat ac e- verti. Credebatur autem hic Sal ex *aquis mineralibus Ebeshamensibus*, à vico *Ebesham* haud Londino procul sito sic dictis, encheiresi certa confieri, adeoque præ cunctis aliis virtute quanam universali paniatrica dotatus esse. Non diu gaudebat ista tam pingui sorte pharmacon, cætera minime spernendum. Etenim cum sub incunabulis suis pretio sat caro veniret, mox vili emeretur & etiamnum vilissimo vendatur, non obstante insigni ista, qua nunc distrahi solet, quantitate, scrupulus inde quibusdam ortus: an ex aquis illis mineralibus revera prodiret hic Sal? Nam si vel omnis aqua Epsomensis nil nisi ⊖ esset, illa tamen scaturigo vix tantæ prodigalitati suffectura videbatur. Pharmacopœus quidam Ultrajectinus, non tam hac suspicione, quam ut sumtus compendifaceret, ingenii nervos eo intendit, ut imitamentum quoddam hujus Salis excogitaret, atque cum re varie tentata finem non assequeretur, in consilium adscivit *Dn. Dippelium*, sub *Democriti Christiani* velo non ignotum, in vico Moersen haut procul Ultrajecto ante infortunium, quod expertus est, habitantem. Hic, uti pollebat acri judicio, in *Sale mirabili Glauberi* se quod quisque à ⊖. Epsomense sperare posset, invenisse putavit, effectuque purgatorio eodem observato se minime falsum esse comprobavit. Ab eo tempore in Batavia passim Sal mirabile *Glauberi* paratur ac pro Epsomensi publice, re neutiquam dissimulata, venditatur & emtitatur. Amicus quidam mihi Stuttgardia misit *Salis Epsomensis descriptionem* seq. ℞. ⊖. marin. ℥xvi. ♂ ⊕. destill. ℥xx. „Sal contusum in vase ferreo torreatur, cui „postea in vas figulinum immisso sensim instil- „letur ♂ ⊕. semper agitando spatula lignea, „donec magma colorem & consistentiam „axungiæ rotarum induat. Affundatur aquæ „fontanæ mensura una cum dimidia (id est lib. „Vij. pond. Med.) coquendo, evaporando & „in crucibulo aperto calcinando, usque dum „fluere cœperit, tunc denuo solve ac in aqua „coque, usque dum supernatet materia sper- „mati ceti similis. Vasi lapideo commissa ma- „teria reponatur in hypogæum crystallique a- „quam decantando colligantur, quæ denuo „inspissata rursum crystallos largitur. Meam „ut mentem aperirem, nunquid ea mihi descriptio genuina judicaretur, Amicus iste meus rogavit. Expensam igitur penitius eam à dicto ⊖. mirabili *Glauberi* parum vel nihil in fundamento discrepare deprehendebam. Quantillum enim est, quod ab eo differt? nisi quod *Glauberus* loco marini Sal commune recipiat, Olei ⊕. sit æquale pondus & ⊖. ex horum commixtione per destillationem evocetur: cætera sunt eadem. Adibam heic Hagæ-Comitum *Dn. Schroederum*, Pharmacopœum Teutonicum, virum elegantem. Quærebam ex eo, an haberet Sal Epsomense? quidni? inquit. Fac, dico, ut videam. Promit vitrum capax ac in eo gustandum præbet, atque contrectandum illum Salem, qui totus humebat, aliâs tamen saporem satis Ebeshamensis exacte satis mentiens. Interim tamen ab eo Sale, quem & Stuttgardiæ & Augustæ Taurinorum videram, me quidem recordante, differebat in hoc maximè, quod hujus crystalli fuissent longe teneriores & oblongi, *Schroederiani* Salis crassi & quadrati, quales esse solent ⊖ communis. Nunquid eum ex Anglia advocaret? quæro. 1. Non, ait, sed ipse paro, nec enim est quicquam aliud quam Sal mirabile *Glauberi*, nec præter hoc datur ullum ⊖. Epsomense. Ut mihi de rei veritate promtius persuaderet, se cum cive quodam Ebeshamense locutum esse adjiciebat, qui nunquam ex ▽. mineralibus Epsomensibus vel unicam hujus Salis drachmam prodiisse sancte affirmasset. Ob diversitatem tamen crystallorum à me deprehensam fidem plenariam adhibere nolens litteras Londinum exaravi ad *Dn. Hankewizium*, Chymicum famigeratum, inter alia Phosphori Chymici monopolium exercentem, cujus elaborationem se solum tenere putat. Olim hic vir Illustr. *Dn. Boyleo* à carbonibus fuerat, Chymicus ob litteraturæ defectum, potius practici, atque ut Galli loqui amant, par la routine, quam theoreticus. Rogavi hunc, ut me certiorem redderet, nunquid Sal Epsomensis aquæ isti, à qua nomen mutuatur, suos natales deberet, an esset factitius, mirabili *Glauberi* aut similis, aut forsan idem? Respondit quæ sequuntur: Multum distat Sal „Epsomense ab illo Glauberiano, quippe quod „sit concretum naturale ex aquis istis minera- „libus evaporatione collectum, in quo valde „extensa sunt salina spicula per terram, cui so- „ciantur, homogeneam, hinc ob porositatem „suam in minima aquæ quantitate facile solubi- „le: factum ad hujus imitationem è ⊖. com. „& ♂ ⊕l. ob terræ paucitatem continet aci- „dum longe magis concentratum, proinde „poris densioribus constat, hinc, ut solvatur, „aquæ longe majori, triplici nempe, vel qua- „druplici copia opus habet. Sed & sapore mi- „rabiliter differunt. Amaritudo in Epsomen- „si grata, leniter linguam feriens & ipsum ca- „lore quodam faucibus amicum; in persona- „to Sale metallica austeritas amarori juncta, „quæ frigoris quendam sensum imprimat pa- „lato. Præterea nusquam terrarum, nisi in „Anglia, Sal istud reperitur. Angliæ nempe „solum aluminosum, cujus acidum debita Sa- „lis communis proportione in aquis Epsomen- „sibus solutum hoc nobile concretum gignit, „figura longe subtiliore ac teneriore, quam il- „lud Glauberianum. Denique Sali Epsomen- „si soluto si instilletur alcali volatile, terra quæ- „dam

„dam alba insigni quantitate præcipitabitur, „quorum nihil fieri comperitur in Glauberia-„no vel simili. Utraque tamen Salia alvum „sollicitare negari non potest, ea restitante so-„la differentia, quod Sal Epsomense contineat „acidum Sulphureo-Aluminosum mitius, mol-„lius & naturæ nostræ amicius; mirabilis autē „ipsius acidum Sulphureo-Vitriolicum metal-„licæ & rudioris naturæ. Hactenus *Hanke-wizius*. Quis jam de ingenuitate hujus Viri dubitasset? Non ego sane confirmatus in mea sententia per integerrimum *Dn. Sebam* ex eo, quod affirmaret, Salem mirabilem longe majore pretio constare, quam Epsomensem, argumento haud obscuro, istum pro hoc non nisi ab insulso Mercatore vendi posse.

At vero nuper me convenit Chirurgus egregius, Vir theoria & praxi instructus, *Dn. Neumannus*, qui nunc à tempore jam diuturno Londini fruitur & hospitio & convictu celeberrimi Medico-Chirurgi *Dn. Cypriani*, ac insuper familiariter ipsomet *Hankewizio* utitur. Hic de Sale Epsomense à me rogatus in modum seq. disserebat: Sal hic non ex aquis Epsomensibus paratur, quæ Salium adeo divites non sunt, ut horum vim tantam largiri queant; quamvis talismodi Salem suppeditare possint, ac forsan ab initio, antequam medicamentum hoc tam avide expeteretur, ex illis paratus fuerit. Nec etiam est Sal mirabile *Glauberi*, quippe ab eo per qualitates, quas in epistola sua descripsit *Hankewizius*, notabiliter distans. Fit autem in lixivio Salis communis, cui filtrato admiscetur Colcothar ⊕. à destillatione ⊸ ⊖. residuum, è qua mixtura coctione, evaporatione & crystallisatione generatur. Lixivium istud vocant, ait, matrem Salis (*die Salz Mutter,*) quemadmodum lixivium nitrariorum, è quo conficitur alba magnesia, appellatur mater nitri, (*die Salpeter-Mutter.*) Sal enim cibarius, addit, partim ex Indiis, partim è Lusitania & in Angliam & in Hollandiam vehitur, feculentus adhuc multisque scatens impuritatibus, quam elutriatione cum aqua communi facta prius purificant, quam culinis admoveatur. Lixivium inde prognatum cum capite mortuo vitrioli constituit, modo dicto, Salem Epsomensem, qui vili pretio propterea venire potest, cum e re vili & abjectitia paretur; nam istud lixivium hactenus tanquam inutile rejectum fuit.

Hinc est, quod tanta ejus copia haberi possit. Sed nec istud reticebat *Neumannus*: non interrogandum à me fuisse *Hankewizium*, quippe qui sibi quæstum ex eo Sale pararet vix credibilem. Interesse igitur illius, ne quis non credat aquas Epsomenses hoc medicamentum largiri, aliter enim sors illa tam fructuosa fuerit peritura. Postremo se ipsammet præparationem non semel vidisse, adstitemque paranti *Hankewizio* fuisse affirmabat. *Dn. Seba* se aliquando bis mille libras hujus Salis Londino omnes acceptas una vice possedisse mihi fide Germana asseruit. Cæterum & hujus medicamenti fama jamjam decrescere cœpit, sic ut lucro futuro desituro cum præterito *Dn. Hankewizius* contentus esse debeat, nam indies magis illa fama minuetur, imò me stipulatore, plane exspirabit. *Sal* certe *polychrestum Scretianum*, cujus in *Miscellaneis* meis dedi descriptionem, viribus si non majoribus, iisdem tamen revera pollet, usu nunc tot annorum probatissimum. Et quid? Si omnia Salia Medica eadem dosi sumta purgarent? Ego his talibus didici carere, imo careo libenter. Nos Germani, uti semper sumus cæterorum imitatores & admiratores, ita vel Colchicum nobis futura sit panacæa, dummodo nomen obtineat panacææ vel Britannicæ, vel Gallicæ &c.

P. S.

Posteaquam isthanc observationem jam Augustam Vindelicorum misissem, navi tractoria, qui est mos regionis, Lugdunum Batavorum vectus inter alios DNN. Professores etiam Celeberrimum *le Mort* visitavi. Varios inter sermones Chymicos etiam de Sale Epsomensi orti sermones. Dicebat Vir expertissimus frustra Chymicorum aliquos de magnitudine, quadratura rudi & difficili solutione Salis mirabilis *Glauberi* conqueri, dum eum rite parare nesciant. Observata enim legitima encheiresi crystallos eum æque teneros adquirere, ac in æque tantilla aquæ portione solubilem esse, ac ipse, qui pro genuino circumfertur, Sal Epsomensis. Hunc autem ultimum se parare è Sale marino cum ⊕. (quæ sunt ingredientia Salis Glauberi) addita tantilla portione ⊕ ♂. (cujus tamen pondus mihi non declarabat.)

Atque sic fieri Salem tenerrimum à Sale Epsomense nulla vel levicula nota distinguibilem, quin eodem plane effectu præditum, adeoque verum Salem Epsomensem. Jam igitur habemus V. Salis Epsomensis traditiones. 1. Salem ex aquis Epsomensibus. 2. Mirabilem Glauberi communi more & 3. eundem cum additione ⊕ ♂. modo le Mortiano. 4. Loco Salis marini cum Sale communi. 5. Denique è Lixivio ⊖. com. cum capite mortuo ⊕. paratum. Quis circumspectus Practicus ejusmodi pharmacis tutò fidat?

AD AVRIFODINAM MEDICAM.

Ad pag. 13. §. 8.

Quæ hic *de* **Alumine plumoso** dixi, confirmat Dn. *Pitton* de *Tournefort*, Botanicorum Princeps, in *Relatione de itinere suo Orientali p.* 63. ubi se genuinum alumen plumosum in Insula Milo invenisse narrat, & quidem in fasciculis haud exiguis, è filis subtilissimis & quasi sericeis, tenerrimis, argenteis & splendentibus, sesquidigitum fere longitudine æquantibus, conflatum, qui eundem prorsus saporem & indolem habebant cum alumine communi; unde quoque refellit omnes, quotquot alumen plumosum cum lapide amiantho confundunt. Fasciculi trajiciebant lapides, qui leves admodū & teneri observabantur, *v. cit. loc.*

Ad pag. 29.

Auripigmentum neutiquam idem esse cum Arsenico flavo contra vulgarem ostendit *Aug. Frid. Pott*, in *Disp. Inaug. Halæ A.* 1720. *de Auripigmento* habita. Arsen. flavum enim arte parari, Auripigmentum verò minerale nativum, in Turcia, Bohemia & Lusatia ex limo quodam copiose erui, nec venenosum esse docet & ex anatome ejus fuse probat. Striæ rubicundæ ex hac minera separatæ *Sandaracham* mineralem constituunt, quæ pariter differt ab arsenico rubro *vid. c.* 1.

Ad eandem pag. 29.

Rusma, aliis *Lupma*, hic adjectum nemo elegantius describit, quam *Eichovius* in *Itineribus suis*, qui *pag.* 214. ceu testis oculatus asserit Rusma hoc non tam ex melle ad duritiem cocto, vel auripigmento arte parari, secundum *Bellon. Obs. pag.* 462. & *Scalig. Exercit. C. XIV. §.* 4. quam mineram quandam esse, ferri excremento similem, sed leviorem, nigram & adustum quid redolentem. Fodina enim ipsa, unde eruitur, leviter adusta videtur. Minera hæc Gynecæo Orientali est usitatissima. Rusmate enim in tenuissimum pulverem contuso calcis vivæ dimidiam partem adjiciunt, in fictili aqua macerare sinunt: hinc balneum ingressuræ partes genitales, quas glabras volunt, inungunt atque tamdiu inhærere sinunt, quamdiu ovum coquitur: ita radices pilorum laxiores redditæ decidunt, parte calida aqua abluta. Hactenus *Eichovius.*

Ad pag. 30.

An *Smalta* internè data pro veneno sit habenda? occasione mulieris Herbornensis, marito jusculum cum smalta permixtum offerentis, in Facultate Medica Giessena aliquot abhinc annis ventilatum & affirmatum fuit. Responsum cum Specie facti vid. in *Corpore Juris Medico-Legali, Part. II. pag.* CCCCLIV.

Ad pag. 47.

Hysterolithos nihil aliud quam conchas bivalvas petræfactas, aut terram vel margam in illis, tanquam in matrice, lapidefactam esse pluribus ostenditur in *Ephemerid. Germ. Curios. Cent. III. & IV. pag.* 221. & *Cent.* V. & VI. *pag.* 204.

Ad pag. 65.

Circa *usum Antimonii & Antimoniatorum* repeto ea, quæ in *Introductione* de medicina à Deo ex terra creata, ubivis præferenda, monui. Terribiles sunt Chymicorum, cumprimis Antimoniatorum effectus. *Regulum* ♁. *Medicinalem*, tantopere laudatum, nuper in curatione febris tertianæ hypercatharsin lethalem excitasse novi. *Antimonii Diaphoretici* damna recenset *Thom. Bartholinus* in *Act. Hafniensibus Vol. V. pag.* 25. verbis ibi: Instante vere sudoriferum ex theriaca, ♁. diaphoret. gr. vii. &c. filiæ suæ exhibuit Vir Reverendus ex officina quadam urbis petitum. Statim sudoris loco oborta tormina ventris & anxietates, cum siti & ardore ingenti, qui sedari non potuit, nisi propinata cerevisia calida. Hinc vomitus secutus & alvi fluxus cruentus, qui mitigatus fuit exhibita theriaca cum lacte: alia quoque symptomata comitabantur, lipothymiæ, extremarum partium frigus, pulsus intermittens horulæ spatio, convulsiones &c. Oblatis alexipharmacis sedata omnia. Pharmacopœi servus cuncta legitimè præparata dicebat, nec venenum in vicinia adfuisse, nec mortarium impurum. Antimonium quoque optime ante 14. dies à se ipso præparatum Pharmacopœus dejerabat, colore adhuc candido monstrandum & sine noxa à se ad scrupulum medium devorandum. Existimavit vero puellam hystericam fuisse, cujus tamen affectus nulla comparebant indicia & cura per alexipharmaca & lac huic suspicioni repugnat. In quem culpa rejicienda, expiscari nequivimus. Casus vero fortuitos nec Pharmacopœum, nec Medicum ullum præstare posse, nemo ignorat. Pacis amore Vir Religiosissimus Deo vindictam commisit, siquidem in officina culpa lateret. Convaluit enim Virgo, quanquam lento gradu & cottidiano medicaminum usu Orbique testis est, quam periculosa sint medicamenta ex Antimonio male fido confecta. Summa necessitas me ad hoc remedii genus vix propellet. Antimonium enim & Mercurius mihi semper fuere suspecta. Levissimus quippe error in præparatione commissus vita hominis expiatur. Hactenus *Bartholinus.* Qualis per incautam *Spiritus Vitrioli Philosophici* (antimonialis

nialis etiam prosapiæ) præscriptionem tragœdi a se truserit, è Casu judicialiter ventilato & in *Authenticis* nostris *Medico-legalibus* inveniendo videre licet.

Ad pag. 92.

Semini Medicæ affine videtur *Semen Esperatæ*, vulgò *Kleber-Klee-Saamen*, Anglis *Clover-Gras-Seed*, cujus anno elapso 1719. in novellis, ceu novi cujusdam & exotici vegetabilis, e Turcia advecti mentio est facta. Vid. *Viridarium* nostrum *reformatum pag.* 401. Novum tamen & Antecessoribus nostris incognitum non fuisse, testatur liber Anglicus curiosissimus & in oeconomia utilissimus, cui titulus: *Adam out of Eden, or an abstract of divers excellent experiments touching the advancement of Husbandry*, impressus *Londini* Ao. 1659. apud *Henricum Brome*. Ipsa planta, uti Medica, inservit nutritioni & saginationi boum, cum fœnore insigni. Vid. *cit. lib. pag.* 38. & seqq.

Ad pag. 129.

Radicibus medicinalibus addantur *Radices telephii*, amuletum *Wedelii* contra hæmorrhoides dolentes, approbatum à *Casp. Kölichen* in *Act. Hafniensibus Vol. V. pag.* 330. & *radices colchici*, novissimum & probatissimum ejusdem *Dn. Wedelii* amuletum & prophylacticum in malignis, aliquot abhinc annis peculiari libello laudatum.

Ad pag. 175. col. 1.

CHAQUARILLAM nec Corticem Winteranum, nec Canellam albam, sed speciem Kinkinnæ, sc. *Kinkinnam Spuriam* (die graue China Chinæ esse, cum *P. Hermanno*, *Daleo* & *Apino* asserit *D. Nebel* in *Disp. de Cascarilla A.* 1717. Heidelb. habita.

Ad pag. 185.

Qua ratione *Mastix* à lentisco in Insula Scio colligatur, ex inspectione oculari refert *Tournefort*, *au Voyage du Levant, Tom. I. pag.* 144.

Ad pag. 194.

Arboris fructusque *Caffe* genuinam & optimam descriptionem dedit Autor Itineris Arabiæ felicis & in Aulam Regis Yemen, loci Caffe natalis, in libro Gallico: *Voyage de l' Arabie heureuse* ejusque appendice: *Memoire concernant l' Arbre & le fruit du Caffe*, ubi & optima ejus figura occurrit, omnino similis illi, quam dedit *Dn. Volckamerus* ex horto Webbertiano, & in *Ephem. Germ. Curiosis Cent. III. IV. Obs.* 168. nomine *Gelsemini Arabici, foliis Castaneæ*. Conf. *Viridarium n. Reformatum* in *Appendice Tom. II.* Hoc in scripto plurima circa nomen & ortum hujus potus, aliis plane indicta & incognita traduntur ab Autore erudito, quem *Galandinum* dicit *D. Rosinus Lentilius*, *Ephem. Germ. Cur. Dec. V. & VI. pag.* 156. è quo novum CAFFE genus A LA SULTANE dictum ita describit: de hoc seqq. habet itineris Auctor, vel potius Collector, uti videtur, Dn. *la Roque*: Optimatibus Regionis Yemen alius potus Caffe modus in usu, ipsis tantum peculiaris. Non enim fabis, s. potius fabaceis nucleis Caffe utuntur, sed corticibus tantum seu involucris: quibus pelliculas tenuissimas fabæformem nucleum proxime investientes Exc. *Kaempfero in Amoenit. Exot. Fasc. I. pag.* 123. furvas membranulas dictas, addunt; præparationis modū ita describunt: Sumunt probè maturos cortices, quos diffractos in cymbio fictili carbonibus imponunt & instar Caffe torrent, usquedum parum coloris contrahunt. Eodem temporis articulo aqua in vase decoctioni destinato calefit, cumque cortex debito modo torrefactus est, bullienti aquæ infunditur, cum quarta pellicularum parte; tantum autem temporis spatium, quantum ordinaria potus Caffe decoctio, exigit. Color convenit per omnia cerevisiæ Anglicæ. Sapor est gratissimus, saccharo vix opus habens. Vid. plura in *App. Tom. II. Viridarii Reformati*. De alia specie arboris Caffe in Insula Bourbon, prope Ins. de Madagascar nucleos longiores & amariores ferente, vid. *l' histoire de l' Acad. Royale des sciences Ao. MDCCXVI. p.* 42.

Ad pag. 209.

Grana Chermes si triduum sibi relinquantur non exsiccata, tota fere in vermes & papiliones abire Lugduni in Gallia apud Dn. *Bertet* observavit *Olaus Borrichius*, Vid. *Acta Hafniensia Vol. V. pag.* 203. quod certo est indicio, illa nihil aliud, quam vermium receptacula esse.

Ad pag. 284.

Terebinthina Veneta in Insula Chio l. Cypro collectionem ita fieri *Turnefortius* in *itin. Orient. lit. IX. p.* 145. *Tom. I.* experientia edoctus refert: Arbores sc. crassiores (quarum descriptionem Botanicam ibi recenset) per transversum, à mense Julio usq; ad Octobrem, incidunt, unde Terebinthina in lapides quadratos, illis substratos, decidens ab incolis baculis exiguis colligitur & ab in his in vasa & lagenas destillari sinitur. Hic liquor balsamum naturale & excellens constituit, insigne stomachicum & diureticum, iis tamen, qui

calculo laborant, non facile dandum, siquidem pejus inde se habent. Vid. *cit. loc.*

Ad pag. 287.

Mumias genuinas Ægyptiacas omnes sexus sequioris esse, ex Illustri quadam persona, quæ Regem Sueciæ in Turciam secuta erat, audivi. Magnates enim in Ægypto conjuges suas balsamis pretiosissimis à corruptione præservaturi easdem ita condiri variisque gemmis c. figuris infarciri, ungues digitorum inaurari, aliisque ornamentis involvi curabant: quæ omnia confirmat Mumia Gothana, magnis sumptibus à Pharmacopœo *Christiano Herzog* ex Ægypto obtenta & peculiari libro descripta, in quo plura exempla parallela occurrunt. Urnæ mumiis appositæ cineres Maritorum continent.

Ad pag. 296.

Sal Armoniacum, quod in panibus in Europam undique divehitur, non tam artificiale, quam nativum esse recentissime traditum est in *Hist. Acad. Reg. Scientiarum Paris. A.* 1716. *pag.* 34. Probant hoc (1. à consistentia durissima, qualis non occurrit in ⊖. armoniaco per artem sublimato. (2. à figura particularum & crystallorum recta, instar columnarum, quæ arguit sal aliquod in aqua solutum & post evaporatam aquam remanens, qualis in floribus sublimatis non observatur, 3.) à pretio tolerabili, quo obtineri non posset, si per artem pararetur, ob indicibilem quantitatem urinæ, salis & vasorum requisitorum. Hinc *Dn. Lemery* c. l. credit Sal armoniacum in Oriente iisdem fere laboribus & expensis parari ac Sal marinum & fontanum per simplicem evaporationem, vel ex Sale Gemmæ juncto cum Urina animalium in Libya & Arabia; quamvis dubium adhuc sit, unde tanta in copia ad nos adferatur.

Ad pag. 309.

Lapidis bezoartici Orientalis verum examen tradit *D. Casparus Kölichen* in *Act. Hafniensibus à Thom. Bartholino* editis, *Vol. V.* in *Append. p. 327.* seqq. Incidi nuper in scriptum ex Anglico idiomate in Gallicum translatum, sine nomine Translatoris, Autoris verò nomen *Grew.* ibi in præf. legitur: Inscriptio libri talis est: *Recueil d'Experiences* & *Observations sur le combat, qui procede du melange des corps sur les saveurs, sur les odeurs, sur le sang, sur le lait* &c. ubi inter alia scitu dignissima ibi agitur de lapide bezoartico Orientali, quod si nempe illi affundatur Spiritus nitri, brevi post tantam effervescentiam ibi excitari cum spuma, strepitu vapore & elevatione tanta, usquedum illa lapidis bezoartici quantitas tota sit à Spiritu nitri dissoluta & in colorem sanguineum mutata, id quod verissimum est; tentavimus enim hoc examen in Pharmacopolio Beckeriano, præsente D. *Christiano Fossio*, Archiatro Regio. Drachmæ autem Lapidis bezoartici Orientalis electi affudit *Beckerus* prætet propter ℥ij. 🜂 ⦶. & vitrum cum contentis admovit prunis, ut paulum inclaresceret, ubi illico tanta ebullitio cum spuma insecuta, ut vitrum ℔j. p. c. capax vix sufficeret, ut intra capacitatem ejus contineri possent hæc duo sibi repugnantia, ubi tandem post absolutam pugnam liquor rubicundissimus in vitro remansit. Tentavimus idem cum lapido bezoartico factitio, ubi nihil effervescentiæ subortum.

Ad pag. 347.

Ova hæc *Rajarum*, vulgò sic dicta, rectius secundinas illarum dixi, vid. in *Amphitheario* n. *Zootomico Tom. II. pag.* 125.

Ad pag. 348.

Lapidum cancrorum genuinorum collectionem frequentiorem observari hodie perhibent in Bessarabiæ Tartaria Budziacensi, cumprimis deserto Walachiensi, urbi Teginæ sive Bender non multum dissito; quinimo in Ucrania Moscovitica, circa fluvium Borysthenem & Tyram, per utrosque Podoliæ terminos, regione multis magnisque fluminibus & ubertate & fertilitate cancrorum divitibus irrigua. Alveo suo egressos hos fluvios majores minoribus inde prodeuntibus & adsitis per diversos confinium regionum tractus, fertilitatis cancrorum copiam inferre perhibent, si non penitus, certe utplurimum adversari dixerunt, cancrorum conservationi invigilant, usque dum suo tempore eorundem lapidum acquisitione privatis non minus ac publicis necessitatibus commode subvenire possint, data sæpius subordinato Magistratui certa horum lapidum portione in onerum publicorum pretium. Observatis exacte iis mensibus, quibus cancri communiter bonitate distinguuntur, Borysthenis & Tyræ, hincque prosilientium & quacunque ratione cancrorum copia divitium fluminum accolæ, omnium primò vastis desertisque & ab omnium hominum consortio remotis locis se insinuant, ibidemque aut quocunque solitario loco fieri potest, foveas præparant, quarum profunditas sexaginta circiter aut septuaginta, latitudo vero decem, quindecim aut viginti pedibus adæquet: Iis, qua fieri potest, diligentia, incredibili copia obtentos captura cancros infarciunt & haud aliter ac uvas pedibus conculcando, interdum pro

contritione certiore obtinenda adaptata tudete lignea, corpora eorundem concutiendo ac enecando foveis & deserto relinquunt, domus suas repetentes, quas ad triginta interdum milliariorum spatium abhinc dissitas habere dicuntur, eapropter abditorum ac remotorum sylvarum recessuum amatores, ne gravis ex omnibus & interdum funestus, qui ex putrefactione cancrorum diffunditur, fœtor sanitati officiat. Hac ratione foveis immissa Gammarorum multitudo quibuscunque cœli tempestatumque injuriis patet, usquedum post superatas hyemis asperitates, vernali tempore auspice, superioris laboris cursum relegere liceat operi intentis his hominibus, qui illuvie, situ ac sordibus coinquinatas in foveis reliquias, quo longius ab his recesserunt, eo curatius fluviis, quos proximos habent, advehunt, in quibus excussorio cribro inquinamenta repurgando tandem lapidum admirabilem copiam, in laboris præmium, ex voto obtinet inops aliàs & egena gens, in angustia sua hoc thesauro locupletior reddita. Hæc per Tartariam Oczaviensem, Regnum Astracanum, Palatinatum Kiecienfem & Witepskiensem lapides hos extrudit venales, unde tum ingenti copia Regiomontanorum, Gedanensium, Uratislaviensium & tot mercatorum manibus communis committitur merces; quæ omnia ex appulsis Uratislaviam Mercatoribus & Recutitis percunctatus est *D. Gothofredus David Mayerus.* Vid. *Ephemerid. Acad. Cæsareo - Leopoldino Carolinæ Nat. Cur. Ann. VII. & VIII. Obs. LXXX. pag.* 447.

Ad pag. 362. §. 5.

De GUTTIS ANGLICIS, quarum in hac thesi circa finem mentio facta est, notari merentur, quæ Dn. *Lentilius* in *Ephemerid. Acad. Naturæ Curiosorum Ann. III. & IV. Observ. CLXXIV.* communicat seqq: DN. *Neumannum*, Chymicum nuper ex Anglia advenam, qui jamdiu Londini moratus est, eoque rursum redibit, inter alia rogavi: an GUTTÆ ANGLICÆ (*les goutes d' Angleterre*) adhuc in istis Insulis multo in usu essent? Ipse ne quidem nomen sibi notum esse respondit, argumento novo, ab Exteris haut raro pluris æstimari medicamenta nomen regionis præ se ferentia, quam ab ipsismet illius regionis indigenis. Postea vero quam ipsi rem prolixius declararem è nupero discursu cum ipso habito intelligens quod *Historiam Academiæ Regiæ scientiarum* legisset, nempe in ejus quodam tomo guttas illas describi: Jam earum, inquit, recordor, destillantur nempe è Serico crudo: nonnunquam cum ℴ℘. Cinnamomi rectificantur, ac in deliquiis hystericis consimilibusque insultibus odoramenti loco inserviunt, quas frequenter ipse paravi, quippe *Tournefortio* familiaris; at verò (pergit) nullus de his amplius Londini sermo, ita ut vel ipsum nomen nequidem audiatur. Interim mirum esse dicebat sericum crudum spirituum copiam tantam largiri, quantam nec ipsum cornu cervi præbeat.

Nihilominus cum & in Italia & Germania nostra passim adhuc guttæ illæ concelebrentur, non incuriosum fore duxi, si & de his mihi quædam comperta notarem.

Sic autem ex *Memoir. de l' Acad. des Sciences Ao.* 1700. *p.* 95. in Latinum traductæ sonant: „Spiritus serici volatilis cum Oleo Cinnamomi, aut cum alio quodam oleo essentiali rectificatus illud suppeditat, quod appellatur „*les veritables Goutes d' Angleterre.* „*Listerus* Regiæ Societatis membrum, Londinensium Medicorum haut equidem postremus, mihi communicavit illud secretum, „quod in Anglia adhuc cautè occultatur. Experientiæ debetur guttas illas, id est Sal volatile serici rectificatum & suaveolens factum „cum oleo quodam essentiali in affectibus soporosis multum valere, nec non in variis deliquiis, usu tam in-quam externo odoratorio. „Nec tamen eas præparatis è Cornu Cervi, Sale Ammoniaco, Spiritibus vel Salibus volatilibus Oleosis usualibus præferendas judicem, „nisi forte quoad odorem, qui tam gravis ac „tetricus non est, adeo, ut magis hæ guttæ delicatioribus ægris convenire queant. Hucusque *Acta Regiæ Academiæ.*

Sed verò longe alia descriptio nobis exhibetur in Epistola à DN. *Biet*, Pharmacopæo Regio Parisiensi primario, ad *Dn. Lebratium*, Pharmacop. Lugd. Allobr. d. 29. Apr. 1713. exarata, cujus rursum verba in Latium traducta „sunt seqq. Plures circumferuntur compositiones sub guttarum Anglicarum titulo, „quibus ille falso tribuitur, interdum etiam „non sine decumbentium noxa propinatis. „Præferenda autem omnino est nostra illis „omnibus, quæ vel ex serico, vel araneis vel „aliunde desumuntur. Inventor primus *Gottwaldus*, Medicus Londinensis, qui CAROLUM II. Regem, ab omni ope humana derelictum, hujus medicamenti virtute mortis „faucibus eripuit. Compositionem Rex dictus „à *Gottwaldo*, licet ægerrime, obtinuit pretio „25000, Imperialium, fide tamen silentii prius „stipulata. Descriptio talis est:

„ ℞. *Ras. cran. hum.* suspensi de laqueo
„ aut violenta morte extincti ℔. *V.*
„ *Viper. exsicc.*
„ *Ras. CC.*
„ *ebor. an. lib.* ij.

„Fiant omnium tres partes æquales ex totidem „retortis igne reverberii destillandæ, cautelis „illis adhibitis, quas in destillatione CC. vel „viper. adhibere par est, idque ad siccitatem.

Postquam

Postquam retortæ refrixerint, affusa Spiritus „ destillati portione ⊖. vol. parietibus colli re- „ tortæ affixus, solvatur; hinc vitro capaci, „ quod evocatum est, infusum per chartam „ emporeticam filtretur, ut ☉. inutile separe- „ tur. Liquor filtratus per retortam vitream „ ex ∴. destilletur, cui adaptanda est alia vitrea, „ quæ pro excipulo inserviat, commissuris pro- „ be lutatis. Fiant cohobia tria, semper ad- „ mixto Sale retortis adhærente, quantum ejus „ potest separari. Post destillationem tertio „ factam liquor, qui transiit, omnis infunditur „ in cucurbitam proceram, cui imponitur a- „ lembicus cum excipulo parvo, juncturis o- „ mnibus vesica madida probe munitis, impo- „ natur cucurbita igni arenæ leni, sublimabitur „ tunc adhærens capitello Sal volatilis: augea- „ tur △. & transcendet Spiritus illum Salem „ dissoluturus, quo soluto cucurbitam statim „ ab △. remove, ne plus liquoris transcendat, „ quæ encheiresis est prora & puppis totius de- „ stillationis, atque sic separatæ sunt guttæ. Do- „ sis est à gutt. vij. ad L. in affectibus Soporosis, „ febribus malignis, variolis &c. Reperitur „ hæc Epistola in *Memoir. de Trevaux* 1713. *Aoust p.* 1049. Eo vero libentius utrasque descriptiones hic addidi, quod utrique libri non in omnium manibus, in Patria præcipue nostra, habeantur.

Utra descriptio sit vera? quis determinare ausit; Tutius à medicamentis abstinetur, quorum descriptio minus exacte cognita. Sapio, quantum ad me, piscator ictus, ictibus viperinis medicamentorum Mercurialium, quæ mihi à Viris quoque Celeberrimis adeo fixata laudabantur, ut salivam nullo modo, diuturno licet usu, sint motura: moverunt tamen, cum ægrotorum alibi degentium periculo, qui à me, nihil tale metuente, non moniti, regimine salivationi debito sibi non satis cavebant. Alias ultima hæc *Bieti* Guttarum Anglicarum descriptio cum *Spiritu bezoardico Bussi* magnam affinitatem debet, nec medicamentum aut nulle prorsus, aut periculosum judicandum existimem. Id modo dico certitudine ne quidem morali nos tutos esse posse, an, quod descripsimus, idem sit illud, quod sub GUTTARUM ANGLICARUM nomine celebratur.

Ad pag. 362.

Quoad *araneos* curiosum est Gallum quendam *Monsr. Bon sericum è tela araneorum* parasse, ad texenda tibialia & similia satis aptum; quem secutus est DN. *Reaumur*, Societatis Regiæ scientiarum Parisiensis Membrum, testibus *Ephemeridib. dictæ Societatis, Anni* 1710. Utriusque præparationem aliaque huc pertinentia habet *Nicolaus Lemery au Dictionaire des Drogues simples pag.* 40. *verb. seqq.*

Maniere de préparer la Soye des Araignées.

Après avoir fait ramasser douze ou treize onces de ces coques d'Araignées, Monsieur Bon les fit bien battre pendant quelque tems avec la main & avec un petit bâton, pour en faire sortir toute la poussiere, on les lava ensuite parfaitement dans de l'eau tiede jusqu'à ce que l'eau en sortit nette: on les mit ensuite tremper dans un grand pot avec de l'eau de savon, du salpêtre & un peu de gomme Arabique, on mit bouillir le tout à petit feu pendant deux ou trois heures, on relava ensuite toutes ces coques d'Araignées avec de l'eau tiede pour en bien ôter tout le savon, on les laissa secher, on les fit ramolir un peu entre les doigts pour les faire carder plus facilement par les cardeurs ordinaires de la soye, excepté qu'on fit pour cette soye d'Araignée des cardes beaucoup plus fines, on eut par ce moyen une soye d'un gris tres particulier; on peut la filer aisément, & le fil qu'on en tire est plus fin & plus fort que celui de la soye ordinaire.

La difficulté se reduit donc à avoir un assez grand nombre de coques d'Araignées pour en faire des ouvrages considerables, M. Bon établit des preuves pour convaincre, que les Araignées fourniroient plus de soye que les vers à soye à cause de leur fecondité; car elles multiplient beaucoup plus que les papillons des vers à soye, & chaque Araignée pond six ou sept cens œufs, au lieu qu'un ver à soye n'en fait qu'une centaine, encore en faut-il rabattre plus de la moitié, à cause que ce ver est sujet à plusieurs maladies, & il est si delicat qu'un rien l'empêche de faire sa coque; au contraire, les œufs de l'Araignée éclosent sans aucun soin dans les mois d'Août & de Septembre, quinze ou seize jours après qu'ils ont été pondus, & celles qui les ont faits meurent quelque tems après. Pour les petites Araignées qui sortent de ces œufs, elles vivent dix à onze mois sans manger, & sans diminuer ni grossir, se tenant toûjours dans leur coque jusq'à ce que la grande chaleur les oblige de sortir & de chercher leur nourriture.

Si donc on pouvoit trouver le moyẽ de nourrir dans des chambres de petites Araignées, on auroit beaucoup plus de coques de cet insecte que de celles des vers à soye, ayant toûjours vû, dit M. Bon, que de sept ou huit cens petites Araignées il n'en mouroit presque point dans une année, qu'au contraire de cent petits vers à soye, il n'y en avoit pas quarante qui fissent leurs coques.

On met les Araignées à jambes courtes dans des cornets de papier & dans des pots; on couvre ces pots d'un papier percé de trous d'épingle, aussi-bien que les cornets, afin qu'elles ayent de l'air; on leur fait donner des mouches pour

leur nourriture, & l'on trouve quelque tems après qu'elles ont fait leurs coques, que treize onces de cette ſoye rendent presque quatre onces de ſoye nette.

On n'auroit pas grand' peine, pourſuit M. Bon, à trouver de ces coques d'Araignées, s'il étoit permis d'entrer dans toutes les maiſons où l'on en voit aux fenêtres, il eſt aiſé de conclurre qu'on en trouveroit aſſez dans tout le Royaume pour en faire de grands ouvrages, & que la nouvelle ſoye, que je propoſe, eſt moins rare & moins chere que n'étoit la ſoye ordinaire dans ſon commencement, d'autant mieux que les coques d'Araignées rendent à proportion de leur legereté, plus de ſoye que les autres : en voici la preuve, treize onces en donnent près de quatre onces de ſoye nette, il n'en faut que trois onces pour faire une paire de bas au plus grand hom̃e, ceux que j'envoye (c'eſt toûjours M. Bon qui parle) ne peſent que deux onces & un quart; & les mitaines environ trois quarts d'once, au lieu que les bas de ſoye ordinaire peſent ſept à huit onces.

Les bas de ſoye & les mitaines dont il eſt parlé, & que nous avons vus, touchez & examinez à Paris dans l'Academie Royale des Sciences, peu de tems après qu'ils eurent été travaillez par ordre de M. Bon à Montpellier, étoient forts & auſſi parfaits, que ceux qu'on auroit faits avec de la ſoye ordinaire, preſqu'auſſi beaux, polis & luſtrez, d'une couleur griſe agréable, aprochante du gris de ſouri; cette coleur étoit naturelle à la ſoye des Araignées, mais il ne faut pas douter qu'ayant été lavée avec de l'eau de ſavon, dans laquelle on avoit fait diſſoudre du ſalpêtre & un peu de gomme Arabique, elle n'eût aquis par-là plus de luſtre & un certain éclat. On la devida alors, on la fila & on la travailla comme la ſoye tirée des vers à ſoye.

Juſqu'ici j'ai parlè des obſervations de M. Bon. Monſieur de Reaumur de l'Academie Royale des Sciences de Paris, a auſſi travaillé ſur les Araignées, dont il avoit ramaſſé & nourri un très-grand nombre, il a auſſi fait une ſavante Diſſertation ſur ce ſujet, qu'on verra raportée dans les Memoires de l'Academie Royale des Sciences*; j'en ferai ſeulement ici l'extrait, afin que le Lecteur puiſſe mieux juger de la difference & de la juſteſſe des faits.

M. de Reaumur ſoûtient donc qu'il n'eſt pas poſſible de nourrir avec des mouches ſeules autant d'Araignées qu'il en faudroit pour fournir de ſoye aux Manufactures établies: de quelle adreſſe, dit-il, faudroit-il ſe ſervir pour prendre chaque jour une auſſi grande quantité de mouches, que celle qui ſeroit néceſſaire pour l'entretien de ce vil inſecte? Toutes les mouches du Royaume ſuffiroient à peine pour nourrir aſſez d'Araignées qui puſſent faire une quantité de ſoye peu conſiderable.

* de l'Année 1710.

Le naturel vorace des Araignées montre aſſez que leur nourriture ne doit pas être tirée des plantes, qu'ainſi ni les feuilles, ni les fleurs, ni les fruits, ne doivent pas être propres a les nourrir. M. de Reaumur n'a pas laiſſé de tenter ces ſortes d'alimens pour n'avoir pas à ſe reprocher d'avoir negligé quelque choſe, & parce qu'il ſavoit qu'en matiere d'experience il arrive ſouvent ce qu'on ne croyoit pas devoir arriver; mais tout ce qu'il à éprouvé en ce genre n'a point été une nourriture pour cet inſecte: il avoit pourtant bin crû que les mouches n'étoient pas le ſeul aliment qu'on pût donner aux Araignées; car quoique celles qui font leur toile dans les angles des murs & dans les jardins en vivent, il avoit obſervé plus d'une fois qu'elles mangent également les autres inſectes, lors qu'ils s'embarraſſent dans leurs toiles; les Araignées qui habitent des trous dans de vieux murs lui avoient encore mieux apris que tous les inſectes leur étoient propres; car ayant ſouvent viſité de pareils trous, il y avoit trouvé des cadavres de divers inſectes, comme de cloportes, de chenilles, de papillons. Il ne ſembla donc plus à M. de Reaumur, s'agir que de trouver une eſpece d'inſecte dont on pût avoir commodément le nombre qu'on voudroit, les ſeuls vers de terre lui parurent avoir cet avantage: il y en a des quantitez prodigieuſes, les jardins & les champs en ſont remplis; à la verité il n'avoit jamais trouvé de ces vers dans les trous des Araignées, ni dans leurs toiles; mais ces inſectes rampans ſur la terre & ayant aſſez de force & de peſanteur, il étoit également impoſſible quils ſe fuſſent jettez dans ces filets & dans ces trous, & que les Araignées les y euſſent tranſportez. Il me parut donc, dit M. de Reaumur, qu'il n'y avoit point de nourriture dont je dûſſe me promettre davantage de réuſſite; l'experience ne trompa pas mon attente, ayant renfermé dans des boëtes pluſieurs groſſes Araignées de diverſes eſpeces qui avoient paſſé l'hyver, car il y en a qui vivent pluſieurs années, je leur donnai des morceaux de vers & les conſervai en vie par ce moyen.

Je tentai enſuite, pourſuit M. de Reaumur, diverſes ſortes de viandes pour voir ſi elles ne ſeroient point également propres à les nourrir, mais je ne vis pas qu'elles s'apliquaſſent deſſus, peut-être parce que le naturel feroce des Araignées veut être excité par des animaux vivans.

J'imaginai cependant une autre nourriture qui ſupplée aparemment à cet avantage par le goût exquis que les Araignées y trouvent. Les jeunes Araignées qui ne font que d'abandoñer leurs coques, la préferent à toute autre; je ne l'employai qu'à cauſe du raport qu'elle me parût avoir avec la chair tendre & molle des inſectes que les Araignées ſuccent; elle conſiſte

dans

dans cette substance qui ramollit les plumes des jeunes Oiseaux, avant qu'elles soient parvenues à leur parfait acroissement : on a remarqué sans doute que lorsqu'on a arraché de ces jeunes plumes, elles sont sanglantes par le bout; que le tuyau est mou alors; ceux qui se seront de plus donné la peine de presser ce tuyau, ou de le dissequer, l'auront trouvé rempli d'une substance tendre & garnie d'un grand nombre de vaisseaux qui laissent échaper du sang lorsqu'on le coupe. Aprés avoir arraché de ces plumes à des Pigeons jeunes & vieux, je les divisois en petits morceaux de demi ligne, ou d'une ligne de longueur, je les donnois aux Araignées qui s'en accomodoient fort; les jeunes sout tout que j'avois gardées dans leurs coques, & qui en étoient sorties depuis peu, sembloient les préferer à toute autre nourriture; j'en voyois quelquefois cinq à six assemblées sur un même morceau de plume que chacune suçoit du côté où il avoit été coupé.

Jusqu'ici, poursuit M. de Reaumur, tout paroît aller à merveille pour les Araignées, voici des nourritures simples dont il semble qu'il etoit seulement question; peut-être en trouveroit-on d'autres aussi commodes, même parmi les insectes, pendant qu'on se serviroit de celles-là qui ne sont pas plus difficiles à trouver que les feuilles de Meurier qu'on donne aux vers à soye : mais nous allons voir qu'il y aura beaucoup à décompter, lorsqu'il s'agira delever assez d'Araignées pour fournir de soye les Manufactures.

D'abord que les jeunes Araignées abandonnent la soye qui les envelopoit, elles paroissent de bonne intelligence : elles travaillent de concert à une même toile, les unes étendent de nouveaux fils sur ceux que les autres avoiēt déja fournis, mais cette union ne dure pas longtems; Mr. de Reaumur distribua en differentes boëtes quatre à cinq mille Araignées auxquelles il avoit vû abandonner leurs coques; ces boëtes avoient à peu pres la longueur & la largeur d'une carte à jouër : comme il avoit observé que ces petits animaux s'attachoient en verre qui couvroit ces boëtes, il leur avoit à chacune une ouverture à une ligne de distance de ce verre, par lequelle il faisoit entrer une carte, qui étoit a puyée sur la gargeur de la boëte: cette carte bouchoit assez exactement l'overture pour empêcher les Araignées de s'échaper; & c'étoit sur cette même carte qu'il mettoit la nourriture qu'il avoit trouvée leur être propre : il avoit eu la précaution de faire un grand nombre de trous a cette carte, afin que par ce moyen on pût donner à manger à beaucoup d'Araignées en très-peu de tems; on les voyoit les premiers jours chercher cette nourriture avec empressement, & plusieurs s'attachoient au même morceau de plume; mais leur naturel feroce se declara bien-tôt, les plus grosses prirent goût à manger les plus petites, & chaque fois, dit M. de Reaumur, que je les regardois, j'en voyois une petite qui étoit devenue la proye d'une un peu plus grosse, & au bout de quelque tems à peine m'en resta-t-il une ou deux dans chaque boëte. Les grosses Araignées se battent quelquefois quand elles se rencontrent, mais elles se mangent beaucoup moins les unes les autres que les petites, soit parce qu'elles ont moins besoin de nourriture, ou qu'étant plus pesantes elles ont moins de facilité à se remuer.

Aparemment que l'inclination qu'elles ont à se manger les unes les autres, est en partie la cause de ce qu'il y a si peu d'Araignées à proportion de ce qu'il devroit y en avoir, faisant une quantité d'œufs si prodigieuse.

Il ne sembleroit donc rester d'autre parti à prendre pour élever des Araignées que de les loger séparement; on pourroit, par exemple, avoir des boëtes divisées en plusieurs petits compartimens, qui formeroient plusieurs cellules; mais de donner à manger à chacune de ces Araignées séparement, engageroit à des dépenses peu proportiennées au profit qu'on en tireroit : on pourroit en venir-là si nous n'avions la soye des vers d'une maniere infiniment plus commode.

La necessité où l'on est de distribuer les Araignées dans les cellules, jette encore dans un autre embarras, qui ne diminue pas peu l'avantage qu'elles ont sur les vers du côté de leur fecondité; car pour profiter de cet avantage, il faut pouvoir garder un grand nombre d'œufs qui ayent été fecondez par l'accouplement, & pour cela il faut mettre necessairement des Araignées ensemble; je sai bien, poursuit M. de Reaumur, qu'il est un tems où il se doit faire chez ces insectes une douce fermentation, qui leur ôte leur ferocité naturelle, & qu'on pourroit alors les mettre ensemble sans aucun risque; mais comment connoître précisement ce tems qui doit préceder de peu celui où elles ont envie de faire leurs œufs? Il seroit aisé à trouver, si elles faisoient toutes ces œufs à peu près dans les mêmes jours de l'année, mais il y a plusieurs mois de difference entre le tems que les unes pondent, & celui où les autres pondent, & celui où les autres pondent à leur tour.

La fecondité des Araignées, comme M. Bon l'a observé, est prodigieuse, mais après tout, dit M. de Reaumur, les vers sont feconds de reste quand on suposeroit, quil's ne font qu'environ cent œufs, desquels à peine quarante donnent des vers qui fassent leurs coques, au lieu que les Araignées produisent six à sept cent œufs.

Quoique j'aye remarqué dans tous les vers que j'ai élevez, pour faire une exacte comparaison de leur soye avec celle des Araignées, qu'ils

qu'ils ont toûjours donné au moins trois ou quatre cens œufs; il est aisé de voir, qu'on peut multiplier le nombre des vers autant qu'on voudra, si cela dependoit seulement de la quantité de leurs œufs, il n'en faut point d'autre preuve que la quantité de soye qu'ils fournissent aujourd'hui à l'Europe, où il n'y avoit autrefois aucuns vers.

Il semble donc jusqu'ici, poursuit M. de Reaumur, que les vers l'emportent de beaucoup sur les Araignées par la facilité qu'on a à les élever, & par conséquent qu'on doit peu se promettre de la nouvelle soye, si elle n'a quelque autre avantage sur l'ancienne soye, par sa beauté ou par sa force, ou par la quantité qu'on en peut tirer.

On pourrit avoir des soyes d'Araignées plus differentes par leurs couleurs, que ne l'est celle des vers, qui est toûjours aurore ou blanche, au lieu que les coques d'Araignées en donneroient de jaune, de blanche, de grise, de bleu celeste, & d'un beau brun caffé. Les Araignées qui donnent la soye de couleur de caffé sont rares, on n'en trouve guére que dans quelques chãps de genêts, où l'on trouve aussi de leurs coques dont la soye est très-forte & très-belle. Elles sont formées fort differemment de toutes les autres coques d'Araignées; les œufs sont renfermez dans la soye brune, qui est devidée assez lâchement au tour, comme dans toutes les autres coques: mais cette soye brune est envelopée elle-même d'une autre coque de soye grise, dont le tissu est très-serré, assez épais, & semblable à ce qui reste sur la coque d'un ver à soye lorsqu'on l'a devidée en partie.

Les Araignées font leurs œufs dans les coques où se trouve la soye qui les envelope, plusieurs mois de l'année; elles y travaillent non seulement au mois d'Août & de Septembre, comme M. Bon l'a remarqué; mais il y en a qui font ces coques dès le mois de Mai, & d'autres les font dans les mois suivans; ce sont celles qui ont passé l'hyver qui pondent de si bonne heure: & M. Bon n'a sans doute prétendu parler que de celles qui sont écloses au printems, car elles font leurs beaucoup plus tard que les précedentes.

Les deux sortes de fils des Araignées ne different l'un de l'autre que par le plus, ou le moins de force; & il est bon d'expliquer comment les Araignées font ces deux sortes de fils, selon qu'il leur plaît; je supose, dit M. de Reaumur, qu'on sait que les Araignées ont près de leur anus divers mamelons, qui sont autant de filieres dans lesquelles se moule la liqueur qui doit devenir de la soye, lorsqu'elle se sera sechée apres être sortie par ces filieres.

Les Araignées dont la soye est propre aux ouvrages & desquelles il s'agit ici, ont six de ces mamelons, dont quatre sont très sensibles, mais les deux autres le sont moins; & on ne les distingue pas aisément sans le secours de la loupe; ces deux petits mamelons sont posez chacun proche de la base des deux gros qui sont les plus près de l'anus; chacun de ces six mamelons, ou plûtôt de petites filieres insensibles, il en sort sept à huit d'un même mamelon: il est aisé de comprendre comment les Araignées font des fils plus ou moins gros quand il leur plaît; car non seulement lorsqu'avant de commencer à filer, elles appliquent contre quelque corps plus ou moins de ces six mamelons sensibles de leur anus, mais selon qu'elles les appliquent plus fortement ou une plus grande partie de chacun de ces mamelons, elles font des fils composez d'un plus grand nombre d'autres fils, & par conséquent plus forts & plus gros.

Il doit y avoir environ dix-huit fois plus de fils tels qu'ils sortent des filieres qui composent un des fils des coques, qu'il n'y en a dans ceux des toiles, si la quantité des fils qui composent les uns & les autres est proportionnée à leur force; car ajant colé un poids de deux grains à un fil de toile, il l'a ordinairement soûtenu sans rompre, & s'est rompu lorsque je lui en ai attaché un de trois grains, au lieu que les fils des coques soûtiennent environ trente-six grains, & ils ne se cassent que lors qu'on les charge d'un plus grand poids.

Mais si les fils des coques d'Araignées sont plus forts que les fils des toiles, ils sont aussi plus foibles que ceux des vers, quoique dans une moindre proportion; la force des fils que je devidois de dessus ces dernieres coques a été ordinairement jusqu'à soûtenir un poids de deux gros & demi; ainsi la force d'un fil de coque de vers, environ comme un est à cinq; c'est peut-être encore là un des endroits par lequel l'ancienne soye pourra paroître avoir quelque avantage sur la nouvelle.

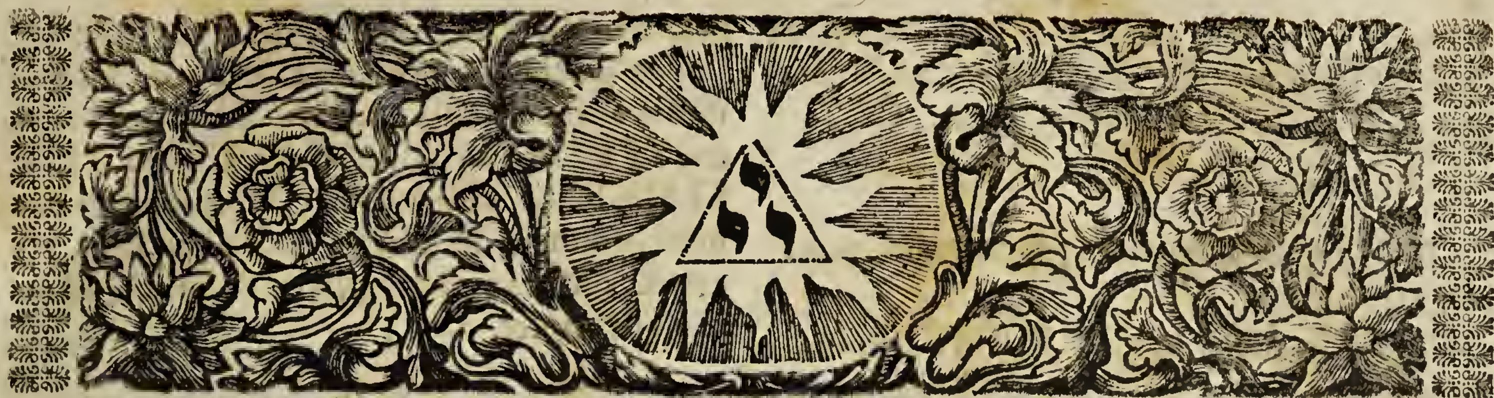
E *Serico* hoc *Araneorum* non minus ac ex vulgari serico Sal volatile pro Guttis Anglicis destillari posse nullus dubito.

ICHNOGRAPHIA STADII STUDIIque MEDICI.

STUDIOSUS MEDICINÆ sciat vel addiscat

- **I. INSTITUTIONES seu PRIMA ARTIS FUNDAMENTA quorum**
  - **PRÆLIMINARIA docent**
    1. *EXISTENTIAM*, nobilitatem & dignitatem Artis, cum prærogativis omnibus, tam è Sacris, quam profanis, de quibus Vid. *Manitii* Herma & *Gorrisius* de Medicina contemta.
    2. *ORIGINEM* & progressum, quatenus à Deo Adamo concreata, per Judæos in Ægyptum translata indeque ad Græcos, Latinos & alias gentes propagata est.
    3. *ESSENTIAM* per definitionem è genere & differentia specifica constantem, quæ posterior à subjecto & fine petitur & eleganter expeditur in *Laurembergii* porticu Æsculapii.
    4. *DIVISIONEM* in
       - SECTAS, tam *ANTIQUAS*, quales sunt, *Empirica*, *Methodica*, *Dogmatica*, quam *MODERNAS* sc. *Dogmatico-Chymicam*, *Dogmatico-Mechanicam* & *Eclecticam*: quorum SCRIPTORES vid. in *Conringii* Introduct. ad Med. *Lindenio* renovato *Mercklini* & *Lipenii* Bibliotheca Medica Reali.
       - PARTES
         - PRINCIPALES, quæ sunt ὑγιεινὴ seu METHODUS CONSERVANDI sanitatem & θεραπευτικὴ seu METHODUS MEDENDI à *Walæo* & *Hoffmann*. trad.
         - MINUS PRINCIPALES
           - Antecedentes
             - PHYSIOLOGIAM, quam novissime è *Bohnio*, *Bergero*, *Pitcarnio*, & aliis dedit *Dn. Teichmeierus* in El. Anthropolog.
             - PATHOLOGIAM solidè reformatam à *Baglivio*, *Stahlio* & quoad febres *Sydenhamio*.
             - SEMIOLOGIAM, in qua Diagnosin morborum *Jodocus Lommius*, Prognosin *Hippocrates*, utramq; *Fienus* & *Bellin*.
           - Consequentes
             - DÆTETICAM generaliter traditã à *Quercetano*, specialiter ab *Hippocr.* de victu in acut. & *Horstio* de tuenda San. Stu.
             - PHARMACEUTICAM exhausta, ferè à *Schroedero*, *Jünckio* & quoad Chymiam à *Barnero*.
             - CHIRURGICAM ab *Hippocrate*, *Celso*, *Fabritio ab Aquapendente*, *Hildano*, van *Solingen* & *Heistero* traditam.
  - **TRACTATIO in**
    - PHYSIOLOGIA considerat *RES SECUNDUM NATURAM* 1. *Sanitatem* 2. *Causam Sanitatis* & 3. *Accidentia Sanitatis*, in *REBUS NATURALIBUS* 1. *Elementis*. 2. *Temperam.* 3. *Partibus*. 4. *Hum.* 5. *Spiritib.* 6. *Facultatibus*. 7. *Functionibus*, quæ vel vitales, vel anim. vel genitales sunt.
    - PATHOLOGIA tractat *RES PRÆTERNATURAM*
      1. *Morbum* ejusque differentias, tam essentiales, quam accidentales.
      2. *Causas morbificas*, quæ vel *interna* & propinquiores, vel *externa* & remotiores sunt.
      3. *Symptomata* tam *vulgaria* sc. Actiones læsas, Excreta & Retenta læsa, vel qualitates externas læsas, quam *urgentia*: 1. Dolorem nimium. 2. Vigil. nimias. 3. Evac. nimias.
    - SEMIOLOGIA tradit *SIGNA*
      - *Diagnostica*: Certa; Conjecturalia, è pulsu, urina, lingua variisque circumstantiis haurienda.
      - *Prognostica*, morbi eventum, tempus & modum indicantia.
    - HYGIEINE seu METHODO CONSERUANDI SANITATEM similia similibus conservat, pro diversitate ætatis, sexûs, vitæque status.
    - THERAPEUTICA seu METHODO MEDENDI
      - ORDINARIA morbum removet, secundum III. *Indicationes*, quarum 1. Causas externas. 2. Causam intern. material. 3. Causam formalem respici[t].
      - EXTRAORDINARIA ratione
        - Indicat. ordine inverso Symptomatibus urgentibus satisfacit.
        - Remediorum insolitorum *cura Sympathetica* & *Transplantatoria* utitur.
    - DIÆTETICA usum VI. *RERUM NONNATURALIUM* docet, sc. 1. Aeris. 2. Cibi & potus. 3. Motus & quietis. 4. Somni & Vigiliarum. 5. Excretorum & retentorum. 6. Passionum anim[i].
    - PHARMACEUTICA de Medicamentorum Facultatibus, Præparationibus & Compositionibus, sive Galenicis, sive Chymicis eorumque Dosi legitima sollicita est.
    - CHIRURGIA morbos curat per
      - INSTRUMENTA ab *Hildano*, *Paræo*, *Fabritio* ab *Aquapendente*, *Cornelio van Solingen* & cumprimis *Sculteto* depicta.
      - OPERATIONES 1. Synthesin. 2. Diæresin. 3. Aphæresin & Exæresin. 4. Diorthosin. 5. Prosthesin.
- **II. MATERIAM MEDICAM tradentem Medicamenta**
  - **OFFICINALIA**
    - EVACUANTIA
      - UNIVERSALIA
        - *PURGANTIA*, tam *mineralia*, ut ☿. dulc. quam *vegetabilia*, ut rad. jalappæ, helleb. nigri, rhabarbari, fol. sennæ.
        - *DIAPHORETICA*, quæ vel
          - *Fixa*, ut terræ sigillatæ, pulv. bez. Anglicus, Pannon. ruber, antipleuriticus, ♁. diaphoret. antihect. Poterii. CC. sine △.
          - *Volatilia*, ut Sal volatile CC. Succini, Viper. Lumbricorum. Spiritus CC. ⊖✱. Tinctura bezoartica.
        - *DIURETICA* & *LITHONTRIPTICA*, sive *mineralia*, ut acidulæ, nitrum, sive *vegetabilia* & *animalia*, ut salia fixa, Tinct. ♀. aselli, lumb. canthar.
      - PARTICULARIA
        - *LAXANTIA*: Magnesia alba, Cremor & Crystalli Tartari, Tartarus solubilis, Sal Ebeshamense, Aloë, Manna, Serum lactis.
        - *VOMITORIA*, quæ aut *mineralia* sunt, ⊕. alb. Vomit. Sal Vitrioli Vom. Infusiones ♁. ♀. emet. aut *Vegetabilia*, ut rad. Ipecacuanhæ.
        - *SALIVATORIA*: Mercurius dulcis, Panacea ☿. Gallorum, Turbith minerale, Unguenta Mercurialia. Cinnabar. vulgaris.
        - *STERNUTATORIA* & *PTARMICA*: Helleborus albus & niger, rad. Pyretri. Flores lil. convall. Pulv. Sternut. Comp. variorum, ⊕lum.
        - *EMMENAGOGA*
          - *aperientia*: Acidulæ, lim. ♂. in pollinem impalpabilem redact. ℞ aperitiva Clauderi, Tinct. ♂. sine acido, ℞♂⊙ris.
          - *pellentia*: Borrax, Rad. rub. tinctorum, raph. rust. aristol. rot. Herb. pulegii, sabin. Flores calendul. croci, Spiritus salis ammon.
    - ALTERANTIA
      - GENERALIA
        - *CALIDA* sale volatili ut plurimum gaudentia, oleosa & omnia carminativa: Anisum, Fœniculum, Sem. Carui, Cumini, Fl. Chamomillæ.
        - *FRIGIDA*, qualia sunt omnia *acida*, tam *vegetabilia*, ut berberes, ribes, pulpa citri, quam *mineralia*: ⊕. Spir. min. acid. & præcipitantia.
        - *EMOLLIENTIA* & *SUPPURANTIA*: Rad. lil. alb. alth. Herb. malv. pariet. Flores lil. convall. malv. arb. Sem. lini.
        - *APERITIVA*, tam *Mineralia* ut omnia Martialia, quam *vegetabilia*, ut Tartarea, visceralia, hepatica & splenetica.
        - *ADSTRINGENTIA* & *TRAUMATICA*: Crocus ♂. adstringens, Bolus Arm. Rad. tormentillæ, bistort. symph. maj. Herb. alchimill. & ocul. ♋.
        - *ANODYNA*: △. ⊕. anod. Cinnab. nat. & ♁. Semen & cap. papav. alb. Flor. pap. errat. opium, laud. opiat. hyoscriamus.
      - SPECIFICA
        - *CEPHALICA*
          - *Antidinica* & *Antepileptica*: Cinnab. nat. & ♁. Cubebæ, rad. & sem. Poeon. Viscus quernus, Stercus Pavon. Cran. hum. Castoreum.
          - *Antapoplectica*: Herb. & Flor. Paralys. Rosmar. Lavend. Spir. ⊖. ammon. Ess. Castor. Aq. apoplect.
        - *PECTORALIA* tam
          - *Incidentia*: Radix ari præp. Ir. Florent. Herb. aqua & Spir. hyssopi, Spir. gum. ammon. Species diaireos.
          - *Demulcentia*: △. & Flor. △. Liquirit. Flor. & Syr. pap. errat. Opiata, ♂o. amygdal. dulc. lini destill.
        - *CORDIALIA calida*, ut Vinum, ambrata & moschata, aut *Frigida*: ▽. rosf. cord. succi veg. acidi: pulpa citri.
        - *STOMACHICA*: Absinthium, Aromatica, Cydoniata: Pulveres, Species & Morsuli Stomachici.
        - *HEPATICO-SPLENETICA*: Rad. Cichor. Chelidon. Herb. chamædr. ver. filicis, hepat. Stellat. Martialia & antiscorbutica.
        - *NEPHRITICA*: è *Mineralibus* ⊕. & acidul. lap. nephrit. è *Veget.* Rad. petroselin. pareir. brava. Fol. Acmel. Bacc. alkek. junip. Tereb. ex *Anim.* Lumbrici, Aselli.
        - *HYSTERICA*: Cinnab. nat. & ♁. Rad. Angel. aristol. rot. Herb. menth. Castoreum, Ess. Castor. Bals. Embryon. Pulv. contra abortum &c.
        - *ARTHRITICA*: Rad. Aristol. long. Decoct. lign. Vienn. Chamæpyt. Origanum, lumbric. terr. Formic. Castoreum, Terebinthina.
  - **MAGISTRAL. seu RECEPTA quorum**
    - REQUISITA sunt: 1. *BASIS*, sive simplex, sive duplex. 2. *JUVANTIA*. 3. *CORRIGENTIA* & 4. *CONSTITUENTIA*.
    - ORDO ET METHODUS PRÆSCRIBENDI, in qua sequens *PROPORTIO* observetur, ut in singulis
      - *EMULSIONIBUS* ad nucleorum ℥ij. vel Seminum ℥j. sumatur aquæ dest. aut decocti alicujus ℥j. In *MIXTURIS* loco sem. p[…] (℞. […]
      - *BOLIS*, ad ℈ß. pulverum vel specierum, ʒß. ad ʒj. extracti aut electuarii.
      - *ELECTUARIIS* ad quamvis ʒj. pulv. vel specierum conservæ ℥j. c. s. q. syrupi appropriati.
      - *MORSULIS* & *ROTULIS* ad ʒj. Specierum Sacchari ℥ß. ad ℥j.
      - *DECOCTIS* & *CLYSTERIBUS* ad liquoris lib. j. Radicum ℥iij. Herb. man. j. Sem. ʒß. Miner. ℥ß.
      - *EMPLASTRIS* ad Pulv. ʒj. recip. ceræ ℥iß. & ♂o. ℥j.
    - DOSIS variat. In genere *Pulveres alterantes* dantur à ℈j. ad ʒß. *Pilulæ* à ℈ß. ad ʒß. *Boli* à ℈i. ad ʒj. *Electuaria* ab ℥ß. ad ℥i. *Mixtura* cochleatim, *Clysteres* ab ℥iij. ad lib. j.
- **III. PRAXIN MEDICINÆ**
  - **GENERALEM quoad MORBOS**
    - INTERNOS
      - I. INFANTIUM
        - *INTRA UTERUM*, quales sunt *morbi embryonum*: Nævi materni, motus fœtûs convulsivi;
        - *EXTRA UTERUM*, ubi in *lactentibus* aphthæ, vomitus, tormina, tussis, atrophia: in *dentientibus* fluxus alvi & epilepsia; in *gradientibus*: Lumb[rici], Herni[a], Prola[psus], Rhac[hitis].
      - II. JUVENUM, quales sunt Anorexia, Bulimus, Pica, Nausea, Vomitus, Tabes, Gonorrhœa, Chlorosis.
      - III. VIRORUM & MULIERUM: Febres, tam intermittentes, quam continuæ, inflammationes, hæmorrhagiæ, deliria, syncope, sterilitas, passio hysterica, abortus &c.
      - IV. SENUM, sc. Apoplexia, Catarrhus Suffocativus, nephritis, stranguria, arthritis, pruritus, contractura, auditus difficilis, marasmus.
    - EXTERNOS seu CHIRURGICOS
      1. *CAPITIS* sive in
         - *Toto*, ubi præter Acephalos caput obstipum (der Krumhals) occurrit.
         - *Pilis* in Calvitie, ophiasi, inconcinnâ pilorum excrescentia, plica Polonicâ, porrigine &c.
         - *Cute* & *pericranio* in contusione, siriasi, vulneribus & ulceribus, v. g. Tinea, Favo &c.
         - *Facie* in Gutta rosacea, fistula malarum, affectibus oculorum, narium, labiorum & aurium.
         - *Ore* in Epulide, Parulide, Scorbuto, Inflammatione tonsillarum, laxatione uvulæ.
         - *Cranio* & *Cerebro* in Fracturis Cranii, Contrafissura, vulneribus Meningum & Cerebri.
      2. *THORACIS*, ubi præter vulnera Thoracis, Catiem costarum & Sterni, Tensio cordis & Vulnera pulmonum notentur.
      3. *ABDOMINIS*
         - *Exteriores* in Abdominis Intumescentia, Vulneribus, Herniis, Tumoribus variis, Sarcocele, Hydrocele, Omphalocele &c.
         - *Interna* in Viscerum læsionibus variis, abscessibus & scirrhosis excretionibus.
      4. *ARTUUM*, in Luxationibus, fracturis, vulneribus, ulceribus, tumoribus, nodis &c.
      5. *VASORUM*
         - *Sanguiferorum* in Aneurismate, Varicibus, Vulneribus &c.
         - *Lymphaticorum* in ruptura, vulneribus & inde oriundis hydrop. particularibus.
         - *Nervosorum* in puncturis & laxitate tendinum, stupore nervorum &c.
  - **CLINICAM seu CASUALEM**
    - CONSULTATORIAM in quâ observ.
      - I. *HISTORIA* seu *RELATIO* casus quoad *circumstantias*
        - *Temporis* primi insultus æque ac progressus affectus.
        - *Ægri* ejusque, temperamenti, vitæ status & diætæ.
        - *Symptomatum*, tam vulgarium quam urgentium.
        - *Remediorum* præscriptorum aut adhibitorum.
      - II. *RESOLUTIO*, in qua ostendatur
        - I. *Morbus*, cujus præsentia demonstretur tribus sequent.
          1. *Concomitantibus* seu essentialiter inhærentibus.
          2. *Antecedentibus*.
          3. *Consequentibus*: Juvantibus. Nocentibus.
        - II. *Subjectum* cum succincta descriptione Anatomica.
        - III. *Causa proxima*, tam *Formalis*, quam *Materialis*, in humoribus circulantibus ut plurimum radicata.
        - IV. *Connexio Symptomatum* cum accurata illorum explicatione & ætiologia.
        - V. *Causa remota*, in rebus Diætæticis cumprimis inquirendæ.
        - VI. *Prognosis*, an ad salutem, an vero ad mortem vergat.
        - VII. *Curatio*, juxta tres indicationes, quarum 1. à causa remota 2. à materiali 3. à formali desumitur.
    - RENUNCIATORIAM in
      - *THESI* è *Pauli Zacchiæ* Quæstionibus Medico-Legalibus, *Welschii* Rationali Vuln. leth. judicio, *Ammann.* Irenico, *Bohnii* Tr. de Lethalit. Vuln.
      - *HYPOTHESI* ex *Ammann.* Medic. Critica, *Zittmanni* Medicina Forensi & Corpore Juris Medico-Legali, ab *Autore* hujus Tabulæ nuper edito.

      } addiscenda.

HISTORIÆ SIMPLICIUM REFORMATÆ
LIBER PRIMUS
DE
MINERALIBUS ET METALLIS.

CAPUT I.
DE
TERRA SIGILLATA, BOLO ARMENA, MARGA, ALIISQUE SIMILIBUS MEDICINALIBUS TERRIS.

§. 1.

TERRA SIGILLATA pinguis gravisque argilla est, quæ plerumque in rotundos orbiculos formata certis sigillis atque imaginibus notatur: saporis adstringentis, odoris terrei, & nunc rubicundi, nunc lutei, fusci, albi, vel alterius coloris; partim in Germaniâ, partim in aliis regionibus effossa ad nos fertur, à quibus vulgò cognomen obtinet.

§. 2.

Hujus sigillatæ terræ varia dantur genera, quorum novem vel decem à *Samuele Dale* in *Manud. ad Mater Med. p. 45.* recensita sunt: præter quæ tamen in *Wormii* aliorumque *Museis* multo plura observantur, adeò quidem, ut Dn. *Rivinus*, Prof. Ord. Lipsiensis XIV. folia, figuris æneis incisa & peculiari *Tractatui de Terris Sigillatis* inserenda, iisdem repleverit. Ex omnibus in forô Medicô

TERRA LEMNIA

optima rarissimaque habetur, adeò ut auro æquiparata fuerit. In Insula Lemnô effoditur, & quoniam ista Ethnicorum Deæ Dianæ sacra erat, ejus olim idolum, nempe capræ figura, à Dianæ Sacerdotibus illi imprimebatur: hodie vero Turcarum Imperatoris sigillum, dimidia scil. luna, cum tribus stellis, imprimitur; quæ quùm à Magnô Sultano tantô in pretio habeatur, ut exportari imperio non liceat, nulla fere nisi per Magnatum Legatos, quibus interdum donatur, istius potiundæ datur potestas; vel intense rubra est, vel etiam alba. Præter istam vero insuper aliæ Turcicis Arabicisque literis insignitæ terræ sigillatæ apportantur, quarum illæ TERRÆ SIGILLATÆ TURCICÆ, istæ vero TERRÆ SIGILLATÆ ARABICÆ vocantur, quæ vel ex flavo rubescentes, vel cæsiæ, aut albæ sunt. Imò è Terrâ sanctâ ab Jerosolymis quædam etiam proficiscuntur, plerumque albæ & TERRÆ HIEROSOLYMITANÆ vocatæ, quibus utplurimùm S. Crucis signum, sive PP. Jesuitarum symbolum I. H. S. impressum est, ut in Figura I. Tab. I. videre licet. Binas inter rariora mea habeo, quarum una crucifixi signo multisque crucibus insignita LAC MARIÆ vocatur, quæ ex specu prope Bethlehem, in quo sancta Maria cum Jesulo infante suo delituisse perhibetur, eruitur, & ab lactantibus fœminis ad lactis augmentum usurpatur. Sed vereor, ne multa interdum superstitio subsit; haud aliter ac in

TERRA SIGILLATA BRACHMANUM,

non tam in superiori aut inferiori superficie, quàm margine, ad instar monetarum Galli-

carum ac Anglicarum signata, quam, ut ex India Orientali obtinui, *Tom. II. Musei Museorum Germanici pag.* 1. & 3. inserui.

§. 3.

Post Turcicas terras sigillatas non immeritò sequitur

TERRA SIGILLATA MELITENSIS,

quæ ex Insula Maltha, partim in magnis orbiculis, sed tamen tenuibus, partim minoribus pastillis, aut aliis figuris provenit, ut in Tab. cit. videre licet. Omnes instar cretæ albent, iisque utplurimùm S. Pauli imago, cum serpente impressa est, adversus quem ista quoque in historiis prædicatur, quemadmodum in *Wormii Museo pag. 7.* potest legi.

§. 4.

Quum verò modò dictæ terræ, ut & TERRA SAMIA, CHIA & CYMOLIA, quæ omnes albæ ac pingues, non raræ solùm, sed etiam caræ sint, istarum loco iis utimur, quæ apud nos in Germania reperiuntur, quarum duo genera, præ cæteris maxime nota, in omnibus ferè pharmacopoliis nostris venalia sunt, nempe

TERRA SIGILLATA STRIGONIENSIS,

lutea tribusve montibus insignita, & ab *Johanne Montano*, istius Inventore, in peculiari Tractatu A. 1585. descripta: & Goldbergensis terra sigillata, sive

TERRA SIGILLATA LIGNICENSIS,

quam aquila signat, quamque & rubram & albam, imo etiam luteam esse videmus. Binæ in Silesia effodiuntur, primaque etiam AXUNGIA SOLIS, altera vero AXUNGIA LUNÆ vocatur, propterea, quod prior aureas, posterior argenteas particulas suo fovere sinu perhibetur.

§. 5.

Quemadmodum nunc etiam in Livoniâ, Bohemiâ, Hungariâ, aliisque regionibus, ejusmodi terræ sigillatæ reperiundæ ad nos perferuntur: ita istis vel eò minus in Hassiâ indigemus, quo propius viliusque non procul hinc circa Greiffensteiniam & Laubacum reperiundæ sigillatæ terræ haberi possunt, inter quas

TERRA SIGILLATA LAUBACENSIS

in exteris etiam locis valde innotuit, postquam à Seniore *Dno. D. Geilfusio*, Serenissimi Principis Hasso-Darmstadini Archiatro, in peculiari tractatu Germanicô fuit descripta, quem Latinitati redditum in *Appendice I. hujus Tomi* exhibemus. In vicinia prope Laubacum, quod parvum oppidum est, sub ditione Illustriss. Comitum Solmensium, effoditur: colore partim obscure lutea, partim alba, præterea que tota pinguis, ac secundum reliquas qualitates peregrinæ & Turcicæ terræ sigillatæ in omnibus similis: id quod etiam de TERRA SIGILLATA GREIFFENSTEINENSI censendum est, quæ in aliqua martis minera in longis acutisque striis jacet & omnes terræ sigillatæ requisita ad amussim implet.

§. 6.

Omnes autem terræ sigillatæ approbantur, si (quod dicitur) bene trahunt, tenaciter linguæ adhærent, humidæque factæ multa in frusta concidunt. Exoticarum optima Terra Lemnia habetur, quæ à *Galeno* tanti fuit habita, ut bis in Lemnum Insulam dicatur profectus, quò veram incorruptamque acciperet. Inter vulgares terra sigillata Strigensis Goldbergensi præfertur. In istarum tamen defectu eæ possunt usurpari, quæ propius ac commodissime habentur, si modo cætera bonæ probatæque sint, ut apud nos Laubacensis & Greiffensteinensis. Norimbergæ vulgaris cæsia, quæ juxta oppidum Velden dictum, Norimbergensis ditionis, effoditur, Silesiæque apprime similis est, ut *Marxius* in suo *Materialium Museo p. 207.* refert. In Gallia quoque prope Blois ejusmodi terra reperitur, quam *Charas*, ubi vera Lemnia non habetur, Theriacæ addere non dubitat, ut ex ejus libro, cui Titulus est: *Histoire naturelle des animaux, des plantes & des mineraux, qui entrent dans la composition de la Theriaque,* h. e. *Historia naturalis animalium, plantarum & mineralium, quæ compositionem theriacæ ingrediuntur, pag. 191.* apparet.

§. 7.

Quod ad usum terrarum sigillatarum attinet, adstringens ac bezoartica vis ab omnibus Medicis illis adscribitur; ut propterea cumprimis in febribus petechialibus, aliisque similibus contagiosis morbis, si quando diarrhœa simul juncta est, magnô cum usu usurpentur, atque sic dictus pulvis pannonicus ruber tanto in pretio usuque habeatur. Quo etiam sine dubio Veteres respexerunt, quando terram sigillatam Lemniam theriacæ voluerunt insertam. Similiter utiles sunt in sanguinis fluxibus, ac hæmorrhagiis, quæ sæpius in ejusmodi febribus petechialibus se videndas sistunt, nec minus, certe majus periculum inducentes, quam memoratus alvi fluxus, adeò ut menstrua mulierum purgatione tunc temporis incidente patientibus utplurimùm defungenda mors sit, nisi omni vi morbo resistamus, ut experientia aliquoties me docuit. Inter sigillatas terras Germaniæ, Strigoniensis, propter solarem proprietatem, in iis præsertim morbis, qui cor sanguinemque afficiunt, in usum trahitur. Terra verò Lignicensis potissimum in capitis artuum-

tuumque morbis, præcipuè etiam adversus philtra, commendatur, quemadmodum *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p.* 831. ex aliis Practicis commemorat. Extrinsecus quoque terra sigillata non sine fructu in inveteratis ulceribus fistulisque, imo ipsô cancrô, adhiberi posse dicitur, id quod *Schwenckfeldius* in *Catalogo Fossilium Siles. pag.* 395. pluribus descripsit. In Saxoniâ elegantes urceos, patinas, ac similia utensilia è terra sigillata conficiunt, cujus rei iconem *Beslerus* in *Gazophylac. Rerum Nat. fol.* 14. repræsentat. Pharmacopolæ verò acidulam aquam inde destillant, spiritum terræ sigillatæ vocatam, paulo majori dosi ab ℥ß ad ℥j in mixturis præscribendam, quam scimus seniorem *D. Horstium* in febribus contagiosis sæpe cum fructu usurpasse. Magisterium, quod cum spiritibus acidis exinde conficiunt, nequicquam prodest, cum saturetur extra corpus; quemadmodum & crebra terrarum medicinalium ablutio à *Zwelferô* in *Animadv. in Disp. Aug.* non sine causâ rejicitur. Quamobrem optandum esset, ut omnium terrarum sigillatarum, simulac effodiuntur, accipiendarum daretur potestas, priusquam aqua ablutæ in pastillos, ut fieri solet, formarentur. De oleo, quod nonnulli exinde extorquere volunt, *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. p.* 133. potest evolvi.

§. 8.

Cum istis terris sigillatis

BOLUS ARMENIÆ

saporis æque ac cæterarum qualitatum respectu magnam habet affinitatem, plerumque ex pallido-rubra, pinguis ac ponderosa, idque nominis obtinet, quod olim ex Armeniâ perhibetur advecta. Hodie istâ non indigemus, qvùm pluribus in locis Europæ ejusmodi terræ bolares in fodinis & præsertim Martis mineris reperiantur, quamobrem in eam veniunt opinionem, ut credant, Martis illam probe esse participem. In Galliâ juxta urbes Blois, Saumur, nec procul Parisiis, bonæ notæ bolum effodiunt, quæ partim rubra esse dicitur, partim glauca, alia lutea, quâ aurifabri aliique artifices in ponendo auraturæ fundamento inaurando, loco Orientalis boli, utuntur, auctore *Pometo* in *Libr. V. Historiæ Simplicium p.* 113. Sic ante triginta & quod excurrit annos, in Comitatu Leiningo-Hartenburgico, elegantem venam bolarem in fodinâ Martiali observavi. In nostris Germaniæ pharmacopoliis plerumque habetur WURTENBERGICA, aut etiam TOCCAVIENSIS, Toccaviâ Transsylvaniæ advecta. Ubicunque ergò reperiatur, perinde est, modò genuinas habeat qualitates, probataque appareat: id quod in eo consistit, ut tenera lævisque sit, (non arenosa vel aspera) splendida, in lingua fortiter attrahere, posteaque, butyri ad instar, in ore liquescere observetur, quemadmodum *Schrœderus* in *Pharmacop. sua Medico-Chymica Lib.* 3. *c.* 2. docet. Quamobrem simulac effossa est, primùm in aqua solvitur & abluitur, deinde in quadrata frustula instar digiti formatur, à nonnullis Materialistis BROUILLAMINI vocata; quanquam antedictis *Schrœderus* aliique Medici illotam Bolum, cum terra effossam, velint præferri. Aliâs in Medicina ubique ut terra sigillata, qua cum (excepta bezoardicâ) easdem vires habet, usurpatur, similiaque prorsus præparata exinde conficiuntur. Extrinsecus defensiva Chirurgis dicta emplastra ingreditur. Qui uberius informari cupit, *Joachimi Camerarii observationes de Bolo Armena* perlustret.

§. 9.

Huc etiam pertinet

MARGA SAXATILIS,

quæ haud dissimilis, eaque pinguis terra est, & ad modum priorum linguæ firmiter adhæret: mollior tamen est, & in saxis (unde lithomarga ipsi est nomen) in Bohemiæ montibus, aliisve Germaniæ locis invenitur. Colore insignitur vel carneo rubro, vel intense albo, quæ magis vulgata notiorque est. *Sam. Dale* etiam luteæ & arenosæ margæ meminit, qua in Batavia rustici locô fimi ad meliorandos agros utuntur, vid. ejus *Pharmacol. pag.* 48. Aliâs vero alba margæ species etiam LAC LUNÆ, ab aliis AGARICUS MINERALIS vocatur, quoniam non solum colore utrinque respondet, sed etiam inter saxa è vaporibus mineralibus, haut secus atque agaricus ex arboris corruptione, generatur, qua de re *D. Major* in peculiari *Tractatu Lat. de Marga* peringeniosè agit. Haud ita pridem quidam amicorum duas pinguis terræ species mihi transmittebat, quarum unam, obscurè rubram, HEPAR LAPIDIS RUBRUM, alteram, ex glauco albescentem, HEPAR LAPIDIS ALBUM vocabat, quæ utræque nihil esse aliud quam marga videntur. Usu Marga cum terra sigillata valde convenit, adstringentem refrigerantemque vim habet, acidum lentorem edulcat, coagulatumque sanguinem resolvit; cujus proinde usus non alvi fluxibus solùm ac hæmorrhagiis, sed etiam in ventriculi ardore conducit. In casu ab altô, aut subluxatione, marga vel sola, vel cum lapidibus cancrorum mista, potest assumi. Ejus etiam usus in doloribus nephriticis & adversus obstructionem ardoremque urinæ obtinet; porrò in ossium fracturis intrinsecus & extrinsecus, & in epilepsia præsertim, margam albam s. Lac Lunæ, ut & ad lac augendum, lactantibus commendant, quô in casu aliqui crystalli præparatæ potest addi. Extrinsecus siccat sanatque marga inveterata juxta ac recentia ulcera, idque sine ullo dolore ac morsu.

§. 10.

Quod ad vulgarem figulorum terram,

ARGILLAM

vocatam, attinet, nec apud Aromatarios inveni-

venitur, nec in Medicina usurpatur, ut propterea pauca de istâ hic sint memoranda, præterquam quod vulgo noti tubuli, hauriendo Nicotianæ fumo apti, exinde conficiantur, quorum dicti Anglici lævigati censentur optimi; quanquam non in Anglia, sed Goudæ Batavorum magi â in copiâ fingantur. Grossis illos Materialistæ emunt, quorum quisque XII. dodecades continet, ubi totíne adhuc, an valde contusi sint, respiciendum est.

§. II.

Meliori hic inseritur jure terra Norwegica sive

TERRA ANTISCORBUTICA,

cujus primum *Henricus Petræus*, olim Professor Marburg. in *Diss. Harmon. de Scorbuto pag. 38*, & post eum *Olaus Wormius* in *Mus. pag. 16.* fecêre mentionem. Rubra & terræ sigillatæ haud dissimilis terra est, quæ prope Bergas Norwegiæ reperiunda, pro certô adversus scorbutum remedio habetur, sine dubio, quod martialium adinstar sanguinis, ac præcipue ventriculi, acorem corrigere apta nata est, quamobrem etiam in malo hypochondriaco laudatur. Semidrachmam, vel totam, ad proliciendum sudorem assumunt. Ejus nondum apud nos invaluit usus, ut propterea *D. Hoffmannum in Clavi pag. 139.* non temerè subeat admiratio, quod ista terra non etiam in alias regiones portetur venalis.

§. 12.

In cujus defectu hîc loci aliam in iisdem affectibus commodè substituimus, quæ in Hassiâ nostrâ reperiunda Cassellana Terra aurea, Terra martialis &

MINERA MARTIS SOLARIS

vocatur. Variis in locis sui inveniendæ dat copiam, præcipue vero juxta Almerodam pagum, ubi Cassellanorum officina vitriaria est, post Salfeldiam, prope Naumburgum, circa Streelam. Latet plerumque in luto s. argillâ, in frustis rotundis, instar ovi formata, unde à nonnullis Ovi Philosophici nomen ipsi est impositum. Ex obscuro glauca nitidis mineræ frustulis, instar antimonii, turget, saporemque habet vitriolaceum, ex quo facile apparet, quod quid peculiare sub istâ lateat, in quod *Glauberus* (qui ferè omnium primus terræ hujus in *Furnis* suis *Philos.* fecit mentionem) accuratè inquisivit, istamque multis in affectibus, à *Dn. D. Wolffio* in *Miscellan. Acad. Germ. Cur. Dec. 2. Ann. 7. pag. 359.* ex propriâ experientiâ recensitis, observavit utilem. Inprimis adversus immodicum vomitum, prostratum appetitum, malum hypochondriacum, lumbricos similesque morbos, ad xx. vel xxx. grana sumta, usurpatur. Aliâs istius Tincturâ utuntur, quam TINCTURAM MARTIS SOLAREM vocatam ita conficiunt: Verno tempore, circa Walpurgis diem, libero mineram expone aëri, rore majali prius aspersam, visisque post aliquot dierum intervallum albis vel luteis floribus seu crystallis, rorem majalem affunde, sive simplicem, sive destillatum, vel etiam spiritum roris majalis, qui ejusmodi flores solvit: filtra per chartam, ita habebis elegantem, instar auri, flaventem Tincturam, in morbis chronicis, omnibusque istis morbis, in quibus acidulæ commendantur, per-utilem. In obstructione mensium sæpenumero vidi comprobatam. Non abjicienda semel usurpata terra, quod instar magnetis universalem Mundi spiritum attrahens iterum atque sæpius usurpari potest, quâ de re *D. Balduinus* in *Auro Auræ* videatur. Si quando cruda destillatur minera, sulphur inde prolicitur. Aliquid etiam habere auri perhibetur, quamobrem terra aurea nuncupatur.

§. 13.

Præter istam nonnulli TERRAM SOLAREM RUBRAM è mineris auri Hungariæ sibi afferri curant, ex qua cum -^- ⊖ soluta Tincturam ☉ proliciunt, à *D. Michaëlis* in febribus petechialibus, ab hæmorrhagia, aut alvi fluxu comitatis, feliciter usurpatam. Cruda etiam propinatur, ad modum ♂alium, de qua *Hoffmannus* in *Clav. Schr. p. 139.* consulendus, apud quem plures aliæ medicinales terræ, nempe TERRA ILFANA Livoniensis, in febribus malignis morbisque infantum à lumbricis commendata, TERRA ADAMICA, Aceldema, & præterea aliæ leguntur.

§. 14.

Quoniam etiam ita dicta Japonica terra, sive

TERRA CATECHU,

vulgò terris medicinalibus annumeratur, istam hic silentio penitus præterire nolui. Gummosus vero fortiterque expressus succus est, extrinsecus ex rubro nigricans, intrinsecus ex rubro fuscus, saporis primum acerbi & adstringentis, postmodum vero paulo dulcioris gratiorisque; ex Japonia advehitur, unde etiam Terra Japonica, & ab altero nomine Germanicè *Catschau* sive *Cassu* nominatur; quanquam Pharmacopolæ plerumque moscho & ambra præparatam terram Japonicam tantum Catechu sive *Catschau*, terram vero ipsam terram Japonicam vocent, quemadmodum *Dale* in sua *Pharmacol. p. 349.* bene observat.

§. 15.

Enimvero rubrane terra sit, ut extrinsecus apparet, primumque credi cœpta est, an potius compositum aliquod ex glycyrrhiza, acoro vero & areca, quod aliis videtur, de eo variant sententiæ, quas in *Miscellan. Acad. Germ. Dec. 1. A. 2. obs. 128. pag. 209. & seqq.* à *Dn. D. Wedelio*

delio videbis memoratas: in quibus varia per experimenta discernendis quùm valdè operosus fuerit *D. Hagendornius*, peculiarem eumque curiosum tractatum *de Terra Catechu* conscripsit, in quo tamen Clarissimi *Hermanni* sententiæ valdè prope accedit, qui simplex hoc neutiquam terram, sed purum potius valdeque fortiter compactum succum esse existimat, ex Arecæ fructu corticeque arboris cujusdam Indicæ, Catechu vocatæ, expressum, & in tantam duritiem coctum. Quam opinionem quoque *Helbigius* aliique Indiarum spectatores amplectuntur, siquidem hæc dicta terra Catechu satis idonea est quæ in aqua solvatur, omnisque filtrum transit, quod nulli datum terræ est. Interea tamen possibile est, quod alii præterea succi, nominatim acaciæ orientalis, quem *D. Cleyerus* in quadam *Epistola, ad D. Sebast. Schefferum* data, pro basi habet, istam ingrediantur, qua de re in *Appendice* libri hujus in *Epistolis Indiæ Orientalis*, seu *Indiâ Literatâ* plura adhuc invenientur.

§. 16.

Duæ istius habentur species: una puriorelegantiorque est, quæ simul ac linguæ admovetur quasi liquescit, prætereaque extrinsecus ex obscuro rubra, intrinsecus verò splendidè rubra, nitida minusque adusta apparet, alteri semper præferenda, utpote multo duriori & impuriori. Quod discriminis inde potissimum dependet, quoniam plus electi arecæ succi ad priorem, quàm posteriorem recipitur.

§. 17.

Vires eò spectant, ut vi adstringente, quâ prædita est, in omni alvi fluxu, vomitu, hæmorrhagiis, catarrhis similibusque valde bonum credatur esse remedium, de quò prædictus *Hagendornius* in suo libello verbosior consulendus, ubi multa quoque alia habet præparata & composita, quæ inter MUSCERDA MOSCHATA f. Pharmacopolarum Cassu maxime vulgata est, è terra Japonica moscho & ambra, mediante tragacantho similibusque in minimos trochiscos, muscerdis haud dissimiles, formanda, qui quo minores sunt, eo habentur meliores. Gratiam halitui conciliant, & præsertim cruentæ gingivæ ac vacillantibus dentibus prosunt.

CAPUT II.

DE

OCHRA, CRETA, ORLEANA, ALIISQUE SIMILIBUS TERRIS.

§. 1.

Inter illas terras, quæ non æque ad medicinam, atque ad colores aliasve operationes adhibentur,

OCHRA

fere præcipua est, quæ nihil est aliud, quàm lutea, vel ex albo flavens argilla, ad modum aliarum terrarum saporem habens quadantenus adstringentem. Primum partim è Gallia, partim ex Anglia advehebatur, quæ ultima à molito lapide provenire, propterea que multo siccior esse perhibetur, quam Gallica: quæ ratio est, quamobrem illa sine hac nec bene in usum trahi, nec subigi oleis queat, auctore *Pometo* in *Gallico* suo *Materialium Museo art. 3. Lib. V. cap. IV. p. 113.* Hodie vero hinc & inde in Germania invenitur, nempe in Hungaria, circa Hildesiam, in Hassia, Alsfeldiam inter & Inbecum, locisque aliis.

§. 2.

Distinctæ istius habentur species, prout vel è terra effossæ, vel arte paratæ sunt. Tria naturalis Ochræ genera Materialistæ ostendunt, vulgarem nempe, mediam & electam, quam ultimam tenuem esse oportet & lucidam. Ex istis forti reverberatorio igne Ochra rubra paratur, quemadmodum flavam quoque Ochram artificialem habemus, è cerussa Architectorum scriptoria ustam, & vulgo OCHRAM PLUMBARIAM, *Bley-gelb*, vocatam. Alias nostris adhuc incognitas species in *Wormii Museo* invenies.

§. 3.

Omnes istæ species coloribus inserviunt, quibus etiam alutarii, ad imbuenda luteo colore coria, utuntur; quanquam apud nos TERRA CITRINA, à Norimbergensibus cum rubra copiosè advecta, eum in finem plerumque usurpetur. Marsupiorum verò artifices in Anglia chirothecas Anglicas pro fœminis sola Ochra colore eleganter luteo inficiunt. In Medicina ejus usus rarior est, nisi quod externè adversus articulorum fungos usurpetur.

§. 4.

Aliâs quoque TERRA TRIPOLITANA f. TRIPOLIS pro Ochra habetur, propterea à quibusdam

OCHRA ANGLICA

vocata, ut apud *Sam. Dale* in *Pharmacol. Part. I. Sect. 2. pag. 47.* videre est; quanquam magis ex Italia venire, & circa Tripolim urbem, unde nomen obtinet, effodi dicitur, teste *Marxio*

in suo *Materialium Museo pag. 208.* Mollis teneraque argilla est, quam nonnulli, sed præter meritum, lapidem esse existimant; alba luteaque invenitur, ipsamque eleganter puram & minime arenosam esse oportet, si pro bona velit haberi. Lingua dignoscimus, an nullam, instar cineris, asperitatem habeat, sed lanæ adinstar mollis sit, quæ omnium censetur optima.

§. 5.

Quod ad usum attinet, Terra Tripolitana in Medicina habet nullum, præterquam quod Chymici & Pharmacopolæ istam interdum, sed perraro, loco argillæ salibus misceant, ad impediendum istorum fluorem, quando acidi sunt destillandi, id quod *Schrœderus* & Pharmacopola *Vielheuerus*, in *descriptione exoticorum materialium pag. 58.* annotârunt. Fabri ærarii ista mediante facta ex ære & orichalco vasa polita nitidaque reddunt, quam etiam auri argentique artifices, lithotomi aliique suos in usus trahunt. Præsertim verò prædicta terra à specillorum ac telescopiorum artificibus valde quæritur, qui aptis munita manubriis vitra, primum in magnis parvisque ex orichalco factis patinis, probe contuso smyrite, vel concava (*hohl,*) vel concavo-convexa (*hohl-bäuchicht,*) vel convexo-convexa (*auff beyden Seiten bäuchicht*) terunt, tum denique trita vitra f. lentes, pulverata subtiliter tripoli, super corio cervino vel coactis lanis expoliunt. Quoniam vero hic labor diuturnus valdeque molestus est, Clarissimus Gallorum Philosophus, *Renatus Cartesius*, valdè artificiosam pro terendis vitris machinam excogitavit, in qua rota, cui vitra aptantur, in arcula smyrite vel simili materia repleta, perpetuo agitanda, semper ista humectetur, ut ex icone, quæ in ipsius *Dioptrica Cap. X. p. 148.* reperitur, potest videri.

§. 6.

Huc aliquo modo flavens & sulphureus Pictorum color, à Gallis JAUNE DE NAPLES dictus, posset referri, quoniam haud dissimilis credita materia, vel friabiles lapilli sunt, quos ignivomus mons Ætna dicitur ejicere, commemorante *Pometo l. c. pag. 93. l. 3.*

§. 7.

Porro TERRA VIRIDIS,

quæ aliâs quoque Viride Montanum, Chrysocolla, *Berg-grün, Stein-grün, Schieffer-grün* audit, hic erit inspicienda, quæ plerumque in metallifodinis, in quibus æs, argentum & auri minera effoditur, se dat inveniendam. Tres apud Materialistas habentur istius species: optima creditur ex Hungaria advecta, à cujus colore, ex *Marxii* opinione, reliquæ mirum quam vehementer distant; licet *Pometus* in *Hist. de Drogues pag. 114. lib. V.* eam existimet esse optimam, quæ prope Veronam in Italia invenitur, *la terre de Veron* propterea vocata. Istam decet esse lapidosam, nec adeo multis terræ venis turgidam. Quo viridior, eo melior; saltem coloribus inservit.

§. 8.

Huc etiam pertinet alba

CRETA,

cui Insula Creta, hodie Candia dicta, ex qua principio effodiebatur, nomen indidit. Nunc verò ubique in Europa effoditur, adeò, ut in Gallia, præsertim in Campaniâ, tota oppida exinde exstruantur, ubi ingentis massas molis serris in quadrata frusta discindunt, ad exstruendas domos applicanda, quæ tamen infernè cum tempore friabilia fiunt, ac vetustate corrumpuntur. Ab Natura quasi præparata cerussa est, quâcum viribus quoque conveniens omne vitiosum acidum corrigit; quamobrem internè in ardore stomachi, sive sodâ, usurpatur, cui malo *Mynsichtus*, pulvere, quem inde confecit, specierum diacretæ Myns. titulo in Officinis satis cognitô, voluit consultum. Extrinsecus in erysipelate aliisque partium inflammationibus utilis est, refrigerat siccatque omnia ulcera, satis quoque est apta, quæ excoriatis infantum inguinibus inspergatur. Aliâs sartoribus, multisque aliis mechanicis ad signandum accommodata est: cui fini etiam Creta nigra, SMECTIS, Craye de Briancon, cæteræque istius species inserviunt, de quibus *Wormius* in *Museo pag. 4.* & ante dictus *Pometus pag. 106.* plura habent legenda.

§. 9.

Non minus fuscæ Cretæ habetur species quædam,

CRETA UMBRIA,

Terra Umbria, (*Umber*) dicta, propterea quod ex quadam Italiæ regione, cui olim Umbriæ, nunc vero Ducatui Spoletano inditum nomen est, asportabatur; quamvis etiam ex Ægypto & Oriente in distinctis venire frustis dicatur. Ea censetur optima, quæ in majoribus frustis allata, eleganter tenera, intimeque fusci coloris est. Ad picturam inficiendasque chirothecas usurpatur, adusta prius, quam oleo inebrietur, ubi à vapore fumoque vehementer fœtente & nocivo nobis caveamus.

§. 10.

Magnam cum Terra Umbria affinitatem habet

TERRA COLONIENSIS,

ista tamen obscurius fusca. Ipsam similiter teneram, friabilem, mundamque, & quoad ejus fieri potest, nullô nec minimô mistam squalore esse, decet: qua etiam pictura utitur.

§. 11.

Diversas quoque Simplicistarum officinæ terras rubras habent, inter quas

TERRA RUBRA NORIMBERGENSIS

vulgò

vulgatissima vilissimaque est. Prope Petzensteinium, Norimbergense oppidum, simul cum lutea terra, multis sub solô ulnis effoditur, in furnoque tosta, totis vehibus Norimbergam vendenda fertur, indeque vicissim centenario pondere distrahitur. Bene sicca sit, minimeque arenosa, quâ de re Norimbergensis Materialista *Marxius pag.* 206. in *Simplicium Museo* consulendus.

§. 12.

Ejusmodi rubrum colorem quoque suppeditat

RUBRICA FABRILIS,

multo durior, lapidique quam terræ fere similior graviorque, obscure rubra, & saporis adstringentis. Quæ terra cum hæmatite fere convenit & iisdem in morbis, quibus hæmatites convenit, usurpatur, v. g. in nimiâ hæmorrhagiâ internè & externè, in dysenteriâ & similibus, præsertim apud pauperes. Quod fabri lignarii aliique ad signandum ista utantur, cui ignotum sit, credo esse neminem. Præter vulgarem datur tenerior, quæ se diffindi, & instar cerussæ Architectorum scriptoriæ asserculis includi patitur, ex Anglia ad delineandum allata.

§. 13.

Præterea alius habetur color ruber, qui vulgo *Englisch Braun-roth* &

TERRA ANGLICA RUBRA

vocatur, licet rectius Indica rubra vocari debeat, quod Persiæ perhibetur esse terra, teste *Pometo lib. cit. pag.* 115. Optima & pretiosissima est, quæ in parvis & intense rubris, mediæ duritiei, lapidibus consistit; nullum fere in usum alium trahitur, quam quod sutores solearum marginem, maximè posticam sub calcaneo, in calceis fœminarum, rubro ista mediante colore inficiant, ovi albumine prius subacta.

§. 14.

ÆRIS SQUAMA vulgò *Kessel-braun*, utuntur fabri ærarii, quo novis ahenis vasisque fuscum colorem concilient.

§. 15.

Tandem tinctores etiam omnibus notam Orellanam seu

ORLEANAM

pigmentis terreis annumerant, quæ tamen nihil est aliud, quam fæcula cujusdam tincturæ, ex semine quodam exotico confectæ. Obscuro & ex rubello-flavente colore, odoreque violaceo, & quadantenus adstringente prædita sapore est, & ex India occidentali partim in quadratis placentis, partim rotundis massis provenit.

§. 16.

Prædictum semen humilis cujusdam arboris est progenies, quam Barbari ACHIOTL & URUCU, Batavi autem ORELLANA vocant. Trunco, forma & magnitudine ad malum aurantiam prope accedit, cortice extrinsecus flavo, intrinsecus viridi induta, ramos habens asperis viridibusque foliis, instar ulmi, ornatos. Ad modum hellebori nigri albos rubellosque flores emittit, qui interius flaventibus, superius rubre acuminatis fibrillis pleni sunt, sub quibus asperæ, nec tamen pungentes siliquæ, magnitudine virentis amygdali, apparent. Quæ siliquæ tandem sponte hiant, parvaque grana sive semina ostendunt, acinis uvarum fere similia, & eleganter rubra. Verno colliguntur tempore, postquam arbor per integrum annum viruit, quam Indi magni à se æstimatam juxta domicilia sua colunt, dum ex ejus cortice funes, cannabinis nostratibus multo fortiores, convolvunt, ligno vero vehementer duro ad eliciendum ignem utuntur, quemadmodum *Hernandezius Lib.* 3. *Rerum Medic. Nov. Hispan. pag.* 74. omnia eleganter descripsit, ubi etiam arboris figuram communicat, quæ tamen multo pulchrior in *Plukeneti Phytograph. Tab. CCIX. Fig.* 4. apparet, quâcum nostra in *Museo Germanico* proposita figura multum convenit.

§. 17.

In istâ ipsa picturâ aliquô etiam modô oculis subjicitur, quâ ratione & modô componatur ac præparetur Orleana, cujus conficiendæ methodus hæc est: Nempe Americani, præsertim ii qui Insulam Dominico inhabitant, prædicta grana, satis matura rubellumque pulverem circum se habentia, in aqua calida macerant, illaque tamdiu agitando in ista percutiunt, quoad aqua omnem ex illis colorem extraxerit, quæ per inclinationem effusa tamdiu seponitur, donec color fundum fæcis adinstar, eodem prorsus modo, quemadmodum alias Indigo conficitur, petat, de quo in capite sequenti agetur. Quam fæculam recte exsiccatam certis in mortariis in massam contundunt, ex istaque placentas sive pilas, diversæ magnitudinis, fingunt, ad nos in Europam mittendas. Alii contra existimant grana prius in mortario contundi, quam aquæ immittantur, id quod suo relinqui loco volumus. Quod verò *Du Blegny* aliquo in loco existimet Orleanam nihil esse aliud quam succum, è granis expressum, incoctum exsiccatumque, jamdum ab ejus populari *Petro Pometo* in *Hist. Gen. simpl. Lib. IIX. pag.* 303. fuit rejectum. Quæ ratio est, quamobrem colorem istum succis concretis annumerandum esse dubitem, quemadmodum à *Sam. Dale* in *Officina Simpl.* sive Catalogo *Pharmacologiæ suæ* factum.

§. 18.

Cæterum duplicem Materialistæ & Pharmacopolæ Orleanam habent, humidam & siccam. Illa instar densæ est massæ, colore aureo, multoque

toque vilior quam ſicca, cujus iterum diverſæ ſunt ſpecies, quod præter vulgarem, magnis quadratisque fruſtis, inſtar ſaponis, vel rotunda maſſa ad nos venientem, etiam rotulæ magnitudine thaleri Gallici exinde conficiuntur, quæ, quum per-elegantes ſint, etiam tanquam medicina interne poſſunt uſurpari; reliquæ contra, ſæpe male conſtitutæ & fere fœtentes, ad medicinam inutiles ſunt, commemorante ſupra dicto *Pometo l.c.*

§. 19.

Optima cenſetur, quæ radicem iridis Illyricæ redolens, probe ſicca & intenſe colorata eſt, qualis plerumque Cayannâ venit. Rancida, humida, mucoſaque & cellam redolens Orleana penitus abjicienda eſt, quippe quæ ne quidem ad probe tingendum, multo minus ad medendum poteſt adhiberi.

§. 20.

De virtutibus ejus ut aliquid commemoremus, refrigerantis & parum adſtringentis Orleana facultatis eſt, propptereaque ab Americanis tanquam medicina, internè in calore febrium, inque dyſenteria: externè vero in tumoribus uſurpatur. Hinc eſt, quamobrem non refrigerantes ſolum julepos, ſed ejusmodi quoque cataplaſmata exinde conficiant, ut *Hernandezius l.c.* meminit. Ventriculum quoque confortat, & lac auget, præſertim ſi cum cacao, vel in chocolatæ, quam etiam ingreditur, potu ſumitur. Aliâs verò ad comparandum colorem, aurantiorum æmulum, plerumque adhibetur, dum non ſolum Mexicani regionum fines, in Geographicis ſuis mappis, iſtâ ipſa & radice curcumæ deſignant & diſtinguunt, (cui propterea *Scaliger* arbori regundorum finium cognomen addidit, teſte *Joh. Terrentio* in *Notis ad Hernand. pag. 75.*) ſed magna quoque quantitas annuatim in Germania à tinctoribus, ad lanas, tibialia ac lintea aureo imbuenda colore conſumitur. Hæc vero inficiendi, ut ipſe vidi, eſt methodus: Recipe Orleanæ ¼ ℔, minutim contunde, pulverem inde in tria labra fortis, purique & clari lixivii, coque omnia in aheno, & ſi quid coctione fuerit conſumtum, lanas, tibialia, fila ſimplicia & duplicata injici & aliquamdiu macerari cura, deinde extrahe, & ſuſpende, quo ſiccentur, ſic colorem habebunt aurantiorum eleganter æmulum. Et quoniam Orleana ſummum petit lixivioque innatat, primum tinctum ſemper pulchrius eſt eo, quod ultimò immergitur. Tantum Orleanæ ad ℔. VI. minimum ſive lanæ ſive lintei ſufficit: plus quoque poteſt infici, ſed quod ultimo tingitur, crinium quam aurantiorum colorem magis exprimit. Iſta quoque ceræ pallidiori in Gallia flavum dari colorem credunt, teſte *Pometo* in *libro antedicto loc. cit.* quemadmodum & eâ aureis ex ſericis aureisque filis conſtantibus telis, qui evanuit, priſtinus color aureus, poteſt reſtitui. Num verò rubra illa pezetta, quam Hiſpanicam lanam vocant, iſta inficiatur, quæ *Dale loc. cit.* eſt opinio, non induci poſſum ut credam, propterea quod Orleana non rubrum, ſed flavum inducit colorem, vividamque reddere faciem nequit.

CAPUT III.

DE

INDICO ET EJUS PRÆPARATIONE.

§. 1.

PRædictis terreis pigmentis non temerè notum iſtum cyaneum colorem, INDICUM dictum, annumeramus, quanquam, ſicut & Orleana, ad mineralia minime pertineat, quin potius ex herbis præparata fæcula, ſive terreum ſedimentum, vocari debeat. INDIGO igitur ſ. INDICUM induratus, ſiccatus, cyaneus color eſt, in magnis parvisque fruſtis, partim ex occidentali, partim etiam ex orientali India allatus, ibidemqne ex certa aliqua herba extractus excoctusque, ut mox pluribus commemorabimus.

§. 2.

Ipſa herba ab Indis ANIL vocata, duos forte pedes alta, in utroque caulis latere craſſis, ſuperius ex obſcuro viridibus, inferius quaſi inargentatis, rotundis foliis exornata eſt, quæ integra non multo majora ſunt, quam auricularis unguis. Flos à piſi flore haud multum differens, coloris eſt rubelli, poſt quem longi, tenuesque & parum reflexi folliculi progerminant, in quibus exiguum ſemen, magnitudine ſemini lini, colore olivæ ſimile, invenitur, prout omnia in figura à *Pometo* in *Hiſt. des Drogues pag. 181.* propoſita, apparent.

§. 3.

Modum plantandæ herbæ deſcribit *P. du Tertre* in ſua *Antillarum Inſularum hiſtoriâ pag. 107.* in eoque conſiſtere dicitur: Electa primum cum probe mundata & ab filicibus vacua terra, tum humidâ tempeſtate, plantationem adjuvante, granula parvis, digitô factis, foraminulis, ſive ſcrobiculis, ſpatiô pedem longô ab ſe diſtantibus intruduntur, quæ deinde terra obruuntur. Si quando poſt inſequens tempe-

ſtas

ſtas humida tellusque bona fuerit, quatuor vel quinque dierum ſpatiô progerminant, atque poſt tres menſes poſſunt abſcindi; quanquam interdum certum aliquod inſectum, iſti herbæ valde infeſtum, ejus reſectionem ante maturitatem ſuadeat, quod Americani obſervantes, herbam ſine morâ, una cum inſecto, reſcindere, junctimque in ahenum projicere perhibent.

§. 4.

Ex qua herba deinde Indicum in officinis Indicis ſequenti modo præparatur: Quævis officina, ſive *Indigoteria*, valde magnâ pelvi, binis doliis ſive vaſis ad macerandum dictis, (*les trempoires*) binisque aliis, quorum unum piſtrinum ſive cupam tuſoriam, (*la Batterie*) alterum repoſitorium ſive labrum quieſcens (*le Repoſoir*) vocant, prædita & inſtructa eſt. Quæ vaſa omnia tanquam in contignationes diſpoſita ſunt, ſemperque alterum altero eſt altius locatum. Plantæ deinde colliguntur, in diſtinctos pulvinos in vaſe macerationis ordine diſponuntur, pedibus trudendæ. Hinc ſtatim circulus imponitur, quô ordine locatæ maneant; tum aqua è magna pelvi tamdiu profluere permittitur, donec altitudinem impoſiti circuli attigerit. Quæ aqua, poſtquam aliquo modo incaluit, fermentare & tantum non ebullire incipit, quô ipsô è plantâ materiam extrahit, ex quâ Indicum (quod herbæ fæcula eſt) paratur. E vaſe macerationis poſtea aqua in labrum, quod cupam tuſoriam vocant, derivatur, in qua hexagonum lignum locatur, manubrio, quo hinc inde moveri poſſet, & ſex oblongè rotundis pyramidalibus ſitulis, iisdemque multis in locis perforatis, inſtructum. Iſta jam dicta aqua, dum in cupâ tuſoriâ ſimul movetur, inque altum tracta, crebrius per urnas ſitulas transmittitur, ſe depurgat tota, ex iſtaque tam vitioſi ac inſalubres vapores aſcendunt, ut ſæpe opifices ſoleant ſuffocare. Quæ ſatis diu ita contuſa denſa evadit materia, fæcibus vini haud diſſimilis, quam Indi linteis ſaccis excerptam ſuſpendunt, quò aqua poſſit defluere, ſolumque Indicum retineatur, quod poſtea parvis ciſtis conditum in fornicibus aſſervatur, id quod *Malletus* ex antedicto Scriptore *Libro VII. Coſmograph. ſuæ pag.* 177. deſcripſit. Quâ ratione autem ac methodô Indicum in India Orientali plantetur ac præparetur, in *Appendice hujus libri*, poſt *epiſtolas de rebus Indiæ Orientalis*, docebitur uberius.

§. 5.

Quùm verò Indicum vel ex ſolis herbæ foliis, vel ſimul è caulibus conficiatur ac præparetur, è diverſis quoque locis proveniat, in diſtinctas ſpecies diſtinguitur. Quod è ſolis foliis eſt factum, Galli l'INDE, è caulibus juxta ac foliis præparatum, l'INDIGO vocant: Germanis utræque ſpecies dicuntur Indigo (*Indig*,) & tantum fruſtis diſtinguuntur, dum prior ſpecies tenuibus, parvisque ac depreſſis fruſtis divenditur, indeque *fein Platt-Indig*, ſive (auctore *Marxio* in *Germanico Materialium Muſeo pag.* 106.) *Platto Xerquies*, ſecundum *Pometum* vero l'*Inde Serquiſſe* nuncupatur. Reliquæ omnes, craſſis fruſtis & masſis advectæ, nomen plerumque à loco natali ſortiuntur, v.g. *Indigo Guatimalo*, (Guadimale ſ. Gontimal Indig,) *Doming-Indig*, Caribic & ſimiles.

§. 6.

Quæ iſtarum ſpecierum pro optima habenda? nunc quæritur. Apud nos tinctores plerumque Indigo Guatimalo, ſive *Gontimal-Indig*, credunt eſſe optimum, quibus fere Materialiſtæ quoque & Pharmacopolæ, ut *Marxius*, *Schurzius* & *Vielheurius* in ſuis materialium muſeis conſentiunt, ſine dubio, quod hæc Indici ſpecies in noſtris regionibus præ aliis divenditur. Enim verò, aliis in locis prudentiores tinctores id multò melius intelligunt, qui neutiquam, uti noſtrates, vilitatem reſpiciunt, ſed omnium cariſſimum conquirunt, quòd cum iſto duplo plus, quam cum Gontimalo aut alio quodam Indico poſſunt tingere; quamobrem non dubitat dicere, quod vilioris Indici uſu ſe pauperes reddant, ſicut haud ita pridem Aromatarius quidam Hamburgenſis mihi confeſſus eſt. Nunc verò ipſa ratio ſuadet Indicum *Platto Xerquies* dictum multo eſſe melius, quam Indigo Guatimalo, quòd hoc plus duplo carius eſt, quanquam ab eôdem locô ferantur. Quoniam porro prior ſpecies è ſolis foliis, poſterior vero è caulibus & foliis conficitur, facile colligere licet, plus in iſtâ, quam in hâc eſſe virium.

§. 7.

Nihilominus etiam prædictum optimum Indicum, ſive

PLATTO XERQUIES,

aliquam adhuc differentiam admittit, prout à primâ, ſecundâ ac tertiâ foliorum collectione factum eſt, quorum prima ſunt optima, propterea, quod juniora teneriora que folia vividiorem nitidioremque colorem ſuppeditant. Plerumque in depresſis mediocris craſſitiei fruſtis, iisdemqne forte pollicem latis, & digitum cum dimidio longis, affertur, quod nec nimis durum, nec nimis friabile, intenſè coloratum & violaceum, ſimulque leve eſſe decet, & aquæ innatans, unde etiam à Gallis *l'Inde Flottante*, ſive Indicum natans, vocatur. Diffractum nullas maculas albas, ſed venas argentum æmulas oſtendat neceſſe eſt, ſuperque ungue tritum decet violaceum ſuum colorem mutare in rubicunde æneum, ac minimis recrementis & pulvere eſſe deſtitutum.

§. 8.

Iſti proxime accedit

INDIGO LAURO,

quod licet exiguis fruſtis afferatur, magnam ta-

 men

men partem etiam è foliis præparatur, vel superior Guatimalensis flos est, propterea quoque majori cum priori venit pretio, ut è taxâ materialium receptâ (*Prix courant* dicta) apparet. Paulò obscuriorem, quam Guatimalo, dat colorem, quando ad libram lanæ Indici sumuntur unciæ duæ.

§. 9.

Inter reliquas è caulibus foliisque juxta confectas species, Indicum Guatimalense, seu

INDIGO GUATIMALO

meritò excellit, quod mediocriter durum, leve tamen & natans, superque ungue æneum esse oportet; verbo: quo similius est priori, eo censetur melius; id quod etiam de

INDIGO DOMINICO

observandum, cujus color non adeo vividus ac æneus est; & quoniam utræque species sæpe adulterantur, & cum arena ac terra miscentur, accensione bonitas probatur, dum bonæ notæ Indicum ceræ adinstar comburitur, relicto recremento. Caribica cæteræque species vix desiderantur.

§. 10.

Ex ultima specie, addito amylo cœruleo ac albo, cum aquâ gummosa massam conficiunt, quæ in magnas tabulas divisa

INDICUM VULGARE,

ab aliis etiam Indicum compressum, *Platt-Indig*, it. *Hütges Indig*, vocatur, signandis ovibus utile. Impostores tamen etiam pro verô venditant; quem dolum ex viridi cœruleus color, ac ejus in aqua solutio, qua amylum cœruleum præcipitatur, detegit.

§. 11.

Usus Indici tinctoribus notus est, qui laneos linteosque pannos, tibialia similiaque isto, urina prius subacto sive præparato, tingunt. Pictores, quique parietes dealbant, ex illo cum auripigmento colorem viridem componunt. Fallaces verò Pharmacopolæ falso violarum syrupo, quem ex solo saccharo & iride Illyrica fabricant, isto mediante dant colorem, cui negotio tamen Lacca Musica, vulgo *Lacmus*, magis apta nata est.

CAPUT IV.

DE SALE GEMMÆ ET COMMUNI.

§. 1.

SAL GEMMÆ (*Stein-Saltz*) valde durum, clarum ac pellucidum sal est, acris salsique & aliquantum adstringentis saporis; & quoniam ita è terra effoditur, vocatur etiam

SAL FOSSILE.

E Polonia minori utplurimum affertur, ubi tantam habere duritiem dicitur, ut etiam ad exstruendas domos ac ædificia possit applicari, de quo *Cromerus Tract. de Poloniâ* potest videri. Non minus Calabria illud fovet, auctore *Bartholino* in *Cent.* 1. *Epist.* 54. *pag.* 231. Cujus Catalonia quoque valde ferax est, ubi varias exinde figuras, nempe crucem sanctam, Papistarum torques, quorum globulis preces numerant, foliorum florumque simulacra fingunt, quemadmodum ejusmodi figuram amicorum quidam, aliquot ante annis cum Legatô Hasso-Darmstadino, Domino *Persio à Londorf*, tanquam Secretarius ex Hispania redux, mecum communicavit; quâ de re *Aldrovandus* in *Mus. metall.* similem figuram oculis subjecit. Quas imagines sali gemmæ sub terra, ubi multo mollior quam in libero aëre est, certis modulis dicuntur imprimere, quanquam interdum sponte sua in speciem spineti, aliasque figuras progerminet, unde flores ⊖ existunt, de quibus *Aldrovandus loc. cit.* iterum consulendus. Porrò memorabile est, istum sub terra perhiberi multo leviorem, adeo, ut massa, quæ ab uno homine è fodina potuit efferri, post aliquot dies libero exposita aëri vix à quatuor viris ferri aliò queat, id quod præcipue de Sale Gemmæ Polonico in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec.* 1. *Anno* 2. *Observ.* 78. *pag.* 153. commemoratur. Notam meretur, quod in Historia quadam Poloniæ se legisse mihi retulit Dn. *Joh. Nic. Hertius*, Cancellario quondam Acad. Giss. quod Fodina quædam Salis Gemmæ, ab illapso forte igne, accensa, ob strepitum & crepitum Salis extingui non potuerit: unde & Sulphurei quid continere videtur.

§. 2.

Distinctæ inveniuntur species, quarum alia semper alia est clarior: vel enim albus sal est, vel cæsius, vel ruber, qualis in *Aldrovandi Museo* repræsentatur. Qui colores inde proveniunt, quando Sali Gemmæ sub terra forte bolus aut aliæ impuritates permiscentur, quæ Domini *Turnefortii* apud *Pometum* judiciosa est ratio, quippe qui quatuor istius species in Catalonia observavit, ut in ejus *Hist. Generale des Drogues P.* 3. *L.* 2. *c.* 31. *pag.* 69. potest legi. Interea apud Simplicistas nonnisi commune, clarum & pellucidum Sal Gemmæ habetur, quod optimum esse judicatur in magnis crystallinisque

frustis

frustis allatum, quæ tamen facile dissiliunt, seque in frustula quadrata dividunt, similiter pellucida.

§. 3.

Ejus usus nostris in regionibus infectoribus quàm coquis notior est, quamvis alibi locorum contusus, & admodum salis nostri communis, quocum easdem vires habet, ad condiendos cibos usurpetur. In Medicina plerumque externè in clysteribus adhibetur, quoniam fortius quam comunis stimulat, quam ob caussam idem etiam Chymici ad solvenda metalla eligunt. Sunt qui balsamum inde componunt, quem à *Schrœdero* minus rectè descriptum *Ettmüllerus* in *Commentario suo pag.* 901. additis necessariis corrigit. Cujus loco hodie Gallorum more ⁀ ☉ com. utuntur, de quo mox pluribus erit agendum.

§. 4.

Huc pertinet

SAL INDUM,

cujus Veteres, *Plinius* scilicet, *lib.* 21. *cap.* 7. & *Matthiol. lib.* 8. *com. in Diosc. c.* 88. faciunt mentionem; hodierno die apud Materialistas non habetur, id quod fere mirum est, quùm auctore Domino de Fustica apud *Pometum pag.* 70. *loc. cit.* certum aliquod in India regnum sit, Dancal, sive nostra vernacula, *Saltz-Land*, h. e. regio salsifera dictum, quod tanta copia salem gemmæ annuatim profert, ut sexcenti cameli isto possint onerari. Ægyptus istum loco monetæ dicuntur usurpare, quemadmodum etiam *Boccone*, doctus Italus, in epistolis suis Gallicis, *Recherches & Observations Naturelles* dictis, non sine admiratione ejusmodi Ægyptiaci salis meminit, qui semper in forma parvæ pyramidis sub terra inveniatur, quem propterea Salem pyramidalem Ægypti vocat, cujus delineationem capitis hujus initium in *Museô Museorum Germanico* repræsentat, ipsum verò in naturâ meum qualecunque Museum exhibet. Num autem quid præcipui & plus quam sal gemmæ vulgaris, cujus esse species videtur, possit efficere, loco suo volo relinqui, in cujus defectu vulgari notoque possumus uti.

§. 5.

Ab hoc Sale gemmæ, hactenus commemorato, secundum Doctorum quorundam opinionem, etiam

SAL COMMUNE,

sive

das gemeine Kuchen-Saltz,

suam habere originem dicitur, cum nempe istud à fluviis subterraneis aquave pluviali solutum, vel in mare, quò omnes aquæ refluunt, vel in salinas perfertur, unde Sal marinum, *das Meer-Saltz*, & Fontanum, *das Brunnen-Saltz*, existit.

§. 6.

MARINUM SALEM sali gemmæ debere originem, Clarissimus Anglorum Philosophus, *Robertus Boyleus*, inde sumit probandum, quod sal marinus in fundo ripisque maris multo salsior, quam in medio sit, id quod multis experimentis in peculiari *de salsedine maris tractatu S. II. c.* 1. demonstrat; cui præterea accedit, quod acrimonia à sale gemmæ haud multum distet, quam filtratio per poros terræ in sale communi facit remittere; quæ ratio, quamobrem Chymica præparata rectius è sale gemmæ componantur. Alias plerumque ex Hispania & Gallia provenit, quorum iste habetur optimus. Quo autem modo ex aqua marina præparetur? (siquidem raro idque pauxillum sponte sua litori crystallorum forma accrescit,) describit *Monsr. l'Emery* in suo *Cursu Chymicô*, seu *Cours de Chymie pag.* 345. ex eoque *Pometus* in *Gallico* suo *Museo part.* 3. *libr.* 2. *pag.* 70. Nempe Rupellæ, seu in oppido Rochellæ, locisque aliis certas salinas foveas, ipso mari aliquantum profundiores, limosoque fundo præditas, faciunt, quem sciunt melius retinere aquam salinam, quam terram arenosam. In istis salinis foveis per hyemem aquam marinam custodiunt, quam durante solis calore per aptos canales faciunt profluere, quo ipso purior redditur, posteaque solis calore coagulatur. Qui puriorem desiderat, salem solvit, istumque vel in exiles crystallos redigit, aut aquam prorsus evaporare sinit, quod quo sæpius repetitur, eo sal fit candidior. Quamobrem duplicem salem marinum habemus, nempe nigrum crassum, & album. Iste Volaterranæ eleganter candidus, ille vero etiam alibi præparatur, quem tamen arti vitriariæ putant multo aptiorem albo, ut *Anthonius Neri* in *vitrariâ suâ arte* (*in seiner Glasmacher-Kunst*) *p.* 4. refert.

§. 7.

Quemadmodum

SAL FONTANUM

è salinis proliciatur & præparetur, cuivis notum est, nec æque describi potest, atque in officinis oculorum acie observari, quales Luneburgi, Halæ Saxonum, Nauhemii prope Fridbergam, Niddæ, Wisselsheimiæ Wetteraviæ, Türkheimiæ locisque aliis habentur, tanquam aurifodinæ æstimandæ, ex quibus salinarum Dominis insignis divitiarum fit accessio: quæ causa, quamobrem Rex Galliæ ex salis mercatura regium monopolium constituerit, annuatim multorum millionum afferens utilitatem. Qui certi aliquid de salis coctione legere desiderat, ad manus sumat *Beccheri Physicam subterraneam*, ubi *pag.* 92. bene informabitur.

§. 8.

Sal marinus fontanusque maximam partem in culinis ad aspergendos cibos & condiendum usurpatur, & aroma est optimum, ciborumque balsa-

balsamum, quô deficiente facile putredines morbique calidi oriuntur, quemadmodum sæpe in castris, cinctisque obsidione locis contingit. In Medicina sale decrepitato externè in sacculis calefacientibus fomentisque ad sopiendum dolorem ventriculi & colicum, similesque affectus utimur. Internè usurpamus spiritum ⊖is, quem viridiusculè flavum esse oportet, si bonus & ab omni phlegmate liber velit haberi. Quoniam verò nimis acris est, spiritum vini rectificatum illi addunt, ad infringendam ejus aciditatem, quo deinde ⌒ ⊖. dulcis possit vocari. In prostratô appetitu & ad ventriculi tonum nimis flaccidum confortandum valdè conducit & in curandis herniis quoque utilis est, secundum *P. de Cabriers* methodum usurpatus, quam Gallorum Regis Ludovici XIV. jussu typis evulgatam in *Polychrestis meis exoticis* Disputatio de Herniis legendam exhibet. Dentes quoque à nigro flavoque tartaro purgat, & Circumforaneorum optimum arcanum est; cautè verò isto utamur, quo nec gingivam, nec dentium radices exedat & erodat, sicque molestam odontalgiam procreet.

CAPUT V.
DE
ALUMINE.

§. 1.

ALUMEN acidus valdeque acerbus mineralis sal est, qui ab acido terrestri spiritu, ab eoque corrosis lapidibus, generatus, pro istorum differentia diversas formas variosque colores sortitur, quemadmodum *Jungius* in *Doxoscopia sua Phys. Part. 2. Sect. 206. XI.* non sine fundamento ratiocinatur. Maximam partem ex Italia Angliaque affertur; quanquam etiam hodie in Germania, Leodii, Salfeldiæ, Ziegenhainiæ Hassorum & alibi magna ejus quantitas præparetur, ut *Vielheurius* ipse vidit, & in *descriptione exoticorum materialium p.* 20. testatur, ut propterea vel eò minus Indiæ occidentalis alumine opus habeamus, cujus *Hernandezius* in *Histor. Nov. Hispan. pag.* 342. meminit.

§. 2.

Quemadmodum verò hodiernum & vulgare alumen, ex certis lapidibus mineraque (ut mox ostendetur) artificiosè fieri solitum, antiquis scriptoribus incognitum fuit, utpote ejusmodi artis, quam nostræ ætatis Doctores callent, in Chymiâ ignaris: ita contra naturales aluminis species hinc inde ab istis descriptæ, hodieque prorsus incognitæ sunt, quùm etiam solertissimi Materialistæ ROTUNDUM, LIQUIDUM, sive potius album, & nigrum alumen, quorum *Dioscorides* & *Galenus* mentionem faciunt, ne quidem unquam viderint, ut *Pometus* in suo *Materialium Museo Part.* 3. *lib.* 2. *pag.* 80. nulla coactus necessitate fatetur. Sunt tamen quidam curiosi naturæ speculatores, qui istas species exquisiverunt. Sic admodum doctus Italus *Bartholomæus Maranta*, non tres solum prædictas, sed alumen etiam scissile in metallifodinis circa Neapolin invenit, quas *Aldrovandus* in *Museo metallico p.* 331. oculis curavit subjici; quibus Alumen Botryoides, cujus *Ferd. Imperatus in Histor. Nat. l.* 13. *c.* 10. & 20. meminit, posset addi.

§. 3.

Has omnes doctoribus relinquimus: istarum saltem injicientes mentionem, quæ adhuc hodie apud Materialistas & Pharmacopolas reperiuntur, quas inter

ALUMEN RUPEUM,

est notissimum, ab Italis quoque Alumen di Rocca, Germ. *Rotz-Alaun* dictum, quod ex certis lapidibus calcinatis elixiviatur; & quamvis nonnulli, interque eos *Sam. Dale*, quod modo diximus nomen tantum rubicundo & ex lapide rubro confecto alumini, quod ALUMEN ROMANUM Latinis vocatur, velint imponi, videre tamen nequeo, quid obstet, quo minus vulgare & Anglicum eodem insigniri nomine queat, cum æque ex certis lapidibus eodemque modo conficiatur, quem *P. Kircherus* in *Mundo subterraneo Tom.* 1. *cap. de Alum. pag.* 314. uberius descripsit, qui anno millesimo sexcentesimo nono & trigesimo Tolfæ, ubi optimum alumen rupeum in Europa invenitur, commoratus, aluminis præparationem ipse vidit, ita fieri solitam: Primum excisi aluminosi lapides in fornace calcaria calcinantur: deinde acervatim in ampliora loca vecti, ad mensis fere spatium singulis diebus quater aqua asperguntur: hinc ahenis amplioribus inditis aqua superfunditur, quâ perpetua agitatione tamdiu coquuntur, donec acrimonia aluminosa fuerit extracta: postea clara aqua de fæcibus in vasa querna derivatur, quo in istis in crystallos abeat, octogonas plerumque decagonasque, ut è figura licet videre. Isto modo non Romanum solum alumen circa civitavecchiam, seu Palæopolin, in Italia, sed Anglicum quoque in Anglia, nostrumque Germanum Saalfeldiæ paratur. Quod vero rubicundum Romanum appareat, id causæ est, quoniam lapides, ex quibus extrahitur, rubent, qui proinde color non extrinsecus solum, sed etiam intrinsecus in istis apparet,

paret, quo ipso à rubro adulterino, & ad istius imitationem fabricato alumine, dignoscitur, quod nonnulli ex Anglico & vulgari conficere, ac rubefacere extrinsecus norunt, teste *Pometo Tr. Histoire Generale des Drogues Part.* 3. *Lib.* 2. *cap.* 46. *p.* 87.

§. 4.

Insignis, qui ex alumine resultat, usus infectoribus potissimum notus est, quo lanam pannosque macerant, ut colores eo melius assumant, unde alumen quasi dans lumen vocatur. Alii adulterinas margaritas aliaque ornamenta exinde conficiunt: quo etiam monetarii, alutarii, bibliopegi aliique artifices utuntur. In Medicina dysenteriam albam rubramque & similes hæmorrhagias sistit, quibus in casibus etiam externe, cum lacca in globulos redactum, conducit. Si quando gingivæ sanguinem stillant, cum nuce moschata contusa miscetur. Cui nonnulli alia salia fixa permiscent, istoque febres erraticas curant. Non minus ad adstringenda laxata congressu genitalia (Sophisticationem virginum vocant) usurpatur, de quo *D. Hoffmannus* & *Ettmüllerus* in *Comment. ad Schrœderum* possunt videri. Chirurgi isto in externis ulceribus ad exedendum utuntur, præsertim alumine usto, è vulgari & in cochleari tamdiu liquefacto servato alumine, donec in calcem albam concidat, conficiendo: putridam ulcerum carnem exedit, istaque emundat. Præcipui quidam homines istum contusum sub alis plantisque gestant, quando alæ pedesque hircum olent, quocum vero caute agendum, ne suffla minata transpiratione insensibili & sudore majores creentur morbi. Alumen cum cerussa & aqua rosarum contusum, erysipelati & ophthalmiæ medetur.

§. 5.

Ex alumine vulgari quoque

ALUMEN SACCHARINUM

conficitur, quando istud cum aqua rosarum & albumine ovi ad debitam consistentiam coctum, in parvas pyramides, sacchari conis haud dissimiles, formatur, à qua forma ipsi inditum nomen est: fere nusquam usurpatur, præterquam quod Gynecæum illud ad infucandum adhibeat.

§. 6.

Quid vero sit, quamobrem cinis infectorius, *die Weid-Asche*, alumen catinum, & cinis fæcum, *die Trusen-Asche*, alumen fæcum vocatus fuerit, animo concipere nequeo, quum nec forma nec qualitatibus vel aliquam affinitatem, quin multo magis aliquid inimicitiarum foveant, quod vulgare alumen acidis, isti vero lixiviosis alcalicisque salibus annumerentur.

§. 7.

Multo minus ita dictum ALUMEN SCAJOLÆ ejusmodi salibus venit annumerandum, quod omni penitus sapore destituitur, in aqua etiam solvi nescit, quin potius lapidis scissilis videtur species, quod nominis inde habere creditur, quoniam in scajas sive squamas potest dividi, ut *Aldrovandus in Mus. Metall. p.* 680. loquitur, qua in re forte unicam cum alumine scissili veterum affinitatem habet. Rectius alias lapis Schistus albus & pellucidus in *Wormii Museo pag.* 57. vocatur, qualis in Norvvegia in argenti fodinis invenitur. Vid. loc. cit.

§. 8.

Longe alia

ALUMINIS PLUMOSI

(*Federvveiß*) (dicti)

ratio est, quod hucusque modo inexcusabili cum Amiantho, *dem Flachs-Stein*, confuderunt; & quamvis *Ettmüllerus* in *Commentario suo Schrœd. pag.* 909. inter ista duo differentiam statuat, alumen plumosum tamen pro aluminis specie non vult haberi, sed ejus essentiam cum amiantho confert, id quod experientiæ est contrarium, quùm de minerâ aluminis plumosi frustum habeam, quod cum progerminante plumoso albo (*Feder-vveiß*) vere salsum, austerum & aluminosum saporem habens, in ore solvitur & diffluit. Quapropter in ea totus sum opinione, quod verè naturale alumen sit, nec concipere animo possum, quod in fila duci, &, ut ex amiantho solet, textum aliquod exinde confici queat; & si fingamus id fieri posse, in igne tamen non est incombustibile, ut *Aldrovandus* aliique jam pridem confessi sunt. Hinc credo, Materialistis pro vero alumine plumoso aliquam amianthi speciem fuisse oblatam & divenditam, quod confusioni, qua plumosum album & amianthum pro una re, vel minimum pro corporibus haud dissimilibus fuerunt habita, magnam hucusque occasionem præbuit, causaque extitit, quamobrem verum alumen plumosum adhuc investigatum cognitumque non fuerit. Quapropter pauca de ejus usu & utenti modo legenda inveniuntur, qui tamen cum vulgari alumine in multis conveniet, quoniam fere eodem prædita sapore sunt, qualem in talco, cum quo à prædicto *Ettmüllero* confertur, prorsus non observabis.

CAPUT VI.

DE

SALE PETRÆ ET BORRACE.

§. 1.

SAL PETRÆ (*Salpeter*) albus cryſtallinusque ſal eſt, ſaporis acris & amaricantis, vulgo etiam latinis NITRUM vocatur, quod tamen nomen ipſi prorſus non convenit, quum verum nitrum, cujus Veteres faciunt mentionem, prorſus alius & ab Sale Petræ noſtrate diſtinctus ſal ſit, cujus ne minimam quidem hodie micam poſſidemus, ut *Joachimus Jungius*, ſolertiſſimus ſuo tempore Naturæ Scrutator Hamburgenſis, in *Doxoſcopia Phyſ. Part.* 2. *Sect.* 2. *cap.* 2. è *Bellonio*, *Matthiolo* & aliis egregie demonſtravit: Qui propterea inter Halinitrum (*Salpeter*) Nitrumque verum ratione locorum æque, unde veniunt, atque ratione qualitatum, inſignem differentiam conſtituit. Illud apud nos ubique locorum è ſalſa pinguique terra coquitur, & ſaporem habet acidum: Iſtud vero ita in ſubſtantia in Ægypto effodiebatur, NATRUM ÆGYPTIACUM & ANATRUM propterea vocatum, & potius ſaporis erat lixivioſi, qualem ⊖ia fixa vegetabilium habent, quique priori eſt contrarius, adeo ut loco ſaponis uſurpetur, & haud ita pridem Pariſiis loco cinerum clavellatorum divenditum fuerit, ut *Pometus* in ſuo *Materialium Muſeo pag.* 73. commemorat. Imo etiam è locis quibusdam S. Scripturæ v. g. *Proverb. cap. XXV. verſ.* 20. id poteſt colligi, ubi in Lingua Sacra, imò & verſione Anglica, nitrum tanquam ſal aceto contrarius inducitur, & à *Luthero* cretæ exponitur nomine, de quo alibi pluribus egimus. Num vero Nilo acceptus referendus ejus ortus ſit, quæ vulgaris eſt opinio, ſuo nunc loco relinquo; hoc ſaltem teſtari poſſum, quod, quum Clariſſimus Æthiopicus *Hiſtoriographus*, Dominus *Ludolfi*, Sacræ Cæſareæ Majeſtatis Conſiliarius, Francofurti aquam iſtam Niloticam, quam ex Ægypto ſibi afferri curaverat, mihi in vitro deguſtandam porrigeret, nequicquam ſalſi obſervare potuerim, quoniam guſtu aquæ dulci comuni erat ſimilis.

§. 2.

Quod verò ad noſtrum SALEM PETRÆ attinet, in Germaniâ ubique è communi terrâ, in obſoletis ovilibus, inveteratis muris & cellis inveniendâ, elixiviatur & coquitur, quæ anteà nitri coctoribus ita probatur: paulum inde conficiunt lixivii, quod in ſcutellâ ſuper candelâ evaporare & incoqui curant, quod ſi multum relinquit ſalis, minime crepitantis, ſique iſto combuſto nullum remanet ſedimentum, bona judicatur terra, nitrique dives: ex qua nitrum magnâ copiâ extracturi, in cupâ majori duobus fundis, qualem Saponarii habent, inſtructa, & tam ampla, ut tantum terræ, quantum duobus pabonibus vehitur, poſſit ingeri, cum aquâ communi forte debiliusque lixivium conficiunt, quod ad certam menſuram incoqui, deinde per fagineos vel abiegnos cineres transfluere curant, quò cinis lixivio pinguedinem demat, iſtudque accreſcendum ſtimulet. Quô factô lixivium deinde è cupa in ahenum ſenſim ſenſimque derivatur, & tamdiu coquitur, quoad nitri præparator obſervet, quod ſal rutro ſuo adhæreat, quem ſic in ſuprapoſitam corbulam, ex aſſerculis conſtantem, infundit, omne, quicquid in cupâ, conficiendo lixivio deſtinatâ, continetur, ſinit refrigerari, hinc limpidum defluere, inque profundis ahenis & alveis in terra defoſſis, accreſcere, in quibus tum inveniendi crudi Salis Petræ copia datur, quem iisdem in vaſis, repetitâ tum ſolutione tum coctione purificare & exaltare ipſi eſt integrum, ut in eleganti figurâ, iſta omnia aliquo modo repræſentata, uberius à *Lazaro Erckero in ſeinem Probier-Buch pag.* 104. *& ſeqq.* deſcribuntur. Pro diverſa ejus, eaque nunc majori nunc minori, purificatione, diverſæ exiſtunt ſpecies, quas *Pometus in Hiſtoire des Drogues Part.* 3. *L.* 2. *cap.* 35. *pag.* 74. præ aliis eleganter deſcripſit. Optimus cenſetur ruber, albus, in longis latisque cryſtallis, & verè ſiccus, omnique ſale communi (quem *den Schalck* vocant,) deſtitutus, id quod crepitu obſervatur. Si Sal Petræ incenſus totus comburitur, probatur eſſe bonus: ſin vero magnum ſedimentum relinquit, adulteratus eſt.

§. 3.

Hîc locorum etiam Sal Petræ naturalis habetur, qui inveteratis muris fornicibusque adhæret:

APHRONITRUM

ſive Spumam nitri vocant, quo nomine ſæpius ſpuma, in coctione Salis Petræ remota, inſignitur, huc minime pertinens. Hoc Aphronitrum parvis exilibusque cryſtallis conſtat, inſtar florum concreſcentibus, unde etiam flos ⊕ nominatur, imò genuino nitro paulo propius accedit, quam vulgaris Sal Petræ, in quo nonnulli quid occulti quærunt.

§. 4.

Quod vires uſumque nitri attinet, annuatim non facilè deſcribenda ejus quantitas in pulverem pyrium inſumitur, de quô alibi eſt agendum. Nec exiguum eſt, quod ad aquam fortem resque alias Laboratores conſumunt, de quibus mox plura ſequentur. Neque ſpernendus ejus in Medicinâ uſus eſt, præſertim in morbis

bis calidis, in quibus nitrum non solum refrigerando reficit, & propterea ab Anglico Cancellario *Bacone de Verulamiô*, in *Hist. vit. & mortis pag.* 105. frigidum aroma vocatur: sed sanguinem quoque in fluore perpetuâque circulatione servando impedit, quò minus in coagulum abeat. Quamobrem in febribus continuis, Hungaricis, vulnerariis, Angina & Pleuritide ⊙ depuratum, in potu ordinario solutum, nobile remedium est, modò ventriculi imbecillitas, dysenteria, & acris seri præsentia ejus usum non vetent. Flatus quoque dissipat in melancholia flatulenta, sive malô hypochondriaco, ob quam rationem species diaspoliticon *Galeni* ingreditur. In immodicâ molestâque salacitate melius remedium datur nullum, ut *Timæus à Güldenklee* in Buccinatore *Lib.* 3. *consil.* 52. *pag.* 197. expertus est. Non minus excandescentem, ab immodico spiritûs vini potu, sanguinem refrigerat, experientia *D. Simonis Paulli*, in *Digress. de Febr. Malign. pag.* 53. Tandem etiam calculum urinamque pellit.

§. 5.

Inter Præparata, quæ ex nitro conficiuntur, primùm se sistit

LAPIS PRUNELLÆ,
sive
Die præparirte Salpeter-Küchlein,

qui propterea id nominis obtinuit, quoniam in Angina s. Prunella creber istius est usus; quanquam alii lixivio correctum nitrum cum *Keslero* præferant, quod in præparatione lapidis Prunellæ nitrum spiritu sulphuris acido corrumpatur magis, quàm corrigatur. Ipsum eleganter album siccumque decet esse, & recens factum, prætereà ex depurato non crudo nitro constare, quod ex albedine apparet. Quod verò cum alumine adulterari possit, prorsus falsum est, dum nitrum, ad modum sacchari, neutiquam cum alumine se potest unire, ut *Pometus loc. cit. pag.* 76. testatur. Internè instar nitri usurpatur, & externè in gargarismis. Quando nitrum sine sulphure carbone candente incenditur, idque toties repetitur, donec non amplius strideat,

NITRUM FIXUM

acquirimus, ex quo *Glauberus* liquorem suum Alkahest conficit, qui nobile est menstruum. Species hujus ⊙ fixi est Modernorum PANACEA SOLUTIVA, seu MAGNESIA ALBA, cujus descriptionem & usum vid. in *Præf. dispensatorii* nostri *domestici* Praxi Med. infallibili subjuncti: sin vero crudum nitrum cum siccâ argillâ, sive luto, è Retorta in amplius recipiens destillatur, rubicunda igneaque nebula ascendit, quæ in limpidum & albescentem spiritum coagulatur,

SPIRITUM NITRI

vocatum, quem clarum instar aquæ esse oportet, semperque fumantem, si bonus velit haberi; quò ipso etiam apparet, num ex aqua forti constet, qua ab impostoribus adulteratur. Aliâs valde corrosivus est, ut spiritus ⊖is adinstar cum 🜅 vini sit dulcificandus, qui tum denique urinam calculosque pellit, & flatus dissipat, præsertim super floribus chamomillæ Romanæ abstractus, & *D. Michaëlis Spiritus Anticolicus* vocatus. Quem spiritum in Thuringia Laboratores in magnâ copiâ conficiunt. Quando ad partem unam nitri partes duas Ⓗli sumunt, destillatione ascendit vulgò sic vocata

AQUA FORTIS,
sive
das Scheidwasser,

quæ tamen nihil est aliud, quam spiritus ⊙, dum à Ⓗlo parum vel omnino nihil ascendit, & spiritus ⊙ tantum efficit, atque aqua fortis. Ad solutionem argenti & aliorum metallorum utilis est, quâ æris cælatores, aurifabri aliique utuntur. Huic si ⊖✕ c. addimus, AQUAM REGIAM habemus, solvendo auro aptissimam. E capite mortuo aquæ fortis elixiviando salem acquirimus,

ARCANUM DUPLICATUM,

Nitrum Ⓗlatum, Panacea Holsatica &c. dictum. Quoniam verò non semper habere licet cap. mort. *Daniel Ludovici* c. solut. Ⓗli conficere docet, ut ex ejus *Pharmacia Mod. seculo applic. pag.* 427. apparet. In febribus erraticicis, scorbuto, morbisque aliis nobile digestivum aliquid anodyni in se fovet, ob sulphur Ⓗ anodynum admixtum.

§. 6.

Ceterum inveniuntur, qui

BORRACEM

Venetam pro nitri specie agnoscunt, sine dubiô, quod nitrum lingua Arabica *Baurach*, (unde vocabulum borrax videtur derivari) vocatur. Albus pellucidusque sal est, glaciem & alumen repræsentans, sapore acri & lixivioso præditus, qui maximam partem Venetiis affertur, ubi primùm fuit confectum. Ex Bataviâ quoque & Angliâ borracem advehunt, sed viribus priori inferiorem. Batavi ex Insula Ceilon istam afferre perhibentur, teste *Marxio* in *Germanico suo Materialium Museo pag.* 43.

§. 7.

Quid vero propriè borrax sit, & nativane an composita res sit? in eo docti Naturæ scrutatores nondum conveniunt. *D. Schrœdero* arte elaboratus sal videtur, qui Venetiis ex ⊖✕co, ⊙, ⊖ comm. & tartaro ♃n. præparetur. Aliis ex ⊙ & ⊡a videtur constare, ut in prædicti Auctoris *Pharmacopœiâ pag.* 208. legere licet: Cujus tamen Interpretes, *D. Hoffmannus* & *D. Ettmüllerus*, in eo ab isto dissentiunt, existimantque, borracem nativam esse mineram, quæ in Indiâ reperiatur. *Pometus* crudam

crudam borracem vocat, ſcribitque duas iſtius ex Indiâ afferri ſpecies, quarum una rubicundam pinguedinem circa ſe habeat, altera cæſia ſit, quam Veneti in aquâ ſolutam, ſuper funibus goſſipinis, aut aliis baculis, in cryſtallos faciant coagulari. *Jungius* contra in *Doxoſcopia ſuâ loc. cit.* cauſatur, album inſipidumque eſſe lapidem, in aqua ſolvi neſcium, qui calcinatione ſaporem, fagineorum cinerum æmulum, adipiſcatur, ſimilemque odorem emittat guſtatus. Quoquo modo autem ſe res habeat, id tamen eſt obſervandum, borracem craſſam eſſe oportere, albam, eleganter claram, & pellucidam. Id quoque obſervemus, ut ne alumine ſit permiſta, quod in igne non ita ebullit, inſtar borracis.

§. 8.

Borrax aurifabris, ad ferruminandum aurum argentumque, (ubi præſertim in adunando auro, inſtar nitri, vireſcit) eſt in uſu crebriori. In optimæ notæ argentum agit ſola: ſi verò cuprum ſit permiſtum, fel vitri addunt, iſtaque tum manet alba. Metallorum quoque fuſionem adjuvat. In Medicina ad promovendum partum nobilis eſt, quô in caſu aliquoties ejus effectum felicem expertus ſum, inprimis quando in nimia uteri hæmorrhagiâ pellendus abortus eſt, de quô, volente Deo, in *Praxi mea infallibili* agetur pluribus.

CAPUT VII.

DE VITRIOLO, ATRAMENTO VULGARI ET SINITICO.

§. I.

VITRIOLUM (*das Kupffer-Waſſer*) nihil aliud eſt, quàm ſal metallicus, ex crudis & à ſpiritu ſulphuris exeſis metallis minerisque proveniens, & vel ſub terrâ, vel extra illam in pellucidos cryſtallos coagulatus, ſaporis acidi, auſteri & adſtringentis, variique coloris, prout ſulphur vel in ferrum, vel in cuprum deſtillat, quorum illud viridiuſculum, hoc cœruleum vitriolum ſuppeditat, quemadmodum ab *Angelo Sala* in peculiari *Tract. de Vitriolo*, & à *Minderero Diſp. de Chalcantho* copioſius eſt demonſtratum.

§. 2.

Hæ ſaliformes cryſtalli vel ab ipsâ Naturâ ita præparatæ inveniuntur, id quod tamen rarò contingit, aut ex peculiaribus mineris & metallis artificioſè confectæ ſunt. Modus operandi vulgaris in eo conſiſtit: Sumunrur iſti rei aptæ mineræ, (quæ plerumque marcaſitæ, quis vel pyritæ ſpecies ſunt) ſive integræ ſint, ſive contuſæ, eæque libero aëri tamdiu exponuntur, donec ſponte ſua in viridem vel cœruleam calcem concidant, aut aliquas cryſtallos emittant: quæ ſimul ac ſuſtinendo labori facta idonea eſt, debita aquæ ſuperfunditur quantitas, quò pars ſalſa extrahatur, hinc aquam evaporare, & in ligneis alveis ſive ciſtis in cryſtallos accreſcere curamus, eodem fere modô, quô alumen in Angliâ, & Sal Petræ hic locorum ſolent con fici.

§. 3.

Num autem vitriolum ferro aut cupro ortum ſuum debeat? ſequenti experimento exploratur: Tere vitriolo cultri laminam, ſalivâ humectatam, quæ ſi nec roditur, nec rubeſcit, indicium eſt vitriolum, ad exemplum Romani Anglicique, Veneris mineræ originem ſuam referre acceptam: ſin vero ferrum rodit, rubigoque cultrum obducit, Martiale eſſe vitriolum judicatur, quale cœruleum Cyprium & Goslarienſe eſt, teſte *Pometo* in *Gallicâ ſuâ Materialium Hiſtoria Part.* 3. *lib.* 1. *cap.* 57. *pag.* 36.

§. 4.

Speciebus vitrioli plerumque regiones, ex quibus advehuntur, cognomen addunt, inter quas

VITRIOLUM ROMANUM

omnium rariſſimum eſt, & ferè etiam cariſſimum. Ex Italia id affertur, & in ſolius Romæ honorem hoc gerit nominis, cùm non iſtic, ſed in aliis Italiæ locis ſit confectum. In magnis aliâs fruſtis viridibusque cryſtallis eſt, quibus ab Anglicô, quocum ſæpe commutatur & adulteratur, quove multo minores & viridiuſculas cryſtallos habet, debet dignoſci. Ad pulverem ſympatheticum unguentumque armarium crebrò uſurpatur, quæ ambo ex calcinatô Solis calore vitriolo Romano conficiuntur, ut Anglus *Digby* in quibusdam peculiaribus ſcriptis oſtendit, quæ cum aliis in *Theatro Sympathetico* dicto reperiuntur: quamvis adhuc multa particularia in reliquis ipſius valde elegantibus manuſcriptis, quæ Mercatoris *Ockſii* hæredibus Francofurti pignori data ſunt, contineantur.

§. 5.

Aliud prætereà vitriolum Piſâ ex Italia venit, nempe

VITRIOLUM PISANUM,

quod Romano colore fere ſimile eſt, præterquam quod viridius minusque ſit, juxtaque & vilius;

vilius; quamobrem ab infectoribus, pileonibus aliisque magis quæritur & consumitur.

§. 6.

Magna inter istud &

VITRIOLUM ANGLICUM

intercedit similitudo, quod ex lutea minera in Anglia præparatur: ac eleganter clarum & pellucide viride, vereque siccum esse decet: parva albaque frustula habens nequicquam prodest; similiter tinctoribus inservit, à quibus Suecico Saxonicoque ad tingendum habetur melius.

§. 7.

Inter vitriola cœrulea

VITRIOLUM CYPRIUM

optimum est carissimumque, cujus duo apud Materialistas habentur genera, unum in magnis frustis, Cyprium Vitriolum Societatis dictum, quoniam Indica Societas sive Collegium istud divendit; alterum incisum est, quod in parvis frustis, adamantum ad instar exacutis, venit. Utraque verè oportet esse cœrulea, præsertim confracta, quod extrinsecus facilime flava rubigine obducuntur, quam *Wormius* in *Museo pag.* 28. pro misy habet; facile tamen decidit, quando lingua istam humectamus & detergimus. Istud vitriolum vulgo à circumforaneis ad oculorum affectus commendatur, in quibus etiam, instar vitrioli albi, bene se gerit. Sunt, qui commemorant, talem exinde destillari posse spiritum, qui omnia vitra diffringat & penetret. Vulnera quoque sana præstat, & hæmorrhagiam sistit. In defectu vitrioli Romani pulvis sympatheticus ex illo potest confici.

§. 8.

Valdè cum isto

VITRIOLUM UNGARICUM

convenit, similiter cœruleo marinoque colore elegans: non minus VITRIOLUM SUECICUM, NORWAGICUM, & SCANICUM, de quibus *Wormius loco citato* est videndus.

§. 9.

Hîc verò loci omnium usitatissimum est Saxonicum, sive

VITRIOLUM GOSLARIENSE,

quod ex cœruleo viride, clarum & pellucidum est, & Goslariæ copiosè in crystallos redigitur. Ex crystallis constet eleganter magnis, claris & pellucidis, minimorum recrementorum pauxillum habentibus, & quoad ejus fieri potest, siccis, si pro bono debeat haberi. Quò infectores & pileones apud nos præ aliis utuntur, utpote omnium vilissimo, plurimaque ex illo Chymici medicamenta præparant. In hæmorrhagiis locò Cyprii potest usurpari, quanquam ultimum priori isto in casu multo est melius.

§. 10.

Ex isto

VITRIOLUM ALBUM,

sive

Galitzel-Stein

conficitur, vulgò hucusque pro naturali vitriolo habitum. Verum teste *Pometo* in *libro supra citato pag.* 37. vitriolum album nihil est aliud, quam vulgare Goslariense, sed fortiter calcinatum, quod postea denuò in aqua solutum, coagulatum, & in magnas placentas, pondus XL. & L. librarum habentes, formatum, Materialistis & Aromatariis transmittitur. Hoc instar sacchari eleganter album esse decet, firmumque, & ab aëre liberum, à quo extrinsecus flavescit. Non equis solum, sed etiam hominibus, in affectibus oculorum usurpatur, quibus valde conducit, præsertim si duæ depurati sacchari partes parti uni vitrioli permiscentur. Chymici ex isto ita dictam GILLAM *Paracelsi* conficiunt, quando illud in aqua dissolvi & denuo coagulari curant. Emeticum est, ad instar salis vitrioli vomitivi.

§. 11.

E vulgari Goslariensi vitriolo nostrates quoque

ATRAMENTUM SCRIPTORIUM

conficiunt, sumendo ad partem unam bonarum Gallarum, dimidiam partem Gummi Arabici, partemque quartam Vitrioli, quæ omnia grosse contusa, octo cerevisiæ partibus infusa, per aliquot dies concutiunt. Quem pulverem atramentarium antiquus aliquis Medicus sequenti disticho comprehendit:

Uncia sit Gallæ, semisque sit uncia Gummi,
Vitrioli pars quarta: his addas octo Falerni.

i. e.

Wilt du zum Schreiben dir ein gute Dinte machen,
So nimm zu acht Loth Bier, wie nöthig, diese Sachen:
Galläpffel bey zwey Loth, ein Loth Arabici Gummi, thu noch darzu zwey Quint Vitrioli.

Plures descriptiones habet *Canepariu*s *Tract. de Atramentis.* Quando verò peregrè nobis est exeundum,

ATRAMENTUM SINITICUM

(quod Pictores *Dusch* vocant)

vehementer usui est accomodatum, idq; Sinenses ex nigricante resinosa terra, vel secundum opinionem *Trigautii*, ex fuligine fumoq; olei olivarum præparant, & vel in oblongas & arctas, duos fere pollices longas, unumq; latas lamellas, vel in rotundos orbiculos formant, suisque characteribus insigniunt, ut ex figura *Mus. Germ.* apparet. Quo si scribere volunt, ejusmodi orbiculos saliva aut

aqua humectant, eoque parvos penicillos, quibus loco calami utuntur, inficiunt. Ad delineandum valde accommodatum est, de quo *Wormium* consule in *Museo pag.* 376. Quidam isto atramento in dysenteriâ & vulneribus utuntur, ut *Tavernierius* in *Tom. III. Itinerarii sui Germanici* commemorat: quod Batavi hodie æmulari dicuntur, sed multo minori pulchritudine ac bonitate. Id inter utrumque interest discriminis, quod Batavorum coloris sit ex cæsio nigricantis, & in depressis frustis consistat, Siniticum contra eleganter nitideque nigrum, in frustis digitum crassis, veniat, vid. *Pometus loc. cit. pag.* 96.

§. 12.

Ad reliqua præparata, è vitriolo confici solita, quod spectat, ejus phlegma, spiritus & oleum etiam apud Materialistas inveniuntur, quæ hic loci à Thuringis Laboratoribus (ut audiunt) abundantia emunt, & rursus divendunt. Aliâs ejusdem fere sunt essentiæ, prædictumque oleum nihil est aliud, quam ♁ concentratus, dum aquæ non innatat, sed in ista dissolvitur. Spiritus instar aquæ eleganter clarus acidulusque sit, necesse est, sique chartæ albæ aspersus supra ignem nigrescit, bonus est. Reficiendi refrigerandique causa in Medicina usurpatur, magna tamen dosi corpori vitæque nocivus existit, cujus rei memorabilem casum, qui haud ita pridem Cellæ obvenit, *Novellæ* nostræ *Medico-legales* communicabunt. Spiritus ⊖li volatilis, & ♁ ⊖li epilepticus sunt meliores, & à *D. Ettmüllero* in *Commentario Schrœd.* Chymia aliisque libris, fusius describuntur. Caput mortuum istius spiritus, quæ punicei coloris terra est,

COLCOTHAR

nominatur, quod etiam in Medicina non parum commendatum & à multis loco chalcitis ad theriacam sumitur. Ex isto SAL VITRIOLI VOMITIVUM elixiviatur, sique calcinatur, TERRAM VITRIOLI DULCEM acquirimus, quæ loco LAPIDIS MEDICAMENTOSI & LAPIDIS MIRABILIS, qui similiter è vitriolo conficiuntur, in externis ulceribus utilis est.

§. 13.

Ut verò pauca adhuc de modo dicta CHALCITE commemoremus, plerumque pro vitriolo ab ipsa Natura per ignem subterraneum calcinato rubro habetur, & inprimis ad præparationem theriacæ quæritur; licet nonnulli, venenosam isti qualitatem adscribentes, istam ex theriacæ compositione malint exclusam, siquidem rara etiam sit, multisque ignota. Si inveteraverit, MISY, MELANTERIA & SORY quoque vocatur, quamvis alii ista pro distinctis mineris velint haberi, de quo *Pometus loc. cit. pag.* 35. videatur. Vera Chalcitis ex eleganter purpureis frustis constat, iisdemque saporem ⊖laceum habentibus, & facile in aqua solubilibus.

CAPUT IIX.
DE
CINERE INFECTORIO ET CLAVELLATO, AC SODA.

§. 1.

Qum cinis infectorius, clavellatus ac soude sive soda, propter similitudinem, sæpe confundantur, alterumque pro altero possit haberi, magnum tamen inter tria ista corpora salsa intercedat discrimen, operæ erit pretium, ut de eo etiam in specie perspicueque agamus; quamobrem observandum est, quod ita dictus

CINIS INFECTORIUS

nihil sit aliud, quam fex vini calcinata, cui id inditum nominis sit, quoniam infectores isto crebrius utuntur, & eum in finem è Gallia locisque aliis magnis in doliis vasisque advehitur. Quem frustis lapidibusque adhuc elegantibus, ac recens confectum, ex viridi albescentem colorem, ac salso-amarum habere saporem oportet, si pro bono velit agnosci. Ex bona quoque siccaque vini fæce præparatus, neutiquam ab acetorum confectoribus emtus sit.

§. 2.

Quod ad ejus usum spectat, Infectorum cupis valde necessarius est, ex quo lixivium præparetur, quoque mediante Indicum interdum acuatur, quoniam colorem citius adhærere facit, & à maculis defendit. Isto etiam Saponarii utuntur, præsertim viridē saponem conficientes. In Medicina istum non desideramus, præterquam quod exinde sal, ex istoque oleum per deliq. possit componi, quæ ⊖ Tartar. & oleo ♀ per deliq. viribus respondent, quibus tamen aliquantum fortiora & corrosiviora sunt. Quæ causa est, quamobrem addita calce viva ita dictus LAPIS INFERNALIS, ad excitandas fontanellas, exinde possit componi, quem etiam Materialistæ interdum divendunt, de quo *Pometus* in *Materialium Museo Lib. VII. cap.* 71. *pag.* 255. potest videri.

§. 3.

Quod vero ad

CINE-

CINERES CLAVELLATOS

attinet, ex albescente & aliquantum cœruleo calcinato sale consistunt, qui primum ex assulis s. clavellis istorum doliorum ac vasorum, quibus cinis infectorius advehitur, conficiebatur, unde cineres clavellati dicti fuerunt, auctore *Jungio* in *Doxoscop. Phys. Part.* 2. *Sect.* 2. *cap.* 12. §. 3. Et quoniam ejusmodi sal ex doliis, ustione in cineres redactis, elixiviatur, posteaque in capacioribus ahenis decoquitur, eidem nonnulli cineri ahenario *Kessel-Asche* cognomen indiderunt. Quum verò tanta assularum s. clavellarum haberi copia nequeat, quæ eam cinerum clavellatorum quantitatem, annuatim consumi solitam, suppeditet, solum postea quernum lignum, è quo constat, eum in usum cœpit sumi, quod apud nos cinerum clavellatorum mercatores magna copia cinefaciunt, ut salem inde elixivient, in amplis, istum in finem exstructis furnis, porro postea calcinandum, quales in incluto Hassorum cœnobio, seu Maniacodochio, cui Haina nomen est, videntur, ubi præparati magna copia cineres clavellati, in Germaniam, Bataviam locaque alia transportantur. E Polonia quoque Moscoviâque per Dantiscum, non spernenda ejus quantitas in Bataviam, Angliamque ac Galliam vehitur.

§. 4.

Modum & rationem, qua omnia fiant, præ ceteris *Merretus* & *Kunckelius* sub fine *annotationum in Neri artem vitriariam pag.* 347. describunt, & omnia in elegantibus figuris sistunt contemplanda. Si quando sufficiens cinerum è quercubus vel arboribus aliis adfuerit quantitas, in cupam supra notatam, quæ vel duplici eoque perforato fundo, vel condensato strato stramineo instructa sit, quali saponarii in præparatione lixivii utuntur, istam indi curant: Hinc compacte contusis cineribus tantum aquæ affunditur, quæ extra cineres emineat. Quæ si per noctem steterint, lixivium derivatur in subditum labrum, tanquam fortius seorsum asservandum. Tunc denuo aqua cineribus potest affundi, quo debilius inde lixivium eliciatur, loco aquæ simplicis recentibus cineribus postea affundendum. Quando nunc satis lixivii, tantumque, quantum desideratur, collectum fuit, in firmum ferreumque ac muro inclusum ahenum infunditur, (quod saltem tertiam partem decet esse plenum,) evaporare curatur, & quo perpetuo tantum de integro affluat, quantum evaporatione decedit, minor cupa supra ahenum ponitur, è cujus epistomio aqua culmum crassa, perpetuò in ahenum profluat, quoad omne lixivium evaporatione absumtum, tandem sal siccus evaserit. Quem refrigeratum ferreis cuneis ex aheno excutiunt, & quando ejusmodi salis obscure cæsii tantum fuit collectum, quantum operæ putatur esse pretium, in furnô huic negotio destinato ita calcinatur, ne liquescat, sed ex omni parte candeat. Ut vero sciatur, salem istum secundum omnes partes bonum esse purumque, unum maximorum frustorum depromunt, quod, ubi refrixerit, diffringunt. Quodsi frustum intrinsecus æque ac extrinsecus probe candeat, indicium est, verum bonumque esse salem; sin secus, diutius calcinandus, donec eleganter candescat, & partim à calore aliquantum cœruleus evadat, quippe quo alias cineres clavellati dignoscuntur.

§. 5.

Hic cinis clavellatus præcedenti cinere infectorio multo fortior est, quocum cetera eundem habet usum, & ab serici æque ac rerum viliorum infectoribus, Saponariis, ac Vitrariis seu vitrorum artificibus copiosè usurpatur & consumitur. Non minus in Chymiâ magnum usum præstat, ac plerumque intelligitur, quando salis alkali simpliciter fit mentio; Et quanquam ex omnibus herbis hâc ipsâ ratione sal ejusmodi lixiviosus potest elixiviari, plerumque tamen ab herba, cui ortum suum ferunt acceptum, nomen obtinent, ut ⊖ Absinthii, Centaurii &c. Quamvis certum, quod omnibus aliis fixis urinosisque salibus cineres clavellati ac sal ♆ri (pro quô sæpenumero usurpantur) potiores putandi, ac multo melius viliusque possint haberi.

§. 6.

Interea bene est notandum genuinum proprieque ita dictum

SAL ALCALI

aliud quid esse, atque cinerem clavellatum, dum non ex querno, nec alio aliquo ligno, sed herba aliqua exotica marinâ, quam Veteres Kali geniculatum, hodierni herbarum periti Anthyllidam nominant, conficitur, & in officinis vitriariis vulgo

SOUDE,

latine SODA, Solicornia, Salsol, Alumen catinum, Germanis *Soer-Saltz*, *Schmaltz-Saltz*, *Aschen-Saltz*, vocatur, quemadmodum in *Merreti Annotationibus* in *Neri artem vitriariam pag.* 246. & *Schurzii Materialium Museo pag.* 89. potest videri. Aliâs ex albo cinereus sal est, in lapidibus diversæ magnitudinis, ac in Hispaniâ, ubi planta juxta mare crescit, non per elixiviationem, adinstar aliorum, sed per meram calcinationem præparatur, quanquam ad modum cinerum clavellatorum in aquâ possit dissolvi, ut *D. Jungius* in *Doxoscopia Phys. l. c.* commemorat. Attamen ex soude s. soda sal quoque potest elixiviari, cui quam sodæ rectius ⊖ alkali imponitur nomen.

§. 7.

Modus istius præparandi est sequens: nempe abscinditur adultâ æstate planta, soleque exsiccata in acervum colligitur: deinde fasci-

culi successive super crate ferrea comburuntur, ut cinis in foveam decidat: postea operitur fovea, in qua si cinis aliquamdiu jacuerit, massa evadit, lapidem duritie æmulans, quam incolæ diffractam, sub isto nomine, varia in loca vehunt divendendam.

§. 8.

In Europâ quatuor istius inveniuntur species, nempe prima SOUDE d'ALICAN; aliquas itidem admittens differentias. Optima eleganter sicca & tinniens, ex cœruleo cinerea, intrinsecus & extrinsecus multis foraminulis oculisque ornata sit, odoris etiam, quando saliva aspergitur, paludosi expers. Adulterata est, quæ viridem crustam habet, lapidibusque est permista; quamobrem videndum, utne sarcinæ incidantur, bonisque frustis exemtis intrudantur pejora. Pluris etiam æstimatur, quæ ex frustis adinstar silicum parvis constat, propptereaque CALLOTI vocatur, quam quæ ex frustis majoribus coagmentatur. Deinde SOUDE DE LA CARTAGENE, quæ paulum vilior, minusque cœrulea est, ac minora foraminula habet, majoribus vero sarcinis venit. Tertia SOUDE DE BOURDE & quarta species SOUDE DE CHERBOURG humidæ sunt, lapidosæ, nec quicquam utiles; multo minus ista, quam saponarii divendunt, crebra elixiviatione viribus prorsus privata, quâ super re plura scribit *Pometus* in *Histoire des Drogues generale Lib. VI. cap.* 21. *pag.* 169. Alexandrina soda, cujus *Eichovius* in suis *itineribus pag.* 181. meminit, tanto locorum intervallo nostras in regiones non venit, sed à Venetis maximam partem consumitur.

§. 9.

Ista soda magna in copia in officinis vitriariis divenditur, qua sine vere pellucidum eleganterque crystallinum vitrum fieri nequit, de quo *Kunckelius* in *Arte sua vitrariâ* videatur, qui etiam experimentum in emtione observandum *pag.* 249. *cit. loc.* communicat. Qua in Gallia quoque lotrices, quæque apricatione lintea candefaciunt fœminæ, ad lixivia utuntur, quæ tamen à saponariis sæpe circumventæ totum loturæ opus interturbant, calce emaceratæ sodæ permista.

§. 10.

Huc etiam pertinet ita dicta

ROCHETTA,

&

Orientalis pulvisculus

Vitriariorum, qui nihil est aliud, quam orientalis soda, è Syria oriunda, & in cæsiis saccis advehi solita, Tripolitana melior, cyaneis saccis advecta. Integra frustra *Roquette* nominantur, contusa pulvisculus orientalis, de quo *Pometus pag.* 171. & *Neri* in *arte vitriariâ* videantur.

CAPUT IX.

DE

FELLE VITRI ET VITRO VENETO.

§. 1.

VUlgo ita dictum

FEL VITRI

albidè-cæsius sal est, sapore nitro haud dissimilis, qui ab aëre humido facile solvitur, ut liquescat. Ex officinis vitriariis venit, ubi materiæ sive mineræ, è qua vitra parantur, pinguedinis sive spumæ adinstar innatat, sub istaque facie despumatur; quæ causa est, quamobrem ab nonnullis AXUNGIA & SAL VITRI, à Gallis SUIN DE VERRE vocetur. Et quoniam salis hujus origo proprie ab soda vel aliis ⊖ibus alkalibus est derivanda, quibuscum vehementer etiam convenit, alii etiam istum salem alkali, ⊖ anatron &c. vocant. Plerumque in orbes funditur, unumque vas 200. libras optimæ vitri mineræ continens, forte 80. libras alkalici hujus salis suppeditat, sicut *Merretus* in *Annotationibus suis super Neri artem vitrificam pag.* 262. supputatione collegit.

§. 2.

Istius tres apud Materialistas inveniuntur species, primum Itala, quæ eleganter alba, eaque optima est. Deinde indigena, Norimbergæ fundi solita. Tandem Batavorum, omnium vilissima, ut *Schurzius* in suo *Materialium Museo pag.* 35. *Marxius pag.* 95. & *Vielheurius* in *historia exoticorum materialium pag.* 29. unanimiter affirmant. Omnes vero sicco in loco asservandæ sunt, magnis nigrisque frustis, intrinsecus ac extrinsecus quasi marmor repræsentantibus: Nigra contra humidaque frusta abjicienda, teste *Pometo* in *Histoire des Drogues Lib. VI. cap.* 21. *pag.* 169.

§. 3.

Quod ad usum hujus salis atttinet, Galliæ incolæ non ad condiendos solum cibos eò utuntur, sed etiam tanquam medicina adversus hydropem & calculum usurpatur, auctore *Hoffmanno* in *Clav. Schrœderiana pag.* 92. Externè dentibus depurgandis, omnis generis scabiei, externisque ulceribus curandis conducit, ut apud *Sam. Dale* in *Pharmacol. pag.*

pag. 140. videre licet. Mulo-Medici quoque ad oculos equorum utuntur. In Chymia metallorum fluorem adjuvat, aurifabri vero ad ferruminationem, figuli ad porcellina aliaque vasa incrustanda adhibent.

§. 4.

Quoniam utilis ejusmodi sal â vitrorum materie despumatur, & alias quoque in Pharmacopoliis vitrum Venetum ad medendum asservatur, non inconsultum judicavi, pauca de ipso vitro commemorare, quod sequenti modo in officinis vitriariis conficitur. Primum vitriarii ante omnia ex purissima probeque depurgata alba arena sive silice cum soda, cinere clavellato, rochetta aut ejus sale misturam conficiunt, quanquam quilibet è cineribus plantarum præparatus sal isti intentioni satisfaciat, quod *Kunckelius* per experientiam didicit, omnium salium è plantis & terra nascentibus confectorum, eandem esse rationem, ut in Annotationibus super Librum primum *Anthon. Neri de arte vitrifica, pag.* 50. docet. Quæ res omnes (quælibet tamen seorsim) valde subtiliter contusæ, per subtile sive angustum cribrum concutiuntnr, antequam calcinationem fusionemque subeant, dum, vitriariorum verbo, in angusto cribro aridoque ligno artis nitor consistit omnis, vid. *Neri cap. VIII. artis suæ vitrificæ pag.* 19. Hæc ita præparata arena, cum aliqua priorum salium in debita proportione mista, in massam funditur, quæ in Germaniæ officinis vitriariis mistura (*das Gemeng*) in Gallia ac Italia *Fritta*, ab Italorum vocabulo fritta, quod glaciare significat, solet vocari.

§. 5.

Istius misturæ in officinis vitriariis varias habent species, pro quarum bonitate vitrum vel pellucidum fit, vel obscurum, dum ad crystallinum confectæ ex optima arena Orientalique pulvere crystalli requiruntur. Deinde datur Fritta ordinaria, ex soda, vel cinere Orientalis seu levantici pulveris depurgata arena constans; tertio Fritta vulgaris, quæ ex varii generis cinere ac duriuscula arena præparata, in viride vitrum insumitur, ut in *Merreti Annotationibus pag.* 261. videmus.

§. 6.

Prout nunc intentio est vel eleganter crystallinum, aut saltem vulgare vitrum conficiendi, præmemoratarum aliqua misturarum sumitur, eaque in parvis catinis s. vasis (quorum aliquod singuli vitriarii seorsum habeant) in furno fusorio fundi permittitur, & quando satis excocta minera est, cavum opifex ferrum sive tubum in ejusmodi vas immittit, aliquantisper volvendum, tantumque sumit fusi vitri, quantum ad conficiendum vas satis est; fusum enim crudum vitrum sive metallum ferro adhæret, haud secus, atque tenax vel viscosus succus, aut paulo firmius, quam terebinthina. Adhærens autem tubo vitri forma rotunda est. Quem tenens opifex super marmore circumvolvit, quo se rectè uniat. Post flatum sensim in ferreum tubum immittit, quo facto vitrum ab halitu instar vesicæ intumet, ut in Figura Neriana, Lit. c. repræsentatur. Quoties vero Opifex spiritum inflat in ferrum, toties tubum ab ore continuo remotum, malæ applicat, ut ne ullam inspirando flammam attrahat. Tunc removet tubum, istumque circa caput agitat, vitrum elongat, refrigerat, istique formam imprimit. Tandem tradit illud vitriario, qui instrumentis suis perficit istud & format, furca tandem in furnum refrigeratorium sive superiorem furni partem, quo calore foveatur, nec à frigore rumpatur, reponendum, quæ omnia fusius locis supra dictis leguntur.

§. 7.

Quod nunc in specie ad
VITRUM VENETUM
attinet, secundum *Eichovii Itinerarium pag.* 183. in Murano modo prædicto conficitur, præterquam quod loco arenæ vel silicis, crystallus montana vel alii puriores lapides è Pado, optimaque soda (cujus Alexandria multum istuc vehitur) ad istud sumantur, quæ etiam non tam facile ab eo abscedit, propteraque causa esse creditur, quamobrem sponte sua in aëre rimosum evadat. Num vero eam ob causam præ alio vitro peculiari aliqua virtute præditum sit, in medio volo relinqui. Interea notum est, quod vulgo tanquam specificum ad enecandum vermem umbilicalem, in pulverem redactum, cum melle permistum, infantum umbilico applicetur.

§. 8.

Tandem *Pometus* in *Appendice Historiæ Simplicium* commemorat, quod Parisiis quoque orbium fragmentorumque vitreorum mercaturam agant, istaque hinc inde colligant, ac denuo in officinas vitriarias sub nomine *Groesin* deportent divendenda, quò cum metallo liquata in nova vasa formentur. Apud nos in Germania Materialistæ fragmentorum vitreorum mercaturam despiciunt, istamque fenestrariis relinquunt, qui fracta vel abscissa frusta vitrea interdum colligunt, istaque mercatoribus, à quibus orbes emunt, dant in solutum; alias necquicquam utilia, nisi quod murium foramina istis obturentur.

CAPUT X.

DE SULPHURE VIVO, CITRINO ET CABALLINO.

§. 1.

SULPHUR terrestris pinguisque resina est, cum tantillô vitrioli permista, diversi coloris, prout vel ex terrâ effoditur, vel arte præparatur; unde Sulphur in nativum & factitium distinguitur.

§. 2.

Nativum, aliâs quoque

SULPHUR VIVUM

nuncupatum, plerumque instar cæsiæ terræ apparet, quæ tamen ignem facile suscipit, flammamque emittit cœruleam: Illud vero tenerum facileque friabile, intrinsecus & extrinsecus splendidum, multisque exiguis frustulis ac arena destitutum esse oportet. Ex quo & aliis præterea speciebus, nempe sandalo rubro, coriandro, nucista similibusq; sulphuratum, quo dolia vini imprægnantur, conficiunt. Quidam Pharmacopolæ nequam istud contusum scammonio sive diagrydio permiscere perhibentur, ut *Pometus* in *Histoire de Drogues P.* 3. *L.* 3. *pag.* 88. manifestat. Aliâs in Medicina rarò præscribitur, nisi optimum sit purgatumque; quemadmodum ex India interdum Angliâque & Helvetiâ nativum ejusmodi sulphur provenit, quod prorsus pellucidum ac viridè flavum est, instar succini, cujus frustum aliquod mihi transmissum est, de quo *Wormius* in *Mus. pag.* 27. *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 368. & inprimis *Wagnerus* in *Histor. Nat. Helvet.* videantur. Sunt, qui istud SPIRITUM SULPHURIS COAGULATUM vocant, in eoque magnum ad curandam vulgarem vagamque arthriditem positum mysterium esse existimant; haud secus atque clarissimus *Burrhus*, modô chymicô sulphuris coagulatum præparavit, quem albæ calci similem hucusque ejus saltim Agnati Romæ divendunt. Ceterum nullum est dubium, quin hoc aliâs perrarum, sicut & vulgare sulphur vivum, istis ipsis præditum virtutibus sit, quæ sulphuri vulgari flavo mercatorum adscribuntur.

§. 3.

Istud vero vulgare mercatorum Sulphur, sive

SULPHUR CITRINUM

in sulphurariis vel ex certis sulphureis pyritæ speciebus, (qui flavi splendidique sunt & facile liquabiles,) vi ignis uritur, vel etiam ex sulphureis aquis coquitur, quod tum in longam figuram, sive magdaleones, fusum refrigeratumque, divendendum asservatur, ut *Vielheurius* in *Descriptione Exoticorum Materialium pag.* 56. ostendit. Multorum opinione ex sulphure vivo præparatur, quam *Pometus l. c.* vel propterea deridendam existimat, quod sulphur vivum flavo mercatorum multo carius est. Maximam partem ex Islandiâ, Bohemiâ, Turciâ Goslariâque venit; quanquam Neapoli quoque præparetur. E Persiâ multum sulphuris in Indiam Orientalem venit, quod inde nonnunquam in Europam transportatur, commemorante *Schurzio* in suo *Materialium Museo pag.* 90.

§. 4.

Duæ istius inveniuntur species, vulgare primùm in longis magdaleonibus, qui eleganter flavi, leves, frangibilesque, intrinsecus splendidi & quasi crystallisati sint, quiquę in manus sumti, fragorem & tantum non percussionem edant, si boni selectique velint haberi, ut *Pometus* & *Vielheurius l. c.* docent. Deinde gilvum, & perpulchrum, quod in rotundis placentis ab nonnullis SULPHUR VIRGINEUM vocatur, quod isto Italiæ fœminæ uti, istiusque fumo flavum capillis conciliare colorem perhibentur, ut *Wormius* in *Museo pag.* 28. meminit. Quamvis etiam sulphur commune à lanificis tibialiumque textoribus, ad suffumigandam albam lanam, eandemque candidiorem reddendam, adhibeatur. Sulphur rubrum, cujus *Jungius* in *Doxoscopia Part.* 2. *Sect.* 2. *cap.* 13. meminit, suum à marte colorem nanciscitur, dum pyrites, si quando in ferrea retorta pellitur, rubellum sulphur, coloremque aureum suppeditat, quo pictores utuntur.

§. 5.

Relictæ post præparationem Sulphuris flavi feces, quæ vel per se vel admixtis ferri squamis, in certos urceos sive formas transfunduntur, flavo sulphure inducendæ, dant

SULPHUR CABALLINUM,

quod nominis vel propterea ipsi inditum est, quod isto mediante equorum scabiei medentur: quod integris frustis est emendum, vid. *Schurzius l. c.*

§. 6.

Communis flavi sulphuris usus est, ut intrinsecus thoracis ac pulmonum, extrinsecus cutis omniumque artuum balsamum audiat, dum acido suo spiritu omnem thoracis mucum resolvere, pulmonum læsioni balsamico suo oleo mederi, atque ita tussim, asthma & phthisin tollere; hic vero alcalica sua terra, erodens cutis acidum

dum enervando, scabiem, lepramque ac similia vitia curare, aptum natum est. Sulphur quoque adrepentem pestilentiam luemque contagiosam antevertit, tam accensum, quam theriacæ mistum quotidie assumtum, id quod *D. Gendronii* arcanum fuit apud *Dn. du Hamel de corp. affect. L.* 2. *pag.* 188. Si quis vero infectus morbo fuerit, potus sulphurati insigniter curam adjuvant, quod ex *Hippocr. Helm.* & *Cnæfelio* D. *Ettmüllerus in Schræd. Diluc. pag.* 928. ostendit. Mercatores fila lignaque sulphurata inde conficiunt, quemadmodum & alii isto utuntur mechanici.

§. 7.

Inter præparata, quæ ex communi sulphure confecta, à Materialistis more adhuc solito, invitis licet Pharmacopolis, circumvehuntur, primum tenent locum

FLORES SULPHURIS,

qui è vulgari sulphure in multa sibi invicem imposita vasa sublimantur, nihilque sunt aliud, quam Chymico modo subtilisatum pulveratumque sulphur: in Batavia copiosius præparantur, parvis in placentis avehendi. Istos tamen etiam Massiliæ, Rodomagi, (vulgo Rouane) atque Parisiis conficiunt, vid. *Pometus.* Circumforanei pro istis saltem subtiliter pulveratum, trajectumque per tenuem peplum sulphur divendunt, quo non æstimando pretio possit emi. Boni verique flores magis candidi & pallidi sunt, quam flavi, leves recteque teneri, ac boni odoris. Quibusdam in locis natura sponte sulphur sublimat, ope ignis subterranei, unde SULPHUR SCISSILE, *Trieb-Schvvefel* existit, quod juxta Cracoviam æque in Polonia, atque in regno Neapolitano, juxta Puzzoli oppidum, se dat inveniendum, ut *Marxius* in suo *Materialium Museo pag.* 57. commemorat. Non minus ignivomi montes Ætna, Vesuvius &c. ejusmodi sulphur ejiciunt. Quæ genera omnia easdem cum sulphure communi vires habent.

§. 8.

E floribus sulphuris, cum sale tartari in aqua coctis, fit magisterium, sive vulgo dictum

LAC SULPHURIS,

aceto præcipitandum; quod tamen bonitate ipsis floribus longe postponendum, demtis sulphuri per acetum viribus optimis, ut *Zvvelferus in Mantiss. pag.* 401. demonstravit; quoniam viribus sulphuri paulum accedit, in pectoris affectibus usurpatur.

§. 9.

Quemadmodum

SPIRITUS SULPHURIS PER CAMPANAM

præparetur, ex figura, quam *Dn. le Febure* in *Chymia, Tom.* 2. *pag.* 1176. habet, licet videre. Istum instar aquæ eleganter clarum gratique acotis esse oportet. Magna in copia in Thuringia confectum Laboratores efferunt, qui nonnunquam ♁ l. aquæ infundunt, divenduntque pro ♁ sulphuris, monente *Pometo l. c.* Si tamdiu istum phlegmate liberare studemus, donec flavescat, ita dictum 🜍 sulphuris acquiritur, quod tamen concentratus spiritus verius, quam oleum est.

§. 10.

Quando porrò sulphur aut ejus flores in certis destillatis oleis solvitur, acquirimus

BALSAMUM SULPHURIS,

quod ab oleis cognomina sumit mutua, ita ut confectum cum oleo anisi, *Balsamum Sulphuris anisatum*, cum 🜍 Tereb. *Balsamum Sulphuris terebinthinatum* vocetur. Bina Schmalkaldiæ magna in copia composita alias in regiones cum descriptione mittuntur. Internis externisque ulceribus, vulneribus, ac putredini conducunt, aliqua tamen cum cautione usurpanda.

§. 11.

Tandem etiam

PULVIS PYRIUS

ex sulphure, cum sale petræ carbonibusque misto, componitur, cujus distinctæ habentur species, nempe grandior ac tenuior pulvis, quorum ille tormentorum magnitudine insignium, ac scloporum graviorum, iste scloporum leviorum, ac manuariorum equitum usui est accommodatus. Apud nos Argentinensis, eleganter granulatus, censetur optimus. Pulveris tamen probas subeat, oportet, quæ variæ sunt, alibi describendæ.

CAPUT XI.

DE

ASPHALTO, PETROLEO ET OLEO TERRÆ.

§. 1.

ASPHALTUM nigra, duraque ac sicca resina est, è Babyloniâ advecta: reperitur ac sese super lacus effundit in Judæa, ubi Sodoma & Gomorra creduntur extitisse, unde BITUMINIS JUDAICI venit nomine. Copiosius isthîc collectum tantum in aëre excitare foetorem perhibetur, qui volucres supervolantes

tes mortuos faciat decidere: quamobrem incolæ (qui haud diutino temporis ſpatio vitam metiuntur) neceſſitate adacti, reſinam iſtam piſcando colligunt, in litoreque exponunt, cujus teter odor ſine dubio cauſa exiſtit, quamobrem lacus nec piſces ullos, nec animalia alat, mareque mortuum vocetur. Iſta tamen reſina etiam alibi, ut in India occidentali & cumprimis in Hiſpaniâ novâ, dicitur inveniri, teſte *Hernandezio* in *ejus Deſcriptione pag.* 336.

§. 2.

Quoniam verò hæc reſina, ſi bona & genuina eſt, valde rara eſt caraque, bene videndum, ut ne cum Piſſaſphalto, aut Suecica pice nigra adulteretur, cui vehementer ſimilis eſt, præterquam quod durior ſit, nec tam tetre oleat: quanquam odoris non penitus expers ſit, quem etiam aliis terris lapidibusque communicat; quemadmodum doctiſſimus Italus *Boccone* lapidis cujusdam meminit, qui iſtius odorem teneat, quem propterea in ſuo Gallicè conſcripto *Scrutamine Naturæ pag.* 219. bitumen foſſile vocat. Verè genuinum purpureo-nigrum ſit, ac eleganter ſplendidum, *vid. loc. cit.* Eas vero res, quæ iſtô glutinantur, nulla re alia, præterquam imbuto menſtruô mulierum filo, diſſolvi poſſe, fabulæ haud diſſimile eſt.

§. 3.

Uſum aſphalti quod concernit, Orientales iſtô loco picis navalis utuntur, creduntque Babyloniæ turrim murosque exinde fuiſſe extructa. In Sina & Japonia verò incolæ lecticas, naves, domosque ac utenſilia iſto bitumine illinire, eaque è re magnam capere voluptatem dicuntur, ut *Marxius* in *ſuo Materialium Muſeo pag.* 22. ex aliis recenſet. In medicina balſamo apoplectico ac nonnullis unguentis dat nigrorem, quamvis Ebur uſtum iſti rei videatur aptius. *Plinius* aliquo in loco memorat accenſum bitumen fugare ſerpentes, cui propterea habenda fides eſt, quod multa animalia inſectaque vulgaris ſulphuris ferre odorem nequeant, ita ut apes eô occidantur & enecentur.

§. 4.

Præter iſtud aliud adhuc habetur bitumen, non adeò rarum, & hinc inde in Europâ ſub terra reperiundum. Miſtum habet odorem, partim picem vulgarem, partim bitumen judaicum redolentem, ac propterea

PISSASPHALTUM

vocatum; quæ cauſa eſt, quamobrem multi in eam opinionem venerint, ex aſphalto & pice communi arte eſſe compoſitum, prout *Plinius* primus exiſtimavit; quod tamen minus ita ſe habere *Dalechampius* in *Aldrovandi Muſ. Metall. pag.* 369. vel inde oſtendit, quod pix vulgaris cum bitumine non poteſt uniri. Veritati itaque convenientius eſt, nativum eſſe bitumen, quod id nominis ſuſtineat, quoniam, ut ſupra dictum, mixtum odorem habet, ac partim nigrum inſtar aſphalti, partim ex flavo-album eſt, inſtar picis, & quaſi miſtas venas oſtendit. Quod aſphalti adinſtar aquæ innatare, ac parum terræ arenæque continere decet, ſi bonum velit judicari. Haud ſecus atque prius uſurpatur, cui etiam ſæpius ſubſtituunt.

§. 5.

Quamdiu Piſſaſphaltum molle eſt ac fluidum,

MALTHA

nominatur, ac quibusdam in locis tam copiosè ſcaturit è terra, ut peregrinantes tantum non agglutinentur, nec ex votô posſint progredi; vehementer fortem tetrumque odorem habet, *laſer* propterea à nonnullis dictum. Ante aliquot annos in Weſtphalia magna ejus quantitas è monte ſcaturiebat, quâ repletum vaſculum mihi obvenit, & ab aurigis loco axungiæ rotarum uſurpabatur. In Medicina ignota eſt, quanquam nullus dubitem, quin extrinſecus idem, quod petroleum, præſtet, cujus eſſe ſpecies videtur. *Pometus* in *Hiſtoriâ Simplicium Part.* 3. *Lib.* 3. *pag.* 94. recenſet, eſſe quosdam Circumforaneos, qui iſtud aliâs tenax molleque bitumen exſiccent, & loco aſphalti divendant. Quem tamen dolum prudentes Materialiſtæ & Pharmacopolæ ex forti tetroque odore, qualis in aſphalto non obſervatur, facile detegunt.

§. 6.

Optimum rarisſimumque inter fluida bitumina eſt ita dicta

NAPHTHA,

quæ valdè ſubtile è mineralibus oleum eſt, & præ aliis id ſibi proprium habet, quod paulò remotam flammam quaſi attrahat, ſeque ipſa ſponte ſua accendat, quacum propterea cautè agendum eſt. Primùm etiam Babyloniâ venit, nunc verò quoque in Italia, præſertim in Ducatu Modenenſi reperitur, ubi è petra emanat, quò per certos ſubterraneos ductus fluit, indeque per æneos canales in ejusdem generis ahenum derivatur, ut *Pometus l. c. pag.* 96. commemoravit; quemadmodum hodieque circa Babyloniam ſive Baghdaad ex ejusmodi ſubterraneis rivis, mediantibus fontibus valde profundis excipitur, & quotidie fere ad centies mille libras exhauſta, ad alendam candelæ flammam uſurpatur, ut *Dn. D. Kæmpferus* in *Dec. Obſerv. exot.* §. 2. tanquam teſtis oculatus refert. Diverſi Naphtha coloris eſt, albi ſcilicet, quæ eſt optima, & Perſarum vernicem ingreditur: deinde rubri, flavi, viridis, tandemque nigri, quæ ultima ſpecies viliſſima eſt, ac plerumque petroleo permiſcetur. Prima optimaque perrara eſt, paròque in officinis videtur: viribus cum aſphalto ac petroleo convenit, quæ omnia eandem eſſentiam, & ſaltem diſtinctam conſiſtentiam habent, adeo, ut ſubtiliſſima ſpecies Bituminis Naphtha, mediæ ☋ Petræ & ☋ Terræ: craſſiſſima vero Aſphaltum

tum vocetur, quæ quasi sedimentum & remanentia est reliquarum, auctore *Wormio* in *Mus.* *pag.* 30.

§. 7.

PETROLEUM

simili modo scaturit è montibus & petris, indeque in scaturigines fontesque fluit, quales non in Italiâ solum ac Sicilia, sed in *Bavaria* quoque à *D. Welschio* in *Hec.* 1. *pag.* 78. ac in Alsatia à membro quodam *Soc. Reg. Londin.* *Vol.* 1. *pag.* 101. fuerunt observati. Maxima ejus copia è Gallica provincia Languedoc, ubi prope pagum, cui Gabian nomen est, singulis cujusque hebdomadis lunæ diebus colligitur. Mediæ consistentiæ est, validique odoris, ac coloris nigri, teste *Pometo* in *Histoire des Drogues l. c. pag.* 95. Ex quo discimus, quod nostris in officinis verum petroleum vix habeamus, dum vulgare OLEUM PETRÆ RUBRUM de sententia jam dicti auctoris plerumque non probum, sed permistum: OLEUM PETRÆ ALBUM vero naphthæ species est, quoniam similiter ignem attrahit, ceterisque qualitatibus cum ista convenit.

§. 8.

Aliàs vulgare petroleum Circumforaneorum panacæa est, in omnibus internis externisque morbis credulæ simplicique plebi commendata, quòd vilissimo pretio à Materialistis emtum, post mille titulis ornatum, maximò divendunt. Ingenui contra Medici ob calorem penetrantem istud internè inviti propinant, quamvis nonnulli X. vel XV. guttas in obstructione mensium, & in odontalgia cum gossypio applicatum, pro certô remediô habeant. Extrinsecus verò album æque bonum est atque oleum succini, ac vulgare etiam in omnibus renum artuumque morbis, tremore scilicet, paralysi, apoplexia similibusque bonum est remedium. Membra quoque à pernionibus s. frigore hyberno tuta præstat; extrinsecus illitum urinam calculumque pellit, præsertim oleo scorpionum admixto.

§. 9.

Ultimò nec

OLEUM TERRÆ

prætereundum est, à petroleo in eo distinctum, quod hoc è saxis, illud verò è terra scaturiat, indeque in rivos se effundat, præterea etiam gratum habeat odorem. Duplex est, rubrum ac nigrum. Prius in India Orientali inveniendum, à barbaris tanti æstimatur, ut sine periculo vitæ avehi nequeat; propterea Angli Batavique clam interdum aliquid subducunt, ut *Jacobus Bontius* in *Not. ad Garc. ab Ort. pag.* 22. ex istoque *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 388. refert. Nigrum PISSELÆON vocatur, & ex Indiâ Occidentali venit, vid. *Sam. Dale Mineral. pag.* 55.

§. 10.

Viribus cum petroleo convenit, sed penetrantius est, ac in membrorum paralysi mira præstare, in vaga quoque arthritide non inutile esse perhibetur, teste *Schrœdero.* Tunc verò potissimùm ejus usus probatur, quando omnis generis humores tendines nervosque obsident, istosque justo laxiores reddiderunt: quo in casu *Barbette* in *Anat. sua Pract. pag.* 31. peculiare emplastrum habet, quod oleum terræ quoque ingreditur. Num verò genuinum verumque oleum terræ in officinis nostris reperiatur, loco suo relictum volo.

CAPUT XII.
DE
SUCCINO, GAGATE ET ANTHRACIBUS.

§. 1.

SUCCINUM s. CARABE bene olens & in mari indurata resina est, diversi coloris: alias quoque *Agstein* dicitur, & maximam partem è Borussia venit, ubi Rex monopolium, ex quo annui reditus valde magni sunt, inde constituit, quod tamen certis plerumque legibus ac conditionibus elocatur utendum.

§. 2.

Quæ vero succini ratio, & unde ejus origô sit derivanda? diversæ Doctorum sunt sententiæ. Multi existimant, resinam esse ex abietibus ac piceis in mare effusam, & ab hujus aqua salsa coagulatam. De aliorum, & quidem plurimorum sententia, bitumen esse creditur, in mare Baltico ita induratum. Interim binæ hæ sententiæ conciliari possunt, dum bitumen etiam plerumque iis in locis reperitur, ubi multi abietes sunt, à quibus suum quasi nutrimentum nanciscitur. Quamobrem *Boëtius de Boot* in suo *de gemmis libro pag.* 323. duas, imò tres, succini species ponit, quarum una à succis arborum, altera à bitumine, tertia à pinguedine animalium facile miscibili, proficiscatur; qua de discrepantia *Gœbelius, Hartmannus,* & *Wigandus* in peculiaribus *de succino* conscriptis libris possunt legi.

Curiosa autem sunt, quæ *Dn. Bartholomæus Crassëlius*, Verbi Divini Minister Dusseldorpiensis,

piensis, per Amicum mecum hac in re dividere non dubitavit, cujus verba ita se habent: De generatione & origine succini diversæ & ex parte sibi invicem contrariæ conjecturæ & sententiæ circumferuntur, tam inter eruditos, quàm plebejos; quapropter in itineribus meis, cumprimis iis in locis, ubi nobile hoc Dei donum majori in copia ab aquis marinis ejicitur & circa litora colligitur, multo cum labore & indagatione easdem examinavi, cum plurimis eruditis & curiosis Viris contuli & cumprimis ex hominibus rei nauticæ & maritimæ, ut & artis tornatoriæ è succino peritis percontatus sum: donec post omnes illas inquisitiones & deliberationes illorum sententia & derivatio tutior & credibilior apparuit, quæ succinum è succo quodam lapidescente concrescere statuunt, ita ut è certis venis aut scaturiginibus, ceu petroleum aut resina petrosa, effluat & vel in fundo maris, vel rupe quadam marina erumpat, abhinc post effluxum suum in aqua marina salsa liquiditatem suam amittat & coaguletur, ita ut in vernaculâ jure & valdè propriè *Bornstein* appelletur, cùm reverà è tali fonte scaturiat. Unde hoc concludatur, inter alia sequentia ostendunt: quod scil. 1. tot heterogenea in eô reperiuntur, quæ illic se ingerere & insinuare non potuissent, nisi ipsum succinum primò fluidum fuisset eaque in se recepisset; quemadmodum plura notatu & admiratione dignissima fragmenta seu frusta non tantùm vidi, sed & ob oculos ponere valeo, è quibus clarè elucescit heterogenea illic occurentia à succino liquido adhuc & aquis innatante obvoluta & abhinc sub ejus coagulatione illi incorporata fuisse. 2. Idem species & colores diversi, quos post effluxum in Oceano nanciscitur, demonstrant. Hos enim eô, quo adhuc fluiditate quadam gaudet, tempore, illi affricari, pro certo asseritur, ita ut vi sua magnetica, pro diversitate fundi marini, ubi primas qs. radices agit, in hoc loco hanc, in alio aliam qualitatem secundariam aut colorem adsumat & abhinc retineat. Licet inventores & artifices hunc eidem per artificia singularia quadantenus demere & ad proprium splendorem, quo sub effluxu gaudebat, redigere valeant. Adhæc 3. à quibusdam hominibus quandoque succinum adhuc fluidum juxta maris litora repertum fuit, quod instar gummatis soluti aut ceræ liquidæ apparuit; id quod præcipuè sequenti eoque certissimo exemplo demonstrari poterit, dum Celeberrimus Mathematicus Dn. *Hevelius*, Dantiscanus, aliquando in litore marino, Dantiscum inter & Regiomontum sito, succinum ejusmodi liquidum & nondum penitus coagulatum inveniens & colligens detracto digitis annulo sigillatorio, insignibus suis profundè tanquam in ceram impressis, notavit & abhinc pro argumento plusquam syllogistico, ad convincendos alios, adhibuit. Insignia enim, una cum literis nominis initialibus, adeò perfectè illi impressa & simul indurata erant, ut unusquisque, cui id ostenderat, in admirationem qs. raptus sententiæ huic subscribere coactus fuerit. Hujus me unus è cognatis ejus & relictis, queis cum diu familiariter conversatus sum, certiorem reddidit, simul contestando, frustum hoc succini, insignibus Hevelianis impressis conspicuum, in Angliam transmissum fuisse, ubi maximæ raritatis instar, ad probandam genuinam succini originem, conservetur & curiosis subinde monstretur.

Aliâs octo vel decem succini colores dantur, quorum pretium admodum variat. Rarissimus & simul pretiosissimus color unionibus respondet & in vernacula *die Koms-Farbe* (quem perlatum rectius dixeris) vocatur. Hoc gaudentia grana, fructum mediocrem grossulariæ magnitudine æquantia & in monile filo mediante conjuncta (eine Schnur voll) LX. thaleris Imperialibus veneunt. Huic affinis & proximus est color citrinus, qui pariter haud inelegans est. Vilissimum à posteriori Germanicè *die Arsch-Farbe* s. h. nominant, qui obscurè flavus & quodammodò fuscus apparet. Hactenus laudatus *Crasselius*.

§. 3.

Ceterum duas plerumque succini species in officinis habemus, nempe succinum album, & flavum, quorum utrorumque Materialistæ diversa genera divendunt, nempe in totis selectisque frustis, in mediocribus ac elegantibus coralliis s. globulis, in fragmentis, rasura ad præparandum, præparatum, tostum, & sic porro. Enimvero albumne, an flavum & pellucidum magis æstimandum, quæritur? communiter album putant esse optimum: Verùm *Ettmüllerus* suo *in Schrœderum Collegio pag.* 934. docet, album colorem succino minus esse nativum, sed à sale marino proficisci; prout *Schrœderus* jamdum ostendit, quod flavum facile reddi possit album, si in aqua salsa coquatur, ut propterea in Medicina & alias quoque flavum & pellucidum albo præferendum sit. Alii è contra aquâ salsâ vel marinâ succinum flavum non fieri album, sed magis pellucidum reddi dicunt, indeque succinum album jam in ipsâ terra hunc colorem obtinere, sicut magnum ejus frustum aliquot ante annos in Marchiâ è terrâ erutum fuisse *Dn. D. Spenerus* ad me scripsit. Quicquid sit, hoc saltem observetur, ne adulteratum sit, quod istud æmulatione ex gummi Arabico, cobaltho, & vitello ovi componere laborant. Qui dolus ex eo dignoscitur, quod verum succinum in magnis frustis veniat, & minutim incisum stramen, haud secus atque magnes ferrum, attrahat, quod æmulatione ex gummi compositum neutiquam præstat: ex parvis etiam, iis quidem rotundis, frustis constat, ut in *Pometi Histoire des Drogues Part.* 3. *Lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 84. licet videre.

§. 4.

§. 4.

Plurimum ceteroquin ſuccini in Auſtriam, Poloniam ac Venetias transvehitur divendendum, ubi magno in pretio habetur, præſertim in Lombardia, juxta Padum fluvium, ubi nulla ferè ſexûs muliebris perſona erit, quæ non unum aut plures funiculos, majoribus vel minoribus ſuccini granis indutos, collo gerat, quoniam ob pejoris notæ aquam catarrhis ſtrumisque valde obnoxiæ ſunt, quibus adverſari ſuccinum exiſtimant. Alia quoque ornamenta, v. g. cultrorum manubria, pocula ſimiliaque inde conficiunt, quæ pro ſuâ magnitudine emuntur; inprimis fruſta, quæ Naturæ luſu certas aliquas figuras exprimunt, pretioſa valdeque rara habentur, propterea niſi majori pretio non comparanda, de quo *Boëtius de Boot lib. cit. pag.* 333. videatur. In faciendâ Medicinâ ſuccinum, ratione ſalis ſui volatilis & olei balſamici, vi peculiari valet ad diſſolvendam demulcendamque acrem ſalſamque lympham, ac propterea ad catarrhos indeque oriundos affectus curandos, quales ſunt apoplexia univerſalis & hemiplegia, lethargus, vertigo, ſpaſmus & convulſio interna, in quibus non crudum ſolum in externis ſuffumigiis, ſed interne etiam iſtius præparata, nempe pilulæ de ſuccino Cratonis, ſuccinum præparatum, acidiuſculum ſal volatile, tinctura & oleum valde conferunt. Adſtringentem quoque vim exerit in diabete, diarrhœis, hæmoptoë, & profluvio ſeminis, in quibus ita dicti trochiſci de carabe multum utilitatis præſtant, præſertim, quod aliqua narcotica iſtos ingrediuntur. *Kerckringius* partus abortivos iſto mediante obduxit & condivit, ut per translucidum ſuccinum eleganter videri potuerint.

§. 5.

SUCCINI NIGRI ſ. FOSSILIS hic quoque faciemus mentionem, quod plerumque

GAGATES, ſive *Bergwachs*

vocatur, nihilque aliud eſt, quam ex nigro ſplendens, valdeque durum bitumen, quod ita è terra effoſſum, & olim juxta fluvium iſtius nominis in Thracia fuit inventum, unde etiam LAPIS THRACIUS vocabatur. Hodiè in Germania, Succia, Hiberniâ atque Galliâ invenitur, ac de ſententia quorundam pro ſpecie carbonum foſſilium habetur, quoniam multum ei bituminoſi ineſt, unde etiam inſtar picis urit, craſſumque fumum emittit. Eleganter niger, ſplendens ac durus ſit neceſſe eſt, ſi bonus vult haberi. Pauperes iſto loco ſuccini utuntur. In Medicina adeo non uſurpatur, quanquam oleum exinde poſſit cogi, fere adeo bonum, atque ſuccini oleum. *Boëtius* iſto mediante oſtendere ſibi ſumit, Virgone an deflorata muliebris perſona ſit? quæ ſi aſſumto cum vino pulvere, urinam continet, cum nemine concubavit: ſin vero ſtuprum paſſa eſt, reddet urinam. Quod num infallibile ſit, propria experientia confirmare nequeo: relata ſaltem refero.

§. 6.

Aliud adhuc non disſimile arenoſum bitumen habetur, quod

AMPELITIS (*Erd-Hartz*)

ſive terra Ampelitis nominatur. Priori valdè ſimile eſt, præterquam quod non tam facile urat, nec adeo picem redoleat, multo etiam facilius in aſſulas ſe dividi patiatur. In aliquibus locis in vineis circa juniores vites diſpergitur, quoniam vermiculos, oculos exedentes, enecat. In Medicina iſtud ſimplex non adeò innotuit. Interim *Libavius* in *Tract. de Succino & Gagate* de hoc illoque pluribus poteſt legi.

§. 7.

ANTHRACES (*Stein-Kohlen*)

ultimò etiam huc referendi, qui duram ex bitumine lapideque ſciſſili ſubſtantiam habent, quæ nonnullorum opinione ſedimentum vel matrix olei petræ eſt, ope ignis ſubterranei, fuſione ab eo ſeparata & depulſa. Id quod inde ferè videtur probabile, quoniam ejusmodi oleum exinde poteſt cogi, vulgari petroleo in omnibus ſimile, iisdemque præditum virtutibus. Maximam partem ex Angliâ proveniunt, quibus & coquunt & hypocauſta calefaciunt, aſt valdè noxium ac corrodentem fumum ſpirant, thoraci pulmonibusque vehementer infeſtum, qui procul dubio cauſa exiſtit, quamobrem, auctore clariſſimo Anglo *Williſio* certo aliquô loco, Londini tertia pars hominum ex phthiſi moriatur. Germani igitur per hyemem raro ibidem commorantur, præſertim qui imbecilli ſunt thorace. In Saxonia inferiori circa Hildeshemium quoque interdum inveniuntur, ut *Lachmundus* in *Ὀρυκτογραφία Hildesh.* teſtatur. Alias clauſtrariis fabrisque ferrariis ad conglutinandum ferrum conducunt, quoniam fortem calorem edunt, iſtumque diutius, quam carbones noſtrates vulgares, conſervant.

CAPUT XIII.
DE
COBALTHO, ARSENICO, AURIPIGMENTO ET RUSMATE.

§. 1.

COBALTHUM officinarum nihil eſt aliud, quam cæſius vel fuſcus pulvis, usque eò venenoſus & corroſivus, ut in nulla charta poſſit contineri: & quoniam muſcas aliasque beſtiolas enecat, à plebe muſcarum & culicum

pulvis

pulvis nominatur. E Saxonia venit, ubi in civitate metallicolarum Johann Georgen Stadt, h. e. Johannis Georgii oppido copiosè ustum, in amylum cœruleum sive smaltam insumitur, vid. *Marxii Materialium Museum pag.* 77.

§. 2.

Minera, è quâ Cobalthum uritur, metallorum fossoribus eodem venit nomine, & ab aliis quoque Zincum, ab antiquis Latinis CADMIA NATIVA, FOSSILIS & METALLICA nuncupatur. Cæsius albo sabulo interstinctus lapis est, argento rudi cinereo, (vulgò *Gülden Ertz*) haud dissimilis, à Thuringis Mercatoribus sæpe advectus, & ad necandas muscas divendi solitus. Effoditur Cuprimontii, haud procul Goslariâ, vid. *Frid. Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 328. Aliis videtur esse marcasita, ac minerale argenti particeps, quoniam interdum aliquid argenti inde cogitur, in aqua forti solvitur, calcemque cœruleam suppeditat, ut *Dn. D. Bohnius* in *collegio experim. Physſ.* colligit; quapropter *Schmuckius* in *Secretis suis Chym.* mercurium, tandemque argentum exinde prolicere studet: qui tamen processus à *D. Ettmüllero* pro falso habetur, quod cobalthum ob volatilitatem pauxillum relinquit, ut in ejus *Comment. in Schrœderum pag.* 894. licet videre: ubi etiam processum, quâ ratione cobalthum è minera sua uratur, ita describit: Sumitur supradicta cobalthi minera pulverisata, quam lotam iterato terunt. Post calcinatur in furno pulvis, quo arsenicum, cujus etiam minera audit, fumo evolet; quod post calcinationem remanet, de integro contunditur, cobalthum nominandum. Ejus usus est, ut ad smaltam sive colorem cœruleum sumatur, ac vulgò cum lacte permistum muscis edendum exponatur, quæ simul ac quid suxere, moriuntur. In Medicina necquicquam prodest, quanquam nonnulli remedium adversus epilepsiam inde componere sibi sumant, quo tamen neutiquam indigemus, tutioribus medicamentis instructi.

§. 3.

Quod verò supra memoratum & à cobaltho sub forma fumi abscedens

ARSENICUM

attinet, in NATIVUM & FACTITIUM distinguitur, quorum illud ita in metallifodinis reperitur, istud vero certa arte sublimatur. Cujusque in materialium museis tres habentur species, nempe arsenicum album, flavum & rubrum, de quibus nunc in specie agendum.

§. 4.

Arsenicum album plerumque murium gliriumque virus audit, & in albis habetur frustis, iis quidem extrinsecus obscurè albis, instar calcis, intrinsecus vero vitri albi adinstar apparentibus, simul acri ac exedente sapore præditis, quæ vel ab igne subterraneo naturaliter è cobaltho ita sublimantur, prout interdum, sed perrarò, ex fodinis æris eruuntur, vel arte ita præparantur. Nativum perrarum est; omne contra quod in officinis ac materialium museis invenitur arsenicum album, factitium est, adeo, ut eam in opinionem *Schrœderus* venerit, non dari nativum, quo ipso tamen à vero discessit.

§. 5.

Unde verò & qua ratione præparetur, multis præsertim extraneis adhuc ignotum est, id quod Galliæ Aromatarius *Pometus* in *Histoire des Drogues Part.* 3. *Lib.* 2. *cap.* 27. *pag.* 67. ingenuè confitetur. Quidam existimant, ex auripigmento cum sale communi sublimari, quod etiam *Sam. Dale* in sua *Mineralog. pag.* 53. statuit. Hic vero proverbium obtinet: verte & fiet calceus, quoniam auripigmentum ex arsenico, nec verò hoc ex illo constat, quod *Pometus* ex pretio potuisset judicare, quod arsenicum quàm auripigmentum multo vilius est: mirorque *Dn. D. Hoffmannum* in *Clavi Schrœd.* idipsum quoque statuisse, qui cæteroquin notitiam mineralium ac metallorum scriptis suis vehementer auxit. Quamobrem *Kunckelius*, inclytus Saxonum Chymicus, temperare sibi diutius non potuit, quin veram præparandi arsenici rationem detegeret, quando in elegantibus suis *annotationibus* in *Neri artem vitrariam pag.* 59. ostendit, istum fumum, qui sub primâ cobalthi calcinatione evolaverat adhæseratque, de novô in peculiari furnô, è catinis esse sublimandum, ubi demum arsenicum ferreis ac operculo tectis canalibus adhæret, de quibus verum arsenicum in ejusmodi crassis frustis, qualia apud Materialistas habentur, decutitur, quæ quo majora, eo censentur meliora.

§. 6.

Istud arsenicum unum venenorum periculosissimorum est, quod quantitate perexiguâ ad enecandum hominem valet, propereaque semper pro lethifero habetur, ut in *Pandectis* nostris *Medico legalibus Part.* 2. videre est. Quamobrem in omnibus fere Medicinalibus legibus Germaniæ cautum est, ut ne indiscriminatim vendatur, & ut emtores testimonium à magistratu habeant, aut personæ suæ relinquant certitudinem, adeò, ut ob istam rationem, vi regii edicti in Gallia, solus Pharmacopola vel ipse Materialista ejusmodi venena (quæ semper inclusa servanda) non verò famuli & discipuli divendere teneantur, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues Part.* 3. *Lib.* 1. *pag.* 18. commemorat. Plurimam istius partem infectores ac rustici consumunt, ad glires muresque enecandos, quod tamen non semper adeò tutum aut consultum est, dum ejusmodi bestiolæ istud per vomitum in frugum acervos exspuere, & hoc modô magnum inferre periculum possunt. Chymicis quoque in usu est, qui isto mediante cuprum, tanquam argentum, dealbare solent. Sunt, qui arsenicum, tanquam medicinam, internè adversus asthma

asthma & phthisin usurpare sibi sumunt; verùm quàm periculose, quàm inutiliter, docet *Ettmüllerus loc. cit. pag.* 926. Pessimo etiam consilio loco antifebrilis à Medico quodam Saxonico Magnatibus datum fuisse, alibi ostendimus. Nec obstat Circumforaneos illud impune devorare: cùm ante ejus assumtionem prius Lac aut Oleum copiosum deglutire & mox Vomitorio ad illud ocyus rejiciendum uti soleant, ut stupidæ plebeculæ fucum faciant; quamvis illud morte subinde luant. Quidam tempore pestifero amuletum inde conficiunt, quod venenum attrahat; verum nec hoc adeò tutum consultumque esse, Medicus Gallus, *Guibertus*, multis rationibus ostendit, creditque, ex intelligentia vitiosa & ignorantia Arabicæ linguæ, in quâ per vocabulum Sandarach (quo Græci arsenicum rubrum indigitant) cinamomum significetur, ortam opinionem esse, ut in ejus *Medico Charitat. disc. de Peste pag.* 568. legere licet. Quapropter loco arsenici rubri ita dictus Magnes Arsenicalis *A. Salæ*, & aliquod inde compositum emplastrum in bubonibus pestilentialibus debet usurpari, quæ utraque in *Zuvelferi* & *Moysis Charas* scriptis describuntur. De Butyro Arsenicali, Regulo ☍ & similibus videatur *Ettmüllerus l. c.*

§. 7.

Flavum arsenicum nihil aliud est, quàm

AURIPIGMENTUM,

similiter vel ex Saxonicis metallifodinis erutum, vel arte præparatum, prout vel ab Natura sub terra è cobaltho & sulphure, aut ex priori arsenico cum sulphure flavo artificiosè sublimatur, quorum prius quoque REALGAR, & ab Italis RISIGALLO vocatum fuit. Varium est, ac nonnunquam perpulchrum, purum, flavumque ac splendens instar auri invenitur, quod si magnis in frustis & friabile est, habetur pro optimo. Plerumque ex Austriâ, Viennâ & Venetiis venit, ut *Marxius* in suo *Materialium Museo pag.* 30. meminit. Interdum durum est, lapidosum ac arenosum, rubris vel viridibus lineis interstinctum, id quod rejiciendum, auctore *Pometo loc. cit. pag.* 66. Quamobrem Materialistæ plerumque duo genera, commune & purum, utraque verò vel integra vel pulverisata circumvehunt. A pictoribus ac parietum incrustatoribus in flavum viridemque colorem insumitur, quorum ultimus ex Indico & auripigmento constat. In Galliâ, teste *Pometo*, ligneos pectines isto mediante flavos tingunt, quò buxei appareant. Pro Medicina Mulo-Medici utuntur, quidam etiam Medicorum psilothron medicamentum inde præparant, similiter periculosum, essetque optandum, ut illius mineræ, quam Turcæ istum in finem usurpant, & ab iis

RUSMA

vocatur, nobis daretur copia, quæ in Galatia inventa, ferri scoriis perhibetur haud dissimilis, de quo sæpè memoratus *Pometus Lib. cit. pag.* 65. legendus.

§. 8.

Rubrum adhuc arsenicum,

SANDARACHA

Græcis Medicis dictum, restat, quod nominis Arabes interdum cinamomo, plerumque vero gummi juniperi imposuerunt. Quapropter *Simon Paulli* in *Quadripartito Botanico pag.* 53. fideliter hortatur, ut ad evitandum quemcunque errorem periculosum, in pharmacopolis id nomen soli arsenico rubro relinquatur, gummi juniperi vero simpliciter gummi juniperinum vocetur. Mineralis autem sandaracha in obscurè flavis rubellisque frustis, iis quidem acribus & corrosivis, affertur; quæ vel ita in terra inveniuntur, vel ex arsenico, aut aliqua alia minera, cobaltho haud dissimili, *Kupffernickel* dicta, cum sulphure vulgari sublimantur; quapropter arsenicum rubrum etiam sulphur rubrum, sulphur igneum, & rubrum auripigmentum vocatur, vid. *Ettmüllerus loc. cit. pag.* 925. Alii existimant id ex arsenico flavo, diutius in igne detento, generari, quod tamen sæpe laudato *Pometo*, omni opera id probanti, non successit. Ejus usus pictoribus notus est, quibus ad præparandum certum aliquem colorem conducit.

CAPUT XIV.

DE SAFFRA, SMALTA, MAGNESIA ET PERIGUEUR.

§. 1.

SAFFRA, ZAFFERA, sive secundum Metallicolas *Zofloer*, subcœruleus mineralis lapis est, quò vitro & vulgo vocatis murrhinis seu porcellanis vasis cœruleus color conciliatur; quem propterea Batavi valde conquirunt, quò istum porro in Galliam, Angliam, locosque alios mittant divendendum. Ab sapphiro, cœrulea gemma, ob coloris similitudinem id nominis obtinet.

§. 2.

Qualis hæc saffra lapis sit, & unde proveniat, scire Extranei magno studio cupiunt, ut ex *An-*

thonii Neri Itali arte vitraria, & ex appositis annotationibus doctissimi Angli *D. Merreti pag.* 265. videmus, ubi etiam *Cardani, Cæsalpini, Aldrovandi* & *Ferd. Imperati* opiniones recensentur, qui tamen omnes rem minime tetigerunt. Multo minus sæpius allegato *Pometo* est assentiendum, Saffram Indiæ Orientalis esse mineram, Suratô advectam, existimanti, ut ex Ejus *Hist. Simpl. Part.* 3. *Libr.* 2. *pag.* 65. apparet. Omnium minimè veritati accedit *Sam. Dale*, cui in *Mineralogia pag.* 70. saffra flos esse videtur sublimatus. Qui omnes ut è somniô quasi excitentur, *Kunckelius*, clarissimus iste Germaniæ Laborator, in *arte vitraria exper. pag.* 57. nullo absterreri se tædio passus est ab re ista fideliter clareque describendâ. Schneebergæ sc. Misniæ oppido mineralis quidam lapis è terra eruitur, cobalthum Metallurgis dictus, quoniam nequicquam laudabilis metalli suppeditat, præterquam quod centenarium pondus sæpius det semunciam, plerumque verò nihil contineat. Istud cobalthum primum in furnum huic rei accommodatum, (cujus delineatio illic sub lit. B. apparet,) abjicitur, qui pistorum furno similis & ita exstructus est, ut lignum vel flammans ignis super cobaltho se unire possit. Simulac nunc ignescere incipit, albus fumus inde prodit, qui in ædificio ligneo, ei rei aptato, cui ubique adhæret, exceptus, porrò in arsenicum præparatur, ut alibi fuit ostensum: relictum, ad fumandum ineptum, & tostum cobalthum, in accommodata molâ trusatili teritur, tunc denuò calcinatur iterumque teritur minutissimè, per angustum cribrum (quod de loco suspensum fluctuat, & alias satis munitum est, ne pulvis exeat) trajectum, affervatur. Cobalthi farinæ partem unam, cum duabus aut pluribus partibus subtiliter tritorum silicum (quos Metallurgi *Guartz* vocant) permiscent, mista humectant, vasisque intrudunt, quæ massa tam dure firmiterque insidet, ut lapis videatur, adeo, ut, postquam diu fuit impacta, ferreis cuneis sit discutienda. Arena in Misniâ propterea saltem additur, ut ne in aliis regionibus smaltam cœruleam æmulando conficiant.

§. 3.

Hæc ita præparata materia Batavis aliisque nationibus transmittitur, ZAFFERA vocata, cujus duæ apud Materialistas inveniuntur species, integra nempe, & in pulverem redacta, quarum illa optima, hæc vulgaris habetur, sine dubiô, quoniam majori arenæ copiâ vitiatur, propterea que redditur gravior, quam integra, ut *Pometus l. c.* conqueritur. Utraque eleganter cœrulea sit, & quoniam pulverata alia ratione probari nequit, Materialistæ prius opificibus istam probandam tradere coguntur, quam illam emant, vid. *l. c.*

§. 4.

Usum Zafferæ statim initio commemoravimus, quod scilicet in officinis vitrariis, ubi magna ejus copia consumitur, ad conciliandum vitris cœruleum colorem usurpetur. Batavi isto mediante porcellina vasa pingunt, quorum multa etiam Hanoviæ conficiuntur & ubique venduntur locorum.

§. 5.

De colore cœruleo supra memoratô ut pauca adhuc dicamus, à pictoribus

SMALTA,

& â lotricibus Cœruleum (*die Blæhe*) dicitur; cujus præparatio non minus extraneis ignota est. Supradictus *D. Merretus* in *annotat. suis pag.* 294. scribit, ex relatione Vitriarii, qui istius præparationi ipse adfuerit, sibi constare, quod ex zaffera & cineribus saponariorum, iteratâ calcinatione, componatur. *Pometo* videtur esse vitrificatio, ex saffra, arena, soude d'alican & cinere clavellato constans, ut ex ejus *Histoire des Drogues Part.* 1. *Lib.* 5. *pag.* 170. apparet. Sed uterque à veritate alieni sunt, dum smalta non ex saffra, sed hujus matre, tosto sive calcinato cobalthо præparatur, quod admista certa arenæ & cineris clavellati parte in obscurum & cyaneum vitrum funditur, valde subtiliter pulverandum, certaque in mola inter duos valde duros lapides in farinam terendum, quo deinde lavetur, ac in distinctas species, quarum una altera semper melior sit, dividatur ac ponatur. Hujus insignis mercatura est, Misniæ Saxoniæque multum profutura; quamobrem Præfectis, seu, ut audiunt, Factoribus rudis cobalthi venditio seriò prohibita est, ut ne cœruleum alibi componere discant, magno redituum regionis detrimento. Ceterum qui purum cobalthum desiderat, (cujus una pars plus, quam tres aut quatuor zafferæ, præstat) ex Misnia magnô pretiô redimendum petat necesse est. vid. *Kunckelius l. c.*

§. 6.

Hæc smalta, quando primùm in vitrum redigitur, utplurimum regulum deponit, quem operarii pastam, *die Speise*, vocant, qui iterum cœruleum vitrum, & fortasse smaltam dat vilissimam. Vulgaris in sortis vel mista vocatur, præter quam media habetur & electa, ea quidem valdè tenera verèque cœrulea; quanquam Batavi aliquam optimarum habeant, eamque pallidam, sed valde puram & Ultramarino fere similem, unde etiam Galli eandem *Ultramarin commun*, ou *d'Hollande* vocant. vid. *Pometus pag.* 170.

§. 7.

Smaltæ usus omnibus fœminis notus est, quâ alba lintea subcœrulea reddunt, & amyli alborem alterant. Pictoribus quoque ac parietum

rictum dealbatoribus in usu est; certo porro colori, quo oves signantur, miscetur, & in tabulis venditur, vulgaris Indici titulo, de quo legatur caput de Indico.

§. 8.

Quoniam nonnulli hactenus descriptam Zafferam cum

MAGNESIA

confundunt, hæcque cum priori eundem fere usum in arte vitraria præstat, paucis illius faciemus mentionem. Nihil est aliud, quam nigricans minera, ♁io haud dissimilis, sed magis friabilis, exiguisqae lineis donata. E Pedemontio in diversæ magnitudinis frustis venit, & quidem duplicis conditionis, quarum una cæsia valdeque rara, altera nigricans instar magnetis, unde etiam nomen obtinet, observatur; quæ tunc bonitatis meretur laudem, quando eleganter splendens teneraque est, ac parum lapidosi continet, de quo vid. *Pometus cit. loc. pag.* 64.

§. 9.

Magnesiæ usus depurgando vitro dicatus est, cui viridem cœruleumque colorem detergit, ut summo jure sapo depurgandi vitri vocetur. Quando enim vel tantillum magnesiæ fuso vitro miscetur, ab omni peregrino colore istud liberat, vitrumque præstat clarum; sin vero nimis multum sumitur magnesiæ, vitrum purpuram induit, de quo *Merreti annotationes* in *Libr. I. Artis vitrariæ Nerianæ pag.* 208. merentur legi.

§. 10.

In Misniæ mineris crescit quoque magnesia, quæ idem illud est, quod vitrarii fuscum lapidem (*Braunstein*) vocant, ac similiter vitri sapo est. Alia quoque è Bohemia venit. Utræque valde æquo habentur pretio, ac Pedemontanæ virtute non sunt deteriores, ut propterea Germani Pedemontana possint carere, uti *Kunckelius* in *Notis suis in Artem vitrariam Neri pag.* 55. fusius ostendit. MAGNESIA ALBA, è lixivio nitri paranda, huc non spectat, de quâ alibi.

§. 11.

Tandem in Galliâ aliud adhuc haud dissimile minerale habetur,

PERIGUEUR

dictum, quod ex nigrô gravique lapide constans se non facile pulverisari patitur; ex Delphinatu Angliâque venit, & à figulis atque gemmariis usurpatur, ut *Pometus* istum *l. c.* describit.

CAPUT XV.

DE

GEMMIS.

§. 1.

GEMMÆ vehementer duri ac partim pellucidi, partim opaci, sed tamen eleganter tincti lapides sunt, quorum illi ex clarâ aquâ, hi vero simul ex terrestribus vel metallicis corpusculis, à spiritu lapidifico generantur, quemadmodum Anglorum decus, *Boyleus*, in suo *de Gemmarum origine* specimine, accurate demonstravit. Utrique maximam partem ex Orientali & Occidentali India veniunt, ut & Bohemia aliisque regionibus, è quibus priores semper meliores carioresque sunt, sicut de istorum dignotione ac pretio *Boëtius de Boot* (qui ad indagandam hanc materiam olim omnium Cæsarum Regumque aulas & thesauros perlustravit) in *Tract.* suo *de Gemmis*, & *Kunckelius* in *Epistola de natura, distinctione & bonitate Gemmarum*, merentur laudari. Quemadmodum verò rudes Orientales Gemmæ effodiantur ac vendantur, in *Appendice* libri post *Indiam nostram literatam* docebitur.

§. 2.

Commodè in genuinas & spurias dividuntur, quarum ultimæ vel natura ita crescunt, utpote fluores metallici, in metalli-fodinis reperiundi, à veris (quibus alias diaphaneitate & colore sæpe usque eo similes sunt, ut etiam prudentissimi in iisdem distinguendis possint errare) in eo facile distinguuntur, quod in igne fluant: Vel per artem è crystallo & vitro componuntur, qua de re supra allegatus *Kunckelius* præ ceteris accurate agit.

§. 3.

In usu verarum gemmarum, præter ceteros, *Helmontius Tract: in verbis, herbis & lapidibus magna latet vis*, multum ponit fiduciæ; verum si secundum veritatis lucem expendamus omnia, plurima superstitioni videntur innixa, id quod non solum *D. Ammanus* in suo *de Mat. Med. libello*, sed etiam junior Dominus *Spenerus*, olim Professor Halensis, in *disp. inaug. de usibus Gemmarum superstitiosis*, publice demonstravit. Sed Mundus vult decipi, qui nullam fere medicinam pro efficaci habet, quæ non auro gemmisque superbiat; quanquam pro istis sæpe lapides cancrorum conchæque deglutiantur, siquidem minimi saltem lapides & fragmenta gemmarum ad medicinam sumun-

sumuntur, electis ad ornamenta summè elegantibus.

§. 4.

Quamvis quinque saltem ita dicti lapides pretiosi, Granatus, Hyacinthus, Sapphirus, Carneolus & Smaragdus in Pharmacopoliis plerumque usitati sint; consultum tamen judicavimus, ceterorum quoque paucis facere mentionem, inter quos

ADAMAS

durissimus, ponderosissimus ac clarissimus est, cujus immane pretium partim apud supra dictum *Boëtium* reperitur, partim etiam inde colligitur, quod anno 1697. d. 17. Febr. Venetiis in *novellis ordinariis* sequentibus verbis scribebatur: Adamas, quem Armenianus hic loci 36000. ducatis vendidit, ab artificibus nostris „politus, ferè dimidium imperialem latus est; „& quoniam talis in omnibus Europæ aulis non „habetur, iste adamantum monarcha (qui „80. Karat pondus habet) 200000. ducatis æstimatur: Id quod tamen de vere Orientalibus saltem est intelligendum. In Bohemia quoque multi, sed viliores adamantes, aliique lapides pretiosi inveniuntur: quamobrem Itali, Galli ac Judæi istuc concedunt, quo istos conquirant, quoniam bubulci sæpe lapide vaccam petunt, ipsa vaccâ cariorem, ut *Balbinus* in *Histor. Nat. Bohemiæ Lib. I. cap.* 29. commemorat. Num verò in Medicina aliquem usum præstet, Medici in utramque partem disputant. Nonnulli nocivum, si non venenosum, esse credunt, qui intestina lædat, ac dysenteriæ existat causa, interne assumtus, auctore *Sennerto in Paralip. pag.* 130. Alii contra, inter quos *Wormius* est *in Museo pag.* 103. pulverisatum adamantem isto in morbo pro medicina habent. Quos *Ettmüllerus* inter se componit, verè lævigatum minutissimeque pulverisatum adamantem utilem, asperum verò ejus pulverem nocivum existimans, ut in *Comment. ad Schræd. pag.* 787. videndum. Isto tamen commodè carere possumus, quod lapides cancrorum idem illud, imo plus præstant. E quibus innotescit, fabulam esse, quod adamas non diffringi aut contundi, sed saltem in sanguine hircino emolliri possit.

§. 5.

Multa quoque de

CARBUNCULO,

quem nocte splendore, rubellosque radios emittere perhibent, dicuntur. Enimvero nec quisquam ejusmodi lapidem vidisse se profitetur, ut *Boëtius de Boot l. c.* ingenue notavit. Quamobrem nonnulli vel Rubinum, vel Granatum, alii vero quascunque rutilantes gemmas ita vocant. Adversus carbunculos pestilentiales commendatur, circa istos dispergendus.

§. 6.

Sequitur itaque

RUBINUS,

lapis pellucidus, coloris eleganter coccinei, eoque melior, quo est rubicundior. Aliquid vero flavi repræsentans, granatus vel hyacinthus esse judicatur. Ex Insula Zeilon venit, pro cujus magnitudine majus etiam est pretium; ego sanè certam summæ conditionis stirpisque Personam novi, Rubinum nudè firmatum (*freygefast*) albi vel grossi magnitudine, in fronte gerentem, pro quo alia similis stirpis Persona quinquagies mille imperiales obtulit. In morbis sive febribus venenatis pro confortante medicina habetur, ingrediturque electuarium de gemmis, in ejusmodi morbis utile judicatum.

§. 7.

GRANATUS

similiter pellucidus, & instar succi pomi granati rubens lapis est; majores granat, ex Oriente & Æthiopia, minores, sed duriores & elegantiores, è Bohemiâ veniunt, imò & Friburgi inveniuntur. Quinque medicinalibus gemmis annumerantur, & pro confortante remedio, quod tristitiam ab homine arceat, habentur. Sunt, qui tincturam exinde præparant, in dysenteria laudatam. Magisterium nequicquam profutura calx est.

§. 8.

Ruborem aliquantum clariorem habet

HYACINTHUS,

diaphanus, colore ex aureo rubens lapis, ignisque flammam imitans; quanquam quidam coccinei sint coloris, quos Galli Hyacinthes les Belles vocant, ac pro optimis habent. In India ac Æthiopia reperitur, quamvis etiam in Bohemiâ crescat, colore vitro ♁ii haud dissimilis. Internè externeque contra pestilentiam aliosque morbos contagiosos commendatur, quapropter etiam confortans electuarium, confectio de Hyacintho vocatum, admistis simul aliis pretiosis simplicibus, exinde componitur, quod ex flavedine rubens recensque, ac legitimæ esse consistentiæ oportet, si pro bono vult æstimari. Et quoniam magno cum dolo sæpe præparatur, id demus operæ, quo ab ingenuis Materialistis ac Pharmacopolis, neutiquam vero à Circumforaneis ematur, melle, bolo ac metallo istud imitantibus, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 3. *Lib.* 4. *pag.* 99. manifestat. Habetur cum moscho & ambra confectio completa, ac sine istis incompleta, quoniam fœminæ priorem non semper possunt perferre.

§. 9.

Porrò ad rubentes lapides pertinet

AMETHYSTUS,

quæ diaphana est, & colorem florum persicorum repræsentat: cui ex India Arabiaque venienti, Bohemica neutiquam similis est. Præter usus superstitiosos ad arcendam ebrietatem ac melancholiam adhibetur, cœteroquin Medicina nullum

lum ejus usum agnoscit, & ni magnis è frustis constet, non magni penditur, juxta Gemmariorum & Judæorum proverbium: *Amethist, läst den Mann wie er ist.*

§. 10.

Rubentes gemmas sequitur cœrulea, nempe

SAPPHIRUS,

pellucidus, cœruleus visuque jucundus lapis, insigni, eaque adamanti valdè prope accedente duritie; unde est, quamobrem albidæ sapphiri pro adamantibus habeantur ac vendantur. Optimæ ex Oriente, viliores è Bohemia Silesiaque veniunt, imò & in Hassiâ nostrâ reperiuntur, prout plures in *Museo meo* servo; in curandis carbunculis pestilentialibus usurpantur, in circulum circa istos ductæ: quo etiam modo in ophthalmia & defendendis à variolis morbillisque oculis usurpantur, de quo *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 789. videndus.

§. 11.

SMARAGDUS

contra pellucidus viridisque lapis est, qui rutilantibus & splendidis radiis, frigore in ore perpetuô durante, gravitate ac duritie dignoscitur. Scythicus semper pro optimo habitus est, quanquam Bohemico sit minor; istum quoque arte imitari student. Instar rerum quarumcunque viridium oculos recreare, pavoribus ac epilepsiæ mederi dicitur, quamobrem lapides ad pavores infantum exinde conficiuntur. Alii in dysenteria quoque aliisque morbis commendant, de quo *Boetius l. c.*

§. 12.

Omnes priorum colores

OPALUS

continet; rubini ad instar subtilem igneamque flammam evibrans, simulque eleganter purpureo marinoque colore, in modum amethysti ac smaragdi, interstinctus, propterea que à nonnullis lapidum pretiosorum habitus pulcherrimus, ac per artem præparari nescius. Indiæ Hungariæque soboles est; in lypothymia ac melancholia laudatur, sed raro usurpatur.

§. 13.

TOPASIUS

similem in modum varios permistos colores habet, quæ pellucidus lapis est, colore pallide viridi, eam de se excitans opinionem, quasi admistum aliquem flavum colorem habeat. Quando verò ex flavo viridis est, chrysoprasius vocatur. In Arabia inveniuntur, summeque elegantes dimidio adamantis pretio veneunt, ac nonnullis adversus melancholiam & fascinum laudantur.

§. 14.

Nonnunquam cum

CHRYSOLITHO

confunditur, quod nominis Veteres topasiò imposuerunt, hodiè verò chrysolithus longè alius, clarus nempe ac pellucidus lapis est, aureô colore tanquam splendore solis superbiens, prætereaque valdè durus. In Æthiopiâ invenitur melior, cum reliquis viribus conveniens.

§. 15.

Inter opacos & aliquantulum pellucidos lapides

JASPIS

valdè celebris est, hinc inde rubellis viridibusque maculis insignitus; in hæmorrhagiâ timendoque abortu laudatur: quanquam alia istius species, dicta

LAPIS NEPHRITICUS,

crebriori in usu sit, qui ex cœruleo viridis & instar talci vel pinguedinis tactu pinguis lapis est. Ex Indiâ allatus id gerit nominis, quoniam pro certo remedio contra dolores nephriticos divenditur, quos etiam saltem extrinsecus applicatus, si bonus est rectusque, certo curare perhibetur; id quod haud ita pridem *Dn. Petersen*, celebris Materialista, Francofurti expertus est, apud quem valdè magnum rarumque lapidem Nephriticum, prætereaque alios quamplurimos ejusmodi lapides politos impolitosque vidi. De collô suspensus, aut loco armillæ applicatus, vel femori alligatus, continuo sedare dolores dicitur, vid. *Wormius in Museo*, & *Casp. Bartholinus* in peculiari *Tract. de lapide Nephrit.* Probè tamen videndum, ut ne vitiatus sit, dum quidam impostores viride marmor, MALAQUITTE vocatum, pro isto divendunt. Internam quoque medicinam, nempe liquorem & magist. nephriticum ingreditur, de quo *Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 154. videatur.

§. 16.

E gemmis prorsus opacis ac saltem tinctis TURCOIS, CARNEOLUS, SARDA s. SARDUS adhuc restant, quorum prior lucide cœruleum colorem habet, & externe contra casum, posterior carneum, & contra quascunque hæmorrhagias commendatur: quanquam hodiè maxima pars ad conficienda sigilla usurpetur.

§. 17.

Unus adhuc opacorum minusque pellucidorum lapidum meretur commemorari, nempe Gallorum lapis ocularis, juxta Gratianopolim repériundus, proptereaque

LA PIERRE PRETIEUSE DE GRENOBLE

vocatus. Parvus valdeque lævis ac depressus lapillus est, figura ac colore lenti haud dissimilis, qui, ut apud nos perlæ, isthic oculis ingeritur, si forte ex improvisô pulvisculus vel festuca inciderit. Aliquot ejusmodi lapillos ab amico communicatos Museum nostrum asservat.

CAPUT XVI.

DE CRYSTALLO, LAPIDE SPECULARI ET GLACIE MARIÆ.

§. 1.

CRYSTALLUS candidè clarus, pellucidus, nec adeò durus lapis est, instar glaciei (unde in lingua Græca nomen habet) apparens. Hinc & inde in Europa, in Alpibus, Bohemiâ, Hungariâ, plurimisque locis aliis reperitur, ac sine dubio è clara aqua lapidifica generatur, quod in medio nonnunquam aquæ guttam exhibet, ut *Dn. D. Bohnius* in *Collegio Physico Experimentali*, Lipsiæ habito, testatur.

§. 2.

Equidem omnes pellucidæ molliores que gemmæ id commune nomen habent, quatuor tamen præcipue species hucusque fuerunt observatæ, nempe 1. prorsus clara crystallus, glaciei similis, CRYSTALLUS MONTANA vocata. 2. Hexagona, *Iris* dicta, quoniam iridis adinstar distinctos colores repræsentat, oculis visuique obtenta, haud secus atque vitra triangularia, prismata Opticis nominata. 3. Flavescens, & 4. semirotunda, quæ subtus depressa, superius fornicata, propter eaque ut vitrum causticum usurpanda, ob duritiem, qua ceteras antecellit, pro optima crystallo habetur, PSEUDO-ADAMAS vocata, quod *Boëtius Lib. de Lap. pag.* 179. ex istoque *Wormius in Mus. pag.* 100. fusius demonstrat; præter quos ea de re etiam *Erasmus Bartholinus* in peculiari, quem ista super re scripsit libro potest consuli.

§. 3.

Quod ad ejus attinet usum, non multa solum vasa pretiosa, ut scutellæ, vitra, falsæ gemmæ similiaque exinde conficiuntur, sed in Medicina aliquo etiam in usu est, quæ refrigerantem adstringentemque ei virtutem adscribit. Quamobrem non tantem in febribus continuis integra crystallus sub lingua ad sedandam sitim, & in manu adversus calorem continetur, sed in dysenteria quoque ceterisque alvi ac uteri fluxibus pulverata prodesse, ac lactantibus lac augere perhibetur. Porro tanquam alexipharmacum commendatur adversus ☿-^-, quanquam ei soli non habenda fides sit, sed alia oleosa, lac similiaque sint jungenda. Quoniam vero maxima ejus vis in eo sita est, ut acidos humores stomachi ac intestinorum temperet absorbeatque, in pulverem trita meo judicio melior est quam cetera inde præparata salia, magisteria, olea, tincturæ, quæ apud *Schrœderum* ejusque interpretes *D. Hoffmannum* ac *D. Ettmüllerum* reperies.

§. 4.

A Crystallo colore ac diaphaneitate ita dictum vitrum Moscoviticum & glacies Mariæ non multum differunt, quæ bina à plurimis Physicis confusa pro eadem re habentur, primo tamen intuitu valde diversa apparentia, quoniam glacies Mariæ in multas laminas facilime dividitur, tactuque talcum imitatur, quæ utraque in vitro Moscovitico, sive lapide speculari, non observabis. De utrisque igitur agemus in specie.

§. 5.

LAPIS SPECULARIS

albus, extrinsecus crassus & inæqualis, intrinsecus coloribus interstinctus ac splendidus lapis est, qui luci obtentus paulum perlucet, copiose è Moscoviâ venit, unde etiam *Ryschglas*, quasi Russorum vitrum, vocatur; quamvis in Hispania quoque & alibi reperiatur. In Medicina nullum præcipuum usum habet, nisi quod ex eodem calcinato pulvis ad dealbandam fœminarum faciem possit præparari.

§. 6.

GLACIES MARIÆ

contra depressus, simulque albus, & instar glaciei pellucidus lapis est, in multas tenues bracteas & folia divisibilis, quæ loco vitri ad fenestras possunt usurpari, ut in quibusdam templis videntur. Recepta superstitio est, Divam Matrem ejusmodi vitrum habuisse, ut propterea Mariæ vitrum vocetur: & quoniam luna aliæque res in hoc lapide se repræsentant, SELENITES quoque olim dicebatur, indeque vulgaris, sed falsa profecta crediur suspicio, quod pro lunæ motu accrescat decrescatque. Plerumque in oblonga & quadrangulari crescit figura, tanquam rhombus, ut ex ejus delineatione in *Museo Mus. German.* apparet, ubi simul Achates selenites sistitur.

§. 7.

Quorundam opinione Alumen Scajolæ nihil esse aliud videtur, quam glacies Mariæ: Inter quæ tamen id intercedit discriminis, quod licet utraque in tenues lamellas facile dividatur, prius tamen multo durius sit posteriori, nec adeo pellucidum, antequam divisum fuerit. Præterea solo tactu notatur discrimen, dum glacies Mariæ multo tenerior, & fere instar talci deprehenditur, quæ causa est, quamobrem à multus pro glacie Mariæ veneat.

§. 8.

§. 8.

De ejus qualitatibus id notandum, quod in Medicinâ internè in difficili partu, & expellendo fœtu mortuo usurpetur, quem in finem cum borrace, myrrha similibusque præscribitur; ob quam vim vehementer pelleatem fluxum mulierum menstruum maturare aptum natum. Externè similiter ad infucandam faciei cutem adhibetur. E lamellis Moniales varia ornamenta componunt, ac plerumque imaginibus insternunt, rebusque sanctis. Certum quendam curiosum mihique notum amicum magnum speculum causticum exinde præparare voluisse scio, dum cavum confecti è gypso orbis latus ejusmodi glacie voluit replere. Quod opus num perfectum sit, de eo hucusque non sum certior factus. Ad minimum credendum est, ejusmodi speculum pari radios Solares vehementia reflectere posse, quam metallicum aliquod speculum causticum.

CAPUT XVII.

DE

MAGNETE, HÆMATITE ET SMIRIDE.

§. 1.

MAGNES ex nigro cæsius, durus, nec tamen adeo gravis lapis est, vulgari loquendi modo ferrum ad se trahens, ac constanter polos respiciens. Copiosè in Joachimi valle, ac Schneebergæ Misniæ, circa ferri fodinas, reperitur, quamobrem etiam Græcorum lingua SIDERITIS vocatur; quanquam in Galliâ in cacumine turris magnes quoque repertus fuerit, de quo *Dn. Vallemontius* curiosum tractatum conscripsit, vid. *Pometus in Hist. Simpl. P.* 3. *l.* 2. *pag.* 6.

§. 2.

Differentia hujus lapidis partim ab Regionibus, è quibus venit, desumitur, quem tamen etiam color distinguit, dum optimus ex Æthiopia advectus, niger, sed perrarus est. Chinæ Bengalæque Indiæ Orientalis erutus, hepatici sive cervini coloris: Arabicus rubellus: vulgaris Sueciæ, Daniæ, Germaniæque fœtus colore ferreus est; albus etiam dicitur inveniri, ab Italis CALAMITA BIANCA dictus. Non minus effectus viresque non spernendam differentiam constituunt, quorum respectu vulgaris ferrum trahit, simulque ad stellam polarem se vertit: altera species solum stellam polarem respicit, ferrum contra respuit, istaque in S. Georgii monte in Bohemia effoditur, ut ex *Balbini Hist. Boh. Lib.*1. *pag.* 82. apparet: tertia species trahit alium magnetem: quibus nonnulli quartam speciem addunt, quæ tantum abest ut ferrum trahat, uti potius istud ab se arceat, quæ THEAMEDES, Germanice Bleser vocatur, cujus nominis auctor existit *Boëtius de Boot, Tr. de Lap. ac Gemm. Lib.* 2. *cap.* 249. *pag.* 441.

§. 3.

Vires magnetis non in magnitudine ac quantitate consistunt, sed certis in venis, quoniam interdum minor reperitur magnes, qui ad rem sustinendam majorem plus valet, quam magnus, id quod in isto magnetico globo, qui Londini in Collegio Greshamensi ostenditur, licet videre, quem ferunt rem non adeò ponderosam sustinere, licet LX. libras pondere suo æquet, acusque novem pedes distantes moveat, ut Dn. Lipsienses in *Actis A.* 82. *Mens. Febr.* ex *Grewvio* bene observarunt. Quamobrem etiam pretium ipse sibi lapis non magnitudine, sed qualitate constituit, prout magnes 20. ℔. trahens nuper in Batavia 1000. florenis emtus est, ut celebris Mechanicus Leidensis *Dn. Muschenbrœckius* ad Nos perscripsit. Unde vero admirandæ magnetis virtutes oriantur, hodie adhuc Physici inquirunt, qua de re *Gilbertus* peculiarem *Tractatum* edidit, quæ tamen subtilitates cathedræ magis, quam Materialium Museo accommodatæ sunt. Hoc saltem ad ejus conservationem scitu necessarium est, quò crudum magnetem semper in limatura martis custodiamus, incluso & armato verò suum semper pondus linquamus, nî velimus istum brevi emori. Purus quoque & à pinguedine aliisque sordibus vacuus servandus, alias si non corrumpitur, saltem in trahendo, quo ante pollebat, obtunditur; id vero etiam ab allii succo fieri, quæ vulgaris est opinio, à *Borello* in *Hist. & Obs. cent.* 2. *obs.* 88. pro fabula habetur. Doctus quidam, cui *Fortio Ringelbergio* nomen est, in *Experim. suis pag.* 609. scribit, amissas magneti redire vires, si sanguini arietis imponatur, id quod periclitari meretur. Hoc certum est, quod ad augendas vires multum conferat, si inclusi magnetis pondus exiguo quotidie additamentò augeatur.

§. 4.

Usus magnetis major est, quam ut scribi possit, si saltem vulgarem nauticamque pyxidem contemplemur, istam omnium navigationum quasi animam, & communionem superioris inferiorisque partis Orbis terrarum. Quæ artis periti curiosique Physici admiratione stuporeq; dignissima experimenta cum isto faciant, in *P. Kircheri*, viri hominum sermone celebratissimi, hujusque successoris *P. Schotti* scriptis potest videri; è quibus doctus quidam Gallus in pecu-

peculiari libro, *Traite de l'Aiman*, multa in elegantibus figuris ob oculos posuit. In Medicina, æque atque hæmatites, astringentem exsiccantemque vim habet, externè verò tantum usurpatur, quod internè sumtus periculosus ac venenosus à nonnullis habetur, teste *Wormio in Mus. pag.* 63. Qui vero Doctorum ac Chirurgorum pulveratum Emplastra, magnetica dicta, faciunt ingredi, quibus ferreæ cuspides, devorati cultri similiaque è corpore extrahantur, vehementer aberrant, quoniam contusus ceraque oblinitus magnes ad trahendum ferrum neutiquam valet. Quamobrem si quid apud famosos cultrivoros effectum fuit, integrum usurpatum magnetem fuisse, necesse est. Quæ cum albo magnete, plerumque vitiato, instituantur superstitiones, hic transeant, vid. *Wormius l. c.*

§. 5.

Explicatum hactenus magnetem summa cognatione attingit

LAPIS HÆMATITES,

similiter non solum in ferri fodinis reperiundus, sed interdum etiam ferrum attrahens, ut *B. D. Bauschius*, Primus Curiosorum Germaniæ Præses, in peculiari *libro de Lap. Hæmat.* notavit, cujus contenta in *Histor. mea liter. Acad. Leopold. oont.* 11. paucis recensui. Alias fulvus, durusque ac ponderosus lapis est, è longis striis quasi coagmentatus: circa Hildesiam in Joachimi valle locisque aliis Germaniæ reperitur. Optimus Compostellis, Hispaniæ oppidô, venit; quem in pulchris striisque exornatis frustis saturate rubrum esse oportet. Istum quoque ars imitatur, ut in *Miscellan. Acad. Germ. Cur. Dec.* 1. videre licet.

§. 6.

Præter rectum verumque lapidem hæmatiten, dantur quoque spurii, istius loco oblati, quos inter

SCHISTUS

est præcipuus, hæmatiten vehementer æquans, nisi quod in eo ab isto distinguatur, quod hæmatites plerumque in obtusis frustis, schistus contra acutus instar cunei appareat. Ille inæquales habens strias, in frusta inæqualia dividitur: hic discedit in æquales lamellas, æqualibusque striis apparet divisus, lapis scissilis propterea dictus, non quod facile diffindatur, sed quia secundum strias apparet diffissus.

§. 7.

Alia insuper species apud Materialistas reperitur, quam

FUSCUM LAPIDEM (*Braunstein*)

vocant, qui non adeò durus est, atque priores; ad tingenda fictilia figulis nonnullis in locis est in usu, de quo videatur *Boëtius Tract. de Lapidibus pag.* 390. Num verò hic lapis ejusdem naturæ sit cum fusco illo lapide, cujus supra in vitrificatione fecimus mentionem, certo affirmare nequeo.

§. 8.

In Medicina omnes hæmatitæ adstringentem constipantemque vim habent, præsertim in hæmorrhâgiis ac fluxibus alvi sanguineis, tam internè in subtilem pulverem redacti, & cum nuce moschata, vel ejusdem oleo propinati, quam externè, sive pulvis vulneribus inspergatur, sive solus lapis teneatur manibus, quod in nimia hæmorrhagia narium quidem proficit; videndum tamen, ne cuspidibus lapidum lædamur, quippe periculosa vulnera inducentibus, ut *Pometus* in suo *Material. Museo Part.* 3. *L.* 2. *pag.* 62. admonet. Ex hæmatite quoque cum sale ammoniaco flores rubri sublimantur, Aroma Philosophorum nonnullis vocati, ex quibus cum spiritu vini ℞ lap. hæmat. præparatur, ad hæmoptoën, phthisin, mictum cruentum, hæmorrhagiam narium similesque morbos valde laudata. Aurifabris hæmatites ad inaurandum in usu est.

§. 9.

Non prætereundus Smiris est, quem supra laudatus *Boëtius c. l.* pro specie hæmatitæ, alii vero pro lapidosa marcasita habent. Latinis autem

SMIRIS

vocatur valdè durus ferreique coloris lapis, partim ex Hispaniâ, partim ex Sueciâ, Angliaque advectus. Prior hinc & inde auri venis superbit, quod etiam exinde prolici posse existimant, quamobrem ab Hispaniarum Rege serio prohibitum est, ut ne Regno evehatur. Suecicus è cupri mineris veniens, paulum rubet & auri venis destitutus facile dignoscitur, si pro Hispanico offertur vendendus. Ultimus vulgaris usitatusque est, qui in Anglia certis in molis in pulverem redactus, vel totus apud Materialistas invenitur.

§. 10.

Quod ad ejus attinet usum, Hispanicus Smiris, ab Alchymistis magni æstimatus, ad præparandum aurum ac lapidem Philosophorum insumitur, quamobrem etiam auro æquiparátur, nec tamen facile ejus datur copia. Vulgaris in integris adhuc iisdemque politis frustis consistens, à vitriariis ad incidenda vitra usurpatur, quæ adamantis adinstar rimis signat. Isto quoque mediante in marmore aliisque lapidibus fiunt figuræ. Renovatoribus, hoplopœis machærôpœisque smiritis pulvis in usu est, quo cataphractas, loricas, gladios, cultros, metallica vitra caustica, resque similes expoliant. In Medicina nullum præcipuum usum habet, præterquam quod pulvis à nonnullis pulveri dentifricio permisceatur.

CA-

CAPUT XVIII.

DE LAPIDE AMIANTHO, TALCO ET OLEO TALCI.

§. 1.

LAPIS AMIANTHUS s. ASBESTUS fibrosus, obscure viridiusculus scissilisque lapis est, qui instar pennarum se discerpi patitur, *Federvveis* propterea nonnullis dictus, & in igne ustione non consumitur, sed candidior fit puriorque; maximam partem ex India Turciaque venit, & quanquam etiam in Italia aliquid dicatur inveniri, nimis tamen breve est frangibileque, ex quo, ut ex rubro amiantho (*Stein-flachs*), fila duci nequeunt, teste *Boëtio Tract. de Lap. pag.* 383. multo minus alumen plumosum pro specie hujus lapidis habendum, ab igne æque ac certis menstruis destruendum, quibus utrisque amianthus resistit, cutem etiam pungens, quod tamen illud non præstat, ut alibi ostendimus.

§. 2.

Hic ille lapis est, ex quo Veteres Romani INCOMBUSTIBILE suum LINTEUM confecerunt, in quo Regum aliorumque magnatum corpora, quo genuini cineres acquirerentur, comburebantur. Is siquidem ita præparari potest, ut exinde fila ducantur, & tanquam ex nostrate lino texantur lintea, quæ tantum abest ut igne consumantur, ut potius candidiora fiant & ab omni sorde depurgentur, id quod alibi in figura ostenditur. Qui vero præparandi modus sit, hodie perpaucis innotuit, & pro magno arcano habetur, adeò quidem, ut licet Illustris *Dn. Lanii*, Eques Neosolanus, alicui hujus artis gnaro 2000. Imperiales obtulerit, eandem tamen aliis concredere noluerit. Et quanquam *Joh. Baptista Porta Lib. IV. cap.* 35. & *Wormius in Museo pag.* 55. modum & rationem ducendi ex amiantho fili descripserint, ille tamen difficulter intelligitur, hic vero insufficiens est. Ipsa tamen res certa est, dum ejusmodi filum ostendere possum, ac B. *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 797. recenset, quod Mediolani in *Museo Septaliano* marsupium ex eo confectum, ab ipsoque possessore textum viderit: insuper testans, quod inditi marsupio nummi, ignique impositi, liquefacti fuerint, ipso marsupio manente illæso. Non minus CHARTA INCOMBUSTIBILIS inde paratur, quam magna copiâ, haud procul à Neosolo, è fodina sibi propria parari curat Eques Ungaricus supra laudatus, *Dn. Lanii:* cujus plures philyras Orphanotropheo Hallensi inseruit Filius Ejus Generosissimus, à quo & frustum per alium obtinui. Similiter olim ellychnia pro candelis perpetuis exinde fuerunt composita. Num vero ex certis quibusdam herbis ejusmodi ellychnia linteaque incombustilia præparari possint, affirmante *Pometo* in *Mater. Museo Part.* 3. *lib.* 2. *cap.* 48. *pag.* 81. inquirere hic prætereo. Magis credibile est, quod *Vielheuerius* in *Descriptione exoticorum materialium pag.* 21. de Dn. Ristio narrat, qui ellychnium excogitaverit ex tenuibus filis, è purissimo sed peculiari modo liquato auro ductis: cui oleum ex ⊕, naphtha, nec adeo ignota planta præparatum superfuderit, quod quidem multum præstitit, sed spatio quatuor hebdomadum culmum latum in vase fuit imminutum.

§. 3.

Ejus usus quoque in Medicina obtinet, dum internè ad fluorem album mulierum cum vino aut ejus spiritu commendatur. Externè in paralysi & aridura partium loco urticarum potest adhiberi, quoniam similiter pungit uritque, ac propterea à petulantibus, tanquam pruriens vexansque pulvis Circumforaneorum, aliorum indusiis inspergitur. In officinis habetur Linimentum de amiantho contra tineam, à *Boëtio* miraculosum *loc. cit.* dictum, & à *D. Schrœdero Lib.* 2. *cap. ult. pag.* 306. descriptum. Aliud quoque unguentum in *Aldrovandi Museo metallico pag.* 646. habetur, quo inunctæ manus ad tangendum sine noxa ignem dicuntur muniri, quod *Ettmüllerus* in *Commentario Schrœd. p.* 797. ex isto transscripsit.

§. 4.

Non multo alia

TALCI

ratio est, quod similiter ex viridiusculo splendidus ac scissilis lapis est, extrinsecus tactu pinguedinem imitans, quanquam prorsus siccus & gravis sit, & instar amianthi igni vehementer resistat. Plurimam partem è Venetiis, tanquam solo natali, venit, quanquam etiam in Anglia Germaniaque ejus multum inveniatur. *Pometus* quoque in *Hist. des Drogues Part.* 3. *lib.* 4. *c.* 14. *pag.* 108. rubri talci meminit, quod è Moscovia Persiaque advectum, in magna ac pellucida folia possit dividi, à Monialibus imaginibus & Agnis Dei insternenda, quod tamen potius pro lapide selenite habendum, ut *Wormius* in *Mus. pag.* 57. conjicit.

§. 5.

Interim à vero non abhorret, diversa reperiri

riri genera, quoniam jam suo tempore *Paracelsus Tract. de Min.* quatuor recensuit, rubrum, album, flavumque ac nigrum. Apud Materialistas plerumque duplex invenitur, Talcum aureum & argenteum. Optimum ex viridiusculo album est, in magnis frustis, & læve, quod diffractum instar argenti splendet, inque folia divisum clarum est ac pellucidum.

§. 6.

Ratione qualitatum talcum saltem ad dealbandam faciem externe judicatur utile, ac fœminæ præsertim adeo decantatum talci oleum desiderant, quod quasi angelicam reddere faciem, & ad unam guttam naso instillatum, claritatem & splendorem conciliare perhibent. Quamobrem nullum est dubium, quin multæ istud decies auro carius emturæ sint, modo verum possit haberi. Quæstio igitur inter doctos & Laboratores orta est, num etiam adeo desideratum

OLEUM TALCI

præparari exinde queat, nec ne? Plurimi id esse impossibile existimant, quoniam talcum nec contundi, nec igne vel menstruis aquosis potest resolvi, ut *Ettmüllerus l.c.pag.* 810. ostendit. Alii contrariam amplectentes sententiam omni opera in id incumbunt; quem in finem magnum apud *Schrœderum* aliosque scriptores invenies descriptionum acervum, balatu quam lana tumidiorum, & si quod inde eliciatur oleum, aliarum potius, quæ adduntur, rerum, quam talci fœtus erit, aut alia quædam fraus subest; quemadmodum clarissimus atque ingenuus *Zwelferus* de *Tackenio*, similiter celeberrimo, ingeniosum dolum recenset in *Refut. Tacken. Part.* 1. *c.* 1. *pag.* 33. qui ita dictam terram foliatam ♀ri diu pro talco vendidit, ejusque liquorem pro oleo talci; quum vero prædictus Zwelferus, continuis laboribus modo dictam terram foliatam similiter inventam, Tackenio ostendisset, negare hic dolum non poterat, dicens Zwelfero: si scis, bene, tacebis. Si hæc in viridi fiunt ligno, quid continget arido? Si fallere docti amant, quid facient indocti, circumforanei, laboratores & impostores? Summa, Mundus vult decipi.

CAPUT XIX.

DE LAPIDE VARIOLATO ET BONONIENSI.

§. I.

LAPIS VARIOLATUS (*Pockenstein*) obscurè viridis valdeque durus lapis est, in uno latere paulum elatas clareque virides maculas habens, infantum variolis haud dissimiles, quales etiam in altero latere & intrinsecus paululum, sed non adeo elatæ, apparent, unde in Europâ nomen obtinuit. Primum à PP. Jesuitis ex India allatus est, ubi proprie

GAMAICU

nominatur, sub quo nomine frustum, nucis castaneæ magnitudine, mihi dono datum est, in quô descripta facies & qualitates se accurate repræsentant. Rarus alias carusque habetur, ut *Pometus* in *appendice de l'Histoire des Drogues pag.* 15. testatur, cui hic lapis non temerè silicis videtur species. In Scotia quoque reperitur, teste *Sibbaldo* in *Hist. Scot. Nat. Lib.* 4. *Part.* 2. *pag.* 149.

§. 2.

Quemadmodum verò duplices in infantibus observantur variolæ, distinctæ & confluentes, sicut *Sydenhamius* præ ceteris Medicis in suo *Tract. de morbis acutis* erudite docuit: ita istam quoque differentiam cum admiratione in istis ipsis lapidibus videmus, in quibus maculæ partim etiam confluunt, ut in prima figura *Musei Germanici* apparet: partim ab se invicem distinctæ sunt, teste figura secunda. Ratione coloris quoque discrimen est, dum nonnulli lapides virides, quidam flavi, alii alio tincti colore esse perhibentur, ut *Ulysses Aldrovandus* in *Museo metallico Lib. IV. cap. LXVII. pag.* 883. testatur.

§. 3.

Quod ad usum istius attinet, Pastores in India lapidem jumentis dicuntur appendere quò à pustulis, quibus exposita sunt, defendantur: quamobrem etiam contra variolas infantum proficere perhibetur, adeò, ut de collo suspensus, & ad scrobiculum cordis protentus, acrem venenosam materiam continuo è corpore evocet, infantesque à periculo tutos præstet. Quod licet quadantenus superstitiosum videatur, supra memoratus tamen *Ulysses Aldrovandus l. c.* id vero esse conveniens existimat, quoniam Arabes, propter signaturam externam, lentes hoc in morbo non sine fructu commendarunt, quæ his in lapidibus clarius apparet. Et quoniam plerumque Medici, imminentibus variolis, oculos infantum ab istis aurô aliisque rebus curant defendendos, consultius existimat, ut hunc lapidem, si ejus datur copia, terendo circa oculos ducamus, aut ejus infusum, cum aqua aliqua destillata factum, circa oculos applicemus. Porro hic lapis infantes à foveis & cicatricibus præstare tutos creditur, ut in Gallica descriptione, quæ cum frusto supra memorato mihi transmissa est, recensetur, cujus verba ita sonant:

L'USA-

L'USAGE DU GAMAICU.

Faitez tiedir de l'eau & trempez le dite pierre dans l'eau tiede. Alors frottez tout le visage de l'enfans, ou grande Personne, & personne ne sera gasté de la dite maladie. Mais il faut trois fois le jour frotter la personne. Des autres font boüillir de l'orge & tremper la pierre dans la dite decoction.

Quæ ita reddemus Latinè: Usus lapidis variolati: Tepida fit aqua, eique imponitur lapis. Illa postmodum tota infantum, aut etiam adultorum hominum facies lavatur, sic nec illius peribit nitor. Ista vero frictio sive lotio ter quotidie fiat. Alii decoctum hordei præparant, cui imponunt lapidem.

§. 4.

Præter hunc alius adhuc habetur exoticus silex, qui in collibus & montibus circa Bononiam in Italia inventus

LAPIS BONONIENSIS

vocatur: gravis, cæsiusque ac splendidus lapis est, figura lapidi nephritico haud multum dissimilis, qui præter ceteros hoc proprium habet, quod certo modo calcinatus, ac in sole aut juxta ignem positus, postmodum noctu niteat, splendoremque de se emittat; quamobrem etiam à P. Kirchero PHOSPHORUS, ab aliis vero SPONGIA SOLIS & LUNÆ vocatur, cujus iconem habent *Miscell. Acad. Nat. cur. Dec. II. A. VII. pag.* 3.

§. 5.

Istius fere quinque habentur species, una instar glaciei Mariæ dividi se in cortices lamellasque patitur: alii lapides albescentes splendidasque strias habent, ut antimonium: aspera alii crusta muniuntur: tandem nonnulli nigri sunt & friabiles, quemadmodum à *Wormio in Museo pag.* 46. recensentur, & à curioso Comite *Ferdinando Marsigli*, in Italico *Tract. Del Fosforo Minerale*, in elegantibus figuris ob oculos ponuntur.

§. 6.

Modum quô calcinandus & ad lucendum præparandus est, bini jam laudati Auctores l. c. describunt, & *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 19. Nempe hic lapis vel totus, si purus est bonusque, in fornace accommodata calcinatur, aut in pulverem redactus ab impuritatibus depurgatus, ac cum albumine ovi vel oleo lini denuo conglobatus. Qui si primâ calcinatione externam lucem non assumit, istamque in tenebris non emittit, calcinatio iteranda, quoad aptus factus fuerit; quod ex granulis, extrinsecus instar roris se præsentantibus, ac solis radios præcipue excipientibus, est colligendum. Rectè præparatus pyxidi, adversus solem vel ignem collocandæ, noctuque in obscuro angulo ponendæ, inditus, instar carbonum candentium splendidus apparebit, in cujus causam locis supra citatis pluribus etiam inquiritur.

§. 7.

In Medicina casum crinium promovere perhibetur, si modo locus isto fricetur; id quod etiam lixivium, ex calcinato lapide præparatum, ferunt præstare. Pulvis quoque ac lixivium memoratum vomitum excitant, ut l. c. videndum, de quo *Licetus* in *Tractatu peculiari* legendus.

CAPUT XX.

DE LAPIDE JUDAICO, LYNCURIO ET FULMINARI.

§. I.

Ad istos lapides, quibus Natura certam constantemque figuram ac faciem dedit, pertinet quoque judaicus lyncisque lapis.

LAPIS JUDAICUS

in officinis vocatur, quoniam primum ex Judæa venit; hodie vero etiam in Silesia, circa Hildesiam & alibi invenitur. Oblongè rotundus lapis est, olivam imitans, multis iisque secundum longitudinem descendentibus lineis striisque circumcirca ornatus, æqualem distantiam habentibus, acsi circulo essent dispositæ. Cæsius, nonnunquam rubellus, apparet, nec præcipuam habet duritiem, in frusta divisus, intrinsecus ex albo cæsius splendidusque apparet, instar silicis, cujus esse species perhibetur. Quanquam *Samuel Dale* in sua *Mineralog. pag.* 90. in eam veniat opinionem, esse fortasse lapidefactos radios erinacei marini, cui hic lapis extrinsecus non sit dissimilis.

§. 2.

Hic verò sciendum est, lapidem judaicum non semper eandem habere longitudinem ac magnitudinem, sed præter vulgarem dari quoque longum & minus latum, quem nonnulli marem, alterum contra fœminam vocant. Illum putant magis renum calculo expellendo, hunc calculo vesicæ conducere, ut *Boëtius de Boot de Lap. pag.* 409. existimat; siquidem usus hujus lapidis præsertim ureteribus proficit: quamobrem non solum pulveratus candoque sacchara mistus,

mistus, tenellis infantibus contra calculum & obstructionem urinæ cum fructu exhibetur, teste *Hoffmanno* in *Comment. Schrœd. pag.* 180. sed liquorem quoque nephriticum *D. Michaelis* notissimum, ejusque magisterium nephriticum ingreditur.

§. 3.

Huic plerumque

LYNCURIUS, seu

LAPIS LYNCIS (*Luchsenstein*) sociatur, cui à lyncibus nomen est inditum, quoniam ex istorum urina generari olim existimarunt. Qui error inde fortasse ortus est, quia nonnulli f. v. felium urinam redolent. Rectius vero ob figuram BELEMNITES (*Schosstein, Alpschos*) vocatur, quoniam longiusculus, teres, non latus, & tanquam sagitta acuminatus est, ut ex figura apparet. Ceterum varii est coloris, albus, flavus, niger, nunc totus, nunc dimidius pellucidus, & plerumque linea aliqua quasi distinctus, ubi facile se findi patitur, qui ultimus, si parvus est, habetur pro optimo; partim tanquam argento, partim auro videtur obductus, de quo supra citatus *Boëtius loc. cit. pag.* 478. fusius agit. Multis in locis Germaniæ, præsertim circa Hildesiam, Regiomontium Borussiæ, in Helvetia, circa Parisios, inque Sicilia reperitur, ut *Boccone* in *Recherches & obs. natur.* testatur.

§. 4.

Vires ejus in pellendo calculo atque lotio eædem sunt, atque prioris, quas tamen *Ammannus de Mat. Med.* sumit exsibilandas, dubitans, num reverâ lithontriptica dentur medicamenta? quam controversiam cathedræ nunc relinquimus. Majori jure istam in dubium vocare vim possemus, qua incubum terroresque nocturnos putant fugare, propter quam *Alpschos* vocatur, nisi quis putet, istum suspensum solo attactu, homines à nimio profundoque somno exciere, aut tutos præstare. Ceterum *Hoffmannus* in *Clavi Schrœder. p.* 182. illum contra icterum, febres erraticas & pleuritidem commendat, ad semidrachmam assumtum.

§. 5.

Prædicto Lyncis lapidi externa figura & exacutione fere similis est

LAPIS FULMINARIS, s. CERAUNIA,

niger, durus valdeque gravis lapis, qui plerumque eo in loco, ubi ejus æquilibrium est, foramen habet, & vel acuminatus est, vel infra, instar securis exacutus, unde sæpius securis fulminaris (*Donner-axt*) vocatur, quoniam non vulgus modo, verum etiam doctissimi viri sibi persuadent, ac defendere præsumunt, in nubibus istum generari lapidem, ac sub forti fulmine eminus præcipitari in terram. Inde est, quamobrem multi iis in locis, quæ emisso fulmine percussa sunt, multas ulnas profunde terram effodiant, spe inveniendi lapidis fulminaris illecti. Certum equidem est, agricolas sæpe ejusmodi lapides, aratro è terra erutos, invenire: num vero in aëre generati, fulmineque demissi fuerint, de eo nec apud Veteres Physicos, nec in ipsa Natura sufficientes invenimus ac convincentes rationes. Inter illos notissimus Arabum Medicus ac Phisosophus *Avicenna* primus hanc sententiam protulit, qui permultas superstitiosas fabulosasque res docens ita simpliciter non est defendendus. Natura longè aliud ostendit, dum omnes fulmen concomitantes effectus multo subtiliorem ortus sui materiam oculis subjiciunt, qui neutiquam à tam crasso magnoque lapide possunt provenire. Neminem latet, quam admirandas, perplexas ac subtiles rimas & lineas fulmen arbori, quam tangit, imprimat, quam serpentino motu lineis subtilibus discurrat, vix videndis: quam gladium in vagina faciat liquari, ista illæsa & quæ sunt alia quam plura, quæ à tam crasso magnoque provenire lapide impossibile est. Neque vero multò convenientius est, dictos lapides fulminares ad modum aliorum in terra generatos, lusu Naturæ istam sortiri formam, cum obstent foramina artificio illic tornata; & utut dudum cogitaverim, annon antiquissimis temporibus Pagani securibus hisce, è lapidibus paratis, in sacrificiis & idololatriis usi sint, sicut non tantum in sacris hujus rei vestigia occurrunt, sed & idem de antiquissimis Septentrionis incolis nuper se audisse testatus mihi est *Dn. D. Spenerus, Consil. & Arch. Reg. Prussiac.* attamen certiorem illorum originem ex Historicis antiquissimis, occasione urnarum sepulchralium & in iis cuneorum fulminarium, prope Vicum Hassiæ Maden, in agro sterili, ante aliquot annos inventorum, eruit *Dn. J. H. Schminckius*, Hist. Civ. Prof. Marburgensis, qui non sine causa illos pro armis habuit paganorum & cumprimis Veterum Cattorum, cum 1.) illic fuerint inventi, ubi, secundum alios, Catti olim Saxones fuderunt. 2.) *Tacitus* testetur Germanos antiquissimos, in crematione mortuorum, sua cuique arma adjecisse urnis. 3.) In Museo Regio Hafniensi inter alios ejusmodi lapides unus instar cunei formatus conspiciatur, in cujus foramine manubrium ligneum, X. pollices longum, habetur. Vid. *Differt.* ejus *de Urnis Sepulchralibus & armis lapideis Veterum Cattorum*, Marburgi A. 1714. habita, ubi simul omnia figuris æneis illustrantur.

§. 6.

Differentia istorum lapidum vel à materia, è quâ constant, desumitur, cum etiam in India Orientali metallici lapides ceraunii inveniantur, quorum Dn. *Rumphius* in India literata, in *Appendice hujus Musei* annexa, ac in *Miscell. Cur. German.* aliquô in locô meminit, id

quod

quod eo magis credendum, quoniam in Germania quoque similes interdum reperiuntur, ut *Crügerus* in *Miscell. Germ. Cur. Dec.* 3. *A.*8. demonstravit mihique similis heîc Gissæ repertus obtigit: vel etiam ab externa figura petitur, secundum quam nonnulli cuneum, alii securim, vomerem alii, quidem malleum, fulminantes malleis Straalhämmer dicti, tandem alii tudem repræsentant, qui omnes usque eo duri sunt, ut etiam limari nequeant.

§. 7.

Omnes isti lapides plebi materia existunt, quâ magnas in hominibus & pecoribus tentent superstitiones. Illos à tonitru fulmineque præstare tutos creditur, sive in vestibus gestatus, sive domi asservatus. His lac amissum revocare perhibetur, si ubera isto fricantur, & quod præterea est superstitionum, quas me tædet adducere. In Medicina verò hic lapis non prorsus abjiciendus est, quando pulveratus ad semidrachmam assumitur, quo *D. Michaël*, famigeratissimus Practicus Lipsiensis, suo tempore icterum curavit; quæ vis contento sulphuri venit adscribenda, quo æque ac omnes pyritæ, quorum esse species videtur, refertus est, de quo *D. Ettmüllerus* in *Comment. ad Schræderum pag.* 802. legatur. Hinc & *Arnkielius* Veteres ideo lapides hosce reliquiis adposuisse putat, quod ut remedio contra varia pericula in vita & morte iis usi fuerint, vel quod omnes populi septentrionales lapides maximi fecerint, ob ignem quem continent, quô nihil magis sacrum apud illos habebatur, *vid.* supra *cit. disp. de urnis* §. 25.

CAPUT XXI.

DE

MARMORE, ALABASTRO, OPHITE, COERULEO MONTANO, ET LAPIDE LAZULI.

§. 1.

MARMOR durus lævisque lapis est, diversi coloris, pro cujus diversitate distinctis insignitur nominibus, dum albus ac mollior alabastrites, niger lapis lydius, ruber porphyrites, viridis malakit, viridibus maculis notatus ophites nominatur. Hinc inde in Europâ effoditur, ac in magnâ copiâ in Comitatu Idsteinensi ac Wisbadensi, imò & prope Wezlariam in viciniâ reperitur, unde in Bataviam & aliorsum transvehitur.

§. 2.

Quod ad album marmor attinet, distinctæ istius inveniuntur species, quarum nonnullæ duræ, ut

LAPIS PARIUS,

ab antiquo artifice, qui primus Veneris formam ei insculpsit, ita nominatus: aliæ valdè teneræ mollesque sunt, ut

ALABASTRUM,

ex quo non solùm varia utensilia tornantur, sed etiam aliqua medicamenta v. g. notum Unguentum Alabastrinum, præparantur; calcinatum vulgo dictum

GYPSUM

suppeditat, ut in *Wormii Museo pag.* 64. & ex isto apud *Dale pag.* 87. potest videri. Alii ipsum quoque vilius alabastrum SPATUM sive GYPSUM vocant, ut apud *Agricolam* & *Christophorum Entzelium* in *Corpore Jur. Metall. pag.* 55. legimus. Comes *Marsigli* in *Epist. del Fosferò Minerale* insuper diversos gypsi lapides recensuit. Gypsum præsertim fingendis simulacris, quibus Principum aliorumque Magnatum conclavia exornantur, inservit, & à vulgô quoque internè contra dysenteriam ceterosque alvi fluxus cum fructu sumitur, dum acidum vitiosum temperat, exsiccat, & adstringit, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 797. testatur. Sanguinis sputo quoque proficit, nimiisque sudoribus ac aliis malis, auctore supra laudato *Marsigli l. c.*

§. 3.

Ad nigrum marmor pertinet notissimus

LAPIS LYDIUS,

propterea ita vocatus, quod primum ex Lydia fuit advectus: istius est usus, ut argentum aurumque contra acum probatoriam probemus. Præter quem alium adhuc ferrei coloris & duritiei lapidem, marmori congenerem habent, in longiusculis frustis baculisque crescentem, qui

BASALTES

nominatur, cujus figura in *Boëtii de Boot Tr. de Lapid. pag.* 497. apparet. Itali loco nostratis lapidis Lydii, viridi marmore, VERDELLO dicto, utuntur, de quo *Wormius* in *Museo pag.* 43. potest consuli.

§. 4.

Rubrum Marmor s.

PORPHYRITES

valde durus lapis est, cui tritu nequicquam aut perexiguum decedit; quamobrem ad mortaria lapidesque tritui aptos, super quibus pictores suos colores, & pharmacopolæ præparata

rata minutissime terunt, usurpatur, ex quo in Italia multæ pretiosæ statuæ ostenduntur, vid. *Boëtius de Boot, l. c. pag.* 506.

§. 5.

Ad viride marmor spectat

MALACHITES, MOLOCHITES, LAPIS PAVONIUS s. MALAQUITTE,

cujus *Pometus* in *Histoire des Drogues Part.* 3. *L.* 3. *pag.* 100. & *seq.* 104. meminit, apud Materialistas in diversis speciebus reperiundi. Quanquam sint, qui hunc lapidem pro jaspidis specie velint haberi. Ex obscuro viridis est, ut malva, unde nomen habet, & secundum venas, quibus ornatus est, distinguitur. Contra fulmen, stomachi ulcus, partum difficilem, spasmum & epilepsiam commendatur, pretioque achaten æquat, vid. *Boëtium pag.* 265. *Ettmüller. c. l. pag.* 807.

§. 6.

Inter marmora coloribus varia, & ab Natura picta,

LAPIDES FLORENTINI

ferè elegantissimi sunt, quibus Natura permultas ingeniosas figuras, utpote arbores, domos, urbesq; ac similia impressit, ut ex figuris principio capitis in *Museo Germanico* appositis, apparet. Ejusmodi lapides etiam in monte Sinai dicuntur reperiri, ut *Wormius* in *Mus. p.* 44. nos informat: ad diversas easque pulchras tabulas, cistas, camerasque usurpantur. Isti tamen minerales lapides, qui in diversis fodinis Germaniæ reperiuntur, & vel figuram certarum plantarum, ut in Thuringiæ provincia, Schwartzwald dicta, vel piscium ut Islebici, repræsentant, curiosiores sunt, de quibus agemus alibi.

§. 7.

Huc etiam pertinet

OPHITES, (*Serpentinstein*) rectius MARMOR ZEIBLICIUM dicendus,

à maculis, istis similibus, quæ in cute serpentum apparent, ita nominatus. Viridiusculus est, similis coloris maculis, sed paulum obscurioribus exornatus, in Misniaque copiosè inveniendus, ubi urceos, lagenas, pocula, scutellas, lapides contra terrorem, aliaque exinde conficiunt, quæ inde cum sequenti descriptione varia in loca transportant divendenda:

Vera Relatio de virtute & qualitate nobilis Ophitæ.

Ejus qualitas ac virtus in eo sita est, ut calefaciat absumatque humores, resolvat ac demulceat dolores ventris omniumque articulorum. Quam istius virtutem doctissimi clarissimique Naturæ Scrutatores describunt, *Plinius Lib.* 36. *cap.* 7. *Galenus Lib.* 9. *cap.* 7. *Dioscorid. Lib.* 5. *c.* 119. Iste Ophites nec ullum venenosum vermiculum patitur, ut adeoque in lapicidinis ne quidem unquam venenosum aliquod animalculum vel insectum repertum vel visum fuerit. Jam memorandis quoque affectibus proficit: Primum colicæ atque uteri suffocationi. 2. Dolori lateris punctorio. 3. Torminibus ventris. 4. Torpentem frigidumque stomachum calefacit. 5. Inductum à malo potu crudisque cibis vitium corrigit. 6. Dolorem calculi tensivum mitigat. 7. Podagricos arthriticosque lenit dolores. In ejusmodi affectibus ægri ex Ophite bibant, istumque calefactum thoraci, lateri, abdomini & ubicunque dolor est, imponant. Num verò ista ex peculiari propriâque virtute, vel non potius calore externo præstet, prudentibus judicandum, unicuique autem suas laudandas merces relinquo. Facti exinde lapides ad tormina (*Grimmen-stein*) sunt optimi, in cardialgia, colicis uterique doloribus & morbis similibus perutiles.

§. 8.

Quò verò variegatos lapides simul absolvamus, hoc in capite etiam de lapide Armenio & lapide Lazuli agemus, præsertim cum *Ettmüllerus l. c. pag.* 797. istos marmoris esse species existimet.

LAPIS ARMENIUS,

quod ipsi nominis, unde primum venit, imposuit, hodie in Tirolensi Comitatu locisque aliis invenitur. Ex viridi cœruleus lapis est, (quamobrem etiam Germanicè *Berg-blau*, Gallicè *Verdazur* vocatur,) plumbeum globulum magnus, hinc inde exiguis splendidisque arenæ granulis, tanquam adamantibus interstinctus, ut à *Pometo loc. cit. pag.* 102. describitur. Sæpius juxta Chrysocollam crescere *Boëtius pag.* 293. observat, qui frustum habet, in quo bini lapides simul creverunt. Vis ejus purgans est, & ab Arabibus contra melancholiam, maniam & epilepsiam laudatur, unde in multis officinis habentur Pilulæ de Lapide Armeno. *Ettmüllerus* contra istud remedium non immerito suspectum habet *loc. cit.* præsertim cum in ejusmodi morbis alia eaque multo meliora habeamus. Magis igitur picturæ conducit, dum ex isto in farinam trito, lotoque & ab omni arena depurgato

COERULEUM MONTANUM

Berg-blau,

præparatur: cujus quatuor inveniuntur species apud Materialistas, quarum semper una altera elegantior est. Optimam, quæ primum aufertur, colore decet esse saturatam, elegantem, vereque siccam. Cum reliquis Chrysocolla sæpe adulteratur, quem tamen dolum vel solus tactus statim detegit, ut *Pometus l. c.* ostendit.

§. 9.

Cum isto

LAPIS LAZULI (*der Lasurstein*)

magnam habet similitudinem & cognationem, qui cœruleus quoque, sed multo durior pluribusque aureis maculis striisque ornatus lapis est,

eft, in auri cuprique fodinis reperiundus. Partim ex Germaniæ fodinis provenit, unde in duas,species Orientalem &Occidentalem dividitur. Prior colorem ſuum etiam in ignis tortura retinet, unde fixus audit: poſterior vero in igne ſibi non conſtat, depoſito cœruleo colore, viridem acquirit, non fixus proptꝺrea dictus, vid. *Boëtius de Boot pag.* 275. & *Ettmüll. in Comment. Schrœd. pag.* 805. Ceterum graviſſimus, colore Indicum vere imitans, pro optimo habetur, præſertim intrinſecus & extrinſecus ita coloratus, ſiquidem extrinſecus iſti ſæpe oleo obſcurus color conciliatur. Multi iſtum putant eſſe meliorem, qui multis elegantibus venis aureis ſuperbit; enimvero *Pometus* in *libro ſuo pag.* 101. oſtendit, hunc minus eſſe optimum, quoniam multo minus ſuppeditare ultramarini, quam vere cœruleum, venisque deſtitutum, obſervarunt. Iſti enim colori plurimum inſervit, hodie in Medicina raro deſideratus, præterquam quod confectioni alkermes admiſceatur, ac ceterum tanquam lapis Armenius uſurpetur.

§. 10.

Quod ad modò memoratum
ULTRAMARINUM

attinet, elegans & propter valde laborioſam præparationem vehementer carus cœruleus color eſt, qui è lapide Lazuli præparatus itaque nominatus eſſe dicitur, quoniam primum vel ultra mare in Cypro Inſula, aut Anglia reperiebatur, vel magis cœruleus quam mare apparet. Nihil aliud eſt, quam tenerrimus pulviſculus, qui è calcinato Orientali lapide Lazuli præparari dicitur, certo emplaſtro deſpumando & ab hoc poſteà iterum abluendo, quod *Boëtius de Boot loc. cit. pag.* 280. & *ſeqq.* fuſius deſcripſit. Diſtincta ejus habentur genera, quoniam, quod prius ſeparatur, ſemper melius eſt, quam ſequentes pulveres; quamobrem in emtione probe obſervetur, quo colore ſaturatum, benè tritum ac præparatum accipiamus, id quod ex eo facile judicatur, ſi paulum dentibus ſubditur guſtandum, arenæ num aliquid, an nihil ſubſit? Num vero ſine vitio ſit, igne, ut ſupra dictum, probatur, in quo bonus colorem retinet. Ad colores oleo præparandos picturamque Miniatoriam, quam vocant, uſurpatur. Notam meretur, quod *Dn. D. Kæmpferus* Ultramarinum fæculam quandam, è flore Aöbanna, in *Amœnit. Exot. Faſc. V. p.* 890. deſcripto & depicto, paratam teſtetur, ita ut petala cum furfure oryzæ mixta humectentur, maſſa pauló poſt expreſſæ charta pura & humectata exſiccetur, quod toties iteretur, usque dum ipſa charta pro colore valeat. *vid. cit. loc.* Cùm vero longè cariſſimum ſit hoc Ultramarinum, hinc illi ſubſtitui poterit COERULEUM BEROLINENSE nuper inventum, quód ſeqq. deſcribunt *Miſcellanea Berolinenſia pag.* 377:

NOTITIA COERULEI BEROLINENSIS
NUPER INVENTI.

Pictores, qui coloribus ſuis oleum admiſcent, paucos illorum habent, quibus cœrulea exprimant: eosque tales, ut jure commodiores deſiderent. Ex vulgaribus enim alius mixturam cum oleo non reſpuit quidem, ſed non diu in opere durat, ſubviridis, ſubpallidus, ferrugineus, aut planè ſordidus fit: Alius conſtans quidem & ſatis pulcher, ſed arenoſus eſt, & hoc vitium, quoad ſubtiliorem artificis laborem eſt incommodus, & ſi vel anni ſpatium in eo terendo conſumeretur, non tolli poteſt. Optimus omnium, quem vulgo Ultramarinum ſive Azurinum vocant, qui ex lapide Lazuli conficitur, non modo pretio ſuo multos deterret, ſed & aliorum colorum mixturam non libenter admittit; & hinc tantum in eminentiis pulchritudinem ſuam monſtrare poteſt: ad umbras inutilis eſt. Hoc juſtum artificum deſiderium cœruleus color, qui ante aliquot annos hic Berolini inventus eſt, & nunc, poſt varia variorum accuratiſſima examina, audacter in ſcenam prodit, ſi non explere, certè lenire poteſt. Nihil enim harum incommoditatum habet: in oleo ſplendorem ſuum potiſſimum oſtendit. Ubique verò, in aqua, in oleo, & aliis liquoribus, quibus pingi poteſt, tam durabilis reperitur, quam qui maxime. Aqua illa fortis, ut à Chymicis appellatur, quæ omnia arrodit aut diſſolvit, eum adeò non mutat, multo minus exſtinguit, ut potius lucidiorem reddat. Et ut quædam cœrulei coloris genera in encauſtica pictura (*Schmeltz Werck, émail,*) adhiberi poſſunt, & igne, ut ita dicam, ſicco non delentur: ſic novus hic color igni humido (quod nomen aquæ illi forti & omnia deſtruenti meritò dari poteſt) fortius reſiſtit, quem vix alius ex omnibus colorum generibus perferre poteſt. Hinc multo minus leviores & communiores pictorum explorationes timet, ut: ſuccum ex malis citreis expreſſum &c. Non mutatur in loci, aut aëris, ſive tempeſtatis mutatione. Vivit in calce viva, ejusque album, ut gemma aurum, diſtinguit. Sicut ex materia ſubtiliſſima concrevit, ita & in pulverem ſubtiliſſimum conteri poteſt. Et quod prima vice non ſatis comminutum eſt, ſecunda ac tertia perficitur, ita tamen, ut ſingulis vicibus, ſiccus factus, aqua pura rurſus irrigetur. Quem vero laborem ab iis tantum exigere ſolet, qui eo in minima illa pictura, quam miniaturam vocant, commodius uti volunt. Ceteri pictores vel cultello, quibus colores in tabella miſcent, facili negotio eum comminuere poſſunt. Propter hanc ſubtilitatem loca, quibus penicillo illinitur, mirifice tegit, & præ aliis coloribus extendi poteſt. Præterea non modo ignobilioribus ſui generibus coloribus ſuperinduci, & extantiora illuminare; ſed & rugas, ſinus, & profundiora picturæ loca adumbrare poteſt. Hinc duplicis

generis eſt: Alterum obſcurius & ad exprimendam umbram accommodatius: alterum lucidius, non ceruſſa aut alio albo mixtum, ſed ſtatim in primo artis partu hoc habitu comparens. Ita ut obſcurius hujus coloris genus ex lucidiori factum, & quaſi contractum, ſive, ut quidam loquuntur, concentratum ſit. Pictores minorum gentium, qui hunc colorem communi miſcendi conſuetudine metiuntur, lucidius genus ejus raro deſiderant, obſcurius modo quærunt, & illi album admiſcentes, lucem per gradus addunt. Quibus vero oculi eruditiores ſunt, ſtatim vident, colori, qui ex obſcuro ſuo per admiſtionem albi ad clariôrem gradum aſcendit, non tantum luminis & venuſtatis ineſſe, ac illi, quem natura dilutiorem protulit. Cæterum innocuus eſt, nihil hic arſenici eſt, nihil ſanitati contrarium, ſed potius medicina. Sine periculo ea, quæ ex ſaccharo fiunt, hoc colore pingi, & comedi poſſunt. Tirones pictorum ſecurius penicilla, quibus eum tabulæ illinunt, per labia trahere poſſunt: quod aliis coloribus pingentes non ſine vitæ periculo facerent. Pretium denique, quo parabilis eſt, vix decimam partem cariſſimi Ultramarini attingit; & copia ejus, quæ Berolini, apud Regiæ Societatis Scientiarum Bibliopolam habeti poteſt, tanta eſt, quantum vel prodiga artificum manus ad opera ſua exornanda deſiderare poteſt.

§. 11.

Ex Germanico, Occidentali ac non fixo lapide Lazuli, ſimili modo alium adhuc colorem haud diſſimilem præparant,

ASUR-BLAU ſ. ASSURUM

vulgò dictum, qui tamen non perſiſtit, ſed inſtar cœrulei montani cum tempore vireſcit. Cum priore ſæpius à pictoribus permiſcetur. vid. *Boëtius loc. cit.*

§. 12.

Alius præterea ejusmodi color habetur, vulgo

ASSURUM CINEREUM (*Eſch-blau*)

vocatus, ex certo etiam lapide præparatus, cujus *Schurzius* in *Materialium Muſeo pag.* 71. & *Pometus loc. cit. pag.* 103. faciunt mentionem. Quem decet eſſe eleganter tenerum, colore ſaturatum, vereque ſiccum, qui ſimiliter picturæ conducit.

CAPUT XXII.
DE
LAPIDE CALAMINARI, OSTEOCOLLA, PUMICE ET LAPIDE SPONGIÆ.

§. 1.

INter foraminoſos ac poroſos lapides primò faciemus mentionem

LAPIDIS CALAMINARIS,

qui mineralis lapis eſt, coloris ex albo flaveſcentis vel rubelli, ſaporisque terreſtris; rectius CADMIA NATIVA METALLI EXPERS, ad differentiam cadmiæ metallicæ ſive cobalthi, vocatur, quoniam vocabulum calaminaris nullius in puro Latio eſt auctoritatis, ut *D. Stahlius* è *Cæſalpino in Diſput. de Metallurg. pag.* 72. monuit.

§. 2.

Duæ aliâs apud Materialiſtas inveniuntur ſpecies, quarum una albidè cæſia, cæſio bolo haud diſſimilis, ſed durior: altera vero rubella aut flaveſcens & albis venis conſperſa eſt, cui ſubgravia, rotunda ac dura granula inſtar piperis adhærent. Hinc inde in Germania invenitur, quanquam optimus Aquisgrano & Colonia Agrippina ad nos veniat, ſplendore plumbeo deſtitutus; quum è contrario Goslaria vel è Weſtphalia allatus ejusmodi colorem plumbeum præ ſe ferat, ut *Marxius* in ſuo *Material. Muſeo pag.* 77. obſervavit. Aliâs quoque in uſtrinis aliqua cadmia invenitur, in quibus multum ſpauteri plumbique funditur, à quo ejusmodi materia adhæret, quæ, quoniam cadmiæ videtur ſimilis, non ſolum cadmia factitia & lapis calaminaris factitius nominatur, ſed etiam cupri in orichalcum mutationem adjuvat. *vid. l. c.*

§. 3.

Ob vim exſiccantem, adſtringentem ac vulnerariam, in tenuiſſimum pollinem redactus præparatusque lapis calaminaris, non ſolum pulveres exſiccantes ingreditur, qui tenellis infantibus, ſi quando excoriati ſunt, ac adultis quoque à longa equitatione interrigine affectis, inſperguntur, ſed antiqua quoq; ulcera vulneraque ſanat, quamobrem non modo notum unguentum è lapide calaminari, aceto vini & oleo olivarum, ſed emplaſtra quoque nonnulla v. g. Emplaſtrum è lap. calamin. exinde componuntur, ut apud *Schrœderum* ac *Zwelferum* poteſt videri. Id vero meretur notari, ex uſu ſolius lapidis calaminaris vulnerum cicatrices rubeſcere, iſtas contra, ut reliqua cutis, albeſcere, ſi cum oleo vel pinguedine miſtus applicetur, id quod *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 801. obſervavit. Ceterum permultum in orichalcum inſumitur, de quo agetur alibi.

§. 4.

§. 4.

Quemadmodum jam memoratus lapis extrinſecus præſtantem ſanandi vim habet, ita iſti

OSTEOCOLLA (*Beinbruch*)

internè parum cedit, albus vel cinereus ac mollis lapis, figura oſſi, unde nomen habet, ſimilis. In Thuringia, Sileſia, Haſſia, præſertim in Darmſtadino agro, in via montana, ad Heidelbergam Spiramque usque, in Wetteravia quoq; circa Butisbacum ac Fridbergam magnâ in copiâ invenitur, ubi in cavis viis quaſi acervatim ex altis limoſisque clivis profluit, & in lapidem concreſcit, ut ſæpius ipſe vidi: hac tamen cum diſtinctione, ut in arenoſis locis poroſa magis & cava, in argilloſis verò ſolida minusque cava, radicibus Zingiberis haud diſſimilis ſit, cujus intuitu à plebejis quoque ZINGIBER SYLVESTRE, *vvilde Ingvver-Zehen* vocatur, referente *Wolfarthio* in *Inventis Hanoicis p.* 24. Quamobrem *Wormius* in *Muſ. pag.* 53. non ſine cauſa exiſtimat, ſpeciem eſſe margæ, è terra profluentis, & in lapidem induratæ.

§. 5.

Hic lapis valdè miram ſanantemque vim habet, in oſſis, coſtæ partisque ſimilis fractura, adeo, ut Clariſſimus *Tackenius* aliquando *D. Ettmüllero* narraverit, ſe Venetiis nautam, qui antenna excidens duas coſtas fregerat, hoc uno lapide curaſſe. *Hildanus* in *Chir. Obſ. c.* 1. *obſ.* 91. exiſtimat, iſtum ab juniore homine copioſe aſſumtum hoc inferre incommodi, quod callus in fracturæ partium extremitatibus in nimis craſſam deformemque molem accreſcat. Alii, inter quos eſt *Timæus à Güldenklee*, ipſum quoque in albo fluxu mulierum commendant. In febribus erraticis ſimilibusque ʒi. vel etiam ſemidrachma datur pro doſi. Quidam noſtræ provinciæ ruſticus pecoribus ingerit, contra luxationem, fracturam oſſium, aliaque vitia.

§. 6.

Inter poroſos ſimulque leves lapides

PUMEX (*Bymſtein*)

valdè vulgaris eſt, qui ſpongioſus, perforatus, & quaſi à Natura calcinatus eſt lapis; quamobrem vel ab ignivomis montibus Ætna ac Veſuvio ejicitur, ut *Boccone aux Recherches Nat. pag.* 54. commemorat: aut iis in locis, ubi thermæ ſunt, utpote circa Confluentiam, haud procul thermis Embſenſibus, generatur, dum ignis ſubterraneus iſtum calcinat, levemque urit, ut, inundatione modoque alio in mare latus, natans pellatur, in litusque, ubi etiam invenitur, ejiciatur, à quo ſalſum ſaporem aſſumit, qualis etiam ſæpius in iſto deprehenditur.

§. 7.

Duplex habetur in Materialium Muſeis, vulgaris nempe, isque cinereus, & albus Venetus, intrinſecus ſplendens, multoque priori tenerior. Bini diverſæ figuræ ſunt, rotundi vel depreſſi, parvi vel magni, quorum magni iidemque leves judicantur optimi, præſertim à Membranariis, ſive membranarum Præparatoribus, qui magnam iſtius copiam conſumunt. Stannarii contra parvos quærunt, in pulverem ſibi neceſſario redigendos; & quoniam alutarii ac coriarii deglubitam, balneatores vivam cutem iſto fricare ſolent, nullus fere lapis aut ſimplex eſt, quod tanta in copia divendatur, atque pumex, ut *Pometius* in *Hiſt. des Drogues Part.* 3. *Lib.* 4. *pag.* 108. confitetur.

§. 8.

In Medicina pumex contra ſtrumas, decreſcente luna, interne uſurpatur. Heluones iſtum ad arcendam ebrietatem aſſumunt, quod tamen ridiculum eſt & ſuperſtitioſum. Maximam partem externe pulveres dentifricios ingreditur, uſtus primum, hinc in lacte vel vino aliquoties extinctus: in quem finem pharmacopolia pumicem uſtum aſſervant. Non minus ſine ejusmodi præparationibus vel ſolus, vel cum coralliis ſimilibusque in pulverem redigi, & ad detergendum dentium calculum corrigendumque acidum poteſt uſurpari.

§. 9.

Similis lapis, isque levis, in ſpongiis invenitur,

LAPIS SPONGIÆ

propterea dictus, poroſus eſt ac friabilis, amygdalum repræſentans, & vel cinereus, vel albus; ſimiliter interne contra ſtrumas ac calculum uſurpatur, quem propterea nonnulli CYSTEOLITHUM vocant, ut apud *Boëtium de Boot Tr. de Lapid. ac Gemm. pag.* 408. licet videre; hinc liquores nephriticos ingreditur. Sunt etiam, qui ad abigendos lumbricos infantum iſtum præſcribunt, teſte *Pomete l. c. Part.* 1. *Lib. V. pag.* 165.

§. 10.

Hâc occaſione non poſſum quin in gratiam docti curioſique Lectoris lapidem apud nos adhuc ignotum, ſed tamen perutilem, deſcribam, qui non minus lapidis ſpongiæ ſpecies, inque India Occidentali in aliquibus ſinus Mexicani locis dicitur inveniri; per quem quum aqua communis quaſi filtrari, & ab omni impuritate liberari poſſit, in Gallia atque alibi

FILTRUM

& LAPIS MEXICANUS nominatur, cujus naturam & uſum ex ſequenti deſcriptione Lector intelliget, quam *Dn. Schatzius*, eruditus ac curioſus Advocatus, cujus in iſta quoque fit mentio, Argentorato Gallicè mecum communicavit, quaque de re peculiari *Diſp. de Filtro Lapide* commentatus ſum; iſtam vero deſcriptionem in gratiam eorum, qui Gallicæ linguæ ignari ſunt, reddemus Latinè:

MEMOIRE

Sur le filtre, ou Pierre de Mexique, curieuse & extraordinaire pour sa grosseur.

IL croit naturellement dans quelques endroits du Golfe de Mexique une espece de Champignon medicinal, a environ cent brasses de profondeur sous l'eau, sur la roche vive, lequel se petrifie par luy-mesme à l'air, dont les Espagnols d'Amerique transportent à grands frais les plus grosses pieces jusqu'a la mer du Sud, d'où ils les embarquent pour le Japois, ou ces sortes de pierres, sur tout lors qu'elles sont grosses, sont tres estimées & se vendent au poid de l'or, parce qu'ils estiment, que l'impression de ce Champignon petrifié sert a la longue vie.

Les Japonois le font creuser en forme des pots, ou des mortiers, pour pouvoir contenir les liqueurs & particulierement l'eau pour boire, dont ils sont grands amateurs.

L'eau commune se filtre & passe au travers de cette pierre poreuse & quelque claire qu'elle paroisse, lors qu'on la met dans ce filtre, elle y depose toujours une quantite de faisses imperceptibles, au point qu'elle devient sensiblement plus legere & par consequent plus pure, meilleure & plus propre à la santé, puisque l'eau, n'estant de soy qu'un air condensé, de mesme que l'air etant une eau rarifiée, il est de bons sens de conclure, que la bonne eau, qu'on boit à l'ordinaire, fait le même effet, que le bon air, qu'on respire.

C'est pour cela, que ces Insulaires, (qui ne sçavent ce que c'est que gravelle, ny maux des reins dans leur pays & qui preferent leur santé a tous les autres biens de la vie) principalement les Princes, les Mandarins & les autres Gens de qualité ont dant leurs maisons des armoires ou bufets, faits expres, dans lequels ils tiennent enfermez ces filtres sur trespieds propres, ou passe continuellement l'eau pour leur usage personnel, dont ils ne confient la clef à personne, pas mesme à leurs femmes, ny à leurs enfants. Ils disent vulgairement, que c'est leur tresor. Ce qu'il y a de certain, est que cette eau, ainsi depurée, conserve sans la glace beaucoup plus long temps sa fraicheur naturelle & quelle ne se corrompt plus quelque long temps, qu'on la puisse garder.

Il est à remarquer, que les Grands Seigneurs Espagnols ne reviennent presque sans rapporter avec eux en Europe, ou pour leurs usages particuliers, ou pour donner a leurs amis (qui est selon eux un present magnifique,) quelquunes de ces pierres de Mexique, dont le plus grosses ne contiennent guere, que cinq ou six pintes d'eau, tout au plus, parce qu'en effet les plus grandes pieces sont, comme il est marqué cy-dessus, pour

HISTORIA

Filtri, Lapidis Mexicani, magnitudine curiosi ac rarissimi.

IN aliquibus sinus Mexicani locis, centum circiter ulnas sub aqua, Natura duce, aliqua rupibus accrescit species fungi, medicinæ non inepti, qui sponte suâ in aëre induratur & lapidescit: cujus maxima frusta ab Hispanis, non sine magnis impensis, ex Americâ ad mare meridionale transportantur, inde in Japoniam navibus onerariis avehenda, ubi hæc lapidum, præsertim majorum crassiorumque, species plurimi æstimata, pari cum auro venditur pretio, quoniam in ea sunt opinione, istis in lapides conversis fungis vim prologandæ vitæ esse impressam.

Japonenses istis ollæ aut mortarii conciliant formam, recipiendis variis liquoribus, inprimis aquæ bibendæ accommodatam, cujus desiderio tenentur quam qui maxime.

Filtrata & transiens per poros hujus lapidis aqua communis, quanquam filtro infusa fuerit limpidissima, semper aliquam fæcum imperceptarum quantitatem deponit, ac tandem sensuum judicio levior, & quod sequitur, multò purior, melior, multoque ad tuendam valetudinem aptior redditur. Quoniam enim aqua in se nihil est aliud, quam condensatus aër, quemadmodum aër rarefacta dispersaque aqua est, hinc bene concludere licet, bonam, quam quotidie bibimus, aquam eosdem præstare effectus, atque bonum aërem, respirando admissum.

Quæ causa est, quamobrem incolæ hujus insulæ (qui nec de calculo, nec alio quocunque renum vitio quicquam sciunt, ac suam quoque valetudinem ceteris fortunæ bonis longe præferunt) præcipuè Principes, Mandarini, ac quicunque Magnates peculiaria, eique rei solum accommodata scrinia ac repositoria domi suæ habeant exstructa, quibus hæc filtra aptis tripodibus imposita custodiant, quo aqua, quam usurpant, per ista perpetuo coletur; illorum vero claves ne suis quidem Conjugibus ac liberis committunt, nedum aliis. Vulgatus istorum sermo est, hæc optimum suum esse thesaurum. Hoc certum est, aquam istam colando ita depurgatam, multo diutius sine glacie, vegetam ac naturaliter frigidam, sine corruptione per longum temporis spatium posse conservari.

Id notabile est, Magnates Hispaniæ ferè nunquam revertere in Europam, quin aliquos lapides Mexicanos, vel suum in usum, vel amicis condonandos (quos pro magnifico habent dono) secum ferant domum, quorum majores ad summum ultra V. vel VI. aquæ quartarios non recipiunt, quum omnium maximi, ut jam supra memoratum est, in Japoniam Chinamque transpor-

pour le commerce du Japon & de la Chine, qui leur est tres avantageux, par le grand profit, qu'ils font sur ces pierres, lors qu'elles sont fort grosses.

A Cadix, à Seville & à Madrit il y a des Seigneurs, qui ont chez Soy deux ou trois de ces filtres proprement agencées l'un sur l'autre : Mais ils conviennent tous, qu'une seule de ces plus grosses pierres de Mexique seroit de beaucoup preferable en sa qualité naturelle, en ce, quelle fait sensiblement un tout autre effet pour la santé ; ce qui se peut aisement verifier par le moyen du Peseliqueurs.

Une personne, qui vouloit se menager de la faveur aupres de Feu Monsieur de Louvois *(qui aymoit passionnement la bonne eau,) ayant cru, ne pouvoir rien presenter à ce Ministre, qui luy fut plus considerable, ny pust mieux couvenir à un Surintendant General des Bastiments du Roy, qu'une pierre ainsi pretieuse pour la santé, a fait la depense d'en faire achepter une d'une grosseur enorme en ce genre, puis qu'elle contient environ quatre seaux; mais comme ce Ministre s'est trouvé mort à arrivée de cette pierre, la personne la voudroit bien faire passer à quelque Grand Seigneur d'Allemagne, qui eut assez de soin de sa santé, pour en faire la depence ; pour cela elle offre de la faire venir à Strasbourg, pour la mettre à* Monf. Schaz, *son particulier Amy, lequel en pourra disposer ainsi, qu'il jugera à propos, soit pour la presenter à quelque Prince, ou pour en faire tel autre usage, qu'il luy plaira, étant certain, qu'il n'en est pas encor venue en Europe de la grosseur de celle, dont il s'agit & par consequent de plus considerable & si pretieuse.*

Le Pere de Martel, *Jesuite, fameux Auteur, a fait imprimer à Blois une Dissertation sur la qualité de cette pierre de Mexique & sur les vertus, qu'il dit avoir soigneusement examinées sur une de mediocre grandeur, qu'il avoit recovrée.*

transportentur mutuo commercio, quod eo magis augetur, & ad lucrum convertitur, quo lapides crassiores sunt & majores.

In Portu Gadetanô, Seviliæ Madritique sunt Magnates, qui duo vel tria ejusmodi filtra possident, se mutuo exacte excipientia. Interea in eo cuncti conveniunt, vel unum Mexicanorum lapidum, eumque crassiorem, existimatione præ aliis omnibus eminere, quoniam qualitatibus natura præditus melioribus plus sensuum judicio valet ad tuendam valetudinem; cujus veritas mediante hydrometro facile posset demonstrari.

Certa quædam persona, quæ in *Domini de Louvois* (quem sciebat bonæ notæ aqua vehementer delectari) favorem ac benevolentiam se insinuare vel maxime optabat, sibique persuadebat, necquicquam huic Ministro posse offerri, quod aut melius consideratum sit, aut dignitati Ædilis Regii Generalis magis conveniat, quam ejusmodi pretiosum, sanitatique conservandæ utilissimum lapidem, magnas impensas insumsit, quo lapidem perrara isto in genere magnitudine enormem sibi compararet: quatuor enim circiter sitularum capax erat. Quoniam vero hic Minister ante lapidis adventum vita excesserat, facile patiebatur prædicta persona, ut ad Magnatem Germaniæ istius veniret commodum, qui in curam valetudinis multa conferre impendia non dubitaret. Istum igitur Argentoratum *Dn. Schazio,* amico suo intimo, transmitti curavit, quocum suo arbitrio, ut consultum visum fuerit, ageret, illumque vel Principi cuidam offerret submisse, aut in alium converteret usum. Simul quoque fidem fecit amico, nec ullum unquam tantæ magnitudinis lapidem venisse in Europam, istumque consequenter præcipue esse considerandum ac pretiosissimum.

Ceterum Jesuita quidam famaque conspicuus auctor, *P. de Martel,* peculiarem Dissertationem de qualitate & virtutibus lapidis Mexicani, quas in mediocris magnitudinis lapide, qualis haberi potuit, examinaverat, Bloisii curavit imprimi.

CAPUT XXIII.

DE
HYSTEROLITHO, AETITE, ET LAPIDE BUFONINO.

§. I.

Inter alia naturalia corpora, quæ in Hassiâ nostrâ tantùm inveniuntur, paucis adhuc notus HYSTEROLITHUS non est nullius momenti, niger, nonnunquam etiam albus & quasi æruginosus lapis, magnitudine nucis juglandis, in unô latere fornicatus, in alterô externa mulierum genitalia repræsentans, à *Cardanô* Hysteropetra s. Lapis Hystericus propterea vocatus; & quoniam interdum in priori figura etiam membrum virile apparet, (quemadmodum *Wormius* in *Mus. pag.* 84. in lapidibus à *Dn. Horstio* sibi transmissis ostendit,) non immeritò quoque pro DIPHYE potest haberi, cujus *Plinius Lib.* 37. *c.* 10. meminit. Circa arcem Hasso-Darmstadinam Braubacensem & castellum Ehrenbreitstein, Confluentiamque reperitur, ut *Gesnerus* aliquô in locô commemorat.

§. 2.

§. 2.

De istius usu pauca adhuc habentur apud Scriptores, præterquam quod prædictus *Horstius*, olim Archiater Hasso-Darmstadinus, è figura externa colligat, in affectibus uteri, præsertim ejus suffocatione, non minus in impotentia virili & sterilitate fœminarum à fascinô esse utilem, haud secus ac olim ethnici Priapum loco amuleti gestarunt. Imo existimat quoque, lapidem istum de manibus suspensum, Veneris in utroque sexu excitare appetitum, de quo vid. *Worm. c. l. pag.* 84.

§. 3.

Qui lapis, aut ejus potius antitypus, si quam forte virtutem exeruit, æquum est, ut alium insuper optimis fœminis offerâmus lapidem, quo labores partus faciliores præstent:

LAPIS AETITES

est, cui istam virtutem vulgò adscribunt. Is vero fuscus vel cinereus lapis est, exrrinsecus scaber, plerumque oblongè rotundus, ac diversæ magnitudinis, intrinsecus concavus, alium adhuc lapidem in se continens, qui percussus sonitum edit, propterea que à nonnullis *der Klapper-Stein*, lapis crepans, vocatus. Hinc inde in agris, montibus ac fluminibus, ubi etiam crescit, invenitur, neutiquam vero in aquilarum nidis, quæ vulgi fuit opinio, id nominis isti imponentis, quod aquila istius ope facilius parere creditur.

§. 4.

Lapidis hujus multæ & diversæ inveniuntur species, dum quidam valde magni, alii mediocres, minores alii, ut Orientalis: nonnulli albi, quidam purpurei, alii cinerei, scabri quidam & arenosi sunt. Præcipua vero differentia ab rebus contentis petitur, quorum intuitu aëtites est triplex: primo qui alium lapidem, Callimum dictum, continet, cui præ aliis nomen aëtites convenit. Deinde qui loco lapidis arenam vel terram habet reconditam, GEODES dicitur. Qui tertio in ventre suo fert aquam, HYDROTITES nominatur, de quo vid. *Boëtius de Boot Tract. de Gemm. & Lapid. pag.* 380. & seqq. Præter istos *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 796. aliûs quoque meminit, qui odorem violarum spirans, LAPIS VIOLACEUS nuncupetur, quamvis hoc nomine alius mihi oblatus sit, qui ad aëtiten non spectat.

§. 5.

Usus ejus in eo vulgò consistere perhibetur, quod brachio gravidæ alligatus abortum præcaveat, femori contra applicatus promoveat partum, istumque tam fortiter attrahat, ut, nisi statim removeatur, uterum descendere faciat & expelli. Quùm verò hoc ultimum omnibus anatomes gnaris, ac iis, qui unquam viderunt, quam firmiter uterus ligamentis suis adhæreat, prorsus videatur impossibile, tota res hinc redditur suspecta, ut alii fere omnia habeant superstitiosa, ut *Sam. Dale* ex *Ammanno pag.* 89. *Mineralog.* ostendit; nisi forte solo attactu & pressione aliquid contribuere posse putetur. Multo minus credendum, istum sub orbe positum impedire, ut ne ullum cum cibis venenum assumatur. Omnium maxime vero à veritate abhorret, istum pani mistum detegere fures, quos illum non deglutire posse ferunt, quemadmodum de aëtitico pane Græcorumque superstitionibus *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 172. fuse egit. Consultius est, ut in pulverem redactus lapis interne æque ac externe contra epilepsiam usurpetur: quo etiam modo partum promovere & lac augere aptior est. Sic quoque contenta terra febribus pestilentialibus proficit, haud secus atque terra sigillata, eique etiam dysenteriæ conducit, quam febris contagiosa comitatur, de quibus aliisque præterea virtutibus hujus lapidis B. *D. Bauschius*, Præses olim Curiosorum Germaniæ, in peculiari *Tract. de Lap. Hæmat. & Aetite* verbosius egit, cujus contenta in Gallico diario (*journal des Scavans*) *Anno* 1666. *Eph. XXXVI.* & in *Historia* nostra *Liter. S. R. I. Acad. Nat. Curios.* reperiuntur.

§. 6.

Quæ porrò superstitiosæ opiniones de

BATRACHITE, s.
LAPIDE BUFONINO

foveantur, quemadmodum nempe vel in cerebro bufonum senilium generetur, vel super Regem bufonum ab aliis exsputus, posteà vero ab illo, rubro panno imposito, rejiciatur, cuivis notum est, quæ omnia ex antiquis Physicis pereleganter præ cæteris *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 646. recenset; id verò falsum & sine ratione dici, *Boëtius l. c. pag.* 301. ostendit, qui ipse bufonem coccino imposuit, nihilque minus invenit quam ejusmodi lapidem; quamobrem cum hodiernis Physicis existimat, hosce lapides, ad modum gemmarum, provenire è terra, ac instar fungorum aliis lapidibus rupibusque accrescere, ut *Wormius* in *Mus. Lib.* 2. *c.* 18. *pag.* 107. scribit: quanquam *Merretus* clarissimus Anglus in *Act. Soc. Angl. Vol. I. pag.* 301. velit defendere, istos nihil esse aliud, quam dentes molares lupi marini, vide sis verba ipsius in *Sam. Dale Zoolog. pag.* 513.

§. 7.

Duplex istius species habetur, una rotunda, oblonge rotunda sive ovalis alia. Utrique lapides ex flavo spadicei sunt coloris, instar coloris crinium, superius fornicati & læves, inferius vel quadantenus cavi, aut depressi, ut ex figuris licet videre. Gemmarum adinstar auro annuloque includuntur, & prout in amatorem incidunt, diverso emuntur pretio, dum in se spectati non adeo cari sunt. vid. *cit. Boëtius.*

§. 8.

Reſpectu qualitatum præſertim ad apum veſparumque ictum commendantur lapilli, quo in caſu omnem inflammationem dicuntur præcavere, vel externe ſaltem admoti, id quod fortaſſe etiam culter aut aliud quoddam durum ſimiliter præſtabit. Iſtos vero ſudare & quaſi lacrymari nimis appropinquante veneno, & ſuperſtitioſum eſt, & falſæ de iſtorum ortu opinioni innititur. Alii ad dolores nephriticos ac hydropem commendant, qua de re legendus eſt *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 772.

CAPUT XXIV.

DE

GLOSSOPETRIS ALIISQUE FIGURATIS LAPIDIBUS.

§. I.

GLOSSOPETRÆ (*Natter-Zünglein*) tricuſpidales, exacuti, cinericei lapides ſunt, ſuperius læves, inferius aſpera baſi muniti, plurimam partem in Melita Inſula reperiundi, propterea que à doctis Linguæ Melitenſes (ſive *Malthesiſche Otter-Zungen*,) à Germanis *Stein Zungen*) vocati, picarum tamen quam viperarum linguis ſimiliores, quoniam notum, viperas ſerpentesque non, ut illæ, latas ac ſimplices, ſed valde exacutas diviſasque habere linguas. Similes quoque alibi in Germania, circa Luneburgum, Hildeſiamque, in Hungaria & Helvetia inveniuntur, ut non ſolum *Lachmundus in* ὀρυκτογραφίᾳ *Hildesheimenſi*, ſed etiam *Reiskius* in peculiari *Tract. de Gloſſopetr. Luneburg. Geierus de Gloſſopetris Alzeienſibus* & *Miſc. Germ. Cur. Dec. II. A. VIII. p.* 303. teſtantur.

§. 2.

Utraque ſtatim initio receptam adhuc opinionem valdè reddunt ſuſpectam, cui iſti ſunt addicti, qui dictas Melitenſes linguas pro veris in lapidesque verſis viperarum linguis habent, id quod iſti miraculo, quum Paulus Apoſtolus inhærentem manui ſuæ viperam, ſine ulla noxa, rejeciſſet, adſcribi ſimulque credi volunt, omnibus tum viperis in hac inſula ademtum venenum eſſe, quaſi lapides evaſerint, quemadmodum non incolæ ſolum Italicis Gallicisque ſchedulis ac deſcriptionibus, (quas Dn. *Niederſtettius* in *veteri ſua novaque Melita*, ex iſtoque *Reiskius Diſſert. de Gloſſopetris Luneburg.* repetit) ſed nonnulli etiam celeberrimi Theologi, ut *Cornelius à Lapide* in *Comm. ad Acta, Sam. Bochartus* in *Hieroz.* aliisque fere exiſtimant. Sed quum S. Scriptura de eo nihil teſtetur, nec conſequentia hæc valeat: Paulus viperam de manu ſua rejecit, ergò viperas omnes execratus eſt, ergo in lapides fuerunt verſæ &c. ut *Dn. D. Major* in *Hiſtoria Artificialium ac Naturalium Muſeorum in Africa oriſque Europæ Cap. IX.* oſtendit, non adeò facile iſtis conjecturis habenda eſt fides.

§. 3.

Aliorum, *Geſneri ſc. Boëtii, Königii* in *regno animali* &c. opinio eſt, iſtas gloſſopetras, unicornu foſſilis ad inſtar, luſu naturæ è pingui bolarique terra generari & vel linguarum, vel oculorum ſerpentum prodire forma, ſimilem vim alexipharmacam cum terra ſigillata Melitenſi habentes. Imo ſunt nonnulli, qui hoſce lapides cum lapide fulminari confundunt, exiſtimantes, tandem aliquando poſterioris adipiſci formam, teſte *Boëtio de Boot* in *Tract. de Lapid. pag.* 341. Id quod non temerè videtur affirmari, quum ejusmodi Gloſſopetræ, tanquam alii quicunque lapides, ſæpe ſuæ matrici & terræ firmiter ſint impactæ, quas non ſolum *Thom. Bartholinus* in Melitea Inſula ita ſe inveniſſe *Centur. IV. ſuæ Hiſtor.* teſtatur, ſed quoque *D. Major loco ſupra cit.* depingit. Cui tamen opinioni adverſatur, quod gloſſopetræ igne probatæ, inſtar aliorum oſſium, prius in carbonem mutentur, quam in calcem vel cinerem concidant: omnes contra lapides, ne quidem unquam in carbones, ſed ſtatim in calcem abeant, ut *Fabius Columna* in *Libr. ſuo de Purpurâ*, & ſupra laudatus *D. Major* in *Comment. in prædictum librum* obſervant.

§. 4.

Quæ cauſa eſt, quamobrem alii curioſi doctiſſimique Phyſici, ſc. *Andr. Cæſalpinus Lib. I. de Metall. c.* 44. *Fabius Columna* in *Appendice libri ſui de Purpura*; *Steno* in *Anat. piſcis carch.* aliique multas ob cauſas exiſtiment, iſtas ita dictas linguas nihil eſſe aliud, quam certos & in lapides mutatos dentes, ab aliquo piſce vel cane marino, Carcharia vocato, ortos, & vel tempore diluvii, aut alia quacunque auxiliante inundatione in continentem delatos. Primò enim ſtatim intuitu hujus piſcis, cujus os quadringentis fere dentibus ſeptum eſt, ut à clariſſimo ac curioſo Siciliæ nobili, *Boccone, aux Recherches & Obſerv. Naturelles pag.* 314. repræſentatur, magna inter ejus dentes & gloſſopetras obſervatur ſimilitudo, adeo, ut *Wormius* in *Muſ. pag.* 67. id quidem negare nolit, ſed tamen propterea priorem opinionem non abjiciat, aliquas gloſſopetras è terra, nonnullas ab ejusmodi dentibus deducens. Et quam-

vis huic opinioni quædam contravenire difficultates videantur, iſtas tamen omnes prædictus *Columna* & ſecundum illum *Dn. Bocconius l. c.* removit, & ejusmodi rationibus refutavit, quibus *Dn. Reiskius* in *Appendice Diſſert. de Gloſſopetris Luneb.* omni etiam adhibitâ diligentia non potuit ſatisfacere.

§. 5.

Qui lapides licet non adeò cari ſint, ſed teſte *Boëtio pag.* 342. *l. c.* æquo comparentur pretio, id tamen demus operæ, ut ſinceri accipiantur. Melitenſes, iidemque cinerei, optimi ſunt, ut *Joh. Frid. Abela*, à *Dn. D. Hoffmanno* in *Clavi Schrœd. pag.* 131. citatus, docet. Iſtos quoque læves decet eſſe & friabiles, neutiquam duros, quo, tanquam Ebur uſtum, dentibus poſſint conteri. Cetera bonitatis indicia jam ſupra memoravimus.

§. 6.

Iſtorum uſus viresque innoteſcunt ex ſupra dictis Italicis Gallicisque ſchedulis, quas emtoribus communicandas ſæpe memoratus *Wormius in Muſ. pag.* 7. Latinè reddidit, ut ſequitur:

Vires lapidis S. Pauli, linguarum, item oculorum ſerpentum pretioſorum, qui in Inſula Melita reperiuntur:

Terra quæ S. Pauli vocatur, in Inſula Melita reperta, in ipſa ſpecu D. Pauli, colore albo eſt, exque ea fiunt imagines, tabellæ, vaſa &c.

Linguæ coloris ſunt fuſci, oculi ſerpentum lutei, atque per totam Inſulam inveniuntur ea, qua venduntur, forma.

Miræ ſunt virtutes tam terræ, quam linguarum & oculorum, dum omni veneno reſiſtunt, à morſibus venenatis non ſolum defendunt, ſed etiam curant, aliisque morbis medentur.

Uſus hic eſt: annulis includuntur oculi dicti, ita ut geſtantis tangant carnem, & inſtar aliarum gemmarum digitis ſint ornamento.

Linguas collo aut brachiis appendunt.

Parum dictæ terræ vino aut aquæ miſcent, ut bibatur.

Linguas & oculos itidem aquæ aut vino infundunt, ut ebibatur liquor.

Vaſis ex hac terra fabricatis ſi vinum vel aqua infundatur, ac, ubi vim eorum abſorpſerunt, ebibantur, multis affectibus medebuntur.

Sed ante omnia attendendum, ut dictæ linguæ & oculi ſint veri, ex Melita per fide dignos tranſportati, ne fraus aliqua contingat.

§. 7.

Ultimò in curioſorum Muſeis alii adhuc perrari mireque figurati lapides inveniuntur, ad quos pertinent

CORNUA AMMONIS, ſ. *Ammons Hörnlein*,
CONCHITES, ſ. *Schnecken-ſtein*,
STALACTITES, *Rogen-ſtein*,
ENCARDIA, *Hertz-ſtein*,
ASTROITES, *Stern-ſtein*,
LAPIDES SABULOSI, *Pfältziſche Sand-Pfeiffen*,

de quibus ultimis *Thom. Eraſtus* curioſam ſcripſit epiſtolam. Quoniam vero iſti pluresque alii nec à Materialiſtis venduntur, nec Medicinæ in uſu ſunt, in iisdem non commorabimur, in *Tom. II. Muſ. Muſ.* fuſius, Deo volente, pertractandis. Interea curioſus lector aliquam informationem hauriet ex *Aldrovandi Muſeo Metallico* & *Bootii Tract. de Gemmis & Lapidibus*, in ſpecie ii, qui in Bavaria ac Helvetia reperiuntur, à *D. Welschio in Hecatoſt. Obſerv. D. Wagnero* & *D. Scheuchzero in Hiſtor. Helvet. Naturali*: Miſnici ab *Joh. Kentmanno in Nomenclatura rerum foſſil. in Miſnia*: Saxoniæ inferioris à *Frid. Lachmundo* in ὀρυκτογραφία *Hildesheimenſi*: Sileſii à *Caſp. Schvvenckfeldio in Catal. Foſſil. Sileſiæ*: Bohemici à *P. Balbino in Hiſt. Bohem.* in Scotia reperiundi à *Sibbaldo Hiſt. Nat. Scotiæ* deſcribuntur. Horum tamen lapidum æſtimationem ſola curioſitas metitur, dum eæ virtutes & qualitates, quæ à *Gaffarello* in *curioſitatibus inauditis cap.* 5. *pag.* 138, iſtis adſcribuntur, maximam partem ſuperſtitioſæ ſunt, ut Regius Præpoſitus Flensburgenſis *Michaëlis*, in *Notis* ſuis *in Gaffarellinas curioſitates*, ingenuè confitetur. *J. C. Vaninus*, antequam in Atheiſmi incidit phantaſma, non ſine cauſa quoque ſcripſit, vel unicum pulicem plus habere virtutis, quam omnes pretioſos lapides cum raris quibus inſigniuntur figuris, vid. ejus *Amphitheatri æternæ providentiæ Divino-Magicæ Exercit. VI. pag.* 46. multo minus Hebraicis characteribus, dictisque Figuris Talismanicis inſignitis lapidibus adſcribendum efficaciæ eſt, in quibus certus quidam isque magnus amicus tantam poſuit fiduciam, ut, iſtis ſe quaſi immortalem reddere non dubitaret: quæ tamen opinio usque eo eum fefellit, ut, licet fere omnibus membris impoſuerit lapides, nihilominus vita excedere, iſtosque magno pretio emtos, (quibus poſt mortem liberi in domo dicuntur luſiſſe,) aliaque plura curioſa lætis relinquere hæredibus neceſſe habuerit.

CAPUT

CAPUT XXV.

DE
AURO COMMUNI ET FOLIATO.

§. 1.

AUrum nobilitate omnia antecellit metalla, in se omnium purissimum, maxime durabile, solidissimum, gravissimumque: plerumque flavum habet colorem, quanquam interdum quoque album reperiatur, facile pro argento à quocunque habendum, nisi gravitate, ductilitate aliisve qualitatibus auri propriis dignosceretur. Tale in Bohemia circa Pragam reperitur, quod doctus quidam Jesuita, *Balbinus*, in *Historia Bohemiæ Part.*1. *cap.*14. *pag.*40. descripsit; quemadmodum etiam Chymica arte auro communi flavus color adimi potest, illique de integro reddi.

§. 2.

Aurum autem vel vere purum & apyron invenitur, quale non solum in Guinea & alibi è terra interdum effoditur, sed copiose etiam in auriferis fluviis: Tago, Pactolo, Rhenoque sub arena invenitur, quod eum in finem constituti auri lotores quærunt, ac mediante mercurio sciunt eruere; qua de re vid. *Münsterus* in *Cosmographia*, *Georgius Agricola de Re Metallic. Erckerus in Libr. de arte probatoria pag.* 101. præsertim *Marquardus Freherus P.* 2. *Originum Palatinarum cap.*17. & *J.F. Spicilegium Antiquit. Palatinarum cis Rhenum:* Vel in mineris adhuc latet, quæ plerumque cæsiæ aut cineraceæ existunt, ut *Agricola Libr. V. de Re Metallic. pag.* 26. testatur, & quales à *Beslero* in *Gazophylacio fol.*1. delineatæ sunt. Nonnunquam etiam alterius sunt coloris, prout multum vel parum alterius cujusdam metalli, argenti, cuprique ac similis est admixtum, à quibus mercuriali amalgamatione, aqua forti, cæmentatione artisque modis aliis separatur, ut ex *Agricolæ*, *Cæsalpini* aliorumque scriptis apparet.

§. 3.

Aurum vere purum minusque vitiatum esse, vel lapide Lydio experimur, aut igne, & libra aquaria. Primus probandi modus aurifabris in usu est, qui aurum super lapide Lydio ad acus probatorias examinant, quarum præparatio in *Erckeri arte probatoria pag.* 123. docetur. Tantum vero aurifabri non sumunt operæ, sed frustulum à ducato, coronato, florenoque Rhenano abscindunt, ac ferruminatione quodque cupreo clavo adjungunt, ad cujus tenorem aurum solent probare. Altero utuntur monetarii, qui aurum vel per saturnum in catino, vel per ♁ depurgant, vel etiam per quartationem solent examinare, de quibus *Ettmüllerus* in *Colleg. Chym.* & *Comment. in Schrœd.* nec non *Borrichius* & *Erkerus in libris de arte probatoria* fusius agunt. Tertium vero per libram aquariam experimentum valde curiosum est, quod ab Archimede inventum in eo consistit: duo sumuntur auri frusta s. duæ monetæ aureæ, extra aquam idem pondus habentes, quibus in communibus lancibus, vel cum vitreo hydrometro, salinarum Factoribus usitato, sub aqua libratis, minus adulteratum frustum notabiliter præponderabit alterum, viliora metalla continens.

§. 4.

Verè purum minusque vitiatum inprimis auri textores & bractearii quærunt, quorum illi ex tertia grani parte, mediantibus formis suis, filum ducunt 134. pedum longitudine: isti vero ex auri uncia 1600. folia, quorum quodque 37. lineas quadratas contineat, cudere norunt, unde

AURUM FOLIATUM

quod Materialistæ quoque ac Pharmacopolæ divendunt, proficiscitur; à bracteariis inter membranas & intestina bovina, *Baudruche* Gallis vocata, latis malleis cusum, partim in majoribus, partim minoribus libellis venditur; unum Materialistæ AURUM FOLIATUM IN LIBRIS, alterum AURUM FOLIATUM IN LIBELLIS vocant, quale Sinenses in multo minoribus & fericis papyraceis libellis habent. Duas cujusque pharmacopolia habent species, AURUM sc. FOLIATUM FINUM, & AURUM FOLIATUM MISTUM, Zwisch-Gold, quod in altero latere albescens vix dimidiam caritatis alterutrius partem attingit, quoniam minus purum aurum est. Interea bractearii finum quoque in distinctas sortes dividunt, quatum tres vel quatuor habent: prima, eaque optima, politoribus inservit, qua ad gladios Damascenos utuntur: secunda ceteris hoplopœis est in usu, ad cataphractas aliaque arma inauranda: tertia bibliopegi libros inaurant: quartam Chymici & Pharmacopolæ medicamentis miscent, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues Part. III. Lib. I. cap.* 3. *p.* 3. commemorat.

§. 5.

Ex deciduis parvis auri foliati frustulis AURUM IN MUSCULIS (*Muschel-Gold*) præparatur, quando cum melle virgineo minutim tritum in parvas conchas distribuitur, quod aqua gummosa humectatum, vel ad inaurandam scripturam, vel ad picturam, potest usurpari, de quo vid. *Thom. Garzoni Theatrum omnium artium & opificiorum pag.* 1051.

§. 6.

Præterea in Materialium Museis habetur quoque

AURUM MUSICUM

quod præter nomen necquicquam cum auro commune habens, non tam ex isto metallo, quam ex stanno, bismutho, sulphure flavo similibusque præparatum, uti *Kunckelius* in *Appendice secundæ partis artis vitrariæ pag.* 95. descripsit. Ad vitrum aliasque res illuminandas, picturas, ad chartam quoque Turcicam multasque res aliâs usurpatur.

§. 7.

Similiter nulla re, præterquam solo colore, cum auro convenit

AURUM SOPHISTICUM,

ex viridis æris libra dimidia, tutiæ unciis quatuor, borracis & ⊖ unciis duabus, & drachmis duabus ☿♎ cum oleo olivarum impastatis, in fervente crucibulo, forti auxiliante igne, fundi solitum, quemadmodum *A. C. V. H.* in *Arte Chymica Naturæ Æmulâ fol.* 17. descripsit.

§. 8.

Quod ad qualitatem usumque auri attinet, ad vacuam crumenam verius panacæa est, quam varios corporis humani affectus, meaque sententia utilius aurum ex medicamentis, quam medicina ex auro comparatur. Et quamvis hucusque aurum foliatum non compositis solum permistum, sed ad pilulas quoque aliasque res inaurandas usurpatum fuerit, non tamen æque ægrotantis cor, ac divitum magnatumque superstitio inde roboratur, quum in hodiernum usque diem Medici non conveniant, num aurum foliatum in corpore nostro recludi, & ad vim aliquam exercendam trahi queat, qua de controversia *D. Hoffmannus* in *Clavi Schræder. p.* 200. præter ceteros videatur. Multo minus in auro potabili, tincturis auri, panacæis solaribus similibusque multum ponendum fiduciæ est, quorum effectus menstruo quam auro adscribes rectius. Inter omnia verò præparata quid præcipui habet

AURUM FULMINANS,

quod ex auro ♒ solutô per salem Tartar. ⊖ sive ⊖ⵅ præcipitatur, & præter vim fulminantem, ab auri sulphure nitroque aquæ Regiæ dependentem, à flatibus oriunda tormina & epilepsiam infantum discutit, partim etiam alvum movet, partim sudorem pellit, de quo *Schræderus* aliique legantur.

CAPUT XXVI.

DE

ARGENTO MINERISQUE ARGENTEIS.

§. 1.

AUro Argentum ductilitate ac pulchritudine proximè succedit, pondere licet ac colore cum isto minime conferendum, quum non flavum, sed albescens appareat. In omnibus ferè regionibus, præsertim etiam in Germaniâ, in Saxoniâ & alibi è fodinis eruitur, in majori vero copiâ ab Hispanis cum classe argentifera è Peru, & à Batavis ex aliis quoque Orbis terrarum partibus, Orientali æque ac Occidentali India affertur.

§. 2.

Argentum autem vel purum & apyron in argentifodinis deprehenditur, sive in forma capillorum argenteorum, fruticum & arbuscularum appareat, sive in magnis frustis, qualia olim Annæbergæ tanta inventa sunt magnitudine, ut Dux Albertus aliquo loco mensæ usus fuerit, ut *Münsterus in Cosmogr. Lib. I. c.* 9. perhibet. Vel etiam ex argenti mineris, postquam à Præfectis Docimasticis (*Wardeyne*) κατ' ἄργυρον (*auff Silber*) probatæ sunt, & cum pondere centenario (quod in capsulis secum vehunt) istarum quantitas fuit explorata, fusione prolicitur, quæ propterea discretæ in operasque redactæ funduntur, modôque diversô separantur, ut apud *Agricolam*, *Erckerum* aliosque videmus, à quibus etiam quædam minerarum argenti species, in specie dicta argentum rude plumbei coloris, *Glas-Ertz*, & argentum rude rubrum, *rothgülden Ertz*, describuntur, quarum illa multum sulphuris, hæc vero aliquid arsenici continet; quemadmodum ex commistione magnetis arsenicalis & lunæ vera minera argenti rubra, ex sulphure & luna vero naturalis minera vitrea per artem potest præparari, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schræder. pag.* 832. demonstravit.

§. 3.

Quùm verò fusum è mineris argentum plerumque alia adhuc metalla, inprimis cuprum, contineat, (id quod ope acus probatoriæ in lapide Lydio sistitur videndum) propterea que ad medicinam operasque alias sit ineptum, in catinô per ♄num sunt separanda, quem scimus omnia alia metalla devorare, aurum vero & argentum intacta relinquere: hocque

CUPELLATUM ARGENTUM

vocatum, ad trahenda fila, argentum foliatum, similiaque opera usurpatur, imprimis si post cupellationem ⊖ ulterius depuretur, tamdiu fusionem cum ⊖ continuando, donec hoc prorsus album & non amplius tinctum appareat.

§. 4.

ARGENTUM FOLIATUM

eôdem prorsus modô atque aurum foliatum præ-

præparatur, dum bractea argentea, igni sæpe indita, inter duo coria, in ejusmodi tenuia folia cuditur, in libellis postmodum divendenda; & quoniam hîc quoque multum scobis decidit, cum gummi ista teritur & impastatur, unde

ARGENTUM IN MUSCULIS,
(*Muschel-Silber*,)

scripturæ picturæque idoneum, oritur.

§. 5.

Vulgò ita dicto ARGENTO MUSICO nulla cum hoc metallo intercedit amicitia, quum ex stanno, bismutho & mercurio conficiatur, cujus descriptionem juxta ac usum, quem pictoribus præstat, vide sis in *Joh. Kunckelii Arte vitraria*, inprimis in *Appendice Libr.* 2. *Part.* 2. *pag.* 96.

§. 6.

Ceterum ex cupellato beneque depurgato argento præstantia quædam efficaciaque medicamenta componuntur, inter quæ

CRYSTALLI LUNARES

non postremum tenent locum, ex soluto in ♁⊕ vel ▽, postmodum facta abstractione ad debitam consistentiam redacto argento, exsurgentes, ex quibus aliquoties calcinatis, solutis, ac denuo coagulatis Clarissimus *Robertus à Boyle* Pilulas suas Lunares confecit, quas in *Appendice Tract. de Utilitate Philos. Experim. pag.* 361. ex istoque *Du Hamel Lib. de Affect. Corp. pag.* 395. descripsit. Ad purgandos hydropicos egregiè præstant, quod etiam crystallorum gr. ij. cum micâ panis, aut alio quocunque assumta, aquas p. n. fortissime evacuant, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 833. testatur.

§. 7.

Simili ferè modô notissimum istud corrosivum, Gallis *La Pierre infernale*, aliâs

LAPIS INFERNALIS

dici solitum, ex argento præparatur, quando sc. solutum in ♁⊕, inque crystallos redactum argentum in igne tamdiu liquari permittitur, donec in crucibulo instar olei fluat, quod deinde in calefactum ac intrinsecus illitum sebo conum fusorium infunditur, quo in isto materia instar lapidis indurescat. Bonus esse probatur, quando flavô & quasi ferreô præditus est colore, nec digitos nec chartam adurit, quando siccus est, nec facile in aëre fluens concidit, è contrariò verò adurit, simul atque vel parumper humectatur. Qui viridiusculus est, chartamque, cui involvitur, viridi maculâ inquinatam relinquit, meretur rejici, quoniam ex permistô argentô vel cuprô præparatus, qui facile aëri liberiori expositus fluit. Sunt, qui istum ex argento in fila ducto & è texturis argenteis exusto conficiunt, qui tamen non adeò durabilis est, quam qui ex argentô cupellato præparatur. Parva frusta, fortè digitum longa, quæ statim sicca fiunt solidaque, habentur optima. Nigrum colorem requirit *Pometus* in *Hist. Simpl. Part.* 3. *L. I. cap.* 10. *pag.* 7. Ceterum quantitate pisi cuti impositus, ad parandos fonticulos perutilis est; non minus putrem ac luxuriantem carnem in vulneribus exedit; ubi tamen cavendum, ut ne pars sana tangatur, hocque modo ægrotanti non necessarii dolores excitentur. Variæ quoque isto mediante figuræ marmori sive scribendo, sive pingendo possunt imprimi, ita ad interiora profundè penetrantes, ut extrinsecus appareant.

§. 8.

Ultimò etiam habetur

TINCTURA LUNÆ,

cœrulea plerumque vel viridiuscula, qui tamen color vel spiritui solventi sive menstruo, utpote ♁⊖ ♓, vel aliis adhuc permistis metallis, præsertim cupro, venit adscribendus, quo si prædita colore est, pro genuina minime habeatur, quum vere depurgatum, & ab omnibus aliis metallis intime liberatum argentum nullam tincturam, sed solutionem limpidam, instar aquæ suppeditet, ut *D. D. Bohnius* in *Dissert. Chymico-Phys. XIV. §.* 34. ostendit. In epilepsia, apoplexia universali & particulari, ceterisque capitis morbis ad XV. vel XVI. guttas usurpatur.

§. 9.

Additamenti locô, & ad delectandos curiosorum animos, paucis adhuc erit commemoranda

ARBOR PHILOSOPHICA,

ex argento quoque modô sequenti præparanda:

℞. Lunæ cupellatæ ℥ß.
▽ ℥j.

Solve, posteaque ℞. ▽ ℥ij. ☿viv. ʒj.
Solve similiter, quô factô binæ solutiones misceantur, & adde ☿viv. ℥iij.
▽ fontan. ℥viß.

quæ omnia vitro oblongo indita, reponantur in locum moderatæ temperiei, sic arbuscula accrescet, de qua certô aliquô additamento etiam aurea poma possunt suspendi, id quod visu perjucundum est. *Dn. Peikenkampius*, qui aliquot ante annos decessit, valdè curiosus Philosophus Experimentalis, *Marburgi Cattorum* integrum ista super re *Tractatum*, typis dignissimum, conscripsit: olim vero *Fabricius Bartholetus*, doctus Italus, in *Encyclopæd. Medica* perrara, istius etiam meminit: tandem verò *Dn. Kirchmayerus* integrum *de ista Tractatum* edidit.

CAPUT XXVII.

DE

CUPRO, ORICHALCO, VIRIDI ÆRIS ET SIMILIBUS.

§. 1.

INter metalla ignobiliora CUPRUM maximè ductile eſt, in igne diu candet, antequam in fluorem redigatur, ac poſt aurum argentumque valde ſe extendi & malleari patitur. In Europa, præſertim vero in Sueciâ Daniâque, copioſe invenitur, non minus in Germaniâ, ac inprimis in Haſſia noſtra prope Kleebergam, Braubacum & Franckenbergam non ſpernenda ejus effoditur quantitas.

§. 2.

Parum hujus metalli purum apyronque invenitur, niſi quod in quibusdam fodinis aliquid ejusdem eruatur, ſed plerumque ſaltem in parvis guttulis, vel foliis, mineræ adhærentibus, ut *Agricola Lib. VIII. de Foſſil. p.* 603. & *Wormius in Muſ. pag.* 125. teſtantur. Utplurimum è propriis ſuis mineris eruitur, in ductiles & facile liquabiles (qualis eſt æs rude *Kupffer-Glas-Ertz*) & duriores ſive difficulter fuſiles cupri mineras diſtinguendis. Binæ virides plerumque vel etiam cœruleas maculas & venas habent, excepto nigro ſciſſili lapide, qui in montibus Mansfeldenſibus & circa Islebiam inveniendus, flavas aureasque maculas, & à Natura eleganter impreſſas halecum aliorumve piſcium figuras repræſentat, cujus adumbratio in *Ulyſſ. Aldrovandi Muſ. Metall.* & quam maximè *Scheuchzeri Querela Piſcium* ſiſtitur videnda. Unde verò hæ piſcium imagines oriantur, & quæ vera iſtarum ſit origo? æque adhuc diſquiritur atque plantarum figura in ſciſſilibus iſtis lapidibus, qui in S. Andreæ valle, in Fodinis herbariis recens exſtructis Saxo-Gothanis, in Thuringiæ ſylvâ, & Præfecturâ Schwartzwald, reperiuntur, in quibus filix, polypodium, equiſetum ac ſimilia verè & affabre ſunt delineata, id quod in Anonymi interceptis literis *Part. 2. Faſcic. V. pag.* 431. & antea laudati *Dn. Scheuchzeri Herbario diluviano* ſiſtitur videndum. Num verò Dn. *Frider. Haynius* in *Muſeo Subterraneo*, quod dicitur meditari, iſtum expediturus ſit nodum, quemadmodum *Dn. D. Grimmius* in *Hiſtoricis ac Medicinalibus ſuis Relationibus cap. IV.* & *Dn. Kirchmayerus* in *Tract. de Arb. Philoſophica Ramoque Aureo Virgin. c.* 1. *§.* 3. de ipſo ſperant, dies docebit.

§. 3.

Quamprimùm iſtæ mineræ è terrâ eruuntur, antequam fuſione cuprum exinde præparetur, ab omnibus ſordibus depurgandæ, & ab ſuperfluo fœtenteque ſulphure toſtione liberandæ ſunt: quô factô funduntur, & cuprum formis infunditur. Hoc deinde iterum liquatum aliis in arena factis formis infunditur, in placentas & adhuc inæquales craſſas laminas redigendum. Quo verò reddatur malleabile, tertium liquatur, in alias placentas formandum, quæ XV. circiter digitos in diametro, & tres in craſſitie habent. Sub quibus fuſionibus Regulus in fundum ſecedit, è quô ſæpe auri quid lucrantur, ut è Mechanicorum, huic negotio deſtinatorum, ore hauſi. Ex iſtis vel integris, vel in quatuor partes diſſectis, in molis ærariis (cujusmodi duas Haſſiæ oppidum Alsſeldia habet) laminæ cupreæ cuduntur, ex quibus Ahenarii pedibus ſuis, pelle ovina munitis, ahena formant: Ærarii autem multa inſuper vaſa utenſiliaque inde componunt.

§. 4.

Aliâs cuprum à nonnullis in nigrum, rubrum flavumque dividitur. Duæ priores ſpecies haud aliter ab ſe invicem diſtinctæ ſunt, quàm quod nigrum rubro ſit impurius: alias utraque ductilia ſunt, & mallei ferunt verbera, quorum habitâ ratione vel *Æs Caldarium*, vel *Orichalcum* dicitur.

§. 5.

ÆS CALDARIUM (*Glocken-Speis*) nihil eſt aliud quam metallorum miſtura, in quâ cuprum & ſtannum primas tenent, ſive à Natura in terra ita miſceatur, ſive arte præparetur. Galli *la Bronce* vocant, ex iſtoque non ſolùm, ut noſtrates, campanas mortariaque componunt, ſed ſtatuas quoque ac monumenta fundunt, utpote Regios equos & ſimilia. Pariſiis *les Sols marqués* exinde cuduntur. Inde etiam oritur, quod

DIPHRYGES

vocant, quo nomine fex quaſi & recrementum æris caldarii venit. Olim pro medicina uſurpabatur, hodiè fere obſolevit, nullusque iſti in officinis relictus locus eſt. Quando clara aqua liquato æri caldario affunditur, ferreaque lamina canalibus quos tranſit, inſternitur, à fumo parva, rubellaque ac ſplendida accreſcunt granula,

FLORES ÆRIS

dicta, quorum *Hippocrates* aliique antiqui Medici ſæpe fecere mentionem. Si quando verò plus ſtanni permiſcetur cupro, nempe 12. circiter vel 25. libræ libris centum, miſtura ſimpliciter

METALLUM

vocatur, ex quô gladiorum manubria, cochlearia

learia similiaque componunt, ob elegantiam argenti faciem præ se ferentia.

§. 6.

Quod ad

ORICHALCUM (*Messing*)

attinet, quæritur, num naturaliter etiam in terra inveniatur? Clarissimus Jesuita *Kircherus* in *Mundo subterraneo pag.* 218. nonnunquam istud reperiri existimat, cujus possibilitatem nemo forte negabit; interim tamen certum est rarissimè id contingere, istudque plerumque artificiosa cupri lapidisque calaminaris mistione constitui, quando nempe cum quatuor partibus veteris cupri una pars dicti lapidis funditur, modo haud dissimili, atque ex sex partibus cupri, unaque Zinethi (*Zinck*) vulgo dictum flavum cuprum, s. *Principis metallum*, Printz-Metall, conficitur, cujus *D. Stahlius in Disput. de Metallurgia pag.* 73. meminit. Ex illo postmodum ita vocatum

CLINCANT (*Rausch-Gold*)

præparatur, quando nempe orichalcum in folia instar papyri cuditur, ac ita compingitur, quo in crassiori charta avehatur. Si quando vero tenuius cusum, in subtiliora tenuioraque foliola, auri foliati ad instar, redigitur, in libellos distribuenda, aurea metalli folia (*Metall-Gold-Blätter*) exinde resultant, *Or d' Allemagne* Gallis vocata, quoniam metallum Augustæ Vindelicorum magna copia præparatur, propertereaque à nonnullis Augustana dicitur, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues p.* 29. commemorat. Quod inter malleandum decidit, in pulverem teritur, vel ita vendendum, vel in vilius aurum in musculis redigendum: pictoribus, rebusque aliis superinducendis conducit. Ex Orichalco quoque PURPURINA à Venetis præparatur, ad inauranda carpenta olim usurpatum. Similiter AVANTURINA Gemmariorum & Vitriariorum ex Orichalco constat, de quo *vid.* prædictum *Pometum loc. cit.* Non minus filum aureum dictum, fila s. fides instrumentorum, cavum laminatumque aurum & similia, ex Orichalco, dicuntur, quemadmodum ex ipso cupro cupreum filum trahitur, quæ iis, qui auro nere, acuque pingere solent, sunt in usu.

§. 7.

Sub præparatione fusioneque Orichalci quadrangulis ferreis perticis, crucibulum operientibus, ac forcipibus operariorum levis albidusque pulvis adhærescit, qui nihil est aliud quam officinarum

POMPHOLIX, (*vveisser Galmey,*)

alias quoque NIHIL ALBUM vocatus, quod *Schrœderus* ejusque Interpretes *Hoffmannus* & *Ettmüllerus* pro tutia genuinâ veterum s. cadmia capnite habent, quæ causa est, quamobrem ista duo simplicia sæpe confundantur. Hodie inter istud medicamentum tutiamque officinarum multum est discriminis, dum hæc nihil aliud est, quam cadmia factitia, à metallo & ære caldario proveniens: illud vero Orichalci progenies. Ceterum Pompholix eleganter alba sit, levis, pura teneraque, qualis è Batavia venit, ubi præparatur purissima. In cancro aliisque ulceribus externis, variis quoque oculorum affectibus utilis est. Fusor quidam ærarius Gallico Materialistæ *M. Pometo* narravit, istam à se tanquam medicamentum antefebrifugum peti, ac cum vino assumi: quum vero valde violenta istius operatio sit, non immerito monet, ut in ejus usu simus cauti. *vid.* ejus *Histor. Simplicium Lib. III. Part. I. cap.* 49. *pag.* 29.

§. 8.

Aliud adhuc & priori valdè simile simplex habetur,

SPODIUM GRÆCORUM (*Grauer-Nicht*)

vocatum, ab isto in eo saltem distinctum, quod antecedens superius, hoc vero propter gravitatem suam fundo crucibuli dicatur adhærere; pro varietate colorum in cinereum, flavum, nigrum & viride dividitur ab *Agricola*, ut in *Dn. D. Hoffmanni Clav. Schrœd. pag.* 331. licet videre. Cum priori easdem habet vires.

§. 9.

TUTIA ALEXANDRINA OFFICINARUM

nulla ratione ab Orichalco ducit originem, quæ nonnullorum est opinio, sed à metallo æreque caldario, dum istorum durante fluxu ac fusione, ut priora ab orichalco, vapor s. fumus supra ligneo axi, quem eum in finem fusores ærarii crucibulo insternunt, adhæret, istumque corticis ad instar circumdat, intrinsecus lævis, extrinsecus asperi ad instar chagrinæ, vel segreini corii apparentis, id quod in omnibus tutiæ frustis videtur. Alias quoque CADMIA FACTITIA dicitur, & prout extrinsecus vel uvæ, vel conchæ, aut alii cuidam rei similis est, CADMIA BOTRITIS, OSTRACITIS, vel PLACITIS nominatur, quarum prima optimaque in medio, altera inferius, tertia in suprema fornacis parte perhibetur colligi. Cæterum ea tutia habetur optima, quæ ex elegantibus crassisque crustis constat, quæ intrinsecus pallide flavescit, extrinsecus murino colore præditis granulis ornatur, nec facile friabilis est, nec multis exiguis frustulis, multo minus aliis sordibus est interstincta. Quæ Aurelia venit, celeberrima est. In externis saltem ulceribus, præsertim oculorum morbis usurpatur, quo in casu tamen ipsam decet esse optime præparatam.

§. 10.

Inter ista vero, quæ ex ipso cupro præparantur, primo

ÆS USTUM

commemorandum, ope sulphuris ita præparandum

randum: nempe ex cupri parvis frustulis sulphureque (cui tantillum salis marini addendum) in pyramide fit stratum super stratum, forti carbonum igni imponendum, combusto omni sulphure, eximitur cuprum, quod extrinsecus cæsium instar ferri, intrinsecus vero rubicunde splendens, totumque friabile apparebit. Si probatum bonumque velit haberi, mediocris opottet esse crassitiei, & præter colorem modo dictum, rubrum apparere instar cinnabaris, si frustum frusto affricatur; quod tamen non adeo observatur, nisi addatur aliquid salis. Quod hucusque Batavorum arcanum fuit, qui longo temporis spatio melius æs ustum vendiderunt, quam Galli. Ad mundanda vulnera externe laudatur; nonnulli istud nonies ignescere, totiesque in oleo lini curant extingui, quod postea pulveratum putridam ulcerum carnem creditur exedere. Hoc ita præparatum æs ustum etiam *Croci* ♀ venit nomine.

§. 11.

Deinde etiam

VIRIDE ÆRIS (*der Grünspahn*)

s. ÆRUGO suum à cupro habet ortum, sive à Natura in terra generetur, sive certis artis legibus præparetur. Ærugo naturalis per quidem rara est, nonnunquam tamen in cupri mineris invenitur, estque viridiuscula marcasita, iis scoriis haud dissimilis, quæ similiter in cupri fodinis se dant inveniendas. Ærugo autem factitia ex metallicis massis è cœruleo viridibus constat, quæ è Gallia & speciatim è Monte Pessulano locisque aliis, in vesicis ac cutibus advectæ, vel sub forma pulveris crassioris, vel in placentis, XXV. circiter librarum pondere, divenduntur. Periculosa & aromatariis sæpe nociva merx est, quam non humidam solum & cum aliis rebus permistam, sed cutes quoque, quibus involvitur, eodem atque æruginem pretio emere necesse habent, nam tertiæ fere partis faciunt naufragium, dum placenta, quæ humida mollisque XXV. librarum pondus habuit, & XX. circiter albis constitit, sicca levisque facta, XXVIII. albis est æstimanda. Consultius igitur foret, si optima siccaque curetur advehenda, licet pluris emenda sit.

§. 12.

De ejus præparatione diversæ Doctorum sunt opiniones, sicut istam ob rem olim magna *Tackenium* inter & *Zvvelferum* lis viguit. Ille cum *Boyleo* existimabat, è cupri laminis & vinaceis fieri S.S.S. harumque salsas partes erodere cuprum, rodendoque in ejusmodi transmutare substantiam: quamobrem ⏜ æruginis ipsi nihil esse aliud videbatur, quam acetum dest. fortissimum. Iste contra defendere non dubitavit, isti S.S.S. aliquid aceti, ⊡æ, imo & ⊖ ac ○ superaddi, istumque ⏜ ⊕ plus habere reconditum, qua de controversia lege, sîs, *Zvvelf. Apolog. contra Tackenium pag.* 203. E contrario *Pometus*, oculatus æruginis præparatæ testis, affirmat, non acetum, sed optimum Provinciæ Languedoci vinum sumi, simulque narrat, istius præparationem difficilem esse valdeque intricatam, cujus descriptionem editione secunda *de l'Histiore des Drogues Part.* 3. *Lib.* 1. *cap.* 52. *p.* 31. promisit communicandam.

§. 13.

Bona probaque habetur dura, sicca, vereque viridis, paucis albis maculis frustisque notata. A nobis (verba sunt Norimbergensis Materialistæ, *Joh. Jac. Marxii, in Mater. Museo Germanico pag.* 31.) sæpe quidem probata, nunquam ingenua inventa est. Magna ejus copia ab infectoribus, pellionibus pileonibusque, fabris & pictoribus insumitur, nonnunquam etiam in Chymia ac Medicina ejus obtinet usus, quoniam ⏜ ⊕, ⏜ asthmat. *D. Mich.* Ens ♀ *Helmontii* aliaque exinde præparantur, de quibus *Ettmüllerus, Boyleus* aliique pluribus agunt. Quamobrem vero

CRYSTALLI ÆRIS (*Grünspahn-Blumen*)

à fabris ac pictoribus ærugo destillata vocentur, non video, dum nulla destillatione, sed vulgari modo à Pharmacopolis crystallisantur, quando nempe ærugo in ⋇ soluta filtratur, & abstractione in cella in crystallos accrescit. Interea illæ crystalli, quæ ex Batavia & Lugduno veniunt, multum elegantiores sunt, quod eo modo, ut saccharum candum, certis baculis accrescunt, istique etiam, excepto colore, prorsus similes apparent. Crystallos magnas, clarasque ac pellucidas, bene exsiccatas ac nullo ligno decet esse permistas. Alii cuprum in ⏜ ⊖ solvi, evaporare ac in crystallos ire curant, unde nihil aliud quam ⊖l. ♀ existit. Priores crystalli à pictoribus ad picturam Miniatoriam, & in Medicina ad ulcera, à putrida carne defendenda, usurpantur.

§. 14.

Num VIRIDE MONTANUM,

(*Berg-grün, Stein-grün, Schieffer-grün*)

Chrysocolla alias vocatum, huc quoque referri debeat, & quæ nonnullorum est opinio, ex cupro componatur, incertum est. Plurimi Materialistarum pro naturali lapidosaque terra habent, unde etiam ab aliis TERRA VIRIDIS vocatur. Viridiusculus, ex parvis, arenæ similibus granulis constans pulvis est, in Hungariæ montibus, à Presburgo usque in Poloniam protensis, reperiundus. Pretiosa merx est, cujus distinctæ sortes: fina, media & vulgaris habentur. Optimum viride montanum siccum sit, eleganter viride & granulatum, quo naturale ab artificioso, ex ærugine & cerussa facto, potest distingui. In pictura ad colorem herbidum usurpatur.

CAPUT XXVIII.
DE
STANNO ANGLICO, FOLIATO ET SIMILIBUS.

§. 1.

STANNUM molle, facilè fusile, & album metallum, præter copiosas sulphureas partes, aliquid etiam in se continere ☿ii videtur, dum instar Mercurii vermes aliaque insecta enecat, ac pelles quoque à tineis blattisque defendit. Maximam partem ex Angliâ advehitur, quanquam etiam in Germaniâ locisque aliis, sed minori bonitate, quantitateque reperiatur.

§. 2.

In fodinis duplex invenitur, vel perfectum sive apyron, vel in ♃is mineris. Illud in canalibus aquarum, quibus arenæ adinstar adhæret, reperitur, quod *Boyleus* in *Transf. Phil. Angl.* 29. ♃ granulatum vocat: vel in integris frustis & & massis, cujus *Matthesius Sarept. conc.* 9. meminit, & ex figurâ *Besleri in Gazophylac.* apparet. Hoc vel ex albis metallicis fluoribus fusione præparatur, vel ex lapidibus Jovialibus, quos mineras ♃is (*Zvvitter und Zinngraupen*) vocant, prolicitur, de quibus *Agricola*, *Matthesius*, & *Corpus Juris Metallicum pag.* 25. possunt legi.

§. 3.

Omni alii stanno bonitate præfertur Anglicum, cujus tamen iterum diversa habentur genera, inter quæ purum putum, ut ex stanni fodinis fertur, à Gallis *l'etain plane*, sive stannum planum, vocatum æstimatur optimum. Post illud stannum tinniens ponendum, cui tamen bismuthum, zinethum (*Zinck*,) cuprum ac similia sunt permista, sonum isti conciliantia. Tandem vulgare viliusque stannum restat, cui aliquid plumbi permiscetur, de quo *Pometus* in *Histor. Simpl.* videndus; ubi etiam explorandæ bonitatis experimenta habentur, inter quæ vulgarius est, ut diversa stanni genera in tot distinctos redigantur globos, quorum levissimus optimum stannum detegat. Stannarii dentibus probant, aliquemne fragorem edat, an nullum. Germaniæ stannum plerumque ex eo dicitur constare, quod ad superinducendas bracteas est ineptum. v. *l. c.*

§. 4.

Ex primis optimisque speciebus

STANNUM FOLIATUM, s. STANNIOLUM,

cuditur, in parvis capsulis vendendum, quarum quævis Grossum, sive duodecim foliorum dodecades, continet. Non album solum habetur, sed etiam coloratum, *stannum foliatum coloratum* dictum: quod vel rubri, vel flavi, nigrique aut alterius est coloris. Optimum stanniolum est, quod compressa, glabra beneque convoluta habet folia. Ad faces cereas in Promotionibus Doctorum, insignia funerum illustrium, exornanda ædificia & tecta, resque alias usurpatur.

§. 5.

Huc etiam pertinent

CINERES ♃, s. JOVIS,

qui nihil aliud sunt, quam cinereus ex calcinato stanno constans pulvis, quo Porcellanarii figuli, atque vitrorum Samiatores ad poliendum utuntur. Inprimis ad metallica vitra caustica depurganda poliendaque sunt idonei. Diutius calcinati, donec albescant, in pulverem abeunt, quem nonnulli Cerussam ♃, alii Bezoardicum ♃ale vocant: qui tamen nihil aliud est, quam Gallorum *Blanc d'Espagne*, sive Hispanicum Album, quo ad dealbandam faciem abutuntur.

§. 6.

Quod metallum cum subtili arena & Soude d'Alican ustione in vitrum redactum, diversisque metallis tinctum, varium opus encaustum, Gallis

EMAIL,

German. *Schmeltz-Glas*, *Schmeltzvverck*,

suppeditat, nonnullis Materialistis temere SMECTIS vocatum, quod in parvis variisque characteribus notatis placentis Venetiis Bataviaque venit, quas inter album reliquorum coloratorum quasi mater est, & non solum à Porcellanariis, sed à Gemmariis quoque & Aurifabris, qui omnium optime id probare norunt, ad incrustationes & opera encausta (*zum veramuliren*) emitur. Cœruleum vitrum encaustum cupro & vitriolo cyprio tingitur: Carneum per *Periguer:* Flavum limaturæ pulvere coloratur. Viridi acuum limatura & orichalco dant colorem. Allis alia colorem inducunt metalla, qua de re vid. *Pometus loc. cit. pag.* 27. & *Kunckelius in Arte vitr. P.* 2. *Lib.* 2. *pag.* 93.

§. 7.

Inter medicamenta ex Jove præparata

ANTIHECTICUM POTERII

est usitatissimum, quod vel ex Regulo ♁ Joviali cum tribus nitri partibus detonando, vel ex nudo ♁ & stanno Anglico, igne in scorias redigendis, postmodum similiter cum ⦶ flagratione strepituque calcinandis, præparatur, de quo vid. *Dan. Ludovici* in *Pharm. Mod. Sec. applicanda pag.* 355. Non in hectica solum, sed in aliis quoque febribus ardentibus, variolis similibusque usurpatur.

§. 8.

Quidam ſtannum cum ☊ ⊖X vel ⊕ ſublimant, quo ſaltem

FLORES ♃

acquirunt, ex quibus poſtmodum

MAGISTERIUM ♃

præcipitant, ad colorem mendacem uſurpandum; cui intentioni ultimo etiam

SAL JOVIS

famulatur, ex ipſo ſtanno, ante ad ſummum gradum calcinato, ope acerrimi aceti deſtillati extractus, qui eleganter albus, ſiccus, levis & in parvis aculeis exiſtens, cenſetur ingenuus. Pomata aliaque unguenta ingreditur, & ad impetiginem eſt utilis.

CAPUT XXIX.

DE

MINERIS SATURNI, PLUMBAGINE ET PLUMBO VULGARI, MINIO, CERUSSA, LITHARGYRIO ET SIMILIBUS.

§. 1.

PLUMBUM omnium metallorum mollisſimum eſt, & maxime fuſile, ſecundum aurum quoque graviſſimum. Quas proprietates multitudini partium ☿ialium, quibus præ cæteris præditum eſt, refert acceptas. Hinc inde purum putum ſ. apyron æque ac ſuis in mineris invenitur; illud vel durum eſſe ſolet, ut plumbum Polonicum, vel paulo mollius, ut Germanicum.

§. 2.

Non minus etiam plumbi mineræ in molliores durioresque diſtinguuntur. Illæ colore iterum diſtinctæ ſunt, cujus reſpectu in albam, rubram flavamque dividuntur, quarum ultimam nonnulli *Bley-Schvveiſ* vocant. Optima iſtarum eſt ſplendens minera, Latinis Galena & lapis plumbarius, Germanis autem *Glantz-Ertz* dicta, qua figuli ad incruſtanda fictilia utuntur, ab antiquis Latinis GALENA, & PLUMBUM MINERALE, à Gallis ALQUIFOUX nominatur. Valde ponderoſa minera eſt, quæ teri ſe facile, difficulter vero ſe fundi patitur. In diverſæ magnitudinis fruſtis illam è fodinis eruunt, quæ partim pura putaque, partim etiam ſabulo lapidibusque ſunt permiſta, quæque diffracta antimonii adinſtar ſplendent, ac colore etiam ſunt pallide nigra. Non quidem tanto periculo vendenda merx eſt, in ejus tamen venditione Materialiſtæ hac ſe cautione muniunt, ut omnia fruſta à figulis diffringi, poſteaque ſchedulam, animi iſtis contenti teſtem, ſibi dari curent, quo omnem vocandi in jus occaſionem præcidant, quam figuli alias facile arriperent, ſi forte ejusmodi invenirent fruſta permiſta, quæ fictilia, incruſtandaque vaſa poſſent corrumpere. Cæterum fruſta majora, eaque ponderoſa & tactu pinguia quaſi teneraque deprehenſa, ſquamas etiam pulchre ſplendentes habentia, quæve ſimilitudine biſmuthum fere exprimunt, cenſentur optima. Quæ contra fruſta multum ſabuli lapidoſique continent, ac multa duraque plumbi minera ſunt permiſta, nec quicquam proſunt. Dura vero & ſabuloſa plumbi minera plerumque non adeo gravis eſt, atque priores, ſed multo durior, diffracta quoque murina apparet, & valde dure granulata. Bonitate igitur longe inferior eſt reliquis, quam figuli inſtar incendii vitant, tanquam rem operis ſuis nocivam.

§. 3.

His plumbi mineris etiam annumeranda venit

PLUMBAGO (*Waſſer-Bley*)

vocata, & CERUSSA NIGRA, ab Exteris CRAYON & POTELOT: nihil aliud eſt, quam lapis Molybdites, à *Cæſalpino* optime deſcriptus. Veteres PLUMBUM MARINUM nominarunt, quod ex fundo maris putarunt erui. Enimvero quotidiana experientia teſtatur aliud, dum hinc inde in fodinis reperiunda rectius pro plumbi habetur minera, quam exteri, præſertim Itali, crudam à Germanis emunt, nobisque iterum divendunt in ceruſſam delineantem aptatam. Utraque duplex eſt, fina & vulgaris. Fina ſ. electa levis, nigra & quaſi inargentata, ſplendens, compreſſa, non granulata, in mediocribus fruſtis, ſed tamen longa, tenera, facileque ſciſſilis, ac propterea nec dura neque nimis mollis ſit; iſta enim plumbago, ex qua longiſſimus ſtylus delineans poteſt ſcindi, omnium maximi æſtimatur, ejusque pretium pro mercatoris intenditur beneplacito, quoniam ab architecturæ militaris civilisque magiſtris ac pictoribus valde quæritur: plerumque ex Anglia venit. Vulgarem contra Batavi in alias regiones transmittunt, quam Norimbergenſes omni ſtudio per artem imitantur, quanquam, ingenue confitente Norimbergenſium Materialiſta *Marxio pag.* 78. *Mater. Muſei*, fundamentum iſtos adhuc deſtituat, & ſaltem ad terendas pulchras tabulas uſurpetur. Ahenarii terendo antiqua ferramenta expoliunt, quo pro novis poſſint diven-

divendi; quem tamen dolum digiti facile detegunt, qui illorum attactu tinguntur; vel etiam aqua super illa fluere permittitur, quæ plumbaginem continuo detergit; dum nihil fere hoc metallo citius aquam recipit. Optima est, quæ in integris adhuc frustis consistit, nec ullas scorias, nec lapides, nec alias quascunque sordes continet, quando diffringitur. Ceterum nulla refert, durane an tenera sit, granaque crassa habeat an parva. Ejus etiam pulvis habetur, qui tamen ab indigenis honestisque hominibus emendus, aliarum quippe admistione rerum facile adulterandus. In Medicina, ut reliqua Saturnina, in externis saltem manantibus ulceribus, erysipelate & gangræna usurpatur, de quo vid. *Hoffmannus in Clav. Schrœd. pag.* 243.

§. 4.

Ex his supra descriptis plumbi mineris, præsertim prioribus, ipsum plumbum fusione præparatur, quod vel repetita despumatione, vel sapone aliaque pinguedine depurgatum, certis formis infunditur, in plumbi massas & canalibus aptum plumbum diversæ magnitudinis gravitatis redigendum, quod tunc pluris æstimatur, quando scissile, eleganter album ac splendens est. Spuma vero, ab illis, qui plumbum præparant ac depurgant, vel sclopetorum globulos aliaque exinde conficiunt, Materialistis transmissa, sub nomine cinerum Saturni, vel spumæ plumbi figulis divenditur.

§. 5.

Supra dicta plumbi minera *Glantz* pulverata, fortique igne calcinata, primum evadit OCHRA PLUMBARIA FACTITIA, s. *Bley-gelb*, qui pictorum color est; deinde vero continuata ustione exsurgit

MINIUM (*Menning*,)

quod alii hucusque ex ipso plumbo peculiari methodo putarunt confectum, quum tamen exigunm & facile ferendum pretium aliud potuisset docere, id quod potius fidem facit, minium non æque ex fuso plumbo, quam ejus minera esse exustum, præsertim quum plumbum etiam in fortissimo igne non æque rubescat, ac plumbi minera, ut *Pometus* in *Hist. Simplic. Gen. Part.* 1. *cap.* 71. *pag.* 43. pluribus ostendit. Nullo in loco Germaniæ pulchrius teneriusque quàm Norimbergæ præparatur, ac duæ tantum in S. Romano Imperio perhibentur esse officinæ, ut *Marxius* in *Mat. Museo pag.* 130. memorat. Equidem in Anglia quoque copiosè præparatur, in Galliam aliasque Regiones avehendum, sed valde crassum est. Optimum Minium colore est saturatum, & quoad ejus fieri potest, purum, maximam partem pulveratum. Probe etiam attendendum, ne lotum sit, id quod ex albescente colore, minoribusque massis apparet. Sortes igitur accuratè dignoscendæ ac distinguendæ sunt, quarum finam Materialistæ habent, mediocrem ac interdum vilissimam. Omnes à pictoribus figulisque ad incrustationem rubram usurpantur. In Medicinâ verò aliquot unguenta & emplastra exinde præparantur, inprimis Emplastrum de Minio & magni habitum emplastrum Norimbergense, ex Minio, oleo rosarum & camphora constans.

§. 6.

Ex ipso plumbo primum fit pulvis plumbi, non vulgari officinarum modo præparandus, in quibus plumbum minutim limatum mortario inditur minutissime contundendum: quin potius in fictili aut ferreo vase solvi & liquari, istique minutim contusos carbones misceri, ac postmodum denuo ablui curandum. Hoc modo vel centenarium plumbi pondus citius in pulverem redigitur, quam una uncia in mortario. Non adeo in usu est, præterquam quod figulorum incrustationi conducat. vid. *Pometus l. c.*

§. 7.

Facilius vero plumbum ustum pulveratur, qui pulvis

PLUMBUM USTUM

in officinis dicitur. Quem in finem tenues plumbi laminas sumunt, ex quibus cum sulphure communi in olla faciunt S. S. S. quod exustum puniceus evadit pulvis, sæpe abluendus probeque siccandus. Exsiccantia unguenta & emplastra interdum ingreditur.

§. 8.

Deinde etiam

PLUMBUM FOLIATUM ALBUM
(*Schiefer-vveis*)

ex fuso plumbo præparatur, quod scilicet in tenuia cuditur folia, ita deinde, ut ne unum alterum attingat, convolvenda, ac in olla, in qua bonum acetum sit, parvis baculis imponenda, quæ tandem cum repleta ac bene operta olla, in fimi acervo condita, triginta dierum spatio custodiuntur, quo elapso tempore olla eximitur, in qua ab aceto ita exesum corrosumque apparebit plumbum, ut prorsus sit friabile, totumque albescat. Simul ac exemta hoc modo præparata folia sunt, in frusta discerpuntur in aëre siccanda. Ista decet esse eleganter tenera, externe interneque candida, ac frustis constare selectis: dedecet contra nigris segmentis, præsertim quibuscunque exiguis sordibus, defœdari. Usus vero pictoribus ac parietum dealbatoribus, qui cum oleo vel aqua ex ejusmodi plumbo faciunt colorem, præcipue notus est.

§. 9.

Quod modo jam dicto præparatum plumbum foliatum s. scissile, si vel in mortario, vel aptata mola contusum, cum aqua in massam, & certis in formis in parvas placentas vel conos redactum, exsiccatur,

CERUSSA sive *Bleyvveiß*

dicitur. Plerumque quidem in cœrulea charta è

ra è Batavia Angliaque venit, optima tamen ingenuaque Venetiis fertur, Veneta propterea vocata, dum Veneti fere primi fuerunt istius mercaturæ auctores. Interea tamen, quoniam hæc ultima ob insigne pretium perrara est, nec facile habetur, Materialistæ communiter Batavorum cerussam divendunt, quam pictores æque fere amant atque Venetorum, licet cum oleo vel aqua subacta albedinis non adeo tenax sit, quoniam permultum cretæ continet. E contrario Veneta cerussa, alterius cujuscunque rei prorsus expers, colorem suppeditat durantem. Qui igitur aliquod ex cerussa medicamentum, ut saccharum ♄ aut simile præparaturi sunt, nullam, præterquam Venetam, sumant, aut loco præparatæ cerussæ crudam molaque tritam, eamque à conscientiosis & nobis notis hominibus emtam, quum & ista multifariam possit adulterari. Batavi saltem id, quod è cerussa in frusta diffringenda sub pulveris farinæque facie decidit, ad conficiendam suam cerussam recipiunt, quod cum non sufficiat aut valeat ad eam præparandam quantitatem, quæ hinc inde consumitur, aliquam cretæ albescentis speciem isti perhibentur miscere. Anglica vilior æstimatur, quoniam plus admistum cretæ est, id quod *Pometi*, Gallici Materialistæ, de utraque judicium est, in *Histoire des Drogues Part.* 3. *Lib.* 1. *cap.* 73. *pag.* 45. Bonæ esse notæ judicatur, quando intense alba, tenera, dura tamen vereque sicca nec scissilis est; quæ enim facile discedit, aut aliis inquinata sordibus est, abjiciatur, quoniam non sufficienter exsiccata fuit, antequam convasaretur. Nunc in Gallia quoque ac Norimbergæ præparatur, teste *Marxio in Mater. Mus. pag.* 78. Cæterum non pictoribus solùm ac parietum dealbatoribus, sed Medicis qnoque, Pharmacopolis ac Chirurgis ad varia exsiccantia sanantiaque unguenta & emplastra v. g. ungu. camph. alb. empl. album coctum, de ranis c. & sine ☿ &c. valde conducit atque usitata est.

§. 10.

Ex hac cerussa existit

SANDIX,

qui ruber pulvis nihilque aliud est, quam calcinata cerussa, & colore usuque cum minio valde convenit; quæ fortasse causa est, quamobrem quidam existimaverint minium per calcinationem è cerussa præparari, qui tamen à verò multum absunt, dum cerussa è Batavia, minium verò ex Anglia venit, hocque illa semper est vilius; quamobrem etiam sandix rari usus est, quia minium, minoris emendum, idem præstat, quod ab illo speratur.

§. 11.

Quando verò cerussa minus fortiter in igne calcinatur, sed blande saltem torretur, aliqui alii ab illa proficiscuntur colores, vulgò

MASSICOTS s. MASTICHOTS

vocati, ut *Pometus l. c.* narrat; quanquam *Kunckelius Part.* 2. *Artis vitriariæ pag.* 53. alias descriptiones è cineribus ♃, Soda similibusque constantes, in lucem ediderit. Batavi tres vel quatuor fere sortes transmittunt, vulgarem, mediam & finam, easque colore distinctas, prout parum vel multum ignis sustinuerunt. Si quando cerussa vel stanni calx parumper saltem in igne relinquitur, aliquantum flavescit, albumque Massicot vocatur: quæ diutius in isto relicta, vere flava, flavumque Massicot evadit: Sin augetur ignis gradus, aureum acquirit colorem, unde etiam nomen obtinet. Hac methodo quarta Massicoti species posset haberi, si cerussa tamdiu in igne torqueretur, donec rubescat, qui tamen color nihil esset aliud, quam supradictus sandix, sive vulgare vermillon. Cæterum omnes Massicotos colores oportet esse graves, ex tenero tamen pulvere constantes, colore saturatos, prout species aut sors requirit; picturæ famulantur.

§. 12.

Ultimò ex Saturno quoque originem habet

LITHARGYRIUM, (*Silberglette,*)

quod nihil aliud est, quam plumbum in scorias calcinatum, ex similibus frustis foliisque, instar plnmbi scissilis albi, constans, iisdemque rubellis & friabilibus. Vel à natura præparatum è terra eruitur, quod tamen perrarum & fere ignotum est: vel igne præparatur, quando aurum aut argentum plumbo solet depurgari. Dantisco, è Sueciaque & Dania venit, & fortasse etiam in Germania conficitur; unde *Pometus* in *Histoire des Drogues Part.* 3. *Lib.* 1. *cap.* 77. *pag.* 47. colligit Lithargyrium, à Materialistis vendi solitum, potius à plumbo in depuratione cupri usitato oriri, quùm aurifabri generatum in purificatione auri argentique lithargyrium raro aut nunquam divendant, sed de integro fusione in plumbum redigant, quo posthac denuo in ejusmodi laboribus utuntur, atque hac etiam ratione illud, quod fortè ex auro argentoque relictum fuit, recuperant. Quamobrem duæ istæ species LITHARGYRIUM AUREUM & ARGENTEUM non eam denominationis sustinent rationem, quasi hoc in purificatione argenti, illud in purificando auro fuerit usurpatum, quæ multorum adhuc opinio fuit, sed quoniam prius flavum, posterius albescens apparet: qui colores ab igne proficiscuntur, dum istud ipsum lithargyrium, quod primum albescens est, aut pallide flavescit, diuturniore fortioreque ignis examine aureum redditur, aut rubellum. Inde est, quamobrem alii istud ex solo plumbo sciant præparare, quocum easdem habet qualitates. Optimum colore saturatum est, ac Dantiscanum Anglico plerumque habetur melius. Parva tenuiaque frusta crassioribus sunt meliora, quod magis calcinata vivaciorem habent colorem, faciliusque solvi se patiuntur. Alias multis rebus, non Medicorum solum exsiccantibus ac refrigerantibus unguentis emplastrisque, sed figulo-

figulorum quoque incrustationi, pictorumque vernici conducit, & ab infectoribus, pellionibus similibusque usurpatur. Quando vero œnopolæ istud ad edulcorandum vinum acidum adhibent, valde perniciosus est abusus, quoniam aliquid corrosivi ac virulenti fovet, quemadmodum non solum *Samuel Stockhusius* in *Tract. de Lithargyrii fumo noxio*, hujusque *Appendice de Cato montano, von der Berg-Katz*, egregiè ostendit, sed etiam paucos ante annos flebilis experientia in Ducatu Würtenbergensi comprobavit, in quem edulcorata lithargyrio vina arthriticam colicam aliosque periculosos morbos induxerunt, ut in diversis tum in lucem editis Germanicis scriptis, in specie autem in *Dissert.* nostra *de Novellarum publicarum usu in rebus Physico-Medicis*, ac in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec.* 3. *Ann.* 4. *Obs.* 30. *pag.* 77. *seqq.* pluribus potest legi.

§. 13.

Quod tandem ad alia è Saturno Chymicè præparata medicamenta attinet, (quorum aliqua nonnunquam etiam Materialistæ divendunt,) SACCHARUM SATURNI maxime notum est, quod vel ex minio, vel ex plumbo sciffili & cerussa per repetitam solutionem coagulationemque cum aceto destillato præparatur. Num verò salsæ istæ crystalli à saturno, an ab aceto oriantur, de eo contentionis serra inter Doctores reciprocatur, ut apud *Hoffmannum in Clav. Schrœd. pag.* 245. fusius legitur. Optimum vere dulce, eleganter album, leveque ac in minoribus crystallis est, aquam plantaginis prorsus albam reddentibus. Interne externeque egregie refrigerat. Materialistæ & crystallisatum habent & pulveratum, quod ultimum vilius est. In cella vel sponte sua, vel etiam in oleo terebinthinæ solutum, evadit BALSAMUM SATURNI, calida ulcera vulneraque tuto sanans. In aquæ & aceti vini destillati partibus æqualibus solutum, loco lactis virginis & ad curandos faciei varos potest usurpari, si istius solutionis aliquot guttæ instillantur aquæ, lavandæ faciei destinatæ. Ex illo quoque MAGISTERIUM SATURNI potest præcipitari, quando ♁♀ per deliq. instillatur, id quod eundem præstat effectum. Notandum tamen, istud magisterium, licet albo præditum colore sit, instar aliorum metallicæ prosapiæ pulverum alborum, cutem non albam, sed nigram reddere, siccumque propterea non esse usurpandum. De reliquis vid. *Schrœderum* atque *Ettmüllerum*.

CAPUT XXX.

DE

FERRO, CHALYBE, LAMINA ET MEDICAMENTIS MARTIALIBUS.

§. 1.

FERRUM valdè durum, crudumque ac difficulter liquabile metallum est, quod tamen tractari se patitur. In diversis regionibus præsertim verò in Suecia & Germania copiose invenitur, & non solum è minera excoquitur, sed sua etiam spontè nonnunquam in terra fluit, atque è ferri fodinis purum vel granulorum excoctorum forma, vel instar massæ aut integrorum frustorum eruitur, cujus mihi transmissa particula est. In Norvegia præsertim purum ejusmodi apyrumque ferrum sæpe dicitur inveniri, ut *Wormius* in *Museo suo pag.* 123. narrat. Imo teste *Rulando* in *Lex. Alchym. pag.* 266. ejusmodi ferrea grana in nonnullis Styriæ fluviis inveniuntur.

§. 2.

Maximam partem verò è lapidibus & effossis ferri mineris excoquitur, qui plerumque fusci sunt, ferrumque æruginosum repræsentant; quanquam optimus ac perdives ferri lapis etiam cœruleus sit, puroque ferro prope accedat, vid. *Erckerus in Arte probatoria pag.* 83. Utraque in fluvio ab adhærentibus sordibus purgantur, deinde in ustrinis, in fornacibus accommodatis, sub quibus ignis, mediantibus duobus follibus ab rotâ molari agitatis, sufflatur, funduntur, donec fusio instar liquefacti plumbi appareat: tum verò scoriæ despumantur, sufflaminatisque follibus fornax infra ferreâ perticâ pertunditur: hinc fusum ferrum, ignei fluminis adinstar, in subtus facta longa foramina formasque fusorias è foramine profluit, hocque modo in vulgò sic dictas

MAGDALEONES,

Germ. *Gæsen*,

formatur, plerumque 6. vel 7. pedes longas, unumque vel dimidium crassas. Si verò globos pro tormentis majoribus, fornaces, mortaria, pondera, ferraque tessellata quasi & cælata pro coquendis crustulis ac striblitis fundere animus est, peculiares aptæque rebus formæ in arenâ aut ferrö fiunt, in quas fusum fluere ferrum, aut majoribus cochlearibus ingeri curatur. Ubi sciendum, eò elegantiora purioraque fieri fundenda vasa, quò diutius ferrum in fluxu servatur; quando enim pro magdaleonibus rebusque aliis crassioribus saltem XII horarum spatio in igne relinquitur, pro tenerioribus, quò elegantiora fiant vasa, XV. vel XVIII. horas in fluxu sit, necesse est.

§. 3.

Tales magdaleones postmodùm in molas ferrarias s. malleatorias (vulgò die Eisen-Hämmer) vehuntur, ubi in ustrinâ sufflato à magnis follibus (ab aquâ agitatis) igne, porrò excoquuntur, quæ crebriori motu tractabiliores factæ, postmodum super magna incude, mediante magno, ab aqua similiter agitato, malleo in

PERTICAS FERREAS, *Eisen-ſtäb* dictas, cuduntur, quô ipsô labore omnis terrea impuritas decidit, ipsum adeò ferrum limæ cæterisque laboribus aptatur. Si autem dentalia, vomeres ac lupulariorum perticas; quibus foramina in terram tunduntur, statim desideraveris, fabricæ ministri aderunt, istis rebus conficiendis apti.

§. 4.

Ex ejusmodi ferreis perticis postmodum ferreæ virgæ, atque ex his

FERREA FILA (*eiserner Drath*)

à filorum ductoribus, in officinis ductoriis, componuntur, dum illæ primùm per majora foramina, deinde per minora sunt trahendæ, prout filum vel crassius, vel tenuius desideratur, quod postea in magnos circulos convolutum divenditur.

§. 5.

Non minus è perticis ferreis, sæpius ignescendis, variæ laminæ cuduntur, in magnis duplicatisque, aut minoribus simplicibusque bracteis consistentes, ex quibus postea minoribus malleis tenues stannoque obductæ lamellæ, in Germaniâ (ubi insignis illarum mercatura viget,) præsertim bonæ habendæ, cuduntur, à Laternariis usurpandæ. In Galliâ confectæ lamellæ, quod facile rubiginem contrahunt, minoris æstimantur, quam Germanorum.

§. 6.

CHALYBS

quoque multò melior in Germaniâ, quam alibi præparatur, ut etiam Galli novaculas, lancettas aliaque instrumenta Chirurgica è Germaniæ chalybe, eô præsertim, quem *l'acier de carne* vocant, conficere soleant: à quô etiam Damasceni gladii oriuntur. Nullo autem alio modo quam crebriori ferri ignitione, ejusdemque in peculiaribus herbarum volatilium succis extinctione ac refrigeratione præparatur; quamobrem etiam fabri ferrum ignitum equorum ungulis crebrius admovent, quò istarum recondito sale volatili illius duritiem intendant. Alibi in Brabantia terram specialem ad id negotium adhibere dicuntur, cujus portio mihi oblata fuit. Lugduni Batavorum machæropœum fuisse scio, quem dicebant indurandi artem à Cartesiô didicisse, propterea vulgo Cartesianum Cultrarium vocatum; bonæ quidem notæ novaculas aliaque instrumenta componebat, sed magnô pretiô emenda. Teste tamen *Rulando* in *Lex.* in Metania juxta montem Fustelberg naturalis è terra chalybs eruitur, quem *Paracelsus* ♂ marem, ferrum contra ♂ fœminam vocat.

§. 7.

Inter medicamenta à ferrô & chalybe oriunda,

LIMATURA ♂ (*Feil-Staub*)

primò memoranda, quæ omnium optimè ab iis opificibus, qui chalybem tractant, præsertim acuum confectoribus habenda, cujus bonitas hôc experimentô probatur: quæ candelæ admota ad medium usque saltem ignescit, candelamque extinguit, pro inutili, tanquam ferrum habeat permistum, habetur, ut *Pometus* in *Histoire general des Drogues Part.* 3. *Lib.* 1. *cap.* 17. *pag.* 10. ostendit. Subtilissimè pulverata & in pollinem qs. impalpabilem redacta omnibus inde præparatis anteponenda est.

§. 8.

Ex hâc limatura ♂ autem facile præparatur

CROCUS ♂ APERITIVUS CUM SULPHURE,

quando æqualis pars sulphuris addita igne bene deflagrare permittitur. Quem alii quoque ita præparant: Sumunt chalybis frustum, in officinâ bene ignitum, cui sulphuris magdaleones admovent, unde chalybs instar butyri liquescit, inque suppositam aquam decidit, quem △ reverberii tamdiu faciunt ignescere, donec ruber pulvis evadat. Alii limaturam auræ roriferæ exponunt, vel aqua pluviali humectant, quo rubigine consumatur, crocusque ♂ aperitivus acquiratur; quod tamen multum requirit temporis.

§. 9.

CROCUS ♂ ADSTRIGENS

sola ♂ calcinatione præparatur, & in officinis ferrariis, quibus magnâ copiâ adhærescit, gratis potest haberi. Chalybi quoque ac ferramentis, quæ fœminæ nostrates ad complananda lintea sæpe ignescere curant, vulgò Biegeleisen dictis, observatur adhærere.

§. 10.

E Tincturis Essentiisque ♂ialibus hodie valde usitata est

TINCTURA ♂ CUM SUCCO POMORUM,

tunc demum vera habenda, quando primò limatura ♂ cum succo pomorum Borsdorffianorum in loco calido infunditur, donec omnia instar atramenti nigrescant: deinde succus coctione in extractum redigitur, quod cum spiritu vini vel ⏜ cochleariæ solutum Tinctura s. Essentia evadit. Cætera ♂ialia nempe ⊕l. ♂, sanguinem ♂ s. ℞ cum terra foliata ♀ri, martem diaphoreticum ac similia vide apud *Schrœderum*, ejusque interpretes *Hoffmannum*, *Ettmüllerum*, & alios.

§. 11.

§. II.

Usus ♂ialium in morbis chronicis, vulgò ab obstructione hepatis ac lienis deductis, hydrope, ictero, melancholia ventosa, puerorum, virginum ac mulierum cachexia, &c. valde comprobatus est, quamvis certus quidam Anglus, *Gedeon Harveus*, Libro *de Arte curandi morbos expectatione Cap. V.* ista vehementer exagitaverit, quem alii Doctissimi Medici ipsaque experientia sufficienter refutant.

CAPUT XXXI.

DE

FLORE FERRI.

§. 1.

FLOS FERRI (*die Eisen-Blum*) apud paucos adhuc Materialistas & Pharmacopolas reperitur, sed in quorundam saltem curiosorum Museis sistitur videndus; quanquam optandum esset, ut nobis redderetur notior, quem speramus diversis in morbis medicinam fore præstantem. Nihil aliud est, quam mineralis, nivei & nonnunquam argentei coloris lapis, in fodinis è quibusdam mineris, præsertim ferri lapidibus in altum excrescens, & vel teneros ramusculos, coralliorum fruticem, decerptas crystallos, vel alias figuras repræsentans, quemadmodum à *Beslero* in *Gazophylacio fol.* 8. & à *Cæsarea Curiosorum Societate* in *Miscell. Acad. Nat. Cur. Dec.* 2. *Ann.* 6. *pag.* 297. depingitur.

§. 2.

Iste prædictus flos inprimis in Styriâ, superiori Austriæ finitima, crescit, & quidem juxta pagum, propter ubertatem ferrariorum, Ferri Mineram dictum, in cujus fodinis hic ferri flos copiosè invenitur, indeque curiosis transmittitur, qui eo est jucundior meliorque, quo magis albescit & pellucidus est: opacus contra aliisque mineralibus rebus permistus, est ingratus visui.

§. 3.

Quâ verò ratione generetur ac progerminet, & ex qua materiâ constet, de eo discrepant auctores. Loci incolæ testantur ferri florem è peculiari aquâ, è terra ac parietibus ferrariarum exstillante, atque continuo lapidescente generari. Unde verò aqua istam vim habeat, ab aliis rem accuratius introspicientibus postmodum manifestatum est, qui animadverterunt, omnes ferri venas isto in tractu à duro lapide calcario tegi, qui aquam pluvialem niveamque, se quasi restinguentem ac recludentem, absorbeat, istique tantam acrimoniam communicet, quo postmodum ad penetrandos ferri lapides valeat, è quibus deinde à terræ vaporibus vique aëris elastica protruditur, in ejusmodi florem figuranda. Et quoniam ista aqua per angustos terræ porulos prius quasi percolata est, flos inde resultat crystalli gemmarumque ad instar pellucidus, non tamen adeo durus, sed ut lapis calcarius, nonnunquam friabilis ac molliculus.

§. 4.

Ex quibus apparet, ferri floris originem prædicto calcario, quam ferri mineræ, verius adscribi, præsertim quum clarissimum supra laudatæ *Societatis Naturæ Curiosorum* membrum, *D. Oehmbius*, multis experimentis, in memorata aqua lapidescente æque atque in ipso ferri flore institutis, omnia ea observaverit, quæ clarissimus Gothanus Archiater *D. Ludovici*, per varia experimenta Chymica, è calce deduxit, in *Miscell. Acad. Nat. Cur. Dec.* 1. *Ann. VI. & VII. obs.* 244. descripta. Interim haud diffitendum est, aliquid quoque ferri in isto esse reconditum, id quod mediante magnete facile ostenditur, ipsiusque vi adstringente confirmatur.

§. 5.

Nec tamen propterea est, quamobrem internum ferri floris usum detestemur, quùm notum sit, ipsum quoque calcis vivæ decoctum à Clarissimo *Willisio* aliisque in desperatis morbis interne feliciter fuisse usurpatum: ob quam causam etiam *Hœferus* in *Hercule Med. Lib.* 3. *cap.* 5. *pag.* 169. ferri florem in omnibus hæmorrhagiis, præsertim vero in dysenteria internè usurpandum, vehementer commendavit. Imo celeberrimus Augustanorum Medicus *Dn. D. Welschius* in *Obs. Phys. Med. Hecat.* 1. *obs.* 37. testatur, quoties semidrachmam aut scrupulos duos pulverati aut etiam calcinati ferri floris in dysenteria dederit, curam semper felicem habuisse eventum.

§. 6.

Multô tutior externus ejus est usus, in omnis generis scabie, malignis ulceribus, aliisque læsionibus cutis, quod valdè exsiccantem sanantemque vim habet, ac propterea in omnibus istis casibus, in quibus alias aqua calcis vivæ commendatur, potest præscribi. Nec dubito, quin propter colorem eleganter albescentem gratum fœminis colorem fucatum suppeditet, quum flos ferri multum elegantior & fere etiam tenerior sit, quam Magisterium Marcasitæ, ad dealbandam faciem alias decantatum.

CAPUT XXXII.

DE MARCASITA, BISMUTHO ET ZINCKO.

§. 1.

MARCASITA nihil eſt aliud, quam immaturum, mercuriale & valde fuſile metallum, diverſi quidem coloris, utplurimum tamen flavi. Ab aliis vulgo *Bismuthum* vocatur, quod tamen nominis à quibusdam ſaltem maecaſitæ è ſtanni fodinis erutæ imponitur, ut ex *Pometi Hiſtoire des Drogues Part.*3. *Lib.*1. *cap.*6. *&*25. apparet.

§. 2.

Quemadmodum quodvis metallum propriam habet marcaſitam, ita facile conjicere licet varia iſtius dari genera, idque eo magis, quoniam quodvis fere ignotum metallum pro marcaſita vult haberi. Apud Materialiſtas nonnunquam varia invenitur, cæſia, nigra, flava, vel in rotundis, quadrangulis ac depreſſis fruſtis. Plerumque duas vel tres ſpecies habent: 1. MARCASITAM AUREAM (*Gold-Kies,*) ex parvis, rotundis, valde ponderoſis, nec facile friabilibus globulis conſtantem: 2. MARCASITAM ARGENTEAM, ſimili fere modô figuratam, ſed tamen minus tinctam, & 3. ex ♀ minera provenientem, ex magnis globis, inſtar pilæ, plerumque tamen inæqualibus, nonnunquam etiam oblongis fruſtis conſtantem. Quæ ultima marcaſita valde quidem dura eſt, facile tamen humido in loco poſita dilabitur, ab eaque humiditate, qua penetratur, ſolvitur in vitriolum

§. 3.

Præterea alia adhuc ♀eæ marcaſitæ habetur ſpecies, Latinis

PYRITES,

Gallis MONDIQUE vocata. Panderoſus cæſiusque lapis eſt, flavis ac ſplendentibus maculis veniſque ornatus, ex quo ſimiliter vitriolum præparatur.

§. 4.

Omnium notiſſima eſt

Jovis marcaſita, ſive

BISMUTHUM,

quod alias quoque *ſtannum cinereum*, à Gallis *L'etain de glace*, Germanis *Wismuth*, & κατ' ἐξοχὴν præ aliis marcaſita in officinis vocatur, quod cæteris omnibus pulchritudine bonitateque præſtat. Num verò ita naturaliter in Jovis mineris inveniatur, prædicto Gallico Materialiſtæ *Pometo l. c.* valde videtur dubium, quod omnes ac ſinguli Materialiſtæ, quibuscum vel per literas, vel coram ea de re communicavit, confitentur, Bismuthum, ut hodieque ſolet divendi, artificioſam eſſe miſturam ex ſtanno, tartaro ac ſale petræ. Angli aliquid ♀ris dicuntur addere, unde aliquantum rubrius aut flavius evadit, quod propterea prædictus Auctor pro Regulo Jovis vult haberi. Alii contra affirmant bismuthum in terra generari, atque è minera ſua vel vento ſufflato igne certis in patinis liquari, ut *Erckerus* in *Arte probat. Part.*4. *pag.*74. in figura æneâ oſtendit, atque *Ettmüllerus* in *Comment. Schræd. pag.*895. confirmat. Liquati igitur figura eam in opinionem deduxiſſe *Pometum* videtur, ut Regulum eſſe exiſtimaverit. Cæterum fruſtis eleganter magnis, albeſcentibus ac faeile fragilibus conſtet, Reguloque ♃ii ſit ſimilimum.

§. 5.

Quod ad uſum marcaſitarum attinet, à Chymicis præſertim & Alchymiſtis quæruntur, inprimis verò aurea, quæ auri quaſi ſemen eſt, ut cæteræ marcaſitæ reliquorum metallorum: unde pro certo latentis metalli ſigno habentur. Communis marcaſita ſive bismuthum crebrius quoque à ſtannariis loco Reguli ♃ii uſurpatur, & in Medicina quædam externa medicamenta, ut coſmeticum ad dealbandem faciem, exinde præparantur, quod nihil aliud eſt, quam

MAGISTERIUM MARCASITÆ,

quod nonnulli etiam *Blanc de Perles* & *Blanc d'Eſpagne* vocant. Modus parandi hic eſt: Solvunt biſmuthum in 🜅 rectificato, præcipitantque poſtea aqua fluviali, non fontana, quæ ſolutionem reddit turbidam. Alii ſolutionem 🜿 ♀ per deliq. præcipitant, indeque accipiunt COSMETICUM CLUVII, ad delendas quascunque faciei maculas, iſtamque dealbandam utile. Utrumque ita uſurpatur, ut pro pinguioribus perſonis cum aqua fabarum, pro macilentis cum oleo jaſmini vel pomada ſubigatur. Qui crines ſuppoſititios conſuunt, rubris crinibus iſto mediante colorem album vel cœruleum conciliant, in pluviâ tamen non durantem. Magna igitur copia non præparandum magiſterium, quod veteraſcens facile flaveſcit. Qui vero emunt, venditores quærant ingenuos notosque, quia ingens ſubeſſe fraus poteſt. Nonnulli ex

FLORIBUS MARCASITÆ

è calcinato, & cum ſale armoniaco ſublimato biſmutho præparatis, componunt. Qui flores aqua ſoluti, & cum 🜅 ✕ vel 🜿 ♀ per deliq. præcipitati, ſimiliter album pulverem & magiſterium ſuppeditant, inſtar prioris uſurpandum.

§. 6.

§. 6.

Ultimo adhuc restat

ZINCUM seu ZINETUM,

alias quoque *Speauter* dictum, in quadrangulis crassisque placentis, in quas depurgatum formatur, advectum. Copiose circa Goslariam, unde vitriolum venit, invenitur, mineræque saturni species est; sed multò durior, candidior, splendidiorque quam vulgaris. Quidam (inter quos *M. Charas* est) existimant, zincum è plumbô & arsenicô cum sale petræ ac tartarô præparari. Enimvero *Pometus*, ejus popularis, publice ejus impossibilitatem ostendit, idque naturale sed imperfectum esse metallum. Optimum eleganter album est, ac frustis constat magnis, non facile fragilibus. Quò diutius in igne fluit, eo pulchrius fit, quod ex minoribus stellulis in isto videndis apparet, quandò denuo fusum in minora frustula formatur.

§. 7.

Hujus metalli magna copia ab stannariis insumitur, postquam stannum isto mediante, quàm limaturâ acuum, melius à sordibus depurgari observarunt. Quidam existimant, ad augendum stanni pondus istud addi: quod tamen minus ita esse exinde apparet, dum centenario stanni ponderi vix libram unam zinci addunt. Mirum verò adeo zincum purgare stannum, atque saturnus aurum, argentumque ac cuprum solet. Ærariis quoque conducit ac ferruminationi, præsertim bonum, quum pejoris notæ zincum totam ferruminationem impediat. Cupro aureum colorem conciliat, præsertim si aliquid curcumæ additur; cuprum quoque, haud secus atque arsenicum, cogit, si album cuprum est præparandum: aut sicut lapis calaminaris cuprum in orichalcum mutat, ac vitriolum Hungaricum ferrum in cuprum tingit, quod *Pometus* ex *Act. Soc. Regiæ Londin. l. c.* bene observavit. De Præparatis ejus v. g. floribus zinci, vid. *Ettmüllerus l. c. pag.* 896.

CAPUT XXXIII.

DE

ANTIMONIO EJUSQUE PRÆPARATIS.

§. 1.

ANTIMONIUM, ut apud Materialistas invenitur, durum, ponderosum ac fragile metallum est, instar plumbi nigricans, longis ac splendentibus striis, rubellisque (si optimum est,) punctulis ornatum. Vulgò, sed temerè, Antimonium crudum vocatur, quod neutiquam crudum è fodinis, sed in massis & ita fusis placentis, è minera ♁ii ignis ope coactis, advehitur. Maximam partem è Gallia Germaniaque venit, postquam Hungaricum, quod optimum est, desiit haberi.

§. 2.

Illa minera varia in forma reperitur, & plerumque ex nigris & aliquantum splendentibus mineralibus constat lapidibus; vel certæ arenæ aliisque lapidibus accrescit, nonnunquam etiam pellucidos fluvios supra se habet metallicasque crystallos, ut *Ulysses Aldrovandus* in *Museo Metallico pag.* 188. in figuris ostendit. Et quamvis *Plinius Lib.* 33. *cap.* 6. hanc mineram in marem ac fœminam dividat, ac posteriorem credat esse optimam, *Pometus* tamen isti differentiæ parum tribuit, tanquam à se nunquam visæ, licet multum ♁ii per vitam tractaverit, ut ejus *Histoire generale des Drogues Part.* 3. *Lib.* 2. *pag.* 54. testatur. Id saltem observetur, ut gravis, dives, puraque sit à sabulo, quam etiam *Marxius* in *Material. Museo pag.* 27. putat esse optimam. Maximè verò eminet Hungarica, quæ auri dives, hodieque perrara est; habetur etiam in Germania ♁ii minera, non contemnenda.

§. 3.

Ex ejusmodi mineris commune antimonii vitrum ita præparatur: Duo sumuntur vasa fictilia, quorum unum terræ infodi, ferreaque lamina, cochlearis despumantis adinstar perforata, curatur operiri, cui deinde alterum, contusa ♁ii minera adimpletum, inversum, ut pars inferior sit superius, imponitur, cincto utroque vase forti igne stillat antimonium in vas inferius, ibidemque in ejusmodi placentas conosque, ut affertur, concrescit: interjecta vero lamina impedit, quo minus aliquid sabuli aut lapidosi transeat.

§. 4.

Usus antimonii, vulgò crudi vocati, varius est, dum non solum in officinis fusoriis, quò alia metalla ad puriorem fluxum redigantur, adhibetur, sed ad typos quoque Typographorum fundendos valde utile est. Non minus in veterinaria medicina, præsertim pro equis, pabulo mistum usurpatur, quo prolecto sudore morbo leventur, ut in *Actis Soc. Reg. Londin.* commemoratur. Num verò etiam hominibus propinari possit ac liceat, de eo magnum semper inter Doctores fuit dissidium. Certum est ante seculum XII. internè non fuisse usurpatum. Postquam vero *Basilius Valentini* (Monachus creditus) exploratas

I ejus

ejus virtutes in *curru triumphali* ♁ii adeò commendavit, usque eo innotuit, ut quidam Medici exinde pharmacopolium contra quoscunque morbos componere sibi sumant. In Gallia, præsertim Parisiis, adversis mirisque agitatum fatis est, ubi anno 1566. Parlamentum ♁ii usum publicè prohibuit, Medicumque, cui *Besniero* nomen fuit, anno 1609. Facultate exclusit, quod spreto interdicto istud usurpaverat, donec anno 1637. re judicata rescissa, solis Medicis ♁alium usus concessus fuit. Hodiè non multa solum præparata sunt in usu, sed crudum etiam ♁ium ad decocta lignorum nonnunquam præscribitur; quod etiam quidam in substantia ad aliquot grana, adversus epilepsiam, pruritum cutis, luemque ♀eam præscribunt, ubi tamen majori cautione opus est.

§. 5.

Inter præparata ♁alia, quorum plurima quoque in Materialium Museis habentur, primum se sistit

VITRUM ANTIMONII,

quod nihil aliud est, quam calcinatum & à venenosô sulphure liberatum antimonium. Nonnunquam è terrâ eruitur, ab ipsa natura præparatum, mihique ipsi minera ♁ ad manus est, in quâ vitrum ♁ii purpureum apparet. Quùm verò istud perrarum sit, artificiosa fortique calcinatione sub magno camino præparatur, ubi à venenoso fumô sibi diligenter caveant. Plerumque è Batavia venit, ubi magno istud apparatu præparant, vulgarisque opinio est, commune vitrum à Batavis fuso misceri ♁io, quo nigror ♁ii mutetur. Commune fuscum est, in crassis & tenuibus frustis: præter quod Chymici quoque purpureum, flavum aliterque coloratum sciunt componere. In emtione eligantur depressa, ex rubro clara & pellucida frusta, quibus nihil aut parum nigri, cæsii parvique interjectum segmenti est. Vomitus sedesque promovet, noctu vino infusum. Pocula quoque purgantia exinde conficiuntur, idque vel fusione, aut quando crasse contusum recenti resinæ inspergitur, qua facti eum in finem lignei calices obducuntur. Belli tempore venenosi inde globuli dicuntur confici, quorum unum, in Galli cujusdam sclopeto inventum, in rarioribus meis custodio.

§. 6.

Sunt, qui contusum antimonium in Sole, mediante metallico, aut etiam vulgari, vitro caustico lentè calcinandum sumunt, quô ipsô non venenosum solum sulphur separatur, sed per concentratos etiam unitosque solis radios quid præterea ipsi additur, ut ex pondere aucto colligendum. Hoc igitur modo ♁ figitur, ut magis diaphoreticum ac confortativum medicamentum evadat, quam emeticum, de quo *le Febure* in *Tract. de la Chymie Tom.* 2. *p.* 996. *& seqq.* fusius agens, totam operationem in eleganti figura repræsentat. Quantum verò *Bartholetus* arcanum exinde faciat, apud *Ettmüllerum* in *Comm. Schrœd. ad h.l.* potest videri.

§. 7.

Quando porro ♁ cum tartaro ac nitro calcinatum inque fluxum redactum, in calicem fusorium, sevo illitum, funditur, isque malleo tamdiu pulsatur, donec gravis metallica pars subsideat,

REGULUS ♁ COMMUNIS

acquiritur, rectè beneque præparatus judicandus, si ex eleganter splendentibus frustis, instar bismuthi, constat. Sin verò in isto elegantiam desideraveris, de integrô cum nitro fundendus est, ac depurgandus. Vomitus sedesque indiscriminatim ciet, vino per noctem infusus. Calices quoque exinde possunt confici, quibus per noctem infusum vini vitrum, maneque potum, purgat. Alii in fabrica ferraria argenteos globulos, angulosque ac similia exinde componunt, vino per noctem infundenda; non minus pilulas perpetuas habent ex isto factas. Angli olim stanno permiscuerunt, cujus loco nunc temporis bismutho utuntur. Quando nitri loco sal culinaris cum tartaro sumitur, REGULUS ♁ii MEDICINALIS inde resultat, cujus veram descriptionem in *Vigani Medulla Chym. pag.* 20. invenies. Sin vero limatura, aut clavi ungulares ♂ & ♁io adduntur, REGULUS MARTIS STELLATUS prodit, qui eò elegantiorem stellæ splendorem acquirit, quo diutius in igne detinetur, istoque mediante splendentes ♁ii striæ magis protruduntur ad marginem. Quemadmodum cum aliis metallis reguli sint præparandi, in *Schrœdero ejusque Interpretibus* invenies.

§. 8.

Istis regulis in pyramide sive calice fusorio insident scoriæ, ex quibus

SULPHUR AURATUM ANTIMONII

præcipitatur, si quando scoriæ in aqua bullitæ, aceto præcipitantur, ubi post vehementem fœtorem pulvis ruber subsidet, ratione coloris *sulphur antimonii auratum* vocatus, eoque melior habendus, quò crebrius est præcipitatus. Sudorem pellit, & quando ad summum evehitur, epilepsiæ, à grano uno ad tria, medetur, de quo vid. *Ettmüllerum* in *Valetudinar. infantili Tit. de Epil.* Ex scoriis quoque TINCTURA ♁ii præparatur.

§. 9.

Quando verò cum æquali nitri quantitate permistum ♁ium statim inflammatur, ac detonatur,

HEPAR ANTIMONII

acquirimus, sive pulverem colori hepatis haud dissimilem, qui sæpius aquâ tepidâ ablutus, à nitroque liberatus, & ita edulcoratus; instar croci flavescit, proptereaque

CROCUS METALLORUM

vocatur. Ex cujus infusione vina emetica, Aqua

Bene-

benedicta Rulandi, Tartarus emet. M. similiaque Medicis haud ignota emetica præparantur, de quibus vid. *Ludovici Pharm. Mod. Sec.* applicanda, *Tit. de Vomit. Min.* Ad semiunciam equis infunditur, basisque est Pulveris Imperialis dicti, pro equis, de quo *Soleysselius* agit in *Tract. le Parfait Marescal*, sive *de cura equorum.*

§. 10.

Tres nitri partes pulvere ♁ii mistæ, & vel semel, vel successive detonatæ, provenire faciunt

ANTIMONIUM DIAPHORETICUM,

medicamentum sudoriferum præstantissimum, eo melius adhuc habendum, si loco antimonii vulgaris Regulus recipitur; tunc vero vocatur CERUSSA ♁ii. Utrumque bene edulcoretur, tum verò ex aqua ad edulcorandum usurpata ⊕ ♁atum habemus gratis, id quod etiam in præparatione croci metallorum est observandum.

§. 11.

Quando ♁ium sine additamento è cucurbita vel olla in superimpositum alembicum sublimatur,

FLORES ANTIMONII

acquiruntur, quibus histriones ad ciendos vomitus non sine summo vitæ periculo utuntur, novique empiricum, qui istis mediantibus epilepsiam perfectè curat, multis etiam mortem accelerat. Ordinariè ad gr. iij. datur.

§. 12.

Tandem ♁ium cum ☿io sublimatum primum BUTYRUM ANTIMONII præmittit, ad excitandos fonticulos utile: deinde

CINNABARIM ANTIMONII

sistit, in eleganter magnis rubrisque (minime nigrescentibus) frustis, ac splendentibus striis exornatis: illam vero aliquoties decet sublimari. Elegans medicamentum est diaphoreticum & nervinum. Aliquid etiam mercurii sublimati hac operatione acquiritur, de quo alibi dictum fuit. Butyrum ♁ii, in aqua solutum, præcipitatione evadit MERCURIUS VITÆ; affuso autem 🜅 ⦶, eoque ab se abstracto, dimittit BEZOARDICUM MINERALE adeò desideratum, vel dimidia saltem dosi æque bonum ac ♁ium diaphoreticum. Remanens aqua evaporata dat 🜅 ⊖l. Philosophicum. Quæ præparata in Pharmacopolarum taxis tam magni æstimata sunt, ut unus Imperialis in emtionem ♁ii insumtus ferè centum Imperiales lucretur, ut *Dan. Ludovici* Tract. *de Moderatione Taxarum* factâ supputatione ostendit.

CAPUT XXXIV.
DE
MERCURIO ET CINNABARI.

§. 1.

ARGENTUM VIVUM valde ponderosus, fluidus ac volatilis metallicus succus est, instar nitentis argentei fluvii apparens, unde Græcè Hydrargyrum, ob inconstantiam vero in igne Mercurius vocatur. Hodie maximam partem ex Austria & Hungaria per Bataviam venit, in utribus coriaceis, ex pellibus ovillis constantibus, iisque ligneis vasis munitis, ita ut relictum spatium scobe aut stramine, minutim inciso, impleatur. Prorsus igitur à verò alienum est, quod nonnulli existimant, argentum vivum, quò commodius alias in regiones vehatur, ferè omne in cinnabarim mutari, atque ex hac postmodum resuscitari, ac fusione pristinam recuperare faciem. Siquidem 1000. ℔. argenti vivi totidemque præparatæ cinnabaris fere citius aliorsum vehuntur, quam 50. ℔. cinnabaris crudæ, ac Batavi ☿ facilius coagulare, quam in cinnabarim mutare poterunt, si, ut est Natura, non posset transportari.

§. 2.

Mercurius vel ita purus ac fluidus in fodinis invenitur, ☿ VIRGINEUS dictus, purissimusque habitus; quanquam is quoque Mercurius, qui è cinnabari artificiali, aut aliis præparatis Chymicis resuscitatur, ☿ RESUSCITATUS vocatus, bonitate isti proxime accedat: Vel etiam è propriis suis mineris eruitur, ut plurimum rubescentibus, qualem ego possideo, aut aliquantum cæsiis, striis splendentibus præditis, ♁io haud dissimilibus. Talis in duabus saltem totius Europæ regionibus, Hispaniâ nempe ac Hungaria dicitur inveniri. In Hispaniâ quidem optimum argentum vivum eruitur, quod argentum perhibetur inaurare, magni propterea ab Alchymistis æstimatum: sed valdè rarum est & difficulter habendum, quoniam Regis mandato cautum est, ut ne alia in regna vehatur, præterquàm in Indiam, ubi ad separationem ac purgationem auri argentique usurpatur. Quamobrem ferè omne ex Hungaria & Transilvaniâ venit, ubi in Histriâ, quæ quinque milliaribus abest Labaco, in confinio Venetorum, adeò dives habetur minera, cujus quatuor pondera centenaria tria centenaria ☿ii ac cinnabaris suppeditant, ut *Marxius* in *Mater. Museo pag.* 28. commemorat. Hujus fodinæ reditus, ad sacram Cæsaream Majestatem pertinentes, annuatim ad aliquot milliones accrescunt, & quoniam Batavi

tavi illam conductam possident, sibique monopolium constituerunt, pretium istius sentimus auctum.

§. 3.

Inter signa quibus ☿iales venæ deteguntur, præcipuè crassus vapor observandus est, in Aprili Majoque mensibus, summo mane, brevi super terram spatio videndus, ac propter gravitatem suam neutiquam altum petens. Istis in locis tum inquirunt montani, vaporibus maxime Aquiloni obviam euntibus, multumque circa se habentibus aquæ. Effossam mineram magnis ferreis retortis indunt, indeque ☿ium in alia, aqua repleta, excipientia destillant, aut in duas sibi impositas ollas per descensum. Exceptus ☿ius per corium cogitur, hac ratione à sordibus suis depurgandus.

§. 4.

Hoc modo præparatum ☿ium pulchrum, album, purum, recteque vivum ac instar aquæ limpidæ fluidum esse oportet. Qui verò in scutella cuprea instar plumbi & opacus apparet, & quasi pinguis esset, trahitur, aut manibus adhæret, in iisque in rotundos globulos formatur, abjiciendus est, quoniam vel dolo, vel sponte cum plumbo mistus, specularis, aurifabris aliisque, qui istum ad inaurandum similiaque maxime adhibent, magnum potest afferre damnum. Ejus bonitas destillatione, aut evaporatione in cochleari argenteo super igne detento probatur; si illic omnis ascendit, hicque flavescentem relinquit maculam, habetur bonus: sin vero post destillationem sedimentum, post evaporationem nigram maculam relinquit, adulteratus est. Nonnulli ☿ii bonitatem pondere explorant, quo secundum aurum omnia alia metalla antecedit, adeo, ut ferrum 50. ℔ pondere, isti ☿ii quantitati, ex Batavia advehi solitæ, & forte 160. vel 125. libras pendenti, impositum, non subsidat, sed tanquam lignum aquæ innatet. Quorundam Mathematicorum supputatione pes ☿ii quadratus pendet 947. ℔. pes contra aquæ saltem 62. ℔. id quod æneo cavoque cubo, quo Philosophi Experimentales in pendenda aqua utuntur, unicuique perspicue potest demonstrari. Eruditi qui uberius ea in re volunt informari, clarissimi Batavi Philosophi *Burch. de Volder Disput. de Aëris Gravitate pag.* 55. *& seqq.* evolvant, sub cujus finem proportionem ☿ii, & aquæ gravitatis invenient.

§. 5.

Præter usum modò memoratum, quem ☿ius specularis, aurifabris aliisque præstat, multum quoque utilitatis affert medicinam facientibus, dum non multa solùm præparata, infra pluribus memoranda, exinde conficiunt, sed crudum quoque ☿ium internè æque ac externè adversus quosdam valde pertinaces morbos usurpant, nullis fere aliis mediis levandos. Quanquam inter auctores non conveniat, frigidæne an calidæ naturæ ☿ius sit, quorum tamen prius vero similius est, quod ☿ius etiam extrinsecus adeo refrigerat, ut manus in isto per horæ quadrantem teneri nequeat. Interne quidem magna in quantitate sæpe in passione iliaca s. miserere mei assumitur, ut etiam *D. Erbenius*, olim Regis Poloniæ Archiater & Medicus Castrensis, postea Physicus Spirensis, aliquando 3. libras propinaverit, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* commemorat. Æger vero in hypocausto hinc inde volvendus est, quo ☿ descendat & egeratur, detentus enim varii mali existit occasio. Cum sacchara vulgari quoque in mortario ligneo tamdiu teritur, donec saccharum nigrescat: aut aqua communis vel hyperici affunditur, sine ☿io infantibus ad enecandos lumbricos propinanda, quibus æque atque omnibus ejusmodi bestiolis, utpote pediculis, tam communibus quam iis, qui loca secreta crinita amant, cimicibus &c. existit venenum; cujus etiam in unguento pediculorum maxima vis est. Externè crudus ☿ius in Luis Gallicæ cura per salivationem usurpatur, cum pinguedine porcina subactus, inque loco calido artubus tritu applicandus, quam methodum à clarissimo Anglorum Practico *D. Sydenhamio*, in peculiari *epistola de Cur. Luis Venereæ*, præ ceteris breviter, ingenuè & perspicue descriptam, ipse Argentorati in Nosocomio bene feliciterque vidi evenisse. Similiter omni scabiei conducit, sed in minori quantitate, & in cingulum ex panno molitorum albo teritur, CINGULUM MERCURIALE vocatum, circa corpus gestandum. Utrobique tamen magna cautione opus est, de qua lege sis *Hoffmannum* in *Clavi Schrœd. pag.* 263. Naturæ scrutatores istum quoque Barometris indunt, ad aëris gravitatem tempestatemque bonam vel malam explorandam, quæ Anonymus Gallico *Tract.* & in *Disput. de Barometris Dn. Profess. Hambergerus* eleganter descripta depinxit.

§. 6.

Quæ vires omnes etiam ☿io ex cinnabari resuscitato veniunt adscribendæ; & quoniam multo purior meliorque est communi, à Chymicis ad præparationem ☿alis panaceæ, χρυσοποιίαν resque alias præfertur. Cinnabaris autem duplex est, nativa & factitia.

CINNABARIS NATIVA

species mercurialis mineræ est, ex rubro, ponderoso ac splendente lapide constans, quem ipsa quasi Natura è mercurialibus sulphureisque vaporibus, per ignem subterraneum sublimatis, & cum semine lapidifico unitis, generavit. Copiose in Hispania invenitur, diversisque Galliæ & Germaniæ locis, ut Alzejæ in Palatinatu, Marburgi Cattorum, in Hungaria & alibi, ubi tempore hyberno nix rubescit. Prout plus minusque lapidosi durique ac indigesti circa se habet, melior habetur vel deterior; quamobrem apud Materialistas diversa invenitur, vel lapidosa, vel pura in granis, quæ ultima ita per se tundi

diterique poteſt, cum prior multa purgatione indigeat.

§. 7.

Optima eſt genuina Hiſpanica nativa, colore ſaturata, ac eleganter ſplendens, lapidumque expers. In cujus defectu alia pura, inprimis Hungarica, quæ auri habet naturam, poteſt uſurpari.

§. 8.

Ex iſta quibusdam in locis, mediantibus duabus ollis, mercurium ſolent per deſcenſum deſtillare. Num etiam internè tutò poſſit uſurpari, de eô nonnulli, ut *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 291. dubitant, quod tamen dubium alii jamdum ſolverunt, ipſaque Praxis teſtatur, in convulſionibus aliisque nervoſi generis morbis, artuum uterique doloribus iſtius non contemnendum eſſe uſum, præſertim bene lotæ ac depurgatæ. Iſtam verò per crebriorem ſublimationem præſumere depurgandam, rem eſſe magis noxiam quam utilem, *Schulzius* in *Triga Cinnabar.* pulchre oſtendit. Id ſaltem demus operæ, ut ne in formulis ſalia iſti permiſceamus, quæ mercurium latentem acuendo, quaſi ☿♎ efficiunt, id quod atrocia tormina aliaque incommoda inducere aptum natum eſt. Externè nonnunquam unguenta & emplaſtra ingreditur. Quæ vero alias ex iſta præparentur medicamenta, & in quibus hæc conveniant morbis, *Clauderus* in ſuo *Invento Cinnab.* ex eoque *Tillingius in Scrutin. Cinnab. min.* fuſius oſtendit.

§. 9.

CINNABARIS FACTITIA

per artem ex mercurio & ſulphure conficitur, quando nempe duæ partes ☿ii bene depurgati cum una parte pulchri, compacti flavique ſulphuris, in ollâ incruſtatâ leniter fuſi, incorporantur, & gradatim ſublimantur: vel quando ☿ aqua forti ante ſolutus, cum ſulphure miſcetur, poſtea aqua deſtillando abſtrahitur, & quod reliquum eſt ſublimatur, qui duo modi à *Lazaro Erckerô* in *Arte probat. Lib. IV. pag.* 93. deſcribuntur. Plerumque ſublimando una vice è Miſtura XXV. lib. accipiunt, quo facto tantundem de integro, donec vas ſit adimpletum. Quæ cauſa eſt, quamobrem placentæ, ſive fruſta, quibus cinnabaris factitia è Batavia advehitur, ſibi ſint contigua, ac poſtmodum ter ac quater pondus centenarium habeant, ut *Pometus* in *Hiſt. Simpl. Gen. Part.* 3. *Lib.* 1. *c.* 28. *pag.* 17. obſervavit. Rubore eleganter ſaturata ſtriisque jucundis ornata ſit.

§. 10.

Poſt totam cinnabarim à Batavis, ut dictum, magnis fruſtis advectam, venit etiam contuſa, & vel cum ⊡, vel ⏜ vini præparata, Gallis

VERMILLON

dicta, cujus Batavi duas conſtituunt ſortes, rubram & pallidam. Quod diſcriminis à meliori ac pejori tritu vel pulveriſatione cinnabaris dependet. Quo enim melius conteritur, eo pallidior meliorque eſt, præſertim iis, qui ceram ſigillatoriam ſ. Hiſpanicam iſta mediante tingunt. Alias præparata cinnabaris pro optima habetur, quæ vere ſubtilis ſiccaque, non terrea, quam Batavi præter ceteros præparare norunt, peculiari methodo inſtructi, aut certa aliqua re addita, quoniam iſtorum Vermillon cito exſiccatur, è contrario cruda cinnabaris, contuſa & humectata valde ſero ac difficulter ſe ſiccari patitur.

§. 11.

Cinnabaris factitia, ſive tota ſit, ſive præparata, præſertim Pictoribus iisque conducit, qui ceræ Hiſpanicæ, oblatis ſimilibusque iſta mediante dant colorem. Fœminæ interdum ad genas tingendas utuntur, quod tamen coſmeticum ratione ☿ii valde periculoſum eſt, tutiusque uſurpabunt *Vermillon d'Eſpagne*, ex Safrano ſ. Croco Orientali compoſitum. In Medicina cinnabaris factitiæ uſus internus eſt nullus, præterquam quod pilulas pro equis exindè conficiant. Externè ad ſuffiendum in cura ſalivatoria uſurpatur. Chymici cum limatura ♂ & calce ☿ium exinde reſuſcitant, quem decet eſſe eleganter album & fluidum.

§. 12.

Inter reliqua præparata ☿alia, à Materialiſtis vendi ſolita, primum ſe ſiſtit

MERCURIUS SUBLIMATUS,

ex mercurio, aqua forti aliisque ſalſis corporibus, nempe ⊕, ⊖ comm. & ſimilibus acuato, ac ſublimato, præparatus. Utplurimum è Batavia Venetiisque venit, ubi officinæ cum in finem exſtructæ ſunt, ipſeque magna in copia præparatur. Ex Smirna quoque ſublimatum afferunt, ſed minime laudandum. Omnium vero tutiſſimum, ut ☿♎atum ipſi præparemus, quoniam Exterorum fabrica ſæpe adulteratur arſenico; modis igitur ſequentibus iſtum probemus: nempe pauxillum ♋ ♀ per deliq affunditur, aut ⊖ ♀ri teritur, quo facto ſi flaveſcit, certum eſt indicium ex ☿io confectum & bonum eſſe: ſin contra nigreſcit, necquicquam prodeſſe indicatur. *Alexius Pedemontanus* in *Secret. Part.* 3. *pag.* 21. hoc habet experimentum: affunde ☿♎ carbonibus candentibus, ſi bonus eſt, flammam ſuſcipiet cœruleam, ſin vero flamma aliter fuerit colorata, non eſt de optimo. Summa, elegantes cryſtalli, quæ non ſolum claræ, ſed etiam niveæ, ſplendentes, non graves, nec compreſſæ ſunt, iſtum commendant: Ponderoſus, multaque fruſta ſpecularia habens, eſt rejiciendus. Iſto Aurifabri, Fabri Ferrarii ac Chirurgi ſaltem externè utuntur. Interne non ſine vitæ periculo aſſumitur, utpote maxime nocivis fortiſſimisque venenis adſcribendus: quanquam nebulones ad promovendam ſalivationem eô utantur, ſæpeque hominibus mortis horam accelerent, id quod haud ita pridem Gieſſæ contigit.

§. 13.

Ex hoc ſublimato ita dictus

☿ DULCIS

iterata ſublimatione ☿♎ cum mercurio communi præparatur, qui rotundis ſuis globulis ſublimati aculeos abſcondit, iſtorumque nocendi vim invertit. Ter minimum ſublimatus ſit, niſi malas, mercurioque ſublimato ſimiles, operationes iſto velimus induci, cujus rei exempla in *Pandectis noſtris Medico-Legalibus* inveniuntur. Ex eleganter albis, ſplendentibus, parvis, duriſque cryſtallis conſtet, in lingua inſipidis, poſt contuſionem aliquantum flaventibus. Quod ſi verò poſt olei ♀ affuſionem flaveſcet, minus rectè præparatus eſt. Præſtans remedium eſt in lue ♀ea, ſcabie, lumbricis infantum, morbiſque aliis, ſive interne, ſive externe uſurpetur. Ex mercurio reſuſcitato præparatus, octieſque ſublimatus evadit

PANACEA MERCURIALIS,

cujus in cura Luis Gallicæ uſum Gallica deſcriptio, Pariſiis impreſſa, docet, quam in *Polychreſtis* noſtris *Exoticis* invenies communicatam.

§. 14.

Tandem nec

MERCURIUS PRÆCIPITATUS

in Materialium Muſeis ignotus eſt, & quidem primo albus, ex ☿ii ſolutione cum ♎ ⊕ cum ⊖e culinari communi præcipitandus, edulcorandus poſtea & exſiccandus. Quando vero menſtruum ſine præcipitatione curamus evaporare, ſecundo rubrum ☿ accipimus, ſive mercurium ♎ rubrum, qui uſitatiſſimus eſt, & ex Batavia, ubi optime præparatur, in alias transportatur regiones. Quemadmodum probari debeat, *Schurzius* in *Mater. Muſeo pag.* 60. verbis docet ſequentibus: Si prunis impoſitus devoratur & conſumitur, bonus eſt: quod vero remanet, ipſi eſt ſuperadditum. *Pometus* auro affricat, quo albo facto, ♎ cenſet eſſe bonum: illo autem nigrore obducto, minio putat permiſtum. Chirurgis in cura ulcerum externorum, quæ à putrida carne liberat, valde uſitatus eſt. Interne autem non uſurpatur, niſi ante ſæpius & ad minimum ſexies cum optimo ſpiritu vini deflagret, unde

ARCANUM CORALLINUM

exſurgit, interne quoque à nonnullis dari ſolitum. Similiter etiam tertio ☿♎ LUTEUS, ſive

TURBITH MINERALE

ad promovendam ſalivationem ſæpe internè datur, ex reſuſcitato & in ♁⊕ ſoluto mercurio, cum aqua tepida præcipitari, inſtar aliorum ablui & exſiccari ſolitum. Vehemens vomitorium eſt purganſque, in luis ♀eæ cura valde uſitatum, ut *Sartorii* Morbi Gallici Medicus, Linguâ Germanicâ editus, pluribus docet. Alii quoque ♎ conciliari poſſunt colores, quando mercurius cum variis metallis ſolvitur ac præcipitatur: quæ & reliqua quoque mercurialia præparata apud *Schrœderum* ejusque Interpretes, *Ettmüllerum, Hoffmannum* aliosque Chymicos, videantur.

CAPUT XXXV.

DE ACIDULIS FONTIBUSQUE MEDICINALIBUS.

§. 1.

ACIDULÆ (*Sauer-Brunnen, Sauer-Waſſer*) eleganter claræ limpidæque minerales aquæ ſunt, diverſi contenti & ſaporis, plerumque tamen aciduli, in locis maxime à nobis diverſis æque, atque in Germania, interne externeque, adverſus varios morbos, cum fructu uſurpandæ.

§. 2.

Quùm vero acidularum virtutes maximam partem à contentis mineralibus dependeant, & hæc ipſa valde diverſa ſint, hinc magnum quoque inter illas intercedit diſcrimen, dum illæ quæ de marte ac vitriolo participant, multum aperiunt, & in morbis chronicis ſunt profuturæ: quæ nitro divites, calculo proficiunt dolorique nephritico: ſulphure imprægnatæ pectoris quoque ſaluti proſpiciunt. Id quod non ii ſolum, qui de acidulis in genere ſcripſerunt, ut *Theodorus Tabernæmontanus* in *Theſauro aquatico*, *Rulandus* in *Hydriatice* &c. ſed alii quoque, qui de iſtis in ſpecie egerunt, quorum permulti ſunt, jam pridem demonſtrarunt. Ubi tamen obſervandum, ſpiritum mundi univerſalem multum quoque conferre, & in FONTIBUS SOTERIIS (*Geſund- und Heil-Brunnen*) admirandas ſæpe exerere vires, ab his illisve mineralibus neutiquam dependentes, ut *Dn. D. Tackius*, olim Archiater Haſſo-Darmſtadinus, in *Deſcriptione Fontis Soterii inter Griesheimiam & Godelaviam exorti*, pereleganter oſtendit. Quemadmodum enim ſpiritus mundi inviſibilis eſt, ita mineralia in acidulis contenta non facile poſſunt oculis ſubjici, quoniam nimis volatilia, & quaſi interna mineralium eſſentia ſunt, variis tamen experimentis indaganda, de quibus

bus *vid. Dietherichs* in *Descript. Acidul. Schvvalbac.* & *Henricus ab Heer de Fontibus Spadan.*

§. 3.

Utendi modus à permultis Medicis descriptus est, novique quotidie, plerumque tamen exscripti, libelli, quibus quicunque peregrinis se commendare intendit, in lucem prodeunt. Quæ omnia principaliter in tribus consistunt, (ut in *Tractatulô* meo *de vero usu acidularum superioris & inferioris Hassiæ*, jamdum ante V. lustra ostendi,) quos scilicet nos 1. ante curam, 2. in acidularum usu, 3. absoluta cura præstare debeamus. Quod ad primum attinet, ante curam summe necessarium est, ut in diuturnis morbis ex ingenuo doctoque Medico quæramus, num isti fontium usu levari possint aut saltem imminui? quæ in specie acidulæ morbis proficiant, quum, ut jam supra dictum, multum intersit discriminis, nec omnes singulis conveniant. Certum namque est, acidulas Schwalbacenses phthisi laborantibus, aut saltem ad istam inclinantibus, esse exitiales, ac statim initio excitare sputum cruentum, quibus Selterenses contra conducunt magis quam nocent. Plebi quoque Wildungensi non ignotum est, Fontem Urbicum dictum phthisicis nec quicquam afferre damni; è contrario Vallis Fontem, horæ spatio ab oppido disjunctum, acidulis Schwalbacensibus sapore, aliisque qualitatibus necquicquam cedentem, istis haberi perniciosum, quam differentiam ipse ibidem observavi. Non minus certum est, certis ex causis fœminas non semper fontem perferre Schwalbacensem, bene verò Dönnesteinensem, majore licet quantitate bibendum. Hic etiam in obstructionibus viscerum primas tenet, Schwalbacensis contra in morbis scorbuticis, arthritide vaga & paralysi primatum sibi vindicat: cui tamen in phlogosibus Selterensis longe præferendus. Id porro meretur considerari, num Patiens ad perferendam absolvendamque curam valeat? Quando enim pulmones, hepar, cæteraque viscera male sunt constituta, manum de tabula, manum à vitro abstineant, consultiusque foret ægris, si loco acidularum cum plantarum aut betulæ succis curam annuatim instituerent, qua olim Cæsareus Generalis, Comes Starembergius, cujus custodiæ Philipsburgum erat traditum, magno cum fructu utebatur. Qui vero medice bibere acidulas sibi proponit, corpus ante præparet purgetque: à fortionibus tamen purgantibus omni cura sibi caveat, nihil aliud præstantibus, quam ut spiritus vitales, jamdum imbecilles, magis prosternant, totumque ventriculi usque eo destruant, quo ad perferendam aquam reddatur ineptus. Nihil jam dicam, quod auctoribus *Helmontio, Holterhofio* aliisque, qui *de longa sanaque vita* scripserunt, humanam vitam abbrevient, & ab *Gehema* in peculiari Tract. crudelibus medicinalibus mortis mediis annumerentur. Ego sanè potionibus sennatis multum tribuo, quæ, teste experientia, eos quoque laxant, qui fortissimis purgantibus non possunt moveri. Quem in finem etiam ▽ Laxativa Viennensis in officinis bene constitutis semper habetur præparata: quibus omnibus tamen nostris temporibus Panacea solutiva, Magnesia alba vulgò dicta, palmam eripere videtur, de qua vid. *Epist.* nostram *ad DN. Leibnizium de Magnesia alba.*

§. 4.

Ad rem ipsam hinc progrediendum, duranteque cura tempus, quantitas, modusque bibendæ aquæ bene attendantur. Optimum tempus est in tribus æstivis mensibus, Junio, Julio, atque Augusto, quibus fontes præsertim viribus impraegnantur, ac minerales æque tempestates, atque prædictus spiritus mundi universalis, occultusque vitæ cibus in istis copiosius concentrati sunt: quanquam tempore necessitatis circa Maji finem principiumque Septembris prudenti Medico dispensare sit integrum. In ceteris mensibus Batavorum obtinet rhythmus: *Mensibus in quibus R. non debes bibere Water.* Deinde ratione quantitatis suum quisque ventriculum consulat, tantumque principio bibat, quantum iste fine incommodo & inflatione perferre aptus natus est. Una aut duabus mensuræ quadrantibus plerumque fit initium, &, pro diversitate fontium ac personarum, ad unam, duas aut tres mensuras ascenditur, quam etiam descensûs faciunt regulam. Et quoniam aqua sua sæpe frigiditate stomacho nocet, hodiernorum Medicorum methodo vel tepida bibenda est, vel morsuli citrati & stomachales, confectio cumini, fœniculi, anisi, calamus aromaticus conditus similiaque usurpentur, aut etiam ▽ carmin. ▽ physog. zedoariæ &c. sumantur. Tertiò aqua non una vice ingurgitetur omnis, sed sensim sensimque, interposita motione, quæ curæ quasi anima est, Naturamque adjuvat, quo non aquam solum per omnes corporis venas distribuere, sed facta etiam operatione iterum eliminare queat: quemadmodum prima plerumque hebdomade per alvum, secunda per urinam, tertia per sudorem operationem exerit, quod tamen non apud omnes observatur. Istius igitur operatio semper respicienda, quoque tendit, adjuvanda est. Quodsi tardum esse alvum contingat, cremor ♀ri, ♀ solubilis, aut etiam folia sennæ acidulis possunt infundi, aut Francofurtenses, Moguntinorum Jesuitarum, vel *D. Beccheri* pilulæ in usum vocari. A crebriori tamen istorum usu, nulla urgente necessitate, præsertim fortioribus purgantibus, abstineamus, istud iterum invertentibus, quod forte aquæ potus correxit: quod *Sydenhamius* etiam in martialium usu vult observari. Longe majori usu verò aquæ adduntur ea, quæ istam ad vias urinarias cutisque excernicula dedu-

deducant, v.g. ℞ ♀, ⁓ ⊖ ☓. Divitibus commendatur ℞ ☉ *Bas. Valentini*. Tandem omnium Medicorum querela est, è centum hominibus vix esse decem, qui Diætæ vere sint studiosi, cujus tamen vel maxima habenda cura est, si curam bene feliciterque nobis velimus evenire. Baccho igitur neutiquam litandum: heluationem inauratam existima pilulam, quæ amarorem suum occulte gerat, mox vero, cum maxime securi sumus, perniciose noceat.

§. 5.

Quæ diæta etiam tertiò post absolutam curam tres fere menses est continuanda, quo longo post tempore insequens aquæ operatio promoveatur. Quod tandem ad varia symptomata, aquæ potatoribus obvenire solita, attinet, de iis auctores alii, qui de acidulis modoque utendi scripserunt, *Theodorus Tabernæmontanus, Rochas, Langius, Rhumelius, Camerarius, Horstius, Geilfusius, Mogius, Wolffius, Ellenbergerus, Tilemannus, Ramlovius, Melchior, Gladbachius, Hensing*, aliique plures possunt consuli.

§. 6.

Tandem cum non in cujusque positum facultate sit, ut fontium scaturiginem adeat, aquæ etiam aliorsum transvectæ, curaque qua possunt maxima clausæ, virtutibus multam partem orbentur, alii propterea

ACIDULAS ARTIFICIALES

præparant, eumque in finem probatam aliquam Tincturam martis, ℞ ♂ ☉, aut similia eodem prorsus modo utenda, commendant, de quo *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 778. potest consuli.

CAPUT XXXVI.

DE
THERMIS.

§. 1.

THERMÆ ex minerali aquâ, naturaliter vel tepida vel calida, constant, & quoniam varios succos minerales particulasque secum ferunt, variis corporis humani affectibus proficiunt. Non in Germania solum, ut Aquisgrani, Embsæ, Wisbadæ &c. sed etiam in Hungaria, nempe Budæ, in Turciâ, Angliâ & alibi copiose inveniuntur.

§. 2.

Quæ verò caloris aquarum causa sit, quæritur? qua de re inter Doctores non convenit. Multi calorem igni subterraneo ferunt acceptum, cui tamen sententiæ alii contradicunt, quod sine aëris accessu non facile vel ignis vel flamma subsistit. Quamobrem alii thermarum calorem à subterranea mineralium effervescentia motioneque putant derivandum, quæ vel à diversis contrariisque succis metallicis, & quando acidum terrestre sulphur metalla arrodit, exoritur, ut *Helmontius de Febr. cap.* 9. §. 25. existimat, vel quando calciformis marcasita in aquâ solvitur, & calcis communis ad instar ebullit, qualem Doctissimus Anglus *Etmundus Meara* circa Angliæ thermas reperit, ut ex ejus epistola ad D. Brugam data, in *Childraji Histor. singul. Natur. Angl.* apparet. Ut adeoque mirandum haud sit, quod sæpe in medio frigidi fluvii calidæ scaturigines deprehendantur, quales juxta thermas Embsenses in Lano fluvio observant, quoniam in quibusdam saltem locis effervescentia exoritur. Non minus alia mineralia, utpote alumen, nitrum, sulphur, vitriolum, sal, mars similiaque subtili modo rationeque suum conferunt, auctore *Horstio* in *Descriptione Thermarum Embsensium pag.* 1.

§. 3.

Ex quibus nunc facile colligendum, ob varia ista diversa ingredientia multum quoque inter thermas interesse discriminis, non modo à minori fortiorique calore, sed præsertim etiam à prædictis mineralibus petendi, quorum quædam in his, quædam in aliis thermis dominantur. Quoniam igitur v. g. in thermis Carolinis præter calcis sulphurisque venam aliquid quoque martis continetur, ut *Langius de Thermis Carol. cap.* 3. confirmat: aliæ verò, nempe Teplicenses, Embsenses & Wisbadenses, etiam de alumine ac nitro participant, ut *D. Geilfusius* certis quibusdam experimentis in *Dilucida Descriptione Therm. Wisbad. pag.* 9. demonstravit: hinc esse aliter nequit, quin diversos quoque effectus exerant. Cæterum sulphur in omnibus fere dominatur, cujus respectu resolvente, purificante sananteque, attrahente & calefaciente virtute pollent, humidisque ac melancholicis calidis naturis sunt utiliores.

§. 4.

Omnibus affectibus & exanthematis cutis, scabiei, lepræ similibusque medentur: refrigeratos trementesque artus roborant, unaque paralysi ac contracturæ, maxime à colica exortæ, ac huic quoque ipsi opem ferunt non contemnendam; dolores nephriticos, scorbuticos artuumque communes, arthritidem & podagram nondum inveteratam nec nimis radicatam, demulcent, aliás enim plus inferre possunt damni, nodosque adaugere. Quædam vi simul vehementer adstringente pollentes uteri

uteri alvique procidentiam inveteratam, & ab aliis medicamentis curari nesciam, tollunt, id quod paucos ante annos Archiater Hasso-Darmstadinus, *Dn. D. Hertius*, in summæ conditionis persona, è Norvegia adveniente, observavit, quæ, postquam contra alvi prolapsum omnia, quæcunque excogitari possunt, remedia frustra usurpaverat, thermis Embsensibus fuit restituta. Ubi valdè memorabile est, quod, cum prædicta persona prima vice uteretur balneo, ab aqua intestinum rectum spithamæ longitudine fuerit extractum, ejus vero continuato usu sensim retractum, tandemque suo fere loco detentum, ut postmodum sensibiliter curata & ab isto affectu liberata abierit.

§. 5.

Modus utendarum thermarum in harum illatumque descriptione, à prudentibus experientissimisque Medicis *Horstio*, *Geilfusio*, *Langio*, *Melchiore* aliisque fusius describitur, qui in eo conveniunt omnes, ante curam corpus leniter purgantibus, resolventibus ac diaphoreticis esse præparandum, quo thermæ deinde operationem suam melius exerant, nec febris ulla, scabie, aut simile quid insequatur. Quæ ratio est, quamobrem thermæ post acidularum usum longe melius, quam aliâs, operentur, ut *Ettmüllerus in Comment. Schrœd. pag.* 780. docet. Corpore ita præparato, ægroque quiete refocillato, per horæ quadrantem prima vice, & pro differentia aquarum, utendum balneo, postmodum, secundum modum utendi balnei præscriptum, diutius insidendum, tandem brevius. Embsæ, Wisbadæque hic plerumque ordo observatur, ut teneriores personæ paucioribus & diebus & horis absolvere curam jubeantur, fortioribus contra plures dies concedantur; & insidendi te[illegible]s magis protractum.

TENERIORES PERSONÆ.

Dies.	Hora.
1.	$\frac{1}{4}$.
2.	$\frac{2}{4}$.
3.	$\frac{3}{4}$.
4.	1.
5.	1.
6. 7. 8. ad 15. incluf.	1.
17.	$\frac{3}{4}$.
18.	$\frac{2}{4}$.
19.	$\frac{2}{4}$.
20.	$\frac{1}{4}$.
21.	$\frac{1}{4}$.

FORTIORES PERSONÆ.

Dies.	Hora.
1.	$\frac{1}{2}$.
2.	$\frac{3}{4}$.
3.	1.
4.	$1\frac{1}{2}$.
5.	2.
6. 7. 8. ad 20. incluf.	$1\frac{1}{2}$.
21. 22.	1.
23.	$\frac{3}{4}$.
24.	$\frac{3}{4}$.
25. 26.	$\frac{1}{2}$.

Simulac vero thermis egressus æger est, forte semihoram in lecto quiescat, sudorem, modo perferri potest, exspectet, ac post horam ad prandium accedat, ciboque utatur εὐχύμῳ: hinc nisi elapsis tribus ad minimum horis non ingrediatur balneum, jejuno semper stomacho utendum, nec ante decedendum, quam serena tempestas faveat, de quibus, omnibusque simul symptomatibus prudenter depellendis, prædicti Auctores pluribus consulantur.

§. 6.

Internus quoque thermarum conceditur usus, quæ modo haud dissimili, atque acidulæ, adversus prædictos multosque alios morbos bibuntur, prout hodie præsertim Embsensis fonticulus, *das Embser Brüngen*, notus est clarusque, sub balnei quoque usu utplurimum bibi solitus. A mensuræ quadrante bibendi faciunt initium, ascendunt ad mensuram, aut etiam plus minusque bibunt, prout vel natura videtur perferre, aut morbus requirere, de qua re supra laudatæ descriptiones possunt evolvi.

§. 7.

In thermarum naturalium defectu ex variis mineralibus compositæ

THERMÆ ARTIFICIALES

cum fructu possunt usurpari, quarum aliquas descriptiones in *Fuchsii*, *Capivaccii*, *D. Michaëlis* aliorumque celeberrimorum Practicorum Scriptis videmus communicatas, quas *D. Joh. Horatius Molitor in Tract. suo de Thermis artificialibus VII. Mineralium Planetarum cap. 1. p. 1.* collegit, suisque auxit. Istæ tamen mihi omnium maxime placent, quæ è paucis, sufficientibus tamen, constant ingredientibus qualia Medicus Cæsareus, *D. Paulus Sorbaitius*, in *Operibus Med. pag.* 312. recenset, dum sulphuris vivi vivæque calcis ana libram unam in aquæ ℔ octo ebullire, altero die præparari ex aqua calida balneum, hocque priori lixivio refrigerari, ac isti deinde insidere ægrum jubet. Quod balneum quam vile etiam appareat, prædictus *D. Sorbaitius* diu in secretis habuit, atque in pluribus articulorum morbis, calculi uterique doloribus, paralysi aliisque symptomatis, quibus alias thermæ naturales proficiunt, feliciter usurpavit. Pro cujusque vero voluntate appropriatæ morbis herbæ possunt addi, quo balneum fiat magis accommodatum.

CAPUT XXXVII.

DE

PILIS AC SPONGIIS MARINIS.

§. I.

PILÆ MARINÆ (*Meer-Ballen*) ex flavo fuscæ, rotundæ vel oblongæ, prorsus tamen hirsutæ asperæque pilæ sunt, utplurimum è mari mediterraneo Venetiis diversa magnitudine advehendæ; quanquam etiam in Oceano, imo

imo & in ſtagnis inveniantur, *Wormio* propterea in *Muſeo pag.* 139. pilæ ſtagnales vocatæ.

§. 2.

Quæ nunc vera iſtarum pilarum habitudo, quæque fiendi ratio ſit, hodierno adhuc die ignotum eſt. *Marxius*, Materialiſta Norimbergenſis, in ſuo *Mater. Muſeo pag.* 162. exiſtimat iſtas nihil eſſe aliud, quam marinam ſpumam, multis canis marini pilis, arena conchisque ac ſimilibus permiſtam, ab incolis in pilarem formam redactam. Enimvero quum id minimum certum ſit, has ita formatas pilas in mari inveniri, ab ejusque fluctibus ad litus appelli, rem quandam naturalem eſſe docti exiſtimant, quamvis nondum conſtet, quæ ejus propria ſit ratio. *Tabernæmontanus* aliique ſpongiam eſſe credunt, quacum tamen nullam habet ſimilitudinem. Aliis Hippopotami videntur eſſe excrementa: ſed nec hæc opinio apud alios aditum invenit, quum nullum ſit dubium, quin animal iſtud ſaltem in Nilo inveniatur, ut ſuo loco docebimus, pilæ contra marinæ in omni fere mari habeantur. Nonnulli igitur accrementum eſſe exiſtimant, perpetua fluctuatione ac verberatione fluctuum è junco, pilis ſimilibusque ita compactum, & in ejusmodi rotundas pilas formatum, haud ſecus atque pileones manibus pedibusque cogunt lanas. Verum & hæc opinio ſuis involvitur difficultatibus, quod pilarum materia ſemper eadem eſt, rotundaque forma ab inæquali maris agitatione non videtur ita ſimpliciter poſſe derivari. Quamobrem Dn. *D. Faber*, Medicus Würtenbergicus, & Acad. Nat. Curioſ. Collega, vero ſimillimum eſſe exiſtimat, iſtas in ventriculo certi cujusdam piſcis aut alterius animalis marini generari, quod fortaſſe juncum aliasque plantas minutim mandat, ex quibus poſtea hæ pilæ, inſtar pilarum cervi aut damarum, in ventriculo coagulentur, & ab ſucco gaſtrico conglutinentur. Poſt diligentem enim pilarum inquiſitionem reperit, omnes iſtas ex ejusmodi fibris, fortaſſe arundinis aut junci partibus, eſſe compactas, atque intrinſecus continere arenam, exiguas conchas, ſimiliaque ſimul deglutita, id quod in peculiari *Tract. de Pilæ Marinæ Anatome* pereleganter ac curioſe deſcripſit, quem etiam in *Appendice Miſcell. Acad. Nat. Cur. Dec. II. Ann. X. pag.* 197. *ſeqq.* videmus annexum.

§. 3.

Quamvis, ut ſupra memoravimus, pilæ marinæ non eandem figuram aut formam habeant, dum quædam prorſus rotundæ, aliæ paulum depreſſæ, aliæ quoque oblongæ ſunt; id tamen diſcriminis parum habet momenti, modo ceterum vere leves ac ſiccæ ſint.

§. 4.

Hodiè non adeò æſtimantur, iſtarumque uſus fere obſolevit; iſtis tamen vis calefaciens in *Appendice Schrœderi*, ab aliis vero exſiccans adſcribitur, unde ad ſtrumas aliosque cutis affectus dicuntur proficere. *Galenus* illis vim firmandi capillos adſcribit, teſtaturque *L.* 1. *cap.* 2. *de compoſ. Med.* ſcire ſe arborum amputatorem, cui ex arbore præcipitato fere omnia oſſa fuerint confracta, cuique hoc remedio ſanitas fuerit reſtituta; id quod iisdem verbis *Wormius in Muſ. pag.* 139. de ſe pronunciat.

§. 5.

Quo verò diſcrimen inter pilas ac ſpongias marinas melius appareat, unicuique innoteſcit, quod

SPONGIÆ MARINÆ (*Bad-Schwämme*) ex mollibus, poroſisque ac levibus fruſtis conſtent, iisdemque vel flavis, vel albeſcentibus, ac peculiaris ſaporis odorisque expertibus. Qua forma accreſcunt rupibus, in Mediterraneo aliisque maribus, ac Venetiis ad nos veniunt.

§. 6.

Diſtinctæ iſtarum apud Materialiſtas habentur ſortes, nempe permagnæ, mediocriter magnæ, mediæ, parvæ, minores, minimæ, ut *Schurzius* in *Mater. Muſeo pag.* 100. diſtinxit. Alii, utpote *Pometus*, in finas & vulgares dividunt. Illæ eleganter flavæ, læves, teneræque ac mediocriter magnæ ſint, parva propiusque diſſeminata foraminula, ac paucos lapillos habeant, vid. ejus *Hiſtoire des Drogues pag.* 165. & *Marxii Material. Muſ. pag.* 193. De ultimis magnæ ad balneandum lavandumque uſurpantur, parva autem fruſtula calcinantur ac uſtione rediguntur in pulverem.

§. 7.

Finæ in Medicina quoque ac Chirurgia habent uſum, ſed ſaltem externum, dum adeo ſolvi in ventriculo nequeunt, ut potius intumeſcant, vel ἄνω vel κάτω iterum ejiciendæ, ut propterea à *Samuele Dale in Part. II. Mat. Med. pag.* 109. rebus venenatis annumeratæ fuerint. Externè ſanguinem ſiſtunt, ſuasque Chirurgi turundas inde conficiunt, quibus anguſta vulnera dilatent; quamobrem etiam in fruſta inciſa, albaque cera macerata ſpongia, apud quosdam Materialiſtas, haberi poteſt præparata. In officinis quoque ſpongiæ calcinatæ habentur, non ineptæ, quæ pulveres dentifricios ingrediantur; qua de re *Achigenis* Fragmenta *de uſu Spongiæ* pluribus legantur.

§. 8.

De LAPIDE SPONGIÆ, ſive lapide in ſpongiis reperiundo, jamdum alibi ſufficienter egimus, ut nobis hic nunc liceat eſſe otioſis.

CAPUT

CAPUT XXXVIII. DE CORALLIIS ET CORALLINA.

§. I.

CORALLIA lapidei durique surculi sunt, diversi coloris, qui in fundo maris, instar parvarum arbuscularum, sæpe pedis altitudine excrescunt. Num vero tanta sint magnitudine, ut cerasi nostratis, tantaque altitudine, ut surculi extra mare emineant, quemadmodum *Vielheurius Descriptione Material. Exoticorum pag.* 28. P. *Kircherum* imitans existimat, fabulæ quam veritati est similius. Maximam partem è mari Mediterraneo proveniunt, quanquam in India quoque Orientali circa Bantam, præsertim alba nigraque dicantur erui, de quibus in *Appendice hujus libri*, post Indiam literatam, accurata descriptio dabitur legenda. Imo teste *Balbino* in *Historiæ Bohemiæ Lib. I. cap.* 29. *pag.* 77. in Bohemia, infra collem Scheberle, aliquo in fluvio inveniuntur corallia, colore cæteris non cedentia, ut adeoque corallia non in mari solum, sed in fluviis quoque crescant.

§. 2.

Nunc quæstio exoritur, num corallia vegetabilibus sint annumeranda, & an sub aqua, quæ vulgaris est opinio, prorsus mollia sint, extra mare autem indurescant? qua de controversia *D. Hoffmannus* in *Clavi Schræd. pag.* 158. *& seqq.* fusius agit, atque cum clarissimo *Boyleo* ad minimum non impossibile existimat corallia sub aqua esse mollia. Verum ex propria experientia utrumque negat curiosus Italus *Bocconius*, qui Siciliam habens patriam coralliorum piscaturæ sive collectioni circa Messinam ipse adfuit, atque aux *Recherches & observations Naturelles Ep.* 1. *&* 2. ingenuè confessus est, se corallia sub aqua æque duras invenisse, atque extra illam, exceptis superioribus extremitatibus rotundis, in quibus albus humor, instar succi esulæ, animadvertatur. Et quamvis lac istud, acidiusculum & adstringentem habens saporem, & in corallia, quo cadit, accrescens, à quibusdam, utpote *Gassendo* in *vita Peireskii* coralliorum semen, & prædictæ rotundæ extremitates in certas cellulas divisæ, Flores Coralliorum dicantur, pro vegetabilibus tamen non vult haberi, quod radicibus foliisque destituuntur, quibus, ad modum plantarum, possint nutriri. Extrinsecus quidem mucosa cuticula (quæ communi errori, quo corallia sub aqua mollia fuerunt habita, occasionem præbuit) apparent circundata, ista tamen pro naturali cuticula, qualis plantarum est, minime habenda, sed pro impuritate maris, coralliis adhærescente, de qua re clarissimus *Swammerdamius* in *Epistola ad supra laudatum Bocconem c. l. pag.* 177. pereleganter agit. Quod vero *Plinius* de rubris baccis commemorat, à vero prorsus esse alienum, *Wormius* in *Museo pag.* 231. demonstravit.

§. 3.

Coralliorum piscatus s. collectio à principio Aprilis ad finem usque Julii peragitur, quem in finem sæpe 200. levis vecturæ naves requiruntur, magnis velis instructæ, quo navibus piraticis Turcarumque triremibus subducere se fuga possint. Quò vero corallia, quæ in profundis hiatibus rupibusque in profundo maris accrescunt, possint erui, piscatores duo ligna asciata decussatim uniunt, inditoque istorum medio magno plumbi frusto, lignorum promovent descensum: tum cannabim alligant, aut longum linum, istudque instar villorum digitum crassorum faciunt dependere: ligna vero, decussatim juncta, duobus longis funibus proræ puppique alligant, atque ita circa rupes circumvehunt. Simul ac nunc linum vel cannabis coralliorum frutici appropinquat, isti se obvolvit, istumque trahit secum. Quando nunc levandum lignum est, XV. vel XX. in auxilium vocantur naves, quæ istud coralliis eruant: sub quo labore multa decutiuntur, ac in mare decidunt, id quod *Tavernierus in suo Itinerario*, ex eoque *Pometus pag.* 163. & *Marxius in Mater. Mus. pag.* 82. describunt. In Barbaria vero tam experti ac temerarii dicuntur esse urinatores, qui corallia manibus avellunt, oculis specillorum vitris munitis, quo sub aqua etiam possint videre, ut *Malletus in Cosmograph. sua Part.* I. *pag.* 159. ostendit, & figura aliqua demonstrat.

§. 4.

Cæterum corallia respectu coloris in rubra & alba distinguuntur. Ad illas quoque referuntur pallidiores, instar rosarum; quo tamen magis rubent, eo habentur meliores. Sunt, qui tertiam addunt speciem, nempe corallia nigra, quæ tamen aliud quid esse videntur, dum multo tenaciora & instar cornu apparent, longeque ac erecte crescunt, ut loco baculi possint usurpari; cujusmodi frustum nuper à *Dn. Vito*, qui istud ex India orientali attulerat, mihi condonatum fuit. Hæc species aliâs vocatur Antipathes, quam alibi in figura delineavi. *Pometus* tamen in figura etiam vere nigram exprimit, à me nunquam visam. Interea de utrisque certo nos informat *Dn. Rumphii* Descriptio Calbaharii, in *appendice hujus operis* communicanda. Priorum Materialistæ diversas habent sortes, prout ex coralliorum surculis aliquantum elegantibus, vel mediocribus, vel etiam fragmentis constant, quæ surculis

 multo

multo viliora ſunt, quanquam easdem vires habeant. Pondus autem quo corallia Genuæ & alibi magnis acervis venduntur, XV. libris centenarium noſtrum ordinarium excedit, nempe CXV. Genuenſes coralliorum libræ faciunt C. libras Norimbergenſes. Similiter Antwerpiæ, Brugis & Montibus coralliorum pondus 5. libris majus eſt Centenario Colonienſi, ut *Schurzius in Mater. Muſ. pag.* 25. commemorat. Magna rariora carioraque habentur, à Japonenſibus magni æſtimata. vid *Franc. Calceolarius in Muſ. Sect.* 1. *pag.* 3.

§. 5.

Quod ad iſtorum virtutes attinet, vim edulcandi habent, qua omne corporis acidum temperant inque ſaporem dulcem vertunt, atque ita omnem effervescentiam in inteſtinis ac ſanguine impediunt: paulum etiam adſtringunt conſtipantque in dyſenteria, hæmorrhagiis ac ſimilibus. Quæ cauſa eſt, quamobrem in per-multis corporis affectibus uſurpentur, ut *Ganſius* in peculiari *Tract. de Coralliis* fuſius oſtendit, cujus compendium Hiſtoria noſtra literaria in *Append. Miſcell. Acad. Nat. Cur. Dec.* 2. *Ann.* 2. exhibet. Nonnulli etiam contra faſcinum, morboſque inde ortos commendant, Clariſſimorum Scriptorum *Zoroaſtri, Metrodori, Orphei, Alberti Magni, Paracelſi, Libavii* aliorumque auctoritate, ac quotidiana quoque experientia muniti. Sic ſupra laudatus *Ganſius* certum aliquem ſcit Medicum, qui plures ejuſmodi morbos ſequenti formula, in qua rubra albaque corallia primas tenent, perhibetur curaſſe:

℞. Corall. rubr.
alb.
Dent. hom. demort. ã. ʒj.
Herb. & ſem. anthirrin. ʒij.

M. F. Pulvis, quo tacta affectaque faſcino membra tamdiu fumigentur, donec morbus iſta deſtituat. Quod vero corallia à tonitru fulminiſque ictu, ac aliis quoque tempeſtatibus tutos nos præſtent, pediculos arceant, ac peregrinantes ab illis defendant, mera ſuperſtitio eſt. Non minus à vero videtur abeſſe, iſta collo aut brachiis geſtata incitare fœminas ad voluptatem Veneriſque cupidinem. Quo non timendo periculo torques armillæque ex iſtis conſtantes tuto poſſunt geſtari, ſi modo ab iis homines ſibi caveant coralliis, quæ in mari microcoſmico inveniuntur, ad quæ Veteres, qui primi hujus opinionis extitere auctores, forte reſpexerunt. Aliàs optimum eſt, ſi in ſubtilem pulverem trita uſurpantur, quoniam ⊖ coralliorum nuda ſolutio, magiſterium nullius calx efficaciæ, aliæque præparationes viribus orbatæ ſunt, inprimis adeo decantata coralliorum Tinctura, cujus plus quam 300. deſcriptiones certa quædam perſona numerat, quarum plurimæ, ſpiritibus acidis innixæ, vim coralliorum enervant ac deſtruunt, ut *D. Ettmüllerus* in peculiari *Diſputat. de Tinctura Corall.* & in *Comment. Schrœd.* docet; conf. quoque *Hoffmannus in Clavi.*

§. 6.

Huc etiam pertinet

CORALLINA (*ſ. Corallen-Moos,*)

quæ modo haud multum diſſimili, atque corallia ſub mari, marinis rupibus, conchis ipſisque coralliis, muſci ad inſtar, adhæret & accreſcit, unde etiam muſcus marinus vocatur. Ex tenuibus, capillaribus, & ex multis exiguis ſibi invicem adhærentibus ſquamulis quaſi compoſitis bacillis conſtat, qui nonnunquam candidi, interdum rubicundi, ſæpius herbacei apparent. Ejus propterea diverſæ habentur ſpecies, è quibus illa, quæ à *C. Bauhino in Pin. pag.* 364. Muſcus coralloides ſquamulis loricatis vocatur, pro medicina eligitur. Iſtam eleganter viridem eſſe oportet, multis exiguis fruſtis multoque pulverulento deſtitutam, bona ſi vult haberi, auctore *Pometo* in *Mater. Muſeo pag.* 165. Melior habetur, quæ coralliis increvit, atque in iſtius defectu, quæ à rupibus eſt detracta, vid. *Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 452. Alius quoque ex Italia Galliaque venit è Mari Mediterraneo.

§. 7.

Ejus effectus in eo conſiſtit, ut adſtringat, ac peculiari virtute necandi interaneorum lumbricos, præſertim infantum, polleat, adeo, ut *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœder. pag.* 553. edit. noviſſ. corallinam notiſſimo cinæ ſemini putet eſſe præferendam, recentem maxime, nec vetuſtate corruptam. Scrupulus unus, ſemidrachma, drachmaque integra datur pro doſi.

§. 8.

Omnes iſtæ marinæ arbuſculæ, ut ſupra memoravimus, vel rupibus accreſcunt, aut ita dictis

CORALLIORUM PETRIS,

de quibus cupidus lector in *Appendice hujus Operis*, poſt Indiam Literatam, fuſius informabitur, ubi de ipſis quoque coralliis aliiſque plantis marinis agemus pluribus.

HISTO-

HISTORIÆ SIMPLICIUM REFORMATÆ
LIBER SECUNDUS,
DE
SEMINIBUS, RADICIBUS, HERBIS, FLORIBUS, ARBORIBUSQUE AC FRUCTIBUS.

SECTIO PRIMA
DE
SEMINIBUS MEDICINALIBUS.
CAPUT I.
DE
ABEL-MOSCHO.

§. 1.

ABEL-MOSCI semina (*Biesam-Körner*,) parva, ex fusco cæsia & extrinsecus aspera grana sunt, parvorum instar renum formata, odore quasi ex moscho & ambra misto, quamobrem hoc semen etiam Gallis / *Ambrette* vocatur.

§. 2.

Planta, quæ fragrantia hæc grana profert, in India Orientali, Ægypto, America, in Antillis Insulis Insulaque Martini, quæ optima grana progenerat, invenitur. Species alceæ est, ac propterea etiam à Botanicis Alcea Indica villosa, ab aliis vero Althæa Ægyptiaca vocata. Recta in altum excrescit, foliaque lata, magna ac viridia habet, instar panni holoserici tangenda. Campanæ in modum istius formati flores sunt, iidemque lutei, sub quibus triquetri, extrinsecus fusci, & intrinsecus albi latent folliculi, digitum longi, in quibus semina continentur, quæ omnia perpulchrè in *Parte 2. Horti Malab. Fig.* 38. repræsentantur.

§. 3.

Quoniam verò tractu temporis granorum disperit odor, bene videndum, ut ne vetustate corrupta cariosaque accipiamus; recens potius inquirendum semen, quod tamen rectè exsiccatum sit, perfecta etiam crassaque grana bene adhuc olentia habeat.

§. 4.

Quod ad usum istorum granorum attinet, non adeò frequenter in Medicina præscribuntur, utpote de quorum virtutibus ac qualitatibus parum vel nihil legimus apud auctores; præterquam quod *Ettmüllerus* paucissimis in *Comment. Schrœd.* commemorat infusum spiritui vini semen moschi illi conciliare odorem. Interea monet *Pometus in Histor. Simpl. pag.* 29. ut, nisi rectè tractare grana sciamus, aliis illa rebus ne permisceamus, quoniam moschi conciliaturi odorem omnia facile corrumpimus. Cæterum Itali ad fumigandas res isto semine utuntur, quod etiam funiculo colligitur, & ad torques, quibus secundum numerum granorum Deo precationem Dominicam admetiuntur, collaria armillasque à summæ conditionis fœminis, boni odoris gratiâ, adeo desiderata, præparatum à Circumforaneis Italisque hinc inde divenditur.

CAPUT II.

DE
AMOMO ET ROSA HIEROCHUNTINA.

§. 1.

SI quod est materialium, in quod Medici Naturæque scrutatores inquirunt, & de quo diversas fovent sententias, veterum AMOMUM est, species seminis aromatici, theriacam ingredientis. *Maroneus* integrum de illo *Tractatum* conscripsit, è quô *Samuel Daleus, Anglus*, XII. opiniones in *Pharmac. sua pag.* 327. recenset. Quâ in re etiam Pharmacopolæ incerti sunt, id nominis nunc granis Paradisi, nunc magnis cardamomis, nunc majoribus rotundisque granis, à cassia caryophillata exorientibus, Piper de Jamaica & Amomum Plinii vocatis, imponentes. Hinc est, quamobrem alii, loco amomi veri, vel calamum aromaticum, vel caryophyllos ad theriacam usurpaverint, ut apud *Schrœderum*, *Schurtzium*, *Vielheurium* aliosque licet videre. *Charasius* contra, Pharmacopola Gallus, in *Tract. de Theriacæ ingredientibus pag.* 180. omni rem carere difficultate existimat, sua judicandi fiducia fretus, quod amomum verum à suis adhuc uvis dependens sibi oblatum sit, atque apud alios quoque Materialistas prudentes Galliæ magna in copia habeatur. Amomum igitur Racemosum pro vero amomo *Dioscoridis* habet. Cujus sententiæ etiam *Pometus in Mater. Mus. pag.* 39. accedit, qui propterea ejus figuras communicavit. Amomum ex purpureis & tantum non quadrangulis seminalibus granis constat, tam arcte in globum coactis, ut aliquot rotunda capitula forment, quæ rotundo & albescente folliculo cincta uvæ granis similia sunt. Ista capitula ac folliculi, instar uvarum, racematim de uno pendent petiolo, cui tanquam piper firmiter quasi agglutinantur. Ex India vehuntur in Bataviam, inde in Europam transvehenda.

§. 2.

In coemtione in id omni cura incumbamus, ut, quoad ejus fieri potest, Amomum recens adhuc non inveteratum viribusque exinanitum accipiamus, quod rotundos, luteolos, graves, granisque bene repletos folliculos habeat, magnum perfectumque semen, idque acre & aromaticum cardamomo haud dissimile, continentes. Leves contra, hiantes ac nigris granis repleti folliculi f. uvæ abjiciantur.

§. 3.

Hæc grana electa ad theriacam sumuntur, quamobrem apertis folliculis, nigra rugosaque abjicienda: gravia, vivaciora saporeque aromatico prædicta eligenda, & quo tenues cuticulæ, quibus distermінantur, separari possint, manibus teruntur, & super charta bene ventilantur.

§. 4.

Quod vero ad

ROSAM HIERICHUNTINAM,

(*Rose von Jericho,*)

ubi hoc aroma de quorundam sententia perhibetur crescere, attinet, ab otioso indoctoque Monacho id ipsi inditum nominis est, dum, ut *Bellonius* aliquo in loco ostendit, non circa Hierichontem, sed in desertis Arabiæ, in ripis maris rubri ex arena crescit. In Italia qnoque Rosa Sanctæ Mariæ, Rosa Hierici, plerumque autem Rosa Hierichuntina vocatnr.

§. 5.

Fruticulus est fere palmam latus, multos invicem implicatos habens ligneos ramusculos, parvis, oblongis minimeque latis foliis ornatus, gerens in medio rotunda grana loco fructus, ipsaque utplurimum rotunda rosa est, antequam se aperit, quod in aqua contingit calida.

§. 6.

De istius virtutibus *Joh. Sturmius*, Prof. Lovaniensis, integrum *Tractatum* conscripsit, sed multis superstitionibus refertum. Vulgus, qua ducitur simplicitate, putat, istam in nocte natali Christi hiare, etiamsi siccissima sit. Sed fabula est; si enim hiat, ab hyemis id proficiscitur humiditate, id quod in aliis quoque contingere potest noctibus, ut *Wormius in Mus. pag.* 153. experientia edoctus ostendit. vid. **Dn. Nebelius** in *Not. ad Amm. Charact. Plantar. pag.* 546. Cæteræ virtutes in schedula, quam circumforanei distribuunt, ita describuntur:

VIRTUTES ROSÆ DE HIERICHO.

1. Si quando Rosa vitro aqua fontana repleto cum tota radice imponitur, dimidiæ vel integræ horæ spatio hiat seque dilatat: quæ exemta, paucis post horis, ad pristinam formam redit & clauditur. Quem effectum quotidie præstat, quamcunque etiam attigerit ætatem.

2. Orientales fœminæ in Judæa totaque Asia Rosa ista potui aut aquæ infusa, in partu difficili utuntur, quod infusum potum multum ferre opis creditur.

3. Parturientis capiti aut ventri cum tota radice applicata, aut istius ipsius manu detenta, aut, ut supra dictum, vitro aqua impleto indita, si brevi hiat, signum esse volunt enixûs; sin vero non aperitur, illam non eniti, vitæque intendi periculum perhibent.

CAPUT III.

DE

SEMINE AMMEOS CRETICI.

§. 1.

SEMEN AMMEOS fere ab omnibus scriptoribus tanquam per-parvum, rotundum ac striatum semen describitur, arenæ haud dissimile, unde etiam isti nomen inditum est: multo itaque minus esse creditur quam semen petroselini. Enimverò, si, quod in officinis ac Materialium Museis habetur, accuratius inspicimus, ab ista descriptione prorsus abest, quoniam longiusculum, cuminoque fere haud dissimile, ac propterea non adeo parvum est; quam ob causam etiam in Æthiopia reperiundum Ammeos semen Cuminum Æthiopicum vocatur. Non temere igitur Clarissimus *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 512. dubitat, num verum ingenuumque Ammeos semen hodie apud nos inveniatur, cui *Hermannus*, *Daleus* aliique assentiuntur.

§. 2.

Intereà in eo conveniunt ferè omnes, ipsam plantam in modum fœniculi, anethi aliarumque umbelliferarum crescere, ac post albos parvosque flosculos proferre semen. In diversis regionibus diversæ habentur species, diversæque in hortis Procerum aluntur, utpote Vulgaris, Alexandrina & Cretica, quarum posteriores ad usum servantur; in istarum autem defectu sunt qui vulgare cuminum suadent utendum, præsertim quum istud semen in Ægypto, ut apud nos cuminum, panis massæ permiscetur, id quod ex *Marxii Materialium Mus. Vielheurius* in *Descriptione Material. Exoticor. pag.* 72. annotavit.

§. 3.

Seminis bonitas ex acri & aromatico sapore fortique odore, qui partim origanum, partim thymum refert, colligitur, quique præ cæteris in Cretico potest observari. Istud similiter maturum ac perfectum, recens purumque esse oportet. vid. *Charas. l. c. pag.* 228.

§. 4.

Ejus virtutes usus que ex eo facile intelliguntur, quod theriacam ingreditur, atque seminibus calidis minoribus Amomi, Apii, Dauci annumeratur. Calidæ enim siccæque est naturæ, flatusque colicos, uteri renum aliosque dolores dissipat. Quidam in curando fluore albo mulierum, tollendaque sterilitate multum in isto ponunt spei: quo in affectu ipse quoque *D. Freytagius* in *Aurora Med. cap.* 49. *pag.* 846. cum vino vel jusculo carnis, ad drachmam altero semper die sumendum, commendat, & quidem ea conditione, ut tunc maritus cum uxore concumbere non desideret: *Simon Paulli* vero clysterem uterinum ex isto semine aliisque ingredientibus simul vult usurpari, in *Quadripartito pag.* 195. descriptum.

CAPUT IV.

DE

SEMINE DAUCI CRETICI.

§. 1.

SEMEN DAUCI CRETICI oblongum, acuminatum & incanum semen est, hispido cortice cinctum, boni saporis odorisque fortis. Ex Insula Candia Venetiis in Germaniam vehitur, & quamvis etiam in Alpibus, in Helvetia & alibi reperiatur, qualitatibus tamen virtutibusque Cretico non accedit, multo minus hortensis ac pratensis daucus, ubique apud nos in copia inveniendus; solus igitur Creticus ad theriacam sumitur.

§. 2.

Planta inter rupes, in locis lapidosis, unius atque dimidii pedis altitudine, è radice digitum crassa, excrescit. Ratione foliorum fœniculo aliquantum similis est, & in summitatibus caulium distinctas, albisque flosculis exornatas umbellas gerit, sub quibus ipsum semen instar cumini progerminat, ut ex *Pometi* figura apparet, foliis Botanicorum, inprimis *Paullini* descriptioni non prorsus simili, propterea *Plukenetus* eam sumsit emendandam.

§. 3.

Ratione usus ac virtutis magnam cum cumino & angelica habet affinitatem, ut *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 562. docet. Vi enim, qua pollet, valde calefaciente flatus dissipat, uteri doloribus medetur, calculumque pellit & urinam; unde *Helmontius* senior in *Tract. de calculo cap.* 1. *§.* 19. *cap.* 7. *§.* 14. & *Charleton*, Medicus Anglus, *Libr. de Spiritu lapidifico pag.* 177. multum in isto ponunt fiduciæ. Quamobrem Angli hodiernô adhuc die certam cum illo faciunt cerevisiam contra calculum; quemadmodum similem ex cochlearia ad scorbutum, ex radice Chinæ adversus luem ♀eam, ex corti-

cibus citri contra colicam præparant, qua de re *D. Ettmüllerus* pluribus consulatur. Clarissimus Daniæ Botanicus, *D. Simon Paulli*, semen istud contra assumtum venenum quoque commendat, alii adversus aranearum ictum: quæ fortasse causa est, quamobrem veteres istud theriacæ voluerint insertum.

§. 4.

Quoniam vero semen ante sæpius veterascit, quam ex Candia per Italiam ad nos vehatur, id dandum est operæ, ut emendum recens adhuc sit, perfectum ac virtutibus integrum, ab omni etiam pulvere & corticibus bene depurgatum. Quod si bonæ notæ haberi nequit semen, Daucus Italicus istius loco sumendus, ut *Schrœderus in Pharmacop. Medico-Chymicâ* jam suo tempore consulit.

§. 5.

His similibusque plantis umbelliferis nota hodie

VISNAGA

aliquantum similis est, quam speciem Gingidii pronunciat *Ammannus* in *Char. Plant. Nov. pag.* 615. Folia habet fœniculacea, semenque longiusculum striatum, longis caulibus & cuspidibus innixum. Ex Turcia venit, quanquam Parisiis quoque in horto Regio atque alibi planta alatur. Istic cuspides loco dentiscalpii usurpantur, bonumque in ore saporem relinquunt; istos vero magnos luteosque esse oportet & prorsus integros, v. *Pometus* in *Histoire des Drogues p.* 188.

CAPUT V.
DE
SEMINE SESELEOS MASSILIENSIS.

§. 1.

SEMEN SESELEOS MASSILIENSIS longiusculum, planum & angulosum est, quod in Gallia, præsertim in Provincia Languedoc circa Massiliam istumque tractum, sponte in copia crescit, ac fœniculo sylvestri videtur haud dissimile. Quam ob causam ejus etiam planta pro specie fœniculi habetur, quam Latini fœniculum tortuosum vocant, quoniam caules quasi intorti crescunt. Alias ubique juxta vias inque locis incultis, in campis planis æque ac in montibus invenitur; in æstate floret, floresque albos ac parvos profert, adinstar cæterarum umbelliferarum, cum semine simul umbellam formantes, ut ex figura, quam Gallicus Materialista *Pometus* habet, apparet.

§. 2.

Equidem plures alibi istius plantæ deprehenduntur species, utpote Cretica, Æthiopica & Pratensis, quod *D. Hoffmannus* in *Clavi Schrœd.* fusius exponit. Nulla tamen præterquam Massiliensis est in usu, & quidem ejus solum semen materialibus annumeratur; quanquam, teste *Charasio*, radix & folia non minus valde aromatica sint, atque semen ipsum. Quodsi vero Creticum bonum & æquo etiam pretio posset haberi, Gallico si non præferendum, saltem æquiparandum, quoniam omnes ex Candia advectæ plantæ, ob regionis indolem, aliis sunt efficaciores, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 663. testatur.

§. 3.

Id interea dandum est operæ, ut semen maturum bona siccaque tempestate colligatur, & ad emendum oblatum, perfectum viridiuscule pallidum, acris & aromatici saporis sit. Pallidum contra abjiciendum, quod nimis diu cauli insedit viribusque destitutum est, sicut parvum, leve & imperfectum ad maturitatem nondum pervenit, ut prædictus *Charasius* in *Hist. des Simples qui entrent la composition de la Theriaque pag.* 219. docet.

§. 4.

Ad theriacam potissimum usurpatur, & iisdem fere qualitatibus pollet, atque petroselinum Macedonicum; præterea vero in omnibus quoque pectoris affectibus perutile est, ac pro specifica antidoto adversus cicutam habetur, id quod ex *Schrœderi* Pharmacopœia Anglus Medicus *Samuel Daleus* in *Pharmacologia sua pag.* 182. bene observavit.

CAPUT VI.
DE
SEMINE PETROSELINI MACEDONICI.

§. 1.

SEMEN PETROSELINI MACEDONICI secundum formam externam Ammeos semini haud dissimile, petroselini vulgaris semine longius est, sed tamen tenuius, parvum, striatum & villosum, coloris obscure viridis, saporis acris

acris & aromatici, odorisque fragrantis. A Macedoniæ Regno id nominis obtinet, ubi copiosè progerminat, & unde in Europam vehitur; solum quippe semen apud nos in medicinam insumitur.

§. 2.

Ipsa planta apio nostrati similis est, pro quo istam *Samuel Dalens* vult haberi in *Pharmacol. pag.* 198. quam etiam cum reliquis nostri temporis Botanicis plantis umbelliferis annumerat, quoniam instar fœniculi florem ac semen in umbellæ modum profert. Auctore *Marxio* in Gallia locis umbrosis humidisque viri altitudine perhibetur excrescere, vid. Ejus *Mater. Mus. pag.* 152. Ipsi interea Galli, utpote *Pometus*, *Charasius* aliique istud ignorant, quin potius auctores nobis existunt, ut ejusmodi semen ex solo natali curemus advehendum, cujus consilii nullam haberent rationem, si in Gallia posset haberi. Nostras igitur apium pro vero Petroselino Macedonico vix habendum, eique neutiquam substituendum est.

§. 3.

Multo minus semen petroselini vulgaris illi volunt æquiparari, quod aliâs Clarissimus Daniæ Medicus, *Simon Paulli*, in *Quadripartito Botanico pag.* 428. & *Dan. Ludovici in Pharm. Moderno Sec. appl. pag.* 408. intendunt, dum Macedonicum vi diaphoretica & alexipharmaca vulgari multum præstat; id quod non doctissimus solum *Ettmüllerus Oper. Tom. I. pag.* 626. confirmat, sed odor etiam saporque ac cæteræ qualitates clare ostendunt. Quamobrem *Moyses Charasius*, Pharmacopola Parisiensis, in certo aliquo *Tractatu*, quem *de ingredientibus theriacæ* conscripsit, *pag.* 161. conscientiosis honorisque cupidis Materialistis ac Pharmacopolis hoc impertitur consilii, facere se melius, si tantum in unciam unam seminis Petroselini Macedonici insumerent, quanto alias libra vulgaris potest comparari.

§. 4.

Nec quodcunque istius nominis semen indiscriminatum ad theriacam sumendum, sed, ut cum reliquis ingredientibus solet fieri, optimum eligendum. A Materialistis igitur non inveteratum emamus, sed recens, viribus pollens, aromaticum odoreque bonum; pulverulentum super charta ventilando depurgandum.

§. 5.

Præcipuus vulgatissimusque ejus est usus, ut ad Theriacam, Antidotum Matthioli ac quorundam Medicorum Tincturam Bezoard. sumatur, quod ei vim adscribunt alexipharmacam; quanquam ipse *Galenus Lib. I. de Antidot. cap.* 30. *pag.* 304. semen istud non tam ob prædictam virtutem, quam quod ventriculum roboret ac hydropicis ferat opem, commendet, quoniam petroselini vulgaris adinstar urinam fortiter ciet, vid. *Schræderus* in *Pharm. Med. Chymica pag.* 119. Cæterum etiam credendum, enervatam viri potentiam isto posse excitari, ac Batavorum hic quoque valere proverbium:

Peterfely helfft the Man tho Paerdt,
Ende the Vrouven onder the Aerdt.

CAPUT VII.

DE

ANISO.

§. 1.

ANISUM oblonge rotundum, parvum & striatum semen est, coloris viridiusculè flavi, saporis dulcis & aromatici, odorisque grati. Bambergæ in Franconia copiosè colitur, in multa Germaniæ loca transvehendum. Aliqua etiam ejus species ex Italia Venetiis alias in regiones transportatur, multa minora tamen grana habens, quam anisum Germanicum, de quó videatur *Schurzius in Mater. Museo pag.* 82.

§. 2.

Planta, ad umbelliferas referenda, ut fœniculum, cuminum, angelica similesque floret, quibuscum ratione qualitatum & operationum multum etiam convenit. Rotunde divisa folia habet, quæ eo sunt tenuiora, quo altius crescunt. Ipsa planta usum in Medicina habet nullum, utpote quæ solo semine est contenta.

§. 3.

In ejus collectione emtioneque ad id attendamus animum, ut cineraceum sit, non inveteratum, vere siccatum, non humidum, quod facile nigrescit & corrumpitur. Magna crassaque grana acri & aromatico, dulci tamen & non amaro sapore prædita, habens, pro optimo habetur, nec ulteriori præparatione indiget, præterquam quod à caulibus aliisque quisquiliis ventilando bene depurgetur, quibus alias Venetum ac Melitense anisum defœdatum est. Quam vero perniciosa anisi præparatio sit, quando torretur ante, quam ad theriacam sumitur, *Charasius* suo jam tempore *Libr. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 207. clare ostendit, dum inutili ista ridiculaque præparatione optimæ volatilesque particulæ evolant, reliquæ verò temere comburuntur.

§. 4.

Hoc autem semen sive per se relinquatur, sive saccharo obducatur, propter plurimas oleo-

 sas

ſas particulas vi vehementer calefaciente pollet, proptereaque quatuor ſeminibus calidis majoribus annumeratur. Omnia capitis, thoracis atque abdominis membra confortat & calefacit, flatus diſſipat, infantes à torminibus defendit, iſtaque demulcet, ſive à lactantibus (quibus lac ſimul auget) crebrò ſumatur, aut tenellis infantibus lapidibus cancrorum permiſtum, cum pulte aut lacte ingeratur. Id verò memorabile eſt aniſi pulverem, ſcrupuli pondere, infantum ciere alvum, ob eam procul dubio rationem, quod flatus ac convulſivas inteſtinorum extenſiones demulcet.

§. 5.

Ejusdem etiam efficaciæ eſt oleum aniſi deſtillatum; quanquam inficias eundum non ſit, ſemen ipſum decoctum multo citius diſſipare flatus, quam oleum artis legibus præparatum. Quo ipſo cum celeberrimo Batavorum Medico *D. Heurnio Simon Paulli* in *Quadripartito Botanico pag.* 103. demonſtravit, ſimplicia multò efficaciora certioraque eſſe in medendo, quam neſcio quæ Pharmacopolarum conſarcinata compoſita. Quum Numen Divinum plantas aliasque creaturas creavit, omne, quodcunque intuebatur, bonum erat: miſeri vero homines, in melius res creatas transferre ſibi ſumentes, miſerabiles ſpiritus, eſſentias, tincturas ſimiliaque creatoris mixturis præferunt; quæ cauſa eſt, quamobrem plures adhuc inſanabiles morbi numerentur, de quibus *Seidelius* integrum *Tract.* conſcripſit, ut in præfatione hujus operis jamdum memoravimus. In viam verò redeuntes, oleum aniſi non prorſus abjiciendum, ſed digno æſtimandum pretio eſſe exiſtimamus, quippe quod omnino præſtans penetransque album oleum ſit, quod parvo frigore congelatum, exiguo calore iterum tenue fit & fluidum; guttatim purgantibus ad evitanda tormina permiſcetur. Smalkaldiæ in Thuringia balſamum ſulphuris aniſatum, in officinis vero ♁⊖☓ aniſatum exinde præparari, ob præclaras in anhelatione & aſthmate virtutes, ante eruptionem morbillorum ſæpe infeſtante, ſpiritum pectoralem vocatum, conſtat. Laudatus Galliæ Pharmacopola *Charaſius* in *Pharmacopol. Regio* oſtendit, viridiuſculum quoque oleum ex aniſo poſſe exprimi, fere adeo bonum, atque deſtillatum, à nonnullis Quinta Eſſentia aniſi habitum. Utrumque oleum multis in caſibus etiam externe à Medicis æque atque iis, qui corio, ſacculis ſimilibusque rebus gratum odorem conciliant, uſurpatur; quemadmodum *B. D. Ettmüllerus* certum aliquod artificium manifeſtavit, quod chirothecis aut corpori inunctum bonum largitur odorem. Ejus compoſitio hæc eſt: ℞. Zibethi, Moſch. aa. gr. j. ſolve & miſce cum oleo aniſi, uſurpetur, ut dictum; vid. Ejus *Comment. in Schrœd. pag.* 515.

§. 6.

Cæterùm paucos ante annos certum aliquod ſemen ex India cœpit afferri, ſapore ac virtute aniſo fere ſimile, proptereaque

ANISUM STELLATUM (*Stern-Anis*) dictum, quod ſimul externa forma ſtellam repræſentat, dum ex 6. 7. aut etiam pluribus radiis conſtat, iisdemque omnibus ex eodem centro ortis, qui hiantes tot proferunt grana, quot ſunt radii. Extrinſecus coloris eſt ex flavo fuſci, intrinſecus ſplendet, ſemenque continet oblongum ac ſplendens, inſtar ſeminis lini, quo tamen quater majus eſt. Saporem habet ex aniſo fœniculoque mixtum, odoremque valde bonum, & à quibusdam fœniculum Sinenſe, Zinghi, Badian, à *D. Leonhardo Urſino* Aniſum Canadenſe vocatur. Ex Philippinis Siberisque Inſulis venit, ut *Barthol. Belli* in *Deſcriptione Aniſi ſtellati* oſtendit.

§. 7.

Planta in Sina ac Tartaria creſcit, quæ cum nullum cum aniſo habeat ſimilitudinem, à *Simone Paulli pag.* 102. ejus ſemen pro aniſo neutiquam habetur; quanquam jam pridem ſub hoc nomine à *Cluſio* in *Hiſtor. rariorum plantarum cap.* 25. fuerit deſcriptum, hodieque ita vendatur. Multo minus pro fœniculi haberi poteſt ſpecie, quod umbella deſtituitur, diverſumque profert ſemen, de quo *Nebelius* in *Not. ad Amman. Char. Plant. pag.* 284. pluribus legatur. Peculiaris itaque nec adeò nota planta eſt, & ab ſolo ſapore id ſortitur nominis.

§. 8.

Quod ad virtutes ejus attinet, *Franciſcus Redi* in *Exper. Nat. ad P. Kircherum ſcriptis pag.* 172. non plures quidem vires quam vulgari fœniculo & aniſo iſti vult adſcribi; à quo tamen *Pometus* multum diſſentit, quando in *Appendice Material. pag.* 10. libram unam aniſi Sinenſis libris X. vulgaris cenſet præferendam. Hinc *Hermannus* quoque clariſſimus ob ſaporem odoremque gratiſſimum prius præſtare poſteriori exiſtimat, licet qualitatibus reliquis conveniant, & ex utroque æqualiter deſtillari oleum queat. Maxima vis in radiis ſive angulis externoque cortice conſiſtit; nucleus Seminis ſapore fere deſtituitur. Chinenſes iſto fructu penes Coffe Theæque potum ac poſt paſtum utuntur, quo anhelitus ſibi concilient ſuavitatem. Iſtud quoque cum radice Ninzin calidæ aquæ infundunt, quam in modum Theæ bibunt, ad ſe confortandum, ſiquidem ſemen iſtud ventriculum ceteraque viſcera valde calefacere ac roborare, vique ſua balſamica defendere ab renum calculo huncque pellere perhibetur. Hodie ſpiritum vini aniſatum inde præparant, ANIS ARAK Batavis dictum, qui certum fructus hujus pondus, Picol vocatum, 120. libras continens in Batavia 20. vel 30. Imperialibus divendunt.

CAPUT

CAPUT VIII.

DE
SEMINE CARUI.

§. 1.

SEMEN CARUI parvum, oblongum, striatum, quadantenus falcatum ac fuscum semen est, saporis acris & aromatici, odorisque fragrantis. Ubique in Germania crescit, unde multa librarum millia in marina aliaque loca transmittuntur: præsertim Norimbergenses magna istud copia curant avehendum, ut *Marxius* in suo *Mater. Museo pag.* 46. commemorat.

§. 2.

In pratis, unde etiam nomen habet, planta copiosè crescit, cujus folia profunde dissecta s. laciniata, caules, quos emittit, angulares & pedem alti sunt, è quorum fastigiò albi flores in modum umbellarum prodeunt, semen istud, Junio Julioque mensibus maturescens, proferentes; quod crassiusculum, recens, viridiusculum, saporisque aromatici esse oportet, si pro bono debet haberi.

§. 3.

Ejus virtutes *Hieronymus Tragus* in *Herbario suo pag.* 169. hisce verbis commendat: Hoc carvum nunc ubique & jam usitatum, suaque æstimatione dignius est, quam aliqua Arabiæ radix. *Helmontius* istud, secundum fœniculum & cuminum sativum, pauperum vocat solatium, quibus multis in morbis opem ferat. Inprimis ventriculum, caput & memoriam confortat: colicam flatulentam dissipat, uterique & abdominis demulcet dolores, præsertim à cerevisia fæculenta maleque cocta, acido vino similibusque ortos, quibus in casibus semen contusum & ad semidrachmam datum citam præstat opem, vid. *Ettmülleri Comment. Schrœd. pag.* 535. Non minus suppressam urinam promovet, doloresque sedat nephriticos, maxime colicæ, ut plerumque fieri solet, junctos.

§. 4.

Diversis autem modis semen internè & externè usurpatur, dum vel integrum cum massa panis, caseis aliisque cibis apud nos subigitur, & ità etiam cum saccharo obducitur, quo sæpius acidularum potatores utuntur: vel aqua & oleum inde destillantur, quod ultimum ad aliquot guttas sumtum in prædictis morbis, præsertim colica, certum & indubitatum affert levamen. Externè clysteribus addunt; cum pane subactum coctumque, & ita calide abdomini impositum, colicam sedare, vaporem vero auditum restituere perhibent, autore *D. Simone Paulli in Herbario pag.* 40.

CAPUT IX.

DE
SEMINE CUMINI.

§. 1.

SEMEN CYMINI s. CUMINI bis fere habet magnitudinem seminis carui & ex flavo spadiceum est, oblongum & striatum, saporis acris & aromatici, odoris fortis & adversi. In Apulia copiose crescit, in planta fœniculo haud dissimili, & ex Italia in Germaniam fertur. Colitur quoque in Negroponto, quod tamen nec tam magnum, nec tam purum est, atque prius. Duæ præterea in Máltha Insula perhibentur species inveniri, quarum una acrem cinamomi, altera dulcem anisi referat saporem, ut *Schurzius* & *Marxius* in suis *Material. Museis* sibi persuadent. Imo *Samuel Daleus* in *Pharmacol. pag.* 178. atque *Pometus* in *Historia Materialium pag.* 11. non dubitant affirmare prædictum cumini semen etiam in Maltha coli, ibidemque, ut apud nos fructus, totis in campis seri.

§. 2.

Ratione virtutum cum semine carui, fœniculi & anisi conspirat, dum ipsum semen pariter atque oleum ejus destillatum ad flatus in colica, tympanitę similibusque morbis potenter dissipandos, vi etiam aromatica ad nervos visceraque roboranda aptum natum est. Interea tamen in uteri affectibus cuminum carui longe præfertur, utpote quod menses lochiaque post partum magis promovet, ad nothos etiam parturientium dolores, in cerevisia coctum potumque, valet sedandos, vid. *Ettmüllerus in Comment. Schrœder. pag.* 557. In eô autem ab aniso discedit, quod illud lactis generationi prospiciat, hoc contra internè externeque usurpatum lac imminuat, in ablactatione infantum propterea commendandum. Propter vim istam penetrantem & calefacientem equis etiam bobusque utiliter

ingeritur, si quando forte intumescunt aut inflantur; & quoniam columbarum captatores cumino escæ permisto vehementer retinere s. attrahere columbas perhibentur, aliquibus in locis ejus venditio mercatoribus interdicta est, quemadmodum *Pometus l. c.* memorat.

§. 3.

In emtione seminis videndum, ut ne cariosum sit: id quod ex eo facile cognoscitur, quando inter digitos detentum sublatumque in altum grana ostendit sibi invicem adhærentia. Optimum cuminum crassum est, viridiuscule flavens, durum, fortis ac fere fœtentis odoris, purum, nec pulvere permistum.

CAPUT X.

DE

SEMINE NIGELLÆ.

§. 1.

SEMEN NIGELLÆ nigrum, angulosum rugosumque semen est, saporis acris, odorisque valde fortis. Alias quoque nigrum & Romanum coriandrum vocatur, partim ob fortem odorem, partim quod ex Italia primum venit, prout hodie adhuc nonnulli Italum indigenæ Bambergensi ac Norimbergensi volunt præferri, ut ex *Pometo Material. Museo pag.* 42. apparet.

§. 2.

Planta Botanicis Melanthium audit & altitudine duorum forte pedum excrescit, tenuibus incisisque viridibus foliis, floribus magnis cœruleis, vel etiam pallentibus, iisdemque vel simplo foliorum ordine constantibus, vel aggregatis & plenis, ornata, ut ex figura apparet. Istis magnus, in quinque capsulas distinctus, totidemque apicibus corniculatis præditus succedit folliculus, semina continens non lutea vel cineracea, ut *Pometus* scribit, sed statim nigra: quæ etiam inditi nominis est ratio.

§. 3.

Semen eligatur recens, crasse granulatum beneque maturum, fortis & quasi aromatici odoris. Id etiam observandum, ut ne loco coriandri nigri semen Nigellastri offeratur vendendum, prioribus qualitatibus destitutum, inque usum medicum non adhiberi solitum, id quod *Simon Paulli* adversus *D. Schrœderum* in *Quadrip. Botanico fol.* 391. asseruit. Conf. etiam *Hoffmannus in Clavi Schrœd. pag.* 514.

§. 4.

Vis ejus calefaciens est, exsiccans ac resolvens, qua sanguinis aliorumque humorum circulum promovere, propatereaque interne menses ac lochia ciere aptum natum est: id quod non solum *Forestus in Observ. L. XXVIII. obs.* 4. in hominibus, sed vulgus etiam in vaccis, quibus post vitulorum enixum coriandrum eundem ob finem ingerunt, confirmant. Quidam etiam semen istud ad lac mulierum augendum enecandosque lumbricos valere existimant. Externè verò quotidie in affectibus catarrhalibus & coryza nodulis inditum, à probatissimis Medicis feliciter usurpatur; vide, sis *Hartmannum, Tabernæmontanum, Ettmüllerum,* & alios. Externè quoque quartanam aliasque febres dicitur curare.

§. 5.

Num vero aliquid virulenti malignique secum ferat, quæ quorundam est opinio, de eo *Hermannus* non immeritò dubitat in *MSS. suis*, quum ab aliis potius tanquam antidotum commendetur. Cujus opinionis ea fortasse est origo, quod recens semen os afficit, & quasi inflammat, à quo adultiori facto non est quamobrem timeamus; ut adeoque correctione cum aceto, quod istud potius viribus castrat, non indigeat. Aqua & oleum, quæ exinde possunt destillari, raro præscribuntur, ac propterea non in omnibus habentur officinis.

CAPUT XI.

DE

SEMINE FOENICULI.

§. 1.

FOENICULUM notissimum, oblongum & striatum semen est, in altero latere paulum depressum, saporis dulcis & aliquantum acris, odorisque fragrantis. Ad semina IV. calida majora pertinet, viribusque ac qualitatibus cum aniso plurimum convenit.

§. 2.

In omnibus Germaniæ locis fœniculum in hortis colitur; quod vero in Italia, circa Florentiam,

tiam, & in Gallia in provincia Languedoco copiose seritur, multo gratiorem ac prorsus aromaticum habet saporem, propterea que præ aliis à Gallico Pharmacopolâ *Moyse Charasio* ad theriacam sumitur, ut in ejus *Tractatu de Theriacæ Ingredientibus pag.* 209. legitur: in cujus defectu nostras etiam bonum est.

§. 3.

Quod ad usum fœniculi attinet, non semen solum, sed ipsa quoque planta cum radice multifariam ad medendum usurpatur, utpote quæ, cum aqua vel vino cocta, potum lactantibus suppeditat, ad lac valde augendum istique balsamicum saporem communicandum, præstantem, eamque ob causam ab *Amato Lusitano*, *Hartmanno*, *Ettmüllero* aliisque præclarissimis Medicis valde commendatum: quod decoctum urinam quoque & catamenia suppressa dicitur promovere. Cæterum aqua ex isto destillatur, quæ debilem visum exacuit, oculorum quoque unguem similesque affectus dissolvit. Id quod insidens floribus sive umbellæ ros similiter præstat, præsertim si aliquid sacchari cavo fœniculi cauli inditur, in istoque per noctem relinquitur, donec ab rore & fœniculi humiditate in tenuem aquam fuerit solutum. Hoc tanquam præcipuum aliquod ophthalmicum *Bartholetus* commendat, vulgoque credunt, istum ophthalmicum fœniculi usum à serpentibus esse detectum, de quo *D. Strobelbergerus* in peculiari *Tract. de Fœniculo* potest evolvi.

§. 4.

Quàm vero præstans seminis hujus vis calefaciens sit, balsamica & carminativa, unicuique notum est, ob quam etiam stomachica medicamenta crebro ingreditur. Nec sine fructu in torminibus ventris præscribunt, dum non flatus solum dissipat, sed convulsivas quoque intestinorum contractiones demulcet, propterea que purgantibus miscendum, & contra artuum tremorem, à ☿ vivi usu vel tractatione ortum, à *Dn. D. Hoffmanno* in *Notis ad Schrœderum p.* 476. commendatur. Inprimis in omnibus pectoris affectibus nobile remedium est, pituitam pulmones incrustantem resolvendo, anhelosis & asthmaticis fert opem: tussim præsertim gravidarum sistit, quibus fœniculum vel eo magis commendandum, quo magis credibile est, ab istius esu infantum oculos in utero fieri clariores, de quo *Ettmüllerus in Comment. Schrœd.* agit uberius.

§. 5.

Quæ omnia etiam oleum fœniculi destillatum præstat, si aliquot ejus guttæ cum saccharo permistæ sumuntur. In istius destillatione aqua habetur gratis, ad aquas ophthalmicas sæpius præscribi solita. Nonnulli saccharo condiunt flores, quos pro concilianda anhelitus odorisque gratia divendunt; sicut cum olivis quoque cucumeribus similibusque condiuntur. Dulciarii & confecturarum magistri saccharo obducunt semen, quod pro quantitate majore minoreque incrustantis sacchari in sortes distinctas, distinctis numeris signandas, dividunt. Adinstar confectionis cumini ab acidularum potatoribus usurpatur.

§. 6.

Quæ præparationes omnes recens, crasse granulatum, oblongum ac viridiusculum requirunt semen, quod boni ac saccharati sit saporis, ab omnibus apicibus sordibusque bene depurgatum.

§. 7.

Præter fœniculum vulgare habetur etiam

FOENICULUM MARINUM,

cujus delineatio in *Mus. German.* juxta vulgare, sistitur contemplanda. Crithmum à Doctoribus vocatur, quod in rupibus maris & alibi, unde nomen recepit, libenter crescit. Quæ planta quanquam raro in officinis usurpetur, & ad solum syrupum nephro-catharcticum requiratur, conditi tamen aceto flores multis in locis, præsertim in Gallia, à Magnatibus inter cœnam, loco capparum, adhibentur, ex Hispania advecti, quos Galli *Fenoüil marin* vocant. Galli istos una cum cucumeribus aceto condiunt, quibus saporem conciliant vehementer gratum.

§. 8.

Vires fœniculi marini in promovenda urina similiter celebres sunt, atque vulgaris. Non minus ictero dicitur proficere, de quo *D. Simon Paulli* in *Quadripart. Botan. pag.* 278. pluribus legendus.

CAPUT XII.

DE

SEMINE CORIANDRI.

§. 1.

SEMEN CORIANDRI rotundum, obscure flavum & striatum est, cujus interior medulla sub tenui cortice in duas partes dividitur. Saporem habet subdulcem, acrem tamen & aromaticum, odoremque, si non nimis recens est, fragrantem. Græcis scriptoribus Κόριον dicitur, quoniam recens adhuc cimicem redolet, de quo lege, sîs, *Scapulam* in *Lex. Græco-Latin. pag.* 849.

§. 2.

Planta quæ ſemen iſtud profert, in hortis creſcit, ac primum foliis fœniculo, ultimo autem floribus chamomillæ ſimilis eſt, atque chamomillam vulgarem valde forti adverſoque odore imitatur, florem umbellatum album, purpureo colore interſtinctum, gerit, cui folliculi ſemen continentes ſuccedunt. Et quanquam ſimilis aliqua planta ſponte creſcat, coriandrum ſylveſtre vocata, prioris tamen ſolum ſemen in officinis uſurpatum quæritur. Venetiis & Magdeburgo magna in copia transfertur: ultimum tamen priori minus eſt, ut *Schurzius* in *Material. Muſeo* oſtendit.

§. 3.

Recens collectum non ſtatim conſarcinandum aut includendum, ſed in ſolario prius diſpergendum eſt exſiccandumque, quum verendum ſit, ne, ſi pauxillum non recte exſiccatum fuerit, reliquum omne humidum recipiat, ac prorſus corrumpatur. Deinde à gliribus muribusque bene defendendum ſemen, quippe cujus deſiderio vel maxime tenentur, quod utrumque *Pometus* in *Hiſtor. Material. pag.* 18. bene obſervat, ſimulque docet, quodnam præ alio eligendum ſit, recens ſcilicet, perfectum, craſſè granulatum & ab omnibus quisquiliis depurgatum.

§. 4.

Cæterum in officinis plerumque tamdiu in aceto maceratur, donec crepat, quo ipſo virus extrahi exiſtimant, quoniam multorum opinione mali quid capitique nocivi creditur fovere; quam ſuperfluam præcautionem non quidem nocere, ac propterea permitti poſſe *Simon Paulli l. c. pag.* 277. exiſtimat, quum tamen ipſe aliique clariſſimi Medici vim coriandri virulentam negent, præterquam quod ob ſuperfluam humiditatem recens adhuc planta odorem habeat adverſum, exſiccatione tamen ſponte evanidum, acetum etiam nobile hoc ac balſamicum ſemen viribus caſtret, jam pridem in officinis clariſſimus *Zvvelferus* in *Animadverſionibus ſuis in Diſpenſatorium Auguſt. pag.* 410. jure in Pharmacopoias animadvertit: quem etiam ab aliis defendit *Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 433. ubi hac de controverſia invenies plura.

§. 5.

Multifarius coriandri uſus eſt, dum in œconomia cereviſiæ, pani ac lucanicis valde gratum conciliat ſaporem, in Medicina vero ſtomachum ac caput confortat, ac propterea vel ſaccharo obductum ſub confecturis, vel in trageis ſtomachalibus utiliter uſurpatur, ut *Schrœderus pag.* 50. docet. Quidam confectionem purgantem inde conficiunt, cujus deſcriptionem invenies in *Ettmülleri Commentar. in Schrœderum pag.* 553.

CAPUT XIII.
DE
CARDAMOMO.

§. I.

CARDAMOMUM in officinis duplex eſt, majus & minus.

CARDAMOMUM MAJUS

ex anguloſis, parvis incanisque granis conſtat, aromatico & odore & ſapore, ſed cardomomo minore debilioribus præditis. Perraro in officinis habentur, quæ iſtorum loco grana Paradiſi offerunt, ut capite præcedente memoravimus. Ex Indiæ Orientalis locis Cananor, Java Inſulaque Ceilon veniunt.

§. 2

Planta Indis vocari *Enazal* perhibetur, quod Clariſſimus *Hermannus* in *Colleg. MSC.* recenſet. Quo autem modo creſcat, inter Scriptores Indiæ non convenit. *Garcias ab Orta* ſcribit grana iſta, piſorum adinſtar, ſeri ſimilique modo creſcere: alii plantam inſtar ocymi apparere in agris referunt. *Jacobus Bontius* pluresque alii, ex externa facie, ſpeciem eſſe arundinis exiſtimant, qua de re *Hoffmannus* ex illius *Commentario* ſeu *Clavi Schrœderiana pag.* 429. agit fuſius. Omnes tamen confitentur grana iſta in triquetris ſiliquis contineri, ter longioribus, quam cardamomi minoris ſunt capſulæ, unde etiam majora dicuntur. Grana Paradiſi autem, ob craſſiſſimas ſiliquas, vocantur maxima.

§. 3.

CARDAMOMUM MINUS,

ſive cardamomi minoris grana plerumque in parvis, triquetris & aliquantum oblongis ſiliquis ex India per Bataviam ad nos veniunt, quæ extrinſecus incanæ ſunt, ſtriatæ, & exiguo aliquo petiolo præditæ. Sacco inditæ baculo rotundo tamdiu verberantur, donec ſiliquæ aperiantur & decidant, quibus ventilando ſeparatis grana per cribrum depurgantur, ut *Schurzius* in *Material. Muſeo pag.* 85. oſtendit. Quæ grana ita depurata parva, anguloſa & cæſia ſunt, acris & aromatici ſaporis, odorisque fragrantioris, quadantenus camphoram imitantis.

§. 4.

Planta, ex qua depromuntur, valde adhuc ignota eſt, præterquam quod *Pometus* à ſe præpoſitam figuram, quam tamen pro vera non vult vendi-

venditari, communicaverit: tempus certiora docebit; nobis interea fructus, quem quoad ejus fieri poteſt, recentem, perfectum, gravem minime carioſum eſſe oportet, ſatisfaciat.

§. 5.

Iſtud ſemen vulgo intelligitur, quando ſine additione cardamomi ſit mentio, præſertim quum prior ſpecies perrara ſit, nec facile habeatur; idque cauſæ eſt, quamobrem minus in Medicina & alibi fere ſolum uſurpatur, quum utrumque iisdem viribus polleat, præterquam quod minus paulò fortius ſit ac penetrantius. Sicut cetera aromata, vim habent calefacientem, magis tamen temperatam; dum enim omnia fere aromata maſticata os fauceſque vehementer afficiunt, & tantum non inflammant, à cardamomi granis id non eſt metuendum incommodi. Ventriculum confortant, inteſtinorum flatus reſolvunt, ideoque colicæ uterique morbis proficiunt. Non minus in vertigine aliisque capitis morbis ortis, & ad confortandam memoriam ſe commendant, de quibus *Ettmüllerus* in *Schrœdero Dilucidato pag.* 532. pluribus eſt legendus.

CAPUT XIV.
DE
GRANIS PARADISI.

§. 1.

GRANA PARADISI triquetra & parva ſunt, extrinſecus ex rubro fuſca, intrinſecus prorſus alba, ſaporis acris & fervidi & tantum non piperati. A quibusdam cardamomum maximum vocantur, quæ ſine dubio erroris cauſa extitit, quod pro cardamomo majori, quod proprie media ſpecies eſt, habeantur, inter quæ tamen multum intereſt diſcriminis. Interea tamen Gallicus Myropola *Moyſes Charas* in *Tract. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 215. affirmare non dubitat, ejusmodi fructum cardamomo eſſe annumerandum, habitoque ad magnos folliculos reſpectu, in quibus creſcit, pro maximo cardamomo poſſe haberi.

§. 2.

Planta, ex qua grana Paradiſi progerminant, vocatur Malaguetta, unde Galli ipſum quoque fructum Maniguette ſ. Melligette nominant. Folia habet eleganter viridia, folliculosque profert mediocriter magnos, jucunde rubros craſſosque, ac figura ficus repræſentantes. In iſtis continentur grana, vel propter pulchritudinem, aut odorem valde gratum, quem recentia ſpargunt, grana Paradiſi vocata. Exteri vero Melaquette nominant, quoniam ex Melega, Africæ oppido, primum dicuntur veniſſe; quanquam hodie è diverſis locis S. Malo ad Nos perferantur; quorundam opinione in Gallia quoque inveniri planta dicitur, de qua tamen Gallicus Materialiſta *Dn. Pometus* prorſus tacet.

§. 3.

Grana Paradiſi qualitatibus ſuis piperi valde prope accedunt, præterquam quod aliquantum debiliora nec adeo fervida ſint. In omni paralyſi ad confortandos nervos commendata, raro alias in Medicina uſurpantur. Aromatarii circumvagi lucroque inhiantes Pharmacopolæ contuſo piperi miſcent, tanquam multo viliora, dum libra una piperis XV. vel XIIX. albis, libra vero granorum Paradiſi VI. albis nunc poteſt emi, ut adeoque Oeconomiæ conſultum ſit, ſi aromata emantur integra.

CAPUT XV.
DE
SEMINE SAXIFRAGIÆ.

§. 1.

SEMEN SAXIFRAGIÆ ex rotundis ac rubicundis nodulis conſtat, exiguum piſum magnis, è radice plantæ excreſcentibus, propterea que à *Schrœdero* radicibus annumeratis. Seminis tamen apud Materialiſtas & in officinis huc usque ſibi vindicarunt nomen, quoniam in rubris corticibus exigua navique ſimilia concava granula reperiuntur, quæ iſtis fortaſſe ſeminis compararunt nomen.

§. 2.

Quamvis permultæ plantæ ſaxifragiæ veniant nomine, quæ vel inter ſaxa excreſcunt, vel renum ac veſicæ calculum imminuere ac propellere perhibentur; vulgo tamen ſaxifragia

gia alba foliis rotundis intelligitur, cujus in officinis aqua prostat crebriusque præscribitur. In pratis illa copiose crescit.

§. 3.

Ipsum seminis nomen vires usumque indicat; quoniam enim renum ac vesicæ calculos, juxta plantam delineatos, imminuere, istosque una cum materia pituitosa, renes obsidente, educere, ac per urinam, quam promovet, ejicere perhibetur, id sibi inditum nominis est; quem in finem etiam aqua ex planta destillata quotidie præscribitur. Enimvero *Ettmüllerus* parum in istis ponit fiduciæ, quin potius utrumque parum istis in affectibus præstare existimat, haud secus atque cætera lithontriptica medicamenta spem de se concitatam non tuentur, adeo, ut doctissimi Medici in utramque partem disputent, num in toto terrarum orbe medicamenta calculum atterentia, Lithontriptica istis vocata, reperiantur?

§. 4.

Quando tamen semen conquirendum inque officinis asservandum est, id detur operæ, quo recens accipiatur, aliquam in lingua relinquens acrimoniam, de quo vid. *Pometus* in *Historia Simpl. pag.* 10. qui tamen veram plantam nec delineatione nec descriptione subjecit oculis.

CAPUT XVI.

DE SEMINE AGNI CASTI.

§. 1.

SEMEN AGNI CASTI ex rotundis granulis constat, piper fere imitantibus, sed tamen minoribus, ultra medium cinereo capitello, instar glandium, insidentibus, istis vero per se obscure fuscis, acris & aliquantum adstringentis saporis. Ex Italia maximam partem feruntur, quanquam planta quoque in quibusdam Germaniæ hortis colatur.

§. 2.

Frutex s. arbuscula, in qua hoc reperitur semen, juxta aquas & in hortis crescere amat; tenues tenacesque ac macilentos surculos habet atque folia instar salicis, unde etiam vitex nominatur. Et quoniam referunt pias quasdam Virgines Athenienses, in perpetua castitate vivere volentes, super foliis hujus arbusculæ dormivisse, eamque ob causam etiam Monachos in monasteriis illam ipsam alere, Agnus Castus huc usque vocari meruit: hæcque fortasse causa fuit, quamobrem semen istud postea in feminis profluvio aliisque morbis venereis fuerit usurpatum. Alias duplicis speciei est, quarum una divisa, integra alia habet folia.

§. 3.

Quod qui emere semen volunt, id dent operæ, quo recens crasseque granulatum, ex calidis regionibus Italia Siciliaque advectum, accipiant, quum in frigidis regionibus difficulter maturitatis debitæque virtutis adipiscatur gradum.

§. 4.

Tantum abest ut Medici easdem isti qualitates uno ore adscribant, uti potius longe diversissimas eidem tribuant operationes. *Schrœderus* menses ciere existimat, cui virtuti *D. Hoffmannus*, Ejus interpres, vim augendi lac superaddit, plurimi vero istud ad imminuendum virile semen & compescendam ejus ebullitionem valere perhibent. Quæstio igitur inter doctos exorta est, calidane an frigida natura semen istud polleat? Quam facile acris & aromaticus sapor, piperi aliquo modo similis, decidit: unde etiam piper Monachorum fuit vocatum. Quemadmodum enim omnes herbæ ac semina acri prædita sapore calidæ putantur esse natura, ita idem hoc de semine erit judicium: ut adeoque ad excitandum impotentiam virilem, augendamque Veneris cupidinem aptum esse judicari possit, cujus rei certum aliquod exemplum habet *D. Simon Paulli in Quadripart. Botan. pag.* 189. Quando igitur contrarium operari, castitatemque sartam tectam servare creditur, fieri id alio modo nequit, quam nimis exsiccare humiditatem, qua de re *l. c.* pluribus agitur.

CAPUT XVII.

DE SEMINE THLASPIOS.

§. 1.

SEMEN THLASPIOS parvum, oblonge rotundum, ex nigro fuscum est, quod ore detentum mansumque, præter lentorem, acrem saporem instar seminis nasturtii relinquit. Primum rubellum apparet, quod emturis obser-

vandum

vandum eſt, qui recens, rubicundum, acre, beneque depurgatum eligant, iſtudque non apud nundinatores olitorios quærant, illius loco ſæpe naſturtii, aut aliud ſemen, aut minimum inveteratum divendentibus. Ob quàm cauſam alia quoque ſemina de fidelibus ingenuisque hominibus potius, quam de circumforaneis & erronibus ſunt emenda.

§. 2.

Planta, de quà ſemen iſtud colligitur, Thlaſpi vocantur, quo nomine fere omnes plantæ, quæ ſemen in parvis perulis generant, inſigniuntur, teſte *Ettmüllero in Comment. Schrœd. pag.* 673. Ubique & in omnibus regionibus creſcit, imo in locis quoque incultis, &, ut *Moyſes Charaſius* in *Tract. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 123. obſervavit, plerumque in margine incilium, pedis forte altitudine & folia habet oblonga, inferius lata, ſuperius acuminata. In multos ramuſculos ſe dividit, qui primum parvos albeſcentes floſculos, deinde vero multas perulas ferunt, quarum quælibet bina ſeminum granula continet, principio ex flavo rubentia, deinde fuſca; inveterata autem, ex opaco fuſca apparentia, fere ſola ad medicinam utilia, quum planta ad tingendum quam medendum magis uſurpetur, ut *Ettmüllerus l. c.* teſtatur: quanquam ſint, qui acetariis illam addant.

§. 3.

Quùm vero variæ iſtius plantæ ſint ſpecies, non temere quæritur, de qua potiſſimum colligendum ſit ſemen, maxime ad theriacam ſumendum? Quibus exoticæ res, quam indigenæ, magis placent, Creticam eligunt. Enimverò, quia planta iſta exotica multis nihilo melius quam cani gramen proficit, ut *D. Sim. Paulli* aliqua ab *Adriano Spigelio* deſcripta hiſtoria in *Quadripart. Botan. pag.* 503. demonſtravit, in eo ferè hodie omnes Doctores conveniunt, ſemen indigenum eſſe præferendum, utpote quod cum *Dioſcoridis* deſcriptione prorſus conveniat, vid. *loc. cit.*

§. 4.

Ejus virtutes in ſubtili ac volatili ſale conſiſtunt, quo calefacit & exſiccat. Interne contra malum iſchiadicum valde commendatur, atque ob vim, quà pollet, diureticam, calculum atterere, ſanguinemque coagulatum reſolvere creditur, ut *Pometus* in *Materialium Hiſtor. pag.* 7. commemorât. Memorabile verò eſt, eandem etiam ob cauſam dyſenteriæ ac hydropi mederi, id quod ſupra laudatus *D. Simon Paulli*, ex eoque *D. Hoffmannus in Clavi Schrœd. pag.* 559. teſtantur. Menſes quoque ciere perhibetur, adeo, ut *Schrœderus* in *Pharmac. Galeno-Chym. pag.* 160. ſcribat, iſtud quoque ad enecandum in utero fœtum valere, proptereaque gravidis neutiquam eſſe uſurpandum. Externe ejus etiam uſum in ulceribus manantibus commendant, quæ dicitur exſiccare; nares educenda omni humiditate expurgat, ut cætera ptarmica plantæque acres, radix pyrethri ſimiliaque ſolent.

CAPUT XVIII.
DE
SEMINE STAPHIDISAGRIÆ.

§. 1.

SEMEN STAPHISAGRIÆ ex aſperis & ex nigro cæſiis granis conſtat, inſtar corii granulati Indorum, Segrein dicti, apparentibus, iisdemque prope triangularibus, ſaporis acris & urentis, odoris nauſeoſi. Ex Italia Galliaque in Germaniam transportatur; quanquam herba apud nos quoque à nonnullis hortorum cultoribus interdum alatur.

§. 2.

Ipſa ſtaphiſagria herba, pedicularis aliàs vocata, in litoribus maris frequenter creſcit. Magna viridiaque habet folia, profunde diviſa, & quaſi inciſa, foliorum adinſtar vitigineorum ſylveſtrium. Florem è peculiari ſtilo profert cœruleum, quo deciduo virides ſiliquæ prodeunt, grana ita accurate compreſſa continentes, ut, quemadmodum ab ſe invicem diſtincta ſint, vix ſummo ſtudio poſſit animadverti. Iſta vero intrinſecus alba, extrinſecus ex fuſco cæſia plenaque punctulis ſunt, ut inferius in figurâ *Pom.* apparet.

§. 3.

Quod ſemen recens, quoad ejus fieri poteſt, comparandum, & quidem bene maturum craſſeque granulatum, à ſordibus etiam probe depurgatum; quæ omnia ſuperiores qualitates quoque comprobant.

§. 4.

Quod etſi olim etiam intern, etanquam laxans ſive evacuans medicamentum, uſurpatum fuerit, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 668. teſtatur; hodie tamen propter nimiam acrimoniam iſte obſolevit uſus, adeo, ut quidam permitti nolint ſaltem ut ore teneatur, cum aliàs ejusmodi grana in aceto ebulliantur, iſtorumque decoctum ore poſſit teneri, quo educenda multa pituita dentium dolorem leniat, ut *Sim. Paulli*, *Schrœderus*, *Daleus* aliique teſtantur. Iſta igitur grana nunc

ſaltem

saltem ad enecandos infantum pediculos usurpantur, quando scilicet matres semen vel cum lixivio coquunt, istoque decocto lavari capita curant, vel pulveratum cum butyro recenti non salito in formam linimenti redigunt, capitibus inungendi, quo applicito pediculi vel in fugam se recipiunt, vel remorantes enecantur. Et hoc causæ est, quamobrem grana ista basin constituant unguenti pediculorum notissimi. Alii pulvere in antiquis ulceribus utuntur, quæ mundificare & à putrida carne defendere creditur.

CAPUT XIX.

DE SEMINE SANTONICI.

§. 1.

SEMEN SANTONICI, aliâs quoque Semen contra vermes, sive simpliciter semen contra, vocatum, parvum, oblongum & ex flavo viridiusculum, amarumque & acre semen est, fortis odoris, quod apud Materialistas & in officinis usque eo commune ac vendibile est, ut clarissimus *Pometus in Histoire des Drogues* istud primo posuerit loco. Alii Semen-tinam, vel etiam Semen Cinæ, seu Sinæ vocant, ea ducti opinione, quasi ex Sina Regno extremisque Indiæ locis tantum veniat, ut *Christophorus Vielheurius*, Pharmacopola, in *Descriptione Exotic. Material. pag.* 151. loquitur. Cui tamen inclutus doctusque Magnarius *Herbertus de Jager* minime assentitur, fictum id esse existimans, quod semen istud multo habetur propius, vid. *Miscell. Acad. Nat. Cur. Dec. II. A. III. Obs. 1. pag.* 206. An verò eadem vocabuli Santonici s. seminis sancti ratio sit, & num istud non æque à Terra Sancta, ubi *Rauvvolffius* aliique id se vidisse existimant, atque à Xantonge Galliæ regione, ubi in copia crescere dicitur, Xantonicum vocari debeat? quæ *Hoffmanni* in *Clavi Schrœd. in voc. Santon. p.* 541. & *Elsholzii in Misc. A. N. C. D. I. Ann.* 6. 7. *Obs.* 227. *p.* 169. opinio est, ego quidem dubito, quoniam supra laudatus Gallicus Materialista, omni etiam adhibito studio, necquicquam de eo rescire potuit, sed ingenue confitetur, omne semen contra vermes, quod divendant, ex Persia, ubi in sylvis crescit, Moscoviaque ad se deportari, dum Persæ istud in solemnibus peregrinationibus religiosis, quibus negotiatores se associant, Aleppum, Alexandriam Smirnamque ferunt, inde porro in Bataviam Angliamque ac Galliam transvehendum; ut propterea discrimen, quod Celeberrimus Medicus *D. Ettmüllerus in Oper. Tom. I. pag.* 653. inter Alexandrinum ac Gallicum constituit, mihi valde videatur dubium, siquidem *Joh. Jacobus Marxius* in suo *Mater. Museo pag.* 54. solius Alexandrini facit mentionem.

§. 2.

Majorem difficultatem facit planta, quæ semen istud profert. Antiquissimus omnium Botanicus *Dioscorides* suo tempore pro specie absinthii habuit, cui etiam *D. Febrius* in *Tract. de Absinthio pag.* 14. istam annumerat, & quoniam ex istius aliorumque experientia nostris in regionibus satum semen contra vermes nullam absinthii speciem, sed aliam quandam herbam progenerat, in eam venit opinionem, nos hodie vero veterum Alexandrino semine contra vermes destitui, atque aliud, & saltem Gallicum, de sententia *Ettmülleri l. c.* nobis divendi. Quæ causa est, quamobrem florens per Germaniam Cæsarea Societas Naturæ Curiosorum è re fore existimaverit, ut per Germanum Medicum, in India degentem, *Dn. D. Cleyerum* veram istius plantæ rationem inquireret, qui tamen nihil certi explorare potuit, datis licet eam ob rem ad supradictum *Dn. Jagerum* literis, quoniam hic virentem adhuc florentemque plantam non recte inspexit: interim tamen existimat eam ipsam esse herbam, ab *Rauvvolfio* circa Bethlehemum repertam, posteaque ab hoc in *Orientali Itinerario Part.* 3. *cap.* 22. typis publice delineatam, à prædicto quoque *Marxio* pro genuina habitam. Hodierni contra, iidemque præcipui Botanici, utpote *Hermannus*, *Daleus* & alii, cum *Dn. Jagero*, speciem esse abrotani existimant, ut ex *commercio literario Indiæ Orientalis Num.* 3. elucescit. Et istius quidem duæ habentur species, quas *epistola IX. Indiæ literatæ* describit.

§. 3.

Quâ ratione semen à Persis colligatur, *Tavernierius* in *Itinerario* suo *pag.* 384. describit. Quoniam sc. facile decidit, manibus etiam colligendum impurum redditur, cochleari istud colligunt, quod in caulibus relinquitur, duabus vannis excipiunt, istudque in pratis discurrentes ex una manu in alteram rejiciunt, postmodum ulterius depurgandum.

§. 4.

Quoniam vero genuinum semen contra vermes sæpe aliis haud dissimilibus amaris seminibus, inprimis semine abrotani ac tanaceti, adulteratur, id quod sæpe laudatus *Pometus* bene monuit, id detur curæ, ut probe depurgatum, crasse granulatum, oblongum, viridiusculum ac recens, boni etiam fortisque odoris eligatur. Falsum enim, sive quod substituitur, multo levius est magisque flavet, ac minutim inciso stramini

mini quam femini apparet fimilius. Pharmacopolæ igitur pro officii fui confcientia optimum femper felectumque fibi comparant, deterius autem ac obfoletum, quod Materialiftæ plerumque vilius, quam recens, divendunt, quo faltem emtores inveniant, circumforaneis relinquunt emendum, plebi iftud fraude nefanda divendentibus.

§. 5.

Ufus ejus adeo vulgatus eft, ut de eo quid commemorare fere fupervacaneum fit, propterea enim id ipfi inditum eft nominis, quod apud nos infantibus ad enecandos lumbricos cum fucceffu exhibetur, ut etiam *D. Ludovici*, Archiater olim Saxo-Gothanus, in egregio fuo *Tract. de Pharmac. Mod. Sec. applicanda* (in quo potiffimum minus neceffaria exoticaque medicamenta vult abrogari) Santonico primas concedat, aceto aliisque macerationibus non exhaufto. Perfæ Batavique & Angli faccharo obductum, inftar anifi, trageis addunt, quod ftomachum confortare putredinique refiftere credunt. Animum igitur fubit admiratio, quod doctiffimus aliâs Gallus, *Dn. Rochafius, in Tract. de Rebus Min. f. Metall.* eam in opinionem venerit, Santonici ufu tantum abeffe ut interficiantur lumbrici, uti potius generentur, quod ex femine ifto putrefacto aliquod infectum obfervarit exoriri. Simili enim modô ex quacunque herba, ac ipfo quoque abfinthio, vermes poffunt generari, quod tamen, uno omnium ore, cujuscunque generis vermibus videmus adverfari. Fortaffe Circumforaneorum dolus, quem *Theod. Tabernæmontanus* in *Herbario fuo* detexit, eo adduxit prædictum *Rochafium*, quippe quos fcimus expurgatos inque pulverem redactos lumbricos infantibus propinare, quo ex iftis infignis vermium copia brevi generetur, aliis deinde medicamentis cum plebis admiratione, educenda, fiquidem vermium putrefactionem generationem effe novorum non impoffibile eft.

§. 6.

Ad quod præcavendum damnum fummè neceffarium eft, ut femen fantonici non per fe, verum ftimulantibus, rhabarbaro, fpec. diaturb. c. rhab. fimilibusque permiftum demus, quo, fimul ac enecati funt, educantur. Quô neglectô timendum eft, ne ex iftorum putrefactione fœtens halitus, febris verminofa fimiliaque mala in infantibus excitentur, id quod fæpe fum expertus. Additione quoque aliorum pulverum ingratus feminis fapor minuitur, atque propterea non adeo neceffarium eft, ut cum faccharo condiatur, morfulis ac placentulis faccharatis addatur, aut alio quocunque modo occulatur; id quod fimiliter, fi apud teneriores infantes neceffarium eft, additis laxantibus poteft obtineri.

CAPUT XX.

DE

SEMINE FLORECAULIS.

§. 1.

QUoniam SEMEN FLORECAULIS (*Blumenkohl-Saamen*) nullibi fere præterquam in Cypro Infula maturitatis attingit gradum, propterea que ab hortulanis aliisque apud Materialiftas quæri folet, filentio iftud nolumus præteriri, quanquam ufum in medicina habeat ne quidem ullum. Parvum rotundum femen eft, braffficæ femini haud diffimile, fed paulo minus, nec adeo fufcum, fed cæfium. Per Maffiliam in Galliam, indeque in Germaniam vehitur. Iftius culturam in Italia quoque Genuenfes inftituunt, quod tamen ad Cyprium non accedit, quippe quo multo eft vilius.

§. 2.

Id verò videndum, ut recens, non fuppofitium, & veræ etiam fpeciei fit. Quem in finem Materialiftæ atteftatum ab iis locis, unde mittitur, & à mercatoribus, de quibus emunt, fibi oftendi curant, quo certiores fiant genuinum, recens ac ejus effe anni. Hôc ipsô enim apud hortulanos aliosque fuam tuentur fidem, quos nonnullis in locis, utpote in Galliâ, indemnes præftare, & non folum pretium, fed omnes etiam fumtus à tempore emtionis ad tempus usque germinationis in fe recipere tenentur, ut Materialifta Parifienfis, *Dn. Pometus*, in *Hiftoire Generale des Drogues pag.* 17. confitetur. Ne igitur decipiamur, apud Materialiftas potius femen, majori licet pretio, emamus, quam de circuitoribus.

§. 3.

Ipfa planta, Braffica Cypria & Flore-Caulis, ab Italis Caulifiori dicta, hanc requirit culturam: Semen tempore verno, quando fol capricornum ingreditur, luna exiftente plena, in arcam fimô plenam feritur, planta deinde fatis magna, iterum in prædictô capricornô, in pinguem terram translocatur: poft autumnum integri caules perfectos flores in hortis non adepti, in cellis arenæ vel terræ immittuntur, ubi media etiam hyeme perfecti flores progerminant.

§. 4.

Ufus iftius coquis notus eft, qui florecaulem probe lotum, & ad modum braffficæ vulgaris cum aqua calida maceratum, cum jufculo

carnis aut gallinæ, aromate, saleque ac butyro præparare, & vel per se, vel junioribus gallinis ac columbis instratum offerre edendum norunt. Artocreatibus quoque & embammatis, variis esculentis refertis, addunt, tanquam cibum ægrotis æque ac sanis pergratum.

§. 5.

Cæterum *Hermannus in MSC.* Brassicæ cujusdam seminis, ad medicinam non inepti, meminit, quod Latini *semen oleris atri* vocant. Rotundum nigricansque semen est, acris & amari saporis, cujus plantam Brassicam fimbriatam nominant. In doloribus nephriticis & scorbuticis peculiare habetur remedium, cum aqua cichorei in emulsionem redactum. In ejus defectu napi semen substituitur.

CAPUT XXI.

DE

SEMINE FOENUGRÆCI.

§. 1.

SEMEN FOENUGRÆCI agricolis, propter equos, notus desideratusque fructus est, parva, flaventia, angulosa, & supra quasi intorta habens granula. In Gallia æque ac in Germania inter Bambergam Norimbergamque copiose colitur, & utrobique pondere centenario in Bataviam aliasque regiones vehitur divendenda, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 20. & *Marxius* in *Mater. Museo Germanico pag.* 93. testantur. Ut *Benzo* in *descriptione itineris Indici* auctor est, in Peru Insula tanta in copia crescit, ut incolæ exinde vinum, vel spiritum fortasse, s. aquam vitæ conficiant.

§. 2.

Planta dupla habet folia, instar trifolii, oblonga tamen & aliquantum incisa, parvis albisque floribus deciduis, longas curteque acuminatas profert siliquas, corniculo haud dissimiles, unde Græcis Bucera vel Ægoceras, Germanis vero *Bockshorn* vocatur.

§. 3.

Semen magnum, durum vereque siccatum esse oportet, colore flavescens, si adhuc recens est; quod contra rubescit aut fuscum apparet, inveteratum est & inutile. Fortem fereque adversum habet odorem, ad enervandas lassasque reddendas bestias, juxta equos, qui semen istud cum pabulo suo comederunt, locatas aut ductas, aptum natum; quamobrem agricolæ sociis suis non permittunt, ut equis Fœnugræcum ingerant devorandum.

§. 4.

Usus ejus inprimis externus est, præterquam quod mangones equorum & agricolæ istud equis dent devorandum, quo eo fortiores pinguioresque ac visu gratiores fiant; quod tamen alii, experientia edocti, denegant, quod minus bonum suppeditat nutrimentum. In topicis verò medicamentis ipsum semen æque ac ejus farina s. pulvis emollientibus ac resolventibus epithematis cum fructu additur. Clysteres quoque non raro ingreditur, quod flatus dissipat omnemque duritiem emollit, in clysteribus autem pro fœminis omittendum, quippe cujus odore dolores uterinos excitatos fuisse *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 306. observavit.

§. 5.

Ceterum cum aquâ vulgari, aut destillatâ, mucilago ex isto extrahitur, quam supra laudatus *D. Simon Paulli* ad oculorum catarrhos satis commendare nescit, quippe qua etiam sugillationem oculi, ab epilepsia profectam, curaverit felicissime, quo in affectu istud *Schrœderus* quoque ejusque Commentatores, *D. Hoffmannus*, *D. Ettmüllerus*, aliique commendant.

CAPUT XXII.

DE

SEMINE MEDICÆ ET SCORPIOIDE.

§. 1.

PRæter SEMEN TRIFOLII vulgaris, cujus mercaturam quidam faciunt magnam sibique perutilem, duo apud Materialistas interdum quæruntur trifolii semina, apud nos adhuc ignota, quorum unum Medica, alterum Scorpioides vocatur. Eandem fere figuram habent, & ab hortulanis plerumque una feruntur, quanquam istorum plantæ similitudinem & communionem inter se habeant nullam.

§. 2.

Trifolium cochleoides (*Schnecken-klee*) vocatur, quoniam folia trifolium, siliquæ cochleam repræsentant: aliàs Latine Medica dicitur, quoniam Græci Dario, Persarum Regi, bellum inten-

intendentes, ſemenque ex Media in Græciam ferentes, id ipſi à ſolo natali impoſuere nomen. Galli *Lucerne* vocant, atque in Provincia Languedoc Normandiaque magna colunt copia, modo haud diſſimili, atque penes nos trifolium colitur, quod herbam annuatim quinquies vel ſexies demetunt, iſtaque equos, mulos & jumenta, (quippe cujus veſcendi deſiderio vel maxime teneri dicuntur,) alunt atque ſaginant, teſte Gallico Materialiſta *Pometo* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 21. Folia trifoliata habet, purpureosque flores, malvæ floribus haud diſſimiles.

§. 3.

Semen in cochleariformibus ſiliquis, in Medica Anglica præſertim perjucunde figuratis, generatur inſtar falcatæ lunæ, parvum tamen pallideque flavens, ſi recens adhuc exiſtit: inveteratum contra rubeſcit, & aliquantum fuſcum eſt; ſapor ipſi acris ineſt, remiſſior tamen quam naſturtio. In bonam terram, quæ etiam irrigari poteſt, ſerendum; herba enim tunc pinguis fit, ſæpiusque poteſt demeti, qnoniam magnam & fere ulnam longam radicem habet, qua copioſius nutrimentum attrahat, quæ quoniam per hyemem remanet, ipſa quoque planta ſemel culta diutius durat, modo terra interdum ſtercoretur & aqua perfundatur. Raro maturitatis attingit gradum, ſiquidem herba cauleque induratis pecora non veſcuntur. Idque cauſæ eſt, quod ſemen eo & carius, & à Materialiſtis ſit emendum; cui tamen rei facile inveniri poſſet conſilium, ſi ſemen peculiari loco vel terræ mandatum, ad maturitatem pervenire permittatur.

§. 4.

Supra jamdum commemoravimus, nec herbam nec ſemen aliquem in Medicina habere uſum, ſed tantum ad ſaginanda pecora valere. Ubi tamen id dandum eſt curæ, ut ne nimium iſtis concedatur devorandum, herbæ inprimis adhuc virentis minimeque exſiccatæ, quod inteſtina poſſunt diſrumpi, idque eo magis, quo majori iſtius tenentur deſiderio.

§. 5.

Altera planta, nonnullis hortulanis *Raupen-Klee* dicta, proprie non eſt trifolium, quippe quæ non triplex, ſed ſimplum habet folium, ad modum fere ſpinachiæ junioris anguſtum & oblongum. Flos ejus, haud ſecus atque geniſtæ, flavet, quo deciduo nigras cæſiasque, incurvatas, crinitas, vel aculeatas profert erucas, unde Botanicis Scorpioides (*Raupen-Kraut*) vocatur. In iſtis continetur ſemen, ſemini Medicæ haud diſſimile, paulo tamen minus, & eodem etiam modo ſeritur, atque à Proceribus curioſis tanquam rara planta ad delectationem in hortis colitur, quam in conviviis pulmentis vel permiſcent, quo convivas, veras ac naturales inſtratas erucas eſſe exiſtimantes, exhilarent. Cæterum uſum habent nullum. Ejus figuram tradit *Theod. Tabernæmontanus Part.* 2. *herbarii p.* 575.

CAPUT XXIII.

DE

SEMINE MAGALEPPÆ.

§. 1.

SEMEN MAGALEPPÆ exigui fructus granum eſt, nucleo ceraſi haud diſſimile, è viridi ac pertenui cortice eruendum, quod maximam partem ex Anglia, Gallia, è Germania quoque advectum, à Materialiſtis divenditur.

§. 2.

Qui fructus è frutice progeneratur, quem nonnulli phillyream, alii ſpeciem ceraſi petreæ eſſe exiſtimant. Magna, ampla & ſuperius exacuminata habet folia inſtar ceraſi vulgaris, ita ut inter duo folia ſemper fructus è caule progerminet, ut ex figurâ *Pometi* apparet.

§. 3.

Iſta vero grana adhuc recentia craſſaque ſint, & ab exteriore cortice probe depurgata, ſaporis etiam fragrantis, alias enim uſum præſtant nullum.

§. 4.

Uſus ejus iis maxime notus eſt, qui gratum rebus odorem conciliantes Magaleppæ ſemen ad pretioſum fragrantemque ſaponem Florentiæ, alias nimis care emendum, uſurpant, ſive iſtud in aqua vulgari vel roſarum macerent, indeque fragrantem aquam, quacum ſaponem lavent, deſtillatione proliciant, ut *Dn. Pometus* in *Material. Hiſtor. pag.* 24. narrat, ſive iſtius pulverem cum ſapone permiſceant, ut ex ſequenti eaque vera prædicti ſaponis odoriferi deſcriptione, quam doctus quidam Italus Patavinus, *Bonelli* dictus, *Dn. D. Schellhaſio*, Cameræ Imperialis Wetzflarienſis quondam Archiatro Jurato, in epiſtola Italica transmiſit, quamve cum Lectore Curioſo benevole communicamus, dare innoteſcit.

Saponetto Odorifero.

SI pigli lissivio, fatto con due parti di calce viva & una di cenere di quercia, con acqua sufficiente, lib. XX. grasso ô sevo vaccino liquefatto e colato per panno lib. X. si metta a bollire detto lissivio in vaso di rame capace, e bollendo si aggjunge tutte le lib. X. de sevo, e si và dimenando con un bastone ronde, continuandole sin tanto, che mettendone un poco sopra un marmo resti in forma rappresa e ben conglutinata. Si ripone in vasi di terra vetriati, ampli e larghi, (ove si cuoce la carne in casa di Signori) e si mette al Sole per tutta l'està, voltandole spesso, & ogni volta, che diverra asciutto bene e duro, si aggjunge tante acqua commune, che torni liquido: e cosi si và ripetendo per un'anno, acciò si separi la mala qualita nauseosa del sevo e resti ben purgato.

Dopo, che sara di nuovo asciutto bene e duro, si aggunge altra quantità sufficiente d'acqua stillata di fiori di Triboli, seu Trifoglio odoroso, e si liquefacci come prima, e si vadi dimenando al Sole del secondo anno, e dopo fatto un' altra volta duro al Sole, si aggjunge altra quantità d'acqua di fiori di mortella, e si facci liquido come prima, e resti al Sole, semper dimenandolo, e quando sarà indurito, si aggjunge altra quantita d'acqua di rose, di quelle di cento foglie solutive, che in Toscana chiamano incarnate & in Napoli Damascene. Asciutto che sara e che odori bene, e che non si senta piu quel sito cattivo del sevo, ma odori bene dell'acque sudette, allora se aggjunga quattro oncie di un certo seme, che usano profumieri, rotondetto, conforme questo, che viene incluso, chiamato MACALEPO. Questo sia ben pistato con un poco d'Ireos Florentino, acciò più facilmente si polverizzi, e non venghi oliginoso, e si mescoli bene nel sapone. Dopo faccisi trè in quattro libre a Acqua d'Angeli, nella quali si strempino ℈iv di Muschio perfettissimo, e ℈iij Zibetto ottimo, in questo modo: Si mettino il Muschio e Ziberto in un mortajo piccolino di bronzo netto, e con esse circa un' oncia di zucchero bianco asciutto, e si spolverizzino assieme, e poi si meschino con la detta Acqua d'Angeli dentro un vaso ò di rame, à forma di cucurbita alta con bocca stretta, ò di terra invetriato & il mortajo se lavi con detta acqua, e si meschi nell'istesso vaso, quale si cuopre bene la bocca e si mette in calore moderato, per cinque ò sei hore, che sia in modo, che non bolla, acciò la parte suave non suapori, e questa compositione cosi calda si deve meschiare in tutta la quantita del sapone, quale deve stare unito in un solo vaso vetriato di terra, e ben coperto si lasci stare ad sole per molti giorni, e si vadi da quando in quando dimenando, e serà fatto. Poi si lasci cosi, e quando piu si riposa, tanto piu si fermenta e perfezziona nella fraganza.

Sapo Odoratus.

RECipe lixivii ex partibus duabus calcis vivæ & parte una cineris querni, cum aquæ quantitate sufficiente, facti lib. XX. sevi vaccini liquati & per pannum colati ℔ X. fac lixivium in vase majori incalescere, cui calefacto & bullienti adde sevi libras decem, hinc ligno rotundo tamdiu agita perpetuo, donec istius misturæ tantillum lapidi aut marmori instillatum coëat, & quasi conglutinatum appareat. Repone in vasis terreis, magnis amplisque (in quibus in Magnatum domibus caro solet coqui) iisque porro intrinsecus vitreatis, ac per totam æstatem expone Soli, sæpiusque agita: quoties induratur ac coit, tantum affunde aquæ, donec de integro liquescat, quocum integri spatio anni continuandum sive repetendum, quo sevum malum ac nauseosum saporem amittat, probeque depurgetur.

Si de novo duritiem asciscit, iterum, quantum necesse videbitur, aquæ destillatæ trifolii odorati, adde, eaque ipsi, ut ante, mollitiem redde, ac secundo anno repone sub Sole. Quo facto, simul atque ad duritiem redit, tantundem aquæ destillatæ florum myrti adde, quo massa, ut ante, mollescat: expone Soli, sæpiusque move & agita, si quando denuo ad duritiem inclinat aut congelascit, tantum aquæ rosarum, ex centifoliis Italis incarnatis, Neapolitanis Damascenis vocatis, destillatæ affunde. Si quando probe coiverit, beneque oleat, ut nec ullus sevi animadverti odor queat, sed prædictas aquas odore prodat, certi cujusdam seminis, quod, qui rebus gratum odorem conciliant, MAGALEP vocant, & ut inclusum ostendit, rotundum est, uncias octo adde, quod cum pauco pulvere ireos Florentinæ, quo facilius in pulverem redigatur, nec oleosum fiat, terendum, atque sic probè permiscendum saponi est. Quô factô, recipe Aquæ angel. libras tres vel quatuor, Moschi optimi ℈iv. Zibethi optimi ℈iij. modo sequenti miscenda: cum moscho zibethum parvo ac eleganti mortario, ex orichalco facto, inditur, quæ simul cum uncia una circiter duri albique sacchari in pulverem contusa, cum aqua angelicæ in ejusmodi vase miscentur, quod ad modum altæ cucurbitæ formatum, ac supra angusto orificio ex terra, incrustatione vitrum referente, præditum sit, ipsum quoque mortarium ista ipsa aqua abluendum, istaque vasi priori infundendum; quod deinde bene obturatum quinque vel sex horas in calore moderato ponatur, modo ne ebulliat, parsque optima ac suavissima evolet. Tandem calida adhuc compositio cum tota quantitate saponis miscetur, aliique vasi terreo ac incrustato inditur, beneque defensa & operta multos dies Soli exponitur, nonnunquam commovetur, tuncque res confecta est. Quæ massa asservanda quo diutius stare ac fermentare permittitur, eo magis exaltatur fragrantia.

Aver-

Avertimento.

La bonta de lissivio si conozze, che si vuovo fresco resti coverto dal lissivio, ma non al mezzo, ò al fondo, ma alla parte di sopra, e vadi natando.

Hortatio.

Ex eô cognoscitur lixivii bonitas, quando recens ovum injectum à lixivio quidem tegitur, nec tamen vel in medio vel in fundo volvitur, sed superius agitetur & quasi natat.

CAPUT XXIV.
DE
ORYZA.

§. 1.

SEMEN ORYZÆ notissimus fructus est, in India Orientali, Tartariâ totaque Europa, in una tamen regione copiosius quam in alia, reperiundus. In Germania potissimum in Helvetiâ & Franconiâ, circa Bambergam aliaque loca colitur. In Italiâ, præsertim in tractu Mediolanensi ac Pedemontano, provenit, quo ibidem equi loco avenæ vescuntur. Gallia oryzæ sterilis est, quod terra nimis sicca est, quum oryza contra humidum requirat solum, proptereaque apud nos in locis udis largius crescat.

§. 2.

Culmus, ex quô progeneratur oryza, ulnam longus est, nodulis articulisque interstinctus: folia ut porrum habet, ac in summitate rubris floribus, adinstar milii, superbit, quibus succedunt oblongi folliculi, parvis sacculis haud dissimiles, ac oryzam continentes. Quæ planta id peculiare habet, quod, simul ac florescit, grana progeneret.

§. 3.

Optimam & maximè durabilem oryzam pulchram, depurgatam, recentem, crassam, albamque ac puram esse oportet, nullo etiam odore rancido ingratam. Quæ ex rubro flavescit, & ex parvis granis constat, indigna mercatore merx est, proptereaque semper minoris venditur. Italica & inprimis Pedemontana quam Hispanica candidior est pulchriorque: posterior enim rubescit, atque sapore deprehenditur ingrata.

§. 4.

Oryza alimento quam medicinæ convenientior, multisque in locis extraneis homines ea fere sola vitam sustentant, utpote in Turcia ac Tartaria, ubi etiam Principum Legatis, ac ipso Turcarum Imperatori, nunc albo, nunc flavo, mox fusco, & quidem cum vel sine saccharo cocta colore, aut consistentia nunc spissiori nunc tenuiori elixa, atque adeo quadruplici aut quintuplici modo una vice præparata, offertur edenda, ut *Schvveiggerus* in *Itinerario Constantinop. pag.* 148. commemorat. Apud nos vel cum bono carnis jusculo in jus coquitur, vel cum lacte dulci in pultem. Quæ utraque diarrhœa aut dysenteria laborantibus valde conducunt; multum etiam opis ferunt infantibus, si acus, annulos, globulosque ac similia deglutierunt, quippe quæ oryza quasi involvuntur, sine noxa per alvum iterum excernenda.

§. 5.

Quidam destillatione aquam exinde volunt prolici, quam tamen, ut cetera destillata nutrientia, viribus destitutam esse, *Zvvelferus* jam pridem ostendit. Nec spiritus in Oriente ex ista destillari solitus nostrati vulgari frumenti spiritui præferendus; ut taceam spiritus ejusmodi præparationem apud nos fore nimis pretiosam.

§. 6.

Præter oryzam quidam Materialistæ etiam milium, diversas hordei perlati species, semen Mannæ (Schvvaden) ac similia divendunt. Quoniam vero priora hic loci nimis nota sunt, proptereaque istorum descriptio minus videtur necessaria, saltem de posteriori venit commemorandum, quod parvum sit, gramini, Manna dicto, & à *Th. Tabernæmontano pag.* 544. *Lib. I.* delineato, increscat, atque in Polonia oppidisque marinis inveniatur. In folliculis primum nigrescit, excorticatum vero evadit eleganter album. Usu cum milio atque oryza convenit, sanitati tamen est magis accommodatum, quod aliquantum refrigerat.

CAPUT XXV.
DE
AMYLO, OBLATIS ET VERMICELLIS.

§. 1.

QUid AMYDUM s. AMYLUM sit, omnibus lotricibus vetulisque notum est. Qui vero ejus præparandi modus sit, & quod optimum habendum? pluribus credo non adeo esse notum. Ejus igitur paucis faciemus mentionem,

tionem, quæve ex isto in officinis præparentur, commemorabimus.

§. 2.

Amylum ex certo quodam fructu, Germanis *Amelkorn*, Botanicis Frumentum Amyleum & Far candidum vocato, primum præparabatur, quod partim cum zea, partim cum tritico convenit. Quum vero istud non ubique colatur, amylum hodie ex zea quoque & bonæ notæ tritico sequenti modo conficitur: Dictorum modo fructuum optima perfectissimaque sumuntur grana, quibus probe lotis aqua fluvialis pura affunditur, qua quotidie defusa abjectaque, affunditur recens: quo quinque aut sex dies continuato si mollis redditus fructus fuerit, ultima aqua in vas mundatum curatur derivari, ac per pannum exprimi, quod relinquitur; quo vero medulla omnis exprimatur, de ultima aqua semper aliquid affunditur, omneque postea relinquitur subsidere: quæ vero superius insidet aqua, sensim defunditur, & quod remanet exsiccatur sub Sole, idque exsiccatum & in integris massis asservatum bonum evadit amylum.

§. 3.

Quæ merx olim copiose in Misnia ac Thüringia, unde hodieque adhuc fertur, præparabatur, inde in Bataviam, Galliam aliaque loco transvehenda. Nunc ejus præparationem extranei quoque suscipiunt, optimumque hodie Parisiis præparatur amylum, ut *Pometus* in *Histor. Material. pag.* 19. testatur. Non minus etiam Norimbergæ eleganter præparatur, cujus tres habentur sortes, pro diversitate gravitatis ac fructuum, ex quibus constat, auctore *Marxio* in *Mater. Museo pag.* 17. Optimum censetur, quod ex magnis, levibus tamen, prorsusque albis massis constat, iisque probe exsiccatis, crispis & sapore minus acidis, post divisionem non rancidis, sed intrinsecus æque ac extrinsecus eleganter albis. Frusta porro tenera sint, non nimis dura; quod ultimum contingit, quando farina non sub Sole, sed super fornace, ubi incana fit, exsiccatur.

§. 4.

Quod ad usum ejus attinet, non variæ solum, eæque confortantes & in fluxibus alvi utiles, pultes exinde præparantur, sed isto quoque dulciarii multis modis ad confectiones viliores inflatumque saccharum utuntur, cujus præparationem *Theod. Tabernæmontani Herbarium pag.* 638. exhibet, ubi etiam de Amyli interno externoque usu multis agitur. Nunc duorum saltem præparatorum, vermicellorum sc. & oblatarum, ad obsignandas epistolas usurpandarum, faciemus mentionem.

§. 5.

VERMICELLI aut ex amylo, aut farinæ primitiis, cum aqua depsendis, & per siphonem multis foraminulis perforatum transjiciendis, præparantur, variis cibis circumponendi. Ab Italis plerumque afferuntur, qui tamen æque facile in Germania possent confici.

§. 6.

HOSTIÆ & OBLATÆ similiter ex amylo præparantur, quando ex isto cum aqua tenuis fit massa, eaque vel ita alba in cupreis Hostiarum formis, aut minio vel cinnabari prius rubra facta, vel cum atramento tectorio è fuligine tedæ denigrata, in oblatarum aut crustulorum formis coquitur, postmodum magno, mediocri, aut parvo, rotundo cavoque ferro separanda, & in oblatas, obsignandis epistolis aptas, formanda. Quæ sane fœnerationis plena merx est, novique amicum, qui ex ergastulo nautico Turcarum liberatus, pauperrimusque in Hassiam veniens, oblatarum mercatura magnas sibi divitias comparavit.

Epilogus.

TAntum de istis seminibus, quæ Materialistæ nostri maximam partem ab extraneis advehi emique curant. Præterea multa quoque indigena habent, quorum herbæ, cultura, viresque ac usus quum in herbariis describantur, ac vulgo innotescant, uberiorem commentationem putamus esse supervacaneam. Interim tamen ipsa semina brevibus ordine alphabetico recensebimus:

SEMEN *Acetosæ* parvum, triangulare ac puniceum semen est.

- - *Althææ* semicirculare est, coloris ex flavo fusci, saporis viscosi, odoris vero expers.

- - *Anethi* compressum, tenue ac membranaceum semen est, tribus sulcis s. striis notatum, saporis acris & aromatici, odorisque somnum conciliantis.

- - *Angelicæ* album est latumque, ac similiter forti & sapore & odore pollet.

- - *Apii* exiguum est ac striatum, petroselini semini haud dissimile, saporis subacris & calefacientis, fragrantisque odoris.

- - *Aquilegiæ* parvum & oblongè rotundum, sed tamen quadantenus angulare, nigrescens ac splendens semen est, ingratô sapore rancidum oleum æmulans, inodorum.

- - *Artischocki*, seu *Cardui esculenti*, majusculum est, fere instar pineæ apparens, longiusculum cæsiumque âc maculosum; Polonicum habetur optimum.

- - *Asparagi* ex fulvis baccis, pisum magnis, constat, quæ sub exteriore cortice tres parvos, eosque nigros ac valde duros, nucleos, acri sapore præditos, intrinsecus insidentes continent.

Semen

SEMEN *Atriplicis* ex tenuibus & membranaceis laminis constat, in quibus compressum semen, notabili sapore odoreque destitutum, continetur.

- - *Bardanæ* oblongum & quadantenus rotundum fuscum semen est, nigris striis interstinctum, & sapore paulum amaro præditum.

- - *Basiliconis* parvum, nigrum ac rubris granulis permistum semen est, saporis mucilaginosi.

- - *Brusci* ex magnis granis constat, jujubis non adeo dissimilibus, quæ sub cortice exteriore arido duos albos, firmiter compactos, nucleos continent, quorum quivis altero latere depressus magnitudine pisum æquat.

- - *Cannabis* parvum, rotundumque ac cineraceum est, saporis subdulcis.

- - *Cardui benedicti* ex oblonge rotundis, striatis, scopulaque hispida exornatis granulis, iis quidem sapore amaris, constat.

- - *Cardui Mariæ* sunt oblonga & aliquantum compressa fusca grana, paulo majora quam cardui benedicti semen, saporis amari.

- - *Chærefolii* longum, nigrum, tenue & acuminatum semen est, saporis subacris.

- - *Ciceris albi* alba ac rotunda grana sunt, piso paulo majora, sed non adeo rotunda, cæterorum leguminum habentia saporem.

- - *Ciceris rubri* sunt grana ex fusco rubentia, albis minora, sed magis angulosa.

- - *Cichorei* parvum nigrumque & oblongum, endiviæ haud dissimile, quod cortice contentum nigrum est & album.

- - *Citrulli* nigrum planumque est, ut cucurbitæ semen, sed aliquanto crispum, & in margine linea elatiori notatum, plerumque ex India per Italia ferri solitum. Recens, non amarum, nec oleosum sit.

- - *Coccognidii* sunt fusca, aut ex nigro cæsia rotunda grana, pipere nigro paulo majora, valde acris urentisque saporis.

- - *Cucumeris* oblongum, planumque ac album est, notabili sapore odoreque destitutum.

- - *Cucurbitæ* magni sunt, oblongi & plani albi nuclei, cum semine citrulli valde convenientes, facileque rancescunt; semper igitur recentes sumantur, locoque calido asserventur, vid. Marxius pag. 48.

- - *Cydoniorum* nuclei sunt fulvo colore pomorum nucleos imitantes, sapore valde mucilaginoso præditi. Optimi, ex Gallia advecti, eleganter rubent: qui vero nigrore situque notantur, nec quicquam prosunt.

SEMEN *Dauci* vulgaris compressum semen est, semine dauci Cretici paulo minus, in margine villosum, odoris fragrantis, sapore non tam aromaticum atque excoticum.

- - *Ebuli* ex rubro nigræ baccæ sunt, baccis sambuci similes, aliás etiam Grana Actes vocatæ, ex quibus nota Tinctura granorum actes præparatur.

- - *Endiviæ*, ut cichorii semen, aliquantum albescit ac nigrescit.

- - *Erucæ* constat ex perparvis, rotundis ac flaventibus granulis, sapore vehementer acri præditis.

- - *Fraxini* ex longis, planis & admodum linguæ acuminatis laminis s. foliis constat, in quibus ex flavo fuscum & fere similiter ita formatum, sed multo minus semen latet, subacri & amaro sapore præditum.

- - *Fumariæ* parvum, rotundum ac viridiusculum est, sapore amarum.

- - *Genistæ* ex parvis, aliquantum planis, & instar corculi formatis granulis constat, saporis principio subdulcis, ultimo amari.

- - *Graminis* Mannæ perexiguum & album semen est, de aliqua graminis specie collectum, & ex urbibus marinis ad nos allatum, ex quo juscula pultesque fiunt.

- - *Hyoscyami* albi ex flavo fuscum parvum planumque ac crispum semen est, forma minimos fere renes æmulans, oleosi & subamari saporis.

- - *Hyperici* parvum est, ex opaco fuscum, oblongum & instar cylindri formatum, saporis amari, & odoris resinosi.

- - *Hyssopi* exiguum nigrumque semen est, in capsulis generatum.

- - *Lactucæ* parvum, oblongum & depressum album semen est, utrinque acuminatum, saporis aquei.

- - *Lapathi* acuti fuscum & triangulare semen est, saporis adstringentis.

- - *Lavendulæ* s. spicænardi rotundum, exiguum ac nigrum semen est, odoris fragrantis, quo ipso per tritum observato, num recens sit, dignoscitur.

- - *Levistici* oblongum planumque ac striatum est, anethi semini non adeo dissimile, sed istius longitudinem bis æquans, saporis acris & aromatici, odoris fragrantis.

- - *Lini* oblongum, planum, læve ac lucidum semen est, saporis oleosi, odoris expers.

- - *Lupinorum* magna albaque grana sunt, instar ciceris, sed non tam angulosa, adeoque magis rotunda & utrinque convexa, ut tamen quilibet venter paulum depressus sit.

SEMEN *Majoranæ* parvum, ex rubro fuſcum & fragrans ſemen eſt, ſapore aromaticum.

- - *Malvæ* ex incanis, rotundis ac margine crenato notatis placentulis ſ. caſeolis conſtat, in quibus fuſcum ſemen, inſtar althææ ſeminis, at multo minus, ſe ſiſtit videndum.

- - *Melonum* ad ſemen cucumeris accedit, craſſius tamen eſt ac pulpoſius, quod nec inveteratum ſit, nec rancidum.

- - *Milii Solis* exiguum, rotundum valdeque glabrum ſemen eſt, quod ſplendide album & paulo minus eſt, quam cannabis ſemen.

- - *Napi ſ. Buniadis* parvum, rotundum & ex rubro nigrum eſt, ſaporis acriter amari.

- - *Naſturtii* parvum, oblonge rotundum, & ex flavo fuſcum ſemen eſt, ſaporis acris juxta atque valde viſcoſi, odoris fortis.

- - *Orobi* ſunt grana ſpadicea & aliquantum rotunda, piſum ſapore imitantia.

- - *Papaveris albi* minutum valdeque album ſemen eſt, ſaporis ſubdulcis, oleoſi & odoris acrioris.

- - *Nigri* cum priore convenit, præterquam quod cineraceum ſit.

- - *Perfoliatæ* ex nigro fuſcum & oblongum ſemen eſt, in uno latere convexum, in altero aliquanto planum & crena notatum, ſaporis ſubacris.

- - *Petroſelini* vulgaris parvum, oblonge rotundum, ac paululum compreſſum ſtriatum ſemen eſt, ſaporis acris & aromatici.

- - *Plantaginis* minutiſſimum ſemen eſt, longiuſculum, fulvum ac puliciforme, ſaporis viſcoſi, ut ſemen Pſyllii.

- - *Pœoniæ* ſunt nigra, rotunda ac ſplendentia grana, intrinſecus album habentia nucleum.

- - *Portulacæ* exiguum eſt & nigrum.

- - *Pſyllii* oblongum, fuſcum & puliciforme ſemen eſt, ſaporis primum valde mucilaginoſi, poſtmodum vero ſubacris & nauſeoſi.

SEMEN *Roſarum* minutulum & ex rubro fuſcum ſive purpureum eſt.

- - *Ruſci* conſtat baccis ex rubello fuſcis ac rotundis, ſemine aſparagi paulo majoribus, ſaporis ſubdulcis.

- - *Rutæ* parvum, nigrum, ac recurvum & quaſi ſemilunatum ſemen eſt, ſaporis acriter amari, odoris gravis.

- - *Scariolæ* lactucæ ſemini haud diſſimile eſt, præterquam quod maximam partem nigrum, paucoque albo interſtinctum ſit, quum lactucæ ſemen prorſus appareat album. Aliás quoque endiviæ ſemen vocatur.

- - *Seſami* (Canarien-Saat) parvum oblonge rotundum ſemen eſt, aliqua ſtria notatum, ſaporis mucilaginoſi & allium æmulantis. Duplex datur, longum & rotundum, quorum prius ſaltem avibus datur, vid. Schurzius pag. 84. Plerumque ex Alexandria Venetiis ad nos venit, vid. Marxius pag. 174.

- - *Sinapi* minutum, rotundum ac fuſcum ſemen eſt, ſapore cum ſinapi albo convenit.

- - *Sophiæ Chirurgorum* minutulum, flavum & oblonge rotundum eſt, ſaporis mucilaginoſi & ſubacris, ad naſturtium accedentis.

- - *Sumach* ſunt baccæ parvæ, ex rubro fuſcæ, extrinſecus piloſæ paulum, intrinſecus fuſcum, compreſſumque nucleum, ſuperius rotundum, inferius convexum continentes.

- - *Thymi* minutulum, ex opaco fuſcum ac rotundum ſemen eſt, ſaporis mucilaginoſi.

- - *Trifolii* pallide flavum eſt & oblonge rotundum, extrinſecus prorſus glabrum, ſaporis ſubadſtringentis.

- - *Violarum* parvum, album ac rotundum ſemen eſt, inſtar milii, uno in loco quadantenus acuminatum.

- - *Urticæ* obſcure fuſcum, ſplendensque, ac planum ſemen eſt, ſaporis ſubacris.

FINIS LIBRI SECUNDI, SECTIONIS PRIMÆ,
DE SEMINIBUS.

LIBRI

LIBRI SECUNDI
SECTIO II.
DE
VARIIS RADICIBUS.
CAPUT I.
DE
IPECACUANHA.

§. 1.

IPECACUANHA parvi digiti longitudinem adæquans radix eſt, extrinſecus fuſca, & quaſi geniculatim flexuoſa, quæ paucos ante annos innotuit, & contra dyſenteriam in Galliâ crebrius adhibetur. In Occidentali India, præſertim Braſilia, (unde à Luſitanis Batavisque in Europam transfertur) Ipecacuanha, Hypoacanna & Cagoſanna: ab Hiſpa- Bexugillo, Beguquello, Beculo Beloculo: Luſitanis Cipo de cameras: Gallis Becouquille, ou Mine d'or, quod circa auri mineras dicitur inveniri, nominatur. Ejus collectio injungitur iis, qui ad metalla ſunt damnati, quorum tamen ſolertiſſimum ultra XII. libras integri anni ſpatio non colligere poſſe perhibent; id quod cauſæ eſt, quamobrem pretium iſtius tantoperè accreſcat, unaque libra in Batavia XXX. florenis veneat, tantoque pretio non poſſet comparari, niſi commutatione mercium iſtius accipiendæ ab Indis daretur copia.

§. 2.

Quod ad radicis hujus plantam attinet, à Clariſſimo Botanico, *D. Hermanno*, repentibus annumeratur, & ab *Rajo in Hiſt. Plant. Tom.* 1. *Lib.* 13. *cap.* 17. *p.* 669. Herba Paris Braſiliana vocarur. *Pometus* contra in *Hiſtor. Material.* ex qua figura *Muſei Muſeorum Germ.* eſt deſumta, iſtam partim repentem, partim erectam eſſe exiſtimat, oblonge acuminatis foliis, parietariæ haud diſſimilibus, præditam, quæ flores albicantes flaventesque baccas, maturitate fulvas evadentes, proferat. In quo autem Indiæ loco proveniat, inter mercatores & ſcriptores Indiæ non convenit. *Grenerius*, Pariſienſis negotiator, in *Animadverſ. in Helvetii Deſcriptionem* ipecacuanham ex Peru advehi exiſtimat: *Piſo* contra, *Marggravius* aliique iſtam in quodam Braſiliæ tractu, Rio de Genecyro dicto, inveniri affirmant. *Pometus* tandem fuſcam albamque e Braſilia, flavam vero e Peruvia ad nos putat transferri. Interim poſſibile eſt, iſtam ipſam plantam utraque in provincia reperiri, aut radicem ex una in alteram transportari divendendam, quemadmodum Clariſſ. Dn. *Leibnizius* in *Epiſtola de Novo Remed. Antidyſent. ad Curioſos Germaniæ* exarata, utramque vult componere opinionem.

§. 3.

Cæterum diverſæ dantur hujus radicis ſpecies, quemadmodum *Piſo* ſuo jam tempore in *Hiſt. Nat. & Med. Braſiliæ Lib.* 4. *cap.* 53. *pag.* 131. duplicem aſſeruit, nigram ſcilicet atque albam. Illa communior eſt, ad nos transferri ſolita: iſta vero, à Luſitanis Ipecacuanha Blanca, h. e. alba, vocata, multo eſt rarior, & Europæis non adeò uſitata, Been album ſive Dictamum album colore dicitur repræſentare. Iſtis ſupra memoratus *Pometus* in *Appendice Hiſt. Mater.* tertiam addit, flavam nempe, in cacumine montium auriferorum inveniri creditam, eamque optimam æque ac rariſſimam.

§. 4.

In emtione uſuque radicis id demus operæ, ut læves fibræ ſeparatæ ſint, eaque ſaltem pars eligatur, quæ aſpera eſt multisque annulis notata: fibræ enim omni virtute deſtitutæ ſunt, pondus contra pretiumque adaugent. Radicem non inveteratam, ſed tenacem, compactam, pulpoſamque ac reſinoſam eſſe oportet; quamobrem ea cenſetur optima, quæ craſſo cortice eſt circumdata; ſi rubra eſt, præter acrem amarumque ſaporem, maſticata quid mucilaginoſi relinquit, per cujus medium fibra quædam, craſſitie fili duplicati, traducta ſive extenſa eſt, iſto ipſo prædita ſapore.

§. 5.

Quod ad ejus vires uſumque attinet, ἄνω & per vomitum quidem educere humores ſolet, ita tamen, ut adſtringentem ſimul virtutem relinquat, & per poros cutis etiam vitioſum expellat: quæ omnia à particulis ſalinis vol. & ſulphureis oriuntur, quas in analyſi ipecacuanhæ albæ & nigræ, ſed inæquali proportione invenit *Dn. Boulduc*, in *Hiſt. Acad. Scient. Reg. Pariſienſis A.* 1699. *p.* 287. Unde præſertim in dyſenteriâ cruentâ albaque, etiam ſumme maligna & contagioſa, egregiam fert opem, quippe qua ultimo bello, in exercitu Gallico, ab inclyto Medico Batavo, *D. Helvetio*, in noſocomiis Pariſienſibus maxima pars militum

militum fuit conservata; quanquam ei, inventionem remedii hujus sibi vindicaturo, mercator quidam Parisiensis magnam intenderit litem, Parlamenti sententia tandem finitam, qua de re in *Polychrestis Exoticis*, & præsertim in *Disp. de Ipecacuanha c.*1. §.2. fusius egimus. Dn. *D. Hermannus*, olim Profess. Botan. Lugdunensis, istam radicem in febribus intermittentibus quoque perutilem observavit, ut in *Collegio de Mat. Med. Msc.* testatur, egoque ipse aliis in morbis, in quibus emeticum videtur necessarium, istam vel solam, vel aliis medicamentis mistam, soleo usurpare, quoniam valde leniter operatur, hominesque post usum illius ex voto fiunt quieti, id quod suo jam tempore *Piso* observavit.

§. 6.

Ante verò quam Ipecacuanha dysentericis detur, bene judicandum, num ventriculus, intestina cæteraque viscera inflammata, aut aliqua vel putredine vel gangræna sint corrupta, id quod cadaverosus horrendusque fœtor manifestat. Iis enim in casibus medicamentum hoc locum invenit nullum, ut *D. Helvetius* bene observavit: qui tamen in eo videtur aberasse, quando assumta radice vi vomitum vult cohiberi, quippe quem promoveri quam inhiberi melius est. Nec quem nausea, anxietas similiaque statim insequentia incommoda, terrore perfundant, istis enim emanentibus, nullaque nec vomitione nec dejectione alvi insequentibus, ægri plerumque perclitatur vita, siquidem omnis jam sensus in intestinis evanuit, teste *D. D. Hermanno loc. cit.*

§. 7.

Pulvis radicis mane ad scrupulum unum, aut personis robustioribus ad semidrachmam, cum aqua tormentillæ, aut cerevisia calida, propinatur, quo facto si cessare dysenteria nolit, semel vel bis iteranda medicina, sicque certo desinet morbus. Si potionis arriserit forma, drachmæ duæ vino rubro infusæ stare per noctem in loco calido permittuntur, maneque datur ægro colatura. Alii in clysteribus quoque utuntur.

§. 8.

Tandem bene notandum, ante & post medicamenti usum Diætæ studium vel maxime esse necessarium, cibosque facilis digestionis esse sumendos, dum multi militum, quod diætæ nullam habuere curam, sumpta licet ipecacuanha, abiere ad plures, quemadmodum Clarissimus *Obrechtus* Argentoratensis, brevi ante mortem, magno cuidam viro professus est, beneque admonuit. Plura videantur in egregiâ *Disp.* Celeberrimi *Wedelii de ipecacuanhâ*, qui radicem hanc dignam censet, quæ in omnes Europæ Officinas Pharmaceuticas recipiatur.

CAPUT II.
DE
RHABARBARO ET RHAPONTICO.

§. I.

RHABARBARUM, in omnibus linguis ita vocatum, prægrandia, oblonga & tuberosa radix est, nonnihil fungosa, simul tamen ponderosa, extrinsecus flava, intrinsecus vero nucem moschatam repræsentans, saporis acriter amari & nauseabundi, adstringentem amarorem post se relinquentis, odoris acris & fere aromatici. In magnis frustis, in medio perforatis, ac de funiculo suspensis, è China Venetias, indeque in alias regiones defertur.

§. 2.

Quò autem notior in officinis radix est, eo obscurior incertiorque est planta, cujus pars existit, dum ad hodiernum usque diem nulla certa indubiaque ejus figura ac descriptio habetur, quum, quod alii rhabarbarum volunt haberi, aliis dicatur rhaponticum. Id quod inde fortasse provenit, quod nullus unquam prudens Medicus plantam in loco natali vidit, sed hoc in puncto omnia à peregrinantium ac mercatorum dependent relationibns, qui plerumque suum in commodum, quam in perscrutandam naturam sunt intentiores. In eo tamen omnes prudentiores Botanici conspirant, plantam istam lapathi esse speciem, quod *Neuhofius* in *Itinerario ad Chinam* confirmat. *Morisonius*, celebris Anglus, Lapathum per excellentiam vocat in *Horto Bles. pag.* 340. Econtra *Muntingius* Lapathum Chinense longifolium. Vulgò magna habere folia perhibetur, inferius angusta, superius latiora, margine lanuginoso prædita, flores magnitudine violarum, radicem brachium crassam, & aliquot spithamas longam, parvis etiam fibris exornatam, de quo *D. Hoffmannus* in *Clavi Schrœder. pag.* 615. fusius agit.

§. 3.

Optimum colligendi tempus est veris initium, antequam viridia folia erumpunt, succusque in radice quasi concentratus est; constat enim, radicem æstate effossam, rubris carneisque striis, quæ in bono rhabarbaro se videndas sistunt, destitui, multoque etiam esse leviorem. Effossa refectione fibrarum depurgatur, inque magna frusta dividitur, super assere in loco umbroso per quatriduum, ter vel quater quotidie vertenda, ne succus effluat, sed quasi acrescat, ut *Wormius*, *Hoffmannus* aliique *loc. cit.* scribunt.

Cæterum

Cæterum in milio, vel semine lini, omnium optime asservatur.

§. 4.

Genuini rhabarbari diversæ habentur species apud Materialistas, quæ vel à regionibus, ubi proveniunt, vocantur, vel ætate distinguntur. Sic habetur Sinensis s. Orientalis, quæ est optima, Turcica, & Moscovitica, ab una quidem planta profectæ, viribus tamen multum distinctæ, auctore *Wormio l. c.* *Pometus* quoque Americanæ meminit in *Histoire des Drogues pag.* 52. quæ tamen nihil aliud est, præterquam rhabarbarum Monachorum, de quo *Hernandezius pag.* 217. agit. Moscovitica olim fuit incognita, parvique hodie æstimata, propterea Levanticæ miscetur. Ratione ætatis quidam Materialistæ rhabarbarum in electum, medium & commune distinguunt, parvis sæpe frustis existens, ac propterea ab ingenuis Pharmacopolis rejiciendum, quippe qui electum emere tenentur.

§. 5.

In quo autem istæ species omnes distinguantur, quæve in emtione rhabarbari facienda experimenta sint, multi eaque in re experti Materialistæ: *Marxius*, *Schurzius*, *Pometus* & alii bene jamdum monuerunt. Moscoviæ rhabarbarum Orientali s. Levantico permistum facile dignoscitur, quippe quod non tam eleganter rubris flavisque striis notatur, sed plerumque ex nigris, ponderosis inconditisque frustis, constat, in paucas partes dividitur, ac friabile est. Quod pro bono ut divendi possit, flavo extrinsecus colore inficiunt, qui digitis adhærens subditum dolum facile detegit. Verè Levanticum (loquar cum Aromatariis) electumque rhabarbarum, carneo: contra viridi, flavo aut eleganti quodam crinium colore, aut diverso alio exornatum, mediocris decet esse ponderis. Nimis ponderosum multum habet ligni: leve parum prodest; adeoque ex solo pondere, etiamsi non diffringatur, potest dignosci: præsertim quum Materialistæ non semper ejus diffringendi dent facultatem, quod æque facile atque alii possunt decipi. Quidam igitur in loco contuso, aut ubi funiculus trajectus est, acum vel cultrum intrudunt, quo explorent, num tenax & recens adhuc sit? inveteratum enim sæpius, ut Moscoviticum, extrinsecus colore incrustatur. Quodsi vero vel unicum ad minimum frustum diffringi permittitur, bonitatis notæ erunt sequentes: optimum est, quod vere siccum, mediocriter ponderosum, inque itusta divisum striis, una aurea, altera crocea, tertia alba notatur. Ore sumtum ac masticatum amarum appareat & adstringens, bene quoque oleat, chartæque illitum croceum colorem imprimat: inveteratum contra & cariosum abjiciatur. Illius pretium si non duplicetur, emtio erit satis fortunata. Alteratum jam exectum est, optimaque virtutum destitutum, ac propterea leve; quanquam sint, qui eidem pristinum pondus de integrò reddere queant. Colore immaturo croco vel ochræ haud dissimile est, nullasque nec albas nec flavas habet strias, oreque masticatum colorem dat ingratum, ex nigro flavum.

§. 6.

Quod ad vires usumque rhabarbari attinet, fusius de iis & ferè per omnes morbos agit *D. Tillingius*, Professor Rinteliensis, in *Rhabarbarologia Curiosa*. Ejus præcipua vis est, quod bilem & alios quoque vitiosos humores leniter purgando expellat, & quando omnia fere purgantia medicamenta quid securn nocivi ducunt, secundum aloën solum rhabarbarum necquiequam habere virulenti perhibent. Præterea vim quoque adstringentem continet absconditam, cujus respectu in dysenteriæ initio hucusque fuit usurpatum, præsertim tostum, *rhabarbarum tostum* propterea vocatum. Istius loco *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 51. nigram rhabarbari partem, circa foramina, per quæ funiculi trajiciuntur, reperiundam, in diarrhœâ ac dysenteria potius commendat, quam aliâs tanquam inutilem habitam abjiciunt. Porro bilem nimis crassam oleosamque alterat & corrigit, anima hepatis propterea vocatum, atque in ictero similibusque morbis tantopere commendatum. Istud quoque *Paracelsus*, licet vis purgans ab eo ablata sit, calculo mederi existimat, ipseque *D. Ettmüllerus* certam novit personam, quæ sumta singulis hebdomadibus rhabarbari drachma præstitit, quo minus imposterum tam magni calculi ab se rejicerentur, vid. *Comment. in Schrœd. pag.* 752. Qui effectus etiam ab eductione vitiosorum humorum iterata, quam & alia laxantia, aloe similiaque præstare apta nata sunt, potuit proficisci. Lumbricos quoque enecat simulque expellit.

§. 7.

Quot ex ista radice præparentur inque officinis extent medicamenta, utpote Syrupi, Trochisc. Pil. Extr. &c. *D. Schrœderus* in *Pharmacop. Medico-Chym.* describit. Hodiè Tinctura, Anima Rhabarbari dicta, atque Syrupus de Cichor. cum Rhab. adhuc sunt in usu, hic in specie ad expellendum meconium recens natorum, quos ab omni terrore atque epilepsia defendit. Tincturam *Dn. D. Wedelius* in *Misc. Acad. Nat. Cur.* in *App. & ad Ann.* 4. 5. describit. Plerumque Rhabarbarum cum foliis Sennæ in aqua aut jusculo prunorum, ee ?ri acuato, per noctem maceratur, maneque bibitur calide: qua ratione ii etiam, qui fortissimis aliâs purgantibus vix moventur, certissime laxantur, id quod sæpe sum expertus. Quam vero præter omnem rationem emplastris addatur, *Ludovici* ostendit *in Pharmac. pag.* 143.

§. 8.

Quoniam autem verum Levanticumque rhabarbarum nonnunquam nimis carum est, quidam

RHABARBARUM MONACHORUM

in usum trahunt, quod longa crassaque radix est,

eſt, fibroſa, inſtar angelicæ, ſed ponderoſior ac compactior, extrinſecus nigra inſtar Segreinii Corii apparens, intrinſecus flava, nullis tamen nec rubris nec albis ſtriis notata. Aliâs quoque Radix Patientum (*Patienten-Kraut-Wurtzel*) vocatur, vid. *Sam. Daleus* in *Manud. ad Mat. Med. pag.* 131.

§. 9.

Planta lapathi ſpecies eſt, ac propterea Botanicis Lapathum hortenſe latifolium dicitur, magna longaque & acuta habet folia. Sunt qui plantam iſtam Patientiam vocant, quæ quidem non in omnibus, in quibusdam tamen Germaniæ hortis provenit; quanquam in India Occidentali magna in copia inveniatur, teſte *Hernandezio* in *Hiſt. Plantar. Mexican. pag.* 217. Quid verò cauſæ ſit, quamobrem Monachorum vocetur rhabarbarum, diverſæ Aa. ſunt opiniones. Quidam exiſtimant, quum multis ante annis Turcis invehendi in portum Maſſilienſem daretur copia, ab iſtis ſemen rubri Alexandrini rhabarbari Gallicis Monachis eſſe condonatum, ex quo poſtea hoc Monachorum rhabarbarum provenerit. Quam tamen relationem ſupra laudatus *Hernandezius* non temere fabuloſam credit; vero igitur ſimilius eſt, id nominis ab iis profectum eſſe Monachis, qui in *Meſuem* commentati ſunt, inque defectu veri rhabarbari hac radice utebantur, quæ *Ettmülleri* in *Comment. Schrœd. pag. m.* 752. opinio eſt.

§. 10.

Viribus hæc radix cum Levantico ſ. Orientali rhabarbaro convenit: ſimiliter enim lente purgat, vique ſua adſtringente, quam relinquit, ventriculum ceteraque viſcera, ipſum quoque hepar iners, confortat. Iſtam igitur *Hernandezius* vero rhabarbaro non ſolum viribus comparat, ſed ipſe quoque Clariſſimus *Dan. Ludovici loc. cit.* nullus dubitat, quin idem prorſus iſta mediante poſſit præſtari, libere inſuper confitens, ſe vix unciam veri cariſſimique rhabarbari unquam præſcripſiſſe, nihilo tamen minus ægros ſuos curaſſe feliciter. Interea uno omnes ore admonent, rhabarbarum Monachorum dupla eſſe doſi ſumendum; quæ cauſa eſt, quamobrem ferè ſolum in decoctis infuſisque ſumatur, quum aliquot pulveris drachmæ, pro doſi ſumendæ, & horrorem & nauſeam excitent.

§. 11.

RHAPONTICO

tanta cum rhabarbaro intercedit ſimilitudo, ut quidam exiſtiment, ab una utramque radicem provenire planta, atque diſcrimen ab utroque ſaltem loco ſoloque dependere, in quo colatur, ut *Paulus Hermannus* in *MSC. de Mat. Med.* ipſe opinatur. Alii diverſas eſſe plantas credunt: quanquam in iſtis deſcribendis magnæ adhuc ſuperſint difficultates.

§. 12.

Quibus ut occurramus, ſcire intereſt, duplex apud Materialiſtas inveniri Rhaponticum, Vulgare & Thracicum, ſive Rhaponticum verum Thracicum vocatum, quoniam in quodam Thraciæ monte creſcit, de quo *Proſper Alpinus* proprium Tractatum conſcripſit, cujus etiam planta, quæ in *Muſ. Germ.* figura locum tenet medium, vero rhabarbaro adeo eſt æqualis, ut *Tournefortius* iſtam pro Levantico rhabarbaro habuerit, teſte *Pometo l. c. pag.* 52. Unde fortaſſe eſt, quod verum ingenuumque Thracicum rhaponticum raro in officinis inveniatur: quod ſi maxime deſideratur, citius inter veri rhabarbari invenies fruſta, quibus ob ſummam, quæ utramque radicem intercedit, ſimilitudinem permiſtum divenditur. Quemadmodum verò diſtingui debeant? præter cæteros *Pometus c. l.* perſpicuè oſtendit: Levanticum rhabarbarum, inquiens, plerumque in magnis & late rotundis venire fruſtis, ſtriis obliquis intrinſecus notatis, Thracicum contra rhaponticum ex longis fruſtis conſtare, quæ intrinſecus longas rubrasque habent ſtrias. Prætereà ex ſapore melius deſumitur diſcrimen, dum verum rhabarbarum nullam in ore viſcoſitatem relinquit, quam tamen rhaponticum habet comitem. Cæterum colore extrinſecus flavum, intrinſecus variegatum eſt.

§. 13.

Rhaponticum vulgare oblonga radix eſt, extrinſecus fuſca, intrinſecus flavens, ſaporis amari & adſtringentis. Ex Sabaudia atque Italia, Lituania ſimiliter Ruſſiaque ad nos transfertur, diuque durabilis eſt, modo ſicco aſſervetur loco. Planta Botanicis Rhaponticum folio helenii incano audit, & quoniam flos deciduus pappum piloſamque ſcopulam relinquit, ab hodiernis Botanicis cyanis annumeratur, de quo vid. *Ammanni Charact. Plantarnm Nov. p.* 544.

§. 14.

Cæteroquin binæ ſpecies viribus multum conveniunt, quatum reſpectu plus adſtringunt, quam rhabarbarum, proptereaque olim non in hæmorrhagiis ſolum, ſed in vulneribus quoque caſibusque ab alto, ad reſolvendos grumos ſanguinis, interne externeque fuerunt uſurpatæ. Hodie raro & fere nunquam adhibentur, præterquam quod rhaponticum verum theriacam ingrediatur, ac propterea fuſius à *Moyſe Charaſio* pertractetur in *Gallico Tract. de Theriaca Ingredientibus.*

CAPUT

CAPUT III.
DE
MECHOACANNA.

§. 1.

MECHOACANNA magna levisque radix est, rotundis, multisque circulis exornatis orbiculis, ex India occidentali allata, iisdemque primum interne externeque prorsus albicantibus, cum tempore vero cinereis factis. Aliâs quoque Indica Bryonia & Gallice *Rhamindique* vocatur, quod hujus ad instar lente purgat. Per nonnullos Monachos, ab Hispaniarum Rege, ædificandi in Provincia cœnobii ergo, in novam Hispanicam missos, innotuit, postquam istorum Pater Provincialis à quodam Indiæ Medico feliciter ista curatus fuit: quam radicem deinde ab regione, in qua crescit, Mechoacannam vocarunt, ut Auctores Gallicæ Oeconomiæ, cujus titulus: *La Maison Rustique,* in peculiari *hac de radice discursu pag.* 129. fusius commemorant.

§. 2.

Quæ radix licet valde prope ad bryoniam accedat, planta interim nulla bryoniæ est species, sed convolvulus, quam non memorati solum auctores in celeberrimis hortis sæpe viderunt, sed *Hernandezius* etiam ita depingit in *Thesauro Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 164. *Ammannus* in *Charact. Plant. ex Pisonis Hist. Brasiliana* convolvulum Americanum, Jeticu dictum, nominat. Folia profert figuram cordis habentia, parvasque baccas.

§. 3.

Schrœderus duplam esse commemorat, quarum una ex Mechoaca Insula, altera ex continenti Nicaragua proveniat, quam posteriorem perhibet longe præstantiorem. Ejus etiam pulvis nonnunquam ex America in Hispaniam fertur, qui tamen vi purgante longe inferior ipsa radice est, ut in prædicto libro *la Maison Rustique Lib. 2. fol.* 129. monetur.

§. 4.

Optima est, quæ interne externeque albicat, & ex elegantibus, magnis vereque exsiccatis orbiculis constat, qui quo sunt graviores magisque gummosi, eo censentur meliores. Saporis fere omnis expers sit: quo ipso facile dignoscitur, num radice bryoniæ sit adulterata, sapore amaro lapidosoque præditâ, cum mechoacanna contra tenera linguæ appareat, & sapore destituta. Hæc ultima plures etiam propioresque habet circulos, quam illa; cariosa facile dignoscitur ac vitatur. Milio addita asservatur melius.

§. 5.

Qua pollet virtute, omnes serosos ac pituitosos humores valde leniter ex intestinis totoque corpore educit, quamobrem olim radix purgans vocabatur. Magno pridem emebatur pretio, quod tamen hodie valde imminutum, ut *Marxius* in *Mater. Museo pag.* 116. commemorat. Cujus sine ullo dubio causa est, quod jalappa postea innotuit, ista multo fortior ac minore quantitate assumi solita. Hinc est, quamobrem mechoacanna fere non amplius hodie præscribatur, nisi quod fœminis, calcis aut cretæ desiderio captis, velimus imponi, id quod *Dn. D. Febrio* feliciter successit, vid. ejus *Tract. de Absinthio pag.* 98. Ad laxandos infantes usus ejus est crebrior, quod pulvis insipidus & instar farinæ est, propereaque pultibus aliisque cibis potest permisceri. Tenellis infantibus X. ad XX. grana, natu majoribus ʒj, adultis ʒij præscribuntur.

§. 6.

In officinis Extractum exinde præparatur, ab *Schrœdero* aliisque cum spiritu vini extrahendum, ac supputante Pharmacola *Vielheuerio* ex libra una radicis uncia ℥j l. iß. potest haberi extracti. Enimvero *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 750. ostendit, præparatum cum spiritu vini Extractum necquicquam prodesse, quum mechoacanna gummosa aqueo debeat resolvi menstruo, ut apud Auctorem modò laudatum fusius potest videri, qui præterea alia exinde præparanda medicamenta annotavit.

CAPUT IV.
DE
JALAPPA.

§. 1.

JALAPPA, GIALAPA f. JALAPIUM oblonga, crassa ac resinosa radix est, quæ orbiculatim incisa ad nos fertur. Mechoacannæ non adeò dissimilis est, quâ tamen nigrior est graviorque, sapore acuto ac nauseoso prædita

dita. Ex India Occidentali, præsertim Insula Madera, ubi copiose crescit, in Europam transfertur, crebrius ad medendum usurpanda.

§. 2.

De planta ad hodiernum usque diem diversæ sunt sententiæ. Quum primum innotuit, quod non adeo diu factum, exotica bryoniæ credebatur species, siquidem sæpius etiam mechoacanna nigra vocata, pro specie mechoacannæ habetur, quippe quam alias quoque Americanam bryoniam volunt haberi. Alii ad solanum referunt, quod Gallicus Botanicus, Dn. *Tournefort*, Solanum Mexicanum, magnô flore, semine rugoso, jalapium existimatum vocat, flori mirabili Peruviano affine, unde etiam *Ettmüllerus* hanc radicem deducit in *Comment. Schrœd. pag.* 748. *Plukenetus*, Anglus, convolvulum vocat Americanum, sub jalappæ nomine receptum, cujus figuram sistit videndam in Tab. XXV. N. 1. quæ cum *Hernandezii* figura, quam in *Thesauro Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 164. Mechoacannam fœminam vocat, aliquam habere affinitatem optimaque esse videtur. *Pometus* aliam habet delineationem, ex utraque quasi constantem, sed tamen flori mirabili convenientem, cujus radix apud nos culta similiter, sed lenius purgat, quam jalapa Americana. *vid. Ettmüll. c. l.*

§. 3.

Bonitas radicis exinde potissimum dignoscitur, quando prunæ aut candelæ admota statim accenditur, præsertim maxima frusta, quæ manibus non facile infringi, malleo tamen mox comminui possunt, quæque extrinsecus nigricant, intrinsecus verò splendentia ac resinosa apparent, saporis quoque acuti ac nauseosi sunt, merentur eligi. Id quoque videndum, ut ne aliæ radices, utpote bryonia similesque permistæ sint. Præterea in integris frustis, non pulverata, quæ plerumque inveterata corruptaque est, ematur.

§. 4.

Usus radicis unicuique notus est, dum nulla fere præscribitur purgatio in pulvere, quam non jalapa tanquam basis ingrediatur. Serum simulque bilem, pituitam, aliosque vitiosos humores expurgat, quemadmodum usum ejus *D. Paullini* fere per omnes morbos deduxit in peculiari *libello de Jalapa*. In decernenda dosi ætas cum personæ, tum radicis venit respicienda. Infantibus pro numero annorum numerantur grana, adultis vero XX. grana præscribuntur, si recens adhuc & resinosa radix fuerit: inveterata ad semidrachmam & ultra datur, quoniam resina cum tempore enervatur. Extrinsecus applicata serum è naso prolicit, de quo *vid. Paullini l. c.*

§. 5.

Variis modis usurpatur, plerumque verò in pulverem redigitur, qui eo est melior & cum paucioribus doloribus operatur, quo est subtilior. Plerumque tamen propria sua resina, s. magisterio, cum spiritu vini rectif. extracto, & vel cum aqua præcipitato, vel per abstractionem spiritus vini præparato, acuitur. Ex albo eleganter flavescit ac splendet; quando instar colophonis apparet, necquicquam prodest, multumque continet extracti, quod ex residuo adhuc potest educi. Supputante *Vielheuerio* in *Descriptione exotic. Mater.* ex libra una jalappæ ℥iß l. ℥ij resinæ potest haberi. Grana X. istius resinæ in spiritus vini vel ⁓ carmin. soluta, gratam purgationem suppeditant, quæ pro lubitu edulcoranda, tenerioribus virginibus Uratislaviæ, Halæ, Lipsiæ &c. crebriori esse in usu perhibetur, ut *D. Major* in *obs. Anat. de Calcul. Sperling.* testatur. Nec tamen statim jusculum sumendum, quippe quo resina præcipitatur, atque consequenter tormina excitat. *Boyleus* cum tragacantho pilulas exinde conficit, nullo labore assumendas, vid. Ejus *Tract. de Utilit. Philos. Experim.* Multi quoque misturis, sed nullo insequente effectu, addunt, nisi aliquis addatur spiritus: quemadmodum nec ipsa radix infusis commode additur, quod resinosa nisi spiritu solvi nesciant, ut Chymicis notum est.

CAPUT V.
DE
TURPETHO.

§. 1.

TURPETHUM VEGETABILE pars est exterior oblongæ cujusdam, crassæ ac resinosæ radicis, extrinsecus cinerea, intrinsecus albescens, saporis subacris & nauseosi. Vegetabile appellatur, quo à turpetho minerali, à Chymicis ex ☿io præparari solito, distinguatur.

§. 2.

Cujus plantæ radix sit, inter auctores non non convenit, quorum diversas opiniones *Hernandezius de Rebus Med. Nov. Hisp. pag.* 178. ex istoque *Frid. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 636. fusius recenset. Quam tamen controversiam *D. Paulus Hermannus*, olim Prof. & Inspector Horti Medici Lugdunensis, qui antea

antea plantam in India Orientali ipſe viderat, decidit, atque in *Catalog. Horti Lugd. pag.* 78. oſtendit, eſſe convolvulum Indicum, quem alatum maximum folio Ibiſci vocat, quoniam in Orientali Occidentalique India creſcit, foliaque, ibiſco ſimilia, alas repræſentant, ut è figura apparet. Naſcitur in locis udoſis prope mare, floremque carneum & lævem habet, inſtar convolvuli: quo evanido in folliculis ſuis quatuor nigra profert grana, ſecundum dimidium rotunda, ac magnitudine piper æquantia.

§. 3.

Materialiſtæ duplex vendendum exponunt turpethum, finum ſc. & medium, vel etiam cineraceum, ut in *Dn. Banſæ Catalogo Simplicium* poteſt videri. Prius iſta radix eſt, quam ſupra deſcripſimus. Alterum nihil aliud eſt, quam thapſi radix, ex Sicilia advecta, & ab impoſtoribus turpetho permiſceri ſolita, vid. *Schurzii Mater. Muſ. pag.* 77.

§. 4.

Quemadmodum verò detegenda fraus ſit, atque utræque radices ab ſe invicem diſtinguantur, *Pometus* oſtendit *in Hiſt. des Drogues Lib.* 1. *pag.* 59. Genuinum turpethum extrinſecus ex rubro cinereum, intrinſecus vero cæſium, ponderoſum ac tenax eſt, ut non facile poſſit diffringi. Thapſi radix contra eſt levis, rugoſa, & externe coloris argentei, tam acris ardentisque ſaporis, ut, recens præſertim, veſicas in ore excitet. Quò verò turpethum verum electum acquiratur, videndum, num ex bene diffiſſo cor ligneum exemtum ſit. Caries iſtud reddit inidoneum; quæ autem prorſus reſinoſa eſt, commendatur: quæ ſaltem in extremitatibus reſinoſa apparet, vel ſecundum iſtam partem reſinæ immerſa eſt, vel ab Indis toſta, toſtioneque reſinoſum in extremitates actum, quam præſertim albeſcentem, levemque ac friabilem redditam, tanquam inutilem, rejiciunt. Mediocria etiam fruſta quam maxima ſunt meliora.

§. 5.

Quibus pollet viribus, pituitam aliosque vitioſos humores ex inteſtinis, thorace & partibus aliis potenter expurgat, adeo, ut Medicis in proverbium abierit: quicquid Agaricus non attingit, Turpethum promovet, & quod Turpethum negligit, Colocynthis attingit. Lumbricos quoque potenter enecat, ut poſt Mercurium nihil fortius exturbare vermiculos credant, quam inde præparatæ ſpecies diaturbith cum rhabarbaro, ut apud *D. Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. p.* 755. fuſius legimus.

§. 6.

Sunt qui etiam Extractum ſ. Reſinam cum ſpiritu vini exinde conficiunt, ſed pauca quantitate, dum ex integra libra vix una uncia prolicitur. Quæ vero alia ex iſta radice præparentur compoſita, apud *Schrœderum* in *Pharmacop. Med. Chym. pag.* 256. commemorantur.

CAPUT VI. DE HELLEBORO NIGRO.

§. 1.

RADIX HELLEBORI NIGRI ex multis, tenuibus, fibroſis & ex uno capite propendentibus radicibus, externè nigris, & internè albicantibus conſtat, ſaporis amari, acris, atque pungitivi, odoris ingrati ac nauſeoſi. Purgantium eſt antiquiſſimum, *Hippocrati* aliisque veteribus Medicis valde uſitatum. Aliâs *Chriſtvvurtz* vocatur, quoniam circa diem Chriſti natalem ſolet floreſcere. Veratrum quoque nominant, à vertendo, quod intellectum depravatum iterùm vertit ac reſtituit.

§. 2.

Diverſæ plantæ habentur ſpecies, quæ non ſolum in Herbariis, ſed etiam in *Ettmülleri Commento Schrœd.* poſſunt videri. Vera, unde Materialiſtarum radix hellebori provenit, habet elegantes roſas, primum albas, & tandem pallide rubras, ac inciſa folia. In Helveticis ac Tirolenſibus montibus creſcit, copioſius vero in Stiriâ, Helleborus niger Stiriacus propterea vocatus.

§. 3.

Materialiſtæ vel ita nudam divendunt, vel in ſacculis Norimbergâ advectis, ubi 144. radices, ſive duodecim dodecades, in unum faſciculum compactæ, ſacculo induntur, ut *Schurzius* in *Mater. Muſeo pag.* 74. commemorat. Minores etiam radices à majoribus diſtingunt, utpote melioribus, præſertim ſi ſimul oblongæ, probe exſiccatæ ac depurgatæ ſunt, quo diutius poſſint aſſervari. Id quoque bene cavendum, ut ne iſtarum loco radices aconiti, eodem plerumque loco creſcentes, ac helleboro haud diſſimiles, colligantur, atque ſic pro medicina venenum ægris offeratur, qua de re *Hildanus* in *Præfat. Oper.* poteſt legi.

§. 4.

Quæ radix ad educendum è corpore humorem acidum & melancholicum, à quo ita dicti lienis affectus, melancholia, mania ſimiles-

milesque proficiſcuntur, valere creditur. In omnibus quoque capitis morbis, ſcabie & aliis affectibus cutaneis convenit. Vel vinis purgantibus in ſacculis infunditur, vel extractum inde præparatur, cum aliis rebus in pilulas redigendum, de quo *Schrœderus* Ejusque *Commentatores, D. Hoffmannus, Ettmüllerus* & alii agunt uberius. A fabris ad curanda equorum ulcera maligna uſurpatur; quemadmodum etiam

HELLEBORUS ALBUS

equis ſcabioſisque ovibus, quam hominibus, eſt convenientior; quanquam nonnulli Medicorum iſto quoque in Mania, ad excitandum fortiorem vomitum, interne utantur; quem in finem clariſſimus olim Saxonum Medicus *D. Michaëlis* exinde eſſentiam præparavit. Cautus minimum ejus ſit uſus, quum ad excitandam hypercatharſin vel maxime valeat. Quid *Dn. D. Ettmüllero* contigerit, cum quidam officinæ famulus loco præſcripti hellebori nigri album ſumeret, in ejus *Comment. Schrœd. pag.* 745. poteſt videri. Externè pulverem ptarmicum ingreditur.

§. 5.

Optimus habetur helleborus albus, qui craſſis conſtat radicibus, multis albisque fibris ſtipatis, qui extrinſecus flavet, intrinſecus albicat, ſimulque acris eſt & amarus, odoris etiam nauſeoſi.

CAPUT VII.
DE
RADICE THYMELÆÆ ET PAREIRA BRAVA.

§. 1.

RADIX THYMELÆÆ lignea fibroſaque radix eſt, diverſæ magnitudinis, extrinſecus rubeſcens, intrinſecus alba; guſtu primum dulcis eſt, deinde vero acrimoniam in lingua poſt ſe relinquit, inſtar ignis urentem, præſertim recens effoſſa. Raro in officinis habetur tota, ſed ſaltem exterior cortex, prout cum radice eſulæ ſimiliter contingit; quæ cauſa eſt, quamobrem ſub nomine corticum Mezerei corticibus annumeretur.

§. 2.

Ex iſta radice fruticulus progerminat, eleganter viridibus ſplendidisque foliis, lauri foliis haud diſſimilibus, ornatus, Laureola etiam propterea vocatus. Rubentes profert floſculos, ex quibus apes mel veneni æmulum exſugunt, & poſt illos baccas, virides primum, deinde rubentes, quas officinæ Granum Gnidium, & ſem. coccognidii nominant. Apud nos quoque in ſylvis hortisque creſcit: optimæ tamen radices ex Italia, Piſa, Roma atque Neapoli veniunt, teſte *Marxio in Mater. Muſ. pag.* 49.

§. 3.

Utraque, radix nempe atque ſemen, iisdem prædita viribus, promovent potenter atque expurgant aquas hydropicorum; quem in finem quoque Pilulæ de Mezereo in officinis præparatæ proſtant, in quarum tamen, ut & radicis ac ipſorum granorum uſu, ſumma adhibenda cura eſt, quippe quod bona correctione indigeant, certamque requirant doſin: de quibus vid. *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. D. Hoffmannus* ab iſtorum prorſus vult abſtineri uſu, in *Clav. Schrœd. pag.* 624. Radix externè oculorum catarrhis valde proficit, ſi quando auri perforatæ fruſtum inditur, quo vitioſi humores emanent.

§. 4.

Huic radici Thymelææ fere ſimilis aliqua radix haud ita pridem ex India cœpit afferri, Luſitanis

PAREIRA BRAVA

vocata, quod vitem ſylveſtrem notat, quoniam ex iſta radice ejusmodi vitis, muris arboribusque adhærens, progerminare dicitur, ut *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 69. ex aliorum relatione recenſet. *Hermannus* herbam ſimul atque radicem BOTNAM vocat, iſtamque in *MSC. de Mat. Med.* ſcribit eſſe radicem longam, pollicem craſſam, paulum intortam & quaſi tornatam, extrinſecus nigram, multisque elatis annulis nodulisque ornatam, intrinſecus cineraceam ſive griſeam & circulis interſtinctam, ſaporis acris & dulcis, fere inſtar liquiritiæ. In Braſilia creſcit, ac libra tribus circiter florenis conſtat.

§. 5.

Viribus multum cum glycyrrhiza convenit, tutos à calculo præſtat, iſtumq; potenter propellit; quam ob cauſam in Luſitania etiam in omnibus fere officinis habetur, multoque dicitur uſitatior, quam Ipecacuanha. Ab ſemidrachma ad totam, pulverata, mane cum vino ſumitur ab jejunis. Alii aquæ calidæ infundunt, quam, extractis viribus, ad modum Theæ vel Coffe bibunt. Vid. *Dn. D. Lochneri* Schediaſma *de Pareira bravâ*, in fine hujus Tomi adjecta.

CAPUT

CAPUT VIII.
DE
RADICE CYCLAMINIS ET HERMODACTYLIS.

§. 1.

RADIX CYCLAMINIS crassa, rotunda & valde pulposa radix est, extrinsecus nigricans, intrinsecus alba, saporis acris, & quando adhuc recens est, vere pungitivi, urentisque, sed inodora. In præcipuis Germaniæ hortis propter flores colitur; aliâs vero sine cultura in altis montibus crescit.

§. 2.

Planta à Græcis & in officinis

ARTHANITA

vocatur, quæ lata ac rotunda habet folia, subtus aliquantum purpurea. Septembri floret, floresque profert gratos, bene olentes & purpureos, quorum foliola recurva sunt, & intrinsecus quasi conglutinata, quæ omnia ex Botanicorum figura optime apparent.

§. 3.

Radix, quæ sola in usu est, ratione virium cum radice asari valde convenit, cui etiam planta haud multum est dissimilis. Quamobrem vehementioribus purgantibus annumeratur, ut etiam internè suibus, unde nomen obtinet, quam hominibus sit convenientior; hinc plerumque externè ad promovendum sanguinem menstruum fœtumque mortuum usurpatur, quem in finem in officinis UNGUENTUM de ARTHANITA inde præparatur, quod etiam externe alvum dejicit, atque cum aloë, felle bubulo similibusque permistum vermes infantum ejicit, saltem abdomini inunctum. Alii emplastrum spleneticum exinde conficiunt, quod duritiem aliosque similes scirrhos perhibent dissolvere, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schræd. pag.* 557. Alias quoque succus radicis ad ulcera & purulentas aures nariumque obstructiones usurpatur, in cujus defectu decoctum radicis substituitur, quod etiam sæpius ad prædictum Unguentum de Arthanita sumitur, ut *Sim. Paulli* in *Quadripartito Botan. pag.* 527. testatur. De utroque oleo, quod *Petræus* & *D. Hoffmannus* ex planta proliciunt, supra laudatus *Ettmüllerus l. c.* pluribus potest consuli.

§. 4.

Quoniam verò, ut supra memoratum, radix ista non facile internè usurpatur, istius in locum hermodactylos licet surrogare. Qui

HERMODACTYLI

sunt radices oblongè rotundæ, latæ & quasi compressæ, cordis referentes figuram, extrinsecus ex rubello albidæ, intrinsecus vero prorsus albæ, saporis dulcescentis & acris, odoris nullius. Ex Syria, Smirna & Aleppo ad nos veniunt. Et quanquam *Schurzius* in *Mater. Mus. pag.* 20. existimet istas quoque in sylvis circa Norimbergam atque alibi crescere, ei tamen *Marxius*, similiter Materialista Norimbergensis, intercedit, in *Mater. Mus. p.* 102. adeo ut istam opinionem imprudentia non carere pronunciet.

§. 5.

Quæ vera Hermodactylorum origo sit, & quid proprie sint, hodierno adhuc die inquirunt eruditi. Gallicus Materialista *Pometus* in *Histor: des Drogues pag.* 210. omnibus contradicere Botanicis non dubitat, & quando uno omnes ore Hermodactylos certas esse radices existimant, iste contra fructus exoticæ cujusdam arboris esse affirmat: quanquam, quæ florum ac foliorum habitudo sit, ne quidem experiri unquam potuerit, qua in re ipsi ego fidem habeo. Aliis apparent radices, qui tamen iterum inter se discrepant. Multi colchici esse radicem credunt, alii cyclaminis. Quemadmodum vero quilibet ex ipso intuitu statim judicare potest, binas has opiniones à verô esse alienas: ita *Ammanni* sententia mihi videtur vero similima, qui in *Char. Plantar. Nov. pag.* 420. cum aliis existimat, veros hermodactylos nihil esse aliud, quam radicem ireos exoticæ, iris tuberosa folio angulosa, flore obscure viridi *Svvertii* vocatæ, quæ in *Horto Oxoniensi p* 348. describitur, ab *Eman. Svvertio* in *Florilegio* depingitur, atque *Museo Museorum Germanico* in principio capitis eum in finem à nobis præposita est, quo appareat, quemadmodum hermodactyli è radicis medio desumti sint, ac propterea supra infraque appareant defracti.

§. 6.

Optimi magni sunt, perfecti, crassique ac ponderosi, extrinsecus rubelli, intrinsecus albi, recentes, sed tamen, quoad ejus fieri potest, bene exsiccati. Intrinsecus farinam contineant nullam, & quoniam facile fiunt cariosi, Materialistæ & Pharmacopolæ sibi caveant, ne magnam istorum copiam coëmant.

§. 7.

Virtutes istorum sunt purgantes, quibus tenacem pituitam & acres humores ex artubus educunt, ab Antecessoribus propterea Anima articulorum vocati. Inde est, quamobrem contra arthritidem, chiragram & podagram à *Schrædero* ejusque Commentatoribus *Ettmüllero*, *Hoffmanno*, ac *Daleo* quoque aliisque fuerint commendati, quibus in affectibus à Veteribus quoque Pilulæ de Hermodact. fuerunt usurpatæ.

 Non

Non minus *Paracelſi* pulverem antiarthriticum, à *D. Hartmanno* in *Praxi Chym. cap.* 230. §. 17. deſcriptum, ingrediuntur. Porrò ad Electuarium Marocoſtinum Minder· ſumuntur. Cæterum pilulæ ad fontanellas exinde conſtant, quas clariſſimus quidam Comitatus Oldenburgenſis Medicus ex Turpetho, Agarico, Iva arth. Hermodact. atque cera præparat, quasque ſcimus multis in locis crebrius uſurpari, teſte *Vielheurio* in *Deſcriptione Mater. Exot. pag.* 114. ubi iſtarum quoque habetur deſcriptio.

CAPUT IX.
DE
RADICE SINENSIUM NINSING, SIVE GIN-SEM.

§. 1.

NINSING eſt radix longiuſcula, craſſitie auricularis digiti, inſtar radicis petroſelini, aut paſtinacæ, qua tamen minor eſt, apparens, plerumque duobus, ſæpius etiam pluribus prædita ramis, intrinſecus extrinſecusque pallide lutea, & in cortice exteriore exiguis nigris ſtriis, circulisque ac venis ornata, atque haud ſecus ac Mandragora quaſi in pedes diviſa, intrinſecus vero reſinoſo circulo notata. Saporem habet aliquantum acrem, dulcem tamen, eundemque cum amarore haud ingrato permiſtum, ut liquiritia, odorem quoque pergratum. Ab Japonenſibus Niſi, à Barbaris Canna, ab Sinenſibus Ninſing aut melius Gin-Sem (quæ vox ultima hominis exprimit ſimilitudinem, interprete *D. Menzelio* in *Miſc. Acad. Germ. Cur. Dec. II. A. V. pag.* 74. ex *Piſonis Mantiſſa Spagyrica*) vocatur, propterea quod iſta radix nonnunquam quaſi brachia habet pedesque tanquam homo. Tantum vero abeſt, ut ejusmodi radix in plebis verſetur manibus, ut potius in ipſa etiam China à præcipuis perſonis, propter raritatem, perhibeatur cuſtodiri; id quod *Dn. Rumphius* ex India Orientali, in *Epiſtola* quadam *ad* prædictum *D. Menzelium* commemorat, loco modo memorato *pag.* 74. legenda.

§. 2.

Hæc radix copioſè invenitur in extrema Septentrionali parte Sinæ, in Provincia Leautung & in Inſula Corea; & quanquam etiam in Japonia in hortis urbis Miaco (quò è Corea translata eſt) dicatur creſcere, Coreanam tamen quam Japonicam multo cenſent meliorem, à priori in eò diſtinguendam, quod extrinſecus in cortice nullis circulis ac lineis notata, intrinſecus alba duraque ſit, nec tam penetrantem ſaporem virtutemque habeat, ut Coreana. Quæ verò herbæ ejusdem nominis ratio ſit, diverſæ auctorum ſunt ſententiæ. *Wormio* eryſimi videbatur ſpecies, quoniam radices forma ac ſapore conveniunt: quanquam in *Muſeo ſuo pag.* 157. ſe nunquam vidiſſe folia ipſe conteſtetur. *P. Martin. Martini* radicis ſimilitudine in eam ſimiliter ducebatur opinionem, ut plantam iſtam eſſe mandragoram exiſtimaret, faceretque, uti *Kircherus*, *Blumentroſtius* aliique ſibi haberent fidem. Verum nec iſti planta unquam contemplanda obvenit, ut ex *Atlante* Ejus *Sinico* apparet. *D. Hermannus*, clariſſimus quondam Profeſſor Botan. Lugdunenſis, in *Collegio Mat. Med.* Siſarum Montanum eſſe putat, propterea quod ex ſemine è Japonia allato ſimilem plantam obſervavit progenerari: quamvis confiteatur, radicem viribus eſſe inferiorem radice Ninſing, id quod regionis vult adſcribi naturæ. Interea certum eſt, figuram in Japonenſium Sinenſiumque herbariis repertam, & à *Dn. D. Menzelio Miſc. Cur. Dec.* 2. *A. V. Obſ. XXXIX.* inſertam, cum Siſaro Montano magnam habere ſimilitudinem; unde & *Dn. Kæmpferus* (qui eandem in Japonia excoluit) vocat Siſarum montanum Coræenſe, radice non tuberoſa: addens plantam hanc recens natam radiculam unicam & ſimplicem, paſtinacæ ſimilem, infernè nonnunquam bifurcatam (unde nomen *Nin ſin*, i. e. homini ſimilis) trudere, quæ majori in pretio habetur: Provectiorem autem plantam radicem unam atque alteram ſibi aſſociare, ut Siſarum noſtrat. Utriusque figuram vid. in ejusdem *Amœnitat. Exot. Faſc. V. p.* 820. Ubi etiam *D. Rumphius* plantam iſtam, quemadmodum ſibi à cive Chinenſi fuit communicata, ita deſcribit: exiguam eſſe plantam, in anguſto caule utrinque folia blitiformia proferentem, eaque digitum lata, per quorum medium rectilinea vena tranſeat, in utrumque latus exiguas fibrillas diſpergens, id quod etiam ex figura, quam ex Anglico Botanico, *Dn. Plukeneto*, *Tab. Cl. n.* 7. primùm in *Muſ. Muſ. Germanicô* mutuam ſumſimus, apparet, ab juniore *Dn. Breynio* in *Diſput. de Rad. Niſi* præ aliis æſtimata: quanquam iſtius figura magis acuminata habeat folia, ut illic videre eſt.

§. 3.

Collectio radicis, quæ valde curioſa & memorabilis eſt, à ſupra laudato *Dn. Rumphio l. c.* deſcribitur. Quoniam radix Novembri Decembrique ac Januario, tanquam menſibus hyema-

hyemalibus, quibus planta disperiit, est effodienda, incolæ tempore nocturnô id dant operæ, quò super terra splendorem observent, utpote ab radice è terra paulum prominente, emissum, & vel ab rore, vel propriâ radicis humiditate, vel ab Sole, ut Phosphoro accidit, provenientem. Isti splendori calcem vel cinerem inspergunt, alteroque mane, ubi istud signum inveniunt, radices majores effodiunt, minores de integrô tegunt terrâ. Effossas Dominis suis afferunt, qui elegantissimas hominemque figurâ repræsentantes pro se asservare, reliquas vero amicis suis condonare, nullas exteris solent divendere. Quamobrem omnes, quæcunque in Europam transportantur, clam & effodiuntur & divenduntur. Quæ potissima causa est, quamobrem in Bataviâ tam rara caraque habeatur, adeò, ut clarissimus Materialista *Pometus* Amstelodami unciam unam XXV. libris Gall. redemerit, illamq; apud unicum saltem Materialistam invenire potuerit, ut in *Appendice* suæ *Historiæ p.5.* commemorat. Hodie uncia XX. florenis Hollandicis constat, quæ olim L. Imperialibus erat emenda, ut *Dn. D. Spenerus* Amstelodamô haud ita pridem ad me scripsit. Imo in ipsa Japonia optimæ radicis unum Catti (i.e. quinque quadrantes libræ Belgicæ) Teilis sive Joachimis plus minus centum vendi Autor est *Kämpferus l. c.*

§. 4.

Quod ad virtutes ejus attinet, à Sinensibus pro vera Panacæa habetur, quoniam non modò figura externa homini similis est, sed peculiarem etiam cum istius sanguine ac spiritibus vitalibus habere communionem dicitur, ut *Hermannus* in suo *Msc.* loquitur. Hinc est, quamobrem à *Pisone in Mantiss. Arom.* calidum innatum temperato suo calore usque eo confortare ac conservare dicatur, ut *P. Martini* in *Atlante Sinico* existimet, prorsus viribus destitutos & jam animam agentes tamdiu ista mediante posse conservari, donec tempus alia usurpandi remedia nanciscantur. Pro peculiari igitur confortante in lipothymia similibusque habita, ab Sinensibus ac Japonensibus æque atque quibusdam Europæ Magnatibus ad comparandas peculiares vires usurpatur, ab iis inprimis, qui in Veneris usu volunt videri heroës. Medici præsertim in colicâ convulsivâ, indeque sæpe oriunda contractura, in vertigine, debilitate memoriæ aliisque capitis morbis valde commendant, & tum etiam, quando parturientes, magno exantlato labore, viribus prorsus exhaustæ sunt: spiritus enim vitales continuo demulcet, propatereaque à *D. Blumentrostio* quietem somnumque conciliantibus medicamentis in *Misc. Acad. Germ. Cur. Ann. VIII. Dec. II. pag.* 487. annumeratur.

§. 5.

Utendi modus ferè cum Thea convenit, dum radix, minutim incisa, in aqua calida maceratur, quæ deinde mane bibitur jejune. Iis etiam vasis utuntur, quæ alias ad potandam Theam sunt accommodata, quæque *P. Martini* per Balneum Mariæ (quod subire deberet,) voluit intellecta, ut supra laudatus *Dn. Rumphius l. c. Dn. D. Menzelio*, verborum sensum exploranti, explicuit. Interea bene observandum, radicem Nisi diutius, quam folia Thée, in aqua esse macerandam, eandemque iterum exsiccari posse, & altera vice usurpari. Alii radicem cum jusculo nidorum hirundinum Indicarum, vel cum oryza cocta assumunt. Si quando verò à Medicis præscribitur, alia plerumque morbo accommodata remedia adduntur, quoniam ob pretium valde magnum magnam præscribere dosin non est integrum, quæ pro diversitate ætatis est varianda, ut ex *Journal de Siam Pometus l. c. pag.* 4. ostendit. Indi plerumque drachmam j. vel ij. ad duos cyathos aquæ, ebullitione ad dimidium consumendæ, addunt.

§. 6.

Non minus pulverisata vel per se propinatur, vel cum electuario permiscetur. Paucos ante annos Senator quidam Lugdunensis, periculosis convulsionibus infestatus, istius ad grana XX. assumtæ usu levatus, & quum redeuntibus convulsionibus sexta quaque hora medicamentum assumeret, idque de consilio *Dn. D. Deckeri*, inclyti Practici Lugdunensis, prorsus curatus est. Is insuper Tincturam, Extractumque cum spiritu vini exinde præparat, vid. Ejusdem *Exercit. Pract. pag.* 669. 670. atque prædicta sub istius Præsidio Anno 1700. Lugduni Batavorum ab *Joh. Phil. Breynio* habita *Disputatio de Rad. Ginsem s. Nisi p.* 9. *& seqq.* Notetur tamen, Extractum cautè esse usurpandum, quùm auctore *Dn. D. Cleyero* in *Epist. ad D. Schefferum*, quidam ex istius ad stimulandam ♀em usu decesserit.

CAPUT X.
DE
SERPENTARIA VIRGINIANA.

§. I.

SERPENTARIA VIRGINIANA tenuis fibrosaque radix est, cujus fibræ uno de frutice propendent omnes, atque extrinsecus ex cæsio fuscæ, intrinsecus autem flavæ apparent, saporis acris, odoris boni & aromatici. Alias quoque Viperina Virginiana audit, quoniam contra quoscunque serpentum morsus, præsertim contra

tra certum quendam sonantem serpentem, in Virginiana Boicininga dictum, utpote viperarum speciem, probatum est remedium, ut propterea ab aliis contrayerva Virginiana vocetur.

§. 2.

Planta, unde proficiscitur, à quibusdam Diptamni, vel etiam pulegii, habetur species, cui *Pometi figura* in ipsius *Histor. general. des Drogues Lib. 2. cap. 3. pag.* 49. videnda, prope accedit. Enimverò hunc curiosum alias Materialistam, ut in quibusdam aliis, ita hic nimium habuisse fidei videtur qualibuscunque relationibus, dum doctus quidam Anglus, *Leonhardus Plukenetus*; in pereleganti pretiosaque sua *Phytographia*, veram ac genuinam plantam in tribus distinctis speciebus multa aliter proponit, quæ tamen omnes Aristolochiæ sunt affines, propterea que Aristolochiæ s. Pistolochiæ Virginianæ in Ejusdem *Tab. XV. LXXVIII. & CXLVIII.* vocatæ. Cui sententiæ clarissimus Batavorum Botanicus *P. Hermannus* in *Parad. Bot. pag.* 219. atque *Sam. Daleus* in *Pharmacol. pag.* 260. accedit. In Jamaica crescit, repentibusque herbis annumeratur & ante XL. fere annos innotuit; quanquam radix paucis ante annis apud nos in usum venerit, quam quidam Materialistæ ex ignorantia pro Ipecacuanha divenderunt ante, quam hæc ultima recte innotuit.

§. 3.

Quando conceditur electio, eligatur ea, quæ crassas perfectasque habet fibras, nec inveterata aut cariosa est, sed sapore pollet acriter pungitivo & paulum amaro, odore vero aromatico, Valerianæ, vel etiam vincetoxico simili, at multo gratiore. Id quoque detur operæ, ut ne aliæ permistæ impuritates sint, quod radix jamdum cara est, libraque quinque vel sex florenis constat Hollandicis.

§. 4.

Ob vires medicamentis alexipharmacis annumeratur, hodiequè in omnibus febribus valde usitata est; in intermittentibus quidem cum China Chinæ, in continuis & petechialibus cum radice contrayervæ oibusque volatilibus præscribitur, certumque in variolis morbillisque fortiter expellendis, ut ipse vidi, remedium est. In scorbuto quoque, apoplexiâ ac paralysi, cum aliis medicamentis permista, usus istius non est contemnendus. Inprimis ad serpentum canumque rabidorum morsus vehementer commendatur, indeque oriundam hydrophobiam dicitur impedire. Pro dosi X. vel XX. grana cum absinthite propinantur. Alii ℥j. l. ij vino infundunt, quod extractis viribus, in morbis prædictis, dant bibendum. Non minus oleum exinde potest destillari, quod tamen hucusque ignotum, ac fortasse nimis foret pretiosum.

CAPUT XI.
DE
CONTRAYERVA.

§. I.

CONTRAYERVA oblonga, nodosa multisque fibrillis circumdata radix est, extrinsecus albescens, saporis adstringentis & aromatici. Alias quoque à *Fr. Drackeo*, Gallo, qui primus istam in Europam portavit, Drackena, ab aliis cyperus longus inodorus vocatur, quoniam aliquam cum radice cyperi longi habere similitudinem videtur. De utrisque tamen ultimis nominibus multum disputant docti, ut apud *Hoffmannum* in *Clav. Schrœd. pag.* 450. & *Wormium* in *Mus. pag.* 154. licet videre. Ex Peru per Bataviam in Germaniam locaque alia fertur.

§. 2.

Planta primum Caryophyllatæ videbatur species, vid. *Sim. Paulli in Quadrip. Botan. pag.* 41. alii radicibus cyperi annumerabant, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* Nonnullis videtur species Anthoræ Ind. vid. *Ammanni charact. Pl. pag.* 348. Enimverò *Franciscus Hernandezius*, qui omnes fere Indiæ Occidentalis plantas magna industria descripsit, in pretioso suo *Thesauro Rerum Med. Nova Hisp. pag.* 301. ostendit, multo diversam esse plantam, Granadillæ haud dissimilem, quam *P. Hermannus* Clematitem Peruanam vocat. Folia habet ad instar solearum ferrearum, cauleque aliis rebus adhærens ascendit, ut ex Figura, quam *Pometi* delineatio quinta, verosimiliore, clare apparet.

§. 3.

Optima censetur radix recens adhuc, ponderosa crassaque, multis fibris cincta, saporeque prædita acri & aromatico. Si fortasse talis haberi nequit, aut alii, quod plantæ folia putant esse venenata, ab istius abhorrent usu, vel zedoariæ substitui radix potest, fere iisdem prædita virtutibus, auctore *Ludovici in Pharmac. pag.* 253. vel radix vincetoxici, copiose apud nos reperiunda.

§. 4.

Præsertim omni veneno, unde nomen obtinet, adversatur. *Wormius* tamen *l. c.* ☿ sublimatum, utpote prorsus corrosivum, excipit; contra cætera æque atque philtra ʒß. l. j. pulveris assumitur, expectaturque sudor. Non minus in omnibus morbis contagiosis, febribus petechialibus,

libus, pestilentia ac similibus usurpatur, propterea que notissimam ingreditur tincturam bezoardicam. Sunt, qui cum China Chinæ permistam in febribus erraticis, Ipecacuanhæ autem additam in dysenteria contagiosa præscribunt. Et quoniam porro adversus pleuritidem, artuum dolorē, omnesque morbos alios, in quibus sudore opus est, ab *Joh. Terrentio* in *Not. ad Hernandez. l.c.* valdè commendatur, digna judicata radix est, quæ non solum notissimum hodie Pulverem Bezoard. Anglicum ingrediatur, sed ex qua etiam inaurati globuli, LAPIDES CONTRAYERVÆ dicti, præparentur, quorum in *Pharmacopœia Bateana pag.* 86. hæc traditur compositio:

℞. Magist. CC. corall. alb. rubr. Margarit. succin. alb. ocul. ♋. ā. ℥ij. Rad. contrayer. ℥ß. Apic. nigr. chel. ♋. ℥ij. pulv. & commist. adde Gelatin. vip. q. s. f. Globuli sol. ☉. obducendi & siccandi. Addunt alii Ambr. ℈iß.

Pulveris semiscrupulum & semidrachmam in ▽ fumariæ vel carduiben. magno cum fructu exhibent in omnibus morbis contagiosis, variolis, morbillis ac similibus.

CAPUT XII.

DE

RADICE SARSAPARILLÆ.

§. 1.

SARSAPARILLA è multis longis & vitigenis radicibus constat, crassitie calamum æquantibus, omnibusque ex uno nodo pendentibus, iis quidem extrinsecus plicis rugisque notatis, ac colore pallidè fusco præditis, intrinsecus vero albicantibus. Nullum præcipuè memorabilem saporem aut odorem habet; ex America per Hispaniam ad nos transfertur.

§. 2.

Planta Smilacis Asperæ Peruvianæ species est & folia habet longa lataque ac superius acuminata, flosculos stellatos albos, baccasque rubras & acidulas: fibris suis arboribus ac muris adhærescit, in Indiâ Occidentali crescit, & quidem in locis humidis, similisque in Italia invenitur, cújus radix fere iisdem pollet viribus.

§. 3.

Diversæ apud Materialistas inveniuntur species, dum præter Hispanicam aliqua etiam è Batavia in parvis scatulis affertur, in utraque extremitate incisa, sed à prudentioribus parvi æstimata. Aliam quoque è Gallia in longis capsulis afferunt, extrinsecus rubellam, quæ tanquam paulo melior ad Hispanicam valde prope accedit. Pro ratione ætatis quoque sortes constituunt, istamque in finam, mediocrem & vulgarem distinguunt, quarum semper optima, utut carior, eligenda, si aliquid istius præstare usu velimus.

§. 4.

Hispanica habetur optima, quæ longas habet fibras, extrinsecus ex cæsio fusca, intrinsecus alba, duabus rubellis striis notata est, ac facile finditur, in pulverem tamen findendo non solubilis, quod aliás cariei signum est. Ebullita aquæ rubrum colorem conciliat. Non humida sit: crassitiem contra mediocrem calami scriptorii habeat, quum nimis tenuis necquicquam prosit. Multo minus falsa Sarsaparilla usurpanda, quam nonnulli, sed temere, Sarsaparillam Moscoviticam vocant, quæ Marignano potius venit; consultius etiam est, ut dissoluta, quam in fasciculis ligata, ematur, quoniam in his plerumq; multæ quisquiliæ & impuritates continentur, ut *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 175. admonuit.

§. 5.

Vires hujus radicis penetrantes sunt & subtiles, ac propterea *D. Simoni Paulli* non temerè videtur absonum, quando *Hernandezius* eidem frigidam adscribit naturam. Non sudorem solum promovet, sed alvum quoque ciet, quod præter *Fallopium* apud nullum fere auctorem legimus, sed à me quoque fuit observatum. Quæ radix propterea nobile adversus corpulentiam nimiam remedium est. Inprimis omnia periculosa & inveterata ulcera sanat, imo ipsum quoque incipientem occultumque cancrum, propterea à nonnullis radix salubris vocata. In Lue Venerea multo certius est quam lignum Guajacum, quemadmodum *Fallopius* in *Libr. de Morbo Gallico pag.* 723. ingenuè confitetur, exemplisque confirmat, relicta post lignorum decocta, ulcera, rhagades ani, tumores, ac similia, hujus radicis usu prorsus fuisse curata. Ipse quoque certum aliquem valdeque expertum novi Chirurgum, (qui simul Principali cuidam domui à cameræ servitio est,) qui peculiarem curandæ LuisGallicæ, ab aliis non debellandæ, habere medicinam gloriabatur, quam tanquam secretum nullo volebat pretio manifestari. Quum verò certæ cuidam, eique illustri personæ, communibus assisteremus consiliius, solam sarsaparillam ipsius esse medicinam observavi, ejusque arcanum consistere in coctione, quam tamen etiam expiscatus sum, partim *Fallopius* quoque *l.c.* clarius vero *Cardanus* in *Tr. de Rad. Chinæ p. m.* 1619. exhibet. Cæterum optima semper eligatur sarsaparilla, viliore enim parum præstabimus.

CAPUT

CAPUT XIII.

DE

RADICE CHINÆ.

§. 1.

RADIX CHINÆ craſſa, tuberoſa, glabraque ac lignoſa radix eſt, colore extrinſecus è flavo fuſco, intrinſecus ex albedine rubeſcente, ſapore odoreque nullo; quanquam recens glutinoſum & acrem exerat ſaporem. Ex India Orientalii, Perſiâ, & præſertim China, unde etiam nomen obtinet, venit, partimque cruda, ut è terra eruitur, partim ab exteriore cortice liberata affertur.

§. 2.

Reſpectu plantæ, unde oritur, una cum ſarſaparilla ad idem refertur genus, quæ utraque propterea easdem habent vires; ſimiliter enim ſmilacis ſpecies eſt, quæ à *Dn. D. Hermanno* aliisque Botanicis Smilax aſpera Chinenſis, LAMPATAM dicta, vocatur, vid. *Sam. Dalei Pharmacol. pag.* 293. inprimis *Epiſt.* 3. *Indiæ Literatæ* in *Appendice hujus Libri*, ubi planta ejusque uſus pereleganter deſcribuntur. Sic etiam Mexicana Chinæ radix, ex India Occidentali allata, ab *Hernandezio* æque atque *Plukeneto* pro ſpecie Smilacis aſperæ habita, ab illo *Lib.* 6. *cap.* 55. *pag.* 212. *Theſ. Rer. Med. Nov. Hiſp.* ab hoc autem *Tab. CX. n.* 4. deſcripta depictaque eſt. Conſentit *D. Kämpferus Amœn. Exot. Faſc. V. p.* 781. cui ſmilax ſpinoſa fructu rubicundo, radice virtuoſa, *Chinæ* dicta, audit: cujus iconem elegantem tradit, ubi folia rotundiora ſunt, quàm *Hernandezii*. Non minus veteres Indiæ ſcriptores, utpote *Garcias ab Horto*, *Acoſta*, *Monardes* aliique iſtius jamdum fecere mentionem. Iſta planta in hortis partim colitur, partim ſponte in campis creſcit, atque hujus ſaltem radix in Europam transportari, hortenſis vero, tanquam optima, ab Sinenſibus dicitur retineri.

§. 3.

Ita Chinæ radix Indiæ cum Orientalis tum Occidentalis eſt progenies: præter quod diſcrimen Materialiſtæ radicem porro in finam, mediocrem & vulgarem diſtinguunt, quarum hæc plerumqne vetuſtate ac teredine conſumta & necquicquam prodeſt, media parum præſtat, prima vero eſt optima. Atque hæc dignoſcitur, quando ponderoſa reſinoſaque eſt, nec facile poteſt diſcindi, quæ intrinſecus non adeo rubra apparet, ut Mexicana & ſylveſtris, ſed rubella ex modica albedine. Id quoque attendatur, ut nec carioſa, nec foraminula obturata ac incruſtata ſint, quam pulchram artem Rationarius *Georgius Nicolaus Schurzius*, in recens exſtructo *Mater. Muſeo Germanico*, tanquam peculiare artificium, typis evulgare nullus erubuit, *pag.* 73. ita ſcribens: „China carioſa, minutim inciſa, contundatur: tum Gummi Tragacantho inficiatur craſſitie glutinis lapidarii: deinde China carioſa aqua mergatur, gummi foraminibus ingeſto, China iterum fiat incidendo æqualis, denique umbra teratur, ſaponeque Veneto inungatur.“ Sed quis, amabo, hoc te docuit? an hoc officiorum putas convenire conſcientiæ? Conſcientioſus ſane atque ingenuus Materialiſta ejusmodi atque ſimilibus dolis, à *D. Ludovico ab Hornick* & in *Pandect. Medico-Legalibus Part. I. Sect. VI. caſ.* 6. maximam partem detectis, nunquam dabit operam, ac propterea fortunæ ſuæ erit certior.

§. 4.

Uſus radicis Chinæ primum Anno 1535. Carolo V. dicitur innotuiſſe, poſtmodum à plurimis Medicis in peculiaribus Tractatibus, *Cardano* inprimis *Tr. de Rad. Chinæ*, atque *Veſalio* in quadam *epiſtola* deſcriptus. Proliciendo ſudore valde exſiccat, curat hydropem, ulcera maligna, ſcabiem, Luemque Veneream, qua in parte Sarſaparillæ prope accedit, niſi quod magis ſit temperata. Emaciatis quoque phthiſicisque medicina eſt, morbo ab acribus ac vitioſis humoribus proveniente: quo in caſu cum paſſulis minoribus utiliter coquitur, ut apud *D. Ettmüllerum* in *Comm. Schrœd. de Rad. Chinæ* videre eſt. Non minus omnibus artuum doloribus, podagræ & ſimilibus conducit. Decoctum exinde præparatur, ut cum ſarſaparilla fieri ſolet, ejusque ℥j. ad ℥iij. ſumunt ad Libr. XV. aquæ, primum vero quatuor & viginti horas dant macerationi, poſtmodum in vaſe clauſo tamdiu coquunt, donec tertia pars ebullitione fuerit conſumta, quæ *Cardani l.c.* præparatio eſt. *Schrœderus* unciam unam novem aquæ libris impertire virtutem ſufficientem exiſtimat, in *Pharm. Med. Chym. Lib. IV. p.* 44.

CAPUT

CAPUT XIV.
DE
RADICE PULSATILLÆ.

§. 1.

INter alia præstantia medicamenta, copiosè apud nos reperiunda, sed negligi, aut prorsus non indagari solita, RADIX PULSATILLÆ (*Küchen-Schell-Wurtzel,*) usque eo ignota est, ut Circumforaneo quodam illam aliquando hic loci pro Orvietanâ sua desiderante Pharmacopolæ ne quidem istius nomen scirent, utpote ultra *Augustanum* & *Schrœderum* non sapientes. Ejus igitur hic faciendam duxi mentionem, siquidem magnitudo æque atque figura externa singulare quid in ista latere indicant, dum pedem longitudine fere æquat, instar radicis cardopatii incisa, saporis subdulcis juxta ac subacris est, ut adeoque vere medicinalem præ se ferat saporem.

§. 2.

Hæc radix primô vere parva, asperaque & incisa folia profert, quæ grandiora facta, tanquam fœniculum, sed paulo latius, se dispergunt. Inter ista caulis spithamæ longitudine ascendit, ex quo Martio mense elegantes purpurei flores (ex unoquoque caule unus) progerminant, in medio flaventibus fibris ornati. Qui flores Majo mense hirsuti globuli, erinaceo similes, evadunt, in quibus semen est reconditum, quo mediante se multiplicat, locaque inculta & sicca occupat, ut in sylva Francofurtana ad Mœnum videmus.

§. 3.

Vires Pulsatilla cum ranunculis habet communes, (istis propterea à nonnullis annumerari solita,) dum ita calefacit uritque, ut continuo vesicas excitet. Quam ob causam planta saltem externe in malo ischiatico, podagra, chiragra & similibus, ad instar aliorum vesicatoriorum, ad complanandos quoque inæquales ungues, verrucas maculasque cutis explendas usurpatur. Qua acrimonia, sed paulum mitiori, flores quoque pollent, quibus aliás in Palatinatu Ova Paschalia colore eleganter viridi inficiuntur, quanquam flores longe diversum habeant colorem.

§. 4.

Enimverò radicis longe alia ratio est, utpote tanta calefaciendi vi destitutæ, ac propterea multo temperatioris: quanquam cæterum calefacientem, exsiccantemque, imo bezoardicam ac diaphoreticam vim habeat. Quamobrem interne prorsus tuto ac utiliter adversus pestilentiam omneque venenum usurpatur, & à clarissimo *Theodoro Tabernæmontano* ad Electuarium de ovo sumitur, vid. Ejus *Herbarium magnum pag.* 28. *Part.* 1. Alii Orvietanæ addunt, quanquam in quatuor descriptionibus, cùm á *Thoma Bartholino*, tùm aliis seniori *Simoni Paulli* communicatis, hujusque *Quadrip. Botanico pag.* 124. *& seq.* insertis, non reperiatur.

§. 5.

Cui vero alia sub forma assumere radicem volupe est, is vel semidrachmam in una parte vini & una parte aceti, grassante pestilentia, assumat, sudoremque exspectet: vel radicem vino infundat, ac infuso utatur ad præservandum: vel recentem radicem, cum saccharo contusam, redigat in conservam, magnitudine castaneæ sumendam. Sunt, qui ex planta aquam destillant, contra febrem quartanam usurpandam, quam curare atque facile insequentem hydropem impedire dicitur. Spiritus etiam abstractitius mea sententia exinde potest præparari, in scorbuto aliisque sanguinis impuritatibus non spernendi usus.

CAPUT XV.
DE
RADICE CARDOPATII.

§. 1.

RADIX CARDOPATII (*Eber-Wurtzel*) pollicem crassa & longa radix est, extrinsecus fusca longisque rhagadibus plena, intrinsecus alba, odoris fortis, saporis pergrati, sed subacris. Aliás quoque Carlina audit, quoniam olim Carolo Magno ab Angelo dicitur ostensa, quo ista mediante exercitum suum à pestilentia defenderet. Ex Helvetia sylvaque Hercynia affertur.

§. 2.

Planta cardui species est, qui chamæleon albus dicitur, magna, profundè & fluctuatim incisa folia habens, aculeis instructa, quæ super terra dispersa circulum formant. E medio foliorum magnus & forte 5. digitos latus flos exsur-

exſurgit, ſine caule radici firmiter inſidens, quæ planta propterea à Botanicis chamæleon acantos, magno flore, C.B. vocatur, & quoniam flos albeſcit, vulgaris cardopatii radix, quam in officinis habemus, carlina alba dicitur. Præter illam & carlina nigra habetur, altum caulem cœruleumque florem proferens, chamæleon niger flore cœruleo dicta.

§. 3.

Optima habetur recens, perfecta, beneque exſiccata, saporis dulcis, odoris etiam boni & aromatici. Bene quoque obſervandum, ut ne aliis permiſta radicibus ſit: qui dolus, radice exiſtente cara, non adeo rarus eſt.

§. 4.

Ratione virium inter nigram albamque non adeò notabile diſcrimen eſt, præterquam quod nigra ad dimidium usque plerumque hiet, & quaſi diffiſſa ſit, nec æque ponderoſa, atque alba. Binæ adverſus contagioſos ac peſtilentiales morbos commendantur, ſudorem proliciunt, urinam promovent ſanguinemque menſtruum, lumbricos etiam enecant. Porrò hæc radix ſtomachum confortat, flatus torminaque diſſipat. Num vero magnetica ſimul & attrahente virtute polleat, ita, ut vel maſticata, vel de collo hominis aut alterius cujusdam animalis ſuſpenſa, aliis in vicinia poſitis vires adimat, iſtasque alteri communicet, quæ *Paracelſi, Helmontii, Zenzelii, Staricii* aliorumque eſt opinio, ſuo jam loco relinquo. Interea *Dn. D. Ettmüllerus* poteſt conſuli, priorum Scriptorum ſententiam paucis referens in *Comment. Schrœd. pag.* 530. Si qui fortaſſe exinde fuerunt debilitati, odori id potius adſcribendum, quem non potuerunt perferre. Qui radicem mandunt, virtute ejus aromatica, ſpiritus animales exſuſcitante, refici ſe ſentiunt. Aliâs Helvetiæ montiumque Pyrenæorum incolæ, non radice ſolum, quæ copioſe iſtic habetur, ſed flore quoque in cibis utuntur, quippe qui cinaram ſapore æmulatur, eodemque modo poteſt præparari.

CAPUT XVI.

DE
RADICE MEU.

§. 1.

RADIX MEU longa radix eſt, ſupernè acervum tenuium fibrillarum, ad inſtar barbæ ſibi implicitarum, oſtendens, extrinſecus fuſca, ad modum macularum ferri, intrinſecus albicans apparens, ſapore radici angelicæ haud diſſimilis, ſed non adeo acri, odore penetranti, qui leviſtici odore paulo eſt gratior. Ab Alpibus Pyrenæisque montibus ſimiliter affertur, & Germanis *Bär-Wurtzel* audit, quoniam fibræ urſorum pilis ſimiles apparent, vel quoniam in uteri aſcenſu uſurpatur, unde etiam *Mutter-Wurtz* & *Hertz-Wurtz* vocatur.

§. 2.

Planta ad anethum vel fœniculum valde prope accedit, propereaque etiam anethum urſinum, ſ. *Bæren-Dill & Bæren-Fenchel*, à Botanicis vero Meum foliis anethi vocatur, quod Myrrhis eſt, auctore *Ammanno* in *Char. Plant. pag.* 475. Caulem protrudit pedis altitudine, qui exigua inciſa folia, floremque umbellatum profert, ut anethum, quem ſequitur ſemen, fœniculo paulo craſſius. Interdum in noſtris quoque viridariis colitur.

§. 3.

In uſum medicum præter radicem cedit nihil, ante plantæ eruptionem effodiendam, bene lavandam & exſiccandam. Quo craſſior quove perfectior eſt, eo eſt melior, modo recens adhuc ſit, ſapore acri & aromatico pollens.

§. 4.

Viribus cum radicibus angelicæ & leviſtici convenit, ventriculum cæteraque viſcera, inprimis etiam uterum, calefacit: ac propterea non ſolum adverſus ructus, à debili ventriculo exortos, probatum eſt remedium, ſed omnes etiam ventris dolores ac tormina, præſertim inſignes hyſtericas paſſiones, ſedat, adeo, ut hyſtericæ detenta ſaltem ſub lingua radice, aut manſa, levari ſe atrociſſimis uteri doloribus ſentiant, auctore *Trago* in *Herbario ſuo Tom. I. cap.* 148. *pag.* 165. Præterea etiam diaphoretica ac bezoardica virtute pollet, ob quam Theriacæ ingreditur compoſitionem. Calculum etiam urinamque dicitur promovere: unde jam olim ſpeciebus Lithontript. Nicol. addita, & à Meſue Diacroco fuit permiſta, quoniam pulmones ab omni adhærente pituita creditur liberare, de quo vid. *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 503.

CAPUT XVII.
DE
COSTO ARABICO.

§. I.

COSTUS ARABICUS longa crassaque radix est, buxei coloris, saporis acris, subamari & aromatici, odoris fragrantis, ad iridem Florentinam accedentis. Cava & incurvata ex Syria, Arabia aliisque regionibus orientalibus in Europam fertur, ad Theriacam sumenda.

§. 2.

Planta valde adhuc ignota est, ut propterea *Theod. Tabernæmontanus* solam radicem sine frutice exhibeat. Figuram *Pometus* in *Historia Simplicium l. 2. c. 8.* proponit, quæ ratione surculorum ac foliorum magnam cum H. Christophoriana habet convenientiam, quippe cujus radicem nonnulli costum nigrum vocant, vid. prædicti *Theod. Tabernæmont. P. 2. Herbarii p. 483.* Ut adeoque non constet, num pro vero frutice haberi debeat, à quo prior costus proficiscatur?

§. 3.

Cæterum triplex habetur costus, 1. Arabicus, 2. Dulcis, 3. Amarus, qui tamen omnes ab uno vegetabili proveniunt: ut adeoque inter Arabicum ac Dulcem nihil prorsus intersit discriminis, ut Dominus *Commelinus*, Horti Medici Amstelodamensis Inspector, in *Comment. ad Tom. XI. Horti Malab.* ostendit. Imo de sententia Scriptorum Indicorum, utpote *Garciæ ab Horto, Acostæ, Bontii, Clusii* aliorumque, nec costus amarus à prioribus distinguendus, quoniam Arabicus, recens dulcis, vetustate amaritudinem contrahit. Prioribus duobus raris apud nos existentibus, *Charasius* tertium ad Theriacam sumit, quippe in quo debitas qualitates deprehendit omnes, vid. Ejus *Historia*, Gallice scripta, *de Theriacæ Ingredientibus pag. 125.* Fuerunt quidam, qui canellam albam pro vero costo Arabico voluerunt haberi, quem costum corticosum s. ventricosum vocant, ut in *Wormii Mus. pag. 166.* videre est. Enimvero nullam costi esse speciem, sed ex ignorantia ab Hamburgensibus & Lipsiensibus Materialistis ita vocatam, *Paulus Hermanni* in *Collegio Msc.* ostendit, quæ propterea in Theriacæ compositione minime substituenda.

§. 4.

Ex supra dictis quisque facile conjiciet, costum eo meliorem esse habendum, quo est recentior. Densa quoque compactaque sit, fragrans & aromatica. Si quando sapor ex dulcedine amaritieque quasi temperatus est, iis qualitatibus convenit propius, quas *Dioscorides* describit, dè qua re vid. *Samuel. Dalei Pharmacol. pag. 330.*

§. 5.

Ex sapore facile æstimantur virtutes. Calefacit, exsiccat, aperitque & dissolvit, inque ventriculi, hepatis, uteri renumque morbis usurpatur. *vid. l. c.*

§. 6.

Quæ exinde præparentur composita, utpote oleum costinum, pilulæ, elect. &c. una cum istorum usu, apud *Schrœderum* hujusque Interpretes, *D. Frid. Hoffmannum* in *Clav. Pharmacol. pag. 498.* & *D. Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. pag. 554. Part. II. Op.* possunt videri.

CAPUT XVIII.
DE
RADICE DORONICI ET ANTHORA.

§. I.

RADIX DORONICI oblonga, rotundaque & geniculata radix est, extrinsecus flavens, intrinsecus candicans, saporis subdulcis & paulum adstringentis, exiguum amarorem aromaticum viscosumque relinquentis. Ab externis fibris depurgata ex Italia, Pedemontio, & Helvetia affertur, & in Galliam, Germaniam locaque alia vehitur divendenda.

§. 2.

Planta Doronicum Romanum (*Schwindel-Kraut*) vocata, in Alpibus crescit, rotunda, lataque folia, ac flores stellatos flaventes proferens. Circa herbæ hujus radicem, sub terra scorpionis caudam repræsentantem, semper aliquot argenti vivi globuli, perlarum ad instar, dicuntur reperiri; ipseque expressus succus, nocte aëri expositus, partim evadere Mercurius creditur, tempestate inprimis serena existente: Id quod tanquam valde memorabile à *Marxio* in *Mater. Mus. pag. 85.* annotatur, jam vero suo loco relinquitur.

§. 3.

In emtione id detur operæ, ut ne gypso

aliis-

aliisque rebus alba reddita, inveterata & corrupta, aut cariosa ſit. Maxima fruſta optima ſunt, intrinſecus eleganter albicantia, ſaporeque ſubacri aromatico prædita.

§. 4.

In conſtituendis radicis hujus virtutibus auctores vehementer inter ſe diſcrepant, quoniam experientia comprobatum eſt, canes aliasque beſtias ex iſtius eſu ſibi maturaſſe mortem. Quæ cauſa eſt, quamobrem *Simon Paulli* in *Quadrip. Botanico pag.* 84. ex notiſſimis compoſitionibus, ſpeciebus diambr. diamoſch. elect. de gemm. velit excluſam. Aliis contra bezoardicum videtur remedium: quam controverſiam *D. Wormius in Muſ. pag.* 145. fuſius exponit. Iſtam vero *D. Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 468. ita ſumit decidendam, facile fieri poſſe, ut quæ mortifera beſtiis radix ſit, homini exiſtat ſalutaris, quum inſignis naturarum ſit differentia. Porrò tanquam peculiare medicamentum contra vertiginem commendatur; hinc funambulis peculiaris exinde conſtans pulvis in uſu eſſe perhibetur, quem *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 563. deſcribit. Hinc eſt, quamobrem Ægagropilæ, ex hac radice in rupicapris generatæ, ſimiliter contra vertiginem laudentur, de quibus *Welſchius* peculiarem *Tract.* conſcripſit, nos vero agemus alibi.

§. 5.

Alia inſuper in Alpibus creſcit radix alexipharmaca,

ANTHORA (*Gifft-heil*)

vocata: duabus partibus rapunculo ſimilis eſt, oblonge rotunda, extrinſecus fuſca, aliquot fibrillis prædita, intrinſecus alba, amari & acris ſaporis, odoris nauſeoſi.

§. 6.

Planta Napello haud diſſimilis eſt, cui etiam tanquam Alexipharmacum adverſatur. Inprimis alii cuidam venenatæ plantæ, THORA dictæ, contraria eſt, cujus ſucco ſagittæ, quibus lupi, vulpes & ſimiles beſtiæ petuntur, inficiuntur. *Schrœderus* anthoram contra quoscunque morſus venenoſos commendat, cui tamen *Samuel Dale* in *Pharmacol. pag.* 252. non adeò magnam habet fidem.

CAPUT XIX.
DE
RADICE GLYCYRRHIZÆ.

§. 1.

RADIX LIQUIRITIÆ ſ. GLYCYRRHIZÆ valdè longa, vitiginea ſ. ſarmentoſa radix eſt, digitum craſſa, intrinſecus flava, ſaporem habens dulcem. In Candia & in Germania circa Bambergam magna in copia colitur, alias in regiones vehenda. In magnos plerumque circulos ſ. coronas intorquetur, quo etiam modo tutius, quam inciſione in faſciculos redacta, emitur, quoniam in his multum quisquiliarum reconditur, ut *Marxius* in *Material. Muſ. pag.* 98. benè obſervavit. *Wormius* in *Muſeo* ſuô & Braſilianæ liquiritiæ mentionem facit; cum verò de planta nil certi referre poſſit & hîc illa tranſeat. Fortè Pareira brava eſt, quæ liquiritiæ ſaporem habet, ut ſuo loco eſt oſtenſum.

§. 2.

Noſtra liquiritia à frutice quodam provenit, è rotundis lignoſisque virgis duas vel tres ulnas altis, iisdemque ex opaco viridibus viſcoſisque foliis ornatis, conſtante. Flores, lentium, viciæque floribus fere ſimiles, ruſſei ſunt, Julioque menſe florent, quibus breviores & longiuſculæ ſiliquæ ſuccedunt, in quibus tria vel quatuor, lentes æmulantia, reperiuntur. Vage terram perreptat, ubi ſemel coli cœpit, ſimumque nec vaccinum nec equinum poteſt perferre, ut *Theod. Tabernæmontanus Libro* 2. *de Herbis c.XXXIV.* docet; ubi duæ ſpecies delineatæ ſunt, echinata & ſiliquoſa, quarum prior Veteribus, poſterior hodieque eſt uſitata, *vid. Simon Paulli Quadrip. Botan. pag.* 324.

§. 3.

Si quando emitur liquiritia, detur opera, quo conquiratur denſa & lævis, craſſitie digiti, extrinſecus ex rubello fuſca, intrinſecus vero coloris aurei, ſaporis verè dulcis & gratioris, quæve facile poſſit diſcindi. Interea bene cuſtodiatur, ne corrumpatur, facile ſiquidem incenditur quaſi & uredinem ſuſcipit, quæ uno in loco ſuſcepta mox totam radicem corrumpit: Id quod facile contingit, quando tempeſtate pluvioſa aut tonitruoſa vehitur, atque in cellis aſſervatur. Quamobrem *Pometus* in *Hiſt. des Drogues L.* 1. *c.* 35. *pag.* 90. nemini ſuadet, ut hujus radicis mercaturam faciat, niſi omnia optime intelligat, quum in iſta conſervanda ac divendenda magna impendenda cura ſit. In emtione ſiccæ radicis videndum, ut ne abjecta radix ſit, plerumque nigra apparens & corrupta. Optima eleganter lutea vereque ſicca eſt, quæ duos fere annos poteſt conſervari.

§. 4.

Uſus radicis unicuique notus eſt, dum in omni-

omnibus pectoris affectibus, tussi, anhelitu ac similibus universale est remedinm, istiusque dulcedo omnibus lienosis ac scorbuticis, ob occultum acidum saccharata minime perferentibus, innocua est, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 577. bene admonet. Ob vim suam balsamicam ad renum quoque calculum proficit, & vel cum lapidibus ♋ assumi, vel cum terebinthina Veneta in pilulas potest redigi, teste *Simone Paulli l. c.* Veterinarii pulveris hujus ℥iij. l. iv. cum æquali sulphuris aut florum sulphuris parte pabulo permiscent, qua dosi per octo dies quotidie bis repetita equos anhelosos curant. Assumtus etiam pulvis præstare dicitur, ut aliquot dies non observetur anhelitus, id quod mangonibus equorum est observandum.

§. 5.

Ex hac radice

SUCCUS LIQUIRITIÆ

præparatur, quando vel radix coquitur, aut saltem aliquamdiu in aqua maceratur, succus exprimitur, super fornace, vel sub Sole, exhalandus. Partim ex Hispaniâ & Candiâ Venetiis, partim ex districtu Bambergensi in regiones alias transportatur; ut adeoque exotico non indigeamus, quod Bambergæ tanta in copia præparatur, ut inde tantum Bambergensis succi Norimberga Venetias feratur, quantum istius Candia Venetias venit, ubi istum in magnas placentas ℔ j. pondere redigunt: Bambergensis contra in parvis rotundis orbiculis venit, aliquot tamen unciarum pondere.

§. 6.

Optimus extrinsecus verè niger, intrisecus autem ex nigrore vere splendens sit, facile etiam frangibilis, saporeque gratus. Qui mollis est & rubescit, necquicquam prodest, maxime si intrinsecus fibrosus & arenosus est, atque empyreuma sapore prodit. In iisdem cum ipsa liquiritia usurpatur affectibus: majoris tamen securitatis graria à quibusdam in aqua hyssopi solvitur, quo omnes impuritates secedant, de quo videatur *Ettmüllerus l. c.*

§. 7.

Tandem ex pulvere liquiritiæ, saccharo, amylo, ac pulvere iridis Florentinæ permisto LIQUIRITIAM COCTAM præparant, in prioribus affectibus similiter utilem, ac sæpe floribus sulphuris additam; quamvis alii Extractum liquiritiæ ejusmodi saccharatis non temere velint præferri.

CAPUT XX.

DE

IRIDE FLORENTINA.

§. 1.

RADIX IRIDIS FLORENTINÆ oblonga, nodosa paulumque compressa radix est, forte digitum crassa, colore alba, sapore acris, odore violas Martias æmulante, fragrans. Ex Italia, Rhodo Insula, Cypro, Dalmatiaque & aliunde advehitur.

§. 2.

Planta iridis sylvestris species est, in Italia sponte crescentis. Longa, viridia & gladiolos æmulantia folia, floremque album habet. Regio, in qua reperitur, distincta isti cognomina indidit, hinc Italorum, circa Florentiam reperiunda, Florentina, Vandalorum Illyrica vocatur, quanquam una ubique & planta & radix sit.

§. 3.

Quùm verò plantæ fere omnes in caldioribus regionibus provenientes, semper habeantur optimæ, hinc iris quoqne Florentina, præsertim è Dalmatia advecta, Illyricæ, Veneriis ad nos venienti, hinc Venetæ dictæ, longe præfertur, maxime frustis majoribus, iis quidem crassis densisque ad nos advecta, eaque bene exsiccata, nec tamen friabilis. Tenuis contra rugisque notata, macilenta & mollis ac fere inodora, indigna emtore merx est. Quo candidior puriorque est, eo censetur melior. Hæc enim nulla ulteriori præparatione indiget, quoniam jamdum in Italia excorticata & depurgata est. Quæ si aliquibus in locis rubescit aut pallet, cultro facile abradetur corruptum.

§. 4.

Usus ejus præcipuè in omnibus pectoris affectibus, à tenaci pituita oriundis, valde est decantatus, quippe quem resolvit, & ad faciliorem ejectionem idoneum præstat. Id quod in tenellorum infantum tussi, torminibus aliisque affectibus cum emolumento fit eo majori, quoniam pulvis, ad aliquot grana datus, interdum etiam levissimum vomitum excitat. Cum sulphure subtiliter pulverata, ac liquiritia cocta mistus, pulverem pectoralem constituit nobilem, multis in morbis utiliter usurpandum. Externè radix pulverem de Cypro dictum, crinibus inspergi solitum, ingreditur, & ad res alios grato odore imbuendas usurpatur. Quamobrem non solum iis, qui fumigando rebus fragrantiam conciliant, sed infectoribus quoque in usu est, quo infestum oleorum odorem è pannis deleant. Ad minimam etiam confectionem sumitur, quam Galli *Nompareille* vocant.

§. 5.

In officinis quoque Extractum exinde præparatur, & quidem ex libra una radicis ℥iij possunt haberi extracti: id quod Pharmacopola *Vielheurius* in *Descriptione Exot. Mater. pag.* 115. observavit. In Italia quoque radix habetur condita, apud nos inusitata adhuc & incognita. Species dia-ireos contra in Medicina in usu sunt crebriori, quarum præparationem habent dispensatoria.

§. 6.

Quidam Materialistæ Iridem Florentinam cum Iride Nostrate confundunt, ut ex *Schurzii* & *Pometi Mater. Museis* apparet, quorum posterior in *Appendice* libri sui, alias elegantis, palinodiam canit, istumque insignem errorem, qualis revera est, agnoscit, quum flores ostendant, quod

IRIS NOSTRAS

ab iride Florentina distincta sit, quod hæc albos, illa vero cœruleos, aut interstinctos aliis coloribus, flores profert. Radices etiam iridis Nostratis tam fragrantem odorem neutiquam habent, & recentes saltem usurpantur: iris contra Florentina in usu est exsiccata.

§. 7.

Radix ireos nostratis propter succum à Medicis expetitur, aquas hydropicorum fortiter pellentem, cujus aliquot cochlearia cum vino Hispanico permiscent ac propinant. Ex isto etiam pulverem farinaceum præcipitant, fæculam ireos dictum, paucæ efficaciæ. Nec syrupus multum prodest, quod coctione vis purgans exhalat. Externè ad Empl. diachylon sumitur. Non minus ex floribus cœruleis pictores pretiosum colorem s. Laccam extrahunt, Gallis VERD d'IRIS vocatum, & ad Miniaturam, seu picturam subtiliorem usurpari solitum, cujus præparationem habet *Gallicus libellus de Miniatura* conscriptus: cæterum cum Carmino aliisque laccis convenit. Oleum Linum similiter ex hac radice, non vero ex iride Florentina, præparatur. Vid. *Dispens. August. Zwelf. pag.* 319. In obstructione narium, coryza & similibus conducit, teste *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd. pag.* 588.

§. 8.

Huc etiam pertinet iris lutea, cujus radix vulgo

ACORUS ADULTERINUS

vocatur. Forte digitum crassa & oblonga radix est, extrinsecus fusca & intrinsecus rubra. In rotundos orbiculos discinditur & ita asservatur, saporemque habet adstringentem & amarum.

§. 9.

Hæc iris lutea in locis paludosis fossisque crescit, Iris lutea palustris propterea, ab aliis Pseudo-Iris, vocata: Quam nec *Ettmüllerus* pro vera iride vult haberi, sed gladiolum luteum vocari, quod explicari & prolixum foret & minus necessarium.

§. 10.

Hanc radicem quidam adversus dysenteriam valde commendant, quemadmodum ex ipso conjicere sapore licet in ista, cæterisque alvi fluxibus, non fore inutilem. Num vero in certis constellationibus signisve cœli collecta externe tanquam amuletum suspensa idem in prædictis morbis præstet, quod *Paracelsi* aliorumque somnium est, nunc non sumo inquirendum. Hodie recens inventa radix antidysenterica Ipecacuanha magis probata est, quæ nec Medicum nec ægrotum facile destituet, ut supra fusius docuimus.

CAPUT XXI.
DE
CALAMO AROMATICO VULGARI ET FRAGRANTE.

§. 1.

CALAMUS AROMATICUS VULGARIS oblonga, aliquantum depressa radix est, quæ in exteriore cortice in genicula divisa, & ex cæsio rubella, intrinsecus vero alba & spongiosa est, saporis acris & amari, odoris aromatici. Rectius RADIX ACORI vocatur, quod verus non est veterum calamus, quippe qui nobis fere ignota junci species est. Ille vero apud nos ubique crescit: quanquam multa millia librarum è Bohemia, Poloniaque & Thuringia tam viridis & excorticati, quam exsiccati afferantur, quem Norimbergæ & alibi saccharo condiunt, iterum divendendum; imo album excorticatum aliorsum quoque transmittunt, de quo vid. *Marxius pag.* 54.

§. 2.

Hæc radix in locis paludosis crebrius crescens, longa viridiaque folia, instar iridis, & post hæc nigras holosericas clavas emittit, longum piper æmulantes; tres fere transversos digitos longa est.

§. 3.

Optima radix censetur, quæ recens adhuc est, perfecta, tenax, & à fibris probe depurgata. Coloris sit recentis, odoris fragrantis & aromatici,

tici, saporis acris & amari, nec tamen nauseosi; providam etiam asservationem requirit, cum facile reddatur cariosa: id quod *Moyses Charasius* in *Histor. Ingredientium Theriacalium pag.* 183. docet.

§. 4.

Ejus vires plebi etiam innotescunt, dum non ipsa solum radix, sed Calamus quoque Conditus, Extractum, Elect. Diacorum, & dest. aliaque præparata stomachum egregiè confortant, de quibus *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* sub hoc titulo agit fusius. Qui fumigando odorem rebus conciliant, ad ornamenta sua quoque utuntur.

§. 5.

Quod autem ad verum calamum aromaticum attinet, magna quidem olim inter doctos mota lis est, à nostrate num differat calamo, necne? radixne, an arundo sit? qua de re nunc soliciti non erimus: interea *Wormius* in *Mus. pag.* 144. & *Frid. Hoffmannus in Clav. Schrœd. pag.* 426. possunt legi. Hodierni iidemque præcipui Botanici & Materialistæ, *Hermannus*, *Charasius*, *Pometus* aliique in eo conveniunt, non esse radicem, sed tenues inque genicula distinctos cauliculos, extrinsecus albicantes, levem spongiosamque in se medullam continentes, convolutis araneæ telis haud dissimilem, acris cum grata amaritie permisti saporis, odorisque egregiè aromatici. Valde quidem rarus est, interdum tamen in Batavia & alibi apud curiosos Materialistas invenitur; quemadmodum etiam *Theod. Tabernæmontanus Libro I. de Herbis cap.* 40. *p.* 598. commemorat, istum se Metis apud Caroli V. Phatmacopolam aulicum vidisse, *Pometusque* etiam testatur, calamum istum nonnunquam Massilia parvis in cistis venire, ab eò in figurâ delineatis.

§. 6.

Hæc planta in Ægypto Syriaque crescit, quam *Alpinus* in *Exot.* suis Cassabel Darrira vocat, quamve *Ettmüllerus* speciem Gladioli esse existimat; quanquam *Dn. Herbertus de Jager* in *Epist.* 3. *Indiæ Literatæ* dubitat, num vera hæc planta sit, quam potius *l. c.* credit esse arundinem. Longum erectumque habet caulem, crassitie calami scriptorii, duobus semper ex adverso positis foliis ornatum, superius in parvos ramusculos divisum; semen profert exiguum & nigrum.

§. 7.

Optimus censetur, qui crassos recentesque caules habet, & à parvis surculis s. stolonibus probe est depurgatus. Melior etiam est, qui extrinsecus est rubicundus, & intrinsecus albam medullam habet, quæ si inveterascit, flava evadit & farinacea, haud secus ac si vermibus esset arrosa. vid. *Pometus* in *Histoire des Drogues Lib. I. cap.* 37. *pag.* 92.

§. 8.

Usus ejus est, ut Theriacam ingrediatur: quanquam in istius defectu vulgaris possit substitui, quocum viribus convenit.

CAPUT XXII.
DE
ZINGIBERE.

§. 1.

ZINGIBER valdè notum aroma est, ex nodosa ramosaque & aliquantum compressa radice constans, zedoariæ radici haud dissimili, sed ramosiori, pluribusque fibris intertexta. Extrinsecus cæsium vel albicans est, intrinsecus verò luteum & fuscum, saporis acris aromatici & urentis, odoris fragrantis. Olim ex India Orientali, præsertim Malabar, Bengala, Sina &c. à Persis afferebatur; postquam verò in Antillis Insulis & S. Dominicò in America etiam coli cœpit, maxima ejus copia inde in Europam venit, vide *Ximenem* & *Sansonem d'Albeville* in *Descr. Amer. pag.* 169.

§. 2.

Planta variè à doctis describitur ac delineatur. A nonnullis tanquam arundinis species describitur, Americanis Chilli vocata, ut *Hernandezius* in *Descript. rerum Novæ Hispaniæ pag.* 169. commemorat; cujus ad figuram Dni *Pometi* delineatio accedit, quam quidam Botanici Arundinem humilem clavatam radice acri vocant, alii verò cum zedoaria peculiari classi inserunt. *Hermannus* contra *Morisonii* amplectitur sententiam, existimatque esse iridem latifoliam flore albo. Utrique fortasse à verò non sunt alieni, dum vulgare cinereum zingiber à priori, album vero à posteriori videtur provenire, id quod tamen tanquam certum non sumo defendendum.

§. 3.

In effodienda radice Indi partem superiorem, ut apud nos in effosione raphani solent, decerpunt, istam terræ iterum condunt, quæ sequenti anno novum zingiber evadat. Alteram partem sub Sole exsiccant, & in luto asservant, ne humiditatem suam naturalem deperdat, nec cariosa fiat, id quod zingiberi perfacile accidit. Interdum etiam super fornace exsiccant, unde zingiber nimis siccum durumque evadit, quale nonnunquam invenitur.

§. 4.

§. 4.

Materialistæ diversas habent species, seu (ut loquuntur) sortes, vel ab regione, unde veniunt, vocatas, ut Brasiliensem, Bengalensem, & Sinensem, quarum ultima habetur optima, auctore *Vielheuerio pag.* 566. Alii species istas vocant Puli, Portoriche, Domingo, ut ex *Schurzii Mater. Museo pag.* 112. apparet. Vel etiam zingiber ratione coloris album, nigrum aut rubrum vocatur; siquidem olim zingiber ad meliorem conservationem creta partim album, partim rubrum reddebatur, quod tum magni faciebant, quemadmodum prædictus *Schurzius l. c.* colores quoque describit. Postquam vero nigrum hodie æstimari zingiber cœpit, rubro tinctum colore atque intrinsecus valde albicans in desuetudinem abiit, quod illud elegantissimam flavissimamque farinam suppeditat, nec tam facile cariosum redditur.

§. 5.

Optimum zingiber est, quod recens siccatum est perfectumque, nec facile frangitur: quod extrinsecus ex rubello cæsium, intrinsecus resinosum apparet, saporemque acrem habet ac mordentem. Album fibrosumque Angliæ zingiber non multum prodest, ac plerumque cariei citius est obnoxium, quæ verò istud circumstant fibræ, difficulter pulverantur, ut *Pometus pag.* 61. ostendit. Aliquot tamen annos durat, in sicco loco asservatum. Pulvis zingiberis multo minus prodest, utpote arena repletus: in cujus, ut in omnium pulveratorum materialium emtione, magna circumspectione opus est, ut *Schurzius loco cit.* benè monuit.

§. 6.

Virtutes zingiberis in eo potissimum positæ sunt, ut frigidum stomachum intestinaque valdè calefaciendo digestionem promoveat, omnes cruditates absumat, & in omnibus quoque capitis morbis, ex ventriculo obortis, utpote vertigine, gravitate capitis, & quando nebulæ obversari oculis videntur, multum opis præstat, quemadmodum zingiber externè quoque in oculorum morbis utile est, ut apud *D. Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. pag.* 173. videre est.

§. 7.

In ejusmodi affectibus Zingiber in India conditũ egregiè conducit, quod in Bengala Chinaque omnium optimè præparatur, ubi recentes maximasque radices cum melle vel saccharo condiunt, excorticatas primum & in aceto maceratas, ut *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 570. ostendit. Optimum censetur minus fibrosum, molle, magnis & aurei coloris frustis constans, saporis grati, nec adeo acris, cujusque brodium album est beneque coctum. Aliam insuper sortem habent, in Germania præparatam, cum priori non conferendam, nec tamen prorsus abjiciendam. Reliqua composita vid. in *Schrœderi Pharmacop. pag.* 173. *& seqq.*

CAPUT XXIII.
DE
ZEDOARIA ROTUNDA ET LONGA.

§. 1.

ZEDOARIA nodosa & quadantenus compressa radix est, extrinsecus ex albo cinerea, intrinsecus magis fusca, saporis acris, subamari & aromatici, odoris fragrantis Ex India Orientali, præsertim Bengala & Malabar, ubi sine cultura crescit, in Europam fertur.

§. 2.

De planta diversæ auctorum sunt opiniones. De sententia Norimbergensis Materialistæ *Georgii Nicolai Schurzii* Sandanici absinthii creditur progenies, quæ in Ceilon Insula copiose inveniatur, vid. Ejus *Mater. Museum pag.* 78. Alii vegetabilium peritiores plantam zingiberi similem crescere scribunt, ejusque aliquam speciem zingiber latifolium sylvestre vocant, teste *Paulo Hermanno in Cat. Hort. Lugd.* qui etiam in *Colleg. Msc.* veram plantam zedoariam Chinensem vocat. Hæc ex una radice duplicem caulem protrudit, quorum unus præ foliis, alter præ floribus eminet, bini eidem cannæ oblongæ, ut cannæ Indicæ germina, sed minores increscunt, deciduis quinque foliis semen diversæ figuræ in anguloso folliculo suppeditantes. Hinc est, quamobrem Botanici hanc radicem nec radici cyperi, nec cannis annumerent, sed ad peculiarem classem, sub qua zingiber quoque, curcuma, galanga similesque continentur, referant, hodierna methodo pentapetalam coniferam tricapsularem vocatam.

§. 3.

Quanquam in officinis unius saltem generis zedoaria eademque longa utplurimum reperitur, ab eruditis tamen distinctæ istius notantur species, de quibus *D. Samuel Gotthilff Manitius* in peculiari valdeque ingenioso *Tract. de Ætatibus Zedoariæ* omnium optimè agit. Communissimæ sunt 1. Zedoaria longa. 2. Zedoaria rotunda. 3. Zedoaria tuberosa: quas tamen prædictus auctor non aliter vult distingui, quam distinctas unius radicis partes, quippe quod pars rotunda superior abscissa, zedoaria rotunda, reliquum

longum frustum, cui prior insedit, zedoaria longa vocetur, in quo etiam *Pometus pag.* 62. cum isto consentit. Alii 4. Arabum zerumbeth addunt, quæ tamen de sententia *Schrœderi. Manitii & Pometi* nihil aliud est quam zedoaria rotunda, atque interdum in orbiculis, ritu jalappæ, affertur; quamvis *Hoffmannus in Clavi Schrœd. pag.* 569. isti opinioni intercedat. Geidwar Avicennæ vero alia species est, in ipsaque India perrara. Tandem supra laudatus *Dn. Manitius* apud *D. Hermanni* & *D. Ruyschen* aliquam ejus speciem vidit, camphoram odore referentem, propterea que zedoariam Ceylanicam camphoram redolentem vocatam.

§. 4.

Zedoariam verò probè duram, ponderosam, siccam, minusque cariosam esse oportet, in- & extrinsecus cineream, tenacem, nec friabilem, saporis ardentis & aromatici. Quo pauciores habet fibras, eo est intrinsecus delicatior. Interea non est consultum, ut Materialistæ & Pharmacopolæ magnam istius copiam coëmant, quoniam non adeò copiosè consumitur, facile verò evadit cariosa.

§. 5.

Vires ejus calefacientes sunt & exsiccantes: ratione amaroris stomacho, ob partes vero volatiles & oleosas reserando utero proficit, vimque habet alexipharmacam. Quam ob causam in febribus intermittentibus continuisque contagiosis (in quibus *Manitius* elegantem tincturam bezoardicam ex ista præparat) in appetitu prostrato, colica, intemperie uteri frigida, & obstructione mensium, in refrigeratione partium nervosarum similibusque usurpatur.

§. 6.

Præparatum exinde Extractum cum ☿ dulci usurpatum, lumbricos infantum enecat. *Manitio* quoque teste Indi massam exinde conficiunt, panem zedoariæ dictam, in impotentia virili maxime commendatam. Quæ verò aliæ ab ista proficiscantur compositiones, cum modo utendi, partim in *Schrœdero*, partim ejus interprete *Ettmüllero* possunt legi.

CAPUT XXIV.

DE

GALANGA MAJORE ET MINORE.

§. 1.

QUanquam in officinis nostris plerumque una GALANGÆ species invenitur, Materialistæ tamen duas istius divendunt species, Galangam scil. Majorem & Galangam Minorem: quæ utræque ex India Orientali, Syriaque & Alexandria feruntur in Europam.

§. 2.

GALANGA MAJOR

tuberosa radix est, unum duosve pollices crassa, nodosa, extrinsecus fusca, & circularibus zonis quasi in genicula distincta, intrinsecus pallens, saporis acris, aromatici & subamari, odoris fragrantis. Ex Java & Malabara affertur, ubi spontaneo proventu luxuriat, foliaque ad modum iridis emittit, ut ex figurâ Musei Germanici, à D. *Frid. Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 478. descripta, apparet.

§. 3.

GALANGA MINOR

à frutice, *Paulo Hermanno* in *Colleg. Msc.* Ragonti dicto, provenit, cujus folia Myrthum similitudine repræsentant. Hæc radix externa facie ad priorem accedit, præterquam quod minor, foris intusque rubescens, saporisque acrioris & urentis sit. In China sponte progerminat.

§. 4.

Utræque ponderosæ, fragrantes, saporeque acres sint, neutiquam cariosæ, nec sub fractione emittentes pulverem; & quoniam Galanga minor plerumque præscribitur, ac propterea majori sæpe permiscetur, fraus æque facile ex sapore quam colore dignoscitur, dum minor multo acrius linguam pungit, & quasi ustionem post se relinquit, rubella etiam apparet, quod utrumque in Galanga majore non invenitur. Porro frusta Minoris, ut ad nos portari solent, raro auriculari digito majora sunt, aliis crassitiem pollicis habentibus.

§. 5.

Utriusque radicis vires cum zedoariæ calamique aromatici virtutibus conveniunt, ob sal volatile oleumque aromaticum vi calefaciendi pollent, ac propterea ab Indis loco zingiberis recentis in acetariis, locoque capparum in embammatis usurpantur, quæ secundum *Bontii* relationem Alhar vocant. Inprimis in omnibus affectibus stomachi conducunt, appetitum acuunt, cruditates incidunt, quæ per consensum aliâs caput petentes vertiginem excitant, visumque obtundunt, quo in casu species diagalangæ remedium sunt non contemnendum. Quam ob causam *Paracelsus* Radicem Galangæ ventriculum externum vocat, quoniam in externis quoque fotibus confortare stomachum perhibetur. Alias vero hæ radices ad conficiendum acetum usurpari dicuntur à mercatoribus, teste *Pometo* in *Hist. Simpl. Gen. pag.* 65. *Lib.* 2.

CAPUT XXV.

DE

CYPERO LONGO ET ROTUNDO.

§. 1.

QUoniam binæ CYPERI RADICES à quibusdam galangæ ſylveſtres vocantur, illas his merito ſubjungimus. CYPERUS LONGUS è longis, tenuibus, nodoſisque & in genicula diviſis nigricantibus radicibus conſtat, ſaporis grati, ſed ſubacris & aromatici, odoris fragrantis. Una cum rotundo ex Italia, præſertim Verona, venit, quanquam in Aſia Indiaque Orientali inveniatur melior.

§. 2.

Plantæ aquaticæ canniformis progenies eſt, quæ gladiolorum audit ſpecies, atque in foſſis paludoſis & juxta rivos, ut calamus ſimilesque acres aromaticæ & volatiles radices, creſcit, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schræd. pag.* 560. annotavit.

§. 3.

CYPERUS ROTUNDUS è multis craſſis que nodis compacta radix eſt, quæ terra modo effoſſa ſphærulas precatorias repræſentat. In Materialium Muſeis nodi ſeparati ſunt, qui quod parvas pixides æmulantur, radix à Græcis κύπειρος vocatur, vid. *Wormius in Muſ. pag.* 154. Foris fuſca, intus cinerea eſt, ſaporeque pollet aromatico & ſubadſtringente, odore fragrante. Batavia Angliaque ex Syria & Ægypto affertur, ubi ſimiliter juxta fluvios naſcitur, atque triangulares & duros caules emittit, qui è foliorum medio progerminantes, rubeſcentes junceos flores ferunt, ut ex figura apparet.

§. 4.

Fruſta utriusque cyperi longa, ponderoſa, duraque & perfecta eademque mucoſi odoris expertia, nec carioſa, qualia facile evadunt, habentur optima; ne vero decipiamur, monente *Pometo* in *Hiſt. Simpl. pag.* 66. non ſuperiores ſaltem manipuli contemplandi ſunt, ſed etiam quæ ex imo ſacci deſumuntur fruſta examinanda: id quod in aliarum rerum emtione quoque obſervandum. In ſcatulis probe aſſervanda, ut ne odorem deperdant.

§. 5.

Viribus rotundus quam longus temperatior eſt, cujus propterea in Medicina uſus eſt crebrior. Longus contra ad conciliandam Romanis chirotecis ſuaveolentiam uſurpatur. Bini ventriculum confortant, inteſtinorum flatus diſcutiunt, in vino cocti & poti, colicam ſedant, urinam & menſtrua cient, propstereaque à *Schrædero* ad impediendum hydropem incipientem commendantur. Vertigini quoque medicina ſunt, & à *Palmario Tr. de morb. contag. p.* 485. alexipharmacis annumerantur. Ore manſi dentes firmant, ac ſpiritui gratiam largiuntur, vid. *Hermannus* in *Coll. Mſc. de Mat. Med.* & ex eo *Dale pag.* 355.

CAPUT XXVI.

DE

RADICE CURCUMÆ.

§. 1.

CURCUMA oblongè rotunda & nodoſa radix eſt, Zingiberis referens faciem, intus floriſque crocea, ſaporis ſubacris & amaricantis, odoris haut ingrati. Partim ab Arabibus, Perſiſque ac Turcis per Babyloniam, partim ab Indiæ Orientalis Societate ex India affertur: unde etiam Cyperus Indicus & Crocus Indicus audit. Aliâs quoque in officinis Terra Merita vocatur, quod nominis forte propterea ei impoſitum eſt, quoniam pulverata flavæ terræ ſeu ochræ non apparet diſſimilis.

§. 2.

Planta Indis vocatur Cacha ſ. Kua, crocum ſignificans. Eleganter ampla virentiaque habet folia, in caule è regione creſcentia, floremque profert ſpicæ haud diſſimilem, ut omnium optimè ex figura, quam *D. Hermannus* in *Catalogo Horti Lugdun.* communicat, in *Horto Malabarico* autem in naturali magnitudine ſiſtitur, apparet.

§. 3.

Quidam, utpote *Samuel Dale*, duas iſtius recenſent ſpecies, longam & rotundam, ut in ejus *Pharmacologia p.* 324. legitur. Enimverò quùm nuſquam fere, aut certe paucis in locis binæ reperiantur, eadem fortaſſe ac Zedoariæ ratio eſt, ita ut longa atque rotunda diverſæ ejusdem radicis partes ſint, ut ſuo loco commemoravimus. Ad minimum clariſſimus Materialiſta Gallus, *Pometus*, duas ſpecies non vult admittere, inſignique iſtos duci errore exiſtimat, qui rubram curcumam, qualis non datur, inquirunt, præterquam quod vulgaris flavaque curcuma temporis decurſu & inveteratione evadat punicea, quæ trita pulverem rubicun-

rubicundiorem relinquat, quam recens, ut ex ejus *Historia Generali Simplicium Lib.* 2. *c.* 12. *pag.* 66. apparet.

§. 4.

Optima est recens, resinosa, in magnis ponderosisque frustis allata, nec facile friabilis. Carie defœdata, multoque pulvere oppleta, ad faciendam medicinam necquicquam prodest, quamvis ab infectoribus non prorsus abjiciatur.

§. 5.

Curcumæ usus in ictero creberrimus est, radix anti-icterica propterea vocata. Quo in affectu eo magis meretur commendari, quoniam etiam icterum calculosum, doloremque lumborum, à parvis calculis in vesica fellea restitantibus, profectum tollit, ipsosque lapillos promovet, cujus rei valde memorabile exemplum habet *D. Frid. Hoffmannus pag.* 463. *Clav. Schrœd.* Porrò in hydrope, lienis affectibus aliisque obstructionibus chronicis fert opem, præsertim quando species diacurcumæ cum pulveribus chalybeatis, ♁ diaph. ♂ali & similibus miscentur. In India curcumam loco croci adhibent, istaque oryzæ, piscium carnisque jusculis & cibis aliis colorem conciliant. Nostris in regionibus tingendis variis mercibus inservit, utpote qua non solum pannifices, sed marsupiarii etiam, quique fumigando odoris gratiam conciliant, fusores æramentarii, & confectores globulorum, qui globulos ligneos filo aureo neto obducendos, ista illinunt, ne lignum transpareat.

CAPUT XXVII.

DE

BEEN ALBO ET RUBRO.

§. 1.

ISTis medicamentis exoticis, quæ, quod plantæ adhuc ignotæ sunt, varias inter doctos excitarunt opiniones, binæ BEEN RADICES quoque annumerantur. De quibus quidem veteres Arabici Scriptores multis egerunt verbis, hodie vero vix meretur operæ pretium, si de istis adeo velimus esse soliciti, quod fere in desuetudinem abierunt, ab nemine usurpandæ. Quoniam tamen apud Materialistas & Pharmacopolas adhuc inveniuntur, paucis istarum trademus descriptionem.

§. 2.

Quod igitur ad BEEN ALBUM attinet, magnitudine ad veram pyrethri radicem valde prope accedit, foris subcinereum est, intus magis album: primum nullo fere pollere odore videtur, tandem vero amarorem relinquit non contemnendum. Olim ex Syria Americaque dicitur allatum: quanquam nostri ævi Botanici *Hermannus, Ammannus* aliique existiment Lychnidis sylvestris s. papaveris spumei esse radicem, cujus *Theod. Tabernæmontanus p.* 12. *L.* 2. meliorem tradit delineationem, atque in *Pometi* figura deprehenditur.

§. 3.

Majores radices, minus cariosæ, sed tenaces & adhuc recentes, censentur optimæ, sapore inprimis prædicto pollentes. Frusta oblonga sunt, teste figura allegata.

§. 4.

BEEN RUBRUM contra in orbiculis, ad modum Jalappæ, ex iisdem regionibus apportatur; extrinsecus fuscum est, intus subrubrum, saporem habens terreum & subadstringentem. Integra modo è terra effossa radix magnum raphanum perhibetur repræsentare, quæ emittendis longis & amplis foliis Limonium imitatur, cujus etiam dicitur species.

§. 5.

Optimæ sunt radices colore saturatæ, bene siccatæ, sed tamen adhuc recentes, sapore adstringente & subaromatico præditæ: facile evadunt cariosæ.

§. 6.

Quod ad qualitates attinet, Been albo vis cordialis & alexipharmaca adscribitur. Rubrum vero in omnibus alvi fluxibus, præsertim in Dysenteria, omnibus etiam hæmorrhagiis, & fluore albo mulierum usurparunt veteres, de quibus *Avicenna* pluribus potest legi. Hodie perrarò in Medicorum formulis invenies, quum alia suppetant medicamenta, quorum ut notitia melior est, ita vis certior.

CAPUT XXVIII.
DE
RADICE PYRETHRI.

§. 1.

RADIX PYRETHRI longa craſſaque radix eſt, extrinſecus ferruginea, intus candida, ſaporis admodum fervidi, & quaſi inſtar ignis urentis, unde etiam denominationis dependet ratio. Aliàs quoque radix ſalivatoria vocatur, quoniam ore manſa ſalivam copioſe prolicit.

§. 2.

Duplex habetur apud Materialiſtas, primum vera, è Regno Tunis per Italiam advecta, Italica propterea dicta: deinde Germanica, quod in Bohemia & Germania circa Magdeburgum perhibetur creſcere. Illa digitalem habet craſſitudinem, hæc contra dimidiam craſſitudinem vix adæquat, ſupraque ſimul abſciſſis exiguis fibris, quaſi barbam, vel ſcopulam ſetaceam habet, inſtar radicis Meu, atque crebrius in noſtris officinis, quam vera Italica invenitur.

§. 3.

Planta utriusque radicis chàmomillæ haud multum diſſimilis eſt: quanquam flores valde diverſi ſint, quod prioris flores fere primulam veris, vel potius chryſanthemum imitantur, poſterior vero umbellifera ſit. Quæ etiam ratio eſt, quamobrem illa, pyrethrum flore bellidis vocata, ab *Ammanno* in *Char. Plant.* chryſanthemis annumeretur: hæc verò pyrethrum umbelliferum vocetur, vid. *l. c. pag.* 534.

§. 4.

Optima pyrethri radix eſt, quæ recentes adhuc, perfectas, craſſasque & bene ſiccatas radices habet, non facile friabilis eſt, quæve præterea colore ſaporeque talis eſt, qualis ſupra fuit deſcripta.

§. 5.

Binæ radices admodum calidæ ſunt, natura ſubtili ac penetrante præditæ, tenuior tamen fere acrior eſt quam craſſa ſeu Italica. Ob acredinem raró internè uſurpantur, niſi quod nonnulli medicamentis venereis addant. Externè vero radix in paralyſi linguæ egregie prodeſt. In aphonià igitur ab apoplexia profecta valde utiliter manditur, vel ſub lingua detinetur. Dentium dolori quoque medetur, proliciendaque ſaliva acres vitioſos humores potenter educit. Non minus clyſteribus acrioribus & excitantibus additur, in lethargo, epilepſia, ſuffocatione uterina, & apoplexia applicari ſolitis, quales *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* in hiſtoria pyrethri deſcripſit.

§. 6.

Habetur præterea pyrethrum ſylveſtre, cujus planta, PTARMICA vocata, ubique in pratis noſtris luxuriat, ſed in officinis non eſt uſitata: quanquam viribus vero pyrethro accedat, in hujusque defectu poſſet uſurpari.

CAPUT XXIX.
DE
ARISTOLOCHIA ROTUNDA.

§. 1.

ARISTOLOCHIÆ ROTUNDÆ tres apud Materialiſtas habentur ſpecies, quarum prior ac præcipua ARISTOLOCHIA ROTUNDA VERA vocatur. Craſſa, rotunda, nodoſaque & rugoſa radix eſt, foris cæſia, intus flava, ſaporis vehementer amari, & odoris ſubaromatici. Ex Italia altisque Helvetiæ montibus affertur, ubi planta multis tenacibus flexibilibusque caulibus, ulnæ altitudine concavis fiſtulis exornata, creſcit, partim ſuper terra agitatis. Folia hederam imitantur, ſed tamen minora ſunt. Flores ex nigro fuſci ſunt, iidemque longi, ut pilei acuminati: fructus pyrum forma repræſentat, in quo ſemen cordis habens figuram reconditur, quod tunc ſe ſiſtit videndum, quando fructus maturitate ſponte hiat.

§. 2.

Cujus quum non ſemper detur facultas, ejus loco ſæpe ARISTOLOCHIA ROTUNDA VULGARIS uſurpatur, quæ nihil eſt aliud, quam Radix fumariæ bulboſæ, cujus planta fumariæ eſt ſpecies, quam foliis floribusque exprimit. Atque hæc apud nos copioſè reperitur, intus forisque cæſia eſt, prorſus cava, arena etiam terraque referta, vere & auctumno, quibus temporibus effoditur, eluenda. Amaritie cum priore convenit.

§. 3.

Præterea alia adhuc habetur ſpecies, ARISTOLOCHIA FABACEA dicta, quoniam

niam fabæ accedit magnitudine, infra etiam supraque depressa apparet. Non minus fumariæ bulbosæ progenies est, & à priori in eo distinguitur, quod tanta cavitate destituitur. Raro officinis in usu est, quanquam iisdem fere qualitatibus polleat.

§. 4.

Quod ad delectum aristolochiæ rotundæ attinet, optima censetur ponderosa, dura, firmaque & nodosa, intus vere lutea. Quo magis est amara, eo censetur melior. Omnes vero probe siccatæ sint.

§. 5.

Viribus quidem omnes inter se conveniunt, inter quas tamen Italica eminet. Calefaciunt discutiuntque impactum thoraci, ac præsertim utero, sanguinem, menses lochiaque cient, unde etiam hæc radix Aristolochia qs. ἀρίςη τοῖς λοχοῖς vocatur. Quamobrem quotidie in obstructione mensium aliisque mulierum affectibus, ad vina medicata & medicamenta alia non sine successu sumitur. Fœtum quoque mortuum & molas ejicit. Externè pessis potest addi, & acrioribus clysteribus, apoplecticis & epilepticis præscribi solitis, quibus in casibus opem præstat non contemnendam.

CAPUT XXX.

DE ARISTOLOCHIA LONGA.

§. I.

QUanquam ARISTOLOCHIA ROTUNDA à quamplurimis etiam *Osterlucey* vocetur, id tamen nominis quidam, utpote *Daleus* in *Pharmacol. pag.* 259. & *Marxius* in *Mater. Museo pag.* 25. inprimis aristolochiæ longæ volunt tribui. Hæc verò oblonga, solida & rugosa radix est, foris ex cæsio fusca, intrinsecus subflava, saporis amari & acris, odoris non prorsus ingrati. Similiter Italia istam ad nos transmittit, quamvis planta nostratium quoque cultura crescat.

§. 2.

Planta aristolochiæ rotundæ veræ s. Italicæ non adeo dissimilis est, præterquam quod folia non tam rotunda, flores vero ex viridi flaveant, quibus fructus instar pyrorum minorum succedunt. Duæ præterea inveniuntur plantæ, quarum radices similiter aristolochiæ longæ annumerantur, una ARISTOLOCHIA CLEMATITIS, altera ARISTOLOCHIA TENUIS s. PISTOLOCHIA vocata. Binæ angustas tenuesque habent radices, minùs tamen usuales, præsertim quod Serpentaria Virginiana hodie innotuit, aliqua Pistolochiæ species, majori fortasse jure usuque ad theriacam sumenda, quam aristolochia tenuis, ab *Charasio* electa, ut in ejus *Tract. de Theriac. Ingred. pag.* 232. videre est.

§. 3.

Si quando compacta radix est, dura, minime cariosa, existimatur bona. Quò crassior perfectiorque est, eo est melior; rugosa contra, quod fere nihil quam merus cortex est, nec quicquam prodest, de quo *Jacobus Sylvius Lib. I. de delectu Medic.* videatur.

§. 4.

Præter radicem aristolochiæ longæ ejus etiam folia Medicinæ inserviunt. Utraque vim sanandi habent, ac propterea non in externis solum, sed internis quoque affectibus & ulceribus usurpantur. In externis radices valde probatas expertasque deprehendit antiquus Practicus *Simon Paulli*, quippe quarum ope valde inveterata pedum ulcera prorsus curavit, ut ex *Quadrip. Botan. pag.* 22. apparet. In læsionibus internis *Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 414. peculiarem curam tradit, in phthisi pulmonumque exulceratione valde convenientem, ex cujus præscriptione quotidie infusum aristolochiæ bibitur, in ejusque dosi, ut in acidularum usu solet, nunc ascendimus, tunc descendimus. Ejus etiam decoctum in scabie celebre est. De nova Podagræ cura *Episcopi Monasteriensis* per aristolochiam longam instituenda, vid. *Praxin* nostram *Infallib.* Cap. de arthritid. Quin & partum lochiaque ciere perhibetur, adeo, ut *Valleriola Lib. I. obs.* 1. *pag.* 8. istam aristolochiæ rotundæ longe præferat. Cujus opinionis hæc fortasse ratio est, quoniam vi sua sanante læsiones partium genitalium, non adeò infrequentes, simul sanat. Radicem aristolochiæ tenuis theriacam ingredi, jam supra memoravimus.

CAPUT XXXI.

DE

RADICE ANCHUSÆ.

§. 1.

RADIX ANCHUSÆ, rothe Ochsen-Zung-Wurtzel (Gallis Orcanette dicta) longa, solida lignosaque radix est, foris sanguinea, intus alba, saporis amari & adstringentis, odoris nullius. ALCANNA quoque audit, quod loco quorundam pretiosorum foliorum, olim ex India Orientali hoc sub nomine allatorum, ad tingendum usurpatur. In Gallia circa Montem Pessulanum copiose crescit, quanquam ex Italia advehatur optima.

§. 2.

Planta apud Germanos *rothe Ochsen-Zung* vocatur, in locis etiam siccis crescit, & præsertim circa Moguntiam ejus invenitur copia. Folia veræ buglossæ habet, nullos vero cœruleos flores; interea radix nostrâs ad inficiendum fere inepta est, tantamque rubedinem non exerit, atque exotica, ut *Marxius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 13. ostendit.

§. 3.

Optima est recens & tenax, sed tamen probe siccata, extrinsecus vere sanguinea, intus autem candida, quæque vel sicca vel humectata trita, in ungue aut manu colorem eleganter rubrum relinquit. Quoniam vero tinctura saltem in exteriore cortice posita est, parvas tenuesque radices majoribus præferunt.

§. 4.

Ad usum radicis quod attinet, istum in Medicina scimus non adeo receptum, quamvis interne adversus dysenteriam, diarrhœam, & hæmorrhagias non sit inutilis. Externè autem cum oleo communi vel petræ extrahitur, quo recentia vulnera curant. Maximam partem in officinis ad alia medicamenta tingendamque aquam vitæ usurpatur; quemadmodum etiam unguentum rubrum potabile ingreditur. Externe hoc colore ad infucandam faciem abutuntur, atque de sententia *Simonis Paulli* Charta Hispanica exinde præparari non temere judicatur, vid. *Quadripartitum Botan. pag.* 198. Cæterum qui in cera lineamenta fingunt, istam valde conquirunt, quippe qua ceræ ruborem conciliant, quemadmodum infectores panno, pictores ligno rebusque aliis.

§. 5.

Pometus, Gallicus iste Materialista, alius insuper anchusæ mentionem injicit, per Constantinopolin advectæ, quæ

ORCANETTA ORIENTALIS

vocatur. Crassa & quasi ex plurimis foliis, tabaci ritu, compacta rubra radix est, quæ quidem raro in usu est, multo tamen vulgari censetur melior, quippe quam elegantiorem melioremque suppeditare rubedinem perhibent, vid. *Histoire generale des Drogues Lib. I. pag.* 84.

§. 6.

Alia adhuc sylvestris anchusæ species invenitur, quam *Matthiolus* in Herbario, & post eum *Theod. Tabernæmontanus*

ONOSMA

vocat; multa aspera, sed tamen mollia, folia habet, instar buglossi, quatuor transversos digitos longa, unumque lata, super terra in circum dispersa; nullum nec caulem nec florem profert. Radix longa juxta atque tenuis succum sanguineum emittit, in exteriori saltem cortice contentum. Quam radicem civium filiæ suum in usum vertere norunt, utpote quam per noctem aquæ rosarum vel spiritui frumenti indunt, maneque infusô se lavant, quippe cujus usu claræ roseæque apparent, id quod haud ita pridem aliqua ex illis mihi confessa est. Figuram ejus in D. *Jacobi Theodori Tabernæmontani Libr.* 2. *de Herbis pag.* 551. invenies.

CAPUT XXXII.

DE

RADICE RUBIÆ TINCTORUM, GRAPPA

ET COLORE RUBRO TINCTORUM.

§. 1.

RADIX RUBIÆ TINCTORUM tenuis, longa & succosa radix est, aliquibus geniculis interstincta, foris intusque rubra, inodora, saporis primum subdulcis, tandem amari & subacerbi.

§. 2.

Ipsa planta, à Botanicis plantarum bacciferarum stellatarum catalogo inserta, in Flandria Selandiaque copiose colitur: quamobrem Batavi magnam utilemque radicis, quam propter colorem tinctorum rubrum & GRAPPAM, quam

vocant,

vocant, in farinam redigunt, mercaturam faciunt, quam olim à Bohemis possessam, celebre triginta annorum bellum inde in Silesiam transtulit, auctore Doctissimo Jesuita *Balbino* in *Histor. Bohem Lib. I. cap.* 45. Certum namque est hanc radicem in Silesia, circa Uratislaviam, copiosè crescere, tanta vero cura, atque in Selandia, non coli; quæ etiam ratio est, quamobrem Silesia Grappa bonitate Selandicæ sit posthabenda, qua de re *Appendix Pharmacop. Schrœderi* potest legi.

§. 3.

Quanquam verò hac radix maximam partem ad inficiendos pannos usurpetur, unde etiam nomen obtinet, sæpius tamen in Medicina quoque ejus obvenit usus, quam scimus quinque radicibus aperientibus annumeratam. Hepar, splenem renesque ac uterum expurgat, ictero splenetiscisque morbis medetur, pituitam & inprimis sanguinem menstruum prolicit, sanguinis grumos resolvit, à lapsu & contusionibus exortos. Quam ob causam pulvis radicis in subluxatione vertebrarum dorsi commendatur, de quo *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. p.* 645. videatur. Sunt etiam, qui vino gratiam coloris conciliant. De insigni & nocivo ejus abusu in pellendis menstruis & chlorosi casum notabilem vid. in *Novellis* nostris *Medico Legalibus.*

§. 4.

GRAPPA in Selandia & Flandria præparatur, optimæque ejus sortes annuatim circa Pentecostes festum diem, in nundinis Kaumarck dictis, secundum pondus centenarium, venduntur, in pilis insignibus 900. ℔. pendentibus, singulis peculiari signo, loci, ubi præparatur, teste notatis, ut *Georg. Nic. Schurzius* & *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 90. docent. Istius igitur non spernenda copia singulis annis in Germaniam, Galliam locaque alia vehitur.

§. 5.

Id verò meretur notari, duplicem apud quosdam Materialistas inveniri Grappam, unamque simpliciter colorem rubrum tinctorum, alteram autem proprie Grappam vocari, atque à plurimis confundi.

PINGUENTUM RUBRUM TINCTORUM, vulgo *Färber-Röthe*,

è tota radice, prout effoditur, præparatur, propterea que à Gallis vocatur Garance non robé.

GRAPPA

contra non ex tota radice conficitur, quum primùm exterior cortex internusque ligneus nucleus abjiciantur, quod deinde reliquum est, in mola in grossiorem pulverem redigitur, aliorsum transvehendum. Quam Grappam solam Galli Grappe, vel etiam Garance robbé vocant, teste *Pometo* in *Mater. Museo Lib. I. pag.* 85.

§. 6.

Hæc ergò posterior genuina & optima Grappa est, præsertim Brabantica & post illam Selandica. Primum colorem ex eleganti flavo saturatè rubrum, bonumque saporem habet, temporis vero successu, & quando inveterascit, rubor magis opacus fit. In saccis, sicca tamen probeque compacta, asservatur.

§. 7.

Quod ad usum attinet, binæ iisdem in Medicina viribus pollent, atque radix ipsa. Utplurimum tamen ab infectoribus petuntur, qui libram duodecim albis emunt. Intereà radicis nomine eo nos deduci non sinamus, ut colorem rubrum ex Grappa putemus expectandum, quum saltem colorem ex opaco flavum reddat, quando scilicet in aqua coquitur, tuncque lanam, pannum, tibialia similiaque (alumine prius saleque tartari macerata) in ista bullire, aliquoties refrigerari iterumque immergi curamus. Quando verò ruber desideratur color, res infectæ vel lixivio immergantur, vel lignum Brasiliense, aut Fernambucum addatur, tunc color exsurgit eleganter ruber, ut *libelli de arte infectoriâ* docent, quibus tamen non semper habenda fides.

CAPUT XXXIII.
DE
MANDRAGORA EJUSQUE CORTICE.

§. 1.

Utplurimum in officinis & Materialium Museis solus MANDRAGORÆ CORTEX habetur, cujus potior usus est. Cæsius, rotundus crassusque cortex est, intus pallidus, saporis amari odorisque virosi. E Galliâ atque Italia advehitur, interdum etiam radix in orbiculos incisa, instar jalappæ, isti permista est, quæ tamen rarius quam cortex usurpatur, cujus quippe media pars, cor radicis dicta, parum habet virium.

§. 2.

Duo Mandragoræ genera sunt, mas & fœmina. Mas magna lataque folia habet, instar betæ, sed tenera, pallide virentia, glabra, multis venulis interstincta, sine caule super terra se dispergentia. Flores pallidè flaventes profert, quibus mediocriter magna crocea poma, cum albo

albo latoque semine, fortiter olentia succedunt, Dudaim quibusdam habita, quorum Genes. XXX. fit mentio. Enimverò clarissimus *Ludolfus* in *Hist. Æthiopica* certius quid ostendit. Foemina angustiora minoraque folia & poma habet, brachii crassitie, partem hominis inferiorem cum duobus pedibus sæpe referentem. In Gallia circa Montem Pessulanum, inque Italiæ montibus Pyrenæis copiose crescit.

§. 3.

Cortex mandragoræ semper recens ematur, quoad ejus fieri potest, & quidem optimus, foris ex rubello cæsius, tenuique cortice, eoque crispulo, corium granulatum, Indorum Segrein dictum, referente, instructus, intus vero ex cinereo albus, qualem *Pometus* in *Hist. Generale des Drogues Lib. IV. Cap.* 7. *pag.* 135. præ aliis eligit. *Marxius* contra vere album beneque siccatum suadet eligendum, ut in ejus *Mater. Museo pag.* 120. videre est.

§. 4.

Usus ejus est, quod olim cortex vino indi aut cum illo coqui sueverit, quo ob vim suam narcoticam somniferamque iis daretur, quibus vel brachium, vel pes debuit resecari, ut ne dolorem sentirent. Quod cum periculo non careat, hodie non amplius usurpatur, vid. *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 600. Ejus saltem oleum, de quo vid. *Schrœderus*, hodie in usu est, quod duros tumores emollire atque ad maturitatem deducere aptum natum est. Dolorem quoque lenit, & extrinsecus illitum somnum conciliat; quam ob causam etiam folia Unguenguentum Populeonis ingrediuntur: quibus tamen in *Notis Dispens. Augustani* radices Hyoscyami substituuntur, maxime ubi mandragora deficit. *Pometus* contra *l. c.* conscientiosis Pharmacopolis dissuasor existit, quippe de cujus sententia prædictum Unguentum singulis annis recens Monte Pessulano ad se perferri curent, quod ultra annum vim suam refrigerandi non retinere perhibent, ut *Bauderon* in *Pharmacop. pag.* 136. ostendit. Enimvero Materialistarum tueri voluisse commodum videtur; facilius enim officinæ isto unguento prorsus carent, quam ut tanto locorum intervallo, haud secus atque confectionem alkermes, advehi curent, præsertim cum fere centum medicamenta suppetant, à quibus eundem sperare habeamus effectum. Quæ alias Circuitores ejusdemque farinæ homines alii, superstitiosa fascinaque ex radice faciant, utpote ex qua æque atque ex bryonia spiritus familiares (vulgò *Heintzel-Mäncher*) efformant, satis innotescit: ista vero partim à *Deusingio* in peculiari *Discursu de Mandragora*, partim in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec. I. A. I. Obs.* 48. *pag.* 123. videbis descripta. Quæ superstitio ab Ethnicis videtur profecta, quorum CIRCE hanc ipsam plantam habuisse in usu perhibetur, cui propterea CIRCÆÆ inditum nomen est, ut *D. Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 499. commemorat. Paucos ante annos videndi ejusmodi effictí laris (*Heintzel-Männleins*) copiam mihi dedit *Dn. Peikenkampius*, Physicus Marburgensis, valdè curiosus, quem vir quidam suspectus, cui pecuniam dicebatur attulisse, in Dicasterio reliquerat, ingenuo autem *Dn. Peikenkampio* necquicqnam erogabat, quod cum paupere diabolo fœdus inierat nullum.

CAPUT XXXIV.

DE SCILLA.

§. 1.

SCILLA, (*Meer-* seu *Maus-Zwibel*,) exotica magnaque cepa est, crassitie pugni, saporis valde acris & amari, sed tamen viscosi, odoris nullius. Ex Hispania advehitur, ubi juxta mare inque locis vicinis, unde nomen obtinuit, crescere perhibetur.

§. 2.

Duæ tresve istius dantur species, alba nempe & rubra, quæ ejusdem sunt magnitudinis, & alia insuper major, PANCRATIUM dicta. Posterior lata quidem folia profert, nullum vero nec florem nec semen. Priores decore longum, rotundum glabrumque caulem, pulchris ex albo flaventibus floribus utrinque exornatum, emittunt, quibus exsiccatis deciduisque post paucos dies lata crassaque folia succedunt, petiolis destituta, haud secus atque in liliis albis apparet.

§. 3.

Optimæ sunt recentes, ponderosæ, duræ, beneque concretæ, in lateribus non contusæ, nec putredine affectæ, ad quam dicuntur proclives, bene monente *Pometo* in *Histoire des Drogues pag.* 179. Siccæ quoque sint, ac caute stramine operiantur, ut ne una alteram atterat, alias enim excrescunt, viresque dispereunt, teste *Marxio* in *Mater. Mus. p.* 176.

§. 4.

Scilla vehementer calidæ exsiccantisque naturæ est, tantæque acrimoniæ, ut manibus se crudam recentemque tractare volentibus vesiculas inurat. Quæ causa est, quamobtem recens à quibusdam virosa habeatur, proptereaque in frusta incisa & in aëre siccanda putetur, quo aliquid acrimoniæ deperdat ante, quam trahatur in usum. Pharmacopolæ etiam scillam massa panis investitam, in furno instar panis

nis coquunt: massam deinde cultro ligneo removent, scillam vero in laminas dissectam exsiccant, ut non solùm Pharmacopola *Vielheucrius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 145. commemorat, sed *Dispensatorium* quoque *Augustanum* jubet. Enimvero, quoniam hac ratione sal ejus volatilis, in quo vires potissimum resident, avolat, scillaque magis destruitur quam melioratur, istam correctionem non *Zwelferus* solùm rejicit in *Pharm. Reg. pag.* 146. sed alii quoque præclarissimi Medici, *Hoffmannus* & *Ettmüller.* in *Comment. Schrœd. pag.* 547. 659. Cæterum vi valde discutiendi resolvendique pollet, tenacem impactamque pituitam, præcordiorum angustiam & trahendi spiritus difficultatem inducentem, è thorace ejicit; quibus in affectibus adeò decantatum OXYMEL SCILLITICUM & LOCH de SCILLA multum levaminis afferunt, necnon ACETUM SCILLITICUM, quod etiam pituitam in ventriculo & intestinis stabulantem resolvit educitque, à Pythagora, istius inventore, pro panacea atque ejusmodi medicamento, quod ad prologandam vitam faciat, habitum, ut in *Theod. Tabernæmontani Lib. II. de Plantis pag.* 342. legimus. Imo jam dictus Pythagoras hanc de scilla fovisse opinionem perhibetur, suspensam super januam scillam arcere à domo medicamentum nocivum. Præparati exinde trochisci theriacam ingrediuntur. Ad quædam externa quoque medicamenta sumitur, utpote Emplastrum de alth. & diachyl. magnum.

Epilogus.

TAntum de rarioribus & maximam partem exoticis radicibus, apud solos Materialistas reperiundis, & ad emendum conquirendis. Quum verò in officinis multæ quoque radices indigenæ habeantur & istarum descriptio s. delineatio uberior hic loci videatur nimis prolixa, brevem saltem succinctamque illarum faciemus mentionem, quas scimus in omnibus herbariis reperiri, radicumque collectoribus ac hortulanis innotescere; istas E. ordine alphabetico persequemur:

RADIX *Althææ* oblonga, ad albedinem rasa & incisa radix est, sapore mucilaginoso.

- - - *Angelicæ* fusca, acris & subamara radix est, odore fragrans, in Alsatia, Brisgovia ac Lotharingia luxurians. Recentem absinthium à carie tutam præstat, vid. Schurzius in Mater. Mus. pag. 71.

- - - *Apii* pollicis crassitiem habens, superius capite, inferius fibris parvis numerosis exornata. Helvetiorum barbam refert. Plerumque in tenues lamellas incisa in officinis asservatur. Saporis est subacris.

RADIX *Aronis* alba rotundaque radix est, dimidiam hermodactylorum habens magnitudinem, saporemque vehementer acrem: quam in scatulis oportet asservari.

- - - *Asari* parva, fibrosa & implicata est, sapore nauscabundo & acri, odoris fragrantis, nardini.

- - - *Asparagi* longa albaque ac fibrosa radix est, ex uno capite progerminans, saporis subdulcis & viscosi. In fasciculos collecta, loco sicco, in superioribus ædium partibus, ubi transitus aëris liber est, exponitur. Istius quidem Germania quoque ferax est, maximam tamen partem ex Hispania Galliaque venit.

- - - *Asphodeli* ex flavis corticibus vel frustis cepæ cognominis constat, saporeque est mucilaginoso.

- - - *Barbæ caprinæ* crassa est, foris nigricans, intus rubra, numerosis fibris cincta, odore fragrans.

- - - *Bardanæ* oblonga crassaque radix est, extrinsecus nigra, intrinsecus albida, saporis subdulcis juxta ac subacris, odoris non adeo notabilis.

- - - *Bistortæ* oblonga est, pollicem crassa, foris nigricans s. ex fusco nigra, intus pallide rubra, saporis adstringentis.

- - - *Borraginis* longa, superius recta, inferius fibrosa radix est, extrinsecus fusca, intus alba, sapore subdulci.

- - - *Brusci* perexigua tenax radix est, integris fasciculis, foris intusque ex albo cinerea, quam in superioribus domuum partibus oportet asservari.

- - - *Bryoniæ* permagna crassaque, intrinsecus forisque albicans radix est, multis circulis exornata, saporis acriter amari, odoris nauseabundi. In frusta lamellasque incisa asservatur.

- - - *Buglossæ* cum radice borraginis cùm externa facie, tum viribus convenit, quanquam paulo crassiores habeat fibras.

- - - *Caryophyllatæ* valde fragrans est, superius capite, è quo multæ fibræ prodeunt, instructa; saporem habet subacrem, atque caryophyllos aromaticos, unde nomen accepit, redolet.

- - - *Cervicariæ* longa, alba nodosaque radix est, paucis fibris prædita, sapore grata & dulcis.

- - - *Chelidonii* ex flavo fusca, superius crassa, inferius tenuis & amara est.

- - - *Cichorii* crassa, longaque ac numerosis surculis circumdata radix est, foris fusca, intus alba, subacri & adstringente sapore prædita.

RADIX *Conſolidæ* majoris longa digitumque craſſa ſurculoſa radix eſt, extrinſecus nigra, intus alba, ſaporis ſubdulcis & viſcidi.

- - - *Cucumeris Aſinini* alba & acris radix eſt, quæ ob latitudinem in lamellas inciſa exſiccatur, atque ita Materialiſtis offertur vendenda. Libentius calidis in regionibus creſcit, præſertim in Italia; nihilo vero minus etiam in Germania colitur.

- - - *Cynogloſſæ* longa radix eſt, digiti habens craſſitiem ſaporemque adſtringentem.

- - - *Dictamni albi* ex corticibus radicum conſtat in officinis, canaliculoſis prorſusque albis, ſaporis ſubamari.

- - - *Ebuli* longa radix eſt, ſaporis amari, ſubacris & nauſeoſi.

- - - *Enulæ* non ſpernendæ craſſitiei radix eſt, fuſcaque & fragrans, ſubamara & acris. In lamellas inciſa exſiccatur & de funiculo ſuſpenditur. In locis udoſis ac pratis libentius creſcit, vereque aromatica radix eſt, adeo, ut ſint, qui ſalem volatilem, camphoræ haud diſſimilem, exinde deſtillent.

- - - *Eryngii* ex flavo fuſca eſt, ſaporis ſubacris ac primum amari, poſtea dulcis.

- - - *Eſulæ* duplex eſt, minor & major, quarum hæc pollicem craſſa, acris ac nauſeoſi eſt ſaporis: illa minor licet, vires tamen habet eaſdem. In Thuringia effodiuntur, exſciſſoque interiore nucleo, quod remanet, ſiccatur & divenditur.

- - - *Farfaræ* parva tenuisque radix eſt, acri viſcidoque ſapore prædita.

- - - *Filicis* ex nigro fuſca ſolidaque radix, craſſitie mediocris, ſaporem habens adſtringentem, & quando recens eſt, viſcidum.

- - - *Filipendulæ* nodoſa radix eſt, foris fuſca, intus ex rubro flavens, ſaporis adſtringentis. Tubera de longis tenuibusque fibris pendent, unde Latini id ei indiderunt nominis.

- - - *Fœniculi* longa nec adeo craſſa alba radix eſt, odorem dulcem ſaporemque viſcoſum & ſubaromaticum exerens.

- - - *Gentianæ* longa craſſaque & glabra eſt, extrinſecus lucide fuſca, intrinſecus flava, ſaporis vehementer amari.

- - - -- *albæ* peucedanum Italicum eſt, prorſus inuſitatum.

- - - *Graminis* longa tenuisque eſt, geniculata, ſaporis ſubacris.

- - - *Hyoſcyami* craſſa, foris intusque flaveſcens radix eſt, ſapore valde amaro & acri prædita.

RADIX *Hirundinariæ* parva, numeroſis albis fibris cincta tuberoſa radix eſt, ſubdulcis & ſubacris ſaporis, odoris fragrantis.

- - - *Imperatoriæ* non ſpernendæ craſſitiei & aſpera radix eſt, foris obſcure fuſca, intus alba, ſaporis acris & valde aromatici, odoris fragrantis. Plerumque ex Helvetia, præſertim Valeſia, in faſciculis venit, teſte Schurzio in Mater Muſ. pag. 73.

- - - *Lapathi* acuti recta & fuſca radix eſt, ſaporis adſtringentis.

- - - *Leviſtici* longa radix eſt, pollicis craſſitie, in craſſas fibras diviſa, foris fuſca, intus pallida, ſapore acri & aromatico, odore fragrante: cariei facile obnoxia.

- - - *Liliorum alborum* ex ſquamoſis cepis conſtat, ſaporem habentibus mucilaginoſum. Ubique in hortis colitur.

- - - *Malvæ* longa, albaque & viſcoſa eſt.

- - - *Morſus Diaboli* fibroſa radix eſt, ſuperius craſſiuſculo capite ſ. tubere prædita, infra retuſo apparente, haud ſecus ac ſi quid demorſum ſit, quæ denominationis ratio eſt.

- - - *Nymphææ* craſſa ſpongioſaque radix eſt, ſapore adſtringente acerboque prædita.

- - - *Ononidis* longa ramoſaque ac lignoſa eſt, principio ſubamara, deinde vero ſubdulcis.

- - - *Petaſitis* valde reſinoſa radix eſt, quæ propterea ſaporem aromaticum & ſubamarum habet, odorem etiam fragrantem. Juxta rivos litoraque felicius creſcit.

- - - *Pentaphylli* longè protenta radix, extrinſecus cinnamomi referens rubedinem, intus pallida, in fruſta inciſa ſtellata apparet. Plerumque vero nucleus eximitur, ſolusque cortex craſſus, qui in canales coit, in officinis reperitur, ſapore primum adſtringente, poſtmodum aliquantum penetrante conſpicuus.

- - - *Peucedani* longa craſſaque eſt radix, intus forisque alba, odoris reſinoſi, ſaporis acris, ſubamari & viſcoſi.

- - - *Phu Pontici* fibroſa, ſuperius capitata radix eſt, foris lucide fuſca, intus pallida, ſaporis aromatici & ſubacris odoris fragrantis. A catis defendenda eſt, quos ſcimus ſuper iſtam ſe volvere.

- - - *Pimpinellæ* longa eſt, calami ſcriptorii habens craſſitiem, ſaporemque acrem.

- - - *Pæoniæ* mediocriter craſſa manumque longa radix eſt, extrinſecus fuſca, quæ raſa foris intusque alba apparet, ſaporem ſubdulcem habet, ſed ſimul ſubacrem, modiceque adſtringentem.

RADIX

RADIX *Polypodii* aspera & longa est, crassitie auricularis digiti, saporis valde dulcis, & tamen subacris. Fusca post exsiccationem: infracta intus flava, foris non nigra apparens, habetur bona.

- - - *Rhodiæ* tuberosa friabilis radix est, extrinsecus fusca, intus alba, rosas, unde nomen habet, redolens, ad modum ligni rhodini, quocum tamen non confundenda.

- - - *Satyrii* ex oblonge rotundis tuberibus constat, sapore subdulcibus, sudorem redolentibus.

- - - *Saxifragiæ* longa radix est, crassitie auricularis, saporis acris.

- - - *Scabiosæ* morsui diaboli externa facie similis apparet, nisi quod magis fusca sit.

- - - *Scorzoneræ* digitalis crassitiei radix est, exteriore cortice ex rubro albicans, intus prorsus alba apparens, sapore dulci pollent. Circa Jenam crescit.

RADIX *Scrophulariæ* crassa, inæqualis & verrucosa radix est, extrinsecus ex opaco fusca, intus pallida, sapore acri, amaro & subadstringente.

- - - *Sigilli Salomonis* non spernendæ crassitiei & longa radix est, foris intusque albicans, saporis subdulcis & subacidiusculi.

- - - *Tormentillæ* brevis ac tuberosa radix extrinsecus ex opaco fusca, intrinsecus subrubra est, sapore adstringente.

- - - *Victorialis* duplex est, rotunda & longa. Binæ è Tyrolensibus & Salisburgensibus montibus veniunt, a Circuitoribus in superstititiones non unas trahendæ: à Medicis autem perraro usurpantur. Viribus cum allio conveniunt.

- - - *Urticæ* valde longa & geniculata radix est, stramen referens, sapore subacri prædita.

LIBRI SECUNDI
SECTIO III.
DE
PLANTIS FLORIBUSQUE EXOTICIS.

CAPUT I.
DE
FOLIIS ACMELLÆ.

§. 1.

FOLIA ACMELLÆ tenera & crenata folia sunt, magnitudine figurâque urticæ mortuæ non multum dissimilia, paucis abhinc annis, scilicet 1690. ab Indicâ Mercatorum Societate primùm ex India Orientali in Bataviam transportari cœpta, in Germaniâ non adeò nota; quanquam dubitandum haud sit, quin propter celebres, quibus pollent, virtutes, apud nos quoque in usum veniant. Saporem paulò subtilem & calefacientem habent, nec tamen acrem.

§. 2.

Acmella planta potissimùm in Ceylan Insula crescit, & à Botanicis Chrysanthemum bidens, s. Bidens Zeylanicum vocatur. Ex albâ fibrosaque radice caulem propè quadrangularem progenerat, pedis fortè altitudine, multosque ramusculos, oblongis, acuminatisque & crenatis foliis stipatos, ut ex utraque figurâ apparet, quarum unam *Dn. D. Spenerus* in *Epistola de muribus marinis* typis vulgata & *Amstelodamô* Anno 1700. ad me transmissa mecum communicavit, quippe qui primus fuit, qui de ejusmodi foliis publicè scriberet: cujus figura licet ab aliis arrosa fuerit correctaque, facile tamen venit excusanda, quoniam principio non quæcunque rerum exoticarum minutissima experiri integrum est, nosque aliorum relationibus sæpe oportet esse contentos. Altera figura haud diu post, istô ipsô annô, ab juniore *Dn. Breynio*, (quippe quam à *D. Ruyschiô* Amstelodami acceperat,) in peculiari Lugduni habita *Disputatione* adumbrata, & à Dn. *Lipsiensibus Actis Eruditorum Anno 1701. Mens. Jan. pag. 31.* inserta est, in qua figuræ minores sub Lit. A. solum flosculum, Lit. B. annexa squamulam & Lit. C. semen repræsentant.

§. 3.

Quoad ejus fieri potest, recentia minusque inveterata conquirantur folia, quod istorum vires maximam partem in subtilibus volatilibusque particulis constant, quibus urinam, etiam valde suppressam, potenter cient, atque adeò iis, qui longo annorum spatio calculô renum similibusque morbis fuerunt affecti, multum ferunt opis,

opis, siquidem à præcipuis Insulæ Ceilon hominibus pro peculiari remedio adversus renum atque vesicæ calculum, suppressionem urinæ similesque affectus, habentur: quam etiam ob causam sanguinem promovere menstruum perhibentur.

§. 4.

Quæ acmellæ folia ut figura vulgari theæ haud multum dissimilia sunt, atque similiter in pyxidibus ex bractea confectis asservantur: ita ratione virium usùsque medicinali theæ, ab aliquibus *Thee-Boeye* dictæ, valde prope accedunt, quippe ab Indis simili modo aquæ calidæ infundi solita, quod deinde infusum, extractis viribus, calidè usurpant.

§. 5.

Præterea ex istis foliis spiritus quidam destillatur, si quando liquor Arack affunditur, iterum abstrahendus. Hunc verò spiritum Indi vel ex oryza, secundum *Pometum* in *Appendice Mater. Mus.* vel secundum relationem aliorum, ex saccharo & vino palmarum destillant. Meo autem judicio vel spiritus vini, vel alius quidam accommodatus spiritus foliis posset affundi, qui ad istorum proliciendum spiritum valeat, quippe quem rectè præparatum ad XII. vel XV. guttas sumtum, fortiter promovere urinam supra memoratus *D. Spenerus* suo exemplo comprobat.

§. 6.

Id tamen demus operæ, ut ne majores fabulisque similiores istis virtutes adscribamus. Folia cum silice mansa hunc prorsus emollire friabilemque reddere quorundam somnium est. Prædictus siquidem *Dn. Breynius* ingenuè confitetur, se hujus rei experimentum factum sua in opinione fuisse deceptum. Cæterum rariorum quarundam curationum mentionem facit, à clarissimo *Dn. D. Dekkero* in nephritide, suppressione urinæ & similibus observatarum, sub cujus præsidio memoratam per-elegantem *Disputationem de Radice Ginsem*, & *Chrysanthemo Bidente Zeylanico*, Acmella dicto, habuit, quæ hac de re agit pluribus.

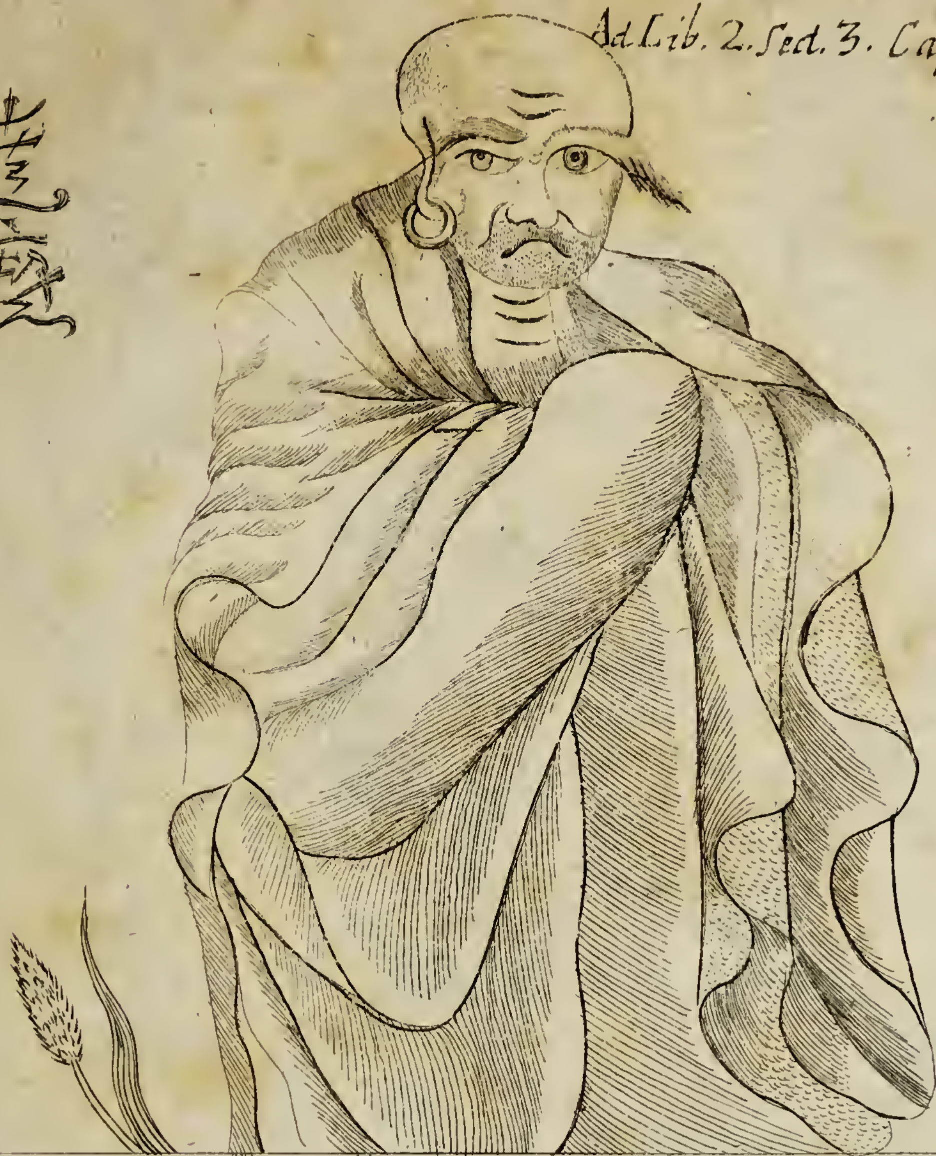
CAPUT II.
DE
THEA VULGARI ET CÆSAREA.

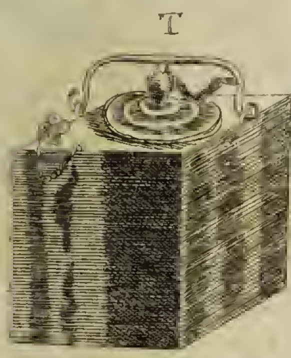
§. I.

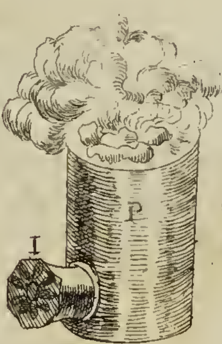
THeæ folia usque eò hodie nota sunt, ut fusius ista describere fere supervacaneum videatur. Quò verò & isti debitum jus præstemus, sciendum, Theam, ut Europæis obtingit, ex nigris seu obscurè viridibus convolutis foliolis constare, saporis subamari, aromatici & leviter adstringentis, fragrantisque ac recens fœnum imitantis odoris. Ex India Orientali in magnis metallicis capsulis & vasis (quæ ex calino, certo aliquo metallo, bonitate stanno viliori, plumbo verò multum præferendo, componuntur, atque, ne vis ulla avolet, circumcirca Indica papyro muniuntur) póndere centenario, vel integro, vel dimidio, aut parte saltem quarta istius, ab Societate Mercatorum in Bataviam Angliamque transportatur, apud nos vero in pyxidibus è lamina confectis pondere semilibræ aut quartæ libræ partis divenditur.

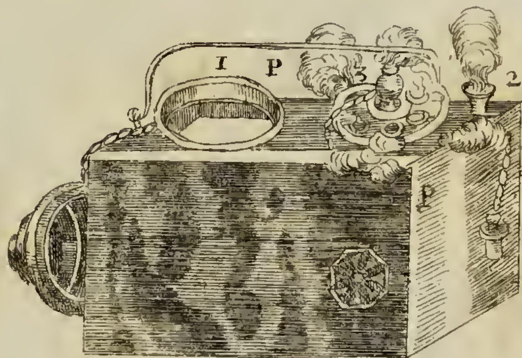
§. 2.

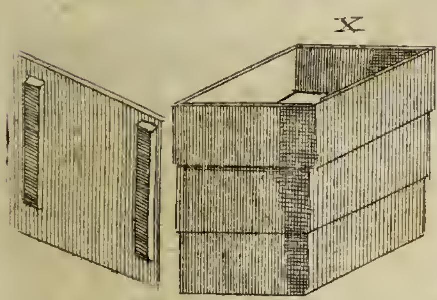
Vix innotuerant folia, & cupido incessit naturæ curiosorum Botanicorumque animos investigandæ originis. Qui primum de ista commentati sunt, utpote *Bontius*, *Varenius*, *Olearius*, *Mandelslo*, aliique, plantam esse existimabant. Enimverò, quum quidam PP. Jesuitæ *Trigautius*, *Rhodius*, *Martini* &c. tanquam Missionarii in Chinam Japoniamque venirent, non plantam, sed parvam arbusculam s. fruticem esse observarunt, id quod foliorum quoque tenacitas poterat indicare. In quo tamen Doctores non conquiescebant, sed inquirebant ulterius, num ejusmodi frutex etiam in Europa & fortasse Germaniâ ipsa reperiatur, ut theam, tum temporis nimis adhuc caram, ex India sibi afferri non necesse haberent. Quamobrem clarissimus Daniæ Medicus, *D. Simon Paulli*, eam in cogitationem venit, ut existimaret ejusmodi arbusculam nihil esse aliud, quam chamæleagnum, Germanis *Post* dictum: quam sententiam in peculiari *Tractatu, de Abusu Tabaci & Herb. Thée*, fusius deductam, Facultati Medicæ Parisiensi transmisit dijudicandam. Cui haud multo post per filium suum *Dn. Joannem Joachimum Paulli*, tum in Indiam Orientalem proficiscentem, in naturam veramque rationem inquirenti, *Dn. Lic. Cleyerus*, Proto-Medicus in Neo-Batavia, Vir in referendo verè ingenuus amicusque noster integer, rogatus respondit, aliquam quidem inter Theæ & Chamæleagni folia, ratione externæ figuræ, esse similitudinem, nimis tamen magnum inter utraque intercedere discrimen, ut ex præposita in *Mus. Germanicô* figura (quam laudatus *Dn. Cleyerus* in Japan de virente frutice desumi curavit, quamve etiam *Acta Med. Hafniensia Vol. IV. pag.* 2. exhibent) videre licet, simul etiam referens, qua ratione is colatur, theæque folia colligantur. Qui in China Japoniaque habitant, factæ in terra foveæ 40. vel 50. semina seu baccas imponunt, foveamque terra obrutam tegunt stramine. Ex istis 6. 8. 10. vel 14. frutices progerminant, quos una omnes sinunt crescere,

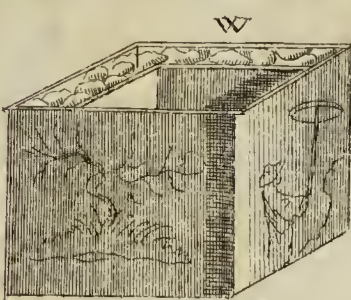

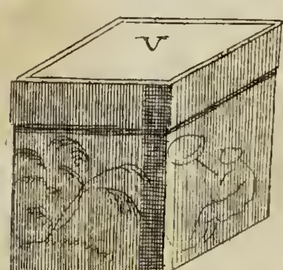

T

P
I

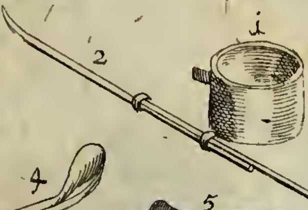

I
P
2
P

X

W

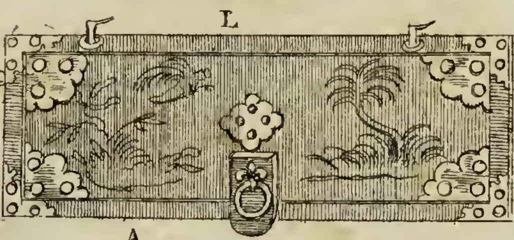

V

3

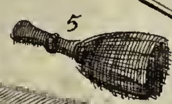

2

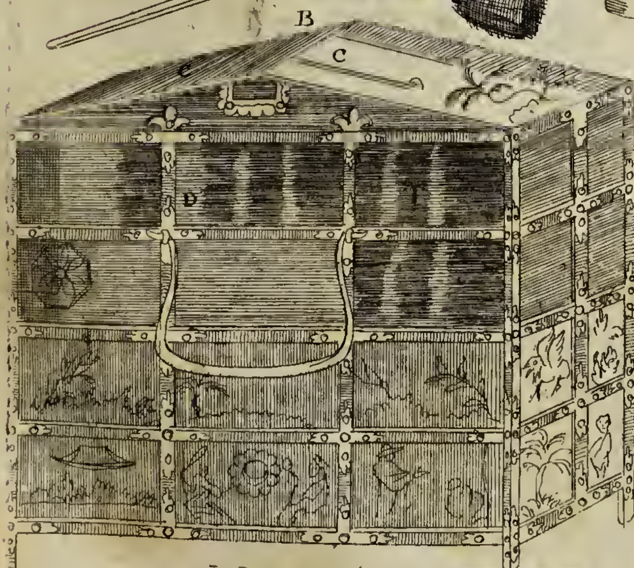

1

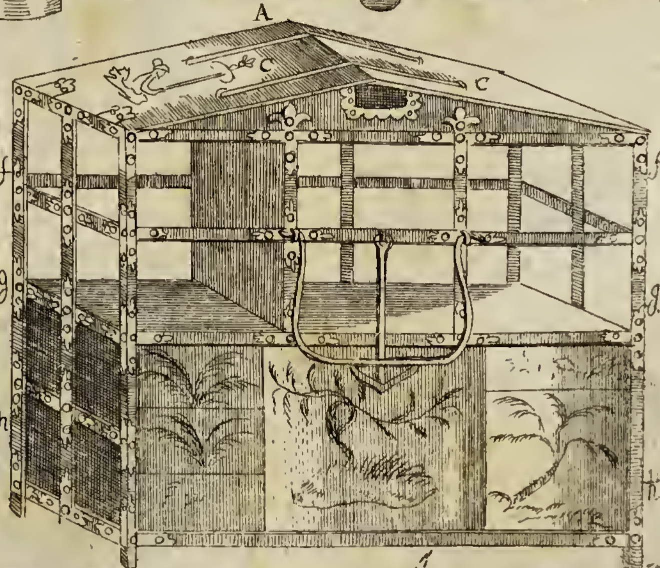

6

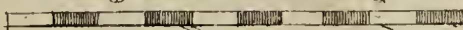

L

4

5

B
C
C
D
f
h

A
C
C
f
g
h

Thea Iaponensis

No. 2.

No. 1.

Fig. II.

CACAO.

crescere, quod sibi vicini esse amant. Quos triennium crescere ac quiescere permittunt, priusquam Thée folia decerpant, quo tempore elapso, mense Aprili recens progerminantia folia, à veteribus non deciduis factis, propterea que flaventibus, facile distinguenda, cœlo sereno colligunt, è quibus tenuia angustaque, ante tres saltem aut quatuor dies emissa, æstimantur optima; quanquam & lata pingui in solo, isto temporis spatio, possint crescere.

§. 3.

Valdè verò memorabile est, Theæ recenti narcoticam, stupefaciendi, inebrandique inesse virtutem, à nullo Scriptorum, quantum recordor, observatam. Interea quidam paucis ante annis ex India Orientali redux factus, istarumque rerum expertissimus vir, *Dn. D. Kæmpfferus*, Westphalus; (qui longo tempore apud *Dn. Cleyerum* in India commoratus fuit, istiusque nomine ante sedecim annos epistolam aliquam in duplo, cum rebus quibusdam curiosis, ad me transcripsit, quæ tamen naufragio intercidit) istius rei coram me certiorem fecit, ex ipsaque partim præparatione, quæ tostione peragitur, partim virtute, qua ad modum cæterorum opiatorum, parva dosi sumtorum, somnum impedit, facile colligi potest & affirmari. Quâ virtute quo liberentur recentia folia, atque ad usum quotidianum præparentur, indita capaciori ferreo vel cupreo cacabo folia manu super igne volvunt & agitant, donec succus paulum effluat. Deinde alia super scamno volutando in globulos redigunt, similiter, ut priora, aliquoties torrenda & volvenda: pro minori enim vel majori præparatione viliora sunt ac cariora; id quod supra laudatus *Dn. D. Kæmpfferus* non solum præsens mihi retulit, sed *Dn. Cleyerus* quoque in *Epistola ad D. Simonem Paulli* exarata, *Actisque Hafniensibus l. c.* inserta, commemorat.

§. 4.

Aliás variæ Theæ species sunt, foliorum tum magnitudine, tum colore distinguendæ. Optima eleganter viridis est, grati & saporis & odoris, qualis plerumque Japonensis esse solet, non rarior solum ac melior, sed carior quoque. Ea fortasse est, quam apud nos Theam Cæsaream, vulgò *Käyser-Thee* vocant: quo tamen nomine in India saltem florem, quo Cæsar plerumque utitur, indigitant, teste *Georgio Meistero*, in *Indiæ Orientalis Viridario pag.* 176. Ipsum quoque infusum Theæ differentiam ostendit, dum recens bonaque thea viridiusculum, vilior vero flaventem colorem relinquit: quanquam pro diverso tempore nunc plus minusque extrahat. *Pometus* porrò nec

THEÆ FLORES

putat prætereundos, floribus quam foliis similiores, qui coloris ex nigro fusci à Batavis auro dicuntur æquiparari, vid. Gallicum ejus *Mater. Musf. pag.* 144. Ipsius Catiena, ponderis genere in India, 100. Imperialibus dicitur venire, teste *Georgio Meistero*. Quibus haud absimilis est *Thée Boye*, vulgò *Thée de Bu*, quam balsamo quodam imprægnari Frater *DN. D. Hoffmanni*, Advocati Cameræ Imperialis Wetzflariensis, ex India per literas asseruit: unde & sapore & colore à foliis Theæ nativis multùm differre videtur.

§. 5.

Quùm verò Theæ folia adeò pretiosa sint, hodieque libra rarò minus quinque Imperialibus haberi queat: plurimi Medicorum existimarunt alias apud nos istius in locum surrogari posse plantas, à quibus eundem expectare habeamus effectum. Hinc est, quamobrem quidam Betonicam, Theam similitudine ferè referentem: alii Veronicam, à *Francô* atque *Pechlino* propterea Veronicam Theizantem in *peculiaribus libellis* vocatam: Roremmarinum alii, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 673. tandem alii Salviam istius loco commendent, quippe cujus infusum ultimo in bello Officiales non solum cum fructu biberunt, sed istam quoque Indi Thea commutant, Societati Mercatorum Indicæ pro libra una salviæ libras duas, imo plures, Theæ concedentes. Quæ fortasse causa est, quamobrem Thea apud nos vilior, quam ipsa in India, haberi queat. Quod si verò prorsus carere Thea nolimus, ductu clarissimi *Olai Borrichii* alias insuper, morboque accommodatas, eidem addere plantas, Theamque appropriatam conficere licitum erit, qualis in Ejus *Tract. de Usu Plantarum* reperitur.

§. 6.

Utriusque, simplicis & permistæ Theæ, usus est, ut drachmam unam, aut duas vel quantum placet, in aqua fervida extrahi sinamus, donec viridiusculum colorem acquirat, quam in scutellas porcellinas effusam sorbillando hauriunt. Ahena aliaque bibendæ theæ aptata vasa non in India solum, sed Germanis quoque, in domibus parandi potus Coffe gratia exstructis, in *Tr.* supra citato *de abusu Tab. & herb. Thée D. Simonis Paulli* figuris eleganter apparent delineata. Ad conciliandam dulcedinem sacchari Canariensis pulverati additur quantum placet: pro quo Indi anisum stellatum addunt, cujus in locum nostris in regionibus anisum vulgare vel liquiritiam licet surrogare.

§. 7.

Vires ejus qualitatesque tribus in partibus valde nervosè describit *Atlantis Sinici* auctor *P. Martinus Martini, pag.* 106. scribens: Theam 1. caput alleviare, 2. stomachum confortare, 3. renes à sabulo calculoque liberare. Reliquas istius virtutes Amicus quidam sequentibus rhythmis Germanicis complexus est, quos in gratiam Extraneorum totidem syllabis reddemus Latinè:

I.

Wilt du der Geſundheit pflegen
Und von Kranckheit mancher Art,
Biß ins Alter ſeyn vervvahrt,
Laß dir diß ſeyn angelegen:
Recipe
Edlen Thee,
Der verſchafft durch ſeine Tugend,
Daß vvir vverden vvie die Jugend.

2.

Wo der Magen iſt geſchvvächet,
Wo dein Blut entzündet iſt,
Und du kranck im Haupte biſt,
Wann du auch zu viel gezechet,
Recipe
Edlen Thee,
Der befreyet Haupt und Magen
Gar geſchvvind von allen Plagen.

3.

Haſtu noth von vielen Winden,
Iſt der Darm ſo voll gepfropfft,
Die Paſſage iſt verſtopfft,
Daß der Außgang nicht zu finden,
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird beſſer als clyſtieren
Auff den rechten Weg es führen.

4.

Will dich Gicht und Scharbock quälen,
Greifft das Zipperlein dich an,
Das kein Artzt dir helffen kan,
Dieſes Mittel vvird nicht fehlen:
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird deinen lahmen Füſſen
Ihre Schmertzen bald verſüſſen.

5.

Flecken, Finnen, Eyterbeulen,
Kupffer-Naſen, und Geſicht
Da der Wein mit Macht ausbricht,
Wilſtu aus dem Grunde heylen,
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird von Geſicht und Naſen
Solchen Unflat bald vvegblaſen.

6.

Macht die Colic dir viel Schmertzen,
Zeucht der Krampff die Sennen an,
Das dir niemand rathen kan,
Und betrübet dich von Hertzen,
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird alles bald curiren,
Und das Hertz zur Freude führen.

7.

Iſt der Vater dir geſtorben,
Wolte gerne ſeine Pflicht
Legen ab und kan doch nicht,
Und die Mutter auch verdorben,
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird ihn zu Liebes-Wercken
Kräfftig auch die Mutter ſtärcken.

8. *Hat*

I.

Sanitati ſi conſultum,
Et à morbis variis
Tutus ſenex eſſe vis,
Tibi ſemper eſto dictum:
Recipe
Potum Thée,
Qui per nobilem virtutem
Tibi reddet juventutem.

2.

Stomacho debilitato,
Fermentante ſanguine
Dolenteque capite,
Damno crapulis parato,
Recipe
Potum Thée,
Caput, ſtomachum curari
Senties mox liberari.

3.

Flatus quoque ſi affligit,
Tranſitus ſi priſtinus
Eſt infarctus, craſtinus
Obicem ſi dies figit,
Recipe
Potum Thée
Melius clyſtere dabit
Viam, exitum parabit.

4.

Si te afficit ſcorbutus,
Et arthritis deſpicit
Artem, opem rejicit,
Ab hac uno ſis adjutus:
Recipe
Potum Thée,
Hic dolore te levabit,
Pedibus & greſſum dabit.

5.

Puſtularum tu fœtorem,
Fœdam varis faciem,
Vini & progeniem
Pellere ſi vis colorem,
Recipe
Potum Thée,
Maculis deletis, vultum
Faciet nitore cultum.

6.

Dolor ſi quis colon tangit,
Partes trahit nerveas,
Nec quicquam ſolatur eas,
Id quod mentem valde angit,
Recipe
Potum Thée,
Hic dolore te levabit,
Gaudiumque cordi dabit.

7.

Si amoris conjugalis
Deficit jucunditas,
Uterique bonitas
Non eſt major, ſed æqualis,
Recipe
Potum Thée
Ad amandum inflammabit,
Uterumque confortabit.

8. Nul-

8.

Hat der Ehstand dir versaget
Einen Erben anzusehn,
Und thust traurig einhergehn,
Ey nur nicht zu bald verzaget,
Recipe
Edlen Thee,
Der vvird in die Nieren lauffen,
Daß du bald vvirst lassen tauffen.

9.

Summa, alles vvas da kräncket,
Unser Leib und Glieder all,
Deren beyden ohne Zahl,
Und vvas nur zur Kranckheit lencket,
Nimmt ohn Weh
Weg der Thee;
Drüm so preise seine Kräffte
Höher als die Lebens-Säffte.

10.

Diß nur hab ich vvahrgenommen,
Daß, vver Noth an Würmen spürt,
Und davon vvill seyn curirt,
Nicht mus an diß Mittel kommen,
Weil ich seh,
Daß der Thee
Mehrt die Würme fast mit Hauffen
Denen die ihn tæglich sauffen.

8.

Nullus si succedit hæres,
Sterile conjugium
Demit omne gaudium,
Nolim ideò desperes,
Recipe
Potum Thee,
Renes tibi stimulabit,
Et hæredem brevî dabit.

9.

Omne quicquid corpus angit,
Quicquid artus cruciat,
Quo id caro sentiat,
Theæ potus tollit, tangit
Sine fraude
Summa laude.
Ergò comparate notum
Succis vitæ Theæ potum.

10.

Sibi sentient nocere,
Qui vermiculosi sunt
Et curari cupiunt,
Thea sese abstinere
Est consultum,
Quia multum,
Vermes apta adaugere
Per creberrimum sorbere.

Plura habet Experientiss. *Dn. D. Kæmpferus*, in *Amænit. Exot. Fasciculo III.* cujus sequens est

THEÆ JAPONENSIS HISTORIA.

§. 8.

THeæ historiam daturus fortasse actum agere videar, cùm Clarissimus *Dn. D. ten Rhyn* (meus in Japonicâ statione quondam antecessor & amicus honoratissimus) prolixam & satis accuratam publicaverit, per *Cl. Breynium*, in appendice *Centuriæ exoticarum.* Verum, cùm eidem attentissimo Viro breviorem in regno moram & strictiorem quodammodò vitam agere contigerit, destitutus occasione quædam omisit scitu digna & ad historiæ integritatem spectantia, quæ hîc addere, adeoque brevem totius historiæ repetitionem instituere, operæ duxi pretium:

TSJA,

Thea, frutex foliô Cerasi, flore rosæ sylvestris, fructu unicocco, bicocco & utplurimùm tricocco.

THEA ultra Orgyjæ altitudinem tardô incremento fruticans, *radicem* habet inconditè brachiatam, lignosam, superficie nigricante: *Caudicem* ab imo ramosum, brachiis surculisque plurimis, inordinatè extensis. *Cortice* tegitur infirmo, exsucco, tenui, coloris badii, in caudice canescentis, in cymis tantulum herbei. *Lignum* ei duriusculum & fibratum est, *medulla* exigua, firmiter adnata. *Folia* pediculis carnosis brevissimis nixa, surculos perenni, nisi decerpas, vigore inordinatè occupant singula, foliis Cerasi hortensis fructu acido, substantiâ, figurâ, colore & magnitudine, paria: utut recens nata, qualia pro interno usu carpuntur, magis fortasse folia Evonymi vulg. gran. rub. excepto colore, referant. *Flores* autumno singuli geminive ex foliorum axillis prodeunt, Rosæ sylvestris facie, in diametrum pollicarem & ampliùs (vix integrè) expansi, remisse fragrantes, albi, hexapetali, petalis rotundis, concavis. Pediculis insistunt semiuncialibus, ex tenui principio crassioribus, qui in squamas incerto numero (quinas & senas utplurimùm) parvulas, orbiculatas, caliculi vicem præstantes, desinunt. *Fructus* florem numerosus excipit, monococcus, bicoccus, & utplurimùm, ad instar seminis Ricini, tricoccus, concretus ex tribus globosis capitulis, pruni sylvestris magnitudine, ad centrum communis pediculi coëuntibus, & pulvinatâ depressione (quâ diffringi possunt) distinctis. Constat idem ex pericarpio & nuculâ, singulis capitulis strictè inclusâ. *Pericarpium* herbei coloris est, per maturitatem nigricans, superficie opacâ, substantiâ pingui membranaceâ & quodammodo lignosâ, summa facie per siccitatem (post annuam in plantâ moram) dehiscente, ut per singulas fissuras promineat nucula. *Nucula* ferè globosa est, tantùm aliquâ sui parte, ex accubitu, compressa; *corticulâ* tegitur tenui, duriusculâ, micante, spadiceâ & Castaneæ nucis simillimâ, quâ detractâ *nucleus* prodit, externâ superficie rufens, substantiam obtinens nucis avella-

avellanæ solidam & oleosam, sapore primùm vapido & subdulci, mox seminis *Cheiri* instar amaro & valde tetrico; sed qui salivam acriter provocat, & ad fauces dilapsus nauseoso sensu, citò tamen disparente, gustantium guttura offendit.

§. 9.

Thea, Japonibus *Tsjaa*, Sinensibus *Thèh* dicta, charactere proprio & ab Academiis probato receptoque (quales rerum definitiones insinuant) nondum donata est. Variis interim insignitur suppositritiis: aliis, qui saltem vocis Theæ sonum exprimunt, aliis, qui plantæ virtutes & descriptionem. Ex posteriori censu ille est, qui palpebras delineat, incluti inter gentiles Sancti alicujus, cui *Darma* nomen est. Notionis lepida est & haud insuper habenda ratio, ex eo, quod chronologiam primi Theæ usûs ostendat, quam, si cum veniâ lectoris licet, brevi digressione adnotabimus. *Darma*, Indorum Regis *Kosjuvvo* filius natu tertius, sanctus, religiosus & religiosorum Papa fuit, à *Sjaka*, Indo pariter nigritâ, Orientalis Gentilismi auctore, ante Christum annis 1028. nato, vigesimus octavus in religionis præsidio successor. Hic in Sinam, anno post Christum natum 519., appulsus, omnem impendit curam, ut Dei notitiâ & vera (quod dicebat) religione, quæ ad beatitudinem duceret, populares imbueret. At doctrinâ non modò, sed exemplò etiam profuturus, sub dio exigendo vitam, affligendo corpus, & affectus variè domando, satagebat sibi Divinam conciliare gratiam; foliorum victitabat esu, &, quod caput sanctitatis est, in perpetuo *satori*, i.e. contemplatione summi Numinis, noctes ducebat pervigil & insomnis: Hoc palmarium arbitratus pœnitentis vitæ & perfectionis humanæ metrum, si corpori otium & requiem negans Deo indesinenter vacaret. Accidit post vigilias plurium annorum, ut insolatione & longa inedia fatigatus somno corriperetur. Violati voti, cùm expergisceret, ductus pœnitentia, & ne idem inposterum accideret cauturus, utriusque oculi palpebras, velut criminis instrumenta, resecat, ac in terram iratus projicit. Postridie in locum supplicii reversus, videt ex singulis palpebris admiranda transformatione natam arbusculam, *Theam* videlicet: quam stirpem antea Orbis vel non habebat, vel rectè ejus virtutem ignoraverat. Hujus ille foliolis vescens (an crudis, nescio, an aquâ præparatis) miram sentit lætitiam animi & vigorem vacandi Divinis contemplationibus. Quam igitur virtutem in Theæ foliis absconditam & vescendi modum cùm discipulorum multitudini commendasset, facilè increbuit & in vulgus receptum est nobilissimæ stirpis usus nunquam satis dilaudandus. Planta interim, dum charactere propriò careret, notari *Darmæ* palpebris consvevit. Placet inspiciendam hîc apponere incluti Viri imaginem, qualis inter gentiles magna veneratione colitur, arundine pedibus suppositâ, quâ mare & flumina superasse traditur. Hæc de nomine.

§. 10.

Plantæ descriptionem dedi breviorem, quò ejus ideam Lector facilius conciperet. Addam nunc quæ ad pleniorem historiam desiderari videntur: *Caudex* ab imô sæpe magis ramosus apparet, quàm revera est. Nam cum uni scrobi plura committantur semina, plures sæpe frutices eodem loco succrescunt, quos ignari unam reputant arbusculam. Addo quod annosi frutices, ad imum stipitem, quod solet, abscissi, plurimis surculis ramosi ac densiores resurgant, velut unius radicis proles. Primi ex semine surculi annotini, tùm qui præcisa stirpe progerminant (qualem in Tab. sub *num. 2.* exhibeo) rariores semper, ac posterioribus multò pinguiores ac liberalius extensi sunt. Ramosi fiunt successu temporis. *Cortex* firmus & arctè adnatus est. Cuticula ei tenuis, per siccitatem aliquando abscedens; liber viridans, odore foliorum Coryli, sed graviusculo ingrato, sapore aliquantum nauseoso, amaro, sylvestri & adstringente. Lignum est durum, fibris crassis donatum, nonnihil ex herbeô candicans, odoris, dum viret, ingrati. *Surculi* densi sunt, nullo ordine consiti, tenues, breves, inæquales, nullis incrementi annulis signati: foliis singulis densè ac inordinatè stipati, ex quorum axillis gemma parva angusta prominet. *Pediculo* pingui, perbrevi, herbaceo (cujus dorsum teres, antica facies compressa & quodammodo carinata est) insistit *Folium* ex membranaceo carnosum, longitudine maximâ geminæ unciæ, latitudine pollicari vel minori, figuram obtinens ex angustiori principio languidè arcuatam, mucrone obtuso, sæpe etiam ovatam, in longitudinem repandam & inordinatè undulatam, medio depresso, ambitu aliquantillum reflexo; facies utraque lævis est, & ex depressis nervulis lacunosa, saturô & ingratô virore micans, in dorso magis dilutô; ora denticulis nonnihil repandis, duriusculis, obtusis densè & inæqualiter est crenata. Nervus medius per anticam faciem ingenti lacunâ deprimitur, in dorso insigniter prominens; ab eo utrinque quinque, sex, septemve tenuiores inæqualiter deviant, ante ambitum in se invicem recurvati: quos aliquando venulæ breviores vagæ intercurrunt. Odorem recens habet nullum, saporem, quàm in cortice, remissiorem, id est, ex sylvestri subamarum adstringentem, sine tetricitate. Folium ratione soli natalis, sitûs, ætatis, haud parùm in substantiâ, magnitudine & figurâ variat; unde ex novellis foliis, qualia in Europam tosta perferuntur, perfectorum forma perperam judicatur. Foliis maligna quædam vis & inimica cerebro qualitas inest, quâ, spiritus animales turbandò, mentem inebriat, & tremulum inducit nervo-

nervorum motum: quæ verò assiduè frigendo egregiè corrigitur, ita ut, eliminatâ narcosi, blanda remaneat animales spiritus refocillandi efficacia. *Flores* copiosi surculos exornant, per menses autumnales in provectam hyemem continuâ successione nascentes, sex dotati petalis, quorum sæpè externorum unum vel duo, quasi sphacelo tacta, magnitudinem ceterorum non assequuntur. Sapor eis ingratus & aliquantulum amarus est, linguæ basin protinus occupans. Floris cavum implet densum agmen staminum alborum, velut in rosâ minutissimorum, apiculis cordatis luteis. Numeravi stamina in unico flore 230. Fructuum *nuclei* valde sunt oleosi, & rancedinem citò contrahunt, unde plantati ex decem vix duo progerminant. Nullus vel florum, vel nucleorum indigenis usus est; eximiam tamen nucleis inesse virtutem, nullum mihi est dubium.

§. 11.

Culturam inchoamus à plantatione seminum: quibus conserendis Japonia non singulares hortos aut agros concedit, sed agrorum saltem margines, cujuscunque glebæ fuerint. Semina autem non plantantur in seriem continuam, qualiter in sepem excrescerent, sed per modica intervalla, ne succrescentes arbusculæ umbrâ suâ agris noceant, aut remoras nectant folia carpentibus. Immittuntur semina (vasculis adhuc inclusa) uni sesquipalmaris profunditatis scrobiculo, ad minimum sex, ad maximum duodecim. Pluralitas requiritur, quia vix quartum vel quintum progerminaverit, quòd pleraque vel cassa sint, vel corrupta rancore, quem citissimè concipiunt. Hæc seminum tam facilis corruptio in causâ est, quòd in Germaniam delata, si plantentur, nunquam progerminent. Si salva transportare animus sit, plantanda in Siciliâ, Hispaniâ vel Italiâ; moneo, ut sub cœlo natali condantur in cupam terrâ plenam: ita ex iis prognata germina divelli & plantari possunt pro lubitu. Eadem cum plantis translatis propagatio non succedit, quandoquidem per æstuosam Indiam vectæ tabem concipiunt, vitam acturæ reliquam sine vigore, ne expectari ex iis proles & propagatio possit. Prognatus frutex, si industrium dominum nactus est, circumposito & cum terrâ subacto fimo equino fovebitur, quod curiosiores quotannis faciunt, alii negligunt. Triennis factus, haud junior, lectionem patitur foliorum, quæ tum & præstantissima & satis copiosa exhibet. Septennis, qualis humanam refert altitudinem, quòd parciùs germinet, adeoque folia pauciora ferat, post absolutam lectionem ad imum usque caudicem amputandus est: sic stolones è radice consurgunt novi & copiosi, qui majorem foliorum suppeditando copiam prioris arbusculæ locum cum fœnore supplent. Alii excisionem illam ad decennium differunt.

§. 12.

Collectionem auspicaturi patresfamilias, si vim fructuum possideant, in auxilium vocant mercenarios, illi operæ adsuetos. Folia enim cùm sigillatim capienda, non captim rapienda sint; domesticus per diem continuum vix tria *Catti* congeret, dum in labore à teneris versatus novem vel decem legerit. Collectio autem non eodem tempore peragitur, nec unâ absolvitur vice, sed utplurimùm diversis. Qui tertium colligunt, illi auspicium tentant circa finem mensis *Songuats*, qui Japonum primus est, exordiens cum novilunio illo, quod æquinoctio verno est propius, sive id in Februarii exitum, sive Martii initium inciderit. At hic mensis folia pauca tantùm suppeditat, eaque perquam tenella & nondum integrè explicata duorum & trium dierum: quæ verò nobilissima sunt omnium, & ob pretiosam raritatem palatiis Principum ac divitibus dicanda, unde *Thea Cæsarea*, nec non *flos theæ* appellari suevit. (Florum petala nemo colligit, aut loco foliorum usurpat, quod falsò persuasi sunt nostrates; errorem, credo, genuisse floris nomen plausibile, vel induxisse ignorantiam viatorum.) Ex hoc censu est thea *Buu* Sinensium, vera illa atque optima, quæ & sub ipso cœlo patrio benè cara est. *Secunda* collectio (quæ prima est aliis) mense secundo instituitur, i.e. circa Martii finem, vel Aprilis initium, hâc, folia jam integrè explicata, unà, si placet, cum semiexplicatis decerpuntur, ante præparationem, secundùm bonitatem & magnitudinem, in classes seligenda. Ex his, quæ nondum explicata sunt, bonitatem prædictorum quodammodo assequuntur, unde eodem nomine veniunt, à ceteris ob præstantiam separanda. *Postrema* atque omnium uberrima collectio (aliis altera) fit mense Japonum tertiò, quô explicata folia multitudine luxuriant. Sunt, qui neglectis prioribus, unicâ hujus mensis collectione omnem theæ claudunt absolvuntque messem, cum sedulâ disjunctione foliorum in diversas *Itziban, niban* & *sanban*, seu primæ, secundæ & tertiæ bonitatis classes: quarum ultima exhibet folia bimestria & rigidiora, pro usu plebejorum.

§. 13.

Ex his in genere triplex foliorum distinctio oritur: *Prima* est foliorum tenerrimæ ætatis, quæ præparata vulgo vocantur *Ficki tsjaa*, i.e. molenda thea, quia molendo in pollinem redigitur, cum aquâ fervente sorbillanda. Vocatur etiam *Udsi tsjaa* & *Tacke sacki tsjaa*, ex locis, in quibus potissimùm colligitur, ceteris ob fundi bonitatem nobilior, præsertim carpta ex trienni frutice, velut omnium ætatum præstantissimo: Plurimùm enim fundus & ætas ad bonitatem æquè ac foliorum incrementum vel magnitudinem tribuunt; Magnitudo tamen non perpetuò bonitatis, nisi summâ cum teneritate juncta, sed aliquando antiquitatis

nota est. Huic Theæ respondet Sinensium, quod dixi, *Teh Buu.* *Secunda* est adultiorum, quæ præparata appellatur *Too tsjaa*, id est, Thea Sinensis, ita dicta, quòd Sinensium more præparari soleat. Hæc in Japoniâ dividitur à tractatoribus & theæ venditoribus, utplurimùm in quatuor classes, bonitate & pretio differentes. Prima est foliorum recens natorum, quorũ collectio saltem ineunte vere celebrabatur, dum singuli novelli surculi non amplius duo vel tria folia, sive integrè, sive minùs explicata ferebant. Horum præparatorum unum *Kin* (extranei *Catti* vocant) i. e. libra Belgica una cum quadrante, in Japoniâ constat (modò peregrinus rectè informatus fui) *fju mome* &, ampliùs: vel ut extranei loquuntur, uno vel ampliùs *theil*, sive decem ad duodecim *maas* argenti, id est, Styfris Belgicis 70. ad 84. quia uni *maas* respondent Styfri septem. Secunda est paulò adultiorum, quolibet mense collectorum, quorum *Catti* unum, prostat *masis* argenti sex aut septem. Tertia classis folia nonnihil crassiora exhibet, quorum *Catti* unum venditur *masis* quatuor, aut quinque. Hujus ordinis est thea, quæ majori copiâ ex Sinâ ad Europæos dimittitur, & in Belgio hodie venit pretiò quinque, sex & septem florenorum. Quarta est foliorum, quæ promiscuè & sine discretione collecta sunt, dum singuli novelli surculi, conjecturali computu, folia decem, & ad maximum quindecim legulis suis exhiberent. Constat horum *Catti* unum tribus argenti *masis*, quo pretio per plateas à circumforaneis indies venundatur. Nam hujus familiaris & quotidianus civium multitudini usus est. Possunt autem folia in stirpe hos magnitudinis & bonitatis suæ gradus citissimè mutare, ut, neglectâ collectione, â præstantiori in sequiorem vel una nocte transeant. *Tertia Ban tsjaa.* Hæc foliorum ultimæ collectionis farraginem exhibet: nimirum rigidiorum ad præparationem Sinicam (id est, ad crispandum) ineptorum; unde utcunque saltem præparata usui villicorum & numerosæ plebis dicata sunt. Vires hæc obtinere dicuntur maxime fixas, quæ nec longiori aëris contactu, nec coctione pereant: secus ac thea priorum ordinum, cujus admodum volatilis, quanquam subtilior nobiliorque, virtus, nec foliorum in aëre expositionem, nec coctionem patitur, sine insigni dispendio.

Udsi tsjaa nominavi: de qua, ne quid in historia omittatur, pauca addimus. *Udsi* oppidulum est ad limites maris situm, non procul à Metropoli & Pontificali sede *Meaco*, in provinciâ ejusdem nominis. Ejus clima mirâ benignitate favet culturæ fruticis; ex quo inde transvecta thea ceteris habetur præstantior. In hoc situs est celebris ejusdem nominis mons, dicatus culturæ theæ, quæ pro Domo Cæsareâ annonam præbeat. Curam ejus gerit supremus in aulâ Præfectus theæ, qui tum fruticum culturæ, tum collectionis ac præparationis negotio per suppositos prospicit. Montis jucunda facies est, fossa ambiente arcens quadrupedes & hospites: stirpes ordine dispositæ ambulactorum speciem exhibent: viæ ac frutices quotidie verruntur ac repurgantur, & ne conspurcentur folia, custodes sedulò cavere debent; pro majori tutamine multi frutices etiam sepimentis cincti sunt. Colligendi cum appropinquat tempus, leguli prævijs duabus vel tribus hebdomadibus à piscium & immundi cibi esu abstinent, ne quà impuro halitu folia contaminentur. Ipso collectionis tempore, indies bis vel ter corpus lavant, perinde in balneo, vel flumine: nec tamen decerpenda folia nudis contrectare digitis audent, sed chirothecâ munitis. Præparata lege artis folia, & crumenis chartaceis indita, urnis seu ollis myrrhinis immittuntur, ac vulgari theâ, circumcirca arctè compactâ, muniuntur; ita debitè recondita horti director illico ad Regiam mittit, in Majestatis reverentiam multis satellitibus stipanda. Ex quo evenit ut appulsa gloriosam ferant incredibilis pretii famam: subductis enim rationibus unum *Kin*, seu *Catti*, argenti haud minus triginta vel quadraginta *fju mome* sive *theilis* venit, id est, uncialibus 42. vel 56: nec veretur Inspector in ratione Cameræ reddenda alicujus theæ pretium ad unum *Obani* (moneta est aurea, valens unciales centum) quin aliquando ad *theilos* centum, sive unciales 140. extendere, dum unica interdum urnula, non amplius tria vel quatuor *Catti* continens, ducentis penè viris comitata appulit. In Cæsaris Aulâ sorbillandam eandem theam administer hâc emphasi mihi offerebat: *Vescere avidè & cum appetitu: constat una patella uno Itzibo.* Est hæc moneta quadrata aurea, valens aureum nostratem cum quarta parte.

§. 14.

Præparatio in eo consistit, ut folia recens decerpta torreantur supra laminam ferream: tosta verò, dum fervent, volvantur volis manuum supra stoream, donec crispa reddantur. Torrendo enim non modò folia exsiccantur, verùm etiam castrantur malignâ suâ & inimicâ cerebro qualitate, ut in usum humanum mitigantur: rotatione verò rediguntur in compendium, sive molem parvam, quâ commodè asservari possunt. Perficitur opus in *Tsjasi*, seu officinis urbium publicis, eam in rem adornatis, ut quisque folia sua iis inferre torrenda possit: siquidem paucioribus Oeconomis ritè præparandi vel notitia, vel instrumentorum apparatus suppetit. Instruuntur officinæ, (1) furnis aliquot (5, 10, 20.) tripedalis altitudinis, quorum summitates claudit sartago ferrea, ampla, plana, quadrata vel rotunda, ita aptata, ut latus, quod præfurnio imminet, paulò sit acclive, quò ante latus oppositum is, qui torrefacit, stare tutus ab igne, & folia assanda ritè versare valeat, nullâ circa marginem patente rimulâ, per quam fumus adspiret. (2) Humili & prælongâ tabulâ, sive potiùs in ejus

formam

formam ex cæmento lignove aptata machinâ unâ, & in officinâ ampliore plures, storeis ex subtili junco tectis, in quibus foliorum rotatio celebratur. (3) Ipsis operatoribus, tum iis qui furnis adstantes exustionem dirigunt, tum qui tabulæ inflexis cruribus assidentes volutationis negotium perficiunt. Torreri autem folia debent recentissima, quia servata in diem sequentem nigrescunt, dum friguntur, & de virtute plurimum remittunt. Eodem igitur, quo carpta sunt, die, vel vespere, perferenda sunt in officinam, ut continuò præparentur. Carpta in cumulo jacere diu non debent, ne intestinum concipiant calorem, qui vires destruit: si id fortè contigerit, dispergenda sunt, & flabellô refrigeranda assiduò, ut refrigescant.

Ipsa præparatio sic peragitur: Immittit, qui tostionem dirigit, foliorum libras aliquot in prædictam sartaginem, quæ ex supposito igne usque adeo fervere debet, ut immissa folia, velut succo nativo humentia, ad laminæ contactum crepent. Eadem ille huc atque illuc utraque manu versat strenuè, ne aliquo loco immota quiescant & impariter torreantur. *Nota:* morem obtinere, in Sina potissimum, ut folia primæ collectionis ante ustionem bullienti aquæ immergantur, per dimidiam temporis minutam, vel quoad quis numeros recitet triginta; quò facultas narcotica, quâ maximè scatent folia, magis succosa recens nata, duplici correctione eliciatur. Ignis in furno ad illum gradum moderari debet, ut à manibus tractantis ægrè perferri possit; versatio autem eo usque continuanda est, dum invalescens foliorum calor tolerantiam manuum penè excedat: quo ipso actutum, ope rutabuli lignei, in flabelli formam expansi, eximuntur, ac in stoream effusa traduntur collegio rotantium. Ex his illico, dum fervent, volvendis, raptim quisque modicam ante se capit partem. Volvuntur autem utraque, quod dixi, palmâ, non quidem motu promiscuo, sed uniformi, quò eodem tenore pariter contorqueantur. Hâc volutatione compressa succum exerunt ex luteo virentem, qui fervorem manibus infert pene intolerabilem: sed quo non obstante volutatio continuanda est, donec folia refriguerint. Nam sicut crispandi actus non succedit, nisi in fervore: ita gyri non perdurant, nisi sub manibus refrigescant. Refrigeratio autem, quò citior, eò laudabilior est; cùm sic gyros folia arctius retineant: quæ proinde sedula ventilatione ope flabelli promoveri debet. Frigefacta redduntur ustori, velut directori operis, (interea occupato in assandis aliis, quæ crispanda restituat) frigenda vicissim, dum omnis humor exspiraverit. Hic ea, secus ac antea, non tumultuariè, sed lenta manu huc illuc commovet, eo consilio, ne gyri evolvantur; quamvis caveri nulla arte possit, ne multa rursum dehiscant. Exempta ex sartagine secundo traduntur in manus volutantium, priori modo cautè rotanda; tum, si satis exsiccata sint, asservanda: sin minus, ustioni ac rotationi denuo subjicienda. In iterandis ustionibus cautio est, ut subinde, cum decremento humoris, gradus quoque ignis imminuantur: quô insuper habitô, folia aduruntur & nigrescunt. Qui curiosi sunt, quinquies, imo, si otium suppetit, septies ustionem cum volutatione iterant, brevius semper & leniori igne theam in frixorio versantes, ut sensim & lentis gradibus arescat: quo ipso viror vividus & unicolor ex voto conservatur, qui citiore, nimia & inæquali ustione facessit. Ad virorem conservandum requiritur etiam, ut post singulas ustiones sartago aqua fervente repurgetur ab inquinamentis humorum, qui foliis eliciti adhærere parietibus, & theam immissam contaminare solent. Tosta sufficienter folia deponuntur in pavimentum storea contectum, ut, sicut antè præparationem cruda folia in classes dividebantur, ita nunc à præparatione recondenda censuram subeant, qua crassiora, inconditè volutata & nimis adusta separantur, & ad sequiorem referuntur classem. Folia theæ *Ficki* ad ariditatem paulò majorem assari debent, ut molitori obediant, & in pollinem minori opera se redigi patiantur. Eadem, si perquam tenerrima ac recentissimè nata sint, tunc, extracta è ferventi, cui immergebantur, aquâ, frigi vel saltem exsiccari solent in crassiori chartâ, super prunas expansa, omissa, ob parvitatem, omni volutatione. Rustici folia sua torrent in lebete fictili, paucis vicibus & rudi manu: nec tamen sic postremæ notæ theam obtinent, quam illi nulla artis tractatione elaboratam plebi vendunt, parvo admodum pretio. Thea mensibus aliquot asservata, securitatis gratiâ rursus conditoriis suis eximenda, &, de novo, igne lenissimò, frigenda est, ut, si quæ humiditas relicta, vel per menses pluviosos contracta fuerit, penitus absumatur; ita citra corruptionis periculum vicissim recondenda. Conqueruntur magistri de infelici artis suæ professione, quòd, cum nihil in regno minoris constet quàm thea, nullus tamen labor magis fatiget; quippe qui contra naturæ legem concubiis noctibus perferendus sit.

§. 15.

Thea tosta, quamprimùm refriguerit, recondenda, & ab aëre cautè munienda est. Nimirum conservationis omne momentum reponitur in arcendo aëre, qui sub calidiori climate virtutem theæ subtiliorem magis faciliusque dissipat, quàm in frigidiori nostro. Credo, quod in Europam nobis delata jam subtilissimi salis passa sit jacturam, nam in eâ nec illam saporis gratiam, nec recreandi facilitatem hîc invenio, quam hausta in natali solo mihi exhibuit. Sina conditoriis utitur ex la-

minis ſtanni ignobilioris, quæ ſi majora fuerint, abiegnis vaſis circumducenda ac roboranda ſunt, rimis omnibus chartâ intus & extrinſecus obducendis. His aſſervata trans mare in alias regiones dimittitur. Japones annonam vulgaris theæ reſervant conditam in ollis magnis fictilibus, orificii anguſtioris. Præſtantiorem, quam ſibi Cæſar & Principes vendicant, aſſervare amant in vaſis myrrhinis, ſive porcelanis, præſertim, ſi haberi poſſunt, pretioſis illis & antiquitatis famâ inſignibus urceolis, quos vocant *Maats ubo*. Creduntur illi non modò conſervare, ſed exaltare etiam virtutem theæ immiſſæ, ut, quò diutius in eis delituerit, eò habenda ſit carior & nobilior. In his etiam in pollinem redacta *ficki tſja* per aliquot menſes integris viribus aſſervatur. Iisdem indita, quæ ex aurâ viribus defecit, virtutem dicitur recuperare in integrum. Quapropter Magnates ex hoc genere vaſorum unum & alterum, quantovis etiam pretio comparanda, poſſidere geſtiunt: quibus inter ſupellectilia, quæ ad theæ ſympoſium luxurioſe inventa ſunt, primum locum venditant. Meretur eorum præſtantia uberiorem hiſtoriam, quam à nemine proditam hîc ſubjungo. *Maats ubo* ſignificat legitimam ollam, quaſi diceres: Vaſorum omnium genus præſtantiſſimum. Sunt ejus nominis vaſa antiquitus ex luto ſubtiliſſimo ficta in Inſulâ *Mauri ga ſima*, id eſt, Inſulâ *Mauri*, quæ ob perditos civium mores à Diis, quod narrant, funditus olim ſubmerſa eſt, ne hodie loci appareat veſtigium, præter ſcopulos quosdam, ſubſidente mari conſpicuos. Sita fuit prope *Teyovaan*, ſive *Formoſam* inſulam, cujus locus in tabulis hydrographicis deſignatur punctis & aſteriſcis, qui fundum notant, brevis & ſcopulis infeſtum. De Inſulæ fatis ita narrant Sinenſes: *Mauri ga ſima* Inſula fuit apud priſcos mortales, ex pingui ſolo inclyta, quæ, præter cetera, argillam præſtantiſſimam figulis cedebat pro conficiendis vaſis myrrhinis, hodie *porcelanis* dictis, & ex his lucrum ingens, unde ad luxuriam incolæ diteſcebant. Ex luxu vitia ac religionis contemptus orta ſic ſuperos offendêre, ut irrevocabili decreto inſulam ſtatuerent inundatione perdendam. Decretum Rectori Inſulæ, cui nomen erat *Peiruun*, viro pio & innocentis vitæ, cœlitus fuit in ſomno revelatum, hôc monito: ût ad ſalvandam vitam, conſcenſis celocibus, fugam caperet, quam primùm vidiſſet duo idola ante templi introitum repoſita colorem faciei mutaſſe in rubidum. Finguntur hæc ex ligno ſimulacra Deorum, magnitudine gigantea, *In-jo*, item *Ni-vvo* & *A-vvun* dicta; quorum unus Generationi, alter Corruptioni præſidere: unus cœlum & principium agens, alter terram & principium patiens denotare: unus aperire & largiri, alter claudere & accipere, creditur. Utriusque ſimulacrum vultu ſpectatur leonino, fronte coronatâ, Imperatoriæ auctoritatis baculum tenens brevem, angue circumvolutum, illud (*In*) dextrâ erectum, hoc (*Jo*) ſiniſtrâ appreſſum femori; clunes teguntur ſupparo, fluctuante circa corpus faſcia vento agitata, pectore artubusque nudis: illud os ingenti rictu pandit, hoc comprimit. Nomen gerere ex officio & geſtu perhibent illud, doctis *In*, *Ni* & *A*, vulgo *Rikkiſi vvo*: hoc doctis *Jo*, *vvo* & *vvun*, vulgo *Kongo vvo* nuncupatum. Hæc inquam idola erant, quæ pro ornatu in templi primarii veſtibulo poſita (ubi ſolent & hodie locari) ſignum proditura erant exitii. Rex, pœnis imminentibus & everſionis præſagio publicatis, non aliud apud ſubditos, quam riſum creavit, & ſuimet, tanquam ſuperſtitioſi hominis, contemptum. Nec multo poſt tempore ſubſannandi animo ſcurra aliquis idola noctu aggreditur, &, advertente nemine, utramque faciem rubricâ oblinit. De mutato colore Rex monitus, haud ſcelere humano, ſed fatali miraculo id accidiſſe opinatus, fugam ex inſula cum ſuis anxius capeſſit, ad proximam Sinæ meridionalis provinciam *Foktſju* remis velisque contendens. A cujus diſceſſu ſannio cum conſciis, ex hac petulantia nihil ſiniſtri metuentibus, atque omnis incredulorum turba, cum ſubſidente inſula, plenâ figulis ac ſplendido vaſorum myrrhinorum apparatu ſubmerſa eſt. Memoriam annuo feſto celebrant Sinenſes auſtrales, eo die per freta & ſinûs maris, cymbis curſim remigantes, aufugientibus ſimiles, dum ſubinde Rectoris, quaſi amiſſi, nomen *Peiruun* inclamitant: eandemque illi ſolennitatem Occidentali Japoniæ induxerunt. Petuntur vaſa iſta, recedente undâ, ex fundo maris, à ſcopulis, quibus concreta ſunt, caute, ne frangantur, diſſolvenda, deformata undique agglutinatis conchyliis, quæ à polionibus abraduntur, relictâ portione aliquâ, quæ veritatem doceat. Sunt autem pellucida, tenuiſſima, coloris albidi, ex virore diluti, dotata utplurimum figurâ capulæ, ſeu dolioli, & collo anguſto brevi, quaſi jam tum ad conſervandam theam fabricata fuerint. Inferuntur Japoniæ (admodum rarò) à Mercatoribus Provinciæ *Focktſju*, qui ea ab urinatoribus recepta hîc venundant: viliora *theilis* circiter viginti, mediocria *theilis* centum & ducentis, majora, quæ ſine labe ſunt, ter, quater & quinquies mille *theilis*: ſed illa, quæ tanti pretii & bonitatis habentur, à nemine emi audent, quam à Cæſare. Is ab atavis & anteceſſoribus hæreditate accepta dicitur poſſidere, nullo auri pretio æſtimanda, ac proinde in gazophylacio principi locô habita. Rarò fracturis vel fiſſuris vacant: quas verò palliare mangonio ita affabrè norunt poliones, ne ullâ oculi acie, vel aliâ arte, labes poſſit detegi, quàm per biduanam vel triduanam coctionem in aquâ fervente, quâ tandem materia glutinis reſolvitur. Atque

que hæc de *Maats ubo*, præstantissimis foliorum theæ conditoriis.

Ban tsja ab aurâ liberâ non æquè facilè detrimentum patitur, quòd virtutem obtineat firmiorem, quàm thea reliqua, utut multis gradibus inferiorem. Haud igitur asservationem requirit æquè curiosam. Ruricolæ eam, nec minùs theam omnem reliquam, servant in cupis stramineis, formam doliorum habentibus, quas sub ædium lacunaribus reponunt, ut à fumo leviter ambiantur: fumus enim virtutem figere & conservare creditur. Conciliari theæ gratiam perhibent, si recondendæ addantur flores Artemisiæ vulgaris, vel novella folia herbæ *Sasanqua*; cetera odorifera non æquè ei congruunt.

§. 16.

Servit thea interno usui, duplici præparatione. *Prima* est Sinensibus usitata, quæ fit infusione, dum integris foliis superfundimus aquam ferventem, quæ foliorum virtute imbuta protinus sorbilletur. Hic modus ex Sina in Occidentem nostrum translatus jam lippis & tonsoribus innotuit, & explicatione nostra non indiget. *Altera* est, quæ fit attritu: quomodo folia, cum mola manuali, ex atro lapide, quem vocant, serpentinô, fabricata, in subtilissimum pulverem pridie vel eodem die rediguntur, ut aquæ ferventi mixta, pulpæ ad instar tenuioris, pitissando pariter hauriatur. Vocatur hæc *Koi tsja*, i. e. spissa thea, respectu tenuioris per infusionem paratæ. Usus hujus inter divites, Magnates & Principes per solam & pene omnem Japoniam obtinet. Administratio ita celebratur: Pyxidi inclusus pollen, cum reliquo vasorum apparatu, in triclinium apponitur theæ bibulæ societatis. Tum, aperto conditorio, singulis patellis, aqua fervente repletis, portio, quantam cultri majoris cuspide excipias, ope cochlearis parvuli nitidissimi ingeritur, & mox, donec spumet, rutabulo affabrè dentato in orbem agitatur & conquassatur, sic hospiti oblata, dum fervet, sorbillanda. *Tertia* est, quæ fit coctione. Hæc à civium & rusticorum vulgo recepta est, qui toto die propinandi modum tenet sequentem: ex domesticis unus, ante diluculum surgens, ahenum ferreum in foco suspendit aqua plenum: coquendæ aquæ, vel si placet, percoctæ, immittit foliorum *Ban tsja* manipulos duos, tres, vel pro numero domesticorum plures, tum desuper imprimit corbulam, ejus figuræ & magnitudinis, quæ aheni cavum arctè expleat & folia ingesta ad fundum supprimat, ne possint impedimentum haurienti facessere. Hoc ahenum domesticis potum suppeditat restinguendæ siti: advolat quicunque vult; præpendet haustrum cum patellâ: adstat etiam aqua frigida, ut, cùm pitissare otium non permittat, dilui eadem ac temperari possit, ad sitim valido haustu & sine temporis dispendio restinguendam. Alii, omisso corbe, theam sacculo inclusam coquunt, quod in idem recidit. Coctioni sola destinatur *Ban-tsja*, quandoquidem ejus virtus resinosis particulis magis involuta est, quæ non potest, nisi sufficiente coctione extricari, unde receptam aqua haud facilè dimittit.

Theæ, tum parandæ, tum in corona hospitum prælibandæ, singularis est cognitio & habitus, in morum congruentiâ magis, quàm in ipsâ coctionis vel præparationis arte repositus. Vocant artem *Sado* & *Tsjánoi*, cujus dantur Professores, qui utriusque sexûs liberos erudiunt, ut discant τῶ *Tsjanosj*, i. e. sympotio theæ amatorum interesse, & ministrare etiam decenter & cum laude: velut in Europa scindendi & distribuendi fercula, luctandi & similis farinæ notitias addiscimus. Aquâ per infusionem aut coctionem theæ paratâ, opifices pauperculi, præsertim in provinciâ Narâ, coquunt quandoque oryzam, τὸ πᾶν gentis: quæ sic meliùs nutrire vel saturare dicitur, ita ut una portio pro tribus sufficiat. Externum præstat usum thea postremæ notæ, tum quæ aliquot annorum spatio effœta est, pro tingendis telis sericeis, quas badio colore imbuit: quem in finem magna ejus copia ex Sinâ in Gusarattam ferè quotannis transcribitur.

§. 17.

Diximus theæ folia habere inebriandi, sive spiritus animales turbandi, facultatem. Hæc vis ustione lentâ & assiduâ expelli debet; non potest autem ita sufficienter, ne quædam remaneat cerebro inimica qualitas, sed quæ suâ mitescit sponte, videlicet morâ decem pluriumve mensium. His elapsis tantum abest ut spiritus turbet, ut potius blandè excitet, & eorum organa demulceat, adeoque exhilarandi præstet efficaciam. Intra annum sorbillata delicatissima sapit quidem, sed turbat copiosè assumpta mentem, & tremorem inducit articulis. Optima, delicatissima & maximè exhilarans est, quæ unius anni ætatem habet: recentiorem nemo Japonum bibit, nisi mitigatam admixta æquali portione theæ vetustioris. Virtutes paucis complectemur, si dicamus theæ liquorem obstructiones viscerum reserare, defæcare sanguinem, præsertim verò eluere tartaream calculi materiam: quod posterius adeo præstat insigniter, ut calculosos & podagricos inter theæ bibulos hôc cœlo nunquam invenerim. Europæis idem commodum à theæ potu sperandum esset, nisi jam adhæreret genitale mali principium & pertinax dispositio, quæ subinde vino acido, cerevisiâ ac lixiviis carnibus fovetur. Amatores cerevisiæ vernaculæ, ex oryzâ coctæ, quam Sinenses *Sampsu*, Japones *Sákki* vocant, theæ parum virtutis tribuunt, insigniorem inesse negantes aliam, quàm quod aquæ cruditatem corrigat, & confabulantes amicos in coronâ retineat, in hôc hominum genere invenire, qui vagâ arthritide & stranguriâ laborant, insolens non est. Qui pro usu theæ Veronicam & Myrtum Brabanticam substituunt, magnopere falluntur. Non est ulla planta mortalibus hactenus cognita,

 cujus

cujus infusum vel decoctum tantâ assumptum copiâ ventriculum minus gravet, æque facile secedat, & consopitos spiritus tam celeriter excitare ac recreare valeat. Minus fortasse operam luserit, qui in plantis, ob malignas qualitates male nobis audientibus, simile quid quæsiverit, sed ritè prius corrigendis castigandisque: cujus verò modum nesciunt Europæi, quibus ejus genii stirpes adeo sunt invisæ, ut, audito saltem nomine, manum de tabulâ! infamem honori suo parituri notam veneficii, si ad abstrusas talium vires curam impenderint. Norunt modum ingeniosi Brahmenes, qui Daturam, qui Papaver (cujus prænobilem succum JCti inter venena numerant *Gothofr. ad L.3.ff. ad L. Corn. de Sic.*) & consimiles sui cœli plantas, earumque partes narcoticas præparare, corrigere, ad inducendam oblivionem, discutiendam tristitiam, exhilarandum & quaslibet ideas in homine excitandas aptare, longâ experientiâ edocti sunt. Prælibari plerumque solent in formâ Electuarii.

Vitia theæ à Japonensibus recensentur sequentia: Omnis theæ potus supprimit medicamentorum efficaciam: in colicâ (endemiâ) nocet & maximè vitandus est. Recentioris theæ potus, uti in genere totam cerebri compagem turbat & offendit, ita certo experimento quàm maximè nocet ophthalmiâ laborantibus. De vitiis Medicos Sinenses percontatus, à grandævo accepi: Theæ potum, qui toto die biberet fortiter extractum, eum vitæ suæ, quæ in calido humidoque resideat, radicale fomentum destruere; quemadmodum idem faciat, sed ex ratione contrariâ, qui se esu pinguium & carnis suillæ (frequentissimæ in mensis Sinensium) quotidie & in omni pastu exsatiaret: Nihil autem noxæ laturum, quin plurimum vitæ & saluti suæ profuturum esse, qui utrumque conjungeret. Hoc sibi innotuisse, dicebant, exemplô fœminæ: quæ, pertæsa mariti frigosi & impotentis, Medicum pellexerat, ut extinguendi daret consilium: is, saturare jussit maritum carnibus porcinls & quovis genere pinguium, quibus hærentem in illo umbraculo quantulam vitæ lucem intra annum extinctura sit. Perjura, consilio unico haud contenta, alium quoque consuluit: ille, theam suasit sceleto propinare fortiter extractam & frequentem: sic futuram sui voti compotem intra annum. Mulier, ut certius citiusque se expediret, utroque utitur remedio: quo verò combinato, tantum abest ut ad sandapilam damnatus diem suum acceleraverit, ut potius recuperatis viribus saginam contraxerit & convaluerit pancraticè. Subvenit hæc scribenti consimile exemplum mœchæ apud *Auson.* quæ maritum peremptura, ut vires duplicaret, Mercurio post toxicum dato conservaverat. Historiam Poëta *Ausonius* Gallus (sit venia transgressioni!) eleganti exposuit epigrammate:

TOXICA Zelotypo dedit uxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit ARGENTI lethalia pondera VIVI,
Cogeret ut celerem vis geminata necem.
Dividat hæc si quis: faciunt discreta venenum,
Antidotum sumet qui sociata bibet.
Ergo inter sese dum noxia pocula certant,
Cessit lethalis noxa salutiferæ.
Protinus & vacuos alvi petiêre recessus,
Lubrica dejectis, qua via nota cibis.
Quam pia cura Divûm! prodest crudelior uxor;
Et cum fata volunt, bina venena juvant!

§. 18.

Ut omnem exhauriamus theæ historiam, lubet hîc delineare compendium portatile vasorum atque omnis apparatûs, ad theam coquendam sorbillandamque necessariorum, quale recretionis causa deambulantes Japones circumvehunt, sine hôc societatis condimento nunquam prodituri:

A.B. Machina portatilis, unà cum æneis suis ansis, cardinibus, fibulis & bullis angularibus, ab utrâque parte spectabilis: tota, præter valvas lignea, vernice obducta. *A.* frontem, *B.* dorsum exhibet.

cc. Valvæ geminæ cupreæ, in fastigio coëuntes, clausæ duobus longis capreolis.

d. Foramen, machinæ fastigium pervadens, cui, in dependente ansa, sursum vertenda, utrinque respondet appendix *ee.* ut immissâ palangâ portari machina possit ex humero.

fg. fg. Machinæ contignatio superior, continens duo vasa cuprea P. & T. intus stannô obducta, aquæ tum asservandæ, tum coquendæ dicata. Eximuntur infernè, apertis valvis cupreis *cc.* quibus desuper teguntur.

gh. gh. Contignatio inferior, continens triplicem ordinem capsarum lignearum V. W. X. vernice intus & foris elegantissimè obductarum, pro asservandis ad sympofium rebus necessariis.

i. Foramen, excipiens pessulum valvæ pensilis L.

k. Uncus æneus longus, ex ocello pendens, valvæ pensilis aperiendæ retinaculum.

L. Valva pensilis lignea, suis cardinibus exemta, quæ lateris *t* inferiorem contignationem claudit, ne capsæ excidant. In hâc spectatur sera, sive pessulus *m*, prædicto foramini *i* adæquatus: & ocellus *n*, respondens prædicto unco *k*, quo aperta valva attinetur, dum eximantur capsæ.

o. Foramen in adverso latere B. conspicuum, per quod, immissô digito, protruduntur capsæ, ita commodius eximendæ.

P. Vas cupreum majus, in quo aqua coquitur. Tria in summitate exhibet orificia, operculis singulis donata: Unum (1) pro frigida recipienda: alterum (2) parvum, pro fervefacta

vesacta effundenda. Tertium (3) ad inclusum furnum ventosum spectans, per quod ingeruntur carbones. Operculum propendere volui inversum, ut ejus duplex margo, pro arctiore clausuræ factus, videri possit.

q. Furnus ventosus cylindraceæ figuræ, cupreus, aquæ coquendæ immersus, vasi continenti agglutinatus orificio & præfurnio suô.

r. Præfurnii ductus, per quem aura carbones sufflaminat.

s.s.s. Operculi spiracula, ad permittendum fumum & fuligines.

T. Vas cupreum minus; sive receptaculum aquæ frigidæ, dotatum operculo, similis, quam dixi, structuræ.

V. Capsa lignea, continens ad præparationem theæ sorbillandæ instrumenta & vascula varia, signata numeris 1. 2. 3. 4. 5. & 6.

W. Capsa majuscula altera, duobus loculamentis distincta, quorum exterior prunas ac materiam ignis, interior apparatum patellarum pro pitissandâ theâ, atque alia pro lubitu imponenda recipit.

X. Capsulæ minusculæ uno exemplo tres, invicem claudentes, cum adjacente superiori operculo inverso. Continent edulia diversa, in pitissantium conviviis apponi solita.

(1) Haustrum pervadente tubulo instructum;

(2) Ejusdem stylus s. manubrium, eximendum cum reponitur.

(3) Capsella theæ plena, aut in pollinem redactæ.

(4) Spathula, seu cochlear, pro polline excipiendo.

(5) Rutabulum, quo *Fickitsja* agitanda est, antequam sorbilletur.

(6) Vas cupreum ad theam infundendam serviens: cujus pars inferior, quæ & stanno obducta est, orificio vasis P. immergitur, ut attactu vaporis vel aquæ ferventis foveatur, ne infusa frigescat. Operculo arctè clauditur, ejusdem, quam indigitati, clausuræ.

Z. Bacillum Geometricum, iconibus adæquandum, quo partium & vasorum singulorum magnitudo & proportio indagari potest, si cui volupe sit ad hunc typum similem machinam construere. Refert autem unum *Sakf*, sive 10. *Sun*, quæ conjunctim respondent circiter uni pedi Geometrico nostrati.

CAPUT III.
DE
FOLIO INDO, MUSA ET DUDAIM.

§. 1.

FOLIUM INDUM, *das Indianische Blat*, sive

MALABATHRUM,

non spernendæ magnitudinis, oblongum, crassum, læve ac latum, superius tamen acuminatum folium est, per cujus longitudinem tres fortiores fibræ excurrunt, odoris fragrantis, saporisque subaromatici. Isti cum foliis cinnamomi magna intercedit similitudo, nisi quod folium Indum in medio paululum latius, atque infra prope petiolum non adeò aromaticum sit, atque cinnamomi folium; quod discriminis præter cæteros à *Fabio Columna* in *notis in Hernandezii Histor. Med. Nov. Hisp. pag.* 864. bene observatum ostensumque est. Enimvero *Dn. Herbertus de Jager* in fine *Epistolæ VI. Indiæ Orientalis* pro cinnamomi folio vult haberi, illudque se certò scire affirmat.

§. 2.

In constituenda folii hujus origine auctores inter se discrepant, dum veteres, *Dioscorides* & *Avicenna*, existimarunt, in stagnis ad modum Nymphææ, crescere atque natare: quæ ratio est, quamobrem *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 599. fere dubitare velit, num hodieque veterum malabathrum habeatur, quum certum sit, hodiernum folium Indum à certâ aliqua Indiæ arbore proficisci, quæ, de sententia quorundam Scriptorum, circa Cambajam juxta aquas crescere, Citroque magnitudine haud dissimilis esse, aliquas etiam baccas, ut canellæ arbor, sed minores proferre perhibetur. Inter folia quoque parvæ interdum vesiculæ dicuntur progenerari, quæ omnia ex figura, à *Pometo* in *Mater. Museo pag.* 142. delineata, apparent. Tandem de sententia recentissimorum quorundam Botanicorum folium hoc à canella Malabarica, quæ cassiam ligneam suppeditat, proficiscitur, id quod *D. Dexkach* in *Disp. Inaug. de Cassia & Malabathro pag.* 7. 16. sumit defendendum: quæ opinio penè vero videtur simillima.

§. 3.

Folia eligantur decenter magna & lata, & quoad ejus fieri potest, recentia & viridia apparentia. Integra etiam, minusque lacerata aut contusa sint, utpote vires magis retinentia. E contrario inveterata, corruptaque & contusa saporem æque atque fragrantiam odoris perdunt; id quod causæ est, quamobrem in istis

sæpe

ſæpe nec ſuccus, nec vis ulla deprehendatur, ut prædictus Materialiſta *Pometus* miretur, quod olim & hodie quoque ad theriacam ſumantur.

§. 4.

Folii hujus vires cum nardo conveniunt. Halitus gratiam conciliat, calculum urinamque ciet, ſtomachum confortat, externe etiam in vino coctum & impoſitum adverſus oculorum inflammationem & lippitudinem commendatur. Veſtes quoque à tineis defendere creditur, quod *Wormius in Muſ. pag.* 162. habet. Tandem deſtillatione oleum exinde poteſt prolici, oleo cinnamomi haud diſſimile, ſed paulo gravius: ſtomachum aliaque membra confortat.

§. 5.

Occaſione folii Indi non poſſum quin omnium maximi folii, quod in orbe terrarum invenitur, paucis commemorem, à valde admiranda plantâ, in Syria & Abyſſina reperiunda, ac vulgo *Mautz*, ſive

MUSA

vocata, oriundi, quod plerumque tam longum latumque eſt, ut proceram perſonam cum toto corpore æquet, ut *D. Rauvvolfius*, qui iſtud circa Tripolim vidit, in *Itinerario ſuo* commemorat, ipſeque teſtari poſſum, me apud *Dn. D. Sebaſtianum Schefferum* olim Francofurti ejusmodi folium vidiſſe, quod altam januam magni ſcrinii librarii prorſus tegeret. Id verò dolendum, iſtud poſt ejus mortem, una cum ſelectis rariſque ac curioſis libris, pretio perexiguo, Judæis eſſe divenditum.

§. 6.

Eò magis verò foliorum horum admiranda magnitudo eſt, quod non arboris, ſed planta cujusdam ſunt progenies: id quod celeberrimus *Jobus Ludolfi* in *Hiſt. Æthiopica Lib. I. cap.* 9. ex *Horto Malabarico* figura aliqua oculis ſubjecit, atque in *Commentario ſuo* valde curioſo *pag.* 141. 142. ex Principis *Radzivili*, *Rauvvolffii* aliorumque itinerariis accurate & perſpicue deſcripſit, iſtorum ſimul detegens errorem, qui vegetabile iſtud arborem eſſe exiſtimarunt, quùm vix frutex poſſit vocari, utpote ligno prorſus deſtitutum, & quotannis vel abſcindi ſolitum, vel penitus exſiccandum. Externa figura faſciculum plumeum repræſentat, & interdum in altitudinem unius ac dimidii, aut duorum virorum excreſcit, foris læve, eleganter viride & fere inſtar arundinis foliis ſuis cinctæ apparet, quæ à vento ſæpe ita lacerata laniataque ſunt, ut præter nudos caules fibraſque nihil relinquatur; id quod *Wormius* ex *Cluſii Not. ad Garc. pag.* 163. *Muſ.* fuſius deſcripſit.

§. 7.

Fructus, quos planta per ætatem ſemel profert, in *Radzivili Itinerario* ita deſcribuntur: Fructus, qui ex uno caule progerminant, fere numero quinquagenerario uno in faſciculo compinguntur, qui ob magnitudinem inſtar melonum ſuper terra ſe extendentes, ibidemque diu relicti, putreſcunt. Cucumeribus noſtris haud diſſimiles apparent, niſi quod paulò craſſiores, magis incurvati & longiores ſint. *D. Rauvvolfius* autem addit, iſtos extrinſecus eſſe læves, craſſoque cortice obductos, principio flaventes, poſt aliquot dies ex nigro putreſcentes, qui ad modum recentium ficuum facile ſe patiantur excorticari, iſtorumque adinſtar dulces & eſui grati ſint. Prædictus *Dn. Ludolfi* ejusmodi fructum aliquot ante annos ex Oriente ſibi afferri curavit, quem apud iſtum fortuna mihi dedit deguſtandum: boni adhuc ſaporis erat, quamvis jam pridem ſale eſſet conditus.

§. 8.

Ob ſummam raritatem uſus iſtius apud nos prorſus ignotus eſt. Quæ vero noſtra conjectura eſt, cum ficubus valde convenit; queadmodum etiam planta ab Acoſta FICUS INDICA vocatur. Et quoniam hic fructus virorum fœminarumque naturam ob bonum, quo pollet, nutrimentum vehementer confortat, valde probabile eſt, nihil aliud eſſe quam

DUDAIM,

quorum *Geneſ. XXX. v.* 14. 15. *& ſeqq.* fit mentio, ut non ſolùm *Dn. Ludolfi l. c.* egregiè oſtendit, ſed jamdum quoque à *Guilandino* aliiſque hoc plantæ propterea inditum nominis fuit.

CAPUT IV.

DE

DICTAMNO CRETICO, POLIO MONTANO, ET MARO VERO.

§. I.

QUoniam modò memoratæ tres plantæ theriacam ingrediuntur, atque ex regionibus disjunctiſſimis veniunt, iſtas quoque Materialiſtæ conquirant neceſſe eſt. Solam vero plantam ſeu folia uſurpamus, & quamvis in officinis etiam radices Dictamni vulgaris reperiantur, radix tamen prorſus non eſt in uſu

DICTAMNI CRETICI,

quippe quem ſcimus in officinis conſtare ex craſſis,

craſſis, albis & quaſi lanuginoſis foliis, ſaporis acris & aromatici, odorisque fortis.

§. 2.

Quæ planta in Candia ſ. Creta, unde nomen habet, duorum vel trium pedum altitudine copioſe creſcit, rotunda & utrinque lanuginoſa folia, fragrantes purpureos floſculos, inſtar lupuli convolutos, cum caulibus nigris proferens, in Germania prorſus non, in Italia autem, præſertim in horto Medico Patavino, ſaltem interdum invenitur, utpote ex prædicta Inſula Candia idcirco afferenda.

§. 3.

Id vero detur operæ, quò folia recentia lataque & lanuginoſa, ſapore grata, una cum flore acquirantur. Caveamus quoque, ut ne cum ſpurio Dictamno Cretico adulterata ſint, utpote qui vero foliorum ſimilitudine propius accedit, aliter vero coloratum florem albosque caules habet, cum verus contra petiolis nigris accreſcat: à quibus tamen iſtum decet eſſe depurgatum, præſertim in theriacæ præparatione, quæ optima ſemper ſimplicia requirit.

§. 4.

Vi calefaciendi pollet, proptereaque à clariſſimo *Caſp. Hoffmanno de Med. Offic. pag.* 269. ad tria potiſſimum commendatur, quod 1. omnes ſpinas aculeosque ex corpore trahat, vel potius expellat, 2. ad promovendum partum valeat, 3. veneno reſiſtat, proptereaque ad theriacam ſumatur. Cui deficienti *Simon Paulli in Quadr. Botan. pag.* 286. polium vulgare, *Pharmac. Auguſtana* vero ſcordium vult ſubſtitui.

§. 5.

Eædem POLII MONTANI (*Berg-Poley*) dicuntur eſſe virtutes, cujus ſuperna folia, una cum flore, in officinis reperiuntur: quorum illa parva, craſſa & crenata, ſuperius etiam infraque flava cincta lana ſunt: hic vero aureus exiguisque ſtellulis apparet. Bina ſaporis ſubacris & aromatici ſunt, odorisque fortis. Monte-Peſſulano venit.

§. 6.

Hæc planta in Languedoco, Galliæ provincia, copioſè creſcit, & quidem in altis montibus, pedis fere altitudine. Floret æſtate, qua etiam colligitur, & in parvis ſcatulis, cum alia quadam ſpecie, in planitie juxta vias, in arena aliisque locis ſiccis creſcente, ad nos fertur, à qua tamen genuina veraque facile diſtinguitur, quod illa multo minora folia habet, nec adeo lanuginoſa, ſapore autem multo amariór eſt, & prorſus alba, ut *Pometus* in *Hiſt. des Drogues Part.* 1. *Lib. V. c.* 2. *pag.* 140. oſtendit.

§. 7.

Similiter recens adhuc floreque præditum polium montanum eligendum, amaro & tantum non nauſeoſo ſapore præditum. In theriacæ præparatione à caulibus, albisque ſupra memoratis foliis, utpote vi debilioribus, probe depurgetur.

§. 8.

Vires ejus volatiles, penetrantes & calefacientes ſunt, quarum ratione planta urinam menſtruaque potenter promovet, inque omnibus uteri, hepatis ſplenisque affectibus opem præſtat. In ictero quoque & hydrope commendatur. Veteres adverſus epilepſiam usque eo laudarunt, ut *Apulejus de Virtut. Herb. c.* 7. *pag.* 182. ejus etiam externo uſui ejusmodi vim adſcribat. Inter Criticos tamen magna adhuc contentionis ſerra reciprocatur, quodnam verum *Theophraſti* & *Galeni* polium ſit, qua de controverſia *Salmaſius in Exerc. ad Solin. Polyhiſt. pag.* 1067. poteſt legi. Quoniam contra morſus animalium rabidorum commendatur, olim quoque theriacæ ingredientibus annumerarunt.

§. 9.

Non minor ſciendi cupido Botanicos detinet, quodnam ſit

MARUM VERUM ſ. *das rechte Amber-Kraut?*

cujus quatuor fere ſpecies in *Tabernæmontani Herbario Part.* 2. *pag.* 56. reperiuntur. In quibus inquirendis nolumus eſſe verboſiores, eo ſaltem contenti, quod in Mater. Muſeis hucusque repertum fuit, cujus folia uſitata perexigua, viridia & inſtar cuſpidum ferreorum haſtarum militarium figurata ſunt, ſapore valde amaro & nauſeoſo prædita, cujus reſpectu Marum, quaſi amarum, vocatum fuit.

§. 10.

Hæc planta vulgo pro ſpecie aliqua majoranæ habetur. Enimvero primus intuitus oſtendit, quod magis cum thymo conveniat, pro cujus etiam ſpecie fere habetur ab *Ammanno* in *Char. Plant. Nat. pag.* 470. In Galliia circa Toulon creſcit, purpureos ac fragrantes proferens flores, parvarum ſpicarum ritu, inſtar florum lavendulæ progerminantes, vid. *Pometus l. c. pag.* 141.

§. 11.

Optima cenſentur folia minus inveterata, eleganter viridia ſuosque flores adhuc habentia, fortem etiam odorem emittentia. Si quando ad theriacam ſumuntur, à petiolis depurgata electaque ſint.

§. 12.

Viribus cum majorana & thymo convenit, atque ob ſaporem aromaticum & calefacientem in apoplexia ſimilibusque morbis valde commendatur, adeò, ut judicio *Ettmülleri* in *Comment. Schrœd. pag.* 601. ad ſpiritus eſſentiasque caput confortantes merito debeat ſumi. Quùm verò apud nos valde rara planta ſit, raró etiam præſcribitur, niſi quod ad pilulas, ab iſta Marocoſtinas Mindereri vocatas, & Trochiſcos Hedychroi, aliàs theriacam ingredientes, ſumatur.

CAPUT V.
DE
CAPILLO VENERIS ET ADIANTHO ALBO.

§. I.

QUæ vulgò in officinis

CAPILLI VENERIS

nomine indigitatur planta, è parvis ac profundè crenatis foliis conſtat, juniori coriandro vel rutæ foliis haud diſſimilibus. Iſta toto hyeme viridia manentia, terreum & adſtringentem, aliquali dulcedine terminandum, ſaporem habent, odorem vero nullum. Partim invenitur in Germania, partim ex Hiſpania Galliâque affertur.

§. 2.

Planta fibroſas capillaresque radices habet, è quibus tenues brevesque caules, iidemque ſplendentes & rigidi, pedis fere altitudine, interdum ſaltem digiti longitudine progerminant, qui numeroſi erumpentes crenatis ſuis foliis ornantur. Quùm vero diverſæ reperiantur ſpecies, diſtinctis quidem nominibus inſignitæ, ob ſimilitudinem autem ſæpe confundi ſolitæ, de ſingulis paucis agemus.

§. 3.

Recti verique capilli ♀ à Botanicis

ADIANTHUM VERUM ET VULGARE

vocantur, quod valde tenues & prorſus nigros habens caules hic loci non creſcit, ſed vel ex India, ut ADIANTHUM BRASILIANUM & CANADENSE, vel ex Italia & Gallia, ut ADIANTHUM MONSPELIENSE affertur, quorum delineationes *Pometus* ſiſtit contemplandas. Quando igitur in formulis Medicorum capilli Veneris ita ſimpliciter præſcribuntur, Pharmacopolæ præ aliis Adianthum album ſumant, quod tamen nominis ab aliis rutæ murariæ rectius imponitur, ut *Samuel Dale in Phytolog. p.* 119. oſtendit.

§. 4.

Quod

ADIANTHUM ALBUM

ſ. *Mauer-Rauthen*,

apud nos in inveteratis muris turribusque copioſe invenitur, priori humilius creſcit, foliaque aliquantum latiora magisque obtuſa habet, aliâs quoque SALVIA VITÆ audit. Hæc itaque intelligi & à Pharmacopolis ſumi debet, quando Medici adianthum album præſcribunt.

§. 5.

Tertia ſpecies,

ADIANTHUM NIGRUM

vocatum, nigrum habet petiolum, craſſiora etiam & longiora folia quam præcedens, plerumque flavente pulvere altero in latere aſperſa. Utplurimum in umbroſis montibus & circa radices arborum, filicis adinſtar, creſcit, proptereaque à quibusdam Onopteris mas, ſ. *Eſels-Fahren*, vocatur; & quanquam à Pharmacopolis etiam capillus ♀ nuncupetur, iſtud tamen ſolum recipiatur, quoties adianthum nigrum ſimpliciter eſt præſcriptum.

§. 6.

Cæterum Pharmacopolæ videant, ut ne capillus ♀ indigena pro exotico ſibi offeratur divendendus, cui rei diligens ſuperius allegatarum figurarum contemplatio inſerviet. Omnes autem ſpecies recentes, jucundè virides, integrisque foliis præditæ emantur. Probe tamen ſiccatæ ſint, mucidique ſaporis prorſus expertes, ut *Marxius* in *Germanico Mater. Muſeo pag.* 44. bene admonet.

§. 7.

Ratione virium & qualitatum ferè omnes conveniunt: valde temperatæ & ſiccæ ſunt, proptereaque vi ſiccandi ac reſolvendi pollent. Non temere igitur *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 506. admiratur, ex libra una plantæ tantundem fere ſucci, quibusdam ita opinantibus, poſſe exprimi, qua in re appendix *Miſcell. Acad. N. Cur. Ann.* 4. & 5. *Dec. I.* aliquam informationem ſuppeditat. Ad decocta pectoralia plerumque præſcribuntur, dum craſſam pituitam incidunt, & ex pectore expurgant: quam ob cauſam etiam in aſthmate & ſpirandi difficultate, tuſſi chronica ac phthiſi utiles ſunt. Porrò adverſus morbos alios chronicos, malum hypochondriacum, hydropem ſimilesque à veteribus commendantur; quemadmodum & ad mictum cruentum, præſertim coagulatum ſtagnantemque ſanguinem proficiunt. Quando autem calculi & arenæ adeſt ſuſpicio, alkekengi & milium ſolis poſſunt addi. Quibus in caſibus etiam

SYRUPUS CAPILLORUM VENERIS

valde uſitatus eſt, propterea ſæpe è Monte Peſſulano, Galliæ oppido, imo Canada exſpectandus; quemadmodum Francofurti apud *Danielem Bruſſonem* & *Johannem Rey* tres vel quinque ſpecies inveniuntur, ut ſyrupus capillorum ♀ cum cort. ☉r. fragrans, vulgaris & alii. Enimverò in Germania æque bene præparatur, ut extraneô adeò non indigeamus. Quod ſi verò Illuſtres curioſasque perſonas vel maxime peregrinus delectaret, hicque de iſtarum voluntate è Gallia eſſet præſcribendus, id demus curæ, quò verum ac genuinum accipiamus, ſubflavo eleganti-

gantique colore decorum, clarumque ac pellucidum, grato sapore debitaque consistentia præditum. Acidiusculus contra ac mucidus, prorsus etiam albus, tanquam suspectus abjiciendus. Quidam lucro inhiantes Pharmacopolæ Nemausienses & Montispessulani istum ex plantis jamdum coctis ac denuo exsiccatis æmulari dicuntur, quem dolum *Pometus* in *Histoire des Drogues Gen. pag.* 149. detegit. Cæterum officinæ quoque syrupum capillorum Veneris compositum habent, cujus præparationem *Dispensatorium August.* communicat. Conserva, quam nonnulli Monte-Pessulano afferri curant, rarius datur, de qua tamen prædictus Materialista *c. l.* videatur.

CAPUT VI.

DE

CUSCUTA ET EPITHYMO.

§. 1.

CUSCUTA s. *Filtz-Kraut* è tenuibus longisque fibris constat, vicinas quasque herbas serpentino nexu complectentibus, à quibus semper aliter nominatur, verbi gratia: Epistœba, quando stœbæ & Epipolion, quando polio increscit, ut *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 281. fusius ostendit. Ubi tamen notandum, præscriptâ simpliciter & sine cognomine cuscutâ, istam intelligi cuscutam, quæ urticæ, lupulo aut lino inveniatur implicata, unde etiam Germanis *Flachs-Seiden* vocatur.

§. 2.

Quæ fibræ licet ex aliis herbis excrescant, ab istisque nutriantur; suo tamen ipsius semine valde exiguo, instar seminis papaveris, & in parvis rotundis folliculis crescente, hæc se planta multiplicat. Nulla folia profert, sed parvos carneique coloris flosculos, articulatim, secundum fibrarum longitudinem, progerminantes: id quod *Dn. Tournefort* in *Pometi Histoire des Drogues pag.* 181. pluribus descripsit.

§. 3.

Botanici CUSCUTAM MAJOREM & MINOREM statuunt, prout majoribus vel minoribus herbis accrescit, ac propterea communiter Cassutham pro majore, Epithymum pro minore habent specie.

§. 4.

Quæ species plerumque nitrosæ naturæ sunt, ob quam etiam aperiendi, resolvendi & purificandi virtute pollent, ut *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.*556. ex *Hoffmanno* bene annotavit: Quæ quum non solum tartaream saburram ac pituiam ex intestinis & visceribus, hepate, splene ac mesenterio per alvum educant, sed sabulum quoque è renibus ac ureteribus pellant, crebrius a Medicis ad infusa laxantia præscribuntur, atque ad icterum, cum flavum, tum nigrum, laudantur, contra quem *Crato* nullum fere melius remedium reperit, ut in *Epistola CX.* testatur. Alii cuscutâ in hydrope incipiente, febrius diuturnis & similibus utuntur. Quidam etiam syrupum exinde conficiunt, minus tamen usitatum, quam est syrupus de epithymo, quod similiter cuscutæ species est.

§. 5.

Quod in specie ad cuscutam thymo increscentem attinet,

EPITHYMUM, s. *Thym-Seide*, propterea vocatam, ex valde tenuibus, fuscisque ac hirsutis fibrillis constat, odore fragrante & aromatico præditis; è calidis regionibus, Candia & Italia affertur, dum thymo nostrati non invenitur accrescere.

§. 6.

Duæ istius species Materialistis notæ sunt, Epithymum sc. Creticum & Venetum. Illud multo minores tenuioresque fibrillas habet, easdemque colore fuscas, odore valde fragrantes. Istud quidem longioribus ac fortioribus fibrillis constat, minime tamen adeo aromaticis. Utraque autem recentia, fragrantia, minimeque trita sint, si bona velint haberi, quod *Pometus l. c.* præ aliis hortatur.

§. 7.

Ob vires laxantibus leniterque purgantibus, duram acidamque pituitam visceribus ac venis mesenterii impactam, leniter abstergentibus, annumeratur. Quam ob causam foliis senæ additum contra melancholiam flatulentam, scorbutum, vertiginem, aliosque capitis affectus, per consensum ex stomacho exortos, non sine fructu præscribitur. Ubi tamen observandum, ut ne tenera ac volatilis hæc planta coquatur, sed per noctem saltem infundatur ac maceretur: alias enim verendum, ne vis optima coctione avolet, id quod *Forestus Libro* 3. *Curat. Observ.*32. annotavit. Ne verò hoc medicamentum calida sua atque aromatica natura sitim caloremque excitet, de consilio *Fernelii* non solum, sed passulis minoribus, vel succo violarum permistum, usur-

usurpetur. Syrupus de Epithymo laboriosius & ex multis partibus constans compositum est, cujus virtus ceteris purgantibus, agarico, tamarindis similibusque, quam epithymo, cujus vis coctione exspirat, rectius adscribuntur, in iisdem melancholicis morbis, ad quos supra planta commendata fuit, interdum præscribitur.

CAPUT VII.
DE
TABACO.

§. 1.

TABACUM è longis, latis, superius plerumque acuminatis, mollibusque ac pinguibus foliis constat, saporis fortis, odoris herbaceo narcotici. Propriè PETUM audit: ab Insulâ verò cognomine, in qua copiosissime colitur, TABACUM, & à Lusitano Legato, Johanne Nicotio, NICOTIANA vocatur, quippe qui salutarem istius virtutem in famulis suis prius in Indiâ expertus est, postquam ejus usum ante CC. annos circiter primus in Europam transtulit, cujus rei historiam verbosius sciteque describunt Galli, *Charle Estienne* & *Jean Liebault Lib. II. de la maison rustique pag.* 123.

§. 2.

Hæc planta usque omnibus nota, ut fusior istius descriptio prorsus videatur supervacanea. Hîc Giessæ, Butisbaci, & præsertim Hanoviæ, magna in abundantia, ex perexiguo semine, sequenti modo colitur: Semen circa diem divi Petri memoriæ sacrum, tempore verno, aliquot dies in cerevisia maceratum, in vase aliquo bonæ, nigræ ac pingui terræ miscetur, & tamdiu in calido hypocausto relinquitur, quoad semen crepare incipiat. Hinc cum ista terra in pulvinum, ex fimo caballino magis quam vaccino confectum, seritur, quo plantæ eo citius progerminent & excrescant: quem in finem quidam etiam fimum gallinaceum & columbinum insternunt, & aquam aspergunt crebrius. Simulac verò plantulæ progerminant, runcatio diligens instituatur, quâ herbæ inutiles evellantur, ne sub istis suffocentur. Quæ si satis magnæ evaserunt, bene cultæ probeque stercoratæ terræ inseruntur, quo una ab altera pedis longitudine distet, atque sic foliis sufficiens ad crescendum spatium relinquatur. Id quod tamen tempestate humida peragendum, quo plantulæ statim solo adhæreant, nec tam crebro debeant irrigari, aliâs enim exsiccantur, quod teneriores junioresque caloris prorsus impatientes sunt, adeò, ut tempestate nimis sicca sæpe magno labore musco tegendæ sint. Quibus majoribus factis, utrinque terra parvis latisque satculis aggregatur, quem laborem pastinationem (*das Reuschen*) vocant. Qua peracta operatione, evidentius excrescunt, & quotidie augeri observantur. Quò autem folia longiora latioraque fiant, parvi angustique stolones, (vulgò *Geitz* vocant) crebrius decerpantur, planta etiam superius in stolones exeunte & florescente, caules incidantur, aliquibus saltem ad concipiendum semen relictis, cujus summa habenda cura est, quod ob ingruens frigus non quotannis feliciter provenit, sæpiusque pretio vix comparari potest redimendum. Folia vere crassa & coriacea facta, graviter redolentia, extremitatibus suis flaventia, atque sic maturitatem nacta, decerpuntur domumque feruntur, inferioribus terræ vicinis & incumbentibus (*Sand-Blätter* vocatis) speciatim colligendis & multo viliori pretio divendendis. Quæ si aliquot dies sibi invicem apposita exsudarunt, flavaque & lenta evaserunt, bono, forti ac crassiori filo s. funiculo (*Bind-Garn*,) ope adaptatæ acus trajiciuntur, de tectis (ubi scopis subinde concutienda, ne uredine corrumpantur) suspendenda, quoad vere siccentur. Tandem humida tempestate & ante Martium removeantur, in magnos acervos aggreganda. Hac quoque methodo folia succedanea, sive quæ primis decerptis excrescunt, vulgo *Geitz*, tractantur.

§. 3.

Hôc modô collectum siccatumque tabacum vel ita per se minusque præparatum pondere centenario exteris divenditur, hincque Bremam, Hamburgum, imò in Bataviam transvehitur, & quidem pro pondere centenario 3. 4. 5. 6. imo decem Imperiales, prout decenter magna, ex flavo fusca lentaque folia, torquendo trahendoque apta (vulgo *Spinn-Gut* vocant) aut vulgaria saltem, viridiuscula & parva folia sunt, solvere solent: Vel in rotundas aut depressas perticas, quibus aqua ferrariorum aut syrupo nigredinem conciliant, vinciendo premendoque redigitur, quæ totæ, aut in frusta incisæ, à tabaci præparatoribus venduntur: Vel in officinis tabaceis (quas Francofurti *Flammerdingius*, Hanoviæ *Grajus* aliique erexerunt) in trochleas torquentur sive trahuntur, quod vero decidit tritumque fuit, ad tabacum incisum, chartæ obsignatæ indi solitum, recipitur. Atque hoc ultimum in peculiaribus conclavibus, ut ne quis arcanam hanc artem, (sic enim hunc laborem vocant,) videat discatque, solent præparare. Maximè verò Germanorum tabacophilorum admiranda

tanda simplicitas est, dum trochleas tabaceas chartasque inciso tabaco refertas, magnis in doliis, Hanovia primum in Bataviam missas, iterum à Batavis carius emunt, magnoque sumtu ac solvendo gravi naulo afferri curant, pro peculiari, rariori meliorique tabaco fumigando consumendæ. O insignem Germanorum simplicitatem, quam non possunt quin Batavi irrideant!

§. 4.

Præterea Materialistæ quoque Indiæ Orientalis & Occidentalis tabacum habent. Illud, & quidem Japonense, optimum suavissimumque, simul vero etiam rarissimum est, quoniam ob longnm viarum intervallum moramque trium dierum, quibus sub Sole navigare necesse habent, dicitur corrumpi, auctore *Vielheurio* in *Descriptione Mater. Exot. pag.* 133. Inter species tabaci Indiæ Occidentalis Virginianum, idque crassum & siccum, est optimum: cui succedit Brasiliense nigrum, & digitum crassum, teste *Pometo* in *Mater. Mus. p.* 157. Porrò Canasterum Tabacum (ut *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 136. vocat) atque Tabacum medicatum, vulgò *Species-Tabac*, ex tabaco & suaveolentibus fumigantibus præparatum, in officinis notum est; quemadmodum & *Marxius* memoratus *p.* 198. tabaci catarrhalis meminit, cui theam addit, cujusque libram unam vendit quindecim albis. Indi præcipue quatuor species habent, Viride nempe & Amazonense Tabacum, quæ rotunda habent folia, porro Verinense & Linguiforme, longis acuminatisque foliis prædita, de quibus *Malletus Lib. VIII. Cosmogr. p.* 178. pluribus legatur.

§. 5.

Non pauciores species notissimi

PULVERIS STERNUTATORII

apud Materialistas & Pharmacopolas inveniuntur, prout vel ex simpliciter contuso, aut granulato tabaco, aut aliis herbis ac floribus constat, multifariam coloratur, vel etiam moscho ac ambra conficitur: cujus varias sortes, utpote ambratum & moschatum Tabacum de Pogibonci, ambratum moschatumque de Franchipane, utrumque cum floribus, ambratum ac moschatum Melitæum, Hispanicum, Tabacum de Neroli &c. habent ac divendunt.

§. 6.

Modus trahendi fumi tabaci pro diversitate Nationum varius est. Indiæ Orientalis incolæ folium instar chartæ mercatorum complicatæ, ut superius amplum, infra angustum sit, convolvere, istudque superius incendere, & quamdiu fumat oreque teneri potest, suctione attrahere fumum dicuntur, sine ullo tubulorum fumiductoriorum usu. Imo sugentibus infantibus, post suctionem, intrudere in os folium perhibentur, quo istos trahendo fumo assuefaciant, ut ex *Georgio Nicolao Schurtzio Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 133. recenset. In India Occidentali, in Florida Insula præsertim, parvos canales arundinaceos, aut palmares de collo suspendunt; qui fumum ducant, ut in peculiari *discursu de Tabaco*, in *Libaulti Libr.* 2. *de la Maison Rustique pag.* 125. contento, ostenditur. Turcæ & Chinenses valde longis tubulis, è multis se mutuo subeuntibus canaliculis capiteque argillaceo constantibus, utuntur: vel loco lignei canalis longo coriaceo, filo ferreo circumvoluto, qui manibus possit circumvolvi. Europæi contra albos eosque vel lævigatos, aut vulgares habent canales fumiductorios, de quibus egimus alibi. Hac autem occasione non possum non simul in gratiam Dnn. Antiquariorum hîc referre, quod Civis quidam Gissenus, *Anastasius Schneiderus* mihi retulerit, quod, cum puteum sibi effodi curaverit, in profundis terræ visceribus, una cum urna antiquissima, fistulam, iis quibus Tabacum sugitur, simillimam invenerint, quæ in superiori parte angustior erat, quàm in inferiori: qualem & Filius meus natu secundus una cum Moneta antiquissima prope Gissam invenit. Quùm verò Tabacum Antecessoribus nostris cognitum non fuerit, disquisitionem mereretur, in quem usum fistulæ hæ ab Ethnicis adhibitæ fuerint?

§. 7.

Vi tabacum pollet exsiccante, resolvente & narcotica: illa à sale volatili, hæc à sedante & narcotico oleo proficiscitur. Mediante sale suo lentam thoraci impactam pituitam dissolvit: quem in finem confectus exinde syrupus, in asthmate, tussi ac similibus commendatus, in quibusdam officinis habetur. Acres quoque catarrhos resolvit, proptereaque iis, qui humidi temperamenti sunt, præ aliis utile est, sive ejus fumus hauriatur, sive, ut alii solent, mandatur. Oleo suo ac sulphure narcotico inebriat, ejusque usu Indiæ Vates ante se vertiginosos reddere perhibent, quam futura prædicant, ut prædicti auctores *pag.* 187. *de l'Agriculture* commemorant. Quo ipso sulphure omnes quoque dolores, præsertim suffocationem uterinam sedat, ut non solum *l. c.* videre est, sed ipse quoque testari possum, certam quandam Palatinatus fœminam nulla ferè alia re, quam tabaci fumo, potuisse curari. Plures alias istius virtutes *Everhardus*, *Magnenus*, *Neander* aliique in peculiaribus libris fusius descripserunt. Econtrariò etiam alii ejus abusum sufficienter ostenderunt, utpote *Jacobus* Rex Angliæ in peculiari libro, & *D. Sim. Paulli Tr. de Abusu Tabaci.* Memorabile est, Magnum Florentinæ Ducem habuisse Essentiam Tabaci, qua extemplò columba potuerit enecari, simulac filum, ista humectatum, per unam alam trajectum fuit. Alia Præparata: ▽. ♁, Ungu. cæteraque composita videantur apud *D. Ettmüllerum* in *Comm. Schrœd. pag.* 616. & *Hoffmannum* in *Clavi Schrœd. pag.* 514.

§. 8.

Angli fumum quoque in clysteribus utiliter usurparunt, excogitato pro istius applicatione peculiari aliquo instrumento, quod à *Bartholino* in *Epist.& Obs.Anatom.* ac *Stissero* in *Disput. de Machinis fumiductoriis* delineatum, etiam in *Polychrestis nostris Exoticis*, Disc. *de Clystere Tabacino*, datur inveniendum. Ad omnes ventris uterique dolores vehementer conducit, ut & renum ac vesicæ calculum, quando magni dolores ac fere intolerabiles sunt. Fumus in nares sufflatus epilepticos excitat.

CAPUT IIX.

DE
FOLIIS SENÆ ET SOLDANELLA.

§. 1.

FOLIA SENÆ oblonga, acuminata & à caulibus suis decerpta folia sunt, saporis amari, subacris & nauseosi, coloris ex flavo viridis. Ex Oriente veniunt, propterea a quibusdam Medicis FOLIA ORIENTALIA dicta.

§. 2.

Planta genuina, Senæ folia proferens, æstiva est, frigoris prorsus impatiens, quæ propterea in calidioribus Europæ locis ante Majum nequit coli, foliaque primo auctumno ob frigus jubet colligi, ut *Th. Tabernæmontanus Libr. 2. Herbarii pag.* 230. ex *Lobelio* aliisque memorat. Insigniter igitur errant, qui vera senæ folia instar coluteæ ferunt crescere, quippe quæ arbor est, multosque annos nostris in hortis durat, id quod *Guibertus* in peculiari *Gallico Tr. de Sena p.* 272. multis ostendit. Interea distinctæ istius inveniuntur species, quarum prior, Sena sc. Orientalis s. Ægyptiaca & Alexandrina, habetur optima. Atque hæc tenues rotundosque caules habet, ut melilotus, pedem atque dimidium altos, oblongis, angustis acutisque ac viridiusculis foliis, utrinque, ad modum liquiritiæ arboris, stipatos, qui pallide flaventes flores, rubicundis venulis interstinctos, & post illos depressos (non ut colutea vesicaria inflatos) folliculos proferunt, in quibus subfuscum ac cæsium semen includitur. Altera species Sena Italica est, priori fere similis, nisi quod breviora, latioraque ac rotundiora folia, nigrumque semen habeat, ac priori viribus non accedat.

§. 3.

Hic vero notandum, Orientalem s. Alexandrinam Senam iterum esse duplicem, unamque & eam quidem optimam habitam, MECHINENSEM vocari, quippe Mechâ per Marsiliam allatam. Longiuscula, arcta, subacuta & crassiuscula habet folia, colore viridiusculo flavedine interstincto, Gallis *Sene de la Palte*, h.e. SENA DE PALTA vocata, quoniam non sine magno vectigali (quod Turcæ Palte vocant) Sultano solvendo afferuntur, id quod ista quoque rara caraque facit: nisi fors ab Insula Ripalta, Alexandrinæ vicina, ita dicatur, quod fere conjicit *Guido Patini Ep. select. p.* 243. Altera à loco natali SAETTO nominatur, viridibus foliis constans, ad priora bonitate non accedentibus, melioribus tamen, quam Italica, commemorante *Marxio* in *Germanico Mater. Mus. pag.* 271. *Guid. Patini l. c.* eandem vocat Sennam de Seyda, ab antiquo oppido de Sidon, cujus in Sacra Scriptura mentio occurrit. Interim *Pometus* in *Histoire des Drogues p.* 147. ista in Italia crescere sibi persuaderi non patitur, sed Tripoli ex Oriente similiter venire: hancque opinionem inde profectam existimat, quod colutea vesicaria copiosè in Italia reperitur.

§. 4.

Ex prædicta differentia facile nunc judicatur, quænam Senæ folia optima & præ aliis eligenda sint? Quidam magna lataque ac vere viridia folia pro optimis habent, istaque in visitationibus officinarum requirunt. Enimverò prædictus *Pometus* hos omnes, tanquam verâ notitiâ destitutos, cordatè reprehendit, simulque testatur, integrum sibi fruticulum (cujus delineatio, illìc habetur) veræ Orientalis Senæ ex Alepo esse transmissum, ex quô apparuerit, folia esse mediocria, subacuminata, ad modum cuspidis hastæ oblongæ militaris formata, subflava, fortiter olentia, tactuque mollia, quorum etiam magnam quantitatem consumserit ac divenderit, maxime à stipitibus aliisque quisquiliis probe depurgatorum, id quod in alia specie, optima deficiente, similiter observandum. Contra ea fragmenta ac pulvis (quem Circumforanei speciatim divendunt) prorsus abjiciantur.

§. 5.

Quamobrem vero

FOLLICULI SENÆ

prorsus negligantur, quùm tamen multo lenius quam folia purgent, multo etiam melius,

lius, quippe sapore odoreque destituti, assumantur, propětereaque à quibusdam clarissimis Medicis *Fernelio, Fallopio, Jac. Sylvio, Guiberto* aliisque Senæ foliis præferantur, non temere admiramur. Merentur itaque præscribi, modo vere matura perfectaque habeant semina, ipsique non nigri & contriti, sed integri virentes ac recentes sint.

§. 6.

Quod ad usum foliorum senæ attinet, id certum est, rectè usurpata præstanti valdeque leni purgandi virtute pollere, qua omnes acres, salsos, acidosque & pituitosos humores educunt, in morbis præsertim chronicis valde etiam conducunt. Memorabile est, eos, quos nec fortissima purgantia movent, infuso senato, ut ipse aliquoties vidi, felicius moveri. Interea non nimis istis fidendum, dum miras interdum tragœdias excitant, quemadmodum certus aliquis amicus, is quidem non Medicus, Medicinam tamen temere interdum faciens, in se ipse expertus est, dum non solùm macerata per noctem folia fortiter expressit, sed aliquid etiam pulveris superingessit, unde stomachum usque eo sensit debilitatum, ut quatuor integras hebdomades diarrhœa cum vitæ periculo laboraverit. Eundem ferè effectum Illustris quædam Virgo in se experta est, cui Chirurgus senæ pulverem dederat. Omnium ergo tutissimum est, ut folia senæ saltem infundantur, nec fortiter exprimantur, propterea quod tormina cæteræque molestiæ ab lentore, quem continent, oriuntur, ut *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 753. post alios ostendit. Pulvis perrarò præscribitur; & quamvis certus aliquis exinde constans pulvis, pulvis Senæ Montagnanæ dictus, in officinis habeatur, à nemine tamen adeò frequenter præscribitur. Similiter ejusdem Extractum parvi æstimatur, cujus ℥ij fere ex libra una acquiruntur, secundum supputationem *Vielheueri* in *Descript. Mater. Exot. pag.* 157.

§. 7.

Præter folia Senæ alia adhuc purgantium foliorum species in officinis habetur,

SOLDANELLA (*Meer-Kohl, Meer-Winde*)

vocata, quam paucis quoque exponemus. Rotunda folia sunt, acri, salso, simulque sub-amaro, adeoque nauseoso sapore. Ab exigua planta proveniunt, folia aristolochiæ similia habente, præterquam quod minora crassioraque sint. Purpureos campanæ in modum formatos flores profert, ut convolvulus. In Alpibus crescit, circa Oenipontium & Ravensburgum, non minus ac in Austria, Styriaque: folia autem maximam partem ex Italia atque Gallia transportantur, quoniam planta copiose quoque juxta mare crescit, unde nomen obtinet. Folia recentia & neutiquam lacerata sint, si bona volunt æstimari.

§. 8.

Viribus suis omnes crudos serososque humores per alvum educit, adeo, ut de *Erasti* consilio plantula hæc ne quidem unquam omittenda, quoties hydropicis purgans aliquod præscribitur. In substantia æque atque in infuso usurpatur, de quo *Ettmüllerus l. c. pag.* 754. videndus.

CAPUT IX.

DE

ISATE, LACCA MUSICA, TORNA SOLIS ET SUMACH.

§. I.

ISATIS, vulgò *Weid* dicta, cœruleus color est, tanquam Indicum, sed multo impurior, terrestrior, valde duris frustis, nucis juglandis magnitudine, allatus, & utplurimum in Thuringia (ubi insignis ejusdem semper mercatura fuit) magno labore præparatus. In Geldria quoque, tractu Juliacensi atque Gallia, circa Tolosam conficitur, sed non tam bonæ notæ ac in Thuringia.

§. 2.

Herba, ex quâ hæc merx conficitur, Germanis similiter *Weid*, Botanicis ISATIS aut GLASTUM, Gallis *Guesde* & *Pastel* vocatur. Longa habet folia, inferius lata, & superius acuminata, flores flavos, latos compressosque ac curtos folliculos, in quibus flavum seminis granulum, grano hordei haud dissimile, sed non adeò crassum ac perfectum crescit, è quo sequenti modo colitur: Ager nigrum, pingue ac fœcundum solum habeat, quod ante hyemem, aut minimum tempore Bacchanalium, ulnæ profunditate, arare & occare decet, aut effodere. Hinc semen recens erutæ terræ mandatur, quod noctibus existentibus calidis, inter diem festum Paschatis & Pentecostes, tria aut quatuor folia, ritu trifolii, emittit, donec decem aut plura progeneret. Quæ juniora germina ab herbis inutilibus sæpius depurganda, donec vere excreverint, atque sic eximi possint.

§. 3.

Quâ verò ratione herba colligatur, posteaque

que color exinde præparetur, *Colerus* verbosius describit in *Oeconomia Rurali & Domest. Lib. VI. cap. 86. pag. 155. seqq.* Scilicet ter quotannis ab radice, auricularem crassa, & pedis magnitudine sub terra infixa, acuto ferro, manus circiter latitudine, præsecatur, id quod post festum diem S. Trinitatis primum fieri solet. Deinde ad rivum deportatur probe abluenda, & super viridi cespite, splendente Sole, per crebriorem subversionem sine ulla mora exsiccatur, ut tamen aliquid succosi retineat. Hinc in molis pneumaticis aut aliis minutissime molitur, humideque manibus in pilas redigitur, quæ super cratibus in Sole exsiccatæ postmodum publicè in foro, sueta hujus coloris mensura, utplurimùm decies sexaginta pilas continente, divenduntur. Chartæ attritæ ex nigro viridem maculam plerumque relinquunt, qua obscurè cœrulea existente, pilæ meliores carioresque habentur. Istæ pilæ postmodum in domibus huic præparando colori adaptatis, super lacunari asseribus strato, ulnæ altitudine in acervum aggregantur, ubi ita sibi impositæ incalescunt, ac fumant, donec tandem teneræ & extrinsecus albicantes fiant, duritiemque lapidis nanciscantur, & ad dimidium in se coëant. Post Michaëlis diem robusti mercenarii conducuntur, qui magnos pilarum acervos ligneis malleis contundunt diffringuntque, quo frusta nucis juglandis magnitudine fiant, quæ de integro in acervum congestæ aqua irrigantur, tantoque temporis spatio ibidem relinquuntur, quoad iterum incalescant, aquave fumigando fuerit absumta. Quo facto acervi magnis ligonibus diffringuntur ac minutim teruntur, id quod tertia vice repetendum, antequam color vere præparatus videri, & à Mercatoribus, in Lipsiensibus aliisque magnis nundinis, divendi possit. Istum vero in magnis doliis, quorum unum sex fere orcas s. *Tonnen* vulgo, continet, in peregrina transmittunt loca. Unum quodque autem 36. vel 40. florenis Misnicis dicitur æstimari, prout color chartæ attritus bonus fuit inventus.

§. 4.

Ab Infectoribus s. Tinctoribus maximam partem usurpatur, quippe quo lanam, laneosque pannos, tibialia & similia tingunt. Est enim fundamentum nigri coloris, adeo, ut nigri panni non tam facilè maculas admittant, aut colorem evanescere sinant, hoc si prius imbuti colore fuerint. Si quando in situla vel cupa infectoria ad inficiendum præparatur, spuma eidem insidet, quam despumatam Infectores exsiccant, sub nomine Florum *Weid-Blumen*, Gallicè *Florée d Inde* asservandam. Isti verò colore eleganter cœruleo Indicum referunt, pro quo etiam sæpe ab imprudentibus emuntur. Quamobrem *Pometus* in *Mater. Mus. pag.* 155. non sine ratione existimat, quod, si color hic ex Isate confectus, similiter atque Indicum, ex herba extrahatur, prorsus similis Indico color exinde præparari posset. Quidam ex præparato hoc colore cum aqua fontana gargarisma faciunt adversus anginam, in principio statim usurpandum.

§. 5.

Præterea alius adhuc cœruleus color in officinis nostris & *Materialium Museis* habetur,

LACMUS, seu LACCA MUSICA

vocatus, plerumque in quadrangularibus & subviolaceis frustis allatus, Pictoribus alias Turnis dictus, sine dubio, quod ex herba, Gallis Tornesol nominatâ, conficitur: quæ causa est, quamobrem etiam Galli istum ipsum colorem TORNESOL EN PATE, ou en pierre vocent. Utplurimum ex Batavia & Flandria, ubi præparatur, venit, propterea que ab Italis PERS DE FLANDRE dicitur, ut *Vielheuerius* in *Descriptione Exot. Mater. pag.* 31. scribit.

§. 6.

Herba aliâs Heliotropium Tricoccum (*Sonnen-Wende*) vocata, uni cauli increscit, fere pedis altitudine, dispersis ramulis, è quibus nigræ mollesque baccæ, ad modum solani, proveniunt. Aureos profert flores, & triquetros asperosque subnigros folliculos, in quibus semen cinereo colore reconditum est, quo mediante herba se ipsam quotannis multiplicat. In Gallia Italiaque crescit. Ex qua Batavi cum urina, calce & subcinerea terra, Perelle vocata, certo modo massam præparare, istamque in parva vascula, librarum 30. forte pondere, cogere perhibentur, quam Galli TORNESOL EN PATE nominant. Quæ quum raro ad nos veniat species, sed in quadrangula frusta s. placentas formata exsiccataque transmittatur, TORNESOL EN PIERRE vocant, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 157. commemorat. Nobis vulgo LACMUS audit.

§. 7.

Quoniam Lacmus siccus multò vilior est quam prænemoratus mollis, indeque facile conjicitur istum arena aliisque quisquiliis esse adulteratum: id demus curæ, quo bonus acquiratur, vere siccus, subviolaceus, qui chartæ affrictus magis cœruleam, quam subrubram maculam relinquat.

§. 8.

Usus ejus Dulciariis Pictoribusque ad pingendas chartas lusorias resque alias satis innotescit, quod vel sola aqua potest præparari. Impostores Pharmacopolæ, deficientibus violis martiis, coctum pro syrupo saccharum isto ipso tingunt, quem deinde pro vero syrupo violarum divendunt, id quod Pharmacopola quidam Giessensis mihi ipse confessus est. Ante sedecim annos in Palatinatu, in officina Grünstadiensi, magnum vas syrupo violarum repletum frangebatur, quem Pharmacopola corradebat,

debat, additáque non ſpernenda Sacchari quantitate, elegantem ſyrupum violarum exſuſcitabat. En machinarum fraudisque artifices!

§. 9.

Acido huic colori affuſo ruber evadit. Quamobrem etiam Lugduni Galliæ non ruber ſolum color (orſeille de Lyon) exinde conficitur, de quo vid. *Pometus l. c. pag.* 157. ſed & vulgò ita vocata

TORNA SOLIS

iſti originem ſuam fert acceptam, quam ſcimus ex longis, anguſtis, obſcure rubris & convolutis linteorum fragmentis conſtare, iisdemque fructu heliotropii tricocci tinctis. Ex Batavia Galliaque venit, quam verè ſiccam, non mucidam, ſucco etiam refertam eſſe oportet, ſi bona vult haberi. Fruſtulum ad faciendum experimentum aquæ inditum iſti violaceum, non rubrum, conciliet colorem.

§. 10.

Hæc torna ſolis eum in finem plerumque uſurpatur, ut vino, aquæ vitæ aliisque liquoribus colorem eleganter rubrum conciliemus: Cujus tamen rei *Simon Paulli* aliquem horrorem excitat, quando in *Quadrip. Botan. pag.* 329. ſcribit, iſtam ſæpe ex laciniis pediculoſis fœtidisque conſtare. Quamobrem vehementer in pincernas ac cellarios invehitur, qui iſta mediante potus pro Magnatibus ſumunt tingendos, quum ex aliis ſuccis rubris idem habeamus exſpectare. Id quod flores papav. err. ceraſa ſimiliaque ſimiliter poſſunt præſtare.

§. 11.

Tandem infectores ac coriarii alio adhuc pigmento exotico utuntur, quod

SUMACH ſ. *Schmack*

vocatur, & ab exoticâ arbore RHUS, SUMAC, Germanice *Färber-Baum* dicta, proficiſcitur. Vel ex contuſis caulibus ac foliis conſtat, vel rubris ſtrobilis ſive fructibus, quorum figura in principio capitis *Muſ. Germ.* ſiſtitur delineata. Duplex eſt, Portoportenſis & Malgenſis. Ille color optimus eſt, odore fragrans & ſubruber, paucos habens caules, ſed multa grana. Hic multos caules habens albus eſt, propterea; non adeo bonus, ut *Schurtzius* in *Mater. Muſ. p.* 101. docet. Optimus eſt recens & viridiuſculus, nigro colori inſerviens, vid. *Pomet. l. c.* In Medicina ad ſiſtendam diarrhœam aliosque affectus uſurpatur. Strobili autem ipſius arboris conficiendo aceto inſerviunt, unde in Palatinatu Germanicè *Eſſig-Zapffen* dicuntur.

CAPUT X.

DE
HERBIS MUSCOSIS, LYCOPODIO, LICHENE ET PULMONARIA ARBOREA.

§. 1.

SI quid in libro Mundi ac Naturæ reliquum eſt, quod Botanicis faceſſere poteſt negotium, profectò excreſcentiæ ſunt, utpote fungi variique muſci, arboribus, lapidibus rebusque aliis adhærentes. De fungis doctus quidam Belga, isque Paſtor, cui *Sterrebekio* nomen eſt, valde curioſum libellum, *Theatrum Fungorum* vocatum, linguâ ſua vernacula conſcripſit, in quo tamen rariores quidam fungi deficiunt. De herbis autem muſcoſis nemo adhuc dedita opera commentatus eſt: quæ forte materiam ſcribendo peculiari tractatui præbere poſſent ſufficientem, ſi quis id ſibi ſumere laboris velit. Interea *Zaluzanii* nobis ſufficiat diviſio, muſcum præſertim duplicem affirmantis, anguſtifolium & latifolium, de quo liber ejus adhuc perrarus, ſc. *Methodus Herbaria Lib.* 2. *cap.* 3. legatur.

§. 2.

Prioris ordinis fortaſſe præcipuus & utiliſſimus eſt, quem in Materialium Muſeis & officinis

LYCOPODIUM,

aliâs verò MUSCUM TERRESTREM CLAVATUM, Germanicè *Beerlapp, Gurtel-Kraut, Säu-Tannen, Schlangen-Moos* &c. vocant, de quo Clariſſimus Saxonicus Medicus & Profeſſor, *Dn. D. Wedelius*, haud ita pridem, Reſpondente *Hannekenio* juniore, perelegantem diſputationem Jenæ habuit. Hic muſcus multis vitibus ſuper terram ſerpit, ſquamoſis foliis, abietem referentibus; ſimiles quoque conos ſqamigeros profert, inter quos non ſolum reniformes folliculi, ſemen valde ſubtile continentes, exſurgunt, ab *Tournefortio Tab.* 326. *Inſt. Rer. Herb.* valdè ingenioſè delineati; ſed muſcus hic ſimiliter ſemini proprium florem præmittit, à clariſſimo Anglorum Botanico, *Moriſonio*, propterea muſcus perfectus vocatus.

§. 3.

SEMEN LYCOPODII

unum illud eſt, quod muſcum hunc adeo facit celebrari; ex valde ſubtili levique ac flavente pulvere, flores ſulphuris referente, conſtat,

ſtat, ſulphuris etiam naturam imitatur, dum per candelam flatus fulgurat, magnamque flammam excitat: quamvis carbonibus impoſitum non, ſulphuris adinſtar, urit. Spiritum quoque acidum nigrumque oleum ſuppeditat, ſi quando muſcus per retortam cogitur, ſecundum experientiam *D. Wedelii*. Hinc balſamicam naturam habens valde durabile eſt, & ultra 30. annos poteſt conſervari. Principio utplurimum è Polonia Moſcoviaque, ubi *Plaun* vocatur, ſolebat deſcribi: hodie vero ubique in Germania invenitur, ut tempore pacis tota libra uno floreno poſſit haberi.

§. 4.

Ex præmemoratis ſulphureis particulis decantatæ pulveris hujus virtutes oriuntur, quippe qui non ſolum ſudorem atque urinam, interdum etiam alvum, ciere aptus natus eſt, ſed demulcente quoque ac leniente virtute pollet, ob quam contra epilepſiam aliosque capitis morbos, inprimis contra incubum, valde commendatur. Nec dubium eſt, quin in ſcorbuticis nervorum morbis, arthritide vaga, renum ac lumborum doloribus opem præſtet, quâ in re *Wedelius* nobis vult facere fidem, quoniam à clariſſimo *Ludovici* contra ipſum calculum cum fructu fuit uſurpatum. Inprimis hoc ſemen balſamicum, ob vim ſuam ſanantem, in omnibus pectoris morbis, phthiſi, hæmoptoë ſimilibusque conducit, quod *Ettmüllerus* quoque contra hecticam commendat. In Polonia contra plicam Polonicam tanquam ſpecificum uſurpatur, de quo *Miſcell. Germ. Cur. Dec. I. Ann. 2. Obſ. 52.* legantur. Quid vero externè in ſiſtendis vulnerum hæmorrhagiis præſtet, *D. Fehrius Tr. de Scorzonera p. 12.* teſtatur. Omnem quoque ſcabiem curat, exulcerationes, eryſipelas, pruritum in locis obſcœnis, præſertim excoriationes infantium. Non minus pulveri pro crinibus poteſt addi, quoniam admodum leve eſt, crinesque à tineis defendit. Ad ignes quoque artificiales uſurpatur, ubi ſaltem fulgurat, nec ullum crepitum edit, niſi contuſa betulæ folia permiſceantur, ut *Olearius Itinerario Perſico*, vernacula ſcripto, *Lib. IV. cap. 25.* teſtatur. Iſto mediante & bombardæ poſſunt exonerari, cujus rei experimentum olim *Erneſtus Pius* dictus, Dux Saxo-Gothanus, præſente *Dn. D. Wedelio*, quadam ductus curioſitate, fieri curavit. Alia compoſita, quæ ex hoc pulvere fieri poſſunt, in prælaudata diſputatione deſcribuntur.

§. 5.

Ad herbas muſcoſas latifolias ſpectant lichen & pulmonaria arborea, quæ exſiccata in officinis aſſervantur.

LICHEN (*Stein-Leber-Kraut*)

propterea ita nominatur, quoniam inſtar lepræ extrinſecus rupibus in profundis fontibus inſidet; ex latis, profunde crenatis & pinguibus foliis conſtat, inter quæ ſucceſſu temporis exigui caules, ſtellatis floſculis ornati, progerminant, ut ex vulgari figura apparet. Interne ad chronicos quosdam morbos, ab obſtructione hepatis olim deductos, icterum ſcilicet, ſcabiem ſimilesque à Veteribus laudatur: quanquam hodierni Medici, ut *Ettmüllerus* & alii non multum in eo ponant fiduciæ. Externè vulnerum hæmorrhagias compeſcere dicitur, teſte *Hoffmanno* in *Clavi Schrœd. pag. 496.*

§. 6.

Quod tandem ad

PULMONARIAM ARBOREAM,

ſ. *Lungen-Kraut*,

alias quoque Muſcum Arboreum vocatam, attinet, ex latis & coriaceis fruſtis conſtat, in annoſis quercubus aliisque arboribus repereundis. Exſiccantem & ſubadſtringentem vim habet, cujus intuitu in phthiſi, à ſuperflua humiditate & catarrhis orta, ac in decoctis pectoralibus internè poteſt uſurpari. Externè ſimiliter ſanguinem ſiſtit, in pulverem tritus & inſperſus.

CAPUT XI. DE MOXA.

§. 1.

MOXA variè cæſium lanuginoſumque medicamentum eſt, ante XX. circiter annos ex India Orientali, unà cum longiuſculis & nigris bacillis, exilis culmi craſſitie, in Germaniam allatum, & apud Materialiſtas inveniendum. Hodiè rarò inquiritur, quod partim ſperatum effectum non præſtitit, partim etiam noſtris in regionibus per artem effingitur.

§. 2.

Primus qui ejusmodi ſimplex Europæis detexit, fuit *Buſchoofius*, Eccleſiaſtes Indo-Batavus, qui Moxam, tanquam certum comprobatumque remedium adverſus podagram, in peculiari & Batavorum lingua conſcripto libello, commendavit, varia etiam exempla recenſens eorum, qui iſtius ope à maniâ & epilepſiâ feliciter fuerint curati. Qui libellus quum Dn. *Erico Mauritio*, olim Cameræ Imperialis

rialis Spirensis Assessori meritissimo, transmitteretur, istum continuo cùm intimo suo amico, *Dn. D. Scheffero*, Medico Francofurtensi celeberrimô, communicavit, quem hic deinde toti Curiosorum Germaniæ Societati in *Miscell. Germ. Cur. Dec. I. An. VI. obs.* 218. notum faciebat, quibus brevî post *D. Elsholzius* prædicti libelli contenta curabat inferri. Quùm verò postea lis inter Doctores exoriretur, num hoc medicamentum etiam veteribus, inprimis *Hippocrati*, notum fuerit, elegantem de Moxa disputationem Marburgi habuit *Dn. D. Geilfusius*, post Archiater Ducis Frisiæ Orientalis & Professor Franekeranus, qua occasione magis magisque innotuit.

§. 3.

Nunc saltem restabat, ut qualis planta sit, inquireretur, quoniam *Dn. Buschoofius* in libello suo ea de re necquicquam commemoraverat, aut certe tectè scripserat & obscure. Quibusdam aliqua fungi species, cujus ritu cresceret, videbatur, id quod etiam *D. Geilfusius* expresse existimabat. Quùm verò aliis rem accuratius & oculis armatis, s. microscopiis, intuentibus, quædam exigua folia artemisiæ, nostrati haud dissimilia, apparerent, Moxam nihil aliud esse existimabant, quam albam, lanuginosam & araneæ haud dissimilem cuticulam, foris in artemisia reperiundam, ab ipsa etiam exsiccata herba, caulibus intus extricatis, præparandam: quemadmodum ejus præparatio à *Dn. Cleyero*, in *Misc. Dec.* 2. *An.* 4. *obs.* 1. ejusque Æmulo, *ten Rhyne*, in *Disput. de Arthrit. pag.* 108. manifestabatur. Quò autem ejus rei acquiratur certitudo, prædictus *Dn. D. Schefferus* eum in finem ad *Dn. Cleyerum*, tum in India Orientali Societatis Indicæ Medicum, mittebat literas, num hæc Moxæ ratio sit? qui eam ingenuè confitebatur, ut ex ejus responsione in *Miscell. Germ. Dec. II. Ann. IV.* apparet. Hinc & ego motus, ut peculiarem *de Moxa & Podagra epistolam* ad prædictum *Cleyerum* in Bataviam Novam, & quidem in Insulam Bantam scriberem, quam tum etiam Lugduni Batavorum vivens typis imprimi curabam; in eô autem fortuna mihi fuit adversa, quod duplex ejus responsio, quam per *Dn. D. Kæmpferum*, tum temporis domesticum suum, ad me exarari curavit, unà cum raris conchis, rebusque aliis curiosis, naufragio interierit, ut prædictus *D. Kæmpferus* ex India redux, coram testatus est. Quum nunc rei haberetur certitudo, *Dn. D. Wedelius* Jenæ ostendit Indorum Moxa nos bene carere, contraque Moxa Germanorum idem præstari posse, quod hucusque ab exotica speraverant, dum alii vulgari lana, gossypio, rasa fomite s. fune igniario militum, similique istius loco uterentur; qua de re vid. *Miscell. Germ. l. c.*

§. 4.

Quod ad usum fructumque Moxæ attinet, acuminati oblongique pastilli, candelis fumalibus similes inde præparantur, quin mania & epilepsia capiti, in chiragra & podagra manibus pedibusque applicantur, (ut figura in *Polychrest.* nostris *Exoticis* & *Diss. Epistol.* Lit. A. B. C. D. ostendit) fragranti bacillo Lit. C. accendendi, quô factô, sine notabili dolore, crusta inuritur, hincque dolor aut morbus continuo remittit. Interea omnes circumstantiæ, in vulgaribus cauteriis (præ quibus Moxa, judicio *Sydenhamii Tr. de Podagra*, nihil peculiare habet) observari solitæ, & hic debent attendi. Moxa vero in arthritide frigida, ab aquosis ac pituitosis humiditatibus exorta, magis locum invenit, quam ubi inflammatio aut rubor in articulis deprehenditur: quo sane in casu periculum excitare posset non parvum; id quod à celeb. Medico *Dn. D. Joh. Daniele Horstio* in quibusdam præcipuis personis fuit observatum. Qui vero caute usurpare norunt, remedium hoc sentient minime rejiciendum, quippe quod *Dn. Temple*, Illustris quidam Nobilis, in se ipse bonum expertus est, ac propterea in peculiari *Tract. Essay du Moxa contre la goutte* vehementer commendavit, vid. ejus libellum: *les Oeuvres melées de Monf. le Chevalier de Temple Tom. I.* Reliquos Moxæ usus eleganter ex Indorum doctrinâ enarrat *Dn. D. Kæmpferus in Amœnitat. Exot. Fascic. III.* cujus verba ita se habent:

Moxa, præstantissima Cauteriorum materia, Sinensibus Japonibusque multùm usitata.

§. 5.

Asia, quousque ad nostros antipodes extimumve Orbis terminum extenditur, tribus dotata est Heliconibus, Arabum, Brahmenum & Sinensium: ex quibus scientiarum artiumque promanavit, quicquid est inter vasti Orientis populos. Hi verò cœlo, linguis, moribus, religione distincti populi, licet pro diverso, ex quo erudiuntur, Helicone, alia atque diversa foveant Artis Medicæ (ceteras non attingo) principia, præcepta, materiam & medendi methodos, nihilominùs tamen, cùm in morborum causas inquiritur, uno ore singuli ad tribunal subindè flatus & vapores provocant, ut tantùm non videantur cum *Coö* nostro *Lib. de flat.* dolores & affectus quoscunque flatibus acceptos referre, quos asserunt nunquam tolli posse feliciùs, quàm cauteriis, igne actuali, ut loquimur, inurendis. Igne verò, an ferri candentis? Equidem junctam Vulcani Martisque vim experiri in humana machinâ sævitiam reputant, uti supervacaneam & inutilem, ita verò indignam rationali Medico, cui urendo non alia debeat esse intentio, quàm ut impactam doloris materiam resolvat, vel in flatus jam resolutam excludat & in auras evocet. Malunt igitur tardè gliscentem, remissè ustulantem, atque, ut verbo dicam, ejus indolis ignem adhibere, qui inclusam morbi causam, mediante salis aperientis virtute, lentè tutòque evocet, quàm

quàm qui ſtringente ac rodente armatus vitriolo, cutem carnemque crudeli impetu exedat. Iisdem nixi rationibus priſci Arabum, Ægyptiorum & Græcorum Medici, à quibus medendi artem Europæi accepimus, ferro rubenti, fungos accenſos & ignitas præferre ſtruthii & ariſtologiæ radices viſum eſt: aliis eorum ſulphure candente placuit, fuſiſque buxeis oleo fervente tinctis, corporis vitia domari. *Mercatum* videant, *Pr. L.* 4. *c.* 1. *pag.* 162, & ex recentioribus *M. A. Severinum*, qui varietatem materiæ cauſticæ & modos urendi apud antiquos ſcire deſiderant. Ego hic Aſiaticorum tantùm cauteria referam, noſtro tempore uſitata.

§. 6.

Arabes, &, qui horum ſcientiis imbuti ſunt, Perſas & Mogoles Indos Mahammedanos, ignis fomitem in urendo non alium expetiiſſe vidi, quàm pannum goſſypinum, Iſatide ſeu glaſto tinctum, Gallicè *Cotton bleu:* hunc in cylindri figuram, ad ſeſqui pollicaris diametri craſſitiem, & longitudinem geminæ unciæ quàm arctiſſimè obvolutum, in locum amburendum dirigunt, & incensâ ſummitate gliſcere ſenſimque depaſci ſinunt, donec in favillam totus cylindrus deflagraverit. Uſtio hæc, longâ & pene intolerabili morâ abſolvitur: durat enim horæ quadrantem, interdum longiùs, antequam deflagret intenſi ardoris fomes: qui altè adeo ſubjectam carnem depaſcit, ut aliquando inſanabile ulcus inde remaneat: quale mihi ſanandum iis regionibus oblatum eſt aliquoties, ſordidum & mali moris. Uſtione factâ, ampliùs nihil negotii incumbit Chirurgo, quàm ut ſtigma inungat quotidie, & ſeparatâ eſcharâ ad ſuppurationem promoveat. Credo uſtionum cruciatus & longa incommoda obſtare, quo minùs populares re ipsâ res æquè inſtituant frequenter, atque earum uſum in ſcholis ſcriptiſque ſuis prædicant & inculcant. *Glaſtum* nominavi: ejus liquore Arabs materiam cauterii inurendi imbutam poſtulat, hunc ignis virtuti momentum conferre perſuaſus, opinione non ex vano hauſtâ, ſed ex populari, ut ſibi videtur, & longâ ſeculorum experientiâ. Si credimus, quod vulgus Europæum ſpondet, fumante & naribus admoto linteo illo, quod ſuccô glaſti tingitur, Epilepticorum, quos Dæmoniacos vocamus, feliciùs diſcutiuntur paroxyſmi, quàm lintei albi, vel cujuſvis alius rei ſuffitu. Certè in Indiis Chirurgi neutiquam perdidiſſe operam experti ſumus, quando tincta Iſatide linteamina in fotu (ſic in Chirurgiâ loquimur) & obligatione partis inflammatæ, ceteris pannis antepoſuimus.

Brahmenes, quos Græcia Gymnoſophiſtas vocat, Indorum gentilium Sapientes, Theologi & Medici, tùm qui ex eorum inſtitutis ſapiunt, gentiles ceteri, non unius, ſed varii generis cauteria pro morborum diverſitate parant. Latitantes enim cauſas, ajunt, & morbi cujuſque indolem non unius eſſe generis; proinde unam eandemque ignis materiam affectibus promiſcuè omnibus nequaquam congruere: eligendam eſſe, quam genio morbi cujuſque aptam natam experientia docuerit. Varietatem verò illam exploraſſe peregrino mihi datum non fuit. Clavum quis Herculi prius excuſſerit, quàm à zelotypis iſtis Doctoribus ſecreta artium exploraverit. Vulgatiſſimum illorum cauterium eſt (cetera rarioris uſûs ſunt) medulla *Junci*, ibidem in paludibus germinantis, cujuſcunque varietatis ſit, perinde eſt, modò ſcirpo creſcat craſſiore. Hâc oleô Seſami, quô agri abundant, leviter imbutâ, uſtionem cutis humanæ vulgari modo inſtituunt. Vidi Malajos, Javanos, Siamenſes, nî fallor & alias his vicinas Nationes eandem hanc medullam in cremando adhibuiſſe.

Trans Gangem progrediens nobiliſſimum ſanè omnium & uſitatiſſimum ignis fomitem invenio apud Sinenſes & Japonios. Hôc fomite, referunt, ante ipſius Medicinæ inventionem & omnem aliam Chirurgiæ notitiam, temporibus admodum priſcis, celebratam cauteriſationem fuiſſe, atque inde uſum ejus per longam ſeculorum ſeriem ad ſe demum dimanaſſe. Stupam hanc virtute ac vetuſtate præſtantiſſimam, ſub communi appellatione *Moxæ*, non modo Sina domeſticam habet, ſed omnes Sinenſium literis & doctrinâ eruditæ nationes, Japonii, Coræenſes, Quinamenſes, Luconienſes, Formoſani, Coccincinenſes, Tunkinenſes, jam olim pro cauteriis ſub eodem nomine adoptarunt. Ejus hiſtoriam cum hôc loco proponere ſit inſtitutum, ignoſcet Benevolus Lector, quòd pro Sinicis vocabulis, magis Illi fortaſsè deſideratis, Japonica infero. Hæc enim Sinicis faciliora ſunt, & mihi notiora, qui hâc gente familiariùs diutiuſque uſus ſum.

§. 7.

Moxa lanugo eſt, ſive ſtupa mollicula, coloris cinerei, concipiendo igni aptiſſima, eoque admiſſo moderatè gliſcens, ſcintillâ minùs conſpicuâ, ardore temperato, progreſſu lento, donec in favillam tota depaſta ſit. Conficitur ex artemiſiæ vulgaris (latifoliæ) adhucdum novellæ foliis exſiccatis, longo tempore in aëre ſuſpenſis & obſoletis; colligitur verò ad Moxam eliciendam artemiſia non omni promiſcuè tempore, ſed iis tantùm diebus, quibus, ex Aſtrologorum ratiocinio, cœli benignitas eandem aſtrorum virtute quàm maximè fœcundavit. Sunt illi τȣ͂ menſis quinti dies primores quinque, *Conguatz goo nitz* Japoniis dicti, incidentes in Calendarii Gregoriani menſem Junium, raròin exitum Maji. Ducunt enim anni auſpicium ab eo novilunio, quod proximum eſt medio tempori inter brumam & æquinoctium vernale. Exſcindenda eſt multo mane, rore nocturno madens, & ad faciem domûs occidentalem libero aëre ſuſpendenda diu, dum ſatis exſiccata fuerit; ſic ſervanda eſt in ſummo pavimento & lanugo

ex

ex illâ eò nobilior & tenerior speranda, quò magis obsoleverit; unde non desunt, qui herbam ad decennium usque reservandam curant. Novellam hanc Artemisiam Japones *Futz*, Plantam adultam atque perfectam *Jamóggi* appellant. Nam, quod obiter insero, sicut solenne est in utrâque natione, ut masculus quisque nomen suum mutet, tum provectior ætate, tum novam consecutus dignitatem; ita quoque plantarum appellationes, (ut res ceteras taceam) secundùm perfectionis gradum & usûs diversitatem, persæpe variant: quod ipsum rebus quidem distinctionem & lucem egregiam parit, memoriam verò maximè obruit. Præparatio Moxæ nullo artificio absolvitur: Tunduntur primùm impigro pistillo folia, ad mollitiem rudioris stupæ: deinde utrâque manu agitantur & fricantur assiduè, ut priori contusione jam attritis decedant duriores fibræ & recrementa membranacea: quibus excussis, remanet desiderata illa insignis teneritatis homogenea & purissima lanugo, quâ tenellam Regii nominis Artemisiam præ ceteris herbis ditare natura studuit.

§. 8.

Non est hujus lanuginis exustio ullâ ex parte homini terribilis: nulla enim oculos incurrit ardentis elementi species, sed gratiosus stupæ tantùm gliscentis halitus nares lacessit; nec dolor valde molestat, sicut ex caeteris auteriis evenit, nisi fortè à conis illis, quos Japones *Kavva kiri*, seu cutis scissores vocant, id est, à turundis primis tribus, eodem loco alternè deflagrantibus: à quorum similitudine imposita sibi à novis Rectoribus onera obsequiosum vulgus per patientiam *Kavva kiri* nuncupat, eò quòd principio dura sint, assuetis deinde vix molesta. Centies vidi ipsos pueros ustionem promiscuo corporis loco admisisse, citra ullum doloris gestum. Urunt enim indiscriminatim infantes & senes, divites & plebejos, mares & fœminas: parcunt tantùm gravidis illis, quæ ustioni non admodum assuetæ sunt. Ustio autem artemisialis vel ad morborum præservationem, vel ad curationem instituitur. Ad præservationem cumprimis eam commendatam voluntMedici, & sanos potiùs quàm ægrotos ustulandos jubent: sicut enim, ajunt, materiam medicam morbi præsentis, ita futuri pharmacum esse cauterium. Qui igitur in extimo Oriente suæ valetudini prospiciunt, ii uri se singulis curant semestribus. Ea consuetudo adeo religiosè viget, ut etiam hominibus æviterno carcere damnatis prodire permissum sit ad moxiburii fruendi beneficium. Præservativa ustio turundis in eodem loco absolvitur parvulis & paucioribus: curativa verò plures requirit, easque grandiculas, si vapores ex profundo latice evocandi sint.

In quibus verò morbis Ustio locum habeat, si quæris? respondebit tibi Sina cum Japoniâ: in omnibus promiscuè, in quibus vapor detentus continui solutionem, dolores & actionis læsionem pariet; quo ipso pene omnem morborum syllabum ad moxiburii rogum provocar, qui eos ardore suo, ipso Sole successum indies spectante, brevi morâ exurit. A vicinis edoctum clima Nigritarum, quod Tropicis includitur, ejusdem Moxæ virtutem prædicat, cujus incendium celebrare non ita pridem cœpit: stupis etiam majoribus, ac ipsi solent auctores, vitia corporis oppugnans, siquidem id contumacior affectus, & ratio reclusæ arctiùs materiæ postulaverit. Adversus Arthridem & ejus progeniem Podagram Schiaticamque quid valeat Moxa, id non ita pridem Coloni Batavi in Indiis exploraverunt. Frangit hic ignis impacta periosteo Rhenani tartari spicula, ac in Schiaticâ ceterisque defluxionibus arthriticis stabulantem circa ossium cava lympham acrem dissipat, sed largiore stupâ & maturè satis illatus, priusquam flatu nimiùm expansas membranas ac musculos divulserit; hôc enim discidiô lacerata vasa capillaria replent interstitia effusis humoribus & tragicos abscessus pariunt, nequaquam nisi ferri acie solvendos. Verùm enim verò in calente cœlo, non æquè feliciter in nostro, succedit caustica curatio. In illo corpus est magis permeabile, fluidior est materia, pori sunt pateniores, laxiores musculi ac membranæ. Adde, moxiburio dolores sedari quidem, minimè verò eradicari: sedari autem eo loco, quó, flagrante stupâ, spicula evocata sunt, vel ipsum periosteum crematum est, ne sentiat ampliùs, cùm aliis partibus dolores deinde redeant. Nunquam redituros promittunt Brahmenes, si post ustionem, ex præscripto eorum, omnis potus, fermentationis beneficio productus, (quales sunt vinum, cerevisia & inebrantes spiritus) simul atque omnis generis carnes, ex mensa ad Anticyras relegentur. Hæc enim novas suppeditare ajunt cruditates, quæ cum sanguinis motu ad crura prolapsæ in periosteo hospitium repetant. *Buschofius* igitur, Rev. Bataviensium Pastor, nimium quantum Moxam popularibus Europæis commendavit, velut Podagræ infallibilem domitricem; vereor enim, ne in Germaniâ plerorumque hæc fiduciam fefellerit, de quo non injuriâ conquestus nuper est inclytus Gissensium Professor, *D. Valentini*, Collegii Curiosorum in Germania Adjunctus, in Epistolâ typis impressâ ad Cl. Cleyerum, (me huic Cleyero præsente redditâ) doctissimâ illâ, ut sunt Clarissimi Viri omnia. In Epilepsiâ & chronicis quibusvis affectibus capitis, vicini Nigritæ magis, quàm ipsi Sinenses à moxâ solatium reperiunt, totam futuram coronalem longâ & largâ stupâ exurentes, unde sanitas aliquando reparatur à Medicis desperata.

§. 9.

De loco autem proprio, qui singulis in morbis, sive curandis, sive præcavendis, inuri debeat, multùm inter pyrosophicæ chirurgiæ Docto-

Doctores controvertitur: superstitiosè sæpe & in vanum! Nam cùm unusquisque experientiâ, quod ait, suâ vel Magistri fretus, loca alia atque alia indicet, exigua pars corporis remanet, quæ non in eodem sæpe affectu, collectis singulorum sententiis, inustioni pateat. A receptioribus tamen locis, quæ ab antiquitate tradita novit, ac typis in tabellâ expressa possidet, rarenter vulgus digreditur. Major occurrit vanitas in electione temporis, quò hanc vel illam corporis partem inurere ab astris permissum, vel vetitum esse creditur. Omnem enim Doctores ab ustione diem & horam respuunt, quâ partem alioqui salutariter in præsenti aliquo affectu inurendam siderum spiritus, ut illi philosophantur, imprægnaverit: adeo, ut si quis singulorum interdictis morem gesserit, urendi tempus raro inveniat. Cynosura in locali electione ea est, ut loca illa urantur, per quæ commodissimè vel evocari vapores, vel revelli materia peccans ab affectâ parte valeat: illa verò ustores sibi ad unguem nota ajunt ex antecessorum traditis, dum suæ insuper experientiæ fulcris gloriosè incedunt. Nullam ego corporis partem vidi Moxiburiis magis affligi quàm dorsum, utrinque prope spinam, ad lumbos usque. A carnifice excoriata jurares terga antipodum, & maximè Japonica, tot illa in utroque sexu stigmata referunt & profundas ulcerum cicatrices: sed quæ, opinione gentis, nihil derogant pulchritudini. In proclivi namque est, præsertim Japonibus, nudare thoracem, etiam leve opus aggredientibus, demissis scilicet tunicis, quousque femori colligantur, ne eas, exsors indusiorum natio, sudore contaminet: sic in utroque sexu publicum in conspectum cicatrices veniunt.

§. 10.

Ipsa ustio citra artificiosam ἐγχείρησιν hôc modo instituitur: Stupæ artemisialis portio exigua primoribus digitis rotatur in conum, cujus altitudo solet esse pene uncialis, latitudo baseos paulò minor. Conus loco amburendo imponitur, salivâ, si placet, sub basi illitus, quò adhæreat. Tum fastigio scintilla infertur, ope bacilli sive virgulæ cujusdam ardentis tenuissimæ, quam Japones *Senko* vocant. Illatus igniculus turundam brevi morâ depascit, subinde instaurandus incendio novæ turundæ, in eôdem loco reponendæ, donec intentioni suæ vel artis præscriptio satisfactum judicaverit is, qui ustionem dirigit, vel ipse perficit. Vocatur hoc genus Chirurgorum *Tensasj*, i. e. tangentes, seu κατ' ὄνομα, tactu penetrantes, quia locum stupæ damnandum digitô investigant. Virgulæ ardentes sunt illæ ipsæ, quibus accensis pagani Monachi idolis litant, simul ac in templis horas devotionis suæ metiuntur, perinde, ut in castris moras excubiarum dividimus stupâ militari; parcè enim gliscunt & tardè depascuntur, sed odore, quem exspirant, fragrantissimo. Conficiuntur ex mucoso admodum cortice arboris *Taab* seu *Taab no ki*, i. e. Lauri Japonicæ sylvestris, arborum, quas fert regio, vastissimæ: huic cortici in pulverem contuso permiscentur lignum Agallochi, vel ejus resinosa & multò carissima particula *Calambàk*, &, pro elaboratoris cujusque placito, fragrantia quævis alia, in pulverem pariter redacta. Mistura hæc, additâ aquâ, in pulpam spissam redigitur, & manibus diu satis subacta, vasi inditur multis foraminibus rotundis perforato, & superposito pondere valido aggravatur: sic per foramina subtus pervadunt bacilla, culmo avenaceo tenuiora, quæ asserculô subinde excipiuntur, in umbrâ exsiccanda. Hæc bacilla deinde pro candelis fumantibus officinæ recipiunt, quorum chartæ involuti fasciculi in prædictum usum prostant venales. Verùm, hæc ignipotentis Chirurgiæ supervacanea sunt supplementa, & saltem ad operationis splendorem, nihil ad rem ipsam faciunt. Sufficit, quod vulgus facit, accensa festucâ vel virgulâ quadam ignem intulisse. Ipsum artis negotium repositum est in notitiâ urendi loci, cuivis morbo convenienti. Ille verò, etiamsi ad evocationem vaporum, (nam hæc sola ustoris intentio est) Europæo judicio, aptissimus videatur, qui parti affectæ proximus est, plerumque tamen ab ustoribus eligitur alienus, & sæpe nullo nexu, in Anatomiâ cognito, laboranti parti consentiens, nisi communi involucro universi corporis. Certè, uti nobili cuidam Lithuano res videbatur absurda clysma immitti podici, cùm laboraret capite: ita non minùs præstigiæ videntur advenis extemporanei successus ex artemisiali cauterio, parti & loco alieno & neutiquam dolenti imposito. Uruntur cum successu scapulæ in stomachi cruditatibus, pro excitando appetitu: Uruntur spinales vertebræ, pro sopiendis in pleurâ laterum compunctionibus: Uruntur pollicum adductores musculi, pro levandâ ejusdem lateris odontalgiâ; ut cetera taceam. Ecquis tam Lynceus sit Anatomicus, qui hîc demonstrare specialem possit vasorum conspirationem?

§. 11.

Ustionis regulæ sunt & requisita varia, cum de loco corporis & urendi tempore, tum de numero stuparum, situ corporis, diætâ patientis, atque aliis circumstantiis. Inter prima & generalia præcepta sunt, quæ sequuntur: Tendines cum arteriis & venis, quantum possibile est, in urendo vitandi sunt, securitatis causâ non visu solum, sed tactu priùs ab Ustore explorandi. Quem quisque situm corporis tenet, dum urendus locus indigitatur, eum, dum uritur, servare debet, seu sederit antea, seu steterit. Ustulandus humi considеat, reflexis in crucem pedibus admotisque palmis ad utriusque lateris malam; nam hic positus musculos & interstitia explicat, & nativo situi embryonis maximè respondet. Cruribus urendus sedeat in subsellio, pedibus demissis & aquæ calidæ immersis; quoniam exhalatio-

halationes, partibus à caloris fonte remotioribus arte promovendæ ſunt. Illi, qui ſunt imbecillis naturæ, ſingulis in locis tantùm tribus cauteriis urendi ſunt: robuſtiores verò ſtupis decem, viginti & pluribus, pro conditione mali. An turundas plures diverſis locis ſimul, an alternè oporteat incendere, id nullâ artis regulâ, ſed ſolâ tolerantiâ patientis, & uſtoris otiô definitur. Poſtridiè à celebratâ uſtione ac diebus proximis Operator ſtigmata inſpiciat, quæ nî ſuppuraverint, ſed ſicca appareant, malum id judicet, & debilis naturæ indicium: Hoc caſu impoſitis cœpis contuſis ſuppurationem promoveat. Hæc paſſim ex orali communicatione artis pyrotechnicæ Chirurgorum.

Regulas urendi ſpeciales exhibent Tabulæ Sinico-Japonicæ, typis impreſſæ, (quarum hîc unam ſubjungo, à me, quantum indoles rhythmorum & Philoſophiæ Sinicæ patitur, Latinè redditam (quæ adjunctis Iconibus, in quibus uſtulanda ſingulis in morbis loca indigitantur & propriis deſignantur nominibus proſtant venales, cùm apud Librarios, tum apud circumforaneos Medicos, qui eas in viis publicis & nundinis decantant, ut Chirurgiæ hujus ignaros invitent ad emendam parvo pretio chartam, quæ prolixæ artis præcepta compendiô doceat. Typo curſorio textus proponitur, communi & in parentheſi qualiscunque explicatio mea:

Kiu ſju Kagami, i. e. Urendorum locorum Speculum

Methodum urendi ſiſtens, certis propoſitionibus (rhythmis) *incluſum, ex quibus totum urendi negotium unicuique pateſcat:*

1. *In Cephalalgiâ, Vertigine, Lipothymiis, Dsëoki*, (Dsëoki eſt Phlegmone faciei, & vernacula ſcorbuti proles, quam qui fovent, ex levi causâ, velut ex balneo, crapulâ, motu nimio, faciei & ſæpe totius capitis tumeſcentiâ & ardore corripiuntur. Non rarò Ophthalmiam habet pediſequam) *& ex ejus frequenti inſultu contractâ oculorum caligine: in doloribus ſcapularum cephalalgiæ pediſequis: in aſthmate & difficili pectoris ejectione bonum eſt inurere corporis humani locum illum, quem KOKO nominant.*

2. *In morbis infantium, præſertim ventris tumiditate, diarrhœa, appetitu proſtrato, ſcabie & excoriatione narium: Item in Nyctalopiâ adultorum hominum, locus SJ UITZ ſeu undecimæ* (ſcil. vertebræ) *ab utroque* (τῆς vertebræ) *latere uritor, 15. vel 16 ſtupis, ſervatâ diſtantiâ inter duo hæc inurenda loca unius & dimidii SUN* (i. e. unciarum, ſive transverſorum digitorum circiter duorum vel trium.) Nota 1. Locus *Sjuitz*, i. e. undecimæ, nomen habet à numero vertebræ, ad cujus utrùmque latus urendum eſt, incipiendo numerare à colli vertebrâ quartâ, videlicet illâ, quæ ex ceteris protuberat, dum caput ad pectus decurvatur. Sic in reliquâ vertebrarum deſignatione ab eâdem ſimiliter incipiendum eſt numerare. Nota 2. *Sun* menſura longitudinis eſt, quâ in regno utimur: alia longior, quâ Mercatores, alia paulo brevior, quâ fabri & artifices utuntur. In urendo autem neutrius ratio habetur, ſed menſura unius *Sun* petenda eſt à longitudine ſecundi articuli, in medio digito cujusque perſonæ, in quâ uſtio celebranda venit, utpote quæ ejusdem corpori proportione reſpondet.

3. *In Sakf* (i. e. in dolore abdominis chronico, per intervalla ſuboriente) *in Senki* (i. e. in dolore colico endemio) *in Subakf*, (i. e. in torminibus inteſtinorum à lumbricis) *utrinque ab umbilico urito, ſpatio duorum Sun; vocatur ille locus uſtionis, TENSU.*

4. *In menſium tum ſuppreſſione, tum immodico fluxu, pariter in fluore albo, in hæmorrhoïdibus ac hæmorrhoidalium ficuum ulceratione, in Tekagami* (i. e. in dolorificâ gravedine, ſive coryzâ chronicâ & per intervalla redeunte) *urendus eſt locus KISOO no KITZ, ab utrâque parte, rotulis artemiſialibus quinque. Ut locum invenias, ab umbilico per rectam lineam deſcende quatuor Sun, inde utrobique recede ad latera quatuor Sun, ita ut inurenda puncta intercedant octo Sun.*

5. *In difficultate pariendi, tribus ſtupis urito extremum apicem minimi digiti in pede ſiniſtro. Extemporale eſt promovendi partûs remedium.*

6. *In defectu lactis, nutricibus iu pectore medius inter mammas locus urendus, pilulis quinque.*

7. *In Arthritide ac Schiaticâ, tum in dolore crurum, pariter in ſtranguriâ, inter femora urito, ſpatio trium Sun ſupra genua* (in loco fonticulis dicato) *ſtupis circiter undecim.*

8. *In inflato ventre, in ejusdem dolore, in cardialgiâ ex Diariâ febri ortâ, in cruciatibus ventriculi & appetitu proſtrato, ſupra umbilicum ſex turundis urito. Locus ambuſtionis diſtantiam quatuor Sun ab umbilico habeat in rectâ lineâ.*

9. *In coxarum genuumque dolore, in laſſitudine & debilitate crurum, imò verò, in omni artuum & totius corporis languore, FUSI inurendus eſt.* (*Fus* locus eſt in utroque femore, quem medii digiti apex attingit, dum brachia extenſis manibus in naturali ſitu dependent.)

10. *Qui dura habent hypochondria; tum qui frigido horrore & febrium putridarum recidivis infeſtantur, SEOMON locum inuri ſibi curabunt.* (*Sëomon* locus eſt proximus ſub ultimâ coſtâ ſpuriâ utriusque lateris, cujus inuſtio dolorem infert tantùm non tolerabilem. Scriberem *Schomon* vel *Sjomon*, niſi in pronunciatione Japonica ë breviſſimum ſubaudiretur.)

11. *Gonorrhœa medebitur, qui in medio JOKOMON artemiſiam exuſſerit.* (*Jokomon* locus ſupra pubem proximus eſt, & inter umbilicum & pudenda medius.)

12. *Qui catarrhis, hæmorrhagiæ narium, aut vertigini obnoxius eſt, is auxilium expectabit ex loco*

loco FUUMON 50. *ad* 100. *usque turundis* (eodem loco successivè) *inusto.* (*Fuumon* est regio ossis sacri.)

13. *Qui ex ano propendulos, vel dolentes habet ficus, is unicâ stupâ uritor, trium Sun distantiâ ab ossis coccygis extremitate.* (Dolet acerbissimè!)

14. *In procidentiâ ani, ipsum os coccygis ustulato.*

15. *NINDSIN* (Siderum spiritus) *verno tempore circa nonam vertebram habitat; idem æstate vertebram quintam, autumno tertiam, hyeme decimam quartam & utramque coxam occupat, unde prædictis temporibus hæc loca neutiquam urenda sunt.*

16. *Quatuor anni vertentis temporibus, nec in SEOMON, nec circa decimam quartam vertebram ustio celebranda est: tantum enim abest ut illo tempore instituta prosit, ut potiùs morbos augendo vel concitando maximè noceat.*

17. *Pluviosâ, humidâ vel æstuosâ tempestate, etiam die gelido, ab omni in universum ustione abstinendum est.*

18. *Triduo ante ustionem, & septem diebus ab eâ celebratâ, à concubitu abstinendum est.*

19. *Ira exasperatus ne uritor priùs, quàm sedato spiritu. Fessus, aut à gravi labore cessans, non illico urendus est. Idem judicium esto de homine esuriente, & cibo nimiùm oppleto.*

20. *Sáki* (potus est vernaculus, pinguis, spirituosus, ex oryzâ coctus) *ante ustionem bibere malum, celebratâ, bonum & salutaro, quia spirituum & sanguinis circulationem promovet* (sciunt enim ab antiquis temporibus circulari humores: vias modumque ignorant.)

21. *Sciendum omnino ac probè cavendum est, ut intra triduum ab instituta inustione balneum aquæ dulcis ingrediaris* (hujus, & præsertim balnei vaporis dicti, Japonibus quotidianus usus est, quo virus Venereum credo indies expelli, alioquin totam nationem perditurum.)

22. *Pharmaca morborum curationibus, ustiones præservationi dicata sunt. Proinde etiam pancratice sanus Mense secundo,* (Martio) *& octavo* (Septembri) *ustionem in corpore suo admittat.* (Dies ustionum & felicis siderum influxûs notantur in Calendariis.)

23. *Ustulaturus explorato pulsum: qui si debito celerior fuerit, consultè agendum est, quoniam catarrho laborat.*

24. *Qui urere vult, is ustionis loca, secundum SAKV & SUN mensurata, signabit. Mensuram SUN petet à medio articulo medii digiti: viro quidem in manu sinistra, fœminæ in dextrâ.*

25. *Quæcunque* (fœmina) *sese immunem à conceptione præstare cupit, illa umbilicum tribus ustulabit artemisialibus turundis.*

26. *Quæcunque* (fœmina) *prolis cupida sterilitatem arcere amat, illa ad latus vertebræ vigesimæ primæ undecim turundas utrinque exurito.*

CAPUT XII.
DE
FLORIBUS BALAUSTIORUM ET MALO PUNICO.

§. I.

QUanquam Materialistæ flores æque ac fructus Mali Punicæ habeant, bini tamen non ab eadem veniunt arbore, sed mala s. fructus ab hortensi, flores vero à sylvestri malo punica, dum hortensis, flores CYTINI alias dicti, non æque atque sylvestris durant, teste *Pometo* in *Histoire des Drogues pag.* 180. Sylvestris flores in officinis vulgo

FLORES BALAUSTIORUM

audiunt, ex eleganter flammeis probeque siccatis rosis constantes, à malo punica sylvestri (quam BALAUSTIUM vocant) orientes, qui partim ex Oriente, Carthagine scil. partim ex Italiâ, Hispaniâ aliisque calidis regionibus afferuntur.

§. 2.

Qui flores duûm generum sunt, electi & vulgares. Illi ex integris floribus constant, hi verò ex inferiori parte s. folliculo, cui flos quasi inclusus est. Atque hi posteriores parum prosunt, propertereaque raro quæruntur. Pleni igitur optimique eligantur, recentes adhuc, sed probè siccati, decenter lati, rubore holoserico saturati, ab omni pulvere omnibusque fragmentis minoribus depurgati.

§. 3.

Non ad tingendum solùm usurpatur, ut *Schurzius* in *Mater. Mus. pag.* 30. commemorat, sed in Medicina quoque insignem vim adstringentem & exsiccantem habent, eam ob causam interne æque in omni diarrhœa, dysenteria, atq; externè in hæmorrhagiis similibusque crebrius adhiberi soliti. Adstringentes quoque & repellentes gargarismos ingrediuntur, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 578. Alii dentifriciis addunt, præsertim in hæmorrhagia & scorbuto gingivæ, quo in casu præcipue à *Theodoro Tabernæmontano pag.* 760. commendantur.

§. 4.

Præter flores quoque in usu sunt

MALA PUNICA, (*Granat-Aepffel,*)

quæ magna & rotunda, foris rubicunde fusca, intus flava, multis rubris, angularibus succosisque

que ac duris granulis referta sunt, quorum intuitu à Gallis Migraine seu Millegraine vocantur. Ex Hispania, Italia & Provincia Languedoco veniunt.

§. 5.

Mala malo punicæ hortensi saltem increscunt, cujus folia, foliis myrti fere similia, arcta, crassa & splendentia sunt, colore viridi segetem imitante, rubris venulis interstincto. Arbor est, tanquam citrus & aurantia, frigoris impatiens, ob quam causam in Germania (ubi in Magnatum hortis colitur & custoditur) nullos fructus profert; quanquam interdum florescat, ut *Vielheurius* in *Descript. Exot. Material. p.* 123. observavit.

§. 6.

Mala punica sapor in tria genera distinguit, ut alia dulcia, acida alia, alia etiam vinosa dicantur, quæ postrema, mixto sapore prædita, medii sunt habenda generis. Dulcia cor confortant pectorique simul proficiunt. Acida refrigerant & adstringunt, roborando stomacho appetitum resuscitant, ritu pomorum citri & limonum. Vinosa præ aliis refrigerant in febribus continuis, atque cor confortant, ex quibus notum vulgo

VINUM GRANATORUM

maximam partem exprimitur, eundem in usum asservandum. Equidem ex aliis quoque

SUCCUS GRANATORUM

ita expressus ad nos transfertur, cujus virtutes cum fructu ipso conveniunt.

§. 7.

SYRUPI GRANATORUM

eadem ratio est, cujus præparationem *Theod. Tabernæmontanus Libr.* 3. *de Herbis pag.* 761. præ cæteris bene descripsit, Fœminis in sistenda hæmorrhagia uterina magni æstimata est, quamvis saccharo non semper sit fidendum.

§. 8.

CORTICES GRANATORUM

tandem succedunt, ex obscure fuscis durisque corticibus constantes, qui foris asperi & tanquam corium inveteratum (Malicorium propterea vocant) apparent, intus vero pallide flaventes acerbum & adstringentem saporem habent. Bene siccati, neutiquam mucidi sint; hinc integra siccata granata non facile assumantur, utpote intus plerumque mucida, tamque tetro sapore prædita, ut ægro nocere magis quam opitulari possint, ut *Pometus* in Gallico suo *Mater. Museo l. c.* bene monuit.

§. 9.

Viribus cortices cum gallis prorsus conveniunt, adeo, ut ex istis (sicut etiam ex floribus Balaustiorum) cum vitriolo atramentum possit confici. Vehementer adstringentem virtutem habent, qua floribus præstant, ac propterea in omnibus diarrhœis ac hæmorrhagiis cum fructu usurpantur. Istos vero simul promovere menses, quod Clarissimus *Thomas Bartholinus* in *Hist. Anat. Cent. IV. Obs.* 39. observavit, inde oritur, quod vitiosum acidum, sanguinis fluxum impediens, edulcorat & absumit. Quanquam id non sit prætereundum, tum non tam corticem in substantia, quàm potius jusculum seu decoctum esse sumendum, quod etiam externè ad defendendos in variolis oculos commendant. Non minus vacillantes dentes roborat, cruentæque ac putridæ gingivæ medetur.

CAPUT XIII.

DE

NARDO INDICA ET CELTICA.

§. 1.

VAriæ quidem spicænardi in herbariis inveniuntur species, quarum tamen duæ, tanquam præcipuæ, Indica sc. atque Celtica, à Materialistis & Pharmacopolis divenduntur. Illa,

NARDUS INDICA

sive SPICA INDICA, haud aliud atque superior & lanuginosa pars radicis Cyperi Gangetici est, tanquam ex fibris multorum foliorum contritorum convoluta esset, apparens, ut Clariss. *Hermanni* in *Msc. de Mat. Med.* describit. Digiti fere cum longitudinem tum crassitiem habet, quæ ex rubro fusca, saporis acris, amari & aromatici est, odore radici cyperi haud multum dissimilis. Sicca Alexandria Ægypti, una cum aliis speciebus, quotannis Venetias transportandis, venit, vid. *Marxius* in *Mat. Mus. Germanico pag.* 172. *Vielheurius* in *Descriptione Mater. Exot. pag.* 158.

§. 2.

Et hujus duæ sunt species, minor & major, quarum priorem *Pometus* præ aliis in *Histoire Gener. des Drogues pag.* 187. pulchrè descriptam & in æneâ figurâ dedit contemplandam, non inficias iens, hanc ipsam perraram pretiosamque non raro desiderari. Et quanquam hæc rursus duplex sit, fina & mediocris, utramque tamen, ad theriacam sumendam, à mediis & pallidis fibris s. costis omnique pulvere probe decet esse depurgatam, quo optima aromatica pars saltem

 eliga-

eligatur, judicio *Moyſis Charaſii* in Tract. *de Theriacæ Ingredientibus pag.* 138.

§. 3.

Optima curta, levis, lanugine luxurians, ex flavo fuſca, recens, firmaque & fragrans ſit, ſapore radici cyperi accedens, vid. *Marxius l. c.* Et quoniam ſæpe cum ſpica Gallica ſ. montana & adulterina miſcetur, bene notetur, ſpicam Gallicam, Nard de Montagne (*Berg-Nard*) vocatam, in medio ſpicarum duras lignoſasque habere fibras, quibus facile dignoſcitur, teſte Pharmacopola Gallico *Charaſio l. c.* Altera nardus adulterina, ſimiliter è Gallia veniens, & Nardus Narbonenſis dicta, odore aromatico prorſus deſtituta, muſcum redolet, ſecundum *Theod. Tabernæmontanum L. II. de Herbis pag.* 272.

§. 4.

Vis ejus calefaciens, reſolvens & ſubadſtringens eſt. Stomachum confortat flatusque disjicit: urinam menſesque ciet; ſola vero raro præſcribitur, ſed plerumque theriacam ingreditur. Officinæ tamen duplex ejus oleum habent, Nardinum ſimplex & compoſitum, ad convulſionem & paralyſin valdè commendatum, & ab *Schrœdero* aliisque deſcriptum.

§. 5.

NARDUS CELTICA ſ. *Welſche Spic*, è longis, ſquamoſis, multisque fibrillis circundatis radicibus, cum foliis ſuperioribus & ſubflavis conſtat, ſaporis acris, amari & aromatici, odoris graviuſculi. In faſciculos ligata partim ex Italia, unde nomen habet, partim Teriolo, Carinthia Styriaque affertur, ubi in ſummis montibus creſcit.

§. 6.

Planta ab hodiernis Botanicis pro ſpecie Valerianæ habetur, oblonga, pallide flaventia folia habet, tenuemque caulem progenerat, flaventibus floſculis ornatum, ut ex figura *Pometi* apparet, cui cum Valeriana magna intercedit ſimilitudo, quas proinde Clariſſ. *Hermannus in Mſc.* & *Sam. Dale in Pharmacol. pag.* 172. in una claſſe pertractarunt.

§. 7.

Quùm verò Nardus Celtica cum alia quadam planta, quacum externa figura convenit, adulteretur: ſciendum eſt hanc ipſam plantam, quam Botanici Hirculum (*Geis Böcklein*) vocant, candidiora folia ſine caule habere, radicem vero minime eſſe amaram, ſapore ingrato & fere fœtente præditam, Hirculum propterea dictam. Vera & ingenua Nardus Celtica odore eſt fragrante & aromatico, ſapore ſubamaro, haud ſecus atque Indica. Optimam eleganter flavam rubramque eſſe oportet, recentique odore præditam, &, ut ſupra memoravimus, in faſciculis ligatam, vid. Norimbergenſis Materialiſtæ *Marxii Mater. Muſ. pag.* 172.

§. 8.

Quemadmodum Nardus Celtica externa facie cum valeriana convenit, ita iisdem quoque virtutibus pollet, auctore *Rajo in Hiſt. Plant. pag.* 591. Quamobrem non ſolum calefacit, & Indicæ adinſtar flatus vitioſosque humores diſſolvit, ſed ad morſus venenoſos animalium febresque malignas peſtilentiales commendatur, proptereaque ad theriacam ſumitur. Ante vero quam ad diſpenſandum exponitur, ab omnibus inſipidis fibris & impuritatibus bene depurgata, chartæque impoſita humido loco exponatur, quo aliquid humiditatis attrahat, nec ſub præparatione multa in fruſtula concidat; id quod Gallicus Pharmacopola, *Charaſius, cap.* 40. *Tract. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 185. docet.

CAPUT XIV.
DE
CROCO.

§. 1.

GEnuinus bonusque Crocus ex interioribus ſtaminibus floris hujus cognominis conſtat, quæ colorem flammeum, ſaporem ſubacrem, ſubamarum & oleoſum, odorem autem valde penetrantem habent. Partim ex Oriente, maxime vero ex Hiſpania, Gallia, Angliaque & Auſtria ſaccis impactus affertur, tam integer, quam pulveratus, varie uſurpandus.

§. 2.

Flos ex radice, inſtar cæſii cujusdam bulbi, & quidem ſine foliis, ad modum colchici protuberat, cui etiam ſimilis apparet, niſi quod variegatus ſit. In medio flore crocus apparet ſanguineus, inſtar anguſtæ & parvæ linguæ, tribus ſtaminibus, inter ſex alia ſtamina ſ. flavos turiones, ut in liliis albis ſolet, progerminantibus. Floribus deciduis valde arcta longaque folia ſuccedunt, per totam hyemem virentia, quæ adventante æſtate elanguent. Quarto anno, & & quidem veris tempore, radix effoditur, juxta quam quinque vel ſex juniores bulbi reperiuntur, in aëre, non in Sole, ſiccandi. Qui tum verno tempore per ordines, ut vites, terræ mandantur, primo anno nihil præter ſola folia proferentes. Altera anno flores ſtaminaque proveniunt, quæ Septembri vel Octobri ante Solis

ortum

ortum colliguntur, probeque depurgata super igne ſiccantur. Sequenti die, atque ſic porro, quæ nocte progerminant, ſimili modo inciduntur, quoad cepæ nihil amplius prodire ſinunt, quæ alias non ſine admiratione, quatuor & viginti horarum ſpatio, novos ſemper flores emittebant, quibuscum magna mercatura agitur.

§. 3.

Si quæ verò res eſt, cujus multæ variæque ſunt ſpecies, certe crocus eſt, prout vel è Turcia aliisque Orientalibus regionibus, utpote Perſia, ex Inſula Madagaſcar & aliis affertur, vel ex Hiſpania, Gallia, Angliaque & Auſtria venit, quarum quæque ſpecies in peculiares iterum ſortes diſtinguitur. Turcico quidem croco hodie parum tribuunt, quippe quem omnium haberi volunt viliſſimum: quem, per ſe quidem non contemnendum, Turcas Chriſtianis non integrum tranſmittere, ſed extrahenda ad tingendum optima eſſentia enervare, poſteaque melle oblinere perhibent, ut ad molendum terendumque fiat inidoneus. Venetiis moneta vulgari emitur, cujus centum florenos, bonitatis æſtimatione, viginti florenis viliores exiſtimant, quam centum florenos monetæ collyborum; in coriaceis ſaccis, qui Puti vocantur, venit, quorum quisque pondus 30. librarum Norimbergenſium habet, ut partim *Schurtzius*, partim *Marxius* in *Mater. Muſ. Germanic. pag.* 72. commemorat. Hiſpanici croci multæ ſortes ſunt, ut Zima de Aquila (Adler Saffran) Maglianenſis, Arragonicus, Puglianenſis, Ruſchavoca, Catalonienſis &c. quarum ſpecierum priores ſunt optimæ. Arragonicus crocus iterum in finum, mediocrem ſ. medium, & communem diſtinguitur. Omnes à plebe certis in nundinis ad Aquilam, Albigeſiæ & alibi in Hiſpania, vel publica æſtimatione, vel privato convento venduntur, id quod *Schurzius* in *Mater. Muſ. pag.* 17. *& ſeqq.* valde verbosè recenſet. Nec Hiſpanicum crocum *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 178. magni vult æſtimari, quod animo iſtius conſervandi oleum addunt, hocque ipſo iſtum reddunt ineptum. Gallicum igitur, præſertim SAFRAN du GATINOIS, omni alii præfert, quem propterea etiam *Charaſius* dignum judicavit, qui præ aliis theriacam ingrederetur, cui tamen Aranienſem putat conferendum, vid. ejus *Hiſtoire Nat. des Animaux, des Plantes, & des Mineraux, qui entrent dans la compoſition de la Theriaque, pag.* 129. Cæteræ autem ſpecies: Safran de Toulouſe, d'Angoulême &c. bonitate ſunt inferiores. Anglicus crocus inſtar magni rotundi orbis compreſſus eſt, inque Anglia in quatuor nundinis, à vendendo croco nominatis *Safran-Märckt*, inter Michaëlis & omnium Sanctorum diem venditur, qui ſi probe ſiccus rubicundusque eſt, bonus æſtimatur. Hodie optimus creſcit in Auſtria, infra Aniſum fluvium, CROCUS AUSTRIACUS propterea vocatus, qui clariſſimus eſt, & non Europæos ſolum omnes, ſed Orientalem quoque antecedit, ut præter Materialiſtas memoratos, *Georg. Nicol. Schurtzius* (qui hujus rei mercaturam ipſe fecit optimeque intellexit) in *Mater. Muſ. pag.* 17. teſtatur, cui etiam *Vielheuerius* in *Deſcriptione Mater. Exot. pag.* 99. conſentit. Nonnulli, ut *Theod. Tabernæmontanus*, circa Landaviũ, Wormatiam aliaque Rheni loca ſimilem quoque creſcere exiſtimant; id quod fortaſſe de falſo croco ſ. carthamo intelligendum, qui ab his locis in Galliam & aliorſum vehitur, vid. *Pometus l. c. pag.* 179.

§. 4.

Bonus crocus 1. latum longumque & completum florem habeat, 2. colore flammeum, 3. odore fragrantem & fortem, qui 4. paucas albas aut luteas extremitates oſtendat, ipſe 5. non glomeroſus nec fibroſus, 6. non viſcoſus, unguinoſus nec niger ſit, nec 7. humidus. Omnis inveteratus crocus plus farinæ ſuppeditat, quam recens, coloris vero elegantia eſt exigua. In linteo laneoque ſacco vult comprimi, & in ciſta vel dolio aſſervari, ne quid aëris accedat, quod loco ſicco duos vel tres annos manet incorruptus. Sunt quidem impoſtores, qui corruptum reſuſcitare didicerunt crocum, quam tamen fraudem ſuperiora experimenta facile detegunt. conf. *Schrœderus pag.* 54.

§. 5.

Virtutes ejus tam præſtantes ac multiplices ſunt, ut prudentum aroma, Rex vegetabilium, imo Panacea velit haberi, vid. *Hoffmanni Clavis Schrœd. pag.* 459. Inprimis ob naturam partim reſolventem partim ſedantem & balſamicam pulmonibus valde conducit, ut Anima Pulmonum propterea audiat. Cor ſpiritusque vitales ſimul confortat, cujus intuitu multis in morbis utiliter uſurpatur: id quod *D. Hertodtus* in *Crocologia ſuâ* fuſius oſtendit, cujus contenta in *Hiſtoria noſtra literariâ, in App. Miſc. Acad. Nat. Cur. Dec. II. An. III. pag.* 582. poſſunt legi. Videndum tamen, ne quid nimis! Immodicè enim ſumtus, ſale ſuo valde volatili, menſes nimium promovere & hæmorrhagias excitare, parte vero oleoſa & quadantenus narcotica inebriare prorſusque ſtultum reddere aptus eſt, quemadmodum *Döringius* in *Tr. de Uſu opii pag.* 108. ex *Amato Luſitano* refert, mercatorem quendam nimio croci eſu in præternaturalem incidiſſe riſum, mortem prope maturantem. Alius noctu ſuper ſaccis croco refertis dormiens mortuus eſt: id quod avaro cuidam mercatori quoque contigit, qui aliquot ſaccos ad evitandum vectigal veſtibus ſuis recondidit, ut Cancellarius *Baco de Verulamio* in *Hiſtor. Vit. & Mort. pag.* 211. commemorat. Imò & equi, vehendo croco deſtinati, fieri imbecilles dicuntur. Multa exinde præparata conficiunt, Extractum ſcilicet, cujus ſemilibra ex libra una

croci cum spiritu vini, secundum *Vielheurium* potest acquiri: quod tamen *D. Ettmüllerus* tantoperè non vult æstimari, cùm evaporatione vis optima evolet. Tinctura autem croci multum ei præferenda, cujus etiam præparatio ibidem invenitur. Veteres Electuarium de Ovo inde confecerunt. Externè in epithematis ad emolliendum & suppurandum usurpatur, quo in casu Emplastrum Oxycroceum valdè celebre est, Norimbergæ crucifix vocatum. vid. *Simon Paulli* de Croco.

§. 6.

Cæterum, quoniam verus seu genuinus crocus cum vulgo ita dicto

SAFFLOR f. *Wilden Saffran*

sæpe adulteratur, ejus quoque, ad fraudem melius detegendam, paucis fieri mentionem voluimus, præsertim cum ab Infectoribus crebrius usurpetur. CARTHAMI f. CNICI flos est, qui aliqua est cardui species, duorum fere pedum altitudine crescendo assurgens, longa, viridia & aculeata folia, & in cujusque ramusculi extremitate parvum rotundum globulum f. capitellum proferens, in parvas rubrasque ac flavas fibrillas aperiundum, quæ safflori f. croci sylvestris nactæ nomen, quod similiter cibos resque alias tingunt: quanquam minus aromaticæ sint, quam crocus verus. In Alsatiâ & circa Rhenum aliisque in locis Imperii copiose colitur, aliorsum vehendus, quem propterea Galli Germanicum crocum vocant. Ad cosmeticum seu rubrum Hispanicum (*Spanisch-Roth*) usurpatur, & à fasciculorum plumeorum expolitoribus, infectoribus aliisque ad tingendum quæritur. Optimus Argentoratô & Francofurtô venit. In Medicina SEMEN CARTHAMI crebrius quam flos usurpatur, quod ex albis, longiusculis & angularibus granis constat, sub duriore cortice albam medullam, sapore dulcem, includens. Pulchra, crassa & maturitate perfecta grana habeat necesse est, quæ recentia sed probe sicca sint, si bonus velit haberi. Quum verò quidam impostores semen melonum & cucumeris ita resecare sciant, ut semini carthami excorticato similitudine accedat, pro istoque vendatur, sciendum est, verum semen una extremitate rotundum, altera vero acutum esse, nec adeo apparere candidum, atque melonum & cucumeris semen. Vim purgantem habet, proptereaque emulsiones purgantes ingreditur. Exinde quoque species diacarthami constant, quarum basis est.

§. 7.

Tandem *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 179. aliûs adhuc croci sylvestris speciei meminit, quæ ex Oriente & Alexandria venit, &

SAFRANUM

vocatur. E valdè exiguis crispisque & subrubris fibrillis constare, & à certa minorique carthami specie dicitur proficisci. Lugduni aliisque Galliæ locis ab Infectoribus magna in copia ad intensos, f. eleganter & saturatos colores, scil. ad Incarnadin d'Espagne usurpatur.

CAPUT XV.

DE SCHOENANTHO ET STOECHADE ARABICA.

§. 1.

SCHOENANTHUM (*Kameel-Stroh*) ex flavis durisque caulibus & foliis constans, stramen refert, saporis acris & subamari, sed tamen grate aromatici, & odoris valde fragrantis. Partim ex Ægypto, partim Arabia & quidem Alexandria per Massiliam parvis in scatulis venit, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 173. commemorat.

§. 2.

Planta, unde provenit, aliqua junei species est, quamobrem etiam JUNCUS ODORATUS vocatur. Parvam fibrosamque radicem habet, ex qua longa, rigida & acuminata juncea folia progerminant, inferius crassa, juncorum aquaticorum ad instar, quæ siccata helva f. ex rubro flava evadunt. Inter ejusmodi folia rotundi caules exsurgunt, ferè pedis altitudine, è quorum summitate parvi spicati lanuginosi flores, parvis foliolis stipati, excrescunt, russei & perpulchri apparentes, qui tamen raró ad nos veniunt, quod cameli istos cum summitatibus dicuntur devorare, teste *Theod. Tabernæmontano* in *Libr. I. de Herbis p.* 583. Dominus *Herbertus de Jager* in Persiæ portu, cui Choromandel nomen est, totos campos ista repletos vidit, ejusque veram figuram usumque eleganter descripsit, de quibus *Epistola* 3. *Indiæ literatæ* legatur.

§. 3.

In Materialium Museis binæ istius reperiuntur sortes, electum & vulgare seu medium. Illud flammeum est, multis floribus stipatum, qui tamen sæpe etiam seorsim veniunt: istis igitur

igitur medium fere prorſus deſtituitur, utpote ex ſolis caulibus foliisque conſtans. Utrumque, quoad ejus fieri poteſt, integrum adhuc ſit & recens: id quod partim ex rubicundo colore, partim ex ſapore aromatico gratoque conjicitur, qui floribus perhibetur æqualis. Flores vero anni ſpatio viribus privantur, quippe quorum vis in ſale admodum volatili conſiſtit, unde poſt duos annos necquicquam dicuntur prodeſſe; quanquam *Charaſius* in *Tract. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 140. contrarium velit affirmare. Interdum impuri afferuntur, atque tunc à Pharmacopolis pannô aliquô magnô impigroque labore volunt depurgari, præſertim qui ad theriacam ſumuntur, vid. *Pometus & Charaſius l. c.* Id quoque detur operæ, ut genuina ſchœnantho necquicquam de SCHOENANTHO ADULTERINO, uti ſæpius ſolet, additum ſit, id quod ex longis, caudas vulpinas æmulantibus floribus, (tales enim profert) deficienteque ſapore vere aromatico dignoſcitur, uti ambo ex ſupra laudati *Theod. Tabernæmontani* deſcriptione & figura *l. c. pag.* 586. apparent.

§. 4.

Ob ſaporem odoremque aromaticum ſchœnanthum vi calefaciente & ſubadſtringente pollet, caput ſtomachumque confortat, urinam ac menſes ciet, appetitum acuit, olimque medicamentis purgantibus tanquam corrigens fuit additum, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 657. obſervavit. Præcipuè verò ad theriacam ſumitur, quem in finem optimum electumque, & quoad ejus fieri poteſt, flores ipſos ſumamus, id quod *Charaſius l. c.* urget. Qui ſi haberi nequeunt, optima ſchœnanthi ſpecies quæratur. In Arabia non camelis ſolum pro pabulo inſervire, ſed iſtis quoque ſubſterni perhibetur, unde nomen obtinuit.

§. 5.

Iſti quoque intentioni ac præparationi theriacæ inſerviunt

FLORES STOECHADIS ARABICÆ, ex oblongè rotundis, ſquamoſis & ſuperius floſculis galeatis exornatis capitellis conſtantes, ſaporis ſubacris & ſubamari, odoris fortis. Hodie ex Languedoco, Galliæ provincia, veniunt, ac propterea pro vegetabili Arabico, ut olim, haberi nequeunt, ut *Pometus l. c. pag.* 187. teſtatur. Sunt tamen, qui hodieque iſtum florem ex Oriente interdum afferri exiſtimant.

§. 6.

Herba quibusdam in Inſulis (quæ Stœchades vocatæ bidui itinere à Maſſilia diſtant) tanta perhibetur copia creſcere, qua ſiccata incolæ hypocauſta calefaciunt, ut *Hoffmannus* in *Clavi Schrœd. pag.* 553. ex aliis Scriptoribus commemorat. Alias radicibus caulibusque ac foliis lavendulæ haud multum diſſimilis eſt; lignoſam habet radicem, ſimilesque ac multos ramuſculos, oblonga, craſſa, cæſia & cinerea foliola, ac ſuperius in caule ſpicatam clavam, è multis parvis cœruleis floſculis compoſitam, ut ex figura apparet. Exiguum profert ſemen, meliſſæ ad inſtar, ex quô apud nos quoque progerminant: ſed rarò flores aut ſemen profert, teſte *Theod. Tabernæmontano Lib. II. de Herbis p.* 91.

§. 7.

Iſti verò flores, inprimis ad theriacam ſumendi, ex integris ſpicis globulisque conſtent, cœruleo colore, facile evanido, adhuc præditi. Cui tamen rei Galliæ Pharmacopolæ remedium invenerunt, dum ſiccata primum folia certis in libris cuſtodiunt, hocque modo iſtorum tuentur colorem, vid. *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 181. Quamobrem ſaporem quoque odoremque examinari, ſicque recentesne an inveterati flores ſint, jubent judicari.

§. 8.

Quod ad vires florum attinet, ratione ſalis ſui valde volatilis, oleique aromatici, virtute valde calefaciente reſolventeque pollent, ac propterea in omnibus capitis & nervorum affectibus vehementer commendantur. Et hoc cauſæ eſt, quamobrem à veteribus multis medicamentis cephalicis, in apoplexia, vertigine, cephalalgia ſimilibusque commendatis, (ad quæ etiam ſyrupus de ſtœchade ſimplex & compoſitus refertur) fuerint additi. Olim etiam in affectibus pectoris & uteri &c. in uſu fuerunt, de quo vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 669. Alii bombyces huic plantæ libenter adhærere, iſtiusque odore vehementer teneri obſervarunt, ut *Charaſius* in *Tract. de Theriac. Ingred. pag.* 159. teſtatur.

§. 9.

STOECHAS CITRINA (*Rhein-Blum*) noſtris in regionibus creſcens, adeò nota vulgataque eſt, ut ſupervacaneum eſſe exiſtimem, ſi iſtam una cum virtutibus fuſius velim deſcribere, præſertim cum raro interne, magis autem externe ad fovendum fricandumque ac fumigandum, ad catarrhos, *Streich-Blum* propterea dicta, uſurpetur. Diu alias durat, coloremque ſuum ad ſplendorem, ritu floſculorum perpetuorum, multos annos conſervat.

CAPUT XVI.
DE
CALAMO SACCHARIFERO.

§. 1.

CALAMUS SACCHARIFERUS crassa & in multa genicula distincta arundo est, septem vel octo pedes longa, ac plerumque duos pollices crassa, foris viridiuscule flavens, intus alba, ac dulci medulla, sambuci medullam referente, adimpleta. Ex Orientali & Occidentali India, præsertim Brasilia & Antillis Insulis, venit, ubi quidem sponte etiam crescit, crebrius vero ab incolis, ob succum s. saccharum, colitur. Et quanquam *D. Olaus Borrichius* in *Actis Hafniensibus vol.* 1. *pag.* 119. Algæ sacchariferæ faciat mentionem, quam mare Islandicum in Septentrione interdum ejiciat, cujusque succo incolæ sacchari loco utantur, saccharum tamen, quod exinde confectum sit, visum fuit nullum.

§. 2.

Ad ejus plantationem præcipue bona, pinguis ac humida requiritur terra, quæ bene culta in parvos colliculos aggregatur & distinguitur, quibus calami sacchariferi secundum ordines interponuntur, terra contegendi. Haud ita pridem post ex quolibet capitello s. geniculo novæ progerminant arundines, longis, viridibus secantibusque foliis stipatæ, tertio quoque mense, instar tabaci, præcidendis, ut ne arundinibus succum & alimentum subtrahant. Id quod aliquoties repetendum, quoad arundo ad debitam altitudinem ascenderit, suamque nacta fuerit maturitatem, quæ foris ex flavo istius colore cognoscitur, ac plerumque post octavum vel XII. mensem contingit, quæ omnia clarissimus Anglus *Joh. Rajus* in *Historia Plantarum Tom.* 2. *Lib.* 22. *pag.* 1278. *seqq.* & *Malletus Part. V. Cosmogr. pag.* 175. ex aliis Indiæ Scriptoribus fusius commemorant.

§. 3.

Ad istum accretionis statum perductæ arundines plerumque unius aut duorum pollicum crassitiem habent; quæ contra brachii crassitie progerminant, quo magis crassescunt, eo magis decrescunt bonitate. Ante verò quam ad maturitatem perveniant, superius fere è medio supremorum foliorum valde longum caulem emittunt, cujus cacumini longus argenteus flos, fasciculum plumeum repræsentans, insidet.

§. 4.

Simul verò arundines sacchariferæ maturæ factæ sunt, ab Americanis resecantur, à foliis liberantur, inque fasciculos ligatæ, istas in domos s. casas (Trapetti vocantur) in quibus exprimitur saccharum, deferuntur, ut capite sequenti ostendemus. Superiores caules & cannas barbari ad arcus sagittasque usurpant, quorum in venationibus bellisque usus est.

§. 5.

Antequam modus exprimendi sacchari innotuit, Veteres succo saltem, sponte ex arundinibus exsudante, Solisque calore indurato, ab aliquibus Saccharum de Mambu, Tabaxir vocato, usi fuerunt. Equidem *Wormius* in *Mus. pag.* 141. istud à canna saccharifera arborescente, Indis Hakra dicta, deduci, succum vero vulgaris calami sacchariferi, cum *Avicennâ*, Mel Cannæ vult vocari. Lis igitur inter Doctores exorta, num hodiernum saccharum idem sit atque veterum? facile potest decidi, de qua *Salmasius* in *Exerc. Plin. in C. Jul. Solin. pag.* 926. pluribus agit.

§. 6.

Tandem ultimò notandum est, ne Cannam sacchariferam confundamus cum arundine Indica, cujus radices, ROTANG dictæ, è Japonia allatæ, pro scipionibus, quos manibus gestamus, inserviunt, quando scil. geniculi à fibrarum verticillis liberati sunt. Arundo illa *Tsiku*, vulgò *Tacke* & *Fatsku*, Belgis per excell. *Bambus* audit, cujus radices circa pagum *Kusatsu*, Provinciæ *Omi*, ob fundi limosi singulare ingenium, mirâ pulchritudine luxuriant, docente Dn. D. *Engelberto Kämpfero* in *Amœn. Exot. Fasc. V. seu Herb. Japonicô pag.* 898.

CAPUT XVII.
DE
SACCHARO ET EJUS PRÆPARATIONE.

§. 1.

EX præcedenti capite jamdum sufficienter innotescit, SACCHARUM nihil esse aliud quam dulcem succum, è calamis sacchariferis expressum, & artificiosè in debitam consistentiam coctum & depurgatum. Quò verò breviter sciamus, qua omnia ratione fiant, ejus præparationem paulo accuratius describere necessarium duximus, quo deinde varias sacchari species eo possimus distinguere facilius.

§. 2.

§. 2.

Quod primò ad ſucci expreſſionem attinet, ea in peculiaribus, iſtum in finem exſtructis, molendinis peragitur, quorum Batavi multis in locis X. aut XII. exſtruxerunt. Iſta verò molendina è tribus ligneis, extrinſecus ferreis laminis munitis, volgiolis conſtant, quorum medium bis fere cæterorum longitudinem habet, quod ſuperius duæ longæ arbores penetrant, quæ à binis bobus tractæ, totum opus agitant, ut ex figura omnium optime apparet. Quando nunc iſti volgioli ſe circumagunt, ab adſtantibus Æthiopibus calami ſacchariferi illis copioſe ſubduntur, quos volgioli conquaſſant, ſimulque ad latus alterum ejiciunt. Interea ſuccus in vas aliquod peramplum ſubditum fluit, ex quo per parvum canalem in primum majusque ahenum derivatur.

§. 3.

Cui aheno valde lenis ſubditur ignis, quo ſaltem paululum incaleſcat, ac ſine coctione poſſit deſpumari; ſpumam Indi jumentis dant devorandam. Sic maxima craſſiſſimaque impuritate ſeparata, in paulo minus ahenum inditur, in quo mediante igne multo fortiori vehementiſſime ebulliat, quo eo melius poſſit purificari. Hoc peracto, aliquot cochlearia certi alicujus lixivii, ex carduis præparati, vel, ſecundum alios, aquæ calcis vivæ, in qua albumen ovi concuſſum fuerit, affundunt, & aliquot olei guttas inſtillant, quo ebullitionis vis præcipitetur, ſucciq; effluxus impediatur. Qui ſi ſpiſſeſcere obſervatur, per pannum tranſire permittitur, inque minora diſtribuitur ahena, plerumque è mixto metallo, Gallis *Bronce* dicto conſtantia, in quibus de integro ebulliens perpetuò agitatur, quoad prorſus excoctus ſit: id quod ex eo cognoſcitur, quando in altum tractus, decidendo ſibi mutuo fere adhæret. Hinc in alia iterum ahena infunditur, quo refrigeſcat, ita tamen, ut ſemper adhuc tamdiu agitetur, donec in iſtius ſyrupo parva granula, inſtar arenæ, certiſſime obſerventur, quippe quæ infallibile perfecte præparati ſacchari indicium ſuppeditant.

§. 4.

In tantum perfectum ſaccharum, calidum adhuc, certas in formas infunditur, inferius obturato foramine præditas, in quibus ſi induruerit, quod plerumque quatuor & viginti horarum ſpatio contingit, Nigritæ una cum formis ſuas in caſas domosque portant, aperto inferiori foramine, perfoſſoque ſaccharo, formas parvis vaſis imponunt, quo SYRUPUS defluens excipiatur.

§. 5.

Qui

SYRUPUS, vulgò *Syrop*,

in orcis ad nos in Europam fertur, & quoniam perpetuo mollis manet, inſtar mellis, à Materialiſtis Remel, mel ſaccharinum, Germanicè *Zucker-Honig*, Gallicè *Doucette* & *Mellage* vocatur. Amſtelodami, Hamburgi inque Emporiis aliis minoris venditur, & quoniam minoris eſt pretii atque mel, multis in occaſionibus iſtius loco utiliter poſſet uſurpari, niſi multum ſubeſſet fraudis. Homines frugi iſtum in culina uſurpant, qui etiam quibusdam in locis à libariis commodè in uſum trahitur. Quosdam Materialiſtas & Pharmacopolas ſyrupos medicinales & electuaria iſto mediante ferunt præparare, quæ tamen nefanda fraus eſt, neutiquam toleranda. Iſto quoqu ealibi tabacum humectatur, indeque ſpiritus deſtillari poſſe perhibetur. Interim pro varietate depurationis, ſeu (ut loquuntur) refinationis, variæ ſyrupi ſpecies dantur, rubicundus ſcil. flavus & albus, qui ultimus, *Candis-Syrup* dictus, omnium optimus eſt, ex relatione Dulciarii Hamburgenſis *Becmanni*.

§. 6.

Si quando ſyrupus omnis defluxit, conos ſacchari (qui primum permagni, & fere viginti librarum pondere ſunt, teſte *Vielheurio* in *Deſcriptione Mater. Exotic. pag.* 148.) in magna fruſta incidunt, quod ſaccharum, tum cæſium, MOSCOVADE, Gallice Moſcovade griſe, ou Sucre des Isles non atteré vocatur, & quaſi fundamentum eaque materia eſt, ex qua cæteræ ſacchari ſpecies præparantur omnes. Ex albo cæſium, ſiccum, non pingue aut unguinoſum ſit, & quoad ejus fieri poteſt, nullum ſapore empyreuma prodat, ſi bonum velit haberi. Ita crudum non adeo crebro uſurpatur, quamvis ad ſyrupos & rubras confectiones quoq; ſit idoneum.

§. 7.

Ex iſto Moſcovade poſtea ita dictum

CASSONADUM SACCHARUM,

ſ. *Caſſonad-Zucker*,

aliâs quoque CASTONADA & *Caſſaun-Zucker* vocatum, præparatur, quod nominis quidam inde derivant, quod hoc ſaccharum plerumque in ciſtis affertur; id quod tamen non ſemper contingit, dum æqualis ferè quantitas in parvis orcis venit, ſecundum *Pometum* in *Hiſtoire des Drogues Lib.* 2. *p.* 96. Alii *Farin-Zucker*, quaſi inciſum ſaccharum vocant, quippe quod non in conis, ſed magnis parvisque fruſtis venit. Galli ad differentiam prioris quoque ſucre des Isles atteré nuncupant. Sequenti modo iſtud præparant: Moſcovadum ſaccharum denuò liquant, probeque purgatum per pannum colant, quod iterum in fluorem coctum, in formas infundunt, atque ſic porro, ut cum priori, agunt. Si quando ſyrupus defluxit, candidam terram, aut aqua humectatam cretam pollicis craſſitie imponunt, quo aqua ſaccharum tranſitura, ſi quid invenit impuritatis, ſecum vehat. Simulac aqua tranſiit ac defluxit, exemtum formis ſaccharum in tres partes dividitur, ab Americanis ita locari ſolitas, nempe imam, mediam,

diam, ac supremam partem. Unamquamq; seorsim ponunt, quarum ultima est vilissima. Quo facto magnis super pannis dispergitur, quod in aëre siccatum, postea que cistis & orcis inditum, ad nos vehitur divendendum. Optimum cassonadum ex Brasilia venit, quod eleganter album, siccum gratique saporis esse, violasque oportet redolere, quemadmodum pars ima esse solet. A Conditoribus crebrius usurpatur, quoniam non tam facile candisatur, confectionesque eleganter albas reddit, ac melius facit asservari.

§. 8.

Sciendum vero magnam etiam Moscovadi partem clarificari, inque pileos fundi, quo in papyro cœrulea transvehatur. Galli sucre de sept livres (*sieben Pfund-Zucker*) vocant, quod tamen nominis non adeo recte isti convenit, dum coni plerumque 12. librarum pondus habent, ut *Pometus l.c.* ipse fatetur. Magnos ejusmodi conos Batavi, loco chartæ, foliis palmæ involvunt, quos propterea sucre de palme (*Palm-Zucker*) nominant. Et hujus variæ inveniuntur sortes, prout vel verè album, aut maculis notatum est. Pauperibus hæc merx inservit, quoniam non tam pretiosum est hoc saccharum, & tamen majorem dulcedinem relinquit, quam pretiosius, cum fere unicuique notum sit, saccharum quo magis refinetur, eo magis perdere dulcedinis.

§. 9.

Ex prædictis sacchari speciebus per iteratam refinationem postea minores sacchari coni præparantur, atque in bilibres, trilibres, imo ad sex libras pendentes dividuntur. Quo minores coni sunt, eo melius est saccharum, optimumque Gallis *Sucre Royal* vocatur: cui succedit *Demy-Royal*, quæ species apud nos optimum sunt saccharum Canariense. Cæteris speciebus Refinati inditum nomen est, quæ tamen iterum distinctæ sunt. Hodiè in Batavia, Hamburgi & alibi multum quoque sacchari refinatur: & quidem Hamburgense & Amstelodamense multo durius est, multo etiam candidius Italico, pluris propterea æstimandum. Quò enim durius candidiusque saccharum est, eo censetur melius, præsertim si simul compactum, splendensque est, ac digito pulsatum, instar vitri, quasi sonat.

§. 10.

Cæterum etiam loca, unde saccharum venit, isti dant differentiam & nomen:

I. SACCHARUM MADERIENSE,
(*Madery-Zucker*)

ab Insula Madera advectum nominatumque, præ aliis eminet. Optimum purissimumque est, Canariensi præferendum, sed rarò ad nos veniens. Huic valdè prope accedit

II. SACCHARUM CANARIENSE,

cujus tamen Aromatarii diversas habent sortes. A Canariis nomen Insulis obtinet, quanquam nullum sit dubium, quin & alia sacchara ita possint præparari.

III. SACCHARUM MELITENSE,
s. *Melis-Zucker*,

ex Insula Maltha afferri creditum, duritie sæpe Canariensi valde prope accedens, quanquam non adeò album, sed magis cæsium sit, ac propterea à *Th. Tabernæmontano Libr. I. de Herbis p.* 600. post illud statim ponatur, Refinatoque præferatur. Plerumque in esculentis usurpatur, bonumque Melitense in officinis non abjiciendum, quippe cujus distinctæ inveniuntur species.

IV. SACCHARUM THOMÆUM,

ex Thomæ Insula num omne veniat, quæ vulgaris est opinio, ego quidem dubito, quod teste *Pometo l.c. pag.* 97. ex syrupo magnorum conorum sacchari præparatur, atque adeò Cassonadi videtur species. Utplurimum rubrum est, propteraque saccharum rubrum vocatum. Optimum est probe siccatum, nullumque sapore empyreuma prodens. Externè saltem in clysteribus usurpatur. Qui vero Pharmacopolæ istud quoque syrupis medicinalibus addunt, istamque esse materiam existimant, ex quâ omne saccharum præparetur, nimium vehementer errant.

§. 11.

Omne saccharum, internè sumtum, qua pollet vi, malos acresque salsos humores, guttur pulmonesque infestantes ac lædentes, demulcet, ac propterea in omnibus pectoris affectibus vehementer convenit. In stomachi quoque ac intestinorum læsionibus, in renum & vesicæ calculo, similibusque saccharum, & quæ exinde præparantur, conducunt. Quæ tamen saccharo inest aciditas, quamve scimus corrodendo dentes reddere nigros, crebriorem saccharatorum usum prohibent, vid. *Ettmüllerus in Comm. Schrœd.* ad hunc loc. Externè vulnera ulceraque sanat, inque oculis purulentisque auribus ac similibus bonum est remedium. vid. *l. c.*

§. 12.

Quoniam verò omne saccharum, in conos redactum, multum adhuc lentoris relinquit, hinc quo magis purificetur,

SACCHARUM CANDUM

exinde præparari consultum visum est, quod duplex, album scilicet ac fuscum, in Materialium Museis ac officinis inveniendum.

SACCHARUM CANDUM ALBUM

ex optimo Maderiensi aut Canariensi præparatur, quod festinanter aqua super igne solutum & syrupisatum, in vas aliquod, cui multa parva ligna decussatim imposita sunt, infunditur, in eoque XV. vel XX. dies in hypocausto calido, bene coopertum, servatur, quo temporis spatio saccharum adhæret, atque eleganter candisatur; quod

quod reliquum est succi, porro coquitur, & ut prius, infunditur, secundum accuratam *Theod. Tabernæmontani Lib. I. p.* 604. descriptionem, inque Germaniâ, ubi purior ac limpidior est aqua, ibi clarius etiam præparari potest saccharum. Quam ob causam Hollandicum semper carius est Gallico, ipso confitente *Pometo*, quippe cujus bonitas in eo sita est, ut eleganter album ac pellucidum sit. Ab ultimo, quod nimis sæpe diutiusque coquitur,

SACCHARUM CANDUM RUBRUM

proficiscitur, quod tamen eodem prorsus modo etiam ex saccharo Thomæo præparatur. Utrumque superioribus morbis proficit.

§. 13.

Quum verò saccharum candum infantibus nimis durum sit, pro istis tractabilius saccharum præparant,

SACCHARUM PENIDIUM

vocatum. Quod è vulgaris sacchari conis, imo etiam Cassonado saccharo, præparabile est, quod cum aqua fontana super igne mediante albumine ovi clarificatum, tamdiu, donec friabile fit, nec dentibus porro adhæret, coquitur, posteaque super marmore, oleo amygdalarum d. humectato, in massam redactum, unco celeri manu imponitur, mediante amylo in longos funes torquendũ, auctore *Theod. Tabernæmontano l. c.* Infantibus tussientibus & anhelosis exhibetur. Saccharum hordeaceum haud multò aliter præparatur.

§. 14.

Cæterum Confectores varias è saccharo confectiones præparant, easdemque vel glabras, aut crispas. In pelvi cuprea, super fornace ventoso suspensa, omnes sequenti modô præparantur: Inde fœniculum, anisum, cubebas, amygdalas, cortices citri incisas, caryophyllos &c. aheno confectorio, superaffunde saccharum syrupisatum, ahenumque s. pelvim cupream hinc inde agita, quoad saccharum adhæreat. Hoc sæpius repetas necesse est, prout crassius aut parcius rem conficiendam vis incrustari. Interdum tantillum amyli additur, & quando confectiones crispæ desiderantur, syrupus ex alto instilletur, ut sibilum edat, nullosque grumos largiatur. Prout res nunc crassiori aut tenuiori crusta sunt obductæ, parum aut multum farinæ additum est, diversæ multæque inde species resultant, à Confectoribus distinctis cum nominibus, tum numeris notandæ, vid. *Pomet. Histoire des Drogues p.* 100. Amygdalæ cinamomisandæ, nondum prorsus siccatæ, in scatula, in pulvere cinamomi volvuntur. Confectiones inflatæ cum tragacantho eleganter albescente præparantur, & in artocrearum formis diducuntur. Quemadmodum Rotulæ berberum, manus Christi, saccharum rosatum &c. præparentur, in omnibus Dispensatoriis invenies. Cauliculi Lusitanici moschati, globuli moschati &c. ambra moschoque inficiuntur, & vel in pelvi cuprea, vel cum tragacantho formantur, quæ tamen omnia apud Dulciarios videri discique possunt accuratius.

EPILOGUS HERBARUM AC FLORUM.

Inter vulgares indigenasque herbas ac flores, quæ non semper apud Materialistas inveniuntur, sed à Pharmacopolis, aut radicum herbarumque Collectoribus quæruntur, atque in herbariis sistuntur delineata descriptaque, potissimum in usu sunt seqq:

HERBA *Abrotani.*
Absinthii.
Acetosæ.
Acetosellæ.
Agrimoniæ.
Alceæ.
Alchimillæ.
Alsine.
Althææ.
Anagallis.
Anethi.
Anserinæ.
Antirrhini.
Apii.
Aquilegiæ.
Ari.
Aristolochiæ longæ.
Artemisiæ.
Atriplicis.
Auriculæ muris.
Barbæ caprinæ.
Beccabungæ.
Bellidis prat.
Betæ albæ.
rubræ.
Betonicæ.
Bifolii.
Boni Henrici.
Borraginis.
Brancæ ursinæ.
Brassicæ.
Bryoniæ.
Buglossæ.
Bursæ Pastoris.
Calaminthæ.
Calendulæ.
Cardiacæ.
Cardui benedicti.
Centaurii min.
Cerefolii.
Chamædrios.
Chamæmeli.
Chelidonii maj.
min.
Cochleariæ.
Consolidæ Regalis.
Saracenicæ.
Cynoglossæ.
Dentis Leonis.
Draconis hortens.

HERBA *Ebuli.*
Endiviæ.
Epaticæ nob.
Ericæ.
Eryngii.
Erucæ sativæ.
Erysimi.
Esulæ.
Eupatorii
Euphrasiæ.
Farfaræ.
Filicis.
Filipendulæ.
Fœniculi.
Fragariæ.
Fraxinellæ.
Fumariæ.
Galegæ.
Gallii.
Gallitrichi.
Geranii.
Hederæ arb.
terr.
Herniariæ.
Hirundinariæ.
Hyperici.
Hyssopi.
Jaceæ.
Intybi.
Ivæ arthet.
Juniperi.
Lactucæ.
Lapathi acuti.
Lappæ maj.
Lavendulæ.
Lepidii.
Levistici.
Ligustri.
Linariæ
Linguæ cervinæ.
Lupuli.
Lysimachiæ.
Majoranæ.
Malvæ.
Marrubii.
Matricariæ.
Matrisylvæ.
Meliloti.
Melissæ.
Menthæ.
Saracenicæ.
Menthastri.
Mercur.
Millefolii.
Milii solis.
Mororum.
Morsus Diaboli.
Nasturtii aquat.
hortens.
Nepetæ.
Noli me tangere.

HERBA *Nummulariæ.*
Nymphææ.
Ononidis.
Ophioglossi.
Origani.
Papav. errat.
Paralyseos.
Parietariæ.
Pentaphylli.
Perfoliatæ.
Persicariæ.
Petasitidis.
Petroselini.
Pimpinellæ.
Plantaginis.
Polygoni.
Polygonati.
Polytrichi aurei.
Portulacæ.
Prunellæ.
Ptarmicæ.
Pulegii.
Pulmonariæ.
maculosæ.
Pyrolæ.
Rorismarini hort.
sylv.
Roris solis.
Rubi vulg.
Rutæ hortens.
murar.
Sabinæ.
Salicis fol.
Salviæ.
Sambuci folia.
Saniculæ.
Saponariæ.
Saturejæ.
Saxifragiæ.
Scabiosæ.
Scariolæ.
Sclareæ.
Scordii.
Scrophulariæ.
Sedi maj.
min.
Senecionis.
Sigilli Salom.
Solani.
Sonchi.
Spinachiæ.
Talictri.
Tanaceti.
Taraxaci.
Thymi.
Tiliæ.
Tithymali.
Tormentillæ.
Tussilaginis.
Valerianæ vera.
vulg.

HERBA *Verbasci.*
Vermicularis.
Veronicæ.
Vesicariæ.
Vincæ pervincæ.
Vincetoxici.
Violariæ.
Virgæ aureæ.
Vitis.
Volubilis.
Umbilici Veneris.
Urticæ maj.
min.
Rom.
Uvulariæ.

FLORES *Acaciæ.*
Anethi.
Anthos.
Aquilegiæ.
Bellidis.
Betonicæ.
Borraginis.
Buglossæ.
Calendulæ.
Centaurii min.
Chamom. Rom.
vulg.
Cheiri.
Cichorei.
Consol. regal.
Cyani.
Enulæ.
Epaticæ nob.
stellatæ.
Fabarum.

FLORES *Farfaræ.*
Genistæ.
Hyperici.
Jaceæ.
Lavendulæ.
Lilior. alb.
convall.
Lupuli.
Malvæ arbor.
vulg.
Matricariæ.
Meliloti.
Melissæ Ital.
Nymphææ.
Ononidis.
Papav. err.
hortens.
Paralyseos.
Persicorum.
Pæoniæ.
Primulæ veris.
Pruni sylvestris.
Rosar. albar.
rubrar.
sylvestr.
Salviæ.
Sambuci.
Saxifragiæ.
Scabiosæ.
Tanaceti.
Tiliæ.
Tunicæ hort.
sylv.
Tussilaginis.
Verbasci.
Violarum.

LIBRI SECUNDI
SECTIO IV.
DE
CORTICIBUS ET LIGNIS.

CAPUT I.
DE
CASSIA LIGNEA ET CASSIA CARYOPHYLLATA.

§. I.

CASSIA LIGNEA convolutus cortex est, cinamomo paulo crassior, sapore tamen odoreque multum debilior, sed subviscosus, cinamomo etiam multo rubicundior, similiterque ab exteriore cortice liberatus. Ex India Orientali in Germaniam locaque alia transfertur, & à nonnullis *Mutter-Zimmet* vocatur, quod tamen nominis cinamomo crassiori tribuitur rectius.

§. 2.

Cujus arboris cortex sit? auctores inter se discrepant: sententias vide, sis, apud *Schrœderum*

rum in *Pharm. Medico-Chym. pag.* 45. Multi iſtius arboris corticem eſſe exiſtimant, de qua Cinamomum ſumatur, cujus exterior craſſiorque cortex Caſſia Lignea, medius vero Cinamomum vocetur, quæ *Hernandezii* in *Theſauro Rerum Med. Nov. Hiſp. pag.* 35. opinio eſt. Alii contra veroſimilius credunt utrumque corticem prorſus diverſarum arborum eſſe progeniem, facie tamen ſibi ſimilium. *Pometus* Materialiſta iſtam fortaſſe à canella ſylveſtri putat proficiſci, quam caput ſequens ſiſtit deſcriptam, quamve inter veras canellæ arbores ferunt creſcere. EnimVero *Sam. Daleus* in *Pharmacol. pag.* 386. contrarium oſtendit, majori jure exiſtimans, ab alia iſtam oriri canella, quam Arborem canelliferam Malabaricam vocat, utpote in Inſula Malabara, Java &c. creſcentem, barbaris Garvam dictam, cujus figura in pretioſo *Horto Malabarico T. I. fig.* 107. ſiſtitur contemplanda.

§. 3.

Pro diverſitate arborum prædictus *Daleus* duas quoque caſſiæ ligneæ conſtituit ſpecies, unam ex tenuibus, ſed valde glabris, corticibus ac canalibus conſtantem, alteram craſſiores cortices fiſtulaſque habentem. Hæc plerumque noſtris in officinis reperitur: prior contra cinamomo ſæpe miſcetur, ab iſto tamen facile diſtinguenda, utpote multo debiliori ſapore odoreque prædita, in ore prorſus viſcoſa apparens, in iſtoque fere tota ſolubilis. Cinamomum contra omnis ſaporis viſcoſi expers eſt, ac de ejus quoque cortice ſemper aliquid manet reſiduum.

§. 4.

Optima eſt recens coloreque ſaturata, ſapore etiam ac odore aromatica, cinamomo accedens, inque ore ſolubilis, ſecundum *Charaſium* in *Tract. de Theriacæ Ingredientibus pag.* 134. Lata craſſaque ſaporis nullius quam lignei, necquicquam prodeſt, ac propterea abjicienda.

§. 5.

Vires ejus cum cinamomo conveniunt, idque eo magis, quo eſt melior: cujus etiam intuitu ad theriacam ſumitur. Iſte verò abuſus, quo cinamomo permiſta divenditur, vehementer culpandus, dum una libra boni cinamomi libras IV. caſſiæ ligneæ pretio æquat.

§. 6.

Similem fraudem cum

CASSIA CARYOPHYLLATA

(*Nelcken-Zimmet*)

committunt, quâ pulverem caryophyllorum ſæpe adulterant. Prorſus ignotus majoribus noſtris cortex fuit, qui ante 60. vel 70. annos primum à Luſitanis, ut hodie ab Anglis, ex America cœpit afferri. Ex tenui, fulvoque & ab exteriori putamine depurgato cortice conſtat, cinamomi adinſtar in oblonge rotundos canales convoluto. Saporis eſt acris, pungentis & aromatici; odoris caryophyllacei. Ex Braſilia & Madagaſcara in corbibus junceis venit, magnis foliis primum involuta, quæ nihil aliud ſunt, quam Arum hederaceum foliis biſectis, rigidis & ſcutatis, quibus diu aſſervatur, vid. *Pometus pag.* 131. Num vero CORTEX CARYOPHYLLODES, à Clariſſimo Indiæ Orientalis Botanico, *Dn. Georgio Everhardo Rumpffio*, in *Herbariô Ambonicô Lib.* 2. *cap.* 22. deſcriptus & CULILAWAN ab iſto vocatus, idem cum caſſia caryophyllata ſit, & ab eadem arbore ſimiliter *l. c.* deſcripta, oriatur, vel propterea dubito, quoniam hic ultimus priori multo eſt craſſior. Interea prædicti libri compendium ſeu extractum, inter *Herberti de Jager Mſc.* repertum, ſub fine hujus tractatûs, poſt epiſtolas *Indiæ literatæ*, adjungi curavi.

§. 7.

Arbor caſſiæ caryophyllatæ aliqua caryophylli arboris ſpecies eſt, & à *Plukeneto* in *Phytograph. Tab. CLV. fig.* 3. Caryophyllus Aromaticus Ind. Occid. fruct. rot. vocatur, ubi duas communicat figuras, quarum altera cum noſtra convenit. *Hernandezius p.* 30. Americanorum lingua Xocoxochitl, Caninga, Piper Tavaſci vocat: *Franciſcus Redi* Piper chiapæ, alii Pimenta. Folia lauri habet, ſed inſtar myrti acuminata, quam ob cauſam etiam ab *Hermanno in Mſc. M. Med.* Myrtus arborea Americana nominatur, locoque fructûs nigras aromaticas baccas, pipere paulo majores, profert, ſapore odoreque caryophyllos imitantes, quæ intus duo grana, moſchardina referentia, continent, à prædicto *Plukeneto* juxta figuram delineata.

§. 8.

Optima ex tenuioribus corticibus, ab exteriore putamine, plerumque cæſio aſperoque, probe depurgatis conſtat, ex rubello fuſca eſt, ſaporis acris & vere aromatici, una cum odore caryophyllis accedentis. Id quoque dandum operæ eſt, ut ne rancida ſit, nec faſces craſſiore exteriore cortice, inodoro inſipidoque, ut ſæpe ſolet, ſint repleti.

§. 9.

Viribus uſuque cum caryophyllis convenit, caput, ſtomachum, nervos parteſque nerveas omnes, præſertim uterum, confortat, ac propterea ad difficilem partum atque hydropem valde commendatur. Sunt, qui cum ſpiritu vini tincturam extrahunt, pro eſſentia caryophyllorum divendendam, à qua fraude benedictio abeſt quam longiſſime. Confectores & Dulciarii iſtam quoque ſaccharo incruſtant, aut pro caryophyllis Tragæis groſſis permiſcent. Quando vero aromatarii iſtam pulveratam pulveri caryophyllorum addunt, nefanda fraus eſt, dum caryophylli quater aut quinquies hoc cortice

tice sunt cariores. Quæ causa est, quamobrem Norimbergæ hæc merx prorsus non permittatur divendi, sed in expositione abjiciatur, ut *Marxius* in *Mat. Museo p.* 68. commemorat.

§. 10.

Fructus arboris à nemine adhuc vere descriptus est, præterquam quod *Franciscus Rhedi*, doctus Italus isque nobilis, in *Experimentis natur. p.*168. istius faciat mentionem, istumque PIMENTA de CHIAPA s. PIPER TAVASCI nominet. Alii

AMOMUM PLINII

vocant, istudque esse aroma videtur, quod *Pometus in Histoire des Drogues pag.* 120. in arbore Campeschana crescens, alio in loco *pag.* 195. sub nomine Piperis Jamaicensis describit. Quæ bina facie viribusque cum cassiæ caryophyllatæ fructu prorsus conveniunt, saporque cum odore magnam excitat opinionem bina ista ab arbore hactenus descripta, non vero ab ligno Campeschano proficisci, quippe quod ejusmodi sapore odoreque destituitur.

§. 11.

Grana hæc easdem habent vires, quibus cassiam ligneam pollere diximus, in iisdemque cum ista usurpari possunt affectibus.

CAPUT II.

DE

CINAMOMO.

§. 1.

CINAMOMUM, CASSIA CINAMOMEA s. CANELLA est tenuis & ab exterioribus pelliculis liberatus, inque longas cannulas contortus cortex, ex flavo rubicundus, saporis acriter pungentis, subdulcis & aromatici, odore fragrantissimo. Ex India Orientali, inprimis Insula Ceylon, per Bataviam in Romanum Imperium aliasque regiones transportatur: cæterum vero nusquam, nec in Africa, Sina aut Persiâ, neque in locis Septentrionalibus, nec in Finnia, ut quidam existimant, crescit, id quod *Olaus Rudbeckius Part.* 3. *Atlanticæ cap.* 12. *pag.* 506. confitetur, & contra *Diodorum* affirmat.

§. 2.

Arborem *Hermannus* (qui ipse diu in Ceylon commoratus fuit) primum Laurum Zeylanicum baccis calyculatis vocabat, ipse verò postea in *Catalogô Horti Lugd. B.* se correxit, istam pro peculiari arboris specie existimans, de qua in *Msc. Mat. Med.* scribit caudicem tiliæ crassitiem juxta ac magnitudinem habere, latis, magnis semperque virentibus foliis, citri foliis similibus, ac caryophyllos redolentibus, esse ornatum, quæ secundum longitudinem tres nervi, quorum bini sibi semper sint oppositi, transcurrunt: quanquam *Plukenetus* aliam speciem sistat delineatam, quæ fere quadrangula habet folia, Parvos, albos, hexapetalos & stellatos flores profert, ac post istos parvos glandes, instar olivæ, atque è radice camphoram redolente crescit, adeò, ut mediante aqua etiam camphora inde possit destillari, id quod *Tavernierus* in *Itiner. Acta Soc. Angl Vol.* 1. *pag.* 724. & *Acta Hafniensium Vol.* 3. *pag.* 37. confirmant, fusiusque à *Dn. Dexbachio* in *Disp. Inaugurali* Anno 1690. Marburgi, *de Cassia Cinamomea* & *Malabathro* habita, ostenditur.

§. 3.

Nec verò omnes arbores idoneum cinamomum suppeditant, sed juniores saltem, trimæ scilicet quadrimæque. Quamobrem Indi vetulas, recentibus surculis juxta istas progerminantibus, evellunt, quo junioribus crescendi faciant spatium. Si quando antiquarum arborum cortices aliis permiscentur, istos tamen postea separant, indeque oleum destillando proliciunt. Lignum vero juniorum & antiquarum juxta ejusmodi sapore odoreque destituitur, qui in corticibus saltem vehementer observantur.

§. 4.

Quemadmodum cortices separentur ab arboribus & colligantur, à Dn. *Herberto de Jager* in peculiari Tract. in *appendice hujus libri* reperiundo, pluribus describitur. Bis annuatim fit decorticatio, Februario nempe & Augusto, quo tempore caulem inter & corticem certa quædam humiditas reperitur, decorticationem reddens faciliorem. Quô appropinquante tempore Nigritæ ac Cinamomi decorticatores, quorum aliquot centum sunt, primum mediumque corticem separant, tertium relinquentes intactum: hoc enim si fieret, arbor periclitaretur. Arbor deinde post sesquiannum novos semper cortices progenerat, prioribus, iisque qui raro separantur, teneriores & efficaciores. Separatio autem non alio fit modo, atque apud nos cortices deglubuntur, non obstante, quod in cannulas intorti sint: id quod inde oritur, quoniam primum adhuc virides, postea autem ab Sole ita intorquentur, qui non suo solum calore vires saporemque exaltat & prolicit, sed calorem quo-

que eleganter rubicundum istis conciliat, qui ab arbore fusci asperique veniunt. Quidam cinamomum post mensem demum, imo post annum, veras nancisci vires existimant: quibus tamen vix habenda fides est, quod omnia terra nascentia fortissima sint recentia.

§. 5.

Num verò ita collectum siccatumque cinamomum pretio tam vili extraneis divendatur, ut *Schurzius in Mater. Mus. pag.* 26. existimat, adeo, ut libræ 128. optimæ canellæ in Ceilon duobus florenis Hollandicis possint emi, vel propterea non videtur credibile, quòd Batavi, magnos eam in rem facientes sumtus, non solùm destinatos labori homines plerumque sesquimille aut pluribus militibus tegunt, sed parem quoque mercenariorum numerum totum per annum alunt; ut adeoque non possit non fieri, quin cinamomi pretium valde intendatur, de quo *Tavernierus* legendus est pluribus.

§. 6.

Præter vulgare supraque descriptum cinamomum interdum alia ex Batavia venit species, ex latis valdeque crassis corticibus constans, quam veteres cum Arabibus Darcheni, Galli Canelle Matte vocant, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 126. commemorat. A Canella sylvestri, Katon Karva dicta, proficiscitur, cujus *Rajus* in *Hist. Plantar. Tom.* 2. *fol.* 1562. meminit. Hoc cinamomum, Zeylanico oppositum, cinamomum sylvestre, *Pusch Zimmet* apparet, ut *G. Meisterus im Ost-Indianischen Lust-Garten p.* 78. loquitur. *D. Ammannus* in *Tract. de Mat. Med.* cinamomum uterinum vocat, quo nomine aliàs quoque cassia lignea indigitatur. Cæterum omnibus habetur vulgari debilius, quippe cujus sapor in interiore saltem tenui pellicula consistit, qua abrasa reliquum succo atque virtute, sapore odoreque juxta destituitur.

§. 7.

Commendant cinamomum corticis tenuitas & teneritudo, sapor acris, adstringente dulcedine moderatus, odor fragrans, colorque saturatus. Cortices crassiores, quique albi aut nigricantis coloris sunt, rejiciuntur. Cinamomum longis fistulis s. cannulis veniens magis æstimatur, quam curtum, *Spolett* & Gallis *Escavisson* vocatum, cujus libras duas pro libra una longioris in emtione permutant, teste *Schurzio l. c.* Qui magna istud quantitate emunt, diligenter respiciant, ut ne cortices, ex quibus oleum jam destillatum est, sint permisti, id quod difficulter dignoscitur, nisi una post alteram degustetur cannula. Cui tamen rei impostores invenerunt remedium, quo tanquam maceratione corticibus saporem acrem reddere didicerunt. Ab notis igitur ingenuisque hominibus emendum, neutiquam vero à Circumforaneis & sarcinarum portatoribus, prorsus fugiendis. Sunt qui cinamomum piperi indunt, quo istud melius putant asservari. Cassia lignea sapore facile cognoscitur, qui unguinosus multumque ab acrimonia cinamomi est distinctus.

§. 8.

Quod ad vires usumque attinet, cinamomum particulis suis volatilibus aromaticis spiritus vitales reficit, cæteraque virtute calefaciente modiceque adstringente stomachum, uterum aliaque membra confortat, propterea que in lipothymia, palpitatione cordis, dolore ventriculi s. cardialgia & angore, præsertim vero in passione hysterica morbisque gravidarum utiliter usurpatur. Quibus tamen prudenter dandum, quoniam simul pellit, atque adeo facile hæmorrhagiam uteri, abortumque inducere potest, nimis ac crebrius sumtum. Quam ob causam cinamomum, quæve exinde præparantur, partum, secundinas lochiaque promovent, ac parturientibus, præsertim ingruente lipothymia ac imbecillitate, propterea præscribuntur. Non minus in affectibus capitis, apoplexia, catarrhis similibusque, inprimis ex vitio stomachi ortis, cinamomum perutile est.

§. 9.

Istos in usus non solum in pulverem redactum cinamomum est, sed saccharo quoque habetur obductum, Canella de Milano quibusdam dictum. Quemadmodum etiam Batavi recens adhuc cinamomum in India condire & obducere norunt, quo tamen magis in mari degentes ad scorbutum, quam apud nos utuntur. Quibusdam in locis Materialistæ aquam cinamomi, syrupum, rubram albamque essentiam, ad vinum Hippocraticum, similiaque, quæ Monte Pessulano afferri curant, divendunt, quamvis etiam apud nos in Germania præparentur. Sic etiam

OLEUM CINAMOMI

apud nos potest destillari, & omnium quidem optimè super lampadis igne, qua operatione, præter vulgare, rubrum ac crassiusculum oleum, quod ultimo habetur, primum vehementer subtile, penetrans leveque acquiri potest, aquæ destillatæ innatans, quum vulgare contra statim fundum petat, de quo *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schræd. pag.* 548. est verbosior. Quoniam vero destillatio hic locorum peragenda nimis pretiosa est, dum ex libra una vix drachma olei potest acquiri, secundum *Lemery* in lib. cui Titulus: *Cours de Chymie*, & *Vielheurii* in *Descriptione Mater. Exotic. pag.* 94. supputationem: Batavi contra certum aliquod scire artificium perhibentur, de quo *Pometus l. c. pag.* 128. præcipue scripsit, hinc

Mate-

Materialistæ majori suo commodo ab istis oleum emunt. In ejus tamen emtione simus circumspecti, ut ne decipiamur, propterea, quod impostores hocce oleum cum spiritu vini rectificatissimo maritare ac permiscere dicuntur, adeò ut, si olei haberi uncia putatur, istius vix dimidia pars eidem intersit. Quæ tamen fraus ita detegitur: vitrum, cui oleum inest, probe agitetur, & num parvæ vesiculæ sive perlæ appareant, aquosæ spirituosæ humiditatis testes, observetur: aut cuspis cultri immergatur ignique admoveatur; si quando oleum statim flammam suscipit, suspicio permisti spiritus vini rectificati non est vana: sin vero non statim inflammatur, sed saltem fumum spirat, oleum judicatur purum. Hoc oleum vera cinamomi Quinta Essentia est, cum sacchato Canariensi facilime in Elæosaccharum redigendum, inque morbis supra memoratis utiliter usurpandum. Turinense Rossoli quoque ingreditur, secundum *D. Spleissenium* in *Annot. ad Zapat. Mirabil. pag.* 39. ita præparandum: ℞. ℔ Cinam. Caryoph. Lign. rhod. ana ℈ß. Mosch. Ambr. ana gr. iij. Sacch. ▽ rosar. spiritus vini ana ℔j. M. S. A. filtrentur. Descriptiones cæterorum compositorum specierum, sc. Diacinam. Balsam. &c. in Dispensatoriis, *Schrœdero* hujusque Interpretibus, *Hoffmanno* & *Ettmüllero*, & Doctoribus aliis reperiuntur.

CAPUT III.

DE

CORTICE WINTERANO ET CANELLA ALBA.

§. I.

Corticibus aromaticis, hactenus enumeratis, non immeritò annumeratur CORTEX WINTERANUS, qui crassus solidusque convolutus cortex est, foris tegumento cinereo, muscoso, ac multis rimis hiante & inæquali obductus, intus subfuscus apparens, sapore acri aromatico, odore fragrantissimo. Ex India Occidentali, ubi primum à Nobili Anglo, *Wilhelmo Wintero*, inventus, itaque appellatus est, in Angliam fuit translatus. A quibusdam etiam CHAQUERILLE s. SCHACHARILLA vocatur, quod nominis Hispanorum lingua corticem significat, quo etiam nomine Chinam Chinæ cascarillam de la Oja (*Fieber-Rinde*) volunt indigitari, ut *Stisserus* in *Febr. Intermitt. Consult. Nova cap.* 16. *pag.* 95. scribit.

§. 2.

Arborem quidam Botanici canellam Laurifoliam Magellanicam, cortice acri, vocant, quæ *Samueli Daleo pag.* 373. *Phytol.* Periclymenon odoratum videtur. Folia profert instar lauri, fragrantes albos flosculos, quibus viridiusculæ baccæ succedunt, ut figura, à *Pometo in Histoire des Drogues pag.* 125. exhibita, ostendit.

§. 3.

De multorum sententia cortex Winteranus nihil aliud esse perhibetur, quam canella alba, quam alias quoque costum ventricosum nominant, quam etiam opinionem ipse *Pometus* amplectitur, sed à verô prorsus alienam. Duo enim isti cortices, prorsus ab se invicem distincti, à duabus diversis arboribus oriuntur, nullamque externa facie similitudinem exprimunt, quanquam ratione virium conveniant, quas tamen in costo ventricoso multo deprehendimus penetrantiores. Quamobrem Clarissimus *D. Paulus Hermanni in Msc. suo* id inter utrumque constituit discriminis, ut corticem hactenus descriptum CORTICEM WINTERANUM VERUM, canellam albam vero CORTICEM WINTERANUM SPURIUM vocaret, quem Pharmacopolæ sæpe substituunt, si quando verus istos destituit.

§. 4.

Cortex Winteranus vi calefaciendi discutiendique pollet, qua ad confortandum stomachum, ad attenuandum crassum & scorbuticum sanguinem, tuendamque sanguinis circulationem valet. Hinc in affectibus è sale marino ortis, scorbuto similibusque valde utilis est: quem proinde *Willisius* in Paralysi artuumque impotentia vehementer commendat, ad quos volatili sua acrimonia partibusque oleosis penetrantibus confortandos aptus natus est. A decem granis ad XV. pulverisatus exhibetur, in infuso vero aut decocto ad drachmam aut duas sumitur. Exinde quoque aqua destillatur, cui oleum innatat, ex quo cum sacchato trito facile Elæosaccharum in prædictis morbis potest confici. Extrinsecus ad clysteres sumitur, in apoplexia, lethargo ac similibus applicandos. Tabacophyli pauxillum tabaco addunt, quod fragrantem odorem spirat, meros caryophyllos æmulantem. *D. Apinus* pro China Chinæ substituit, istoque mediante non febres solum erraticas, sed petechiales quoque curavit, ut ex ejus *Historica Relatione Febris Epidem. A.* 94. & 95. innotescit.

§. 5. Gal-

§. 5.

Gallus Materialista *Pometus* resinæ quoque ex arbore exsudantis meminit, quam Gummi ALOUCHI vocant; nondum nobis innotuit. Americani suffumigiis addere perhibentur.

§. 6.

Quod verò ad CORTICEM WINTERANUM SPURIUM s. CANELLAM ALBAM attinet, ab cortice Winterano vero facile distinguitur: ille siquidem fere bis crassior est hoc posteriore, plerumque etiam ab exteriore putamine depurgatus venit. Cortices foris juxta intusque candidi sunt, multo etiam solidiores & tenaciores, sapore valde acri aromatico, odoreque fragrantissimo pollent. Interdum externum putamen vel totum, vel secundum partem, adhæret, multo spongiosius interiore cortice, rugosum, asperum & tam secundum longitudinem quam latitudinem rimosum, atque adeò externa facie sambucum referens, teste *D. Olao Wormio* in *Mus. pag.* 176. Cum aliis aromatibus in fasciculis inque putaminibus ex India venit, atque in officinis nostris plerumque COSTUS VERUS, COSTUS CORTICOSUS ALBUS vocatur, licet cum costo vero, præter vires, nihil habeat commune, quippe qui Arabica radix est, ut alibi fuit ostensum. Quam ob causam etiam *Charasius* corticem istum theriaca vult exclusum, vid. ejus *Tract. Gallicus de Theriac. Ingred. pag.* 125.

§. 7.

A quâ verò arbore hic cortex oriatur, auctores inter se discrepant, quorum opinionem vide, sîs, apud *Wormium l. c.* Præcipui Botanici in eo hodie conveniunt, à quadam cassiæ arbore, quam cassiam ligneam Jamaicensem vocant, provenire, similiter folia instar lauri, purpureos flosculos fructumque, minoribus glandibus similem, proferente, quam a *Samuele Daleo pag.* 383. descriptam, *Plukenetus* in pretiosa sua *Phytographia Tab. LXXXI. fig. 1.* delineavit, atque in figura dedit contemplandam.

§. 8.

In emtione canellæ hujus albi glabrique tubuli eligantur, ab exteriore asperioreque putamine probe depurgati, vere acri & ex omni aromate quasi composito sapore præditi, qui acrimonia piper, odore & fragrantia nucistam superet, vel auctore *Hermanno*, ex caryophyllis, cochlearia & cinamomo quasi permistus & congregatus sit. Hinc est, quamobrem *Marxius* prædictum costum bonum, quodque aroma in se continere solum scribat in *Mus.* suo *Germanico*.

§. 9.

Ratione qualitatum in multis cum cinamomô convenit, quanquam tantum in se non habeat olei. Interea multo majorem valdeque penetrantem acrimoniam habet, ac propterea antiscorbuticis annumeratur, ipsique cortici Winterano, ubi deficit, potest substitui. Cæterum, aromatum ritu, stomachum, caput ac nervos confortat, in apoplexia præsertim, in qua præstans est medicina. In passionibus quoque colicis ac hystericis proficit, inprimis recenti theriaca castoreoque permistus. Isto manso quidam Medici à morbis contagiosis se defendunt.

§. 10.

Ejus pulvis, essentia, electuarium, 🜕 dest. s. & comp. pilulæ & quæ porro evinde præparari possunt, in iisdem casibus usurpantur, quæ partim in *Schrœdero*, partim in *Ettmülleri Comment. pag.* 554. inveniuntur.

CAPUT IV.

DE
CHINA CHINÆ.

§. 1.

CHINA CHINÆ, s. KINKINA, amarus & adstringens arboris cujusdam cortex est, foris ex cano flavens & paulum muscosus, intus cinamomum referens: idque nominis obtinet, non quod in China crescat, dum non ex Orientali, sed Occidentali India affertur, sed quoniam Comitis del Cinchon, in Regno Peru Vice-Regis, uxor ista mediante febri levata, primumque in Europa cœpit innotescere. Qui cortex, quod Anno 1650. à Cardinale de Lugo, Ordinis Jesuitarum, primum in Europam delatus est, ejusque pulvis à P. P. Soc. Jesu ad febrim in peculiari Tract. fuit commendatus, pulvis Jesuiticus vocabatur. Latine rectius CORTEX PERUVIANUS & cortex febrifugus (*Peruvianische Fieber-Rinde*) vocatur, cujus usu quod febris quartana abigatur, *Ammannus* in peculiari *Tr. Antiquartium Peruvianum* nominat.

§. 2.

Arbori, de qua cortex deglubitur, Gannaperide nomen est, inque America crescit, præsertim in Regno Peru, in Quitto Provincia, in vicinia urbis Loxæ, & quidem in montibus. Magnitudine fere cerasum æquat, rotunda folia profert, instar pruni, simul tamen fibrosa, una cum longo rotundo flore, more florum balaustiorum.

ftiorum. Quem num fructus aliquis sequatur, diversæ Doctorum sunt opiniones. Multi hanc arborem sterilibus volunt annumerari, quam præter florem credunt proferre nihil. *Pometus* Materialista contra affirmat se ex certo aliquo Doctore Medicinæ, qui sæpius in India Occidentali fuerit, audivisse, ejusmodi arborem aliquem omnino progenerare fructum, in quo amygdalum, tenui putamine obductum, sit reperiundum. Quicquid sit, celebris tamen valdeq; utilis cortex omne rependit, cujus intuitu quidam hanc arborem Arborem Vitæ solent vocare. Ejus lignum Hispani Palo de Calenturas (*Fieber-Holtz*) nominant, quali etiam nomine ipsum corticem insigniunt.

§. 3.

Indi corticem ita sortiuntur, ut circa radicem montium, aut in vallibus, crescentem, pro vilissimo, in cacumine montium provenientem pro mediocri, è montium medio progerminantem pro optimo habeant. Prior siquidem nimium nutrimenti & humiditatis assumsit, ac propterea crassior evasit, intusque pallidior apparet. Medius parum habet nutrimenti, proptereaque multo est tenerior, colore etiam saturatior. Ultimus est optimus, quippe qui nec minimum, nec nimium attraxit humiditatis, eamque etiam ob causam amarissimus & maxime fuscus, simul tamen omnium rarissimus existit, vid. *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 133.

§. 4.

Præter has tres sortes alia adhuc apud quosdam Materialistas invenitur species, CHINA SPURIA (*Bastard-China*) vocata, extrinsecus incana, scabra & muscosa, intus nigra, quæ vel ex aliis corticibus, aloë cum infectis, tum amaris redditis, constat, quem dolum quidam Pharmacopola Romæ detexit: vel antiqua corruptaque China china est, propterea multo vilior, viribus vero longe inferior, quam vera & genuina. Ne quis igitur tam facile circumveniatur, observandum verum corticem Peruvianum durum esse oportere, ponderosumque ac siccum, nec aqua corruptum aut aliis impuritatibus permistum, quemadmodum ea interdum frusta apparent, quæ inferius in fasciculis sive sarcinis inveniuntur. Foris instar corii granulati Indorum, Segrein dicti, appareat, subfuscas & albicantes musci maculas sparsim habeat, intus non prorsus rubra, corruptæ modo, sed instar canellæ rubicunda sit: qui tamen color, extrinsecus existens, illum non commendat, ab aliis licet rerum imperitis præ aliis æstimatus. Parva etiam finaque frustula sunt optima, facile quidem friabilia, nullam tamen farinam aut pulverem deponentia, nec intus fibrosa. Veri sapor amarus est & subaromaticus: Odor fragrans, sed tamen quasi submucidus, nec vero adversus: quem odorem clarissimus Anglorum Medicus, *D. Morton*, certum putat esse veræ Chinæ Chinæ indicium. Si forte aliqua aloë infecta frusta fuerint permista, ista ex nauseoso amarore tenacique viscidítate, quam in ore post se relinquunt, facile dignosces. Cassiam caryophyllatam vero pro genuina China chinæ non posse haberi jamdum *D. Hoffmannus* in *Comm. Schrœd. p.* 443. ostendit.

§. 5.

Quod vires hujus corticis attinet, solus fere hucusque ad omnes febres intermittentes, præsertim quartanam, fuit usurpatus, nisi quod quidam Societatis Cæsareæ Germaniæ haud ita pridem observarint istius non minus, quam aliorum amarorum, usu lumbricos necari & expelli, qua de re vid. *Miscell. Cur. Dec. II. A. VII.* Hodie nonnulli, utpote *Hermannus* & *Apinus*, in febribus continuis & petechialibus eô utuntur, plus tamen præstat opis, si febris periodica fuerit permista. Admirandum verò tam excellens medicamentum, simulac inventum est, à quibusdam, nescio qua suspicione, in odium adductum, ut fere XXX. imo XL. annorum spatio in contemtum venerit, donec tandem *Talbotius*, Anglus, istud à contemtu vindicavit, postquam Delphinum Parisiis isto mediante à febri liberavit, magnoque pretio redimi à Rege passus fuit, de quo in *Polychrestis nostr. Exot. Disp. de China Chinæ* fusius egimus. Præcipuum mysterium consistit in methodo, qua assumi usurparique debeat: quam jussu Ludovici XIV. Galliarum Regis evulgatam, postmodum è Gallico in Italicum Latinumque sermonem versam, imprimendo repetierunt.

§. 6.

Variâ hic cortex formâ usurpatur, dum ejus pulvis vel vino infunditur, cum isto simul assumendus, sicut prædicto *Talbotio* in more positum erat: vel syrupo, melli aut conservæ rosarum additur, ad constituendum aliquod electuarium. Exinde quoque pilulæ possunt formari, quæ si non arrideant, tincturam, essentiam & extractum inde præparare integrum erit, de quibus lege, sîs, *Thom. Barthol. Cent. V. Hist.* 50. Aliquot etiam abhinc annis observatum est, in delicatis quibusdam tenerioribusque hominibus, qui medicinam assumere nequeant aut nolint, Chinam Chinæ clysteribus additam febres perfecte curasse: id quod junior *Dn. Helvetius*, Practicus Parisiensis celebris, in peculiari *Tr.* haud ita pridem detexit, & cum eruditis communicavit. Clysteres verò sæpius iterandi, cortexque non parce addendus, voti si velimus fieri compotes. Quod in usu ejus interno probe quoque observandum, sedata licet febri, usum medicamenti aliquamdiu continuandum, vel brevî post repetendum, quo ipso præstamus, ne febris de integro redeat, quam sæpe post curam scimus fieri recidivam. Pauperibus simili modo radix Gentianæ, Europæorum Kinkinna dicta, com-

commendatur, ut *Pometus l. c. pag.* 74. meminit.

§. 7.

Tandem aliùs recentissimæ CHINÆ CHINÆ EUROPÆÆ mentionem hîc facere liceat, quæ tamen ARTIFICIALIS magis, quam naturalis esse videtur, cujus hoc ipso, quô in edendo libro hoc occupatus sum, tempore me participem fecit Archiater Campidonensis, Dn. *D. Otto Philippus Praunius*, in Lit. die 20. Nov. ad me datis, cujus verba sunt seqq. Æstate præterita febres tertianæ præter consuetudinem hîc grassatæ sunt, contra quas Chymicus, in vicinis montibus habitans, novam CHINAM CHINÆ (quam vocat) EUROPÆAM mihi communicavit, κάτω purgando agentem, utut maxima pars febricitantium quoque ἄνω purgetur. Dos. est ℈j. ad gr. XXV. in adultis, in robustioribus à gr. XXVI. ad 28. in robustissimis ad ʒß. adscendendo. Datur 2. hor. circiter ante paroxysmum, in ▽. vel brodio. Si dosis legitima fuerit, febris statim emanet. Sin minus, dosis eadem una saltem vice repetitur. Blandissimè operatur, superne & inferne. Sub ejus usu à cerevisia abstineat æger, ut sub usu Chinæ Chinæ, & vomituriens abdomini incumbat. Repetitæ doses etiam Quartanam curant. Pulvis de cætero est fusci coloris, instar Chinæ Chinæ. Unde autem paretur, nondum constat. Venditur ℥j. duobus florenis, libra autem pond. civ. XXVI. flor. Hactenus amicus ante laudatus.

CAPUT V.
DE
SUBERE.

§. 1.

SUBER, *Korck*, (ferè unicuique notum,) nihil aliud est, quàm exterior cortex exoticæ cujusdam arboris, in Hispaniâ & quibusdam Galliæ provinciis copiosè reperiundæ, unde in magnis frustis tabulisque affertur.

§. 2.

Suber (*Korck-* s. *Pantoffel-Baum*,) crassitie ac magnitudine quercubus nostris parum cedens, duplex est, unum lata & circumcirca crenata folia habens, suber latifolium vocatum: alterum angustis minusque crenatis foliis præditum, quod suber angustifolium audit. Bina glandes proferunt, quæ in angustifolio sunt minores, valdeque crasso circumdata cortice sunt, quem *Matthiolus* ulnam vidit æquare, qui sine ullo arboris damno deglubitur, alias in regiones transvehendus, vid. *Theod. Tabernæmontanus Part.* 3. *Herbar. pag.* 695.

§. 3.

Incolæ, suber collecturi, corticem secundum totam arboris longitudinem diffindunt, istumque deglubunt, & ad certam altitudinem in certis emissariis huic rei adaptatis sibi imponunt, additoque lapidibus pondere cortices aliquamdiu sinunt jacere. Hinc exemtos tribus aliis fossis successivè imponunt, quos deinde siccatos in sarcinis aliorsum mittunt divendendos.

§. 4.

Sciendum vero duplex esse suber, album & Gallicum (*vveisser Korck*,) atque nigrum seu Hispanicum (*schvvartzer Korck*,) quod propterea foris creditur nigrescere, quoniam aqua marina maceratur. Prius in pulchris tabulis esse oportet, nodis tuberibusque destitutum, foris intusque ex cano flavum, incisum, solidum & æquale apparens. Alterum extrinsecus nigricans, acsi adustum sit, appareat, intus solidum sed tamen leve sit. Quò crassius est, eò censetur melius, tenue enim parum æstimatur.

§. 5.

Quod ad usum suberis attinet, in Medicinâ raro vel nunquam usurpatur, præterquam quod quidam vulgaris, aut usti suberis, pulverem ad hæmorrhagiam nimiam interne commendent. Externe vero adustum suber, cum saccharo recentique butyro mistum, hæmorrhoides creditur sedare. Mulieres etiam infantes ab uberibus depellentes de collo suspendunt, quo lactis copiam imminuant. Cæterum sutoribus, piscatoribus aliisque opificibus inservit. Pharmacopolæ isto mediante vitra obturant & muniunt. Hispani ustione suber in colorem prorsus nigrum valdeque levem redigunt, instar atramenti tectorii, quem Galli

NOIR D'ESPAGNE

vocant: diversis artibus & laboribus inservit. Vere niger levisque sit, minime arenosus, vid. *Pomet. Hist. Gen. des Drogues pag.* 137.

CAPUT

CAPUT VI.

DE AGALLOCHO SEU LIGNO ALOES.

§. 1.

AGALLOCHUM s. LIGNUM ALOES (*Paradies-Holtz*) ex certis lignosis fragmentis arboris cujusdam Sinensis, vel de sententiâ *Hermanni in Msc.* radicis arboris Calambàc vel *Kissinà* vocatæ. Hæc fragmenta solida, durâ ponderosaque ac resinosa sunt, magnitudine varia, spadicea, nigris resinosisque striis, saporis acris, aromatici, amari aloëtici, unde nomen habet, accensa, odoris valde fragrantis. Hoc lignum aliâs etiam *Creutz-* & *Augen Holtz* vocatur.

§. 2.

Num verò ista fragmenta, quibus in officinis id inditum nominis est, verum ac genuinum lignum aloës sint, & num hoc apud nos minus adulteratum haberi queat, quidam vehementer dubitant, partim quod in paradiso, aut certè in altissimis desertis locis, ob crudeles leones, tigrides, pantherasque inviis, perhibetur crescere: partim quod in India Orientali multò, quam apud nos, carius est, & sub vitæ jactura cautum, ne evehatur, id quod *D. Velschius* in *Misc. Acad. Germ. Cur. Dec. I. A. 1. pag.* 293. testatur, ac *Dn. Rumphius* ex India ad *Dn. D. Menzelium ibid. Dec.* 2. *Annot.* 3. *Obs.* 22. *pag.* 74. transcripsit; quod tamen facile solvitur dubium, postquam compertum est hanc ipsam arborem, olivæ alias haud dissimilem, rubrumque fructum, instar cerasorum, proferentem, triplex caudice ac radice habere lignum: Unum, quod immediate sub cortice apparet, prorsus nigrum, solidum ac valde ponderosum, nigrum ebeni lignum æmulatur, ob quem colorem Lusitanis etiam Pao d'Aquila, *Adler-Holtz*, vocatur. Alterum paulò est levius, multis venis ornatum, instar corrupti ustique ligni apparens, colore fuscum, aliâs lignum de Calambouc s. lignum aloës rubrum dictum. Tertium medius nucleus est, sive lignum pretiosum de Tambac s. Calambac. Horum prius interdum sub nomine Asphalati reperitur, ut capite sequenti dicetur. Alterum Agallochum nostrum est, sive Xylaloës. Tertium verò usque eò rarum est, ut auro æquiparetur, ac nusquam, nisi apud Magnates reperiatur, quibus ab Indiæ Orientalis Regibus tanquam insigne munus mittitur; quemadmodum Legati Regis Siam (meo tempore ante XXVI. annos Parisios venientes) inter alia dona Galliarum Regi magnum malluvium (*Lavoir* vulgò) ex ejusmodi ligno, cum cantharo ex isto ipso quoque constante ac inspergendæ aquæ aptato, (quæ omnia modo Sinensibus solenni confecta erant,) obtulerunt, ex quibus postea *Pometus* arboris naturam exploravit, ut in ejus *Histoire Gen. des Drogues Lib.* 3. *cap.* 1. *pag.* 104. videre est. Curiosissimus Dn. *Kæmpferus* in *Amœnit. Exot. Fasc. V. p.* 904. refert se surculum arboris ex Aula Siamensi obtentum in Japonia plantasse, cujus folia (ibi depicta) conveniunt cum *Figurâ* capiti huic in *Mus. G.* præfixa. Narrarunt illi Sinenses arborem nonnisi per vetustatem acquirere fragrantem odorem, residentem in succo resinoso, qui putrescente arbore interiores quasdam ligni partes occupet: cujus fragmenta auro contra cara sint, singulari *Calamba* vel *Calambàk* donata nomine, cùm fragmenta cetera nomine ipsius arboris appellentur *Kissinà*: Vid. plura *c. l.*

§. 3.

Calambocum igitur, s. medium, ad medendum satis bonum sit, quod sapor amarus probat, præsertim si aliquamdiu in ore teneatur, color nigricans cano paulum permistus, & venarum copia. Non cariosum sit, sed probe resinosum; ubi tamen videndum, num resina studio indita, aut aliud forte lignum, cui Sinenses aliqua maceratione veri agallochi odorem saporemque conciliare norunt, sit permistum. Vid. *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec.* 2. *Annot.* 3. *Obs.* 22. Super igne non statim urat, citius verò aliquibus in locis fluat, ac gummi faciat emanare, odorem etiam fragrantem, ambram imitantem, spiret, cujus attractus fumus attrahentis os aqua faciat repleri. Non minus ponderosum sit, ut, sive vino sive aquæ immittatur, fundum petat. Quando vero lignum aloës jam ante coctum, vique optima privatum est, valde leve evadit, innatat, caloreque est lucidius, vid. *Schurtzii*, *Marxii* aliorumque *Materialium Musea.* Omne igitur lignum quicquid prædictis qualitatibus destituitur, & tamen pro isto divenditur, est abjiciendum & neutiquam assumendum. vid. *Pometus l. c.*

§. 4.

Pro diversitate qualitatum, & prout lignum aloës in magnis frustis, aut saltem minoribus fragmentis venit, distinctas Materialistæ constituunt sortes, finum lignum, medium & fragmenta, ut ex istorum catalogis apparet. Finum bis carius est medio, fragmenta vero multo viliora sunt, vid. *Pharmacopolarum Taxationes.*

§. 5.

Quod ad ligni hujus attinet usum, vi sua aromatica in lipothymia similibusque morbis

ſpiritus vitales confortat, quanquam recens arboris ſuccus venenoſus habeatur, ut *Act. Angl. Vol. I. pag.* 724. docent. Stomachum quoque, inprimis ſenio confectorum, inſtar ambræ roborat, quibus non minus memoriam reſtituit, vid. *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. p.* 566. Quam ob cauſam ſpecies Diaxylaloës, cucuphas plerumque ingredientes, in ejusmodi morbis proficiunt, de quibus *Zwelferus* in *Diſp. Aug.* agit. Extractum & eſſentia in *Schrœdero* ejusque Interpretis *D. Hoffmanni Clavi* habentur. Libra una ligni aloës reſinæ uncias duas, plus minusve, ſuppeditat, prout nunc magis nunc minus reſinoſum eſt, ut *Vielheurius* in *Deſcript. Mater. Exot. pag.* 71. obſervavit. Externè pulveres fumales ingreditur, eumque in finem ab Indiæ ſacerdotibus coëmitur, qui iſtud cum humanis cadaveribus comburunt, quo demortuorum animas præſumtis Diis ſuis eo præſtent faciantque acceptiores. Plura, ſîs, vid. in *Diſp. Inaugurali de Agallocho* à D. *Reinboth*, ſub præſidio Dn. Prof. *Eyſelii*, Erfurti 1712. ventilata.

CAPUT VII.

DE

ASPHALATO ET LIGNO RHODINO.

§. 1.

LIGNUM ASPHALATI (*Rhodiſer-Dorn*) ligneum & ex multis venis quaſi contortum fragmentum eſt interioris radicis, quam diverſi colores quibusdam in locis rubicundam reddunt. Aliâs inſtar buxi apparet, ſimiliterque dura, ponderoſa & unctuoſa radix eſt, craſſo canoque cortice cincta, qui tamen raro adhærere permittitur. Sapore ſubamaro & oleoſo pollet. Vid. *Sam. Daleus* in *Pharmacol. p.* 467.

§. 2.

Arbor multo ignotior eſt quam Agallochi, ac propretea ſæpius cum Ligno Rhodino, quod fere refert, confunditur, præſertim cum in Inſula Rhodo quoque perhibeatur creſcere. Alii in Syria & Ægypto creſcere exiſtimant, vid. *Marxii Mater. Muſ. pag.* 22. *Alpinus* fruticem eſſe affirmat, crebrioribus ramis & albis ſpinis ornatum, tres ulnas longum, elegantes & fragrantes flores proferentem, quemadmodum ex ipſius *libro de Plant. Ægypt.* in *Appendice Pharm. Schrœderi pag.* 2. deſcribitur.

§. 3.

Nonnunquam etiam prorſus nigrum valdeque ponderoſum lignum, ſub nomine aſphalati, apud Materialiſtas reperitur, cujus fruſtum mihi oblatum eſt, quale *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 105. verum lignum aquilæ eſſe exiſtimat, de quo capite præcedenti egimus.

§. 4.

Vires fere easdem habet cum agallocho, quocum etiam ſæpius adulteratur: quanquam in eo dignoſcatur, quod lignum aſphalati nullam in ſe reſinam contineat, ut lignum aloes, ſed tamen longe facilius urat. Ad Trochiſcos Hedychroi potiſſimum requiritur, ſub quibus etiam ſumitur ad theriacam, de quibus in appendice cit. *Schrœderi* agitur fuſius. *Charaſius* ejusmodi trochiſcis agallochum addi poſſe exiſtimat, quando verum aſphalatum deficit, vid. *Tract. ejus de Theriac. Ingred. pag.* 65. In regionibus exteris vaſa, menſæ ac ſellæ exinde conficiuntur.

§. 5.

Cum iſto multum convenit

LIGNUM RHODINUM
(*Roſen-Holz.*)

quod potius lignoſa arboris ſeu fruticis cujusdam radix eſt, ſed tamen ligni adinſtar dura, ſolida oleique plena. Exteriore margine albi, in medio ex obſcuro flavi coloris eſt, ſaporis amari, odoris fragrantiſſimi roſasque imitantis. Ex India Orientali venit, inprimis Regno Sina; quanquam etiam in Rhodo Cyproque Inſulis, à quibus etiam nomen habet, perhibeatur creſcere.

§. 6.

A quô verò vegetabili lignum Rhodinum oriatur, nondum adeò certum eſt, dum hodierni expertiſſimique Botanici in eo non conveniunt. De ſententia *D. Hermanni* Cytiſi Canarienſis lignoſa creditur eſſe radix, cui tamen *D. Ammannus* vel propterea contradicit, quod cytiſus nullum oleum ſeu reſinam, tanquam lignum Rhodinum, ſuppeditat. Alii iſtud ab arbore quadam, caſtaneæ quodammodo ſimili, derivant, ut *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 105. ex *P. du Tertre Itinerario* in Fig. æneâ ſiſtit contemplandum. A *Plukeneto* contra Arbor Lucens vocatur, aliterque in perelleganti ejus *Phytographia Tab. CCI. fig.* 3. delineatur. Tempus igitur aliquando dabit certitudinem.

§. 7.

Maxima fruſta ſunt optima, modo adhuc recentia, ponderoſa & obſcure flaventia ſint, roſas bene redolentia, glabra etiam minusque intorta apparentia.

§. 8. Vim

§. 8.

Vim adſtringendi ei volunt adſcribi, ob nimiam vero caritatem raro uſurpatur, niſi quod nonnulli in nephritide exinde decoctum præparent. Externe plerumque ad pulverem pro crinibus, & ſuffumigia ſumitur, ſicut etiam Chirurgi ejus raſuram in aqua coquunt, qua ad tondendam Magnatum barbam utuntur. Sunt, qui iſto mediante aquam roſarum imitantur, quam eo minoris poſſunt divendere ſecundum *Pometum l. c.*

§. 9.

Batavi album fragransque oleum exinde proliciunt, ſub nomine OLEI LIGNI RHODINI ad nos transferendum, quanquam etiam hic loci poſſet deſtillari: quoniam libra una ligni unciam unam olei dimittit, *Vielheurio* ita ſupputante. *Glauberus pag.* 34. *Part.* 1. *Op.* cum ſpiritu vini plus exinde cogi poſſe olei docet. Hoc oleum principio inſtar olei olivarum tenue eſt, temporis tamen ſucceſſu craſſeſcit & obſcure rubrum evadit. Iis, qui fumigando odoris fragrantiam conciliant, unguentisque grato odore imbuendis inſervit. Notabile eſt, quando *Ludovici pag.* 707. *Pharmac.* ligni hujus mediante ſaccharo inſtituere fermentationem docet, quo ſpiritus per ferment. ex eo deſtilletur.

CAPUT VIII.

DE

LIGNO GUAJACO.

§. 1.

GUAJACUM Officinarum (*Frantzoſen-Holtz*) valdè durum, ſolidum ac ponderoſum lignum eſt, extrinſecus ex albo flavum; inſtar buxi, ſecundum meditullium obſcure fuſcum & reſinoſum apparens, ſapore acriter amaro odoreq; aromatico præditum. In magnis longisque fruſtis, 400. vel 500. librarum pondere, affertur ex India per Venetias, ac vulgo etiam LIGNUM SANCTUM appellatur, quod multi, utpote *Schrœderus* ejusque Interpretes *D. Hoffmannus* & *D. Ettmüllerus*, unum eſſe lignum exiſtimant. Enimverò hodierni Botanici Guajacum & lignum ſanctum à diſtinctis arborum ſpeciebus proficiſci teſtantur, ut *Terrentius* jamdum in *Notis ad Hernandezium pag.* 63. oſtendit, ac infrà pluribus commemorabimus.

§. 2.

Arbor copioſiſſime in Novâ Hiſpaniâ, in Inſula S. Domingo creſcit, magnitudine juglandis, elegantibus craſſis ac rotundis foliis, in ramis è regione poſitis, ut ex fig. *Plukeneti Tab. XXXV.* apparet, quæ venas formamque multò elegantius, quam *Pometi* figura, exhibet. Profert flores coronatos, pallide flaventes, ac longis petiolis propendentes, & ſiliquam tanquam burſa paſtoris, in qua ibidem delineatus nucleus reperitur, à *Terrentio* memorato *l. c.* ſeorſim oculis ſubjectus, duobus ſibi impoſitis lupinis ſimilis.

§. 3.

Optimum eſt, quod à mediæ ætatis arbore oritur, quippe quam cenſent efficaciſſimam; dum juniores adhuc imperfectæ, Veteres verò debiles viribusque deſtitutæ ſunt. Media ætas in ramis dignoſcitur; mediocres enim ſunt optimi. In emtione etiam videndum, ut æquale ſit, minime nodoſum. Quo plus habet nigricantis nuclei ſ. medullæ, eo eſt melius, quippe cui plus ineſt reſinæ. Tenuia fruſta citius crebriusque venduntur; ii igitur quorum non adeo ampla eſt mercatura, fruſta magna in parva incidant. Habetur etiam raſum, Raſura ligni ſancti dictum; qui verò effectum ſperat exoptatum, ipſi ſibi radi lignum curet, quod vulgaris raſura à tornionibus, ſcriniariis ſimilibusque opificibus emta, multis aliis fragmentis quisquiliisque ſæpe ſit referta. Multi lignum aqua probant, cujus etiam minima fruſta, ob pondus ſuum, fundum petunt, omni alio ligno aquæ innatante. vid. *Terrentius l. c. Marxius* & alii.

§. 4.

Uſus ligni fere unicuique vel ex ſolô nomine innoteſcit, in curando morbo Gallico celebris. Hiſpanus quidam, cui *Conſalvo* nomen erat, hoc remedium primus inveniſſe, iſtoque plus quam trecenties mille florenos liberis ſuis conquiſiviſſe dicitur, teſte *Vielheurio* in *Deſcriptione Mater. Exot. pag.* 109. cujus inveniendi occaſionem deſcribit *Hoffmannus in Clav. Schrœd. pag.* 473. Sudorem urinamque potenter promovet, quem ob finem etiam poſtmodum multis in aliis morbis, arthritide, catarrhis, hydrope, ſcabie ac ſimilibus ad purificandum ſanguinem fuit uſurpatum. Plerumque aqua maceratur, poſteaque ad medietatem aut tertiæ partis remanentiam incoquitur: quod tamen decoctum æſtivo tempore ultra diem tertium non durat, ut *Terrentius l. c.* monet. *Mayowius* Anglus, in *Tract. de Nitro pag.* 37. ejusmodi decoctum à ſpiritu ⊕ agitari exiſtimat, quod curioſum eſt, quippe alkalinæ iſtius vires ita poſſent demonſtrari. Quod remanet, pro potu ordinario de integro coquitur, de quo lege, ſis, *Sartorium* im *Frantzoſen-Artz.* In officinis extractum inde præparatur, atque ex libra una ligni ex-

tracti ℥v. methodo *Vielheurii l.c.* possunt acquiri. Alii spiritum oleumque ex eo destillant, quæ una cum ⊖e apud *Schrœderum pag.* 77. reperies. Quæ Artifices varii, torniones, scriniarii &c. ex isto conficiant, nota sunt, atque huc non pertinent, nisi quod nonnulli confectos exinde globulos ad indurata corpora, seu impenetrabilitatem armorum, (*gegen die Festigkeit*) commendent, id quod suô locô volumus relictum.

§. 5.

Porrò etiam

CORTEX LIGNI GUAJACI

apud Materialistas habetur, qui similiter valdè durus, lignosus, resinosusque & quasi è multis laminellis compositus est. Foris canescit viridiusculis maculis aspersus, intus verò subpallidus & rubicundus est, sapore acri & amaro, odore fragrante. Arbori adhuc recenti tam firmiter adhæret, ut vix instrumentis ferreis possit deglubi, temporis vero successu libenter separatur, vid. *Terrentius* in *Notis ad Hernandezium pag.* 63. In omnibus supra memoratis affectibus usurpatur, cujus tamen minor dosis sit, quam ligni, cui plerumque additur, utpote multo efficacior, vid. *Ettmüllerum l. c.* quanquam *Daleus* aliam videtur opinionem amplexus in *Pharmacol. pag.* 448.

§. 6.

Habetur quoque

RESINA GUAJACI;

subnigrum, sed pellucidum ac friabile gummi, saporis acris & odoris fragrantis. In non spernendæ quantitatis massis affertur, apud nos vero quodammodo rarum est. Hoc gummi sudorem potenter ciet, ac præsertim ad gonorrhœam malignam commendatur, maxime si Luis Gallicæ est prodromus, quo in casu grana 6. vel 7. in aqua plantaginis possunt dari. Ad ipsam quoque scabiem luemque ♀eam proficit, vid. *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. p.* 579.

§. 7.

Quod ad

LIGNUM SANCTUM

attinet, viribus quidem cum priori convenit, in multis tamen ab isto distinguitur, dum multo flavior candidiorque est, quam Guajacum, nec tam magnum habet meditullium, quod in ramis est nullum, in caule autem saltem exiguum, parum nigrescens & viridiusculum, cœruleo permistum, unde etiam Indis Hoaxacan dicitur. Sapor ejus acrior est quam Guajaci, cui propterea ab incolis præfertur.

§. 8.

Arbor Guajaco fere similis, sed tamen minor est, instar populi, caudice ramisque spinosis. Minora habet folia, petiolis secundum longitudinem utrinque posita, flores proferens colore saporeque vincæ pervincæ similes, ut ex *Hernandezii* delineatione apparet, cujus tamen folia multo elegantius à *Plukeneto* Anglo *Tab. XCV.* sunt delineata.

§. 9.

Ratione qualitatum non priores solum morbos curat, sed alios quoque depellit, ad quos levandos Guajacum minime valet. Valde enim penetrans est, ut ex ipso decocto judicatur, quod sapore acrius est, odore fortius, ac colore magis flavens. Ob vires, quibus pollet, Lignum Sanctum vocatur, quanquam nec nimium nec immodice sumendum, vid. *Terrentius l.c.* Sunt qui peculiares libros de isto scripserunt, quorum nomina in *Lindenii* & *Lipenii Bibliothecis* reperiuntur.

§. 10.

Tandem Materialista *Pometus*

GUAJACI SPURII

meminit, quod Guajac de France vocat in *Histoire des Drogues p.* 115. nihilque aliud esse existimat quam buxi lignum, ex Hispania & Campannia utplurimum advectum. Hoc mediante quidam Galliæ Chirurgi luem veneream æque atque cum Guajaco sumere curandam perhibentur. Id quod inde videtur oriri, quod sine dubio rasuræ ligni sancti, quam, ut dictum, à tornionibus emunt, buxi, quem sæpe ad labores suos insumunt, fragmenta ac frustula sunt permista. Quanquam verò buxus non in omnibus Guajaco præstantia virium accedat, non tamen prorsus meretur rejici, præsertim cum buxi oleum præstans ad odontalgiam remedium sit, ad quam etiam ligni guajaci oleum à *D. Ettmüllero* aliisque commendatur.

CAPUT IX.

DE

LIGNO SASSAFRAS.

§. I.

LIGNUM SASSAFRAS (*Fenchel-Holtz*) prout hodie in officinis habetur, Indicæ cujusdam arboris, Sassafras dictæ, radix est, habens mediocrem corticem, foris cinereum, intus fuscum ferrugineum, sub quo levis, porosa, lignosaque substantia continetur, immediatè sub cortice cana, in medio autem rubicunde albicans

bicans

bicans apparens. Sapore pollet acri aromatico, sed simul dulci, (unde vulgo Lignum fœniculatum, h. e. Fenchel-Holtz vocatur) odore fragrante. Ex India Occidentali affertur, à nonnullis, sed temere, lignum Pavanum dictum, de quo agemus infra. Ut taceam, hoc lignum sassafras, ut supra dictum, esse radicem, non vero lignum ipsum, quippe quod multo solidius est ac ponderosius; id quod *D. Welschius* jam dudum in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec. I. An. I. obs.* 52. ostendit.

§. 2.

Quod ita dictum lignum ab arbore perelegante proficiscitur, procerum, pulchrum glabrumque caudicem habente, quam in Florida ita perhibent luxuriare, ut integræ sylvæ ibidem reperiantur. Diversimode & describitur & delineatur. *Manardus* folium ad modum foliorum ficuum depingit, cujus figuram *Wormius* æque *in Museo* atque *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 113. imitatur. *Hernandezius* contra, qui Indiæ Occidentalis germina sola, & quidem magna industria, descripsit, aliter istam exprimit. Omnium verò optime folia contemplanda sistit in icone, ex Herbario vivo desumto, *Plukenetus*, Anglus, *Tab.* 222. *fig.* 6. qui aliâs in ejusmodi delineationibus valdè accuratus & elegans est.

§. 3.

In emtione videndum, quo sassafras, unà cum crasso rubicundoque & aspero cortice, acquiratur, tanquam optima totius arboris parte. Hæc siquidem sapore acri valdeque aromatico odore usque eo pollet, ut Hispani, cùm primum ad Insulam Floridam appellerent, duorum milliarium spatio istius odorem perceperint, ac canellam arborem esse principio existimaverint. Quæ opinio licet istos fefellerit, ex odore tamen non prætereundam esse arborem conjiciebant. Ad morbum Gallicum utebantur, quod cum feliciter eveniret, non spernendam istius copiam annuatim in Europam deferebant. Quemadmodum cortex melior radice, ita radix melior ligno videbatur, quæ secundum *Schurzium* à Materialistis majoris æstimantur, si quando parvis frustis veniunt, & in findendo ex flavo albescere observantur, quoniam non melioribus solum viribus pollent, sed diutius etiam asservantur, id quod *Marxius* quoque in *Mater. Mus. pag.* 185. bene monuit. Quum sassafras adhuc pretiosum esset, impostores istud arte imitati sunt, lignumque abiegnum in jusculo fœniculi decoctum pro isto venditarunt: quem dolum Gallicus Materialista *Pometus Histoire des Drogues Lib.* 3. *cap.* 10. *pag.* 115. detexit.

§. 4.

Habetur etiam rasura ligni sassafras, quam semper oportet esse recentem, cum odore facile in auras abeunte non ita multum prosit. Observatum etiam eos, qui istud radunt vel incidunt, ex istius odore magnos percepisse dolores, quibus non minus post ejus usum observatis multum concitatæ de se spei perdidit.

§. 5.

Quod ad usum ligni sassafras attinet, primum, ut supra memoratum, ad modum cæterorum Decoctorum ex lignis præparatorum, ad luem ♀eam fuit usurpatum, cujus semiuncia ℔ XII. aquæ per noctem infunditur, & ad tertiæ partis remanentiam incoquitur, id quod tamen in vase cooperto peragendum, ne vis optima avolet, ut *Joh. Terrentius, Lynceus*, in *Not. ad Hernandezii pag.* 62. bene monuit. Postmodum sassafras in aliis quoque morbis, utpote imbecillitate stomachi, colica, renum calculo & similibus bonum observatum fuit, quod primum *Hernandezius l. c.* & post eum *Neander* in *Sassafralogia* fusius ostendit. Præsertim vero in variis catarrhis valde commendatur, adeo, ut à *Brunnero in Consil.* Panacea catarrhorum vocetur, ac propterea etiam clariss. Saxonum Medicus *D. Michael* tincturam exinde confecerit, in istius scriptis reperiundam. Alii essentiam, oleum destillatum ac similia ex eo præparant, quæ lege, sis, in *Ettmülleri Comment. Schrœd. pag.* 655.

CAPUT X.
DE
LIGNO TAMARISCI.

§. I.

LIGNUM TAMARISCI (*Tamarisken-Holtz*) intus forisque album lignum est, saporis odorisve non adeo notabilis, flavente putamine, in quo maxima vis posita est, adhuc circumdatum, ab exteriore autem fuscoque putamine depurgatum. Utplurimum è Languedoco Galliæ, Provincia, venit, ubi copiose crescit; quanquam etiam juxta Rhenum fluvium, prope Argentoratum, & ultra Sueviam circa Lindavium dicitur inveniri, ut *Marxius* in *Mater. Mus. German. pag.* 203. commemorat.

§. 2.

Tamariscus arbor raro viri crescendo superat magnitudinem, parvis angustisque foliis, sabinæ

sabinæ sive arbori vitæ haud multum dissimilibus ornatur, nigros, uvas æmulantes, fructus & corticem profert, multaque etiam semina lanugine tecta.

§. 3.

Hoc lignum tanquam singulare aliquod remedium ad omnes splenis effectus commendatur, cujus obstructiones aperire, stagnantemque nigrum sanguinem s. atram bilem creditur discutere. Quam ob causam pro ejusmodi ægris doliola, pocula similiaque ex isto tornantur, quibus potum ordinarium infundant ac bibant. Alii etiam cochlearia aliaque utensilia pro istis conficiunt. Scabiei quoque, ictero nigro, ac similibus morbis proficit.

§. 4.

Multi plus spei ponunt in

CORTICIBUS TAMARISCI,

qui loco ligni multis in officinis reperiundi, partim de ligno, partim radice deglubuntur, vid. *Hoffmanni Clav. Schrœd. pag.* 558. Hi cortices mediocris crassitiei sunt, extrinsecus ex cano fusci, intus rubicundi, sapore acri, subamaro & adstringente. Non in memoratis solum splenis morbis commendantur, sed urinam quoque & calculum cient, renes sanguinemque purificant, viribus cum fraxini corticibus vehementer convenientes, qui propterea ad decocta aliasque formulas sæpe simul præscribuntur, ut apud *Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. pag.* 670. videmus, qui hoc ipso *libro pag.* 655. hos cortices etiam ad catarrhos commendat, æque bonos habitos, atque lignum sassafras. Extrinsecus favo conducunt, vid. *Schrœderus in Pharm. pag.* 159.

§. 5.

Grana fructusque hujus arboris ab infectoribus loco gallarum usurpantur. Frondibus vero olim Ægypti Sacerdotes Jovis die se coronari passi sunt, istisque postea multa fecerunt superstitiosa, ut in *Hieron. Bockii Herbario* videmus.

§. 6.

Non ex corticibus solum, sed ex ligno etiam, in officinis

⊖ TAMARISCI

conficiunt, quod elegantibus siccisque crystallis, non minutim tritis constet, quod tamen ei facile accidit, teste *Pometo* in *Histoire des Drogues p.* 113. Similiter in morbis spleneticis usurpatur: ad quos sæpe etiam pilulæ spleneticæ, quibus plerumque aliquid tamarisci additum est, à multis præscribuntur.

CAPUT XI.

DE

LIGNO NEPHRITICO.

§. I.

LIGNUM NEPHRITICUM (*Gries-Holtz*) pallide flavum, solidum, crassumque ac ponderosum lignum est, ab exteriore nigro cortice depurgatum, frustis, brachii sæpe crassitie, advectum, saporem habens acriusculum & subamarum. Ex America, inprimis ex Hispania Nova, venit, à nonnullis SANDALUM COERULEUM vocatum, quod aquam reddit cœruleam, ut infra videbimus.

§. 2.

Frutex, unde oritur, in regione Mexicana crescens, non spernendæ est magnitudinis, glabrum crassumque habens caudicem instar pyri, & folia ciceris, sed non tam magna; flores progenerat flaventes & oblongos, auctore *Hernandezio*, istum in *Hist. rerum Med. Nov. Hisp. p.* 119. sub nomine COATLI describente. Ab hodiernis Botanicis fruticibus siliquosis annumeratur, vid. *Sam. Dalei Pharmacol. p.* 465.

§. 3.

Wormius in *Mus. suo p.* 171. alius ligni nephritici, è Brasilia advehendi, viribusque cum priori iisdem præditi, sed colore ab isto discrepantis, meminit. Et quoniam etiam *Pometus* in *Histoire des Drogues Lib.* 3. *c.* 6. *pag.* 110. recenset pro verô ligno nephritico interdum aliquam Ebeni speciem, Grenadille, aut simile divendi, emendi ligni aliquot frustula aquæ frigidæ imponenda, quæ post paucas horas evadet cœrulea, si lignum nephriticum fuerit genuinum. Alia è contrario ligna aquam vel prorsus non tingunt, aut exiguam saltem flavedinem eidem communicant. Equidem *Simon Paulli* in *Quadrip. Bot. pag.* 310. eundem colorem à fraxino se vidisse scribit, propptereaque credit, lignum nephriticum istius esse speciem: ipse tamen confitetur, non fraxini lignum, sed interiorem istius corticem hanc largiri tincturam. Ubi etiam id notandum, vitrum cum infusione luci non esse obvertendum, sic enim aqua non cœrulea, sed aurea apparebit. Nec quid acidi addendum, colorem cœruleum similiter immutantis; sicut pro diverso vitri situ, addendisque variis salibus tinctura hæc diversimode miroque lusu potest immutari: id quod non tantum Clar. Anglus, *Robert. à Boyle*, in *Tr. de Coloribus p.* 203. sed etiam *Dn. D. Camerarius*, Prof. Tubingensis, in duabus

bus *Disputationibus de Infuso Ligni nephritici*, omnia eleganter ac perspicuè ostenderunt.

§. 4.

Lignum hoc ad calefaciendos condiendosque renes valet, ut ne in istis, nec in vesica, calculi generentur, aut, qui in istis concreti sunt, expellantur. Quem in finem ejus infusum usurpatur, dum aliquot frustula recenti aquæ infunduntur, donec cœrulea evadat, quæ ita bibenda & aliquamdiu continuanda. Hunc ob scopum in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec. I. Ann.* 3. *p.* 74. cum ♁ exinde essentia extrahitur. *D. Cnefelius* lignum non aquæ simplici, sed succo betulæ infudit, cui etiam *Helmontius* plus adscribit virtutis. Cæterum *Hernandezius l. c.* gummi ex hoc ligno fluere recenset, quod inflammatis oculis medeatur, & excrescentem in istis carnem absumat.

CAPUT XII.

DE

LIGNO LENTISCINO.

§. 1.

LIGNUM LENTISCINUM (*Mastix-Holtz*) in officinis è nodosis ramulis constat, digitum crassis, intus albis, foris cinereo cortice tectis, odoris resinosi saporisque adstringentis. Recens acquiratur necesse est, quod facile evadit cariosum, quanquam ponderosum durumque sit. Sæpe cum visco corylino adulteratur, quamobrem sciendum, ramulos lentisci multo incomtiores crassioresque esse, quam viscum, vid. *Pometi Histoire des Drogues pag.* 111.

§. 2.

Arbor Lentiscus audit, atque in diversis Orientalibus regionibus, utpote Ægypto, India &c. crescit, omnium verò curiosissimè in Scio s. Chio Insula colitur, ibidemque in tantò habetur pretiô, ut qui bonam adhuc, nondum emeritam, arborem inciderit, manus amputatione multetur. In eò enim incolarum consistunt divitiæ, ut collectam exinde mastichen in mundi plagas transmittant, ex qua mercatura annuatim vicies mille florenos acquirunt, ut *Eichovius* in *Itinerar. Germ. p.* 95. recenset. Quæ etiam causa erat, quamobrem in ultimo Turcico bello, quum Veneti occupassent istam Insulam, Turcæ non desisterent, quoad illam armis recuperassent. Cæterum non adeò altè crescendo assurgit arbor, folia habens myrtiformia; floret Martio & Aprili mensibus & nigras progenerat baccas, ex quibus Itali, qui istam quoque colunt, oleum æque atque ex baccis lauri exprimunt.

§. 3.

Lignum interdum in decoctis ad diarrhœas, dysenterias & præsertim fluorem hepaticum dictum (quem facile hydrops excipit) usurpatur, pro quo, utpote raro caroque, *D. Ettmüllerus* mali cotoneæ lignum in *Comment. Schrœd. pag.* 593. commendat, quod etiam in hæmorrhagiis & fluore albo mulierum præstet opem. In Anglia Galliaque ex eo fiunt dentiscalpia, quoniam valde durum & usque eo durabile est, ut Turcæ lancearum manubria exinde credantur conficere.

§. 4.

Quò rarius verò in medicina lignum lentiscinum usurpatur, eo crebrius ejus gummi seu

MASTICHE

præscribitur, quæ eleganter pellucidum, ex flavo albicans, & quasi in rotundas guttas concretum gummi est, saporis resinosi & adstringentis, odoris fragrantis. Utplurimum ex Scio Insula venit, quanquam multum quoque ex India Orientali à Batavis & Lusitanis afferatur.

§. 5.

Hoc gummi sponte sua tempestate calida è crassis ramis & caudice stillat, ut apud nos gummi è cerasis. Anni spatio incolæ caudicem duodecies incidunt, profluensque gummi, facta sub arbore eum in finem foveola, colligunt, ut ex figura apparet. Et quoniam præter optimam mastichen eleganter candidam, lucidam, claram, siccamque & guttatim destillantem, id quoque, quod adhæret, aut in locum depurgatum decidit, permiscetur, atque ita insortitum, seu minus electum, ad nos venit, hoc à Materialistis MASTIX IN SORTIS, electa verò & pulchra grana MASTIX ELECTA s. in granis vocantur. Orientales plerumque ipsi sortiuntur, vilissimamque inferiorem dolii partem, mediocrem mediam faciunt occupare, optimam superius imponunt, nullam vero sortem seorsim divendunt, sed omnes simul, vid. *Pomet. Hist. des Drogues Libr.* 3. *c.* 8. *pag.* 112.

§. 6.

Optima mastiche ex elegantibus, puris, lucidis & sonantibus granis constet, decenter magnis, facile friabilibus. Corticibus, quisquiliis, pulvere, lignoque ac fragmentis aliis

nigris destituatur, & odoris se commendet fragrantia. Quò candidior, eò melior. Equidem *Marxius*, *Schurtzius* aliique Materialistæ rubræ cujusdam mastichis mentionem faciunt, alii secundum grana similis, quæ vero hîc locorum prorsus ignota est.

§. 7.

Quod ad usum hujus mastiches attinet, siccat & mediocriter adstringit. Quamobrem interne laxum stomachum confortat, ejusque tonum vi sua adstringente roborat, & in omni vomitu, alvi & aliis fluxibus, præsertim infantum, usurpatur, sive duo aut quatuor grana integra deglutiantur, sive ejusdem pulvis sumatur. Coquitur etiam in vino vel aqua, ipsumque jusculum bibitur. Destillata exinde Aqua Mastichina dicta & spiritus in iisdem affectibus conducunt, de quibus præter cæteros *D. Ettmüllerus* videatur. Manditur etiam mastiche ad odontalgiam, vacillantes dentes, catarrhos &c. quem in finem similiter emplastra ad tempora, suffumigia aliaque medicamenta exinde præparantur, quæ *Strobelbergerus* in *Mastichologia*, tanquam peculiari Tractatu, fusius descripta proponit. Pictores elegantem inde vernicem præparant, cujus descriptionem *Kunckelius Part.* 2. *artis vitrariæ pag.* 26. communicavit.

CAPUT XIII.

DE

SANDALO ALBO, CITRINO ET RUBRO.

§. 1.

QUamvis eam nonnulli foveant opinionem, tria illa sandalorum genera ab una provenire arbore, colorumque differentiam diversis, in quibus crescunt, regionibus deberi, hodierni tamen Botanici, *Hermannus*, *Daleus* & alii ostendunt, in sandalum rubrum hanc non convenire præsumtionem, quippe cujus arbor ad aliud, & à prioribus duobus prorsus distinctum genus arborum siliquosarum pertineat, cum ligno Brasiliensi magis conveniens. Vid. *Daleus in Pharmac. p.* 464.

§. 2.

Quod verò ad duo altera, album citrinumque sandala attinet, ab uno caudice arboris cujusdam Indiæ Orientalis, Sarcanda dictæ, proficiscuntur, quæ in Timora Insula totas sylvas replet. Fraxino perhibetur haud dissimilis, fructusque proferre instar cerasorum, rubros primum, postmodum vero maturitatem nactos nigrescentes, insipidos tamen inutilesque. Quæ arbor exteriore parte sub cortice album, in medio citrinum lignum habet, quorum illud SANDALUM, sive secundum alios originem respicientes, SANDALUM ALBUM, istud SANDALUM CITRINUM vocatur.

§. 3.

SANDALUM ALBUM

(s. *das weisse Sandel-Holtz*,)

durum, ponderosum ac pallidum lignum est, ex Timora Insula in frustis à cortice liberis depurgatisque afferri solitum, quod bonæ notæ, sapore amariusculo & aromatico fragrantique odore, ut citrinum pollet, nisi quod carbonibus impositum tam fragrantem odorem, nullumque gummi, ut citrinum, dimittat, ut *Marxius* in *Mater. Museo Germanico p.* 152. tradit. In finum & mediocre distinguitur, prout inveteratum & fragrans fuerit.

§. 4.

SANDALUM CITRINUM

(s. *gelbe Sandel-Holtz*,)

soliditate juxta viribusque album quodammodo præstat, flavum est, sapore subamaro & aromatico odoreque fragrantissimo præditum. Similiter in magnis frustis affertur, quorum ponderosiora tanquam optima eligenda. Observetur quoque ne sandalo spurio, quod ob odorem aliâs lignum citri (*Citronen-Holtz*) dictum, sandalo citrino dicitur simile, permistum & adulteratum sit, quippe quod ad medicinam ineptum, scrinariis saltem ac tornionibus inservit. Lævigatum cocum nucem politam refert; nonnulli etiam Jasmini lignum vocant, quippe cujus flores jasminum redolent. Fraus vero ex eo cognoscitur, quod verum sandalum, bono gratoque sapore & odore præditum, simul etiam resinosum est; lignum citrinum contra sapore forti citrinoque pollet, simulque oleosum apparet. Frusta quoque citri multo majora sunt quam sandali citrini, dum hæc plerumque pondus centenarium habent, illa vero mille libras æquant. Vid. *Pomet.* in *Histoire des Drogues Lib. III. c. IV. pag.* 108. Aliâs ratione bonitatis in finum & mediocre dividitur.

§. 5.

SANDALUM RUBRUM

(s. *rothe Sandel*,)

lignosum caudicis cujusdam meditullium est, valde durum, solidum & ponderosum, colore fulvo,

fulvo, sapore adstringente, odore nullo. A Batavis quoque Caliaturum Lignum (*Caliatur-Holtz*) vocatur, de quo tamen magna inter *Rumphium* & *Herbertum de Jager* olim exorta lis est, ut ex istorum Epistolis sibi mutuò missis, in *Appendice hujus Tract.* annexis, fusius potest videri. Quod lignum licet omnium minime respiciatur & vilissimum sit, maximè tamen plurimumque divenditur, quum 50. fere libræ rubri pulveratique sandali divenduntur antè, quam quis album vel citrinum desideret. Magnis longisque frustis ex Tanassarim Insula, & quidem ab ea parte, cui Coromandel nomen est, advehitur, ejus magna copia Hamburgi pulveratur, Norimbergæ & alibi in molis contunditur, in Imperium aliasque Regiones divendendum, vid. *Schurtzii Mat. Mus. p.* 81.

§. 6.

Materialistæ diversas habent species, seu, ut loquuntur, sortes, finum & vulgare. Optimum fissu durum est, nec facile in partes discedit, foris nigrescens, intus obscurè vel rubicundè sanguineum. Quo ipso à ligno Corallino (*Corallen-Holtz,*) quo sandalum rubrum sæpius adulteratur, potest distingui; istud siquidem lucidiore s. flammeo colore præditum, leve simul & intus striatum est: rubrum contra sandalum ponderosum est, & ejusmodi filis seu longis striis destituitur, de quo iterum *Pometus loc. cit. cap. V. pag.* 109. pluribus legendus.

§. 7.

Idem iste Materialista

SANDALINI HOLOSERICI

(*Sandel-Taffet*)

meminit, è Constantinopoli advehi soliti, quod nihil aliud sit, quam infectum cum pulverato sandalo rubro holosericum, cujus præparatio in eô consistat, ut sandalum cum quibusdam acidis coquatur, ac holosericum postmodum immergatur; quod eo melius est, quo est rubicundius. Usus ejus est, ut in curatione oculorum pro holoserico viridi oculis obtendatur.

§. 8.

Quod ad usum sandalorum attinet, in Medicina olim ad confortandum & refrigerandum hepar fuerunt commendata, ubi species diatrion sandalon laudabantur: quanquam istorum effectus in sanguine potius, cujus ebullitionem compescunt, quam in hepate observetur: cui tamen etiam, ut cæteris corporis partibus, existit salutaris. Alii Practici ista in phthisi commendant, iisque in morbis, in quibus lignorum decocta, quibus & hæc addi possunt, præscribuntur. Sandalum rubrum, ob vim suam subadstringentem, in fluxibus alvi similibusque præ aliis usurpandum; quemadmodum in catarrhis indeque ortis capitis affectibus nec sandalum citrinum in suffimigiis negligendum, cum quô album minime conferendum, propterea in Medicina raro usurpandum. Rubro quoque infectores utuntur, istoque aquæ vitæ conciliatur color: Tinctura item, emplastrum sandalinum rubrum aliaque in officinis exinde præparantur, de quibus vide *Joh. Placotomum* in *Discursu suo de Sandalis*, *Zwelferum*, *Schrœderum*, ejusque Interpretes *D. Hoffmannum* & *D. Ettmüllerum* in *Commentariis*. Indos ex sandalo rubro idola sua componere ferunt, quo fiant præstantiora. Isti quoque aliique populi, ibidem degentes, ex albo & citrino sandalo pulverisato pultem præparant, qua corpus ad refrigerandum inungunt, id quod ex *Linschotti Itinerario* Pharmacopola *Vielheurius pag.* 151. *Descript. Mater. Exot.* recenset.

CAPUT XIV.

DE

LIGNO CEDRI.

§. 1.

LIGNUM CEDRI valde firmum fragransque lignum est, usque eo durabile, ut corruptionis credatur expers. Ex India Orientali transfertur.

§. 2.

Cedrus arbor, valde magna arbor est, proceritate omnes alias præstare credita, tamque crasso prædita caudice, quem quatuor virorum brachia non possunt complecti. Instar pyramidis in altitudinem crescit, ita ut inferiores rami singuli supra se positis sint majores. Folia habet piniformia, sed breviora, nec adeo aculeata. Strobilos etiam profert instar abietis, sed paulo crassiores mollibusque squamis cinctos.

§. 3.

Hoc lignum equidem in Medicina parum usurpatur, nisi quod istius fragmentis serpentes abigi dicuntur, teste *Ursino* in *Arboreto Biblico pag.* 297. Magnam tamen istius mercaturam agunt, dum ob duritiem suam ad artificiosa scriniariorum opera, testudines, citharas similiaque quæritur, ex quô etiam Ethnici sua idola finxisse, ejusque succo humana cadavera condivisse dicuntur.

 §. 4. Tem-

§. 4.

Tempestate calida ex istius caudice eleganter alba resina profluit,

CEDRI RESINA,

aliis MANNA MASTICHINA dicta, vid. *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 116. quod gummi etiam incisione arboris acquiritur. Ex flavo eleganter albicat, pellucet, odore fragrantissimo, seque facile conteri patitur. Per apud nos rara est, ac propterea minus usitata.

§. 5.

Præter hanc proceram cedrum aliâs quoque cedrum Libani vocatam, alia adhuc species datur

OXICEDRUS (*Klein Cedern-Baum*)

dicta, multis ramis, tanquam alis, instructa, rubicundo ligno prædita, & cypressum redolens. Folia angusta & peracuta sunt, è quorum medio fructus exit baccis myrti similis, magnitudine nucis avellanæ, rubicundus, odore fragrans, sapore dulcis, ac propterea ab incolis cum pane edi solitus.

§. 6.

Ex qua arbore similiter clarum pellucidumque gummi fluit, quod rubra veraque SANDARACHA est, sed usque eo rara, ut in istius locum vulgare gummi juniperinum surrogare necesse habeamus.

§. 7.

Ex ligno hujus arboris nigrum quoque oleum destillatur, quod rectificatum CEDRIA & in Gallia oleum de Cade vocatur. Similiter perrarum est, & hic loci prorsus incognitum, cui propterea alia ejusmodi resinosa substituuntur, inprimis succus juniperi magni, sive oleum picis. Alias impetigini mederi, omnemque scabiem & exanthemata equorum, boum oviumque curare perhibent. vid. Materialista Gallicus supra citatus.

CAPUT XV.
DE
LIGNO JUNIPERI.

§. I.

LIGNUM JUNIPERI albicans, firmum & fragrantissimum lignum est, à magna junipero, & interdum radix minoris. Hoc apud nos copiosè habetur: illud vero, una cum gummi juniperi, ex Suecia per Hamburgum & Angliam in alias regiones copiose transfertur.

§. 2.

Juniperus unde proficiscitur, ut jam dictum, duplex est, major, eaque procera arbor, in regionibus Septentrionalibus ubertim proveniens: & minor, quæ potius frutex est, in omnibus fere Germaniæ sylvis reperiundus. In Italia perrara est, adeo ut Itali Germanis illam invideant. Binæ rimosum laniatumque corticem habent, CORTICEM BUGIÆ quibusdam vocatum, extrinsecus cæsium, intus rubicundum, acutis & angustis foliis stipatum. Ubique notas baccas proferunt, principio virentes, postmodum nigrescentes: quæ sanè in arbore multo majores sunt quam in frutice, ac propterea multo pulchriores è Norwegia veniunt, quam in Germania inveniuntur.

§. 3.

Lignum calefacit ac vehementer exsiccat, sudorem urinamque pellit, eamque ob causam ad decocta lignorum in curanda lue ♀ea, ab *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd. pag.* 591. valdè commendatum, in Guajaci & Sassafras locum surrogatur. Extrinsecus vulgus istud loco pulveris fumalis incendit, utpote gratum fragrantemque odorem suggerens. Pocula quoque & pyxides ad præservativa medicamenta aliaque ex eo conficiunt. Rustici ustione in fictilibus aquosum oleum inde proliciunt, externe non contemnendum, hocque *Theod. Tabernæmontanus* Gallorum oleum de Cade esse existimat.

§. 4.

A magnâ junipero cognitum juniperi gummi oritur, vulgo

SANDARACHA

vocatum, tempestate calida vel sponte profluens, vel ex arboris vulneribus s. rimis prorumpens. Ad mastichen fere accedit, ex eleganter albis globulis constans, quam ab omni pulvere decet esse liberam, bona si haberi velit. Alias etiam sicca vernix, s. vernix vitraria vocatur, quoniam ex ista præparatur. Quoniam verò Græci auripigmentum quoque sandaracham vocant, ad istius differentiam hoc gummi sandaracha Arabum dicitur; quanquam *Simon Paulli in Quadrip. Botan. pag.* 536. fideliter moneat, ut semper gummi juniperi vocetur, ne errore quodam istius loco venenum s. auripigmentum detur. Usus ejus est, ut in suffimigiis ad catarrhos, nervorum, artuumque dolores adhibeatur. Bibliopegi ad glutinandam chartam, scriniarii ad vernicem utuntur, quam ex isto in oleo terebinthinæ solvendo præparant.

§. 5.

BACCÆ JUNIPERI

quam præstantes utilesque sint, unicuique innotescit, multi etiam Doctores, utpote *Michael*

Bapstius,

Bapstius, *Beckerus* & *Scharffius*, in peculiaribus *de junipero* conscriptis *libris*, ostenderunt. Utplurimum internè, ob vim suam balsamicam, ad renum & vesicæ calculum, cum præcavendum tum curandum, usurpantur. Colicam, stranguriam similiaque sedant. Externè vulgo ad fumigandum & alterandum aërem, grassante pestilentia aliisque temporibus, inserviunt.

§. 6.

Ex istis præparatur 1. SPIRITUS (f. *Wachholder-Wasser*,) per fermentationem, quocum simul oleum juniperi dest. ascendit. 2. EXTRACTUM f. ROB JUNIPERI, quod ex coctis baccis expressum in justam consistentiam coquitur, nonnullis Germanorum Theriaca vocatum. Quod cum propriô spiritu solutum 3. MALVATICUM JUNIPERI suppeditat, Lipsiæ ad calculum valde usitatum. 4. SAL JUNIPERI vel è siccatis baccis, sive expressi sint, sive non, vel etiam è ligno & frutice potest præparari. Quæ medicamenta utplurimum omnia iisdem, imo penè majoribus, virtutibus pollent, quam baccæ ipsæ, qua de re supra laudatus *D. Scharffius* in *Curiosa Juniperi Descriptione* pluribus meretur legi.

CAPUT XVI.

DE

FERNAMBUCO, BRASILIO ET SAPANO LIGNO.

§. 1.

BRASILIUM (f. *Brasilien-Holtz*) fulvum & partim ex flavo fuscum lignum est, satis durum, sapore dulci. E Brasilia per Lisbonam, Angliam Bataviamque venit, & vel in magnis frustis, vel rasum, affertur. Equidem Antillis Indiæ Occidentalis, simile ejusmodi rubrum lignum affertur: Brasiliense tamen Ulyssiponte advectum melius est.

§. 2.

Arbor 10. vel 12. milliarium spatio à mari, in diversis Brasiliæ provinciis, crescit, & quidem non in plenis sylvis, sed sparsim inter alias arbores. Valde crassum habet caudicem, longos ramos, virentibus splendentibusque foliis plenos, qui rubros fragrantesque flores profert, & post istos folliculum cum duobus compressis granis. Equidem caudex hominis, sive viri, est crassitie, solum tamen interius meditullii, pedis fere crassitie, ad nos mittitur, quoniam Indi exteriorem valde crassum librum ac corticem, minus rubrum, sed cæsium, & ad tingendum ineptum separant.

§. 3.

Loca verò diversa, in quibus hæc arbor crescit ac colitur, diversimode & lignum sortiuntur, & distinctis istud insigniunt nominibus. Primum optimumque est FERNAMBUCUM, à Brasiliæ oppido Fernambuco ita vocatum, majorisque præ aliis æstimatum, quippe cujus pondus centenarium 29. vel 30. florenis venditur, cæterorum vero æquale pondus vix XI. vel duodecim. Post hoc Brasilium de Japon habetur, Anglis Batavisque Sapan lignum dictum, quod similiter duplex est, magnum & parvum. Sequitur Brasilium de Lamon & Brasilium S. Marthæ: quibus tandem Brasilium Antillarum Insularnm jungitur, quod vilissimum est, ut jam supra memoravimus. Sæpius permiscentur & sub communi Brasilii nomine venduntur.

§. 4.

In coemtione probe videndum, ne lignum aliquod aqua salsa jam extractum acquiratur, nec corruptum meditullium f. inveteratum lignum obtrudatur emendum. Fernambucum lignum elegantibus & mediocribus constet caudicibus, mansum rubicundum colorem saporemque dulcem prodat, atque sic à Brasilio de Lamon, multo majores habente caudices, distinguatur. Hoc ultimum aliâs etiam lignum omnium sanctorum (*Allerheiligen-Holtz*) vocatur, quoniam è regione omnium sanctorum dicta venit. Brasilium Japonense plerumque subhumidum est, cætera contra siccitas commendat, qua illud ab his distinguitur. Multò etiam tutius integra Brasilii frusta emuntur, quam rasa fragmenta, quoniam optima pessimis sæpe permiscentur, uti jam supra memoratum. Si quis verò & hæc velit emere, in proborum honestorumque virorum, quos fraudis scit osores, se insinuet mercaturam. vid. *Pometus*, *Marxius* & alii in *Mater. Muf.*

§. 5.

Quod ad usum Brasiliorum attinet, in Medicina raro vel nunquam usurpantur, quanquam viribus sandalo rubro parum putentur cedere, similiterque ad febres continuas morbosque alios calidos à *Sam. Daleo* in *Pharmacol. pag.* 464. commendentur. Maximam partem ad inficiendum usurpantur, quod (præ aliis vero Fernambucum) colorem eleganter rubrum conciliant. Cætera Brasiliæ ligna indigena, quæ flavum, cœruleum &c. dant colorem, suis quæque nominibus veniunt & distinguuntur. Alii mediantibus acidis menstruis è Brasilio tincturam, ex istoque haud secus atque è coccionellis Carminum præparari

parari, posse existimant. Laccam alii fluidam, ad picturam Miniatoriam, quam vocant, exinde conficiunt, cretamque rubram, Gallis ROSETTE dictam. Vid. *Pometus l. c. pag.* 120.

§. 6.

Similem usum exspectare habemus è

SCHAPPAN s. SAPANO LIGNO,

in India Orientali a Sapano arbore oriundo. Hæc arbor potissimum in Siam crescit, ubi optimum dat colorem, atque in Insula Mauritii. Altitudinem tiliæ attingit, folia habet, ut Arbor siliquosa Brasiliana *Breynii cent. pag.* 14. sed paulò majora. Post florem progenerat siliquas spithamam longas, ejusque rami sunt spinosi, quam *Georgius Meisterus* (qui ejusmodi arborem in Batavia Novâ in Chinensium cœmiterio vidit) *im Ost-Indianischen Lust-Gärtner pag.* 90. descripsit. Ejus lignum instar Brasilii (cujus species est) in Germania ad tingendum usurpatur, nec adeo carum est, atque verum Fernambucum.

CAPUT XVII.

DE

CAMPESCHANO LIGNO.

§. 1.

CAMPESCHANUM LIGNUM (*Campeschen-Holtz*) lignum est Brasilio extrinsecus prorsus simile & apud nos vulgò *Blau-Holtz* vocatur, quoniam tingendo colorem dat cœruleum. Ex Americâ venit, ubi integræ sylvæ isto repletæ inveniuntur. Interius saltem meditullium in Europam transportatur, postquam Americani corticem & lignum exterius, ut cum Brasilio solet, degluberunt. Alias simpliciter quoque lignum Indicum nominatur.

§. 2.

Arbor secundum *Pometi* descriptionem crassum procerumque caudicem habet, tenui, lævi, argenteo & partim flavente cortice, superius elegantibus ramis præditum, longa, viridia, instar corii granulati, Indorum *Segrein* dicti, crispata, ferè lauriformia folia habentibus, quæ cum aromatica sint, saporeque caryophyllos imitentur, arborem quidam Laurum Aromaticum Indorum vocant. Porrò etiam perelegantes flores, & post istos, rotundos fulvosque fructus, tenui petiolo instar cubebarum pendentes, proferre dicitur, superius parva corona, saporeque peracri & aromatico, ad modum caryophyllorum, præditos, eam ob causam grana caryophyllotum vocatos. Secundum *Pometi* opinionem rectius *Campeschen Körner*, vel etiam piper de Jamaica, vocantur, vid. istius *Hist. Gen. des Drogues Lib. III. Cap. XV. pag.* 120.

§. 3.

Hic locorum lignum maxime notum est, quod nec corruptum sit, nec humidum. Vel integrum, vel in mola tritum è Batavia affertur; quanquam Hamburgi locisque aliis etiam in pistrinis contundatur, cui subinde aliquid aquæ aspergunt, quo magis evadat coloratum, ut quidam Materialista mihi detexit. Hujus insignis copia annuatim ab infectoribus, pileonibus, coriariis, marsupiariis aliisque ad res cœruleo nigroque colore imbuendas consumitur.

§. 4.

Folia quoque ad medendum dicuntur peridonea, dum in omnibus fere Folio Indo viribus accedunt, quæ in istis deprehenduntur majores, ut propterea illi secundum *Pometum* possint substitui. Americani paralytica refrigerataque membra istis non sine fructu fovent.

§. 5.

Maxima verò fructus pollere virtute creditur, qui de sententia *Pometi* Indis MALAQUETTE dictus Chocolatæ additur. Batavis verum Amomum, Anglis piper de Jamaique videtur, quo tanquam egregio aromate diu dicuntur usi, donec tandem piratæ de S. Malo aliquot istis naves sumserunt, sicque fructus iste Galliæ aromatariis, sub nomine granorum caryophyllatorum, innotuit, quoniam, ut supra dictum, sapore caryophyllis prorsus est similis: quamvis ex variis aromatis mistum habeat saporem, adeo, ut pulvere ejus embammati indito homines existiment istud non caryophyllis solum, sed nuce moschata quoque, cinamomo ac similibus esse conditum. Quoniam vero ita dicto Piperi Chiapæ s. Tavasci, quod Hispani in descriptione chocolatæ habent, à Clariss. *Francisco Redi* in *Experim. Nat. pag.* 170. eædem tribuuntur virtutes, ejusque figura & delineatio cum creditis Campeschæ granis prorsus convenit, eosdem esse fructus ferè apparet, sive è Campeschensi ligno, aut alia quadam arbore excrescant, quam *Pomet. L. VII. Hist. des Drogues pag.* 191. Piper de Thevet, *Plukenetus Tab. CLV. fig.* 3. Caryophyllum Aromat. Indiæ Occid. vocat, à qua arbore etiam cassia caryophyllata oritur, ut apud *Sam. Daleum in Pharmacol. p.* 378. videre est. Materialistam igitur *Pometum* has confundere arbores, ac Campeschense lignum ab arbore quadam aromatica derivare fere apparet, quæ potius Brasilii videtur species, ejusmodi aromaticis cum foliis tum fructibus forte destituta, quæ Eruditis adhuc inquirenda sunt.

CAPUT XVIII.

DE FUSTELO ALIISQUE LIGNIS.

§. 1.

LIGNUM FLAVUM, Lignum FUSTET s. FUSTEL nonnullis dictum, caudex radixque est cujusdam fruticis, quem Botanici Coggyriam *Theophrasti* & Cotinum *Plinii* vocant, flavi coloris, quod vere siccum sit, si bonum ac vendibile velit haberi. Partim in Italia crescit, partim in Languedoco, Galliæ provincia, quod Italico est melius.

§. 2.

Frutex hujus ligni subrotunda & eleganter viridia folia habet, florem profert primum instar uvæ apparentem, postmodum ritu umbellæ se extendentem, in quo nigra, cordis formam referentia, grana generantur. Caudex & radices à Gallis Italisque primum decorticantur, mirumque hoc in Gallia crescens lignum Parisiis vilius haberi posse ex Anglia & Batavia advectum, quam si è provincia ipsa curetur afferri, ut *Pometus in Hist. Gen. des Drogues pag.* 122. commemorat.

§. 3.

Usus ejus infectoribus innotuit, quippe quo obscurè flavum Caffeumque colorem præparant, unde & in vernacula (*braun Presilien-Holtz*) appellatur. Scriniarii quoque ad emblemata vermiculata utuntur.

§. 4.

Præterea aliud adhuc flavum lignum, *Gelb Presilien-Holtz* dictum, è Batavia Angliaque venit, quo similiter infectores ad colorem flavum utuntur. In magnis frustis habetur, quanquam à qua arbore oriatur, nondum vere innotescat.

§. 5.

Plura porrò exotica ligna alius coloris ex Orientali & Occidentali India per Bataviam veniunt, utpote LIGNUM S. LUCIÆ, quod rubicundum, CALAMBOURGUM, quod viride & fragrantissimum, adeo, ut barbitonsores istud tanquam lignum Rhodinum ad aquam pro tondendis barbis usurpent: POLIXANDRUM LIGNUM, violaceum, LIGNUM LITERATUM (*Letterhout*) quod ex violaceo rubrum apparet: nigrum, rubrum & viride EBENUM lignum: ANISUM lignum, in quo anisum stellatum, cujus odorem saporemque habet, dicitur deprehendi: Quæ tamen omnia in Medicina non usurpantur, sed a scrinariis saltem ad emblemata vermiculata quæruntur, de quibus partim *Wormius* in *Mus. pag.* 171. partim *Pometus loc. cit. pag.* 123. legatur.

§. 6.

Ut paucorum adhuc medicinalium faciamus mentionem, quosdam scimus multum ponere fiduciæ in

LIGNO COLUBRINO,

quod tamen verius lignosa radix est, istius Indiæ Orientalis vegetabilis, quod nuces Vomicas Moluccanas proferens ab aliis Solanum arborescens Moluccanum vocatur. Lævi, flavescente cinereisque maculis asperso cortice, acris amarique saporis cingitur, qui tamen in ipso caudice adeo non percipitur. Indi ad colubrorum morsus, unde nomen habet, dicuntur usurpare. *P. Hermannus* ad febres commendat tertianas & quartanas, quas creditur curare, si ejus semi-uncia vino infunditur, hocque bibitur, quod etiam vermes expellit. Mercatores ditiores calices exinde præparari curant, quibus vinum infundunt; ejus generis aliquem olim apud *D. Wincklerum*, Electoris Palatini Archiatrum vidi, quem *Helvetius* ex India Occidentali allatum ipsi dederat. Alii pulveris semidrachmam, aut Extracti ℈j. assumunt, quod tamen cuidam tornioni apud *Daleum in Pharmac. pag.* 44. non adeò bene profuit, propterea quod lignum aliquid habere venenosi creditur; id quod alii saltem de recenti, non sicco, intelligunt. Vide *Bontium* in *Tract. de Med. Ind. Hort. Malabar. Tom.* 7. & *Hermanni Colleg. Mat. Med. Msc.*

§. 7.

Porro nonnulli commendant

LIGNUM PANAVA,

aliis PAVANA & LIGNUM MOLUCCENSE vocatum, quoniam in Molucca Indiæ Insula crescit; in Malabara potissimum colitur. Leve, spongiosum pallidumque lignum est, cineraceo cortice præditum, saporis acriter pungentis urentisque & nauseosi, odoris nullius, ut *Sam. Daleus* in *Pharmacol. pag.* 129. *D. Hermanni* verbis descripsit. Ab Ricino arborescente, qui Grana Tilli suppeditat, oritur, quam arborem *Hortus Malabaricus* sistit eleganter descriptam. Cujus propterea lignum, æque ac fructus, fortiter ἄνω καὶ κάτω expurgat, & hydropicorum aquas expellit, recens præsertim, sed, ut grana Tilli, magnum urendi mordendique sensum in ano relinquit. Vires tamen vetustate siccitateque perdit; tunc enim lenius purgat simulque sudorem ciet, ut pulvis ad semidrachmam, lignum ad semiunciam, si quando saltem infunditur, possit sumi. Recentis contra vix scrupulus in substantia sumatur, macerati

cerati vero dosis ultra drachmas tres non ascendat. Quidam cum spiritu vini extractum conficiunt, cujus X. vel XV. grana propinant. Hic loci ignotum est, inque usu adhuc est nullo.

§. 8.

Ante aliquot annos quidam Materialista ignotum adhuc lignum ex India Orientali afferebat, camphoram redolens sapiensque, quod

LIGNUM CAMPHORATUM

vocabat. Rubicundè fuscum s. fulvum, leve & striatum lignum est. Quod utrum ab ea arbore, è qua camphora exstillat, proveniat, id quòd ferè apparet, an ejus saltem odore polleat, quibus etiam præditum qualitatibus sit, ulterius relinquitur inquirendum.

§. 9.

Aliud exoticum idque ambram redolens lignum eodem prope tempore *D. Petersen*, celebris Materialista, Francofurti ad Mœnum, mecum communicavit, quod LIGNUM AMBRATUM vocatum, sandali videtur species. Foris cæsium est, intus ex albo flavens, odoris fragrantissimi. Speciebus pro cucupha, tanquam Agallochum, fortasse non temere additur, quocum LIGNUM CARABACCIUM, cujus *Baglivius* meminit in Tract. *de Salivæ Natura*, quodve tanquam nobile stomachicum commendat, viribus convenire videtur.

§. 10.

Aliud adhuc tribus abhinc annis *D. Spenerus* è Bataviâ mihi transmittebat,

ANCILLARUM LIGNUM
(*Mägden-Holtz*)

vocatum, quô ancillæ, meretrices verius, Dinæ in peregrinatione comites, perditam virginitatem sibi restituendam sumunt. Externâ facie cortex magis quàm lignum videtur, externe cæsius, intus fuscus, saporis adstringentis, quo omnia ad sophisticationem virginum usurpanda remedia pollent.

§. 11.

Pometus etiam SAMBARAM, ACAJOUX, ACOMAT & ferrugineum lignum (*Eisen-Holtz*) introducit, quorum nomina, (ut de usu taceam) plurimis nostratibus Materialistis & Pharmacopolis ignota sunt, ut propterea in istis nobis non liceat esse verbosis. De ultimô tamen, sîs, vide *D. Cleyeri* Relationem in *Miscell. Acad. Nat. Cur. Dec. 2. Ann. 7. Obs. LXX. pag. 132.*

LIBRI SECUNDI
SECTIO V.
DE
VARIIS FRUCTIBUS.

CAPUT I.
DE
FRUCTU INDICO ANANAS.

§. 1.

ANANAS perpulcher gratissimusque fructus est, ferè tanquam strobilus formatus, sed mollibus succosisque squamis præditus, melonum habens magnitudinem, & superius (ubi principio flammeus, instar cinnabaris, postea verò pallidior est) foliorum minorum fasciculum, sapore ad fraga prope accedente, odore grato. Ex Americanis fertur Insulis, & exsiccatus in *D. Jacobi Voorn Museo Indico*, in circuitu horti Academici Lugdunensis, spectatur. Nostro autem tempore in hortis Curiosorum etiam recens & vegetans spectari potest, cùm & in Hassia nostra, in prædio Nobilis *Dn. de Münchhausen*, haud procul à Pyrmontanis acidulis, in horto Exoticis jamdum instructissimo alatur, unde nuper fructum obtinui.

§. 2.

Qui valdè præstans fructus, haud aliter atque cinara, è medio herbæ cujusdam pomiferæ excrescit, sub nomine MATZATLI s. PINEÆ INDICÆ, ab *Hernandezio* in *Hist. Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 311. optime descriptæ ac delineatæ; quanquam *Piso & Garzias* jamdum istius fecerint mentionem. Longis latisque foliis iridis nostratis ad instar stipatur, utrinque etiam multis aculeis, quorum plures supra terram prope fibrosam radicem, pauci in mediô è caule

exoriun-

exoriuntur, qui duorum pollicum crassitiem & sesquipedis longitudinem habet. Huic increscit fructus, circumcirca multis candidè flaventibus succosisque vesiculis, tanquam squamis, septus, in quibus pulchri & cœrulei flosculi cum tribus foliis progerminant, postmodum fructu majore maturioreque evadente iterum decidentes. Et quanquam herbam etiam stolones comitentur, qui fructus proferre possint, nequaquam tamen adeo elegantes bonique sunt, atque is, qui è superiore corona è fructu acquiritur, qui defractus atque ita sine radice terræ inditus anno sequenti fructus progenerare dicitur, ut in *Museo Wormiano pag.* 185. memoratur.

§. 3.

Cæterum tres hujus fructus dicuntur inveniri species, quas *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 236. secundum omnes circumstantias præ aliis descripsit, quarum prima Ananas alba & magna vocatur, 8. vel 10. pollices habens in diametro, 15. vel 16. pollices alta, alba fibrosaq; medulla sub aureo cortice repleta, quæ vere matura facta cydonia, imo fragrantius quid redolere creditur. Quæ utut magna pulchraq; sit, tam grato tamen sapore non pollet, atque reliquæ, dentibus etiam multo periculosior esse, gingivamque cruentam reddere perhibetur. Altera species pain de sucre (vulgo Zucker-Hut) dicitur, quoniam hic fructus ita acuminatus est, longiora etiam magisque recta folia habet. Non adeò flavet ut prior, sapore verò pollet meliore, quanquam similiter gingivam reddat cruentam. In hac prædictus auctor aliquot grana & semina vidit, hocque ipso opinionem, qua Ananas dicitur granis destituta, falsitatis arguit. Tertia species est Ananas minor, omnium gratiosissima, dentibus non adeo nociva, ut priores. nisi immodice usurpetur.

§. 4.

Quas inter tres species, omnes alias complectentes, licet aliquid intercedat discriminis, in eò tamen conveniunt, quod eôdem omnes modô crescant, superius foliorum fasciculum, intus fibrosam medullam habeant, in ore in succum prorsus solubilem, gratum & ex acido dulcique temperatum saporem, partim Cydonia & Persica mala, partim Nucistam imitantem, spargant. Vi refrigerandi confortandique pollent, ac propterea in febribus ardentibus ad confortandum sedandamque sitim juxta ab Americanis usurpantur, ut *Hernandezius l. c.* commemorat. Quod verò *Wormius* febricitantibus vulneratisque istis interdicat, de immaturis ac corrosivis est intelligendum, os plerumque afficientibus ac gingivam cruentam reddentibus, quæ *Pometi* est opinio: cujus intuitu *Bartholomæus Leonhardus de Argensola*, Hispanus, in Descriptione Insularum Moluccarum, alicubi fructum hunc recentem & immaturum pro veneno habet, qui àd maturitatem evectus egregium est medicamentum, ad complures affectus utilissimum. Inprimis autē calculum usque eò potenter pellere creditur, ut ægri calculo existente nimis magno, fructuque operationem exerente, de vita periclitentur, ut *Cleyerus* in *Epistola* quadam *ad D. Schefferum*, ante XXX. annos circiter, ex India Orientali missa, testatur, quam in *Tract. hujus appendice* reperies.

§. 5.

Eum in finem Indi fructum decorticatum inque lamellas incisum, in incrustata beneque munita Anglicâ lagenâ, in ahenum aqua plenum suspendunt, cui ignis subditur, quo succus sponte sua profluat, coctioneque omnes cruditates absumuntur. De hoc succo sumunt pro lubitu; interdum tamen etiam fructum cum sale edunt; si quando vero metuunt, ne acrimoniam adhuc habeat, in lamellas, ut dictum, incidunt, vinoque imponunt Hispanico, quod vim præcipuam extrahit, os tamen non prorsus sinit esse illæsum, ut apud supradictum *Wormium* videre est.

§. 6.

Porrò Americani prelò ex hoc fructu vinum exprimunt, quod Malvaticum sapere, prorsusque inebriare perhibent. Hoc vinum trium hebdomadum spatio ita immutari dicitur, ut pro vappa possit haberi: brevî autem post ita se colligere, viresque suas recuperare, ut multo fortius postmodum & præstantius evadat, quam ante fuit, ut *Pometus l. c.* existimat. Confortat spiritus vitales animumque exhilarat, ab ejus tamen usu gravidæ se abstineant, quod fœtum expellit.

§. 7.

Recens quoque Ananas in India in frusta inciditur, sale condienda, quo id, quod in bilem facile abire putant, sumitur corrigendum, secundum relationem *Hernandezii loc. cit.* Hodie quoque Parisiis & alibi fructus hic saccharo conditus habetur, isque ex India allatus. Præstans dicitur cibus, præsertim si bene fuerit conditus. Stomachum naturamque confortat, senibus & annis confectis naturalem calorem restituit, quibus fortasse ftuctus hujus vinum non foret inutile.

CAPUT II.

DE CAFFE EJUSQUE ABUSU.

§. 1.

QUod hodiè adeò vulgare eſt CAFFE, ſ. COFFI, nihil aliud eſt, quam nucleus minorum quarundam nucum, baccarum lauri adinſtar apparentium, qui ritu fabarum ex duabus partibus conſtant, iisdemque ſuperius fornicatis, inferius, ubi quaſi ſulcatæ ſunt, depreſſis ſ. planis. Hi nuclei colore fuſco & ſapore farinaceo ſunt, & aduſtas fabas redolent. E Perſiâ Turciaque per Maſſiliam & loca alia in integris ſarcinis ad nos feruntur.

§. 2.

Hic fructus ab exotica quadam arbore oritur, quæ tiliæ habens magnitudinem ſemper viret, floreque deciduo ejusmodi nuculas profert. A docto Italiæ Comite, *Luigi Ferdin. Marſigli*, in *Notitiâ di Conſtantinopoli Sopra la pianta del Caffe*, omnium optimè deſcribitur, in quo libro diſtinctæ ſpecies delineantur, quarum præcipua hic in figurâ æneâ ſiſtitur videnda. A verô igitur alieni ſunt, qui hos nucleos à planta aliqua oriri, fabæque eſſe ſpeciem exiſtimant. Quod erroris inde fortaſſe duxit originem, quod Arabes hunc fructum Bun, Buna, Bon ſeu Ban vocarunt, iſteque etiam fabis figura odoreque haud diſſimilis eſt, licet effectus prorſus ſit diverſus.

§. 3.

Optimi Caffe nuclei viridiuſculi ſint, recentes & magnitudine mediocres, odoris mucoſi expertes, à duris etiam cavisque corticibus, ſæpe permiſtis, bene ſeparati & depurgati. Qui totis ſarcinis illos emunt, videant, ut ne quis angulus madidus aut humidus ſit, quoniam fructus humidum facile attrahit & corrumpitur. Coffi mola tritum uſtumque qui emit, hominibus conſcientioſis utatur, quod facile poſſumus circumveniri, dum nonnulli fabas ſeu frumentum ita torrere ſciunt, ut à Coffi non facile poſſit diſtingui.

§. 4.

Vires uſumque Caffe *D. Laurentius Strauſſius*, in hac Academia Giſſena Anteceſſor meus, in peculiari *Diſput.* ex aliis deſcripſit, quam poſteà Dn. Socer ejus B. *D. Joh. Dan. Horſtius Schrœderi Pharmacopœiæ* curavit annecti, Anonymus vero Anglicus ſub Titulo: *The manner of making of Coffée, Thea and Chocolate* lingua Anglicâ imprimi. Prædictus vero auctor ante annos fere innumeros ab veteribus Arabibus, *Rhaſe, Avicennâ* aliisq; hunc deſcriptum fuiſſe fructum oſtendit, quemadmodum hodieque adhuc apud iſtos Turcasque in crebriori eſt uſu, vid. *Olearius Libr. V. der Perſianiſchen Reis-Beſchreibung pag.* 399. Stomachum confortat ejusque coctionem promovet, ciet urinam & ſomnum impedit, dum viſcidas omnes particulas in ſanguine disjicit, ſpiritus vitales extricat & commovet, ut *Williſius* in *Pharm. Rat. pag.* 202. exponit. Quam verò multum *Bontekoë* in ſuo *kort Tractaat van de Kragten en't Gebruyk van de Coffi* ei tribuat, unicuique notum eſt. Interea uſus ejus non ſit nimius, cum ex abuſu facile alii naſci poſſint morbi, id quod *Sim. Paulli in Quatrip. Bot. & Commentario de Uſu & Abuſu Herb. Thee* fuſius oſtendit. Memorabile eſt, non ſolum *Williſium l. c.* aliquem maciem, paralyſin &c. ex ejus obſervaſſe uſu, ſed ſupra memoratum quoque *Olearium* recenſere, aliquem Perſarum Regem, Sulthan Mahmud Caſuin nominatum, ejus abuſu potentiam virilem perdidiſſe, hocque ipſo Conjugi ſuæ cauſam dediſſe adulterii, quam equum ad caſtrandum proſterni videntem fert dixiſſe: minus hoc eſſe neceſſarium, ſi equo nefandum Caffe potum darent propinandum, fore, ut Regi evaderet ſimilis. Qua occaſione Perſa quidam certos ſua lingua verſus compoſuit, ſenſum habentes ſequentem:

Caffe, du ſchvvartzes Angeſicht,
Daß man dich doch mag leiden!
Wo du hinkommſt, muß man da nicht
Die Luſt und Beyſchlaff meiden.

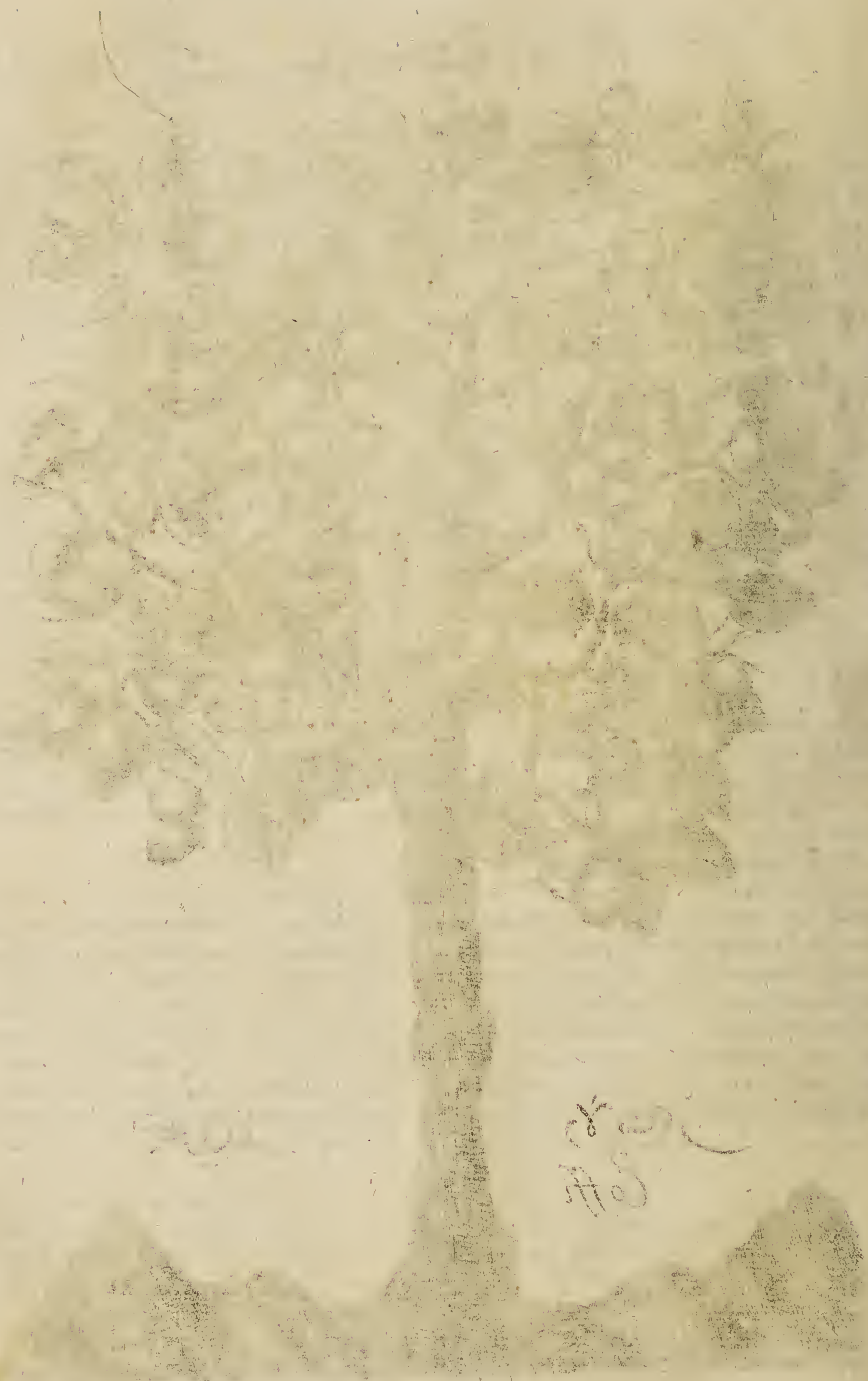
Te Caffe, atra facies!
Quid eſt cur delectemur?
A Venere, quo venles,
Facis ut feriemur.

§. 5.

Modus bibendi Coffi notus eſt. Nempe coffi nuclei in certis perforatis patellis torrentur, atque molis portatilibus (*mit den Caffe-Mühlen*) inſtar pryxidis oblongæ tornatis & conformatis in pulverem rediguntur, cujus tantum, quantum placet, in aquam ferventem projicitur, quam in ſcutellas ſeu ollulas, bibendo Theæ potui aptatas, fuſam, cum, vel ſine ſaccharo bibunt. Illa vero toſtio ſecundum *D. Hermanni, in Colleg. Mſ. de Mat. Med.* detectam, opinionem vel propterea videtur requiri, quo oleoſæ particulæ

Ad: lib 2, sect. v C: 2

ticulæ extricentur, acrioresque temperentur. Quosdam etiam ejusmodi fabas coquere & ad modum piſorum edere perhibent, ut *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 205. memorat. Dulciarii hodie quoque fuſcam confectionem inde præparant, *Caffe-Zucker* dictam.

CAPUT III.
DE
CACAO ET CHOCOLATA.

§. 1.

CACAO, ſive, ut Americanis dicitur, CACAVI exotici cujusdam fructûs nucleus eſt, diverſæ magnitudinis, plerumque tamen amygdalam æquantis, cui etiam forma facieque externa prorſus ſimilis eſt, præterquam quod Cacao paulo craſſior turgidiorque ſit, & foris rubicundior. Saporis oleoſi eſt & ſubamari, odoris nullius, & ex India Occidentali, præſertim Nova Hiſpania, affertur.

§. 2.

Hic fructus in arbore à quibusdam creſcere dicitur, quæ propterea ARBOR CACAVIFERA dicta & ab *Hernandezio Lib. 3. Cap. XLVI. Rerum Medicar. Nov. Hiſp. pag.* 79. fuſius deſcripta eſt, ubi quatuor iſtius ſpecies recenſentur, quas etiam *Wormius in Muſ. pag.* 191. ex illo deſcripſit. Magnitudine foliisque citro non multum diſſimiles ſunt, fructumque inſtar melonum proferunt, in quo nuclei Cacao dicti, ut in malo Granata, coarctati jacent, quorum interdum plus quam ſexaginta uno in fructu reperiuntur, ut *Pometus* in *Hiſt. Gener. des Drogues pag.* 206. commemorat, qui ſe iſtorum figuram ad *Tournefortii* originalem mutuo deſumſiſſe dicit, quæ tamen longe aliter depingitur in *Tournefortii Inſtit. rei herb.* qui cum Cl. *Plumerio* fructum hunc cucumiformem & ſtriatum vocat: cujus iconem vid. TAB. fol. Thee, *Lib.* 2. *Sect.* 3. *Cap.* 2. *Fig. II.* Maximè verò à tramite hîc aberrat *Dn. Ettmüllerus* (modò ejus ſint verba) quando fructum cacao pro nucibus palmæ Indicæ (coccos *Nüſſe*) habet, vid. ejus *Comment. Schrœd. pag.* 721.

§. 3.

Pro diverſitate quatuor arborum totidem quoque dantur cacao ſpecies, quarum binæ majores minoresque CARAQUÆ (quoniam è Nicaragua provincia veniunt) nominantur: tertia & quarta majores minoresque CACAO AB INSULIS audiunt, quod ex Inſulis Americanis, præſertim S. Domingo, afferuntur. Quarum omnium prima, craſſa Caraquæ dicta, ad chocolatam habetur optima, quemadmodum prædictus *Pometus l. c.* præ aliis meminit. Interdum in maſſam redactæ, præſertim ultimæ, afferuntur, quibus tamen non fidendum.

§. 4.

Cacao nucleos adhuc recentes graves ac ponderoſos eſſe oportet, ſoboles Caraquæ dictæ maximæ, quoad ejus fieri poteſt, ſi boni volunt haberi: extrinſecus nigricantes, intus fulvos, inſtar amygdalarum uſtarum. Teſte enim *Hernandezio l. c.* ob nimiam oleoſitatem in America ante uſum torrentur & fortaſſe ita ad nos veniunt, id quod tamen certò affirmare nequeo. Porrò nec carioſi ſint, nec mucidi, ſed ècontra bene ſapidi & integri.

§. 5.

Quod ad iſtorum uſum attinet, olim in America hoc Barbari dictum cacavi ſemen loco monetæ uſurparunt, haut aliter atque aliæ Indiæ Orientalis Gentes conchas, folia ſimiliaque pro pecunia uſurpant. In Medicinâ verò baſin conſtituit hodie adeo notæ Chocolatæ, ex ejusmodi nucleis aliisque aromatis compoſitæ, uti mox dicetur. Fructus per ſe naturæ eſt ſubfrigidæ, ſed tamen valde nutritivæ, ritu amygdalarum, adeo, ut nobilis quidam Anglus, *Stubbe* nominatus, in *Tract. de Chocolata* affirmare non dubitet, in uncia una cacao plus latere nutrimenti, quam in tota libra bubulæ. Memorabile eſt, ex hoc fructu è retorta deſtillato, prodire phlegma carnis juſculum ſapiens: poſteà ſpiritum & oleum pinguedinem aſſatam redolentia, quod *Ettmüllerus* è *Dn. Febure Chymiâ* in *Comm. Schrœder. pag.* 721. monuit. Quam ob cauſam hic fructus phthiſicis valde creditur utilis, quando vel ſolus, vel cum frumento Turcico in aqua coctus bibitur, atque hoc ipſo cum noſtratibus pineæ nucibus convenit. Americani ad dyſenteriam utuntur, ad quam etiam gummi hujus arboris commendant, cujus *Hernandezius l. c.* meminit. In tuſſi ad ſuffumigium dicitur ſumi. Expreſſum inde oleum infucandæ faciei inſervit.

§. 6.

Quoniam verò, ut memoratum, cacao nuclei frigidæ ſunt naturæ, Americani additis variis aromatibus & ſaccharo ſumſerunt corrigendos, unde notiſſimum Compoſitum, Chocolata ſ. Succolata dictum, reſultavit. Hæc

CHOCOLATA

maſſa eſt, ex cacao, ſaccharo variisque aroma-

tibus composita, cujus descriptionem *Anton. Colmenus de Ledesma*, Chirurgus Hispanus, in parvo *de Chocolata Tract.* ita communicavit:

℞. Nucl. Cacao N. 100.
Sacch. albiss. ℔iß.
Pip. de Tavasc. gr. XIV.
Caryophyll. ℥ß.
Vanill. N. iij.
Sem. Anis. ʒiij.
Achiotl. qs. ad tingendum M.

Nonnulli etiam frumenrum Sarracenicum, piper Hispanicum, & florem quendam Americanum, Florem Auriculæ dictum, quod folia aures repræsentant, addunt. Alii loco cacao sumunt amygdalas, & quod multa memoratorum ingredientium prorsus fere haberi nequeunt, alia aromata, atque cum bono saccharo misturam efficiunt, chocolatæ forma viribusque prorsus similem, ut *Grevvius* in *Mus. Soc. Reg. Angl.* memorat, cujus in *Act. Erud. Lips. An.* 82. *Mens. Jan. pag.* 1. fit mentio. Ego sanè in Batavia hospitem novi, qui nullam nisi ejusmodi chocolatam vendebat.

§. 7.

Quando igitur variæ adhuc chocolatæ inveniuntur descriptiones, facile judicare licet, varias istius haberi species. Optima olim ex America, posteaque ex Hispania, vel in scatulis modo panis cydoniorum, vel in crassis bacillis affertur, vid. *Marxius in Mat. Mus. pag.* 195. & *Vielheurius* in *Descript. Mater. Exot. pag.* 160. Quemadmodum hodiequeChocolata apud Materialistas in scatulis, tabulis & pastillis invenitur. Postquam vero Parisiis, Londini, in Batavia atque Germania (modo ingredientia vera atque genuina possint haberi) æque bene potest præparari, non tanta amplius copia ex India & Hispania describitur, quippe cui *Pometus* Parisiensem vult præferri. Imò in Europa melioratur, additaque ambra chocolata inventa est ambrata, quæ plerumque in minoribus rotundisque pastillis advecta, valde grata, simul etiam carissima est.

§. 8.

Quemadmodum verò quævis composita valde difficulter dijudicantur, ita etiam valde dubium de chocolatæ bonitate judicium est, præsertim quando absolute debet determinari, num omnia insint ingredientia? idque eo magis, quod Clarissimus *Bontekoe* in *Tract. van de Kragten en't Gebrjuyk van de Chocolate pag.* 269. publicè conqueritur, nec inter vivos, nec inter scriptores quenquam posse reperiri, qui vel odore saporeque, vel aliis signis chocolatam genuinam à falsa distinguere doceat. Tot igitur de ista judicia sunt, quot inveniuntur capita, dum quidam rotundos, quadrangulos pastillos alii censent optimos. Optima nec nimis dulcis, nec amara sit, neque nimium piper aut caryophyllos sapiat, fragrante etiam polleat odore, dura sit & sicca, in frusta diffracta albas quasdam maculas striasque percurrentes ostendens, reliquum vero fusci sit coloris.

§. 9.

Usus viresque chocolatæ à multis auctoribus in peculiaribus libris describuntur, quos *Bravo* in *Consultat. CXIV.* recenset, quos inter *Francisc. Maria Cardin. Brancatii* in *Diatrib. de Usu Chocol.* in dubium vocat, num chocolatam, ob vim nutrientem insignem, etiam in feriis esurialibus bibere licitum sit? qua de re in *Journal des Scavans Ann.* 66. *Mens. Jan.* 18. pluribus legitur. Imbecilli frigidoque stomacho, hecticis etiam ac phthisicis proficit, si febris non adeo fuerit intensa. Pectori quoque utilis existit ad alleviandam tussim pituitosam: confortando capite vertiginem abigit, simul verò ♀is concitat cupidinem, quippe quem in finem etiam Confect. Pacif. de Succolata Inda Myns. præscribitur. Quos pluresque usus alios supra memoratus *Bontekoe* fusius descriptos commendat, simul utendi modum communicans, in eô consistentem, ut Chocolata vel in sola calida aqua, cum ramoso ligno in spumam concussa, bibatur, vel etiam cum lacte præparetur, cui alii insuper ova addunt.

CAPUT IV.

DE

VAINIGLIIS ET FLORE AURICULÆ.

§. 1.

Simul ac Chocolata in Europa innotuit, Vainiglias, vulgo *Vanillen* s. *Banillen*, tanquam præcipuum istius ingrediens, advehi curarunt, quæ propterea in Batavia vulgares sunt, beneque possunt acquiri. Hæ

VANILIÆ

constant è longis & quasi compressis folliculis seu siliquis, sex pluresve pollices longis, unum vero pollicem latis, & cultri vaginam quasi repræsentantibus. Foris coloris sunt ex nigro fusci & splendentis, intus coloris ejusdem, exiguorum granorum pleni, sicut ficus, saporis subacris, pinguis & aromatici, odoris moschum æmulantis. Ex India Occidentali & quidem Gatimalo & S. Dominico veniunt.

§. 2. Her-

§. 2.

Herba, ex qua ejusmodi fructus excrescunt, *Hernandezio*, qui istam præ aliis pulchre descripsit, vocatur

ARACUS AROMATICUS.

Convolvuli species est, arbores ascendens; lata habet folia, ut plantago major, sed longiora pinguioraque: nigros flosculos proferens, (unde etiam FLOS NIGER vocatur,) & post istos prædictas siliquas, è quibus, ob nimiam maturitatem crepantibus, niger fragransque profluere perhibetur balsamus, quem Hispani pro se retinent, nec facile ad nos sinunt permitti.

§. 3.

Simul ac siliquæ maturuerunt, ab Americanis decerpuntur, alteraque extremitate ligatæ, quo exsiccentur, in loco umbroso suspenduntur. Decenter exsiccatas, ut asservari possint, foris oleo aliquo inungunt, ut ne nimium rigescant & frangantur: hinc 50. vel 100. aut plures in fasciculos redigunt, quo in alias regiones mittantur. Quum verò odor moschatus facile evanescat, fructus hi sæpius Chinensi stanno, calin vulgo dicto, tenuissime malleato muniuntur, papyroque Inda incrustantur, quo fragrans ejusmodi odor possit conservari: cujus aliquod frustum è Batavia mihi transmissum est, quale ibidem solido Hollandico emitur.

§. 4.

Optimæ censentur, quæ è magnis, perfectis, gracilibus & recentibus siliquis constant, quæ læves, non rugosæ, non tamen unctæ, medulla grumisque refertæ, ac boni odoris sunt. Id etiam detur curæ, num in medio fasciculorum parvæ inutilesquæ condantur. Multo minus eæ probantur siliquæ, è quibus prædictus balsamus profluxit, quæve tenuibus lignis ab Indis adimpletæ sunt, quam fraudem *Pometus* in *Hist. Gen. des Drogues pag. 208.* detegit.

§. 5.

Virtutes istarum consistunt in 🜭 volatili & oleo penetrante, quæ bina illis vim valde calefacientem & resolventem, simul etiam confortantem conciliant, qua stomachum confortant, flatus dissipant, atque cerebro, uteroque & partibus nervosis aliis vehementer proficiunt. Cient urinam, promovent menses, partum naturalem & difficilem: secundinas quoque ac fœtum mortuum pellunt, atque adeo in pluribus morbis sexui muliebri conducunt; similiter ad morsus venenosos stupefacientes, resque similes venenosas usurpantur, quæ omnia supra laudatus *Hernandezius* in *Descript. Rerum Med. Nov. Hisp. Lib. 2. cap. XVI. pag. 38.* descripsit. Plerumque vainigliæ ad chocolatam sumuntur, quam gratiorem efficacioremque reddunt, Tabacophili istis quoque tabaco fragrantiam conciliant.

§. 6.

Præter Vainiglias Americani ad chocolatam fragrantem aliquem florem sumunt, sex foliis, intus purpureis, foris viridibus, figura parvos aures repræsentantibus, constantem, qui propterea vulgo

FLOS AURICULÆ,

ab Hispanis Flor de la Oreja, aliis d' Oreje valla vocatur. Gallicus Materialista *Pometus* in conterraneum suum, Dominum *Blegny*, valdè acerbè invehitur, quando hunc in *Histoire des Drogues pag. pag. 207.* verbis contumeliosis sumit exsibilandum, quod in descriptione chocolatæ floris hujus fecerat mentionem, quem tamen nusquam, omni licet adhibita industria, potuerit inquirere, istum igitur effictum vult haberi. Enim verò non sequitur, ab hoc illove rem aliquam non potuisse inquiri, istam ergò esse fabulosam, cum hæc similesque species non illicò ex India ad nos venerint. Sufficiat istum à viris clarissimis fide dignis fuisse depictum descriptumque, quemadmodum etiam ab *Hernandezio* in eleganti raroque *libro supra citato pag. 30.* sufficienter oculis subjicitur.

§. 7.

Hunc verò florem peculiaris quædam arbor profert, longis, angustis & obscure viridibus foliis prædita. Flos longo & quasi marcido petiolo deorsum pendet, ab Indis magno in pretio habitus, & ob fragrantem odorem æstimatus. Quæ forte causa est, quamobrem in Europa rarus sit & nunquam visus. Post flores siliquæ prodeunt, sexies pollicem longæ, semel vero pollicem crassæ, in quibus sanguinei coloris semen invenitur, ex aliqua compressione quodammodo angulare, quod omne supra memoratus *scriptor Lib. 2. cap. 4. pag. 30.* figura sistit contemplandum.

§. 8.

Similiter vi calefaciente pollet insigni, flatus dissipat, sive per se, sive in aqua sumatur: tenacem pectori stomachoque impactam pituitam resolvit, simulque ventriculum confortat & calefacit. Cor non minus atque spiritus vitales reficit. Inprimis chocolatæ odore suo fragrantissimo saporeque præstanti gratiam addit: quam ob causam vera ac genuina Americanorum chocolata, ut supra memoratum, cæteris compositionibus non temere præferenda. Quòd si istius inveniendi daretur copia, nullum esset dubium, quin præstantem spiritum, oleum similiaque exinde possemus præparare, quæ omnia successive dies docebit.

CAPUT V.
DE
FABIS S. IGNATII.

§. 1.

PAucis abhinc annis hos adhuc ignotos fructus parvam nucem moschatã magnitudine æquantes, sed raro rotundos, potius longiusculos, cordis gallinacei adinstar, foris lævi cuticula argentei coloris circumdatos, intus ex flavo fuscos & pellucidos, tanquam cornu, apparentes, in Europam transportarunt, qui ab Indis Igasur & Mananavus, hoc est victoriosus, ab Hispanis pepitas de Bysayas & Cathaloyan vocantur. Quamobrem verò fabæ S. Ignatii vocentur, nondum innotescit: fortasse ab Jesuitis, quorum auctor S. Ignatius extitit, inventi & ad nos transportati sunt. Hoc certum est, minime esse fabas, dum non ex binis partibus, ut fabæ, constant, nec substantiam farinaceam in se continent, sed instar cornu duri sunt: qui fructus propterea rasi quam contusi sumi possunt melius.

§. 2.

Hæ ita dictæ fabæ S. Ignatii in Philippicis Insulis utplurimum inveniuntur, unde ab Lusitanis in Europam transportantur. Non utrinque è caule excrescunt instar piperis, ut olim ab amico mihi renunciatum, de quo in *Polychr. Exot. Disp. 1.* memini, sed in certô aliquo Indiæ fructu, melone paulum majore, inveniuntur, in cujus medio, haud secus atque in malo punica, XX. imo XXIV. grana reconduntur, molli flaventeque pulpa ab invicem distincta. Ipse fructus foris perlævem, splendentem & ex flavo viridiusculam pelliculam habet, sub qua cortex duritie lapidea latet, coci nucis instar grana continens. Iste fructus è planta progeneratur, Indis Catalougay & Cantara dicta, altissimas arbores scandente, cujus folia & flores, una cum fructu & aliquibus fabis *P. Camelli* in *Epistola ad Clariss. Anglorum Botanicum, Joh. Rajum,* delineavit, ex qua istas primum Regia Societas Londinensis in *Actis Angl. Ann.* 1669. *pag.* 87. & ex his postmodum *Eruditi Lipsienses in Actis suis Ann.* 1700. *Mens. Decemb. p.* 553. nobiscum communicarunt.

§. 3.

Quæ S. Ignatii fabæ, quanquam exsiccatæ valdè indurescant & instar ungulæ seu cornu appareant, simul etiam aliquam habeant amaritiem, centaurio minori accedentem, granaque citri superantem, neutrum tamen impedit, quo minus cariosa evadant & perforentur: id quod tamen istis non tam facile atque aliis seminibus nocivum est, quoniam etiam cariosæ (primùm enim nullæ aliæ afferebantur) satis adhuc efficaces deprehensæ sunt. Interea quando electio libera est, integræ minusque cariosæ sumantur, quamvis duplo carius sint emendæ, quam cariosæ, quarum singulas Materialistæ in Batavia duobus solidis divendunt, ut *D. D. Spenerus*, nuper Medicus Regius Berolini, Amstelodamô mihi retulit.

§. 4.

Virtute pollent calefaciente, bezoardica & carminativa, simul etiam subadstringente, qua stomachum, intestina nervosque roborant. Istas vero ἄνω καὶ κάτω purgare, ut in epistolâ supra memorata memoratur, nunquam observavi, qui istas etiam infantibus sugentibus præscripsi. Id habeo compertum, istis assumtis continuo murmura in abdomine excitari, adeo ut aliquando puellus, post aliquot granorum usum, dixerit: audite, quæso, vermium in ventre turbam. Fortasse etiam in nimia dosi purgant, quùm in Hispanis spasmum & convulsionem perhibeantur excitare, qui tamen Indis non est metus. Quid certo cuidam Domino in Batavia evenerit, qui essentiam loco spiritus vini bibit, vide in *Polychr. Exoticis Disp. I. pag.* 9. ubi primns de ejusmodi granis egi. Id sanè certum est: omne nimium esse noxium.

§. 5.

Cæterum nullum est dubium, quin Fabæ S. Ignatii, rectè usurpatæ, nobile sint remedium adversus multos & alios contumaces morbos, ipseque testari possum, istis mediantibus febres intermittentes, præsertim in tenellis infantibus, perfectè fuisse curatas. Sic etiam Clariss. Medicus & Professor Jenensis, *Dn. D. Wedelius*, in quadam epistolâ testatur, istas quoque in febribus continuis se invenisse utiles. Non minus Indi ipsi ad morbos venenosos, pestilentiam, fascinum, philtrum similesque utuntur: de sententia vero nostræ ætatis Medicorum, fabæ S. Ignatii veræ creduntur esse nuces vomicæ, à *Serapione* descriptæ, & ad theriacam sumendæ, in quarum defectu vulgares & venenosæ nuces vomicæ non sine periculo hucusque fuerunt usurpatæ. Num verò externè, tanquam amuletum suspensæ, venenatisque morsibus ac vulneribus impositæ venenum attrahant, quæ vulgaris est opinio, ulteriori relinquo experientiæ. Quam egregiam opem in convulsionibus præstent, in tenello infante, epilepsia quotidie fere septies detento, nuper observavi, quam aliquot fabarum granis curavi. Similiter in maculis infantum volaticis, epilepsiâ comitatis, & maculis volaticis vulgaribus (*gemeinem Flug*) valde utiles depre-

Fig. 2

Fig. 1.

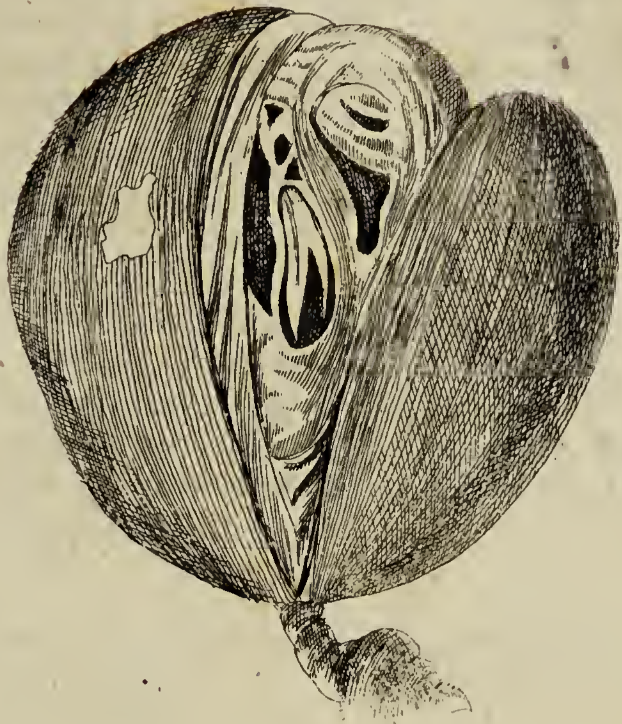
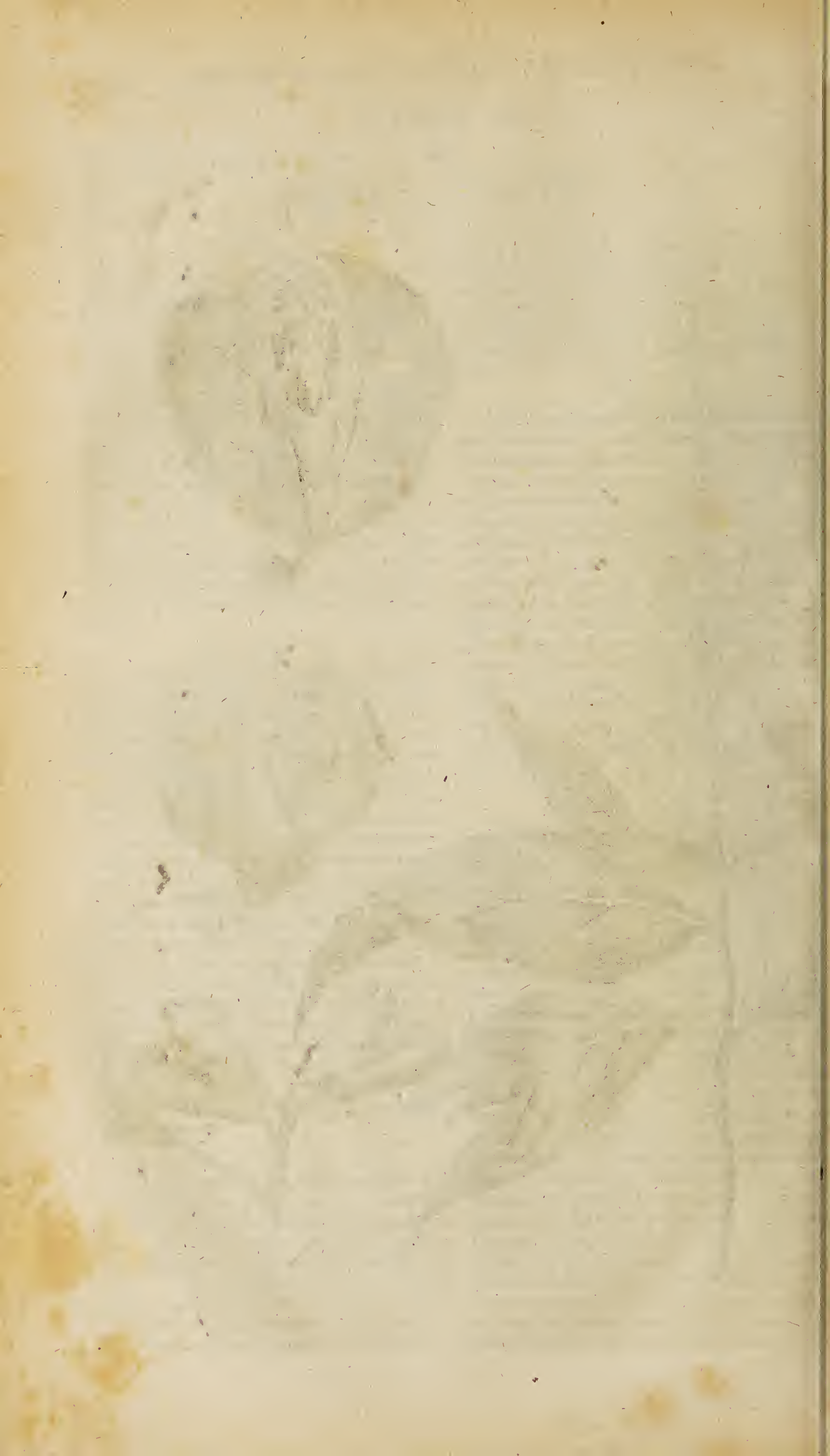

Fig. 3

Fig. 4.

deprehendi. Conf. *Noſocomium noſtrum Academicum.* Quamobrem etiam in convulſionibus internis doloreque ſtomachi & inteſtinorum, cardiaca ſcil. præcordiorum anguſtiis, colica, ſpaſmo inteſtinorum, dyſenteria, teneſmo, doloribus uterinis ſimilibusque egregiam opem præſtant, dum ſtomachum ſimul confortant, appetitum acuunt, omnesque cruditates abſumunt. In ſpecie etiam capiti conducunt, præſertim ex imbecilli ſtomacho debilitato, in apoplexia, catarrhis, paralyſi, odontalgia & ſimilibus, ſive aſſumantur, ſive ſub lingua ſaltem detineantur, cum ſalivam ciere, & jam in extremo vitæ periculo conſtitutos credantur exſuſcitare. Porrò utiles ſunt in pectoris morbis, anhelitu, tuſſi convulſiva & ſuffocationis periculo, præſertim à ſpaſmodicâ pulmonum contractione exortis. Urinam, menſes & ſecundinas promovent, lumbricos enecant, & externe quoque hæmorrhagias ſedant.

§. 6.

Iſtarum pulvis in minori doſi à granis duobus ad ſex datur, ſemiſcrupulus enim purgare dicitur. Unam alteramve horam etiam infunduntur in aquam aliquam deſtillatam, quoad amareſcat, quemadmodum aliâs pedra porco ſolet, çujus exiſtimationem hæ fabæ fortaſſe reddent dubiam, ut *D. Goris* in *Medicina contempta pag.* 185. prædixit, eoque facilius, quod unius anni ſpatio dimidium, quo conſtabant, pretii cecidit, ita ut faba principio anni 1699. quinque florenis aut ducato emi ſolita, nunc Imperiali poſſit haberi. Cæterum dictâ maceratione exterior pellicula, Indorum ſericam papyrum referens, decedit, tumque nucleus fuſcis ſtriis apparet notatus. Exinde quoque cum ſpiritu vini, aut alio quodam appropriato, eſſentia extrahitur, cujus ℈j. ʒß. vel ʒj dari poteſt pro doſi. Quidam oleum præparant, coctione granorum in oleo olivarum, vel ſolo, vel cum oleo nucum aut ſimili permiſto, quòd in ſcabie & artuum dolore utile eſt. vid. *Polychreſta noſtra Exotica.*

CAPUT VI.

DE

NUCE MOSCHATA ET MACERE.

§. I.

NUCES MYRISTICÆ ſ. NUCES MOSCHATÆ rotundi, durique ac craſſi nuclei ſunt exoticæ nucis, foris ſubcani ac rugoſi, intus rubicundi & venoſi, ſapore ſubamaro, adſtringente & aromatico præditi, odoreque fragrante. A Mercatorum Societate ex India Orientali Amſtelodamum tranſportantur, in alias regiones vehendæ, teſtibus *Chriſtoph. Frickio in der Oſt-Indianiſchen Reiſe pag.* 138. *Linſchottano, Mercklino, Mandelslo in Itinerariis,* & *Hülſio in Navig. in Ind. Orient. p.* 2. *c.* 19.

§. 2.

Hæ nuces Moſchatæ in Inſula Bandam viciniſque locis copioſe creſcunt, & quidem in arbore, quæ ſecundum *Joh. Nieuhofii* deſcriptionem in *cap.* 15. *Itinerarii Sinitici*, pyri magnitudinem, corticem cinereum, porroſum lignũ purpureumque nucleum habentis. Folia ejus dicuntur fragrantia, quorum forma à *Plukeneto* & *Rumphio* præſenti Tab. Fig. 2. delineata eſt. Inſtar ceraſi floret, niſi quod floſculus flaveſcat, tantamque fructuum profert copiam, ut arbores ſe inclinent. Fructus immaturus pyra moſchatellina, maturi verò mala perſica æquant, ut in Fig. 3. & 4. Tab. antedictæ videre licet. Tribus autem præditi ſunt corticibus, antequam nucleus ſiſtitur videndus, quorum primus mollis eſt ſuccoſusque, ut viride nucis juglandis tegumentum, maturitatis tempore ſponte ſua hians, ut alter, qui ruber eſt, non tamen integer ſeu continuus, ſed quaſi diffiſſus, appareat, Foli ſ. macis vulgo vocatus, & in arbore ſanguineus apparens, vid. genuinam deſcriptionem in *Appendice hujus Tract.* poſt *Indiæ Orientalis epiſtolas.* Sub his tertius isque tenuis, ſed durus lignoſusque latet cortex, cui nucleus ſ. ipſa nux moſchata includitur. Fructus hujus deſiderio certæ quædam aves, pſittaco paulo majores, dicuntur teneri, quæ ſimulac exterior cortex diſceſſit, nucem moſchatam una cum floribus eximunt eduntque, à Batavis propterea Nuciphagæ (*Nuß-Eſſer*) vocatæ, quas incolæ ob ſaporem pergratum prorſusque aromaticum cum interaneis edere perhibentur. Si quando nuces cum excrementis egerunt, arbores moſchatæ ſponte excreſcunt, ut *H. I. Saar, in dem Oſt-Indianiſchen Kriegs-Dienſt, c.* 3. *Neuhofius l. c.* aliique memorant. Quanquam ex excrementis progeneratæ arbores non adeo perdurent, vilioresque fructus, quam reliquæ, proferant, parum propterea æſtimatos, niſi quod maceris gratia, quacum optima miſcetur, colligant. Optimæ arbores è nucibus generantur, facile radices agentibus germenque emittentibus, præſertim ſi cum toto & ſeminaturo fructu terræ mandantur, quâ de re ſupra laudata deſcriptio agit pluribus.

§. 3.

Maturæ nuces ab Inſulæ Bandam incolis Aprili, Majo Auguſtoque menſibus colliguntur,

tur, quoniam arbor ter annuatim fructificat. Fœminæ nuces corticibus eximunt, macerem separant, nuces in Sole exsiccatas aqua calcis, è conchis coralliisque calcinatæ, eluunt, quò à putredine defendantur, & trans mare vehi possint. Enimverò *Marxius* in *Mater. Muf. pag.* 38. non sine causa metuit, hac ratione pondus istarum augeri, hocque ipsum intendi. Harum nucum certum pondus, *catia* vulgo dictum, sive ℥. ℔, quinque stüferis vel albis Batavicis, atque ita libram præter propter drachma Misnica, æquale verò maceris pondus sive catia novem stüferis, hujusque libram 3½ drachmis Indi Batavis divendunt; pro annorum tamen diversitate pretium nunc decrescit nunc intenditur, vid. *Schurzius Mater. Muf. pag.* 62.

§. 4.

In Bataviam transportatæ, Amstelodami in Domo Societ. Indicæ Orient. (vulgò im *Ost-Indianischen Haus*) eliguntur, in sortes seu species distribuendæ, quarum pulcherrimæ selectæque Finæ, permistæ Mediæ seu in Sortis, vilissimæ Rumpi (vulgò *Rümpff*) vocantur. De ultimis variæ Materialistarum sunt opiniones, dum nonnulli, utpote *Schurzius l. c.* istas à sylvestribus, vel etiam immaturis, à nucum esoribus ut dictum, plantatis, proficisci existimant. *Marxius* contra negat, Rumposque immaturas, inveteratas, aut cariosas nuces esse credit, ex quibus tamen quidam Pharmacopolæ magnum quærere commodum sciunt, dum ex istis, magna copia vilius emtis, oleum nucistæ exprimunt, sive destillant, ut quidam haud ita pridem Francofurti mihi ingenuè confessus est.

§. 5.

Cæterum non docti solùm, sed Materialistæ quoque nuces moschatas in duplicem sexum, masculinum ac fœmininum distinguunt. Nux Moschata Mas oblonga, maribusque bona, Nux Moschata Fœmina rotunda fœminisque utilis esse perhibetur; quanquam alii contrarium statuant, longamque moschatam Uterinam solent vocare: Quorum opinionem *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 609. erroneam vult agnosci, rotundam potius ita vocandam existimans; id quod etiam *Georgius Meisterus* im *Ost-Indianischen Lust-Garten pag.* 74. confirmat. Quoniam verò hic auctor confitetur, Indiæ scriptores, *Neuhofium* aliosque hanc parum æstimare differentiam, ac B. Dn. Licent. *Dietzius*, in *Disput. Inaug. Anno* 1680. hic Giessæ *de Nuce Moschata* habita, postmodum verò auctiori edita pag. 16. refert, sibi, cum esset Roterodami, nautam, ex India Orientali reducem factum, certo asseverasse, in India unam saltem speciem, scil. rotundam inveniri, ac præterea etiam certum est, longas raro videri, affirmare quidam non dubitant, istas non peculiarem constituere speciem, à peculiaribus distinctisque arboribus provenientem, sed interdum, ut in cæteris fructibus solet, inter alias forte per lusum Naturæ crescere. Quæ tamen opinio prorsus falsa est, dum haud ita pridem Materialista quidam, *Joh. Gottfried. Vitus*, qui diu in India Orientali commoratus est, me fecit certiorem, revera peculiarem esse speciem, ejusque duas arbores in Batavia Nova, in horto juxta diversorium ante portam novam videri, de quibus etiam virentium foliorum, florum fructuumque delineationem, cum genuinis coloribus, desumserat, simul cum vulgari à Dn. *Basilio Beslero* in *continuat. rariorum æri incisorum* oculis subjectam. Vid. *Fig. I. Tab.* hîc appositæ, cum primis autem *Tab. III. Indiæ Literat.* Imò & aliæ Malabaricæ nuces moschatæ inveniuntur, nullo prorsus sapore odoreque præditæ, nihili propterea æstimatæ, & apud nos raro vel nunquam visæ, quarum delineationes descriptionesque in *Horto Malab.* reperiuntur.

§. 6.

NUCES MOSCHATÆ REGIÆ
(*Königs-Nüsse*)

adhuc rariores sunt, quarum fere nemo, præterquam *Wormius* in *Muf. pag.* 210. meminit; figura cæteris quidem sunt similes, majori verò piso non majores perhibentur. Hinc est, quamobrem prælaudatus *Wormius* primùm existimaverit, istam ab juniore quodam homine, modo ex India Orientali reduce facto, donatam, immaturam corruptamque esse: quam cum dissecuerit ostenderitque solito colore, sapore & odore pollere, isti relationi fere habere fidem videtur, quanquam istius mentionem hucusque fecerit nemo. Quamobrem alii existimant, interdum inter veras ita crescere, dum fieri solet, ut extra suetum naturæ cursum una aliam magnitudine superet, quæ *Schurzii* est ratio. Enimverò & hæc ratio ex supra adducta nucum moschatarum descriptione facile tollitur, ubi aliqua ejusmodi species recensetur, vid. *Appendix hujus Tractatus.*

§. 7.

Optimæ nuces cineraceæ sunt & quasi marmoratæ, intus rubicundæ, graves, solidæque & oleosæ, rasæ odore fragrantes, inque ore acrem aromaticum relinquentes saporem. Mediæ sive in Sortis legantur: videamus etiam, ut ne Rumpi & cariosæ permisceantur. Parvum tamen foramen, in omni nuce moschata reperiundum, nos minime turbet, quippe quod non caries est, ut nonnulli existimant, sed ab tenui pellicula, una cum cortice avulsa, oritur, secundum *Pometum* in *Histoire des Drogues pag.* 203.

§. 8.

Ratione virium nuces moschatæ calidæ exsiccantis & subadstringentis naturæ sunt, qu[æ] non modo nervos ac cerebrum, sed etiam & præsertim uterum, viscera stomachumque confor-

tan-

tant. Quæ quod oleo ſuo ſuccum ventriculi nimis edulcant mitigantque, Indi recentes nuces vereque maturas ſale & aceto macerare, atque ita ante paſtum acuere appetitum perhibentur, quippe qua ratione oleum ſuperfluum quodammodo mitigatur. Sæpius vero nuces moſchatæ vel ſuper pane toſto teruntur, vel in pulverem redactæ ad omnes diarrhœas, dyſenterias &c. ab junioribus ſenibusque uſurpantur: quo in caſu quidam integram nucem moſchatam ſuper candela incendunt & comburunt, poſtmodum vero propinant, quod aliis probatum antifebrile habetur. Hæc nux gravidis etiam ad confortandum conſervandumque partum perutilis eſt; in colica flatus diſſipat, & aliâs quoque in variis corporis affectibus vario modo uſurpatur, id quod per plurimos morbos Medicorumque formulas à ſupra citato *Dn. Dietzio*, in *Tract. de Nuce Moſchata*, fuſius oſtenſum fuit. *D. Hoffmannus* è *Jac. Bontio* obſervat nuces moſchatas etiam vi ſomnifera pollere, proptereaque non eſſe abutendas, vid. *Clav. Ejus pag.* 507. Externè, una cum aliis ſpeciebus, gravidarum umbilicis applicatæ, fœtum confortant: ſi vero ab admiſſo exteriore aëre uterus infletur, fumigandus, ut *Ettmüllerus l. c.* ex aliis Practicis oſtendit. Nonnulli ex pulvere nucis moſchatæ & alumine cum melle elegans pro gingivis electuarium conficiunt, ad iſtarum hæmorrhagiam compeſcendam, quod etiam dentes roborat.

§. 9.

Supra dictos effectus etiam nuces moſchatæ exerunt, quæ prorſus recentes & immaturæ, in Bandam Inſula, cum putaminibus, ut nuces juglandes apud nos, circa Johannis diem, cum melle aut ſaccharo condiuntur, ac poſtmodum ab Indis numero millenario venduntur: quarum maximæ & cum ſaccharo conditæ habentur optimæ, præſertim ſi adhuc recentes ſint, non acidæ, nec mucidæ ſapore appareant, ut *Marxius l. c.* docet. Et hæ ſunt in officinis dictæ

NUCES INDICÆ CONDITÆ,

per quas non coci nuces intelliguntur, aliâs proprie Nuces Indicæ dictæ. E Batavia interdum cum ſyrupo ſ. brodio, nonnunquam ſiccæ veniunt, ſtomacho admodum utiles, ac propterea à Septentrionalibus ad ſcorbutum vehementer æſtimatæ.

§. 10.

Iſtarum locô in Galliâ ſiccum de nuce moſchata pulverem habent, quem

POUDRE DUC,

ſ. pulverem Ducis (*Hertzogen-Pulver*) vocant. Ex libra una ſacchari, & nucis moſchatæ unciis duabus conſtat, cui nonnulli aliquid cinamomi addunt. In vino calido ad raucedinem, à refrigeratione ortam, uſurpatur, de quo vid. *Pometus loc. cit.*

§. 11.

Porrò duplex habetur oleum, expreſſum & deſtillatum. Illud vulgò in officinis

OLEUM NUCISTÆ EXPRESSUM

dicitur, quod partim ex India Orientali in vaſis Porcellanis affertur, craſſum, pingue, colore macerem æmulante, odore fragrante: partim à Batavis præparatur, placentis quadrangulis afferri ſolitum, priori durius, pallidius, nec adeo fragrans; proptereaque multo vilius. Quùm verò verum & Indicum apud nos perrarum ſit, ut *Dale* in *Pharmacol. pag.* 395. meminit, Hollandicum contra vehementer ſit adulteratum, ac de ſententia *Pometi* maximam ferè partem è recenti butyro conſtet, ab iſtoq; propterea rejiciatur; hinc melius ſibi conſulunt Pharmacopolæ, id ſi ipſi præparant. Facile verò ſuccedit labor, quando groſſè contuſæ nuces moſchatæ, in panno hirſuto, ſuper aqua fervente tenentur, poſtmodum inter duplicatum pannum hirſutum & laminam, ſimiliter vapore aquæ ferventis calefactam, quoad ejus fieri poteſt, citiſſime exprimuntur. Oleum eleganter aureum, ſapore & odore gratum ſit. Alterum deſtillatur, unaque nucum libra olei deſtillati unciam ſuppeditat, ſecundum obſervationem *Vielheurii pag.* 130. Ex hujus capite mortuo *D. Hermanni* aliud adhuc oleum extorſit, vi ſomnifera, opii adinſtar, præditum, vid. *ejus Mſc.*

§. 12.

Quæ bina olea vi ſtomachum cæteraque viſcera roborandi ac calefaciendi pollent eximia. Utplurimùm verò oleum expreſſum internè externeque infantibus præſcribitur, ſi quando ex ſtomacho debilitato diarrhœa afficiuntur. Loco corporis pro blaſamis etiam inſervit, ut ex iſto omnia externa balſama conficiantur; quemadmodum & *Scherzeri* balſamum, in Saxoniâ adeò celebre, ex iſto maximam partem conſtat.

§. 13.

Eosdem uſus præſtat quoque

MACIS, vulgò *Muſcaten Blumen.*

Proprie non flos eſt, ſed medius cortex, nucem moſchatam inſtar retis ambiens. Genuinum floſculum in arbore, luteo colore præditum, vid. in *Fig.* 2. Tab. hîc appoſitæ. Principio Macis prorſus rubere, poſtmodum vero aureum acquirere colorem perhibetur & ſapore multum acriori magisque aromatico pollet, quam nuces; quæ cauſa eſt, quamobrem Indi macerem ad medicinam, nuces ad cibos ſumant.

§. 14.

Optima ſeu fina macis colore eleganter ſaturata ſit, è magnisque fruſtis conſtet. Minora

nora Messana seu mediocria sunt, ut *Schurtzius pag.* 62. loquitur, quæ negligenda, præsertim, si simul pallida fuerint, id quod indicium est ista esse inveterata ac viribus destituta. Ab ignivomo monte interdum corrumpuntur, ut præter opinionem pretium sæpe crescat, sicuti quidam in Indiam Orientalem navigans mihi retulit.

§. 15.

Similiter exinde oleum exprimi potest ac destillari. Quoniam vero tantum non habet olei atque nuces, ac propterea parum suppeditat, operæ non erit pretium. Quod si vero pulchrum, fluidum, rubrumque ac fragrans OLEUM MACIS EXPRESSUM, ex India in vitreis lagenis, teste *Sam. Daleo*, offerri creditum, posset haberi, istius omnino utilis esset usus. Id vero cum rarum sit, vulgare contra, quibusdam UNGUENTUM MACIS dictum, magis ex sevo & oleo nucis moschatæ constans, priori neutiquam accedat, bonæ notæ oleo nucis moschatæ simus contenti.

CAPUT VII.

DE

CARYOPHYLLIS AROMATICIS ET REGIIS.

§. 1.

CARYOPHYLLI AROMATICI ab Hispanis primitus GIROFE & GIROFLE, & postmodum CLAVI dicti, nihil aliud sunt, quam longiusculum principium fructus cujusdam arboris, clavi formam referens, superius quatuor aculeos seu apices, inque istorum medio rotundum globum sive occlusum habens florem, inferne vero acuminatum sive turbinatum, compressum & quadantenus rugosum. Coloris ex opaco fusci sunt, saporis acris aromatici, odorisque fragrantissimi. A Societate Indica ex India Orientali Amstelodamum, in domum mercibus Indicis divendendis dicatam, transportantur, in qua præter alia aromata seliguntur, in Imperium aliasque regiones transmittendi, secundum testimonium *Max. Transsylvani* in *Epist. de Moluccis Insulis* & *Schiesai im Persianischen Rosenthal pag.* 117.

§. 2.

Caryophyllus arbor (quam Insularum Moluccarum Incolæ *Siger*, folia *Varagna*, fructum verò *Chamque* vocant) hodie plerumque in Amboina, in India Orientali, sponte sua crescit, quamvis & ab hominibus plantari possit & à certis columbis, fructus devorantibus, propagetur. Ratione figuræ externæ instar lauri apparet, sed major, cujus lignum ad buxum, folia vero ad folia lauri similitudine accedunt. Quando florere incipit, fragrantiam spirat longe gratissimam. Flos principio albus existens, deinde viridis & tandem ruber evadit, quo à pluvia sæpe corrupto, arbor tamen insequente Solis calore se colligit, novumque florem profert, quo fructus suos progeneret, quorum in cacuminibus 10. & 20. juxta se invicem & tam prope insident, ut anno fructifero, qualis fere tertius quique existit, multæ arbores certa duo pondera, *Baren*, à Græco βάρος dicta, quorum quodque 625. libras continet, proferre possint. Decutiuntur fructus bacillis, ut in Europa nuces, scopis prius loco sub arboribus depurato: quamvis jamdum satis plana sint loca illa, cum arbor hæc neque herbas, neque frutices juxta se patiatur, omne sibi vindicans è terra alimentum, teste *Bartholomæo Leonhardo d' Argensola*, Hispano, in *Descript. Insul. Moluccarum p.* 156. Hinc in Insulis Moluccis tanta caryophyllorum copia olim succrescebat, ut singulis annis 4000. Bari colligerentur, relictis adhuc Incolis 2000. baris pro labore: qui conjunctim 6000. efficiebant, quovis baro V. Centenarios Ternatenses continente. Vid. *modò cit. Aut.* Qua mercatura cum Batavi multum acquirant lucri, nullam aliam Nationem in istius admittunt societatem. Quæ causa est, quamobrem in Moluccis Insulis, inprimis Ternata, ubi aliàs caryophylli copiose & sponte luxuriant, omnes arbores eradicari, & in Insulam Amboinam transplantari curaverint, quod isthic loci ad cogendas Nationes alias maximè valent. In Malabaria crescentes odore ferè destituti sunt, teste *Commelino* in *Not. ad Hort. Malab. lib.* 2. *p.* 96.

§. 3.

Ipsi caryophylli principio ex albido virent, postmodum evadunt rubicundi, qui ante, quam maturescunt & fusci fiunt, ab Insularibus, ut jam ante dictum, mediantibus baculis decutiuntur, in Sole exsiccandi, quoniam ob sal volatile vires ad maturitatem relicti deperdunt, & neutiquam adeo acres fiunt & efficaces, ut vulgares caryophylli Aromatici. A principio vel medio Septembris usque ad Februarium colliguntur. Ad conciliandum

colorem

colorem nigrum dicuntur fumigari, ut *Rumphius* in *Epist. ad D. Menzelium Misc. A. N. C. Dec. 2. Anno 1.* inserta, & *Georgius Meisterus im Ost-Indischem Lust-Gärtner pag.* 75. referunt.

§. 4.

Optimi saturatè nigri, non rubri f. inertes, nec sine oleo esse perhibentur, qui ultimi isti sunt, qui nondum ad debitam perfectionem accreverunt, & cum aliis fuerunt decussi, ut *Georg. Nic. Schurtzius in Mater. Mus. pag.* 36. commemorat. Præterea vere sicci, facile friabiles, ac supetioribus capitellis adhuc instructi sint, unguibus etiam interpressi, aut calida acu transfossi aliquid suppeditent olei. Id etiam videndum, ne humidi sint, succo limonum, aqua marina aliaque macetati, quippe qua multum deperdunt virium, teste *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd. pag.* 536. quod tamen facile apparet, si quando observatur, num ex istis, unguibus compressis, oleum aut aqua effluat. Magis verò rejiciendi, ex quibus jam extractum oleum est, quales sæpe cæteris permiscentur, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 199. refert. Tandem nec pulvere defœdati, nec capelettis permisti sint, vid. *Marxius in Mat. Mus. Germanico pag.* 68. Per Capelettos, alias quoque Fusti dictos, festucæ f. petioli caryophyllorum intelliguntur, à quibus caryophyllos selectos decet esse depurgatos. Caryophyllos contusos emituri videant, ut ne cassia caryoph. vel Fustis, à Materialistis seorsim viliusque divendi solitis, adulterati sint.

§. 5.

Caryophylli vi vehementer calefaciente, penetrante ac resolvente, qua pollent, caput, cor, stomachumque ac nervos confortant, atque propterea in lipothymia, frigido stomacho, vertigine & præsertim in odontalgia, à frigidis catarrhis orta, usurpantur: quo in casu etiam

OLEUM CARYOPHYLLORUM

crebrius adhibetur, quod Batavi magna copia inde destillatum ad nos transferunt; valde acre fit, ac caryophyllos sapore prodat, aquæ etiam supernatet. Si quando cum Cafiæ caryoph. metuitur adulteratum, aqua infundatur, cui supernatabit, oleum cassiæ autem petet fundum. Recens aureum colorem præ se ferat, inveteratum enim evadit rubrum. Ex libra una caryophyllorum ℥iß aut ℥iiß olei possunt acquiri, secundum supputationem Pharmacopolæ *Vielheurii*, in *Descript. Mat. Exotic. pag.* 87. Ex ligno arboris quoque destillari potest, quippe quæ prorsus aromatica est, ut *D. Hermanni* in *Msc.* commemorat. *Lemery Gallus* peculiari quodam artificio è caryophyllis album prolicere oleum docet, sumptibus impendendis tamen indignum. Qui fumigando odoris conciliare gratiam solent, magna in copia istud consumunt: in Medicina vero ad rigorem febrium usurpatur, scrobiculo cordis illinendum. In dispensatione Theriacæ opobalsamo substituitur. Plura præparata in *D. Fridelii Disp. Inaug. de Caryophyllis Aromat.* reperiuntur.

§. 6.

Iidem isti caryophylli, tamdiu in arbore relicti, donec veram maturitatem nanciscantur debitamque perfectionem accipiant, postmodum

ANTOPHYLLI (*Mutter-Näglein*)

vocantur, cæteris quidem similes, sed multo crassiores, perfectiores & aliquantum nigriores, sub duriusculo cortice oblongum & fuscum nucleum habentes, saporis pergrati aromatici, non quidem adeo fortis, atque in prioribus, gratioris tamen. Veri antophylli duram nigramque resinam, valde grati cum odoris tum saporis, in se continere dicuntur. Ex *Pometi* relatione pollice interdum haud multum minores sunt, quanquam ipse nullos extremo auricularis articulo majores viderit: qui propterea etiam dubitat, num vere magni ad nos veniant, quippe qui magnopere non desiderantur. Ex qua ratione sibi in *Disput.* laudata *de Caryophyllis Aromat.* Halæ habita, tributum errorem dubium reddere posset, quippe quæ reperiundam in istis resinam negat. Pharmacopolæ istorum loco sæpe è caryophyllis aromaticis vulgaribus majora frusta eligunt istaque sub hoc nomine divendunt: quæ tamen fraus vel propterea non admittenda, quod veri Antophylli multo temperatiores sunt, atque ita proprietatem habent à vulgaribus diversam.

§. 7.

Hisce mediantibus arbores propagantur, qui in terram decidentes sponte radicem agunt & progerminant, id quod Dn. *Tournefort* Icone in *Pometi Hist. des Drogues pag.* 198. sistit contemplandum. Mulieribus in doloribus uterinis similibusque morbis, unde etiam nomen habent, præscribuntur; quem in finem ex istis quoque syrupus præparatur, ad inflationem uteri, fluorem album mulierum harumque sterilitatem à *D. Ettmüllero l. c.* commendatus.

§. 8.

Præter memoratos perexigui reperiuntur caryophylli,

CARYOPHYLLI REGII (*Königs - Näglein*)

vocati, à paucis adhuc, aut fere nemine præter clariss. *Wormium* in *Mus. pag.* 203. descripti. Vix crassitie hordei granum æquant, suisque spiculis, quorum utrinque sex vel octo apparent, coronam repræsentant; flori quam fructui similiores sunt, ut ex *Mus. Germ.* figura (cui similem fructum Francofurti ad Mœnum apud *Dn. Vitum*, cum modò ex India Orientali venisset, ipse vidi) à *Plukeneto Tab.* 155. delineati sunt: cæterum colore saporeque ac odore reliquis sunt similes.

§. 9.

Caryophyllus Regius arbor, ab incolis Insulæ Macciam magno in honore haberi, atque

THINCA, RADOI i. e. Caryophyllus Regius vocari, imò ab Rege hujus Insulæ excubiis custodiri dicitur, ut ne violetur, nec fructus facile auferri possit, difficulter propterea rarissimeque comparandus. Recepta simul opinio est, unicam saltem in Orbe terrarum reperiri arborem, arboresque reliquas inclinando istam venerari, istaque florente, flores de cæteris decidere. Quæ tamen omnia fabulæ quam historiæ similiora sunt, (quanquam certa quædam persona, quæ arborem ipsa vidit, memorato *Wormio* ista tanquam certa narravit,) dum *Dn. Rumphius* in *epistolis suis ad Dn. Herbertum de Jager* certiores nos reddit, genuinū Caryophyllum Regium prorsus esse eradicatum, quæ causa sit, quamobrem fructus adeo rari facti sint, ut infra in *Appendice ex Epist. Indiæ Orientalis* apparebit.

§. 10.

Quanquam hos caryophyllos iisdem pollere virtutibus, atque priores, nullum sit dubium, rariores tamen sunt pretiosioresque, quam ut in cibis ac medicamentis possint adhiberi. Quamobrem in Artificalium Naturaliumque Museis saltem raritatis causa asservantur, ab Indis vero filo trajecti loco monilis & armillæ, gestantur.

CAPUT VIII.

DE PIPERE NIGRO, ALBO, LONGO ET HISPANICO, UT ET CUBEBIS.

§. 1.

INter varias piperis species

PIPER NIGRUM

communissimum & usitatissimum, quod, ut jamdum unicuique innotescit, è rotundis, nigrisque ac rugosis granis, pisum magnis, constat, saporis valdè acris, urentis & tantùm non igniti, odoris boni aromatici. Ab Societate Mercatorum ex India Orientali affertur, in magnis saccis hinc inde transmittendum. Sine apposito s. cognomine à Medicis præscriptum nigrum sumendum postulat.

§. 2.

Herba, è qua piper excrescit, in Java majori copiosè invenitur & species convolvuli est, lata multisque crassis venis ornata folia habens, Betelo (speciei longi piperis in *Horto Malab. Tom.* 7. *Fig.* 13. eleganter delineatæ) haud multum dissimilis, quarum differentiam *Fabius Columna* in *Annot. ad Anton. Recchi Rer. Nov. Hispan. pag.* 876. clarè ostendit. Si quando nunc piper modò in *Appendice hujus Tract.* post *Epistolas Indiæ Orientalis* commemorando satum s. plantatum est, herba, ad modum hederæ, capreolis suis aliis arboribus adhæret, circumnascendo ascendit, multosque emittit turiones, duas vel tres spithamas longos; singulo capreolo adhærent sex circiter piperis uvæ, pedis fere longitudine, in quibus multa grana, colore uvæ baccas æmulante, maturitatis instante tempore apparent. Postmodum mense Octobri, quando adhuc viridia sunt, super tegete ex palmæ foliis constante, seliguntur, tridui tempore Soli exponuntur, ubi tum sicca nigraque ac rugosa fiunt, id quod *Marxius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 144. & *Vielheurius* in *Descript. Mater. Exotic. pag.* 142. ex aliis descripserunt, atque in *Horto Malab. Tom.* 7. *Tab.* 12. confirmatur.

§. 3.

Piper nigrum ferè triplex est, secundum *Schurzium in Mater. Mus. pag.* 68. magnum, medium & parvum. Præterea etiam multum in carina ab aqua marina corruptum ad nos fertur, multoque vilius quam reliquum divenditur. Multò vero clarius piper pro diversitate regionum, unde venit, à Materialista Gallo, Dn. *Pometo*, in *Histoire Generale des Drogues Part. I. Lib.* 7. *pag.* 139. ita distinguitur, ut primum & pulcherrimum sit Malabaricum: secundum Jamby: tertium Bilipatham veniat. Quod ultimum licet prorsus siccum, macrum ac minutim granulatum sit, à Turcis tamen maximi æstimatur, & quoniam non nimis calidum est, plerumque quæritur: Cujus perpaucam Batavi quantitatem afferunt, utpote Turcas studio sua abundare opinione sinentes, contra vero grosse granulatum idque ponderosum piper eligunt, quod à Barbaris plerumque pro aliis mercibus, utpote mercurio, cinnabari, opio ac similibus permutant. Quod causæ est, quamobrem istud multo vilius quam Angli vendere possint, quod hi præsenti pecunia emunt, Batavi contra permutandis suis mercibus sæpe centum florenis centum lucrantur, qui istud tanta afferunt copia, quæ in navibus loco saburræ esse possit, teste *Georgio Meistero* im *Ost-Indianischen Lust-Gärtner p.* 114.

§. 4.

Commendatur piper, si quando grana decenter crassa habet, ponderosum, subfuscum, læve, nec nimis rugosum est, multa etiam alba grana continet, quæ cæterorum omnium ad instar,

ſtar, non facile friabilia ſunt, ſed integra manent. Videndum quoque, ne maxima optimaque grana electa exemta ſint, ex quibus doloſi quidam Materialiſtæ ac Pharmacopolæ piper album præparant. Quem dolum granorum in aquam abjectio detegit: quæ enim jam aqua calida macerata, ſicque alba facta ſunt, ſupernatant, facileque manu fricantur. Quod piper multum admiſtum habet pulveris, indignum eſt, quod offeratur vendendum. Quoniam etiam aromatarii capſularumque vectores piper plerumque tritum ac pulveratum offerunt vendendum, granis Paradiſi prius adulteratum, aut pane toſto rebusque aliis permiſtum, prudens paterfamilias iſtis non facile fidem habeat, ſed piper, ſicut & cætera aromata, potius integrum quam contuſum emat.

§. 5.

Virtus piperis in valde calefaciente reſolventeque & exſiccante volatili ſale, igneoque oleo conſiſtit, quo ad calefaciendum frigidum ſtomachum, & conſumendam omnem pituitam in iſto reperiundam valet. Quamobrem piper non ſolùm omnibus frigidis lentisque cibis additur, ſed in Medicina quoque crebrius uſurpatur, dum aliquot grana ſaltem groſſe comminuta & ita deglutita imbecillem ſtomachum confortant, appetitum acuunt, flatusque diſſipant. Vulgus ad Febrim crebrius uſurpat, dum ſeptem vel decem grana groſſe contuſa, cum cochleari ſpiritus vini ante paroxyſmum aſſumit, ſudoremque expectat; quod tamen non ſemper tutum, & ſaltem frigidis robuſtisque naturis conducit. Tutius eſt, ut oleum piperis deſtillatum ſcrobiculo cordis vel ſpinæ dorſi, ad temperandum nimium febris rigorem, illinatur. In officinis habentur ſpecies diatrion pipereon, ad morſulos cephalicos ſtomachicosque, pulveres ſtomachicos & ſimilia ſumi ſolitæ.

§. 6.

Num vero ex prædicto pipere nigro

PIPER ALBUM

ſola & artificioſa maceratione excorticetur ac præparetur, aut ita naturaliter creſcat, inter Naturæ Scrutatores ac Materialiſtas nondum convenit. Multi priorem ſententiam amplectuntur, dum non modò *Eraſmus Franciſci* im *Oſt-Indianiſchen Luſt-Garten pag.* 399. ſed etiam Societas Anglica Londinenſis in *Actis Vol.* 1. *pag.* 879. atque Auctor *Horti Malabarici Tom.* 7. *Tab.* 12. *pag.* 23. confirmant, à nigro album proficiſci piper: quibus etiam *Ettmüllerus*, *Charaſius*, *Marxius*, *Schurzius* aliique aſſentiunt, adeò, ut prædictus *Charaſius in Hiſt. de Theriac. Ingredientibus pag.* 146. majores alioſque, piper album ita creſcere exiſtimantes, variis argumentis ſumat refutandos. Alii contra, utpote *Gerhardus Parkinſonius* cum iis, qui notitiam herbarum exoticarum maxime ſectati ſunt, defendunt contrarium, peculiarem deſcribentes convolvulum, qui ex albo cineraceum piper progeneret, quique in figura à *Pometô* ſiſtitur contemplandus. Id quod nec clariſſimus inque hac ſcientiâ valdè expertus *D. Hermanni* in *Mſc.* nec *Daleus im Pharmacologia pag.* 446. prorſus voluerunt negari, ſimul vero conteſtantes, nullum naturaliter album piper ex India in Europam venire, ſed noſtrâs arte ex nigro præparari.

§. 7.

Modum præparandi *Moyſes Charaſius libro cit. pag.* 148. deſcribit. Nempe maxima graviſſimaque piperis nigri grana aqua marina macerantur, donec exterior cortex inflentur, & ſeparari incipiat, quo facto ſi Soli exponuntur, exterior rugoſaque pellicula mox ſecedit, ipſaque grana ex albo cineracea relinquuntur. Quamobrem quod non ſolum optimum piper eligitur, ſed aliquid etiam requiritur laboris, album piper multo evadit carius, quam nigrum. Vide, sîs, poſt *epiſtolas Indiæ Orientalis* commemorandam piperis plantationem, ubi ultimo etiam de pipere albo agetur.

§. 8.

Optimum eſt Hollandicum, groſſe ponderoſeque granulatum, quod nec ulla nigra grana, multo minus fragmenta pulverum ac ſimile quid continet. Nec fucatus ſit color albus, nec inſolatione præparatus, id quod facile apparet, quoniam manibus frictum ſtatim flavum evadit, modo leviter aut parum tinctum ſit. Verum etiam piper album in lateribus ſtrias, tanquam coſtas, oſtendit, contuſum vero farinam ex albo cineraceam ſuppeditat.

§. 9.

Iſtius atque nigri idem eſt uſus, unaque cum hoc ad Theriacam ſumitur. In Gallia piper album ambratum faciunt, dum groſſe contuſo aliquid eſſentiæ ambræ aſpergunt, cui BERGERAC nomen indunt. Primates iſto in cibis juxta atque in Medicina, ad pulveres ſtomachicos & trageas utuntur, vid. *Pometus l. c. pag.* 192.

§. 10.

Quod ad piper rotundum Indiæ Occidentalis attinet, cujus *Hernandezius* in *Hiſt. Mexicana* & *Franciſc. Redi in Exper. Nat. pag.* 168. ſub nomine

PIPERIS TAVASCI

faciunt mentionem, quodve ab aliis PIMENTA, PIPER de JAMAICA, de THEVET &c. vocatur, jam alio loco, ubi de Caſſia egimus, de iſto fuimus locuti.

§. 11.

Meliori autem jure hic etiam

PIPERIS LONGI

meminimus, cui id inditum nominis eſt, quod è lon-

è longis, cineraceis & è multis granulis concretis bacillis, parvum infantis digitum æquantibus, constat, & sapore juxta atque odore rotundo simile est, simili etiam ratione in convolvulo crescit, in *Horto Malabar. Tom.* 7. *Tab.* 14. 15. 16. delineato. Non minus ex India Orientali plerumque affertur, quanquam in India Occidentali reperiatur simile, uti mox commemorabimus.

§. 12.

Quod piper longum herbæ multum diversæ increscit, quam rotundum, dum non adhæret, nec tam alte circumserpit, sed instar fruticis erecta est, & prope terram dispergitur, de qua piper longum ad modum vermiculorum dependet; ex quô innotescit, istorum opinionem prorsus non invenire locum, qui piper longum nihil esse aliud existimant, quam piper rotundum immaturum, cujus uvulæ, antequam grana maturuere, ita appareant; id quod *Moyses Charasius* in *Hist. Theriacæ ingredientium pag.* 72. præ aliis diversis rationibus refutavit.

§. 13.

Istius etiam tres inveniuntur species, 1. Vulgare Orientale, quod in Bengala copiose coli solitum, vere recens, solidum durumque, nec cariosum sit, ad quod aliâs, licet acrius sit amariusque rotundo, valde proclive est: quamobrem in dispensatione Theriacæ petioli removendi sunt, omnisque cum pulvis tum farina debet abstergi. Alia. 2. species in India Occidentali crescit, ex valde longis bacillis constans, incolis MECAXUCHITL vocata, sub quo nomine chocolatam ingreditur, aliâs vero raro videtur. Succedit 3. Piper Nigrum Æthiopicum, quod in Abyssina & Æthiopia cauli repenti, sed sine foliis ac floribus, increscit, & ex longis siliquis ac folliculis, longitudine parvi digiti, crassitudine calami scriptorii, constat, foris fuscum, intus flavescens. Folliculi certis distracti nodis sunt, in quorum quolibet exigua faba est, foris nigra, intus rubicunda, sed inodora insipidaque, folliculo contra valde acri & aromatico existente, quo propterea Nigri ad odontalgiam, ut nos radice pyrethri, utuntur. Ceterum prorsus rarum ignotumque est.

§. 14.

Longô pipere Indi in Medicina utuntur, ut rotundo in cibis. Apud nos raro & fere solum ad Theriacam sumitur.

§. 15.

Ultimò etiam habetur piper Occidentale, quod in America, præsertim in Brasilia, ubertim crescit, ibidemque CHILLI, apud nos verò SILIQUASTRUM,

CAPSICUM (*Spanischer Pfeffer*)

vocatur. Ex oblongis & pollicem magnis siliquis constat, iisdemque rubris vel flavis apparentibus, valde acri urenteque sapore præditis. Primum è Goâ & Calicut afferebatur, hodiè verò ubique è semine in viridariis hortisque aliis colitur.

§. 16.

Herba crescendo ulnæ circiter altitudine assurgit, foliaque habet ex nigro viridia, lævia & oblonga, modo solani. Juxta ramusculos albi flosculi progerminant, in medio viridem umbilicum habentes, quibus deciduis siliquæ digiti longitudine succedunt, quæ primum virides, postmodum, ubi maturuerunt, vel saturate rubræ, flavæ aut fuscæ apparent, in quibus parvum & subflavum semen reconditur.

§. 17.

Varia istius dantur genera, prout siliquæ longæ vel rotundæ, rectæ vel incurvæ, læves vel asperæ sunt, quorum quatuor apud *Theod. Tabernæmontanum Libr. II. de Herbis pag.* 559. delineantur: melius tamen ab *Hernandezio Libro de Rebus Nat. & Med. Novæ Hispan.* valdeque verbosè à *Gregorio de Regio* in *Tract. de Capsicis* descripta. Optimum adhuc recens sit, & ex integris, magnis vereque rubris siliquis constet.

§. 18.

Viribus vero piperi valde prope accedit, stomachumque confortat, quo propterea non modo Americani, sed etiam Siamenses crudo, ut nos raphano, vescuntur. Cum sacchara quoque vel aceto ac fœniculo conditur, apud assaturas loco embammatis usurpandum. Indi Chocolatæ addunt, ad Veneris cupidinem augendam. *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 628. ad febrim commendat, ante paroxysmum sumendum, ex istoque essentiam stomachicam præparat. Alias maximam partem ab acetorum confectoribus consumitur; quemadmodum & ii, qui spiritum frumenti præparant, hunc maxime debilem illo norunt confortare.

§. 19.

Tandem etiam cubebarum hic fieri mentionem voluimus, utpote specie æque ac viribus magnam cum pipere similitudinem habentium, quæ propterea Gallis Poivre à queuë, sive caudatum piper, vocatæ sunt, quod exiguo petiolo sunt instructæ. Quæ

CUBEBÆ

rotunda siccaq; grana sunt, piper æmulantia, sæpe tamen aliquantum majora, nec adeo nigra, sed cineracea, foris rugoso cortice & exiguo petiolo prædita, intus vero quodammodò cava; & parvum rotundum nucleum in se continentia, qui extrinsecus niger est, intrinsecus albus, odoris fragrantis, saporis acriter aromatici ac subamari. Ex India Orientali, haud secus atque piper, ad nos feruntur, ubi in Java Insula copiose crescunt.

§. 20.

Utrum verò cubebæ ab arbore, an ab herba proficiscantur? ab hodiernum usque diem non prorsus

prorſus liquet, cum utraque ſententia ſuos inveniat patronos, ut in *Sam. Dalei Pharmacolog. pag.* 420. poteſt videri. Quidam arbori increſcere exiſtimant, quam *Plukenetus Tab.* 140. *Fig.* 1. ſiſtit delineatam. Alii ècontrariò rentur iſtas, piperis adinſtar, è convolvulo creſcere, ut in figura apparet, quorum opinionem Clariſſ. *Hermanni* in *Mſc. de Mat. Med.* & *Pometus l. c. pag.* 195. amplectuntur. Binæ vero partes iſtas è Java Inſula venire confitentur, cujus incolæ, ut credibile eſt, illas aqua prius macerare dicuntur, quam ad nos transmittantur, ut ne in Europa plantari queant ac coli, teſte *Hoffmanno* in *Clavi Schrœd. pag.* 461. Decenter magnæ beneque cretæ ſint, neutiquam rugoſæ.

§. 21.

Viribus pipere temperatiores ſunt, calefaciunt ſtomachum ac viſcera, confortant nervos, capitique conducunt. Inprimis ad vertiginem, plerumque è ſtomacho oriri ſolitam, valde commendantur, in qua iſtas in me ipſo obſervavi præſtantes. Memoriam quoque confortant, manſæque anhelitui conciliant gratiam: quem in finem non per ſe ſolum mandi poſſunt, ſed confectio quoque poteſt uſurpari. Ex iſtis quoque pulvis compoſitus habetur, ſub nomine Specierum Diacubebarum in officinis notus, & ad morſulos cephalicos ſtomachicosque perutilis. Ex oleo cum ſaccharo cando præparatur Elæoſaccharum, iisdem in caſibus valde bonum.

CAPUT IX.
DE
ANACARDIO ORIENTALI ET OCCIDENTALI.

§. 1.

Corda renesque jam ſecabimus, dum explicandorum fructuum unus cordis, alter renum repræſentat figuram. Ille à formâ

ANACARDIUM,

Germanis *Elephanten-Laus* vocatur. Niger, ſplendens & quodammodo compreſſus fructus eſt, cor avis repræſentans, qui ſuo duplici cortice album ac ſubdulcem nucleum, inter ipſos vero cortices obſcure rubram, oleoſam, & acrem mucilaginem melligenam continet. Canonorâ, Cambajâ & Malabarâ ex India Orientali fertur.

§. 2.

Variæ de germine hujus fructus ſunt opiniones. *Pometus*, Pariſienſis Materialiſta, in *Hiſt. des Drogues pag.* 210. fabæ ſpeciem eſſe exiſtimat, ad modum ſimilium plantarum arbores aſcendentis, qualem etiam in figura repræſentavit. Docti & Botanici contra iſtum in arbore ſcribunt creſcere, quæ duplicata & lævia folia, parvos flaventes floſculos, hosq; fructus profert, & in *Horto Malabarico Tom. IV.* OEPATA vocatur. Quæ opinio priori eo magis præferenda, quoniam hic fructus ſuperius aliquid de petiolo, de quo pependit, ſiſtit videndum, quale quid in nulla faba apparet.

§. 3.

Optima anacardia ſatis magna, recentia beneque creta ſint, intus etiam nucleum eleganter candidum, amygdalæ ſimilem, contineant. Parva rugoſaque necquicquam profunt.

§. 4.

Quod ad vires & qualitates horum fructuum attinet, valde calefacientis & quaſi urentis naturæ ſunt, adeo, ut recentia & adhuc viridia anacardia habeantur venenoſa. Exſiccata vero tam acria ac corroſiva non ſunt. Ob ſalem valde volatilem oleumque ſpiritus vitales reficiunt, morbisque ſenum cephalicis conducunt, apoplexiæ, paralyſi, memoriæ debili ſimilibusque: quibus in caſibus majores noſtri CONFECTIONEM ANACARDINAM ſæpe præſcripſerunt, quæ hodiè, ob varia acriaque ad iſtam ſumenda aromata, nimis calida ac propterea non præcipue cenſetur uſurpanda. Succum, inter duos cortices reconditum, Indos ad tingendum pannum xylinum, cui CATTUN nomen eſt, ferunt uſurpare, quem adeo penetrat, ut prorſus elui nequeat. *Dn. D. Kæmpferus*, aliquot ante annos ex India Orientali redux factus, me quoque voluit fieri certiorem, Chinenſes Japonenſesque ex iſto elegantem ſuum præparare Vernicem, neutiquam verò, ut alii opinantur, ex gummi laccâ. In Malavara iſto ad corrodendum utuntur, cujus unicam guttulam denti cavo inſtillatam iſtum corrodere, caſumque promovere perhibent, teſte *Wormio in Muſ. pag.* 182. *Chriſtophorus à Coſta* quosdam Indorum eſſe commemorat, qui fructum hunc cultri cuſpidi intruſum accenſæ candelæ admoveant, unde ſuccus tam mire crepare, rarasque ignis ſcintillas diſcolores emittere perhibeatur, ut viſui quaſi fulgur appareat. Quô ipſo fidem facere ſimplicibus volunt, ſub iſto fulgure ſibi apparere Spiritus, manifeſtantes arcana. Tandem etiam

etiam in officinis habetur MEL ANACARDINUM vulgo dictum, quod nihil aliud est, quam prædictus succus, aqua exinde excoctus & præparatus, olim similiter in memoratis morbis capitis usitatus; hodie vero, haud secus atque OLEUM ANACARDII, raro præscribitur, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schræd. pag.* 512.

§. 5.

Occidentalia anacardia, ab Indis CAJOUS & ACAJOU, à Batavis CASUBEN s. KAETTSHU, auctore *Meistero*, vocantur, ex oblongis cineraceisque granis constant, fabam Italicam magnitudine æquantibus & reniformibus. Ad modum priorum duplicem habent corticem, interque cortices rubicundum, urens ac corrosivum oleum, intus verò pulchrum niveumque nucleum, sapore amygdalas dulces referentem. Ex Brasilia aliisque locis Americanis veniunt; quanquam etiam in India Orientali reperiantur, à *Georgio Meistero* im *Ost-Indianischen Lust-Gärtner pag.* 95. descripta & eleganter delineata.

§. 6.

Arbor, grana hæcce progenerans, sex pedes circiter alta est, sed valde lata & umbrifera. Valdè durum habet lignum, ex flavo virentia folia, roseosque flosculos, instar uvarum compactos. Post istos ex rubro flaventem profert fructum, instar pomorum aurantiorum, aut mali Persici, cui superius hæc grana s. Cajous insident, ut è figura apparet, quæ in *Horto Malabarico Tom.* 3. & *Museo* nostro *Germanico* reperitur, ubi hæc arbor Kapamara nominatur.

§. 7.

Hæc verò grana Cajous dicta, crassa, perfecta ac recentia sint, formaque externa olivas referant. Si quando interiores nuclei eleganter albicant, veræ maturitatis bonitatisque est indicium.

§. 8.

Quod ad usum horum fructuum attinet, Americani flaventem fructum dissecare, saccharoque, ut nos poma citri, assumere dicuntur, & quoniam gratissimi sunt saporis, ipsumque cor reficiunt, Brasiliensibus hæc arbor sæpe belli existit causa, ut *Wormius pag.* 192. *Mus.* ex Scriptoribus Indicis recenset. Dura grana, s. Cajous, superius insidentia, torrentur, castaneasque sapore exprimunt. Stomachica vis illis adscribitur, nauseamque ac vomitum putantur sedare, ut *Rajus* in *Hist. Plantar. pag.* 1649. commemorat. Quod inter duos cortices reperitur oleum, vehementer acre ac corrosivum est, quo cancer aliaque ulcera curari, quo etiam clavi pedum absumi possunt. Rubras quoque faciei maculas nævosque faciei creditur curare, ut *Pometus* in *Histoire des Drogues pag.* 209. commemorat. De sententia quorundam terra Japonica exinde putatur oriri, propterea etiam Catzu à Cajou vocata: quam tamen opinionem *Samuel Daleus* in *Pharmacolog. pag.* 340. sufficienter refutavit; qua de re etiam jamdum alibi egimus.

CAPUT X.
DE
GRANIS CHERMES ET GRANIS D'AVIGNON.

§. 1.

GRANA CHERMES (*Karmasin-Beeren*) rubra, levia & quasi squamosa grana, vel potius vermiculorum receptacula & matrices sunt, pisum magna, sapore subacria & amara, odore mediocriter fragrantia. Aliàs quoque grana tinctorum vocantur, quoniam, ut infra memorabitur, tinctoribus etiam inserviunt.

§. 2.

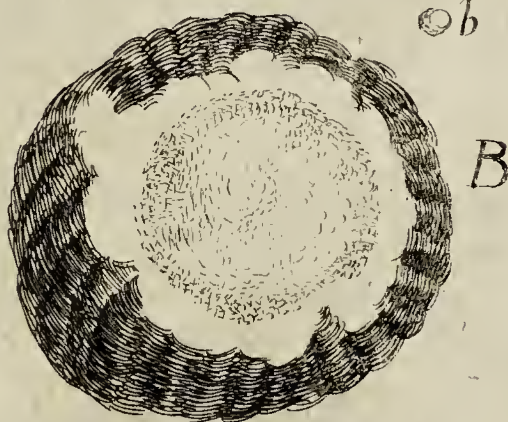
Frutex s. arbuscula, cui adnascuntur, ilicis aculeatæ species est, quæ ilex coccifera vocatur, ex viridi splendentia aculeataque folia habens, copiose in Hispania crescens ac Lusitania, præsertim in quibusdam Galliæ locis, in Provincia Gallorum & circa Languedocum, unde grana succusque juxta in Germaniam transportantur. In ejusmodi frutice, præter naturales foliatosque fructus, inferius inter caudiculum & ramos nonnulli parvi globuli, pisa referentes, progerminant, cæterorum è foliis supra infraque, ritu gallarum, provenientium, matres vocati, qui primum omnes incani sunt, postmodum vero rubescunt; & quoniam in istis, ut in omnibus ejusmodi fructibus excrementitiis, peculiares generantur vermiculi, medullam interiorem exedentes, aspersione fortis aceti incolæ istos arcent, quippe quorum divitiæ vitæque conservatio fere in ejusmodi granis consistunt, pauperum inprimis, qui præter solum laborem nihil istorum collectioni impendunt, de quo vid. *Quinqueranus Tract. de Laudibus Gallo-Provinciæ* & omninò Comes Eruditus & Curiosus, *Ludovicus Ferdinandus Marsigli*, in peculiari Tr. A. 1711. Venetiis edito, cui Titulus: *Osservationi naturali intorno al Mare ed alla*

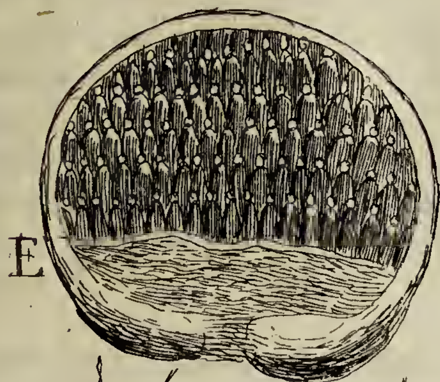
grana

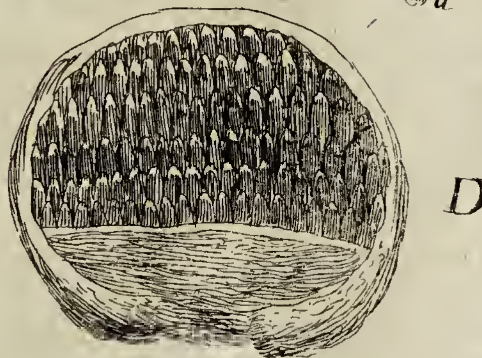

2
2
2
2
2
2
7
8
N.° 3.
4.
5.
6.
N.° 1

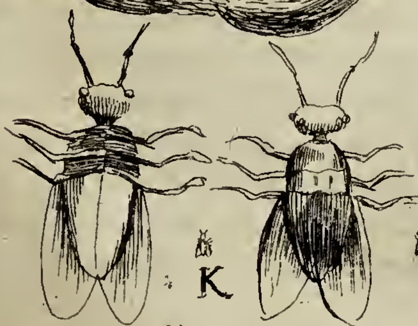

A
*
c

C
e

b
B

E

d
D

K

I
H
G
F
P.

grana ditta kermes : qui in TAB. hîc appoſita omnia eleganter ob oculos ponit, ubi

Num. 1. Ramus ilicis Coccigeræ, Grana Kermes ſubminiſtrantis, exhibetur.

2. Grana Kermes ramis adhærentes & nudo oculo obſervandi, ut reliqua omnia numeris ſignata.

3. Fruſtulum ligni ilicis cum adhærente grano.

4. Idem granulum inverſum, ut conſpiciatur pellicula albicans, quâ in parte inferiore cingitur.

5. Idem granum pelliculâ illa ſpoliatum, ut vaſcula ſive fibræ illîc obſerventur.

6. Granum verticaliter per medium diviſum.

Lit. *a.* Fruſtulum ligni ex ilice coccigerâ, cum adhærente grano, oculo nudô obſervatum.

A. Idem lignum & granum microſcopiô inſpecta: quæ duplex inſpectio in omnibus ſeqq. recurrit.

b. Granum inverſum, pelliculam albicantem inferiorem oſtendens.

B. Idem granum microſcopio inſpectum.

c. Granum pellicula illa ſpoliatum.

C. Idem microſcopiô obſervatum.

d. Granum verticulariter diſciſſum, ſucco rubro plenum cum ovis, qui longe aliter & elegantior eſt in vertice, quam in fundo.

e. Granum, in quo videntur cavernulæ ovorum, poſtquam inſectum eſt egreſſum, per foraminula illîc expreſſa.

E. Illud ipſum per microſcopium viſum.

F. Ovum à grano ſeparatum, cujus figura minor illud, prout nudo oculo cernitur, exprimit, figura major autem prout microſcopium illud exhibet.

G. Ovum, è quô inſectum prodire tentat.

H. Inſectum magis ſe exſerens ex ovô.

I. Inſectum jam prorſus egreſſum, quod nihilominus mediante fibrilla ſeu filo (adinſtar funiculi umbilicalis) ventri ovi adhæret.

K. Inſectum completum, ſecundum ſuperiorem æque ac inferiorem partem obſervandum.

Ex America quoque venire grana chermes dicuntur, quibus tinctores plerumque utuntur, ut *Ettmüllerus in Comm. Schrœd. pag.* 534. commemorat. Ejusmodi grana ſimiliter in Polonia è Polygono coccigero dicto colliguntur, de quibus Curioſi in *Miſc. A. N. C. Dec.* 1. *A.* 1. *pag.* 27. & *Wilh. Robertſon in Lexico Concord.* agunt pluribus.

§. 3.

Quando collecta grana ſunt, vel ita, ut creverunt, exſiccantur, in alias regiones transmittenda: vel ſuccus aut medulla exprimitur, quem Pharmacopolæ ſaccharo miſcent, inque alias regiones vehunt divendendum, ubi exinde confectio alkermes præparatur. Quæ remanent pelliculæ, depurgantur ac tinctoribus venduntur, à quibus Pharmacopolæ ſæpius omnem expenſam pecuniam recipiunt.

§. 4.

In emtione grana chermes eligantur magna ac prorſus recentia, ultimo anno collecta, quæ vere ex obſcuro rubra medulloſaque ſunt. Carioſa leviaque ſunt inveterata, quoniam generati in iſtis vermiculi farinam interiorem, vulgò *Scharlach-Weid* dictam, abſumunt, nihilque præter pelliculam ſeu receptaculum relinquunt, id quod granorum virtutem vehementer imminuit. Quæ è Languedoco Galliæ provincia veniunt, plerumque ſunt optima, quoniam & magna & intenſè rubra: Luſitana tanti non æſtimantur, utpote parva, macra, & ex atro rubicunda. Vid. *Pometi Lib. I. Cap.* 26. *pag.* 36. præſertim vero *Joh. Stephanus Strobelbergerus* in *Tract. de Coccobaphiis.*

§. 5.

Qualitas iſtis adſcribitur ſubadſtringens & confortans; illâ nervorum medentur vitiis, hâc ſpiritus animales in lypothymia, palpitatione cordis ſimilibusque affectibus putantur confortare. Pulverata gravidis poſt caſum, & parturientibus cum ovo commendantur ſumenda. Alias maximam partem ad colorem coccineum pretioſiorem, & in Medicina ad ſuccum alkermes indeque oriundam confectionem ſumuntur.

§. 6.

Quod ad colorem coccineum attinet, non integra ſolum grana ad iſtum uſurpantur, ſed ex iſtis quoque tenera puraque farina extrahitur, vulgò *Scharlach-Weid*, Gallis Paſtel d'Ecarlatte vocata. Optima iſtorum pars eſt, niſi ex recentibus valdeque rubris granis non extrahenda. Iſta tinctores ad pretioſos coccineos pannos utuntur: quæ merx cum ab impoſtoribus ſæpe aceto aſpergatur, iſtoque mediante & rubedo intendatur, & pondus augeatur, probe emtores videant, ut ne humida ſit, nec odorem ingratum ſpiret, quippe quo fraus detegitur. Deinde

SUCCUS ſ. SYRUPUS ALKERMES

in Monte-Peſſulano oppido, cum ſaccharo caſſonado præparatur, in parvis ex albicante ligno confectis doliis in Germaniam locaque alia transmittendus, quem verè intenſeque rubrum ac recentem debitaque conſiſtentia ornatum, minime candiſatum eſſe oportet. Si nimium habet ſacchari, pallidior fit nimisque dulcis,

 ſine

fine ulla amaritie, quæ in genuino, fine ullo tamen tædio, deguftatur. Tempore neceffitatis ufusque huic fyrupo alia cor confortantia, Margaritæ præparatæ, cinamomum fimiliaque poffunt permifceri, ut adeoque loco

CONFECTIONIS ALKERMES

poffit ufurpari, præfertim, quùm docti quidam Medici quædam ob ingredientia vel naufeofa, ut eft fericum crudum, vel interdum periculofa, ut eft lapis Lazuli, iftam malè commendent, ejusque loco aliam aliquam mifturam è rofarum extracto cum *Dan. Ludovici* ufurpent, ut in ejus *Pharmac.p.*708. videre eft. Quod fi vero vulgo de fententia Veterum arrideat, fecundum notas *Zvvelferi* in præfentia Medicorum & Senatûs præparanda, neutiquam à Circumforaneis, illam pro vera Monfpelienfi circumferentibus, emenda, quippe qui meras rejectitias Materialiftarum merces coëmunt iterum divendendas. Quam ob caufam *Dn. Pometus l. c.* dolum iftum detegi, omnesque homines admoneri voluit, ab ejusmodi impoftoribus ut fibi caveant. Ufus confectionis hujus notus eft: vulgare confortans audit, & ultimum moribundorum afylum, ita tamen, ut completa viris, incompleta fœminis folcat præfcribi. Vis autem hæc confortans copiofo fali volatili, ab infectis oriundo & experimentis citati fupra *Marfilii* adftructo, non fecus ac in margaritis, concharum ovulis, tribuenda venit. Externè etiam fcrobiculo cordis affricatur, infantumque ventri, imminentibus morbillis, inungitur: quo in cafu Danorum Medicus, *D. Simon Paulli*, iftam vehementer commendat. vid. *Quatrip. Bot. pag.* 69. De cæteris virtutibus aliisque Præparatis vid. *Ettmüllerum l.c. Strobelbergerum* & *Eichftadium*, in peculiaribus de ifta libris.

§. 7.

Porrò & alia exotica grana tinctoria ex Italia Galliaque afferuntur, GRANA AVENIONENSIA f. GRANA d'AVIGNON vocata. Nobis adhuc prorfus ignota funt, in Galliâ vero crebrò ufurpantur, & à Materialiftis conquiruntur, eum ob finem à *Pometo* in *Hift. des Drogues pag.* 25. defcripta, & in figura oculis fubjecta. Ex viridi flavefcunt, granaque filiginis æquant, nunc tribus nunc quatuor angulis ornata, cordis etiam referentia formam, faporis aufteri & amari.

§. 8.

Crebrius circa Avenionem, Galliæ oppidum, fed Pontifici Romano fubjectum, crefcunt, unde etiam nomen obtinent; quanquam in Provincia Languedoco fimiliter reperiantur: quæ quoniam in Lycia quoque habentur, frutex Lycium, refpectu vero acanthorum à quibusdam Pixacantha vocatur. Longos habet ramos, cineraceum corticem, flavas lignofasque radices, parva, craffa & myrtiformia folia, magnitudine buxi folia æquantia.

§. 9.

Ad conciliandum colorem flavum grana ifta fimiliter à tinctoribus coquiruntur. In Batavia cum Romano aut Anglico alumine in aqua coquuntur, ex iftisque cum alba ifta materia, quacum alias ceruffa adulteratur, maffam conficiunt, in parvos tornatosque orbiculos formandam, quam exficcatam fub nomine STIL DE GRAIN in Galliam & aliorfum mittunt.

§. 10.

Quod ftil de grain eleganter aureum tenerumque ac friabile fit, non arenofum aut luteum. Ad picturam vulgo miniatoriam dictam coloresque oleofos ufurpatur.

CAPUT XI.

DE

MALIS CITRIIS, AURANTIIS ET SINENSIBUS.

§. 1.

MALA CITRIA usque eò ubique nota funt, ut iftorum verbofior defcriptio putetur fupervacanea. Foris citrinum f. pallidè flaventem corticem habent, multis punctulis interftinctum, intus album, faporis acris, fubamari & aromatici, odoris fragrantiffimi. Ex Media primum allata, MALA MEDICA etiam vocantur, hodie vero in Italia Hifpaniaque magna copia aluntur, plurimaque à S. Remmes, Niffa, Manton, parvo Sabaudiæ oppido, veniunt, ubi certis faltem temporibus annuatim bis terve circiter confenfu Senatus venduntur, tumque terra marique per Maffiliam ac Lyciam in regiones alias transportantur, tefte *Pometo* in *Hift. des Drogues Lib.* 7. *pag.* 231.

§. 2.

Citrus arbor f. malus citria non adeò magna eft, fed magnitudinis mediocris; perpetuo viret, fructusque totum annum geftat, citius ad maturitatem non pervenientes. Folia foliis lauri & aurantiæ accedunt, perpetuo virent, multumque ac minutim perforata funt. Flos fubpurpureus eft ac craffus, intus multis fibrillis præditus. Ramos parvæ fpinæ interftin-

ſerſtinguunt, ſemenque in malis citriis fere lignoſum eſt, inſtar grani hordei apparens. Totam vero arborem *Virgilius Lib.* 2. *Georg.* ita deſcribit:

Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſoporem
Felicis mali, quo non præſentius ullum:
(Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro,
Et ſi non alium lactans jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprime tenax, animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

§. 3.

Interea magna malorum citriorum eſt differentia, partim à magnitudine, partim à ſapore deſumenda. Duplex verò ſæpius à maturitate aut diverſitate regionum oritur, dum matura immaturis multo & majora & dulciora ſunt. Certum eſt, quæ ad nos veniunt mala, plerumque decerpi immatura, quod matura non adeò facile aſſervantur, ut *Dn. D. Nebel* in *Diſſ. ſua Inaug. de Malo Citreo pag.* 19. confirmat. Quamobrem majora maturioraque plerumque in magna fruſta inciduntur, ſaccharo condienda, vocanturque Citronatum. Immatura magnam etiam partem ſale condiuntur, tumque Limonia vocantur: quod nominis Wallenſes iſtis perhibentur impoſuiſſe, ut ex *Hieron. Bockii Herbario* Pharmacopola *Vielheurius* in *Deſcript. Exotic. Material. pag.* 95. commemorat: quamvis & proprium ſibi genus vindicent MALA LIMONIA, varias ſpecies continens, quas inter rariſſima ſunt minima, BERGAMOTTO dicta, quæ exſiccata odorem gratiſſimum ſpirant. Vid. I. C. V. *Heſperides Norimbergenſes* A. 1708. in fol. maj. edit. Maxima Mala Citrea ſunt POMA ADAMI, propterea ſine dubio ita vocata, quod profundas in cortice cicatrices, hominis morſibus ſimiles, oſtendunt; de quibus vid. ſupra laudatus *D. Nebel. l. c.* & *Theod. Tabernæmontanus Lib.* 3. *pag.* 684. ſui herbarii.

§. 4.

In publica iſtorum emtione proxenetæ in Italia ferreum adhibent annulum, quæ iſtum tranſeunt, rejiciuntur, & vel tinctoribus relinquuntur, aut ad ſuccum adhibentur exprimendum, teſte *Pometo l. c.* Apud nos quæ tenui cinguntur cortice, eliguntur, utpote eo majori medulla ſuccoque prædita, id quod tactu compreſſione indagatur. Qui iſtorum copiam emit, iſta acere aut ſemine milii cuſtodiat, in ſiccisque cellis aſſervet, ac crebrius viſitet, quod facile corrumpuntur, ſecundum experientiam *Marxii*, in *Mater. Muſ. pag.* 47.

§. 5.

Quod ad uſum attinet, mala citria majora ab Judæis valde conquiruntur, quod ex iſtorum ſuperſtitione quælibet familia quotannis unum aliquod habere domi ſuæ debet, ſi etiam cariſſime ſit emendum: quam ob cauſam etiam poma Judæorum vocantur. Cætera in culina Medicinaque juxta inſignem præſtant uſum; & quanquam omnes citriorum partes veneno, putredini, ſcorbuto ſimilibusque adverſentur, non tamen iisdem ſingulæ prædıtæ qualitatibus ſunt, quum exterior cortex calidus prorſusque aromaticus, pulpa contra ſive ſuccus refrigerans ſaporisque acidi, nuclei vero amari, proptereaque vermibus inimici ſint. Quæ tamen partes ſtomacho cordique proficiunt omnes, quippe quæ confortant; & quoniam, ut modo dictum, omni putredini reſiſtunt, ſcorbutici in navigationibus iſtis interne externeque utuntur, vid. *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 383. Quam mala citria in peſtilentia ultima Viennenſi Baſilienſiq; utilitatem præſtiterint, ex aliis *Dn. D. Nebel* in *Diſput. cit. pag.* 32. teſtatur. Quæ cauſa eſt, quamobrem in aliis quoque febribus calidis, lipothymiis ac ſimilibus variis modis feliciter uſurpentur, qua de re doctus Italus *Johann Baptiſta Ferrarius S. I.* in Tr. *de Malorum aureorum cultura & uſu* pluribus poteſt legi. Quod autem *D. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 444. de quodam Studioſo, Pariſiis in *Charaſii* officina à vipera morſo, ac mediante malo citrio curato, recenſet, caute legendum, de iſtoque ipſe *Charaſius* poteſt conſuli.

§. 6.

Eundem etiam effectum præſtant omnia condita indeque præparata, utpote I. integra MALA CITRIA CONDITA, è Madera allata, guſtuque gratiſſima, præſertim ſi bene condita, tenera, viridiaque ac recentia ſint. Quæ ſi hic loci condire velimus, nuclei ante eximendi, quam cum ſaccharo coquantur condienda, aqua non abjicienda, ſed cum ſaccharo in ſyrupum coquenda, auctore *Zwelfero* in *Pharm. Aug. Ref. Cap. XIV. pag.* 472. II. CORTICES SACCHARO OBDUCTI ſeu ſicci & molliter conditi, ſimiliter è Madera ad nos vecti, quos recentes, claroſque ac pellucidos, ſuperius virides, inferius quaſi glacie obductos, facile ſecibiles, vere tamen ſiccos, nec ullis nigricantibus maculis foraminibusque oportet eſſe defœdatos, quippe quæ vetuſtatis admiſſæque humiditatis perhibent indicium, teſte *Pometo* in *Hiſt. des Drogues pag.* 232. III. De CARNE MALI MEDICI, h. e. Citri, (quæ etiam Condita habetur in officinis) ridiculum

casum habet *Dioscorides lib.* 1. *c.* 136. & ex eô *Bonetus in Sepulchreto p. m.* 572. Agyrta nimirum cuidam Asthmatico medicinam facere intendens ingreditur Officinam Pharmaceuticam, & ibidem aliûs Medici formulam:

℞. *Carnis mali Medici* &c.

legens, perterritus hîc mali Medici nomine se notâri putans, aufugit ægrumque dereliquit. Qui jocus seq. epigrammati à D. *Ambros. Stegmannô*, in *Miscell. Curios. Ann.* 2. *Dec.* 3. inclusus est:

Curans anhelum planus & Chiron senem
Agyrta planus, arte Chiron maximus:
Chiron jubet de *carne mali medici*
Seplasiarum parare pharmacon.
Lectâ schedâ illicò in pedes se conjicit
Agyrta, se peti ratus Medicum malum.
Sic arguit sua quemque conscientia!
Sic ipsa sese prodit ignorantia!

IV. OLEUM CITRI corticum, vulgo ab Italis essentia citri s. CEDRO dictum, quod duplex est, finum, ex flavedine corticum abrasa cum aqua destillatum, eleganter album, odoris fortiter aromatici: deinde vulgare, è fecibus, in fundo doliorum, in quibus succus citri seponitur depurandus, reperiundum destillatum, clarum quidem fragransque, sed viridiusculum. Teste prædicto Materialista Gallo, ex 50. libris fecum libræ tres puri olei possunt acquiri, plus tamen minusque pro diversitate malorum. Bina ab iis, qui fumigando rebus suavem odorem conciliant, magna copia consumuntur. V. Ex flavedine oleum potest exprimi, non tamen adeo durabile, atque prius; ambra in isto facile solubilis est, varios in usus adhibenda. VI. Habetur etiam SUCCUS CITRI acidus, s. Acidum citri, alias quoque VINUM CITRI dictum, quod similiter ex Italia venit, ex immaturis minimisque malis præparatum. In Germania quoque conficitur, sed plerumque è malis corruptioni proximis, quod si bonum habere velimus, id ipsum præparemus ipsi. Turcæ potum exinde præparant, SORBEC dictum, per Alexandriam transportandum & è sacchar o succoque citri constantem. Batavi Anglique similem mistur am è succo citri, saccharo, nucibus moschatis & spiritu vini præparant, POLEPONZE vocatum, qua in mari nautiliâ affectos confortant, seque ab eâ se tutos præstant. In officinis syrupus acetositatis citri inde conficitur, egregie reficiens confortansque ac refrigerans. VII. ELIXIR CITRI officinæ habent, idque duplex, unum, quod in Medicina guttatim sumitur, alterum loco spiritus vini s. aquæ vitæ bibendum, infusum rectius vocandum. VIII. Dulciarii tandem varias è corticibus citri confectiones componunt, quos vel in coronas parvas torsos saccharo Canariensi in candisatos cortices citri redigunt, vel in parva frustula incisos, læves aut crispas in pelvi cupreâ, vulgo Conficir-Kessel, sacchar o obducunt, ex quibus bacilli saccharati, confectionibus addi soliti, plerumque constant. Aptæ quoque matresfamilias biscoctum, acetaria aliasque cupedias exinde præparare norunt, de quibus nobis non licet esse verbosis.

§. 7.

Quamobrem ad

MALA AURANTIA

progredimur, quod plerumque in plantariis, Orangerie dictis, juxta mala citria crescunt, & una circumferuntur divendenda. Ab istis partim figura externa, quæ non ovalis, sed rotunda & quodammodo compressa, partim colore, qui rubicundus sive aureus est, distinguitur. Similiter crassum & coriaceum corticem, multis exiguis foraminulis ornatum habent, saporeque acri, amaro & aromatico mala citria superant. Non minus ex Italia, Lusitania & Languedoco, Galliæ Provincia veniunt, ubi liberè & sine ulla lege aut conditione venduntur.

§. 8.

Malus aurantia, magnitudine citro accedens, duas forte aut tres ulnas longa est, multis curtis frondibus ornata: semper viret, ac per totum annum fert fructus, postquam Aprili aut Majo album fragrantemque florem habuit. Folia quoque crassa laurique foliis similia satis bonum spirant odorem. Arbores fructiferas ex India dicunt afferri, quod ex semine fructiferæ progenerentur nullæ. Inoculatione in alias arbores fructificatio promovetur, auctore *Hermanni* in *Msc.* Et inde fortasse est, quamobrem existimaverint mala aurantia à malo citro, malo granatæ inserta, proficisci, Quod tamen non credibile est, cum nullum sit dubium, quin ad modum aliarum arborum in prima creatione sit producta.

§. 9.

Differentia vel ab regionibus, ubi crescunt, petitur: nam præter vulgaria etiam poma aurantia Sinensia dantur, malis aurantiis annumeranda: vel à sapore, cujus intuitu dulcia, acida vel etiam vinosa habentur, quæ ultima inprimis usitata sunt. De omnibus vero ex pereleganti raroque libro, quem *Ferrarius Anno* 1646. Romæ in folio sub titulo *Hort. Hesperidum* edi curavit, plura possunt haberi, cujus in historia citri jamdum fecimus mentionem. Huic tamen palmam dubiam reddit pretiosum & elegans Dn. *Volckameri*, Mercatoris Norimbergensis, opus ejusdem tituli, quod propediem è Vernaculâ in Latinam, ut audio, vertetur. *Pometus* quoque minimorum immaturorumque aurantiorum meminit, ad sphærulas precatorias conquirendorum: quæ istum ob finem Materialistæ quoque curant afferri, ut in *Tract. suo pag.* 234. ostendit. Dantur & minora matura, quæ BERGAMOTTA vocantur.

Hæc

Hæc exſiccata & trita fragrantiam gratiſſimam ſpirant. Adferuntur quandoque ab Italis, ſed rarò & in parciſſimâ quantitate.

§. 10.

Quam vero utiles hi fructus ſint, Indorum teſtatur proverbium, quos ferunt dicere: iſtorum limina non transgreſſurum Medicum, quorum in domibus cortices aurantiorum inveniantur, ut *Piſo* de Braſilienſibus in *Hiſtor. Braſil. Lib. I. pag.* 10. commemorat. Quoniam autem inter fructus tanta differentia eſt, quanta inter ipſas regiones, cautè in Europa cum illis agendum, præſertim Germanis, quorum multi in Gallia Italiaque aurantiorum eſu maturarunt ſibi mortem, teſte *Simone Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 385. Cæterum multis in partibus cum malis citriis ratione virium conveniunt, ita tamen, ut cortices corticibus citri multo efficaciores, magisque aromatici ac calidiores ſint: quo reſpectu in omnibus ventris uterique doloribus, tympanite, cardialgia ac ſimilibus ferunt opem. Succo contra ſuccus citri potior eſt, quamvis etiam refrigeret ac confortet. Bina ſcorbuti putredinem impediunt, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 520. comprobat.

§. 11.

Iſtam ob cauſam varia in officinis ex aurantiis habentur Præparata, utpote Eſſentia, Tinctura, Syrupus &c. in *Schrœderi Pharm.* ac *Diſpenſatoriis* videnda. Nunc eorum ſaltem faciemus mentionem, quæ Materialiſtæ è locis exteris curant afferri. I. FLORUM *aurantiorum* inſignem agunt mercaturam, quos conditos ex Italia & Provincia in Galliam faciunt tranſportari. Inde II. AQUA NAPHÆ oritur, qua non ſolum ad conciliandam rebus fragrantiam, ſed ad medendum quoque utuntur, dum cor fœtumque in utero confortat, & ad peſtilentiam quoque commendatur. Quoniam verò raro præſcribitur, utplurimùm in officinis corrupta invenitur, ſapore aquam ſimplicem æmulans, quæ contra ſaporem amarum habere debet, odoremque fragrantiſſimum ac fortem, annum ætate quoque non ſuperet: diutius enim non durat. Similiter III. fragrans iſtud oleum, quod NEROLI vocant, ab ejusmodi floribus oritur, nihilque eſt aliud, quam oleum deſtillatum florum aurantiorum, eleganter clarum & quam fragrantiſſimum, omnium optime Romæ & in Gallo-Provincia deſtillandum. Intereà videndum, ne iſtius loco IV. oleum infuſum, quod ex nuce Been, ut oleum jaſmini, præparari poteſt, accipiatur, quocum verum Neroli ſæpe adulteratur. Non minus incolæ Provinciæ V. duplex oleum mittunt è corticibus aurantiorum deſtillatum, unum è flavedine corticum aliquot dies in aqua macerata, per alembicum pellitur, quod odoris eſt fragrantiſſimi: alterum è minoribus immaturisque aurantiis quinque vel ſex dies aqua maceratis deſtillatur, aureum apparens. Quæ olea flatus diſſipant lumbricosque infantum pellunt. Quem effectum etiam aqua ſimul deſtillata præſtat, eum ob finem à fucorum artificibus integris doliis ad nos allata: plurima Canetta, Nizza aliisque circumjacentibus locis venit. VI. AURANTIA CONDITA quoque & ſaccharo obducta afferuntur, eaque vel integra & ab interioribus nucleis liberata, vel in magna fruſta inciſa, quæ eleganter clara & quaſi pellucida coloreque ſaturata eſſe oportet. Turino veniunt optima. ORANGEATUM craſſius eſt, Lugduno avectum.

§. 12.

Aurantia dulcia plerumque
POMA AURANTIA SINENSIA
(vulgò *Aepffel-Sina*)
vocantur, quanquam Chinam viderint nunquam, ſed maximam partem è Goa viciniſque Inſulis à Luſitanis afferantur, quùm *Alvarus Semedus* Jeſuita, diu in China degens, conteſtetur, ejusmodi fructus ſe ibidem vidiſſe nunquam, ut *Ferrarius l. c.* commemorat.

§. 13.

Quemadmodum aurantia priora magnitudine diverſa ſunt, ita poma aurantia Sinenſia non unius omnia ſunt magnitudinis, ſed parvà dantur & majora. In his ultimis Sereniſſimus Princeps Haſſo-Darmſtadinus, DN. ERNESTUS LUDOVICUS, *Landgravius Haſſiæ, Princeps Hersfeldiæ, Comes in Cattimeliboco, Decia, Ziegenhaina, Nidda, Schaumburgo, Yſenburga & Büdinga &c.* Dominus meus Clementiſſimus, obſervavit olim quid valde curioſum, in inciſo à ſe pomô aliud ejusmodi pomum prorſus perfectum fuiſſe reconditum, qui gravidus inciſusque fructus in eleganti pretioſâque Principis Bibliotheca Darmſtadii repræſentatur depictus; ubi etiam B. *Arndtii Hortus Paradiſi* (*Paradiß-Gärtlein*) in igne ſpectatus, è mediisque flammis illæſus extractus, una cum multorum Theologorum reſponſis aſſervatur, quem in meis aliquoties habui manibus. Omnium maxima in India Orientali ante Bataviam creſcunt, à Batavis *Pumpelmus*, alias verò Mazchan ſ. *Tieger-Limonen* vocata, de quibus *Georgius Meiſterus* im *Oſt-Indianiſchen Luſt-Gärtner p.* 84. videatur, ubi ſiſtuntur delineata.

§. 14.

Viribus reſpectu corticum cum cæteris aurantiis conveniunt, ut dolendum ſit, tanta in copia iſtos à delicatis, medullam ſaltem exſugentibus, abjici, quum plus in ſe habeant virtutis, quam pars media. Pulpa contra multo diverſam habet proprietatem, quam aliorum medulla, quippe quæ ob dulcedinem ſuam magis laxat, quam adſtringit. Interim tamen

tamen naturam ſpiritusque vitales confortat, ſimul etiam putredini, ſcorbuto ac ſimilibus adverſatur, ut partim in *D. Ettmülleri Comment. Schrœd. pag.* 520. partim in *D. Burggraffii Diſp. Graduali de Malo Sinenſi Aureo* pluribus poteſt legi. E prædicta maxima ſpecie (quam Alexander Magnus ultra Ganges fluvium inventam, dicitur admiratus) Indi vinum conficiunt, maxime nobile teſte *Meiſtero loc. cit.*

CAPUT XII.

DE

SEBESTEN ET JUJUBIS.

§. 1.

SEBESTEN (*Schvvartze Bruſt-Beeren*) parvi nigrique fructus ſunt, pruna noſtratia referentes, ſupernè plerumque albo pileolo ſ. calice ornati, ad modum glandium, intus vero ſub pulpa melligena dulci oſſiculum continentes. E Syria Ægyptoque per Alexandriam, Venetias & Maſſiliam tranſportantur, indeque in Germaniam, ut *Vielheurius* in *Deſcript. Exot. Mater. pag.* 155. ex *Schrœdero* annotavit.

§. 2.

Qui fructus à certis arboribus pruniferis proficiſcuntur, quarum duplicem ſpeciem apud accuratum valdeque recentem Botanicum *Leonardum Plukenetum Tab. CCXVII. Phytographiæ* invenimus deſcribi: una Prunus Sebeſtena Domeſtica foliis ſubrotundis, altera Prunus Sebeſtena ſylv. Malabarica foliis longiuſculis vocatur. Binæ vere florent, & autumno fructus ferunt, omnes pileolis ſ. calicibus ornatos.

§. 3.

Optimi ſunt recentes, perfecti ac pulpoſi, foris ex nigro fuſci, ſuisque calicibus adhuc muniti, ex quo dignoſcitur iſtos adhuc eſſe recentes, non lotos, nec aliqua re infucatos. Pulpa dulcis, mucilaginoſa, ex fuſco rubra mollisque ſit. Qui contra ex nigro ſplendentes inflatique apparent, calicibus etiam deſtituti, non probantur, ſicut nec prorſus parvi, rubicundi durique quicquam proſunt, ut *Pometus* in *Hiſtoire des Drogues pag.* 212. docet.

§. 4.

Qualitatibus pollent temperatis, molliunt tenacem pituitam, humoresque acres, ſalſos mordacesque temperant; catarrhos aliosque pectoris affectus progenerantes. Quamobrem ad tuſſim, raucedinem, pectoris anguſtiam, phthiſin, pleuritidem & affectus ſimiles plures proficiunt. In febribus bilioſis calidis quoque utiles ſunt, atque in nephritide, ab urina acri exorta, quam ſimiliter obliniunt & mitigant. Noſtri anteceſſores exinde quoque electuarium præpararunt; Electuarium Diaſebeſten Montagnanæ vocatum, quod ad unciam datum pituitam acrem eduxit. Quod cum haud diu poſſit aſſervari, raroque præſcribatur, hodie prorſus in deſuetudinem abiit: quo tamen ſi uti velimus, minori præparari copia debet, ut *Simon Paulli* monet in *Quadrip. Botan. p.* 44. Cæterum *Tragus* in *Herbario* ſuo meminit, in Oriente ex hiſce fructibus præparari gluten, pro capiendis avibus (ut apud ex viſco ſolet) quod Alexandrinum viſcum vocatum, eleganter viride, minus aquoſum, nec fœtidum eſſe oportet, de quo vid. *Pometus l. c.*

§. 5.

JUJUBÆ

ſ. ziziphæ (*rothe Bruſt-Beerlein, vvelſche Hagenbutten*) rubræ baccæ ſunt, magnitudine olivas, & ſapore paſſulas majores fere æmulantes, includentes oſſiculum ſ. nucleum oblongum & utrinque acuminatum. Ex Italia Galliaque afferuntur, ubi in copia creſcunt.

§. 6.

Fructuum horum arbor, ad magnitudinem non contemnendam accreſcens, intortum habet caudicem, cortice ex nigro rubeſcente veſtitum. Lignum cynosbato accedit; rami ejus magni ſunt, è quibus alii parvi & incurvi ſurculi oriuntur, in quibus folia ſed inæqualiter ſibi oppoſita ſunt, quæ oblonga, craſſa, circumcirca crenata & robuſta apparent. Flores pallide flavent & muſcoſi ſunt, quibus baccæ ſuccedunt, olivæ ſimilitudine, primum virides, poſtmodum, ubi maturuerunt, ſaturate rubri. Arbor etiam ubique acutis ſpiculis cincta eſt, quæ omnia *Theodorus Tabernæmontanus Lib. III. de Herbis pag.* 758. deſcripſit.

§. 7.

Ubi libera eſt electio, recentes, craſſas, perfectas, pulpoſasque, eas tamen probe exſiccatas eligamus, quæ aliquot minimum annos poſſint aſſervari. Id quod ii probe obſervent, qui totas ſcatulas afferri curant, quod nimis cito vaſis inditæ facile incaleſcunt, poſtmodum corrumpuntur & nigreſcunt. Id etiam curandum, ne humidæ veniant, aut loco humido reponantur, præſertim ſi nec debitè ſiccatæ, aut nimis maturæ fuerint collectæ vaſisque inditæ, qua ex re magnum accreſcit damnum. Simulac nunc incaleſcere incipiunt, exponendæ, ſuper albo

albo linteo aliquot dies dispergendæ, & quoad ejus fieri potest, distrahendæ, præsertim si uberior istarum speratur messis. Interdum tamen, quando recentes raræ sunt, pretium istarum intenditur. Alias vero, quando probe siccatas convasatasque scimus, nulla urgente necessitate vasa non aperiantur, dum reconditæ multo melius asservantur, quam libero aëri expositæ, ut *Pometus libr.* sæpe *citato pag.* 212. bene monet.

§. 8.

Usus istarum cum Sebesten valde convenit, propterea quod similiter modice refrigerant humectantque; raucedinem leniunt, acres humores demulcent, à quibus tussis, phthisis similesque morbi oriuntur. Hæmoptysi quoque medentur, ab ejusmodi salsis humoribus profectæ. Quam ob causã decoctis pectoralibus addendæ, postmodum syrupo jujubino edulcorandis, utpote in prædictis affectibus quotidie ordinari solito.

CAPUT XIII.

DE

DACTYLIS ET SILIQUIS.

§. I.

DACTYLI oblongè rotundi fructus sunt, magnitudine formaque externa glandibus haud dissimiles, sed paulò majores, extrinsecus tenui rubicunde flavente cuticula cincti, sub qua dulcem & quasi mucilaginosam medullam habent reconditam, in hujusque medio valde durum & oblonge rotundum nucleum, secundum longitudinem sulco notatum. Ex Syriâ & Persiâ, Tunis, Sale locisque aliis per Hispaniam & Italiam veniunt, teste *Schurzio* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 19.

§. 2.

Qui fructus palmis increscunt, palmulæ propterea vocati. Quum verò harum arborum variæ sint species, quarum *Plinius* fere quinquaginta recenset, ut clarissimus *Wormius pag.* 164. *Musei sui* ex isto adducit: sciendum, dactylos saltem palmæ majoris esse fructus, *Dattel-Baum* propterea dictæ, quam *D. Kæmpfferus* ex propria experientia in suo *Phœnice Persico* ex professô descripsit, quem propterea *Indiæ Literatæ* nunc simul prodeunti subjecimus. Arbor hæc, Antiquissimis Autoribus Phœnix dicta, longum crassumque ac squamosum habet caudicem, in cujus altitudine multi rami, magnis longisque foliis, iridi nostrati similibus, ornati progerminant, sub quibus flores tanquam in aliquo domiciolo jacent reconditi, quo hiante primùm candidi flores apparent, postmodùm verò copiosè dactyli, instar uvarum sibi proxime adhærentes, ut ex *Pometi* figura aliquo mòdô potest videri; & quanquam multorum sit opinio, ejusmodi arbores post centum annorum decursum demum proferre fructus, eam tamen *Radzevilius* Princeps *Epistola* 3. *Germanica* verbis sequentibus vult refutatam: „Palmam de quorundam sententia nullum proferre fructum, nisi post centum ab inoculatione annos, prorsus fictum est, siquidem ad modum aliarum arborum tertio vel quarto fructum fert anno, præsertim si fuerit humilis. Num verò eorum etiam sententia, qui palmam fœminam ante non proferre fructum existimant, quam à pulvere seu semine maris quasi imprægnata fuerit, ficta fabulæque similis haberi debeat, cum *Pometo* non sumo affirmandum, quoniam id non solum cum ante laudato *Kæmpfero*, *Mich. Boym* in *Flora Sinica*, *Prosper Alpinus*, *Veslingius* aliique ab *Simone Paulli* in *Quadrip. Bot. pag.* 544. allegati scriptores certo affirmant, sed in cæteris quoque herbis & arboribus solito Naturæ cursui neutiquam adversatur, id quod *D. Camerarius* in *Epistola de sexu plantarum* valde curiosa, & ad me olim scripta egregiè ostendit, quam in *Dissert. Epistolicis* dedimus legendam.

§. 3.

Cæterum dactylos oportet esse decenter magnos & perfectos, minus rugosos, extrinsecus rubicunde flaventes, intus albos, præcipue verò adhuc recentes, integros, neutiquam contusos, multo minus cariosos, sapore etiam bono & saccharato dulci præditos. Qui Tunis veniunt, à *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 213. habentur meliores è Sale advectis, utpote qui multo sunt prioribus macriores.

§. 4.

Quod ad usum dactylorum attinet, crebrior iste est apud Orientales, quam apud nos, quorum multa millia exinde victum quærunt. Iste fructus in Ægypto, Syria, præsertim Jericho, usque eò dicitur communis, ut sues illis alant, ut apud nos glandibus fagique fructibus, quemadmodum *Hieron. Bockius* ex istoque *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 102. commemorat. In Europâ propter lenientem lentumque saporem ad catarrhos acres usurpantur, quos demulcent, proptereaque ad raucedinem, tussim, phthisin & affectus similes in decoctis pectoralibus & ptisanis, ad modum sebesten & jujubarum, adhibentur. Simili ratione renum ac vesicæ vitiis, ab urina acri ortis, medentur. Ventris dolores quoque sedant ac diarrhœam; fœtum

tum in utero confortant, quos tamen gravidæ in copia non edant, quod difficilis sunt digestionis. Purgans etiam electuarium ingrediuntur, Electuarium Diaphœnicum ab istis vocatum, cujus tamen vires turbetho, Diagridio aliisque adscribuntur rectius; melius vero Looh de Pino ingrediuntur. Num in emplastro Diapalmæ multum præstent, suo loco volo relictum.

§. 5.

Quidam Materialistæ, utpote *Marxius* & *Schurzius*, vini palmæ quoque faciunt mentionem, quod ab Indis Terri, à nostris autem Doctoribus

PALMITES

vocetur. Enimverò ab alia palmæ oritur specie, nempe palma minore, & sequenti modo colligitur: Indi certis quibusdam cultris & instrumentis inferiores crassos arboris ramos incidunt, succumque emanantem appensis utribus ac vitris excipiunt, ut hic loci succus betulæ solet; id quod ante sedecim fere annos *Clariss. Hermanni* in palma minore, in horto Medico Lugdunensi, nobis ostendit. Valdè gratus confortansque dicitur esse potus.

§. 6.

OLEUM PALMÆ

similiter ab alia palma præparatur, certos fructus ovi magnitudine ferente, è quorum nucleis oleum, ritu olei laurini è baccis lauri, exprimitur. Instar butyri crassiusculum est, aureum, recensque adhuc existens violas redolet. Verè recens dulcis fit saporis odorisque fagrantis, colore etiam eleganter aureo præditum, ex quô dignoscitur, num recens sit, necne, dum inveteratum evadit album. Interea probe videndum, ne cera, oleo olivarum, iride florentina & farina curcumæ per artem effictum sit: qui dolus tamen facile manifestatur, si quando libero exponi permittitur aëri, in quo genuinum mutabit colorem, falsum vero ac supposititium neutiquam. Verum quoque candidum factum, si quando super igne solvitur, pristinum colorem recipit, quod in supposititio minime succedit. In Gallia dolores artuum, à frigidis humoribus, podagra & similibus ortos, mediante isto oleo demulcent, de quo Materialista Gallus, *Pometus*, in *Hist. des Drogues pag.* 214. pluribus potest legi.

§. 7.

Dactylis jujubisque cum in affectibus pectoris sæpe jungantur

SILIQUÆ,

istas hic loci non censemus prorsus prætereundas. E longis & obscure fuscis siliquis sive folliculis constant, digiti longitudine, latitudine pollicis, iisdemque interdum rectis, interdum incurvis, cornu adinstar, quamobrem etiam hirci cornua & ceratonia vocantur. Dulcis sunt saporis, odoris non adeo notabilis. Vulgò *S. Johannes Brod* dicuntur, quod nominis, ex conjecturâ clariss. *Dn. Ludolfi* in *Comm. ad Histor. Æthiop. pag.* 181. quidam Circumforaneus istis videtur imposuisse, dum S. Johannes illarum esu nunquam vixit. Alii rectius *Sooden-Brod* nominant, quod in Soda, i. e. ardore stomachi, certum sunt remedium. Ex Syria, India hodieque ex Hispania veniunt.

§. 8.

Arbor, cui increscunt, magna est, inque Germania potest coli, ubi tamen fructus ad maturitatem non perveniunt. Sic *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. p.* 157. narrat, vidisse se olim Lipsiæ in horto Weidmanniano ejusmodi arborem, in domo custodiendis aurantiis dicata, quæ flores, persicorum flores colore eleganter æmulantes, tandem etiam magnas siliquas protulerit, maturitatis vero gradum non attingentes.

§. 9.

Siliquæ recentes viridesque adversum habere saporem dicuntur, quæ simulac exsiccatæ fuerint, dulces gratæque evadunt. Istas bene cretas recentesque ac succosas esse oportet, cum in succo, crassoque in illis latente melle, maxima vis lateat. Quam ob causam Indi succum exprimunt, quo isto Zingiber, Tamarindos Myrobalanos & similia condiant. Teste *Ettmüllero* in *Comm. Schrœd. pag.* 663. in Germaniâ non integri solum fructus, sed folliculi sine succo quoque usurpantur.

§. 10.

Quod ad usum attinet, integer fructus, suo adhuc succo turgidus, peculiari vi salsos & acres humores demulcendi pollet, pectorique propterea proficit, ex qua intentione etiam syrupum Diacod. Montani ingrediuntur. Folliculus vero ad sodam ardoremque ventriculi utilis est, utpote acre acidum absorbens; modice tamen usurpetur, quod ritu omnium rerum lignosarum difficulter digeritur, monente *Sim. Paulli* in *Quadrip. Bot. pag.* 43. Fructuum horum esu Æthiopes vehementer tenentur, & quoniam in Oriente copiose crescunt, sues vel integro fructu, vel folliculis dicuntur ali & saginari. Quæ causa est, quamobrem S. Scripturæ interpretes existiment, per suum escam, qua perditum filium oportuit esse contentum, has intelligendas esse siliquas, qua de re præ aliis lege *Ursinum* in *Arboreto Biblico pag.* 558. & supra laudatum *Ludolfum loc. cit.*

CAPUT

CAPUT XIV.

DE ZIBEBIS, PASSULIS MAJORIBUS MINORIBUSQUE, VINO HISPANICO, SECCO, TARTARO HUJUSQUE PRÆPARATIS.

§. 1.

OMnes UVÆ PASSÆ nihil aliud ſunt, quam artificioſè arefactæ ſ. exſiccatæ uvæ, diverſæ magnitudinis ac coloris, utplurimum tamen fuſcæ, ſapore dulces, odoreque fragrantes. Ex Syria, Hiſpaniaque & Italia, partim in doliis pondus centenarium continentibus, partim corbibus allatæ, ab Aromatariis emuntur.

§. 2.

Vitis, unde oriuntur, viridesque uvæ usque eo unicuique innoteſcunt, ut verboſior iſtarum deſcriptio multis ridicula poſſet videri. Hoc ſaltem ſciendum, iſtas vites uvasque, à quibus maximæ paſſulæ proficiſcuntur, arborum creſcendo attingant altitudinem, quemadmodum clariſſ. *Olearius Lib. VI. der Perſianiſchen Reiß-Beſchreibung cap. 4. pag.* 699. 704. tales in Perſia ſe vidiſſe teſtatur, quæ caudicis craſſitie virum æquaverint. Quales etiam Damaſco creſcunt, & in Sabaudia poſſunt videri. Id quod inde fortaſſe oritur, quoniam ibidem vites longo ab ſe invicem ſpatio plantantur, quod trahendo inter iſtas carro minimum ſufficiat, quæ non temera *Eichovii* opinio eſt *in der Reiß-Beſchreibung pag.* 203. Non igitur eſt, quamobrem admiremur tam magnas in illis creſcere uvas, quarum quædam 20. librarum pondus ſuperant, teſte *Pometo* in *Hiſt. les Drogues pag.* 247. Iſtarum tamen non nimis augenda magnitudo, ut à *Strabone*, duarum ulnarum longitudinem illis tribuente, factum, propterea à ſupra memorato *Oleario l. c.* caſtigato, quod veritatis fines tranſierit.

§. 3.

Hæ uvæ, in paſſulas præparandæ, in Sole exſiccari colligique debent, quo ſuccoſæ carnoſæque maneant, aliàs enim nihil præter folliculos acquireretur, referente *Marxio* in *Mater. Muſ. German. pag.* 154. Methodum autem deſcribit *Samuel Dale in Pharmacol. pag.* 426. Scilicet petiolum ad medium usque transverſim ſcidunt, quo uvæ notabilis pars nutrimenti ſematur: quæ ſemiabſciſſæ uvæ tamdiu in vite relinquuntur pendere, donec à Sole defectuque nutrimenti fuerint exſiccatæ: poſt colliguntur & convaſantur. Haud multo alia reliquarum paſſularum majorum ratio eſt, de qua *Majus* in *Itinerario* videndus; quanquam de nonnullorum ſententia, antequam exſiccantur, lixivio cinerum clavellatorum ſoleant immergi. Minores primum decerpuntur, ſuper terra exſiccandæ in Sole, ex relatione *Pometi l. c. pag.* 248. uti mox pluribus oſtendemus.

§. 4.

Quod ad tres paſſularum ſpecies attinet, maximarum nempe, majorum minorumque, poſteriores à Materialiſtis *Weinbeerlein*, paſſulæ vinoſæ & Corinthiacæ, duæ priores autem *Meer-Trauben*, uvæ marinæ & paſſulæ majores, vocantur, quarum maximæ dicuntur

ZIBEBÆ,

quæ in ſemirotundis vaſis Damaſco, Syriæ Metropoli, veniunt, UVÆ DAMASCENÆ propterea vocatæ; quanquam *Eichovius l. c. pag.* 123. velit affirmare, iſtarum etiam copiam è Cypro Inſula afferri. Optimæ recentes adhuc, decenter magnæ perfectæque ſint; videndum ut ne Hiſpanicæ, Maſſilienſes & Calabrienſes paſſulæ iſtis ſint permiſtæ, id quod ſæpe ab inique quæſtus cupidis Aromatariis fieri dicitur. Qui dolus ex eo intelligitur, quod veræ zibebæ craſſæ, magnæ, pingues, ſiccæque ac duræ ſunt, duos ſaltem nucleos continent, & quodammodo adverſi ſunt ſaporis: aliæ contra paſſulæ majores molles nimisque dulces exiſtunt, ſaporeque quaſi ſaccharatæ. Facile quoque videri poteſt, num vaſa aperta, & zibebæ commotæ aut disjectæ fuerint, de quo præ aliis videatur *Pometus l. c.*

§. 5.

PASSULÆ MAJORES

vulgares iterum diverſæ ſunt ſpeciei, prout vel ex Hiſpania, vel Italia, & quidem in albis ligneis ciſtis, aut corbibus veniunt, ex nigro cœruleæ vel claræ apparentes. Ex nigro fuſcæ utplurimum ſunt Genuenſes: cœruleæ (*die blaue Roſinen*) ex Hiſpania per Maſſiliam veniunt, Maſſilienſes propterea ab *Schrœdero pag.* 169. vocatæ. Corbibus convaſatæ, vulgo *Korb-Roſinen*, eæque viliſſimæ, Hamburgo in Imperium tranſportantur. Omnes decenter perfectæ, ſiccæ ſimul, verè etiam ſuccoſæ, firmæ duræque ſint, quippe quæ omnium optime aſſervantur, docente *Marxio l. c. pag.* 156.

§. 6.

PASSULÆ MINORES

valde exiguæ uvæ ſunt, magnitudine rubrarum ribium, colore diverſo, nigro ſcilicet rubroque & albo, partim è Corintho (UVÆ CORINTHIACÆ inde vocatæ) partim ex Inſula Zante afferuntur, ubi tanta creſcere perhibentur copia,

ut Turcæ annuatim 150000. nummos seu florenos aureos pro vino, passulis minoribus oleoque accipere possint, uti supra laudatus *Eichovius* in *Itiner. suis pag.* 61. memorat. Ob quam mercaturam Angli Batavique ibidem suos Consules, Gallia autem suum Commissarium habent.

§. 7.

Qua ratione præparentur & accomodentur, *Pometus* describit *l. c. pag.* 248. Uvis maturis existentibus, id quod Augusto contingit, Zanthenses istas decerpunt, quas à petiolis liberatas super strato in Sole exsiccant. Sufficienter exsiccatæ in urbem feruntur divendendæ, ubi per foramen in magna conclavia, istis asservandis apta, sive fornices, (Seraglio incolis vocantur,) infundunt, quæ suo ipsius pondere adeo firmiter sibi insident, ut postmodum magnis ferreis pastinis sint separandæ. Postmodum in dolia aut sarcinas, magnitudine ac pondere diversas, convasantur, & à certis personis mediantibus pedibus calcantur, eum in finem primum oleo illinendis. Ita præparatas Batavi Anglique vili admodum pretio, plerumque pondus centenarium $1\frac{1}{2}$. florenis emunt, quantum fere Venetis etiam pro vectigali solvere coguntur, adeò ut jam Massiliæ pondus centenarium quinque florenis veneat. Venetiis certo aliquo pondere, *ster* dicto, venduntur, quod 160. libras levioris ponderis, Norimbergæ 154. libras continet, ut *Schurtzius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 109. recenset. Quæ cum ab Europæis tanta in copia emantur, Zanthenses ad tingendum ab istis adhiberi existimant. Probe recentes, parvæ, in magnis globulis seu massis, minime ab se invicem discerptæ, multo minus melle affrictæ sint. Id etiam videndum, ne ab exteriori sarcinas aut dolia attingente parte sint, quæ plerumque albicant & ab tineis arrosæ sunt. Nec parvæ Hispanicæ passulæ sint istis permistæ, paulo Corinthiacis majores. Biennium trienniumque possunt asservari, modo apertione nullus admittatur aër: qua de re supra memoratus Gallus, isque Materialista, pluribus potest consuli.

§. 8.

Cæterum omnes fere passulæ, minores juxta ac majores, viribus conveniunt, suaque verè temperata natura acres humores leniunt, simulque bonum suppeditant nutrimentum. Quam ob causam hecticis phthisicisque multum proficiunt; quemadmodum & ad cæteros pectoris affectus in decoctis pectoralibus dictis crebrius usurpantur. Refrigerant etiam sedantque sitim in febribus calidis, & alvum emolliunt. Ubi tamen notetur, passulas tum esse enucleandas, quod interiores lapilli s. acini obstruunt, secundum sententiam *Ettmülleri* in *Comment. Schræder. pag.* 303.

§. 9.

Quoniam ab istis uvis, à quibus majores minoresque passulæ deducunt originem, vinum Hispanicum, & à faccis & utribus, quibus divehitur, ita dictum Sec, seu VIN SECCO magnam partem oritur, Materialistæ etiam & Aromatarii magna usura ista divendunt; hinc paucis istorum faciemus mentionem, dum ejusdem fere virtutis sunt, ac plerumq; calida & fortia vina existunt. Præter vulgare vinum Hispanicum habent

Vinum	CORINTHIACUM	sive	*Corinthen-Wein,*
	ALCONENSE		*Alicanten-Wein,*
	de THIN, de TINTE		*Tint-Wein,*
	CANARIENSE		*Canarien-Seck,*
	XERANUM		*Serinischen-Seck,*
	MALACENSE		*Mallagas-Seck,*

Quæ ultima acida dulciaque veniunt, quorum ista carissima sunt. Huc etiam pertinet Peter Simonis, s. *Pietersemin*, in Castilia cultum, ibidemque è Germania primum plantatum creditum, ut *Schurtzius* in *Mat. Mus. pag.* 109. existimat. Item, de monte Fiascon, propter est est: *Prosecker Reinfall*, Rosatzer: item vulgo ita dictum *Frotignac, de Coste Rotie* &c. quæ plerumque in doliis, fistulis dictis, ut Italicum vulgo in lagenis vitreis (Gallis *Bouteilles* vocatis) afferuntur, quorum tamen plura Brixis è Tirolensi comitatu veniunt, ubi maxime nobile & rubrum vinum crescit, quod multos Principes Magnates delectat, ex observatione *Eichovii* in *den Reis-Beschreibungen pag.* 28. Inter Vina Gallica pallide rubrum Campaniense, vulgò *Champagner-Wein*, valde celebre est. Album & rubrum, quod Claretum, seu VinClairet, nominant, ubique notum. Nescio tamen, annon illis palmam eripiat *Vinum Toccaviense* Ungariæ, in Aula Cæsarea æstimatum.

§. 10.

Differentiam & virtutes aliorum indigenarum Germaniæ vinorum *Jacobus Horstius Tr. de vite vinif.* & *Sachsius à Levvenheimb* in *Ampelographia cur.* fusius descripserunt, quorum ultimum *Sim. Paulli* in *Quadrip. Bot. pag.* 557. alterum *Plinium* vocat; quanquam de utrisque *Ettmüllerus* valdè frigide judicet *l. c. pag.* 681. Optimè *Andreas Baccius Tr. de Vini Generibus*, & haud ita pridem *D. Joh. Valentin Kauppers Disp. Inaug. de Natura & præstantia Vini Rhenani in Medicina*, Halæ habita, de eo scripserunt. Vulgus vulgari proverbio breviter omnia complectitur:

Necker-Wein, Lecker-Wein,
Rheine-Wein, Feine-Wein.

Ne

Nec tamen bonum Mosellanum est rejiciendum, à podagricis potissimum præ aliis desideratum. Quemadmodum verò vina medicata præparanda sint, in peculiari Tract. docet Monf. *Guybert aux Oeuvres charitables*, ut & *Colerus* in sua *Oeconomia*.

§. 11.

Huc etiam pertinet SPIRITUS VINI, hic loci ad differentiam ⁓ frumenti

SPIRITUS VINI RHENANI

vocatus, vel è vino ipso, aut è fecibus vini destillatus, qui ultimus multo altero fortior est, sed odore quodammodo ingratior. Copiose Colmaria & Argentorato affertur, hic locorum maxime desideratus: qui è Franconia venit, bonitate est inferior. In Batavia Angliaque habent spiritus vini Gallici, inter quos ii, qui ex urbibus Conjac, Nantes & Bourdeaux veniunt, sunt notissimi, & in mari magna copia bibuntur. Optimus spiritus vini eleganter albus, limpidus clarusque est, saporis boni, perlas, ut loquuntur, retinens, hoc est, qui bullulas sistit easdemque diu retinet in vitro commotus. Alii incendunt, qui si deflagrat, nec multum relinquit, bonus putandus. Videndum, ne spiritu frumenti sit adulteratus, quem hic loci non è frumento solum, sed etiam è deciduis cariosisque prunis Damascenis copiosè destillant, fœniculo etiam, aniso, baccis juniperi similibusque interdum, quando depuratur, inficiendum. In officinis habetur quoque

SPIRITUS VINI RECTIFICATUS,

qui vel per repetitam destillationem, vel per alembicum usque eo pellitur s. exaltatur, ut pulverem pyrium accendat, quique accensus nullam prorsus humiditatem relinquit, & ad aliquot guttas effusus, in aëre avolat, ad terramque non pervenit, quibus tribus indiciis istius colligitur bonitas. Multò tamen compendiosiori via potest acquiri, quando spiritus vini Rhenani cum ⊖♀ri, cinere clavellato, soude & similibus in vase quodam permistus commovetur, quæ omne ✡ absorbent ac imbibunt: quemadmodum olim Parisiis in Laboratorio Regio spiritum vini quasi in momento vidi rectificari. Nobilis excellensque res est, non solum ad solvenda alia corpora & præparandas varias essentias, tincturas & res similes, sed ipse quoque nervos artusque usque eo confortat, ut amicum quendam Cognatumque sciam, qui istum pro panacea habet, & solo externo affrictu in hominibus pecoribusque juxta felices curas præstat.

§. 12.

ACETI VINI

similiter insignis est mercatura, adeò ut certæ sint personæ, qui aceto præparando unice dant operam. Quò melius est vinum, eo fortius est acetum ex isto præparatum; & quoniam etiam ex fructibus arborum, cerevisia hordeacea & triticea ac similibus præparari aceta possunt, videndum, ut ne pro aceto vini emantur. Argentorato in doliis venit optimum. Refrigerante adstringenteque virtute pollet, sudorem tamen pellit ac putredinem arcet; quam ob causam contra pestilentiam quoque commendatur, ex quo varia aceta bezoardica in officinis præparantur.

§. 13.

Similis quoque acidus succus ex uvis agrestis exprimitur, quem officinæ

OMPHACIUM

Galli & Batavi du VERJUS vocant. Adstringentem refrigerantemque juxta virtutem habet, stomachum confortat, appetitum excitat, eosque reficit, calore insigni qui afficiuntur, in cibis & alibi sumtum: ex quô etiam syrupus de agresta constat. Ad depurgandam ceram dicitur usurpari. Non confundi cum oleo omphacino debet, monente *Sim. Paulli l. c. pag.* 413.

§. 14.

Ultimò nec vini transeamus feces, à quibus doliarii optimum destillant spiritum, quo solo sæpe ditescunt. Vinarii qui magna copia vinum emunt, & FÆCES VINI post transvasationem in copia accipiunt, istas non facile doliariis divendunt, sed prelo ante exprimunt, indeque sæpe vinum accipiunt non contemnendum: post ustione ex illis nigrum colorem præparant, quem Galli Francofurto, Moguntia & Argentorato Parisios afferri curant &

NOIR D'ALLEMAGNE

vocant. Optimus est, quando subhumidus, nec tamen aqua humectatus, eleganter nigredine splendens, tener & levis est, nullaque in se granula continet, præsertim quando loco communis ossis ebur cum isto simul est combustum: certis in molis machinisque minutim molitur. Figurarum impressoribus (*den Kupffer-Drucker*) inservit, qui istum in incisas figurarum laminas æneas terunt, tumque in prelo isto mediante icones & figuras exprimunt.

§. 15.

A reliquis fæcibus, doliorum parietibus adhærentibus & cum tempore induratis, oritur

TARTARUS VINI

quem *Glauberus* magno fœnore etiam è fæcibus artificiose præparare novit, de quo in istius libro, *Teutschlands Wohlfahrt* nominato, agitur pluribus. Qui tartarus sal est, instar lapidis doliis culearibus, unius aut duorum digitorum crassitie adhærens, acidiusculi & subacris saporis. Rheno plerumque Franconiaque venit, interdum etiam Languedoco, Lugduno locisque aliis Galliæ.

§. 16.

Varius datur, albus & ruber, pro diversitate vini, à quo oritur. Albus rubro semper præfertur, præsertim debite grossus, facile friabilis, foris albus, intus splendens, nec terræ nec pulveris multum permistum habens, qualis utplurimum in parvis fragmentis divenditur. Regiones

nes quoque dant differentiam, dum Germaniæ tartarus ipsis Gallis habetur optimus, teste Materialista Gallo *Pometo l. c. pag.* 251. Plerumque extero crassior est, excepto Hungarico, qui semper observatur tenuis, & tamen à *Marxio l. c. pag.* 295. pro optimo videtur haberi. *Schurzius* contra Francum, alii Rhenanum, præsertim Argentoratensem & Palatinum (qui enim per Scaphusiam Lindaviamque venit, albus juxta ac rubicundus existit) eligunt. Istis succedit Provincialis & tandem Lugdunensis, quorum bonitas æstimatur ex Germanico.

§. 17.

Quod ad usum ejus attinet, ruber tartarus magna copia à tinctoribus, monetariis & aurifabris consumitur, quippe quo ignitum ante argentum coctione album reddunt. In Medicina vero ejus præparata, quæ Chymici & Pharmacopolæ exinde conficiunt, crebrius usurpantur. Crudus etiam tartarus resolvente leniterque laxante vi pollet, pituitam acidam è ventriculo & intestinis educit, sive in cibis loco salis communis, sive in potu cum limatura ♂, pellendis mensibus utili, sumatur.

§. 18.

Quemadmodum Clariss. *Helmontius* generationem tartari omnium optime explicuit, ita præparata ejus à quibusdam Chymicis, præsertim *Angelo Sala*, *Zobelio* &c. in peculiaribus Tractatibus & *Tartarologiis* fusius subjiciuntur oculis: quibuscum Materialistæ magnam etiam faciunt mercaturam, inprimis cum

CREMORE & CRYSTALLIS TARTARI,

quos Franci pondere centenario Francofurtum ferunt Materialistis divendendos, à quibus ignavi & pigri Pharmacopolæ, laborem ipsi detrectantes, librali pondere emunt. Monspelienses magnam etiam quantitatem hinc inde vehi curant, præsertim crystallorum, siquidem cum cremore tartari tardius procedit labor; parum enim interest, quodnam istorum usurpetur, cum iisdem polleant virtutibus, eademque ratione præparentur, siquidem dum crudus tartarus in aqua coquitur, vel superior salsaque despumatur cuticula, vel reliquum in crystallos accrescere permittitur. Optimæ sunt magnæ, candidæ & pellucidæ, quibus haud multum minutarum nigrarumque inutilium particularum est permistum. Id tamen videndum, ut ne sale petræ sint adulteratæ, quem impostores, ad exaltandam istarum albedinem augendumque pondus, simul accrescere faciunt. Cæterum iterata & solutione & crystallisatione satis acquiri candidæ possunt, quem tamen laborem prudentiores Medici censent supervacaneum, quoniam priores crystalli magis meliusque operantur, quam sæpius depuratæ, quamvis non adeo albæ sint. Resolvente laxanteque virtute præditæ, tenacem pituitam in intestinis dissolvunt, purgantibus propterea præmittendæ ac jungendæ; & quoniam etiam phlogoses temperant, de quorundam sententia à calido hepate exortas, Medici Saxonici pulverem hepaticum rubrum exinde præpararunt. Nec tamen nimium ejusmodi res per se bonæ usurpandæ, aut pro panacea habenda, quod multi acidum cremoris tartari ferre nequeunt; ut jam alias rationes taceamus, quas *Heilbronnenses* Medici in peculiari *Tractatu de cremore tartari*, Pastori pagano opposito, adduxerunt.

§. 19.

Quo verò crystallis tartari memorata aciditas dematur, istæque non in calido solum, sed frigido quoque vehiculo possint sumi,

TARTARUS SOLUBILIS

s. SAL VEGETABILIS inventus est, è prædictis crystallis saleque tartari præparandus, cujus inventionem *Pometus loc. cit.* Capucino cuidam, cui *F. Angelo* nomen fuit, vult adscriptam, quippe qui istum Parisiis primum notum fecit, inibique ejus quantitatem incredibilem vendidit, dum à solo prædicto Materialista annuatim plus quam XII. pondera centenaria crudi tartari, & fere mille libras crystallorum emit. Quem tamen prædictus Capucinus fortasse à Germanis præparare didicit, quippe quibus jam pridem innotuit, præparatione principio occulta servata, quæ hodie omnibus fere Pharmacopolis nota est. Eleganter album, siccumque ac probe saturatum esse oportet. Ad augendum splendorem istum solvunt, & in crystallos accrescere sinunt. Viribus cum crystallis convenit, nisi quod magis sit correctus, & in usu acidularum ad laxandum usurpetur.

§. 20.

Similiter etiam coctus è tartaro cum limatura ♂ TARTARUS CHALYBEATUS in elegantes crystallos potest accrescere, ex Tartaro Solubili autem & Tinctura ♂ TARTARUS MARTIALIS SOLUBILIS præparari. Quæ bina in morbis diuturnis splenéticis dictis, ictero & hydrope, multum præstant opis.

§. 21.

Non minus notissimus & ad ciendum vomitum usitatissimus

TARTARUS EMETICUS,

è crystallis tartari præparatur, cum æquali croci metallorum quantitate, in duodecim aquæ partibus coquendis, aut tres dies loco calido sæpius movendis, & post filtrationem vel evaporandis, vel ad crystallisandum transferendis. Quale medicamentum alii è nitro, sale ammoniaco & tartaro solubili, cum prædicto croco, solent conficere: de ejus vero usu

Myn-

Mynſichtius tanquam primus inventor, in *Armament. Medico Chymico* poteſt legi. Hic loci ad duo vel tria grana datur, cum duabus ſacchari partibus in febrium principio, effuſione bilis ac ſimilibus morbis.

§. 22.

Si quando tartarus per retortam pellitur ac deſtillatur,

SPIRITUS TARTARI

acquiritur primum, probe diaphoreticus ac diureticus: quocum

OLEUM TARTARI FOETIDUM

ſimul aſcendit, extrinſecus probe diſcutiens, & tumidis mammis aliisque tumoribus utile; cujus caput mortuum penitus calcinatum uſtioneque album factum, genuinum

SALEM TARTARI

elixiviatione ſuppeditat, idque gratis; quando enim Pharmacopolæ tartarum in figulorum fornacibus comburunt, nobilis ſpiritus cum oleo perit. Eleganter albus, ſiccus, ſubacris & parum amarus ſit, nitro neutiquam adulteratus, quod ex eo facile cognoſcitur, quando carbonibus impoſitus inſtar nitri flagrat. Loco ſicco vult cuſtodiri ab aëreque defendi, alias enim facile ſolvitur ac in limpidam aquam mutatur,

OLEUM TARTARI PER DELIQUIUM

vocatam. Ubi valdè memorabile eſt, ex libra una ⊖ tartari fere decem libras ejusmodi olei poſſe acquiri, quod aërem ſpiritumque mundi attrahit, ut *Digbeus* in *Oratione de Pulv. Sympathet.* obſervavit. Vehementer exſiccat, ſcabiem, impetiginem ac faciei puſtulas ſanat, cutisque reſtituit pulchritudinem. Interne quoque à nonnullis ad acre ſtomachi acidum corrigendum, datur.

§. 23.

Si quando ⊖i tartari, aliquot dies igne calcinato ignitoque, ſpiritus vini tartariſatus affunditur, in momento habetur

TINCTURA TARTARI,

eleganter rubra, qua tamen vetuſtate evadit flava. Sanguinem purificat urinamque pellit.

§. 24.

Præ omnibus

SAL TARTARI VOLATILIS,

tam ad Chymiæ ſecreta, quam ad Medicinam laudatur, de quo *Dan. Ludovici Tr. de Volatiliſatione Salis Tartari* eleganter ſcripſit, etiam *Charaſius* in *Pharmacopolio Regio Gallico* poteſt conſuli, qui iſtum è fecibus præparat.

§. 25.

Quod ad Tartarum ⊕latum attinet, de eo omnes repleti libri ſunt. Similiter diligenter cuſtodiendus eſt, ne ſolvatur. Bonum digeſtivum eſt, obſtructiones reſerans.

CAPUT XV.

DE

BACCIS LAURI, CARICIS, PRUNELLIS

ET CASTANEIS.

§. 1.

BACCÆ LAURI oblongè rotunda nigraque grana ſunt, ſub tenui pellicula fuſcum nucleum continentia, in duas partes diviſibilem. Saporis acris, amari, oleoſique & aromatici ſunt, odorisque fragrantis, unaque cum foliis ex Italia in Germaniam feruntur.

§. 2.

Laurus arbor, à qua oriuntur, valde diverſa eſt, hortenſis & ſylveſtris. Illa iterum vel latifolia eſt, vel anguſtifolia, quarum fœminæ ſaltem fructum ferunt, de quibus *Theod. Tabernæmontani Herbarium Lib. 3. pag. 676. ſeq.* videndum. Omnes oblonga, dura, viridia fragrantiaque folia habent, ſapore amara, quibus in fœminis virentes floſculi, his vero fructus ſuccedunt, principio virentes, maturescendo fuſci evadentes. In Germania quoque coluntur, ubi fructus nucleatos proferunt.

§. 3.

Optimæ baccæ perfecte beneque cretæ ſint, vere tamen exſiccatæ, itaque nigræ, quantum poſſibile eſt. Videndum ne carioſæ & perforatæ ſeu exeſæ ſint, ad quod ſunt proclives, haud bene cuſtoditæ.

§. 4.

Aromaticæ ſunt, propterεaque calidæ ac penetrantis naturæ: artus roborant, flatus in ventriculo ac inteſtinis diſſipant, urinam menſesque ac fœtum mortuum pellunt, quam ob cauſam *Sim. Paulli* pauperibus parturientibus 6. vel 7. baccas lauri dat deglutiendas, ad partum facilitandum, vid. *Quadrip. Bot. pag. 73.* Cui etiam

OLEUM LAURINUM

extrinſecus opitulatur, ex Mediolano ad nos vectum, ibidem è recentibus baccis lauri expreſſum, referente *Vielheurio* in *Deſcript. Exot.*

Mater. Germanica pag. 119. cujus etiam non spernenda quantitas Languedoco in Galliam transfertur, præsertim è Calvisson prope montem Pessulanum, ubi baccas recentes aqua ebulliunt, exprimunt, oleumque refrigeratum doliolis indunt, aliorsum vehendum. Recens sit, fragrans, quodammodo granulatum, spissum tamen durumque, colore ex flavo viridiusculo præditum. Prorsus viride molleque, laurum non redolens, abjiciendum, docente *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 246. In quo oleo, quod quidam impostores ex sebo & terebinthina, colore viridi, Safft-grün dicto, imbuendis, imitantur, magnus sæpe dolus latet, ut in emendo magna providentia opus sit. Alias ad omnes dolores à frigiditate ortos, catarrhos similesque affectus in hominibus pecoribusque crebrius usurpatur & inprimis à mulomedicis valde consumitur. Emplastrum de Baccis Lauri similem operationem præstat, cujus descriptionem, una cum electuario, & aliis vide, sis, in *Dispensatorio Augustano.*

§. 5.

FOLIA LAURI in culinis ad artocreata carnis ferinæ aliasque escas crebrius sumuntur, ictibusque apum & vesparum imponuntur: cæteris viribus cum baccis lauri conveniunt.

§. 6.

Ad hos similesque arborum fructus pertinent etiam

CARICÆ (*Feigen,*)

fructus medullosi granosique, colore diversi, pyriformes, sapore dulces, odoreque fragrantes, ex Hispania, Gallia locisque aliis in corbibus vel cistis allati.

§. 7.

Ficus arbor forte ad viri accrescit altitudinem, magnis, latis & crenatis foliis ornato. Ligno fere destituitur, rectiusque cortex s. arundo vocatur, caudice spithamæ habens crassitiem. Surculus unus ferè 200. ficus habet, quæ una cum caule semimaturæ, nempe partim virides, partim flaventes, decerpuntur, & de de trabe suspenduntur, ubi 4. aut quinque dierum spatio prorsus maturescunt & flavescunt, secundum *Schurzium in Mater. Mus. Germanico pag.* 35. Recte exsiccatæ vel corbibus juncinis & è foliis palmæ constantibus, vel cistis ac scatulis ab exteris induntur, quo ipso foris jam differentia potest cognosci.

§. 8.

Ficuum permultæ sunt species seu sortes, quæ partim roremarino (*Rosmarin-Feigen* propterea dictæ) partim foliis lauri aut viridis anisi umbellis interstinguuntur. Hispanicæ in doliolis Hamburgo veniunt; Caricæ de Cypro similiter in doliolis, Venetiis; Provinciales in corbibus (*Korb-Feigen*) Massilia è Gallia, ut *Vielheurius* è prædicto *Schurzio* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 85. scribit. *Pometus* vero, Materialista Gallus, Provinciales iterum in tres sortes distinguit, nempe 1. in cœruleas, quæ magnæ, siccæque ac recentes sint, 2. in Massilienses, parvas, albas, recentes & siccas, coriacea cuticula destitutas, facileque è discoloribus parvis corbibus cognoscendas, 3. in caricas nimis magnas pinguesque, in magnis corbibus, ut Hispanicæ, advectas; quæ tamen bonitate longe inferiores sunt iis, quæ in parvis corbibus veniunt, vid. Istius *Hist. des Drogues pag.* 257. *Bauhinus*, notissimus Botanicus, tres quoque sortes recenset *Pinac. l. II. Sect.* 1. *pag.* 457. quarum prima in magnis junceis corbibus, altera in cistis aut similibus corbibus foliis lauri interstincta, tertia in parvis oblonge intortis corbibus juncinis veniat, Massilienses caricas continens, multo dulciores melioresque cæteris, quippe tenui pellicula cinctas, reliquis licet minores. In India quatuor insuper species reperiuntur, à *Schurzio l. c.* recensitæ, nobis vero incognitæ. In Italia caricæ pondere *Ster* dicto, non centenario venduntur, quod 220. libras continet, ut *Marxius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 58. ostendit.

§. 9.

Quod ad usum attinet, virtute caricæ pollent calefaciente, eaque acres catarrhos demulcent, ad decocta pectoralia propterea usurpandæ. Urinam fœtumque juxta promovent, à *Sim. Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 300. gravidis propterea commendatæ, quod nutrimentum simul suppeditant, præsertim cum amygdalis sumtæ. Exinde Hamburgenses caseos suos (*Feigen-Käs* dictos) diversæ conficiunt magnitudinis, esu non ingratos. Variolas quoque & morbillos infantum pellunt. Externè assatæ tumidæ gingivæ imponuntur, ex qua vitiosam pituitam copiose extrahunt.

§. 10.

Præter caricas è Gallia, præsertim parvo Provinciæ oppido, cui Brignole inditum nomen est, rubicundè-flaventia, enucleata & exsiccata pruna afferunt, in cistis oblongis, artificiose incisa papyro tectis, quæ PRUNA de BRIGNOLES & Germanice

PRUNELLEN

vocant. Eleganter flava, carnosa, vereque sicca sint, saccharum vero sub papyro non humidum sit, aut solutum, ex quo ista bona ac genuina esse cognoscitur. Saporem acido-vinosum habent gratumque. Arbor in hortis & vineis Francofurtensibus quoque læte succrescit, ubi Pruna hæc Myrobalanorum (*myrabelle*) nomine donantur. In Germania ex prunis Damascenis excorticatis, nec prorsus maturis similia præparantur, quæ tamen non adeò bona sunt.

§. 11.

Similiter Galli Lugduno aliisque aliis castaneas majores

MARONEN

dictas,

dictas, afferunt, noſtratibus, in Alſatia ac Palatinatu creſcentibus, craſſiores, quamvis ſaporis ſint ejusdem. Non putridæ ac corruptæ, ſed recentes adhuc & duræ eſſe debent. Saccharo quoque obducuntur, Marons glaces tunc vocatæ, qua de re *Pometus l. c. pag.* 258. legendus pluribus.

CAPUT XVI.
DE
COCO SEU NUCE INDICA.

§. I.

COcus Indicus magnus ſ. magna nux Indica (*Indianiſche Cocos-Nuß,*) certus arboris cujusdam fructus eſt, magnitudine infantilis capitis, foris craſſo libro fibroſoque putamine cinctus, permagnam ovalis figuræ nucem, elatiori ſtria præditam, & in tres partes quaſi diviſam, ſinu ſuo continens, conſtantem ex valde duro, lignoſo, craſſitie dimidium digitum æquante, ac ſuperius tribus foraminibus, (quorum quædam cæca ſunt) notato cortice, atque albo dulcique nucleo, eoque magnitudine mediocris ovi prædito, intus cavo, foris tenui pellicula tecto. In ejusmodi nucleis ſemper ſapore grata dulcis aqua colligitur, quæ tandem evaneſcit; quamobrem omnes, quicunque ad nos veniunt, nuclei cavi vacuique ſunt. Utplurimùm ex India Orientali veniunt: quanquam etiam in America aliqua reperiunda ſpecies ſit.

§. 2.

Arbor, in qua hæ nuces creſcunt, in Indiæ Orientalis Inſulis CLAPPUS ſ. CLAPPA (*Klapper-Baum*) vocatur, ſimilitudine palmis accedens, in magnamque excreſcens altitudinem, cujus caudex valde duro & quaſi geniculato ligno conſtat. Folia, ut in palmis, magna ſunt, paulò tamen latiora: flos flori caſtaneæ ſimilis, ramique ſimiliter, ut palmarum, deorſum propendent, quæ *Malletus* in *Coſmographia* & *Georgius Meiſterus* im *Oſt-Indianiſchen Luſt-Gärtner pag.* 49. qui ipſe aliquot centum plantavit, in peculiari figura repræſentavit. Ex inferioribus ramis, prope caudicem, quinque, ſex & plures nuces excreſcunt, è quibus etiam arbores poſſunt plantari, pingui, ſtercoratoque ſolo mandatis.

§. 3.

Quod num in Europa quoque procedat, aliquot ante annos in recens exſtructo horto Medico Amſtelodami feliciter tentatum, quemadmodum *Dumbsdorffius*, iſtius loci Pharmacopola Germanus, ad juniorem *Dn. D. Volckamerum* Norimbergam ſcripſit. Plantatio hôc fiebat modo: Cocum magnum autumno mandabant terræ, ut ſuperior magna gemma ſ. oculus ſurſum reſpiceret: hinc ex aliquo minorum oculorum, infra poſitorum, exoriebatur germen, ſ. caudiculus, biennii tempore ad quinque ulnæ quadrantes creſcendo exſurgens. Folia quoque progerminabant, longitudine trium ulnæ quadrantium, quibus deciduis ſtriæ oriebantur inſtar globulorum: quod fortaſſe cauſæ eſt, quamobrem arbor ejusmodi circulos & genicula habeat, quæ omnia è figura, in *Miſcell. Germ. Cur. Dec.* 2. *An.* 7. *obſ.* 250. *pag.* 467. contentâ, clarius perſpiciuntur.

§. 4.

Differentia fructuum vel ab iſtorum petitur magnitudine, vel ab exteriori figurâ. Sic nuces quædam magnæ ſunt, ut vulgares; quædam minores, quæ è peculiaribus arboribus progeneratæ à *Theod. Tabernæmontano Libr.* 3. *de Herbis pag.* 649. nuculæ Indicæ vocantur, quamvis non adeò parvæ ſint. Ratione figuræ pleræque ſunt ovales: interdum tamen etiam oblongæ reperiuntur, ut è figura *Pometi* omnia cognoſces.

§. 5.

Quæ nuces, non minus atque tota arbor, valdè inſignem præſtant uſum, dum non modo bonum nutrimentum ſuppeditant, plus centies mille homines alunt, phthiſicosque conſervant, ſed naturale etiam ſemen augent, ſuaque pinguedine & oleoſitate dolores nephriticos leniunt. Quamobrem è nucleis duplex Indi oleum exprimunt, unum è recentibus, leniter laxans, alvumque induratam emolliens: alterum è ſiccis & quodammodo toſtis, ad lampades inſumendum, membraque contracta & dolentia uſurpandum, commemorante *Wormio in Muſ. pag.* 209. E ſupremo quoque cortice ſimilis oleoſus liquor exprimi, & ad prædictos nervorum affectus uſurpari, vermes etiam necare perhibetur, ut *Theod. Tabernæmontanus pag.* 649. herbarii ſui ex *Avicennâ* meminit. Ex his nucleis, cum aqua contuſis, etiam emulſio, haud ſecus atque ex amygdalis, poteſt præparari, in qua Indi oryzam aliosque cibos coquunt, atque delicatiores reddunt. Non minus dulcis in nucleis contenta aqua perutilis eſt, dum non gratus ſolùm potus exiſtit, diuque durat, ſed nobilis quoque ſpiritus, ſive aqua vitæ, inde poteſt deſtillari, qui clariſſimi *D. Hermanni* liquor balſamicus eſt, quo non varia ſolum terra naſcentia inſectaque conſervabat, quæ ſuo tempore Lugduni in *Muſeo Ceylanico* ſiſtebat videnda, ut *D. Kæmpferus*, qui ex

ex India Orientali istum *Hermannus* afferebat, mihi retulit.

§. 6.

E duro lignosoque putamine hujus nucis varia conficiuntur utensilia elegantiora, pocula scilicet, cochlearia &c. foris bene polienda; quem in finem nuces apud Materialistas crebrius conquiruntur, teste *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 214. Quod decidit, vel ad pulverem sumitur pro atramento, aut in carbones ustione redigitur, aurifabris perutiles.

§. 7.

Exterior liber, seu cortex, ab Indis ad funes navales, quinquaginta orgyias longos, dimidii viri fere habentes crassitiem, inque aqua non facile corrumpendos, usurpatur, quippe quo etiam rimas foraminaque navium obturant. Caudicis lignum ad extruendas naves domosque perutile est: ramis vero ac foliis Indi casas suas navesque tegunt, ex iisque corbes & res alias conficiunt; ut adeoque utilior in Orbe terrarum arbor inveniatur nulla, judicio laudati *Wormii* in elegante suo *Musæo pag.* 209. Id quod etiam memoratus *Georg. Meisterus* (qui multos annos in India Orientali Consiliario ac Medico, *D. Cleyero*, tanquam hortulanus, à servitio fuit) *loc. cit. p.* 49. confirmat, pluribus id pertractans.

CAPUT XVII.

DE

COCO MALDIVIENSI, COCCULIS ORIENTALIBUS ET NUCIBUS VOMICIS.

§. I.

PRæter vulgarem rotundamque nucem Indicam, seu cocum, cujus historia traditur capite præcedente, alia adhuc, sed rara, datur species, quæ

COCUS MALDIVIENSIS

(*Maldiver Cocus-Nuß,*)

solet vocari. Priori in omnibus fere similis est, præterquam quod externa figura sit diversa, quæ isthic rotunda, hic vero cor repræsentat; alias quoque Tavarcate dicitur. Difficulter comparatur, quod Sinenses istum, tanquam idolum, domibus suis custodiunt, sumque ubique conquirunt, teste *Rumphio* in *Epist. XII. Indiæ Orient.* in *Appendice hujus Tract.* legenda.

§. 2.

Huic fructui præ aliis vis alexipharmaca adscribitur, à Clarissimo *Bauhino* propterea Nux Indica ad venena celebrata vocata. Inprimis ita dicta GEMMA NUCIS MALDIVIENSIS, cujus *Wormius* in *Mus. pag.* 203. meminit, eam ob causam in India magni æstimata, non solum, ut totus nucleus, ad omnia venena, febres petechiales &c. commendatur, sed pro panacea etiam habetur. In medio nuclei invenitur, tanquam oculus, ex quo iterum progerminat. Rotunda est, magnitudine parvi columbini ovi, lævis, dura & instar perlarum splendens. Plerumque flavescit, præterquam quod in aliqua parte subalba sit. In altera extremitate parvus petiolus apparet, quo mediante reliquo nucleo juncta fuit: ʒiß pondere fere æquat, inque aqua fundum petit. Indi istam aureis argenteisque annulis ita munire perhibentur, ut nudam digitorum cutem attingat, quos annulos ad arcenda veneficia venenaque peculiare censent amuletum. Interim multum subesse potest superstitionis, id quod ista historia confirmat, cujus *Franciscus Redi* in *Experimentis suis Naturalibus pag.* 35. meminit. Scilicet cum peregrina quædam eaque Africana persona, inter alia rara, hunc Cocum Maldiviensem in quadam Italiæ aulá ostendens, præter alias virtutes commemoret, istum omne à se trudere ferrum, sicut ècontrario magnes illud attrahat, prædictus verò Scriptor de eo dubitaret, gladio istud probari confirmarique voluit, sed irrito conatu, circumstantiis licet requirendis observatis omnibus, ut *loc. cit.* pluribus legitur. De reliquis virtutibus Naturæ Scrutatores Scriptoresque Indici, utpote *Hernandezius*, *Garzias ab Horto*, *Acosta*, *Piso* aliique possunt evolvi.

§. 3.

Quoniam noti Cocculi Indi (*Coccel Körner*) sive

COCCULÆ ORIENTALES

etiam Nuculæ Indicæ vocantur, istis hac occasione hic quoque dabimus locum. Obscure fuscis granis constant, parvas baccas, lauri magnitudine æquantes, sed paulo rotundiores formantes. Rugosa cute, ut nuces moschatæ, cinctæ sunt, altero latere, ubi petiolus fuit, parvos renes repræsentant, saporemque habent amarum. Ex Malabara Ægyptoque feruntur.

§. 4.

De istarum origine variæ sunt opiniones. Quidam solani esse speciem existimant, alii esulæ. Hodierni contra Botanici *Breynius* aliique testantur, easdem in certo quodam intortoque frutice crescere, in *Horto Malab. Tom.* 7. *Tab.* 1. Natsiatam, Batavorum lingua *Waterquaad* dicto. Enim-

Enimverò clariss. *Rumphius* confirmat, in sylvestri aspera eruca, TUBA BACCIFERA dicta inveniri, quam *in dem Amboinischen Kräuter-Buch cap.* 16. *L.* 7. eleganter descripsit, ut ex ejus *Msc.* in *Epistolis Indiæ Orientalis* ostendemus. De uno petiolo multa pendent grana, ut è figura apparet. Primum albæ, tum rubicundæ, tandem fuscæ apparent, ut prædictus petiolus. Nucleum inclusum tenent, multas in partes divisibilem, qui quod facile cariosus fit, cocculæ plerumque cavæ vacuæque veniunt, præsertim inveteratæ.

§. 5.

Optimæ sunt recentes, ponderosæ, colore saturatæ, tam magnæ atque haberi possunt, nullisque quisquiliis permistæ, docente *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 216.

§. 6.

Usum horum fructuum *Codronchius* in peculiari *Tract.* descripsit. Quid virulenti continent, propterea que in Medicina interne non usurpantur. *Riverius*, celebris Gallorum Medicus, suo tempore externè in podagra adhibuit, ut in *Append. Schrœderi* videre est. Cum semine staphisagriæ unguentum pediculorum ingrediuntur. Pueri quoque istis ad capiendos pisces utuntur, dum grana ista cum antiquo caseo, camphora aliisque, in *Wormii Mus. pag.* 197. recensitis, mediis in pilulas formant, in aquam abjiciendas, unde pisces adeo fiunt temulenti, ut manibus possint prehendi. Quæ tamen piscatio Medica in jure minus approbatur, docente *Zacchia* in *Quæst. Medico-Legalibus pag.* 473.

§. 7.

Quemadmodum hæ cocculæ (vulgo *Fischkörner*) piscibus sunt veneno, ita

NUCES VOMICÆ, (*Kräben-Augen*)

canes, feles aliæque quadrupeda animalia, cæca nasci solita, enecant. Rotundis compressisque & orbiculatis nucleis constant, magnitudine duplicatum Grossum s. Duodenarium æquantibus, extrinsecus cinereis & lanuginosis, holosericum tactu mentientibus: intus duritie cornea, sapore amaro. Ex Indiæ Orientalis Insula, Ceilon dicta, proveniunt.

§. 8.

A quô vegetabili proficiscantur, huc usque prorsus ignotum fuit, donec tandem Clariss. *Hermanni* aliique Botanici in rei venêre veritatem, quod exoticæ cujusdam arboris, in *Horto Malabaricô Tom. I. p.* 67. sub nomine Cairam descriptæ, fructus sint. In certis fructibus, aurantiorum magnitudine, pulpa mucilaginosa includuntur, ut *loc. cit.* & in *Dn. Matth. Seutteri Disp. Grad. de Nuce Vomica* pluribus legitur.

§. 9.

Interea *D. Hermanni* suis in scriptis testatur istarum duplicem esse speciem, majores scil. & vulgares ex Ceilon, & minores ex Insula Timorensi, prioribus magnitudine multo inferiores, sed tribus partibus minores, quod totus fructus vix nucem moschatam æquat, qui una cum arbore (cujus radix lignum colubrinum audit) in *Horto Malab. Tom.* 7. *Tab.* 2. *& seq.* variè sistitur delineatus.

§. 10.

Hic locorum priores, tanquam majores, magis innotescunt, quæ adhuc recentes, decenter magnæ, cinereæ & subflavæ sint, minus cariosæ, nec partibus inutilibus permistæ, docente *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 216.

§. 11.

Similiter virulentæ sunt, adeò, ut ad drachmas duas sumtæ hominem credantur necare, auctore *Theod. Tabernæmontano Lib.* 3. *de Herbis p.* 650. Parva dosi stomachum subvertunt. Merito autem mirandum, quid causæ sit, quamobrem alexipharmacis annumeratæ & ad electuarium de ovo sumtæ fuerint. Istarum nomine veteres aliud fortasse intellexerunt, in specie Fabas S. Ignatii. Fures istis ad necandos canes abutuntur, olimque ab Hassiacis Ministris ac Prætoribus apud illos inventæ sunt, ut in *Pandectis* meis *Medico-Legalibus* commemoravi.

CAPUT XVIII.

DE

AMYGDALIS DULCIBUS ET AMARIS, NUCIBUS PINEIS ATQUE PISTACHIIS.

§. 1.

AMYGDALÆ fructus cujusdam ossei, oblongi, quodammodò compressi & utrinque convexi nuclei sunt, foris rubicundè flavente cuticula cincti, sub qua niveæ albedinis nucleus s. medulla, è duabus partibus constans, continetur. Partim è Gallia Italiaque transportantur, partim in Germania, præsertim in Palatinatu circa Turckhemium, Landavium & alibi copiosè coluntur.

§. 2.

Amygdalæ arbores, ut constat, malis Persicis valdè similes sunt, similiterque florem carneum,

neum, cui fructus succedit, longiusculo virente putamine, ritu nucum juglandium, cinctus, qui tandem maturus factus dehiscit, & amygdalas in valde duro, multis profundis scrobiculis notato, ossiculo decidere finit, ex quo postea aperiendo nuclei eximendi. Datur tamen aliqua species, cujus cortex lignosus adeò tener est, ut dentibus possit confringi, *Beis-Mandeln* propterea dictæ, & ita integræ secundis mensis apponi solitæ: quas etiam Materialistæ integras curant afferri, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 225. meminit.

§. 3.

Duplices verò sunt amygdalæ, dulces & amaræ;

AMYGDALÆ DULCES

iterum diversas in sortes dividuntur, Ambrosinas scil. & Communes. Illæ majores sunt coloreque magis saturatæ, Baviæ, Pugli, ut & in Calabriâ pondere Cantar dicto (quod Venetiis alla grossa 187. ℔. alla subtila 294. ℔, Norimbergæ vero 172. libras continet) emendæ, ut *Schurzius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 13. refert. Hæ contra è minoribus, nec adeò pulchris, nucleis constant. Aliâs quoque ab regionibus, unde veniunt, sortiuntur nomen; hinc quædam Provinciales, nonnullæ Vallenses, aliæ Barbaricæ vocantur. Provinciales è Languedoco, Galliæ Provincia, afferuntur, quibus prædictus Materialistâ eas, quæ Genevâ veniunt, judicat præferendas. Vallenses per Italiam ad nos transferuntur, quæ si magnæ fuerint, secundum *Marxium* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 16. Provincialibus longe anteponendæ. Barbaricæ vero, ex Oriente Indiaque expectandæ, fere vilissimæ sunt, quod parvæ sunt, & magnam partem semirotundæ, secundum relationem *Pometi l. c.* Quum verò amygdalæ dulces optimæ sint recentes, hinc *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. p.* 72. omnibus exteris Germanicas nostras, quæ semper recentes bonæque haberi possunt, non temerè longe anteponit.

§. 4.

Undecunque venerint, optimæ sunt recentes, decenter magnæ, latæ, colore saturatæ, non nimis pallidæ, intus eleganter candidæ, vereque dulci ac grato sapore. Nullo cortice, nullis frustis, multo minus pulvere aliquo defœdatæ sint, sic enim prius eligendæ. Per pulverem autem non flos intelligatur, qui amygdalas conservat. Qui tota dolia aut sarcinas emunt, bene caveant, quò bonæ, nec cariosis permistæ sint, quippe quas Mercatores Lugduni ac Parisiis ita disponere & convasare norunt, ut facile paretur damnum, uti *Pometus l. c.* de suis conterraneis ingenuè confitetur, ab iisque ut nobis caveamus, monet.

§. 5.

Ad istarum usum quod attinet, minime diffitendum, amygdalas non solum magnum suppeditare nutrimentum, ac propterea in culinis ad multos delicatos cibos, martium panem, macronas, emulsiones &c. usurpari, inprimis fœtum in utero confortare, semenque virile augere, sed etiam ob oleum suum temperatum omnes acres humiditates temperare, atque ob hanc rationem phthisicis, hecticis &c. proficere. Quem in finem etiam OLEUM AMYGDALARUM DULCIUM exinde exprimitur, quod, quum non externè solum, sed internè quoque usurpetur, bene præparatum sit, non ex inveteratis, rugosis ac corruptis, (à quibus *Schurzius in Mater. Mus. Germanico pag.* 65. vulgare deducit,) sed vere recentibus bonisque nucleis, & quidem frigide sine igne expressum, aliâs enim empyreuma odore saporeque facile prodit. Recens natis infantibus, cum vel sine syrupo laxante, datur, quo collectæ tempore gestationis sordes nigricantes (à quibus alias tormina, epilepsia &c. oriuntur) maturius expurgentur. In adultis dolores nephriticos lenit, renumque ac vesicæ calculum promovet, cæterisque urinæ vitiis medetur: Laxat sedatque colicam, sputum & pleuriticorum tussim &c. promovet. Externè ab obstetricibus in partu multisque aliis in casibus adhibetur; sicuti & relicta massa cuticularum à fœminis ad ad saponem amygdalinum usurpatur, quippe quo teneram cutem pulchrasque manus conficere opinantur: quod tamen amygdalæ amaræ præstant melius. Supputante *Vielheurio l. c.* libra una amygdalarum ℥vj olei suppeditat.

§. 6.

AMYGDALÆ AMARÆ

figura externa cum prioribus prorsus conveniunt, quibus etiam annonæ tempore permiscentur: quanquam sapore facile distinguantur, qui in his prorsus amarus est & subacris. Cujus respectu calefaciendi, resolvendi aperiendique virtute pollent, stomachum confortant, urinam cient, ut adeoque duplici ratione ebrietatem impediant. Quem in finem ii, qui in bibendo Heroës videri volunt, amygdalas æque atque biscoctum ex istis præparari solitum, ante, quam bibant, comedunt. Oleum exinde præparatum in affectibus aurium perutile est, cutique gratiam conciliat, id quod farina similiter præstat, ob penetrantem resolventemque virtutem multo efficacior, quam farina amygdalarum dulcium habita. Memorabile verò, fructus hos homini adeo utiles, gallinis aliisque alitibus valde existere nocivos mortiferumque venenum, adeo ut etiam à residuo, ex quo oleum expressum est, eoque deglutito moriantur, teste *D. Lysero*, *Dano, in obs.* 14. *pag.* 239. *cult. Anat.*

§. 7.

Cum amygdalis dulcibus quod nuces pineæ ac pistachiæ viribus multum conveniunt, istarum hic paucis faciemus mentionem.

NUCES PINEÆ (*Zirbel-Nüß, Pinelen*) ex oblonge rotundis parvis nucleis constant, foris

foris intusque prorsus albescentibus, saporis oleosi dulcis. Partim ex India, partim Italia veniunt, ubi circa Ravennam, haud procul à litore Veneti maris locisque aliis copiose crescunt, testibus *Schurzio* & *Marxio, locis citatis.* Equidem hic locorum quoque pini cum suis strobilis crescunt, nullas tamen nuces proferunt, quales in PINO DOMESTICA inveniuntur, quæ saltem in Italia ac regionibus calidis cultura crescit. Acuminata folia habet, ut equisetum, magnosque è multis duris lignosisque squamis coagmentatos strobilos profert, sub quibus duræ lignosæ nuculæ, & quidem sub qualibet squama binæ sunt reconditæ, ut *Wormius* in *Muf. p.* 210. refert. Quibus in fornaces projectis, aut super igne detentis, squamæ ab se invicem discedunt, duræque nuces excidunt, ex quibus aperiendis nuclei rubra tenuique cuticula circumdati eximuntur. Eleganter candidi, recentes, magni dulcesque sint, non rancidi. An cuticula removenda, an relinquenda sit, Materialistæ inter se dissentiunt, dum quidam nucleos in ista melius asservari, alii illos cuticula fœdari existimant. Quæ tamen lis cum valde levis sit pondereque minime æstimando, cujusque ista relinquitur arbitrio. Probè excorticatæ nuces in culina æque ad artocreata cibosq; alios, atq; in medicina crebrius usurpantur, præsertim ab hecticis phthisicisque, quibus laudabile nutrimentum suppeditant; simul etiam omnem acrimoniam doloresque nephriticos leniunt. Augendo semen naturale potentiam virilem acuunt: quem ob finem aliquod ex illis oleum exprimitur, quod ex relatione *Ettmülleri* in *Comm. Schrœd. pag.* 627. quidam Imperii Princeps perpetuo secum ferre perhibetur. Quod post expressum oleum reliquum est, candorem manibus conciliat, ut farina amygdalarum.

§. 8.

Iisdem etiam viribus pollent

PISTACHIÆ, s. *Pimper-Nüslein*,

ex oblongis angularibusque nucleis nucis cujusdam constantes, una parte elatiores quam in altera, foris purpurea cuticula cinctæ, intus viridiusculæ. E Persia, ab Alexandria & Damasco, per Italiam veniunt, Java quoque, Neapoli & Sicilia, referente *Marxio in Mater. Muf. pag.* 156. Arbor procera est, instar junioris arboris juglandis, de qua fructus racematim pendent, foris virides, rubro permisti, magnitudine virentis amygdalæ, Sub viridi putamine nux ipsa latet, albo, sed non adeò duro cortice, nucleum, nucem sanguinea pellicula præditam, referentem, continente. Quæ nuces vel totæ afferuntur, aut istarum saltem nuclei: quæ simul in Materialium Museis reperiunda. Illæ recentes adhuc sint, ponderosæ ac perfectæ, quarum tres libræ unam minimum nucleorum libram suppeditant, docente *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 228. Ipsi vero nuclei foris eleganter rubri, intus virides sint, ac prorsus recentes, sapore dulci, subadstringente, non rancido, seu oleoso. Materialistæ magnas, dulciarii parvas amant, laboris in istis ad conficiendum conscindendis tædiosi. Omnes vero modice sicci asserventur, nisi illos mox rancidos fieri velimus. Maceratione in aqua calida rubra pellicula decedit, pistaciæque apparent colore herbeo. Ratione usus cum pineis prorsus conveniunt, quibuscum plerumque præscribuntur; oleum similiter modo supra dicto potest usurpari.

CAPUT XIX.

DE

ARECA, BALANO MYREPSICA, NUCIBUS LAMPERTIANIS ET CELLENSIBUS.

§. I.

ARECA exoticæ cognominis arboris, *Pinang-Baum* aliâs etiam dictæ, fructus est, extrinsecus nuci moschatæ haud multum dissimilis, nisi quod non adeo rotundus, sed inferius depressus seu planus, superius acuminatus sit. Infra, ubi insidet, ex albo cinereus, supra fuscus est, intus vero purpureo-rubris & albis striis, saponis variegati adinstar, notatus; sapore pollet subadstringente, odore nullo. Aliâs quoque

FAUFEL

dicitur, ex Indiaque Orientali venit.

§. 2.

Arbor palmæ, præsertim majori, valde similis est, sicut istam *Garcias ab Horto Hist. Lib.* 1. *c.* 25. & *Georg. Meisterus im Ost-Indianischem Lust-Gärtner pag.* 71. descripserunt, & in *Museo Germanico* inter piperis figuras stitimus contemplandam, ubi piper album isti adhæret. Fructus sub foliis crescit, prope caudicem, in magnis longisque folliculis, quatuor spithamas longis, quibus flores fructusque suis petiolis adjacent, istis vero dehiscentibus fructus racematim apparet, in lanuginoso cortice quasi aureis fibrillis interstincto jacens, teste *Wormio* in *Muf. pag.* 199. Quamdiu vero nux in viridi putami-

ne

ne reposita est, multo existit mollior, quam si exemta fuerit. Arbor, folliculi cum fructibus, ipsæque nuces in *Horto Malabar. Tom. 1. Tab. 5. 6. 7. 8.* sub nomine Caunga pereleganter describuntur ac delineantur.

§. 3.

Secundum externam figuram variæ habentur species, quarum *Bauhinus in Pin. Lib. 12. f. 6.* tres, *Pometus* saltem duas, utpote semirotundam & longam pyramidalem adducunt, à *Theod. Tabernæmontano Lib. 3. de Herbis pag.* 646. cum & sine exteriore putamine delineatas, oculisque subjectas.

§. 4.

Natura, qua pollet, exsiccante adstringenteque stomachum confortat, hypercatharses, diarrhœam, dysenteriam & hæmoptysin sistit, dentes roborat, & hæmorrhagiæ gingivæ medetur. Quem in finem Indi istum fructum, cum foliis betel mistum, quotidie mandunt. Spiritum quoque arecæ præparare norunt, spiritui frumenti nostrati valde prope accedentem. Immaturus crudusque fructus inebriare dicitur, quem propterea Barbari, castigandi torquendique, comedunt, ut ne dolorum sentiant vehementiam, ut supra memoratus *Wormius l. c.* ex aliis memorat.

§. 5.

Ad fructus nuciformes prorsus absolvendos, sequitur officinis vocata

BALANUS MYREPSICA (*Ben-Nüslein,*)

seu GLANS UNGUENTARIA; triangula nux est, nucis avellanæ magnitudine, sub lignoso cortice similiter triangulum album nucleum continens, alba & spongiosa pellicula vestitum, saporis valde oleosi, amari & subacris. Ex India Ægyptoque fertur.

§. 6.

Hæc nucula ab arbore, Tamariscum similitudine æquante, proficiscitur, ut è ramo in *Mus. Germanico* delineato, apparet. Fructus vero in siliquis s. folliculis simul delineatis, & ab ramis propendentibus, & quidem, ut memoratum, trianguli crescunt, ut fagi fructus, Græcis βάλανοι propterea, i. e. glandes vocati.

§. 7.

Duplices esse perhibentur, magnæ & parvæ, ut *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 418. memorat: quarum tamen illæ saltem ad nos veniunt, siquidem parvæ, pisa referentes, valde putantur nocivæ. Quo majores ponderosioresque sunt, eo censentur meliores, nucleo præsertim eleganter albo recenteque existente, docente *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 226. Non igitur video, quamobrem *Theod. Tabernæmontanus Lib. 3. de Herbis pag.* 644. inveteratas putet optimas, nisi quando solum oleum est exprimendum.

§. 8.

Calida virtute præditæ ἄνω καὶ κάτω creduntur purgare, extrinsecus vero scabiem aliaque cutis vitia tollere, qua de re *Schrœderus* aliique possunt videri. Potissimum vero ob oleum inde exprimendum desiderantur, oleum de Been

OLEUM BALANINUM

(*Been-Nus-Oel*)

vocatum, & sicut nuces ipsæ, ex Arabia, Æthiopia Indiaque per Italiam advectum, quippe quod diu durat, & non ad modum ceterorum oleorum expressorum rancidum fit aut fœtidum. Quod licet valdè emolliente ac resolvente virtute polleat, propterea que ad duros furunculos, nervorum artuumque dolores similesque affectus percredatur utile, ut in *Dispens. August. Zwelferi pag.* 328. docetur: plerumque tamen ad res fragrante odore imbuendas usurpatur, dum præ aliis aptum idoneumque est, quo mediante oleum jasmini aliaque olea è tuberosis, flore aurantiorum & similibus, alias sub nomine essentiæ ab Italis divendi solita, per macerationem seu infusionem præparentur, quoniam diu durat, nullumque alium saporem habet. Quoniam vero Circumforanei istius loco nudum & super igne expressum oleum amygdalarum, aut etiam olivarum sumunt, consultius est, ut id ipsi præparemus, aut ab hominibus conscientiosis bonisque emamus.

§. 9.

Ultimò etiam paucis nucum avellanarum faciemus mentionem, earum inprimis, quæ à Materialistis interdum venduntur, quarum *Schurzius* in *Mater. Museo pag.* 63. tres recenset sortes, nempe 1. NUCES PONTICAS, (*Welsche Hasel-Nüsse,*) ex Italia venientes, quæ crassæ & magnæ sunt, ac fere cordis habent figuram. 2. LAMPERTI NUCES (*Lamperts-* seu *Blut-Nüsse,*) quæ oblongæ & intus circa nucleum sanguinea pellicula cinguntur. Nominis ratio inde est desumta, quod de sententia vulgi circa Lamperti diem, seu paulo ante, aut post illum, luna crescente plantatæ, multas magnasque proferre nuces credantur. 3. CELLENSES NUCES (*Zeller-Nüsse,*) quæ Cella, prope Würtzburgum, è Franconiâ veniunt, & magnitudine, figura bonitateque Lampertianis nucibus accedunt, nisi quod loco rubræ pelliculæ ex albo flaventem habeant.

§. 10.

Quæ nuces non solum nutriunt & ad epidipnidas sumuntur, sed etiam loco amygdalarum aut cum istis ad emulsiones possunt adhiberi. Oleum quoque ex illis posset exprimi; quoniam vero communes ad id satis utiles sunt, illæque non semper in copia suppetunt, non facile eum in finem adhibentur.

CAPUT

CAPUT XX.

DE

OLIVIS, OLEO OLIVARUM ET CAPPARIBUS.

§. 1.

OLIVÆ ex flavo virentes fructus sunt olivæ arboris, ovi columbini circiter magnitudine, sub lævi pellicula oleosaque pulpa valde durum asperumque nucleum continentes, saporis subamari & adstringentis acerbi. Ex Hispania Italiaque & Provincia Languedoc conditæ afferuntur.

§. 2.

Olivæ arboris diversæ sunt species, alia sylvestris, hortensis alia vocatur, hæcque iterum varia est. Quæ olivas profert, non adeo magna est, longa angustaque habet folia, flosculosque fert albos, & post hos ipsas olivas, principio prorsus virides, in Decembri, quando maturuerunt, rubicunde virides apparentes. Quo si pervenerunt perfectionis, ut ad condiendum sint idoneæ, (quod plerumque Junio Julioque contingit) leguntur, & ab rusticis in oppida feruntur divendendæ, à quibus ii istas emunt, qui istas condiunt. Quas qui condire volunt, aquæ recenti aliquamdiu infundunt, easque exemtas lixivio cinerum clavellatorum s. soude macerant, in quo debito quoque tempore si jacuerint, in vasa & doliola diversæ magnitudinis ponuntur, aqua salsa prorsus replenda, hinc mistam è caryophyllis, cinamomô, coriandro, fœniculo aliisque aromatis essentiam affundunt: in qua cum maxima posita ars sit, istam tanquam arcanum sibi servant, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 241. refert.

§. 3.

Conditarum olivarum, pro diversitate magnitudinis ac regionum, ubi creverunt, variæ veniunt species, seu, ut loquuntur, sortes, quarum tres potissimum notæ sunt: nempe 1. Hispanicæ ovi columbini magnitudine (cujus intuitu fortasse superbæ *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 527. dicuntur) pallidè virides, sapore amaro, propterea que non cuique gratæ. 2. Provinciales, Lucenses alias quoque vocatæ, medioeris magnitudinis. 3. Italicæ, quæ minimæ sunt, & interdum cappares referunt, sed sapore valde grato bonoque præditæ. Optimæ sunt adhuc recentes, duræ beneque conditæ, non nimis amaræ. Videndum vero, ne brodio s. embammate privatæ sint, quo deficiente molles nigræque evadunt, & pro bonis nequeunt divendi, id quod magnum Mercaturæ parere damnum potest, fructibus istis caris existentibus. Inter Provinciales Picholines dictæ plurimum æstimantur, quod nominis a certis quibusdam personis, quæ Picholini nominantur, olivasque optime condire norunt, accepere. Hæ plerumque viridiores dulcioresque sunt aliis, aliunde advectis.

§. 4.

Quod ad usum olivarum attinet, refrigerante & adstringente virtute pollent, ut iis existant utiles, quorum os aqua salivaque perpetuo repletur, quorumve stomachus ex fibrarum laxitate imbecillis est, quippe quibus adstringendis roborandisque appetitum excitant & nauseam tollunt. Quamobrem non maturæ solum, sed ante etiam, quam prorsus maturuerunt, condiuntur, quo eo magis adstringant. Hic locorum assaturis apponuntur. Simulac rancidæ fiunt, stomacho nocent quam prosunt magis, ut *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 131. non temerè admonet.

§. 5.

Similem operationem externè præstat

OLEUM OMPHACINUM

dictum, ex immaturis olivis expressum, pariter refrigerante & adstringente virtute præditum, ut *Schrœderus* tradit. Qua occasione *Simon Paulli* in *Quadrip. Botanico pag.* 413. bene monet, ne juniores Practici succum, ex immaturis uvis expressum, inque officinis Omphacium dictum, cum oleo Omphacino confundant, unumque pro alio habeant aut præscribant.

§. 6.

Ex olivis verè maturis

OLEUM OLIVARUM (*gemein Baum-Oehl*)

exprimitur, id quod *Rajus* in *Hist. Plantar.* clarè & perspicuè descripsit. Hoc vero valdè diversum est, pro diversitate præparationis & locorum. Optimum est, quod sine mora ex maturis recentibusque olivis, in molis oleariis ei rei adaptatis, exprimi dicitur, quod eleganter flavum, dulce fragransque existit, ac propterea ab *Hoffmanno l.c.* FLOS OLEI, it. oleum Virgineum, Jungfern-Oehl, à Materialistis verò à Laco di Garda oleum Gardzense, vulgò *Gartzer* - s. *Garten - Seer - Oehl* vocatur, ac pro pretiosissimo habetur, teste *Marxio* in *Mater. Mus. pag.* 148. Quoniam autem recentes olivæ perpaucum olei suppeditant, alii in porticu aliquamdiu istas exponunt, aut etiam torrent, quo plus accipiant: quod tamen prodit oleum, odore saporeque adversum est. Imo etiam calidam aquam affundunt, quò id melius exprimant. Atque hoc vulgare olivarum oleum est, quod, si Italicum est & Provinciale melius habetur, & Cardzensi oleo accedit

propius, quàm Hiſpanicum & Luſitanicum, quæ viliores conſtituunt ſortes, teſte *Pometo l.c.* Puiſenſe Hiſpanico, Sevillenſe Provinciali ſimile exiſtit. Omnia ſapore quam colore cognoſcuntur melius, quippe qui facile iſtis conciliatur, ut *Schurzius* in *Mat.Muſ.pag.* 65. refert: ubi etiam fuſius legimus, quemadmodum Pugliæ, Seviliæ, & præſertim Bocceni, in tribus mercandis oleis dicatis nundinis,iisque oleariis dictis, oleum magna copiâ (*ins Groſſe* vulgò) emendum, in naves portandum iterumque eximendum ſit. Vulgus oleum olivarum viridiuſculum amat & pro optimo habet: quod præjudicium ſalſe ridebat Italus Aromatarius, Wormatii habitans, qui An. 1705. mihi ſanctè aſſeverabat, ſe expreſſioni olei hujus ſæpiſſimè interfuiſſe, quæ ita fieret: Olivas ſacco anguſto inſertas & ▽. calida perfuſas pedibus hinc inde circumvolvunt & conculcant, unde 🜖 in ſubjectam foſſam effluat, omninò flavum. Cum autem integer modius (*ein Simmern*) vix 3. libras olei ſic fundat, hinc reliquum in aheno cum aqua coquunt, ſic plus olei obtinent, quod ſupernatat & ab aheno cupreo colorem viridem acquirit, ſed non adeo laudabile, ut prius.

§. 7.

Uſus olei olivarum in culina & œconomiâ æque ac in officinis (in quibus fere nullum unguentum, emplaſtrum, aut ſimile ſine iſto poteſt præparari) tam prolixus eſt, ut hic recenſeri omnis nequeat. Valde temperatum eſt, interneque emollit & ſanat, qua de re *Schrœderus* ejusque interpres *Ettmüllerus* agit pluribus.

§. 8.

Quoniam cappares fere inſtar olivarum aſſaturis apponuntur & ex iisdem veniunt regionibus, iſtorum hic quoque trademus hiſtoriam.

CAPPARES

non fructus ſunt, quæ nonnullorum eſt ſententia, ſed oculi ſeu immaturæ florum gemmæ cujusdam fruticis, (cujus figura à *Pometo* ſiſtitur contemplanda,) quæ conditæ in parvis doliolis ex Hiſpania, Italiaque & Gallia afferuntur.

§. 9.

Modum condiendi *Samuel Dale* in *Pharmacol. pag.* 430. ſequenti modo deſcribit: Recipiunt excretos perfectosque oculos ſ. gemmas, antequam flos dehiſcat, quos tres aut quatuor horas in umbra ſinunt jacere, quo ſubflaccidi fiant, non verò dehiſcant: poſtmodum in olla acetum affundunt, iſtamque tegunt, & octo dies ſtare permittunt, quibus elapſis, cappares exprimunt, novoque ac recenti aceto iſtos iterum octo dies macerant, id quod tertia vice repetendum. Tum cum recenti aceto doliolis induntur, in alias Regiones transmittendi.

§. 10.

Referente *Pometo l.c. pag.* 245. Exteri cappares mediantibus quibusdam cribris, diverſæ magnitudinis foraminibus inſtructis, in diverſas ſpecies diſtribuunt, in magnos nempe & parvos, ab uno tamen frutice ortos. Quo minores durioresque ſunt, eo habentur meliores, præſertim ſuis adhuc præditi petiolis. Quamobrem Hiſpanici magni, caulibusque ſ. petiolis deſtituti, minoris æſtimantur, quam iſti, qui ex Italia Genua, Candia & Cypero veniunt, ſecundum *Schurzium* in *Mat. Muſ. pag.* 27. Alexandrini cum Hiſpanicis, Majorcenſes (qui tempore pacis omnium copioſiſſimè venduntur,) cum Italicis conveniunt. In Gallia plerumque Provincialibus utuntur.

§. 11.

Habentur etiam in officinis

CORTICES CAPPARUM,

è craſſis, cinereis, rugoſisque ac perforatis corticibus, de radice hujus fruticis deglubitis, & ritu cinamomi convolutis, conſtantes, ſaporis acris & ſubamari. Ex Alexandria, Ægypto & Apulia veniunt, teſte *Marxio l.c. pag.* 65.

§. 12.

Cappares magis in culina ad artocreata iſtorumque ſpecies uſurpantur, aſſaturisque apponuntur, ad excitandum appetitum commendati. Cortices vero in Medicina aliquem præſtant uſum, utpote aperiente, penetrante & ſubadſtringente virtute præditi, proptereaque ad affectus ſpleneticos laudati. Quem in finem etiam oleum capparum, ſimplex & compoſitum, Trochiſci de Capparibus, Extractum &c. in officinis aſſervantur, quorum deſcriptiones & qualitates in *Pharmac. Auguſtana Zvvelferi* aliisque poſſunt videri.

CAPUT XXI.

DE

GALLIS, VISCO QUERNO ET AGARICO.

§. 1.

QUamvis noſtrates æque ac exteræ quercus, ſecundum omnes partes, multis uſibus, utpote exſtruendis ædibus, alendo igni & ſaginationi ſuum inſerviant, valdeque utiles ſint, iſtarumque lignum, cineres & fructus ad Medicinam ſumantur: præ aliis tamen videtur neceſſarium, ut iſtarum ſaltem rerum nunc maxime faciamus mentio-

mentionem, quas Materialiſtæ ad mercaturam trahunt, & è locis exteris curant afferri, inter quas notiſſimæ

GALLÆ, *Gallàpffel*

præcipuè deſcribendæ ſunt. Hæ verò nihil aliud ſunt, quam fructus excrementitius, inſtar verrucarum foliis quercus inſidens, & ex impuris humiditatibus, exinde exſudantibus, progeneratus. Rotundæ ſunt, majoris nucis mochatæ circiter magnitudine, foris aſperæ, inæqualibus tuberibus notatæ, intus ſpongioſæ & lignoſæ, aliquo foramine præditæ, ſaporis acerbi & valde adſtringentis. Partim è Turcia, partim è Gallia & Germania veniunt, iſtarumque mercatura eſt inſignis.

§. 2.

Variæ quidem gallarum ſunt ſpecies, utpote minores & magnæ, nigræ & albæ, læves ac tuberoſæ, ponderoſæ levesque, Sorianenſes, Aleppenſes, Smirnenſes, Tripolenſes & Puſienſes: ultra duas tamen nunquam fere venduntur, Turcicas ſcil. ſub quibus fere omnes exteræ continentur, & Puſienſes (*Puiſch-Gallus* vulgò) ut *Marxius* in *Mater. Muſ. pag.* 99. refert. Turcicæ Aleppo, Tripoli & Smirna veniunt: Materialiſtæ vero prudentiores ſarcinarum reſpiciunt habitudinem, dum Aleppenſes, quæ cenſentur optimæ, in oblongis rectisque ſarcinis, Smirnenſes & Tripolenſes (ſed viliores) in craſſis curtisque veniunt, panno, cui involvuntur, plerumque ſtriato exiſtente. Materialiſtæ deinde omnes miſcent, easque Gallas in Sortis vocant, quas qui emunt, videant, ne minimæ ac graviſſimæ ſint exemtæ. In Aquilia & Romana ſimiliter laudabiles creſcere gallæ dicuntur, Venetiis magna copia (*insgroſe*) vendi ſolitæ, ubi pondus quod netto vocant, 370. libras continet, vid. *Schurzius* in *Mat. Muſ. pag.* 36. Puiſienſes Gallæ (*Puiſch-Gallus*) tanquam viliſſimæ è Gallia & Germania veniunt: plerumque magnæ, læves, rubicundæ minusque ponderoſæ ſunt. Turcicæ contra inæquales ſunt, & quaſi aculeatæ (quas Galli propterea Galles à l'epinée vocant) ex nigro cœruleæ, parvæ, ſed valde ponderoſæ. Binæ nullum pulverem, nec alias impuritates de quercubus permiſtas habeant.

§. 3.

Hic etiam memorandum, certis quibusdam Turcicæ quercubus alium inſuper rubicundum, ſed irregularem, nec adeo rotundum fructum, Gallis haud multum diſſimilem, increſcere, Turcis

BAZGENDGE

dictum, & qua in *Muſ. Germ.* contemplandus ſiſtitur figura, inter Aleppenſes gallas ſæpe reperiundum. Hoc Turcæ crebrius utuntur, quo exinde additis coccionellis & ⊖ ♀ri elegantem coccineum colorem præparent, de quo *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 261. fuſius legendus.

§. 4.

Uſus gallarum unicuique innoteſcit, dum maxime ad res colore nigro imbuendas atramentumque ſcriptorium uſurpantur; quanquam ad multos alios præterea colores, utpote fuſcum, cæſium &c. ſumantur, ut è libris de præparatione colorum apparet. Turcicæ nigræque gallæ magis ad tingendos laneos pannos valent, Puiſienſes verò ad ſericas telas. In Medicina, ob vim adſtringentem, in diarrhœa & hæmorrhagiis proſunt, raró tamen æque atque glandes harumque pileola (ſiquidem æquali virtute pollent) præſcribuntur.

§. 5.

VISCUS QUERNUS

verò, quercubus increſcens, crebrius in Medicina uſurpatur, qui forma fruticis è ramis quercûs progerminans, è parvis ſibi mutuo intortis ramuſculiis, iisdemque duris ac ponderoſis, foris ſubfuſcis, intus ex albo flaventibus, tanquam Sole ornatis, conſtans, oblongè rotunda, craſſa, pallide viridia & perpetua folia, parvasque albas baccas, magnitudine albicantium ribium, profert, mucilaginoſam humiditatem includentes; quæ omnia è figurâ in *Muſeo Muſ. Germ.* apparent.

§. 6.

Qui ramuſculi ſunt craſſiores, eò rariores melioresque habentur, ſi ponderoſi ſimul perfectique fuerint. Videndum verò, num genuinus quernus viſcus ſit? vero igitur in emtione juxta apponendus, & ex iſtô æſtimandus, cui ſi fruſtum quercus adhuc adhæreat, eo major habenda eſt fides. In Italiâ juxta Fulginium ſ. Foligni, Romam inter & Lauretum, magna elegantiſſimi viſci dicitur inveniri copia, cujus *Pometus l. c.* meminit.

§. 7.

In hoc viſcô peculiaris quædam demulcens leniensque repoſita vis eſt, qua furentes ſpiritus vitales poſſunt demulceri, atque adeò ipſa epilepſia domari. Sed magna doſi à ſemidrachma ad totam ſumendus, novique Gieſſæ Empiricum, qui diuturnas & verè radicatas epilepſias iſto mediante curavit, præmiſſis tamen fortibus vomitoriis. Alii ad apoplexiam, pleuritidem, hæmorrhagiam & prolapſum uteri morbosque alios commendant. Equidem *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 638. viſco tiliaceo & corylino plus vult adſcribi: *Simon Paulli* tamen in *Quadrip. Botan. pag.* 548. è contrario quernum cæteris cenſet præferendum, quem etiam, tanquam amuletum, de collo ſuſpenſum ferre opem perhibent, quæ pluresque qualitates ab Italo in *Tract. de Ligno S. Crucis* fuſius deſcribuntur.

§. 8.

VISCUM AUCUPARIUM (*Vogel-Leym*) aucupes noſtri è viſco querno præparant, dum baccas tamdiu in aqua coquunt, donec dehiſcant, poſtmodum in mortario contuſas tamdiu aqua fontana lavant, quoad furfures & feſtucæ

festucæ prorsus separentur, ut *Sam. Dale pag.* 433. *Pharm.* refert. Ejusmodi viscum Ægyptii è Sebesten parant, quibusdam viscum Alexandrinum vocatum, cujus *Pometus l. c. pag.* 212. meminit. Optimus est, qui viridiusculus, minime aquosus, nec fœtidus apparet. Diu in cellis potest asservari, modò recens semper affundatur aqua. Usus notus est, externeque in Medicina ad emolliendum potest usurpari.

§. 9.

Tandem quercubus etiam increscit spongia, quam nonnulli, utpote *Pometus*, AGARICUM QUERCUS vocant, sine dubio, quod eadem ratione atque verus agaricus nascitur. Quùm verò in Medicina nec usitatus sit, nec ad fomitem aptus, istius loco nunc verum contemplabimur

AGARICUM,

caudici laricis (abieti quadantenus similis) in Oriente æque atque Teriolo & in sylva Hercynia innatum, è rotundis, sed salebrosis & angulosis spongiis, pugni fere crassitie, constantem. Extrinsecus cortice rubicunde cæsio cingitur, sub quo prorsus alba, valde levis ac friabilis medulla, multis fibris prædita, continetur, saporem principio subdulcem, ultimo amarum, subacrem & adstringentem, sed nauseosum emittens, ut *Marxius* in *Mat. Mus. pag.* 16. præ aliis observavit. E Batavia Italiaque venit.

§. 10.

Quæ spongia non tam cito, atque aliæ, crescit, sed totum requirit annum, donec debitam acquirat magnitudinem. Hinc de arboris cortice deglubitur, si quando siccari rimasque accipere incipit. Postmodum omnium primo exterior pellicula subtiliter beneque separanda, alteraque vice præcidenda. Quo facto, Soli exponitur, duas tresve hebdomades, pro diversitate temporis, dealbandus; porro ligneis malleis, aut fustibus vapulat, teritur ac pulsatur, ne aliquæ in istis appareant incisiones. Interdum amylo aut subtiliter trito agarico externe affricatur, id quod tamen multis videtur suspectum.

§. 11.

Quidam Doctorum duplicem esse existimant, marem & fœminam. Ille ponderosus, flavus & lignosus est, & ob malignitatem minus usitatus: posterior vero à Materialistis pro diversitate præparationis distinguitur. *Schurtzius* in *Mater. Mus. pag.* 11. duas aut tres constituit sortes, nempe agaricum Messanum, eumque vilem, & Finum. Rasuram agarici seu segmenta, altera vice decisa, Pharmacopolæ libenter emunt, quod & vilia sunt, & ad agaricum trochiscatum, de istorum sententia, satis bona. Francofurti & alibi Materialistæ agaricum crudum, agaricum albissimum seu finum & rasuram agarici habent. Optimus levis sit, tener & amarus, secundum regulam:

Res frangi præstò pretiosus Agaricus esto,
Candidus & splendens, bonus in libra leve pendens.

Ceterum sicco loco asservetur, & quando vermiculi in eo observantur, scopulis setaceis depurgetur. Multos alias annos incorruptus manet, modo probe asservetur.

§. 12.

È ventriculo, intestinis, nervis partibusque aliis omnes lentas ac pituitosas humiditates expurgat, lumbricos necat, mensesque promovet, ut *Wormius* in *Mus. pag.* 138. fusius docet. Quoniam verò paulum incommodè operatur, torminaque excitat, Pharmacopolæ istum Zingibere sumunt corrigendum, inque trochiscos redigunt, qui AGARICUS TROCHISCATUS vocantur. Exinde etiam cum spiritu vini præparatur extractum, cujus ℥v. vel ℥viij. ex libra una possunt haberi, ex observatione *Vielheurii* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 65. Rasura agarici tinctoribus inservit. De cæteris virtutibus agit *Bellonius* in *Tract. peculiari de Agarico.*

CAPUT XXII.
DE
MYROBALANIS.

§. I.

Quanquam apud Materialistas & Pharmacopolas quintuplices inveniantur Myrobalani, scilicet Citrinæ, Chebulæ, Bellericæ, Emblicæ, Indæ, juxta Distichon vulgatum:

Myrobalanorum Species sunt quinque bonorum
Citrinus, Chebulus, Bellericus, Emblicus, Indus.

Cordus, antiquus scriptor, tamen affirmat, fructuum istorum tantum tres ab invicem distinctos crescere, cum niger, flavus & fuscus ab una proficiscantur arbore, &, prout nunc citius nunc tardius decerpuntur, maturiores aut immaturiores sunt, parvi nunc, aut magni, nigri aut flavi appareant. *Garzias ab Horto* contra affirmat prædictas quinque species prorsus esse distinctas, cum istarum arbores sexaginta

ſexaginta aut centum milliaribus inter ſe abſint: Quocum plurimi Doctorum faciunt, adeo, ut *Jacobus Bontius* ſextam adhuc memoret, in rotundam & ſine ſtriis creſcere creditam. Apud nos etiam quædam habetur ſpecies minorum, flaveſcentium & rubore aſperſorum prunorum, quæ myrobalanos ſ. *mirabelles* Francofurti vocant: quæ tamen cum alium quam myrobalani effectum exerant, prædictas ſaltem quinque ſpecies ordine perluſtrabimus, omnes ex India locis, Bengala, Goa &c. allatis, *Marxio*, *Schurtzio* aliisque teſtibus.

§. 2.

MYROBALANI CITRINÆ,

(*gelbe Myrobalanen*,)

oblonge rotundæ ſunt, ponderoſæ & perfectæ, foris profundis ſulcis notatæ & flaventes, intus ſub cute carnoſa durum includentes nucleum. A Batavis & Luſitanis plerumque ſiccæ, interdum etiam ſaccharo conditæ, ac doliolis inditæ ex India feruntur. Quæ ſi decenter magnæ, ponderoſæ, non facile friabiles, foris rubicunde flaventes, inque certas partes diſtributæ fuerint, bonæ cenſentur, videndumque, ut ne fuſcis & cineraceis permiſtæ ſint.

§. 3.

MYROBALANI CHEBULÆ,

(*groſſe ſchvvartz-braune Myrobalanen*,)

duplicem priorum habent longitudinem, foris obſcure fuſcæ, ponderoſæ & paulum rugoſæ; longum & foraminoſum includentes oſſiculum. In Bengala arbori Sylveſtri increſcunt, magnitudine malum æquanti, cujus figura in *Muſ. Germ.* ſiſtitur videnda. Optimæ magnæ ſunt, graves & perfectæ; quò pauciores habent rugas, eò habentur meliores, præſertim ſi fuſcæ magis quam nigræ, & quaſi reſinoſæ intus videntur, ſapore adſtringentes & ſubamaræ deprehenduntur.

§. 4.

MYROBALANI BELLERICÆ,

(*Belleriſche Myrobalanen*,)

rotundi, interdum etiam anguloſi fructus ſunt, foris ex flammeo fuſci, intus flaventes, duro nucleo præditi, acriuſculum & ſubadſtringentem habentes ſaporem, quorum arbor folia profert lauriformia. Perfecti, bene creti & adhuc recentes ſint, quoniam ad cariem propendent.

§. 5.

MYROBALANI EMBLICÆ,

(*Aſch-farbichte Myrobalanen*,)

è parvis cineraceis ſegmentis, foris prorſus criſpis, inſtar corii granulati Indorum, Segrein dicti, apparentibus, conſtant, iisdemque ſatis acido ſapore præditis. Magnis arboribus naſcuntur, longa & rotunde inciſa folia habentibus, in quibus myrobalani magnitudine gallarum, rotundæ lævesque inveniuntur. Quoniam maturitatis tempore ſponte ſua in quatuor vel ſex partes diſcedunt ſeu dehiſcunt, id quod *Theod. Tabernæmontanus L. 3. pag.* 641. pereleganter oſtendit, plerumque parvis contractis partibus ſine nucleo afferuntur, quas tamen pulpoſas, ponderoſas & magnas, nullisque quisquiliis fœdatas eſſe oportet, ſi bonæ volunt haberi.

§. 6.

MYROBALANI INDÆ,

(*Indianiſche ſ. ſchvvartze Myrobalanen*,)

adhuc reſtant, è parvis & oblongè rotundis conſtantes fructibus, dactyli circiter magnitudine, iisdemque externè nigris & rugoſis, intus vero lævibus, ex nigredine ſplendentibus, inſtar ebeni, cavitatem nucleo deſtitutam habentibus: quo ipſo ab aliis facile diſtinguuntur, quanquam ſapore acidiuſculo & adſtringente reliquis valde prope accedant. In India Orientali, unde nomen habent, in magna arbore creſcunt, cujus folia ſalicem referunt, cujusque figura una cum reliquis, in *Muſ. Germ.* ſiſtitur inciſa. Craſſæ & perfectæ, verè nigræ, ponderoſæ, probeque ſiccatæ, ſapore acidæ & adſtringentes ſunt optimæ.

§. 7.

Quod ad vires uſumque horum fructuum attinet, purgantibus plerumque annumerantur remediis, ita quidem, ut citrinas myrobalanos bilem; Indas melancholiam; Emblicas & Bellericas pituitam expurgare credant, ut apud *Schrœderum* aliosque videre eſt. Alii contra obſtruentem illis virtutem tribuunt, adeo, ut *Marxius* in *Mat. Muſ. pag.* 117. perſpicuè ſcribat, iſtas inſtar gallarum obſtruente pollere virtute, quæ ex ſapore acerbo acidoque poſſit probari. Quam litem *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 750. ita ſumit componendam, ut ſtatuat Myrobalanos quidem ratione mucilaginoſæ pulpæ quodammodo emollire poſſe & laxare, per noctem maceratas, parumque coctas, præſertim quadantenus reſinoſas, quales ſunt Chebulæ: iſtas vero per ſe in ſubſtantia, aut nimis excoctas, magis adſtrin- & obſtruere. Intereà uno omnes ore confitentur, lente iſtas laxare, ſimulque paulum adſtringere. Quod cauſæ eſt, quamobrem ſaltem in diarrhœa & dyſenteria, tanquam rhabarbarum, aut ubi à fermentante ebullienteque bile calor volatilis exortus fuit, præſcribantur, ad quem ſuo acido ſedandum valent. Hinc *Sennertus*, *Mynſichtius* aliique ſyrupos exinde coqui curarunt, in ejusmodi caſibus præſcribi ſolitos. Indi quoque Myrobalanos Emblicas, ut nos hic locorum Sumach, ad tingendum corium dicuntur uſurpare.

CAPUT XXIII.
DE
CASSIA FISTULA.

§. 1.

CASSIA FISTULA ex oblonge rotundis & cylindraceis siliquis, diversa magnitudine, constat, foris nigro duroque ac lignoso cortice præditis, intus nigricante, subacri, sed tamen dulci pulpa, in diversis loculamentis disposita, in quibus etiam nitidum semen, instar cordis depressi formatum, jacet reconditum. Partim ex Orientali, partim ex Occidentali India venit.

§. 2.

Orientalis cassia iterum duplex est, dum una species è Cambaja, Cananor aliisque Indiæ locis, altera ex Ægypto venit. Illa simpliciter CASSIA ORIENTALIS s. Levantica vocata, multo majores crassioresque siliquas habet, quam alia, (quarum minimæ pedis longitudinem æquant, ut ex magna figura ænea apparet,) quæ simul ponderosæ totæque sint, non vacillantes. Pulpam quoque saccharinæ dulcedinis contineant, sapore nec acidam nec mucidam apparentem. Æstate in cellis locisque frigidis, ne exsiccentur, hyeme vero in fornice asservantur, quæ si mucescunt, probe abstergendæ, parumque, sed non nimis, oleo olivarum fricandæ, ut *Schurzius* in *Mater. Mus. pag.* 27. docet. Alia species Orientalis, quæ ex Ægypto per Alexandriam venit, ac propterea CASSIA ÆGYPTIACA vocatur, multo tenuiores, angustioresque ac teneriores habet siliquas, ceteris qualitatibus priori similes. Binæ in valdè proceris arboribus crescunt, quæ à *Wormio in Mus. pag.* 194. ex aliis aliquo modo descriptæ, & à Parisiensi Materialista *Pometo* per figuram, in ejus *Hist. des Drogues pag.* 217. expressam, oculis subjectæ, elegantius verò in *Horto Malab. Part. I. Tab. XXII.* delineata sunt, *vid.* TAB. hîc appositam.

§. 3.

Non minus Occidentalis Cassiæ duæ habentur species, quarum una è Brasilia, altera ex Antillis Insulis affertur. CASSIA BRASILIENSIS è valde magnis, longis, crassisque fistulis, aliquot fere pedes longis, pugnumque crassis constat, qualem prædictus *Pometus* apud *Dn. Tournefort* (qui haud ita pridem sola adductus curiositate ipse in Orientem profectus est) se vidisse testatur. Quæ cassia quum ejusmodi vim purgantem non habere credatur, ut *Thomas Bartholinus* suo tempore è Batavia ad *D. Wormium Ep.* 3. *cent. I. pag.* 8. scripsit, ac *D. Ettmüllerus* contra *D. Schrœderum* notavit: hinc raro aut nunquam à Materialistis venditur, quin potius CASSIA INSULARUM ad mercandum trahitur, utpote forma, figura, colore cæterisque qualitatibus Orientali fere accedens, quæ quo propior isti est, eo habetur melior, vid. *Pometum l.c.* Interea videndum, ut puræ, non defœdatæ sint, dum à classiariis sæpe in naves abjiciuntur, & quod gratis possunt haberi, nihilo æstimantur. Siquidem cassiæ arbores in Antillis Insulis tanta crescere copia dicuntur, ut fistulæ vento inter se collisæ, pro diversitate istarum, & prout plus minusque cavernosæ sunt, tantum excitent sibilum strepitumque, ac si mille anates anseresque garrirent, ut *Wormius* refert in *Mus. pag.* 194. In istis igitur colligendis præter laborem nihil impendendum, quippe quibus tanquam cum lapidibus, naves sæpe aggravantur, aliæque merces custodiuntur & interponuntur.

§. 4.

Quod ad usum cassiæ fistulæ attinet, corpus à superflua bile aliisque acribus fluidis humiditatibus liberare solet, id quod de interiore pulpa saltem intelligendum, non vero de lignoso cortice ac semine, magis quippe obstruentibus, ex observatione *Boyle de Orig. Form. pag.* 199. Interiora tamen rotunda frustula, fistularum loculamenta parietis intergerini ad instar distinguentia, pulpæ modo simul purgare creduntur, id quod in simia ista deglutiente observatum fuit, quod *D. Pechlinus* Holsatiæ Ducis Archiater in eleganti *de Purgantibus Libro pag.* 216. adduxit. Quùm verò hoc medicamentum fermentando operationem exerat, atque adeò flatus excitet, non omnes, utpote splenetici, scorbutici ac suffocationi uterinæ obnoxiæ id perferre queunt, in quibus commota veteri saburra plus inducere damni posset, quam commodi. Ex quo fundamento temerè casia purgans febricitantibus datur, quippe in quibus jamdum ebullitiones metuendæ sunt.

§. 5.

Quùm verò, ut supra memoratum, istum in finem interior saltem adhiberi pulpa possit, eo ista in officinis modo extrahitur, quem *Schrœderus in Pharm. L. IV. Class.* 3. descripsit, atque tum

FLOS CASSIÆ

vocatur: quæ tamen recens semper extracta sit, quippe non diu durabilis, sed facile acescens, eamque tum acquirens acredinem, quæ interne stomachum ac intestina facile arrodat: Id quod *Quercetanum* commovit, ut cassiam, tanquam medium corrosivum prorsus rejecerit.

Cassia Fistula
D

rit. Et quanquam nonnulli Pharmacopolæ Pulpam ſaccharo coctam diutius conſervare ſperent, malum tamen intenditur, dum loco laxantis remedii ægri inutile electuarium tectumque ſaccharo venenum ingerunt, ut *Pometus l. c. pag.* 219. bene monuit.

§. 6.

Hodie caſſia plerumque externe in clyſteribus uſurpatur, dum è medulla, ſimulque ex aliis emollientibus laxantibusque herbis, melle certum in officinis præparatur electuarium,

CASSIA PRO CLYSTERIBUS EXTRACTA

vocatum, cujus aliquot unciæ clyſteribus permiſcentur. Præterea aliquot etiam interna habentur electuaria v. g. Elect. diacaſſ. cum manna, caſſia extracta cum & ſine foliis ſennæ &c. de quibus *Schrœderus l. c.* videndus.

§. 7.

Ægyptii etiam virentes adhuc & immaturas caſſiæ fiſtulas ſaccharo condire, Venetiasque transferre ſolent, ut *Theod. Tabernæmontanus* jamdum *L.* 3. *pag.* 474. memoravit. Recentes adhuc ſint, non acidæ aut mucidæ, atque brodio ſ. ſyrupo debitæ conſiſtentiæ adhuc impoſitæ. Ab hominibus præcipuis ad apertam ſervandam alvum conquiruntur ac uſurpantur.

§. 8.

Tandem obſervandum, cortices fiſtularum contuſos & aquæ impoſitos, crinium, ſi iſta ſæpe pectinantur, promovere proventum, ut *Monardus*, ex iſtoque *Vielheurius* in *Deſcript. Exot. Mater. pag.* 88. obſervavit.

CAPUT XXIV.

DE

TAMARINDIS ET COLOCYNTHIDE.

§. I.

TAMARINDI, (*ſauere Datteln,*) ut ad nos feruntur, nihil aliud ſunt, quam interior fructus arborei pulpa, multis pelliculis, nucleis ac filamentis permiſta, foris ex fuſco nigricans, ſaporis grati acidiuſculi, ſed tamen ſubacris. Natale eorum ſolum eſt Africa, præcipue verò Regio Senegal. Interim & ex India Orientali veniunt, ex Inſula Madagaſcar & Ceilon; quamvis in India Occidentali etiam inveniantur, vid. *Hernandezii Rerum Med. Nov. Hiſp. Theſaurus L.* 3. *cap.* 50. Primam tamen Tamarindorum notitiam Arabibus debemus, cum antiquis Græcis, etiam iis, qui poſt *Galenum* floruerunt, id nominis incognitum fuerit. Primi igitur illorum mentionem fecerunt *Serapion*, *Avicenna* & *Meſue*, quorum hic, ſed præter rationem, fructum hunc palmæ ſylveſtris eſſe ſtatuit. *vid. obſ. Acad. Reg. Scient. pag.* 126.

§. 2.

Arborem, à nemine hactenus ſolide deſcriptam, αὐτόπτης nobis communicavit *Dn. Tournefort* lib. modò citato, verbis ibi: cùm anno 1689. denuò in Hiſpaniam profectus eſſem, tamarindum arborem non ſine jucunditate vidi Granatæ, in unò hortorum Alhambræ, celeberrimi iſtius palatii, à Mauris quondam omnibus iis, quæcunque modò uſui & deliciis vitæ inſervire poſſunt, affatim exornati atque inſtructi. Afferunt auctores plurimi fructus iſtos per totam Africam, atque etiam in Indiis Orientalibus à peregrinantibus ſecum vehi, ad fallendam ſitim in maximô Solis æſtu, ſaccharo etiam conditi, ut palato gratiores evadant & longius ætatem ferant. Tamarindus autem arbor eſt magnitudine & craſſitie nucem juglandem exæquans, ramorum extenſione etiam ſuperans. Radix in multos dividitur ramos, admodum latè excurrentes multâque comâ ſtipatos & cortice ſubruffo, ſtiptico & aliquantum, me Judice, amaro tectos. Truncus ejus pulchrè in altum porrectus eſt, tantæque craſſitiei, ut vix amplexu duorum hominum includi poſſit. Cortex ejus denſiſſimus, fuſcus & fiſſuris refertus, lignum durum, colore fere ſpadiceo. Rami ejus undique regulariter ſatis extenduntur & dividuntur in ramuſculos alternatim poſitos, quos liber tenuis ex viridi fuſcus circumdat & folia plurima denſa alternatim & ipſa poſita ſtipant. Unumquodque folium conſtat è 9. aut 10. ad 15. paribus foliorum parvorum, inhærentibus pediculis 4. vel 5. digitos longis, quorum extremitatibus conſtanter 2. inhærent foliola, quanquam unicum tantum exhibeant figuræ *Proſperi Albini* & *Horti Malabarici.* Longitudo horum foliorum 8. ad 9. lineas habet, latitudo 3. aut 4. Apices eorum obtuſi, ſunt & baſi multo rotundiores. Folia tenera ſunt & acidula inſtar turionum vitis, jucundo aſpectu, læte virentiâ infernâ parte & circa marginem leviter hirſuta, excurrente ſecundum eorum longitudinem exiguâ venâ, cujus ramuli tenerrimi ſunt: de die ſeparatim propendent, ad morem acaciæ noſtratis, noctu verò invicem ſibi applicantur. Flores in alis & extremitate ramorum noveni aut deni conjunctim naſcuntur, diſpoſitique ſunt per faſciculos ſemipedem circiter longos. Odore ferè carent & ſinguli pediculo 4. aut 5. lineas longo appendent. Tripetali ſunt; colore roſeo & ſtriis ſanguineis diſtincti. Fructus nihil aliud eſt, quàm piſtillum floris à ſucco

ſucco nutritio ampliatum & inflatum, primò viridis, ſed ubi profectè maturuit ſubruffus, longitudine circiter 4. dig. latitudine unum digitum exæquans. Exhibet autem ſiliquam geminatam, quarum altera alteri includitur. Nigricans eſt viſcoſa & acris adeò, ut dentes ſtupore afficiat. Semina 3. vel 4. ſiliquæ includuntur, quæ dura & plana ſunt, craſſitie 2. circiter linearum, longitudine 4. aut 5. linearum, figuræ irregularis. Pulpa tantum eorum ſeminibus permixta apud Seplaſiarios venditur, ab Arabibus & Africæ incolis mundata, i. e. ab exteriori ſiliqua ſeparata & in maſſam talem redacta; plura ſîs, vid. *cit. loc.*

§. 3.

Fructus maturos factos incolæ colligunt, inque Sole paulum ſiccari curant, antequam alia in loca iſtos transmittant. Sibi inſtrati ritu meſpilorum noſtratium fracidi fiunt, ut adeoque foliis ficus involuti in forum velint portari, teſte *Meiſtero im Oſt-Indianiſchem Luſt-Gärtner pag.* 94. Non in integris ſiliquis ad nos veniunt, ſed utplurimum conquaſſati, contuſi, in dolia coacti, cum caulibus, nucleis ac pulpa. Duûm generum tamarindos accipimus, ſubfuſcos, multis caulibus parvisque nucleis miſtos: deinde prorſus nigros, paucos caules, ſed multos continentes nucleos. Qui poſteriores multo prioribus acidiores ſunt, ut *Marxius* in *Mat. Muſ.* obſervavit. In Senega Æthiopes iſtos in placentas redigunt, caulibus nucleisque ante exemtis, qui tamen non afferuntur.

§. 4.

Ex omnibus ii cenſentur optimi, qui prorſus nigri, nucleis, parvisque ac longis filamentis pertexti & pellucidi ſunt, quive pauxillo deraſo quaſi ſubpingues apparent, uti *Schurzius* in *Mater. Muſ. Germanico pag.* 106. oſtendit. Videndum vero, ne nimis humidi, ac fortaſſe in cellis aſſervati fuerint, id quod partim ex odore, partim nucleis, tum quaſi inflatis, dignoſcitur. Multo minus probandi ſyrupo, melle & aceto affricti & adulterati, quem dolum *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 220. detexit.

§. 5.

Virtute ſua, qua pollent, refrigerant, alvumque juxta aperiunt. Quæ cauſa eſt, quamobrem Arabes non immaturas ſolum ſiliquas decerptas ſaccharo condiant, ſecumque profecturi ſumant, quibus & ſitim reſtinguant & à ſcorbuto ſe defendant, teſte *Wormio* in *Muſ. pag.* 215. ſed Javani quoque valde gratum limonatum exinde conficiunt, Zythi loco uſurpandum, cujus compoſitionem *Bontius Hiſt. Ind. Or. Lib. VI. cap.* 4. & *Vielheurius* in *Deſcript. Exot. Mat. pag.* 162. communicant. Hîc locorum ſaltem laxandi gratia uſurpantur, maximeque iis in caſibus commendantur, ſi quando à ſuperflua aut fermentante bile calor, à vulgo plerumque calido hepati adſcriptus, oritur, aut in febribus erraticis ac calidis alvus eſt adſtricta: quo in caſu tamarindi vel ſoli, vel cum paſſulis minoribus potui imponuntur, aut ex iſtis decoctum præparatur, qua de re *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* agit fuſius. Quod ſi verò ægro electuarium arrideat, vel pulpa tamarindorum poterit uſurpari, aut Electuarium de Tamarind. c. fol. ſennæ.

§. 6.

Ita leniter tamarindi operantur; fortius autem & majori cum impetu purgant

COLOCYNTHIDES,

quæ craſſi & rotundi fructus ſunt, pugni magnitudine, ſub alba coriacea cute valde levem ſpongioſam medullam, & parvos planos nucleos, inſtar ſeminis cucumerum, includentes, ſapore præditi vehementer amaro, nauſeoſo ac deteſtando. Ex Oriente, præſertim Alexandtia ex Ægypto, per Maſſiliam aliaque loca maritima, in Europam veniunt, ab exteriore ex viridi flavente cortice prius purgatæ. Ab nonnullis etiam *poma Paridis* vocantur, quæ tamen cùm baccis herbæ Paridis confundenda non ſunt.

§. 7.

Herba colocynthis ſylveſtris cucurbitæ eſt ſpecies, rotundis aſperisque vitibus ſuis ſuper terram mobilis. Folia aſpera ſunt, cineracea ſeu cæſia, circumcirca inciſa. Pallidè flaventes fert flores, eosque non adeo magnos, & poſt illos rotundum fructum, principio virentem, poſt citrinum, ſero & tandem auctumno maturefcenrem. Quamobrem in Europa nunquam perfectionem adipiſcitur, quanquam planta in hortis noſtris poſſit coli, teſte *Marxio l. c. p.* 52.

§. 8.

Hæ colocynthides pomis adhuc integris veniant neceſſe eſt, ſi bonæ velint haberi; paucos nucleos habeant, magnæ etiam ſint, eleganter candidæ, ſpongioſæ ac pulpoſæ. Quo majores, candidiores levioresque ſunt, eo habentur meliores, docente *Schurzio l. c. p.* 224. qui omnibus Materialiſtis, colocynthides magna copia coëmentibus, auctor eſt, ut iſtas à Commiſſariis ſuis, & quibuscum per literas communicant, bene convaſari diſponique curent, quùm aliàs è centenis vix quadraginta bonas electasque colocynthides, ſed nucleos corticesque reperturi ſint, nequicquam profuturos, proptereaque abjiciendos.

§. 9.

Quod ad vires iſtarum attinet, non temere unum omnium vegetabilium fortiſſimum cenſentur purgans, quæ, quod craſſa ſua reſina (cui iſta ineſt qualitas) inteſtinorum parietibus adhærent, horrendaque tormina inducunt, à plerisque Medicorum raro præſcribuntur, aut nunquam. Quùm verò certum ac minime diffitendum

dum sit, quod omnem tenacem pituitam, profunde artubus impactam, infestent & expurgent, Cordatiores Medici, ac inprimis antiquus Danorum Practicus, *D. Sim. Paulli*, in *Quadr. Bot. pag.* 323. existimant, istas in inveteratis pertinacibusque morbis, utpote diuturna cephalalgia, vertigine, epilepsia, anhelatione, artuum doloribus similibusque optime posse usurpari; quemadmodum etiam *Helmontius*, purgantibus aliâs infensus, colocynrhides quibusdam in locis ad affectus chronicos valde commendat, confirmatque se usu colocynthidum, bene prius correctarum, citius certiusque curare velle luem ♀eam, quam decoctis lignorum, dum colocynthides una die plus exsiccando faciunt, quam decoctum sarsaparillæ aut lignorum tribus hebdomatibus, de quo *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 740. pluribus potest legi, qui ⊖ia urinosa, inprimis ⊖ ♀i pro verô certissimoque colocynthidum corrigente habet, de cujus certitudine aliâs *Hoffmannus* in *Clav. Schrœder.* fere dubitat.

§. 10.

In officinis præter ipsum fructum tria exinde præparata inveniuntur medicamenta, 1. Extractum, cujus ℥j. ʒj. ex libra colocynthidum potest acquiri, ex supputatione *Vielheurii* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 96. 2. Oleum diacolocynth. Quercet. quod cum aloe ac felle bovis permistum, & infantum umbilico inunctum, lumbricos necat & expellit. 3. Trochisci Alhandal (à voce Arabica Handal, colocynthidem significante) vehementer purgantes, ac proptercea ad aliquot grana purgantibus loco stimuli addendi. Ubi Pharmacopolas volo admonitos, ut probe videant, ne pyxis, in qua hi trochisci asservantur, pro pyxide trochiscos alkekengi continente, quippe cui in officinis ad latus posita est, sumatur, præsertim vocibus omnibus literis non exscriptis: id quod haud ita pridem hic Gissæ, cum in custodiis detento Monetario ʒj. trochiscorum alkekengi præscriberem, & verò Myropolæ famulus tantum trochisci alhandal sumeret, non sine vitæ periculo ægrotantis factum. Ultimò in Gallia ex amaris nucleis confectionem vexantem præparant, istis scilicet saccharo obductis, aliique confectioni mistis, vid. *Pometus l. c.*

CAPUT XXV.

DE SEMINE RICINI, GRANIS TIGLII, SEMINE NIGRO RICINI AMERICANI MAJORIS ET FABIS D. THOMÆ.

§. 1.

SEMEN RICINI (*Zecken-Körner*) sunt oblonga, & ovalis figuræ, sed quodammodo compressa grana, fabis paulo majora, sub cineraceo nigrisque striis eleganter pertexto cortice album, oleosum & è duabus partibus compositum nucleum, adverso, subdulci, sed acri sapore præditum, continentia: ita vocata, quod externa figurâ insectis hujus nominis sunt similia.

§. 2.

Vegetabile, cui innascuntur, Ricinus, Germanicè *der Wunder-Baum*, palma Christi aliâs etiam vocatur. Exoticum quidem est, in nostris tamen hortis è nucleis colitur. Rotunda lata folia habet, quæ inter rotundus, cavatus, rubicundus, altus tenerque caulis progerminat, cujus folia in alto posita, eaque circumcirca profundè incisa, maxima latissimaque fiunt. Surculis seu stolonibus racemosæ aculeatæque clavæ innascuntur, in quibus duplex flos apparet, flavus ac ruber. Ille infra progerminat, ac sine fructu decidit: iste floribus croci similis est, cui angulosa grana triangularia succedunt, è quibus maturis factis, semen ricini excidit, parvum magnumque reperiundum.

§. 3.

Quæ grana virtute vehementer purgante tenacem pituitam, bilem, aliasque impuritates ἄνω καὶ κάτω expurgant. Quum verò in magna dosi ad 8. aut 15. sint sumenda, vehementerque purgent, fere nunquam usurpantur, præsertim, postquam Granatilli & semina ricini Americani purgantia innotuerunt, quorum dimidia pars ad purgationem sufficientem valet. Ægyptii oleum exinde exprimunt, sustinendæ lampadum flammæ, imo & cibis idoneum, vid. *Theod. Tabernæmont. L. II. pag.* 481. & *Olearius in der Persianischen Reis-Beschreibung pag.* 566.

§. 4.

Quod ad memorata

GRANA TIGLIA

attinet, è parvis, pisi magnitudine præditis granis, sed oblongè rotundis, principio ex flavo albicantibus, sed maturescendo ex nigro cineraceis, adversum & peracrem saporem habentibus, constant. Ex India Occidentali veniunt, & à Circumforaneis utplurimùm Italicæ pilulæ vocantur.

§. 5.

Quæ grana ab eodem ricino arborescente dicun-

dicuntur proficisci, de quo purgans Pavanum lignum, cujus alibi meminimus, desumitur; quanquam *Part.* 2. *Hort. Malabar. figur.* 33. alia delineetur planta, quæ exceptis floribus cum *Dn. Breynii* figura *cent. I. Exot. c.* 54. multum convenit. In folliculo tricapsulari crescunt, & quoniam figura externa nucibus pineis haud dissimilia sunt, atque germen à quibusdam Pinus Indica vocatur, Galli ista Pignons d'Inde s. pineas Indicas nominant, quamvis longe diversam naturam vimque habeant.

§. 6.

Recentia ac ponderosa sint, nullis corticum frustis ac quisquiliis permista. Videndum etiam, ne semen palmæ Christi permistum habeant, id quod ex exteriore, variegatô, & quasi marmoreis striis interstinctô cortice, quale semen ultimum habet, dignoscitur, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 225. bene monuit.

§. 7.

Similiter ἄνω καὶ κάτω vim suam purgandi exerunt, quorum tamen usus, quod nimis fortiter purgant, cautus sit. Robustis personis ultra unum aut duo grana non demus, quæ integra dicuntur egeri, quanquam operationem suam egregiè præstiterint. Certus quidam Circumforaneus fidem facere *Ettmüllero* voluit, istis assumtis expelli lumbricos, adeò, ut etiam magnum latumque vermem viderit ejectum. Intus oleosa sunt, ut oleum exinde possit exprimi, cujus una aut duæ guttæ, cum jusculo carnis aut saccharo assumtæ, sufficienter purgant.

§. 8.

Præterea major habetur species, quam *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan.* (ubi optimè delineata descriptaque sistitur) semen nigrum Ricini Americani majoris, vulgus verò

Nuces emeticas ac purgantes,
Brech-und Purgier-Nüsse

vocare solet. Quæ grana granorum Tilli ter quaterve excedunt magnitudinem, foris nigra, uno latere plana, altero fornicata s. convexa: intus nucleo è duabus partibus coagmentato, eoque albo, amygdalæ simili, prædita, in cujus medio duo summe alba tenera folia reperiuntur, una cum fructu à modo laudato *Sim. Paulli l. c. pag.* 270. in eleganti figura oculis subjecta.

§. 9.

RICINUS AMERICANUS, cui innascuntur, ficum arborem magnitudine æquat, similiterque lata folia, sed valde molle ac friabile lignum habet, ex quo hexagonus crassus folliculus progerminat, qui sponte in tres partes dehiscens tria saltem grana offert videnda, id quod partim *Marggravius* in *Hist. Rer. Nat. Brasiliæ pag.* 96. partim *Petrus Lutzen* Minister Danicus apud *D. Sim. Paulli l. c. pag.* 553. fusius descripsit.

§. 10.

Ratione virium cum prioribus conveniunt, dum similiter fortiter purgant; quæ vis in tenuibus saltem pelliculis, binas inter granorum partes reperiundis, dicitur reposita, quæ è tribus nucleis depromtæ cum aliqua conserva possunt sumi, quippe quibus prædictus *Lutzenius* multos à febri liberavit. Certus quidam miles navalis, istas ex America in Daniam secum allatas, clam ministrorum Aulicorum cibis permiscuit, unde omnes diarrhoea corripiebantur, loco sostri verò bovis degustandum priapum accepit, vid. *Sim. Paulli l. c.* Nonnulli ex internis nucleis cum aqua vel aliis liquoribus purgantem emulsionem conficiunt, quo ipso istorum acrimonia quodammodo temperatur, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 752. existimat. Quæ tamen omnia hodie, cum leniora tutioraque suppetant media, rarò aut nunquam præscribuntur.

§. 11.

Pometus, Materialista Gallus, alius adhuc speciei meminit in *Histoire des Drogues pag.* 225. nempe Barbaricæ, magnitudine grana Tiglia æquantis, tum etiam prorsus parvorum Ricini seminum, fortasse ab Ricino Indico aromatico, quam clariss. *Ammannus* in *Char. Plantar. Nat. pag.* 545. memorat, oriundorum. Quæ tamen cum perrara ac prorsus inusitata sint, ut prædictus auctor ipse confitetur, in istis exponendis nolumus esse verbosiores.

§. 12.

Non minus

FABÆ DIVI THOMÆ, *Purgier-Bohnen*

ut fusius tractentur, supervacaneum est, quippe partim à *Theod. Tabernæmontano*, partim à *Wormio* ex *Clusii Exoticis* sufficienter descriptæ, ac similiter inusitatæ. Quamobrem in *Museo Museorum Germanicô* delineationem saltem externamque figuram, qua cordi similes sunt, una cum herba ipsa figuræ voluimus inseri, quæ utraque *Pluckenetus* in *Phytographia Tab. CCXI. Fig.* 6. optimè delineavit.

CAPUT XXVI.

DE
BACCIS MYRTI ITALICÆ.

§. 1.

Baccæ Myrti Italicæ (*Welsche Heydel-Beern*) nigræ & oblongæ baccæ sunt, bis ferè habentes magnitudinem baccarum vitis Idææ, superius corolla, ut aliæ baccæ, ornatæ, albis, duris & quasi compressis granis refertæ, iis quidem semi-

femilunaribus, cujus cuſpides introrſum tortæ ſunt, ſaporeque valde acerbo & adſtringente præditis. Plerumque in officinis, ut baccæ vitis idææ noſtratis, myrtilli vocantur; id quod quibusdam doctis alias Medicis & Materialiſtis cauſa extitit, quamobrem vel dubii fuerint, aut omnino voluerint affirmare, baccas myrti in officinis nihil eſſe aliud, quam myrtillos noſtros vulgares, quod *Pometus*, Materialiſta alias valdè curioſus, ſuo ipſe exemplo teſtatur, qui in *Hiſt. des Drogues Part. I. cap.* 22. *pag.* 26. verè recteque oſtenderat, baccas myrti à myrto Italica, ut ex *Moyſe Charaſio* audiverat, oriri: poſtmodum verò in *Appendice* ſe ipſe temere corrigens ſuaſu *Dn. Tourneforti* defendit, baccas myrti officinarum eſſe baccas vitis Idææ. In quô tamen nimiùm aberravit, dum myrtilli noſtrates non dimidiam habent magnitudinem, ſuperius corolla deſtituuntur, rotundi, non oblongi, ſunt, valdeque parvos rotundos includunt nucleos &c. Quamobrem melius feciſſet, ſi *Charaſio*, tanquam Pharmacopolæ potius, quàm *Tourneforto* habuiſſet fidem, dum cuique artifici ſua in arte credendum.

§. 2.

Id quod inde quoque oſtenditur, quod veræ Myrti baccæ ex Italia Galliaque ad nos veniunt, teſtibus *Marxio, Schurzio, Vielheurio* aliisque Materialiſtis, ubi in Myrto majore (qualem prædictum *Charaſium* in ſuo in Hiſpaniam itinere, viri craſsitie vidiſſe, *Pometus l. c.* ex iſto audiſſe refert) juxta mare creſcunt. Fragrantiſſimum fert florem, ex quo ii, qui rebus gratum odorem conciliant, deſtillando aquam exextrahunt, ad ſapones moſchatos aliaque ornamenta utendam, prout alibi hoc in diximus. Cujus tamen, ut & baccarum ipſarum, in Germania non adeò magna eſt mercatura, poſtquam noſtrates vulgares myrtillos ſiccare & pro baccis myrti Italicæ cœperunt uſurpare, quos & Clariſſ. *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 405. recentes ad ſyrupum myrthinum, è baccis Italicis alias præparandum, commendat: quod tamen cogitandi facit materiem, quoniam myrtilli noſtrates, præſertim recentes, malam acrem humiditatem incluſam habent, cum eo plerumque tempore, quando matureſcunt, dyſenteria graſſetur, commemorante *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd.* id quod ipſi quoque obſervavimus.

§. 3.

Baccæ myrti Italicæ noſtrates quoque virtute refrigerante adſtringenteque longè ſuperant, quippe qua omnes alvi aliosque fluxus, hæmorrhagias, procidentiam alvi & uteri, ſudorem præternaturalem, luxationem aliosque affectus curant, id quod ex *Schrœdero* & aliis *Sam. Daleus in Pharmacol. pag.* 376. fuſius adducit.

§. 4.

Quibus tamen in morbis etiam MYRTILLI NOSTRATES ſ. Baccæ vitis Idææ poſſunt ſumi, quas quoque ad colorem cœruleum uſurpant. Nempe recipitur vas ſucco iſtarum repletum, calix aceti, aluminis contuſi ℥j. recrementi æris ʒij. quibus ſimul ebullitis pannus imbuitur, qui ablutus evadit cœruleus; ſiquando lucide cœruleus deſideratur, nihil recrementi æris additur. Sin veto obſcurior expetitur, ℥j. gallarum contuſarum debet addi, vid. *Theod. Tabernæmontanus pag.* 803. *P. II.*

CAPUT XXVII.

DE

BACCIS ALKEKENGI.

§. 1.

BACCÆ ALKEKENGI ſ. Halicacabi obſcurè flaventes rugoſique fructus ſunt, ceraſi magnitudine, plano, rotundo & reniformi ſemine repleti, ſaporis ſubacris & amariuſculi, odoris ferè nullius. Ad varia medicamenta ſumuntur, ut infra pluribus oſtendemus.

§. 2.

Planta in vineis locisque umbroſis libenter creſcit, floret Julio, ac poſtmodum magnas inflatas virentes veſicas profert, Solanum Veſicarium propterea vocata. Veſicis flaveſcentibus & tandem dehiſcentibus, rotundum ac rubicunde flavens ceraſum apparet, ut figura oſtendit, ubi etiam Occidentalis Indiæ Halicacabus, de qua *Hernandezius* meminit, communicatur.

§. 3.

Videndum, quò recentes & minus carioſæ accipiantur, ſucco viribusque deſtitutæ; quoniam interdum recentes deſiderantur, melius eſſet, ſi iſtas ipſi coleremus.

§. 4.

Viribus una cum herba in eo cum ſolano conveniunt, quod dolorem modicè ſedant, ⊖eque ⊚oſo & eſſentiali pollent, quo mediante omnem pituitam abſtergunt & exſiccant. Quæ cauſa eſt, quamobrem in omnibus renum ac veſicæ morbis egregiam opem præſtent, urinam calculumque juxta cieant, in ſtranguria propterea, gonorrhœa ſimplici, dolore lumborum ac ſimilibus valde utiles. Suis enim particulis tartareis ac narcoticis dolorificam ureterum contractio-

tractionem demulcent, sale vero nitroso stabulantes in istis impuritates detergunt.

§. 5.

Diversimodè usurpantur, infusæ, & cum liquiritia in aqua coctæ, aut etiam ex istis aqua & spiritus destillatur, quocum variæ essentiæ ex extracto baccarum præparantur, quarum aliquot descriptiones apud *Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. pag.* 509. reperiuntur. Ad alias quoque compositiones sumuntur, utpote syrupum de Cich. c. rhab. & inprimis ad veteres trochiscos de alkekengi: ubi id in officinis bene observandum, quo, cum Trochisci de alkekengi juxta Trochiscos Alhandal vulgo soleant poni, inscriptiones in pyxidibus non abbrevientur, sed omnibus literis exscribantut, ne Pharmacopolæ hos pro istis ex considerantia sumant, (quod mihi aliquando, ut supra cap. XXIV. §. 10. monui, contigit,) ac Medicus in terrorem, æger verò in dolorem ac vitæ periculum præcipitetur, vid. *Miscell. Germ. Cur. Dec. III. Ann. III. Obs.* 78. *pag.* 111.

CAPUT XXVIII.

DE
MOMORDICA.

§. 1.

AD ea, quæ hucusque in paucis aut fere nullis Materialium Museis ac officinis inveniuntur, & vero sæpe ab hortulanis aliisque curiosis quæruntur, atque egregiam in Medicina virtutem exerunt, merito MOMORDICA pertinet, & quidem istius fructus seu rubicunda poma, oblonge rotunda sive ovalia, sed non ita magna, foris salebrosa & aculeata, maturescendo sponte dehiscentia, & rubrum similiter latumque semen continentia, idque siccatum obscure fuscum apparens. Quod semen cum quasi rhagadibus plenum sit, fructus verò aculeatus & spinosus, ipsa natura quasi per signaturam voluit significare, salubrem balsamicam isti inditam esse virtutem, cujus intuitu Momordica etiam Balsamina vocatur.

§. 2.

Planta, quæ ex hoc semine in altum excrescit, parvam habet radicem, ex qua tenues surculi convolutis fibrillis progerminant, quibuscum appositis baculis adhæret, inque altum exsurgit. Folia habet ut bryonia, floresque satis magnos ac pallide flaventes profert, quibus supra descriptus fructus succedit. Quæ planta, cum tenera & exotica sit, frigorisque impatiens, æstivo ac hyemali tempore bene vult curari. Quamobrem nucleus primo vere pingui terræ ac tali loco debet mandari, quo Sol semper perveniat, qui si aqua, qua caro abluta est, crebrius irrigatur, fructus in Augusto vel Septembri citius maturescit.

§. 3.

Planta, una cum fructu, valde balsamica ac salutaris est, cujus propterea pulvis in intestinorum vulneribus valde commendatur, ad ista curanda valere creditus, etiamsi utrinque essent perforata, cujus tamen certitudinem nolim affirmare. Herbæ alias fructusque usus internus est nullus, externe vero in vulneribus medium suppeditat certissimum, quando scilicet fructus enucleatus vel solus, vel cum meliloti semine oleo olivarum aut amygdalarum infunditur, hocque modo oleum momordicæ inde præparatur, in nonnullis etiam officinis reperiundum. Hoc oleum omnia recentia vulnera paucis diebus sanat, nulla metuenda inflammatione. Ad rhagades oris, mammarum, manuumque ac locorum obscœnorum egregium est. Imo nonnulli prorsus abscissa de corpore membra isto ipso oleo de integro agglutinari posse existimant: quod licet incredibile videatur, miræ tamen hoc mediante oleo peractæ curationes sunt, quas ex *Wittichii consiliis* propriaque experientia ab *Ettmüllero* legimus descripras, in *Comm. Schrœd. pag.* 608. *D. Michaël*, Lipsiensis, olim etiam hæmorrhoides furentes hoc ipso sedavit. Quidam illud clysteribus antidysentericis addunt, ut & uterinis, quando uterus læsus aut vulneratus est, & quando partus existit difficilis, quæ à prælaudatis Medicis fusius describuntur.

CAPUT XXIX.

DE
GOSSIPIO ET EJUS SPECIEBUS.

§. 1.

GOSSIPIUM s. BOMBAX (*Baumvvolle, Cattun*) tenera niveaque lana est, in parvis fructibus, nucibus haud multum dissimilibus, in certa quadam herba cognomine crescens, quæ, quod de quorundam Indicorum Scriptorum sen-

tentia

tentia similis in arboribus reperitur, Germanis *Baumwolle* vocatur. Partim ex India Orientali, partim ex America, ubi herba ista copiose colitur, provenit: quamvis etiam in Maltha, Candia ac vicinis Insulis reperiatur, teste *Schurzio* in *Mater. Mus. pag.* 15.

§. 2.

Herba, à qua gossypium proficiscitur, magna cura à Barbaris plantatur: folia fert rubo vulgari haud dissimilia, multosque flaventes flores, inferius paulum purpureos ac striatos, quorum in medio globulus ovalis reconditur, tandem ad ovi columbini accrescens magnitudinem, foris ex nigro fuscus, qui maturus factus, posteaquam sponte suâ in tres partes dehiscens, ad ovi gallinacei intumescit magnitudinem, quo facto, nivei coloris lana apparet, ut ex figura in *Mus. Germ.* videtur; bona itaque tempestate decerpantur. Quo in Gossypio septem circiter ex nigro cineracea semina latent, lupinorum minorum magnitudine, intus alba, oleosa, sapore grato, quæ incolis ad plantationem herbæ inserviunt, ab *Hernandezio L. VIII. Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 308. in figura optimè oculis subjectæ. *Neuhofius* quoque in *Itiner. ad Chinam pag.* 125. gossypium arborescens, quod in Sina vult vidisse, delineavit, simul confitens, hujus gossypium longe vilius esse eo, quod ab herba ducit originem, de quo *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 528. pluribus videatur; & quoniam *Dn. Joh. Gottfried Vitus* mihi confirmavit ejusmodi arbores, CAPAS KIZIL vocatas, viri magnitudine & cotoneam malum referentes, quoque in India Orientali in copia inveniri, istasque se ipsum vidisse, credibile omnino est in unica provincia Nanking ultra 200000. habitare lanificos, ac ex gossypio Cæsari Sinensium accrescere reditus 250000. ducatorum, ut in *Atlante Sinico pag.* 94. videre est.

§. 3.

Cæterum varia sunt gossypii genera, Cyprium, quod eleganter album, tenerum, purumque ac longum est: Corosanense, melius, longius, ac tenerius, sed nodosum: Barbaricum, villosum, flavescens ac purum existens: tum Smirnense, omnium vilissimum, cui tamen sæpius valde finum est permistum. Quod Maltha Brodaque venit, inter longa est optimum, secundum *Marxium* in *Mater. Mus. pag.* 33. Quô candidius, dulcius longiusque est, eo magis æstimatur. Qui totas sarcinas emunt, videant, ne humidum, corruptum mucidumque sit. Emtoribus *Schurzius l. c.* observandum docet, naves primum Venetiis Soriam ad emendam lanam mitti: deinde Julio in Barbariam: Aprili Aquam mortam: Martio Peregrinorum naves, vulgo *Pilgram-Schiff*: Majo in S. Terram versus Barutti: Augusto triremes Alexandriam usque ad dimidium Septembrem. Quemadmodum vero gossypium ab Indis in fila ducatur, ex istisque gossypinæ telæ, Cattun vulgo dictæ, conficiantur, *Georg. Meisterus* im *Ost-Indianischen Lust-Gärtner pag.* 90. describit, ubi etiam arboris habetur descriptio.

§. 4.

Quod ad usum gossypii attinet, non solùm ab exteris in fila trahitur, horumque fasciculi in Europam feruntur, (de quorum mercaturâ, ellychnio, cannabi & funiculis ligatoriis *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 239. fusius agit) & ad telas quoque gossypinas aliasque merces insumimitur, verum ad Medicinam interdum, v. g. hæmorrhagiam externè usurpatur, quam in pulverem ustione redactum dicitur compescere, teste *Theod. Tabernæmontano L. II. pag.* 476. Cum ambra quoque in difficili auditu auribus inditur.

§. 5.

Internè reconditum in lana semen,

SEMEN BOMBACIS

in officinis vocatum, interdum ad spiritus difficultatem tussimque usurpatur, ob oleum, quo pollet, ad dolores nephriticos quoque à *Simone Paulli l. c.* commendatum. Expressum exinde oleum, curando cutis maculas, faciei conciliare nitorem creditur. Indos eô sues saginare perhibent, quod hæc grana glandes sapore æmulantur.

§. 6.

Præter hoc vulgare gossypium *Pometus l. c.* aliûs adhuc meminit, quod similiter in quadam herba, in oblongis fructibus, perhibetur crescere, & ab isto HOUATTE vocatur. Quod cum nulli alii rei inserviat, quam ut cubiculariis aliisque vestibus subsuatur, ea esse materia videtur, è qua vulgare subdititium s. utrisque pannis interponendum textum, vulgo *Watten* s. *seidene Watten*, præparatur, quod vulgus alias pexum sericum esse existimat. Herba Apocynum Cynocrambe vocata, circa Alexandriam Ægypti, in locis humidis & paludosis copiosè crescere dicitur, cujus figura, una cum gossypio, in *Museo Museorum Germanico* apparet.

§. 7.

De aliô insuper gossypiô meminit *Wormius in Mus. pag.* 205. in India Orientali

CAPOCK s. CAPAS PUSSAR

vocato, eoque permolli, lævi ac tenero, instar serici, cui quam gossypio vulgari similius est. Quoniam similiter in fila nequit trahi, sed vestibus saltem subsuitur, ratione usus vel idem est cum Houatte, vel isti simillimum, ut ex isto frusto, quod mihi transmissum est, apparet, cui etiam exterior cineracea cutis, instar corii granulati apparens, adhuc adhæret, unde apparet, istud instar gossypii in folliculo crescere. Quamobrem prædictus auctor existimat ab ea lanifera arbore oriri, quam *Clusius Exot. Lib. I. cap.* 14. ita describit, quod procera arbor sit, ramis plena, de quibus oblongi folliculi pendeant, qui foris viridi & paulum rugosa cute cincti, posteaque in quinque partes sponte dehiscentes, pulchram,

chram, candidam valdeque teneram lanam, ut nux goſſipii ſolet, ſiſtant videndam, ita tamen, ut ſemen non in lana, ſed circa iſtam reperiatur. Hanc arborem *Bauhinus* Goſſipium Javanenſe foliis ſalicis vocat. Lana vero vel prorſus non, aut peculiari quodam modo in fila ſe duci patitur: ut adeoque magis ad pulvinos, ſtraſta veſtesque cubicularias Japonenſes uſurpetur.

§. 8.

Capoc arbor ubique fere in India creſcit, inſtar tiliæ, ſine cultura, ſeque excidentibus ſponte ſeminibus ſeu granis, ſemen bombacis referentibus, multiplicat. Ad nucis accreſcit altitudinem, folia proferens agno caſto ſimilia, ſed quodammodo longiora latioraque. Rami excreſcendo coronam formant, & ſpatio, viri longitudinem æquante, ſuper ſe invicem progerminant, ferè tanquam lignum circumcirca ramuſculis cinctum, & conquaſſandis juſculis ac ovis aptatum, vulgò *Querl-Holtz* dictum. Multos fructus ſ. ſiliquas profert, digiti imo manus ſæpe longitudine, ac pollicis craſſitie, qui Sole exſiccati ex albo fuſci apparent, & ad modum nucum goſſipii dehiſcentes Capoc oſtendunt. Fructus decidentes excorticantur ab Indis, & Capoc lana ab nigris nucleis removetur: quam ſaccis corticoſis inditam Bataviam vehunt, ubi pro groſſo ſ. duodenario fere XVI. libræ emuntur, teſte *Georgio Meiſtero im Oſt-Indianiſchem Luſt-Gärtner pag.* 59. id quod *Dn. Vitus* mihi quoque confirmavit: atque hi duo teſtes, ſunt oculati.

LIBRI SECUNDI
SECTIO VI.
DE
VARIIS SUCCIS ET RESINIS.

CAPUT I.
DE
ASA FOETIDA ET DULCI.

§. 1.

ASA FOETIDA, vulgò *Teuffels-Dreck*, *Aſſand*, eſt reſinoſum gummi, partim ex albis, partim flavis, partim carneis grumis, quas inter nitentia punctula emicant, permiſtum, ſapore mordaci, lentô & abominando, odore vehementiore, allium redolente. Ex Libya, Syria Mediaque & Perſiâ palmæ foliis, aut in magnis fictilibus, ut terebinthina, Londinum in Angliam tranſportatur, unde parvis ferreis circulis munitis doliolis indita in Imperium aliasque regiones mittitur: cujus tanta interdum copia Londini invenitur, ut magnæ cellæ iſtâ repletæ videantur, teſte *Pometo* in *Hiſt. des Drogues pag.* 255.

§. 2.

Vegetabile, unde hoc gummi oritur, hucusque à nemine verè deſcriptum eſt: quod *Dn. D. Kæmpfero*, Medico Weſtphalo, cauſa extitit, ut, cum in Perſia & India Orientali eſſet, indagandæ hujus herbæ cupidine 40. vel 50. milliarium iter emetiretur, donec iſtam ſuis ipſe oculis viderit, ut aliquot ante annis coram mihi aperuit. Interea & *Dn. Vitus* (peritus Materialiſta) qui tum etiam in India Orientali fuit, iſtamque plantam, ut ipſe refert, prælaudato *D. Kæmpfero* è Batavia in Africam, ad oppidum Capo de bonne Eſperance transmiſit) mihi affirmavit, craſſam longamque habere radicem, inſtar paſtinacæ luteæ, quæ ſuperius quid capilloſi, ut mandragoræ radix, proferat, folia autem inſtar leviſtici, ſuper terra alarum adinſtar extenſa, partim circa caulem, eumque ſimiliter craſſiuſculum, prope ſpicas poſita, & ad altitudinem Nicotianæ noſtratis accreſcat. Quando nunc mancipia aſam fœtidam colligunt, caulem ſuperius præcidunt, emanantemque ſuccum excipiunt, quo deficiente caulem profundius abſcindunt, quo de integro ſcaturiat: quod tamdiu continuant, quoad emanaverit omnis. Alii laſer herbam eſſe exiſtimant, quod circa Utard in Perſia perhibetur copioſe creſcere: quam opinionem etiam *Jacobus Sponius*, curioſus Antiquarius, in *Aphor.* ſuis *Nov. pag.* 368. amplexus eſt, ſimul teſtans, eſſe plantam ferulaceam, incolis Magudarine vocatam. Econtrario *Acoſta* ſcribit, ſe certiorem eſſe factum, plantam habere folia corylum æmulantia, è quibus ſuccus extrahatur, ab incolis cutibus bubulis colligendus, qui, quo melius aſſervetur, cum farina triticea miſceatur. Hinc eſt, quamobrem furfures, in iſto ſæpe reperiundi, certum habeantur indicium ſuccum genuinum eſſe bonumque, ut *Wormius* in *Muſ. pag.* 223. obſervavit. Alii verò, utpote *Pometus l. c.* exiſtimant, ſuccum calida exiſtente tempeſtate ſponte

Hingisch. seu Planta Asæ fœtida

Fol. facie aversa.

Fol. facie prona.

te exsudare, quemadmodum in figura ænea delineavit: quam tamen minus veram esse prædictus *Dominus Vitus* affirmat.

§. 3.

Duæ istius species sunt, fina & vulgaris. Illa multas elegantes albas lacrymas s. grumos habet, interdum etiam electa & Asæ fœtida in granis, Gallice en larmes vocata, simul eleganter carnea rubra apparens. Hæc vel ex majoribus nec adeo granulatis frustis constat, aut inveterata est, id quod colore detegitur: recens enim asa fœtida rubra, mollis carneaque apparet, cineraceo permista, quæ si inveteraverit, nigra evadit, fœtoremque deperdit, qui in recenti abominandus est, ex observatione *Marxii* in *Mat. Mus. pag.* 21. *Wormius* sortes constituit, prout vel è caulibus, vel radice profluxit, illam Scapariam, istam Radicaceam appellans. Optima recens sit, non nimis pinguis, granis sive lacrymis referta, carnei coloris, pellucida ac fœtida; vetus unctuosa, nigra, opaca, impuraque arena, corticibus similibusque adulterata abjicienda est, vid. *Pometus l. c.*

§. 4.

Quæ asa fœtida licet nimis vehementer fœteat, ab Indis tamen, qui istam colligunt, omnibus fere cibis additur, quippe quibus nullus cibus vere sapidus aromaticusque videtur sine asa; qua propterea omnia fictilia patinasque curant oblíniri, testibus *Erasmo Francisci im Ost-Indianischem Lust-Garten*, *Oleario* in *der Persianischen Reis-Beschreibung*, atque aliis. In Europa ad Medicinam saltem usurpatur, quoniam sale volatili & oleo, quo pollet, valdè resolvit. Plerumque in doloribus uterinis, suffocatione uterina, colica & similibus interne externèque adhibetur, ex qua propterea aliqua in officinis composita, utpote pilulæ fœtidæ, prostant. Ista quoque mulomedici magna quantitate utuntur, egoque cancrorum captatorem in Palatinatu novi, qui certa quadam mixturâ cancros è longinquo convocare, & quasi in unum cogere didicerat, quam mihi dicebat ex asa fœtida, camphora & castoreo constare.

§. 5.

Quò verò captam è memorata materia fœtente molestiam meliore odore temperemus, fragrantis etiam resinæ, nempe

BENZOINI

faciemus mentionem, præsertim cum idem fere cum priori nomen habeat, & ASA DULCIS vocetur. Dura, creberrimisque globulis, partim flaventibus, partim candicantibus permista resina est, sapore resinoso ac pingui, odore valde bono ac fragrante. Ex India Orientali, ac præsertim Siam, venit, unde ministri Legatorum Siamensium Anno 1697. magnam istius quantitatem Parisios tulerunt, teste *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 248.

§. 6.

Hæc resina ex valde crassa magnaque arbore fluit, cujus folia citrum malum æmulantur, nisi quod non adeò viridia sint, sed in altero latere albicent, fructus vero nucem moschatam referant; quam arborem à *Grimmio* in *Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec. II. A. I. pag.* 370. optimè videmus descriptam: cujus etiam ramum *Plukenetus* in *Phytograph. T.* 139. *Fig.* 3. 4. eleganter delineatum sistit. Qua autem methodo plantetur juxta ac colatur, curiosius Lector in *Appendice* hujus *Tract.* post epistolas *Indiæ Orientalis* curiosorum, pluribus discet. Ista ab incolis in Ceilon, Malme & Virginia in caudice de industria inciditur seu vulneratur, quo succus eo melius profluat, ut *Wormius* in *Mus. pag.* 222. ex aliis recenset. Juniores arbores plurimum benzoini largiuntur & optimum, quas propterea que Indi ultra sex annos non colunt, sed tanquam inutiles abscindunt.

§. 7.

Diversæ etiam in Mat. Museis species inveniuntur, quarum *Sam. Dale* in *Pharmacol. pag.* 296. sicut & *Wormius l. c.* tres memorat. I. Benzoinum AMYGALOIDES, quod pulchris candidis maculis, instar amygdalarum, constat. II. NIGRIUS & III. NIGRUM. Primum in Siam, reliqua in Java & Sumatra crescunt: quanquam de sententia *Grimmii*, ex uno omnia caudice proveniant. Optimum est, quod grana decenter magna habet, ex albo flavoque permistum est & durum, secundum *Marxium* in *Mat. Mus. pag.* 21. quod propterea nostris Materialistis finum & Gallis Benjoin en larmes vocatur. Alterum commune in Sortis vocant, quod tamen etiam purum, nullo pulvere, ligno aut simili oportet esse mistum: id quo candidius est, ac priori propius accedit, eo est melius, de quo sæpelaudatus *Pometus* omnium curiosissimè agit.

§. 8.

Quod ad usum benzoini attinet, sale suo balsamico ad edulcorandos acres catarrhos, sanandasque omnes inde profectas pulmonum & asperæ arteriæ læsiones peculiariter valet, ut adeoque interne ad tussim, anhelationem, hecticam & phthisin, externe ad catarrhos, coryzam &c. usurpetur. Internè quidem istius FLORES commendantur, quorum ℥iß vel ℥ij. ex una libra per sublimationem, per coctionem vero ℥j. & olei rectif. ℥iß. acquirimus, secundum supputationem *Vielheurii* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 77. Externè vel pulveres fumales, candelas fumales & similia ingreditur, vel in oleo nucistæ solutum cum moscho & ambra in balsamum redigitur. Nota etiam Tinctura virginum, ab Italis tanta copia circumvehi solita, fœminisque ad dealbandam cutim adeo desiderata, exinde præparatur, quæ nihil aliud est, quam TINCTURA BEN-

 ZOINI,

ZOINI, sive ex solo benzoino, sive ex isto atque styrace sequenti modo præparata:

℞. Benzoini
styrac. āā.

affunde quatuor vel sex partes spiritus vini rectif. pone in loco calido, agita sæpius, quoad tinctura evadat sanguinea, decantanda sensim vel filtranda. Aliquot hujus guttæ, aquæ rosarum vel sigilli Salomonis instillatæ, dant emulsionem, quacum facies manusque abluendæ.

CORONIDIS LOCO

Capiti huic subnectere liceat Historiam Asæ foetidæ, à laudato *Kämpfero* aliquot anne annos in salivam publicam emissam, quæ ita se habet:

HISTORIA
ASÆ FOETIDÆ DISGUNENSIS,

EX

Amœnitat. Exot. D. Engelberti Kæmpferi Fasc. III. obs. V.

§. I.

Hingiseh umbellifera Levistico affinis, foliis instar Pœoniæ ramosis, caule pleno maximo, semine foliaceo, nudo, solitario, brancæ ursinæ vel pastinacæ simili: radice ASAM FOETIDAM fundente.

Hingiseh radicem habet ad plures annos restibilem, magnam, ponderosam, nudam, exteriori vultu nigram, in solo limoso lævem, in sabuloso scabram ac quadantenus rugosam: utplurimùm, Pastinacæ instar, simplicem, sæpe paulò à capite duabus vel pluribus divaricationibus brachiatam, aliis perpendiculariter demissis, aliis inconditè & in obliquum extensis, prout ab objectis flectuntur.

Fastigium, è tellure prominens, fibris, setarum instar, surrectis, ex fusco rufis & rigidis confertim stipatur, velut in Peucedanô. Cortex ei pinguis est, succosus, facilè, dum radicem solo extrahis, abscedens, concavitate glabrâ & humidâ; substantiam obtinet ponderosam, instar rapæ, solidam candidissimamque, plenam succi pinguis, albissimi, fœtidissimi, porraceo odore nares horridè ferientis: qui ex eâ collectus Persis Indisque *Hingh*, Europæis Asa fœtida appellatur. *Folia* sero autumno ex vertice progerminant, sex, septem, & pro radicis magnitudine plura vel pauciora: quæ per brumam luxuriosè vigent, adultoque vere exarescunt. Folium autem est ramosum, planum, longitudinis cubitalis, folii Pœoniæ utplurimùm figuram, Levistici substantiam, colorem & lævitatem exhibens; odorem obtinet succi odore remissiorem, saporem cum amaritie & aromaticâ acredine hircosum. Structura constat ex scapo & ramo: Scapus spithamalis & amplioris longitudinis est, humano digito tenuior, quadantenus striatus, nervosus, coloris herbacei, circa basim ex mutuo complexu canaliculatus, cetera teres; ramus alas refert impariter adversas quinque, rarius septem, palmaris & amplius longitudinis, obliquè surrectas, imas superioribus longiores. Alæ utrinque in lobos dividuntur incerto numero plures, inæqualis magnitudinis, oblongos & quadantenus ovatos: in aliis plantis perangustos, longiores, ad costam usque & largiori intervallo distinctos, adeoque pauciores & solitarios, quasi singula folia referant: in aliis verò latiores, breviores, & ob parciorem divisionem continuos, finibus sive incisuris, plerumque ovatis vel orbiculatis, pro vario naturæ ludentis genio: qui sæpe in foliis numero differentis plantæ adeo discrepat, ut ejusdem speciei folia esse vix appareat. *Lobi* autem obliquè surrecti sunt, subtus angusto ductu per costæ latera demissi, coloris ex glauco virentis, læves, exsucci, rigidi, fragiles, pronâ facie subconcavo, nervo donati unico tenui, qui à costâ per longitudinem inæqualiter decurrit, rarò lateralibus aliis sociatus. Magnitudo incerta est, quam reducere ad longitudinem triuncialem, latitudinem plus minus pollicarem liceat. Ante radicis interitum, qui utplurimùm serâ ætate evenit, unà cum foliorum fasciculo emergit *Caulis* simplex, rectus, teres, quodammodo striatus, glaber, herbaceus, in orgyjæ, sesqui-orgyjæ vel majorem longitudinem luxuriosè exsurgens, crassitie in imo quanta manûs complexum superat: ex quâ paulatim factus tenuior, in ramos paucos, hi verò in umbellas, Ferulaceorum lege, divelluntur. Foliorum vestitur rudimentis per intervalla palmaria alternatim consitis, quorum bases latæ, membranosæ, turgidæ, caulem inæqualiter & utcunque decussatim amplexantur, dilapsæque impressis signant vestigiis, genicula mentientibus. Medullâ farcitur geniculis haud interceptâ, copiosissimâ, candidissimâ, fungosâ, paucis permixtâ fibris brevibus, vagis, in longum exporrectis. *Umbellæ*, pedali, aliæ spithamali vel breviori stylo nixi, in radios explicantur plusculos (10, 15, 20.) in orbem dispersos: qui singuli, quasi subalternas umbellas reddituri, in radiolos paucos alios (5, 6.) biuncialis longitudinis terminant, axillis brevibus tenuissimisque sustentantes semina nuda ac surrecta. *Semen* est planum, foliaceum, ex fusco rufum, figuræ ovatæ, Sphondylii, vel Pastinacæ hortensis semini non absimile, hóc tamen paulò majus & nigrius, quadantenus pilosum sive asperum, tribus notatum striis, unà per mediam longitudinem, reliquis per fimbriam arcuato ductu ad apices utrinque productis; odore maritatur exiguo porraceo, sapore gravi, acutè amarescente; medullam, ceu verum semen, in medio fovet atram, compressam, figuræ ex ovato mucronatæ. *Flores* non vidi; perparvos dicunt & in albidum pallentes: pentapetalos esse non dubitaverim.

§. 2.

§. 2.

Planta Asæ foetidæ ab *Avicenna* vocatur *Andsjudaan* & *Haltiit*, quod vocabulum *Dioscorides* σίλφιον, Matthiolus *Laserpitium* interpretatur. In patriâ ejus, cum ipsa stirps, tum ex eâ collectum gummi *Hingiseh*, & per Indiam *Hiing* salutatur: usitatius tamen est, vocabulo *Hingiseh* Plantam, *Hiing* ipsam exprimere lacrymam, quod & mihi in præsenti descriptione receptum est. Unde *Asæ* nomen ortum vel detortum sit, non inquiro. Germani ob atrocem foetorem appellant *Teuffels-Dreck*, id est, stercus diaboli. Hujus plantæ, conjecturis Botanicorum ad varias species distractæ, à clarissimis vero literatoribus *Scaligero* ac *Salmasio* notis ac nominibus illustratæ, genuinam hic trado historiam, diligenti inspectione à me observatam, institutâ eum in finem ex Gamrono urbe ad solum ejus natale laboriosâ profectione. Patria ejus sola est Persia, non Media, Lybia, Syria aut Cyreniaca regio; unde ex hoc capite facta fucci apud auctores distinctio est inanis. In Sinâ prope muros plantam crescere, lacrymamque impertiri collectoribus, accepi ex duobus ejus terræ Aromatariis: sed, quod plantam in Herbario Sinensi non inveniam, incertus de veritate hæreo, quia per muri viam inductum gummi apud ignaros genuisse errorem potuit. In Persiâ plantam hodie alunt saltem duo locorum tractus, videlicet (1.) campi montesque circa *Heraat*, emporium provinciæ *Chorasaan*; & (2.) jugum montium in provinciâ *Laar*, quod à flumine *Cuur* ad usque urbem *Congo* secundum Persici Sinûs tractum extenditur, duobus, alibi tribus pluribusve, parasangis à littore. Utrobique autem succi ferax quocunque loco planta non est, sed circa *Heraatum* ea saltem, quæ campestre desertum occupat: in tractu vero Larensi tantùm illa, quæ crescit in montibus, vicinis territorio & oppido *Dusguun*, vel, ut vulgò pronunciant, *Disguun*; quæ in his ultra citraque germinat, vel succi inops est, non redditura colligenti operæ pretium, vel si redditura fuerit, legulum non habet. Quandoquidem citra Disgunum accolæ Arabes (ex transmarino littore coloni) collectionem nunquam tentarunt, supini ad novum opus, nec alii quàm vitæ pastoritiæ sueti, quam ducunt sub tentoriis inertem atque tenuem. Ultrà vero herba dulcescere dicitur & foetorem pene in tantum exuisse, ut caprarum greges foliis vescantur avidè & eorum esu mirè pinguescant: quod ut succedat, pridie ante admissionem sale montano (nec aliud hîc suppetit) semel cibandi, admissi verò, primis quatuordecim diebus ab omni potu arcendi sunt. Crescit promiscuè in tesquis & crepidinibus, ubicunque avulsa semina ventus protulerit: uberiùs verò & sæpè ex pedali intervallo in locis, qui quodammodo premuntur in planitiem, quippe semini retinendo & ob meliorem fundi conditionem fovendo aptioribus. Solum habet rarò udum aut puriori terrâ foecundum, frequentiùs interspersò limo sabulosum, saxosum & aridum, &, quem in superficie non invenit, altiùs actâ radice, ex profundo humorem allicit. Plantæ duplicem Heratenses constituunt speciem, unam *Hingiseh* dictam, quam affirmant esse montanam, & sylvestrem Disgunensium: alteram *Husjeh*, sive campestrem suam. Illam ajunt lacrymam stillare parcam, macriorem & virtutis debilioris: hanc verò Heratensem largâ manu profundere pinguiorem & foetidiorem, adeoque præstantiorem. Ad rei veritatem & differentiæ notas evolvendas, plantam Heratensem (quam effoetam, Gamroni degens, ex Chorasmiâ obtinueram) cum Disgunensi diligenter contuli, sed mentiar si ullum in figurâ discrimen viderim. Cum etiam vectoribus Heratensis Asæ (quam Gamronum ferè annuatim deferunt) plantam Disgunensem quamprimùm monstrarem, nesciis unde acceperim, suam esse illico affirmarunt plantam *Husjeh*, veram & legitimæ Asæ genitricem. Ex quo infero: non differre Heratensium plantam à Disgunensi, nisi ratione soli natalis, quod in campis Chorasanensibus fortasse pinguius est, adeoque radicem majori succi apparatu instruit: id quod sterile jugum Larense tantâ ubertate non potest. Ut nihil hic dicam de ipsis utriusque Provinciæ lacrymis, quæ, inter se collatæ, nulla præbent vestigia diversæ speciei, nec differentias, nisi quas ex adulterio, vel diversitate temporis & ordinis, quo collectæ sunt, obtinent, prout latiùs patebit in sequentibus. Duplicem sexum Disgunense vulgus constituit: mares appellans plantas succi expertes, quæ caulem & in eo semen gignant, à cujus productione radicitus moriantur: foeminas verò succo dotatas, sed sine caule. Verùm erronea est distinctio & sine attentione inducta. Nulla enim non radix invenitur, quæ ante ferulæ productionem læsa succum non fundat, aut quæ suo relicta fato in caulem seriùs ocyus non exsurgat: quo producto, exhaustô vitali liquore, arescit atque interit: quod ei cum umbelliferis plerisque aliis commune est. Longævitatem, ajunt, radici miram esse, & æmulam vitæ humanæ: ex quo monstrosam aliquando magnitudinem consequi non est peregrinum. Si loci conditio ferat, nec in ferulam (quod aliquando evenit) primâ ætate efferatur, longitudinem orgyjæ, ac peræ humanæ crassitiem assequi affirmant: cùm mediæ ætatis est, suræ vel brachii: annuam verò pollicis crassitiem exhibere, cui longitudo proportione semper respondeat. Hirsutum fibris caput ætatis quandoque index est: credo eas esse reliquias ex scapis foliorum dissolutis, quas nescit edax tempus ob nervosam firmitatem destruere.

§. 3.

Omnis Asa foetida ex radice manat sauciatâ, nulla ex caulibus vel sponte fluit, vel arte exprimitur: unde facessit Asæ in scapariam & radica-

riam diſtinctio, quam induxit Cl. *Wormius*. Radix quadrienniô minor parum lacteſcit, & nunquam ſecatur: quò autem vetuſtior & major eſt, eò majorem impertitur lacrymæ copiam. Exemta tellure, ſi vel poſtridie ſecetur, lacte tamen ſtillabit: adeo nimirum ſucco diffluit, à quo inſolens pondus obtinet. In transverſum diſſecta ſummum diſcum perfundit lacteo ſuo ſucco, qui in continuas ſpiras argutè circumductus pullulat: prout videre eſt in Icone. Inſpecta attentius duplicem prodit ſubſtantiam: aliam firmiorem & fibratam, fibris per longitudinem vago poſitu diſcutrentibus: aliam magis ſpongioſam, congenerem & molliorem. Hæc ad liquorem retinendum, & in utriculis ſuis excoquendum nata eſſe videtur: illa ad fundendum, & pro nutriendâ ſtirpe transferendum: addo & ſymbolam conferre ad firmitatem quandam radici fragilimæ conciliandam. Exſiccatæ radici perit omnis mollior ſubſtantia, fibrata remanet, & in ſtupeam quaſi medullam contrahitur, dum rugoſa cortex de amplitudine ſuâ parum amittit. Succus ex utriculis ſuis recens emanans, candidiſſimus, liquidus & pinguis eſt, flori lactis dulcis exactè ſimilimus, adeoque omnis exſors lentoris: ad aëris verò Solisve contactum colorem ſubfuſcum induit, & coaleſcens lentorem quoque. Fœtor, virtutis index, quò major eſt, eò meliorem Aſam teſtatur. At ille in recenti lacrymâ vehementiſſimus eſt, cum eo, quem concreta & antiquior redolet, qualem Europa recipit, nullo modo comparandus. Affirmare auſim, unam drachmam recens effuſam majorem ſpargere fœtorem, quàm centum libras vetuſtioris, quem ſiccum venundant aromatarii noſtrates. Ex monte redux, cum radicum copiam aſportarem domum, (in amplum palatium impluvio diſtentum) adeo cubilia fœtore repleta ſunt, ut eas actutum eliminare debuerim. Ex Choraſano cum Aſâ appellens *Caſila* (ita vocatur armentorum onuſta multitudo, ductoribus comitata) in campum longè extra portam hoc mercium genus exonerat: quod ipſum vento illinc ſpirante, omnem civitatis auram halitu ſuo inquinat. Devehenda eſt in Indiam ſingulari navigio, mercibus corruptioni obnoxiis vacuo: cùm eas inficere, & liquores, præſertim potulentos, corrumpere experientia docuerit. Navis mea, quâ transfretavi in Arabiam, unicum ex puppi pendentem ferebat ſaccum Heratenſis Aſæ, quæ per corium transmeans naribus noſtris magnam faceſſebat moleſtiam, metuente nautâ, ne aqua roſarum, Sjiraſenſe vinum, merceſque edules, etiam tam brevi viâ, noxam caperent.

Virtutem Aſæ medicam longo catalogo recenſet *Dioſcorides L.* 3. *c.* 78. nec minus in laudandâ effuſus eſt *Garzias, Arom. Hiſt. L.* 1. *c.* 3. Perſici Medici, ob delicatum nationis genium, ab uſu ejus ferè abſtinent: ruſticis ſaltem Larenſibus in colicis torminibus & hydrope, præſertim in tympanitide curandâ uſus innotuit, ex conſilio Benjanorum. Retulit mihi civis Diſgunenſis, ſe hoc morbo tumidum omni mane per ſex hebdomades devoraſſe aſæ bolum, ſ. pilulam majuſculam, donec convaluerit: addens ex eo ſubinde ſibi flatus ſurſum & deorſum ſeceſſiſſe, adeo fœtentes, ut ab hominum conſortio toto tempore juſſus ſit exulare. Semen idem, ſed minus validè præſtat, proinde ab Indis in uſum medicum hinc avehitur. Vulnera ex impoſito recenti ſucco coaleſcere dicuntur ad miraculum. Planta impoſita ſulcis, per quos aqua ad hortos & palmeta defluit, vermiculos ſtirpium quarumcunque enecat. Indis, præſertim Benjanis, creber aſæ uſus eſt, etiam in cibis pro condimento. Hoc referenti *Garziæ* ægrè credidit Cl. *Renodæus*: nam *ſi hoc*, ait, *fabula non eſt, ex duabus alterum conjecto, aut aſam fœtidam in Indiâ non fœtere, aut Indos æneum habere guttur. Mat. Med. L.* 1. *S. VIII c.* 8. Deguſtavi hòc ſucco imbuta cruſtula, quæ mihi non adeo ſapiebat teterrimè, ac putaveram. Familiare eſt Benjanis oras craterum eâdem lacrymâ perfricare, pro appetitu excitando malè habentium. Magna eſt inter Heratanos & Diſgunenſes de bonitate Aſæ diſſenſio, dum quique ſuam præferunt, obtrectant alienam: Heratani macram, exſuccam & ſpuriam vocant Diſgunenſium montanam, & campeſtrem ſuam prædicant multò eſſe pinguiorem, molliorem & fœtidiorem. Reponunt Diſgunenſes: quicquid Heratenſis aſa pinguedinis obtineat, id omne eſſe adſcititium, quippe cui recens collectæ admiſceant (faciunt id, ne indureſcat!) florem camelini, alii caprini lactis, haud ſuâmet virtute duraturæ, niſi fotu hujus mangonii: hôc illos nequiter fallere emptorem, qui adulterii ignarus peregrinam pinguedinem pro genuinâ habeat. Rixam invidia & æmula lucri cupiditas peperit, non tantopere attendendam, ut inde differentes ſpecie plantas & lacrymas conjiciamus: ex quo lituram inducentes huic & ceteris aromatariorum diſtinctionibus, omnem noſtri temporis tum Plantam, tum Aſam fœtidam, ratione ſaltem loci diſtinguimus in Campeſtrem & Montanam, ſive in Heratanam & Diſgunenſem, vel ſi nomen provinciæ placet, in Choraſanenſem & Larenſem: illa, ut plurimùm pinguior & mollior, pellibus caprinis & ovinis involuta: hæc aridior, ſaccis ex folliis ſylveſtris palmæ textis, transmittitur. De poſteriori, uti facta eſt à me obſervatio, ita hoc loco de ejus collectione diſſeram, nihil differente à collectione Aſæ Heratenſis, niſi paucis circumſtantiis.

§. 4.

Inſtituitur (ſit verbo venia) Hingifera hæc meſſis, cùm ab accolis quibuſdam paganis, tum inprimis à majori parte civium Diſgunenſium,

quos

quos habet oppidum fere trecentos: & absolvitur quatuor actibus, sive quod idem est, quatuor excursionibus ad jugum Hingiferorum montium, qui inde distant duabus, aliis tribus vel quatuor parasangis. Collectionis actus tradam, prout illi ab oppidanis celebrabantur anno, quo montes invisi, 1687. Quandoquidem ab illo tenore nunquam receditur, nisi forte laborum auspiciis alium designando diem, aut collectionibus breviores interponendo ferias.

Actus I.

Colligentes, antequam opus auspicarentur, de asâ, utrum ab exteris desiderata sit, pro more percunctati fuerant, ne gratis profectiones suas & laborum impendia facerent. De caritate igitur satis eruditi ad montes confluebanr medio Aprilis, quandoquidem circa illud tempus radix ad fundendam lacrymam se præparari patitur: cujus signum præbet facies tristior foliorum pallescentium & à vigore suo in marcorem declinantium. Si paganis vicinis colligere quoque statutum sit, eodem hôc mense ad hoc actum compareant, necesse est. Appulsi cives per vasta montium spatia secedebant, procul sese dissociantes, ita ut qui ex compacto in communem censum colligere proposuerant, seu singulæ domus, seu familiæ cognatæ, seu vicatim & à pluribus initæ societates, alium atque alium occuparent montis tractum, quem ad messem inibi instituendam sibi assignabant. In hôc plantas quisque æmulâ alacritate adortus *primo* terram, quæ radicem in circuitu proximè ambiebat, compactam videlicet, sabulosam vel lapidosam, ope ligonis, quo armabatur, ad palmi spithamæve profunditatem eruebat, ita ut modica longitudine radix nudam se proderet. *Secundò* scapos foliorum, transversâ manu apprehensos, intorquendo, à radice avellebat, nullo negotio hâc tempestate abscedentes: ab impedimento quoque fibrarum, quæ hirsutam mitram referunt, fastigium repurgabat, quo remoto, rugosam calvariam exhibet. *Tertiò* terram, manu vel ligone rarefactam, radici rursus ad usque verticem circumponebat; tum avulsa folia, & si quod aliud herbæ genus adesset, in fasciculos aptata imponebat, superaddito lapide, ne à vento, hîc sæpe vehementissimo, diffluerent, eodem signo locum, cum redierit, agniturus. *Nota:* Tegumento hoc opus esse, quò à radiis Solaribus radix nuda tueatur, quia ab iis semel percussa intra diem naturalem putrescit, nullum legulo collatura beneficium. Postquam hoc modo cives radicum myriades aliquot præparassent, futuræ collectioni subjiciendas, (solet societas quatuor vel quinque hominum sibi vindicare circiter bis mille) relictis montibus lares repetebant, absoluto ferè intra triduum messis suæ actu primo, quem *Kusjtèn*, id est, occidere, quasi *actum occisionis*, nuncupant: quia in eodem plantæ internecioni damnantur, inposterum, donec pereant, vitali succo emulgendæ.

Actus II.

Ab intervallo quadraginta dierum, (hôc anno, quàm par erat, longiori) turba, colligentium ad montes reditura, vesperi iter inibat, & primâ luce diei 25. *Maji* st. v. appulsa, socialiter secedebat in loca quæque sua, ut è radicibus, priori actu præparatis, tributum exigeret liquoris: qui admissus pro foliis nutriendis nunc omnis stagnabat in fastigio. Instrumenta colligentibus erant *culter* acutissimus, pro radice decurtandâ, *spathula* pugillaris, ferrea, lato fronte, ad abradendam lacrymam, *patella* seu caliculus femori affixus, qui ablatam portionem subinde reciperet, & *geminus corbis*, ex humero bajulandus, pro deportandâ succi collecti annonâ. Sciri autem in limine debet, societatem unamquamque loci illius tractum, quem messi suæ deligit, atque adeò omnem in eô radicum copiam, in duas classes dividere, circa quas, missa alterutrâ, alternis diebus occupetur: quandoquidem ablato succo radix intercalare tempus requirit, pro effusi necessariâ quadam spissatione. Quod ut ad oculum patescat, Tabula Lectori inspicienda est apposita, quæ exhibet Hingiferi montis tractum, quantus pro messe celebrandâ uni Societati sufficit. In eâ litera *A.* locum & classem priorem, *B.* posteriorem notat, radice utrobique expressâ saltem unicâ, quæ instar omnium demonstrationi serviat. Hoc præsuppositò pergo in historiâ. Appulsi in locum *A.* colligentes singuli singulas involabant radices, remotisque umbraculis egerebant manu aliquam portionem terræ ambientis, quanta operationi suæ obstaret: quô factô radicis verticem, quousque ille hirsutus fuerat, per transversum abscindebant, ita ut truncus discum exhiberet planum, in quo exsudans liquor, post biduum excipiendus, sine defluvii periculo subsistere posset. Tum, prout in nuperô actu, fauciatam radicem â Sole rursus defendebant, eâ cautione, ne fasciculus impositum discum attingeret, hoc fine cogendus quodammodò in arcum, emanantem succum alioqui pressione discussurus. Pensô absoluto, die postero 26. cum diluculo pergebatur in locum *B.* atque eodem modo radix truncabatur omnique studio rursus operiebatur. Die 27. in locum *A.* regressi, remotis umbraculis, liquorem in superficie depositum spathâ extergebant & subinde deponebant in receptaculum, quod femori inhærebat: tum, remotâ terræ accumbentis portione, quanta sectioni obesset, arescentem disci superficiem præsecabant, ablatô saltem orbiculo tenuissimo, vix culmum avenaceum crassô; satis enim est, si vel extima, quæ poros claudebat, superficies auferatur, quò possint occlusi ductus succum dimittere: quandoquidem pro comperto habent, quò tenuior tessera abscissa sit, eò suc-

cum

cum prodire promptiùs & copiosiùs. Idem persuasi sunt de modo sectionis, quam omnino fieri tundendo postulant, non vulgari tractu, cum ille fluxum magis promoveat, hic minùs. Sit fides penes credentes. *Nota:* legulos subinde femorum patellas deplere & in receptacula majora, vel in folia humi strata lacrymam deponere, ut Soli exposita magis indurescat: quo ipso verò peregrinum à nativo candore colorem induit, pro partium mollitie & situ diverso, qui torrentes radios inæqualiter admittit; addo etiam ex subjecto accumbente recentem massam facilimè alieno colore imbui. Radice coopertâ labor finitus est. Die 28. eadem collectionis opera, cum omnibus requisitis, peracta est in loco *B*. Die 29. reventum est in locum *A;* & secundâ vice radix emulsa, remoto terræ obstaculo, rescissa, rursumque contecta est. Die 30. secundus liquor etiam in loco *B* collectus, novaque sectio cum aliis necessariis celebrata est. Atqui hic labor est actûs secundi, in quo singulæ radices, ter sauciatæ, bis succo suo exutæ sunt. Quò præstito, annona omnis in corbes congesta & humeris incumbente perticâ deportata est, singulis quatuor vel quinque hominum societatibus spolium referentibus decem vel duodecim *Mann* Disgunensium, id est, librarum Belgicarum circiter quinquaginta. *Nota:* quod hæc primæ collectionis lacryma non habeatur pro Asâ optimâ, sed inferioris notæ.

Actus III.

Postquam radicibus mora decem dierum (sufficiebat octiduum) pro recuperando succo indulta esset, ad redauspicandam messem cum luce diei 10. Junii accedebatur in locum *A*. remotis umbraculis & impedimentis terræ, nova colligebatur lacryma, abscissoque summo orbiculo vulnus operiebatur. Die 11. idem agitabatur circa radices in loco *B*. *Nota:* hunc succum, qui ex morâ plurium dierum copiosior effluxerat, & ad debitam spissitatem exaruerat, proprio gaudere nomine *Pispaas*, cum alter commune nomen *Sjiir*, i. e. lactis, ex candore & tenuitate, perferat; at hic *Pispaas* ex communi opinione præstantior dicitur ac multò habetur carior, quàm ille *Sjiir* dictus. Utrum ob paucitatem, an solidiorem consistentiam, non dixerim. Certè lacteus ille deterioris substantiæ non est, quamvis humidior, nam aëri diutiùs expositus æquè indurescit, & ab illo *Pispaas* nullo signo differt. Credo igitur ex eo genitum esse errorem, quòd Disgunenses lacrymam *Sjiir* nunquam antea, prout nata erat, genuinam vendiderint, sed auctam atque adulteratam vili quadam materiâ, quam recens & liquida facilè admittebat: secus ac *Pispaas*, quæ ob siccitatem adulteria respuens, non nisi pura vendi potuit. Asa enim omnis per se est purissima, & quicquid alieni continet, id omne habet ab adulterio. Ipsi colligentes id mihi fassi sunt, his verbis: quòd recenti *Sjiir* soliti fuerint admiscere, non quidem farinam, aut Gummi Sagapenum, velut à scriptoribus proditum est, sed puram terram limosam, quæ in monte fortè ad manus fuerat: plerosque autem parem limi quantitatem, alios deinde duplam, vel pro cujusque avaritia majorem immiscuisse, quantam succi tenuitas admiserit. Quo ipso verò vile pretium, &, detectâ fraude, omnimodùm contemptum Asæ hujus nominis pepererint, suo quidem damno, quòd nemo Disgunensem ampliùs desideraverit: inposterum igitur cautiùs mercari doctos, omnem se repudiasse adulterii speciem, hodieque omnem cujuscunque collectionis & consistentiæ lacrymam in unam massam cogere, & iisdem voluminibus conditam in portus deferre, Congensem & Ormusiensem: si quæ impuritas adhuc subest, eam deberi negligentiæ legulorum, qui vulneratam radicem minùs cautè contexerint; quanquam caveri vix possit, ne à foliis, quibus operitur, & à vento, paleas & pulveres adspirante, tenax ille liquor conspurcetur. Die 12. classis *A.* & postero die 13. classis *B.* succo *Sjiir* exuta, resecta pariter & retecta est. Die 14. eadem operatio in loco *A.* & die 15. in loco *B.* iterata fuit. Ita radices, postquam semel Asam sicciorem *Pispaas*, bis liquidiorem *Sjiir* impertitæ fuissent, sub operculis relictæ sunt.

Actus IV.

Exacto domi triduo, die 3. Julii radices, haud longo otio gavisas, revisebant leguli, experientiâ edocti, tot exactionibus infirmatas & ad interitum dispositas facilè tabescere: tributum ampliùs haud collaturas, si collectio longiùs differatur. Primo accessu Asa *Pispaas* ac cetera requisita solito more agitata sunt in loco *A*. Die 4. idem omninò factitatum est in loco *B*. Die 5. collectio Asæ *Sjiir* & cetera in loco *A*; die vero 6. in loco *B* celebrata sunt. Die demum 7. ultima manus admota est classi *A:* in quâ, abraso succo, sectio intermissa, adeoque radices non opertæ relictæ sunt, à libero aëre & Solaribus radiis brevi intermorituræ. Die 8. parem sortem experta & exitio damnata fuit classis *B;* & hôc ipso finita fuit messis Hingifera.

Habes, Lector, communem colligendi modum, quô scilicet tribus excursionibus ab unaquaque radice octies liquor *Sjiir*, & ter *Pispaas* exigitur, in his montibus Disguno vicinis hactenus observatam. *Sciendum* verò radices grandiores, i. e. majores vicenariis, quales dantur in jugi parte distantiori & cum difficultate conscendenda, tam citò non dimitti, sed pluribus mulctari posse exactionibus, donec quater vel quinquies *Pispaas*, tantòque sæpiùs *Sjiir* effuderint, extenso collectionis termino in Septembrem. Verùm, hôc montium tractu paucas decennio, nullas ampliùs vicenniò majores

jores inveniunt: per annos enim bene multos, quibus Asæ continua caritas fuerat, à colligentibus extirpatæ sunt, nullo iisdem, ut grandescerent, concessô otio. Radices, exsolutis tributis, insepultæ relictæ, ad unum omnes putrescere dicuntur. Terrâ obrutas aliquando reviviscere experientiâ suâ testabatur unus legulorum, negabant ceteri.

CAPUT II.
DE
CAPHURA.

§. 1.

CAPHURA, s. CAMPHORA, candidum & instar nitri pellucidũ resinosum gummi est, sapore acri, amariusculo, aromatico & penetrantissimo, odore vehementi & quodammodo adverso. Ex India Orientali affertur & resinata magnis latisque, sed planis, orbibus, specie magnorum operculorum fictilium, à Materialistis & Pharmacopolis emitur.

§. 2.

Originem ab arbore ducit, quæ propterea ab hodiernis primariis Botanicis, Scriptoribusque Indicis, utpote *Breynio, Hermanno, Grimmio* &c. Arbor camphorifera, ab Indis vero CUSNOKY vocatur, partim in Insula Borneo, partim in Japonia in locis incultis copiose reperiunda, ibidemque tam crassum habens caudicem, quem duo viri vix possint circumplecti. Equidem quæ in Borneo inveniuntur arbores camphoriferæ multo sunt minores, multo tamen meliorem pretiosioremque progenerant camphoram. Binæ vero solidissimum habent lignum, ex quo Indi pulchra scrinia conficiunt, totasque ædes exstruunt, ut *D. Grimmius* in *Miscell. Germ. Cur. Dec.* 2. *An.* 1. *obs.* 15. commemorat, ubi etiam tota arbor sistitur delineata. Folia fert ut caryophyllus, verum rotunda magisque acuminata, semper virentia, &, si efflоruerunt, proveniunt parvæ rotundæ nuculæ, ut glandes in suis calycibus, in quibus diffissus nucleus reperitur: id quod *Dn. Jacobus Breynius* in scriptis suis Botanicis accuratè descripsit, qui olim arbotis hujus ramusculum, foliis adhuc stipatum, *D. Sebast. Scheffero* dono dedit, qui postea in meas pervenit manus. Intereà memorabile est etiam è corticibus radicis arboris cinamomi camphoram posse destillari, ut ex *Act. Soc. Lond. Vol.* 1. *pag.* 724. apparet.

§. 3.

Pro diversitate arborum, præsertim verò regionum, è quibus camphora venit, duæ istius sunt species, Borneana & Japonensis, Materialistis etiam Sinensis vocata, vid. *Schrœd. Pharm. Medico-Chym. pag.* 182. Borneana vel spontè ex arbore exstillat, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p. m.* 696. existimat, vel alia ratione ex ista eruitur, quæ in *Bocconis Recherch. & obs. naturelles pag.* 268. & clarius in *Arent. Sylvii* Relatione, in Appendice hujus Tract. post *Epistolas Indiæ Orientalis* reperiunda, describitur, modo sequenti: Si quando arbores camphora solent esse refertæ, incolæ Oriente Sole aures ad arbores applicant, quas observato strepitu abscindunt, diffissasque in Sole sinunt siccari; postea in parva frusta omnia diffringunt, ac camphoram parvis frustis eruunt, quæ cribro ab omnibus impuritatibus depurgata, in distinctas sortes distinguitur, à *Garzia ab Horto* recensitas *Lib.* 4. Atque hæc optima camphora est, quam Indi ipsi retinent, usque eo rara, ut in Europâ vix videatur. Pellucidior clariorque dicitur esse communi, nec ad modum hujus in aëre dissipabilis. Quô autem modô Japonensis colligatur ac præparetur, *Dn. D. Cleyerus*, Proto-Medicus in India Orientali, in *Misc. Acad. Germ. Cur. Dec.* 2. *A.* 20. *pag.* 74. pereleganter descripsit: Japonenses sc. radicem ac juniores ramusculos de arboribus decerpunt, in minutissima frustula incidunt, eaque coquunt in aheno destillatorio aqua repleto, 48. horarum spatio, unde camphora sublimatur, ac superius capitello adhæret, quæ omnia in principio hujus capitis *Musei Museorum Germanici*, ex *Dn. Cleyeri* figura, apparent. Non minus & Constantinopoli ita dicitur præparari, quæ tamen Indica bonitate est inferior, ut *Schurzius* in *Mater. Mus. Germ. pag.* 22. testatur.

§. 4.

Quum verò camphora, ex India Orientali allata, magnam partem impura sit, utpote vel ex arboribus in terram profluens, vel debita cura non præparata, in Europa de integro sublimatur, sive, Mercatorum termino, refinatur, cui labori certi in Batavia Venetiisque homines præstituti sunt, Refinatores vocati. Quem tamen processum nemo adhuc Chymicorum descripsit, id quod *Pometus* Materialista Gallus non temerè admiratur, qui propterea omnia in *Hist. des Drogues pag.* 247. accuratè sistit descripta. Nempe impura camphora (quam prædictus Materialista camphre brute, *Schrœderus* verò rudem vocat, utpote ex impuris grumis diversa magnitudine & instar salis apparentibus constantem) ex India allata certis in vasis super parvo igne sublimatur, atque sic camphora superius capitello, placentarum

 specie,

ſpecie, adhæret, in qua etiam multa granula apparent, quæ non tam cito poterant incorporari. In fundo remanet caput mortuum, maxime è fæcibus conſtans, alii cuidam rei necquicquam utile.

§. 5.

Optima eleganter candida, claraque ac pellucida ſit, maculis coloreque flavo deſtituta, forti vero odore prædita, eleganribus fruſtis conſtans, digitis facile friabilibus, quæque incenſa non poſſunt extingui, ſecundum *Schrœderum l.c.* Alii in calido pane iſtam probant, in quo prorſus liquatur, quoque citius liquatur, eo putatur melior. Num verò camphora refinata ſevo, maſtiche ſimilibusque poſſit adulterari, ut *Scaliger* ſuo tempore putavit, *Pometus* valdè dubitat, quod hæc materia tam clara puraque exiſtit, cui non facile quid poſſit permiſceri, niſi externus etiam ſplendor periclitetur. Ab aëre vult defendi, & vel in veſicis aſſervari, in quibus annum & diutius ſine detrimento ſervatur, modo iſtæ non aperiantur, ut *Schurzius* teſtatur *l.c.* vel in ſemine lini, granis piperis aliisque rebus oleoſis cuſtodiri, ne conſumatur & avolet.

§. 6.

De viribus & qualitatibus camphoræ, à multis abhinc annis ad hunc usque diem, magna inter Doctores lis eſt, calidæne, an frigidæ naturæ ſit? *Ludovicus* ab *Horning* in peculiari, *de Qualitatibus Camphoræ, ad D. Georgium Horſtium* ſcriptâ *epiſtola*, cum aliis vult affirmare frigidæ camphoram eſſe naturæ, quod ad modum aliorum frigidorum laſciviam compeſcit, mares viribus privat, & exercendæ ♀ s arma obtundit, veterum proverbio:

Camphora per nares caſtrat odore mares.
Der Campher iſts, der Wunder kan,
Sein Riechen nur entmannt den Mann.

Alii melioribus rationibus contrarium defendunt, quoniam ſapor, odor aliæque operationes de calida iſtius natura teſtantur, quippe cum nihil aliud ſit, quam valdè volatilis & oleoſus ſal, qui ad modum aliorum ſalium volatilium neceſſario calefaciat. Quæ verò de caſtratione virorum dicuntur, vel falſa ſunt, quod Refinatores Venetiis ſatis ſunt laſcivi, multosque liberos generant, ut *Tachenius* in *Hippocr. Chymico pag.* 183. obſervavit: vel ex alia proficiſcuntur ratione, quoniam gonorrhœam curat, ut *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 697. præ aliis pluribus oſtendit. Nec obſtat, quod inflammationes oculorum aliorumque partium impediat ac reſolvat, inque febribus ardentibus refrigeret: Utrumque enim vi ſua diaphoretica & alexipharmaca præſtat, quippe qua febres petechiales, peſtilentiam & ſimiles affectus curat, adeò, ut etiam de collo ſaltem ſuſpenſa febres erraticas ſoleat curare. Particulis ſuis oleoſis narcoticam & ſomniferam vim habet, qua capitis aliosque dolores, hæmorrhagiam narium, gonorrhœam &c. ſedare, ac deliria febricitantium compeſcere valet, ſive internè, cum nitro depurato temperata, detur, ſive externe in epithematis uſurpetur. Sic etiam ſpiritus vini camphoratus, ♃ camph. aliaque præparata multis intentionibus ſatisfaciunt, quæ in *Schrœderô* hujusque Interpretibus reperiuntur. Quâ verò ratione hæc camphorata multis in morbis præſcribenda ſint, vel à Clariſſ. Medicis fuerint uſurpata, *D. Gothofredus Mœbius* in *Anatomia Camphoræ*, & *D. Wedelius* in *Diſput. de Camphora* fuſius ex profeſſo docuerunt. Hodie quoque magna iſtius copia ad ignes artificiales globulosque ſub aqua urendos inſumitur, quoniam camphora ſub aqua urit, dum etiam incenſum fruſtum pilæ niveæ intruſum, nivem fundit, ipſum vero non deletur, vid. *Vielheurius* in *Deſcript. Exot. Mater. pag.* 82.

CAPUT III.

DE

GALBANO, SAGAPENO ET OPOPANACE.

§. 1.

GALBANUM lignoſum gummi eſt, perpetuò molle & ceræ inſtar ductile, quod, quoniam candelæ admotum urit, ritu refinæ, ſed tamen in ſola aqua ſolvitur, medii generis eſt inter refinas & gummata. Foris plerumque flavum vel rubicundum, recens & albicans apparet, ſapore amaro & acri, odore vehementi & adverſo: Ex Syria per Maſſiliam affertur.

§. 2.

Herba, ex qua emanat, Ferula Galbanifera audit, quam *Pometus* in *Hiſt. des Drogues p.* 255. ad originale *D. Tourneforti* effingi curavit. Iſtius caules, ſemen & folia ſæpe galbano inveniuntur permiſta.

§. 3.

Ejus duæ afferuntur ſortes, nempe 1. granulatum ſeu in granis, (quod *Schrœderus pag.* 187. cartilaginoſum vocat, quoniam eleganter albicans, inſtar cartilaginum, apparet) & 2. in placentis ſ. in pane, quod eo eſt melius, quo magis eſt granulatum, eleganter clarum, flaveſcens, molle, nec tamen glutinoſum, nec putaminibus ſeu corticibus plantæ permiſtum. Lignum, lapides

pides arenaque permista necquicquam prosunt, vid. *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 100. Prius parvis frustis veniat, thuri simile, pulchrum, purumque ac pellucidum sit, ut in *Weckeri Antidot.* 1. *Spec.* 17. videre est.

§. 4.

Dissolvit emollitque tenacem pituitam, menses promovet, fœtum ac secundinas pellit, eosque forti suo odore exsuscitat, qui epilepsia, suffocatione uterina ac similibus afficiuntur, & externe quoque artus confortat. Quamobrem adeo decantatum Galbanetum Paracelsi (quod aliquod exinde destillatum, sed mistum oleum est,) in paralysi & doloribus intestinorum spasmodicis, à quibus illa sæpe oritur, valde commendatur, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 702. Emplastra quoque attractoria Chirurgorum, Cerota matricalia, ad quæ etiam emplastrum de Galbano pertinet, in officinis usuale, ingreditur.

§. 5.

Eadem Gummi Serapini ratio est, cum fere ejusdem sit originis, odoris ac virtutis, quod alias vulgo

SAGAPENUM

vocatur. Pellucidum gummi est, foris plerumque rubicunde flavens, intus albicans, sapore acri, odore gravi & viroso, allium æmulante, cujus intuitu ad asam fœtidam fere accedit. Maximam partem è Persia & India Orientali Venetias fertur.

§. 6.

Similiter à planta ferulacea oritur, priori haud multum dissimili, præterquam quod folia seminaque juxta minora sint. In Persia copiosè dicitur inveniri: gummi verò è sauciatô caule profluit, ut è figurâ *Pometi* apparet.

§. 7.

Istius duæ quoque sunt sortes in Materialium Museis, nempe in granis & in pane, quæ ab omnibus fere Medicis ac Materialistis probantur, quando extrinsecus flava, subrubra ac pellucida sunt, vid. *Schrœd. pag.* 204. & *Marxius pag.* 180. His tamen omnibus Pharmacopola Parisiensis *Charasius* adversatur, in *Histoire de la Theriaque pag.* 230. affirmans, cum anno 1650. à Beaucaire quodam Provinciæ Languedoci loco, in nundinis, vendendis speciebus ex Oriente venientibus potissimum dicatis, fuerit, vidisse se extraneum quendam Aromatarium s. Materialistam, qui inter alia cistam sagapeno repletam, 20. vel 30. libras circiter continentem, ex Oriente secum tulerat, illudque prorsus recens affirmaverat, quod tamen intus forisque lactea fuerit albedine, alias vero vehementiorem habuerit odorem. Quamobrem prædictus *Charasius* vulgò probatam flavedinem rejicit, contraque ea existimat istam in inveterato saltem sagapeno videri, cum recens prorsus album esse oporteat. Hinc etiam *Pometus l. c. pag.* 256. album censet esse optimum, præsertim purum, & odore ad pinum accedens.

§. 8.

Ratione usûs, ut jam dictum, cum priori, convenit, dum non solum tenacem pituitam interne externeque resolvit, sed etiam educit; quamobrem in asthmate, tussi aliisque morbis pilulæ de Sagapeno adeò commendatæ sunt. Ob odorem gravem ad epilepsiam morbosque uterinos proficit, menstruaque fortiter pellit. Externè sagittas similiaque è corpore extrahit, quod propterea *Hoffmannus* pro basi magnetici sui emplastri ad hernias constituit, ut ex ejus *Comment. in Schrœd. pag.* 599. apparet. Videndum tamen, num teneræ personæ istud fortiter olens perferre possint, quo minimum à durioribus judiciis nos possimus defendere, dum nuper Medicus quidam alteri tribui causam voluit, quasi per-Illustris Virgo de R. (quæ altera vel tertia vice vix scrupulum sumserat) ex isto mortua fuerit: qui casus diversis Facultatibus ad dijudicandum transmissus est, ut è *Novellis* nostris *Medico-Legalibus* hauriri poterit. Sunt excusationes excusationum in peccatis, ut *Helmontius* aliculi loquitur.

§. 9.

Quo vero ejusmodi fœtentibus succis colophonem imponamus, paucis adhuc.

OPOPANAX s. PONAX-GUMMI

sistetur contemplandum, quod pingue, leve ac friabile gummi est, foris rubicunde flavum, intus albicans, sapore amaro & ingrato, odore gravi. Ex Oriente per Massiliam in cistis venit, quæ propter odorem, cum impetu erumpentem, caute aperiendæ, ut *Pometus l. c.* Materialistas, ipse damnum expertus, hortatur.

§. 10.

Planta, quæ istud progenerat, Panax Heracleum audit, folia habens instar pastinacæ, albos umbelliferos flosculos, caulemque lanuginosum, albam etiam radicem, circa quam incolæ spatium faciunt purum, ibidemque ponunt magna folia, super quæ emanantem è sauciatis radicibus succum fluere atque siccari sinunt, principio album apparentem, cum tempore vero flavescentem, de quo *Marxius l. c. pag.* 144. plura docet.

§. 11.

Duæ minimum species in Materialium Museis inveniuntur, nempe in granis & in pane. Quibus *Pometus l. c. pag.* 257. tertiam addit & opopanax planum vocat, longitudine crassitieque pollicis venire perhibitum. Sic etiam *Hoffmannus Tract. de Med. Officin.* tres species numerat, Opopanax Heracleum, Chironium & Æsculapium. Optimum in granis priora signa habeat, intusque albis granis refertum sit, tamque siccum, atque possibile est. In Opopana-

panace in pane haud multum est boni, cum plerumque adulteratum fit, & fere lateat, unde in pane bonum venire debeat, teste *Schurzio* in *Mater. Muf. pag.* 39. Deficiente priore videamus quinam panis plurima grana habeat. Tertia species adhuc minoris æstimatur *Pometo*, quam Circumforanei ex vilissima quadam resina æmulantur, & sub nomine Societatis pro opopanace granulato divendunt: quem dolum exterior statim forma prodit, dum verum granulatum in parvis rotundis grumis, adulteratum & planum frustis pollicis crassitie venit.

§. 12.

Ratione usus cum priori in omnibus fere qualitatibus convenit, raro autem interne, plerumque externe ad emplastra vulneraria præscribitur, ac propterea ingreditur Emplastrum Divinum.

CAPUT IV.

DE

MYRRHA ET SARCOCOLLA.

§. I.

MYRRHA durum & siccum resinosum gummi est, ex flavo fuscis seu rubicundis frustulis, iisdemque cæsiis vel albis striis interstinctis, constans, præter saporem amarum, acrem & aromaticum, odorem habens satis vehementem. Ex Ægypto & Æthiopia per Massiliam venit, in fortes distincta, in magnis coriaceis sarcinis, quatuor aut quinque centenaria pendentibus, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 253. refert.

§. 2.

Arbor, unde exstillat, nondum sufficienter indagata est: quamobrem auctores in eo non conveniunt, frutexne an arbor sit? Plurimi Scriptorum *Plinii* amplectuntur descriptionem, secundum quam quinque circiter ulnas longa, spinosa, duraque & intorta esse dicitur, ut in *Sam. Polisii Myrrhologia cap.* 4. *pag.* 10. pluribus agitur. Ab hodiernis Botanicis ad arbores bacciferas refertur, secundum relationem *Dalei* in *Pharmacol. pag.* 434. Ex hisce arboribus, junioribus adhuc existentibus, sponte balsamicus quidam liquor profluit,

STACTE

vocatus, qui tamen nunquam in Europam transportatur, ac propterea artificiose interdum è vulgari myrrha, per solutionem & expressionem, effingitur. Inde est, quamobrem *Dioscorides* suo jam tempore duplicem stacten, naturalem & arte productam descripserit, ut *Schrœderus* in *Pharm. Medico-Chym. pag.* 196. observavit.

§. 3.

Nonnulli etiam, utpote *Fuchsius*, *Charasius* aliique dubitant, num nota nobis myrrha vere genuina sit, cum signis & proprietatibus, à *Dioscoride* isti attributis, destituatur: ac propterea id, quod hoc sub nomine hodie venditur, pro bdellio aut alio quodam gummi volunt haberi. Enimvero prædictus *Pometus* id de se suisque Collegis non vult dici, quin potius affirmat, veram hodie vendi myrrham, cui etiam *Bauhinus* & *Parkinsonus* assentiuntur. Et quanquam quibusdam indiciis, in recenti, ex viridiusculo rubente, pingui mordacique (qualem *Charasius* ad suam theriacam curavit accersiri) saltem reperiundis destituatur, non tamen statim pro suspecta inutilique habenda, quod hoc simplex valde diu durat, ut *Charasius* ipse in *Tract. de Ingredient. Theriacæ pag.* 122. confitetur.

§. 4.

Quoniam verò myrrha ex sauciata arbore quasi vi excogitur, non potest, quin aliquid de corticibus aut aliis quisquiliis isti permisceatur, quando in sortis venit. Quamobrem per cribrum purgari, minimaque separari oportet, unde ita dicta MYRRHA PARVA oritur. Reliquum in tres sortes (quarum *Dioscorides*, ex istoque *Polisius l. c.* fere septem recensent) distinguitur, inter quas aspera, puraque ac gummosa MYRRHA ELECTA: lævis, pura & clara FINA: nigra, subcava, ex impuris constans frustis, COMMUNIS s. MESSANA vocatur, ut *Schurzius* in *Mater. Muf. Germanico pag.* 39. ostendit. Quamobrem non in electione solum circumspectione opus est, sed in emtione myrrhæ in Sortis quoque videndum, num multum Myrrhæ electæ contineat, quæ emisso exspiratione spiritu statim rubescit, & quod pulchris, claris ac pellucidis lacrymis constat, Gallis stacte en larmes vocatur: Fina vero albis notata striis, tanquam unguium maculis, Myrrhe onglée. Quæ binæ optimæ sunt, quando simul leves & friabiles, amaræ gratæque juxta palato apparent, ut *Marxius* in *Mat. Muf. German. pag.* 119. scripsit.

§. 5.

Virtute pollet calefaciendi, resolvendi & alexipharmaca, uterum ab omni impuritate liberat, & parturientibus valdè desiderata est, quod vivum mortuumque fœtum, secundinas

dinas aliaque promovet. Variolas morbillosque expellit, putredinem ac morbos contagiosos arcet, à prudentioribus propterea Medicis hominibusque aliis, ægros invisentibus, in ore detenta & mansa. Eum in finem multa istius præparata & composita, utpote Essentia, essentia salutis vocata, Extractum, ♂ per deliq. Trochisci de myrrha & similia in officinis prostant, atque in multis probatis Medicorum formulis, multis in morbis utilibus, quotidie usurpantur, quæ in supra memorata *Myrrhologia D. Polisii* in *Append. Miscell. Acad. Germ. Cur. Dec. 2. A. VI.* reperiunda, fusius descripta invenies. Externè quoque sanante & balsamica vi pollet, atque cadavera a putredine diu defendit. Sic *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 706. recenset multos se vidisse tenellos partus, multos annos in spiritu vini myrrhato à putredine defensos: quod Anatomicis in Batavia, præsertim clariss. *D. Ruischen* Amstelodami non infrequens est, nec dubito, quin istius materia ceracea, quam vocat, qua viscera partesque corporis condire solet, multum myrrhæ acceptum referat.

§. 6.

Quemadmodum myrrha ad omnes carneas corporis humani partes à putredine defendendas valet, ita easdem violenter incisas laceratasque aliud quoddam gummi,

SARCOCOLLA, *Fleisch-Leim*

vocatum, sanat: quod ex granulis diversa magnitudine constat, ac thuri electo simile est, nisi quod multa subrubra granula habeat permista. Sapore est amaro & viscido, ultimo dulcedinem, liquiritiam imitantem, relinquente. Quando pulverisatur, ad Sumac pulv. accedit similitudine, secundum *Marxium l. c. pag.* 40. Ex Persia per Massiliam aliosque portus in Europam venit.

§. 7.

Vegetabile, à quô oritur, hodieque similiter dubium est, dum alii istam ab arbore quadam siliquosa, alii à frutice, ab herba alii quam multi speciem putant esse tithymali, alii argemonem, derivant, ut *Sam. Dale* in *Phytogr. pag.* 465. commemorat. Sed tempus fortasse ac indefessum hodiernorum Botanicorum studium certius quid docebunt. Intereà certiore quodam non suppetente, in principio capitis *Musei* nostri *Germanici, Pometi* figuram voluimus præfigi, quippe quem duo amici voluerunt certiorem fieri, parvam ac spinosam esse arborem, in Arabia felici copiose crescentem, ut ex istius *libro pag.* 267. apparet.

§. 8.

Idem iste Materialista, præter usitatam & ubique notam sarcocollam, aliûs adhuc meminit, in massa fusca venientis, quæ vel per artem effícta est, vel, ut opinatur, aqua marina est liquata, ac propterea rejicienda. Sic nec ea, in qua exigua granula fusca apparent, quæve alia minuta & pulverem permista habet, quicquam prodest. Optima autem sarcocolla est, quæ ex albis granis, flavis aut rubicundis evadentibus, constat, facile friabilis est, principio amara, ultimo subdulcis: quæ enim amarore destituitur, certissimè adulterata est, ut *Marxius l. c. pag.* 181. judicat.

§. 9.

Virtute hoc gummi pollet adstringente & valdè sanante, ut etiam internè ad dysenteriam & hæmoptysin præscribatur, adversus quam antiquus Medicus *Oribasius* aliquod Electuarium pilulásque exinde præparavit, *vid. Disp. Aug.* Externè carnis vulnera cito curat, sarcocolla propterea s. carnis gluten vocata: ex qua etiam Chirurgi emplastra agglutinantia (*Hefft-Pflaster*) conficiunt, teste *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd. pag.* 721. Et quoniam ob succum glutinosum acres corrosivas humiditates valde temperat, ad acrimoniam ruboremque oculorum etiam commendatur, in aqua rosarum vel lacte muliebri soluta, oculisque instillata. *vid. Schrœd. in Pharm. pag.* 200. ejusque Interpres *Frid. Hoffmannus* in *Clav. pag.* 600.

CAPUT V.

DE

THURE, GUMMI ANIME, CANCAMO ET COPAL.

§. I.

THUS s. OLIBANUM pallidè flavens, dura & pellucida resina est, partim ex minoribus granis, instar mastichis, partim majoribus diversæ magnitudinis constans, sapore subamaro & resinoso, odore fragrante. Utplurimum ex India Orientali ac Turcia ad nos transfertur: hodie tamen Societas Mercatorum s. Materialistarum in Gallia aliquam istius speciem etiam ex India Occidentali affert, uti infra ostendetur.

§. 2.

De arbore nihil adhuc certi innotuit, & licet nonnulli istius folia pyri, alii fraxini, lauri vel salicis foliis compararint, alii pini esse speciem voluerint, ejus tamen figura adhuc incerta est, ac propterea ab *Rajo* & *Sam. Daleo* in *Phytol.* incognitis arboribus annumeratur. Quæ causa est,

quamobrem *Pometi* figuram, in qua folia ex pulchris fasciculis constant, noluerim imitari, præsertim cum non meminerit, ex cujus communicatione istam habeat. Intereà id fere inter Scriptores convenit, in Arabia juxta Libanum montem istam crescere, ubi ex relatione *Schurzii* in *Mater. Mus. pag.* 39. magna sylva triginta milliarium spatio circumscripta coli & à peculiaribus ibidem sanctis habitis personis (præter quas nemini speciem arborum contemplari integrum est) ita perhibetur colligi: incidunt arboris corticem, substratisque pannis s. linteis decidens thus excipiunt, ne impurum fiat. Multum tamen thuris arbori manet impactum, quod optimum est, & mas vocatur, præsertim si æstate fluxerit, quippe quod multo candidius est eo, quod vere colligitur & rubrum apparet, ut *Schurzius l. c. Marxius* verò in *Mater. Mus. pag.* 143. testatur.

§. 3.

Inde potissimum est, quamobrem diversæ Olibani sint species, quarum *Wormius* in *Mus. pag.* 229. quinque recenset, 1. Masculum, ex eleganter rotundis, magnis, ex albo flaventibus grumis, iisdemque interdum duplis, testiculorum ad instar, plerumque autem simplis constans. 2. Mammosum s. oblongum, papillarum modo, quod proprie fœmina videtur vocandum: quanquam de sententia *Schrœderi* molle prorsusque flavum ita vocetur. 3. Orobæum, vulgò *Erbsen-Weyrauch*, ex parvis granulis, instar mastichis, constans, & cum masculo cetera conveniens. 4. Mannam Thuris, quam minima farinaria granula, à crebra saccorum motione & contusione orta, dicuntur constituere; quanquam multi etiam præcedens ita vocent, teste *Daleo l. c. pag.* 473. 5. Indicum, quod Galli vel in granis exiguis, vel in massa magna & molli habent, quæ tamen multum impuri continet, atque OLIBANUM de Moca à *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 270. vocatur.

§. 4.

Optimum Olibanum decenter magnis, albis purisque granis constat, quod propterea à Materialistis finum vocatum plerumque ad theriacam eligitur. Equidem minora grana virtutibus non sunt inferiora, nisi quod illa ementium magis in se vertant oculos, ut *Charasius in Tract. de Theriacæ Ingred. pag.* 143. ipse confitetur. Quod pauca adhuc grana permista habet, Olibanum in sortis nominatur. Mansum salivam reddit prorsus albam, saporemque prodit amarum. Ultimum sive, uti quidam volunt, Gallicum olibanum interdum pro bdellio venditur, quod tamen temerarium est, monente *Pometo l. c.* Multo minus digna se munire excusatione possunt, qui istud, destillato prius exinde oleo, pro vero olibano divendunt, ut haud ita pridem apud quendam Pharmacopolam vidi, qui Anno 1701. olibanum, quod tum in Batavia valde vile erat, magna afferri curabat quantitate, ex istoque oleum olibani destillabat, quod cum magni soleat taxari, pluris sine dubio hoc vendidit, quam ipsum olibanum emerat, quod tamen pulveribus fumalibus potuit permiscere. Omnium vero pessimum est, si quando resina pini adulteratur, quod tamen, carbonibus injectum, terebinthinam redolet, hocque ipso cognoscitur.

§. 5.

Virtute olibanum pollet calefaciente, exsiccante & subadstringente: quamobrem non externe solum, sed interne quoque ad acres humores capitis, pectoris affectus, dolores ventriculi, diarrhœam &c. usurpatur, maxime vero externe in suffumigiis ad ejusmodi catarrhos, odontalgiam, sanandaque vulnera insumitur. Oleum olibani in phthisi dicitur perutile, teste *Ettmüllero* in *Comment. Schrœd. pag.* 279.

§. 6.

Quoniam thuri in fragrantibus suffumigiis, utplurimum

GUMMI ANIME

vulgò dictum additur, istius etiam statim faciemus mentionem, præsertim cum priori ratione coloris haud dissimilis, & dura, foris alba, intus ex albo flava, quodammodo pellucida & friabilis gummosa resina sit, diversa magnitudine, sapore resinoso, incensa odore fragrantissimo. Ex Brasilia Indiæ Occidentalis, per Hispaniam & Lusitaniam venit.

§. 7.

Arborem, ex qua profluit, *Plukenetus Tab.* 82. *Phytographiæ* pulcherrimè delineavit, quæ in quolibet caule bina sibi è regione opposita folia, myrti foliis fere similia, ostendit, magnas crassasque siliquas, esui aptas, profert, duros nucleos, magnis Ricini granis similes, includentes, id quod à *Wormio in Mus. pag.* 224. uberius describitur.

§. 8.

Hujus resinæ *Schrœderus* in *Pharmac. Medico-Chym. pag.* 176. tres sortes recenset, nempe 1. gummi anime fulvum & pellucidum, 2. nigrum, colophonio simile, 3. durum & pallidum: quartum vero, idque optimum, quod album est, omittit, quod *Pometus l. c. pag.* 272. addit, simul certo affirmans, quatuor ista genera ab una omnia provenire arbore, sæpeque uno in frusto observari, quale ipse pugni crassitie possideat, sibi à *D. Brisoto*, Medico Parisiensi, ex India Occidentali allato, in quo prima species instar ambræ, altera nigredine colophonii, tertia instar cornu, quarta eleganter alba siccaque appareat: quam ultimam pro vero finoque gummi anime habet. Ceteræ vel viliorem, vel mediam sortem constituunt, apud Materialistas reperiundam, vel nihil sunt aliud, quam quod alii

CANCAMUM

vocant, quemadmodum præmemoratus *Wormius l. c. pag.* 225. etiam opinatur, dum alias nullum

nullum ejusmodi gummi apud Materialistas reperitur, ac quidam gummi laccæ, alii asam dulcem, alii aliud quid istius nomine volunt intellectum, ut in *Sam. Dalei Phytol. pag.* 475. videre est.

§. 9.

Quoniam verò in officinis plerumque nobis notum gummi anime invenitur, notandum est, album, siccum & facile friabile quod de reliquis parum aut nihil permistum habet, potissimum pro optimo haberi, præsertim si fragrantia istud commendet. Quæ tamen electio ab externa saltem facie & vulgari opinione dependet, qualitates vero non respicit, quippe quibus cum cæteris convenit, secundum *Pometum l. c.*

§. 10.

Quæ qualitates in vi resolvente, exsiccante & balsamica positæ sunt, cujus intuitu *Wormius l. c.* hoc gummi etiam balsamum vocat. Maximè externè in suffimigiis ad catarrhos, inque emplastris sanantibus ad capitis ac nervorum vulnera usurpatur, in paralysi propterea & contracturis vehementer commendatum, ut *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 110. annotavit.

§. 11.

Quando vero ante dictus *Vielheurius l. c.* vulgò ita dictam

RESINAM COPAL, (*Copal-Hartz*,)

pro gummi anime vult haberi, *Pometus* etiam *Wormii* figuram, quam de arbore gummi anime dedit, Copal resinæ tribuit, uterque vehementer errant, dum longe diversa, dura scilicet, flava seu ex albo flavens, pellucida, & gummi Arabico haud multum dissimilis resina est, sed odore fragrante, ad olibanum accedente. Similiter ex Nova Hispania, seu India Occidentali, in sortis transportatur.

§. 12.

Quamvis in India Occidentali, si non omnes, sed tamen bene multæ arbores, gummi suppeditantes, Copalliferæ vocentur, quarum *Hernandezius Lib.* 3. *Rer. Med. Nov. Hispan.* fere octo recenset & partim delineavit, hæc tamen resina potissimum ex ea profluit, quam Num. II. & *Plukenetus Tab.* 56. *Fig.* 1. aliter quodammodo & sine crenatis foliis dedit intuendam. Rubros habet ramos, ex flavo rubras baccas, foliaque sistit ut fraxinus, qua de re etiam *Raji Hist. Plant. pag.* 1797. potest videri.

§. 13.

Quemadmodum nunc ante laudatus *Plukenetus* testatur seipsum claram resinam Copal de hac arbore legisse, ita videndum, quo istam vel in sortis, ut venit, antequam eligitur, accipiamus, aut sinam emamus, pulchribus magnis frustis, albis, minime rubicundis, vere pellucidis purisque, & in igne statim liquescentibus constantem.

§. 14.

Usus ejus similiter potissimum externus est: magis tamen præparando vernici inservit, qui secundum *Marxium* laneis linteisque pannis permiscetur, ne pluvia ista penetret. Istam quoque impostores succino miscent, quem tamen dolum odor manifestat, qui in oppositione succini quasi fœtens est, sicuti *Pometus* commemorat.

CAPUT VI.

DE STORACE VULGARI ET LIQUIDA, UT ET LIQUIDAMBRA.

§. 1.

STORAX seu STYRAX resinosum gummi est, foris rufum & solidum, ex micis diversæ magnitudinis concretum, sapore resinoso & subacri, ac odore fragrantissimo præditum. Ex Syria aliisque Indiæ Orientalis locis per Massiliam venit.

§. 2.

Ex arbore cognomine dicitur profluere, mediocris magnitudinis, cujus folia foliis mali cotoneæ similia sunt, sed paulo minora. Parvas & rotundas nuces profert, ac propterea à recentiori & incluto Botanico, *Joh. Rajo*, in *Meth. Plant. Nov. Tab.* 4. *pag.* 36. arboribus nuciferis annumeratur. Et quoniam nucum putamina storaci interdum inveniuntur permista, occasio hæc quibusdam fuit, quamobrem storacem ab ejusmodi nucibus voluerint derivari, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 249. meminit.

§. 3.

Si quando hæc arbor ab incolis sauciatur, storax vel elegantibus puris granis, vel etiam paulo impurior prodit: quod tamen omne incolæ permiscent, inque magna frusta cogunt, nisi quod forte prædicta elegantia grana prius eligant, seorsim custodienda, quæ etiam olim sola in canaliculis & calamis afferebantur, STORAX CALAMITA propterea vocata. Quæ cum

cum vel prorfus haberi nequeat, vel nimis cara fit, dum uncia una Calamitæ finæ tam magni venditur, quam tota libra vulgaris, ut *Charasius* in *Tract. de Theriacæ Ingred. pag.* 175. memorat, vel etiam per artem poteft præparari, quod idem ifte Pharmacopola in Gallica fua *Pharmacop. p.* 250. fua experientia confirmat; hinc alii ftoracem ordinariam malunt eligi, iterum in duas fortes diftinguendam: quarum una eleganter pura, pinguia & numerofa grana habet, propterea a quibusdam Materialiftis STORAX CALAMITA MEDIA vocata, fecundum *Daleum in Phytol. pag.* 302. altera vilior, levior impuriorque exiftens STORAX EXPRESSA audit, quoniam incolæ optimum fuccum, tanquam pretiofum fananfque balfamum, exinde exprimunt, ac poftea viribus privatam ftoracem, eamque prorfus lignofam & ficcam, nobis transmittunt, ficuti *Marxius* in *Mater. Muf. German. pag.* 182. teftatur.

§. 4.

Optima pulchris & fere meris clarisque granis conftet, tenax, rufa, fubpinguis, nec tamen glutinofa, pauco albo interftincta, inque ore neutiquam amara fit, odorem durantem & fuavem habeat, qualis vera calamita eft. Huic quo propius accedit ordinaria, eo eft melior: quam tamen Veteres ab illa diftinxerunt, & quoniam magis rubefcit, Rubram vocarunt. Obfervatum etiam fuit ftoracem calamitam fimul cum ftorace rubra fuiffe præfcriptam, ut *Sam. Daleus l.c.* oftendit. Lignofa expreffaque ftorax prorfus abjicienda eft.

§. 5.

Storax calefaciendi, exficcandi difcutiendique virtute pollens, caput nervosque confortat, & acres humores feu catarrhos refolvit. Hinc eft, quamobrem Pilulæ de ftyrace à nonnullis Medicis ad tuffim, raucedinem &c. non fine fructu ufurpentur. Alii etiam Emplaftrum ftomachicum exinde conficiunt, in *Ettmülleri Comm. Schrœd. pag.* 712. defcriptum. Utplurimùm in fuffumigiis, pulveribus ac candelis fumalibus, maffa feu maftiche ad fornacem &c. confumitur, & tincturæ benzoini additur, cujus defcriptionem fupra in capite de Afa dedimus.

§. 6.

STORAX LIQUIDA

quid proprie fit, inter Auctores non convenit. De nonnullorum fententia balfamicus creditur effe fuccus, ab Orientalibus, ut fupra dictum, ex ftorace calamita expreffus: quod tamen non credibile apparet, cum alias multo carior effe debeat. Aliis ftacte effe videtur, de qua, ubi de myrrha egimus, fecimus mentionem. Sed hoc quoque temere affirmatur, quod ftacte, myrrhæ ipfius ritu, in aqua folvitur, ftorax liquida contra, ad modum aliarum refinarum, nifi in oleofo menftruo nequit folvi. Multi hunc fuccum vel è nucibus vel corticibus ftyracis arboris (à quibus poftea Cortices Thymiamatis dicuntur proficifci) putant expreffum, quam opinionem *Schurzius* in *Mater. Muf. Germanico pag.* 40. amplectitur, cum craffa tamen confiftentia ftyracis liquidæ non bene componendam. Quamobrem vero fimilius eft, hoc fub nomine, quod in officinis proftat, potius artificiofè compofitam effe mifturam, multis ex rebus, in fpecie ftorace, terebinthina, vino & oleo liquatam, quod *Sam. Dale l.c.* Londini ex Pharmacopolis fe audiviffe teftatur, *Pometus* etiam *l.c.* confirmat.

§. 7.

Quæ ftorax liquida pinguis, tenax, ex flavo vel rubro fufca refina eft, inftar mellis femper mollis permanens, (*Schurzio* propterea *l. c. Storax-Honig* & *Falber-Safft* vocata) odore valido, fed non adverfo prædita. In doliolis affertur, optimeque durat, fi aqua fuperius femper affunditur, ut *Marxius l.c. p.* 183. annotat.

§. 8.

Optima ferruginea feu ex rubro fufca eft, odore ftoraci fimilis, bona confiftentia prædita, impuritatum expers, ex Batavia allata, quæ optimam transmittit, ficut *Pometus*, Materialifta Parifienfis *l.c.* recenfet.

§. 9.

Qualitatibus cum priori multum convenit, utpote virtute valde falubri & balfamica pollens. Quamobrem non præftans folum unguentum exinde præparatur, quo Parifiis in valde celebri Nofocomio, l'hôtel Dieu dicto, varia vulnera, ulcera &c. curantur, fed alias quoque compofitiones Galenicas ingreditur; ut taceam iftius etiam ufum ad res fragranti odore imbuendas effe commendatum. Ubi tamen notandum, teneris quibusdam perfonis eâ dolorem capitis torporemque poffe excitare, id quod *Schrœderus* in *Pharmac. Medico-Chymica* ex *Diofcoride* obfervavit.

§. 10.

Similis ratio eft

LIQUIDAMBRÆ,

quæ Germanis etiam ftyrax liquida vocatur, quoniam pariter ex flavo rufefcens liquidum oleum eft, inftar terebinthinæ Venetæ, odore saporeque juxta priori accedens. In parvis doliolis ex Nova Hifpania fertur, hodie verò perrara eft, & à multis Scriptoribus pro vera ftorace liquida habetur, tefte *Daleo* in *Phytol. pag.* 364. præfertim cum arbor, ex qua profluit, à Botanicis, utpote *Rajo* in *Hift. Pl. pag.* 1681. ftyrax aceris folio vocetur, cujus delineationem apud *Hernandezium*, melius verò apud *Plukenetum* in *Phytogr. Tab.* 42. reperies, quam alibi una cum flore ac femine dedimus contemplandam. Calefacit, difcutit & fanat, ad modum prioris.

CAPUT

CAPUT VII.
DE
GUMMI CARANNA ET BDELLIO.

§. 1.

CARANNA tenax duraque eſt reſina, quæ recens exiſtens picis ritu ducitur, invetera-ta vero dura eſt & friabilis. Foris cineracea vel etiam ex flavo nigricans eſt, intus vero colore, piceo, ſapore viſcido & amaro, odoreque, dum accenditur, fragrante. Ex America & præſertim Nova Hiſpania magnis ſ. latis fruſtis, in junceis foliis affertur, ut ex *Marxii Mat. Muſ. pag.* 62. apparet.

§. 2.

Ex arbore circa Cartagenam, in Nova Hiſpania, copioſe reperiunda, profluit, quæ palmæ haud multum diſſimilis, ab incolis Quahuitl & Caragna vocata, ab *Hernandezio Lib.* 3. *Rer. Med. Nov. Hiſp.* ita deſcribitur, quod ſubflavum, levem & fragrantem caudicem & folia oleoſa, decuſſatim juncta, habeat, cujus delineationem *Pometus* in figura ſtitit intuendam.

§. 3.

Num vero præter vulgare notumque gummi caragnam alia & quidem diſtincta detur ſpecies, quæ quibusdam Caranna alba dicitur, ante dictus Materialiſta dubitat, niſi forte Carannam, prout recens ex arbore profluit, per iſtam velint intellectam, quæ primum fortaſſe albicans, cum tempore cineracea ſ. nigricans evadit. Quò candidior igitur caragna eſt, eò cenſetur melior, præſertim ſi mollis eſt, inſtar emplaſtri, nec tamen viſcida, odorem etiam fragrantem & aromaticum habet, ut *Schurzius* in *Mater. Muſ. pag.* 37. & *Pometus Hiſt. des Drogues pag.* 265. oſtendunt. Multis quisquiliis duriſque aliorum gummatum fragmentis, tempore annonæ, permiſta debet rejici.

§. 4.

Ratione uſus Caranna cum tacamahaca in omnibus convenit, niſi quod fortior ſit, adeo, ut ulcera, quæ tacamahaca non potuit ſanare, per Carannam curentur, teſte *Hernandezio l. c.* Quamobrem in dolore ventriculi ſ. cardialgia febrium continuarum perutilis eſt, quando in calido mortario, cum balſamo peruviano malaxata, in emplaſtrum redigitur; quemadmodum etiam *Schrœderus* peculiare exinde emplaſtrum, in podagra artuumque doloribus commendatum, deſcribit. Similiter emplaſtris ad tempora inſervit, pro ſedanda odontalgia; cum terebinthina tamen aut alio quodam oleo debet malaxari, quo eo facilius in emplaſtrum ducatur, ſecundum doctrinam *Vielheurii* in *Deſcript. Exot. Mater. pag.* 111. Cæterum Americani ea tenentur opinione, Satanam hanc reformidare arborem, iſtamque propterea ad faſcina eſſe commendatam, ut prædictus *Hernandezius l. c.* recenſet. Nobilis balſamus vulnerarius exinde quoque præparatur, à *Pometo l. c.* deſcriptus.

§. 5.

Quemadmodum modo dicta reſina ſaltem externe uſurpatur, ita in principio capitis illi appoſitum

BDELLIUM

interne magis ſumitur, quod pinguis & tenax reſina eſt, tactu ceram mentiens. Foris ferruginea rubedine, ad myrrham accedente, pollet, cujus infracta fruſta quodammodò pellucida apparent. Sapore ſubacre & amarum eſt, odore fragrans, præſertim cum accenditur, ubi ſimul fortem & non facile extinguibilem flammam, crepitu, pulverem pyrium æmulante, comitatam ſuſcipit: id quod *Hermannus* in *Coll. Mſc. de Mater. Med.* obſervavit. Maximam partem ex Aſia, fruſtis varie figuratis, affertur: quanquam vulgo finiſſimum grumis ovalibus, inauri ſimilibus, conſtet, teſte Materialiſta Pariſienſi *Pometo l. c. pag.* 267.

§. 6.

De arbore variæ habentur opiniones, dum nonnulli iſtam robori, alii myrtho conferunt, vid. *Sam. Dale in Phytol. pag.* 475. Hodierni vero iidemque clariſſimi Botanici in eo fere conveniunt ſpinoſam eſſe arborem, cujus folia foliis quercus non multum diſſimilia appareant, præterquam quod longiora anguſtioraque ſint, quemadmodum à recentiſſimo Anglorum Botanico *Leonhardo Plukeneto* in *Phytographia Tab.* 145. *Figur.* 2. delineata, & ſub nomine Arboris Lacteſcentis acut. fol. quernis Bdelliferæ oculis ſubjecta ſunt: ejus vero lignum *Wormius in Muſ. pag.* 166. deſcripſit.

§. 7.

Cæterum præter vulgare, hactenus deſcriptum, alia adhuc è Guinea provenire ſpecies dicitur, duris, nigriſque granis conſtans, ſapore priori accedens, ſecundum relationem *Dalei l. c.* Hoc tamen bonitate priori inferius eſt, quod olim gummi Senica, vel hodierno gummi Arabico permiſtum, à tinctoribus in eo cognitum fuit, quoniam gummi Arabici ad inſtar ſolvitur & fluit. Poſtquam vero ejus pretium innotuit, hodie in toto centenario gummi Arabici vix tres vel quatuor unciæ bdellii inveniuntur, uti *Pometus l. c.* memorat.

§. 8.

Optimum ex claris & pellucidis fruſtis conſtat, foris flavis, ſ. ex cineraceo rubris, intus verò

lutum Anglicum imitantibus, quæ, dum lambuntur, flavescunt, facile urunt, sapore amara, odoreque fragrantia sunt. Parum curamus unde veniat, relinquentes veteribus regionum electionem, dum *Galenus* Scyticum, *Plinius* Bactrianense, *Dioscorides* Saracenicum elegit, sicuti *Marxius l.c. pag.* 38. transscripsit. Id etiam per nos Materialistis integrum est, ut in finum & vulgare istud distinguant. Quando verò in ejus defectu fuscam myrrham quidam pro isto divendunt, ut *Schurzius l.c. pag.* 37. libere confitetur, neutiquam permittendum; sapore is facile detegitur dolus, dum bdellium multum circa se ligni habet, multumque amaritie myrrha sit debilius.

§. 9.

Emolliente & subadstringente virtute pollens interne in affectibus pectoris, tussi, anhelatione & similibus usurpatur, inde etiam præparatæ pilulæ de Bdellio dictæ ad hæmorrhoides nimis fluentes commendantur, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 695. & aliis annotavit. Mithridatum quoque & nonnullas alias compositiones Galenicas ingreditur. Externè recentia vulnera sanat, induratos nervos, articulorum fungos & ganglia emollit, ut *Wormius in Mus. pag.* 219. refert.

CAPUT IIX.
DE
GUMMI ELEMI ET TACAMAHACA.

§. 1.

GUMMI ELEMI

das Æthiopische Oel-Baums-Hartz, candide flavens & viridiusculum, pingue & pellucidum gummi est, dum accenditur odore suavissimum. Magnis rotundis frustis & panibus tri-vel quadrilibribus, iisdemque foliis cannæ Indicæ munitis, ex Æthiopia venit, uti *Schurzius pag.* 37. & *Pometus pag.* 261. in suis *Mater. Mus.* commemorant.

§. 2.

Ex arbore, eum in finem sauciata, profluit, quæ magnitudine mediocris ex albo viridia, & utrinque quasi argento obducta & acuminata folia, rubros flosculos, & fructus olivas æmulantes dicitur proferre, quam propterea nonnulli feram & Æthiopicam olivam nominant, cujus fructus & folia *Plukenetus Tab. CCXVII. Fig.* 4. pulcherrimè delineavit, conf. *Museum Mus. Germanicum h. l.*

§. 3.

Præter vulgare, quod in foliis venit, alia quædam genera, quorum unum, resinæ communi simile, in cassia caryophyllata, alterum cineraceum vel fuscum apparens, dicuntur afferri, de quibus *Pometus l. c. pag.* 262. uberius meminit: quorum tamen in Germania raro participes reddimur. Optimum siccum sit, sed tamen molleculum, viridiuscule album, ac bene odoratum. Videndum vero, ne resinam pini, oleo spicæ malaxatam, pro gummi Elemi emamus, quippe qua quidam impostores illud æmulantur, & sub nomine Gummi Elemi Americani divendunt. Quæ tamen fraus ex colore prorsus albo juxta, atque molesto, terebinthinam redolente, odore dignoscitur, quemadmodum ante laudatus Materialista ostendit.

§. 4.

Virtute sua, qua pollet emolliendi, discutiendi sanandique, verum balsamũ vulnerarium existit, præsertim in vulneribus capitis aliisque ictibus perutile, proptereaque in balsamo Arcæi basin constituens, de quo *Sennertus Lib. V. Prax. pag.* 399. posset videri. Sic etiam *Hoffmannus* probatum emplastrum ad dolores humeri exinde præparat, cujus descriptio in *Clav. Schrœd. pag.* 183. sistitur legenda. Oleum quoque valde præstans ex isto destillatur, contractis ac paralyticis commendandum, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 700.

§. 5.

TACAMAHACA

similem quoque effectum præstat, discolor & maculis notata resina, partim rubicunda, partim rufa & fere pellucida apparens, sapore resinoso aromatico, odore fragrante. Ex India Occidentali ab Hispanis, frustis forma rotundis, iisdemque foliis involutis, affertur, teste *Schurzio* in *Mater. Mus. pag.* 39.

§. 6.

Nomine æque ac essentia ab arbore Tecomahaca oritur, eaque valde procera & populo haud dissimili, folia oblonge rotunda, acuminata & circumcirca crenata proferente, ut ex *Pometi* figura apparet. In extremitate ramusculorum longiusculum flavumque fructũ profert, nucleum, nucleo persicorum similem, includentem, quemadmodum *Hernandezius Lib.* 3. *Rerum Med. Nov. Hispan. pag.* 55. istum descripsit ac delineavit.

§. 7.

Ex quâ arbore gummi vel sponte emanat, idque album, pellucidum, odore suave, principio prorsus molle, postmodum crassiusculum evadens, ac propterea ab incolis corticibus vel ca-

vis

vis truncis excipiendum. Atque hæc sine dubio mollis est tacamahaca, quæ in *Misc. Germ. Cur. Dec. I. A. 3. Obs.* 296. memoratur, & à Materialista Parisiensi, *Pometo, l. c. pag.* 263. Tacamahacque sublime, ou en coque, h. e. Tacamahaca in corticibus vocatur, quam lavendulam redolere perhibent. Quæ tamen species cum valde rara sit, & fere nunquam hîc loci videatur, vulgaris ex arboribus, de industria sauciatis, profluens nobis sufficiat, quæ tamen etiam duplex est, fina & mediocris: illa habetur in granis, hæc in magnis frustis, quorum optima multa alba grana habet, quæ eleganter pura flavaque sunt, ipsa verò odore ad priorem valde prope accedit, testibus *Marxio* in *Mat. Mus. pag.* 201. & *Pometo l. c.*

§. 8.

Istius operationes in virtute calefaciendi discutiendique consistunt, qua omnes catarrhos, flatus & inflammationes, omnesque inde oriundos dolores compescere usque eo apta nata est, ut, teste *Monarde*, Americani ista ad omnes dolores utiliter utantur, præsertim à flatibus sylvestribus (à quibus multos morbos deducunt) frigidisque catarrhis profectos. Apud nos in Europa plerumque ad catarrhos capitis, indeque ortam odontalgiam usurpatur, ex qua parva emplastra ad tempora componunt, quibus, de vulgi sententia, catarrhi retrahantur ac suspendantur: quanquam calefaciendo resolvendoque lympham, ac demulcendo ferociores spiritus animales operationem suam exerant. Miram etiam tacamahaca opem præstat in cardialgia, si quando in emplastrum redigitur, hocque scrobiculo cordis imponitur, superimposito calido lapide muniendum, quocum *Poterius* mira in medendo dicitur præstitisse, ut *Lib. 3. cap. 32.* videmus. Quem in finem Emplastrum de tacamahaca in officinis semper prostat. Non minorem fert opem in colica & doloribus uterinis, si modo jam dicto umbilico vel abdomini applicetur: qua ratione etiam uteri impediri prolapsus poterit, ut *Hernandezius l. c.* testatur.

CAPUT IX.

DE
ALOE SOCOTERINA, HEPATICA
ET CABALLINA.

§. 1.

ALOE valde amarus, durus, sed tamen friabilis succus est, partim resinosus, partim gummosus, odore myrrhæ valde similis, colore vario, plerumque tamen rubicundo seu rufo. Vel in pellibus ovillis, vel in magnis cucurbitis ex India Orientali, partim etiam ex America venit.

§. 2.

Vegetabile hujus nominis herbis quidem annumerandum, ob caulem tamen, quem una cum floribus emittit, arboribus proceritate parum cedit. Habet folia sedi majoris, sed valde longa, crassa & usque eo acuta, quibus homo possit dissecari. Tardius floret, caulemque valde altum emittit, floribus mira pulchritudine ornatum, quem vulgo ferunt de repente magnoq; cum strepitu extrudi, sicut *Marxius* in *Mat. Mus. German. pag.* 19. scribit. Enimvero hortulanorum hæc fabula est, experientia vulgarem opinionem non confirmante, ut *Hortus Regius* Parisiensis (in quo aloë aliquoties floruit) *pag.* 8. *de Aloë* testatur. Floribus succedunt capsulæ seminales, tribus loculamentis præditæ, quas *D. Tournefort* in aloë Americana in Hispania ipse observavit, ut *Pometus Hist. des Drogues p.* 297. refert, & in figura oculis subjecit. Ultima hæc aloë bene & uberius ab *Hernandezio Lib. VIII. Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 271. descripta est.

§. 3.

Quæ quidem vegetabilia etsi in Germania in Magnatum hortis colantur, succum tamen acquirere non possumus, quippe quem ex Asia & Arabia afferre cogimur. Ex crassis foliis, secundum *Schurzium*, aut, de aliorum opinione, ex radice exprimitur, qui postquam per subsidentiam clarus factus & decantatus est, super lento igne in spissum succum coquitur & exhalatur, abhinc tenuibus pelliculis excipitur, aliorsum transmittendus, de quo *Rajus* in *Hist. Plant. pag.* 1196. legatur pluribus.

§. 4.

Hic succus, prout plus minusve depurgatus est, in tres vel quatuor distinguitur sortes, inter quas vilissima impuraque ALOE CABALLINA vocatur, quæ prorsus sicca, impura, arenosa ponderosaque & nigra est, equis & bestiis, quam ægris hominibus, potius dicata, utpote odore virtuteque destituta, secundum *Schrœderum* hujusque Interpretes. Enimverò prædictus *Pometus* in eo adhuc sincerior est, quod istam nec bestiis dandam suadet, quoniam nihil aliud sit, quam fæx & adustum sedimentum, in præparatione aloës veræ relictum,

ctum, ſuccoque ac virtute privatum, quam propterea abjici ac mercatura exulare optat. In corbibus, ex palmæ foliis ac juncis conſtantibus, affertur. Aliquanto melior magisque depurgata aloë ALOE HEPATICA audit, quod colore hepar refert, multaque foraminula, tanquam apertas venas, repræſentat, ut *Schurzius* in *Mat. Muſ. German. pag.* 11. obſervavit. Probè ſicca, nec male olens ſit, qualis nonnunquam venit, & de ſententia *Pometi* ex foliis exprimitur, quæ, dum inciditur aut frangitur, magnum fœtorem ſpargit. In medio plerumque nigricat, circa extremitates vero rufeſcens eſt, inſtar hepatis: quod inde fortaſſe oritur, quoniam interius calidior jacet, ac propterea etiam eſt mollior, quam extrinſecus, quamvis hoc de viribus parum imminuat. Potiſſimum ex Inſulis Americanis venit, quæ, quoniam bonitate Socoterinæ longe poſtponenda, Caballinæ loco, beſtiis danda, ſervata Medicinæ vera optimaque ALOE SOCOTERINA, maxime ex Inſula Socatra ſeu Socatera Indiæ Orientalis allata, & vel integra vel in fragmentis à Materialiſtis ſolita divendi. Atque hæc pulchra, pura, nitida, rara, levis, amara, & facile friabilis ſit, odore minime nauſeoſo, cujus abraſus pulvis fere aureus & inſtar croci appareat, ut prædicti Materialiſtæ uno omnes ore ſcribunt. Ex hac tandem ALOE LUCIDA oritur, quando prior usque eo depurgata eſt, ut prorſus clara ac pellucida, tanquam vitrum ♁ii, appareat: quæ ut uſui interno magis aptata eſt, ita etiam cariſſima eſt & rariſſima.

§. 5.

Quum verò bona ſeu optima aloe cum gummi Arabico, ſucco acaciæ ſimilibusque ſæpe adulteretur, fraudem iſtam attendamus ex eo dignoſcendam: adulteratam aloen ſuam perdere amaritiem, odore fieri debiliorem, non tam facile diffringi, aut digitis ſiccari poſſe, ſecundum *Schurzium l. c.*

§. 6.

Quo virtutes aloës magis indagentur, ad reſinoſas partes, gummoſasque juxta reſpiciendum. Illæ calefaciunt, ſubadſtringunt, & ob balſamicam naturam corpora à putredine tuta ſervant, ventriculum roborant, lumbricis venenum exiſtunt: quarum intuitu ipſa multa compoſita ingreditur, cum ſpiritu vini extrahenda, utpote Elixir Proprietatis ac ſimilia, multis in morbis commendata, ut *Mindererus* in ſuo *Aloëdario*, & *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 756. uberius demonſtrarunt. Reſpectu partium gummoſarum aloë vi laxandi pollet, omnesque bilioſas ac viſcidas humiditates è ventriculo ac inteſtinis expurgat. Hinc eſt, quamobrem omnium laxantium pilularum baſin conſtituat, quas *Schrœderus* aliique in Diſpenſatoriis ſuis verboſius recenſuerunt. In ſpecie

PILULÆ ANGELICÆ FRANCOFURTENSES

ex iſta præparantur, quas Materialiſtæ & Pharmacopolæ Francofurti ad Mœnum magno cum fœnore hactenus vendiderunt, inter quos tamen an. 1703. magna exorta lis eſt, quoniam poſteriores pro ſe Cæſareum privilegium impetrarunt, de quo etiam tum temporis novellæ hebdomadales nos fecerunt certiores. Ambo deſcriptionem valde ſecretam habuerunt, quam Capitaneus Generalis Tilli 300. imperialibus ab aliquo dicitur redemiſſe, ſicuti *Sim. Paulli* in *Append. Quadr. Bot. p.* 577. ex *Grünlingio* refert. Ego interea, boni publici amore, genuinam deſcriptionem benevole ac curioſo Lectori gratis communicabo, quemadmodum iſtam è Manuali cujusdam Pharmacopolæ, cui ab Auctore ipſo, *Dn. D. Beyero*, ſub fide juramenti concredita erat, exſcripſi: ℞. Aloës ſuccotrinæ optimæ q. v. tere minutim, & affunde aq. violar. ad eminentiam quatuor digitorum, expone loco calido, ibidemque infuſum bene munitum triduum relinque, tum tinctam aquam per inclinationem, quoad fieri poteſt, quiete effunde: toties recentem aquam viol. affunde, quoad tinctura omnis, modo jam dicto, fuerit extracta. Has tincturas omnes ſimul lenta exhalatione in Extractum redige, quoad mellis craſſitiem habeat: cui ſucci violariæ partes duas adde, & l. a. inſpiſſa, ut fiat maſſa pilularis, ex qua pilulæ debita magnitudine formentur. Quoniam verò nobilis quidam Gallus coram *Dn. D. Bohnio* Lipſiæ affirmavit aliquod Extractum Colocynth. iſtis addi, *Hæferus* contra opinatur Diagrydium iſtas ingredi, *Pometus* quoque multa alia inſuper purgantia permiſceri ſcribit, contrarium tamen ex Auctoris atque *D. Schrœderi* verbis demonſtrabo. Ille, nempe *D. Beyerus*, in ſchedula his de pilulis Anno 1647. typis vulgata ita ſcribit: Pilulæ meæ Angelicæ nihil aliud ſunt, quam peculiare & artificioſum Extractum Aloës &c. quæ tamen verba in hodiernis ſchedulis, varia lingua editis, vulgo cum pilulis divendi ſolitis, cætera cum antiqua convenientibus, ſtudio omiſſa ſunt. *Schrœderus* verò circa finem *cap.* 73. *Lib. II.* ſcribit: Sibi quidem non eſſe integrum, ut deſcriptionem evulget, hoc tamen ſe confiteri, pilulas iſtas eſſe Extractum proprie dictum, extracto impropric dicto commixtum. Illud eſt Extractum aloës cum aqua viol. Iſtud ſuccus violariæ. Sapienti ſatis. Dn. *Guido Patini* aliquoties in *Epiſt.* ſuis v. g. *Ep.* 63. & 76. deſcriptionem à *Carolo Sponio* deſiderabat, quamvis ibidem aloen peſſimum remedium, ob nimiam vim exſiccandi & hæmorrhoides ciendi, dixerit.

CAPUT

CAPUT X.

DE

MANNA.

§. I.

MANNA laxativa ex parvis albisque grumis conſtat, inſtar ſacchari, mollior vero eſt, & quodammodo viſcida, ſaporis ſubdulcis & pinguis. Maximam partem è Sicilia & Calabria in ſcatulis affertur, Manna Calabrina propterea, Germanis vulgo *Himmel-Brod*, *Himmel-Thau*, vocata.

§. 2.

De verâ mannæ origine multum varieque inter Doctores adhuc diſputatum fuit. Veteres, quibus *Schrœderus* etiam conſentit, rorem cœleſtem eſſe exiſtimarunt, certas in arbores noctu decidentem, haud ſecus, atque manna, qua Iſraëlitæ in deſerto cœlitus alebantur, unde etiam nomen ſuſtinuit. Quin imo quidam credebant hunc rorem in has ſaltem demitti arbores, alias juxta iſtas poſitas præterire. Enim verò hoc ipſum ſatis erat idoneum, quod Veteres in aliam invitare potuiſſet opinionem, quoniam rationi adverſatur, ac poſtmodum etiam obſervatum fuit, Mannam ſuperius foliis non ſolum, roris ad inſtar, ſed inferius etiam adhærere, arbore licet noctu panno contecta, quemadmodum *Thomas Cornelius Conſentinus*, qui haud ita longo intervallo ab iſtis vixit, ipſum probaſſe ſe *D. Rajo* narravit. Imò etiam ex abſciſſis inque cella poſitis ramis exſudat, quod *Lobelius* obſervavit: ut taceam hanc ab Sole indurari materiam, rorem contra ab illo conſumi, ut *Sam. Dale. in Pharmacol. pag.* 449. pluribus indicat. Quamobrem etiam *Donatus ab Altomari*, antiquus Medicus, ſuo jam tempore exiſtimavit mannam non eſſe rorem, ſed ex arboribus exſudare, id quod poſtea experientia comprobavit; qui propterea in Siciliam & Calabriam profecti ſunt, ipſi viderunt mannam ex ſauciatis fraxinis & ornis, ſucci inſtar, exſudare, ſtatimque ab Sole quaſi in gummi exſiccari: id quod *Thomas Bartholinus* ſuis ipſe oculis vidit, ut in *Cent. I. Epiſt.* 54. *pag.* 231. recenſet, & ſuccum quoque corticibus arboris adhuc adhærentem è ſuo in Daniam itinere ſecum tulit, teſte *Wormio in Muſ. pag.* 227. Hoc ipſum alii quoque clariſſimi Viri, utpote *Salmaſius*, *Magnenus*, *Deuſingius* &c. in peculiaribus *de Mannâ Tract.* confirmarunt. Et quamvis hic loci, ob regionum diverſitatem, manna è fraxinô emanet nulla, nullus tamen dubito, quin & in aliis arboribus reperiatur, dum MANNA DE BRIANCON dicta è larice exſudat, & ipſe quoque ex antiqua quercu ſimilem materiam exſudare olim vidi, ad mannam ſapore prorſus accedentem. Sic etiam in Aſia, circa Ormum, è quercu manna liquida dicitur exſudare, quam incolæ pellibus hircinis inditam Goam tranſportant divendendam, ſicut *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 239. refert.

§. 3.

Qua ratione Manna in Calabria colligatur, modo laudatus *Thomas Bartholinus l. c.* bene deſcribit: Scilicet incolæ certis calidis temporibus fraxinos vulnerant, præſertim circa dies caniculares, ſereno cœlo, cultris ligneis: hinc ſequenti die ſuccus prodit, quem ſimiliter ligneis cultris (ut ne manna nigreſcat) abradunt, ſuper menſa in Sole diſpergunt, quo aquoſa humiditas exhalet, ſuccusque mediam inter gummi & reſinam conſiſtentiam acquirat. Quæ cum vi eliciatur, Manna Sforſata, aliis Manna corporis vocatur: præter quam alia adhuc ex foliis exſudat, quæ propterea Foliata vocata & utplurimum parva & rotunde granulata eſt. Prior majora grana habet, inſtar maſtichis, Maſtichina propterea nominata; quoniam vero altera pretioſior eſt, impoſtores iſtam per anguſta cribra ſolent trajicere, quo priori ſimilis formetur. Interea *D. Robinſon* in ſuo itinere obſervavit, dum cicadæ fraxinum arrodunt, mannam etiam ſponte profluere, ſecundum relationem *Sam. Dalei l. c.*

§. 4.

Differentia mannæ à Regionibus, unde venit, deſumitur, quo reſpectu tres vel quatuor habentur ſortes, dum 1. in Oriente, in Syria, Perſia & India Orientali, præſertim in Ceylon aliqua ſpecies invenitur, cujus *Miſcell. Ac. Germ. Cur. Dec.* I. *Ann.* 9. & 10. *pag.* 459. fit mentio, quæ tamen perrara eſt, nobisque incognita. Quo etiam MANNA MONTIS refertur, quæ in Gargano, monte Apuliæ, dicitur naſci, quemadmodum *Baglivius* in *Diſput. de Tarantula pag.* 11. recenſet. 2. Calabrina, in monte S. Ange perpulchre ſcaturiens, ſed quodammodo pinguis & unctuoſa, à quibusdam Materialiſtis, rerum ignaris, propterea neglecta, cum tamen optima ſit. 3. Quæ ex Sicilia venit ſiccior eſt, ſimul etiam eleganter alba & granulata, ſed ſæpius adulterata. 4. Gallica, Manna de Briançon, viliſſima impuriſſimaque, de qua *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 237. pluribus agit. Hanc ſucco Tithymali permiſceri & adulterari *Guido Patini* in *Epiſt. ſelect.* 66. *pag.* 184. teſtatur. Noſtri Materialiſtæ utplurimum duas habent ſortes, finam & mediam, vel ab externa forma, vel ætate conſtitutas. Optima eſt recens ſiccata, levis, eleganter alba, ſapore dulcis, nullis magnis grumis, aut etiam parvis quis-

quisquiliis defœdata, sed quoad ejus fieri potest, in granula concreta. Ubi tamen observari velimus, majora grana & grumos non prorsus debere abjici, cum ita etiam in arboribus generentur, ut *Pometus l. c.* ostendit: qui simul id bonitatis censet indicium, si quando in mediis grumis aliquis succus, instar syrupi, continetur, quoniam manna tunc prorsus recens esse putatur; quando vero nonnulli Materialistæ, utpote *Marxius* & *Schurzius*, cuilibet libræ vilioris mannæ semilibram granorum addi, istique hac ratione conciliari gratiam suadent, judaicum seu dolosum esse existimat, cum Judæi Calabriæ isti quoque arti studeant, mannamque arte imitentur, quæ tamen ponderosa, nec tam clare alba sit, atque genuina. Omnis autem manna sicco conclavi vult asservari, quoniam assumta humiditate facile corrumpitur & flavescit, monente *Schurzio* in *Mat. Mus. pag.* 59.

§. 5.

Cæterum etiam habetur

MANNA LIQUIDA,

à *Bellonio L.* 2. *Obs. cap.* 65. TERENIABIN vocata, quæ albus & quodammodo tenax succus est, uti mel virgineum, in Persia, circa Alkair & Aleppo, è spinosa planta, in Asia verò e certis quercubus profluere perhibitus. Quæ tamen manna cum ad nos non perveniat, nobisque ignota sit, in officinis similis aliqua mistura è vulgari manna, tartaro & aqua præparatur, cujus descriptio in *Hoffmanni Clavi Schrœd. p.* 637. communicatur.

§. 6.

Quod virtutes mannæ attinet, vi leniter laxante pollet, qua bilem educit, atque hanc operationem statim recens exerit. Certe risum meretur, quod quidam Materialistæ nequam Pharmacopolis aliisque hominibus fidem facere præsumunt, mannam inveteratam melius operari, modo ut flavæ corruptæ mannæ concilient amatores, quemadmodum ingenuus Materialista *Pometus l. c.* istam fraudem ipse detestatur. Quùm verò manna adultis hominibus magna dosi præscribenda sit, raro istis commendatur, maximè verò infantibus, quibus in pulticulis, jusculis similibusque facile propinatur. Composita tamen, utpote Manna Tartarisata, Elect. lenit. de Manna, Aqua laxat. Viennensis & similia magnis etiam adultisque personis inserviunt. Quando vero nonnulli Chymici è manna ejusmodi destillare spiritum sibi sumunt, qui ad aurum radicaliter solvendum valeat, ex erronea Veterum opinione videtur proficisci, qua manna ros cœlestis habita fuit, cui spiritus mundi magna quantitate inclusus ac concentratus insit, de quo *Tackius* in *Tripl. Phas. Sophicâ* pluribus legendus.

CAPUT XI.

DE

EUPHORBIO ET GUMMI HEDERÆ.

§. 1.

EUPHORBIUM flavescens & resinosum gummi est, ex longiusculis & quasi cavernosis frustulis, diversa magnitudine figuraque præditis constans, sapore acerrime fervido & nauseoso, odore non adeo notabili. Ex India Orientali & Africa affertur.

§. 2.

De origine hujus resinæ variæ Auctorum sunt opiniones. Nonnulli existimant istam ab arbore proficisci, Ferulæ haud dissimili, quam incolas Libyæ pellibus ovillis circumdare, posteaque istam è longinquo stantes transfodere, ac profluentem succum illis excipere perhibent, id quod *D. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 636. ex *Dioscoride* aliisque descripsit. Alii euphorbium fructus cujusdam exsiccatum succum esse existimant, qui cucumeri similis sit. Alii contra, & quidem plurimi antiquorum recentiorumque Botanicorum, Euphorbii originem à peculiari & fere mirâ herbâ cognomine derivant, quam nonnulli, utpote *Hermannus* & *Plukenetus* Tithymalum Mauritanicum vocant. Longa, valde crassa & spinosa folia habet, ex quibus hoc gummi emanat. *Pometus* siquidem in *Hist. des Drogues pag.* 268. certò vult affirmari, ejusmodi se possidere folium, in quo euphorbium profluxisse certo videri possit, quod etiam *l. c.* delineavit ac descripsit. Alii fortasse plantam illam arborem vocarunt, quod ejus inveniuntur species, quæ ad arborum proceritatem accrescant: quo etiam Cereus Peruvianus, Lugduni Batavorum in horto Academico videndus, pertinet. Quanquam *Commelinus* in *Not. ad part.* 2. *Horti Mal. pag.* 82. omnia illa vegetabilia minus genuina existimet, sed id, quod cæteris simile, & ibidem *Fig.* 42. delineatum est, pro verô euphorbiô velit haberi.

§. 3.

Quæ diversæ opiniones causa fuerunt, quamobrem senior *Casp. Hoffmannus* in *Tr. de Medicam. Officinalibus pag.* 35. Euphorbium Veterum aliud quid fuisse existimaverit ab eo, quod hodie sub isto nomine accipimus, id quod nunc suo

loco relinquimus. Noti euphorbii indagasse originem sufficiat, cujus duas sortes *Schrœderus* recenset, nempe in guttas concretum, parvis granis constans, pisi magnitudine, quodammodo cavernosum, & sarcocollæ modô pellucidum: alterum in utriculis, quibus excipitur, in massam candicantem redactum.

§. 4.

Optimum est, elegantibus granis constans, ex albo flavescens, vere siccum purumque, nullum pulverem, nec multum minutarum arundinearum partium continens, ut *Marxius Mat. Mus. Germ. p.* 90. scribit. Quod verò multi annuum expetant, recenti contra non fidant, non adeò necessarium requisitum est, dum forte ante annum ad nos perfertur, & antiquum quam recens offertur crebrius. In quartum usque annum servatur, quo præterlapso dicitur imminui, nisi in milio aut lentibus asservetur, quemadmodum *Theod. Tabernæmontanus Libr. II. pag.* 406. commemorat. Emtores vero videant, num sarcocolla gummi & lacte esulæ, id quod interdum fit, adulteratum sit.

§. 5.

Gummi hoc, respectu qualitatum, unum omnium calidissimum acerrimumque est, quod licet purgantibus etiam annumeretur, ejus tamen internus usus non adeo tutus est, quoniam nimis impetuose fortiterque operationem exerit, bonum malumque juxta expurgans. Quamobrem à fabris ferrariis ac mulomedicis crebrius usurpatur. Sunt tamen, qui robustissimis rusticis, aliis præsertim frustra usurpatis, vel etiam in morbis contumacioribus, utpote lethargo, apoplexia &c. id concedunt, præsertim si inveteratum acidisque succis correctum fuerit, vid. *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 759. Externè autem in atrophia seu tabe membrorum multum præstat opis, quando præter crebriorem motum ista vel ipso euphorbio, vel ejusdem oleo (quod *Schrœderus* una cum extracto aliisque descripsit) diligenter fricantur, qua ratione amicum quendam, cui brachium aridurâ prorsus consumtum erat, sanari curavi. Sic etiam cariem ossium tollit, quando acres & corrosivæ humiditates in antiquis ulceribus ipsa ossa arrodunt, quæ caries ossium nisi vel subtilibus instrumentis, vel ejusmodi acribus exsiccantibusque pulveribus remota fuerit, perfecte curari nequeunt. Interdum etiam ad pulveres sternutatorios sumitur, quod tamen caute faciendum, dum forti operatione sæpe hæmorrhagiam excitat. Quamobrem consultum est, ut Pharmacopolæ, istud pulverisantes, mortarium, jamdum tectum, superius illinant oleo, quo subtilem pulverem sufflaminent, imò nares etiam gossipio defendant, quo periculosam hæmorrhagiam, aut simile quid, declinent.

§. 6.

Quid vero sit, quamobrem vulgari

GUMMI HEDERÆ

similis acrimonia (qua crines exedat) attribuatur, ego quidem non reperio, cum ejusmodi vis psilotra in isto nequeat deprehendi, quod *Theod. Tabernæmontanus Lib. II. pag.* 595. observavit. Ex viridi nigrum, acidum, durum, & intus instar fusci vitri apparens gummi est, saporis subacris & subastringentis, odoris fragrantis. In frustis venit magnas fabas æquantibus, partim ex India, partim Languedoco, Provincia Galliæ, ubi in horto Regio Monspeliensi *Pometus* aliquando magnum in hedera frustum invenit, ut in *Hist. des Drogues pag.* 264. recenset, quod etiam modo laudatus *Theod. Tabernæmontanus* in Germania observavit.

§. 7.

Ab nota hedera arborescente sine ulla lite proficiscitur, præsertim majore, muros & arbores ascendente, quæ parvas uvulas, principio virentes, postmodum nigricantes progenerat. Hoc gummi tanquam omnium nigerrimum ab *Schurzio* in *Mat. Mus. pag.* 38. descriptum est.

§. 8.

Optimum gummi hederæ vere siccum, pellucidum odoreque quodammodo balsamicum sit, ut *Pometus l. c.* requirit, qui simul monet, ut ne istius loco GUMMI ALUCHI (quod è costo corticoso, aut etiam cortice Wintherano profluere nigrumque etiam esse dicitur) ematur.

§. 9.

Balsamicâ suâ naturâ sanandi vulnera aliaque ulcera vim habet. Quod verò crines exstirpet, ac pediculos enecet, ut *Galenus* & *Dioscorides* scripserunt, experientia non comprobatur; ut adeoque vel error subesse, vel aliud quid intellectum à veteribus videatur, de quo *Sim. Paulli in Quadrip. Botan. pag.* 327. potest videri.

CAPUT

CAPUT XII.

DE

SCAMMONIO ET GUMMI GUTTÆ.

§. 1.

SCAMMONIUM ex cineraceo nigricans, durum resinosum gummi est, saporis acris & nauseosi, odoris valde adversi. Alexandria Ægypti & Syria Venetias venit, coriaceis marsupiis, indeque ad nos transportatur, secundum *Vielheurium* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 152.

§. 2.

Planta, ex cujus radice profluit, unanimi Materialistarum consensu, volubilis seu convolvulus est, in Oriente circa Aleppo copiose crescens, ubi succum è radice expressum, non in Sole, sed super igne exsiccant, cui propterea carbones interdum inveniuntur permisti, quos *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 292. se deprehendisse testatur. Interea quidam Doctorum, utpote *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 761. *Morisson* aliique fere dubitant, num genuinum Veteribusque adeo commendatum scammonium nobis cognitum sit, dum vulgare officinarum multo acrius mordaciusque est, quam Veterum, ad aliquot etiam grana sumtum purgat, cum Veteres de suo drachmam fere dederint. Quæ causa est, quamobrem *Fallopius de Purg. pag.* 129. invenire rationem non potuerit, quod istud ad unciam unam aliquando datum alvum non moverit, cujus aliquot grana alios laxent: quod tamen à diversa bonitate potuit provenire. Quicquid sit, hoc minimum exinde discimus, scammonium ab impostoribus ex esula aliisque virulentis herbis (cujus rei *Pometus* notabile aliquod exemplum *l. c.* recenset,) artificioso dolo præparari, proptereaque Materialistis hoc dandum esse operæ, quo verum ac genuinum accipiant iterumque divendant.

§. 3.

Similiter Pharmacopolæ semper finum, neutiquam mediocre emant, quæ bina tamen apud Materialistas ubique inveniuntur. Ultimum siquidem vel vetustate corruptum, aut nigrum est, ponderosum, arenosum, molle impurumque, quale Smyrnense solet esse. Aleppicum contra magis cineraceum est, quam nigrum, leve, tenerum, non nimis durum, & dum frangitur, pellucidum apparens, & instar picis friabile, ut *Schurzius* in *Mat. Mus. pag.* 80. commemorat. Quod verò *Marxius in Mat. Mus. pag.* 181. ac ipse quoque *D. Schrœderus* verum scammonium linguâ tactum aut mansum lactescere existimet, valde periculosa nota est, dum inde potius colligitur tithymalo istud esse adulteratum, ut *Simon Paulli* in *Quadr. Bot. pag.* 470. docet, præsertim quando simul linguam adurit. Finum potius, si vel superficialiter lambitur, coeruleum evadit, secundum *Schurzium l. c.* quod bonum est indicium, præsertim si in manum exsputum pulverem ostendit subcineraceum & amarum, de quo *Pometus l. c.* agit pluribus. Hic simul istos vult admonitos, qui tota marsupia emunt, quo videant, num inferius superiori sit simile, quoniam Orientales sæpe, motione compacto scammonio, prunas, lapides ac similia addunt. Alii istud adulterant colophonio: ut adeoque vendendum scammonium peritum prudentemque emtorem requirat, ut *Marxius l. c. pag.* 182. benè admonet.

§. 4.

Omnes aquosas, biliosas pituitosasque humiditates expurgat, magnam simul turbam excitans. Quamobrem etiam non facile solitarium à conscientiosis Medicis præscribitur, sed aliis saltem purgantibus pro stimulo additur. Imò nec ita crudum, sed ante correctum usurpatur, quod vel mediantibus quibusdam acidis succis, v. g. cydoniorum & citri (unde DIAGRYDIUM oritur) vel vapore sulphuris, ut in SCAMMONIO SULPHURATO apparet, peragitur, quæ bina paucis granis aliis sociantur. Extractum quoque mediante spiritu vini rectificato inde acquiritur, & quidem ℥x. circiter ex libra una, supputante *Vielheurio l. c. pag.* 152.

§. 5.

Quoniam ab eodem tithymalo, quo scammonium sæpe adulterari diximus, quidam simile aliquod medicamentum,

GUMMI GUTTÆ

dictum, deducunt, paucis quoque istius faciemus mentionem. Durum, læve tamen & quasi aureum resinosum gummi est, sapore acri & valde ingrato, ex India Orientali, in excavatis arundinibus, instar farciminum, vel magnis, ut Turcica vitta, dicta Turban, circumvolutis frustis allatum.

§. 6.

A quo vero vegetabili istius repetenda sit origo, longo tempore diverse disputatum fuit. *Jacobus Bontius*, Indiæ Medicus, in *Not. ad Garc.* inque sua *Methodo Med. Ind. cap.* 9. ab Javanensi esula seu tithymalo istud oriri existimat, cui præter alios *Merretus* in *Not. Germanicis in Neri artem vitriariam pag.* 307. & *Wormius in Mus.* assentiuntur. *Casp. Hoffmannus in Tr. de Med. Officin. pag.* 27. à semine Ricini derivat. *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 759. ex ipso Ricino Indico

Indico id provenire credit. *Pometus* contra *l. c. pag.* 240. aliam rarissimam herbam nominat, foliis floribusque destitutam, ex qua de istius sententia (in quam Siamensis Legatio, cujus Ministri gummi guttæ quantitatem secum sumserant, istum videtur induxisse) profluat. Enimverò res melius nunc innotuit, dum istius origo ab arbore deducitur, quæ fructus aurantiis similes proferens, sub nomine cuddampulli *Tomo I. Horto Malab. Fig.* 24. *pag.* 41. delineata, & ab *Rajo in Hist. Plant. pag.* 1661. descripta est. *D. Syen* tamen in *Not.* ad *Hort. Malab.* istud pro peculiari, & à vulgari, ex tithymalo exotico profecto, vult distingui, ut *Sam. Daleus* in *Pharmacologia pag.* 438. observavit.

§. 7.

Optimum eleganter clarum, læve, flavumque, non maculosum, fit; secundum *Marxium* in *Mat. Mus. pag.* 100. Nonnunquam in totis frustis rubra, clara ac pellucida resina, aloë socoterinæ similis, deprehenditur, quæ visu licet elegans necquicquam prodest, ac propterea quod tam elegantem colorem, ut genuinum, non suppeditat, abjicienda, uti *Pometus* *l. c. p.* 240. docet. *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 636. aliud adhuc habet experimentum, dicens: verum gummi guttæ accensum flammam ostendere subfuscam, nigrumque relinquere cinerem.

§. 8.

Istius vires ferè cum vitro ♁ii conveniunt, dum ἄνω καὶ κάτω purgat, omneque superfluum ac vitiosum serum è corpore educit; ut adeoque in hydrope, scabie ac similibus morbis caute possit usurpari. Quando verò Circumforanei, Chirurgi, Balneatores & ejusdem farinæ homines ita indiscriminatim commendant, periculosus abusus est, quo multis somnus æternus conciliatur. Pictores maxime usurpant, quoniam colorem flavum, vitellum æmulantem, suppeditat, & picturæ Miniatoriæ dictæ inservit. Qui plura scire desiderat, *Castelli Tractatum de Gutta Gambodia* sibi comparet, & quæ *Reudenius* atque *Höchstetterus*, Doctores, (qui multum olim de isto disputarunt) in peculiari aliquo librô scripserint, legat.

CAPUT XIII.

DE

SANGUINE DRACONIS.

§. 1.

SANGUIS DRACONIS obscurè rubra resina est, quæ igni admota statim solvitur ac flammam concipit, attrituque sanguineum colorem reddit, sapore resinoso & adstringente. Utplurimum ex India Occidentali, & quidem Insula Socotera, Madagascar aliisque Insulis Canariensibus venit; quanquam etiam in India Orientali multum reperiatur.

§. 2.

Ex sententia vulgari hic succus ex Dracone arbore profluit, cui id nominis est impositum, quod in fructu ab ipsa natura draconis figura dicitur delineata, ut *Manardus* ipse scripsit: quanquam *Clusius* in suis *in* prædictum Scriptorem *notis* affirmat, id in fructu se nunquam potuisse invenire, vid. Ejus *Descript. Rariorum Plantar. Lib. I. cap. 1.* Id etiam *Flacourt* in *Descriptione Insulæ Madagascar* pro superstitione habet, ut in *Append. hujus Tract. in Epist. VI.* Indiæ Orientalis ostendetur. Meliore jure à *Dn. Commelino* in Horto Amstel. palmis annumeratur, & quoniam longa & acuta folia habet, instar gladioli seu juccæ gloriosæ, ab isto Palma prunifera foliis juccæ vocatur. Crassum habet caudicem, ex quo octo vel novem rami, longitudine duarum forte ulnarum, sine foliis prorsusque nudi prodeunt, qui superius iterum in tres vel quatuor ramos seu surculos, ulnæ altitudine, & brachii crassitie dividuntur, ex quibus acuta longa folia in altum assurgunt, quæ itidem longitudine ulnam, crassitie pollicem æquant, excurrente per medium linea notata, & in latere rubicunda sunt, semperque virent. Infra de ramis fructus racematim pendet, flavus, cerasi magnitudine, sapore acidus, tenui pellicula cinctus, intus officulo, ritu cerasorum, præditus, quemadmodum *Theod. Tabernæmontanus* ex prædicto *Clusio Lib. 3. de Plantis pag.* 687. omnia valde perspicue descripsit. Num vero in Canariensibus Insulis aliæ etiam inveniantur arbores, simile gummi generantes, atque ita, ut à *Pometo* in figura delineatæ sunt, apparentes, ego quidem non ibo inficias, cum etiam in India Orientali ejusmodi resina à diversis arboribus colligatur.

§. 3.

E caudice hujus arboris, valde salebrosô atque hiulcô, in diebus canicularibus prædictum profluere gummi dicitur, Sanguis Draconis vocatum, quod incolas olim, foliis Draconis arboris involutum, ovi columbini magnitudine aliorsum transmisisse perhibent, secundum relationem modo dicti *Pometi*

 in

in *Hist. des Drogues pag.* 260. Hodie oblongis & parvis frustis, magnitudine auricularis venit, (quorum quodlibet forte drachmam & dimidiam pondere æquat,) foliis munitis, teste, præter Materialistam jam citatum, *Wormio* in *Mus. pag.* 229. Quoniam verò profluenti gummi aliquæ interdum permiscentur impuritates, incolæ sinum purumque sanguinem draconis exinde conficiunt, in utriculis seu canaliculis afferri solitum, qui tamen etiam è massis seu panibus magnis, ex America venientibus, in Germania potest præparari, teste *Marxio* (qui istum præparare juvit) in *Mater. Mus. pag.* 180. 181. *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. p.* 599. istum ita præparari existimat: peregrè advectum spiritu vini solvi, iterumque inspissari, quoniam sanguis draconis spiritum vini statim colore sanguineo imbuit.

§. 4.

Hinc apud Materialistas duæ vel tres habentur species, nempe sanguis draconis granulatus, seu in granis, & sinus: ex quibus vilior præparata species in panes formatur, quam sanguinem draconis in pane vocant, qui raro purus est, sed gummi Arabico (ut supra dictus *Marxius l. c.* scribit) aliisque similibus permistus,

SANGUIS DRACONIS FACTITIUS

vocatur, obscure quoque ruber, extrinsecus intrinsecusque instar resinæ nitidus. Quin imò *Pometus* nos facere vult certiores, ex Batavia afferri sanguinem draconis, qui nihil aliud, quam solum gummi Arabicum sit, mediante ligno Brasiliensi colore rubro imbutum; quod isti relinquimus excusandum. *Joh. van Bevervvyck* credit sanguinem draconis nostratem nihil aliud esse, quam sanguinem hirci, bolo succoque florum fraxini permistum, ut *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 150. observavit.

§. 5.

Optimus est in granis foliisque involutus veniens, clarus, pellucidus, friabilis & eleganter ruber. Qui tamen cum perrarus sit, alter in istius locum succedat, priori prope accedens, eleganter clarus, rubore saturatus sub terendo apparens, ac facile friabilis. Binæ ultimæ species colore, sapore cæterisque sanguinis draconis veri virtutibus omnino destituuntur, propteraque non à Medicis solum, nempe *Ettmüllerô* in *Comm. Schrœd. pag.* 720. sed à Materialistis quoque, utpote *Pometo l. c. pag.* 261. prorsus rejiciuntur.

§. 6.

Tantum de origine ac differentia sanguinis draconis in Medicorum æque ac Materialistarum scriptis reperitur; quibus tamen omnibus *Joh. Gottfried Vitus*, Materialista Wormatiensis (qui, quoniam jam aliquot annos ante suum in Indiam Orientalem institutum iter mercaturæ simplicium operam dederat, majori istius inquirendi tenebatur desiderio) contradicit, contraque affirmat, sanguinem à nulla arbore, sed à crassiori arundine proficisci: cui non tam facile habuissem fidem, nisi id ipsum in *Dn. Rumphii*, doctissimi Botanici, *Epistola ex India Orientali* ad Magnarium *Dn. Herbertum de Jager* de dato Amboina Victoria d. 15. Septembr. 1689. missa, reperissem, qui arundinem in alia quadam epistola Palmijuncum vocat, quoniam, instar palmæ, longa & angusta habet folia. Hic PALMI-JUNCUS circa portum Occidentalem in Sumatra crescit, suisque geniculis non solum juniorem arundinem, sed prædicta quoque folia habet, ut & malignas spinas, parvis globulis seu capitellis, tanquam fructibus, globulos lusorios referentibus, instructas, qui squamosi prodeuntes occlusi sunt, intusque nucleum includunt. Foris insidet sanguis draconis, à quo rubræ maculæ in baculis, s. vulgò dictis Hispanicis arundinibus, ab illo junco abscissis, interdum apparentes, proveniunt. Et quoniam prædicti fructus strobilis quodammodo sunt similes, vegetabile istud ab aliis PALMA-PINUS, & PALMA CONIFERA SPINOSA vocatur, cujus accuratam descriptionem *Dn. D. Kæmpferus* in *Dec. Obs. Exot. §. 5.* & abhinc in *Amœnitatibus* suis *Exoticis* communicavit. Quatuor sanguinis draconis in India Orientali habent sortes, quarum prima eaque optima frustulis digiti longitudine, foliis prorsus viridibus, iisque sempervivis, circumvolutis venit, quæ quinquies longitudine pollicis crassitiem æquant & ℥iij. pendent: hæc species optimum largitur colorem. Altera in fasciculis gramine circumdatis, funiculisque ligatis, & de funiculis aliquot ulnarum longitudine pendentibus affertur: unus fasciculus semiuncialis est. Tertia in tabulis est, unius circiter libræ pondere, interdum etiam in frustis majoribus, quorum bonitas seu præstantia ab oculorum pendet judicio. Quarta in magnis frustis sive massis affertur, semi- aut centenario pondere, quæ tamen impura, opaca & grumosa est. Hactenus prædictus *Dn. Vitus*, quem aliquot dies domi meæ retinui, quo ex ipso rem melius intelligerem.

§. 7.

Quanquam nullum sit dubium, quin res ita se habeat, haud tamen negandum, sanguinem draconis ex aliis quoque arboribus, sanguineum succum continentibus, profluere, dum *Flacourt* in *Histoire de Madagascar pag.* 135. *& seq.* tres fere ejusmodi arbores recenset, cujus verba in *Appendice hujus Tract.* in *Epist.* 17. *Indiæ Orientalis* reperiuntur. Ubi etiam *Dn. Herbertus de Jager* ostendit, similem sanguinem draconis è ligno Caliaturo seu Sandalo rubro exsudare, suumque adversarium *Dn. Rumphium* eo redegit, ut tandem

dem epiſtola ſeq. ſeptima concedat, ex aliis quoque vegetabilibus ejusmodi ſanguinem draconis poſſe eſſe emanare, de quo etiam ſupra laudatus *D. Kæmpferus* in *Deſcriptione Dsjerenang* ſtatim in principio meminit: ut adeoque res bene conciliari poſſe videatur. Juvabit propria ejus legere verba, quæ ita ſe habent:

DSJERENANG,
id eſt,
SANGUIS DRACONIS,
ex fructibus Palmæ coniferæ ſpinoſæ elicitus.

Ut lapidem bezoardico ſimilem ex diverſis ſpecie animalibus, ſimiâ, caprâ, cervo: ſic nonnullas quoque reſinas & gummata ex ſpecie diſtinctis plantis depromi certius eſt, quàm veriſimilius. Terebinthinam, Bdellium, Tragacanthum & Vernicem nativam hoc loco tacebimus. Duplicem nobis exhibent ſanguinem draconis Pharmacopolia, haud quaquam ſolâ paritate, quod creditur, ſed ipſo genere arborum, ex quibus colligitur, differente: unum nimirum in *glebis*, cujus ex Occidente quoque: alterum in *guttis*, ut loquimur, cujus ex ſolo Oriente nobis fit copia. Ille in Canarienſi Inſulâ manat ex dehiſcente caudice arboris pruniferæ cujusdam, *Draco* dictæ, ſi Chuſiano fides eſt; ſi Arabibus Perſisque credimus, idem ex arbore *Santalinâ rubrâ* pollicitur. Hos ita ſentire perſuaſit communis lacrymæ cum Santalo color, bonitatis nota, virtus, & demum patria, videlicet *Cholomandela*, (vulgo *Cormandel*) *Madagaſcar* & *Æthiopia*, ſive potius Æthiopiæ ora illa, quæ *Sangibára* vel *Zanguebara* inſcribitur. Suffulcit opinionem etymi inter diverſas gentes cognatio & conſenſus: quandoquidem vocabulo, quo Perſæ Draconis ſuccum *Chuni Sengijoon*, id eſt, Sanguinem Sangibarenſem nuncupant, eodem gentiles quoque Gangetici Santali rubri lignum indigitant, id appellantes, vel linguâ ſuâ populari Decanicâ: *Reket Tſjandan*, i. e. Sanguineum Santalum: vel doctâ Brahmenum Samscreticâ: *Rakta Tſjandoonam*, quod idem ſonat: vel, *Rakta Tſjandoonam Sangghi*, id eſt, Sanguineum Santalum Sangibarenſe ſive Æthiopicum. Ex aliâ rurſus arbore eundem ſuccum derivari contendunt alii. Nec mirum ſic diſſentiri de illius natalibus: Varium enim adulterium, quin ſuppoſititium hujus nominis genus, quod arte componitur & pro encauſtis & pictoribus venale proſtat, variam conjecturæ & erroris occaſionem ignaris rimatoribus ſuppeditant. De *hoc* verò poſteriori, quem ſanguinem in guttis appellant, inter nigritas Orientis, Malajos Javanosque, exploravi, quòd artificio eliciatur ex fructu parvulo, ſtrobili figurâ, arboris μονοβλάστου ſpinoſiſſimæ. Eliciendi hic modus eſt: Reponuntur fructus in craticulâ ſupra vas amplum fictile, quod aquam ad ſui dimidium continet. Quo facto, vas leviter operculatum ſupra prunas collocatur, eo fine, ut elevatus aquæ bullientis vapor fructus emolliat atque emaciet; ita fit, ut tinctura ſanguinea, quæ in diſſecto fructu ad oculum mihi non comparuit, calente halitu extricatus, exſudet, & in ſuperficie fructuum ſiſtatur. Hæc bacillo abraſa, in folliculos reconditur, ex folio arundinaceo complicatós, mox filo nectendos in ſeriem, & in aëre tamdiu ſuſpendendos, donec incluſus ſanguis exaruerit. Ab aliis ſimplici coctione opus perficitur: nimirum usque eò ſtrobili excoquuntur, donec rubedinem in aquâ depoſuerint; hæc, rejectô fructu, coctione ulteriori in ſpiſſum ſuccum redigitur, folliculis pariter involvendum.

Ad ipſius arboris deſcriptionem, ut proferamur, prænotamus: Indiam multas ferre Arundinum ſpecies, cùm earum, quas *Rotang*, ſeu *Rottanj*, id eſt, arundines caule farcto, tum quas *Bambuu*, id eſt, arundines cavas vocant. Utriusque in cenſum referuntur variæ Palmæ ſylveſtres, inter vaſtiſſima vepreta patriæ (inacceſſa hominibus latibula tigridum) creſcentes. Ex his nobiliores tres potiſſimum ſpecies, ſpinis armatas, mihi obvias fecit Botanica deambulatio, cum indigenis inſtituta: nimirum *Rotanj Salàg*, *Rotanj Gelàg* & *Rotanj Dſjerenàng*; cujus poſtremæ, Draconis ſanguine illuſtris, (ſiquidem ductor meus trium nominum confuſione non erraverit) hîc genuinam repono, ſed pro viatoris Minervâ deproperatam deſcriptionem.

Rottanj Dſjerenàng Palma-pinus eſt, trium ad ſummum orgyjarum altitudinis, undiquaque *ſpinis* horrida atro ſpadiceis, rectis, uncialis pene longitudinis, compreſſis, tenuibus. *Caudex* ad tertiam exſurgit orgyjam, humani brachii craſſitie, ſimplex, rectus, ex luteo palleſcens, aculeis verſùs horizontem extenſis, & in imo caudice denſiſſimis armatus, per ſpithamarum intervalla geniculatus, geniculis, ob frondium baſes, quibus involvuntur, non apparentibus. Baſes frondium tubulatæ ſunt, ſingulæ ex ſingulis geniculis ortæ, ita ut inferior ſuperioris exortum perpetuò complectatur: quò ipſo fit, ut articuli non appareant, niſi involucris liberati. Hæc involucra ſive tubi, ut caudicis exteriorem ſuperficiem, ita & majorem ejus partem conſtituunt: nam iisdem remotis, ipſa prodit in conſpectum pars intima *medullaris*, ſuperficie nitidâ, coloris ſpadicei, ſubſtantiam obtinens laxam & fibratam, in vertice ſolidiorem, carnoſam, edulem, ſaporis expertem, candidiſſimam. Frondibus gaudet in caudice, pro articulorum numero, raris & inordinatis, in vertice denſioribus, haud numeroſis tamen: quorum exteriores, lege Palmarum, longiores ſunt: interiores, velut ſucceſſu temporis naſcentes, breviores & imperfecti. *Frondes*, in orgyjæ longitudinem extenſæ, utrinque pinnato foliorum ordine decorantur, imâ earum parte, quam ſcapum vocant, nudâ. *Coſta* earum levis eſt, ex craſſiori principio ſenſim tenuior, quadantenus com-

 preſſa,

pressa, summa facie herbaceâ, aversâ pallidâ lutescente: utroque latere, ex quo folia prodeunt, carinato; spinis armatur brevibus, raris, in dorso uncis, & instar cornuum per paria junctis. *Folia* (quæ vulgò pinnas appellant Botanici, cùm frondes illis foliorum nomine veniant) sunt arundinacea, coloris herbacei, cubitum longa, semiunciam lata, in longum apicem producta, tenuia, pendula, pronâ facie raris aculeis aspera: nervis donata tribus, in longitudinem decurrentibus, uno insigniori medio, ceteris tenuioribus, unde in plicas totidem inclinant, & marcescendo quodammodo coëunt. Fructûs singulari naturæ industriâ producuntur: racemis consiti in comâ, ex frondium axillis, in caudice verò palmari à frondibus intervallo enatis. *Racemi* duobus loricantur adversis folliculis foliaceis, tenuibus, striatis, fuscis, in longissimum apicem acutè lanceatis: uno inferiori & magis externo, qui geminam spithamam longitudine, sesquiunciam latitudine excedit, & in convexo spinis pollicaribus, compressis, ad rectum angulum exporrectis, asperatur: alterò verò superiori, sive caudicem spectante, qui nudus est & brevior. Ipse Racemus dodrantalem obtinet longitudinem, ex paucis (4, 5, 6) racemis minoribus, stylum medium in longitudinem stipantibus, compositus: quos singulos singuli intercipiunt folliculi alii, prædictis similes, sensim breviores & angustiores, ita ut subinde priorum complexu posteriores imbricentur. Divaricantur racemi in bacillos sive pediculos, pingues, firmos, ex brevissimis intervallis ad alterna latera retortos, tuberculisque conspicuos exiguis, squamosis, non deciduis, quibus insistunt Fructus: qui basi suæ subnexas exhibent (reliquias perianthii) sex lacinias tenues, membranosas, fusci coloris, quarum tres exteriores sunt brevissimi, lati & frontati: reliqui, ex illorum interstitiis prominuli, sunt longiores, angustiores, acuminati. Ipse *Fructus* ovatæ rotunditatis est, nuce avellanâ major, squamulis nitidissimis desuper loricatus, adeoque inversum strobilum referens, dum mucrones superiores subinde claudunt interstitia inferiorum, accuratâ quincuncialis ordinis venustate. Verticem ornant tres styli tenues, arefacti, duriusculi, in aversos gyros eleganter reflexi. Squamulæ sunt parvulæ, duriusculæ, tenues, arctè adnatæ, coloris Phœnicei, oris fuscis, in angulum rectum mucronatæ: quibus remotis conspicitur membrana carnosa, albicans, laxè involvens globulum carnosum, per immaturitatem ex herbaceo pallentem, pulposum, succosum, saporis leguminosi & insigniter adstringentis, qui ad linguæ contactum per gingivas & oris parietes protinus se diffundit, & citissimè disparet.

Mutilam hujus racemi iconem, sub generis nomine Malaico *Rotang*, exprimere nisus est *Bontius*, peneque similem proponit *Bauhinus*, sub Palma-pini titulo, usûs verò hujus uterque est nescius. Pariles quoque squamosos fructus, sed arundinis minoris, non spinosæ, exhibet *Hort. Malab. Tom. ult.* Possideo in pinacothecâ meâ geminum fructum, ex Oceanô in Ambonense littus depositum, incluso globulo prægnantem ac sonorum: marinum aliis, mihi genuinum descriptæ arboris fructum, in mari petrefactum.

§. 8.

Quod ad usum sanguinis draconis attinet, is apud veteres crebrior erat, quibus pro vera cinnabari *Dioscoridis* habebatur. Verus ac genuinus vi pollet refrigerante, exsiccante adstringenteque, qua in dysenteria, hæmorrhagiis ac vehementioribus fluxibus interne, in omnibus vero vulneribus externè utilis est, ut *Schrœderus* aliique testantur. Quæ tamen qualitates cum in sanguine draconis nostrate rarò inveniantur, atque adeo iste suspectus videatur, istius loco *Ettmüllerus l. c.* extracto tormentillæ utitur, quod ejusdem cum illo coloris ac consistentiæ est. Interea pulveres dentifricii isto interdum tinguntur; quemadmodum etiam rubra tenuia ligna, loco dentiscalpiorum usurpari, & ab Societate ex India, sub nomine Bois de Palile advehi solita, in hoc gummi immerguntur, sicut *Pometus l. c.* recenset. Cæterum iste sanguis Picturæ inservit, cujus propterea Norimbergæ, ubi perelegantes & fere incomparabiles artes coloresque cum isto instituuntur, annuatim magna copia consumitur, teste *Marxio*, Materialista Norimbergensi. In specie ad res lacca pingendas & condecorandas (vulgo *Lack-Kunst*) usurpatur, cujus artis descriptionem infra *Cap. XVII.* in historia Laccæ tradimus. Similiter etiam pictores vitriarii eô utuntur, quo vitro elegantem & sanguineum colorem concilient.

CAPUT XIV.

DE
SUCCO ACACIÆ ET GUMMI ARABICO.

§. I.

SUCCUS ACACIÆ, *Acacien-Safft*, aliâs etiam *Ægyptischer Schotten-Dorn-Safft*, subruber, fuscus & inspissatus succus est, saporis acerbi & adstringentis, qui tenuibus vesicis exceptus, inque pilas rotundas redactus; quarum quælibet 4. interdum 6. 7. 8. uncias pendet, ex Ægypto per Massiliam aliaque loca transporta-

portatur, ut *Charaſius* in *Tr. de Theriacæ Ingred. pag.* 221. *cap.* 69. commemorat.

§. 2.

Vegetabile, à quô hic ſuccus proficiſcitur, plerumque Acacia Ægyptiaca vocatur, à multis pro arbore, ab aliis vero rectius pro ſpinoſo frutice habita, cujus delineatio à *Dn. Herberto de Jager* Clariſſimo *Cleyero* in India Orienrali communicata, ab iſtoque *Miſc. Ac. Germ. Cur. Dec. I. A. III. pag.* 11. inſerta eſt. Quæ cum æque cum Acacia vera, quam Cardinalis Farneſius olim Romæ ſuo in horto coluit, quamve *Aldinus* in *Horto Farneſiano* deſcripſit, conveniat, atque *Hernandezii* figuris in *Hiſt. Rerum Med. Nov. Hiſp. pag.* 59. 453. 866. reperiundis, valde ſimilis ſit, eo minus de rei veritate dubitandum.

§. 3.

Qui ſuccus è fructu ne, lupinis ſimili, & à *Wormio* in *Muſ. pag.* 178. deſcripto, an ex corticibus ac foliis extrahatur, adhuc quodammodo incertum eſt. Nec Materialiſtæ de colore externo conveniunt, dum de quorundam ſententia ſuccus acaciæ requiritur eſſe eleganter ruber, eoque putatur melior, quo magis colore eſt ſaturatus, ſecundum *Charaſium l. c.* Alii contra, utpote *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 301. fuſco primas tribuunt, utpote magis cocto, & è fructibus maturis expreſſo, cum ruber ab immaturis proveniat. Bini vero eum cenſent optimum, qui ſolidus, durus, ponderoſusque eſt, & quando malleis cuduntur pilæ, facile in fruſta concidit, & foris purus, intus nitidus apparet.

§. 4.

Virtute refrigerante & adſtringente pollens rarò præſcribitur, ad diſpenſationem theriacæ ſaltem conquirendus, ubi à circumpoſita veſica depurgandus, aqua ſolvendus, tranſcolatusque evaporandus eſt, docente *Charaſio l. c.* Quando verò varias in formas redigitur, & in diſpenſatione theriacæ oſtenditur, *Pometo l. c.* ſupervacaneum, partim etiam doloſum, videtur.

§. 5.

Quemadmodum hic ſuccus ſemper intelligendus, quando acaciæ ſimpliciter & ſine appoſito fit mentio, ut *D. Sim. Paulli* in *Quadr. Bot. pag.* 13. monet: ita in iſtius defectu

SUCCUS ACACIÆ GERMANICÆ

ſubſtituendus, concedente *Schrœdero* in *Pharm. Medico-Chym. Lib. IV. Claſſ. I. No. VI.* Quod tamen *Charaſius* aliique diſſuadent, dum acaciæ veræ hodie nullus eſt defectus. Hic ſuccus acaciæ noſtratis ſimiliter atque ille veſicis excipitur, & avehitur, niger tamen eſt, tanquam extractum liquiritiæ, ac vehementer adſtringit.

§. 6.

GUMMI ARABICUM

cum ab eodem vegetabili credatur proficiſci, hic loci minime prætereundum. Ex albo flavum, clarum & pellucidum gummi eſt, ſaporis aquoſi & viſcidi, atque interdum minutim inciſum magnis in doliis affertur, quod rarò purum & genuinum eſt, ut *Marxius* in *Mat. Muſ. pag.* 20. meminit.

§. 7.

Iſtud gummi Arabicum hodieque verum ac minus adulteratum in officinis inveniri, non ſolum Medici dubitant, ut ex *Append. Schrœd.* apparet, ſed ingenui quoque Materialiſtæ ipſi confitentur iſtud adeò rarum factum eſſe, ut in magnis etiam doliis nullum inveniatur, vid. *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 241. Quod verò hoc ſub nomine venditur, vel miſtum aliquod eſt, ex variis gummatibus de perſico, ceraſo prunoque arboribus deſumtis, ut *Wormius* in *Muſ. pag.* 219. & *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 692. exiſtimant: vel ad ſummum

GUMMI SENICA ſ. GUMMI DE SENEGA

eſt, ex Guineâ, juxta Senegam fluvium, collectum, veniens, quod licet multo majoribus, foris aſperis & magis flavis, fruſtis conſtat, quam verum Arabicum, tamen non Pariſiis ſolum, ſed in Anglia quoque & alibi pro Arabico venditur, quemadmodum *Sam. Dale* in *Pharmacol. p.* 463. refert. Quod vel eo facilius ferendum eſſet, modo candidiſſimum ſaltem pulcherrimumque pro iſto haberetur, gummi Arabico ſimilimum: & propterea è vulgari ſeu in ſortis ſæpe eligitur, ſecundum *Pometum l. c.* ubi ſimul fuſius recenſet, quemadmodum Gallica Materialiſtarum Societas id emat, & quæ ſibi à barbaris perferenda ſint, qua de re porrò in *Append. libri citati pag.* 15. agit.

§. 8.

Hinc non potuit non fieri, quin diverſæ gummi Arabici conſtituerentur ſortes, quarum apud Materialiſtas noſtros minimum duæ, nempe GUMMI ARABICUM ALBUM, & ARABICUM IN SORTIS reperiuntur. *Pometus l. c.* quatuor ſpecies recenſet: 1. GUMMI VERMICULATUM, inſtar vermis intortum ex vegetabili profluens, ac vulgo eleganter clarum albumque apparens. 2. TURIS, quod verum Arabicum eſt, tempeſtate humida ex acacia emanans, quod certis vaſis exceptum magnis fruſtis Maſſiliam feratur, &, quoniam clarum pulchrumque eſt, à ſericariis tinctoribus Lugduni in copia conſumatur. 3. GUMMI ANGLICUM, quod ex Arabico ſeu Senicanico (id quod aqua ſolutum in maſſam formatur, inque fruſta inciditur) conſtat, & inſtar glutinis Hollandici apparet, quo ii, qui crines ſuppoſititios ſeu galericula conſuunt, crinium criſpaturam adjuvant, unde Friſir-Gummi vocatur. 4. GUMMI de SENEGA, de quo ſupra meminimus.

§. 9.

Optimum eleganter album, clarum, inſtar vi-

tri pellucidum, purum, in ore glutinosum viscidumque, solidum, nitidum ac fere insipidum est. Melius verò pulchriusque est, quando incurvatos vermiculos refert, quod *Charasius* præ cæteris ad theriacam eligit, ut in ejus *Tract. de Theriacæ Ingred. pag.* 214. videre est.

§. 10.

Virtute qua pollet, acres humores emollit ac demulcet, impactamque thoraci saburram resolvit: propterea que interdum ad tussim, raucedinem, ruborem oculorum, acrimoniam urinæ, dysenteriam &c. usurpatur. Crebrius ad atramentum sumitur, quoniam impedit, ne charta istud transmittat. Alii quoque artifices ad crispandum & solidandum adhibent: cui intentione, etiam

GUMMI NOSTRAS, *Land-Gummi*, cerasorum ac prunorum satisfacit, quod easdem fere habet virtutes, gummi Arabico tributas.

CAPUT XV.

DE

HYPOCISTIDE ET GUMMI LADANO.

§. 1.

HYPOCISTIS spissus, niger & paulum resinosus succus est, saporis acerbi, acidi & adstringentis. Utplurimum è Languedoco, Provincia Galliæ, in Germaniam fertur.

§. 2.

Vegetabile, cui suam debet originem, ex parvis surculis, è radice parvi fruticis, CISTUS vocati, prodeuntibus constat, ut ex *Pometi* figura apparet. Cistus alba asperaque folia, & purpureos flosculos habens, copiose in Provincia & circa Languedocum, in montibus quoque circa Patavium, in Italia crescit, ex cujus radice, in Majo circiter, ejusmodi surculi prodeunt, flavescentes, & opacis intergerinis parietibus quasi in squamas & globulos distincti, & instar squamariæ apparentes. Qui unius, duorum vel trium pollicum latitudine, inferius tenuiores sunt quam superius, succo referti, qui exinde expressus postea in incrustatis fictilibus coquendo inspissatur, sicut *Charasius* in *Descript. Theriacæ Ingred. pag.* 211. pulchrè omnia descripsit.

§. 3.

Optimus succus spissus, densus, ex nigro nitidus, succi liquiritiæ modo, vereque adstringens sit, non adustus. Qui licet facile haberi queat, nec adeo ejus timenda sit adulteratio, tamen purificari, solvendoque ac filtrando, aut modis aliis ab impuritatibus suis debet depurgari ante, quam ad theriacam sumatur. Qui enim in Gallia istum præparant, de istius accurata purificatione non adeo soliciti sunt, ut præter *Charasium* ejus popularis *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 301. confitetur.

§. 4.

Qualitatibus suis cum Acacia vera, isti etiam interdum substitui solita, valde convenit, vique sua adstringente omnes ventris, uterique ac sanguineos fluxus, nimium vomitum, hæmoptysin &c. compescit; non theriacam solum ingreditur, sed alias quoque compositiones, internas æque, v. g. Diacydonium, Troch. de Carabe, Diacorallium &c. ac externas, nempe Unguentum Comitissæ &c. Sic etiam ad Emplastrum ad hernias sumitur, quod in Prioris de Cabriere cura usurpatum, jussu Galliarum Regis editum, & à nobis alibi descriptum est.

§. 5.

Cæterum alia adhuc exteraque Cisti species, Botanicis Cistus Ledon foliis laurinis dicta, invenitur, in Insula Cypero, Lybia, & Arabia crescere perhibita & in Insula Creta quoque copiose in montibus reperiunda, teste *Cypriano Eichovio* in *Itinerario* suo *pag.* 511. qui simul refert

GUMMI LADANUM

magno impigroque labore ex isto Cisto colligi, quod inde potissimum allatum, ex nigro cineraceus, asper fragransque succus est, diversa forma figuraque videndus.

§. 6.

Quâ verò ratione Ladanum colligatur & accommodetur, diversæ Auctorum sunt opiniones. Cum *Dioscoride* multi existimant istud de barbis pilisque hircorum & caprarum, resinosa folia prædicti cisti edentium, depecti: quod tamen aliis, utpote *Ettmüllero* in *Comm. Schrœd. pag.* 704. fabulosum videtur, dum ladanum parvis grumis ex foliis exsudat, & ab rore circumambiente quasi extrahitur, postea decutiendum & exsiccandum; & quoniam facile contingit, ut hæc lenta materia oribus hircorum & caprarum adhæreat, summo mane istis fruticibus se approximantium, procul dubiô in eam venerunt opinionem, hoc gummi quasi pinguedinem esse pilorum hircinorum. Cui opinioni non suffragantur pilosæ concretiones in ladano interdum reperiundæ, quippe quæ è foliorum fibris facilius oriuntur. Quando enim incolæ sine dubio succum vi aliqua exprimunt, facile fieri potest, ut ejusmodi fibræ isti permisceantur, præsertim

cum

cum prædictus *Eichovius* referat, ladanum intolerabili labore colligi. Niger etiam color testatur hunc succum, ad modum aliorum, fortasse igne inspissari.

§. 7.

Hinc facile judicare licet, quid de ista differentia, quam Materialistæ inter LADANUM DE BARBA, & LADANUM DE CYPERO (quod alii etiam Ladanum in Sortis vocant) constituunt, sit censendum? Bina bonitate puritateq; differunt & ab eodem proficiscuntur frutice, neutiquam à barbis. Parum etiam refert, qualem ladanum formam aut figuram habeat, intortisne spiris, ut Cyprium, an crassis frustis, ut Ladanum de barba veniat: in quibus eligendis Materialistas inter se dissentire video. Id saltem operæ detur, ut purum, arena aliisque impuritatibus non permistum, molle, fragrans, leve, pingue, ex nigro viridiusculum acquiratur, uti *Marxius* in *Mat. Mus. pag.* 110. scribit.

§. 8.

Vires istius sunt calefacientes & resolventes, hinc acres catarrhos temperat, utpote vi anodyna simul præditum: ex quo propterea *Hoffmannus* pilulas catarrhales præparavit, in *Clavi Schrœd. pag.* 586. reperiundas. Nec tamen *Sim. Paulli* admonitio negligenda, ut ne Laudanum opiatum pro Ladano sumatur, ut in Ejus *Quadrip. Bot. pag.* 50. videre est. Externè pulveres catarrhales aliaque suffimigia ingreditur, adeo, ut etiam ad balsamum apoplecticum sumatur, quippe quod ladano colorem suum fert acceptum. Vi sanandi, qua pollet, ad externa vulnera utile est. Ladanum qui colligunt, istud etiam solvunt, colatumque in spissum balsamum redigunt, balsamum nigrum, seu

LADANUM LIQUIDUM

vocatum, atque interdum pertenuibus vesicis seu pelliculis transmittendum: quo in Gallia Italiaque ii utuntur, qui fumigando rebus gratiam odoris conciliant, sicut *Pometus l. c. pag.* 36. *L.* 1. commemorat. Quanquam ipse confiteatur istud paucis Materialistis innotescere, atque ob magnum pretium in mercaturam non trahi, nisi quod istud nonnulli pro nigra ambra dicantur divendere.

CAPUT XVI.
DE
OPIO THEBAICO.

§. 1.

OPIUM THEBAICUM, *Ægyptischer Mohn-Safft*, ponderosus, densusque ac spissus succus est, partim resinosæ, partim gummosæ naturæ, colore obscure fusco, sapore acri & amaro, odoreque molesto & narcotico. E Turcia, in frustis pugni circiter magnitudine, foliis papaveris involutum, parvisque cistis seu doliolis inditum, affertur.

§. 2.

Capita papaveris, unde oritur, unicuique nota sunt, & quoniam papaver nigrum æque efficax succosumque est, atque album, non anxie inquiremus, opium huicne an isti originem suam tribuat; quanquam plurimi Scriptorum existiment ab albo papavere proficisci, præsertim permagnis capitibus, quæ in Turcia colantur. Quâ verò ratione generentur, ac succus ex istis colligatur, *Bellonius Lib.* 3. *Obs. cap.* 15. describit, cujus verba, ob libri pretiositatem raritatemque *Simon Paulli Quadrip. Botanico p.* 419. verbosius inseruit. Scilicet Turcæ integros agros papavere albo repletos habent, semenque ferunt, ut nos triticum, tantum tamen, quantum quisque sua familia colere potest. Formata deinde papaveris capita incidunt, quo succus lacteus apparens exsudet, quem paulum inspissari curant. Hujus nonnulli duas, alii sex vel plures libras colligunt, cujus tanta accrescit copia, ut, secundum relationem Magnarii cujusdam, annuatim 50. Cameli, isto onusti, alias in regiones mittantur. Ubi tamen notandum, verum hoc atque genuinum Opium vel sponte sua, vel facta incisione prædicta, è capitibus profluens, raro vel nunquam in Europam ferri, sed à Turcis ac Persis suos in usus retineri, ac istius loco alium quendam succum è capitibus ac foliis exprimi ac coqui, alias proprie MECONIUM dictum, ac vulgo nostris in officinis pro opio divendi solitum, ut non solum Doctores, utpote *Schrœderus* ejusque Interpretes, sed Materialistæ ipsi quoque confitentur, vid. *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 245. Imò alium quendam succum ex herba, cui Glaucium nomen est, expressum isti permiscere dicuntur.

§. 3.

Inde est, quamobrem plerumque tres opii sortes numerentur, nempe OPIUM ALBUM, NIGRUM & FLAVUM. Primum idque optimum dicitur esse Thebaicum, ex India Orientali per Cairo advectum: Secundum ex Syria, Alexandria & Athenis: Tertium ex Cambaja & Decaniâ venire, *Schrœderus* in *Pharm.*

Medico-

Medico-Chymica Lib. IV. Class. 2. No. CCCXIV. ex aliis commemorat. Enimvero *Pometus l. c.* opium album ignorat, de ejusque existentia dubitat, quoniam lac album, simulac è capitibus profluxit, colore mutato, flavum aut fuscum evadit, quem etiam colorem in Turcia habere sibi dicit Alkairo scriptum. Quamobrem in eos fere invehitur, quæ talia de Materialibus scribunt, quorum nullam habeant cognitionem, Materialistis potius convenientem; quanquam Norimbergensis Materialista, *Marxius*, in *Mater. Mus. pag.* 144. istius quoque expresse meminit, ut adeoque ipsi Materialistæ in arte sua non semper certi sint. Interdum autem una in cista opium flavum nigrumque simul reperiri & afferri non inficiatur, cum notum sit, ejusmodi succos vetustate nigriores ficcioresque evadere, ab una licet herba unoque loco provenientes.

§. 4.

In eligendo probandoque opio iterum auctores inter se discrepant, dum nonnulli, utpote *Wormius* in *Mus. pag.* 228. album s. flavum, instar pilorum leonis, pro optimo habent: alii contra flavo, utpote non satis cocto, nigrum & prorsus ex opaco flavum præferunt. In eo autem conveniunt omnes, istud, quoad ejus fieri potest, purum putumque, non arenosum, vere siccum ac solidum esse, non una massa pendere, sed ut supra dictum, parvis pilis, foliis circumdatis, venire debere, id quod pulcherrimum est, præsertim si intus nitet, gravemque habet odorem. Quando verò nonnulli existimant istud aqua prorsus dissolvi debere, Parisiensis Pharmacopola, *Charasius*, erroneum esse credit, cum unicuique notum sit multum in isto resinæ esse reconditum. Quam ob causam opium ad theriacam sumendum, duobus prius menstruis aqua partim, partim spiritu vini solvit, posteaque simul iterum inspissat: de qua opii purificatione verbosius juxta atque ingeniose *Tr. de Theriac. Ingred. pag.* 79. *& seq.* locutus est.

§. 5.

Major de qualitatibus opii lis est, calidumne an frigidum sit? & num calefaciendo, vel conservando spiritus vitales, homini conciliare somnum possit? Qua de lite *Döringius* in *Tr. de Usu & Qual. Opii pag.* 21. *seqq.* valdè uberius agit, eorum defendens opinionem, qui opio vim calefaciendi adscribunt, qua vini ritu somnum possit conciliate: siquidem hodie indubium est istud magnam partem ex narcoticô sulphure & particulis valdè volatilibus constare, ut Clariss. *Wedelius* in *Opiologia* ostendit, cujus compendium in *Historia nostra Lit. Cur. Specim. I.* reperitur. *D. Samuel Schrœer* in *Inquisitione in naturam Opii*, mediâ incedens viâ, operationes opii volatili acidoque spiritui adscribit, spiritus vitales quodammodo figente; & quoniam hic succus narcotico suo oleo seu acido spiritu, furibundos spiritus animales compescit ac demulcet, atque hac ratione omnes dolores mitigat, sanguinem etiam cæterosque circulandos humores quodammodò spissiores reddit, non mirum quod simul omnes diarrhœas, vomitus, hæmorrhagias &c. sedet, id quod multis, ex aliis conquisitis exemplis, ab *Tillingio* in peculiari *de Opio Tract.* ostenditur. Quod verò simul laxet, ut *Borrichius* in *Disc. de Somno & Somniferis* observavit, imò & sudorem pellat & promoveat, ut *D. Ettmüllerus* in *Disp. de vi opii diaphoreticâ* ostendit, partim ex paralysi alvi, in ejusmodi morbis jamdum laxatæ, partim relaxatione fibrillarum cutis, alias contractarum, proficiscitur, uti præmemorati doctissimi Scriptores suis in scriptis ostendunt.

§. 6.

Tandem quæritur, num bonâ conscientiâ trahi in Medicinam opium possit, quippe quô multos constat ad plures missos, cujus rei exempla *Simon Paulli l. c.* & *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mat. pag.* 138. adducunt. Nonnulli, ut *Theod. Tabernæmontanus Lib. 2. pag.* 290. cum *Fernelio* istud pro venenô habent, quod homini mortem maturet intus assumtum, externè verò usurpatum cœcos, surdos claudosq; reddat, ac propterea nunquam nisi necessitate summâ sumi debeat. Quod tamen judicium nimis durum minimè probandum, nisi improvidum abusum tangat, cujus noxam *D. Waldschmidius* olim in peculiari *Disput.* demonstravit. Quando verò debita dosi debitoque tempore datur, incomparabilis medicina est, adeò, ut *Platerus* dixisse perhibeatur, isto mediante se eum, cujus membra tota semifracta sint, vivum conservaturum. *Sylvium* verò, felicissimum illum Batavorum Practicum, edixisse referunt, malle se carere Praxi, quam opiatis: id quod in omnibus fere istius receptis reperitur, ut propterea à quibusdam cavillatoribus Opiarius vocatus fuerit. Quamobrem *Ettmüllerus*, istorum amplectens doctrinam, in *Comment. Schrœd. pag.* 711. fusius demonstravit, istud gravidis quoque tenellisque infantibus posse dari, magna tamen cautione providaque cura, quoniam ex observatione *Panarolli* infantes ex istius usu stupidi fieri perhibentur. Nec ita crudum, sed bene præparatum correctumque præscribendum, quod tamen non tostione nociva, nec menstruis acidioribus, opium virtutibus defraudantibus, sed vel ⊖ ♀ri, aut aliis alcalibus, secundum *Boyleum*, aut instituta cum succo cydonium fermentatione, *Langelotti* ductu, peragendum: qua de re *Ettmüllerus* & *Charasius* locis citatis pulchrè & accuratè agunt, ubi etiam de Laudano Opiato memoratur. De aliis Opii abusibus variisque Indorum inebriantibus consimilibus curiosissima habet *Dn.*

Dn. D. Kæmpferus in *Amœnit. Exoticarum Fasc. III.* cujus verba sunt sequentia: Alterum atque interni usus *Kheif* ex Papavere sumitur: quo Indi Persæque hortos & agros conserunt, ut lactescentem succum ex læsis capitibus proliciant. Hunc succum Europa *Opium*: Asia cum Ægypto *Afiuun* & *Ofiuun* vocat. Persia idem præparatum, ex reverentia, appellat *Theriaki*, id est, Theriacam; nam hæc illis est Poëtarum illa Galene, Hilare & Eudios, id est, medicina animo serenitatem, hilaritatem & tranquillitatem conferens: quô olim tergemino elogio theriacale antidotum Andromachi appellatum legimus. In Perside collectio ejus celebratur per ineuntem æstatem, propinqua maturitati capita decussatim sauciando per superficiem. Culter negotio servit quintuplici acie instructus, qui unâ sectione quinq; infligit vulnera longa parallela. Ex vulnusculis promanans succus postridie scalpro abstergitur, & in vasculum, abdomini præligatum, colligitur. Tum altera capitum facies eodem modo vulneratur, ad liquorem pariter proliciendum. At, hæc collectio, ob capitum impar incrementum & magnitudinem, aliquoties in eodem arvo instituenda est. Solent in plantis nimium ramosis superflua capita prius amputari: sic reliqua magis grandescunt, & succô implentur majoris efficaciæ. Primæ collectionis lacryma *Gobaar* dicta, præstantior est, & graviori pollet cerebrum demulcendi virtute, colorem exhibens albidum, vel ex luteo pallentem; sed qui color ex longiori insolatione & ariditate infuscari solet. Altera collectio succum promit, priori, ut virtute, ita pretiô inferiorem, coloris plerumque obscuri, vel ex rufo nigricantis. Sunt, qui & tertiam instituunt, quâ obtinetur lacryma nigerrima & exiguæ virtutis.

Præparatio Opii potissimum in eo consistit, ut, aquæ pauxillo humectatum, spathâ crassâ ligneâ continuo & fortiter ducatur & reducatur in patina ligneâ & planâ, donec elaboratissimæ picis consistentiam, tenacitatem & nitorem induat. Ita diu multumque subactum, ad ultimum manu non nihil pertractatur nudâ, & demum, in cylindros breves rotatum, venale exponitur; forcipe dividendum, cum particulas emptores petunt. Hâc serie pertractatum opium appellatur *Theriaak malideh*, id est, theriaca molendo præparata, vel etiam *Theriaak afiuun*, id est, theriaca opiata, ad differentiam theriacæ Andromachi, quam illi vocant *Theriaak Faruuk*. Præparandi hic labor perpetuus est propolarum, quos vocant *Kheifruus*, quasi Germanicè diceres *Trunken Krämere*, quò illi, in foris & quadriviis sedentes, brachia sua strenue exercent. Massa hæc sæpe numero, non aquâ, sed melle subigitur, eâ copiâ admisso, quæ non siccitatem modò, sed & amaritiem temperet: & hæc specialiter appellatur *Bahrs*. Insignior præparatio est, quâ inter agitandum adduntur nux Myristica, cardamomum, cinamomum & macis, in pulverem subtilissimum redacta; qualiter præparatum opium cordi & cerebro insigniter prodesse creditur. Vocatur in specie *Polonià*, vel, ut alii pronunciant, *Folonià*, puta *Philonium Persicum*, seu *Mesue*. Alii omissis aromatibus, tantum croco & ambrâ massam infarciunt. Multi præparationem in usum proprium ipsi perficiunt domi suæ, ne à propolis admiscendorum paucitare vel multitudine decipiantur. Præter hoc triplicis præparationis opium, quod solâ pilularum formâ deglutitur, prostat, vel etiam à domesticis conficitur, liquor celebris nominis, *Coconàr* dictus, Græcorum quod puto Μηκώνειον ac Homerianum Nepenthes, quod à bibacibus propinari affatim per horarum intervalla solet. Parant hujus liquorem alii ex foliis, aquâ simplici per brevem moram coquendis; alii ex capitibus contusis infusione macerandis, vel iisdem supra filtrum repositis, aquam eandem septies octiesve superfundendo: admixtis pro cujusque placito, quæ sapori gratiam concilient. Tertium addo opiati genus, Electuarium lætificans & lætificando inebrians; Hujus electuarii, cujus basin idem opium etiam constituit, à seplasiariis & Medicis, prout quisque ingenio pollet, variè elaboratur, ac diversis ingredientibus ad roborandos & exhilarandos spiritus dirigitur; unde varii ejus extant descripriones; quarum primaria & famosissima est, quæ debetur inventori *Hassjèm begì*, quandoquidem comedentis animum miris perfundere gaudiis, & magicis cerebrum demulcere ideis & voluptatibus dicitur.

Opium quod Europæis, si grani unius vel paucorum dosin excesseris, lethiferum nefas audit, à prænominatis populis longâ adsuetudine ita familiare redditum est, ut drachmam multi sine noxâ deglutiant. Multa hôc abusu, vel longiori ejus usu, acciuntur mala; emaciatur enim corpus, laxantur vires, contristatur animus, stupescit ingenium: unde videas instar stipitum somnolentos & quasi elingues sedere in conviviis opii liguritores. Sæpe oblati mihi sunt, quos à canino appetitu opii percurarem, sostro centum aureorum promisso, si hoc citra damnum & vitæ dispendium præstitero. Exempla opii voracium non est, quod adducam, cum eorum pleni sint Medicorum libri. Capita papaveris teneriora acetô condita nonnulli in mensa secundâ appetunt; alii alia ex iisdem sorbilla conficiunt, pro suo quique placito. Pergo ad Cannabin.

Qui inebriantium gaudent varietate, vel opii sapore non admodum capiuntur, illi ab hâc plantâ ecstasin petunt temulentiæ. An hæc vera sit Cannabis nostras, an ejus quædam species, *Bangue* dicta, (ab Authorib. Horti Malab. T. X. p. 119. descripta) hic non disquisivero. Mihi ut ovum ovo in omnibus nostrati similis apparuit, cum mas, tum fœmina: adeoque crederem cœlo soloque acceptam debere virtutem suam. Benjani Gamronenses semen Isphahano transscripserant, ut plantam colerent; ex quo

verò progerminavit merè Cannabina, satis graveolens, sed exsors expectatæ facultatis. Nec in Persiâ genuinæ virtutis est, nisi quæ colitur in *Komarèh*, seu *Luristanâ*, in *Kutelli Pyresen* apud *Caseruun* & in agro urbis *Isphahaan*. Partes suppeditat lætificantes: Semen quod *Sjadonèh*, Pollen flosculorum quod *Tsjers*, & Folia quæ *Bang* vocant. Semen virtutem obtinet debiliorem; Incoquitur cibis, & ingreditur emulsiones, ordinandas ad lætitiæ crapulam inducendam. Alii semen sacchararo saleve condunt, vescendum ad gaudia etiam conjugibus excitanda. Pultes, dum Cracoviæ studerem, ex farina seminis Cannabini per jejunia sæpè comedimus, ex quibus verò crapulosum me, vel in gaudia effusum fuisse non memini. Pollen flosculis excussum protinus per subtile linteum cribratur, cribratumque statim in trochiscos redigitur. Illud, quod primò & leviori motu transit, vocatur *Tsjérsi Gobaar*, estque præstantissimum, & interno usui sacrum; prostat ejus libra una quinque argenti unciis. Cognoscitur præstantia ex micantibus punctis argenteis, quæ in trochiscorum fracturis apparent. Quod secundo loco, cribro concitato, permeat, vocatur *Tsjérsi Kamèr*, usu externo serviens ad exaltandum vires tabaci; cui accenso, imponitur particula pisi magnitudinis deflagranda. Quod postremò & arduâ concussione pervadit, vilior est, colore viridans, odoris gravioris, eidem usui dicatum. Redigitur pollen in trochiscos, seu pastillos, cum sputo humano, admoto carbone, cujus calore mollescit & in massam facilius convertitur. Bonitatis nota est, si carbonibus insperfum citò parumque fumet, deterioris verò, si multum & diu. Foliorum usus est in infusione cum aquâ frigidâ, quæ pota gaudiis perfundit bibentes, non citra gravem temulentiam. Modum præparandi describam, prout vidi institutum à quatuor *Dervvissjis* (viris ex devotione mendicantibus) mihi obviis in xenodochio ad fines Indiæ. Hi, & folia quodammodo contrita, & vasa ad præparationem necessaria, levidensia, in femoralibus gestabant. Recipiebant foliorum prædictorum manipulos circiter duos, quos affusa aquâ agitabant; aquam imbutam virulentâ cruditate, expressis leniter foliis, abjiciebant; affusâ aquâ recenti aliâ, quam cum pulvere aliquoties agitatam, denuo abjiciebant. Pulverem geminâ vice elutum expressumque subjiciebant pistillo, obeso, ligneo, & in vase fictili non incrustato acerrimè terebant, dum redactus esset in pultem. Huic paulatim affundebant aquam recentem, rotabant continuò, & demum per linteum trajiciebant, omni, præter recrementa, permeante substantiâ; ex quâ ipse colatus liquor virescebat. Ex liquore, is qui præparaverat, scyphum, capacitatis dimidiæ libræ, singulis admetiebatur sociis, affatim evacuandum, rotato subinde vase, ne farina subsideret. Hoc liquore, velut mero, del ibuti & ad lætitiam conformati se reddebant itineri. Sunt, qui pulverem cum syrupo subigunt, pro efformandis placentis & bolis, in eundem usum deglutiendis. A foliis Cannabinis, velut à potiori inebriantium specie, homines medicamentis inebriantibus dediti, in Persiâ Indiâque vulgo appellantur *Bengi*. Theombrotion magicum, quod, à Regibus Persarum comedi & bibi solitum, prodit *Plinius* L. XXIV. c. 17; Herbamque, cujus fumo Scythæ abstemii; & Semen, cujus in ignem injecti nidore Thraces se olim inebriaverant, referente *Alex. ab Alex.* D. G. L. III. cap. 9. *Tsjers*, *Bang* & *Sjadonèh* fuisse, non alienum est suspicari.

Ulteriori Asiæ, quæ India dicitur & ad Sinam usque extenditur, varia serviunt ad exhilarandum, inebriandum, vel efferandum animos, remedia. Ex numero externorum, præter Tabacum, communissimum est & in ore omnium versatur apophlegmatismi quoddam genus, Indis *Pinang* & *Bétel* âb admissis speciebus dictum. Componitur ex folio, fructu & calce. *Folium*, quod nomine totius plantæ Malabaris *Bétel*, Malajis *Siri* vocatur, saporem habet ex Menthâ aromaticum, odorem Malabathri, sive folii Canellæ sylvestris, figuram verò folii Piperis & Cubebæ: quarum plantarum ipsa stirps scandendi genium faciemque exhibet; fructu excepto, quem fert rarum, piperi longo similem, saporis perquam aromatici, & ad ipsam compositionem, si haberi potest, expetitum. *Fructus* Nux est, vel potius nucleus, Indis *Areek* & *Pinang*, Persis Arabibusque *Fufèl* & *Faufèl* dictus, nuci myristicæ magnitudine & colore variegato similis, substantiam obtinens ligneam, facultatem cerebrum turbantem & summè adstringentem. Crescit in quadam Palmâ, cujus descriptio extat apud Botanicos. *Calx* non ex lapide minerali coquitur, sed ex adustis ostrearum & concharum testis, ab Oceano in littus depositis. Ex his tribus buccella, quam Medici *Masticatorium* vocant, hoc modo conficitur: Folio *Betel* in trochi formam convoluto (prius enervato) inditur nucis *arecæ*, in lamellas vel frustula dissectæ, pars circiter tertia; tum momento calcis, fere dimidium scrupulum pendente, interior superficies inungitur: quo facto, ne contenta excidant, trochus clauditur, ut fiat bolus tantæ magnitudinis, qui buccam quodammodo impleat. Hic dentibus volutus ac confectus salivam copiosam prolicit, prolectamque rubore tingit sanguineo; dum & gingivis robur, labiis colorem purpureum, & gratissimum ori halitum conciliat, &, quod palmarium est, cerebrum leviter inebriando spiritus demulcet & exhilarat. Usui ejus omnes Indi, præsertim Nigritæ intra Tropicos, non exceptis extraneis ibi demorantibus, mirè sunt adsueti atque dediti. Sunt, qui domo haud exeunt, nisi velo ventris, vel vestimenti marsupio, trochis probè instructo,

ctô, nec à mandendo cessant, nisi quando comedunt, vel dormiunt. In componendis igitur Betelis mulierculæ, in otio & mollitie educatæ, toto die, plebejæ omni mane occupantur, ut in promptu habeant, quod tum ipsæ mansitent, tum hospitibus & familiaribus pro more gentis offerant. Magnates masticationibus (sit verbo venia) præ cæteris luxuriosè vacant: unde ora continuo rubore diffluunt, fœdissimo aspectu! dum & difficile est, linguâ alieno motu occupatâ, sermones eorum intelligere. In aulis Malabaricis vidi non procul à Principe stare, qui subinde novam Betelem porrigeret, non digitis, sed furcâ tenui, argento obducta, & trochorum apparatu in longam seriem adornatâ; exhibendi hic ritus ad aulæ magnificentiam spectabat. In Siamensi curiâ obtinet, ut illis, qui Regi à consilio sunt (*Opra* eos vocant) Betelum receptaculum præferatur, quô à Majestate donari solent, artificiosè ex auro, argento, vel metallo sequiori, pro cujusque dignitate, fabricato. Sine hôc adepto nobilitatis insigni comparere in Regiâ, vel Illustrium convivio, non audent. Theca illa adornatur capsellâ, plena calcis, ad unguenti consistentiam præparatæ: spathulâ, ad tractandam calcem factâ: forfice singularis structuræ, quâ *areca* durior sine difficultate findi potest: & loculis, ad recipiendum folia, nuces, & ex his composita volumina sive trochulos. Folia regio hæc aliunde repetit, flaccida quidem cum appellunt, virtute tamen integra, & diu servari apta. His ex penuriâ alii folia Menthæ substituunt, quæ illorum saporem quamproximè referunt. Ex tribus his simplicibus folium composito gratiam saporis & odoris tribuit: fructus cerebrum cum voluptate turbat & inebriat: calx addita vires extricat, vehementiamque castigat: ipsius verò calcis acrimonia obtunditur adstrictoriâ nucis virtute, sine hâc linguam palatumque miserè corrosura. Nux parcius addita impedire non potest quin continuò mandentium linguæ tandem occallescant, & gustûs reddantur impotes, tum & ipsi dentes, quos alioquin firmare solet, erodantur. *Arecæ* plures dantur varietates, & inter has mitioris genii, quæ teneriores ac recens additæ cerebrum minus turbare perhibentur. Ego, quamcunque speciem reciperem, mandere betelem nunquam potui, quin continuò mihi anxietates, sudorem frigidum & vertigines, æque ac tabaci fumus, commoveret.

De Opio, ejusque Persis & Indis communi usu, diximus. Addo abusum execrabilem, qui viget inter Indos nigritas, ad efferandum animos ad homicidiorum patrandorum audaciam: dum vel vitæ suæ, vel injuriarum pertæsi, se devovent morti, per ultionem & mortes aliorum oppetendæ. Eo fine Opii deglutiunt bolum: ex quo intentionis idea exasperatur, turbatur ratio, & infrænus redditur animus, adeo, ut stricto pugione, instar tigridum rabidarum, excurrant in publicum, obvios quosvis, sive amicos, sive inimicos, trucidaturi, donec ipsi, ab alio perforati, prosternantur. Actus hic vocatur *Hamùk*, apud incolas Javæ & ulterioris Orientis crebrò spectabilis. Vocabuli sonum ibi horret, quicunque audit; nam qui vident homicidam, illi vocem *Hamùk* summopere exclamant: endituri inermes, ut fugiant, & vitæ suæ prospiciant: dum ad extinguendam beluam accurrere debet quisquis armatus & cordatus est. Opii etiam externus usus est apud nigritas: nam eodem aquâ diluto Nicotianam inficiunt, ut accensa caput vehementius turbet. Vidi in Javâ tabernas levidenses ex arundine, in quibus id genus tabaci hauriendum exponebatur prætereuntibus. Nulla per Indiam merx majori lucro divenditur à Batavis, quam *Afiuun*, quô carere adsueti non possunt, nec potiri, nisi navibus Batavorum ex Bengalâ & Choromandelâ advecto.

Ex inebriantibus, apud Indos ditiores, utramque replent paginam quædam prorsus magicæ operationis Electuaria, quorum descriptiones recipiunt semen *Dutr* seu Daturæ, succum papaverinum, sive *afiuun*, pollinem Cannabinum *Tsjers*, aliaque ex phytologiâ venenatâ, pro vario affectu, quem concitare Pharmacopœus desiderat, selecta: additis aromatibus, quæ ferociam corrigant, & vitales manducantis spiritus roborent. De directione pharmaci, ad diversa pro lubitu inducendum phantasmata, multa referuntur admiranda, sed partim incredibilia & fabulosa: quorum ex numero est quod propinato pharmaco excæcare adulter maritum possit, ut præsentis torum inultus conscendat, referente Nobilissimo *Mandelsloo* & *Linschoto*. Mihi in variis Indiæ regnis versanti veritatem ejusdem effectûs explorare non contigit: saltem hoc edoctus sum, quòd stupenda in manducantis cerebro excitari possint phænomena & phantasmata, quæ ignari homines magicè & genii ope fieri facile crediderint; & credunt revera, de dato pharmaco ejusque effectu haud eruditi. Cujus rei hic annectere placet exempla, quæ propriâ experientiâ didici. Festum celebratur in Malabariâ mediterraneâ, in quo tempestatum & annonæ caritatis auctori, Idolo suo, ejusque Geniis obsidendæ offeruntur Virgines Vestales, (Deo *Wisthnu* sacræ) ut hâc voluptate conciliatus parcat frugibus & armentis. Obsessio in campo publico spectanda exhibetur hôc annuo ritu ac serie: Virgines, ex templo Brahmenum comitatu eductæ, primum populo sistuntur contuendæ, pulchræ, bene comptæ, vultibus ad modestiam compositis & nihil præ se ferentibus insaniæ. Nec morâ, dum ex *Wedàm* (Bibliis gentilibus) verborum formulam Sacerdos prælegit, puellæ leviter moveri, mox tripudiare, demum subsilientibus crebris & inconditis motibus fatigare corpus, torquere artus & oculos, spumare, & horrendas actiones edere: opinante populo, ita illas agitari ab inductis dæmonibus. Hæc

dum aguntur, cymbala tympanaque lætum resonant, populo etiam voce & suspiriis applaudente. Lassatas Brahmanæ reducunt in templum & cubare jubent, elapsaque horulâ menti restitutas denuo educunt in publicum, ut turba gentilis liberatas à geniis videat, & idolum credat conciliatum. Sed ô lepidam fraudem! Illi Sacerdotes ante primum processum propinaverant opiatum quoddam furiosum, cujus virtute ad hos præconceptæ intentionis actus efferabantur, eò quidem citius, quò forriori motu fermentatio & facultas medicamenti exagitabatur. Alterum pharmacum reductis propinabant, prioris antidotum, quod fermentationem compesceret: neutrum suspicante turbâ, quia hæc mysteria peraguntur in adyto tenebricoso, unicâ lampade illuminato, quod templorum tertiam ac postremam partem constituit, ut est tripartita eorum structura. Hæc propinasse mihi referebat probatæ fidei Indo-Batavus, idiomatis bene gnarus, qui ostiolo propior caput adyto ingesserat, fraudis intrò actæ attentissimus spectator. Aliud sub eodem cœlo vidi: In præaltâ machinâ curuli, ex duabus ferreis uncis, per dorsi musculos adactis, suspendebantur alternè septem nobiles athletæ, unâ manu instructi gladio, alterâ ingenti clypeo, ut in honorem Deæ *Rhauni* armis luderent: quia hæc victrix heroina maximè cruore & ludis palæstricis delectari creditur. Sic illi, à bajulis spectatoribus Deæ illius templum tribus continuis vicibus circumvecti, arma sua, lanistarum more, fortiter vibrabant: tum etiam caput, axillas, crura histrico lepore, velut per aërem natantes, motabant, ne minimum, ex actionibus & cruenta suspensione, præbentes doloris indicium. In circum, qui suspendendos stringebat, me continuò intrudens, video à Brahmene propinari ex nucis Cocos putamine haustum aliquem, procul dubio narcoticum, qui dolores sopiret, quos à Deo, templi præside, aboleri credebat populus. Interroganti mihi respondebat sacerdos: succum esse *Lansjes*, quem adversus sitim & deliquium propinarent. *Lansjes* est nux Cocos immatura, liquorem dulcem continens, qui successu temporis coagulatur in nucleum. Aliud in me ipso & sociis expertus sum. Sex Europæi, cum Directore Domino *Lycochthone*, à Benjanis convivio excepti fuimus, in viridario, unâ extra Gamronum leucâ. Inter epulandum, singulorum dum bibimus in sanitatem, Benjani abstemii, in compensationem, capiunt bolum inebriantis electuarii, recens sibi missi ex patriâ. Gustandi avidus obtineo buccellam non contemnendæ magnitudinis, & laudante me ambrosiam, ipse capit quoque Dominus *Lycochthon*, ceteris exemplum Directoris nostri imitantibus, præter Dominum *Verdunkium*, qui olim virtutem expertus solus repudiavit. Quid fit? Perfusi & repleti sumus, quotquot Nepenthe lactati, gaudio quodam inexplicabili, quali me nunquam in vitâ affectum memini. Nec aliud toxico illo delibutis licuit, quàm amplexus miscere, loqui parcissimè, arridere alloquentibus, & cachinnis se invicem lacessere. Soluto sub noctem convivio, ubi equos conscenderamus, virtus pharmaci, quasi mutata scenâ, alia cerebris nostris creavit phantasmata. Haud enim aliter nobis visi fuimus, quàm cum Pegaso volatu per nubes & irides ferri, lucidâ elegantissimorum colorum specie undiquaque obversante oculis nostris. Appulsi domum, & cœnæ, quæ nos exspectaverat, accumbere jussi, quicquid quisque ante se invenit, capimus appetitu lupino, & ciborum qualiumcunque sapore ita oblectamur, ut cum Diis ipsis cœnare nobis videremur. Postridie gravedo, qualiter solet post crapulam, (Russi vocant *Pochméli*) nulla cerebrum infestavit: sed discussis somno vaporibus in statum suum restituta est ratio, & optime habuimus. Obliteratâ pridiè gestorum memoriâ, (quam refricabat *Verdunckius*) minimè gaudiorum & incomparabilis, quæ nos foverat, lætitiæ immemores fuimus, recordati etiam (quod singulare noto!) metûs ruendi versus latus dextrum, quo equitantes & euntes continuò angebamur, cujus idea tam fortiter impressa non poterat etiam mente excidisse. Habes, Lector, crapulam magicam, à pharmaco inductam: quale sub noctem si propinaveris Melancholico, credet expergefactus, & tortus fatebitur per aërem se volitasse in Bructrum, feralem JCtorum vix elapsurus sententiam.

CAPUT XVII.

DE GUMMI LACCÆ, CERA HISPANICA ET ARTE INCRUSTANDI LACCA.

§. 1.

GUMMI LACCÆ dura, sed friabilis ac rubicunda, resina est, paulum pellucida, saporis resinosi, & odoris, dum accenditur, fragrante. Partim ex Japan Indiæ Orientalis, partim ex America venit.

§. 2.

De verâ istius origine variæ notantur opiniones,

niones, dum bene multi Scriptores, & quidem non solum Materialistæ & Pharmacopolæ: *Schurzius*, *Pometus*, *Vielheurius*, sed etiam Doctores: *Aldrovandus*, *Schrœderus*, *Wormius*, *Hoffmannus*, cum *Garzia*, *Bontio* aliisque credunt, istud à certis quibusdam bestiolis, formicis aut muscis similibus, ex rore colligi, ramusculisque quarundam arborum, in quibus observetur, applicari. Quod tamen *Hernandezio*, *Bauhino*, *Rajo*, *Daleo* aliisque videtur fabulosum, istud ex arboribus sui generis profluere existimantibus: qui tamen iterum in arborum descriptione inter se discrepant. *Hernandezius* laccam, arborem Americanam, ita describit: istam mediocrem & implicatam esse arborem, ramis purpureis, foliis valde exiguis, curtis ac tenuibus, instar Acaciæ veræ, quibus sponte exsudans gummi adhæreat, ut ex Ejus figurâ apparet, in *Thesauro Rerum Med. Nov. Hisp. Lib. 3. pag.* 58. reperiunda. Ista contra arbor, quæ in India Orientali, præsertim in Malabara & Japonia Laccam progenerat, à Botanicis multo aliter describitur, quod sc. magna folia & fructus olivis vel jujubis similes proferat; quamobrem etiam *Bauhino* & *Jacobo Breynio* jujuba Indica, Japonensibus autem Namra vocatur, quam *D. Cleyerus* in *Misc. Acad. Germ. Cur. Dec. 2. A. 4. pag.* 81. delineavit. Intereà quæque vera esse potest opinio, dum variæ possunt dari arborum species, ex quibus istud gummi exsudet, simili modo, atque ex cerasis, prunis, aliisque arboribus profluit gummi, sibi prorsus simile, qua ratione antedictos Scriptores Clarissimus Augustanorum Medicus & inclytus Præses Academiæ Cæsareæ Nat. Cur. Germ. *Dn. D. Lucas Schrœckius*, in *notis suis* in prædictam *Cleyeri* descriptionem, conciliavit.

§. 3.

Cæterùm hoc gummi Laccæ diversis sortibus affertur, quarum *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 109. saltem duas recenset, nempe granulatam seu in Granis, parvis ex flavo rubicundis granulis constantem, & Laccam in Ramulis, *Holtz-Lac*, ramusculis digiti magnitudine adhærentem. Alii, utpote *Daleus* in *Phytol. pag.* 402. tertiam adhuc addunt, nempe Laccam in massis seu Tabulatam, *Platt-Lac* vulgo, latis tabulis venientem, & ex lacca in ramulis ita fusam, pro cujus differentia ejusmodi tabulæ vel rubræ, pellucidæ, flavæ aut nigræ sunt, è quibus ultimis optima tinctura extracta est, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 274. recenset: qui quartæ insuper speciei meminit, olim ex Angliâ figura aurium in Galliam transportatæ, & Gomme en Oreilles (Ohr-Lac) vocatæ.

§. 4.

Quæ harum specierum tanquam optima eligenda, quæritur? *D. Ettmüllerus* Laccam in Granis censet esse optimam: cui tamen Materialista *Pometus* exiguam laudem tribuit, *l. c.* scribens; Anglos Batavosque, postquam laccam in ramulis mola triverunt, ex optimaque extraxerunt tincturam, residuum cum vilissima permiscere, posteaque in magnis sarcinis aliorsum mittere, quam Laccam granulatam vocent. Quamobrem laccæ in ramulis plus tribuit, istamque tantum assumendam suadet, quæ illi propius accedat, clara ac pellucida sit, bene fluat, nec multum lignosi, nihil nigri, aut aliarum impuritatum permistum habeat, quæque mansa colorem rubrum relinquat, & aquam, in qua cum aliquo acido coquitur, rubore imbuat. Lacca tabulata eleganter clara, pellucida, non granulata aut grumosa sit, tamque rubra, quantum fieri potest, appareat ac tingat.

§. 5.

Valdè bona multisque rebus apta res est lacca, cujus in Medicina æque ac aliis artibus varius est usus. In Medicina quidem interne ad reserandam hepatis venarumque spleneticarum obstructionem, aliosque inde deducendos morbos, hydropem, ac similes commendatur, quem in finem Veteres Trochiscos de Lacca invenerunt. Hodiè verò ad hæmorrhagiam & scorbutum gingivæ utplurimum usurpatur, cui intentioni Tinctura Laccæ Mynsichti satisfacit, de qua *Ettmüllerus l. c.* fusius agit. Multum etiam à tinctoribus insumitur, dum ista non solum Japonenses, Turcæ, aliique ad colorem rubrum, quo telam gossipinam Cattun, aliasque res imbuunt, ne lavando perdatur, utuntur, & rubrum, vulgo vocatum Saffianum corium, seu Maroquin tingunt, sed Angli quoque Batavique istam ad coccineum colorem usurpant, uti *Pometus l. c.* commemorat; in Germania quoque ista mediante fuscus corio conciliatur color, secundum *Schurzium l. c.*

§. 6.

Præsertim vero ad

CERAM SIGILLATORIAM,

vulgò *Siegel-Lack*,

usurpatur, quæ plerumque Cera Hispanica vocatur, quam tamen Hispani ignorare & epistolas saltem oblatis obsignare dicuntur, teste *Pometo l. c.* qui simul refert, Gallicum Mercatorem Rousseau, incendio ad incitas redactum, perexiguò temporis spatio ultra vicies mille florenos ista conficienda lucratum fuisse, quam, à Lusitana distinguendam, Hispanicam vocaverit. Maxima ars in malaxatione posita est, multæque habentur sortes, fina, mediocris & communis, nigræ, flavæ, rubræ ac variegatæ apparentes. Ejusmodi cera etiam ex China affertur, ex incurvatis crenatisque bacillis constans. Optima colore jucunda, frangendo pura, pondere levis sit, candelâ incensa non

 nimis

nimis cito defluat, judicio *Marxii* in *Mater. Musf. p.75.* Videndum quoque, ne ex viliori lacca cum aliis gummatibus mista, foris vero bona incrustata constet, quod ex frangendo potest observari, cum intus cineracea visuque ingrata appareat.

§. 7.

Tandem ista mediante Indorum artem incrustandi imitari, ac non solum librorum involucris, sed etiam baculis, scatulis, arculis & repositoriis secretioribus coloris conciliare gratiam possumus, quam artem vulgò

ARTEM INCRUSTANDI LACCA
f. *Lack-Kunst*

vocant, adhuc secretam habitam, quam tamen cum Benevolo Lectore, quemadmodum istam administrari vidi, hic communicabo: Primum ex cineribus clavellatis forte conficitur lixivium: hinc optima lacca parum contusa sumitur, cum tantillo prædicti lixivii agitanda. Ita infusa lacca in alterum diem relinquitur, tum puro lixivio aliquoties abluenda, donec subalbescere incipiat: hinc lixivium pura aqua eluendum, quoad grana alba maneant. Hæc in Sole exsiccentur, donec lacca sicca, ab omnique humiditate libera evadat. Hujus ita præparatæ laccæ ¼. libr. inditur semilibræ spiritus vini rectificati: vitrum vero obturatum tres aut quatuor dies Soli exponitur, donec crassum subsideat: quo facto clarum per inclinationem effunditur, & ad incrustandum asservatur. Crassum vero præparandis coloribus, rubro per cinnabarim, flavo, per farinâ curcumæ finæ, nigro per atramentum tectorium instituendis, inservit. Quibus dictis coloribus oblinitur lignum tertia aut quarta vice, in Sole probe exsiccandum: quod deinde pumice bene trito & oleo olivarum probe poliendū. Postmodum sanguine draconis picturæ in isto fiunt pro lubitu, atramento tectorio maculandæ; ut testudinem repræsentent. Quibus omnibus peractis lignum claro gummi laccæ quater aut quinquies incrustatur, per tres aut quatuor dies continuos: quod debite siccatum de integro bis aut ter politur, siccatur, atque sic artis opus erit perfectum. Ad acquirendum colorem nigrum lignum atramento tectorio statim supersternitur ac politur, ut memoratum. Si arcula desideratur flava, pulvere curcumæ: sin fusca, sanguine draconis oblinenda. Aurum argentumque imponitur seu insternitur pro cujusque beneplacito. Vitra semper bene cooperta sint: lignum vero sit probe lævigatum, cujus rimæ gummi occluduntur. Hæc ars tota requirit spiritus vini ℔ iß. gummi laccæ ℔ iiiß. sanguinis draconis pulverisati ℥iß. farinæ curcumæ ℥ß. cinnab. præpar. ℥j. septem vitra colorum, pumicis ℥j. magnumque vitrum pro spiritu vini. Cæterum *Kircherus* etiam vernicem ex gummi laccæ describit in *China sua illustrata*, sed non tam perspicuè, ut modò à nobis factum.

CAPUT XIIX.

DE

TRAGACANTHO ALBO ET NIGRO, ATQUE GUMMI AMMONIACO.

§. 1.

TRAGACANTHUM album ac diversimode intortum gummi est, exiguos vermes referens, saporis mucilaginosi & subdulcis. Ex Turcia, præsertim Creta, Achaja, Apuliaque affertur, ut *Marxius* in *Mat. Musf. pag.* 203. refert. *Pometus* verò maximam partem Aleppo venire credit, quod mastiche gallæque isti reperiantur permistæ, vid. ejus *Hist. des Drogues pag.* 245.

§. 2.

Frutici sui nominis debet originem, qui Germanis *Bocks-Dorn* dictus à *Dioscoride* describitur, quod latam lignosamque radicem habeat, potissimum extra terram nascentem, ex qua humiles solidique ramusculi progerminent, se dilatantes, multis parvis, tenuibus angustisque foliis, binis semper sibi oppositis, ornati, sub quibus albæ duræque spinæ lateant. In Hispaniâ quoque & Galliâ crescere dicitur, qui tamen tantum gummi non suppeditat, atque ille, qui in Asia circa Peloponnesum nascitur, ubi tragacanthum vel sponte, vel ex radice sauciata profluit, ut *Theod. Tabernæmontanus Lib. 3. de Herbis pag.* 245. retulit.

§. 3.

Quoniam verò tragacanthum utplurimum è prima manu in Sortis venit, à Materialistis postea cribrô depurgandum, & à pulvere & Parva, ut loquuntur, secernendum est. Reliquum in tres sortes distinguunt, unde tragacanthum electum, finum & commune oritur. Tragacanthum Electum è pulcherrimis & candidissimis longis fibris constat: Finum seu Medicum incanum est: Commune vero rubicundè nigrum existit, Tragacanthum Nigrum propterea, & à Materialistis Messana vocatum, vid. *Schurz. Mat. Musf. p.* 37. Optimum clarum, pellucidum, læve, angustum, tenerum, purumque ac dulce est. Decem annos bonum manet: quo verò sit antiquius, eo magis tingitur, ac primum pallidum, postea flavum

vum tum denique rubrum evadit, quod parvi æstimatur. Materialistæ istud in fortis ementes, videant, ne candidissimum optimumque jam electum sit.

§. 4.

Quod ad usum tragacanthi attinet, optimum electumque à Pharmacopolis ac dulciariis ad confectiones insumitur: Finum à mulieribus ad flores tragacanthinos, ex soluto serico glutinandos: Nigrum vero ab aliis artificibus, præsertim etiam ad istud gluten, quo studiosi Medicinæ exsiccatas plantas suis in Herbariis agglutinant, quod *Simon Paulli* in *Quadrip. Bot. Append. de Methodo conficiendi Herbaria pag.* 659. descripsit. Non minus interne tanquam medicina sumitur, & quoniam particulis suis mucilaginosis ad demulcendos acres catarrhos valet, facileque aqua solvitur, tussi, raucedini, phthisi ac hecticæ bonum probatumque existit remedium, quibus in morbis species Diatragacanthi à Veteribus juxta atque Recentioribus Medicis crebrius præscribuntur.

§. 5.

Ita Tragacanthum affectibus pectoralibus, à tenuibus salsisque humoribus oriundis, proficit; qui vero à spissa tenacique pituita oriuntur,

GUMMI AMMONIACO

possunt tolli. Id vero ex flavescentibus, partim etiam albis densis granis constat, sapore acri, amaro & resinoso, odore gravi, allium æmulante. Magnis frustis multa alba grana includentibus, ex India Orientali in Europam fertur.

§. 6.

Planta, è qua profluit, ab omnibus fere Scriptoribus plantis ferulaceis annumerata, ab *Schrœdero* Metopia, à *Wormio* ex *Dioscoride* Agasyllis vocatur. In Lybia Regione circa Cyrenum, & juxta delubrum Jovis Ammonis, unde nomen habet, dicitur nasci, cujus figuram à *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 258. delineatam, tamdiu valere putamus, donec de ipsa plantâ fiamus certiores.

§. 7.

Quùm verò hoc gummi è planta in arenam emanet, communiter arena, parvis lapillis lignoque permistum est, uti *Schurzius* in *Mat. Mus. German. pag.* 37. scribit. Quamobrem postmodum depurgatur, in variasque sortes distribuitur, quarum tres apud Materialistas inveniuntur, nempe Gummi Ammoniacum Finum, in Granis & in Pane. *Plinius* & *Dioscorides* duas saltem recensent, eleganter purum, Thrausma, & vulgare impurum, Phyrama vocatum, de quibus *Theod. Tabernæmontanus Lib. I. pag.* 221. fusius potest legi.

§. 8.

Optimum decenter magnum, album & flavum & instar olibani granulatum sit, odore molesto castoreum æmulante, nullis corticibus, ligno & arena fœdatum, secundum *Marxium* in *Mat. Mus. pag.* 20. Placentæ vero multa pura grana permista habeant, docente *Pometo l. c. pag.* 259. si quando sub digitis mollescit, bonum quoque est indicium, secundum *Sam. Daleum in Pharmacol. pag.* 184.

§. 9.

Quod gummi præstans remedium est, ad tenacem duram pituitam & saburram in stomacho, intestinis pulmonibus ac liene stabulantem incidendam leniterque educendam, propterea in diuturnis morbis, vulgò spleneticis dictis, anhelitu & difficultate spiritus crebrius usurpari solitum. Quem in finem quædam præparata & composita in officinis prostant, inter quæ PILULÆ de AMMONIACO Quercetani tenacem pituitam ex intestinis & mesenterio educentes, ac spiritus exinde destillatus impactam pectori pituitam resolvens, maximè innotescunt. Hic verò spiritus eo fit penetrantior, si quando gummi Ammoniacum cum ⊕ destillatur, unde celebris ille SPIRITUS ASTHMATICUS *D. Mich.* duxit originem, cujus veram descriptionem *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 692. tradit. Externè quoque hoc gummi ad nodos colli, spongias articulorum similiaque emollienda & resolvenda commendatur, de quo *Schrœderus* in *Pharmac.* videatur.

CAPUT XIX.

DE OPOBALSAMO, CARPO-BALSAMO, ET XYLO-BALSAMO.

§. 1.

BALSAMUM VERUM seu OPOBALSAMUM (*der rechte Orientalische Balsam*) est limpidus oleosus liquor, principio mollis, postmodum durus evadens, vel prorsus albus vel subflavus, saporis acris & aromatici, odoris vehementis, sed tamen fragrantis. Interdum, sed rarò in parvis plumbeis lagenulis è Turcia ab Alcair per Massiliam aliaque loca transfertur, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues p.* 275. comemorat.

§. 2. Par-

§. 2.

Parvus creditur esse frutex, è quô hoc balsamum profluit, duarum circiter ulnarum altitudine excrescens, longis, angustis rubicundisque ac nodosis ramusculis præditus, qui instar vitium abscissi, inque fasciculos ligati à Turcis mittuntur, & Materialistis Xylobalsamum vocantur. Ex hisce bacillis seu ramulis pauca folia rutæ haud multum dissimilia, sed candidiora semperque virentia progerminant. Flosculi vero exigui sunt, albi ac teneri, fere instar florum acaciæ, quibus oblonge rotundæ, rubicundæ & fragrantes baccæ pisis paulo minores succedunt, quæ in officinis CARPOBALSAMUM dicuntur, quæ omnia à *Prospero Alpino*, qui ipse in Ægypto fuit, atque ejusmodi fruticem ipse coluit in *Tract. de Plant. Ægypti* & *Dialogo de hoc Balsamo*, descripta sunt. Hodiè verò nemini istius potiundæ datur facultas, dum jussû Turcarum Imperatoris, cum sancta terra istius potentiæ subjiceretur, omnes balsami frutices transplantati, inque peculiarem exstructum hortum balsamiferum, vulgo *Balsam-Garten*, Matareæ, quæ duobus à Cairo milliaribus abest, translati sunt, quem semper occlusum Janitschari custodiunt, quemadmod... ex quibusdam itinerariis in *Malleti Cosmographia Part.3. pag.*32. in eleganti figurâ contemplandus sistitur, ubi Lit. D. frutices balsamigeros, Lit. A. Introitum una cum Turcarum cubiculo, & apposito alveo pro asservanda aqua B. ex fonte mirabili C. scaturiente indicant, de quibus omnibus Coptæ varias habent traditiones, *loco cit.* legendas.

§. 3.

Balsamum Junio, Julio Augustoque mensibus æstivis calidis colligitur, estque triplex, dum vel sponte sua ex frutice profluit, quod principio album existens, postmodum subviride ac tum flavum evadere dicitur: vel ex sauciatis prius fruticibus nigricans emanat, in appensa vasa instillans. Prætereà ejusmodi balsamum ex abscissis coctisque surculis artificiosè præparatur, quocum priora permiscentur, uti *Marxius* in *Mat. Mus. pag.*38. recenset. Cujus recentis balsamici olei licet tam fortis perhibeatur odor, qui hæmorrhagiam narium excitare valeat, multum tamen cum tempore imminuitur, teste *Wormio* in *Mus. pag.* 223. Cæterum sequentia bonitatis indicia habeat à *Schrœdero* recensita *Lib. IV. Class. II. No. CCCLXXIII.* nempe 1. aquæ tepidæ infusum, totam istius superficiem tegat, refrigerata vero aqua, sese rursum contrahat. 2. Lacti instillatum coaguletur & inspissetur. 3. In vestem laneam effusum, nullam linquat maculam. Num verò integrum per manum transudet, quod experimentum *Schurzius* in *Mat. Med. German. pag.* 16. addit, nunc inquirere nolo. Fructus seu Carpobalsamum recens, aromaticus fragransque sit, aspero & quatuor striis interstincto cortice cinctus. Xylobalsamum nodosum, extrinsecus rubicundum, intus album, resinosum & fragrantis odoris sit. Bina plerumque sunt inveterata. Alias *D. Joh. Frid. Weismann* in Disp. Inaug. *de Bals. vero seu Opobalsamo* sub Præsid. *Dn. D. Slevogti* A. 1705 Jenæ habita balsamum hoc dividit in liquidum (quod hactenus descriptum) & solidum, quod instar gummi cerasini siccum coloris ruffi, friabile, fragrans & instar mastichis, si masticetur lentescens, ad Nos sæpe in corticibus cucurbitarum & nucum cocorum adfertur.

§. 4.

Quod balsamum num hodiè integrum verumque haberi possit, quæritur? qua super quæstione olim inter Materialistas & Pharmacopolas insignis orta lis est: Nempe *Cardinalis Barberini* mandaverat, ut in officina pauperum Theriaca conficeretur, cujus præparationem *Antonius Manfredus*, Medicus Romanus in se suscipiens, balsami veri ℔iß. Venetiis afferri curabat, quod à multis Medicis ac Pharmacopolis bonum & genuinum habitum ad Theriacam sumeret. Quod cum alii Materialistæ & Pharmacopolæ Romani audirent & vererentur, ne sibi hoc ipso accresceret damnum, non approbandam esse theriacam dicebant, quoniam verum balsami veri succedaneum, quod prorsus haberi nequeat, non sumsissent, sed falsum aliquod balsamum miscuissent. Res ad ipsum Papam delata, quam iste Cameræ Apostolicæ suisque Archiatris dabat dijudicandam, quô factô, nunc verè ludi comœdia cœpit, dum quæque pars doctissimos Medicos habebat, opinionis suæ patronos. Cum verò res examinaretur, adversarii hocce balsamum non stare experimentis dicebant, quoniam 1. hæmorrhagiam non excitet, 2. lac non coagulet, 3. nec maculam in vestibus relinquat; quibus alii respondebant, 1. de recenti saltem dici, 2. non esse necessarium, sed sufficere, modo balsamum in lacte coaguletur, 3. guttam saltem vesti instillandam, non vero magnam quantitatem, ut Pharmacop. soleant, quæ non possit, quin vestem maculet. Quo ipso etiam obtinuerunt locum, quæ omnia à Doct. *Joh. Georgio Volkamero* quondam Medico Norimbergensi, & Academiæ Cæsareæ Nat. Cur. Germ. Præside, in peculiari *Tractatu*, cujus titulus est: *Opobalsami Orientalis in Theriacæ confectionem Romæ revocati Examen Veritasque reddita:* quem in *Historia* mea *Lit. Cont. IV.* in *App. Dec. 3. A. 1. Misc. Ac. Nat. Cur.* recensui, secundum omnes circumstantias descripta sunt. Quamobrem non prorsus impossibile videtur, istud apud Magnates horumque Legatos, quibus à Turcarum Imperatore condonatur, inveniri posse; quoniam vero difficulter aut nunquam haberi potest, plerumque bona idemque præstantia succedanea usurpantur, utpote 🜔 Caryophill. vel 🜔 expr. nucistæ, eum in finem ab ipsis Pharmacopolis probè præparandum, docente

cente *Charasio* in *Tract. de Theriac. Ingredientibus pag.* 109. Alii Terebinthinam Cypriam aut liquorem &c. sum è rad. petasit. incisis scaturiens substituunt. Sic etiam pro Carpobalsamo cubebas, & pro Xylobalsamo lignum aloës veteres compositiones sumunt, ut loco modo citato legimus.

§. 5.

Quod tandem ad Vires veri Orientalis balsami attinet, miræ & incomparabiles isti adscribuntur virtutes, ut pro oleô in Gilead, cujus Sacra Scriptura meminit, merito habendum sit. Naturam spiritusque vitales confortat, sensus excitat, corpus ejusque membra à putredine defendit, quam ob causam ad condienda seu balsamanda Regum cadavera, & ad mumias præsertim usurpatum, & ad theriacam sumtum fuit. Vi sua balsamica in phthisi & hectica prodest, asthmati aliisque molestiis fert opem, ac vulnera sanat, qua de re *Schrœderus*, *Lobelius* aliique pluribus legendi.

§. 6.

Carpobalsamum seu fructus arboris, vi sua aromatica stomachum calefacit, appetitum excitat, digestionem promovet, atque theriacæ ingrediens est, rarò nostris in officinis reperiundum.

§. 7.

Arboris lignum seu Xylo-balsamum similiter ob vim suam balsamicam non negligendum, iisdemque cum fructu virtutibus pollet, modo non inveteratum fuerit. Trochiscos Hedychroi ingreditur, de quibus *Charasius l. c.* pluribus agit.

§. 8.

Tandem & Balsamum quoddam minerale in Oriente, & cumprimis in Persia, inveniendum, hîc addi meretur, de quo Nobiliss. Dn. *Kæmpferus* in *Amœnit. Exotic. Fasc. 2. pag.* 408. sequentia refert:

KODRETI BENNA seu BALSAMUM NATIVUM

montis Bennà seu *Bonnà*, anticolicam Buchonensium medicinam cum venum aliquoties obtulisset Venator, depromptum, quod dicebat ex arcano deserti montis loco, sociis cognito saltem duobus; qui, ne concivibus indicarent, sacramento se obstrinxerant. Ego non tam possidendæ rei quàm videndi natalis loci cupidus virum pecuniâ (quâ omnia hoc cœlo sunt venalia) facilè conciliavi, ut revelaret & mercede etiam conduxi, ut nos eò perduceret. Primò igitur, diluculo asinos conscendimus & per saxorum impedimenta, viâ quidem toties calcatâ, luctamur in planitiem prædicti montis Bonnà. Planitiem hanc qualemcunque editiores utrinque limitabant rupes abruptæ: inde à pago nostrô continuâ serie productæ, intervallo diffidentes quadrantis leucæ. Harum, quæ sinistram respicit, ab antro balsamino vocabatur *Kuhi arâk*, id est, mons sudoris, sc. balsaminei, quæ dextram *Kuhi bers*, vel ut per metathesin hîc loquuntur, *Kuhi besr*, i. e. mons nivis, videlicet à conglaciatâ nive, quæ ibi in scrobibus, sub præsidio eminentis petræ, perennis jacet, cœlo à rigido polo quidem remotissimo. Aëris hic ea temperies est, quæ dormienti umbram arboris ingratam reddiderit ipso meridie; cum in aprico tamen radii solares molestiam parerent. Montium totus hic inhospitalis tractus est, qui leopardis, ursis, hyænis, lupis aureis, hystricibus (capricervas & feras vulgatiores taceo) ubique indulget lustra & luculentum vivendi pabulum: de qu. alibi prolixius. Plantis solum dotatur passim fragrantibus, saporis aromatici & eximiæ virtutis: in quas verò, ne relatio nimium protrahatur, calamum hoc loco non stringemus. Sufficiat monuisse, præter Cedro-Sabinam utriusque sexûs, quæ hîc copiosissima & ad Cerasi altitudinem latissimè frontescit, nullam magis luxuriare quàm arborem *Ben* sive *Wen*, id est, Terebinthum, sive Pistaceam sylvestrem; ex quâ mons ipse, voce depravatâ, *Kuhi Bennà* vel *Bonnà*, id est, mons Pistacearum sylvestrium nomen sortitus est. Ad speluncam igitur. Eam qui adire volunt, notant partem culminis depressiorem, in quam crepido utrinque deficit, (*vid. in Tab. num. 5.*) per eandem etiam transitus est in ulteriorem plagam, prout semitæ testantur vestigia. Inde sinistrorsum, secus rupem, octingentis circiter passibus regressi, Sabinam observant in summo culmine, & loco aliquot orgyjis depressiori, fruticem quodammodo pendulum, sub quô ipse patet obscurus & angustus antri aditus; (*vid. in Tab. num. 6.*) cum inde, ad teli jactum, paludosa vireat areola, inibi scaturientem exhibens aquam limpidissimam. His non apprimè observatis, ob sinuosam rupis conditionem & soli salebras, locum non inveniunt. Ipsa spelunca obliquè rupem dividit, angusta, sesquiorgyjam alta, duas supra dimidiam longa. Petra ejus, ex albido in flavum pallens, solida & dura est, sine conspicuis poris & sulphure. Cavitas interior est sinuosa, aspera, intranti cautibus hinc inde protuberantibus infesta. Unum insigne tuber implebat mediam cavitatem, ne ad finem nisi cum difficultate & offensione proriperem. Omnem pene superficiem, præsertim ad dextram, succus noster obsidebat: sub introitu paucus, siccus & firmiter adhærens; in processu modicus & humidior; in fine copiosus & liquidus, paulò tamen quàm rob Sambuci spissior. Accedenti densum occursabat examen muscarum pusillarum, quæ fauces, oculos, nares improviso opplebant, suffocaturæ, credo, nisi recessissem; ingressum tentare non ausus, priusquam eas iterato

ſtrepitu penitus evocaſſem. Antro dimidiam horam, invito licet ductore, immoratus, cochleari meo & ligno cuſpidato libram paulò minùs integram, ob loci tenebras & anguſtiam moleſtè corraſi, ſpoliumque, pyxide reconditum, mecum reportavi ex ſpelæo. Balſami hujus color niger eſt, ſubſtantia quaſi mucoſa, aquâ facilè ſolubilis, inodora & pene inſipida; uſus eſt ruricolis diſtrictûs *Farchonaad* hactenus non alius, quàm ut bolum drachmæ unius, vel duarum, deglutiant, ad diſcutiendam colicam & ventris qualiacunque tormina. Virtutem ut igne explorarem, particulam balſami prunis injeci, quæ fœtorem ſpiravit urentis cornu ſimilem. Retortæ commiſſa trium unciarum portio, primò modicum phlegmatis, deinde ſpirituum ſub nebularum formâ, ac poſtremo olei ſpiſſi, atri coloris, inodori, acerrimi drachmas mihi reddidit quatuor. Ex capite mortuo elixato ſal fixum copioſum, nitroſi ſaporis, obtinui, ut petram oculatus examinarem, avulſi etiam librarum aliquot fragmentum, quod ſpelæo laxius adhærebat. Id, cum inter curioſa ſcruta depoſitum, extra meum conſpectum lateret, inſpectio neglecta eſt. Biennio poſt, recluſâ thecâ, lapidem, quem deterſum & probè ſiccatum recondideram, nunc atro ſucco oblitum humentemque invenio: quô iterum ſtudioſè abluto & repurgato, obſervavi partes quasdam poroſas, quodammodo ſulphurei coloris; intra quas materia poſt primam abſterſionem effuſa, latuiſſe potuit.

CAPUT XX.

DE

BALSAMIS AMERICANIS, UTPOTE BALSAMO DE TOLU, PERU ET COPAIBA.

§. 1.

QUùm verum opobalſamum præcedenti capite deſcriptum, adeò rarum ſit, ac fere haberi nequeat, in iſtius locum alia ex India Occidentali venientia, poſſunt ſuffici, inter quæ

BALSAMUM DE TOLU

Orientali omnium proxime accedit, dum omnia iſtius ſigna ſuſtinet, quæ *Thomas Bartholinus* experimentis in iſto demonſtravit, atque in *Actis Haffnienſibus Vol. I. pag.* 5. deſcripſit. Vel Album balſamum eſt, aut aureum valdeque limoſum ac tenax, conſiſtentia mediocri, ſapore bono ac dulci, odore grato, limonia vel jaſminum æmulante, ſecundum deſcriptionem *Schrœderi* in *Pharm. Medico-Chymica Lib. IV. Claſſ. 2. No. CCCLXXIV.* Ex Hiſpania Nova in Luſitaniam Angliamque, ubi etiam magis quam aliis in locis reperitur, tranſportatur, uti *Pometus* in *Hiſt. des Drogues pag.* 281. refert.

§. 2.

Arbor, ex qua profluit, ſecundum relationem *Hernandezii* in *Hiſt. Rerum Med. Nov. Hiſp. Lib. 3. pag.* 53. Pini dicitur ſpecies, ac propterea etiam inter pinus in *Dalei Phytol. pag.* 357. deſcribitur, quanquam folia ceratiæ ſint ſimilia. Quando nunc incolæ certa parva vaſa ex cera nigra, caudibus applicant, iſtosque ſauciarunt, balſamum profluit ſtatimque coit, ut tanquam recens confectum gluten poſſit trahi. Recens eligendum & conquirendum eſt.

§. 3.

Vires iſtius eædem ſunt atque veri Orientalis balſami, ad omniaque utile eſt, ad quæ iſtud commendatur, teſtibus *Schrœderô* & *Bartholinô l. c.* Hujus igitur eſſe ſuccedaneum poſſet, modo integri, minus adulterati daretur copia. Reſolvit, calefacit ſanatque internè & externè, nec adeò nauſeabundum eſt, atque alia, id quod in eo *Pometus l. c.* commendat.

§. 4.

Quùm verò nec hoc balſamum ſemper haberi queat, eo in caſu

BALSAMO PERUVIANO,

quod alii ſimpliciter Balſamum Indicum vocant, ſimus contenti, quod ponderoſum, reſinoſum & inſtar mellis apparens balſamum eſt, album aut rubicunde nigrum, ſapore acri, odore fragrante. Similiter ex Americâ affertur.

§. 5.

Arbuſcula, cui hoc balſamum debet originem, magnitudine malo aurantiæ ſimilis eſt, cujus folia paulò majora ſunt, quam in amygdala, latiora etiam, oblonge rotunda, magisque acuminata. Flos ſimiliter eſt atque in digitali, ac tandem in longum folliculum mutatur, in quibus unum ſaltem, & quidem incurvum ſemen eſt reconditum, id quod *Rajus* partim ex *Piſone* in *Hiſt. Plant. pag.* 1757. partim etiam *Pometi* Figura demonſtrat, quæ tamen collectionem magis quam arboris figuram ſiſtit contemplandam.

§. 6.

Qui modò citatus Auctor, licet Medicamenta Americana aliâs ex profeſſô ſummoque ſtudio deſcripſerit, de vulgari ſaltem ac nigrò balſamo Indico meminit, *Schrœderus* tamen duas,

duas, *Pometus* verò tres vel quatuor recenſet ſortes, nempe 1. balſamum album, ſponte ex arboribus ante ſauciatis profluens, ac Balſamum Inciſionis vocatum. 2. Durius, ex abſciſſis ramis emanans, quibus certi cortices, in quibus etiam venit, applicantur, vocatur Balſamum Siccum. 3. Nigrum, ab incolis, è ligno ramisque arboris coctum, Balſamum Lotionis vocatum, quod nihil aliud eſt, quam notiſſimum Balſamum Peruvianum nigrum, quod alii 4. ex aliis reſinis atque aromatibus imitantur, cujus deſcriptio in *Pometi Hiſt. des Drogues pag.* 278. reperitur.

§. 7.

Interea Balſamum Peruvianum Nigrum vulgò crebriori in uſu eſt, quod prædictus Materialiſta in *Appendice ſui libri pag.* 3. pro efficaciſſimô fortiſſimôque vult haberi, inprimis ſpiſſum, vere nigrum & odore fragrans, Quod cum aliis ſæpe rebus adulteretur, ad dolum manifeſtandum, pauxillum papyro inſtillandum; ſi rubicundum eſt, promptèque defluit, adulteratum judicatur; ſin nigrum contra & unitum manet, purum eſt. Non tamen tam facile atque alia, expreſſis oleis ſe adulterari patitur. Hinc eſt, quamobrem *D. Hoffmannus* in Diſp. nuper Halæ *de Balſamo Peruviano* habita, hoc balſamum præ aliis æſtimet, prorſusque falſum eſſe demonſtret, iſtud de quorundam opinione oleo amygdalarum adulterari.

§. 8.

Ratione qualitatum verè mirabilis res eſt, quod neque oleo, neque aquæ nec alii cuidam poteſt permiſceri, niſi Soli oleo betulæ. Calido ſpiritu vini ſolutum, ſtatim tamen ſuperius iterum innatat, quando refrigeratur; quemadmodum etiam à ſaccharo in aqua ſtatim diſcedit, cujus rei experimentum fecit *Thomas Bartholinus* in *Act. Haffn. Vol. I. pag.* 3. In ovo ſorbili igitur, in quo ſolvitur, ſumendum, aut cum ſaccharo ſiccum permiſtum. Externe etiam vitello ovi ſubigendum, alias enim ob glutinoſitatem non facile à cute ſeparatur, ut *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 694. oſtendit; ubi de viribus quoque hujus balſami Orientalis qualitatibus ſimilibus copioſius agitur. Externè omnia recentia vulnera ſanat, iſtaque à putredine defendit. Cancrum aliaque ulcera mundificat, quæ omnia fuſius in Deſcriptione Arabici cujusdam Medici, in *Pometi Appendice* reperiunda, expoſita ſunt. Quæ exinde conficiuntur præparata, apud *Dn. D. Hoffmannum l. c.* poſſunt videri.

§. 9.

Quemadmodum Balſamum Peruvianum Nigrum plerumque externe uſitatum ac utile eſt; ita contra

BALSAMUM DE COPAIBA

vulgò *vveiſſe Americaniſche Balſam* magis interne præſcribitur. Album vel aureum, limpidum & reſinoſum balſamum eſt, inſtar terebinthinæ, ſapore acri & amaro, odore fragrante. Similiter ex America per Luſitaniam in fictilibus acuminatis lagenis affertur, in quibus plerumque aliqua humiditas reperitur, balſamum ſeroſum ſæpe viſuque injucundum reddens.

§. 10.

Arbores, unde oritur, in diverſis Braſiliæ locis naſcuntur, ſcilicet Rio de Janeiro, Fernambourg, S. Vincent &c. ac propterea à Clariſſ. *Rajo* in *Hiſt. Plant. pag.* 1759. Arbor Balſamifera Braſilienſis fructu monoſpermo vocatur, quoniam, ut ſuperior, unum ſaltem in fructu ſemen generat. Balſamum ex ejus cortice emanat, poſtquam tempore æſtivo prius ſauciatus eſt.

§. 11.

Hujus inventio apris adſcribitur, quos ſauciatos arborem dente incidere, exſtillansque balſamum naturæ impulſu vulneribus excipere perhibent, quod deinde Feri ſeu Barbari imitati ſunt, ut *Pometus l. c.* recenſet. Poſtmodum in internis quoque læſionibus, utpote phthiſi, nephritide ſimilibusque fuit uſurpatum. Hodie ad gonorrhœam, ardorem urinæ, luemque ♀eam commendatur, de quibus *Ettmüllerus l. c.* cumprimis autem & ex profeſſo, quod dicitur; egit *Dn. D. Nebelius* in Diſp. Grad. à *D. Hoppio* A. M DCC X. Heidelbergæ *de Balſamô* hoc *Copayba* ventilatâ.

CAPUT XXI.

DE

TEREBINTHINA CYPRIA, VENETA ET COMMUNI, RESINA PINA, NIGRA, LIQUIDA, TARCO COLOPHONIO &c.

§. I.

TEREBINTHINA clarus & pellucidus reſinoſus ſuccus eſt, ex arbore hujus nominis profluens. Quod nominis tamen hodie aliis quoque oleoſis fluidisque reſinis imponitur, ex multis pini & abietis generibus exſtillantibus, iisdemque partim albis, partim flavis, partim craſſis ac turbidis, partim claris ac limpidis. Qua-

rum tres sortes potissimum notæ sunt, Cypria scilicet, Veneta, & communis terebinthina, de quibus nunc in specie agemus.

§. 2.

TEREBINTHINA CYPRIA

dura, pallide flava & fere instar subcœrulei vitri apparens ac pellucida resina est, parvis frustis constans, saporis resinosi, acris & subamari, odoris fragrantis. Utplurimum ex Insula Chio, unde etiam interdum nominatur, provenit, ubi ex parvis arboribus ejusdem nominis profluit, quas longos cineraceos ramos, foliis, lauri foliis similibus, præditos, ac partim magnas nuces, partim baccas baccis juniperi accedentes, proferri perhibent, in quibus resinosi ac mucilaginosi nuclei reperiuntur, sicut istæ partim ab *Rajo* in *Histor. Plant. pag.* 1577. partim *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 283. descriptæ ac delineatæ sunt. Et quanquam interdum etiam in Hispania Italiaque & Gallia reperiantur, nullam tamen, dicuntur generare terebinthinam, ut Clarissimus Halensium Professor, *D. Hoffmannus*, in *Disp. de Terebinth. pag.* 4. ex aliis recenset. Vera igitur & genuina terebinthina ex Chio Cyproque Insulis per Venetias venit, ac propterea olim terebinthina Veneta vocata fuit. Quæ tamen, quum perrara caraque sit, in nostris officinis fere nunquam reperitur, nisi quod curiosi ingenuique Materialistæ magnis istam sumtibus ad confectionem Theriacæ afferri curent, quam etiam *Pometus l. c.* & *Charasius* in *Tr. de Theriacæ Ingred. pag.* 164. requirunt. Crassa sit, nec dentibus aut digitis glutinositate adhæreat, ac viridiuscule album appareat. Videndum verò, ne ex terebinthina laricis, ab impostoribus colore viridiusculo imbuta, artificiose composita sit, quod tamen partim ex gravi odore, & quoniam dentibus adhæret, facile cognoscitur, præsertim si vilis simul existit; dum contra veræ therebinthinæ ex Chio advectæ libra quinque vel sex florenis vilius haberi nequit.

§. 3.

Ex quibus nunc facile colligere licet, quid de hodierna

THEREBINTHINA VENETA

ut apud nos divenditur, judicandum sit, nempe istam pro vera therebinthina olim super Venetias ex Oriente transportata, neutiquam posse haberi, quin potius è larice aut pino oriri, ac propterea majori jure Leonensem, s. Lugdunensem aut cum Gallis Terebinthine du bois de Pilatre vocandam esse, quoniam partim ex his locis, secundum *Pometum*, partim è Tyrolensibus montibus in caprarum hircorumque pellibus affertur, teste *Marxio* in *Mat. Mus. pag.* 202. Cæterum si bona est, valde limpida citrinaque mollis resina est, instar crassioris olei seu balsami, quam propterea quidam maleferiati homines pro balsamo Peruviano albo dicuntur divendere, recentem inprimis, ac sponte ex arboribus profluentem, quam Galli ad differentiam crassiusculæ Bijou vocant. Hæc terebinthina vere autumnoque à pauperibus è larice collecta, orcisque vel pellibus hircinis indita Lugdunum fertur. Memorabile vero, larices multum spongiarum seu agarici progenerantes, nullam plorare terebinthinam, quippe in nutrimentum agarici insumendam, uti *Hermannus* suis in scriptis prodidit. Optima vere clara & quoad ejus fieri potest, alba appareat, videndumque, ne arte composita, nec oleo terebinthinæ adulterata sit, quod colore partim, partim etiam odore manifestatur, dum adulterata in papyrum stillata, & incensa, nigram flammam suscipit ac fœtet: genuina contra resinam redolet, nec tam cito deflagrat. In Ungue etiam probatur, in quo adulterata coit seu unita manet; genuina vero defluit, ut *D. Hoffmannus* & *Pometus pag.* 6. ostendunt.

§. 4.

Quod tertio ad

TEREBINTHINAM COMMUNEM

attinet, crassa & albicans est, à pino & abiete trahens originem; ita tamen ex arboribus non profluit, sed ex resina pini, Gallis Gallipot vocata, præparatur, quæ liquata, in magnas orcas sive dolia pondere vel centenariorum infunditur, è sylva Hercynia, Thuringia aliisque regionibus, ubi magnæ pinus & abietes crescunt, allata. Eleganter clara nec sordibus inquinata sit, atque ista est, quæ è strobilis excoquitur.

§. 5.

Ratione virium hæ sortes omnes valdè conveniunt, vique calefaciente, emolliente, purificanteque ac sanante pollent, qua ad sanandos læsos in phthisi pulmones, ad sananda vulnera interna externaque valent, renes ac vesicam à calculo defendunt, istumque una cum urina promovent, & aliis quam plurimis morbis medentur, sive per se in ovo leviter cocto sumantur, sive præparata, utpote pilulæ de Terebinth. spiritus aut oleum usurpentur, de quibus *Hoffmannus*, *Ettmüllerus* aliique pluribus agunt. Equidem

OLEUM TEREBINTHINÆ

(quod copiose super Hamburgum venit, ac OLEUM TEMPLINUM vocatur, teste *Marxio l. c.*) magis ex resina Pini, quam ipsa terebinthina destillatur, ut sæpe dictus *Pometus l. c. pag.* 287. ostendit. Quam vero crebrius hoc oleum æque ac terebinthina ipsa Chirurgis inserviat, ac istorum maturantia sanantiaque unguenta & emplastra ingrediatur, satis innotescit. Nec in Chymia carere ista possumus, dum terebinthina quasi communis clavis est, qua oleosa resinosaque corpora

pora ſolvantur, ut in reſina copal apparet, quæ aliis non facile permiſcetur, niſi terebinthina prius ſoluta fuerit. Tandem ab aliis quoque artificibus, ac iis præſertim, qui ignes artificioſos præparant, crebro uſurpatur, mercibus vetitis propterea annumerata, ut adeoque belli tempore alias in regiones non debeat tranſportari.

§. 6.

Similis reſinæ piceæ ratio eſt, quæ etiam diverſa eſt. Pulcherrima puriſſimaque eſt ſupra dicta

RESINA PINA, *das weiſſe Hartz*,

quæ vel ſponte, vel facta inciſione ac perforatione pinuum & abietum, profluens, mox in eleganter clarum gummi induratur, & quoniam thus refert, THUS ALBUM ſeu commune vocatur. Eleganter alba, pura vereque ſicca ſit; quando vero cortices, ſegmenta arborum ac ſimilia ſuo ex arboribus effluxu recipit, benzoini (pro quo impoſtores ſæpe divendunt) ad inſtar quaſi marmorea fit, quæ alias *Schell-Hartz* vocata, à cereviſiariis cereviſiæ imponitur, ut ruſticos inebriet.

§. 7.

Prior poſtea cum terebinthina communi hujusque oleo permiſcetur, ac tum

PIX LIQUIDA, *das Spiegel-Hartz*

vocatur, quæ plerumque Argentorato & è Batavia venit, quam ob cauſam etiam Terebinthina Argentoratenſis dicitur nominari, ſecundum *Daleum* in *Phytolog. pag.* 354. Eleganter ex albo flaveat, pinguis non fluida nimis ſit, nec nimium habeat aquoſitatis; ad multa opificia ignesque artificiales uſurpatur, & à nonnullis externe loco emplaſtri attractorii applicatur, quod tamen nimis moleſtum evadit emplaſtrum, difficula cute decedens, ac calido oleo removendum.

§. 8.

Quando reſina Pini ſine additamento in craſſiorem conſiſtentiam coquitur, & vel in fruſta majora ſ. placentas pondere 50. vel 100. ℔. vel in ſitulas infunditur, dura reſina exinde reſultat ſive

RESINA

alias vulgò *Schuſter-Pech* & *Kübel-Hartz* vocata. Decenter ſicca, flavaque ſit, omnis arenæ, aquoſitatis aliarumque ſordium expers. A bracteariis & ahenariis ad res ſtanno obducendas, ab ſutoribus, vietoribus aliisque ad ſua opificia à Chirurgis ad multa emplaſtra uſurpatur.

§. 9.

Simili ratione olim diuturniore coctione è Galipoto ſeu reſina Pini notum

COLOPHONIUM (*Geigen-Hartz*)

præparabatur, quæ propterea olim reſina liquata & Pix Græca vocata fuit, quoniam principio è Græcia, ubi è Mari dicitur ejici, venit, ut *Schurzius* in *Mat. Muſ. German. pag.* 22. ſcribit. Hodie vero potiſſimum è terebinthina conficitur, nihil aliud eſt, quam id, quod poſt deſtillationem olei terebinthinæ reſiduum eſt. Quando autem ex ipſa terebinthina coquitur, vocatur TEREBINTHINA COCTA, ex qua pilulæ de Terebinthina conſtant. Finum, ſubflavum ac pellucidum ſit, magnisque fruſtis conſtet. Parva fruſta non poſſunt uſurpari, quæ propterea ſenſim fundi, in aliquod vas infuſione unum in fruſtum redigi poſſunt, quod exemtum alii poteſt addi, ſimiliter à multis artificibus uſurpatur.

§. 10.

Huic pici Græcæ, quam Galli Arcançon vocant, Septentrionales *Tarc* ſeu *Teer* addunt, ut nigreſcat, ac tum

PIX NIGRA

dicitur, cujus duas ſortes habent, haud tamen aliter diſtinctas, niſi quod una altera paulum ſit durior. Optima è Norwegia Sueciaque venit, inprimis Stockholmia, quæ vere nigra nitidâque ſit, ac bitumini Judaico valde prope accedat. Maximam partem ad naves pice muniendas uſurpatur, ex iſtaque oleum deſtillatur ob vim balſamicam balſamum picis vocatum.

§. 11.

Ex iſta una cum reſina vulgari, ſapone & Tarc ſeu Teer,

PIX NAVALIS

(quæ alias ZOPISSA & Gallice *Goudran* vocatur) conficitur, qua non ſolum nautæ ad naves, ſed Pharmacopolæ quoque ad antiqua quædam compoſita utuntur, qui ultimi iſtam à navibus abradunt, ut *Schrœderus Lib. IV. Claſſ. II. No. CCCXCVII.* memorat.

§. 12.

RESINA LIQUIDA (ſeu *Teer*)

quam Galli TARC vocant, pingue, clarum ac reſinoſum oleum eſt, in Norwegia Sueciaque ab antiquis pinubus magna copia præparatum. Iſtæ ſcilicet abſciſſæ, certis fornacibus quatuor canalibus inſtructis, induntur, quibus ſi ignis ſubditur, hæc reſina liquida è canalibus profluit, uti *J. C. Axtius* in *Tr. de Arboribus Coniferis* ſcripſit. Quanquam *Pometus l. c.* exiſtimet, iſtam ex arboribus quoque exſtillare. Ad picem pro ſignandis ovibus ſumitur, quæ vera & Stockholmienſis ſit, non adulterata, quam nonnulli ex pice nigra turbidoque oleo præparant.

§. 13.

Coronidis loco hîc addo, quæ *Dn. D. Kæmpferus* in *Amœn. Exot. Faſc.* 2. *p.* 413. de Terebintho & Terebinthina Perſica tradit, verbis ibi: De Terebintho ſeu Piſtacea ſylveſtri, unde mons denominatus, pauca adjiciemus. Ea Piſtaceæ hortenſi, quam

quam *Theophrastus* Terebinthum Indicam vocat, tum magnitudine, tum totius ac partium figurâ persimilis est, nisi quòd flosculos ferat fragrantiores, nuces verò præparvas, insipidas; unde à descriptione botanica abstinemus. Copiosa crescit in recessibus montium brumalis genii, petrosis ac desertis, circa Schamachiam Mediæ, Schirasum Persidis, in Luristano & Larensi territoriis. Mihi nullibi conspecta est copiosior quàm in petroso monte circa *Majin*, pagum celebrem, unâ diæta dissitum Sjirasô: in quo mihi duplicis varietatis indicarunt arborem; unam vulgariorem, quæ generis sui retineat appellationem *Diracht Ben* seu *Wen*; alteram rariorem, in specie *Kasudaan*, vel, ut rustici pronunciant, *Kasudèn* dictam, quæ à priori fructuum rubedine differat. Ego, mense Decembri transvectus, differentiam non observavi, quod præter folia alata (hoc cœlo vix perennia) saltem in paucissimis fructus invenerim, eosque marcentes & rarissimos, pericarpio donatos vinosi saporis, nucibus verò cassis. Observavi in quibusdam arboribus notabilem extuberationem, extremis ferè surculis sine pediculo adhærentem, magnitudine quæ pugnum implebat figurâ rotundam, ex pluribus tuberculorum spiris, ad instar cristæ galli gallinacei concretam, carmesino colore gratiosè nitentem, & aspectu elegantissimam. Substantia erat duriuscula, quodammodo fungosa & fragilis, intus albicans, succo dotata lento fragrantissimi odoris, planè qualis est Opobalsami veri, quod ex Meccâ obtinui. Utrum hæc pila saltem habenda sit pro ἀπόφυσι, quæ promiscuè terebinthis, sive omnibus, sive hôc saltem loco crescentibus, ex fundi genio adnascatur, an verò pro varietatis charactere, à monticolis meis nomine fructuum designato, reputanda sit, idiomatis tunc parum gnarus, nec nisi in Turcico versatus, explorare haud potui. Usum præstat Majinensis Pistacea non contemnendum: quandoquidem accolæ liquorem terebinthinosum, qui, vel ex arbore sauciatâ prolicitur, vel ex rimis nodisque stirpium putrescentibus, æstuante Syrio, sponte promanat, copiosum excipiunt: coriô & pellibus subligatis alii, alii luto subductô in forma nidi hirundinini. Exceptum hunc liquorem in ipso monte, vel qui prope habitant, domi suæ, sine adfusa aquâ, parum lenteque coquunt, antequam ebullire incipiat effundendum; ita refrigeratus colorem & consistentiam referet picis albæ sutoriæ. Coctione inquam brevi opus est, ad spissationem: nam ut ipsa Terebinthus cum Lentisco mastichifera valde cognata est; ita verò ipsa, quam fundit, terebinthina ex loci hujus genio de mastichinâ indole plurimùm participat; quod præter consistentiam & candor pelluciditatis expers, & ipse quoque suffitus testatur, dum prunis injicitur. Spissationem quin crederet *Renodæus*, clarissimus sui temporis de re pharmaceuticâ Scriptor, persuaderi haud potuit: *Vix*, inquit, *suspicor, nonnullos adeo esse mentis inopes, ut terebinthinam coquendo deteriorem reddant, & à longinquis regionibus adferant; terebinthina enim qualiscunque fuerit, semper pluris emitur, quàm ea ipsa resina, industriâ qualibet concreta.* Mat. Med. L. 1. §. 8. c. 3. Nesciebat auctor, usum terebinthinæ liquidæ illic, quò inspissata adfertur, ignorari, & per cautes & montium recessus difficilimè & vix sine jacturâ transportari posse, & in urbes tandem delatam, emptores non invenire, secus ac si inspissata fuerit. Usus, quod scio, inspissatæ non est alius, quàm ut pro masticatorio serviat, quo mulierculæ citra Indum maxillas sine intermissione exercent, ut ægrè, si ei adsueverint, carere hâc resinâ possint. Dicitur lympham proliciendo catarrhos tollere, albedinem & firmitatem dentibus conferre, appetitum sufflaminare, ac gratum ori conciliare halitum. Prostat ubique in officinis & myropoliis Turcorum, Persarum & Arabum, sub *Sakkis* Turcico, & *Konderuun* Persico nominibus; vel etiam sub appellatione *Sekkis Sjiriin*, i. e. Sekkis dulcis, ad differentiam *Lubaan* Arabis, seu *Kondûr*, Persis sic dicti Thuris sive Olibani, quod ex *Mochâ* huc delatum vulgò appellatur *Sekkis talch*, i. e. Sekkis amarum. Majinenses rustici referebant, se unum resinæ *man* (libras Belgicas novem) petentibus vendere unico *Sjahì* (grossis Marianis quatuor,) liquidam minori pretio daturi. Accolæ montis *Bennà*, ex stipite vulnerato terebinthinam prolicere nesciunt: ipsa verò ligna comburendo, resinam extorquent, quoad nigredinem plusquam spadiceam acquisiverit tostam, quæ pro coloris specie servit pictoribus. Est enim dura, friabilis & splendida, quæ instar gummi Guttæ, vel Sanguinis draconis, aquâ dilui ac temperari patitur. Prostat in officinis sub nomine *Sijah Bennà*, i. e. nigredo montis, vel arboris, Benna; vel sub dubiæ appellationis vocabulo *rengi fulàh*, i. e. coloris *fulah*. Fructuum quoque usus est: Hos immaturos unâ cum racemulis, quibus inhærent, aceto saleque condunt, ut fiat *Atsjaar*, sive salsamenti genus, mensa secundâ inter bellaria apponendum. Familiare ferculum est Armenis, in observatione sui *paris*, sive jejunii, quo se hi Christiani crebro macerant. In Caucasiis circa Caspium conditi, quòd nucleis dotentur pinguioribus, in mediterraneo crescentibus præferuntur. Alia extat in deserto *Tsjaask* (capo de Jaques) Pistacearum sylvestris species, Persis *Bergjès Pispài* dicta, cujus nuces ad assem hortensibus similes, interdum majores sunt; nuclei verò ob amaritudinem mandi respuunt, nisi coctione cum aquâ dulci elixentur. Ex his nucleis venale in officinis prostat oleum expressum, quod tumoribus duris, articulisque dolentibus inductum, illos emollire, his insigne præstare levamen dicitur.

HISTO-

HISTORIÆ SIMPLICIUM REFORMATÆ
LIBER TERTIUS,
DE
VARIIS, ANIMALIBUS, AVIBUS, PISCIBUS, VERMIBUS, HORUMQUE PRÆPARATIS.

CAPUT I.
DE
MUMIIS, PINGUEDINE HUMANA, CRANIO, VESICÆ FELLEÆ ET URINARIÆ CALCULIS.

§. 1.

UMIA est nigra, dura & resinosa substantia, ab hominum, aromatibus conditorum, corporibus proveniens, sapore subacri & amariusculo, odore fragrante. Ex Ægyptô advehitur, ubi in foveis admodum profundis, incisisque albo in lapide sepulchralibus cameris, penes celebres pyramides sui inveniendi dat copiam, quæ utræque in *Malleti Cosmogr. Part.3. pag.* 36. *&* 37. descriptæ depinguntur.

§. 2.

Quâ ratione verò modoque Ægyptii cadavera condiverint, in *Kircheri Oedipo Ægyptiaco*, ac *D. Andreæ Tr. de Bals. veterum* uberius explicatur. Tres scilicet balsamationis habebant gradus, quorum primus isque pretiosissimus Talento, i. e. amplius quadringentis florenis, hodie verò quater mille florenis forte constaret, dum exenterata corpora primum palmæ vino, deinde 30. dies pretiosissimis balsamis terebantur, denique etiam optimis speciebus, utpote myrrha, nardo Indica & similibus implebantur, id quod saltem summæ conditionis hominibus contingebat. Hinc vera Ægyptiorum exsurgit mumia, Benzoinum ac Opobalsamum redolens, sed usque eo rara, ut nusquam, nisi in Magnatum thesauris reperiatur, teste *Dn. D. Kæmpfero* de *Mumia Nat.* Alter modus saltem dimidio ipsis stabat, quoniam non adeo magno labore, nec tam pretiosis balsamicis rebus conficiebatur, myrrha saltem asphaltôque & similibus in istum insumtis; ad eos pertinebat, qui vivi mediæ erant conditionis. Tertius balsamandi modus in pice & bitumine Judaico consistebat, maceratis prius calce, sale, similibusque cadaveribus, quinimo in oleo frictis, quo omne humidum exhalaret, ac balsamica penetrare melius possent. Quæ forte causa est, quamobrem etiam osseæ partes à balsamo penetrentur, ut ex nigro istarum colore videre est, quem *Nehem. Grevv.* in iis Mumiis, quæ in *Museo Regiæ Societatis Londini* in Greshamensi Collegio conspiciuntur, & ab ipso in istius *Historia* describuntur, observavit, quâ de re etiam *Act. Lipsiens. A.* 82. *Mens. Jan. Num. I.* possunt legi. Tandem peracta conditura seu balsamatione, mumiæ multis linteis fasciisque involvebantur, & characteribus signatæ juxta Deos suos in foveas reponebantur; de quo prædictus *Kircherus* agit pluribus.

§. 3.

Præter has veras nigrasque mumias, quidam Scriptorum etiam albarum mumiarum faciunt

faciunt mentionem, quæ ex iis humanis corporibus consistant, quæ mare ejecerit, arenaque marina Libyæ contegerit, sub qua à Sole ita arefacta sint, ut nihil præter cutem & ossa, super quæ cutis instar membranæ extensa sit, relinquatur. Quamobrem etiam tota mumia supra 30. libras non pendet, qualis Parisiis olim in *Dn. Budeti* Museo videbatur. Et quoniam sic nihil balsamici in istis invenire licet, nec in usum medicum trahuntur, nec jure mumiarum venire nomine possunt, quod Arabum vel Persarum lingua proprie balsamum corpus ex antiquis sepulchris significat, ut *Frid. Hoffmannus* in *Clav. Schræd. pag.* 673. docet.

§. 4.

Quoniam autem veræ Ægyptiorum mumiæ in istorum Regionibus nimis magni æstimatæ, ab incolis publice non divenduntur, sed furtivè temporeque nocturno ab remigibus in naves transportandæ sunt, ut *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mat. p.* 181. ex aliis Materialistis ostendit, hinc artis legibus istas ex carne humana imitari sibi sumserunt; nec tamen eo modo, qui perdito cuidam Judæo Alexandriæ Ægypti, mumiarum mercaturam facienti, positus in more fuit, qui mortua corpora humana, minime curans, contagiosane lue, an alio morbo extincta fuerint, præparata & illinita pro veris mumiis vendidit, eoque ipso insuper Christianis ejusmodi merces quærentibus, illusit, ut certus quidam Gallus, qui omnia ipse apud Judæum viderat, Materialistæ Gallo, *Dn. Pometo*, narravit, hicque in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 6. recensuit: sed ea methodo, quam *Schræderus* ejusque Interpres, *D. Ettmüllerus*, in *Comm. pag.* 790. nec non *le Febure* in prima parte *Chym. pag.* 231. communicarunt.

§. 5.

Sunt interim quidam Doctorum, qui per mumias non conditam carnem humanam seu corpora ipsa, ut apportantur, & in ipsorum Materialium Museis repræsentantur, sed illud saltem bitumen seu asphaltum, quod cum sanguine unitum, à conditorum corporum sepulchris emanat, volunt intelligi, uti in *Wormii Museo pag.* 30. videmus. Imo inveniuntur, qui etiam loco mumiarum solo asphalto utuntur, quum contra Materialistæ ipsam quoque conditam carnem pro istis sibi dari patiantur, & in emendo in id saltem intenti sint, ne pulveris minorumque partium s. quisquiliarum adeo multum assumant, nec etiamsi magna frusta emant, saltem arefacta ossa sint, sed ut ossa extrinsecus pinguedinem carnemque, intus vero medullam adhuc habeant, quemadmodum *Schurzius pag.* 59. & ex eo *Marxius pag.* 126. in suis *Mat. Museis* Germanicis observant. Optimam decenter nigram, aut minimum glaucam, simulque levem ac nitidam, boni etiam odoris esse oportet, picei vero expertem, auctore *Pometo l. c.* Minores partes ab arena, quacum permistæ sunt, depurgentur.

§. 6.

Quod ad vires operationemque attinet, mumia calefaciente, resolvente ac balsamica prædita qualitate est, qua abdominis flatus dissipat, & grumosum coagulatumque ac resistantem à casu & contusionibus sanguinem dissolvit. Utilis est adversus phthisin, lienis laterisque dolorem, suffocationem uterinam, & externa vulnera. Quamobrem etiam permultas veteres compositiones, nempe pulv. contra casum, Empl. Apostolorum & similes ingreditur, & in officinis variis modis præparatur, in quibus ex ista essentia, elixir, oleum similiaque conficiuntur, de quo *Schræderus* in *Pharmacop. Medico-Chym. L. V. Class. I. Num. XXIII.* potest videri. Quam verò insignem minimeque vulgarem vim habeat MUMIA NATIVA seu MUMINAHI in Persia reperiunda, doctus curiosusque Lector perspicere poterit ex istius descriptione, quam *Dn. D. Kæmpferus* in *Disp. sua Inaug. s. Decad. Obs. Exot. §.* 3. cum eruditis communicavit, & nos in *Appendice* hujus Tract. sc. *Indiæ Orientalis Epistolis* olim tradidimus, quæ tamen Auctor Eruditus aliquot ante annos in *Amœnitat. Exot. Fasc.* fusius prosecutus est verbis sequentibus:

MUMINAHI
seu
MUMIA NATIVA PERSICA.

VErnaculis Margaritarum & Turchesiarum opibus, queîs Persarum superbiunt Gazæ, multis regio hæc parasangis anteponit nativum quendam mirandæ virtutis liquorem, quem propriô nomine *Muminahì*, id est, Mumiam appellant: vel in eminenti significatu, vocabulo generali *Belesson*. i. e. Balsamum: vel appellatione laudativâ *Kodretì*, quod ultroneum à Deo & naturâ munus, i. e. Mumiam naturalem insinuat.

Historiam ejus dignam judico, quæ Latio nostro, me relatore, innotescat, cum à Viatorum paucis cognita, à nemine descripta sit, tantum abest, ut ipsum nobilissimum medicamentum ad officinas nostras unquam penetraverit, quippe quod ex durâ rupe parcissimum emanans Soli sacratur possessioni Regiæ & intra serenissimæ familiæ orbitam consumitur, rarò saltem particulæ ex Regis clementiâ dimanant ad Magnates, si quem resciat præcipitem cum equo actum (prout contingit in venationibus) cum vitæ discrimine decumbere. Hæc est illa, ex opinione popularium, vera & genuina Mumia antiquorum, quâ apud priscos Ægyptios corpora Principum condita, atque inde apud Nostrates Mumiarum appellatio-

lationem ſortita fuerunt. Quod ipſam deinde nomen in balſamo artificiali ex aromatibus facto veræque Mumiæ in conſervandis cadaveribus ſuppoſito, retentum eſt. Eapropter Perſæ Ægyptiam ſic dictam Mumiam, ceu indignam nobiliſſimô nomine, vocarunt *Enſaani*, vocabulo Arabicæ originis, Humani quippiam deſignante; ſive ſubſtantivum reſpiciant *muum*, quod ceram, ſive *Muminahi*, quod liquorem balſamicum noſtrum, veramque Mumiam ſignificat, ut nimirum ab hac genuinâ ſuâ, adulterinam Mumiam Ægyptiorum diſtinguerent. Et noſtra, quam inducimus, Mumia, ſuccus bituminoſus, ex petroſâ montis ſuperficie exſudans; fœdâ ſutoriæ picis facie, colore, denſitate, & quodammodo quaſi lentore; recens dum rupi adhæret eâ liquidior: ad calorem tractabilis eſt, olei gaudens conſortio, aquæ miſturam reſpuens, inodorus prorſus, & Ægyptiacæ Mumiæ ſubſtantiâ perſimilis. Carboni injectus ſulphuris ſpirat graveolentiam, ex Naphthâ nonnihil attemperatam, naribus non omnino moleſtam; odore affini, quem vel Naphtha arida, vel Aſphaltus, vel veterum Mumia Ægyptiaca, addo vel Ambra nigra ſuffumigando ſpirant: Nam omnia hæc non omnino diſſimilis ſubſtantiæ bitumina ſunt, majoris graveolentiæ aut ſuavitatis gradibus à ſe invicem recedentia, ob diverſam ſulphuris, vel ſi mavis, ſalis ſui diſpoſitionem & copiam.

Duplicis Mumia differentiæ eſt; Una primaria, quam eximia virtus, & paucitas nobilitant, ea, quam hîc potiſſimum laudamus: Altera ſecundaria, quam largiori manu impertiens natura, minori efficaciâ inſtruit, ſupponi in illius locum & pro virtuoſâ venundari ab impoſtoribus ſolita. Natalis locus Mumiæ primariæ, ab hominum aditu, pagis, fontibus eſt remotiſſimus, & maximè deſertus, ſitus in provinciâ *Daràab*, unius diætæ intervallo, ab urbe *Darà*, ita à Dario conditore nuncupatâ, Perſarum Monarchâ ultimo, ex victoris ſui laudibus ſatis inclyto. Incunabula ei hîc præbet caverna quædam anguſta, geminam orgyjam inſtar putei demiſſa in petram ſub radice montis prærupti Caucaſii. Nam hic (Caucaſus) ex Iberiâ ſurgens, Aſiam, ut *Curtii* verbis utar, perpetuo jugo dividit, ſparſis ubique ramis Perſidem pererrans, locis pleriſque ſterilis, at hôc potiſſimùm incultus & aſperrimus.

Ejus collectio aliquot retro ſeculis intermiſſa dicitur, vel quòd proventus ceſſaverit, vel quòd locus bellorum turbis amiſſus & oblivione obliteratus fuerit. Inventus iterum, & collectio redauſpicata eſt, in principio ſeculi à Chriſto ſexcenteſimi ſupra milleſimum; à quo tempore magnâ pompa & ſplendore Mumia inde quotannis petitur. Et ne pretioſo rori legitimæ originis fides deficiat, quippe inter cariora Domûs Regiæ adoptando, ab ipſis ibidem ſupremis Provinciarum Directoribus excipiendus eſt, eâ quidem æſtatis parte, quâ ex intenſis Syrii caloribus maximè molleſcit, ac laterum aſperitatibus faciliori opere abſcedit. Ritus & colligendi modus hic eſt: Supremus provinciarum *Laar* & *Daraab* præfectus, cum ceteris ex utroque territorio Regiis adminiſtris, indicto tempore ad montis radicem conveniunt, luſtrant & reſerant ſigilla, quibus cavernam ſuperiori anno obſignaverant. Tum ſaxo ingentis molis, quod ingreſſum claudebat, viginti bajulorum lacertis devoluto, unus ad extergendum bitumen intromittitur, inſtructus cochleari ferreo, ad rimanda latera, probè roſtrato. Ne verò colligenti, in obſcurâ ſolitudine, latebræ ac veſtimenta furandi occaſionem ſuppeditent, his totus exuitur, & præter pudenda nudus dimittitur: datâ priùs, quâ ingluviem claudat, aquâ limpida, plenis buccis continendâ, donec redeat. Speluncam ingreſſus, abradit quicquid ſuperioris anni decurſu petra eliminavit, circiter horam unam in illo opere conficiens; Dum interim deputati, id tempus epulando daturi, repetunt tentorium, quod eum in finem è regione cavernæ magnificè expandebatur. E puteo redux, & Mumiam deponit Inſpectoribus, & retentam ore aquam in patellam argenteam egerit, ab omnibus cenſendam, an pro acceptâ lotium ſuum ſubſtituerit: quin papilione eductus, in ano ipſo immiſſis digitis viſitatur, ſi vel inter ſterquilinia gemmeum rorem condiderit. Tum verò Mumia igni illico liquatur, ut lapidoſa excrementa unà cum bitumine abraſa ſubſideant, limpida ejus ſubſtantia in pyxidem argenteam, eam in rem noviter fabricatam, inclinatione effunditur, quantitatem plerumque referens viginti quinque *Meſcalium*, id eſt, unciarum paulò plus quatuor; nam *Meſcaal* drachmam unam cum granis paucis continet. Obſignata pyxis, à præſentis coronæ primoribus quinque, hemerodromo porrigitur, ſine morâ in Regiam Iſphahanenſem exportanda. Quæ impura remanet portio, eam inter ſe, connivente Rege, curatores dividunt. Dehinc, clauſo rurſus ſignatoque aditu, concio dimittitur.

Secundaria Mumia ſparſim ex rupibus deſertorum in eodem montium tractu, *Laram* inter *Darabum*que urbes, exſudat. Hæc, ut pari naturæ ſtudio non eſt elaborata, ſic multis paſſibus ignobilior & virtute inferior eſt, adeoque hæc, ſi inveniatur, cuivis promi permiſſa eſt, modò ob præcipitii difficultatem poſſit. Celeberrima ex his eſt, & pro pretioſa ſupponi frequentius ſolita, quam loci ſui nomine colligentes agricolæ *Sehebbenaad* vocant: Adhæret prærupto cacuminis dorſo, quò fune, qui abradat, horrendo ſpectaculo demittitur; ſagittarii etiam telis infernè miſſis particulas disjungunt. Redolet ſuffitu ſulphur crudum ex Naphtha, gravius quàm pretioſa; venum nobis

bis oblata à possessore suo, tanto argenti pondere, quantum ipsa in lance librabat. Alia ab ignobili loco, nomine agresti *Tsjenpéh*, aliis *Tsjampéh*, dicebatur, quæ quadruplo argenti pondere constabat; expers crudæ illius graveolentiæ; fumigata Ambram nigram ex Asphalto referebat, proximâ suavitate, vel majori pene, ac spirat Mumia nobilissima Ægypriaca veterum, cujus quoque exhibebat friabilem consistentiam. Per Mumiam *veterum*, non intelligo dubiam illam fœdamque hujus nominis mistturam, quam officinæ exhibent; aut à vulgo ita appellata humana cadavera, in arenis desertorum exsiccata, sed veterum illud Balsamum, quo nobiliorum corpora replebant Arabes atque Ægyptii. Hujus duplex genus reperio: *Unum* pretiosissimum & multò rarissimum, è Principum cadaveribus depromptum; cujus particulas in citeriore Asiâ inter rariora Magnatum invenire nonnunquam licuit: hoc, & substantiæ similitudine, & pretio, & vel solâ nominis parilitate se genuinam Mumiam Darabensem testabatur; suffitu verò (quo Mumiam Tsjampensem magis redolet) cum Benzoino, Styrace, vel Opobalsamo se permixtam prodit: à quo & illud fortasse obtinet, (nisi id debeat antiquitati) quòd comminutum in colorem rufum nonnihil inclinet. *Alterum*, quod pro verâ veterum mumiâ passim & copiosè in Europâ asservamus, ut exuvias ignobiliorum corporum infarcivit, sic & viliorem, ex quâ conflata fuit, materiam exhibet. Asphaltum esse crederem, nam ejus suffitum spirat satis genuinum.

Nativæ mumiæ persimilem liquorem fundi vidimus in Naphthiferæ Caspii maris peninsulæ monte quodam, sito tribus milliaribus ab urbe Mediæ *Backuu*. Emanat ex summitate, liquidiori primùm substantiâ, sensimque defluendo congelascit, ignaris rusticis solùm pro igne balneario serviens. Sed quæ inde ab uno circiter milliari puteis extrahitur Naphtha nigra, ea negligenti tractatione perpetim in terram profusa, in consimilem resinam induresceit. Hæc ab illâ secundariâ Mumiâ, per graviorem sulphuris sui & Naphtham nigram spirantis fœtorem dignoscitur, quem recens redolet, etiam non accensa; sed facta antiquior deponit. Ejusdem notæ ac farinæ est Bitumen congelascens aridum *Strabonis Lib. XVI. de Sit. Orb.* cujus fontem esse in agro Babylonio prope bitumen liquidum, seu Naphtham, ex Eratosthene adducit. Ego locum non vidi; suspicor ibidem & nunc reperiri, quia liquidum inde petitur. Prædictarum Mumiarum cum Naphthâ aridâ, Asphalto, Ambrâ & Mumiâ veterum tanta est in substantiâ, colore & consistentiâ parilitas, tanta in odore & virtute affinitas, ut vix non audeam prædicta omnia ejusdem generis bitumina affirmare: quarum, quæ intercedit, major vel minor odoris suavitas & virtutis præstantia, partim ex loci natalis diverso colo, partim ex subterranei ignis diverso gradu & ustione dependeat; ita, ut in illâ seu percolatione, seu sublimatione, paulò aliam sui sulphuris depurationem, & particularum dispositionem nanciscantur.

Ad Mumiam primariam ut redeamus; hæc omni illâ pollet virtute, quâ scribitur veterum, seu Arabica, seu Ægyptiaca, olim excelluisse: Ossibus verò glutinandis tantâ claret efficaciâ, ut fracturas crurum in animantibus paucis diebus, in pueris quidem triduo, in pullis gallinaceis intra diem vertentem, modò ritè reducta sint, firmare & ad usum stabilire credatur. Quæ medicamenti efficacia in vulgus Persarum innotuit adeo, tantâque fide creditur, ut vel quicquam de eâ dubitare ipsis religio sit. Usus ejus internus & externus est. *Internè* balsamum præstat vulnerarium eximiæ virtutis, in viscerum apostematibus & ulceribus sanandis, resolvendo sanguine coagulato, rupturis & ceteris malis, quibus à casu ab alto præcipitantium viscera violantur, si ejus particula, cum modico butyri liquata, propinetur; cavendo, ne dentes medicamento imbuantur, quos offendere ac vacillantes reddere perhibent: crediturque hæc nobiliori Mumiæ non admissi adulterii nota esse. *Externè* valet in luxatis articulis, qui post reductionem, artis lege institutam, loco emplastri, prædicto liquamine semel tantùm inunguntur: quæ verò inunctio, si ante restitutionem fiat, tendines, interpositâ unius noctis morâ, sic arctari ajunt, ne reduci postea transmota pars ullâ arte valeat. Utrovis verò interno & externo usu potissimùm, quod dixi, in fracturis ossium gravissimis locum obtinet, si Mumiæ portiuncula liquetur in sufficiente quantitate butyri, pars liquata plus minus granis Mumiæ quinque imprægnata, deglutienda detur, reliquum linteo illitum fracturæ probè reductæ applicetur; sic factâ semel deligatione, non solvuntur fasciæ ante usum membri. In pullis gallinaceis, si crus frangitur, duo vel tria grana pro utroque usu sufficiunt. Hanc stupendam in fracturis efficaciam non dubitavi ego (ut soleo miracula naturæ) inter ea referre, quorum veritas constare debet ex tribunali αὐτοψίας & experientiæ. Experimentum igitur in Gallinis instituo, non semel, sed quoties Mumiæ particulam pretio vel dono obtinere contigit, & in applicatione omnia ad præscriptum exequor. De Mumiâ autem primariâ consequendâ, cum frustra laborassem; Secundariam substituo, vel eam, quæ pro primariâ falsò venditabatur. Pollere enim eâdem virtute dicitur, sed segniori saltem. Quid tum? successit aliquis semper effectus non illaudabilis, verùm longè infra desiderium nostrum & sponsorum jactantiam, ut vel sine bitumine obligata pullorum crura solidari non multò tardius, comperiverimus. Accidit postea, ut cum forte fortuna in nobilium coronâ exprobrarem ultra vires jactatam Mumiam; diffidentiæ extemplo vindex me adoriretur quidam domesticus Guberna-

bernatoris Larensis: virtutem Regiæ Mumiæ, cujus particulâ gaudebat, in consolidando osse probaturus, antequam me, ut ajebat, dimissurus sit. Rem magnâ fiduciâ aggreditur, turbâ hominum spectante, cujus hîc integram rem sistam Lectoris censuræ. Recipiebat Darabensis Mumiæ pretiosæ quantitatem cicerculæ, id est, grana duo vel tria; cui de secundariâ pro majori corpore addebat quantitatem triplam; junctas liquari jubet cum butyri modico (circiter drachmâ unâ) in cochleari argenteo, quod illi negotio exhibui utensile meum. Hoc dum fieret, producitur in scenam pullus gallinaceus semestris, cui frangi crus alterum mihi committitur. Fregi penitus, ita ut festuca è cute pertusâ promineret; reduxi, & ligulam balsamo nostro inunctam fracturæ calidam circumposui, spleniolisque firmatam obligavi: quod balsami liquefacti supererat, gulæ ejusdem infudi deglutiendum; sic servavi gallinam loco angusto tenebricoso: omnia sic jubente, qui Mumiæ susceperat patrocinium. Postero die convocatis in idem tempus, qui pridiè sponsores & spectatores adfuerant, gallina è tenebris producitur, solvitur ligulis & dimittitur. Quæ tunc expansis alis quatiens, suæ applaudit libertati, & expeditè discurrit, ut escam quærat; tantillâ cum claudicatione tamen, quantula vel in sano pede inferri offensa potuisset ex spleniorum pressurâ. Mox sparsis granis assiliens, doloris se amplius expertem, vel hôc ipso testata est, quod ceteras gallinas audacter impetiverit, & ab escâ depellere conata sit. Mirabundi stetimus, quicunque de Mumiæ dotibus dubitabamus. Postulatus ego, sponsorum sententiis ut subscriberem: nisi, ajo, scriniariorum arte fracturas quis conglutinaverit, naturali certè nondum combinari: quippe licet Mumiæ eximiam virtutem videam & prædicem, neutiquam tamen me credere, naturam quocunque etiam fortissimo remedio jutam, uno vertente die tantum præstitisse opus in exsangui crure, secrevisse calli materiam, glutinasse, indurasse. Nec moror, crure, dissecto, fracturam oculato examini subjicere: in quo offendimus externam cutem, sub balsami liturâ, plus solito crassiorem, ossis fracturas firmiter stringentem: quâ ipsâ scalpello remotâ, periosteum prodit mirè quoque conspissatum, quod fracturam fasciæ instar obvolvens, festucas loco suo retinebat & firmabat: abrasâ verò eâ membranulâ, tantum abest, ut intermedio callo, quod credebant, fracturæ cohæserint, ut potiùs levi attactu disjungerentur: comparente in oris fracturarum cruore exiguo, pro ferramenti primordio: Ex quo constabat, naturam opus suum laudabiliter inchoasse quidem, neutiquam perfecisse. Hujus experimenti fiduciâ cum deinde virtutem Secundariæ in subjecto humano explorarem, (nam ejus copiam per natalem locum peregrinatus coëmeram) callum quoque celeriùs, quàm quovis medicamento porotico obtinui, excrescentem plerumque ultra desiderium.

§. 7.

Cæterum etiam

AXUNGIA HUMANA

Materialistarum & Pharmacopolarum mercaturam subit, quæ optima in publicis sectionibus manuque carnificis interemptorum hominum colligitur. Quam propterea plebs apud carnifices quærit, magna tamen subesse fraus potest, quod certa nos indicia destituunt, quibus axungiæ rectè discernantur. Intereà humana pinguedo quid præcipui præ aliis habere videtur, dum vim anodynam secum vehit, & non contracta solum membra emollit ac mitigat, sed nervos quoque ac tendines, si spina aliave re puncti læsique fuerint, ac magno propterea dolore se contrahunt, in pristinum restituit, luxatoque pedi admodum proficuâ est. Sic commendatur quoque adversus partium ariduram, cui & oleum, quod destillatione quidam inde proliciunt, valde conducit.

§. 8.

Porrò

CRANIUM HUMANUM in Materialium Museis asservatur, ex morte mulctatis reis, aut bello interemtis desumendum; quamobrem in ultimo Turcico bello integri sacci, Turcarum capitibus pleni, Lipsiam apportati sunt. Sunt tamen Materialistæ & Pharmacopolæ, qui cranium morbo oppressorum divendunt, sicut meis ipse auribus percepi, aliquando certum quendam Materialistam, aliqua sibi procuranda ex ossuaria humana crania petiisse. Quæ turpis fraus est, minime toleranda, quod ejusmodi defunctis corporibus nec succus, nec vis ulla inest, è contrario in iis, quæ violenta occumbunt morte, vitales spiritus quasi intercepti, & in corporis partibus concentrati sunt, à quibus vis maximam partem dependet, quæ manifeste melior in craniis reorum quam mortuorum observatur, quemadmodum haud ita pridem Anno 1701. hic Giessæ quùm tenello infanti epilepsia tentato (ad quam cranium præcipue commendatur) cranium humannm præp. ex officina præscriberem, effectu insequente nullo, expertus sum: quùm verò aliquid de collapso vetustate sceleto parentibus darem, feliciter infans convaluit. Quod si vero frustuli nobis daretur copia de homine, capite læso, & adhuc vivente, sine comparatione erit efficacius, id quod *D. Hoffmannus* in *Comment. Schrœd. pag.* 675. sua experientia testatur. Quidam præsertim os triquetrum s. triangulare magnifice jactant, quod interdum, sed perrarò inter suturam Sagittalem & Lambdoideam inventum, pro certissimo Antiepileptico habent; in iis de *Paracelsi* sententia invenitur, qui morbo caduco ipsi afficiuntur

untur. Equidem ipse testari possum, id ipsum in quodam parricida, qui Ao 1677. securi cervicem subjiciebat, & postea publicam subibat anatomen, quique epilepsia nimis crebro graviterque erat afflictatus, verum fuisse deprehensum, super cujus cranio triangulare istud officulum pulchre reperiebatur, & usque adhuc in sceleto, quod *Dn. D. Straussius*, Medicus Rotenburgensis asservat, videre est: num vero in omnibus subjectis inveniatur, in medio nunc relinquo, & ipsa rerum magistra certi quid docebit. Cæterum valet etiam cranium ad curandos alios morbos, strumas, nodos colli, in quibus pro salutari remedio à Clariss. *Hartmanno* habitum, & à *D. Michaële* usu comprobatum fuit. Sic *Dn. D. Widtius* olim Cameræ Imperialis Spirensis Medicus, & tandem Electoris Mogunt. Archiater, cranium humanum pro experto adversus icterum remedio habuit. Quod autem quidam milites sibi persuasum habeant, hausto ex cranio potu corpora fieri impenetrabilia, ut *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 791. memorat, ea vero ridicula superstitio est; sic enim omnes Medicinæ studiosi, quando peracta cadaveris sectione, expoliendo sceleto intenti, plerumque è cranio potum hauriunt, fierent impenetrabiles, id quod experientiæ minime respondet. Quæ ex cranio præparentur, vide apud *Schrœderum l. c.*

§. 9.

Quæ etiam de

USNEA CRANII HUMANI

concitetur opinio, similiter notum est, rarò tamen vera & sincera habetur, cum nonnulli muscum à craniis in ossuariis ac cœmiteriis deradant, eumque pro vera usnea divendant, quæ potius ex capitibus humanis in stipitem adactis, patibulo affixis, aut rotæ impositis desumenda esset. Præcipuam quandam vim in hæmorrhagiis quibuscunque habere perfertur, quas non interne solum, sed etiam extrinsecus manibus detenta, compescere perhibetur. Eaque ipsa usnea quoque basis est unguenti sympathetici, & celebrati *lapidis Buttleri*, de quo *Helmontius* integrum *Tractatum* conscripsit, cujus descriptionem à Sene quodam Chymico, cui *Kriegsmanno* nomen erat, olim accepi.

§. 10.

Ultimò in quibusdam Materialium Museis

CALCULUM HUMANUM

præsertim vesicæ invenimus, qui præter cæteros (quamvis in omnibus corporis humani partibus generari possit, annotante variis ex Scriptoribus Clariss. Daniæ Regis Archiatro *Dn. D. Franco* in *Lapicidina Microcosmi*) ad medendum conquiritur. Qui, quoniam lapidis adinstar bezoardici, è variis sibi invicem incumbentibus lamellis constat, eandemque etiam in contagiosis febribus pestilentiaque ipsa vim bezoardicam exerit; non immerito à *Christiano Hieblino*, in Tract. Germano *de Lapide Bezoar*, lapidibus bezoardicis annumeratur, indito ipsi Bezoar Microcosmici nomine. Multum is & quidem prorsus volatilis salis in se continet, sicut *D. Maezius*, Professor Lugdunensis, dum viveret, quam sæpissimè, in istius loci Laboratorio Chymico me inspiciente, ostendit; cujus consideratione etiam ad renum ac vesicæ calculum commendatur.

§. 11.

Quùm intereà multi ea teneantur opinione, *Paracelsum* atque *Helmontium* per vulgò ita dictum LUDUM, intellexisse humanum vesicæ lapidem, sciendum est, verum

LUDUM HELMONTII

prorsus diversum esse lapidem, qui juxta Scaldem non procul Antwerpia effodiatur. Infra cineraceam basin habet, instar lapidis calcarii, supra pellucida crusta tanquam succinum, conspicitur, de quo haud ita pridem quædam clara stirpe orta matrona, eademque hominum sermone celebratissimi diuque defuncti copiarum Ducis Rabenhaupti, Chymiæ amantissimi, olim uxor, *Dn. D. Schleyermacherum*, Serenissimi Principis Hasso-Darmstadini Archiatrum, certiorem fecit, ipsumque sæpius tractasse se manibus commemoravit; cujus pariter *Miscellanea Germ. Cur. Dec. I. Ann.* 7. & *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p.* 802. & 806. mentionē injiciunt, & pro lapide calcario habent. Hicce Ludus valde volatilis esse lapis perhibetur, qui per se intra biduum mediante igne in aërem evolet, id quod multo citius contingit, si quid de nitro ipsi addatur. Et quoniam acidulum amarumque inde haberi sal potest, à *Paracelso* fel terræ vocatur, de quo in istius *Tr. de Morb. Tart. cap.* 20. consulatur, ubi obscura scribendi ratione de eo agitur. Quam vehementer verò clariss. *Helmontius* istum extollat, & quam infallibilem ex illo medicinam adversus calculum aliosque affectus conficere intendat, in ipsius *de Lithiasi libro* potest evolvi.

§. 12.

Inveniuntur etiam interdum aliqui lapilli in vesica fellea corporum humanorum, qui utplurimum flavi, amari & leves sunt, quales olim in vesica fellea cujusdam carnificis filiæ, quæ amputato ob varia delicta capite, publicè anatomicum subibat cultrum, videbantur, & usque adhuc meo in museo custodiuntur. Sic etiam *D. Beckerus*, Medicus Alsfeldensis & hujus operis Interpres, aliquando hic Giessæ in vesicula fellea cujusdam fœminæ, ex morte chronico defunctæ, centum quinque & quadraginta calculos invenit, foris subflavos & tactu pingues apparentes, intus dentem cariosum referentes, decagonæ partim, partim octagonæ figuræ, eosque singulos suo in ordine ita sibi simi-

similes, ac si de industria, manuque opificis quam aptissima, tornati fuerint, ut in *Dodecade Observ.* quam suo *de Submersorum morte sine pota aqua, Tractatui* subjunxit, *pag.* 137. ipse testatur. Ad eum præcipue icterum valent, qui ab ejusmodi lapillis oritur, & in cæteris qualitatibus cum iis conveniunt calculis, qui in vesica fellea adultorum boum inveniuntur, de quibus agetur proxime.

§. 13.

Id verò unum omnium est rarissimum, totos etiam fœtus in utero materno posse lapidescere, cujus rei curiosum exemplum in *Museo Regio Hafniensi Sect. I. pag.* 1. annotatum invenimus, ubi fœtus humanus lapidefactus, quem sartoris cujusdam uxor Senonii in Gallia octo & viginti annos gestaverat, legitur, qui primum à Parisiensi mercatore Gemmario Veneto, ab istoque Anno 1653. Potentissimo Daniæ Regi, Friderico III. venditus est, cujus figura è memorato Museo Regio in Germanicâ Musei hujus editione exprimitur. Peculiares de eô Tr. scripsêre Monf. *d'Aliboux, Roussetus & Bauhinus,* teste *Guidone Patino* in *Epist. select. n. IX. pag.* 34. cui LITHOPÆDIUM SENONENSE audit.

§. 14.

CUTIS HUMANA

partum difficilem faciliorem reddere dicitur, de qua *D. J. P. Bruno* de *Medicam. ex homine* desumtis eleganter scripsit. Videtur tamen multum superstitionis latere, cùm fortè ipsa strictura aut ligatura tonum fibrarum & partium nervosarum quodammodo irritans & ad labores in partu necessarios excitans, aliquid contribuat; quod ab omnibus aliis vinculis & fasciis expectari poterit.

CAPUT II.

DE

DENTIBUS ELEPHANTI, EBORE CRUDO ET SPODIO.

§. 1.

DENTES ELEPHANTI permagni, longi crassique dentes sunt, extrinsecus flavi, intus albi, quorum singuli interdum duorum centenariorum pondus habent, qualis à Pharmacopola *Vielheurio* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 189. delineatus visuique propositus est. Magna quantitate ex India Orientali veniunt, & integri æque atque in fragmentis à Materialistis divenduntur.

§. 2.

Quemadmodum nunc leo ex unguibus dignoscitur, ita vel ex solis hisce dentibus miranda magnitudo hujus bestiæ, quæ

ELEPHAS

vocatur, facile potest æstimari, ex cujus superioribus maxillis hi dentes in utroque proboscidis latere, octo ad decem pedes foras prominent, ut sine ulla bestiæ molestia insidere singulis homo queat, uti *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 782. commemorat. Quam tamen longitudinem tantùm mares habere, eaque à fœminis dignosci dicuntur. Bini verò octo, decem & plures alti pedes sunt, tantoque pondere, ut Elephas plus carnis, quamquinque nostrates boves habere dicatur; ut prægrandia ponderosaque ossa nunc silentio prætercam, quæ partim in integro sceleto, quod Parisiis juxta Theatrum Anatomicum in Horto Regio videtur, cujusque ante XIV. annos à *Dn. du Verney* una cum ossiculis auditûs, videndi mihi facta copia est: partim solo in capite, quod in mola ferraria Lugduni Batavorum suspensum est, cùm admiratione videntur, vivoque adhuc capite aures sex pedes latæ sunt. Alias valde prudens docilisque bestia est, quæ variis artibus, agitandis vexillis, exhibendæ reverentiæ, displodendis tormentis aliisque exercitiis militaribus potest assuescere, qualis elephantus Anno 95. hic ostensus fuit, de quo Clariss. *Sturmius* Aldorfinus Anno 1696. elegantem *Disputationem* habuit, in qua de omnibus reliquis Elephantum qualitatibus uberius agitur, de quibus *Gesneri, Aldrovandi* & aliorum egregii *de Animalibus libri* consulantur.

§. 3.

Id saltem prorsus intactum præterire nolui, quo scilicet modo fera ista ac immanis bestia capiatur, & mansueta fiat, id quod Eques *de Chaumont*, olim Galliæ Regis Legatus, in Regno Siam ipse vidit, & in *Ambassade de Siam Lib. I. pag.* 98. secundum circumstantias ita commemoravit: Regem istum elephantum fœminarum mansuetarum aliquem in sylvam mittere numerum, quibus feri se associent, qui tricies aut quadragies mille militibus, multisque elephantis bellatoribus circumdati, ingenti igne displosisque tormentis perterriti, alius post alium capiantur, posteaque in peculiari fovea, injectis vinculis, cicurentur, donec post XV. dies procuratorem seu promum suum agnoscant, eique in omnibus pareant. Quod de iis saltem, qui ex India Orientali veniunt, intelligendum est, dum, qui in Æthiopia & Abessina sunt, minime mite-

fcere dicuntur, ut Clariff. *Dn. Ludolffus* in *Hift. fua Æthiopica* teftatur, fub eleganti tamen figura videndum fiftit, quemadmodum fructus agrorum cuftodiant.

§. 4.

Quam magnum ipfi elephanti ufum in Oriente militaribus aliisque officiis præftant, magnas fufficiente militum copia munitas turres portando: eo majus ex iftorum dentibus in Europæos proficifcitur commodum, quod non folum ita dictum

EBUR, *Helffenbein*

fuppeditant, fed ad Medicinam quoque adhibentur. Hoc vel in integris dentibus eft, & Ebur integrum vocatur, vel in fruftis & fragmentis affertur; è quo artis periti torniones res perpulchras, vulgò *Galanterien*, præfertim majores minoresq; clyfteribus infervientes fiftulas, quarum etiam Materialiftæ faciunt mercaturam, tornant, fculptores quoque, pectinarii aliique artifices opera fua conficiunt. Unde tantum Norimbergæ multa millia librarum opificio confumuntur, ut Materialifta Norimbergenfis, *Marxius*, in *Mater. Muf. German. pag.* 92. confirmat. Optimum ex Ceylon venit.

§. 5.

In Medicina primum habemus

RASURAM EBORIS,

quæ haud fecus atque rafura CC. ad ptifanas utilis eft, & ob fal fuum volatile in omnibus febribus, ictero, jecoris ac lienis moleftiis conducit: quibus in morbis etiam pulvis prædicatur. Interdum quoque ebur adinftar CC. evaporatione friabile redditur, ac philofophice calcinatur, quod

EBUR SINE IGNE

vocatur, cujus ufus cum priore convenit.

§. 6.

Quando vero ebur recte calcinatum uftumque eft, EBUR USTUM dicitur, quod rurfus duplex eft, unum in aperto igne tamdiu uritur, donec albefcit & alias

SPODIUM ex EBORE

vocatur, quod foris intusque eleganter album, grave, friabile effe, pulchrasque lamellas easque non parvas oportet habere. Vi adftringente præditum, ut Trochifci de Spodio, ad fluxum alvi quemcunque, hæmorrhagiam ac fluorem album mulierum prædicatur. Si quando vero in cooperto calcinatur lebete, inftar carbonis nigrefcit, ut *D. Hoffmannus* in *Clav. Schræd. pag.* 660. oftendit; è quo cum aqua parvæ rotulæ conficiuntur, quas pictoribus infervientes Galli Noir de Velour vocant. Ante tamen quam ebur hoc illove modo calcinatur, fal volatilis fpiritusque inde prolici poffunt, pofteaque, quod reliquum eft f. 🜔 calcinari, quo nihil pereat.

§. 7.

Interdum etiam magni ejusmodi dentes ac offa fub terra reperiuntur, quæ quod eboris fimilitudinem exprimunt,

EBUR FOSSILE

vocantur. Similiter extrinfecus flavum, intus album eft, in lingua tamen flavum. Utrum verò ejusmodi fragmenta à fepulto in terraque calcinato ebore proveniant, an è pingui aliqua terra feu marga Naturæ lufu ita formentur, Naturæ indagatoribus decidendum relinquimus. In lingua friabile, immodice trahens & eleganter album fit, commemorante *Marxio l. c. pag.* 93. Aliâs fua & fubftantia & virtute cum unicornu foffili valde convenit, quo de alio in loco agetur.

§. 8.

Ad extremum Simia, quam in figura edit. German. fe in elephantum noftrum recepiffe vidimus, non omnino negligenda, fed ejus quoque paucis facienda mentio eft, fiquidem in ifta valde præftans pretiofusque lapis feu bezoar, qui

BEZOAR SIMIARUM

vocari poffet, invenitur, cujus grana fex femidrachmam veri bezoar præftant, adeo, ut unus centenis pretiofior fit, ut *Tavernierus Lib. II. Itinerarii fui pag.* 319. commemorat. Hi lapides plerumque vere rotundi funt, cum bezoar Orientalis fæpe longiufculus aliusque figuræ fit. Utplurimùm in Infula Macaffar reperiuntur, quorum duos *Pometus*, Materialifta Parifienfis, poffidet, quos fimul cum Pedra Porco pro aliqua maximarum curiofitatum ac divitiarum Europæ habet, ut ex *Appendice ipfius Libri p.* 2. apparet. Aliæ fimiæ valde noxiæ beftiæ funt, quæ fructus campi valde perdunt, auctore prædicto *Dn. Ludolffo l. c. Lib. I. cap.* 10. *num.* 52. Quæ caufa eft, quamobrem iftius loci incolæ de induftria iftis infidias ftruant, variisque infidiis capere foleant, quam materiam *Malletus Lib. III. Cofmograph. pag.* 77. pereleganter defcriptam, aliqua in figura ftitit contemplandam.

CAPUT III.

DE

CORNU RHINOCEROTIS.

§. I.

CORNU RHINOCEROTIS, *Naſen-Horn* craſſum, denſumque ſine cavitate cornu eſt, extrinſecus nigrum vel cæſium, intus albidum & fiſſile, ulnam forte longum, ſed admodum firmum ac grave, & inſtar dimidiæ lunæ incurvatum, infra craſſum, ſupra acutum, ut magnum bovis cornu repræſentet. Per Bataviam Angliamque ad nos venit, & ſicut olim ſingulare quid rarumque erat, ut ex *Schrœd. Pharmac. Lib. V. Claſſ. I. Tit. XXXII.* colligitur, ita hodie nihil amplius rari eſt, quum apud omnes Materialiſtas iſtius habeatur copia, uti *Marxius* in *Mater. Muſ. pag* 169. ſcribit.

§. 2.

Hoc cornu è naſo exotici cujusdam animalis creſcit, quod ipſum

RHINOCEROS

propterea vocatum fuit. In India Occidentali reperiundum, magnitudine ſua elephanto parum cedere perhibetur, quanquam breviores dentes habeat, proptereaque non tam altum ſit, cum elephanto tamen dimicat, quem mediante ſuo cornu, quo iſti abdomen incidit, vincere aptum natum eſt, unde etiam elephanti magiſter vocatur, quamvis & hic ſuum habere magiſtrum dicitur, cujus cornu in *Dn. Nicolai Muſ. Witteberg.* videndum eſt, & cum ipſo animali à *Pareo pag.* 79. ſ. ſ. *Majolo, Camerar. Æliano, Schrœdero, Geſnero* aliisque deſcribitur. Ejus forma vere ſingularis & miranda eſt, dum capite apris aſſimilatur, & præter deſcriptum cornu, quod in proboſcide gerit, aliud in dorſo habet, idque multo brevius & ſaltem ſpithamam longum, quemadmodum *Geſnerus* in *Hiſtoria* ſua *animalium* ea in figura; quæ à vivo rhinocerote, Regi Luſitaniæ ex India Lisbonam miſſo, deſumta ac deſcripta fuit, videndum ſiſtit. Iſtius vero corpus multis durisque teſtis inſtratum, & tanquam cataphracta eſſe armatum, ut non ſolum quidam Materialiſtæ & Pharmacopolæ v. g. *Pometus* in *Hiſt. des Drogues Lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 26. & *Vielheurius* in *Deſcriptione Exot. Mater. pag.* 175. ſed quidam etiam Doctorum ſcribere non dubitant, merum commentum eſt, quod inde exſtitiſſe putatur, quod cutis animalis inſtar elephanti obſcure cæſia ac ſine pilis eſt, in lateribus dorſoque multas profundas rugas habet, quas pictores ſculptoresque ærarii ejusmodi conchiformi adumbratione volunt effingi. Unde alii exiſtimarunt duras eſſe teſtas & cataphractas, qualis error jam pridem à curioſo *Wormio pag.* 336. *Muſei ſui* è *Jacobo Bontio, Naturalium Hiſtoriarumque Scriptore Indo* eſt detectus.

§. 3.

Eadem iſtorum opinionis ratio eſt, qui cum *Æliano* credunt, omnes rhinocerotes maſculini eſſe generis, nec ad modum aliorum animalium utriusque ſexus congreſſu propagari. Licet enim nusquam recte deſcriptum legamus, quomodo coëant, ſuosque pullos educent; communi tamen Naturæ curſui adverſatur, ſecundum quem etiam minimum inſectum nonniſi per utrumque ſexum propagatur, id quod *Franciſcus Redi*, doctus Italus, jam pridem in eleganti *Tract. de Generatione Inſectorum* oſtendit. Quis igitur aliam tam immanis beſtiæ generationem ſibi finget? Ut jam non dicam, iſtam S. Scripturæ adverſari opinionem, ac *Plinium* quoque *Lib.* 10. *cap.* 56. de generatione rhinocerotis feciſſe mentionem, ut *Ulyſſes Aldrovandus* in *Hiſtoria Quadrupedum Biſulcorum Lib.* 1. *pag.* 366. obſervavit, diverſas ſimul hujus beſtiæ ſpecies narrans, vel à diverſa regione aut diverſitate duorum cornuum deſumtas, ſiquidem cornua iſta vel ſimul in naſo conſpiciuntur, vel unum ſaltem è naſo prominet, alterum dorſum armat, ut *l. c.* pluribus legitur.

§. 4.

Vires hujus cornu cum unicornu conveniunt, in cujus etiam locum nonnunquam ſufficitur, teſte *Zacuto Luſitano Lib.* 4. *Med. Princip. Hiſtor.* 51. Sicuti vero nullum eſt dubium, quin cornu cervi ad inſtar multum ſalis volatilis contineat; ita credibile eſt, iſtius intuitu promovere ſudorem, omnique veneno ut ferunt, ac contagioſis febribus adverſari, iſtasque curare, ſive ejus raſura pulverata detur, aut alio modo uſurpetur. Pretioſa quoque aqua, ut & eſſentia exinde poteſt deſtillari, ut ex *Fabri* & *Bartholeti* ſcriptis *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 796. refert. Non minus calices & pateræ ex illo tornantur, vid. *Wormius* in *Muſ. pag.* 381. è quibus nonnulli vel propterea bibunt, quo ſe ab omni veneno defendant; ubi tamen fides plurimum præſtat.

§. 5.

Cæterum magna datur avis cornifera, ſ. naſo cornu gerens, propterea

AVIS RHINOCEROS

vocata. Quam *Mich. Rup. Beslerus* in *Gazophylacio* eleganter deſcripſit, ibidemque etiam roſtrum una cum cornu delineavit, quæ bina Francofurti ad Mœnum in *Dn. Banſæ* Materialiſtæ Officinâ in Naturâ ſiſtuntur videnda.

§. 6.

§. 6.

Tandem ſimilis aliquis piſcis
RHINOCEROS PISCIS
vocatus, dicitur inveniri, à *Caſparo Enſen* clariſſimo Luſitano *Lib.* 2. *Hiſt. Ind. Occid.* deſcriptus. In Medicina, ſimiliter atque avis rhinoceros, non uſurpatur.

CAPUT IV.
DE
CAMELO ET SALE AMMONIACO.

§. 1.

QUam magnum CAMELUS domino ſuo uſum œconomicum præſtat, dum & parciori victu ſuſtentatur, & ſub graviore labore neceſſitate urgente, eſuriei ſitisque patiens eſt; tam parum Materialiſtis Medicisque prodeſt, quippe quibus nihil ſuppeditat, niſi quod quibusdam in locis Camelorum capilli à Materialiſtis vehantur, ad pretioſos pannos pileosque conquirendi, qui de dorſo beſtiæ ſumti, albosque pilos hinc inde admiſtos habentes, cenſentur optimi, uti *Pometus* in *Hiſt. des Drogues Part. II. Lib. I. pag.* 28. recenſet. Qui tamen quùm hic loci ab aliis mercaturam facientibus vendantur, non opus, ut iisdem immoremur, aut camelum ipſum verboſius deſcribamus, quippe qui partim non adeo rarus eſt, partim à *Geſnoro, Aldrovando, Bocharto* aliisque ſufficienter eſt deſcriptus.

§. 2.

Unum ſaltem hic memorandum, ex Veterum innoteſcere ſcriptis, vulgatam fuiſſe opinionem, quemadmodum SAL AMMONIACUM NATIVUM in Libya vel Arabia ex urinâ camelorum calida in arena ſolis radiis coquatur & generetur, quando ſc. peregrinatores ac mercatores ibidem quieſcunt, uti *Marxius* in *Mat. Muſ. Germ. pag.* 188. ſcribit, atque *Pometus* figura æneâ oculis ſubjicit, qui etiam gloriatur, ejusmodi ſal ammoniacum ſe à *Tournefortio* accepiſſe. Equidem diffitendum non eſt, *Plinium Lib.* 12. *c.* 3. ⊖X nativi feciſſe mentionem, atque ejusmodi ſal olim inde fortaſſe proveniſſe; Num verò ab urina camelorum generetur, nondum ſufficienter probatum eſt, videturque ſal iſtud majorem cum ſale gemmæ habuiſſe affinitatem, quam cum ⊖X eo noſtrate, id quod ex proxime præcedentibus ſequentibusque verbis *Plinii* non temerè ab juniore *D. Wedelio* in *Diſp. Inaug. de Sale Ammoniaco pag.* 7. colligitur. Quod ſi verò urina camelorum quid contribuiſſe videatur, nitrum potius uti apud nos, exinde potuiſſet oriri. Minimum certum eſt, Arabicum ac nativum ⊖X. hodie ignorari, ejusque ne feſtucam quidem in officinis ac Materialium Muſeis inveniri, ſecundum confeſſionem *Schrœderi* in *Pharm. Med. Chym.* ac omnium Materialiſtarum.

§. 3.

Intereà non prorſus inficiandum, hodieque aliis quoque in locis nativum ⊖X. reperiri, dum non ſolum Ætna mons in Sicilia ſal nunc album mox flavum exſpuit, teſte *Boconio aux Recherches* & *Obſerv. Naturell. pag.* 47. 247. ſed ſimile quoque juxta Puozzolo, haud procul Veſuvio, in Italia copioſè invenitur, de quo *Fracaſſatus Diſſert. de Ling. Epiſt. Anatom. ad Malpigh. pag.* 145. meminit, cujusque particula primum à *Dn. D. Schellhaſſio* Cameræ Imperialis Medico, communicata eſt. Quod ſal in omnibus cum ⊖X vulgari convenit, atque multo fortiorem -˄- urinoſum ſuppeditat, quam iſtud, quod nonnulli propterea flores ⊖X nativos vocant, alii verò flores ſulph. nat. quoniam aliquid ſulphuris continet, ac propterea flaveſcit florum ſulphuris modo. Optandum eſſet, ut ad nos afferri curaretur, iſtique in officinis ac materialium muſeis concederetur locus.

§. 4.

Quùm verò haberi nequeat, ubique
SAL AMMONIACUM FACTITIUM
uſurpatur, quod ſtriatum, amarumque & acre ſal eſt, ex ⊡, fuligine ⊖que culinari factum, rotundis orbibus ollarum opercula referentibus, fuſum ſeu ſublimatum, hinc inde transvehendum. Utplurimum Venetiis & Antverpia venit, illud tamen habetur melius, ut *Schrœderus* jamdum monuit.

§. 5.

Quemadmodum præparetur, *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 349. docet. Recipiunt ⊡ partes quinque, ⊖ communis parr. j. fuliginis part dimidiam, coq. in maſſam, poſtmodum in ⊖X ſublimandam. Quidam equidem exiſtimant, urinam è publicis canalibus Venetiis, aut etiam ab ægris in noſocomiis ſumi; prædictus tamen Auctor id falſum eſſe oſtendit, dum recens ſaltem ſanaque urina ſumitur, quod putrida fœtensque cum cæteris partibus incoqui nequit, ⊖ volatili in quo plurimum poſitum eſt, continuo avolante, quo recens urina nondum deſtituitur.

§. 6.

Optimum vere ſiccum eſſe decet, eleganter candi-

candidum, intus & in medio eleganter clarum, nitidum, non nigrum, nec multum sedimenti habens, uti *Schurzius* in *Mat. Mus. pag.* 81. loquitur. Quod contra extrinsecus pingue est, supra infraque nigrum, intus vero cæsium, nigricans & ita pellucidum atque murus sex pedes latus, necquicquam prodest, ut *Pometus* ostendit. Sal ammoniacum in orbibus melius est, atque id in campanis, vid. *Marxius l. c. pag.* 188. Quo fortioris ac penetrantioris odoris est, cum calce viva aut cinere clavellato in manu tritum, eo est melius.

§. 7.

Valde utile sal ammoniacum sal est, quò non solum tinctores, aurifabri, ærarii, acicularii aliique artifices ad sua opera, sed Medici quoque utuntur, quod aperiendi resolvendique virtute pollet, ac propterea in omnibus à pituitoso ventriculo ac mesenterio profectis morbis, utpote febribus erraticis, macie, hectica ac similibus perutile est, atque externe quoque in angina, ungue oculorum opem præstat, quo in casu Oculistæ ac Chirurgi aquam sapphirinam exinde præparant. Sudorem quoque ciet, præsertim si alio quodam alkali solutum, sal ejus volat. vel in flores sublimatur, vel destillatione

SPIRITUM ⊖ AMMONIACI

suppeditat, qui nihil aliud est, quam -^- ⊡æ, vi valde penetrante præditus, quam mediante sanguinem coagulatum stagnantemque efficaciter resolvere, nervos spiritusque vitales confortare, sudoremque pellere valet, atque adeo nobile ad apoplexiam, arthritidem ac paralysin, scorbutum, febres, ipsamque pestilentiam remedium est. Externe quoque naso admotus, apoplecticos, epilepticos, ac mulieres suffocatione uterina affectas exsuscitat, cum instrumento *Glauberi* pudendis muliebribus applicatus, menses promovet. Ex ejus ⓥ SAL HYPOCHONDRIACUM elixiviando potest præparari, de quo aliisque præparatis *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd.* in *Chymia Experim. Collegio in Ludov.* aliisque locis copiosè accurateque agit. Conf. *Laboratorium Parisiense* cum Annot. nostris propediem typis imprimendum.

§. 8.

Quam miram hoc sal virtutem in Chymia & Alchymia præstet, iis quoque notum est, qui vel digitis extremis carbones attigerunt, dum vel ipsum aurum potest solvere, si quando cum -^- ⊕ aut ∇ miscetur, indeque ▽ REGIA præparatur. Imo tam efficax ac volatilis est ut etiam tincturas è lapidibus & metallis secum in altum trahat, ac propterea à *Basilio Valentino* aliisque Aquila cœlestis vocetur. Ejus igitur flores vere sublimantur, si quando vel corallia rubra, lapis hæmatites, aut ♁ associantur; sublimatum vero ⊖ ♓ cum terra ⊕li dulc. indutum SULPHUR ⊕ ANODYNUM suppeditat; cum ære viridi permistum ac sublimatum, ENS ♀ Helmontii acquiritur, à *Boyleo* tam vehementer ad rhachitidem commendatum. Alios labores secretiores jam prætermus.

CAPUT V.

DE
UNGULA ET CORIO ALCIS.

§. 1.

UNGULÆ ALCIS, *Elends-Klauen* fuscæ ungulæ sunt, de posterioribus alcis pedibus desumtæ, ungulis cervinis haud multum dissimiles, una cum pedibus è Lappia, Suecia & Norwegia, ubi hæc bestia potissimum invenitur, afferri solitæ. Olim etiam in sylva Hercynia vixisse creditur, unde fortasse permagnum illud cornu alcis, aliquando prope Durlacum in Rheno antiquo repertum, provenit, uti clariss. Theologus *Dn. D. Majus* olim Concionator Aulicus Durlacensis nunc Professor Giessensis, in *Historia* sua *animalium* testatur.

§. 2.

ALCE non eodem ab omnibus modô describitur, utpote *Julio Cæsare* ratione magnitudinis capræ, ab aliis vero scil. *Plinio* asinis comparatur; qui utrique tamen ex aliorum fortasse relatione, quam ex ipso animalis intuitu id scripserunt. Iis igitur major habenda fides est, qui in locis Septentrionalibus vixerunt, bestiamque ipsi viderunt, quibus *Olaus Magnus*, *Gœbelius* *D. Leopoldus* Junior (qui Disput. Inaug. de eâ habuit) aliique annumerandi, utpote fidem nobis facientes, alcem non parum cervo majorem esse, & fere equum lato cornu præditum referre. Quæ causa est, quamobrem à quibusdam CÆVICERVUS, ab aliis vero ANIMAL MAGNUM vocetur, & hoc sub nomine ab *Andrea Baccio* Medico Romano, in peculiari *Tr. de Bestia Magna* fusius describatur.

§. 3.

Cæterum permulta de mira natura & proprietate hujus bestiæ leguntur, quod in terram prolapsa, erigere se nequeat, quoniam artubus pedum destituatur. Item epilepsia crebrius affici, à qua intruso s. immisso in aures sinistro posteriore pede, continuo liberetur, qui pro-

propterea tanta virtute curandæ epilepsiæ valeat, & quæ sunt alia ejusdem farinæ. Quæ tamen relationes omnes fabulosæ sunt, dum supra citatus *Olaus Magnus*, in *Hist. Septentrionalium*, testatur, alcem valde velocem esse bestiam, quæ spatio XXIV. horarum centum milliaria Italica aliquoties emetiri possit. Quis vero credet, pedibus minus articulatis id fieri posse? quales olim etiam elephanto adscripserunt, quem tamen genubus se inclinare posse, Anno 1695. hic Giessæ ipse vidi. Et qua ratione misera bestia, si de vulgari sententia tam crebro epilepsia afficeretur, inque terram prolapsa se erigere nequiret, sibi ferre opem sponteque surgere posset? siccine semper in terra prostrata jaceat? quî sinistrum pedem auri posset applicare? Quanquam hoc ipsum & omne quicquid de istius epilepsia dicitur, falsum, purumque ac putum commentum sit, dum ii, qui naturam hujus morbi intelligunt, facile judicare possunt, tanta in paroxysmo bestiam nec vi nec prudentia pollere, qua sibi opem ferat, quippe qua hominem epilepticum scimus prorsus destitutum. *Gœbelius* quoque qui bestiam ipse vidit, de istaque integrum librum conscripsit, valens sanumque animal esse testatur. Quamobrem satis mirari nequeo, quod non plebs solum, sed clarissimi quoque doctissimique Scriptores, qui de animalibus commentati sunt, *Gesnerus*, *Aldrovandus*, *Jonstonus*, imò & curiosus *Wormius* (qui tamen Hafniæ loco Septentrionali docuit) avitæ huic superstitioni, à veritate ac quotidiana experientia prorsus alienæ, in pretiosis suis tractatibus habuerint fidem, quicquid etiam *Baccius* ad istorum excusationem proferat. Qua occasione Theologos junioresque Pastores volo admonitos, ut inposterum in suggestu ab ejusmodi fabulis ac mendaciis se abstineant, nec, ut *Franzius in Hist. Anim.* fecit, militantem & angustatam Ecclesiam cum hac bestia comparent, neque alia mysteria utpote passionem Christi, mortemque ac resurrectionem cum Pelicano, Phœnice aliisque fabulosis avibus explicent. Hi siquidem articuli fidei è verbo Divino sufficienter probati, ut mendaciis illustrentur, non opus habent.

§. 4.

Ex quibus facile colligere licet, nulla interesse, dextrine ejusdemque posterioris pedis ungula sumenda, ut *Schrœderus* ejusque interpres *D. Hoffmannus* volunt, an de sinistro posteriore decidenda, ut *Pometus* & *Marxius* in *Mat. Museis* & *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater.* existimant, dum utræque *Ettmüllero* probantur. Num verò pedes posteriores anterioribus præferendi sint, in illosque solos virtus redundet, ut prædictus auctor vult colligere, suo loco relinquo, mihi certe ejusdem videntur virtutis, modò veri sint atque ingenui, nec ungulæ cervi, quas circumforanei pro istis divendunt, substituantur; quæ tamen ex pilis pedum dignoscuntur, qui propterea cum istis simul veniunt. Non cariosæ sint, sed integræ, solidæ, ex fusco nigricantes ac nitidæ, secundum *Pometum* in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 24.

§. 5.

Virtus ejus ab sale volatili pendet, cujus intuitu omnino in epilepsia utilis est, sive ejusdem rasura, ⁓, ⊖, essentia sumantur, sive annuli vel amuleta externe usurpentur, quem in finem ab annulariis ac matris perlarum incisoribus Norimbergæ conquiritur, uti *Marxius* in *Mater. Mus. Germ. pag.* 217. commemorat.

§. 6.

Eædem quoque vires

CORNU ALCIS

adscribuntur, quod ad modum CC. & Unicornu ad variolas ac morbillos, aliosque morbos venenosos utile est, teste *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 641.

§. 7.

CORIUM ALCIS, *Elends-Leder*

num eandem opem atque annuli solent, in convulsionibus præstet, ulterius relinquo experiendum; alias ob soliditatem & crassitiem ad loricas & chirothecas Magnatum sumitur, magnique venditur.

CAPUT VI.

DE

CORNU CERVI CRUDO, USTO, PHILOSOPHICO, OSSE DE CORDE CERVI, AC SIMILIBUS.

§. 1.

EX cervô tam multa in officinis ac Museis habentur medicamenta, ut *Pometus* istum mundum medicamentorum ac commoditatum humanarum (un monde de remedes, de commoditez & d'avantages pour l'homme) vocaverit; id quod artificialium Museum, quod Dresdæ est, re ipsa oculis subjicit, in cujus ultimo conclavi integrum ex cornu cervi ustô confectum scrinium (vulgo cabinet) sistitur videndum, in quô tam multa præparata cornu cervi asservantur, ut Pharmacopolium peculiare constituere possint. Quod *D. Joh. Adolpho Torckenio* causa extitit, quamobrem *Disput. Inauguralem de Cervo* ejusque partibus in Medicina usualibus conscribe-

scriberet, in qua hoc cæteroquin notissimum animal ita descriptum, ut verbosior istius descriptio sit supervacanea, præsertim cum *D. Graba* Acad. Germ. Cur. Collega, in *Elaphographia* sua pluribus verbis de isto jam ante egerit. Quamobrem de quibusdam vulgaribus cervi partibus, utpotè axungia, medulla & priapo nihil commemorabo.

§. 2.

Quo istarum saltem partium plerumque in Materialium Museis reperiundarum faciam mentionem, primum crudum

CORNU CERVI s. *Hirsch Gevveyhe*

multis rebus perutile est, quod pro diversa cervorum specie vel latum, vel simplex vel ramosum observatur, ipsisque in ramis tam varie Natura ludit, ut totum museum istis possit adimpleri; quemadmodum arcis Hasso-Darmstadinæ Merlau, prope Grunbergam omnia conclavia ejusmodi raris mirisque cornubus cervinis usque eo referta & exornata sunt, ut arx pro artificialium Naturaliumque Museo possit haberi. Similiter etiam in vicino Dillenburgico theriotropheo vivis in animalibus videri queunt. In Medicina ea censentur optima, quæ cervi sponte deponunt, utpote multo sale volatili prædita, cujus intuitu vim sudoriferam & alexipharmacam nobilem in se continent, & ad morbos contagiosos, febres petechiales, variolas & morbillos conducunt. Quem in finem etiam

RASURA CORNU CERVI

apud Materialistas invenitur; quanquam consultius sit, ut nobis præsentibus limetur, quoniam cum rasura cornu bovilli potest adulterari, id quod prælaudatus *Pometus* in *Hist. des Drogues Part. 2. Lib. I. pag.* 35. non diffitetur.

§. 3.

Inter Præparata ejus

CORNU CERVI PHILOSOPHICE CALCINATUM

valde celebre est, duplici modo confici solitum; 1. extremitates cornuum perforatæ filoque trajectæ, si quando aquæ destillantur, supra in alembico suspenduntur; incredibiliter melius evadit, si cornu in destillatione herbarum antiscorbuticarum, utpote nasturtii, cochlear. &c. suspenditur, ut istarum sal volatilis CC. se associet. 2. Quando CC. tamdiu in aqua coquitur, quoad friabile fiat; qua occasione simul

GELATINA CORNU CERVI

ex aqua potest acquiri, sæpius præscribi solita. Utrumque ita calcinatum CC. s. △. aliquid salis volatilis adhuc continet, proptereaque multo efficacius est, quam

CC. USTUM,

ubi nobilis sal volatilis in auras abit, nisi

SAL VOLAT. CC.

prius ex isto sublimetur, posteaque caput mortuum ustione prorsus album evadat; super quod sal vol. cum tantillo spiritus vini altera vice potest sublimari, quo penitus candescat. Quo labore

SPIRITUS & 🜍 CC.

simul sublimantur, ex quibus cum sale vol. CC. & sal vol. succini LIQUOR CC. SUCCINATUS præparatur.

▽ è TYPHIS CERVI

destillatione è typhis cervinis teneris, mollibusque ac pilosis acquiritur, quam cordialibus medicamentis annumeratam, ad modum aliorum præparatorum ad venenosos contagiososque morbos putant conducere.

§. 4.

Præter CC. apud Materialistas etiam reperiuntur

LACHRYMÆ CERVI,

quæ in oculorum angulis, ritu parvorum bezoar lapidum nascuntur & indurescunt, quibus cum eædem vires adscribantur, à nonnullis pro vero bezoar habitæ sunt, quarum figura in edit. Germ. sistitur contemplanda. Quum vero *Ludovicus*, *Ettmüllerus* aliique istas tanquam excrementitias æstiment, consultius est, ut in morbis contagiosis

BEZOAR CERVINUM (*Hirsch-Kugel*)

ad modum bezoar Occidentalis, in ventriculo & intestinis cervorum nasci solitum, usurpetur, cujusmodi lapidem pugni magnitudine haud ita pridem apud amicum quendam vidi, qui foris ex albo pallidus apparebat, & ex multis sibi invicem impositis lamellis, tanquam bezoar, erat coagmentatus.

§. 5.

Porro ad materialia pertinent

OSSA DE CORDE CERVI,
(*Hirsch-Kreutzlein*,)

quæ in cordibus annosorum cervorum reperiunda, ex induratis fibris circa aortam positis constant; hæ siquidem cartilagineæ aut etiam osseæ factæ, cruciformes apparent, quemadmodum ab *Ulysse Aldrovando* in *Hist. Quadrup. & Paralipom.* delineantur ac describuntur. Utplurimum ex Italia veniunt, atque numero millenario venduntur, uti *Schurzius* in *Mater. Mus. German. pag.* 67. refert. Eleganter candida, non nimis magna sint, alias enim suspicio est, ab annosis bobus illa provenisse, in quibus ejusmodi ossa similiter inveniuntur, quibuscum ossa cordis cervi adulterantur. Hinc est, quamobrem in Materialium Museis duæ sortes inveniantur, ossa de corde cervi vera, & ossa de corde cervi spuria. Pro cordiali ac bezoardico remedio habentur, id quod olim hac in Academia à *D. Adami* in *Diss. Inaugur. de Osse cordis cervi* uberius demonstratum est.

§. 6.

Num tandem fungi isti, qui vulgo BOLETI CERVINI f. *Hirsch-Brunst* vocantur, huc referendi sint, non temerè quidam Physicorum dubitant, dum ejusmodi terræ nascentia iis in locis etiam inveniuntur, quo cervi nunquam venerunt, & propterea prorsus à vero alienum est, ex cervorum semine æstu ♀eo in terram lapso, istos pronasci, id quod *Jordanus* apud *Ulyssem Aldrovandum Lib.1. de Quadrup. pag.* 346. & *Cordus* in *Wormii Museo pag.* 138. aliique à *D. Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. L. 4. Sect. 11.* citati Doctores demonstrarunt. Cæterum rotundi, nigri, duriquе fungi sunt, foris coriacei apparentes, intus nigro pulvere adimpleti, quo mediante quidam balsamum apoplecticum tingunt. Istos vero ♀is excitare cupidinem, falsæ ac præsumtæ opinioni supra memoratæ innititur, istisque salva veritate nihil aliud adscribi potest, quam quod ad modum omnium fungorum paulum inflent, flatus excitent, hocque modo membra genitalia interdum erigere faciant.

CAPUT VII.

DE

FELLE ET LAPIDE BOVINO, SAPONE VENETO ET COMMUNI.

§. 1.

QUoniam in officinis etiam nonnulla medicamenta à bobus orta, inprimis fel tauri exsiccatum, ejusque lapis, in vesica fellea interdum reperiundus, usui necessario asservantur, istorum mentio hic loci non sit omnino nulla. Qui tamen cum ad modum omnium pecorum domesticorum, usque eo noti sint, ut fortasse ridiculum videatur, istorum si fusius describere formam naturamque velimus; pro istis cum curioso doctoque Lectore figuram

BUBALI INDICI,

prout à *Dn. Vito*, Materialista Wormatiensi, qui istam ex India Orientali secum sumserat, mihi data est, in *Museo Museorum Germanicô* communicare volui. Præsertim quum in veterum Zoologiis hæ cæteroquin feri boves non adeo perspicue fuerint descripti, ac propterea à quibusdam recentium Scriptorum sæpe cum uris aliisque confundantur, ut *Joh. Faber* in Collegio Lynceorum Romæ in *Notis* suis in *Nardi Hist. Animal. Nov. Hisp. pag.* 894. observavit. Potior differentia, qua à domesticis nostris aliisque feris bobus distinguuntur, à cornubus desumitur, quæ prorsus retrorsum reflexa seu reclivia sunt, & quasi cervici incumbunt, ut ex figura apparet; quibus propterea tantum nocere nequeunt, atque boves nostrates, quos scimus erectis suis cornubus iisdemque acutis, sæpe hominibus lædere abdomen, ut omentum ac intestina procidant, id quod aliquando in Palatinatu fœminæ quacum mihi cognatio est, accidit. Istis tamen etiam bubali se defensuri dicuntur, potissimum vero pedibus tundendoque nocere, è quorum ungula quidam annulos ad spasmum sibi confici curant, testibus *Schrœdero* & *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 644. Fœminarum vero vulvam moschum redolere, ab exteris propterea unguentis fragrantibus permisceri scribunt, uti *Thom. Bartholinus Cent. I. Epist. Med.* 49. recenset.

§. 2.

Quod ad boves nostrates attinet, nolo jam pluribus verbis de cartilaginibus, in annosorum corde potissimum reperiundis, commemorare, quoniam jamdum Pharmacopolæ nequam istas pro vero osse de corde cervi divendunt, sicut ipse *Pometus* in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 32. confitetur. Sic quoque opera, quæ describendo

FELLI TAURI INSPISSATO

&

PRIAPO TAURI

datur, supervacanea est, cum omnibus lanionibus innotescant, ab istisque copiose possint haberi. Id saltem non inutile, nec benevolo Lectori ingratum erit, si lapidis vesicæ felleæ in bobus sæpe reperiundi, & à quibusdam

BEZOAR BOVINUM,

Lusitanis *Massang de Vaca*

dicti, paucis adhuc facimus mentionem. Valde levis & spongiosus lapis est, foris intusque obscure flavens, amarus, diversa magnitdine, dum non solum magnitudine ciceris, ut *D. Major* in *Anat. Chilon. fol.* 9. scribit, sed etiam multo major atque ovum columbinum aut gallinaceum reperitur, & sæpe pondere ℥ ij. observatur, qualem haud ita pridem *D. D. Spenerus*, Medicus Berolinensis celeberrimus, mihi ostendit, atque in meo Museo asservo. Verè siccus, coloreque saturatus sit.

§. 3.

Vis horum lapidum in curando ictero, præsertim à lapidibus orto, nobilis est. Et quoniam multum salis volatilis continent, nullum est dubium, quin veri bezoar adinstar ad febres conducant, & magni æstimato pedra porcas substitui

tui queant, id quod in *Polychrestis Exot. Disp.* 3. *pag.* 44. pluribus ostendi. Qui cum externè etiam sternutationem excitent, & epilepticos expergisci faciant, non adeò mirandum, Turcas ac Judæos summo studio hunc inquirere lapidem, nullumque mactare bovem, in quo istum non quærant. Quanto autem apud Persas in pretio sit vid. apud *Dn. Kæmpferum* in *Amœnit. Exot. Fasc.* 2. *pag.* 393. Quamobrem optandum, ut lanii Germaniæ, ubi non spernenda boum Hungarorum copia mensam lanioniam subit, diligentius inquirerent, præsertim cum ejusmodi lapides etiam picturæ miniatoriæ tanquam gummi guttæ, usurpari posse perhibentur, secundum *Pometum l. c. pag.* 32.

§. 4.

Ex SEBO BOVINO, sapo conficitur, quanquam etiam ex oleo simplici cum lixivio forti & cinere clavellato possit coqui, utpote sapo niger unctuosus, vulgò *Schvvartze Schmeer-Seiffen*, qui tamen ob fœtorem pro pauperibus saltem avarisque præparatur. Durus contra probatusque sapo partim apud nos conficitur, partim ex Hispania & Venetiis affertur.

SAPO VENETUS

iterum diversas sortes habet, distinctis signis notatas, quarum hic loci lunaris (vulgò *Mond-Seiffen*) alibi ungula ursi notatus habetur optimus, ut *Schurzius pag.* 105. & *Marxius pag.* 185. suorum Musæorum scribunt. Optimus verè durus, siccus & eleganter variegatus est, de quô *Pometus Lib.* 7. *pag.* 244. pluribus agit.

§. 5.

Modum, quô sapo præparatur, saponarii nolunt evulgari. Quoniam verò perutilis & usuraria scientia est, istam in usum matrum familias hic loci volo comunicari. Recipe primum septẽ mensuras (vulgo *mesten*) boni & per cribrum trajecti cineris, in quo in acervum redacto effice profundam foveam. Sume deinde duas mensuras bonæ & recentis calcis vivæ, quam pala in foveam inde & asperge, & quoties pala calcis una cum aqua inditur, probe ista cinere curetur operiri, eo potissimum in loco, ubi vapor videtur erumpere. Calce prorsus soluta, omnia continuò misce, ac 3. cupæ inde, vel duplici perforato fundo præditæ, qualis cupa ad zythopœiam requiritur, vel sarmenta prius imponantur, hisque insternè fœnum, aut stramen, crasso panno tegendum, quod stratum superimposito circulo muniendum ac deprimendum est. Sume 4. permistum cinerem, eumque in cupam ingestum probe contunde, ut aqua, quæ semihoræ spatio tepide affusa relinquatur, penetrare necesse habeat. Primum lixivium, quod optimum est, seorsim pone, alterum similiter seorsim linque. 5. Ad viginti libras sebi sume quatuor situlas lixivii, inque aheno fac incalescere; sebum vero minutim incisum solvatur & tamdiu ebulliat, donec gluten accipiat. Tum 6. sale separa, qui manipulatim injiciatur s. inspergatur, ante vero semper aliquid infundatur aquæ; ad 100. libras sebi mensura salis circiter requiritur. Quando nunc sapo se separavit, ac lixivium clarum de rudicula defluit, vel cum aheno ab igne removetur, ac refrigerari permittitur, vel 8. in cistam quadrangulam, multis foraminibus præditam, intusque panno vestitam funditur, qui refrigeratus sapo mediante filo ferreo in tabulas aut frusta scinditur. Si instar marmoris variegatus desideratur, sub effusione ex aheno aliquid soluti Indici aspergitur, cum illo permiscendi, quo instar papyri Turcicæ striatus evadat. Plura de sapone reperiuntur in *Tachenii Hippocr. Chymicô*, quem hoc in punctô *Zvvelferus* temerè ludibrio læsit.

§. 6.

E VACCIS præter butyrum majale haud ita pridem SACCHARUM LACTIS contra podagram & alios morbos innotuit, cujus descriptionem & usum, cum Tractatulo *Ludovici Testi* de eô impresso vid. in *Medicina* nostra *Nov. Antiqua in Append.*

CAPUT VIII.

DE PELLIBUS VITULINIS ANGLICIS, CORIO GALLICO, ANGLICO, HOLLANDICO ET VULGARI GLUTINE.

§. I.

POstquam capite præcedenti de bove egimus, vaccarum quoque ac vitulorum facienda est mentio, qui Materialistis ac officinis suum quoque communicant. Quùm verò vituli hic locorum nimis citò, & ante 3. hebdomadum ætatem lanientur, ac propterea multis nauseam excitant; non erit operæ pretium, istos si delineare ac describere velimus. Istorum igitur locô vituli Hollandici, ante aliquot annos in Relationibus memorati, qui biennium lac sugerat, delineationem, quam persona aliqua Illustris mecum communicavit, in *Museo* meo *Germanico* dedi contemplandam, præsertim cum frusta, ad assandum sumi solita, pondere 50. vel 60. librarum, multis fortasse appetitum excitârint.

§. 2.

Quoniam verò in Angliâ plerumque magni vituli, secus atque in Germania, ubi vituli justo juniores, felibus haud dissimiles, mactantur, adeò mirandum non est, pelles vitulinas Anglicas præ aliis quæri, pro optimisque haberi; quorum etiam quibusdam in locis mercatura Materialistis licita est, teste Materialista Parisiensi *Pometo* in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 32.

§. 3.

Exinde postmodum bibliopegi aliique artifices vulgò ita dictum corium Gallicum (*Frantzösische Leder*) solent præparare, quando nempe ejusmodi pelles aceto, in quo ferrum vel limatura ferri infusa est, calamô aspergunt, aut alias maculas imprimunt, ac postmodum vernice laccæ oblinunt, quo corium testudinem referat.

§. 4.

Non minus Pergamentarii magnas ejusmodi pelles amant, ad istam inprimis pergamenam, qua tympana obducuntur; ad reliquam enim, quâ bibliopegi utuntur, vulgares etiam tenuioresque pelles sufficiunt. Ex pergamenæ incisuris apta feminarum turba elegantes albos flores, cynosbato pleniori similes apparentes, conficere norunt, quam artem cum valde secretam habeant, hic quoque cum curiosis communicabo. Primum igitur ex filo cupreo circuli formantur, ea quidem magnitudine, qua expectantur folia, in istis verò relinquuntur hamuli, quibus glutini immergi ac postmodum suspendi possint. Hinc pergamenæ rasuræ vel incisuræ, quæ eleganter albæ sint, in aqua maceratæ coquuntur, donec gluten ostendant, cui levis candidus pulvis miscetur, (qui neutiquam cerussa est, uti quidam impostores volunt, dum suscepta materia glutine tegitur, ac continuo excidit,) quo folia ex nubilo candida fiant. Tum prædictos annulos immitte, quo glutinosa materia instar vitri adhæreat: quos de fune suspende, donec foliola fiant sicca; hæc effringe, eaque saliva viridi globulo, ex holoserico aut alio aliquo agglutina, ut rosa sylvestris repræsentetur, quæ & comprimi & explicari se patiatur, nisi pluviæ injurias experiatur, quæ istam instar panni lotricum prorsus concidere facit. Gluten mediante ligno Brasiliensi evadit rubrum, flores vero tum centifolia referunt. Si flavi expetuntur flores, pulvis curcumæ addatur, atque tum flavas rosas sylvestres repræsentant, cæteris multo rariores.

§. 5.

E modo dictis pergamenæ fragmentis elegans, album purumque gluten ore humectandum (vulgò *Mund-Leim*) potest coqui, si quando glutinosum jusculum coctione inspissatur, ac pro lubitu aliquid sacchari additur; quamvis maxima pars è vulgari glutine quoque soleat confici.

§. 6.

Quod ad gluten vulgare attinet, ex ejusmodi pelliculis, quas coriarii & alutarii de variis pellibus deradunt, si & è cartilaginibus, tendinibus ac similibus pedum partibus coquitur, certis in formis quasi in longos asseres fundendum, & super expansis retibus in Sole exsiccandum. Ejus variæ habentur species, inter quas Anglicum & Hollandicum gluten censetur optimum: quanquam etiam Polonicum hîc loci valde æstimetur, quod scriniarii, si probè quid glutinare volunt, potissimum conquirunt. Omne gluten bene coctum ex sicco vere clarum, pellucidum, ex fusco rubrum, solidumque sit, neutiquam impurum, grumosum, nec facile friabile. Prorsus rubrum & flavum foris quidem pulchrè apparent, plerumque verò non satis cocta sunt, secundum *Pometum l.c. pag.* 32.

§. 7.

Cæterum in officinis habetur MEDULLA CRURUM VITULI, iisdem fere virtutibus cum sevô cervinô pollere credita, dum non solum emollit, sed vi etiam leniente & anodyna pollet; quam ob causam in febribus calidis sæpe temporibus inungitur, vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p. m.* 802.

CAPUT IX.

DE HIPPOLITHO ET AXUNGIA COLLI EQUINI.

§. 1.

QUemadmodum equi in itinere, bello & agricultura perutilem operam præstant, ita in Medicina quoque aliquem habent usum, ut propterea aliquis locus istis sit concedendus. Quoniam verò figura naturaque juxta unicuique innotescunt, ac propterea verbosior tractatio superflua videtur; curioso lectori equum Persicum, artis equestris peritum, in *Museo* nostro *Germanico* dedi intuendum, ex qua apparet, quemadmodum in Persia equi aptari soleant. Scilicet simiam aut alacrem canem saltare ac præcurrere faciunt, quo equi istorum gestus æmulentur, ut amicus quidam, qui

qui hancce figuram in charta bombycina è Persia attulerat, mihi narravit.

§. 2.

De differentia equorum jamdum alii, utpote *Gesnerus*, *Ulysses Aldrovandus*, *Absyrtus* &c. verbosius scripserunt, ut hoc supersedere labore possimus. Unum monere necesse est, quod non olim solum, sed hodie quoque existimari, quin imo literis mandari voluit, Equas Lusitanas sine admissione equi à vento imprægnari, quod non solum *Columella*, *Varro*, *Plinius*, *Socinus* & *Homerus* &c. de Lusitanis, sed *Augustinus* quoque de Cappadociæ equis narrat. Enimvero meritò admirandum, ejusmodi præclaros doctissimosque viros tam apertis fabulis habuisse fidem, utpote sanæ rationi æque ac quotidianæ experientiæ è diametro adversis. Percontemur Lusitanos, aut eos, qui aliquando ibi fuerunt & audiemus rem pronunciari istis inauditam. Imo duo nobiles, (quorum alter Inquisitionis Fiscalis erat) Londino Parisios mecum proficiscentes, temperare sibi à risu non potuerunt, cum id ex istis quærerem, id quod etiam Clarissimo *Le Grand Hist. Nat. pag.* 356. accidit. Fabulæ hujus origo fortasse à Poëtis provenit, Neptuni equo ob velocitatem ventorum nomina imponentibus, secundum *Statii* versum:

- - - - - - stupuere relicti
Nubila certantes Eurique Notique sequuntur.

§. 3.

Similis vulgatæ fabulæ ratio est, pullos modo in lucem editos, lienem linguæ habere impositum, quo celeri manu demto, antequam istum deglutiant, equum evadere cursu celerrimum. Quod purum commentum est, uti cuilibet, qui lienis situm naturamque novit, facile est judicare. Quæ opinio inde fortasse oritur, quod equæ statim post partum secundinas devorant, quarum frustum interdum pulli fronti adhærere observatur, quod nonnullis Hippomanes vocatum, ad induranda corpora aliasque illicitas artes perverse usurpatur. Quanquam hoc sub nomine apud *Virgilium* aliud quid intelligatur, quando aliquo in loco ita scribit:

Hinc demum Hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus
Hippomanes, quod sæpe malæ legere Novercæ
Miscueruntque herbas & non innoxia verba.

§. 4.

Quod ad usum in Medicina attinet, multa quidem de stercore & verrucis equinis possent dici, quorum istud à vulgo ad colicam, hæ ad suffocationem uterinam, epilepsiam &c. non sine fructu usurpantur; cum vero omnes libri Medici vernacula scripti istis pleni sint, & pharmacopolia stercorea typis evulgata, de certis saltem partibus memorabimus, quæ vel in museis aut in officinis ab equis desumtæ asservantur. Ex istis

HIPPOLITHI s. *Roß-Stein*

meritò primum locum occupant, utpote lapidibus bezoar forma virtuteque juxta valde similes, ac propterea Bezoar Equinum vocati. In stomacho & intestinis equorum generantur, ita quidem, ut lamella lamellæ semper instrata sit, uti in vero bezoar apparet. In stercore equino interdum inveniuntur, sicuti haud ita pridem Illustrissimus Comes Leininga-Harteburgensis, gloriosissimè Regens, mihi retulit, aluisse se equum, qui sæpius lapides bezoar excreverit: id quod in aula Laubacensi quoque sæpius observatum Collega meus, *Dn. Liebknecht*, Prof. Matheseos Ord. Gissensis, mihi aliquoties testatus est. Istos etiam carnifices in demortuis equis sæpe inveniunt, qualis mihi oblatus est, bezoar Orientali prorsus similis. Alias forma ad Occidentalem magis accedunt, qualem *D. Horstius* apud Comitem Stollbergensem se vidisse in *Notis* ad *Schræd. Pharmac. Lib. I c. 1. pag.* 317. recenset. In Museo quoque Brackenhoferiano quod Argentorati est, duo asservantut, de equo desumti, quorum major 45. uncias, alter 12½. & ⅜. uncias pondere æquat.

§. 5.

Cæterum in officinis habetur

AXUNGIA EQUI ex Juba,
s. *Kamm-Fett*, *Kamm-Schmaltz*,

quæ hactenus à nonnullis pro equorum sudore in jubis relictô, habitus fuit, quam sententiam in *Germanicô* nostro *Muséô* quoque secuti fuimus. Nunc verò Amicus literis ad me datis asseverat, anxungiam hanc è tumore illo steatomicô, quo Equi nonnulli in collo corripiuntur (quem vulgus *den Kamm* & *Speck-Hals* vocat) proficisci, ita ut post mortem Carnifices axungiam hanc inde eliquare soleant. Laudatur aliàs in luxatione artuum, cumprimis autem pedum subluxatione. vid. *Schræderus c. l.*

CAPUT

CAPUT X.

DE

TORNA SANGUINIS ASININI, BEZOAR MULINO, CORIO GRANULATO INDORUM SEGREIN ET EJUS PRÆPARATIONE.

§. I.

MUltis fortaſſe videbitur iniquum, ſi quando in hoc Amphitheatro Societatis frugiferæ, nempe aſinorum domeſticorum, nullam omnino facere mentionem velimus, ſiquidem nec in Principum aulis, in quibus iſtorum lac ad phthiſin & hecticam bibitur, deſpiciuntur, ſanguis etiam aſininus in officinis aſſervatur, qui longis, tenuibus & convolutis fragmentis linteis tornæ ſolis adinſtar, exceptus, propterea etiam

TORNA SANGUINIS ASININI

dicitur. Quem in finem tamen probe depurgata nec aliâs uſurpata lintea ſumenda, quibus pone aures aſini extractus ſanguis, excipiendus exſiccandusque eſt, qui ultra annum non durat, uti *Hartmannus* in *Praxi Chymiatrica pag.* 30. commemorat.

§. 2.

Huic ſanguini, præter vim diaphoreticam, peculiaris certaque virtus furorem maniamque curandi adſcribitur, quando poſt vomitum, V.S. &c. hocce linteum duorum digitorum latitudine, pollicis verò longitudine aquæ fontanæ vel anagall. infunditur, iſtaque aqua tres dies continuos ægro ad expectandum ſudorem exhibetur. Quô remediô prædictus *Hartmannus* fabrum lignarium, *D. Michael* Lipſienſis Maniacum in aula Altenburgenſi curavit, teſte *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 642. De ungulis aſini cæterisque partibus *Dn. D. Paullini* in curioſo *Tract. de Aſino* poteſt legi, ubi iſtarum deſcriptio & uſus uberius reperitur.

§. 3.

De mulo tanquam illius ſpurio, parum aut nihil officinas & materialium muſea ingreditur, niſi quod in quibusdam muſeis magnus lapis, in iſtius ſtomacho interdum reperiundus, appareat, qui quod è multis ſibi invicem impoſitis lamellis lapidis bezoar adinſtar, conſtat, iisdemque fortaſſe virtutibus præditus eſt,

BEZOAR MULINUM

poſſet vocari. Talis mihi aliquando oblatus eſt, qui foris quaſi aliquo reti ex albis fibrillis obductus, intus vero glaucus apparet, de quo jamdum in *Diſp de Pedra Porcas* memini.

§. 4.

Huc etiam pertinent

ASINI SYLVESTRES (*Wald-Eſel*)

quorum diverſæ ſunt ſpecies. Pulcherrimus in Æthiopiâ inveniundus ZECORA vocatur, quem *Dn. Ludolffi* in *Hiſt. Æth.* eleganter deſcriptum delineavit, cujus caput Francofurti in Materialiſtæ *Banzæ* domo videre eſt. In Arabia quoque aliqua datur aſini ſpecies, duobus longis nigris cornubus, fere inſtar unicornu formatis, è fronte prominentibus; PIRASSOIPI vocant. Cornua ſimiliter à curioſis aſſervantur. Alius adhuc ſpeciei aſini in Perſiâ & Indiâ reperiuntur, ex quibus

CORIUM GRANULATUM INDORUM, vulgò SEGREIN,

Schagren & chagrin præparatur, quod tamen non ab uno, ſed diverſis animalibus, utpote equinis, mulinis & aſininis pellibus, ſive onerarii, ſive ſylveſtres ſive montani aſini ſint, JURAGAR dicti, conficiuntur, uti ex Clariſſ. *Herberti de Jager*, Societatis Hollandicæ in India Orientali Inſpectoris ſ. Præſidis Mſc. qui hujus rei prorſus peritus erat, intellexi. Unde apparet Pariſienſem Materialiſtam Petrum *Pometum* id nominis certo cuidam aſino ſylveſtri temerè adſcripſiſſe, quem in *Hiſt. des Drogues P.* 2. *Lib. I. pag.* 39. ſiſtit delineatum. Certum tamen eſt, præter equos & aſinos, aliorum animalium pelles minus eſſe idoneas, quæ debito modo præparari, impreſſionemque ſeminis recipere & retinere poſſint.

§. 5.

Quâ vero ratione hæ pretioſæ pelles præparentur, hucusque à nemine quod ſcio, accuratè deſcriptum eſt; cum curioſo igitur Lectore totum Proceſſum una cum neceſſariis inſtrumentis, in Perſia ab amico quodam notatis hic communicabo, quem *Dn. Kæmpferus* prædicto *Dn. Jagero* è Perſia attulit, verbis Germanicis à nobis nunc Latinè redditis, comprehenſum:

1. Pellis ſuper ſcabello coriario, mediante ſcalpello coriariorum, more ſolito depurgatur, & ab reliquiis carnoſis carnoſi panniculi ſparſim adhuc adhærentibus, à cauda etiam & pedibus liberatur. Quæ inciſuræ in hac prima & ſequenti præparatione decidentes, à coriariis parietibus agglutinantur, & exſiccatæ linteonibus divenduntur, qui iſtis ad defricanda fila lintea ipſamque telam utuntur, ſi ex iſtis coctione prius aquam glutinoſam confecerint.

2. Pellis una aut pluribus noctibus in aqua maceratur. Id quod in magnis lapideis ollis, eum in finem terræ impoſitis peragitur. Quando

do sufficienter macerata est, pili modo vulgari abraduntur.

3. Hinc de integro maceratur, ac postea super scabello coriario per partes iterum raditur, & in latere cicatricoso (*Narbe-Seiten* vulgo) tam profunde, ut fere dimidia pars & usque ad fundum tenax membranosum abscedat.

4. Quando nunc pure & æqualiter rasa, & ab omni heterogeneitate depurgata est, sine ulla mora, & dum adhuc humida existit, super terra in Sole expanditur, & mediantibus sudibus ligneis, per foramina sub fine prædictæ operationis jamdum incisa, eademque spithamæ longitudine ab se invicem distantia, attrahitur affigiturque, ita quidem, ut latus cicatricosum, ubi cicatrix f. inæquale fuit, supra respiciat. Quoniam autem pellis in medio sæpe cavernosa f. declivis fit, globulus è terra vel pulvere infra conceditur, quo pellis secundum omnes partes bene sit expansa.

5. Tum pauca aqua aspergitur, ferroque dentato vel lamina (arré vocant) de novo scalpitur, quo glutinosæ reliquiæ, firmiter adhuc adhærentes, penitus abscedant. Ne vero dentium impressiones f. vestigia relinquantur, ultimo iterum aqua aspergitur, & æquali prædicti instrumenti dorso fricatur.

6. Quando fundum ita album & æquale evasit, continuo, dum adhuc humet, aliquot manipuli Isperecki seminis, ex Kermann advecti, medio pellis imponuntur, ac scopulis setaceis celeriter & tarde distribuuntur & disperguntur, ita ut semen super ista nec coacervatum sit, nec ullum relinquatur punctum, quod semine non sit tectum. In margines tamen abdominis, quoniam vel nimis tenues sunt, aut nulla impressione queunt notari, nullum dispergitur semen. Rotundus igitur margo relinquitur, à semine vacuum cordisque formam repræsentans, uti ex figura in *Mus. Germ.* apparet. Scopulæ vero setaceæ, quibus semen dividitur, pars sunt cutis de cauda equina vel mulina desumtæ, cujus pili sibi instrati tam curte abscissi sunt, ut inferiores longissimique pili digiti longitudinem non excedant. Distributo semine, quod reliquum & superfluum est, & non adhæret, scopulis & ferro dentato caute removetur. Tum pelli duplicatæ coactæ lanæ insternuntur, semenque nudatis pedibus firmiter attruditur, sed tamen caute, ne coactæ lanæ discedant, removendoque semine pellis defœdetur. Quæ tamen calcatio non in omnibus pellibus necessaria est, sed in iis saltem, quæ nimis crassæ sunt, sibique imprimi à semine vestigia, aut impressa retinere recusant.

7. Exsiccata in Sole pellis, quod dimidium æstivum, totum vero hiemalem diem requirit, laxatur ab expansione, semen decutitur, quod cribro à pulvere depurgatum in futurum usum asservatur. Quæ firmiter insident grana, arido baculo decutiuntur. Cum verò semihoræ spatio pellem verberare soleant, propterea id fieri existimo, quo ista evadat tractabilior.

8. Hæc pellis ita siccata eo in latere, in quo semen inspersum erat, super scabello coriario, quam tenuiter fieri potest, iterum abraditur, ut fere pellucida fiat. Quem in finem aliud instrumentum adhibent, ansa præditum, quod Tischti vocant; sub usu circa aciem sæpius cote atteritur, sicuti straminisecæ nostrates perpetuo falces suas solent acuere.

9. Deinde convolvitur & complicatur, atque utraque manu ita per se, qua potest laboris vehementia super genubus terendo tractatur, haud secus atque caligæ coriaceæ post lotionem solent conteri, quo fiant complicabiles & tractabiliores. Molestus & fortasse tædiosissimus labor est, qualis in toto processu non datur.

10. Quô factô, aquæ immergitur f. humectatur, quo prorsus mollescat, atque tum Schuræ f. ut alius vocat, Schurækat (album nitrosum minerale est, quod haud procul Isspahan aliisque locis multis Persiæ hunc in finem effoditur) in latere carnoso, in latere autem cicatricoso Masu aspergitur, aqua humectatur & teritur. Nulla tamen refert, si quando aliquid prædictæ materiæ in alterum latus decidit. Tum pellis complicata, tanquam linteum in lotura, super depurgato pavimento utraque manu volvitur, agitatur, quo materia eo melius penetret. Prædictum Masu albus vel potius cineraceus pulvis est, de quo nihil certi mihi cognitum est, nisi quod tritus quidam fructus sit, à certa quadam arbore in Meistan & circa Hamadan reperiunda. Gallæ esse videntur, vel nuces cupressi, Fausel, vel similes fructus adstringentes.

11. Hæc pellis ejusmodi materiâ macerata super exiguo flammæ igne à duabus personis tenetur, & per partes trahitur, quo mediante mediocri calore se contrahat, & signaturæ se elevent. Qui labor cito absolvitur, ita ut vix tanto temporis spatio, quo Oratio Dominica potest recitari, super flamma teneatur.

12. Tunc tertiò adjicitur, qui istam ita calide complicatam super terra utraque manu, ut ante, volvit & tractat. Ubi notandum, processum à numero 10. ad finem magnam requirere pellium copiam, unoque die absolvi. Hinc duæ personæ radunt, binæ infossas pelles super igne trahunt, easque tertiæ adjiciunt, quæ pelles volvit.

13. Post hæc iterum in latere carnoso probe deraditur, quoniam se contrahit, & in prædicto latere inæqualis facta est. Tum de integro Masu & aqua (non verò cum Schuræ) aspergitur, quo signatura mediante hac adstringente materia magis elevetur; quibus factis de novo super igne extensa tenetur, removetur, & ut Num. 12. porro super pavimento volvitur.

14. In

14. In latere carnoſo iterum ſcalpello coriariorum raditur.

15. Soli exponitur, & ſiccatur.

16. Scalpello coriariorum ſicca hinc inde inciditur, præſertim in extremitatibus, ubi rugæ ſe elevarunt, verbo: ubi pellis ſe nimium contraxit, & inæqualis facta eſt.

17. Quæ rugæ porro ſuper alabaſtro alio quodam lævigato lapide cuduntur & æquales redduntur.

18. Poſtmodum fruſto fractæ ollæ tinctorum (ejusmodi enim fragmenta convexa ſunt iſti operationi apta) teritur, utrinque per partes volvitur, coloresque (qui plerumque Kermauſch-herbæ ſunt, ac pinguedinem in momento tingunt) ſimul illinuntur, atque iterum teſta agitatur, non tamen adeo vehementer, ne cicatrix foveoformis lædatur. In volvendo ſimplici, ſed commodo, artificio utuntur, interponendo coriaceum rotundum lorum, ut ex figura apparet.

19. Tinctura pellis denuo pauliſper Soli exponitur.

20. Tandem ſuprema manus pro complemento ultimam cocco dat unctionem, iſtique ſplendorem conciliat. Adeoque in hoc proceſſu artificium leve, inſtrumenta ſimplicia, laboratorium vulgare, operatores inferioris conditionis, labor ſordidus, productum purum præſtansque eſt.

§. 6.

Aliâs duplex è Turcia venit corium granulatum, unum prorſus glaucum eſt, & melius habetur, alterum album, quod vilius. Optimum Conſtantinopoli venit, magis æſtimatum præ illo, quod Alkairo & Tripoli mittitur. Aliquod etiam è Poloniâ affertur, quod tamen necquicquam prodeſt, quoniam ob nimiam ſiccitatem alumen non recipit, ſi quando colore debet imbui, eoque nigro, viridi vel rubro, qui ultimus cariſſimus eſt, utpote è Vermillon & Carmino oriundús. Quo majores planioresque ſunt pelles, eo magis æſtimandæ, præſertim quando pulchra, pura ac rotunda grana, nulla ſpecula, i. e. glabras maculas, habent. Videndum etiam, ne Corduanum, corii granulati in modum præparatum, pro iſto ematur, quod inde cognoſcitûr, ſi quando cutis ſeparatur ac decidit, id quod in corio granulato non contingit, uti *Pometus c. l. pag.* 40. docet.

§. 7.

Uſus ſatis innoteſcit, dum pretioſi libri & pugillares iſto mediante compinguntur, varia integumenta (vulgo *Fuderalen*) pro horologiis itinerariis, cochlearibus & ſimilibus vaginæ gladiorum cultrorumque, aliaque pretioſa ornamenta inde conficiuntur, quæ Londini in loco conveniendis Mercatoribus deſtinato, (Exchange dicitur) Pariſiis au Palais, & alibi copioſè inveniuntur.

CAPUT XI.

DE MOSCHO.

§. 1.

MOSCHUS (*Biſam*) ex nigrô glauca ſ. ſubfuſca grumoſa materia eſt, inſtar ſanguinis grumoſi apparens, ſaporis ſubacris & ſubamari, odoris fortis & fragrantiſſimi. In fuſcis & piloſis marſupiis (in quibus vel naſcitur, vel inſuitur) è Chinâ, Perſiâ & India Orientali affertur.

§. 2.

Quanquam quidem certum & jam ſatis notum eſt moſchum exotico cuidam animali debere originem, de indole tamen formaque animalis juxta atque origine moſchi in iſto valde diverſæ foventur opiniones. Quidam iſtud feli comparant, prout *Zeilerus* in *Itinerario Italico* illud catum moſchiferum vocat. *Amatus Luſitanus*, habitâ ratione magnitudinis, illud lepori aſſimilat, ab aliis tamen propterea valde irridetur. Plurimi ad capreolum accedere exiſtimant, illudque propterea CAPREOLUM & GAZELLUM MOSCHIFERUM vocant: quanquam nec ad capras, nec cervos pertineat, quin potius peculiaris animalis ſpecies appareat, ſecundum judicium *Sam. Dalei* in *Zoologia pag.* 570. Variæ interea iſtius habentur delineationes, è quibus à Clariſſimô *Dn. D. Schrœckio*, Præſide Societatis Cæſareæ Nat. Cur. in *Hiſt. Moſch. p.* 45. communicata, optima & maxime accurata eſt, quam de pelle Gazelli moſchiferi, (qualem etiam *Dn. Ludolfi* Francofurti poſſidebat) Auguſtam Vindelicorum delata, deſumſit. Ex figurâ verò Ejus apparet hanc beſtiam acuto capite, curtis auribus, ac duobus longis dentibus ornato, qui haud ſecus atque apris ex ore prominent, præditam, corpus habere anguſtum, obſcure fuſca pelle, ea quidem maculoſa, circumdatum, valdeque longos macilentos pedes, ut adeoque vehementer celere ac fugitivum eſſe animal videatur. Quæ cauſa eſt, quamobrem prædictus *Schrœckius* iſtorum amplecti nolit opinionem, qui huic animali pigrum tardumque curſum volunt adſcribi: quæ ſententia inde fortaſſe oritur, quoniam in hyeme, deficiente ob

ob altam nivem nutrimento, valde macilentum ac debile evadit, ut facilimè possit capi. Fructibus, utpote oryza ac similibus, partim etiam peculiari ac fragrante radice, qualis mihi oblata est, se sustentat, quam prominentibus suis dentibus è terra excidit, uti in supra citata *Historia Moschi Schrœckiana pag.* 43. fusius docetur.

§. 3.

Quod ad ipsum moschum attinet, variæ de istius generatione sunt opiniones, dum multi existimarunt istum in ulcere seu folliculo purulento inferius in abdomine animalis generari. Alii ex testiculis putant consistere, quibus marsupia, in quibus venit, quodammodo similia sunt. De quorundam sententia ex sanguine coagulato, aliisque Gazelli moschiferi partibus, artificiose creditur componi. Quæ tamen sententiæ omnes ita simpliciter non admittendæ, dum certum indubiumque est verum moschum à Natura in rotundo isto folliculo, quem animal naturaliter & ordinarie infra in abdomine pone posteriores pedes gestat, mediantibus glandulis, in isto reperiundis, à sanguine separari generarique, ac per certas venulas in cavitatem folliculi distribui, in quam moschus tum ita confluat, ac fuscæ pelliculæ intergerinæ adhæreat, id quod supra laudatus *Dn. Schrœckius l. c.* eleganter examinavit. Folliculus plerumque foris pulchris, obscure fuscis ac splendentibus pilis cingitur, qualem, eumque integrum, possideo. Interea credibile, est Indos testimonio plurium fide dignorum Scriptorum, verum moschum vel cum sanguine coagulato, aut aliis animalis partibus miscere, formaque verorum moschi folliculorum istius animalis cuti insuere, atque adeo pro veris folliculis ad nos transmittere, præsertim quum Pharmacopolæ varias fibras carnosasque partes in istis inveniant, moschum diversis aquis soluturi, uti *Joh. Faber* in *Annotat. in Hist. Animal. Nov. Hispan. Recchi p.* 561. ex relatione recenset. Ejusmodi fragrantissimum moschum, sola bestiæ verberatione, ex sanguine, sine additione veri moschi, oriri posse, nondum demonstratum est.

§. 4.

Num vero præter moschum Orientalem, hactenus descriptum, etiam Occidentalis ex India Occidentali ferendus existat, de sententia *Schurzii* in *Mat. Mus. Germ. pag.* 65. & *Catelani* Pharmacopolæ, vel propterea prorsus incertum est, quod ne ullus quidem Americæ Historicus ejus facit mentionem. Lusitani autem, qui istum transmittere dicuntur, æque facile genuinum moschum ex Oriente possunt habere. Si quis vero istum postea Occidentalem vocare velit, cuique integrum est. Tres igitur sortes, quas Materialistæ constituunt, possunt admitti, nempe Moschus de Levanti, carissimus: Moschus Alexandrinus, mediocris, & Moschus de Ponenti, vilissimus ac permistus creditus, teste *Schurzio l. c.* Omnes, quanquam in suis adhuc sint folliculis, probè custodiantur, ac de quorundam Materialistarum opinione in plumbeis pixidibus asserventur: cui tamen intentioni etiam stanneæ ac vitreæ satisfaciunt, uti *Dn. D. Schrœckius pag.* 91. ostendit.

§. 5.

Quoniam autem moschus sæpe etiam in Europâ ab Judæis aliisque adulterari, ac cum muscerda, sanguine hirci, pane usto, ladano similibusque solet permisceri, id quod in *Pharm. Aug. Proleg. c.* 17. fuit observatum, diversa fieri solent experimenta, quibus fraus possit detegi, quæ tamen tantæ fidei non sunt, quibus omnino fides sit habenda. Vulgatissimum est, ut moschus super igne teneatur, qui si omnis avolat, bonus, sin aliquid relinquit, adulteratus creditur. Quod tamen tunc solùm procedit, quando terra permista est: quodsi vero sanguis aut aliud quid additum fuerit, pauxillum remanet. Eadem aliorum experimentorum est ratio. Quamobrem *Pometus*, Materialista Parisiensis, in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 17. melius dare consilium nescit, quam ut moschus ab ingenuis probisque hominibus ematur, neutiquam à Circumforaneis, Nautas ac similes homines se profitentibus, qui ex India Orientali modò veniant; hi enim non æstimando pretio moschum divendunt, ex quo tamen, utpote adulterato, satis habent lucri. Interea curemus, ut ne in emendis integris folliculis pellis nimis crassa sit, nec nimium habeat pilorum, hi autem vere fusci sint: albi enim folliculi minus probantur. Id vero observetur, num tenuis fusca pellicula, cujus supra facta est mentio, per medium moschi extensa sit, quod indicium est moschum ita natum esse. Qui extra folliculos ex nigro glaucus existit, non humidus & tenuis est, præterea fortissimo odore (in multis hæmorrhagiam narium excitante) pollet, habetur optimus, uti *Marxius* in *Mat. Mus. pag.* 125. scribit; qui vero nimis suaveolens est, non probatur, quoniam aliis rebus permistus & debilitatus est, secundum *Pometum l. c.*

§. 6.

Virtutes moschi maximam partem in valde volatilibus salinis oleosisque particulis consistunt, iisdemque valde calefacientibus, resolventibus, spiritus vitales confortantibus, istosque ac sanguinem in motu progressivo perpetim conservantibus: quo nomine moschus ad lethargum, apoplexiam, melancholiam similesque capitis affectus egregiè proficere creditur. In multis etiam pectoris morbis, utpote asthmate, syncope, palpitatione cordis utilis est, quippe cui nullum fere medicamentum præferendum, quod ad roborandum cor magis valeat; nota quoque confectio alkermes virtutes suas potissimum moscho & ambræ refert acceptas. Num vero etiam in pestilentia conveniat, uti

uti quidam existimant, aliis videtur dubium, adeo, ut *Guibertus* in *Medico Officioso pag.* 212. moschum in pestilentia magis noxium esse credat, cui *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. p.* 795. assentitur. Non minus stomachum confortat, flatus dissolvit, colicam sedat, aliosque abdominis dolores. Membra quoque genitalia virorum mulierumque, nisi naturâ ab rebus fragrantibus abhorreant, calefacit; quæ causa est, quamobrem multa pretiosa medicamenta, ad varios morbos, in officinis ex isto præparentur, à *D. D. Schrœckio* sæpius laudato fusius *l. c.* adducta & descripta. Quam præstantia vero pretiosaque ornamenta & suffumigia exinde conficiantur, unicuique notum est, dum isto mediante non solum diversarum specierum corio, linteo aliisque similibus mercibus odoris conciliatur gratia, sed etiam libri rudes, si aqua glutinosa unico saltem moschi grano impregnata fuerit, odore grato imbuuntur; ubi tamen notandum, ne in prædictos usus nimium sumatur moschi, alias enim odor evadet nimis fortis & adversus, uti *Pometus l. c.* bene monuit.

CAPUT XII.

DE

BEZOAR ORIENTALI.

§. 1.

LAPIS BEZOAR ORIENTALIS valde tener, friabilis ac lævissimus lapis est, diversæ magnitudinis & figuræ, foris viridiusculus, vel ex viridi nigricans, intus ex multis tenuibus tenerisque lamellis, sibi invicem incumbentibus, ut cepa, constans. Non adeò notabilis odoris est, atque ex Persia & India Orientali affertur, teste *Philippo Baldæo*, in *Beschreibung der Küsten Malabar* & *Coromandel. c. 16.*

§. 2.

De origine horum lapidum olim diversæ fuerunt opiniones: Nonnullis videbantur lacrymæ cervorum, quæ in canthis oculorum tanquam gummi indurescant, & ejusmodi lapides evadant. Enimverò quanquam diffitendum non sit inveniri ejusmodi lacrymas, quæ alibi una cum cornu cervi sistuntur delineatæ: hodie tamen extra controversiam positum est, lapides bezoar longe aliam rem esse & ab exoticis quibusdam animalibus provenire, in Persia Indiaque Orientali reperiundis, iisdemque partim capræ, partim cervo similibus, quæ propterea vocantur

CAPRI-CERVÆ.

Hæc animalia valde fera fugitivaque esse, ab una rupe in aliam prosilire, capite corporeque instar hirci, sed parvis pilis ornata, curta & versus extremitatem quasi crispula cauda prædita, pedibus capram referre, ac bina nigra eaque crispa cornua gestare perhibentur, quæ una cum pedibus *Dn. Pometus* Parisiis suis ipse manibus tractavit, istaque juxta ac totum animal, ex itinerariis fide dignis, in *Hist. des Drogues Lib. I. p.* 10. delineavit ac descripsit.

§. 3.

Quoniam autem hæ Capri-cervæ ad ruminantia animalia referuntur, horumque ritu 4. habent ventriculos, fieri solet, ut in primo ventriculo nodulis caulibusque herbarum aromaticarum, quibus vescuntur, mucilaginosæ pelliculæ sensim adhæreant, & lamellatim sibi invicem increscant: unde est, quod pro varia nodulorum cauliumque figura lapides Bezoar nunc rotundi tum oblongi fiant. Qui lapilli magnine an parvi sint, & quot istorum uno in animali inveniantur, incolæ, qui ista capiunt, ex externo intuitu judicare, istorumque respectu æstimare animalia dicuntur. Clarissimo *Taverniero* aliquando 6. animalia ab incolis clam fuerunt adducta, in quibus 17. lapides reperti sunt, id quod in *Itinerario suo p.* 318. *part.* 2. fusius descripsit.

§. 4.

Hic verò adhuc notandum, ejusmodi lapides (juxta nonnullos) non ita nudos in ventriculo aut excrementis inveniri, sed in piloso quodam sacculo seu pellicula, foris asperis curtisque ac fuscis pilis consita, magnitudine ovi anserini. Præterea cum alia tenui, albo duroque putamine crescunt, quod *Pometus*, qui istud ipse vidit manibusque tractavit, in figura æneâ sistit intuendum, ubi Lit. A. exteriorem asperamque cutem, Lit. B. album durum putamen, Lit. C. inclusum lapidem significat. Hinc est, quamobrem prædictus Materialista conjiciat in quocunque animali unicum saltem inveniri lapidem, huncque tam rarum carumque esse, præsertim cum nec omnia animalia lapides contineant: cui tamen opinioni supra laudatus *Tavernierus*, quoad sacculum autem pilosum *D. Kæmpferus* contradicunt.

§. 5.

Quùm intereà hi lapides bezoar in Europa majori copia & minori pretio haberi possint, atque in ipso Oriente, teste *Ettmüllero* in *Comm. Schrœd. pag.* 775. non potest non fieri, quin ab impostoribus per artem conficiantur, vel adulte-

rentur

rentur, qui vel bezoar equinum, ad Orientale similitudine prorsus accedens, istius loco divendunt, aut ex certis gummatibus, radice contrayervæ permistis & lamellatim agglutinatis, artificiose, sed fraudulenter parant, uti *Ulysses Aldrovandus* in *Mus. Metallico pag.* 808. & *Wormius in Museo pag.* 112. testantur, qualis in *Museo Calceolarii* sistitur videndus.

§. 6.

Ad quam evitandam fraudem varia excogitata experimenta sunt, quibus genuinus & naturalis lapis bezoar ab adulterato & artificiali dignosci debeat, quæ partim ab *Sarazeno* in peculiari *epistola de Notis Bezoar*, partim etiam à nostris Materialistis: *Schurzio, Marxio* & *Pometo* in suis Materialium *Museis* fusius adducuntur. Verus & genuinus quasi lævigatus & viridiusculus apparens, tritus & pulveratus plerumque ex nigro viridis manet. Chartæ, creta aut cerussa signatæ, affrictus viridiuscule flavet. Aquæ injectus istam quasi ebullire facit & sudorem ciet. Lapides contra si calida in manu vel calida aqua graviores aut leviores fiunt, adulterati putantur & artificiosi; sicuti supra memorati auctores atque *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. p.* 651. pluribus ostendunt.

§. 7.

Cæterum in officinis & Materialium Museis duæ habentur sortes s. species, nempe integrum bezoar, & ejus fragmenta, isto paulum viliora; quanquam Materialistæ sæpe etiam ex frustis integros conficere lapides possint, dum quidam mihi confessus est, se, cum Pharmacopola quidam sibi cognatus, emendo officinam aliquam, multum bezoar Orientalis pulverisati assumsisset, ex isto integrum bezoar formasse, & ita divendisse. Tanta hominum ditescere volentium fraus est! Mundus vero vult decipi.

§. 8.

Qui similisque dolus causa extitit, quamobrem multi clarissimi Medici parum in Bezoar ponant fiduciæ, istud sua in praxi prorsus postponant, adeo, ut *Zwelferus* in *Append. ad Disp. Aug. pag.* 65. ingenuè confiteatur, in praxi sua quadragenaria se ne unciam istius usurpasse; id quod etiam *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. pag.* 16. de aliis clarissimis Practicis commemorat. Quin imò nonnulli, utpote *Guibertus* au *Discours de la Peste pag.* 478. ex multis aliis affirmandum sumit, istum ipsum lapidem in pestilentialibus aliisque contagiosis morbis non solum inefficacem esse, sed etiam prorsus nocivum.

§. 9.

Nihilò tamen minus plebs, ac ii potissimum, qui nisi carum non æstimant, bezoar tanquam idolum venerantur, cujus gratia Medici fortasse omnia alexipharmaca, sumto ab isto nomine, bezoardica vocarunt, licet ne unicum quidem granum sit permistum. Quam ob causam plures Doctissimi viri inducti sunt, ut integros *Tractatus de Bezoar* scripserint, è quibus *Bauhinus, Deusingius, Hyeble, Monardes* Latinè, *Catelanus* verò, Pharmacopola, Germanice scripserunt, qui ultimus supra meritum mercem suam commendat. Multò verò prudentius priores judicant scriptores, qui ad unum omnes huic lapidi vim sudoriferam & alexipharmacam adscribunt, quam, si genuinus est, intuitu herbarum aromaticarum salisque sui volatilis, nemo prorsus illi denegabit, modo vera dosi, non vero ad aliquot grana, sumatur, quæ mira non præstabunt. Num vero etiam externe alligatus aut suspensus venenum attrahat, hominemque à peste ac similibus tutum præstare possit, uti *Boëtius à Boot pag.* 368. *Lib. de Gemm. & Lap.* scribit, nunc non sumo inquirendum.

§. 10.

Cæterum cum uni testi oculato plus tribuendum sit, quàm auritis decem, addo hîc ea, quæ *Kæmpferus* meus (qui venationi horum animalium interfuit) in *Amœn. Exot. Fasc.* 2. *de Lap. Bezoar* Orientali habet, cujus verba ita sonant: *Lapis Bezoar Orientalis* verus & pretiosus *Pasahr* Persis dicitur, ex quo nobis vox *Bezoar* enata est. Sceptici nostri Philosophi nomen petunt ab Hebræo בעל *bahal*, quod dominum, & Persico *Sahr*, quod venenum significat, & lapidem veneni domitorem vocant. Sed hæc ex similitudine vocabulorum efficta derivatio est. Patria ejus præcipua est Persidis provincia *Laar*, & in eâ montium illud jugum, in quo nunc versamur: dehinc vicini montes urbis *Daraab* & vici *Sjaharum*. Ferax præterea *Chorasmia* esse dicitur, iis præsertim in montibus, qui occupant districtum urbis *Sabsavvar*. Genitrix est fera quædam montana caprini generis, quam incolæ *Pasen*, nostrates capricervam nominant, destituti voce, quæ utrumque sexum exprimat. (*Iconem vide in Tab. ad Lib.* 3. *cap.* 18. *num.* 1.) Animal pilis brevibus ex cinereo rufis vestitur, magnitudinem capræ domesticæ, ejusdemque barbatum caput obtinens. Cornua fœminæ nulla sunt, vel exigua; hircus longiora & liberaliùs extensa gerit, annulisque distincta insignioribus, quorum numeri annos ætatis referunt. Annum undecimum vel duodecimum rarò exhibere dicuntur, adeoque illum ætatis annum haud excedere: reliquum corpus, à cervinâ formâ, colore & agilitate nihil differt. Timidissimum & maximè fugitivum est, inhospita asperrimorum montium tesqua incolens, & ex solitudine montanâ in campos rarissimè descendens. Et quamvis plures regni regiones inhabitet, lapides tamen bezoarticos non gignit. *Casbini* (emporium est regionis *Iràk*) pro coquinâ nobis capricervam, vel ut rectiùs dicam, hirco-cervum prægrandem, vendebat venator, qui à me quæsitus: non audivisse se, respondebat, bestiam illic lapidem unquam fovisse, quod & civium, quotquot percuncta-

cunctatus sum, testimonia confirmabant. Vidi illic in Magnatum manibus bezoarticos eximiæ magnitudinis, nec minùs probatissimi coloris & figuræ, quos se obtinuisse affirmabant ex *Corasaan*, sive Chorasmiâ. Præsens jugum, in quo feras insidiati sumus, longè in Austro Occidentem, longiùs in Orientem protenditur: ibi in partes distinctum, *Kuhi Bonnà*, *Dehrestò* & *Murkumeh*, dictas, hîc in *Kuhi Sjaaskèn* (cui ad austrum jungitur *Kuhi baas*) *Gellestaan* & *Baarsì*, sive *Tenguun*, velut jugi Orientalem, ab una vel ampliùs diætâ, terminum. Quæ verò partes, tametsi capricervas alant promiscuè, non omnes tamen herbas ferunt, ex quibus depastis lapides generari, atque ii quidem æquè nobiles possint: sed solus ex earum numero est mons *Baarsì*, qui ut pluribus aliis, ita quàm maximè abundare dicebatur herbis resinosis alexipharmacis, generando lapidi materiam foventibus, quarum esu caprarum sylvestre genus maximè delectatur: nimirum *Serringià* succo glutinoso referta, qui apprehensam paleam illico tenacissimè involvat: *Tsjirachù*, specie quadam nobiliore ejus plantæ, quæ resinam tribuit Persicæ compositioni laccæ obsignatoriæ, & *Derminà Turki*, i. e. Sementina Turcica, alterâ illâ, quam Persicam appellant, multò præstantiore. Hinc nulla ibi ex prædictis bestiis datur ætate provecta, quæ lapidem non contineat, cùm in ceteris hujus jugi partibus (Ductorum verba refero) ex denis, in montium distantioribus ex quinquagenis, in ceteris, extra Larensem provinciam, ex centenis vix una sit, quæ lapide dotetur, eoque utplurimùm exigui valoris. In hircis lapides majores & frequentiùs inveniuntur, quàm in fœminis. Lapidem ferre judicantur annosi, valde macilenti, colla habentes longiora, qui gregem præire gestiunt, circumspectiùs incedunt, & insidias, magis atque sodales, metuunt: quod idem de fœminis affirmabant. Addebat alius, incertæ auctoritatis, etiam supercilia ac lineamenta frontis observanda esse, quæ si insigniter nigricent, præsentiam lapidis confirmare. Bestiæ utprimum perfossæ linguam inspiciunt, quæ si solito deprehendatur asperior, de præsente lapide nihil ampliùs dubitant. Locus natalis est pylorus, sive productior quarti, quem vocant, ventriculi fundus, cujus ad latus plica quædam, sive scrobiculus, mucoso humore oblitus, lapillum suggerit. In aliâ ventriculi classe, (prout in ruminantibus distinguuntur) quàm ultimâ hâc, inveniri negabant. Utrum casu hîc sibi hospitium paret, jam alibi formatus, an in eo loco generetur, sive illapsus retineatur & augmentetur, non habeo, quod ex Venatorum observatione referam. Credunt, quos plicarum alveoli non satis amplectuntur, elabi pyloro posse & cum excrementis excerni: quin formatos interdum dissolvi rursus, præsertim longiori animalis mediâ. De dissolutione non possum, quin observationem hîc inseram Cl. Domini *Jageri*, Viri ob insignes in linguis & rebus Asiaticis notitias nunquam sine veneratione nominandi. Is mihi testatus est, se, dum in regno *Gòlkonda* degeret, gazellas vivas recenter capras manu suâ perquisivisse, & contrectato abdomine lapillos palpasse, in unâ geminos, in alterâ quinos, vel senos. Has ille bestias pro contemplatione suâ alere decreverat, camerâ hospitii sui inclusas. Verùm quòd ab omni pabulo abstinerent & quasi perire quàm saginari captivæ mallent, mactari eas jussit, inediâ aliquot dierum marcentes. Tum verò, lapillos ubi exemturus erat, eorum ne vestigium ampliùs invenit; ex quo illos à jejuno viscere, vel alio quocunque modo, dissolutos credebat, cum nec excrementa diligenter perquisita eos redderent. Dissolutionem nullo posse negotio fieri persuadeor, siquidem certum est, lapides, in loco natali viventis bruti dum latent, nondum gaudere petrosa, quam nobis exhibent, duritie, sed molliores esse & quodammodo friabiles, ferè instar vitelli ovi, fervente aquâ ad duritiem longiùs excocti. Hoc propter recenter exsectus, ne improvidè frangatur, vel attactus nitorem perdat, ab inventoribus consuevit ore recipi & in eo foveri aliquandiu, dum induruerit, mox gossypio involvi & asservari. Asservatio nî primis diebus cautè fiat, periculum est, ne, adhucdum infirmior, importunâ contrectatione rumpatur, aut labem recipiat. Generationem fieri conjiciunt, cùm resinosa quædam ex herbis depastis concoctisque substantia ventriculorum latera occupat, quæ, egestis cibis jejunoque viscere in pylorum confluens, circa arreptum calculum, lanam paleamve consistat & coaguletur. Ex primo circa materiam contentam stamine efformandi lapidis figura pendet, cujus anguli blanda compressione, quam à cavitate hospitii patitur, in pulvinatam cogitur lævitatem: nisi etiam rotunditatem obtineat ex motu, tum fermentantis alimenti, tum visceris peristaltico, qui eum continuò agitabat, dum interim, accessione novi glutinis, lamellis aliis atque aliis per intervalla temporum augetur, & in aliqualem molem accrescit. Rarò hic plures uno uni innasci bestiæ dicebant: si contingat parvos esse, quales mihi à ductore datos dixi, geminos repertos à se in uno ventriculo. Bezoarticum tunicatum *Cl. Domini Pomet. Hist. des Drogues Lib. 1.* rarioris exempli esse judico, qualia etiam de calculis extant, repertis in vesica humanâ. De virtutibus lapidum quid tenendum sit, ex dictis quodammodo patescit: nimirum eximias, Persarum judicio, possident illi, qui originem debent plantis alexipharmacis montium; exiguas, qui herbis inodoris & campestribus. Signum ex colore ducunt, & viridantes, cœruleos, vel in alterutrum colorem nigricantes, ex præstantissimis herbis genitos & virtute efficacissimos prædicant: pretiosissimos etiam, si forma accesserit æqualis & rarior, qualis est rotunda,

post eam ovata, denique cylindracea. Qui lutei, rufi & discolores sunt, aut qui tuberculis lanam produnt inclusam, eos natura ex viliori luto finxit, haud magnam praestituros efficaciam. Cessat proinde *Ambrosii Paraei* observatio, quâ, ad explorandam virtutem lapidis alexipharmacam, reo mortis arsenicum primò, mox pro antidoto lapidis pulverem propinabat, deteriori, quam quisque expectaverat, eventu. Non enim omnes bezoartici lapides aequè sunt virtuosi & alexipharmaci, & qui sunt, facultatem non tam adversus venenum minerale, quàm animale & vegetabile exserunt, quale misero non fuerat propinatum. Notam legitimi lapidis profitentur, si volae manus cinere aspersae, vel cretâ oblitae affrictus lineam inducat luteam, vel ex luteo viridantem: Haec illis Lydius est, quo veritatem simul ac bonitatem explorant. Acûs candentis admissio, quae Cl. *Joh. Schrœdero* placet, fallax bonitatis testis est, quia, si adulterini ex resinosa construuntur massa, acum utique admittent: legitimi verò plerique ita indurati sunt, ut acum candentem respuant. Mei certè, quos in natali monte comparavi & genuinos scio, vix candentis acus vestigium recipiunt, sed attactu ignis dissiliunt. Non est nota factitii lapidis, si interiores laminae deterioris substantiae & coloris fuerint: ea enim ex diversitate alimenti disparitas provenit, dum genitrix bestia locum pastûs mutat. Pro genuinis ego habeo eos, qui inter resinae & lapidis substantiam ita ambigunt, ut contusi, in acido nitri vel salis spiritu dissolvantur, ac menstruum colore satis rubente simul ac virtute suâ imbuant; quâ ratione ex iis paro liquorem bezoarticum, cujus paucas guttulas cum aquâ Cinamomi, Julapio, aliove vehiculo commodissimè exhibeo. Virtutes lapidi easdem Persae, quas nostri tribuunt; quin facultatem etiam declinandi morbos, & prolongandi vitam, si à bene sanis sub auspicio faventis astri assumatur. Multis hinc solenne est, ut sub ipso anni ingressu (quo coelum creditur pronissimò vultu mortales aspicere) modicam pulveris dosin confidenter assumant, persuasi, hoc remedio radicale vitae humidum, quod dicunt, foveri in annum posse. Ceterum usus in curationibus apud hujates Medicos non aequè creber est, quàm apud nostrates: margaritas substituunt, ubi nos lapidem praescribimus. Nec enim in Pharmacopoeiâ *Musaffr ibn Mahhammed el Hossein*, quae illis, prout Germanis *Augustana*, in usum recepta est, ullam invenio compositionem, quam bezoarticus lapis nobilitet. Interim tamen digniori in loco est apud ipsos, quàm apud Europaeos. Vix incidi in hominem alicujus nominis, qui rariorem lapidem inter cariora sua non asservaverit. Pretio lapides hîc constant admodum caro, siquidem selectiori forma & colore gaudeant. Ex his, qui unius *Mescaal*, seu drachmae, pondus obtinent, à gemmariis *tumano*, sive quindecim uncialibus veneunt: quod verò pretium, exemplo unionum, dispari assurgit proportione ponderis, ita ut omnem aliquando aestimationem exsuperet. Ex lapidis raritate & pretio facile colligimus, bezoarticos, quibus in pharmacopoejis Europaei utimur, non esse Persicos, vel ex eorum numero, qui à capris bezoarticis *Pasèn* nomen sortiuntur, sed vel ex aliis animalibus, vel sub alio coelo degentibus depromtos & suppositos.

Ad hanc classem refero illos, qui in capris *Ahù*, quanquam rarius, inveniuntur: plerumque lutei, rufi & discolores, saepe tubere uno vel gemino bullati, inaequales & informes sunt, minoris adeoq; virtutis & pretii. Ipsum animal (*vid. in Tab. 2. & num. 2.*) à cervis nihil habet dissimile, praeter barbam & cornua non ramosa, quibus se caprino generi adsociat. Cornua sunt simplicia, atra, rotundis annulis ultra mediam usque longitudinem distincta, laevia & quasi ad modulum tornata, in mare quidem surrecta, pedalis longitudinis, in medio levi arcu disjuncta, fastigiis rectis, mutuò utcunque imminentibus: in foeminâ verò perparva vel nulla.

Inter suppositítios etiam numero exemtos ex variis brutis sylvestribus Indiae Orientalis: quale ex caprina classe est animal, quod bezoarticum vocat *Bontius*, à se visum in arce Bataviae. Ego simile vidi in areâ praeliminari ejusdem arcis, quod verò ab *Ahù* Persico nihil differebat, nisi quòd maculae candidissimae, more tigridum, totum corpus pingerent: qualis etiam decor venustabat duas capreolas, totidemque platycerotes, eidem areae, velut vivario, inclusos. Ex his & similibus cornigeris montium Indicorum, praesertim eorum, qui versus septentrionem Malabariam claudunt, & ad promontorium *Comerein* protenduntur, sequioris conditionis lapides, vulgo *bezoar* dicti, copiosi eximuntur, & in manus Europaeorum, illic viventium, non rarò confluunt. Chirurgus, in illo littore diu moratus, lapidum, quos successivè coëmerat, integram libram venalem mihi offerebat, sed quos inter nullum reperi, qui genuini Persici bonitatem colore simul ac figurâ exprimeret. Huc spectat Lapis omni Indico ac vulgari Persico praestantior, recepto à Lusitanis nomine *Pedra bugia*, i. e. lapis Simiae dictus, de quo *alibi*.

CAPUT

CAPUT XIII.
DE
BEZOAR OCCIDENTALI.

§. I.

LAPIS BEZOAR OCCIDENTALIS scaber & plerumque cineraceus lapis est, diversa magnitudine & figura, ex multis sibi invicem impositis lamellis, multo crassioribus quam in Orientali, concretus, intus vel cavus, vel semina, aciculas ac similia continens. Ex India Occidentali, præsertim Peru, ab Hispanis ac Lusitanis affertur.

§. 2.

Hi lapides in diversis animalibus inveniuntur, quos *Fonseca* septuplices describit, ex istoque *Barth. Ambrosinus* in *Mus. Metallico Ulyss. Aldrovandi pag.* 806. Utplurimum vero in aliqua rupicapræ specie invenitur, ab *Hernandezio*, hujusque interpretibus, in *Hist. Rerum Med. Nov. Hisp. pag.*325. in figura oculis subjecta, optimeque descripta. Istæ vero rupicapræ superius ex flavo fuscæ sunt, inferius albæ, parvis iisdemque acutis cornubus præditæ, uti ex figura apparet omnium optime; & quanquam *Boëtius de Boot Tract. de Lap. pag.* 365. huic bestiæ nulla velit adscribere cornua, *Hernandezio* tamen, rem accuratissime describenti, potior habenda fides est.

§. 3.

Hîc autem notetur Bezoar lapidem non in omnibus reperiri animalibus, sed in annosis saltem rupicapris, dum stomacho adhærens suas sibi invicem instratas lamellas successive multorum annorum spatio acquirit & nanciscitur, à bonis efficacibus herbis, quibus animal vescitur, oriundas. Quæ causa est, quamobrem hic lapis non ubique, sed iis saltem in regionibus, in quibus ejusmodi herbæ crescunt, his in bestiis reperiantur, aut certe non ejusdem omnes lapides sint efficaciæ, uti *Hernandezius l. c.* fusius scribit.

§. 4.

Lapidum differentia partim à colore, partim ab externa figura, à magnitudine partim desumitur. Ratione coloris plerumque incani sunt, interdum nigricant, coloreque albo permisti sunt, aut ex viridiusculo variegati, teste *Schrædero* in *Pharmac. Medico-Chym. Lib. VI.* Externa figura variat, propterea, quod nonnulli rotundi s. ovales, quidam quadranguli, qualis supra dictâ in figura delineatus est, plures autem apud Aa. citatos sistuntur contemplandi. Non minus magnitudo variat, qua fere omnes lapidem Bezoar Orientalem superant, ovum columbinum, interdum gallinaceum æquantes: qualem in Tabernis Gemmariorum Persiæ & Arabiæ se vidisse testatur *D. Kæmpferus* in *Amœnit. Exot. Fasc.* 2. *pag.* 397. Imo *Georgius Segerus* in *Epistol. Bartholin. Cent.* 2. *Ep.* 79. commemorat se vidisse Hamburgi Bezoar Occidentale magnitudine capitis humani, 23. digitorum latitudinem transcissum continens, pondusque $6\frac{1}{4}$. ℔. adæquans: quod adeoque majus est isto, cujus, utpote ovum struthionis æquantis, *Wormius in Mus. pag.* 110. meminit.

§. 5.

Hic verò quæritur, adulterarine Bezoar Occidentale & per artem præparari possit? Sunt, qui negant, quoniam intus forisque variegatum, & ex variis coloribus permistum est, uti in *Mus. Metall. Ulyss. Aldrov. l. c.* commemoratur. Enimvero *Hernandezius* contrarium affirmat, perspicuis verbis pronuncians lapidem Bezoar Occidentalem æque ac Orientalem artificiose præparari: de quo tamen non æque atque de Orientali timendum, dum hi lapides copiosius inveniuntur, nec tanti veneunt, atque Orientales, nisi insigniter magni sint, qui Magnatibus Principibusque raritatis causa divendendi pretio affectionis æstimantur, sicuti *Boëtius à Boot* in *Hist. Gemmarum pag.* 371. scribit; hinc insignis iste lapis bezoar, supra memoratus, primum Hamburgi 6000. Imperialibus, postmodum verò dimidio fuit æstimatus.

§. 6.

Experimenta hujus bezoar cum istis, quæ Orientali sustinenda sunt, maximam partem conveniunt, excepto colore, qui in hoc diversus est. Qui subviridiusculus Orientalis adinstar apparet, pro optimo vult haberi, uti *Schrœderus l. c.* meminit, præsertim splendentibus striis intus ornatus, more sacchari saturni, quod *Pometo* in *Hist. des Drogues l.* 1. *c.* 14. bonum apparet signum. Qui ex Peru Insula veniunt, multo habentur meliores iis, qui ex Hispania Nova afferuntur. In defectu vero Bezoar Occidentalis genuini bezoar cervinum, vel lapis in cervis reperiundus, ac similiter fere formatus secure in usum trahitur, utpote iisdem virtutibus præditus, secundum *Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. p.* 776.

§. 7.

Virtutes hujus lapidis cum Orientalis qualitatibus valde conveniunt, dum hujus ad modum omnibus venenosis ac pestilentialibus morbis adversatur, epilepsiam juvenum senumque curare, vires roborare, calculum partumque ciere, etiam in digito gestatus, ac somnum procurare dici-

dicitur, adeo, ut à nonnullis tanquam panacea f. medicina univerſalis ad omnes morbos commendetur, exiſtimantibus, optimi Medici ſe defungi poſſe partibus, hunc ſi poſſideant lapidem, teſte *Hernandezio l. c.* Num vero hic Occidentalis etiam laxet, uti *Schrœderus l. c.* putat, jam inquirere nolo, dum ejusmodi virtus fortaſſe ab artificioſo & cum gummatibus adulterato fuit obſervata, neutiquam veris & genuinis aliis lapidibus, qui intuitu ſalis ſui volatilis diaphoretica magis ac nervina virtute pollent, ex qua prædictæ operationes omnes derivantur.

CAPUT XIV.

DE

ÆGAGROPILIS, LAPIDE DAMARUM ET SANGUINE HIRCINO.

§. 1.

PILÆ DAMARUM f. ÆGAGROPILÆ, *Gemſen-Kugeln*, oblonge rotundæ ſunt, & interdum quodammodo compreſſæ pilæ carneæ, magnitudine fortaſſe nucis avellanæ, foris glauca ſeu fuſca coriacea pellicula cinctæ, intus autem è multis fibrillis conſtantes, odore valde grato aromatico, ſapore ſubamaro. Ex Tyrolenſibus Helvetiisque montibus afferuntur.

§. 2.

Damæ, in quibus inveniuntur, vehementer feræ naturæ ſunt, valdeque altos montes rupesque aſcendunt, Rupicapræ propterea vocatæ. Magnitudine capram noſtratem æquant, nigra, exigua, extremitatibus hami adinſtar incurva cornua habent, usque eò acuta, ut iſtis ſe ſcalpturæ, iſta ipſa interdum ita podici immittant, ut exinde mori dicantur. Alias rupibus, iſtis mediantibus, ſe adhærent, quas acutis pedibus currendo aſcendunt. Veſcuntur aromaticis herbis & radicibus, præſertim doronico, ex quo ægagropilæ dicuntur naſci, uti Clariſſ. *Welſchius* in peculiari *Tract. de Ægagropilis* docet.

§. 3.

Iſtæ Ægagropilæ ex relictis herbarum ac radicum fibris naſcuntur, & quidem in primo & ſecundo ventriculo, dum damæ ad modum omnium ruminantium animalium quatuor ventriculos habent, à ſupra laudato *Welſchio l. c.* æri inciſos & oculis ſubjectos. Interea notandum ejusmodi pilas non in omnibus animalibus, ſed in iis ſaltem inveniri, in quibus ad iſtarum generationem neceſſarium acidum, pilas conſtringens, & quaſi coagulare faciens, invenitur, uti Auctor citatus in *Appendice* ad *Schrœderi Pharmacop. pag.* 5. explicat.

§. 4.

Ejusmodi pilæ ex India quoque afferuntur, in rupicapris Indicis reperiundæ, qualem perelegantem magnamque *Marxius* Windsheimiæ apud Kornefferum Pharmacopolam vidit, magnitudine infantilis capitis, rotundam, levem, pondere aliquot unciarum, ſplendenti lapidi bezoar, quam pilæ damarum ordinariæ ſimiliorem, uti in *Mater. Muſ. pag.* 160. refert. Inter vulgares tamen ægagropilas etiam interdum quædam inveniuntur lapidea cruſta quaſi circumdatæ, more bezoar lapidum, nunquam fere pugno majores. Qua in re *Welſchium Schrœdero* videmus contrarium, has pilas nunquam nuce juglande majores eſſe exiſtimanti.

§. 5.

Vis harum pilarum calefaciens eſt ac reſolvens, qua ſtomachum, caput ac nervos confortant: ut adeoque iis, qui vertigine per eſſentiam & per conſenſum ſtomachi orta afficiuntur, optime conveniant, cum etiam doronicum, ex quo conſtant, in ejusmodi morbis commendetur. Simul etiam convulſionibus nervorumque contractionibus medentur, partumque promovent, teſte *Ammanno* Tr. *de Mat. Med.* Inprimis ſudorem ac venenum pellunt, ad modum lapidum bezoar, ac propterea etiam BEZOAR GERMANICUM vocantur. Optandum eſſet, ut, quoniam melius viliusque poſſunt haberi, ac multo efficaciori odore pollent, pro lapide bezoar uſurparentur, utpote iisdem, imo melioribus, virtutibus prædita, in febribus continuis & contagioſis perutiles, in dyſenteria quoque aliisque alvi fluxibus non contemnendæ, quoniam ſimul paulum adſtringunt. Ad X. vel XII. grana aſſumuntur. Num de collo ſuſpenſæ à fame ſitique defendant, imo corpora impenetrabilia præſtent, uti quidam, neſcio qua ſuperſtitione ducti, exiſtimant, riſum magis quam fidem excitat. Qui vero de uſu harum pilarum plura ſcire deſiderat, is relationem legat ab amico quodam Saltzburgenſi cum *Dn. de Hochberg* communicatam, & ab hoc *Lib. XII. dem Adelichen Land- und Feld-Leben pag.* 731. inſertum.

§. 6.

Cæterum aliquem damarum lapidem; ſed rarò, dari exiſtimant, qui in peculiari pellicu-

 la

la prope hepar reperiatur, foris albicet, intus verò prorsus albescat, quoniam, de istorum sententia, ex albo chylo ibidem coaguletur & induretur. Inprimis in partu difficili & epilepsia commendatur, uti *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 774. scribit. Cùm verò apud Materialistas & in officinis nondum inveniatur, in isto explicando non morabimur.

§. 7.

Caprarum nostratium domesticarum lac interne ad podagram, phthisin & morbos similes utplurimùm usurpatur, de quô in capite de lacte asinino jam actum fuit. Externè stercus caprillum ad tumores hydropicos & similes adhibetur, in officinis tamen neutrum extat.

§. 8.

SANGUIS HIRCINUS

adhuc memorandus est, qui siccatus in officinis extans non à vulgô solum, sed à multis etiam doctis Medicis ad sanguinem coagulatum, pleuritidem, calculum &c. valde commendatur, id quod *Dn. D. Ettmüllerus l. c. pag.* 773. fusius explicuit.

§. 9.

Qui sanguis ut vere efficax acquiratur, Clarissimus *Helmontius* hircum pedibus posterioribus suspendit, & ex inciso ejus patrimonio sanguinem colligit, in Sole postmodum vel in vaporis balneo siccandum, vid. Ejus *Tr. Septupl. Digest.alim.* §.75. Alii etiam sanguinem sumunt ex collo, si quando hirci laniantur, qui æque bonus est. Nulla quoque refert, istene sanguis qui primum profluit sero stipatus, an medius, aut ultimus sumatur, modo lente & sine ustione exsiccetur, uti *Dan. Ludovici* in *Pharm. pag.* 167. Tenax fit, tritus autem fuscus appareat.

§. 10.

Quò verò hic sanguis præstantiorem vim antinephriticam acquirat, hircos quidam plantis calculum pellentibus, utpote rutâ muraria & similibus, aliquamdiu alunt, quod *D. Osvvaldi*, Medici Oenipontensis, arcanum ad vesicæ renumque calculum fuisse, *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 748. refert. Quamobrem etiam *Pometus* in *Hist. des Drogues Part. 2. Lib. I. cap. 13. pag.* 35. sanguinem hircinum Julio Mense suadet colligendum. Hunc sanguinem tantæ esse efficaciæ, ut adamantem molliat, secundum traditionem veterum, ego sane ne quidem ulli persuadere queo. Stagnantem contra coagulatumque sanguinem sale suo volatili dissolvere, propterea que adversus omnes contusiones, casus, dolores lateris, inflammationem pulmonum morbosque similes conducere experientia confirmat. Melior habetur spiritus & sal volatilis inde destillatus, quocum etiam oleum transit, externe in arthritide & contracturis commendatum.

CAPUT XV.

DE

ZIBETHO ORIENTALI ET OCCIDENTALI.

§. 1.

ZIBETHUM pinguis & unctuosa materia est, instar mellis vel butyri apparens, colore ex albo flavescente, odore penetrantissimo. Utplurimum ex India Orientali Occidentalique affertur, postmodum in parvis ollis, quæ scriptura aut typis ornatis chartulis notatæ sunt, à Batavis in Imperium transmittendum, secundum *Pometi* in *Hist. des Drogues cap. 6. Lib. I. pag.* 18.

§. 2.

Animalia, à quibus Zibethum oritur, vulgo CATI ZIBETHICI, (*Zibeth-Katzen*) vocantur, vulpibus aut martibus quam catis figura similioribus, uti ex figuris apparet, quarum altera à *Fabio Columna* in *Hernandezii* & *Ant. Rechii Hist. Anim. Nov. Hisp. pag.* 580. altera verò à *Dn. Vito*, Materialista, (qui istam de vivo animali desumi curavit) mihi communicata est, quæ cum *Klobii* figura juxta in *Hist. Ambr. pag.* 71. atque cum isto cato zibethico, quem prædictus *Pometus*, à Siamicis Legatis Anno 1688. acceptum, totum annum servavit vivum, valde conveniunt. Et quanquam pro regionum diversitate Orientales ab Occidentalibus facie externa paulum differant, in eo tamen binæ conveniunt, quod cutem cineracei coloris, nigris maculis striisque, in fœmellis tamen magis notandis, interstinctam, acutum caput, brevesque pedes habeant, quemadmodum à prædicto *Columna l. c.* fusius describuntur.

§. 3.

Quomodò & in quibus animalis partibus zibethum generetur ac inveniatur, quæstio est? Quâ de re diversæ fuerunt opiniones, dum nonnulli zibethum pro sudore, alii pro pure, pro alio quodam alii habuerunt, uti

apud

apud *Sam. Daleum Part.* 3. *Pharmacol. pag.* 583. & in *Castelli Tr. de Hyæna Odorifera* videre est. Id tamen inter eos convenit, in maribus penem inter & testiculos, in fœminis vero in interioribus genitalibus inveniri, uti *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 199. ex aliis refert. Enimvero & in hoc valde erratum fuit: testibus enim supra citatis experientia constat, zibethum neutiquam ejusmodi excrementum sive seminis esse profluvium, sicuti quidam opinantur, sed in peculiaribus folliculis s. cavitatibus, podicem inter & genitalia sitis, & quidem in multis, in prædictis folliculis reperiundis, glandulis generari, iisdemque in maribus duplo majoribus atque in femellis; ut adeoque in illis plus etiam inveniatur zibethi, quam in istis.

§. 4.

Quâ verò methodo zibethum colligatur? *Joh. Faber Lynceus* in supra memorati *Hernandezii Tr. pag.* 539. perereleganter descripsit. Scilicet hæc materia vel domi ex mansuefactis catis zibethicis colligitur, parvisque, formam auriscalpiorum habentibus, cochlearibus ex supra descriptis loculis depromitur, vel in campo ab arboribus fruticibusque, quibus animal se attrivit, detergitur. Illud scil. exhaustum æstivo tempore alternis semper diebus, hyberno vero, quo materia non adeò fluxa est, qualibet hebdomade bis peragendum. Quod colligendi tempus si negligitur, animal muris postibusque clathrorum, quibus asservatur, se atterit, materia aliquot dierum spatio subacri evadente, animalque titillante ac pungente, terendo igitur movendoque liberare se pruriente materia quærit, nisi prædicto modo depromatur, id quod tamen nec sine doloris perceptione peragitur, uti *Pomet.* suo in animali observavit. Quum verò hæc operatio in catis zibethicis sylvestribus celebrari nequeat, istique zibethum suum in antiquos arborum ramos terendo deponant, Nigritæ ramos aridos probe inspiciunt, oleosasque maculas grumosque desumunt, in aquâ coquunt, quo impurum separetur, ac postmodum fundum petat, vero zibetho contra aquæ innatante & pro optimo habito, uti laudatus *Faber l. c.* judicat.

§. 5.

Cæterum non omne zibethum eundem habet colorem, ac propterea quidam distinctas volunt constitui species, dum *Sam. Daleus l. c.* præter vulgare nigri cujusdam zibethi, ex India Orientali venire crediti, meminit, quod prorsus rejicit. *Pometus* contra fusci facit mentionem, quod Civette de Guinée, ou du Bresil s. Brasiliense zibethum vocat: Hollandicum autem prorsus album apparet, quoniam catos lacte ovisque dicuntur alere. Interea prædictus Materialista non adeò multum colori tribuit, odore potissimum cæterisque qualitatibus bonis existentibus, dum istud, quod ex cato ipse collegit, fuscum etiam apparuit, albumque apparens cum tempore flavum ac tandem fuscum evadit. Nihilo tamen minus zibethum album, si quando simul pingue fragrantiæque summæ sive fortis quidem, sed quodámmodo nauseosæ, saporis amari ac consistentiæ rubræ fuerit, pro optimo habetur, uti *Marxius* in *Mater. Mus. pag.* 219. scribit.

§. 6.

Quum verò, vel ipso *Schurzio* non diffitente in suo *Mat. Mus. pag.* 23. butyro ac pinguedine adulterari possit, quæritur, quomodo fraus ista cognoscatur? Quidam existimant zibethum tum esse genuinum, quando isto chartæ affricto nihilominus chartæ inscribi literæ possint: quod tamen experimentum valdè dubium est ineptumque, dum vel ratione teste nullæ pingi literæ possunt, ubi zibethum, tanquam pinguedo, fuit affrictum, quanquam optimum verumque fuerit zibethum, experimentum faciente ipso *Pometo l. c.* Qui propterea melius dare consilium nequit, quam ut cum probis notisque Mercatoribus faciamus mercaturam, nec semper testimoniis scriptis habeamus fidem; præcipue vero odoris rationem habeamus, quadantenus rancidi apparentis, quando butyrum aut aliud quoddam pingue est admistum, nisi mistura adhuc recentissima sit, ubi perdifficilis, imo fere impossibilis est butyri à zibetho separatio. Quando verò aliis impuritatibus est adulteratum, aquæ bullienti injectum sine ulla mora impurum demittit, bonum contra innatat, uti prædictus *Faber l. c.* bene annotavit.

§. 7.

Quod tandem ad usum zibethi attinet, ratione partium suarum volatilium & oleosarum virtute valde resolvente, emollienteque ac confortante pollet, torminibus infantum, colicæ, suffocationi uterinæ ac doloribus uteri umbilico applicatum medetur, modo patientes (dum multæ fœminæ istius impatientes sunt) illius ferre usum possint. Maritos impotentes confortat, atque in sterilitate mulierum utile est. Maximam partem ad balsama & unguenta odorifera s. fragrantia usurpatur, multoque fragrantius est, si quando moscho ambraque permistum est, præsertim cum non adeo multum sumitur. Zibethum indusiis affrictum pediculos fugare creditur: quod tamen unguentum pediculorum pro pauperibus nimis esset pretiosum. Zibethum cum oleo anisi mistum, & chirothecis illitum, fragrantissimum odorem excitat, præsertim si tantillum moschi additum fuerit. Quidam etiam pellem zibethicam ad calefaciendum ventriculum aliosque plures morbos utilem commendant, teste *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 655. Nigritæ & Barbari etiam carne pro cibo vesci dicuntur, de quo aliisque usibus *Castellus* in *Tr. de Hyæna Odorifera* agit fusius.

CAPUT XVI.

DE HEPATE LUPI, PULMONIBUS VULPIS, AXUNGIA TAXI, URSI ET MURIS MONTANI.

§. 1.

PULMONES VULPIS quanquam ubique à Venatoribus sufficienter haberi possint, ac propterea non opus sit, ut eosdem modo aliorum ex regionibus exoticis afferri curemus, istos tamen non penitus prætereundos duximus, utpote à Materialistis etiam vehi solitos. Ut hepar lupi calido aceto macerandi, inque eô tamdiu relinquendi sunt, quoad refrixerint. Postmodum exsiccantur, & vel in pulverem piperis, vel absinthii ponuntur, quippe quo à carie præstantur tuti, ut *Schurzius* in *Mater. Mus.* tradit.

§. 2.

Ipsos Lupos (quorum hepar officinas ingreditur) & Vulpes ut describamus, prorsus censeo supervacaneum, utpote unicuique notos. Istorum igitur loco Vulpem, s. potius Lupum Orientalem, quem Persæ *Sjechaal*, Belgæ autem *Jak-Hals* vocant, in *Mus. German.* delineatum & ab amico mecum communicatum sisto. *Dn. Kæmpferus* eundem vocat *Lupum aureum.* More nostratium vulpium valde astuta dicitur bestia, cujus tamen motiones neutiquam ab rationali anima, sed artificiosa machina naturalique motu membrorum ac spirituum vitalium deducendæ, ut *le Grand* in peculiari *Tr. de Carentia sensus* & *Cognit. in brutis* omnia eleganter explicuit. Interdiu circa montes latet, noctu pervigil & vagus est, & catervatim prædatum excurrit in rura & pagos. Ex ipsis papilionibus, quos circa littus Caspium expanderamus (inquit laudatus *Kæmpferus in Amœn. Exot. Fasc. 2. pag.* 413.) ocream, calceos & alia ex corio facta nobis abstulit, quorum quæ graviora erant, non longè à dormitorio abducta recepimus. Ululatum noctu edit execrabilem, ejulatui humano similem. *vid. cit. loc.*

§. 3.

Pulmones Vulpis, à veteribus præsertim, ad dolores pectoris, tussim, phthisin aliosque thoracis affectus commendantur, ex quibus propterea varia in officinis habentur composita, utpote looch de pulm. vulpis, aqua asthmatica &c. quæ tamen *Helmontius* in *Tr. de Tussi & asthmate* sumit irridenda, miraturque in scholis (ita loqui solitus est) talos leporis ad arthritidem non præscribi, quippe quibus lepores celerem cursum promoveant. Ita etiam

AXUNGIA VULPIS, *Fuchs-Schmaltz*, in usu est, quæ tremori artuum, indurationi nervorum tendinumque, ac horum quoque tremulo pulsui dicitur mederi.

§. 4.

Non minus in Materialium Museis & aliarum bestiarum habentur axungiæ, utpote

AXUNGIA URSI, *Baeren-Schmaltz*, partim ex Polonia, partim ex Canada allata. Recens, glauca glutinosaque sit, forti & adverso odore, consistentia mediocri. Quæ nimis dura & alba est, haud multum prodest, ac sebo est permista, ut *Pometus* in *Hist. des Drogues Part. 2. Lib. I. pag.* 41. ostendit. In dolore aurium harumque tumore commendatur, in umbilicali etiam aliisque herniis præscribitur. Lumbis inuncta prolapsum uterum anumque dicitur retrahere, quâ ratione *D. Sultzbergerum* in scrotum prolapsa intestina retraxisse certoque sustinuisse *Ettmüllerus* perhibet in *Comment. Schrœd. pag.* 802.

§. 5.

AXUNGIA TAXI, *Dachs-Fett*, etiam materialibus annumerari solita, ad renum ac lumborum dolores, calculum &c. commendatur, & à Venatoribus refrigeratis membris affricatur, quo in casu ipse istam bonam expertus sum. Hinc antiquus carminifex Medicus *Serenus* non temere inquit:

> Nec spernendus adeps dederit quæ bestia melis.

§. 6.

Quantum tandem AXUNGIÆ MURIS MONTANI (*Murmelthier-Schmaltz*) tribuatur, sufficienter notum est: ista quippe Circumforaneorum universale unguentum ac medicamentum existit. Ex Italia Helvetiaque venit, ubi Mus Montanus s. Murmetum (magnus mus est, parvum cuniculum referens) in Alpibus reperitur. Virtute pollet vehementer resolvente, ac propterea à *Paracelso* tanquam peculiare medium ad dolorem lateralem commendatur; sicuti etiam *Mynsichtus* unguentum habet antipleuriticum, in quô hæc axungia prævalet, vid. Ejus *Armament. Medico-Chym. pag.* 188. Non minus ad contracta membra aliosque nervorum affectus usurpatur, qua de re vide, si lis, *Schrœderum, Daleum,* & alios.

CAPUT XVII.

DE
DENTIBUS APRI ET MORTADELLIS.

§. 1.

QUanquam SUS, s. PORCUS, valde sordidum fœdumque animal sit, sine ullô dubio propterea impuris animalibus in Veteri Testamento annumeratum: mira tamen potentia Divina in isto etiam voluit prælucere, quippe qua non in nostratibus seu domesticis solùm, sed etiam sylvestribus suibus quid peculiare scimus reconditum, in aliis pulchrioribus purisque animalibus fortasse non reperiundum. Præsertim vehementer admirandum, in sordidis lippisque Suum oculis certam inveniri glandulam, quæ in ore mansa vero moscho sapore odoreque parum vel nihil cedat, id quod in porcellis assatis juxta ac magnis suibus ipse aliquoties vidi & expertus sum, ut in *Polychr.* meis *Exoticis Disp. de Lapide Porcinô* jam pridem memini.

§. 2.

Multo magis Aper Americanus, JAVARIS dictus, qui umbilicum in dorso habere dicitur, admirandus est, præsertim si istius intestina examinantur, quæ omnia inversa sunt, ita ut inferiora superius locata sint, sicuti non solum *F. Gregor. de Bolivar* in *Recchi Delic. Anim. Nov. Hisp. pag.* 648. refert, verùm etiam *D. Henricus Fuiren* in istius Lugduni Batavorum celebrata anatome ipse vidit, idque Hafniam *D. Wormio* transcripsit, uti ex hujus *Museo p.* 340. videre est. Num verò è dorsô prominens ductus, intestinum mentiens, uti in Figura *Recchi* apparet, pro umbilico, quemadmodum vulgò vocatur, aut alio quodam haberi debeat? inter Doctores nondum convenit, quorum quidam istum papillam esse existimant, ex qua lactentes à matribus alantur, dum sub ista quasi mamilla & vena appareat, in abdomine vero, uti in aliis suibus, nullæ reperiantur mammæ, secundum relationem *Wormii. Dn. Rochefortius* in *Descriptione Insularum Antillarum p.* 197. animal per hunc ductum respirare dicit pulmonesque continuò refocillare, ejusque intuitu à canibus venaticis capi non posse. De omnium verò testimonio constat per supra dictum vulgoque habitum umbilicum semper fœtentes expelli vapores, qui nisi continuo post bestiæ mortem excidatur, totum suem fœtore inficiat, ut usui sit inidoneus, qua super re *Joh. Faber Lync.* valdè curiose fuseque *in suis notis super* antedictum *Recchum* in *Hernandezii Tr. de Reb. Med. Nov. Hisp. pag.* 636. disputat. Cæterum hic porcus forma externa quodammodo minor est suibus nostratibus, cauda destituitur, setas habet variegatas, lana interdum comitatas: qualem paucis ante annis in sue indigena Francofurti mactato observarunt, cujusque particula mihi transmissa. Alitur etiam cum præcedente Jagkal & aliis animalibus Exoticis Stereuntii ab Illustriss. Hassiæ Landgravio, teste *Winckelmanno* in *Topograph. Hass. Cap. de Cassellis.*

§. 3.

Quoniam intereà præmemoratus Aper Mexicanus valde rarus est, & tantum in aulis Magnatum Germaniæ reperitur, nostratibus apris dabimus operam, utpote respectu dentium, in Mat. Museis & officinis notioribus istis, in quibus ejusmodi longi magnique dentes non inveniuntur. Equidem in India Orientali quoque dantur apri, qui dentes immensum magnos habent, ut naturaliter, neutiquam monstrosè, uti *D. Jacobæus* in *Mus. Haffn.* existimat, ex ore protensi, instar cornuum supra caput incurventur: quales ante aliquot annos *Dn. Joh. Gothofredus Vitus* ex India allatos Clarissimo *Dn. Ludolfo* Francofurti ad tuendam sui memoriam reliquit. Sceletum, in *Museo Reg. Haffniensi Tab. II. Fig. V.* reperiundum, in *Museo* nostro *Germanicô* sistitur contemplandum. Equidem

DENTES APRI

indigenæ tam magni non observantur, quadantenus tamen supra incurvati. Tanquam peculiare remedium ad anginam, pleuritidem aliasque inflammationes internas, à stagnante coagulatoque sanguine ortas, quem sale suo volatili resolvunt, prædicantur, & vel solitarie, vel cum mandibulis lucii piscis similibusque utiliter præscribuntur, sive RASURA DENTIS APRI, sive DENS APRI sine IGNE usurpetur, dum ejusmodi dentes eôdem modô atque cornu cervi tractari, indeque SAL VOLATILE, GELATINA aliaque possunt præparari, vid. *Ettmülleri Comment.* in *Schrœderum pag.* 766.

§. 4.

Sunt etiam, qui multum

URINÆ APRI

volunt tribui: quem in finem vesicam urinariam, in qua aliquid adhuc urinæ, tantillo olei miscendæ, continetur, in camino siccari & tamdiu suspendi curant, quoad urina mellis nacta crassitiem fuerit. Ista siquidem certum ad calculum tenum perhibetur remedium, umbilico etiam affricta lumbricos infantum necare affirmatur, sicuti istam bini auctores Gallici libri, cui Tit. *Maison Rustique*, tanquam probatam medicinam commendant. *Henricus ab Heer*, in

in *Spadacrene pag.* 276. ita exficcatam veficam etiam ad epilepfiam valde commendat.

§. 5.

Sues noftrates parum aut nihil materialium mufeis fuppeditant, dum axungia fuilla, lardum ftercusque ac fimilia ubique repetiuntur. Unum tamen dignum eft, quod in ifta recipiatur, hucusque valde arcanum, certumque remedium adverfus epilepfiam habitum, id quod boni publici caufa hic volo manifeftari. In utroque capitis fuilli latere quædam prorfus alba & friabilia officula reperiuntur, quæ nihil aliud funt, quam fuperior pars meatus auditorii, quæ laniones rei expertes clam decerpunt, ac defiderantibus divendunt. Ifta officula quid peculiare continent, in quæ, ex incumbente cerebro fine ullo dubio, fal quidam volatilis fe infinuat, quo mediante in epilepfia fane multum præftant, ac propterea hucusque inter fecreta fuerunt habita.

§. 6.

Cæterum Materialiftæ ac Pharmacopolæ interdum farcimina Bononienfia, vulgò

MORTADELLE

vocata divendunt, ex parte à fuibus quoque proficifci folita, quæ & hic loci ita poffunt confici: ℞. carnis bubulæ è lumbis ℔ VI. macera unius ac dimidiæ horæ fpatio in recente aqua, deinde modice incide, nec tamen nimis minutim, carnis fuillæ ℔iij. lardi ℔j. minutim cæde, piperis groffè contufi ℥ij. falis minutiffimè contufi ℥ß. omnia probe mifce: poft inteftinum bovis medium probe expurgari cura, quod fortiter infartum, baculisque fecundum longitudinem conftrictum, in aëre tridui tempore fufpende, quo exficcetur paulum, poftmodum 9. dies in camino, tum ultra annum farcimina durant. Quod fi vero ab Italis farcimina hæc, qui ifta è Gallia, vel etiam Italia venire curant, emuntur, videndum, ne rancida infipidaque fint.

CAPUT XVIII.

DE

PEDRA DEL PORCO.

§. I.

PEDRA DEL PORCO, f. LAPIS PORCINUS, valde pretiofus lapis eft, paucis ante annos à Lufitanis ex India Orientali Lisbonam & Amftelodamum allatus, magnitudine nucis avellanæ, varie formatus coloratusque; plerumque tamen colore eft hepatico, vel ex albo nigricante, lævis, faponis adinftar, cicatricibus nihilominus notatus, foveas à variolis relictas referentibus. Ab Indis Meftica de Soho, è Lufitanis Piedra del Puerco, item Pedra de Vaffar, ab Hifpanis Pedra de Porcas, & ab Italis Pedra del Porco, vocatur. Multi iftum Lapidem Malacenfem vocant, quoniam in Malaca Regno colligitur, de quo *Aldrovandus* in *Muf. Metallico Lib. IV. pag.* 798. videatur.

§. 2.

Equidem funt Materialiftæ, interque eos *Pometus* in *App. Hift. des Drogues pag.* 2. qui exiftimant, quod Pedra del Porco aliud quid fit, quam Lapis Malacenfis, credentes priorem in porcis Indicis, pofteriorem in hiftrice inveniri. Quæ tamen differentia Doctoribus incognita eft, cum Societate Indiæ Orientalis unanimiter exiftimantibus, quod Pedra del Porco ex Pam Regni Malacæ de hiftricibus proficifcatur; ifte verò error inde fortaffe veniffe creditur, quòd nonnullis hiftricem etiam porcum fpinofum & porcum marinum vocare cum vulgò in ufu fit, quæ *Gefneri* in *Hift. Animal. Lib. I. pag.* 633. conjectura eft.

§. 3.

Animal Hiftrix German. *das Stachel-Schvvein* vocatur: ut adeoque lapis ifte rectius LAPIS HISTRICINUS dici mereatur. Aliis animal Parcapy nominatur. Erinacei fpecies eft, inque India Orientali invenitur, magnitudine bimeftris porcelli, capite cuniculum, pedibus anterioribus taxum, pofterioribus urfum, fronte longum fertum repræfentans, cæterum toto corpore longos & acutos aculeos habens, articulatim nunc fufcos, nunc albos, à pictoribus ad penicillorum manubria adhibendos; & quoniam ifti aculei calamo fcriptorio haud diffimiles funt, Circumforanei beftiam iftam Taran f. Seydan avem vocant. Ad iram commotum animal aculeos tanquam haftas exerit: unde fortaffe eft, quamobrem in bello haftæ aculeatæ (vulgò *Spanifche Reuter*) pennæ fuillæ (*Schvveins-Federn*) vocentur.

§. 4.

Ifte verò lapis in perpaucis, & quidem ægris faltem, hiftricibus invenitur, qui propterea tam rarus carusque eft, dum rarò plures, quàm duo, aut tres, inter merces, quas Societates Indiæ Orientalis Lisbonæ & Amftelodami in copia (*ins groffe* quod dicitur) divendere folent, inveniuntur, unus etiam 135. ad 275. florenis Hollandicis divenditus poftmodum à Materialiftis quadringentis vel fexcentis florenis redimitur, qui iftum quoque in Hollandia mutuum dare, ac pro XXIV. horarum ufu ducatum fumere folent.

Ad Lib. 3. Cap. XVIII.

Fig. 1.

No. 2 3 4 Petra de porco Spuria Ceylanica

No. 1. Pedra de porco pretiosa Malaccensis

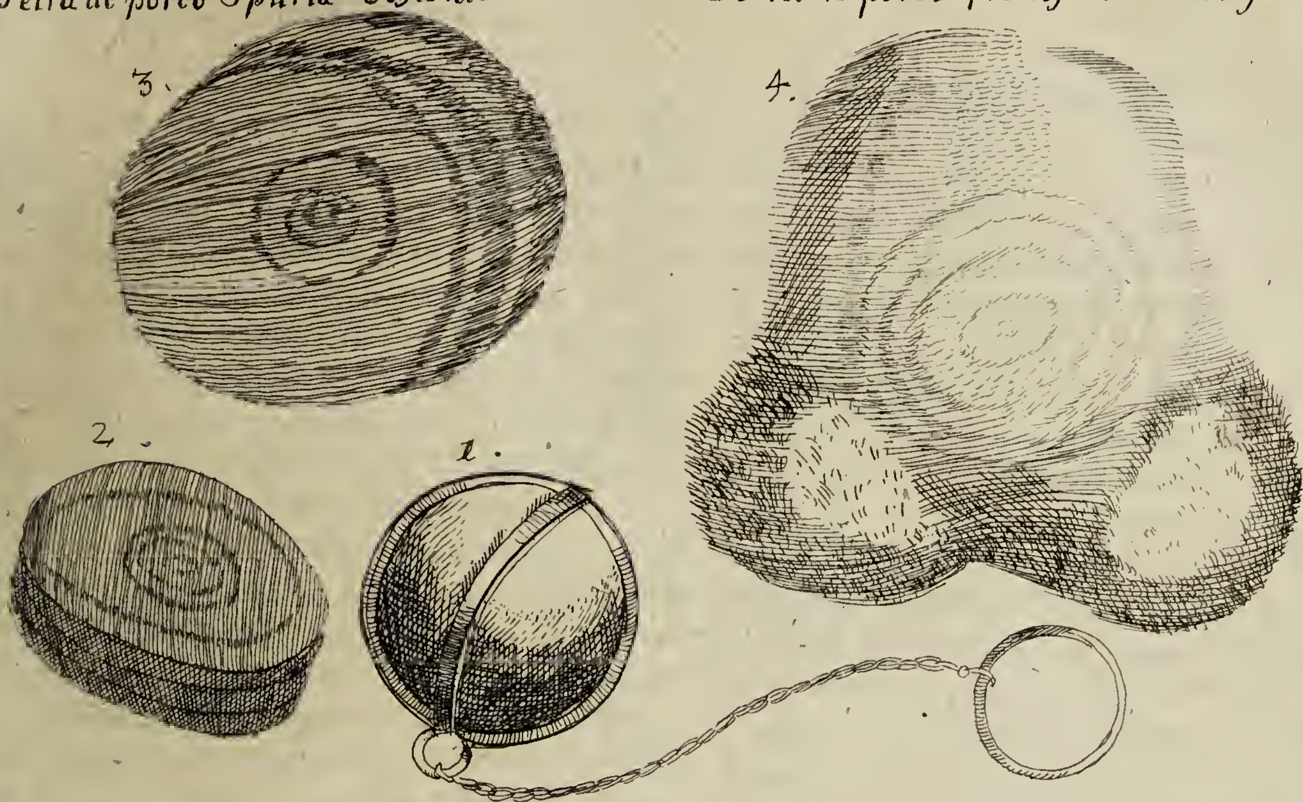
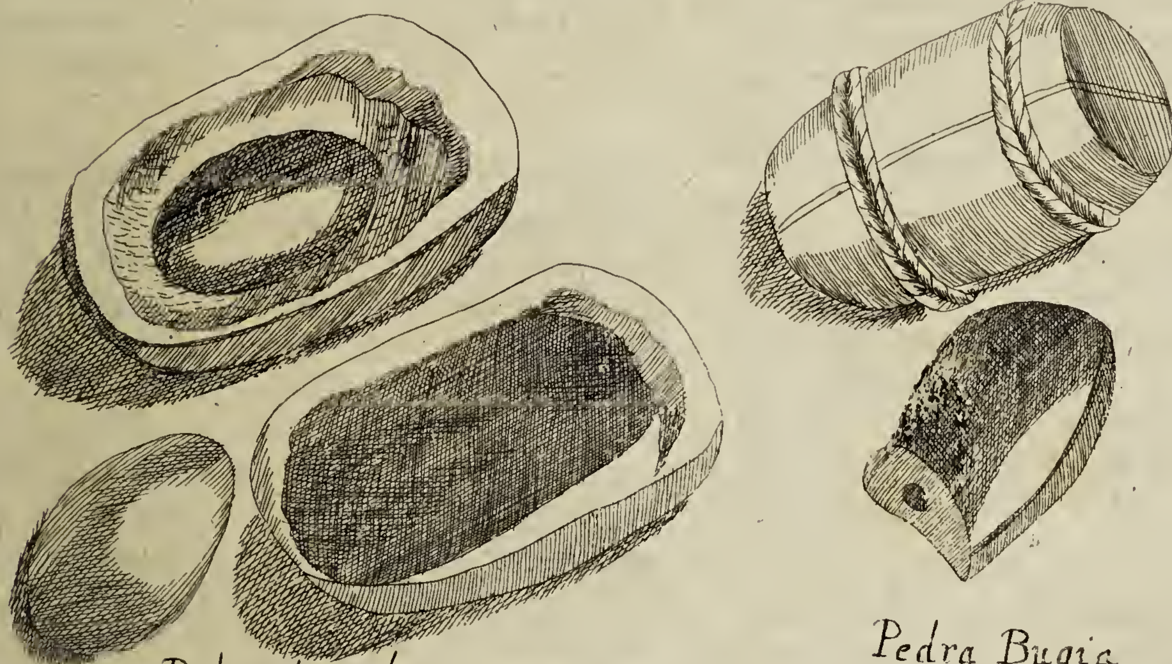

Fig. 2.

Pedra de Cobra

Pedra Bugia.

lent. Plerumque verò ditissimi Mercatores istum sibi asservant, vel Magnatibus præsentandum, aut hæredibus amicisque suis usurpandum; quem in finem aureis iisque perforatis pixidibus, aurea catenula præditis, lapidem muniunt.

§. 5.

Interea bene videndum, quò verus & genuinus lapis acquiratur, dum spurius quidam ejusdem nominis invenitur, quem olim apud *Dn. Vitum*, Materialistam Wormatiensem, modo ex India Orientali reducem, vidi, qui rotundus, niger, ponderosus, nec multum amarus erat, & *Rumphio* teste è porcellis sylvestribus in Sucutana proficiscitur. Verus contra usque eo amarus existit, ut à Chinensibus ejus amarities in dorso manus observetur, aliquamdiu in manu si tractetur teneaturque: quod ipsum tamen Belgis in Indiâ (obtusiore forte sapore præditis) non successisse cit. modò *Rumphius* in *Mus. Ambon. pag.* 298. testatur. Hanc amaritiem à bile, utpote in vesicâ felleâ genitus, nanciscitur. Cæterum ex tenuibus corticibus pelliculisque constat, sibi invicem instratis, ad modum veri bezoar lapidis; nondum usurpatus tenui s. tenera lamella, quasi agglutinata, cinctus apparet, quæ maceratione decedit.

§. 6.

Qualitatum virtutumque præcipua est alexipharmaca & diaphoretica, quam *Dimas Bosque Valentinus* primum in India in isto observavit, annotante *Boëtio de Boot* in *Hist. Lapidum* t. 2. c. 8. *pag.* 356. à multo sale volatili, (quem *Levvenhœck* Batavus in *Arcanis Nat. detectis pag.* 115. curioso quodam microscopio in isto vidisse se gloriatur) commode derivandam. Porro in colica prodest bilisque exundatione, indeque oriunda cholera, ab Indis Mordexin vocata, & pro pestilentia habita: quo in casu lapidis hujus usus istis est crebrior. Interdum etiam leniter laxare perhibetur, in obesitate nimia propterea commendatus. Ab apoplexia & epilepsia defendit, calculum conterit, & arthritidi medetur, auctoribus *Jac. Bontio*, *Fragosa*, ac *Tulpio*. Præsertim ad icterum ex calculis vesicæ felleæ ortum, à *Dn. D. Albrechto* in *Disp. de Ictero ex calc.* valdè commendatur. Memorabile verò est, gravidas in Malaja ab isto tangendo arceri, quod menses vehementer ciere perhibetur, secundum observationem *Hoffmanni*, in *Clav. Schrœd.* In Hollandiâ potissimum in febribus intermittentibus desideratur, quas certo curat, sive quotidie, sive altero, aut tertio die redeant, licet febris acuta fuerit complicata, ad quam ipsam curandam *Dn. D. Deckerus* istum sæpe feliciter usurpavit, uti in *Exercit. suis Pract. pag.* 262. testatur. Imò & in febribus petechialibus non solum à prædicto celeberrimo Practico, sed quoque à *Dn. D. Raygero*, Archiatro Cæsareo, probatus repertus fuit, uti in *Misc. A.N.C. Dec.* 1. *An.* 3. *obs.* 283. legimus. Id verò memorandum, maculas ab istius usu statim evanescere. Tandem & variolis existit medicina.

§. 7.

Ejus infusum plerumque usurpatur; nempe in ℥ij l. iij vini Hispanici vel aquæ cardui bened. aliquot horas infunditur, quoad liquor amarescat, quem postea æger exhaurit. Qualibet infusione pondus grani unius aut dimidii lapidi decedit, secundum observationem *Deckeri*, per *Dn. D. Spenerum* id mihi referentis. Divitibus quinque vel sex grana ipsius lapidis, una cum aliis diaphoreticis, possunt propinari. Alii loco amuleti utuntur, Indique tantum isto in lapide ponere spei dicuntur, ut vel ex ipsius attactu se convalescere putent. vid. *Disp.* nostram *de Lap. Porcino* in *Polychr. Exoticis*. Plures ejus virtutes è MS. quodam Indico hausit *Rumphius lib. III. Mus. Ambonici pag.* 299. *seqq.* descriptas:

1. Valet contra calculum indeque aliquot P. Franciscan. Min. convaluêre.
2. Contra dysenteriam, de quâ plures eô liberati sunt.
3. Curat colicam, ut sæpius expertus sum.
4. Inservit etiam contra omnes affectus à flatibus ortos.
5. Veneno fortius resistit, quàm lapis bezoar.
6. Pleuritidem fugat, etiam vehementissimam.
7. Varios dolores stomachi alleviat.
8. Contra febres validum est remedium.
9. Contra palpitationes cordis varias militat.
10. Epilepsiam obtundit.
11. Omnes flatus in corpore humano dissipat.
12. Lumbricos pellit & enecat.
13. Apostemata interna sanat.

§. 8.

Cum prioribus concordant quæ curiosissimus *Dn. Kæmpferus* in *Amœn. Exot. Fasc.* 2. *pag.* 393. habet, cujus seqq. sunt verba:

PEDRA de PORCO

sive lapis histricinus coagulum est biliosum, rotundum, ut plurimum nucis myristicæ vel juglandis magnitudine, leve, coloris rufi, substantiæ quodammodò unguinosæ, saporis subtilissimè amaricantis. Reperitur in vesicula biliaria hystricum, terræ Malaicæ; unde à *Garcia ab Horto* sub titulo lapidis Malacensis describitur in *op. Clus. l.* 1. *c.* 46. Tales à *Sylvatico* Masatios, ab aliis Acherones vocari testatur *Aldrovandus*. Hoc coagulum bovino longè sui pretio ac virtutibus antecellit, prout Bezoar Orientalis Occidentali dicto, vel aurum cupro præstat. Rarius enim generari accidit: quod ipsum imprimis præter eximias & præsentissimas facultates pretium ejus extollit, ut in ditiorum duntaxat & Principum Nigritarum manibus versetur, qui illud sphæris aureis argenteisve armari curant, adnexa ex eodem

dem metallo catenula, cujus adminiculô tractari valeat. Usus ejus est, ut suspendatur per horas aliquot, vel unâ alteraque vice agitetur in haustu aquæ communis, quem vix grani pondere imminutus amarore imbuit. Haustus ita præparatus habetur summe cordialis & alexipharmacus, tum in ictero, febribus putridis malignisque, & in quibuscunque viscerum obstructionibus medicamentum efficacissimum. Novi Bataviæ, qui posthabitis Medicis quicquid sibi ægritudinis acciderit hôc solo eliminare remedio satagebant. Hystricem hanc, utut in multis Asiæ regionibus, in Africâ etiam & in his Caucasiis montibus invenerim, in ipsa tamen reperiri lapidem nunquam cognovi. Rusticus Bugunô à me venatum dimissus, cùm ab hystrice surâ vulneratus rediret, pinnum, quem in ipsum bestia exploserat, mihi offerens, â præsente quidem Patre edentulo ac grandævo monebatur nullam impofterum negligeret hystricem, quin sectione prius exploraverit an lapidem ferret, quem nosset aliquandô hîc inventum fuisse incredibilis pretii. Adjecta tabula exhibet lapidem Malacensem, qui cinctu liberatus pendet aureos quinque cum dimidio, emptus à Possessore (Ill. Dn. Generali de *Camphuys*) trecentis Joachimicis.

Datur etiam *Pedra de Porco spuria*, in quale coagulum, priori quodammodò simile, sed nigrius, informe & pilis permixtum, in Ceylanâ incidi. Easdem, sed debiliores virtutes illi tribuunt, utut in majori dosi detur. Dicebatur inveniri in hystricum suæ terræ ventriculis prodereque bestiam ructu & vomitu crebro. Forte è bile in ventriculum effusa c. pilis ibi generatur. Icones quorundam vid. in TAB. adjecta. Non confundendus autem hic lapis est cum alio ex India allato, qui PEDRA BUGIA, id est, Lapis Simiæ dicitur & non tam in capite, quam ventriculo simiarum majorum, uti alii lapides bezoartici generari putatur. Asservari autem solet in vasculis doliola repræsentantibus & ex materia quadam levissima paratis, quæ cum ipso lapide depicta vide in *Tabula* lapidibus porcinis dicata & *Capiti XVIII.* annexa.

Tandem nec PEDRA CORDIAL, seu LAPIS CORDIALIS,

vel & Lapis de Goâ cum lapide porcinô est confundendus, qui plane artificialis est & à Rev. P. Soc. *Casparo Antonio* Goæ, ex speciebus cordialibus & alexitericis, quas & lapis bezoar ingreditur, componitur. Figura ejus ovalis vel rotunda est, color intus cinereus, extus nigricans, splendens aureisque maculis distinctus: nonnunquam totus deauratus. Usus frequens est & probatissimus inter Europæos Orientis. Venditur ad libellam. Inde pro variâ magnitudine variat pretium. Eundem hodiè componit R.P. *Nicolaus Memitius*, quem à priori dignoscimus literis N. M. in superficie impressis & in opposito latere signo capræ vel alius quadrupedis.

CAPUT XIX.

DE

AGNO SCYTHICO BOROMEZ, OVIBUS VULGARIBUS ET ORIENTALIBUS, LANA, OESYPO ET SIMILIBUS.

§. 1.

QUoniam oves istarumque usus varii unicuique innotescunt, ac propterea in omnibus cùm Theologicis, tum Physicis Zoologiis, ac in specie etiam à *Colero* in *Oeconomia* describuntur, in istis explicandis erimus brevissimi: quin potius istorum saltem faciemus mentionem, quæ tanquam rariora & materialia in officinis reperiuntur. Præsertim vero in id, quod de AGNO SCYTHICO (vulgò *Frucht-Thier*) s. BOROMEZ dicitur, accuratius inquiremus, quo tandem curiosus Lector certo sciat, quid de isto sentiendum.

§. 2.

Iste verò agnus, *Boromez* dictus, vulgô pro Zoophyto seu animali vegetabili, Germ. *Frucht-Thier*, (ut *Harsdörfferus in Deliciis Math. & Phys. T.* 3. *p.* 10. *qu.* 40. vocat,) quod supra in caule herbæ cujusdam in forma junioris agni crescat, habetur, quem ob finem etiam à *Deusingio* in peculiari Tractatu AGNUS VEGETABILIS alias verò AGNUS SCYTHICUS vocatur, quoniam in Tartaria, in regione Zanotha, dicitur nasci, ubi ex nucleo semini melonum haud dissimili coli perhibent. Caulis trium fere pedum altitudine loco umbilici est, uti ex figura, à *Kircherô* in *Magnetismo Plantarum* & *Dn. à Hochberg* in Tr. *vom Adelichen Feld-Leben Part. I. p.* 760. communicata, apparet, in quo agnum se vertere, gramenque in isto latere, quò se inclinat, consumi ac disperire credunt, haud secus acsi isto nutriatur. Fructu maturo facto caulis exsiccari, fructus vero agni adinstar asperam accipere pellem dicitur, quæ postmodum more corii perficiatur, & ad usum præparetur. Teneram crispamque habere reputant lanam. Per-

Perdulcem etiam habere carnem referunt, cancros sapore æmulantem; ex fructu inciso ruber quoque profluere succus dicitur, quæ omnia *Erasmus Francisci, im Ost- und West-Indianischem Lust-Garten*, fusius descripsit.

§. 3.

Quæ relatio non apud vulgum solùm, sed Doctores quoque vel eò majorem invenit fidem, quoniam ista omnia omnium primò à Clariss. ac cæterum fide dignissimo *Jul. Cæs. Scaligero Exerc.* 181. *Sect.* 29. contra *Cardanum* fuerunt descripta: adeò ut famigeratissimus Botanicus, *Joh. Bauhinus*, primæ inventionis gloriam *Scaligero* aliquo in loco fere invideat, quasi omnia solus scire, nihilque aliis relinquere voluerit indagandum. Imo prudentissimus & alias oculatissimus Angliæ Cancellarius, *Franciscus Baco de Verulamio*, in *Hist. Natur. Cent.* 7. *p. m.* 147. *num.* 609. hâc in re decipi se passus est, qui aliâs Naturæ Scrutatores ab simili credulitate dehortatur; & quanquam hoc ipsi videatur fabulosum agnum istum vegetabilem positum juxta se gramen consumere, ipsi tamen rei non prorsus videtur contrarius, existimans gramen in istam agni formam posse mutari. Quemadmodum etiam postea multi Doctorum inter se disputârunt, disquirentes, num ejusmodi fructus herba sit, & qualis existat? an verò animal, aut forte ex utroque quid compositum sit? quâ de re vide, sîs, *Wormium* in *Mus. pag.* 190. & *P. Sturmium* in *App. Curiosit. Nat. Calend. de anno* 1687. *N.* 5. ubi etiam figura sistitur intuenda & *Dn. Verulamii* opinio defenditur.

§. 4.

Quanquam verò in quibusdam Artificialium Naturaliumque Museis pellis, tanquam de ejusmodi agno desumta, ostendatur, qualis in Dn. *Joh. Schvvammerdammii*, Pharmacopolæ, Museo videtur, & præter superiorem relationem in Moscovia *Dn. Oleario* ostensa fuerit, uti in *Itinerario suo Persico* memorat, meritò tamen dubitavit, num isti rei fidem habere debeat, quod pelli immaturi, vel recens nati agni videtur similior, id quod supra laudatus *Wormius* ex prædicto *Itinerario* annotavit. Atque hoc re ipsa ita se habere paucos ante annos *Dn. D. Engelbertus Kæmpferus*, tum ex Persia Indiaque Orientali redux factus, in *Decad. Observ. Exot.* sufficienter ostendit, idque partim ex voce Boranners, Russis pusillam juniorem oviculam significante, à Sclavonica voce Baran (ovis) cujus diminutivum est, derivata, vitioque sermonis in Boromez mutata: partim etiam ex Scythorum Persarumque consuetudine, qua magnis Orientalibus ovibus foetus utero excidunt, quo istorum valde teneræ pellis, vehementer caræ habitæ, & vestibus Magnatum subsui solitæ, fiant compotes. Atque hæ pelles in materialium museis asservatæ pro Boromez divenduntur. Istæ igitur pelles non à planta quadam, aut alio vegetabili (quæ opinio ex inscitia interpretis, aut falsa relatione vulgi fortasse nota est) sed reverà à magnis ovibus proficiscuntur, uti modo laudatus Auctor in citata Anno 1694. Lugduni Batavorum pro gradu Doctor. habita Observ. pluribus ostendit, & in *Amœnit. Exoticarum Fasc. III. Observatione I.* repetiit, quæ ita se habet:

AGNUS SCYTHICUS,
seu
FRUCTUS BOROMEZ.

Sicut ex dactyliferæ arboris historiâ Phœnicem formavit prisca credulitas, ita curiositas ævi recentioris, pari nomenclaturâ decepta, contrariâ transformatione ex animali vegetabilem foetum, plantamve *Borometz*, seu *Barannetz*, in exoticarum rerum historias intulit: plausibilem sanè adeo, ut magnus in Plantarum Regno Princeps, *Joh. Bauhinus*, magno *Scaligero* primæ relationis gloriam invidisse videatur, cùm recitatis, qui Plantæ ante ipsum meminerant: *Sanè*, inquit, *merebatur tanti miraculi recitatio auctoris honore mactari; sed adeò nimirum omnia voluit scire, aut scisse putari vir ille sine æmulo maximus, ut vel in eo se ipso fretus, noluerit alieni nominis subsidio gradum sibi facere ad gloriam suam.* Plantam, idem scribit, crescere in Tartariâ, (*Baro* de *Herberstein*, apud Zevolhenses; circa mare Caspium alii) agni figurâ, ad pedum ferè trium altitudinem, corio tenuissimo obduci, cujus detracti usum incolis esse ad capitum tegmina: depascere gramina, devorari à lupis, & plura alia, quæ transcribere nihil attinet: quippe vera satis, & legenti primâ fronte notissima, si, ut par est, de ejusdem patriæ, Usbeciæ scilicet, seu Tartariæ mari Caspio finitimæ, verissimo animali, puta Agno & agnino foetu, neutiquam de vegetabili specie intelligantur. Hujus rei fecit fidem, non obiter inquirenti, mihi magistra rerum experientia, quam hic Lectoris candori evolvam.

Barân vox Sclavonicæ originis est, Polonis Russisque ovem significans, cujus diminutivum Polonicè sonat *barannek* Moscoviticè *barannetz*, corruptè *borometz*. Ab eâ non abludit Persicum *Barrèh*, prædictæ significationis vocabulum & cum Scythis finitissimis commune. Ovium autem Scythicarum duplex genus est, unum vulgare & in Germanorum patria familiare: alterum singulare quoddam, in Provinciis quibusdam circa Caspium frequens, velut in *Chorasmiâ*, *Bocharâ* & *Nagajâ*, atque his potissimum nominibus notabile: (1) quòd mole suâ regularem aliarum ovium magnitudinem ita excedat, ut non raræ sint, quæ asinorum altitudinem referant, tripedalem omnes longè superent. (2) quòd caudâ donetur à nostrarium absimili: enormem enim pinguedinis massam, cui caudæ adhæret vestigium, clunibus suis gerunt, tanti ponderis, cujus circumductioni ipsæ aliquando deficiunt. Fidem, non veritatem, superavero,

 si qua-

si quadraginta libras interdum assequi dixero. (3.) Quòd donetur carne, præ omni ceterarum bestiarum exquisitâ: pinguedine verò, præsertim quam caudæ massa exhibet, longè dulcissimâ, quæ in oryzæ & qualiumcunque ciborum coctione butyri locum bonitate suâ supplet, suavitate longè superat. (4.) Quòd pelle tegatur prorsus eximiâ, quæ pilorum teneritate & cirrato decore singulariter se commendat. Harum pellium, ut ad rem veniamus, utrisque gentibus, Scythis Persisque, usus est trivialis: quoniam, ex lege religionis Mahhammedanæ ab aliarum pellium indumentis abstinent, tanquam ab exuviis impurarum, vel impuritatis suspicione non carentium, bestiarum. Magnatum verò divitumque fastus, supra vulgi sortem amiciri cupiens, pullorum pelliculas expetit, qui annosis multò teneriores sunt, & eò quidem cariores, quò juniores fuerunt agnellæ, quibus detractæ sunt; horum enim pili à pellionibus cogi patiuntur in subtiliores densiores cirros, qui toti pelliculæ pretium & venustatem tribuunt. Inde fit, ut teneritatis & lucri insidiatores non vereantur ipsam anticipare, crudeli laniena, nativitatem, & matribus uterum gerentibus, dissecto ventre, partum ante partum eximere, solius gratiâ pelliculæ obtinendæ. Hæc, ritè elaborata, tam dubiam prorsus & prorsus delicatissimam teneritatem exhibet, ut, resectis extremitatibus, vix agninæ cutis retineat similitudinem, sed ignaram credulitatem specie quâdam membranæ cucurbitinæ lanuginosæ possit decipere. Elaboratio in eo posita est, ut interior facies vulgari artis modo liberetur ab impuritate & exteriori cuticulâ, pilosa verò magis atque magis incrispetur; posterius non succedit, nisi sub radiis Solaribus, & hôc modô perficitur: pellicula manibus à duobus hominibus vehementer expanditur, lanugo pectitur, ut dissolvantur flocci, tum peniculo (*Bürste*) lacessitur & in gyros assiduò agitur; interim director operis aquam ore retentam subinde aspergit: quoipso pili agitati, reciprocæ perfusionis & inductæ siccitatis ope, in cincinnos densos ac minutissimos abeunt, quibus mox firmitas & planities leni prelo concilianda est. Pretium pelliculæ, pro bonitatis opinione, exsurgit ad aureos tres, vel ampliùs; servit ea pro duplicatione mitrarum, nec rarò, ornatûs gratiâ, togarum & amiculorum limbum constituit. *Kalema* vocant pelliculam, quæ exenteratis, *mimraas*, quæ in lucem editis detracta est, vocabulis in pellionum officinis saltem usitatis, ignotis in foro publico, unde eadem charactere Persico notare nolui. Idem ovium, & Scythicis par magnitudine genus est, quod alit Arabia deserta versus *Basram:* pellium tamen minor illic dignitas & usus est, foetus verò exscindendi sævitia omnino insolens & ignota. Quin ad Palæstinam usque tota inferior Asia hoc ovium genus alit, sed quod pelle diversæ indolis tegitur, & corpore giganteam illam molem neutiquam assequitur; æquè tamen dulce præbet sebum. Hoc Oriens, uti fercula cetera, ita frequentiùs oryzam, inungit, quæ inde sapore imbuitur longè gratiori, quàm qui expectari possit ex butyro, vel quavis aliâ pinguedine.

His præmissis asserimus: quia de existentiâ Zoophyti, gramina pascentis, nullibi Tartariæ apud vulgum vel Botanicæ peritos extat notitia & memoria, prout ipse ad risum & nauseam exploravi, neque ulla res *Borometz* dicta, præterquam ovinum pecus, ibidem potest reperiri, meram esse, quicquid de hâc plantâ proditur, fictionem & fabulam: sive hæc natales debeat conjecturæ alicujus contemplatoris Philosophi, sive inscitiæ tribuenda sit primi relatoris, qui per linguæ ignorantiam, vel incuriam in parergô, rem auditam perperam intellexisse potuit: sive cuicunque acceptam referamus occasioni alii, quâ per longè dissitas regiones passim provecta ambiguæ teneritatis pellicula integritatem historiæ ac nominis sui amiserit: donec tandem appulsa nobis cum prodigii lepore, in virum illustrem, curiosum & hujus peregrinæ lanuginis admiratorem incidens, vegetabili vultu suo fidem prodigii, ut solent mirabilia omnia, nullo negotio fecerit. Sic auctoritate illustratus error, mox scriptis quoque firmatus, sapientissimorum ingenia & vulgi opinionem ita occupavit, ut hodie pro Zoophyti specie inter rariora Musæorum ostentari soleat, quæ verissima cæsarei foetûs pellicula est. Scitè *Barclajus: prodigia cum narrantur, excipi solent favore mirantium, & quanquam non ad verum exacta sint, postquam semel scriptorem invenerunt, pluribus placent, veneratione crescunt, vetustate commendantur.*

§. 5.

Præmemoratæ magnæ oves sunt

OVES ORIENTALES,

quas clariss. *Dn. Ludolfi* in *Hist. Æthiopica* & *Comment. Lib. I. cap.* 10. descripsit, quod nempe vervece tam magnas pingues caudas habeant, quæ solæ sæpe 40. libras æquent, ac propterea in peculiaribus istis subditis alligatisque rotis portentur, ut ex figurâ ejus omnium optimè apparet. Prælaudatus auctor aliam præterea figuram ovis foeminæ exhibet.

§. 6.

De ovibus Europæis & indigenis Materialistæ vehunt

OESYPUM f. HYSSOPUM HUMIDAM,

quæ nihil aliud est, quam adeps f. pinguedo, post lotionem aut coctionem lanæ in aquâ, aquæ innatans, despumata, per pannum trajecta, & parvis doliolis indita. Interdum è Gallia fertur, quam oportet esse recentem, non foetidam, ex cinereo albicantem. Ad membra paralytica morbosque nervorum commendatur, variaque ingreditur composita.

§. 7.

§. 7.

Quibusdam in locis Materialistæ diversatum exoticarum lanarum quoque faciunt mercaturam insignem, quas ex Hispania, Anglia, Polonia & ex locis aliis afferri curant, de quarum discrimine *Pometus* in *Hist. des Drogues* potest legi. Lanifici dulcem, i. e. teneram lanam eligunt: Pharmacopolæ unctuosam seu *Lanam succidam*, ad Oesypum viribus accedentem.

CAPUT XX.

DE

OVIS STRUTHIONUM ET CASUARII.

§. 1.

OVA STRUTHIONUM valde magna, crassitie caput infantis æquantia, ova sunt, percrassâ testâ, foris pallidè flavente, intus albâ, muniuntur, tantamque habent cavitatem, qua vel 36. ova gallinacea possunt contineri, commemorante, cum *Erasmo Francisci*, Dno *Vielheuerio* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 182. In Africa, præsertim in Capo de bon Esperance, seu capite bonæ spei, copiosè inveniuntur, indeque afferuntur, uti *Marxius* in *Mat. Mus. pag.* 187. recenset.

§. 2.

Ex magnitudine ovorum, quam insigniter magnæ aves sint struthiones, facile colligitur, quorum quidam virum equo insidentem altitudine superant, & 7½. pedum habentes altitudinem inveniuntur, qualis olim Parisiis in Regia Academia des Sciences cultro anatomico fuit subjectus, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 2. *Lib. I. cap.* 17. *pag.* 43. commemorat. Et quamvis ritu aliarum volucrium alis præditi sint, istis tamen ad volandum non utuntur, sed ad accelerandum cursum citatiorem, dum fugati istas exporrigunt & explicant, istisque mediantibus tanquam velis à vento pelluntur. Unde etiam passibus ordinariis gressus suos ita accelerant, atque equus ad cursum incitatus, id quod *Malletus* in *Cosmographia Part.* 3. *de Africa pag.* 84. describit, atque in eleganti figura sistit contemplandum. Ova quidem arena tegere dicuntur, sub qua milites in Africa sæpe 40. vel 50. inveniunt: ista tamen etiam incubando excludunt, quô in labore ac officio mas fœminaque alternant. Quo verò pulli paratum ac sufficiens inveniant nutrimentum, parentes quædam ova, mox fœtum emittentia, diffringunt, quo in istis vermes nascantur, pullis loco nutrimenti inservientes. Parentes hordeo, fabis, fœnoque & herbis vescuntur, in istorum ventre, quinque septis transversis distincto & in quinque partes diviso, reperiundis, auctore *Pometo l. c.* Quando vero *Scaliger* aliique olim affirmarunt struthiones posse ferrum concoquere, prorsus falsum est, & jamdum antiquo *Alexandro Aphrodisæo* suspectum visum. Fieri equidem facile potest, ut ejusmodi aves una cum arena & lapillis ferreos clavos similiaque deglutiant, ista vero neutiquam concoqui, sed indigesta iterum excerni testatur *Ulysses Aldrovandus Lib.* 9. *Ornithol. c.* 2. Quin imò ex deglutito ferro interdum ægrotasse observati sunt, adeo ut *Th. Jordanus* propterea à struthionum custodibus fere magnam verberum vim acceperit, cum Tridenti Romæque olim struthionibus antiquas monetas objiceret devorandas, uti *Frid. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 696. fusius commemorat.

§. 3.

Quod ad usum istorum ovorum attinet, in Africa non solum tanquam cibus usurpantur, ut uno ejusmodi ovo sæpe septem personæ sedent famem, sed hic etiam loci Medicinam ingrediuntur, dum istorum testas, utplurimum crassitie culmum æquantes, ad renum & vesicæ calculum commendatas, ad liquores pulveresque nephriticos adhibent; quanquam *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p.* 809. dubitet, num testis ovorum nostratium multum sint præferendæ? Alii, utpote *Forestus Observ.* 20. *Lib.* 20. adversus arthritidem vagam quoque commendant. Integra ova raritatis causa in Artificialium Naturaliumque Museis asservantur, quæ etiam Mahometanos in moscheis suis suspendere perhibent, teste *Malleto l. c.*

§. 4.

Ad memorata struthionum ova magnitudine accedunt

OVA CASUARII,

quanquam non adeò crassas testas, nec albas, sed viridiusculas habeant; quæ causa est quamobrem *Rumphius* in *Museô Ambonico* (*Amboinschen Rariteyten-Kamer* dicto) virides conchas ova Casuarii vocet. Vera autem casearii ova, ad modum struthionum, argento muniuntur, & tanquam pocula usurpantur, inque Medicina eundem cum præcedentibus habent usum.

§. 5.

Avis, quæ ista ponit, ab Indis EME, à *D. Wormio* CASEARIUS, ab aliis

CASUARIUS

vocatur, quæ Anno 1548. primum à Batavis in Europam advecta, in *Journael van de Reyse der Hollandischen Schepen in Ost-Indien*, folio ultimo ita depicta descriptaque fuit:

Icon & descriptio exoticæ avis Emé, ab his Hollandicis navibus ob magnam raritatem ex Insula Java advectæ.

TAnquam magnam raritatem hic avem sisto, ad vivum depictam, duplo fere majorem cygno, colore nigram, dum ejus venter nigris pennis obsitus est, uni stipulæ insidentibus, duosque apices habentibus, qui, ut in struthione, apparent plumosi. Hæc avis alis linguaque juxta destituitur. In capitis vertice scutum habet, duritie scutum testudinis referens. Robustis suis ungulis dimicat, quibus equi adinstar recalcitrat. Rarissimum est, quod lingua destituatur; quamobrem omne, quicquid comedit, integrum deglutit, adeò, ut pomum pugni magnitudine deglutire, & quod rarius est, prunas candentes innoxie devorare valeat. Ferri frusta ad refrigerandum ventrem libenter deglutit. Ibidem vocatur *Eme*, capiturque in Insulâ Banda, ubi hæc præsens ab Rege regni Cidayo inter alia dona *Joh. Schellinghero* nautæ, in nave Amsterdam insignita, condonata est. Hactenus prædicta relatio. Qui plura cupit scire, *Aldrovandi, Clusii, Nierembergii & Bontii* scripta evolvat, ex quibus *Wormius* in *Mus. pag.* 292. & *Willughby Ornitholog. Lib.* 2. *pag.* 105. istam verbosius descripsêre.

§. 6.

Quoniam autem struthionum & Casuariorum ova majora sunt, quam ut delineari possint, istorum locô in *Museo* nostro *Germanicô*

OVUM COMETICUM,
(*Cometen-Ey*)

quod priori seculo, cum magnus cometa coelo sistebatur, Romæ à gallina, aspectu cometæ territa, positum, posteaque non solum in ære, una cum cometa, typis in lucem editum, sed etiam à Dn. *du Blegny Zodiaco Medico-Gallico A. III. p.* 30. insertum est, voluimus depingere, Ex quo apparet, non humano embryoni solùm, â terrore aliisque affectibus, varios imprimi posse nævos, sed irrationalia quoque animalia ejusmodi affectibus esse subjecta: cujus causam D. D. *Brandius*, Prof. Marburg. in peculiari *Disp. de Ovo Cometico* explicuit.

CAPUT XXI.

DE SPECULIS PAVONUM, AVIBUS PARADISIACIS ET MANUCODIATIS REGIIS.

§. 1.

SPECULA PAVONUM (*Pfauen-Spiegel*) sunt extremitates pennarum pavonum, rotundis, eleganter formatis, & relucentibus cœruleo-viridibus maculis ornatæ. Maximam partem à pavonibus maribus oriuntur, qui unà cum fœminis usque eò noti sunt, ut fusior istorum descriptio videatur supervacanea, præsertim cum etiam *Colerus* in *Oeconom. Lib. XIII. c.* 48. *p.* 312. de istis sufficienter egerit.

§. 2.

Ista verò pavonum specula à nonnullis ad epilepsiam commendantur; sic in *D. D. Tackii*, Archiatri olim Hasso-Darmstadini, manuali, tanquam peculiare adversus ejusmodi morbum remedium inveni, tria ejusmodi specula ustione in pulverem redigenda esse, huncque pulverem ægro propinandum, idque omni novilunio juxta ac plenilunio esse iterandum. Ad erysipelas mammasque male habentes, quod istarum habent signaturam, ab aliis commendantur, secundum *Hartmannum* in *Praxi pag.* 157. Sic etiam, ut aliæ pennæ accensæ, ad suffocationem uterinam laudantur, vid. *Schræderus.*

§. 3.

Præterea in Medicina

STERCUS PAVONUM

vehementer commendatur, album præsertim, in quo *Willisius* in *Tract. de Anima brutorum* multum ponit fiduciæ, dum *pag.* 212. istud tanquam expertum remedium ad vertiginem præscribit; id quod etiam *Borellus, Quercetanus, Henricus à Brahe* aliique exemplis confirmant, ad epilepsiam similiter commendantes, à novilunio ad lunam plenam potissimum usurpatum, de quo vide, sîs, *Ettmüller.* in *Comment. Schræd. pag.* 809.

§. 4.

Quanquam pavo pennarum intuitu valde elegans avis sit, in hoc tamen tertio ab

AVIBUS PARADISIACIS

longe superatur, id nominis sustinentibus, quod vulgus istas ex terrestri Turcarum paradisô venire existimat. Enimverò quùm indubium sit istas non è Turciâ, sed ex India Orientali, & quidem Insula Moluccensi provenire, quidam Latinorum istas MANUCODIATAS malunt vocari, quæ corrupta Moluccen-

lucensis vox est, & MANOTTO TIWATTA, i. e. avem Dei dicitur significare, quemadmodum Moluccenses incolæ solent vocare. Visu alias jucundæ sunt, dum superiores capitis pennæ valdè teneræ, molles & ex cœruleo virides sunt, inferiores in mento, sibi invicem proximiores, eleganter flavent splendentque, rostrum parvum, totumque corpus pennis ex flavo rubentibus ornatur, quæ tamen in pectore & abdomine valde latæ sunt ac splendide flavescentes. Alæ ex nigro cum rubro permisto splendent, præterea in dorso duo pennata fila ex nigro splendentia, tres spithamas longa, nec vera rotunda, nec tamen angularia, instar filorum sutorum, apparent, prout in *Besleri Gazophylaciô* delineata descriptaque sunt.

§. 5.

Quum verò modò dictus auctor cum *Cardano*, *Aldrovando* vulgóque existimet ejusmodi aves pedibus destitui, quæritur, quid hac de sententia sit statuendum? ubi quidem negandum non est, olim plurimas, imo ferè omnes, ex Indiâ advectas aves Paradisiacas pedibus caruisse, sed illud hodieque certum est, istos ab Indis esse abscissos, quod vel sine pedibus melius in fasciculum plumeum compinguntur, pileisque affiguntur. Postquam verò Insulæ Moluccenses Regimini Bantam fuerunt subjectæ, de instituto Batavorum pedes avibus reliquuntur, prout non solùm à *D. Wormio* in *Mus. pag.* 294. delineantur ac describuntur, sed sæpius etiam à me ipso in multis Naturalium Museis visæ sunt, & in illustri Dresdensium Museo quotidie possunt videri.

§. 6.

Gaudent verò aves Paradisiacæ diversâ magnitudine; unde quidam Physicorum, utpote *Aldrovandus*, *Jonstonus* aliique istarum quinque, aut minimum duas recensent species, magnas scilicet & parvas. Quanquam alii diversam istam magnitudinem ætati tribuant, ac propterea distinctas nolint constitui species, quoniam cæteroqui figurâ prorsus conveniunt; nisi quis aves Regias (vulgo *die Königs-Vögel*) pro altera specie velit habere, quæ propterea à quibusdam Latinis

MANUCODIATÆ REGIÆ

vocantur, quarum delineatio hîc occurrens à Manucodiata Regiâ, quam B. Theologus *Dn. D. Joh. Ernestus Gerhardus*, Prof. Jenensis, in Museo habuit, quamve *M. Dan. Grutzmannus* in *Disp. de Avibus Paradisiacis harumque Rege* ibidem Anno 1667. habita, fusè descripsit, desumta est.

§. 7.

Equidem quæ in prædicta Disputatione habetur relatio, non est omnino nulla, benevolo tamen Lectori magis satisfacturum me existimo, si accuratiorem harum avium descriptionem cum isto communicavero, quam inter *Dn. Herberti de Jager*, in Batavia Nova olim Societatis Indiæ Orientalis Inspectoris, Manuscripta repertam, ex lingua, qua conscripta erat, Belgicâ primùm in Germanicam à me versam, nunc tibi verbis Latinis dabo intelligendam: Altera avium Paradisiacarum species (inquit) vulgò aves Regiæ vocantur, quoniam non solùm nostra plebs, sed Indi quoque ipsi existimant istas prædictarum avium esse Reges, id quod tamen à quibusdam Arovanis non admittitur; certum autem est istas una cum cæteris avibus Paradisiacis volare, atque circa istud tempus, quo magnæ veniunt, volare in Aru. Interea hæc avis multo rarior elegantiorque est vulgaribus, dum tantò non venit comitatu atque magnæ, difficilius quoque sagitta petitur, unde pauciores ad nos feruntur.

§. 8.

Hæc itaque avis, multo minor vulgari magnaque avi Paradisiaca, longitudinem habet 7. transversorum circiter digitorum, non verò ejusmodi prolixam plumaceam appendicem seu caudam, qualis in magnis apparet, dum hæc avicula parva curtaque cauda, rigidis pennis constante, prædita est. Nihilo tamen minus etiam duo longa rigida fila habet, ex cauda protensa, forte totius aviculæ longitudinem æquantia, quorum extremitates in duos rotundos circulos curvantur, albi vel grossi magnitudine, qui è subtilibus pennulis constantes instar umbilici intorti sunt, superius smaragdina viriditate murinoque colore superbientes: quæ duo fila hac in ave sunt rarissima. Capitellum ejus perexiguum superius minii rubedine, in collo & cervice sanguinea notatur, idque dilatatur. Ocelli sunt perexigui, sub quibus nigra macula observatur. Collum inferius cum pectore colore est puniceo, cui tantillum glauci interspergitur. Inferius in pectore apparet area, lunam falcatam referens, ex ejusmodi subtilibus pennis congregata, ut nigrum sericum appareat. Quæ luna falcata quibusdam in locis saturate & splendide nigra est, in aliis smaragdina viriditate permista & resplendens, uti quarundam anatum colla apparent. Habito ad aviculam respectu alæ magnæ sunt, totoque corpore multo majores: constant rigidis pennis, superius obscurè puniceis, quas tamen rubræ ac splendentes pennulæ interstinguunt. Totum dorsum una cum cauda colore est eleganter sanguineo: abdomen album glauco permistum: in lateribus longas habet plumas, superius murino colore, secundum longitudinem smaragdina viriditate inclusas. Pedes longi sunt angustique, & in quatuor longos digitos divisi, acutis ungulis armati. Corpus parvum est, & perparum habet carnis, fere tanquam regulus.

§. 9.

Cæterum hæc avis, una cum avibus Paradisiacis, plerumque in Insula AROV nascitur,

 quæ

quæ 17. vel 20. milliaribus Nova Guinea abest, atque hæc pro vera istius habetur patria, dum Arovanensium nemo unquam nec Paradisiacarum nec Regiarum avium nidos vidit. Unò omnes ore profitentur, utrasque aves annuatim in calidis mensibus inde in patriam suam advolare, magnasque aves paradisiacas in maximis altissimisque arboribus, Regias contra aves in humilibus fruticibus observari, de quibus parvas rubras baccas & ipsæ edant.

§. 10.

Aves Regiæ vel glandibus feriuntur, aut laqueis capiuntur. Illud post Solis fit occasum: sed rarò petitur hæc avis, partim quòd parvo comitatu volat, partim quod parva est & celer. Quæ causa est, quamobrem, ut supra dictũ, tam exiguá ad nos copiá venit. Hoc nigris hirsutis peragitur laqueis, quos de arbore Gomotbaum s. saguer dicta conficiunt. Simulac captæ aves sunt, statim, ut magnæ, inciduntur, ac interanea sine mora eximuntur, parum enim cæteroqui habent carnis. Quo factò exsiccantur, quod vel in Sole, vel fumo peragitur, ac tum cavis canalibus induntur, in quibus avicula rotunda & longiuscula evadit, prout in Banda vendendæ feruntur. Consultius verò est, si diffinduntur, ac duobus angustis coriis interponuntur, quoniam hac ratione tota avicula infra supraque melius videtur. Quæ canalibus induntur ante, quam in fumò suspenduntur, obturatis in utraque extremitate canalibus probe custodiuntur, ne fumus penetret. Nec rectâ super ignem suspenduntur, ne incalescant, sed ita, quo fumus istas saltem attingat. Diffissæ camphora inficiendæ & papyro interponendæ sunt, abdomen etiam oleo spicæ oblinendum. Quocunque modò præparatæ sint, sæpius aperiantur, in aëre expurgentur, iterumque custodiantur, quoniam in India facile corrumpuntur, præsertim pedibus adhuc præditæ.

§. 11.

Quod ut antevertant incommodum, Arovanenses olim de Paradisiacis Regiisque Avibus non solùm interanea, sed pedes quoque solebant abjicere, quò & melius præparari, & à putredine defendi possint. Postquam verò compererunt Batavos in erroneam incidisse opinionem, quasi ejusmodi aves ne quidem unquam habuerint pedes, sed perpetuo in aëre volitarent, nostrô nunc periculô istis pedes relinquunt, præsertim, quum Aroenses Insulæ hodie Regimini Bantam sint subjectæ. Hactenus *Herbertus de Jager*. Ex quibus apparet, nec clarissimum aliàs *Olearium* acu rem tetigisse, quando *Lib. 3. Itiner. Ind. Mandel.* dicit: habemus in Museo Gottorfiensi aliquot aves paradisiacas, perfecta crura pedesque habentes. Regulus vero istarum avium pedibus natura destituitur, in cauda autem duas longas habet strias, pilos equinos æmulantes, in quarum extremitatibus pennæ virides eleganter incurvatæ s. intortæ videntur, quibus mediantibus adhærere arboribus possit. Quam bene hæc cum rei veritate conveniant, ex figura allegatá apparet, Regiæ avi, ab *Dn. Vito* paucis ante annis ex India Orientali allatæ, prorsus conformi.

§. 12.

Multo adhuc rarior est avis, quæ inter prælaudati valdeque curiosi *Dn. de Jager* scripta reperta, in medio æris modò allegati sistitur intuenda. A nemine auctorum adhuc, quantum scio, descripta est, quam tamen modo laudati *Jageri* verbis faciemus notam: incurvum rostrum in hac avicula paulo longius est, quàm in ave paradisiaca, superius paulum nigricans, subtus flammeum: crista subflammea est, pennisque cònstat: pedes rubri & aliquantum longiores, atque in avibus paradisiacis, tribus ungulis ornati. In dorso gerit pennas obscure virentes, in pectore quodammodò glaucas, easque de abdomine longiuscule propendentes. Cauda est ut in ave paradisiaca, præterquam, quod tam multæ pennæ non prodeant. Oculi opaci sunt, pupilla rubra. Præterea nihil amplius potui indagare ac percipere.

CAPUT XXII.
DE
ANSERIBUS SCOTICIS.

§. I.

VUlgarium domesticarum juxta ac sylvestrium anserum verbosior descriptio videtur supervacanea, præsertim cum ex posterioribus necquicquam, è prioribus vero aliquæ saltem partes, pinguedo nempe & calami scriptorii materialibus annumerentur, de quibus in fine hujus capitis agetur paucis. Nunc celebratos

ANSERES SCOTICOS,

aliàs Germ. *Baum-Gänse* vocatos considerabimus, de quorum origine admirandâ magna inter Doctores est disputatio. Speciem anserum sylvestrium constituunt, & potissimum in Sco-

Scotia, unde nomen habent, inveniuntur, Scotisque & Anglis vocantur The BERNACLES s. CLARIS: Gallis autem MACQUEROLLES & MACREUSES. Paulum minores sunt quàm anseres nostrates domestici, nigrum habent rostrum, uti anseres sylvestres, sed multò curtius minusque. Collum & pectus ex glauco & nigro scutata sunt, abdomen album, alæ & dorsum glauco nigro interstinguuntur. Pennæ caudæ prorsus nigræ sunt, istius vero extremitas candida est, id quod *Fr. Willucgby Lib. III. Ornitholog. cap.* 2. §. 3. *pag.* 274. omnium optime descripsit, & in figura dedit contemplandum.

§. 2.

Isti autem anseres nec in Scotia semper & per totum annum observantur, sed auctumno saltem & hyeme, quo tempore, uti anseres sylvestres (vulgò *vvilde Schnee-* und *Hagel-Gänse,*) magnis acervis veniunt, ibidemque hybernant: ut adeoque ibi nesciant unde proficiscantur & ubi generentur, quemadmodum nobis fidem facit *Robertus Sibbaldus* in peculiari *Tr. de Anseribus Scoticis*, quem *Scotiæ illustratæ* s. *Prodromo Hist. Nat. Scot. Part.* 2. *Lib.* 3. *pag.* 38. voluit annecti; Et quoniam plerumque littori maris Britannici, præsertim in Regione Lancaster, iis in locis, ubi ita dictæ CONCHÆ ANATIFERÆ inveniuntur, assidere observati sunt, orta opinio est, istos vel ex conchis, vel arboribus, quibus forte adhærent, generari, uti prælaudatus *Sibbaldus l. c.* non temere conjicit.

§. 3.

Quò autem veram hujus rei indagemus rationem, hac occasione etiam modo dictas & ita vocatas

CONCHAS ANATIFERAS

breviter considerabimus, à quibusdam similiter Bernacles, ab aliis, præsertim in *Mus. Societ. Reg. Angliæ*, rectius Barnaclen Schels s. Bernakel-Muscheln dictas, quas non in Scotia solum, sed Norwegia quoque, testibus *D. Wormio* in *Mus. pag.* 257. & *Jacobæo in Mus. Hafniensi pag.* 21. invenire licet. Istæ autem conchæ nihil aliud sunt, quàm balanorum marinorum species, constantque ex triangulis conclusis scutellis, foris lævibus ac subcœruleis, subtus rugosum mollem petiolum habentibus, quo mediante arboribus, navibus & aliis rebus se adhærent, & per quem inclusa bestiola s. vermis, forte digiti crassitiem, 5. vel 6. digitorum transversorum longitudinem æquans & albicans, capit nutrimentum & propterea etiam vermis adinstar se movet. Id verò præterea adhuc notandum, hoc in verme quasdam incurvas fibras inveniri, pennas quodammodo referentes, præsertim ubi explicatæ & è conchis exemtæ fuerint.

§. 4.

Quæ modò dictæ fibræ, pro pennis habitæ, supra memoratam opinionem, anseres arboreos s. Bernacles ex conchis generari, magis videbantur confirmare, ut eam etiam multi Doctorum fuerint amplexi, quam potissimum *Michaël Meyerus* in *peculiari Tr. de Volucri arboreâ* sumsit defendendam. Imo propterea Parisiis in Sorbonâ communi sententia judicatum fuit ejusmodi anseres non avibus, sed piscibus esse annumerandos, ac istorum propterea esum diebus ἀσάρκοις, memoriæ passionis Christi dicatis, esse licitum, id quod Gallus quidam fide dignus *D. Wormio* narravit, vid. *Mus. ejus pag.* 25. Quæ etiam causa est, quamobrem isti anseres memoratô tempore ex Scotia Angliaque Parisios ferantur, teste *Sibbaldo Prodrom. Hist. Nat. Scot. Part.* 2. *Lib.* 3. *cap.* 6. *pag.* 21. ubi loco piscium venduntur & eduntur, auctore *Wormio l. c.* qui ab ista opinione, unà cum *Scaligero*, *Aldrovando* aliisque, non videtur alienus.

§. 5.

Postquam verò hodiernis Physicis certissima habetur opinio, unumquodque animal proprio suo semine se multiplicare, atque adeo generationem æquivocam nec in abjectissimorum insectorum multiplicatione habere locum, non temerè inde clariss. *Willugbejus l. c.* concludit, istam multo minus tam magnis volucribus posse convenire, priorem autem opinionem meritò esse fabulosam, præsertim cum sæpius laudatus *Sibbaldus*, qui omnia in Scotia ipse vidit ac descripsit, hunc errorem refutaverit juxta ac ostenderit falso ita vocatos anseres arboreos ibidem non generari, sed aliunde advolare: simul etiam experientia testetur, ad modum aliarum avium & hos ex ovis fovendo excludi anseres: siquidem non solum *Senguerdus* in sectione fœminarum ova observavit, sed Batavi quoque in navigationibus Septentrionalibus reperierunt, anseresque ex istis excludi testantur, auctore *Levino Hulsio in den Hollandischen Schiffarten de Anno* 1595. 1596. 1597. Cui ultimæ opinioni, utpote S. Scripturæ conformiori, secundum *Franzium* in *Histor. Anim. pag.* 400. & nos meritò accedimus. Qui plura de hisce anseribus legere desiderat, *Deusingii Diss. de Anseribus Scoticis* evolvat, ubi hæc fabula fusius pertractatur.

§. 6.

Quod tandem ad simplicia à domesticis anseribus profecta attinet, in officinis axungia anserina & calami scriptorii præparati habentur, quibuscum pennarum Mercatores magnam faciunt mercaturam: præterquam quod ex pennis ad lectos plumisque multum quoque lucrentur.

AXUNGIA ANSERINA

vi vehementer calefaciente, penetrante ac resolvente pollet, & non solum internè duram alvum emollit, sed tenellis quoque infantibus sedes ciet, externè saltem umbilico applicata. Membra à pernione defendit, rhagadesque curat. Non minus ad convulsionem, paralysin, & con-

& contracturam à scorbuto ortam commendatur, de quo vid. *Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. p. m.* 803.

§. 7.

Calami scriptorii numero millenario crudi emuntur, posteaque modo sequenti præparandi: Calami in aquam ferventem, arenam calidam seu cinerem immittuntur, quoad mollescant, cultro deinde exterior pellicula detrahitur, ponendis super genu calamis, quo cultro liberentur à pellicula; Et quoniam hoc ipso labore calami concidunt & subsident, utrinque duæ pellucidæ oriuntur lineæ, quibus præparati à crudis distinguuntur. Quo facto, optimi maximique ac durissimi à mediocribus & vilioribus separantur, quorum 25. 50. vel 100. in fasciculum rediguntur.

§. 8.

Reliquæ minores pennæ ad lectos pulvinosque sumuntur: quibus tamen plumas Septentrionales, vulgò

EIDERDUNEN,

seu Steendunen & Otterdunen, longè præferunt, quæ valde leves teneræque, partim candidæ, partim glaucæ plumæ sunt, ex Islandia super Daniam ad nos transmitti solitæ. A specie sylvestris anatis, Eider vocatæ, oriuntur, quæ in Feroensibus Insulis reperitur.

§. 9.

Istæ anates in scopulis marinis dicuntur nidulari, & quoniam certo statoque tempore pennas abjiciunt, incolæ non sine vitæ periculo restibus se demittunt, cupidine colligendarum pennularum allecti: id quod *D. Wormius* in *Mus. pag.* 302. ipsasque anates optimè descripsit, cum Scotica Calca, cujus *Buchananus rerum Scotic. Lib. I.* meminit, ferè convenientes, quippe quæ similiter ejusmodi molles pennas calamis destitutas habet, quas etiam sponte abjicit, uti *Robertus Sibbaldus* in *Hist. anim. Scot. Part. 2. Lib. 3. p.* 21. recenset, istamque Tab. XVIII. in figurâ æneâ sistit intuendam.

§. 10.

Quam verò teneræ mollesque hæ plumæ sint, inde colligitur, quod tres libræ in globum vix pugni magnitudine possunt cogi, quæ postmodum ita se dilatant, ut plumæ primum discerptæ, & in aheno super carbonibus candentibus cautè detentæ, stratum superius seu lectum superiorem quinque pedum longitudine latitudineque juxta adimpleant, id quod à *Thoma Bartholino Cent. 2. Epist. 5.* & *Reyhero Disp. de Aëre* annotatum est: cujus causam *D. Ettmüllerus* in *Disp. de Respiratione cap. 7. §. 3.* sumsit indagandam. Quam ob causam istæ Eiderdunæ à Magnatibus ad lectos itinerarios & campestres conquiruntur, ac propterea longè lateque divehuntur.

CAPUT XXIII.
DE
NIDIS INDICIS.

§. 1.

POstquam voluptas hominum hodie usque eò venit, ut ferè nihil tam absurdum vel nauseosum sit, quod non ad gratiam appetitus possit præparari, aliquot abhinc annis certi avium nidi raritatis & cupediæ gratia in Magnatum mensam ferri cœperunt, de quibus cum parum adhuc scriptum sit, nunc paucis memorabimus.

§. 2.

Id quidem apud antiquos etiam Medicos invenimus, interdum etiam avium nidos pro Medicinâ fuisse usurpatos, uti non *Andromachus* solùm, sed alii quoque apud *Galenum* recensent. Hodie quoque sufficienter notum hirundinum nidos in angina ac similibus inflammationibus externè cum successu applicari. Istos verò unquam tanquam escam usurpatos fuisse nusquam legitur, donec tandem in præcedenti seculo hi avium nidi primum in Europam allati, certoque modo præparati, inter alias cupedias edendi oblati sunt, eò delicatiores æstimati, quo sunt rariores carioresque; quod enim minoris constat, nihil etiam sapit.

§. 3.

Istos verò adeò caros esse, non mirum, cum non solùm in Indiâ Orientali jam cari sint, sed longô etiam itinerum intervallô ad nos veniant. In scopulis marinis inveniuntur, quorum multi in ea Indiæ parte, quæ Coromandel vocatur, perhibentur inveniri, ubi multa certarum avium millia illos exstruunt. Quæ verò avium sit species, nondum penitus innotescit: quanquam Clarissimus Danorum Medicus, *D. Wormius*, suo tempore multum in istis explorandis posuit operæ, propter eaque ad *Dominum de Laet*, Clarissimum Indiæ Scriptorem, exaravit literas, nihil tamen ab isto potuit experiri, præterquam quod parvæ sint aviculæ, hirundinibus haud dissimiles, vid. prædicti *Wormii Mus. pag.* 311. *Pometus* istas Alegones vocat: ex quô vero id nominis audiverit, non recenset. Teneræ dicuntur aviculæ, spatium vitæ metientes parvum.

§. 4. Col-

§. 4.

Collectos nidos incolæ quingentenos vasi indunt, tanquam thee, inque India mensura, dicta Catien, quinque circiter libræ quadrantes explens, Imperiali æstimatur, cujus rei *Dn. Vitus*, isthinc redux factus, & qui istos sæpe collegerat, mihi existit auctor. Per se magnitudine sua dimidium ovum anserinum æquant, albicant & natura sua ichthyocollæ haud dissimiles sunt, ex multis fibrillis congesti, quoniam ex meris algæ aquatilis fibris ipsæ aviculæ istos componunt, uti *Dn. D. Kæmpferus*, qui diu in India Orientali commoratus est, coram mihi retulit; quanquam alii, qui similiter in India Orientali fuerunt, affirmare velint istos ex alba & mucilaginosâ materiâ, ex qua ambra grysea generatur, oriri, quam in mari aviculæ decerpant: & hinc vis eorum confortans dicitur dependere. In istis interdum etiam pennulæ testarumque ovorum fragmenta inveniuntur, quæ majorem nobis faciunt fidem, ut veros esse nidos credamus.

§. 5.

Quod ad istorum usum viresque attinet, ab Indis pro stomachico habentur: quod Legati Siamenses Anno 1687. Parisiis sumebant affirmandum, ac propterea Ministris quibusdam Regiis Primariis sibi obviam missis tales offerebant, id quod in *Itinerariô Legatorum Siamensium*, tum temporis Francofurti in lucem edito, *pag.* 45. *Part.* 3. commemoratur.

§. 6.

Præterea isti nidi ad coitum valdè commendantur, prout plerumque omnia stomachica istum etiam promovent. Interea tamen, si res verè consideretur, ejusmodi vis ab aliis potius additis, quibuscum præparantur, fortè oritur. Quæ causa est, quamobrem Clarissimus Italorum Scriptor, *Franciscus Redi*, in *Experimentis suis p.* 167. id sibilo magis explodit, quam approbat, cum Veneris exercendæ vires, ex officinis desumtæ, facilè exhalent.

§. 7.

Præparatio fit sequenti modo: Nidi in gallinæ aut carnis vitulinæ jusculo coquuntur, quoad mollescant, hinc butyrô variisque pretiosis aromatibus ita inficiuntur, quò saporem gratum accipiant: post furcillâ distrahuntur eduntur que. De præparatione & usu vid. *Adamus Olearius in der Gottorpischen Kunst-Kammer pag.* 24. & *Dominus de Hochberg* in fine *des Adelichen Land- und Feld-Lebens*, in peculiari capite.

CAPUT XXIV.

DE

HIPPOPOTAMO ET EJUS DENTIBUS.

§. 1.

DENTES HIPPOPOTAMI, *Wall-Roß-Zähne*, magni crassiq; dentes sunt, duorum fere pedum longitudine, superius semipedali crassitie, foris subglauci, intus eleganter candidi, & usque eo duri, ut ex iisdem collisis ignis prosiliat. Ex Æthiopia afferuntur, ubi hæc bestia juxta Nilum fluvium utplurimum reperitur, teste præter alios *Everh. Wilh. Happelio* in *Theatr. Exot. p.* 84.

§. 2.

HIPPOPOTAMUS amphibiorum est maximum, & à *Thom. Bartholino Cent.* 3. *Epist. Med. p.* 291. non immeritò phocis annumeratur. Quod verò à Græcis ἱπποπόταμος (*See-Roß*) dictus fuerit, inde fortasse venit, quoniam capite aliquo modo caput equinum æmulatur, præsertim quando istud ex aqua exporrigit, id quod Illustris *Ludolfi* figurâ æneâ in *Hist. Æthiopica, Lib. I. c.* 11. *num.* 2. ostendit: ubi simul totius bestiæ repræsentatur delineatio, quæ hippopotamo in circuitu Horti Medici Lugdunensis erecto infarctoque & à me ipso olim viso multum conformis est.

§. 3.

Theuenoti quoque delineatio cum priori figura bene convenit, quando *cap.* 72. *part.* 2. *Itinerarii* istum colore puniceum (quamvis prædicta cutis paulò nigrior sit) altitudine camelum æquare, & bovis magnitudinem bis continere pronunciat. Caput dicit æmulari equinum, quo tamen sit crassius, parvos oculos, nares verò magnos, patentes: crassos & pene rotundos, sed curtos habere pedes, quatuor ungulis, ut crocodilus, præditos: valde brevem caudam, ut elephantus, nullos aut perpaucos pilos in tota cute, quæ usque eo dura crassaque sit, ut non facilè possit glandibus plumbeis transfodi, nisi in maxillis petatur, è quibus, præter cæteros, duo magni dentes oculares, quadantenus sursum torti, forte pedis longitudine, cornu bovilli crassitie ex ore prominent, quibus noctu piscibus, interdiu verò fructibus, magnum infert damnum.

§. 4.

Quoniam autē *Job. c. XL. v.* 10. ejusmodi proprietates Behemotho adscribit, hinc sunt quidā Doctorum, inprimis Clar. *Bochartus* in suo *Hie-*

*rozoico Lib. V. c.*15. qui exiſtimant per Behemoth non tam elephantum, ſecundum vulgatum interpretem, ſed potius hippopotamum debere intelligi, dum non ſolum fœnum, bovis adinſtar, paſcitur, ſed in arundine quoque lutoque ſe recondit, quæ ſimilesque proprietates, ab Jobo iſti tributæ, de elephanto neutiquam intelliguntur: quam controverſiam ſupra laudatus *Dn. Ludolfi* fuſius accurateque juxta compoſuit in *Comment.* in *Hiſt. Æthiop. pag.* 157.

§. 5.

Quod ad uſum hujus beſtiæ attinet, incolis Æthiopiæ non ſolùm in cibum cedit, quippe qui iſtius carne, ut nos bubula, veſcuntur, ſed in Medicinâ quoque ejus obvenit uſus, in qua non modò dentibus, ſed & priapo, tantum non oſſeo facto, magna vis pellendi fœtum vivum mortuumque juxta, ac ſecundinas & calculum adſcribitur. Maximè verò dentes ad nos vehuntur & conquiruntur, quippe qui ob ſalem ſuum volatilem & vim abſorbentem interne ad hæmorrhagias quascunque, & præſertim ad alterationem à terrore inductam commendantur, & externe ad convulſionem manuum pedumque prædicantur utiles; quem in finem vel annuli digitales, vel toti circuli cateniformes inde conficiuntur, qualem *Wormius* in *Muſ. pag.* 290. deſcripſit. Illi etiam, qui à reſarciendis dentibus vocati Medici optant, iſtis crebro utuntur, dum dentes ſuppoſititios, filo aureo reliquis connectendos, exinde tornant, quod non tam cito flaveſcunt, more eorum, qui alioqui ex ebore tornati ſunt.

§. 6.

Tandem cujusdam beſtiolæ facienda mentio, quæ ſimiliter à quibusdam Scriptoribus

EQUUS MARINUS, rectius autem HIPPOCAMPUS

vocatur, utpote capite equum quadantenus æmulans, præſertim in aperto mari natans, capiteque proſpiciens: Sic enim ſæpius ab iis, qui in Indiam Orientalem navigant, dicitur videri. Cæterum parva, ſquamoſaque & quodammodò aculeata beſtia eſt, nec adeò notabilem in Medicinâ uſum habet, præterquam quod cinis pinguedine aut molli reſina ſubactus alopeciæ dicatur mederi, uti *Pometus* in *Hiſt. des Drogues Lib.* 1. *pag.* 87. ex *Matthiolo* recenſet.

CAPUT XXV.

DE STINCIS MARINIS, LAPIDE CAYMANUM, ET CROCODILASTRO CRISTATO.

§. 1.

SCINCI MARINI (*Erd-Crocodillen*) ſunt quadrupedes beſtiolæ, parvam viperam referentes, fortè ſemipedali longitudine, & pollicis latitudine, foris cineraceæ & ſquamoſæ, oblongè rotundo capite & acuminato ore, longa rotundaque cauda, à qua ad caput usque fuſca linea excurrit, prædita. Olim ex Ægypto ſuper Maſſiliam veniebant, ubi prope Nilum reperiuntur. Hodie ex Italia ſuper Venetias exenterati exſiccatique feruntur, teſtibus *Pometo*, in *Hiſt. des Drogues P.* 2. *Lib.* 1. *cap.* 29. & *Marxio in Mat. Muſ. Germanico pag.* 186.

§. 2.

Optimi ſunt magni, craſſi longique, albi, ponderoſi, ſed tamen ſicci & adhuc integri, odoris mucidi expertes & recentes, propterea quod veteres facile carioſi evadunt caudasque amittunt; quem in finem in abſinthio volunt aſſervari, ſecundum monitum *Schurzii* in *Mater. Muſ. Germanico pag.* 91.

§. 3.

Quod ad vires iſtorum attinet, alexipharmacæ ac bezoardicæ habentur: quo intuitu ad Mithridatium ſumuntur. Iſtæ vero virtutes ſine dubio à ⊖e volatili proficiſcuntur, quo mediante potentiam virilem acuere coitumque promovere dicuntur. Hinc à Veteribus ad Elect. Diaſatyrionis, à *Mynſichto* autem & *Langio* ad confect. Pacif. & Morſulos Aphrodiſiacos fuerunt recepti. Nec dubium eſt, quin genuini Scinci marini ejusmodi virtute præditi fuerint, qui cum raro aut nunquam ad nos veniant, uti *Foreſtus* ſumit defendendum *Lib.* 26. *obſ.* 26. Scinci vero marini ab Judæis Venetiis transmiſſi, inque officinis noſtris reperiundi, ejusmodi virtute deſtituantur, ſecundum *Geſnerum* in *Hiſt. Animal.* & *Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. pag.* 876. non tantum in iſtis ponendum fiduciæ, nec adeo neceſſaria curioſa diſputatio, num ad Mithridatium ſolus venter, ad aphrodiſiaca medicamenta vero ſimul cauda ſit ſumenda: qua de re vide *Ammannum*, *Hoffmannum* & *Daleum*. Multo minus *Plinii* fidendum eſt experimento, exiſtimantis cutem uſtione in cinerem redactam membris à Chirurgo abſcindendis inſperſam patientem à dolore præſtare liberum, vid. *Wormius in Muſ. pag.* 315.

§. 4.

Quâ occaſione non poſſum, quin etiam

LAPIDIS CAYMANUM

injiciam mentionem, quem *Nicolaus Monardes* olim primus, & poſt iſtum *Wittichius* in *Deſcriptione quorundam ſimplicium Germanicorum p. 26. Boëtius de Boot in Hiſt. Gemm. pag. 353.* & *Malletus* in *Coſmogr. P. 3. pag. 34.* ita deſcripſerunt, quod in ventriculô crocodilorum, in Africa Caimanes dictorum, reperiatur, lapidibusque in aqua fluviatili reperiundis haud diſſimilis ſit. Cum verò plures unô in animali inveniantur, colligi fortaſſe poſſet eos ante fuiſſe deglutitos. Interea Indi Hiſpanique ejusmodi lapides ſummô ſtudiô ſolent colligere, quippe quos putant in curanda febre quartana præſtans remedium, ſi iſtorum duo in paroxyſmo, cuilibet tempori unus, alligentur. Sic enim febrim vel prorſus depelli exiſtimant, aut certe æſtum efficaciter deprimi: cujus rei *Monardes* aliquod adducit exemplum.

§. 5.

Alias Crocodili deteſtandæ beſtiæ ſunt, maximaque lacertorum ſpecies, quæ interdum 18. vel 20. pedum habent longitudinem, quoniam per totam vitam in magnitudinem accreſcunt, ac propterea apud *Jobum cap. XL. v. 20.* per Leviathan intelliguntur, id quod *Dn. Ludolfi* in *Hiſt. Æthiopica Lib. I. cap. XI.* ejusque *Commentario pag. 189.* oſtendit. In Nilo potiſſimum, Æthiopiæ fluvio, foventur, terram tamen ſimul petunt pabulatum, ubi etiam homines, ſi iſtorum compotes fieri poſſunt, devorant. Interdum tamen ita manſuefieri poſſe perhibent, ut hominum humeris inſidentes cum iſtis ludant, de quo amicus quidam ex Oriente redux me fecit certiorem; qua verò arte capiantur, *Malletus Part. 3. Coſmograph. de Africa pag. 34.* in figura ſiſtit contemplandum. Hâc nempe arte utuntur Venatores: ſumunt uncum ſeu hamum, eundemque ſui, verveci, vel capræ alligant, quod animal deinde ad crocodilum decurrere curant, quo ab hoc famelico facto, una cum unco, avide ingurgitetur, ex iſtoque inteſtinis adhærente moriatur, & iſto mediante poſtmodum extrahatur. Albam ſapidamque carnem, caponem æmulantem, habere dicitur, quam propterea in diebus paſſionis Chriſti edunt. Cæterum crocodili quadraginta dies à cibis ſe abſtinere & tamen vivere poſſe creduntur; iſtos verò maxillam ſuperiorem, non verò inferiorem, in mandendo movere poſſe, prorſus fictum eſt, dum hæc, ut in omnibus aliis animalibus, pariter mobilis cranio annectitur, id quod in ſceleto ejus Londini Britannorum in Muſeo Greshameām ipſe vidi, aliique præterea exſiccati & in Muſeis aſſervati crocodili idem comprobant.

§. 6.

Quanquam crocodilus per totum corpus, ſuperius præſertim, valde craſſis ſquamis usque eo munitus eſt, ut nec bombardæ glandes plumbeæ poſſint penetrare, aliis tamen iſtis mediantibus non adeò nocet, atque ſimilis lacertus

CROCODILASTER CRISTATUS,
(vulgò KEMPHAANE)

cujus vera & à vivo animali deſumta delineatio, uti in *Muſ. Muſ. Germanicô* ſiſtitur, mihi haud ita pridem ab amico quodam ex India allata eſt; qui fortaſſe magnus ille lacertus aquaticus eſt, qui acuta ſua cauda hominibus pedem præcidit, ac propterea ab Italis Caudiverbera vocatur, de quô ſupra laudatus *Ludolfi l. c.* pluribus poteſt legi.

CAPUT XXVI.

DE

CASTOREO, AXUNGIA ET PELLE CASTORIS.

§. 1.

SEquitur jam CASTOREUM, *Bibergeil* vulgo dictum, conſtans ex oblongè rotundis glandulis ſ. folliculis, fere ovi magnitudine, foris fuſcis apparentibus, intus partim materia cinamomei coloris, partim pinguedine refertis, ſaporis acris & ſubamari, odoris fortis & gravis. Utplurimum ex Lithuania per Dantiſcum venit, quamvis etiam in Germaniâ, Galliâ, locisque aliis reperiatur.

§. 2.

Hoc nominis ab ipſô animali, CASTOR ſ. *Biber* dictô, proficiſcitur, quod mirum ſatis animal eſt, anterius animali quadrupedi, à partibus poſterioribus piſci ſimile, & quòd in terra aquave juxta vivit ac nutrimentum quærit, amphibiis annumerandum. Ratione formæ partibus anterioribus taxum, capite autem murem montanum æmulatur, in ore anterius multos longosque habens dentes, foris aurei coloris, intus candidis, quibus non ſolùm corticem de arboribus detrahit, ſed ad infringendas quoque arbores valet, nec ante à mordendo homine remittere dicitur, quam oſſa audit crepitare. Mediocriter corpulentus eſt caſtor, forte ut porcellus dimidii anni, pedes habens curtos, tanquam taxus, quorum anterio-

teriores ungulæ pedes caninos, posteriores anserinos aut cygneos æmulantur. Pellis per totū corpus obscurè fuscos valdeque teneros habet pilos, cauda vero inflata est cutis, squamis quasi interstincta, & foris cineracea apparens, quam semper in aqua dicitur retinere, dum cavernam suam valde artificiose & cum aliquot contignationibus in ripa construere, indeque piscibus cancrisque struere insidias didicit, quò istis se nutriat, prout *Johannes Marius*, Medicus Augustanus, in *Castorologia* sua posthuma, à *D. Joh. Franco* in lucem edita, fusius pertractat.

§. 3.

Quâ verò in parte animalis adeò commendatum castoreum crescat & inveniatur, hic meritò quæritur? Veteres unô omnes consensu id castoris esse testiculos existimabant, unde etiam istis Germanicè *Bibergeil* dicebatur. Quidam porrò fingebant animal optimè sibi conscium se propter testiculos à Venatoribus peti, istos ipsos sibi in fugâ evellere, eosdemque abjicere, quò à Venatorum insidiis sit tutum. Enimverò figmentum hoc esse ab omnibus Doctoribus recentioribus statuitur, præterquam quod *Schrœderus* in *Pharmac. Med. Chym. Lib.* 5. de Castoreo, & *Vielheurius* in *Descriptione Mat. Exotic. Germanica p.* 172. veterum adhuc tueantur opinionem. Ut enim taceam castorem semper prope aquam circumvagari, visisque insidiis se continuò aquæ submergere, certum primo est testiculos, atque iis vocatum castoreum, tam profundè latitare in castore atque in suibus, ut animal istos evellere nequeat. Id quod *Dioscorides* jam suo tempore suboluit, & de vulgari dubitare cœpit opinione, quam postmodum *Rondeletius* aliquo studio sumsit rescindendam, quoniam castoreum in fœminis maribusque juxta invenitur, nullam cum partibus genitalibus habet communionem, ac præter istud veri testiculi in castore inveniantur, haud secus atque in aliis animalibus è multis funiculis & fibrillis constantes, cùm in folliculo contra, castoreum dicto, fusca saltem & aliquot pelliculis permista materia, pinguedo ac ejus generis reperiatur, id quod *Wormius* in *Mus. pag.* 321. *Thom. Bartholinus Cent. I. ep.* 9. *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. p.* 653. aliique quamplurimi Medicorum, præter *Gesnerum*, *Aldrovandum* aliosque, jam pridem ostenderunt. De quô eo minus dubitandum, quo clarius ista omnia Parisiis in publica anatome ac sectione castoris reperta sunt, ubi præter genuinos testiculos, vix testiculos gallinaceos magnitudine æquantes, quatuor folliculi prope os pubis fuerunt observati. Bini superiores fuerunt paulo minores, pinguedine repleti, inferiores majores, referti materia cineracea, omnes verò carnosa cute cincti: quæ omnia postmodum in Gallicâ Descriptione exposita sunt, cujus titulus est: *Description Anatomique d' un Cameleon, d' un Castor, d' un Dromedaire, d' un Ours & d' une Gazelle*, quæ in summam contracta legenda sistitur in *Journal des Sçavans Tom. V. Ann.* 79. *Mens. Decemb.*

§. 4.

Isti hactenus descripti folliculi, receptum Germanis nomen retinentes, simulac excisi sunt, colliguntur, aliquamdiu in camino suspendendi, quoad exsiccati fuerint, contenta materia induruerit, ipsique folliculi foris evaserint fusci, teste *Pometo* in *Hist. des Drogues Lib. I. pag.* 21. Videndum verò, ut ne folliculi exsiccando nimis nigrescant, dum de quorundam Materialistarum opinione castoreum nigrum continere venenum putatur: quod licet non adeò verosimile sit, nigrum tamen non probatur, utpote sine dubio ad putredinem proclive, uti *Schurzius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 21. commemorat. Folliculi etiam non nimis pingues sint, aut pinguedine repleti, sed bene exsiccati purique: dissecti etiam ex flavo fusci appareant, neutiquam nigri. Qui in altero latere subalbicante pinguedine notantur, ac nondum aperti sunt, potissimum probantur, secundum *Marxium* in *Mat. Mus. German. pag.* 74. pondere uncias quatuor ad sedecim æquant, pro animalis magnitudine, uti *Pometus l. c.* ostendit, qui Dantiscanum castoreum castoreo de Canada, utpote nimis sicco & fere inodorô, multum censet præferendum.

§. 5.

Quoniam verò castoreum pretiosum est, ac propterea non solum è quibusdam gummatibus, utpote gummi ammoniaco, opopanace, sagapeno & similibus cum castoreo permistis arte componitur, & ejusmodi pinguibus pelliculis insuitur, sed etiam quidam impostorum frusta plumbi, glandium, arenam & id genus alia ejusmodi folliculis indunt, de quo supra citati Materialistæ ad unum omnes conqueruntur, bene videndum, num verum castoreum intus fibris parvisque pelliculis, crescendo insertis, distinctum sit, cum adulterinum contra ex unius generis materia constet, & ejusmodi fibras pelliculasque non contineat: id quod *Moyses Charas* in *Histoire Nat. des animaux & des Plantes, qui entrent la Composition de la Theriaque pag.* 253. pro infallibili signo habet, quo fraus possit detegi. Quod tamen in fragmentis castorei, quæ Materialistæ separatim à folliculis integris, & quidem paulo vilius divendunt, tantùm videre licet: quanquam sæpe ex meris pelliculis constent, nec multum prosint. Pondus etiam differentiam quodamodo indicat, dum veri folliculi ponderosi durique sunt, arte facti inflati, glabri ac splendentes, qui pressi flavescentem materiam dimittunt, teste *Pometo l. c.*

§. 6.

Cæterùm castorei odor salem istius volatilem oleosumque indicat, quo calefacit, resolvit ac nervos confortat, ac propterea in morbis capitis ac nervorum, utpote apoplexia universali

fali & hemiplegia, epilepsia, amisso auditu, vertigine &c. non minus & in omnibus ventris torminibus, præsertim vero colica & suffocatione uterina nobile existit remedium; menstrua quoque omnesque impuritates post partum promovet, uti omnes feliciores Practici confitentur, excepto *Zwelfero*, receptæ opinioni in *Pharm. Reg. p.* 65. intercedente, qui unus solusque est, cui castoreum in morbis uterinis videtur minime laudandum: sed sine omni ratione, uti *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 776. jam ostendit, omnesque uteri suffocationem passæ mulieres testantur, quippe quæ vel nudo castorei odore dolorem sentiunt mitigari. Internè potissimum istius essentia usurpatur, una cum ♎ dest. & infuso, in *Schrœdero* & *Dispens. Aug.* descripta.

§. 7.

Tandem & aliæ castoris partes, utpote DENTES ANTERIORES usurpantur, non minus in pleuritide atque dentes apri utiles. Item AXUNGIA CASTORIS ab AXUNGIA CASTOREI distinguenda, quæ binæ externè in prædictis morbis conducunt: quanquam posterior multò sit penetrantior, sed simul etiam carior. Quàm verò grata & delectabilis sit PELLIS CASTORIS, ob teneros purosque pilos, sufficienter notum est. Pinguis castoris pellis melior est ac pretiosior, quam quæ à macilento desumta est, quove est nigrior, eo æstimatur majoris. PILI CASTORIS à pileonibus conquiruntur, unde pilei castorini, vulgò *Castor-Hüte*, confici solent: potissimùm verò eliguntur breviores; à longioribus etiam texuntur tibialia (*Castor-Strümpffe.*) Combusti hæmorrhagiam sistunt.

CAPUT XXVII.
DE
MANATI EJUSQUE LAPIDE.

§. 1.

LAPIS MANATI (*See-Kuh-Stein*) oblongè rotundus lapis est, instar eboris apparens, magnitudine parvæ pilæ, inodorus insipidusque juxta. Utplurimum ex India Occidentali venit, atque in capite Manati invenitur.

§. 2.

Ipsum animal MANATI (Germ. *die See-Kuh*) ita vocatur, quia duò anteriores pedes manus referunt. Valdè deformis bestia est, foris fusca; capite caprillum imitatur, quod tamen magnitudine superat. Os vituli habet, nares magnas, parvos oculos, auribus caret, corpus ei est amplum, tanquam bovi, cauda ampla & rotunde curta seu obtusa, ut in *Hernandezii Hist. Rerum Med. Nov. Hisp. pag.* 323. describitur ac delineatur. Propriè amphibiis annumeratur, & quamvis à nonnullis inter cetos referatur, non tamen rapax piscis est, sed gramine marino se alit. XVI. pedes forte longus, 7. vel 8. pedes latus est, adeò ut secundum *Jonstonum* hæc bestia vix à duobus bovibus possit trahi.

§. 3.

Quâ arte hoc animal capiatur, *Pometus* in *Histoire des Drogues Lib. I. pag.* 83. ex aliis fusius descripsit, inque parva figurâ ostendit. Scilicet tres vel quatuor viri navem petunt, ac versus animal caute & sine ullo strepitu remigant, quod accuratiori auditu præditum est. Cui si appropinquaverint, qui in anteriori navis parte stat, omni conatu hastam in istius corpus intrudit, quo facto animal abit, alligatamque hastam sumit secum, istaque ipsa semicaptum est. Postquam natando lassum factum, & magnam in mari concitavit spumam, sensim retrahitur, altera vice hasta petitur, ac tandem vincitur, eodem fere modo, quo balænæ capiuntur, de quo alio in loco agemus pluribus.

§. 4.

In quo sic capto animali utplurimum duo magni lapides in capite inveniuntur, qui non tam in cerebro (ubi venas nervosque nimis premerent, ac sensus vitamque animali adimerent) quam sub isto, cranio adhærent, ac procul dubio nihil aliud sunt, quam superior pars meatus auditorii, in quo quippe *Oviedus* istos deprehendit, teste *Wormio in Mus. pag.* 58. Simile quid etiam in capitibus suillis, uti alibi memoravimus, videtur, ubi ejusmodi friabilia & alba officula inveniuntur, ab externis internisque vaporibus quadantenus emollita, & quasi à Natura philosophicè calcinata.

§. 5.

Quùm verò etiam lapides, s. ejusmodi officula, è veris cetis, prope Spitzbergam capi solitis, desumuntur, atque sub nomine lapidis Manati venduntur, teste *Wormio l.c.* hinc bene observandum Pseudomanatos plerumque multo majores esse veris, nec tam candidos, sed subflavos. Simul ceti pinguedinem redolent: genuinus contra Manati lapis prorsus inodorus est, sive teratur, aut tundatur, cum etiam pinguedo hujus animalis tosta non adeò ingratum habeat odorem, uti pinguedo ceti. Durities etiam vulgo

ita habiti lapidis differentiam indicat, quæ in Pseudomanato, quam in vero & genuino, multo major est: hic siquidem è multis parvis frustulis coagmentatus, percutiendo in ejusmodi parva frustula recidit, id quod in eo, quem vidi, apparet, & aliquam partem è figuris intelligitur, ab *Ulysse Aldrovando* in *Museo Metallico* *pag.* 798. communicatis.

§. 6.

Quod ad usum animalis lapidisque attinet, caro barbaris Indis in cibum cedit, utpote grato sapore prædita, sive recens sit, sive sale condiatur, uti *Hernandezius l. c.* refert. Lapis præsertim ad calculum renum ac lumborum dolorem valde commendatur, sive ustus, aut saltem pulveratus propinetur, auctore *Boëtio de Boot* in *Hist. Gemm. & Lap. pag.* 359. ex quo etiam in nobili Pharmacopœia Bateana peculiaris valdeque probatus pulvis adversus calculum (quem minuere pellereque creditur) componitur. Ad convulsionem quoque, epilepsiam, colicam &c. internè externeque commendatur, annulo inclusus, aut tanquam amuletum suspensus.

§. 7.

Id verò quæri posset, istudne medicamentum tutò & sine ullô periculô possit usurpari? dum Materialista Gallus *Pometus l. c.* existimat vomitus fortiores excitare, stomacho nocere, ejusque propterea usum internum non esse tutum. Cujus tamen rei rationem video nullam, dum qui hoc super lapide scripserunt, ejusmodi effectum observarunt nunquam, iste etiam ritu aliorum ossium, præter copiosum salem volatilem, gelatinam continet, quæ potius de vi demulcendi, quam vomitum ciendi, testatur.

§. 8.

Num verò supra laudatæ lapidis virtutes à modo dictis particulis tantum dependeant, meritò dubitamus, cum & alius sal volatilis eundem præstare effectum posset. Quamobrem non potest quin aliud quid reconditum sit, istaque operatio magis à peculiari textura, à Deo Naturaque lapidi communicata, dependeat, qua de re *Dn. D. Stahlius*, clarissimus Medicus & Prof. Halensis, in peculiari *Disp. de Lapide Manati Membr.* 2. *§.* 6. *& seqq.* eleganter & ingeniosè judicat, ubi curiosus lector plura de hoc nobis adhuc satis incognito medicamento inveniet. *Lopezius* etiam in *Hist. gener.* 31. *Petrus Martyr. Fr. Gemara*, *Petr. Cieca P. I. Chronic. Peruan. c.* 31. & *Ferdinand. Oviedo L.* 13. *Hist. Nat. Ind. c.* 7. *&* 10. possunt evolvi.

CAPUT XXVIII.

DE SPERMATE CETI, AXUNGIA CETI, ET COSTA SARTORIA.

§. I.

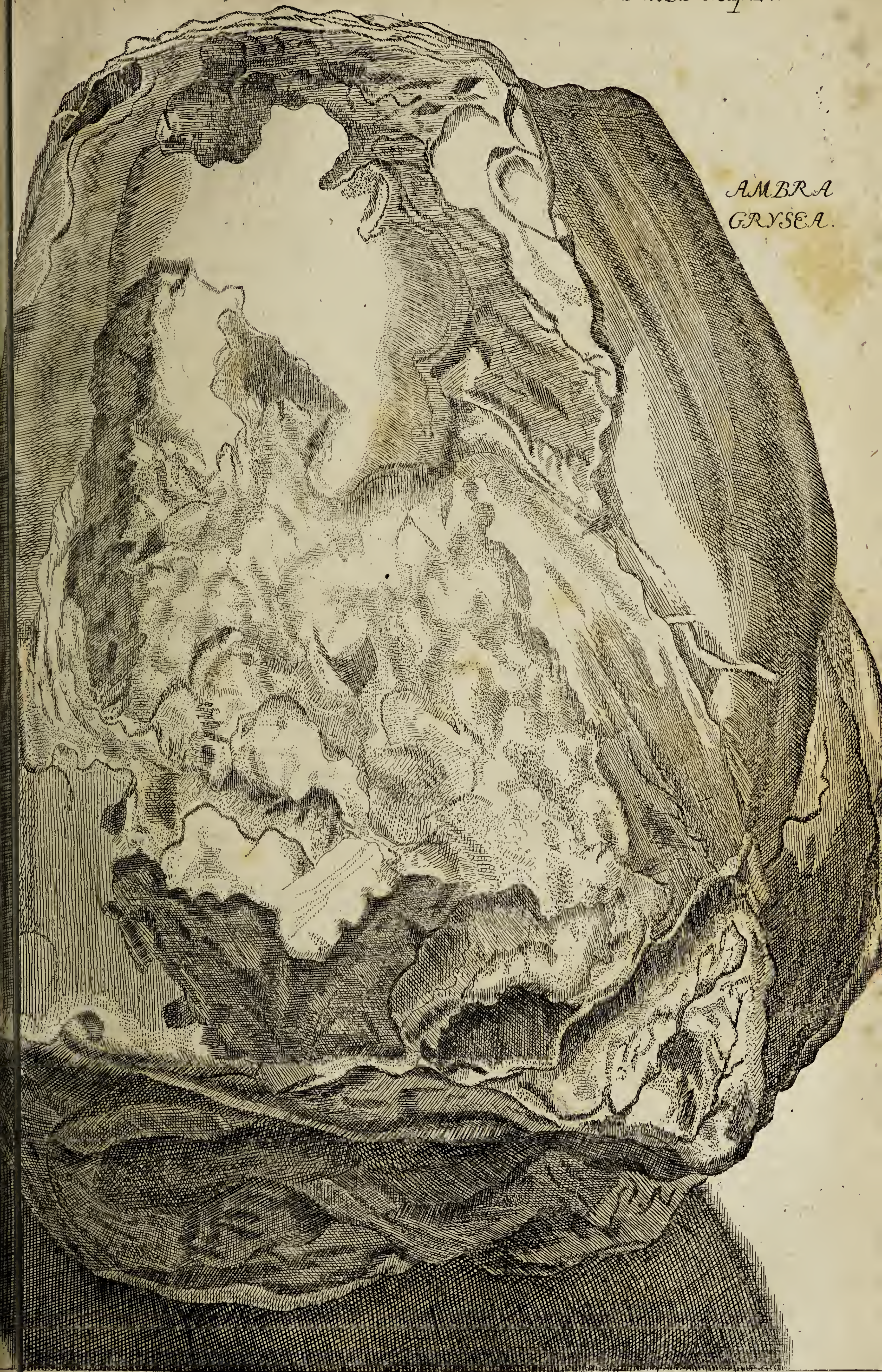
SPERMA CETI (*Walrath*, *Wollram*, *Welsat*) est substantia prorsus alba, mollis, tenera, pinguis, quasi è multis parvis squamis constans, saporis pinguis & mucilaginosi, odoris oleacei. Societati Grönlandicæ è Gronlandiâ à piscatoribus cetorum plerumque crudum affertur, in Hollandiâ postmodum depurandum & rectè præparandum.

§. 2.

Qualis verò proprie materia sit, & unde oriatur, hic quæritur? cum diversæ Doctorum sint opiniones. Plurimis olim videbatur semen ceti, unde etiam nomen cepit, & huc usque retinuit: quæ opinio ab antiquo Medico, cui *Cordo* nomen fuit, in peculiari Tract. fuit ventilata. Alii, utpote *Gesnerus*, lac putant esse ceti. Alii ambram ab aqua marina maceratam albamque factam, propterea quod sperma ceti æque mari innatat ac ambra, hæcque sæpe in cetis invenitur, uti alibi ostenditur. Quæ tamen opiniones omnes non subsistunt, postquam *Dn. D. Elsnerus* jam multos ante annos, statim in principio Academiæ Nat. Curiosorum, in *Misc. Dec.* I. *An.* I. *obs.* 136. *pag.* 266. ostendit, sperma ceti vulgò dictum nihil aliud esse, quam cerebrum Orcæ, in quo sæpe meninges invenerit: quam opinionem etiam *Thom. Bartholinus* in *Epist.* & *Ol. Wormius in Mus.* confirmarunt, qui in Regionibus Septentrionalibus, Hafniæ scilicet, vixerunt, propterea que melius ea de re potuerunt testari. Hinc Clariss. *Ettmüllerus* istam tandem opinionem in peculiari *Disp. de Spermate Ceti* fusè accurateque defendit, quam videmus Istius operibus annexam.

§. 3.

Ubi notandum, istam materiam, sive vulgò dictum sperma ceti, à maribus saltem proficisci, dum cerebrum cetorum fœminarum fluidius ad suppeditandum oleum alendæ flammæ destinandum utilius est. Duûm tamen generum pisces nimis magni vastique sunt, siquidem Anno 1672. die 30. Julii Amstelodamo scimus scriptum, prope Bristolum in Anglia captum esse cetum, qui longitudine 24. ulnas Anglicas, & oris amplitudine 12. ulnas æquaverit. *Pometus* etiam in *Histoire des Drogues Part.* 2. *Lib.* I. *pag.* 31. recenset, Anno 1658. ceti sceleton Parisiis visum,

...s Ansehen eines Stücks Ambræ Grÿseæ wie es von der Seite anzusehen gewesen und hatte des ganze gewicht 182. Pfund.

cujus craniũ solum 16. l. 17. pedes longum fuerit, cujusque mandibulæ 4600. libras habuerint: & quoniam caput in maribus tertiam animalis partem constituit, facile colligere licet, quam insignis cerebri quantitas in eo reperienda sit, de quo plures urnæ una vice possunt desumi, quando cetus captus necatusque est. Modus capiendi est sequens: Simulac piscatores Grönlandici in majoribus navibus cetum observant, quidam in naves minores (vulgò *Chalouppen*) continuo descendunt, (quarum tres quamque majorem comitantur,) ubi quidem sex homines requiruntur, unus nauclerus, unus jaculator (vulgò *Harpœnier*) unus funis gubernator (vulgò *Leinenschiesser*) & 3. remiges. Isti decem remis & diversis armis instructi remigando ceto appropinquant, cui si ita proximi facti sunt, ut istum petere non dubitent, Harpœnier dictus ferreum jaculum (Harpun vocatur & sagitta est duobus uncis duos aut tres pedes longis prædita) in mare descendit, & ducentarum aut trecentarum emetitur profunditatem: quamobrem funis (*Lyne* vulgo) cui jaculum alligatum est, à funis gubernatore, eodem fere modo, quo dolia in cellas demittuntur, sed multo celerius evolvitur. Haud multo post prodit iterum piscis, ac per superiorem tracheam tantum emittit sonum, qui ultra dimidium vel totum milliare potest audiri. Tum tres naves minores iterum ad istum accelerant, fune, quo retinetur piscis, monstrante viam. Qui primus accessit iterum jaculum immittit, ex quo bestia denuo fundum petit; tertiâ vice prodeuntem jaculo non petunt, sed lancea tanquam venabulo sæpe transverberant, quæ tamen, utpote uncis destituta, in isto non immissa relinquitur. Multis vulneribus si defatigatus est, lanceam profundius immittunt, donec nobile aliquod viscus perierint, quod ex eo intelligitur, quando sanguis ex venis aëriferis fluvii adinstar profluit, ac piscis mirum agitando sibi mortem accelerat, cauda etiam pinnisq; ita aquam percutit, ut ad dimidium milliare audiri, & tanquam tormentum majus bellicum pulvere incenso tonitruare perhibeatur. Quæ omnia tam visu jucunda curiosaque esse dicuntur, ut istorum aspectus nullum pariat fastidium, quæ *Schurzius* in *Mater. Mus. Germanico* fusius *pag.* 98. memorat. Videri etiam potest *Frider. Martens Itinerarium Spitzbergicum, Anno* 1675. Hamburgi in vernacula editum.

§. 4.

Quoniam itaque cetus non in captura pugnaque solùm, sed aliàs quoque à pisce ensifero, tanquam perpetuo hoste, in capite vulneratur, ut cerebrum excidat, sperma ceti mari quoque innatare observatur, uti *Olaus Wormius in Mus. pag.* 34. rectè scripsit, quod alias quoque ex cranio desumitur. Prius illud nautis notius est, cui tamen posterius puritate pretioque antecedit, secundum *Th. Bartholinum cent. 3. Ep.* 70. Utrumque sperma ceti crudum vocatur, quod prorsus impurum, flavescensque est, ac oleum redolet, & propterea artificiose est præparandum ac depurandum: quod non solum perforando dolio & detrahendo liquore oleoso absolvitur, secundum *Schurzium l. c.* nec iterata fusione, secundum opinionem *Elsneri* ac *Pometi*, sed modo sequenti, quem Danus quidam cum *Dn. D. Ettmüllero* communicavit, quemque in istius modo laudata *Disp. de Spermate Ceti cap.* 1. §. 11. ita legimus descriptum: Conficitur lixivium acre ex cineribus & calce viva, ita tamen, ut hujus minor sit quantitas, quam illorum; diutius vero lixivium filtrandum, quo clarum purumve evadat. Ubi præparatum fuerit, recipienda est massa, ex cranio balænarum supra dictarum exempta, eaque si pinguis, flava & liquamine oleoso superfluo perfusa fuerit, per saccum ex pilis confectum mediocriter exprimenda, ut omne liquamen pingue superfluum per saccum transfudet: quo facto restitans in sacco materia lixivio supra præparato immittenda, manibus in lixivio probe subigenda, & cum eodem permiscenda, perque diem & noctem ita relinquenda est. Altero die mane per saccum pilosum lixivium denuo exprimendum & separandum, quodque restiterit, super linteum explicandum & digitis blande diducendum, & in aëre libero, vel tepidioribus Solis radiis (ne scilicet liquescat) exsiccandum, atque ita præparatum erit, quod vulgo spermatis ceti venit nomine. Ejusmodi præparatio haud ita pridem Pharmacopolæ cuidam nostrati, una cum spermate crudo, ex Hollandia transmissa est. Rectè & legitimè præparatum sperma ceti probe candidum, pingue, recens, neutiquam rancidum sit, nec flavum, auctore *Daleo* in *Zoolog. p.* 524. Et quoniam in aëre facile alteratur, in vitris probe asservetur.

§. 5.

Istud sperma ceti præparatum vi resolvente anodynaque juxta præditum est, ac propterea in affectibus pectoris infantum horumque torminibus crebro usurpatur; adultis quoque datur post casum & contusiones, ad sanguinem coagulatum resolvendum, doloremque leniendum. Multi ei quoque vim aphrodisiacam adscribunt, adeo, ut *Ettmüllerus l. c.* de quibusdam Francofurtensibus scribat, istos eum in finem etiam sperma ceti crudum cum pane, haud secus atque butyrum pani illitum, edere, quibus nolim esse conviva, cum vel solus aspectus appetitum posset turbare. Externè in Empl. de Sperm. ceti adversus induratas mammas & lac coagulatum lactantium, à fœminis quoque ad infucandam faciem usurpatur, de quibus *loco citato* agitur pluribus.

§. 6.

Præterea etiam

PRIAPUS CETI

in officinis & Materialium Museis invenitur, qui longitudine fere humilis hypocausti æquat altitudinem, cujusque pars superior crassi cruris virilis

rilis habet crassitiem, qualem *Vielheurius* in *Descript. Mater. Exot. pag.* 188. apud Chirurgum quendam, qui capturæ balænarum interfuerat, se vidisse memorat. Vi demulcendi pollet, & ad dysenteriam commendatur.

§. 7.
COSTA SARTORIA
(vulgò *Fisch-Bein*)

similiter à balæna proficiscitur, quam propterea Batavi *Balainen*, & quidem rectius, vocant, dum proprie nec os animalis est, nec costa, sed ejus mandibula, quæ isti pro dentibus, qua prorsus destituitur, inservit, teste *Joh. Schreyero, in der neuen Ost-Indianischen Reis-Beschreibung p.* 75. Istæ vero mandibulæ non extra corpus sunt, sed intra illud in palato continentur, numero fere 800. parvæ magnæque, longitudine 3. ad 16. pedum. In extremitate habent setas, instar pilorum equinorum, in quibus lingua conquiescit, quæ barba ceti vocantur, qualis eaque magna in *D. Bæckleri* Museo, à *Dn. D. Petersen* Francofurtensi coemtô, potest videri. Costa sartoria aliàs triplex est, longa, mediocris & curta, uti ex schedula pretium currens designante apparet.

§. 8.
Tandem AXUNGIA CETI (*Traan*)

ex lardo cetorum conficitur; ista vel statim in Grœnlandia excoquitur, vel in Hollandia locisque aliis ex lardo doliis allato assatur. Illa alba est, Spitzberga venit & pro optima habetur, secundum *Marxium* in *Mat. Musf. German. pag.* 192. & quoniam Galli istam axungiam in Grœnlandia præparant, Batavi vero domi, Gallica Hollandicæ ac Bergensi præfertur, uti ex *Pometi Hist. des Drogues pag.* 74. videre est.

CAPUT XXIX.
DE
PISCE AMBROPHAGO, AMBRA GRYSEA
ET NIGRA.

§. 1.

AMBRA GRYSEA (*graue Amber*), quibusdam Orientale succinum dicta, ex albo grysea, sæpius maculis aspersa, & nigris venis interstincta & levis resina est, summæ fragrantiæ. Utplurimum ex India Orientali affertur, ubi massis diversa magnitudine in mari agitata invenitur, & apud nos majori quam aurum venditur pretio, dum una istius uncia 30. vel 40. Imperialibus æstimatur, uti *Vielheurius* in *Descript. Mat. Exot. Germanica pag.* 23. commemorat. Nigra vero bituminosa materia, qua in mari plerumque circundata est, pro nigra ambra potest haberi, secundum *Rumphium* in *Epist. VIII. Indiæ literatæ*, in *Appendice hujus libri* annexæ.

§. 2.

Quæ autem vera pretiosi hujus simplicis origo sit, hodie adhuc dubium est, interque Doctores multæ diversæ foventur opiniones, quarum *Justus Fidus Klobius* in *Historia Ambræ* minimum 18. recenset, de quibus potiores, quæ hodie adhuc defenduntur, hic adducemus: Ubi multi inveniuntur, qui ambram gryseam certarum avium putant esse excrementum, in scopulis maris nidulantium, quam etiam opinionem memoratus *Klobius* amplectitur, simul *pag.* 40. istarum avium tradens delineation[illegible]: quæ opinio vel propterea non pror[illegible] contemnenda videtur, quoniam isti sæpe rostra psittacorum aliarumque avium permista observantur, uti *Olearius* aliquo in loco testatur Hamburgensem Materialistam, *Paulum Langermannum*, sibi aliquando ambræ frustum obtulisse, cui tota avis cujusdam ungula fuerit impacta. Nihilò tamen minus hæc opinio *Frider. Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 380. videtur fabulosa, propterea, quòd resinosa ambræ substantia longe aliud quid testetur, & ejusmodi avium partes ideo in ista inveniantur, quoniam aves illa delectentur, eamque deglutiant. Quo ipso & istorum cadit opinio, qui ambram balænarum esse excrementum sibi persuasum habent, cui opinioni etiam *Fallopium* in *Tr. de Comp. Medic. p.* 180. legimus addictum, quoniam in balænis sæpe invenitur: quod ut non sine ratione dicitur, in eo tamen certiores facti sumus, pisces quoque, præsertim certam cetorum speciem, istam resinam magis in mari conquirere ac deglutire, quos *Cleyerus* in *Misc. Germ. Cur. Dec.* 2. *Ann.* 8. *p.* 69. descripsit, & delineatos exhibuit: de quibus piscibus quoque *Joh. Faber Lynceus* Romæ in *Descr. Animal. Nov. Hisp. N. A. Recchi p.* 570. *& seqq.* fusius agit, isti tamen opinioni adversus existens, utpote quam Clariss. Medicus & Præses Collegii Med. Imperialis, *D. Schrœckius*, in *Not. ad Cleyerum* similiter fictam pronunciat; quanquam nec impossibile nec incredibile sit istam materiam in ventre cetorum aliquo modo maturari mutarique, uti amicus quidam ex India refert. Et quamvis

vis hodie quidam Galli, utpote *Monconisius Part. 2. Itinerarii pag. 71. Le Febure* & *Pometus pag. 57. in Histoire des Drogues*, glorientur multo verisimiliorem ambræ originem se invenisse, dum istam induratum in mari mel vel ceram esse existimant, apud paucos tamen hucusque invenerunt consensum, postquam à *Dn. D. Lentilio* in *Notis ad D. Mezgeri Ambrologiam pag. 295.* sufficientibus argumentis fuerunt refutati. Quamobrem plurimi iidemque clarissimi Scriptores, sc. *Ulysses Aldrovandus, Faber, Mezgerus, Schrœderus* hujusque interpretes uno omnes animo credunt ambram, utpote ritu aliarum resinarum solo spiritu vini solubilem, potius pro bitumine, à certis Naphthæ fontibus subterrestribus in mare profluo, ibidemque ab aqua marina coagulato, esse habendam: quam opinionem etiam *Rumphius* in *Epist.* quadam *ad D. ten Rhyne*, ut & *Museô* suo *Ambonico* sequitur, cujus epitome inter epistolas Indiæ Orientalis apparet. Nec etiam impossibile est resinosas quasdam arbores suas in mare extendere radices, harumque resinam cum aqua marina misceri, uti curiosus *Boyle* in *Trans. Philos. Angl.* 97. ex relatione Socii cujusdam de Societate Indiæ Orientalis commemorat. Unde & *Philosophus in Cunis*, uti se vocat, in *Epist. ad Nat. Cur. de Ambra Meteoro*, ambram dicit effluvium sulphureum ex arboribus & plantis, sicque ad regnum vegetabile referre conatur. Vid. *Nova liter. Hamburgensia* 1707. *Mens. Jan. p.* 10. Id ad minimum certum est, ambram gryseam fluidam primum ac resinosam esse humiditatem, è terra exstillantem, & guttarum sub facie ripæ adhærentem, quæ vero sensim longius accrescat: cujusmodi indicia in magno isto ambræ frusto 185. librarum pondere, quod Indica Mercatorum Societas Amstelodami Anno 1694. ex India Orientali accepit, adhuc apparent, quod *Nicolaus Chevalier*, in *Description de la piece d'Ambre Gryse, que la chambre d'Amsterdam à receue des Indes Orientales*, una cum Societatis figuris, subjecit oculis.

§. 3.

Cæterum duæ recensentur species, nempe prorsus alba & grysea; quoniam verò alba vel prorsus haberi nequit, imo adhuc immatura est, dum omnis ambra primum alba, & tanquam progerminantes seu incipientes lapides apparere dicitur, sæpe etiam præterea gypso adulterata est, hinc sola grysea apud nos in usu est, quæ præter nigram saltem in officinis & materialium museis reperitur. Binæ in loco ab aëre libero volunt asservari, uti *Schurzius* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 9. memorat.

§. 4.

Optima ambra grysea in finis frustis, intus numerosis punctis iisdemque flavis nigrisque juxta notatis, non mollis, sed dura, levis tamen & suaveolens sit. Quum verò sæpe adulteretur, Materialistæ hoc plerumque utuntur experimento: nempe subulam calidam trajiciunt, quo facto, si oleum exsudat, bona habetur; præsertim si odor simul gratus existit, quod *Schrœderus* quoque annotavit. Enimvero *Marxius*, Materialista Norimbergensis, adulteratam id similiter præstare observavit, uti in *Mater. Mus. Germanico pag.* 8. confitetur. Hinc majore cautela aliisque experimentis opus est, quæ *Wormius in Mus. pag.* 34. communicavit juxta ac retulit, genuinam ambram non tam facile in aqua emolliri atque adulteratam seu artificiosam, nec tam cito mollescere digitis tractatam, falsa contra ceræ adinstar liquescente.

§. 5.

AMBRA NIGRA

naturane ita crescat, an artificiosè ex moscho, zibetho, styrace, ladano ac similibus, quæ multorum est opinio, præparetur, inter Doctores ac Materialistas nondum convenit. *Schurzius* Compositum pronunciare non erubescit, testaturque *Dale pag.* 57. in *Pharmacol.* istam in Anglia à Pharmacopolis ita componi, simul tamen etiam ex India Orientali afferri. Id quod quidem *Marxius* ita simpliciter non vult affirmari, existimat tamen istam plerumque ex modo dictis rebus adulterari, simul testans parum istius apud Materialistas inveniri, quoniam rarò vendatur quæraturve, quanquam priore multum sit vilior. Mihi frustum aliquod ostensum fuit, in India in mari repertum, quod pro immatura ambra grysea vult haberi.

§. 6.

Quod ad usum ambræ gryseæ attinet, ob volatiles sulphureasque particulas, vi valde calefaciente confortanteque pollet, qua ad motum spirituum vitalium reficiendum valet, adeò ut Angliæ Cancellarius, *Baco de Verulamio*, istam aliquo in loco ad vitam sanam longamque tuendam commendet. Quamobrem in multis capitis affectibus, ut & aliis totius corporis, præsertim cordis morbis, senibus commendatur, id quod *D. Mezgerus*, olim hic Giessæ, postmodum Tubingæ Professor, in *Tract. de Ambra*, quem ejus Gener *Dn. D. Lentilius* post mortem illius edidit, uberius ostendit, ac supra laudatus *Chevalier l. c.* tradidit. Quum verò ob nimium pretium per se & in substantia (ita alias cum saccharo sumta senibus perutilis est) non facile potest præscribi, cum spiritu vini rectificato essentia aurea exinde paratur, vulgo præscribi solita. Aliâs etiam multas compositiones, interno externoque usui dicatas, ingreditur, & præsertim ad odoris fragrantiã pulvinis, chirothecis, marsupiis, pulveribus pro crinibus, suffumigiis &c. conciliandã consumitur. Ad quos usus nigra ambra magis utilis est, quæ internè fere nunquam præscribitur, quanquam externe in balsamis gry-

ſeæ ſubire vices poterit, ad cujus quippe virtutes fere accedit. *Joh. Limberg.* in *Itiner. ſuo pag.* 531. candelabri ex ambra conſtantis & auro incluſi memorat, quod 12000. coronis æſtimetur. *Talander* quoque in *Itinerario pag.* 390. recenſet in templo Loretti crucem, candelabrum, pelvim & gutturnium ex ambra inveniri, maximi æſtimanda.

Ad majorem ſuperiorum confirmationem & illuſtrationem ſubjungere hîc placet ea, quæ Curioſiſſimus *D. Kæmpferus* in *Amœnit. Exot. Faſciculo III.* de Ambra habet, cujus verba ſunt ſeqq:

AMBRA VINDICATA.

Obſervationis cancellos transgreſſam ſuperioris materiæ prolixitatem breviori nunc exhibitione pretioſi & deſideratiſſimi bituminis compenſabimus. Quid enim *Ambra* ſuavius? Eam humano generi parcâ manu ex abdito ſuo ſinu largitur Oceanus; nam ſolenne eſt naturæ, ut quæ maximè nobilia ſunt, ea valde recondat & parcius impertiatur. Eſt verò de nativitate & materiâ ambræ non levis autorum inter ſe diſſenſio, quorum alii eam genus bituminis: alii terræ credunt: alii ſpongiam marinam: excrementum balænæ: ſtercus avium, vel quid non aliud eſſe, perſuaſi ſunt. Ex omnibus ſententiis, experientiâ noſtrâ, nulla minus fundata eſt, quàm quæ nuper ex ſola materiæ vel odoris ſimilitudine concluſit: *Ambram eſſe mixturam mellis & ceræ, circa maris littora ab apibus congeſtam, quæ à Sole excocta marique illapſa in hanc nobilem ſubſtantiam ab agitatione fluctuum ſpirituque ſalino elaborata & converſa ſit.* Vid. *Journal des Sçavans de l'An.* 1672. *conference 2. præſenté par Jean Baptiſte Denis.* Conjecturam medius fidius inanem! quippe quæ ſola ſui novitate placere cupit & magni Principis freta præſidio exauctorare ſententiam ab interioris hiſtoriæ Inſpectoribus probatam, quæ dudum oſtendit Ambram bituminеum terræ genus eſſe, vel, quod idem eſt, pinguedinem ſubterraneam in bitumen excoctam, ex venis alveisque terræ in imum mare depoſitam & à ſale ac Sole condenſatam. Ab erroris igitur novitate Ambram hîc vindicabimus poſitionibus quibusdam circa hanc materiam, quas ab hujus coaguli colligentibus, ex curioſis Sinenſium obſervatis, à Cetariis Japonicis, & ab ipſâ demum inſpectione provinciarum littorumque, ambram ferentium, petimus.

1. Pluribus in locis ambra colligitur, ubi nec circa littora, nec intus in regione melliferæ volucres nidificant; at plurimæ regiones apibus abundant, quarum littora ambram nunquam recipiunt.

2. Piſcatores, qui ex rupibus littorum, circa Sinam & Javam, halcyonum nidos edules colligunt, (ſunt nidi illi hirundinum marinorum, quos ex particulis holothuriorum conſtruunt) alvearia inibi latentia, quæ à fluctibus deturbari putat *Deniſius*, nunquam ſe vidiſſe teſtantur. Apes quippe evitare ripas & tempeſtuoſa loca provida mater natura docuit.

3. Mel, cera, favi, cum liquore humido agitata, non coëunt in unum corpus, ſed ſecedunt & diſſolvuntur.

4. Favi cum melle ſuo, uſtionis ope, ubicunque inſpiſſati, ejusdem ſubſtantiæ coagulum referunt. Ambræ verò, ex venarum ſubterranearum diverſitate, multa varietas eſt, & ſuis quæque regionibus propria, adeo, ut ex ejus inſpectione etiam natale littus, quo recepta ſit, à gnaris cognoſci poſſit, perinde ut exercitatiores Oenopolæ vini deguſtati provinciam indicant. Alia enim bitumini crudiori, aſphalto, vel naphthæ atræ exſiccatæ ſimilior eſt, adeoque nigrior, denſior, gravior, vel minùs: alia, ex nobiliorum particularum admiſſione, candidior, carior, levior, vel minùs; alia ſæpè fungoſa admodum, ut acutiſſimus *Scaliger*, Serapionem amplexus, ambram non ineptè pro fungo maris habuerit.

5. Ambra, ex Oceani antris recentiſſimè appulſa, mollis eſt, vaccino ſtercori aſpectu ſimilis. Atqui tunc nidoroſum halitum exhibet, qualis à mellificii naturâ omnino alienus eſt.

6. Non raro conchas nitentes atras & alia ſubmarini generis fragmenta in ambrâ deprehendimus, nonnunquam & earum rerum particulas, quas mollior, in littus projecta, involviſſe potuit: apes verò mel & favos nunquam. Falſus eſt Cl. *Deniſius*, qui favos cum cerâ & melle (eccur non cum apibus etiam?) illatuiſſe relatori ſuo credidit, falluntur que Scriptores Galli recentiores, qui idem credunt *Deniſio.*

7. Magnæ molis ambra nonnunquam invenitur, longè ultra alvearis capacitatem. Taceo fragmenta monſtroſæ magnitudinis, quæ citavit *Garzias* ab Orta A. H. *L.* 1. *c.* 1. Pro meâ ſententiâ maſſæ ſufficient minores & propriæ obſervationis. Cum apud Indos verſarer, inveniebatur in littore Japonico provinciæ *Kinokuni* maſſa ambræ gryſeæ, *Catti* amplius centum, vel libras Belgicas circiter centum & triginta pendens, quæ cum tota emptorem non inveniret, in partes quatuor, formâ crucis, diviſa & diſtracta eſt: mihi quoque advenæ venum reliqua ejus quarta pars oblata fuit, ex quâ integram ejus magnitudinem facilè conjiciebam. Superabat hanc magnitudinem quæ Anno 1693. Ill. Societati Belgicæ à Rege *Tidori* vendebatur Joachimicis 11000. miſſa anno ſequente ad Amſtelodamenſem Cameram: moles inquam 185. librarum Belgicarum accuratè penſiculata, modicè gryſea, non poſtremæ dignitatis, figuram referens teſtudinis, truncatæ caudâ & capite: eo pacto empta, ut pecunia reſtituatur, ſi quicquam adulterii in eâ comperiretur. Iconem ejus maſſæ propoſuit Excellentiſſimus Gieſſenſium Profeſſor *Valentinus in Muſ. Muſ. Lib.* 3. *cap.* 28.

De

De Ambræ adulterio, bonitatis notâ, ac virtute sequentia accepimus:

Recens cum in littus deponitur, massæ farinaceæ instar mollis, & adulterio recipiendo aptissima est. Nihil verò eidem feliciùs ingeritur, (prout ipsi adulteratores mihi fassi sunt) quàm gluma oryzæ in pollinem redacta; nam hæc & levitatem & colorem glaucum ei conciliat: sed quam fraudem teredines, illatâ carie, possessori detegunt. Ambra ex storace, benzoino aliisque odoriferis augmentata, tum pseudo-ambra, ex pice, cerâ, resinâ, storace & similibus composita non rarò venales mihi oblatæ sunt: illa paulò difficiliùs, hæc nullo negotio tactu, oculis & vel solo suffitu cognoscitur. Inventores particulas ambræ recentis in unam massam majorem, expansas nimium & informes in figuram aptiorem cogunt: unde ambræ sæpe rotunditas, semper gravitas conciliatur, quæ bonitati nihil detrahit. Non est melior bonitatis & constantior nota, quam si candenti laminæ ejus granula aliquot imponantur: quo ipso suffitus prodit adulterium, & cineris paucitas bonitatem. Faciunt id Orientales Trans-Gangetici in aurea ovatæ magnitudinis & figuræ monetâ tenui, *Koobang* dictâ, quam cum rasurâ ambræ imponunt carbonibus, nam hic nummus ipsis ad manus est. Ex ambris bonis optimam reputant Sinenses, cujus rasura aquæ calidæ immissa & operculata exactiùs disjungitur & liquescit. Vidi inservire huic operi patellas murrhinas, ex quibus infusum theæ sorbillant, & in symposiis discretiones illas per otium institutas. Postremæ notæ ea censetur ambra quæ in intestinis balænarum invenitur, virtute quippe suâ plurimùm ibidem imminutâ. *Mokos*, ceti genus, trium & ad summum quatuor orgyiarum longitudinis, circa Japoniam capitur, cujus intestina frequentissimè ambram exhibent: estque latentis nota, si intestinum solventibus illico occurrat grumosa calcique similis materia. Frequens est in Japoniâ quæ in balænæ extis inventa, vel cum excrementis, dum viveret, in mare egesta fuit; unde vulgari linguâ Japones ambram appellant *Kusura no fuu*, i. e. stercus balænarum. Oceanus meridionalis frusta peregrinæ pinguedinis nonnunquam evomit, quæ externâ facie ambram referentia inventoribus imponunt. Mihi ejusmodi massa, in Luconiæ littus deposita, pro recentissimâ ambra grysea obtrudebatur: Albida erat, fungosa, fragilis, instar lardi rancidi, nidorosa & unguinosa, quam ego, ex balænæ lardum judicans, longâ in salo morâ sic mutatum, repudiavi. Ex Bandensi littore massam informem possideo, trium circiter librarum, ejusdem tituli donum: sed quod ego sebum reor ejus generis, quod *Schröderus* dignatur nomine *Ambræ subalbidæ*, vulgo *Sperma Ceti* dictum, à fluctibus, dum mari innataret, alicubi (fortè ad rupem) congestum & à Sole in unam massam colliquefactum. Spermatis ita dicti triplex mihi innotuit sive genus, sive collectio: unum, quod in mari Septentrionali natans vimineis corbibus hauritur, prout ex oculatis relatoribus dudum innotuit: alterum, quod ex cranio alicujus balænæ, Latinis Orca, Belgis *Potvis* dictæ, copiosum depromitur, teste *Bartholino*, *Wormio* & ipsis qui Gronlandiam ad capturas navigant: tertium, quod in Insulis *Ferre*, seu *Fero*, ultra Scotiæ fines boreales positis, colligitur ab incolis piscatoribus, hominum pauperrimis, ex superficie longum caput habentium piscium, quos linguâ suâ *Buskoppe* nominant, à quorum copiâ insula, inter multas extima, idem nomen adepta est. De postremo hôc nullius scriptoris auctoritate quicquam mihi constat, sed ex relatione viri fide digni, qui ad insulas naufragium passus, ei labori oculos & manus per semestre commendasse mihi testatus est. Piscem ajebat humanâ magnitudine grandiorem, cujus monstrosum caput mucosâ hujus pinguedinis copiâ, præsertim circa maxillas, circumfusum sit, quæ abrasa lixivio forti & insolatione à rancore repurgetur. Ex capite piscis *Haye* (latronis marini post crocodilum perniciosissimi) depromunt epibatæ maris Indici materiam candidissimam, quam Spermatis Ceti nomine venditant, neglecto cerebro, quod in medio capite inveni parvulum. Hæc materia virtutem Spermatis Ceti diureticam egregiè præstat: verùm, quod pulverulenta sit, & sevosæ pinguedinis exsors, à nomine & ex censu Spermatum meritò rejicienda est. Coagulum verò meum, quòd Spermatis Ceti, sed depurati, notas omnes & requisita habeat, ex allegatâ primâ classe esse videtur, modò in furfuream substantiam, qualem Sperma Ceti refert, rursum disjungatur: unde idem aliquando hujus usui feliciter supposui. *Succinum* Physici minùs ineptè sub Ambræ censum recipiunt: est enim parilis, sed limpidior pinguedo terræ, à salo & aëre indurata. Vidi illud in littore Prussico non modo colligi appulsum fluctibus, sed in eodem ex terræ venis & visceribus etiam effodi; at hoc, cùm sæpe molle ac friabile sit, marinæ aquæ injicitur, ut ab eâ duritiem acquirat. De quo si clarissimo *Denisio* constitisset, Succinum loco supra citato non tam operosa viâ ex Sueciæ sylvis in hæc deduxisset littora. Extremi Orbis nationes Succinum longè præferunt ambræ veræ, imò longè etiam anteponunt (si corallia rubra excipias) lapidibus pretiosis nostris, quorum illis nec usus, nec existimatio est; præsertim verò Succinum pellucidum illud flavum, quod Europæis in dignitate ferè postremum est, illis ob antiquitatem, quam ei tribuunt, & summam perfectionem, multò habetur carius atque præstantius: ceteræ Succini varietates ipsis exiguo loco sunt. Ego id aliter illis demonstrare nisus risui me exposui, & tantum profeci, quantum faceret, qui nobis persuadere vellet,

argentum ut credamus aurô præſtantiùs eſſe. Ambræ nullus eſt nigritis inventoribus uſus: major Europæis in medicinâ: maximus regno Mogolis, Perſiæ Arabiæque, in confectionibus ſaccharo conditis & dulcidulis quibusque. Sinenſes, Japones, Tunkinenſes pene alium in finem ambram non expetunt, quàm ut odoriferis compoſitionibus admiſceant, pro figendâ & exaltandâ odoris ſuavitate, ſine illius conjugio fugax ac debilior futurâ: nam utrumque eximiè præſtat, cùm ſola exiguum habeat odorem. Virtutes, utpote ſatis cognitas, omitto. Unum ex ambrâ ſecretum magnanimitatis placet apponere, quod ab experientiſſimo Medico Japonenſi edoctus ſum. *Rec.* Opii crudi q. l. involve linteo, & in vapore bullientis aquæ ſuſpende: id quod circa nodulum poſt horam unam aut alteram exſudavit, opium præſtat correctiſſimum: cui admiſce duplum ambræ optimæ, ut fiat maſſa, ex quâ formentur pilulæ minutiſſimæ, in remedium virilitatis exiguâ doſi ante noctem concubitûs aſſumendæ.

CAPUT XXX.

DE

UNICORNU VERO ET FOSSILI.

§. 1.

UNICORNU MARINUM, ſive unicornu crudum & verum vocatum, valde longus, ſtriatus & quaſi intortus dens eſt certi cujusdam Grönlandici ceti, foris flavus, intus albus apparens. A Grönlandicis Vectoribus, una cum cutibus canis marini, axungia ceti & id genus aliis ex Grönlandia advehitur, ubi iſtud cultris, forficibus, ſpeculis ſimilibusque redimunt, ſæpe etiam ipſi capiunt, uti *Olearius* in *Itin. Perſ. Lib. III. pag.* 175. pluribus recenſuit.

§. 2.

Piſcis, unde oritur, NARHUAL vocatus, quoniam cadaveribus, ibidem Nar dictis, ſe alit, à *Thom. Bartholino* in *peculiari Tr.* delineatus deſcribitur, quod ceteris cetis haud multum diſſimilis, & 30. ulnarum forte longitudine ſit, duas in lateribus pinnas, tria tubera in dorſo, inferius in ventre ſaltem unum habeat, ex cujus ſiniſtra ſuperiore mandibula longus dens recta promineat, quo glaciem dicitur perfringere, ut propterea ita dictum cornu in principio ſæpe infractum ſit. Hic igitur dens non ex naſo prominet, ut *Olearius l. c.* loquitur, iſto enim piſcis caret, & ad modum aliorum cetorum per duo foramina, in nucha apparentia, non per naſum, reſpirat, per iſtaque aquam alte projicit: ſed ſuperiori maxillæ inſidet, uti dentes in aliis animalibus; id quod jam pridem à *Tulpio* in *Obſerv.* & ab *Olao Wormio* fuſius in *Muſ. pag.* 282. *& ſeqq.* deſcriptum, & aliquot figuris oculis ſubjectum fuit, quæ cum cranio, quod olim Amſtelodami vidi, valde conveniunt. Num verò quilibet piſcis duos ejusmodi dentes habeat, quæ *D. Jacobæus* in *Muſ. Reg. Hafn.* conjectura eſt, qualemque vidit, tempus docebit. Id vero certum eſt, inferius in magno cornu ſ. dente ſæpe parvulum adhuc latere, quod *D. Reiſelius* in Muſ. Stuttgardienſi viſum in *Miſc. Nat. Cur. Dec.* 3. *An.* 8. *pag.* 351. ſiſtit intuendum. Quamobrem *Simon Uries Lib. I. Grönlandiæ Antiq. fol.* 285. non ſine cauſa concludit huic ceto, haud ſecus atque hominibus, excidere dentes, hisque ſuccreſcere novos.

§. 3.

Num verò præter modò deſcriptum unicornu aliud adhuc UNICORNU VERUM reperiatur, quod è fronte quadrupedis & equo haud diſſimilis animalis, (ut multi hucusque crediderunt) excreſcat, à prudentioribus Naturæ Scrutatoribus non immeritò dubitatur, licet *Catelanus* in *Tract. de Unicornu* in adducendis pro iſtius exiſtentia rationibus valde operoſus ſit. Et quanquam in S. Scriptura unicornu ſæpe memoretur, per iſtud tamen non ejusmodi fictum animal, ſed rhinoceros intelligitur, uti *Andreas Baccius* in *Tract. de Unicornu* defendit. Non enim video, quomodò componi poſſint hocce animal adeò rarum ferumque & in locis deſertis ſaltem reperiundum in gremio caſtæ virginis, quæ tamen iſtuc nunquam veniet, capi. Et ſi tam rarum eſt, unde iſta centena multa venient, quæ ubiq. reperiunda ac quotidie uſurpantur cornua? dum præter unicornua in Regio theſauro à S. Denys prope Pariſios, Hafniæ in templo aulico, Dresdæ in Pinacotheca ſ. Muſeo & alibi in thecis & catenis aureis ſuſpenſa, quilibet Materialiſta & Pharmacopola aliquod poſſidet: ut adeoque unicornu nunc tam vulgare factum ſit, uti unum olim mille imperialibus æſtimatum nunc duabus dodecadibus imperialium, quod nuper factum, poſſit divendi. Prorſus igitur à veritate alienum eſt iſtud à tam rarò animali provenire, quod mere fictum eſt, ac propterea à doctis indoctisque juxta tam diverſimode deſcriptum delineatumque ſiſtitur, ut tota plagula poſſit repleri: quemadmodum in *Pometi Hiſtoire des Drogues Part.* 2. *Lib.* 1. *p.* 9. videmus, ubi hæc in cerebro nata animalia quaſi concentrata luſtrantur. Tutius itaq; eſt, ut iſti opinioni nos neutiquam præbeamus patronos, utpote quæ jam multos ante annos à *Deuſingio*

Tract.

Tract. de Monocerote egregiè est refutata, præsertim cum etiam hodierni Materialistæ, utpote *Schurzius, Marxius, Pometus* aliique ipsi confiteantur istud unicornu, quod divendunt, à prædicto pisce proficisci. Æquum igitur est rectumque, ut in officinarum taxis nimis magnum pretium mutetur, cum uti dictum, unicornu hodie minoris ematur. Hinc non est, quamobrem Pharmacopolæ istud adulterent, & loco minorum frustorum ebur addant, à quô in eo distinguitur, quod subtiliores habeat strias & fibras, densius etiam sit ac ponderosius, id quod *Schrœderus* in *Pharm. Medico-Chym. in h. l.* jam ostendit.

§. 4.

Virtutes isti olim & hodieque justo majores adscriptæ sunt, dum tanquam certum antidotum adversus fortissimum venenum, utpote arsenicum & similia usque commendatum fuit, ut Medici Augustani, facto in infante experimento, anno 1593. Manifestum eum in finem exstruxerint, cui omnes subscripserunt, quod in *Wormii Muf. pag.* 286. invenitur, qui in junioribus catis & columbis idem tentavit, attamen tantum ei non tribuit fiduciæ. Ego sane tantum in unicornu poni fidei istiusque rei in homine facere experimentum nolim, dum notum acidum ventriculi in bestiis veneno magis adversari, hocque istis non tam facile atque hominibus nocere posse. Ut dicam quod res est, plurimum sali unicornu volatili tribuitur, cujus intuitu istius vires cum CC. & ebore conveniunt, uti Anglorum Cancellarius, *Verulamius,* in *Hist. Vitæ & Mortis pag.* 85. recte scripsit. Interim tamen ad epilepsiam infantium, variolas morbillosque, febres acutas, dolores ventris, aliosque morbos, sed largiori quam hactenus dosi, potest usurpari, de quo *D. Sachsius* in *Monocerologia* agit uberius. Exinde etiam gelatina, spiritus & sal vol. uti ex aliis dentibus, possunt cogi, nisi nimirum obstaret pretium, etsi plus præstarent, quam gelatina, spiritus & sal vol. CC.

§. 5.

Aliâs ejusmodi dentes & cornua etiam in terra inveniuntur, quæ

UNICORNU FOSSILE

vocant, vel ossa hominum ac bestiarum, vel dentes & cornua repræsentans. Foris vel flavum, gryseum aut fuscum est, diversa magnitudine, friabile, leve, porosum, sapore terreo, linguæ facile adhærens: Intus interdum cavum, interdum aliam aliquam molliorem pinguem terram continens. In cavernâ Bumannianâ (vulgò *Baumanns-Höhle*) in Comitatu Stolbergensi, in Silesia, Hassia, Palatinatu, tractuque Würtenbergensi & alibi copiosè invenitur & Materialistis divenditur.

§. 6.

Hic verò quæritur, à verisne animalibus, utpote monocerote, elephanto & similibus oriatur, an ex terra crescat? qua de re insignis inter Doctores ad hodiernum usque diem exorta lis est, de quâ in *Tentzelii Monatlichen Unterredungen, Act. Erud. Lips. An.* 82. *pag.* 150. & in *Kircheri Mundo subterr.* multa invenies & paucos ante annos in Ducatu Würtenbergico multum à curiosis privatim publiceque de ea disputatû fuit. Quid quod ante laudatus *Tenzelius* à Sereniss. Saxoniæ Duce FRIDERICO humilimè petierit, ut in Concilio Medicorum, Gothæ instituendo, hæc inter illum & *D. Schnetterum* fervens disceptatio examinaretur & decideretur, licet adhuc sub judice lis sit. Multi enim unicornu cognominis animalis, aut gigantum putant esse ossa, tempore diluvii aliorsum translata, inque terra lapidefacta, præsertim cum omnes partes appareant, uti in sceleto, olim in monte Sebichenberg, prope Quedlinburgum, ita reperto, posteaque ab *Johanne Mayero,* Astronomo & Camerario Quedlinburgensi descripto, videre est. Aliquando etiam prope Marburgum, Hassiæ oppidum, aliquo in specu frustum elephantis capiti haud dissimile, sed supernaturali ferè magnitudine, repertum fuit. Aliis contra, utpote *Boëtio & Wormio in Muf. p.* 54. videtur marga, aut lapis ex ista induratus, quæ Naturæ lusu ejusmodi figuram acceperit, haud secus, atque haleces aliique pisces in lapidibus fissilibus Islebicis delineantur: cui etiam sententiæ *D. Bauschius* in peculiari *Tr. de Unicornu Fossili* accedit. Quam utramque opinionem *D. Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. pag.* 810. sumit componendam, existimans ista frusta, quæ magnitudine formaque animalium ossa referant, ab his provenisse lapideamque duritiem accepisse putari posse, comprobantibus id *D. Joh. Sam. Carl,* Amici nostri & Collegæ integerrimi, experimentis, quibus ossa hæc, ut alia viventium ossa, igni commissa aperta flammâ alba, operta verò nigra redduntur, imò spiritum quoque urinosum volatilem, sal. vol. cum oleo fœtido subministrant: quæ omnia è Margâ obtineri non possunt. Unde & hæc inter reliquias diluvii numerantur à *Scheuchzero, Woodwardo* & aliis, vid. *J. S. Carlii Lapis Lydius Philosophico Pyrotechnicus, ad Ossium Fossilium Docimasiam analyticè demonstrandam:* Quæ verò nimis magna sunt, per lusum Naturæ è marga esse generata credit. Nos interea in his recensendis non erimus verbosiores, quin potius rem officinarum lance expendi nesciam Academiarum relinquimus cathedræ. Id nobis sufficiat, bonum ac vendibile id esse materiale, quod hodie ad multa medicamenta sumitur.

§. 7.

Præter qualitatem adstringentem etiam vi diaphoretica pollet, proptereaque, ut terra sigillata, in acutis & contagiosis febribus, diarrhœa comitatis, nobile est remedium. Omne præternaturale acidum edulcorat, omnesque alvi fluxus, dysenteriam &c. sistit, a ℈j. ad semidrachmam in aqua appropriata propinatum. Sunt,

qui

qui spiritum exinde volunt cogere, qui tamen aliud nihil est, quam acidiusculus liquor, cum spiritu terræ sigillatæ conveniens, iisdemque virtutibus præditus. Quidam etiam monent ut unicornu fossile ante in canibus aliisque animalibus experiamur, quam hominibus propinetur, quoniam interdum aliquid venenosi contineat, uti *Frid. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 191. pro conscientia admonet.

CAPUT XXXI.

DE OSSE SEPIÆ, TESTUDINIBUS ET CANE MARINO.

§. 1.

OS SEPIÆ (*das vveisse Fisch-Bein*) candida lævisque crusta est, utrinque tumida & convexa, in uno latere duriuscula & glabra, in altero aspera, instar pumicis tamen friabilis, sapore subacri. Ubique locorum in litoribus maris invenitur, uti in Hollandia haud procul Lugdunô, juxta Cadvvic op See, apparet, ubi Batavi illud *Zee-Schuym*, i. e. spumam maris vocant. Tyrolenses etiam elegantissimum ex Italia dorso suo afferunt, numeroque millenario istud divendunt, quod *Marxius* è *Schurzio pag.* 146. sui *Mat. Mus.* Germanici commemorat.

§. 2.

Sepia, Germanicè *Black-Fisch* seu *Black-Küttel*, huic pisci, cui originem debet, nomen est, qui licet ob detestandam suam figuram & aranea marina vocetur, cedit tamen etiam in cibum. Hic piscis dorso suo prædictum os sepiæ circumfert, cujus frusta majora putantur optima, quoniam utplurimùm ab aurifabris ad formas imaginum usurpantur, quippe quibus frusta minora parum conducunt: ista vero ceroplastæ & comarum fictitiarum artifices pulveri pro crinibus addunt. Omnium maxima frusta nunquam semipedalem longitudinem excedunt, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues pag.* 92. *Part.* 2. annotavit.

§. 3.

Præter usum modò dictum aliquem quoque in Medicinâ usum præstat, dum ad modum omnium marinorum & concharum quodcunque acidum edulcorare & quadantenus adstringere dicitur; quam ob causam tanquam appropriatum remedium in fluore albo mulierum usurpatur, secundum *Ettmüllerum* in *Comment. Schrœd. p.* 816. Externè pulveres ophthalmicos & dentifricios ingreditur, in scorbuto oris, præsertim quando succo cochleariæ aut hujus spiritu maceratur. Hinc etiam Lacca Florentina dentibus conducit, quippe quam os sepiæ ingreditur, quoniam coloribus vernicique splendorem conciliare creditur, id quod *Vielheurius* in *Descr. Mat. Exot.* Germanica *pag.* 182. observavit.

§. 4.

Quemadmodum autem sepia tenerum os dorsô suô gestat, ita

TESTUDINES (*die Schilt-Kröten*)

contra valde dura testa & scuto in dorso armantur, sub quo se prorsus abscondere possunt: quæ ita bestiolæ hujus formam exprimit, ut ulterior istius descriptio putetur supervacanea. Respectu partium internarum perparvum habent cerebrum, vix fabæ magnitudine, licet majorum capita vitulorum æquare capita perhibeantur. Prorsus igitur obtusæ simplicesque existunt, nisi quod oculorum valeant acie. Cor figura sua tria corda mentitur, quod quoniam tria lilia repræsentat, *Pometus l. c. p.* 85. popularibus suis Gallis magnam in Insulis Americanis, ubi copiosè inveniuntur, fortunam promittit, quasi vero totus terrarum Orbis Galli venerari lilia debeat. Sed defunctis vatibus antiquis novos necquicquam valere constat.

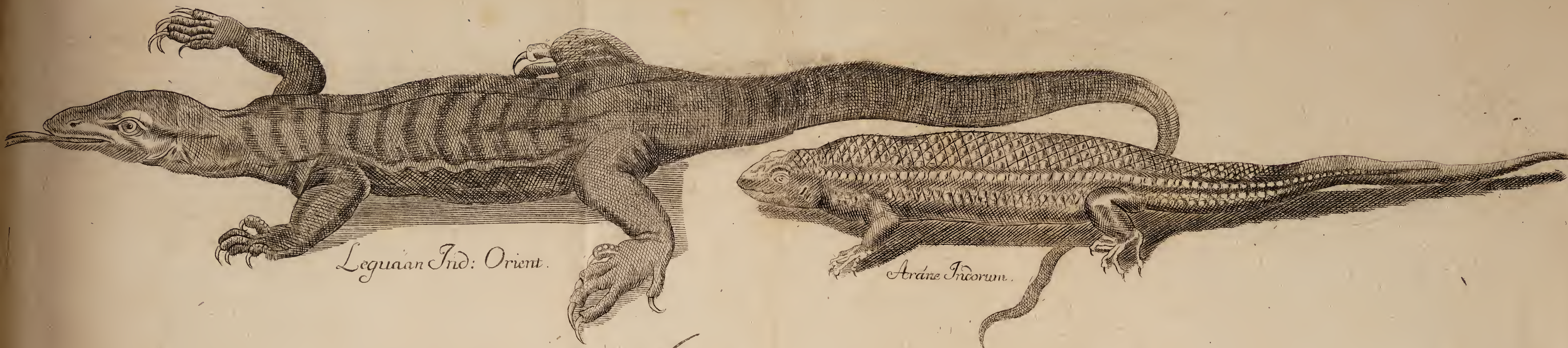
§. 5.

Variæ dantur species, dum quædam aquas amant, *See Schild-Kröten*, h. e.

TESTUDINES MARINÆ

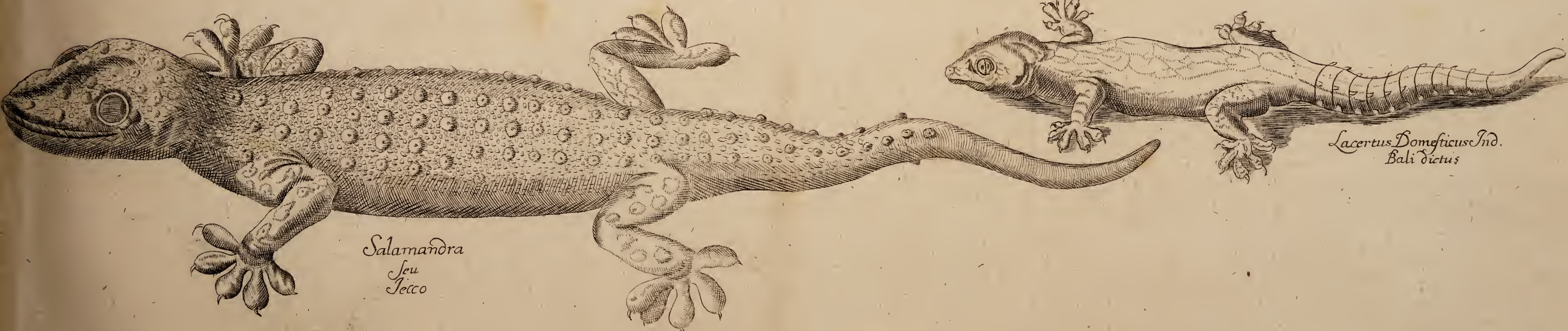
vocatæ, aliæ terram, TESTUDINES TERRESTRES nominatæ: quanquam marinæ etiam terram petant, amphibiis propterea annumerandæ. In Germaniâ plerumque in locis paludosis, v. g. circa Philippiburgum inveniuntur. Maximæ in Africa, in Insula Mauritii, habentur, ubi tanta sunt magnitudine, ut duos sessores homines ferre possint, inque una testa septem vel octo personæ, una juxta aliam, sedere posse dicatur, uti *Malletus* in *Cosmographia Part.* 3. de Africa *pag.* 55. recenset, atque in figura sistit contemplandum. Id quod eo est verisimilius, quoniam *D. Wormius* aliquod testudinum scutum habuit, quod longitudine 4. pedes, latitudine duos cum dimidio, crassitie unum pollicem æquavit, quod una cum minoribus in *Mus. pag.* 316. descripsit.

§. 6.

Leguaan Ind: Orient.
Arâne Indorum.

Lacerta volans contractis alis.

Lacerta volans expansis alis.

Lacertus Domesticus Ind.
Bali dictus
Salamandra
seu
Jecco

Chamæleon

Chamæleon Ambonicus

§. 6.

Quâ ratione magna illa animalia in India capiantur, ex *R. T. du Tertre* relatione prædictus *Pometus l. c. pag.* 86. ostendit. Nempe 1. eo tempore quô coeunt Venerisque ſtimulo cohærent, vel mas & fœmina ſimul capiuntur, vel mas ſolum, quod fœmina plerumque aufugere dicitur. 2. Haſtis quoque, ut Manati, per teſtam infixis, læduntur. 3. Eo tempore, quo ova in terram ponunt, iis ſtruuntur inſidiæ, licet ea dicantur eſſe providentia, ut aliquot dies ante, nocturno tempore lunaque lucente, in terram è mari aſcendant, ſecurum ſibi ſpatium electuræ, quod aliquo ibidem animadverſo continuo relinquunt. Altera nocte de integro ſibi locum quærunt, pedibusque anterioribus foveam pedis latitudine, duorum ac dimidii profunditate conficiunt, in quam unâ vice 200. ad 300. ova ponunt, quæ terra tecta poſt quadraginta dies dicuntur aperiri ſ. excludere juniores.

§. 7.

Quod ad uſum teſtudinum attinet, iis in locis, ubi inveniuntur, cedunt in cibum, & quidem majorum caro bubulæ adeò perhibetur ſimilis, ut ab iſta, niſi pinguedine ex viridiuſculo flavente, diſtingui nequeat: una vero teſtudo carne ſua, capite colloque & ovis exceptis, quippe quibus 30. homines ſedare ſitim poſſunt, dimidium dolium replet. Imò XV. vel XX. menſuræ olei, ejusdemque aurei coloris, exinde præparari valent, in quo adhuc recenti alii cibi poſſunt coqui; inveteratum lampadibus inſervit. Iſta

AXUNGIA TESTUDINUM

ab Indis habetur peculiare probatumque remedium adverſus omnes artuum, præſertim coxendicum genuumque, dolores & catarrhos, convulſionem morbosque nervorum. Caro ejusque juſculum hecticis phthiſicisque conducunt. Ex ſcutô & inferiore teſta varia ornamenta, utpote ciſtulæ, thecæ, tabellæ ſcriptoriæ, pectines, manubria gladiorum, forficum, cultrorum &c. conficiuntur, magno omnia pretio.

§. 8.

Ad ejuscemodi ornamenta uſurpatur quoque cutis piſcis cujusdam,

CANIS MARINI (*See-Hund*)

vocati, quæ valde aſpera duraque, prorſus etiam criſpa, inſtar corii granulati Anglorum, apparet, quo etiam multis venit nomine: ac propterea etiam à ſcriniariis artificioſis ad poliendum lignum poteſt uſurpari. Optima lata magnaque ſit, gryſeo-fuſca, aſpera & eleganter granulata, auribus pinnisque adhuc prædita. Variis rebus inſervit, libris compingendis, thecis, potiſſimum vero manubriis cultrorum; quem in uſum quoque alius cujusdam piſcis, ROUSSETTE vocati, cutis ſolet uſurpari, de quo ſæpe memoratus *Pometus l. c.* poteſt legi.

CAPUT XXXII.

DE

ICHTHYOCOLLA, CAVIARIO, BOTARGO, ANCHOVIIS ET SARDELLIS.

§. 1.

ICHTHYOCOLLA, *Hauſſen-Blaſen*, ex albis & in coronam convolutis veſiculis conſtans, ſaporis eſt glutinoſi ac limoſi, odoris nullius. In Moſcoviâ è magno piſce, HUSO (*Hauſen*) vocato, præparatur, indeque per Archangelum civitatem in Hollandiam locaque alia transvehitur, ſecundum *Pometum* in *Hiſt. des Drogues Part.* 2. *Lib.* 1. *cap.* 32 *pag.* 75.

§. 2.

Ex quâ verò piſcis hujus parte Ichthyocolla præparetur, nunc quæritur? qua de re diverſæ ſunt opiniones. Multis videtur piſcis veſica, à capite per totum corpus extenſa credita, uti *Vielheurius* in *Deſcript. Mater. Exot. Germanica pag.* 173. narrat, à quâ opinione nec *D. Willugby* doctus Anglus, & noviſſimus de piſcibus ſcriptor, alienus eſt. Alii utpote *Schrœderus*, *Ettmüllerus* & *Pometus* exiſtimant iſtam non ex veſica ſolum, ſed aliis quoque membranaceis nervoſisque partibus, imo & cartilaginibus oſſibusque (quippe quibus etiam conſtat) præparari, dum omnes illæ partes inciſæ & aqua maceratæ poſtmodum leni igne in pultem & gluten coquuntur, abhinc primum in tenues pelliculas, deinde in rotundos circulos & coronas formantur. Fieri tamen etiam poteſt, ut eadem ratione ex aliis piſcibus ejusmodi materia præparetur, quæ *Raji* apud *Daleum* in *Zoologia pag.* 517. non temeraria eſt opinio.

§. 3.

Optima Ichthyocolla alba, pellucida & minime flava ſit, ſecundum *Schurzium* in *Mat. Muſ. Germ. pag.* 27. *Marxius* itidem in *Germanico Mat. Muſ. pag.* 26. etiam friabilitatem requirit. Id verò detur curæ, ut ne flavo glutine aliisque ponderoſis ac fœtentibus rebus repleta infarctaque ſit. Qui igitur tota vaſa illa repleta emunt, non ſolum unam & alteram dodecadem, ſed totam quantitatem ſumant viſitandam. Et quoniam ſub maximis coronis ſ. circulis maxima fraus latet, alii minores anguſtioresque coronas, unius unciæ, aut ʒiß pon-

pondere eligunt emendas, quæ tam multum infarciri nequeunt. Enimverò nec his semper habenda fides est: tutius autem censetur, ut coronæ explicentur, & quemadmodum intus comparatæ sint, & num male oleant, videamus. Quùm verò hæc merx ab aëre facile corrumpatur, bene custodiri vult & claudi, uti *Pometus l.c.* fusius docet.

§. 4.

Usus Ichthyocollæ in Medicina non adeò notabilis est, nisi quod istam nonnulli internè ad hæmoptoën, & externè in emplastris consolidantibus usurpent. Aliâs ab Oenopolis in Gallia ad clarificandum vinum crebrius usurpatur, dum omne impurum isti adhæret, ac cum ista simul fundum petit, secundum *Pometum l. c.* Cæterum bonum gluten pro testudinibus aliisque instrumentis musicis, atque fractis vasis murrhinis exinde conficitur. Coqui ad gelatinas quoque usurpant, & fœminæ ad flores & corollas, dum istam dissolutam ligni agitatione s. concussione in spumam redigunt, & vel albam vel ante tinctam, per filum argenteum in florũ figuras jam intortum, & ab ichthyocolla pelliculam nactum, ingerunt. Alii perlas exinde per artem fingunt, textisque vinculis splendorem ista mediante firmitatemque conciliant.

§. 5.

In Hollandia Angliaque alia insuper ichthyocollæ species foliis parvis in libris reperitur, quã nonnulli ex reliquiis ichthyocollæ in corollis putant confectam: alii verò ab aliô quodam eoque magno pisce, quem STURIONEM, SILURUM s. Stör vocant, volunt derivari. Quoniam verò modo dicta ichthiocolla in libellis minus libenter fluit, raroque verè candida habetur, apud nos nihili æstimatur. In ista igitur recensenda non erimus verbosi, sed paucis saltem cujusdam cibi delicati, à prædicto Siluro oriundi, faciemus mentionem, quod vulgò Caviaro s.

CAVIARIUM

vocatum in frustis tanquam sapo viridis Hamburgensis apparet, atque è Moscoviâ in Italiam transportatur, ubi pro cibo delicato habetur.

§. 6.

Hoc Caviarium ex ovario seu ovis Silurorum componitur, ac Germanis propterea *Stör-Rögen* vocatur, ut *Olearius* in *Itinerario Persico pag.* 204. ostendit, ubi istius præparatio ita describitur: ova ab adhærente pellicula separant, sale condiunt, istaque sex vel octo dies ita relicta cum pipere & minutim incisis cepollis miscent. Quidam acetum & oleum olivarum affundunt, & ad edendum proponunt. Non spernendus est cibus, præsertim si loco aceti succus citri additur, qui & appetitum acuere & naturam stimulare dicitur. Ista ova in Wolga, plerumque juxta Astrachan, sale macerantur, partim in Sole siccantur, istisque centenæ orcæ replentur, in alias regiones, præsertim Italiam, transvehendæ, ubi pro delicato cibo, cui Caviario inditur nomen, habentur. Sunt etiam certæ personæ, quæ istam mercaturam certa pecuniæ summa à Principibus sibi redimunt propriam. Hactenus *Olearius*, qui ipse omnia vidit. Plures tamen circumstantiæ præparationis habentur apud *Gesnerum*, ex quo illas *Sam. Dale l. c. pag.* 515. adduxit. *Bellonius* etiam meminit

CAVIARII RUBRI,

ex ovis Cyprini pro Judæis præparandi, quod tamen non æque notum est atque prius.

§. 7.

Eadem methodo vulgò dictum Boutarque s.

BOTARGUM

ex ovis alius cujusdam piscis, qui Latinis MUGIL vel CEPHALUS dicitur, præparatur, quod Tunisii in Barbaria & in Martegne, 8. milliaribus à Massilia distante, compositum, in Italiam mittitur, auctore *Pometo l. c. pag.* 96. Modum præparandi tradit *Sam. Dale pag.* 521. *Zoologiæ* suæ: totum sumunt ovarium, istique inspergunt grossum salem, sicque 4. vel 5. horas tegunt. Postmodum per diem & noctem duobus asseribus interpositum premunt, lotum 13. vel 14. dierum spatio in Sole siccant, ac singulis noctibus recipiunt sub tectum: aut etiam in fumum suspendunt, sed paulo remotius à flamma, ne incalescat. Edendi bibendique excitare desiderium, vino etiam gratiorem dare saporem perhibetur. Optimum est rubellum, temporeque passionem Christi in memoriam revocante, cum oleo olivarum ac succo citri, editur.

§. 8.

Ita Caviarium Botargumque Italia æstimat: nos contra parvi Italiæ pisciculi, *Anchovii* & *Sardellæ* dicti, magis delectant, qui utrique in Mari Mediterraneo & Provincia Languedoc Hispaniaque, & quidem nocturno tempore, Majo, Junio & Julio mensibus capiuntur, quo quippe tempore è magno apertoque mari in mare Mediterraneum ascendunt & versus Levantem properant. De quorundam opinione acervatim, ductu Regis sui, uti apes, dicuntur natare. In captura plerumque ignis accenditur, crucibulo imponi solitus, quo excæcantur. Qui sine igne capiuntur habentur meliores, cum igne enim capti minus bene durant. Finita captura

ANCHOVIIS

capita præciduntur, quo facilius exenterentur, simulque à Sardellis, quibus capita non amputantur, possint distingui; quamvis etiam ab his distinguantur rotundo dorso, & quod minores sunt,

SARDELLÆ

contra crassiores magisque depressæ. Utrique pisciculi parvi, recentes, duri, foris albi, intus rubicundi sint, vasisque apertis non male oleant,

oleant, sed sapido jusculo jaceant. Plerumque in doliis 25. vel 26. libras continentibus veniunt, binique grata suppeditant acetaria, cum corticibus citri, aromatibus & oleo olivarum præparati: ante vero pellicula à capite deorsum trahenda liberentur, beneque purgentur, uti *Schurzius l. c. pag.* 82. In Germaniâ multæ minutim incisæ haleces pro Sardellis eduntur. Induratæ sardellæ necquicquam prosunt, sed haleces infumatas imitantur, vid. *Pometus l. c. pag.* 90.

CAPUT XXXIII.

DE

TORPEDINE, REMORA, GLADIO ET SERRA.

§. 1.

OMnes quidem modò nominati pisces non adeò notabilem in Medicina usum præstant, nihilque de istis in simplicium habetur catalogo; quoniam verò in quibusdam Naturalium Museis inveniuntur, nec satis accurate adhuc descripti sunt, aliquem istis concedere locum voluimus, quo videamus, quid de uno alterove credendum, quid dubitandum sit?

§. 2.

Quod ad TORPEDINEM, *Zitter Fisch* vulgo dictum, attinet, id in utraq; lingua sustinet nominis, quoniam non artus solum trementes, sed aliquamdiu etiam quasi torpedine affectos & insensibiles præstat, uti omnes ex India Orientali Persiaque reduces, ubi potissimum reperiebatur, testantur, mihique *Joh. Gottfried Vitus* paucis abhinc annis retulit, vidisse se, cum adhuc in India Orientali esset, cum recens advenientibus Europæis institutum sæpe fuisse pecuniæ certamen, num huncce piscem sine tremore stuporeque membrorum tractare manibus possint, hocque illos semper privatos.

§. 3.

Piscis hujus formam *Dn. D. Engelbertus Kæmpferus* ex oculari intuitu in *Decad. Observ. Exotic.* §. 4. ita descripsit, quod externô intuitu Rajis haud absimilis sit, caudam si exceperis, nisi quod corpus ipsum magè rotundum sit, dorsumque plurimis maculis distinguatur. Adhæc piscis hic duplici gaudet palpebrâ, quarum interior è pellicula translucidâ constat, quâ sub aqua nictis sæpe oculis respicere observatur. Cauda, dorsum quodammodò ascendens, carnosa est, & dum binos circiter pollices à corpore protenditur, in transversum, ut in aliis piscibus observatur, in duas pinnas abit, quæ circa finem decussatim sibi incumbunt. Mas duram, cartilaginosam & acuminatam virgam habet, pollicis transversi longitudine, cujus apex binis foraminulis perforatus est, è quibus pinguem, albicantem & viscidum semen exprimi potest. Fœmella in utroque ventris latere plurima ovula pallescentia recondit, vitello ovi gallinacei similia aquæque pellucidæ innatantia. De aliis piscis hujus partibus *Matthiolus* & cumprimis *Rhedus* poterunt consuli; quapropter de ulteriori ejus Anatomiâ non erimus prolixiores, qualitates ejus paulò attentius adhuc consideraturi.

§. 4.

Ante omnia vis tremefaciendi stupefaciendique hoc in pisce notanda, quæ non ita simpliciter comparata est, acsi pes aut aliud membrum stupet, aut vulgari loquendi more dormit, sed torpedine tacti repentinum simul frigus sentiunt, quod totum corpus penetrans omnes spiritus vitales afficit, & non solùm omnia membra externa, sed cor quoque tremere ac palpitare facit, & hoc quidem eò vehementius perhibetur palpitare, quando pes à pisce tangitur, minus verò, si percutitur manus. Quod præ aliis tangitur membrum, quasi luxatum apparet, crepat & tremit, ut qui manu prehendit piscem, hunc continuo excidere cogatur. Id quod non ita simpliciter à nudo vapore, quem piscis emittit, proficiscitur, dum non quocunque tempore, nec tam validè sub aqua, quam extra istam, vim tremefaciendi exerit, ac mortuus ejusmodi vi prorsus privatur: sed omnia illa operatur valde celeri, improvisa & tantum non fulgurante percussione s. contorsione, qua uno motu conatur evadere, eumque in finem tanquam fulgur se movet, ut Indorum histrix, quando aculeos exporrigit, aut tanquam petulantes simiæ, quando ad injiciendum terrorem derepente & ex improviso tremunt. Hinc Eruditus quidam Italus, D. *Stephanus Lorenzini*, in Anatomia Torpedinis sub Tit. *Osservationi intorno alle torpedini* Florentiæ A. 1678. edita, non incongrue torpedine vim stupefacientem non in toto, sed binis musculis falcatis habere scribit. Vid. *Miscellan. Acad. Germ. Cur. Dec. I. An. IX. & X. Obs.* 173. *pag.* 400. ubi contenta illius libri habentur. Quò nunc piscis vivacior est fortiorque, eo majorem excitat tremorem, quoniam fortius fulgurat, atque adeo vapores

ſuos ſtupefacientes fortius imprimit, quibus non ſolum homines ſe comprehendentes ac irritantes facit trementes, ſed & ab aliis piſcibus ſe defendit, quos eodem prorſus modo reddit ſtupidos. Similem autem tremorem injicere piſcatoribus, iſtum mediantibus funibus, baculis aut remis attingentibus, quæ *Plinii* fuit opinio, prorſus falſum fictumque eſt. Quanquam diffitendum haud ſit, eos, qui ſemel atque iterum ab iſto fuerunt tacti, admotis prope ad iſtum manibus, citra quod ipſum attingant, frigore ſtupefaciente affici, quod à terrore ſine dubio proficiſcitur.

§. 5.

Hîc verò quæri poſſet, nonne aliquod invenire liceat remedium, quo nos ab ejusmodi piſce præſtare tutos queamus? & quo excitatus ab iſto tremor poſſit curari? ubi ſciendum, quod ad primam quæſtionem attinet, operationibus piſcis poſſe reſiſti, quando ſpiritus fortiter diuque retinetur, quod certus quidam Africanus, qui piſcem ſine ullo damno tenere poterat, laudato *D. Kæmpfero* manifeſtavit, qui ipſe poſtea id probatum eſſe judicavit, exiſtimans inhibita aliquamdiu exſpiratione halitus è corpore ſuo emiſſos nocivos piſcis vapores disjeciſſe ac repulſiſſe. Ad alteram quæſtionem reſpondemus, nos de curatione non adeo debere eſſe ſolicitos, eo quod artuum tremor cæteraque ſymptomata ſponte & mox ſine ullo damno abeunt ac recedunt, uti omnes & ſinguli tactum piſcis experti teſtantur.

§. 6.

Quam verò hæc de torpedine relatio vera eſt, tam incertum falſumque eſt, quod de ECHENEI ſeu

REMORA (*Hemm-Fiſch,*)

vulgò ſcribitur, quod navem, inflatis velis medio in mari actam, è pleno curſu revocare unaque vice impedire ac ſiſtere poſſit, iſti infra ſi adhæreat: id quod *Plinius*, *Scaliger*, *Aldrovandus*, *Olearius* aliique plures credunt, atque exemplis ſumunt demonſtrandum. Quî verò tam parvus piſcis (cujus figuram *Olearius* in *Pinacotheca* ſ. *Muſeo Gottorpienſi Tab.* 25. *N.*2. eleganter delineavit) vehementiſſimum tam magnæ navis curſum poſſet remorari, cum ipſe in motu ſit, nec habeat ubi firmiter ſubſiſtat? Quod iis videbitur impoſſibile, qui vel paulisper Mechanicam introſpexerunt. Id quidem poſſibile eſt, corpora minora majora peculiari artificio poſſe movere, atque in motu etiam impedire: utrobique tamen firmum requiritur fundamentum; unde Archimedes aliquando fertur dixiſſe: Da mihi ubi ſubſiſtam, & totam movebo terram! hic tamen id non ſuccedit, dum piſcis æque in mari fluctuat, atque navis, quemadmodum *Franciſcus Boyle* in *Problematibus* ſuis *Phyſicis pag.* 95. *Probl.* 62. bene monuit. Et quanquam *Hugo Lindſchot* in der *Orientaliſchen Schiffart cap.* 48. memoret, quod, cum aliquando è Luſitania verſus Moſambique navigare voluerit, ventumque habuerit ſecundum, navis tamen ſubſtiterit, hoc à piſce detenta, utpote quem cauda nauclerus puppi, capite arundini firmiter inſidentem viderit: citius tamen arundo evelli, aut fruſtum de navi potuiſſet decerpi, quam navis ſecundo vento agitata ſiſteretur. Quamobrem ab alia prorſus cauſa id ſine dubio provenit, præſertim cum prædictus auctor addat navem non ſolum ſufflaminatam, ſed pauliſper retractam fuiſſe, quod è fundo maris aſcendentibus vaporibus, hujus fluctibus, æſtuationi, aut aliis cauſis adſcribendum poſtmodùm huic piſci ſuperſtitioſè fuit attributum; ut taceam, quod nullus fere Scriptor id ſe vidiſſe affirmet, ſed omnes ſe id audiviſſe ſcribant, adeo, ut *Ariſtoteles Lib.* 2. *Hiſt. Animal.* poſtquam de remorandi virtute dixerat, addat, uti nonnulli volunt: *Plinius* etiam *Lib.* 9. expreſſè ponat: id credi: unde *le Grand in Hiſt. Nat. Art.* 7. *pag.* 389. non temerè conjicit omne, quicquid huc usque de hoc piſce dictum fuit, purum putum eſſe figmentum.

§. 7.

Multo facilius autem quæ de Gladio Serraq; piſcibus ſcribuntur inveniunt fidem, quippe quorum arma, quibus natura donantur, unicuique in oculos incidunt, quanquam etiam plura dicantur, quam experientia confirmat: quando v.g. *Oppianus*, antiquus Græcus Poëta, gladium prioris piſcis adamante putat duriorem, à *D. Hannæo* in *Miſcell. Acad. Nat. Cur. Dec.* 2. *Ann.* 8. *obſ.* 107. *pag.* 243. meritò refutatus. Ne igitur in exceſſu peccemus, ambos breviter conſiderabimus piſces.

§. 8.

Prior piſcis propterea

XIPHIAS & GLADIUS,

der Schvverd-Fiſch, vocatur, quoniam iſtius ſuperior maxilla in longū latumque os enſiforme exporrigitur ſ. excreſcit, ſæpe quinque ſpithamarum longitudine, inferius circa radicem latitudine quinque pollicum, ſuperius in cuſpide verò latitudine unguis; atque iſtum gladium unius ac dimidiæ manus latitudine in navem perhibetur imprimere poſſe, ut *Olearius l.c. pag.* 37. recenſet. Qui piſcis ſuum ſi applicare ſciret robur, magnum fortaſſe ceto, quem alias reformidat, parare poſſet damnum. Aliâs piſcis valde tenuem habet cutem, ut iſtum propterea parvi piſces pellant, certaque hirudo ipſi periculoſa exiſtens iſtius latus petat, quam una cum piſce *Bocco* aux *Recherches & obſerv. Naturelles pag.* 287. eleganter deſcriptam delineavit. Cæterum non ſpernendæ magnitudinis piſcis eſt, plerumque 4. ulnarum habens longitudinem, gladio neutiquam ad longitudinis menſuram ſumto. Partes iſtius internas externasq; juxta ſu-

ta supra memoratus *Hannæus l. c.* ex oculati contemplatione valdè accuratè ac perspicue descripsit. In nullum alium cedit usum, nisi quod vel totus piscis, vel ejus gladius hinc inde in Pinacothecis seu Museis ostendatur.

§. 9.

Eadem alterius piscis ratio est, loco gladii serram gestantis,

SERRA,

PRISTIS, Germanis *Säge-Fisch*, propterea vocati. Similiter permagnus & exoticus piscis est, qui maxime in mari Occidentali invenitur, celerique cursu, instar serræ, rostro suo utrinque serrato scindit. Hoc rostrum serratum diversa habetur magnitudine: majora duas fere ulnas longitudine æquant, supra, ubi capiti insiderunt, semiulnari latitudine, quale in *Muséo Gottorpiensi* reperiundum ab *Oleario* in illius *Descriptione Tab. XXV. Num. 1. p. 28.* commemoratur. *Wormius* in *Mus. pag.* 288. aliud rostrum describit, quod trium pedum ac dimidii habet longitudinem, pondus vero $4\frac{1}{2}$. librarum: quod cum eo, quod *Jacobæus* in *Museo Regio Dan. pag.* 15. describit, convenit, in quo prædictus auctor duos canaliculos, per longitudinem extensos, observavit. Fusca sunt rostra, & multis in locis inveniuntur. Ipse etiam piscis apud quosdam Materialistas inflatus & infarctus videtur, prout *Dn. D. Hermanni*, olim Prof. Lugdunensis celeberrimus, in domus suæ introitu aliquot suspenderat. Quædam etiam non spernendæ magnitudinis Serræ Francofurti ad Mœnum, in Domini de *Resæ* & *Heusii*, Materialistarum, domibus suspensæ observantur.

CAPUT XXXIV.
DE
OVIS RAJARUM.

§. 1.

AD ea medicamenta, quæ in Germania nondum prorsus innotescunt, pertinent etiam ova, vel rectius secundinæ Rajarum, vulgò *die See-Mäuse*, in Hollandia apud quosdam Materialistas reperiunda: quæ nihil aliud sunt, quam duplicatæ, & intus cavæ, ex nigro fuscæ pelliculæ, latitudine circiter unius ac dimidii pollicis, glabræ, striatæ & quadrangulæ, instar pulvinaris: quamobrem etiam illa ab *Rondeletio* pulvinaria vocantur. In quatuor angulis oblongas angustasque caudas habent, uti in figura 1. *Musei Museorum Germ.* sub literis a. b. c. d. apparet; in parte breviore aperturam lit. e. notat: cæterum ubique clausa sunt, licet facile possint separari, uti in fig. 2. videre est.

§. 2.

In Seelandia Hollandiaque potissimum inveniuntur, ac propriè non mures sunt, sed à vulgò ita vocantur, quia cum nudo, exporrecto aut compresso mure aliquam habent similitudinem, quanquam non murini sint coloris, sed ex nigro fusci. Meliore jure eruditis ova Rajæ piscis (*Rochen-Eyer*) vocantur, quoniam in istis, tanquam secundinis, juniores rajæ nascuntur, interdum adhuc in illis reperiundæ, quæ si per anteriorem aperturam exierunt, mare vulgo dictos mures marinos, rectius ova Rajarum, tanquam illarum domicilium & tegumentum, ad litus projicit, quam ob causam sæpius luto paululum oblinuntur. Hinc fortasse est, quamobrem à Physicis æque atque Medicis ipsis nihili æstimata, silentioque usque eo præterita fuerint, ut in Germania ne istorum quidem nomen fere sit auditum: quanquam Aristoteles jam suo tempore illorum fecerit mentionem, *Gesnerus* quoque in *Tr. de Piscibus pag.* 74. *Aldrovandus Tr. de Piscibus Lib. XIII. p.* 380. & *Rondeletius, Jonstonius, Cerutus* aliique perspicuè illa descripserint juxta & partim delineaverint, quorum tamen figura cum re ipsa non æque convenit, ac nostra. Omnium clarissime curiosus ac celeberrimus Senator Argentoratensis, *Dn. Brackenhöferus*, in *Msc.* de suo Natur. & Artificialium Museo ista ita describit: Ova piscis Rajæ sunt quadrangula, longitudine latitudinem paulum superante. Longitudo unum & dimidium pollicem æquat, latitudo existit pollicaris. Depressa sunt, in medio tamen convexa, instar pulvinaris, & ex tenui pellicula paululum spumosa utrinque constant, quæ circumcirca simpla eaque tenui membrana, qua totum pulvinar secundum quatuor latera cingitur, videtur munita: hæc verò membrana prominet s. propendet, tanquam in vestibus holosericum subsutile, aut cui denticulatum palagium insuitur; color est ex nigro fuscus, in angulis apparent quasi cornua, longitudine forte sesquidigitali. Ista cornua ejusdem coloris, substantiæ & materiæ sunt atque pulvinar: nempe tenui membrana constant, non simpla, qualis est circumcingens pellicula, sed dupla vel cava, ea tamen depressa, & in extremitate paulum acuminata. In pulvinari anterius semper apparet apertura, per quam animal egreditur. Multi hanc rem raritatis causa asservant, quid vero sit ignorant. Hactenus *Dn. Brackenhoferus*, cujus multa curiosaque scripta, quibus omnia & singula

ſingula ſuo in Muſeo reperta naturalia accuratè deſcripſit, digna ſunt, quæ ab hæredibus in uſum publicum emittantur.

§. 3.

Sunt equidem nonnulli Doctorum, qui ſupra laudatos Scriptores non tam ova Rajæ, quam iſtius uterum, in quo illa generentur, deſcripſiſſe defendunt, qui tamen jam pridem à Clariſſ. Danorum Anatomico, *Nicolao Stenone*, in *Epiſt. ad Piſonem de Rajæ Anatome* refutati, & non tantùm idoneis argumentis, ſed & *D. Simon. Paulli* autoritate convicti ſunt, ejusmodi pelliculas non Rajæ uterum eſſe poſſe, ſed aliud quid eſſe debere, quibus Clariſſ. Daniæ Medicus *D. Oliger Jacobæus* in *Muſ. Reg. Dan. p.* 17. aſſentitur. Nec obſtat, teſtam aut vitellum, ut in aliis ovis, in iſtis non inveniri: dum notum animal quadrupes ipſumque hominem ex membranaceis veſiculis generari, hodiernis Anatomicis ovula vocatis, quamvis in iſtis neque vitellum, nec teſta dura inveniatur.

§. 4.

Quod tandem ad iſtorum uſum attinet, à vulgô in Batavia optimô cum ſucceſſu ad hæmorrhoides cæcas furentes uſurpantur, quippe quibus locum dolentem fumigant, ex quo dolor continuò dicitur remittere; id quod *D. Chriſtianus Maximilianus Spenerus* in peculiari *epiſtola*, Amſtelodamo *de Muribus Marinis* anno 1700. ad me data, teſtatur, iſtam operationem ſali volatili ſulphurique narcotico, in illis pelliculis recondito, incenſione vero exhalanti, non temere adſcribens, cujus epiſtolam in *Polychreſtis* noſtris *Exoticis* curioſus Lector inveniet.

CAPUT XXXV.

DE

OCULIS CANCRORUM, ASTACIS MARINIS, SQUILLIS ARENARIIS ET CORONIS SERPENTUM VULGO ITA DICTIS.

§. 1.

LAPIDES CANCRI (*Krebs-Augen*) albicantes, duri ac rotundi lapilli ſunt, ſuperius convexi, ſubtus plani, parva foveola notati, ſaporis terreſtris, odoris nullius. Secundum relationem *Marxii* potiſſimùm ex Marchionatu Brandenburgico veniunt, ubi cancri & lapides cancrorum in tantâ inveniuntur copiâ, ut ex illis ærarium Regium annuatim reditus multorum milliarium Imperialium habere dicatur, de quo Regius quidam Boruſſiæ Miniſter me fecit certiorem.

§. 2.

In ASTACIS FLUVIATILIBUS potiſſimum reperiuntur, & quidem circa illud tempus, quo veteres teſtæ volunt decedere, in Majo circiter, Junio & Julio menſibus, dum albeſcens iſte liquor, quo replentur, in iſtis indureſcens in hujusmodi lapillos abit, qui ita in ventriculo marium, vel prope iſtum generati, pro oculis neutiquam poſſunt haberi. Si quando verò novæ ſuccedunt teſtæ, lapilli iſti non amplius inveniuntur, quoniam ex eodem iſto liquore ſeu lacte, aut ex pellicula iſtorum lapillorum creduntur generari, uti *Helmontius de Lith. c.* 7. *§.* 32. & *Ettmüllerus in Comm. Schrœd. p.* 811. ex illo docet.

§. 3.

Iſtos verò lapillos vel ſponte cancri projiciunt, qui ſub-cœrulei ſunt, & à Materialiſtis *Schurzio, Marxio* aliisque habentur meliores iis, qui ex cancris coctis ſumuntur, & candidiores exiſtunt, quoniam ab injecto ſale paulùm alterantur, auctore *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. pag.* 698. Et inde eſt, quamobrem duæ plerumque apud Materialiſtas oculorum cancrorum habeantur ſpecies, nempe OCULI CANCRORUM ALBI & COERULEI. Quos poſteriores ſub nomine *lapid. cancri è vivis* in quotidianâ Praxi præſcribere ſolet Nobiliſſ. *Brunnerus*, Archiater Electoris Palatini. Interea cautione opus eſt, ne adulterati & arte facti emantur, propter quos certus quidam Pharmacopola Hanovienſis in jus vocatus, & ferè in paupertatem redactus eſt, quamvis eum nominare Materialiſtam potuerit, à quô iſtos acceperat. Qui ſine dubio ſuam excuſare ſortem novit, dum quidam Pharmacopolæ plerumque non tam optimam materialium ſpeciem, quàm mediam, aut viliſſimam, quæ utplurimum nequicquam prodeſt, coëmunt. Oculos verò cancrorum in Hollandia ex alba terra, aut contuſis tubulis, hauriendo Nicotianæ fumo aptatis, artificioſè præparari, atque certo inſtrumento aut typo formari, non ſolùm experientia teſtatur, ſed certus etiam Medicus, qui apud Legatum Polonicum Pariſiis commoratus eſt, Materialiſtæ *Pometo* fidem fecit, noſſe ſe Amſtelodami duas perſonas, quæ nihil aliud quam oculos cancrorum conficerent: id quod *Pometum*, hoc ex omnibus audientem, usque eò dubium fecit, ut neſciret, artificioſinè omnes oculi cancrorum an naturales habendi, præſertim quod in *Charaſii* officina viderat ſalem volatilem exinde poſſe acquiri, quem terra dare nequeat, vid. ejus *Hiſtoire des Drogues Part. 2. Lib. I. p.* 95. Enimverò hoc

Urinator Piscaturæ Unionum destinatus

hoc dubio facile expedire se Materialista potuisset, modò inter veros ac naturales & inter adulteratos artificiales fecisset discrimen, quod partim experimento Chymico, partim etiam per spiritum acidum, oculis cancrorum contusis affundendum, dignoscitur, qui veris affusus fermentationem excitat, non item affusus artificiosis, nisi ex conchis sint præparati. Curiosissimum verò est, quod de ocul. ♋. figuratis refertur in *Actis Hafnienſibus Vol. III. & IV. pag.* 107. ubi in quodam nomen Regis Christiani V. & in alio Fortuna expansis velis à natura depicta cernitur.

§. 4.

Genuini ac naturales oculi cancrorum vi dulcificandi pollent, qua omne p. n. acidum in corpore humano infringunt, absorbent præcipitant, ac propterea ad ardorem stomachi, colicam, pleuritidem, calculum vesicæ & renum, febres continuas & erraticas, internas externasque læsiones quotidie in Medicina præscribuntur. Sic & ipsi cancri sanis ægrisque juxta in cibum cedunt: his præsertim juscula, ex contusis cancris testisque confecta, valde conveniunt. In usu quoque sunt

CINERES CANCRORUM,

apud Materialistas reperiundi, variasque compositiones ingredientes; de quibus omnibus D. *Sachſius* in *Gammarologia Lib. II.* agit uberius

§. 5.

Huc etiam pertinent

ASTACI MARINI (*die See-Krebſe*)

sæpe tam magni fortesque existentes, ut chelis suis arreptum hominem interficere valeant. Tam dura cinguntur testâ, ut securi istos discindere necesse sit. Nigri, nec dum cocti vehementer deformes apparent, meminique unum Londini sterlingiô s. capitato esse divenditum. Valde duram ac difficulter digerendam carnem habent, quam propterea cum succo citri ac pipere edunt. In Medicina

APICES NIGRI CHELARUM CANCRORUM

in febribus calidis & contagiosis peculiarem vim habere creduntur, quô respectu in PULVERE BEZOARDICO Anglorum, valde celebri, s. pulvere Cantiano fere basin constituunt ac ingrediens præcipuum: cujus variæ sunt descriptiones, quarum ferè optima est, quam *Charas* in *officina Reg. cap.* 19. tradit, utpote cum Anglorum descriptione valde convenientem, quæ habetur in *Pharmacopœia Bateanâ pag.* 126.

§. 6.

Loco istarum chelarum magnæ Indorum SQUILLÆ, *Rumphio* ARENARIÆ, *Rondeletio* Mantis vocatæ, alba ramosaque ossicula habent, palmæ ramos referentia, admodum lævigata & elegantissimum ebur mentientia, quorum duo, cum accurata animalis delineatione B. L. in *Muſ. Germ.* communicata, mihi ad manus venerunt. Ista ossicula

CORONÆ SERPENTUM (*Schlangen-Cronen*)

à quibusdam Circumforaneis vocantur multumque commendantur, quamvis nullam similitudinem cum coronis habeant. Quamobrem alii ejusmodi coronas serpentum mendaces ex dentibus lacteis porcellorum ablactatorum conficiunt, de quibus utrisque *Dn. Schrœckius* in *Not. ſuper* 106. *obſervat. Ann. V. Dec.* 2. *Miſc. Acad. Nat. Cur. pag.* 212. potest videri.

CAPUT XXXVI.

DE
MARGARITIS ET MATRE PERLARUM.

§. I.

UNIONES, seu MARGARITÆ parvi & granulati lapilli sunt, aut prorsus rotundi vel angulares, albicantes & quodammodò pellucidi, sapore terreô, ut conchæ, in quibus generantur. Dicuntur Margaritæ, quia in conchulis marinis hoc genus lapidum invenitur, judice *Iſidoro* Hispalensi *in Origin. L.* 16. *c.* 10. An autem ab eodem rectè uniones dicantur, quod unus & nunquam plures in una concha reperiantur, experientiæ non respondet. Utplurimùm è Persia Indiaque Orientali & Occidentali veniunt, quanquam etiam in Livonia Bohemiaque dicantur inveniri, teste *Balbino* in *Hiſt. Bohem. Part. I. pag.* 74. Cui eò magis habenda fides est, quoniam etiam *Dn. Weberus*, Profess. Juris & Histor. Giessensis, olim in Comitatu Schwartzburgensi, & *Dn. Waldſchmidius*, Bibliothecarius Francofurtensis, in istius loci fossa urbica, in vulgaribus conchis perlas invenerunt, id quod ambo mihi retulerunt, partimque ostenderunt.

§. 2.

De origine & accretione perlarum variæ notantur Doctorum opiniones, dum multi cum antiquo *Plinio* existimant istas ex rore, in apertas conchas stillante, generari. Quæ tamen opinio prorsus à veritate aliena est, dum certius est quam quod certissimum, matrem perlarum ex imo maris aliorumque fluviorum, quo ros nunquam pervenit, evolvi. Quamobrem alii, utpote *Petrus Joh. Faber*, perlas pro lepra ostrearum

volunt haberi, quod similiter haud verisimile est. Paulò melius judicat *Anshelmus Boëtius Lib.* 2. de perlis *pag.* 167. scribens, animalculum in conchis contentum certo tempore tenacem humiditatem evomere, ex qua testa, propterea lamellata apparens, oriatur, si quando autem animalculum viribus privetur, ad evomendam humiditatem necessariis, istam saltem adhærere, quo exinde generentur perlæ, atque adeo ejusdem cum conchis esse naturæ: cui etiam opinioni *Wormius* in *Mus. pag.* 109. subscripsit. Omnium vero optimè acu rem tetigisse videntur, qui perlas concharum ovula esse existimant: de quo *Dn. Barthol. Crasselius*, Pastor olim Niddanus, nunc Vesaliensis, valdè curiosam relationem ad *Dn. Schillingium*, Pastorem Giessenum fidelissimum, transscripsit, quam hic cum curioso lectore integram volo communicari:

Quæ de perlis, & inprimis istarum generatione & origine, ex speciali certaque relatione, secundum circumstantias mihi cognita sunt, & in meliorem certioremque istius tam vehementer hominibus commendatæ creaturæ cognitionem meritò libenterque, præsertim rogatus, nunc manifesto, sequentibus comprehenduntur: Quùm Anno 1700. tanquam peregrinator in Livonia essem, & aliquamdiu Rigæ commorarer, forte in hospitium meum Regius Suecicus Minister veniebat, piscaturæ perlarum in Livonia & Ingermanlandiâ, tanquam Inspector præfectus, cui Krey nomen erat, qui mihi in convivio accubabat. Multum iste de perlarum piscatura variaque istarum habitudine disputabat, species simul varias ostendens, ac inprimis perlarum originem probabiliter docens, cum summa testificatione, istas nihil aliud esse quam ova concharum, à quibus proveniant, & è quibus vicissim conchæ generentur. Quâ de re etiam submisissimam officiosamque relationem, cum circumstantiarum commemoratione, ad Regiam Majestatem Sueciæ conscripserat, quam mihi legendam describendamque dabat. Ex quâ præcipuè sequentia & ad rem facientia momenta annotavi, & quidem, quod istius loci perlarum piscatus non in mari, sed in parvis fluviis rivisque peragatur, ac olim rusticis saltem innotuerit, qui istum clam peregerint, perlasque expiscatas omnes in Moscoviam vexerint divendendas. Quod cum postmodum Regiæ Majestati innotuit, mandato ab Ipsa sancitum est, ut ne quis inposterum perlas in Moscoviam vehat vendendas, quin potius istas Regi per deputatos Ministros transmitti curet, dato pro istis certo aliquo pretio. Hinc quidem parcior factus perlarum piscatus, ac consequenter pauciores in Moscoviam fuerunt deportatæ, parum tamen etiam aut nihil Regiis Commissariis fuit exhibitum, piscandi labore magis decrescente, quam auctô, aut promotô. Magna igitur Regiis Commissariis impendenda cura erat, quoad ante omnia explorarent loca, ubi conchæ margaritiferæ inveniantur, posteaque homines piscaturæ perlarum gnaros conquirerent. Cui rei pauperes simplicesque agrestes maxime idonei aptissimique fuerunt, quippe qui istius rei præ aliis gnari sequentia manifestarunt, experientia postmodum comprobata. Nempe

1. Conchæ margaritiferæ in nullis inveniuntur rivis, nisi in iis, in quibus pura recensque aqua scaturit, & in quibus cobites barbatulæ truttæque aluntur.

2. Ibi verò locum, ubi conquiescunt, in profundis cavernis valde abscondunt, maximè arenosum sabulosumque fundum, in quô se profundè tegunt & juxta se invicem proxime jacent, sequuntur.

3. Inde, si perlas acquirere animus est, non citius debent disturbari, quàm à medio Julii usque ad medium Augusti: ante id tempus enim nullæ adhuc perlæ adsunt, post illud verò ex istis, tanquam ovulis, juniores conchæ generatæ sunt; per totum siquidem annum hoc tempus istarum generationi destinatum est.

4. Istis in locis utriusque sexûs conchæ reperiuntur juxta se invicem, tantaque inter istas visu tactuque observatur differentia formæ externæ, ut perlarum piscatores certò sciant, masne an fœmina sit, antequam istas aperiant.

5. Mares nullas apud se continent perlas, sed saltem fœminæ; hæ in dorso gerunt intestinulum, ponendis seu excludendis ovis dicatum, quod ab eo loco, ubi concha testæ s. matri perlarum adnata est, ex corpore prominet, & ad caudam usque protenditur. In isto tres aut quatuor perlæ, diversa magnitudine, successivè continentur, quarum anterior maxima, altera paulo minor, tertia ista similiter minor, quarta omnium minima est; haud secus atque in aviculæ aut gallinæ ovario ova ante vas excretorium gradatim inveniuntur accreta.

6. Istis fœminis perlarum piscatores celeriter sciteque se approximare sciunt, antequam se firmiter claudant, quo fine vehementi apertione ex istarum intestinulo oviparo perlas leniter exprimant, ipsasque conchas illæsas aquæ reddant, in qua non solum superstites manent, sed sequenti etiam anno iterum perlas generant. Istud siquidem non magis istarum vitæ ac fœcunditati obest, quam cancro, si remotis sub istius cauda ovis ipse aquæ redditur.

7. Mares, qui, ut supra dictum, certo cognoscuntur perlisque destituuntur, non aperiunt, sed in aqua relinquunt. Quædam fœminarum interdum etiam ovis carent, quoniam vel steriles sunt, aut ova jamdum posuerunt. In istis, quæ jam ponere ova cœperunt, tres saltem aut duas inveniunt perlas, imo interdum unam.

8. Simulac posita à conchis perla est, repente crescit, aperitur, vivescit, ex istaque junior con-

concha generatur. Quamobrem extra concham vix una, imo nulla dicitur inveniri, quæ adhuc usurpari possit.

9. Quibus probandis inservit certa veraque historia, quando perlarum piscator Nobili cuidam Livono eique præcipuo, & Regis Sueciæ Summo Vigiliarum Præfecto exclusam elegantem perlam obtulit, quam hic in mensa ante se positam magna delectatione admiratione que animi diu contemplatus est, ac tandem, se non opinante, istam sponte se aperire iterumque claudere, ac speciem junioris conchæ repræsentare observavit. Id quod sanctè testificatum affirmatumque est. Quod etiam ex concharum testis seu matre perlarum, intus perlis prorsus similibus apparentibus, perlæ formari queant, quæ pro veris bonisque margaritis possint haberi, ex superioribus facile colligitur, quæ istius rei sit ratio.

10. Præterera nullus unquam modus inventus est, nec excogitari poterit, per quem generatio concharum fieri possit, nisi per margaritas. Quæ etiam causa est, quamobrem perlarum piscatores certa quædam loca, concharum margaritiferarum domicilia, in rivis intacta relinquunt, quibus perlas non sumunt, quo generentur juniores, speciesque conservetur. Hinc postmodum in ejusmodi intactis locis plurimas juniores conchas inveniunt, principio foris colorem perlarum egregie referentes.

Hæc sunt, quæ in adjumentum veritatis de verâ perlarum origine in lucem proferre debui, quæ, ut spero, sufficienter demonstrabunt perlas concharum esse ova, illasque neutiquam, ut temere alias affirmatur, è rore, sed ex ordinariò congressu conchæ maris cum fœmina generari. Sic enim & hic loci in conchis vulgaribus similiter ova reperiuntur, perlis aquaticis dictis similia, quæ tamen, ut ova concharum margaritiferarum, non statim, simulac ex istis exemta sunt, eam nanciscuntur duritiem, ut, quæ ad trajiciendum satis magna sunt, à perlarum tornionibus trajici seu perforari, ac rotunde possint tornari. Si quæ fortasse contra hanc opinionem objici possint dubia, plures ad ista tollenda proferre possem circumstantias. Interea spero adducta hic momenta pluribus videri sufficientia. Hactenus relatio amici.

§. 3.

Quâ verò ratione perlarum piscatus in India Orientali & Occidentali peragatur, *Tavernier* in *Itiner.* fusius descripsit, cujus etiam verba *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 2. *c.* 46. *p.* 97. adduxit; quæ dum omnia cum jurejurando confirmatâ relatione ac delineatione, quam *Isaac Baardt* A. 1681. d. 30. Decembr. è Tutucoryn, ubi optimæ inveniuntur perlæ Orientales, ad *Herbertum de Jager*, Superiorem Mercatorem transcripsit, quamve in hujus Manuscriptis inveni, conveniant, atque in *Malleti Cosmogr. Part. I. p.* 113. communicata sint, hinc breviter istam relationem hîc repetam: Quando iis in regionibus, in quibus margaritæ crescunt, Costa de Pescaria dictis, perlarum piscatio notificatur, Indi ac Mahumetani copiosè veniunt, qui soluto Batavis certo tributo (qui illos propterea durante perlarum piscatione quatuor navibus bellicis à Corsaris & Piratis defendunt) navi minori se committunt, & quidem istorum saltem aliquot, quorum unus mare intrat, conchas conquisiturus. Cujus urinatoris thoraci primum robustus funis A. A. uti in præsente figura æneâ videre est, circumjicitur, cui superius excavatus lapis annexus est, in navi relinquendus. Pedibus alius isque ponderosus alligatus lapis est C, fune D. quo urinator in mare demittitur, firmatus, ille vero coriaceis chirothecis B. instructus est, ne ab acutis conchis, (ibidem adeo copiose reperiundis, ut sibi instratæ montes repræsententent, ac facile colligantur,) possint lædi. Qui si reticulum F. superius ferreo annulo apertum detentum, conchis adimplevit, ac respirandi necessitate urgetur, fune BB. sociis suis significat, quo istum sine mora extrahant, cui ob impeditam respirationem sæpe sanguis ex naso auribusque dicitur prorumpere, ut adeoque difficilis sit horum hominum conditio. Quamobrem alibi perlarum piscatores caput densa vitta, longo canali, per quem inspirare possunt, instructa, munire dicuntur, uti *Vielheurius* in *Descr. Mat. Exot. Germanica p.* 176. commemorat. In Bohemia conchas margaritiferas retibus extrahere aqua perhibent, ubi etiam perlarum fontes habentur, teste supra dicto Jesuita *Balbino* in *Histor. Bohem. l. c.*

§. 4.

Simulac perlarum piscatores concharum quantitatem conquisiverunt, pauperes pecuniaque indigi istas divendunt: alii expectant, quoad perlarum piscatio prorsus fuerit finita, nec conchas aperiunt, ne perlas lædant, sed tamdiu jacere sinunt, donec sponte dehiscant; quanquam istâ morâ perlæ sæpe flavescant. Quæ perlæ deinde in Sicilia, Hollandia & alibi aliquo instrumento, à *Bootio l. c. p.* 181. delineato, perforantur, atque in Europa pondere Carat dicto, & quatuor grana æquante, quo etiam adamantes divendi solent, venduntur, vid. *Pometo l. c.*

§. 5.

Quod ad pretium attinet, perla perfecte elegans semper numero granorum, quot pendet, multiplicatur, & quot per multiplicationem grana numerantur, tot coronis æstimatur, uti memoratus *Bootius de Lap. & Gemm. p.* 177. & *Kunckelius* in *Epist. de Natura, Cognitione ac Bonitate Gemm. pag.* 114. docent. E. g. Granum unum taxatur una corona, 2. grana cum

cum duobus multiplicata faciunt 4. unde tot coronarum oritur æstimatio. Unum Carat continet quatuor grana, quæ cum 4. multiplicata 16. grana, atque ita tot coronas significant, uti ex sequenti tabella innotescit:

Gran.	*Coronat.*
1.	1.
2.	4.
3.	9.
Carat.	
1.	16.
1¼.	25.
1½.	36.
1¾.	49.
2.	64.
2¼.	81.
2½.	100.
2¾.	121.
3.	144.
4.	256.
5.	400.
6.	576.
7.	784.

§. 6.

Ubi notandum, præpositum pretium saltem Orientalibus perlis constitui, dum Occidentales seu

MARGARITÆ OCCIDENTALES

vix decimam istius pretii partem æquant, & quoniam non tam claræ, albæ ac pellucidæ sunt atque priores, ac propterea parum æstimantur, hinc 1. carat vix quarta thaleri parte emitur, sicut *Bootius l. c. p.* 179. ostendit; quanquam in Medicina Orientalibus parum cedant, de quo infra agemus pluribus.

§. 7.

MARGARITÆ ORIENTALES

alias vulgò in *rotundas (Zahl-Perlen)* quæ decenter magnæ ac rotundæ sunt, & *seminales (Saat-Perlen)* quæ parvæ & angulares sunt, dividuntur, quarum minimæ, oculos non adeò delectantes & imperforabiles, *Stos-Perlen* vocantur, Materialistis divendendæ. Hi verò istas rursus in 3. sortes dividunt, Electas prorsus candidas, Finas paululum nigriores, & Medias seu Messanas, vulgares, nigras, contritas variisque quisquiliis inquinatas, teste *Schurzio* in *Mat. Mus. Germanico p.* 58. Optimæ vere candidæ, claræ ac pellucidæ, & Orientales genuinæ sint, uti *Pometus l. c.* ex Materialistarum opinione scribit.

§. 8.

Quidam ex parvis magnas conficere sibi sumunt, qua de re elegantem probatumque processum in *Dn. D. Tackii* Msc. inveni, sequentibus comprehensum; ℞. acet. vini, destilla & pone ad purificandum in MB. 20. ♂. ℘. tunc præcipitabitur alba materia, de qua acetum decantetur nunc essentificatum. Hanc essentiam aceti affunde perlis contritis, inque cucurbitula alembico cæco munita expone Soli, & sic solventur perlæ, oleum vero essentiæ ✢ innatabit. Istud oleum cochleari argenteo removendum, inque aqua frigida bene asservandum. Hac ratione tot solvere tibi licebit perlas, quot placet, & quod ✢ non amplius solvit, ei recens affundere tibi est integrum. Tandem abstrahe à perlis & massa acetum, indeque perlas forma, qua optas magnitudine, & postquam tibi formam & forficulam comparasti, pertunde seu trajice acum auratam, & fige in auratam thecam foraminibus multis præditam, omnia simul in amplo coöperto vitro ☉ 4. ♂ ℘ expone, quo à radiis ☉ribus bene feriantur, perlæque exsiccentur, manibus adhuc non tangendæ. Si quando exsiccatæ sunt, sume istas, & quamque seorsim proprio oleo immerge, illamque seorsim in peculiari loco fige: quod toties repete, quoad tibi colore commendentur vereque Orientales appareant; nam post quamcunque immersionem ab anima sua, s. oleo, cuticulam induunt. NB. Hic processus inter Pentecostes ac D. Jacobi festos dies est instituendus. Instrumenta quibus oleum desumitur, una cum spatula cultelloque, argentea sint, forficula etiam aurata, ut & acus. Antequam massa formatur, calx perlarum ♋ lil. alb. est imbibenda.

§. 9.

Interdum etiam margaritæ flavæ visuque injucundæ evadunt, quæ ⌒ ⊕l. iterum albescunt, quippe quo exterior cuticula exeditur. Quoniam verò hac ratione minores, levioresque ac pretio viliores fiunt, alii alabastro istas terunt, coralliis albis, vitriolo albo, tartaro & similibus. Alii oryza saleque istas depurgant. Quidam columbis dant deglutiendas. Maculatæ saltem per ♂ rore majali macerantur, in lactuca collecto, vid. *Wormii Mus. pag.* 110.

§. 10.

Quod tandem ad perlarum usum attinet, Orientales non solùm divitibus Magnatibusque ad ornamentum inserviunt, sed istis quoque egregiam virtutem naturam, cor, spiritusque vitales confortandi, imo & hecticam, phthisin pulmonum, aliosque periculosos ac contagiosos morbos curandi volunt adscribi. Quod partim credi posset, modò in lac proprium, ex quo natæ, possint resolvi, auctoribus *Helmontio* in *Tr. de Febr. cap.* 8. *§.* 7. & *Tachenio* in *Clav. Hippocr. pag.* 121. Quem in finem cum peculiaris & nondum cognita clavis requiratur, ut adeoque margaritæ, prout hodie usurpantur, fortasse saltem acre acidum in corpore edulcorent absumantque, istis supra memoratæ vires non nisi cum temperamento quodam adscribantur. Intereà divites

divites pauperesque juxta multum in istis ponunt spei, ac propterea non solùm multa exinde præparata præscribuntur, quæ in *Schrœdero* hujusque Interpretibus *Hoffmanno* & *Ettmüllero* leguntur, sed multa etiam ingrediuntur vetera novaque composita, in Dispensatoriis ac Practicis invenienda.

§. 11.

MATER PERLARUM, s. *Perl-Mutter* cum ex eadem materia constet, ut supra dictum, ac sine dubio iisdem polleat virtutibus, optandum esset, ut, præsertim pro pauperibus, notissima aqua perlarum, aliaque ejusmodi pretiosa medicamenta, non ex ipsis margaritis, sed ex matre perlarum conficerentur, hujusque intuitu taxarentur, cum etiam dubitandum sit, num veræ perlæ ad ista sumantur, quarum præsumtione tamen magni venduntur. Nec multum refert, veræne conchæ margaritiferæ, in quibus crescunt, eligantur, an magnæ ita dictæ matres perlarum, è magnis, latis, foris grysëis & inæqualibus, intus candide splendentibus testis constantes, in quibus nunquam aliqua perla fuit, quæque saltem ob splendorem ita vocantur, auctore *Pometo* in *Hist. des Drogues pag.* 73. *cap.* 48. *pag.* 104. In istis interim magnitudinem, crassitiemque & lævitatem respicimus, uti *Marxius* in *Mater. Mus. German. pag.* 124. scribit.

§. 12.

Virtutibus ad perlas valde accedit, notumque specificum antifebrile exinde præparatur. Externè ad Unguentum Nihili sumitur. Quæ ornamenta matrum perlarum incisores inde conficiant, non ignotum est, prout Amstelodami in tophaceâ mensa, (*Tupffsteinernen Tafel*) corona, ex matre perlarum vermiculata, quæ in artificiosi Magistri *Dieterici de Reisvvig* domo videre est, ejus rei egregium exemplum apparet, id quod *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. Germanica pag.* 179. fusius descripsit.

CAPUT XXXVII.

DE UMBILICIS MARINIS, BLATTA BIZANTINA, SOLEN, ENTALIIS, DENTALIIS, ET CONCHIS VENEREIS.

§. 1.

UMBILICI MARINI (vulgò *Meer-Bohnen*,) rotundæ & depressæ conchæ sunt, superiùs æquales & fuscæ, rotundis striis, subtus albæ, colore aureo distinctæ, & quodammodo concavæ, ritu umbilici humani, unde etiam id habent nominis. Utplurimùm ab Italis ad nos feruntur, qui eleganter puri existentes, ac coloribus ornati, magni æstimantur, secundum relationem *Marxii* in *Mater. Mus. pag.* 95.

§. 2.

De istarum origine auctorum varia est opinio. *Augustino Scillæ* Tr. *de Corpor. Petrificatis* videbantur immaturæ & collapsæ conchæ, recensente *Sam. Dale in Zoolog. pag.* 49. Enimvero hodiè extra dubitationis ponitur aleam istos umbilicos marinos nihil esse aliud, quàm certa opercula, quæ foramen conchæ cujusdam marinæ, cui cochleæ cælatæ inditum nomen sit, cujusque in Mari Mediterraneo detur inveniendæ copia, claudant. Hoc operculum inferius, ubi foveola s. umbilicus apparet, pisci s. cochleæ, in concha habitanti, firmiter adnatum est, ut à cochlea attractum tam accurate concham operire valeat, ut ne quidem aquæ gutta istam possit subire, quamvis prorsus fundum petat: prout Rajus ejusmodi conchas, una cum cochlea, in Italia ipse invenit, egoque illas, cum operculo s. faba marina, accurate claudente, apud Dn. Bibliothecarium *Waldschmidium* Francofurti vidi, eo prorsus modo, quemadmodum alias à curioso *Buonanni* in *Recreatione dell' occhio è della mente Part.* 2. *pag.* 178. *num.* 14. describitur ac delineatur.

§. 3.

Admodum omnium marinorum vi edulcorandi pollent, morbosisque oculis conducunt, si minutissime contusi purique aquis ophthalmicis adduntur. Num verò etiam extrinsecus, tanquam amuletum (prout argento inclusi tenellis infantibus appenduntur) istis opem ferant, suo loco relinquo. Mihi sane parum spei excitant, multoque minus istæ conchæ, quæ NERITÆ vocantur, atque pro umbilico marino usurpantur, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues Lib. I. c.* 52. *pag.* 106. recenset.

§. 4.

Eadem ratio est BLATTÆ BIZANTINÆ, (*der Indianischen Moschel-Schale*,) quæ similiter conchæ cujusdam operculum est. Longa angustaque est & fusca, ungulam s. unguem referens. Unde fortasse est, quod vulgus sibi persuasum habet, quasi Materialistæ majo-

majores rusticorum ungues coëmant, quippe quibus hæ testæ fere similes sunt, candela etiam accensæ fœtore istos æmulantur, ad suffocationem uteri propterea commendatæ.

§. 5.

Quum verò Blatta Bizantina plerumque etiam

UNGUIS ODORATUS

vocetur, magna inter eruditos exorta lis est, num duo ista pro uno possint haberi? Qua de re diversæ inveniuntur opiniones, à memorato *Daleo l. c. pag.* 500. pluribus adductæ. Enimverò quia Antiquorum unguis odoratus vel nimis fragrans fuit, aut minimum castoreum redoluit, Blatta Bizantina autem cornu ad instar valdè fœtet, hæc pro illa haberi nequit: præsertim cùm ex antiquis innotescat, unguem odoratum oblongam & bivalvem concham fuisse, uti ejusmodi in rebus probè versatus *Listerus l. c.* in *epistolâ quadam ad* **D. Daleum** uberius demonstravit.

§. 6.

Majori jure alia quædam concha, Scriptoribus

SOLEN

dicta, cum antiquorum ungue odorato potest comparari, utpote similiter formata, & è duabus longis valvis s. testis constans, prout istam supra laudatus *Buonanni l. c. pag.* 164. sistit contemplandam. Quanquam odor istam fortasse destituit, cujus intuitu multi opinantur verum Unguem Odoratum hodieque in Europa non reperiri: quamobrem Solen nunc simpliciter Unguis & Onyx vocatur. Ad calculum & urinam suppressam commendatur, uti in *Wormii Mus. pag.* 216. scribitur.

§. 7.

Ad has medicinales conchas pertinent etiam ENTALIA & DENTALIA, vulgò *Purpur* & *Zahn-Schnecken*, inter quæ tamen non levis observatur confusio. Illa longiusculi, striati & in utraque extremitate obtusi canaliculi sunt: hæc autem paulum longiores & in altera extremitate acuminati tubuli, quibusdam certorum piscium dentes habiti, quibus propterea id inditum nominis est: quæ tamen opinio minime consistit, quoniam neutiquam dentes sunt, sed tubuli seu conchæ, in quibus plerumque vermis ejusdem magnitudinis reperitur, ut laudatus *Buonanni l. c. Part. 7. p.* 141. *num.* 9. ostendit. Istorum loco hodie vel alius ejusmodi canaliculus, BUCCINUM vocatus, vel aliæ parvæ Conchæ Venereæ sub isto nomine venduntur, alias capitella serpentum, *Schlangen-* und *Otter-Köpfflein*, vocatæ. Ad reddendum dentibus rebusque aliis nitorem magis usurpantur, quam ad medendum: quanquam minimæ, Porcellanum referentes, ac propterea Gallis Porcellaines en Coquillage dictæ, forte pro matre perlarum & margaritis ipsis possent usurpari. In quo etiam Entalia cum istis conveniunt, ad emplastrum attractivum citrinum sumta: unde Itali omnia ejusmodi striata ligna & ornamenta Entaglie vocant; de quibus in *Act. Angl. N.* 197. agitur pluribus.

§. 8.

Quod ad cæteras conchas & marina attinet, solent

in conchilia	Univalvia	*Einschüssel-* und
	Bivalvia	*Zvveyschüsselichte*
	Turbinata	*Gevvundene*

dispesci, in quibus Natura, tam mirabiliter pulchris coloribus, quam variis figuris ludit, ut tota Artificialium Naturaliumque Musea istis repleta, ac integri Tractatus de istis scripti inveniantur, quos inter *Aldrovandi*, *Buonanni*, *Listeri* & *Rumphii* scripta palmam tenent.

CAPUT XXXVIII.

DE
OLEO CUMANI, SCORPIONUM ET LACERTORUM, UT ET DE SALAMANDRA ET CHAMÆLEONTE.

§. 1.

OLEUM CUMANI ex flavo rubra pinguedo est, s. balsamum, à mirabili bestiola cognomine, cujus forma ad cancrum, posterius ad scorpionem accedit, quæ concharum marinarum incola est. In India Orientali invenitur, unde oleum interdum in Europam fertur.

§. 2.

Hoc animalculum 3. aut 4. pollicum latitudinem circiter æquat, anteriore corporis parte testa, uti squillæ, sed duriore paulum præditum, duas etiam chelas habens, quarum una major latiorque est alterâ, quibus conchas se includentes accurate occludit. Altera pars corporis mollis est & cutanea, in quâ, uti in cancris, materia prorsus rubra est, juxta ignem carbonum, aut Solem, in oleum liquabilis, ab Insularibus magni æstimatum. Quanqnam vero Cuman in saxis arboribusque, ubi putridis foliis fructibusque

que se sustentat, hospitetur, annuatim tamen semel litus maris ascendit, sive ut ova ponat, aut se lavet; si quando prior concha minor facta est, quàm ut istud amplius complectatur, aliam circumspicit, quam tanta celeritate occupat, ut posterior istius pars fere videri nequeat. Quando plura ejusmodi animalcula congregantur, morsu de conchis dimicant, quas ea occupant, quæ victoriam deportant. Ad defensionem se etiam præparat adversus eos, qui isti insidias struunt, dum non solum gré, gré, gré clamitat, sed majorem quoque chelam vibrat, qua si quem prehendit, citius se necari patietur, quam ut chelam aperiat: cujus intuitu Gallicis Scriptoribus **P. du Tetre, P. du Plumier** aliisque le SOLDAT vocatur.

§. 3.

Simulac Indi ista animalcula ceperunt, capitibus filum trajiciunt, quo in Sole possint suspendi, inque memoratum oleum, butyri crassitie, resolvi, quod tamen male olet. Quod oleum valde præstans ac prorsus infallibile esse perhibetur ad omnes catarrhos, artubus impactos, resolvendos, recentiaque vulnera, ritu optimi balsami vulnerarii sananda: magni propterea à barbaris æstimatum, uti ex supra citato Jesuita ***Pometus*** in *Hist. des Drogues* ***Part.*** 2. *pag.* 94. recenset. Carnem Cumani cum cocculis s. baccis levanticis Indi permiscent, ad stupefaciendos capiendosque pisces, teste ***Rumphio im Amboinischen Kräuter-Buch Cap. de Tuba Baccifera***, uti ex *Appendice hujus libri* apparet.

§. 4.

Quemadmodum verò prædictum oleum hic loci adhuc prorsus incognitum est, ita

OLEUM SCORPIONUM

est notius, ex oleô olivarum, in quo vivi scorpiones suffocati sunt, constans. In officinis duplex habetur oleum scorpionum, simplex & compositum. Utrumque ad calculum renum & vesicæ, pellendam urinam, & sanandam scorpionum puncturam commendatur, qua de re vid. ***Schrœderus.***

§. 5.

Eôdem modô præparatur etiam

OLEUM LACERTORUM

(*Eydexen-Oel*,)

quando nempe vivi lacerti in oleo olivarum suffocantur, qui tamen in isto non, ut scorpiones, relinquuntur, sed mox iterum eximuntur, quoniam istorum vis potissimum in terrefaciente mumiali spiritu consistit, quæ cogendis in unum in corpore humano spiritibus vitalibus efficit, quò hi à præternaturali motu desistant, judicante ***Zwelfero*** in ***Pharmacop. Regia*** *p.* 267. ubi hoc oleum tanquam peculiare mysterium, Principibus Magnatibusque hucusque usitatum & secretum habitum, ad hernias commendatur. Extrinsecus affricatur, uti ***Ettmüllerus in Praxi de Hern.*** *p.* 206. ostendit.

§. 6.

Quùm verò vulgares virides lacerti, è quibus constat, usque eo noti sint, ut istorum descriptio hic sit supervacanea, quosdam Indiæ Orientalis lacertos curioso Lectori delineatos sistit Vir doctus, *Herbertus de Jager, in Msc.* quorum primus isque maximus Batavis in India Leguaan dictus, semper diffissa & dupliciter acuminata lingua ludit, ritu serpentum, id quod in aliis non observatur.

§. 7.

Proxime sub isto sistuntur

LACERTI VOLANTES,

fliegende Eydexen,

partim ut in terra serpunt, partim ut alis explicatis se in altum agunt, de quibus posterioribus jamdum in ***Misc. Acad. Germ. Cur. Dec.*** 2. ***Anno*** 2. *p.* 488. icon invenitur, à ***D. Grimmio*** ex India Orientali allata.

§. 8.

SALAMANDRA

etiam huc pertinet, quam Veteres in igne certissime incombustilem esse referunt, id quod tamen purum putum figmentum est, experientia quippe testante salamandram quidem in igne se aliquamdiu defendere, istumque emisso è suo corpore lactiformi succo parum exstinguere, tandem tamen comburi, quod ***D. D. Wurffbain*** Norimbergæ in indigenis sæpe observavit, Batavi etiam in Indica eaq; magna Salamandra, JECKO dicta, viderunt. Hæc salamandra longitudine spithamam æquat & subcœrulea cute cingitur, latis subrubicundis maculis conspersa, in quarum singularum medio luteum punctulum apparet.

JECKO

vocatur, quoniam talem vocem sonumque edit. Unde *Adamus Osiander* in *der Orientalischen Reis-Beschreibung Jürgen Andersen Lib.* 1. *c.* 7. recenset aliquando juniorem Concionatorem in Batavia Nova, auditô sub concione sonô, Jecko, Jecko, quem insidens muro salamandra ediderat, præ terrore obmutuisse, existimantem hanc Satanæ esse vocem, aut se, (ut alius ex India redux ***Dn. Ludolfi*** pro vera historia narravit,) vocari à quodam *Gek oh! Gek oh!* i. e. ô stulte, quod in istius *Comment. ad Histor. Æthiop. p.* 167. legere est. Num verò adeò venenosa sit, uti alii scribunt, laudatus ***D. Wurffbain*** in *Salamandrologia curiosa* ferè in dubium vocat, dum nec serpentes nec lacerti aliquod venenum habent, nisi ad iram irritentur, prout alibi de serpentibus memoratum fuit.

§. 9.

CHAMÆLEON (*der Ratten-Eydex*)

tandem silentio non prætereundus, qui omnium rerum, quibus appropinquat, repræsentare co-

lores dicitur, rubro alboque exceptis. Id quod inde fortasse venit, quod valde macilentus est, & fere ex puris ossibus & cute constat, ut ex ejus delineatione apparet; ut adeoque colores facile per istum transluceant; quanquam *Monconisius* in suo *Itinerar.* testetur, id suo in chamæleonte se vidisse nunquam. Quando verò Majores nostri scripserunt istum nihil edere, sed solo se sustentare aëre, prorsus à veritate est alienum, cum *Vossius Libr. de Ortu & Progr. Idololatriæ* testetur, istum muscas & erucas comedere, quæ etiam in illius anatome Parisiis in stomacho inventæ sunt, uti in *Tr. Description Anatomique d'un Cameleon &c.* legitur.

CAPUT XXXIX.

DE
TROCHISCIS VIPERINIS, HEPATE ET AXUNGIA VIPERARUM.

§. 1.

TROCHISCI DE VIPERIS (*Natter-Küchlein*) rotundi, tenues valdeque leves trochisci sunt, capitati magnitudine, panem bis coctum sapore æmulantes, quocum cocta viperarum caro permista in ejusmodi trochiscos formatur. Plerumque ex Italia super Paduam Venetiasque, verbosiore testimonio comitati, veniunt, quo in præparatione theriacæ fidem mereantur, némoque de genuina sui præparatione dubitet, teste *Vielheurio* in *Descript Mat. Exot. Germanica p.* 193.

§. 2.

Ad quos trochiscos præ aliis Italicæ viperæ, in locis calidis captæ, conquiruntur, in quarum tamen defectu etiam serpentes & viperæ nostrates, prope ædificia antiqua, ichthyotrophia, molas ferrarias & dumos reperiundæ, non inutiles sunt, uti *Marxius* in *Mat. Mus. pag.* 214. post alios scribit. Secundum *D. Hoffmanni* opinionem in *Clavi Schrœd. pag.* 689. nulla interest, mares ne an fœminæ sumantur, quæ posteriores aliàs à plurimis habentur optimæ, ob eam sine dubio causam, quoniam ex depresso latoque capite & fulminantibus oculis melius à cæteris serpentibus distinguuntur, à quibus mares ob parvum rectumque caput non tam facile possunt distingui, uti *Charasius* in *Hist. Ingredient. Theriac. pag.* 30. opinatur. Omnes tamen vere, vel auctumno, & quidem, exponente *Marxio l. c.* ante & post Georgii diem, ante Solis ortum capiendæ sunt: tum enim pingues existunt, post illud tempus autem pinguedo disperit, quippe quæ omnis ad generationem ovorum consumitur. Ova ritu aliorum serpentum arena tegunt, istaque à Sole sinunt excludi, nisi ista forte nimis diu in corpore retineant, quoad juniores excludantur; unde opinio profecta est, juniores viperas matrum perforare corpora, sive solas viperas esse viviperas, cum tamen & alii serpentes interdum fœtus vivos excludant, uti *Frid. Hoffmannus l. c. p.* 688. ex *Redi Observ. de Viperis* adduxit. Quam erronea vero ridiculaque istorum sit opinio, qui viperas oribus coire, ac per ora imprægnari affirmant, in *Wormii Mus. p.* 263. legere est, ubi ostenditur istas ritu aliorum animalium se multiplicare, exercendoque Venerem se saltem lambere & quasi osculari.

§. 3.

Viperæ (*Welsche Nattern*) postquam captæ sunt, vel vivæ desiderantur transmitti, vel statim necantur, exsiccantur & diversimode præparandæ. Illæ vivaces, pingues crassæque & recens captæ sint, & simulac transmittuntur, aperienda vasa sunt, ac demortuæ abjiciendæ, viventes autem cum musco cupis indantur, locoque temperato asserventur, utpote frigoris calorisque juxta impatientes, sic enim sex mensium spatio sine cibo manent superstites. Id tamen detur operæ, ut ne exitum inveniant, hinc inde serpant, magnam forte noxam illaturæ. Si quando eximuntur, leniter cauda prehendantur, quod fortiter pressæ & ad iram irritatæ mordent: quas propterea alii forcipe eximunt, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 2. *Lib.* 1. *c.* 27. *p.* 61. fideliter monet.

§. 4.

VIPERÆ EXSICCATÆ olim & hodie quoque quibusdam in locis ita præparatæ sunt, ut vivas viperas ante flagellent, quam caput caudamque istis præcidant, quo ad iram commotæ suum venenum evomant, quoniam existimatum fuit venenum hac ratione ex toto corpore in caput se retrahere, hocque propterea tum cum cauda tutius incidi. Quàm verò absurda ac irrationalis hæc opinio sit, supra memoratus Gallus *Moyses Charas* non solum *l. c.* sed in peculiari quoque Gallico *Tract. de Viperis* egregiè ostendit, docens istarum morsus haud aliter evadere venenosos, atque nimis malorum iraque excandescentium hominum, præsertim cum jam olim *Helmontius* docuerit, *Ettmüllerus* etiam in peculiari *Disp. de Morsu Viperæ* fusius ostenderit viperas, à Magnatibus innoxie edi solitas, in se non esse venenatas, sed saltem per accidens, quando ad iram irritentur. Et quanquam

Exorcista Indiæ Orientalis qui Serpentib9 inhiando fistula dulce Canit

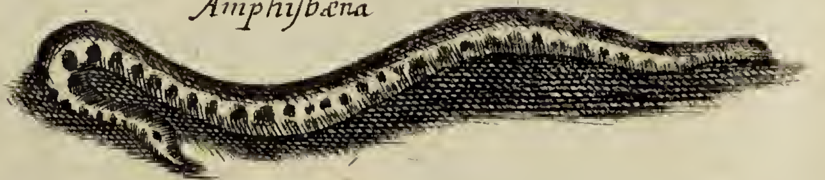
f: 1

A·B· Fistula ex Cucurbitâ Lagenaria

Pasjiri-pamu Serpens viridis Indiæ
entalis in arborib9 latitans

Amphisbæna

Fig. 4.

Serpens Indiæ Orientalis Bovem sugendo deglutiens.

quam clariff. Italus *Franciscus Redi*, in *Obs. de Viperis*, certis experimentis voluerit probare in saliva istarum reconditum esse venenum, illamque puncturis ac vulneribus haustam necare hominem, laudatus tamen *Charasius* aliis istum refutavit observationibus. Cùm igitur dicta præparatio falso innitatur principio, modo nominatus Pharmacopola memoratam flagellationem prorsus intermittit, quin potius Viperis caput, collumque ac caudam abscindit, non quod veneni sint receptacula, sed quod carne destituantur, ⊖e volatili tamen ac -^-u non carentia. Postmodum excoriat istas, & exenterat, corde, hepate ac pinguedine in alios usus seorsim positis: reliquam carnem & corpus deinde in aëre, & quidem in umbra, exsiccat. Ita exsiccatæ viperæ in fasciculos, quorum quilibet XII. dodecades continet, colligantur, aliorsum transmittendæ. Vere siccæ, magnæ, longæ, gravesque ac ponderosæ, simul etiam recentes, sint, neutiquam cariosæ, secundum *Pometum l. c.*

§. 5.

Non minore correctione indigent TROCHISCI DE VIPERIS, in Italia ita præparari soliti: Primum flagellatas excoriatasque viperas in aqua coquunt, cui manipulum salis & tantundem seminis anethi injiciunt, & quidem tamdiu, quoad caro à spinis decedat, quam deinde vetulæ digitis deglubunt, in jusculo atterunt, & ex tribus istius partibus unaque parte panis biscocti massam depsunt, ut ex ista formentur trochisci, id quod *Zwelferus* ipse sæpius vidit, atque in *Animadv. in Pharmac. Aug. p.* 210. uberius descripsit. Enimverò quilibet, qui parum officinas introspexit, judicabit facile, quæ in hisce trochiscis recondita vis sit, dum operatio carnis viperinæ & omnium ab hac ortorum à ⊖ volatili oleoque balsamico dependet: utrumque autem in jusculo, in quo viperæ coctæ sunt, quodve abjicitur, relinquitur, adeo, ut ex hoc citius ⊖ volatilis oleumque, quam ex enervata carne possit acquiri. Ut taceam carnem quoque sale communi & anetho, ad reliquum venenum corrigendum additis, corrumpi ac figi, ut proinde ita præparati trochisci nihil aliud, quam panis biscoctus, isque inutilis viribusque exhaustus, sint, id quod prælaudatus *Zwelferus l. c.* & in *Pharmac. Regia pag.* 133. jam pridem ostendit: cui *Charasius l. c.* in omnibus assentitur, qui propterea ex supra descriptis exsiccatis viperis, iisdemque pulveratis, vel cum tragacanthô in vino Hispanico soluto, vel cum gummi Azor ejusmodi trochiscos format, quibus cor ac hepar permiscet. Atque hi rectius ad Theriacam sumuntur quàm vulgares, qui vel ex Italia, aut Monte Pessulano in Galliam portantur, quorum illi ex albo flavent, hi verò nigricant, quoniam in Gallia balsamo Peruviano nigriusculo, in Italia oleo nucistæ dicuntur aspergi, uti *Pometus l. c.* refert. Bene debent asservari, neutiquam aëri liberiori exponi, in quo quippe facile evadunt cariosi, teste *Marxio l. c.* Id quod etiam in asservatione exsiccatarum viperarum, cordisque ac hepatis est observandum, quibus *Pometus* etiam absinthium & Mercurium, ad arcendos vermes, addit.

§. 6.

Vires viperarum ac serpentum alexipharmacæ ac sudoriferæ sunt, in ⊖ volatili fundatæ: quamobrem non solum caro ad scabiem, lepram, luem ♀eam &c. commendatur, sed etiam

SPINÆ VIPERARUM

ad istos aliosque calidos morbos, febrem petechialem, pestem & similes usurpantur. Quo respectu præmemorati Trochisci de viperis præcipuam Theriacæ partem constituunt, quorum virtutes *Fabius Paulinus* in peculiari *Tr. de Viperis in Trochisc. præparatis* descripsit; qua de re etiam *Abbatius* de *Admir. Vit. Nat. & mirif Facult.* potest videri. Et quoniam lapidis Bezoar virtutem æmulantur, caro pulverata in officinis BEZOARDICUM ANIMALE vocatur, de quibus, aliisque præparatis, utpote ⊖e vol. -^-u ol. vin. &c. *Schrœderus* ejusque Interpretes, *Charasius* aliique videantur. Externè non solum

AXUNGIA VIPERINA

ad omnes oculorum affectus, tanquam probatum remedium, commendatur, sed in Italia quoque certæ habentur viperarum cavernæ, in quibus leprosi solo viperarum attactu ad sudorem disponuntur, atque ita sanantur, quas *Kircherus* in *Art. Magn. Lib.* 3. *pag.* 7. & *Caspar Ens Tr. de Singularibus in Italia inveniendis* eleganter descripserunt.

CAPUT XL.

DE

PIEDRA DELLA COBRA.

§. I.

PIEDRA DELLA COBRA s. *Indianischer Schlangen-Stein*, niger, lævis ac splendens lapis est, diversa magnitudine, attamen grossi s. duodenarii magnitudinem attingens, lenti figuræ haud dissimilis, in medio quippe paulum crassior s. elatior existens quam in margine, jam in uno, jam in utroque latere albicante macula inquinatus, sæpe etiam prorsus niger, tanquam lapis lydius observatus, cujus figura diversâ magni-

magnitudine è *Museo Museorum Germanico* in principio hujus capitis apparet. Latini Lapidem Serpentinum Magneticum vocant, quod venenum, tanquam magnes ferrum, attrahere creditur: quam ob causam istum *D. Ettmüllerus* in *Comment. Schrœd. pag.* 797. Magnetem venenorum cum aliis vocat.

§. 2.

Serpens, in quo hic lapis dicitur inveniri, jam pridem à *Garcia ab Horto* descriptus, à Lusitanis COBRA DE CAPELOS vocatur, non quod pilis tegatur, nec quod capite operculum, tanquam depressum pileum, gerat, hinc inde mobile, sub quo prædictus lapis inveniatur: sed quoniam caput nimium inflat, contra sui insidiatores captoresque se defensurus. Propterea à Lusitanis Cobra Capello (*Haupt-Schlang*,) ab Indis Naga-pamu vocatur. Cæterum quando se non inflat, ab alio serpente figura non differt. In India Orientali in Magni Mogolis Regno hinc inde invenitur, quanquam in certo aliquo tractu lapides in isto generentur, uti ex *Flora Sinensi* D. *Frid. Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. p.* 681. recenset. Nullos etiam, relationis fide, lapides generant, nisi duos minimum pedes longitudine æquent; interdum vero 25. pedum habere longitudinem dicuntur, uti in cute, in Batavia Nova asservata, videre est, cujus serpens puellam XVIII. annos natam dicitur deglutivisse, *Pometo* in *Append. p.* 8. ex aliis testante.

§. 3.

Num verò hæc vera lapidis habitudo sit, non sumo disceptandum. Non enim prætereundum, præcipuos quosdam Scriptores dubitare, num naturalis inque serpentibus supra descriptis natus lapis sit? dum *Dn. Tavernier* in *Itiner.* suo ipse existimat ejusmodi lapides ab Indicis Sacerdotibus, istorum mercaturam facientibus, artificiosè præparari, credulæque ac superstitiosæ plebi pro lapidibus serpentinis divendi: qua re audita, navales Portugalliæ milites cum transportato in Europam lapide ipsam quoque superstitionem disseminarunt. *Tavernierio* subscribit *D. Kæmpferus* in *Amœnit. Exot. Fascic.* 2. *p.* 396. Delinationem vid. in *Tab. Pedræ del Porco.* Id minimum certum est, inventis licet in serpentibus ejusmodi lapidibus, multos tamen etiam per artem præparari & sub isto nomine divendi, quorum descriptionem *Pometus l. c.* modo sequenti detexit:

℞. Bezoard. animal. Gallorum ℥j.
Pulv. bufon. } cancr. } menſ. Jun. præp. ana ℥ß.
🜄 sigill. in Decoct. rad. Scorz. & Contrayerv. præp. ℥j.
Unicorn. fossil. ℥j.

Ex his speciebus, minutissime pulveratis, cum gelatina viperarum, ad modum pulv. Anglici, quocum magnam habent affinitatem, fiant lapides, eundem atque naturales effectum præstantes. Quales magnetici & alexipharmaci serpentini lapides etiam à Clariss. Medico *D. D. Cnöfelio* præparati in *Misc. Acad. Curios. Germ. Dec. I. Ann. VI. pag.* 29. describuntur.

§. 4.

Quod ad vires usumque hujus lapidis attinet, tanquam universale remedium ad omnes venenosos serpentum aliosque morsus & vulnera commendatur, quibus adhærere, nec citius decidere dicitur, quam omne venenum extraxerit: prout *P. Kircherus* Jesuita non solùm in *Regno Nat. Magnetico cap.* 5. *p.* 58. sed etiam in *illustrata China pag.* 80. recenset, id se non potuisse credere, nisi experimentum in cane, à vipera læso, ipse fecerit; id quod postmodum etiam *Tachenius* in *epistola* quadam *ad Serenissimum Ducem Johannem Fridericum*, Ducem Brunsv. & Luneb. pro certo retulit, quæ in *Journal des Scavans Eph. VII. Ann.* 68. *die* 17. *Septembr.* sistitur legenda. Similem gloriam isti tribuebant tres Franciscani Monachi, quorum *Franciscus Redi*, doctus Italiæ Eques, in *Experim. suis Phys. p.* 4. multis meminit. Isti siquidem ex India Orientali ejusmodi lapides secum allatos in magnorum Principum aulis vehementer commendabant, quorum efficaciam cum prædictus *Redi* in diversis animalibus, in præsentia multorum curiosorum Doctorumque hominum, experiri vellet, Domini Patres ut butyrum sub Sole sibi constabant, dum applicatis licet venenosis vulneribus ejusmodi lapidibus omnia fere animalia moriebantur, pauca verò, Naturæ potius beneficio quam lapidis efficacia, servabantur, id quod supra laudatus ac cæterum fide dignissimus scriptor fusius recenset. Plus fortasse præstabit, si, ut globuli pulveris Anglici, internè usurparetur, prout usum ejus internum adversus haustum venenum, ex *Tavernierii Itinerario*, alii ad pestilentiam commendant.

§. 5.

Alias hic lapis ab iis, qui in istius vi magnetica aliquid adhuc fiduciæ ponunt, sequenti modo applicatur: vulnus nimis angustum facta incisione ampliant, quo aliquid sanguinis effluat: deinde lapidem suspendunt aut vulneri applicant, qui tamdiu perhibetur adhærere, quoad venenum fuerit extractum: tandem lapidem lacti humano, aut, hoc deficiente, vaccino imponunt, in quo 10. vel 12. horarum spatio relictus omne in istud venenum demittere dicitur, ut lac apostematis materiam repræsentet, lapis verò à veneno liberetur, pristinamque virtutem adipiscatur. Pro dextro autem & felici usu oportet adesse geminos, ut, cum primus veneno saturatus decidit, alter surrogari possit. Hinc Indi semper duos, in capsula gossypio involutos, asservant, vid. *D. Kæmpferus c. l.*

§. 6.

§. 6.

Experimentum, quo lapidis veritatem bonitatemque probant, duplex est, 1. lapidem ore excipiunt, qui, si verus est, palato statim adhæret firmiter. 2. Vitro aquæ inditus ebullit, & à fundo ad summitatem usque vesiculas excitat, nisi fuerit adulteratus, de quo vid. *Pometus* in *Append. ad Hist. des Drogues pag.* 8. Alium lapidem, instar silicis durum, uncialis longitudinis, figuræ quodammodo tornatilis & annulosæ (quem in capite maximorum serpentum generari putat vulgus) depingit laudatus sæpe *Kæmpferus*, in Tab. modò dicta, qui eundem pro apophysi alius petræ habet.

§. 7.

Cæterum varii insuper in India Orientali dantur serpentes, utpote Amphisbæna biceps, quæ cum Pasjiri pamu, *der grünen Baum-Schlange fig.* 3. & 4. *Tab. maj.* sistitur contemplanda. Imo tantæ magnitudinis serpens ibidem inveniri perhibetur, qui totum bovem forti suctione comminuat deglutiatque, ut ex fig. 4. apparet, & in *Miscell. Germ. Cur.* pluribus legitur: quod ipsum tamen pro vulgi nugis habet *Dn. D. Kæmpferus, Amœnit. Exot. Fasc. III. obs. IX. pag.* 573. qui serpentes ejusmodi CONSTRINGENTES vocat, quia constringendo bestias suffocant. Quemadmodum verò serpentum captatores in India serpentes certis fistulis, ex ampullariis cucurbitis confectis, alliciant, prima allegatæ Tabulæ figura ostendit.

CAPUT XLI.
DE
MELLE COMMUNI, CERA ET CANTHARIDIBUS.

§. 1.

Quemadmodum vulgare & cuique notum MEL COMMUNE (*Bien-Honig,*) duplex est, album, in Sole ex favis sponte profluens, mel virgineum dictum, quod optimum: & flavum, super igne detentum & per saccum acutum s. manicam Hippocratis duobus baculis, aut torculari expressum: ita duæ etiam habentur residuæ ceræ species,

CERA FLAVA,

plerumque ex antiquis alveariis desumenda, quæ similiter atque mel in magna quantitate è Moscovia ac Polonia super Dantiscanum, & è Provincia Languedoc in Galliam venit: &

CERA ALBA,

quæ vel naturaliter è recentioribus alveariis seu junioribus apibus proficiscitur, CERA VIRGINEA tum vocata, vel à ceræ apricatoribus artificiosè dealbatur: qualis non solum in Hollandia, in Italia Venetiis, sed hinc inde quoque in Germania, Hamburgi, Ratisbonæ, Augustæ Vindelicorum, Norimbergæ, Stuttgardii & alibi copiose præparatur. Est tamen aliqua istius differentia, dum Veneti ceram suam in magnos orbes, reliqui in parvas partes redigunt, teste *Marxio* in *Mater. Mus. Germanico pag.* 75. Optima in Italia conficitur, quam decet esse eleganter albam ac duram, prorsus simplici odore præditam, sebo destitutam, quocum sæpe adulteratur, testibus *Schurzio* in *Mater. Mus. pag.* 24. & *Vielheurio* in *Descript. Mater. Exot. Germanica pag.* 172.

§. 2.

Apes, quæ ceram juxta ac mel verno æstivoque tempore in alvearia sua congerunt, proprio semine, ritu aliorum insectorum, se multiplicant, ex quo quippe primum albus vermiculus, post alba musca oritur, quæ deinde flava & fusca apis evadit. Prorsus igitur falsum est, quando *Virgilius* aliique existimarunt apes ex putrescente boum ac leonum carne generari, cum generatio, æquivoca dicta, jam pridem à Doctoribus explosa fuerit, ac certus quidam Gallus eum in finem bovem fustibus interfici, ac putrescere curans, nullum apum examen acceperit, quin potius magnum detestandorum vermium acervum, insigni fœtore comitatum, adeptus fuerit, uti *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 2. *Lib. I. pag.* 48. fusius descripsit. Quando nunc juniores apes in alveariis veterum sufficiens spatium non inveniunt, instituendo examine proprium domicilium sibi quærunt, quo tempore tum istarum habenda cura est, ne juniorum examen avolet. Quod incommodum alii ampliandis alveariis prævertere student: qua de re peculiare secretum, plus 200. imperialibus æstimatum, in *D. Joachimi Jungii Historia Vermium pag.* 43. in vernacula describitur. Qui apum labor sit, quave ratione tractari debeant, non solum quidam curiosi in diversis linguis, præsertim *Buttlerus Tr. de Apibus* descripserunt, sed apud veteres quoque integri ista de re inveniuntur libri, à *Colero Lib. XIII. Oeconomiæ pag.* 328. uberius adducti.

§. 3.

Vis mellis calefaciens est, exsiccans ac purificans, cujus intuitu tam interne, in omnibus pectoris affectibus internisque læsionibus, quam externe in clysteribus & epithematis usurpatur, sive mel commune sit, sive anthosatum, aut mercuria-

curiale, aut simile. Ad affectus oculorum destillatur quoque aqua mellis; spiritus mellis à quibusdam ad tincturam coralliorum, tincturam & ol. mellis aliaq; usurpatur, de quo *Schrœderus* hujusque interpretes videantur. Quem in Oeconomia, ac potissimum dulciariis, usum præstet, sufficienter notum est; præ aliis vero

NORIMBERGENSES PLACENTÆ

multum æstimantur, sequenti modo præparandæ: ℞. Mellis ℔j. syrupi ¼℔. coque, donec mistura evadat fusca; tunc recipe corticem citri minutim incisum, cardamom. macer. ā. ℨj. piperis ℥ß. farinæ siligineæ ac triticeæ ana, donec bona fiat massa, quæ deinde in frusta incidatur, pendatur, quo æquale sit frustorum pondus, quæ tandem impressa forma leniter coquantur, & sic placentæ erunt præpatatæ.

§. 4.

In usu ceræ hæc observetur differentia, ut ad resolvendum flava, ad refrigerandum alba sumatur: unde illa in affectibus pectoris, hæc in renum morbis præferenda, uti *Ulysses Aldrovandus Lib. I. de Insect. pag.* 186. bene monet. Cujus causa *Hoffmanno* in *Clav. Schrœd. p.* 702. videtur esse apricatio, qua volatiles & calefacientes particulæ è cera flava evolant, quarum respectu cera flava ac propolis albâ sunt calidiores. Hinc est, quamobrem flava magis ad emplastra & unguenta sumatur, quam alba, nisi quod hæc, præsertim granulata, Gallis Cire Grenee dicta, etiam ad Unguentum Pomatum soleat sumi, de quo *Pometus l. c.* poteft videri. Sic etiam cera sigillaris ex flava conficitur, ac CERA SIGILLATA RUBRA cinnabari vel orcanetta: CERA SIGILLATA VIRIDIS viridi æris: CERA SIGILLATA CITRINA orleana: CERA SIGILLATA NIGRA atramento fabrorum tingitur, varie formanda. Quando autem terebinthina additur, cera pro lectis inde oritur, qua Præfecti aulæorum (vulgò *Tapissirer*) pannos, matresfamiliâs autem tegumenta lectorum, ne plumæ aut pennæ transeant, solent incerare; ad ceram arborum quoque potest usurpari. Tandem etiam cereæ faces, ac candelæ, cum rectæ, tum in globum intortæ, exinde conficiuntur; candelæ vero cereæ, ad calculum vesicæ usurpari solitæ, magis ex cera alba præparantur.

§. 5.

Apes in catalogo insectorum sequuntur CANTHARIDES, *die Spanische Fliegen,* quæ parvi & oblongi canthari sunt, foris virides & pulchre splendentes, haud aliter ac si aurati essent. Odore sunt valde fœtente, sapore acriter urente, atque non solum in Hispania, unde nomen obtinent, sed interdum etiam Germaniâ, in rosariis, quercubus, sambuco & similibus, sed non singulis annis, inveniuntur, quoniam uno aut altero anno non apparent, ut *Schurzius* in *Mat. Muf. Germanico pag.* 24. observavit. Quamobrem *D. Geierus* in peculiari *Tr. de Cantharidibus cap.* 2. vult existimari cantharides hic locorum se non multiplicare, quoniam nunquam istarum inventa sunt ovula: quin potius existimat istas ex aliis regionibus advolare, præsertim quod mox iterum disparent. Arborum succo se sustentant, interdiu circumvolant & noctu iterum se congregant. Tum cantharides colligi, vaporeque aceti solent necari, uti Pharmacopola *Vielheurius l. c. pag.* 171. recenset, quarum ingratus odor, in exsiccando observari solitus, arcetur, si aliquamdiu sub Sole relinquuntur, teste *Marxio* in *Mat. Muf. pag.* 73. Recentes adhuc vereque siccæ & totæ sint: duorum enim aut trium annorum spatiô sponte consumuntur, inque vermiculos abeunt, vid. *Pometus* in *Hist. des Drogues Part.* 2. *Lib. I. pag.* 46.

§. 6.

Ex hisce cantharidibus omnia fere vesicatoria conficiuntur, abscissis nempe exterioribus alis, capite ac pedibus, utpote inefficacioribus, reliquo autem cum fermento aut emplastro citrino aut Basilico permisto; quæ deinde magnitudine capitati nuchæ, pulsibus aut locis fonticulorum imposita cutem rubefaciunt ac vesicas excitant: quæ operatio acri sali vol. acutisque particulis accepta ferenda, quas *Borrichius* in *Act. Hafniens. Vol.* 4. *Observ.* 18. *pag.* 186. microscopiis in istis vidit. Quæ vesicatoria in omnibus oculorum affectibus, convulsionibus, febribus contagiosis, podagra ac similibus egregiam opem præstant, quod *Geierus l. c.* fusius ostendit. Nonnulli, utpote *Thom. Bartholinus Cent. IV. Epist.* 54. *p.* 346. cantharides etiam internè ad gonorrhœam &c. commendant, quo in casu *Ettmüllerus* in *Comm. Schrœd. p.* 820. integras cantharides præfert. Quam verò periculosa symptomata exinde induci possint, senex illæ amator apud *Henricum ab Heer* expertus est, qui loco confortatæ virilitatis in mictum cruentum incidit; unde *Langius Lib. I. Epist.* 47. pomorum hortorumque expilatores istis docet detegi.

CAPUT XLII.

DE SERICO HUJUSQUE PRÆPARATIONE.

§. 1.

SERICUM CRUDUM oblonge rotundi tenerique folliculi sunt, ovi columbini forte magnitudine, colore albi, flavi vel viridiusculi, in quibus sæpe bombyx, tanquam filis constrictus, includitur. Plerumque ex Hispania & Italia venit, quanquam etiam in Germania reperiatur.

§. 2.

Ipsum bombycem, & quemadmodum se multiplicet, neat alatque, Francofurtensis Pictoris uxor, *Maria Sibylla Gräfia*, nata *Meriana*, in curioso *libro de Erucarum mira transmutatione pag. 1. & seqq.* scitè admodum descripsit ac depinxit, quem librum *D. D. Hennike* olim Latinè reddidit. Quia verò prædicta fœmina haud multò post cum familia sua in Indiam Occidentalem (ubi plura quoque notatu dignissima observavit & depinxit) profecta est, memorata versio nondum lucem aspexit publicam. Res verò ipsa ita comparata est: Bombyx primum alba eruca est, quæ natura flava, flaccida & parum pellucida evadit. Tunc caput hinc inde motitat, sericumque ex ore emittit: hinc papyro complicatæ inditur, quo labor ei facilitetur. Qui verò bombyces magna copia alunt, arborum ramos in peculiari conclavi exponunt, in quibus fila ducant. Si quando appropinquante nendi tempore bombyx locum nendo minus idoneum invenit, aut cibo obruitur, nere prorsus desistit, sed in se redit sive flaccescit, & citra quod neverit, evadit dactylus. Aliâs net sedulo, ac nendi laborem protrahit, quoad ovum suum perfecerit, quod longiusculum, vel album, flavum aut viridiusculum est. Si album existit, rotundi istius petioli ejusdem etiam fuerunt coloris: sin flavum, pedes similiter ita apparuerunt. Perfecto seu elaborato folliculo evadit Chrysalis, vulgò dactylus audiens, qui motus strepit, atque tum sericum separandum, antequam bombyces, mordendo exitum parantes, sericum ad devolvendum reddant ineptum. Iste dactylus deinde in papilionem se transmutat, id quod in omnibus aliis erucis libro citato observatum ac depictum est. Et quemadmodum quælibet eruca peculiarem aviculæ speciem constituit, ita bombyces evadunt albi papiliones, qui dimidium diem requirunt, donec distinctas siccas alas seu perfectam formam acquirant, quâ sex petiolos, duo fusca cornua, duos similiter fuscos ocellos, atque quatuor albas alas habet, subfuscis striis notatas. Indici multo sunt majores ac prorsus variegati, quorum iconem haud ita pridem depictam vivis coloribus accepi. Mas subtilior minorque est fœmina, hæcque crassius, ille tenuius habet corpus. Simulac robur nacti sunt, coëunt, istoque ipso die, aut sequenti, atque sic aliquot diebus pariunt flava & rotunda ovula, instar granorum milii, tumque aviculæ moriuntur. In quocunque ovulo parvum punctulum est, idque subfuscum. Facile etiam dignoscitur, quid ex istis expectandum: si enim collapsa, depressa aut tanquam inanitæ glumæ apparent, nihil ex istis provenit, quoniam corrupta sunt. Quùm verò juniores bombyces nullam edere lactucam optemus, loco frigido asservantur, aliâs autem calido; adeoque aut in Sole ponuntur, aut hypocausto calefacto, & tum vermiculi è prædictis punctulis egrediuntur, utpote ipsi sibi mordendo exitum parantes. Tempus verò in quem mensem incidat, ex modo dicta relatione determinandum, dum pro calore citius tardiusque accepto vel in Aprili, vel Majo egrediuntur. Simulac exclusi, lactuca istis apponitur, inque istis expurgandis, novo cibo alendis adhibenda cura est, quod ob teneritudinem subtiliter volunt tractari; hinc alii pennas columbinas, quidam penicilla adhibent. Nec humida folia istis præbenda: simulac enim putridum quid aut humidum edunt, ægrotare incipiunt ac moriuntur. Vermiculi quatuor dies nati cutem mutant, quo sub conatu multi morte defunguntur. Appropinquante tempore, quo mororum folia ipsis præbentur, diversis vicibus iterum cutem alterant. Suborta fulgurum tempestate tegendi, alias enim ictero afficiuntur lethifero. Consultius est ne folia mori albæ & rubræ permisceantur, sic enim, ut perhibent, folliculos faciunt perfectiores. Folia etiam mori albæ quam rubræ magis appetunt, quod illa subtiliora sunt ac dulciora. Quando nunc nova esca mori foliorum diligenter ei prospicitur, sensim major evadit, tandemque eam acquirit magnitudinem, quæ octo artubus constat, in quibus singulis utrinque nigri circuli, & ultimo duo adhuc vascula apparent. Tantum non pellucidi clarique facti nere incipiunt, postea que evadunt dactyli, ac, ut supra memoratum, mutationi suæ fiunt proximi, qua se multiplicant.

§. 3.

Cæterum certus quidam Gallus *Isnerus* in peculiari valdeque curioso *libro de Bombycibus* (des vers à Soye) scribit, magnam bomby-

cum copiam per artem posse comparari, si quando vaccæ gravidæ, vitulum mox enixuræ, tempore verno nihil præter mori folia præbeatur edendum, isteque cibus octo post partum dies continuetur, ac postmodum vaccæ vituloque juxta folia aliquot dies dentur edenda, tumque vitulus in frusta cædatur, in domus porticu sibi tamdiu imponenda, donec putrescant. Inde enim parvi vermiculi generantur, qui mori foliis alti similiter sericum conficere dicuntur; & quoniam in majore istud nere quantitate perhibent, de istius testimonio sericarii singulis decem aut XII. annis istum processum reiterant, id quod *Pometus* è prædicto auctore in *Hist. des Drogues Part. II. Lib. I. cap.* 30. *pag.* 71. adduxit, inque figura ostendit. Quæ num vera sint, experientiæ relinquo indagandum. Sine semine aut ovulis minimum ista fieri generatio nequit, quæ papiliones in mori foliis posuerunt, quæve à vacca & vitulo comesta postmodum mediante putrefactione possunt excludi.

§. 4.

Confecti à bombycibus folliculi à fœminis deinde devolvuntur, dum serico exteriore s. superiore separato prius plures postea in pelvi imponuntur aquæ, qui unum omnes filum constituunt, uti ex figura *Pometi* apparet. Hocque crudum ac naturale sericum album tantum aut flavum est. Omnes alii colores sunt artificiales. Utriusque in Hispania Italiaque & alibi magna est mercatura, uberius à *Schurzio* in *Mater. Mus. pag.* 101. & *seqq.* descripta. Qua tamen ad Materialistas non spectante crudum sericum nobis sufficiat, in folliculis adhuc contentum, quorum ii optime in Medicina possent usurpari, ex quibus papiliones mordendo se liberarunt, utpote morsu ad devolvendum inepti redditi. Integris in Medicina non habenda fides, nisi innexus s. innetus dactylus fuerit exemtus. Quoniam difficulter pulverantur, *Pometus l. c.* istos minutissimè incidit, quoad per peplum aut tenue linteum possint cribrari.

§. 5.

Crudo serico vis cordialis adscribitur, quam ob causam etiam species liberantes, diamoschi dulc. & plerisarchontic. ingreditur, ut Pharmacopola *Vielheurius* in *Descript. Exot. Mater. pag.* 186. observavit; quem in finem etiam sericum coccineum commendatur, ad Confectionem Alkerm. propterea sumendum, cujus tamen loco *Hoffmannus* in *Clav. Schrœd. pag.* 703. succum gran. cherm. quippe quo sericum alias tingitur, commendat, de quo *Eichstadius* in *Tr. de Conf. Alkerm.* potest legi. Sericea vero & duplicata fila ad omnis generis hæmorrhagiam valere, à constrictione potius artuum provenit, quam ipso serico. Ex eô c. ⊖ & CC. parantur Guttæ Anglicæ, quarum occasione analysin serici tradit *Dn. Tournefort* in *Histor. Acad. Scientiarum Reg. Paris. A.* 1699. *p. m.* 293.

CAPUT XLIII.

DE

ARANEIS, ET IN SPECIE TARANTULA.

§. 1.

ARANEÆ vulgo notum insectum sunt, cujus variæ inveniuntur species: *Plinius* octo, *Avicenna* XII, alii plures paucioresve numerant, de quibus vide, sîs, *Aldrovandum* & præsertim *Listerum Tract. de Aran.* quorum posterior etiam erucas, muscas, scarabæos aliaque insecta in certa genera ac classes distinxit. Plerumque araneæ in duo præcipua genera possunt dividi, araneas scilicet bioculares & octoculares, quarum illæ nullam telam, hæ vero araneam texunt, pluribus propterea oculis forte indigentibus. Singuli generis iterum magna notatur differentia, quæ vel ab istarum magnitudine, colore, numero formaque pedum, & aliis circumstantiis desumitur. Omnes tamen suis se ovulis multiplicant, quæ fœminæ, in parvis globulis innexa, aliquamdiu gestant, postmodum in angulis abscondunt, quo tempore æstivo à calore externo penitus foveantur & excludantur, atque sic minimæ juniores araneæ magno numero prodeant.

§. 2.

Ad octoculares spectat famosa TARANTULA, etiam in Magnatum Museis raritatis causa asservari solita, uti ex *Jacobæi Mus. Reg. Hafniensi pag.* 24. apparet. Huic araneæ à Tarento, Græciæ oppido in Apulia, inditum nomen est, quod non solum ibidem plerumque invenitur, sed isthic etiam maxime nociva & venenosa est, cum in aliis contra Regionibus, utpote Persia, ejusmodi tragœdiam non ludat, auctore *Kæmpfero* in *Observ. Exoticis* §. 4. Quanquam etiam circa oppidum Kashan & alibi inveniatur, teste *Oleario in Itiner. cap.* 35. *pag.* 496. ubi istius quoque habetur icon.

§. 3.

Quamvis verò nonnulli de mira hujus araneæ operatione raraque cura dubitari velint, haud ita pridem tamen clariss. quidam Medicus Romanus, *D. Georgius Baglivius*, ex Parentis, diu in Apulia Medicinam facientis, suaque juxta experientia omnia confirmavit, atque ipsam

simul

simul araneam cum accidentibus, quæ excitat, curaque in peculiari *Discursu de anatome, morsu & effectibus Tarantulæ* eleganter descripsit, quæque *Kircherus Lib. 3. de Arte Magnet. p. 8. c. 2.* uberius recensuit, maximam partem affirmavit, ex quo utilissima & maxime necessaria hic notabimus.

§. 4.

Quod primò ad araneæ hujus figuram attinet, glandis forte magnitudinem habet, per totum corpus pilosa, uti ex figura apparet. Ritu aliarum aranearum texentium octo oculis, & anterius in ore duobus curvatis aculeis prædita est, qui è regione positi forcipem æmulantur & ab curioso Jesuita Philippo *Buonanni* in *Micrographia* pereleganter delineantur: istis verò mediantibus mordet, ac venenum communicat. Ratione faciei externæ vel grysea est, vel albicans, nigriusculæ instar pulicis, interdum etiam maculis ac stellulis notata. Quemadmodum vero intus in corpore constituta sit, ob teneram mollemque texturam non adeò accurate licuit observare; cum cæteris tamen araneis fortasse conveniet, quarum partes internæ cancrorum viscera dicuntur imitari, uti *Hoockius* in *Micrographia Obs.* 47. microscopiis suis observavit. Præsertim filorum, quæ texunt, domicilia valde curiosa sunt, à *Fr. Redi Tr. de Generat. Insect.* ingeniosè descripta.

§. 5.

Quod deinde ad morsum tarantulæ attinet, sciendum istum non quovis anni tempore esse venenosum ac periculosum, sed æstivo saltem eoque calido, utpote diebus canicularibus ac messis tempore, ubi messores ac viatores indifferenter, sive dormiant, sive vigilent, etiam non lacessita invadit, & ut cætera animalia mordet: quamobrem messores curtas ocreas induunt, quibus se ab ista defendunt. Morsus eum sentit dolorem, quem apis pungendo relinquit; vulnus flavus aut niger annulus cingit, quem deinde cætera sequuntur symptomata, quæ pro diversitate tarantulæ, prout magna aut parva, hujus aut illius coloris fuit, varia sunt. Utplurimum in parte vulnerata primum insignis dolor percipitur, donec illa prorsus insensibilis evadat: deinde magna cordis sequitur anxietas & tristitia, ut semper gemant: interrogati, ubi doleant, vel prorsus non respondent, vel pectus feriunt. Multi hunc vel illum ferre colorem nequeunt, quippe quo afficiuntur. Aliis tumet abdomen, & cum ructibus vomituritio est molesta. Aliis frigidus sudor erumpit; luto se volutant, vapulare amant, loca deserta petunt, aut sepulchris insident &c. quæ omnia à sanguine tardiore, à veneno isto tantum non coagulato, uti in febribus venenatis, proficiscuntur. Quæ causa est, quamobrem etiam ejusmodi medicamenta, quæ sanguinis ac spirituum vitalium pristinum motum redintegerent, ac venenum expellant, usurpantur, uti supra laudatus *D. Baglivius* fusius ostendit.

§. 6.

Si quando verò omnia medicamenta frustra applicantur, eum in finem instructi Musici accersuntur, quo varias melodias fingant, quoad in verum sonum incidant, dum non quilibet sonus patientem afficit & ad saltandum invitat, quem siquidem magnitudini colorique tarantulæ decet esse proportionatum. Quamobrem non unò omnes ægri instrumento moventur: alii siquidem ad buccinū, ad chelyn alii, alii ad aliud instrumentum Musicum saltant, quamvis illud unquam nec viderint, nec audiverint. Plerumque celeriter brevibusque intervallis ludere amant, quam melodiam Tarantellam vocant. Ejusmodi enim sono ipsa tarantula ad saliendum invitatur, prolectaque capitur. Invento vero sono semi-animes ægri se sensim movere incipiunt, ex profundo gemunt, prosiliunt, mirisque corporis gestibus saltant, duarum aut trium horarum spatio, deinde vero in lecto quiescunt, ac sudorem abstergunt. Post parvam quietem saltationem de integro repetunt, adeò, ut quotidie fere XII. horas saltando consumant, quo ipso non defatigantur, sed robustiores evadunt. Quæ saltatio fere quatriduum continuanda & singulo mane sub exoriente Sole inchoanda, quo ad revalescant. Et quoniam annis sequentibus circa id tempus, quo ægri mordebantur, morbus recrudescit, aliquot iterum dies ad Tarantellæ sonum reassumenda est saltatio, donec morbus prorsus desinat.

§. 7.

Quò autem ad araneas indigenas revertamur, paucis usum istarum commemorabimus, in febribus erraticis à nonnullis commendatum, dum araneas in nuce avellana de collo suspendunt, aut pulsibus applicant, atque sic etiam quartanas ferunt curari. Simili ratione araneam s. telam ejus cum albumine ovi & fuligine pulsibus imponunt, quod remedium in febre tertiana non omnino nullum observavi. Aranearum telæ etiam ad hæmorrhagiam commendantur, quam brevi sedant. Vulgus quoque multum de aranearum lapide loquitur, istum tanquam peculiare antidotum s. alexipharmacum commendans, certumque scio hortulanum, qui magnas araneas cruce notatas in scatulis asservavit, quo ejusmodi lapidem adipisceretur. Quùm verò *Boëtius* aliique Doctores, qui de variis lapidibus commentati sunt, istius nullam faciant mentionem, de rei veritate dubito; & quanquam haud ita pridem apud amicum quendam lapidem aranea notatum viderim, dubium tamen est, ab aranea ne profectus, an in terra ita formatus fuerit.

CAPUT XLIV.

DE COCCIONELLA, CARMINO, LACCA FLORENTINA &c.

§. 1.

COCCIONELLÆ, ut apud Materialiſtas inveniuntur, parva, plana & partim quadrangularia, partim triangula grana ſunt, foris argentei coloris, & aſpera inſtar corii granulati, intus rubedine ſanguinem bubulum æmulantia. Alias Cochinillie & Gallice Cochenille, Germanis *Kutzenellen* vocantur, ſolentque ex India Occidentali, ſuper portum Cadix dictum, Maſſiliam, Angliamque ac Hollandiam, & inde in alias regiones transvehi, & magno pretio divendi.

§. 2.

Secundum relationem Indicorum Scriptorum ac Materialiſtarum in Indicis ficubus inveniuntur, notiſſimo Germanis vegetabili, quod folia digiti forte craſſitie & aculeata, flavos rotundosque flores, ac primum virides tandemque rubras ficus profert, de quibus Mexicani & incolæ in Peru has coccionellas magna cura deſumtas Hiſpanis vendunt, cum navibus argentiferis in Europam vehendas.

§. 3.

Quæ coccionellæ utrum pro ſemine aut alia quadam re habendæ, non una hodieque auctorum eſt opinio. Quibusdam videntur eſſe ſemen, unde etiam plurimi Pharmacopolæ coccionellas ſuis in catalogis tanquam ſemen coccionellæ adducunt: quod licet à doctis quibusdam Medicis hucusque pro errore habitum fuerit, *Pometus* tamen, Materialiſta Gallus, in *Hiſt. des Drogues Lib. I. cap.* 25. *p.* 30. ſemen iſtud ſumit defendendum, partim quoniam coccionella à cocco deſcendit, ac Hiſpanis parvum granum ſignificat, uti in *Append. pag.* 13. videre eſt, partim quod non ſolum *Wilhelmus Piſo* in *Hiſt. Braſilienſ. vegetab.* aliquam Indicarum ficuum ſpeciem, cujus germen ſeu vegetabile Jacamaru ſignificat, & *à Pometo* delineatur, fuſius deſcribit, in qua coccionellæ dicantur creſcere, ſed etiam, quod à noto quodam Gallo, *Rouſſeau* nominato, & in India Occidentali diu commorante, certior factus coccionellas nihil eſſe aliud quam ſemen & grana Indicarum ficuum, cujus *epiſtola loc. cit.* invenitur legenda. Enimverò cum iſte ipſe Materialiſta valde verboſam relationem à Theologo quodam, ſimiliter longo temporis ſpatio in Hiſpania Nova degente, acceperit, in qua coccionella pro certo animalculo, hoc in vegetabili reperiundo, habetur, uti *l. c.* legimus, ſua in opinione prorſus videtur dubius, dum etiam omnes iſtius rei certo gnaros in *Appendice pag.* 13. vult rogatos, ut ſe accuratius erudiant, quo ſibi tandem certo conſtet, pro quo hæc pretioſa merx proprie habenda.

§. 4.

Alii iidemque plurimi Scriptorum rerum cum medicinalium tum Indicarum coccionellam certum aliquod putant eſſe animalculum, prout *Eraſmus Franciſci* hanc opinionem ex omnibus ita collegit: Vermiculi ſunt, foliis arboris ficus ſpeciei adhærentes, tenui pellicula tecti. Iſtos Indi celeriter deſumere norunt, qui exſiccati in Hiſpaniam vehuntur, ibidem magni vendendi &c. Id quod mihi vero videtur ſimilius, quoniam non ſolum Clariſſ. *Hernandezius*, omnia vegetabilia ac naturalia in Hiſpania Nova creſcentia proponens, in peculiari eodemque pretioſo ac perraro libro, Romæ multis cum figuris typo evulgato, *Lib.* 3. *c.* 45. *p.* 75. teſtatur coccionellam nihil eſſe aliud quam in Indicis ficubus reperiundos rotundos vermiculos, foris albos, intus rubros, qui in iſtis vel ſponte, prout apud nos tales in gallis generantur, creſcant, vel ab incolis data opera iſtis imponantur ac ita alantur: ſed etiam incluta inque indaganda Natura quotidie occupata Regia Angliæ Societas iſtam opinionem in tantum amplectitur, coccionellam pro animalculo quam ſemine quodam rectius habendam, uti *Sam. Dale in Pharmacologia pag.* 491. oſtendit. Quam ſententiam etiam comprobat Regia Societas Pariſienſis, utpote edocta coccionellas ab Indica ficu Opuntia proficiſci, in Guatemala fructus ferente, qui maturi facti & diſcerpti magnam iſtorum animalculorum copiam effundant, quæ incolæ ſuper linteis exſiccent, prout ex *Dn. du Hamel Hiſt. Reg. Scient. Acad.* iſtud in *Act. Erud. Lipſ. A.* 1703. *Menſ. Maj. pag.* 219. deſcribitur.

§. 5.

Quod verò animalculi genus ſit, inter auctores non convenit. *Marxius*, Materialiſta Norimbergenſis, in *Muſ. ſuo Germanico* commemorat coccionellas muſcas eſſe, quæ in Hiſpania in extenſo melleque illito panno, cui agglutinatæ maneant, capiantur. Alii hexipedalem cimicem eſſe exiſtimant, alii vermis nidum: quæ tamen opiniones omnes admitti nequeunt, poſtquam doctus quidam Anglus

D. Ed-

D. Edvvardus Tyson expertus est aliquam esse Scarabæi speciem, quam delineatam in *Actis* supra laudatæ *Regiæ Societatis Num. 176.* sistit intuendam: id quod vero videtur similius, quod alæ scarabæorum coccionellis interdum observantur permistæ. Quin imo *Ammannus* in *Libello de Mat. Med.* scribit, quod si putatitia ista coccionellæ grana in aqua fervente macerentur, istorum pedes etiam appareant, quos tamen ego neque in aqua calida, neque microscopiis videre potui; ut adeoque olim crediderim, caput alasque ac pedes juxta istis animalculis esse detritas: Donec tandem in *Georgii Friderici Richteri Disputat. de Coccionella*, in Vernaculam etiam translatam, inciderim, qui plurimis, iisque plausibilibus satis, argumentis ostendit Coccionellam non tam perfectum animalculum, sed chrysalidem ejus esse, quod & figura Comitis *Marsigli*, microscopio detecta, adstruit, quam in *Tab. I. Fig. 2. Observat. natur. circa mare & grana Kermes* ob oculos ponit; vid. *Tab. ad Lib. 2. Sect. 5. cap. 10. hujus Musei* sub signo *.

§. 6.

Qua ratione aliâs ista animalcula generentur, & ab incolis collecta depurgentur, in Relatione antiqui cujusdam Hispani, qui multos annos isthic locorum vixit, in *Actis Angl.* citatis reperiunda, legimus. Primum in foliis ficus Indicæ parva vesicula apparet, in qua, haud secus atque in recentibus gallis contingit, exiguus vermiculus, sine dubio ex proprio seminio aut ovulo, adjuvante Solis calore, generatur, qui ad modum aliorum vermium & erucarum primû in chrysalidem & successivè in ejusmodi scarabæum mutatur. Quos scarabæos ad perfectionem evectos olim crassiusculô fumô (ut apes sulphure) enecari, substratis lodicibus excipi, deinde in Sole exsiccari, manibus, quoad alæ pedes & similia detrita fuerint, teri dicebant: quæ omnia tamen stante de chrysalide sententiâ *Richteri* minus necessaria sunt.

§. 7.

Intereà sciendum, tres vel quatuor Coccionellæ apud Materialistas inveniri species, quarum prima Gallis dicitur la Cochenille Mesteque, hactenus à nobis descripta: Secunda Coccionella Campeschana vocata, ex puris præcedentis speciei frustulis constat, quibus tamen alia grana, folliculi & rubra animalcula, infantibus nostratibus *Herr-Gotts-Kälber* vocata, aliæque quisquiliæ miscentur. Prior quoque, semel licet ad tingendum usurpata & iterum siccata, sub hoc nomine venditur. Tertia Coccionella Tetrechalla nihil aliud est quam mera terra, Campeschanæ permista. Tandem quarta est coccionella sylvestris, constans ex granis, radicibus pimpinellæ sanguisorbæ adhærentibus, de qua egimus alibi.

§. 8.

Istarum prima est optima, quam crassa, ponderosa, puraque & bene siccata oportet habere grana: foris argentei, & quasi ex gryseo splendentis coloris, quæ ore confricta salivam rubram efficiunt. Coccionella levis, macra & minutim granulata neutiquam assumenda; id quoque videndum, ut ne lapilli eidem sint permisti, quod sæpius, merce existente cara, solet contingere.

§. 9.

Quod ad usum Coccionellarum attinet, hucusque adeò in Medicina non fuerunt usurpatæ: quanquam *Sam. Dale l. c.* vim cordialem, alexipharmacam & diaphoreticam istis adscribat, qua ad febrem petechialem ipsamque pestilentiam depellendam apta nata sint. Id quod eo magis credendum, quo notius est ejusmodi animalcula permultum salis volatilis continere, cujus intuitu etiam urinam suppressam in dysuria cient, auctore *Ettmüllero* in *Comm. Schrœd. pag.* 543. Istis contra Pharmacopolæ nostri crebrius utuntur, quippe quibus aquam vitæ dictam rubedine imbuunt, granulaque pro pane Martio inficiunt, dum nempe sacchatum cum cremore tartari, aut aliis acidis, permistum, mediantibus coccionellis tingunt. Utplurimum vero à tinctoribus ad colorem coccineum conquiruntur, qui ad libram unam filorum, tibialium, aut panni coccionellarum semiunciam, XV. albis constantem, sumunt, resque alumine & tartaro prius maceratas coccionellis, in aqua furfurum triticeorum solutis, tingere norunt. In Oriente Turcæ sumunt coccionellarum part. ij. Bazgendge (exoticus fructus est, in aliqua quercûs specie natus) & tartari aa. part. j. ex quibus contusis colorem faciunt cocceum perelegantem.

§. 10.

Aliæ insuper pretiosæ merces ex coccionellis præparantur, utpote Carminium, Lacca Florentina, Pezettæ &c.

CARMINIUM

optima coccionellæ pars est, constans ex valde tenera subtilique farina seu pulvere, colore saturatè rubro & quasi holoserico. Quæ fæcula peculiari aqua, acidiusculo salso semine, semini cinæ haud dissimili, Chouan vocato, infecta & exotico quodam, cinamomum repræsentante, cortice, Autour dicto, præparatur, secundum *Pometum* in *Hist. des Drog. Lib. I. pag.* 34. Nec verò mihi est dubium, quin hæc fæcula etiam apud nos sine ejusmodi exoticis vegetabilibus possit præparari, quando coccionellæ vel aqua communi, cinere clavellato acuata, extrahuntur ac postea præcipitantur, prout clariss. ac curiosus Anglus *Rob. à Boyle* non solum ex curcuma, sed ex aliis quoque herbis, quin imo ipsis coccionellis tales subtiles pulveres, pictoribus Laccæ vocatos, acquisivit, ut in Ejus *Tr. de Coloribus Exper. XLIX. p.* 464. videmus: quales similiter notissimus Italus *Neri* aliis modis docet præparandos, in *Arte vitriaria pag.* 160. ubi *Merreti*

ac *Kunckelii* notæ plura oſtendunt. Alii Carminio aliquid orleanæ addunt, qua mediante tamen nimis lucidum aureumque evadit. Ad picturam miniatoriam dictam, ad pannos rubros pretioſiſſimos, aulæaque magno pretio æſtimanda uſurpatur.

§. 11.

LACCA FLORENTINA

id propterea ſuſtinet nominis, quod primum Florentiâ, Italiæ loco, per Venetias in Galliam & Germaniam fuit tranſportata: hodie verò Pariſiis locisque aliis æque bona, imo melior, præparatur. Diſtinctæ iſtius habentur ſpecies, pro lubitu diverſo pretio emendæ. Optima ſeu finiſſima levis eſt, tenera, facile friabilis, colore ſaturate rubro. Cæteræ ſpecies multo gummi aliisque rebus permiſtæ ſunt, ac colore exiſtunt ex nigro purpureo. Omnes autem ex unâ maſſâ conſtant, ex oſſe ſepiæ ac rubra quadam tinctura, quæ ex coccionellis, Fernambucó, ligno Braſilienſi, alumine & arſenico, mediante forti quodam lixivio extrahitur, Indici inſtar confecta, & in parvos rotundos orbiculos formata. Ad picturam, colores oleoſos aliosque deſiderantur.

§. 12.

Si quando Laccæ Florentinæ præparatio ex voto minus ſuccedit, creta gummique additis

LACCA IN GLOBULIS, *Kugellac*,

exinde formatur, ex rotundis globulis pallide purpureis conſtans. Et hic tamen magna fraus ſubeſt, dum quidam plus juſto cretæ addunt, globulosque foris ita infucare didicerunt, ut genuina eſſe lacca videri poſſit: videndum igitur, num interna facies externæ conveniat. Similiter picturæ inſervit.

§. 13.

Habetur etiam lacca plana (*platt Lac*,) nonnullis

LACCA COLUMBINA

vocata, ſequenti modo præparari ſolita: recipitur id quod panni tonſores de pannis coccineis detondent, hoc in forti lixivio coquitur, tinctura deinde cretæ albæ & alumini Anglico affunditur, ex quibus maſſa præparatur, in quadrangula & digitum craſſa fruſta, aut pro lubitu majora, formanda, quæ exſiccata ſimiliter pro pictoribus aſſervatur. Veneta Hollandicæ Gallicæque præfertur, quoniam creta, in Italia tenerior exiſtens, tincturam citius, quam alibi aſſumit. Colore ſaturata ſabuloque prorſus deſtituta laudatur.

§. 14.

Præterea etiam habetur

LACCA FLUIDA,

de qua ex ligno Braſilienſi parata egimus alibi.

§. 15.

Tandem huc pertinet

PEZETTA RUBRA,

quæ vel ex optima crepona, vulgò *Creſpon*, vel puriſſima ſindone Hollandica, coccionellis bene tinctis, conſtat, noſtratibus propterea vulgò *Läpgens-Farb* vocata. Optimæ notæ pannoſa fragmenta Conſtantinopoli veniunt, colore ſaturata, quæ, ſi bona ſunt, rubedinem impertiunt. A gynæceo ad infucandam faciem adhibentur, alias verò etiam ad tingendas confecturas & aquam vitæ inſerviunt. *Pezetta cærulea* aliorſum ſpectat.

§. 16.

Loco pezettæ alii utuntur

LANA RUBRA LUSITANICA,

è Luſitania advecta, quæ nihil aliud eſt, quam goſſypium coccionellis infectum, in orbiculos magnitudine craſſitieque imperialis formatum ſ. redactum, & ita divendi ſolitum. Non tamen adeo innoteſcit atque pezetta. Eleganter rubra, vere ſicca puraque ſit, quoniam ad colorem fructibus & gelatinis impertiendum uſurpatur. De CARTA DI SPAGNA, vulgò *Spaniſch roth auf Blättern*, quacum Hiſpanicum rubrum in porcellanis vel in conchis convenit, alibi jam actum eſt: bina vero apud fucatores, qui rebus odoris fragrantiam conciliant (vulgò *Parfumierer*) inveniuntur, quos ſcimus iſtas merces peculiari exhibere catalogo, cujus Benevolum & Curioſum Lectorem hîc pro coronide ſimiliter participem reddere voluimus, adjectis aliis pretium ſimplicium concernentibus.

APPEN-

APPENDIX I.

D. JOH. GOTHOFREDI GEILFUSII, *Archiatri Hassiaci,* DESCRIPTIO TERRÆ SIGILLATÆ LAUBACENSIS.

I. N. D. T. O. M.

Animus non est in præsenti hac tractatione omnes terræ sigillatæ in Wetteravia crescentis, prope Laubacum, unde & nomen habet, virtutes bezoardicas & cordiales apponere: multo minus, ut symptomata, quæ morbis subinde se comitum instar in via proficiscentibus adsociant, & non uno semper æqualique æstimari possunt ac debent modo, multis phaleratisque recenseamus verbis, instituti permittit ratio: præsertim labascente hoc ævo, ubi morbi sæpius novas, vix antea cognitas, larvas induunt, & ita probant, ut etiam probatas olim curandi vias invertere, &, quod inde est, experientissimos non minus at prudentissimos in Arte Medica viros illudere posse & circumvenire, adpareant. Libet itaque in præsentiarum dictæ modo terræ sigillatæ egregias & per triginta abhinc annos utilissime expertas virtutes, præsertim in morbis epidemicis, omni omnino laude dignissimas, humilibus verbis, at vero argumentis firmissimis exponere, adnexo subinde usu necessario: & id quidem quam maxime ob communes usus, & egenos, qui à Pharmacopoliis remotiores degunt. Sit itaque sermo

I. De Globo Terraqueo ipso, tanquam matrice omnium, quæ ad vitæ caducæ constitutionem, istius conservationem, sanitatisque deperditæ restitutionem spectant.

II. Hanc considerationem excipiat solida celebratissimæ hujus Terræ Sigillatæ descriptio, & quidem juxta quasvis proprietates, natales præsertim, ut & diversos colores, ac conjecturalem, inde ex assurgentibus metallorum, profunde in terra latitantium, exhalationibus, solaribus, lunaribus, cæterisque metallicis venientem imprægnationem instituta. Mox

III. Sermo erit de provida terræ istius præparatione, ut & medicamentis inde, ubi necessitas urget, compositis. Ne autem quis heic à vera aberret via, dicendum erit

IV. De vero usu in morbis contagiosis, pestilentiosis, ceu sunt Pandemii, Endemii, Epidemii, Sporadici, Febres Petechiales, Cephalalgiæ, Variolæ, Morbilli, Dysenteriæ, Epilepsia, Lypothymia s. Eclysis, nec non Hæmorrhagia quæ per nares, os, urinam, Hæmorrhoides, Exulcerationes pulmonum, hepatis, renum, &c. ut & Fascina, Philtra, imo externa & patentia mala. Denique

V. De Utilitatibus aquarum, Terræ Sigillatæ montes transmeantium, atque fontium, quorum scatebras Illustrissimus COMES effodi & recens parari jussit. Quam intentionem optimam atque metam utut non ex omni parte attigisse videar, nihilominus B. Lector non iniquo illam æstimabit animo; sed potius summi Statoris inæstimabile dignabitur artificium, & hæc talia, ubi etiam necessitas postulat, inde composita medicamenta, grato semper accipiet animo, illaque in recensitis atque aliis corporis humani imbecillitatibus ad divinum mandatum absque omni contemptu adhibebit, probe cogitans, summum cœlorum pariter ac terrarum Monarcham, ob peccata varia, homines, mediantibus terribilibus morbis, ferire ita, ut vel suas eo creaturas armet, vel permittat, ut innumeri & imperscrutabiles morbi illos invadant: adversus quos tamen simul ex infinita & consolante sua gratia fortissima è terra remedia prodire jubet, quorum subsidio, & non amplius miraculoso modo, sicuti Hiskiam per ficuum emplastrum, Tobiam per incensi jecoris piscis illius fumum, & ligare & sanare amat.

PARS I.
De Terra ipsa.

DEUS non solum globum terrestrem, cujus peripheria 5400. & spissitudo 1720. ferme milliarium Germanicorum est, ex infinita sua sapientia creavit, atque illum in medio, absque ullo fulcro, immobilem fundavit, sed & aëre, non sterili & effœto corpore, atque igne, libere pendentem circumdedit & ita miscuit, ut una istarum rerum alteri cedere, spatiumque permittere queat. Hunc insuper globum, aqua permixtum atque aëre circumdatum, Deus ex immerita bonitate hominibus, ceu ditissimum penarium, pandit, & in hoc agros pro futuris pecuariis, aquas, ut ichthyotrophia, continentem terram, ut habitacula dent, sylvas & ligna, sub libero suo imperio concessit. Et, quod magis est, terra isthæc irrequietis astralibus spiritibus, illo maximè universali macrocosmico & igne æthereo, sic efficacissime imprægnata est, ut percepto modo non solum ad caducæ vitæ constitutionem & durationem, sed etiam ejusdem refectionem, sanitatisque conservationem, veluti fertilissima & ditissima mater, per communem summi Statoris legem, saluberrima germina, innumeras herbas, tot ac diversis fragrantiis claras, coloribus non minus, quam virtutibus calefacientibus, refrigerantibus, & ad singulos casus & complexiones adcommodatis, imbecillitatesque hominum mulcentibus, uberrime proferat. Præterea cuilibet addictus Planeta, veluti patronus, olim observabatur, cujus ope nonnullæ progenies Saturninam, aliæ Jovialem, Martialem, Solarem, Mercurialem &c. nancisci proprietatem & secundum ipsos planetas, quam maxime in his certis, si colligerentur signis, efficaciores operationes non absque Sympathiæ & Antipathiæ suspicione habere videbantur & sic, in ipsis coloribus & odoribus notabiliter distinctæ, prodesse. Dat etiam terra mineralia valde necessaria, uti sal, nitrum, sulphur, vitriolum, alumen, antimonium, (verum Solis balsamum) &c. ex quorum inexhausta commixtione hinc inde in Europa egregiæ oriuntur scaturigines, subterraneis virtutibus varie tinctæ, quas acidulas vocant, majorique securitate, (si modo non ulcerosæ in visceribus suspicantur dispositiones,) quam illæ aquæ ex limatura Martis, spiritu vitrioli & salis paratæ, aliique minerales clyssi, si curativa indicatione adplicantur. Siquidem acidulæ istæ omnes ac singulas sub diaphragmate, jecore, splene & pancreate latentes obstructiones ipso facto solvunt, & à molestiis, quæ inde proveniunt, variis, non quidem per opinatum illarum calorem & refrigerationem, sed potius per alias virtutes innatas minerales liberant, rigidosque gypseos, quin & tartareos humores efficacissimè dissolvunt, salia sylvestria domitant, & tandem per spiritum vitriol. martialem non tam stomachum, quam reliqua, minus temperata, perque atoniam infirmata viscera ad convenientem crasin redigunt. Ejusmodi passim in Germania adhibentur aquæ, nuncupatim egregiæ Hassiacæ illæ in vicinia temperatæ, & non minus efficaces in Nassoviæ tractu thermæ balsamicæ & quæ ad quodvis temperamentum & malum accommodatæ Embsam nobilitant, cum acidula è muro prosiliente calidiori, quæ vel sola per se, vel junctim cum thermis intra istarum usum & tempus non aliter, & minori periculo, quam acidula alia ab illis, qui frigidas & molliores complexiones habent, imbibitur; & id quidem quod primò ob calorem hæcce acidula non adeo rigida est, sicuti illa Schvvalbacensis & Pyrmontana, nec secundò stomacho gravitatem, attamen majora tertiò anteriori thoracis parti frigidiori adfert commoda, nec minus denique spleneticas, diaphragmatis, & huic conterminas, partes aperit, indeque peccantes humores, pro cujusvis complexione & ratione, per alvum, urinam, maxime vero sudorem ejicit. Insuper huc spectant longe illæ thermæ lateque celebres in tractus Moguntini Rheni confinio sitæ, variæ, prout magis nitrosæ, sulphureæ, aluminosæ &c. Wisbadenses, quæ suum calorem non ex subterraneo sulphure, sed repugnante habent, sicuti in spiritu vitrioli, sali tartari infuso, effervescentia, distentione, flammis, adustione, abunde videre est. Verum in genere (1. ex balsamica virtute, quam habent, focillant, 2. consumunt magis ex congestione, quam transmissione, in habitu corporis collectos humores, & 3. corroborant quævis ad motum destinata instrumenta, nisi ex ebrietate existant rigida, aut calor actualis potentialem insitum exsuperet, qui tunc facile consumitur; denique 4. istæ thermæ, partem majorem sulphureæ, aperiendo educunt biliosos & salsuginosos humores, & sitim illam ex salsuginosis humoribus, non vero ex interiori calore ac inflammatione ortam, extinguunt, si quando intra curationis dies aliquot mane in ipsis thermis ad 1. 2. imo & 3. mens. imbibuntur. Oportet autem curationem ipsam, debita præparatione institui, & finiri constantia, nec ullo modo illam negligi decet diætæ rationem, in aëre, cibo & potu, motu & quiete, somno & vigiliis, excretis & retentis animi passionibus consistentem, quemadmodum in mea & aliorum Medicorum institutione pluribus videre est. Nec tamen in hisce suppeditandis quiescit terra imprægnata, sed ex ditissima sua amplius matrice unam post alteram abundantiam promit, & quidem ex metallis aurum cordi appropriatum, capiti argentum, jecori, lieni, ferrum &c. quorum ope tincturæ martiales, ☉res & ☽res parantur, ut & meus sic dictus SANGUIS MARTIS, idemque Bezoardicum Solare, Lunare, Martiale &c. quæ singula cor, caput, jecur & lienem efficacius multo, quam reliqua vegetabilia medicamenta corroborant,

contra

contra ſymptomata periculoſa defendunt, & quæ bona cunque exiſtunt, conſervant, quæ mala, arcent, nec viſcera diſrumpi ſinunt. Profert ulterius terra pretioſiſſimas gemmas & cimelia, uti Sapphirum, Granatum, Adamantem &c. ex quibus & aliis lapidibus in Veteri Teſtamento pectorale illud, ſecundum duodecim Iſraëlitarum tribus paratum, legitur non ſine myſterio, quod ſcilicet Deus omnium Dominus Iſraëlitas æſtimare tanquam peculium ſuum & monile pretioſiſſimum ſervare, multoque minus velit, quam quis pretioſiores gemmas ſoleat, abjicere. Denique ditiſſima iſta matrix nobis exhibet Terram, multum unicornu minerali affinem, quam uſus vocat Sigillatam, qua de etiam in ſubſequentibus partibus tractare breviter libet.

PARS II

Quæ deſcriptionem Terræ Sigillatæ exhibet.

MUltæ ac variæ Axungiæ, Medullæ, Margæ, ſive Bolares, Terræ Sigillatæ ab impreſſo ſigillo ſic dictæ, varia à ſolo natali, pro diverſitate matricum, ſua nomina habent, vixque comprehenſibiles operationes & virtutes. Veluti Japponica, quæ catarrhos & urinæ profluvium ſanat, quo præſertim tympanites, *die Windſucht*, ſpectat. II. Aceldema, quæ intra 24. horas demortua corpora deſtruit & calcinat. Tertio Damaſcena in vulneribus, ſclopetis inflictis, ſalutaris habetur. Quarto Chia ex Aſia, quæ admodum pura & candida externam cutem efficit lævem, candidam & valde gratam. Quinto Norwegica, haud procul à Berga, regni illius oppido, obvia, alias antiſcorbutica audit, quia præ aliis in ſcorbuticis morbis prodeſt. Sexto Terra Martialis, quæ maxime obſtructos menſes, vel retentiones menſtrui ſanguinis, ſive quod idem omnino eſt, amiſſa Catamenia ſequiori ſexui reddit & è ſanguine ſalia ſylveſtria eximit, præcipue tinctura rubini coloris exinde per irroratione͂ ſolaris ſpiritus parata. Septimo terra Orleana ex Italia, quæ tantum pro ſucco expreſſo habetur & pro ſucculata adhibetur. Octavo Melitenſis ex Inſula Malta. Nono Turcica à caracteribus Turcicis; Decimo Strigenſis, à Striga Sileſiæ urbe ſic dicta, & plures aliæ, quas in præſenti præterire & tantummodo Laubacenſem, ad Wetteraviæ tractum obviam, breviter conſiderare placet. Iſthæc terra magna in copia invenitur ad Laubacum, Illuſtriſſimi Comitis ac Domini CAROLI OTTONIS, Comitis Solmenſis, Domini in Münzenberg, Wildenfels & Sonnenwald &c. Comitis mei ac Domini Gratioſiſſimi, ſedem: eſtque oppidum hocce ſex milliaribus à Francofurto, & duobus à Gieſſa, quinque à Marburgo & Hannovia, totidem horis à Butisbaco diſtans, in peramœno tractu gratisſimis montibus, agris, collibus ac ſylvis fructiferis cincto, ſitum, ubi effoditur, & divenditur. In hanc, quæ humanis oculis exilis videtur, Terram Sigillatam Laubacenſem Deus per naturam ſingulares virtutes bezoardicas ita abſcondidit & circumcluſit, ut in ſupra memoratis & adhuc compluribus morbis verum exiſtat antidotum; id quod non tam ex Vitriolato, Nitroſo, Aluminoſo, aut Sale alio, quorum nullum nempe per deſtillationem aut probationem aliam reperitur: quam potius ex halitibus ſeu ſpiritibus volatilibus, penetrabilibus admodum & excitatiſſimis ortum trahit, partim Solaribus, Lunaribus partim, quin & Martialibus, è metallis immaturis, auro, argento, ferro &c. in imo, ut ſuſpicor, terrarum fundo ebullientibus; qui ab ejusmodi axungia quaſi irretiuntur, figuntur, alterantur & exaltantur, ut mox ab auri ſulphure calorem rubrum, fuſcum, mox à ſulphure argenti glaucum, albidum & ab aliis alios colores, & hoc modo virtutes Cephalicas, Cordiales itemque valde penetrabiles, reſolventes, obſtruentes, nanciſcatur. Quarum deinceps, vere cardinalium virtutum, ſubſidio reſolvuntur (1.) omnes ac ſingulæ tartaricæ, ſulphureæ, ſalinæ in genere venoſo ſcoriæ, contrectabiliter, (2.) efficacius, quam ſupra adductæ (quibus ſuum tamen relinquimus pretium) terræ ſigillatæ humores peccantes per urinam & ſudorem, ubi non adſpectabili modo, attamen inadſpectabili, eximunt. (3.) Balſamicam ſalſedinem intemeratè conſervant, nec non (4.) ob attrahentem paulisper, terreum, dulciculum, adſtringentemque ſaporem, exoticas conſocias omnes in ſiſtendis ſputis ſanguinis, hæmorrhagiis per nares & alias partes, ab interna præſertim ulceroſa diſpoſitione venientibus, ſi modo debita ratione adhibeatur, exſuperat: quandoquidem nullus vernaculus morbus eſt, cui materna tellus non pariat aptum remedium. Parili ſane modo Deus ſummus, optimus, ſicuti nobis loco penarii & Pharmacopolii regiones iſtas clementiſſime conceſſit & ſimul ditavit, varii generis fructibus, plantis, muſto, oleo, &c. ex abundanti ornavit: ita cuicunque climati vernaculis medicamentis efficaciſſimis benedixit: quemadmodum ſcripta authentica & tam bene fundata, quam infallibilis experientia ipſo facto confirmat, vernaculas noſtroque adſuetas climati herbas, ſuccos terreſtres (*Erdſäffte*) & ſic alia, longe majores, quam quidem exotica medicamenta pretioſa præſtare effectus. Quid? quod exoticis ſeminibus & medicamentis tutius atque magis fidere licebit, ſi quando in noſtri climatis obtinente agrorum aërisque temperie procreata illique prius, quam adhibeantur, adſueta fuerint, experientia teſte; ubi contra qui ſolis exoticis fidunt, ſæpius corpora cauſaria, morbida & valetudinaria inter illos, qui domeſticis uti ſolent, corporaque robuſta atque vegeta habent, circumferunt:

ferunt: variant enim regiones, variant incolæ, variant potulenta & esculenta.

PARS III.

De genuina Terræ Sigillatæ Laubacensis præparatione & inde rite compositis medicamentis.

POsteaquam, commonstrata ratione, ista omnino probata Terra Sigillata Laubacensis post destillationem, præcipitationem, & porro alium, huic non absimilem, laborem Chymicum, ne minimum vitriolati, nitrosi, aluminosi salis (*Saltzart,*) sed tantum bolarem terram relinquit solam, & consequenter ab adsumtis & irretitis spiritibus volatilibus virtutes suas penetrantes, igne mediante, ad modum fumi, non solum evolantes, sed & cum tempore avolantes, habet ac possidet: necesse est, ut debita cura, leniter, absque adsumptorum istorum spirituum jactura, tractetur, & non ultra modum, sed pluviali aqua, tempore tonitruali, vel rore Majali, ob Sal centrale, quod in aëre est, vel decocto quodam ex scordio, angelica, bistorta, (*Natter-Wurtzel*) viperina, tantum leniter, abluatur, & ad pulpam redigatur, quæ dein, non vero ad Solis radios, sed saltim ad aërem, qui neutiquam sterile & effœtum corpus est, exsiccetur sicque quoad vires ex astris adaugeatur. Ex terra ista cum aqua pluviali, vel etiam decocto alexipharmaco per Retortã spiritus, aut potius phlegma, leniter elicitur & postea capiti mortuo rectificatus vini spiritus adfunditur, denuo abstrahitur, (*abgezogen*) sicque à sale volatili fixum illud corripitur & cohibetur; porro ex capite mortuo sal aliquod ex terra sigillata, Spiritu Vitrioli, vel Nitri, vel Salis, singularis liquor s. tinctura cordialis paratur, quæ in morbis Epidemiis, cum Diarrhœa, s. Dysenteria conjunctis, egregios effectus præstat, atque illud vilissimum Magisterium longe superat. Utut vero Terra Sigillata omni se tentamine probet, inque se ipsa egregias monstret virtutes, nec minus in malignis atque suspectis morbis verum existat antidotum, nihilominus ob symptomata sibi invicem repugnantia (*um der neben wieder einander lauffenden Kranckheiten willen,*) quæ etiam experientissimis Medicis imponunt subdole & fallunt, necesse est, ut hi sibi ingenua medicamenta composita omni comparent studio, seque, necessitate urgente, contra occurrentes mutationes præmuniant. Et inter ista composita est clyssus terræ sigillatæ, qui non raro laudabiles exhibet effectus: veluti est illa ante annos aliquot inventa percelebrata tinctura bezoardica, quæ cum spiritu vini præparata, in nimia ebullitione sanguinis & cum tartari spiritu, in malignitatibus prodest. Debet itaque non absque omni discrimine adhiberi; vel etiam alia, exinde composita, prostant medicamenta, quorum nonnulla jamjam vel ideo nominare libet, quia natura, unicâ medicinâ, cui cum tempore assuescit, se vinciri haud patitur. Sic

℞. Unicorn. mineral.
Terræ Sigill. Laubac.
Cornu cerv. sine igne calcin.
Pulveris è chelis an. ℥ß.
Antimonii Diaphor. ʒij.

cum decocto alexipharmaco viperino fiant globuli

S.

Globuli Bezoardici.

℞. Unicorn. mineral.
C. C. Solaris.
Lapid. Bezoard. Orient.
Alcool Margaritarum Orientalium.
Antimon. Diaphoretici ana ʒj.
Terræ Sigill. Laubacensis.
Confect. alkerm. compl.
de hyacintho an. ℥ß.

cum gelatina viperarum Italicarum fiant globuli,

S.

Bezoardici globuli confortantes, qui & præservationi & curationi inserviunt.

℞. Pulv. è chelis cancrorum.
Terræ Sigill. an. ℥j.
Confect. alkerm. compl.
Theriacæ And. an. ℥ß.
Misc.

Cum syrupo acetositatis citri & contrajervæ composito.

S.

Commixta Theriaca in epidemiis s. grassantibus morbis, mane *eine Messer-Spitze voll,* & in curatione 2. quint. in Chylostagmate Diaphoretico adhibenda.

℞. ⊖lis margaritarum.
Corall. rubr. an. ʒij.
Theriacæ incitratæ ℥ij.
Conf. scordii,
calendulæ,
Flor. bugloss. an. ℥j.
Extr. Contrajerv. Torment. an. ʒj.
Terræ Sigill. Laubacensis ℥j.
Oss. de corde cerv.
Flor. sulphuris an. ʒij.
🜔lei destillat. Citri
Camphoræ,
Macis an. gr. Vii. M.

S.

Bezoardica Mixtura confortans.

℞. Spir. terræ sigill. ℔iß.
Tincturæ Bezoard. Vitriolatæ ℥iij.
Electuarii Alkermes compl.
de hyacinth an. ʒiß. Misc.

Digere triduum, & tandem ex vitreo organo æquali ignis gradu destilla. S. Bezoardicus terræ sigillatæ Spiritus, ad ʒj. cum aqua sudorifera post 8. horas in febribus ardentibus adhibendus.

PARS

PARS IV.

De Terræ Sigillatæ usu rationali in singulis supra dictis morbis.

QUia in peste, tenebras perambulante, petechialibus, aliisque ardentibus ac malignis febribus nulla peculiaria prostant remedia, & ideo, ut analogice loquar, ad arsenicale, auripigmentale & antimoniale venenum recurrendum, oportet insimul cum antea adductis ex terra sigillata compositis, clysso, spiritu, globulis diaphoreticis & adhuc pluribus, sine mora, instante periculo, fideles ægrotis manus præberi, ipsisque, post. 8. semper horas in viribus oppressis, non vero languidis, ejusmodi liberaliter porrigi medicamenta, utut etiam ægrotantes sudore manare (*hefftig schvvitzen*) appareant: nihilominus ut continuetur, istaque malignitate adorta natura, intellige robusta, stimulis quasi excitetur, medicamenta efficacia in majori quantitate propinentur, sicque malo efficacius resistatur oportet. Cum enim anno 1486. in Anglia febris ardens sudorifera (*das Schvvitz-Fieber*) admodum, tempore præsertim autumnali, grassaretur, ut vix centesimus inde convalesceret, mox Belgium, Brabantiam, Frisiam, Daniam, Norvvegiam perambulavit, tunc paucissimi ex morbo isto surrexerunt, qui Orientale Bezoar in exigua dosi sumebant: contra plures evaserunt sani, qui dictum Bezoar ad 40. imo 60. gran. convenientibus hauriebant vehiculis. In naturis vero mollioribus viribusque facile resolubilibus infantibus, qui facile exhauriuntur, it. senibus, in quibus balsamum naturale deficit, adducta sudorifera medicamenta cum discretione debita adhiberi, hisque perpetuo confortantia & restaurantia admisceri, magisque convenientia sudorifera, secundum tempora, initium, augmentum, vigorem & declinationem adsumi condecet. Siquidem alia medicamenta in morborum initio eligenda sunt, alia in declinatione: quandoquidem nonnulla paulisper contrahunt, ut terra sigillata, hiacynthus, ejusq; species, *roth Gifft-Pulver:* alia penetrant ceu bezoar, acetum: alia refocillantem habent proprietatem, uti petasitis, (*Pestilentz-Wurtzel*) angelica, & similia, quæ tantum in declinatione permittuntur. In quibus omnibus & sibi & aliis male consulunt, qui Academica scientia destituti sic misere in præparatione medica & applicatione versantur, vel falsis medicamentis nocent, etiam sine discrimine salia volatilia non minus temerarie applicant, quam certo certius est hæc talia in fluida sanguinis compage nimios calores, salibus causticis errores, imo in augmento & statu exitialem ac tristem habent exitum: sic atrocissimum facinus, temerare corpus humanum, perpetuæ animæ demicilium. Est itaque ante omnia, dictis grassantibus morbis pestilentialibus, in fontem eorum ac causam inquirendum, probeque distinguendum. Etenim Endemii morbi ex malis humoribus, è terra surgentibus, proveniunt: Epidemii ex inordinatis aëris mutationibus: Sporadici ex putri apparatu proprio, diu collecto, invadunt & delæviunt; hinc omnino quam maxima urget necessitas, ut diversæ instituantur curationes. Præ omnibus vero debita observantia in sporadicis morbis cacochymiam, ut causam respicere, & illum humorum apparatum, in prima forsan corporis regione existentem, expellere lenioribus emeticis (*mit einer gelinden Spey-Artzney*) ubi vomendi desiderium adest: aut, si de intestinis certior quis est, per proximiorem viam emittere oportet; contra autem, quotiescunque humores pravi per corpus & sanguinem dispersi observantur, necesse est, ut isti sufficientibus, eoque maxime respicientibus, purgantibus ejiciantur; quod si vero contumaces, aut nimis putridi sentiuntur humores, tunc aqua mea gentianæ, itemque mea essentia catholica exporrigi, & ulterior putredo abarceri potest: in reliquis vero epidemiis & morbis acutis malignis hæc subscripta tinctura applicata juvabit:

℞. Extract. l. a. croci. rutæ
elenii an. ℥ß.
diascord. ℥j.
elect. de ovo ℥ß.
spec. diambr. ʒij.
spirit. terræ sigill. ℥iij.
CC. ana.
mixt. simplic. ℥iiß.
extrahatur tinctura.
S.
tinctura.

In morbillis & variolis omnes dogmatici Medici quoad hancce percelebrem terram, præsertim in nimio fervore & humorum tenuitate, nimirum nimiâ sanguinis acrioris & subtilioris ebullitione, consentiunt, quod illa non in exigua dosi, & quidem in jusculo lenticulato (*Linzen-Brühe*) porrigi debeat & repeti; nec heic cum præcipitantibus, corallis, cancrorum oculis præfestinare liceat, priusquam vernaculis remediis (*Einheimische Mitteln*, ubi tamen sæpius committuntur errores) instituta sit expulsio. Præter ista expellentia media sequentes terræ sigillatæ species renoventur crebrius, & quocunque triduo, inque ordinario potu suspensæ, adhibeantur:

℞. Rad. scorz.
acerosæ an. ℥j.
Rasur. C. cervi
alcis an. ʒij.
Flor. aquilegiæ
Trinitatis an. m. j.
Terræ sigill. Laubac. ℥j.

incide S.

Terræ figillatæ fpecies.

In epilepticis & fpafmodicis fymptomatibus, (variolarum & morbillorum non raro prodromis,) itemque in magna fanguinis ebullitione, ex probata hac terra, circumfpecta venæfectione præmiffa, non minus egregium peti poteft folamen; quare & illa à ʒß. ad ʒj. cum aqua florum tiliæ, primulæ veris, fumariæ & fimilium fæpius adhibenda & appropriatæ terræ figillatæ fpecies in potu ordinario infundendæ funt, ex radice primulæ veris, graminis, taraxaci, vifc. quern. coryl. flor. tiliæ, aquilegiæ, terr. figillat. &c.

Serofas deftillationes feu catarrhos, ex quibus per fauces labor & ulcerofa difpofitio pulmonum, quid? quod ipfa peripneumonia exfpectanda venit, ifthæc terra, cum hordei decocti cremore aut jujubarum fucco inftillata, folet incraffare. Acidas vero deftilllationes terra hæc, fumpta cum oculis cancri, matre perlarum &c. efficaciter edulcorat, & fic quoq; contra omnem hæmoptoicam paffionem, narium, urinæ, nec minus hæmorrhoides, cum effentia millefolii & travmatica fumpta, fiftit, ut & grumefcentiam & coagulationem fanguinis, adhibita cum fequenti tinctura:

℞. Rad. tormentill.
rubiæ tinctorum aa. ℥j.
Flor. bellid. minor.
hyperic. aa. ℥ij.
Aceti q. f. extrahe tincturam, addatur
Spiritus terræ figillat. ℥ij.
Syrupi cerefolii ℥j.

in tempore diffolvit & confequenter apoftemata & abfceffus præcavet, etiam in orgafmo fanguinis acrioris & fervidioris, præmiffa in ftatu plethorico, ubi opus eft, venæfectione, in brachio evacuandi, in pedum uno refellendi fine, fic prodeft.

In languore, lipothymia, modo non ex humorum crudorum copia, aut flatibus hyftericis proveniant, imo quoque in melancholia, anguftiis præcordialibus, ex obftructionibus lienis fæpe oriundis, terra ifthæc fingulare remedium præbet, fumpta cum aqua è typhis cervorum, aut fequenti, quotiesque opus eft:

℞. Aq. cordial. temp. fax. ℥iij.
Tinct. hyperici compof. ʒj.
Spirit. terræ figill. ℥ij.
Man. chr. perlat. q. f.

In dyfenteriis, præponderata prius illarum caufa & origine, fi malignæ fint, tunc absque purgatione præmiffa ad terram hanc, & præfertim ad fequentes fpecies, recurrendum:

℞. Terræ figill. ʒj.
Cornu cervi folar.
Spec. de hiacynth. an. ʒj.

Ubi vero putres, acuti & arrodentes humores præfentis mali autores exiftunt, tunc cum aliquo commodiori Rhabarbarino præcaute ordiendum eft, eductis hifce fine exagitatione humoribus, mox pededentim adftringentia ad manus fumenda: qui humores alias incaute fuppreffi & retenti apoftemata, arthriticos dolores, quin & gangrænam & varia in partibus nobiliobus luctuofa dramata ludere poffunt. Quem in finem majori cum præcautione & promotione ejusmodi fpecies pro potu ordinario, per integrum curationis tempus, cum moderamine continuandæ, vel aqua bene chalybeata, quæ habet vim attenuandi & detergendi, tam ex fplene, quam ex venis mefaraicis humores aduftos, vi adftrictoria ventriculum roborandi, alteratrice in hypochondriis ex obftructione introductam emendandi. Species in potu funt fequ: Rafur. corn. cerv. corn. cerv. uftum, lignum fantal. rubr. Brafilienfe, rad. filipendulæ, plantag. fanguiforb. biftort. flor. granat. galeopf. lyfimachiæ, bacc. myrt. exficcat. Terra figillata Laubac. Hifce interne cum debita præcautione adhibitis externa remedia fuccurrere debent, nec minus cataplafmata ex Terra figillata rob. fambuci, theriaca, unguento lunariæ, ol. myrtillor. mafttichino, vel empl. diaphœnic. adplicata juvant.

In morbis à fafcino & philtris &c. parili ratione ex ifta omni laude digniffima terra multum folaminis levaminisque exfpectandum eft, quando fcilicet in illis, cum herbis faturninis, five effentia hyperici, effentia baccarum paradis, five decocto pyrolæ Mynf. &c. porrigitur, & infuper loca dolorifica cum unguento Carrichteri, vel etiam balfamo hyperici Rabenfteinii illiniuntur: in hifce autem cum nafturtio aquatico, & aqua caftitatis adhibetur.

Denique externum Terræ figillatæ ufum quod attinet, prodeft omnino illa in quibusvis inflammationibus, eryfipelate, exanthematibus cutis & pruritu &c. exficcat etiam fordida & fluentia longo tempore ulcera admodum; ubi ifthæc ulcera verbi gratia cum Terra Sigillata, fequenti modo præparata, lavantur, linteolis probe tinctis fuperimpofitis: quo etiam modo in oculos, inflammatione & lippitudine laborantes, inftillatur:

℞. Vitrioli albi ℥j.
Salis Armoniaci ʒij.
Terræ Sigillatæ ʒiiß.
Cretæ albæ ℥j.

infundatur in aq. communis menfuris duabus, in vafe bene munito, agitentur & addatur camphoræ uncia una; vel in fequentem modum:

℞. Lithargyrii Solaris ℥iß.
Olibani ʒij.
Acet. ℔. ℥ix.
Aqua plantag. ℥vij.
Perficariæ ʒß.

Coq.

Coq. ad tertiæ partis consumpt. Colat.
addc Onis
Cerussæ
Terræ sigillatæ
Sulphuris aa. ℥iß.
Mumiæ transmarinæ ℥j.
Olei tartari per deliquium ℥iß.
iterum coque & cola.

Præcipue si commoda emplastra, (quorum unicum modo nominare libet,) heic in subsidium vocantur, & sic prius balsamica sanguinis salsedo & viscera per atoniam turbata, ad convenientem & meliorem statum redacta fuerunt:

℞. Ol. olivarum ℥xii.
Terebint. ℥vi.
Ceræ ℥iiij.
Cerussæ, lithargyrii aa. ℥ij.
Terræ sigillat. ℥j.
Virid. æris.
Camphoræ.
Olei petræ aa. ℥ß.
F.
Emplastrum.

PARS V.

De virtute & effectu nuperrime effossi & instaurati terræ sigillatæ fontis.

NOn solum celebratæ isti, sic brevi ac simplici ratione descriptæ, Terræ medicæ, sed etiam aquis inde promanantibus, fontibusque prope Laubacum scaturientibus, similes omnino, utut non æque magnæ, virtutes & operationes adscribi possunt, & ante omnia gratiosa mente agnosci debent, quod etiam communes aquæ miranda existant Dei opera, quibus remotis nulla creatura consistere, vivere ac commoveri queat. Siquidem aquæ non solum quotidiano usui inserviunt, sed etiam in nimio æstu sitim & languorem extingunt, itemque in ardentibus febribus, cum moderamine haustæ, refocillant, & calori præternaturali resistunt, quousque nulla in visceribus & vasis mesaraicis obstructio, nec ipsum genus nervosum debile est: nam alias in ejusmodi obstructionibus retentiones aquæ, largius haustæ, tumores aliæque difficiliores, sera morte expiandæ, subsequuntur molestiæ. Porro solent ejusmodi communes aquæ, ut opera omnium creaturarum Domini, ex singulari decreto, ob certas nobisque occultas causas, tam efficaces reddi, ut illæ, non tamen sine omni omnibus discrimine, saluberrimas virtutes & operationes, modo ad salutarem finem adhibeantur, suppeditent. Veluti tale exemplum II. Regum caput V. monstrat, ubi simplici aquarum illarum usu sanus recessit, nempe simplicissima Jordanis aqua, illius Naëmanni lepram, id quod nec ante illum, nec post ullibi factum legimus, sanavit; & similiter Carolus V. Imperator Heilbrunnæ quondam à simplici aquarum illarum usu sanus recessit, quemadmodum in lapide Teutonicæ ibidem domus legitur. Breviter: Deus, quibus bene vult, illis omnia, etiam minima, debent esse salutaria: è contrario quos ob peccata, quamcumque dehiscentia benedictionem, odit, illis & vel saluberrima medicamina debent esse nocifera. Secundo etiam ex naturalibus causis accedunt mirabiles quibusdam fontibus virtutes, & quidem ob mineralia & metalla in prima adhuc existentia generatione, quæ permanare solent scaturiginum aquæ. Tertio à nonnullis sat clare probatur, quod aquæ medicæ è vero sale centrali (anima terræ, ut vocatur, sale Hermetico, inæqualiter tantummodo salis culinaris bonitatem superante,) utilitates suas ac virtutes, quasi è terrarum abysso, deducant, quæ dein' in agris nigricantibus, atris, pinguioribus & pratis abundantius infixæ ac retentæ, quiescunt: quo insuper fit, ut ejusmodi agri majorem fertilitatem habeant, quam quidem alii, in quibus centralia ista salia vel deficiunt, vel etiam certo modo extracta observantur. Quæ à veritate haud alienæ sententiæ, nec minus probabiles, nullo modo negari, sed potius infallibilibus confirmari possunt argumentis; ita quoque constat Laubacensem Gratiosissimi Domini, Domini Caroli Ottonis, Comitis Solmensis, Domini in Münzenberg, Wildenfels ac Sonnenwald &c. Comitis ac Domini mei Gratiosissimi, indultu gratioso reparatum & claris aquis scatentem fonticulum, qui ab immemorabilibus inde annis desolatus, inque vili & exili pretio habitus, jacuit, ejusmodi habere vias ac vires, ut permanando terras sigillatas, quæ per integrum istum montem in maxima copia glebatim dispersæ jacent, earum etiam proprietates ac virtutes secum trahat, sibique adpropriet: sicque his mediantibus virtutibus penetrabilibus ad conservandam sanitatem magis faciat atque prosit, quam aliæ aquæ, quæ nihil de istiusmodi virtutibus participant. Nec minus exinde cocta, vel per ebullitionem in vinorum doliis depravata cerevisia, ubi non, ut aquæ ipsæ, inconvenienti tempore, nimia abundantia, nec in æstu nimia hauriatur subito, sed ad necessitatem imbibatur, virtutes istas habebit, ut tartareas scorias ejiciat, coagulationes ac concretiones calculorum impediat, morbos contagiosos febresque ardentes majori securitate arceat. Multa & magnifica, quæ fecit sapientissime omnia: impleta terra bonis tuis, imo miranda opera Naturæ in terræ visceribus, speciosissime ludentis!

APPENDIX II.

Marchandiſes curieuſes & parfumées, que vend Jean Rey, Marchand Parfumeur de Montpelier, de preſent à Francfort.

Ouvrages en broderie parfumés.

Toillettes en broderie, or & argent parfumées.
Carreaux piqués, appellés Sultans grands, en broderie parfumés, pour mettre la Chemiſe.
Carreaux piqués, appellés Sultans petits, en broderie parfumés, pour mettre le mouchoir.
Carreaux de lict parfumés.
Carreaux de poche en broderie parfumés.
Carreaux de poche de ſatin unis.
Poches de taffetas piquées & parfumées.
Caſſettes à la Romaine en broderie parfumées.
Caſſettes ordinaires en broderie parfumées.
Caſſettes pour mettre les peruques parfumées.
Toilles parfumées ſervant à mettre les habits.

Gands parfumés.

Gands de Chien parfumés.
Gands de Rome parfumés.
Gands de Chamois parfumés.
Gands d'Eſpagne parfumés.
Gands d'ambrette.
Gands de toute ſorte de fleurs.

Peaux parfumées.

Peaux d'Eſpagne à l'ambre.
Peaux petit d'Eſpagne à l'ambre.
Peaux pour les Evantails à l'ambre.

Poudre de Chypre parfumée.

Poudre de Chypre griſe ambrée.
Poudre de Chypre blanche ambrée.
Poudre de Franchiſpane ambrée.
Corps de Chypre gris preparé.
Vazes dorés pour mettre les poudres de Chypre.

Poudres pour les cheveux parfumées, & paſte pour les mains.

Poudre d'ambrette.
Poudre demy ambrette.
Poudre à deſecher les cheveux.
Poudre de Jaſmin.
Poudre d'Orange.
Poudre de Jonquille.
Poudre de Tuberuſe.
Poudre de mille fleurs.
Poudre de Violette, ſervant à mettre parmi le linge pour ſe parfumer.
Paſte pour blanchir les mains.

Eſſences pour parfumer.

Eſſence d'ambre gris.
Eſſence de Nerolly.
Eſſence de Cedrac.
Eſſence de Bergamotte.
Eſſence de Muſque.

Eſſences & Pomades de fleurs.

Boëtes aſſorties de toute ſorte d'eſſences, pomades, & eaux de ſenteur.
Eſſence de Jaſmin.
Eſſence d'Orange.
Eſſence de Tuberuſe.
Eſſence de Jonquille.
Eſſence de la Caſſie.
Eſſence de Violette.
Eſſence de mille fleurs.
Eſſence de Roſmarin.
Pomade de Jaſmin.
Pomade d'Orange.
Pomade de Tuberuſe.
Pomade de Jonquille.

Paſtilles de bouche parfumées.

Paſtilles à l'ambre de toute ſorte.
Muſcadins ambrés, ſervant auſſi à parfumer.
Paſtilles de Citron.
Paſtilles de Violette.
Muſcadins de Violette.
Paſtilles de Roſé.
Muſcadins de Roſé.
Paſtilles de Giroffle.
Muſcadins de Giroffle.
Suc de Regliſſe blanc ambré.
Suc de Regliſſe jeaune de Violette.

Parfums des chambres.

Caſſolettes de cuivre, à mettre ſur un rechaud, pour parfumer la chambre.
Paſtes pour mettre dans les caſſolettes.
Paſtilles à brûler.
Oyſellets de Chypre à brûler.

Parfums des poches.

Caſſolettes d'argent à 4. eſtages garnies.
Beaume apoplectique.
Beaume de Giroffle.
Beaume de Canelle.
Beaume de Thin.
Miſtions d'ambre.
Carreaux de poche.

Bourſes parfumées & ſans parfume.

Bourſes peaux d'Eſpagne en broderie garniés.
Bourſes peaux d'Eſpagne en broderie.
Bourſes peaux d'Eſpagne unies.
Bourſes peaux d'Eſpagne en broderie à la Cardinale.

Bour-

Bourses peaux d'Espagne à la Cardinale unies.
Bourses à fonds d'or avec perles.
Toute sorte de bourses ordinaires.

Bijoux où toute sorte de Galanterie.

Esvantails parfumés.
Esvantails en mignature parfumés.
Esvantails peaux d'Espagne.

Pour l'embellissement & conservation du taint des Femmes.

Pomade de beaume blanc, qui unit & conserve taint, bonne encore pour les enfans gâtes de la petite verole.
Pomade de blanc de perles.
Pomade de porcellaines.
Pomade de blanc d'Espagne.
Pomade pour les leures.
Pomade pour les dents
Eau de beaume blanc.
Eau de blanc de perle.
Eau de porcellaines.
Eau de blanc d'Espagne.
Laict virginal blanc.
Eau de la Reyne d'Hongrie blanche pour le visage.
Laict virginal ordinaire.
Eau de Citterée.
Verjus preparé.
Fiel de bœuf preparé.
Eau de mirrhe.
Rouge d'Espagne en porcellaine.
Rouge d'Espagne en feuille.
Mouches fines & communes.
Gomme d'Angleterre.
Loups de Velours avec une peau preparée pour le visage.
Toilles des masques preparée pour le visage.
Blanc de perle.
Blanc de porcellaines preparées.
Blanc d'Espagne.

Pour blanchir les dents.

Oppiatte pour blanchir les dents.
Oppiatte en bâtons.
Poudre de Corail preparée.
Bâtons de Gimauve.
Esponges pour les dents.

Eaux pour faire sentir bon.

Eau d'ange musquée.
Corps d'au d'Ange.
Eau de la chartreuse.
Eau de mille fleurs.
Eau de fleur d'Orange.

Eaux pour la santé.

Eau de la Reyne d'Hongrie.
Fioles de Crystal.
Eau de Thin.
Esprit de Vin.
Eaux de vie.

Sirops pour rafrechir.

Sirop de capillaire parfumè.
Sirop de capillaire à la fleur d'Orange.
Sirop de capillaire ordinaire.
Sirop de Grenade.
Sirop de Viollete.
Aigre du Cedro.

Savonnettes parfumées.

Savonnettes grosses à l'ambre.
Savonnettes ordinaires à l'ambre.
Savonnettes grosses de Nerolli.
Savonnettes ordinaires de Nerolli.
Savonnettes communes.
Esponges pour le visage.

Boissons & Liqueurs.

Rossoli de Turin de toute sorte.
Rossoli d'eau de fleurs & ambré.
Angelique ambré.
Eau de mille fleurs.
Eau de Cette rouge ambré.
Eau de Cette blanche ambrée.
Eau de Canelle rouge parfumée.
Eau de Canelle blanche parfumée.
Chocolat, Cophé & The preparé & parfumé.

Tabac en poudre parfumé.

Tabac de pogibonci à l'ambré.
Tabac de pogibonci musqué.
Tabac de pogibonci aux fleurs.
Tabac de Franchispane ambré.
Tabac de Franchispane musqué.
Tabac de Franchispane aux fleurs.
Tabac de Malthe ambré.
Tabac de Malthe musqué.
Tabac de Malthe aux fleurs.
Tabac d'Espagne ambré.
Tabac d'Espagne musqué.
Tabac d'Espagne aux fleurs.
Tabac de Nerolli.

Parfumes d'herbes fortes.

Toillettes en broderie d'herbes fortes.
Carreaux piqués appelles Sultans grands d'herbes fortes.
Carreaux piqués appelles Sultans petits d'herbes fortes.
Carreaux de licts d'herbes fortes.
Carreaux de poches d'herbes fortes.

APPENDIX III.

Pretium Exoticorum in Belgio.

BAls. d. Rakaer ℥j. Floren. 1. - 4. Stuver.
 Vulnerar. Ind. rubr. ℔j. Fl. 12.
Quint. Ess. de benilliæ ℥j. Fl. 3.
Herb. acmella ℥j. Fl. 12.
Spir. acmellæ ℥j. Fl. 1. - 4. Stuver.
Herb. paragrai Ind. ℥j. Fl. 2.

Herb.

Herb. Origan. Cret. ℔j. Fl. 1. - 10. Stuver.
puleg. Cretic. ℔j. Fl. 1.- 10. Stuv.
Rad. Pareira brava ℥j. Flor. 5.
Hypocacuann. ℔j. Fl. 8.
Serpentar. Virg. ℔j. Fl. 8.
Sinica virtuosa ℔j. Fl. 24.
Ninzi ℔j. Fl. 38.
Cort. Culilaban. ℔j. Fl. 4.
canell. d. Malt. ℔j. Fl. 1. - 8. Stuv.
jubeba ℔j. Fl. 12.
massaji ℔j. Fl. 4.
scacarill. ℔j. Fl. 1.
Winteran. ver. ℔j. Fl. 1.
timiana ℔j. Fl. 1.
Lign. Carabaccin. ℔j. Fl. 3.
Sem. anisi stellat. ℔j. Fl. 10.
daturæ Ind. ℔j Fl. 6.
amomi ℔j. Fl. 1.
carpobalf. veri ℔j. Fl. 6.
caryophyll. pleni Fl. 2.
anthophyll. Fl. 3.
Nuc. moschat. mas Nr. j. · 3. Stuv.
Faba S. Ignatii N. j. - 18. Stuv.
Placenta Catagambir. N. j. Fl. 1.
Lap. de Pedr. Porc. verus, van na d. proportie 200. 300. 500. à 1000. Flor.
Bezoar Orient. elect. ℥j. Fl. 36. à 40.
dito Occid. 40. 50. à 60. Stuv.
Cormandele verus Fl. 5.
Lap. de Goa vel Cordial. Fl. 6.
Lap. Comitiss. de Kent c. ambr. Fl. 4.
dito s. ambr. Fl. 3.
Lap. Cobera d. Capell. N. j. - 12. à 20. Stuv.
Ægagropilæ ℥j. Fl. 6.
Linum Catharticum ℔j. Fl. 5.
Sal Cathartic. Epson. ℔j. Fl. 1. 16. St.
Gumm. Kiekekamalo ℔j. Fl. 2.
Galiæ ℔j. Fl. 1.
Ol. macis expr. liquid. Ind. ℥j. Fl. 3.
N. Moschat. expr. ℔j. Fl. 12.
dito Ind. ℔j. Fl. 12.
℥j. Ol. anodyn. Ind. Fl. 2.
arboris vitæ Fl. 2.
℥j. Ol. aromat. Ind. Fl. 14.
aurant. expr. Fl. 3.
caphur. ex rad. Cinam. Fl. 1.
Cardamom. Ind. Fl. 4.
Canang Ind. Fl. 12.
Casaminar. Ind. Fl. 4.
Cinamom. Ind. Fl. 18.
dito nostr. Fl. 14.
Citr. Italic. Fl. 3.
cochlear. Fl. 10.
cubebar. Fl. 3.
Culilaban Ind. Fl. $3\frac{1}{2}$.
dracunculi Fl. 3.
Embryon. Fl. 3.
Galangæ Fl. 4.
Gratiæ albæ Ind. Fl. 2.
Kikekamalo Ind. Fl. 2.
Lign. Rhod. opt. Fl. 6. à 7.
macis Ind. destill. Fl. 5.
Cedro Ind. Fl. $3\frac{1}{2}$.
nuc. moschat. Ind. Fl. $3\frac{1}{2}$.
Neroli Italic. Fl. 4.
Origan. Cretic. Fl. 2.
melissæ ver. Fl. 8.
malabatr. Fl. 3.
piperis Ind. Fl. 4.
pomor. Ind. Fl. 3.
pulegii Cret. Fl. 4.
podagric. Ind. vel anod. Fl. 2.
Puirat ex flor. Ind. Fl. 6.
santal. citr. Fl. 6.
sassafr. Ind. Fl. $1\frac{1}{2}$.
squinanth. Ind. Fl. 5.
Vini ver. Fl. 4.
Zedoariæ Fl. 4.
Zerreæ Ind. Fl. 4.
Zinziber. Fl. 5.
Balf. d. Mecca vel Opobalf. Ver. Fl. $2\frac{1}{2}$.
Tolutan. liquid. Fl. $1\frac{1}{2}$.
dito siccum ℔j. Fl. 10.
Copaivæ ℔j. Fl. $1\frac{1}{2}$.
Peruvian. nigr. ℔j. Fl. 8.
Indic. alb. ℔j. Fl. 3.

MI-

MICHAELIS BERNHARDI VALENTINI
INDIA LITERATA;
SEU
DISSERTATIONES EPISTOLICÆ
DE
PLANTIS, ARBORIBUS, GEMMIS
ALIISQUE RARIORIBUS, AD SCRUTINIUM NATURÆ ARTEMQUE MEDICAM SPECTANTIBUS,

AB

EUROPÆIS CURIOSIS ET ERUDITIS,

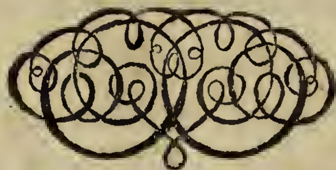
CLEYERO, RUMPHIO, HERBERTO de JAGER, ten RHYNE, KÆMPFERO ALIISQUE IN INDIA RECIPROCATÆ

ET

EX AUTOGRAPHIS ILLORUM BELGICIS antehac in linguam Germanicam translatæ, nunc verò Exterorum gratia Latinitate donatæ

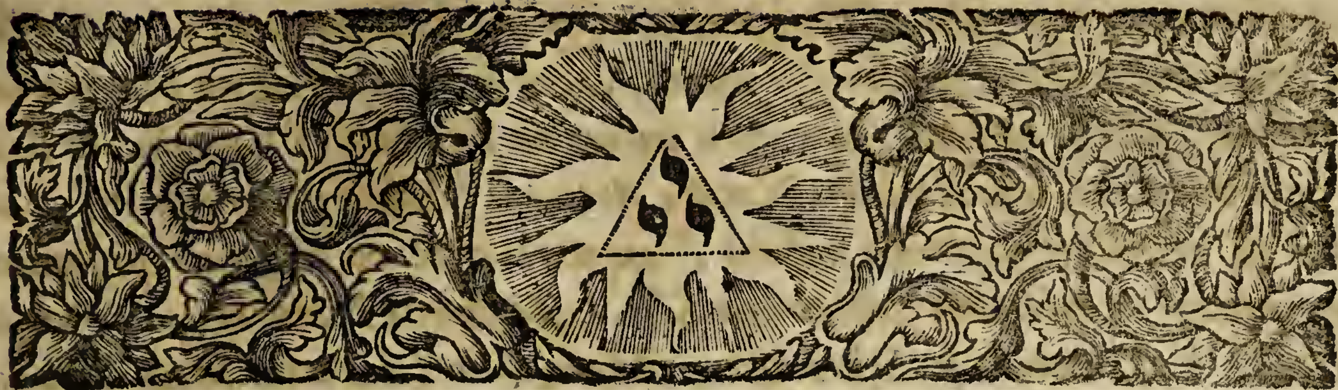
à

CHRISTOPHORO BERNHARDO VALENTINI
M. B. Fil.

FRANCOFURTI ad MOENUM
Proſtat apud HÆREDES ZUNNERIANOS.

MDCCXVI.

MICHAELIS BERNHARDI VALENTINI
INDIÆ LITERATÆ
PROOEMIUM.

Nter alia ſubſidia & adminicula, quibus tam in perſcrutatione rerum naturalium, quàm inventione pharmacorum probatiorum utimur, haud minimum eſt indefeſſum commercium literarium, cum Amicis inter Exteros viventibus inſtituendum, utpote quod non tantum Mercatoribus & Negotiatoribus, cumprimis autem Aromatariis, ſummè proficuum & neceſſarium eſt, ſed & Eruditis ad quamplura, antea prorſus incognita, obtinenda viam ſternit. Quemadmodum verò illi, qui mercaturam exercent, commercium ſuum literarium (correſpondentiam vulgò dictam) utplurimum clam aliis reciprocant & in arcanis habent: ſic ècontra Eruditi non tantùm alios Amicos literarum aliunde obtentarum participes reddunt, ſed & typis publicis haud rarò committunt, ut tot Epiſtolarum Scriptores *atteſtantur, quorum integrum & prolixum catalogum in Præfatione Epiſtolarum, à Thoma Bartholino in itinere conſcriptarum & abhinc III. Centuriis editarum conſpicere licet: quibus Illuſtris Carteſii Epiſtolas, ad principia ſua Philoſophica contra Gaſſendi aliorumque objectiones defendenda conſcriptas, Bocconi Inquiſitiones naturales & Levvenhœckii epiſtolas ad Societatem Regiam Londinenſem, Timæi item à Güldenklee, Dolæi & VValdſchmidii Epiſtolas Amœbeas, Diſſertationes noſtras Epiſtolicas & (ſi & fictas in ſpeciem literas addidiſſe licet) nuper admodum in Saxoniâ editas & ſub Tit. Epiſtolarum interceptarum (aufgefangene Briefe) in vernaculâ conſcriptas literas quis addere poſſet. Quam maximè autem commercio hôc epiſtolicô intuitu rerum naturalium in diſſitis longè regionibus, India v. g. Orientali & Occidentali, provenientium, indigemus admodùm, dum illi, qui aliorum negotiorum & mercaturæ causâ eò proficiſcuntur & abhinc in ſuis Itinerariis illorum mentionem faciunt, parcam vel omninò nullam eorum informationem habent, ſed tanquam auriti ſolùm teſtes omnia referunt, &, ſi falſiloquia è longinquô ſpargant, intus & in cute ſæpe gaudent. Quæ fortè cauſa eſt, cur Illuſtris Societas Indiæ Orientalis Belgica, non ſine laudabili cautelâ, Legatos illos, aut (ut vulgò audiunt) Commiſſarios, ad plantationes ſuas aliosque locos transmittendos, primùm ſacro jurisjurandi vinculò adſtringat, ut in Relationibus ſuis nil niſi veritatem illibatam proferant, quibus*

eâ de causâ major semper fides adhibenda est. Quandoquidem verò & hi tales sæpissime rerum naturalium prorsus sint ignari, atque de iis, quæ ad res mercatorias mage faciunt, solliciti tantùm sint: hinc tutius ab Eruditis & Curiosis, in locis Indiæ viventibus, ea, quæ Studium Naturæ Artisque Medicæ concernunt, & ab iis curatius & perfectius explorari possunt, expetere æque ac expectare possumus. Quem in finem tot Membra Celeberrima S. R. I. Academiæ Naturæ Curiosorum in Germaniâ, Volckamerus sc. Schrœckius, Menzelius (à Potentissimo Borussiæ Rege hunc in finem lautissimo stipendio donatus) Schefferus, ut & Inclytus Ludolphus aliique, cum Eruditis in Orientali India, Cleyero, Jagero, Rumphio, ten Rhyne similibusque commercium literarium aluerunt, quorum observationes & epistolæ jam ex parte in Miscellaneis Curiosis occurrunt. Majorem verò lucem illæ nobis literæ atque scripta fœnerari possunt, quæ posteriores in ipsa Indiâ Orientali inter se reciprocârunt, quibus se mutuò æmulando & in multis contradicendo se ad uberiorem & curatiorem inquisitionem excitârunt & stimulum non inutilem addiderunt: quô fieri non potuit, quin ea, quæ alioquin in abscondito mansissent, in apricum deducta fuerint. Exemplum hujus rei, notatu dignissimum, in hâc ipsâ nostra India Orientali Literata *se trudit, & quidem in Sandalo rubrô, cujus origo atque patria nunquam tam exactè & dilucidè detecta fuisset, nisi Doctissimus Dn. Herbertus de Jager cum sedulo & curiosissimo Rumphio contentionis serram toties & tam fervidè de eo reciprocasset. Quoniam verò in illorum literis adhuc alia, eaque curiosissima & hactenus ferè inaudita, continentur, non destiti, nec prius arquiescere potui, quàm manuscripta utriusque & autographa, ex hæreditate B. Dn. de Jager in Germaniam allata, à Dn. Johanne Godofredo Vito, Aromatario VVormatiensi & ex Indiâ Orientali reduce, utut non sine prece pretioque, obtinuerim, ut eadem, cum aliis juratis Relationibus, è linguâ, quâ conscripta erant, Belgicâ, in Vernaculam Germanicam primùm, nunc verò simul in Latinam transferre & cum Eruditis per typum publicum dividere possem, eoque magis, quòd ob analogiam argumenti* Museo *nostro* Museorum *haud ineptè combinari possent. Quemadmodum ergò nullus dubito, haud paucis harum rerum æstimatoribus, & Curiosis Naturæ Scrutatoribus non ingratum hoc ipsô officium fuisse præstitum, ita simul operam daturus sum, ut quamprimum aliis, consimilibus monumentis, cumprimis accuratissimâ* Descriptione Concharum Amboneniium, *quam sæpius laudatus Rumphius (à perpetuâ illarum inspectione tandem oculorum lumine privatus) in scriptis reliquit, iisdem complacere valeam. Hâc vice autem pro coronide adjicio curiosissimam non minus, quàm accuratissimam* PALMÆ DACTYLIFERÆ, *ceu* PHOENICIS PERSICI, Descriptionem, *ab Anonymo erudito (quem Excellentiss. Dn. Engelbert. Kæmpferum, in Persiâ & India Oriental. diu versatum, esse, binæ literæ initiales nominis me credere jubebant) ad Illustrem Dominum van Reede in India Orientali (unde eandem per amicum obtinui) olim Latinè sic perscripsit: quam nuper admodum cum Figuris æneis ipse Dn. Autor in* Amœnitatibus *suis* Exoticis *in lucem edidit. Accesserunt etiam APPENDICES aliquot, ad Historiam Simplicium fundamentalem & reformatam apprimè facientes. Omnia in honorem Creatoris commodumque Proximi!*

INDIÆ

INDIÆ LITERATÆ EPISTOLA I.

DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII Ad DN. HERBERTUM DE JAGER.

Occasio hactenus mihi tantum non favit, ut Tibi, Vir Honoratissime literis quibusdam inservire potuerim: quod ipsum diutius differre nequeo, quùm in diversis Amicorum, Bataviæ novæ viventium, literis Tuo nomine salutatus fuerim, simulque relationes & descriptiones aliquot plantarum, in australi Indiæ parte provenientium, & erudito Tuo calamo descriptarum, obtinuerim, è quibus pace Tuâ nonnulla opusculo meo de Plantis Ambonicis (utut Tuô sub nomine) sparsim inserui & quantum ad illarum explanationem necessarium videbatur, applicavi: quem conatum meum haud iniquè feret Dominus Honoratissimus.

Inter alia à Dn. Cleyero descriptio seminis contra vermes, vel, si mâvis, *seminis sancti*, communicata fuit, quod Nob. Tua pro Abrotoni specie, vulgares autem Botanici pro Absinthio Seriphio venditant. Nonnulla item de *Catsio*, vel *Lycio Indicô*, aliaque ad considerandum transmissa, quæ tamen parum aut nihil ad meum propositum facient, siquidem de nullis ego plantis sollicitus ero, nisi quarum species aut genera quædam in Amboina propullulant. Magis autem Descriptio *Palmeiræ bravvæ*, popularibus nostris *Palmeer*, aut *Jagar-boom*, hîc locorum autem *Lontar* dictæ, inservit. Relationes de arboribus *Camphoram Benzoinumque* fundentibus etiam desideraveram, quò videre possem, an illarum species quædam heîc in Amboina reperiantur: quæ omnia superiori anno à Dn. Jacob de Vicq mihi tradita sunt, qui simul descriptiones plantarum quarundam Ambonensium pro Nobilitate Tua desiderabat. Summoperè tunc, ut denuò repeto, me excusari petii, quod mutuo, prout decet, officio defungi non potuerim, cum prolixæ admodum descriptiones illæ sint & nonnisi unicô Amanuensi gaudeam, qui nullis aliis laboribus, quàm manuscriptis meis in ordinem redigendis mundandisque dicatis, vacare potest, quibus ob ingruentem ætatem meam decrepitam non multum temporis superest, dum interim necessarium, utut concisum, literarum commercium satis mihi negotii facessit. Cæterùm hisce testari volui, me, si unquam fieri poterit, brevibus subindè relationibus & responsionibus Tibi ὁλοκαρδίως gratificaturum esse. Interea temporis Domino meo Honoratissimo ea, quæ Dn. de Vicq à me obtinuit, in quamplurimis argumentis servire poterunt; quò etiam genuina & naturalis descriptio arborum *nuces moschatas* & *caryophyllos* ferentium, quam præsentium exhibitor, Fiscalis Noster, Dn. Abraham Boudens (prout ipse, ut asserit, consignavit) offeret, numerari poterit. Huic ipsi quoque aliquid de *Caryophyllis Regiis* Ambonensibus tradidi, qui à decem jàm annis heîc in Amboina in duabus vel tribus arboribus observati sunt: attamen notabiliter à veris Ternatensibus Caryophyllis Regiis differre videntur, de quibus post generalem illorum eradicationem ne ulla quidem arbuscula per universum Orbem amplius reperitur. Harum tamen tres illi simul insinuavi, Tibi quidem adferendos, & per XXVI. annos à me asservatos, qui utique mererentur, ut ad speciem externam salvandam depingerentur, aut delinearentur. Nos hâc vice Pictore destituti sumus, & nî futurô annô aliquem hîc obtinuerimus, opus meum, intuitu figurarum ænearum, mancum & mutilum manebit.

Aliquoties hactenus fragmenta quædam *ligni sandali rubri*, una cum descriptione, è quâ regione proveniat, quæsivi, ast nihil certi usquedum obtinere potui, cùm illud, quod è Bataviâ Novâ mihi transmissum fuit & antea hinc inde vidi, utplurimum à ligno Caleaturico non differat. Quoniam igitur Dominatio Tua superiores Indiæ Antiquæ tractus trajecit, speciatim autem partem Coromandel & Orixam, (cui Lusitani Tanassarim, unde Garzias aliique Sandalum rubrum derivare conantur, quod illîc circa urbem Caleaturum succrescere dicitur, adjiciunt;) hinc Eandem etiam atque etiam rogare cogor, ut aliquid certi solidique

que de eô mihi communicare & si fieri posset, frustulo sandali veri mihi prospicere haud gravetur. Meam quod attinet tenuitatem, lignum Caleaturicum pro sandalo rubro agnoscere non possum, utut D. Cleyerus mihi testatus fuerit ab omnibus Medicis & Physicis Bataviæ pro eô venditari. In eam potius sententiam inclinarem, verum sandalum rubrum in universa Orientali Indiâ non reperiri, quod Veteres Arabes è tractibus Africæ Orientalibus illisque vicinis Insulis, cumprimis Insula Madagascar attulerunt; quapropter usquedum adhuc à Malaijanis cognomine Arabico, *Tsiendana Zangi* vel *Zingi*, h. e. Sandalum Æthiopicum vocatur, cui qualitates refrigerandi, validè adstringendi venenoque resistendi adscribuntur, de quibus virtutibus in ligno Caleaturico ne γρῦ quidem propriâ observare licuit experientiâ, verius autem contrarium. Ad hæc à Domino meô Honoratissimo informari desiderarem, an in Veteri India alius *Calamus Aromaticus* inveniatur, quam is, qui Malaicè Deringo, Malabaricè autem Vasomba dicitur & nihil aliud quàm Acorus verus est. Apud Garziam ab Hortô adeò confusè & obscurè describitur, ut nihil certi inde concludere possim: quemadmodum & in duobus, qui hactenus lucem viderunt, Tomis Horti Malabarici nequicquam de eô reperire licuit: quod Opus vastissimum mihi aliisque Malabaricorum vocabulorum ignaris obscurum minusque intelligibile videtur. Alias ipse mihi Clavim aliquam in Opus isthoc formavi, cumprimis quoad illas plantas, quas ex descriptione & figura æneâ dignoscere licet, quâ ratione sc. in hisce Insulis & Malaijanâ Linguâ vocentur.

Per supradictum Dn. Boudens Dominationi Tuæ fasciculus seu corbis minor Lit. H. D. I. signatus tradetur, in quo *Tuber Regium*, seu *Ubi Radzja*, una cum Fungis infundibuli-formibus & apertis reperitur, & à Dn. de Vicq proficiscitur. Constat id è tuberibus crassis, è terrâ pinguiori sponte, magnitudine unius vel alterius pugni, provenientibus, extus atrogryseis, ita quidem, ut sub effossione pro lapidibus habeantur & propterea non facile obtineantur, antequam fungos infundibulo-formes habeant, quod tamen rarò & tantùm Mense Novembri, sicco admodum tempore accidit. Intus cretæ instar albicant, prorsus exsucca, nullius saporis aut odoris notabilis. Ab Incolis hujus Regionis pro medicamentis contra diarrhœam habentur, cum validè adstringant. Comeduntur vel è manibus, vel in rasurâ cum oryzâ, aut farinâ arboris Sagu miscentur. Utplurimùm similitudinem aliquam habent cum radice Sinicâ Hochin, quam P. Martinius in Atlante suo Sinico tanquam genuinam radicem Chinæ describit & Folin nominat. De supradicta *Ubi Radzja* duo specimina cum fungis, & duo sine fungis obtinebis, quæ in horto terræ imponenda sunt, ubi suo tempore, calido sc. & pluvioso, Fungi se trudent, qui teneri adhuc & recentes culinæ & cibo inserviunt. Quodsi Honoratissimus Dominus meus, ut Amici nonnulli famaque communis ferebant, hanc Provinciam ipsemet invisere potuisset, sub diversis conventibus stomachum iisdem implere potuissemus, quod nunc alia negotia vetârunt. Malaijanum aut Javanense nomen illius *Cynosbati*, qua Batavia obsepta est, scire quoque averem, cùm, mediante semine, ex Java nobis transmissô, etiam hìc in Amboinâ nostrâ illam vegetari vidimus. Quibus, præmissa prius salute cordiali, Divinæ Nos protectioni, Tuo autem favori me commendans æternum persevero

T. T.

Amboinæ die 20. Maji 1683.

RUMPHIUS mpr.

EPISTOLA II.

DN. HERBERTI de JAGER

AD

DN. GEORGIUM EBERHARDUM RUMPHIUM.

Honoratissime Dn. Rumphi

Scrutator Naturæ penetrantissime æquè ac Æstimatissime!

IN votis habuissem, ut navi hâc altum maris conscendente tantis Nobiliss. Societatis negotiis (contra omnem expectationem) obrutus non fuissem, vel potius (ne me ipsum excusare videar) tamdiu non distulissem, quò me fusius & dilucidius explicare Tibique magis satisfacere potuissem, quùm juxta modulũ scientiæ & cognitionis (quam exiguam in me esse novi)

vi) rerum Botanicarum lubentissimè iis, quæ Nobilitas Tua in literis suis partim Mercatori, Dn. de Vicq, Amico meo intimo, partim Dn. Cleyero commendârat, quoad omnia gratificaturus sim.

Quod jam ea, quæ me concernebant, attinet, Dn. de Vicq materias mihi commissas è literis suis prælegit; Dn. Cleyeri Commissarius autem puncta me concernentia legenda dedit: è quibus magnâ cum voluptate percepi, ea, quæ Nobilitati Tuæ per supradictos Dominos & Amicos transmiseram, haud ingrata fuisse. Nil ergo magis in votis haberem, quàm ut impostecrum aliis quampluribus desiderio Tuo satisfacere possem, dum me obstrictissimum esse sentio omnia ea sponte conferendi, quæ ad nobilissimum, quod meditâris, opus aliquid contribuere valeant. Interim doleo eô præcisè tempore per Amicos illos Te meo nomine compellatum fuisse, quô tot negotiis obruebaris, dum ipse fateri cogor, quod tempus & assistentia Amanuensis majori cum emolumento in Boni Publici usum, quàm propositarum à me quæstionum resolutionem, elocari possint, sanctè promittens me posthâc libertate Te interpellandi non abusurum, neque tot molestiis obruturum esse; quemadmodum Tuo simul arbitrio benevolo relinquo, petitis meis neutiquam diutius, quàm res ipsa requirere videtur, inhærendi, ne ἔργον illud quovis modô impediatur aut sufflaminetur.

Interea gratias, quas mente concipere possum, ago maximas, quod Domino de Vicq indulseris, ut Descriptionem Tuam *Nucis Myristicæ & Arboris Sagu* (cujus copia mihi jamdum facta est) mecum communicarer, quæ me summè recreavit, ita ut ex hoc fragmento, tanquam ex ungue leonem dignoscendo, prævidere potuerim, quàm egregium & proficuum opus id omnibus Eruditis in Europa futurum sit. Vehementer autem doleo, quod ob asthma aliquod & molestissimum pectoris affectum, cui indies magis magisque obnoxius reddor, tantum mihi vitæ residuæ promittere non possim, ut Opus hoc typis expressum etiam videre liceat, providentiæ & necessitati naturæ me hâc in parte patienti æquove animô submittens. Quodsi verò DEUS T. O. M. me in vivis superstitem clementissimè voluerit, certus & omninò securus sis, obsecro, me ne ullo quidem apice literarum, nisi qui me Autorem agnoscat, in publicô comparituRum esse; quemadmodum observo Tuam pariter Nobilitatem hanc sibi legem posuisse & in reliquis omnibus candidum & sincerum se præbere. De nullo quoque argumentô sum acturus, nisi cujus exactissimam notitiam & experientiam habuero, & plenariam informationem ipsemet obtinuero. Quodsi autem aliorum quoque laboribus usurus sim, non tamen aliô, quàm Ejus fiet nomine, cujus benivolæ communicationi eos in acceptis fero, modò pace quoque Ejus fieri possit: quemadmodum & Nobilitas Tua iis, quæ de Palmeira arbore conscripsi, in quantum ad scopum suum videbitur inservire, tutò & audacter uti poterit, dum me felicissimum æstimavero, si Dn. meo honoratissimo iis servire potero.

Ut verò rem ipsam aggrediamur, inter nomen ad Dn. de Rheede positum atque nostrum tanta differentia neutiquam intercedit, quanta sub primô intuitu iis, qui linguarum sunt ignari, videri posset, cùm arbor hæc in lingua Malabarica propriè *panè* & non pana, ut Dn. de Rheede scribit, vocetur, quod ipsum tamen parum importat. Vox *metem* verò, in tractatulo meô addita, in eâdem notat arborem, non secus ac vocabulum Wruksjam, quod in Sanskritica, h. e. docta Brachmanum linguâ, voci *Talâha* vel *talæ* jungitur, eandem significationem habet; quapropter illud prius utplurimum voci Malabaricæ *panè*, & posterius in altera lingua verbo *tala* conjungitur; quod Brachmanum vocabulum ubique pariter in Macassar usitatum est, ubi arbores hæ *tala*, sicut in Insulâ Java *Tal* vocantur, ut Nobilitati Tuæ satis superque cognitum erit: haud aliter ac nomen *Lavvang'am* aut *Lavvang*, quod in eâdem eruditorum linguâ caryophyllos aromaticos denotat, similiter in Insulas Moluccas & ipsam Amboinam translatum fuit, prout Paganismus è tractu Coromandel olim tam in Javam, Baly &c. quam in Malajam haud exiguam linguæ suæ partem derivavit. Cæterùm ut sine ulterioribus ambagibus negotio huic insistamus, vox *carim*, quam Dn. de Rheede voci panà jungit, in linguâ Malabaricâ mixtum notat, ad differentiam alius speciei panà, cujus folia quodammodô candidiora sunt, quàm prioris sortis.

Quod autem vocabulum *Tamado*, priori Talà subjunctum, attinet, ejus significatio me latet, & sine dubiô vocabulum Canariense, aut aliud in Kaukan usitatum, nec eruditæ Brachmanum linguæ proprium est, in qua ex parte & in tantum ad minimum versatus sum, ut idem neutiquam Sanskriticum esse dignoscere valeam: ututDn. de Rheede in toto suo opere hanc ipsam generaliter pro ipsâ Brachmanum linguâ venditet. Interim in quamplurimis vocabulis illi congruit, aut interdum parum inde deflectit, imò & iisdem literis utitur & in scribendo insignem similitudinem habet, qua lingua Sanskritica & Indostanorum exprimitur. Huic ergò arbori in lingua Indostanorum nomen *Taar*, cum additione vocabuli *dzjaar* (quod in eadem linguâ arborem notat) tribuitur. Quando jam particula *hi*, quod genitivi signum est, nominativo præfigitur, combinando *Taar hi dzjaar*, h. e. Palmam, sonat. Ab hoc vocabulo *Taar* vulgatum *Tari* derivatur, potum ab hac arbore petitum denotans, & non tantùm succo huius arboris, sed & palmæ sylvestri, dactylos ferenti, imò & aliis arboribus, succum aliquem fundentibus, commune est,

quem-

quemadmodum in Suratta vocabulum hoc eandem ubique significationem habet. Lingua Telingasica, cujus in tractatulo meó pariter mentionem feci, à Malabarica quoque differt & tantùm in tractu bozeali regionis Coromandel, versus Bengalam, obtinet & longis aliis literis utitur quàm priores linguæ. Aliàs arbor hæc linguâ Javanica & Malaijanâ quoque *Lontar* dicitur, ejusque maxima copia in Bataviâ nova, cumprimis in urbe Bantam, observatur, ubi & foliis ejus utuntur pro literis insculpendis; quâ de causa denominationem hujusque derivationem, quoad ultimam linguam, acu tetigisti. Licet autem fieri potuerit, ut arborem hanc Lariquiæ quoque videris, attamen fœmina à mare, antequam fructibus suis superbiant, difficulter admodum distinguitur, adeoque adhuc in dubiô manet, an illìc *Carim-panè* vel *Am-panè* h. e. marem aut fœminam palmam reperieris, quod ipsum fructus, Javanis *Sibalon* dictus, docere debet. Quoniam verò descriptio & depictio utriusque arboris Lib. 2. Horti Malabarici à Dn. de Rheede prolixè fuseque ob oculos ponitur, hinc ulteriore deductione supersedere poterimus. Hoc tantùm adhuc monere volui, quod, ut mihi quidem videtur, Lusitani arbori huic nomen *Palmeira bravva* dederint, quoniam absque ullâ cultura atque plantatione propullulat & in densissimas sylvas succrescit: quemadmodum & in tractu Coromandel talia arboreta ad aliquot milliarium longitudinem inveni. Similiter silentio (antequam argumentum hoc prorsus derelinquamus) involvere nequeo, vocem *Jagra*, aut *Saccharum Jagar* non tantùm saccharo ab arbore hâc proficiscenti unice & propriè attribui, ut opinari videris, sed & saccharo ab arboribus Nuces Cocos ferentibus parato, imò & aliis speciebus sacchari nigri, in massis conservati & ex ipsâ cannâ sacchariferâ expressi, communem esse: utut majori jure saccharo ab arboribus provenienti competat. Quibus jam diversis nominibus hujus arboris me satisfecisse puto, prout in literis ad Dominum de Vicq à me desideraveras.

Species *Caldeiræ*, seu magis propriè *Cardoeiræ*, in his Insulis quoque satis frequens est, quam lingua Malaijana *Bangkovvan* & illam speciem, quæ muscum floridum & fragrantem præbet, *Pandam* eâdem linguâ vocant, quô nomine quoque flos insignitur. Duæ autem ejus species reperiuntur, quarum altera folia spinosa, altera verò non spinosa habet, quæ posterior hìc utplurimum reperitur, ita ut Javæ Incolæ è foliis Bankovvan hìc & in Palimbang notissimum *Kudzjang* (quod species mattæ junceæ, in usum tegminum cedentis, est) ut Nob. Tuæ non minus, quàm mihi constabit.

Ubi radzia potius solani tuberosi, seu tuberum terræ, species videri posset, quàm species Oebi, ita ut radix sit species tuberis esculenti, Italis Tartofoli & Gallis Truffles dicti, capitulum superius autem fungus appareat, quantum ex eô, quod apud Dn. de Vicq videre licuit, concludere potui. Interim examen hujus meæ opinionis Tuo, Vir Honoratissime, judicio committo tuamque de hâc re sententiam expecto.

Quandoquidem & vocem *Culit Lavvang* in epistolâ ad Dn. de Vicq adductam viderim, intuitu vocis Lavvang, quæ juxta Brachmanum & Indostanorum linguam caryophyllos aromaticos denotat, in eas cogitationes incidi, annon cortex hic potius cortex arboris caryophylliferæ sit, ut vis hujus vocis inferre videtur, aut à spuria quadam arboris hujus specie proficiscatur, cujus alia, quam veræ forma sit? quemadmodum Golkondæ, in Pharmacopolio aliquô sub caryophyllorum sylvestrium nomine similes fructus vidisse mihi videor, unde specimina quædam conservavi & nescio in quem locum reposui. Quoniam verò tempus jam non patitur, ut in eosdem inquiram, non desinam imposterum eosdem quærere, & sicubi invenero Nob. Tuæ transmittere, ejus desuper judicium expectando, an opinio me fefellerit nec ne? si & ipsemet instructus esses de sylvestri quadam caryophillorum specie, obnixè peterem, ut quosdam mihi communicares, quò cum illis, quos è Golkonda obtinui, conferri & quousque à se invicem differant, observari possint.

Ex eâdem quoque epistolâ Tua certior sum redditus, lignûm *Ringò* ab arbore Angsana proficisci, quam optimè novi, utut nuspiam (in quantum recordari possum) eandem viderim, quàm in Bataviâ. Fundit is aliquam *Sanguinis Draconis* speciem; quamvis optimum gummi hujus nominis in arbore Ligni Caleaturici reperierim, coloris intensè rubicundi & quovis etiam Rubinô de Pegu clarioris; quemadmodum & Golkondæ in glossariô quodam, in quô medicamenta Arabica linguâ Indostanorum (quot sc. in horum regione proveniebant) literis Persicis expressa & descripta erant, observavi, sanguinem Draconis pro gummi aut succo coagulato arboris sandali haberi, quod è tractu Coromandel, per Indostan, & secundû nostram opinionem ab arbore ligni Caleaturici obtinetur, quam arborem sandali rubri vocant, ut sæpius sum expertus & in regionibus illis satis constat, ipsaque probatio & odor, si lignum lapidi impingitur, attestatur, cumprimis, si vetustum insimul & intensè rubrum est. Quodsi fortè arbor hæc etiam in Madagascar proveniret & è numero trium illarum esset, quas Dn. Flacourt in Descriptione hujus Insulæ enumerat & perhibet, quòd Sanguis Draconis inde exsudet, non tam facile adduci possem, ut crederem, illud, quod in Pa-

limbang

Iimbang è certo cannæ fructu, illîc obviô, vi ignis supra aquam ferventem elicitur, genuinum & sincerum Sanguinem Draconis esse, utpote qui ab omnibus omninò Medicis, quantum mihi constat, pro gummi aliquo habetur; ut taceam hoc *Dzjerenàng*, quod è fructu illius cannæ paratur & Malaijana linguâ ita vocatur, quoad externam quoque formam ab illo Sanguine Draconis, quem in Pharmacopoliis Persicis Golkondæ vidi, immane quantum differre, optimè autem cum illa gummatis specie, quam ex arbore sandali rubri obtinui, convenire. Ad minimum Tibi, Vir Honoratissime, dare non possum, lignum sandalum rubrum è regionibus Africanis, circa Sofalam, in quædam Indiæ loca, & exinde in Arabiam transportari, dum notatio hujus ligni, quæ in Malaijana Lingua *Tsiendana Zeng'gi* sonat & Nobilitati Tuæ ad hanc sententiam amplexandam ansam dedit, sufficiens fundamentum non suppeditat, cumprimis si originem hujus vocis & qua ratione in linguam Malaijanam irrepserit, consideraverimus. Derivatur nempe, quantum mihi constat, exinde, quod sinus Æthiopici, ad latera maris rubri, ubi Sinus Arabicus est, Arabum linguâ *Zendgi* vel *Zenri*, & juxta Gallicum scribendi modum *Zengi* nominatur, ubi litera j, ceu consonans, vim & expressionem g, aut i cui d præfixum, habet, quod vocabulum à Zingis derivatur, in Geographiâ Ptolomæi jamdum obviis, qui extimam ejus partem ad Sinum Barbaricum ponit, sicut Arabes in descriptionibus suarum regionum Geographi hujus denominationibus quoque uti consvevêrunt. Ab hac voce *Zendzj* jam nomen gentile *Zendzji*, Personam ex eâ regione, & talem Æthiopem denotans, derivatur, quod & Persæ in linguam suam adoptârunt, solitâ tamen iis mutatione lit. z. dziem aut dzi in Ga vel g, quod facere assolent, si voces quasdam Arabicas, literâ z vel dziem gaudentes, in propriam linguam suscipiunt, quemadmodum idem Linguarum Orientalium Amatoribus in Europâ, qui vel leviter in linguâ Persicâ versati sunt, sufficienter constat: ut adeoque non opus sit pluribus ad exemplis declarare & demonstrare. Vi modò dictorum supradictum vocabulum Persis *Zengi* dicitur, quô omnes Nigritas, qui crispis & lanuginosis crinibus instructi & Æthiopes (quos Lusitani & nos ipsi Cafares appellamus) sunt, nullos autem alios infideles denominare solent: à quibus tamen illos, qui ex Abyssina veniunt, nomine *Hhabassi*, vel juxta Gallorum stylum, *Hhabachi* distinguunt, omnibus verò aliis, capillis lanuginosis, ut dictum, instructis nomen Zengi tribuunt, ut in Persiâ satis superque observavi. Licet verò Persæ vocem hanc, cum pluribus aliis, in Malaijanam Linguam transplantaverint, attamen in hâc, per tropum Rhetoricum satis notum, aliam significationem est nacta, ita ut à nigro colore in illorum corpore conspicuô in linguâ Malaijanâ nigri quid significet: quô sensu quoque in Historiâ Malaijanâ Hhamrah reperitur; quemadmodum & optimi quivis Malaijani, hunc in finem à me consulti, in eô concordant, quod vocabulum hoc Zengi, illorum stylo Zeng'gi depicto, tantum nigri quid denotet, nulli verò regioni aut nationi applicetur, aut applicari possit. Quid quod & regiones aut Insulæ illæ, quæ linguâ Malaijanâ gaudent, ne minimum quidem de tractu Africanô nôrunt, nec unquam (in quantum constat & credibile est,) navigationem aliquam versus illum instituerunt, siquidem in historiis illarum nihil de eô occurrit, quæ tantùm attestantur, quòd olim regionem Coromandel frequentaverint, 8. tantum aut 10. dierum itinere inde distantem. Imò & reliquiæ Religionis & insignis vocabulorum numerus, in Malaijana & Javanorum Lingua occurrens, idem confirmare videtur; ut adeoque vox *Tsiandana Zengi* Malaijanis nihil aliud, quàm nigrum seu potius intensè rubrum Sandalum (quod optimum & selectissimum) denotet, prout doctissimi quidam Malaijani me docuerunt, adeoque à quadam regione ita vocari nequeat, de qua in universo hôc nequicquam constat. Adhæc incertum quoque est, an in regione illâ Sandalum rubrum inveniatur? cùm, si illîc inveniretur, oræ Arabicæ profectò nullo modô illud ex Indiâ peterent, regione Zengianâ (si quæ daretur) illis vicinâ & adjacente: imò accuratius, quam Malaijani, nossent, quænam in iis tractibus, quos Coloniæ, ab illis ortæ inhabitarent eorumque linguam maximam ad partem adhuc retinuissent, provenirent, cum Malaijani in tantum ab inde distârent & per mare adeò proficuum à Zengianis separati & remoti essent; & quî, amabo! nescivissent, dum aromata & simplicia utplurimum nomen suum ab iis locis, ubi prima illorum venditio & distractio instituitur, obtinent: haud aliter ac Lusitani Nuces Myristicas à primô venditionis locô, in Malaccâ quondam celebri, Nozes de Malacca vocârunt. Imo iidem Malaijani nomen Sandali Zengitici neutiquam à Persis mutuâssent, quod, ut supra demonstratum fuit, inde cognomen suum obtinuit, nec Arabes ipsi nomen Indicum retinuissent, quòd radicaliter è docta Brachmanum (*Braminer*) Lingua derivatur, quibus Tsjandanam, correptâ mediâ syllabâ, aut abscissa ultimâ an (ut in Indiâ haud insolitum est) Tsjandam sonat & in genere quodvis lignum odoratum, succum quendam depingendis aut inungendis corporibus idoneum fundens, denotat. Inde enim nomen Malaijanum Tsiandana provenit, quod Arabes (alia quoque Indorum nomina, ut Myrobolanam, exiguâ mutatione intercedente, ad posteros traduxere) utplurimum retinuêrunt, nisi quod ultimam literam n in l, primasque literas Tsi, aut Gallorum Ch in Ts mutârint: Ut adeoque lignum hocce fragrans penes Arabes nomen

nomen *Tſandal* obtinuerit, ab Europæis usque dum retentum; & quoniam Sandalum rubrum eò melius & charius eſt, quò intenſiorem rubedinem habet, hinc Malaijani quoque optimam ejus ſpeciem cognomine *Tſjandana Zeng'gi* donârunt, haud aliter ac Indoſtani *myrobalanos nigros* Zengi harareh, h. e. Zengianos harare, vel nigros myrobalanos, à colore, neutiquam à natione, vocarunt, cùm ex eadem regione proveniant. Hinc Nigritæ & Malaijani heîc in Bataviâ nova tantùm non omnes in eô conveniunt, quod lignum Caleaturicum nihil aliud quàm Sandalum rubrum ſit, quod alioquin Sanskriticè Rakka Tſandanam & Indoſtanis Rahat Tſiandan, h. e. Sandalum ſanguineum, à colore ſanguini ſimili, aliis autem Sandalum rubrum dicitur. Quid quod Sandalum hoc rubrum, non ſecus ac Sandalum flavum & album (ab unâ eademque arbore provenientia) pars interior & qs. cor eſt arboris ejusdem, ipſumque lignum primò album, abhinc pallidè rubrum eſt, eoque intenſiorem colorem & efficaciorem vim acquirens, quò plures annos nanciſcitur. Inde enim eſt, quòd Sandalum Rubrum in Golkonda & aliis Indiæ locis occurrens & in Pharmacopoliis venum proſtans longè intenſius tinctum multoque efficacius ſit, ac commune Caleaturicum, ſicut portio ejus, (quæ mihi adhuc ad manus erit, & quamprimùm invenietur, Nobilitati Tuæ pro ſpecimine inſerviet) ad oculum oſtendit. Quòd autem Sandalum rubrum in uno loco elegantius & efficacius habeatur, id non illi tantùm peculiare, ſed aliis utplurimum ſimplicibus commune eſt, eoque ſolum & externus aër quamplurimùm contribuere videntur, ut in *caryophyllis aromaticis* videre licet, quæ nuſpiam tam efficaces & elegantes ſuccreſcunt ac in Moluccis Inſulis & Amboina, licet & his in locis plantati & majori ferè diligentia exculti fuerint. Similiter *Sandalum Album* ac *Citrinum* Timorenſe omnibus aliis, ubicunque demum provenerint, virtute, odore & efficaciâ palmam eripit, cui ordinarium Coromandelicum longis paraſangis cedere cogitur, licet hoc ſpecies ſit earum arborum, quæ in Inſula Timor creſcere ſolent: ita quidem, ut in Coromandelicô ingratus quidam & ſylveſtris odor inveniatur, qui ferè teſtatur idem in excelſis & apertis montibus tantâ in copiâ reperiri, ut eô pro focô inſtruendô utantur, quod his oculis meis obſervavi. Interim & in eô quandoque fruſtula quædam reperiuntur, quæ ſic ſatis bona & Timorenſi quam ſimilima ſunt, ita ut huic quoque intermiſceantur, cumprimis in illô, quod in montibus inter Meiſuranas & Tzjinſianas ditiones ſituatis, ut & in decantatô Monte de Gattam, vel, ut Luſitanis audit, de Gatto propullulat; ut adeoque Sandalum Rubrum non tam juxta maris litora, ad radices montium, ut Garzias ab Orto perhibere ſatagit, quàm potius in terris interioribus & tantùm in excelſis montibus, ad minimum 25. ad 30. milliaria ab Oceano diſtantibus, ſuccreſcat. Quapropter Nobilitas Tua per denominationem ligni Caleaturici, à loco Caleaturo, mari adjacente, deſumtam, eò ſe minimè deduci patiatur, ut credat lignum hoc circa eum locum provenire & ſuccreſcere, minimè gentiû! ſed notatio hæc inde provenit, quòd priſtinis temporibus Luſitani lignum hoc è montibus ad locum hunc maritimum, ob commoditatem illam, quâ hîc navibus ſuis onerariis imponi & aliorſum verſus evehi potuit, deportaverint: quod ipſum tamen à plurimis jam annis in deſuetudinem abiit, nec locus ille hoc nomine amplius eſt cognitus, ſed à pluribus jam annis ab Incolis Kriſtnampatan aut Hiſtnampatan dicitur, niſi quòd prius ejus nomen ab Europæis adhuc in mappis noſtris conſervetur. Tam crudè etiam concedere non poſſum, quod lignum hoc, ut Garzias ab Horto & Matthiolus docent, inodorum prorſus ſit, in quô poſterior eò quoque devenit, ut aſſerere non dubitet odorem, in eô quandoque obſervabilem, albo citrinoque Sandalo, cui forte appoſitum eſſet, deberi, cùm tamen lignum hoc ſuâ natura ſat fragrans & odorum ſit, reliquæ econtrà binæ ſpecies, ut ipſemet obſervavi, odore ſæpe careant: quod inde fortè evenit, ſi arbores nimis vetuſtæ fuerint, de quô tamen certi quid aſſerere non audeo, quùm nullam ejus rationem habuerim. Ad minimum eas, in quas incidi, cogitationes usquedum deſerere non poſſum, quod ſcil. Sandalum rubrum etiam in Timor Inſulisque circumjacentibus inveniatur, quicquid etiam Garzias ab Horto in contrarium attulerit, dum Uxor cujusdam Meſticæ, à Luſitano progenitæ & Centurioni maritata, herbarum in his, ubi nata erat, tractibus provenientium ſcientiſſima, me docuit & propria experientia certiorem reddidit Sandalum hoc illîc reperiri; quemadmodum & è Magnatibus quibusdam Macaſſarenſibus percepi, hunc vel priorem Regem fruſtum ejus habuiſſe, quod in Timor ſuccreverit illîcque magnô in pretiô habeatur: id quod non ſine fabuloſis traditionibus, de virtute ejus & quòd modô prorſus extraordinariô, per miraculum, & quidem noctu, per lumen aliquod ab arbore editum ſparſumque, detectum fuerit, enarrare ſolebant: prout Orientales Nationes iis rebus, quas in pretiô haberi volunt, ſimiles circumſtantias viresque inſolitas adſcribere ſolent. Quin & in regione hâc de aliâ quadam Sandali ſpecie, inæſtimabili ferè nec ullo ære ſolvenda, fabulari ſolent, *Sri Gandam* h. e. *Sandalum Sanctum* dicta, quocum vox *Sercanda*, quâ Garzias utitur, coincidit, Timorenſi Sandalo peculiaris & qs. propria; ubi ſimul perhibent, pretioſiſſimum illud Sandalum priſtinis temporibus Cæſari in Carnaticâ ab Europæo aliquo dono datum fuiſſe: quibus omnibus eò minorem fidem tribuo, quòd alioquin, ſi veritatis quid ſubeſſet, major ejus rumor ſpargeretur. Ut verò ad priorem, unde quodammodò delapſi ſumus, diſcurſum redeamus, illud quoque inſufficiens

ſufficiens argumentum eſt, lignum Caleaturicum non eſſe Sandalum, quòd in Medicinâ oculis, cumprimis in ophthalmia, ſeu inflammatione eorum, incommodet: cùm in quamplurimis ſimplicibus longè alias, quàm priſtinis temporibus, communi etiam conſenſu, illis adſcriptæ erant, vires invenerimus; quemadmodum communiſſimè ſtatuitur ▽. roſarum contra ophthalmiam militare potius quam ut illam inferat: qua ipſa tamen in ſimili morbo in locis his æquè infelix fui ac Nobilitas Tua Sandalo rubro, vel ſi mavis ita vocare, ligno Caleaturico: ita ut certò credam, quòd etſi tunc ſandalum illud ſanctum habuiſſes, non tam levamen aliquod, quàm damnum inde ſenſiſſes, dum ſpirituoſa hujusmodi & fragrantia ſimplicia, qualia ſunt ſandalum, aqua roſarum &c. per motum internum particularum minutiſſimarum operationem ſuam exſerentia, oculis nociva videntur, utpote quibus adſtringentia potius & exſiccantia applicari debent, quæ in me ipsô non minus ac aliis feliciſſima compertus ſum: quale remedium contra ophthalmiam plus quam centies probatum & à Pagano quodam hîc locorum obtentum Nob. Tuæ communicare valerem, ſi tantum mihi otii ſupereſſet, ut iſtud inquirere poſſem. Conſtat autem è limaturâ ♂. myrobal. citr. pompholyge, cacho vel Catſio &c. quæ principaliora ejus ingredientia, pro baſi habenda, ſunt, in quantum ejus recordari poſſum. Ad finiendum verò negotium, ſuſtinere quidem nolo in Madagaſcar & circa regionem Caffarum nullum ſandalum rubrum inveniri (quod Europæis tamen & Arabibus, multò minus Malaijanis uſquedum incognitum eſt) ſed è contra admitterem, ſi regio illa tantâ altitudine gaudet ac regio Indiæ Coromandel &c. quùm omnes ferè Indiæ noſtratis tractus, ne quidem Braſiliâ & Mexicô exceptis, maximam plantarum partem communem habeant, ut indies magis magisque obſervo, cumprimis heîc in Inſula Javâ, quam plantis abundantiorem exiſtimo, quàm omnes Indiæ oras, Coromandel & Ceilon: utut quælibet regio propriis ſibi herbis gaudere poſſit, quæ in aliis ejusdem climatis tractibus nuſpiam inveniri poſſunt; & quis noverit, annon & in Amboinâ, vel ad minimum in Herbariô Nobilitatis Tuæ arbor ſandali rubri reperiatur? cùm percipiam lignum ebeni illic quoque reperiri, juxta quod ſandalum rubrum læte ſuccreſcere ſolet. Quaproptèr à Te ab omnibus illis arboribus, quæ præter *Angſaan* ſuccum quendam ſanguineum conquaſſatæ fundunt, ramuſculum ſuis foliis inſtructum, una cum floribus & fructibus, gummatibus, additis nominibus, expeterem, ut obſervare valeam, an fortè arborem hanc odoram inter illas invenire poſſim, utpote quam ad unguem noſco. Omnes enim illæ ſpeciem aliquam *Sanguinis Draconis* fundent, quæ ſuccum ejusmodi adſtringentem aut coagulum ſudant. Ad minimum exiſtimarem crederemque in Inſula Timor, quæ arborem ſandali albi continet, arborem ſandali rubri etiam reperiri, cùm binas haſce arbores in eôdem monte propullulaſſe viderim: quod ipſum tamen non aliter ac conjecturam aliquam judicari velim; & tantum de arbore lignoque *ſandali rubri*, in quantum de illis comperi. Quæ omnia, nullô prorſus ordine, ut è crena fluxerunt, Nobil. Tuæ ulteriori ſpeculationi & disquiſitioni, pro informatione mea (ſi fortè majorem & dilucidiorem explicationem ſuppeditare poteris) committere volui, pro qua æternum obſtrictus ero.

De *Catſio* aut *Catto* ſententiam meam in Epiſtola ad Dn. Cleyerum ſcripta & ab hoc Tibi communicata expreſſi &, quantum de eô mihi conſtat, explicui: quamvis obſervem, me Tibi minus Garcia ab Hortô, à cujus partibus ſtare videris, ſatisfeciſſe, quoniam in deſcriptione arboris ab illô deflectam, quùm tamen ex miſerrima hujus deſcriptione arbor hæc ab aliis, quibuſcum coincidit, diſtingui nequeat, ejusque deſcriptio duabus diſtinctis arboribus, unde *Lycium* paretur, congruat, è quibus tamen una genuina eſſe debebat, quàm æque ac alias nonnullas ignoravit, cumprimis Myrobalanos prope ipſiſſimam Goam ſuccreſcentes & nihiloſecius tam frivolè ab Illo deſcriptas: quemadmodum alias plerasque Indiæ herbas cum Europæis ſatis crudè comparavit, ut in quamplurimis, in Herbario Tuo contentis, obſervaveris. Quapropter de hoc ſimplici certius quid, ex Autoribus Indicis & teſtibus oculatis, dediſſe mihi videor, quàm Garzias & alii, qui de illo ſcripſerunt; quod ipſum tamen non eum in finem dictum volo, acſi perſuaſoriis quibusdam uti velim, ut ſententia mea præ aliis arriperetur; quin obligatiſſimum me profitebor, ſi adhuc propiorem de eô relationem mihi impertire valebis. Imò, ſi me ſolidis & fundatis in re ipſa argumentis taxare aut refutare poteris, me adeò indifferentem in opinionibus meis invenies, ut potius lubentiſſime easdem deſerendi & prævia meliore informatione aliam recipiendi paratiſſimus ſim. Liberè ergo judica, citra tamen ſugillationem meorum momentorum, & Tuis ego rationibus, modò pondus habeant, libenter ſum ceſſurus: ſin minus, eadem libertate Tuis reſpondere meaque in contrarium argumenta proferre licebit. Interea certa me ſpes tenet, Dn. Cleyerum in hoc de *Catſio* argumento Tibi magis, quam potui, ſatisfacturum eſſe. Attamen vereor, ut demonſtrari poſſit *Catſio* aliquod ſub terra, Tuberum inſtar, reperiri, prout nonnulli Tibi perſuadere ſunt conati, dum pilæ illius

Catſio, quod cineribus & calce viva permiſtum erat, indicio ſunt, verum & genuinum ſic adulterari, quia ſpecies hæc utplurimùm terra mangoniſata fuit. Adhæc non credo hîc Bataviæ novæ Peguanos quosdam reperiri, quùm computatorium, quod Nobil. Societas illîc aluit, jam à duobus vel tribus annis ſublatum ſit. Fieri tamen poteſt, ut brevî rurſus Commiſſarii quidam ad Nos ablegentur: aſt Dn. Cleyerus hoc tempore in Japonia conſtitutus eſt, ut eô forte tempore gratificari non poſſit. Quapropter & hæc de Catſio materia tantiſper differenda erit.

Ut verò duobus aut tribus verbis etiam aliquam *Sementinæ* mentionem faciamus, video Tibi non multum intereſſe, an ad abſinthia, an ad abrotana referatur: quùm tamen genera ſint diverſiſſima, ita ut unaquævis ex herbis his peculiarem ſibi characterem habeat eſſentialem, meô quidem judicio neutiquam confundendum: in quô, ad omnem plantarum confuſionem evitandam, quamplurimum ſitum eſt, noſtrisque temporibus in Europâ valdè & operoſè deſudatur. Celeberrimus ſanè Angliæ Botanicus Moriſonius ſummoperè occupatus eſt in eô, ut quamlibet herbam ad propriam claſſem aut characterem generalem reducat, ubi cujusvis generis & ſpeciei eſſentia probè prius conſideretur, oportet. Hæc quidem mea eſt ſententia, ſuam Honoratiſſimo meo Domino æqua libertate relinquens, quâ meam ſuſtineo. Interim mirum mihi viſum fuit Chirurgum illum eò audaciæ proceſſiſſe, ut Tibi perſuaderet Sementinam in Suratta aliam figuram, foliis fœniculi haud abſimilem, habere: quin de iis, quæ oculis meis hauſi probeque perpendi, eâdem mihi confidentia dicere poſſe videor, ac Chirurgus aliquis, nullam ſc. aliam Sementinæ ſpeciem in Suratta mihi occurriſſe, quàm in Perſia, hîcque non aliam, quàm in Europa, ſicque ubivis eandem: certò perſuaſus, ſi ſpecimen ejus inde Tibi procuraveris, de ea Teipſum haud aliter judicaturum fore. Nôſti plures in India Chirurgos inveniri, qui vix ullum è vulgatiſſimis medicamentis dignoſcere valent, quod in Rabaço Indico obſervaveris, non tantum ab Ignorantibus hiſce Chirurgorum, ſed & Doctoribus quibusdam Medicinæ, à tot annorum decurſu, pro ſpecie cochleariæ habito: quæ tamen herba in noſtra Patria tam vulgata eſt, ut vel à Ruſtico quovis ſtupidiſſimo agnoſcatur. Hederæ terreſtri illud haud ita diu accenſui, in quo Te, ut video, conſentientem habeo. Multo minus ergo Rabaçum hocce cum herba Sio aut Lavere coincidit: neque rectè à Luſitanis in Dictionario pro Cardoſo venditatur. Non enim ignotum Tibi erit, quantum Luſitani in comparatione plantarum Europæarum cum Indicis aberrent, quod ad oculum in Piſang ſeu Muſa, quam pro Ficu arbore, & in Malis Cydoneis Bengalenſibus Bontii, pro cydoneis habitis, videre licet. Ut taceam eosdem lotum pro ſpecie pomorum noſtrorum habere, quæ totò genere & ſpecie differunt.

Cæterùm è Literis Tuis ad Dn. Cleyerum, ſuprà jamdum allegatis, obſervavi pariter, Te nondum contentum eſſe ſurculo *Nucis Vomicæ Officinarum*, eaque de cauſa quosdam adhuc fructus deſiderare, ut pro re nata melius de iis judicare poſſis. Si taberna Inſtitoris mihi pateret, quamplures inde portiones Tibi ſuppeditarem & offerrem, tantiſper ſecurus, non alias, quàm ordinarias nuces vomicas fore. Credas, quæſo, infinitas nuces vomicas me noſſe & vidiſſe, è Coromandel proficiſcentes omnes, integris adhuc ramis adhærentes, quæ omnes figuram illam habent, qua Tibi transmiſſæ ſunt, ad ſupplenda ea, quæ in effigie Dn. de Rheede deficere videntur, cujus deſcriptio alias quoad omnia cum ipſa planta coincidit, & à mea figura quoad eſſentialia non differt: quod Nob. Tua optimè diſtinguere poſſet, niſi propriô oculorum uſu, cum deplorando profectò boni publici damno, deſtituta eſſet. Quòd autem nonnulli Tibi perſuadere ſuſtinuerint, non eſſe communes & vulgares, inde forte oritur, quod obſervarint fructum in Fig. & Herbariô Dnn. de Rheede in ſuprema parte non adeò depreſſum & inſtar mali aurantii ſupra æque ac infra (ut in mea fig. apparet) formatum eſſe, quod boni illi homines pro differentia quadam eſſentiali explicant, cùm tamen fibræ & figura foliorum prorſus coincidant. Aliâs verò de hac arbore Tibi hoc adhuc reticere nequeo, quod ſpeciem *Ligni Colubrini* præbeat, cùm lignum pariter amarum & multi uſus in Medicina ſit: utut à *Ligno Colubrino Timorenſi*, in quantum è foliis exſiccatis dignoſcere licet, omnino diſcrepet. Attamen fibrarum in foliis intuitu arborem Timorenſem pro ſpecie Nucis Vomicæ habere cogor, mihique videor vegetabile hoc illîc obſervaſſe. Quantum è foliis ſuſtinere audeo, fructus atro-purpurei ſunt, denſa & compreſſa, utut exigua margine inſtructi, ex altera parte concavi, ex altera verò convexi, ſubſtantia vulgares nuces vomicas æmulantes. Hæc ſi concordaverint (nullus enim dubito Te fructus illos, quorum communicationem ſimul peto, vidiſſe,) hæc ſpecies Ligni Colubrini copioſe quoque in Coromandel ſuccreſcit. Altera ſpecies Ligni Colubrini, cujus Garzias ab Hortô mentionem facit, herba tantùm, vel ad ſummum ſuffrutex eſt, qualem heîc in ſylva quoque reperi, utut deſcriptionem ejus ad manus jam non habeam, poſthac tamen Nob. Tuæ transmittendam. Quodſi & plura à me deſideraveris, omnia, quæ potero, ſum procuraturus, de quo nullus, quæſo, dubita: neque intermittam tunc aliam Nucum Vomicarum ſpeciem offerre, quæ vulgaribus minor & adhæc fuſca & nigricans eſt. Hanc in Golkonda mihi comparavi, à nemine, quantum mihi conſtat, adhuc deſcriptam & juxta Incolarum linguam *Nux Vomica nigra* dictam.

Exſiccatas chartæque impoſitas plantas à Nob.

Nob. Tuâ ad Dn. Cleyerum transmissas, pace hujus quoque vidi, & observavi Lit. A. signatam esse *Marrubium album odoratum Indicum*, quod in tractu illo & hîc locorum, imò & Moluccis Insulis (quibus neutiquam propria est) reperi: sicut & quoad genus mecum convenis.

Lit. B. *Ocymum caryophyllatum nigrum* mihi videtur esse, in Europâ domesticum, in Indiâ verò sylvestre: neque hîc genus à Te positum à meo differre videtur.

C. ad *Trichomanes* referendum esse videtur, quantum ex herbâ exsiccata colligere licet, quæ *Filix calamaria* Tua erit.

D. Magnâ copiâ in sylvâ nostra occurrit, quantum ex transmisso surculo dignosco, cujus & figuram delineari curavi. Folium habet trinervium, capreolos etiam & spinas, à Javæ Incolis *Tsjanar* dictum, neque cum genuina sarsaparillâ, quam Lugduni Batavorum in Horto Academicô vidi, concordat, multo minus Radici Chinæ, cujus folia è Chinâ obtinui, similis est. Unde judicare teneor Radicem Chinæ speciem Ubi Hœtanas esse, ut figura foliorum, oblonga & ovalia, ipsique nervi & fibræ indicant.

E. Heîc etiam abundat, cujus folia Mesticæ Folgas Cheirosas, h. e. Folia fragrantia nominant, quibus corpora sua fricant & inungunt, si semetipsas lavant. An verò planta hæc flores aut fructus quosdam proferat, usquedum experiri non potui; quemadmodum & me latet, cur eandem pro Melissa habeas, & unde denominatio hujus herbæ sumenda, quæ Malaijensibus *Davven dilam* audit.

Et hæc ferè sunt, quæ ad puncta Nob. Tuæ respondenda duxi, prolixius quidem, quam à fronte mihi proposueram. Quod si & aliis nonnullis gratificari potero, non deero omnia illa conferendi quæcunque à me proficisci poterunt. Si & catalogum omnium illarum plantarum, quæ in oris vestris propullulant, obtinere possem, viderem an adhuc aliquid pro augmento Operis Tui communicare valerem. Cumprimis autem scire averem, quænam ex illis plantis, quas Dn. de Rheede Parti I. & II. Horti Malabarici inseruit, illîc inveniantur, it. quot species sint plantarum *Pandans* aut *Caldeiras*? quales flores aut fructus ferant? It. quænam folia spinosa habeant? cum specificatione omnium congenerum & assignatione differentiæ specificæ uniuscujusque &c. Quibus cum salute officiosâ & apprecatione cujusque desiderabilis æternum persevero

Nob. Tuæ

Bat. Nov. d. 20. Maji 1683.

Cultor & Amicus

HERBERT de JAGER.

P. S.

Quoniam adhuc aliquid temporis & spatii superesse video, non possum non merces meas quodammodò augere & exiguam portionem Ligni Sandali, Golkondæ in Pharmacopolio coëmtæ, una cum Sementinâ Persicâ, Nucibus Vomicis nigris & supradicto Ligno Colubrinô, superaddere. Accedit & planta à Bauhino *Clematis Indica foliis Persicæ, fructu periclymeni* dicta, quæ illîc, ut persuasus sum, non ignota erit. Addo & *Caryophyllos* quosdam *Sylvestres*, ut appareat, an ab arbore Cœlit Lavvan, an à specie arb. caryophyllorum proveniant? Tandem & fragmentum *Sanguinis Draconis*, quod in Golkondâ obtinui, adjectum est. Quibus promissis supra datis satis me fecisse puto & ea desuper, repetita salute, informationem Tuam, una cum specimine de Cocculis Indis, & Fagara expecto.

III.

DN. HERBERTI de JAGER
EPISTOLA
Ad
DN. GEORGIUM EBERHARDUM RUMPHIUM.

P. P.

Postquam jamdudum literas quasdam ad Nobilitatem Tuam exararam, hasque nave onerariâ, versus Ternatam velificante, curatutus eram, me omninò prævenisti, dum ab aliâ, ex Amboinâ redeunte nave, præter omnem spem Literis Tuis æstimatissimis dignatus sum, & quidem eôdem, quô meas transmiseram, die, qui XX. Maji erat, conscriptis. Ea, quæ adjecta

cta erant, Dn. Boudens optime mihi tradidit: quapropter pro liberali & benevola Tuberis Regii omniumque specierum caryophyllorum aromaticorum (quæ omnia pro rarissimis æque ac curiosissimis rebus habeo & æstimo) communicatione gratias Tibi ago maximas, eoque magis me obligatum sentio, quo major illarum raritas & singularitas est; quemadmodum & honorem per literas adeò honorificas pro singulari quoque beneficiô reputo, vel eam quammaximè ob causam, quòd Te paratissimum testeris ad commercium literarium in Studiô Botanicô mecum continuandum: quod tam gratum & acceptum mihi erit, ut quæcunque media & adminicula procuraturus sim, quò in omnibus Tibi satisfieri possit, ut in priori jamdum Epistolâ stipulatus sum. A fronte verò statim rogito, ne liberum, quô uti soleo, scribendi genus, sinistrè explices, libenter ab illô abstracturus, si vel minimum displicentiæ Tibi pariat. Persuasus enim fui Te pariter hujus sententiæ fore, quùm è literis, ad Amicos Tuos datis, observarim & Tuam Nob. judicium suum liberrimum interponere, si opinio aliqua taxanda esset. Interim Tuæ me voluntati, si quæ placeant audivero, lubentissimè accommodaturus sum, cum reservatione liberæ sententiæ in ventilatione opinionis Tuæ, eorumque argumentorum, quæ ad illam statuminandam videbuntur apta, si fors à Nob. Tua discrepavero; quemadmodum, ut eâdem libertate contra me similiter utaris, rogo, quod, ut in prioribus jamdum asserui, mihi haud ingratum erit: in quibus jam subsisto.

Quod regulas illas attinet, quas, ut video, in eruditissimo Tuo opere observasti, exiguas scil. illas relationes, quas per alios Amicos communicari & contribui curavi, sub autoris, unde profectæ erant, denominatione allegando, & in hôc punctô me obstrictissimum profiteor, certò asseverans & promittens, quod non tantùm omnia, quæ unquam vidi & probavi Tuæque Nobilitati grata futura cognovero, absque ullâ reservatione, candidè contribuere & simul ea, quæ mihi indulgebis, sub nomine Tuo celeberrimo sincerè & fideliter decantare velim. Eaque de causâ, ut in prioribus literis jamdum obtuli, omne id, quod à mea tenuitate proficisci & è re suâ esse videbitur, absque ulla hæsitatione liberrime sibi sumere & appropriare poterit.

Ratio, cur *Sementinam* pro Abrotani magis, quàm Absinthii, specie habeam, in formâ & figurâ hujus plantæ radicatur, quam sæpissimè vidi. Id quod in causa quoque est, quòd Arabicum nomen *Sjiehh*, vel *Sehehà*, ut Rauwolfius expressit, maluerim per Abrotanum explicare, quàm per Absinthium, sive vulgare, sive Seriphium, quoniam, ut alibi jam dictum, non tantùm notabilis differentia in figurâ intercedit, sed & in Persiâ & in Golkondâ observavi utramque speciem absinthii in officinis non tam nomen Sehehe aut Seheha, quàm nomen Assintien gerere, quod à Græco ἀψίνθιον vi qs. tractum & deductum est, quo nomine quoque venum prostat, sicque ab ipso Avicennâ vocatur, penes quem Absinthium Seriphium magis usuale, quod ferè unicè illic in officinis reperitur.

De *Catsio* & *Palmeira Brava* pariter in priori mea epistolâ egi, & quoad hujus nomenclaturam tantum aperui, quantum per Dominum de Vicq à me desiderâras. Quapropter solummodò quoad nomen Telinganense Tati-thitoe, ut tractatulo Tibi noto etiam allegatur, aut Tati-manoe hoc adhuc addo, quod vox Tsittoe aut manoe in hac lingua proprie arborem denotet voxque Tati genitivus vocis Tadu sit, quo Palmeira in hâc lingua specialiter exprimitur. Ubi hoc adhuc notari velim tria hæcce puncta ⁘ sub d aut t locata, hunc tantùm in finem à me addita esse, ut eô ipsô innuatur, utramque illam literam sibilante modô, apicem linguæ admovendo dentibus, exprimenda esse.

De *Camphorâ*, vel potius *Caphura Baros*, pauca folia ab ora Occidentali accepi, de quibus dimidia portio, pro ulteriori speculatione & meliori dijudicatione, Nob. Tuæ hisce inclusa est, quò è figura foliorum ipsam arborem eò melius dignoscere valeas, quæ & per foliorum odorem se manifestat, dummodo parum conterantur, cumprimis si adhuc recentia & viridia sint. Additus simul est surculus de arbore Camphoræ Japonicæ, quæ inde ad nos delata & in hortô Nobiliss. Dn. Outschoorn, Consiliarii Indici plantata: trunco ramisque 2. circiter virorum longitudinem exæquat. Hujus arboris descriptionem formaturus sum, quamprimùm flores & fructus feret, dummodò adhuc victurus & in Bataviâ novâ permansurus ero: neque desistam eandem Tecum communicare.

De *Arbore Benzoini* pariter folium aliquod obtinebis, & quidem eâ bonitate & simplicitate, qua illud inveniri potui, simileque nec melius mihi reservo. Similiter nux ejusdem arboris adjecta est, cujus pariter unicum adhuc specimen possideo, externe cortice nuci agresti simili præditum, cujus flos, ut mihi relatum est, albicat: id quod pro ulteriori arboris hujus enodatione simul annectere volui.

Non minus Tibi simul fructus quosdam Thée his offero, quos Jesuita haud ignotus, P. Couplet, dono mihi dedit, quibus similiter curiositati Tuæ satisfacere &, nisi jam possideas, Museo Tuo curioso inferre volui.

E prioribus meis literis jamdum Tibi elucescet, quod Nob. Tuam libentissime excusatam velim & nunquam non excusaturus sim, si ad nobilissimum & pretiosissimum, quod meditâris, opus urgendum & brevî absolvendum, desiderio meo non statim & extemplo satisfacere possit, cujus nullam prorsus rationem habeat, nisi absque ulla temporis jactura fieri poterit. Interim contentus sum valdè, quòd data occasione

ſione deſcriptionibus aliquot & reſponſis me dignari velis, quod ipſum beneplacito & arbitrio Tuo relinquo, ſummoperè dolens valetudinem Tuam infirmam, quæ ipſa tamen, ut ſpero & opto, tamdiu duratura erit, ut tam decantatum opus ſuam perfectionem nanciſcatur, per cujus omiſſionem bonum publicum immane quantum amitteret, damnumque ex jactura tot rariſſimarum & inſolitarum rerum vix unquam reparari poſſet; quapropter optimè faceres, ſi ab eô Te nequicquam abſtrahere patereris, ſed tantô ardore maturares, quó undique deſideratur.

Vi oſtenſæ mihi permiſſionis, Dn. de Vicq, Mercatori & Amico meo Intimo traditæ, haud difficilem quoque Te præbuiſti deſcriptiones *Arboris Nucis Moſchatæ Saguque* mihi concedendi, quibus me obſtrinxiſti admodum. Interim conſulerem, ut quoad ultimam paulò fuſius Te explicares, cumprimis, quinam ejus ſint uſus? quot ſpecies eduliorum inde parentur? & ſimilia hiſtoriam ejus concernentia, quæ Curioſis in Germaniâ & universâ Europâ maximè grata & jucunda erunt, eoque magis, ſi omnia figuris æneis illuſtrarentur & exornarentur, quæ Nob. Tuæ non deerunt. *Speciem Arboris Sagu abſque ſpinis*, cujus mentionem facis, in urbe Bantam quoque vidi, & ut mihi refertur, arbor hæc in regionibus montanis quoque excolitur & pro tectis domuum inſtruendis adhibetur.

Alioquin laudatus modò Dn. de Vicq mihi plura non aperuit, quæ per communicationem Nob. T. poſthac obtinere potero.

Deſcriptiones Arboris caryophyllorum & nucum moſchatarum, quas Dn. Boudens formaſſe dicitur, nondum videre licuit. Forte in ſecretis illas habet, quapropter earum quoque nullam mentionem feci.

Pro communicatione Caryophyllorum Regiorum, quos una cum Tuberibus fungoſis, aut Fungotuberibus Dn. Boudens bene mihi tradidit, tantas ago gratias, quantas meretur raritas illorum. In perpetuam Nob. T. memoriam illa conſervabo, & quamprimùm occaſio ſe trudet & Pictorem accuratum mihi ſubminiſtrabit, qui omnia clarè & diſtinctè exprimere poterit, depingi curabo. Aliquot abhinc annis talem in famulitio meô alebam, ſed ob brutalem, cui deditus erat, ebrioſitatem vix tolerabilem: cujus intuitu jam ante annum in Patriam rediit ut adeoque non minus, ac Tua Claritas eô jam deſtitutus ſim. Interim inaudio hâc occaſione Te aliquem recuperaturum eſſe, quo factô in delineatione reliquarum adhuc herbarum, ſine remorâ, pergere poteris.

Tres ſpecies *Caryophyllorum Regiorum* Majoedæ cuidam noto (qui è numero Magnatum Ternatanenſium eſt) hîc oſtendi, qui ſuſtinet tres haſce ſpecies in unâ eademque arbore ſuccreſcere, cùm pro ratione ætatis in dies mutentur, ita, ut arbor Ambonenſis tandem genuinos ſurculos transplantatorios, imò Caryophyllos Mandarsjanenſium figuram habentes truderet: addens avem aliquam Caryophyllos Ambonenſes plantaſſe, qui ſucceſſivè immutati in veras transmutentur.

De *Sandalo Rubro* in prioribus meis literis longe lateque pariter diſſerui, inibiqe ad omnia, quæ à me deſideraras, tam aperte & prolixè reſpondi, quàm per meam q. experientiam fieri potuit, adjectô fruſtulo illius ligni, quod Golkondæ in Officinâ Pharmaceuticâ obtinui; quapropter brevitatis ergò me in memoratas modò priores literas jam rejicio, niſi quòd in tranſitu hîc notare cogar, me ſumma teneri admiratione, Te in epiſtolâ Tua adhuc ſuſtinere, Vetuſtiores Arabes ſandalum rubrum ab Orientali Africæ orâ circumjacentibusque Inſulis, cumprimis Madagaſcar, reportaſſe: cùm tamen Arabum æque ac Perſarum Scriptores ſimplicium, quotquot ad manus meas pervenêrunt, unanimiter fateantur Sandalum rubrum ex Indiâ in Arabiam adferri. Quòd verò refrigerantem ejus qualitatem attinet, tanta, ut perhibetur, eſſe non poteſt, ut Fr. Redi, Celebris Ducis Florentini Experimentator, nuper admodum, in certo Tr. de plurimis ſimplicibus ex Indiâ provenientibus & qualitatum intuitu famoſis, oſtendit, ut è noviſſima quadam parte Diarii Gallici, Journal des Sçavans dicti, videre licuit; quemadmodum & illud, quod de certo Sandali rubri fragmento, à Rege de Macaſſar obtento & ut in prioribus meis literis adduxi, in Timor generato, perhibetur, mihi prorſus fabuloſum eſſe videtur, quòd ſc. ollæ, aqua fervente plenæ & jamjam ab igne remotæ, injectum, eandem in momento & unô quaſi ictu oculi, ut ſæpe probatū, ad ebullitionem naturalem deducere valeat. Tantæ & tam admirandæ vires, quàm plauſibiliter etiam extollantur, penes me ad minimum non tam facilem applauſum merentur, niſi ipſum illorum effectum videam, aut indubiam de eô relationem obtineam. Fortè deſcriptionem aliquam è meis adverſariis collecturus eamque cum figurâ ramuſculi Tibi oblaturus ero, quamprimum, ut jam ante petii, relationem quarumcunque arborum, Sanguinem Draconis fundentium, abs Te obtinuero. Hâc vice enim, quâ Contractus inter Societatem & Regem de Bantam & Ternatam, à me vertendus, ſat negotii mihi faceſſit, impoſſibile videtur. Hic enim operoſum admodum & diuturnum laborem exigit, quò omnia, juxta dialectum linguæ Malaijanæ, in fluidum & Batavorum linguæ convenientem & conſonantem loquendi modum redigantur. Adhæc aliquem adhuc Sandali rubri ramuſculum è Coromandel procuraturus ſum, hujusque Te quoque participem reddam, utprimum obtinuero.

Nomen *Calami Aromatici*, cannam fragrantem propriè ſignificans, ſponte ſua teſtatur, quòd

Diringo,

Diringo, vera acori ſpecies, pro illo haberi non poſſit, dum acorus exiguam aut omninò nullam cum arundine aut canna ſimilitudinem habet. Unde & genuinus Calamus Aromaticus Arabicè, penes Avicennam & alios, Kaſab Ezzarirah, h.e. arundo aromatica, & Acorus apud Eosdem Wadzi, vel Gallorum expreſſione Wagi, (quod ab Indorum Wedzi oritur) vocatur. Garzias ab Horto igitur in causâ eſt, quod Acorus pro calamo aromatico habitus fuerit, ut nomina ab illo poſita teſtantur, quæ ad unum omnia Acoro propriè conveniunt, niſi quod nomen Arabicum Caſſab Ezzarira, ex omnibus illis calamo aromatico etiam applicari poſſit. Ut taceam Illum genuinum nomen Arabicum acori prorſus omittere, ut tum ſuæ opinioni colorem addere, tum alios eô ipſo confundere poſſet. Meam tenuitatem quod attinet, in Perſia, Suratta & Golkondâ, in officinis Seplaſiorum, ſub nomine Haſab Ezzarira nonniſi unicum ſimplex inveni, radicem ſcil. cum portiunculâ caulis, unde ſatis ſuperque apparet verum calamum aromaticum arundinem quandam eſſe. Idem ſcil. vegetabile eſt, quod Paludanus ad Cluſium miſit, in Annotationibus ad Garziam ab Horto & pag. 201. Exoticorum depictum. Lubentiſſimè Tibi ſpecimen ejus transmitterem, niſi meum aut perdidiſſem, aut in locum jam incognitum abſcondidiſſem. Interea aliud è Suratta fragmentum mihi procurabo Tibique portionem aliquam communicabo. Ipſum aliàs vegetabile neque vireſcentem, neque omnibus ſuis partibus adhuc præditam videre licuit, quoniam in celebri monte Gato, in meditulliô regionis Indoſtan, (quò iter meum non vergebat) propullulat. Hæc autem planta in lingua Indoſtanicâ & Decanica Tsjirajakahh aut tsjirajekah, Canarynaica Tsjirant, Sanskriticè vel Brachmanicè, ut & in regione Coromandel Tsjilaſatam vocatur & in binis prioribus Partibus Horti Malabarici (quas tantùm videre legereque mihi licuit) non habetur; quemadmodum & deſcriptio figuraque Caſſab Ezzarira, h. e. Calami Aromatici, quam Veslingius in Annotationibus ad Proſp. Alpinum de Plantis Ægyptiacis pag. 63. ex Exoticis dicti Alpini ob oculos poſuit, parum etiam cum arundine coincidit: ut adeoque plantam illam neutiquam pro genuinô calamo aromaticô habere poſſim, niſi fors ſpecies ejus vilior ſit, cujus Scriptor quidam Perſicus, in cognitione ſimplicium ſic ſatis verſatus, meminit, cujus verba, ſecundum meam interpretationem, ita „ſonant: Haſab Ezzarirah, h. e. calamus „aromaticus eſt arundo elegans, craſſitie jun„cum ſcriptorium præterpropter æmulans, „quandoque etiam tenerior. Duplicis autem „generis eſt, cujus una ſpecies, ut herba vel „caulis ſeſami, attamen brevis, ſpithamam cir„citer longa, vel paulò altior eſt: Altera ve„rò lævis & plana, ulnam ferè ſuperans, ſapo„ris amari & acris, coloris gryſei aut ſubfuſci, „intus telæ aranei inſtar apparens, ſi diffringi„tur: quæ de montibus Kilub & è regionibus „Indiæ adfertur & Berkinah vocatur. Altera „ſpecies herbæ ſeſami non abſimilis, in apici„bus ramuſculorum ſemen habet inſtar cice„rum, folliculo incluſum: ſed hæc nec acris, „nec amara eſt, ſimiliterque ex India profi„ciſcitur, ſed non tam valida, uti prior &c.

Ex hiſce tantùm uſualem & genuinum calamum mihi videre licuit, altera verò ſpecies mihi nunquam viſa eſt; adeoque parvum læveque ſemen, quod Alpinus herbæ ſuæ tribuit, ciceri neutiquam ſimile eſt, cui Perſa genuini ſemen aſſimilavit. Ut taceam alias diſconvenientias, illîc obſervandas. Quò verò accuratiorem cognitionem hujus plantæ obtineamus, literas Surattam dabo & ferente ſic occaſione omnem curam & diligentiam adhibebo, ut utramque ſpeciem, cum omnibus ſuis partibus, expiſcari valeam: quarum ſi compos factus ero, veram illarum deſcriptionem & delineationem Tibi transmittam.

Similiter completam *Spicæ Nardi* plantulam indagabo, quæ pariter in vicinia noſtra non ſuccreſcit, nec unquam à me viſa fuit, utut Bontius eandem in Java quoque reperiri tradat. Tam firmô enim talo Eundem inniti puto, ac cum *Schœnantho*, quod pro Sire, aut Gramine Meliſſæ odoro habet; quemadmodum & obſervo plures è Noſtratibus ejusdem eſſe fidei, ſed absque ullo fundamento, dum ſolùm in Perſia genuinum Schœnanthum innotuit, cumprimis in regione Coromandel, ubi integros campos trajeci, gramine hôc obſitos, quod una cum pedunculo aut caule ſuo duos circiter cum dimidio pedes altum eſt, odoremque ſuum longè lateque ſpargit, cumprimis noctu, cadente rore, imò & de die, ſed tempore pluvioſo, cùm tempore ſereno Soleque lucente nullum fere odorem edat. In Golkonda Schœnantho hoc, in pulverem comminuto, ad lavandas manus utuntur, ob odorem gratiſſimum, quem aqua promptè ſuſcipit: utut hic diutius non duret, quàm exſiccentur. Interim & pulvis hic, ob exſiccantem qualitatem, pinguia quævis & unctuoſa à manibus abſtergit.

Deplorandum ſanè in pretioſô nobilique opere Dn. de Rheede neminem, rerum Botanicarum expertem, manus auxiliatrices mutuaſſe, quod alioquin aliis plumis ſuperbiret. Pater Matthæus enim, quem in Perſia familiariter novi, ne minimam quidem herbarum cognitionem habet, utut primum in hoc opere fundamentum jecerit. Nec D. Caſearius unquam ſtudium hoc in Europa ex profeſsô excoluit. Ut taceam totum opus, prout mihi quidem videtur, nimis præcipitatum fuiſſe, exorbitantibus ſæpe figuris, & hiſtorica herbarum deſcriptione jam penitus omiſſa, alia vice autem parciſſimè delibata. Alias verò Icones quam-

quamplurimæ satis accuratè se habent ipsæque descriptiones adeò completæ sunt, ut & minutissimas quasvis particulas clarissimè expediant: quapropter præstantissimum hoc opus magni æstimo totusque eruditus Orbis Illustri Dn. de Rheede summoperè obstrictus est. Non possum tamen non fateri, haud paucas, notatu dignissimas, illius jam nomine celebrari, quas tamen sub aliis nominibus, penes nostrates à me auditis, aut in aliis Autoribus observatis, jamdiu novimus. Hinc Botanico cuidam experto aliqua adhuc opera superstes est relicta, qua omnia è tenebris producta luci publicæ exponere omniaque à se invicem discernere valeat: id quod illi, qui per αὐτοψίαν herbarum indigenarum cognitionem sibi comparavit, haud difficile foret, sicut in hoc Te præ aliis expertum & exercitatum esse novi, utpote qui, ut certò mihi persuasus sum, in quamplurimis denominationibus adhuc Criticum agere posses. Interim id spei adhuc superest fore, ut Celeberrimus Botanicus, Paulus Hermanni, Munere Professoriô in Academiâ Lugdunensi gloriosè fungens & in oris Malabaricis Versatissimus, id, quod in Opere Dn. de Rheede adhuc desiderari posset, ad omnium satisfactionem suppleturus sit. Tertius allegati Horti Malabarici Tomus jamdudum sub prelo fervet, neque dubito brevi eundem proditurum esse, utut de eô heic nihil quicquam innotuerit. Plurimas autem herbas, in primô & secundô Tomô contentas, hic in Javâ quoque reperi, quarum adhuc plures quis in hâc Insula reperire posset, si tempus & otium hoc studium ex condicto excolendi suppeterent, simulque unus aut alter Javanensium ad manus esset, qui hæc talia è sylvis apportaret. Ast ad hæc & similia homines illi non tam facilè moveri possunt, nisi à superiori quadam autoritate imperetur, non obstante honesti, quod sæpius tentavi, redhostimenti oblatione. Quid quod & tigridum oberrationes insigne impedimentum adferant, ne sylvæ campique longè lateque perlustrari possint. Unde adhuc dubius sum, an & quænam de plantis in I. & II. Tomo nominatis hîc reperiri possint, quales sunt: Aroatu, Marotti, Mail-anschu, Cumelu, Canschu, Curatu-pala, Codaga-pala, Tinda-parva, Appel, Schageri-Cottam, Panel, Nedum-Schetti, Schemnan-Cottam, Modera-canni, Peragu & Cudi-avanam, quas hîc locorum nondum vidi, nec quòd hic succrescant audivi, utut de eô nullus dubitem, dum Javam plantarum adeò divitem inveni, ut illas omnes heîc indagare liceret? quemadmodum & figuras aliquas illarum arborum & fruticum, quarum Dn. de Rheede meminit, una cum indigenis & Malaijanis denominationibus, ostendere possum: in quas peculiarem quoque Clavem effecisti, ut ex æstimatissimis Tuis literis observavi.

Ex iisdem magnâ cum satisfactione quoque vidi Te sic vocatum *Ubi-Radzia* pro Tubere, & superterraneam excrescentiam ejus pro Fungo habere, prout utrumque in priori meâ Epistolâ admisi, ut adeoque in genere & specie hujus plantæ conveniamus ambo: quamvis vox Ubi his in oris, Java, Malaija &c. in tantum non extendatur, ut & Tuberi huic applicaretur, quod, juxta Indigenarū nostrorum relationem, hîc etiam reperiri dicitur, à Javanensibus dzjamur taxis dictum, dubio procul fungi tritorio-formis intuitu, qui cuidam Taxis, h. e. Calapas, similis est, dum humiditates nonnullæ emicant, quæ ob gravitatem in cavitatem conicam, apice deorsum vergente, extenduntur. Aliâs verò Malaijani plantæ huic Tsiandawam karang, h. e. Fungi lapidei nomen dederunt (unde Latinè quoque *Fungus lapideus infundibuliformis* vocari posset) idque vel ob nodos lapidiformes, vel quòd inter fissuras lapideas in radice arborum succrescat. Sic & Magister quidam Bandanensis eundem suo idiomate Kulat cararu, h. e. profundum & cavum fungum nominabat, asseverando tales in arboribus annosis reperiri & singulare medicamentum præbere. Quid quod Balierii & Javanenses hîc de alio adhuc Fungo-Tubere referunt, qui Dzjamor radzia, vel dzjamor aorsi, h. e. Fungus Regius vocetur, qui fungus albus & in formâ coni esse dicitur, in parte superiori ollam, instar campanæ igneæ, aut mali cotonei, gerens, latitudine clypeum communem exæquans. Hic pro delicatissimo cibo habetur & non tantùm hujus intuitu, sed & ob magnitudinem pro Regio genere inter omnes fungos habetur: de quô fortè pluribus acturus sum, quamprimùm propriis illū oculis usurpare licuerit. Interea summas ago gratias, non tantùm pro transmissis tuberibus fungosis, aut Fungo-Tuberibus, sed & pro communicatione descriptionis literis Tuis insertæ. Cum tuberibus nudis rem aliquando periclitabor, terræque, ut jubebas, inseram, ut appareat, an eadem & hîc locorum fungos hujusmodi infundibuliformes trusura sint, cujus eventum Te neutiquam celaturus sum.

Interim existimarem inter terræ tubera simplicia, aut terræ tubera frugifera, & inter radices tuberosas, caules, pampinos & folia ferentes, insigne discrimen formandum esse, sicque *Tuber Regium*, à Te Ubi Radzia dictum & propriè pro Tubere frugiferô habendum, à *radice Chinæ*, alius prorsus generis, multùm differre. Hæc enim in genuinâ Sinensium lingua *Hok-lin*, & in Mandarinicâ linguâ *Folim* audit, cujus Sinenses in Herbariis suis aliisque de simplicibus agentibus libris duas species habent, sc. rubram *Tu-fo-lim* & albam *Pæ-fo-lim* dictas, quæ posterior longè melior, quàm rubra habetur, eâque de causa majori pretiô venit. Antehâc mediante Dn. Theodorô Sas, Verbi Divini Ministro hujus loci (Viri libera-

libus Artibus faventissimi, admodum Curiosi & commercium literarium in Maca alentis) plantam hanc mihi procuravi, quam in tantum etiam obtinui, ut non tantùm partem rami aut pampini, cum rudi quâdam delineatione & brevi descriptione, sed & ollâ ipsam plantam vivam continente donatus fuerim, quæ posterior Dn. Cleyero concessa, mihi econtra ramus, fili longitudinem habens, relictus fuit, quem tamen prorsus insuper habebam, sperans, quòd si plantam hîc vegetantem haberemus, nunquam non folia recentia ramosque obtinere queamus. Ast in calculo meô valdè erravi, cùm brevî post, præter omnem spem, ego Bantam vocatus, Dn. Cleyerus antem profectus fuerit, intereà verò planta, antequam perfectionem suam nacta fuisset, perierit, ut sub reditu magnâ cum displicentiâ expertus sum. Hôc ipsô igitur omnis me spes destituit loco neglecti ramusculi alium obtinendi, sed & in plenariam hactenus plantæ hujus cognitionem penetrare non potui, ut ejus sive designationem sive descriptionem aliquam formare Tibique transmittere potuerim. Quò vero Nob. Tuæ plantæ hujus usualis, talem, qualem potero, notitiam impertiam, hisce supradictam Macaussiacam Figuram in originali, quod dicitur, transmitto, una cum ramusculi parte, quæ ruditer satis delineata, dum folia econtra optime cum ipsa planta (quantum recordari possum) conveniunt: unde satis adhuc concludi potest, radicem Chinæ speciem *Ubi* esse, quùm folia & pampini cum illis maximè conveniant, quæ à certa specie *Ubi hutan*, quam in sylvâ quandoque vidi, scaturiunt, id quod ante allegata concisa descriptio quoque docet, quæ Latinis verbis, quibus R. Pater, qui eandem huc transmisit, usus erat, ita sonat: Radix Sinica, aut, ut dicunt alii, Li„gnum Sinicum, non est arbor, sed quidam ra„mus, qui longe lateque serpit per terram, ha„betque quasdam manus (a) seu fila, quibus ter„ram apprehendit illique intimè adhæret (sicut „ferè habet vitis, quibus serpit per sustentacula) „qui ramus quamvis tenuis, durus est & flexi„bilis, sicque serpens per terram projicit frequen„tes & exiguas radices, in quibus nascitur radix, „de quâ loquimur, quæ crescit magis minusve, „pro ratione soli, magis aut minus proprii, aut „temporis, quô in eô fuit. Iste modus excur„rendi per terram ferè posset comparari plantæ, „quam Indi vocant Batata. Folium (b) mitto „pictum ad vivum, simulque ramum siccum. „Præcipua ejus virtus, quantum potui cogno„scere ex Medicis Sinicis, servit iis, qui labo„rant morbo Gallico. Ponunt pondus unius „unciæ, aut risaldæ, aut aliquid amplius, in duo„bus poculis aut curadis aquæ, fervereque il„lam sinunt, usquedum redigatur ad unum po„culum & bibunt illam calidam, præsertim ma„nè, ut melius sudorem provocent & per diem „uti possint eâdem aquâ, aut calidâ, aut subca„lidâ, aut etiam frigidâ, nec utuntur aliô potu „& ita continuant ad 15. 20. aut 25. dies. Illam „radicem faciunt in frustula, antequam ponant „in aquam. Habet etiam vim in iis, qui habent „membra malè affecta à frigore, quæ non bene „moveri possunt, quem morbum Hispani vo„cant Corrimento. Aliqui podagrâ affecti re„perêrunt in isto potu singulare levamen. Pu„tant Sinæ magis notam virtutem istius radicis „nostris Europæis, quàm sibi; qui istum potum „bibunt, comedunt carnem assatam & panem bis „coctum: vult enim sicca & absumitur ab e„duliis & fructibus. Quando ista radix est viri„dis, ponunt duplex pondus in quantitate aquæ „suprà assignatâ, quia non est efficax viridis, ut „sicca. Planta est sylvestris, & nascitur in solô „siccô & durô; fortè cura & cultus circa illam „eam faceret vegetiorem. Vas fictile, quod „mitto, habet istam plantam, quam post duos „aut tres digitos terræ reperies, cum suis radici„bus. Quod mihi placuit in eâ, fuit, aliquas „radices teneras & novas incipere pullulare: „istudque me movit ad abscindendum ramum, „qui fortè excurrebat ad decem passus, putans „fore, ut, antequam Bataviam perveniret, det „novum. Non facilè credit Vestra Dominatio, „quâ diligentiâ opus fuerit ad id inquirendum. Hactenus Pater ille; & hæc ferè sunt, quæ ad elucidationem hujus plantæ Tecum communicare potui. Quodsi posthac plura eaque certiora de illa sim experturus, non desinam & illa Tecum dividere, quòd eò firmius credere poteris, quò constantius mihi proposui imposterum Te nequicquam celandi. Alias de hac Radice P. Martinium quoque evolvi, & in eô reperi, sub nomine *fo-lim*, usitatiori & radici Chinæ propriô, certam quoque Tuberis speciem venire, quæ ante allegata *Pe-folim* est & cum *Ubi radzia* Tua insignem affinitatem habet, nisi quod fungis careat, in quantum experiri potui: ut adeoque non ineptam hîc comparationem institueris; quamvis alioquin simplex aliquod Tuber ab alia planta, foliis, floribus & fructibus instructa, magis differat, quàm ut sub eôdem genere, tanquam species, locari possint, ut antehac jamdum annotavi. Vulgaris & usitata magis Radix Chinæ penes Sinenses Tu-fo-lim, h. e. folim rubra, audit, quoniam caro seu interior substantia subrutila est, cùm altera, è Tuberum familia, è contra Pæ-fo-lim, h. e. folim alba dicatur, quoniam caro interior, instar argillæ, fistulis tabaci destinatæ, candicat, quam Natio hæc pro nobili & pretiosô medicamentô venditat, magnique facit, dum eandem nonnisi pro dupla quantitate argenti divendit, ita ut vix magna industria portiunculam, hîc adjectam, obtinere potuerim, cui

(a) *Intelligit Autor capreolos, quos claviren vocant, ut pictura monstrat.*
(b) *Hoc illud est, quod hic adjicitur.*

cui de cortice parum adhæret colore intensè fusco prædito & rugoso, qui lignosior & radicosior videtur ac Ubi Radzia Tuæ Claritatis, utpote quæ grysea magis ac lapidea apparet. Caro Tuberis Sinensis densa & compacta est, neutiquam fungosa, ut P. Martinius erroneè perhibet, candicans simul & quandoque grysea, absque notabili & sensibili sapore, nonnihil tamen viscosa sub masticatione, neque tam sicca ut caro Ambonicæ, ita ut interior substantia Sinensis terræ Hispanicæ saponiformi (qua fœminæ Persarum capillos suos lavant eamque propterea Gil ser Sjuwi, h. e. Terram capitis lotoriam, vocant) haud absimilis videatur. Tubera autem hæcce non certam quandam & regularem, sed variam habent formam & figuram, rotundam sc. aut oblongam, attamen nodosam & interdum capitis humani magnitudinem præ se ferentem, ut è frusto, mihi ostenso, concludere potui. Interim in aliam adhuc Tuberum speciem incidi, cujus folia atque caulis cum vulgari radice Chinæ conveniunt; & quoniam carnem, colorem, saporem & alias qualitates sibi communes habent, utrumque vegetabile facile sub idem genus redigi posset, eoque magis, quod & vires in Medicinâ utrobique sint eædem aut similes. Quin & inter Tubera Sinensia, mihi oblata, unum reperi, in cujus meditullio, ceu corde, festuca lignea hærebat, in quâ supradicta materia viscosa magis observari poterat: quemadmodum & in reliquorum tuberum carne similes festucas reperi, in quibus, non secus ac in Ubi radzia, oculi quidam seu foramina apparent, si diffringantur: quod eò facilius contingit, quòd tubera à Te mihi transmissa & sub arbore locata in frusta quædam spontè collapsa sint, nondum apparente fungô aut cortice lapidiformi, quibus suum adhuc tempus relinquam.

His ergò exoptatissimis Tuis literis quoad omnia ferè puncta satisfeci, nec quid amplius restat, quàm quòd in votis esset, ut iter meum versus plagas Orientales, sub qualitate secundæ Personæ, in Commissione Illustris Dn. Commissarii & Gubernatoris Padbrugge, suum progressum habuisset, quò summi illius honoris particeps fieri potuerim, ut eruditis Tuis sermonibus & multo rerum usu firmata, mihique tam proficua conversatione uti licuisset. Ast mutatio consilii Potentissimorum Statuum & permutatio meæ tenuitatis cum Secunda Persona, in Commissione versus Macassar, effectum hujus tantoperè exoptatæ felicitatis impedivit, utut res cum ultima Legatione adhuc frigidè succedat, ita ut persuasus sim me in Batavia nostra aliquantulum adhuc commoraturum esse, adeò, ut dubiis his temporibus nil certò statuere, sed ubique ferè ambigui hærere cogamur. Licet autem conventus noster, ut apparet, tam citò contingere aut sperari non possit, non tamen in eò penitus despero, cùm juxta commune proverbium montes & valles quidem nunquam, homines autem toto die convenire soleant. Certa ergò spe detineor tempus & occasionem in tantum Nobis arrisura esse, ut tandem aliquando Nos coram exosculari, mihique tam felici esse liceat familiaritate Tua feliciter utendi. Interea verò amicitiæ nostræ vinculum literis firmabimus, quibus mea ex parte nunquam deero, modò dispositio, negotia, tempus & occasio nobis faveant!

Unius ferè oblitus essem, sc. Cynosbati hinc inde in oris hujus urbis plantatæ. In hoc frutice observatur, quod justo major non aptus natus sit ad formanda sepimenta, quùm trunci nimis crassi & alti evadant, sicque cum aliis non bene combinari possint. Alias arbor hæc magna in copia in hisce Insulis progerminat, quam voce combinata *Rhamnomorum* vel *Rhamno-rubum* nomino, quùm virgæ ejus cum spinis & foliis Rhamno, & fructus baccis mori vel rubi similes sint, & ad minimum speciem arbori Tatai-iba affinem constituant, quem Piso p. 163. & Marggravius p. 119. quodammodò describunt & depingunt, quæ tantùm in eô à Rhamno in Batavia crescente differt, quod folia non subtiliter serrata, ut Piso loquitur, neque simpliciter serrata sint, ut Marggravius, habet, sed nec incisa, nec serrata, fructus autem non tam albi vel pallidi, sed flavi appareant, siquidem nec Pisonis nec Marggravii figuræ & picturæ incisuras aliquas aut serraturas in foliis, cumprimis ea quæ dextram tenet, præ se ferunt, altera sinistri lateris ex descriptione fortè coagmentata. Quodsi jam laudati modò autores in foliorum horum incisionibus serratis & colore pallido baccarum quodammodò erraverint (quod ab aliis in quibusdam plantis quoque observatur) nullus dubitarem, Brasilianum & hunc ipsum rhamnum ejusdem speciei arbores esse, quam Malaijani & Javani hîc locorum *Kadranus* vocant, & non tantum hic, verùm & illîc ad tingendum adhibent, si flavus desideratur color. Ad hunc autem lignum & radix annosa expetuntur, è quibus fragmentum ad hoc negotium idoneum limando aut conscindendo usus tempore comminuitur, & tamdiu in aqua coquitur, donec tinctura extravertatur: quô factô decoctum per pannum trajiciunt, colaturam alumine acuunt, baculisque tamdiu exercent, usquedum color sat intensus est & sufficienter adhæret. Hic ergò usus hujus plantæ est, cujus pleniorem descriptionem addidissem, nisi securus essem ipseque crederes illîc æquè reperiri.

Cæterum sub hac occasione etiam atque etiam exoptarem, ut cura Tua exacta & quoad omnes circumstantias perfecta descriptione mihi provideretur, qua ratione Tinctura è semine *Galugæ*, quæ alioquin hîc locorum *Casamba Ambonica* vocatur, extrahatur, quomo-

do ad tingendum adhibeatur, cum omnibus & singulis circumstantiis particularibus hîc observandis, cùm his in oris neminem hactenus invenire potuerim, qui accuratam hujus rei notitiam haberet. Aliâs verò è Pisone pag. 133. apparet arborem illam etiam in Brasiliâ, nomine *Urucu*, famosam esse. Quodsi eorum particeps fieri possem, redhostimenti loco accuratam Descriptionem, quâ ratione *Indicum* vegetetur & tinctura inde extrahatur, quave ratione in Arte tinctoria adhibeatur & tractetur? ex propriâ observatione conceptam, Nob. Tuæ communicaturus essem, quam Dn. Cleyerus, cui sponte illam concessi, secum in Japoniam transportavit, me tunc in Bantam constitutô. Quamprimum verò manuscriptum illud recuperavero, ejus Tibi copiam faciam, quam Nob. Tuæ ulteriori speculationi ansam daturam credo, annon & planta Indici, seu Indigo, non secus ac hîc circa Bataviam in Amboinâ quoque succrescat? quæ lingua genuina Malaijana *Sarap*, Macassarica, *Taru*, Balica, *Tahum*, Javanica *Tom:* Tinctura verò seu color inde extractus Malaijanis *Nila* & Manangvabosicè *Tarom* dicitur.

Quoniam de cæterò aliquid temporis mihi adhuc indulgetur, epistolam hanc aliquot adhuc quæstionibus & materiis ampliandam puto, nullô ordine habito, ut mentem subibunt, recensendas. Primò quidem scire desiderârem, ad quas species referas plantas à Bontio adductas? aut quas de illis conjecturas vel speculationes formes? de singulis simul ramusculum suis floribus, fructibus & foliis instructum expetens, ut eò melius illas distinguere valeam, quales sunt

Fraxinus Indica.
Sambucus Indica.
Tangomæ 2. species
Beccabunga
Champidaca, quam ignorat, sed pro arbore habet.
Veronica Javana
Frutex Indic. incognitus.
Planta spinosa incognita, cujus fructus manibus triti fœtidum edunt odorem.
Nasturtium aquaticum
Mangam, fructus apud Indos sacer.
Mangianam arbor
Cardamomum majus, hyacinthi flore
Guananabanus
Lysimachium Indicum:

quæ omnes, aut ad minimum quamplures obscurè & quodammodò dubiè descriptæ & indicatæ, indistinctè etiam in figuris æneis depictæ sunt.

Inter transmissa hæcce frustum ligni illius fragrantissimi quoque reperies, quod Indostanicè, Brachmanicè, Malaijanicè & Javanicè *Devvadarne*, h. e. *Lignum Deorum* vocatur, & procul dubio *Divvadaar* Avicennæ erit, utut illud nec figurâ, nec foliis aut fructibus cum pino aut sabinâ conveniat. Interim error hic ab hoc æquè ac aliis Scriptoribus Arabicis, de simplicibus agentibus, in descriptione simplicium ex Indiâ proficiscentum, sæpissimè committtur. Interim lignum hoc, ob vires singulares Medicas, admodum decantatum est, quô Persæ æque ac Arabes frequentissimè utuntur. E fragmentô hoc videre poteris, an & illîc cognitum sit?

Addo simul fructus quosdam *Sphærularnm Saponariarum*, quæ in plaga Javæ Orientali & fortassis in ipsis Regionibus Orientalibus succrescent, & ad lotionem capitis non tantùm, sed & hîc & alibi Saponis loco adhibentur, pro Sarassis aliisque crispatis vestimentis, saponem album communem non ferentibus, sed eô ipsô colorem amittentibus, illis purgandis. Hæ ipsæ *Sphærulæ Saponariæ* in regione Coromandel quidem etiam proveniunt, sed vix tam magnæ, quàm Javanenses, magis quoque nigricantes & rugosæ. Utrobique autem nunquam non tres baccæ sunt conjunctæ, fibris pilosis sibi cohærentes. De Coromandelensibus jam nihil est ad manus, alioquin & iisdem Tibi serviissem. Parùm abest, quin statuam, Monardem, fructuum horum mentionem quoque facientem, in figurâ hujus plantæ (ut in aliis quoque) cespitasse, dum humilem arbusculam esse dicit, cujus folia filici sint similia: cùm tamen arbor hæc in Coromandel satis sit procera, gravi trunco foliisque longis dimidiam palmam circiter longitudine & sesqui digitum latitudine æquantibus, prædita. Alioquin descriptio fructuum cum Javanensi sic satis coincidit, dum pariter 3. conjungit, quod ex aliorum fortè relatione habet. Oviedus altas quidem arbores esse dicit, attamen similiter folia cum „filice comparat, hisce verbis: Folia filicis non„nihil referunt, licet minora sint. Interim hîc in dubiô manet, an vox minora de foliis filicis, aut de foliis arboris sit intelligenda? altera autem vox, nonnihil, innuit, similitudinem utrobique tam magnam non esse, sed claudicare admodùm; quemadmodum communiter Hispani & Lusitani in comparatione plantarum Indicarum cum Europæis infelices admodum & rarò accurati sunt. Sic Clusius quoque proximius adhuc ad notitiam hujus rei sibi accessisse videtur, quando de fructu pag. 42. 43. Lib. 2. Exot. perhibet, se binos in eodem pedunculo invenisse. Jam bene quidem recordor, me antehâc in dictâ modò regione in tota quadam arbore fructum únum aut alterum è duabus baccis in duplici pedunculo observare potuisse: attamen, ut supradictum, ordinariè & communissime tres, ut dictum, uni eique crasso pedunculo adhærent, quemadmodum & Bauhinus tres è regione sitas esse scribit

ſcribit. Videtur autem non tantùm Bauhini fructus, à Plateró obtentos, è nigrorum & rugoſorum numeró, ſed & Cluſii fuſcos fuiſſe; cum magnitudinis intuitu Coromandelenſibus magis, quàm aliis, affines ſint. Adhæc Bauhini deſcriptio quoad folia majorem convenientiam habet cum Coromandelenſibus, dum foliis mali Perſicæ eadem aſſimilat, in quibus notabilius ferè diſcrimen radicatur, cùm folia reliquarum baccarum ſaponariarum arborum acuminata non ſint, ſed ubique obtuſa videantur, niſi quod pedunculum verſus in acumen oblongum deſinant, ut è figura ramuſculi videre eſt, quem, ob penuriam Pictoris, hac vice delineare non poſſum, ut Tibi eundem comunicare valeam, quod tamen alio tempore fiet: utut hoc ſuperfluum foret, ſi arbor & penes Vos inveniretur. Fructus hujus arboris alias communiſſimè heic in Batavia Nova *Bovval lang' it* audiunt, quoniam nempe Incolæ capita ſua iisdem lavant. It. *Sabon dzjaxan*, h. e. Sapo veſtiarius, quia veſtes iis lavant. Malabares in regione Coromandel baccas haſce *Ponnanga-ja* & Telinganenſes *Kunkudu-kaja*, vulgò *Konkre-kaja*, juxta vulgi pronunciationem, vocant: Malaijani de Patani eademque vicinia eaſdem *Bovvaz Perkam*, Javani *Bovvaz Lanak*, & Siamenſes *Dikovve* nominant. In lingua Indoſtanica & Decanica *Uten* audiunt; id quod anſam mihi ſuppeditat, ut conjiciam nucleum ſeu nucem interiorem, quam continent, eſſe *Retah*, vel potius, *Ritah* Avicennæ, per *avellanam Indicam* commodè explicandam: utut fructus conditio, quæ, juxta Plempii verſionem, formam papaveris, quemadmodum Indica nux, habet, non benè concordat (quod in vegetabilibus Indicis illi non rarum eſt) dum nucula, excepto nigrô colore, ut & nucleus, pariter oleoſus, ad nucem avellanam quamproximè accedunt: horumque intuitu denominatio Avellanæ Indicæ tam inſigniter non abludit. Interim nec in hoc certi quid prius concludam, quàm *ritah* Avicennæ è Perſiâ aut Arabiâ obtinuero.

Quandoquidem & certior redditus ſum *Maſſoy* pariter in Siram, & juxta relationem de Macaſſar in Selebes quoque reperiri, hæc autem famoſa ſatis arbos aromatica eſt, quam inter alias Inſula hæc fovet: hinc curioſitate meâ coactus exoptarem, ut Tuo auxiliô & favore intercedente ejus deſcriptionem curioſam, una cum ramis quibusdam, foliis, floribus & fructibus inſtructis, exſiccatis tamen & inter chartam, more conſueto, compreſſis, ut & folia quædam, fructus & ſemina ſeparatim obtinere queam, quibus me valdoperè obſtringes, cùm hæc talia magni faciam.

Non minori gaudiô perfundar, ſi parilem deſcriptionem ejus plantæ, unde *Raſamala* aut *Styrax liquida* erumpit, cum foliis, floribus, fructibus & ſemine, curâ Tuâ & proviſione nanciſci potero.

Dn. Hollenius, Eccleſiaſtes Malaijanus hujus loci, aliquando mihi narravit, quòd, cùm retro ædes ſuas, in quadam Inſulâ, aliquot grana de *Cardamomo Minore triangulari* in terram projecta eſſent, planta quædam propullulârit, quæ ſub ejus abitu altitudinem 3. pedum habuerit, apparente jam in ſummitate nodô, ceu floris veſtigiô. Hujus ſimiliter accuratiorem notitiam, tam quoad formam, folia, flores &c. quàm alias circumſtantias deſiderarem, ſi plenaria ejus disquiſitio Tibi ad manus eſſet.

Interea cum ſalute officioſiſſima & apprecatione felicitatis perpetuæ nunquam non permanſurus ſum

Nobiliſſ. Tui Nominis

Batavia d. 6. Jul. 1683.

Cultor Servusque perpetuus
HERBERT de JAGER.

EPISTOLA IV.
DN. HERBERTI de JAGER
Ad
DN. GEORGIUM EBERHARD. RUMPHIUM.

P. P.

TErtiô hujus menſis die exoptatiſſimæ Tuæ, die 27. Septembris hujus anni ad me datæ, literæ, cum ſimplicibus eò pertinentibus, non ſine gaudiô ad manus meas pervenêrunt, è quibus libentiſſimè percepi, Tibi meas quoque literas, Menſibus Majo & Junio exaratas, unâ cum adjectis naturalibus, benè traditas fuiſſe. De cætero autem Te utique excuſandum cenſeó, quòd non ad omnia & ſingula, à me propoſita, formaliter reſpondere potueris, quùm facilè ſupputare valeam, tam anguſtô & vix 6. vel 7. dierum intervallo, quô ob cumulum negotiorum

vix tantillum temporis supeeresse solet, & quod maximum erat, cum summô profectò boni publici damno, proprio oculorum usu atque beneficiô proh dolor! cares, sicque tantùm non omnia per aliorum manus, noctu diuque non semper paratas, expedire cogeris. Ut adeoque sufficientes adhuc causas habeam Tuæ Nob. summas agendi gratias, quòd tantum temporis sibi sumere voluerit amandissimis suis literis me dignandi; quemadmodum & obstrictus sum, quòd non tantùm transmissa curiosa jungere, sed & spem simul facere volueris, quòd & in reliquis desiderio meo satisfieri debeat, cujus effectum, pro meritis suis, imposterum magni æstimavero, simulque non deero Tuis quoque desideriis, in quantum possibilitas & occasio permittent, gratificari, deque rebus Botanicis tantum communicare, quantum modulus capacitatis, notitiæ & experientiæ, tenuissimus licet, admittet. Quamvis Nob. T. magis forte satisfacerem, si his tantùm rebus vacare & sine ulla distractione procurationes horum simplicium, quas instituere possem, versus Indiæ oras ubicunque locorum observare liceret, cùm intuitu Illustris Societatis, hujusque commendatione, ad amussim omnia & quoad minima expediri soleant: ast non obstante spe de hôc concepta, promissione quoque Tuæ Nob. de omnibus illîc procurandis & blandiente fortuna præsentia Tua exoptatissima fruendi, (si exitus acta probasset) summæ illæ, quæ in Indiis frequentes sunt, rerum vicissitudines & variationes tamen omnia rursus irrita reddiderunt meque in opinione concepta fefellêrunt, dum iter versus Occidentem destinatum cum alio versus Orientem permutatum fuit. Qùum enim Illustri Dn. Casember, Directori Persico, sub charactere Commissarii certum negotium in Persia & Suratta obeundum collatum fuerit, ab expeditione hac nulla etiam diligentia & deprecatione me liberare potui, dum pro responso obtinebam, exiguam illam, quam fortè mihi comparavi, linguæ Persicæ notitiam heîc non tantùm proficuam, sed & ita necessariam esse, ut ea carere nequeant, siquidem hac ipsa præcaveri posset, ne talibus fortè contractibus nobis imponatur, qui verbis ambiguis, nocivis clausulis & formalibus suspectis contra intentionem nostram innitantur, ut olim Dn. Crinæo aliisque accidit; & qùum experientia mea qualiscunque his in terris ad id negotii quoque requiri videbatur, non potui tandem iter hoc declinare, eoque minus, quod hac occasione simul dignitatem Mercatoris Primarii obtinuerim, cum asseveratione securissima, me, post reditum in Bataviam, abhinc in pace & quiete victurum esse, ad studium Botanicum & cultum linguæ Malaijanæ, per Grammaticam, Nomenclaturam & Lexicon è scriptis illorum & recentibus linguæ hujus observationibus (propriis illi characteribus typis imprimendis) tandem unicè tractandum: ad quæ omnia jamdudum talentum meum (quod novi quàm sit exiguum) obtuli, dummodò media & requisita, illîc necessaria, mihi suppeditentur, in quo Illustres Societatis Viri se neutiquam difficiles præbuerunt.

Interim intuitu ætatis provectioris, asthmatis & exiguæ sympathiæ cum aëre marino, squaloris navium, deficientium herbarum & olerum recentium, tanquam cibi mihi soliti, cumprimis autem aëris pestilentialis in Gamron & horrendi Oceani fœtoris, illîc tunc grassantis & dum eò pervenimus nobis incommodi, præter alias ibi devorandas molestias, nihil favorabilis aut conducibilis mihi promittere possum, ut sub tanta corporis infirmitate omnes illos impetus sustinere valeam. Attamen DEI T.O.M. gratiosissimæ dispositioni me libenter submittam, vocatione mea fretus, neque adsuetus ob tot tantaque infortunia, miserrimæ huic vitæ conjuncta, aut tristandi, aut ab illa, quæ in fatis sunt, animum in angustias conjiciendi, quem contra illa dudum præparavi atque obduravi. Interim accuratam observo diætam, abstinentiam & usum eorum quæ pectus calefaciunt, bronchia pulmonum à pituita liberant & expectorant, idque non tantùm de consilio Medicorum, sed & diutinâ experientia propria, quam per operationem diversorum pharmacorum hôc in morbô mihi comparavi & ex parte ipsemet inveni. Alias nisi hic me affectus detineret, adeò molestum id mihi non ducerem, ut potius rem exoptatam reputarem, ut regiones illas, in quibus tot notabilia occurrunt, de novô frequentare & de hôc vel illô naturali curatiorem, quàm anteà vel occasio, vel meditatio permisit, instructionem mihi comparare liceret: de qua in tantum semper Te certiorem redditurus sum, quantum desiderio Tuo & speculationi proficuum erit, certa detentus confidentia, Nob. Tuam sibi necquicquam, ab alio sibi communicatum, nec à se ipsa observatum, arrogaturam esse, cujus sinceræ & rotundo-candidæ rationis modique agendi, à me pariter observandæ, nunquam non securus esto.

Ne verò his profundius justo immergamur & nimis extra oleas vagemur, paulò propius ad ipsum nos negotium accingamus, atque responsa ad Honoratissimas Tuas literas urgeamus, oportet, quæ tam citò impertiri non poterant, quoniam navigium priori Commissioni destinatum jamdum oneratum & præmissis epulis valedictoriis ad vela pandenda paratum erat, cùm Nob. Tuæ literæ mihi exhiberentur. Interim non destiti literis Bantam, ad Amicos quosdam, missis procurare, ut *Gitta Gambir*, quàm expresse petiisti, unà cùm aliis in literis Tuis memoratis, inquireretur & quantocyus transmitteretur. Equidem apparere posset illîc rem segnius justô fuisse actam, cùm veriti forte sint, ne serius omnia adventura sint, cùm indies rumor spargeretur, iter nostrum quamprimū maturandum esse. Attamen

men id excusationis loco adferuut, quòd istic admodum soliciti & occupati fuerint in præparatoriis ad circumcisionem Filii Regii necessariis apparandis, ipsique Javani non tam facilè adduci possint, neque tam officiosi sint, ut ad primum statim nutum se ablegari patiantur, licet ut primum illud expediri potuerit, satis illis temporis suppetierit, cum ob literarum præstolationem dies 29. Novemb. adhuc illuxerit, priusquam de portu solverimus: quod ipsum tamen præter omnium opinionem accidit, alioquin Bataviæ majorem diligentiam adhibere potuissem ad plantas illas acquirendas. Ex votô sane accessissent, nisi 2. aut 3. ante abitum diebus suprà memoratus affectus me corripuisset, meque inhabilem reddidisset, quò minus Præfecto Pit valedicere potuerim, quem summâ, quâ fieri poterat, humanitate rogâram dictas modò plantas per Javanos procurandi, quas, ut per Mercatorem de Horn (qui priori Commissioni Nob. Dn. de Padbrugge interfuit & Tibi haud ignotus erit) sum certior factus, etiam obtinuit; & licet optimus vir omnes hasce plantas in curam suam susceperit, & donec redierim in ædibus suis asservari jusserit, ut Dn. Lycochton, Mercator Primarius & hujus Commissionis Membrum, refert, attamen is postmodum, non sine maxima displicentiâ meâ, peregrè abiit, quô ipsô cognitione & formâ harũ plantarum omninò privatus fui, ut adeoque nullum illic experimentum facere, multo minus Tibi meam desuper sententiam aperire valuerim. Quoniam igitur nullum hîc remedium supererat, quàm ut penes supra laudatum Dn. de Horn seriò instarem, ut tria illa simplicia, sc. *Gitta Gambir*, *Bidaram-pute* seu Bidaram albam (quæ nihil aliud quam lotus, Bataviæ pro verô ligno colubrino habita, est) & *cannam Dzierenang* (à nostratibus pro vegetabili Sanguinis Draconis habitam) aut ipsemet Tibi transmitteret, aut Dn. de Vicq, Amico meo intimo & curatori meorum simplicium in Batavia Novâ, commendaret, ut ab hoc ad Te promoverentur. Quùm ergò laudatus Dn. de Horn ad hoc se paratissimum diceret, nullus dubito eundem promissis suis satisfacturum & desiderium Tuum impleturum esse. Quòd verò descriptionem Gitta Gambir concipere nequiverim, ob defectum antopsiæ factum est, adeoque eandem, usque ad adventum nostrum in Malaijam differendam duxi, quam die 9. Jan. hujus anni attigimus, ubi novô, eoque atroci paroxysmo asthmatis mei correptus fui, qui & post abitum per aliquot adhuc dies durabat: ut & tunc ad calamum ducendum prorsus inhabilis & impotens fuerim: Interim tribus, quos illîc consumsimus, diebus tantum obtinui, ut ramusculum de genuinâ arbore Gitta Gambir ferente nactus fuerim, quem versus Insulam Dinding, in tractu Malaijano sitam, & spatio 7. dierum à nobis transfretatam mecum deportavi, unde ramusculum foliis, floribus & fructibus tenellis prædictum, in chartâ duplicatâ (quæ binis iterum asseribus interposita est) sub lit. A., per Malaijam, Bataviam novam ad Dn. de Vicq transmisi, ut eundem Tibi, quamprimum fieri posset, offerret, nullus dubitans Te convenienti tempore eundem obtenturum esse, quod auditu mihi gratissimum erit. Quod si placuerit me literis quibusdam dignari, eô, quô Bataviæ non dego, tempore, modò laudato Dn. de Vicq commendari poterunt, de cujus dexteritate curaque jam securus sum, nec is deerit intentioni & desiderio Tuo quoad omnia assurgendi. Reliquas binas plantas, quarum mentio est facta, libenter etiam inquisivissem, ast quoniam in Malaijâ nullas moras nectebamus, nec illæ tam vicinæ crescebant ut arbor Gitta Gambir, adhæc quoque pluviosa tempestas urgebat, tum temporis fieri non poterat. Si pace commodoque Societatis Illustris fieri potuisset, ut tres aut quatuor menses in Malaijâ permanere & peculiarem herbarum inquisitionem instituere potuissemus, quamplures usquedum incognitæ plantæ potuissent detegi, cum regio hæc vegetabilium feracissima sit, ut non tantùm in Bataviâ novâ, sed & hic haud pauci illîc nati Malaijani retulerunt. Quandoquidem verò id ultra vires & dispositionem nostram erat positum, hinc ab ulterioribus de eô cogitationibus abstrahendo ad *Arborem Gitta Gambir* me converto, ad accuratiorem, quàm quæ è ramusculo, cum foliis, floribus & fructibus exsiccato hauriri poterat, notitiam Tibi impertiendam.

Arbor ergò, quæ ramusculum hunc ferebat, truncum 7. vel 8. pedes altum, sed vix ultra brachii crassitiem habentem, ramosque suos longè lateque, absque nemorosâ densitate, projicientem habebat. Cortex in ramis minoribus, foliis copiosissimis instructis, rubiginis ferè colorem habebat, de cujus forma & figurâ non est ut multa faciamus verba, utpote quæ ex inspectione oculari elucescit. Hoc tantùm præterire non debebam, in ramusculis, ob exsiccationem & compressionem præcedentem, forte minus observandum, colorem sc. in foliis conspicuum, tam in superiori, quàm inferiori parte cum foliis Cheramellæ convenire, quibus formâ etiam respondent, nisi quòd longiores quodammodò & corpulentiores sunt. Flosculi ejus parvi sunt & albicantes, constantes ex unico petalo, instar coronæ formato, quinque punctulis, & totidem fibris, sed exiguis & curtis, instructo, è quibus pedetentim nodulus rotundus protuberat, unde fructus rotundus, piperis aut coriandri grani magnitudinem habens, enascitur. Hic, ubi ad maturitatem pervenerit, albus & in parte superiori quodammodò compressus est, gerens in medio spinam minorem, quam stellula incisa quinque radiorum ambit. Medulla, granulum ambiens & præterpropter grossi crassitiem æquans, tenuem & ex albo-gryseam pelliculam continet, in qua granulum nigricans abscon-

abſconditur, in quô nullum ſenſibilem ſaporem dignoſcere potui. Hæc modò ſufficiant de formâ hujus vegetabilis, quam ramuſculus exſiccatus, cum annexis foliis, magis magisque explanabit, ut arbor hæc ab aliis diſcerni poſſit.

Trochiſcos, inde parandos, quod attinet, ad hos tantùm folia, & interdum aliquid de cortice recipiunt, ſive jam in porphyrite eadem, cum pauca quantitate aquæ, comminuant & in pulv. ſubtiliſſimum redigant, ſive integros faſciculos macerent, aut integra fragmenta coquant: quæ ultima præparatio Malaijanis, ſecunda verò Javanis de Palimbang, Jamby &c. utplurimum familiaris eſt, ita ut poſteriorum trochiſci flavi magis ſint, quàm Malaijanorum, quorum placentulæ externè ex atro-fuſco ad ochræ rubedinem vergunt, &, prout mihi videtur, maſticando majorem gummoſitatem, quàm aliæ, præ ſe ferunt. Hoc credere me jubet ſuccum ob ſui viſcoſitatem tantùm nomen *Gitta Gambir*, h.e. Gummi, obtinuiſſe, dum Malaijani omnes ſuccos arborum, qui viſcoſi, mucilaginoſi & coagulati ſunt, ita nominare ſolent. De Trochiſcis illis Malaijanis hîc quosdam addo, ulteriori Tuæ ſpeculationi ſerrituros, cum aliis nonnullis minoribus, intenſiore flavedine præditis, & Malaijæ me intuente paratis, ita, ut è foliis comminutis, cum pauxillo corticis, maſſam quandam formaverint & in trochiſcos illos redegerint, quæ per exſiccationem debitam abhinc conſiſtentiam nanciſcuntur; quæ omnia me certiorem reddiderunt, plantam hanc genuinam eſſe arborem, unde Gitta Gambir proficiſcitur. Quid quod folia idem adſtruant, quæ cum *Betel* uſurpata eundem ſaporem habent & ſalivam eadem ratione tingunt ac Trochiſci.

Repentem fruticem quod ſpectat, cujus folia Amboinæ, loco Pinang, una cum Siri & calce ſumi ſcribis, de hoc certi quid experiri non potui, ut adeoque Tibi ſolidi quid de eô communicare jam non valeam. Interim percepi in plaga Occidentali de Sumatra, ut & Oris Malaijanis plantam quandam repentem inveniri, tenuibus, oblongis & extus colore cinereo gaudentibus foliis inſtructam, quæ loco Gittæ Gambir cum Betel & Pinang maſticata eundem ſaporem & effectum habere, & linguâ Malaijanâ *Gitta Gambir akra* dicuntur. Per nomen *akra* autem Malaijani non tantùm radicem, ſed & repentem & errabundam humi plantam exprimunt, ut procul dubiô obſervaveris.

Quamprimùm è regione Coromandel Bataviam redii, multa de plantâ quadam, *Gambir* dicta, audiebam, cujus elegantes & fragrantes flores laudabantur admodum: quod anſam mihi ſubminiſtrabat in eas deveniendi cogitationes, an forte genuina *Gitta Gambir* eſſet? Maximam ergo ſolertiam adhibens ut ejus compos redderer, redditus tandem vidi illam genuinum *Jaſminum Catalonicum*, in Hortô Eyſtattenſi depictum, eſſe, cujus arbuſcula à genuinis Malaijanis *Pohon Pakan* dicitur: quod hîc locorum ut obſervarem & monerem, è re eſſe duxi, ne quis nomine hoc Javanico Gambir ſeducatur, ut pro genuina arbore aliam minus genuinam eligat & venditet.

Quod porrò *Lingò* Ambonenſium concernit, è comparatione foliorum, fructuum & granorum, à Tuâ Nob. mihi transmiſſorum, cum illis, quæ ab *Angſanâ* arbore ſcaturiunt, tutò concludere licet, utrumque hoc nomen uni eædemque arbori attributum eſſe: utut de aliâ adhuc ſpecie audiverim, quæ in Sillebar, ad oras Occidentales Sumatranas, reperiri & *Angſana Killing* vocari dicitur, quam tamen nondum videre licuit. Hujus poſterioris lignum multò elegantius flammatum dicitur vulgari, rariusque habetur, è quô Javani æque ac alii tubulos acubus recondendis deſtinatos efficiunt, quales à Primiceriis tantum geſtantur.

Quodſi omnes illæ arbores, quæ ſuccum ſanguineum fundunt, eumque coagulabilem & adſtringentem qualitatem habentem, pro arboribus Draconis (ut ipſemet ad minimum exiſtimo, præcipuique Botanici non abludunt) habendæ ſunt, craſſiuſculum & ſanguineum Angſanæ ſuccum profectò excludere nemo poterit: utut tam efficax, & quoad reliquas bonitatis notas, in ſanguine Draconis obvias & probandas, adeo bonus non ſit ac ſanguis aliarum arborum, lignum ſcil. Sandalum rubrum, ſive Caliaturicum (quam pro optimâ ſpecie habeo) præbentium, ut rationes in prioribus meis literis fusè allegavi. Interim præcisè ſuſtinere nollem ſuccum ſanguineum Angſanæ pro illô ſanguine Draconis habendum eſſe, qui in regione Coromandel, Golkonda, Suratta, in Perſia & Arabia apud Pharmacopolas venum proſtat, indeque per Turciam in Europam tranſportatur. Multò minus induci poſſum, ut credam Dzjerenang, quod è ſpecie quadam fructuum, in arundinibus obviorum, in Palimbang paratur, ſpeciem uſualem illorum locorum eſſe, ſive jam in placentis compreſſis, ſive in panibus adferatur, ut illud de Palimbang, ſive in lachrymis foliis viridibus involutis, ut ſanguis Draconis in Bornêo aut aliis locis obvius: quæ ultima ſpecies utplurimùm melior eſt, quàm prior, colorem etiam intenſiorem & lucidiorem præbet, ad Icones commodiorem, in quem uſum Javani aliique populi eundem adhibent; quamvis & Palimbanicus inveniatur ejusdem bonitatis ac prior erat. Interim ultima ſpecies tam vulgaris non eſt ac prior, quæ valdè adulterari ſolet, una tamen magis, quàm altera. Quænam autem ſpecies pro genuino *Rotang* ſ. junco *Dzjerenang* habenda ſit, è ſupradictis & in Bataviâ collectis plantis, à Dnn. de Horn & Vicq bene transmittendis, obſervare & colligere poteris, (nî jam ante id detexeris) dum à diverſis Incolis, tam Europæis, quàm Inquilinis, qui in Palimbang &

Jamby

Jamby olim vixerunt, pro certô mihi relatum est plantam hanc nihil aliud esse quam scipiones illas Jambynenses, quæ copiosè olim distrahebantur, nunc autem ob desuetudinem & aliarum introductionem ferè insuper habentur. Si de Gummate aut Succo hoc accuratiorem descriptionem, in exoptatissimis Tuis literis mihi promissam, obtinere possem, gratissima mihi foret; quemadmodum & ipse sub reditu meo ex hoc itinere, post ulteriorem inquisitionem, fusior in communicando ero, ut Nob. Tuæ magis satisfacere possim. Interim ad contenta prioris epistolæ me rejicio, quæ de hác quidem materiâ fusius agit. Quodsi eandem æquè ac adjecta simplicia probè ponderaveris, procul dubiô observaveris, placentulas transmissas, Nucum Vomicarum officinalium figuram habentes, quibus in Regione Coromandel aquas turbidas clariores magisque limpidas reddere nôrunt, neque ratione magnitudinis, formæ, aut figuræ, neque aliarum proprietatum intuitu ab iis differre, quas Tibi in acceptis fero; quemadmodum & magnitudo, figura atque color illius carnis, in quâ placentula illa continetur, cum illâ, quæ è Coromandel adfertur, insigniter convenit, quùm ex omnibus, à me visis, insignis similitudo elucescat, adeò quidem, ut è foliis, ex Insulâ Timor allatis & sub primo in Bataviam adventu penes Dn. ten Rhyne exsiccatis à me visis, ut & ex fructibus obtentis, Te ferè assecurare audeam, unam æque ac alteram ab una eademque proficisci arbore: quemadmodũ & conformitas foliorum, tam figuræ, quàm coloris intuitu, insignem convenientiam inter Coromandelicum & Timorense *Lignum Colubrinum* confirmat, quam inspectio ocularis fructuum penes me firmiorem adhuc reddit. Nec dubito inter transmissa simplicia Te *nuces vomicas officinarum* etiam invenisse, utpote quæ meæ tenuitati non minus ac Vestro Chirurgo Primario (qui anno præcedente easdem ex Insulâ Ceilon attulerat) cognitæ erunt.

Ratione Descriptionis ipsius arboris Te ad Hortum Malabaricum Dnn. de Rheede ablegaveram, in quô satis accuratè, quoad omnes circumstantias, unà cum figurâ fructuum & Nucum Vomicarum, reperitur, quam tamen elegantiorem, cum sufficiente declaratione, transmisi. Adhæc specimen de Nucibus Vomicis Nigris (quas penes nullum hactenus Botanicum videre licuit) inveneris; ut adeoque existimem me de his perfectam Tibi relationem impertiisse. Non minus allegavi, quod ex comparatione nucleorum, instar placentarum formatorum, positurâ item & venarum ramificatione in foliis, sapore, & eodem ligni colore arborem Nucis Vomicæ pro specie ligni Colubrini habeam: prout è primo fructuum intuitu ipse quoque judicasti, in quô prorsus unanimes sumus. An verò supra memoratum vegetabile, sc. Bidara puteh, vel Bidara alba, similiter cum ligno Colubrino Timorensi conveniat, ut Bataviæ communiter perhibetur, inspectio ocularis Te docebit, si, uti spero, ejusdem particeps redditus eris: de quô judicium Tuum, si eô me dignatus fueris, mihi gratissimum erit.

De *Cardamomo triangulari Malabarico* nil amplius habeo dicere, dum aliter hic, quam Dn. Hollenius de semine è terrâ erumpente affirmabat, à Nob. Tua informatus sum, cui eò majorem fidem adhibeo, quòd è familiariori conversatione hujus Doctoris haud ita pridem observavi narrata illa cum ejusdem memoriâ neutiquam concordare, ut illis tutò fidere queamus.

Ne E. figmentis tempus & verba perdantur, abrumpo hic, satis me fecisse putans, quòd ad puncta in literis Tuis contenta quodammodò responderim, dum alia addere tempus non patitur. Quare cum salute officiosa & commendatione Divina permaneo

D. in Insula Dinding
die 25. Jan. 1684.

Servus Tuus Perpetuus
HERBERTUS de JAGER.

EPISTOLA V.
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
Ad
DN. HERBERTUM *de* JAGER.

P. P.

POsteaquam è literis Dn. de Vicq percepi Nob. Tuam de novô ad Commissionem aliquam in Persiam destinatam esse, quæ procul dubio per 2. aut 3. annos duratura sit, hinc spes & intentio mea me iterum fefellit, dum ramusculos quosdam illarum plantarum, quas

quas à me desideraveras, procuraveram, ut ad Te mitterentur: quod ipsum nunc frustraneum esset, quùm modò dictus Dn. de Vicq mihi retulerit, se in commissis habere, ut literas meas promovere Tibique transmittere debeat; quapropter ad minimum duplices Tuas literas sine responso relinquere non potui, sed quæ sequuntur chartæ mandare volui.

A fronte verò me statim obstrictissimum profiteor, gratiasque refundo maximas pro tot prolixis Descriptionibus vegetabilium mihi usquedum maximâ ex parte adhuc incognitorum, è quibus me ulterius informavi & perspexi *Sandalum rubrum vulgare* à ligno Caleaturico planè non differre, id quod aliquô modô etiam è Cap. XVII. Lib. I. quem Garzias ab Horto de Arom. & simplicibus conscripsit, elucescit, qui Sandalum rubrum in Indiâ, circa Provinciam Tanassarim in locis Coromandel succrescere scribit: quam Tanassarim tamen in nulla mappa Geographicâ reperire licet.

Hâc de causâ à sententiâ meâ nondum abire possum, illud scil. non minus in plagâ Africæ Orientali (cujus Incolæ penes maximam partem Scriptorum Antiquorum *Zangis* vel *Zingis* vocati sunt) cumprimis in Madagascar reperiri, licet jam non recordar, in quonam itinerariô illud legerim. Adhæc mea sententia eò non vergebat, ut (quod è literis meis conjecisse videris) statuam Malaijanos & Indos Orientales navibus suis pusillis & debilibus Africam olim petiisse illudque exinde deportasse. Hoc tamen me legisse memini, ipsique veritati verisimile videtur, Veteres Arabum Mercatores circa mare rubrum idem illîc coëmisse & à loco fortè sic denominasse. Neque enim per somnium mihi imprimi posset, vocem *Zingi* Malaijanis aliisque Indis nigrum colorem denotare, quòd nuspiam audivi, sed in Lexicis potius, tantùm non omnibus, vidi idem carottam nigram significare, sive jam Africana sit, sive Indica. Quapropter pace Tuâ ea me spes tenet posthâc adhuc aliquem detecturum, unde genuinum Sandalum rubrum, à Lusitanis tantò in pretiò habitum & in minimis fragmentis hactenus divenditum, originem suam trahat: dum inter illos usquedum neminem invenire possum, qui lignum Caleaturicum pro Sandalo rubro acceptare velit, cùm tamen Chinenses non minorem ejus notitiam habeant illudque *Tzidji* vel *Tzidoc* (è quô bacillos cibarios, Tibi non ingnotos, parant) vocent, perhibentes illud in Siam & Gambodiâ quidem succrescere, sed à Sandalo Rubro distingui.

Imò, si nullum inter ligna hæc discrimen intercederet, inhumaniter profectò Amboinæ egissemus, quòd Amicis nostris è Bataviâ Sandali rubri intuitu tantas molestias creaverimus, ut parcè illud, in fragmentis minoribus, obtinuerint. Facilimè sanè quis tudites aut sellas veteres, è ligno Caleaturico constantes, in frusta comminuere potuisset, quales in omnibus ferè ædificiis inveniuntur, sicque Sandalum rubrum magnâ in copiá nobis ad manus fuisset, dummodò quis illud à nobis acceptasset. Interim ambabus etiam manibus largior ex arbore sæpius jam adducti ligni Caleaturici succum rubicundum obtineri posse, qui pro Sanguine Draconis haberi posset, dum utique videtur gummi hoc è diversis specie arboribus obtineri; quoniam verò illud nondum vidi, tantisper illi inhæreo, quod vulgus hîc pro Sanguine Draconis venditat & lingua Malaijana Dzjerenang vocat. Apportatur autem è Sumatra & quamplurimùm è Palimbang, ita ut species vilior & communis in placentulis, optima verò in lachrymis appareat. Utraque, juxta relationem eorum, qui suis id oculis viderunt, à quadam specie arundinum crassiorum proficiscitur, quales hîc in Amboina quidem reperiuntur, sed rubrum ejusmodi succum non suppeditant. Si Nob. Tua diutius in Batavia permansisset, dubio procul non tantum ipsius ligni, sed & gummatis, imò juxta relationem, ramusculi alicujus particeps fieri potuissem, quod nunc differendum erit.

Schœnanthum genuinum & sincerum, à Te in Coromandel observatum, à gramine odorato Sirce distinctum esse libenter etiam concedo. Interim mea opinione Sirce nostras pro quadam ejus specie haberi posset, dum radix ejus tam fragrans & aromatica est, ut crederem eandem genuino Schœnantho neutiquam cessuram esse, eoq; minus, quod roseus illi odor junctus est. Unde & penes Scriptores quosdam observo radicem Schœnanthi ab illis pro Galanga minore haberi.

Ramusculum transmissum è *Rhamno rubro*, qui juxta tenorem literarum Tuarum à Cynosbato circa Bataviam frequenti proficiscitur, primô statim intuitu pro illa ligni specie agnovi, quam Malaijani *Cudrang* vocant, licet ab Ambonica quodammodò differat, cujus ramum Tibi transmissurus eram. Miror autem valdè è tot Incolis Batavis, huc annuatim venientibus, cumprimis fœminis illis quæ lignum Cudrang toties ad colorem flavum adhibent, nemo mihi dicere potuisse, illud nihil aliud, quàm Cynosbatum Batavicum esse, imò ejus loco aliam, toto genere diversam, spinam paucos ante annos è Batavia huc attulisse, quæ baccas rubras proferr & Cynosbato communi, in Patria nostra frequenti, haud dissimilis est.

Divadaroc heîc in Amboina ignoratur., eoque magis, quòd specimen primum mihi transmissum tam exiguum erat, ut nullam inde traducem petere licuerit. Dubito an hoc Divadaroc non conveniat cum *Djudar* Bylbaridis, quod Golius in Lexico suô Arabicô per *Arborem Dæmonum* interpretatur & pro *Sabina Indica* habet. Alii arborem tympanistriam vocant, quoniam ramis suis, vento flante, tantum sonum edit, ac si tympana pulsentur; quapropter nostrates de simili arbore mentionem faciunt, quam pariter pro specie Sabinæ habemus & arborem

Casua-

Casuariam dicimus: de quâ ramusculum his inclusi, Tibi transmittendum, quò cum Persarum Djudar, si fortè occurrat, conferri & comparari possit.

Tres Species *Caryophyllorum Regiorum* (quæ Tibi à Dn. Abraham Boudens ostensæ sunt & inter quas binæ rarissimæ species ante XXX. annos in Ternata succrescebant, tertia, vilior autem, hîc in Amboinâ reperitur) à certis arboribus proficiscuntur, quæ vegetatione & figura ligustro ferè similes sunt, nequicquam ferentes aliud quam fructus illos, utut Ternatenses blaterones Tibi aliud persuadere conati sint. Certissimus sum neminem ex illis genuinam caryophyllorum regiorum arborem, in Macquiam tantum crescentem, vidisse unquam, quùm ante XXX. annos eradicata fuerit. Hi autem fructus à Seniori nostro Gubernatore, Jacobo Hustaart, pro insigni donô concessi sunt, utpote quorum nulli amplius in hoc Universô reperiuntur.

Corticem & radicem vulgaris Caryophyllorum Arboris jamdum mihi procuraveram, ut Nob. T. transmitterentur, unde haurire potuisset nec in cortice, nec in ligno vim aliquam aromaticam aut oleositatem latere, unde gummi quoddam coagulari posset, ut in Europâ, quod inaudio, fabulantur. Ad minimum Tibi asseverare possum nondum gummi quoddam genuinum, aut resinam inde ortam, me vidisse, quæ & Incolis hisce prorsus incognita sunt.

Fortassis illud, quod pro gummi caryophyllorum in Europâ venditatur, arbori cinamomi Ambonicæ debetur, quam sub exsiccatione caryophyllorum fortè adhibuerunt, quùm olim caryophyllos aliâ, quàm hodie fieri solet, ratione depuraverint.

Reliquis in Epistolâ Tua contentis simili ratione respondere hâc quidem vice justo prolixius foret, quapropter idem ad reditum Tuum in Bataviam differendum duxi.

Interim confido Te, ut jamdum sollicitavi, fasciculum *Schœnanthi genuini* allaturum, aut potius præmissurum, quod in oris superioribus affatim proveniet. Interim pars radicis adhuc cohæreat, oportet, ut cum nostra Sirec conferri possit. Quemadmodum & *Calamum Aromaticum* fide dignum expecto. Ramusculorum ligni Caleaturici verò transmissionem nec iter, nec conditio Tua admittent.

Gemmæ, quas *Oculos Cati* vocant, Tibi fortè haud ignotæ erunt, dum plurimæ in Insulâ Ceilon inveniuntur. Persuadere mihi sustinent easdem è Conchis, Matri Perlarum haud dissimilibus, obtineri, cùm tamen omnes Gemmarum Scriptores easdem hactenus pro lapidibus fossilibus habeant. Quodsi certiorem earum habeas notitiam, fac, quæso, ut & ejusdem particeps reddar.

Similiter in Regionibus à Te peragratis lapilli quidam, *Mesticas* dicti, reperiri dicuntur: quô nomine illi quidem lapides donantur, qui in certis fructibus, lignis, aut animalibus inveniuntur. Quemadmodum in quibusdam *Nucibus*, *Calappis*, dictis lapillum candidum inveniunt, quem *Mestica Calappa* nominant.

Scire item desiderarem, annon in aliis quoque Regionibus *Lapides fulminares metallici* inveniantur, ex auro, cupro, ferro, partim unius tenoris, partim mixti (metallico-lapidei) conflati? quales hîc ostenduntur. Binos ipse in Patriam misi, rubrum q. cuprum præ se ferentes, attamen mixta substantiâ gaudentes.

Non minus ab aliis certior sum redditus Nob. Tuam in Regione Coromandel certam arenam invenisse, è quâ tantum orichalci extractum fuerit, ut integram cistam eô muniri curaverit: quod prorsus insolitum mihi visum, cùm nunquam de *arena tali cuprifera* quid audiverim.

Suprà allegata *Arbor Casuaria* alta satis & procera est, tam in litoribus maris, quam montibus succrescens, fructus ferens squamosos, instar Nucum Cupressi, qui in campestribus arboribus rotundi, in montanis autem oblongi sunt, instar cylindri, Truncum habens durum, nigricante ligno præditum nullamque resinam fundens.

Scribas, quæso, an *Arbor Capoc* adinstar aliarum arborum lanam teneram subministret, ut Gossypium, cujus magna copia in Insula Tilos invenitur, differens tamen ab eô, quod in herbis invenitur.

His cum apprecatione felicissimi itineris & salute officiosâ DEI T. O. M. tutelæ Te commendo, restitans

Nob. Tuæ

Amboinæ, in Castello Victoriâ, die 6. Maji 1684.

Servus & Amicus

RUMPHIUS, Mercat. Senior & Consul Ambonensis.

EPISTOLA VI.

DN. HERBERTI de JAGER
Ad
DN. GEORGIUM EBERHARDUM RUMPHIUM.

P. P.

QUandoquidem Commercium Tuum literarium, cumprimis in rebus ad Botanicen ſpectantibus (de quarum inſigni notitiâ, experientiâ & obſervatione meritò gloriari vales) longè acceptiſſimum ſit; hinc ad ejusdem continuationem, pro meâ tenuitate, præſentibus literis primam occaſionem rurſus ſubminiſtrare volui, certò confidens Nob. Tuam pariter eò inclinaturam, ut ad renovandum illud & alendum omnia rurſus in priſtinum ſtatum reſtituantur, ſimulque illis quæſtionibus & petitionibus, quas jamdum in prioribus meis literis commendavi & nondum reſolutas novi, commodâ Tibi occaſione, ſatisfiat, & pro inſignis Scientiæ Tuæ modulo lux aliqua affundatur; quemadmodum & meâ ex parte non deero pro virili & abſque ulla reſervatione, quoad omnia à me deſideranda, ſincerè inſervire, de quo nullus, quæſo, dubitare velis.

Ut ergò, quoad priores res Botanicas, ad illos, ubi ſubſtitimus, terminos redeamus, literas antehàc inter Nos reciprocatas eum in finem non tantum percurri, ſed & omnia illa, quæ non tantùm Dn. de Vicq, ſed & Dn. Cleyero, amicis meis integerrimis, ut à me inquirerent, commendâſti, denuò quæſivi & reperii, quòd inter Nos ſequentia adhuc decidenda ſint, quæ ut recenti memoriâ reſerventur, breviter ſubjungenda duxi.

Primum, quod per B. Dn. de Vicq expetii, deſcriptionem aliquam & jungendum ramuſculum cum foliis, fructibus & floribus certæ ſpeciei *Ganitri Ambonici*, de quo jam ante fructus quosdam transmiſeram, nullam tamen Reſponſionem aut informationem receperam, concernebat.

Adhæc obſervo Te per Dn. de Vicq deſideraſſe, ut ratione *Semberani*, ſeu, ut Amanuenſis Tuus expreſſit, *Samberanæ*, percontarer, quale ſuffimigii genus ſit? & de quanam arbore illud profluat? Quoniam ergò me illud explicaſſe non memini, hinc me obſtrictum eſſe ſentio Nob. Tuam certiorem reddendi, quòd in Regione Coromandel hôc nomine *Benzoinum* veniat, quô idola ſua ſuffire ſolent, ut certâ mihi experientiâ conſtat.

Porrò in Epiſtola meâ die V. Maji 1683. exaratâ & appendice die 20. annexâ Nob. Tuæ ſpecimen *Caryophyllorum Spuriorum*, ut & *Sylveſtre Macerus genus* (quæ utraque in Golkonda reperi) transmiſeram Tuumque ea deſuper judicium, cum ſuccincta manuductione ad dignotionem arboris, cujus cortex *Culit Lavvang* dicitur, quæ & qualia ſint folia ejus & fructus? petieram. Verùm neque de his, neque de aliis nonnullis fructibus *Fagaræ*, ſeu, ut Avicenna loquitur, *Fagabari*, quicquam obtinui; quos ultimos fructus eam ob cauſam addebam, ut experirer, an eosdem penes Vos jamdum inveneris? an verò poſthâc inventurus ſis? dum in prima Parte Itinerarii Indiæ Orientalis (quod in quartô majori editum eſt) ſtatim poſt deſcriptionem urbis Bantam, ubi ſimplicia Inſularum Indicarum recenſentur, habetur illos in Javâ reperiri, in quâ eosdem uſque in hùnc diem indagare non potui, licet definire nollem, eosdem hîc planè non ſuccreſcere, quùm hâc vice tantùm exiguam Plantarum Javanicarum quantitatem poſſideam, in quas ipſemet incidi. Interim è relatione Avicennæ patet hunc ipſum fructum è Sofalah, loco plagæ Orientalis Africæ, proficiſci, quem Luſitani hodie inhabitant. Interim uberiorem informationem de Caryophyllis ſupradictis ſylveſtribus, Macere ſylv. Culit-Lawang & Fagarâ (à Brachmanibus pro Cubebis habitâ) à Tuâ Nob. expeto & expecto.

Videris etiam inſtrui velle de primâ ſpecie Ligni Colubrini, quam Garzias ab Horto habet, & à Bauhino Clematis Indica foliis Perſicæ & fructu periclymeni vocatur, Luſitanis autem *Rayz de Moncus*, h. e. *Radix Monci* eam ob cauſam audit, quod ſpecies quædam Muſtelæ, Moncus dicta & Tibi haud ignota, radicem hanc, ſi inter luctam cum ſerpentibus morſu vulneratur, inquirere, & quò contra virus ejus ſe præſervet, maſticare dicitur. Unde & virtutes hujus radicis detectæ & ad uſus Medicos adhibitæ fuerunt. Hanc ergò plantam primus ego, quantum mihi conſtat, hîc locorum in apricum protuli, idque non ſine admiratione ſummâ, quùm Javani, Malaijani aliique Indigenæ adeò nullam ejus notitiam habuerint, ut & nomen hoc ignorarint, multò minus inſignes virtutes contra venena experti ſint. E paucis audivi, eosdem radicem hanc, ob ſummum ejus amarorem, *Hampaddu Tannah*, h. e. fel Terræ, nominaſſe: quod nomen tamen aliæ herbæ tribuimus, quæ cum hâc ipsâ nullam planè ſimilitudinem habet. Antehâc Nob. Tuæ radiculam de verâ & genuinâ ejus ſpecie transmiſi, qualem & hâc

hâc vice de novô adderem, dummodo ejusdem particeps essem; quin imò plantam adhuc virescentem in fictili, cum floribus & fructibus, adjecissem, ut perfectam ejus ideam quoad omnes partes Tibi formare, & an illîc (ut nullus dubito) redundet, dijudicare potuisses; postquam verò navis hæc Ternatam abiens (quâ præsentes literas transmitto) jam in procinctu erat anchoram solvendi, hinc impossibile mihi erat hæc omnia procurare, propediem tamen, si Deus vitam & occasionem indulserit, certe & indubitato secutura.

Interim in transitu notari adhuc velim duas hujus plantæ species reperiri, alteram rubicundis, alteram albis floribus instructam, quæ posterior genuina & magis usualis est, dum pagani in regione Coromandel inter plantas congeneres tantùm præcipuas, è colore florum distinguendas, in usum adhibere solent, ita ut illas quæ floribus albis sunt præditæ pro efficacioribus habeant, ut in quampluribus observavi.

In Epistolâ mea die 6. Julii 1683. perscripta indicavi, quænam plantæ ex illis, quæ in I. & II. Tomo Horti Malabarici depictæ & descriptæ sunt, heîc in Bataviâ nondum à me visæ sunt, sc.

Aroalu	*Appel*
Murotti	*Schageri cottam*
Mail-anschi	*Panel*
Cumbulu	*Nodum-Schotti*
Canschi	*Schorunam Cottam.*
Curatu-pala	*Modera-canni*
Codaga-pala	*Peragu* &
Tinda parva.	*Codiavanacu.*

simul rogitans, ut reciprocè mihi aperire velis, quænam ex his illîc reperiantur & quomodo in lingua Malaijanâ, aut Vernaculâ illîc recepta, denominentur: quas inter & illas intelligo, quæ in III. IV. V. & VI. Tomo hujus Horti continentur, in quantum scil. opus hoc jam Typis est expressum, cujus ultimus Tomus arbores tantum & elatiores plantas comprehendit, minorũ & propriè sic dictarum verò nullam mentionem facit, cùm Nobiliss. Dn. de Rheede illi nondum colophonem impositurus esse videatur, eâdem methodo omnes frutices & arbores forte subjuncturus. Quodsi autem tandem aliquando accessuræ sint, non intermittam speculationes meas de iis, quæ hîc crescunt, annotare, Tibique (ut reciprocè expeto) communicare.

In eâdem Epistolâ (ut adhuc) in votis habebam, ut conjecturas Tuas de sequentibus plantis, quarum Bontius meminit, rescire valeam, quæ ita vocantur:

Nimbo 1. & 2.
Planta spinosa & incognita, cujus fructus manibus triti fœtidum odorem spirant.
Acacia
Duæ species Jangomæ.
Beccabunga.
Nasturtium aquaticum.
Mangam, fructus apud Javanos sacer
Champidacca, quam ignorat, sed pro arbore habet.
Cardamomum majus, hyacinthi flore.
Veronica Javana.
Frutex Indicus incognitus.
Gentianella Indica.
Guananabanus.
Lysimachium Indicum:

quæ partim obscurè, partim ambiguè descriptæ sunt, partim simplicissimè, sine delineatione nominatæ, vel ad minimum pessimè depictæ & descriptæ sunt. Quemadmodum igitur non dubito Te magnam illarum partem dilucidare posse, sic cogitationum tuarum me participem fore spero.

His expeditis effluxo nuper anno 1683. contra omnem intentionem & expectationem meam haud ignotæ Tibi Commissioni Persicæ irretitus fui, quæ cursum filumque studii mei Botanici denuò interrupit, ita quidem, ut ad præsentem horam in pristinum & consuetum antea stylum redire nequiverim; & quamvis illîc locorum optima quoque occasio se tulerit aliquid notabilis in hâc scientiâ lucrandi, attamen cum summô meo cordoliô tædioque eandem derelinquere coactus fui, dum sub imperiô eorum vivere cogebar, qui speculationes ejusmodi non tantùm summô prosequuntur odio, sed & pro vitiis & criminibus habent, imò illarum intuitu me variis injuriis persecuti sunt.

Missa interim tædiosâ & adversâ hâc materiâ nostrum jam urgeo negotium, Teque celare non possum Dn. Laurentium Pitth, t. t. Præfectum Supremum, nunc autem Gubernatorem regionis Coromandel, precibus meis adductum, eôdem, quô navim conscendebam, die (qui 29. Novembris erat) ramusculos arboris Gitta Gambir, de Bidara potu (pro ligno Colubrino habita) & de Rotan Dzjerenang (unde gummosum succum elicere nôrunt, quem pro genuino Sanguine Draconis habes) cum foliis, floribus & fructibus, curâ suâ ex sylvâ obtinuisse, nullô mihi tempore relictô, ut eosdem inspicere & considerare potuerim. Quapropter omnia Dn. Petro van den Hoorn, è Comitatu & Commissione Illustr. Dn. Padbrugge versus plagas Orientales destinata, me tunc ad Navim comitanti, commendavi, ut eadem aut Tibi immediatè, aut hunc in finem Dn. de Vicq, beatæ memoriæ, transmitteret. An ita factum, necne? & an plantas modò dictas obtinueris? usquedum rescire non potui; quemadmodum nec constat an ramusculum de Gitta Gambir, cum floribus & fructibus novellis, primò inter chartam duplicatam & abhinc denuo inter duos asseres compressam, sub lit. A. cum duplici specie rotularum de Gitta Gambir, alteram quidem Malaijanam communem, alteram in præsentiâ meâ elaboratam, de dato Dinding, die 25. Jan. 1684. sub commendatione ad supradictum Dominum de Vicq, una cum literis meis, acceperis.

Ab eô tempore in Spahan, Regis Perſiæ Sede, humaniſſimas Tuas, die 6. Maji A. 1684. ad me datas literas, effluxis jam 5. anni quadrantibus, præterea verò nullas amplius accepi, quibus ſub reditu meô ex Perſiâ ſtatim reſpondiſſem, niſi interea & reſponſorias ad Epiſtolam meam, die 25. Jan. A. 1684. ad Te perſcriptam, expectaſſem, quò ambabus ſimul ſatisfacere poſſem. Quandoquidem verò reſponſio Tua prorſus emaneat, dubito fere, an epiſtola mea, cum annexis, Tibi tradita ſit? quapropter è re eſſe duxi, ut tùm ultimis Tuis ſatisfieret, tum & copia prioris epiſtolæ, de novô deſcriptæ, adderetur, ne in omnem eventum illâ prorſus careres, ſimulque ea, quæ deſideraveram, adhuc complere valeas. Addidiſſem ſimul priores plantas, ſed usquedum easdem recuperare non potui, licet ſummam illic diligentiam adhibuerim. Poſtquam Nobiliſſ. Dn. Iſaac S. Martin, Conſiliarius Indiæ Ord. Major &c. (Vir non tantum noſtris, ſed & omnibus honeſtis ſtudiis faventiſſimus & ob merita quamplurima alibi laudandus) tam benignus fuit, ut pro inſigni, quâ penes Incolas hujus loci pollet, authoritate, quamplures easque rariſſimas plantas, in Sylvis Javanorum ſuccreſcentes, mihi procuraverit, aliàs nunquam fortè obtinendas: hinc certa me ſpes tenet, fore, ut durante hoc favore & benevolentiâ ſupradictarum herbarum rurſus particeps fieri poſſim, quô caſu certò illas obtinebis.

His pro introitu neceſſariò præmiſſis, ad reſtaurandum commercium noſtrum literarium illudq; in priori ſerie conſervandum, reſponſionem jam molior ad exoptatiſſimas Tuas literas, die 6. Maji 1684. ad me datas, è quibus perſpicio Nob. Tuam jamdum ramuſculos nonnullos eorum vegetabilium, quæ deſideraveram, in promptu habuiſſe mihique deſtinaſſe, absque tamen effectu, cùm iter meum Perſicum intervenerit; quapropter nullus dubito Te iis me aliâ vice, data tamen commodâ occaſione, dignaturum eſſe, cùm Bataviam meam repetierim.

Quòd verò tam prolixas pro communicatione & deſcriptione tot plantarum ante incognitarum gratias mihi agas, Tuæ potius civilitati & favori, quam rerum meritis adſcribendum duco, quùm me felicem æſtimare ſoleam, ſi quocunque Tibi negotio gratificari poſſim.

De cætero video Nob. Tuam jam plenius informatam certò credere Lignum *Sandalum rubrum vulgare* à ligno Caleaturicô diſtinguendum non eſſe, ad ejus confirmationem allegando Garziam ab Horto Lib. I. Arom. cap. 17. utpote qui expreſſè habet illud inter alia in locis maritimis regionis Coromandel ſuccreſcere; quamvis paulò poſt ſententiam hanc ironicâ quâdam objectione & irriſione rurſus evertere ſtudeat.

Ut ergò totum hoc de *Sandalo rubro* negotium (quô tantum chartæ jam ante replevi) brevibus & dilucidis terminis expediam & reſolvam, *Sandalum lignum* in 3. *Species* diſtinguam, ſcil. 1. *Citrinum*, ſub quo & album comprehendo, ab una eademque arbore proveniens, ut abundè Tibi conſtabit. 2. *Sandalum Rubrum commune*, in Arte Medica uſuale, in Perſiâ, Arabiâ, Turciâ & Europâ ubivis obvium & 3. *Speciem* illam *rariorem & pretioſiſſimam*, cui tam mirandas & inſolitas virtutes adſcribunt, ut haud paucæ ingenium fidemque humanam ferè ſuperent: de quô multa quidem audivi, licet tam felici mihi eſſe non licuerit, ut vel unquam illud videre, vel, ubi proſtet, experiri potuerim. Quod jam primum attinet, citrinum ſcil. & flavum, de eô nulla nobis lis intercedit, idque hâc de causâ prorſus ſeponemus; ad ſecundum potius, ſeu Rubrum me convertens, repeto illud cum ligno Caleaturicô prorſus convenire & ab hoc nequicquam differre, utpote quod tum demum pro Sandalo rubro divenditur, ſi plures annos habeat, cùm arbores fragrantes Indiæ, tantùm non omnes, ultimis ætatis annis tam odorem quàm virtutem efficaciorem habeant, ut in Sandalo flavô ſatis ſuperque conſtat. Illud autem genuinum Sandalum eſſe ipſum teſtatur nomen, dum Brachmanes aliique Pagani in regione Coromandel, plantarum cognitionem aliquam habentes, in eô prorſus concordant, quòd lignum hoc Caleaturicum lingua Sanskriticâ *Rahka-Tsjandanam*, h. e. Sandalum Sanguineum ſeu rubrum: Decanicâ autem, h. e. ordinariâ Indorum linguâ, ab originali quodammodò deflectendo *Reket-Tsjandam*, eâdem ſignificatione dicitur. His ſane in denominatione & cognitione ſimplicium, Regioni ſuæ propriorum & uſualium, tutò fidere poſſumus, eoque magis, quod vox *Tsjandam* per Arabes in *Tſandal* mutata ſit, ſicque ab iis ortum ſuum habeat, quæ cum ipſô lignô, per frequentationem Indiarum, primùm in Perſiam, Baſram & Arabiam traducta, & abhinc in Europam, pro uſu & commodo Artis Medicæ, delata fuit, de qua ab Anteceſſoribus noſtris ne ullum quidem veſtigium nobis eſt relictum.

Ratio autem, cur illud Sandalis annumeratum ſit, hæc fuit, quoniam annoſum exſuccum & calidum redditum odorem ſandalinum de ſe edit, qui eò fortior & penetrantior eſt, ſi circa id tempus feſtucam ſubtilem inde reſcindimus & extemplò naribus admovemus: utut lignum ipſum, ſi arbor cæditur, eô tempore ſenſibilem Sandali odorem ſpargat, eoque penetrantiorem quò vetuſtior eſt arbor, quem tamen odorem diu non ſervat. Quoniam igitur ligni hujus odor volatilis nimis & ſuperficialis eſt, hinc Paganis nuſpiam tanto in pretiô, quo flavum venit, habetur, ſed parvi conſtat. Inde quoque eſt, quod idem raro, aut nunquam, ad inunctionem corporum ſuorum, ut alia Sandala, adhibeant, pereunte

facilè

facilè & fatiſcente ejus odore, cujus intuitu Sandalo huic rubro quoque nomen *Hoë-Tsjandanam* dederunt, quod eruditâ Brachmanum linguâ Sandalum vile notat. Hoc fortaſſis movit Matthiolum, ut ſcripſerit lignum Sandalum rubrum in ſe & ſuâ naturâ nullum habere odorem, eumque, quem fortè ſpiret, Sandalo flavo alboque, quôcum fors involutum erat, in acceptis ferre. Quùm verò arbor Sandali rubri nullâ ex parte, ſicque nec foliorum, nec florum aut fructuum intuitu, cum Sandali albi aut flavi arbore conveniat, adhæc nullum quoque odorem ſpirare dicatur, quærerem ex optimo hôc Botanicô, cur & quô fundamento lignum ejus arboris (quæ lignum Caleaturicum ſuppeditat) nomine ligni Sandali donetur? quemadmodum è contra comprehendere non valeo, quâ ratione lignum hujus arboris, quæ & odorem & denominationem ligni Sandali (& quidem in illa regione, ubi creſcit & nomen ſuum obtinuit, ac ad Perſas, Arabes & abhinc ad Europœos transplantatum fuit) habet, pro ligno Sandalo agnoſcere renuere aut dubitare debeamus? quò & Tua Nobilitas ægrè ſe perduci paſſa eſt. Licet enim in ultimis ſuis literis conceſſerit Lignum Caleaturicum cum Sandalo coincidere idemque verbis expreſſis ſcripſerit, attamen verba inſequentia, de mercatura hujus ligni adhibita & ironicè expreſſa, clarè adſtruunt hanc Nob. Tuæ declarationem ſeriam non fuiſſe, ſed in contrarium potius inclinare; quem in finem & adjeciſti Luſitanos ipſosque Indos, quos conſulueris, Lignum Caleaturicum pro Ligno Sandalo rubro acceptare noluiſſe, Chinenſesque inter utrumque differentiam quandam conſtituere. Jam q. Perſonas has pro Viris expertis habere non detrecto: interim quæri poſſet, an quidam ex illis dictam arborem Caleaturicam, ut & alteram, quam pro verâ arbore Sandali rubri habent, propriis hauſerit oculis? & licet hæc omnia adſtruere audeant, non tamen omnia ſtatim in vado erunt, ſed quilibet exactiſſimè de figurâ & partibus utriusque arboris, una cum vegetatione & transplantatione hinc inde diſtinctiſſimè examinandus eſſet, cumprimis autem, an Lignum Caleaturicum annoſum odorem ſandalinum ſpiret, nec ne? Quodſi hoc negaverit, certiſſimum eſt neutiquam certam illum arboris cognitionem habere, ſed ſententiam ejus nullam eſſe. Sin odorem aliquem illi tribuat, porrò inquirendum eſſet, cur igitur Sandali arboribus eandem non accenſeat? cur alteram arborem (quam tantiſper dari ſuppono) illis accenſeat, priorem verò excludat? imò intuitu arboris Caleaturicæ porrò tentari poſſet, anne ipſi conſtet partem exteriorem hujus arboris, cumprimis ſi nondum annoſa eſt, albeſcat, conquaſſata tamen preſſaque ſuccum rubicundum inſtar ſanguinis ploret, qui colore rubinum Peguanum cum ſplendore vitreo qſ. referat & pro optimâ quavis Sanguinis Draconis ſpecie venditari poſſit, ut poſtmodum fuſius dicetur. Quodſi jam homunciones illi de duobus lignis his (quorum alterum certum, alterum tantum imaginarium eſt) ex omni parte, pro & contra, mox clarè & diſtinctè, mox per ὕϛερον πρότερον examinaverimus, nullus dubito aſſertiones illarum valdè dubias & diſcrepantes fore, ita ut diſſormitate ſuâ haud obſcurè ſe ipſos confutaturi ſint.

Sed quid pluribus huic de Sandalo tali, penes me adhuc prorſus imaginariô & putatitio, negotio immiſceo, cùm genuinum jamjam oſtenderim & detexerim? & cur meræ traditionis rationem adhuc habeo, quæ aut omnino non, aut paucis tantùm, iis in locis, ubi Sandalum rubrum reperitur, ſine omni tamen fundamento aut demonſtratione, innotuit? dum ex adversô authoritatem tot Nigritarum Indigenarum (quos Chiolias vocant) qui aut Incolæ ſunt regionis Coromandel lignum Caleaturicum fundentis, aut ab illis oriuntur, illic etiam fuerunt hicque Malaijanis aliisque ſub communi Chadzias nomine notiſſimi ſunt, à mea parte ſtare video. Omnes enim illi, quotquot hac in re conſului, unanimiter fatentur lignum Caleaturicum idem eſſe cum eô quod ab arbore Sandali Rubri proveniat, nec præter hoc aliud oſtendere poſſunt: quibus, ceu Verſatiſſimis Mercatoribus, neceſſariò fidem adhibere cogor, utpote qui in omnibus mercium ſuarum ſpeciebus expertiſſimi & de ſimplicibus regionum ſuarum (è quibus nullum prætereà commodum aut lucrum expectare poſſunt) optimè teſtari poſſunt; niſi dicere velimus nihil certi de his & ſimilibus poſſe ſtatui, quod tamen abſurdiſſimum foret & tot inventis fideique Nob. Tuæ, huic fundamento tantùm innitentibus, valde præjudicare poſſet. Quemadmodum igitur concorde & unanime teſtimonium illarum Incolarum de aliqua re, cujus illi gnari & experti ſunt, non tantùm penes Studii Botanici Cultores, ſed & alios rerum quarumcunque Scrutatores plurimum valet: hinc illorum allegatione in hac lignum Caleaturicum & Sandalum rubrum concernente causâ meritò pro argumentô quodam uti poſſum, ut ſententiam meam ſtabilirem; quamvis argumento hoc, ab authoritate deſumpto, ad id perſuadendum non indigeam, cùm propriâ id experientiâ & autopſia ejus certitudinem mihi jamdum procuraverim. Quid quod eadem ſententia per ſupra allegatum & ex Garziâ ab Horto petitum locum valdè confirmetur, quô claris & apertis verbis docetur arborem Sandali Rubri in Regione Coromandel ſuccreſcere? Quùm ergo non aliud lignum rubrum, odore Sandalino imprægnatum, illic inveniatur, præter lignum Caleaturicum, hocque iis in locis nomine Sandali rubri penes Botanicos venire ſoleat, ut jam ante demonſtravi, evidentiſſimum ſane & in apricô eſt, intimam ligni Caleaturici medullam ſeu ſubſtan-

tiam nihil aliud, quàm Sandalum rubrum, esse, ita ut reputatio & fama hujus Scriptoris (cui tantam fidem habes) Te paulò ante epistolæ hujus ultimæ expeditionem ad condescensionem & consensum (utut intus & in cute aliud recondere videaris) intuitu ligni Caleaturici pertrahere valuerit: cùm tamen in Literis meis, die 5. Maji 1683. exaratis, jamdum observaverim, hunc Simplicium Indicorum Scriptorem oram hanc illis quoque regionibus accensuisse, à quibus Lignum Sandalum proficiscatur, quod scil. in Indiâ adhuc, intra fluvium Ganges (quò Provinciam Tanassarim rejicit) inveniatur. Quoniam verò ultimum hunc locum in Mappis Geographicis invenire nequis, pace Tua Hodegi loco ero. Tanassarim ergò non tam in Regione Coromandel, ubi quæsiisse videris, quàm potius in Tractu Orientali Sinus Bengalæ, ad latus urbis Martavan, in Pegu sitæ, inquiras, oportet, ubi locum hunc maritimum, Regi de Siam subjectum, invenies. Ex hac enim urbe plures etiam iter terrestre versus Zoddiam, Regis sedem, suscipiunt & utplurimùm quatuor aut sex menses, per meras ferè sylvas, consumere tenentur. Hæc urbs Tanassarim, intuitu situationis commodæ (ad evitandas ambages per viam Malaijanam sumendas & jus transitûs lucrandum) communissimè à Nigritis & Paganis Coromandelensibus, & juxta illos ab Anglis & Lusitanis, rarò vel nunquam verò à Societate Hollandica, frequentatur, utpote qui omnes illîc merces & simplicia, è Regione & Regno hoc obtinenda, magna in copia illîc inveniunt, & quæ nostra fert terra rursus distrahere valent. Lignum Caleaturicum quidem, idque firmissimum & compactissimum satisque durum, maxima ex parte ad illorum colores in Arte Tinctoriâ, ad spondas, sellas & scamna &c. efficienda consumitur, tantillum etiam ad rem Medicam adhibetur, cum omne id, quod in postremum usum petitur & per universum Orbem distrahitur, intuitu & proportione vastissimi & latissimi circuitus harum Regionum, vix notabilem & consideratione dignam quantitatem constituat. Inde enim est, quod hîc utplurimùm illas portiones ligni eligant, quæ & vetustiores sunt & colore saturato magis gaudent, consequenter etiam odorem fortiorem quàm ordinarium & vulgare, quod ut supradictum, ad tingendum & Armeniani in Sjiranz & Spahan ad aquam vitæ rubedine inficiendam adhibent, præ se feret. Interim, quod incidenter moneo, sapor ligneus sandalinus, aquæ vitæ insimul hac ratione communicatus, ad minimum mihi non arridet, quam puram potius, quàm hoc simplici permistam expeterem.

Quemadmodum verò jamdudum ante detectionem Indiarum per Græcos, & abhinc quoque per Romanos (liberos quidem, sed civiles simul) ita & postmodum à longis retroseculis inter regiones Orientales & Persiam Arabesque mutua commercia rerum Medicarum aliarumrumque instituta sunt, Africæque ora cum Insulis adjacentibus longè post demùm innotuit; utut ob barbariem Incolarum nil præter quosdam portus de Zangibar & de tractu Caffarensium (ut Lusitani eum vocant) & nonnullas urbes, quales sunt Melindo, Magadoxo, Sofala & successivè Insulas quasdam illîc obvias frequentarint, reliquas verò regionum harum partes crassæ ignorantiæ nebulæ involutæ permanserint. Simili ratione quoque Sandalum rubrum, utut longè post, ex Indiâ in Persiam & Arabiam delatum fuit; quemadmodum eam ob causam Avicenna aliique Medici Arabes, quos videre mihi licuit, non alius Sandali rubri mentionem faciunt, nec aliud unquam nôrunt, quàm illud, quod ex Indiâ adfertur illicque succrescit, ipsô etiam Garziâ ab Hortô aliud nesciente, qui tamen in similium inquisitione satis curiosus est. Interim, quoniam India cum Insulis suis in viciniâ sita est, aut ad minimum easdem plantas trudit, quæ in tractibus Orientalibus Africæ, Madagascar &c. propullulant: hinc existimavi, testibus literis ad Te datis, haud incredibile esse arborem Sandali rubri etiam in Africâ aut vicinis locis reperiri, prout hactenus quoque illîc reperta est, dum in Gamron constitutus percepi his temporibus Sandalum rubrum utplurimùm ex oris Arabicis apportari, & in Arabiam, Persiam & simul Surattam abduci, idque ob compendium itineris, brevî admodum conficiendi: ut taceam illud tolerabili hîc pretiô venire. Fieri etiam potest, ut, quemadmodum aliâs solum & aëris diversitas vires & efficaciam herbarum insigniter promovere valent, lignum hoc ibidem efficacius & melius sit, quam in India hujusque Insulis: de quô tamen usquedum certi quid determinare, multò minus differentiam aliquam inter hoc vel illud constituere non audeo.

Quandoquidem verò, juxta regulam Doctorum, judicium quisque suum & opinionem, h.e. prædicatum, ulterius & amplius extendere non valet, quam juxta modulum cognitionis & notitiæ, quam eo tempore de re ipsa seu subjecto habet, abhinc verò latius dilatare potest, si temporis successu plures circumstantias de ipso subjectô detexerit, juxta quas uniuscujusque sententia dirigenda est, ut veritas salva sartaque maneat, nec quicquam affirmetur & sustineatur, de quô certò non constiterit: hinc eô, quô formam & debilitatem navicularum, Javanis & Malaijanis hodie familiarium, consideraram, tempore Nationi huic longiores & remotiores navigationes adscribere non potui, quàm eas, quæ conditioni talium scapharum marisque superandi, imò & ventis & tempestati his in oris regentibus, proportione quadam habita conveniunt: vi quorum ambitus navigationum illarum ab integro, imò duobus aut tribus seculis, ultra potentiam seu capacitatem navicularum suarum extendi non potuit, quamdiu scil. illis majores

in

in usu non fuerunt. Indè ergò est, quòd navigationes propriis illarum naviculis peragendas tam angustis terminis incluserim, ne per somnium quidem de Nationis hujus transfretatione cogitando. Postquam verò in illorum Historiis observavi naves Dzjongs dictas, aliaque navigia capaciora Oceano sulcando idonea, ad navigationes illorum adhibita fuisse, sicque Eosdem insignia commercia in regione Coromandel exercuisse: adhæc mutuatio religionis & linguæ Paganis propriæ (dum Archi-Javanica tribus ferè partibus Brachmanum & Malabaricæ linguæ permixta est) literarumque acceptatio clarè satis ob oculos ponit navigationum & commerciorum communionem inter utramque nationem olim floruisse: porrò in Historia de Madagascar, à Dn. de Flacourt A. 1661. edita, annotavi linguam in magna hac Insula familiarem haud exigua vocabulorum Javanorum & Malaijanorum spuriorum quantitate permixtam esse, eaque majori ac in alia, quæ peculiarem & ab omnibus aliis distinctam dialectum habet, non potui non firmiter insimul statuere & concludere, Javanos non solùm Arabiam & Africæ oras, sed & ipsam Insulam Madagascar propriis suis naviculis frequentasse, quò non tantùm merces suas, in solo eorum patriô occurrentes, transportare, sed & reciprocè alias inde obtinere potuerunt; quemadmodum navigationes Javanorum eô tempore non tantùm versus Orientem, sed & versus Occidentē se extendebant, ut necessarium non fuerit, ut Arabes aliique Mercatores maris rubri merces suas ab oris Africæ demum petere debuissent, ut Nobilitati Tuæ haud improbabile videbatur. Interim Scriptor & Historiographus Insulæ de tali Javanorum expeditione nautica (quàm certa etiam sit) ne verbo quidem mentionem injicit, cùm de ea vix per somnium cogitare potuerit, quùm & Javanicæ & Malaijanæ linguæ prorsus sit ignarus, itineraque horum populorum, usquedum adhuc levissimis navigiis utentium, non probabilia fuerint. Econtra Johannes de Baros, Scriptor Lusitanus prorsus anthenticus, relationem verissimam, ante seculum conscriptam, obtinuit suisque Decadibus inseruit, quòd Javanorum navigationes pristinis temporibus versus omnes plagas, usque ad Madagascar (quam Insulam expressè nominat) se extenderint: sive jam id ipsum ex traditione aut narratione Javanorum, aut populorum hanc Insulam incolentium habuerit, aut è consideratione insignis illius influxus, qui è linguâ Javanorum in linguam Madagascaricam derivatur, concluserit, perinde est. Quò ævô verò hæc illorum commercia in dissitas regiones floruerint, ob certitudinis defectum, determinare non audeo. Quodsi tamen conjecturæ locus esset, concludere quis posset, navigationes has & commercia versus regionem Coromandel, Ceilon, Malabar aliaque Indiæ, Arabiæ & Africæ oras tum primum cœpisse aut floruisse, postquam universam Sumatram, ut & Malaijam, subegerunt & possessione Malaijanæ æquè ac Sondasianæ viæ clavim mercaturæ versus Orientem ac Occidentem obtinuêrunt. Enimverò tempore Marci Poli Veneti, Peregrinatoris celeberrimi & in terrâ marique versatissimi, annis circiter 1280. 1290. oras Insulæ Sumatræ Javani adhuc possidebant, idque non tam sub Monarcha quodam aut Rege, quàm in certos Principatus distinctas: quemadmodum idem Autor hanc Insulam pro Gjáva, h.e. Javâ, habet & nominat, aut sub hac comprehendit. Ut adeoque vox *Java* pristinis temporibus, intuitu conquisitorum plurimorum à Natione hac factorum, ad longe plures tractus terræ, quam hodiè fieri solet, extensa fuerit. Aliâs videri posset Ptolomæum aliosque Geographos vetustiores eandem nomine *Jabadij* aut *Jabadiu*, Græcè Ιαβαδίυ, expressisse, quod (ut Interpretes optimè notant) *Hordei Insulam* significat; unde & nostris temporibus adhuc vox *Javva*, eruditâ Brachmanum linguâ, hordeum & *diu* Indicè Insulam denotat. Quoniam verò frumentum hoc nuspiam in omnibus Indiæ Insulis alitur aut succrescit, hinc videtur Scriptores illos vocis significationem magis, quàm etymologiæ causam indicasse, utut nomen *Jabadiu* eo non obstante in id, quod Insulam Jaba sive Jawa denotat, transferri potuit.

Rationes quæ me ad hanc sententiam, quod scil. Javani post subactam Sumatram aliorumque locorum in viciniâ, navigationes suas in Arabiam, oras Africæ & Insulam Madagascar &c. primùm instituisse videantur, deducunt, sequentes ferè sunt, quoniam scil. 1. Voces Javanorum, quæ linguæ Madagascaricæ permixtæ sunt, diversis iisque abruptis nominibus Malaijanis scatent iisque pluribus, ac in linguâ Javanorum ordinariâ occurrunt. 2. Hanc sententiam maximè stabilire valet, quod Arabes in hodiernum adhuc diem linguam Malaijanam Lisaan Dzjawi h. e. Javanorum linguam vocant: quemadmodum hæc ipsa penes Malaijanos quoque nomine Bahasa dzjawi, parallelâ cum Arabica significatione, venire solet, notabili indiciô, Javanos gentem Malaijanam sub sua jurisdictione habuisse. 3. Porrò sententiam hanc confirmari posset, si merces, quas Javani inter alia in Arabiam deferebant & vendebant, intueamur, quæ, aromatibus & lignô aloës exceptis, potissimum ex Camphorâ finâ & Benzoino consistebant, quæ duo posteriora consideratu dignissimam, imò & pretiosissimam, mercem constituunt, de quibus tunc temporis, ut nostris adhuc annis, Insula Sumatra optimam nobis speciem subministrabat, dum camphora hæc pretiosa eô tempore è tractu de Batas, aut, si mâvis, Bátahs, ubi arbor hæc copiosè succrescit, petebatur & in emporiô quodam maritimô *Pantsur* sive *Pansur* dicto venum exponebatur, qui Sumatræ latus boreale, Atsiæ, quam Nostri Atsiin vel Achin vocant, partem attingit, & pristinis temporibus commerciis & populis ditissimus, hoc verò ævo vix ulli cognitus est. In hoc

quoque loco vivebat quidem *HHamzah Pansuri*, h. e. *Hhamzah de Pansur*, qui Malaijanis ob Malaijana *Sjanir* (quæ carmina quædam sunt) magni æstimatur & tam prosapiæ, quàm habitationis intuitu locum hunc valdè celebrem reddebat: quapropter & à Marco Polo Veneto frequentabatur, qui eundem *Fausur* vocasse dicitur, pro quo vocabulo typi *Fansur* abusivè ponunt: quales abusus, per vitiosam lectionem & ineptam scriptionem originalium in nominibus propriis personarum & locorum exoticorum totô die frequenter occurrunt. Quid quod locus hic Sedes erat Radziæ, qui tractus hos & vicinos gubernabat, quos Scriptor hic Regnum de Fausur vocat & sextæ Javæ minoris ditioni Regiæ annumerat, & de illo, juxta meam è Linguâ Italica versionem, ita loquitur: Fausur Regnum „ est Regi subjectum, cujus subditi Idololatræ „ sunt & Magnum Can sive Chaan Tartari „ pro summo Imperatore agnoscunt. Illîc „ Camphora finissima reperitur, quæ *cam-„ phora de Fausur* dicitur, omnes alias species „ bonitate superans, quapropter æquali cum „ auro pondere permutatur & divenditur. Tantum è descriptione modò laudati Marci. Interim Scribarum inscitia primam literam in voce Fantsur, Arabicum sc. F, puncto quodam auxit, hac forma: ڤ qua ratione K cum aspiratione sive Kh præ se fert; ut vox illa in *Khantsur* mutata fuerit: unde ab eô tempore Camphora nobilior, per corruptionem nominis ab urbe desumti, Kafur Khantsuri, h. e. *Camphora de Kantsur* aut Khansur dicitur; quemadmodum adhuc nuper admodum in Persiâ expertus sum, Mercatores illius loci Camphoram finam, quæ in Baros hujusque viciniâ, aut in regione Batakhs seu Batas, sive in Insulâ Borneo colligitur, *Kafur Khansuri* nominare. Sic Avicenna non minus hujus Kafur Khansuri l. Khantsuri eadem ratione in Exemplari Arabico meminit, quod Romæ impressum similibus literis utitur & à Plempiô in versione Latinâ Caphura Cansurensis dicitur; ubi Bellunensis notat, quòd in quibusdam descriptionibus Arabicis hujus Autoris Fansuri legatur, quod idem ac Camphora de Fansur, seu, ut ille loquitur, Camphora de Fansor significat, id quod cum pronunciatione ipsius emporii magis coincidit, quod propriè Pantsur vel Pansor, juxta linguam Malaijanam & Javanicam, dicitur, dum Arabes nullo P nec aliô consonante gaudent, quàm ڤ vel F, quod cum sono illius mage convenit. Omnium verò optimè Vetustissimus Arabs Serapio rem tetigit, dum pretiosi hujus simplicis nomen per Caphuram de Pansor expressit.

Altera merces, quam Sumatra utplurimum subministrabat, erat *Benzoinum*, dùm illîc elegantissimum & candidissimum, ut ullibi terrarum haberi potest, à Javanis colligebatur & in Arabiam transportabatur, quamdiù sc. dominium in hanc Insulam exercebant. Quapropter Arabes hoc Sumatranum suffimigium quoque *Lubaan dzjaabi*, h. e. Javanicum suffimigium appellarunt, unde per apocopen prioris syllabæ Lu & pronunciationem alteræ syllabæ *baan*, utrinque à primâ voce *Lubaan*, juxta Arabum consuetudinem, quâ sonus aa, seu duplicis a in ee, seu duplicatum e, vel & in Græcum η mutatur, & juxta pronunciationem hujus literæ Europæis familiarem nomen copulativum *Been-dzjavvi* exoritur; & quoniam Lusitani utplurimùm sonum ee per e simplex exprimunt, adhæc quoque lit. dz. w. in alphabeto illorum non contentis, binas vocales ao surrogare solent: porro & expressio dzi cum Z hujus nationis fere coincidit; hinc nomen *Been-dzjavvi* juxta Linguam Lusitanicam in *Benzaoi* mutatur, quod tandem per omissionem literæ a & additionem literæ finalis n, tractu temporis in *Benzoin* mutatum fuit & in hodiernum usque diem perduravit.

Porrò, ut ex prioribus rationibus non verebar asserere navigationes Javanorum & Malaijanorum se ad oras Africæ hujusque Insulas extendisse, penes illos quoque observare non potui, quod vel minimam cognitionem Regionis de Zengis aut Zengibar habeant, vocabulum *Zang'gi* voci Tzjandana, ad Sandalum Rubrum exprimendum, subnexum, significationis intuitu vix amplius extenderem, quàm ut eô ipsô color tantum niger aut fuscus exprimeretur, qui à cute nigricante Nationis Zengicæ sic dictus fuit, cùm in Golkonda certior sim redditus, plura, illîc reperiunda, coloris atri exprimendi causâ ita vocari, non autem ipsam rem Nationi illi adscribendi. Sic Myrobalanos nigros illîc *Zengi harareh*, i. e. *Myrobalanos Zengiticos* vocant, non ob solum peregrinum, cùm fructus hic circumcirca in Golkonda ipsa succrescat ibidemque conquiratur, sed tantùm intuitu coloris, ad quem significationem vocis Zang'gi tantùm referebam, cumprimis, quòd Linguam Indostanicam & Decanicam simul ingressum aliquem in Malaijanam habere observarem. Quamprimùm verò ab eô tempore in Historiâ de Hhamzah, è Linguâ Persicâ in Malaijanam translatâ, hoc ipsum vocabulum Zang'gi sub denotatione Nationis Africanæ nigricantis & crispipilæ observare licuit, paulò post etiam vestigia quædam plenariæ demonstrationis reperi, Incolas hos Indiæ plagas de Zangibar Insulamque Madagascar frequentasse, mihi quoque haud ita pridem in Persiâ narratum fuit, non tantùm in Oris his Sandalum Rubrum reperiri, sed & inde transportari, sententiam eousque etiam extendere licebit, ut cognomen *Zang'gi* intuitu Nationis Æthiopicæ huic ligno datum esse asseram, utut in nullis Persarum, Arabum aut Indorum libris aut scriptis nomen *Sandal Zendji*, vel, ut Galli exprimunt

primunt *Zengi vel Sandal Zengi*, ultimam vocem juxta noſtram pronunciationem legendo, reperire potuerim. Equidem Marcus Polus Venetus Lib. 3. cap. 35. ſcribit in Inſulâ Madagaſcar magnas vaſtasque ſylvas ex arboribus Sandali rubri conſtantes reperiri, quod intuitu communionis, quam plantæ illius loci cum Indicis habent, haud ægrè conceſſero; utut Dn. Flacourt in Deſcriptione hujus Inſulæ hujus rei non meminerit, quùm nullam forte arborum cognitionem tunc habuerit. Quoniam tamen duarum arborum mentionem facit, harumque unam Endrachendrach, alteram autem Siramanghits vocat, quæ utraque ligni Sandali odorem ſpirat, & ſub illis arbor Sandali citrini quoque comprehendi poteſt, jam adhuc tutius concludere liceret Sandalum rubrum illîc quoque ſuccreſcere, quùm in regione illâ audiverim utramque arborem in altis & montoſis locis juxta ſe invicem lætè provenire. Quapropter & iis, quæ Capitanei cujusdam Conjux, ſeu Meſtica, ex Inſula Timor oriunda & à Luſitanô prognata, in cognitione herbarum verſatiſſima, narravit, ut & Centurioni Juncker, qui, ut ipſe perhibet, tempore Dn. Vlamingii ſylvam ſandalinam illic frequentavit, plurimum fidei tribuo, dum in hôc concordant, quòd Sandalum rubrum uſuale illic non deſideretur, quod & alii mihi confirmarunt, & Veneto illi Peregrinatori Marco quoque innotuit, Indiam ſc. rubrum quoque Sandalum producere, dum cap. 17. lib. 3. Inſulæ cujusdam meminit, quæ in editione Italica, à Ramuſio editâ, Nocueran audit, quâ, ut è circumſtantiis concludo, Nicubares forte exprimitur: juxta quam in eodem exemplari aliam adhuc allegat, Anagamàn dictam, quæ procul dubio Andamans erit, dum æqualem diſtantiam, 150. milliaria Italica habentem, à Metropoli quinti ſui Javæ minoris regni, Lambri ſc., aliâs Lamni, circa Atſich ſiti, obtinent. De priori Inſula refert, quòd omnes ſylvæ, illîc obviæ, arbores nobiliſſimas inſignis pretii trudant & inter alia Lignum Sandalum, tam rubrum, quam album illic inveniatur, certiſſimo indicio utramque ſpeciem eandem amare regionem. Non minùs Hieronymus de Sanctô Stephanô de Genouâ, in Epiſtolâ die 14. Septembr. 1499. in Tripoli de Soriâ perſcriptâ, refert, in certô quodam locô, Sogomentil dictô, genuinum Sandalum tantâ in copiâ ſuccreſcere, ut ædificia ſua exinde ſtruere ſoleant, quem ex Inſula Ceilon abiens die duodecimô attigit & paulo poſt inde verſus Pegu abiit, tandem ſesquiennio adhuc in regno hoc conſumptô ad Malaijam eſt delatus. Hæc ergò regio, quæ tot dierum itinere ab Inſula Ceilon præter propter ac inter hanc & Pegu ſita eſt, ob tantam Sandali rubri abundantiam alia eſſe non poteſt, quàm Regio Coromandel, unde nomen Sogomentil, per depravationem aliquam forte ortum eſt, dum per totius oræ tractum ad Pegu uſque non aliud (quantum mihi conſtat) nomen occurrit, quod ad hoc propius accederet. Impoſſibile quoque non eſt nomen hujus Regionis, ab hac perſona, metropoli cuidam, illic ſitæ, attributum eſſe, prout in Perſiâ plura hujus rei exempla occurrunt, ubi Nagapatan, Metropolis maritima Regionis Tandzjawur, ad Coromandelam ſpectantis, in Diariis negotiatorum Soc. Belgicæ, Coromandela (quæ ipſa Regio Coromandel erat) audit. Attamen, quùm tota provincia Tandzjiawura plana & aperta regio ſit, omnibus montibus deſtituta, & illîc æquè ac in Principatu Madurè hujusque vicina nullum adhuc lignum Caleaturicum, h. e. Sandalum rubrum, inveniatur: hinc crederem potius ſub generali totius Coromandelæ nomine urbem potius Meilaxuram, ubi S. Thomas Apoſtolus inhumatus eſſe dicitur, eô propriè intelligi, cùm illîc æquè ac in Paliacolto, Caliaturo aliisque locis maritimis illis, verſus Occidentem ad Regionem illam tendendo, adjacentibus lignum Caleaturicum tantùm, non verò aliis regionis illius locis, inveniatur. Inter illos autem primò nominatus locus, intuitu navigationum & commerciorum, cumprimis autem ob procurationem variegatorum illorum & artificiosè contextorum tegminum, eô quidem tempore frequentatiſſimus & celeberrimus erat inter omnes reliquos circumjacentes; quò pariter fluvius, qui eundem lambit, amœniſſimus, ſolum fertiliſſimum atque jucundiſſimum, portus & vadum anchoræ jaciendæ aptiſſimum, ad ſclopeti ictum tantum ab urbe diſtans, ſanctitas ejus, apud Paganos famoſa, multum contribuebant, ut inſignis Idolorum ſeu Pagodum numerus, illîc obvius, teſtari poſſunt. Ut taceam communem illam traditionem de Martyrio & tumulo S. Thomæ urbem hanc valdè claram reddidiſſe, cujus intuitu tot Chriſtiani, cumprimis Neſtoriani & Armeniani, eò ſe contulêrunt, adeò, ut tempore Marci Poli Veneti templum Apoſtoli hujus à Chriſtianis cuſtoditum & poſſeſſum fuerit, & Nicolàus Venetus, qui anno 1400. locum hunc frequentavit, eundemque, ut Conterraneus „ ejus, ad regionem Malabar refert, atteſte„ tur, urbem Maliapor, ut eandem vocat, „ tunc temporis à 20000. hominibus inhabi„ tatam fuiſſe, corpusque Apoſtoli S. Thomæ „ in quodam ejus templo inhumatum eſſe, in„ colis maximâ ex parte Neſtorianis Chriſtia„ nis, mixtis tamen Armenianis, exiſtentibus, „ utpote qui eô tempore per totam Indiam, „ ut penes Nos Judæi, diſperſi fuerunt. Armeniani hi templum hoc ſuasque ædes illîc tamdiu in poſſeſſione habuerunt, donec Luſitani advenêrunt, qui eosdem expulerunt ac urbem non minus, quam inſpectionem tumuli, ob commoditatem commerciorum alio-

rumque proventuum, sibi vindicârunt, cæterasque commoditates, supra attactas, arripuêrunt, ædificiis saxeis, templis & cœnobiis, modo Europæis consuetô, locum exornando & abhinc operibus è lapidibus, tam montanis, quàm coctilibus, fortificando. Interim eô, quo Galli urbem nobis cedebant, tempore Biblia Sacra Armeniana in foliô, curiosissimè scripta, mihi sunt ostensa, tegmine inauratô compacta, quæ è templô Divi Thomæ, à Lusitanis Christianis Asiaticis, cum plurimis aliis ornamentis, erepta fuerant.

Quemadmodum jam porrò supra laudatus Hieronymus de Genouâ Gemmarius & Mercator aliorum bonorum erat, huncque in finem, lucri spe lactatus, iter hoc solus susceperat, dum literæ ejus attestantur eum plures Mercatores Asiaticos huc & illuc misisse, ut sibi gemmas, margaritas aliasque merces illorum ope conquireret, cum Armenianis etiam sæpissimè familiariter conversatus est, utpote qui tum temporis Mercatorum Præcipui Venetiis erant: ita valdè credibile est, illum non alium locum, quam Meilaxurium seu S. Thomæ urbem elegisse, quùm inter Insulam Ceilon & Pegu nusquam, quam illîc aut ejus confiniis, optimæ magisque proficuæ merces tolerabili adeò pretiô vendebantur, cumprimis Peguanæ, quibus ipse commercium exercebat & in Europam transvehebat. Inter illas autem quammaximè eminebant elegantissimè contexta depictaque vestimenta, Peguano more confecta, quæ nusquam terrarum tam eleganti serico nitent, quam in loco hoc S. Thomæ. Quâ de causa quoque Lusitanis, dum eundem adhuc tenebant, navigatio versus Pegu consideratione dignissima & ex omnibus utilissima erat; ut adeoque utilitas & commodum hujus Peregrinatoris cursusque commerciorum ad Pegu eundem quàm facilimè ad regionem Coromandel & S. Thomæ deferre potuerint, unde navigatio versus Pegu tunc temporis magis patuit; adeoque ad obtinenda tegmina illa variegata tempus illud 7. mensium dubio procul impendit, quæ ipsa, ut è sequenti ejus narratione elucescit, ob bellum inter Regem Peguanum & Avanum, priori Regi divendere coactus fuit, dum quosdam merces suas Avam, (ubi Rubini aliæque gemmæ, uti refert, proveniunt) transportare neglexerat. E quibus elucescit, quod, cum Gemmarius esset, lucrum suum (procedido vocant) in Rubinis & similibus quæsiverit, quod optimum mercis genus, inde sperandum, erat. Nam & nostris adhuc diebus Armeniani in & circa Avam, ubi Rubini eruuntur, utplurimum potiores Negotiatores & Gemmarum harum (quarum gnarissimi sunt) Mercatores existunt. Haud alia ratione nusquam terrarum, quàm in regione Coromandel, circa S. Thomæ, Paliacatto & Caliaturium, in locis montanis, versus Occidentem intuitu ipsius regionis, *Sandalum rubrum* tanta in copia invenitur, ubi, cùm montes illos XVI. milliaria ab Oceano distantes transirem, observavi fulcra vastioraque ligna in ædificiis, quæ Pandel & Kamadæ vocantur, è ligno Caliaturicô (quod & ad alia ordinaria utensilia adhibent) confecta fuisse passimque illîc arbores quamplures in promontoriis extitisse. Quoniam verò arbores majores & graviores (quarum cor seu interior substantia præstat) in promontoriis exciduntur, hinc nostris diebus lignum hoc ad distantiam 50. vel 60. milliarium à mari apportare coguntur, quod imposterum semper difficilius obtinebitur. Interim inter tres supra nominatas urbes maritimas, montibus hisce propiores, nulla commodior & aptior ad lignum per tantam intercapedinem adferendum & ad portum promovendum est, quam Caliaturum, idque eò magis, quod hîc statim navigia eô onerandi occasio suppetat: quæ commoditates effecêre, ut pristinis temporibus, imò hodiernô adhuc tempore, Lusitani lignum hoc ad locum illud deportarint & navibus intulerint. Quid mirum ergò, quòd sustineamus inde cognomen ejus, *ligni Caliaturici* scil. obortum fuisse. Sanè ipse Garzias ab Horto hanc ob causam in scriptis reliquit arborem Sandali rubri circa loca quædam maritima regionis Coromandel succrescere, quibus hic unice tractus insinuatur, quùm nusquam, ut sæpius dictum, quàm hic inveniatur: ut adeoque minus necessarium sit ea quæ in priori mea epistola fuse adduxi hic recoquere. Hoc saltem addere jam liceat, locum hunc præsenti tempore non amplius sub nomine Caliturí venire, sed potius *Kristnapatanam*, vel *Kistina-patan* vocari, ita ut prioris nominis memoria tantùm penes Europæos conservetur. Superest etiam, ut indicem, quâ ratione vox & nomen Sopomantil altero Choromandel, seu, ut Lusitani loquuntur, Coromandel, & juxta nostram pronunciationem Siolomandel (ut vera notatio sonat) per transmutationem literarum ortum sit? quod facilimè, naturaliter minusque coactè invenimus, si tantùm perpendamus, Genuenses nomen hoc ab Armenianis, quibuscum frequenter conversantur, & qui tunc temporis in illis oris, cumprimis in Mellapur, tam numerosi occurrebant, mutuasse, quibus in familiari usu est consonantem L in G transmutandi, sicut inter alia nomen proprium Salomon, Paulus &c. evincit, quod juxta illorum pronunciationem in Sogomon, Bogos &c. mutatur: unde vox Sogomentil loco Salomontil oritur; quoniam autem T cum D eundem ferè sonum habet, simul etiam a & e, ut e & i, si breves sint, penes maximam Orientalium populorum partem indiscriminatim fermè usurpentur & una pro alterâ sumatur, hinc nomen hoc levi negotio in Solomandel abiit, quod cum verò nomine Coromandel vel Sjolo-mandel propius coincidit, quam vox Coromandel more Lusitanico legenda, cum discrimen inter

ter S & Schi pronunciando tam exiguum sit, ut nonnulli ex Hebræis ambobus tonum prioris literæ, sc. S. concesserint, prout S. Scriptura id in pronunciatione binorum vocabulorum סִבֹּלֶת Sibbolet & שִׁבֹּלֶת Schibbolet ob oculos ponit. Ex quo fundamento etiam hæc vox Solomandel pro Sjolomandel sumitur, ubi vox mandalam, sive mandel (quæ in Linguâ Brachmanicâ provinciam, 40. Pagodium (pagody) proventus habentem, notat) prænomen suum à quodam Sjola-radziâ (qui Magnus & Illustris Rex, ejus Dominus, fuit) obtinuit.

Jam ad maximam & durissimam Clar. Tuæ difficultatem & objectionem, contra Caliaturicum lignum Sandalum allatam, devolvor, quæ ratione quasi ironicâ per argumentum aliquod ab absurdo & impossibilitate ob oculos ponitur, & reapse eò tendit, quòd si hoc genuinum Sandalum rubrum esset, in Amboinâ iniquè prorsus egissent, si Amicis è Bataviâ Sandali rubri intuitu tot negotia facessiissent, ut tam parcè, in frustulis minoribus, id conquirendum esset: cùm tamen facilimè tuditem aut sellam obsoletam è ligno Caliaturicô constantem in frusta confringere potuissent, quod tantùm non in omnibus casulis & domibus reperitur, adeò, ut eâ quidem ratione Sandalum rubrum maximâ in copia obtinere valuissent, dummodo quis istud hoc titulô acceptasset. Huic satisfacere & responsionis loco servire poterunt ea, quæ jam supra stabilivimus, lignum sc. Caliaturicum esse reverâ sandalum, ut ipsemet haud obscurè agnoscis: adeoque mea nequicquam refert, si nonnulli illud pro tali habeant aut recusent? dum partim ignorantia, partim vana persuasio in causa sunt, quòd Lignum Caliaturicum sub alio, eoque insolentiori titulo, Sandali rubri pretio prorsus iniquô distractum fuerit. Interim tamen non est ut existimes fragmentum aliquod à sellâ aut truncô antiquo decussum tam facile & simpliciter pro selecto & usu recepto Sandalo rubro, ut in Pharmacopoliis habetur, acceptari posse: sed hoc ab antiquiori & maturiori arbore, & quidem hujus intimâ substantiâ & qs. corde proficiscatur, oportet, quod de altero, nullo habito selecto in usus œconomicos arrepto, dici nequit, quô prius etiam rarius est. Ut taceam eos, quorum interest, solum natale etiam distinguere posse, ubi magis efficax cædatur, quod multum etiam ad discrimen hoc contribuit; quemadmodum nec Sandalum flavum tam carum esset, si ex arboribus juvenculis (quæ volatilem tantùm odorem spirant) idem obtineri posset. Quod tertiam supra suppositam Sandali speciem (quæ Tibi secunda di„ cebatur) attinet, de quâ perhibent Lusita„ nos ipsosque Indos eandem tantô in pretio „ habere & nonnisi in fragmentis minoribus divendere: ambabus quidem manibus largiar hoc frustum præ alio melius & utilius esse, quamvis singulares adeò & tantas virtutes in Sandalo rubro, ex Æthiopiâ (ubi juxta Tuam opinionem pretiosa illa species succrescere dicitur) allatô non observaverim. Quantacunque verò utriusque differentia sit, exinde tamen concludere non possumus duas easque diversas species arboris Sandali rubri inveniri, dum experientia me docuit, solum, aërem &c. plantæ hujus virtutem, odorem & similia notabiliter exaltare posse: quod insigne discrimen etiam in Sandalo flavô, cumprimis inter illud, quod in Timor, & alterum, quod in Coromandel succrevit, occurrit, cùm tamen utrumque ab unâ specie arborum proveniat. Quemadmodum igitur Eruditi pro regulâ quadam habent, quod entia non sint multiplicanda præter necessitatem: sic ob fundamentum adeò ficulneum novam quandam arboris Sandali rubri speciem, de cujus existentiâ ne minimum quidem constat, impunè in numerum plantarum aut Studium Botanicum invehere non licet. Mihi sufficere videtur, quòd Sandalum rubrum usuale expediverim ejusque originem detexerim, adeoque secundi Tui Sandali ulteriorem indagationem Tuo ingenio, ad altiora nato, tantisper relinquo.

Quamprimùm occasio se truserit, inquiram, à quanam arbore lignum, pro bacillis esui destinatis parandis, petant Chinenses, & quale lignum per nomina Tzidii aut Tzidjœ intelligant. Interim Natio hæc in Bataviâ, ab aliis abstrahens, adeò inhumana & singularis est omniaque in arcanis habet, ut exigua spes mihi supersit hoc ab illis obtinendi, licet etiam plenariam ejus cognitionem habeant & sufficientem relationem dare possint.

Quibus tandem colophonem impono huic de Sandalo materiæ, quam primò quidem brevissimis expedire animus erat: quoniam verò subjectum hoc me in hanc vel illam digressionem, ad rem ipsam eò dilucidius explicandum, quasi vi quadam abduxit, hinc discursus hic tam prolixus evasit: quod Nob. Tuæ, uti spero, eò minus tædiosum erit, quò curiosiora in transitu semper attingenda erant.

Antequam verò ulterius progrediar, celare Te nequeo, me summoperè mirari, quòd tam ineptam opinionem de me foveas, asi arbores quascunque sanguineum succum fundentes tam crudè & simpliciter pro arboribus Sandali rubri habeam: cùm tamen in epistolis meis, ad Te datis, ne minimum occurrat, unde id concludere quis posset. Supra allegatam sanguinis sudationem, quæ arbori Caliaturico familiaris est, neutiquam pro argumento quodam allegabam, quô eadem pro arbore Sandali haberi debeat, sed eandem applicabam nomini, quod incolæ Regionis Coromandel illi tribuunt, ut & odori Sandalino, quo arborem Sandalinam ab omnibus aliis distinguo & dignosco: neque omnes arbores sic comparatas ad classem hanc referre subvereor, quæcunque odorem

rem aliquem ſandalinum de ſe ſpirant. Spero igitur Nob. Tuam ſententiam meam qualemcunque tandem penetraturam eſſe, obnixè rogitans, ne poſthac ullam mihi opinionem affricet, quæ non expreſſis verbis è literis meis elucefcat, nec ullius relationi aut literis de opinione, quam in hâc vel illâ re foveam, aliquam fidem tribuat, priusquam me ipſum ea deſuper explicaverim: quod ita fore confido.

Ut verò ad ulteriorem reſponſionem, literis Tuis debitam, revertar, eò tandem deveniſti, ut & ea, quæ tam validè antea oppugnabas, indulgeas, ſanguinem ſcil. arboris Caliaturici pro *Sanguine Draconis* haberi poſſe: in quô punctô omnium illorum autoritatem ſequeris, qui eundem pro lachrymâ alicujus arboris habebant. Succus enim ſanguineus arboris Sandalini coagulatus optima & elegantiſſima criteria habet virium & virtutum, in ulla ſanguinis Draconis ſpecie obſervandarum. Equidem Dn. Flacourt in Hiſtoria Inſulæ Madagaſcar pag. 135. & 136. tres plantas ſanguinem fundentes recenſet, annectendo earum deſcriptiones, quas eum in finem hîc inſero, ut, quemadmodum in hôc Scriptore omnia facilimè reperire poteris, de iis in Amboina Te informari patiaris. Verba deſcriptionis ſuccinctæ in vernacula ejus, linguâ ſcil. Gallicâ, ita ſonant:

89. „*Varaucoco* c'eſt une rampe, qui ſoutortille aux grands arbres. Il apporte un fruit violet, „qui eſt gros comme une peche, dans lequel il y „a quatre gros grains, ou noyaux: Sa poulpe „eſt douce & bonne à manger, mais il ſe pourrit; au bout d'un année de l'eſcorce de la plan„te en ſort une gomme rouge, comme du ſang, „qui eſt un peu reſineuſe. Sa moyenne eſcorce „eſt eſpaiſe, comme une demy quart d'eſcu, de „couleur de nacarat: & quand elle eſt bruslée „à la chandelle, elle ſe fond, ainſi, que de la „gomme lacque, & en a l'odeur, je l'ay experi„menté.

90. „*Rhaà* c'eſt l'arbre, qui apporte le Sang „de Dragon. Ce mot Rhaà ſignifie ſang; il y en „a un autre ſorte, que l'on nomme Mafoutra, „qui jette du ſang, ainſi que celui-cy, dont ce „parleray cy-apres. Il jette le ſang de ſon eſcor„ce de ſes branches & de ſon tronc, lors qu'il „eſt ou piqué, ou coupé, ou bleſſé, ne plus, ny „moins, qu'une homme. Le ſang deſtille de ſa „playe ainſi rouge, que le ſang d'un animal. Son „bois eſt blanc & bientoſt ſujet à la pourriture. Sa „fueille eſt comme la fueille d'un poirier, un „peu plus longuette. Sa fleur eſt rouge, de cou„leur de feu, longue, comme un ferret d'eſquil„lette & de meſme forme. Son eſcorce en deco„ction arreſte le flux de ſang.

91. „*Mafoutra* ou *Voa foutra*, fruict prove„nant de l'arbre, qui produit le ſang de Dragon, „de la groſſeur d'un petite poire & de la meſme „forme, horsmi que le gros du fruict eſt du co„ſté de la queue & qu'il a cinq cornes. Dedans „eſt enfermé un noyau, qui n'a qu'une ſimple „peau, un peu ferme & dedans ce noyau eſt „contenue une amande de la meſme forme d'u„ne noix Muſcade, de la meſme couleur & en „approche de l'odeur. De cette amande ils en „font une huyle craſſe & l'eſpaiſſe, qui eſt un „tres ſouverain remede aux inflammations à la „bruslure, eriſipelles & de mangeaſons de „cuir. Elle eſt tres anodine. Au reſte c'eſt un „abus de croir, quæ ce fruict repreſente ſous „ſon eſcorce un Dragon: car j'ai pluſieurs fois „ouvert de ces fruicts & n'ay rien reconnu de „tant cela. Il y a trois ſortes de ces arbres, qu'ont „le fruict different, je n'en ay remarqué encores „que celui-cy.

Tantum Autor hic de arboribus Sanguinis Draconis, de quibus unam vel alteram forte illîc indagare poſſes; quemadmodum hâc occaſione priorem meam petitionem hîc repeto, ut de omnibus illis vegetabilibus, quæ ſuccum quendam rubicundum fundunt, ſpecimen aliquod foliorum, florum & fructuum, cum brevî informatione quoad omnes illorum partes, è quibus fortè dignoſci poſſunt, haud gravatim mihi transmittas. Ego viciſſim omnem movebo lapidem, ut quamprimum arundinem genuinum Dzjerenang fundentem Tibi transmittere valeam, quam certò expectare poteris, cùm de gummoſitate hujus Dzjerenang jam dudùm fuſius agendi animus fuerit. Interim Te celare nequeo, quòd certior redditus ſim plures, qui ſanguinem Draconis pro lachryma aut gummi cujusdam plantæ habent, *Dzjerenang* h. e. Tuum Sanguinem Draconis pro eô acceptare nolle, quùm illis innotuerit Dzjerenang propriè ſuccum ſanguineum non eſſe, ſed tantum Tincturam è flore aut fructu hujus arundinis (quæ per conquaſſationem ne minimum ſucci rubicundi fundit) extractam & abhinc ſuper vapore aquæ ferventis in maſſam quandam redactam: quod ipſum paulò latius hîc deducere poſſem, niſi certus eſſem, Te exactiſſimam hujus rei cognitionem habere. Interim ſimul ſpecimen aliquod ejus arundinis, quæ priori ſimilis eſt, cum floribus & fructibus, expeterem, cum brevi quadam deſcriptione, quâ ab omnibus aliis ſpeciebus diſtingui poſſit, ut unam cum alterâ conferre & ulteriores ſpeculationes circa utramque inſtituere valeam.

Poſtquam jam ſub ultimô itinere in Perſiam in Couchin decantatum *Sirei* vel *Sire* in caule cum floribus in tranſitu obſervavi, in Batavia autem & aliis locis non inveni, hinc ob ſimilitudinem generis ſuſtinere non dubitarem Sirè ſpeciem genuini ſchœnanthi eſſe, de quô optimam ſpeciem, h. e. Schœnanthum Arabicum, pro Nob. Tuâ ex Perſiâ expecto & quamprimùm ejus particeps ero, transmittam, ut notabile, quod inter utrumque intercedit, diſcrimen ex odore radicis obſervare poſſis.

Cæterum gratiſſimum mihi eſt, quòd *Rhamno-*

Rhamno-rubum, quem pro cynosbato, terminos hujus urbis cingente, habui Tibique transmisi, similiter pro Kudrang agnoveris. Mirari satis nequeo, tam paucis viridem hunc fruticem esse cognitum, cùm tamen lignum, quô ad colorem flavum utuntur, quampluri mis notissimum sit, unde & Tua nobilitas tam serò in veram ejus cognitionem pervenire potuit. Dum verò addis, Ambonicum à meô nonnihil differre, etiam atque etiam rogarem, ut me certiorem redderes, in quonam discrimen illud radicetur. Interim sepes ex hâc spinâ, quùm elapsis aliquot annis in truncum crassiorem abeat, nec in inferiore parte se claudat, penitus eradicatus fuit. Alius etiam spinæ mentionem facis, quæ Tibi pro Batavicâ obtrusa, baccis instructæ, quæ esui aptæ sint nec Cynosbato in Patria nostra occurrenti multum absimilis sit. Hujus quæso specimen, cum brevi descriptione, mihi mitte, ut videam, an & illa mihi cognita sit, nec ne?

Periculosum æquè ac fraudulentum reperi, si plantas Indicas tantùm juxta descriptionem & manuductionem Antiquorum, cumprimis Arabum & Græcorum, quoad formam & figuram, indagare & metiri velimus, ut inter quamplura id clarissimè è *Malabathro*, quod, ut certissimè mihi constat, nihil aliud, quàm folium Cinamomi est, elucescit, de quô expressis olim verbis perhibebant, folium hoc nuspiam quam supra aquam crescere & vigere, utut nulla ejus fibrilla ipsi fundo cohæreat. Sic quoque cum *Djudar* accidit, quæ in Lingua Persicâ idem significat ac *Dæmonum arbor*, aut *Dæmonum lignum*, Indis Dawadaro, Malaijanis autem Deorum Arbor dicta. Lignum est Græcis & Romanis incognitum, ex India verò in Persiam & Arabiam, pro usu medicinali deportatum, cujus Arbor, in Regione Coromandel aliquando mihi ostensa, nullam prorsus cum Pino aut Cupresso convenientiam habebat, multò minus autem cum Sabinâ, utut à Persis & Arabibus illis & annumerata & sub eadem ab iis formâ descripta fuerit. Sententiam hanc, dubiô procul, à constitutione ipsius ligni hauserunt, quod unctuosum quodammodò & qs. oleo quodam oblitum videtur, & sub accensione odorem haud ingratum spirat. Malaijanis sanè, cùm specimen ejus ostenderem, haud ignotum erat, qui idem & in Javâ reperiri adstruunt. Ejus si compos ero factus, Tecum id comunicaturus ero, ut & plenariam ejus notitiam obtineas. Quodsi tamen Dewadaro aut Djudar inter Cupressos aut Pinos esset quærenda, nullum huc usque arborem in totâ vidi Indiâ, quæ ad eandem propius accedat, quam arborem *Casuaris* dictam, quæ hîc desuper Morondâ in orâ magnâ succrescit copiâ, fructibus in montibus obviis mihi nondum visis. Aliâs in Insulâ Malaija *Ru-ru*, rami verò ejus hîc in Bataviâ *Davvon Tsjamara* audiunt, quô nomine Javanis ipsis quoque innotuit.

De *Calamo Aromatico genuinô* specimen aliquod è regione Coromandel huc accersere non intermittam, operam simul daturus, ut ramusculum de ligno Caleaturico inde obtineas, quamprimum illorum particeps factus ero.

Quandoquidem iter seu potius reditus meus è Persiâ Insulam Ceilon non attigit, in oculos catti, gemmas hujus nominis, ut desiderabas, inquirere non potui. Interim Capitaneus quidam hujus loci, Dn. van der Poel (qui diu in Ceilon vixit, hujus Insulæ insignem sibi notitiam comparavit, imò adstruit se aliquamdiu Inspectorem fuisse fodinarum gemmariarum omniaque propriis hausisse oculis) mihi retulit gemmas illas ex hâc Insulâ obtineri, sed neutiquam species quasdam illarum, quæ *Musticas* audiunt & ab animali quodam marinô vel conchis proficisci putantur, esse, ut nonnulli Tibi persuadere voluerunt. Me quod attinet, nullam harum gemmarum, Musticas dictarum, cognitionem habeo, multo minus cuneorum fulminarium metallicorum, quùm inquisitiones & speculationes meæ tantùm circa ejusmodi res naturales occupatæ sint, quas reapse vidi & cuilibet ob oculos ponere possum. Interim crederem sub nomine Musticas multas gemmas adulterinas & arte effictas venditari, dum iis in regionibus, quas peragravi, nequicquam de iis audivi, ut propterea Tibi certiorem de iis relationem impertire non valeam. Informari potius à Te desiderarem, in quibus fructibus aut lignis easdem inveneris, utpote qui in iis acceptandis aliâs satis scrupulosus sum, quoniam de præsenti Rege in Palimbang, ab Amicô, fide dignô, relatum fuit, quod ante annos aliquot omnes acervos arenæ navalis (vulgò Ballast dictæ) præ ædibus Societatis collectos, perquisiverit, & fragmenta duriora aut nitentia, illîc intermista, poliri, accommodari & annulis inseri curaverit, quæ abhinc pro Mesticis & Panawar lapidibus, sub oblatione donorum aut aliis occasionibus, venditaverit; hinc parum abest, quin inter 400. illas Musticarum species, quas Centurio hujus loci in Meronda, Dn. Joncker, per conflagrationem ædium suarum, ut mihi quidem retulit, perdidit, quamplures adulterinas fuisse credam.

Porrò omnem meam admirationem superat, quod talia de me perhibeantur, quorum ferè nullum fundamentum in re ipsa habet. Ita se res habet cum eô, quod Tibi ab Amita dictum fuit, quòd sc. in Regione Coromandel certam arenæ speciem invenerim, unde tantum Orichalci, seu Cupri flavescentis, extraxerim, ut integram cistam laminis inde paratis munire potuerim. Quâ occasione mihi

mihi indulgebis, ut majori, quam anteà feci, instantiâ Te exorem, ne aliorum narrationibus de meis sive reculis sive opinionibus plus fidei tribuas, quàm à me ipsô percipias. Negotium hoc ita se habet: Postquam mihi relatum est in mediô regionis illius aliquid cupri genuini reperiri, curiositate rei ductus nonneminem eò ablegavi, ut aliquid pro specimine mihi procuraret, qui fragmentum aliquod inde mihi retulit, quô tamen nil quicquam efficere, multò minus utensilia quædam cuprea inde parare mihi licuit. Bina ejus frustula, cum radicula *Rayz de Moncus*, Clemat. Indicæ foliis Persicæ & fructu periclymeni, per Dn. Petrum de Worm, Amicum meum integerrimum, ea bonitate obtuli, qua nuperrimè obtinui, quæ ulteriori Tuæ considerationi relinquo.

Insulam Tylos, cujus Plinius & alii mentionem faciunt, Tecum pro Bahhwin habeo. Quoniam verò istic neque *Capoc*, neque alia arbos lanifera, excepta lignosa plantâ bombaciferâ, succrescit: hinc nihil aliud quam Gossypium arboreum (de quô Prosper Alpinus & Veslingius egêre) pro eôdem agnoscere possum, quùm Gossypium hoc iis in locis abundantissimè succrescat.

Hac ratione tandem ad finem responsoriæ meæ ad Epistolam Tuam exactissimam perveni-mus, quæ ab initiô prolixa satis, in subsequentibus verò rursus concisa nimis & impolita fuit, id quod nimiæ utrobique festinationi aliisque defectibus adscribas quæso.

Si tempus indulsisset, adhuc alias quasdam materias subjungere potuissem, simulque à Tua Nob. relationes aliarum nonnullarum herbarum petiissem. Ne verò unâ vice justo plura cumulemus, aliis jamdum profundius nos immergentes, hinc reliqua aliæ occasioni & tempori reservo: hoc saltem addendo petendoque, ut herbam exsiccatam cum floribus & fructibus illius plantæ, cujus baccæ ad pisces inebriandos adhibentur, particeps reddar. Equidem unum è vehementissimis Tœbusiis, seu venenis piscatoriis, quæ ullibi occurrunt, id est, quod, ut audivi, in Ternatan *Boti* dicitur & inter alia copiosissime in altissimis Bandæ locis succrescit, ut & in Salayer, ad Macassar spectante.

Adhæc desiderarem etiam duas plantas juniores de *Globa Kuse*, ollæ terrâ repletæ insertas, cum succinctâ descriptione florum, fructuum &c. quæ hîc terræ mandabo & ad ulteriorem meditationem adhibebo. Ego vicissim omne studium adhibebo, quò plantarum desideratarum compos fiam suoque tempore Tibi iisdem gratificari valeam, qui interea cum votô omnigenæ prosperitatis permaneo

Nob. Tuæ

Bataviæ die 25. Febr. 1689.

Officiosissimus
HERBERTUS de JAGER.

EPISTOLA VII.
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
Ad
DN. HERBERTUM de JAGER.

P.P.

Binos hôc annô fasciculos literarum à Te obtinui, qui ejusdem sunt tenoris & ambo die 25. Februarii expediti. Ultimus ex illis die 13. Julii mihi oblatus est, cui aliûs adhuc epistolæ, Anno 1684. Malacca ad me datæ, copia seu descriptio, una cum portiunculâ ligni Colubrini Ceilonici binisque fragmentis mineræ Coromandelensis, quam pro cupro habeo, combinata erant.

Ex iisdem literis magno cum gaudeo percepi Te ex Itinere Persico reducem Bataviam rursus attigisse: quô ipso dudum exoptata occasio se de novô trusit, pristinum, quod in studio Botanicô reciprocavimus, commercium literarium renovandi, utpote quod tantisper intermissum fuit. Quæ autem mearum illîc sint partium, è Nob. Tuæ literis eruenda sunt, cùm non sine maximô dolore statim à primâ fronte hîc monere tenear primos literarum mearum, ad unam omnium, conceptus, una cum eruditissimis Tuis Epistolis, successivè obtentis, flammâ infelici & damnosa periisse, quæ post antecedens & consimile fere incendium alteram, quæ supererat, urbis dimidietatem, die XI. Jan. 1687. in cineres convertit, sicque ædes, quas inhabitabam, cum omnibus utensilibus, maximam Bibliothecæ meæ partem, Manuscripta, omnes Figuras Herbario meo Ambonico inserendas, aliasque eaque rarissimas curiositates penitus devoravit. Literæ Nob. Tuæ Malaccâ ad me con-

scriptæ

scriptæ,ut & ramusculus de Gitta Gambir,cum placentulis inde paratis, de quibus ne figuram delineasse licuit, idem fatum sunt experta, unde omnis illic locatus labor quoque irritus fuit.

Juxta tenorem autem literarum Tuarum necessarium esse duco descriptionem Culit-Lawan, aut corticis Caryophyllodis, in Batavia nunc cortex aromaticus dicti, de Ganitris item, & Tuba baccifera, vulgo Bori Bidji dicta, una cum ramusculis quibusdam & fructibus plantarum modò dictarum, transmittendi.

Ultimo ex his ut satisfacere valeam nullum non lapidem movebo: eaque de causâ Nob. Tuæ his offero descriptiones trium ante laudatarum plantarum, cum pleniori relatione aliarum quarundam, in Horto Malabarico contentarum, quæ maximâ ex parte mihi sunt incognitæ.

Explicationem Tractatûs Bontii ante 4. annos jam expediveram, sub reditu Tibi mittendam, quæ ob incendium antea allegatum nunc in nihilum redacta est, ut eâ Tibi inservire nequeam, eoque minus,quod & ipso Bontio nunc caream, dum Præfectum nostrum Seniorem, Dn. Padbrugge,permovere non potui, ut sub abitu ejus hunc mihi Autorem pro debito pretio concesserit, quem valdè desidero, ut & librum de herbis Brasilianis à Pisone conscriptum.

Fructus recentes trium supradictarum plantarum hâc vice communicare non possum,anni tempore ad id minus opportunô existente. Interim fructus Tubæ Bacciferæ exsiccati his adjecti sunt, qui præcedente anno in hortô meô succreverunt, in totâ hac Insulâ aliàs rarissimi.Pampini ejus,è radice protuberantes, bina horti mei latera cingunt, flores steriles papposos ferentes, cùm fructus non tam pampinis, quam pedunculis & caudici adhæreant, unde prætereuntes maximam illorum partem decerpendo mihi abstulerunt.

Sub primô illorum intuitu statim observabis illos nihil aliud quàm grana esse,in Pharmacopoliis & herbariis nostris *Cucculi* seu *Cocculi Indi* dicta, quæ juxta meam sententiam in Insulâ Javâ, sub Balico & Javanico nomine *Boprong* quoque cognita sunt. Nullus etiam dubito Ganitros Tibi melius quàm mihi ipsi cognitos esse, si binas illorum species, his additas, inspexeris & consideraveris, dum ab Incolis æquè ac Mercatoribus Europæis certior redditus sum, speciem minorem, quâ hîc destituimur, inter Benjanos & Codjas, qui cingulis ventris eam applicant, mercem insignem ac proficuam constituere, cujus tamen pleniorem relationem à Tuâ Nobilitate expecto. Certum equidem artificium mihi detectum est, quô arbores ad minora tantùm grana producenda possint adsuefieri: ast voluptate non capior multum temporis & laboris illîc impendendi, quùm arbores sint in promontoriô virescentes, pluriumque annorum decursum requirunt ut in hortis alantur & succrescant.

Rami fructusque supra allegati cistæ sunt inserti, quàm hâc ipsâ navi sub signô H. D. I. Tibi mitto.

In eâ simul ramusculum de *Cudrang Ambonicô* invenies, qui in horto meo succrevit, cujus truncus tamen, quàm crassus etiam videatur, decantatum lignum tinctorium non suppeditat, instar ejus, quæ in Javâ reperitur. Notandum folia in Ambonico majora esse quam in Javanico, de cætero sibi similia. Quin spinæ in Ambonico retrorsum magis prominent, fructusque magni non evadunt, è squamis albicantibus, esui minus aptis, maximâ ex parte constantes. Desiderarem ergò pleniorem speciei Javanicæ descriptionem, Tuo sub nomine inclyto Ambonicæ maritandam.

Alter frutex spinosus, qui pro cynosbati specie habetur, sicque à Tua Nobilitate allegatur,copiosè in Javâ,sub nomine Ruccam & in Balis Cam reperibilis,à me nomine *Spinæ Spinarum* describitur,quùm, in quantùm mihi constat, nullam unquam plantam viderim, in quâ spinæ conjunctim, instar fasciculorum succrescant, solâ hac exceptâ; quapropter ramusculum quendam, pro ulteriori informatione, ex hortô meô transmisi.

Adhæc alium invenies fructum, haud ita pridem è Macassar,sub titulo *Udani* mihi transmissum, incompto & hinc inde se volventi frutici innatum, unde grana è fructibus desumpta saporem instar Catappan præ se ferunt, magnique usus sunt ad lumbricos ex adultis æque ac infantibus expellendos; & quoniam percipio hæc talia Malaijanis & Javanis quoque cognita esse, pleniorem de iis informationem, cumprimis autem nomen illorum Malaijanum expecto, si Chinenses quoque ejus gnari sint. Interim tam prolixa descriptione opus non erit,ut omnes mutationes, quas Proteus hic vegetando subit, mihique sufficienter cognitæ sunt,enarrentur chartaque tantum repleatur.

Fragmentum *radicis Colubrinæ Ceylonensis*, quæ in Java,ut opinor crescit,ibidemque *Hamba dutana* vocatur, optime agnovi, cujus amaritiem statim animadverti, idque cum alia ferè radice, quam Cives Sinenses huc attulerunt & à Javanis, hîc habitantibus, Pudra wali vocatur, convenit. Hæc *pudra wali* volubilis serpensque planta sive *tali* esse dicitur, tam notabilis amaritiei, ut Javani eandem attingere detrectent, quùm amarities per iteratam etiam lotionem à manibus separari nequeat; unde & exigui in Medicinâ usus est, quamvis in latore ejus observare potuerim, quod eandem non sine spe curationis alicujus attulerit.

Aliàs hîc in Amboinâ, in Insulis Moluccis & Timor, arbusculam aliquam finitimam habemus, quæ in omnibus suis partibus tam amara est, ut in scriptis meis Rex amaroris nomine-

minetur, quæ tamen linguâ Ternatanica *Soulamu*, h. e. Centurio medicamentorum, dicitur, Ambonicô & Malaijano ejus nomine usque dum incertô. Mihi portio radicis est ad manus, una cum fructibus, qui figuram viridium & compressorum cordium habent, cujus Te in cista supradictâ participem feci, eum in finem, ut huic nostro Regi amaroris concedatur cum Javanorum Hampa dutana aut Pudrâ wali in arenam descendere, ut appareat, cujus amarities prævaleat, Si victas dare manus cogatur, nihil interest, cum vilis Ambonicus sit, attamen Capitaneus, penes Moluccanos satis celebris contra morbos plurimos, cumprimis autem contra venenum animalium venenosorum. Quodsi penes Vos sit cognitus, nomen ejus Malaijanum à Te exorarem. Rarò reperitur, & quidem in lapidosis tantùm locis & oris, magnis & oblongis foliis, flori Gulong tsjutsju similibus, quæ jam ad manus non sunt.

Nomen *Globbæ Kuse* mihi non constat, ut ut tres ejus species, esui aptæ, cum aliâ sylvestri in sylvis proveniant, è quibus communissimam, in culinis magis usitatam, hîc transmitto, de qua tantum recenter effossa radix Galangæ majori sive Lanquas haud absimilis est, quæ, uti spero, penes Vos germen aliquod trudet, si terræ mandata probeque curata fuerit. Fructus esui inservientes rarò è radice proveniunt, & non unâ vice hactenus ex Amboina à Curiosis requisitæ fuerunt, ut in Bataviâ plantarentur.

Potrò fructus quoque maximæ speciei *Palmijunci* seu *Rotang Calappæ* his obtinebis, quæ in hâc Insulâ propullulat, utut citra commodum aliquod inde fœnerandum, cujus folia jam ad manus non sunt. Conveniunt illi quodammodò cum iis (utut nonnihil majora sint) quæ ante 4. vel 5. annos, præviâ Tuâ sine dubiô commendatione, è Javâ mihi transmissa sunt, & quidem per Dn. de Vicq b. m. unde, juxta relationem Tuam, *Dzjerenang* in Palimbang paratur, cujus & cives quidam Sinenses, hîc degentes, me certiorem reddiderunt, qui præparationi ejus sæpius interfuêrunt. Præparationem ejus scire desiderarem & à Te expectarem, dum Sinenses modò allegati eandem dilucidè satis impertire nequeunt. Quòd verò pace Tuâ Dzjerenang, seu ut Macassares nominant, Dsjerenne, pro sanguineDraconis habeam (quô titulo in Orientalibus Indiæ partibus venire solet) neutiquam eô fit fine, ut statuam nullam aliam Sanguinis Draconis speciem reperiri, aut aliis Orbis partibus innotuisse, cùm non ignorem in Pharmacopoliis Europæ alteram adhuc speciem Sanguinis Draconis, in guttis dictam, reperiri. Interim trochiscos inde paratos omnibus illîc præsentibus Pharmacopœis, si placuerit, ostendere poteris, ut experiaris, an eosdem pro sanguine Draconis accepent, nec ne?

Ut omnes arbores & plantas, his in oris succum sanguineum fundentes, hac vice enumerem, supervacaneum esse duco, cùm vix aliæ mihi cognitæ sint, quàm *Lingóo* arbor, Malaijanis *Ankana* dicta, Vobisque non incognita, cujus succum intense rubicundum exsiccare, & in gummi, rubini instar pellucidum, indurare nôrunt. Non minus similem succum rubicundum obtinent è quâdam arbore nucis moschatæ & tertiâ specie *Metrosidereos Moluccæ*, Ambonicè Samar dictæ, qui tamen non colligitur. In vetustis & excavatis truncis vulgaris *ligni ferrei*, hîc *Caju bessi*, penes genuinos Malaijanos autem *Caju Carbu* dicti, siccum quoque gummi, sed rarissimè, inveni, substantiâ, colore & sapore gummi acaciæ haud absimile. De aliis succis rubris hujus regionis nequicquam mihi constat.

Circa disputatiunculam jamdudum inter Nos de *Ligno Sandalo rubrô* agitatam tandem eâdem oberrare chordâ poterimus. Interim aliquoties hactenus repetita civilisque exprobratio, quòd sc. in literis meis informationem Tuam, toties à me desideratam, ironiâ aliquâ & scopticâ responsione remuneraverim, in epistola Tuâ omitti potuisset. Neque enim animus & intentio mea fuit, Domine & Amice Doctissime, ullius unquam relationem irridendi: verùm eâ libertate uti volui, quæ inter insanos, vel potius canos, Disputatores est concessa, ut sc. una vel altera objectio in medium adferatur, quæ ad majorem rei dilucidationem facere poterat, quamdiu difficultas aut obscuritas aliqua remansisse videtur. Interim nulla usquedum eorum, quæ scripseram, pœnitentiâ ducor, eoque minus, quod objectioni à me propositæ nondum satisfactum sit, cur sc. Sandalum rubrum tam difficulter obtineri possit? cùm tamen certus sim & à Nautis quibusdam audiverim Lignô Caleaturicô naves in oris illis ad dimidietatem ferè impleri. Quâ objectione Tibi solùm calcar addere volui, ut plures adhuc easque curiosissimas res mihi communicares, quas nunquam aliâs obtinuissem, debitaque gratiarum actione semper prosecuturus ero. Maximô sanè gaudiô perfusus sum, quamprimùm audivi Te multa in Itinere Persicô de novô expertum esse, quæ lignum rubrum concernunt & hactenus inter nos ventilata sunt. Unde Veteres Malaijani & Javani nomen Tsjendana Dzingi vel Zingi desumpserint, antea mihi prorsus incognitum & ceu mera conjectura relatum erat: nunc autem è literis Tuis prorsus certus sum redditus illud ex Africa oriri. An verò pristini Javani cum Africanis, cumprimis Incolis Madagascar, aut hi reciprocè cùm illis commercium quoddam aluerint? suô in locô jam relinquo. Interim non potui non in additamentis meditationi tuæ convenientiam linguæ usitatæ Ambonicæ, Javanicæ & Madagascaricæ, in quantum numeros attinet, offerre, prout ab Indigenâ harum terrarum mihi tradita fuit,

fuit, cumprimis inter Amboinam & Madagascar obtinentem. Nihilominus tamen vix credo ultimò nominatas has Nationes se unquam reciprocè visitasse, citiusq; fieri potuit ut Javani genti huic aliquid de Lingua sua cesserint. De Amboinâ quam certissimus sum, ubi integræ familiæ, imò pagi, reperiuntur, qui ex Antecessorum traditione norunt se à Javanis originem duxisse; quemadmodum & sub priori Belgarum regimine incolæ Ditu, cum displicentiâ nostratium, cum incolis Chiri, retrò Grissek sitis, commercium literarium aluêrunt, à quibus, ut perhibent, originem suam habent.

Impatienti cum desideriô expecto certiorem Tuam relationem, cum specimine & foliis, decantati ligni *Devvadarne* sive *Djudaar*, cumprimis quod audiam id in Javâ reperiri. Nudum sanè nomen Dæmonis arboris in animum mihi revocat ea, quæ in Herbario meô, cap. de Arbore Casuwaris ex Lexico Arabicô Golii scripsi & ulteriori Tuæ meditationi hisce Tibi communicare volui. Verba sunt sequentia: Penes Arabes Betharides mentio quædam fit arboris Dejudar, quod Persicum nomen est, tantumque significat ac Dæmonum arbor, species Sabinæ Indicæ. Hanc nostram Casuwaris arborem esse conjicio, quæ *Tympanites* arbor dicitur, quoniam flante vento sibilus & sonitus auditur, qualis & in Abiete nostrâ observatur, & à vulgô, veram ejus causam nesciente, volucribus illi „ insidentibus tribuitur. Mihi hoc A. 1662. ac„ cidit, quòd ab honesta quadam Personâ ex „ Ternata ramus inde transmissus fuerit, quæ, „ cum me ejus rei ignarum putaret, cum admi„ ratione quadam addidit, arborem esse, in „ quâ Orpheus cum omni suâ Musicâ audiri pos„ sit. Tantum de hoc extracto.

Multa de *Musticas* seu *Mesticas* lapillis hîc verba perdere eò minus necessarium esse duco, quò magis apparet & Tuam Nobilit. ejus opinionis esse, tantùm non omnes eandem obtinere naturam, quâ Rex de Palimbang illos arte effecit. Mihi nequicquam inde compertum est, nec ullos in loco suô natali inveni: quemadmodum nec in omnibus, sed certis regionibus reperiri dicuntur. Nihilo tamen minus non statim pro fabulis reputabo, quæ ab aliis, fide dignis, de iis mihi relata sunt, cùm neutiquam ex eorum sectâ sim, qui omnia Naturæ opera statim negant & rejiciunt, quæ intellectu nostro comprehendere non possumus. Quemadmodû enim cuivis constat *Lapides Bezoardicos* vel millenis adulterari modis, nihilominus tamen certum est genuinos etiam reperiri, qui non tantùm in quodam genere caprarum, Nationi nostræ perspectarum, sed & in quadam simiarum specie in Insula Borneo inveniuntur: ita similiter cum aliis naturalibus comparatum est. Non unâ vice, per Sinensem aliquem, diversos lapides Bezoardicos in Bantham pro me coëmi, qui nomine Sinensi *Gantscho* & Malaijano spuriô *Cuhgakees* appellantur, qui mea opinione aliorumque judiciô genuini quoque erant. Quid quod Dn. Melchior Hurt, Frater Directoris Senioris Anthonii Hurt, Archi-Præfecti quondam oræ Occidentalis, A. 1672. lapidem mihi dono dedit, magnitudine pruni rotundi, maculis elegantissimè depicti cotisque duritiem habentis, quem ex intestinis Tygridis, magno labore illîc capti & interemti, extraxerant, ut propriis se oculis vidisse restatur. Hujus lapidis si jam adhuc compos essem, multum æris eô penes Javanos lucrari possem: verum ante 7. jam annos, cum aliis rarioribus meis, in Italiam missus fuit. Non ignoro pariter à pluribus Recentiorum Doctoribus pro fabulis haberi quæcunque de *auro*, è solo *lapide fulminari* habendo, traduntur: quî jam fidem penes illos mererer, si dicerem tale quid me ipsum possidere, quod Cives & Officiales hujus loci, fide dignissimi, in meditullio arboris Isnoacki (vulgò *Eiserholtz*,) hæsisse autoptæ testantur, utpote quæ paulò ante ictu fulminis tacta fuerat: imò, quod majus erat, si dicerem me aurum & cuprum obtinere, quod cum & à fulmine desuper explosum fuit &c.

Talia & adhuc longe rariora exempla à Javanis, Malaijanis & cumprimis Macassarensibus sine dubio perceperis, quibus unusquisque tantum fidei attribuere poterit, quantum capere valet. Ad minimum hoc assero, quod, si iis, quæ Veteres tradiderunt, fides adhibenda non esset, nisi propriis omnia oculis viderimus, aut comprehendere statim possimus, magna pars scientiarum & artium liberalium, è libris hauriendarum, vana esset minusque necessaria. Me quod attinet, reapse testari possum plures mihi ad manus esse lapides, in India repertos, quorum à Pliniô & aliis mentio est facta, utut ab hodiernis Gemmariis pro fictis & fabulosis, vel ad minimum pro incognitis, habeantur.

Per Dn. Latil, Civem hujus loci & Collegam meum in Senatu Minori, cistam quadrangularem ex asseribus, lit. H. D. I. notatam, obtinebis, in quâ primô loco 6. rami continentur, scil. N. 1. *Cudrang* Ambonensium, utut sine fructibus. N. 2. *Ganiter* majus Ambonicum, plenis, sed semimaturis, fructibus & foliis. N. 3. *Spina spinarum*, Malaijanis Ruccam dicta, à Javâ in has regiones allata & eapropter rarò fructifera, baccas alias rotundas, glabras & rubicundas ferens, esui aptas & fructui Cynosbati nostratis in Europa haud absimiles. N. 4. *Antichôlerica*, in vulgari Malaijanorum linguâ Oepas bidji dicta, una cum foliis & fructibus. Arbuscula est in arenosis oris proveniens & cum in finem Tibi transmissa, ut eandem Malaijanis ostendere ejusque nomen Malaijanum indagare valeas, quoniam insigne est antidotum contra varios cibos nocivos, è mari provenientes, quos per vomitum ejicit: contra quos baccæ flavescentes & amaræ, ut & radices utplurimum adhibentur. N. 5. bini sunt ramusculi arboris *Culit-Lavvan*, è quibus alteruter,

minoribus foliis instructus ab arbore annosâ proficiscitur, cujus fructus inveterati & decidui, exsiccati tamen, seorsim sunt involuti: Alter autem, foliis majoribus gaudens, ab arbore juniori decerptus est. E fibris crassioribus foliorum facilè conjicere poteris eadem cum foliis Cinamomi & Lauro Japonensium quodammodò convenire. Fructus nostratis Culit-lawan primum baccæ sunt oblongæ, sub maturatione dissilientes, flavam & pinguem, attamen siccam, medullam exhibentes, qualem & arbor cinamomi continet. N. 6. Pampinus *Tubæ Baccifera* est, communissimè *Bori Bidji* dictæ & in Officinis Pharmaceuticis *Cucculi Indi* vocatæ, qui fructus ejus sunt, hic exsiccati adjecti. Additus est fasciculus fructuum viridium & semimaturorum, ut hoc tempore in horto meô succrescunt. N. 7. Radix est arboris, *Rex Amaroris* dictæ, mediocris magnitudinis, quæ in oris lapidosis propullulat, communi Malaijanorum linguâ Bon hati, Ternatensi verò Soulamu vocata. N. 8. *Grana* depurata *Ganitri* sunt, trium specierum & magnitudinum, inter quas tamen ne unica quidem genuina est. N. 9. *Fructus* sunt *Regis Amaroris*, seu Boa-hali arboris, qui cum supra allegatâ radice alexipharmacum egregium constituunt. N. 10. Fructus sunt exsiccati Tubæ Bacciferæ, seu *Cucculi Indi*. N. 11. *Fructus Udani*, anthelmintici Malaijanis usitati. Ex his quatuor postrema cucullis piperinis involuta sunt.

Porrò ab Eodem Dn. Latil quadrangularem & apertam cistam, è Gabba Gabba formatam & exiguâ quantitate terræ repletam obtinebis, cui tres species Globbæ implantatæ sunt. Hîc autem notari velim maximum Globbæ communis esse fragmentum, reliquas II. species autem, radicibus tenuibus instructas & Globba Durion I. Globba Papoea dictas, eas esse, quas sub nomine Globba Kuse desiderasti. Duplices autem fructus ferunt, altera radice mediocri instructa fructus unô fasciculô collectos habet, ad instar cardamomi, prope terram, cujus fasciculus exsiccatus N. 12. in cistulâ occurret: altera rotundis, spinosis & viridescentibus fructibus est instructa, pariter prope terram, quos hâc vice non è tenuissima radice, d. mediocri transmitto. Omnes tres hâc ratione integræ solo duriusculo implantandæ sunt, in quô, uti spero, lætè succrescent. In summitate hujus cistæ corona adhuc è *Melckouvv* parata habetur, foliis gaudente farinaceis striisque crassioribus, quæ hîc in Amboinâ *Susuela*, h. e. Melckouw major, dicitur & à me pro Apocyno Indico habetur, coronam habens è floribus albis collectam, quæ Cravos, quos Mixstys in auriculis gerunt, æmulantur. Hos siliquæ oblongæ insequuntur, substantia lanuginosa, serico secundario (v. Plockseiden) haud absimili, refertæ, quæ à ventis difflatur. Eum autem in finem hæc addidi, ut experiamur an folia adhuc viridia Bataviam deferri possint & Javanis quoque cognita sint. Quibus hâc vice concludo & cum salute humanissima Te Protectioni Divinæ commendans æternum persevero

Nob. Tuæ

Amboinæ Victoriæ d. 14. Sept. 1689.

Servus & Amicus Officiosissimus

RUMPHIUS mp.

EPISTOLA IIX.

DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII

Ad

DN. D. CHRISTIANUM MENZELIUM.

P. P.

E Literis Tuis humanissimis, Berolini die 2. Octobr. anni 1678. ad me datis, nihil aliud conjicere possum, quàm aut famam quandam fallacem, aut Amici cujusdam (Dn. Cleyeri fortè) nimis favorabilem relationem meam tenuitatem majorem, quàm meretur, depinxisse; quapropter haud ægrè feres, quæso, si me his detexero, cùm benignitate Tuâ excitatus diutius me abscondere non valeam. Sincerus sum Germanus, nec Illustri Rumphio, Hagiensi, Archiatro Principis Arausiorum, ullâ cognatione, quantum mihi constat, addictus, dum in Comitatu Solmensi natus, Hanoviæ verò educatus sum, ubi Pater, Augustus Rumphius, Ædilis fuit, idque anno 1666. Quandoquidem verò rerum exoticarum

carum cognoſcendarum cupidiſſimus ſemper fui, juvenili ſtatim ætate patriam meam reliqui, in Luſitaniam primò abiens. Inde trienniô elapſo redii, & ante XXVIII. annos in Indiam Orientalem contendi, fatoque ſic volente in ultimas verſus Orientem Inſulas delatus hîc in Amboina, ubi nunc ſeniô confectus ſum, fixam mihi ſedem paravi. Quamprimùm in Indiam perveni, hiſtorico, ſed brevi ſcribendi genere, rariora vegetabilia, animalia, marina & mineralia harum inſularum, quotquot videre licuit, annotare & quoad per Incolarum communicationem experiri potui, illorum vires obſervare, imò pro virili figuras omnium deſignare, omnia q. linguâ Latinâ, cœpi. E rhapſodia hâc haud mediocris talium copia oriebatur, donec DEO (qui ſine dubio majorem curam adhibuit pro ſalute mea quàm ipſemet) ita volente, univerſus hic terrarum Orbis, cum omnibus illîc contentis creaturis, oculis meis ſubtractus fuerit, ita ut guttâ ſerenâ oculos meos corripiente in decimum jam annum vitam in triſtiſſimis tenebris ducere cogar. Interim tamen Superiores noſtri, ſchedas meas neutiquam perire paſſi, unum vel alterum Amanuenſem quandoque mihi conceſſerunt, quorum adminiculo chaos ſupradictum in ordinem redigere & certis de cauſis è linguâ Latinâ in Belgicam transferre licuit, quamvis id non ſine notabili decremento prioris nitoris & dignitatis, ut plerunque cum iis fieri ſolet ſcriptis, quæ oculis manibusque mutuatis formanda ſunt. Herbis equidem X. libros deſtinavi, quorum VII. jam abſolvi. Quodſi DEUS vitam mihi indulſerit, alios V. libros de Animalibus præcipuis, tam aquatilibus, quàm terreſtribus, de Conchis, Lithodendris & Mineralibus quibusdam ſubjuncturus ero. Hac ratione ideam quandam & delineationem, Vir Honoratiſſime, vides Rumphii Indici, quisquis etiam & qualiacunque ejus ſint ſtudia. Jam Benevolentia Tua adeo me obſtrinxit, ut deſiderio Tuo toto ex corde ſatisfacturus eſſem, ſi tantum, quantum fama Inclyti Tui Nominis meretur, præſtare valeam. A fronte verò me quæſo excuſatum habeas, ſi non prolixus ero in deſcribendis *Caryophyllis*, quâ ratione ſc. plantentur & alantur, quùm à Superioribus id interdictum ſit. Pauca hæc ſufficere poterunt: *Arbores Caryophyllorum* per maturos jam fructus ſeminantur & plantantur, quibus neutiquam caryophylla aromatica, penes Aromatarios occurrentia, intelligo, utpote quæ tantùm rudimenta & principium ſunt fructuum genuinorum, qui triplô, imò quadruplo majores ſunt, & communiſſimè *Anthophylla* audiunt, internè duriuſculo, ut baccæ lauri, nucleô inſtructa. His de arboribus cadentibus novæ inde arbuſculæ exſurgunt, quæ effodi, & quocunque libuerit, transplantari poſſunt. Anthophylla ipſa ultra octiduum recentia & viridia domi conſervari non poſſunt, dum mox exſiccantur & abhinc nullum de ſe germen emittunt. Quid quod nullâ hactenus arte aut culturâ effici potuerit, ut fructus hi extra Moluccas Inſulas in arbores ſuccreſcerent & fructus ferrent. Hi autem, dum ex viridi aut albicante colore quodammodò ruborem induunt, ad uſum aromaticum apti cenſentur. Circa illud tempus capitulum rotundum in ſummitate ſe aperit & in florem ſe induit, petalis, ut in flore ceraſorum, albicantibus exiſtentibus. Eô jam tempore colligenda ſunt; quô facto mappis junceis imponuntur, latioribus ari foliis obteguntur, per integrum diem fumò exponuntur & abhinc ulterius in Sole exſiccantur, unde color ille nigricans, in iis conſpicuus, oboritur. Reliqui fructus, qui in arboribus (quales reverâ ſunt, non frutices, Lauro majores) relinquuntur, paucas intra ſeptimanas craſſeſcunt & Anthophylla, ad aromatiſandum inepta, præbent.

Caryophylla ipſa nullam ferè differentiam inter ſe habent, ſed ejusdem ſunt naturæ. Interim duas, easque rariſſimas, adhuc ſpecies transmitto, quæ in ciſtâ adjectâ continentur. De prima eorum ſpecie num. 6. tantùm obtinebis, quæ rariſſima & à communi caryophyllorum figurâ valdè abludunt & in totô orbe non amplius occurrunt. Vocantur illa *Caryophylla Regia*, & è meris fere cuſpidibus, 4. ſeriebus diſpoſitis, conſtant. Hæc unicæ tantùm arbori, quæ ſola in Univerſo hoc reperta fuit, innata ſunt, & quidem in Machian, (unâ è Moluccis Inſulis) quæ tamen jamdudum emortua eſt, nec poſt illam alia ſuccrevit. Paucos adhuc fructus inde mihi ſervo, quùm reliquos cum Magnatibus quibusdam & Amicis diviſerim, ut inter alios Naturæ theſauros & rariora aſſervari poſſint. De altera ſpecie plura offero, quæ prioribus quodammodò ſimilia, licet in quamplurimis à figura illorum abeant, hacque ad caryophylla aromatica propius accedant, cum ferè nil niſi communia ſint caryophylla, in acumina quædam ſe terminantia & dividentia. Hæc pariter in unicâ tantùm inſulæ hujus arbore inveniuntur, quæ in hunc adhuc diem ſuperſtes eſt. Hæc Caryophylla Regia nunquàm in Antophylla mutantur, eamque ob cauſam neque recentia, neque inveterata transplantari poſſunt. Folia communibus affinia ſunt. Tantum hâc vice de Caryophyllis. Reliqua de iis Orbi erudito innoteſcent, ſi per DEI gratiam Herbarium meum in apricum veniet, in cujus lib. II. prolixè admodum de Caryophyllis agitur.

Cæterum non poſſum non ſimul referre, proximè Nos, verſus Orientem, attingere Novam Guineam, cujus partem ſeptentrionalem (Onim dictam) vicini noſtri crebrò frequentant, indeque corticem quendam aromaticum,

maticum, quem *Massoy* vocant, apportant. Hic Cortex in India nostrâ indies divenditur, quùm Incolæ sub frigida humidâque aeris constitutione eundem contundant, cum aqua coquendo in pultem redigant eoque corpus inungant, siquidem calefaciendo tormina abdominis curat & jucundum odorem spirat. Indi sæpissimè alium calefacientem & aromaticum corticem, quem *Culit-lavvan* appellant, admiscent. Utriusque fragmentum in cistulâ reperies & masticando de viribus haud difficulter judicare poteris.

Literis Tuis adjunctus erat *de Magnete Luminari liber*, aliaque nonnulla folia, è quibus tanquam ex ungue leonem dignoscere & prævidere poteram, quàm splendidum & amplum opus *Pandectæ Brandeburgicæ* constituturæ sint, quod omnibus Eruditis, cumprimis autem mihi in ultima & extremâ hâc barbarie, ubi tanta librorum annona est, summè proficuum erit.

Accedunt his bina *Pyritæ* cujusdam fragmenta, qui ubique *pentagonus* est, & in meditullio alius lapis reperitur. Pro *Androdamanta* Plinii eundem habeo. Javani politum annulis cupreis includunt & ad victoriam inter pugnandum sibi conciliandam portant. Magnates in Indiâ sollicitè admodum quærunt *gemmas* quasdam *noctu lucentes*, quas in capite veterum Serpentum & nescio quorum Basiliscorum & Draconum indagant. Vidi & adhuc possideo quosdam, *Dracontiis* Plinii annumerandos, ast noctu minus lucent, sed Alabastri ferè sunt, instar silicum aut crystallorum obscuriorum.

Occasione harum Noctilucarum Te celare nequeo, Oceanum nostrum Insulas Bandanenses (per 30. milliaria versus Orientem abeuntes) cingentem, bis annuatim, sc. mense Julio & Augusto noctu sic candescere, ut tempore nocturno instar nivis splendeat, diurnô verò aquæ similis appareat. Credo humorem malignum eô tempore aquis misceri, quùm illa pars, quæ interdiu eô infecta fuit, noctu à reliquis aquis distingui possit. Oro Te etiam atque etiam, ut efficias, quo Nobiliss. Collegium Vestrum me certiorem reddat, annon secreta quâdam Operatione Chymicâ similis Aqua Noctiluca, è sulphureô cum alumine permixto spiritu possit confici? quod fieri posse inde mihi persuadeo, quoniam quamplures fodinæ sulphureæ in hâc Insulâ reperiuntur, quæ semper aliquid de alumine plumoso continent: qualia effluvia tempore Novilunii supradictorum mensium aquæ marinæ misceri credo. Reliqua in cistulâ contenta catalogus exhibebit. Quibus Nob. Tuam Protectioni Divinæ, Tuo verò favori me ipsum commendo. Dab. Amboinæ, die 20. Sept. 1680.

IX.

EXTRACTA
è
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII EPISTOLA
Ad
D. WILHELMUM ten RHYNE.

P. P.

Alioquin X. Libros de Herbis Ambonensibus, aliumque de Conchiliis Marinis sub manibus habeo.

Cortex Ovinius, seu *Massoy*, fervidus & aromaticus cortex, hîc æquè ac in Bataviâ est exoticus & è Novâ Guineâ apportatur; quapropter usum ejus facilius è quodam Malaijanô aut Balierio, quam hinc experiri poteris.

Lagondy ubivis duplex est, 1. Mas quinque foliis instructa, arborescens & circa oram maris succrescens. 2. Fœmina, tribus tantùm & quidem minoribus foliis instructa, fruticis formam, his quidem in insulis, retinens, in Bataviâ autem arborescens, quæ in Medicinâ tantùm usualis est, cujus folia, ut existimo, ante annos aliquot Nobilitati Tuæ obtuli.

Herba Moluccana, apud Christophorum à Costa, cap. V. IX. descripta, in Ternata Tschingâ-tschinge, vulgò autem Malaijanis Sajor songa dicitur, & ubique sylvestris in locis aquosis, prolixis pampinis, inter alias asperas & serpentes plantas, succrescit. A Costa folia sambuco similia illi tribuit, ast latiora longè & rotundiora sunt, tactui quodammodò aspera, odoris penetrantis, menthæ Saracenicæ odorem cum aniso qs. mixtum referentis. Herba quidem vulneraria est, sed neutiquam adeo valida, ut, prout à Costa scribit, Chirurgorum destructivum

vum sit. Viginti abhinc annis per Chirurgum meum mediante cerâ & ☍ calappas recenti unguentum viride exinde parari curavi, quod in defectu alius utilissimum nobis fuit. Non minus tamen certâ ratione præparatur & oleris esculenti locô in culinis adhibetur; urinam, quæ odorem terebinthinatum inde acquirit, movens.

Lignum Moluccanum hodie non amplius sub nomine *Panave* venit, quô supra allegatus à Costa cap. 34. illud donavit & obscure admodum descripsit: sed probè novi Eundem arbusculam *Bory* eô intelligere, quæ tam calida, urens & cathartica est, ut ipsum Euphorbium etiam quodcunque esse potest. Radices ejus anno præterpropter 1632. ex Amboina petitæ & in Europam æquè ac Chinam, ad curandum eô hydropem, quem, ut in Nosocomiô hujus loci sæpe expertus sum, egregiè curant, transmissæ sunt. Fructus ejus, *nuculæ sudoriferæ,* in Herbariis *Grana de Molucco* & nuces pineæ de Molucco nominantur, quibus aves & pisces intoxicantur. In fasciculô hoc radicem, quæ tutior est, invenies. Addidi 6. nuculas, quodammodò triangulares, pro specimine. De radice minutissimè tritâ plus non est sumendum, quam digitale capere potest, cum pauco carnis aut alio jusculo arack permixto. Medicamentum valdè Diureticum est, nullam verò sive in gulâ, sive in ano inflammationem causatur.

Ganiter lignosa quædam grana sunt, curiosè, ut videntur, excavata, acsi arte sic effossa sint, grano piperis paulo majora, queîs Pagani colla cingunt, trajectô prius filo & permixtis quandoque coralliis. Optima in parte Orientali Javæ & Maduræ occurrunt. Hîc autem in Amboinâ species majorum, instar globulorum sclopetariorum, succrescit, nullius usus, & plerumque in excelsis iisque sylvestribus arboribus in montibus inveniuntur, quorum granum in folio mediocris magnitudinis transmitto, cùm minorum & duriorum species hîc incognita sit.

Ramusculos, Flores & Fructus *Ligni Colubrini Sandalique* hinc Tibi mittere nequeo, dum in his locis tantùm spuriam utriusque sortem obtinemus, genuini autem ex Insula Timor accersenda sunt, unde certorum Amicorum adminiculô, qui in Bataviâ habitant, eadem obtinui, quùm nostrates nullum cum Timorensibus commercium, à Superioribus certis de causis interdictum, habeant.

Caju Rasamala crassæ sunt radices Arboris alicujus in Nova Guineâ, cujus folia mihi ipsi incognita sunt. Lignum densum admodum, grave, extus gryseum & coloris mellei, optimum verò album, instar eboris, Styracem liquidam quodammodò redolens, Malaijanis Rasamula dictum, quorum Uxores id ad suffimigia adhibent. Audio Dn. Herbertum de Jager lignum ejusmodi in Indostanorum terris vidisse, ligno Sandalo albo haud absimile, sub nomine *Sembaranæ,* de quô uberiorem informationem desideratem.

Mare Lacteum sive Aquæ Candidæ phænomenon est in mari, dignissimum admiratione & usquedum inexplicabile, circa Bataviam versus Amboinam annuatim bis contingens, ita tamen, ut nonnisi tempore nocturnô observetur. Interdiu mare instar aquæ, noctu autem ignis & nivis instar candidum & splendescens est, ut vix lumen ab aquâ distingui possit. Prima ejus apparitio *Aqua Candida Minor* dicitur, & tempore Novilunii circa finem Junii accidit. Altera, scil. *Aqua Candida Major*, similiter circa Novilunium, in fine Augusti observatur, magis tamen in unô, quàm alio anno, interdum etiam omnino non occurrit. Latis admodum striis Amboinam præterfluit, usque ad Beuton, nec reliquæ aquæ salsæ se miscet, donec in strias minores dividatur. Non immerito quis putaret per certas cœli influentias maris fundum eô tempore qs. aperiri, ut materiam quandam sulphureo-aluminosam de se edat (dum Insulæ hæ multis montibus sulphureis scatent) quæ aquæ maris salsæ commixta colorem illum induat: id quod Alchymistis inquirendum relinquo, ad aquam aliquam Noctilucam è tali materia præparandam. Evanescente priori in Bandâ quandoque sanguinea & fœtidissima materia in ripâ maris observatur, quæ nihil aliud est, quàm fæces sulphureæ, vel sulphureo aluminosæ, unde pisces emoriuntur, qualem aquam hic in portu Amboinæ hoc ipso anno habuimus.

Ut Catalogum Plantarum à me descriptarum transmitterem, nec practicabile nec utile existimo, dum opus adhuc imperfectum est, & in ipsis nominibus adeò firmi non sumus, quin hîc vel illîc quandoque aliquid immutandum sit, quamdiu sub nostris manibus versatur. Quod enim semel in publicum evulgatum est, tam facilè abhinc emendari nequit. Interim non sine tædiô meô res tardè admodum procedit, idque ob defectum Amanuensium versatorum, quùm parùm mihi, ad id consummandum, temporis supersit.

De *Origine Ambræ* plura hâc vice, quàm antehàc sum professus, addere non possum, quòd scil. pinguis terræ succus sit, è fundo maris scaturiens, primò quidem liquidus & tenax, postmodum verò salsedine maris pedetentim induratus. Interim non majores tantum pisces, sed & minores, imò & volucres & porcelli sylvestres omnis generis Ambram deglutiunt, sicubi invenerint, odore subpingui allecti, quam abhinc revomere solent. Inde sine dubió est, quod tot penes vulgum æque ac Scriptores sententiæ de eâ sint exortæ, ita quidem, ut nonnulli (quos inter maxime Incolarum Orientalium horum tractuum pars reperitur) illam in peculiari cetorum specie generari existiment, Lamiis accensita: quemadmodum talis ad partem Orientalem de Timor, ad vallum usque, ejectus fuit, qui in parte anteriori ambra

ambra gryfea, in pofteriori verò nigrâ repletus erat. Alii verò perhibent Aves majores marinos Maldiviarum Infularum ambram generare, utpote quæ in rupibus inter excrementa illorum reperiatur. Haud ita pridem homo quidam loquax perfuadere nobis conabatur porcellum fylveftrem Indicum, in Infulâ Mauritii frequentem, Ambram in abdomine continere: id quod impoffibile non eft, fi fc. in ripa eandem invenerit & devoraverit: quemadmodum his in Infulis cum Ambra albicante, Spemare ceti & Lardo marino (quæ omnes fylveftres ambræ flavefcentis fpecies funt) fieri folet. Interim hîc de Ambrâ difcurfus prolixior, quàm ut epiftolâ quadam abfolvi poffet, evaderet, fi adhuc deducere vellem Ambram gryfeam veram utplurimùm materia quadam refinosâ nigricante cinctam effe, quæ pro ambrâ nigrâ haberi poterit, putrido tamen & adversô odore gaudente, cujus fruftum, paucos ante annos mihi allatum, hic ex improvisô in mari repertum fuit & non tantum ungues, fed & roftra avium in fe continebat.

Arbor, unde genuina *Nux Vomica* proficifcitur, mihi ufquedum incognita eft. Audivi tamen aliquando nonneminem fuftinuiffe elegantem hunc fructum ab arbore ligni Sandali peti, quod fidem non meretur.

Sanguis Draconis, in quantum à Malaijanis audire potui, neutiquam à ligno Caliaturico, fed à quadam fpecie majoris craffiorisque arundinis, in Malaija & Sumatra, circa urbem Palimbang fuccrefcente, profluit. Talis arundo etiam heîc in Amboinâ reperitur, fuccum rubicundum & pellucidum fundens, qui tamen minus induratur. Meâ fententiâ genuinus Sanguis Draconis optimusque Europæis adhuc incognitus eft, utpote qui ex meris minoribusque lachrymis conftat, quæ foliis exficcatis involutæ in Bataviâ veneunt, & quidem fub nomine Dzjerenang.

Lignum Caliaturicum Sandalum rubrum non effe jamdudum meô damnô fum expertus, cùm primum è Bataviâ pro Sandalo rubro mihi tranfmiffum mihique nondum vifum id contra Ophthalmiam, quâ præterlapfo menfe Novembre corripiebar, adhiberem. Statim enim obfervabam, quòd loco alicujus refrigerationis oculos valdè mordicet & deglutitum gulam irritet: unde poft curatiorem inquifitionem obfervavi id lignum Caliaturicum fuiffe. Quapropter etiam atque etiam rogito, velis Dn. de Jager, qui regiones Indoftanicas probè peragravit & plura de his, ut audivi, expertus eft, præviâ falute eò difponere, ut haut gravatim me plenius inftruat, quid propriè fit Sandalum rubrum? dum, juxta Lufitanorum relationem, in regionibus illis obtineri dicitur. Mihi ea fententia hæret, non certius & facilius hoc refciri poffe, quàm è Madagafcar, aut tractibus Orientalibus Africæ, quorum Incolæ olim Tryglodita, hodiè verò communiter apud Arabes Zingi vel Zangi dicuntur, unde & Sandalum rubrum penes Malaijanos *Tsjendana zangi* vocatur; quemadmodum & *Zingiber* fuam inde denominationem habet. Quodfi fragmentum ejus in Bataviâ mihi procurare valeres, Plenipotentiarius meus, Dn. de Ghein, idem pro me folvet.

Abhinc à fupra laudatô Dominô uberiorem etiam inftructionem peterem, quid fit genuinus *Calamus Aromaticus*? & quænam ejus inquilina fint nomina? quùm probe fciam, eundem nec *acorum*, nec *Schœnanthum* effe, quorum prior à Malaijanis Dizingo, pofterius autem *Sirec* dicitur, quæ utrobique in Bataviâ fuccrefcunt &c. D. *Amboinæ* die 20. Auguft. Anno 1687.

Nob. Tuæ

Addictiffimus

RUMPHIUS mp.

X.

EXTRACTA
è
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
EPISTOLA
Ad
D. ANDREAM CLEYERUM.

P.P.

Primò omnium me de *Meliffa Batavicâ* judicium certum ferre non poffe fcias, antequam folium exficcatum aut ramufculum inde obtinuerim. *Ocymum* tamen *fylveftre* effe credo,

credo, quod Malaijani Comangi Utan & rocku rocka vocant, quod & hîc locorum, sed parcè admodum, in desertis succrescit.

Descriptio *Catsio*, à Dn. de Jager concepta, mihi admodum dubia videtur, adeò, ut in iis, quæ Garzias ab Orto de eô scripsit, acquiescere mallem, qui arborem ejus satis dilucidè descripsit. Quoniam verò nuper audivi, in Pegu, ubi optima ejus species reperitur, duplex Catsio haberi & utrumque quidem in globulis rotundis; quorum prima species è ramis arboris coquatur & è nigricantibus durisque nodis conflata sit, ut communis & optima species apparet: altera autem è majoribus constet massis, quæ extus rubræ & fragiles, intus autem albicantes & calciformes, viliores simul & tuberum instar sub terrâ crescentes, Tibi hornô tempore *Terræ Japponicæ* nomine venientes: hinc ulteriori Tuæ inquisitioni hæc committo, quùm occasio Tibi suppetat literas quasdam ad Residentem nostrum in Pegu transmittendi, aut per homines quosdam linguarum gnaros è Peguanis, in Bataviâ dubio procul commorantibus, percontandi, an res ita se habeat: quô factô uberius informatus ab opinione mea, quod non alia Catzio species quàm à Garziâ descripta detur, libentissime recedam.

Rotulæ compressæ, seu Catzio spurium, propriè *Gitta Gambir* audiunt, & è Palimban, ut rectè sentis, proveniunt, ab alio tamen, quam Catsii, frutice. Si concisam descriptionem aut delineationem foliorum obtinerem, eandem arbusculam hîc in Amboina me inventurum crederem.

An *Semen Sinæ*, juxta omnium ferè Herbariorum nostrorum sententiam, species absinthii, vel juxta Dn. Herberti de Jager opinionem abrotani species sit? parum refert, dum plures herbæ ab Europæis nostris mox ad hoc mox ad illud plantarum genus referuntur. Impossibile quoque non est herbam hanc in diversis regionibus diversam figuram habere, prout ex narratione Chirurgi Surattensis elucescit, qui folia fœniculi similia illi tribuit, odoris fragrantissimi. Quidquod è prolixa Dn. de Jager descriptione elucescat binas ejus species esse, ambas lumbricis inimicas, cui, tanquam autoptæ, subscribere cogor.

Antequam admittam non aliud *Sandalum rubrum* à Scriptoribus Arabicis, ejus primam mentionem facientibus, intelligi, quàm lignum Caliaturicum commune, pace amborum Dominorum aliquamdiu adhuc credere liceat genuinum Sandalum rubrum in universâ India Orientali non reperiri, prout jam ante, quantùm recordor, Tibi fassus sum, cùm nomen Malaijanum *Tsjendana Zangi* indigitet illud è Regione Zangiorum, vel Zangisiorum, h. e. Æthiopum, tractum Africæ Orientalem incolentium, conquirendum esse. Quapropter Tuo me judicio submitto, si propugno hodiernum lignum Sandalum rubrum, Europæis usuale & à Garciâ descriptum, nihil aliud quàm Lignum Calcaturicum esse: posthâc quoque cavebo ne unquam illud ad refrigerandum adhibeam, utut idem ab Amicis, quibus illud distribui, ut plurimum absumptum sit, qui antiquorum chordâ oberrantes id ad refrigerationem in hæmorrhagiis adhibuerunt. Intereà ab Incolis omnia curatius me expiscaturum spero, utut difficulter admodum, cumprimis in loco hoc remotissimo, quem pauci Exteri frequentant.

Non minus valdè adhuc dubito, an Ambonensis *Resina Damar Canari Utan* pro Gummi Elemi habenda sit, cujus prægnantes omninò causas habeo, quamdiu descriptione arborum Africanarum destituimur, quæ Gummi Elemi & Anime fundunt, cùm ex solâ resinarum inspectione facilimè quis falli possit. Interim crederem, quòd, si Ambonensium Damar Canari vires per Chirurgos Tuos ope suorum emplastrorum periclitatus fueris, emollientem æquè ac adstringentem qualitatem, qualem gummi Elemi habet, quoque observaturus sis. Sciendum verò Gummi Elemi & Damar Canari non tam gummata, quàm resinas esse, quùm priora in ▽ solvantur, in igne verò aut planè non, aut difficulter admodum ardent.

Porrò indulgere non possum herbam illam in Bataviâ notissimam, quæ pro *cochlearia* habetur, inter species Sii vel Apii aquatici numerandam esse, dum reverà ad plantas aquaticas non pertinet, sed ubique in locis aridis, in desertis, in sylvis prope radices arborum, ut & hortis montanis harum Insularum invenitur. Nulli melius, quam hederæ terrestri assimilari potest. Quoniam verò peculiares sibi vires habet, hinc pro peculiari Indiæ herba habere & opusculo meo sub nomine *Pedis equini* & Malaijanâ voce Pancugu inserere volui. Quid Lusitani per *Rabaco* intelligant, nescio, quoniam vocabulariô hujus linguæ destituor. Hoc autem pro certô scio, genuinum Sium me in Lusitaniâ observasse, idque nunquam non in locis uliginosis & aquosis, ita ut ipse radiculæ aquæ inhæserint. Illîc *Peroxil de Agoa*, h. e. Petroselinum aquaticum, vocabatur, tantoque in pretio habebatur, ut quivis locus, ubi succrescit, peculiarem suum possessorem habeat, nec cuivis integrum sit idem decerpere; quamvis nos, ceu milites, illud interdum ad acetaria & olera paranda decerpserimus, non obstantibus lapidibus fundâ capitibus nostris injectis.

Corallium Nigrum plus semper, quam alia corallia, de ligneâ quadam substantiâ participare, haud difficulter in hoc vel illô Gemmariô invenies, ubi corallia descripta sunt. Quòd verò in Europâ adhuc incognitum sit, aliaque pro illo lapides ostendantur, optimè novi, utpote cui genuinum corallium nigrum in Europa vix unquam videre licuit. Imò si quis mihi Indicum Orientale ostendisset, pro ligno habuissem. Quantò au-

tô autem in pretiô & quam utile hoc genuinum *Calbahar Itan* Indiæ Orientalis habeatur, haud difficulter ab Incolis Bataviæ experiri poteris. Cumprimis autem armillas nigricantes aliaque ornamenta inde parant. · *Candidum* aut nodis atro-candidis interstinctum *Calbahar*, quod Tibi, nî fallor, pariter transmisi, penes Eosdem non minori in pretio habetur. Si in Batavia forem, multo plures ejus species in Insulis illis me reperturum esse crederem. *Rubrum* & *fistulosum Halcyonium* verò, hîc frequentissimum, Battu Swangi, seu Maltacu, h.e. lapis Magicus, dictû, pro corallio rubro nec habendum; nec adhibendum esse experientia Te docebit & pristinam sententiam mutare jubebit. Alia adhuc species datur, crassis ramusculis propullulans, qui fragiles sunt & facilimè decidunt, de quibus Tibi specimen aliquod transmitto, idque nomine *rubrorum coralliorum nothorum*, quæ in insulis Bataviæ quoque inveniuntur. Hæc cum veris coralliis propius conveniunt, quamvis iis æquè ac cum Alcyoniô cautè & parce agendum sit. Utplurimùm contra mictum cruentum, & si toxicum propinatum per urinam educere velimus, inservit, cùm pellendi vim habeat, qua à coralliis rubris quodammodò abludit.

Disputatiuncula de *Ubi Utan* vel *Batata sylvestri* quodammodò intricata est, quapropter eandem brevî dilucidabo. Ubi Utan nomen est generale, quod 4. aut 5. radicibus esui aptis, sylvestribus quidem & à se invicem maximoperè distinctis, familiare est; quemadmodum transmissum & conditum *ubium polypoides* vulgò pariter ita dicitur, quod hîc locorum, quantum mihi constat, non comeditur: quamvis audiam, Javanis id in cibum cedere. Ejus loco hîc locorum alio utuntur Ubi Utan, tuberibus crassis, instar capitum prædito, in sylvis desolatis proveniente, unde prævia laboriosa præparatione alba & sapidissima farina paratur, farinæ Indiæ Occidentalis, sive *Cassavy*, similis, qua plurimæ Incolæ, tam hîc, quàm in Insulis Moluccis victitare coguntur, si Oryza aut Sagu destituuntur. Apud Malaijanos *Ondo* aut *Gadong* & in scriptis meis *Ubium sylvestre* dicitur. Cur autem primam speciem Batatis accensere velint, planè non video, iique qui plantam curiosius inspexerint discrimen facilè invenient. Non etiam video, cur penes vulgum *Caladi* vocetur (nisi inter Bataviæ incolas maxima inscitia regnet) dum herba hæc longe aliûs est generis, scil. Arum Ægyptium vel Colocasia Neotericorum, quam omnes incolæ harum Insularum, etiam Javanii ipsi, utut non sine insigni labore, annuatim plantant, tanta q. in copia, ut integros hortos illa repleant, ad obtinendas inde radices esculentas, quas non tam crudas, quam, ob vim irritantem, aut coctas, aut assatas edere solent, eæque ad Batavias pasar quoque divenduntur.

Quod *Ophioglossum laciniatum* antehàc pro specie filicis habita fuerit, adeò absurdum non est, quum & ipse hoc fecerim; & quandoquidem genuinum & minus ophioglossum, quod in officinis *Lancea Christi* vocatur, in ericetis combustis succrescit, & æque ac major species solus aliquod suppeditat, reperii, statim observare potui binas has herbas ab eodem genere profluere.

Flos Susannæ annuatim emoritur, posteà verò repullulat, è bulbis quidem testiculoformibus, qui non tam fracidum quàm siccum locum requirunt; quoniam hîc locorum nullibi quàm in excelsis & nudis montibus succrescit.

Delineatio *Nucis Vomicæ* transmissa cum illa nuce vomica, quæ in officinis Pharmaceuticis patriæ nostræ habetur, coincidere videtur. Ast Figura, quæ Tom. I. Horti Malabarici Fig. 37. de Caniram spectatur, & à Dn. de Jager pro genuina habetur, cum illa neutiquam convenire videtur, ubi in descriptione ne verbulum etiam de usu ejus noxiô habetur. Ne verò judicium præcipitemus, meum tantisper suspendam, donec manipulum fructuum Coromandelensium à Te obtinuero.

Interea supra laudato Domino de Jager obstrictissimus sum, quod sua mihi scripta indulgere & delineationes quasdam communicare voluerit: pudore tamen suffusus, quod petitioni ejus assurgere & descriptionem *Nucum Moschatarum* aliarumque schedarum, quas per alios Amicos à me desiderat, ob supradictam causam, transmittere non possim, quod imposterum tamen fiet, si & ipse me literis suis dignatus fuerit.

Fasciculum adhuc obtinebis, in quô duo fragmenta de *Coralliis rubris spuriis* continentur, scil. ramusculum, Pseudo-corallium dictum, cujus supra mentio est facta, & adhuc aliud, Halcyonium rubrum fistulosum dictum & literis D. A. C. signatum, quòd, ut opinor, pro coralliis habes, ut appareat, an ambo unum eundemque lapidem intelligamus.

In libello è charta grysea constante & inter 2. asseres ligato folia quædam exsiccata inveniuntur, quæ etiam demonstrabunt, an in literis nostris eandem herbam intelligamus. Eam enim sub lit. A. appello *Marrubium Album Moluccum*, à Malaccensibus, quantum mihi constat, Sucan & Daun Hati Hati dictum, à nostræ nationis hominibus autem mox Nepeta, mox Melissa vocatum, cum nova *Ortulano* (odore tantùm exceptô) ferè concordans. Lit. B. hîc *Comange Utan*, vel Zuccuzuccu dictam, *Basilicum sylvestre* appello. Lit. C. Filix est calamaria pampinis longis rurique propullulans, è cujus pedunculis Nigritæ calamos suos scriptorios parant, eum in finem hic addita, ne cum ophioglosso supradictô confundatur. Lit. D. folium est fibræ oblongæ spinosæ, quæ volubilis quædam pungens est, quam pro *Sarsaparillâ* habent, à me verò

verò *Pseudo-China* dicta, quoniam Sinenses sustinent genuinam *Radicem Chinæ* suarum regionum similem plantam esse, hujusque radicem veræ permisceant, utut rubicunda nimis & plus justo lignosa sit. Interim stupidi Ambonenses & Moluccani ita desiderant, qui fragmenta rubra pro mare habent. Dubio procul apud Vos etiam occurret. Lit. E. herba est Melissæ affinis, & à me *Melissa Lotoria* dicta, quoniam à Javanis & Baliensibus ad ablutionem corporis adhibetur &c.

Amboinæ Victoriæ d. 18. Aug. 1682.

RUMPHIUS.

XI.
EXTRACTA
è
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
EPISTOLA
Ad
DN. JACOBUM *de* VICQ.

P. P.

PAlmeriam arborem tam promptè non agnovissem, nisi me ad Lariquam ablegasses & ex ejusdem usu demonstrasses eandem necessario arborem esse quæ hic locorum *Lontar* appellatur, &, prout ex iis qui versus Insulam Ceilon navigare solent audivi, Nostratibus arbor *Jagar* audit eò, quòd saccharum nigrum arboreum, *Jagara* dictum, inde paretur. Si Amanuensis meus in lectione non aberrat, ne ullum quidem à Dn. de Jager è diversis dialectis Malabaricis petitum nomen coincidit cum iis, queîs Dn. de Rheede eandem in Horto suo Malabarico donavit, ubi *Carini pana* & *Talla tamado* dicitur. Quinam ex illis rem acu tetigerit, hâc vice non dirimo, cùm linguæ Malabaricæ ignarus sim. In votis tamen esset, ut illa nomina mihi quodammodò explicentur, paceque Dn. de Jager fieri posset, ut opusculo meo descriptionem hujus arboris, ab illo formatam, capiti de arbore Lontar immediatè subjungere liceret, quod sine speciali ejus concessione non audeo, utut maximâ ex parte cum iis conveniat, quæ Nautæ Ceilonici mihi jamdum de illâ retulerunt, opusque modo dictum triplo majus evaderet, si omnia tam prolixâ curiositate describere vellem. Cur verò Lusitani arborem hanc *Palmeira brava*, h. e. Cocum sylvestrem, vocent, ignoro, cùm iis in regionibus tam usualis & tam utilis sit, ac genuina Palmeria seu Cocus arbor unquam esse potest. Valdè miror in supra laudato Horto Malabarico, in cujus elaboratione tot Eruditi desudarunt, ne verbo quidem innui ex arbore hâc saccharum Jagara vel Jagu ura, h. e. saccharum arboreum, parari: interim similes defectus passim in hoc opere occurrunt.

Descriptiones *Arborum Benzoini* atque *Camphoræ* ita acceptabo, prout mihi sunt transmissæ. Interim magis mihi in votis erat, ut ramusculum aut folia nonnulla ex arboribus his decerpta obtinerem, ut observare possem, an cum nonnullis Insularum harum arboribus convenirent. Aliâs verò Sinenses, qui regiones hasce frequentarunt, multa mihi de arbore hâc narrarunt, quæ cum descriptione Tua coincidunt, addentes in China lignum haberi, à Nostratibus *lignum camphoratum* dictum, camphoram redolens admodum, nullam tamen fundens.

Cæterum pudet me, quòd desiderio Dn. de Jager satisfacere nequeam, ut (quod debebam) plures ejusmodi descriptiones prolixas plantarum & animalium ipsi transmitterentur, quod impossibile mihi fuit, cùm unicô tantùm Amanuensi gaudeam, cui scripta mea disjecta & nunc in ordinem redigenda sat negotii facessunt, quibus maturandis eò magis occupatus sum, quò magis vires meæ indies decrescunt. Ad quæstiones succinctas autem respondere mihi grave non erit, dum nihil jucundius mihi est quàm discursum quendam de nobilissimo studio Botanico instituere. Saluta quæso modò laudatum Dn. de Jager meô nomine humanissimè, & quoniam audivi Amicum hunc ultimam meam epistolam aliaque scripta, quæ Tibi eâ conditione ne inscio me ulli communicentur indulsi, vide-

 rit,

rit, hinc pace mea idem Dn. de Jager particeps reddi poteſt eorum, quæ de Arboribus Sagu & Nucum Moſchatarum earumque uſu deſiderat, quam ultimam etiam in Dn. Cleyeri literis deſideravit: omnia tamen hâc conditione,(quam ſupra jamdum poſui) ne quæcunque ſub aliô quam veri Autoris nomine publicentur: quâ ratione & ejus ſcriptis, ubi è re viſum fuerit, utar, liberâ aliâs manente quacunque ſcribendi methodo.

Cocoya, unde funes nautici minores (vulgò *die Fockels*) parantur, ingens & late ſe expandens humique ſerpens frutex eſt, figurâ Malaijanorum *Pandany*, flores illos fragrantiſſimos ſuppeditantem, refert & cuti piſcinæ ſimilis eſt, in Horto Malabarico Tom. 2. Cap. 1. *Caida* & à Luſitanis *caldere* dicta: utut folia in Cocoya multò longiora ſint, quam in Pandanico, ſcil. 12. ad 14. pedum, manusque latitudine gaudentia, in margine ſpinis rigidis & acutis munita, ſine flore & fructibus, quantum mihi conſtat.

Qualis ſit arbor, quam Ligni Caliaturici arbori ſimilem eſſe ad Dn. Cleyerum perſcripſerim, non incidit, niſi forte *Lingo* arbor ſit, cujus lignum rubicundum ſine dubio obtinebis, cùm in Java ſuccreſcat & à Malaijanis Ampana dicatur.

Culit-Lavvan, Ooby vel *Ubi Radzia* & Avis Paradiſiacæ deſcriptiones quodammodò prolixæ ſunt, quapropter aut differendæ erunt tamdiu, donec ſupra laudatus Dominus Ipſe me literis ſuis dignetur & ſententiam ſuam ea deſuper clarius mihi exprimat, aut ejus rei intuitu excuſandus ero.

Explorationem Pulſuum Sinenſium jamdudum habui, literis quidem Sinicis & Latinis conſcriptam, quam, cùm ad ſcopum meum nequicquam contribuat, ante aliquot annos Dn. Cleyero reliqui.

Ex Inſula Ceilon fragmenta aut radices nonnullas deſidero, quas illîc pro *Ligno Colubrinô* habent & contra ſerpentem *Cobra Capello* adhibent, cum informatione aliqua, an ab arboribus, fruticibus aut herbis proveniant, cum appoſitione nominum Ceilonicorum. Quodſi Dn. Jagero accuratiorem ejus deſcriptionem mihi impertire placeret, acceptiſſimum mihi erit. Exiſtimo ſperoque me & hîc idem inventurum eſſe.

Deſcripionem *Arbuſcularum marinarum*, aut *coralliorum*, aliquantiſper ſupprimas velim, nec ulli copiam ejus facias, cùm multa illîc corrigenda reſtent, ſi ultimum Herbarii mei librum, in quô hæc talia fusè deſcripturus ſum, ad manus ſumſero &c. &c.

Amboinæ d. 18. Aug. 1682.

XII.
EXTRACTA
è
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
EPISTOLA
Ad
DN. *ten* RHYNE.

P. P.

Impatienti deſiderio Dn. de Jager adventum in provinciâ hâc expectavi, poſtquam Tua æquè Nobilitas ac alii Amici ejus mihi ſpem fecerunt: aſt videre cogor, ob alia fortè negotia intervenientia, eandem prorſus decollare; quô ipsô Relationibus neceſſariis, quas dubio procul mihi impertire potuiſſet, carere cogor, cumprimis de genuino Sandalo rubrô, utpote quod, juxta Dn. Cleyeri literas, ab omnibus ferè Medicis & Phyſicis in Batavia pro Ligno Caliaturicô habetur. Interim in hanc ſententiam usquedum me trahi non patior, cùm in binis hiſce lignis diverſum odorem & virtutem obſervaverim: niſi fors lignum Caliaturicum duplex ſit, de quo uberiorem informationem à Dn. de Jager, qui regiones illas peragravit, expecto.

Poſtquam ad deſiderium Nob. Tuæ ſententiam meam de *origine Ambræ* aperui, Tuæ abhinc opinionis circa eandem quoque certior ſum redditus, & quantum utrobique differamus. Credo novam eſſe ſententiam, quam Noſtræ nationis homines, Inſulam Mauritii mercaturæ gratiâ frequentantes, diſſeminârunt, Ambram ſcil. Gummi aut Reſinam eſſe certæ arboris, quæ in Inſulâ illâ ſuccreſcat, cujus radices in mare ſe extendant, è quibus Ambra exſudare dicitur. Hæc ſi ita ſe haberent, mirum

rum ſanè eſſet arbores tales, in ſola Inſula Mauritii, quod ajunt, reperibiles, omnem omninò Ambram exſudare, quæ in tot tantumque diſtantibus Mundi locis, imò in Indiâ Occidentali, & quidem ejusdem ſemper ſubſtantiæ & qualitatis reperitur: quòd, inquam, Gummi hoc ex Inſula Mauritii contra ventorum mariſque occurſum (cùm ſub Zonâ torridâ & in Oceano aperto fluctus ventique Orientales ſint perpetui) ultra 1000. milliaria verſus Inſulas Maldivienſes & Orientales propellantur. Sin verò dicamus Arbores ejusmodi in vicinis Inſulis, ſc. Madagaſcar, Majotte & tractu Orientali Africæ reperiri, ut copia & redundantia ambræ gryſeæ requirere videtur, rurſus mirum eſſet, Arabes curioſiſſimos, qui oras & Inſulas illas ultra 1000. annos frequentârunt, pretioſiſſimas arbores has non agnoviſſe. Brevi, fides ſit penes Autores. Si omnibus Nationis noſtræ narratiunculis fides adhibenda eſſet, gloriari ſanè poſſem, me de Ambrâ ſingulare quid â Perſona quadam, quæ ejus ſcientiſſima haberi volebat & in Inſula Mauritii habitârat, audivi. Hæc aſſeverabat Ambram Gryſeam in porcellis ſylveſtribus in hâc Inſulâ reperiri, quam αὐτόπτης ex illorum ventriculo exſecatam eſſe teſtabatur. Radzia Salomo, Rex expulſus ex Arimæntuttu mihi narravit, quòd ipſemet viderit quandam Cetorum ſpeciem illîc verſus vallum delatam fuiſſe, è cujus ventre concives ejus ambram magnâ in copiâ extraxerint, quâ ex inſcitiâ naviculas ſuas inunxerint, quam Macaſſares è contra ſatis dextre conquirere careque ſatis divendere nôrunt. Jam tres haſce relationes veras eſſe poſſe credo, nihilominus tamen ab antiquâ meâ opinione non deflecto, quod ſc. originis intuitu bitumen ſit, è fundô maris ſcaturiens. Quid obſtat, quò minus Arbores inveniantur reſinam quandam, ambram redolentem, fundentes? quales in Buru quoque reperi, qui ſimile quid exhibent. Imo Bourolenſes jam ante 17. annos talem reſinam mihi pro ambra montanâ vendiderunt. Et quis neſcit Piſces, Aves, aliaque animalia, cumprimis porcellos, ambram in mari fluctuantem avidè deglutire, cujus ſufficientem experientiam habeo. Fieri ergò potuit porcellum Mauritianum Ambram antea devoraſſe & abhinc à ſtupido Venatore pro fodinâ ambræ habitum fuiſſe. Interim optima Ambra ſuum retinet valorem, qui indies augetur, ita ut eandem cum ebrio Hemelbergæ in Daniâ depicto de omnibus illis narratiunculis dicere poſſet: NIHIL MOROR NUGAS! Amboinæ die 20. Maji, 1683.

P. S.

Aliquot abhinc annis Collegium Naturæ Curioſorum in Germaniâ bullam invitatoriam mihi transmiſit, quâ me Collegii ſui Membrum conſtituit, & quidem, pro more illorum, ſub PLINII INDICI nomine. Dono etiam miſit Ephemerides ſuas, in quibus nomen meum diverſis plantis præmiſſum erat.

XIII.

DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
EPISTOLA
Ad
DN. ANDREAM CLEYERUM.

Honoratiſſime Dn. Collega.

Gratiſſimas Tuas die 20. Jan. ad me datas, cum adjunctis vaſis tribus cattis Thée repletis, 2. Ephemeridibus uni faſciculo involutis, bilance ferrea, manipulo *Bara de Coſta* & incluſis D. Menzelii literis, ſuo tempore bene recepi, pro quarum curatione & benevolâ tranſmiſſione obſtrictiſſimus ſum.

Binæ Ephemerides, juxta tenorem literarum Menzelianarum, mihi deſtinatæ fuerunt, in quibus omnes illæ, ad quas aliquid contribui, mihi ſunt promiſſæ, quô jure Tibi commendabuntur, à quô & reliquas expecto, in quibus deſcriptio radicis eſt, quantum à Sinenſibus experiri potui.

Miror præſentem noſtrum Præſidem Dick de Haas dubitare, an Europæus aliquis plantam Japonici *Niſing*, aut Sinenſis *Som* unquam viderit, cùm tamen à Te binæ & à me, ex delineatione Chinenſis alicujus una, ob oculos poni poſſit.

Quandoquidem denuò memoraveris, quòd nunquam Tibi *Carinam Nautili* videre licuerit, prout haud difficulter credo, quùm non tantùm in Bataviâ, ſed & hîc locorum difficilimè obtineri poſſint: hinc in quadrangularibus capſis hîc adjectis duas, quarum jamdudum particeps factus ſum, transmittere volui, alteram *Majorem* & κατ' ἐξοχὴν ſic dictam

dictam Carinam, alteram *Minorem*, lato orificiô instructam, coloris obscurioris, quæ peculiarem speciem, vix ad majorem magnitudinem crescentem, constituit. Utramque cujusdam Polypi species, Nautilus dicta, inhabitat. Mirabilis hic pisciculus est, qui duobus pedibus longioribus, retro se extendentibus, naviculam suam propellit, anterioribus autem iisque brevioribus eandem quodammodo erigendo (*vid. 2. Tab. 1.*) sicque remigando aquas marinas ita sulcare novit, ut navis velis expansis agitatæ cursum æmuletur: quod ipsum tamen spectaculum vix unquam, nisi post sedatam tempestatem cœlum serenum, h. e. post nubila Phœbus, appareat. Difficilimè quoque capitur, cùm statim se ad fundum præcipitet, quamprimum adversi quid in ripâ sibi insidiari sentit. In fundô maris cancros pro hostibus habet, qui pisciculum inermem extrahunt, quô concha evacuata versus litora ejicitur. Miraculosi & fatalis quid cum eâ contigit Carina, quam Argonautæ nostro transmisi, hicque S.C. Majestati postmodum dono dedit, utpote quæ ab Aquila Marinâ à mari extracta erat, ut pisciculi compos fieret, ubi inter volandum concha (cui pisciculus minus firmiter adhæret) elapsa & inter 2. rupes in areolam arenâ repletam decidens nullam prorsus jacturam tulit, nisi quod exiguum interioris laminæ fragmentum illic observatum fuerit, ipsâ Carinâ à Nautâ eô tempore inventa & allatâ. Omen hoc erat eandem ad Aquilam Romanam perventuram esse. Delineationem ejus vid. sis *Fig. I. Tab. I.*

Reliquæ cistulæ cavitates conchis rarioribus variisque marinis sunt repletæ, inter quæ duo iique rarissimi sunt *lapides Corallini*, qui ubivis instar nucularum in formâ rosæ aut floris conjunctarum apparent. *Reticulum marinum* vocant.

Inter Semina, quæ transmiseram, tria corrupta esse, mirum non est, dum hæc in fine tempestatis pluviosæ colligenda erant, quô tempore omnia humida sunt & tumida; quapropter repeto, quæ olim dixi, talium transmissiones in Patriam commodius è Bataviâ institui aut posse, aut deberi. Interim tria illa, quæ corrupta sunt, in Bataviâ abunde recuperari possunt.

Alias autem resinas atque gummata, deperditorū loco, hâc vice remittere non possum, quùm per incendium illis omninò privatus sim, hæc talia quoque tempus aliquod exigant ut recuperentur.

Non minus impossibile mihi est hôc annô Pinang in majori quantitate transmittendi, quoniam hoc tempore tam carè divenditur, ut ad esum quotidianum adhiberi non possit.

Miles maritimus hîc appulit, quem pro Delineatore & Pictore mihi transmisisti, ut conflagratas per incendium figuras pro Herbariô meô resarcire valeam. Ast vereor, ne tardè admodum negotium hoc processurum sit, cùm rei mercatoriæ primum incumbere teneatur, nullumque à Filio meo subsidium expectare possim, qui Secretariatûs officiô, à Dn. Præside & Directore oblatô, se ita detineri dicit, ut operâ ejus planè carere cogar, quæ eò magis necessaria mihi erat, quò plures in eum sumtus consumsi. Deplorandum est, animumque generosum prorsus dejicit ad scribendum aliquid Literato Orbe dignum, quòd hîc locorum tam pauca ad id adminicula suppetant ipsaque φιλαργυρία studia tantoperè contemtum rejiciat: cui malo in tantum est obviandum, quantum possibile est.

Epistolam aliquam à Dn. Herberto de Jager prastolabar, ut mihi promittebat eô, quo iter Persicum aggrediebatur, tempore; ast me oblivioni dedisse videtur.

Methodum illam, quâ tot plantas, sibi quodammodò similes, ad unum genus referre conantur, nunquam non fallacem admodum & incertam reputavi, quùm non possit non confusionem parere. Quapropter & indulgere nequeo pro Sandalô rubrô omnigena ligna rubicunda, & pro sanguine draconis omnigenos succos rubicundos venditare aut habere; & quoniam hoc admittere nolo, jam plures à Dn. hoc exprobrationes audire coactus fui.

Eandem infelicitatem incidebant Scriptores nostri Europæi, qui plantas Indiæ Orientalis & Occidentalis, quas non aliter ac è figurâ & descriptione noscebant, ad hoc vel illud vegetabilium, in Patriâ obvium genus referre sustinebant, quales defectus in Hortô Malabaricô ostendere valerem. Bauhinus certè ex eâdem ratione arborem nostram *Pinang* in Pinace Plantarum Palmis annumerat, & cum quibusdam Palmam Cypriam Theophrasti esse statuit. Sic in Herbario meo Lib. XII. arbores Toley ad Palmam Indicam referre cogebar, quùm tamen certus sim & indicia non obscura suppetant, quasdam ex illis peculiare genus constituere.

An aliquid de *Ligno Calambac* à Te obtinere possim, patienti animo expectare cogor. Eô ipse non indigeo, nisi quod fragmentum aliquod ad D. Menzelium transmittere vellem, quod in Aulâ Berolinensi speciminis vicem geret. Mihi optimum *Lignum Agul* facilè sufficit, quod copiosè ex Insula Beliton adfertur. In votis haberem, ut per mercatorem aliquem ramusculum hujus arboris Tibi procurare valerem, ut eundem delineari curares.

Cocus de Maldivia seu *Calapa Lavvat* difficulter satis obtinebitur, quùm audiam Sinenses ubique cavere, ne unguibus illorum subtrahatur: idque non tam in usus Medicos, sed ut tanquam Idolum in ædibus suis venerentur: quapropter ex Occidentali orâ, ubi recens advehitur & ex adjacentibus Insulis obtinetur, inquiratur oportet. *Minor* quoque ejus species habetur, magnitudine

Tab. I.

Carina *Nautili Major*

fig 1

autilus vulgaris cum figuris in cisis

Nautilus Minor. B *cum sua concha* C *prout in mari velificat et remigat ped* A

tudine, *Coquingo* vel *Cockinjo* dicta, quam Lusitani Nobis procurare possent.

Tacca Litorea revera planta est elegantissima, quam optime descripsisti. Interim rarissimam ejus partem non vidisse mihi videris, scil. caulem fructiferum, viri longitudinem æquantem & Centurionis lanceam mentientem; caveas quæso, ne quicquam è tota plantâ ori inseras, quùm aluminis instar mordeat, & dracuntium quoddam videatur: utut è radice farinam esui aptam parare soleant.

Tulipam Japonicam, vulgò sic dictam, neutiquam è Japoniâ proficisci sufficienter per Dn. Directorem & Tuam Nobilitatem sum certior redditus. Habes hîc cepam aliquam, quæ, si in florem se induerit, figuram suam spectandam præbebit. Flos lilio magis quam Tulipæ similis est, nisi quod colorem floris persicorum, aut violaceum, interjectis striis, præ se ferat.

Lilium Japonicum, quod vocant, in fluminibus Javanensibus haud infrequens, heîc in hortis quoque alimus, sub nomine Baliensi *Cassé Selan*, à priori distinctum.

Descriptio *Arundinis Japonensis* scopo meo apprimè servit, cujus in Herbario convenienti loco, sub Tuo quidem nomine, mentionem facturus sum. Cum Sinensibus tamen prius consultaturus sum, ad quam speciem arundines illîc optimè referendæ sint? quùm hîc in Amboinâ earum 6. vel octo invenerim.

In scatulis supradictis 110. circiter species sunt Concharum, cum rarioribus quibusdam Echinis marinis, & in superiore earum parte Stella marina compressa, striblitam referens. Sub extractione harum rerum circumspectè est procedendum, ne quid ex illis diffringatur. Reticulum marinum Carinæ est immissum, quæ una cum scatulâ & cepâ Tulipæ à Dn. Brouwer è Navi Pylsweert offeretur.

Quibus cum salute officiosissima divinæ Te protectioni commendo & æternum perduro

Amboin. Victor. T. T.
15. Maji 1688.

RUMPHIUS.

In

SCATULA HAC

seqq. habentur

DN. CLEYERO exhibenda:

NUM. I. *Carina Nautili Majoris* est, quæ concha seu navicula est pisciculi, *Nautilus* dicti. Species est Polypi. Malaijanis *Ruma Goritta*, h.e. Domus Gorittæ, seu Polypi, dicitur. Germani nostri vocant das Bootgen oder Schifflein.

NUM. II. *Nautilus Minor*, qui minorem magnitudinem retinet, sed ore magis patulo gaudet.

N. III. *Reticulum Marinum*, in duplô. Marinum est elegans, florem aut rosam præ se ferens. Utrumque in Carina Nautili reconditum est, glutine lapideo rupi applicandum.

N. IV. *Echinus Marinus Digitatus*, longus & cortice crasso præditus.

N. V. Octo sunt *Digit. lapidei* (Stein-finger) h. e. spinæ supradicti Echini Marini, è quibus nonnulli aquæ injecti in erecto situ natant, postea verò submerguntur: easdem cum oculis cancri vires habere dicuntur.

N. VI. Alius *Echinus Marinus*, Vitta Persica, vulgo Persianischer Tulband, dictus.

N. VII. Spinæ seu pedes nonnulli dicti modo Echini, instar acuum majorum, quibus funiculi trajiciuntur, apparentes, qui successivè incrassescunt.

N. VIII. *Dentes Elephantini*, X. circiter, qui parvi & subvirides Solenes sunt, quodammodò incurvati, ad instar cornuum hircinorum.

N. IX. *Murex Ramosus* (vulgò gezackter Sturmhut) cujus operculum est *Unguis odoratus*, in Officinis *Blatta Byzantina* dictus, basis omnium suffumigiorum, Malaijanis *Unam* audiens.

N. X. *Bija kris*, vulgò Metzkrämer. Raræ sunt ostreæ hujus figuræ, quarum paucæ inveniuntur.

N. XI. *Aviculæ* duæ, altera major, altera minor, raræ etiam conchæ sunt, à figura sic dictæ.

N. XII. *Cardissi*, seu Corcula, albicantes sunt conchæ, in medio dehiscentes.

N. XIII. *Tellina Virgata*, vulgò Sonnen-Schalen.

N. XIV. *Strombi minores*, vulgò kleine Nüsslein.

N. XV. *Patella* (See-Ohr) aliâs *Telinga Maloli* dicta, cujus una eaque oblonga species auri, altera rotunda patinæ inversæ similis est. Alias *Lopas*, Germ. *Klip-Kleber*, dicuntur, quoniam rupibus marinis adhærent.

N. XVI. Raræ adhuc Echini Marini species, *capitula mortua* (Todten-Köpffer) dictæ, cortice admodum tenui præditæ.

N. XVII. *Stella Marina Solida*, *Compressa*, seu *Plana*, Germ. *Pfannkuchen*, in parte inferiori 1000. pedibus instructa, quibus sub aqua in arena progreditur.

XIV.

EXTRACTA

è

LITERIS

DN. ANDREÆ CLEYERI

ad

DN. D. SEBASTIANUM SCHEFFERUM,

Medicum Mœno-Francofurtensem.

P. P.

Quæstiones propositas,

An Moxa, à Buschofio *Lingua Belgicâ descripta, nihil aliud sit quam Artemisia?* vel *an hæc illi falsò substituatur? quod concernit*,

Respondeo *Moxam* utique nihil aliud esse quàm Artemisiam, quam Japonenses propriè Moxam vocant: utut inficiari non possim plures adhuc reperiri herbas eandem virtutem habentes. Artificium in præparatione consistit, quæ huic magis quam alteri cognita est. Communissimè tamen ita paratur: Recipiunt artemisiam in umbrâ exsiccatam, cumprimis ejus summitates, tundunt, & inter ambas manus conterunt tamdiu, donec nihil quàm fibræ internæ lanuginosæ remaneant, cortice externò decidente. Abhinc carminantur pectine, ita ut qui negotium non conspexit artemisiam id esse vix credere possit. Quodsi jam de eâ quid scripseris publicè, id me sæpius recreabit, siquidem nullus dubito multis in morbis eâdem plura præstari posse. Quòd autem Medicus quidam hîc in India Orientali vivens de hôc cauteriô nonnulla quoque, & quidem ea, quæ è meis ad illum transmissis literis desumpsit, in publicum evulgâri, & pro suis ex itinere Japonicô haustis observationibus venditare non dubitaverit, ægrè sanè fero, cumprimis quòd haud pauca ab illô efficta illîc contineantur, quæ eandem veritatem præ se ferunt, ac observationes Botanicæ D. Jacobi Breynii Cent. I. Exot. annexæ. Quales quæso observationes in Japonicô itinere possunt colligi, ubi omnes & singuli ceu captivi tractantur, nec unquam è domo egredi possunt? Quod autem Magni Cæsaris Archiatrum se vocet, risum meretur, cùm Eundem nunquam oculis usurpârit, imò contra Leges Imperii sit Christiani medicamentis uti.

Brevî Tractatum quendam de Methodo Sinensium, quâ omnes morbos eorumque causas è Pulsu, mediante sanguinis circulatione (quæ ultra 1000. annos illis fundamenti loco fuit) eruere & dignoscere satagunt, edicturus sum, qui hactenus à D. ten Rhyne ejusque mancipiis Amstelredami suppressus fuit, unde eundem Acad. Nat. Cur. transmittere volebam.

Addo his aliquem Concharum numerum, quas tanti non facio, cùm magis recreationi & delectationi quam bono publico inserviant. Interim Natura tot illîc coloribus ludit, quot in floribus unquam observari possunt. Aliâs singularis quædam species mihi cognita est, quæ ab hujus rei ignaris alioquin vilipenditur & hanc virtutem obtinet, ut, si mari extrahatur & animalculo, quod continet, parum moschi addatur, id statim emoriatur & hoc ipsum umbilico mulieris ischuria laborantis applicatum ægram extemplò in integrum restituat. De hoc autem argumentô D. Georg. Eberhardus Rumphius, Hanoviensis, & in Amboinâ, ubi sedem fixam habet, à continuâ concharum inspectione in ripâ maris excœcatus, prolixam Historiam evulgabit, qui alium adhuc librum 400. capitibus absolvendum sub manu habet, quem Principi Arausionensi dedicaturus est.

Non exiguâ admiratione me perfudit, quod Celeberrimus D. Simon Pauli in Tr. suo de usu & abusu Tabaci & herbæ Thée posterioris folia cum Myrtho Brabanticâ contulerit & assimilaverit, cùm non tam herba, quàm frutex sit, spinis accensendus, cujus in Japonia tantam inveni copiam, ut integri campi agrique, certo tamen ordine dispositi, eô fuerint obsiti. Equidem non diffiteor me antehâc ipsum in ea fuisse opinione plantam hanc in Europâ quoque reperiri: ast alia nunc sententia mihi hæret, quùm suas cuilibet regioni proprias esse plantas observem. Sanctè testari possum in Japoniâ Rosas Provinciales, seu Centifolia, tam coloris intensè rubicundi, quam albicantes, in excelsis arboribus, etiam medio Januarii, urgente adhuc frigore, obser-

observavi, utut odore prorsus destitutæ sint. Sic & lilia varia in fruticibus lignosis florere vidi, prout Pœonia flore pleno arbores quoque exornat. Nil dicam de cerasis media sub hyeme florentibus, sed fructus non ferentibus, quæ Europæi prorsus incognita sunt. Videas hîc lacertos catosque sylvestres volantes, vespertiliones monocerotes elegantissimè coloratos: pisces elegantium colorum pictura superbos, quæ alibi nunquam observantur.

Quod de cæterò discrimen inter *Cinamomum* & *Cassiam Ligneam*, à Dn. Præside desideratum, attinet, certum est Cinamomum nuspiam quàm in Insula Ceylon inveniri: Cassia lignea verò pluribus Insulis, eaque diversæ speciei, familiaris est; quamvis aliqua hîc species occurrat, quæ Cinamomo bonitate minus cedit, simulque oleum quoddam destillatum subministrat, cum oleo Cinamomi destill. tamen nec quoad odorem, nec quoad saporem comparandum. Hæc ab Incolis pro Cinamomo sylvestri habetur. Aliàs & è radice arboris Cinamomi genuini fragrantissimam quandam *Camphoræ* speciem elicere valent, vulgari quidem meliorem, sed cum illa quæ ex Insulâ Borneo adfertur non comparandam. Nî fallor Dn. Paulus Hermannus aroma hoc mox fusius describet, qui omnia propriis hausit oculis, dum in Ceylon diu vixit idemque furnis suis Chymicis satis superque examinavit: quapropter & à Principe Arausionensi Professor in Acad. Lugdunensi Batavorum designatus fuit. Quæcunque verò in Laboratoriò Ceylonico de Cinamomo leguntur, infida manus partim Dn. Hermanno exscripsit, partim è Glaubero addidit, illique juncta farrago observationum ejusdem ponderis & valoris est: cui fortè Joh. Otto Helwigius (meus, si Diis placet, Laborator Chymicus) Latinitatem suam, pro mercede debitâ, mutuò dedit, cùm Autor in illa pauca didicerit. Interim homunciones ejusmodi pro Luminibus Medicorum habentur & à Comitibus Palatinis in Doctores creantur, quod illorum conscientiæ relinquendum est.

Liquorem Lithontripticum, cujus meministi, rem optimam esse duco. An autem nephritici & calculosi inde plenariè convalescant, valdè adhuc dubito. Posito in Galliâ, præsentibus etiam Magnatibus, experimentum eò institutum fuisse, dubium tamen, an calculos æque in corpore vivo, ac extra illud aggrediatur, cùm variis alterationibus sit obnoxius, antequam ad partem affectam deferatur. Quòd autem solvens hoc è ludô Helmontii in liquore ♀ dissoluto paratus sit, ut multi suspicantur, negare pariter non ausim, cùm descriptioni Autoris adeò similis sit, ut ovum ovo; utut *Ludum* nunquam viderim, nec ad hunc Brabantiæ locum devenerim. *Borracem* equidem in Regno Magni Mogol, ut & ⊕. in Bengalâ reperibile illi assimilari posse judico: certum tamen est, omnia illa, quæ à calculo præservare debent, ex herbis & animalibus desumenda esse. Unde ⌒ è vitulo aut capro, nondum in lucem edito, destillatum laudat, cui tamen ⌒ ⊡ non cedet.

Præviâ curiosâ inquisitione relationi Japonensium de fructu *Ananas*, à Garziâ & Pisone descripto, adversari non possum, quòd scil. calculum validè pellat, adeò, ut, nî cautè adhibeatur, calculo majore existente, vita periclitetur. Usus ejus ita se habet: Fructus bene maturus decorticatur, in taleolas secatur & in vitro Anglico aheno aquâ pleno immittitur, ut à substratô igne succus sponte sua exsudet, sicque per coctionem magis maturescat, cùm succus hic aliquid corrosivi in se habeat, quod per calorem corrigitur. Succus hic, qui dulcis admodum gratique saporis est, sæpius usurpatur; quemadmodum fructus ipse in taleolas concisus, cum sale & vino Hispanico comeditur, qui fragorum saporem habet. Aliás me in Cardano legisse recordor, virum quendam calculum renum & vesicæ perfectè curare valuisse, sed artem hanc cum illo tumulatam fuisse.

De *Alchymiâ* hoc assero: metalla per menstrua convenientia solvi & debito △ gradu ita maturari posse, ut sulphur vilius in nobilius exaltetur, & consequenter nullum è vilioribus metallum in nobilius transmutari posse, nisi dispositionem quandam & aptitudinem habeat, ut cum sulphure illô combinetur. Ast hîc Rhodus, hîc saltus. Interim speculationem hanc nunquam ad praxin deduxi, quia totum hominem requirit & tandem nil nisi paupertatem & mille phantasmata relinquit.

Globulorum vitreorum, quibus Consul V. Hudde loco Microscopiorum utitur, inventionem quandam expecto. In Japonia nulla ejus rei vestigia occurrunt, quùm Incolis ejus Ars vitraria incognita sit. *Specula* interim *Metallica* illis haud incognita sunt, quoniam vix aliis utuntur. Plana autem & adeò lævia sunt ut vitrea. Carbonibus Europæos imitati sunt &c. &c. Vale

T. T.

ANDREAS CLEYER.

XV.

EXTRACTA

è literis DN. CORNELII SPIELMANNI,

Præluſtris & Bellicoſi Ducis Belgarum in India Orientali,

ad

DN. CHRISTIANUM MENZELIUM

Archiatrum Brandeb.

DE

Telis deleterio veneno infectis in Macaſſar & aliis regionibus Inſulæ Celebes.

P. P.

DE Regulis in Macaſſar victis notatu dignum eſt, quod referunt de ligno, ex quô eorum fiunt tela, & de veneno deleteriô, quô tela inficiunt. Illud venit ipſis ex Paſſir, hoc verò ex Kute, remotiore à littore maris terrâ. Reguli in Macaſſar ob avitam conſanguinitatem ſeſe vel juramento obſtrinxerant nemini de telis aut venenis aliquid exhibituros, niſi ſolis in Macaſſar Primatibus. Venenum iſtud inter ſe multum differt ratione virium, vel remiſſiorum, vel intenſiorum, vel maximarum. Selectiſſimum venenum multo præſentius eſt quam id, quod Macaſſarii in Inſulâ Celebes à monticolis Loradiæ accipiunt: non ideò, quod apud Macaſſarios id tantarum virium non reperiatur, ſed quod juxta multorum opinionem Loradienſes ſelectiſſimum ſecum retineant. Præterea pauci inter Macaſſarios & Bugios ſunt, qui veram ſeligendi veneni cognitionem habent, ut vilius à præſtantiore diſtinguere poſſint. Ex noſtris Regulis in hâc cognitione excellentiores percepi eſſe Regulum ex Soping, Regulum ex Lometa inter Macaſſarios, Cruron, Crain, Poſpo & Dayenriolo, & duos Regulos ex Goa, qui id adminiſtrant.

Conſervatur venenum plurimùm calore mediocri, cum nimius calor noceat, nimium verò frigus multò damnoſius ſit, propterea ut conſervetur decies velamine circumligatur, ac die quolibet rurſum linteamina auferuntur, capſulæ mundificantur, renovantur, & venenum, ut prius, velaminibus circumdatis optimè cuſtoditur. Ex Regulis intellexi, quod terra, in quâ arbores creſcunt, ex quibus venenum extrahitur, magnô circumcirca ſpatio nec gramen nec quodvis vegetabile ferat, & quod venenum propriè ſit aqua, ſive liquor, qui promanat ex læſione vel ſectione, quæ fit in cortice illarum arborum, quemadmodum lac emanat, collectum ex vegetabilibus vel arboribus lacteſcentibus: verùm liquor hic eſt fuſci, ſive obſcurè rubri coloris. Liquor, cum ſubſidet, obrigeſcit in lapideam quandam duritiem, ſervato eodem colore. Cùm liquor cortice arboris ſauciatô excipitur, neminem facilè appropinquare oportet ad arborem, quò manibus liquorem attingat, quoniam tactu liquoris omnes artus rigidi redduntur & contrahuntur; propterea collectores longiores arundines ex Bambuſiis habent, quibus præfigunt ex ferrô cuſpides acutiſſimos: his ſummâ vi cortices vulnerant, diſſolvunt, & ita liquorem in arundines emanare permittunt, in quibus is collectus ſimul indureſcit. Collectum ita ab incolis venenum defertur ad Regulos formâ granorum, vel globulorum, nunc minorum, nunc majorum. In Macaſſar, cum particulæ iſtæ ſeparantur & eliguntur, omnes unius valoris, vel earundem virium, colliguntur & in unam maſſam conduntur. In hâc maſsâ ſolò viſu excellentiam veneni non poſſunt diſtinguere, ſed cùm maſſas induratas radunt & raſuras aquâ ſubigunt, poſſunt, id ſecernere. Experientiores hujus rei mittunt ſaltem maſſas iſtas in aquam & ex aquæ ebullitione vel altiore, vel remiſſiore, vires veneni ſtatim videre & diſtinguere poſſunt. Cùm id ad uſum præparatur, & cuſpidibus telorum, quæ utplurimum parantur ex dentibus Lamiarum piſcium, illinitur, tunc abradunt aliquid ex maſſis, quod aquâ ſubactum in glutinoſam abit conſiſtentiam, ut telis illiniri poſſit; verum iſti aquæ prius admiſcetur herba quædam, Malajis dicta Lampogang, Macaſſariis Laypaya, quod idem ſonat ac zingiber amarum, eò quod planta formam externam zingiberis, ſed locô acrimoniæ zingiberinæ amaritiem obtineat. Aqua igitur iſta, cum ab hac plantâ fuit reddita amara, atque aliquam glutinoſitatem acquiſivit, per linteum colatur, ac hâc mixturâ telum quodvis illinitur, & in pharetris ſuis & arundinibus è Bambuſiis exactè clau-

ſis ab injuriâ aëris cuſtoditur. Tela ita toxicô præparata per biennium durare poſſunt viribus ſuis integris. Sunt quæ ſaltem per unum aut alterum menſem vires ſervant. Aliquando tota maſſa venenoſa, niſi optimè ſervetur, corrumpi & viribus orbari poteſt.

Cùm venenum ſubigitur, aqua validiſſimè commovetur, præſertim cum venenum eſt præſtans. Etſi autem hæc operatio manibus fieri poſſit, tanquam res innoxia, nihilominus cum toxicum ſummum ſic tractatur, ſentitur calor aliquis in corpore. Nam licet à Macaſſariis & Bougiis multa alexipharmaca contra hoc venenum adhibeantur, ſicuti pluries vidimus, etiam vulgatum remedium ab excrementis humanis ſumptum: tamen ea omnia nihil efficiunt contra validiſſimum veneni genus, quod ſine mora operatur mortem, ſimulac in corpus humanum pertingit; & (ut multi referunt) licet aliquis quodam alexipharmacô toxicam veneni vim & ſubitaneam mortem effugerit, tamen poſt unum, duos, aut tres annos eum, qui telô iſtô ſauciatus fuit, ex eo mori oportet. Inſuper periculum maximum ſubeunt qui cum mulieribus ſeſe miſcent ac converſantur, fungosque & tubera terræ comedunt, antea læſi hoc veneno: his enim certa inde mors. Tantum de his venenis & venenatis telis.

SCHOLIUM.

Idem enarrat Dominus *Johann Jacob Saar* Norimbergenſis, in ſuo *hodæporico militari Anno 46. p.m. 38.*

[ARGONAUTA]

Vid. *Miſcellanea S. R. I. Acad. Nat. Cur. Dec. 2. A. 3. Obſ. 48. pag. 230.*

DESCRIPTIONES ET RELATIONES JURATÆ
DE
VARIIS REBUS NATURALIBUS INDIÆ ORIENTALI
FAMILIARIBUS.

XVI.
DESCRIPTIO
ARBORIS ARTOPHORÆ, ſeu SAGU-FERÆ.

Arbor hæc fruticis formam & magnitudinem primùm habet, diuque retinet, adinſtar plantæ, quæ excelſos & rectâ ſuperiora verſus erectos ramos, in parte inferiore junctos & 20. pedes longos, emittit. Rami hi virides ſunt & herboſæ ſubſtantiæ, intus, ut Cinamomum, excavati & extus læves ac rotundi, niſi quòd in parte inferiore longis, gracilibus & pungentibus ſpinis armati ſint, qui per quasdam ſeries juxta ſe invicem diſpoſiti ad inſtar acuum apparent, ita ut ſpina in medietate locata nunquam non longiſſima ſit. Folia, ut in Calappa arbore, ad utrumque ramorum latus ſunt diſpoſita, parumper quoque complicata, longiora tamen, latiora & tenuiora, in margine multis, ſed mollibus, ſpinulis cincta. Folia hæc nunquam ſurſum verſus in ramis ſe inflectunt, ſicut econtra folia in adultâ Calappa arbore deorſum ſemper pendula ſpectantur, quô binæ hæ arbores etiam eminus diſtingui poſſunt. Infra hic frutex truncum conſtituit, tantâ utplurimum craſſitie, quâ erumpere ſolet, idque citò, ac ſi moram antecedentem celeritate compenſare vellet: ubi ſimul priores ramos dejicit, à quibus in ſuperiore trunci parte veſtigia quædam formantur & relinquuntur.

Caudex hic & truncus communiſſime 25. ad 30. pedes altus & tam craſſus eſt, ut à viro quodam vix integer comprehendi poſſit. Cortex lævior & magis glaber eſt, quam in arbore Calappa, articulis carens. Trunco ad 2. hominum longitudinem delato nullis amplius ſpinis eſt prædita arbor, niſi in ſuperiori ambitu, circa baſin ramorum, quæ ſucceſſivè pariter decidunt. Quin & ipſi rami, ex arbore jam adultâ erumpentes, ſpinis ſunt deſtituti, ſed in radice ſeu inferiore parte tantùm veſtigia quædam ſpinoſarum ſerierum obſervantur, quæ ſeneſcentia ſeu inveterata ſubfuſco colore gaudent & ob lævitiem ſplendent: intus ubique ſicca, levi & fungosâ ſubſtantiâ repletis ramis. Caudex, quamdiu adhuc creſcit, circa radicem plures ſurculos ſpino-

ſpinoſos habet, qui eandem ita muniunt undique & cingunt, ut nuſpiam ſine damnô ad eandem pervenire liceat, idque tamdiu, donec truncus ad illam proceritatem & duritiem evehatur, ut nullum amplius detrimentum ab apris illi inferatur, qui arborem hanc aliâs prorſus comminuere & corrumpere valerent, ut medullæ interioris participes redderentur, nî ab externis hiſce ſpinis defenderentur. Inde eſt, quod ſylvæ nonniſi ægerrimè & maximâ cum cautelâ permeari poſſint, cùm ſpinæ hæ prolixæ facilimè pedibus infixæ abrumpantur & non ſine maximô dolore per ſuppurationem præviam extrahantur: quamvis Indorum cutes aſperæ & duræ easdem ſæpius eludant. Lignum extimum, ſeu potius cortex, duorum digitorum craſſitiem habet, nec duritiem nec colorem arboris Saguweriæ habens, ſed albicans & utplurimùm è fibris craſſioribus cônflatum, cujus anterior cavitas intus candicante, humida & fungosâ medullâ repleta eſt, quæ ſapientiſſimi Creatoris providentiâ incolis his loco oryzæ aliorumque frumentorum, pinſendo inde pani deſtinatorum, inſervit, ut infra pluribus dicetur.

Quamdiu arbor hæc creſcit, tamdiu nullos fructus fert, qui tum demum ſe trudunt, ſi adolevit & conſenuit. Interim tempus hoc non expectant incolæ, quùm arbor jam fructus ferens omnium optimam proprietatem, ſcil. aptitudinem ad farinam inde parandam, amittat, quia medulla interior tum maximâ ex parte in fibras craſſiores immutatur. Quodſi verò ad plenariam ſenectutem pervenerit, in parte ramorum ſuperiori, & q. exactè in medietate, craſſum prorſus caulem ſeu cornu, ſtrobilo palmarum fere ſimile, longius tamen, prodire videmus, quod in 8. vel 10. ſurculos laterales & hi rurſus in ramuſculos transverſales ſe dividunt. Quilibet è ramis majoribus cornu acuminato ſimilis eſt, totaque corona ad inſtar lapidis corallini, unde calx paratur, aut inſtar candelæ plurimis fiſtulis inſtructæ, apparet.

Caulibus antedictis fructus arboris adhærent, qui nodi ſunt eleganter ſquamati, fructibus arundinis ſimiles, magnitudine ovi mediocris, in ambobus tamen apicibus compreſſi, eboris inſtar ſplendeſcentes, coloris pallido-flaveſcentis aut fuſci, quorum cortex exterior è ſimplicibus & qs. teſſellatis ſquamis, minus tamen ſejunctis, ſed penitus conjunctis & unum corticem abſolventibus, conſtat, qui facilè in fruſta comminuitur. Teſſellæ eleganti ordine ſunt diſpoſitæ & κατὰ χιασμὸν qs. permixtæ. Hoc in cortice nucleus rotundus, inſtar globuli ſclopetarii, continetur, qui in ſemi-maturis fructibus mollis eſt & jamjam eſui aptus, utut adſtringentis adhuc ſaporis. Fructu verò ad maturitatem delato omninò nigreſcit & ſic induratur, ut dentibus confringi nequeat, utut in terrâ radices agat & ſi decidat propullulet: quod ipſum tamen rarum eſt, cùm porcelli ſylveſtres, antequam radices agat, eundem auferant.

Radix è fibris tenuibus conflatur, ut in arbore Calappa, quodammodò tamen craſſioribus, quæ ſub ipsâ terrâ rependô hinc inde novas plantas trudunt.

Hæc arbor *Sagu* (in tractibus his Orientalibus eô plerumque nomine veniens, in Ternata autem *Hudo*, in Amboinâ *Lappia*, & panis inde paratus Sagu-marucca, farina Sagu-manta dicta) in omnibus Inſulis Moluccis, in Celebes, Javâ, Borneô, usque ad Zohor reperitur, non tamen ubivis ad pinſendum panem adhibetur, ſive quod neſciant modum præparandi, ſive quòd illô non indigeant. Maxima ejus copia in Inſulâ Coram reperitur, ubi ſylvæ integræ vaſtaque deſerta illis repleta inveniuntur, unde annuatim maxima quantitas *panis Sagu* in alias regiones transmittitur.

Fundum amat humidum & aquoſum, ubi ſæpiſſimè ultra genua in uliginem incidunt. Interim & in arenoſis locis reperitur, dummodò humiditate quadam gaudeant. Hâc de causâ nulla ſylvula Sagufera tam exigua eſt, quæ non unâ aut alterâ ſcaturigine gaudeat. In ſummitate montium lætè non ſuccreſcit, niſi loca quædam uliginoſa illîc occurrant, aliis ſimul fruticibus aut arbuſtis cincta. Quò altior autem locus eſt, eò purior & ſiccior arbor ſervari poteſt, quæ farinam tum meliorem ſuppeditat, quàm alia minus pura.

Transplantatur arbor hæc non tantùm per fructus, ſed etiam ſæpiſſimè per radicis ſurculos juniores, qui in aliorum haud rarò fundum & patrimonium ſerpunt, quorum intuitu ſylvæ illæ difficulter eradicari poſſunt, quamdiu veterum arborum radices in ſolo relinquuntur. Recentes etiam ſurculi effodi & transplantari poſſunt, qui recentes & pallido-fuſca folia habent. Sylvæ aut campi, arboribus his repleti, *Lontar* audiunt, obſcuri admodum & ob plurimas ſpinas difficulter permeabiles. Ingruentibus verò inundationibus integri tractus, cum arboribus & omnibus illîc contentis, diffluunt, quoniam fundum ſpongioſum habent: talesque ſoli alluviones quandoque inſtar parvarum Inſularum mari innatant.

Quatuor vulgò Species, ſeu potius totidem mutationes Arboris Saguferæ enumerantur, quæ juxta externum intuitum ſibi quam ſimilimæ ſunt, & tantum ſpinis diſtingui poſſunt.

Prima Species linguâ Ambonicâ *Lappia Tuni*, h. e. ſincera Sagu, dicitur, quæ optima non minus quam communiſſima ad parandam farinam eſt: ſpinas habens mediocres, ſed medullâ ſtatim ad corruptionem inclinante, ſi fructus imminent. Hæc ſpecies majori frequentiâ plantatur & alitur. Fructus ejus maximus eſt, oblongus, pallidè-fuſcus, nec gravis, cujus nucleum interiorem crudè comedere licet, quamvis adſtringentem admodum qualitatem habeat.

Secun-

Secunda Species *Lappia Thur* vel *Thul* dicitur. Hæc altissimum truncum habet, compactior & pluribus reliquis spinis obsita est, quæ tamen quodammodò breviores sunt quam antecedentes. Medulla interior durior est & hinc majore ad farinam eliciendam labore indiget. Hi fructus quoque rotundiores, minores & duriores sunt, magisque ad flavum, quam fuscum colorem tendunt. Nucleum habet durum, dentibus non confringendum, si inveterascit, cavitate quadam gaudentem, quâ filis traductis in series formari valet. Hæc species utplurimum in Coram reperitur, cujus medulla tam facilè non corrumpitur, si fructus erumpunt.

Tertia Species, *Lappia Maccanan* seu *Maccanalo* dicta, paucas sed prolixas admodum spinas habet, cujus folia eandem cum priori longitudinem habent, utut tenuiora, angustiora & corrugatiora sint magisque fragilia, unde ad *Ata* parandum tam apta nata non sunt; hujus enim medulla tantum farinæ non suppeditat quam sincera, non tamen æquè facilè corrumpitur erumpente fructu, qui longè minor est, quam in prioribus, globulum sc. sclopetarium gregariorum æquans, ante & retrò quodammodò compressus, coloris fusci pallidioris, quàm priores.

Quarta Species *Lappia-molat* seu *Molo* spinis caret, foliis in rigidum longumque acumen desinentibus: farinam mollissimam & humidissimam suppeditans, quæ maximam ad partem celebribus pulmentis, *Pappeda* dictis, inde parandis inservit, pani durabili pinsendo minus apta.

Usus hujus arboris omnibus Insularum harum Orientalium adeò necessarius, proficuus & familiaris est, ut Calappa arbor & Lontar Occidentalibus Indiæ tractibus, non tantùm ad panem, sed & alia in re œconomica necessaria inde paranda.

Panis ut inde parari possit, ante omnia notæ quædam & indicia maturitatis in arbore observanda sunt, ad tempus legitimum, quô cædi debet, distinguendum. Indiciis illis apparentibus, (quæ inde elucescunt, si summitates ramorum, quasi farinâ conspersæ, albicant) arbori diutius parcendum non est, sed prope radicem statim cædenda, dividendo truncum in diversas portiones, 5. vel 6. pedes longas, hasque rursus in duo fragmenta separando; quamvis nonnulli truncum, si non adeò longus est, integrum relinquant, aut in duas tantùm partes dividant, secundum longitudinem findendo. Abhinc Indi divaricatis per transversum pedibus, ut equites solent, fragmento insidentes tuditem (náni dictum) ex arundine, aut aliâ compacta materia confectum, illi sæpius impingendo, albicantem & fibrosam arboris medullam tam minutim incidere norunt, ut primæ farinæ, in molendinis per setacum seu bursam trajectæ, similis appareat. Ex hâc incisurâ genuina farina abhinc ita paratur: Mactram, 4. aut 6. pedibus seu fulcris insidentem & ex cortice crassiore arboris Saguferæ, Corurong dicto, paratam, aquæ superimponunt, cujus latiori parti bursam, Runuk dictam & è Calappa arbore paratam, ita applicant, ut pars superior colligata tenaci & inflexo baculo, quali Torniones in machina tornatoriâ utuntur, firmiter alligetur. Quòdsi jam medulla incisa mactræ huic immittitur aquave affunditur, eandem manibus fortiter agitant & pinsunt, unde farina tandem per sacculum seu bursam insutumque canaliculum in suppositum receptaculum seu amphoram, aquâ plenam, illabitur, inibique fundum petit, quâ si amphora semiplena est, aqua decantatur & farina eximitur. Agitatio hæc tamdiu continuatur, usquedum nulla amplius farina cum aquâ prodeat. Desuper regurgitans rubicunda farina Sagu crassiori grossiorique farinæ similagineæ similis, quam *Ella* vocant, in acervum conjicitur & vel apris, vel iis, qui eandem domum deportare voluerint, ad saginandos porcos relinquitur. Farina autem, *Sagu-manta* dicta, in corbibus aut ollis figulinis per integrum mensem incorrupta servari potest.

Ad formandos panes certæ formæ è terrâ coctæ adhibentur, Malaijanis *Battu-Papondi*, h. e. lapides tetracapsulares, dicti, quadrangulares, manus longitudinem habentes, vel quodammodò breviores, utrinque in 4. vel 6. cavitates s. capsulas distincti, è quibus unaquævis digitum longa est. His in formis, primùm calefactis, ex infusâ farina Sagu statim panes exsurgunt, qui abhinc eximuntur aliaque farina immittitur. Panes hi diversæ sunt magnitudinis & figuræ, omnes tamen quadrangulares: quamvis unaquævis Insula fere propriam sibi figuram habeat. Placentæ hæ vulgares in Amboinâ dimidium circiter pedem longæ, 3. l. 4. digitos latæ, albicantes & friabiles sunt. In Coram nonnullæ oblongæ, nonnullæ quadratæ & ita duræ sunt, ut lapides coctiles, angulis & extremitatibus micantibus & qs. vitriatis. Optimæ in Insulis Uliassenensibus parantur, quæ manus latitudinem habent & quadratæ sunt, teneræ & rubicundæ, sed majori, quam vulgares, labore parandæ. Sagu-manta sc. omninò recens requiritur, quæ per 3. aut 4. dies in aëre siccatur & cum foliis Pisang obtegitur. Abhinc farina ter vel 4. per saccum trajicienda & deinde coquenda est. Per hanc exsiccationem Sagu-manta rutilascentem colorem nanciscitur, panesque egregii fiunt, nostro pani recenti, quamdiu recentes, molliusculi & bene parati sunt, plus minus similes; quamprimum verò per aliquot dies asservantur, lapidis duritiem acquirunt & qs. vitrescunt, cumprimis si per coctionem nimiam indurescant, utut jusculo immissi denuo molliores reddantur. Quodsi

verò panes hi, Sagu-marucca dicti, ex antiqua Sagu-mantâ parentur, aut hæc in aqua paluſtri pinſetur, nec antea legitimè exſiccata, cribrata aut per ſetaceum trajecta fuerit, panes albi & palleſcentes, ſapore acidi, odore rancidi & mucilaginoſi remanent. Decem horum panum, mediocris magnitudinis, ſi colligentur, *Sa-Tacko* vocantur, quum plerumque decem cavitates ejusdem magnitudinis in unâ habeantur formâ. De Sagu minoribus 20. ad 50. plus minus Tacko conſtituunt. Coramenſes eosdem, dum adhuc recentes ſunt, filo ex arundine facto pertundunt, quemvis faſciculum ſ. Tacko conjungunt venumque exponunt.

Alias ſi curatè inquirere velimus an Arbor Sagu-fera matura ſit nec ne ad farinam ſuppeditandam? terebrâ majori ad intimum meditullium ſ. cor foramen efficitur, & aliquantum medullæ extrahitur, quæ ſi aquæ injecta multum farinæ demittit, pro ſigno maturitatis habetur. Alii crenam & vulnus profundum infligunt, ut aliquid medullæ obtineant, quod tenaci tamen terrâ ſtatim eſt obturandum, aliâs maſſa quædam viſcida effluet, inſtar Pappedæ, quo facto arbor mox emoritur.

Quodſi propterea arborem quandam Saguferam corrumpere velimus, profunda in trunco inciſura fiat, unde intra 3. & 4. dies omnis, ut modò dictum eſt, arboris ſuccus, inſtar viſcoſæ Pappedæ, effluit ipſaque medulla exſiccatur. Interim incolæ tale vulnus arboris manipulo tenacis & argillaceæ terræ curare nôrunt, ſi ejus tempeſtivè certiores reddantur. Hinc poſtmodum mos obtinuit, quo arborem circumcirca incidunt & ſecundum longitudinem dividunt, ut interior medulla per radios Solares & pluviam eò facilius corrumpatur. Hic unus è laborioſiſſimis & duriſſimis fuit laboribus, quos milites noſtri Batavi tempore belli Ambonici ſuſtinere coacti ſunt, dum ſylvas has uliginoſas & Sagu-feras perrependo à ſpinis in pedibus vulnerati aut paralyſi affecti fuerunt.

In ſcripto quodam Ambonico-Malaijano legi, quod, antequam arbores haſce contundant, Anteceſſoribus ſuis demortuis ſacrificare teneantur, ut plantationes eorum cuſtodiant & adaugeant. Si enim probam illarum curam habeant, in tertam & quartam generationem durant.

Alioquin *Iſi*, & quod poſt farinam excuſſam remanet, in Medicina contra vulnera, cultro ſeu Parang inflicta, adhibetur.

Pappeda è farina hâc parata nihil aliud quam puls eſt, ægris & infantibus, cumprimis autem decrepitis & edentulis, dicata. Hanc deglutientes dicere feruntur: ô ſaporem nectarinum, lactis ex uberibus maternis fluentis dulcori ſimilē!

Cortex arboris foco in culinis: ſpinæ pectinibus conficiendis aptæ ſunt. Quid quod & arma ſagittasque è cortice conficiant, quarum extremitati ſpinas accommodant.

E foliis fila & linteamina pro viris & mulieribus conficiunt, ut & funes. Folia inveterata pro Atap. ſeu tectis domuum adhibentur.

Gabba Gabba, ſeu rami decidui, ad conficienda ſedilia, ſcamna, tabulas aliaque utenſilia paranda inſerviunt.

Paucis: omnes circa Amboinam, usque ad Seran Inſulam, arborem hanc, totam Amboinam cibantem, præ omnibus aliis arboribus extollunt.

XVII.

DE ARBORE GOMONTO ſeu SAGUWERIFERA.

Arbor hæc optima eſt pro incolis Amboniæ usque ad regionem Seram, dum eandem haud aliter ac alii arborem ſaguferam tractant, tundunt & contundunt, nec tantum panem ſeu Sagu inde obtinent, ſed & potum, ſcil. *Saguvveer* & *Arak*, imò & *Saccharum*.

Antequam verò potum hunc inde colligant, plures prius arundines potu Saguweer repletas de arbore ſuſpendunt, nec prius inde auferunt, quam Gous-cous, h. e. aprum, perfoſſerint, quocum plura adhuc ciborum genera adferunt omniaque ſub arbore coquunt. Abhinc potum Saguweer depromunt, diabolum illîc adorant, petentes ab eô, ut arbores abundanter & copioſè fluant, quò non tantùm potum ſuum, ſed & Arak & Saccharum inde obtinere valeant.

Fibræ hujus arboris funibus inde torquendis inſerviunt, pro retibus reſtibusque ancoris alligandis, aliisque, quæ longè durabiliora ſunt, quàm alia ex arundine ſeu rottang parata.

E ſpinis ſæpius tela & pectines conficiunt, imò easdem, ceu murices & tribulos, terræ inſerunt, ut hoſtes ſic arceant.

Ramis & foliis piſces capiunt.

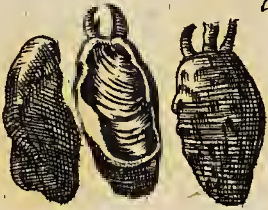
Alioquin multos admodum fructus plurimaque ſemina fert, aliquot granorum myriadibus in Mahang illorum latitantibus.

XVIII.

Ramus Arboris Caryophyllorum

Fructus vel semen Caryophylli officinis Antophyllum, integrum et excorticatum

Caryophylla Regia in Machian Regno olim nata jam vero nullibi existentia coloris ruffi.

Caryophylla Regia Ambonica hodie superstitia

XVIII.
DE
ARBORE CALAPA.

ARbor *Calapa* nullo non tempore plantari potest, tempestate non minus siccâ, quàm humidâ, sive prope aquas, sive in fundo saxoso, cum succus & aqua ex illa non aliter emanet, acsi lac ex uberibus præbeatur.

Elapsô decenniô aut duodecenniô fructus ferre incipit, & dum Majang projicit, potum inde eliciunt, è quo saccharum & Arak coquere valent; quemadmodum & acetum inde parant; imò & fructus ejus aquam dulcem in se continent.

In arbore Calapa juniore Bouber habetur, cibus pro infantibus egregius.

E fructu oleum coctione parant contra ambusta, quod & aptum est, in quô pisces coquantur, loco butyri. Quodsi autem fructus inveteratus sit, medullam ejus comedunt.

E cortice funes: è trunco sellas aliaque utensilia parant, ut adeoque & hæc arbor pluribus usibus inserviat.

XIX.
DE
ARBORE CANARIA.

ARbor *Canarys* dicta decimo post plantationem suam anno fructus edit, & quidem semel in annô.

Nucleus in Fructu esui aptus diuque durabilis est. Interim & oleum inde parant. Cortex nucleum ambiens ad carbones, Aurificibus destinatos, cremandos inservit.

Ex lignô congios, amphoras aliaque parant, & pro alendo igne idem adhibent.

XX.
RELATIO
DE
MESSE CINAMOMI
CAPUT I.
DE
COLLECTORIBUS, ET GLUBITORIBUS CINAMOMI, EORUMQUE GENERIBUS.

GLubitores Cinamomi, Batavis *Caneel-Schillers* dicti, communia cum aliis naturalisatis in Ceilon jura non habent, ut prædia sua pro lubitu divendere valeant, sed hæc tantùm bona colonaria, aut qs. emphyteutica sunt, ejus generis & naturæ, ut usus seu dominium utile iis & posteris illorum tantùm concedatur, nec aliter cum iisdèm agere & disponere liceat, quum emtio & venditio illorum invalida & sub pœnâ gravissima prohibita sit.

Diver-

Diversa illorum Genera & Familiæ reperiuntur, è vilibus tamen & contemptui ferè habitis hominibus, ut Paireri in ipsa regione sunt, constantia. Interim adhuc discrimen, tam ratione gradus, quam aliarum circumstantiarum, inter illos observatur, & in præsentem usque horam adhuc incertum est, quot genera Glubitorum horum reperiantur, unde oriantur & in quibus à se invicem distinguantur.

Hoc asserere possum, Glubitorum genus, quod generali nomine *Tsiálias*, vel ut nostrates scribunt, *Chiálias* venit, peculiarem, ut nonnulli adstruunt, nationem constituere.

Illi, qui circa Negombo degunt, habitacula sua sub castro ejus loci stabiliunt & ad unum omnes Præfecto (*Modeliaar* dicto) de Negombo, qui Indigena est, multumque valet, adeò ut ab hominibus hisce timeatur & honoretur admodum, subjecti sunt.

Vestitus illorum, tam virorum, quam mulierum, vilis & abjectus est, cum omnes, quà caput, thoracem & pedes, nudi incedant & tantum abdomini leve quoddam amiculum circumvolvant, nisi quod viri aliud adhuc palliolum, quô virilia tegunt, induant, quod ad instar piscatorum in Paliacatto resti ex bombace parato, crassitie vix calamum scriptorium æquante, applicant, eoque abdomen ita cingunt, ut nodus in parte anteriori observetur. Alii in superiori parte instar suppari aut præcinctorii oram formant & funiculum per hunc trajiciunt, ut pro lubitu mox largius, mox angustius reddere valeant.

Amiculum non tam texendo, quam acu factum est, qualia in Colombo publicè in foro venum exponuntur, coloris cœruleo-fusci vel albi, pro differentia eorum, quibus illa induere integrum est.

Induendo illud in parte corporis anteriori, ad instar præcinctorii, funiculo annexo colligant, aut vinculo subingerendo firmant, ne delabatur: abhinc per utrumque crus reflectendo ligamento denuò inserunt.

Huic postmodum viri aliud amiculum è bassâ cœrulea aut simili panno, Præcipuis ex illis tantum dicato, superingerunt: vilioribus è contra vestimenta è scabro dongrys parantibus.

Sequioris sexus personæ capillis partim de capite pendentibus incedunt, quos neutiquam colligare solent. Thoracem mammillasque, communissime largè dependentes, ut & pedes nudando, cum vestitus illarum à thorace ad genua simpliciter propendeat, absque alio tegumento. Sedendo autem illum inter crura recondendo & circumvolvendo muliebria abscondunt.

Infantes ad 4. vel quintum annum prorsus nudi oberrant: abhinc vinculo exiguo medietatem corporis cingentes, addito folio latiori, ad tegenda reliqua membra.

Quamvis autem Glubitores illi domicilia sub castris habeant, hoc tamen non obstante hinc inde in sylvâ *Jambos*, *Jaacas*, imò & *Nathianos*, lingua Cingalensi *Krakan* vocatos, plantare solent, quorum cura à fœminis agitur, quæ arbores crassissimas conscendunt, ne ab elephantis corripiantur, si hos conspexerint. Quid quod hâc de causâ domunculos, ex asseribus Pinang, arboribus inaedificent, in quibus securè dormiunt, tecto contra rorem & pluviam muniti: licet homines hi utplurimum prope castrum permaneant facileque parvulorum tympanorum sonô colligi & convocari possint.

E bulbis *Nathiani* quandam panis speciem efformant, quam comedunt, utentes simul alio edulii genere, è *nucleis Jaacarum* parato, quos è sylvis adferunt, in quibus arbores hæ quoque sponte proveniunt omnibusque communes sunt.

Tractus, quem Chialias inhabitant, Mahbades dicitur, ambiens maximâ ex parte seqq. pagos: Billitot, Cosgure, Acanelo, Madampe, Raygamme, Lanedemundere, Magale & Dadalo: quibus IV. Vidanes (homines Centurioni deglubitorum secundi & ita subordinati, ut jussa hujus exequantur ejusque sub absentia Chialias dirigant) sunt præfecti.

Primus & Præcipuus Vidane (communiter Vidane-Mahbade dictus) subjectos sibi habet Chialias de Billitot, Cosgure, Madanipe, Lanedemundere, Magale & Dadalo.

Secundus dirigit Chialias circa Colombo sitas, in pagis Tottebadde, Morregalle, Calnamodere, Calemodde, Oudure, Pottopitti, Pinwatte, Wascadre: cum aliô circa Negombo, quem Heclembada-Vidane nominant.

Tertio parent Rhonne-Chialias, qui tractum Mature inhabitant.

Quarto subsunt Raygamme Incolæ, qui ejus pagi Chialias dirigit ibique habitat.

Eo tempore in Pago *Billitot* erant

IV. Ma-

IV. Majores 20. Minores Duriasii, reducendi in 2. Majores & 6. Minores.

	Majores	Minores		Majores	Minores
Cosgure	III.	9.		1.	4.
Madampe.	III.	5.		1.	2.
Dadale.	II.	1.		1.	1.
Nagale.	-	1.	manet	1.	-
Lanemundere.	II.	-		1.	1.
Raygamme.	II.	3.		1.	2.
circa Colombo.	-	1.		1.	-
supra Rhune-Chialias,	III.	6.		2.	3.
Negombo.	I.	-		1.	-
Oudevvare.	I.	-		1.	-
VVasquadre.	-	1.		-	1.
Pottepitti.	-	1.		-	1.
Pirebatte.	-	1.		-	1.
Calvamodere.	I.	1.		1.	1.
Calamule.	I.	1.		1.	1.
Morgelle.	-	1.		-	1.
Accurle & Tottebadda.	-	1.		-	2.

Conjunctim XXIV. Maj. 54. Minores, reducendi in 13. Maj. & 29. Minores.

CAPUT II.

DE MODO COLLIGENDI SEU DECORTICANDI CINAMOMUM ALIISQUE HUC PERTINENTIBUS.

Messis Cinamomi duplex est, major & minor. Prior mense Julio inchoatur & ad Septembrem circiter inclusive durat, dum arbores cinamomi se in flores induunt & ipse cortex à ligno facile separabilis est. Minor durante pluvia, mensibus Januario & Februario, dum quodammodo siccum est, institui & per 3. tantum septimanas plus minus continuari, ast tunc solum inchoari debet, si corticibus cinamomi Illustris Societas indigeat.

Ante decorticationis actum Modeljaarius de Colombo XX. vel XXX. Singelazis & paucis Chialiis in sylvam se confert, ut eandem inspiciat & exploret, ubi plures, in uno districtu sibi vicinæ reperiantur & ubi decorticatio melioris cinamomi commodius institui possit? loco hôc inventô eundem Gubernatori in Negombo, aut alii huic negotio destinato, aperit. Quodsi jam locus placuerit, omnia ad eundem visitandum præparari solent. Ad hanc expeditionem autem caput aliquod reliquis imperans (quod à nostratibus Capitaneus Glubitorum cinamomi, à Lusitanis autem Centurio Mahbade dicitur, utut interdum vix Officialis minoris qualitate gaudeat) eligitur, quod cum L. plus minus gregariis, interdum tantum XXX. una cum C. circiter aut CL. Lascarinorum (*Lascaryns,*) prout plures aut pauciores requiruntur & tempori conveniens est, ad locum destinatum se confert. Lascarini autem (quod in transitu notari velim) sunt liberi militum gregariorum, qui castra cum Parentibus sequuntur

tur & tabellionum instar literas hinc inde deferunt.

Antequam verò hinc abeam, monere debebam sylvam cinamomiferam in regione Negombo 3½. 4½. ad 5. horas longam decorticationi destinatam esse.

Milites gregarii 2. vel 3. decuriis distinguuntur, prout numerus illorum aut major aut minor est. Horum quilibet manticam in tergô gerit oryzâ, 40. sc. librarum pondere, (quantum sc. ad vitam per integrum mensem conservandam necessum erat) repletam, de sclopeto simul ollam catiniformem, angustiori orificio præditam, una cum ⊖ & pipere suspendens, quò, si bubalos inveniant, condimentis gaudeant: licet & in sylvis aliquid piperis hinc inde crescat.

Glubitores viritim amiculum, si laborem ordiantur, obtinent, tantumque oryzæ ac milites, quam de sudibus Haz-gay, è Pinang paratis & 10. ad 11. pedes longis, in fine acuminatis & declivibus, in marsupiô sutili suspendunt, cui aliam adhuc oryzam coctam, quantum 6. vel 7. diebus consumere valent, addunt, quæ ferè panis duritiem nanciscitur. Non minus ollulis suis & patinâ cupreâ, cum sale & pipere, sunt instructi, quæ omnia cum 6. schellingiis pecuniæ ad emendum Betel, areck &c. illis dispensantur; quibus abhinc iter ingrediuntur, dura sæpè & exsiccata carne bubalinâ sibi insimul prospiciendo.

Adhæc alia adhuc utensilia secum ferunt, Vaginam scil. areckæ recipiendæ destinatam, thecam, harpaginem, cultrum concisorium, alium item cultrum incurvatum, coticulam, cum bacillô, arundinis crassitiem, juxta modulum & magnitudinem, quam cinamomi cannæ habere debent, habentem. Thecam ex his retro ad dorsum, mediante funiculô, quô corpus cingunt, firmiter alligant.

Culter hic incisorius longe politior, imò & culter incurvatus penetrantior est phlebotomo, falci arboreæ, aut securi, quâ fissores lignorum in patriâ utuntur, aut & cultro incisorio laniorum, quô carnes dissecant, ferè similis.

Manubrium in cultro incurvato eandem ferè longitudinem habet, qua cultelli manubriis nigris instructi gaudent, toto cultro digitum 1½ in latitudine, plus minus, spithamam longitudine emetiente, rectâ scil. extenso, juxta curvaturam verò 2. ferè spithamas æquante, ipsoque apice (qui extrorsum vergit) 5. digitis tantum à manubriô distante, ut adeoque culter insignem satis longitudinem habeat.

Omnes illi homines duobus è suo genere obtemperant, quos *Hikkedees* vocant, quorum unusquisque 50. 60. 100. plus minus, prout numerus aut parvus aut magnus est, subjectos habet & cum nostris Decurionibus quodammodò comparari possunt. Officium illorum in eô consistit, ut perpetuò circumeant, dum alii decorticationi student, ut observent, an quilibet suô munere legitimè fungatur, ad quod alios adhortari tenetur.

His duobus Præfectis, ut & reliquis sub ambobus his militantibus, *Aratelu* seu *Aratsie* præest, qui ordinariè bis de die circumit, ut, quî negotium procedat, inspiciat, quod simul, ut decet, urget, unumquemvis officii sui admonendo, Centuriori Glubitorum omnia referendo & ab hoc jussa recipiendo. Huic Aratsio Glubitores cinamomi summum honorem exhibent & coram illo se profundissimè inclinant venerabundi, quorum tamen ædes ingredi illi non licet, quùm vilioris sint & habeantur conditionis.

Lascaryni pro sua quisque conditione & consuetudine sibi non minus prospiciunt variis necessariis, cum & inter illos discrimen aliquod occurrat, ita ut præcipui ex illis vittas erectas, alii autem vittas in capite reclinatas gestent.

Quod si omnia parata habeant, abitus ad sylvas maturatur, ubi in latere versus Kandiam cameram quandam, Corps du Guarde dictam, pro militibus efformant, ad tractũ illum ab hostibus seu potius latronibus defendendum: Lascaryni verò ad distantiam ¼ milliaris sedem suam figunt, qui adversi quid sentientes certò explosionum sclopetariarum numero signum præbent, quò omnes se præparare & aciem instruere possint; quemadmodum & milites se paratos sistunt, si Glubitores infestentur, quod utplurimum ab elephantis accidit, qui flammâ, tympanis, sclopetorum ictibus aliisque strepitibus abiguntur; quem in finem quoque milites per integram noctem excubias agunt, cum interdiu è contra unicus tantum ad excubias locetur, qui, an aliquid se trudat, observare tenetur.

Camera hæc ubique patula est, eô tantùm latere excepto, quod à pluvia feritur: fulcris insidens, desuper foliis palmæ contecta, ut in illa siccô corpore decumbere valeant. Per integrum etiam noctis decursum ignem illic alunt, non tantùm corporis calefaciendi gratia, sed & ad elephantos abigendos.

Præterea in mediô circiter illius tractûs, quô decorticatio cinamomi peragitur (quem observata circumferentia circulari sesquihorâ metiuntur) receptaculum efformant, navis longitudinem & XIII. plus minus pedum latitudinem habens, ubique pariter apertum, eô tantùm latere excepto, ad quod pluvia delabitur, ubi desuper tectô ferè planô tegitur, quod in medietate quodammodo elevatum & acuminatum est, ut aqua pluvialis ad utrumque latus defluere possit. In hoc Cinamomum projiciunt, & quamdiu hoc inibi continetur, excubiæ illic aguntur.

Circumferentia loci, decorticationi cinamomi destinati, in ambitu suô major non est, nec amplius distat, quàm ut sibi invicem acclamare

mare possint, qui, ut jamdum dictum est, vix 1½. milliare superat.

Deglubitores hinc inde quoque casulas è ramis arborum exstruunt & de cætero parcissime & tenuissime vivunt, binas semper personas in casulis suis relinquentes, quæ easdem custodiant, oryzam tundant aut coquant, & in sylvâ interdum decorticantes adjuvent.

Deficientibus illîc saxis pro foco igniario exstruendo, huic palos infigunt, quibus ollas imponant, coquendæ oryzæ destinatas. Tamdiu enim ligna hæc in igne durant, donec oryza cocta sit.

Hîc autem notari velim, quod, antequam integrum hoc corpus ad locum designatum, melioribus sc. & genuinis arboribus obsitum, pervenerit, in viâ, ubi pernoctandum est, alias, sed levissimas casulas erigant, in quibus noctu res suas domesticas curant, insequenti die, quô iter suum prosequuntur, subruendas.

Quodsi jam in loco genuinô, more supradicto, se demiserint, decorticatio suum capit initium, ad quam mane, circa mediam præterpropter septimam, pulsatis *Tabalinchis* (parvulis sc. tympanis, quæ a peculiari quodam hominum genere, *Borrevveys* dictis, pulsantur) vel auditu cornuum incurvatorum sonitu, quem in fine æque ac initiô laboris sequuntur, se accingunt.

Sciendum tamen est, quod antequam ipsum opus aggrediantur, sua sibi edulia prius coquant & præparent; quemadmodum & à meridie, horâ circiter undecimâ, otiantur & prandent, donec circa horam, primam vel medium secundæ, ad laborem redeant & adhinc hora V. aut mediâ sexta pensum absolvendo ad cœnam se conferant. Hæc à nostratibus, cumprimis militibus, quoque observantur, è quibus 4. 5. vel 6. cuilibet Glubitorum catervæ nunquam non adesse tenentur, nec ulli, nisi Centurioni Glubitorum, integrum est sive initium sive finem hujus negotii determinare, quod utrumque pulsu tympanorum, aut sono cornuum intimari jubet.

Circa meridiem in sylva calet admodum, non obstante tot arborum, radios Solares avertentium, umbrâ, quum nec ab aere, nec à ventis frigidis ventiletur.

Modeljaarius quandoque spectatum venit, quî cuncta succedant? quâ occasione tamen, non tantum hîc, sed & alibi venationi elephantorum aliarumque ferarum indulget: siquidem hic cumprimis obstrictus est prospicere ubique, ut Illustris Societas Cinamomum laudabile obtineat, insimulque indicare, ubi Cinamomum optimum inveniatur?

Deglubitores versatissimi quoque sunt in discriminando Cinamomo viliori à mediocri & selectissimô, & si plus justo fuerit collectum, illud quod exuperat, aut non desideratur, comburunt: id quod milites, excubias agentes, somnolentos reddit: quamobrem se variis confabulationibus aliisque excitare solent.

Deglubitores illi è meris subjectis masculinis constant, iisque adultis, exclusis pueris & mulieribus, & conjunctim 200. aut 400. capita constituunt, è quibus haud raro unus aut alter veniam obtinet domum revertendi, quod à Capitaneo suo impetrare tenentur.

Inter milites cuilibet Deglubitorum cohorti adjunctos (exceptis illis, qui excubias agunt) nonnulli fumum tabaci hauriunt, nonnulli verò somnum capiunt. Illi verò qui ad excubias ordinati sunt reliquos per explosionem saxorum adhortantur, si adversi quid immineat, quô casu non tantum commilitones arma, quæ deposuerant, recipiunt, sed & alii circumcirca se ad defensionem parant.

Aratsie casulam suam in meditulliô Deglubitorum figit, ut ubique circumspicere & opus urgere valeat.

Deglubitores per integram noctem ignem alunt, contra elephantorum insultum, à terminis illis arcendum. Quem in finem ligna interdiu colligunt, ut in camera præsidiaria, Corps de Guarde dicta, quoque observatur.

Idem Lascaryni, noctu diuque excubantes aliosque bombardarum ictu monentes, faciunt, si quid audiant aut percipiant; utut illorum vigilantiæ tantopere fidere non liceat, nec multum adjutorii ab illis, si quid acciderit, expectari possit, cum stationem suam nunquam derelinquant, nec ulli etiam Glubitoribus adjungantur.

Sub ipso itinere 100. vel 200. securibus, quas incisores Singalenses vocant, vias dilatare tenentur: quo ipsô tractus superandi à ramis, obicem viis figentibus, liberantur & transitus liberrimus paratur.

Quod verò ipsam *Cinamomi decorticationem* cum pertinentiis suis attinet, hæc in ipso trunco inchoatur & ramis arboris finitur. Illîc, in trunco sc. inferiori in parte sectionem & incisuram in corticem infligunt, quam dexteritate & celeritate summa instituunt, una saltem sectione apice ipsius cultri manum contorquendo, adeò quidem affabrè, ut lignum interius ne quidem attingant: quem in finem eum locum, ubi cortex aut disruptus, aut nodosus & inæqualis fuerit, datâ opera vitare solent. Abhinc aliam, secundum longitudinem desideratam, 4½. circiter pedum, incisuram, in parte superiore, eodem eum priore modô subjungunt, ut cortex inter superiorem & inferiorem sectionem abhinc in lorum, manus latitudine gaudens, rescindi possit, quod in parte superiori cujusque corticis separare & abhinc ope manus prorsus detrahere solent.

Hoc facto arborem totam resecant, ejusque ramos, eadem ut ante ratione, decorticant, si sc. eadem inter utramque incisuram longitudo occurrat.

Cuilibet arbori 20. circiter aut 30. plus

 minus,

minus, destinantur, qui, si pluribus auxiliatoribus indigeant, alios adhuc advocant: quamvis & arbores inveniantur, quibus decorticandis tres aut quatuor viri pares sunt; & licet in arboribus & ramusculis juvenculis optimum cinamomum adoriantur, inde tamen corticem violenter non detrahunt, sed si superiorem & inferiorem incisuram circularem cum perpendiculari instituerint, corticem paulatim pulsant, quô factô sponte suâ cedit & facilè separatur.

Detractis jam corticibus eosdem humi projiciunt, ut exsiccentur, ubi postmodum in fistulas qs. & canales se convolvunt, minoresque suam unica semihorulâ cavitatem nanciscuntur, majoribus plus ad eandem temporis requirentibus. Juniores autem arbores sibi relictæ, nec rescissæ, ut pro certo mihi relatum est, novo ab hinc cortice, recens generato, investiri solent.

Cortices hos in sylva tamdiu exsiccationi relinquunt, donec sufficiens ipsis quantitas collecta videatur, quam abhinc auferunt & in receptaculum supradictum recondunt.

Hîc expediet notare, corticem aut inæqualem, aut quodammodò corrugatum, eumque recentem adhuc & viridem, cultrô peculiari, utrobique manubriis instructo, scalpendo complanari: quem in finem duos palos, $1\frac{1}{2}$. vel 2. pedes circiter à se invicem distantes & in summitate quasi furcatos terræ infigunt, quibus cortices imponunt, si scabritiem inæqualem abradunt. Imò, si hoc adhuc minus commodè facere possint, furcas palorum, quibus cortices incumbunt, assere quodam aggravant, ut res expeditius succedat: quem in finem corticem asseri uncis quibusdam applicant & firmant. Derasô satis cortice uncos detrahunt, corticem eximunt, &, si Cinamomum ita derasum probeque exsiccatum fuerit, in peculiarem dicti receptaculi locum reponunt: licet & reliquum Cinamomum ita radant, si eundem selectissimum & limatissimum desiderent.

Quodsi tandem ea, quæ desiderabatur, quantitas decorticata fuerit, Cinamomum collectum in fasciculos certos redigunt, ut eò melius transportari & ad receptaculum deferri possit, in quo illi cortices, qui unô eodemque tempore collecti fuerunt, conjunctim locantur & signis peculiaribus notantur, ut una species ab alterâ dignoscatur. Quid quod aliqua sæpe portio Cinamomi versus Colombo ablegatur, quæ sc. ad onerandas naves adaptata erat; licet interdum adhuc corbibus bene contegatur, antequam aliorsum mittatur.

Sciendum quoque est, fasciculis, quos in promptuarium deportant, adhuc laxioribus & minus firmiter colligatis, tubulos aut cannulos quosdam interferi, usquedum vinculum seu ligamentum legitimè stringatur.

Interea Centurio Glubitorum omnem, quam collegerant, cinamomi quantitatem probè annotat, & tot specificationes, quot requiri videbantur, aut illi in usu sunt, consignat, Aratsio committendo, ut Quotæ Taxæque (ut loquuntur) completæ exhibeantur.

Quodsi Societas Illustris aliquam Cinamomi quantitatem desideret, eandem à *Kulis* (quod certum Glubitorum genus est) fasciculis supradictis distinctam cum Pingas deportari jubent, fasces autem tribus ligamentis combinantur, quorum bina utramque extremitatem, tertium autem medietatem cingit. Hos interdum Scriba comitatur, qui omnia annotat eosdemque cum quadam commendatione aut (ut Mercatores loquuntur) facturâ ad illa, quò destinantur, loca ablegat.

Hi fasciculos primum in aliud exterius promptuarium, cujus inspectio Cellario cuidam est commissa, deferunt, ubi fasces librantur, & ad certum illisque determinatum pondus rediguntur, demptis aut additis quibusdam tubulis, si pondus non concordat cum eô, quô sub Num. 1. 2. 3. pro variâ diversitate signantur, numero: ubi milites servique nautici (*die Madrossen*) illis adjuncti ad ponderandum, deportandum & transmittendum adhibentur. Sæpè fasces nonnulli, in patriam ablegandi, cutibus vaccinis cinguntur & abhinc in aliud promptuarium interius deferuntur, unde postmodum navibus inferuntur, si navis actuaria parata jaceat.

Cæterum Sylva hæc Cinamomifera hirudinibus abundat, à quibus nostrates quamplurima incommoda patiuntur, Nigritæ verò & Glubitores cinamomi tantopere non incommodantur, qui pedes & corpora sua nescio qua materiâ inungere norunt. quâ sanguisugas arcent; & licet nostrates eodem pariter se muniant remedio, nequicquam tamen exinde juvantur, cùm idem linimentum in aqua humidoque dispereat, sicque nullum illis levamen adferat. Ægros autem & invalidos, utut è nostrâ quoq; natione sint, neutiquam attingunt, sed illis tantùm, qui sanguine laudabili gaudent, infensæ sunt. Hunc enim quibuscunque in locis & partibus avidè venantur, ita ut in aures, nares & loca obscœna se insinuent, de arboribus in corpora decidendo, ut vix ac ne vix quidem easdem subterfugere valeant; & quùm tenues admodum, instar acuum, & quod excurrit, magnitudine gaudeant, hinc ubique se ingerere valent: unde factum, ut ebria quædam persona sylvam trajiciens & somno obruta per sanguinis exsuctionem ab iisdem occisa & in tali statu post 2. aut 3. dies inventa fuerit.

Contra hos milites nostrates sequentia adhibent remedia: Eum, cui hirudines se applicarunt, locum comprimunt, illarumque corporibus aliquid de succo limonum imponunt, unde statim delabuntur: vel & herbam madidam bacillo sesquidigitum longo alligant, illique, quem hirudo occupavit, loco imprimunt, quô factô statim decidit. Quem in finem ejusmodi

bacillis

bacillis in expeditione hac nunquam non se instruunt.

Si fortè hirudinem extracturi portionem ejus in carne reliquerint, multum illis negotii facessit; quapropter & Chirurgus illis additur, ut non tantùm ab hoc, sed & aliis incommodis & morbis liberari possint.

Milites stationem sibi assignatam, ut & locum excubiarum publicarum, Corps de Guarde dictum, cineribus conspergunt, quibus à sanguisugis his se immunes reddunt.

CAPUT III.

INSTRUCTIONEM CAPITANEI DEGLUBITORUM CONTINENS.

HIc vir honestus, prudens & candidus sit, oportet, ut Deglubitores, pro more & consuetudine regionis, in servitiis suis legitimè tractare & gubernare, & simul officia, quæ unusquisque pro genere & modulo suo præstare tenetur, ab iis exigere valeat, si expectationi Societatis Nobilissimæ, juxta taxam ordinariam, absque gravaminibus aut onere satisfieri debeat.

Non minus arte quadam & notitiâ instructus sit, quâ *Durias* & *Vidanes* ita dirigere & flectere possit, ne authoritas sua per neglectum imperii aut pœnarum infligendarum periclitetur, aut amorem & confidentiam illorum erga seipsum per nimium rigorem amittat.

Operam etiam navare debet, ut Durias, quantum fieri poterit, imminuat eorumque numerum reducat, dum sufficientes jamdum adesse putantur, si opus peragendum minori illorum numerò absolvi potest: econtra redundantia illorum atque copia, intuitu privilegiorum & immunitatum, quæ Durias quoscunque manent, nunquam non damnosa habetur.

Interim reductio hæc non subitò & unô impetu, ob metum seditionis, in actum deducenda est, sed antiquus illorum numerus tamdiu intemeratus est servandus, donec capita ad numerum reductum emoriantur, cui tunc inhærendum, nec alii prius admittendi sunt, quàm vacante de novò loco aliquo, imò ne hoc quidem absque Dn. Gubernatoris expresſâ permissione.

Antehac in designatione catalogi generalis nemo præter viros talesque advenas, quos Centurio ad servitia quædam præstanda habiles judicabat, annotabantur. Quoniam verò hoc ipsô effectum fuit, ut nonnulli respectu particularis lucelli per Durias celati fuerint: hinc ad præcautionem posthac in designationibus mulieres, liberi totaque cujusvis familia, nemine exceptô, annotari debent, addendo simul, quos agros & hortos possideant, cujus dignitatis sint & quænam eorum sint privilegia, ut perfectam sic notitiam habeamus, quænam cujusvis sint officia, quænam illi destinata sint, quænam servitiorum meritis aut proprio ære redempta obtineant?

Quodsi nonnulli abhinc reperiantur, qui eô ipsô in pauperiem inciderint, Societas Illustris optimô jure divendita fortè prædia de novô æstimare & offerre valet.

Caveat etiam, ne per Handarias & Putabennes, Aratsies & Lascarynos Chialiarum juratorum infantes aut celentur aut alantur, qui ad plura servitia obligati labores quôvis modô subterfugere conantur.

Hinc & non minorem Lascarynorum (qui ad Chialias pertinent) quàm aliarum familiarum notitiam habere debet, cum accuratâ designatione, quò ire jussi sint, utpote qui, juxta antiquam consuetudinem, sub *Dessave* militant, qui iisdem nunquam non, sine contradictione Capitanei, jussa dare & ad id, quod è re esse videtur, applicare valet, adeò quidem, ùt Centurio seu Capitaneus absque speciali consensu Dessavii nullum eorum ab excubiis revocare possit, nisi fors temporis, occasionis, aut aliûs circumstantiæ intuitu Gubernatori ita placeat.

Illi qui aliorsum ablegati non sunt, sed in loco suo permanent, imperio Centurionis subsunt, & si fieri potest ad minimum X. à parte Gaeliana & totidem à parte Colombonense cum Aratsio quodam ad communia decorticationis officia parati esse debent.

Coronde-Halys, servitiis magis obnoxii, magis quoque observandi sunt, cumprimis autem ne quis ex illis, quacunque ratione, protegatur, prætereatur, aut celetur, nec ex autoritate & respectu lucri privati aliis, qui officio suo fideliter funguntur, præponatur.

In taxatione placidè & cum discrimine quodam, & pro ætatis dispositionisque ratione, procedet.

Differentia inter pondus Mahbade Chialias & eorum de Rhuwe molestam admodum dissimilitudinem parit; quapropter è re esset, si Capitaneus omnem operam daret, ut negotium hoc, ea, ut cum Mahbadiis factum, ratione componeretur, dummodò absque alteratione communium Chialiarum fieri posset.

Curabit etiam, ne aliquis, præter Mahbades, Kulisios inter Glubitores cinamomi ad alia

alia servitia cogat, à quibus officii sui intuitu eximuntur, nisi Dn. Gubernator aut summus Magistratus eosdem ad labores quosdam extraordinarios requisiverit.

Judicare simul & publicare debet in commodum & majorem Glubitorum quietem cessurum esse, si tantum majorem messem probe observarent & ita urgerent, ut à mense Julio, ad Octobrem, adeoque per 6. mensium spatium negotio illi adhærerent, sicque reliquum anni tempus ad agriculturam & œconomiam propriam applicarent, utramque mense Januario & Februario non interrumpendo. Quantum audivimus optimè hoc fieri posset, si cautè id & providè tentaretur. Interim id nondum absolutè mandamus, sed id Dn. Gubernatoris dispositioni relinquimus, ut commodum Nobiliss. Societatis, datâ occasione, percurare possit.

Porrò Capitaneo incumbit, ut præcaveat, ne quis cum Cinamomô mercaturam instituat & si quem expiscatus fuerit, Magistratui indicet. Nullas etiam vesicas destillando oleo Cinamomoni aptas toleret, sed omnes exstirpet, & possessores accuset: qua in parte conniventia pro collusione & ipso actu haberi debet.

Nemini indulgebit ut Chialiam aliquem è suô genere eximat, quod summi tantum Magistratus opus est, in quo non minori cautelâ opus est ac in eô, ne Deglubitores liberos suos inter Durias, Ilandarias aut Culisios abscondant, ut ab his educantur: quâ in parte Corondehalys summè astuti sunt, ut liberos suos à Cinamomi decorticatione liberent; quapropter eosdem quandoque aut oppignorarunt, aut liberis hominibus vendiderunt, tum ut oneri huic eximantur, tum ob sui generis contemptum ab illis, quod putant, declinandum. Ne ergo quispiam in primâ herbâ s. nativitate sive plus justo evehatur, sive deterioretur, liberos à Durias prognatos inter Durias, Culisiorum filios inter Culisios, & Glubitorum natos inter Deglubitores relinquat, oportet.

Si quis Deglubitorum è pago suo aut potestate patriâ aufugerit, & ad alium Modeljaarium, Apohanum aut Aratsium se contulerit, ut Lascarynus evadat, Officiales eundem non suscipiant, sed repudient. Sin eundem non remiserint, Capitaneus superiori Magistratui indicet, ut Chialiam suum recuperet, detentores verò puniantur, idque ad evitandam totius Mahbade ruinam, quæ per desertionem hominum illorum oriri posset.

Quodsi Chialias è messe evasisse observaverit, Capiti totius expeditionis indicabit, qui debitum illi auxilium non denegabit.

Quò & numerus Glubitorum, uti necessum est, magis magisque crescat, spurii per Durias, Lascarynos, Ilandarias & Potabennes (jamjam numerum quendam formantes) progeniti Glubitores Cinamomi fiant, siquidem id Lege nunc cavetur, ut is, qui nothos ejusmodi liberos genuerit, eosdem ad decorticationem Cinamomi educari & adsuefieri curet. Hoc ipsum enim medium quoddam erit, quo Durias, tanquam primicerios, Ilandarias & Potabennes ad ineundum matrimonium permovere poterimus, ut infantes suos ab hâc servitute liberent. Aliud quid hîc suscipi nequit, nisi prævio jussu specialiori Dn. Gubernatoris, qui pro subactô, quô gaudet, judicio de reliquis disponere noverit.

Ad stabilitionem Mahbadarum multum quoque faciet, si Chialias depauperatos, qui necessitate coacti aliisque incommodis permoti hortos suos vendiderunt & domicilia forte sua plane deseruerunt, suasque familias in alios pagos transtulerunt, de novô adjuvaverimus; quem in finem Centurio omnes familias in pauperiem redactas indagare & ad illa, unde venêrunt, loca, per authoritatem Dessavi, in quolibet districtu ubi inveniuntur imperantis, reducere debet, ut in pristinum, cujuslibet generi & conditioni conveniens, officium restituantur. Ubi Dessavus Centurioni consilium suppeditare debet, quô miseris illis succurrere possit.: quibus si agri deficiant, illis alii suppeditentur, ut miseriæ consulatur.

Centurio in exigendis annuis tributis, decimis & capitationibus sollicitus & diligens sit, omniaque Publicanis, cum designatione sufficienti nominum, annorum adscendentium & descendentium, qualitatum, occasionum, facultatum & domiciliorum eorum qui solverunt, insinuet, observando methodum in generali descriptione antehac ipsi præscriptam & annis insequentibus pro meliori directione inservientem, cavendo simul, ne quis aut ob benevolentiam privatam, aut ob intercessionem Vidanorum & Duriarum, multo minus conniventia in catalogo omittatur. Interim simul illi catalogo sunt inserendi, qui per Vidanes & Durias libertate sunt donati, ut appareat, quæ privilegia competant Illustri Societati, & quæ beneficia dispensare valeat.

Si Vidanes, Duriasii & alii, à minimô ad maximum, ad mulctas quasdam damnantur, Centurius solus easdem accipiat, rationibus inserat, nec sibi vindicet, sed sub primâ occasione adventus sui in Colombo aut Gale, quò reus pertinet, Quæstori aut Secretario indicabit, ut abhinc, sub emendatione & melioratione servitiorum, juxta observantiam regionis antiquam, illis aut restituatur, aut pro egenis indigenis confiscetur, prout Dn. Gubernatori in Gale visum fuerit & in quantum mulcta & correctio illa valere debeat, statuerit.

Capitaneus etiam sollicitus sit, ut Arecka debito tempore colligatur, eaque de causâ Administratori Areckæ, cujus id negotium est, pro virili suppetias ferat, ut ante Maji initium in Gale compareat, cum fructus aliâs, pereunte herbâ,

herbâ, mare ſuperare nequeat, ſimulque regioni plus negotii faceſſat,

Et quoniam à paucis retro annis ad caſtra in Colombo & Gale munienda calx, lapides corallini, ligna & ſimilia deſiderata fuerunt, hinc & Centurio eorum curam habeat, Chialias ſuos jubendo, ut lapides illi, cum lignis, tempeſtive ad furnos calcarios adferantur, ut annuatim, poſt tempora turbini obnoxia, debitâ quantitas in futurum uſum calcinetur, quam Gubernator in Gale determinabit.

Interim ad calcis præparationem & fornacum exſtructionem nec arbores Calappæ, nec aliæ fructiferæ reſecari ſed lignis circumcirca deciduis contenti eſſe debent, niſi forte Calappa arbor illique ſimiles annoſæ nimis & ſteriles obſerventur, quas calcis præparationi quoque deſtinare poterunt.

Non minus è nucibus in hortis Societatis Cocciferis arbuſculas juniores plantare debet, ut damnum, per ſuffoſſionem hortorum illatum, reſarciatur.

Tandem in cædendis lignis, & foco & ædificiis deſtinatis, juxta ſpecificationem, annuatim, ut viſum fuerit, ipſi exhibendam, actiones ſuas dirigat.

XXI.

STATUTA CIRCA CARYOPHYLLORUM MERCATURAM OBSERVANDA,

è

Legibus Ambonenſibus à Dn. H. de Jager extracta.

QUod commercium Caryophyllorum Aromaticorum attinet, quod Illuſtris. Societas, vi antiquorum pactorum, cum incolis (ut ſc. pro 550. libris Hollandicis LXX. Reales h. e. 56. Imperiales ſolverent) inſtituit, ſancimus, ut receptio illorum & acceptatio ſtatim poſt finitam meſſem, vel ſi ſufficiens illorum, & quidem legitimè exſiccatorum, quantitas obtineri poteſt, fiat; hoc ipſò enim mediò impediri poteſt, ne Incolæ, ſive ad ſolvenda debita, ſi aliâ de cauſa minus licita, eadem alienare aut deperdere valeant, ad quod ſive neceſſitate ducti, ſive morâ protractiori impediti ſeduci poſſent.

Caryophylla autem modò dicta benè exſiccata probeque depurata eſſe debent, ſi recipiantur. Probatio ſiccatis in eò conſiſtit, quod, ſi unguibus digitorum vix penetrari poſſint, vel digitis preſſa confringantur, & in acervum conjecta ſtrepitum edant, bona cenſeantur. Puritas autem requirit, ut neque pedunculis inſtructa, nec arenâ aut putridis quibusdam fragmentis permiſta ſint. Ubi tamen capitula rotunda (vulgò Capelletti dicta) quamplurimis adhuc firmiter inſidentia repudiari nequeunt, utpote quæ ſtatim ſeparari non poſſunt, ſucceſſive autem jacendo quoque decidunt & in pulverem abeunt, nec cæteroquin aut ponderis augmentum aut aliud conſideratione dignum important. Anthophylla & Caryophylla ſylveſtria ad tradenda (Leverantie Belgis dicta) non pertinent, quoniam utrobique ſapor aromaticus deſideratur, poſteriora etiam minora & pallidiora genuinis ſunt, adeoque ab aliis facilè dignoſci poſſunt.

Uſus in ſe quidem laudabilis, quô ſub acceptatione caryophyllorum aromaticorum manu ſaccis immiſſâ tanguntur &, an quidpiam in illis deſideretur, inquiritur, antehàc peſſimam conſuetudinem introduxit, ut Zygoſtatæ ſeu ponderatores, qui pondera imponunt & auferunt, ac plerunque ſaltuarii ſunt, manipulum caryophyllorum, antedictum in finem ſanis extractum, illis non denuò inſeruerint, ſed ad pavimentum projecerint, paulò poſt illìc recolligendo ſicque pro accidente, ut loquuntur, habendo. Hoc ipſum incommodum, ab eô tempore per Illuſtrem Dn. Cornelium Speelmannum, Superintendentem & Commiſſarium anno 1667. abrogatum, heic & ſub pœna graviſſimâ interdictum fuit, quod ſuo in vigore relinquimus. Licet enim ſub hoc noſtro regimine id neutiquam obſervatum fuerit, è re tamen viſum fuit eandem hìc cautelam repetere, ne poſthàc abuſus ejusmodi & exorbitantiæ de novô ſe ingerant.

Taram (Tarre dictam) intuitu ſaccorum, è linteis duplicatis Bengalenſibus confectorum, detrahendam quod attinet, antelaudatus Dn. Commiſſarius anno 1667. ſimul annotavit quemlibet ex illis vix dimidiam libram ponderaſſe, quod ſub proviſione obſervandum. Ne autem quis de læſione poſſit conqueri, juxta morem antiquitus receptum integram libram pro quolibet ex illis detrahere conceditur, ita tamen, ut ejus intuitu

pretium

pretium abhinc nullo modo augeatur; & quoniam hactenus uberior restrictio è Batavia non appulit, hinc unusquisque curare debet, ne à Statuto hoc civili imposterum ullô modô deflectatur.

Nobilissimus Dn. Superintendens Arnold de Vlaming ab Ousthoorn L.M. in Legibus pro mercatoribus in longè dissitis computatoriis viventibus, die 10. Nov. 1648. scriptis, ut & summum Tribunal Indicum Bataviæ, in suâ ad nos, tanquam Legatos seu (ut vulgò loquuntur) Commissarios suos die 15. Febr. a. 1672. datâ instructione expresè jussit, ut ubivis locorum, traditioni caryophyllorum destinatorum, Administratores obligati sint & manere debeant ad accuratam receptorum specificationem & annotationem faciendam, & peculiari libello inserendam, quemadmodum unumquemvis eorum hujus certiorem fecimus, addendo jam, ut librum illum originaliter, absque ullâ cancellatione aut immutatione, ut penes Receptorem conscribitur, annuatim toties quoties à Gubernatore desideratur, transmittant.

Specificatio hæc in eô consistet, ut 1. exprimatur, à quanam Nigritarum familia (*Negrye*) traditio facta sit. 2. Cujuslibet exhibitoris nomen apponatur. 3. Quantum ponderaverit & quanta 4. pecuniæ solvendæ summa fuerit? juxta ordinem catalogi (qui tersus semper & accuratus ad manus sit) designetur.

Ne minima quoque acceptatio caryophyllorum suscipiatur, nisi in præsentiâ Orang-kai Negryæ (qui Libripens esse omniaque ponderare debet) & Scribæ Inquilini, quem inter se ipsos eligere poterunt, ita tamen, ut hic, factâ traditione, suam non minus specificationem, æquè ac Mercatorum Scriba facere tenetur, Dn. Gubernatori exhibeat.

Zygostates potestatem non habeat pondera è bilance tollendi, nisi quantitas prius clarâ & elatâ voce linguâ Malaijanâ proclamata fuerit, quam Libripens aliique adstantes modestè prius inspiciant & annotent; quemadmodum & nulla pariter solutio traditoribus fieri debet, nisi supradictus Libripens, cum scribâ quodam, interfuerit; idque eum in finem, ut plebeji quieti & securi esse possint suum cuique tribui: in quô tranquillitati publicæ quamplurimum situm est, & consequenter transgressores simili gradu, i. e. gravissimè, puniri decet.

Acceptata jam caryophylla in non alium quàm siccum & depuratum effundantur locum, quò ne minima quidem humiditas pervenire possit. Hinc pro meliori cautelâ & circumspectione pavimenta & parietes asseribus aliisque mediis muniri debent.

Traditione instante Officialibus navium, cumprimis Navarchæ & Scribæ, Ærario seu Vice-Mercatori sub ponderatione injungi debet, ut illîc ante & sub ponderatione omnia inspiciant & tangendo explorent, an sicca sint & pura? ne ullus postmodùm exceptionem quandam adferat, si intra traditionem, quæ Bataviæ contingit, error aliquis se trudat, ut antehàc accidit.

Barott seu donarium Magistratui inquilino debitum, scil. V. Imperiales pro singulis 550. ℔. caryophyllorum, imposterum non tam per Orang-kaium primarium solum, quàm per Mercatores ipsos dispensari debet: cumprimis autem Monincho $\frac{1}{18}$ partem totius summæ, quùm is in laboribus consuetis præ aliis desudet, reliquum in 3. partes dividendô, quarum duæ Orang-kaio principali, & ultima pars Kapalascis, conjunctim sumtis, debetur.

Quoniam & plantatio arborum juniorum, quæ ante aliquot annos instituta fuit, jam magis magisque incrementa sua capit, & successivè major illarum quantitas sperari potest, quam Societas Illustris distrahere valebit: Ambonicæ intereà in tantum succrescere possent, ut nimis maturæ messis tempore in polongos abeant, visitatio ordinaria, culturæ intuitu institui solita, posthàc intermitti, sicque merces eapropter menstruatim solvenda retineri posset. Interim Mercatores durante messe pro virili allaborent, & per Officiales aliasque personas curent, ne caryophylla in polongos excrescant. Hoc si neglectum & detectum fuerit, illi, qui detexerit & invenerit, tertia pars cedat.

Quodsi contingat, ut pauca nonnulla caryophylla extimis ramorum apicibus inhærentia non possint attingi, sicque ad maturitatem perveniant & delabantur, id neutiquam pro negligentia quadam sumi aut haberi debet.

Inter alias causas, cur tot aggeres in extimis oris exstruantur ibique excubiæ continuentur, haud minima est, ut omni modo, quô pretiosum hoc aroma subtrahi solet, occurratur. Quapropter cuivis Residenti in districtu suo, in quantum fieri potest, prospicere incumbit, ut tanquam Fiscalis caveat & cavere jubeat, ne Inquilini quicquam de caryophyllis suffurentur: eaque de causa navibus vectoriis, anchoram illîc projicientibus, omnino non fidendum est, si sub prætextu necessitatis & aquæ dulcis, potui aptæ, caryophyllis inhient. Multò minus incolis permittendum, ut diplomatibus liberi transitus & licentiis instructi ad computatoria dissita proficiscantur, iisque mercaturam exerceant, dum experientia plus quàm expedit compertum est, quosdam non vereri, non tantum caryophylla aromatica, sed & anthophylla, in propriam ruinam, alibi deportare, utut sub furcæ rotæque periculo fiat. Quapropter supradictæ naves vectoriæ, solutâ anchorâ, sub abitu visitari debent; ut verò eò curatius hîc vigiletur, hinc publicô quodam edictô, sub dato die 9. Novembr. hujus anni, Belgicâ æquè ac Malaijanâ linguâ, ubivis locorum redhostimentum generale iis, qui clancu-

cularios & furtivos ejusmodi Institores detexerit, stipulati sumus, ut scil. mulctæ totius dimidium illis cedendum & offerendum sit: cui jam hoc adhuc superaddimus, quòd talem Exploratorem datâ occasione ad majora officia promovere velimus, si quantitas ablatorum caryophyllorum aliquid importaverit.

Quodsi ergò naves quædam vectoriæ, sive jam Cymbæ sint, sive Siampan, aut Creubay, similia caryophylla, vel & Nuces Moschatas, aut macerem contineant, illudque detegatur, Mahodas cum aliis 3. vel quatuor personis decebit illas detinere, aromata omniaque bona, cum inventariô inde paratô, custodire, naves ad vallum devehere, omniaque citissime huic vel proximo computatorio denunciare, & ulteriorem dispositionem ea desuper expectare.

OBSERVANDA ULTERIORA.

In descriptione Arborum Caryophyllorum distinguantur 1. Fructiferæ, 2. Semiadultæ. 3. Minores species.

Primis non tantum antiquæ, sed & arbores juniores, quæ non tam incipiunt quam semel jam tulerunt fructus, annumerari debent, licet vix X. pedum longitudinem à solo ad ramos habeant.

2. Semi-adultorum longitudo inter V. & X. pedes versatur.

3. Species 1½. 3. ad 5. pedes longa est. Frutices minores in computum non veniunt, neque periculum ullum est, ut, si emoriantur, ratio de illis danda sit.

XXII.

DE ARBORE CARYOPHYLLORUM.

Arbor caryophyllorum de Malkokov primum est profecta, saporis jucundi rebusque Medicis inserviens.

Hæc arbor, ut & Moschocaryophora pingui fertilique solo est implantanda, quoniam sic ad L. & quod excurrit annos durant: cum è contra in loco macriori vix 30. annum superent.

Mense Octobri ejusdem fructus decerpere incipiunt, antequam maturescant & prout Tab. II. ob oculos ponit appareant. Messis autem usque in Novembrem, Decembrem & Januarium durat, & quamprimum fructus exsiccati sunt, incolæ præcedente ponderatione solutionem suam capiunt.

Arbor hæc singulari cuidam morbo est obnoxia, qui à verme exiguô, in arborem se abscondente & inter corticem delitescente, oritur. Dum scilicet vermiculus hic corticis circumferentiam rodit & perforat, tristatur arbor & emoritur. Neque enim vermis hic sursum deorsumque repere, sed tantum in circuitum ire & corrodere solet, haud aliter acsi annulum à fine ad principium peragraret.

Signum quo detegitur vermiculum arborem circumcirca rosisse, hancque necessariò perituram esse, hoc est, si scilicet folia quædam pendula & flaccida hæreant.

XXIII.

RELATIO DE CARYOPHYLLO SYLVESTRI.

Arbor Caryophyllorum à Dn. van Rheede *Kadeli* & Brachm. *Naqueri* dicta, linguâ Malaijanâ *Sangani* vocatur. Folia ejus venulis distincta & instar foliorum Cinanomi tribus fibris s. venis, in parte folii inferiori à se invicem distinctis in apice verò sursum connexis, gaudent.

In summitate ramusculorum alæ nodos quosdam & flores pediculo insidentes habent, quorum tres semper junguntur, ita ut maximus in medio, & minores utrinque in lateribus spectentur.

Pedunculi florum tactu asperi & duri sunt, haud aliter ac caules ramusculorum & foliorum, floribus supra in formam crucis aut coronæ dispositis, quatuor semper conjunctis.

Præter fibras tres supradictas alia eaque subti-

ſubtilior & elegans per longitudinem marginis ſeu oræ folii decurrit.

Flores odore carentes è quinque petalis conſtant, inſtar roſæ ſimplicis, coloris incarnati, aut floribus perſicorum ſimilis: è quorum centro filamentum rubrum recta ſurſum verſus erumpit, calyxque inſtar unguis formatus, è quinque pyramidibus, colore incarnato & quodammodò purpureô præditis, exſurgit, intus materiam duriorem complectens, è cujus centro filamentum erumpit. Hic calyx ſ. unguis in parte inferiore pariter aſperitate gaudet.

Nodi glandis figuram habent.

In calyce fructulus continetur, rotundus & coronulâ aperta, è quinque cuſpidibus formatâ, ornatus, è cujus centrô ſupradictum filamentum emergit.

In parte floris interiori quinque filamenta cœrulea, quodammodo conglobata, continentur, aliis adhuc ſimilibus flavis, numerum decenarium ferè æquantibus, cincta.

Pes filamenti longum, gracile & elegans eſt foliolum, marginibus ad ſe invicem contractis gaudens, ad quod filamentum extremitate ſua aliud (coloris intuitu) filamentum tangens tendit, ita ut cœruleum flavum hocque cœruleum attingat, primumque filamentum in fine eleganter dilatetur, ibique globulum in medietate habeat, ſupra inſtar pedis vaccini ungulatum, è cujus medio filamentum flavum emergit.

Apices calycis rigidi ſunt, in lateribus quodammodo pilati, in medio binorum ſpinis quaſi minoribus emergentibus, quæ apices ſunt foliorum inferiorum, alia ſuffulcientium.

Filamentum in medio, quod minus conglobatum eſt, ſed erectum ſitum habet, digiti Geometrici longitudinem habet.

Baſis ramorum quadrangularis eſt, rubris pilis obſita.

Planta hæc aliâs ad hominis longitudinem, imò ſæpe altius, ſuccreſcit, amans aquas, per integrum anni curſum floribus & fructibus ſuperbiens. Ramuſculi tantùm non omnes lignoſi ſunt, gryſei, & coloris intuitu corio ex fuſco-cinereo haud abſimiles, magis tamen ruffeſcentes, plurimis punctis acutis, aciem ſpinoſam præ ſe ferentibus ſi manu deſuper tangantur, obſiti, licet infra aſperitas hæc diſpareat.

Lignum albicans & filoſum eſt, & medullam recentem in ſinu & corde ſuo fovet.

Fructus tantum in ſummitate, quaterni ſemper aut quini, in alis ſuperiorum foliorum, noduli diverſam magnitudinem obtinent.

Pedunculus & operculum nodi, poſt delapſum floris, in parte inferiori rotundæ ollæ ad inſtar craſſa fiunt, & abhinc rurſus tenuiora reddita, inſtar colli alicujus, ſe rurſus in V. apices triangulares expandunt. In his fructus abſconditur, qui poſt decidentiam florum colore rubicundo & quaſi ſanguineo ſe prodit, coronulâ quinquecuſpidali ornatus.

Hic fructulus paulo poſt obſcure rubeſcit, quem comedunt, cum dulcis & grati ſaporis ſit, ut ſuccus ejus.

Javani fructum hunc dentibus affricant, ad nigredinem illis conciliandam, quam pro decore & pulchritudine habent &c.

è Mſs. Dn. Herb. de Jager.

XXIV.
DESCRIPTIO
CORTICIS CARYOPHYLLODIS, CULI-LAWAN DICTI,
è
DN. GEORGII EBERHARDI RUMPHII
Herbarii Ambonici Lib. 2. cap. 22. extracta.

Cortex hic valdè aromaticus eſt, à me Latine *Cortex Caryophyllodes*, à Malajis *Culilavvan*, vel *Culit-Lavvan*, (quod corruptum eſt vocabulum ex Culit Begulawan, h. e. cortex caryophyllorum, ob odorem, quô gaudet) Ambonicè *Salackal* & *Salackar* nominatus. Quidam in Java eundem *Sindoc* vocant, quem peculiarem tamen ab eo diſtinctum eſſe puto & alibi deſcribo. Aliis *Tedjo*, Ceramlouwerienſibus *Eyck* in Aru verò *Haumo* audit.

Proficiſcitur is ex arbore procerâ admodum & ſylveſtri, erectô rectoque trunco, quem utplurimum vir ulnis ſuis amplecti valet, inſtructâ, cujus ramificatio ſuperior non adeo diffuſa lateque expanſa, ſed denſa foliiſque repleta eſt, quoad externam faciem Lauwe non abſimilis, paucos

paucos habens ramos, sursum utplurimum vergentes. Virgulta ejus viridia & rigida sunt, binis semper virgulis è diametro sibi oppositis, qualem situm & folia habent, eorumque tria aut quatuor paria, uni virgulæ inhærentia, ita ut pedunculi eorum retrorsum quodammodò reflexa sint.

Folia hæcce formam & figuram illarum cuspidum ferrearum referunt, quæ sarissas muniunt & foliis Cinamomi quodammodò similia sunt, vel, ut propius accedamus, cassiæ ligneæ, quibus cum arboribus Culilawan utrinque insignem affinitatem habet. Unumquodvis folium in arboribus antiquis manus longitudinem & trium digitorum latitudinem habet. In junioribus arboribus spithamam longum & 4. vel 5. digitos latum est, ad radicem seu originem, à qua successive in acumen desinit, rigidum, siccum, & si frangatur in parte superiori intense viride & glabrum, infra autem cinereum aut obscure viride. Tribus folia hæc nervis gaudent, in longum, ut in foliis plantaginis, decurrentibus & tribus ab origine digitis concurrentibus, cum in superiore latere se extendant. Illis autem elegantissimæ venulæ intertextæ sunt. Sapor illorum viscidus est, quodammodò aromaticus & Caryophylla mentiens.

Fructus hujus arboris rarò spectantur, quoniam arbores excelsæ sunt & plerumque imperfecti decidunt. Illæ tantum, quæ Soli è diametro oppositæ sunt, nec multum quatiuntur, fructus suos optimè omnium conservant & ostentant, sine notabili flore provenientes, cum statim nodi quidam virides & acuminati se trudant, è quibus baccæ oblongæ, glandibus, utut minores longè, similes, glabræ & virore marino præditæ exsurgunt. Sub putamine viridi crassiore nucleus oblongus, baccis lauri haud absimilis, reconditur, purpureo-rubicundus & in duas partes divisibilis. Cupula, cui insident, profundior est, quàm in glandibus, in sex cuspides divisa & fructui immediate annexa. Quodsi verò fructus hic magnitudinem olivæ semi-maturæ nactus est, in alterutro latere dehiscit, inibique substantia quædam sicca & flava, ochræ aut butyri majalis flavescentis instar, copiosè & quantitate nucis juglandis excrescit. Hæc excrescentia putamen viride tandem ita obtegit, ut vix particula ejus è cavitate emineat. Nucleus purpureo-rubicundus tunc temporis quoque omnino inversus est, substantia autem cartilaginosa, quæ sapore & odore Caryophyllis similis odorem suum aromaticum diu adhuc retinet, si aperta est. Interim non omnes nuclei excrescentiâ supradictâ gaudent, sed maxima illorum pars decidit, è quibus maturiores in terrâ radices agendo alias arbusculas producunt. Pauciores caulibus adhærentes dehiscunt & supradictâ excrescentiâ obruuntur, quæ fructus admodum deformes reddit, ut massæ seu glebæ terræ similes appareant, quæ ad contactum tam mollis ut axungia apparet, qualem substantiam arbor Cinamomi etiam suppeditat. Si digitis tractatur, hos colore flavô inficit: Intus autem durior est & instar nuclei apparet, qui tamen sterilis & ad plantationem ineptus est. Fructus mense Aprili erumpunt, & in Augusto decidunt.

Cortex Arboris (qui omne id absolvit, quod ex arbore hâc petitur) extus albicans & subcinereus est, ubique tamen minutis venucîs obsitus: intus ex ruffo flavescens, ut lapis coctilis semi-calcinatus: in parte trunci inferiori digiti crassitiem habens, versus superiora tenuior. Ille qui calami crassitiem non habet, non recipitur. Crassissimus & infimus cortex tener & siccus est, saporis & ordoris acris, Caryophyllorum saporem ita referens, ut pro cortice arboris Caryophyllorum ab ignaris haberi possit. Interim cortex Culilawan hoc peculiare habet, ut penetrantiâ suâ caput gravet, si ingens ejusdem cumulus ad manus sit. Superior tenuior & durior est, saporis tamen jucundioris & odoris gratioris, sub masticatione visciditatem aliquam, cum levi adstrictione, relinquens, ut cassia lignea adhuc recens, utut in cortice exsiccato minor adstrictio observetur, sed econtra aliqualis amarities. Ab initio quidem major caliditas ac acrimonia, quam in cortice *Massoy*, sentitur, sed caliditas in Massoy diutius durat: unde elucescit Culilawan è particulis volatilibus constare. Masticata in ore linguam mordet admodum, cumprimis inferior & crassior cortex: quapropter medius & à superiori trunci parte desumtus pro meliori habetur, ut in ore masticetur, qui digiti longitudinem vix superat & ad minimum calami aut culmi crassitiem habet. Interim longe gratiorem saporem habet quam *Massoy*, buccamque jucundo odore caryophyllato, se longè lateque expandente, replet. Cortex recentior per aliquot dies Soli exponendus est, ut exsiccetur, antequam recondatur, tum enim odorem vinosum & jucundum nanciscitur, quem alioquin rancidum obtineret. Adhæc non tam in cistis occlusis, quam in locis apertis ac ab aëre ventilatis, in superioribus contignationibus, v. g. sub tectis, asservandus est, ubi ad XII. annum eundem bonum & efficacem conservavi. Cortex à tota arbore, usque ad ramorum exordium, detrahendus est. Abhinc in fragmenta oblonga conscindatur & exsiccetur, nec quicquam abjiciatur, ut cum cinamomo fieri solet, nisi quod extimæ venulæ, sub usu, abradendæ sint. Contuli aliquando folia Cinamomi, Cassiæ ligneæ & Culilawan inter se & inveni omnia & singula tres notabiles nervos in longitudine habere, omnia quoque lævia, rigida, saporis & odoris aromatici esse. Ea quæ ab arbore cinamomi decepta erant, brevissima & rotundiora erant: quæ verò à Cassiâ Ligneâ profecta erant, longiora, tenuiora

ſeu anguſtiora videbantur, in & cum foliis Culilawan magis conveniebant, utrobique tamen cinamomi ſaporem habentia. Omnium longiſſima & rigidiſſima erant folia Culilawan, peculiarem ſibique proprium ſaporem habentia. Si probè attendamus, duplicem in corticibus differentiam obſervabimus, dum quædam illorum pars intenſiorem rubedinem & duriorem ſubſtantiam, altera autem rubedinem pallidiorem & ſubſtantiam fungoſiorem habet. Utrobique tamen bonitate ſua gaudent, ut non opus habeamus diverſas illic ſpecies diſtinguere. Genuinam corticis hujus figuram, cum ſupradicto cort. Maſſoy, vid. in *Muſeo Muſeorum*, Tit. de *Caſſiâ Caryophyllatâ*.

Lignum hujus arboris albicans eſt & quodammodò flaveſcens, alicubi quoque pallidè rubrum, ad colorem corticis ante depicti accedens.

Radices altè ſe in profunditatem terræ inſinuant, denſiori & firmiori ligno præditæ, tenui cinctæ cortice, cujus ſapor à corticis ſapore quodammodò diſcrepat, cùm in radice ſubdulcem & aniſatum qs. ſaporem & odorem percipiamus, utut acriuſculum & ſapore caryophyllorum imprægnatum. Breviter: colore, ſubſtantiâ & ſapore cum ligno Saſſafras (vulgò ſic dictô) Indiæ Occidentalis adeò coincidit, ut Chirurgi noſtri in Bataviâ ab anno 1680. eandem huic ſubſtituerint. Meô tamen judicio ſapor ille aniſatus in Indica Occidentali radice notabilior & gratior eſt, cùm econtra radix Culi-lawan acrior ſit & ſaporem caryophyllorum magis æmuletur. Sic & utraque arbor differt admodùm, dummodò deſcriptioni Saſſafras, quæ in Hiſtoria Simplicium Nicolai Manardi reperitur, fidem adhibere velimus.

Quod tandem Uſum ejus attinet, cortex Culi-lawan Ambonicus, qui pro optimo habetur & tanquam merx bonæ notæ in Javam & Bali devehitur, licet non in tantâ, ac cortex Maſſoy, quantitate, ob nimium caloris exceſſum. Communiſſimè tamen ambo teruntur & in unam maſſam compinguntur, quâ corpora ſua diebus frigidioribus inungunt, quùm placidè calefaciant, ac ſi penes ignem carbonum incaleſcant. In torminibus abdominis, colica & cephalalgiâ à causâ frigidâ, partes cum maſsâ ex Culilawan & Maſſoy facta inunguntur & fricantur, quod extemplò titillationem quandam, in cute ſenſibilem, cauſatur. Quin & in ore, cum ciri pinang, maſticatur, ad obtinendum gratum anhelitum. Jam ab anno 1682. & quod excurrit, noſtrates Chirurgi in Bataviâ radices has Saſſafraſio Indiæ Occidentalis ſubſtituere cœperunt, ut jam ſupra dictum eſt. Arte Pharmaceuticâ quoque oleum inde deſtillatur, utut in exiguâ quantitate, clarum & flavum, odoris è caryophyllis & nuce moſchata qs. mixti, confortans admodum. Hoc ipſum elapſis aliquot annis ruffeſcit & facilè evaporando difflatur, haud aliter ac oleum cinamomi.

XXV.

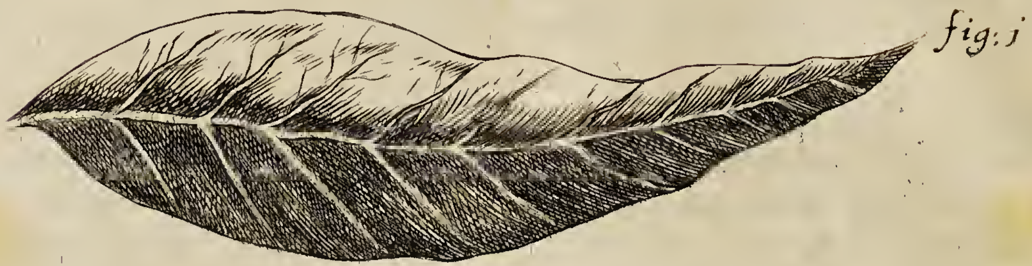
SOLIDA DESCRIPTIO NUCUM MOSCHATARUM, CUM PLANTATIONE ILLARUM ET NEGOTIATIONE.

QUemadmodum Creator ſummus, DEUS T. O. M. ad hominem in continuò labore & occupatione detinendum, ſecundum beneplacitum ſuum, gemmas nitentes, metallum rubicundum aliasque clinodias in abyſſum terræ abſcondidit: ita ſimul bina illa aromata pretioſiſſima, caryophylla ſcil. & nuces moſchatas, in paucas easque exiguas Inſulas plantavit, eaque in extimos Oceani Orientalis angulos qs. abſcondidit.

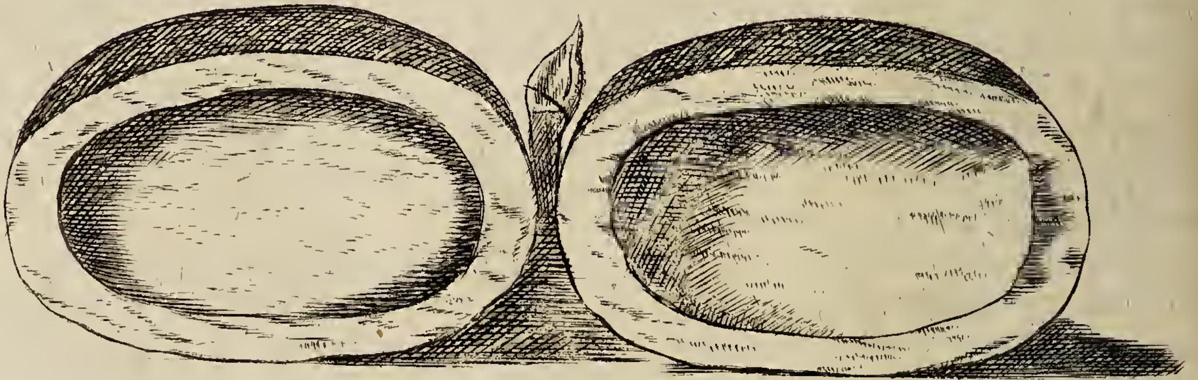
Quâ ratione caryophylla aromatica antehàc tantùm in Inſulis Moluccis, nunc autem in regione Ambonenſi unicè reperiantur, alibi diximus. Hâc vice pergemus & deſcriptionem arboris, alteram aromatis ſpeciem, ſcil. Nuces Moſchatas ſuppeditantem, deſcribemus, quæ ita ſe habet:

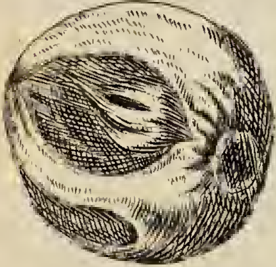
Arbor, cui genuinæ Nuces Moſchatæ, quas fœminas appellant, inhærent, formâ & magnitudine pyro haud abſimilis eſt, utut quodammodò humilior ſit. Apex ejus rotundior eſt quàm in arbore caryophyllorum, nihilominus tamen elegans & pyramidale opus frondarium, idque latius quàm in caryophyllo expanſum, format. In rectum utplurimùm & robuſtum truncum aſſurgit, interdum duobus aut quatuor ramificationibus, quæ ad latera magis declinant, nec rectâ, ut caryophyllus, altum petunt. Quandoque è ramis transverſalibus alios, recta ſurſum tendentes, inſtar ſcipionum erumpere videmus, qui ſæpiſſime adinſtar arborum juniorùm ſucceſcunt. Cortex trunci glaber & obſcurè gryſeus eſt, colore viridi permixtô, intus rubicundus & ſucci plenus. Arbor ipſa ramos craſſiores paucos habet, qui tamen rudes & in quamplures tenues & prolificas virgulas diviſi ſunt, quæ confuſi ſibi invicem cohærent, à quorum gravitate fructus depri-

Nux Myristica Mas

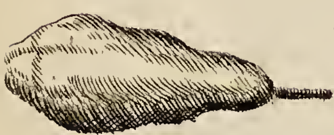

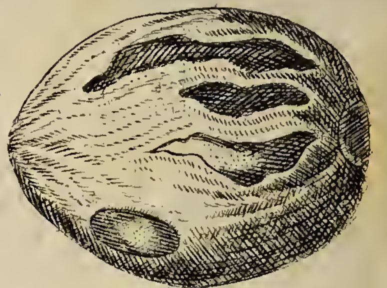

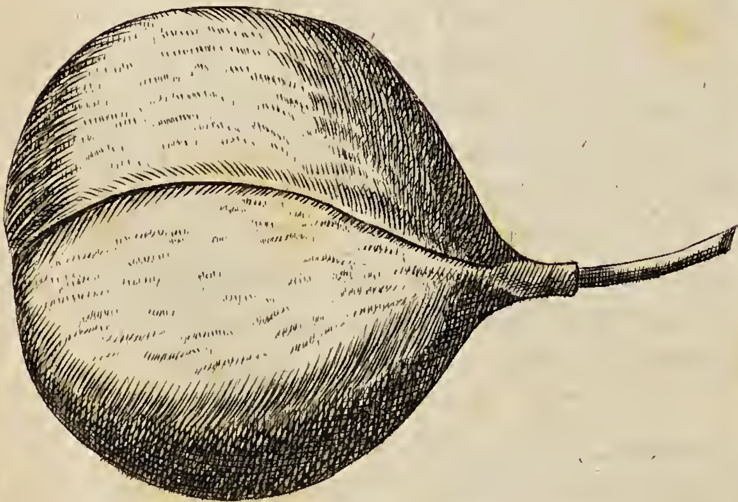

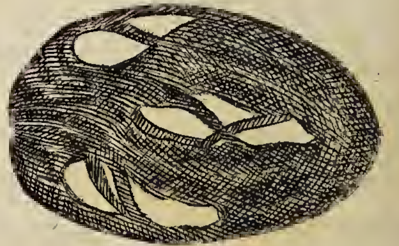
Nux Myristica Foemina

deprimuntur. Folia iis, quæ pyrus habet, ſimilia ſunt, acutiora tamen, longiora & in margine non inciſa, in apicem prolixum deſinentia, ſupernè intensè viridia & infra quodammodo gryſea: quod ſignum haud obſcurum omnium Nucum Moſchatarum generum eſt, quod ſcil. ſuperficies inferior gryſea magis & cinerea ſit quàm ſuperior. Aliàs verò glabra ſunt, ut folia caryophylli, molliora tamen & planiora, ſupernè quodammodò ſplendentia, infrà autem non æquè, paucas in lateribus coſtas habentia. Utplurimùm binis in ramis ſeriebus diſponuntur, utut non exactè è diametro oppoſitis. Maſticata in ore ſaporem aromaticum ſtatim produnt. Arbore inciſà, aut ramo decerptò, ſuccus viſcidus pallidè rubicundus, inſtar ſanguinis dilutioris, effluit, qui ſtatim intensè rubet & in linteaminibus tales maculas relinquit, quæ vix elui poſſunt. Aſt hôc arbor maximè exſugitur & emaciatur.

Fructus primicerii & *tenelli* ſunt exigui & albicantes, aut ex albo-gryſei, noduli, inſtar floſculorum aut calycum, anguſto ore & in 3. apices qs. diviſo gaudentium, floribus liliorum convallium fere ſimilium, *vid. Fig. 7. TAB. III.* Intus parvulus & oblongus ac rubicundus globulus apparet, unde fructus ſuccreſcit. Foliola odore deſtituta ſunt, incurvatis pedunculis inſidentia, utplurimùm deorſum inflexa, binis aut ternis junctis, quæ alii adhuc cauliculo inhærent, ex origine foliorum, prope ramuſculos, oborto. Communiſſimè tamen unicus tantùm fructus emergit, reliquis floſculis decidentibus. Rariſſimè bini aut terni ſibi juncti obſervantur, aliàs arbor omnes & ſingulos fructus ſuſtinere non poſſet. Interiore capitulo in majorem magnitudinem increſcente floſculus diſſilit & dehiſcit, poſtquam nucum caſtanearum colorem nactus erat. Nono poſt floreſcentiam menſe fructus matureſcit, eoque non obſtante ter annuatim decerpitur, ut paulò poſt dicetur: quod exinde accidit, quoniam flores ſucceſſivè & non unà vice proveniunt & vireſcunt.

FRUCTUS pedunculis longis inſidet, qui propendendo omnes ramuſculos ſuà gravitate deorſum verſus deprimit. Figuram is & magnitudinem Mali Perſici nanciſcitur, retrò quodammodo acuminati, inſtar pyri, à principio pedunculi circumcirca ſulco quodam in duas partes diſtincti (qualem Mala Perſica in latere habent) in parte anteriori apice minore exornati. *Vid. Fig. 9. Tab. III.* Pellicula exterior primum pallidè-viridis, & quando maturus eſt fructus, quodammodò rubicunda eſt, inſtar Mali Perſici maturi. Abhinc rima vel ſulcus intermedius dehiſcit & nucleum incluſum oſtentat, elegantiſſimò colore rubro & qs. kermeſino, ut in *Fig. 5. Tab. III.* obſervare licet. Quodſi hac ſub conſtitutione fructus per duos adhuc aut tres dies arbori inhæreat, nucleus ſponte ſuâ excidit, & ſi in terrâ relinquitur, facilè à vermibus corroditur & corrumpitur, ob copioſam pinguedinem & oleaginoſitatem in nuce contentam: id quod frequentius tempore pluvioſô accidit. Quid quod in fructibus arbori adhuc inhærentibus in cortice exteriore curti ſed craſſi vermiculi generentur, qui macerem exedunt.

CORTEX ſeu PELLICULA EXTERIOR craſſitie eâdem gaudet ac Malum Perſicum, ſubſtantiâ tamen duriore prædita, ſucco ſeroſo ſcatens, & ob ſaporem auſterum & adſtringentem eſui minus inſerviens. Sub hâc pelliculâ ſ. cortice nucleus reconditur, unde primùm macis, rubedine kermeſina ſuperbiens, obtinetur, quæ corticem duriorem inſtar retis aut faſciæ cingit, ita tamen ut hinc inde dictus modò cortex eluceſcat, ut omnia è *Fig. 4. 6. 8. 10. Tab. III.* ad oculum apparent. Macis hæc in ſummitate prope pedunculum amplior & latior eſt, ubi diutius quoque albeſcit, in parte anteriore autem quodammodò acuminatur, ubi faſciolæ ſibi mutuò intertextæ ſunt.

MACIS cortici nigro tam firmiter adhæret, ut quædam illîc veſtigia efformet.

CORTEX NIGRICANS craſſitie nuces avellanas æmulatur, duritie tamen illis cedens, cùm facilè confringi & in fruſta comprimi poſſit.

Sub hoc demum nucleus genuinus, quem Nucem Moſchatam dicimus, reconditur, ita tamen, ut interiori corticis ſuperficiei non adhæreat, ſed circumcirca ab eô ſeparatus ſit, & quùm exſiccatus quodammodò corrugaſcat, hinc concuſſa & commotâ nuce ſtrepitum & crepitum edit.

Ipſa NUX, quæ ſatis cognita eſt, in alterâ extremitate (quæ poſterior ejus pars eſt) quodammodò compreſſa & ſeſſilis, circumcirca quoque aliquantulum rugoſa, duplicis formæ eſt, ita ut quædam oblongæ, aliæ autem rotundæ, utræque tamen bonæ ſint. Acu pertuſæ oleum plorant, quô non apparente, indicio nobis eſt nucem, ceu obſoletam, invalidam eſſe.

Antiquis hoc aromatis genus prorſus incognitum fuit & quantum conſtat, Medicus Arabs, Avicenna (qui anno 1160. præterpropter vixit) ejus primam mentionem fecit, ut adeoque longè poſt caryophyllorum aromaticorum inventionem auſtrali mundo innotuerit. Arabicè illi *Gianz band*, quod alii per Ghauſialband exprimunt, dicitur, quaſi nuces de Banda diceret. It. *Gjenzo hibi*, h. e. nuces aromaticæ. Vocatur & *Gjanz Bovva*, vel ut alii ſcribere audent, *Gianz bovva*, cujus vocis origo Perſica eſt & nucem fragrantem denotat. Latinè hodie *Nux Myriſtica*, *Moſchata*, Moſchocarion, Moſchoridion à muſco dicitur, non quod hunc redoleant, ſed juxta vulgarem loquendi modum, quô plebs omnes fragrantes fructus moſchatos vocat, ut uvæ & pyra moſchatellina teſtari poſſunt. Non aliam ob cauſam recentiores Græci eandem

 nucem

nucem Myristicam, h. e. Unguentariam, vocârunt, non, quod unguentum inde conficiatur, sed quoniam odorem unguentorum fragrantium, seu balsamorum spirat. In Decaniâ seu Jndiâ Veteri *Japatri* vocatur: Lusitanis *Noce de specia*, Belgis *note-muscaten*, aut simpliciter *note* audiens. In Banda & ab omnibus Malaijanis *Pala*, in Ternata *Gehora* & Sinice *Lauhau* nominatur. Reticulum rubicundum, cortici ligneo incumbens, Latinè *Macis* audit, quæ à Græcorum *Macere* (quæ arbor est distinctissima & in Veteri Indiâ sub nomine *Major* satis cognita, à Lusitanis verò arbore de las-camas, h. e. arbor Melissæ rubræ dicta est) probè distinguenda est: Vox hæc *Macis* á vocabulo Javanicó *Massa* derivari videtur, quô nomine Lusitanis in hodiernum diem adhuc venit. Nostró tempore linguâ Malaijanâ *bonga* pala, Sinicè Lahau hoæ, Belgicè *fuly* & Germanicè *Muscaten-Blumen* dicitur. Arabes *Besbase* & corruptâ voce *Besbase Bisbele*, *Besbona &c.* vocant. In Decania nomine *Iaifol* venit, quod florem è Javâ notat, quoniam astutissimi Javani simplicioribus persuadere satagunt fructus quosdam esse in regione illorum provenientes.

GENUINA NUX MOSCHATA unius tantum generis est, sed, uti dictum, duplicem figuram habet, quum altera arbos species oblongas, altera autem rotundas nuces ferat, quam differentiam etiam in foliis arboris dignoscere possumus, dum una folia oblonga, altera autem breviora & rotundiora habeat. Utraque aromatica sunt & iisdem viribus gaudent, è quibus FOEMELLA pro genuina arbore nucis moschatæ habetur: præter quam adhuc genus peculiare datur, quod MAREM vocant & trunco breviori, sed complexu foliorum rotundiori gaudet, de cætero verò communi simile est. Hoc pluribus foliis, sed paucis, utut majoribus, fructibus exornatur, qui ut plurimum duplicati seu gemini apparent. Raro inveniuntur & nil aliud, quam monstra arborum vulgarium esse videatur. In Bandá *Bala Boy* & paulò intimius *Nova* vocantur.

Præter duas hasce species Nux aromatica adhuc alia quædam MONSTRA exhibet, quæ tamen peculiarem speciem non constituunt, v. g.

I. PALA BACAMBER seu NUCEM GEMELLAM, in Bandâ *Pala-kene-kene* dictam, cujus fructus externè duplici sulco donati sunt, decussatim posito, alioquin verò communibus similes, aut paulò majores sunt, in cujus medietate Pala Bacamber reconditur. Intus duo nuclei sibi juncti sunt quorum unusquisque sua macei instructus & peculiari quoque cortice seu pellecinctus est. Altero, quô se mutuo tangunt, latere compressi sunt & inter utrumque crassior adhuc macis latitat sicque consequenter nuces internè semi-rotundæ sunt. Nullam præ aliis virtutem aut prærogativam obtinent, indeque aut nucibus vulgaribus permiscentur, aut raritatis causâ asservantur. Magna hic superstitio subest, dum gemellos generare putantur, si mulier imprægnata iis in cibis utatur.

II. PALA PENTSJURI, h. e. Nuces furtivæ. Hæ cortice lignoso destitutæ sunt, aut eodem in parte quadam tantum cinguntur, macisque nudis nucibus, figurâ non exactè rotunda, sed quodammodo declivi & callosâ incumbit. Monstra sunt valde nociva, siquidem omnes omnino nuces, quibus junguntur & miscentur comminuere & corrumpere valent, cum prima corrumpantur & reliqua inficiant; quapropter sollicitè eligenda sunt, ne aliis misceantur. Sunt qui ob usus Medicos nuces has curiosè asservant, perhibentes easdem calculos in corpore humano comminuere, cujus rei nullum adhuc periculum feci.

III. PALA ZADZJA, h. e. *Nuculæ Macifera*, fructus intuitu reliquis similes sunt, sed loco nuclei interioris nuculam minimam habent, mace crassissimâ cinctam, ita ut quandoque nucula illic inveniatur vix grano piperis major, cujus tamen macis ingentem massam efficit, quæ dura, ponderosa & durabilis est. Hæc ipsa macis, non exemto nucleo, aliæ miscetur. Quoniam verò macis hæc elegantior & durabilior est alia vulgari, hinc curiosi aliquid de eâ sibi asservare solent, idque non tam raritatis quam usus Medici gratiâ.

IV. PALA HOLANDA aut PALA PUTI à vulgari nequicquam differt, nisi quod pallidiori aut candidiori macere gaudeat, quæ tamen exsiccata flavescit & aromatica est. Quoniam verò alias maceris species viliores reddit, hinc rejicitur & speciatim ponderatur. Paucæ quoque arbores reperiuntur, quarum macis pallido-flavè punctata se trudit, eaque de causâ *Kackerlack* dicitur. Reliquæ arbores macere pallido rubrô cortice gaudente sunt ornatæ, quam *Pala Cassomba* vocant.

V. PALA DOMINE illæ sunt nuces, quarum medietas tantum macere est cincta sicque vittam Prædicatorum seu Ministrorum verbi divini referunt, quos Batavi *Domine* vocant. Hæc parum æstimantur, quum macis integra inde separari non possit & quoniam pauci hic flores observantur.

Præter genuinam & hactenus descriptam nucem moschatam quinque vel sex etiam NUCEM SYLVESTRIUM species, cumprimis hîc in Amboinâ, reperiuntur, quæ omnes PALALA vocantur, inter quas Nuces moschatæ mares magis cognitæ sunt, de quibus infra.

De NUCIBUS MOSCHATIS MALABARICIS (quæ sapore aromatico destitutæ & in TAB. IV. depictæ sunt) vid. Hortus Malabaricus.

Genuina Arbor Nucum Moschatarum per integrum annum fructibus minus destituitur, sive jam juvenculi, sive semimaturi, sive perfecti sint,

Tab: IV
Nuces Moſchatæ
Malabaricæ
Nux diſsecta
F

sint, perinde est: quamvis id non in omnibus arboribus conspiciatur. Interim quilibet annus tribus distinguitur temporibus, quibus nuces maturæ colliguntur.

MAXIMA illarum MESSIS mediâ tempestate pluviosâ, scil. in fine Julii, aut & mense Augusto, quô arbores fructibus abundant, instituitur, sed macis tunc tenuior, quàm in minori, mensis scil. Novembris, conspicitur, quam *Muson Mette-key aru* vocant & tantum appendiculam præcedentis messis vocare solent. Tertia messis s. Muson in mensem Martium incidit, vel & in principium Aprilis, quam *Muson ule*, à quibusdam vermiculis viridibus, in Amboina Wauwo & Mullatto dictis & in Oceano fluctitantibus, vocare solent, unde bonum Atsiaar formatur. Hoc anni tempus optimas nuces & crassiorem macerem suppeditat, quoniam arbores tunc tantâ fructuum quantitate non gravantur, nec pluviæ adeò copiosæ depluunt: cùm econtrà mense Julio & Augusto pluviæ majores sint ventique vehementiores observentur, quibus haud pauci fructus ab arboribus decutiuntur & præmaturè decidunt, qui tamen nihilo secius colliguntur & datâ operâ conservantur. Hi enim sunt, quos nostrates *Rapen* vocant, quorum macis, pariter collecta, communi vilior est. Nuces sunt minores, callosæ & rugosæ, quas rompos (*Rompen oder Rümpffe*) nominant.

Genuina MESSIS ita instituitur: Nucibus ad maturitatem (cujus indicium est, si pellis exterior, tunicæ maturorum pomorum persicorum instar, colorem ruffescentem nancifcitur & ipse fructus in arboribus hinc inde dehiscit) pervenientibus Incolæ arbores conscendunt, nucesque, hamulis longioribus ramulos attrahendo, decerpunt; id quod minori cum periculo contingit, quàm in arboribus caryophylliferis Ambonensibus, dum arbos nucum moschatarum ramos longè densiores habet, quibus tutius insistunt, plurimisque ramis obsita est, qui commodè attrahi possunt.

Decerptæ aut detrusæ nuces moschatæ sub arbore in terrâ relinquuntur, quæ tam sollicitè tantaque puritate non colliguntur, ac caryophylli sub arbore caryophyllifera. Interim coronâ, ex terrâ in formâ aggeris elevatâ, cingendæ sunt, cumprimis in eo arborum latere, quô montibus declivibus inhærent, ne præcipites inde nuces deperdantur. Nuces hæ decerptæ à mancipiis statim cultro aperiuntur & ab extimâ tunicâ liberantur, quam in sylvis in acervos conjiciunt & putrescere sinunt: ubi novitii minusque experti, qui nuces maturas ab immaturis nondum distinguere possunt, sub apertione nucum se facilè lædere solent, si cultrum per nuces adhuc immaturas, quas pro maturis habent, figendo in proprias manus urgent.

NUCES ita DEPURATAS domum ferunt, & cultello macerem statim deglubunt, quæ, si possibile, integra relinquenda est. Huic negotio mancipia destinata sunt, in eoque sic exercitata, ut citissimè id efficere valeant. Macis hæc, instar sanguinis rubicunda, per aliquot dies in Sole exsiccatur, postquam areis quibusdam & muris quadratis, altarium instar efformatis, imposita fuerat, ubi colorem suum kermesinum exuit, primùm obscurè-rubicunda & ultimò in faecis colorem intensè flavum, aut aurantiis similem, quô nobis offertur, nancifcitur. Nuces autem cortice suo duro lignosô adhuc cinctas, antehâc per aliquot septimanas pavimento, asseribus, ex arundinibus fissis constantibus, munito & parra-parre dicto, commissas in Sole exsiccabant, quod succedentibus temporibus, tanquam minus commodum, omissum fuit, dum, si nuces calore Solis dissilire incipiunt & in pavimentis his relinquuntur, ros nocturnus per fissuras penetrat easque quamfacilimè corrumpit; quapropter alii cautius agunt, qui nuces suas, quamprimùm macis separata est, ultra tres dies exsiccationi Solis non committunt, sed noctu domi recondunt, vel primum in Parra-parre quodammodo ☉ siccatas noctu in certis domunculis, sub tecto, per substratum ignem, cujus fumus nuces penetrare debet, ulterius exsiccant. Quodsi jam per 4. hebdomadas fumum sint expertæ, removentur, fustibus tunduntur, aut saxo graviori obvolvuntur, ut cortex lignosus in frusta dissiliat. Sin autem nuces quædam per verbera hæc & agitationem simul confringantur, per similes fustigationes & circumvolutiones ulterius comminuuntur, ut eò facilius à bonis distingui possint: quemadmodum & ipsi rompi tunc primum deteguntur, utpote qui antea dignosci non poterant.

Depuratæ sic nuces moschatæ abhinc manibus seliguntur & in tres acervos dispescuntur, quod GARBULARE (*Garbuleeren*) vocant. Ad primum acervum majores & elegantiores, quas in Europam devehunt, seponuntur. Media species è secundo acervô utplurimùm hîc in Indiâ manet. Tertius denique acervus supradictos rompos capit, qui minus elegantes, attamen duri, oleaginosi & durabiles sunt. Maximâ ex parte ad oleum inde exprimendum adhibentur, pauci verò aut nulli aliorsum ablegantur. Ab aliquot jam annis tantâ in copiâ succrevêrunt, ut Illustr. Societas vel dimidio illos pretio coemere, in insanos acervos conjicere & cremare jusserit: aliâs verò possessores ipsimet ad eos comburendos & excitato inde igne (qui luculentus admodum est & summe calefacit) cibos coquendos tenentur.

SELECTÆ sic NUCES Moschatæ statim librari, nec à Mercatore, qui easdem suscipit, ultra 8. dies in promptuariô mercium absque calce relinqui debent, cùm sine hâc facilè corrumpantur, cumprimis, si in humidis & obscuris locis asserventur, aut in nudo pavimento relinquantur.

CALCE autem sic INFICIUNTUR & qs. condiuntur: è calce depuratâ & per cribrum

trajectâ

trajectâ aqua calcis vivæ spissiuscula conficitur, quâ ad dealbandos parietes utuntur, idque in mactrâ majori, in quam nuces corbibus minoribus bis vel ter infunduntur, ut aqua calcis vivæ omnes attingat, quas abhinc in domô calcariâ in cumulum conjiciunt. Calx adhærens enim nuces â putredine & mucore conservat, nec his ullam qualitatem noxiam affricat, quoniam è mollibus & candicantibus lapidibus corallinis Oceani, qui exiguâ acrimoniâ scatent, calcinatur, unde & quotidie illam sub comestione Pinang adhibent. Quandoque evenit, ut, si nuces calce infectæ in loco angusto & occluso jacentes inter se exardescant, & si vel minimæ ignis scintillula in easdem cadat, vehementer fument & penetrantem odorem spirent: quapropter in navigiis illis, quibus avehuntur, opercula non omnino comprimenda & plus justo occludenda sunt, ut ab aere ventilari possint; licet in navibus tantum periculum non immineat, quum sub illarum separatione & distributione maxima pars calcis decidat, quæ ob pulverem inde ortum tamen oculis & respirationi incommodat, adeò, uti ii, qui nuces auferunt & aliorsum deportant, haud rarò periculum suffocationis incidant.

MACIS EXSICCATA diu quoque in pavimento reliquenda non est, sed quamprimum libram superavit, saccis ingentibus stramineis, quos Sokkels nominant, immittitur, qui longitudinem V. pedum & latitudinem sesqui pedis habent & è certis oblongisque foliis, Kokojo dictis, contexuntur, cum folia hæc in montibus Bandanensibus, (utut non sine curâ hominum, ramusculos plantarum, post foliorum messem, pedibus in terram conculcantium & quasi implantantium) copiosissimè inveniantur. Antequam verò macis dictis modò saccis immittatur, aquæ salinæ modicô prius conspergenda est, sumendo ad unumquemvis saccum 2. cantharos aquæ, quod impedit, ne macis comminuatur & oleaginositatem retineat. Macis hæc arctè inculcatur &, quam fieri potuerit, compactissimè comprimitur, priusquam Sokkels sive saccus suturâ claudatur, in quo margo quidam relinquitur, cui pondus in sacco contentum assignatur, quod plerunque netto 28. Catienos Bandasicos (qui 161. ℔. Belgicas adæquant) habet: in quibus sacculis seu Sokkels in Europam usque deportari solet.

Aliâs arbor nucis moschatæ latius se extendit, quàm arbor caryophyllorum, per universam scilicet regionem Moluccanam. Interim genuina ejus SEDES est provincia Banda, quæ è VI. Insulis minoribus constat, scilicet Nera, Lontar, Gunongapi, Pulo-ay, Puloron & Rossing eyn: e quibus tres tantum, scilicet Nera, Lontar (aliâs superior tractus dicta) & Puloay dictis arboribus superbiunt. Nonnullæ quidem arbores in Amboniâ quoque & Insulis circumsitis Uliassersensibus inveniuntur, ast illîc neutiquam excoluntur, sed incolæ civesque paucos inde proficiscentes fructus loco medicamenti, aut interdum quoque condimenti in cibis adhibent; quod ipsum ferè conjecturæ locum dat, inter Incolas Bandæ & hanc provinciam dudum pactum quoddam intercedere, ne sc. Bandanenses caryophyllorum, nec Ambonenses Nucum Moschatarum mercaturæ se miscerent, non sine causâ perhibentes Deum T. O. M. cuilibet Insulæ reditus suos & peculiaria dona tribuisse, quibus contenta sit, oportet. In Kelan, Ceram & 2. Insulis Orientalibus Nila, Damne, Seru, Kouwer & Kusuwuny antehac nonnullæ quoque arbores observatæ fuerunt, sed maximâ ex parte, partim jure belli, partim & per voluntarios contractus, cum incolis eradicatæ sunt. In sylvis Seranii Minoris aliquot ante annos arbores inventæ fuerunt, quæ magnas ponderosasque nuces tulerunt, ast notabile discrimen inter illas & Bandanenses observari poterat, dum nuces Seranenses æque ac macis illarum saporem longè sylvestriorem habebant, ita quidem, ut credibile sit arbores illas tractu temporis sylvestres, prorsus evasuras esse, quod clarissimo è foliis, hortensibus longè majoribus, elucescit. Quò longius igitur è Bandanensi tractu abit arbor hæc, eô paucioribus & vilioribus nucibus gaudet. In Ceilon quoque species quædam Nucum Moschatarum reperitur, sed illæ nunquam non parvæ remanent, nec unquam ad perfectam maturitatem perveniunt, sylvestris potius, quam genuini arboris nucum moschatarum generis.

Nuces Nerasienses maximæ & elegantissimæ sunt. Pulcherrimæ verò nucum moschatarum in Pulo-ay occurrunt, quæ Insula ultra 2000. passus non complectitur, plana tamen & ubivis arboribus nucum moschatarum consita, quibus hinc inde aliæ quoque arbores interpositæ sunt, quod & visu jucundum & permeatu haud ingratum est, omnibus arboribus ita cultis, ut universa Insula unicus hortus videatur esse, qui ad ripas maris collibus exiguis & fruticibus sylvestribus circundatur, qui utrobique ventis marinis rigidioribus, ab arboribus nucum moschatarum avertendis, opponuntur. Insula hæc magno quidem aquæ dulcis defectu laborat, attamen plures illîc cives & hortorum possessores habitant, qui tantum, quantum iis necessarium est, è cisternis hauriunt; ut adeoque Insula Pulo-ay tertiam ferè partem ejus, quô Mundus indiget, suppeditare valeat: unde & nostro tempore rompi optimi è Banda evehuntur.

In Lontar plurima quidem pometa sunt: ast quoniam hæc Insula montosa admodum & altissima est, hinc arbores illîc difficillimè conscenduntur, nucesque ægrè colliguntur, quum arbores præcipitiis montium adhæreant & nuces magno cum labore colligendæ sint, ob planitierum scilicet paucitatem; & licet arbores nonnullæ in summitate montium succrescant, paucos

paucos tamen, ob intensum frigus, edunt fructus.

Sylvæ hæ nucum moschatarum nostris diebus à veteribus colonis & incolis non amplius possidentur, quoniam illi ipsi, ob multiplicia homicidia in nationem Belgicam commissa, & cumprimis in Summo navium Præfecto (vulgò Admiral) Rietero Willemsen perpetratam crudelitatem, inde depulsi, totaque regio anno 1621. à Capitaneo Generali Jano Peterseno Cod armis subacta & provinciis Belgii fœderati adjecta fuit, quo tempore pometa & arboreta inter Belgas & Mestisicos cives distributa fuerunt, qui insignem mancipiorum numerum, 40. v. g. aut 50. illîc alere tenentur. Horti majores 80. ad 100. eorum exigunt. Illi qui nullos hortos possident, nullum quoque mancipium antehac ad sylvas ablegare poterant, ut nuces delapsas colligerent. Quoniam verò arbores hæ per totius anni cursum fructus ferunt, qui non simul & unâ vice, ut caryophylli, sed successivè maturescunt, & cùm hortorum possessores indies illorum curam habere non possint, facile contingeret, ut maturi & sponte suâ decidentes in terrâ corrumperentur; hinc ejus evitandi gratiâ permissum fuit, ut unicuique fructus deciduos colligere liceret, quùm nuces ob maturitatem decidentes elegantissimæ & majores sint, maximaque cingantur mace. Quid quod venti pluviæque vehementiores plures etiam nuces decutiant, unde rompi oriuntur, quorum macis etiam laudabilis est, cujus intuitu illorum collectio olim cuilibet quoque permissa erat, nostris verò temporibus non item, quoniam hortorum possessores conquesti fuerunt, romporum collectores (quos Belgæ Rapers vocant) extra circulum suum divagatos in raptores abiisse, sicque unusquisque hortum suum propriis mancipiis custodire tenetur. Quamvis autem Insulæ Bandanenses, suâ Naturâ insalubres, aquarum penuriâ teneantur, aliis quoque defectibus subjecti sint, & collectione nucum, cumprimis in illis arboretis, quæ in excelsis & præcipitibus Insulæ Lontar improbos non tantum labores subire cogantur, sed & frigoris aliorumque incommodorum intuitu mancipiorum suorum jacturam ferant: attamen Possessores & Proprietarii iisdem optimè se sustentant, non obstantibus præcisis quibusdam & exactè requisitis in depuratione hujus aromatis observandis, fixoque pretio, quô Illustri Societati nuces sunt cedendæ, ita ut Catti Banda (5¼. ℔. Hollandicas habens) pro Schellingio, & tantum macis pro Reali seu thalero veneat.

Antehâc credebatur nuces moschatas curâ & sedulitate humanâ non facilè transplantari aut propagari posse, idque nonnisi adminiculo columbarum quarundam cœrulearum sylvestrium (quæ Bandanensibus Talor, Malaijanis Bodrong Pala, Nostratibus Noot-eters, & Germanis Nuss-Fresser, h. e. Nucivoræ s. Caryophagæ dicuntur) fieri, utpote quæ nuces tunicæ exteriori exemtas & integras deglutiunt, earumque macim tantum consumunt, nucem verò integram & cortici lignoso adhuc involutam per alvum rejiciunt, quæ in sylvas & fruticeta decidens novis arbusculis generandis occasionem suppeditant: cùm econtra nuces moschatæ maturæ, ab hominibus in sylvas, hortos aut optimum & pinguissimum solum plantatæ, nullas plantas truderent, quùm nux ad maturitatem deducta & in solô aliquamdiu relicta facilè à vermibus corrodatur & omninò corrumpatur. Successivis autem temporibus, circa annum 1662. nuces semi-maturas plantare incipiebant, *multa puti* dictas, in quibus macis nondum rubra apparebat: id quod optimè successit, dum arbusculæ elegantissimæ inde propullulabant, quæ pro lubitu transplantari poterant. Hæ arbusculæ 5. vel 6. anno jam fructiferæ sunt, sed nunquam non in densis fruticetis aut umbra aliarum arborum plantari debent, cum ☉ non perferant, ita quidem, ut si locus illarum circumcirca complanetur & denudetur, quamfacilimè emoriantur. Quid quod arbores vetustæ inter alias arbores lætius succrescant, quas & sylvestres quædam arbores non tantùm in eô, quô mare respiciunt, latere, sed & in summitate montium quoad totam peripheriam cingere debent, ne à ventis asperioribus incommodentur, qui illis valdè nocent. Hâc de causâ in Bandâ non facilè succidere solent arbores sylvestres, nisi densæ & confertæ nimis arbores nuciferas operiant, quô casu quædam cædi possunt, ut arbores nucum moschatarum eò melius ventilentur, quæ sibi invicem tam proximè jungi non debent, ut se mutuò tangere valeant, cùm sic paucos fructus ferant & sexibus rarioribus, instar sudium, proveniant, ut in hortis Lontarensibus observare licet. Excisio verò & eradicatio arborum Salcuario sylvarumque custodi relinquitur, sine cujus arbitrio & permissione ne unica quidem arbos tutò & impunè cædi potest. In Amboinâ hinc inde juxta domicilia quoque arbusculam unam vel alteram plantarunt, à quibus tamen pauci fructus sperari possunt facileque emoriuntur, quùm à radiis Solaribus nimis feriantur, nec lætè succrescant, si extra fruticeta densiora propullulent.

Usum quod concernit, idem hîc, quod de caryophyllis diximus, obtinet, quòd scil. Europæis aliisque regionibus frigidioribus, cumprimis Germanicæ nationis, magis inserviant, quàm Indis. Quapropter de viribus & qualitatibus illarum hîc prolixè & verbosè non agemus, sed tantum usus magis famosos atque cognitos enumerabimus. Sunt equidem qui Nuces Moschatas Mares efficaciores & à Javanis pluris æstimatas esse censent, quam fœmellas, quod ipsum, si per Mares oblongas & majores nuces intellexerint, facilè indulgere possumus. Interim jam suprà diximus, quod omnes Nuces Myristicæ

pro fœmellis habeantur: undè neceſſariò id de Nucibus Maribus Sylveſtribus ſtatuent, in quô ipsô tamen fallunt & falluntur admodum. Quando enim Javani & Malaijani antehâc à Bandanenſibus manipulos aliquot nucum moſchatarum marium deſiderabant, id neutiquam expetebant, acſi easdem meliores & efficaciores putarent, ſed ut medicamentum aliquod, cui vulgares minus commodæ erant, inde efficerent.

Genuinæ Nuces Moſchatæ intus aſſumptæ omnes dolores & tormina abdominis ſopiunt, quæ à frigore & flatibus in ventriculo, inteſtinis & utero generantur: confortant & calefaciunt ventriculum frigidum, ejusque digeſtionem promovent, ſiſtunt vomitum & ſingultum & ſi Nuces Moſchatæ in pulverem comminuantur, cum *Bakelale* miſceantur & in vino aſſumantur, urinam pellunt, ſtranguriam curant & anhelitum gratum procurare valent. Colicam quoque & cardialgiam refrænant, deobſtruunt hepar & lienem, ſi modò ſupradictô aſſumantur. Nux prope ignem quoque aſſatur & torretur, ac cum potu ordinariô aſſumitur, quô diarrhœa & dyſenteria curari poteſt. Medici Arabes hoc in caſu aliquid ámphii admiſcent. Ex amici cujusdam relatione habeo, quod hoc, tanquam inſigne ſecretum, contra dyſenteriam à Nigrita Perſico obtinuerit, quod ſcilicet Nux Moſchata toſta, cum pauco amphio, quantitate cadiang, in hauſtu vini rubri, vel, in hujus defectu, in ovô ſorbili aſſumta, hîc infallibile ſit remedium. Apprimè etiam contra paſſionem hyſtericam, dolores renum & veſicæ facit. Imò ſunt, qui eandem oleo amygdalarum prius maceratam calculum expellere aſſerunt.

Econtra omnes illi ab uſu aromatis hujus abſtineant, qui durioris ſunt alvi, hæmorrhoidibus obnoxii ſunt, aut craſſum, fæculentum & aduſtum ſanguinem obtinent. Adjectô zingibere acuitur & confortatur. Quotidianus nucis hujus uſus, ob oleoſitatem, inviſcat ſtomachum caputque vaporibus denſis, unde lethargus oritur, aggravat. De muliere gravidâ referunt, quod ab eſu X. aut XII. Nucum fatua & mente caſſa reddita fuerit. Pro majori hujus confirmatione binas hîc hiſtorias annectam, quæ noſtris temporibus ſe truſerunt. Anno 1655. Germani quidam intinctum è cereviſia tenuiori & vinô paratum comedebant, cui nihil aliud, ut ipſi referebant, quam ſaccharum & 6. vel 8. nuces moſchatas, in raſurâ, injecerant, qui ſubſequenti die in tantam pectoris difficultatem incidebant, ut ſuffocatio immineret: os ſimul exſuccum, labia intumeſcentia ſibique agglutinata quaſi apparebant. Adhæc nonniſi ſummô cum labore reſpirabant, in capite tanta gravitate & tenebricoſitate correpti, ut memoriâ omninò privati viderentur: alvus dura erat & contumax, ita quidem, ut nonniſi multis laboribus & julepis homines illos ſalvare potuerint, quibus ſimul V. S. purgantia & ſimilia applicata ſunt. Aliô tempore duo milites gregarii ſub arbore Nucis Moſchatæ in Manipâ per totius noctis decurſum dormiebant, quibus die inſequente caput adeò gravabatur, ut ebrii & & ſemiægroti viderentur. Similia exempla in Bandâ quoque obſervata ſunt, dum a. 1650. 2. Milites illîc 5. ad 6. nuces ſtatim è manu devorarunt, qui exinde pariter infatuati & ſemidelirantes redditi fuerunt. Anno verò 1657. alia perſona in ſtrato ſuô mortua inveniebatur, cui præpoſita erat corbis nucibus moſchatis repleta, unde præſumebatur eandem quasdem fortè comediſſe & exinde in ſomnum perpetuum incidiſſe. Quanta damna & incommoda illi homines, qui aut domus inhabitant, aut navibus vehuntur, in quibus nuces calce imprægnatæ deliteſcunt, experiri cogantur, jam ſuperius dictum fuit. Unde jam elucet arbores Nucum Moſchatarum in Indiâ plus detrimenti, quam commodi inferre; ut adeoque Creator Sapientiſſimus easdem potius pro Orbis parte Septentrionali creaſſe videatur, ubi oleoſitas illarum per frigoris adſtrictionem ita immutatur & corrigitur, ut non tantum durabiliores, ſed ſanitati convenientiores, imò & fragrantiores reddantur; quod itidem de caryophyllis poteſt aſſeri.

NUCES VIRIDES quoque CONDIUNTUR, & non tantum per univerſam Indiam, ſed & in Europam evehuntur. Hoc ita fieri ſolet: Nucibus jam fermè matureſcentibus, ſed nondum dehiſcentibus, condiendæ cautè ab arbore decerpuntur, ne in fruſta concidant & conquaſſentur. Abhinc decoquuntur in aquâ & ſubulâ perforantur, per 8. aut 10. dies in aquâ macerantur, donec auſterum & acerbum ſaporem exuant. Hoc factô in julepo, ex ſacchari & aquæ partibus æqualibus parato, plus minus coquuntur, prout aut molliores, aut duriores deſiderantur. Duras ſi deſideres, aliquid calcis injicitur. Hæc aqua ſaccharata indies decantanda, calefacienda & rurſus affundenda eſt, idque denuò per octiduum. Tandem adhuc unicâ vice coquendo ſyrupo ſpiſſiuſculo ex aqua infundendæ & in ollâ lapideâ probè obturatâ aſſervandæ ſunt. Hâc ratione incorruptæ in Europam usque deportari poſſunt. Coctionibus his tunica nucis colorem obſcurè rubeſcentem nanciſcitur, ſemipellucida & ſic tenera redditur, ut extimam pelliculam demere non opus habeamus, quin in 4. aut 6. partes diviſæ ſic comedi poſſunt. In conviviis plerumque cum aliis conditis & confectionibus pro ultimâ menſâ apponuntur & cum potu Thée cumprimis aſſumuntur. Si ad condiendum nuces moſchatæ antiquæ recipiuntur, pellicula exterior juſto durior eſt, quæ, ſi easdem comedere velimus, detrahenda eſt. Nucleus interior cum mace non comeditur, niſi quod nonnulli macem ſimul maſticent, reliquum autem abjiciant. Conditum hoc indies aſſumtum caput denſis vaporibus

bus replet & affectus soporosos, ut supradictum, causatur, unde homines somnolenti, pigri & obliviosi redduntur. Non minus ventriculi cruditates & putredines causantur & appetitum prosternunt. Quoniam verò negotium hoc multum sacchari requirit, quô illi, qui Bandam & Moluccas Insulas inhabitant, minus abundant: hinc Nuces Moschatas integras & recentes in doliolis muriâ condiunt & in Bataviam novam transmittunt, ubi saccharum majori copiâ obtineri potest. Sinenses, qui in Bataviâ habitant, compendiosiori & commodiori viâ procedunt. Recipiunt scil. Nuces salitas, aquæ recenti macerant, donec saporem salsum amittant: abhinc easdem simpliciter elixant in syrupo, sæpissimè è nigro saccharo arboreo magis, quàm albô parato. Hæ usui quotidiano inserviunt, diu verò conservari non possunt. Nuces autem muriâ conditæ in Europam usque deportantur incolumes. Porrò è corticibus, modo antedictô præparatis, Marmelada conficitur, quam scatulis quadratis infundunt, & in conviviis æque ac foro Medicô propinant. Cortices virides adhuc in Bandâ primum in aquâ decoquuntur, abhinc cum ▽. & vino condiuntur, qua ratione saporem penetrantem, instar malorum cotoneorum, habent. Iidem cortices virides parumper conquassati & muriâ permixti tenuioris conditionis hominibus condimenti, cum aliis cibis sumendi, loco ad acuendum appetitum inserviunt & cum potu Thée apponuntur. Hujus intuitu extra Bandam quoque arbores quædam tolerantur, & pro usu quotidiano incolis indulgentur, hâc tamen conditione, ne quis iisdem negotietur, cùm edictô Magistratûs severissimo prohibitum sit, sive conditas, sive salitas nuces è regione illa deportare iisque mercaturam exercere; utut interdictione hujus conditura supersedere possent, cùm ob caritatem sacchari nullum inde lucrum sperare possint.

E corticibus Nucum Moschatarum, quæ in sylvis relinquuntur & putrescunt, certa fungorum species subnascitur, quos BOLETOS MOSCHOCARYNOS vocant, Malaijanis *Kulat Pala* dicta. Hi fungi coloris intuitu obscurè grysei & nigricantes sunt, ipsumque capitulum pedunculo crassiori innititur, quod tamen se neutiquam dilatat, ut alii fungi, sed utplurimùm semi-clausum manet. Capitulô hôc nondum penitus emergente optimi sunt ad coquendum, & si cum jure laudabili præparentur, alimentum boni saporis suppeditant, quod in Bandâ magni penditur, cum omnibus aliis fungorum generibus anteponantur.

Aliàs in eadem Bandâ Columbas cœruleas Caryophagas assare solent, non exemtis interaneis, perhibendo, hæc, ob macim, quam digerunt, fragrantissima esse, cumprimis, si integras adhuc nuces cum mace in ventriculo habeant. Has, quantum me attinet, cupedias illis relinquo lubentissimè, pro ridicula superstitione habens macim semiconsumtam omnes alias putrilagines in ventriculo earum avium in aromata convertere, cùm in maximâ columbarum sylvestrium parte ventriculum & intestina vermibus scatentia reperierim.

Quandoquidem Nuces Moschatæ viliores, seu rumpi, ut dictum, ad negotiationem inhabiles sint, hinc utplurimum ad EXPRESSIONEM OLEI adhibentur. Tostæ scil. in catino contunduntur, abhinc de novô calefiunt saccisque è Rumi (quæ textura qs. naturalis pilosa est, in summitate arboris calappa inter ramos genita) factis insertæ inter 2. asseres densiores exprimuntur, sicque *oleum* crassius, instar butyri liquati, obtinent, quod in formas tetragonas immittunt, in quibus statim grumescendo induresçit, colorem flavescentem, instar butyri majalis, quandoque & paulò pallidiorem, nanciscens. Placentæ hæ manus longitudinem & 5. digitorum latitudinem habent, pollicem crassitie æquantes, & pro usu medicô tam per universam Indiam quàm Europam transportantur. Antehàc maximi æstimabatur & nomine *Balsami Nucis Moschatæ* veniebat: nostris verò temporibus, ob insignem ejus copiam, tanti amplius fieri non solet, utut privatis idem nec præparare nec divendere liceat, sed quicquid inde paratur Illustri Societati offerri debeat.

Modo haud absimili è contusâ & calefactâ *Mace* quoque *Oleum* exprimitur, quod nunquam non colore sanguineo gaudet & semper liquidum vel molliusculum permanet. Manui instillatum sanguini flavescenti simile apparet, saporem habens pinguem & quodammodò amarum, ut ipsa Macis, absque insigni caliditate. Nec tanta Macis quantitas in hoc oleum insumenda est, cum è 3. Cattis Bandasicis Macis integer olei cantharus parari possit.

E Mace eodem quoque modo & iisdem instrumentis, quô Arak paratur, *oleum* clarissimum *destillatur*, cujus prima pars, aquam statim insequens, pellucida, instar aquæ, apparet: media quodammodò flavior, instar vini Rhenani generosi: ultima, si fortiter urgeatur, quodammodò ruffescens. Quoniam verò oleum hoc ob colorem albicantem ægrè ab aqua distinguitur & nonnisi cum summo labore separatur, hinc interdum aliquid macis comminutæ recipienti immittitur, à qua colorem vini nanciscitur, sicque ab aqua facilius distingui & separari potest. Utraque ejusdem qualitatis & virtutis sunt, subtilis scil. & penetrantis, ita quidem, ut si urcei vel vitra, in quibus asservantur, non sollicitè obturentur, magna inde quantitas exhalare possit. Sub hac autem destillatione ad unicum olei cantharum 10. Cattis Bandæ de Mace indigemus. Quodsi oleum hoc per

Mmm 2 vas

vas ſerpentinum intus ſtanno obductum deſtilletur, nobiliſſimum & ad uſum internum laudatiſſimum evadit. Quando autem per ſerpentes cupreos ſublimatur, empyreuma ſapit & caput gravat, cujus intuitu prius magis ſalubre & acceptum eſt. Oleum nuciſtæ expreſſum, quod balſamum vocant, Arabibus *Gieuzi-ſemen* dictum, haſce vires habere dicitur: Valet ſcil. ad omnes affectus frigidos nervorum & articulationum: Pectus & pulmones evacuat & ab impuritatibus liberat: Vocem claram efficit: aliis commixtum conceptionem promovet, ſemen virile adauget & hominem impinguat: Ventriculo & abdomini illitum ſiſtit vomitum & tormina à frigore oriunda: Maculas faciei exſtinguit & ſtranguriam ſedat. Ad eosdem affectus curandos inſervit quoque oleum macis, tam expreſſum, quam deſtillatum. Ii tamen, qui id internè ſumere ſatagunt, à cephalalgiâ ſint immunes, quam alioquin exacerbat. Sedimentum ſeu retrimentum olei in noſocomium mittunt, ut ægroti membra eô inungant.

Inter Nuces Moſchatas ſylveſtres, quarum V. fere ſpecies innotuêrunt, hac vice tantum

NUCES MOSCHATAS MARES,

quas Belgæ *Mannekes-Noten* vocant, conſiderabimus. Arbor earum externè quamexiguam cum genuinâ nucum moſchatarum arbore ſimilitudinem habet, trunco inſtructa excelſiori, foliorum complexu anguſtiori, paucis ramis inhærenti, quod viſui minus gratum eſt. Ipſa folia longè majora ſunt, ita ut quædam ſpithamam, quædam ſesquipedem longa ſint & ceu folia arboris Canariæ appareant, in parte anteriori tamen in latiorem ſeu rotundiorem formam exeuntia, curtô apice & quampluri-mis fibris parallelis diſtincta, ſupra atro-viridia, in inferiore ſuperficie ex rubro gryſea ſine ſplendore, coſtis viridibus ita diſpoſitis, ut binæ ſemper è diametro ſibi ſint oppoſitæ. Maſticata ſaporem ſylveſtrem nucum moſchatarum haud obſcurè produnt.

Fructus hujus arboris non tam extimis ramuſculorum apicibus, ut genuinæ Nuces Moſchatæ, quam potius origini foliorum, in averſa ramorum parte, adhærent, bini ſemper aut terni, brevibus & rotundis pedunculis gaudentes, rotundi, inſtar nucis communis, vid. *Tab. ad Lib. 2. Sect. V. Cap. 6. Fig. 1.* Quidam ſunt oblongi, quidam rotundi aut paululum impreſſi, extra tunicam exteriorem rubeſcentes & tangenti lanuginoſi apparentes, in lateribus craſſiores quam infra, in ſuperiori parte tenaciores & duriores, quam genuini. Nucleus interior ſeu ipſa nux duplicis eſt figuræ, utrobique tamen major quam genuina nux moſchata. Una ex illis oblonga, inſtar trunci, in utrâque extremitate quodammodò obtuſa eſt, altera rotunda, utraque verò rugoſa. Hæ nuces pariter in cortice lignosô continentur, qui craſſior eſt, quam in communibus, nigricans aut obſcure gryſeus, extus mace aurei coloris circumdatus, è qua cortex emicat, qui illic parvis quaſi varioliss obſitus & inſtar limæ aſper eſt. Macis hæc arida & exſiccata omninò palleſcit & ſaporem ingratum magis, quam aromaticum nanciſcitur. Nucleus intimus ſimilem cum genuinâ nuce moſchatâ ſubſtantiam habet, magis tamen ſylveſtrem, neque tam pinguem, elegantibus venulis nigricantibus perfuſam, aromaticam nonnihil, aſt ſapore ingratô infectam. Nux hæc facile à vermibus corroditur, & ſi aliis nucibus miſceatur easdem corrumpit, unde interdictum fuit ne iisdem miſceatur. Interim aliarum nucum moſchatarum vulgarium inſtar in fumô exſiccata durabilior eſt. Foliorum pauca integra in arboribus reperiuntur, quoniam maximâ ex parte à vermibus, etiam in arbore, corroduntur. Fructus immaturus inciſus lac candicans fundit, calcis inſtar exſiccans. Arbor inter nuces hortenſes non toleratur, cum easdem macriores reddere credatur. Hanc ob cauſam loca ſolitaria amat, in finibus ſylvarum & in montibus, ubi intemerata manet, non tam utilitatis gratiâ, ſed ut fructus exteris raritatis ergò donentur.

Nuces hæ Latinè *Nuces Myriſticæ Mares & Montana* audiunt, à Cluſio pro duplicibus habitæ, cum tamen ſimplices ſunt. In Bandâ *Pala Tuhir*, h. e. Nuces Montanæ, & Malaijanis *Pala luhi-labi* h. e. Nuces Maſculæ dicuntur. In Amboinâ *Pala Utan & Palala* dicuntur, qs. Nuces avium annuarum, quum Aves hæ in Amboinâ ala nominentur, quibus Nuces Moſchatæ in deliciis ſunt. Incolis, ut dictum, nux nullius eſt uſus, niſi quod lignum arboris interdum ad exſtruenda domicilia adhibeant & fructus Exteris donarii loco offerant, cum non tantum Javani, ſed & Europæi illos inquirant. Javani quidem & Malaijani easdem pro medicamento contra cephalalgiam aliosque morbos, maximè verò ad confortandam virilitatem adhibent, de quâ Nigritæ admodum ſoliciti ſunt. Europæi in his magis ſuperſtitioſi ſunt, & philtra inde parant, quibus admiranda ſe præſtare poſſe exiſtimant: quæ omnia, riſu digna, operæ pretium non merentur.

Indi nonnulli experti ſunt Nuces Moſchatas Mares quoque contra dyſenteriam militare, ſi cum piſang ſemimaturis & toſtis aſſumantur, cumprimis ſi amphii granum addatur. Mulieres Bandanenſes contra ſyncopen & epilepſiam puerorum adhibent, quem in finem nuces has aſſervare ſolent. In Europâ de collo ſuſpenduntur, ad præcavendos varos.

De reliquis IV. ſpeciebus ne verbum hîc addemus, quoniam in Banda ſunt incognitæ & à figurâ genuinarum nucum moſchatarum valdè abludunt; hinc in Amboinâ trunci arborum ad fulcimenta tectorum & ligna ædilia leviora ſolum adhibentur.

FRA-

FRAGMENTA
EX
RELATIONE JURATA
ABRAHAMI BOUDENII
ET
GOERICKII HAUPTII, Commiſſariorum,
deſuper
ARBORIBUS NUCUM MOSCHATARUM
earumque Viridariis in Bandâ,
de dato d. 20. Dec. A. 1682.
DN. PADBRUGGE exhibita.

An Horti Aromatarii ea, quâ decet, ratione conſtituti ſint?

Hortos aromatarios eò, quò debebant, ſtatu non gaudere ſub illorum viſitatione invenimus. Ratio eſt, quod plurimæ arborum reperiantur, quæ exareſcunt & peſſum eunt; & quoniam de novarum plantatione non cogitatur, horti non poſſunt eò, quo debebant, modo conſtituti eſſe.

Nota. Arbores emortuæ & corruptæ è nudis & arefactis ramis cognoſci poſſunt, dum in ſummitate primò omnium exareſcunt, & abhinc pedetentim deorſum verſus corrumpuntur, donec penitus emortuæ ſint: in quarum locum aliæ plantari debebant. Quoniam verò tantum à X. vel XII. annis innotuit easdem plantari poſſe, & antehac putabatur arbores nucum moſchatarum ſponte ſua naturaliter propagari: adhæc exiſtimabatur Bandam plura aromata, quam univerſus Orbis abſumere poſſet, ſuppeditare poſſe, hinc omnis illarum plantatio intermiſſa fuit.

Qua ratione horti aromatarii in integrum poſſint reſtitui?

Ad hortos hos in priſtinum ſtatum vindicandos plantatio & transplantatio arborum ſummè neceſſaria eſt; id quod à decem circiter annis tentatum & viſum fuit, an eædem plantari & transplantari poſſint? & quoniam illud poſſibile obſervatum fuit, & ſimul apparuit Mundum plura, quam Illuſtris Societas hoc tempore colligit, aromata conſumere poſſe: hinc Hortulani nunc tenentur, ut in loca deſolata, in quibus arbores brevî perituræ ſunt locatæ, novas arbuſculas plantent, easque, quæ in locis minus commodis ſuccreſcunt, transplantent, ſicque hortos in meliorem ſtatum redigant: quò adminiculò nonnullæ ita vireſcunt, ut jamdum fructus proferre incipiant. Unde ſequetur intra paucos annos Bandam aromatum copiam ultra tertiam partem aucturam & exhibituram eſſe.

An autem Societati hoc interſit? dubitari quis poſſet, cùm ex noſtra opinione Banda jam plura ſuppeditet aromata, quàm univerſus Orbis conſumere valet, & diſtractio aromatum non tam per illorum conſumtionem, quam monopolium fieri ſoleat, idque hac de causâ, quòd auri nummorumque abundantia in cauſa ſit, ut homines fere neſciant, quid iisdem efficere debeant. Ne igitur absque fœnore illos in arcâ recondant, aromatibus coemendis impenderunt, quæ nulli aut exiguæ corruptioni ſubjecta paratæ pecuniæ æquipollent, & ſi pecunia indigentes parcam illorum quantitatem venum exponunt, nummos ſuos ſtatim recuperare poſſunt. Hoc in cauſa eſt, quòd aromata illa coemantur, & tamdiu aſſerventur, donec nummos elocatos, una cum honeſto licitoque lucro, inde rurſus haurire poſſint. Quam mercaturam ejusmodi perſonæ (pecuniam ſuam aliis mutuo dando minus periclitaturæ) eò libentius exercent, quoniam pecuniarum ſuarum certi ſemper poſſeſſores & arbitri manent. Quodſi verò aromatum abundantia nimiaque copia ſequi debeat, hæc omnia poſtmodum ceſſarent.

Quale ſolum aut fundus ſit, in quo arbores nucum moſchatarum lætius ſuccreſcunt?

Solum arboribus his appropriatum & commodum in Banda univerſaliter & indiſcriminatim ſe habet, dummodò idem per arbores umbriferas à nimio fervore defendatur & in naturali ſuo madore & temperie conſervetur; ſimiliter ſi minus naturali ſua humiditate, per interpoſitionem ſinapi, tabaci aut patatarum

orbetur: siquidem arbores nuciferæ his appositæ tantum non omnes exarescunt, dum ipsa terra tunc omni pinguedine & virtute orbata nullum iis nutrimentum ministrat; quod idem accidit, si ingentes & desolatæ areæ à radiis Solaribus diu ita feriantur, ut terra viribus suis exhauriatur sicque ad plantationem arborum nucis moschatæ ineptæ reddatur, priusquam 1. ab arbore Pisang hujusque foliis ingentibus umbriferis magis humida & subfrigida reddatur: 2. hoc adminiculo quidem aptior reddatur, non tamen æquè conservetur: sed 3. loca illa prius arboribus Lingoo, Catappa-cajo, Titi Cajuvvam ita distinguantur, ut hæ 40. pedum distantia plantentur & quamprimum succrescant, & lætè vegetentur, arbores nucum moschatarum ad 20. pedum intervallum interponantur, ne rami se mutuo tangant, & premantur: & cuilibet arbori nuciferæ arbuscula pisang præponatur, ut priorem à radiis Solaribus defendat & in temperie sua conservet.

Quale tempus in plantatione & transplantatione arborum nucis moschatæ observari debeat?

Tempus plantandi atque transplantandi est tempestas pluviosa, quæ ordinariè mense Decembri suum capit initium & mense Martio finitur; licet nonnulli arbusculas nucum myristicarum diversis aliis temporibus transplantari posse existiment, ita scilicet: Arbusculas 2. 3. aut 4. pedes altas tempore quoque fervidiori transplantari posse, dummodo circumcirca fovea relinquatur, quò aquæ ad radicis refrigerium necessaria illîc stagnare &, dum pluit, semper putredinosi quid influat, quod fertilitatem & alimentum arbuscularum confortet, suaque unctuositate impediat ne humiditas tam cito evanescat & absorbeatnr. Arbusculas verò 6. 7. aut 8. pedum altitudinem habentes nonnisi tempore pluvioso, adeoque ab initio mensis Decembris ad principium Martii, transplantari possunt, neutiquam verò tardius, cum alioquin ramis suis investiri & consequenter oborto fervori siccisque & acribus ventis resistere nequeant, sed necessariò vegetando exarescant & emoriantur; ut adeoque optimum tempus ad illarum plantationem sit pluviosum; quamvis non desint, qui arbores nucum moschatarum uno vel altero mense ante tempus pluviosum plantandas esse censent, hanc ejus causam & rationem dando, quod nux tempore pluvioso terræ commissa nimium aquæ attrahat & abhinc ad corruptionem tendat, cum ex adversò tempore calidiore facilius radices in terram agat & subsequente tempore pluvioso eò promptius è terra pullulare possit.

Locus, cui arbores nuciferæ implantari, aut per transplantationem inseri debent?

Locus, cui arbores hæ committi debent, ubivis æque commodus est, dummodo venti nimium exsiccantes & fervor radiorum Solarium, per interpositionem arborum umbrosarum (v. g. Calappa, Cajo Titi, Caja Wara aut Lingoo, ut supra dictum) arceantur; quapropter, ad loca commoda efficienda, venti illi & radii Solaees, humiditatem absumentes, probè respiciendi sunt. Nonnulli hîc ulterius progredientes dicere sustinent vallum circa littora maris excelsis foliisque refertissimis arboribus, tribus seriebus 49. pedibus distantibus, cingendum esse, quales sunt arbores Catappas, Guritia, Gajam, Lovver, Hambal, Panno, Burga, Tanjong, Dava Dirckboubu, Patahia & Capoc. Imo ulterius jubent, ut inter ingentes hasce arbores aliæ adhuc humili caudice gaudentes plantentur, quæ instar cataractæ ventos permeantes inclementiores, cum ardore Solari, disjiciant & declinent: quales sunt arbores Perac Sinenses, Cannæ quatiles, Indangbouba, Cimoni Nixis & Bidara Laut, quarum unaquævis 20. pedes ab aliis distare debet: quibus arbores nucum moschatarum adhuc magis defendi & ab incommodis quibusve liberari possunt. Quales horti depressiores à litore maris versus montes ad 15. perticarum distantiam extenduntur. Hoc in loco Mangas & Klappa arboribus nucis moschatæ interponuntur: & si locus hic illis est repletus, ulterius versus montes ad 15. perticarum intervallum progrediuntur, qui locus arboribus nuciferis (quibus, ut supradictum, arbores pinang alternatim interseruntur) penitus repleri debet. Hoc facto pergitur ad ipsius montis altitudinem, ad apicem usque, qui ubivis arboribus nuciferis repletur, hinc inde ad 12. perticarum distantiam interponendo Canarios, Duriones, Torpattios, Cajo Lingoo, Caju Titi aliasque ingentes gravioresque fructus ferentes arbores. In summitate tandem montisque apice feruntur cannæ Indicæ majores (Bambusen,) quæ è radice, quam pedem vocant, in diversos caudices crassiusculos propullulando se expandunt, quæ aptæ natæ sunt ad ventos exsiccantes arcendos, sicque arbores nuciferas ab afflatibus nocivis & ardore Solari vehementiori defendendas.

Modus procedendi in plantatione & transplantatione solennis, & quam speciem præ se ferat arbor succrescens?

Ratio modusque plantandi atque transplantandi consistit in eò, ut iis in locis, quibus arbores nucum moschatarum implantaturi sunt, bacillos quosdam terræ infigant, ut exinde dignoscant, quò nuces plantatæ & ad arbores gignendas defossæ fuerint, ne sub graminis abscissione, qua arboreta atque horti depurantur, arbusculæ recenter propullulantis caudiculus simul cum ipso gramine demetatur. Adhæc iis in locis pariter fasciculus graminis relinqui debet, ut eò mediante radix arbusculæ obtegatur

tur & refrigeretur. Abhinc ad latitudinem pedis in hoc, & rursus ad pedis latitudinem in altero caudicis latere apertura fit in terrâ, ut nux desuper cooperta jaceat. Alii profunditatem unius articuli in digito eligunt, ast nentiquam depressiorem, dum, si profundius ageretur, Sol & aër calidior nucem illîc absconditam, à Solis humiditate (quæ ab initio exitium illi minatur) defendere non possent. Huic aperturæ partem crassiorem superiora versus, vel, ut alii volunt, nucem moschatam maturam absque mace transversim immittunt, terram effossam postmodum superimponendo. Nuces autem moschatæ maturæ è cortice lignoso, sub mace contento, dignoscuntur. Hic enim si nigricat, durus & minus cariosus est, nec etiam albicat, pro signo maturitatis habetur. Cavendum hîc simul est, ne folia adjacentia locum illum, sub quo nux recondita est, tegant, quæ surculus arbusculæ è terra progerminans perforare teneretur, idque non sine detrimento aut jactura arbusculæ. Econtra videas alios, qui locum illum foliis deciduis, à proximis arboribus defluentibus, obtegere sicque à vehementia radiorum Solarium defendere malunt.

Nuce hac ratione sub ipsa terrâ defossâ & jam progerminaturâ è caudice ejus aut capite nucis germen erumpit, quod radicem & truncum arboris constituit.

Radix duplex est, scilicet fundamentalis & cardiaca quam vocant, & surculi collaterales. Prior satis est depressa, ut tantum humiditatis nanciscatur, quantum ad nutrimentum & humectationem arboris requiritur. Interim quo major & procerior evasura est arbor, eò liberius radix illa fundamentalis se diffundit, ad nutrimentum sufficiens imbibendum. Hæc radix quodammodò fibrosa est, & ne minimam quidem compressionem aut conquassationem perferre valet, alioquin arbor tristatur qs. & emoritur.

Surculi collaterales hujus arboris haud longe à trunco proveniunt, unde per terram erumpunt, pluresque ramusculos, qui pariter fibrosi sunt, de se spargunt, & ad 3. 4. & 5. pedum distantiam in transversum ab arbore se extendunt. Hos surculos nunquam sub tali crassitie (si arbor procera & annosa est) profundius sub arbore, quam 1. vel 2. pedibus à fundo è radice primaria propullulare videmus; & licet ii omnes conquassentur, nil sinistri exinde pertimescendum, cùm arbores suum exinde nutrimentum non obtineant.

Truncus, cum radice statim incrementum capiens, gracili admodum turione è solo prorumpit, ad dimidii pedis longitudinem, postquam se in parte superiore prius in 3. foliola, exilem admodum fibrillam in medio habentia, se explicuerat & aperuerat; ut adeoque foliola, ramusculi laterales & fibrillæ in medio truncum efficiant, qui successivè succrescit & in altum assurgens ramusculos suos in forma coronarum ejicit, usque ad perfectum incrementum. Ramusculi inferiores resecantur, quò sub ipsa arbore tantum spatii relinquatur, ut sub illa obambulare possint ramique terram minus attingant. Arbori enim crescenti & viridescenti aër quoque apertus & Solis irradiatio quadantenus necessaria sunt.

Cor s. interior medulla hujus arboris nuciferæ è fungosa & porosa substantia est conflata, exigua tamen & coloris intuitu rubescente.

Pars arboris lignosa, sub cortice hærens, albicat, dura simul est & fibris longis gaudet, quarum intuitu facile admodum finditur.

Cortex exterior colore cinamomeo splendet, crassus satis & succulentus, adeò quidem, ut si cultro vulneretur, succus confertim effluat, qui obscure rubro terreô colore præditus est & saporem acrem, amarum & adstringentem habet. Gummi verò inde scaturiens ex fusco nigrescit, versus rubedinem qs. tendens, saporis itidem acris & adstringentis, sed absque odore. Igni si committatur, non fluit, sed corrugatur, durum quidem semper permanens, ita tamen ut nunquam accendi possit, nec ullum odorem de se spiret. Quin & aquæ injectum non dissolvitur, sed duritiem suam retinet.

Folia hujus arboris ovali figura gaudent, apice in fine acuto prædita. Margo æqualis, sine crenis aut incisuris apparet. Costa seu fibra, per longitudinem folii decurrens, in pedunculo incipiens finitur in apice folii. Costa hæc tam intra quam extra folium elevata est, in superficie interiori sæpe quodammodo cuspidata, è qua ipsum folium succrescit.

Fibræ s. costæ collaterales partim recto partim obliquo tramite decurrunt, & sub figura ovali è media costa per totum folium ad marginem se extendunt: numero quidem incerto, cùm in hoc folio plures, in alio pauciores numerentur. Folium hoc in superficie interiore adinstar graminis viride, in exteriore pallido virore gaudet. Adhæc glabrum & æquale est, rigidum, inter crassitiem & tenuitatem qs. medium obtinens.

Hæc omnia verò de genuina & optima nucum moschatarum arbore intelligenda sunt: præter quam adhuc duplex ejus genus reperitur, *Palabug* scil. & *Quen* dictum, quod lætius quidem succrescit, in folia etiam & flores se induit, nullos fere aut perpaucos fructus profert. Hæc arbos è folio, utpote omnium minimo, dignoscitur: præter quod nullum inter has postremas & genuinas arbores nucum moschatarum discrimen observatur.

Tertii generis arbor nuces moschatas mares producit, quæ nullum, nisi in Medicina, usum habent. Distinguitur ab aliis per folia, quæ triplo ferè longiora & latiora sunt, quàm in

in arbore N. M. fructifera, & quadruplo longiora quam folia Palebug & arboris nucum moschatarum minus feracis: quapropter ab Eruditis Botanicis quoque palmis accensetur. Adhæc folium arboris nucum moschatarum marium extus cinereo colore, versus ruffum quodammodò tendente, gaudet: fructûs cortex exterior subviridis & fibrosus intuitu coloris cinamomo quodammodo respondet: Nux autem interior, si ad maturitatem pervenit, tenui admodum mace, coloris aurei, cingitur. Nux ipsa oblonga est, & in alterutro latere rima quadam aut sulco insignitur. Cortex autem lignosus sub mace hepatico colore gaudet. Alioquin substantia s. corpus nucis cum reliquis coincidit.

Rami Nuces Moschatas ferentes communiter numero ternariò comprehunduntur, & in in forma coronæ locati sunt: Sin quatuor aut plures frondes protuberent (quod tamen rarissimè contingit) unus reliquis excelsior & altior est, neque in formâ coronæ disponuntur. Quùm verò arbor hæc spissa ac eleganti foliorum aggregatione gaudeat, neque exscindi debeat: hinc speciem egregiam præ se fert, ac ob spissitudinem foliorum radios visivos vix transmittit, dum frondes superiores unumquodvis spatium coronæ inferioris replent.

Tranplantatio arborum nucum moschatarum juniorum (incommodo scil. loco insitarum & in meliorem translocandarum) insequenti modo fieri solet: Eo in loco, cui arbor implantari debet, foramen efficitur, ad 3. aut 4. ad minimum pedum profunditatem, & pro re nata debitam latitudinem. Hoc factô arbor 6. 7. 8. pedes alta eligitur, quæ circumcirca terra effodienda privatur, ne radix primaria & cardiaca conquassetur, alioquin arbor non succresceret, sed necessariò emoriretur: quod neutiquam pertimescendum erit, etsi surculi collaterales ferirentur & læderentur, quoniam, ut supra dictum est, arbores hæ nullum inde nutrimentum capiunt: arbor autem ipsa ad 3. vel 4. pedum profunditatem cicumfodi debet, quum ordinario radix primaria arbuscularum profundiores radices non egerit. Quo excelsior autem ipsa arbor redditur, eò profundius radix se sub terram defodit, ad humiditatem, pro arboris incrementô necessariam, lucrandam; quapropter radix centralis & cardiaca profundius sita non est, quam ipsa aqua ad nutritionem ejus & debitam proceritatem necessaria. Denudatâ sic radice, terra illi adhuc adhærens musco gramineque obvolvenda, & arundine vel alio vimine obliganda est, ne decidat, dum arbusculam è foramine lente & sine allisione extrahere volumus. Hanc postea tam lentè cauteque, quoad fieri potest, transferunt & in foveolam ad negotium hoc paratam immittunt, cespitem, post ablationem viminis, illîc relinquendo ipsamque foveam terra, antea erutâ, denuò implendo. Interim desuper circa arbusculam foveola quædam relinquenda erat, & tandem fovea repleta foliis arborum circumjacentium obtegenda erit, cætera tempori & naturæ relinquendo.

An arbor nucum moschatarum etiam putari & exscindi debeat, nec ne?

Sciendum pariter est, in arboribus nucum moschatarum non multum amputationis aut excisionis exercendum esse, alioquin per folia sua spissiora frondes justo plures ejicerent, qui (cum ligno gaudeant teneriori) ne minimum quidem ventum, gravitatis intuitu, sustinere possent, ipsique rami facilime decuterentur. Conquassatæ autem arbores succum (unde gummi concrescit) fundunt, cujus effluxus non sistendus est, nî arboris corruptionem experiri velis. Similiter observatur, quod, dum apertura in arbore factâ humiditas erumpit, formicæ illuc confluant sedemque fixam stabiliant, sicque corticem adhuc uberius aperiant.

Hoc si fiat, locus ille exscindendus & pice navali illinendus, vel urinâ abluendus, terra oblinendus & muscô obligandus est. Nisi enim hoc fiat, arbor vita sua privatur, nec alio adminiculo salvari potest.

Quodsi posthæc arbor, absque sufficienti ramorum & foliorum projectione, altum petat, sunt nonnulli, qui surculum primarium (das Herzschöslein) quem apicem vocant, abscindunt, idque sectione transversali, quæ terrâ fortiter & firmiter alliganda munitur: quo facto illic de novo tres ramuli erumpunt, quorum unusquisque caudicem format, ita ut arbor è tribus qs. aliis arboribus constare videatur & insignem foliorum quantitatem suppeditet.

Quandoque etiam arbor juxta folia resecatur, idque simili sectione transversali: sectio terrâ operitur & omnia musco vel simili materia obligantur: dumque abhinc novos ramos de se projicit caudex, haud absimili ratione magna foliorum caterva subnascitur. Alii econtra hoc tanquam nocivum improbant, quoniam collaterales rami in nimiâ copiâ & spissitudine erumpunt arboremque ad ferendos fructus inhabilem reddunt: quem in finem illis plus aëris aperti concedendum, ne tam spisso agmine erumpant & nihilominus elegantem foliorum apparatum nanciscantur.

Quali distantia arbores nucum moschatarum à se invicem plantari debeant, ut plures & egregios fructus ferant?

Haud difficulter observatur, quod, si arbores nuciferæ justo propius sibi invicem conjungantur, se mutuo comprimant, sicque eô in latere, ubi se tangunt, nullos ramos de se spargant; quamobrem necessum est, ut illis spatium quoddam concedatur, indeque pauciores fructus ferentes eradicentur. Interim tantisper id differre omnesque simul succrescere

finamus,

simamus, oportet, donec observare possimus, quinam pauciores fructus subministrent.

Quo tempore arbores nuciferæ in florem se induant fructusque maturos ferant?

Quamprimum arbores nucum moschatarum adoleverunt, intra 5.6.7.8. ad 10. vel 12. ætatis annum florere & nuces moschatas suppeditare solent; & si cum iisdem eo deventum est, ut fructus maturos ferant, non tantùm simul continuò fructus immaturos præbent, sed & nunquam non florere solent.

Quali flore gaudeant?

Flos ad campaniformes globosos pertinet, qui clausus quidem, sed in apice tricuspidato margine præditus est, Tulipæ haud absimili, magnitudine nuclei cerasi minoris, coloris pallidè flavescentis. Erumpit autem flosculus hic superiori in parte, juxta foliola surculorum juniorum, interdum 1. 2. 3. aut 4. campanulis, quæ internè corculum recondunt, quod 14. dierum intervallô in nodulum s. capitulum convolvitur, & principium nucis futuræ efformat; quamprimùm autem flosculus, capitulum hocce includens, in posteriori parte hiat & decidit, reliqua intra 9. menses in maturam & completam nucem abeunt.

Quâ ratione nuces constitutæ sint?

Nux myristica, ad maturitatem evecta, in cortice suo magnitudinem nucis juglandis habet, extus primò cortice viridiusculo, & si maturus est albescente cincta, qui secundum longitudinem decurrentem rimulam seu sulcum fovet, carnosus admodum, succulentus, & saporis intuitu quodammodò acidus & acerbus est: sub quo macis (fuli Belgis dicta) cortici duriori, nucem continenti, incumbit, corticemque posteriorem retis instar ambit.

Unde concludatur nucem in arboribus satis maturam esse?

Quò dignoscatur an nux in arboribus jamdum matura sit, si cortex externus sua sponte non dehiscat, observandum est, an hic quodammodo candicet & pedunculus flavescat, non verò viridescat? Quùm verò signum hoc infallibile non sit ad maturitatem certo dijudicandam, hinc mense Aprili, Augusto & Decembri (qui messis tempus, *die Klim-zeit*, absolvunt) 6. vel 8. nuces extus ita comparatas recipiendo inquirendum, an cortex interior, nucem immediatè fovens, fuscus aut nigricans, & an macis colore rubro intenso præditus appareant? quæ si ita se habeant, omnes & singulas nuces, tali modo constitutas, tanquam satis maturas decerpere licet.

Qua ratione modoque nucum decussio & collectio instituatur?

Decussio aut decerptio nucum moschatarum (sive in arboribus conscensis, sive sub iisdem) canna seu arundine peragitur, in cujus apice uncus ligneus, hamuli loco serviens, alligatur, in cujus locum alii ferramentum latum substituunt, in cujus extremitate inferiore foramen (cui arundo firmiter inseratur) efformandum, superius obtusum & inferius acie præditum, quo nuces sive tundendo, sive scindendo ab arbore decutiunt. Figura ejus spectatur in Musei Mus. German. Tomo II. pag. 109.

Quamprimum jam nuces deciderunt, corradendo colliguntur, atque macis de nucibus sponte sua decidens MACIS COLLECTITIA seu MESSORIA, Belg. *Klim-fuli*, dicitur.

Sæpius extimus cortex nucis moschatæ sponte dehiscit & se aperit, dum ipsi arbori adhuc inhæret, adeo quidem, ut ipsa nux cum mace in terram prolabatur: sic autem in solo jacens (tempestate cumprimis humida existente) diu perdurare nequit, quin macis computrescat & nux per humiditatem imbibitam corrumpatur. Hæc MACIS CORRASORIA, Belgis *Raap foeli*, dicitur, quoniam ipsa per casum spontaneum aliquamdiu, antequam illud observetur, in solo jacet & abhinc corraditur. Quamdiu autem siccior tempestas regnat, tantum quidem detrimentum non capit, utut per madorem imbibitum in virtute sua & efficaciâ quadantenus castretur.

Non rarò quoque accidit, ut nux moschata arbori adhuc inhærens corticem suum exteriorem diffringat, quo ipso per siccitates vehementiores quodammodo corrugatur & simul ita firmiter adhæret, ut excidere nequeat, in uno latere exsiccata, in altero verò, quo cortici adhæret, humida exsistens; unde certi vermiculi illic generantur, qui macem absumendo devorant, cujus tunc jacturam patiuntur, utut nux incorrupta maneat. Hoc si observetur, nil melius est, quàm ut nuces instrumento supra depicto decerpantur aut decutiantur, & postmodum ulterius aperiantur.

Quâ viâ nux cum mace è cortice eximatur?

Tempore messis seu collectionis, vel & sub decidentiâ nucum moschatarum, occurrunt sæpe fructus, quorum cortex exterior nondum apertus est. Quò igitur is à nuce separetur, cultello minori, sed robusto, opus est, quem una manu arripimus, dum altera manu nucem transversim, sulcum ejus sursum verso tenendo, cultelli aciem directam foveolæ corticis, aciem verò transversam cavernulæ corticis communi comprimendo applicemus & dissecemus, quô altera medietas removeri & quod restat facile aperiri potest, ut ipsa nux cum mace eximi possit: qui modus extrahendi *Bia Pala* dicitur.

Quâ enchiresi macis à nuce moschata separetur?

Quamprimum nux moschata à cortice exteriore liberata est, eundem cultellum, quô corticem separarunt, parti nucis obtusiori applicant, ejusque apice, (quem usque ad corticem lignosum sub mace infigunt) macem à nuce separant: quô facto haud difficulter à nuce abstrahitur, quæ in peculari loco asservatur. Hæc autem operatio *Capas*, h. e. macis à nuce liberatio, vocatur.

Qua methodo hortulani macem exsiccent & aptam reddant, ut Illustri Societati offeratur?

Mace à nuce moschata separata eadem (dum vesperascit) in pavimento quodam sparsim relinquitur, ne humida fiat, sed exsiccetur. Interdiu autem illa ipsa alii strato ex arundine aut junco contexto & 2. vel 3. pedes à pavimento elevato alioque adhuc integumento obtecto imponitur: Vesperi autem, tempore cumprimis humido instante, sub tecto reconditur, quod sic continuatur & ad minimum octiduum hac macis exsiccatione consumitur. Hoc factô apta satis est, quæ Illustri Societati offerri possit, nullumque illic detrimentum pertimescendum sit. Interim contingit subinde, ut per incuriam aliquam macis humectetur, & abhinc vermiculi, aranei & similia insecta istic generentur, à quibus ut liberetur, multum negotii & molestiæ exigit. Hoc ut præcaveatur putredoque omnis arceatur, aut, si jam dum adsit, elimineretur, macis aqua salita conspergi, abhinc radiis Solaribus exponi & exsiccata probæque notæ macis seligi debet. Ubi autem vel minima adhuc putrilago observatur, ea omnia separatim & seorsim sunt ponenda, donec omnia exsiccata & egregia appareant.

Quomodo ab hortulanis nuces moschatæ exsiccentur &, quò Illustri Societati offerri possint, adaptentur?

Postquam macis à nucibus moschatis separata est, ipsa nux, una cum cortice tenui fusco & ingricante, remanet, quæ defertur ad locum, quem *Parrepar* h. e. Fumarium vocant: in quo pavimentum ad 3. vel 4. pedes supra solum exaltatum & ita paratum est, ut trabes 2. pedibus à se invicem distantes in superficie per alias trabeculas ex arundinibus contignatæ & coagmentatæ sint, cui nuces insternuntur. Nucibus supra hoc tenuiter & vix ultra pedis altitudinem expansis ignis fumans subjicitur, idque diversis in locis, ut exinde incalescant & exsiccentur. Ubi alternis vel tertio quovis die nuces superiores invertuntur & inferioribus immiscentur, & si nuces omnes & singulæ incaluerunt, ignis fumans quodammodo imminuendus est, ut humiditas eò melius pedetentim evaporare possit: dum econtra nuces per ignem vehementiorem empyreuma sapere & corrumpi possent. Exsiccatio hæc per ignem hunc blandiorem per 12. ad 14. hebdomadas continuatur. An verò nux moschata sufficienter exsiccata sit, inde dignoscitur, si in cortice suo, globulorum lusoriorum instar, crepitat: cum econtra minus rectè exsiccata obtusum sonum edat. Nucibus ita siccatis & legitimè, ut dictum, præparatis, cortex nigricans aut fuscus confringitur (quod pulsationem vocant) ad nucem integram & minus confractam eximendam. Nux hæc extracta denuo ad pavimentum fumigatorium deportatur, ne humida reddatur, sed sicca remaneat, & ad nucem eò melius conservandam à fumo penetrari possit: quæ tandem à pavimento hoc f. Parrepar aufertur & Illustri Societati, ut calce imprægnetur, offertur; & quoniam non omnes nuces simul & conjunctim decerpuntur, sed per agmina minora colliguntur: hinc pariter non omnes simul fumigari possunt. Ad hoc alterum adhuc & minus pavimentum f. Parrepar inservit, in distincta receptacula distinctum, quò unaquævis species separatim locari & ultimò vel novissimè collectæ in peculiari cellula asservari possint, in qua ad minimum per 2. aut 3. septimanas relinqui debent, ut probè exsiccentur, antequam ad alterum acervum, in Parrepar majori contentum, deferantur, ne humiditas illarum in nuces exsiccatas se insinuet easque corrumpat: dum recentissimæ & ultimò allatæ nuces humiditatem suam non tam cito amittunt quam aliæ, sed, si eandem quodammodò retineant, per eandem non tantum situm contrahunt, sed & aliis nocere possunt.

Unde macis dignosci possit, an apta nata sit, quæ ab Illustri Societate acceptetur?

Quando macis, Belgis *Fuly* dicta, per unum tantum diem Soli fervidiori exposita fuit, debitam siccitatem acquisivit. Hoc facto igitur aliquamdiu (per 6. aut 8. dies circiter) in locum alium, radiis Solaribus minus expositum, transferenda est, ut quodammodò rursus emolliatur. Abhinc rursus paululum Soli exponitur, probè cavendo, ne per nimiam exsiccationem in fragmenta dissiliat. Quapropter blandè admodum tractanda est, dum, si nimis sicca evaserit, facile diffringi posset, quo ipso Societas Illustris insignem jacturam ferre cogeretur.

Quî Societas Nobilissima in consarcinatione Macis procedat?

Macis per octiduum ad minimum exsiccata semper adhuc aliquid humiditatis in se continere & eapropter tenacior reddi solet: quô casu vermiculi nonnulli, aranei & alia insecta illic generantur, quæ (ut alibi dictum) difficulter inde deturbantur. Quamobrem probè exsiccata Macis, utprimùm ab Illustri Societate accepta tur,

tur, loco cuidam humido minus imponenda est, alioquin humiditatem majorem attrahere situique obnoxia reddi posset, ut in superioribus jamdum dictum fuit. Melius ergo agitur, si in domo consarcinatoria in acervum ponatur, ut ventus exsiccans eandem perflare possit. Abhinc XXVIII. Cattis Banda (quæ 161. libras Belgicas continent) inde ponderantur, quæ sacculum (Belg. *Sokkel* dictum) efficiunt. Hunc sacculum (seu potius macim illic includendam) per gutturnium (in cujus globo anteriori foramina insigniora observantur) binis aquæ salitæ mensuris conspergunt, immittunt sacculo è juncis parato (quem Sokkel vocant,) fortiter intrudunt & omnia arundinibus & viminibus circundant. Ut autem discrimen aliquod certaque differentia observari possit, hinc Macis Collectitia, *Klimfceli* dicta, in una tantum aure, Corrasa autem, *die Raapfuly*, in binis auribus in capite sacculi signantur: quibus expeditis omnes sacculi in locum ficciorem deponuntur ibidemque asservantur.

Unde bonitas aut vilitas nucum dijudicari debeat, ne Soc. Illustr. sub acceptatione illarum defraudetur & jacturam ferat?

Nuces Myristicæ selectæ atque bonæ corpore duro, tenaci, nec adeò rugoso gaudere debent. Adhæc simul integræ & graves esse debent, sonantes & globulorum lusoriorum instar crepitantes, si concutiuntur.

Quando nuces malæ quidem notæ non sunt, intus autem cavæ fiunt, tunc extus glabro corpore gaudent, cum levitate magnitudini illarum non respondente, cumprimis, si ad debitam maturitatem deductæ non sunt.

Quandocunque verò Nuces intus omninò corruptæ sunt (quod sæpissimè per incuriam, qua non tempestivè ad Parrepar transferuntur, aut si immaturæ & juniores justo sint, ut à propria humiditate corrumpantur, fieri solet) dignosci possunt, si intra rugas qs. cineribus conspersæ apparent, exiguo pondere gaudent, nullumque sonum aut crepitum edunt.

Nuces vermiculos foventes hos nanciscuntur, si maturæ ad terram decidentes ibidem diu relinquantur, nec corradantur: quoniam tunc humiditatem terræ attrahunt, quæ humiditatem internam ad putredinem disponit, unde vermiculi excluduntur. Dignoscuntur autem hi, si foraminula quædam in nucibus se trudant.

Quâ ratione Nuces Moschatæ per aquam salsam, in quam projiciuntur, distingui possint, an bonæ an malæ sint?

Hoc ita fieri solet: si nuces aquæ salsæ injiciuntur, illæ, quæ fundum petunt, bonæ selectæque sunt omnes. Illæ autem, quæ difficulter & parte acutiore sursum spectantes natando fundum tandem petunt, non quidem malæ & rejiciendæ sunt, attamen intus cavitatem habent, cujus intuitu natare solent. Natantes verò in summitate intus corruptæ sunt, nec quicquam valent.

Triplices autem sunt nuces, pingues, mediocres & rumpi. Pingues illæ sunt quæ ad perfectam maturitatem devenêrunt, legitimè etiam collectæ & exsiccatæ sunt: hæ enim postmodum sunt graviores, plenariæ, glabræ nec rugosæ admodum, cujus intuitu pingues vocantur & ante reditum in Patriam mittuntur.

Mediocres illæ sunt, quæ quamproximè ad maturitatem perfectam devenêrunt, &, si exsiccantur, quodammodò corrugantur, hujusque intuitu Nuces Mediocres audiunt. Hæ quidem pinguibus bonitate cedunt, attamen dignæ adhuc sunt, quæ in defectu pinguium in Patriam mittantur. Aliâs autem hic in Mercaturâ Indica cum Rumpis distrahuntur.

Rumpi tandem illæ sunt Nuces, quæ immaturæ decidunt aut decerpuntur, multumque humiditatis in se fovent & corpus compactum nunquam obtinent; hinc si ad Parrepar fumigatorium deferuntur, macræ admodum & summè corrugatæ deprehenduntur. Tales illæ quoque sunt, quæ aliquantum quidem maturæ deciderunt, sed justo diutius in solo jacuerunt, sicque terræ humiditatem attraxerunt: id quod nucibus qualitatem malignam conciliat cariemque causatur. Præterea aliæ adhuc nuces dantur, quæ sub infelici vegetatione vermiculos minores (qui in corpore candicant, sed in capite nigricant) fovent. Omnes hæ nuces Rumporum nomine veniunt; ut adeoque Mediocres à semi-maturis, Rumpi autem ab immaturioribus proficiscantur.

Immaturæ Nuces Moschatæ ex interiore cortice tenui (qui sub mace latens nucem immediatè ambit) dignoscuntur, si scil. in capite, seu extremitate crassiore nucis, in loco pedunculi, neque fuscus, neque nigricans, sed albidus, &, si juniores fuerint, non tantum albicans, sed & quodammodo mollis fuerit.

Quâ ratione Societas Illustris nuces moschatas calce inficiat, seponat & conservet?

Ad Nuces calce imbuendas recipiunt aquam salsam & corbicula quadam vel cribro calcem concutiendo inspergunt aquæ, donec satis spissa appareat. Δοκιμασία hæc est, si arundinem Japonicam illi immittendo calx striatim huic inhæreat, vel si nuces aliquot calci sic præparatæ immittant & abhinc in Sole exsiccent. Quando enim calx iis nullibi quam rimis adhæreſcit, si aliquantisper in manibus teneantur, aut terantur, calx legitimè se habet, ipsaque nux probè calce imbuitur, si calx ita præparata est.

Quamprimum jam calx satis aptè præparata est, nuces corbiculæ inseruntur, & hac mediante per calcem traducuntur, aut ibidem volu-

volutantur: quò facto nuces in domo consarcinatoriâ in acervum locantur (quo densior acervus est, eò melior) inibique exsudare permittuntur. Quodsi jam probè sudaverint, aptæ satis sunt & legitimè præparatæ, quoniam humiditas noxia hoc adminiculo exterminata fuit. Ubi notandum, quod, si nuces sudarint, in summitate acervi crusta eò minor est, quo major erat acervus, sicque minor quoque jactura oboritur: hinc acervi majores eliguntur & præstant.

Nuces malæ notæ calci injectæ flavum aut nigricantem sudorem emittunt: quod signum infallibile est aliquam adhuc humiditatem illîc remansisse, quæ à fumo expulsa non fuerat.

UBERIOR DESCRIPTIO SEU RELATIO DE

STATU INSULÆ BANDA.

PARS I.

An Banda aromatum incrementum, an decrementum ceperit?

STatum BANDÆ modernum quod concernit, aromata illîc adeò imminuta non sunt, ut potius $33\frac{6}{8}$. Sacculis macis (Sacculum ad 28. Cattis-Banda & quemvis Catti-Banda ad $5\frac{3}{4}$. ℔. Belgicas supputando) & simul $282\frac{1}{2}$. librationibus (unaquâvis libratione *Weegsel* Batavis dicta 40. Catti Banda continente) quas annuatim ultra priorum annorum reditus subministrant, succreverit: id quod è Specificatione Solutionis & Exhibitionis per XX. annorum decursum elucescit, si decem annos posteriores à decennio priori decurtemus. Hoc ut ostendatur, notandum est Provinciam Bandasiensem in V. Cameras Calculatorias, aromatum receptrices, (quas Comptoirs vocant) dividi, scilicet Principalem & Primariam in *Noira*: *Revengie* in *P. Ay. Lonthoir* in costa Septentrionali circa tractum Occasionalem Insulæ majoris Bandæ: *Wayr* in costa Maris versus tractum Orientalen Insulæ *Lonthoir*: *&* *Ourien* in ejusdem costa Meridionali, inter *Wayr & Lonthoir*: quod *Ourien* quoque sub *Lonthoir* militat: Ipsaque aromata in Calculatorio Principali *Nassau*, in Insula *Noira*, cum aliqua parte tractus superioris Insulæ Banda (qui in loco *Cayortoire* incipit & *Commer*, *Rana* totamque *Seamme* prætereundo ad *Donner* extenditur) ad scutellam seu bilancem deferenda sunt.

Prius decennium sumimus ab anno 1663. ad 1673. sc. ab anno

	Foly seu Macis.	*Nuc. Moschat.*
1663. ad 1664. exhibebantur Cattis-Banda	3920.	15530.
	3276.	13410.
	4452.	18910.
	5348.	21688.
	4200.	11860.
	4060.	27500.
	4060.	16218.
	3192.	10650.
A. 1671. ad 1672.	3234.	12600.
	1988.	8311.
Summ. Cattis	37730.	156685.

Ultimo

Ultimo decennio, scil. ab anno 1672. ad A. 1682. & quidem

	Mac. int.	*Mac. in fragm.*	*Nuces.*	*Fragment.*
Anno 1672. ad ann. 1673. - - -	6524.	6.	36739.	1809.
offerebantur	3220.	- -	8033.	- -
Cattis Banda	3976.	56.	16592.	3152.
	4774.	70.	16967.	626.
	3106.	70.	18500.	1155.
	4228.	70.	6925.	494.
	2800.	56.	19563.	332.
	4340.	98.	15905.	1093.
	4564.	70.	22333.	1692.
A. 1681. ad 1682.	4674.	70.	18326.	1331.
Conjunctim cum	42208.	566.	179883.	11684.
fragmentis mac.	566.		11684.	
& N. M. Catt. - - -	42774.		191567.	

Sicque in priori decennio ab A. 1662. ad Ann. 1672. receptæ fuerunt *Cattis Band.* *Mac.* 37730. *Nuc.* 156685.
& ultimo decennio ab Anno 1672. ad 1682. - - - - 42774. 191567.
Hæc si à reliquis detracta fuerint, remanent Cattis Band. - - - 5044. 34882.
quæ in ultimo decennio superabant priorum exhibitionem & sic consequenter Camera Calculatoria *Nassau* in tantum succrevit & meliorata fuit.

CAMERA REVENGIE in P. AY.

Primo decennio sequentia aromata recepit:

scil. ab Anno	*Mac.*	*Nuc. Mosch.*
1662. ad 1663. Catt. Band. - -	4937.	19910.
	4424.	19720.
	7532.	28920.
	1960.	32600.
	7084.	31080.
	5180.	24890.
	5152.	20120.
	5712.	22810.
	7006.	30037.
A. 1671. ad 1672.	1492.	12292.
Summ. Catt.	57479.	242379.

Ultimo decennio, scil. ab Anno 1672. ad 1682. & quidem

	Mac. integr.	*Fragm.*	*Nuc.*	*Fragment.*
ab A. 1672. ad 1673.	8204.	- - -	43414.	1101.
ded. C. B.	5600.	- - -	13083.	610.
	6468.	- - -	20891.	1379.
	6320.	- - -	29753.	1841.
	3108.	- - -	22523.	1773.
	4928.	- - -	7160.	687.
	4788.	- - -	25010.	1665.
	4480.	- - -	20325.	1372.
	4920.	- - -	26741.	1342.
A. 1681. ad 1682.	4284.	14.	16009.	854.
	53116.	14.	224909.	12630.
	14.		12630.	
Summ. C. B.	53130.		237539.	

Vel Saccul. $15\frac{1}{2}$. Mac. & Sacc. $12\frac{1}{20}$ libræ Nuc. quæ annuatim in ultimo decennio deficiebant; quapropter hæc Camera, ni plantationi & transplantationi studeatur, brevi dissolvetur.

CAMERA HOLLANDIA in LONTHOIR
primo decennio ſeqq. aromata recepit: ſcil.

	Mac.	Nuc. Moſch.
An. 1662. ad 1663. Cattis Banda - - -	5477.	18000.
	6412.	27880.
	11116.	34930.
	13720.	37400.
	10164.	21740.
	6524.	46120.
	8484.	32270.
	7504.	23455.
	6858.	24660.
A. 1671. ad 1672.	3304.	12265.
Summa Catt.	79563.	278720.

Poſteriori decennio, ſcil. ab An. 1672. ad 1682.

& quidem A. 1672. ad 1673.	Mac. integr.	Fragm.	Nuc.	Fragment.
℞. Cattis Banda - - -	13580.	42.	58478.	2647.
	6580.	70.	14122.	1290.
	7364.	100.	27030.	1946.
	7196.	98.	29595.	1850.
	5236.	80.	27975.	2246.
	6720.	84.	11207.	741.
	5572.	42.	28769.	1637.
	7896.	98.	36332.	2815.
	7028.	98.	28070.	2724.
A. 1681. ad 1682.	6300.	70.	20340.	1657.
	73472.	782.	281918.	19553.
	782.		19553.	
Summ.	74254.		301471.	

Adeoque ultimo decennio minorem macis, nucum autem majorem quantitatem obtinuit. Unde elucefcit Cameram hanc, intuitu macis, decrementum, intuitu autem nucum incrementum cepiſſe: ita ut nec incrementum, nec decrementum Cameræ huic tribui poſſit, quæ inter utrumque qs. medium tenet.

In CAMERA WAYR
primo decennio ſeqq. aromata recipiebantur:

	Mac.	Nuc. Moſch.
ſc. Anno 1662. ad 1663. ℞. Cattis Banda - - -	2374.	9769.
	2436.	10410.
	2940.	9142.
	4032.	15225.
	2408.	800.
	2800.	20280.
	2744.	10672.
	2156.	8160.
	2334.	8985.
An. 1671. ad 1672.	860.	3720.
Summ.	25092.	97145.

Ultimo decennio, ſcil. ab A. 1672. ad 1682. in ſpecie
℞. Catt. Banda

A. 1672. ad 1673.	Mac. Int.	Fragmenta.	Nuc.	Fragment.
	5432.	- - - -	23900.	- - -
	3018.	- - -	6720.	- - -
	3920.	- -	14680.	426.
	2548.	28.	13509.	1260.
	2716.	28.	16384.	1925.
	4004.	14.	3062.	334.
	2156.	- -	18193.	1734.
	3472.	- - -	13790.	1126.
	2828.	28.	12764.	973.
A. 1681. ad 1682.	2912.	14.	9660.	345.
	33006.	112.	132662.	8122.
	112.		8122.	
Summ.	33118.		140784.	

CAME-

CAMERA CALCULATORIA OURIEN

primo decennio seqq. aromata obtinuit, scil.

	Mac.	*Nuc. Moschat.*
A. 1662. ad 1663. ℞. Catt. Banda - - -	1185½.	4520.
	1280.	5630.
	- - -	- - - -
	- - -	- - - -
	- - -	- - - -
	1540.	3760.
	- - -	6120.
	- - -	- - - -
	- - -	3216.
A. 1671. ad 1672.	- - -	- - - -
Summ. Catt.	4013½.	23246.

Posteriori decennio, ab A. 1672. ad 1682. scil.

Anno 1672.	*Mac.*	*Fragm.*	*Nuc.*	*Fragmenta.*
ad 1673. Catt. Banda	[illegible]	- - -	- - -	- - - -
	392.	- - -	2183.	- - - -
	1036.	- - -	6280.	624.
	1092.	14.	- - -	- - - -
	812.	- - -	5920.	- - - -
	1504.	14.	1456.	- - - -
	952.	14.	6849.	- - - -
	1568.	28.	6951.	- - - -
	1316.	- - -	4953.	- - - -
A. 1681. ad 1682.	1344.	- - -	4597.	- - - -
	10016.	70.	39189.	624.
	70.		624.	
Summ.	10086.		39813.	

Primo decennio ab Anno 1662. ad 1672. in tota Banda seqq. aromata allata sunt:

	Mac.	*Nuc. Moschat.*
juxta specif. supradictas, Catt. - - -	203877½.	798175.
Et in ultimo decennio ab A. 1672. ad 1682. - - -	213362.	911174.
	9484½.	112999.

Ut adeoque Banda per ultimum decennium plura subministrarit. Unde Provincia quoad aromatum proventum ita succrevit & meliorata fuit, ut dici non possit illam decrementum aliquod passam fuisse.

PARS II.

de

IIS QUÆ INTER HORTULANOS AROMATARIOS AGENDA ET ORDINANDA SUNT.

Horti in Banda ichnographiâ generali depingendi & delineandi sunt, & quilibet simul Hortulanus partis sibi dicatæ mappam quandam Geographicam & delineationem specialem habere debet.

E mappa seu ichnographiâ generali hortorum aromatariorum in Bandâ videre & dignoscere licet, qualem figuram & magnitudinem quivis hortus obtinuerit, & quantum possessori alicujus horti concreditum fuerit: cum vix ullus ibi hortus sit, cujus termini exactè definiti sint.

Hunc in finem omnes horti, juxta documenta & instrumenta hortulanis data, mensurandi essent; quod ut fiat, dimensio illorum à tractu, secundum maris litora se extendente, inchoan-

inchoanda esset & quidem in cujusque horti medietate: illudque, quod inter binos possessores reliquum manet, aut & deficere videtur, ab alius horto detrahendum & donec magnitudinis intuitu omnia legitimè se habeant, alteri adjicendum esset. Post quam divisionem cuilibet Hortulano, una cum delineatiotione, instrumentum aliquod seu documentum de magnitudine situque horti illi concrediti exhibendum esset, ne alter alteri nocere aut detrimentum aliquod adferre posset.

Qua ratione horti in flore & vigore suo conservari debeant?

Horti in cultura & melioratione suâ conservantur, si ab omnibus impuritatibus liberentur, gramen excelsum debito tempore modoque demetatur, arbores nucum moschatarum abradantur, in locis nudis, ubi nullæ succrescunt, sed succrescere possent, novæ plantentur & annosarum moxque deficientium loco aliæ surrogentur, tandem & arbusculæ, in locis inconvenientibus succrescentes, aliò transplantentur. Huc pertinet similiter plantatio arborum aliarum fructiferarum, ad alimentationem mancipiorum & œconomiam necessariarum, cum ligno ad ædificandum & ardendum seu calefaciendum: procuratio arborum Cociferarum & Sagu: Arundinum majorum, aquarum & paludum junciferarum (ad parandos sacculos & lectisternia): Mancipiorum ad culturam hortorum aptorum sufficientium: Instrumentorum ad quotidianum necessariumque usum: Aggerum & contignationum, Parrepar dictarum, pro mace & nucibus moschatis exsiccandis: Habitaculorum pro Mancipiis & Possessoribus hortorum, quæ non tantum ad personarum, sed aromatum conservationem quoque requiruntur.

De Saltuario & Custode Hortorum, quid observare teneatur?

Expedit, ut Saltuarius seu Inspector hortorum vel pometorum, quem Societas Illustris illic alere solet, continuo & indefesse suo defungatur officio, & non tantum pometa, sed & integram sylvam pererret, ut, quæ illic agantur, observet. Saltuarius hic (si muneri suo legitimè præesse debet) ad id adstringendus aut applicandus non est, ut extra Bandæ Insulas aliorsum, sive versus Z. aut O. Z. W. sitas Insulas ablegetur & alia Societatis negotia peragat. Tenetur etiam munere hoc tamdiu, ut stipulatus est, defungi, ut per crebriores pometorum visitationes & oberrationes in sylva hujus situm & figuram addiscat sciatque quid in pometis agatur? an in illis arbores legitimè purgentur? nuces plantentur? arbores nuciferæ transplantentur? arbores emortuæ eradicentur? aliæ meliores in earum locum inserantur? An & aromata debito modô colligantur, Macis probe ventiletur & ad debitam siccitatem exsiccetur, eumque in finem sub humida aëris constitutione in superiori contignatione sparsim extendatur & sub radiis Solaribus melius siccetur? adhæc nuces non negligantur, sed ut decet, ad contignationem fumigatoriam s. Parrepar transferantur, & primò igne blandiori suffumigatorio calefiant & abhinc imminuto igne fumo penetrante rectè exsiccentur & ita præparentur, ut intra 12. vel 14. septimanarum spatium offerri possint? Rationem etiam habeat macis, antequam Illustri Societati offeratur, videatque an probæ notæ sit, nec ne? ubi minus bona reponenda est. Curam etiam mancipiorum habeat, observetque an pometum debito tempore purgatum sit? & ne nuces deciduæ negligantur; quæ omnia ejus sunt officii.

De Commissariis, qui omni semestri ad visitanda pomœria ablegantur?

Quo verò innotescat, an Saltuarius officium suum dextrè peragat & administret: an & Hortulani apti satis & versati sint ad aromata in pometis suis colligenda? è re erit, ut quolibet semestri certi Commissarii eò ablegentur, qui (mense cumprimis Januario & Junio) generalem hortorum visitationem instituere possunt. Hi Commissarii commodissime è IV. Personis constare possent, quæ è seqq. eligi deberent, scil. 1. Duo è collegio Politico Senatorum. 2. Duo præcipui Hortulani, 3. Fiscalis & 4. Gubernator illorum locorum, in cujus præfectura visitatio instituitur. Hi omnes & singuli inspicere & observare deberent, an arbores nuciferæ probè depuratæ, ipseque hortus suo tempore mundatus fuerit? Quo facto illis monstrandum & ostendendum esset, quales arbores plantatæ, quales transplantatæ: quænam succreverint & quænam emortuæ fuerint?

Similiter observandum esset, an aliæ arbores pomiferæ, ad necessarium usum & œconomiam Mancipiorum requisitæ, in horto contineantur? & si minus, ut adhuc plantentur.

An item quivis ex hominibus propriis seu mancipiis arundinem majorem aut cucurbitam habeat, quâ aquam apportare & conservare possit? ubi omnia mancipia uniuscujusque pomœrii citanda essent, ut numerentur, inspicerentur & omnium nomina, cum ætate, & an apta, vel inepta sint, annotarentur.

Quibus porrò debitis irretiti sint Possessores hortorum? an pensiones annuas & in summa concredita, seu capitali, aliquid solverint? ut Illustris Societas (prout Possessores sollicitaverint) scire possit, cui & quî illis succurri debeat & possit? quapropter omnibus Possessoribus pometorum incumpit iisque sine discrimine habito injunctum est, ut de villicatione

sua

sua rationem reddant quò innotescat, quam laboriosus, aut socors vel negligens sit? nî Illustris Societas (pro benevolâ suâ commiseratione) in sublevatione hortulanorum defraudari velit; sed pro re nata sciat, quo modô salvari possint?

Similiter inde elucescet, an Saltuarius munere suo, prout decet, legitimè fungatur? quod nisi fiat, ad mulctam pecuniariam aut aliam poenam condemnandus erit: quo ipso ad officium ipsi concreditum melius peragendum excitabitur.

Pometa sæpius justo carius emuntur.

Postquam etiam horti aromatarii utplurimum ab hominibus tenuioris fortunæ, hortorum, horumque pretii genuini ignaris coemuntur, necessario sequitur, ut, si carius justo emantur, emtores abhinc æri alieno inextricabili, à quo se liberare nequeunt, intricentur; unde valdè expedit, ut sciatur, quantum hortus aliquis valeat?

Qui sciri possit cujusque horti pretium genuinum?

Hoc ut innotescat, seq. proportionem è collectione diversorum annorum consideremus, oportet, unde apparet, quantum pecuniæ sub oblatione aromatum cujusvis anni lucrati fuerint: quæ summa genuinum horti pretium est. Hoc ut sciamus, seq. ratione ob oculos poni poterit.

SUB CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina Pometorum, ubi sita sint.	*Nomina Possessorum hort.*	*Mancipiorum numerus requisitus.*	*Reditus annuus.*	*Quot mancipia alant?*	*Pretium.*	*Debita.*
	IN NOIRA.		Rhlr.		Rhlr.	Rhlr.
	Thennis Claasgen hortum à Petro Zespersen obtinet jure emtionis.	24.	162.	26.	1532.	Nihil.
	Caspar Thomas Carper	7.	40.	30.	210.	Nihil.
	Vidua Hof. Valentin	10.	Rapeus	30.	- - -	Nihil.
	Conrad Dyckman	25.	255.	34.	5000.	5462.
	Viduæ Jac. Isaaci hortum habet Nic. Schwan.	5.	56.	22.	500.	400.
	Tobias Hardkopff	58.	590.	50.	8400.	Nihil.
	IN INSULA Maj. BANDA. Tres hi horti sunt					
Calia Bua- Cay Tortorran. Spantia	Jacob. de Cordaan.	100.	1295.	118.	20045.	18950.
	Georg Prutsher	80.	608.	70.	10150.	13450.
	Aart Antonisen	79.	497.	33.	4600.	6828.
Commer Rana.	IN SELAM.					
	Hend. Cornel.					
	Wilhelm Polet & Zurian Zuriansen	7.	88.	9.	Hæredit.	400.
	Jacob Lucassen	5.	114.	6.	240.	340.
	Cornelius Zoasten	8.	46.	3.	Hæredit.	Nihil.
	Herman Thomsen	21.	80.	11.	650.	950.
	Bara Moor	5.	46.	7.	100.	150.
	Marcus Bordel	17.	70.	7.	Hæredit.	450.
	Thomas Creyn	23.	239.	31.	Hæredit.	1800.
	Peter Thyssen	76.	420.	33.	3200.	3300.
	Barent Jansen, vel May Catharina	24.	302.	36.	3200.	2400.

SUB CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina hortorum eorumque situs.	Nomina Possessorum	Numerus mancip. requisitus	Reditus annui	Quot mancipia alant?	Pretium	Debita.
	IN DONDER sub calculatorio WAYR		Imperiali f. Rhlr.		Rhlr.	Rhlr.
	Isaac Jacobsen Bambergensis	50.	660.	44.	8000.	8831.
	Jacob Albert Ecling.	40.	655.	58.	7000.	3500.
	SUB CAMERALA WAYER.					
	Hend. Marensen	25.	330.	29.	4809.	3000.
	Bendjamin Hendrichsen	10.	108.	4.	400.	450.
	Jerem. Delmond	11.	67.	3.	400.	520.
	Vid. Laurentii Gregorii & Joh. Reiniegen	17.	315.	18.	300.	3525.
	Jan Robbertsen Holma	54.	742.	43.	7500.	7557.
	Vidua Brongersii hortum Hondr. Marcassenii Viduæ emit, distinctum nunc in 2. partes, quarum superiorem affini suo Joh. Holmæ reliquit: alteram partem ipsa possidet.	30.	272.	17.	4000.	4000.

IN CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina hortorum cum situ.	Possessores	Quot mancipia requirant?	Reditus annui	Quot mancipia alant?	Pretium valoris	Debita.
	IN LAUTANG, SUB CAMERA WAYR MILITANTIS,		Thaleris		Thaleris	Thaler.
	Hond Bruin	60.	582.	48.	7050.	8853.
	IN OURIEN, SUB CAMERA LONTHOIR.					
	Crispin Cornelius, cum Fratre & Sorore	9.	72.	6.	Hæred.	Nihil.
	Diego de Goor	4.	33.	3.	Hæred.	150.
	Franc. Poulo	4.	52.	2.	- - -	Nihil.
	Isac Colet	9.	88.	2.	450.	443.
	Joh. Tounisen	57.	554.	44.	5000.	4799½.
	Jac. Joh. Broers	12.	190.	13.	400.	420.
	Vidua Joh. Drageri.	54.	475.	33.	Hæred.	Nihil.
	SUB CAMERA LONTHOIR.					
	Fascatte Moor	5.	41.	2.	Hæred.	Nihil.
	Paul Brugman	7.	34.	5.	350.	300.
	Elias Jansen	6.	95.	4.	Hæred.	Nihil.
	Casp. Petersen	26.	132.	9.	1240.	Nihil.
	Joh. Petersen	98.	- -	4.	740.	800.
	Joh. Casparsen					
	David Samuel & Franc. Hendorse	7.	152.	4.	Hæred.	Nihil.

II

IN CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina hortorum cum situ.	*Possessores.*	*Quot mancipia requirant?*	*Reditus annuus.* Rhlr.	*Quot mancipia alant?*	*Pretium.* Rhlr.	*Debita.* Rhlr.
	Joh. Pignola	12.	158.	20.	184.	Nihil.
	Benedictus Lambroy	4.	55.	3.	170.	Nihil.
	Cornel. Ferdinand	4.	101.	28.	200.	1322.
	Hond van Vos & Maur. Jansen	8.	422.	7.	8500.	4400.
	Hester Christophelsen	10.	- -	1.	- - -	150.
	Anton Moussum	24.	197.	10.	1450.	1320.
	Bakker Moor	13.	45.	3.	250.	250.
	May Java	9.	- -	4.	500.	330.
	Vidua Wilh. Mauritii	34.	63.	7.	1800.	2891.
	Joh. Petersen Stoltzman	20.	120.	25.	4400.	2050.
	Moyses Cornelius & Bento Symonsen	9.	179.	15.	Hæred.	100.
	Vidua Loef Henrichsen	16.	22.	18.	1400.	2050.
	Joh. Dias	15.	150.	8.	Hæred.	590.
Orentotte Waling maj.	Barent Antonisen	60.	821.	25.	7000.	7000.
	Vidua Samuelis de Leit	69.	993.	60.	8500.	10060.
	David Bartelsen hortum suum non sine jactura insigni vendidit Barentio Cops	55.	674.	40.	6600.	6600.

IN CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina hortorum cum situ.	*Nomina Possessorum*	*Quot mancipia exigant?*	*Reditus annuus*	*Quot mancipia alant?*	*Valor*	*Debita.*
Waling. maj.	Vidua Conradi Braayii	29.	719.	47.	5000.	5300.
	Thomas Brand. Joh. Ludov. Aurein Vidua Lucas Crasenius, qui duxit in uxorem Cornel. Wilhelmi Hammesseri Viduam. - - -	76.	684.	66.	6500.	4800.
	Wilhelm Barentsen Grand	70.	440.	69.	10000.	10776.
	Ferdinandus Dias - -	33.	301.	15.	3000.	5180.
	Jan Hellebout - - -	18.	496.	34.	4000.	1880.
	SUB CAMERA REVENGI IN PAULO AY.					
	Paulus de Broeck	325½.	1942.	132.	1900.	19719.
	Dirck Petersen	67½.	633.	42.	8400.	9379.
	EgbertBoudewins hortum à Gonsalvo Bastiansen emit	48.	257.	19.	1500.	1425.
	Vidua Reimeri Bruquo	40.	143.	5.	- -	1120.
	Ary Henrichsen	45.	220.	19.	1500.	1425.
	Valentin Benike	7.	164.	8.	600.	Nihil.
	Adrian Basin	4.	20.	- -	Hæred.	Nihil.
	Hend. Paul	13.	66.	2.	470.	593.
	Vidua Joh. Macassar	10.	103.	6.	- -	Nihil.
	Jacob Abramsen	13½.	167.	7.	650.	704.
	Franz Kopis	7.	25.	- -	Hæred.	Nihil.
	Habacuc Danielsen	17.	38.	4.	- -	dito.
	Eliæ Jansen Vidua	8.	113.	13.	- -	dito.
	Joh. Bootgen	9.	71.	1.	- -	297.

IN CAMERA PRINCIPALI NASSAU.

Nomina hortorum cum situ illorum.	*Nomina Possessorum*	*Quot mancipia requirant?*	*Reditus annui Rhlr.*	*Quot mancipia alant?*	*Valor Rhlr.*	*Debita. Rhlr.*
	Johann Pieris	9½.	90.	- -	- -	273.
	Peter Kuhlman	9.	87.	5.	280.	1023.
	Andreas Michelsen	7.	32.	3.	- -	122.
	Vidua Petri Cornelii	9.	97.	- -	- -	218.
	Christoph. Meindertsen	12½.	119.	6.	- -	522.
	Simon Petersen	3.	14.	- -	- -	72.
	Anna Gumaal	17.	34.	6.	- -	445.
	Tobias Janson	4.	30.	- -	- -	97.
	Mey Laurentii Vidua	3.	25.	1.	- -	Nihil.
	Christoph. Langern	7.	44.	- - -	- -	Nihil.
	Vidua Anthon. Janson	27.	230.	20.	- -	Nihil.
	Bartholom. Cornelius	7.	133.	4.	- -	Nihil.
	Bastian Consalvo	16.	192.	4.	- -	Nihil.
	Johann Bastiansen	8.	34.	3.	- -	300.
	Philippus Jacobsen	3.	5.	- -	- -	Nihil.
	Vidua Joh. Bottii	24.	52.	4.	- -	1082.
	Pedro Rodrigo hortum à Dn. de la Montaigne emit	8.	30.	1.	- -	Nihil.
	Joh. Botte	2.	9.	- -	- -	dito.
	Hæc in unam redacta summam faciunt ———	2550½.	22885.	1835.	218020.	227117.

Quodsi jam ea, quæ ad sustentationem mancipiorum, apparatum instrumentorum ad conservandum hortum requisitorum, una cum restantibus usuris, ½. imperial. per mensem supputando, inde subtrahimus, idem ostendere poterit, quid constare debeat hortus & quò pretiô coëmendus sit?

Reliqua enim commoda, quæ ultra aromata ex horto fluunt, non aliter considerari & supputari possunt, quàm ut pro sustentatione hortulani & possessoris ipsius, una cum mercede & numero mancipiorum (qui sive per desertionem, sive per mortem imminui solet) per novorum emtionem conservando, impendantur.

Quò igitur sciatur & comprehendatur, quid ad sustentationem mancipiorum & apparatum hortorum necessarium sit, & per anni cursum insumatur, seqq. exempli loco inservire possunt:

XXX. personæ annuatim 3½. saccis (*läst*) oryzæ indigent, si quævis menstruatim 30. ℔. consumit: sacco jam 25. thaleris æstimato exsurgunt inde rhlr. - - - - - - - 91⅔.

Vestimenta, pro unoquovis mancipio 1. rhlr. per annum, requirunt - - - 30.

Obsonia ac donaria extraordinaria, circa novi anni primordia & tempore messis &c. illis dividenda, singulos pro singulis 3/6. thaler. censendo omni die, fac. - - - - 68½.

Apparatus ad hortum necessarius per annum - - - - - - 20.

Prodit Summa - - 210. cum ⅛. thaler. Quæ necessariò ad hortum, XXX. personis colendum, requiruntur.

Ad genuinum igitur valorem horti XXX. animarum porrò nosse expedit, quantum aromatum annuatim proferat, & si inde sumtus inevitabiles detraxeris, reliquum juxta usuras inde exspectandas supputando statim summam capitalem demonstrabit, quâ hortus e[-]mendus est. Exempli gratia:

Si hortus XXX. animarum singulis anni[s] tantum aromatum ferat, quod nummi[s] uncialibus - - - - - 419½ vendi potest: ab hac summa impensæ inevi[-]tabiles, jam supra calculatæ, detrahantur scilicet - - - rhlr. - - 210⅛, sic pro usuris capitalis remanebunt - 209. imp[...]

Hinc sequitur hortum talem XXX. animarum, pro 419 1/12 Imperialibus aromata fun[-]dentem, usuris ad ½. pro cento menstruatim supputatis, una cùm mancipiis, tantum 350[0] imperialium pretio dignum, nec carius ve[l] majori pretio emendum esse, si possessor con[-]servari & Societas Illustris omnibus, ut decet aromatibus frui debeat.

Quando jam hortus XXX. animarum 350[0] (ut ante supputabatur) Imperialibus venit & unumquodvis Mancipium 40. Imperialibu[s]

red

redimitur, conjunctim autem -- 1200. Imper. ipsius soli (cujus dominium directum penes Soc. Illustrem manet) æstimatio in se valebit numm. uncial. - - - - - 2300.

conjunctim - - - 3500.

Quodsi jam hortus XXX. personarum aromatum quantitatem 419½. imper. constantem præbet, habita in calculo proportione haud difficulter inveniri poterit, quantum & alii horti (specificatis prius personis) subministrent.

Unde jam firmiter concludimus eundem necessariò periclitari, & in solvendis usuris pro capitali tot imperialium jacturam pati, qui hortum aromatarium justo carius emerit: dum hortulanus eosdem (si vitam & fidem suam salvari voluerit) vix aliunde quam è distractione aromatum lucrari potest, ad debitum interesse solvendum: alioquin vix subsisteret, sed brevi ad incitas redigeretur.

Quomodo efficiatur, ne pomaria carius, quam merentur, emantur?

Medium, quo cavetur; ne horti aromatarii, aut pomaria ultra pretium & valorem genuinum solvantur aut coemantur, hoc est, si v.g. ad coëmendum hortum 4000. imperial. æstimatum, 1000. imperiales offerantur, ut sub exhibitione horti statim solvantur. Quoniam jam venditor (si juxta tenorem hujus pacti non solvitur) vi juris recepti (cum tanta sit oppignoratio) primus omnium ad horti venditionem (ut solvatur) admittitur, ac emtor, sive velit, sive nolit, venditionem ejus admittere & permittere tenetur; hinc sponte sua fluit emtorem omnia prius exactè pensitaturum & supputaturum esse, quid hortus valeat, quid ferre recuset, eumque justo carius emturum non esse, ni pecuniam suam datâ opera profundere, & si ab infortunio quodam obrutus hortum suum rursus vendere cogeretur, pecuniæ ejus, quam ultra pretium genuinum & valorem internum antea solverat, jacturam ferre velit.

Quâ ratione pomaria absque ære alieno contrahendo emi possint?

Hoc commodissime absque ullo sive venditoris, sive emtoris detrimento fieri potest, si hortus ita venditur, ut statim certa nummorum quantitas paratâ pecuniâ solvatur, aliaque summa singulis annis, una cum usuris consuetis, numeretur, donec in solidum omnia successivè soluta sint, & tamen interea omnia ad venditionem obligata maneant. v.g. Ponamus vi pacti mille thaleros sub oblatione horti paratâ pecuniâ solvi & abhinc emtorem annuatim 500. imperial. cum usuris stipulari, ipsa emtio (quæ paratam pecuniam solvendo 4000. imperiales requirit) 4883. dimidium pro cento singulis mensibus annumerando, suppeditabit: hocque casu venditor terminos suos solutionis, una cum fœnore, áliis pro pecuniâ paratâ relinquere poterit, dummodò sint, qui nummos in arca sine usuris reconditos habeant: ut in Patria toto die accidit.

1000. hos Joachimicos Emtor hortorum aromaticorum penes hunc aut illum, vel cum venditoris permissione, usuras illas stipulando, haud difficulter obtinere poterit: hoc tantùm excepto, ne singulis mensibus plus quàm ½. thaler. solvatur aut acceptetur, alioquin sententia judicialis non sequeretur. Quo casu Exhibitor in novo Emtore periclitaretur, cum nesciat (infortunio cumprimis interveniente & venditionem horti urgente) an tantum, quantum emtor elocavit, refundere possit? In tantum igitur emtor hortorum non plus valet, quam persona particularis, nec pro possessore horti haberi potest, dum per pecuniam denique in talem evadit. Quapropter tamdiu, quamdiu pecuniâ caret, possessor hortorum fieri nequit, nec ut possessor, sed ut persona privata pecuniam acceptat.

PARS ULTIMA

DE IIS

QUÆ ILLUSTRIS SOCIETAS PRÆSTARE

VALEAT, UT HORTULANI IN BANDA EO MELIUS ALI ET SUBLEVARI POSSINT?

DE ONERIBUS

Quibus Hortulani ab Illustri Societate gravantur.

Onera ab hortulanis ferenda parvi sunt momenti, qualia sunt, quibus necessitate exigente, in recognitionem feudi, Dominis territorii, pro facultate sua, officia prædam & servitia præstare tenentur, prout fidos subditos & vasallos decet.

Similiter annuatim Domino territorii decimas aromatum exsolvere tenentur, & ut hortorum, ut decet, legitimam curam agant, eos colant, novis plantationibns augeant, conservent & depurent, illis pariter incumbit, ut de omnibus rationem reddant.

Quia etiam pomaria aromataria nihil aliud sunt quam bona feudalia, hinc possessori eadem divendere & alienare non licet, nisi expressus Nobiliss. Dn. Gubernatoris consensus accedat.

Concessa igitur venditione, decimæ legitimæ (quæ respectu mancipiorum & reliquorum bonorum allodialium ad vigesimam tantum emtionis aut feudi partem adstringuntur) Domino territorii solvendæ sunt, quoniam solum & aromata bona ejus propria sunt; adeoque Hortulani per contributionem voluntariam nihil aliud quam Conductores & Possessores ejus redduntur, ut aromata accurate colligant & offerant: pro quo labore non plus, quam 1. thalerum pro 1. Catti Banda macis & 4. thaleros pro 40. Cattis Banda nucum moschatarum sperare possunt, dummodo ita comparata sint, ut à corruptione immunes conservari possint: hac tamen conditione, quod hic decimæ decurtari nequeant; adeoque aromata nemini quam Domino territorii offerri vendique possunt, idque sub pœna gravissima.

DE EMOLUMENTIS,

Quæ hortulani, onerum intuitu ab Illustri Societate hauriunt.

COmmoda & beneficia, quibus Possessores hortorum fruuntur, quamplura & fere superflua sunt, v. g.

Pretium oryzæ, cujus saccum vel molem (ein Last) non pluris, quam XXV. thal. æstimarunt non tantum Domini Illustres, sed & curarunt, ut toti Insulæ Bandæ, quantum requirit, ea prospiciatur,

Similiter Illustres Domini ordinarunt, ut in Mancipiorum emtione pro unoquovis viro aut muliere, juniore adhuc & prudente, tantum 40. thaleri solverentur, nec carius emerentur. Ut adeoque par, vir scil. c. uxore, 80. thaleris veneant. Adhæc senior præ juniore pro re natâ æstimandus est.

Porrò Nobiliss. Societas permisit, ut in Banda XX. circiter vesicæ furnique destillationi Araki seu spiritus vini erecta fuerint, quo possessores hortorum Sury suum & Arack LX. thalerorum pretio divendere possint, sive jam Illustris Societas, sive alii eô indigeant. Ubi insimul cautum est, ut Incolæ Amboinenses Arak suum è Banda, neutiquam è Batavia nova, petere & emere teneantur.

Adhæc Possessoribus hortorum indulgetur, ut loco $\frac{2}{7}$. pro cento, loco usurarum olim solvendarum, nunc dimidio creditoribus suis satisfacere possint.

An verò privilegium hoc, seu, si mavis indulgentia ad illos quoque Possessores, qui post ultimum diem Novembris A. 1682. hortos suos emerunt, extendendum sit, ita ut pariter menstruatim $\frac{1}{2}$. loco interesse solvere & satisfacere possint? aliquam adhuc considerationem meretur.

Equidem finis & intentio, cur hoc illis hortulanis, qui prædia sua ante ultimum Novembris diem A. 1682. jamdum possidebant, indultum fuerit, hæc fuit, quoniam absque hoc beneficio præsentaneæ ruinæ & perditioni obnoxii erant: quapropter summa necessitas exigebat, ut illis hoc modo succurreretur. Quum igitur certum sit, quod in iis, qui hortos suos post ultimum Novembris emerunt, tale periculum non subsit, cum optimè sciverint, quanti horti sint emendi & quâ ratione sibimet ipsis sufficienter prospicere & ab interitu se vindicare possint. Item quod nummos, quibus indigebant, talibus usuris, quibus possint ac vellent, obtinuerint, sicque hortos justo carius non emerint; hinc videri posset beneficium hoc illos non concernere vel manere.

Postquam autem Domini nostri in quibusdam articulis Instructionis de A. 1650. mandarunt & jusserunt, ut civibus Bandasiensibus (sub quibus & Possessores hortorum comprehenduntur) omnibus possibilibus officiis gratificaremur, quo Banda in statu florido conservetur & simul Hortulani instigarentur, ut omnes nervos viresque ad aromata bene colligenda & minus negligenda intenderent, sicque omnia aromata (quorum intuitu tam immensæ opes & expensæ insumtæ & tantum sanguinis humani profusum fuit) Illustri Societati Indicæ in commodum & usum cederent; hinc necessarium & proficuum erat, ut tam adventitii, quam antiqui Pomariorum Possessores beneficio hoc (quo $\frac{1}{2}$. pro cento loco usurarum menstrualium solvunt) fruerentur, quod ipsum tamen in causa esse nequit, ut horti majori, quam valent, pretio divendantur, dummodo modus ille, quem supra de emtione bonorum proposuimus & suasimus, observetur. Hoc si fiet, universæ Insulæ Bandæ eo ipso consultum erit.

Hic

Hic autem de novô in deliberationem venit, an Collegia de Weesm. Diaconyo &c. quoque prærogativam illam habeant, quâ Societas Illustris absque ulla contradictione gaudet.

Ubi notandum, quod ratio præferentiæ seu prærogativæ, quam Illustris Societas jure prætendit, longè aliter se habeat, ac illa Collegiorum, dum Societas Nobilissima nemini pecuniam suam credere mutuoque dare solet, nisi eô in casu, ubi mutuo sumens in extrema miseriâ constitutus illâ ab interitu vindicari conservarique potest, nullam ferè usuratum rationem habens, ad quas Collegia sunt intenta. Adhæc Societas Nobil. suis Officialibus gaudet & famulis semper curam gerere tenetur eorum quæ possident, an ea fortè, quæ ipsis concredita sunt, negligant, dum ubique res agitur. Hi si acceptantur & conducuntur, ut Societatis Illustris bona observent, suo fruuntur salario, & consequenter obligati manent, ut, si fortè in iis quæ illis crediderant, jacturam patiantur, omnium rationem reddant. Quapropter Illustris Societas libertatem habet non tantum è facultatibus illorum, sed & existimatione atque sanguine solutionem petere, sicque in omnibus, quæ possident, indemnisationem quærere, idque nemine (sub prærogativæ alicujus prætextu) illud impediente aut recusante; & quid, quæso, Collegia, nummos suos in fœnore ponentia, illudque, quod paciscuntur, sperantia, aliud sunt, quam personæ privatæ idem præstantes? quapropter consequenter majore privatis jure non gaudent: nisi fors eô in casu, quo tam Collegia, quam particulares personæ pecuniam suam uno eodemque die aliis crediderint, eandemque hypothecam acceperint, ita ut nesciatur, quis illorum primus aut ultimus fuerit creditor: ubi procul dubio Collegia præferri debent.

Similiter si adhuc media ac subsidia, in hypotheca nominata & obærata, supersint, debitoresque adhuc solvendo sunt, Collegia pariter præferenda essent.

Quodsi & persona aliqua ultra pecuniam à Collegiis acceptam adhuc facultatibus quibusdam gaudeat, in bonis adhuc liberis Collegia etiam præferuntur, in reliquis non item.

Respectu autem nummorum, à Collegiis iis personis, quæ jam ad incitas redactæ sunt, creditorum, Collegia nulla prærogativâ aut præferentiâ gaudent, sed ad concursum creditorum ablegari debent: alioquin res sane misera & iniqua foret, si is, cui persona quædam privata pecuniam suam eo, cum adhuc floreret tempore, crediderat, postmodum ad incitas redactus Collegium quoddam adeat, nummos ab hoc mutuò sumat, hocque tandem priori personæ privatæ præferri deberet, quod meo quidem judicio prorsus irrationale & iniquum esset: quamvis omnia Saniorum judicio relinquam. Ecquis enim urget aut jubet Collegia ut facultas suas aliis mutuo dent & periclitentur? nonne omnia spe lucri & fœnoris agunt? Unde sequitur, quod, si pecuniam suam malè elocârint, id sibi imputare debeant, nec eapropter aliis præferri possint, sed ad concursum venire teneantur.

Restant adhuc alia quædam beneficia, quibus Societas Illustris (si placeret) hortulanos mactare posset, ut hortorum & aromatum majorem curam agerent, omniaque ut decet, I. S. offerrent.

Quamvis hortorum aromaticorum Possessores per gratiosa, quæ supra enumeravimus, adminicula Societati Nobilissimæ summoperè obstricti & ad æternam gratitudinem obligati sint, nec ullam causam habeant plura ab Illustri Societate desiderandi: attamen nobis quidem (sub correctione per meliorem opinionem) videtur, quod Possessores hortorum (qui sub oneribus durioribus qs. succumbunt & vix salvari possunt) gratia & favore Societatis Illustris (ultra tot immerita beneficia) haud difficulter liberari & portari possent, si his in locis annuatim 200. circiter Mancipia procurarentur, non tamen ex alia, quam Orientalium prosapiâ, cum natio hæc ad clima id adsuefacta incommoda nonnulla facilius perferre valeat, nec tam facilè emoriatur; quod non tantum hortulanos à miseriâ sua liberandos, sed & ipsam Societatem in obtinendis copiosis nucibus & mace probæ notæ juvare posset, cum ultimô occiduo maturitatis suæ fructus hi majorem, ac alio tempore, perfectionem & magnitudinem nanciscantur, & sicut hac ratione macis in viribus augetur, sic nuces quoque ratione quantitatis corporeæ completiores & pleniores redduntur. Jam verò illi, qui plura alunt mancipia, nuces suas ad majorem maturitatem deducere possunt, diutius illas in arboribus relinquendo, cùm non habeant, quò vereantur, ne messis tempore, ob fructuum copiam, corrumpantur, dum per majorem mancipiorum numerum easdem salvare possunt: cùm econtra alii paucis mancipiis gaudentes mire se torquere & movere teneantur, quo messis tempore aromata sua colligant & auferant; quamobrem & citius, quam alii, messem suam exordiri tenentur, sicque cum nucibus moschatis maturis plures etiam immaturas decutiunt: unde sequitur Hortulanos paucas corpulentas & pingues, sed econtra plures rompos, aut & mediocres nuces, cum mace viliori, nanciscantur, nec meliores offerre possint: cùm econtrario illi Hortulani, qui legitimum maturitatis tempus expectant, maxima ex parte solidas, pingues, paucas aut mediocres, & simul macem crassiorem & rubicundiorem accipiant & offerant, quæ ut pondus, ita reditus quoque pomariorum augent.

Si pariter Nobiliss. Societas acquiesceret hunc Hortulanis favorem exhibere, ut quævis libratio (*Weegsel*) seu 40. Catti Banda Nucum Moscha-

Moſchatarum pretio 4½. Joachimicorum ſolveret, ſummam inde utilitatem hauſtura eſſet, cùm poſſeſſores hortorum majorem ſic diligentiam & fervorem in nucum collectione adhibituri eſſent, quàm pro nunc obſervare licet, dum ipſas, intuitu pretii vilioris & temporis inſumendi, Societati Nobiliſſimæ (cumprimis ſi mace privatæ ſunt) ferè gratis offerunt, cum Mancipia (quæ nuces ad oblationem præparare coguntur) toto illo tempore vix nudam oryzam lucrari poſſint. Quodſi verò ultra pretium commune adhuc dimidium thalerum acciperent, majorem curam & ſollicitudinem adhibituri eſſent, ut nullam nucum jacturam facerent, ſed omnes conſervarent.

Quodſi & Viris Illuſtribus Soc. placeret prudentiſſimâ ſua providentia curare, ut Banda nullo non tempore tali oryzæ copiâ gauderet, ut farina Sagu (quæ in defectu oryzæ diſpenſari ſolet & debet) carere poſſit, hoc ſane poſſeſſoribus hortorum in cibatione mancipiorum ſummè proficuum foret.

Magno etiam ſolatio, ut nonnulli opinantur, foret Hortulanis, ſi pace juſſuque Soc. Ill. fieri poſſet, ut Ternatenſes & Macarienſes, adinſtar Amboinenſium, tenerentur Arac ſuum è Banda petere & acquirere. Quandoquidem verò illi, qui veſica ad deſtillandum Arac ſunt inſtructi, ad hoc negotium XI. vel XII. Mancipiis indigent, quæ vix aliud operari poſſunt, quàm ut Tabaci inſimul curam gerant, aliàs autem veſicas obſervent, ſicque in nucum moſchatarum collectione nullum ſervitium præſtare valent &c. hinc dubitare quis poſſet, an non idipſum ad detrimentum potius hortorum, quàm commodum Soc. Illuſtris vergat? quod maturiori Prudentum judicio relinquimus.

In omnem eventum Hortulanis etiam ſolatio eſſet, ſi Soc. Illuſtr. procuraret, ut aniſum & reliquus apparatus, in veſicis & ſerpentinis deſtillationi Arak deſtinatis neceſſarius, pretio tolerabili haberi poſſent.

Et quoniam Poſſeſſores hortorum ſe non tam ut mancipia, ſed ut viri honeſti tractari patiuntur, annuatim illis 6. dolia butyri, pro illorum proviſione, procurari poſſent, cùm in Banda nullæ officinæ mulctoriæ reperiantur.

Tandem hoc beneficii & favoris genus poſſeſſoribus hortorum aromaticorũ etiam ſummè proficuum eſſet, ſi Illuſtris Societas Creditoribus illorum aut dimidiam debitorum partem, aut tantum, quantum illi placuerit, perſolverent, & abhinc illis ſub oblatione aromatum ſolutum eô forte modô decurtaret, ut I. uſuræ æris alieni, & abhinc tota ejus ſumma ſucceſſivè detrahatur. Hac ratione à duro debitorum onere liberari poſſent, quod, noſtro quidem judicio, nulla alia ratione fieri poterit. Id ſanè eosdem non tantum ad æternam gratitudinem, ſed & ad officiorum ſuorum promptitudinem & continuationem obligare poſſet; quæ omnia tamen Prudentiorum judicio relinquimus.

XXVI.
RELATIO
DE
PIPERE EJUSQUE PLANTATIONE
in Tractu Occidentali

Piper eodem ferè modô ac Betel excolitur, prout & plantæ utriusque magnam inter ſe ſimilitudinem alunt, niſi quod folia piperis quodammodò corpulentiora ſint foliis Betel, aliumque ſaporem habeant. Magnitudo & figura illorum ex TAB. V. apparet.

Loca, quò plantatur, è pinguiori terrâ, quodammodò tamen furfuraceâ, conſtat.

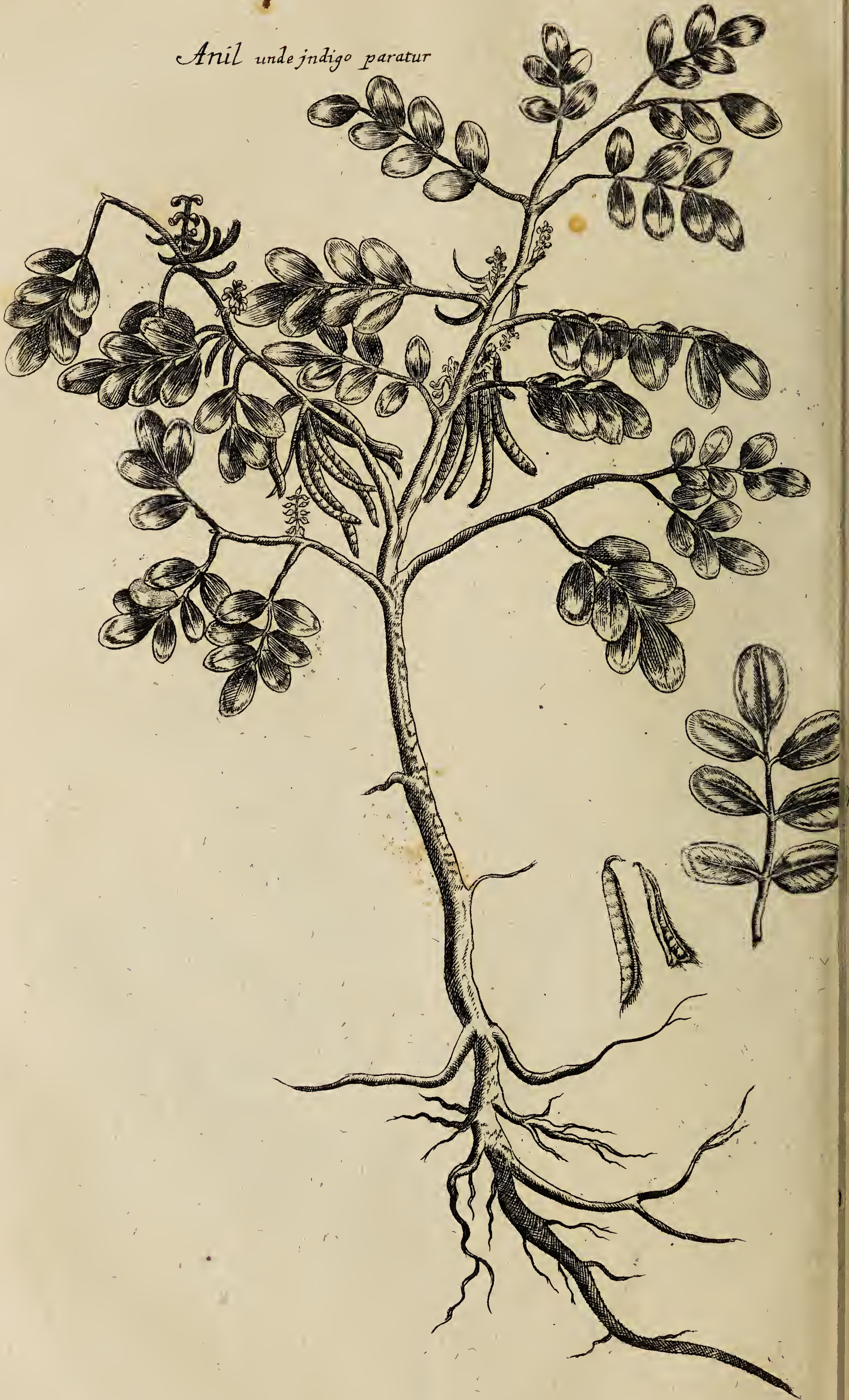
Hanc terram primò arant ſedulò, absque ſtercoratione & irrigatione, niſi hortus piperinus haud procul à pagô ſitus ſit, quem aquâ quoque irrorare ſolent.

Talis hortus piperinus in plagâ Occidentali *Dziundziong Lada* nominatur, aliæque plantationes, poſt arborum exſciſſionem, in ſylvis ſepibus cingi non ſolent.

Plantæ piperinæ certis ſeriebus, *Dziadziar* dictis, ad radicem arborum Tsingkting transplantantur, poſtquam jam ante è terra ſuccreverunt, 10. kaks, aut plantæ, præterpropter in unâ ſerie.

Hæc plantatio eô tempore inſtituitur, quô die quovis 5. aut 6. ſemel pluit, non verò aliâ nimis humidâ aeris conſtitutione, aut pluviis conti-

Tab: V
Piper Nigrum

Anil unde jndigo paratur

continuis grassantibus alioquin plantæ corrumperentur: quemadmodum aliàs quoque nimiæ pluviæ huic plantæ valdè nocivæ sunt.

Sub ipso plantationis actu surculum (quem Zowas vocant) tribus capitibus, Mata dictis, instructum, per 2. aut 3. dies in aqua fervida prius maceratum terræ committunt, cum non observatâ hac cautelâ ægrè succrescat.

Locus ipse à zizanio, huic plantæ admodum nocivo, depurandus est: & si planta quodammodò propullulavit, terram quodammodo circa eandem coacervant, ut plures caules sursum versus trudat, plures insimul radices agat & efficacior reddatur.

Binis abhinc annis primus ramusculus fructus trudit, quos *Oovvali Marania*, ramusculum verò *Marania* simpliciter nominant. Arboris ipsius truncus tandem brachii humani crassitiem nanciscitur.

Arborem hanc unoquovis anno bis fructibus suis privant: hos autem insequentes, seu ultimos fructus, *Mematsjer* vocant.

Messis major, quarto quovis anno contingens, *Pung' ut besar* dicitur.

Tempus messi piperinæ dicatum *Musim Mamupir l'ada* vocatur: Florem autem *Membunsi* appellant, qui 3. circiter menses fructum antecedit.

Una eademque arbor ad decimum usque annum durat & fructus fert, interdum & ad annum XV. si benè excolitur. Annosam ejusmodi arborem *Baka* nominant. His effluxis arbores exscindunt & in locum illarum alias plantant. Surculus ejus *Janghei* audit.

Pro PIPERE ALBO EFFICIENDO nigrum ad perfectam maturitatem deducunt, quod ubi decerpserint, in fossam dejiciunt, ibique macerare aut putrescere sinunt, donec post 3. dies cortices desiliant. Hôc factô aquæ infundunt, crebrius movent, & semper ▽. reaffundendo cortices adhuc reliquos, aquæ tunc innatantes, separant. Abhinc cineres recipiunt albicantes, quibus si omnia incrustata sunt, Soli ad exsiccandum exponunt. Cineres autem ad albedinē piperi conciliandam faciunt. Tandem vannis, *Fampi* dictis, piper ulterius depuratur, si piper simile album desideratur & distrahi potest.

è MSC. HERB. de JAGER.

XXVII.
RELATIO
DE
PLANTATIONE, COLLECTIONE ET EXSICCATIONE INDICI,
vulgò INDIGO dicti, prout in regione Tsinsie & vicinis locis exerceri solet.

Optimum & aptissimum solum ad plantandum Indicum è $\frac{1}{3}$. arenæ, quæ $\frac{1}{4}$. part. furfurum permixta sit, constat; & licet planta hæc, circa Devenapatan in locis prorsus arenosis vegetetur, hoc ipsum tamen in defectu melioris soli tantùm fieri solet: quapropter & his in locis tenuior quodammodò & macrior succrescit. Adhæc loca utplurimùm excelsa & siccissima eliguntur, quæ neque à fluviô quodam, neque stagno humectari possint, quùm ad vegetationem hujus plantæ pluviæ ordinariæ sufficiant; ut taceam terras humiliores, quæ irrigari & aquâ inundari possunt, ad alias potius magisque proficuas herbas, quam ad colendum Indicum destinari posse. Accedit & hoc, quod fundi nimis humidi plantam hanc suffocare, aut ad minimum causari possint, ne Indicum bonæ notæ propullulet.

Hoc ergò solum circa tempus pluviosum, mense præterpropter Septembri una vel alterâ vice ad profunditatem unius pedis, plus minusve, aratur, sicque ad finem tempestatis pluviosæ, h. e. mensis Decembris, ut in se ipsô subigatur, relinquitur; donec secundâ vice aratrô sulcari, semenque, tempore itidem pluviosô, immitti & subarari possit, vegetationem reliquis subsecuturis pluviis committendô. Quodsi jam herba, una cum suo caule, ad 4. circiter digitorum eminentiam è terrâ pullulaverit; à zizaniô circumstante depuranda & liberanda est: ubi probè cavendum, ne alia quædam herba, Indicô quàm simillima, illîc relinquatur, quæ alioquin simul succrescere & abhinc cum verò & genuinô Indicô, non sine damnô, abscindi posset.

Indicum hoc intereà ad Februarium præterpropter succrescit, eousque scilicet, donec in flores se induat & semen proferat, ubi cum foliis inferioribus simul flavescentibus abscindi debet. Figura totius plantæ ejusque partes in TAB. VI. depictæ sunt.

Sub ipsâ messe cautè procedendum provideque agendum est, observando probè, ut de ramusculis, è caule communi surgentibus, aliquid, ad latitudinem manus circiter, illîc relinquatur, ne per nimiam amputationem repullulatio inhibeatur aut impediatur, cum jamdum planta hæc facilimè emori soleat, nisi statim post rescissionem surculorum pluviâ quadam refocilletur, aut aliâs per fluvium aliquem aut stagnum adjacens humectari possit.

Quodsi enim pluviâ statim post messem irroretur, post tres menses elapsos de novô resecari potest, vel paulò serius, si pluvia quodammodò rarior cecidit : sub quâ secundâ messe eædem cautelæ, quæ in primâ allegatæ sunt, observentur.

Post hanc plantis nova vegetatio indulgetur, donec tertia messis sequatur, quæ elapsis à præcedente tribus mensibus ordinariò sequi solet, quô tempore semen insimul colligi potest & exsiccari, ut eô genuino sementis tempore uti possint ; licet non desint, qui semen in secundâ messe colligendum esse statuunt, quum eô tempore magis efficax sit : id quod probabilitate non caret.

Omnes hæ plantæ demetationis tempore serenô, Sole lucente, quartâ unius diei parte absolvi debent, eaque quæ collecta sunt in areâ planâ propinquâ & solo deputato, usque ad horam quartam pomeridianam, relinquuntur, ut intra tempus hoc quodammodò exsiccata rastro in acervum redigantur, & postquam baculis ad id negotium paratis tamdiu triturata fuerunt, donec omnia folia à ramulis separata sint, hæc ipsa corradantur & in corbibus in locum sicciorem & occlusum, ne venti eò penetrent, deportentur. Alio, eoque proximè sequenti, die serenô folia decussa in alium locum sicciorem aëri aperto rursus exponuntur, & tamdiu ut antea præterpropter exsiccantur, tamdiu etiam de novô fustigantur, donec major foliorum pars in frusta comminura sit, quô factô eadem denuò colliguntur & in siccum ac ventis minus pervium locum (cujus pavimentum stramine mappâ obducto munitum est) deportantur, cui, non attactis muris, rarô ordine inspergenda sunt ; & quamprimum hi acervi, non tantum in circumferentia & lateribus, sed in summitate quoque alio de novô stramine & integumentis investiti & obtecti sunt, per 20. circiter aut 25. dies illîc relinquuntur, donec folia apta nata sint, è quibus Indicum eliciatur.

Hæc, quæ præmissa fuit, exsiccatio in Sole duplicem usum habet : 1. enim aquositatem è foliis excutit & 2. folia aptiora reddit, ut per triturationem & fustigationem eò promptius in frusta comminui possint, cum, si folia exsiccata non fuissent, succus Indici simul excuteretur, eaque putredini & situi magis obnoxia essent.

Quod autem ipsa folia modò supradictô in locum occlusum deportentur & recondantur, eâ de causâ accidit, ut quodammodò resoluta atque præparata majori facilitate Indicum fundant. Quamvis, ut hariolor, & ad quantitatem ejus augendam inserviat, cum vapores continui & exhalationes in similibus locis obscuris multum eò contribuere valeant.

Quantum seminis ad aream sepimento cinctam requiratur & quales inde reditus sperari possint, certò determinare non possum, licet mihi relatum sit ad duo jugera XII. Mackal præterpropter requiri & sub quavis messe, unam prò altera sumendo, 40. circiter Parra (quorum unumquodvis $11\frac{1}{2}$. Mackal foliorum habet) obtineri. Sed, ut modò dixi, certò id sustinere nequeo, quum assertionibus harum incolarum, utut illorum nihil intersit, tuto fidere non possimus, nisi aliquot eorum in datis responsionibus conveniant & concordent.

XXVIII.

RELATIO
QUA RATIONE OPTIMUM ET GENUINUM INDICUM IN ORIS SUPRADICTIS PARETUR?

Foliis eâ, quam in antecedentibus ostendimus, ratione, præparatis, ad fontem vel flumen aliquod, nullo hîc discrimine habito, sive aqua dulcis sive salsa, modò clara, pellucida nec turbida sit, deportantur, ut Indicum ex illis eliciatur. Ad hoc ipsum negotium loco instrumentorum ollæ quædam humiles, sed amplô orificiô præditæ, requiruntur, altitudinem unius pedis præterpropter & in superiori parte, circa orificium, $1\frac{1}{2}$. pedis latitudinem habentes, quarum unaquævis 3. circiter Parra aquæ capiat. Hæ foliis macerandis inserviunt. Præter has totidem altæ & angustiori orificio instructæ ollæ requiruntur, 7. ad 8. Parrorum capaces, quæ ab infimo fundo ad $\frac{3}{4}$. altitudinis circiter se ampliant & tandem in orificium angustum (in diametro ferè pedem habens) desinunt & aquam Indico prægnantem recipere debent, ut illîc concu-

concutiatur & commoveatur inibique ab Indico separetur, quas in subsequentibus ollas collectorias vocabimus.

Prius memoratæ humiliores & latiori orificio præditæ ollæ, ad ¾. circiter partes capacitatis suæ, aquâ repletæ sint, oportet, in quas folia ante præparata, 24. libras in singulas dispensando, injiciuntur, & postquam in aquâ probè concussa sunt, omnia ab horâ 10. matutinâ ad horam primam pomeridianam circiter summo Solis calori exponuntur, quâ de causâ clara & serena dies requiritur & eligitur. Intra 4. horas folia intumescere, & pedetentim substantiam quandam viscidam, instar fæcis fermentantis, ejicere incipiunt, quæ tandem purpurascit & indicio est folia debitum in maceratione tempus superasse.

Hoc factô linteum densum orificio supradictarum ollarum collectoriarum superextendunt, firmiter illud alligando, aliâque ollâ figulinâ, orificiô angustiori præditâ, è dictis ollis maceratoriis omnem aquositatem maceratis innatantem exhauriunt, postquam omnia prius commota & concussa fuerant, exhaustam per linteum in ollas collectorias infundunt, & abhinc folia macerata utraque manu supra linteum exprimunt, folia de novô in ollas maceratorias rejiciunt, aquam reaffundunt, omnia probè concutiunt, aquam rursus in ollas collectorias exhauriunt, & folia, ut ante, manibus exprimunt, quorum succus reliquis aquis Indico prægnantibus affunditur.

Finitô hoc labore folia sic exhausta & expressa ultima vice in ollas maceratorias immittunt, simul tamen ollas supradictas, exhaustioni dicatas, ad fundum ollarum maceratoriarum præcipitant, ut circumcirca à foliis expressis obtegantur & in illis quasi sepultæ sint. Abhinc tamdiu aquam recentem reaffundunt, donec ollæ exhaustoriæ emergant & qs. innatent, tandemque aquam, quæ folia penetrârat, denuò in ollas collectorias decantant, idque tamdiu continuant, donec in aquâ nil viridis amplius appareat: sicque folia prorsus exsucca & exhausta rejiciunt, quæ ad stercorandos campos, oryzæ serendæ destinatos, utilissima dicuntur.

Abhinc ollæ maceratoriæ ab ollis collectoriis separantur, singulæ de singulis, linteum ab orificio posteriorum removetur, ubi spuma omninò purpurea aquæ illîc contentæ innatare videtur, residuis viridem colorem obtinentibus. Hanc aquam & tincturam postmodum haud aliter conquassant & concutiunt, ac ipsum lac in vase butyraceô subigi & quassari solet, ubi spuma primum pallidè purpurea exsurgit, quæ successivè candidior evadit, donec tandem colorem cœruleum nanciscatur, Indicique aqua prorsus atra & nigricans appareat.

Omnibus jam conquassando permixtis totam mixturam per unam aut alteram horam sibi relinquunt, iisque elapsis semel, bis, vel ter tudite seu fuste subigunt: quô factô ollam hanc de novo integumento quodam operiunt & tamdiu immotam relinquunt, donec pars turbida & terrestris (quæ Indicum propriè constituit) ab aquis secesserit & separata fuerit.

Tudes seu fustis conquassatorius modò dictus, ad aquam concutiendam & permiscendam destinatus, è frusto arundinis (Bambusen nominant) constat, crassitudine brachium infantis adæquante, quod in extremitate diffindunt, huicque fissuræ orbem rotundam, ¼. ped. Geom. circiter in diametro habentem, inserunt, firmant & colligant omnia, sicque altera arundinis extremitas manubrii officiô defungitur.

Insequente die, horâ circiter octavâ vel nonâ, jus per canaliculum aut siphunculum (qui ad manus latitudinem à fundo ollarum collectoriarum insertus est) extrahunt & quicquid magis fluidum est è liquore promanare sinunt, quod colorem rubescentem habet, cùm econtra id, quod in olla aquæ innatat, spumæ purpurascentis formâ ludat: quemadmodum & in summitate aquæ extractæ rubicundæ quædam & flavescentes striæ flammiformes se trudunt, cumprimis si aqua prius fortiter quatiatur.

Hæc spuma, detractâ prius omni aquositate, manu detrahitur & cum reliqua materiâ turbidâ probè reunitur & incorporatur. Totum autem hoc sedimentum, effluxis omnibus particulis aqueis, in ipsâ ollâ bis vel ter pinsendo qs. permiscetur, ollæ manubriô, instructæ immittitur, quâ ad aream, ex arena aridâ constantem, deportatur, in qua aliquot ante horas, sub intensissimô calore Solis, ejusdem figuræ cavitas seu fossula (quæ medium locum occupare & altitudine manus latitudini respondere debet) efformata fuerat. Hæc cavea quoad interiorem superficiem linteô seu pannô quodam investitur, eoque quadantenus madidô, ut ubivis æqualiter extendatur & omnes ejus partes arenam in fovea contingant. In hanc fossulam pars Indici turbida, supra allegata, ex ollâ, cui manus prætenditur, successivè & pedetentim immittitur, ut linteum inundet, per cujus poros nonnisi quod aquosum penetrare valet: pars verò restitans à calore & siccitate arenæ extemplò incrassatur & quodammodo induratur, sicque ab ulteriori effluxu impeditur; quemadmodum & in summitate ejus cuticula concrescit, quæ splendorem qs. purpureum refert.

Hæc omnia per 2. circiter horas & tamdiu illîc relicta, donec substantia hæc per calorem Solis rimas quasdam agat, consistentiam placentæ, in catino jam formatæ, nanciscuntur. Hoc factô arrepto cum omnibus extremitatibus linteô placenta in hoc contenta in duas medietates concidere sinitur, quas manibus ulterius confringunt, ollæ immittunt, & quod linteo adhuc adhæret deglubunt, hocque cum priori permiscent & in novam massam compingunt, quô

ipsô cunćta molliora fiunt. Tota autem maſſa aut in areâ è cineribus compaćtâ, aut in ſaxô quodam complanatô & pannô quodam obdućtô, in placentulas & trochiſcos $2\frac{1}{2}$. dig. circiter in diametro habentes & in ſummitate breviter & densè concurrentes manibus redigitur, qui usque ad horam 4. pomeridianam (qua calor utplurimum remittit) radiis Solaribus exponuntur & abhinc domi reconduntur. Subſequenti die, tempore ſereno, repetita vice, ab horâ matutinâ nonâ usque ad $\frac{1}{4}$. diei partem Soli ad exſiccandum exponuntur, quod idem tertio quoque die, interdum & quartô, eadem ratione obſervatur, usquedum prorſus exſiccentur: ſicque Indicum penitus completum & perfećtum eſt.

Quod attinet quantitatem Indici, è foliis ſupradićtis expećtandam, experientia me docuit, eadem præterpropter $\frac{1}{16}$. aut $\frac{1}{17}$. tantum Indici partem ſuppeditare, quæ, ut videtur, major quodammodò deberet & poſſet eſſe, ſi planta ſtatim in principiô pluviis ſufficientibus irrigetur foliaque craſſiora & pinguiora evaderent, quam ea, quæ mihi videre licuit.

PROBA GENUINA INDICI tribus innititur membris: 1. Imponiatur aquæ, cui, ſi laudabile & genuinum eſt, innatare debet.

2. Idem in cineres comburatur, & an arena fortè permixta ſit, exploretur.

3. Cultrô quodammodò inciſum unguibus manus atteratur: quodſi cupreo qs. colore micet, genuinum & probatum erit.

XXIX.
DESCRIPTIO
TUBÆ BACCIFERÆ ET COCCULORUM INDICORUM,
è
Dn. Rumphii Herbario Ambonico Msc. Lib. 7. cap. 18.

TUba baccifera pampinus eſt ingens & ſylveſtris, in officinas *Cocculos Indos* invehens, Malaijanis *Tuba bidii*: Ambonenſibus autem *Tuba* vel *Tube*, hæcque ſpecies *Tuba Tuni* dićta, cum in lingua Malaijanâ Tuba variis ſimplicibus, ſeminibus ſcil. frućtibus & foliis, quibus aut piſces, aut aves capere ſolent, tribuatur. Ternatanis propriè *Bori* dicitur, quemadmodum altera in præced cap. 49. lib. 6. *Borriro* nominatur. Bori & Borriro enim incolis illis talia dicuntur quæ vomitum cauſantur. In Banda planta hæc pariter *Tube* vel *Tube*, & in Java *Boproôn* & Caliſchicè *Bonproon* audit.

Pampinus hic utplurimum brachii craſſitiem habet, imò non raro pedem craſſitie adæquat, multis donatus ramuſculis & cortice aſperrimô. Ramuſculi in fibras rigidas, aliis ramis arćtè inhærentes, deſinunt, quibus folia per certas ſeries è regione diſpoſita, utut alternatim & ſigillatim junćta, inhærent, magna quidem & membranæ inſtar rigida, figuram cordis referentia, apice obtuſo inſtrućta, ſpithamam longa, 9. digitos lat., in parte ſuperiori viridia, infra autem intensè flava & quodammodò lanuginoſa. Pedunculis innituntur oblongis & rigidis, prope ortum quodammodò inflexis. In ramis craſſioribus faſciculi oblongi ſuccreſcunt, longitudine ſesquipedem habentes & in diverſos ſurculos diviſi, in quibus ab initio noduli albicantes, inſtar capitum acicularum, conſpiciuntur, qui ſub apertione floſculos, ſex petalis albicantibus exornatos & retrorſum inflexos, trudunt, in medietate capitulum gerentes, 3. aut 4. granulis, arenarum inſtar, donatum, unde frućtus exſurgunt.

Flos, haud aliter ac Phallus Dæmonum, odorem putrilaginoſum ſpirat. Hunc plurimi frućtus, racematim ſibi cohærentes, ſed uvis minores, ſequuntur, qui diu candidi, mox rubicundi & tandem purpurei ac quodammodò nigri apparent, quorum utplurimùm 2. 3. raro 4. ſimul pedunculo gryſeo, craſſo, pyramidali & rugoſo inſiſtunt. Sub extimâ carne molliori nucleus reperitur, magnitudine nuclei ceraſorum, aut quodammodò majoris, qui rugoſus & qs. vitratus eſt, conſtans ex putamine duro, ſed fragili & uno in latere aperto, cui medulla albicans, in 2. partes diviſibilis, includitur.

Lignum in vimine tenax & ſpongioſum eſt, quod in pampinis ferè infrangibile eſt, grana comminuta odore & ſapore referens, adeoque nauſeoſum & adverſum.

Planta hæc haud procul à ripa maris, ubi ſolum lapidoſum, prægrandibus rupibus & excelſis arboribus cinćtum eſt, ſuccreſcit. In Amboinâ non tam copiosè ac in Ceran, circa regionem Coinbello & veterem Luholiam, reperitur, ubi funes crura ſuâ craſſitie æquantes arboresque ſcandentes obſervavi, de quibus faſciculi frućtiferi ſecundum longitudinem depende-

pendebant. Reperitur etiam in Insula Bandanensi Lontar, magis autem in Celebes, ceu matre rerum venenatarum, cumprimis in provinciis ad tractum montium Bugissanarum sitis.

Usum quod concernit, grana hujus herbæ tantùm ad pisces enecandos desiderantur. Recipiuntur autem grana, sive cum, sive sine carne circumstante, tam recentia, quàm exsiccata, conteruntur cum cancellis minoribus, Cuman dictis & cochlearum testis aut conchas desertas inhabitantibus, (nonnulli & stercoris humani grumos quosdam addunt) indeque pilulas, magnitudine nuclei cerasorum formatas, in aquas, sive dulces, sive salsas, magis tamen stagna ex aquâ marinâ constantia, injiciunt: quô factô pisces catervatim accedunt & sive emortui sive inebriati in summitate natant, ut haud difficulter manibus capi possint.

Pisces hi absque ullo periculo comedi possunt, cum omnes Tubæ species lethali veneno careant, sed tantum stupiditatem aut inebriationem quandam in teneriori systemate nervoso piscium & avium producant. Imò crederem, quod si ebrii hi & dementes hospites recenti statim aquæ injicerentur, eosdem mox restitui in integrum. Haud absimili ratione Incolæ Insularum Papusiensium aves Paradisiacas, *Soffu* dictas, capere solent, quæ minores quodammodò nec tam variegatæ sunt ac Aruanenses. Aves hæ turmatim volant, singulis annis certô tempore in Insulas Papusienses advolant, & in parte ejus Meridionali, Gilola Weda dicta, potum suum in cavitatibus arborum excelsarum, quò aliquam è numero suo speculatum mittunt, inquirunt. Revertens inde speculatrix reliquas omnes, si aliquid invenerit, permovet ut inde bibant. Intereà Papusienses promptè arbores adscendunt & aquas granis comminutis inficiunt: has si aves hauserint, ebriæ redduntur, ita, ut in terram concidant ac facilimè capi possint.

Macassarii & Bugysii grana hæc, adhuc albicantia & immaturè decerpta, sed in fumô exsiccata, secum afferunt, si per mare in dissitas regiones vehantur, ut; si pisces comedere velint, eosdem prompte capere valeant.

Planta hæc in Ceilon & Malabar quoque reperitur, ubi capros & vaccas sylvestres eâ capere nôrunt, dum scil. grana contusa fructibus Jacas & Soorsackas affricant, ita ut carnem illorum discindant illique grana comminuta impingant, quam vaccæ avidè devorantes inebriantur, ut sine magno labore sive capi, sive ictu bombardarum aut arcuum feriri possint.

XXX.

DESCRIPTIO GANITRI

ex

Herbario Ambonico Dn. Rumphii Msc.

Lib. sc. V. Cap. 16.

G*Anitrus* pariter est è numero arborum sylvestrium excelsissimarum, in linguâ Malaijanâ, Javanâ & Baliericâ *Ganitri* aut *Ganiter* audiens. In Celebes penes Bugisianos *Boa Sinia*, & in Amboina *Aymanu* dicitur, quæ vox idem notat ac avium arbor, quum aves majores, annuæ scil. & vespertiliones fructibus ejus vescantur. Alii eandem vocant *Annale*, h. e. arborem annorum, quoniam Ambonenses credunt canes annuatim, iis in domibus, in quibus lignum ejus comburitur, emori.

Crassities ejus variat admodum, nec truncus semper rectus, sed quandoque curvus & adeò crassus est, ut vix à binis viris comprehendi possit, licet folia se minus latè diffundant, quum rami principaliores utplurimùm rectâ altum petant & in longa teneraque virgulta dividantur. His folia simpliciter adhærent, nonnulla in series, alia confusè disposita & foliis cerasi fermè, aut præcedenti Lehæ similia, utut quodammodò longiora sint, 7. scilicet digitos in longitudine & 2. in latitudine emetientia, in margine adeò obscurè & accuratè serrata, ut vix observari possit, de cætero verò glabra, subtilibus fibris & brevibus pedunculis, retrò tenuibus, instructa. Decidua folia instar cancri elixati rubicunda evadunt. Imò haud pauca arbori adhuc inhærentia eô fere, quô fructus maturescunt, tempore sic rubescunt: unde ipsa arbor eminus dignosci potest, maximè, quod foliorum compages se versus superiora extendat. Lignum pallidè-candidum, porosum, ast durum & grave est: cortex desuper æquè ac si inciditur flavescit.

Flores sub foliis erumpunt, quæ tunc temporis breviora sunt & denso agmine extimæ ramorum parti insident. Florum fasciculi è simplicibus qs. staminibus constant, quorum 3. 4. & 5. retrò folia in ramusculis, ut in uvulis ursinis, Belgis aalbesien dictis, erumpunt. Quilibet flosculus proprio sibi pedunculo oblongo insidet, vix unguem in digito longitudine æquans,

 è quin-

è quinque candidis & acutis petalis, se minus versus illum aperientibus, conflatus.

In illis quinque alii continentur, qui in summitate se in plures fibrillas dividunt, reliquis partibus, qs. penicillô è similibus fibrillis, interiora versus, repletis. Quamprimum petali hi vel per dimidiam diei partem decerpti sunt, rubicundi evadunt & totus flosculus decidit, nodulum in pedunculo relinquens, in quo fructus rudimenta, mox erumpentia, continentur: quô tempore folia, denso agmine, in extima ramusculorum parte cohærent, oblongum apicem præmittentes, ut in Varinga videre est.

Fructus tenui & oblongo pedunculo levissimè adhærent, qui nihil aliud quam globuli sunt exactè rotundi, globulis sclopetariis paulò majores, in principio instar graminis virides, mox cœrulei, sed nonnihil purpurei: externè quidem læves, sed asperis maculis & hinc inde venulis minoribus distincti, in quorum meditullio granum rotundum ingens & qs. lapideum, pauca carne viridiuscula cinctum, continetur, quæ tamen succulenta & qs. arenosa esset stridens videtur, saporis quodammodò austeri, utut nonnihil vinosi, si ad debitam maturitatem evectus deciderit fructus, esui tunc non ingratus. Lapis seu nucleus hic durus quidem, attamen in 4. aut 5. partes divisibilis est, in medio sulcô quôdam, ferè penetrante, notatus & ubivis cavernulis minoribus perfusus, ac si à vermibus corrosus esset, quod ipsi tamen decori est, ut nescio quô artificiô sic cælatus appareat. Magnitudo fructuum seu nucleorum horum varia est, dum maximi instar globulorum sclopetariorum, musquetorum vulgò dictorum, crassi, utplurimùm rotundi, pauci instar pyri formati: Medioxumi instar globulorum sclopetorum manualium, queîs Equites utuntur, & minimi instar pisi grysei apparent: qui omnes tamen in unâ eâdemque arbore succrescunt sibique mixti reperiuntur. Interim tamen peculiaris adhuc species hujus arboris reperitur, quæ non alios quam minores globulos protrudit, cujus folia econtra majora sunt, quam communis & vulgaris, ita ut 9. ad 10. pollices longitudine & $3\frac{1}{2}$. pollices latitudine exæquent. Quin & tertia adhuc species, utut rara admodum, in Amboinâ reperitur, quæ lapillos adhuc minores, quam species antecedens suppeditat, haud multo majores quam pisa sunt communia, in lateribus quodammodò compressos & cavernulis eleganter interstinctos, qui omnium quoque pretiosissimi sunt & in veteri Indiâ mercem laudabilem constituunt. Aliâs supradictas 5. juncturas externè in hoc nucleô ferè planè non dignoscere licet; quamprimum verò easdem nonnihil perforare incipimus, facilimè concidunt & discriminantur. Minores autem longè duriores sunt & perforationem benè perferunt. Major species ubivis in sylvis sub arboribus reperitur, &, si caro exterior separata est, grysei sunt globuli & parvi æstimantur: illi econtra qui à bovibus prius aut avibus deglutiti fuerunt & abhinc per secessum abierunt, fusci sunt, & quo fusciores, eò meliores majorique pretio veneunt; quem colorem illis quodammodò conciliare possumus, si aquæ marinæ immergantur.

Fructus hi mense Juniô & Juliô maturescunt & circa Octobrem sub arboribus inveniuntur.

Maximi & Medioxumi Ganitri in Amboinâ satis frequentes sunt, ast nuspiam, nisi in sylvis magnis & altioribus, inter quos interdum grana nonnulla minoris speciei, sed rari admodum, inveniuntur. Majori in copiâ in montibus Celebesinis reperiuntur. Minimi & optimi in parte Orientali Javæ, circa urbem Bamlimbangam in Madura, Bymam & adhuc paucas alias in ipsa Boli crescunt.

Usum quod attinet, Ganitri Ambonici nullum fere habent, cum justo majores sint, sub perforatione concidant & in partes abeant. Fructus integri, ut jam ante dictum fuit, arboribus adhuc adhærentes ab avibus majoribus devorantur: decidui verò à vaccis degluttiuntur, in quarum excrementis elegantiores inveniuntur. Minores bonam & pretiosam mercem constituunt, quæ in veterem Indiam, ut Benjanis & Brachmanibus vendatur, evehitur, qui pro Insularum suarum consuetudine grana hæc filo traducunt & corpora sua iisdem exornant, ex altera scapulâ per alam lateris oppositi ducendo & suspendendo. In Javâ fasciculus seu moles integra è tribus speciebus commixta 60. Imperialibus emitur, & si inter omnes illos functus unus aut alter manipulus de minoribus æqualibus & eleganter fuscis reperitur, hic solus integrum & solidum pretium, interdum quoque cum fœnore, refundit.

Ditiores corallia aurea iis jungunt & intermiscent, à quibus Sinenses eos *Kimkung dsi* h. e. grana cardiaca aurea nominant.

XXXI.

XXXI.
DESCRIPTIO
ARBORIS BENZOINI,
E RELATIONE DE STATU TRACTUS BAROSIENSIS, QUAM
DN. ARENT SYLVIUS,
LEGATUS PERPETUUS ET PRINCIPALIS ILLIUS REGIONIS, IMPERTIVIT.

ARbor Benzoini utplurimùm per fructus suos plantatur & transplantatur, quamvis per fructus suos deciduos se spontè quoque propagare soleat, hoc tamen cum discrimine, quòd Gummi posterioris sylvestris & asperæ s. tenacis sit indolis. Incolæ Deirisiensium locorum eam ob causam 6. ad 7. talium arboretorum hortos alere solent, & si illi, vel potius arbores vetustiores gummi suum plorarunt & tantum non omne subministrârunt, exscinduntur & in illarum locum aliæ plantantur: omnia tali ordine, ut inter arboreta illa vetustiora à novissimis 6. vel 7. distinguantur, ne in gummatis annuâ collectione & plantationum reditû defectus quidam occurrat, priusquam noviter plantatæ arbores ad eum statum & maturitatem deducantur, ut gummi suum suppeditare valeant.

Quamprimùm jam arbor hæc plantata fuit, trunco recto, satis alto & simplici emergit, cortice & foliis arbusculam, quam Nob. T. obtuli, exactè referens, corticem scil. externum cinereum, intus viridiusculum & lignum flavescens obtinens: utut senectute accedente color ejus viridis in rubrum aut purpureum mutari observetur.

Folia oblonga sunt, magnitudine vulgari gaudent & si exsiccentur friabilia observantur, intus pallido-viridia, extus ex albido cinerea & quodammodo aspera, adinstar foliorum salicis in Bataviâ patria, odore prorsus destituta.

Arbor modò dicta, quæ juxta Barosiensium relationem rarò vel nunquam, diutinâ licet accretione, hominis crassitiem nanciscitur, magnam quantitatem nucum minorum profert, quæ, ut nuces juglandes, cortice crassiore præditæ sunt, utut nec tam crassus nec rotundus, sed quodammodo compresso-rotundus appareat, asperus simul quodammodò, extus cinereus, intus viridis. Cortice hoc exteriore detracto nucula quodammodò compressa se trudit, quæ fructus est arboris, cujus putamen tenuius & tenerius est, quàm nucis avellanæ, coloris cinerei &, si adhuc recens est, saporis amari & adversi nucleum in se recondit, qui rubicundâ & rugosâ tunicâ cinctus, intus verò candidus & ex pallido-viridis est.

Postquam arbor hæc ad quintum aut sextum durationis annum evecta est, in parte superiori, sub corona trunci, perpendiculares rimæ & incisiones cultro quodam instituuntur, è quibus natura desideratissimum hoc & fragrantissimum gummi, *Benzoinum* scil. derivat, haud aliter ac sub conquassatione aliarum arborum pariter observari potest. Hoc ipsum ab initio fluidum omnino, glutinosum & pellucidum est, successu temporis verò magis magisque congrumescit, quo facto à cortice & arbore separatur, hæcque arbor, juxta Incolarum assertionem, adeò dives est, ut integrum Catti suppeditare valeat. Quamprimùm verò omne, quod adhæserat, gummi derasum fuit, arbor succiditur, ut plantis junioribus locus detur, indeque nihil aliud, quàm albicans, recens & ad ædificia, vel similes labores, planè ineptum lignum relinquitur.

Interim videtur speciem Benzoini Surkamsiensem & Korlangiensem, quæ diutius in arbore relinquitur & bis vel 3. colligitur, pellucentem suam tenuitatem, adeoque & splendorem suum, per aëris & Solis actionem magnam ad partem amittere, cùm jamdum crassius, magis fuscum, nec tam elegans fit ac Deirisianum.

Alias in regione hac creditur arbores nuspiam quam in hoc ipso territorio gummi quoddam fundere: quod ipsum etiam, intuitu soli specialis atque terræ in districtu hoc obviæ & plurimis arenulis albicantibus crystallinis similibus particulis permixtæ, de nihilo non esse putamus. Ubi ulterioris speculationis ergò adhuc considerandum est, arborem Benzoinum penes Nigritas Barosienses quidem succrescere, sed ne gry quidem gummatis aut resinæ fundere. Quemadmodum econtra Cocos arbor in tractu Barosiensi sic satis etiam crescit, fructus autem suos prorsus immutat.

XXXII.

DESCRIPTIO ARBORIS CAMPHORIFERÆ è RELATIONE ARENT SYLVII.

ARBOR CAMPHORIFERA in diversis succrescit sylvis, absque ulla quidem sive cultura sive curâ humanâ, suâ sponte, instar aliarum sylvestrium, in truncum assurgens excelsum atque gravem, eumque simplicem & rectum, qui optimum ad rem ædilem lignum suppeditat. Ramis illa gravioribus nullis aut paucissimis est prædita, sed levissimis in complexu foliorum, qui juxta proportionem trunci quoque exiguus est.

FOLIA oblonga & figuræ ovalis sunt, apice prolixè extenso prædita, coloris obscurè-viridis &, si exsiccata sunt, dura ac tenacia, odorem camphoræ spirantia: quæ omnia de arbore camphoriferâ Barosiensi intelligenda sunt, cum in Javanicâ folia longè aliter formata sint prioribusque majora, ut è Tab. VII. videre licet.

CORTEX proportione & collatione cum ipsa arbore institutâ elegans satis & rubescens apparet, qui ob ætatem & crassitiem arboris, una cum interiori, sæpè maximis squamis inde delabitur: quô ipsô arbor hæc ab aliis ex parte dignosci potest; juxta quod etiam radicibus, sursum versus repentibus gaudet, quæ utplurimum ad viri longitudinem supra solum in truncum solidum & densum colliguntur & abire videntur.

FRUCTUS, qui ob insuperabilem arboris altitudinem raro obtinentur, flori magis quam fructui similes sunt, dum diversis oblongis & crassiusculis foliolis diversicoloribus, maximè tamen rubris, purpureis, flavis & viridescentibus, fructus ad instar nucum avellanarum Hollandicarum amplexantibus, decorè ornati sunt: utut fructus arboris camphoriferæ neutiquam, ut nuces avellanæ, corticibus duris muniti, multo minus foliolo superinducto, nec acutis, sed rotundis apicibus, in summitate fructuum instar tuliparum se aperientibus, instructi sint. Fructus hic (qui, ut ipsa folia, camphoram sapit) non tantum ad Medicinam utilis est, sed & esui inservit: prout eundem ante 2. vel 3. circiter annos tam viridem quam conditum palato non ingratum reperi. Quod verò eundem hâc vice Nobilitati Tuæ reipsâ ostendere & communicare non valeam, non tantum periculo sylvarum, sed & effluxui temporum adscribendum.

Arbor hæc, si crassa & magna est, resinam suam, instar arboris benzoini, non plorat. Intus autem circa meditullium aut cor à parte inferiore ad superiorem rimæ naturales aguntur, in quibus succus arboris proprius & genuinus se colligere videtur, vel illîc particulæ quædam subtiles adhærent, quæ temporis successu coagulantur & in festucas abeunt; quæ ligno adhærent & pedetentim plus minus in crassitie augentur, prout arbor pluribus edendis par est, aut ipsa apertura admittit.

Illi jam, quorum munus est curam agere Camphoræ, arbores illas, si per certa indicia externa easdem Camphora scatere existiment, exscindere jubent, & easdem foliis, cortice & exteriori ligno, usque ad meditullium seu cor, proximè ad aperturas & rimas, privari, contundi & comminui curant, ubi ipsa camphora tanquam in venis suis elegantissimè & mirabiliter apparet, quam parvulis suis instrumentis à ligno separare & abradere nôrunt: quô ipsô tandem, prævià depuratione camphoræ abrasæ, pro labore & operâ suâ $1.1\frac{1}{2}$. $2.2\frac{1}{2}$. usque ad 3. libras Camphoræ (quæ Catti Barosiense constituunt, ultra quod pondus, ut ipsi perhibent, rarò adscendunt) obtinent, de quibus ordinariè partem vigesimam exsolvunt, ejus autem quod residuum est plenarii possessores manent.

Hîc verò notandum, quod, cum per contusionem ipsius ligni suffimigium plurimum aëris in se susceperit, illud intra quinque vel sex septimanas penitus exhalet nihilque quam lignum, cum pauco odore, remaneat, prout idem per inquisitionem in similibus in Poulo Moasclaer succisis & contusis frustis ligni camphorati observatum fuit. Quid quod & *oleum camphoræ*, quod essentialis arboris succus est, & ut nobis relatum fuit, per aperturas & cavitates arboris exstillat & colligitur, tam subtilium quoque partium est, ut chartula oleositate imbuta & accensa flammam celerrimè & indicibiliter se propagantem præbeat, donec oleum penitus consumptum sit: quod omni tempore & locô probari poterit.

Poulo Chinco die 2. Octobr. 1680.

XXXIII.

Tab. VII.

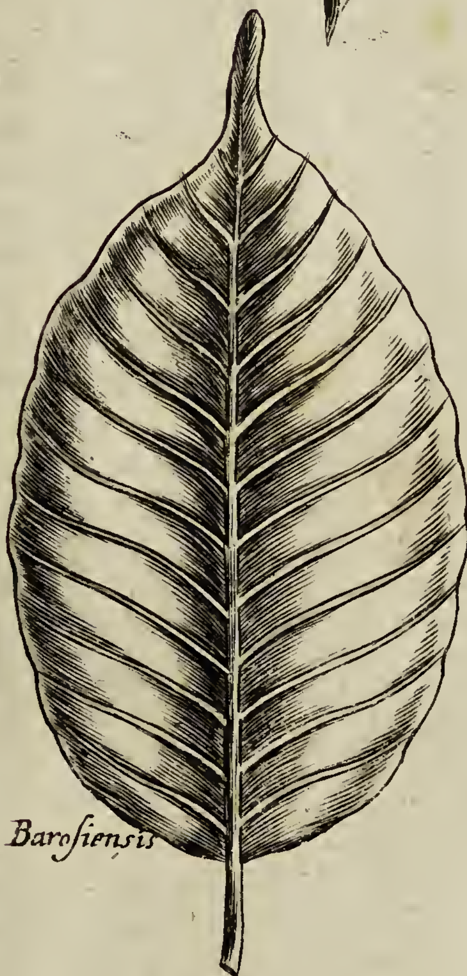
Kousnokÿ
S
Camphora Iaponica altera
sine baccis folio mala:
bathro simili

Folii facies

Folia Arboris Camphoriferæ Barosiensis

K.

XXXIII.
EXTRACTA
è
Dn. D. Engelberti Kæmpferi Disp. Inaugurali
DE
DSJERENANG SEU SANGUINE DRACONIS.

QUemadmodum Lapides Bezoardici è diversis animalibus obtinentur: ita quoque resinæ quædam & gummata inveniuntur, quæ è diversis plantis scaturiunt, ut in Terebinthinâ, Bdellió, Tragacantho, Vernice naturali & cumprimis in Sanguine Draconis videre licet, cujus binæ species penes Pharmacopœos inveniuntur: una in massis crassioribus, quæ ex America æque ac Oriente adportatur: altera in foliaceis folliculis, qui ex Indiâ Orientali in Europam deferuntur.

Prior Sanguinis Draconis species, juxta Clusii relationem, ab arbore Draco dictâ proficiscitur, quæ ipsa tamen, juxta Arabum plurimorumque Persarum sententiam constantem, ex arbore Sandali rubri fluere dicitur: cui sententiæ procul dubio occasionem dedit, quòd resina hæc non tantùm colore, sed & viribus & probatione cum Sandalo rubro coincidat, imò ex eadem regione, scil. è Choromandel, Madagascar & Æthiopiâ proveniat. Quò & hòc adjicere poterimus, quod eadem vox *Chuni Sengijoon*, vel Sanguis Sangibarensis, ut ipse Sanguis Draconis, à tractu quodam Africæ à Persis denominatur, ita eodem modò ab aliis Paganis Gangeticis etiam Sandalo rubro tribuatur, quod communi linguâ Decanica *Reket Tsjandam*: Erudita Sanscretica Brachmanum linguâ *Rakta Tsjandonam*, h. e. Sanguis Tsjandonam, vel, ut Latinè effertur, Sandalum vel Santalum vocant; quemadmodùm & penes illos interdum *Rakta Tsjandonam Sang-ghi*, h. e. sanguinis Sandalum Æthiopicum dicitur. Alii hanc ipsam speciem Sanguinis Draconis ab aliis arboribus derivare conantur.

De secundâ specie Sanguinis Draconis mihi constat, quòd à Malaijanis & Javanis è fructibus aut strobulis arboris cujusdam spinosæ ita paretur: Fructus modò dictos craticulæ imponunt, quam vasi ingenti terreo, ad dimidietatem aquâ repleto & quodammodò operto, imponunt. Abhinc vas carbonibus imponitur, ubi posteà tinctura rubicunda, quæ in fructibus discissis aliàs non observatur, interveniente vapore aquæ ferventis elicitur & squamosis strobilis adhæret, quæ postmodum abstergitur, seu separatur, & in folia arundinum includitur.

Notandum hîc in Indiâ plurimas arundinum species reperiri, *Rotan* & *Bambu* dictas, quas inter Malaijani & Javani plures etiam Palmas sylvestres alunt, quæ in dumetis & sepibus, ubi Tigrides aliæque feræ latitant, absconditæ sunt, quarum tres spinis munitæ observantur, scil. Rotan Salag, Gelay & Dsjerenang, quæ ultima species ob Sanguinem, quem fundit, Draconis celebris est, cujus vera & naturalis descriptio (nî Hodegus nomina confuderit) sequens est:

ROTANG DSIERENANG est Palmapinus, tres circiter orgyias alta, undique horrendis spinis nigro-fuscis obsita, quæ unius ad minimum pollicis longitudinem habent. Truncus ejus plenarius, rectus, æqualis, angustus, ex albo-cinereus & 3. orgyias altus est, brachium hominis crassitie æmulans & articulationibus mediocris distantiæ ornatus spinisque horizontaliter se extendentibus in parte inferiori denso agmine obsitus. Exterior majorque pars ejus è fistulosis fulcris ramorum, ex articulationibus propullulantium, conflatur, quorum infimi semper initium superiorum formant, ut articulatio ipsa vix observari possit. Remotis ramorum tubis aut fistulis medulla interior in apricum venit, quæ extus splendet & fusco colore gaudet, aliàs verò ex levi & fibrosâ substantia constat, quæ versus summitatem carnosa, candida, insipida, attamen esui apta nata est. Rami in truncô latè se extendunt & spithamâ à se distantes confusô ordine junguntur, donec versus superiora densius & confertius, ut omnes palmæ, concurrant & comam efficiant. Dicti rami cubitum seu orgyiam longi, infra læves, suprà autem, ut aliæ palmæ, foliis suis acutis, ordine dispositis, ornati sunt, simulque fibrosâ & fungosâ costâ, rotundâ quidem sed quodammodò compressâ, gaudent & in utroque latere, ubi folia erumpunt, cauliculis mu-

niuntur. Pars inferior colore pallide flavescente, superior autem viridescente gaudet, tot, ut in trunco spinis hîc non occurrentibus, quæ in dorso reduplicatæ & uncorum instar quodammodò reflexæ sunt. Folia sunt angusta & arundinacea, eleganter viridia, sequispithamam longa & ½. poll. lata, in apicem quendam desinentia, tenerè simul pendentia & in parte anteriori quodammodò spinosa. Tres illa fibras seu costas habent, majorem in medio, & in utroque latere minores, longè excurrentes, unde folia ad lapsum inclinant &, si flaccescunt, concidunt. Racemi è fulcris ramorum propullulantes & à Naturâ fructibus suis eleganter exornati è diversis conflati sunt thyrsis, quorum medius est maximus, 4. aut 5. minoribus circumdatus: qui omnes in duplici tunicâ, eaque tenui, fuscâ & fibrosa, imò & spinosâ, continentur. Fructus illis absque ullo pedunculo, mediante nodulo quodam squamoso, qui nunquam decidit, adhærent. Sunt autem oblongè-rotundi, nuce avellanâ majores, splendentes, & ut strobuli pini qs. cataracta muniti, hac ratione, ut apices superiorum squamarum inferiorum interstitia qs. claudant. Squamæ illîc occurrentes parvæ sunt, capitulo suo firmiter insidentes, attamen tenues, subfuscæ & in triangulum desinentes, cujus apices tantum in extimâ fructuum parte videri possunt. His remotis ad carnosam tunicam devenitur, quæ omninò candida nodum carnosum in se recondit, qui immaturus adhuc pallidè-viridis, medullosus & succulentus est, saporis leguminosi & adeo adstringentis, ut extimò linguæ attactu totam oris cavitatem repleat, ita tamen, ut mox evanescat.

Figura Zallini, h. e. racemosi & albicantis fasciculi reperitur (utut tantum mutilè) in Bontio sub Malaijano nomine Rotan seu arundinis caule farctô (arundo enim excavato caule illi Bambu dicitur) & ferè similis apud Bauhinum, sub nomine Palmapinus, occurrit, utut ambo usum & commodum ejus nescíverint. Similes verò fructus squamosi, (qui tamen à minore tantum arundine, iis destituto, proficiscuntur) in ultimô Tomo Horti Malabarici ob oculos ponuntur.

XXXIV.
DESCRIPTIO MUMIÆ NATURALIS,
IN PERSIA MUMINAHI DICTÆ,
ex Dissert. Inaugurali Dn. Engelberti Kæmpferi.

QUam pretiosè etiam Persarum Thesaurophylacium domesticis sibi Gemmis Turcoisiis & Margaritis exornatum superbiat, interim tamen ab iisdem in hâc ipsâ regione Balsamum, in summô gradu Belessoon dictum, ob virtutes inæstimabiles, longis parasangis anteferri solet, ita quidem, ut communissimè quoque kodreti, h. e. donum Dei vocetur.

Balsamum autem hoc succus est bituminosus, aut Bitumen, è rupibus erumpens, & Mumiæ Ægyptiacæ adeò similis, ut eodem fere aut omninò simili nomine MUMINAHI vocetur: quam denominationem econtra Mumiæ Ægyptiacæ ferè denegant eandemque *Ensani* nominant: quod vocabulum Arabicum est, aliquid ex homine proficiscens significans & simul ceram & vulgarem Mumiam indigitans.

Quod autem descriptio hujus Mumiæ nativæ nusquam hactenus inventa aut visa fuerit, inde forte oritur, quod Muminahi in Regiò tantum Palatio, ceu ingens thesaurus, asservetur & tantum Magnatibus Aulicis, si in venationibus solennibus & majoribus ex equô præcipitantur, tanquam munus Regium impertitur, ubi reliquiæ ejus, post usum, interdum, sed rarissime, Medicis indulgentur.

Pretiosissima hæc Mumia sordidæ sutorum pici, tam coloris quam consistentiæ intuitu, haud multum absimilis est: in loco calido tractabilis & tantum in oleo, neutiquam in aquâ, solubilis, utut tractu temporis, ut aloe, indurescit & fragilis redditur. Quodsi diffringatur, splendet intus, odore destituta, nisi fors accendatur, ubi ejus odor sulphur vulgare, naphthâ temperatum, imitatur nec injucundus est; ut adeoque odor ejus cum naphthâ exsiccatâ, asphaltô, aut vulgari Mumiâ Ægyptiacâ, vel & Ambra nigrâ maximè conveniat, quæ bitumina per odorem sive gratum, sive adversum distinguuntur.

Locus, ubi reperitur, à pagis, fontibus aliisque accessibus separatus est, in deserto quodam provinciæ Daraab, haud procul ab urbe Dara situs, ubi antehac sedes Regis Darii, qui eundem exædificavit, erat. Heîc à parietibus caveæ angustæ, quæ fontis instar ad 2. orgyjarum profunditatem in rupem penetrat, annuatim abraditur summâ quidem æstatè, & diebus tantum canicularibus, quibus Mumia molliuscula redditur & ab asperis rupibus facilius separari potest.

Ne autem sub collectione hujus Balsami Regii, pro diversitate personæ, quicquam in externâ specie aut aliis testimoniis desideretur, singulis

singulis annis hæ ceremoniæ observantur: Præfectus supremus provinciarum Laar & Daraab, cum reliquis Ministris Regiis utriusque provinciæ, tempore destinato ad locum supradictum se confert, explorat & resignat insignia quibus anno præcedente cavea obsignata erat. Abhinc XX. personæ robustiores saxum prægrande introitui obvolutum removere jubentur, è quibus postmodum unus, ad resinam abradendam, immittitur, qui hunc in finem cochleari ferreô, rostrô quodam seu exploratoriô instructo, sibi prospicit, & ne in obscurô hoc desertô ullam occasionem habeat aliquid sive surripiendi, sive deglutiendi, præter genitalia omninò nudus incedit, & præterea os aquâ replere tenetur. Quamprimùm jam collector hic intravit, omnia, quæ per annum ibi collecta sunt, abradit, quod per horam integram ferè durat: quô tempore reliqui in tentoriis suis epulis se recreant & cuticulam curant. E fonte prodiens Mumiam offert & simul aquam ori immissam exspuit, & quidem in patinam argenteam, ut Ministri Regii agnoscant, an forte aquæ loco urinam ori immiserit. Quid quod & genitalia ejus contrectent, eoque factô è tentoriô educitur & absolvitur. Mumia autem penes ignem statim liquatur, ut lapilli & arenulæ fundum petere possint: quo factô pars clarior in capsulam argenteam, ad id paratam, infunditur, quæ utplurimùm 25. Mescal, paulò scil. plus quàm uncias quatuor, continet. Pyxis hæc obsignata tandem à 5. Officialibus primariis, qui collectioni interfuerunt, in sedem Regiam Sephahanum sine morâ deportatur, impurum autem, quod remanserat, Commissariis dividendum relinquitur: quo facto aditus occluditur, obsignatur sicque totus actus finitur.

Huic Mumiæ omnes illæ virtutes & vires, quæ Antecessores nostri Mumiæ vulgari tribuunt, conveniunt, sive jam Arabica, sive Ægyptia fuerit. Cumprimis autem crurifragia tam validè conglutinare dicitur, ut & maximæ fracturæ pedum intra paucissimos dies, & quidem in pueris intra triduum, in pullis autem gallinaceis unius diei cursu (dummodo probè unitæ fuerint) reunire & ad pristinum usum redigere valeat. Præcipuus ergò ejus usus est externus in curandis fracturis & luxationibus, post restitutionem membrorum, loco emplastri impositæ: Internè autem loco balsami vulnerarii laudatissimi inservit, & contra abscessus ac apostemata interna, ulcera, sanguinem coagulatum, fracturas, hernias aliaque mala, quæ post casus ab alto graviores artubus variè incommodant, usurpari possunt. Quem in finem utrobique pauculum mumiæ in butyri quantitate exiguâ solvatur, ejusque pars linteo superinducatur & fracturæ jamdum benè collocatæ imponatur, reliquum autem ad grana V. præterpropter ægro internè propinetur, ita tamen, ne dentes contingat, quos lædere & ad elapsum disponere solet: id quod pro signô quodam habent nobilem hanc Mumiam adulteratam non fuisse. In pullis gallinaceis ad utrumque usum tantùm 2. ad 3. grana requiruntur. Periculum sæpe feci in gallinis junioribus, & quidem viliori specie, seu Mumiâ secundariâ, quam loco rarioris & pretiosioris sumsi, semper tamen absque notabiliori & majori operatione, quàm alioquin fractura ejusmodi benè restituta & deligata absque mumiâ conglutinari solet: donec tandem, cùm Gubernatore in Laar præsente virtutes ejus, tantoperè hactenus deprædicatas, parvi facerem, is vim ejus, in præsentiâ plurimorum hominum, genuinâ Mumiâ Regiâ (cujus particulam possidebat) hâc ratione ob oculos posuerit, ut hâc viâ omnem, quam in eam conjeceramus, diffidentiam, refutaret: ℞. Mumiæ pretiosissimæ Darabificæ magnitudinem ciceris aut lentis, h. e. grana ij, vel paulò minus, cum triplo vilioris mumiæ, quâ priorem incorporabat, mihique omnia in cochl. ß. butyri super carbonibus dissolvendam exhibebat: Hoc factô gallinæ juniori, dimidium annum habenti, crus penitus confregi, ut festucæ etiam per cutem eminerent: mox præviâ extensione idem restitui & linteolum balsamô nostrô calidè imbutum imponendo deligavi, ferulisque munivi: quod autem de balsamo reliquum erat, gallinæ infundebatur, hæcque angusto & obscuro loco, ejus, qui Mumiam suppeditârat, jussu tantisper includebatur. Die insequente, cùm spectatores priores ad unum omnes rursus convocati essent, deligatio solvebatur & gallinæ jam liberæ frumentum objiciebatur, quæ non tantùm promptè & animosè qs. attamen (ob ferularum compressionem) quodammodò claudicans, discurrebat, sed acsi nullos omninò sentiret dolores, reliquas Gallinas adoriebatur & morsu à pabulo abigebat. Quùm verò dubitarem, an tantulo temporis intervallô in crure aliquo, omni ferè sanguine destituto, tantum nutrimenti & materiæ, quantum ad formandum callum requiri videbatur, colligi possit; hinc ipsam fracturam, post vulnus detectum, inspiciendo reperi, cutem circa vulnus multo crassiorem & adstrictiorem solitô fuisse, eâque scalpellô separatâ periostium valdè crassum erat, locumq; fracturæ fasciæ instar cingebat, quâ fragmenta colligata & firmata fuerunt. Interim loco calli, quem subesse putabant, festucæ in extremitatibus tantùm rubescebant & qs. sanguine perfusa erant, initium suæ cohæsionis ostendentes. Experimento huic & documento innitens in subjectis humanis viliorem speciê, mumiam scil. secundariam, eâdem ratione explorando reperi eandem longè citius, quàm osteocollam aut similia medicamenta, callum generasse.

Mumia verò *Secundaria*, quam speciem viliorem dicimus, illa est, quæ circa regionem

illam, inter urbes Laar & Darab, ex rupibus desertis, hinc inde quam minimâ quantitate, exstillat, & quoniam à Naturâ tam validè & efficaciter elaborata non est, genuinæ virtute suâ & efficaciâ longis parasangis cedit; eâque de causâ cuilibet, qui eandem e summitatibus & præcipitiis periculosissimis obtinere satagit, concessa est. Illam speciem, quam collectores *Schebbenand* nominant, facilius obtinent, ut genuinæ substituatur, quæ Naphtham & sulphur commune odore magis æmulatur, quam genuina & æquali sibi argenti pondere venum exponitur. Præcipitii altissimi superficiei interiori adhæret, quò temerariâ quadam audaciâ nonnulli se conferunt & funibus ex apice dependentibus se demittunt, ut eandem abradant. Alia adhuc species, quæ à vili & incognitô locô *Tsienpeli* nominatur, triplo carior erat, nec tam adversum odorem uti prior habebat, sed odorem ambræ nigræ subasphaltinum spirabat, ad genuinam Mumiam Ægyptiacam propius accedens, aut eandem superans, quâ tenerior quoque erat.

Aliâs alius adhuc Mumiæ Nativæ haud absimilis succus in Sem-Insulâ Maris Caspici reperitur, quæ Naphtham generat, & quidem in monte, quem fluvius salinus alluit, instar coni acuminato, nudo simul & solitariò, terrâ gaudente obscurè-rubrâ, sed variis fragmentis permistâ, è quâ materia Caucasus & alii colles famosi in Mediâ constare dicuntur. Mumia omnino fluida exstillat & dum pedetentim è summitate defluit, postmodum condensatur & à rusticis ignaris & stupidis ad calefacienda balnea accenditur. Naphtha verò nigricans, quæ ad distantiam milliaris præterpropter, ibidem è fontibus extrahitur, in similem resinam induratur, si per negligentiam ad terram concidat, & à Mumiâ secundariâ facilè per odorem adversum, sulphureum, & naphtham nigram redolentem fœtorem distinguitur, quem recens adhuc, non inflammata quoque, spirat, inveterata autem quodammodò perdit. Similis naturæ est durum & coagulatum bitumen judaicum, seu *bitumen congelatum aridum*, cujus Strabo Lib. 16. de Sit. O. meminit, & fontes ejus, una cum bitumine fluido seu Naphtha, ex Erasosthene allegat.

Omnes antedictæ Mumiæ Naturales cum Naphtha indurata, Asphalto, Ambrâ nigrâ & Mumiâ veteri antiquâ, tam ratione substantiæ, coloris & consistentiæ, quam ratione odoris & virtutum tantam cognationem alunt, ut nullus dubitem easdem omnes pro speciebus bituminis habere, quarum gratior fragrantia aut à diversitate regionum, aut meliori coctione per ignes subterraneos dependet, prout vel per aliam filtrationem aut calcinationem sulphur purius, aut aliam particularum texturam obtinuêrunt.

Quod *Mumiam Veterum*, cujus aliquoties mentionem feci, attinet, per eandem non tam incertam illam & sordidam mixturam, quæ titulo hôc in Officinis prostat, aut à vulgô ita dicta cadavera humana resiccata intelligo: sed Balsamum Antiquorum, quo Magnatum corpora demortua, penes Arabes & Ægyptiós, replebant. Hujus autem 2. species inveniuntur, una quidem pretiosissima & rarissima, quæ è tumulis Principum eorumque cadaveribus hauritur & tantum in Magnatum thesaurophylaciis Asiæ frustillatim reperitur, quæ tum substantiæ, tum pretii & vulgaris denominationis intuitu sola pro genuina Mumia Darabsensi haberi debet, & odore suô (quô cum Tsiampeli convenit), manifestat Benzoinum, Styracem & Opobalsamum illîc commixta fuisse; unde fortè est, quod terendo rubedinem præ se ferat, nisi fors ætati hoc tribuere velimus. Altera species, quam in Europâ pro genuinâ venditant & à cadaveribus plebejorum, vulgari resinâ conditis, proficiscitur, meô quidem judiciô nil nisi merum Asphaltum est, cujus odorem haud obscurè edit.

Tandem in caverna montis cujusdam acuti, in Provincia Laarensi, & quidem in summitate & eô, ubi diversæ arbores, Terebinthus scil. Pistacia sylvestris &c. reperiuntur, alium adhuc succum diversæ naturæ & proprietatum inveni, cujus hîc aliquam adhuc mentionem faciendam esse duxi. Mons desertus prorsus est, & nonnisi à feris, Ursis, Tigridibus & Capricervis illis, in quibus lapis bezoar invenitur, inhabitatur. Succus est niger & è rupe duriori fluit, cujus parietibus quodammodò crassior ac rob sambuci adhæret: viscosus, in aquâ solubilis, insipidus ferè & odore destitutus. Homines ad radicem montis habitantes eundem contra tormina abdominis in formâ boli adhibent. Pauculum verò ejus in carbones injectum fœtorem cornuum accensorum edit, & per retortam phlegma, spiritum ac oleum crassiusculum suppeditat, è cujus capite mortuo sal fixum levi negotio obtineri potest.

Nota.

Mumiæ naturali parallelum quid in vicinia nostra, scilicet in Comitatu Hanoviensi, reperitur, cujus mentio fit in *Uhsenii Lexico Geographico Historico Universali A.* 1710. cum *Præfat. Christophori Cellarii* Lipsiæ in vernaculâ edito, cujus verba (Latinè reddita) ita se habent.

Lampirsbacum ingens pagus Hanoicus est, ubi in prato quodam fons reperitur, qui mense Majo nigricantem oleosamque materiam, theriacæ haud absimilem, fundit, gravitate odoris Petroleum imitans, quâ pauperes & egeni ad curanda ulcera & vulnera utuntur. Haud procul à fonte illo rupes observatur,

circa quam ſaxa nigricantia effringuntur, quæ in aqua calidâ ſe inſtar ceræ comprimi patiuntur & eundem cum priori materia odorem referunt. Oleum hoc Medicus quidam deſtillatione depuravit & MUMIAM NATIVAM VERAM vocavit, obtinens exinde ſubtilius & elegantius oleum, quô feliciter contra podagram uſus eſt, cui tumores & dolores lumbares etiam cedere dicuntur. *vid. cit. loc.*

XXXV.
RELATIO
DE
PRÆPARATIONE SACCHARI
IN INDIA ORIENTALI,
è Msc. Dn. Herberti de Jager.

IN regione Goeromkonda ſaccharum optimum reperitur, quod ex canna ſaccharifera albicante efficiunt, quam tellà naſudaalli vocant, quæ longè dulcior & palato acceptior eſt quam canna ſaccharifera rubeſcens, quæ magnâ copiâ in tractu pennomilli colitur.

Pagi, in quibus ſupradicta canna albicans excolitur, ſunt Gorentla, Wana, Wulu, Galiwidu, Mandom &c. It. Wanwilipada, Lippa Samcedram, Medallapalè &c.

Apparatus vaſorum, ad coctionem ſacchari neceſſarius, potiſſimum in aheno ferreo humili, duabus auribus ſeu annulis, vel ſi mavis anſis, in ſingulo latere ſingulâ, inſtructo conſiſtit, quem ſinapa penalù vocant. Præter quem truncum ſ. ſtipitem, nesjumanù dictum, habent 1. circiter pedem craſſum & 2. ped. latum, longitudine verò 2. ad 3. fila emetientem, plurimis cavitatibus inſtructû, in quas coctum jamdum ſaccharum infundunt, eô quô dicetur modo. Adhæc Ganiga illis eſt ad manus, quod nihil aliud eſt, quam prelum, illi haud abſimile, quo oleorum expreſſores noſtris in oris utuntur. Tandem & cochleare deſpumatorium ligneum cum olla ingenti & in parte ſuperiori ampla, ad ſuccum arundinis ſacchariferum excipiendum, adhibent.

Dum verò ad ſacchari præparationem ſe accingunt, Tsjorkuwaandu, h. e. ſacchari confector, arundinem ſacchariferam ad officinam defert, corticem inde deglubit, ejusque partem ſuperiorem & inferiorem, ad ſacchari confectionem ineptam, ad dzjanæ longitudinem abſcindit, mediam autem partem in fruſta, dzjanæ longitudinem habentia, incidit.

Fruſta hæc prelo immittuntur, ſub quo foramen eſt tubulô inſtructum, per quem ſuccus in ollam defluit, quæ ſub eo terræ firmiter implantata eſt, aliam ſubſtituendo, ſi illa impleta eſt.

Succi quantitate ſufficiente gaudentes ahenum igni imponunt, illique Madzjiga cum cineribus ex arbore jepi paratis immittunt: quibus ſufficienter elixatis, coctis & in aliud vas effuſis ſuccum ex arundinibus expreſſum ſubſtituunt & ſimiliter coquunt.

Area ſeu focus, cui ahenum hoc imponitur, rotunda eſt fovea, 2. ped. præterpropter depreſſa ſeu profunda, paululum anguſtior, ac aheni pars inferior in latitudine habet, in lateribus canalibus quibusdam gaudens ejusdem profunditatis ita, ut alteri lateri ligna inſerere, per alterum autem latus, tanquam per ſpiraculum, fumum emittere poſſint, dum ignis intenſè accenditur.

Poſtquam ſic omnia per 2. horas in igne detenta fuerunt, pippi pengu, h. e. rotunda & minima fruſtula arundinis adſcendunt, quæ cochleari deſpumatorio, ex arundinibus cavis, Bambuſen dictis, confecto, removentur. Quô facto ſaccharum elixando in parvas puſtulas aſſurgit, quás chimala pungu vocant, quæ ad 1. fere horam durare ſolent. Abhinc bullas majores ejicit ſyrupus hic: quapropter & elixatio hæc Gadzula pungu vocatur. Hac per 1. horam durante ſyrupus amplius non attollitur & inflatur.

Hoc ergò aliquantiſper adhuc in igne detento, an ſufficienti tempore ibi detentus fuerit? ita probant: Primò ſcil. digitum immittunt aquæ, hocque digito madefacto portiunculam ſyrupi hujus ex ahenô extrahunt, indeque bullam ſeu globulum formant, quem aheno impingunt, qui ſi ita induruerit, ut ſonum de ſe edat, ſaccharum ſufficienter excoctum putatur, quod ollæ ſeu patinæ haud profundæ infundunt.

Quodſi idem de novo elixare, & purius, ſeu, ut loquuntur, magis finum efficere velint, aheno de novo Madzjiga cum cineribus jepi immittunt, & quamprimum hæc aliquantiſper cocta fuerunt, eadem in aliud vas effundunt, in illorum locum aheno infundentes ſaccharum primâ vice coctum, quod denuò, ut ante, elixa-

elixatum in aliud vas immittitur: & si hocce saccharum adhuc una vice coquere voluerint, aheno nova Madzjga cum cin. jepi injicienda, antequam saccharum immittatur, hoc toties observando, quoties saccharum de novo refinare velint. Saccharo hôc ultima vice cocto & in patinam effuso illîc aliquantum refrigescere sinunt, eoque facto syrupum hunc in foramina supradicti trunci nesjûmanu infundunt, quô coagulato truncum invertendo saccharum è foraminibus seu foveis in cortices cannæ sacchariferæ effundunt, frusta ejus Geratsialus vocantes. Quodsi verò saccharum hoc in Geratsialus convertere nolunt, idem in trunco refrigerari penitus sinunt & in frusta dividunt, corticibus cannæ saccariferæ involvendis, quæ ab illis Muddalû nominantur.

Quodsi tandem saccharum in Tsjekkua coquere animus sit, aheno igni commisso prius Madzjiga cum cineribus jepi injicienda & coquenda est: quibus in aliud vas effusis syrupus saccharinus, quem palu vocant, per linteum aut pannum in ahenum immittitur, ut, sicut aliâs fieri solebet, ebulliat: quamvis ad eundem coctionis gradum, ut in prioribus, non sit deveniendum, ocyus illam inhibendo, quamprimum bullas ejicere velit: id quod fit ahenum removendo & syrupum hunc in aliud vas immittendo. Abhinc surculis tenuioribus arundinis sacchariferæ insternunt pannum quendam, è capillis paratum, Rittu Santtsinlu dictum, huicque aliud linteum imponunt, saccharum jam ante coctum impingunt, tertium tandem pannum desuper explicando, in quem 3. vel 4. personæ se conferunt & substratum saccharum pedibus conterunt & exercent: quâ opera quarta vice continuatâ saccharum in Tsjekkua est conversum.

XXXVI.
RELATIO
DE
SALEBRARUM MARGARITIFERARUM MADURENSIUM STATU ET CONDITIONE PRÆSENTI,

ad

Illustrem DN. THOMAM de RHEEDE, Gubernatorem, & Nobil. DN. JOANNEM de VRIET, Præfect. Secundum hujus oræ, per Assistentem Isaacum Bardt conscripta & exhibita.

P. P.

QUâ ratione visitatio Salebrarum Magaritiferarum Madurensium instituta & quô in statu illæ repertæ fuerint, in Diariô meô prolixè annotatum fuit, & de novô jam ea, quâ fieri poterit, brevitate referam, ita quidem, ut hâc vice methodum in visitatione observatam prætereundo ea tantum, quæ statum præsentem concernunt, attingam. Ut igitur à plaga septentrionali hujus oræ incipiamus, tractus

Chiuri muri pare
Taliare pare
Kilitsjar pare
Palia male
Baybare kepare
Partan mancay
Ferranda lemos
Tive calle culitsre pare

hoc tempore fere omnes fructibus destituti nulliusque valoris sunt; ubi de primis tribus Capita iis præfecta narrant, flumina duriora & asperiora, impuritates quasdam inconditas & putrilagines ex aquæductibus in Insulas has propellentia, salebras corrumpere, indeque fructus necessariò emori. In reliquis nocentissimus ille Souranus in causâ est, quod in detectione specierum probabilissimum mihi visum fuit.

Has salebras insequitur tractus Tourairum-pare, qui solus consideratu dignus & abundantibus fructibus instructus est, in quibus ad minimum nulla accidentia incommoda, sed ostreæ sanæ & incolumes inveniuntur, quarum 270. illîc in solô jacentes observavi, quæ licet duobus adhuc ætatis annis careant, attamen XIII. margaritas subministrârunt, alio autem collectionis tempore plus fœnoris ferentes, adeò quidem, ut juxta Præfectorum relationem ab $1\frac{1}{2}$. Vally Urinatorum custodiatur. Juxta hunc tractum,

tractum, ab alto tamen mari quodammodò remotiores sitæ sunt Salebræ

Curitsjan pare
Arevvay pare
Nagare pare
Uty pare
Claty pare
Attavvay onpaddu
Bara gombe
Cutnia pare

quæ totæ ferè à supradictô Souvranô intoxicatæ & molli fœtenteque scabritie obtectæ sunt.

Abhinc paulatim ad latera salebræ

Nellargu uppadu
Paackadeensié pare
Pistje pare
Chayetu Onpaddu
Puly
Cannaponde utte.

In primô paucæ ostreæ seu conchæ juniores ab aliis remotæ & dispersæ jacent, reliquæ autem vacuæ sunt, nullis tamen accidentibus nocivis obnoxiæ; unde harum rerum experti spem haud exiguam conceperant, quod tandem fructus illîc, DEO benedicente, succrescere & inveniri possint.

Versus anteriora, declinando paulatim ad latus Ponerail, occurrunt tractus

Nilancalle patture
Pandare tope Wallenáre pare
Regia Chippi pare
Coilpuritsje pattare.

Hi quatuor à perditissimô Souranô maximâ ex parte occupati sunt; & licet in binis prioribus fructus quidam juniores inventi fuerint, attamen rerum harum periti eosdem per Souranum infallibiliter perituros esse statuunt.

In salebris

Couramonty
Couravvay pare

quadrimæ quædam ostreæ occurrebant, de quibus ab anno effluxo maxima pars occisa & tantum paucissimæ superstites remanserant. Equidem chiliades aliquot ostrearum juniorum denuò succreverunt, sed *cancay* (conchulæ sc. minores) illas ita cinxerant & irretierant, ut Præfecti illorum accremento non fiderent, sed potius omnes cum ipsis *cancay* (qui diu vivere non possunt) emorituras dicerent.

Cariampare à Souranò corrupta jacebat.

Carvvel, clatypoar, Chinne Carvvel fructibus quibusdam junioribus, sed à cancay comitatis, instructi erant, quamvis in posterioribus tractibus occurrentes prioribus puriores viderentur; quam ob causam Præfecti de incrementis illorum spem haud exiguam concipiebant.

Purtotte male paucis in locis vacuis conchis scatebat, ast tota salebra molli quadam visciditate obducta erat, quæ indicio erat conchas aut vacuas, aut emortuas esse. Hæc ultima nobis videbatur salebra, ast Mandarinus quidam Wirandepatnamsensis aliam adhuc ostendebat prope *Manapaeu*, cujus reditus in Diariis meis annotavi, eaque *Sarsie onpaddu* vocabatur. In hac haud paucæ quoque conchæ juniores inveniebantur, eæque puræ atque sanæ. Urinatores certò credunt brevi totam illas salebram occupaturas esse.

Ex his Nobiliss. V. Dominationes statum præsentem hujus oræ ipsarumque salebrarum margaritiferarum breviter perspicere simulque credere acquiescant, me in hâc expeditione omnem diligentiam & operam adhibuisse, omnes sui muneris admonuisse, variisque persuasionibus excitasse, eò semper annitendo, quò inter Præfectos Parruarum & Cailpatnamses Nigritas perpetua æmulatio aleretur, ut reliquis rem aliquam gratam facerem, quibuscum fateri cogor fundos à Musieltiven usque ad Marapaen tam solicite perquisitos fuisse, ut unquam observatum fuit aut urinatoribus possibile erat. Interim fatale quid subesse videtur, Deo scil. T. O. M. in hunc usque diem nondum placuisse salebras hasce sufficienti fructuum copiâ, ad piscaturam exoptatam instituendam, replere: quapropter nihil aliud superest, quàm ut sanctissimo ejus arbitrio nos penitus submittamus, & posthàc à bonitate ejus tempora meliora & felicitatem majorem expectemus: cujus providentiæ Nobil. Nob. V. V. cum salute observantissima commendans persevero

V. V. Nob. Nob.

Script. in Margire Tutocoryn die 30. Decembr. 1681.

Subjectissimus Servus

ISAAC BARDT.

XXXVII.

XXXVII.

INSTRUCTIO
DE
PRETIO GEMMARUM ET SIMPLICIUM
INDIÆ ORIENTALIS,

è Msc. Dn. Herberti de Jager.

PRETIUM ET ORDO
in venditione Adamantum crudorum heîc in Indiâ obſervanda.

Lapis ponderans	10. Caratia	valet.	Flor. 180.	unumquodvis Caratium.
	9.		160.	
	8.		150.	
	7.		130.	
	6.		120.	
	5.		110.	
	4.		90.	
	3.		70.	
	2.		40.	
	1.		30.	
	½.		16.	
	4. aut 5. pro uno caratio		10.	

ADamantes autem puri & candidi eſſe debent. Si fuſci aut ſtraminei coloris fuerint, & ſimul grana arenæ aſpera in ſe contineant, dimidiô tantum pretio veneunt. Attendi etiam meretur, an inconditam figuram habeant, plurimis uncis aut angulis gaudeant, ſicque in poliendo multum inde deperdatur, unde major jactura pertimeſcenda erat.

XXXVIII.
DE
RUBINIS.

Lapis pendens	3. Caratia	ad 36.	Ducatos quodvis caratium ſe extendit.
	2.	20.	
	1½.	19.	
	4. 6. ad 9. pro caratio	6.	

XXXIX.
DE
MARGARITIS.

POtiſſima Margaritarum differentia & dignotio in accuratâ partim rotunditate, partim & colore albo & ſplendore radicatur. Pretium in Indiâ ſequens obſervatur:

			Flor.	alb. ſ. ſtuv.
Margarita	1. Gran.	valet	—	12.
	2.		1.	15.
	3.		2.	10.
	4.		10.	—
	6.		36.	—
	7.		45.	—
	8.		60.	

XL. DE-

XL.

DESCRIPTIO LAPIDIS CORDIALIS INDICI,

è Museo Ambonico Georgii Eberhardi Rumphii desumpta, & è lingua Belgicâ in Latinam translata.

Lapis Cordialis arte à Lusitanis, Goæ degentibus, est factus, & nunc ob egregias virtutes per universam Indiam distractus. Unde verò & ex quibus constet, hactenus incognitum est, nisi quod ex intuitu externô & sapore aurum comminutum, lapis bezoar, ambra & moschus potiora ejus ingredientia videantur. Magnitudine & figurâ columbino, aut exiguo ovo gallinaceo respondet, extus inauratus apparens, intus obscurè gryseus, punctis aureis interspersis & emicantibus, tener & facilè friabilis moschi ambræque odorem manifestò referens.

De virtutibus ejus usuque seqq. è Msc. quodam, Goa transmisso, hausi, quæ è Lusitanicâ in linguam Latinam translata ita se habent:

Lapis hic potissimum & efficacissimum est cardiacum quod hactenus inveniri potuit, huicque nullum aliud est simile. Lapis Bezoar, aut aliud quoddam cordiale, cum eô comparari nequit. Quisquis in id inquisiverit, effectum ejus facilimè reperiet, sentiet & plus, quam effari aut indicare valeo, observabit.

1. Quantitas seu dosis hujus lapidis, pro unâ vice sumenda, gr. VI. pondus æquet, ita tamen ut in majori vel minori pondere non noceat.

2. In febribus ardentibus, siti intensissimâ morbo conjuncta, singulis horis lapis hic in aqua communi propinari poterit, siquidem non tantùm nihil mali aut incommodi causatur, sed & æstum sitimque intensiorem exstinguit, simul impediendo, ne malum ipsius morbi cor infestet, cum refocillatione virium admirandâ.

3. Si accidat ut Æger vini desideriô teneatur, aliquid de hoc lapide cum vinô simul dandum est.

4. Si quis absque febri tristis & anxietate correptus sit, pauxillum hujus lapidis in vino assumat, & extemplò se alleviatum sentiet.

5. Febre cum angustiis cordis urgente lapis in aqua sumendus, & si febris minus intensa sit ac anxietates increscant, idem in aqua vino permixta dari poterit.

6. Persona reconvalescens, sed adhuc anxia & tristis, usum ejus continuare debet, siquidem is exhilarat omniaque membra confortat.

7. Priori modô sumtus validum contra omnis generis venena est remedium, sive jam ore sit assumptus, sive aliô modô admissus, ita ut & morsus serpentum infensissimorum, *Cobra Capelo* dictorum, curet.

8. Similiter morsibus viperarum adversatur.

9. Non minus ictibus scorpionum resistit, extemplò dolorem æquè ac venenum restinguens. Expedit autem, ut postquam lapis intus assumptus est, pauxillum ejus in pulverem redigamus ictibusque imponamus.

10. Si quis indies jejunus lapidem hunc in vino vel aqua assumpserit, eô ipso die tutus erit ab omnis generis venenis, sive à venenatis animalibus, sive cibis & potibus intoxicatis oriundis.

11. Cum aquâ propinatus hæmoptysin & hæmorrhagiam narium retundit. Necessarium autem est pulverem hujus lapidis instar sternutatorii naribus attrahere, reliquumque ore te nus imbibere.

12. Militat etiam contra inflammationes & tumores internos, cum aqua sumtus.

13. Similiter visum conservat, sumtus ut ante.

14. Pari modô ab aëre impuro præservat, priori modô usurpatus.

15. Cum vino potus à quartanâ præservat.

16. Simili modô usurpatus memoriam confortat.

17. Eadem ratione sumptus tertianas curat.

18. Propinatus ut ante à leprâ hominem immunem præstat.

19. Cum aquâ variolis resistit.

20. In vino vel aqua assumtus exhilarat & confortat omnes â morbo debilitatos.

21. Cum aqua lumbricos enecat.

22. Priori modo sumptus contra paronychiam & tumores serpentes militat.

23. Cum vinô calculum pellit.

24. Similiter morſui canis rabidi reſiſtit.

25. Adhæc eodem modô ſumptus utilis eſt contra ictus & vulnera, à ſagittis & armis intoxicatis inflicta, ita quidem ut læſus hiſce lapidem prius in potu aſſumat & abhinc pulverem vulneri inſpergat.

26. Cum vinô aſſumtus deliquium animi à frigore ſubortum curat.

27. In aquâ verò deliquia à nimio calore pellit.

28. Cum vinô juvat in iſchuriâ.

29. Similiter cum vinô alvum laxat.

30. Non minus cum aquâ aut vinô contra Epilepſiam & Apoplexiam valet, ſi perſona ſimili morbo obnoxia indies ſemel, bis, aut pluries lapidem hunc aſſumſerit.

Omnia hæc de conſenſu Inquiſitorum in congregatione D. Pauli nova Jeſuitarum Societas Goæ 1655.

Venditur *Goæ*, *Coetſchyni* & in *Ceylon*, pondere conſueto, ita ut lapis ovi anatini magnitudine 12. Pagodis, h. e. 24. Joachimicis veneat.

Conf. c. l. Lib. 3. cap. 86. pag. 339.

XLI.
DE
LAPIDE BEZOAR ORIENTALI

LApis Bezoar Orientalis] Occidentalem longè ſuperat; adfertur è Golkondâ, Lohan & è Bornou, ſuccreſcens in ventriculo cujusdam capri. Potiſſimus ejus valor in eleganti colore & gravitate ponderis radicatur. Quî fuſcô, caſtaneis ſimili, colore gaudet, admittitur quidem, aſt qui olivæ fructum colore imitantur, optimi ſunt & in Patriam hoc tempore venduntur, ut modò ſequitur:

Lapis Bezoar	2. Unciarum	venit	90. Florenis	quævis uncia.
	1½.		35.	
	1.		30.	

Minores autem & leviores, quorum 4. 5. 6. 7. 8. ad 10. unciam unam pendent, 22. ad 24. flor. ℥j. veneunt.

Probatio genuina lapidis bezoardici eſt, quæ ſequitur; ℞. Folium puriſſimum & elegantiſſimum chartæ nitidæ, in quo fruſtum cretæ comminutum eſt: affricetur illi lapis bezoar, qui ſi colorem ſuum largiter communicet, pro genuinô habetur. Vel, ſi eundem prius ponderaveris, in aquam limpidam projice, relinquatur illîc per XXIV. horas: exſiccetur, & ſi gravior fuerit redditus, pro genuinô habetur.

XLII.
DE
MOSCHO.

PRobatio Moſchi in eô conſiſtit, ut probè obſervetur, an folliculi aut veſiculæ diſciſſæ & de novô conſutæ ſint nec ne? hoc enim ſi factum fuerit, utplurimum arena, ſanguine hircinô & ſimilibus adulteratæ ſunt. Eaque de causâ veſiculâ apice cultri quodammodò aperienda & nonnihil inde eximendum eſt, quod ori immiſſum & maſticatum docebit, an arena, ſanguis aut aliud quid illîc immixtum ſit. Aliquid etiam manui affricari & videri poterit, an colorem flaveſcentem aut rubicundum præ ſe ferat, & an in ipsâ manu odorem penetrantem edat? quapropter per 2. aut 3. horas in manu relinquendum, & ſi odorem diu ſervat, genuinum & ſincerum eſt. Quodſi tamen nimis ſiccum fuerit, improbatur, eoque magis ſi nimis pingue ſit. Aliâs Moſchus in cupreis aut metallicis vaſis aſſervandus eſt, & in Patriam ℥j. pro 15. 18. 20. ad 24. fl. divenditur.

XLIII.

XLIII.
DE
ZIBETHO.

Affrica parum *Zibethi* chartæ tenuiori & superextende igni carbonario. Quodsi bene exsiccetur, ut nulla macula in chartâ relinquatur, genuinum & probatum est: Sin aliquid remanserit, pro adulterinô habetur. Valet hoc tempore ℥j. XX. XXV. ad XXVII. florenos.

XLIV.
DE
AMBRA GRYSEA.

Genuina *Ambræ Gryseæ probatio* est, ut frustulum vitro aquâ pleno injiciatur. Quodsi jam bonum & genuinum fuerit, natabit: Sin ad fundum delabatur, adulterinum. In Patriâ taxa sequentibus observatur:

Candidissima	- - - flor. 50. ad 54.	valet. ℥j.
Paulò grysea	- - - - 36. ad 40.	
Magis grysea	- - - - 25. ad 30.	
Nigra ambra	12. ad 15.	

Altera proba est, ut Ambra calci vivæ in manu aut inter digitos misceatur, quodsi jam aureum colorem, instar croci, habuerit, genuina erit.

XLV.
DE
CORNU RHINOCEROTIS.

Bonitas *Rhinocerotis* consistit in magnitudine, lævitie & puritate; unde quoque vascula & scutellæ hauriendo potui dicata, eaque satis elegantia, à Sinensibus parantur, quæ in Belgio desiderantur & tolerabili pretio veneunt.

Maxima Cornua	82. ad 100.	flor. veneunt.
Minora - - -	50. ad 60.	

Scutellæ, pro majori vel minori magnitudine, singulæ 12. ad 18. flor.

XLVI.
DE
LIGNO COLUBRINO.

Lignum Colubrinum in Insulâ Ceilon reperitur, ut & in Timor aliisque Indiæ tracti-us. Colorem habet albescentem ad flavum endentem, valde durum & saporis amarican-is. Magni & frequentis usus est in Indiâ, cum-rimis in Insula Ceilon & Timor, cum ad plu-es curas instituendas inserviat. Incolæ com-inuunt & corpus eô fricant, ad scabiem eô ipsô curandam. Scrupuli ejus duo ad ℥j. in vino sumpti contra febres omnes ardentes, venena, colicam aliosque morbos, cumprimis etiam contra morsus quorundam serpentum aut aliorum animalium noxiorum (unde nomen obtinuit) egregiè conducunt. Cingalenses attestantur & in scriptis suis perhibent, primam Ligni Colubrini inventionem aut notitiam

titiam animalculo cuidam, quod Lusitani Quel aut Cinpele vocant, in acceptis ferendam esse, quod magnitudine & figurâ Viverræ, Mustelæ sylvestris speciei (quâ cuniculos in Europâ è cavernis suis expellunt) simile esse dicitur: qualia in Indiâ passim, tum animi gratiâ, tum ad capiendos aut fugandos mures & glires, aluntur.

Animalculum hoc nunquam non serpentibus admodum infensum est, quos ad primum statim intuitum aggreditur, & si vulneratur, se ligno Colubrinô curat, quod ab illo comeditur. Hoc incolæ Insulæ Ceilon observantes notarunt simul, quod ad dimidiæ horæ distantiam lignum hoc in sylva indaget & abhinc in pristinum locum redeat; quapropter Cingalenses illud magni faciunt, quum idem in forô Medico convenientissimum esse viderint.

XLVII.
DESCRIPTIO
LITHODENDRORUM AMBONENSIUM
DN. RUMPHII.

INTROITUS.

QUod Plinius olim Lib. 13. Hist. nat. c. 25. de Mari rubro & universo Oceano Indico-Orientali perhibebat, id meliori majorique jure de Moluccanô nostro Archipelago dicere possemus, ejus nempe fundum integris sylvis & arboretis instructum esse, cum Oceanus in Insulis his Orientalibus tot marina exhibeat, ut nondum omnia explorari, nec etiam pluris, quàm quod rarioribus adnumerentur, æstimari potuerint.

Inter illa verò agmen ducunt omnes CORALLIORUM, tam genuinorum, quàm spuriorum species, quæ in duo Genera Principaliora distingui possent.

PRIMUM GENUS PRINCIPALIUS ea continet, quæ Græcis & Latinis *Lithodendra*, Malaijanis autem nomine sem-Arabico *Acarbahar* & *Kalbahar*, quod lignum aut radicem marinam notat, vocantur. Hæc propriè formam plantæ habent & substantiâ è lignô & lapide qs. mixtâ gaudent, nonnullis plus hujus, aliis autem plus alterius obtinentibus. Omnia tamen ex Oceanô proveniunt, ab orâ ejus quadam magis, quadam verò minus remota, & tantùm non omnia cortice terrestri atque fragili, qui extra aquam à ventis aut pluviis comminuitur, obducta sunt. Arbusculæ ipsæ sub aquis quodammodò molliores sunt, & quò diutius extra aquam detinentur, eò duriores fiunt. Interim nec in, nec sub aquis tam molliusculæ sunt, ut gramen, prout nonnulli abusivè crediderunt.

ALTERUM GENUS PRINCIPALE illud est, quod communiter *Lapides Corallini*, Germ. *Corallen-Steine*, Malaijanis *Carang* audit & plus substantiæ lapideæ in se continet, imò totum fere lapis est, nonnullis ex eô plantæ florumque, aliis autem fungorum specie & figura, quandoque & aliarum rerum formâ ludentibus: utrobique tamen ab initiô fragilibus & teneris, instar concharum, in ripis verò jacendo lapidescentibus.

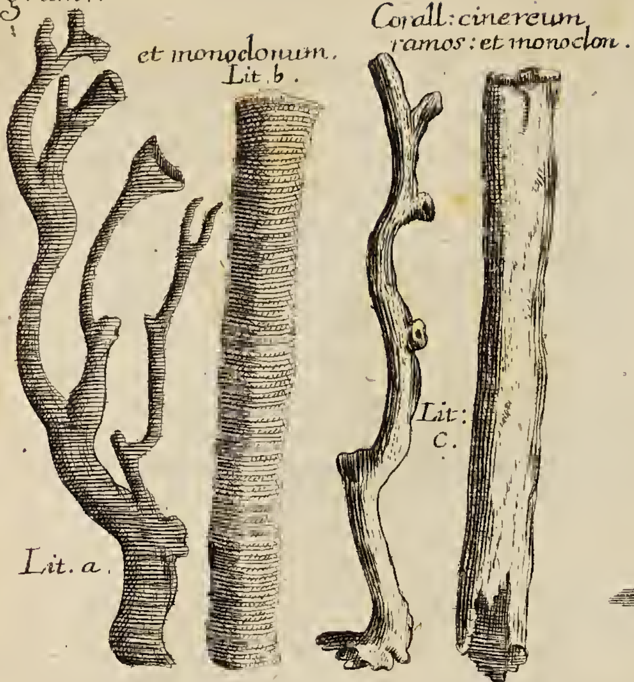
CAPUT I.
DE
LITHODENDRIS IN SPECIE.

PRimum Genus Lithodendrorum in quatuor species dividitur scil.

1. *Nigricantem.*
2. *Albam.*
3. *Gryseam.*
4. *Rubicundam.*

CAPUT

TAB.VIII.

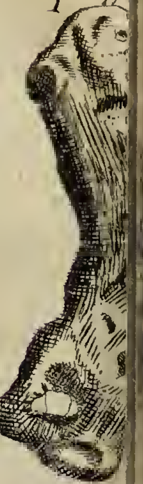

Fig.5. Tubularia Coralloides.

Fig.6. Amaranthus saxeus cum suo annato Saxo.

Fig.7. Pseudo Corallium rubrum fistulosum

Fig.8. Lithodendrum calcarium sive Carana, Calx Ambonica.

Fig.9. Serpillum marinum.

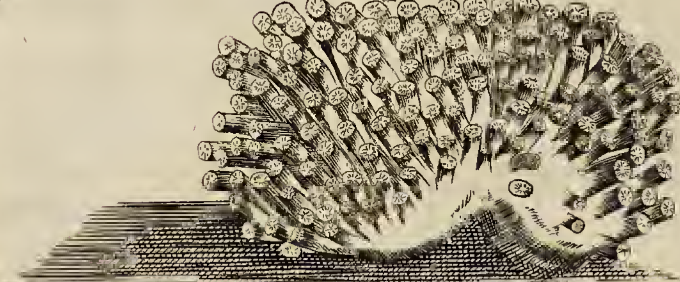

Fig.10. Millepora d'Imperatus.

Fig.11. Erica Marina

Fig.12. Alsine Pelag genus Clus.

Fig.13. Saxum abrotonoides Clusi.

CAPUT II.

DE LITHODENDRIS NIGRIS.

Horum sequentes species subalternæ dantur:

I. ACAR BAHAR POHON, seu *genuinum Calbahar nigricans*, quod nihil aliud est, quam corallium nigrum genuinum, Plinio & aliis ANTIPATES dictum, & in Europâ paucis cognitum. Hoc ex arbuscula 1. vel 2. pedes longâ plurimisque ramusculis præditâ constat, ut *Tab. VIII. Fig. I. Lit. a.* videre licet. Hi ramusculi substantiâ ex lignô & lapide commixtâ gaudent, ejusque tenerrimi ramusculi etiam non facilè diffringi, sed potius inflecti possunt. Crassiores verò instar cornu alicujus duri sunt, seque nonnisi artificiô quodam interveniente flecti patiuntur. Corallium hoc in totum & solidum picis instar nigrum est, extus longis & obliquis striis, coralliorum more, præditum: intus autem è diversis volvolis, sibi invicem incumbentibus, contextum, compactum tamen & corneum apparet. Carbonibus injectum, haud aliter ac cornu aut unguis odoratus sibi invicem permixta ac incensa, fœtet. Sub aqua densum pariter & cortice gryseô tenerô & porosô est obductum, qui facilè decidit, si per aliquot septimanas in arenosum humidumque locum defoditur & abhinc manu abraditur. In ramusculis tenuioribus hinc inde granula quædam solitaria & rotunda, instar granorum piperis, extus obscure flava, intus utplurimum cava, observantur, quæ ejus fructus esse videntur. Inveterascens quoad truncum inferiorem & radicem cortice crasso investitur, qui è peculiari substantiâ, lapidis duritiem habente grysea simul & instar coralliorum extus striatâ, intus autem compacta, ceu Marmor, obscure grysea & quodammodô viridi conflatum est, quem nigrum Calbahar, tanquam cor ejus pervadit. Circa radicem grysea hæc substantia nodos quosdam excrescentes format, quos utplurimum surculus quidam Calbahar nigricantis percurrit. In fine crusta hæc lapidea brachii crassitiem nanciscitur, inæqualiter tamen & multis simul nodis compaentibus; hoc factô arbuscula tota Calbaharea, ad summum scil. ætatis apicem delata, quinque pedes ferè longa est, ac à motu maris facile decubitur & ad oram aut ripam ejus ejicitur.

Lithodendra hæc si elegantia & formosa sunt, inter curiosa atque rariora asservantur. Eorum tamen pauca inveniuntur, quum plura ex iis oblique incurvata, nodosa & inæqualia sint, à raptu aquarum variè inflexa. Quodsi quis eadem è fundo maris extrahere velit, citissimè & unô qs. raptu, aut paucissimis cultri acutioris ictibus, fieri debet, quod in frondibus & fruticibus annosioribus non facilè succedit, utpote qui utplurimum supradictâ crustâ lapideâ obducti sunt. Sin verò arbusculam contorquendo & volvendo separare satagas, duplô firmius adhæret, haud aliter ac vim illam sentiret & decerptioni reluctaretur.

Incolæ rarioribus minus dediti nec curiosi Calbahar hoc in alium longè *usum* conquirunt, cujus intuitu penes illos majori in pretio habetur, quam inter nostrates. Recipiunt scil. truncum annosiorem, cum densioribus & crassioribus ramis, quos singulari artificiô flexiles reddunt, ut armillas & annulos brachia cingentes inde conficiant, quæ in superficie interna plana, exteriori verò superficie rotunda, interdum striis naturalibus ornata, interdum lævia & polita, instar ligni ebeni, videntur. Inflexio sic procedit: ℞. Frusta derasa, inungunt oleo Calapi, & supra ignem carbonum extendunt, quô ipsô mollia, sed tenacia simul redduntur, ut pro lubitu flecti, circumvolvi & in quamcunque formam & figuram possint redigi. Hâc ergò ratione supradictas armillas, Malaijanis *Glang* dictas, efficiunt, quas omnis generis incolæ, tam Mares, quam Fœminæ brachiis applicant, iisque magnas virtutes tribuunt, quibus incantamenta varia aliaque mala, à sagis dependentia, avertere & annihilare satagunt. Reliqua nodosa curvaque fragmenta, huic operi minus idonea, ad usum Medicum asservantur, ubi & multa iis, altiori indagini & experientiæ innitentia, tribuunt. Aquâ scil. comminuta, & vel sola, vel cum albo Calbahar propinata, curant & enervant omnis generis venena, cumprimis nociva, è mari provenientia, cancros, conchas &c. it. fungos venenosos similiaque edulia nociva, homines sæpe suffocantia, modò confestim & extemplò illis aqua saccharata, syrupi & consimilia, ad gulam apertam servandam, donec medicamentum præparari & offerri possit, infundantur. Quin & in variolis ac morbillis puerorum retrocedentibus, & cum insigni æstu ægrum suffocaturis, non sine fructu exhibentur. Porrò & Calbahar hoc nigrum illos in integrum restituit, qui se aqua vitæ atque arak sic obruerunt, ut insignem ardorem & periculum suffocationis in gulâ eô sibi conciliarint sicque nullum fere cibum assumere valeant. Calbahar albo si misceatur, datur contra hyperemesin & hypercatharsin, etiam talem, ubi

ubi merus & sincerus sanguis excernitur, qualem Dola sylvestris, quæ species quædam elaterii est, inferre & causari solet.

Cortex lapideus cinereus *Acarbahar coulit* dictus, pro usu Medico similiter asservatur, cum ambusta curet, si in pultem tenuiorem redactus imponatur. Sedat etiam dolorem in furunculis & apostematibus ingentem. Interim caveatur ne summitatibus illorum tumorum illinatur, ne retrocedant. Pulticula hæc quoque ictui & morsui venenatorum animalium applicatur. Sunt, qui cortici huic omnes qualitates, Calbahar albo convenientes, tribuunt. Serrâ obtusâ dissecandus & aquâ conspergendus est, ut marmor etiam secari solet. Attamen meditullium seu, si mavis, cor ipsius Calbahar lentè admodum secandum est, sic, labore licet magno, ingentes orbes hujus corticis obtinere possumus. Meretur hîc adduci Plinii aliorumque Antiquorum testimonium, qui testantur antipates olim contra incantationes quoque adhibitum fuisse. Quò & Jubæ, Regis Mauritaniæ testimonium referendum, qui adstruit ex hac planta (quam Isidos Plocamos h.e. Isidis capillos vocat & circa tractus Orientales Africæ in Mari rubrô & in loco Troglodytarum reperiri scribit) antehâc armillas pro foeminis, quas Spathalia nominat, paratas fuisse; vid. Plinium Lib. 13. cap. 25.

II. Species est *Acarbahar rotang*, vel *Saliamos*, Ternatis *Ban-mauhu*, Belgis *See-rottang* dicta, quæ secundam Acalbahari nigri speciem constituit & pro mare habetur. Hæc nullis ramis gaudet, sed è simplici, prælongo & tenui cauli, calamum scriptorium aut digitum annularem crassitie æmulante, constat, qui triplici figurâ ludit: Prima (in Tab. VIII. Fig. I. Lit. b. ob oculos posita) eaque communissima species valde incurvata, 8. 9. ad 10. pedes longa & digiti annularis, ad summum alius digiti crassitie donata, extus densa & punctulis asperis, quodammodò pungentibus, obsita est, cujus interior substantia dura & nigra, ut in præcedenti, attamen lapidosa se incurvari non patitur, sed diffringitur. Quò annosior & crassior, eò lævior evadit eoque tempore punctula acutiora evanescunt, quæ etiam deradi possunt, ut glabra admodum & nigricans evadat. Quod pessimum in illa videtur, curvaturæ adeò ineptæ & indispositæ illîc occurrunt, ut difficilimè in situm rectum extendi possint, dum caules, licet oleo illiti & igni superinducti, ita ut præcedens Calbahar, inflecti non possunt. Interim tamen aliquod adhuc artificium restat, quô flexuræ illi quodammodò corrigi & in situm rectum reduci possunt, si scil. totus caulis arundini excavato & adhuc viridi inseratur, aquâ repleatur & supra ignem coquatur, quo ipso lapidosa substantia quodammodò mollescit, quæ abhinc adeo calidè eximenda, manibus extendenda & perticæ longiori, ut illîc refrigescat, infigenda, & tandem folio quodam asperô polienda est. Tubi hi lapidei quandoque in summitate plurimis circellis & curvaturis tenuissimis finiuntur, ut in filis ferreis tenuissimis incurvatis fieri solet, qui circelli tenuissimi utplurimum abjiciuntur, quùm ineptam & minus necessariam longitudinem causentur. Crescunt utplurimùm in illis Oceani locis, ubi cursus aquarum velocior est, unde quoque nomen suum in linguâ Malaijanâ & Ternatensi obtinuerunt. In forô Medicô usus illorum rarior est, sed utplurimùm inter curiosa asservantur, cumprimis illi, qui ordine dispositas & elegantes curvaturas habent & aliquâ adhuc radicis parte donati sunt.

Tertia Species Nigri Acarbahar (quæ secunda est præcedentis Monocloni) longa pariter & nigra est arundo, calamum scriptorium crassitie æquans, & 5. ad 6. pedes longa, priori quodammodo robustior, paucis iisque planioribus curvaturis instructa, nec externè adeò aspera, sed lævis & polita, vel & elegantibus striis, obliquè in longitudinem decurrentibus, ornata, substantiam habens densiorem & duriorem. Hæc pro genuino *Acarbahar*, *Lack Lacky* seu mare dicto, habetur, & una cum primô, seu Calbahar genuino, in usum Medicum venire solet, ast rarò invenitur. Si Malaijani frusta digitum crassa obtinent, grana oblonga inde tornant, quæ perforata & filis traducta instar coralliorum portare solent.

Quarta Species Nigri Acarbahar (seu tertia Monocloni) *Acarbahar Oulan*, h. e. serpentiforme dicitur, quod tenuissimum manet, nec crassius culmo mediocri, aut calamo scriptoriô fieri solet, plurimis circinnis atque circulis succrescens, 4. ad 5. pedes longum, extus asperius reliquis, utut, si probè exsiccatum fuerit, deradi possit. Circinni ordine sibi invicem impositi sunt & in circulum perfectum abeunt, desuper in filum tenue concurrentes. Arbusculæ annosiores tam rigidæ evadunt, ut pro filis ferreis haberi possint, in quibus nihil, sive tendendo, sive incurvando immutari debet, sed circuli naturales sibi relinquendi sunt. Quodsi verò aut longiores, aut tenuiores justô fiant, frustum arundinis cavæ illis infigi poterit. Haud rarò fila consimilia sibi invicem intertexta aut firmiter colligata inveniuntur, diversas extremitates relinquentia, quæ omnia rejicienda & tantum pars principalis retinenda est. Silicibus duris, non coralliis, fundamento seu pede latiore insistunt, ac si iis agglutinata essent. Lapidibus consimilibus, pugnum circiter magnitudine æquantibus, imò & minoribus adhæsisse observata sunt, quos piscatores probè dignoscere, & illos ipsos, quos in aquas projectant, fuisse observare potuerunt, cum iis hamos suos graviores redderent & ad fundum præcipitarent; quemadmodum & ab his lapidibus unô statim ictu removeri possunt. Credibile itaque est, illa ipsa nutrimentum suum è silicibus hisce sugere, eorumque naturam assume-

assumere, quum in nullis aliis inveniantur: quamvis & seminium aliquod in mari contentum ortum illorum promovere possit, quod in illis haud aliter radices agit, ac viscum aucuparium in quercubus germinare conspicimus. Plinius l. c. speciem hanc juncos marinos & lapideos vocat.

Quinta species Acarbahar nigri frutex minor & planus est, instar flabelli, eaque de causâ *Acarbahar Kipas*, h. e. flabellum marinum (*die See-Foche*) dicitur. Hoc statim prope radicem in plurimos ramulos angulosos se dilatat, inter quos aliæ minores, eæque innumeræ, instar retis, transversim implicantur fibrillæ. Tota plantula utplurimum complanata, & instar flabelli seu ventilabri Solaris extensa esse debet, utut quandoque etiam duplex observetur, aut in partes divisa quodam qs. arcu combinata sit, quæ tamen minus elegans & asservatione indigna est. Extus illi cortex subinde gryseus adhæret, qui sub exsiccatione candidus, ad instar calcis madidæ, apparet ipsique tam firmiter insidet, ut difficulter separari possit, cumprimis à caulibus elegantioribus, qui crispi & quodammodò spinosi sunt. Quandoque cortex rubicundus, fragilis & arenosus est, facileque tum abradi potest: interim hæc species compressior est, æqualibus & erectioribus ramusculis donata, qui nec tam crispi nec spinosi sunt. Substantia genuina rubicundo-nigra & lignosa est, utut in priori spinosa specie interdum truncus occurrat pollicem crassus, densus, durus & niger, instar genuini Calbahar, qui rigidos spinososque ramusculos habet: ast talis rarò invenitur & usus intuitu cum genuinô Calbahar coincidit; unde elucescit, Flabella hæc marina plures continere species, omnes tamen è lignosâ & qs. corneâ substantiâ conflatas, basi latiori saxis insistentes, quæ tenera & è pluribus qs. fragmentis combinata sunt; quapropter & Flabella hæc marina substantiam compactam non obtinent.

Sexta species Acarbahar nigri est *Abies Marina* Theophrasti, Germanicè *die See-Cypressen*, quæ omnium Lithodendrorum elegantissima species est, altitudine vix 1. aut 1½. pedem excedens, simplicibus & quodammodò nodosis caulibus prædita, quæ in parte superiori qs. rotunda in plurimos ramulos se dividit, quorum nonnulli quodammodò latiores sunt, quam in abiete: nonnulli autem tenuia admodam folia, ut cupressus arbor, habent. Quædam ex his arbusculis in truncô & ramusculis omninò nigricant, ramusculique elegantiores, (qui folia constituunt) illic rigidi & acuti sunt, Genistæ aculeatæ instar. Quædam teneriora, molliora & magis rubicunda folia obtinent, quæ tamen adeò pulchræ non sunt ut priores. Arbuscularum harum paucissimæ inveniuntur, utplurimum in Insulis Uliassericis & in Bandâ, ob elegantissimam figuram, inter optima & rariora Naturæ dona referendæ.

Septima species *Erica Marina* (vid. Fig. XI. Tab. VIII.) Malaijanis *Acarbahar rutti rutti* dicitur, & è latè se expandentibus arbusculis constat, quæ utplurimnm majori latitudine, quam longitudine aut altitudine gaudent, elegantibus cauliculis & foliolis, Ericæ nostræ haud dissimilibus, prædita, obscurè grysea, tenera & fragilis, ita tamen, ut benè adhuc contrectari possit. Binæ ejus species habentur: Prior unum tantum aut duplicem habet caulem principalem, rotundum quidem & obscure viridem, extus quodammodò asperum, lignosum, ast tenerum & fragilem. Altera plures truncos & caules principales habet, qui è radice propullulant & simul obscurè grysei asperique sunt, post ramorum decussionem qs. spinosi. Foliola quodammodò longiora sunt & in fasciculos collecta & juncta, ut pro integris fruticibus haberi possent: ad contactum aspera sunt & qs. pilosa. Utraque non tam solidis saxis, quam tribulo coagulato innascitur, & in forô Medico minus usitata est. Erica hæc interdum laciniis qs. & foliis donata est, quæ incurvata & complicata chirothecam qs. referunt, & ad longitudinem spithamæ in lapidibus suis eminent.

Octava species *fœnum marinum*, Malaijanis *Acarbahar Rumpot* dictum, proximè præcedenti prorsus similis est, grysea pariter & fragili substantiâ gaudens, utut extimi ramusculi & foliola prolixa admodum & filorum ferreorum aut caulium fœni instar tenuia, tactu aspera & pene scindentia sint, fasciculis flaccidis qs. sibi cohærentia & figurâ fœnum fere exprimentia. Arbusculæ hæ è fundo maris recenter extractæ mucosâ quâdam substantia obductæ sunt, quæ punctionem quandam & exiguam inflammationem in cute excitat, ad instar urticæ marinæ. Idem symptoma quoque binæ antecedentes ericæ marinæ inferunt, si recentes è mari extrahantur, non tamen adeò notabiliter, ut præsens arbuscula.

Nonò rarior adhuc species *Calbahar*, in Papusicis Insulis *Mas* dicta, reperitur, quæ ultra spithamam non succrescit, & tantum in 2. vel 3. ramos dividitur, duræ & corneæ substantiæ, quæ à natione illa ad usum Medicum desideratur admodum.

CAPUT III.

DE

CALBAHAR ALBO.

SEcunda Species lithodendrorum Calbahar eſt albicans, è familia coralliorum alborum, quod in 3. alias ſpecies ſubordinatas diſtinguitur.

Ex his 1. occurrit ramoſum & articulatum Calbahar album, à C. Cluſiô Lib. 6. Exot. aliquantulum obſcurè deſcriptum, à quô *Hippuris Saxea* vocatur, & rurſus duplex eſt, quorum alterum in planis & ſaxoſis littoribus, ubi maris aquæ vix 4. fila profunditate æquat: Alterum profundius in Oceanô ſuccreſcit.

Prima, ſcil. *Hippuris littorea,* humilis eſt arbuſcula, 1½. ad 2. pedes alta, multis ramis incurvatis erumpens, infra digiti aut pollicis, deſuper calami ſcriptorii aut culmi ſtraminei craſſitiem habens, multis ramis lateralibus, ſibi invicem ſæpe firmiter accreſcentibus, inſtructa. Hæc trunco ferè caret, ſed ſuos ſtatim è radice ſurculos diſtinguit, eosque curvos ſutplurimum. Omnes hi ſurculi in articulos diviſi ſunt (ut in Fig. 3. Tab. VIII. ob oculos ponitur) quorũ nonnulli pollicem transverſum dimidium, nonnulli integrum pollicem longi, albi, duri & qs. lapidei, extus profundè ſtriati & ſimul lata & profundâ rimâ à ſe invicem diſtincti ſunt, ubi nigricant & qs. cuticulâ obducti ſunt externè, quæ lapillum pariter albicantem ambit, haud aliter ac in equiſeto herba videre eſt. Articuli haud difficulter ſeparantur, quô factô extremitates quoque ſtriatæ apparent, acſi leviter ſibi invicem impoſitæ fuiſſent. Superiores articuli, craſſitie vix culmum æquantes, adeò flaccidè ſibi cohærent, ut facilè à ſe invicem decidant, ſi quis illos depurare velit, aut aliô quôvis modô tractaverit, caudæ ſcorpionum non abſimiles. In trunco & inferioribus ſurculis articuli hi longiores ſunt, nigricantes ſurculi minores & in vetuſtis fere adnati, ita tamen, ut articuli adhuc diffringi poſſint, utplurimum adhuc cuticulam quandam ſeu rudimentum hujus circa meditullium retinentes. Inſident lapidibus corallinis, & ſub aqua cortice craſſo & gryſeo cinguntur, qui friabilis & arenoſus eſt, & facilè ſeparatur, ſi aliquamdiu pluviis exponuntur. Genuina ſubſtantia in ſolidum dura, extus gryſea, in ramis ſuperioribus eleganter alba, ut marmor aut alabaſtrum, ſurculis junioribus nigricantibus. E ramis craſſioribus nonnulli albo-gryſei, nonnulli verò flaveſcentes, inſtar eboris corrupti, apparent (qui meliores ſunt, ſi in extremitatibus poliantur) corculô ſeu meditulliô interiori albicante, quod bini circuli ambiunt. In ramis ſuperioribus ſtriæ ſæpe aut obliterantur, aut adeò notabiles non ſunt.

Secunda & Fig. 4. Tab. VIII. depicta ſpecies eſt *Hippuris Pelagica*, in profundo maris, ad 80. vel 90. filorum longitudinem vel profunditatem, ſuccreſcens, unde integra ejus arbuſcula adhuc incognita neminique viſa eſt. E ramis tamen, ſive abjectis, ſive demiſſis, colligitur, hanc ejusdem cum prioribus figuræ aut naturæ eſſe, altiori tamen trunco inſtructam & ramis craſſioribus præditam, nec tot ſtriis inciſam, articulis, absque ſurculis nigricantibus, ſibi cohærentibus, utpote qui tantùm in truncis ramorum minorum comparent. Subſtantia ejus utplurimum ſaxea & dura, æqualis & compacta eſt, extus obſcuris ſtriis, è gryſeo in flavum vergentibus, magis tamen flavis, inſtar eboris corrupti, prædita. In litore aliquamdiu hinc inde jactata eboris inſtar albeſcit. Diffringi quoque & in articulos oblongos ſeparari poteſt, quorum extremitates, ubi ſibi invicem committuntur, ſtriatæ ſunt, & ſi poliuntur, cor albicans, virgultum ſcoparum craſſitie ferè æmulans, continent.

De priori ſpecie per urinatores integras arbuſculas obtinere poſſumus, è quibus illæ tantùm inter rariora aſſervantur, quæ elegantibus ramis donantur & 3. pedes altæ ſunt. Aliàs verò omnes ſurculi elegantiores decerpuntur, è quibus craſſiores pro uſu Medico eliguntur.

De altera ſpecie quandoque tantùm fragmenta majora ſeu ramuſculi haberi poſſunt, qui piſcatorum hamis ſubinde extrahuntur, ſi in illos fortè incidant, aut arbuſculæ per tempeſtates vehementiores, terræ motûs, aut alios caſus confringantur & ad litora maris expellantur. In his autem ultra 1. & 2. annos jacere non debent, cùm per diuturnam volutationem glabra quidem, albicantia & ſaxea, verùm, juxta incolarum narrata, ſimul debilia redduntur, ut multum de viribus amittant. Hinc & illi tantùm rami in uſum Medicum adhibentur, qui recenter è mari extracti, aut non diu in litore relicti fuerunt.

Probatio, an integris adhuc viribus conſtet, hæc eſt: Extremitas altera in ſuccum limoniorum acidum immergatur, & ſi circumcirca efferveſcat ac veſiculas ejiciat, ſua adhuc bonitate gaudet, cùm in emortuâ & corruptâ idem aut plane non, aut tarde admodum obſervetur. Quoniam verò proba hæc nimis generalis, mihique ſuſpecta ſatis eſt, hinc addo, genuinum Calbahar non tantùm efferveſcere

& ebul-

& ebullire, sed & sonum obtusiorem, nec tam acutum, ut lapides duri, edere. Adhæc non tam stercora & excrementa, sed panem ambustum redolere debet, si duo fragmenta sibi invicem atterantur.

Nota. Sub probatione cum succo limoniorum omnes Acarbahar species ita se gerunt: de Calbahar nigrô & ramosô fragmentum majus inferioris trunci, digitum fortè crassum, extemplo & vehementer ebullit, rami verò parum aut omnino non; quâ ratione quoque Calbahar monoclonum nigrum omneque corneum se habet. De Calbahar albicante Ambonicum fortissimè, abhinc fragmenta alba & glabra hipp. Pelagicæ, debiliter verò Ternatensis, utut magis lignea, ebulliebant. Inter Pelagicam Ambonensem albicantia & sonantia fragmenta erant marmori similia, quæ omnium validissimè ebulliebant, ut corallia rubra in patriâ solent. Unde concludo, quod opinio incolarum, sustinentium saxeum & antiquum Calbahar vires suas amisisse, fundamento careat. E coralliis sanè rubris ea pro optimis habentur, quæ annosa, saxea & suâ sponte expulsa fuerunt. Cornua, ebur & piscium dentes planè non effervescunt. Cortex seu crusta Calbahar nigri lapidea lente, sed parum ebullit. Idem quoque cortex crassus de *Bia Caru* præstat, si aliquamdiu in succo illo detineatur. Oculus *Mattabou* majoris illìc detentus tardè inchoat, ast vehementer abhinc urget ebullitionem. Calbahar gryseum & lignosum quodlibet parum effervescit, ramosum tamen magis, quam monoclonum.

Calbahar album quodcunque, tam littoreum, quam pelagicum, ab omnibus Archipelagi hujus Orientalis incolis magni penditur, & tantopere ab iis æstimatur ac penes Nos corallia rubra: imò penes nonnullos, cumprimis Ternatanos, magis extollitur, cujus sufficientes illis rationes suppeterent, si iisdem, quas illi tribuunt, viribus gauderet: sed à nostris nondum exploratæ, multo minus acceptatæ sunt, non obstantibus incolarum instantiis & confirmationibus. Communissimè vis cardiaca illi adscribitur & alexipharmaca, quod item æstum febrilem imminuat, ardoremque ventriculi, à bile obortum, sistat. Penes hanc nationem Orientalem certè nullum antidotum paratur, cui album Calbahar non basin seu fundamentum præbeat, licet & alias sæpè species admisceant, cumprimis nigram & gryseam, una cum aliis conchis turbinatis & ossibus animalium, ex Oceano ejectis, qualia sunt solenes, dentes elephantini, ebur, dentes pristis Indicæ, CC. corallia rubra &c. Calbahar album, aut solitarium, aut cum nigrô permistum propinari solet, si quis drasticum nimis & corrosivum purgans assumserit. Item contra exæstuationem bilis, vomitum nimium & cibos nocivos, cumprimis fungos, parca quantitate admiscendo aurum, argentum, margaritas, smaragdos, granatos, aut reliquas Calbahar species: quæ omnia non tantum venenis, sed & aliis nequitiis & tormentis, per philtra inductis, resistere putantur. Idem Calbahar album aut per se, aut gryseo permistum & coralliis maritatum in febribus ardentibus, ad æstum infringendum & cor refocillandum, propinatur. Prævià purgatione etiam contra gonorrhœam & fluxum album mulierum exhibetur. Imò & ad alios affectus domandos ab incolis adhibetur, quorum nullam usquedum, ut in prioribus, periculum fecimus.

Secunda Calbahar albi species utplurimum cum Europæorum coralliis albis coincidit, dum æquè saxeum & durum, ramusculis minoribus, brevibus & crassis, qui in parte anteriori cavi, tubulosi, & simul radiis, instar stellæ, ornati sunt, obsitum, reliquô truncô compactô, denso & durô existente. Raròo & utplurimum in Oceano circa Bandam, in alta profunditate, reperitur, eaque de causâ in apricum non venit, nisi hamis piscatoriis extrahatur. Penes incolas nullius est usus, licet Nigritæ quidam mihi contestati sint, quod iisdem, quæ aliis Calbahar albi speciebus attribuuntur, viribus gaudeat. Conf. hîc Fig. 10. Tab. VIII.

Tertia species Calbahar albi est Monoclonum, figurâ nigro haud absimile, paribus ramis oblongis, 8. 10. ad 12. pedes habentibus, dig. minorem crassitie æquantibus, absque curvaturis, sed simpliciter quodammodò inflexis, gaudens. Externè ingenti teneraque crustâ obducitur, quæ sub exiccatione facilimè abraditur. Sub hac genuina substantia nigra durior & gravior continetur, extus grysea, cum pauca flavedine immixta, in longum striata paululum, sed obscurè admodum, in totum verò unico saltem aut duobus nodis, ramis erupturis qs. dicatis, distincta. Internè colorem dilutiorem præ se fert, meditullio duro prorsus & qs. osseo albo gaudens, & si digiti crassitiem nanciscitur, triangulare fere, ut Rajæ cauda, evadit. Frusta ejus collisa corneum & ingratum odorem spirant, ut omnes Calbahar species sibi peculiare habent. Raro & tantum in saxis durioribus, iisque in locis reperitur, ubi raptus aquarum fortiores occurrunt, latâ basi seu pede lapidibus adnascens, ut jam ante de nigrô etiam dictum fuit. Ratithecis inservit, & si aliis Akarbahar speciebus misceatur, contra venenata propinata militat. Cumprimis à Nigritis, ad varias nequitias eludendas, queîs viros in exercenda Venere debilitare & emasculare solent, conquiritur, cum virilitatem confortet, tam internè, quam externè adhibitum, & Calbahar albo primò enumerato junctum.

Huc IV. adhuc alia, eaque rarissima, species referri posset, quæ ex arbusculâ minutissimâ, instar Thymi foliis privatæ, tenuissimis & erectis cauliculis, quodammodo etiam striatis instructâ, constat. Hæc ubi primum è mari extracta

est, eleganter flavescit, & ceu lignum vegetum splendet, successu autem temporis cinereum aut candidum evadit, ramusculis instar vitri fragilibus. Reperitur in regione Uliasserica, mihique præter unum aut alterum videre non contigit.

CAPUT IV.

DE CALBAHAR CINEREO seu GRYSEO.

Calbahar gryseum à præcedente monoclono haud multum differt, quapropter & Indi omne gryseum Calbahar ad species albi referunt, sicque nominare solent. Quoniam verò coloris intuitu differentia haud parva intercedit, substantia ejus quoque lignosior est: hinc peculiare genus exinde constituimus, quod in sequentes subdividi potest species:

I. est genuinum Calbahar gryseum, ab incolis *Calbahar Puty*, ut antecedens album, dictum; quapropter ad meliorem distinctionem *Calbahar Cajou Puti*, h. e. Calbahar album lignosum dici posset. Plurimis tenuibus ramusculis erumpit, in laterales ramusculos, haud pauciores, se dividens: extus cortice rubicundo-fusco investitum, qui crispus quodammodò illi fortiter adhæret, si exsiccatum est, ita quidem, ut pro coralliis rubris haberi posset. Interim haud difficulter cultro quodam abradi potest. Intus genuina substantia, ex ligno & lapide qs. mixta, reconditur, magis tamen lapidosa, quàm Calbahar nigrum, eaque de causâ fragilior, dum vitri instar comminui potest, exceptis ramis crassioribus, qui satis rigidi sunt. Detracto rubro cortice supradicto glabrum & læve redditur, absque nodis & articulis, externè quodammodò striatum, albo-gryseum & fermè flavum, internè corde s. meditulliô albo præditum, quod cavum interdum & fistulosum est. Quædam ejus species obscurè grysea & colore murino prædita est, meditullio tali destituta, & adeò levis, ut pro ligno haberi posset: extus profunde striata & quodammodò contorta, quæ radi potest. Hæc species pro optimâ habetur, ast raro admodùm & ferè nuspiam, quàm in Insulis Papasicis, reperitur. Ultimum ex albo gryseum, lævius, durius & compactius est. Hoc si abscinditur aut raditur, in diversa fragmenta se aperit ejusque caulis ramusculis V. ad VI. pedes longis instructus est; succrescit in tractu Occidentali Coram & circa Boru, ut & in Insula Oubi. Utrumque ab Incolis pluris æstimatur, quàm præcedens album Calbahar, ad eosdem, quos supra enumeravimus, affectus commendatum. Tidokeseni & Papadyni aliud Calbahar album, quam hoc ipsum lignosum, agnoscere nolunt, illudque tam care divendunt, ut vix duplo argenti pondere obtineri possit, ut Ternatani cum præcedente albo procedere solent, si illud ex Oceanô jamjam extraxerunt. Frusta conterendo sibi commissa, donec calefiant, odorem ingratum corneum spirant, ut album monoclonum: quamvis posterius hoc magis adversum sit & pinguedinem accensam & adustam redoleat: quapropter & Monoclonum ad Calbahar gryseum referri posset. In succo limoniorum lentè admodum & parum ebullit.

II. Species *Rode Rade*, Malaijanis *Akarbahar Sasaspo* dicta, à priori plane non differt, nisi quod plurimis rectis & erectis cauliculis succrescat, pedem circiter longis, confertim sibi junctis, cum paucis lateralibus ramusculis, ut *Lit. C. Fig. 1. Tab. VIII.* videre licet. Extus cortice crispo & rubicundo tegitur, qui firmiter adhæret, ut pro arbuscula corallii rubri haberi posset. Internè tenuis est surculus, ejusdem cum priori substantiæ. Hæc arbuscula depurari non debet, sed una cùm cortice suo asservetur, oportet, cùm alioquin elegantiâ careat & de rubro Calbahar parum admodum contineat.

III. Species exigua quoque plantula est, è multis ramusculis minoribus conflata, quæ sibi invicem irretiti & confusi unum qs. folium efformant, flabellorum minorum instar, quorum plura sibi juncta sunt & minus apte licet fornicati apparent, ut pro *flabellis marinis gryseis* haberi possint. Externè rubri quid adhæret, quod facile decidit: internè gryseum & quodammodò flavum est, tenerum & fragile. Hoc vix asservari meretur, excepto eô quod planum quodammodô & flabelli instar ordine dispositum est. Rami tamen crassiores inter Calbahar asservantur. Saxis alioquin durioribus accrescere solet.

CAPUT V.

DE

CALBAHAR RUBRO.

CAlbahar rubrum vilissimum omnium, adeoque meritò pro corallio spuriô habendum est.

Prima ejus species truncum crassiorem trudit, duos circiter digitos aut brachium crassitie æquans, qui se in duos aut tres ramos principales dividit, ad 4. vel 5. pedum altitudinem, rubicundum instar sanguinis, durum & qs. lapideum, sed fragilem, tubulis & canaliculis, acsi à vermibus corrosus esset, plenum, asperum simul & acutis accrescentiis obsitum. Interstitia ramorum principalium à tenuibus & tenerrimis ramusculis occupantur, qui instar retis se perreptant, extus flavis & particulis variis conspurcatis, intus rubicundis & sic fragilibus, ut vix attingi possint. Tota arbuscula magis quoque plana est, instar flabelli Solaris, vel in lateribus laciniis gaudet. Si firmiorem substantiam nacta esset, ob colorem vivacem rubicundum inter potissima rariora referri posset: ita autem insuper habetur, quum rami elegantiores successivè decidant, & tantum asperi & spinosi rami principaliores relinquantur, de quibus crassiores ad usum Medicum asservari solent. Idem omnes Insulæ Ambonicæ circumcirca commune habent, & subinde retibus piscatoriis extrahitur. Una cum Acarbahar contra venenum adhibetur, iisque qui sanguinem aut pus mejunt commendatur, quum putridos humores per urinam educat. Ad hunc scopum verò fragmenta vetustiora eliguntur, quæ densa utplurimum & minus excavata sunt, lente in lapidibus terenda, cum, ut dictum, fragilia admodum sint. In tractu Occidentali de Coram species ejus reperitur, quæ flavo-rubicunda, instar coralliorum rubrorum, dura & compacta, absque foraminulis succrescit, & pro coralliis rubris haberi posset: ast rarò occurrit, eaque de causâ magni penditur. Speciali illa nomine *Djinckga*, h. e. Calbahar aurantii coloris dicitur, tutiusque internè assumitur, quam vulgalis porosa & tubulosa.

II. Alia adhuc species *Acarbahar Meru* dicitur, priori omninò similis, nisi quod rami principaliores in articulos divisi sint. Externè articuli sibi, ut in Calbahar albo, adhærent, similibus etiam striis gaudent, sed duriorem & magè lapideam substantiam habens, quam præcedens, quæ candicans & intus rubescens apparet. Truncus ejus compactus est, colore mixto, partim albo, partim rubro insignis.

III. Acarbahar hujus species ramis destituitur, adeoque non tam arboris, quam lapidis figuram habet, cum massa & moles sit è plurimis tubulis conflata, qui vix calamô crassiores sunt & sibi proximè cohærent, ut Fig. 5. & 7. in Tab. VIII. ob oculos ponit. Coloris intuitu rubra aut purpurea est, intus tribus aut quatuor in locis cuticulis lapideis cohærens, ita, ut tota massa spongiam referat. *Datu Swangi* dicitur, h. e. *Lapis Magicus* (*Zauberstein*), hinc inde in litoribus reperibilis, quamvis & sub aqua crescat indeque per motum aquarum ab uncis lapidum corallinorum, quibus adhæret, decutiatur. Incolæ lapidem hunc adeò abominantur, ut nullus eorum hortum ingredi, aut arborem adscendere audeat, in quâ lapis hic suspensus hæret, verentes, ne corpus illorum vesicis ardentibus & qs. igneis corripiatur, quas *Mattacau* vocant. Quid quod iis obdormire piaculo sibi ducant, metuentes, ne stranguriâ afficiantur, quam eò facilius affligere credunt, si quis fragmentum ejus secum habeat. Interim Malaijani illos adeò non abhorrent, ut & internè, utut in concisâ dosi, propinare non dubitent.

IV. Species *Batla Laut* figuram ingentis lateque extensi panni refert, acsi tunica obsoleta ex cortice arborum parata esset, filis tamen crassioribus, per series quasdam contextis, subtus obscure rubescens & semipellucida. Quamprimum autem ex aquis extrahitur, extemplo nigrescit. Fragmenta ejus reperiuntur adeò lata, ut pallium exinde parari posset, quæ & inter rariora asservantur. Interim sub pluviosâ aëris constitutione nunquam non odorem marinum spirat, quo unguem odoratum æmulatur.

CAPUT VI.

DE

LAPIDIBUS CORALLINIS.

ALterum Genus Principale lithodendrorum aut Plantarum Marinarum LAPIDES CORALLINOS, Malaijanis *Carang* dictos, complectitur, binas sub se species comprehendens.

PRIMA LAPIDES CORALLINOS PLANTIFORMES, caulibus & ramis instructos, continet. Altera verò illos, qui eandem semper figuram tenent. Utraque lapideæ sunt naturæ, non ligneæ, nec inflecti possunt.

Priores, scil. plantiformes lapides corallini lithodendris quoque annumerari solent, quæ sequentes sub se species comprehendunt:

1. *Carang Bonga*, h. e. *flores albi corallini*, elegantissimam & communissimam speciem formant, duplici facie ludentem. Altera instar arbusculæ aut fruticis erumpit, 1½. ped. longa, multis crassisque ramulis, in obtusum apicem desinentibus, instructa, & in lateribus innumeris spinulis obsita, cujus folia Abrotonum herbam effingunt, quapropter & à Carolo Clusio Lib. 6. Exot. planta seu saxum abrotonoides vocatur, sed malè depingitur. Vera & genuina ejus effigies *Fig. 8. & 13. TAB. VIII.* occurrit. Ex Oceano primum educta muco nauseosô obducitur, colore purpureo quidem gaudens, ast si per aliquot septimanas pluviis exponitur, colorem illum in candidum mutans, striata simul & fragilis, instar sacchari albi. Fragmenta ejus in litoribus diu agitata lapidescunt & instar porcellanæ splendent. Altera species ejusdem est substantiæ, humilis tamen & plana remanens, in medio quodammodò depressior, quàm in extremitatibus, scutellam referens, quæ è plurimis curtissimis ramusculis, sibi continuis, & vix digitum longis constat & obtusis spinis seu cornubus obsita est, ut figuram serpilli aut sedi minoris fere referat, vid. *Fig. 9. TAB. VIII.* In parte inferiori truncum habet crassiusculum, basi alicujus patinæ ferè similem, pluviæque exposita candida & fragilis instar sacchari evadit. Utraque aliis lapidibus corallinis adnascitur, quæ capita felina (*Katzen-Köpffe*) dicuntur & paulò post describentur; & hæ ambæ in tota Indiâ ad calcem inde parandam usitatissimæ sunt, tuncque ipsis capitibus felinis misceri solent, cùm solitariæ quidem elegantem & albicantem, sed paucissimam & macram calcem præbeant, eaque de causâ tantùm pro dealbatione & ad Siri pinang comedendum adhibentur. Ramusculi ejus, in litore occurrentes, paucas aut nullas spinas habent, sed illarum locô pluribus rotundis tubulis gaudent, in quibus lapilli minores conspiciuntur, quales ramusculi ad parandam calcem inepti sunt. Sunt, qui abusivè credunt, certam plantam marinam molliusculam, quam Algam corallioidem, Malaijanis Agar Agar dictam (esui quidem aptam) vocant, rudimenta harum arbuscularum esse: ast hoc minus probabile esse vel exinde elucescit, quòd arbusculæ hæ corallinæ parvæ admodum, imò Algâ modo dictâ minores inveniantur, quæ tamen lapidosa est. Ut taceam utriusque faciem longe diversam esse.

2. *Carang alea* simili substantiâ alba atque tenerâ gaudet, aut quodammodò durior, brevibus & crassis ramis, radici Galangæ majori similibus, prædita, extus lapillis, ceu totidem spinis obsita, utut obtusiores & curtiores sint. Hæc successive ad pedis altitudinem & dig. 3. crassitiem devenit & figuram palmæ aut chirothecæ mentitur, calcemque non contemnendam præbet.

3. *Carang Goula*, confectio candida (*das weise Zuckervverck*) rara est planta, utplurimùm quodammodò duplicata, plurimisque ramis sibi intertextis gaudens: quandoque rotunda, quandoque plana & Conditorum specimini magistrali similis, durior est antecedentibus, ast longe tenerior quàm corallia, eaque de causa difficulter asservatur.

4. *Confectio rubra* (*das rothe Zuckervverck*) ejusdem figuræ & substantiæ, nisi quòd brevior, ultra manus altitudinem non assurgens, plana simul, rubicunda, instar juniorum coralliorum, minus tamen striata & in extremitatibus albicans sit. Binæ hæ species raro inveniuntur & adhuc rarius extrahuntur.

5. *Carang nigricans* brevibus & sursum tendentibus ramis gaudet, apertus instar lapilli apparens, extus nigricans, striatus & asper, intus candicans, adinstar aliorum lapidum corallinorum.

6. *Amaranthus Saxeus* est lapis corallinus quamplurimis crispis circinnis, sibi mutuò intertextis, gaudens, Amaranthi aut Poeoniæ flori similis, è simplicibus, duris & acutis fibris constans, quæ brevi trunco insistunt, ut è *Fig. 6. TAB. VIII.* elucescit.

7. *Caryophylli Marini*, seu *Tsjenhe laut*, candidi sunt lapilli, coacervati, quorum unusquisque caryophyllum aromaticum, inferius acutum & superius latum refert, & in summitate stellulam obtinet.

8. *Anthophylli Marini*, seu *Polong laut* similes sunt lapilli, sed majores & magis gryfei, interdum striis purpureis & rubris distincti, in parte anteriori quoque lati & stellati. Sibi non continui, sed nullo servatô ordine, hinc inde peculiari surculo infixi sunt, ita ut arbusculam fere referant.

9. *Reticulum Marinum* subtilis admodum & pretiosa est textura, instar retis subtilis, candicans aut flavescens, lapidosum, plicis variis sine ordine dispositis, figuram floris habens.

SECUNDA SPECIES CORALLINORUM LAPIDUM principalior, aliâ formâ præditorum, seqq. sub se continet:

1. Est *Fungus Saxeus*, qui rotundus est lapis, magnitudinem trunci in pileo habens, è plurimis tenuibus & acutis plicis, centrum ambientibus & fungi speciem efformantibus, constans, ut *Fig. 2. Tab. IX.* ob oculos ponit. In pluvia dealbatus & candidus redditur, in littore autem gryseus & obtusus existens.

2. *Batu*

Fig. 1.

Massa Coralloides albicans porosa, maris fluctuationem egregie repræsentans.

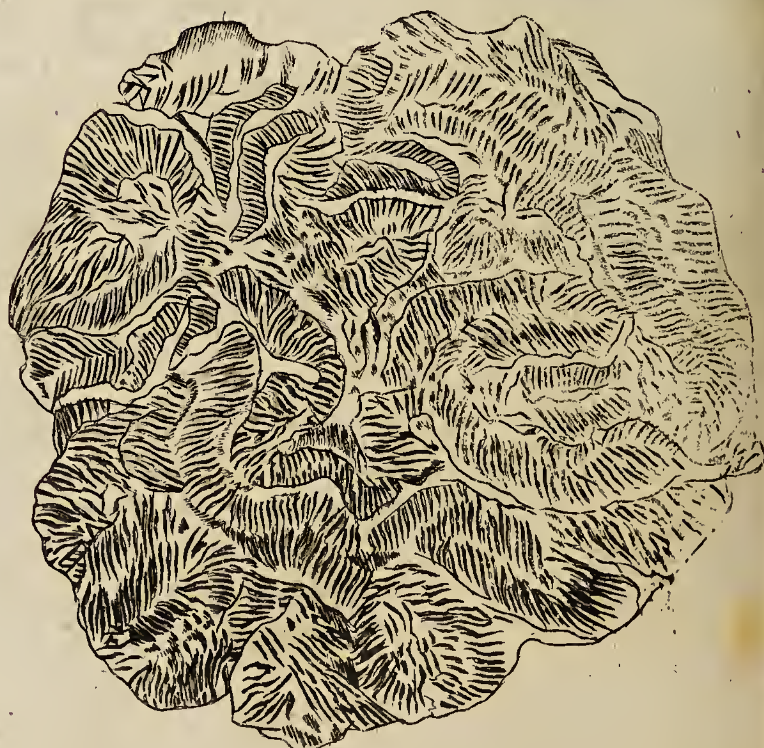
Fig. 2.

Fungus Lapidosus

Fig. 3.

Placenta Coralloides albicans, sinuosa

2. *Batu Parudan*, h. e. *Fluctus lapidei*, similes sunt lapides, sed oblongi & elegantibus plicis gaudentes, quarum unaquævis eleganter serrata est, acsi institis arte factis exornatæ essent, ut in *Fig.* 1. *Tab. IX.* videre licet. Hi tam albi non evadunt, ut priores. Ambo infra semi-cavi sunt, acuti & densi, spinis obtusis armati, ut ægrè attingi possint. In medio obtusum fundamentum habent, quo rupibus insident, utut illis firmiter non adhæreant. Sub aquâ muco viscido, instar Papedæ Indorum, obducti & quandoque vesiculâ donati sunt, quæ statim evanescit, quamprimum ex aquâ extrahitur, quamvis aliquid vitalis illîc observetur.

3. *Vittæ Polonicæ* ejusdem sunt substantiæ, ast altiores, diversis tuberibus deformatæ, intus cavæ & asperæ, figurâ nomini suo conveniente præditæ. Quædam adeò excelsæ sunt, ut campanis similes sint, aliis tamen formis quandoque ludentes.

4. *Lapides aquarii* ingentes & albicantes sunt calculi, leves & è simplicibus tubulis & canaliculis conflati, acsi fungi essent. Interdum adeò leves sunt, ut aquis innatent. Lentè admodum exsiccantur, & ad murorum exstructionem minus apti sunt.

5. *Carang Capita felina* communia dicta, rotunda & gibbosa saxa sunt, extus aspera, viridia & nigricantia, mucagine & putrilagine obducta, intus candida & striata, ut saccharum. Hi lapides ad calcem parandam & muros extruendos aptissimi sunt, modò probè prius exsiccati sint. Si recentes adhibeantur, muri per plures annos humidi manent & utensilia corrumpunt, si illis apponantur, imò & ipsa ligna.

6. *Tessellati Lapides* instar tuberum aut dimidiorum globorum uncis lapidum corallinorum insident, foraminibus quadratis vel quodammodò rotundis referti, quæ intus plurimis radiis, stellarum instar, succincta sunt. Hi in litoribus diu relicti duri, candidi, aut grysei evadunt, plures & insignes meatus aut circulos exhibentes, in quibus radii illi observantur. Aliud quoque genus horum lapidum reperitur, quod profundius in Oceano radicatur, planum scil. & stellatum, in litoribus pariter indurescens, adeò candidum & læve, ut pro genuinis lapidibus corallinis haberi possit.

Omnes antedicti lapides generis principalis, licet emortui duri appareant, sub ipsa tamen aquâ, quamdiu loco suo natali insident, vegetabilis & crescentis sunt naturæ. Quin & plures illorum in summitate visciditate quadam gaudent, in quâ vitalis aliquid observatur, si curatius per aquam illos inspiciamus.

XLVIII.

HISTORIA PARREIRÆ BRAVÆ,

Novi Americani contra Calculum remedii;

ad

Illustrem Academiæ Leopoldino-Imperalis Natur. Curios. PRÆSIDEM

DN. D. LUCAM SCHRÖCKIUM

scripta

à

MICHAELE FRIDERICO LOCHNERO, D.

Anni aliquot jam elapsi sunt, cum Chiliarcha ex Anglorum gente, colico dolore excruciatus, meam sollicitasset opem, non sine doloris acutissimi promtissimo levamine, quem alias diro huic malo obnoxius per plurimos dies senserat. Pristinæ sanitati restitutus, cum in lumborum regione idea doloris haud adeò acuti superesset, illumque calculi judicarem sobolem, & huic quoque hosti pellendo destinarem remedia, ille ad nutum hactenus obsequiosus sumere renuit, & remedium sic satis generosum ad omnia Calculi Renum & Vesicæ mala averruncanda in promptu sibi ipsi jam esse regerit; me instante & urgente tandem inquit:

Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi,

in hac, quam mihi simul exhibebat, radice, auribusque meis tunc temporis barbarum nomen adjiciens, Parreiram bravam vocabat. Omnibus, quotquot novum

novum hoc Pharmaci genus monstrabam, & nomen planè ignotum erat & radicis efficacia. Menti obversabatur illud Arati:

Πάντα γὰρ ἔπω
ἐκ Διὸς ἄνθρωποι γινώσκομεν, ἀλλ' ἔτι πολλὰ
κέκρυπται. Τῶν αἴκ' ἐθέλῃ καὶ ἐσαυτίκα δώσει
Ζεύς.

Omnia nondum
Ex Jove mortales cognoscimus, occulit ille
Plurima, dum lubitum fuerit, quæ tradet.

Demum redux excussi fere omnes, quos in meo librario penu habui, Historiæ naturalis loculos: sed opem omnem & operam perdidisse rebar, cum altum hac de radice ubique esset silentium. Mancam & mutilam materiæ medicæ notitiam sic expertus nullam judicavi Artis cognitionem jucundiorem, quam rerum naturalium ex Indiis aliisque orbis olim incogniti partibus allatarum ulteriorem disquisitionem, qua sine æstu, sine sudore, sine mora venari licet tot abditissima miracula,

& ire per omnes
Terrasque tractusque maris cœlumque profundum,

& perspicue ex istis elicere, quod DEUS sit, & quam immensa ejus bonitas, tot ac tanta hominibus exhibendo naturæ bona ac dotes. Certè ut militis nomen non meretur, quem quid arma sint, aut quomodo tractanda, latet: sic nec Medici nomine dignum reor, exacta luxuriantis quotidie materiæ medicæ destitutum notitia.

Tandem cum pene desperarem, Dn. Pometus in Libr. Gallicè inscripto: l'Histoire generale des Drogues Libr. II. chap. XIV. p. 69. Radicis hujus descriptionem, Inventores, exhibendi modum, pretium, iconem, aliaque exhibuit: cui vero plantarum ordini hac Parreira brava foret accensenda, luculam accendit exiguam & planè fatuam. Cum enim Parreiram bravam vitem significare sylvestrem pronuntiaret, quicquid de vite sylvestri à Botanicis annotatum, examini subjectum est. Subiit mentem recordatio uvæ Tamineæ Plinii, quam in Brasilia quoque repertum dari Cl. Bontius in Histor. Medic. & Natur. Ind. Oriental. Libr. VI. cap. XVII. affirmat, quæ eadem esse videtur ac cevalchichitique Hernandis, vel vides de la Isla Espannola Lop. de Gomare; sed reperi hic, quod pueri in faba. Sic quoque cum Labrusca virginiana Muntingii, vite vinifera fol. incano subtus, fructu variegato Commelini aliisque, quæ Classi vitium sylvestrium inseruntur, res cessit, ut nil planè solatii, pro radice Parreira, hisce ex fructibus obtinuerim.

Cum præterea laudatus jam Pometus Mexicani soli alumnam hanc plantam prodidisset, Mexicanam illam plantarum animalium & mineralium Historiam, à Francisco Hernandez in Indiis compilatam, dein à Nardo Antonio Reccho in volumen digestam, denique à Joh. Terrentio, Joh. Fabro, & Fabio Columna (proh! quantis in Historia naturali illustranda luminibus) notis & additionibus illustratam Romæque Ann. 1651. in Fol. impressam, oraculi loco futuram confisus, avide totam percurro. Invenio quidem sylvestrem vitem ceval chicaltic Libr. IV. c. 39. p. m. 128. cujus tamen descriptio ad nil minus, quam Radicem Parreiram bravam quadrat; nec cocozmatl sive luteum Tamatli, urinaria mirabilis dicta, cum nostra radice quoad plantæ structuram & partes externas comparari poterit, licet quoad efficaciam, in affectibus quoque calculosis, renumque & vesicæ morbis laudem promereatur, cum urinam mire evocet, arenas & pituitosa excrementa pellat, atque quicquid urinarios meatus obstruit, expurget & trahat: quod exemplo Episcopi Cordubensis, quem Mantuæ Carpentariæ gravissima urinæ suppressione affectum hoc remedio veluti per miraculum liberatum ajunt, illustratur. Sic irrito labore hac Mexicana Historia perlustrata, nec volam inveni nec vestigium, quo animus sciendi hac in re cupidus satiari potuerit, quod in Joh. Euseb. Nierenbergii quoque Historia naturali, Mexicanas plantas comprehendente, contigit.

Id quod Mexicana vero negaverat, Brasiliensis tamen naturalis Historia exhibuit. Consului primo Iter Brasilense Neuhofii, in quo plurima naturæ κειμήλια *reperiunda, quæ frustra alibi quæsiveris, ab aliis planè intacta & intermissa. Ex illo Illustris Rajus stupendis operibus Willugbejanis nonnulla intulit, sed maximè dolendum est, hunc naturæ thesaurum ob linguæ, in qua scriptus est, apud nos ignorantiam, & Bibliopolarum incuriam, linguæ hujus libros nobis invidentem, in librariis tabernis non prostare. Prodiit autem hoc sub titulo: Joh. Nieuhofs gedenkweerdige Zee en Land-Reise &c. beneffens een bondige Beschryving von gantsch Neerlands Brasil, zo van Landschappen, Steden, Dieren, Gewassen, als draghten Zeden en Godsdienst der Inwoonders &c. verçiert met verscheide Afbeldingen, na t' leven aldaar getekent, Amsterd. 1682. in Fol. Licet opulentum hoc quoque Brasiliensis Historiæ naturalis Promtuarium non ex voto illud, quod de Radice Parreira brava quæsieram, sed herbam de Cobra tantum pag. 205. suppeditarit; ad Pisonis tamen & Marggravii volumina ablegabat, & plantam Lusitanicé dictam* Erva de nossa Senhora *exhibens, digito quasi monstrabat viam ad Caapebam, radicis hujus veram nutriculam, ceu ex sequentibus lineolis, ulteriori & uberiori plantæ hujus & radicis examini destinatis, palam fiet. Molimur equidem in illustranda novi hujus Medicaminis Historia, opus partim invisum, cum auribus jam observetur illud, quod Alexis apud Athenæum suggerit:*

Ἐρῶμεν ἀλλοτρίων, παρορῶμεν συγγενές.
Aliena amamus, proximum contemnimus:

Partim haud quidem arduum, plurimis tamen difficultatibus, cum paucos præeuntes habeamus, involutum; nihilominus, uti spero, utile non solum, ob solatium in renum & vesicæ morbis affectos redundans, sed & jucundum, maxime cum necessitas urgeat, ut quo durius & serius hoc morbi genus est mecum

acrius omnes
incumbant generis lapsi sarcire ruinas

PAR

PARREIRÆ BRAVÆ Patria & Nomen.

PAtriam Parreiræ si nosse cupis, terrarum partem illam nomino, quò

Primus in ignotum penetravit Americus Orbem,
Inventamque suo terram de nomine dixit,

præcipue vero Provinciam occidui hujus orbis nobilissimam penè, ast simul crudelissimam, Brasiliam puto, ubi

- - alios hominum mores miramur & urbes,
Corporaque humanis fœde distenta medullis,
Infamesque dapes, & qualia fercula fratri
Coxit & immanes Atreus detrusit in artus.
Hic belli laus summa viris, in viscera victos
Condere, & invisos discerpere dentibus hostes,
Ne toti noceant, vel ab ipsa morte resurgant.

Radicis nostræ planta, secundum Pisonem & Marggravium, hujus regionis alumna, nec solo semper pingui fertilique gaudet, sed arenoso sæpius, inculto, imo frutetis, ut ex Plinii eloquio, *ne sylva quidem, horridiorque natura facies Medicina careat, sacra illa parente, rerum omnium nusquam non remedia disponente, homini ut Medicina etiam fieret solitudo ipsa.* Vocatur Lingua Brasiliensi vernacula CAAPEBA, de cujus vocis Etymo plura & certiora proferrem, si Pegnesi accola Brasiliensem fluvium Maranhaon degustassem. Terminationem *peba* huic linguæ maximè familiarem esse, plurima probant verba, e. g. Accorapeba piscis, Boipeba serpens, Jajarapeba vipera, carapopeba lacertulus; in regno vegetabili adhuc plura occurrunt: Ivapeba frutex, Jurapeba, Mandupeba, Mandiipeba, Vrupeba, Vipeba aliaque. Noli frontem hîc corrugare Lector: extra Latium & Græciam sumus. Non solis veteris orbis populis concessum voces condere, etiam penes Americanos est vis & norma ad placitum sua efferendi; liceat Barlæi festiva verba, quæ in Histor. rer. gestar. Com. Mauritii in Brasilia habet, hac in re facere nostra.

An vero vocabulum Caapebà cum accentu in ultima, sive caapéba in penultima sit pronuntiandum, latet. πολυμαθέστατ@ certè Hadr. Relandus in Differt. Miscell. P. III. Diss. XII. de Ling. Americ. p. m. 179. ex Grammat. Ling. Brasilic. Joseph. de Auchieta notat, *verba Brasilianorum maximam partem accentum habere in ultima.* Addo ex Clar. Marggravii Histor. Brasiliens. Libr. VIII. c. 8. p. m. 275. *Quæ desinunt in a, partim habent in ultima, & notantur eodem accentu, partim in penultima, & notantur acuto.*

Regnum illud ditissimum Mexicanum

(Cum nusquam terrarum opulentia tanta,
Ut peregrinari reliquis videatur in oris,
Heis fixisse statam Regina Pecunia sedem)

inter reliquas naturæ gazas hanc quoque radicem Brasiliensi præstantiorem, promere, Pometus testis est dans l'Histoire generale des Drogues l. c. Si vero ex me nomen verum quis quærat, plane in ancipiti hærens nil determinare audeo. Plurima certe cum planta volubili diuretica, sive Itzac caonene pilli Nardi Anton. Recchi in rer. Medic. Nov. Hispan Hist. Lib. IV. c. 24. p. 119. habet communia, in plurimis discrepat; eandem planè scenam in Herba Tlalantlacoa cuit la pilli Libr. VIII. cap. 34. invenies, de quibus in sequentibus plura. Cum igitur tot difficultatibus res sit immersa, necesse est, ut veteri me, circa denominationem veræ Plantæ Mexicanæ, Radicis Parreiræ bravæ patentis, expediam formula, ὀκ καταλαμβάνω, ἐπέχω.

Nec Virginia quoque, Anglicæ coloniæ multitudine, copia rerum naturalium, soli ubertate, omniumque ad victum & amictum necessariorũ frequentia, felicissima Provincia, hac destitueretur radice, si convolvulus Mexicanus Cl. Banisteri & excell. Plukenetii cum Caapeba Brasiliensi in una eademque classe foret, & forte Cipo de Cobra radix erit, la Racine du serpent à sonnette dicta, quam ceu veram contra serpentis hujus morsus panaceam describit, & easdem, quas Cipo de Cobra, virtutes attribuit, novus Virginiæ Encomiastes in Libello Gallicè inscripto: *l'Histoire de la Virgine &c. par un Autheur natif & habitant du Pais.* Amsterdam 1708.

Hispani & Lusitani, Mexicanæ & Brasiliensis Provinciæ Domini, jugum incolis, & rebus nova imponentes nomina, hanc radicem *Parreiram bravam* dixerunt. *Parra* enim in Hispanica Lingua *vitem* denotat, hinc *Parra depatio de casa*, vitis compluviata, secundum Ælium Nebrissensem, Interpretem Regium, in Dictionario Hispanico. Sic apud Botanicorum Coryphæum Hans Sloane in Catalog Plantar. Insul. Jamaic. occurrunt *Parras salvajes Ovied.* Item *Parras sylvestres desta nueva Espanna, que llman dehualchichiltico Totolcctli Xim:* Item *parrales como los de Castilla de Juan Gorzales de Mendoza:* quæ denominationes omnes vocem *Parra* agnoscunt matrem, æque ac *Parreira brava*; quam terminatio *era* vel eira Lusitanicam prodit. Sic *Erva Cidreira* planta vocatur, quæ citri odorem æmulatur, vid. Piso Histor. natur. Brasil. Lib. IV. c. 57. p. m. 242. *Visqueira* herba, quæ viscositate manibus & vestibus adhæreat, Idem de Facult. simpl. Lib. IV. c. 72. p. m. 105. Causam & rationem, cur vitem sylvestrem dixerint & Hispani & Lusitani, ex Pometo sæpius laudato hauries: *Quelques Persones m'ont assuré, que cette racine, estant dans terre, poussoit des branches charges de feuilles tout à fait semblables a la vigne, qui rampent le long des murailles, ou des arbres. C'est pour ce sujet que les Pourtugais, qui ont apportée de Mexique, luy ont donné le nom de Parreira brava, qui signifie en Francois vigne sauvage ou batarde.* Latio danata hæc verba hunc sensum exhibent: A nonnullis certior factus sum, hanc radicem terræ commissam, & germina & folia protrudere, vitibus, muris & arboribus affixis, perquam similia. Hanc ob rationem

nem Lusitani, qui primitus eam Mexicano solo extulerunt, nomen Parreiræ bravæ imposuerunt, quod vitem sylvestrem vel spuriam denotat.

Ad vocem *Brava* devolvimur. Feroces in lingua Italica bravi nominantur, & quia effrenes cicuribus ferociores sunt, ideo Hispani animal indomitum & nondum mansvefactum, Taurum, Equum, Leonem, & id genus alia, bravo appellant, sec. Celeberr. Octav. Ferrar. Orig. lingu. Ital. p. 64. 65. Adjungit eruditiss. Menagius, nell' origini della lingua Italiana, in lingua Italica vocari vache brave istas vaccas, quæ licet sint domi natæ, semper tamen in sylvis diebus noctibusque permanent, nunquam ad stabula, priusquam hyems ingruit, redeuntes, quod in Alpibus quoque Helveticis fieri solet. Hæc denominatio à brutis animantibus quoque ad plantas sponte nascentes sive sylvestres derivata; sic *Nana brava* dicitur Ananas sylvestris apud Marggrav. Hist. Plantar. Brasil. Libr. I. cap. 16. p. 33. *Tujoba brava & Mangara brava* Pison. Histor. Brasil. Edit. prim. p. 95.

Mr. Froger *dans la Relation du Voyage aux cotes d'Afrique* nostram radicem vocat *Paraayra-brava*, sed nihil moror istam nominis deformationem, quàm forte Etymologiæ produxit ignorantia.

Lucidissimum quondam Academiæ nostræ Leopoldinæ N. C. sydus Excellentiss. Menzelius, in eruditissimo opere, quod nomen gerit: Πίναξ βοτανώνυμος πολύγλωττος καθολικός, sive Index nominum Plantarum universalis, ad vocem Caapeba addit *Perexil do mar* Theatr. Brasil. insimulque Marggravium pag. 14. citat, qui Plantæ Perexil l. c. quidem sub imagine crythmi marini non spinosi mentionem injecit, de Caapeba autem, quam pag. 25. Lib. I. c. 13. describit, ne gry quidem addit, id quod à Pisone quoque factum pag. 243. Edit. sec. Hæret hic aqua, nec video, quomodo plantæ nimium quantum distantes conjungendæ, nisi nomen forte Caaponga, quæ Perexil do mar denotat, cum Caapeba confusum. Vid. Pison. Edit. 2. pag. 243. Posset tamen rem omnem de planta Caapeba & Caaponga sive Perexil do mar dirimere, & extra controversiam ponere absconditus hactenus Naturæ Thesaurus in Bibliotheca Potentissimi Borussorum Regis ἀνέκδοτος delitescens: Theatrum rerum naturalium Brasiliæ, earum nempe, quas Cl. Piso & Marggravius nondum ediderunt. Jussu illa Principis Mauritii Nassoviensis in Brasilia coloribus oleagineis in chart. maj. ad viva exemplaria sunt depicta, & ab Excell. Menzelio juxta ordinem Pisonis & Marggravii disposita, IV. Voluminibus inclusa., quorum I. continet imagines quadrupedum. II. Avium. III. Pisciū. IV. Vegetabilium. Utinam exorare se pateretur Regum Sapientissimus, ut hunc Persicas Gazas longè superantem Thesaurum literato Orbi impertiretur.

Synonymum Caapebæ vocabulum est *Cipo di Cobras*. Vox *Cipo*, vel *çipo*, *Cepo* in lingua Lusitanica & Hispanica plantas scansiles, repentes, clematites, convolvulos, maxime vero vitem designat. Sic *vitis brachiata* Hispanicè *Cepo con brachos* audit, sec. Ælium Nebrissensem, & à Gallis quoque *Cep. de Vigne*, vitis vocatur. Cum igitur Caapeba nunc vicinas arbores ornate conscendat, nunc humi instar colubri repat, ob similitudinem Cipo de Cobras à Lusitanis nomen obtinuit. Sicuti vice versa serpens çacaboa à Lusitanis *Cobra di Cipo* nominatur, quia colore & figura climaces illas chordarum instar humi repentes æmulatur. Vid. Pison. Histor. natur. Brasil. L. V. c. 1. pag. 279. Edit. secund. nam in prima editione nomen Cobra di Cipo serpenti Boitiapo imposuit, cum tamen in secunda editione nullam hujus nominis fecerit mentionem in descriptione serpentis Boitiapo.

Derivant nonnulli vocem *Cipo*, *Cepo* & *Cep* à *Capo*. Veteres enim Latini radices Vitis vocarunt caput Vineæ, uti ex Virgilio & Columella elucet. In Legibus XII. Tabularum occurrit: TIGNOM JUNCTOM ÆDIBUS VINEÆQUE CONCAPES NEI SOLVITO. Ubi concapes idem est ac si dicas depactum & defixum terræ ad vineam sustinendam. Concapes, primicapes, præcapes, deincapes, ancapes, omnia à capite descendunt: hodie princeps, præceps, deinceps, anceps. Vid. plura apud Scaligerum Not. in Pompej. Fest. pag. 192. Ingeniosissimus Menagius autem originem vocis *Cipo*, *Cepo* & *Cep* à vocabulo *Cippus* deducit, quod antiqua glossaria κόρμος sive truncus interpretantur, dans les Origines de la Langue Françoise. Nonnullis vox *Cipo vinculorum speciem* designat; inde fortasse est, quod à Gallis Americanas Insulas inhabitantibus omnes scansiles plantæ sepibus & arboribus adrepentes, & agglutinatæ quasi, *Lianes* vel *Lienes* appellentur, à voce Gallica *lier*, quod est ligare & vinculis constringere. Cum Botanicorum paucissimi harum plantarum, quæ nomine *de Lianes* & *Lienes* apud Gallos Americanos veniunt, meminerint, binos produco testes Historiæ Indicæ Naturalis Scriptores fulgidissimos, Rev. P. Plumier & Dn. Rochefort. Cum vero primus, cujus opus sub Titulo: *Description des Plantes de l'Amerique avec leur figures Chart. Aug. Fol. ex Typographia Regia A. 1693 Lutetiæ impressum*, ob raritatem exemplarium non in omnium manibus sit, consultum dux descriptionem ipsissimis inserere verbis, maxime cum Caapebam huic classi expresse insinuat:

Les François des Isles de l'Amerique appellent indifferent Lianes toutes sortes des Plantes, qui rempent sur les hayes, ou sur les arbres, en les distinguant pourtant, ou par leur figures, ou par leur vertue, comme la Liane à serpent, à cause qu'elle

est fort efficace contre leur morsure, la Liane à dent de scie, parceque ses feüilles sont decoupées, comme les dents d'une scie: la Liane brûlante, à cause qu'elle est fort brûlante & caustique, & ainsi des plusieurs autres. Ils donnent ce nome de Liance à ce sorte de plantes, du verbe lier, parce qu'ils se servent de quelques-unes, comme de Cordages, tant pour la construction de leurs Maisons, qu'ils nomment vulgairement cases, que pour fortifier les barrieres, & pour plusieurs autres usages. Il y en a pourtant, a qui donnent plus particulierement le nom de Liane, qui sont celles, que les Caraibes appellent Meregovia, les Brasiliens Murucuja, les Espagnols granadilla, & nos François Fleurs de Passions &c. i.e. Galli, qui Insulas Americanas inhabitant, sine ullo discrimine Lianes vocant varias ad sepes & arbores repentes scandentesque plantas, eas tamen invicem vel à figura externa, vel ab efficacia & viribus distinguentes. Sic Liane de serpent, Liana serpentum, (ignoscite huic vocabulo Ciceroniani Manes) obtinuit nomen, ob virtutes, quas contra earum morsus exhibet: Liana serræ vocatur, quod folia acutos serræ dentes æmulentur: Liana urens audit, ob vim causticam, quam exserit, & sic de cæteris. Nomen hoc hisce plantis à verbo lier, Lat. ligare inditum, cum nonnullis funium loco inserviant, ab aliis ad construendas ædes, quas vulgo Casas appellant, ab aliis ad obices ponendos, ne quis irruat, aliosque usus destinentur. Reperiuntur tamen, qui potissimum Lianæ nomine illas designant plantas, quas Caraibes, Antillarum Insularum nativi Incolæ, Meregovia, Brasilienses Murucuja, Hispani Granadilla, & Galli Florem Passionis Dominicæ vocant. Posterior à nobis in rebus Indicis instar oraculi consulendus est vir multum terris jactatus & undis, *Dn. Rochefort, dans l'Histoire naturelle & morale des Isles de l'Amerique Edit. second. 1665. Chap. XI. Articl. 3. p. m. 125. Il y a plusieurs especes de bois rampants par terres, & empeschent souvent de courir facilement par les forests. Les habitans des Isles les nomment lienes. Les unes sont en forme de gros Cable de Navire. Les autres portent des fleurs de diverses couleurs. Et méme il s'en voit, qui sont chargées de grosses siliques tannées, longues d'un bon pied, larges des quatres ou cinq pouces & dures comme l'ecorce du chesne, dans lequelles sont contenus ces fruits curieus, qu'on appelle chastignes de mer, qu'ont la figure d'un cœur, & dont on se sert souvent, apres qu'on les a vuidez de leur poulpe, pour conserver du Tabac pulverisé, ou quelque autre poudre de bonne senteur. Ce que les habitans des Isles appellent Pommes de lienes, est un fruit, qui croît sur une sorte de vime, qui s'attacha aux gros arbres comme le lierre. Il est de la grosseur d'un bale de jeu de paume, & convert d'une coque dure, d'une peu verte, qui contient au dedans une substance, laquelle estant meure a la figure & le goût des Croseilles*, i. e. Dantur plures repentium plantarum lignosarum species, quæ arboribus adhærent, & cursum per sylvas impediunt. Incolæ Insularum Lienes vocant. Nonnullæ harum rudentibus navium non sunt dissimiles: nonnullæ flores varii producunt coloris: nonnullæ quoque repertu dantur siliquis castanei coloris gravidæ, pedis longitudine, quatuor vel quinque pollicum latitudine, querni corticis duritie; quibus siliquis inclusi fructus illi elegantes, quos castaneas marinas nominant, qui figurâ cordis gaudent, & quibus pulpâ exemptâ utuntur ad tabaci in pulverem redacti errhini conservationem, vel pro receptaculo aliorum benè olentium pulverum. Illud, quod incolæ Pomorum de liene nomine indigitant, fructus est speciei Viminis, magnas arbores instar hederæ ascendentis & adrepentis. Pilam lusoriam adæquat, cortice præduro, viridique cuticulâ, medulla cum ad maturitatem pervenit, ratione saporis, grossularium æmulante. Hæc Rupifortius, qui sub nomine Lienes, ut verum fatear, plantas comprehendit, quæ ad Caapeam nostram planè non quadrant.

Excellentissimus Dn. Valentini in Museo Museorum meminit radicem Parreiram bravam *Botnam* vocari à B. Paulo Hermanno, Leidensis Academiæ quondam incomparabili Botanico, in Collegio Mat. Med. Manuscripto, quod literis humanissimis ad me datis confirmavit. Excellentissimus Dn. Bajerus in Palæcome nostra Prof. Publ. Collega & Fautor æstumatissimus, qui lectiones illas Hermannianas quoque possidet, legit Botuo Pariera. Interfui huic Collegio, dum studiis Lugduni incumberem, & dictata excepi calamo, curasque posteriores, quas post abitum meum amici collegerant, obtinui, nulla hujus radicis mentione facta. Neque in Cl. Henningeri Cynosura Materiæ Medicæ Hermannianæ, quæ nuper in publicum prodiit, de radice plantaque Botna vel Botuo, ac Parreira aliquid reperiundum. Quodsi in vivis adhuc foret βοτανικώτατος Vir,

Cujus ab ore juvat, iuvat o! meminisse pependi,
& doctas voces sæpius aure bibi,

lubens de planta hac Botnam, vel Botuo, reliquo Botanicorum choro ignota, ipsum consulerem.

Cl. Hans Sloane in Parte prima Prodromi Histor. natural. Jamaicæ, sive Catalogo plantarum Insulæ Jamaicæ, convolvulum Brasilianum flore octopetalo monococcum, quem eandem ac Caapebam plantam esse Excell. Rajus credidit, *Velvetleef* appellari, in frutetis circa urbem St. Jago de la vega Insulæ Jamaicæ reperiri asserit.

Parreiræ vel potius Perreiræ nomen in historia literaria quoque inclytum, cum plures viri eruditione fulgidissimi hoc nomine superbiant. *Benedictus Perreira Valentinus*, Societ. Jes. Theologus, editis commentariis in Genes. Exod. Danielem, Epist. ad Roman. & Apocalypsin,

lypſin, uberrimis, Orbi literato notiſſimus. *Benedictus Perreira, Luſitanus*, S. J. Theologus & Philologus elegantiſſimus, cujus ingenii fœtus proſtant: Commentarius in Horatium duobus Tomis: Liber de Moribus gentium omnium, tam veteribus quam recentibus: Liber Problematum, qui inſcribitur Pallas togata & armata. *Bartholomæus Perreira*, itidem S. J. Theologus, decem libris de Perſecutione Japonica, totidemque de Morte Franciſci Pacieci, Provincialis in Japonia, adornatis, ut & Comment. in Tobiam, famam promeruit. *Gabriel Parreira de Caſtro, Luſitanus*, elegantiſſimo carmine, patria lingua conſcripto, cui nomen præfixum: Ulyſſea ſive Lisboa edificata, Lauream inter Luſitanos Poëtas obtinuit: cave tamen, ne carmen hoc ejusdem inſcriptionis, quod Luſitanus alius Poëta, magni nominis & famæ, Antonius de Souſa Macedo in publicam emiſit lucem, confundas. *Georgius Gomez Perreira*, Methymnâ Duellenſis Hiſpanus, Philoſophus acutiſſimus, Medicus expertiſſimus, Antoniana Margarita, elegantiſſimo certe opere edito, inter ſeculi ſui viros principes conſpicuus. His ex fontibus Illuſtrem Carteſium plurima hauſiſſe & inprimis de Brutorum ſenſibus & anima hypotheſin mutuatum eſſe, Cl. Borrichius hariolatur. Claudat agmen *Hieronymus Perreira*, Luſitanus quoque, cujus mentio apud Doctiſſ. Schott. in Biblioth. Hiſpan. illis, quæ de Sacramentis & Chriſti reſurrectione edidit, celebris.

Parreiræ planta, ortus, ſtructura.

NOminum cortice diffracto, πρὸς ἔργον ἐξορμώμεθα, plantam ipſam intimius inſpecturi. Cum Aſia, Africa & America in noſtram migraverint Europam, præſertim in polydædalos cultiſſimorum regnorum hortos, ut prioris ſeculi Botanicis opus eſſet filo Ariadneo, ne in diffuſiſſimo hoc Floræ labyrintho hinc inde impingerent, & aberrarent, dolendum ſanè, in nullo Europæ viridario hanc Caapebæ plantam hactenus comparuiſſe, ut Malpighiana & Grewiana methodo in ejus natales & ſtructuram examen inſtitui poſſet. Erimus igitur Marggraviana & Piſoniana deſcriptione contenti, cum vix ac ne vix quidem deſiderare amplius quid queamus.

Eſt ergo, ſecundum Piſonem Edit. I. Libr. IV. c. 54. p. 94. *Caapeba planta Clematiti non abſimilis*, (Edit. II. Libr. V. c. 19. p. 312. *Clematitem ſarmentoſam vocat*) *quæ tenaci ac prælongo ſarmento nunc vicinas arbores late aſcendit, nunc humi inſtar colubris repit;* addit in Edit. ſec. Libr. IV. cap. 66. p. 261. & p. 312. *ob ſimilitudinem partim, partim ob inſignem efficaciam antidotalem ſerpentibus inimicam, Cipo di Cobras, ſive convolvuli colubrini nomen indiderunt* Luſitani. A Marggravio Hiſtor. plantar. Braſil. Libr. I. c. 13. pag. 25. nudè tantum vocatur *planta ſcanſilis*.

Caulem Marggravius ſolus deſcribit, nempe *caulibus teneris, rotundis, viridibus, admodum lentis.*

Quod ad *Folia* attinet, eſt, ſecundum Piſonem, *folio tenuiſſimo rotundo, læteque ſemper virente*, (addit in Edit. ſec.) *ſeorſim poſito in caule nunc orbiculari, nunc cordis latioris figura, ſuperius dilute vireſcente, inferius albeſcente.* Cl. Marggravius rem fuſius declarat: *Folium quodlibet*, inquiens, *ſeorſim poſitum in caule*, in ſuo pediculo ruffeſcenti duos digitos longo, & in exortu paululum excurvato, orbiculare vel cordis latioris, ubi pingitur, figura, conſiſtentia, folia perfoliatæ ſimilis, ſuperius dilute virens, inferius albeſcens, in quibusdam plantis folia omnia ſunt rotunda.

Nunc ad *pediculum* procedimus. Piſo *foliorum pediculos ruffeſcentes pronuntiat.* Marggravius inſuper addit: *pediculus folii cujusque non inſeritur in fimbriam ſeu extremitatem folii, ſed plus dimidio digito ab ora verſus medium, ut fit in Naſturtio Peruano.*

Florem nunc exhibemus. In prima Piſonis editione altum plane de flore Caapebæ ſilentium. In editione autem ſecunda hæc de flore pronuntiat: *Ad pediculos foliorum ruffeſcentes flores pallidi flaveſcentes proveniunt.* Si Marggravium inſpicimus, dilucidiora circa florem promit: *Ad pediculos foliorum etiam pediculus provenit ſesquidigitum longus, floſculum ſuſtinens pallidè flaveſcentem, octo foliis conſtantem, hoc modo: quatuor ſuperius appoſita ſunt parva, obrotunda, his ſubſtat amplum obrotundum, adhuc magis inferius tria parva alternatim poſita.* Addunt denique ambo, *plantam menſe Julio florere. Provenit autem ſponte & voluntarie absque ulla ſollicita hominis cura, & tamen creſcendi attingit terminum.*

Semen, ſecundum Piſonem, in prima editione, fert magnum, coloris roſacei, è capſulis (lupulo ſimilibus) prominens. In editione ſecunda hoc inſuper annectit: in ſummitate pediculi granum profert magnitudine parvi piſi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum: quæ ex Marggravii deſcriptione ſunt mutuata, qui inſuper hoc attulit: in ſummitate pediculi inter quatuor ſuperiora foliola granum provenit magnitudine parvi piſi &c.

Ad principem ſchediaſmatis partem & præcipuum argumentum nunc ordo nos ducit, *radicem* nempe *Parreiram bravam* & *Rayz de noſſa Senhora*, quæ cum una eademque ſit Caapebamque plantam matrem utraque agnoſcat, pro duabus tamen diverſis jam tempore Piſonis habita, & nunc quoque ab aromatariis, quos barbaro vocabulo Droguiſtas vocant, (à Gallica voce Drogues, non autem ex Germanico vocabulo *Betrug* (quod Nobil. D. ab Hörnigk placuit) venditur, cum nullum plane

planè, nisi ratione ætatis & exinde dependentis magnitudinis, fibrarumque duritiei discrimen subsit. Cum igitur juvencula adhuc sit, & sarmentosa & tortuosa, coloris è cineritio nigricantis, digitalis crassitiei, & ut Wormio in Museo placet, quinque unciarum longitudinis, strigosa tam interius quam exterius, Rayz de nossa Senhora, & Cipo de Cobra vocatur.

Cum autem jam planè adolevit, nigricantis coloris est & sæpius brachium adæquat, quale frustum radicis hujus apud solertissimum nostrum Pharmacopœum, Dn. Dietericum, inspicere licuit, & tunc Parreiræ bravæ nomen gerit. Cutis radicis aspera est in utraque radice: quas tamen in radicis superficie externa eminentias Pometi icon exhibet, non in omnibus reperiuntur. Videtur autem cutis utrarumque radicum, ceu reliquæ plantarum cutes, constare è duobus generibus, parenchymatico altero ex cellulis & bullis, altero lignoso ex vasis tubulosis constructo, quæ omnia armato oculo intuenti optimè patent, ita ut, secundum Excell. Rajum, cuticula vel cutis nihil aliud esse videatur, quam vetus cortex exarescens & contractus, novo quotannis subnato, quemadmodum spolium serpentis, quod quotannis exuit, ejusdem exarefacta cutis existit.

Cortex cuti agglutinatus ex duabus quoque partibus coagmentatus, parenchymatica nempè & lignosa. Immisi aquæ fontanæ radices, ut eò melius & intimius constructionem imari possem, nec destituit successus spem, nempe corpus summe porosum, dilatabile, &, nisi omnia me fallunt, spongiæ per omnia simile, armato oculo intuens conspiciebam; pori sphæricæ figuræ, & massa cellularum & bullularum minutissimarum spumam cerevisiæ vel albuminis conquassati ovi æmulabantur; vitui se minus subduxerunt hæ bullæ, aqua, cui immersæ erant, turgidæ, in arida radice transversim secta, quod experimentum Excell. Grew placuit. Has cellulas bullasque quis receptacula liquoris & aëris esse neget? vel utriculos in se mutuo hiantes & pervios, secundum ingeniosissimum Malpighium. Per alteram corticis lignosi partem, vasis succiferis constantem, liquor quoque circulatur & aër. An vero ad invicem accedant, & iterum reflectantur, nullas tamen dent inter eas anastomoses, secundum *Cl. Grew*, sed unumquodque filamentum unum & simplex vas sit, ab imo ad summum continuum, non ramosum, cavitate ab imo ad summum æquali, in frustis radicum, jam longo tempore arefactis detegere haud licuit.

Lignea radicis pars iisdem quoque partibus constat, parenchymate nempe (1.) seu utriculis in radios diametrales, à circumferentia ad centrum tendentes, dispositis, ut in transversa sectione patet. (2.) Fibris ligneis seu vasis succiferis duum generum, (quod in corticis quoque vasis notandum) nimirum vel lympham deferentibus, vel succum lacteū, aliumve plantis peculiarem, seu, ut vocant, specificum. (3.) Fistulis aëri excipiendo & derivando destinatis, sive tracheis, de quibus *Cl. Malpighius* annotat, quod in radicibus plerumque majores & magis patentes sint, quam in ramis & trunco.

Medulla, quæ *secundum Excell. Rajum* in nonnullis radicibus deest, nostra non caret, quæ ex utriculis quoque componitur, iisque magnitudine & figura diversis, quibus vasa aliquot succifera interdum admiscentur: adeo ut medulla, ex mente Cl. Raji, aliud nil esse videatur, quam rete quoddam mirabile, seu infinitus fibrarum minutissimarum, mirabili ordine complicatarum, numerus. Sed secundum Euripidem ἐκ ἀκριβῶς αὐτὰ θήσομαι λίαν, non subtiliter ista tractabo nimis, cum jam in Anatome Radicum omnia summa cum laude exhauserint curiosissimi *Malpighius*, *Grew* & *Rajus*.

De sapore alius dicendi locus supererit, ubi de Parreiræ viribus & efficacia. *Delectum* radicis pretiumque *Dn. Pomet* nobis suggerit dans l'Histoire des Drogues: *Pour ce qui est de son choix, Mr. Thevard m'a assuré, que celle de Mexique estoit beaucoup meilleur, que celle de Portugall. -- Ils le vendent en Portugall dix teston la livre, qui sont environ cinqs livres de nôtre monnoy*, i. e. Ad delectum quod attinet, Dn. Thevard me certiorem reddidit Mexicanam Lusitanicæ præferri. Lusitani libram decem testonis, sive quinque Francicis libris, vendunt.

Parreiræ Character & Genus.

JAm vero cum plantarum certi sint ordines, earundemque una classis alteri subsit, adeo, ut velut ad cohortes revocari possint singulæ, cui ordini planta hactenus, quoad omnes partes illam constituentes, easdemque visui obvias, à nobis delineata inferenda sit, nunc edisseram. *Vitis* quidem *sylvestris* designatur nomine, cum tamen nil nisi nudum nomen possideat, ad arbores bacciferas tetrapyrenas (cui classi à Cl. Botanici studii Principibus *Rajo* & *Hermanno* vites inseruntur,) referri nequit.

Clematiti non absimilem pronuntiavit Piso Edit. II. Libr. IV. sed cum secundum Floræ illud delicium, amicissimum Collegam *Helianthum II.* notæ generic. & spec. Clematitis sint semina ad singulum florem plura, compressa, rotunda, caudulis plumosis in extremitate notata, ac in capitulum congesta, flores perfecti uniformes, tetrapetali, vid. *Flor. Noriberg.* pag. 114. quomodo hæc ad Caapebam aptari possint, non video: quod fortè Pisoni suboluit; hinc Libr. V. edit. secundæ nomen convolvuli colubrini imponendo huic plantarum ordini

Caapebam immittere gestit, sed quo successu & omine, illi judicent, quibus secundum mox laudatum *Cl. Volkamerum* notæ genericæ & specialiores convolvulorum sunt semina vel angulosa, subrotunda, vel oblongiuscula, pericarpio membranaceo tricapsulari, utplurimum rotundo, inclusa, ita ut in singulo loculo modo bina, modo terna foveantur. Flores perfecti uniformes monopetali margine utplurimum integro, excepto convolvulo pennato, cujus flosculi in quinque lacinias divisi. Ad semina quod attinet, quam longè distent à convolvuli seminibus, pericarpio membranaceo tricapsulari utplurimum rotundo inclusis, patet, cum ex Marggravii & Pisonis delineatione in summitate pediculi inter IV. superiora foliola granum proveniat magnitudine pisi parvi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum. Ad *Flores* quod attinet, utplurimum in convolvulis uniformes, monopetali, & secundum *Cl. Rajum* campanulati, margine integro & plerumque reflexo; Caapebæ flos vero octo ex descriptione Marggraviana foliis constat, è quibus IV. superius apposita sunt parva subrotunda: his substat amplum subrotundum: adhuc magis inferius tria parva alternatim posita, quæ heteroclita florum in Caapeba figura ab omnibus planè convolvulorum speciebus abludit. Plura & uberiora de convolvulorum differentiis & gyrorum dextrorsum & sinistrorsum se torquentium structura nosse qui cupit, perlegat quæso eruditissimam & omni curiositate scatentem *Helmstadiensium Mathematici, Clar. Dn. Wagneri, Dissert. de Gyris convolvulorum An. 1705.* habitam.

Nil igitur Caapeba cum convolvulis commune habebit, quippe floribus & semine ab hac classe deficit, præterquam quod caulibus scandat & repat. Ab *Illustri Rajo* Caapeba inter plantas anomalas refertur, & tandem definitur, quod sit: *Convolvulus Brasiliensis flore octopetalo, monococcos*, Oper. Botan. Tom. II. Libr. 28. sect. 3. cap. 2. p. 1331.

Reverendus **P. Plumier**, ***Ordinis Minimorum Provinciæ & apud Insulas Americanas Botanicus Regius***, qui tribus diversis temporibus hanc olim Orbis incogniti partem Botanici studii amore adiit, in Tractat. de Novis Plantarum Generibus hanc plantam tanquam incertam peculiari classi novoque generi inserit, tres Caapebæ species recensendo. Sed cum hoc Caapebæ novum genus tantum distet à Pisoniana & Marggraviana hactenus recensita descriptione Caapebæ, quantum æra lupinis distant, non amplius animum subit admiratio, cur *Celeberrimus D. Hans Sloane, Botanices gloriâ nulli secundus, quondam Ducis Albemarliæ, Insulæ Janaicæ Gubernatoris Medicus, in Catalogo Plantarum Insulæ Jamaicæ, sive Prodromo historiæ naturalis prædictæ Insulæ* Part. I. p. 85. anceps hæreat, an clematis baccifera glabra & villosa rotundo & umbilicato folio Rev. P. Plumier, sit una eademque ac Caapeba Pisonis & Marggravi?

Ut res clarior evadat, lucis & litis gratia, si pote, decidendæ, consultum duxi B. L. oculis & menti Plumerianam Caapebæ descriptionem objicere. Sic autem ille *dans la description des plantes de l'Amerique: Cette plante couvre toutes les hayes par ses sarment, qui sont menus, souples, ronds, unis, & qui poussent alternativement à chaque nœud, (qui sont assez proches les uns des autres) une feuille & rarement deux; ces feuilles sont presque ronds, & quelquefois de la figure d'un cœur emoussé: elles ne sont pas attachées à leurs pedicules immediatement par le bord, mais un peu plus par dessous le dos; leur grandeur est indeterminée; il y en a qui sont grandes, comme la paume de la main, & d'autres beaucoup moindres: elles ont quelques nervûres tant soit peu eslevées, qui sortant de l'insertion du pedicule s'etendent de la & de ça par la feuille: enfin elles ont beaucoup de rapport aux feuilles de l'Aristolochie ronde, tant par leur figure, que par leur consistence.*

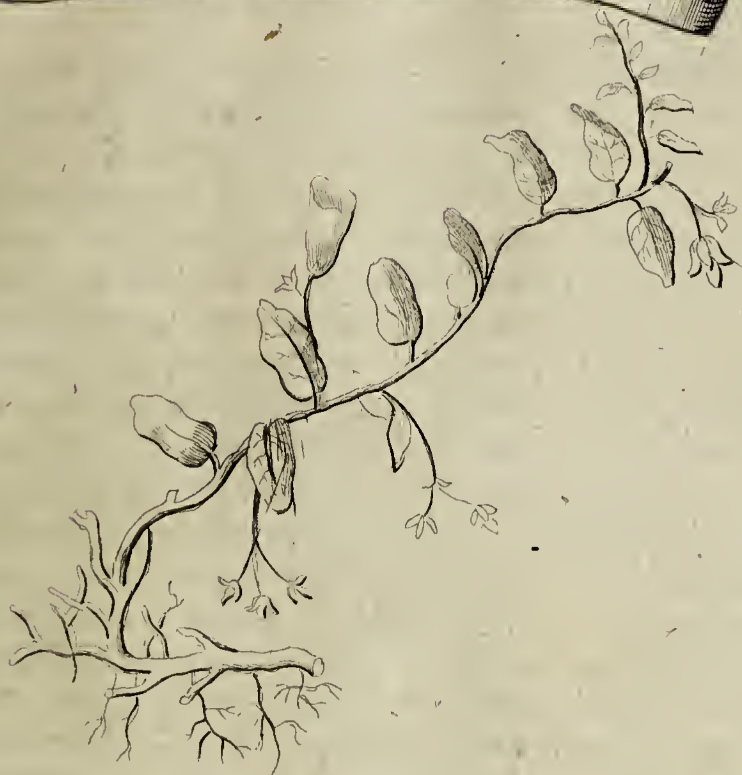
On en trouve de deux especes, l'une est tout à fait lisse, & c'est la plus frequente, l'autre a ces feuilles cotoneuses & blanchastres, mais elle est plus rare; on peut y ajoûter une troisieme espece, que j'ay souvent remarquée dans l'Isle St. Dominique, dont les feuilles sont attachées immediatement à leurs pedicules par le bord. Les unes & les autres poussent des branches fort menuës du meme endroit d'ou sortent les feuilles: elles ont environ demie pied de long, & sont couvertes des feuilles beaucoup plus petites, que les premiers, qui s'entrecouvrent souvent les uns les autres, & composent comme la Cheûte d'un feston. Du fond de chacune des ses feuilles il en sorte une petite grape de fleurs blanches, fort menuës & composées de quatres petites feuilles pointuës; apres qu'elles sont passées, il y vients des bayes rouges comme du Corail, & grosse comme la semence de l'orobe; on le prendroit pour des bayes de nos Cheurefeuilles, car elles en ont la grosseur, la couleur, & la consistence, & elles pendent en bas en façon des petites grapes. On appelle cette plante dans nos Antilles, & particulierement dans la Martinique Liane de serpent, à cause de la grand vertu, qu'elle à pour guerir les morsures des serpents, & parceque le contour de ses feuilles representent le plan de la teste ces animaux. C'est la Caapeba des Brasiliens l'Erva di nostra Senora, herbe de nôtre Dame, Cipo de Cobras de Portugais de Marggrave livr. 1. chap. 18. Latinè ferme sic efferri posset: Planta hæc omnes „ penè sepes sarmentis suis tenuibus, flexilibus, „ rotundis, conjunctis tegit quasi & occultat: „ quæ sarmenta per alternas vices ad nodos sibi „ invicem satis cotiguos folium, raro duo „ protrudunt: hæc folia rotunda fermè, sæpius „ ad figuram cordis retusi accedunt & pediculis „ proxime non per foliorum extremitates, sed „ paululum infra dorsum connectuntur. Magni-

„ tudo

TAB. X

Convolvulus Americanus Sub Ialapiæ Nomine Receptus

CAAPEBA.
PARREIRA
BRAVA.

TAB.
Couolvulus Monococcos Virginianus.

CIPO DE COBRAS
ERVA DE NOSSA SENNORA.
L

„tudo foliorum non ſibi ſemper reſpondet, cum „palmæ manus magnitudinem ſæpe attingat, „longè minora alia. Nervulos paululum ele- „vatos habent, qui ex pediculi implicatione „prodeuntes hinc inde per folium ſeſe exten- „dunt, ita ut ratione figuræ & conſiſtentiæ pluri- „mum ad Ariſtolochiæ rotundæ folia acce- „dant.

„ Binæ repertu dantur ſpecies, una planè gla- „bra, quæ frequentior occurrit, altera foliis la- „nuginoſis & albicantibus gaudet, quæ rarior; „hiſce duabus quoque tertia conjungenda, „quam ſæpius in Inſula St. Dominici reperi, cu- „jus folia per extremitatem & foliorum oram „proximè pediculis connexa. Utraque ramuſcu- „los, ex eodem, quo folia progerminant, loco, „emittit, dimidii pedis longitudine, minoribus „foliis, quam priora coopertos, quæ foliola „ſe mutuo contegunt & pendentem encarpum „oculis exhibent: ad extremitates horum fo- „liorum parvulæ quaſi uvæ, ex floſculis albican- „tibus, tetrapetalis, acutis conſtantes pro- „deunt: his deciduis baccæ rubræ corallium „æmulantes, magnitudine ſeminis orobi ſuc- „cedunt; pro caprifolii noſtri baccis quis ſume- „ret, cum craſſitie, colore, & conſiſtentia vix „diſcrepent, & parvarum uvarum inſtar pro- „pendeant.

„ Inſulis noſtris Antillarum, præcipuè incolis „Inſulæ Martinique, Liane de ſerpent audit, ob „eximias, quas in morſibus ſerpentum ſuppedi- „tat, vires, & quod ambitus foliorum ſerpenti- „no haud diſſimilis ſit capiti. Hæc planta Caa- „peba eſt Braſilienſium Erva de noſtra Senora, „herba divæ Virginis, Cipo de Cobras Luſita- „norum Marggravii Libr. I. c. 13.

In Tractatu *de novis Plantarum Americanarum generibus* pag. 33. ulterius *Rev. P. Plumier* progreditur & diſtinctè characterem generis ex florum & fructuum conſtitutione ſequenti deſcriptione & ſchemate exhibet:

Caapeba (ſcribit) *eſt Plantæ genus flore roſaceo, quatuor ſcil. petalis in orbem poſitis conſtante, ſed ſterili, è cujus medio ſurgit piſtillum C. planum, orbiculare & umbilicatum. Embryones autem D. in eadem planta à floribus ſeparati naſcuntur, abeuntque deinde in baccam E. mollem, ſphæricam, & ſemine fœtam F. rugoſo D.*

Caapebæ ſpecies ſunt (1.) *Caapeba folio orbiculari, & umbilicato lævi.* (2.) *Caapeba folio orbiculari umbilicato tomentoſo.* (3.) *Caapeba folio orbiculari non umbilicato.* Hactenus Plumerius. Hæc ſi probe cum Marggraviana & Piſoniana Caapebæ deſcriptione conciliare aliquis poſſet, certe μέγα νεῖκος (ut cum Aſcræo vate in Theogon. dicam) ἐπιςαμένως καταπάυσει, magnam litem ſcienter ſedabit.

Excellentiſſimus quoque Plukenetius, quem Indicas naturæ Gazas plenis calathis inferentem univerſa ſtupet Europa, in Almageſt. Botanic. pag. 114. quærit: *An convolvulus Americanus ſub Jalapiæ nomine receptus, non ſit convolvulus Colubrinus Piſonis Caapeba? ſive convolvulus Braſilianus flore octopetalo monococcos Raji? Figuram*, quam in Phytognom. Tab. 25. Fig. 1. exhibet, B. L. oculis hic ſubjicio, una *cum convolvulo monococco Virginiano D. Baniſteri*, quem haud diſſimilem credit, ex Phytognom. Pluknet. Tab. 166. Fig. 4.

Quod ſi viri hoc in ſtudio conſummatiſſimi, & penes quos Dictatorum auctoritas, hic ſuſpendant judicium, neque certi quid circa has plantas determinare audeant, extremæ eſſet amentiæ & temeritatis, ſi ego judicem hac in re abſtruſiſſima agere vellem, ubi mera ἀκαταςασία regnat:

- - - *Quid enim contendat hirundo*
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hædi
Conſimili in curſu poſſint, ac forti equis vis.

Plumerianam Caapebæ deſcriptionem examini ſubjiciens Amicorum certiſſimus, *Dn. D. Volkamer*, Botanici ſtudii, ſi quis alius, ſcientiſſimus, Ariadnæum ex hoc labyrintho filum præbuit, *eam Bryoniæ & Smilaci aſperæ affinem* pronuntiando. Utraque enim herba ſcandens baccifera, ſemine incerti numeri, pericarpio carnoſo rotundo, ſeu baccæ incluſo, flores in Bryonia perfecti, monopetali quadrifariam vel quinquefariam diviſi, in Smilace autem aſpera hexapetali in racemulos congeſti, radice in Smilace ſarmentoſâ. Hæc omnia ſi cum delineatione Plumeriana conferantur, manifeſta ſunt, omniumque oculis expoſita patent; latet autem illud, quod in Piſoniana & Marggraviana Caapebæ deſcriptione deſideratur, ut certæ quoque claſſi poſſit inferri, & cum Plumeriana conciliari.

Ego, quod hic amplius addam, nil habeo, niſi illud Rev. Nierenbergii Hiſtor. natur. pag. 16: Nunquam ita patuit natura ut hodie, tantum dimidius vultus antiquis eſt viſus, & velut ex obliquo reſpectus, nunc ex integro & ex directo oſtenditur. Cum novo Orbe nova ſpectacula exhibuit, & ſe aut alteram aut diverſam. *Nemo tamen integram hactenus contemplatus eſt.* Hinc omnes Senecæ ſubſcribimus: multum adhuc operis reſtat, multumque reſtabit, nec ulli nato poſt mille ſecula præcludetur occaſio aliquid adjiciendi.

Reſtat, ut de *Inventore radicis* hujus noſtræ paucula annectamus. Equidem quis Europæ noſtræ notitiam ejus primus dederit ἴττω ζεὺς, norit Jupiter. Nullus dubito, quin Luſitani, Braſiliæ Domini, hanc radicem una cum aliis naturæ Cimeliis primitus in patriam aſportarint, id quod Pometus tamen Mexicanæ regioni vindicat. Galliam hac Braſiliæ alumna ditavit, à Luſitanica Legatione redux, Illuſtriſſimus Amelotius, Chriſtianiſſimi ad Luſitaniæ Regem Orator; diſcimus hoc ex Dn. Pometo, qui & hoc addit, quis ægris in Gallia primus hanc radicem exhibuerit: *Ce premier, qui a apporté cette racine à Paris, à eſté Mr. Amelot, Ambaſſadeur de Portugal,*

 & apres

& apres luy Mr. Tournefort, qui m'a donné un morçau, depuis que Mr. Amelot en a apporté à Paris, Mr. Thevard, Medecin de la Faculte, & quelque autres l'ont mise en usage, comme un remede specifique pour la guerison de la pierre ; les Portugais ont este les premier, qui l'ont apporté de Mexique, h. e. Primus, qui Lutetiam Parisiorum attulit, Dn. Amelotius erat, Legatus ad Regem Lusitaniæ, post illum Dn. Tournefortius, qui frustum radicis mihi dono dedit. Ab eo temporis tractu, quo radicem hanc Lutetiam detulit Dn. Amelotius, Dn. Thevardius, Facultatis Parisinæ Medicus, aliique in usum pharmaceuticum produxerunt, instar remedii ad calculum profligandum specifici. Lusitani primi erant, qui ex Mexicano solo attulerunt. Cl. Helvetius, Aurelianensis Ducis Medicus, edito libello Gallice inscripto : Traité de maladies, les plus frequentes, & des Remedes specifiques pour les guerir, Parreiræ nostræ aliquoties cum laude meminit. Hinc factum est, ut ob hujus radicis & lapidis porcini (piedra del porco) datam notitiam Cl. Eugenius Eybenius in Belgicam transtulerit, Helvetiique Parenti, Excell. Dn. D. Joh. Frieder. Helvetio, scriptis Chemicis & Philosophicis literato Orbi notissimo, hanc filii lucubrationem inscripserit. Laudatus hic Helvetius radicem Parreiram bravam à Dn. Pille obtinuit; testes produco seqq. lineolas: *Ce remede m'a este donné par Mr. de Pille, connu dans toute l'Europe pour un homme tres-curieux & tres-scavant. Il en a la decouvert, pendant qu'il estoit à la suite de Mr. Amelot, Conseiller d'Estat, Ambassadeur de France in Portugal.* Hoc remedii genus mihi dono oblatum à Dn. de Pille, qui curiosissimi & doctissimi Viri nomen apud Europæos promeruit. Detexit & didicit ejus usum, cum Dn. Amelotium, Consiliarium Status, & Gallicum ad Lusitaniæ Regem Oratorem, sequeretur.

Parreiræ Examen & Vires.

PRiusquam quomodo & qua dosi radix Parreira brava exhibenda, & ad quæ mala averruncanda & depellenda apta sit, inquiramus, necessitas exigit, ut quæ illius sint elementa, quæ principiorum textura, quæ particularum mixtio, quis agendi modus, accuratius indagemus. Et quidem, quæ primo in sensus incurrunt, mox quæ Chymia suppeditat, quæ denique ratio ministrat, exhibenda. Si armato inspiciatur oculo, ea se offerunt, quæ caput præcedens exhibet.

Ad *Saporem* quod attinet radicis nostræ, ex generalibus jam constat, quod corpuscula sapida gustus & saporis sensum producant, variis figurarum, ex quibus constant, particulis, quæ saliva solutæ linguæ papillas nerveas pro varietate variæ figuræ pungant: maximè vero salinæ saporum videntur esse causæ. Ex diversitate nunc & modificatione figurarum salinarum diversorum saporum quoque diversitas. Salia omnia videntur angulosis constare particulis: cum tamen anguli sunt minus ac magis acuti, & prout plures anguli simul aut pauciores occurrunt, ita saporum quoque differentiæ resultant. Polygona enim corpora, multitudine angulorum minus ac magis obtusorum, conjunctione infinita fieri possunt, ceu egregiè Cl. Clericus philosophatur. In radice nostra planè singularem figurarum structuram esse, dulcamarus sive γλυκύπικρος sapor prodit, inter mixtos & compositos recensendus, qui hoc ipso vix determinari potest; licet enim particulæ salinæ sulphureis oleosisque immixtæ meridiana clarius luce se sistant, inque sensus incurrant, qualis tamen præcisè ex ista mixtione oriatur figurarum dispositio, qui dixerit, magnus mihi erit Apollo. Agonizantis in Galliis Cartesianæ Philosophiæ restaurator Pierre Sylvain Regis Libr. VIII. Phys. c. 4. facem ministrare vult & lucem, sed debilem nimis, cum idea, quam de corporibus amaris dulcibusque concipit, rem hanc non solvat, nedum absolvat. Ἐμοὶ ἐπιανδάνει οὕτως, mihi sic placet : Particulas salinas, sulphure volatili delinitas esse, oleosisque mollibus quasi invi scatas involutasque, ut papillas nerveas & fibrillas tangant quidem, non tamen angant. Quod si plausibilem modum hunc non existimes B. L. cedo mihi vel commodiorem, & viridi tibi caput lauro redimam. Gaudet certè hac facultate Parreira nostra, quam Cous noster desiderat Lib. II. de Diæt. c. 31. t. 16. τῶν πικρῶν καὶ δριμέων γλυκέσι διακρινῶντα : *Vim amarorum & acrium, dulcium mixtura corrigere oportet.* Ut ita radix Parreira potius amariuscula sit, πικρότης, (quod vocabulum de vino veteri quoque usurpatur) non amara, ob admixtam dulcedinem. Quadrat in nostram radicem illud Claudiani de Nupt. Honor.

Labuntur gemini fontes, hic dulcis, amarus
Alter; & infusis corrumpit mella venenis.

Saporem γλυκύπικρον radici Ginsem sive Ninzin quoque adjudicat nobiliss. Breynius in Differt. de ead. radice Lugd. Batav. impressa, §. 4. dum scribit : *Sapore prædita est dulci ad Glycyrrhizam vergente, quamquam longe svaviori, cum amaritie levi occulta, sive leviori vi aromatica linguam blandè excalefaciente conjuncto*

Sic planta Mexicana diuretica Tallantlacuam cuitlapilli, sive cauda parvi Tlacuazin saporem Parreiræ æmulatur, ejusdem quoque in pellenda urina & calculis efficaciæ, de qua hæc Nardus Antonius Recchus in Rer. Medicar. nov. Hispan. Hist. Libr. VII. cap. 34. habet: *Radix odore insigni caret, sed initio dulcedinem quandam præ se fert Glycyrrhizæ similem, postea vero amari-*

amaritudinis nonnullum sensum præbet. Parreiræ igitur nostræ sapor non ex illis amaris, de quibus Plutarchus Libr. I. Sympos. quæst. 6. pronuntiat: τῇ γεύσει πάντων ἐστὶ τῶν χυλῶν ὁ πικρὸς ἀηδέστατος. *Gustatu omnium saporum injucundissimus est amarus.* Quamvis & hæc Plutarchi regula insignem patiatur exceptionem; cui enim ignotum in communi usu & jejunorum delitiis esse vinum, quod absinthites nominant, quodque conficiunt immaceratione absinthii, cardui benedicti, centaurii minoris, similium in amaricando potentium. Tantum enim abest, ut hoc amarissimum potionis genus abhorreant, ut potius cum Lena illa vinosissima apud Poëtam exclament:

- - - - - *Salve, anime mi,*
Liberi lepos, ut veteris vetusti cupida sum!
Nam omnium unguentûm odor præ tuo nausea est.
Tu mihi stacte, tu cinamomum, tu rosa,
Tu crocum & casia es, tu bdellium: nam ubi
Tu profusius, ibi ego me pervelim sepultam.
Sed cum adhuc naso odos obsecutus es meo,
Da vicissim meo gutturi gaudium.

Certe Frisii in hoc potu usque adeo luxuriantur, ut, teste Clariss. Lindenio, in uno diversorio Leovardiæ, provinciæ Metropoli, aliquot supra quinquagenos cados fuerint consumpti uno anno: vocat autem cados, quos vulgus Oxhoofden: æstimatur quisque amphoris octoginta. Et quis in absinthio γλυκύπικρον quærat? Testem producimus Cl. Carol. Avantium in elegantissimis in Fieræ Cœnam notis pag. 137. seq. *Quamvis absinthium*, scribit, *vermes strenuè interficiat, & vestimenta à tinearum noxis vindicet: & ipsum tamen aliquando verminare observavi, quod non aliunde, quam ex medulla, quæ dulcis percipitur, provenire existimandum est.*

Succedit gustui radicis nostræ Parreiræ bravæ odor. Qualis in recenti vigeat, haud equidem constat: in illis, quas India nobis mittit, nullus. Si Pergameni effato fides adhibenda foret, amara planè destituerentur odore; sed huic Galeni asserto opii teter odor, absinthii & aloës effluvia, & caput & nares ferientia, reclamant & contradicunt. Ut myrrham silentio transeam, quæ ob odoris fragrantiam aromatibus adscribitur. Vid. Plinium, Dionys. Perieg. aliosque, quos citat ævi sui Phœnix, Belgarum decus, in Select. Med. Diss. pag. 308. 309. seqq. Quod si blando calori admoveatur radix, exhalat odorem, non mephitim quidem empyrevmaticam, sed naribus blandientem, liquiritiæ quoque æmulam.

Hæc sensibus externis obvia. Ad alia nunc progrediendum, & quæ *ars illa, corporum naturalium partes, ignis plerumque auxilio, vel segregatas conjungens, vel conjunctas segregans,* (*ceu Chemiam definit* ingeniosissimus Anglus, Joh. Freind in Prælect. Chem. p. m. 8.) suppeditat, exhibenda. Optandum equidem, ut hæc per ignem analysis vera foret & genuina corporum in simplicissima, & principia primo-prima (sic in scholis loquuntur) resolutio; ast potius Vulcanio hoc adminiculo, accedente rapidissimo particularum motu, rerum formæ planè destruuntur, textura immutatur, partium situs & structura disgregatur, novumque quid emergit, plane à pristino abludens. Accedit insuper hoc, quod ad chymica illa principia reduci haud queant omnia phænomena, cum ipsissima illa principia nimium quantum inter se discrepent & pugnent, quippe utcunque inter acidum & alcali ferveat mortale odium, aliquanto tamen alterutrum, suo etiam generi non minus irascitur. Acida enim cum acidis, & alcalia cum alcalinis bellum intestinum gerunt; quodque cum uno corpore comparatum alcali audit, mox si ad alterum conferatur, acidi titulo insignitur. Ita frustra quærimus limites, quibus utralibet species contineri debeat, ut cum superius citato Cl. Freindio loquamur. Exemplis res evaderet clarior, nisi extra choreas nimium saltare videremur.

Quæ cum ita sint, nemo à nobis hoc exiget aut postulabit, ut in spiritu aliquo aut sale volatili, è radice nostra per ignem extorquendis, operam simul & multos sumptus temere perdamus. Fecit tamen solertissimus Pharmacopœorum nostrorum, Dn. Dietericus, successu sequenti. Rasuræ radicis Parreiræ bravæ unciam semis igni commisit, per retortam destillando: obtinuit spiritus aciduli, empyrevma redolentis, ligni Quajaci & corticis Chinæ Chinæ æmuli, scrupulos quinque: olei empyrevmatici fœtidi, oleo Tartari non absimilis, ℥j. capitis mortui nigerrimi residui, instar eboris usti, scrupulos sex.

Fluunt ex hac radicis Vulcania analysi sequentia notatu digna: 1. Spiritum acidiusculum plane novum ignis productum esse, succedens amaritiei & dulcedini sive mixto sapori γλυκυπίκρῳ, indubium præbens indicium, naturam saporum in certa textura ac particularum mixtura positam esse, quæ per dissociationem ab igneis particulis factam, immutatur, & à priore abludens, aliam ideam saporis imprimit. Spiritus enim Parreiræ bravæ, conchis præparatis affusus, haud levem effervescentiam & motum particularum internum produxit, sulphure inde exhalante naresque feriente; cum tamen in pulvere & infuso exhibita radix sensilem aciditatem vix præ se ferat. Posito tamen non noviter productas per ignem esse has acidiusculas particulas, & radici occulte inexistere, innuunt hæ certè temperiem hujus radicis, ejusque in calculo debellando efficaciam, cum secundum Excell. D. Stahlium homines calculo obnoxii sint perpetuo habitus corporis sanguinei prædominantis.

2. Spiritus colore suo obscure rubicundo prodit resinosarum particularum præpollentiam, quæ vitro quoque sese agglutinantes clare præsentiam latitantis resinæ indicant; quod insuper essentiæ Parreiræ bravæ variis menstruis extractæ, coloris intense rubentis, confirmant.

3. Olei

3. Olei fœtidi copiosa quantitas & Salis Volatil. & resinæ quoque index; quod si cum sale fixo digeratur loco calido & sua in phiola destilletur, obtinebis Sal Volatile, quod quæsiveris; quippe olea destillata nihil aliud sunt quam salia volatilia concentrata, ope cujusdam acidi, secundum Chemicorum regulas.

4. Oleum fœtidum invisum licet naribus & ob exhalantem empyrevmaticam mephitim exosum, ex retorta prodiens crassescebat: firmiter collo, per quod prodibat, adhærens, enchiresi quadam leviuscula, deposito fœtore empyrevmatico, in balsamum vel resinam redigitur, egregie omni resistentem putredini, acrimoniamque salsam involventem.

5. Ex capite mortuo nigerrimo porosissimo, in quo radii lucis penitus suffocantur, haud difficile erit sal quoque fixum elicere. Hoc tamen probè notandum, neque salia, neque ol. fœtidum, neque spiritum, neque extractum vires tantas exserere, quantas radix porrigit, digito quasi monstrante viam radicem Parreiram agere tota substantia, uti in Scholis Galenicorum loqui amant, de quibus mox fusius.

Licet enim non affirmare ausim, cum Veteribus, dari remedia certæ cuidam parti vel visceri tantummodo dicata, cum id circulationi sanguinis repugnet: non tamen hoc negandum putarim, extare medicamenta, quæ huic vel illi parti corporis magis vel minus amica sint, cum hoc dependeat à variâ & diversa partium solidarum structurâ, tam quoad poros intro foras & foras intro spectantes, quam quoad stamina & fibrillas, ex quibus constant & contextæ sunt, itemque quoad fluida in illis circulantia & fluentia; & hinc quoque medicamenta diversos edere in partibus diversis effectus quis ambiget? Hanc vim specificam veteres temperiem dixere, recentiores crasin, texturam, à varia particularum modificatione dependentem, sive à figurarum varietate. Nemo hoc hodie ferme negat, nec Antiquitas negavit. Sic enim sentit Hippocrates,

- - - - à quo, ceu fonte perenni,
Cuncta Machaonias arva rigantur aquis

Δεῖν δέ μοι δοκέει ϗ ταῦτ' εἰδέναι, ὅσα τῷ ἀνθρώπῳ παθήματα ἀπὸ δυναμίων ἔρχεται, ϗ ὅσα ἀπὸ σχημάτων. Λέγω δὴ τί τῦτο, δύναμιν μὲν εἶναι, τῶν χυμῶν τὰς ἀκρότητάς τε ϗ ἰσχῦς. Σχήματα δὲ λέγω, ὅσα ἔνεστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. *Oportere autem mihi videtur & hoc novisse, qui affectus hominis à facultatibus veniant, & qui à figuris. Quod dico, hoc est: Facultatem scilicet esse humorum summas vires. Figuras vero intelligo, quæ insunt in homine* Libr. de vet. Med. XXXIX. 146. Exemplis deinde aliquot dilucidata hac propositione, tandem concludit t. XL. 157. f. ταῦτα δὲ πάσχει διὰ τὴν φύσιν τῦ σχήματος. *Hæc vero patitur ob naturam figuræ.*

Naturæ solertissimus Mystes Plinius Libr. XXII. v. 24. sequentibus eandem rem expri-mit verbis: *Est & ratio subtilitatis immensa à Platone descendens: corpusculis rerum lævibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse.* Videmus sic quam blande Veteres conspirent cum recentioribus. Hoc vero opus, hic labor erit, particularum inter se coordinatarum minimarum dispositionem & nexum velle eruere, eorumque numerum, proportionemque inter se determinare ad amussim, quæ ob exilitatem suam nostrorum effugiunt qualemcunque sensuum aciem, hoc, inquam, artis opus, in quo tantum votis locus, labor omnis hucusque irritus, perscrutatio manca, mutilaque. Ad internum igitur principium, formam, vel ideam formalem, vel formam idealem recurrere si quis velit, libet licet. Οὐ κρίνωμαι τῶν δὲ σοιτὰ πλείονα: ut cum Euripide loquar in Medea. Simus contenti, quid sensiles facultates hac de specifica virtute & efficacia radicis nostræ nobis manifestant, & per Chemicam analysin illustrant. Quicquid igitur in omnibus renum & vesicæ affectibus auxilii porrigit, quicquid in hydrope præstat, quicquid virium aliis in morbis leniendis ministrat, ceu optimum diureticum, hoc peragit *partim particulis suis salinis, tam volatilibus quam fixis*, quibus (1) glandulas & siphunculos renales fistulososque tubulos, per quos tanquam minutissima filtra & spongiolas urina secerni debet, materia tenaci viscosaque infarctas & angustatas incidenti vi aperiunt, abstergunt, urinæque separationem promovent. (2) Fermentum renum fracidum, acrimonia volatili urinosa destitutum & plane iners, disponunt ad promovendam copiosiorem separationem, quod in cachecticis dispositionibus, imprimis vero illa hydropis specie, quæ teste Nobiliss. Dn. ab Helmont, renum vitio contingit, in quibus urina fluit pauca, licet ægroti multum potent, fieri solet, hoc in affectu particulæ salinæ radicis nostræ ad urinæ exercitionem stimulant, & partes heterogeneas sanguinis evehunt. (3) Dum aquæductus illi, qui ad colligendum aquas, tota domo defluentes, & demittendum in vesicam, velut in cisternam, destinati sunt, (uteteres innuo,) vel ex una parte, materia tenaci viscidaque quoque turgidi infarctique sint, ut debito officio fungi haud queant, viscidam materiam fundendo, aperiendoque & ad vesicam præcipitando, has vias iterum permeabiles reddunt. Quis non in miram hanc particularum salinarum radicis nostræ vim diureticam sequenti Epigrammate ludat, illamque loquentem quasi introducat?

Sæpius obstructis renum canalibus arctis
Ad fontes refluunt flumina salsa suos.
Prodigium infelix! vicinis undique membris
Turbatur totis & trepidatur agris,

Qui

Quid vos ignavæ, (sic increpo) sistitis undæ?
Mecum ite, en vobis rumpere claustra paro.
Rumpo, patent; notusque suas vehit alveus undas,
Lætantur magno membra levata manu.

(4.) Spiritum porro dictum Gorgonium,
qui saxea reddit
Corpora, qui totis inducit marmora rebus,
in renibus stabulantem, arenulasque & sabulum cum muco viscido compingentem inque lapidem coagulantem & efformantem, salinæ quoque Parreiræ particulæ destruunt, & ulteriori calculorum genesi obicem ponunt.

Vidimus efficaciam *salinarum:* nunc quid *sulphureis, oleosis, balsamicis, mollibus, dulcibus, resinosis, glutinosis particulis* agat & præstet, examini subjiciemus. His (1.) salia acria, inprimis salsa, involvit & destruit; præsente quippe calculo urina acrior evadit & salsior, hinc crispationes & dolorificos meatuum spasmos, eorumque angustias inde productas abigit, ut soluta crispatione ad debitam amplitudinem viæ antea arctatæ redeant: id quod veteres laxare & lubricare vias calculoque viam parare dixerunt; imprimis (2.) particulæ dulces mollesque & resinosæ, amaris immixtæ, aptæ natæ sunt ad salsedinem urinæ temperandam: quid enim salivæ quoque salsedinem magis corrigit, quam liquiritia, passulæ &c. Accedit, quod dulcia semper habeant quandam γλισχρότητα & viscedinem, ob intimiorum particularum sulphurearum nexum & cohæsionem, quibus simul abstergunt & lubricant, ac particulas salinas involvunt, inviscant, doloresque demulcent, anodynique vices supplent: non absimili modo ac Gummi Arabicum, quod ceu præsentaneum in calculi doloribus remedium Curiosiss. & Rever. P. Boccone commendat.

Ut taceam vi quadam specifica, quæ à nobis determinari nequit, hanc quoque Parreiram nostram in comminuendo calculo efficaciam suam exerere, cum & menstrua prostent omni corrosivo destituta sapore, imo plane insipida, quæ succis corporis nostri admixta, & circulationis lege renibus ingesta promte in calculos renales irrumpere, eos aggredi, massamque coagmentatam, inque lapideam duritiem concretam diffringere & comminuere possunt, haud aliter ac

Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.

Ubi tamen non negandum, optatum certè medicamentorum horum lithontripticorum insipidorum successum utplurimum à lapidis qualitate dependere: quod si tophaceum repererint, feliciorem certe effectum expectabis, quam in siliceo. Congessit hanc circa materiam plurima, apud alios plane non reperiunda & intacta, omnigenæ eruditionis abyssus Cl. Salmasius, seculi miraculum, in interpret. Aphorism. Hippocrat. 79. sect. 4. de Calculo. Inter remedia illa lithontriptica non corrosiva ac pene insipida choream ducit pulvis Nephriticus Magnifici quondam Præsidis Academiæ nostræ, νῦν ἐν ἁγίοις, Volkameri. Timæanum porro in calculo evporiston, & succus Betulæ, quorum virtutem in comminuendo calculo si quis negare velit, experientiam tot Excellentissimorum Practicorum habebit contradicentem. Meminisse quoque juvabit liquoris illius (cujus Generosiss. Dn. Boyle Tract. de Specif. remed. cum corpuscul. philosoph. prop. 1. mentionem injecit) adeo debilis, ut integrum etiam ejus poculum absque noxa ebibi possit, & nihilo secius in durissima corpora, ut lapides, imo metalla quoque, fortiori modo agat, quam ipsa menstrua corrosiva. Eundem effectum expectes in calculo ex infuso lapidis Hispanicè dicti *Pedra quadrata*, à Nephritico lapide planè diverso, effluviis haud sensibilibus impraegnato, cujus notitiam sequenti optata occasione obtinui.

Cum *Invictissimus noster Imperator, Hispaniarum & Indiarum Monarcha, Dominus noster omnium Clementissimus*, CAROLUS *ordine Cæsarum* SEXTUS, *rebus gestis MAGNUS, Virtutibus Christiano Principe dignissimis MAXIMUS, quem DEUS nobis servet, sospitet, tueatur, triumphisque cumulet!* post Coronam Francofurti Ipsius sacrato Capiti impositam, factamque Imperii inaugurationem nuper Urbem nostram inter lætissimos applausus & ardentissima vota transiret, ac inclytum Senatum civesque jurejurando in fidem reciperet, obtigit, ut Illius *Machaonem fidissimum* & in prosperis æque ac adversis per terræ marisque tractus individuum comitem adire, ejusque mihi favorem conciliare licuerit. Est is *Vir Excellentissimus Dn. D. VACKIUS, Sacr. Cæsar. Majest. Consiliarius & Personæ Sacr. Medicorum Princeps*, qui inter alia luculenta satis humanitatis & benevolentiæ erga me documenta retulit; sibi in Hispania calculi doloribus excruciato, aliis nihil proficientibus, hoc ex remedio, *Pedra* nempe *quadrata*, paratum *infusum* profuisse, dolores sedasse, calculumque eliminasse. In Ephemeridibus Venetis *Galleria di Minerva inscriptis* Tom. V. part. X. p. m. 271. mentio etiam fit lapidis, cui Excell. Hector à Valle nomen *Pietra Quadra* imposuit, vires ejus in partu difficili, fœtuque mortuo expellendo his verbis recensens: *Diedi in acqua d'Artemisia e Melissa la infusione della detta Pietra Sfregolata, ad un Gentildonna, che soleva stentare sino alle Agonie in partorire, e partori felicemente. Ad altre due la diedi in acqua di Gigli bianchi, e di dittamo Cretico con „evento fortunato:* i. e. Exhibui in infuso aquæ „Artemisiæ & Melissæ dictum lapidem com„minutum (de pedra quadra illi sermo) fœmi-

„ næ cuidam nobili, partus doloribus agonizan-„ti, quæ feliciter in dias luminis auras fœtum „ protulit. Aliis duabus in aqua liliorum albo-rum & dictamni Cretici dedi, felici cum successu. Ut alia omni corrosiva vi destituta Lithontriptica silentio prætercam.

Posuimus his hactenus adductis, uti spero, fundamentum, quod vera ratio & experientia non refellet, cuique plurimi effectus radicis nostræ laudatissimi, quos in Praxi promit & prodit, possunt inædificari. Hæc enim specialissima vis diuretica in nostra latens radice tot ac tantis aliis palmam præripit. Nihil enim apud Practicos frequentius reperies, quam cautelas & querelas de diureticis in omnibus renum & vesicæ morbis sæpius infauste exhibitis; dum enim morbum tollere debent, potius ægrum tollunt, dolores inflammationesque sæpius augent & inducunt. Nil hujus à temperatissima radicis nostræ crasi metuendum. Consentientem habemus Dn. Helvetium: *On a jusqu'icy emploié un grand nomrbe des remedes contre les Maladies des Reins & de la Vessie; les diuretiques sont ceux que l'on a le plus mis en usage: mais l'experience à fait voir, que dans beaucoup d'occasions ils ont esté plus nuisibles qu'utiles. Ils ont causé quelquefois des desordres assez facheux, pour faire apprehender, de s'en servir en toutes rencontres, parce que chariant trop de matieres à la fois, & precipitant trop abondamment les urines, il causoient des suppressions entieres & des douleurs extrêmes & continuelles. Cependant on estoit souvent obligé de tenter ce secours malgré, qu'on n'en eût, parce qu'on n'en connoissoit pas de meilleur: mais depuis peu d'années qu'on a decouvert l'usage de la Racine de Parera brava, on n'est plus dans le même embarras. Ce remede n'est point sujet a des pareils inconvenients, c'est un specifique contre toutes les maladies des Reins & de la Vessie qui sont curables. Il agit avec tant de douceur, qu'il n'y a point d'occasion ou l'on ne puisse l'employer sans en craindre de mauvaises suites; & on peut comparer ses effets aux effets specifiques du Quinquina, de l'Hypecacuana, & de l'Alun. J'ai vu de malades, qui apres en avoir usé, ont rendu de pierres grosses comme des olives & se sont par la garantis de la Taille; cependant cet effet n'est pas toujours certain, il réussit aux uns & ne réussit pas „ aux autres.* i.e. Varia hucusque ad debellan-„ dos renum & vesicæ morbos adhibita fuere „ remedia, ex quibus diuretica in frequentio-„ rem protracta usum: sed experientia rerum „ magistra docuit, in plurimis casibus plus no-„ cuisse illa, quam profuisse. Sæpius enim an-„ sam præbuêre funestis symptomatibus, ut cau-„ tius mercari didicerint Practici, semper & ubi-„ que illa exhibere ægris, materiam quippe pec-„ cantem simul & semel eliminando, urinam-„ que copiosius justò præcipitando omnigenam „ suppressionem, doloresque intensissimos con-„ tinuosque produxerunt. Interim defectu me-„ liorum his auxiliis uti coacti fuerunt, usque „ dum ab annis non multis radicis Parreiræ „ bravæ introducto & patefacto usu huic ob-„ viam itum difficultari. Hoc enim remedium „ similibus & recensitis incommodis caret, speci-„ ficum quippe in omnibus renum & vesicæ mor-„ bis, qui curam admittunt, pharmacum. Tam „ blande, tam leniter virtute & vires suas promit, „ ut nulla planè se offerat occasio morbi, cui sine „ ullo metu ac hæsitantia non exhiberi possit. „ Effectus, quos exerit laudatissimos, effectibus „ specificis Chinæ Chinæ, Hypecacuanhæ & Alu-„ minis per quam similes sunt. Visui sese ob-„ tulerunt ægroti, qui post usum hujus radicis, „ lapides magnitudine olivarum fructus æquan-„ tes, excreverunt, ab imminente sectione cal-„ culi immunes sic redditi. Non idem tamen „ semper effectus, cum huic individuo citius me-„ deatur, quam alteri. Eandem sententiam fovent Duumviri Brasiliensis Historiæ, Piso & Marggravius; ille Histor. Brasil. de Facult. simplic. Libr. IV. p. 95. *Renum, ureterum & vesicæ obstructionibus medetur. Usque adeo calculi expellit materiam, ut Magnates Lusitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint.* Addit edit. secund. p. 312. *Radices imprimis illæ, quæ jam plane adoleverunt, humoribus serosis movendis & calculis frangendis dicatæ sunt: quæ vero primo natæ frondes & sarmenta, morsibus serpentum medentur.* Hic vero Histor. Plantar. Brasil. Libr. I. c. 13. *Radix contra calculum excellentissima, & est illa, quam Lusitanus dabat Dn. van der Dussen optimo successu.*

Parreiræ Usus, Præparata & Dosis.

PErlustratis Parreiræ bravæ viribus, indigitatoque agendi modo, ac explicata facultate, superest, ut qua medicamentorum forma, quo apparatu, qua dosi, commode exhibeatur, aliisque aggregetur medicamentis, nunc exhibeamus. Modum, quo in Brasiliâ Lusitaniâque ægris porrigunt, Dn. Helvetius, *dans la Traité des Malades les plus frequentes, & des remedes specifiques pour les guerir &c.* p. 96. sistit sequentibus verbis: *La maniere de s'en servir dans le Bresil & en Portugal, est de faire bouillir une once de cette racine batue & effilée, avec un gros de Sel Ammoniac, dans une Pinte d'eau. Lors qu'elle a fait cinq ou six bouillons, on la retire du feu, & on la laisse infuser jusqu'a ce qu'elle soit froide. On passe la liqueur, & le malade en boit ensuite un verre de quatre heures en quatre heures: on en peut donner aussi en substance:* h. e. *Modus, qui hoc remedio in Brasilia Lusitaniaque utuntur, hic est. Radicis Parreiræ contusæ unciam unam, cum sale Armon. drachma, in mensura aquæ decoquunt, cum aliquoties ebullierit, ab igne removent, & ulteriori extractioni, frigorique exponunt. Bibat de hoc filtrato liquore haustum, singulis quatuor horis repetendo. In substantia quoque exhibetur radix*

radix. Subjungimus Helvetio Cl. Pisonem de Facult. simpl. Libr. IV. c. 54. p. 95. Edit. I. *Radix in taleolas secta, perque aliquot dies sub dio in liquido convenienti macerata, vim suam illi communicabat, nec ingrato adeo sapore aut cerevisiam, aut vinum, quo diluitur, imbuit, quin potus ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & vesicæ obstructionibus medeatur. Usque adeo calculi expellit materiem, ut Magnates Lusitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint.*

Cum hodie omnibus fere θερμοποσία familiaris, plurimique in Thée illo Sinensi & delicias & sanitatem venentur, tædiosaque fastidiant decocta, hanc radicem Parreiram, foliis Acmellæ maritatam, vel speciebus decocti Nephritici Foresti, à Zwelfero correctis, immixtam, summo exhibui emolumento: nec facti fere pœnituit unquam, cum inexpugnabiles calculi dolores, evacuatis aliquot Thée hujus specifici calicibus, domitos sæpe viderim. Ratio in promtu: quippe particularum motum exagitans calor mediante aqua, devicta ejus cruditate, non tantum vires specierum, quibus superinfusa, mobiliores adque extractionem aptiores arripit sibique associat, sed etiam corporis humoribus immixtas, lege circulationis, ad obstructiones defert, calore blando eo facilius feliciusque referat, viscidum resolvit, acrimoniam temperat, & per vias debitas eliminat. Velim tamen in delectu *Acmellæ* vel *Chrysanthemi Bidentis, sive Bidentis Zeilanici fl. lutei lamii folio*, (cujus figuram elegantissimamque descriptionem & vires Cl. Dn. *Breynius* in *Differt. Botanico-Medica de Radice Gin-Sem & Acmella* exhibet) caute quis se gerat, cum & pretio & viribus nimium differant.

Cum dolores calculi sæpius adstrictam alvum comitem habeant, decantatissimum illud *Linum Catharcticum*, quod nunc Curiosorum Practicorum animos allicit, huic radici admixtum, & instar Thée specifici, infusi æmuli exhibitum, indicationibus satisfacit omnibus.

Quod *Linum illud Catharcticum* concernit, ς ἐν παρόδῳ vocatur ab Anglis Millemountain, teste Meretto in Pinace, & videtur esse Chamælinum Clusii, vel linum pumilum Bauhini; & parvitate sua floribus albis exiguis, vasculis lini paniculatis, & vi cathartica abunde ab aliis linis distinguitur, sec. Excell. Rajum in Synops. meth. Stirp. Britann. pag. 221. Sam. Dale Supplem. Pharmacolog. p. 211. seqq. & Chabræum, qui sub nomine lini minimi flosculis albis, sive alsines vernæ glabræ, describit: Stirp. Sciagraph. p. m. 480.

Quod si ventriculus aquam simplicem abhorreat, cerevisiæ incoquatur, vel sola, vel cum semine Dauci, quod remedii genus admodum proficuum erit. Quod si cum *succo Betulæ* commentur, & in cerevisia fermententur, medicamentum exurget inde, quo in calculo debellando vix melius ullum. Vid. de Cerevisia leptomera, ceu optimo calculi prophylactico Illustr. *Charleon.* diatrib. de Lithiaf. p. m. 176.

Exhibetur quoque Radix Parreira *in substantia*, ut loqui amant ἰατρῶν παῖδες, in *pulvere subtilissimo*, de quo Dn. Helvetius l. c. *On en peut donner aussi en substance. La dose est d'un demie gros & de quinze grains de sel Ammoniac, qu'on reitere de quatres heures en quatres heures, jusqu'a ce „qu'on soit soulagé.* h. e. Etiam in substantia ægris „exhibetur ad drachmam semis, cum quindecim „Salis Ammoniaci granis, quod repetitis vici„bus post 4. horarum spatium, usque dum æger „levamen sentit, fieri solet.

Certè crebriori usu edoctus, *Parreira brava* hoc cum *cortice Chinæ Chinæ*, *ligno Quajaco* aliisque vegetabilibus commune habet, ut in simplici *pulvere*, vel in *Infuso* & Thée specifico exhibita felicius operetur, quam spiritus acidulus ac oleum empyrevmaticum destillatione prodiens, Essentia cum spiritu appropriato alioque menstruo apto, aliaque ex cortice Chinæ Chinæ & Quajaco parata remedia: quod clare innuit, in textura specifica medicamentosam vim harum simplicium consistere: Vid. Excell. Lipsiensium Æsculapius ὁ πάνυ *Bohnius, in aurea Differt. de Medicamentorum Chymicorum & Galenicorum præpollentia*, §. LXIV. p. 56. *Dn. Pomet l'Histoire generale des Drogues Livres* 2. Chap. XIV. pag. 69. *pulverem Parreiræ* in vino exhibet, mane ventriculo vacuo. Loco Salis Armon. quod Dn. Helvetius stimuli loco addit, in nonnullis casibus *Sal amarum catharcticum Ebshamense* ex voto substituitur, de quo prolixe egit *Clariss. Dn. Nehem. Grew in peculiari de hoc Sale amaro catharctico Tract. Londin. 1685. impresso* & Dn. Helvetius in libr. sæpius citat. Traite des Maladies pag. 80. Si conjecturæ experimentisque locus, ac non ex aquis lacus Ceicensis in Moravia, tanto infectis amarore, quantus in gentiana & felle animalium vix repertu datur, sal hoc æmulum sali Angliæ Ebshamensi parari posset, curiosis regionis istius indagandum relinquo. Adeo enim nitro scatet, ut ex ℔vj. hujus aquæ aliquot nitri uncias extraxerit *diligentissimus Jordanus, in descript. Aqu. medicat. Moraviæ*. Meminit & hujus aquæ summe amaricantis *Excell. Hertodt in Tartaromastig. Morav.* Quod si *Tartarum nitratum* Parreiræ nostræ admiscueris, vix ulli pharmaco antinephritico palmam cedet. *Millepedes* quoque Parreiræ nostræ socientur felici successu, quippe urinæ suppressiones aliquoties incantamenti instar hoc remedio sustuli; sed porrigendum in optato illo momento, quo natura se solvere gestit, qua obluctante & renitente κενὰ πάντα.

Optime Parreiræ nostræ, durantibus spasmodicis illis tensionibus dolorificis, cinnabarina junguntur, ceu tutissima anodyna: ab *opiatis* enim cavendum in leniendis doloribus nephriticis & arthriticis, cum sæpius his in casibus narcotica vis opii in necroticam degeneret:

Uuu 2 quod

quod Excell. Stahlius, judicioſiſſimus cautelarum practicarum promus condus, annotavit, intra exiguum temporis ſpatium ſex hoc malo laborantes ab opiatorum uſu paucis horis aut diebus periiſſe. *Certe opiata ſic exhibentes faciunt ægrotanti, quod eunuchi Artaxerxis faciebant Hamani. Cujus quidem faciem tegebant tanquam ſubtracturi oculis & iræ Regis: interim Regem verbis inflammabant, & Hamanem, mentione patibuli Mardochæo erecti, in ſublime perniciter agebant*, Eſther. 7. ℣. 8. 9. 10. ceu feſtive ſcribit Leydenſis gloria Pindi.

Spiritus ex radice Parreira deſtillatus aliquoties exhibitus ſudorem potius movit, quam urinam; ſed mirari deſii, reflectendo, quod diaphoretica modaliter à diureticis differant: quippe à diaphoreticis M. S. movetur vehementius, & à centro ad peripheriam corporis largiori in quantitate pellitur, à diureticis vero non æque, quæ potius blande movendo ſanguinem ad interiores partes, & conſequenter etiam ad renes propellunt. Hinc diaphoreticis ſæpius exhibitis, & ſero jam imminuto, diuretica non conveniunt.

De Sale volatili & fixo jam in examine Chymico dictum; quod ſi illud Sal volatile anxie quoque deſideres, obtinebis vel *methodo Excellentiſſimi Wedelii*, communis Germaniæ in ſtudio Medico Præceptoris, vel *Helmontiana*, per longam olei fœtidi cum ſale fixo in blandiſſimo calore circulationem & ſubſequentem ſublimationem. Ego radicem ipſam tamen huic per ignis violentiam extorto remedio longè prætulerim: habebis hoc tamen modo, ſi exoptes.

Dn. Helvetius ex hac radice Balſamum conficit, ut eò melius in expeditionibus bellicis & ſuſcipiendis itineribus ſecum vehi poſſit. En! Balſamum ipſiſſimis Auctoris verbis Libr. cit. pag. 99. *Prenez de l'Huile de Scorpion composée, ſuivant Matthiole, une livre: la Baume de Copayvé cinq onces: du Baume de Soulphre Therebentiné quatres onces: du Stirax liquides deux onces: de la Cire jaune ſix onces: de la Racine de Parrera brava, en poudre ſubtile, une demie livre: du ſel Ammoniac deux onces: d'excellent vin d'Eſpagne deux livres. Faits bouillir le tout a petit feu, en le remuant toujours avec une ſpatule de bois, juſqu'a l'evaporation entiere du vin; enſuite ôtez le tout du feu, & paſſez le Baume chaud à travers une etamine, avec une forte expreſſion; & quand il ſera a demi refroidi, vous y ajouterez trois onces du Baume de Perou noir, que vous mélerez bien avec la ſpatule. Lorſque tout ſera froid, vous le metterez dans un pot de Fayance bien bouché. La doſe eſt d'un demi gros, & on peut retrancher la cire, ſi l'on veut. Balſamum Parreiræ Helvetii:* ℞. Ol. Scorpion. compoſ. Matthiol. ℔j. Balſ. Copayb. ℥v. Sulph. Thereb. iv. Styrac. liq. ℥ij. Cer. flav. ℥vi. Rad. Parrer. brav. ſubtiliſſ. pulveris, ℔ß. Sal. Ammoniac. ℥ij. Vin. Hiſpan. optim. ℔ij. lento igne omnia coquito, lignea ſpatula ſemper agitando, ad totalem Vini Hiſpanici evaporationem uſque. Hoc facto ab igne removeto, per textum cilicinum expreſſione forti facta Balſamum trajicito; cum aliquantulum deferbuerit, addito Balſ. Peruv. nigr. ℥iij. ſpatulâ ligneâ probe miſcendo & agitando. Cum omnia frigore condenſata, vaſi fictili Faventino, probe obturato, immittito. Doſis hujus Balſami drachmæ pondus erit. Cera, ſi placuerit, omitti poteſt.

Vires hujus Balſami ferme hyperbolicæ; in hydrope naſcente illud quoque commendat Helvetius, ob diureticam vim, præmiſſis tamen univerſalibus: quo facto doſis Balſami exhibetur, & ſingulis 4. horis repetitur, involvendo cruſtulæ ſaccharatæ, ut deglutiantur promtius. Aſſumpto hoc pharmaco, hauſtus vini albi, vel ptiſanæ aperientis ſtatim exhibendus. Quatuor diebus remedii hujus uſus continuandus, quinto æger pulvere febrili purgandus: die poſt aſſumptum purgans, & quatuor diebus ſequentibus Balſamum iterum exhibetur. Quodſi durante & continuato Balſami hujus uſu nil æger levaminis ſentiat, nec urina profluat largior, ab ulteriori uſu abſtinendum, indeque concludendum, malum vel difficulter vel planè non tolli poſſe. Hæc de Balſamo ſuo Helvetius; qui inſuper addit, hoc pharmacum eandem in averruncandis calculi malis exſerere vim ſpecificam, ac China Chinæ in febribus, Ipecacuanha in dyſenteria, & Alumen in Hæmoptyſi.

Paravimus quoque ex hac Radice, more hactenus recepto, *Eſſentiam duplicem*, pro varietate cauſæ morbificæ; & quidem in cauſa vulgo frigida dicta, ubi malum ab acido viſcido utplurimum proficiſcitur, cum Spir. Tartar. verè volatili extrahitur haud certè contemnendi uſus, cujus doſis à gutt. 20. ad drachmam ſemis in Thee ſpecifico, vel aqua ad calculum è nucleis, alioque vehiculo. Eſſentia quoque confieri poſſet eodem caſu cum Spir. Acmellæ ex India allato, qui paſſim in officinis proſtat; non tamen ſponſor extiterim ulli, acmellæ folia, cum ſilice maſticata, eundem emollire, præſertim cùm ſæpius jam laudati Cl. Breynii expectationem circa hoc experimentum eventus eluſerit. Hæc autem erit *Eſſentia Parreiræ bravæ tartariſata volatilis*: ℞. Raſ. Rad. Parreir. brav. ℥ß. ſpir. tart. ſal. volat. imprægn. ℥iv. f. l. a. digeſtio & filtretur. Etiam *Eſſentia compoſita* ſequenti modo parari poterit. ℞. Raſ. Rad. Parreir. brav. ℥ß. G. Lign. Quajac. ʒß. Tinct. Tart. compoſ. ℥iv. f. ſ. a. digeſtio & filtr. add. ol. lign. Saſſaf. deſtill. gutt. viij. M. Cum autem diuretica, calida præſertim, calidis & ſiccis affectibus laborantibus minime conveniant, hinc eſſentiam Parreiræ bravæ præparare juſſi cum menſtruo meo nitroſo caſtoriſato, divino certe medicamine conducet quippe hæc eſſentia melius bilioſis:

Nam calidi plus eſt illis, quibus acria corda
Iracundaque mens facile effervescit in iram,

ſecun

secundum *Lucretium. Essent. Parreir. brav. Nitr.* ℞. Ras. Rad. Parreir. brav. ℥ß. Spir. Nitr. dulc. Castoris. ℥iv. f. s. a. digest. & filtr.

Quod si quis *Extractum Parreiræ* desideret, illud quoque obtinere poterit, modo Cl. Friendium in Prælect. Chemicis non consulat; ex hujus enim mente & hypothesi, tanquam rigidi nimis Censoris, *Extracta, ob partes subtiliores avolantes & in abstractione dissipatas, ad medicos usus nil conferunt. Si vero quis partium crassarum & magis inertium delectum facere velit, eas nulla alia apparatus ratio æque feliciter suppeditat. Ita ut ea,. quæ à Chymicis tantopere venditantur Extracta, si vires medicas spectes, non tam pharmaci loco, quam vehiculi, si ita loqui liceat, habenda sint.* Hæc Friendiana si non tangant quempiam, & extractum ex Parreira brava obnixe petat, en compositum & simplex *Extr. Parreir. brav. resinosum.* ℞. Rad. Parreir. brav. ℥ij. extrah. c. Spir. Vini Austriac. rectificatiss. ℥xij. Tinct. abstrahatur s. a. ad consistentiam Extr. resinosi D. ad usum. Spir. abstractus signetur. Spir. Vin. Parreir. brav. Residuum radicis coqu. in aqu. fontan. clarificetur & inspissetur ad consist. extr. aquos. pro pilulis & potionibus. Ex Spir. Vin. Parreir. brav. & extr. ejusd. radicis parari poterit sequens Essentia composita Parreir. ℞. Extr. rad. Parr. brav. Myrrh. balsam nostr. an. ℥j. Spir. Vin. Parr. brav. ℥iv. f. solutio. D. ad usum.

Dosis radicis nostræ, uti jam supra annotatum, ad pondus drachmæ dimidiæ, scrupulorum duorum, imo drachmæ unius, si sola nullo admixto stimulo in pulvere subtilissimo exhibeatur. Exacte enim definiri dosis nequit, cum natura à natura, regio à regione differat. Satius est peccare in defectu quam excessu.

Et hoc quoque circa usum Parreiræ nostræ monendum duxi, quod de diureticorum abusu notavit gloria Germanorum Practicorum, Beatus *Ettmüllerus* noster: ubi nempe ad tempus „frustra adhibita fuerint medicamenta, subsistatur, & feriæ quasi permittantur naturæ, ne illo usu nimio, plus quam par est, ad renes moveantur cruditates, quod observatione Epiphanii Ferdinandi illustrat. Non possum continere calamum, quin colophonem addendo verbis acutissimi Antonidæ de Sapient. Med. §. 25. finiam: Sæpe nulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestiva abstinentia, non jam dico à cibo, sed medicina. Audiant, qui interesse honoris sui arbitrantur, ne qua visitatio transeat sine Recipe. Aliquando sola dies & quies ut graves morbos sanant, sic magnos motus sedant. In alimentis varietas delectat, in medicamentis paucitas. Sicuti in Ethicis idem vagus & vanus est, ita in medicis *præscriptor immodicus fit proscriptor exitiosus.*

Usus Plantæ Caapebæ & Radicis Nossa Senhora.

Hactenus Parreiram bravam examini subjecimus: restat, ut paucis Caapebæ Plantæ ejusque foliorum usum, radicisque nossa Senhora dictæ specificam contra morsus serpentum vim admirandamque efficaciam sistamus.

Omnes equidem plantæ partes in id amicè conspirare videntur, ut deleterium à serpentibus aliisque veneno nocentibus rebus, corpori ingestum virus abigendo, pristinam restituant sanitatem: mutuemur in hanc alexiteriam plantæ hujus vim versus illos, quos nitidissimus Poëtarum Anglorum Coulejus fudit:

Quid quod serpentum furialia pello venena,
Et mea serpentes dia venena necant.
Illos subtili ferit arcanâque sagitta,
Et perimit cœco vulnere tristis odor.
Sic Pater arcitenens! victum Pythona fuisse
Arbitror, & succis illita tela meis.

Folia Caapebæ Marggravius Histor. Plantar. Lib. I. c. 13. p. m. 26. memorat, singulare esse remedium contra morsus venenatorum animalium, ut serpentum, tam in hominibus quam brutis, si morsui paulum contusa imponantur: curantur enim morsus sine ullo alio medicamento. *Succum foliorum Caapebæ* & Cajatiæ in morsu venenatissimo anguis Ibobocæ, à Lusitanis Cobra de Corais dictæ, laudat Piso de Venen. eorumque antidotis L. III. pag. 43. edit. 1. nam edit. 2. pag. 278. vocatur Anguis Cobra de Coral. Sanatur, inquit, morsus emplastro è capite serpentis concinnato, & efficaciter apposito. Pulvis plantæ Nhambi & succus foliorum Caapebæ & Cajatiæ vulneri instillatus extrahit virus. Binæ hæ plantæ, *Cajatiæ & Caapebæ*, in eundem scopum alexiterium collineant, eodemque insigniuntur nomine, nempe *Erva des Cobras*, licet diversissimæ sint. Caapeba enim planta scansilis, Cajatia vero sive Caacica humi depressa repens plantula, lactescens instar Esulæ, foliis Menthæ non dissimilibus, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus miniatis, ex Pisonis descriptione de Facult. simplic. Lib. IV. pag. 102. Cum igitur nomen hoc Erva de Cobras binas complectatur plantas, nescio, quam inter vulneraria nominet mox laudatus Piso de Medic. Brasil. Lib. II. c. 20. de Vulner & Ulcerib. Abutuntur tamen & pulv. *Herbæ Caapeba* & Nhambi scelleratissimi homunciones in Brasilia, dum ex succo jam venenato Manipueræ studio asservato, ad totalem putredinem usque altiorem corruptionis & toxici gradum, ex vermiculis inde pronascentibus, (qui Taparu ipsis dicuntur) quærunt, iisque in pulverem redactis, hominibus pro lubitu insidiantur, ita, ut exigua licet quantitate vitam citissime & certissime adimat, si simplex adhibeatur: sin vero compositum & viribus immi-

minutis (quod potiſſimum pulvere herbæ Caapebæ & Nhambi fieri ſolet) longo poſt tempore, ne nefanda ſcelera in publicum prodeant, miſere & lenta tabe interimat, vid. Piſon. Hiſt. Nat. & Med. Braſil. Libr. V. p. 305. Edit. II. & Edit. I. Libr. III. de Venen. p. 48.

Nunc *radicem Caapebæ* in medium producimus, *Raiz de noſſa Senhora*, ſive radicem Dominæ, ſive ſanctiſſimæ Deiparæ Virginis Mariæ dictam. Ubi tamen ante omnia monendum, *Erva de noſſa Senhora*, & *Erva de Santa Maria*, licet unum idemque ſignificent, differre tamen nimium, cum ſub nomine *Erva de Santa Maria* ſerpentaria major, ſive dracunculus major polyphyllos deſignetur. Efficaciam radicis de noſſa Senhora optime ex Piſone diſcimus, qui ſcribit: *Radix noſſa Senhora, ſive primo natæ frondes & ſarmenta, morſibus ſerpentum medentur, ſi ſemel atque iterum eorum ſuccus recenter expreſſus indiſcreta quantitate propinatur. Nulla interim ſubſequente manifeſta evacuatione, neque per vomitum, neque per ſudorem, neque per aliam viam, quantum aſſequi potui. Licet autem ab anguium aliorumque reptilium & inſectorum venenatorum ictibus & morſibus tantum curandis videatur bene audire hujus convolvuli & radicis ſuccus, qui amaro ſapore caloris prædominium præ ſe fert, quoad manifeſtas qualitates: venenis tamen frigidis contrariari comperi.* Edit. II. p. 312.

In ſpecie Cl. Piſo *radicem Caapebæ* commendat in *morſu ſerpentis Ibicacoa* admodum venenoſo, & peſſima ſymptomata inferente, haud ſecus quam Cucurucu; quippe ſanguis quantocius à morſu ex auribus, naribus & oculis profluit, & niſi ſtatim ſubventum fuerit, moritur vulneratus. Quod ſi virus nondum ad cor penetraverit, carne ipſius anguis cocta cum radice Jurapeba, Jubarandi, Malva Iſca, Caapeba, Capybuba, additis ſummitatibus Nhambi ex vino internè exhibitis reſtituantur. Addatur externum remedium ex capite ipſius feræ contuſo, & cum Erva de Cobras aliiſque præparatum.

Eandem quoque efficaciam in *morſu Anguium Tareyboja & Cacaboya* de ſe promit, teſte eod. Piſone l. c. qui & hoc addit: *in ſucco Mandihoca Manipuera* dicto (qui ſi crudus aſſumatur, adeo venenoſus eſt, ut ſtatim enecet, coctus vero nutritivus evadit) miram ſanandi vim aliis radicibus & herbis junctam Caapebam exhibere, quod & de fructus *Ananas* ſucco largiter & crebrius hauſto expectandum: *de quo delicioſiſſimo fructu, guſtus ſuavitate omnibus ſupereminente, inque domeſtico horto Cl. Volkameri, mellitiſſimi Amicorum, latè creſcente & luxuriante, ejuſque ſpeciebus, anatome, viribus & efficacia plura cum Deo & die dabimus.*

Dubius hæreo, an non *Raiz de Juan Lopez Pigneira* (forte Parreira) ſit una eademque, ac *Rayz de noſſa Senhora*, cujus Plinius Tuſcus *Excell. Fr. Redi in Experim. circa res naturales ex India allatas meminit*, ſeq. verbis: *Radix eſt coloris citrini & guſtu amara, hanc ſuper lapide aquâ tritam, & unius dimidiæ drachmæ pondere aſſumptam, nec non morſibus vel puncturis animalium venenoſorum adplicatam, certo à venenis & febribus liberare volunt.*

Circa Parreiræ uſum medicum Obſervationes.

Reſtat adhuc, ut felices, quos fidiſſima rerum magiſtra experientia in Praxi clinica, circa Parreiræ bravæ uſum, ſuppeditavit ſucceſſus, memorem, inque medium producam. Tantas equidem, ut ingenuè fatear, quantas Dn. Helvetius in hanc radicem contulit laudes, & vim illam in omnibus renum & veſicæ calculi incommodis tollendis, ſic dictam ſpecificam, cort. Chin. Chin. in febribus, & aluminis in hæmoptyſi æmulam, indiſtinctè deprehendere non potui, cum ſæpiſſime ſpes in ea poſita, ceu ab optimis remediis ſæpius fieri conſuevit, deſtituerit, & promiſſa Helvetiana deluſerit. Huc certè optimè collineant, quæ Excell. Dn. Stahlius, feliciſſimus ad Praxin medicam Daduchus, de ſpecificis his remediis tradidit: nempe ſpecifica plane ad ſpecialiſſimas affectuum & ſingulares circumſtantias dirigenda & applicanda eſſe. Infringitur quippe ſæpe ſpecificorum remediorum vis & efficacia, cum morbo jam altius exardeſcente exhibentur, cui tempeſtiva exhibitione præoccupando ſatisfacere potuiſſent. E contrario quando morbi impetus jam maximam partem deferbuit, ibi præſtat frequentiſſimè ſpecifici hujus remedii tempeſtivus uſus utilitatem maximam, ut affectus non ſolum tanto citius finiatur, ſed etiam tanto certius, plenius atque ſolidius in univerſum tollatur.

His præſuppoſitis, aliquoties egregiam Parreira brava, aliis irritis, tulit opem, in cauſa nempe & caſu appropriato. Exhibui autem ſæpius ſolam in pulverem redactam, ad drachmam ſemis, imo ad drachmæ quoque pondus, idque repetitis vicibus, ne quis erroris παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον, ſive fallaciæ non cauſæ ut cauſæ, uti in Scholis loqui amant, reum me declarare queat.

De ejus tandem efficacia convictus, aliis diureticis, aperientibus & abſtergentibus immixtam, eo propinavi ſucceſſu exoptato, quem ex plurimis obſervationibus aliquot ſelectiores exhibent, ne multitudo Lectori tædium pariat.

OBSERVATIO I.

Puerpera 32. annorum, bilioſa, aliquot liberorum mater, ultimis ferè puerperii, ſic ſatis feliciter hucusque peracti, diebus, æſtu obruitur vix tolerando, ſitis ingruit intenſiſſima, vomitus accedunt ingeſtorum omnium, alimentorum, potulentorum, medicamentorum. Vocatus ægram vix ac ne vix quidem ſibi conſtantem reperio. Scintillant febrili calore truces oculi,

oculi, ſicca & exſucca lingua, fauces aridiſſimæ, ex imo hauſta ſuſpiria, dicam *Sophoclis in Trachiniis* v. 783. verbis:

Καὶ διώδυνος
Σπαραγμὸς αὐτοῦ πνευμόνων ἀνθήψατο.
ac per dolens
Ejus prehendit cruciatus pulmones.

Flatuum incarceratorum murmura & borborygmi huic ſeſe malo aſſociant, dumque in renum irruunt regionem moleſtiſſimi hoſpites, cumulando ſymptomata ægræ ſalutem dubiam reddunt, & quartum renum morbum producunt, de quo divus Cous noſter L. de Aff. int. t. XVIII. Cum alvus quoque aliquot jam diebus officio non reſponderit, omnibus ſepoſitis clyſma injiciendum, dum vomituriens ſtomachus reliqua recuſaret remedia. Clyſmate injecto mox omnia in abdomine pacatiora, στρόφοι καὶ περὶ τὸν ὀμφαλὸν πόνοι evaneſcunt, &

Sedatur torti tempeſtas turbida ventris,
Poſtico iratus murmure flatus abit.

Succedit fæcum mephitim olentium copia, muci viſcidi vitrea quaſi congeries: ceſſat mox æſtus, & exhibitis remediis debitis, ſiti oriſque & faucium ſiccitati obviam itur. Placido hinc immerſa ſomno poſt bihorium expergefacta & ſibi quaſi reddita de doloribus in lumbis adhuc niduantibus lancinantibusque conqueritur, & ſic triſte illud ſymptomatum choragium in calculum definit. Uſum continuatum decocti Nephritici à Zwelfero correcti ſuadeo, imo urgeo, & pulverem meum contra calculum adjungo, urinâ calculi præſagâ. Ingruit magis magisque dolor, recrudeſcit malum, nec decocto, nec pulveri, nec inunctionibus, nec clyſmati rurſus injecto cedens. Irritis igitur omnibus radix Parreira brava prima vice mercur. cinnab. juncta & ſociata, dolores mitigat, tertia vice ſola ſumpta plane aufert, excreto poſt aliquot dies, cum ſanguinis grumis, calculo ovum fere columbinum adæquante, ſine doloris notabili ſenſu, quod ob meatus brevitatem, humidique inibi copiam, lum latiora & expeditiora ſunt, in fœminis potius quam viris quandoque fieri ſolet.

OBSERVATIO II.

Juvenis vigeſimo ætatis anno conqueritur jam per aliquot menſes de obtuſiori & gravativo ſenſu doloris, lumbis in regione renum incumbantis, nullo tamen tumore foris conſpicuo; quem corporis motus concitatiores & violentiores nimium exacerbant: fit ſucceſſu temporis dolor acutior, unâ eâdemque ſede defixus, per nervorum conſenſum teſtem quoque in doloris conſortium rapiens, adeoque retrahens, ut in ſcroto vix apparuerit: dorſi quoque difficillima inflexio. Urina longo tempore prodierat limpida, tenuis, inque exigua quantitate, dolore vero ingraveſcente exibat copioſa ſatis, arenulis ruoreque immixto. Licet hæc ſatis diſtincte in renibus latitantem detegerent hoſtem, addidit tamen pondus conjecturæ decubitus in ægram partem ſemper dolorem demulcens, in adverſam vero exaſperans. Vacuandis è renibus heterogeneis intentus, & diureticis mitioribus, (quibus Parreira noſtra ſemper comes erat,) exhibitis, ſeptimeſtrem tandem, magnum & moleſtum hoſpitem, hoſpitio ſuo abſcondito extruſit medicamentorum efficacia, inque veſicam deturbavit. Hic exitum quærens, collum veſicæ occludendo, urinæ liberum intercepit tranſitum. Omnibus viribus eò contendi, ut quantocyus ex hoc quoque latibulo ejiceretur hoſtis, emollientibus, pinguibus, viasque lubricantibus porrectis, blandioribus Lithontripticis pariter immixtis, ſed ſine levamine & evidenti emolumento, cum urinæ vix tantum excreverit, quantum cochlear capere potis eſt. Tandem infuſo Acmellæ exhibito largior quidem profluere cœpit, mox calculo, in aquæductu foras à collo veſicæ protenſo, urethram vocant, pertinaciter hærente. Tandem infuſum Parreiræ bravæ rumpit clauſtra,

- - - *molemque liquore reſolvit*
Caucaſeam, impulſu diſſilit illa ſuo:
Obſtructumque diu prono ruit impete flumen,
Et ſecum adverſæ fragmina rupis agit.

OBSERVATIO III.

Cuidam renum quoque calculo laboranti, & tot jam remediis incaſſum aſſumptis, omnia lithontriptica renuenti & faſtidienti, radicis Parreiræ bravæ præconia canto; cumque novarum rerum mens humana ſemper ſit cupidiſſima, me tandem accedit, hocce pharmacum enixè efflagitans. Sumſit abſque evidenti levamine aliquot doſes, tandem ruptis ex tenaci pituita & viſcido lentore repagulis urinæ ſtagnantis, arenularum ſtupenda prodit caterva, ſuperſtite in urethra remora titillante, quæ tandem cum impetu profluit, & vermes ſex exhibuit, millepedibus non diſſimiles, ſi magnitudinem exceperis; alii dein his ſuccedunt, materiæ, viſcidæ, pultaceæ, ceu genitrici vel nido innatantes, tandem & doloris in renum regione & titillationis ſenſus in urethra ceſſavit, ægroto vires hujus remedii Americani ad cœlum uſque extollente. Subiit animum Medicorum regula: Anthelminticis ſemper dulcia eſſe admiſcenda, ut illorum blanditiis ineſcati vermiculi promtius hauriant internecionem ipſis ſtruens pharmacum; jam cum Parreira brava ſit dulcamara, quis non illam in vermibus exhibeat? Vere Manlius canit:

Per varios caſus artem experientia fecit,
Exemplo monſtrante viam.

OBSERVATIO IV.

Vir juvenis bilioſus & arthritidi vagæ ſæpius obnoxius, circa pubis regionem ponderis incuſat ſenſum, hoſtis inibi latentis feralem prodromum. Urinam fundit lacteam & turbidam, ſedi-

ſedimento mucoſo, viſcido, tenaci, gravidam, ut vix illam excernere poſſit, &, quod ſignum planeindubium hoſtis in inſidiis ſe occultantis, urina facilius redditur corpore ſupinato, quam erecto. Sociat ſe his malis Priapiſmus ipſi moleſtiſſimus, ſymptoma calculoſis familiare, quippe affectus libidinoſi lumbis renibusque paſſim in Scriptura Sacra adſcribuntur: feciſſe id ideo Spiritum Sanctum vir doctiſſimus in Phyſiologia opinatur, quia caleſcunt renes: renibus calefactis affluit major ſanguinis copia cum ad ipſos, tum ad partes genitales, unde his turgentibus prurientibusque ſubnaſcuntur cogitationes atque ſtimuli Venerei. Succedit pertinax alvi obſtructio. In ædibus meis conſilium petenti, calculum veſicæ ſymptomatum omnium cauſam eſſe dictito, & auxiliares ſpondeo manus, utinam Θεῶν χεῖρας. Enemate aliquoties injecto ſuccedunt ſcybala, urina quoque citius & absque moleſtia profluente. Sumit ſingulis diebus Thée ſpecificum, ex ſpec. decoct. Nephrit Foreſt. à Zwelfer. correct. Rad. Parreir. brav. Herb. Acmeli. ſem. Nymph. &c. ſyrupo balſamico Conerdingii edulcoratum, cui infuſo inſtillat ſemper aliquot eſſentiæ Parreiræ bravæ Nitr. caſtoriſat. guttulas. Excrevit hinc arenularum copiam, calculi comminuti fruſtulis immixtis: tandem quoque hæc medicamina

Lapidem durum ſiliciſque obſtacula rumpunt,
Vix penetret tales Hannibal ipſe vias.

Convaluit ſic æger, ſumens ſingulis hebdomadibus aliquoties & Eſſentiam & Infuſum.

OBSERVATIO V.

VIr annorum quinquaginta, qui Baccho & Veneri ſtrenuè litaverat, viribus exhauſtis, effœtis ſpiritibus & appetitu plane dejecto, œdematoſis pedibus per aliquot temporis ſpatium jam obnoxius, Medicaſtri opem efflagitat, qui applicatione repellentium medicamentorum pedibus medendo id effecit, ut

- - - - ſuffuſa venter ab unda,
Secernens miſeriam proprio de viſcere pellem.

Hoc viſo exhorruit æger, & dum venienti occurrere morbo cupit, Medicaſtrum rurſus accerſit, quæque mala infauſto medendi molimine patraverit, oſtendit. Aureos in ægro reſtituendo Stimulorum ſeges pollicetur montes, nullumque plane ſubeſſe periculum ſpondet; illud Mimnermi ſcomma in Medicos rationales blaterando, & ægro occinendo:

Οἷα δὴ φιλᾶσιν οἱ ἰατροὶ λέγειν
τὰ φαῦλα μείζω καὶ τὰ δεῖν' ὑπὲρ φόβον
πυργᾶντες αὐτᾶς.

(*Sicut Medici ſolent dicere leves affectus majores & graviores, quam timendum ſit, ut ſe ipſos extollant.*) Utinam linguis pendeat crumenimulgum hoc medicaſtrorum genus, in opimam tantum Proſerpinæ meſſem procreatum? Exhibet trifurcifer ſpiritum ſalis ad aquam intercutem ejiciendam, ventriculumque roborandum, ſpes & ægrum & fumivendulum Thraſonem fefellit. Crevit quippe indulgens ſibi dirus hydrops, ventre utris in modum elato, parteque illa, qua virum ſe olim præbuerat, in triplum monſtroſe ſic ſatis inflata, aqua ſub cute ad candelæ lumen quaſi limpida ſuffuſa: accedit anhelatio, ut animam vix vertere, pulmonibusque ſpiritum reciprocare poſſit: ingruit intenſiſſima ſitis,

Dumque ſitim ſedare cupit, ſitis altera creſcit.

Succedunt anxietates circa præcordia, ut ipſi cum Plauti Cappadoce in Caſinâ exclamandum ſit:

- - - - Pro metu ubi ſim, neſcio,
Perii, cor lienoſum opinor habeo, jamdudum ſalit.
De labore pectus tundit. - - - -
Radices cordis pereunt, Hiræ omnes dolent.

His anguſtiis exagitatus, per totum corpus ſudore diffluens, adeo debilitatur, ut prope anima linqui videretur. In deſperato hoc rerum ſtatu, & in Orci faucibus ſic conſtituto ægro, (hæc enim peſſima apud noſtrates invaluit conſuetudo) de accerſendo legitimo naturæ miniſtro lectulo ægri adſtantes ineunt conſilium, & quoniam nemini obtrudi poterat, tandem ad me itur. Vocatus omnium quæ jam geſta fuerant, ignarus compareo, & triſtiſſimâ rerum facie probe perſpecta, peſſime auguror, illud Senecæ recitando: Facilius eſt excludere pernicioſa quam regere, & non admittere, quam admiſſa moderari; nam cum ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore fiunt, nec recidi ſe minuive patiuntur. Ægri precibus tandem victus opem & operam promitto, modo ſe obſequentem præberet, de ejus enim intemperantia fama increbuerat. Ut brevibus me expediam, optimi Senis conſilio fretus: οὐρητικοῖσι καθαίρειν, λεπτῦναι καὶ ἀναπλῦναι: urinam cientibus purgare, attenuare & mollire oportet. Horum nihil omiſſum: hinc paucos intra dies exhibitis illis quæ quotidiano uſu jugi experientia ſalutaria fore judicaram, primo mentula, ſucceſſu temporis abdomen quoque detumeſcere cœpit, ſpirandi difficultate ſive ſuſpirio adhuc ſuperſtite; cui malo vinum ſcylla marina, millepedibus & vincetoxici radice imprægnatum in ſolatium ceſſit. Sitis ſola ſupererat non tam ex morbi pertinacia, quam ægri mala libidine dicam an conſuetudine? originem trahens. Hucusque illum multa invitum & facere & pati coëgeram, dum vero ſedandæ ſiti, me ad ravim usque reclamante & diſſuadente, largius indulget, rurſus

Lympha interius vitio gliſcente turgeſcit.

Veriſſima ſic deprehendi Celſi noſtri, Ciceronis Medici, verba: *Facilius hydrops in ſervis quam in liberis tollitur, quia cum deſideret famem, ſitim, mille alia tædia, longamque patientiam, promtius his ſuccurritur, qui facile coguntur, quam quib*

quibus inutilis libertas est. Tam male in hunc ægrum collati officii pertæsus auxiliares ulterius manus denegassem, ni lacrymas inter & suspiria datis promissis de meliori quam adhuc obsequio, & consanguineorum precibus coactus & victus fuissem. Ne igitur in conclamatum inofficiosus viderer, iterum operi me accingo, nec tam feliciter, quam antea res cessit, incassum pluribus exhibitis, virium defectu medicamentorum exhibitorum vim eludente. Deposuit alvus quidem muci viscidissimi, spermatis ranarum non absimilis, copiam, sed absque evidenti levamine, urina vix ac ne vix quidem prodeunte. Frustratus igitur medicamentorum aliàs probatissimorum efficacia, alia agitavi consilia, & Essentiam Parreiræ bravæ cum spiritu Tartari Volatili paratam aliquoties exhibens,

Hæc tulit instantem Numinis instar opem,

ejusque continuato usu obtinui tandem, ut intra diei naturalis spatium ultra sex seri limpidissimi profluxerint mensuræ. Hinc moles aqualiculi imminui quotidie cœpit; ne autem identidem tumor rediret, ventremque nova colluvies rursus ampliaret, jussi, ut Essentiam Parreiræ bravæ repeteret, cui adjunxi Essentiam Absinthii compositam, Zwelferi extracto Trochiscorum Alhandali & *Elaterii*, *ex consilio Excell. Listeri*, imprægnatam; quorum medicamentorum frequentiori usu, & assumpta aliquoties radice *Parreiræ in substantia ad drachmam semis*, promota seri per urinam & alvum excretione, brevi ex voto negotium confectum, mortique jam à pluribus adjudicatus æger ereptus est. Confirmat hanc observationem effatum Clar. Pisonis Libr. II. de Medecin. Brasilienf. c. 9. de Hydrope p. m. 26. Edit. I. *Non raro contigit, ut sola radice diuretica Caapeba, ex vino vel aqua Paraybensi subinde ægro propinata, latex intercus eductus fuerit.* Sic Medici sæpius *Martiali* teste:

- - - - mitibus herbis
Parcarum exorant pensa, brevesque colos.

OBSERVATIO VI.

Virgo ætatis anno decimo septimo ardore ingenti corripitur posticè in eo, quod ab extremis costis ad coxendicem extenditur spatio, dolore ad primam lumborum vertebram accedente gravativo, mensibus simul cessantibus. Ægræ mater fatidicam accersens anum, triveneficam, hoc responsi fert, mensium interceptionem mali esse fomitem; hinc emmenagogis fortioribus, in quarum classe quoque Oleum Sabinæ destillatum erat, exhibitis, malum in tantum auctum, ut ardor & dolor gravativus indies creverit, accedente sæpius horrore febrique sub noctem redeunte. Malo sic indies ingravescente, respuunt triscurria ulteriora malesferiatæ medicastræ mœstissimi Parentes, saniora expetentes consilia. Vocatus, phlegmonem renum subesse & hecticæ febri proximam judicavi virginem: hinc calidissima illa medicamina emenagoga devotando, febrili calori expugnando intentus, id effeci, ut febris quidem remitteret, superstite tamen ardore & dolore in lumbis gravativo, licet absque insigni molestia. Averruncandis his quoque malis aptissimum credidi remedium *infusum Parreiræ bravæ*, Balsamo saccharo Copaybæ imprægnatum. Nec spem felix destituit successus, cum continuato infusi hujus usu & ardor & gravativus dolor fuerit extinctus.

OBSERVATIO VII.

Nobilis Fœmina ætatis & constitutionis vegetæ, mensibus vix ac ne vix quidem fluentibus, post longiorem nauseam, & ab omnibus assumptis excitatam cardialgiam, ob humores crassos, viscidos, spiculis salinis acribus imprægnatos, in orificio ventriculi hærentes, fibillasque nerveas vellicantes, incidit tandem in Leucophlegmatiam. Roseus genarum color in pallidum vergit, livent labia, turgidula cutis ubique à pituita albescit, &, ut *Plauti* verbis loquar, in Menæchm.

- - - viridis exoritur color
Ex temporibus atque fronte, oculi herbei.

His malis se aliud associat malum: renales enim glandulæ, harumque canaliculi, à coagulo quodam viscido tenacique obstruuntur, hinc secundum Hippocratem οὖρον μόλις προέρχεται ὑπὸ φλεγμασίης καὶ παχύτητος τοῦ οὔρου, *Urina vix procedit ob ardorem aut crassitiem seri;* sine tumore tamen in pubis regione, sine dolore tensivo, quæ omnia Ischuriam vesicalem comitari solent: hinc de renali certior, quam gravativus in lumbis dolor magis magisque prodidit, anticacheticis & blandioribus emmenagogis & diureticis, quæ quotidianus usus, magister rerum, his in morbis suppeditare solet, malo obviam itur. Nempe ex *Senecæ* consilio: *Medicus primo in morbis tentat non multum ex quotidiana consuetudine deflectere: si modus & ordo non proficit & frustra molliora cesserunt, dum dura videtur curatio nulla, cujus salutaris effectus.* Usitatis igitur medicaminibus irrito conatu exhibitis, malo indies accrescente, pessimaque minitante, fortiora Lithontriptica ægræ exhibentur. Ex assumpta Tinctura nephritica Amelungi alias sæpius levamen senserat, hinc quoque iteratis nunc vicibus porrigitur, sine ulla tamen lotii secretione. Quinto jam die durantis suppressionis urinæ Tinctura nephritica Dn. D. Hiarnæ, spiritui Acmellæ maritata, movebat quidem, non tamen promovebat saburram, usque dum *radix Parreira brava ad drachmæ pondus* porrecta, fundendo materiam viscidam, glutinosam, renibus impactam, & per urinarias vias

vias reſeratas eliminando, hoſtem abegit; quippe

- - *fluminea labitur ille fuga,*
Et multos prono ſecum vehit agmina ſuccos,
Horrida quæ ſalſis monſtra feruntur aquis.

& ſic præcipuum morbi aufertur. Ut proficientibus his medicamentis inſtarent per aliquot tempus ſuadeo, cum nihil æque reſurgentem ſanitatem impediat, quam remediorum crebra mutatio. Detumuit cum debito urinæ profluvio cutis, ſuppreſſione menſium ſuperſtite, quibus promovendis *Extractum meum Myrrhæ balſamicum*, *extr. Cort. Winteran.* mixtum, mira præſtitit. Convaluit ſic ex hoc morbo, per aliquot ſeptimanarum ſpatium tempora ſatis commodè tranſigendo,

& paulatim roſeum depinxit gratia vultum;

ſed viruit ex inſidiis novus hoſtis Febris maligna, exanthematibus & virum proſtratione ſumma aliiſque diris ſymptomatibus. Ab ægra vocatus triſtia ſtatim cano auguria, quippe ex Quintiliani effato: *gravius ægrotant ii, qui cum levati morbo videntur, in alium de integro inciderunt: viribus nempe ex priori morbo nimium exhauſtis*, humoribusque quaſi ex ſpirituum defectu vappeſcentibus. Omnia debellandæ malignitati porriguntur remedia, nullis ſparcitur ſumptibus, ſed vana conamina, cum Parca non decrevit parcere; eluſit enim medicaminum inclementia fati, hæc enim ſi ingruit, tunc teſte *Euripide in Alceſt.*

- - οὐδέ τι φάρμακον
Θρήσσαις ἐν σάνισι, τὰς
Ὀρφεία κατέγραψε
Γῆρυς οὐδ' ὅσα Φοῖβος
Ἀσκληπιάδαισιν παρέδωκε
Φάρμακα πολυπόνοις
Ἀντιτεμὼν βροτοῖσι.

quæ Grotius eleganter vertit:

Nil contra medicamina
Proſunt, quæ Rhodopæum
Inſcripſit tabulis ſagax
Facundi manus Orphei.
Nil contra auxilii ferunt
Herbæ, quas docuit ſuum
Phœbi cura Machaonem,
Germanumque Machaonis,
Humanum miſerans genus.

OBSERVATIO VIII.

Fœmina triginta annorum in cachexiam prona fluore albo defatigatur, menſibus per anni dimidium jam ſuppreſſis. Varia à variis, antequam accerſitus fuiſſem, exhibita, vel paululum, vel planè nihil attulere ſolatii. Memor uxoris Boëthi, quam morbo hoc decumbentem laborantemque per blandiora feliciſſimus noſter reſtituit Pergamenus Libr. de Præcognit. ad Poſthum. c. 8. *Eſſentiam quoque Parreiræ bravæ Tartariſatam & Pilulas ex Extracto Myrrhæ Balſamico noſtro & Extr. Cort. Winterani*, porrigo, quæ medicamenta acrimoniam demulcendo, corrigendo, incidendo, aperiendo, attenuando ſuſtulerunt album fluorem, & menſtruum reſtituerunt, haud diſpari cum Boëthi Uxore eventu, impari licet ſoſtro, quippe ob valetudinem Uxori redditam Boëthus Galeno quadringentos miſit aureos, ego tot obolos vix obtinui, nec deſideravi etiam; ad auctoritatem enim Medici confert bona voluntate ad fideliter curandum ferri potius, quam obligari auctoramento ſervitutis. Imo ſatius eſt debendi reos habere Reges, quam avaritiæ de ſe ſuſpicionem præbere. Quin potius quam diffidendo de ſanatorum gratitudine amittat opinionem virtutis, malit fidendo decipi, & opis opumque jacturam facere. *Hinc Patroni Medicorum St. Coſmus & Damianus, ſancti* ἀνάργυροι.

DN. D. MICH. FRID. LOCHNERI,

Mantiſſa ad Schediaſma de Parreira brava.

Poſtquam in ultimo Ephemeridum tomo legendum de Parreira brava exhibui ſchediaſma, totus in eo fui, quicquid ejus ulteriori dilucidationi inſerviret, colligerem, firmandæque ſententiæ meæ, Caapebæ fœtum eſſe, exponerem. Vana per longum temporis ſpatium ſpe deluſus, tandemque certior factus, Cl. Gothofredum Parreiræ bravæ examen Academiæ Regiæ Pariſinæ juſſu ſuſcepiſſe, vix ſcribi poteſt, quanto deſiderio flagrarim librum, in quo Hiſtoria Actaque hujus Academiæ continentur, inſpiciendi. Nec enim mihi intermortua Illuſtriſſimæ Societatis hujus memoria, ad quam ante triginta, & quot excurrit annos, dum Luteriæ degerem, cum amiciſſimo tunc, nunc beatiſſimo Eiſenſchmidio, Argentoratenſium Archimede, mihi tam felici eſſe licuit, ut Excell. Hombergio parario, quod grata ſemper mente recolo, facilis patuerit acceſſus aditusque: licet non tantam tunc gloriam, quantam nunc, Regia ſuffragante gratia munificentiaque, acquiſiverit. Erecta quippe jam Anno 1666. Regiæ quaſi Anglicanæ An. 1663. fundatæ æmula, maximum tamen incrementum Anno 1699. poſt Riswycenſem Pacem ſtabilitam cepit, quo Regio juſſu ab Eminentiſſimo Franciæ nunc Cancellario Dn. de Ponchartrain, cui curam hanc Gallorum demandavit Monarcha, aucta legibus, ſtipendiis ditata, in meliorem ordinem redacta, noviterque quaſi reſtituta, operam præcipuam conferente ac commodante Illuſtriſſimo Academiæ Præſide Dn. Bignono, Abbate S. Quintini Conſiſtoriano Comite, cujus Avunculus Magnus Franciæ Cancellarius, quæ fuſius recenſita leguntur in libro à Dn. Fontenelle Gallicè inſcripto: l'Hiſtoire du Renouvellement

de l'Academie Royale des Sciences ann. MDCXCIX.

Nec hic fubftitit favor Regius, fed eo devenit, ut conventus locum Academiæ conceſſerit in Regia Luparæ, ftupendo illo opere, quod

- - inceptum à Proavis imperfectumque relictum,
Pacatis LUDOVICUS agens placida otia rebus,
Tantum opus abſolvet molemque æquabit Olympo.

Academiæ equidem hujus Regiæ laudibus numerandisque imparem me eſſe profiteor: neque enim quisquam, fi vel maxime omnes plagas luftraverit, à Gadibus usque Auroram & Gangem, juncta Anglicana Societate Regia, doctiores confeſſus inveniet, aut qui majori cum gloria dignitatem fuam, innumeris variæ eruditionis & naturalis fcientiæ documentis editis, tutati fint, ut non immerito inter Academias recenferi poſſint

Præcipuas, quas Phœbus habet, quas præ omnibus ultro
Spreto Helicone novemque colunt ſua cura Sorores.

In venerandæ hujus Academiæ Actis Ann. X. pag. 78. Edit. Belgicæ, ut ad rem ipfam me convertam, Excell. Gothofredus, cujus Botanica varia obfervata, his in Actis hinc inde recenfita, omne punctum ferunt, examen quoque Parreiræ bravæ ex Academiæ edicto inftituit, ex quo nonnulla ad fupplendum de hac radice fchediafma noftrum, pace Viri hujus doctiffimi licebit depromere.

Inventionis gloriam cum Illuftriſſ. Dn. Amelotio communem habere afferit Dn. Roüillard, ejus in Legatione Lufitanica Succeſſorem, qui primitus Galliæ radicem hanc intulerunt, majori digniores laude Nicotio, qui Peto, pariter è Lufitania allato, Galliam ditavit, hancque plantam ab ejus nomine nobilitavit.

Quod ad cognomen radicis *Botou* five *Botova* attinet, vel, ut ab aliis effertur, *Botjam*, nominis fono delinitus Dn. Gothofredus, eandem quam *Butua* vel *Brutua* Jacobi Zanoni eſſe aſſerit. Cui pollicem premit Dn. Joh. Baptift. Chomel. dans l'Abrege de l'Hiftoire des Plantes ufuelles, in 12mo Parifiis edit. p. 192. 193. qui Butuam five Brutuam Zanoni in Iftor. Botanic. A. 1675. Bonon. Italic. edit. pag. 59. & *Ambutua* lignum, Tab. XXI. delineatum, & Parreiram bravam matrem agnofcere eandem credit.

Fateor equidem me, fimulac nominis Botuæ vel Botjam notitia mihi facta, Zanoni probe infpexiſſe opus, cumque quoad omnia ab arbore, lignoque ac radice, illic defcriptis, Parreiram noftram differre cernerem, nullam plane in fchediafmate rei hujus injeciſſe mentionem. Perlecta autem Cl. Gothofredi Chomeliique fententia, accuratius licet Zanoni defcriptionem *Butuæ* vel *Brutuæ Ambutuæque* perpendens, non tamen menti meæ imperare potui, ut huic fubfcriberem hypotheſi. Ne vero mihi foli fapere videar, haud inconfultum duxi ipfiſſimam Zanoni delineationem B. L. exhibere, ejusque æque cognitioni judicioque rem omnem relinquere. Audiamus quid

- - hic Myſtes Naturæ arcana Parentis
E latebris dias in luminis eruit oras.

Producam autem locum Latiali toga indutum: *Butua five Brutua in regione Monzambique Indiæ Orientalis naſcitur, planta revera inter rariſſimas recenſenda, nec, quantum ſcio, apud alios recenſita; & mihi quoque nulla ejus notitia ſuppetit, quamvis variis prædita virtutibus, quæ exponuntur in Manuſcriptis Rev. P. Matthæi. Arbor eſt, quæ in divaricatis radicibus, facta transverſim ſectione, Solis exhibet imaginem, id quod figura expreſſa exhibet. Perſuaſus ſum nemini hoc legenti incredibile fore, arborem hac gaudere qualitate, cum & in noſtro climate, ſimili ſignatura, licet non tam accurate expreſſa, repertu detur, aliis innaſcens arboribus, viſcus quernus dictus, è quo præter uſum Medicum, in officinis Pharmaceuticis quotidie obvium, coronæ vulgo precariæ dictæ adornantur, nomine coronarum è ligno Solis factarum cognitæ.*

In Muſeo meo lignum quoddam nomine Ambutæ aſſervatur, nominis ſono ab hactenus deſcripto parum vel nihil, uti judico, diſcrepans. Lignum formæ rotundæ, ſed imperfectæ eſt, cortice ſubtili, coloris caſtanei obſcurioris, tectum, quo detracto lignum per longitudinem ſtriatum apparet, carnei coloris & argentei, ob lineas quasdam interſecantes ſibi conjunctas, facile tamen ſeparabiles, viſuique gratiſſimas. E variis componitur tunicis, totidem quaſi cannas exhibentibus, quarum una alteri ſuperimpoſita, initium è medulla ſumentes, quam ſecunda ambit, hanc tertia & ſucceſſive aliæ, ſecundum ligni craſſitiem. Lignum diſſectum in meditullio varios exhibet fibrarum flexus, ſive elegantem texturam, telis aranearum, quæ in domibus & palatiis majoribus reperiuntur, non abſimilibus, ut è figura æri inciſa elucet. Et hoc forte lignum erit arboris ſuperius deſcriptæ, quippe cum hæc in radice Solis figuram repræſentet, haud difficulter quis colliget in arborum ramis alteram, non valde diverſam figuram, reperiri, præcipue cum eodem ferme nomine gaudeat. Hoc ligno, ſi fides, qui illud mihi attulit, Rev. nempe P. Johanni Antonio Montecuculi, è Capucinorum ordine, ſæpius in hoc opere à nobis laudato, habenda, Indi utuntur ad reſolvenda maturandaque apoſtemata interna, & temperandam ſanguinis acrimoniam, quod in ſubſtantia in aquæ vehiculo exhibetur: impaſtatur pariter cum lacte & apoſtematibus externis applicatur. Maſticatum ſaporis eſt amari, juncta quadam acrimonia.

Apud eundem Zanonum nel Pendice, five Appendice, ex Schedis R. Patr. Matthæi fupra allegatis pag. 209. hæc referuntur: *Reperitur in Moſan-*

Mosanbick arbor vocata Brutua, cujus radix est magnæ æstimationis, (corticem habens subnigro colore, intus vero subalbo) quibusdam circulis seu partibus veluti musculis compacta, & gravis est, non levis, cujus virtus mirabilis est ad apostemata resolvenda, si tantillum de ea in potu sumatur. Putant quod hæc radix sit illa, quæ vocatur RANGAIRE, vulgo MANIKAL, magni pretii & virtutis.

Absit, ut his à Zanono relatis subscribam, & Parreiram bravam ac Butuam, Brutuam Ambutuamque unam pronuntiem eandemque. Quicunque rem sagaciter investigabit, & pressius comparationem instituet, mecum reputabit toto cælo differre. Nolo equidem de Patria movere litem: Butuæ enim Zanonus Mosambique esse asserit, Africæ secundum R.P. Maffejum Hist. Indic. Libr. III. tractum, olim *Prasium Promontorium* nominatum, cum ad unum omnes, qui Parreiræ bravæ hactenus meminere, Americanæ originis pronuncient. Plurimum pro me militat maxima, quæ binas plantas intercedit, discrepantia structuræque diversitas, quæ causa est, ut Butuam sive Brutuam & Ambutæ lignum Lectoris oculis exponere decreverim, crisin illius expectaturus, an cum Parreira brava ullo modo conveniat. Arbor est Brutua sive Butua: Parreiræ autem nomen ipsum vitis vel scansilis plantæ progeniem facit. Nec cannulatæ Ambutuæ compagem in radice Parreiræ, nec Butuæ radicis Solis æmulam imaginem, nec aranearum telis simile textile unquam quis deprehendit. Certe vocis Buto vel Butuæ, Botjam & Butuam sono allecti Viri Clarissimi, ad Zanoni Butuam conversi sunt. An felici omine, penes Lectorem sit arbitrium.

Ad nominis *Botnam* vel *Botjam* aliam, & Parreiræ convenientiorem & propriorem originem, nos conjectura ducit, si illi locus superesset. *Buto* vel *Budo* in Sinensi, vel potius Japonica lingua, vitem viniferam denotat, *jam* vel *jama* autem sylvestrem, ut *Budojama*, & contracte *Butjam*, sit ejusdem plane significationis ac Parreira brava, à qua voce corrupte Butnam, Butua nata videtur, Sed hæc omnia exinde fluunt, quod non constiterit Parreiræ natales in Caapeba esse quærendas, quod à nobis in schediasmate fusius demonstratum.

Sed pertinent hæc ad illa, de quibus Historia Academiæ Parisinæ: *Ces sortes des doutes savans sont plus propres a faire honneur a celuy, qui les proposé, qu'a instruire ceux, a qui sont proposé.* Ad utilia calamum convertimus. Quæ de duplici radicis Parreiræ specie habet, attentionem merentur. Sic enim Acta: *Vidit Dn. Gothofredus binas Parreiræ bravæ species, si modo colorum differentia sola ad duas species dispescendas sufficit. Prima & quidem maximi usus, externe bruni coloris est, interne autem bruni flavescentis. Secunda species externe albicat, interne ad flavum citreum colorem accedit. Hæc ipsa adhuc recens carnei coloris est, & successu temporis pallet. Ambæ sunt substantiæ duræ, porosæ tamen & spongiosæ. Gustu gaudent amaro levidensi, immixta aliquali dulcedine, liquiritiæ æmula. Crassitiem sæpius pollicis habent.*

Si, quæ sentimus, nobis libere pronuntiare licet, in binis his speciebus *Rayz de nossa Senhora* & *Parreira brava* confunduntur, id quod è viribus in fine annexis pariter patet. Nec mirum: cum jam Pisonis tempore pro diversis habitæ, licet Caapebam unam matrem agnoscant, nec aliter quam ætate indeque dependente magnitudine fibrarumque duritie & colore discrepent.

Sed missis his, viribus medicis intentus, in supplementum schediasmatis nostri Cl. Gothofredo consentiens, Parreiram nostram plantis utilissimis accensendam reor, eamque in colica vulgo dicta nephritica vix fallere, id quod experientia edoctus confirmare possum, & ex tot clinicis observationibus unica hac fulcio:

Vir mediæ ætatis, (quæ alias *tutissima* dicitur, utpote quæ neque senectutis frigore infestatur, secundum Celsum nostrum l. 2. c. 1.) corripitur doloribus supra renes acutissimis, hinc inde vagantibus & per omnem intestinorum circuitum aberrantibus, inque pectinem declinantibus. Renum quartum morbum judicavi, à divino Coo nostro descriptum. Associavit se huic malo Stranguria, stillans cum dolore urina, sive, ut Vegetius Libr. III. Art. Veterin. cap. XV. exprimit: Vesicæ indignatio, qua mingere quis non potest, crura flectuntur, & venter ad terram demittitur. Accusat æger Pepones aliquot immodice assumptas, alimentum φυσῶδες καὶ ἀκατάλληλον στομάχῳ, *flatuosum & inconveniens ventriculo.* Alvus superveniens adstricta cumulavit malum; iteratis tamen clysteribus sollicitata scybala educit, tantumque flatuum clarisonorum per inferius guttur se præcipitantium numerum, ut illud Divi Hippo-nensium Antistitis de Civit. D. in memoriam revocaverit, scribentis: *nonnulli ab imo sine pudore ita numerosos sonitus edunt, ut ex illa etiam parte cantare videantur.*

Alvo sic apertæ successit pariter Urinæ fluxus, superstite tamen in renibus dolore extrorsum vergente, non amplius vago, sed fixo. Colicam hanc Nephriticam judicans, Parreiram bravam exhibui, tanquam hujus mali specificum, è Clar. Helvetii mente, remedium, & quidem in Pulvere, Elæosaccharo Cort. ☉ mixto: in Infuso Acmellæ sumebat Essent. Parreir. brav. ℈ſ. Continuato horum medicaminum usu profluit urina vulgo pultacea, sive urinæ crassæ cum contento albo viscido tenaci matulæ adhærente, excretio. Per alvum cum scybalis & flatibus secessit mucus gelatinosus, tremulus, bile tinctus, borborygmorum si non mater ac materia, certe retinaculum: quibus per octiduum

duum fluentibus, & causa illa morbifica sublata malum quoque cessavit.

Jungam huic flatulento affectui è Diario meo Clinico flatulentiorem: Quinquaginta annorum fœmina, paroxysmis hypochondriaco-hystericis sæpius excruciata, tandem incurrente in sensus tumore abdominis duro, renitente, instarque tympani, cum percutitur, sonum edente affligitur, illoque morbo afficitur, qui à Nicandro Alexipharm. ὕδρωψ τυμπανόεις dicitur. Comitantur malum pectoris anxietates, ex diaphragmate ejus cavitatem coarctante, succedit tandem tensio cordis, lypothymiæ causa. Sicca & exsucca hinc lingua à ductibus salivalibus visciditate obstructis, insomnes ob inquietudinem noctes: appetitus prostratus & fere nullus, pulsus justo celerior, debilis tamen, calor depascens & pene marasmodes: crura neque tumida, nedum œdematosa. Urinæ parcior excretio, & eo ipso, dum emittitur, ob præclusam à viscida materia viam supprimitur ad momentum, mox tamen guttatim redditur. Alvus nonnisi sollicitata respondet, absque flatibus tamen, ideoque sine levamine. Φαινόμενα hæc ὕδρωπα ξηρὸν Hippocratis ostendebant, curatu difficillimum affectum, Hecticæ in hac ægra proximum. Vocatus ad hanc male affectam, tristia auguria canens, dimisissem illam Divi Coi nostri dictis obediens, qui vetat desperatis adhibere medicinam. Exhibui tamen, ut flatus intra abdomen incarceratos, illudque elatere suo renitente tympani instar distendentes, propellerem abigeremque, carminativa varia, sed temperata, cum volatilia sulphurea, plusquam Æolia rarefaciendi virtute, malum adaugeant potius, quam tollant, suffocationis metum inducendo. Sed per tres septimanas irritus labor, &, ut in proverbio est, ventis loquor; ægraque succubuisset, ni emollientibus clysteribus, & tandem è tabaci fumo per machinas illas fumiductorias, à Cl. Stissero suppeditatas, immissis, dolores ægre vix ferendos mitigassem. Nec mirum difficilem hoc malum admittere curam, cum pituita illa, quam vitream quibusdam appellare libuit, ob ramosum particularum contextum & glutinositatem, difficulter eradicari queat, eo magis productæ ex ea vesiculæ, magis utpote condensatæ ac induratæ & quasi membranosam indutæ naturam, medicamentorum operationi resistunt, uti optime monuit Illustris Academiæ nostræ Nat. Curios. Præses Ephem. Dec. II. Ann. I. observ. I. Jam vero cum ad pituitam illam vitream albuminique similem averruncandam specificam vim possideat Parreira nostra in Infuso & Pulvere aliquoties exhibita, perrupta tandem viscidæ glutinositatis porta ruit flatuum inclusa caterva, & pedit deciesque viciesque; ut cum Martiali loquar. Succedit his non sine manifesto frigoris sensu congeries materiei luculentæ, conglutinatæ, viscidissimæ, tenaciter cohærentis, spermati ranarum similis, mephitim exhalantis. His eliminatis è corpore redeunt halcyonia, ægraque restituta dictum confirmavit: ægrotæ dum anima, spes est.

Quale in Renum vesicæque morbis solamen impertiatur hæc radix, cum Cl. Gothofredo aliisque in Schediasmate uberrime demonstravimus. Remedium hoc eo exoptatius, quo crebrius nunc quam olim, nescio quo fato, calculi doloribus homines affecti afflictique. Causam si non veram, Poëticam tamen & elegantem suggerit Vates:

Deucalion post terga mares, ac Pyrrha puellas
Jactavit, durum nos genus inde sumus.
Nec mirum, scateant si viscera nostra lapillis,
Plurimus & lateat ventre rigente silex.

In Asthmate, ubi tenerrima pulmonum vesiculosaque substantia, partim quoad fistulas tracheales, partim quoad vesiculas aëre replendas, ab humore tenaci viscido glutinoso angustatur, pabulumque hinc nitro aëreum excluditur, & ut Poëta canit:

- - - Corda occlusis pulmonibus occupat humor,
Aëriosque aditus vis inimica tenet.

Parreira nostra, dum coagulum illud tenax, vesiculas pulmonales fistulasque tracheales infarciens, resolvit, incidit, expectorationem promovet: hocque ipso liberiorem aëri ad pulmones aditum parat, exoptatissimi certe ant-asthmatici remedii vices supplet; tunc enim

Vitali zephyro mulcentur pectoris æstus,
Mitescitque tuus, torrida Zona, calor.

Singulares has in spirandi difficultate virtutes radicis nostræ per literas humanissimas mihi prædicavit Illustr. Argentoratensium Archiater Dn. D. Henninger, id quod sequenti Cl. Gothofredi pariter firmabimus observatione:

Senex LXXII. annorum summe debilis & suffocationi ob pituitam tenaciter pulmonibus inhærentem proximus, cum duo Infusi Parreiræ bravæ plena vascula post horæ dimidium successive exhausisset, tantam hinc muci albuminosi pituitæque viscidissimæ copiam vomiturienti similis rejecit, à paroxysmo asthmatico sic feliciter liberatus.

Nec ab asthmate separabimus, quam Vir Clarissimus de morbo arquato Celsi junxit observationem. Fœmina violentis colicæ & acutissimis sub hepatis regione doloribus excruciata, totius corporis icteritia obruitur, ut & lintea urinæ crassiori injecta croceo colore tincta fuerint. Clysterum ope educta pauca & albicantia excrementa. Post Venæsectiones in brachio & pede institutas, Cl. Gothofredus ægre imperat, ut tria infusi Parreiræ bravæ plena vascula successive intra dimidiæ horulæ spatium sumat. Brevi post tertium vasculum assumtum dolor remittit, alvus solvitur & materiem intense flavam fundit. Urina co-

piose minusque turbide fluit. Continuato per singulas quatuor horas Parreiræ bravæ dosεos usu luteus corporis habitus penitus evanescit, & spatio viginti quatuor horarum in integrum ægra restituitur. Aliquoties abhinc colicis insultibus afflicta hoc iterum quærens remedium, pristinum solamen iterum obtinet.

Sic morsus quoque venenatorum animalium huic obediunt radici, inprimis ejus usu

- - - serpentes poterant non esse nocentes,
Et non esse nocens Africa Terra potest.

Jungit Cl. Gothofredus huic alexiteriæ contra venenata animalia virtuti vires haud contemnendas Parreiræ bravæ in Angina, Dysenteria aliisque affectibus, quibus Febres junctæ, inprimis autem in febribus malignis. Sed cum hæc omnia potius ad Radicem vulgo Rayz de nossa Senhora, & ob specificam contra serpentes vim Cipo de Cobra vocatam, pertineant, de qua plura cum Deo & die suppeditabimus, mantissæ loco hæc de Parreira brava scripsisse licebit.

XLIX.

MUNGOS ANIMALCULUM ET RADIX,

DESCRIPTA

à

DN. MICH. FRID. LOCHNERO,

S. CÆS. MAJEST. ARCHIATRO EJUSQUE PERSONÆ IMPERIALIS MEDICO, S.R.I. NOBILI, AULÆ CÆSAREÆ PALATIIQUE LATERANENS. ET CONSISTORII IMPERIALIS COMITE, ACADEMIÆ LEOPOLDINO-CAROLINÆ NAT. CURIOS. EPHEMERIDUM DIRECTORE, REIPUBL. NORIBERG. MEDICO SENIORE.

Inter myriades calamitatum, quarum gravitate tarditatem suppliciorum luxuriæ nostræ compensare solet lento quidem gradu ad vindictam procedens, ira Divinæ Majestatis, (quippe, Seneca teste,

Solet Ira certis Numinum ostendi notis;)

Purpura quædam maligna in Urbe hac nostra patria hactenus grassari cœpit, ad eum tandem provecta malignitatis gradum, ut à Lue illa, quam πυρφόρον Θεὸν vocavit Sophocles in Oedipo, symptomatum diritate & truculentia vix differat.

Hoc malum non adeo sensere, nec adhuc sentiunt servitia & sine nomine vulgus, sed potius quibus largæ suppetunt facultates, & propitiore fortuna opes pro voto affluunt: non cadaverosi senes aut decrepitæ aniculæ, sed potissimum è sequiori sexu puerperæ, in florentissima ætate constitutæ, virginesque μένανδραι, ut eas Athenæus Dipnos. Libr. IV. nominat, nominisque rationem exponit ejusdem eruditissimus Commentator,

Cui casa dat nomen bona, quæ casa continet omnes
Cum Phœbo Musas, totumque Helicona,

Animadvers. in Ath. p. 194. scilicet, quæ sunt annis plenæ maturitatis, & ad patiendum gestientes, ut facete nequitiarum disertus Arbiter Petronius in Satyra jocatur.

Cum ex parte contraria sexus virilis infrequentius hoc malo infestetur, aut succumbat succubuere tamen, quos inter Collega desideratissimus Wursbeinius Junior, qui pro salute ægrorum purpuræ amoliendæ vitam ipsam mancipavit, & ante Parentem, nun cælitibus pariter adscriptum, defloruit, a morte sua illud Ovidianum Met. l. 7. fab. 2 confirmavit, in

- - - - ipsos sæva Medentes
Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.

Est tamen utplurimum malum παλιμβόλο quod præ se sæpius levamentum fert, sed i terius malignitatem occultat, ut Palladius S phist. notat, in 6. Epidem. comm. 15. hocq ipso lui non dissimilis Atticæ, cujus Thucyd des meminit, & quam eruditissimo comme tario illustravit Cl. Fab. Paulinus: κρεῖσσον λό τὸ εἶδος τῆς νόσου, τά τ' ἄλλω χαλεπώτερος ἢ κατὰ τὴν θρωπείαν φύσιν, *genus morbi majus, quam ratio comprehendi, & in aliis rebus acerbius, quam h mana natura sustineri possit.*

App

Apparet enim in principio quieta lues, tacitoque progressu incrementa passim accipit, raro symptomatibus validis statim affligit,ut ægrotos sæpius, medentes, adstantesque decipiat. In insidiis quippe occulta latet, & è Medici si non incuria, mora tamen levidensi, novis actutum aucta viribus, vires acquirit, ut immania atque vitæ nostræ infensissima symptomata prodeant,

Qualia non Capaneus, non audax Amphiaraus
Sperneret, in verso nec Mœnas torva corymbo:

quæ curandi peritiæ obicem ponunt, eamque intervertunt, imo ægrum proh! dolor pessundant, inque censum Libitinæ referunt.

Abstineo ab ulteriori mali hujus delineatione, in aliam differenda occasionem: nec disquiro anxie, an priscis plane ignotum fuerit, vel Patrum nostrorum memoria demum cognitum? cum Hippocratis nostri, è Celsi elogio, omnis Medicinæ Parentis, τρηχίσματα, aspretudines miliaceæ, ac ἐξανθήματα οἷα τὰ τῶν κωνώπων δήγματα, & rubra illa ἐπανθίσματα, ab illo descripta, satis evincant, vetustioribus Medicis artisque nostræ Principibus innotuisse; sed &, quod in aliis morbis fieri assolet, aliquando desiisse seque subduxisse, longa vero annorum peracta serie rursus productum fuisse, ut quod de Siphilide immortalis gloriæ Fracastorius canit, huic quoque Purpuræ applicare liceat:

Non semel in terris visam, sed sæpe fuisse
Dicendum est, quamvis nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit. Quoniam longæva vetustas
Cuncta situ involvens, & res & nomina delet,
Nec monumenta Patrum seri videre nepotes.

Sic Ebn. Sinæ tempore malum hoc recruduisse videtur, sub nomine *Bothor* expressum: nec *Tabardillo* Hispanorum, cujus Vallesius meminit, à purpura hac nostra multum differre credo.

Hoc certissime affirmare ausim, circa praxeos meæ initia ante triginta pæne annos, dilectissimæ nostræ patriæ hanc Purpuræ speciem plane fuisse incognitam, utpote quæ petechialibus Hungaricis, olim malignitate quoque infensissimis, successerit. Lipsiensibus nomine Purpuræ Puerperarum, *des Friesels*, notissima, ab illisque peculiaribus dissertationibus descripta.

Quamprimum hic morbus nostris innotuit, ædes vix ullas præteriit, sine omni malignitatis nota, ut simulata lenitate expers gravioris mali videretur; sequentibus annis rarior quidem, malignior tamen apparuit, ut quos nunc atterit, plerosque, non tamen omnes,

Auferat atra dies & funere mergat acerbo.

Hinc vana utplurimum & irrita Medicorum in hoc conamina, ut inefficacia deprehendamus remedia, quæ effectus alias suos (ut Soldurii milites apud Cæsar. Libr. III. Comment. de Bell. Gall.) nobis probarunt, adeoque

- - - *musset tacito Medicina dolore.*

Visum nonnullis, hanc purpurarum tragicam malignitatem & lethalitatem à visceris, vel partis etiam solidæ, inflammatione ducere ortum, id quod Anatome practica confirmat; neque absolute id negandum: cum tamen sola sanguinis omnimoda corruptio & seri acrimonia quodammodo corrosiva, ad homines è medio tollendos, per purpuram hanc sufficiat, nil opus est, ad partium viscerumque inflammationes confugere, nisi luculentissimi testes hoc nos edoceant.

Interim Purpuræ hujus truculentia adeo hominum civiumque mentes invasit, ut crederent, morbum hunc omnis eludere remedii efficaciam sylvamque cæduam alexiteriorum omnium non sufficere huic debellando hosti; id quod jam olim Philosophus Poëta Libr. VI. de Rer. Natur. expressit:

Ærumnabile erat, quod ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morte damnatus ut esset,
Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
Funera respectans, animam & mittebat ibidem,
Idque vel inprimis cumulabat funere funus.

At postquam nonnullæ hac lue correptæ, inque Orci faucibus constitutæ ægræ restitutæ essent, gratiosissimæ arti debitus redire incipit honos, & cognoscunt divinitus quidem tanquam autoramenta peccatorum nostrorum immitti hanc purpuram, sed cœlesti auxilio quoque curari posse.

Inprimis tanquam Θεῶν χεῖρας in hoc morbo experti sumus nonnulla noviter in officinas nostras introducta exotica, quæ inter *serpentaria Virginiana*, pulverem Bezoardicum Anglicum Comitissæ de Kent ingrediens, *Pedra Cordial* sive *Lapis Bezoar de Goa*, & pretiosa licet, efficacissima tamen, Radix *Ninzin* sive *Gensfeng*, sisarum nempe montanum Coræense, radice non tuberosa: ut alia alexiteria prætercam, quibus omnibus in averruncanda hac malignioris Purpuræ specie illud inscribendum, quod M. Varro Libr. X. Rer. div. qui erat de diis selectis, ajebat: HOMINIS EST HOC OPINARI, DEI SCIRE.

Interim dum Medicorum est, *ut acrius omnes*
Incumbant generis lapsi sarcire ruinas,

quæsita undique remedia ad expugnationem hostis vaferrimi, sollicitataque commercio literario aliena experientia, de qua fama retulit, in Belgio ex Indiis allatam repertu dari radicem, quæ primo morbi maligni accessu, & priusquam vires acquirat eundo, exhibita, eum aliquando penitus auferat, crebrius tamen in intermittentem febrem minus periculosam convertat & terminet. Exposui hunc rumorem, ægris nostris adeo salutarem, solertissimo Pharmacopœorum nostrorum Dn. Dieterico, qui de ægris optime merendi studiosissimus,

contraque minantia fata
Pervigil,

nullis

nullis in conquirendis iis, quæ ægris folatio poſſunt eſſe, parcit ſumtibus: ambo tamen in expiſcando hoc alexicaco remedio extitimus æque infelices, cum nemini tale equidem innotuerit, in votis potius & rumore, quam re ipſa reperiundum.

Non tamen plane inutile fuit ſcrutinium noſtrum & remedii tam generoſi conquiſitio, cum Dn. D. Falckius, Tilſita Boruſſus, hanc tranſiens urbem, Dietericianamque inviſens Pharmacopœam, radicis ex Indiis per Chirurgum allatæ meminerit, qua in debellandis malignis uteretur feliciſſime. Audito hoc ſtatim ad amicos Amſtelodamenſes literis Dietericus inquirit in hanc radicem, neque deſtitit priusquam laudatum adeo obtinuiſſet alexterium; voti & remedii compos, alacritate conſueta mihi Pharmacopolium viſitanti oſtendit, & ſi quid de radice hac, *Mongus* dicta, mihi conſtaret, ut ſecum communicarem, inſtantiſſime petiit.

Amici juſtiſſimis obtemperaturus precibus, quicquid de hac radice collegeram, eruo, cumque altum apud omnes, qui de materia medica ſcripſerunt, de novo hoc exotico ſilentium deprehendiſſem, in gloriam optimi Creatoris, & Proximi emolumentum, ut publici juris facerem, à viro amiciſſimo me exorare paſſus ſum, ſpe firma fretus, fore alios, in amœniſſimo naturali ſtudio longe perſpicaciores, impoſterum altiore concepta conſilio hac de radice manumiſſuros, defectumque hunc meum ſuppleturos.

Antequam vero oneri me accingam, radicem *Mungos* diſtinguimus ab Avicennæ *Meiſce*, ſive Plempii *Mâsj* comment. in Canon. Medic. Abuali Ibn-Tſina Libr. II. Tract. II. p. 200. (vel uti ab Arabicæ linguæ peritiſſimis *Mex* vel *Max* effertur,) quod *Mungo* quoque ab Orientalibus vocari, teſtatur Garcias ab Orto, fortaſſe lingua ſua Luſitanica, uti credit Cl. Plempius Lib. II. c. 21. licet & hoc averruncandis febribus deſtinatum: Sic enim modo laudatus Auctor: *Eſt MUNGO ſemen viride, quod per maturitatem fit nigrum, Coriandri ſicci magnitudine, pabulum eſt equorum, interdum etiam ab hominibus editur. Guzuratæ & Decan incolæ in* febribus *hoc modo utuntur. Febricitans cibo abſtinet per decem, nonnunquam per quindecim dies: poſt quos hujus fructus decoctum illi propinatur, in quo nonnihil pulpæ remanſerit: deinde cortice delibratum Mungo, & inſtar oryzæ coctum febricitanti exhibent, panem vero triticeum non niſi poſt multos dies. Naſci etiam ferunt hoc Mungo in Palæſtina.*

Poſt Garciam optime, uti ſolet, hujus ſeminis, (apud Orientales frequenter elixi & butyro conditi, cibi loco in delitiis habiti) & Plantæ ſub nomine *Mungo*, ſive *Phaſeoli orthocaulis*, deſcriptionem exhibuit, oculisque expoſuit Fabius Columna Lynceus, ſpectata generis nobilitate & doctrina maxime conſpicuus, qui è Jo. Fabri elogio, eo ingenii ſui acumine proceſſit, ut genuinæ Theophraſti ac Dioſcoridis inſiſtens menti, innumeras ab aliis perperam nominatas plantas, ſpeciei, loco, ac nitori ſuo reſtituerit, in Not. & Addit. ad Hiſtor. rer. medicar. Nov. Hiſpan. Nard. Anton. Recchi p. m. 887. Cl. Plempius l. c. Piſi ſpeciem eſſe contendit. Maximus Salmaſius in Homonym. Hyl. Jatric. c. 78. plurima de *Bungo* & *Mungo* habet, operoſeque probare nititur *Meiſce* ſive *Mex* Avicennæ differre à Mungos Garciæ ab Orto. Fructum quoque *Mangoſtam* hodœporicorum ſcriptores nonnulli corrupte *Mongos* nominant, de cujus fructus deliciis Cl. Bontius Hiſt. Nat. & Medic. Ind. Orient. Libr. VI. c. 28. canit:

Cedant Heſperii longe hinc aurea fructus,
Ambroſia paſcit Mangoſtam & Nectare Divos.

Nihil tamen vel Phaſeolo orthocauli vel fructui Mangoſtan cum radice noſtra *Mungos* commune, quæ nomen ab Animalculo ejusdem nominis obtinuit. Nec enim operam omnino luſero, nec me labor iſte gravabit, ſi ab intimiori Animalculi hujus deſcriptione, de cujus nomine radicis nomen fluxit, quædam præmittam.

Vocatur autem à Luſitanis *Mungo*, Batavis *Muncos*; in Catal. Exoticor. in Ambulacro Horti Acad. Lugdun. Batav. conſpiciendorum. *Mungathia Zeylon* aliis *Mongutia*, hinc radix quoque *Mungos* & *Mongus* audit. Garciæ ab Orto in Arom. & Simplic. Medicam. Hiſtor. Libr. IV. cap. 44. *Quil* vel *Quirpele* vocatur. Exhibet ſciuri figuram, eo tamen paulo major & geſtibus tardior, pilis ornatus glaucis in cauda longioribus, ex atro ad decorem interpunctis. Muſ. Leid. Catal. modo ciatus n. 18. *Viverram Indicam gryſeam*, mox n. 19. e *gryſeo ruffeſcentem* declarat, ut hoc ipſo illam *Mongutiam* à *Quirpele* diſtinguere videatur Excell. Rajus in Synopſ. Method. Animal. quadruped. p. 197. ſeq. notatus ideo à Celeb. Kæmpfero,

Quem non lucri maleſana cupido
Compulit, aut fulva pretioſum littus arena,
Ire per Auroræ thalamos Soliſque cubile;
Humani ſed amor generis, ſtudiumque juvandi

in elegantiſſimis & omni eruditione ſcatentibus Amœnit. Exotic. in peregrinationibus per univerſam Orientem collectis, Faſcic. III. Obſervat. X. p. 574.

Domi alita hæc *Mongutia* facile manſueſcit; hinc Cl. Kæmpferus ipſe Mongutiam nutrivit, quæ cum illo dormivit, & caniculæ inſtar domeſticæ per urbem & campos ipſum ſecuta eſt. Sicut & genus ſylveſtris muſtelæ *Quauhtenzo* prælonga cauda fuſci pili molliſſimique, mitiſſimum animal, ad cognitos & domeſticos accedit, illosque comitatur, cujus memini

meminit Hernandez Histor. Quadruped. nov. Hispan. Tom. I. cap. XXVII. p. 9. & Nieremberg. Histor. Natur. Libr. IX. c. 31. p. 171.

Ex hactenus allatis concluderem animalculum hoc idem vel certe simile esse *Sciuro Getulo Caji*, Anglicè *de Barbary sqirrel* dicto, quippe Mungos instar Sciuri cauda umbram facit: unde ex Græco σκιὰ umbra, & οὐρὰ cauda, nomen trahit vel mustelæ illi Libycæ, quam γαλῆν λιβυκὴν nominat Clusius, & Exot. Lib. V. cap. 17. pag. 112. delineandam sculpendamque curavit, & modo citatus Nierembergius Histor. Natur. Libr. IX. cap. 32. ex Clusio intulit. Nullumque mirum sciuro assimilari, cum Sciuri olim mustelarum accenserentur generi, & hodie adhuc Sciuri nostrates, Germanicè *Eychhermelin*, sive *mustelæ quercuum* nominentur, quos postea corrupte *Eychhörnlein* dixere. Nam aliquæ Germanæ provinciæ, teste Jo. Fabro Bambergensi, Academico Lynceo, mustelam domesticam *Hermelin* vocant, Italicè *Donnola*, Cremonensibus *Benola*, quod ex Arabico *Bejula* detortum vult Sylvaticus, teste Cl. Laur. Legato in Museo Cospian. Libr. I. cap. 6. p. 23. Hinc *Armelini* mustelæ illæ omni nive candidiores, excepta caudæ extremitate, quæ nigra semper reperitur. Vid. Fabri Exposit. in Animal. Novæ Hispanicæ Nard. Ant. Recchi p. 885.

Videtur pariter Mongutia persimilis *Cacamitzli* Hernandez Hist. quadr. Tom. I. cap. XL. p. 12. vel sciuro Indico *Surikatjes* dicto, à Neuhofio in de Zee en Land-Reize door versheide Gewesten van Oost-Indien pag. 294. descripto. Nec dubium ullum, Animalculum *Mungs* sive *Mings* & *Minx*, à D. Lawson in Carolinæ descriptione, dictum, à vocabulo Mungos detortum & contractum esse, cum reliqua, quæ de hoc Animalculo viverræ æmulo referuntur, aptissime in Monguthiam quadrent; nec Sciurus ille Indicus in serpentis caudisonæ rictum se præcipitans, cujus pag. 244. meminit, aliud quid, quam pugnam Monguthiæ cum serpente innuere videtur.

Nec abludit multum Animalculum Sinense domesticum *Sum-Xu*, ad felem minorem accedens, nigri & subinde crocei coloris pilos habens, quod Sinenses cicurant, collumque auro circumdant cingulo; eoque delectantur maxime, cum murium sit avidissimus venator, teste Rev. Patr. Athanas. Kircher. Chin. Illustr. P. IV. cap VII. pag. 194.

Sic *Quirpelen* sive *Monguthiam* in India quoque alere solent ad glires muresque exstirpandos, quos acerrime prosequuntur, è Garciæ testimonio loc. cit. indicio certè evidenti è mustelarum genere esse, quæ capitales murium hostes, de quarum innato odio Plinius jam olim retulit, modico cerebri mustelini coagulo immixto mures à caseis arceri, & mustelæ cinere sparso eosdem fugari. Ut adeo majorem mustela utilitatem rusticis in frumentorum horreis, quam cati, præstet, cum mures, glires, imo & talpas voret, quod nitidissimus Hortorum Scriptor Ferrarius in Flora sua retulit. Hinc Carolus Figulus ob id mustelæ nomen fecit ex Μῦς i. e. Mus, & στέλω surripio, quasi *mustela fur* sit *murium:* quamvis Vossius vocem *tela*, voculæ *muris* productionem credat, Vid. Excell. Charlton. Exercit. de Different. & Nominib. Animal. pag. 20. Si cuivis in re obscura conjectura licet uti, Goropiano more à Germanica lingua totam vocabuli essentiam & genuinam significationem derivari posse credit modo laudatus Jo. Faber. l. c. Mus enim Latinis, idem Germanis animal eadem voce *Maus* aliquibus signat, *stehlen* furari significat. Utramque si vocem in unam *mustelæ* contrahas, habebis murium furem, quæ huic essentialis proprietas. Hæc Faber.

Quod hactenus de muribus, gliribus, talpis, hoc de cuniculis monet Illustr. Willugbejus, quos è meatibus subterraneis & foraminibus expellunt mustelæ sylvestres, Anglis *thes Ferrets*, Belgis *Frett* dictæ: his enim *Mongutias* sive *Quirpeles* æquiparat

Eoum nobis qui dat Linscotius *Orbem*,

Libr. IV. Itiner. cap. 31. cum Not. Cl. Paludani, & Reverendus Dn. Phil. Baldæus, Verbi div. Minist. in Regn. Jafnapatnam Insulæ Ceilon, in accuratiori littoris Malabarici, Coromandel & Ceilon descriptione Uti enim mustelæ sylvestres in cuniculorum venatione ad illorum foramina demissæ, dum cuniculos unguibus scalpunt, eos exire cogunt, sic & Mongutiæ, naturæ quasi instinctu & sponte, serpentes, ubicunque locorum invenerint, venantur cum illisque congrediuntur. Hinc in Catalog. Leydens. vocatur *animal omnium serpentum generibus inimicissimum*.

Nutriunt igitur Quirpeles domi, ut cum serpentibus inibi obviis prælientur, quod à felibus quoque fieri Cl. Bontius testatur; inprimis cum illo serpentum genere, quod coronatum seu diademate insignitum creditur, & hinc *Regulorum* nomen obtinuit. Vocantur & *viperæ pileatæ*, Gallis, teste Tavernerio, *serpents au Chaperons*, Lusitanis *Cobras de los Capellos*, quos nonnulli quasi pilis capillisque instructos interpretantur, quod tamen absurdum, cum nominis obtinuerint, quod in superiori capitis parte veluti tegmen quoddam habeant, instar plani pilei, quod &, prout concitatur, surgit versatile, ex relatione R. P. Kircheri Chin. illustr. qui insuper annotavit, in inferiori maxilla SS. literam natura esse insculptam, licet incognitum, cui usui. In Act. Anglic. Philos. Mens. Jan. 1668. corrupte vocantur *capræ capellæ*

A Ceilanensibus hoc serpentum genus *Noya* vocatur, teste Rob. Knox dans la R[...] tion ou Voyage de Ceilon P. I. chap. VII. [...] Lacessitum hoc serpentum genus peculiare [...] bet, quod utroque cervicis latere cutem i[...]

re, ut in orbem planum sive compressum, instar alæ vel vittæ, extendere soleat. Vitta illa in dorso exactissimam imaginem exhibet conspicilli albido colore delineati, cujus orbiculi, in expensa utrinque vitta, & quæ hos connectit arcus, in ipso capite expressi sunt. Cl. Bontius Not. in Garc. ab Orto scribit, similes esse bullis illis, quales Indicæ ranæ palustres coaxantes in temporibus attollunt, quæ bullæ coronæ speciem Auctoribus fecêre.

Suppeditat hæc vipera celebres illos lapides, *Pedras de Cobras* dictos, quos tamen Generos. Thevenotius & Tavernier, terris multum jactati & undis, artificiales esse credunt, à Brachmanibus, illos plerumque vendentibus, compositos, non desumtos è serpentum capitibus. Consule post alios plurimos de his lapidibus Excell. Rajum Synops. Animal. quadruped. & serpent. Gener. p. 318. Kircher. Chin. illustr. Blancard. Collect. Med. Phys. Cent. I. n. 16. p. 26. & Cent. III. obs. 95. p. 288. Imprimis autem Excell. Menzelium, dignissimi qui Patris vestigia calcat, Dec. II. Ann. IX. observ. 76. qui rigorosum horum lapidum instituit examen.

Hos serpentes pileatos sive Regulos, *Noya Rodgerah* Ceilanice dictos, secundum Knoxium circumferre solent religiosi quidam gentilium, seu potius circumforanei, stipem horum serpentum gesticulationibus emendicantes: hinc *Viperæ Indicæ gesticulariæ* nomen huic serpenti inditum in Catal. Mus. Leyd.

Religiosos hos ophiuchos *Jogves*, *Gœgis*, *Gioghi* & *Sjoges* in India nominant, nec discrepant ab illis, qui apud Arabes *Fakir* audiunt, constituuntque Braminensium sectam viliorem. Quatuor quippe Neuhofius recenset, vocanturque primi generis *Cenravvaghi*, secundi *Samaroth*, tertii *Bisnoth*, quarti *Jogves* vel *Sjoges*, quos Kircherus *Eremicolas Idololatras* interpretatur. Omnes religiosorum horum ordines sanctitatem affectant, precarium exercentes quæstum, dumque cineribus se aspergunt, vaccinoque stercore corpus jam sordidissimum uberius inquinant, tam pestilentis putoris effluvia exhalant, ut præ illis cloacæ omnes latrinæque balsamum spirare videantur.

Stupenda hac sorditie apud altissimam plebeculam venerationem sanctimoniæ & venantur, & revera accipiunt. Mulierculæ imprimis sordidos hos mystas omni dignantur honore, usque adeo, ut eorum membra, mephitim certe exhalantia, & quæ pudor nominare prohibet, & osculentur & alia committant turpissima dictu, apud modo laudatum Neuhofium fusius recensita. Videantur quoque de his Sjogis Dn. Bernier Voyag. contenant la description des Etats du grand Mogul & Andersen è Siversen Itiner. à Cl. Oleario edita Libr. IV. p. 205. seq. aliique, quos pagina vix capit.

Ex hac ultima Fanaticorum secta nonnulli omnes percurrunt regiones, & circulatorum more has conspicillo insignitas viperas secum gestant, quas demulcere, orique colloque aptare solent. Revocant hoc ipso nobis in memoriam matronas istas Romanas, quibus Dracones fuere in deliciis, & quarum meminit Martialis Libr. VIII. Epigr. 86:

Si gelidam collo nectit Glacilla Draconem.

Hinc statuæ passim obviæ matronarum, serpentes foventium, quas collegit margaritum illud Augustæ Vindelicorum & Germaniæ nostræ, sollertissimus Welschius (quo elogio illustrem Welserum Pignorius mactare solebat) in Tract. de Vena Medinens. p. 447.

Has dum innoxie sic tractant Indici ophiuchi viperas, plebeculæ persuadere conantur, eas se incantâsse, ne nocere queant, radiculæque portiuncula velamento femoris illigata cicures reddidisse; quamvis neget Knoxius pileatas has viperas sive Noyas esse noxias, contrarium tamen experientia edoctus probat Cl. Bontius Not. in Garc. ab Orto cap. 45. Spectatoribus, qui ad gesticulationes & tripudia harum viperarum ab Jogys illis instituta concurrunt, radiculas prædictas venales obtrudunt, nec quenquam facile salientem viperam accedere patiuntur, nisi emta particula munitum, quam tamen non integram exhibent, sed in particulas, ne noscatur, uncialis longitudinis divisas quas sapore & externa facie Sarsaparillæ similes, paulo tamen crassiores judicat Excell. Kæmpferus.

Postquam hanc radiculam dextra sua inclusit religiosus circulator, Viperam è vase in terram excutit, & bacillo, vel obverso, quem muniverat, pugno, leviter irritat. Hæc repente ad offendentem conversa, imæ innitens caudæ corpus procerum erigit, vittas iracundiæ indices in orbem expandit, & rutilantibus oculis sibilante sono vibrat subinde linguam, apertis faucibus caninorum dentium letiferam aciem monstrat, tremula tamen timidaque in magistri pugnum intenta. Tum ille cantilenam, & secundum Jo. Hug. Linschotanum & Neuhofium, musica quoque instrumenta modulari incipiens, pugnum nudum varie & ad mensuram quodammodo à dextra ad sinistram & viceversa, nonnumquam sursum deorsumque movet. Anguis in magistri pugnum oculis defixus motum illum, quocunque vergit, capite totoque corpore lepide imitatur, ita ut caput ad duarum spithamarum distantiam (immota cauda) huc atque illuc, à dextra ad sinistram vertat, & hoc ipso speciem quandam tripudii exhibeat, horæ octavam partem durantis. Tanto enim temporis spacio vipera exerceri potest antequam fatigetur, & erecti situs motusque pertæsa effugiat. Ejus igitur lassitudinem fugamque ut antevertat circulator, mature cantum abrumpit: quo ipso simul vipera humui demittit corpus & saltare desinit, stipem sive merce

mercedem à circumſtantibus petente, & in ollam viperas recondente ſacrificulo mendicante. Hæc poſt Linſchotanum, Langhanſium Neuhofiumque multo fuſius accuratiusque Excell. Kæmpferus, qui & aſſuefactionis & exercitationis viperarum, venenique privandi modum pariter deſcripſit: nec enim longiori eſſe, pluraque exſcribere mihi animus: digniſſima interim ſunt, quæ legantur.

Hæc, quæ hactenus de Indicorum Circulatorum cum pileatis viperis geſticulatione & luſu recenſuimus, Draconis refricant memoriam, quem *Cocconas* Byzantinus,& *Alexander* Abonoteichita, corradendis pro Æſculapio nummis circumducebant, aut etiam pro Apolline ipſo, tanquam è tripode reſponſa quærentibus, daturum, apud Lucianum in Pſeudomante: cujus veſtigia in nummo Antonini Pii ΑΒΩΝΟΤΕΙΧΕΙΤΩΝ Paphlagoniæ adhuc ſuperſunt, cum ſerpente peculiare caput habente, & ſeſe erigente, adjuncto nomine ΓΛΥΚΩΝ, cujus nummi pariter mentio apud Excell. Valentium de Numm. Græcis pag. 40. Edit. in Fol.

Tripudiantes Indicas viperas, ex Acoſtæ teſtimonio, cum Mongutiis, de quibus hactenus ſermo, committere ſolent; quotiescunque autem animalcula hæc ex internecino & innato quaſi odio cum ſerpentibus congrediuntur, radicem poſtea, ab illis *Mongus* & *Mungos* dictam, præmorderi referunt. Præmorſa radice pedibus anterioribus ſaliva conſperſis caput primum, deinde corpus reliquum ſibi demulcere, poſtea ſerpentem aggredi, nec illum, donec occiderit, dimittere. Hæc Garcias ab Orto. Adduntalii, ſi contingat morderi Mongutias ſerpentis aſtutia roboreve victum, relicto hoſte pro alexipharmaco hanc quærere radicem, ejusque eſu illico reſtitutam certamen redintegrare, id quod αὐτόπτης Marcellus de Boſchower, (qui ob fortia in India patrata facta, Principis de Migonne titulum obtinuit,) Dn. Baldæo retulit.

Sed hactenus relata in dubium vocare videtur Cl. Kæmpferus, fidem rei indigenis relinquens; cum hoc tantum de Mongutia exploratum habuerit, à vipera morſam, vel lucta fatigatam, dimiſſo victore è palæſtra in campum excurrere, & obvias depaſcere herbarum radiculas, mox paſtu, ut opinatur, refectam, rurſus comparere ad certamen, cum hoſte, ſi adhuc adſit, redintegrandum. Alunt enim Mongutia ſive Muncos rura calentis Aſiæ omnis, usque ad Gangem, etiam in iis regionibus, in quibus hæc radix, de qua nobis ſermo, nunquam germinat.

Id quod animo lubentiſſimo accipimus: firmant enim viri hujus in hoc ſtudiorum genere expertiſſimi opinionem Jo. Hugo Linſcotanus, Garcias ab Orto, Baldæus & Herbertus de Jager, Cl. Kæmpferi elogio attentiſſimus in Oriente Botanicus, vir inter Philoſophos & Gymnoſophiſtas eximiæ auctoritatis, qui de radice ligni Colubrini illud memorant, quod de radice Mungos vulgò narratur. Eſt autem illa ligni Colubrini officinarum amara radix, cujus modo citati Auctores meminere, non ex arbore *Caniram*, quæ in Hort. Malab. T. I. pag. 67. deſcribitur, & nucem illam vomicam officinarum profert: ſed ex alia arboris hujus minus tamen cognita ſpecie, nempe, arboris cujusdam Tymorenſis, Nuces vomicas quidem ferentis, triplo tamen minores vulgaribus, & fructu integro nucis moſchatæ magnitudinem vix excedentibus. In Prodr. Paradiſ. Batav. Cl. Dn. Pauli Hermanni vocatur hæc arbor *nux vomica minor Moluccana, lignum Colubrinum officinarum ſuppeditans*. Figuram ejus elegantiſſime æri inciſam invenies in eruditiſſima Dn. D. Seuteri Diſſert. de Nuce vomica Lugd. Batav. habita. Forte hujus quoque fructus ſemina ſunt, quorum uſus per biennium continuatus efficit, ſumto ſcilicet unico ſingulis diebus, ne morſum inferant & ictus viperæ pileatæ, ſive *Cobras de Capelos*, ſupra à nobis deſcriptæ; quamvis vim hanc alexiteriam vomicæ Nucis officinarum ſeminibus tribuant Illuſtr. Horti Malabar. Auctor loc. cit. & Neuhofius.

Interim hæc, quæ hactenus de Mongutia in conquirendo ſibi contra ſerpentis morſus alexipharmaco retulimus, revocant in memoriam alia animalia, quæ plurimis plantis pro uſu Medico exoptatiſſima indagandis anſam dedere,

- - ſuumque illis nomen tribuere, hominesque
Uſum naturæ nutu docuere, docentque.

Sic de *muſtelis* Peripatus Libr. 9. Hiſt. Anim. c. 6. teſtatur, illas acuto præditas ingenio inde colligendum eſſe, quoniam cum ſerpentibus præliaturæ ruta prius ſe muniant, deinde audacter pugnam aggredientes palmam reportent. Addit. Jacob. Vitriac. in Hiſtor. Orientis, omnes quidem ſerpentes, & Baſiliſcum quoque à Muſtela interimi, cum hoc tamen diſcrimine, ut Baſiliſco interemto ipſa etiam pereat. Vid. plurima huc facientia apud Guilielm. van den Boſche Hiſtor. Medic. de Animal. Natur. Lib. II. cap. 47.

Quae ſi vera forent, nemo certe miretur, Indicam hanc muſtelam, Mongutiam, radice pater Mongus devorata vulneri per ſerpentes illatum abigere venenum virusque depellere, ad ductum & mentem Poëtæ:

Parva loquor, quin bruta etiam rapit impetus artis
Phœbeæ ad ſeſe ratione carentia, ſolo
Naturæ motu & ſolo utilitatis amore.
Vis divina adeo id decus atque ea gloria in arte
Spectatur, qua bruta etiam ad ſe pellicit ultro;
Ut duce natura tantum cognoſcere vires
Plantarum valeant, hominemque ſubinde docere.

Aſiatici igitur, ut ad Virtutem radicis Mongus pariter deflectat calamus, & inprimis, teſte Excellent. Kæmpfero, qui Sumatram Ja-

vamque incolunt, five ufum à muftela edocti fint, five cafu quodam invenerint, radicem pro explorato habent antidoto, five venenum extrinfecus illatum, five intrinfecus affumtum fuerit.

Vocatur Planta radicis Malaice *Hampaddu-Tanah* à Cl. Kæmpfero, ab Herberto de Jager vero Epiftol. ad Georg. Eberhard. Rumphium, Mufeo Muf. Excellent. Valentini annexis, & quidem Epiftol. VI. *Hampaddæ-Tanah*, pauco difcrimine. Si Malaicam hanc vocem Latine interpretari animus, *Fel terræ* fignificat, à fapore amariffimo omnium fere partium, præfertim radicis, quæ immenfam bilis amaritiem exhibet. Sic Dracontium quoque Auctor Gloffarii Veteris *Fel terræ* vocavit, reprehenfus ideo à Cl. Rhodio, Danorum eruditiffimo, Not. in Scrib. Larg. compof. 227.

Eft autem amarities radicis noftræ non adeo tædiofa ac illa, quæ in *Pudravvali* deprehenditur.

Defignatur hoc nomine Pudrawal Planta fcandens humique repens, tantæque amaritudinis, ut Javæ Incolæ extremis vix tangere digitis audeant, cum fæpius iterata manuum lotione vix feparari queat: hinc nullius in Medicina ufus, ceu hoc refert Cl. Rumphius ad Herbert. de Jager Epift. VII. p. 45.

Memorat modo laudatus Collega nofter in Moluccis, Amboina & Tymor, arbufculam marini & quidem petrofi faxeique littoris accolam repertu dari, tantæ pariter amaritatis (Vitruviana hæc vocula,) ut in fcriptis Botanicis, à fe congeftis, hanc ob caufam *Regem Amaroris* nominaverit. Vocatur Malaice *Bonbati*, à Ternatenfibus *Soulamu*, quafi *Amaroris Ducem* dixeris. Fructibus eft viridibus planisque, fimilibus corculis, foliis oblongis ingentibus, flore ad *Gælogtsjmetjæ* accedente. Fructum radicisque fruftum mifit Herberto de Jager, annexo hoc joco, ut certamine cum Rege hoc Amaroris noftro *Hampaddu-Tanah* five *Mungos*, & *Pudravvali* inftituto, ufu exploretur, quis trifti amaritie vincat. Quod fi Rex amaroris occuberit, nil referre regerit, cum miles quidem exiftat Amboinenfis, Ducis tamen infignitus titulo, maximi apud Moluccarum Infularum Incolas nominis, quo in debellandis fumme rebellibus morbis, imprimis ad averruncanda animalium venena utuntur.

Virtute hac alexicaca optime convenit cum *Hampaddu-Tanah*, de qua nobis fermo, licet in plurimis aliis differat, & circa Radicis Mungos veram matrem maxime inter fe diffentiant Cl. Rumphius & Cl. Kæmpferus. Prior enim eam *Clematitem Indicam foliis Perficæ fructu Periclymeni Bauhini* credit, & cum Herberto de Jager in duas difpefcit fpecies, colore florum diftinctas, rubro nempe & albo, quæ ultima fpecies optima cenfetur, cum gentiles, in Coromandelenfi tractu viventes, florum albedini femper primatum tribuant.

Jam fupra innuimus hos in Hiftoria naturali Indica duumviros Mongutiæ, opem medicam contra ferpentis ictis quærentis, falutem in radice arboris, lignum Colubrinum proferentis, pofuiffe; cum igitur Clematites hæc fructu periclymeni flore rubro allegetur, & conftet infuper primam fpeciem ligni hujus, à Garcia ab Orto productam, effe plantam fruticofam, quam in Horto Fageliano in Vico Leidenhorftiano, milliare circiter Lugd. Batav. diftante, vigentem fub nomine *Periclymeni Zeilanici herbacei foliis variegatis diverficoloribus maculis ornatis* deprehendit Cl. Seuterus, in laudata jam de Nuce Vomica Differt. eandemque effe credit ac Cl. Breynii Prodr. 2. Periclymenon Sinenfe variegatum, flore fanguineo amplo, & Thjudamaram Horti Malabarici: nullum dubium fupereft, radicis Mungos natales in hac quæfiviffe forte planta.

Maxime tamen ab his diffentit Cl. Kæmpferus, & aliam luculentam nobis radicis hujus promit defcriptionem. Dolent autem mecum omnes, qui Phyfica ftudia amant, Cl. Rumphii, in Hiftoria naturali expertiffimi, Academiæ noftræ quondam Plinii Indici, monumenta literaria intercidiffe: pauca enim hucusque, Mufeo excepto, viderunt lucem, cætera, quæ inter Hortus Amboinicus, à Cl. Kæmpfero laudatus, injuria Reipublicæ literariæ, fuppreffa jacent; quod fi exftaret opus Plantarum Rumphianum, abfolutiffimum certe, ad conciliationem fententiarum infervientia nonnulla fuppeterent.

Interim hoc deftituti Thefauro radicis Mungos defcriptionem mutuemur ex Cl. Kæmpferi Amœnitatibus exoticis, firma fpe lactati viri hujus laboriofiffimi Hiftoriam Afiaticam non modo effectam, fed jam pæne confectam, DEO volente propediem prodituram, qua plurima in Democriti puteo delitefcentia in dias luminis auras producet vir incomparabilis, feculi noftri Decus, Peregrinatorum gloria. Hic enim

Doctor adeft, aperitque libens, quod maximus olim
Nefciit Hippocrates; non ipfe Epidaurius Heros
Phœbigenæque duo.

„Crefcit autem, ex ejus relatione, Planta radicis, cui ab amaritie Indi, à viverra Lufitani, „nomen dedere, in Java, Ceilana & Sumatra „Infula, fortaffis, uti opinatur, in aliis regio„nibus. Altitudine furgit pedali & longiori, „faciem eminus confpecta exhibens Centaurii „minoris. Radix illi una eft & fimplex, fpi„thamam longa, digiti craffitie, crebrò va„goque flexu intorta; Cortice firmiter ad„nata, fungofa, rufa, fubftantia lignofa, „dura, fibrarum exorte, & fragili, coloris al„bidi,

„bidi, saporis amarissimi, instar Gentianæ, sed „subtilioris, & haud æque ingrati. Caule assur„git recto, tenui, æquali, ramulis raris, alter„ne diversis, quos folia ornant pari ordine di„sposita, rariora, angusta, longitudinis un„cialis, figuræ lanceatæ, stylis singulis ex sur„culorum axillis in duarum vel trium digito„rum transversorum longitudinem exsurgen„tibus, tenuibus: deciduis insistunt flosculi „circiter quinquaginta, plures, pauciores præ„parvi, in plures fasciculos digesti, & in um„bellam tantillam, quam ungue obumbres, „conglobati, pulchre rubentes: qui per mi„croscopium cognoscuntur nudi, tubulati, „extremitate in quinas & senas lacinias divisa. „Arescente flosculo ex umbilico ejus semen „minutissimo pediculo protruditur, in aliis „geminum, i. e. è duobus seminibus ad bases „concretum, fastigiis divaricatis, in aliis sim„plex & unum inæqualis rotunditatis, & ex „quadantenus compresso utcunque turbina„tum, osseum, seminis coriandri magnitudi„ne, cute vestitum carnosa adnata, per siccita„tem rugosa, coloris promiscue vel nigrican„tis, vel ex viridi pallentis.

Hucusque Excell. Kæmpferus, cui tanto ubentius subscribimus, cum artis saluberrimæ it peritissimus, ac autopsia hæc & alia exacte deo didicerit, ut juste ac merito plurimis præferendus Auctoribus aliis, qui

- - - sapiunt alieno ex ore petuntque
Res ex auditis potius quam sensibus ipsis.

Et certe quæ de radice memorat, apte his, quas pud sedulitate præcellentem Pharmacopœum Dietericum manibus tractare licuit, coneniunt; sunt enim digiti sæpius minoris crassitie, crebro vagoque flexu intortæ, ut

- - - sinuoso volumine multo
Serpentes referant.

Exprimit sic externa radicis Mongus figura, id uod de ligno Colubrino meminit Acosta, um ait: Tantam habet lignum hoc cum Colubro similitudinem, ut qui non norit, aut de e viderit, sed ad lunæ splendorem noctu conspiciat, vivum colubrum esse existimet. Vid. uoque Cl. Paludanus Not. in Linschot. Libr. V. cap. 31.

Cortex firmiter aliás adnatus, fungosus, fus, rugosus, à nostris propemodum abras ablatusque. Quoad internam substantiam gnosa radix, dura, fibrarum exors & fragilis, oloris albidi, saporis intense amaricantis, inar Gentianæ, sed subtilioris & haud adeo inrati, & hinc quoque majoris & penetrantio efficaciæ; ideoque quoad saporem & alexiharmacam virtutem radices arboris *Pilipoc* mulatur apud Nieremberg. Histor. Natur. b. IX. pag. 338.

Retulimus jam Indis radicem hanc exploti antidoti loco esse, sive venenum extrinses illatum, sive intrinsecus assumptum à serpentibus. Hinc radicem hanc Mungos dicendam jure serpentariam quoque reor,

Serpentinam hoc nomine vero.
- - - - - Quod radix morsibus anguis
Atque venenosis aliis ferat ictibus almas
Suppetias.

Illud enim præstat, quod de Radice ex Anglia, ipsi sub nomine vernaculo *Snaqroel* transmissa, prædicat Cl. Cornutus de Plantis Canadensibus pag. 115. & Virginiæ ille Encomiastes, ibi natus & hanc pariter inhabitans provinciam, Libr. II. cap. 4. p. 196. dans l'Histoire de la Virginie, ubi radicem contra venenum serpentis caudisonæ ad cœlum usque extollit, à serpentaria tamen Virginiana distinguit; vocanda igitur nostra, ad differentiam Americanarum, *serpentina Asiatica Mungos*. Confer huc, quæ de Dictamno Virginiano habent Act. Philos. Anglic. mens. Maji 1668.

Maximam tamen radix hæc nominis famam sibi acquisivit à vi illa alexipharmaca & stupenda plane, quam in destruendo exitiali illo viru Macassario, ullo vix alio remedio superabili, exhibet,

Ac fert præsentem Numinis instar opem.

Celebes Insula est Indiæ Orientalis, quæ ex Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas prope ducentas excurrit, atque, ut aliæ ferme vicinæ, plura in regna dividitur, teste Reverendissimo Patr. Maffejo è Societ. Jes. Histor. Indic. Lib. X. p. m. 201. Inter hæc Celebes Insulæ regna Macassarense, à metropoli si dictum, eminet, cujus Rex male ab Auctore Part. IX. Itiner. Orient. Indiæ à Fratribus de Bry editis, Rex in *Madegascar* pro *Macassar* dicitur. Hi Macassarenses populi apud plerosque hodœporicorum scriptores ob venenata arma spiculaque pessime audiunt, quibus sauciati sine ulla mora fato perfunguntur, partibus læsis in putredinem resolutis. Id quod de Brasilianis quoque testatur Piso Histor. Nat. & Med. Libr. I. pag. 14.

Audiamus de Macassarensibus Excell. Bontium, Medicum quondam Bataviæ in Java majori primarium, Histor. Natur. & Medic. Ind. Orient. Lib. V. cap. 28. p. m. 85.

„Si aliquis vel leviter læsus, ad simplicem „sanguinis missionem, vel in extrema calce, „nutabundus statim, tanquam ebrius, in ter„ram mortuus concidit, sed & carnes intra di„midiæ horæ spatium à septico hoc veneno ita „computrescent, ut tanquam mucus à subje„ctis ossibus manu avelli queant, & quod mi„rere magis, fit, e. gr. aliquis in femore vel al„tius læsus superficialiter à telo alio, veneno „non intincto, & sanguis etiamnum calidus in „subjectos pedes defluens tangatur simpliciter „hisce venenatis telis, ocyor Euro aura pesti„lens vulnus versus ascendet, eademque cele„ritate & modo hominem è vivis rapiet. Hæc „non sunt nugæ, sed oculata hoc confirmavit

„ experientia. Hæc Bontius. Sunt autem spicula ista, è relatione Scriptoris Part. VIII. Itiner. Orient. Ind. Fratr. de Bry, è piscium spinis confecta: (quippe Maffejo supra laudato teste Hist. Indic. Libr. VIII. p. 166. *ad fabriles usus Macasserenses spinis piscium pro ferramentis utuntur*) Neuhofius tamen tela illa deleteria accuratius examinans refert, pedalis utplurimum longitudinis, ex arundine scissa, apice è dentibus piscium subtilissima, toxico illo lethali imbuta impraegnataqne esse.

Arbor venenum illud suppeditans indigengenis Ipu, Javanis Malaisque Upa dicitur, & à Neuhofio arbori, caryophyllos ferenti, quoad proceritatem ac folia assimilatur. Crescit secundum Excell. Kæmpferum in abditis sylvarum Insulæ Celebes locis, præsertim in provincia Turasia. Neuhofius in IV. minoribus Insulis, Macassarensibus vicinis, & à populo *Bougis* Belgis *Bokjes* dicto inhabitatis, veneniferas has arbores pariter repertu dari narrat. Tavernerius Voyag, d'Ind. Livr. III. p. 19. ex Insula Borneo afferri hoc Venenum credit.

Triplex dicitur arboris species, solius succi malignitate majori vel minori differens. Sic Tangaracarum sive Plantarum detestabilium, quod facultate singulari deleteria polleant, tres quoque species recenset Clar. Piso Hist. Nat. & Med. Libr. V. c. 17. p. 301. seqq. Colligendi modum accurate, more solito, recensuit Celeb. Kæmpferus, quo Ben. Lect. remittimus. Dum effluit è vulnerato arboris cortice virus, lactei pinguisque succi æmulum, non sine evidentissimo vitæ periculo colligitur: hinc plerumque morti ob patrata facinora adjudicatis ejus collectio committitur, qui adverso vento arboris corticem vulnerant, manantem exinde succum longis arundinibus excipiunt, ac extra vulneris arborei virosam exhalationem in vado constituti vasi vitreo, sed caute pariter infundunt ac obturant, & hoc vitæ suæ λύτρον Regi offerunt. Confer quoque de veneno, per odorem Lethifero in Orientali India, quæ habent Act. Phil. Anglic. Mens. Mart. 1666.

Hunc solum veri secreti conscium credidit Tavernerius, tragico hoc exemplo Angli, à Rege Macassarensi ope lethalis hujus teli interfecti, confirmans, licet non omnia in Tavernerii volumine contenta avthentica esse, ab ejus Amico Generoso Dn. de Brueil, per epistolam Alepo Syriæ exaratam, Excell. quondam Faber Heilbronnensium Podalirius monitus fuerit, uti patet ex Ann. IX. Dec. II. Append. p. 413. idquod ab Auctore Libri Gallici, l'Esprit de Mr. Arnaud, (Rev. *Jurii* fœtum credunt,) pariter factum, qui sublestæ fidei Tavernerii narrata nonnulla pronunciat, additque, Gallum *Chapuzeau* dictum, calamum concinnando Itinerario commodasse, cum Tavernerius, postea Baro d'Aubonne vocatus, ante iter in Indias susceptum, Nobili cuidam, vel Germano vel Ungaro, à cameræ servitiis extiterit.

Vegetabili hoc veneno postea lanceas suas, pugiones, imprimis autem tela, quorum jam aliquoties mentio facta, imbuunt Macassarenses, & hoc non ex arcu, sed per tenues arundinaceos tubulos, (even gelyk man en Holland, scribit Neuhofius, met ronde proppen van potærde uyt spatten na hett gevogelt spat, i. e. Sicuti in Belgio globulis argillaceis, per tubulos ejectis, aviculis inhiant) oris flatu explodunt in hostes, hinc à Belgis *de Macasserse vergifftige spatters* vocantur, graphiceque à Neuhofio æri incisi exhibentur. Tavernier modum hunc tela emittendi gallice exprimit, *avec une Sarbatane*. Th. Herbertus Anglus in Itinerar. versionis Belgicæ L. V. Lamberti van Bosch *Sempitane* vocat.

Contra lethalia veneno hoc inflicta vulnera omnis olim in *homerda*, statim & in copia assumpta, salutis spes posita erat, Vid. Act. Phil. Anglic. Mens. Mart. A. 1666. ut vomitu exinde per nauseam enormi excitato virus corpori illatum destrueretur & illuderetur, licet non semper optatissimus sordidissimo & abominando huic remedio effectus successerit. Tandem revelatis alterius pharmaci à Macassarensibus olim arte nulla, quam cruciatu extorquenda erat, quæ radicis nostræ Mongus sive Mungos usum patefecit. Indorum quippe Medici, Idiotæ licet & nullis literis tincti, eximii tamen sunt Botanici, facilique negotio omnis generis medicamina ex undiquaque in sylvis conquisitis conficiunt: quæ stupenda sagacitate interne illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis. Testatur quoque Cl. Piso, tanquam oculatus testis, in castris membra militum, jamjam ab Europæis Chirurgis amputanda, Barbaros recentibus gummi, succis & balsamis à ferro & igne liberasse, & feliciter restituisse; imo moribundos ex venenatorum fungorum esu, aliorumque *toxicorum noxa*, solo potu Infusi radicis Jaborandi in instanti à letho vindicatos, Pisone aliisque Galeni nepotibus haud parum pudore suffusis, post tot Alexipharmacorum & Theriacalium Antidotorum irritos conatus. Hæc ingenue confitetur Cl. Piso Histor. Natur. & Medic. Brasil. L. II. p. 24.

Assumitur autem radix Mungos cum ad præservationem, tum ad curationem, ab inferendo vel jam illato veneno, drachmæ unius vel dimidiæ pondere, cum haustu aquæ dulcis vel cujusvis liquoris, sive rudi frictione super lapidem, sive cultiori modo in pulverem redacta: nec in consultum ajunt, ipsi loco affecto pultem è pulvere radicis nostræ cum sputo vel aqua factam imponere.

Latius fusiusque hæc à citatis hactenus Auctoribus de Veneno Macassarensi ejusque antidoto specifica Mongus sive & Mungos tractata, in compendiolum à nobis redacta sunt, evolvenda ab iis, qui plura hac de materia scire desideran

ſiderant. Forte nonnulla quoque rarioris commatis haurienda è Tractatu Gallicè inſcripto: Relation du Royaume de Macaſſar: nec enim libellus jam nobis ad manus eſt.

Propter hactenus recenſitas alexiterias radicis hujus contra ſerpentum, ac Macaſſarenſe furiale venenum, multis ſucceſſibus infallibilem virtutem expertus eſt adverſus canis rabidi morſum in brutis æque ac hominibus Cl. Kæmpferus, inprimis ſi miſceatur cum celeberrimo illo pulvere contra morſum rabidorum, quem in Tr. de Venenis Lib. III. cap. 19. ſuppeditavit Poncettus,

Purpurei columen Cœtus, ſacrique Senatus
Gloria, & Heſperii lucida gemma Soli.

Et quod caput rei eſt, radice hac, (cujus è Java copiam ſecum aſportavit vir hic χαριέςατος) in febribus putridis morbisque malignis redux in patriam feliciſſime utitur.

Hanc virorum in Indiis Celeberrimorum de viribus radicis Mungos præmonitus experientia, quam nunc Excellent. Kæmpferus in Germania pariter feliciſſimo ſucceſſu toties confirmavit, Amſterodamique fama quotidie adhuc comprobat, conſilium cepi, ut duce analogiſmo, in purpura illa valde maligna, cujus in diſſertatiunculæ hujus fronte mentio injecta, radicem pariter hanc exhiberem, ad malum illud pertinaciſſimum averruncandum.

Nec ſpes me fefellit, cum pluribus ad ultima ſalutis detruſis radix utilis admodum extiterit ac ſalutaris, virtute ſua balſamica ſulphureo ſalina-alcalina, aptiſſima ad maſſam ſanguineam liberandam à miaſmate illo virulento, interitum corpori noſtro minitante.

Exhibui autem vel ſolam, vel aliis medicamentis alexipharmacis, ad morbi malignitates per poros eliminandas, immixtam. Factum tamen in nonnullis, ad vomendum pronioribus, & gravato nimium ac peccante materie ventriculo, ut cum euphoria & optimo ſucceſſu vomitus produxerit, natura modulum agentis exterioris eludente, uti notum eſt alia Bezoardica quoque, quæ inter ſerpentaria Virginiana, imo, Acoſta teſte, contrajerva ipſa, nonnunquam vomitum provocaſſe. Criticus hic vomitus & ſalutaris confirmat Excell. Schelhammeri effatum ejusdem veritatis eſſe, ac *magni Charta Galeni, ac Coi celebris ſcripta verenda Senis.* Sic enim Machaon ille Cimbriæ: Vomitoria ſæpius diritati malignorum in principio exhibita obicem ponunt, præſertim ſi cardialgia, oris amaror, incarcerati in ventriculo flatus, ructuum cauſæ, aliaque non ſuadere tantum, ſed poſtulare videntur. Quod commode Ipecacoancha fieri poterit, remedio quodammodo alexipharmaco, teſte Piſone Hiſtor. Natural. & Medic. Braſil. Libr. V. cap. 6. pag. 233. & 303. Edit. ſec. quo partes illas venenatas ſtomacho inflammationem minitantes eliminare eamque antevertere licet. Rarius tamen vomitus radicis hujus effectus, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ſudor.

Repetitis autem vicibus, non ſemel aut bis exhibenda, ſed generoſo hoc remedio aſſidue, nec minus fortiter pugnandum, ac milites in anguſtias redactis copiis, adverſus truculentiſſimi hoſtis aciem conſueverunt. Accenſenda enim hæc radix Mungos non illis levioribus ac mitioribus diaphoreticis, quæ neque obſtinatiſſimum à miaſmate in malignioribus morbis productum coagulum reſolvere, nec particulas involutas promovere poſſunt, ſed illis potius, quæ potentius incidunt, ac in arctius contractas mali cohortes irruunt.

Solam in pulvere exhibui ad drachmam ſemis, vel ſcrupulos duos, in aqua appropriata, vel Thée regio *de bou* dicto, Herb. Scord. Rad. Scorz. montan. & contrajerv. mixto.

Sed puto vix paucis triſtem arridere ſaporem,
Eheu, quam paucos Juppiter æquus amat!

Effectus tamen ſalutaris & dulcis, à radicis amarore proveniens, huic obviam ibit nauſeæ. Minime omnium ſapor hic aliquantulum ingratus Medicum deterreat, quo minus ægris hoc remedium commendet & imperet. Medicorum quippe, Galeno noſtro ſic ſentiente, adulatorum eſt, cubantis delitiis ſtatim ſubſcribentium, ejusque voluptatem, non ſanitatem, pro meta gerendorum habentium Libr. XII. Meth. Med. cap. 1.

Optimum ſenſi radicis hujus effectum, dum felici mihi eſſe licuit, ut ingruente morbo illam ſtatim exhiberem. Datur quippe ægrotorum cohors, cui *Suada* nulla, quamvis maxima olim Athenienſium Dea, arbitratu Themiſtoclis apud Herodotum Libr. VIII. conſuadere poteſt, ut Medicum tempori accerſat, id quod fere communiſſimum Patriæ noſtræ vitium, ut rariſſime primo morbi acceſſu, plerumque ubi numeroſis prius conquiſitis remediis ex empiricis phaleratis, Exteſticulatoribus vaniloquis, vetulis lotiophyſicis, & quibus non! ſero & jam provecto morbo Medicum accedat, quaſi vitæ mortisque arbitrum, qui fata jam morituri pro arbitrio diſpenſare valeat, ut verbis eruditiſſimi Medici juſtiſſimas querelas exponamus noſtras, cum in hoc caſu proh! dolor nimis verum experiamur, quod Corn. Tacitus Libr. V. Annal. ajebat: *Brevibus momentis ſumma verti poſſe.*

Quod ſi miaſma malignum, quoad maximam partem Radicis hujus in principio ſtatim exhibitæ uſu everſum, perque corporis ſpiracula, cutis nempe poros, remotum, ſuccedant huic radici leniora diaphoretica, ne nimium ſudoribus ſollicitentur ægri, corpusque madore nimio exſolutum fatigetur, adeoque cum lympha ſimul vitam eduxiſſe Medicus videatur, ac de illo jure dici poſſit, quod de Vin-

dicta

dicta Marii & Syllæ Pharsalicorum eruditissimus Vates Lucanus Libr. II. querebatur:

Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi,
Hausit, dumque nimis jam putida membra recidit
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere manus.

Nec etiam opus, solam semper per se exhibere radicem Mongus, quippe cum alexipharmacorum varium habeamus delectum, suo quisque arbitrio, ut res postulaverit, quæ volet accipere & huic radici adjungere potest.

Suppeditavit nobis India jam ab aliquot annis *il Piedra cordial*, sive lapidem Bezoar, à loco, in quo hactenus à Pl. Reverend. Patr. Soc. Jes. Caspar. Antonio componitur, de Goa dictum. Figuræ est vel ovatæ, vel rotundæ, coloris intus cinerei extus nigricantis splendens, maculisque aureis distinctus. Hunc pariter R. P. Nicolaus Momitius præparat, literis N. M. in superficie impressis dignoscendum. Descriptiones hujus lapidis variæ exstant, quarum optima in Pharmac. Fulleriana & dans le Traité des maladies les plus frequentes, & des remedes specifique pour les querir &c. par Mr. Helvetius p. 159. Vires è Lusitanica lingua in Belgicam transtulit & Museo Amboinensi, elegantissimo operi, inseruit Nobiliss. Rumphius Libr. III. Artic. 86. pag. 338.

Ad hujus imitationem globulos, illorum de Goa æmulos, apud diligentissimum Dn. Dietericum formandos curavi, quibus malignæ purpuræ

- - - - duros avertere casus,
Parcarumque colos tardare & lubrica pensa,

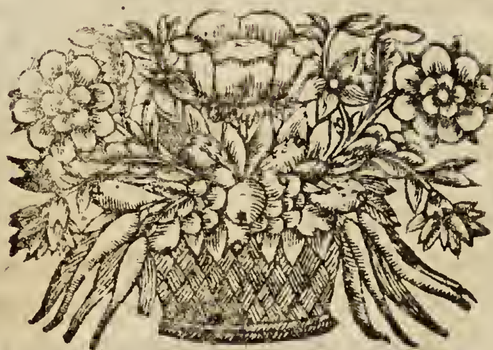
sæpius licuit; quorum descriptionem, ne proximi emolumentis ullo modo deesse videar, heic publici juris facio; præsertim cum nunc compositionem radix hæc nostra Mungos quoque ingreditur:

℞. *Rad. Mongus*
Angel. Afric.
Serpent. Virgin.
Contrajerv. ana ℥j.
Pulv. è typh. Cerv. Zvvelf. ʒjv.
Chel. ♋. *marin.*
Corn. capr. Bezoard.
Alc. phil. præp. ana ℥ß.
Spin. viper. ℈j. *M. F. Pulvis subtiliss. super* Porphyrit. lævigandus & probe miscendus, cui postea adde Gelat. Viper. & Unicorn. ver. q. s. ut inde formari possint globuli, foliis auri obducendi & caute siccandi, postea ferro lævigandi.

Differunt quidem quoad ingredientia ab illis globulis, quos nobis Goa mittit: constant enim hi è lapidibus pretiosis, margaritis, corallis, Bezoar Oriental. aliisque quorum loco nostros alexipharmaca potius ingrediuntur, debellandæ purpuræ malignæ aliisque febribus pessimi moris destinatos. Ambram Moschumque in Indicis exstantem omisimus, ne sequiori sexui incommoda haud contemnenda pariat: & loco aquæ rosarum pro massa humectanda, fl. Tunicæ vel melissæ substituenda.

In Infuso quoque radix Mongus felici exhibetur conamine. Pisonis hic observatio, quam Histor. Brasil. Natur. & Medic. L. II. p. 25. de Infuso habet, meretur certe attentionem. Lusitanos nempe & Brasilianos, medicamenti nativi Infusum raro igni, sed aëri & rori nocturno versus Orientem exponere. Unde frigidiuscula aura subtilissimusque ros vicem correctoris attenuatione sua probet, dum medicamenti acrioris & calidioris vires moderatur. Sed climatum certe hoc in casu habenda ratio.

Ulteriore laude radicem nostram Mongus extollerem: sed vereor, ne quis auribus meis illud insusurret, quod Catonis tempore de Brassica nimium laudata à Satyrico dictum legitur: *Brassica dia Catonis.* Plura & certiora cum DEO & die de remedii hujus efficacia viribusque edoctus imposterum libenter suppeditaturus.

L. PHO

L.

PHOENIX PERSICUS,

SEU

HISTORIA PALMÆ DACTYLIFERÆ,

AD ILLUSTREM

DN. H. A. van REEDE tot DRAKESTEIN,
Toparcham in Mydrecht &c.

ILLUSTRISS. SOCIETATIS INDIÆ ORIENTALIS BELGICÆ COMMISSARIUM GENERALEM PLENIPOTENT.

ab

E. K.

ILLUSTRIS ET EXCELLENTISSIME COMMISSARIE GENERALIS!

Domine Gratiosissime!

Audaciæ ne credas, sed ingenuæ intentionis nisum esse, quô ad Aram celsitudinis Tuæ compareo. Ex Perside lior sacrificium, non phaleratos equos, non cinaces & aulæa, non turchesias & margarias, quibus alii vario & nefario Mercurio instructi redeunt, sed Phœnicem ejus terræ, id est icito campô depromptam magni ominis atque nominis PALMAM DACTYLIFERAM: rborem, inquam, dignam decumanis Expeditionum & Meritorum Tuorum fluctibus, lignam Humanitatis & innumerarum, quæ Gloriæ Tuæ apicem coronant, Virtutum famâ, lignam denique clarissimis, quibus à seriorius animum relaxas, πα̨ρέργοις Botanicis. Nam el horum solo nomine Nomen Tuum inter dera immortale fulget, & ad nuperam auroam *Horti Malabarici*, famosi dudum, disparent mnis ævi ac gentis Botanicorum radioli, Palmam heu!quantâ submissione, offerentium. Tot equidem non transscripsisse, sed exotico è naturæ gremio ipsus deprompsisse sumptuose, typicè, luculenter literato Occidenti primus omnium stitisse, Herculeum me herclè, ac nisi tantis Prudentiæ & Autoritatis facultatum requisitis stipati Herois inauditum opus erat. Recipe, magne Æsculapiadum Mæcenas, ab ejusdem Divi ac Nominis Tui devoto cultore præsentis quoque Palmæ auspicatum munusculum, utut intuitu fastigii Tui indigno, ac Relationi quam Plantæ magis genuino stylo elaboratum. Et studia nunc mea per asperos inclementis fortunæ casus fluctuantia, sub gratiosa Umbonis Tui umbrâ clementer fove. Sic Te numerabo inter eos Patronos meos, in quibus ego colendis patriam constituo sanctitatem

TUÆ ILLUSTRIS EXCELLENTIÆ

Domine Gratiosissime

Cliens ac servus subjectissimus

E. K.

HISTORIÆ DE PALMA DACTYLIFERA,

RELATIO I.

Introductio ad Palmæ historiam.

§. I.

PAlmam heic ſiſtimus dactyliferam, elegantiſſimam Orbis & Aſiæ citerioris copioſiſſimam arborem: arborem, quæ, torrentis cœli ſui ac ſoli natalis invicta injuriis, in excelſum faſtigium ſuperbo vigore enititur, & uberrimâ lautiſſimorum fructuum annonâ poſſeſſores cumulat. Ex quibus illa felicitatibus gloriosè meruit, ut eam literatus Orbis conſtantiæ, fortitudinis rerumque præclarè geſtarum notam atque inſigne conſtitueret. Injurius ego in dignitatem arboris, & ingratus in beneficentiam videar, niſi lectiſſimam ejus hiſtoriam, quæ à Botanicis obiter delineari, à Philoſophis & Poëtis contaminari etiam figmenmentis ſolet, plenâ diſquiſitione vindicem, atque hôc ipſo meritas reponam grates almæ nutrici, quæ me ultra biennium dactyliphagas inter Perſidis Arabiæque gentes fructu melligeno ſuſtentavit, umbrâ verò, quamvis tenui ſua, ab ardente Jove gratiosè protexit. Penſum ita perſequar, ut arboris natales, ſtructura, cultus, fœtura, patria, dactyliphagi populares, eorum & ratio vivendi, & quæcunque ad hiſtoriæ integritatem ſpectaverint, Palmæphilo Lectori innoteſcant: tantum materiæ apparatum ſingulari Faſciculo complexurus.

In diſſertationis limine nos morari jubet famoſa illa & tantopere ab auctoribus deprædicata *Avis Phœnix*: quæ cum arbore noſtrâ uti Græcæ appellationis τȢ φοίνιχ☉, ita quodammodo patriæ & fortunæ particeps eſt: ex quo, ut paucis eam contemplemur, argumenti ratio poſtulat. Patria illius Arabia eſt, deſerta illa & perpetius arboribus æſtuans; in quâ unica dicitur & ſine pari exiſtere, inſolentiâ quam natura ſtupet, & quam demirata antiquitas Avem ipſi Soli ſacrare dignata eſt. Forma illi eximia eſt, magnitudine aquilæ, cujus caput & collum aureo nitore fulgent, vertice longis plumis criſtato: vaſtum pectus & caudam laxiorem cœruleus, roſeô interpunctus, color, reliquam ſuperficiem purpura, variis coloribus diſtincta, inſigniter commendant. Omnium autem viventium maximè longæva eſt, cujus vigorem nec vernaculus ardor cœli, nec ulla infirma ægritudo corporis, vitam verò nec fati neceſſitas terminat: quippe quæ pluribus defuncta ſeculis, (quorum de numero auctores diſcrepant) quaſi annorum, quos vixerat, ſolum numerum pertæſa, ex ferali buſto, quod ſibi ex aromatibus ſtruxerat, repueraſceret, felicem ſubitura prioris vitæ periodum Sic inquam Græca fides, ſic Latina à Græcis adoptata Phœnicem deſcribit Arabum.

Si permiſſum eſt procul excurrere, aude am in ſcenam huc ducere, ac Phœnici æmu lam affirmare Sinenſium *Foo*, vel, ut pleniù ſcribitur, *Foo vvoo* avem apud antipodes æqu celebratam, atque in noſtro hemiſphæri Phœnix eſt. *Foo vvoo* enim deſcripſerit, pau cis exceptis, qui ipſum Phœnicem: quo cun Sinenſis illa de originis & felicitatis primat non injuriâ fortaſſe contenderit. Scribitu enim unicus & perfectiſſimus eſſe naturæ pai tus in Volucrium genere, *ein Meiſterſtück de Natur*: partus equidem in ipſo æthere exclu ſus, & eo ipſo demiſſus tempore, quó ex fo cundiore cœli, ut loquuntur, cum ter coitu naſcebantur in quadrupedum gener animal exquiſitiſſimæ pulchritudinis & virtu tis, *Kirìn* dictum, in ordine verò humano *Séi ſin* aliquis, id eſt, perfectiſſimus ingenio & vi tute homo: cujusmodi fuiſſe perhibent doctores *Rooſj, Kooſ*, noſtratibus *Confutius* d ctus, *Sjaka* & alii pauciſſimi. Avis hæc Sinenſibus, &, qui eorum religione & ſcier tiis imbuti ſunt, finitimis nationibus, credit auſpicatiſſima nuncia felicis ſeculi, hominu amans, cœlitibus dilecta. Magnitudo illi d cens eſt, forma eximia, cui nullus deficit a ticulus pulchritudinis: Hanc præſertim c ſta commendat excelſior, collum & cru longa, cauda longis plumis luxurians, & cu reliquo corpore, triade colorum, rubeo, c

rul

ruleo aureoque eleganter distincta. Longævitatem in Phœnice miraris, in *Foo woo* sanctitatem stupeas: Rigorem enim religionis Pythagoricæ inimitabili exemplo referens, graminis externa tantùm depascit foliola; ne herbulam, immortalis quoque animæ habitaculum, occidione deleat; gressus verò eâ cautione dirigit, ne animalia offendat vel maximè exilia, vel eorum frangat ova: quibus tamen omne terræ spatium (microscopiis & subtiliori Philosophia testibus) abundare dicitur, ut proferre pedem, sine inferendâ clade, sit difficillimum. Interitum vix habet, quod ex mortalium scenâ ad æthera rursum sublata, ubi maneat, dici non possit. Hæc igitur felicitatis augurium & index habita, sæpè à Sinensibus, velut ab Ægyptiis Scarabæus, rerum dicatur auspiciis; initia librorum, Principum conclavia, & rarioris artificii mappæ tabulæque, imagine ejus frequenter insigniuntur; quin & orationibus votivis & gratulatoriis apud literatos argumentum præbet atque gratiam. Adeo inquam in multis *Foo* Phœnici videtur substitui, ut diceres ipsum esse, vel ex ejus historiâ evolâsse ad antipodes.

Verùm enim verò figmenta sunt diversæ originis: quam (missâ Sinensium ave) Phœnix noster invenisse videtur in hieroglyphicis cunabulis Ægyptiorum; nisi fortè *in ipsâ exclusus Arabiâ, post longum seculorum ambitum* (verba sunt ita referentis Taciti Lib. VI. Ann. c. 28.) *demum in Ægyptum dederit*. Inde igitur ab advenis Phœnicensibus susceptus, nam per hos notitiæ migrabant) ad transmarina enatavit littora Græcorum: à quibus nil mirum est, si non reclusis analogiæ mysteriis, in Romanorum quoque fidem concesserit, & Oratores pariter ac Poëtas, quin & historiarum monumenta, eximii leporis & plena admirationis fabula nullo negotio occupaverit. Nec enim dubitârunt omnium seculorum auctores opinioni de prodigiosæ volucris existentiâ suffragari: ex secularibus *Herodotum, Plinium, Solinum, Ælianum, Philostratum* novimus: *Clementem Romanum, Cyrillum, Epiphanium, Ambrosium, Lactantium* ex Ecclesiasticis: tacco in utrâque classe recentiores. Videris ætate quoque nostrâ scholarum heroas, quos tantâ pervicaciâ incessit Phœnix, ut veris rationibus malint, quam opinione de existentiâ speciosissimæ volucris, parentare: quasi ex interitu tot argutissimarum, quas illa præbet, inventionum, Reipublicæ literariæ saluti metuant. Tacebo nunc commenta Asiæ, inter Indum & Gangem positæ, in prodigiis admittendis facilimæ, & in retinendis tenacissimæ partis terrarum; quæ inter antiqua superstitionum cum Ægypto commercia avem Phœnicem amplexa quoque videtur: nescio, quas non prodigiosas de eâ affectiones somnians: illas verò, seu Patriæ immemor, seu figmenti conscia, non quidem in deserto Arabiæ, sed circa Imamum montem & inaccessam Gangis originem, quasi in Utopiâ, collocat. Quid autem mysteriorum studiosa gens per Phœnicem designaverit? an aurato capite cœlum? an pectore cœruleo mare? an versicolore corpore plantigeram tellurem? an corpore toto universum Mundum, qui elapso anno magno Platonico revotionem passurus sit? Ita quidem *Deusingio, Laurenbergio, Kirchmeyero*, aliisque persuasum est, minimè verò iis, qui cum Ægyptiis Arabibusque versati, sensûs hujus mystici ne vestigium inveniunt in ipsis regionibus, quæ primam dedêre lucem Phœnici. Quid moror? In τῦ φοίνικος, sive Palmæ dactyliferæ, argumento, arboris omnium principis, Phœbo dicatæ, venustissimæ, felicissimæ & maximè longævæ, natales suos nomenque invenit ipse plumosus; & per Phœnicem nihil unquam aliud priscis, nisi Palma nostra designata est. Alæ frondium ordines alatos indicant: decus plumarum, pinnatam seriem foliorum: renascens illa ex igne origo, ardorem significat, in palmiferis Arabiæ desertis maximè intensum, qui cum ceteris viventibus ferat interitum, Phœnici tamen nostro ortum & vitam partibus omnibus incrementum, caudici firmitatem & robur, fructibus maturitatem & perfectionem tribuit. Ceterùm & vita utrique longæva, Soli utraque sacrata, par fama & gloria, idem denique nomen est. Atque sic recluso, si quod est in fabulâ, analogiæ mysterio, reciprocam hîc reddimus ex ave in arborem metamorphosin: hoc loco statuentes & restituentes Phœnicem, quæ in Persiæ non minus, quàm in Arabiæ Ægyptique æstuoso solo longæva perennat *Arbor Dactylifera*, Latinis Palma, Græcis φοῖνιξ, Arabibus Persisque *Nachl*, Ormusiensibus *Mogh*, eorumque finitimis *Moch* appellata. Quam ipsam dum sub disquisitionis incudem vocamus, à contemplatione nostrâ excludimus alius terræ geniique arbores illas, quibus vel ex frondium gradatâ dispositione, vel ex verticis circa mediam gemmam circumfusâ comâ, vel ex harmoniâ partium fœturæ, puta spatharum spadicumque, vel tantùm ex individui caudicis simplicitate, vel quocunque charactere alio, Palmarum civitas indulta est.

§. 2.

Omnes plantas sub amplo Palmarum nomine per universam Asiam extantes in tres ordines disjungo: sic enim ipsa eas divellit maximè obvia & perennis differentia foliorum: Primus ordo Palmas folio Adiantino, alter flabelliformi, tertius arundinaceo exhibet dotatas, & in hôc postremô Phœnicem quoque dactyliferam, Palmam κατ' ἐξοχὴν & sine addito sic dictam; omnium quippe Palmarum, quin arborum omnium facilè Reginam, perfectissimumque in Regno Vegetabili superbæ gravitatis exemplum. Nisi fortè principatum sibi

ſibi arrogaverit Palma folio arundinaceo, *Cocos* dicta, quæ noſtræ vix cedit, ſive formæ totius ſimilitudine, ſive uſûs, quem vitæ humanæ præſtat, varietate, ſive potiſſimum ſui copiâ & multitudine: quâ, ut illa in omni citra flumen Indum Aſiâ æſtuosâ, ita hæc in omni Indiâ Tropicis concluſa, ceterarum arborum numerum conjunctim omnium evincit, extra eos verò limites, quod notabile eſt, nullâ arte ſe propagari patiens. Quam verò *Cocos*, velut nuciferam & à pruniferâ noſtrâ diverſam, à Phœnicis tractatione excludimus. Initiò de dactyliferâ, vel de omni fortaſſis Palmâ dubitaveris, cuinam ſtirpium claſſi aſſocianda ſit? Nam Herbis & Fruticibus accenſeri, vel ob celſitudinem non poteſt; nec referri inter Arbores, quæ arboris leges indolemque reſpuit, nuſpiam cortice veſtita, expers ligneæ ſoliditatis, & per ramos ſurculosque haud divaricata. Peculiarem igitur ſubire cenſum popularîum judiciô videtur, qui eandem *Moch* vel *Nachl* ſpecificô, quàm Arboris *Diràcht*, communi vocabulo appellare malunt, & Palmetum proprio nomine *Nachliſtaan*, vel antiquiori & oræ Perſicæ uſitato nomine *Moghe-ſtoon*, non *Dirachteſtaan*, id eſt, arboreti, indigitant. Enimverò, dubitationes has non adeo moramur, ut ex arborum ordine eam excludamus, haud integrum ducentes, ut Fungis & Muſcis, ſic vel Palmis aliud inter Plantas, quàm quô à Botanicis dudum donatæ ſunt, præter neceſſitatem genus conſtituere. *Theophraſtus* ſane: *Planta*, inquit, *res varia eſt atque multiplex, inque univerſum de eâ referre judicium difficile*, Hiſt. Plant. Libr. I. c. 2.

RELATIO II.

Palmæ hiſtoria generalis.

§. I.

Expedit autem ante arboris noſtræ introductionem duplex indicaſſe, Sylveſtre nimirum & Hortenſe, genus. Illud per deſertas valles & circa torrentium ſalſorum ripas creſcens, formam gerit indecoram, tortam & humilem, folia hortenſi multò longiora, firmiora & ad textilia opera magìs expetita, fructus verò ut rariſſimè, ita non niſi auſteros & inutiles: ex quo, ceu futile, & palmeo nomine indignum, peculiari appellatur nomine *Abud-ſjehl*, quod Arabice Patrem inſcitiæ ſignificat. Creditur ex ipſis ortum eſſe hortenſium dactylorum officulis, quorum germen in ſterili ſolo, nullâ quidem auxiliante culturâ, in agreſtem proſapiam degeneret, ſi deinde radicum traducibus propagetur. Ruricolæ ſic referunt, penes quos fides ſit. Sylveſtri claſſi accenſenda venit parva quædam Palma Indica, quam copioſam *Ceilana* Inſulâ, ſub nomine *Hin Indi*, id eſt, pumilæ Palmæ, rariorem *Malabaria* ſub *Katuu Indel*, i. e. Sylveſtris Palmæ, rariſſimam terra Gangetica, ſub Telingicæ (mediterraneum idoma eſt) vocis *Ni Perû* appellatione videndam exhibuerunt, Dactylos ferentem minores, rubros, quodammodo edules, carne farinulentâ, ex quâ coctionis ope mellis ſpeciem Indi nonnunquam eliciunt, deſcripta ab Horti Malab. auctoribus Part. 3. Ab eâ non differre niſi natali ſolo videtur procerior oræ Guſurattenſis Palma, quæ inebriantem liquorem *Tarì* (pariter, ac per univerſam Indiam Palma *Cocos* potum vinoſum, *Syri* dictum,) ex præciſis ſpadicibus effundit; mitior verò, veræque Palmæ admodum æmula eſt, quoniam terræ natalis humente ſabulo, modico ſale nitroſo, & fervore fota (quibus mirè Palmarum genera delectantur) in ejusdem proceritatem generoſe enititur. Vulgus in Perſide & Arabia agreſti familiæ annumerat arborem ſuam Bdelliferam *Duum*, aliis *Mokhl*, dictam, cujus Gummi *Mokhl Aſrak*, apud myropolas utriusque regionis, proſtat venale, ex fructuum decocto, quod perhibent, inſpiſſatum, coloris rufi, pellucidum & ſincerum. Arbor hæc ipſa eſt, quam in Paradiſo quoque germinaſſe indicat Hebræorum vocabulum ברלח Arabum voci Bdellium denotanti dubiò procul æquivalens; nunc ejusdem ferax tantum eſt felix, quà Sinum Perſicum reſpicit, Arabia, & huic adverſa ora Perſidis *Dſjask*, noſtris *Capo de Jasques* dicta, unà cum vicino deſerti ejusdem circuitu, quem καθ' ἐξοχὴν & velut proprio nomine *Biabuun*, id eſt, deſertum appellant. Quam ipſam verò arborem, mihi haud viſam, nequaquam Dactyliferæ ſpeciem eſſe, ſed ſylveſtrem Palmam nuciferam folio flabelliformi, αὐτόπτης mihi retulit attentiſſimus in Oriente Botanicus, *Herbertus Jagerus*, Vir inter Philoſophos & Gymnoſophiſtas eximiæ auctoritatis, cui fidem ſubſcribimus. Crediderim hanc eſſe *Bdelliferam Chamæryphem Serapinionis*.

Mitis altera & hujus loci Palma eſt, quam naſcendi fortuna melior, humanæ curæ & culturæ ſubjiciens, Hortenſem eſſe voluit, ſpecifice Palma Dactylifera, & ſecundum eminentiam, *Palma* ſine addito, Phœnix veteribus, Perſis *Moch*, *Nachl*, vel *Náchli chormà* appellata; cujus, ſed potiſſimum in Perſide naſcentis, hiſtoriam perſequimur.

§. 2.

Ejus Patria, in Aſia quidem, (nam Africam non moramur) omnis eſt Arabiæ Perſidisque tractus: qui ab Indiâ ad rubrum mediterraneumque maria protenditur, verſùs meridiem Oceano circumfuſus, verſùs boream trigeſimum ultra citraque gradum attingens altitudinis. In quo verò nuſpiam Palma magis luxuriat, quàm iis in regionibus, quæ ſitu propiore Sinum ambiunt Perſicum; quales ſunt: verſùs meridiem, Arabia Maskettenſis feli

felix quoque nuncupata, ex ubertate dactylorum, quibus & cives sustentat suos, & citeriorem quoque Indiam alit: Versùs Orientem, *Carmania* deserta, nunc *Meckraan* dicta, ad *Sindi* provinciam usque sive Indi fluminis alluvionem: ultra quam, teste *Garzia*, nullum Palmæ hujus est vestigium: ut mirer, unde *Georgio Andersonio* Dactyli venerint in Kara Kitaja, Itiner. Lib. II. cap. 10. Sanè, qui ejus arboris natale longiùs in Orientem protulerunt, quique Palmarum vel folia pro papyro expeti, vel spadices earum vini feraces esse retulerunt, illi vel congeneres sylvestres, vel Palmas nuciferas cum dactyliferis confuderunt, quale non est viatoribus indoctis, vel supinis, errorum genus insolens. Versùs Occidentem: quicquid terrarum ex Babyloniâ per Susianam ad Basrensæ usque protenditur illustre ostium illud, quod Euphratis Tigridisque aquas communi alveo *Sjet et arab* receptas, in Sinum Persicum effundit, atque inde dactylorum magnam vim ad exteros mari dimittit. Versùs Septentrionem antiquæ veræque Persidis, *Fars* dictæ, pars australis, quam ad Orientem *Carmania*, ad Occidentem *Susiana* terminat. In hâc verò nulla est ditio, quæ caryotarum vel delicatiori genere, vel majori genere, vel majori affluentiâ dotetur, quàm *Dsjahrom*, ex quâ illæ per regni universi partes & provincias (quas omnes incolæ nomine *Iruun*, nos, non Persidis, sed Persiæ vocabulô complectimur) ipsamque in Tartariam & Georgiam pervehuntur. Ex ceteris territoriis ditiori annonâ gaudet provincia *Laar*, & quam hodie includit, *Daraab:* Carmania item, nunc *Kirmaan* appellata; & inprimis ea provincia, quam Sinus sæpè dictus alluit, ab insulâ *Dsjeruun*, (nostris *Ormus*, vulgo Persarum *Hormuus*) *Dsjerunaat* denominatur: cujus ego nunc squalidæ ac torrentis terræ in amplexu, sub umbrâ Palmæ arboris, descriptionem hanc meditor. Rectè dictavit *Strabo: Regio* (Persis) *magna ex parte nuda, nihil habet præter frutices & Palmam, quæ in Babyloniâ & Susianâ & in orâ Persiæ & Carmaniâ permulta est*, de Situ Orbis Lib. XVI.

§. 3.

Cœlo Palma gaudet torrido & æstuoso, terrâ autem sabulosâ & limosâ, levi & nitrosâ: ex quo igitur ceteræ stirpes intereunt, eodem loci geniô arbor nostra delectari, imò solô foveri dicenda est; quandoquidem in cœli benignioris regionem, fundum licet opimum, transplantata, vel emoritur protinus, vel, si vitam servet, sterilis & parva consenescit. Idem observavit *Theophrastus: Caloris*, dum ait, *avida est, & frigidum ferre nequit, fructifera verò sterilescit in Græciâ*, Hist. Lib. II. cap. 9; & *Plinius: Nulla est*, inquiens, *in Italiâ sponte genita, nec in aliâ parte terrarum, nisi in calidâ, frugifera verò nusquam, nisi in fervidâ*, Lib. XIII. cap. 4. Sanè, quò Palmarum feracior est regio, eò utplurimum inclementioris cœli & magis ceterarum rerum inops est, præsertim aquæ dulcis & fluminum: incolas proinde non habens, quàm plebejos & fortunæ tenuioris, qui dactylis, vix aliâ eduliorum specie, sustentari, & vitam degere in squalore & inopiâ à teneris consueverunt. Indolem cœli satis expressurus videor, si omissis reliquis, saltem calamitatum caput, auram ejus ferventem nominavero. Hæc æstate palmiferas regiones cùm infestet promiscuè omnes, tum verò circa littus Persicum supra mortalium tolerantiam & vires intenditur. Causa est, quòd Sol æstivus nullo hîc imbrium humore, nullo nubeculæ velo unquam mitigetur: in Tropico verò existens, itu redituque circa populariuṁ vertices multò diutiùs, quàm in ceteris cœli partibus, commoretur, ex quo hæc zona æstum ubique terrarum patitur; præterea, quòd campos hîc inveniat merè sabulosos, adeoque fovendis radiis tenaciores, præsertim versùs boream clausos montibus præaltis, qui, ut austrum calentem sistunt, ita verò arcent expectatum ab illâ parte aquilonem. His pondus prægrave addunt singularis notæ venti, ex Austro-Occidente post meridiem flantes, æstuosi adeo, ut ex Orci faucibus propelli magis formidandi nequeant. Incolæ eos vocant *Baadi samuur*, barbaro ipsis nomine & venenati quidpiam insinuante: rectiùs Circios infernales appellaverint; ex eorum quippe occursu, præsertim in turbinem si agantur, viatores nonnunquam prosterni, & præclusо spiritu suffocari contigit, nisi linteô madefactô faciem operiendo suffocationis periculum declinaverint; quo fine nemo facilè sine plenâ amphorâ iter hoc occipit. Res prodigio similis, & ut à nemine hactenus memorata, sic ex naturæ principiis nondum decisa est: cur stygii isti flatus, cùm flammæ instar ardeant, liquores tamen ad madentes pannos contactu suo algidos reddant: quin etiam reconditos intra cameram & non contactos mediocriter refrigerent? Certè, qui à corporis loturâ (quam hic in detrimentum amamus advenæ) ex cisternâ madentes prodeunt, ab hoc vento afflati, vim frigoris percipiunt intolerabilem, ac pene funestam, nisi subito inarescens cutis, molestiam cum madore rursum deponeret. O Arctoum filiis ingratum & inhospitale cœlum! Perperam *Hornius: Solum versùs Sinum Persicum fertile ac crebris fluminibus irriguum, interiora verò* (Persiæ) *perpetuis caloribus adusta & sterilia*, notat *Orbe Pol. P. IV.* Rectiùs iterum è priscis *Strabo: Ora*, inquiens, *maritima æstuosa est ac ventosa, & fructuum inops, præterquam Palmarum, de S. O. L. XV.*

§. 4.

Sexum Hortensis Palma, de quâ solâ agimus, duplicem agnoscit: Masculinum, qui rarior, & Fœmininum, qui copiosissimus est; ille florifer sine subsequente fructu, hic absque præcedente

cedente flore fructifer solùm est: secus ac stirpes ceteræ, quas naturam sec sse ἀνδρογύνης comperimus. Deceptus proinde fuit *Johannes Bauhinus*, cum *Hist. Pl c. de Palmâ*, in eadem arbore, tam flores quàm fructus vidisse se, ac ipsos decerptos possidere testatur contra *Gesnerum*, qui Palmas arbores circa Monspelium steriles memoraverat, fide fortassis potiori: siquidem negare fas est, decidua dactylorum in fœminis initia, fructuum mereri nomen. Nullæ sexûs, quibus discernas, intercedunt notæ, quam hæc diversitas partûs, ante cujus eruptionem mares à fœminis ægrè dignoveris. Palmicolæ tamen perspicaciores ex frondium & caudicis liberaliori quodam vigore ac pleniori habitu mares colligere longo usu didicerunt. Idem affirmo de thecis ingravescentibus, quas mares exhibent præter morem fœmineum largiores, crassiores & magis pendulas, presertim brevi ante rupturam, sive partus exclusionem.

§. 5.

Duplicem Palma agnoscit ortum: vel enim ex plantato genuino semine, videlicet ex dactyli Ossiculo, progerminat: vel αὐτόγονος, sive sponte genita, prodit ex radicibus alius Palmæ, tanquam ex materno sinu. Ex Ossiculis progenies utriusque sexûs nascitur, sed quem ante fœcunditatem, quod dixi, vix dignoveris. Αὐτόγονος soboles ex maris gremio perpetuò florifera, ex fœmineo verò dactylifera prodit, & sexum refert parentis, ex quo nota est. De utriusque productione nunc speciatim.

Ossiculum plantam progenerat peregrinâ à parente suo facie, quâ per annorum aliquot infantiam servatâ, per varios incrementi ordines Palmæ arboris formam pedetentim induit. Hos ordines primùm nunc exponam, ab ovo, quod ajunt, orsurus. *Ossiculum*, (*vide Tab. XI. Fig. 1.*) cùm in terrâ trimestre, vel pro soli genio longiùs, ad spithamæ profunditatem plantata jacuit, ex umbilico suo (punctum est in gibbâ parte) protrudit carunculam substantiæ tenerrimæ, teretem & candidissimam: ex quâ deinde, sensim intumescente, omnes partes arboris successu temporis propullulant. Hæc inquam caruncula in uncialem longitudinem paucos intra dies protensa primô mense radiculam triuncialis longitudinis, simplicem & tenuissimam in perpendiculum demittit, dum supernâ parte dehiscens cylindrum protrudit carnosum, album, teretem longitudinis uncialis. Altero tertioque mensibus (*Fig. 2.*) radicula, longius producta, fibris pubescit paucis tenuibus, simul ac è cylindri, jam magis elati, vertice enascitur & extra tellurem assurgit folium seminale, unicum, obscurè viridans, rigidum, in lanceæ angustiam rugis tribus quatuorve plicatum, semipalmaris circiter longitudinis. Tum relictô, quod hactenus adhærebat, Ossiculo jam effœto, cylindraceum, quod dixi, germen (*Fig. 3.*) in bulbum oblongum, foliorum rudimentis tunicatum compactumque extumescit; radix in spithamæ longitudinem extensa, unâ atque alterâ augetur sociâ; Folia verò adsunt gemina, rariùs tria, paulò magis explicata, palmaris longitudinis, latitudinis uncialis, rigida, tensa, plicata: quorum quod externum est & magis aversum, jam proprio nititur pediculo & majori vigore luxuriat, altero tertiove vix dum integro comparente. Atqui hoc primum plantæ nostræ incrementum est, videlicet semestre, vel potiùs annuum, si à plantatione computes, præsertim si cœlum ac solum minùs faveant. Altero dehinc anno arbuscula (*Fig. 4.*) largiori incremento assurgens, radices acquirit plurimas, quas ad cubitale spatium diffundit; bulbus majori auctus tunicarum numero, ultra spithamæ turget peripheriam, paulatimque graciliore extra solum dodrantalis prominet, in quinque, plura vel pauciora, resolutus folia, spithamam & ampliùs longa, lata pollicem unum geminumve: nixa pediculis ex herbaceo albicantibus, pronâ facie canaliculatis, calami scriptorii crassitie, longitudine unius vel plurium, pro ætate, unciarum, glabris, fibratis, firmis. Pediculorum in complexu Gemma emicat ingens, conoides, palmam vel spithamam longa, surrecta, rigida, virescens, ex rudimentis foliorum arctè sese involventium conglobata: ex quâ sub inde aliud exsurgit folium, semper majori plicarum numero instructum. Anno ætatis tertio marcere incipiunt folia quædam exteriora: quàm verò jacturam renascentium major numerus & vigor abundè compensat, & quæstuoso incremento arbusculam in majorem molem provehit; dum felici interim auspicio etiam dehiscere foliorum plicæ incipiunt, & in lacinias, sive folia arundinacea, dissolvi, proximâ, quæ genuina est frondibus, similitudine. Habes Palmæ ex semine suo prognatæ figuram, quam gerit in cunabulis: quibus triennio vel longiùs immorata, masculam acquirit parentis sui formam, bulbô in brevem & ligneum caudicem, pediculis in scapos & ligneas costas, foliis per alternas plicas divisis in frondes alatas, totâque puerili & hactenus mutabili structurâ in consistentem Palmeæ arboris habitum, speciosâ mutatione transeuntibus, in palmetum quandocunque lubet, ex ephebis proferenda.

Altera Stolonum ex radice progenies αὐτόγονος, (*Fig. 5.*) luxuriosè statim & alatæ figuræ folio, nullis infantiæ retardat gradibus, in conspectum venit, & biennio haud longius exacto jam humanam frondibus attingit longitudinem: quapropter ætatis adepta veniam, in palmeti classem bimula recipitur. Hi Stolones non Palmis quibuscunque, sed saltem in fundo fœcundiori adolescentibus, & annos intra quadraginta constitutis adnascuntur, singuli quini, interdum plures, damnosâ parentibus, ni extirpentur, luxuriâ.

Stolonum aliud quoque genus est (*Fig. 14.* spuri

TAB. XI.

spurium, nec hujus loci, quod sine radicibus in caudice, ex aliquo pollicum frondiumve sinu, quin intra ipsam arboris comam, emergit. Quod in iis Palmis, quæ ætatis vigore & alimenti copia præ ceteris luxuriant, non raro evenit. Verum hæc quamprimùm cernitur arboris μονοβλαςȣ soboles perdita, velut patriæ stirpi infesta, ocissimè avellenda, & in ovo, quod ajunt, interimenda est.

§. 6.

Nascentem Palmam ejusque incrementum ostendimus. Hoc uti satis est liberale in infantiâ, ita segnius in adulta, tardissimum in consistente ætate; nullum protinus est in senio constitutæ. Quamprimùm enim perfectam arboris faciem, depositâ, ut sic loquar, pubertate suâ, assecuta est, nihil ampliùs partes in magnitudine vel numero, id est, in perfectione suâ proficiunt. Caudicem excipio, qui solus, servatâ crassitie, in majorem longitudinem provehitur: verùm lento admodum successu, nec quotannis vel quot mensibus ad sensum manifesto: æstimari tamen annuum incrementum potest ex amissione marcentium sub comâ frondium, quas singulis annis septem, &, pro diversâ ætate & terrâ natali, plures vel pauciores exuit, interea totidem novis in vertice acquisitis. Tantâ enim longitudine vertex atque adeo ipse caudex procrevisse putandus est, quantum in eo spatium occupaverant bases frondium amissarum, sive quantum recens acquisitæ occupant. Id verò spatium cum admodum sit in vigore arboris angustum atque exiguum, tum verò in senili comâ & solo steriliori est angustissimum & vix dodrantale. Incrementa autem & totius arboris habitum si metiri per ætates placet, comperies: adultam, (*Fig. 7.*) ut plena est succi & vigoris, ita frondibus luxuriare densioribus & ad superbiam expansis: caudice donatam quatuor vel quinque orgyiarum altitudinis: Provectam ætate, (*Fig. 8. & 9.*) obtinere longitudinem circiter novem plus minus orgyiarum: comâ donatam modicâ, frondium densitate & longitudine spectabilem: Senescentem & decrepitam (*Fig. 10.*) duodecimam orgyiam raro assequi, nullo partium decore conspicuam: caudex enim exesus nullis pollicibus ornatur, nec eorum quidem vestigiis, nisi forte in cacumine: coma vestitur alis & rarioribus & vigore orbatis: tota denique arbor sterile senium & fatalem vitæ declivitatem tristi exprimit habitu.

§. 7.

Ætatem verò ita computamus, ut quinquagenarias adultæ, centenarias provectæ ætatis, decrepitas verò eas vocemus Palmas, quæ vel ducentos annos assecutæ sunt, vel cum tertio seculo devolvuntur; tot namque annis Palmam vigere, gravi popularium auctoritate & temporum traditionibus perhibetur: quo ipso quidem tertio seculo Phœnix noster naturæ debitum exsolvit, eo modo, ut vel è capulari fastigio (ex pluviâ in eodem permanente) putrescenti, universa coma decidat: vel radicibus senio absumptis tota excelsæ arboris machina ex tempestate corruat: vel eadem, siderato caudice, ex teredine atque recepto inter pollices humore, contabescat: vel demum fibrarum ductibus, nutrimentum deferentibus, vetustate exsiccatis, vitæque adeo absolutâ periodo, pereat & quomodoque emoriatur. Sextum verò excedere seculum, quod de eâ sub alitis allegoriâ prodit antiquiquitas, id nunquam in Phœnicis patriâ hominum memoria observavit. Equidem in istô æstuosô climate, cujus caustica aëris pernicies non cæmentitiis operibus, non ipsi parcet Martis metallo, satis hanc longam esse ætatem crediderim, quam nec temperatioris cœli arbores, nisi rarissimo exemplo, superaverint. Nam, quod *de Mundo congenita atque intacta ævis roborum vastitate in Sylva* nostra *Hercyniâ* celeberrimus *Plinius* scribit, Nat. Hist. Lib. XV. cap. 2. id credere Judæus apella debet, non qui auctoritatem rationibus ac dextræ rerum inquisitioni postponendam ducunt.

RELATIO III.

Palmæ Cultura.

§. 1.

Quæ in Palmetis condendis, quæ in arborum culturâ palmicolis attendendæ sint rationes, paucis contemplabimur. Prima est deligendi loci irrigui, nimirum, in quo affluxus aquæ fontanæ, vel, si ea deficiat, puteanæ, debitè sisti, & per arborum quincunces derivari possit. Campus igitur, quò planior, eò alendis arboribus aptior natus est: salebræ & clivi, nisi fontibus scateant, minùs sunt idonei: ineptissimi sunt, quos humoribus natura omnino destituit. Genius soli quis esse debeat, supra diximus: quis aquæ fuerit nil refert: Omnis liquor Palmæ gratus est, dummodo salibus non nimium gravatus: tantùm possessoris interest, si cum altrice sylva sibi conditurus est domicilium, ut inveniat dulcem, non gravatam salibus & potioni ineptam. Plerique enim hujus cœli tractus vel omnino humoribus & culturâ destituti torrent, vel colono suo non aliam impertiuntur, nisi *Aabi sjuur*, i. e. aquam sale nitroso muriatico imbutam, sive in ipso foveant terræ suæ gremio: quales aquæ ut limpidissimæ sunt & spectantium oculis pergratæ, ita sitientis labra viatoris multoties fallunt. Delectus campus primò omnium profundè sulcandus & subigendus est: deinde ad legitimam distantiam (quincunces & ordines parum curantur) novellis palmis conserendus. Harum verò cum duplex genus sit: unum, quod ex radicibus, stolidâ, quod vocant, fruticatione, alterum, quod ex Officulis prognascitur: optimam ducunt rationem, usuque recentioris ævi

proba-

probatam, ſi poſthabitâ Oſſium ſtirpe meris Stolonibus coloniam inſtruant. Illi namque, ſicut liberaliori Lucinâ nati maturius adoleverunt, ita citiùs poſſeſſori operam refundunt diviti annonâ fructuum ſuorum: quos etiam ferre perhibentur præſtantiores, id eſt, dulciores & pinguiores, quàm ex altero genere expectari poſſint. Accedit, quòd in poſteriori genere nulla dentur in tyrocinio ſigna, quibus ſexus dignoſci poſſit, adeoque dubiâ manu pro fœminis admiſſi mares omnem facilè conditoris operam & expectationem fraudare poſſint. Præterea culturam hoc genus requirit diligentiorem, quia neglectu irrigationis in ſylveſtrem *Abudſjehelorum* proſapiam degenerat; quod idem evenit, ſi quô ſata ſunt officula, eodem loco ſobolem enatam, omiſſâ transplantatione, adoleſcere permiſeris, humore quamvis neutiquam deſtitutam. Circa Stolones cautio eſt, ne ante bimatum vel trimatum natali ſinu eximantur, quod citius evulſis radicularum organa deficiant, quibus nutrimentum poſſint ſine maternâ ope acquirere. Transferendi tempus vernum eſt, quanquam anni quacunque parte transmoveri valeant, dummodò non pigeat ab injuriis auræ eos tueri diligentius. Plantandi modus hic eſt: (*Vid. Fig. 6.*) ſinguli ad caulis ſummum usque verticem ſingulis inſeruntur ſcrobibus, pedaneæ profunditatis & bicubitalis latitudinis: in quibus primo alteroque menſe aqua ſemel indies admiſſa conſiſtere debet, ne radiculæ in exſucco ſolo ex ardore cœli contabeſcant; à qua etiam calamitate caudex & ramuſculi tuendi ſunt, circumpoſitis & laxè in faſtigio colligatis quibusdam ramalibus, quæ ſolares radios arceant. Sunt ex palmicolis, qui in pinguiori fundo uni ſcrobi alumnos committunt geminos, caudicibus parumper ab invicem reflexis vel reſupinatis, eô nimirum conſilio, ut uno emortuo alter locum ſuppleat, uterque verò ſuperſtes ſine mutuo impedimento, comis ab invicem declinantibus germinare poſſit. Ordinis in locando ratio illuc recidit, ut ad decempedæ unius intercapedinem diſponantur, quò radices ſuas valeant liberius diffundere & alimentum acquirere ſine mutuâ ſubductione & noxâ.

§. 2.

Palmeto condito id negotii datur Poſſeſſori, ut ſuffoſſis elicibus ex profluente aquam ad arbores educat, quò radicum compages requiſitò tempore irrigati poſſit. Id maximè opus eſt, ut paſſim per æſtatem, ita præſertim menſe Caniculæ prævio: quia tunc humorem gravidæ & turgentes ſpathæ avidiſſimè ſitiunt. Accolæ maris penuriam rivorum arte ſupplent, & nocturno labore aquas, machinarum ope, hauriunt ex profundis puteis. Machinarum levidenſis ſtructura eſt, bobus ſaltem agitanda ſingulis, (*Fig. 2. Tab. XIV.*) qui ſtadium in terram declive (longitudine profunditatem putei adæquans) deſcendunt, & hôc ipſo utrem ingentem aquâ plenum ex puteo ſubtrahunt nullo negotio, declivitate, quòd à puteo incipiat, omnem ærumnam ſublevante: nam in deſcenſu incumbens jugo bovinum pectus mole ſuâ pondus aquæ ſatis evincit; in regreſſu quoque nihil gravat, niſi aſcenſus inani hauſtro tunc ſponte in puteum recedente. Puteus ipſe in editiſſimo campi loco effoſſus eſt, deſuper trochleâ inſtructus cylindraceâ, ſatis amplâ, circa quam funiculus utris extractorius circuit, unâ extremitate jugo bovino, alterâ hauſtri orificio alligatus. Uter tantùm non dolii habet capacitatem, ex crudâ pelle conſutus, cujus orificium craſſo ligno diſtenditur, ut aquam puteo immerſum intromittat: fundus verò, in tubum patulâ extremitate productus, eandem aquam, ex puteo elevatam, effundit. Hoc procedit ope alterius funiculi paulò tenuioris, qui, ex jugo in prædictam tubi extremitatem protenſus, ſingulari trochleæ, paulò citra putei oram extanti, ſubditur, eô conſiliô, ut tubum demiſſiore loco retineat, dum prior funis orificium ſurſum provehit; quo ipſo evenit, ut expanſus uter omnem lympham, ſine dirigente manu, dimittat, & in nudam effundat terræ ſuperficem, vel in lacum, ex altera putei facie, rudi manu effoſſum; ex quo in quamvis arboreti partem per ſulcos dimitti ac dirigi poteſt. Vulgus ruſticorum machinâ ſimplicioris ſtructuræ, & utre non tubulatô utitur, (*Fig. 2.*) cujus quo hauritur lympha orificio, eodem quoque redditur, aſſidente, qui ex puteo appellentem in oram ſubinde dirigat & effundat. Utraque machina pro locorum culturâ in provinciis quoque mediterraneis obtinet, quibus cum cœlo pluvio ipſi rivi deficiunt, quæ ſanè perpetuâ ſterilitate torperent, niſi artificium & improbus incolarum labor naturæ invidiam corrigeret, ſementemque requiſito humore fœcundaret: ſanè uberius & felicius, quàm ſi à dubio Jove, & incommodo tempore humores expectandi veniunt. In noſtris Regnis quoties ex ſiccitate cœli annonæ caritatem luimus! Vindicari ſegetes ab hôc genere calamitatis poſſent, ſi agricolæ has irrigationes exercere impigri noſſent, vel ſocordes vellent. Trituratio quoque, (*Fig. 3.*) ſi ad hujus cœli morem inſtitueretur, multis parceretur laboribus. Hic enim ruri defalcatas fruges trahæ ſubjiciunt, ſerratis rotulis armatæ, quam dum inſeſſor auriga equô, oculis velatô, in orbem agit, eâdem unius diei operâ & grana elicit, & ipſum ſtramen in paleas comminuit. Bobus hôc cœlô moles & robur corporis eſt, humeri inſigni tubere eminent, velut ad jugum omnino natis, aures pendulæ ſunt, & pilis longioribus marginatæ, cauda humum demiſſa in piloſum

tubercu-

tuberculum decorè terminat, cetera nostris sunt similes. Pabulum in palmetorum angariis versantibus porriguntur cocta palmularum ossa, & Acaciæ cujusdam, *Mocheir* dictæ, stolones ac ramusculi, qui huic arbori pingues, nutricioque succo admodum sunt ditati; hos dividunt in bacillos cubitalis longitudinis, tum parumper ad ignem torrent, tostos ad aliqualem mollitiem lapide lignove feriunt: sic præparatos tum camelis, tum bobus, priùs (ut pascunt jumenta) ad cubandum incitatis, in os ingerunt manducandos. Testantur custodes hôc pabulô jumenta maximè delectari, & in ergastulis fatigata promptiùs instaurari, quàm fœno vel gramine possent, cujus tamen alimenti genus campi palmiferi non producunt.

§. 3.

Gnaros deinde in hoc esse palmicolas oportet, ut pullulascentes in ipso caudice stolones, (quod in adolescentiâ arboris maximè contingit) ad internecionem evellant: ne pereat arbori, diviso caudice, simplex proceritas & decor, fructusque diminuto succo marcescat, & de genitali, quod solet, dulcedine suâ remittat. Rarissimè tamen sic duplicatam progerminare contingit, nec nisi in iis tantùm arboribus, quæ in humo præpingui & ad rivorum margines consitæ ex humoris & alimenti copiâ supra modum luxuriant. Pari rigore exstirpandi stolones sunt, qui è radicibus fruticant, præsertim si copiosi eodem nisu proveniant, nisi eos possessor pro traducibus servaverit: quo casu nec triennium ultra ferendi sunt, quin eradicentur: ne, subtractâ parentibus alimoniâ, verè nimis Phœnicis lusuri fabulam, ex paterno exitio sequiores adolescant filii. Ex illis tamen, qui è radice interjectis aliquot à stirpe passibus emergunt, uni tantum vel duobus, aliquando permittitur, ut in natali limine adolescant, propinquitate noxam genitori vix illaturis.

§. 4.

Superest in Cultura, quæ ad ornatum magis quàm necessitatem instituitur, annua frondium amputatio. Nam quot unicuique palmæ (de adultis loquor) ex mediâ summi verticis gemmâ frondes consurgunt novellæ, tot quoque in imâ Comâ antiquiores extabescunt & deperduntur: non eâ quidem facilitate decidentes, atque ceterarum arborum folia: neque sic adhærentes perpetuò ac contumaciter, ut, *nisi à cultoribus præcisæ fuerint, impenetrabili vallo scandentibus aditum intercludant*, ut loqui amat in *Hist. Plant. Joh. Bauhinus*, sed resupinæ cum arboris dedecore diu, quin anno integro, pendentes, donec fibras, quibus in superficie arboris hæsitabant, sensim infirmatas disrumpunt. Hanc verò spontaneam amissionem, qua integræ frondes, nullâ sui parte superstite, abscedunt, amputatio, à possessoribus facta, anticipare omnino debet, relictis arbori in tutamen & ornatum frondeis basibus, quas *Pollices* vocabimus cum *Plinio*. Hi pollices, nullo pondere onerosi, longo annorum numero in caudice retinentur, ejusque superficiem imbricum more amplexantur, & ab externis quibuscunque injuriis defendunt. Instituendæ sectioni destinare amant vernale æquinoctium, à quo Persæ anni auspicium repetunt. Eo enim tempore ut novo habitu corpus decorari oportet, ita superstitionis usu in arbores devoluto palmis quoque ornatum conciliari volunt resectione earum frondium, quas præter decus resupinas & marcentes vident. Sed huic primæ & quodammodo inconditæ frondium putationi, à quâ pollices inæquali longitudine prominent, non acquiescunt curiosi possessores, qui elegantiam non magis arboris præstantiæ deberi, quàm suo honori autumant: quales sunt rustici circa fines palmigeræ Persidis boreales, qui quantò mitiori fruuntur aurâ, tantò quoque impigriores non gravantur, in gratiam pompamque nutricis suæ, scapos pollicum, à primæ amputationis incuriâ residuos, & inconditos decussatim, & ad bases usque suas, serrâ proscindere. Mirum, quantum hæc suprema cultoris manus & arbori addat decus, & aspectantium oculis voluptatem pariat: dum generosæ proceritatis caudex per æquales & politos pollicum gradus alternosque ordines gratiosè assurgit, & in comam, perenni elegantiâ viridantem, superbè definit. Persæ sanè, orationem collaudantes venustam, venustiùs eam nesciunt, quam Palmæ comparare, & periodorum gravem decursum & elegantiam graviori, quàm *Nachli sjirin*, id est, dulcis palmæ titulo exprimere. Præterea iterata resectio eam utilitatem præstat, ut sinus omnes ac latebræ removeantur, ne in iis vel delitescant varii generis insecta, quæ caudicem erodere consueverunt, vel consistere pluvialis humor possit, ex quo reticulatum, quod arborem involvit, tomentum putrescat, & superficies arboris exedatur: Hoc neglectu enim ipsi pollices citò abscedunt, & nudus caudex fœdam refert cariem & exesa lacunarum stigmata: sicut nobilissimæ arbores sic deturpatæ, ac ante senectam squalidæ, apud supinos rusticos australes, sectionum negligentes, passim conspiciuntur.

§. 5.

Ad culturam quoque spectat Cura ægritudinum. His tamen rarissimè obnoxia est arbor tam venusta & felix nostra, utpote quæ adversus injurias quasvis instructa est, sali ac sabulo sueta, sitis patiens, & crassarum donata fibrarum ductibus ac laxè patentibus poris, per quos facilè digerit & exspirat, quicquid cum succo nutricio suppeditatur heterogenei, à quo timeri periculum intestinum posset. Præterea adversus ardorem, tempestates, insecta & externos quos-

cunque casus & injurias satis firmata est, ut, si quid ex his fontibus obvenerit, id communi fato cum plantis ceteris patiatur. Tribus tamen magis divexari dixerim: Tineis, formicis & locustis; his namque copiosam melle suo indulget escam: illis retium latebras & asyla axillarum: istis lignum in ambitu effœtum. Locustarum impetus rariores accensorum ramalium flammâ plerumque avertuntur: Verùm, harum verendâ incursione totæ provinciæ quandoque ita inundantur, ut nulla non planta sub atroci gemat tyrannide nequam illius & damnificæ bestiæ: quod ubi evenit, non Vulcanus cum Cyclopibus à palmis eas arcebit, nec annonæ caritas ullo præsidio cavebitur. Formicis & tineis studiosâ caudicis purgatione occurritur: ab Asâ fœtidâ *Hing* expeditum remedium petit ditio *Disguun*, hujus succi natalis; nimirum hanc Asam stemmati circumponunt, aut ejus radicem elicibus injiciunt, ut aqua stygio fœtore imbuta palmeæ radici affluat, & cum alimento distributa exitiali vermiculis, intus latentibus, antidoto sit: perinde ut lumbrici abdominis medicamenti amarore extinguuntur. *Jemen*, seu Arabia felix, majorum formicarum genus quoddam alit, ceteris formicis & insectis quibusvis infestum, palmis tamen minimè noxium, cujus examina, unà cum ramis, quorum cavernulas inhabitant, in palmarum comas transponunt: ubi aperto foramine audax & bellicosum genus novam sedem ab insectis, fructui insidiantibus, purgat & tuetur, sola virtutis spolia in escam suam convertens. Prostant militares illæ manus in usum palmicolarum passim venales, præcipuè in tabernis & compitis urbis *Mocha*, quò ex jugis montium, à vagis pastoribus deprehensæ, advehuntur.

RELATIO IV.

Palmæ descriptio Botanica.

§. I.

Palmæ per ætates suas incrementa & culturæ modos indicavimus: sequitur ut in partes ipsas cultrum immittamus Botanicum. *Radix* trunco constat medio, simplici, crasso, lignoso, interdum gemino, &, ubi soli conditio patitur, in rectum demisso: quem in summâ tellure brachia circumdant tortuosa, tenuia, per terræ superficiem longis vagisque flexibus repentia, utplurimum nuda & simplicia, alia ramosa & fibris brevissimis stipata. Hæc substantiâ gaudent exteriori corticeâ, interiori ligneâ, utrâque lentâ, fibratâ & firmâ, coloris in rufum nigricantis, saporis sylvestris. Radices mirè expositæ sunt insidiis bestiarum ex erinaceorum genere, quas *Plinius* L. VIII. cap. 35. *Hystrices*, Persæ *Sichuur* vocant; per campos enim concubiâ nocte grassantes sævis in eas dentibus invehunt, & palmetis, præsertim junioribus, damna inferunt gravissima, cum totali plurimarum arborum exitio. Edax quoque rerum tempus, in aridiori solo, sæpè ante arboris senium, tam, qui in profundum porrigitur, truncum, quàm, quæ in transversum extenduntur, brachiorum propagines absumit: hinc fit, ut prostrata arbor, brevibus densisque radiculis se prodat conspicuam, opinantibus ignaris, tantillo radicum fulcro vastum caudicem substitisse.

§. 2.

Caudex est rectissimus, simplex, individuus & μονόβλαστος, figuræ ad assem cylindraceæ, nisi verticem versùs pauxillisper gracilesceret: crassiorem hâc parte referunt alii, quos tamen, credo, decepit eminus conspecta facies palmæ senescentis, quæ, cùm humotenus frondibus orbata, sæpe etiam exesa & detrita sit, nil mirum est, si, in summitate adhuc integrâ & pollicibus vestitâ, pleniorem habitum referat. Arbori adultæ id notabile circa basin evenit, ut externæ fibræ, rupto caudicis ambitu, intumescant, & radicum faciem geniumque induant antè, quàm terræ superficiem contigerint. Crassities caudici tanta est, ut, pro diverso arboris vigore, plus minus sesqui orgyiæ mensuram in ambitu complectatur, multo minorem verò, si pollicibus orbata fuerit. Longitudo ætati respondet: excelsissima orgyias octo hôc cœlo rarenter transcendit. Cortice donatus caudex non est; sed ab injuriis se junior tuetur partibus frondium, ab amputatione residuis, quas pollices nuncupavimus. Horum accurata est dispositio, senis semper numerò superficiem juxta in orbem ambientibus, ita, ut ex interstitiis seni superiores al[ternatim] decussato ordine provehantur: quibus tandem successu temporis ex senio & tempestate abscedentibus nuda prodit superficies, ingratâ a[d] tactum asperitate, pulloque colore tetrâ, tu[m] fœdis quoque frondium signata vestigiis, perin[de] atque brassicæ capitatæ caulis ex defluvi[o] foliorum. Interior substantia à summa cervic[e] quâ comam sustinet ad radicem usque, ex fibr[is] compacta est continuis, crassis, ligneis, firmis[,] levibus tamen, & fungosâ carne laxè adeò co[hæ]rentibus, ut vix non digitis possent dissolv[i:] inde lignum soliditate carens asciæ ægrè obedi[t] &, nisi pro fulcris ut inserviat, aut sudibus tugu[riorum], aptum natum non est, qualis structur[a] latebras dactylophagæ gentis pars maxima inh[a]bitat. Medullam annosus caudex nullam exh[i]bet: succedaneus ei conspicitur per mediu[m] demissus ligneus quidam nervus, multò crassi[or] firmiorque, quàm sunt fibræ carnis reliquæ: quâ ita laxè comprehenditur, ut unguibus fac[ilè] evellatur. In tenello caudice omnis pars interi[or,] in adulto ea, quæ per comam definit, in provect[io]re saltem quæ in verticis gemmâ conspici[tur,] medullæ similis, mollis & edulis est; (*Vid. Tab.* *Fig.* 14.) Substantia ejus est albissima, tenera, c[ar]nosa, fragilis, subdulcis ac sapida; unde Pe[rsæ] vo[cant]

vocabulo communi *magsi ser*, id est, medulla capitis, & proprio nomine *Kuur*, *Dioscoridi* ἐγκάρδιον, seu medulla, *Theophrasto* & *Galeno* ἐγκέφαλον, seu cerebrum, appellatur, quo exciso arborem interire necesse est, quandoquidem expectatæ productionis germen est, ac frondium futurarum rudimentum; unde hoc cupediarum genus solummodo ex comis spuriis atque palmis sylvestribus peti debet.

§. 3.

Coma palmæ una est & perennis; multiplicem aliquando produci in Ægypto *Theophrastus* Hist. Pl. L. II. c. 8. auctor est: quod evenire posse non inficior, si circa comam præter naturæ ordinem enatus stolo unus aut alter incuriâ possessoris invaleat. Coma, pro arboris diverso statu, quadraginta ad minimum, ad summum octoginta absolvitur frondibus, specioso & ceteris arboribus insolito ordine in orbem sparsis. Primò enim in summo vertice gemma existit ingens, cono similis, ex frondibus proximè nascendis compacta, bicubitalis circiter longitudinis, angusta & in acutum apicem producta. Hanc proximè frondes stipant recentiores, nondum satis explicatæ, nec ultra gemmæ longitudinem protensæ, quas ambiunt inferiores aliæ atque aliæ, perfectæ longitudinis, alternatim positæ, magisque semper à vertice reflexæ, donec postremæ in arcum curvatæ horizontem versùs extendantur; eas non rarò excipiunt senio marcentes quædam, indecorè propendentes, nisi prævio cultoris studio amputatæ fuerint. Ex frondium axillis prodeunt suis quique spathis ramosi spadices, floribus in Palmâ masculinâ, fructibus in fœmineâ fœcundi: de quibus omnibus nunc dicam sigillatim.

§. 4.

In antecessum verò notamus, denominandis, quæ Comam constituunt, alis foliosis, placuisse nobis *Frondis* adoptare vocabulum. Non enim *Folii* nomen, quo recentiores utuntur, aridere potuit, quoniam frondem palmeam natura neutiquam in lobos laciniasve divulsit, ut folium inde dici unum tanta compages possit: sed in folia distinxit genuina & numerosissima alia, suis quæquæ pediculis (qualibuscunque) insistentia, licet arctè adeo communi costæ adnata, ne sigillatim, sed præter morem vulgarem cum universa frondis compage decidant. Nec cum Bauhino *Rami* nomen placuit. Ramo enim id proprium est, ut in indefinitum crescendo surculos acquirat alios atque alios; quod, cum ab Alâ nostrâ alienum sit, tali postulabat designari vocabulo, quod differentem illam in surculos augmentationem non involveret, simul atque foliorum non excluderet pluralitatem. Est autem Frons palmea (*Tab. XI. Fig. 11.*) ingens & ramorum æmulæ magnitudinis ala, longitudinis trium circiter orgyiarum, utrinque ex foliis arundinaceis secundùm longitudinem pinnata, frondi arboris Cocciferæ minus aspectæ simillima, nisi quòd huic sint folia plana, longiora, tremula, flaccida & quodammodo pendula, illi verò rigidiora & magis surrecta. Partes ei sunt Costa, Spinæ & Folia.

Costa ex principio brevi, lato & compresso in angustam trium orgyiarum longitudinem extenditur, superficiem exhibens glabram & nitentem, coloris herbei, in basi annosâ lutescentis, supernam faciem convexam, inferiorem in principio concavam, in progressu quodammodo canaliculatam. Substantia illi eadem est quæ caudici, sed levior & minus compacta, tum fibris donata candidioribus & subtilioribus. Costa componitur ex basi, scapo & virgâ. Basin (*Fig. 12.*) appellamus imam partem, quæ caudici imbricatim adhæret, figuram obtinens utcunque triangularem oblongam, interiori superficie concavam, exteriori gibbam, longitudinem sesquispithamæ, latitudinem in imâ parte dodrantalem, crassitiem biuncialem. Ora utrinque tenuis est, in fibras desinens copiosissimas, reticulato textu in nassæ speciem cohærens, quâ latera vicinæ cujusque baseos invicem nexa ac connata sunt, dum subinde ordinis superioris intermedia quæque basis eâdem convestitur, ut saltem exiguâ sui parte nuda promineat. (*Fig. 12. lit. a*) *Scapum* ea costæ pars constituit, (*Fig. 12. lit. b.*) quæ à basi ad aculeos, foliis prævios, nuda porrigitur, & à caudice declinare incipit. Hæc est illa portio, quam à primâ frondium recisione remanere narravimus, in alterâ verò, à curiosis institutâ palmicolis, supernè amputari, ne imbres hauriat, à Plinio *Pollicis* nomine insignita. Cubitalem refert longitudinem, crassitiem pollicarem, latitudinem in imâ parte trium, in progressu duarum circiter unciarum. Virgam vocamus reliquum corpus longum ac paulatim tenuius, quod ultra scapum extenditur, & in adverso margine spinis primum, mox longâ foliorum serie conseritur.

Spinæ foliorum rudimenta sunt, quæ in ipsâ costâ utrinque prodeunt primò rara ac brevia, mox densiora & longiora, donec, absoluto cubitali spatio, foliorum formam lentâ mutatione induant. Sunt autem ex conoide informes & angulosæ, crassæ, duræ & quodammodo ligneæ, superficie nitidâ & ex herbaceo in luteum pallente, summâ facie canaliculatâ, apice tereti & fusco, donec paulatim in folia expandantur.

Folia sunt perennia, pennata, arundinacea, densissima & indefiniti numeri, primùm brevia, vix spithamam longa, mox in majorem longitudinem producta, donec, mucronatâ extremitatum circumscriptione, ad finem costæ deficiant. *Pediculis* qualibuscunque nituntur, semiunciali intervallo dissidentibus, ligneis, crassis, longitudinis fere pollicaris, inconditæ & in quadratum vergentis figuræ, costæ firmiter adnatis, ne ab eâ nisi violentâ manu possint avelli. Situm folia habent obliquum, & in illo hoc singulare,

gulare, quòd, licet pediculis inſiſtant in æqualem ſeriem locatis, ipſa tamen utrinque à ſe invicem, utplurimùm alternatim, diſtendantur in duplicem ordinem, qualem foliorum disjunctionem in aliis Palmarum foliô pinnatô generibus non obſervavi, neque in dactyliferâ Europæâ quemquam memini notâſſe: fortaſſe, quod arbor extra cœlum ſuum degener & genuini decoris parùm ſtudioſa ſit. Sed vel ipſa denſitas ſeparationem requirebat, nimirum pediculis tam arctè conſidentibus, ne tot foliis locus ſufficeret, niſi alternâ divaricatione disjungerentur, ſimulac plicarum ope in preſſiorem ſtringerentur anguſtiam. Folium maximum longitudinem habet cubitalem, latitudinem biuncialem, figuram arundinaceam, acutè mucronatam & ſuperiori facie per mediam longitudinem plicatam: ſuperficiem utramque cum exiguo nitore obſcurè virentem, & quadantenus ſtriatam; Præterea durum, tenſum, rigidum & exſuccum eſt, nervis per longitudinem excurrentibus craſſis ac bene firmis.

§. 5.

Reticulatum, quod dixi, involucrum (*vide Tab. XI. Fig. 13.*) ex filis inæqualibus, craſſis, polygonis, parum compreſſis, rigidis, & velut ex ſtupâ vel cannabe rudiori ductis conſtruitur, figurâ naſſam, denſitate ſtupam, uſu faſcias referens; hæc proinde aſpera & incondita eſt: in Palmis adoleſcentibus, præſertim circa frondes faſtigii, coloris obſcurè lutei, denſa & ſpithamam lata: in ſeneſcentibus, præſertim circa annoſas frondes, ex rufo nigricans, detrita & anguſtior: illis ornamento & uſui, his noxæ & dedecori. Non eſt faſcia hæc una & ſimplex, ſed pro frondium denſitate multiplex, adeo ut tres, quatuor aut quinque invenias invicem impactas; etenim, cum frondium ordines anguſtis invicem incumbant intervallis, fieri aliter non poteſt, quin telæ iſtæ multiplicentur, & inferiores proximè ſequentes plurali numero complectantur. Id in caudicis parte ſupernâ maximè obvium eſt ſpectare: in infernâ enim ſenſim obſoleſcentes, unà cum pollicibus ſuis, defluunt, poſtquam eis (apud ſocordes ruſticos) laceræ & putridæ diu inhæſerant. Longitudinem æquè ac figuram reticuli cujusque metiri licet ex interſtitio baſium frondearum, quarum oras invicem connectebat. Conſtat ex triplici parallelogrammo filorum, vel, ut clarius dicam, ex tribus fibrarum parallelarum ordinibus, quorum uterque exterior, tertium, velut tramam incluſam, obliquo fibrarum ductu decuſſat: fibris quidem non textili modo implicatis, ſed capillamentis perexiguis, inſtar aranearum telæ, invicem connexis. Uſu retium potiſſimùm coma fruitur, in quâ, ut frondium, ſic præſertim ſpadicum novellorum baſes firmant quodammodo, & ab externis injuriis præſidiô ſuô tuentur. Nomen ne omittamus: hôc enim peculiari à Palmicolis impoſitô *Liif*. Nam ut Romani Baccho ſacræ Vitis partes ſingulas domeſticis appellationibus inſignire dignati ſunt: ita Perſis, ſuæ, Soli ac Cereri ſacratæ, arboris partes prope ſingulas propriis decorare nominibus placuit. Hinc arborum truncus, vulgò *bunë diracht*, in Palmâ *Morsë nachl*: frons ramusve vulgò *keng*, in eâdem *Letti nachl*, ejusque reciſa baſis *Tovvet*, folia vulgò *berg*, in dactyliferâ *Piijj* appellata ſunt. Taceo fœturæ nomina, quæ ſuô loco luſtrabimus.

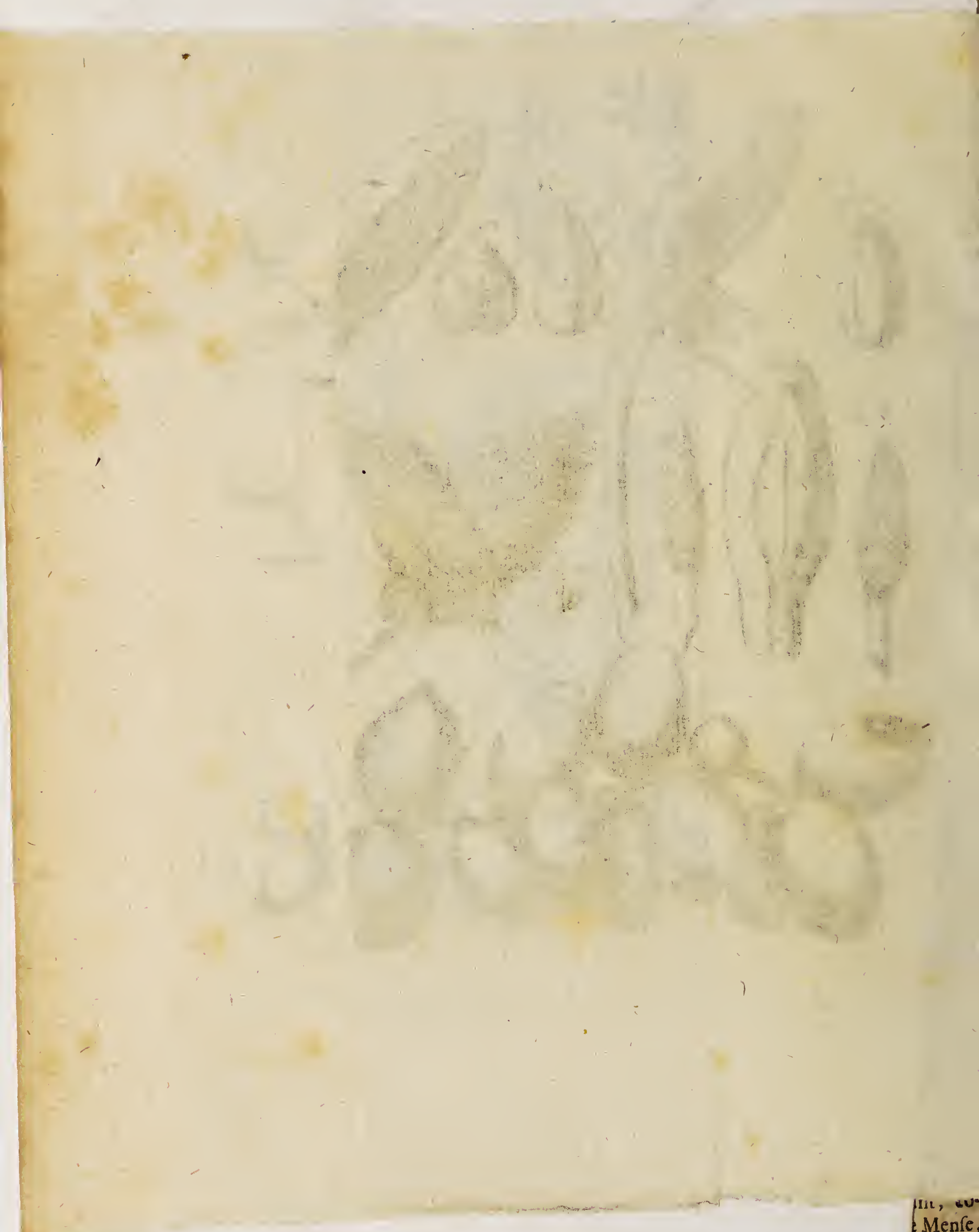
RELATIO V.

Palmei fœtus hiſtoria & anatomia Botanica.

§. I.

Hactenus de Palmæ partibus; nunc de fœtu, arborum effectu, dicemus, memoraturi, quâ ſui parte, quoque tempore & progreſſu Palma hoc cœlo fœtificet. Primitias prima edit inter palmas αὐτόγονος, anno videlicet quarto à transplantatione, ſi ſolum fœcundius, ſexto ſeptimove, ſi ſterilius, nacta eſt: ſeriùs fœtat, quæ Oſſi debet originem. Fœtus autem ſuos, haud arborum ceterarum ritu parte gignit promiſcuâ, ſed eos in ſummo tantum caudicis faſtigio è frondium axillis egerit, racemis inſtar ſcoparum ingentibus conſitos, cum quibus adhuc tenelli, vaginâ quaſi coriaceâ arctè compacti obvolutique, reconduntur. Amant Romani racemos ſive termites hos appellare *Spadices*, thecas eorum ob romphææ ſimilitudinem *Spathas*, propriis, ſed ex Græciâ translatis, vocabulis. In ortu ſuo fœtus palmæ maris à fœmineâ externâ facie non eſt diſcretus, quin utraque Palma ſpathas fert ſimillimæ prorſus figuræ, & in utrisque prolem, dum ſectione eximitur, intus & extrinſecus candidiſſimam, facie utrâque glabram, nitidam, & in unius quaſi tuberis ſoliditatem, ſtrictura thecæ, compactam, gemmulis nimirum unà cum virgulis, quibus adhærent, adhuc tenerioribus, mollicúlis & edulibus. Spadicem hunc novellum, exſciſſum, (*vide Tab. XII. Fig. 4.*) Perſæ appellant *Pengi nachl*, gratiſſimi ſibi pulpamenti vocabulô. Ordinem in pariendo uterque ſexus tenet ſequentem: Principio menſis Februarii, forte & citiùs, arbores virtute Solis appropinquantis excitatæ intra ſinus frondium rudimenta partus ſui concipiunt, nimirum Spathas ſurrectas, (*Fig. a.*) compreſsâ ſui facie caudici accumbentes, ſed adhuc intra texturas & involucra frondium reconditas: ex quibus, quamprimùm emerſæ ac lucis factæ ſunt publicæ, in omnem perpeti augmento accreſcunt dimenſionem, & ex prolis, quam ferunt, copiâ ſic intumeſcunt, ut eam ſequente Menſe, quem Marti inſcribimus, in longum dehiſcant (*Fig. 1. & 2.*) & per fiſſuram alterutro latere, rariùs utroque, factam, incluſum tuber excludant: quod ipſum clauſtro ſolutum paucos intra dies Spadicis habitum induit, in virgulas reſolutum nume-

F. 2.
F. 14.
Γ. 1.
F. 13.
F. 15.
F. 12.
F. 4.
F. 4.
F. 6.
Fig. 3
F. 5
F. 16.
F. 7
F. 8
Fii.
F. 9.
F. 10.

ınt, co-
Menſe,
ehiſcant
tere, ra-
xcludant:
ntra dies
eſolutum
nume-

umerosissimas, flosculis in mare, (*Fig.3.*) in fœminâ prunulis (*Fig.6. & 12.*) refertas, secundum ongitudinem inordinatè & sigillatim consitis: llis usum pro imprægnandis palmis fœmineis (*Fig.16.*) ex tempore præstantibus, his à tardiori ncremento demum mense ab hinc quinto maurescentibus. Spathas usu suo defunctas naura nutrimento prorsus destituit, ita ut brevi leformes extabescant, proinde ad reddendam rboribus gratiam sedulâ hortulani manu recindendæ. Spadices paucos habet Palma adoescens æquè ac decrepita; integræ autem ætais (*Tab. XI. Fig.8. & 9.*) octo vel decem, interlum inutili fœcunditate plures, & alimenti, uo ingravescant, inopes: quos tolli ferri acie pportet, nisi jam ante ab hortulanis, quod solet, pro cupediis evulsi sint. Nos fœtum in utroue sexu distinctiùs inspecturi, primò corticeam, uâ clauditur, thecam removemus, brevibus îc delineandam.

§. 2.

Palmei fœtûs theca, quam proprio nomine Latini *Spatham*, Græci ἐλάτην καὶ σπάθην, Persæ *Bukúmi nachl* appellant, (*vide Tab. XII. Fig. 1. &* .) figuram habet utcunque clavæ ligneæ, simiem bulbo oblongiori compresso, quali in præis utuntur Brasilienses. Externa superficies anugine tegitur molli, densâ, brevissimâ, coloris bscurè rufi, quâ abrasâ, diluto colore gratioè viret; interna alba est, glabra, humida & uodammoda mucosa. Substantiam obtinet orticeam, in fibras dividuam, nonnihil tomim, cùm exaruit lentam & corio non dissimiem; crassitiem culmi habet avenacei, tenuior xistens in parte gibbosâ, quàm reliquâ; & in pathâ fœmineâ, quàm in masculinâ. Spatha onstat tubo & ventre. *Tubus*, qui spadicis capum investit, compressus est, ex ventris graviate incurvus, vaginam acinacis referens; lonitudine spectatur cubitali, (in fœmineâ paulò revior,) pollicari crassitie, latitudine triunciali. ma pars, quousque comæ inseritur, gracilior t, candicans & substantiæ tenerioris, quæ, cum patham evellis, corii in modum contracta reocedit, semipalmarem denudans scapi extrei portionem, qnam vulgus dactyliphagum inr edulia recipit. *Venter* longitudinem asseuitur cubitalem, latitudinem palmarem & amiùs, crassitiem, dum rupturæ proximus, triunalem, utrâque facie tumentem, fastigiô, orâ pique ad digitalem latitudinem solidâ, substanæ fragilis, ambitu acuto. Interiorem superiem exhibet convexam, albam, glabram & æualem. Officium Spathæ est, ut nascentem adicem ab aëris injuriâ tueatur, scapum suo bo, tenellum verò termitem, racemosque floferos, claustrô ventris sui fovendo.

§. 3.

Spatham masculo turgentem spadice (*vid. Tab. XII. Fig. 1. & 3.*) à spathâ fœmineâ vulgus ngulari distinguit nomine *anbaari nachl*: quin & exclusum, quem hic propono, *Spadicem* virgulasque illi avulsas eodem vocabulo indigitans; quanquam vocis indoles nihil, quod scio, masculinum, sed domum, cellam, vel vas refertum denotet, & saltem plenitudinem insinuet. Eidem recens in lucem nascenti exempta flosculorum moles (*Fig.4.*) peculiare obtinet, ac in palmicolarum Reipublicâ celebre nomen *Koboneg h*; Integro enim mense, quo ejus habetur copia, exquisitum præbet, tam liguritoribus obsonium, quàm socordibus remedium excitandæ libidinis, si ejus buccellæ aliquot comedantur. Extrahitur eum in finem Spatha, (*Fig.a*) vixdum è fasciis suis prominens, cui in longum incisæ embryo illi eximitur, & in virgulas vel buccellas divulsus dono distribuitur petentibus, utramque ejus faciem vide, sis (*Fig. 4.*). Damni nullum ex evulsione periculum est, quòd possint palmeto propediem fœcundando pauci superstites sufficere. Exscissus hic partus (Cæsareum vocant Medici) saporem habet vapidè dulcem, &, prout omnis pars Palmæ esculenta, nucis castaneæ æmulum, sed cum subamarâ cruditate quadam, & humiditate nidorem præbente spermaticum. Ejus gemmæ rudimenta sunt flosculorum proximè explicandornm tenerrima candidissimaque, vinaceorum magnitudinis, ex mutuâ compressione multilateralia, mox figuram acceptura trigonam, quæ petalorum numero & situi respondeat. Hæc intemerato relicta domicilio perfectionem mense Martio consequuntur, cujus calore promota carceris angustiam, facto impetu, disrumpunt, prodeunte per Spathæ hiatum incluso Spadice, cum racemosa oscitantium flosculorum scholâ. *Flosculi* (*Fig.5.*) Liliis convallium minores, oblongi, tripetali, coloris albidi in luteum pallescentis & ingrati, staminum tribus, ad petalorum numerum, donati vestigiis; nituntur non petiolis, sed herbei coloris carnoso quodam principio, respondente magnitudini seminis Coriandri, & in petioli modum emarcente. Hoc *Theophrasto* & *Plinio* imposuisse videtur, quo minùs utramque Palmam fructiferam appellare dubitaverint. *Petala* flosculorum surrecta sunt, oblonga. concava, obtusè mucronata, succosa, carnosa rigida. *Stamina* sunt lanuginosa, rigida, brevissima, albicantia, multo referta *polline* in luteum pallente, levissimo & subtilissimo, qui etiam floris umbilicum copiosè obsidet. Pollen drachmæ unius pondere assumptus, dicitur, ad ciendam libidinem, majorem præstare efficaciam, quàm ipse embryo, quòd vel ex seminali halitu conjicias, quem exspirat prægravem. Colligitur à gnaris, concussione spadicum recens natorum, (qui singuli singulas circiter uncias exhibent) & pyxide reconditur probè operculatâ, ne ab aëre virium patiatur dispendium. Meliori consilio pollinem electuariis roborantibus admiscent alii, quòd solitarius, quanquam pyxide clausus, situm facilè contrahat. Flosculorum

 uni

uni ſpadici numeroſa eſt congeries: nam, cùm Spadix unus mediocriter magnus (magnitudo pro arborum habitu diverſa eſt) virgulas ducentas contineat, quarum breviſſimæ floſculos habent quadraginta, mediæ ſexaginta, longiſſimæ octoginta, hic numerus floſculorum medius, cum virgarum numero multiplicatus, computum reddit duodecim floſculorum millium in uno Spadice: qui in lance à me librati exhibuêre libram unam civilem Belgicam, unicâ minùs unciâ. Minor multò gemmarum numerus eſt in Spadice fœmineo, ad cujus examen nunc telam protendimus.

§. 4.

Spadix fœmineus, (*vide Tab. XII. Fig. 6. & 12.*) termes palmeus eſt, ſine prodromis floribus agmen plurimorum fructuum exhibens, cum quibus, dum uterino adhuc cortice obvolvitur, guloſæ plebi ſalivam quoque movet, ferculum ventri ſimul ac Veneri expetitum: ſed quod maſculô haud melius quidem, ſed eò rarius habetur, quò majus nefas eſt id gravidæ arbori eximere, & meſſem, quod ajunt, in herbâ conſumere. Arboribus tamen vel nimium fœtis, vel admodum adoleſcentibus, tantum abeſt, ut non liceat, ut potiùs ſuperfluas ſufferre ſpathas neceſſe ſit: ne illic deficiente alimento fructus, hìc fracto in pueritiâ vigore, ipſæ matres intereant. Obtinuit & hic embryo nomen peculiare Arabicum *Talch nachl,* quo à virili diſtinguitur, in Perſidem, me judice, introductum ab Arabibus illis, quos video cum cilicinis tuguriis palmifera littora inhabitare, & paſſim perambulare; ſed quæ vox tamen ipſos intra Lares Arabiæ Spatham ſignificat, & ſcribitur. Varia partus fœmineus, cum incrementi ſui gradibus, ſubit nomina. quibus in hôc foro ſucceſſu temporis diſcerni poteſt, & probè ſignificari, quantum & fructus ad maturitatem profecerint, & dactylophagi ſpes populi ad meſſem ſuam accedat propiùs. Quæ ipſa nunc ſingula, cùm incrementa, tum nomina, ordine recenſebimus.

Vergente Februario ac ineunte Martio, ſpathis rumpentibus, (*Fig. 2.*) primùm emicant Spadices, clauſtroque non multis poſt diebus relicto nudi in lucem prodeunt; à palmicolis *Kogèr,* vel ut alii ſcribunt *Kocherri moch* ſalutati, nomine, ut opinor, depravato ab Arabicâ voce *Dſjauhèr,* quæ ſubſtantiam meliorem denotat; quo verò nomine, ut tota gaudet ſpadicis hujus compages, ita in ſpecie non alio ipſa inſigniuntur rudimenta fructuum. Hæc rudimenta magnitudinem æquè ac rotunditatem obtinent granorum piperis, ſuperficiem nitentem albam, ſaporem ſubauſterum: ſubtus duplici induta membranulâ ſive calyculo, uno exteriori, qui brevior eſt, altero interiori, qui fructum proximè & pene integrum involvit, utroque oram habente inæqualem & ſuperficiem ſubaſperam. Copioſiſſima uni ſpadici inſident: numerum reduco ad bis mille & trecenta, ſi, ſpadices majores cum minimis jungendo, ſingulis virgulas octoginta, virgulis verò ſingulis grana triginta tribuam; ſed quorum vel medius vel major numerus ſenſim defluit per tot incrementi & mutationum gradus, quos ad maturitatem usque ſubeunt. Hoc in ſtatu cum ſobole ſuâ Spadix recens natus non diu moratur, ſed cum Aprili menſe invaleſcens, (*Fig. 7.*) extenſis ultra maris vigorem virgulis, fructus extra caliculos exhibet provectos, vergentes in figuram turbinatam, coloris unà cum virgulis in luteum languentis, ſaporis, paulò quàm ante, auſterioris. Huic ætati nomen eſt *Togerèk.* Menſe Majo (locis aliis inclinante Aprili) fructus noſtri parùm figurâ, nil ſapore mutati, ceraſorum adipiſcuntur magnitudinem, (*Fig. 8.*) colore in herbeum virente, ſubnato intus oſſiculi rudimento molliculo: virgulis interim longiùs quoque productis ac quodammodo luteſcentibus. Hæc facies nomen recipit *Chamèl,* in aliis territoriis *Puruus.* Variant enim pro obſcuris locorum incolis & ipſæ obſcuræ originis appellationes. Junio ineunte, alibi citiùs, (*Fig. 9.*) olivas figurâ & magnitudine exprimunt, dum oſſicula indureſcunt, & caro, imminutâ humiditàte, fit ſolidior, ſapore & colore nihil mutatis. In hoc ſtatu conſtituti fructus nomen gerunt *Charèk,* & in aliis locis *Kong.* Appetente Julio plenum adeptis, qui Dactylis competebat, habitum, (*Fig. 10*) viridiſſimus nitor eſt, figura turbinata, oſſiculum induratum, caro utcunque mollior, ſed pene exſucca, duriuſcula & acerba. Hos tamen vulgus tam difficiles ventriculo & auſteros fructus cum voluptate eſitat, expectationis, dum matureſcant, impatiens. Crederes naturam eis ænea dediſſe guttura, ſecus ac militibus M. Alexandri, quos immaturis dactylis (in reditu ab expeditione Indicâ) ſtrangulatos referunt, qui vel Palmam, vel illius Principis geſta deſcribunt. In hôc gradu conſtituti nomen *Chalaal* tam diu gerunt, donec ad perfectam maturitatem devenerint. Maturitatem verò accelerant Circii æſtivi, venti ſupra fidem ardentes & frequentiſſimè ſpirantes circa Caniculam. Quò illi æſtuoſiores ſpirant, eò citiùs omnes gradus decurri, ſoſpitari fœturam, fructûs magis dulceſcere & maturiùs perfici, experiuntur palmicolæ, qui hos rebus ſuis fecundos, ſuo licet corpori atque ceteris animantibus vegetabilibusque moleſtiſſimos ac pernicioſos ſpiritus, junctis expectant deſideriis. Nota, appellationem *Chalaal* interdum latiùs patere, & prædictis omnibus imponi gradibus, quibus facies jam oblongior, olivæ ſimilis & dactylo genuina eſt. Menſe Auguſto citiùs, tardiùs, dactyli matureſcunt, & hôc ipſo, depoſitâ priori, appellationem ſubeunt *Dumpàs.* (*Fig. 11.*) Matureſcunt verò non more ceterorum prunorum, quæ ſenſim totâ ſi-

gu-

ul substantiâ mollescunt, sed primò acqui-int, putrescentis instar pomi, maculam mol-m, utplurimùm in extremitate, quæ sen-n proripiens omnem substantiam crudiorem aucis diebus in dulcem pulpam convertit: egendi tamen sunt citiùs, ne productâ ad mbilicum mollitie suo caliculo excidant, psuque spontaneo conquassentur. Hos Dum-asios gula popularis maturis dactylis longè nteponit, fortassè quòd mixta partis crudio-s durities cum pulpâ bolum reddat com-nordenti gratiorem, vel quòd primi expleant ruritum appetitus, quem in has annonæ pri-itias vulgus dudum acuerat. Quin & con-iviis ingeruntur virorum illustrium, inter ntecænii, mensæve secundæ tragemata, loco on postremo proponendi. Eorum pars cru-a superficiem habet cum nitore quadante-us flaventem, carnem ex austero dulcicu-am, albam, duriusculam, quodammodo fari-ulentam, siccam & friabilem: pars matura ellucida est, mollis, dulcissima, pro speciei iversitate, in rubeum languens vel rufa. Hâc icie, quâ ad maturitatem vergunt, excussi, in umulos (quod suo loco docebimus) partien-i, & solaribus radiis exponendi sunt, ut, reli-uâ cruditate depositâ, insolatione penitus molliantur, & dulcescant: quomodo omni raduum numero absoluti & excocti *Dactylo-um* nomen subeunt, & à Persis demum *Chur-nà*, ab Arabibus *Tamr* appellantur. Usu ta-nen receptum est eos recentes peculiari de-ominare vocabulo Arabico *Ruteb*, quo ab ntiquioribus distinguantur, quibus *Churmà* omen commune est. Dactylorum differen-ias recensebimus expeditâ descriptione Spa-icum, quibus innascuntur.

§. 5.

Spadix superficiem habet glabram, nitoris xpertem, coloris languidè punicei, qualis est ulmi avenacei, substantiam obtinet levem, axam, nervosam, ligneam, albidam & fron-leæ costæ persimilem; figurâ scopas exprimit lomesticas: nam & scapo constat & virgula-um fasciculo. *Scapus* compressus est, ex pon-lere curvatus, pollicis crassitie, latitudine ge-ninæ unciæ, in fœmella trium cubitorum lon-itudinis, in mare brevior, superficie, ut exa-uit, striata. Substantia, cùm fibris constet enfissimis, ex omni arboris parte maximè ido-neam cedit restiariis, pro tomento, materiam. Pars ad palmæ longitudinem comæ infixa (re-centis inquam & nondum adulti) carnosa, nu-clei substantiam & candorem obtinens, escu-lenta & vapidè dulcis, quæ & cruda populo servit pro cupediis, & à ditioribus pro condi-mento ferculis incoquitur; ultra dictam ve-rò mensuram amaritudinem contrahit, & paulatim indurescit. Nomen ei est *Paniiri nachl*, i.e. caseus palmeus, nulli non Persarum notissimum. Scapus, ubi desinit, in *virgularum* sive *bacillorum* fasciculum, non simul, sed quodammodo gradatim, dissolvitur, masculus in densum & pedalis longitudinis, fœmineus in sesquicubitalem, rariorem & magis dispersum, illic maximâ florum, hic dactylorum minori copiâ consitum. Bacilli sexûs utriusque sunt simplices, recti, flexiles, longitudinis inæqualis, culmi avenacei crassitie, imâ parte nudi & ad assem quadrati, in reliquâ flosculis fructibusve singulis inordinatè consiti, ad situm cujusque fœtûs alternatim & à brevi intervallo retorti, adeoque inæquales & excusso fœtu ab impressis vestigiis subasperi; fibris donantur exilioribus, quam in scapo, & à restiariis repudiosis. Spadices bacillos tenent rotundo numero computatos, ex masculis maximi ducentos vel ampliùs, medii quinquaginta supra centenos, minimi centenos; ex fœmineis verò maximi centum, mediocres octoginta, minimi quinquaginta sex: horum in classe plerumque tres quatuorve invenies, præter naturæ ordinem concretos.

§. 6.

Arboris fructus sequuntur, videlicet *Palmulæ* maturæ, quas *Persæ Churmà, Arabes Tamr, Dioscorides* & *Galenus* φοινικοβαλάνους vocant, *Græci* eas Δακτύλους, & cum eis *Romani* Dactylos appellant, à figurâ digitorum, quos tamen minimè referunt. (*Tab. XII. Fig. 10. 11. 12.*) Potiori jure id nomen gerunt Dactyli Indici *Tamr Hindi*, siliquæ è ramis propendentes vastissimæ & à Palmâ heterogeneæ arboris, quæ eminus conspectæ articulosum digitum grandiorem & incurvum accuratè exprimunt. Sunt verò phœnicobalani nostræ, nimirum recentes, quas *Rutèb* vocant, Palmæ mitis pruna, utplurimùm glandium quercinarum figura, sed iis ferè majora: pellicula vestita tenui, pellucida, nitida, coloris in aliis speciebus pallentis, in aliis lutei, rufi vel rubei, pro diverso colore carnis translucentis. *Caro* eis multa est, pinguis, pulposa, saporis vinosi, dulcissimi, ossiculo suo laxè inhærens, intercedente membranula albicante, tenera, molli, & quasi bombycina, in plures pelliculas dividua. *Ossiculum* (*Fig. 13. 14. 15.*) solidum est, cornu instar tenax & durum, superficie granis uvarum concolori, vel ex cinereo magis minusve diluta, interiori substantia ad similitudinem nucis myristicæ variegata; figura ejus quodammodo est turbinata, incurva, una facie gibba & æqualis, altera insigni pulvinatæ figuræ sulco in longum divisa. Facies gibba notabili cælatur lineola, tenui, per mediam longitudinem decurrente, cujus in medio punctum, quasi umbilici, conspicitur, albam fovens cartilaginem, quæ, ad mediam Ossiculi substantiam penetrans, futuri germinis rudimentum est. Ossiculi magnitudo plerumque ea est, ut tertiam totius substantiæ partem exhibeat: variat tamen pro specie arboris & genio natalis soli. Arabiæ felicis dactylos, cujuscunque nominis, pinguiores & mi-

norum

norum offium invenies, quam Turciæ & Perfidis. In Offium vifceribus medullam talem non reperio, qualem ineffe, ac terrâ emollitis eximi poffe perfuafum eft *Rajo*, dexterrimo Angliæ & ingentis ftudii Botanico.

Dactylorum plurimæ funt varietates, à bonitate, figurâ, patriâ & diverfis accidentibus nomina fortitæ. Quas inter primas fibi ob falubritatem vendicant *Churmà Serrèk*, dactyli coloris rufi & exiguæ magnitudinis. Sunt enim ad coquendum faciles, alimentum præftant copiofum, laudabile, & omnis expers culpæ excitandorum flatuum ac torminum, unde etiam ad ufum deliguntur medicum. Habent hoc infuper fingulare, ut fine prævia infolatione, fecus ac ceteræ fpecies, confervari poffint, ne acefcant. Ob gratiam faporis omnibus antecellunt *Churmà Sjahuni*, id eft, Dactyli Regii, ita à præftantiâ fuâ dicti, & à *Plinio* quoque N. H. Libr. XIII. cap. 14. laudati, fuaviffimam obtinentes fyrupi aromatici dulcedinem, & auream claritatem fuccini. Magnates hoc genus dactylorum menfis fuis arrogant, quafi fibi folis natum, & cellas penarias iisdem tam recentibus, five crudis, quàm poft infolationem conditis (fyrupo ex caryotis ejusdem generis expreffo) folicitè inftruunt. Hos in ordine bonitatis excipiunt à fincerâ dulcedine *Churmà Sjekkerì*, à nucis Mofchatæ figura & colore *Dſjauſì*, à myrobalanorum fimilitudine (ferotini valde) *Halìlì*, à flavedine *Serd*, à jujubarum parilitate *Unabì*, à lithargyrii pallore *Mordaſengì* nuncupati; tum perquam molles & pulpâ fcatentes *Muſalì*, & qui in arbore arefcunt, longi, rugofi, non decidui *Dſjehrumì* dicti. Nec poftremi funt, quibus à provinciis & loco natali nomen impofitum eft *Faarſì, Dſjihanì, Mekkeì*. Accedunt his feptem Bafrenfium profapiæ infigniores, per Arabiam defertam decantati nominis, quas hìc, velut exoticas, omittimus. Inter dactylos mediæ notæ à Perfis numerantur *Chuuſj govvaar, Falakuun, Nardſjilì, Mivvahì, Seluunì, Mahhmuudì, Chaarù Dſjemaal, Chaarù Derjaì, Kuungìrd, Chuuſj chaar, Pijaruun, Wandulalì, Reſjt* vel *Leſjt, Sahidì*, & plures alii, in diverfis provinciis diverfis infigniti nominibus: quorum à recenfione abftinemus, ne Relatio in longum & inutilem excrefcat Catalogum.

RELATIO VI.

Palmæ hiſtoria naturalis & œconomica, ſive de Palmæ fœmininæ impragnatione, & ratione tractandi Dactylos.

§. I.

Examinatis Palmæ cùm partibus integrantibus, tum fructibus, liberiori pede ad reliquam tranfimus hiftoriam: cujus vel ex primis, atque plena res digniffimaque admirationis eft modus Palmas fœmininas fœcundandi. Habet id, tot popularium, Perfidis, Arabiæ, Ægypti nutrix, inter plantas fingulare, ut animalium exemplo, mari ftato tempore mifcenda, atque finguli ejus uteri, quafi conjugali coitu, imprægnandi fint, fecus omnia fua quæ in lucem recens prodiderat, fructuum rudimenta, indeclinabili abortu, dimiffura: abortu, inquam, non modò poffefforibus, fed ipfis provinciis calamitofa; quandoquidem ex meffe dactyliferâ populi illi fuftentare vitam non minùs debent, quàm noftra gens ex frugiferâ, quâ irritâ, declinari fames à multitudine nullo confilio poteft. Memini ætate noftrâ accidiffe, ut Turcus *Baſrenſi* urbi & territorio (ad oftium Tigridis) irruptionem decerneret: quam Princeps folo repreſſerat confilio, ad primum hoftilis adventûs nuntium delendi omnes palmas mafculas, quarum excidio frugiperdæ fœminæ obfidioni & moræ hoftium fubfidia negaturæ fint. Eruditus de confilio hoftis jam repedare cœperat, cùm tardatâ executione (quæ & ipfis incolis calamitofa foret) præpes revocatus, propofitum antevertit, excuffòque Dominò, pœnam negligentiæ petiit. Palmicolis igitur incumbit, ut imprægnandis arboribus quotannis impendant operam, fiquidem in fe redundare annonam cupiunt. Modus procedendi hic eft. Spathæ mafculæ, inclufo tumentes flore & ad thalami confortium maturo, fub finem Februarii ex arboris faftigio extrahuntur: quibus in longum diffectis eximuntur fpadices flofculis nondum ofcitantibus, fed in unam maffam compactis conferti, (*vide Tab. XII. Fig. 3.*) Hos protinus in furculos, five bacillos fpadicibus fœmininis inferendos, divellunt, quantùm quidem fieri poteft, in bifurcos, quoniam hàc formâ commodiùs ufui ferviunt. Bacillos alii amant recentes, atque illico infinuare fpadicibus, fi qui jàm lucem nacti funt; alii eos prius exficcant, & in Martium usque menfem cuftodiunt, quò, hiantibus uteris ad unum omnibus, infitionem uno actu & operâ inftituant, (*Fig. 16.*) Flores an maturi connubio & quando eximendi fint, explorari debet compreffione fpatharum, quæ contrectatæ fi nullum produnt fibilum, nondum perfecti nec eximendi funt; fi cum fono renituntur perexiguo, maturi funt & fine dilatione folvendi, quoniam fic modicè rigefcunt, & tantillum claufi funt, ut pollinem (quodammodo ex ætate humentem) fovere fine difperfione & jacturâ poffint, dum infinuentur & arefcant: in folo enim polline omnis fœcundiandi virtus refidet; fi verò fpathæ digitis refiftunt cum ftrepitu infigniori, tunc flores jam nimium rigent & patent, nec ad ufum amplius idonei funt, quia folâ claufi aftrictione vaginæ

fuæ,

TAB. XIII
Q
Fig. 1
F. 2
3
F. 3
F. 4

ſuæ, quâ ſoluti, ſive id manu anatomicâ, ſive ſpontaneâ eruptione fiat, caveri nullâ ratione poteſt, quin pollinem in auras uno impetu explodant. Addo, quod mireris, excifis hôc ſtatu ſpadicibus omnes flores unâ nocte omnes defluere, cùm tamen in arbore relictis ad menſem integrum remaneant, polline quamvis, adeoque omni virtute, deſtituti. Ad arefaciendum requiritur, ut maſculini ſpadices procul morâ exſolvantur involucris ſuis, tum in ſuſpendendas ſimul divellantur particulas, quamprimùm ſpathæ ex arboribus evulſæ ſunt; ſecus enim, ſi in iis compacti latuerint ultra diem naturalem, floſculi ambuſtione fœdati & macidi ad unum omnes decident, polline eorum pariter ambuſto & fordeſcente. Parem jacturam ſurculi percipient avulſi, ſi alicubi acclinent, ne aura eos undique ambire poſſit: quod ut caveatur, ex funiculis obſcuro loco & in ſeriem ſuſpendendi ſunt, ita ut ſingulis ſpatium intercedat inane. Taliter exſiccati ad præſentes thalamos apti ſunt, & in annum poſterum, ſalvâ virtute, aſſervari poſſunt. Fœcundandi efficacia in eo poſita eſt, ut rudimenta fructuum ſeminali floſculorum polline vel ejuſdem ſubtiliſſimis & inſenſibilibus particulis perfundantur: quod ut eveniat, furca una florida medio ſpadicis fœminei racemo per transverſum infigitur vel intexitur, (*Fig. 6.*) ita ut evelli procellis non poſſit, ſed aliquamdiu infixa retineri, dum omni depoſitâ virtute, embryonum rudimenta requiſitum vigorem adepta ſint. Hic actus peculiari decantatur phraſi *anbaar daden*, i. e. implere ſeu conferre plenitudinem. Infitionem quandoque iterant cives deſertorum, nihil ſuarum partium omiſſuri, quo conciliare annonæ poſſint augmentum, & novercalis ſolii detrimentum compenſare: quaſi ſatietur Venere, cui cum Cerere & Baccho non convenit. Reliqui Perſæ & omnes Arabes unicâ acquieſcunt inſitione ritè celebratâ; ſuperfluam ajunt alteram, & pro ſoſpitandis fructibus nil quicquam amplius conferre. Impprægnatio quoque ultronea contingit ſine ſtudio & manu cultoris, translato per aërem polline ex palmâ floridâ, non procul extante à fœmineâ. Videmus, loti palmeto cum virgas diſtribuunt, eas omnes haberi inſuper, quæ marem proximè circumſtunt, ex floribus halitum ultro ſuſceptu- ræ. Quid, quod orbum curatore nemus fœcundari univerſum poſſit ab unicâ Phœnice floridâ, ſi duntaxat vario flatu ſeminale pollen ultè circumferatur: nam perinde eſt, quomodo pertingat, ſeu vento appulſum, ſeu manu immiſſum, ſive etiam ore afflatum, prout *Theophraſtus* Hiſt. Pl. Lib. II. cap. 9. idem affirmat, & quiſque æquiore animo crediderit, quàm ſi cum *Plinio* N. H. Lib. IV. cap. 2. *Juſtino* Hiſt. L. XLIV. *Silesio*que Poëta Lib. III. referamus, equas in Luſitania afflatu inanis venti pullos concipere. Enimverò, cum plena res aleæ ſit fœcunditatem exſpectare ab aura, quod eadem, ſi adverſa, virtutem pollinis rapere aliorſum & diſſipare poſſit, ſi ſecunda fuerit, ſæpe imminutam & imbecillam deferre: inde in negotio tantæ expectationis palmicolæ tutiſſimam ingrediuntur fœcundandi rationem, & ipſa manu ſpathis ſingulis ſingulos floſculorum ſurculos inferunt, quod hos teneriora fructuum rudimenta virtute ſua, & ſpem felicis annonæ, nunquam deſtituiſſe, longa ipſis conſtet experientia. Creditur idem flos ſoſpitare fœturas quoque ceterarum arborum, & pronas in caſum reſtituere efficaci effluvio; quapropter illum multi malis aurantiis citreisque inferunt: quô verò effectu, penes inferentes judicium ſit. De fructu palmeo res extra dubium eſt; unde quibus maſculæ deficiunt arbores, iis aliunde flores petendi ſunt. Deficiunt non ſemper ex incuria cultoris, verum aliquando ex peculiari ſoli natalis indole, maſculinas non ſufferente, quicquid colendis operæ impendatur. Teſtes ſunt, ut loca alia, ita præ ceteris *Farchonaad*, Caramaniæ pars, quæ eam ob cauſam nemora non colit alia, quàm ſexûs fœminei. Transferendi autem ſunt cum virgulis legitimè exſiccati, ne in via fraceant, & probè obvoluti, ne ab aëre virtutis patiantur detrimentum. Parvi conſtant: integri ſpadices, ut cariſſimi ſunt, unico *Sjahì*, ſeu imperialis ſextante: ubi vero proventus uber eſt, viginti eodem pretio veneunt. Atqui hic palmas impprægnandi (ſit verbo venia) modus & ratio eſt, pene ſimilis rationi fœcundandi piſces: quorum ejaculata ova maſculi aſperſione ſeminis vegetantur: niſi ſatius ſit dicere *exhalantes è Florâ particulas aliquod ſaltem prunulorum rudimentis robur tribuere, quô adverſus defluvium firmentur.*

§. 2.

A fœturæ hiſtoriâ verſandorum fructuum rationes videndæ ſunt: (*vid. Tab. XIII.*) quomodo nimirum excutiantur, inſolentur, exprimantur, & ſi quid hic autumnus induſtriæ ampliùs requiſiverit? Ab excuſſione ordientes triplicis cenſûs dactylos, qui obſtetricem admittunt manum, in ſtirpe noſtra notamus, ſolo differentes gradu maturitatis: primi ſunt, *Chalaal* dicti, qui ad maturitatem inclinare, vel extremitate ſuâ matureſcere incipiunt: ſecundi *Dumpas* appellati, quorum mediam circiter partem maturitas occupat: poſtremi, qui integrè maturuerunt, ac nomine *Churmà*, i. e. Dactylorum κατ' ἐξοχὴν inſigniuntur. Omnes autem triplicis ordinis dactyli una opera arbori eximendi ſunt, ne ultro decidentes conquaſſentur: hi, quia præmolles carpendi dilationem minimè ferunt: illi iſtique, quòd in lapſum proni, ad deciduam quoque claſſem biduo triduove transgrediantur. Verùm, cum præaltæ & immobiles palmæ ſe concuti non patiantur, ſcandere verticem oportet, &, lapſum anticipando, fructus deciduos ipſa manu decerpere. Scanſurus (*vid. Tab. XIII. Fig. 1.*) tibiis in altum repit, à caſu ſe muniens reſte valida, quâ tergotenus ſub axillis protenſa, fini-

bus colligatis, unâ cum caudice laxè cingitur. Hanc restem, firmâ manu utrinque retentam, super pollices asperamve superficiem caudicis ejicit, subinde altiùs, seseque hoc nisu sublevando, comam assequitur. In eâ constitutus, quasillum longo adducit funiculo, quem alterâ extremitate femori alligaverat: adductum dactylis, quocunque gradu maturuerint, manu decerpendis replet: repletum dimittit, à substantibus ut depleatur: rursum reducit, atque opus (crudioribus in arbore relictis) tamdiu iterat, donec maturi cum maturescentibus ampliùs deficiant. Alii spadicibus comprehensis dactylos motu excutiunt, (*Fig. 2.*) quos sub arbore constituti expanso reti excipiunt: qui verò legendi modus saltem in palmis obtinet humilioribus, quia in altioribus excussione nimium dispergunter. Lectionem per autumnum singulæ palmæ binis ternisve vicibus subeunt, donec omnium exactio fructuum trimestris intra decursum absoluta sit.

Excussi indies Dactyli, secundum triplicem maturitatis gradum, seliguntur, in stragulis, ex folio palmeo textis, acervatim deponendi, (*Fig. 4.*) ut ulteriori insolatione (quæ illis pro diverso maturitatis gradu per biduum, triduum, vel longiùs opus est) excoquantur; ita primum in pulpæ colliquescunt mollitiem, mox eodem solo rursus spissantur magis magisque, donec corruptionis genium deponant evaporatione abundantis humidi: quo alioquin retento conservari tam industriè non possent, quin brevi fracerent & acescerent.

Conservandi triplicem observavi conditionem: aut enim post insolationem torculare & mellislui roris orbitatem passi, inculcantur utribus (*Fig. 4.*) vel oblongis fiscinis, pro cibo plebejo: aut expressione emaciati, rursus aliquâ syrupi sui portione priùs irrorantur, quàm prædicta subeant receptacula: aut preli omnino expertes, alio insuper syrupo copiosè perfusi, in fideliis condiuntur, habituri locum inter obsonia ditiorum. Hos omnes, & quacunque lege aliâ conservati fuerint, Latini Medici amant appellare *Caryotas*, Græci φοινικο-βαλάνες: his nominibus eos distinguentes à siccis & rugosis dactylis, qui ex Syriâ Ægyptoque in Europam deferuntur, τραγήματα dicti ideo, quòd proponi soleant inter cupedia mensæ secundæ. Horum (postremi generis) geminam varietatem reperio: Unam eorum, qui ex speciali indole non sunt decidui, sed in arborum spadicibus exaruerunt: Alteram, qui proximè ante maturitatem, dum eis *Chalaal* nomen erat, decerpti, perforati, filoque suspensi, & de industriâ exsiccati sunt. Malunt ad arefaciendum eligere prolem delicatissimam, ejus præsertim generis, quod ob saporis præstantiam *Sjahuni*, i. e. Regium nuncupant. Fiscellæ, quarum memini, sunt quadrapedalis longitudinis, ex agrestis palmæ foliis ad saccorum formam & capacitatem contextæ. Texturæ genus vocatur *Dsjullèt*, quô & dactyli reconduntur, & ipsi utres induuntur pro tutamine. Utres sunt pelles caprinæ, nonnunquam vitulinæ & ovinæ, ita consutæ, ut recipiendis humoribus serviant: his butyrum, lac & caseum, his oleum, aquam & vinum, ut cetera taceam, totâ Persiâ Arabiâque circumferuntur, & in tabernis quoque exponuntur venalia, facie pilosâ aliquando introrsum conversâ, aliquando extrinsecus, prout diversa contenta minùs permeare comperta sunt.

Syrupus huic populo magni usûs & momenti liquor est; eum ut eliciant, palos requirunt orgyiæ longitudinis, qui, cùm ligna deficiant, ex frondibus Palmarum nuper delapsis parandi sunt. Hos in orbem trium passuum dispositos surrectosque, insertis viminibus connectunt, ita ut efformetur crates longa cylindracea, quæ præstare torcularis vicem in expressione valeat. Cratem hanc vocant *Tsjaak*, quam, (*Fig. 5.*) cùm usus postulat, supra declivem lapidem, tabulamve statuunt, suffosoque pavimento, diotam syrupo excipiendo supponunt fictilem; fictilem dico, nam his regionibus vasa lignea majuscula nec dantur nec climatis æstum sine ruptione perferunt. Tum crati insolatos dactylorum cumulos quotquot capere potest, ingerunt, qui suâmet mole gravati, ac aliquot dierum æstum macerati (nam & hoc negotium in aprico peragitur) humorem plurimum transmittunt, & in receptaculum deponunt. Syrupum qui avarite expetunt, fune circumducto cratem arctiùs subinde constringunt, saxisque impositis profluvium extorquent copiosius. Ita melle suo penitus vel majori parte exuti reconduntur in receptacula, quibus possit asservari. Toties autem crates replendæ, & expressionis labor iterandus est, donec palmulæ, arboribus subinde excussæ insolatæque, torcularis vim omnes expertæ fuerint. Basrenses Arabumque ceteri, quibus amplior palmarum & annonæ copia est, compendiorem expediunt. Nimirum, torcularium loco cameris utuntur subdialibus, desuper patentibus, pavimento contabulatô vel gypsatô, parietibus cæmentitiis, quibus intus ramalia opponunt, ne impuritas officiat. His omnem dactylorum molem, quanta satis insolatione emollita est, unâ operâ inferunt, & confluentem ex iis syrupum lacu subtus factô excipiunt; sique is parcior pro desiderio effluat, aquam ferventem superfundunt, quâ dulcedinis spissitudo magis eliquetur. Eliciendi modus est alius montícolis usitatus, quibus Ceres invida palmæ negat proventum: Dactylos, tergis asportatos asininis, & palmicolarum prela jam dudum expertos, contundunt, mox aquâ percoquunt copiosâ

copiosâ, donec solvantur in pultem, quam, abjectis sordibus, coquunt ad spissitudinem syrupi: sed qui bonitate neutiquam respondet illi, qui ex cratibus funditur. Hunc frustra expetunt, quòd vasis recondatur fictilibus, qualia iter per anfractus rupium haud differt, quandoquidem utribus pelliceis (prout hôc cœlo liquores solent) asservari non patitur, sine saporis detrimento. Dulcium verò intaminatam suavitatem mirè attendit œconomia Persarum & Arabum, & in palatis demulcendis quàm satiandis majorem curam agit. Syrupus dulci pinguedine butyri vices, embamma, obsoniorum condimentum, &, ut multa complectar, tantum præstat mensis utriusque gentis, quantum, si ipsos dactylos excipio, cibus ullus præterea.

§. 3.

Hi sunt palmicolarum in messe, ut sic loquar, dactyliferâ lusus magis quàm labores, neutiquam cum nostratium agricolarum infinitis occupationibus comparandi. Heu ilias hîc laborum, dum agros effringimus, subaramus & resulcamus: dum occamus & liramus, runcamus & resarrimus: dum, ne sementis contabescat, marga & fimus inferenda: ne suffocetur, lolia eradicanda: ne absumatur, volucres & quadrupedes arcendi sunt: quin, quod nullâ arte caveri potest, à limacibus, muribus & insectis damna & excidium verenda sunt: dum & pluvia, siccitas vel qualiacunque cœli phænomena nunc expectanda, nunc metuenda veniunt; quibus omnibus exantlatis, in ipsa sæpe messe, ex tempestate calamitas ingruit, quæ omnem cultoris spem atque operam pessundat. Taceo frumenta flagellandi, vannandi, cribrandi, molendi atque ceteros laborum articulos, quibus toto anno Europæi fatigamur, ut solum obsonii vehiculum obtineamus panem. Secus sentias de Ambrosiis dapibus Persarum & Arabum; hæ gratis omnino & solo almæ naturæ munere conferuntur, absque prævia seminis jacturâ, absque aratro & labore: nisi fortasse excussionis & expressionis negotium laboris nomine tibi veniat: negotium sanè tam leve, ne sudorem moveret, nisi excuteret canicula, quam tamen natio, iterata corporis lotura, umbra, otiô, confabulationibus, ludis, temperare, ad voluptatem usque, didicit. Sunt tamen qui palmeta inhabitant in angustis convallibus consita; non inficior hos fortunam premere graviorem, & annonæ collectionem ob perferendos calores molestissimam, quandoquidem illuc venti, qui auram temperent, nulli penetrare possunt, &, qui penetrant, in vortices aguntur ex rupium, quas feriunt, dorsis, ardore imbutos intolerabili. Quid his consilii? Relictis Laribus ad monticulos & loca edita plurimi confugiunt, & structis inibi, quæ à Sole præsidio sint, umbraculis & tuguriolis, operas persequuntur. Quod hîc lubentiùs faciunt, quàm in squalidis palmetis, ubi ascensu difficili fructus ad insolationem & torcularia indies transferendi sint: ut nihil dicam de aquæ & fontium defectu in collibus, quorum tamen præsentiâ mirè delectatur natio, & carere ad corporis lavationem æquô animô non potest. Umbracula illa nullô fabricantur artificio, satis est conducere ad radios Solis arcendos. Pleraque constant ex fulcris quatuor, ad totidem passuum distantiam in quadratum oppositis, quibus desuper incumbit operculum planum, ex foliis palmæ crassè coagmentatum; latera auræ spiranti patent, floreâ illi parti præfixâ, quæ Soli adversa est. Tuguria parva sunt & levidensia, ex eâdem constructâ materiâ, nimirum ex ramalibus plerumque palmeis. Atque his obiter de dactyliferâ felicitate dictis, ad seriem historiæ revertimur. Palmarum cultores, sicut occasioni rivulorum & irrigationis obsecuti, non promiscuô locô sylvulas suas condidêre: ita benigna Ceres haud æquâ adeo manu singulas beavit provincias, ne locorum adstricta genio alias palmis cumulaverit, destituerit alias: si modo destituisse dicenda est, ubi finitimarum fœcunditate inopiam compensat, quæ vel ære, vel opportunâ suppetentium rerum permutatione levari potest. Videas territoria, quæ ubertate palmarum usque adeo luxuriant, ut cives laboribus impares partiri cum peregrinis annonam & colligendi operam debeant. Inde evenit steriliorum locorum incolas stato tempore ad fructifera hæc nemora concedere, ut exhaustis vivendi subsidiis penuaria sua novâ annonâ impleant, & inopiam natalis soli alieno proventu sublevent. Nec tantùm turba inops adest ad mercandum, sed vel major hospitum numerus, datâ Penatibus veniâ, æstivandi causâ accedit; huc ab umbris, aurâ & fontium deliciis invitata, illinc depulsus ab igne imminentis Syrii, atque pluribus insuper ærumnis, quæ limites patrios per æstatem occupant. Has inquam ærumnas propositum nunc est recensere, tum ipsius ad palmeta profectionis, commorationis & reditûs circumstantias persequi, eâ quidem fide, qua illas in ejusdem stadii decursu enotavi.

RELATIO VII.

Peregrinationes ad palmeta.

§. I.

Annuas ad palmeta profectiones nulli populariùm frequentiores instituunt, quàm quos æstus cœli æstivare domi suæ non permittit; quales cumprimis sunt accolæ Sinûs Persici, à *Sindi*, usque ad *Basram* Arabiæ. Toto autem littore non sunt, qui cœlo utantur tam incommodo ac sibi infesto, quàm incolæ urbis *Ghamroon*, vel ut ea rectiùs scribitur *Gumrù*, vel si nomen placet recentius *Bender Abasi*, i.e. Portus Regis Abassi, à restitutore suo ita dictus. Hæc, quæ

quæ me nunc tenet, urbs sita est in littore, sub elevatione Poli 27°. 30. à tribus parasangis opposita urbi ac insulæ *Hormuus*, vulgò *Ormuus*, quæ olim florentissima Regum Kirmanensium sedes prostata nunc atque diruta jacet, solo militum præsidio habitata, cùm, ex occasu ejus, urbs nostra ortum & incrementa sua duxerit. Ædificiis adornata est ignobilis structuræ & sine ordine locatis; hospitum verò frequentiâ, civium multitudine, mercium undique appulsu, velut ad australem Regni portum inclyta: emporium inquam totius provinciæ Ormusiensis, quæ hodie *Dsjeruun* & *Dsjerunaat* appellatur, ab Afris, Arabibus, Indis, Persis, Armenis, Europæis habitatum: maximam civium partem constituentibus Multhanis, sive Benjanis, gente Indorum omnium humanissimâ ac religiosissimâ. Mireris, quàm hæc populosa civitas per æstatem ab hominibus inanis ac desolata jaceat, dum ne centesima pars civium in eâ videre ardentem Caniculam sustinet, imminentem veriti ceu vitæ pestem, ut, qui in hoc purgatorio æstatem remaneret, ne mendicum quidem, vel quemcunque suæ spontis hominem nullô præmiô induxeris: Saltem ampliori domui custos immanet verna, vel libertus aliquis senex, vel anus serva, quam, ne ex climate contabescat, ante mediam caniculam redux excipit vetula alia. Soli, quod mireris, Belgæ, qui Illustri Societati hîc à commerciis sunt, littus non deserunt, sed sævienti cœlo vigorem ætatis ac genitale robur corporis pertinaciter opponunt: nihil territi molestiarum iliade cum virium dispendio quotidie absorbendâ, nihil feretris sodalium, quos æstivo ardore detritos atque enervatos quævis deinde febricula exanimabat: nec civium exemplis cauti, qui licet injuriis cœli patrii ferendis aptiores nati sint, maturô tamen profugio se subducunt, ut *germesiir*, (sic vocant terras immodicè calidas) cum *serhèd*, (sic mansiones ætheris temperati) commutando, valetudini ac vitæ suæ consulant. Quibus verò bene valere jussis, iter ego cum civibus ad palmeta nunc proferam, si priùs formidandas fugæ & profectionis causas, quas ipse olim ad fastidium exantlavi, tum popularem proficiscendi rationem atque his annexa, exposuerim.

§. 2.

Primates loci, (Archisatrapa, officiales & principes mercatores) quos non penuria ad palmeta, sed æstivus squalor transire ad æstiva monet, alii ad urbes contendunt mediterraneas, opibus & vitæ deliciis instructas, quanquam distantissimas: alii in propiores montium recessus algidos & aquosos refugiunt, non minùs hîc cum familiâ commodè, quamvis sine luxu, moraturi. Circo hominum maximo cura peni & fortunæ modulus metam profectionis ad palmeta constituit, quæ, etsi non æquè mitigandis caloribus apta sint, quòd & aquam parcè, & umbras rariores præbeant, quin & ventis æstuosis obnoxia sint, hospitem tamen suum minimo sumptu alunt, & sine magnis viatici expensis recipiunt, quippe octiduò, si longissimè, ab urbe remota.

Ad auspicandum iter aura commodior est mensis Maji: nam hæc tanto calore nondum æstuat, ut oriente ac declivi die iter capessi non possit sine molestiâ. Melius sibi consulunt, qui iter primo Vere instituunt, & sic Majum atque Aprilem anticipant, quandoquidem infelix solū malignis & arsenicalibus, ut sic loquar, spiritibus, quos hoc tempore excludit, aërem contaminat, illinc à boreali jugo montium, *Ginau* & *Geruun*, quod littori à quatuor parasangis opponitur, hinc ab accumbente australi aurâ, velut claustro, cohibitum, ne difflari possit. Cui eodem tempore accedit præceps à frigore, non vehemente quidem, sed peracuto, caloris incrementum: quæ pernix & perniciosa varietas, aëris vitio sociata, humores corrumpit, & febres gignit acutissimas, paucos intra dies tragicum ludentes in scenâ humani corporis. Præterea mancipes Ver adultum evocat ad palmarum conductionem, nunc more solito instituendam. Fructus enim in statu constituti, quem *Charèk* vocant, discrimen amplioris defluvii jam evaserunt, dum nulla adhuc de expectatâ pinguedine præbent argumenta, quò minùs in contrahendo elocantis juxta & licitatoris suspenduntur animi, de damno securi, de fœnore incerti. Nec tacenda est Laribus hoc tempore ingruens victûs inopia, præsertim aquæ potabilis. Sola hæc locum habet in Oeconomiâ gentis, procul vinô, cerevisiâ & omnibus inebriantis liquoris speciebus relegatis. Aqua autem illa non saltem paucitate suâ civem destituit, pravitate etiam perdit bibentes, nisi aliunde, quod ditiores curant, tergis camelinis advehatur. Fallunt Lectorem Geographorum tabulæ, in quibus & littus hoc, & Persia mediterranea multis fluminibus pingitur: re ipsâ perennia utrobique reperies paucissima, inter ea vero nullam præter Araxin, quæ aquam potabilem mole aliquâ in Sinum deferat; nec hæc tamen usque longo tractu, quo à loco antiquæ Persepolis decesserat, (ubi nostrates eam *Bend Emiir* vocant, à cataractâ conditoris Emiri Chani) ab adulterio admissæ salsuginis incorrupta permanet. Cetera flumina, quæ Persidem, sive Persiam australem, irrigant, (de dulcibus loquor) brevi, quàm à montibus devoluta sunt, in agros derivata extabescunt, & ad salum neutiquam pertingunt. Hunc naturæ defectum supplere solertia hominum annisa est, non puteis, nam & hi plerumque salem sapiunt, sed amplis & in terræ gremium demissis cellis amplissimis, desuper fornicatis, in quibus anniversarius imber mediâ brumâ depluens confluit, & in viventium usum asservatur. At, hæc cœlestis unda, hôc innubi & minùs pluvio æthere, raris vicibus demissa fauces istas vix replet: tum etiam per nitrosam terræ superficiem dum fluit, sale sordibusque

varii

variis inquinatur; unde evenit eam hôc tempore vel penitus deficere, vel, si quæ in fundo reliqua est, muriam sapere, & ingravescentem cum æstate sitim neutiquam restinguere. Adde, eandem in fundo abundare seminali materiâ, ex quâ Dracunculi, seu lumbrici tenues, immanis longitudinis, *Pejuuk* dicti, bibentium innascuntur musculis, cum virulento ulcere exterminandi. Cui quidē morbo non æquè facilè obnoxii sunt, qui tempestivè recedunt, quàm qui circa littora remanentes sanguinem suum prava illuvie magis contaminant. Tantum autem abest, ut effugiô dracunculos evitaverit, qui ejusdem semine jam imbutus est, ut potius in alieno, & præsertim gelido, climate majori & longiori ulceris & tardissimè maturantis tabi incommodo decubiturus sit, non sine incurabili remanentis fistulæ periculo, si ab imperito tractetur. Fateor tamen, constitutum extra tantas ardoris, qualis hîc sævit, molestias, majori patientia & virium robore armari ad dolores & incommoda, dum sanetur, perferenda. Altera, quæ multitudinem premit, inopia cibi est. Promptuaria quippe sua patresfamilias annona solent instruere, calculô temporis, cui sufficiat, nunquam longiùs productô, quàm in mensis Junii decursum: quo instante annua redit difficultas cellæ penuariæ, vix interdum sufficiente sibi pro viatico. Omniū verò molestiarum, quas cives fugiunt, caput est ipse calor æstivus, ultra humanam tolerantiam, præsertim sub Sirio, intensus. Nemo unquam tam fuit robusti corporis, quin ab isto hoste noxam passus sit, sæpè etiam à meridianis radiis interitum. Id mihi *Gamroni* innotuit exemplis plurimorum, quos gemina æstate (una quidem me præsente) Libitina ardens rapuit. Non piget ex utraque æstate quædam inserere. Miles Batavus ex vireto *Nabam*, quod una hinc leuca possidemus, circa meridiem reversus, ad *Martham* (id Oenopolæ nomen est) divertit: qua vixdum salutata de vertigine quærens, animo delinquit, antequam opifer compareret, extinctus. Eadem limina, paucos ante dies, ingressus juvenis Anglus, commerciorum scriba, cum per suburbanos campos festinanter ambulasset, inopinatò examinatus est. Par famulum diverso tempore duos sub ærumna prostrabat bajulos nigritas, cùm pridiè ad onerandam navim rure, ubi æstivabant, cum sociis revocati, ægrè comparuissent. Epibatarum unus ex decursu sitiens, admota gutturi amphora, sub amystide exspirabat; alter, ab apricatione lassus, cum somno requiem capiebat æternam; tertius ab usu balnei frigidi (in prædicto viridario) asininô tergô redux, præceps exhalavit animam. Gubernator Provinciæ, quòd abitum tardasset, ex sequiori sexu septendecim (sed antè infirmatas ex squalore recens extructi palatii) in itinere amisisse dicitur. Ipse, cum propediem secuturus esset, duas Conjuges, quas sibi comites retinuerat, cum Socero uno domi suæ amisit, contracta pridie ex balneo frigido febricula leviori, uti dicebat; nam vocatus ego in agone esse indicavi, quas ipse seriò ægrotare non credebat. Nec brutis parcet ignitus aër, sed equis hôc sidere hîc retentis persæpe visum adimit, quem tamen restituit bruma subsequens. Canes, quorum firmitatem proverbiô ludimus, ex solari radio in gyrum actos protinus exspirasse bis vidi. Solis asinis & camelis Persicis Salamandrarum genius est, & naturalis quædam firmitas ardentem Sirium sine damno ferendi. Circium his malis annumero, ventum, nescio ex quâ vocis derivatione, *baadi samuur* dictum, qui horis pomeridianis, velut ex Orco pulsus, hôc cœlo flagrat, vitæ animantium usque adeo inimicus, ut ruri correpta aliquando suffocet: incertum incolis, malignitate etiam, an solo ardore. De siti & faucium siccitate perpetuâ: de immodico per corporis ambitum non stillante, sed pluente, præsertim inter bibendum, sudore: de scabiosis exanthematis, quæ acri sanie axillas, femora & partes ob honestatem reconditas excoriant, deque ceteris non dicam afflictionibus, tanto calori sociis, quæ vel solæ hinc te ad antipodes fugaverint. Ejusdem generis sunt Ulcuscula, quæ furunculos vocant Chirurgi. Dirè hæc mala seges humana corpora, non omnium tamen, nec omni æstate, excruciat, & quod pessimum est, manu tractata chirurgicâ, numerosiori prole per totam sobolescit corporis superficiem. Uni ego Architalasso nostro in perparvo & maligno corpore furunculos numeravi ampliùs centenos, quibus indies pertusis accidere mihi visum est, quod de *hydrâ* Poëtæ referunt: nam paucos intra dies, quasi sub cuspide succrescentes, trecentesimum numerum, atque omnem supputandi rationem confusâ multitudine excesserunt. His autem sordibus & sudoribus nullum remedium est magis proficuum, quàm patientiæ. Qui pertæsi stolam, quâ induebantur, aquâ subinde humectabant, vel diem fallebant in cisternis aquâ mersi, illi extinctô vitali igne vix annum supervixerunt. Furunculorum grata est accessio demorantibus, velut beneficium naturæ Pancraticè valentis; nam à graviori morbo sospitant possessorem, imprimis à contagio febris & dracunculorum, illo brevissimo sed ferali, hoc longo & fœdissimo: fortasè internâ causâ declinante ad superficiem. Conjectura in proclivi est, si hos sanos & felices prædicamus, qualis sit conditio eorum, qui in hoc Orbis ergastulô ægri vel miseri dicendi sunt! Ab insectis etiam, si interdiu pax est, noctu tamen tuta non datur quies, ab æstu fortasse irritatis in rabiem. Nocent in campo phalangia, domi dormientibus scorpiones, utrobique vespæ acutissimo armatæ veneno; hæc pessima progenies, ab urente Sole cohibita, primô diluculô ad prædam evolat, muscarumque sociata turmis dulcem expugnat dormientibus somnum, quem aurora, mater benigna roris gelidi & præter cœli

Asiatici indolem hoc loco innocui, gratiosè indulgeat. Scias enim hâc anni parte dormire neminem nisi nudum posse sub dio, dempto omni papilione, aut, quod cœlum & rorem arceat, velamento quovis levissimo. Quem in finem domuum summitates ubique superficiem referunt planam & pavimentatam, in quam ex interiori parte ad requiem capessendam per scalas ascenditur. Taceo turbatores somni, glires noctivagos: taceo, quæ vestes comminuunt depositas, tinearum perniciosum genus: taceo albas, quas vocant, formicas, verendum mercatoribus insectorum genus, quod vel unâ nocte integra mercium volumina destruit: taceo quamcunque aliam possessionum magis, quàm corporis perniciem, demorantibus molestam. Pro complemento habes fœtorem, qui ex arescente algâ, & holothuriis putrescentibus emanat; nam utrumque excrementi genus ab undâ maris, mirè per caniculam exuberantis, in littora copiosè propellitur: cujus teter spiritus, velut Tryphonis è specu halans, perniciem cerebro & commorandi tædium nulli non demorantium inducit.

§. 3.

Peregrinationis hæc sunt antecedentia. Vicinæ vel cognatæ domus, in itineris societatem coëuntes, accersitis camelariis, de vecturâ rationem instituunt. Rarenter cum his pactio fit pro universo itinere; usitatiùs ita contrahitur, ut indies solvatur pro camelis singulis circiter uncialis: posteriori pacto paulò tardiùs, priori citiùs, ut veredariorum astus est, iter absolvitur. Proximo quo vacat die jumenta omni onerantur domesticâ possessione; sed quàm speciosâ! utribus, hydriâ, fiscellâ cibo refertâ, fuso, girgillo & storeis: scruta adesse alia non memini. Utrinque ad clitellas alligatur cophinus cum catis & liberis, quorum capita, quod lepidum aspectu est, duo aut tria promicant. Asserculus, clitellis per transversum affixus, juxta confidentes recipit mulierculas duas vel tres, quæ infantes, quos lactant, sinu complectuntur. Herus ipse, canis domesticus & filii, si qui sunt adulti, iter pedes occipiunt. Abducendis ægris & nobiliorum fœminis arculæ serviunt, quas *Kadsjabah* vocant (*Figuram vide Rel. 9. §. 4.*) singulæ ad ephippii latera affigendæ. Ad caveæ normam fabricatæ sunt, pannoque obductæ, ut in iis latitare singuli insidentes possint. Has invenit Magnatum luxus & zelotypia, ut gynæcea sua in iis circumducenda occultare ab hominum intuitu possent. Nam suevit polygama hæc & mirè suspiciosa in amore natio peregrinari cum luxuriæ apparatu, sæpe ultra possessionis modulum. Cameli unius sunt in dorso tuberis, dromedarii dicti, sed minores & alius genii, quàm quos alit Persia borealis; hi sunt cœli ferventis, illi impatientes frigoris, sed aptiores nati ad perferendam in desertis inopiam. Camelos duplicis gibbi in regnô non vidi, præterquam quibus Bactriana merces suas & Legatos mittit Tartaria. Adornati ad iter per series copulantur, ita ut ad antecedentis ephippium firmetur lorum proximè sequentis, ex cujusque nare perforato propendens, donec septeni, nonnunquam seni aut quini omnes, connexi fuerint. Copulata hoc numero series camelorum propriô gaudet nomine *Khathar*; quemadmodum tota illa jumentorum turma, nomine *Khafileh*, & universi iter facientium societas *Karavvaan* appellatur. In deductione singulas series singuli præcedunt pedites camelarii, manu ducentes primi semper cameli retinaculum, cujus ductui & ceteri obediunt, narium funiculo lacessiti; dum interim ductores cantilenam aliquam sylvestri modulantur gutture, qua tardipedes pecudes excitare, & gressus quodammodo dirigere satagunt. Per hos ordines pauci quoque discurrunt velites asini, sine habenis aut capistris, quibus sarcinas suas saccosve penarios pedisequi imponunt, aut ipsi, cum fatigantur, per vices insident. Diætæ incertô mensurantur horarum spatio, quoniam stationes definiendæ sunt locis ad pernoctandum idoneis, i. e. aquâ dulci à naturâ instructis. Progressus & lentis incedit gradibus, & paucis tamen horis ipsa diæta absolvitur; ita, qui ante crepusculum demigrant, stationem proximam profundâ assequuntur nocte; aut ortâ non pridem luce, si secundâ, tertiâve vigiliâ discesserint: ex quo diætarum brevitatem nullo negotio conjicias. In stationem ut deventum est, ductores jumenta quique sua exonerant: hinc de pabulo soliciti, in campos, si lux permiserit, excurrunt, ut virgulta colligant apta pastui. Sed quid tellus arida & deserta pariat? præter alias paucissimas nihil, nisi plantam exhibet bipedalem spinosam, à vulgo *Chari sjutùr*, id est, spina camelina propterea nuncupata, quod in desertis camelos satiet; Botanicis vocatur *Aru sjirin*, id est, *Aru* dulcis, ad differentiam *Aru talch*, seu amaræ, quod illius folia in Carmania colligendam præbeant Mannam notæ præstantissimæ, quam Persarum officinæ appellant *Terendsjubiin*. Hic frutex, nullo quidem melle hîc loci rorifer, pabulum camelis exhibet, cujus cum collectâ & in fasciculos colligatâ copiâ, stationem repetunt. Tum in gyrum deductos, (*Figuram vide Rel. VIII. §. 3.*) barbaro screatu gutturis, sic assuefactos, ad cubandum instigant, eo situ, ut clunibus aversis capita mediam gyri aream respiciant, in quâ camelarius quique suis jumentis præsidens, ramusculos præbet manducandos, quos manu ita dirigit, ne transversi, aut inversis summitatibus fauces subeant, secus expansione renisuri & noxam inflictura aculeis. His assumptis, pro colophone unum bolum ingentem, recens ex farina hordeacea cum furfuribus subactum, collo quàm profundissime ingerit deglutiendum

Si stirpes ad satietatem deficiant, vel si jumenta ex graviori onere, vel diæta longiori, viribus exhausta sint, aut si in antecessum roboranda fuerint ad iter salebrosum & arduum diei sequentis, tum bolo gemino, vel pluribus, eos nutrire solent. Hæc dum aguntur à camelariis, locum sibi in statione deligunt viatores, in quo explicatâ storeâ consideant, fortè in aquarii, arboris, rupis, vel, si adsit, xenodochii parte aliquâ, quæ auræ perflanti patet, & maximè opaca est: ibi ferventis diei lucem placidè exigunt, somno, loturâ, colloquiis, donec cadente Sole camelarius iter proferendum moneat. Pari ratione postridie pergitur & diebus ceteris, donec ad metam deveniatur itineris. Habes migrandi modum, sed magnis familiis usitatiorem, & ad æstiva procul dissita. Vulgus enim civium, impar expensis, ac deficientis memor peni, palmeta quærit propinquiora Laribus: quæ dum quotannis repetit, de numeroso comitatu non multum sollicitus, solis cum domesticis, vel cum paucis vicinis discedit, quandocunque vacat, aut volupe est.

RELATIO VIII.

Diætæ, Stationes, Aquaria, & Hospitia circa Palmeta.

§. I.

Narratis fœnerabor lucem, si diætæ, stationis & hospitii conditiones & nomina explicavero. Id igitur intercalari relatione præstabimus. *Diæta* indigenis *Mensil* appellata, tantum complectitur viæ spatium, quantum uno die viator absolvit: diætis enim peregrinationes & urbium distantias metiuntur, relicto parasangarum usu Geographis & Curiosis. Sunt autem diætæ omnes haud paris longitudinis, sed incertis stationum & hospitiorum, quibus in viâ pernoctari potest, distantiis metiuntur; quin eædem pro peregrinantium arbitrio, sive illi præpetes cursores *Sjathir*, seu nuntii equites *Tsjapàr*, seu jumentorum tardigradi actores fuerint, corripi vel produci solent. Observavi tamen nunquam intra quatuor, nec ultra octo parasangas diætam contrahi vel extendi, ut, qui intra mensuram illam substiterit, dicatur tantùm dimidiam diætam, qui ultra progressus sit, unam cum dimidiâ absolvisse. Parasanga autem *fersèng* & *fersach*, id est, leuca Persica, quam Turcicè vocant *agaatsji*, tantam notat longitudinem vel loci distantiam, ut viginti duæ cum dimidiâ uni respondeant cœlesti gradui.

Stationem Persæ eodem quo diætam vocabulo insigniunt, estque locus ad viam ædificiô publicô, quod *Karavvanserà* vocant, donatus, aquâ potabili naturæ artisve beneficio instructus, atque ita adornatus, ut peregrinantibus commorandi præbeat occasionem. Stationum in Regno modicum invenies numerum circa vias Regni primarias: sæpè in his, sed maximè in provinciis australibus ad alteram tertiamve parasangam patet illustre diversorium cum aquariis. In ceteris viis, quas non ita frequens calcat multitudo, præcipuè torridioris Persiæ, tota quandoque diæta unicum tantùm indulget aquæ conditorium, cujus beneficio commorari *Karavvána*, sive cœtus peregrinantium possit; quod aliquando aridiori solo tribuere, aliquando ignaviæ liceat accolarum. In desertis & ad palmeta deviis sola aquæ dulcis, cujuscunque conditionis occursaverit, præsentia stationem determinat, seu illa sit pluvialis, cisternino fornice collecta, quam *aab anbaar*, & *aabi birkèh*, seu in lacunâ rupis ultro considens, quam *aabi bòngird*, & *aabi gadiir*, seu puteis excepta, quam *aabi tsjah*, seu viva scaturiens, quam *aabi tsjesjmèh*, seu rivo defluens, quam *aabi ruud*, seu per incilia in alveum adducta, quam *aabi hauf* vocant. His enim vocabulorum differentiis stationes dignoscunt, & ipsam aquæ copiam & bonitatem in siticuloso climate distinguunt. Hospitia hìc frustra quæsiveris: cœlum tibi tectum est, sed purum & nullo fœtens fuligine: lectica humus est, nullo contagio aut sudore infecta: fons dolium exhibet, non vini, sed liquoris sinceri, nullo mangonio adulterati, promptuarium. Hospitari hìc sine sumptu licet, dormire impavidè, bibere gratuitò, satiari epulis, non quas hospes obtrudit invidus, sed quas ipse providus & frugalis tuâ manu asportaveris.

§. 2.

Aquaria, quibus dicimus stipari Karwanseras, (*vide Fig.* §. *3.*) utplurimum illius generis sunt, quæ condunt brumales imbres ex terræ superficie receptos. Structura *birkeh*, lacus *aab anbaar* vocatur. Lateritia sunt, figuræ rotundæ, cellis ingentibus similia, triginta & ampliùs passuum in ambitu, in terram tres quatuorve orgyias demissa, unicâ tantum vel geminâ orgyiâ ultra terræ planitiem exsurgentia. Summitatem claudit ingens unius arcus hemisphærium, quod radios eminus arcendo, aërem intus temperat, & ad gelationem liquoris momentum tribuit. Quatuor habent portas in crucem oppositas, angustas, patulas, undique imbris affluentiam, auram spirantem, & hospiti aditum permittentes: interstitia portarum, si major ambitus sit, humi perforata quoque sunt, ne quà humor arceatur allabens. Duo in aquariorum contemplatione animum suspendunt: unum oblectatione, alterum fastidio. Oblectat sonus immanis, qui in eo excitari potest levi ante portam collisione; innumeris enim duplicationibus agitatur, tempore non breviore deficiens, quàm quis orationem recitaret dominicam. Ex tonis unum præ ceteris audies resonare clariùs & longiùs, prout is, concavæ magnitudini & figuræ certâ proportione responderit. Fastidium sordes pariunt innatantes, videlicet bufones, phalangia, cicadæ & illapsorum animalium cadavera; ut

taceam fœditates telluri abſterſas, quæ tamen, quod peſſum actæ, haud conſpicuæ ſunt. Quibus omnibus potabilem variè inquinari nemo negabit, niſi cum Muſulmannis credat ex Imamorum Theologiâ, quod aqua in loco excedente tres pedes trinâ dimenſione, (in longum, latum & profundum) à receptis impuritatibus nunquam poſſit inquinari.

§. 3.

Xenodochiis, quas *Karvvaanſerà* vocant, frequentiſſimis gaudet Perſia borealis, ſingulis proprium nomen referentibus, vel à conditore ſuô, vel quacunque ſorte nactum: raris admodum, nec niſi ad vias regias, donata eſt regio auſtralis; hæc enim expers injuriarum, quas domuum præſidio declinamus, tectis ſaltem pro umbraculis utitur. Malunt viatores diurni umbram & meridianam requiem capeſſere ſub obviâ quâdam Acaciâ, Cupreſſo, Platano, aut conſitâ propè fontem arbuſculâ quâvis, quàm inter ſqualores anhelare parietum. Diverſoria gratuito uſui dicata ſunt, magnificis tamen ſumptibus ex ſaxo vel latere conſtructa, aliquando tantâ mole & majeſtate, ut Principum palatiis comparari poſſent, modò ſumptuoſis parietibus accideret externus decor ſpecioſæ ſupellectilis. Splendidiora ſunt utplurimùm quæ offendimus in populoſis urbibus, quàm quæ ad vias inhabitati ruris, vel in locis ab hominum frequentia remotis. Nam, cùm illuſtrium operum conditores non ſolo publicæ utilitatis, verùm etiam ſtudio gloriæ ſuæ atque poſthumi nominis, ducantur, malunt illi pecunias eo potiùs in loco erogare, quo ſacrata bono publico pietas plures admiratores & crebra hoſpitantium encomia invenit, quàm ubi præmio expectatæ laudis deſtituitur. Ne quis autem dubitare de auctore poſſit, frontiſpicia magno charactere inciſum ejus nomen exhibent, addito factæ extructionis tempore & proprio etiam nomine hoſpitii, ſi id alio, quàm conditoris appellari debeat. Hæc tria, conditoris, temporis & ædificii, nomina, perſæpe arguto ad indolem gentis Epigrammate definiuntur, quod mirè legentem, vel artificioſo conciliat ſcripturæ flexu, vel capit ludente facilitate profundi acuminis. Laudat inſcriptio ſæpe nigritam, Regii gynæcei eunuchum, nec rariùs negotiantem apud Indos mercatorem Perſam: nonnunquam primarii in Aulâ ordinis Senatorem, Provinciæ gubernatorem, matrem Regiam, matronam viduam divitiis affluentem, & ſi quos alios. Ubi verò beneficentia voluntaria defuit, ibi ex publico ærario Provinciæ cujuſque Moderator providit, ne vel urbi vel viæ publicæ, ad mediæ vel unius diætæ diſtantiam Hoſpitia deficerent. Is, licet ex alieno diſpenſaverit, curæ tamen ſuæ præmium ſectatus eſt nominis ſui epigraphe. Non patitur prolixitas, vel difficultas etiam ſcripturæ & explicationis, ut exempla Inſcriptionum inſeram. Ingens mihi illarum farrago ſuppetit, ex hoſpitiis, nec minus ex templis, collegiis & variis palatiis manu meâ deſcriptarum, quàm commodiori loco ſervo, unô miſſu proponendam, ſi id operæ pretium fuerit. In pagis minoribus & à regiâ viâ longè recedentibus, ab agreſti incolâ pro diverſoriô exhibetur ædicula ſemiruta, ab omni ſupellectili vacua & haræ ſimilis, quin à lacertis, blattis, phalangiis, ſcorpionibus, habitata: nam tales mihi contubernales per devia excurrenti in hoſpitiis obtigerunt. Verùm, quicquid hîc nitoris deeſt ædificio, id humanitate compenſant cives ruricolæ, qui non, contractis frontibus & affatu aſpero, noſtratium ruſticorum more, peregrinos adoriuntur, ſed benevolè excipiunt, vario officiorum genere obſtringunt, pavimentum ſine morâ verrunt, tapetemque ſubſternunt, non acu Phrygiâ diſtinctam, ſed pro ſorte ſuâ levidenſem ac puram. Nec morâ, ſalutatum accedunt pagi ſeniores, hoſpitibus ſuis xenia ferentes, nimirum flores, mala punica, uvas, melones, & ſi quid aliud impertitur loci Ceres: mox ſubintrant viri facetiis & eloquentiâ toto pago maximè conſpicui, ut hoſpitibus moleſtiam temporis ludis & colloquio diſcutiant. Nec deſunt, qui *tamaſſà mikonent*, i. e. qui ſpectatum otioſi veniunt, & hoſpitum veſtitus, geſta, mores admirantur: quod otioſorum genus inter populares frequens eſt, & peregrinis maximè moleſtum. Ad ultimum in ſcenam non rarò ſe proripit obſcœna meretrix, noctis futura, ſi placet, ſocia. Hoſpitia commendat rivus præterfluens, per alveolum, vel cuniculum ſubterraneum, ingenti opere adductus, qui aliquando per medium pavimentum defluit, & in eo, pro temperando aëre, in ciſternæ amplitudinem diſtenditur: vel, ſi flumen deficiat, (quod ſolet in Perſide auſtrali) vicinum habet unum alterumve *Birkèh*, ſeu aquæ ſtagnantis promptuarium, ut plurimum ejus generis, quod vocavimus *Aab anbaar*.

Habent hoſpitia pro cœli ſtatu diverſam ſtructuram: Borealis Perſia eadem expandit circa aream quadratam, ſpatioſam, ſæpe ad centum paſſuum quadratorum, vel ſaltem ad tantam capacitatem, ut in illâ *Kafilæ* ſive cœtus jumentorum ſtabulari, & deonerata volumina deponi commodè poſſint. Externa facies eminus viſenti cubiformem mentitur molem ſolidi corporis: muri enim ſunt plani, nudi, nullis feneſtris & oſtiis, niſi portâ quâ ingredimur, perforati: qui, lateritii ſi fuerint, figuras pro ornatu exhibent arcuatas planas, columnis ſaxeis interpoſitis decoratas, iis non equidem veris, ſed planis pariter, modicè prominentibus, & eleganter lævigatis. Hâc ornamenti ſpecie expoliri ſolet latus frontatum, rariùs cetera quoque, niſi fortaſſis quæ publicæ viæ oppoſita & valde conſpicua ſunt. Unus mediam frontem pandit introitus amplus & affabrè fornicatus, utrinque lapideis ſcamnis, nec rarò tabernæ

conca

Fig. 1

TAB. XIV.

Fig. 2.

Fig 3.

Fig. 1.

Fig. 2

concamerata instructus, ex qua hospitii inspector, si quis adsit, paleas & cremia venundat, aliquando & oryzam, dactylos, ova & lacticinia. Summum domus lacunar, nisi qua parte fornices protuberant, omnino planum est & pavimento stratum, ita ut in eo quis ambulare & peregrè adventantes speculari possit, pernoctare etiam, si cœlum nudum arrideat; quo fine interdum oras habet pedali coronide eleganter marginatas, pro securitate dormientium. Vestibulo nonnunquam insistunt meniana superbi operis, auræ spiranti undique patula, in quibus cum voluptate hospitari quis possit, à turba remotus. Ascensus in fastigium submolestus est ex angusto vestibuli vel areæ angulo, per gradus angustos, altos & præcipites. Ipsum ædificium rarissimè duplici, plerumque una contignatione constat, cujus singula latera, pro operis magnitudine, sex, octo, decem vel plura exhibent cubicula, utplurimum fornicata, longa, angusta, & recipiendis duobus vel tribus hominibus idonea. Ostiola in medio habent, ut per ea hospes intus decumbens spectare possit, quid in areâ versetur circa merces depositas. Superliminare riscum exhibet, luci diurnæ pervium, cui aliquando nonnisi per ostium ingressus conceditur. Tapetes, lectos & supellectilia hîc ne quæras, nudæ humi cubare oportet, nisi his ipsis instructus adveneris. Medias cubiculorum series, primam quidem ipse dividit introitus magnificè spatiosus, ceteras singula distinguunt cavædia, *Eivvani* dicta, versus aream patula, cubiculis multò latiora, non raro ipso ædificio altiora, planè ad symmetriam introitus; toti enim structuræ, in ipsâ areâ spectatæ, maximum decus & elegantiam conferunt, simulac numeroso advenæ, tum pro reponenda supellectili, tum pro ipsâ commoratione locum exhibent spatiosum. Basis hospitii tres circiter pedes à communi areâ elevatur, ipsaque cubicula latitudine duorum triumve passuum anticipat, eô fine, ut & tuta sint dormitoria à pecudum ingressu, & hospites, intactis areæ sordibus, in eâ ambulare & transire ad vicinos possint. Huic indormiunt servi ante herorum cubicula, ut eorum jussa audiant & equis præstò sint custodes, qui ibidem alligati tota supra ambulacrum cervice eminent. In hospitiis illustrioribus cubiculorum terga cingit quædam quasi porticus, pro stabulatione facta, fornicata, communi nexa compage ædificii, ad quam jumentis aditus patet ex quatuor areæ angulis & lux ipsa eâdem viâ irruit, perexigua sanè & ad interiora non penetrans, nisi murus exterior, quod raro videas, in supremitate riscos habeat pertusos & translucidos. Medium areæ cubus ornat lateritius, orgyam altus, ab uno latere gradatus, cancellis eleganter marginatus, intra quas gerrones & actores circumforanei Sanctorum suorum vitas, velut ex rostris, declamant & variis nugis hospitantibus nummos eliciunt.

Australis Persia minora habet hospitia, & ad hujus coeli indolem aptata, (*vid. Tab. XIV. Fig. 1.*) utplurimum nullo intercepta impluvio, nec in cameras distincta, sed unius tantum atrii, ad totius ædificii formam & magnitudinem compositi. Structura eorum lapidea est, modò quadrata, modò in crucis figuram digesta, desuper fornicata, ostio singulis lateribus donata ad recipiendam undique auram spirantem, quam æstuoso hôc coelo variè captamus. Sunt diversoria, sed rara, quæ solis fulta columnis nullis cinguntur parietibus, qui ventos arceant; sunt rariora, quæ fastigiantur pneumadochiis, sive machinis quibus aër appellens intrò demittitur. Pavimentum pro hospitum accubitu sæpe totum, aliquando in angulis, ad latera, vel in medio domûs eâ elevatur altitudine, ne ab incursante pecore facilè insiliri stragula & calcari possint. Frontispicia hospitiorum, sicut à fundatoribus inscripta, ita intus parietes ab otiosis viatoribus variis depicti sunt epigrammatibus, ex quibus sæpe elegantia ingenii Persici insigniter elucet: ex earum farragine, si venia est, unicam hîc pro coronide Relationis inseram, quam refert *Karavvanserà Tsjehuun*, in deserto quodam Larensis Provinciæ:

Tsjehuun Karavvanserà, vva ma Karavvaan iim,
Der Karavvanserà, ne konèd Karavvaan serà.

Cui illud Ciceronis *Senect.* sed minore tum acumine, tum verborum nitore æquivalet: *Ex ipsâ vitâ discedimus tanquam ex hospitio, non tanquam è domo: commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi dedit.* Ut genium intelligas, nomen hospitio proprium est *Tsjehuun*, id quod populari appellatione notat Mundum vel Orbem terrarum: nomen verò commune est *Karavvanserà*, i. e. diversorium. Hujus vocis divisæ pars prior *Karavvaan*, cœtum peregrinantis turbæ, posterior *serà*, moram seu cunctationem insinuat. Hospiti igitur præsentiæ suæ, quod solent, tesseram relicturo, argumentum dederat ipsum hospitii nomen, ut mortalium in Orbe brevem moram, argutè compararet moræ peregrinantium in hospitio; mutuatus epigramma ex libro *Gulistaan*, i. e. Roseto Persico auctoris *Sjeich Saadi*. Plures exhibiturus sum in Hodœporico.

RELATIO IX.

In palmetis hospitantium occupationes.

§. I.

Palmeta ingredimur. Hîc advenæ complexu atque osculis excepti, & pro comitate gentis omni præstitâ salutationis reciprocatione, à brevi circa Nicotianam consessu, quem humanitas quoque exigebat, digrediuntur, arbores in quantumcunque spatium diffusas inspecturi, earum

Cccc

rum annonas, conducendarum numerum, pretium, & si quid præterea è re suâ est, pensitaturi: ita defuncti negotio, quo omnem claudebant curam & scopum profectionis, invicem vacaturi in posterum confabulationibus & officiis. Sciendum est, antiquam obtinere consuetudinem elocandi arbores numerò quadraginta, rotunda Persarum in civili usu computatione: vel etiam viginti, velut dimidiatâ numeri rotunditate. Illas nomine unius arboris *Jek nachl*, i. e. unam Palmam, has censu Palmæ dimidiæ indigitant, receptô his regionibus loquendi ac contrahendi more. Tot verò conducendis arboribus cùm unus paterfamilias non sufficiat, plures de partiendo proventu inter se pacti quadraginta vel viginti sibi eligunt, electasque signant. Lustrat signatas possessor, censet spem annonæ, &, per conjecturam subductâ ponderis ratione, pretium indicat. Sed hæc subductio cùm fiat magnâ censoris moderatione & conscientiâ, tantisper pretium usu receptum ad fructuum varietatem mutantis, nulla quoque moratur contractum diffidia, quin redditâ manu illico confirmetur. Pondere, quô in regno mercatores, tum sicca, tum liquida, expendunt, diversi sunt generis & nominis. His in provinciis utuntur *Sengi Kapàr* dicto, pendente in staterâ Hollandicâ septem mediamque libras. Tanta inquam hæc dactylorum moles in commercio ante maturitatem factô plus minus *do bisti*, i. e. unicô circiter grossô Mariano venit: at quia locatoris conjectura suevit minor esse, quàm pro re natâ, hinc conductor utplurimum experitur, maturos sibi ne dimidio condicti pretii constare, præsertim si favente Cerere insolenter pinguescant. Addo palmas è radice materna sponte suâ natas adultasque nunquam venire sub rationem, sed concedi matrum conductoribus in auctarium, eò quod natali locô citra transplantationis & culturæ operam adultæ, opinione gentis, hero suo gratiam haud debeant.

§. 2.

Contractu superis auspicantibus absolutô atque hôc ipso ad antipodes relegatâ animorum solicitudine, quid aliud inposterum exsolutus curâ hospes meditaretur, quid desideraret pleno ditatus cornu copiæ, quàm geniales jocos, cônsessus, convivia? His interesse, Lector benevole, si non gravaris, pandam Tibi instructissimum ab ipsâ Cerere triclinium, & omnis generis voluptates adducam, quibus felices ruricolæ dactyliferam messem suam, atque hospites advenæ trium, quatuor, vel quinque mensium activa, summâ cum delectatione, exigunt.

Innata genti propensio est, ut, si ullâ re aliâ, maxime capiantur fontium & aquæ præsentiâ; circa eam conventus instituunt, & substratis storeis humi discumbentes dies in adultas noctes protrahunt. In triclinio igitur nostro potum ne desideres: præsto liquor est oculis & palato gratus: non qui inebriante spiritu sanæ menti inducit delirium, vel tartarô podagram, nephritim, hydropem, & innumeras præcocis fati causas instillat humano sanguini, sed planè innoxius, purus & limpidus. Qui verò in vitis non obtruditur more Palatino ingurgitandus, sed sitientium placito sorbillandus, fictilibus exponitur, ex præsenti fonte recens haustus, vel, si fons mineram sapiat, etiam aliunde advectus utribus, ex arborum ramis, ut frigescat, suspendendis; admirandâ enim proprietate aqua suspensa alget ab afflatu vel ambitu aëris siccioris, præsertim æstuosi, cum ab humente (ut est hôc cœlo mutabilis) protinus tepescat. Ciborum parilem bonitate apparatum habes: Dactylos; non illos ad luxum Persicum vasis aureis, Corinthiis, murrhinis, sed abacis ligneis *thabàk* pro convivarum fortuna sat nitidis, liberaliter expositos. O lauta atque sana, sine aromatis & omni pretioso luxu, convivia! ô felices & frugales hospites.

Quâ vero in frugali rerum affluentiâ, ne quid externæ lætitiæ messem destituat, en præsentes etiam actores, poëtas, saltatrices, modulatores, & si quid aliud ad convivii hilaritatem desideraveris. Modò vides *Sjaair* seu Vatem arguto rhythmo illustris heroinæ *Leili*, ejusdemque rivalis *Medjjnuun* amores & exilia decantantem: modò *Khisseh choon*, seu Oratorem, qui Persarum Herculis *Rustàm*, filii *Saal*, robur, facinora & bella, vel *Behraam*, *Jesdegardi* filii in jaculando excellentiam atque ceteras dotes exclamat. Alium audis ex ordine religiosorum pauperum *dervìijj*, qui *Aàli* sui, & ceterorum Imamorum atque religionis antistitum miracula recitat, aut τȣ *Omar* injustam ad *chalifatum* irruptionem demonstrat & diris execratur. Illis verò absentibus *Raiijj deh*, seu pagi sui senior, *Taàriife*, seu elogia præclarorum virorum, aut provinciæ suæ chronica & priscorum in eâ Principum res gestas & bella repetit. Nunc *Mola* aliquis, sive religionis aut musarum sacerdos Rosarium τȣ *Sjeich Saàdi*, aut *Divvaani Chodjja Hafes Sjirasi*, aliorumque acuta epigrammata prælegit, & meditabundo distinguit silentio. Nunc graves conciones *takhliidjji*, seu histrio aliquis, aut *hokkeh baas*, seu præstigiator opportunâ lusûs vicissitudine interpellat. Hæc inquam otii diurni deliciæ sunt.

Inclinante Sole, ubi membra laxata dies algidior reficit, de agendis etiam tripudiis cogitatur. Atque, utut omnis ad numeros se movere ruricola haud perfunctoriè peritus sit, adsunt tamen, qui exactiùs possunt ejusdem artis in utroque sexu professores circumforanei, *rakkaas* dicti; qui mediterraneis egressi urbibus, hominibus plena hôc tempore nemora frequentes invisunt, & ludis præstigiisque variis instructi, hamis pendentibus discurrunt. His

TAB. XV.

Instrumenta Musica Persis usitata.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23

His igitur, si adsint, sparta committitur ducendi choreas, quas ipsi alioquin, si absunt, neutiquam omittunt. Mireris spectacula & lepidos motus, quos illi tripudiando edunt. Non enim Sarmatarum ad gravitatem alterno pede terram quatiunt, ut Poëta loquitur, nec ad Gallici moris levitatem vesani discurrunt, sed testudineo gradu, nudis pedum plantis, huc illuc diu se proripiunt, dum arguto corporis motu pulsus chordarum & mensuras excipiunt, & nullo non membrorum articulô facetè exprimunt. Mox resupini miris flexibus totum corpus torquent, brachiis nunc super humum distentis, nunc extensis super verticem, velut lamentantium dolores, non gestientium lætitiam expressuri. Demum tympanis concitatiùs tactis, protinus exsultantes, in velocissimos motus rapiuntur, ac in gyros varios, imumque summo versi ac circumvoluti, saltatricum officia histrici leporis vicissitudine permiscent.

Musica verò, quæ tripudiantium membra dirigit, hem, quàm peregrina est! quam gratè dissonans & instrumentorum varietate delectabilis! Primas inter instrumenta tribuimus tibiis gingrinis *Surnaï*, (*Fig.1. TAB.XV.*) quæ grunniente sono præ cæteris aures affatim implent. Illis assonant (*Fig. 2.*) tinnientes nolæ vulgares, nostratibus similes, vel etiam cymbala perampla *Sindsji* dicta (*Fig.3.*) patinarum, quibus in mensis utimur, figuram referentia, sed minori disco, majori margine, & gibbâ facie manubrio instructâ, quo teneri & ad invicem collidi valeant. Pro basi servit tympanum, vel oblongi dolioli figurâ *denbaal*, (*Fig.4.*) ab Indis mutuatum, vel ex Europâ translatum *dohùl*, (*Fig.5.*) quô militares copias abducimus, vel prægrande ejusdem figuræ aliud, ob magnitudinem haud portabile. Hæc omnia non bacillis, sed digitis solùm manibusque utrinque leniter pulsantur, ita sonum redditura submissiorem & reciprocâ alterni lateris dissonantiâ gratiorem. Utramque paginam in agresti choro absolvere videntur tympana *dondbek* (*Fig.6.*) levis structuræ, cocta ex argillâ, figurâ & capacitate ollarum fictilium, nisi quod fundus in brevem appendicem producitur, quâ pulsantis axillam gestata replent, oris verò hiatu vesicâ vel membranulâ tensâ obducto. Hôc vel solo genere, quasi ruricolis vernaculô, festivitates suas celebrant palmicolæ, sociatis plausibus & volarum collisionibus, quibus concinentes convivæ saltantium in scenâ vigorem & metra promovent. Civili symphoniæ interdum subsonat cythara tetrachordoides *Tsjaartaar*, vel sola, vel aliis organis polychordoidibus conspirans. Nec raro circum dulcisonum ingreditur tympanum quoddam *def* appellatum, (*Fig.7.*) magnitudine, figurâ & levitate ad assem simile cribello, quatuor in ambitu spithamarum, cujus apertô alterô unum saltem tegit latus pellicula tenuissima, ex quâ sonus irritatur saltem submisso digitorum ictu. Ora ejus, lignea & tenuis, quatuor habet vel quinque paria orbiculorum, ex palmari intervallo suis quæque axillis per transversum infixa, ex sonoro ære facta, subcava & exiguæ magnitudinis, quæ concusso tympano strepitum mutuâ collisione edunt, cymbalorum pene similem. Interdum orbiculorum locô annulos habet, quorum sonus confusus est & remissior: hôc casu, mutato nomine appellatur *Daireh* (*Fig.8.*) Hujusmodi instrumentum saltem unicum quævis admittit symphonia, quòd è primis tractat, si fuerit in proscenio, præsultans ex levi censu *kavvali* frequentiùs autem & extra tripudium chori phonascus, qui, eôdem utrâque manu comprehenso, fauces cantu hiantes & gesticulationem ab aliorum intuitu defendit: dum interea non modò diversos submissosque sonos ex pelliculâ pulsatâ elicit, sed severiori motione interdum mixtos quoque tinnitus & clangores ex infixis orbiculis excutit. Hic igitur præcentor raucisonâ & quàm potest altissimâ voce melos suum modulatur: cui per choros, junctis organis, respondent convivæ circumsidentes, vel in circo tripudiantes, si choreæ ducantur. Nonnunquam hilaritate acta concinit universa multitudo, vocibus autem ut indoctis, ita instrumentis quoque indoctè tractatis, & nullis unquam harmoniæ regulis (etiam in Choro Aulico) respondentibus, sed per tonos, quos vocant, unisonos & octavos omne melos absolventibus. Qualiscunque symphonia fuerit, concors tamen, submissa & modesta est, gratiam pariens singularem varietate mensuræ, quæ per tot modulorum genera in concitatiores semper triplas jugi pulsu ac spiritu devolvitur, non agrestes modò & indoctas aures demulcens, sed & artis musicæ bene gnaros, haud injuriâ mirantium, id plebejam hanc gentem in variandis mensuris præstare, quod nostri in scholis longa artis industriâ edocendi sunt. Sunt plura Persis instrumentorum genera, quibus in conviviis & privato otio demulcendis auribus, vel in militiâ etiam, & in foris urbium ad intimandas temporum festivitates utuntur. Ex *thabl* seu tympanis aciem ducit *Kuus*, (*Fig.9.*) tympanum grande, æneum, nostrati simile, sed ad moderandum strepitum nerveo reticulo constrictum, cui pulsando duo serviunt bacilli, extremitatibus incurvatis. *Naghareh*, (*Fig.10.*) ejusdem structuræ & æris tympana sunt gemina, exiguæ molis, valido nexu invicem copulata, & ab unico tractanda artis tympanizandi perito. *Theblèbaas*, (*Fig.11.*) i.e. tympanum falconum, parvulum est, æneum, in appendicem productum, reticuloque densissimè munitum, ita dictum, quòd falcones in aucupio emissi ejus sonô revocentur; inde singula ephippiis

(ad finiftrum latus) affixa geftantur à nobilibus atque ipfo Rege. Adeft & aliud genus tympani (*Fig. 12.*) ligneum, majufculum, figuræ ovatæ oblongioris, inprimis familiare Multhanis in hoc regno habitantibus, & ut mihi videtur exoticum, utrâque fimul nuda & inermi manu pulfandum, hinc dextrâ, illinc finiftrâ. Ex *Nefiir*, five buccinis, prima horrifona eft *Kharahnà*, (*Fig. 13.*) duarum orgyiarum longitudinis, figurâ fimilis inftrumento acuftico. Altera (*Fig. 14.*) fubtilioris toni generis nomen retinet, recta, gracilima, orgyjam longa. Tertia *Sjach Nefiir*, (*Fig. 15.*) i. e. buccina cornuta, grandis pariter & ænea eft, in figuram cornu ingentis arcuata. Ex *Uud*, feu Chelidibus, quæ nervis refonant (ex inteftinis ovium elaboratis) communiffima eft τρίχορδος (*Fig. 16.*) colli longiffimi, ventris exigui ovati, ponticulo membranaceo. Sunt, quæ chordis quatuor, quinque & pluribus inftruuntur: ex quarum cenfu palmaris eft *Tfjehesdeh*, (*Fig. 17.*) magnitudinem & figuram utcunque noftratium referens, nervis dotata octo, vel novem, geminis femper in unifono confpirantibus, poftremis etiam tribus, fi nervos novem habeat. Ex Violis, quas vocant, principem locum vendicat tribus & aliquando chordis quatuor inftructa, *Kamaantfjèh* dicta, (*Fig. 18.*) nam fcitè tractata organorum quodcunque genus foni fubmiffâ dulcedine antecellit; arcu plectitur pilis armato equinis, dum ima pars humi reponitur, inftar violæ *di gamba*, quam vocant. Manubrium ei gracile eft & cono fimile, verticillis pro fidium numero inftructum obefis adeo capitibus, ut manum tendentis impleant. Venter rotundus eft, fpithamalis diametri, ponticulo obductus membranaceo: Imam faciem ftylus terminat ferreus, artificiosè fculptus, fesquifpithamalis longitudinis. Tota cum ftylo machina quinque longitudine fpithamas exhibet, conchâ aureisque filis pretiosè vermiculata, digno fuavitate fuâ artificio. Eft & alius ftructuræ, quatuor intenta chordis, (*Fig. 19.*) fortaffe exotica, quæ pari fitu depofita, arcu quoque plectitur; collum ei compreffum eft & breve, venter duplicatus, fuperiori parte oblongior, amplior & apertus, imâ minor, rotundus & ligneo ponticulo claufus. Cithararum, quemadmodum Teftudinum, varietates funt, diverfo chordarum numero difcrepantes, ex quibus unicam faltem ob figuræ infolentiam hîc delineavimus (*Fig. 20.*) Sambucarum *Tfjeng* communiffima eft, & ab indocto facilè tractabilis, fex chordis inftructa, (*Fig. 21.*) figuræ triangularis amblygoniæ; Rarior eft altera multis pollens chordis, (*Fig. 22.*) utcunque quadrata, utraque bacillis incurvis, vel pennis plectenda, à noftratibus figurâ & tractandi arte parum differentes. Omitto machinam octo tubulorum *Muficaar* dictam, (*Fig. 23.*) ore inflandam: omitto tibias, utriculos, arundines, crepitacula, ne hiftoriæ telam moremur.

Tam lepidos advenas, poëtas, muficos, præftigiatores, quæ putas à toparchâ & coronâ hofpitum referre munera? an pecuniam, dolofi Mercurii tefferam? Apage à manibus tam continentibus præmia hujus nominis. Caryotæ dantur, munera, quæ ipfa genuit aufpicata, innocens & benefica arborum Regina, Palma.

§. 3.

Sed ne quis exiftimet agrophilos noftros nil nifi gaudia in palmetis agere, & ranarum vocali incuriâ totam perdere æftatem: quin horas etiam in verfandis dactylis impendunt, quos ex fuis arboribus ipfi poffeffores, ex conductis hofpites indies depromunt. Nam primo ftatim diluculo fponte dilapfos colligunt, mox ex arboribus decerpunt, vel excutiunt maturos, deinde infolatos torculari exprimunt, & fi quid aliud ad hanc operam requiritur, eâ methodo, quam fupra narravimus, fedulò expediunt. Quod autem labori intercedit otium, aut quod penfum confequitur, id inquam animi recreationibus dari, id choreis & ludis expleri dicimus. Pauperiores pariter, quos fortunæ tenuitas à commerciis arborum fecludit, rebus fuis non indormiunt, fed matutino dactylorum, ut fic loquar, fpicilegio indies occupati, penuriæ fuæ confulunt; fub crepufculum verò locuftas capiunt, eo tempore turmatim volantes, alii eas explicatis retibus intercipientes, alii in arboribus, dum fubfident, flammâ accenfâ uftulantes. Quam tum recentem prædam ollæ fictili alternè immittunt, & fuper igne, fale interfperfo frigunt, rudiculâ fubinde agitandam; malunt eandem alii aquâ priùs percoquere, ut nidorem penitùs eliminet. Sic præparatam fervant placandis ventribus, alis cruribusque abjectis: exfuccum & fœdum, meo fenfu, obfonium. S. Johannes Baptifta hoc cibo vitam in deferto dum fuftentavit, tetro corpus jejunio maceraffe credendus eft. Qui pro coturnicibus hæc infecta fubftituunt, quibus in eodem deferto (quod iisdem mirè abundat) cœlitus nutriti fint Ifraëlitæ, videant, ne in textum impingant Hebraicum facri Codicis.

§. 4.

Actus nunc autumnus eft. Quapropter jumentorum magiftri *Tfjaarvvadaar* undecunque in palmeta ex compacto reduces facti, (perinde nobis, ubi interim latuerint) receptui canunt, & abducendis diem difceffûs indicant. Tum pro felicitandâ viâ Deus innumeris *Jaa Chodaa! Jaa Ali, Infjáa Allàh!* (hæc enim fufpiria funt Perfarum) ex devotione invocatur, replentur vafa, colliguntur farcinæ, & ad Penates revifendos animus & opera dirigitur. Tandem, onerantur jumenta mellifluo mercium, quas quisque comparaverat, apparatu utribus impacto modicæ capacitatis, vel, eorum

rum locô, qualis ingentibus oblongis, ex foliis sylvestris palmæ contextis. Hos, sive qualos, sive utres, utrinque ex tergis camelinis ad æquipondium suspendunt binos vel singulos, peculii quicquid attulerint desuper imponentes sine ordine. Nec pauperes suas omittunt locustas frixas, unà cum dactylis, quos spicilegio acquisiverant, camelinis oneribus insinuandas: gemino hoc alimenti genere omnes pene difficultates superaturi, partem etiam locustarum vendituri aliis: non carè quidem, sed octo libras pretio unius sextarii. Quid multis? Permixtis votis & osculis discedit. Atqui nunc rursus, ut in accessu (Sole quamvis remissiore) declivi die aut sublustri nocte inceditur, diætis ob onera, cùm aqua suppetit, brevioribus. Demum ad penates delati gurgustia sua per diuturnam absentiam semidiruta impigrè adoriuntur novisque ostiis, tectis, vacerris refecta rursus occupant, postquam foris integrum pene semestre exegerant: morâ extra proprios Lares mirè longâ, & cum rebus Oeconomiæ nostratis minimè congruente.

RELATIO X.

Palmæ usus triplex. Historiæ epilogus.

§. I.

Restant utilitates & varii usus arboris, quotquot eorum hodie dactylifer Oriens cum Occidente novit, breviter memorandi. Audiverat *Strabo* d. S. O. Lib. XVI. carmine quodam Persico decantari utilitatum genera trecenta & sexaginta; *Plutarchus* Sympos. Lib. VIII. qu. 4. refert totidem celebrari à Babyloniis. Tantum verò numerum hodiè non reperio, omnes utut partes excutiam diligentissimè. Usus autem omnis vel est Oeconomicus, vel Medicus, vel Magicus.

Oeconomicum internum præstant quæcunque ex arbore edulia depromi possunt, qualia sunt tum tenella partium principia & primordia, vulgò *Paniiri nachl*, i. e. caseus palmeus dicti, tum ipsi fructus. Cibum primi generis spurius (*vid. Tab. XI. Fig. 13.*) è frondium axillis nascens, de quô Relat. 2. §. 5. in fine memoravimus, copiâ non contemnendâ exhibet: cujus demptis impedimentis exterioribus delicatissima pars est ima basis *Kuur* dicta, nam quæ succedit, rapæ saporem refert cum amaritudine, palato non æquè gratum. Ejusdem notæ & nominis est medulla ipsius comæ, ἐγκάρδιον & ἐγκέφαλον Græcis dicta, quam vero ambrosiam non obtinemus, nisi cum damnosa totius arboris excidio, prout in fine §. 2. Rel. 4. docuimus. Par locus inter cibaria debetur frondibus in palmæ adolescentis fastigio recens nascentibus, & in coni figuram convolutis, quousque illæ cum foliorum rudimentis in materno sinu absconduntur. His bonitate nil cedit novelli spadicis in utroque sexu principium, ad unius palmæ longitudinem, quod palmicolæ ignotô etymô *Kuurahheng* indigitant. Nec postremas inter bellaria laudes merentur excisi illi fœtûs cùm masculini, tum fœminei, quos sub titulo *anbaar* & *thalehhi nachl* supra suis locis laudavimus. Dictæ inquam partes omnes manducari & crudæ possunt, & cum carne vervecinâ coctæ: ut taceam, ex iisdem varia bellaria parari ab iis, qui coquinariam artem exercent. Omnem verò palmeas inter cupedias absolvunt paginam ipsa Pruna, sive fructus. Præstant illi in popularium œconomiâ τὸ ὅλον καὶ πᾶν, sive, ut Latini loquuntur, olus & panem: panem, inquam, quem *Homerus* medullam hominum, sacri Codices robur cordis appellant; adeo solis Dactylis, quicquid lautitiarum ab homine in agris degente excogitari potest, clauditur & continetur. Fercula equidem non unius formæ, sed varietatem suppeditant non contemnendam; cùm enim mensibus æstivis dactyli ferè crudi & recentes, ceteris verò insolati & expressi ventres vulgi exsatient, tum verò in utroque genere multiplex differentia est in pinguedine, mollitie, colore, sapore, aliisque virtutibus, tum nativis, tum ab inductæ siccitatis, conditurae & expressionis gradu & modô conciliatis. Alimentum, quod præstant, nec pondere aliquo, nec morâ longiori gravat ventriculum: nec etiam, quod nostri auctores scribunt, inebriante vapore caput turbat, sed aquæ bibulis perquam salutare est & maximè temperatum. De exsiccatis idem non sentio, quod cum duritie compagem nacti sint firmiorem, stypticam & concoctu difficilem. Vidi, per deserta profectus, asinis oneri succubituris oblatos fuisse dactylos, priùs in massam, demptis ossibus, subactos: quibus illi deficiente pabulo promptissimè instaurati, labores diætæ feliciter superabant. Ossa ad aliquam excocta mollitiem dejugatis bobus dantur pro pabulo. Syrupo è dactylis elicito plebs in crustulis butyri loco, in oryzâ & pulte pro condimento utitur, non indies, sed in conviviis & festivitatibus, quibus genialiter epulandum erat. *Carmania* septentrionalis butyrum (quod copiosum utribus dimittit, ab aëre liquens instar olei) hôc syrupo percoquit, qui illud à corruptione salis vice conservat, & in fundo tandem instar muriæ subsidet. Vinum & dactylis aquâ perfusis fermentabant veteres, ut testantur *Strabo* & *Dioscorides*; nec artis hodie oblita est *Natolia*, quæ eam rariùs & clanculum exercet, rigore prohibita religionis Mahhammedanæ, præsertim interdictô Legislatoris *Djjaâfaar*, qui vinum inter *Nedjjasaat Asjèreh*, i. e. decem impuritates reposuit. Spiritus verò licet vetitorum decuriam subeat, frequentiùs tamen destillatur sub medicamenti nomine, ad ventriculi cruditates & tormina levanda; quod ut præstet efficaciùs, adduntur ante destillationem, à ditio-

ribus radix Chinæ, ambra & aromata: à plebejis radix Glycyrrhizæ & herba *Affinthiin*, id eft, Abfinthium Perficum, planta à noftrate Abfinthio prorfus heterogeneâ, five hæc, five illa Abfinthii nomen jure poffideat. Addi ab aliis vidi radiculas *Nagiir*, feu *Ischir*, i. e. Schœnanthi veri, terræque huic genuini; tum herbam alterutrius Sementinæ, præfertim Turcicæ. Duplex enim hîc crefcit, una *Dirimneh Fars*, id eft, Sementina Perfica, quæ in Regni defertis ubique luxuriat, femen ferens leve, à folliculis fuis ægrè feparabile, & utplurimum inane: altera *Dirimneh Turki* dicta, i. e. Turcica, quæ rarior & montium alumna in ipfo flore exarefcit, nec nifi in Turcoftanâ, (*Turkeftaan*) quæ ei nomen dedit, femen progenerat; quod ad Europæos translatum, feminis Cynæ & Zedoariæ appellationem recipit.

Externo ufui Palma omnes fuas concedit partes: inprimis verò in conftruendis tuguriis, caudices, in trinum fiffi, palos & trabes conftituunt, quibus tectum & tota ædificii fabrica innitatur; cetera omnia ex palmeis frondibus fine clavis & normis, fine arte & induftriâ clathrata funt & rudi manu compacta. Sed quæ ruditas non omnino materiæ, fed agrefti defidiæ debetur; nam in oppidis paffim invenies elegantis ftructuræ domus cæmentitias, quæ ex palmeo ligno trabes, ex frondibus intergerinos exhibent non indecoros. Hinc *Bellonii* & *Alpini* de architectonico ligni ufu diffidentium, facilis erit conciliatio: fi caudices palmeos ad architecturam (ob fibras craffas laxeque cohærentes) nihil valere *Bellonio* concedas; trabes tamen domuum in Ægypto conftituere, credas *Alpino*. Supellectilia ædiculis Palma etiam fubftituit; pro cremio enim ramalia, pro fcopis racemi, pro urceis & fcutellis inanes fpathæ ferviunt, in formam defideratam flectendæ. Ex fpadicum verò fcapis bene præparatis torquentur funes firmiffimi ad navalem apparatum neceffarii. Falfi funt, qui eos ex coftis frondium, aut arboris cortice, quem nullum habet, elaborari fcribunt. Modus præparandi eft, ut crudi fcapi, decurtatâ priùs & abjectâ portione racemofâ, per octiduum aquæ immergantur, ac fatis macerati malleis ligneis tundantur, donec, quod facilè evenit, in ftupeam refolvantur materiam, ad reftiariorum opus idoneam. Ex eâdem ftupâ fiunt calceamenta *Sovvaas* dicta, quibus in his provinciis utuntur ruftici: conftruuntur ex incondito quatuor funiculorum ftamine & paris conditionis tramâ, ita laxè intexendâ, ut manu coarctari poffint, & ad cujusque pedis menfuram nullô negotio aptari: obftragulum deeft; locum fupplent ftupeæ corrigiæ, quarum ope tibiis adftringuntur. Ex foliis, fed imprimis fylveftribus, texuntur dodrantalis latitudinis mattæ famofæ *Tulèt*, vel *Djulèt*, quibus transvehendæ merces pro tutelâ obvolvuntur; Ex iis quoque torquentur funiculi tenues, quorum in iisdem voluminibus confuendis ufus eft; In fportas quoque conftringuntur rudes, faltem idoneas, ad recipienda fcruta & quisquilias. Quin, majori artificio ex foliis varia flabellâ & capitis opercula conficiunt, fed priùs ad candorem usque infolatis, variè deinde tinctis & in limbulos divifis. Reticula, quæ frondium bafes involvunt, excitando igni fomitem, præftant; in hydriis verò ac leucythis concludendis, nec minùs in compingendis vel firmandis ad transvectionem vafis fictilibus vitreisque, pro ftupâ & ftramine ferviunt.

§. 2.

Medicas virtutes Palma in fructibus recondidit. Primariam venditamus, quâ moderatè adftringunt: Hâc conciliare vires ventriculi, cohibere alvi fluxiones, inteftina, uterum & fœtum roborare, experientia docuit. Eidem facultati acceptum eft, fi quid iidem fructus præftant extrinfecus adhibiti. Alteram vocamus dulcedinem, fed adftrictione temperatam, cujus beneficiô caryotæ opem ferunt egregiam tuffientibus: nam catarrhos tenues, acres & vagos (Medicè loquor) blandâ coagulatione fub naturæ reducunt obedientiam, ut absque inani concuffione thoracis excerni valeant, dum & abftergunt leniter & organa pneumonica demulcent. Hinc *Decocti pectoralis*, *Syrupi de Hyfopo*, *Syrupi refumptivi*, *Specierum diathamaron Nicolai*, *Looch fani & experti*, atque his pares noftratium medicamentorum formas ingrediuntur. Eidem virtuti debetur, quantum fuccurrunt renibus aut veficâ dolentibus. Dactylorum focietatem nec purgantia refpuunt. *Electuarium Diaphœnicum*, quod *Mefue* fanitatis ac falutis medicamentum vocat, fatis magnâ quantitate illos recipit, eo confilio, ut fcammonii ferocitatem mitigent, & detergant pituitam inteftinis adhærentem, in affectu Colico. Idem electuarium, eodem fructu nobilitatum, proftat etiam in tabellis, infignitum nomine *Diaphœnici in folido*. Pariles virtute & dactylorum connubiô compofitiones officinæ Perfarum exhibent, quas prolixè defcribit Thefaurus Charafem Sjaicus *Sachireh Charafem-Schahii*, ingens liber Perficus à Rege ejus nominis fic dictus, auctoris *Mufaffer ibn Mahhammed el Hoffein:* & in fuâ Appendice fimplicium & compofitorum hiftoriæ, auctor libri Selectorum naturalium & mirabilium *Kitaabi Echtiaraati Bedii*. Ex quibus Rev. *P. Angelus* Carmelita difc. haud infideliter Pharphacopœiam fuam Perficam latinè tranftulit. *Emplaftrum* quoque *diachalciteos* ab hac arbore nomen *Diapalmæ* & *Diaphœnici* fortitum eft, cujus in vulneribus & qualibuscunque ulceribus fanandis, nonnunquam etiam in leniendis doloribus arthriticorum, infignis ufus eft. Verùm emplaftrum illud, cum Palmæ non fructum, fed folum admittat lignum, quocum in præparatione agitari folet, quicquid virtutis exerit, Lithargyrio acce-

acceptum refert; rudicula nihil ei, nisi nomen tribuit. Ad arthritidem curandam ipsos dactylos commendat *Solenander*. Oleum ex eis *Joëlius* elicit, quô procidentem anum & excoriatas partes corporis inungit. Pulpam dactylorum imponunt populares extrahendis ex pede festucis & aculeis. Pulverem contusorum ossium, partum expellere *Forestus* author est; idem & calculos educere Medicorum testimonio creditur. Cinerem ossium ustorum in urinæ incontinentiâ propinat *Riverius*. His tot virtutibus utut dactylorum nomen clareat, apud alios tamen malè audiunt, quòd crebriùs manducati cephalalgiam, & quod Medici Persiani crepitant, gravissimam visioni noxam inferant: cùm vix tertius in hâc gente aliquâ non gravetur luminum ægritudine. Quâ culpâ dum reliqua dulciaria insimulat *Aretæus*, solidioris experientiæ Medicus, & à doctis, teste *Quercetano*, Anima Hippocratis non immeritò appellatus, solas tamen palmulas eximere non dubitat. Sunt sanè oculorum vitia omni genti oryzâ vescenti, sub dio & in rore dormienti, balneis denique crebrioribus assuetæ, familiaria & vernacula. Hæc tria cùm in una hac natione videas, religio sit, tot mali causis præsentibus, eo nomine infamare dactylos.

§. 3.

Magicum arboris abusum subjungimus, quô ex foliis de rebus absentibus & futuris pronunciant, eam vaticinandi fraudem edocti, quam speciali, sed barbaro fortassis, nomine *Faali meśtèk* appellat vulgus Ormusiense. Nam, utut plura sint superstitiosæ genti per vaticinia imponendi genera, quibus vel ex calculationibus *Dsjaaferianis*, vel in religioso suo Codice *Alkoraan*, aut Poëmatibus *Chodsja Hafès Sjirasi*, obscurarum rerum ex multò obscurioribus apophthegmatibus, evolutionis forte inventis, lucem quærunt: vel ex somniorum ingentis formæ libro *Taâbiir*, nebulosis spectris, centauris & dæmoniis picto, somniorum prænotiones evolvunt: vel arte Geomanticâ *Raml*, inventa tesserarum jactu auguria calculant, hæc tamen *Faali meśtèk* spectabilis ars omnibus illis dactylophagi populi judicio longissimè antecellit. Modus hic est: Scandit possessor comam Palmæ floriferæ, & ex novellâ medii verticis fronde carpit sinistrâ recentium foliorum manipulum. Ex requisitis est, ne Magus quicquam toto actu loquatur, nec nisi semel carpat, detracta folia in terram ne dejiciat, nec pretio vendat, sed gratis concedat petentibus. Si in uno eorum delictum sit, irritus est labor, irritum oraculum. Cùm divinatio instituenda venit, unum vel alterum foliorum fatidicus in septem discerpit lacinias, quas sinistrâ manu ita apprehendit, ut utræque laciniarum extremitates inter pollicem indicemque ad æqualem longitudinem emineant, ne, qui unius lori fines sint, appareant. Hos inquam fines Magus quærenti offert connodandos, binos atque binos, postremis saltem duobus, quoscunque voluerit, omissis. Quo facto, compagem laciniarum, quacunque forte cohæreat, humi spargit, ut natas ex nodulis figuras inspiciat, & ex iisdem responsa eliciat. Ridiculum est quot obtingant laciniis varietates figurarum, per circulos, catenas, lineas & multiplicia involucra cohærentibus vel disjunctis; sed magis est ridiculum, quàm Magus severâ fronte lineas aut gyros, conjunctiones aut separationes, unitates & numeros, ad itinera, reditus, connubia, mortem, ægritudines, sanitatem innumerosque casus argutè flectat, &, nisi ritè fata, rectè tamen crumenas explicet eorum, qui hanc sibi fabulam ludi petierant.

LI.

D. JOH. CHRISTOPH. VOLKAMERI
EPISTOLA
ad
ILLUST. DN. LUCAM SCHRÖCKIUM,
DE
GELSEMINO ARABICO, FRUCTUM CAFE FERENTE ARBORE.

Quantus hactenus Arabicæ Provinciæ, Jemen dictæ, fructus Cahoven, ab Europæis Café nominatus, rixas dederit, cùm alii ad leguminosum & fabaceum genus (forte voce Buncho Ibn-Sinæ, vel Buncæ Rhasis, hincque detortæ voculæ Bon decepti) alii ad amygdaliferum retulerint, omnibus, qui primis tantùm labris Botanices delitias degustarunt, notum. Nemo tamen hactenus tot inter viros βοτανικοτάτυς, aliosque multum terris jactatos & undis exstitit, qui notas illas characteristicas arboris, tot ac tantas opes provinciæ, in quâ crescit, suppeditantis, descripserit, & cui classi accensenda foret, certò determinaverit.

Nullis

Nullis equidem hâc in re sumptibus pepercit Illustriss. operis Danubialis Auctor, Comes de Marsigli, qui perquam exactas arboris fructusque imagines depictas, ex Arabiæ Provinciâ Jemen per Constantinopolin delatas, VI. Tabulis æri incidi curavit, publicæque exposuit luci: quæ Figuræ cum certo tamen destituantur charactere vota expectationemque curiosorum deludunt. Nec aliorum defuere in eruenda veritate, Arboris hujus, licet proh dolor irrita, conamina, ut meritò exclamaverit Excell. Rajus: Mirum tantum thesaurum unius gentis peculium esse, tamque lucrosæ stirpis plantaria intra unius provinciæ angustias coërceri. Mirum vicinas nationes, exstimulante invidiâ aut avaritiâ, ea jam pridem non vel vi depopulatas esse, vel semina aut vivi radices dolo surripuisse. Mirum quem vigilem draconem Coævetis suis tuendis præficiant indigenæ, qui omnem insidiantium technas & conatus frustretur & eludat.

Sed delusæ tandem vigilantissimi Draconis Arabici technæ, arborque non tantùm in alias Asiaticas transplantata nunc regiones, sed in Europam nostram transvecta, lætè nunc in Belgiô & septentrionalibus Germaniæ nostræ oris, accedentibus indefessis culturæ curis, virescit.

Misit Cafe fructus, cerâ obductos, conjunctissimo Dn. D. Joh. Georg. Volkamero, ex Amsterodamensi Horto, Excell. Comelinus, Floræ illud delitium. Arboris autem Cafe ferentis cum baccis ramum, quem hic delineavimus, summa liberalitas Generosiss. & Excellentiss. Dn. L. B. à Munnickhausen, Magnæ nunc Britanniæ Monarchæ Potentissimi & Electoris Brunswicensis Hannoverani, (quem Deus T. O. M. servet & tueatur) Thesaurarius & Consiliarius Intimus, ex Horto suo Swebbertiano, prope Hamelense Fortalitium exstructo, cum Regiis certè comparando, mihi, quod grata mente recolo, exhibuit.

Folia equidem castaneis perquam similia sunt, flos verò perfectus, elegantissimus & odoratissimus monopetalus, ex oblongo tubo quinquefariam divisus: nuclei bini sibi impositi pericarpio succoso inclusi, bacciferis arboribus & Jasminorum Classi fructum Cafe accensent & *Gelseminum Arabicum foliis castaneæ, flore albo ingenti odoratissimo* pronuntiant, omniaque hactenus circa hunc fructum ejusque arborem exorta dirimunt dissidia.

Fig. vid. in *Ephemerid. Acad. Cæsareo-Leopoldino-Carolin. Cent. III. & IV. Obs. 168. p. 378.*

LII.

MICHAELIS BERNHARDI VALENTINI
EPISTOLA
ad
DN. ANDREAM CLEYERUM,
Bataviæ Novæ Consulem & Soc. Ind. Orient. Proto-Medicum.

P. P.

Miraberis, Vir Experientissime, quod neque facie, nec unquam nomine forte visus missis Tibi literis comparere, meaque scriptione in mediam ferè Indiam excurrere modò ausim. At verò dabis id summô, quô Celeberrimo Tuo nomini innotescendi flagro, desiderio, de cujus humanitate æquè ac candore jamdudum me certiorem reddidit Amicissimus quondam Vir, Dn. Sebastianus Schefferus, non sine magno Reipublicæ literariæ dispendio febri nuper malignâ, per contagium haustâ, sublatus, quod vel ingratiis Excellentiam Tuam celare nequeo. Sic INSERVIENDO ALIIS IPSIMET CONSUMIMUR! quæ ultima ferè sunt, quibus agonizante modò labro nobis valedixit pectus candidissimum, heu magna quondam vitæ meæ portio! Dicere non suppeti V. E. quam acerbo me dolore cruciarint præmatura beatissimi Viri fata, qui ut diffusissimo quô gaudebat admodum, scribendi commerci penes Eruditos quosvis Europæ Medicos fac lem sæpe atque liberum nobis accessum parar ita quæ undique advolabant, literas in sincer amicitiæ tesseram vel ultrò sæpe concedere n dubitabat: quas inter illæ cumprimis, quas Magnifica Tua Excellentia diversis jam vicib exceperat, Epistolæ, rariori non minus literat ra, quam rerum naturalium supellectili refe tissimæ, summa nos utrobique delectatione fecêre. Curiosa certè sunt, quæ de infallib Javanorum lithontriptico, *fructu* scil. *Anan* (in ambulacro horti Academici Lugdunensis Batav

Batavia conspicio) refers, qui an balsamicas terebinthinæ vires habeat, an verò specificâ forte partium texturâ calculum infringat, scire multum expediret. Curiosa non minus sunt, quæ illîc æquè ac in publicum edito *specimine Medicinæ Sinicæ*, de mystica Chinensium doctrinâ circa pulsus, profiteris, ad cujus aditum nobis clavem haud ita pridem suppeditavit R. P. Michael Boymius, S. I. quam, ut Miscellaneis Germanorum Curiosis Dec. II. Anno 4. est adjuncta, officiosè insimul offero. Quæ si ita sint, ipse profectò Galenus huic Nationi palmam concederet, in hac quidem doctrinâ, si quis alius, operosus. Ut verò dicam quod res est, paucos eadem in Europâ usque Patronos reperit, cùm circulationi sanguinis (jam à 200. annis Indis cognitæ) quadantenus refragari videatur, nisi sanior posthac explicatio sequatur, quam ab Excellentia Tua impatienti prorsus expectatione ante desiderant omnes Eruditi, quàm ex Europa prorsus expellatur hic Sinensum pulsus. Vereor enim, ne simile eundem fatum maneat ac famosam nuperrimè *Moxam*, novum podagricorum solamen, quæ ut summis ab exortu laudibus est evecta, ita nunc quidem in Europâ prorsus silet. Ni grave fuerit, V. E. totam ejus historiam jam animi gratiâ recensebo, ut quam varii sint rerum mundanarum casus mecum admireris.

Primus, quantum scitur, qui Germanis illam obtulit, est Hermannus Buschoof, Soc. Ind. Orientalis quondam Pastor navalis, qui plusquàm Oratoriâ gravitate miris eandem encomiis extulit, ejusque operationem simul vernaculâ sibi Belgica lingua in peculiari libello (mox in Germanicam translato) descripsit. Pervenerat hic fortè fortuitò ad Per-Illustrem Dn. Ericum Mauritium, summi, quod Spiræ est, judicii Cæsarei Assessorem Gravissimum, qui literis ad B. Dn. Schefferum datis S. R. I. Academiæ Naturæ Curiosorum id detulit, ut ex Miscellan. Germ. Cur. Dec. I. Anno VI. obs. 18. videre est: quibus Inclytus Elsholzius paulò post libelli supradicti summaria subjungebat, conf. Obs. 22. c. l. Abhinc Disputatione, quam vocant, Graduali Marburgi Cattorum idem argumentum ex professô expedivit felicissimi quondam Practici, D. Geilfusii, filius, nunc Archiater Nassoicus & in Frisia Orientali Professor Publicus, sicut & alii porrò ejus meminêre. Vix autem visum erat Europæis Eridos hocce pomum & duæ statim controversiæ inde gliscere cœpêrunt, an nimirum *moxa* hæc Veteribus cognita? & cujus illa sit naturæ, an artificialis, an verò naturalis? Quod priorem attinet, sunt qui jam Hippocratis ævo remedium hoc minus insolitum fuisse adstruunt, idque ex Tit. 12. C. 130. l. de affect. ubi quidem, si in unum, ut loquitur, locum incubuerit dolor, τῷ ὠμολίνῳ, id est, lino urere jubet, eoque non crudo, sed, ut Martianus commentatur, præparato, cum *Moxa* fere conspirante. Alii negativam amant, & hæc in merum Coi favorem ferè gratis asseri testantur, sicut ex aliis ejus locis id apparet. Cæterum meô quidem perquam tenui judicio res facilè componi posset, si cum generoso Dn. D. Majore Disp. de Podagra distinguas inter ustionem ipsam & urendi modum: illam Veteribus omnino cognitam esse non negavero, quod pluribus rationibus adstruit Magnif. D. Francus, Rector p. t. Academiæ Palatinæ, in Miscellan. Acad. Nat. Cur. Dec. II. Anno I. obs. 27. Modum interim Indis usitatum & omnino novum Antiquos latuisse plausibilius est.

Quod verò II. essentiam hujus moxæ concernit, primò quidem naturale quid è fungorum numero putabatur esse, quod apertè profitetur jam supra citatus Geilfusius. Verùm & hîc rem aliter se habere recentiorum tandem industria detexit. Fuêre quippe, qui portionem Ejus è Belgio susceptam armato oculo scrutantes quædam artemisiæ latifoliæ haud dissimilia istîc observârunt, unde *moxam* mox ex artemisia parari suspicati sunt, cùm planta hæc ex illarum quoque numero sit, quæ teneram lanuginem in sinu fovent. Quid quod ipse Buschoofius id tacitè ferè innuat, dum herbam ejus *Herbarum matrem* vocat, quod apud Dodonæum, Lobelium & alios artemisiæ est epitheton. Factum inde est, ut Inclyto Wedelio subnata sint cogitata, annon & *Moxa* inde *Germanica* parari posset, quæ Indicæ partes ageret & pari fortè usui serviret, de quâ vid. Germ. Curios. Dec. II. Ann. I. observ. VI. Manebat interim in dubio, an cum Sinensium moxa res ita se habeat: donec omnis hujus rei ab Excell. Tua literis tandem certior redderetur beatissimus Schefferus, quarum epitomen habent eadem Miscellanea Dec. II. Ann. IV. unde præparatio pariter genuina addisci poterit. De cetero ut plerumque minuit præsentia famam, ita cognito demum mysterio evilescere crepit tanti ante æstimata pluresque in usus adhibita moxa, ut mira (modò vera) sint, quæ citatus sæpe Buschoofius de maniâ, epilepsia & cùmprimis podagrâ eadem radicitus sublata refert. Quin & hunc in finem inde per Germaniam aliquot hujus rei experimenta facta sunt, sed impari ferè successu. Modus autem adhibendi, fusius à Buschoofio traditus, cautelis sanè indiget, secus enim moxa nô uret sine noxâ. Quam infausto enim exitu in Personis alicubi Illustribus exarserit hoc cauterium, juxta Patrui sui, Joh. Danielis, communicationem refert Gregorius Horstius Disp. Grad. de Mania. Parili nempe modo hîc agendum ac cum aliis, actuali, ut loquuntur, flammâ inurendis cauteriis, de quorum œconomiâ legitimaque administratione specialis exstat commentarius Hieronymi Capivaccii Epist. & Con-

& Consiliis à Scholzio collectis, adjectus. Nec omnes hic Helmontii sarcasmi sunt de nihilo. Nimirum eò tandem totum recidit negotium, ut subjectis magis serosis atque doloribus articulorum frigidis, vulgò ita dictis (*in der kalten Gicht*) ut & tumoribus œdematosis mage conveniat, præmissis tamen præmittendis, quo excusso poris sero pars △. roboretur, fibræque ante justo flaccidiores quasi rigeant. Ubi contra vel minima inflammationis facies adfuerit, cautela sane opus est, ne gangrænæ tandem aut Sphaceli periculum accedat.

Ultimò quæsitum fuit, annon in tanta Moxæ caritate quædam fortè succedanea dentur, intentioni huic & usui æquè sufficientia? Quid verò ni? nullam enim causam video, quò minus & alia pariter cauteriorum genera, tam actualia, quam potentialia huic substitui possint. Novi sanè Theologum magni nominis, qui summam, quâ per vices affligitur, podagræ carnificinam cantharidibus brevi supplantare novit, quarum multam inde portionem domi asservat. Nec desunt qui fungos, lanugines verbasci, taraxaci &c. idem præstare asserunt. Alii telas aranearum, medullam sambuci &c. substituunt, de quibus Miscell. Gem. Cur. l. c. Novit pariter Archiatrum quendam Palatinum Dn. Francus, qui funis sclopetarii rasuram (*geschabte Lunten*) hunc in finem adhibet: quæ omnia eodem, quo Moxa adhibetur, modo applicari solent, ita ut in affectibus capitis instar coronæ caput cingant, in doloribus ischiadicis autem & arthriticis artubus, manibus scil. pedibus & genubus apponi & mediante baculo aromatico accendi debeant.

Cæterum quæcunque tandem sint, sive peregrina, sive domestica, quæ pro sublevandâ podagrâ inuruntur, tantisper quidem hunc dolorem palliant, quatenus vel archæo terrorem incutere, vel lymphæ corrosivæ portionem exantlare apta sunt. An verò radicalis affectus derturbatio ita obtineri possit, valde dubito. Manet enim intus scaturigo & in visceribus oberrans causa, quam qui cognoscere poterit, næ! felicissimus erit in ejusdem cura. Acidum hîc nervis inimicissimum inculpat unanimis Recentiorum decisio, Helmontii puta, Tachenii, Sydenhamii &c. sed quanta, quæso, acidorum latitudo est specifica? in cujus determinatione & exercitatissimis sæpe aqua hæret. Unde multis non satisfacit generalis hæc acidi incusatio, quod in genere utique peccare non negavero. Probant id juvantia & nocentia: probant & antecedentia causæque occasionales, quas inter crebrior vini, acido plus minus acri volatili abundantis, ingurgitatio carniumque aperto igne assatarum esus notoriè nocent; quæ unica ferè causa est, quod in divitum culinis magis elixetur podagra. Unde procul dubio vulgi subnata est suspicio frequentem gallinarum esum ad arthritidem disponere: quod certè non penitus de nihilo est; siquidem aperto igne exassentur & ita Stygio qs. flammæ acido imprægnentur, quo flammam abundare in modum eò facilius credo Tachenio, quod noverim encheiresin, quâ flamma concentrata, non secus ac sulphur sub campana deflagratum, in ⌒. aquæ forti non cedentem abeat. Quid quod muliercularum experientia id constare possit, quæ raphanum rusticanum (in Austria & Bohemia frequentissimum) radiculâ comminuentes ad apertam se flammam collocant, ne oculis incommodet. Hâc enim ratione effluvia flammæ acida sali raphani volatili occurrentia se mutuò arripiunt & in salsum tertium abeundo sua utrobique energiâ privantur. Neque ridenda sunt experimenta hæc in culinis & ad focum nata, cum sæpius olitor sit opportuna locutus. Ego verò ne patientia Tua, Vir amplissime, turpiter abuti, noctuasque, quod dicitur, Athenas detulisse videar, in his enarrandis subsisto, quæ eum tantum in finem ὡς ἐν παρόδῳ expedire volui, ut & animum meum honoris Tui cupidissimum explicarem, & quæ de novo hoc Indorum cauterio hactenus in Europa se truserunt, Excellentiæ Tuæ communicarem. Quodsi forte circa præparationem ejus aut adhibitionem cespitatum fuerit, nec omnes Chinensium enchireses innotuerint, ulteriorem hac in parte informationem obnixè rogitarem, quâ tum universam Naturæ Curiosorum Academiam, tum in specie Venerandum nostrum Præsidem, Dn. D. Fehrium, multum obstringes, qui juxta Celeberrimum Volckamerum, me jam interprete, Excell. Tuæ salutem impertit humanissimam: quam & nomine Conterraneorum Tuorum, Consultissimi Witstenii, Serenissimi Principis Waldeccensis Cancellarii Magnifici: Experientissimi Dn. Schleiermacheri, Archiatri Hasso-Darmstatini, & Per-Reverendi Dn. Wahlii simul officiosè offero. Quodsi demum gratiam penes Excellentiam Tuam invenient ea, quæ in foro cumprimis Medico posthàc dederint Europæi nostri, commodâ annuatim occasione, per communem nobis amicum, Dn. Nicolaum Dumbsdorfium, Civem Ambstelodamensem & Pharmacopœum nulli secundum, certam semper eorum copiam facturus sum, qui, ut stipulatâ manu adstruit, commercii nostri literarii sincerum, ut hactenus, patronum aget. Vale, Vir Celeberrime, & eundem, quem hactenus favorem Germanis Tuis concedis, indulgere perge, qui pro uberiori (cujus & medios inter Barbaros potitus es abundè) Familiæ Tuæ splendore atque felicitate mille DEO T. O. M. suspiria persolvere nunquam desinent. Vale terque quaterque. Dab. *Ambstelredami, die 28. Maji, Anno 1686.*

MANTIS-

MANTISSA EXOTICORUM ACADEMICA,

complectens

DISPUTATIONES QUASDAM INAUGURALES, in diversis Germaniæ Academiis de simplicibus exoticis habitas, & in Museo Museorum laudatas.

DISPUT. I.

DE

SERPENTARIA VIRGINIANA.

D. Christophori Ludovici Göckelii.

B. C. D.

PROOEMIUM.

INter plures prudenter & ingeniose excogitatas, & à serpentibus seorsum desumtas, veterum paroemias meritò illam quoque militare notum est, qua rem noxiam depingere intenti cane pejus & angue, sanguine item viperino fugiendam monuere.

Attamen cum & in hoste laudanda sit virtus, tantum abest, ut omni plane careant utilitate serpentes, ut plura potius ex iisdem rursus aucupari liceat non æque contemnenda symbola, ac remedia.

Præbuerunt, ut hæc aliquot tantum exemplis illustremus, ii tum sacro Codici, tum profanis Moralis Philosophiæ Doctoribus symbolum prudentiæ, nemini non mortalium commendandæ: Mythologis & Hierophantis, teste, præter alia, historia Georgii Castrioti, vulgò Scanderbegi dicti, à Marino Barletio in vita ejusdem descripta, signum futuræ felicitatis: nummorum inventoribus, in specie bini baculum nexibus ambientes depicti, emblema, Ethicorum ad exemplum, ut pacis, ita & sapientiæ, eruditionis atque calliditatis. Hinc & Mercurio, Hygeiæ, Æsculapio, singulisque Mercurialium virorum choris, adeoque & inter hos Medicis, quoniam & his præ reliquis cultura ingenii, acumen & prudentia competat, sacrum.

In scholis verò Medicis seorsim gemina notione de serpentibus, latius & in genere sumtis, tractari solet, tum ut vitandis, eorumque veneno illato curando: tum quænam arti servandorum hominum & suo loco fœnerent medicamenta & ipsi, & ab illis denominatæ herbæ ac simplicia, serpentibus adversa.

Singula hæc ut latius excuti ac perpendi merentur, ita in præsentiarum & alia quædam delibare animus est, & maxime, Dissertationis Inauguralis loco, lustrationem ac examen instituere SERPENTARIÆ VIRGINIANÆ dictæ, id quod ut feliciter eveniat, DEUM O. M. solicite & devotissime oramus.

CAPUT I.

DE

SERPENTARIIS EARUMQUE ETYMOLOGIA ET DIFFERENTIIS IN GENERE.

Ut maxima serpentum est latitudo, ceu genus plures sub se species continentium, ita operæ pretium est & delibare *Serpentariarum* ambitum non exiguum. Non ignobile constituunt ex regno animali hoc titulo proprie denominati serpentes, ipsæque viperæ, in substantia & quoad diversas partes in usum venientes. Tacemus ὀφίασιν, morbum capillorum, qui & area dicitur, quando certis spatiis in serpentis similitudine decidunt: & serpentum instar serpentulos, vel viperas, per alvum præternaturaliter excretas.

Non pauca vero ex aliis regnis quoque mutuata à serpentibus extant nomina. Ex regno minerali ipso celebris ὀφίτης, *ophites*, marmor serpentinis maculis assimile, & variæ τῶ λίθω ὀφίτω,

ὀφίτα, seu *lapidis serpentini* species huc spectant, testibus *Galeno l.9. de simpl. Medicam. Dioscoride l.5. simpl. c.119. Plinio l.36.c.7.* & *Matthiolo in Comment. ad citat. Dioscorid. locum.* Tacemus serpentes petrefactos & alia analoga inter curiosa lapidum ζητήματα occurrentia.

Maxime vero in vegetabili regno longe diffusissimo idem usu venit. Sic *Lignum Colubrinum* à colubris seu serpentibus nomen accepit, quoniam, ne alias ejus qualitates pluribus laudemus, vel solo odore eos in fugam conjicere, attactosque internecioni illico dare, ex mente illorum incolarum, ubi hoc ipsum venit, *Joh. Bauhinus Hist. Plant. Univers. l.15. c.39.* recenset.

Imo & arte facta à serpentum aliqua analogia dicta sunt, quod vel in Chymicis scholis *serpentinæ* dictæ edocuerint, seu instrumenta tortuosa destillatoria, tam vitrea, quam alia, ob hanc ipsam tortuositatem suam aliqua ex parte serpentum anfractuosos plexus imitantia, ad subtiliorem sursum propulsandum spiritum vinosum curiose excogitata, vid. *Charas Pharmacop. Reg.* Si tamen verum fateamur, etiam citra tales circulationes & ambages volubiles idem ex fundamentis artis impetrari simpliciori via potest.

Speciatim quamplures plantæ serpentibus nomen debent, quacunque demum similitudine, signatura, charactere, mechanica, figura, colore, aliisque medium terminum, seu tertium similitudinis & occasionem largitis. Ut distinctius hæc appareant in singulis, notabile est commode in tres classes species quasi sub hoc genere comprehensas dirimi posse, quo ipso derivatio & nomenclatura optime clarere & concipi potest.

Ad *primam* referimus, quæ à formæ externæ, aut alia extrinseca, in uno aliquo tertio cum serpentibus convenientia denominationem hanc nactæ sunt. Ad *alteram*, à virtute inprimis alexipharmaca & serpentum veneno adversa ita cognominatas. Ad *tertiam* denique utroque charactere insignes, adeoque duplicem ob causam, tam quod forma externa serpentes aliquatenus referant, quam quod viribus suis saluberrimis iisdem contrarientur, titulo hocce insignitas.

Liceat hæc, ut certius magis dictis constet fides, exemplis præterea aliquot illustrare, vel ideo, quod ipsi Serpentariæ Virginianæ nostræ eo facilius à reliquis distinguendæ inserviant.

Sic in prima classe locanda venit (1.) *Nummularia*, ita quidem communiter, ob foliorum rotundiorem figuram, nummos minutos æquantem, herbariis audiens: *Lonicero* vero in *Herbar. p. m. 441. Fuchs. in Comment. ad Hist. stirp. c. 153. Dodonæo*, & aliis, quod caulem habeat in terræ planitie instar serpentis repentem, latius paulo, serpentaria minor, Germ. *klein Natter-Zunge*, & *Casp. Bauhin. in Pinac. l. 8. sect. 3.* serpentaria tertia, seu centummorbia Brunsfelsii dicta.

(2.) *Ophioglossum* quoque huc pertinere videtur, quæ herba appositissime non tam à Græcis recentioribus, quam quod Germanicam etiam nomenclaturam, *Natter-Zünglein*, exprimat, & rem ipsam, cum forma pediculi è folii sinu prodeuntis, & lingulam serpentis referentis optime conveniat, ita vocata est, teste *Fuchsio in Herbar. c. 22.* & *Dodon. Pempt. 1. l. 5. c. 21.*

(3.) Ad hunc ordinem referre licebit *Ophioscorodon*, seu *allium serpentinum*, aut, ut *Matthiolus* vocat, *Creticum*, German. *Schlangen-Knoblauch*, ob caput, quod serpentis instar cum suprema caulis parte se contorquet, prout à *Bauhin. Hist. Univers. Tom. 2. l. 19. c. 3.* depingitur, hoc nomen gerens.

(4.) Nec *Bistortæ* reticendæ, utpote vel κατ' ἐξοχὴν multis serpentariæ nomine notæ, quod, prout *Fuchs.* in *Herbar. c. 297. Rolfincius in Ord. & Meth. Comment. l. 10. sect. 1. c. 3.* & *Ettmullerus*, iisdem fere verbis, loquuntur, primum è terra erumpentes linguæ serpentis in modum contractis iisque ruffescentibus gaudeant radicibus: quin præterea ob ipsam hanc radicum rubedinem, ad elegantem aliarum distinctionem, *Taxis Hafniensi* & *Lipsiensi* & *Emanueli König in Regn. Vegetab.* Serpentariæ rubræ dictæ. Et illam quidem, quæ radice magis intorta prædita, serpentariam marem existere; alteram, cui minus intorta eadem, serpentariam feminam seu Colubrinam dicere possumus, si *Fuchsium, Casp. Bauhinum* & alios sequi velimus.

(5.) In hunc tandem censum plures *Dracontiorum*, seu dracunculorum, & his affines quædam *ari* species, caule inprimis etiam serpentum in modum maculato conspicuæ, recipi gestiunt, in quibus specialius recensendis non immorabimur.

Inter hæc vero alia ita audiunt, quibus, ut *Plinius* & hunc secuti volunt, bistortæ in modum fere radix draconis convoluti forma speciosa est. Alia, ut *Theophrastus Eresius, Dioscorides* & *Bodæus in Not. ad Eres. l. 8. c. 11.* itemque *Apuleius l. de Medic. c. 4.* sentit, quibus caulis ποικίλος ὀφιώδης, vel ὀφιωειδής, i. e. *serpentis* aut draconis modo maculis pictus existit. Accedit, quod *Anazarbeus* addit, *l. 2. c. 196.* qui radice manus suas perfricuerint, à viperis feriri negantur, parum deinde attendendo, num domestici sint illi, ut dracunculus major, minor, palustris, hortensis, aliique nostris regionibus familiares, an exotici.

Eminet inter has quoque *Serpentaria Triphylla Brasiliana*, caule punctulis nigris notato, teste *Marcgrav. Histor. rer. Natur. Brasil. l. 1. c. 13.* Lusitanis Erva de S. Maria dicta, à *Casp. Bauhino in Prodrom. p. 101.* imperfecte tamen, ut *Rajus* monet, magis, perfectius à *Dodarto* descriptus, à quo deinceps & suam se descriptionem mutuam

mutuam sumpsisse *Rajus Tom. II. l.* 31. *c.* 19. fatetur.

Meretur huc referri etiam herba *Hippocrati* memorata, *Ophis* ipsi dicta, & *l.* 2. *de morb. mulier. c.* 7. *t.* 7. ejus καρπὸς seu fructus in fluxu sanguineo ad suffitum commendatus cum aliis; quamvis dubium sit etiamnum, an cum dracontio eadem sit planta, & sic semen ejusdem, quod *Joh. Bauhino Hist. Plant. l.* 19. *c.* 30. placere videtur, intelligatur, an echii *Dioscoridis l.* 4. *c.* 27. cujus ὁ καρπὸς κεφαλῇ ἔχιος ὅμοιος, *semen capiti viperino simile* scribitur.

Quod alteram classem præfixam concernit, serpentariæ etiam dictæ fuere, tum interno, tum externo usu, quæ à virtute alexipharmaca serpentibusque adversa denominationem sibi fœnerantur. Notabile hic est exteriorem signaturam sine dubio ansam & occasionem dedisse cogitandi de interna virtute & efficacia bezoardica, vel externa quoque, quoad usum morsibus serpentum debita, illis potissimum præferendis, ubi experientia conjecturam firmavit, addenda hinc ratione quoque congrua.

Ex his laudari potest Coronopi sylvestris vulgo species, quæ à Göritiensibus seorsim, apud quos provenit, *Serpentina* dicta est, autore *Matthiolo in Comment. ad l.* 2. *Dioscor. c.* 123. *pag.* 384. & *l.* 6. *c.* 40. aliisque locis, & *Dodon. Pemptad.* 1. *l.* 4. *c.* 24. Herbariis, quod *Theod. Tabernæmontanus lib.* 1. *sect.* 4. *c.* 3. *p.* 303. monet, Gramen Serpertinum, Germ. *Schlangen-Zvvang*, *Schlangen-Graß*, cujus radicem pulverisatam in vino potam citatis iisdem locis Matthiolus crebrius laudat viperarum aliorumque venenosorum animalium morsibus maxime adversam, præcipuumque esse remedium, ita ut vel sola optime liberet demorsos, quin & contra epota venena alia valeat efficaciter. Confer latius *Joh. Bauhin. l. c. l.* 31. *c.* 4. *p.* 510. *seq.*

Sic in censum hunc merito venit porro decantata hodie Scorzonera, seu, ut aliis placet, Escorzonera, in Hispania, & quidem, ut *Monardes* recenset, in Comitatu Urgel, Catalauniæ Provinciæ loco, Momblanc dicto, à Maurítano, captivo eo adducto, ante duo fere secula primum inventa, & voce hac idiomati Catalonico conformi insignita, non exactius Latine exprimenda. Pluribus hoc exprimitur apud *Monardem*, inprimis *l. de Lapide Bezoar* & *hac herba* conscripto, & à Clusio Latinitate donato, *Matthiol. Lib.* 5. *Epist.* 13. *Rolfincium Ord. & Method. Comment. Lib.* 10. *Sect.* 1. *cap.* 3. pluresque alios. Hinc & Viperinæ seu Serpentariæ nomine gaudet, & vernacula voce *Spanisch-Schlangen-Kraut*, seu, censente *Theod. Tabernæmontano*, *Schlangen-Mord.*

Schurzo enim sive Escorzo denotare Catalonis quoddam Serpentum genus autores affirmant, cujus morsibus venenatis hanc ipsam radicem efficaciter resistere, experientia comprobatum ferunt, adeoque merito inde ipsi nomen Scorzoneræ videtur, uti prolixius eodem *Monardes* libro testatur, inditum: maxima quippe, si huic itidem autori fidem adhibeamus, ei adversus Scorzonem vis inest, & adeo quidem, ut confestim, si ejus tangatur succo, torpeat, si in os ejus injiciatur, pereat, & manibus eo succo illitis contrectetur sine periculo. (Non enim mordere tunc posse, sed adeo torpescere, ut semimortuus quasi videatur.) Et si, qui fuerit ictus, comedat de radice aut succum foliorum bibat, confestim sanetur, si inflatus jam fuerit, desideat tumor, sedentur dolores & deliquia, sique præsumatur, antequam momorderit, non superveniant priora symptomata, & quæ miræ ejusdem vires pluribus ibidem legendæ deprædicantur aliæ; quamvis sæpe hæc talia hyperbolice extollantur ultra meritum. Satis sit, scorzoneram montanam Italicam & Hispanicam, imo & nostram, non infeliciter inter bezoardica militare, & laudem insignem adeptam.

Tacemus à *Pisone l. de Medicin. Brasiliens. c.* 71. *p.* 120. memoratam *Cajatiam*, alias Caaicam, Lusitanis Eruam dos cobres, aut, si Latine reddamus, *Serpentariam* appellatam. Et hæc enim, ipsius autoris verbis, refertur colubrorum morsibus felicissime mederi, nec ulli antidotalium herbarum dignitate cedere, quod masticata vel contusa, & morsui serpentum applicata dolorem non solum sedet, sed ipsum venenum validissime extrahendo etiam vulnera curet: sicca vero & in pulverem redacta è convenienti liquore ad pugillum exhibita cor muniat viresque à veneno lapsas restituat.

Agmen claudit SERPENTARIA, nostro ævo sua accessione celebratissima, VIRGINIANA, seu unam, seu plures species ejus ponamus, qua de mox pluribus agemus.

Utroque demum nomine & titulo visendæ sunt quoque dictæ; quam enim in singulis aliqua præsumptio talis videri vel statui possit, à potiori tamen denominatio fieri debet, & sic magis exhauriri ambitus & latitudo.

Spectat huc *Echiorum* cohors, quæ quippe singula ἀπὸ τῦ ἔχιος, *Vipera*, nomen suum derivant, adeoque Viperinæ Latine, sive etiam Serpentariæ, salva nihilominus manente usitata alias strictiore, quæ hodie prostat, Viperas inter & Serpentes distinctione, non inepte appellanda, imo jamjam ab aliis appellata. Idque tum propter seminum formam viperina capita imitantium, ut, quot semina, tot fere minuta viperarum capita appareant: tum quod & hæc ipsa semina, quin & radix in vino pota, præservative & curative serpentum venenis resistant, & folia ictibus eorundem imposita illos potentissime sanent.

Utut vero hæc talia præsumptive potius, vel relative, possint scripta & laudata esse, citra experimentorum mentionem, videri: attamen

nec temere neganda sunt, nec negligenda, sed ulterius minimum exquirenda. Vid. *Dioscorides l. 4. c. 25. Matthiolus in notis ad h. l. Dodonæus Pemtad. 5. l. 1. c. 12. Clusius l. 5. Histor. rar. Plant. c. 50. Castor. Durant. Hortul. Sanit. p.* 336. ex recentioribus *Joh. Bauhinus, Hist. Plant. Tom. 2. l. 33. c. 5. Prosper. Alpin. l. 1. de Plant. Exotic. c. 57. Tournefortius Instit. Botan. p.* 136. aliique unanimiter quasi idem confirmantes.

Si ad exotica divertere velimus, referenda huc & *Caapeba*, Lusitanis, vel etiam, ut *Piso in Hist. Natural. Brasil. l. 4. de facult. Simpl. c.* 54. pluribus refert, quod nunc vicinas conscendere arbores, nunc humi instar Colubri herba repere soleat, & viribus adversus serpentes polleat, *Cipo de cobras*, ob eximias vero alias virtutes & præstantiam *Erua de Nossa Senhora* item cognominata.

Agmen claudat etiam addenda *Serpentaria mirabilis montana*, Germ. *Bergschlangen-Kraut*, elegantissimus Stiriacorum & Hungaricorum montium fœtus, à solo, quantum nobis constat, *Muntingio* solidè & plenius descripta & delineata, *Herbarii Belgici cap.* 330. *p.* 752. Antea vero jam ejus meminere quoque *Phædro in Chirurg. minor. p.* 76. & *Crollius l. de signatur p.* 81. qui Sidericam & dracontium majus vocat.

Hæc ipsa elegantissima & artificiosissima gaudet facie, ut eadem omnibus certe plantis contra, saltim mirabilis nomen sortitis, summi Conditoris majestatem ostendat, & vel adspectu suo alliciat obvios. Foliis serpentem refert singulis, quatuor vero solùm habet, velut depictum vel insculptum; unde & nomen sortita est unice. Floribus rubentibus stellam, seu sidus cœleste refert, eamque triplicatam quasi, vel exactissimam potius, unde *sidereon* dicitur. Quod enim in cœlo stellæ, id in terra plantæ sunt, earumque flores, quasi terrestria sidera, enarrantia & suo loco gloriam Dei O. M. Radice & foliorum numero mandragoram æmulatur, nisi quod hæc crassiori in medio vena, exacte serpenti à capite usque ad caudam, ut ovum fere ovo, simili, insigniter conspicua sint.

Vires quidem nondum æque exploratæ, si ullus tamen signaturæ locus est, hanc applicare, & ad venenatos morsus & virulentiam indagare ulterius & illustrare par est, dummodo occasio tulerit, rarissimam hanc plantam obtinendi.

Notabilis est locus de serpentariarum nomine *Paracelsi Chirurg. magna P. 1. Tr. 2. cap. 7.* a serpentum exemplo, quos quandoque dissectos, cum semet ipsos rursum conglutinare herbis quibusdam homines viderent, ab affectu *Serpentarias* vocandas esse, utpote traumaticas. Id quamvis puerili ratione factum scribat, ea tamen occasione non diffiteri potest, inventos quoque esse pulveres glutinantes vulnera.

CAPUT II.

DE

RADICIS SERPENTARIÆ VIRGINIANÆ

ORIGINE, DEFINITIONE, DIFFERENTIIS ET AFFECTIONIBUS IN SPECIE.

Quod alias de obviis ignotis, nec prius visis primum & solenne est quærere, qui genus? unde domo? ut cum Poëta loquamur, vel cum *Propertio:* qualis & unde genus? id jure quoque tum de aliis exoticis & peregrinis ex oris asportatis medicamentis valet, tum & hic inpræsentiarum de Serpentariæ Virginianæ origine.

Gemina circa hanc explorandi est via, si à mercatoribus, & seplasiariis discesserimus, apud Medicos & Historicos, seu Geographos ipsos potius simul.

Cum itaque primus, quantum investigare potuimus, ex Medicis hujus meminerit *Jacobus Cornutus*, Medicus Parisiensis, *Canadensium Plantarum aliarumque nondum editarum Historia*, Anno MDCXXXV. edita, *cap.* 80. *pag.* 214. par est, eundem audire. Præmisso enim titulo: Radix snaqröel nothæ Angliæ: missa quoque est, *scribit*, ad me ex notha Anglia radix, quam Serpentariæ vocant, vernacule snaqröel, cum hac inscriptione: Hæc radix Alexiterium præsentissimum est contra morsum serpentis ingentis perniciosissimique in notha Anglia; hujus radicis sumatur portio, qua sumpta nullus unquam auditus est periclitari de vita.

Quot verba, tot pondera, quæ clarius patent, si noverimus, quod dicatur Anglis à Snake, *anguis*, de quo nullum est dubium, & root, *radix*, unde videtur dicenda potius *Snackroot*, à vipera, serpente, & radice; nisi vel in Anglia ipsa, vel in Gallia per abusum, tyrannum loquendi, vel ignorantiam linguæ Anglicanæ detortam putemus in Snakröel.

Audito primo hoc saltim Scriptore Medico, prius, quam audiamus alios, consultum est evolvere *l'Histoire de la Virginie* (Gallica enim lingua saltim legenda obtigit,) *l.* 2. *c.* 4. *p.* 196 On y trouve, *ait*, la *serpentine*, qui passe en Angleterre pour un des meilleurs cordiaux, & un antidote

antidote excellent, contre toutes les maladies pestilentieuses.

On y voit aussi, *pergit*, la Racine de serpent à sonnette, qui est un remede incomparable, & qui guerit de la morsure de ce serpent, dont le venin tue quelquefoi en deux minutes. Quand on en est mordu, si l'on avale au plutost de cette racine, elle chasse d'abord tout le venin, & au bout de deux ou trois heures le patient est retablie dans son premier état.

Nomen habet serpens ille à sono, par le bruit, qu'il fait avec sa sonnette, & qu'on peut entendre a une distance raisonable. Addit *l.* 4. *cap.* 19. *pag.* 405. non mordere, si quis obviet, nisi irritatum, & venenum ejus esse mortale, qui non statim medeatur aliquo antidoto.

Ex his ceu fontibus derivanda sunt, quæ hinc apud alios de eadem confirmata & relata leguntur. Ita *Pometus* refert ab Anglis eam in America effodi, & contra varii generis venena adhiberi solere, *l.* 2. *cap.* 3. *p.* 49. cum insignem ejus usum, in illis, ubi provenit, locis, & inprimis specificum deprehenderint adversus morsus lethiferos magni illius Serpentis Boicininga, Brasiliensibus, Lusitanis Cascavela, Belgis Raatel Snake dicti.

Horrendum hoc serpentum genus à *Marggravio* fusius descriptum extat *Hist. Nat. Brasil.* *l.* 6. *c.* 14. *p.* 240. quinque pedes longum, coloris obscure flavi, dentibus armatum longis & acutis, & in cauda hamulis quasi catenariis singulari modo invicem aptatis instructum, quibus etiam cymbali modo, repens, sonum eumque è longinquo percipiendum edere dicitur, peregrinantibus. Ipse vero suo tempore nondum contra illius virus amuletum cognitum fuisse fatetur.

Repetit hinc idem & suum facit *Pometus* *l. c.* adeo formidabile ac venenosum existere hoc virus scribens, ut quibus ab illo, quod tamen non infrequens est, lædi contigerit & morderi, nisi illico hujus radicis assumserit portionem, præsentaneam intra duodecim horas subiisse mortem observatum esse.

Quando hinc erudito Orbi quadraginta demum abhinc annis magis innotuisse atque in usum venisse *D. Valentini in Museo Museorum L.* 2. *Sect.* 2. *c.* 10. recte asserit, id intelligendum est de penitiori cognitione, & recepto in praxin Medicam successive usu.

Mentionem quoque ejusdem facit *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan.* & recentiores insuper Medici Angli, in *Pharmacopœia Londinensi, p.* 1.6. & 172. & scriptis suis variis, unde hodie & Gallis & Germanis ipsis, communi velut consensu & applausu plerorumque, recepta est.

Inter reliquas itaque dudum notas & celebratas, usuque confirmatas, classicas & officinales, merito primas tenet apud Practicos, salvim curiosiores, SERPENTARIA VIRGINIANA, maxime quoad radicem hactenus, eaque vera. Dicitur hæc ipsa, ut rectissime idem *Simon Paulli in Quadrip. Botan. p. m.* 531. sub Scorzonera mentionem ejusdem faciens judicat, & nobiscum sic sentit, non quod bistortæ aut Serpentariæ instar serpat, aut quod sit serpentis jacentis modo in se contracta, aut ad Serpentariæ alias species pertineat, sed quod quanta quanta alexipharmaca ac serpentibus adversissima existat.

VIRGINIANA vero, sicut innumeræ radices, plantæ & vegetabilia alia, à Patria audit, VIRGINIA, quod *Morison Part.* 3. *Hist. Plant. Sect.* 12. *c.* 26. *Pomet. l. c. Dale in Pharmacolog. Sect.* 17. §. 8. *Charas Pharmacop. Galeniqu. & Chimiqu. pag.* 286. & tantum omnes recentiorum confirmant.

Hæc vero regio, ut ex Geographicis & Historicis notum est, Septentrionalis Americæ, in Floridæ confinio, sita, ab Anglis Anno Christi CIƆ IƆ LXXXIV. demum inventa, inque Elisabethæ Reginæ honorem ita appellata, pluribus tum herbis egregiis aliis, tum copioso hujus quoque herbæ & radicis saluberrimæ proventu à natura donata.

Celeberrimus verò *D. Valentini, in Museo Museorum Lib.* 2. *Sect.* 2. *c.* 10. Jamaicam, inclytam Americæ Septentrionalis Insulam, Anglorum itidem imperio subjectam, longius tamen à Virginia distantem, potius laudat. Hoc ut cum mechoacanna & aliis habet commune nomen Serpentaria, à patria scilicet, ita nil obstat, ex utroque loco eandem provenire posse, seu proventu nativo, seu arte promoto, quod ab ipsis Anglis facillime potuit fieri, uti & indigenatum ipsum, vel tabaci exemplo aliorumque, etiam apud Europæos non paucæ sortitæ sunt.

VERÆ autem nomen sibi vendicat ad distinctionem aliarum spuriarum, siquidem operæ pretium est, ut in omnibus aliis, ita in noviter inventis probe dispicere, ne fallamur. Revera enim, ut reliqua jam mittamus, cum ipsa Ipecacuanha primitus, ad mercatores nostros allata, confusa fuit.

Sicuti vero inventionis gloriam & nomen debet inclutæ Anglicæ nationi serpentaria hæc Virginiana: ita, si ejusdem delibemus Synonyma, Gallis, ut *Charasio* & *Pometo*, Viperine Virginienne, Latinis hinc item Viperina Virginiana, Colubrina, Germanis *Virginische Schlangen-Wurtzel*, si *Valentinum* sequamur, secundum autorem autem editionis Germanicæ *Medicinæ Experimentalis Digbæanæ, Virginianischer Schlangenmord*, audit; quæ tamen nomina singula quoad significationem fere eadem, nec nisi pro cujusvis linguæ idiomate variant.

Nec errant, qui Contrayervam Virginianam vocant, tum ratione nominis & virium, tum ratione analogiæ. Contrayerva enim radix idem sonat Hispanico idiomate ac: contra venena, teste *Nard. Ant. Recchi l.* 8. *rer. Med. Nov. Hisp. c.* 59. *p.* 302. Nam Yerva Hispanis & herbam, & venenum seorsim notat. Cum itaque simi-

ſimilium eadem ſit ratio, cur non in nomine quoque analogia locum inveniat? Accedit eadem quoad radices fibroſas, ut tanta magis id locum habeat, quo major eſt in utraque, viribus & ſubſtantia, licet non exquiſita penitus, convenientia, utraque ex America oriunda.

Idem dixerimus de vincetoxico. Uti enim cum Mexicani agri planta congruit ſerpentaria, dicta Virginiana: ita etiam ad Germanas collata, cum Aſclepiade, ſeu hirundinaria, convenit; utraque enim non modo in re, ſed & hinc optime in nomine convenit, ut ſit & dicatur vincetoxicum, utrobique fibroſa conſpicua & reperiunda radice.

Ne vero circa hanc dubium reſtet, cum plures quaſi ſpecies hujus videri poſſint, ſelectu videtur opus eſſe omnino. Ita huc refertur (1.) ab ipſo Pometo *Serpentaria Virginiana*, aliis Pouliot, i.e. *Pulegium vocata*, *Hiſt. des Drogu. Lib.* 2. *c.* 3. *p.* 49 merito hoc nomine à *D. Valentin. in Muſ. Muſeor. l.* 2. *Sect.* 2. *c.* 10. notato atque correcto. Enimvero ſic Pulegii Virginiani ſpecies cum vera & noſtra Serpentaria confunditur, quam *Rajus Tom.* 1. *l.* 11. *Sect.* 2. *c.* 3. nonnullis Serpentariam aut Colubrinam Virginianam, Anglis Virginian Snakeweed dici, cujusque caules & folia pulegium Cervinum imitantes, non item flores & ſemina ſe vidiſſe affirmat. *Nehem. Grevv in Muſ. Reg. Societ. Anglic.* autem Anglis Penroyal potius audire, & foliis magis, ut fere pulegium montanum, & odore multum ad thymum accedente deſcribit. *Plukenet* vero *in Phytogr. Tab* 54. *fig.* 2. delineans Pulegium vocat Virginianum anguſtifolium, ſeu ſerpentariam floſculis in cymis, vel Clinopodium Pulegii anguſtoque rigidoque folio Virginianum floſculis in cymis; & *Breynius* denique *prodrom.* 2. *p.* 86. Pulegio cervino quodammodo ſimile eſſe. quoad folia vero & faciem ad capitatam chamæpytin Auſtriacam cœruleam accedere ſcribit, de radice ceterum omnes, quod dolemus, plane ſilentes.

(2.) Nec *Serpentaria repens floribus ſtamineis ſpicatis*, Bryoniæ nigræ folio ampliore pingui, *Virginiana*, à *Plukeneto in Phytogr. Tab.* 117. *fig.* 3. hoc nomine delineata pro vera eſt æſtimanda, utpote plantæ reſpectu toto jamjam cœlo ab eadem, (forte & radice, quam tamen nos ignorare atque hinc certi nihil definire poſſe fatemur,) diverſa: unde & quantum nos tangit nullum quidem hic erraſſe invenimus. In eo, vero *Turnefortius* ſibi contrariari videtur, quod in *Inſtit. Botan. Claſſ.* 15. *Sect.* 1. hanc ipſam plantam aſarum cyclaminis folio Virginianum Baniſteri nominans, ejusque iconem apud *Plukenetum Tab.* 78. depictum eſſe allegans inter herbas flore apetalo ſtamineo referat, cum tamen & eadem nequaquam aſarum Baniſteri exiſtat, & tantum abſit, ut aſarum laudatum *Tab.* 78. *Plukeneto* delineatum flore gaudeat ſtamineo, ut ejusdem potius ratione, ipſo oculo teſte, inter monopetalas melius herbas ſit collocanda.

(3.) Diſtinguendum item probe eſt à vera Serpentaria *Aſarum Canadenſe Cornuti*, apud eundem in *Canad. Plant Hiſt. c.* 11. *c.* 24 deſcriptum, & *p.* 25. delineatum, cujus quoque *Sim. Paul. in Quadrip. Botan. Claſſ.* 2. *p.* 26. *Menzel in Ind. Plant. multilingu Rajus Tom.* 1. *l.* 4. *Sect.* 3 *c.* 12. & in *Append. p.* 1857. mentionem faciunt, quæque *Rajo*, minus tamen nobis, aſarum Americanum Parkinſoni eſſe videtur; cum, quam idem *Rajus* ex *Cornuto* profert deſcriptionem (folia nimirum pediculis longis inſidentia, figura & magnitudine foliorum chelidonii minoris, verum circa oras ad modum calthæ paluſtris crenata habere, quibus & ſimilia, niſi quod minora, radices fibroſas nigricantes,) eam illi potius competere plantæ videamus, cujus folia & radices ſibi à *D. Petivero* communicata, dein & ſicca apud *Plukenet* à ſe viſa eſſe recenſet, quorum vero neutri aſari Americani Parkinſoni, ſed inprimis Plukeneto folia ejusdem *Tab.* 15. *fig.* 3. *Phytogr.* ſuæ exhibenti Aſari è terra Mariana violæ luteæ vel aſarinæ foliis, & Anglis in genere ac vulgo Serpentariæ nigræ titulo venit.

(4.) Minime in eorum porro tranſcendendum eſt caſtra, qui Serpentariam Virginianam noſtram pro eadem vendunt cum *Aſaro Virginiano folio cordato*, cyclaminis more maculato Moriſoni & Baniſteri, ſeu Aſaro Virginiano Piſtolochiæ foliis ſubrotundis, cyclaminum more maculatis *Plukeneti Tab.* 78. *fig.* 2. Hæc alias quoque, ut *Moriſon* & *Dale* recenſent, Serpentaria nigra officinarum audit.

Radicem habet craſſiuſculis fibris, non tamen ex uno capite, ſed diſtinctis ſemper locis exeuntibus, conſtantem, exterius fuſcis, interius paulo albidioribus, calidis, odoratis, guſtu & odore lignum ſaſſafras, aut recentiorem illum corticem Culilaban dictum æmulantibus, in receſſu quandam acrimoniam offerentibus, reſpectu ſerpentariæ veræ magis dulcibus, minus reſinoſis, viribus item magis ſtomachicis, quam diaphoreticis inſignem.

Folia ſingula huic tribuuntur, aſari ritu peculiaribus pediculis longius inſidentia, vulgaris magnitudine cedentia, & à petiolo longius protracta, cordiformia ſuperficie, è pallido atroque virore cyclaminum in modum maculata. Aſſignatur eidem *flos* trifidus, ſegmentis rotundioribus fiſſus, ad exortum pediculi proveniens brunni coloris, cum aſari floribus penitus congruens. *Semina* denique ſexangulari incluſa pericarpio ſena, daturæ Indicæ ſeminibus multum ſimilia, niſi quod minora.

Atque hoc ipſum eſt, quod *Dalius* etiam conqueritur, ab ipſa *Pharmacopœia Londinenſi* aliisque hinc, minus tamen probando errore pro eadem cum Serpentaria Virginiana haberi cum merito potius utraque, utpote ratione virium

um, radicum & florum satis inter se, ut clarius ferius porro indicabimus, differentia, ab accuratioribus etiam à se invicem studiose discernantur.

(5.) Idem denique & de *Aristolochia Polyrrhiza auriculatis foliis Virginiana* valet, cui, secundum iconem *Pluken. in Tab.* 78. *fig.* 1. traditum, secundum *Morisoni* descriptionem, *radices* sunt fibris cirrisque plurimis comatæ & in unum caput conjunctæ, *folia* numero pauca, petiolis peculiaribus è caule exeuntibus adhærentia, in fundo cordis figuram exprimentia, statimque constricta, quasi auriculata ac in longam cuspidem in medio exporrecta, *flores* longi, concavi, recti, aristolochiarum ritu formati, *fructus* pentangularis, *semina* parva acinis vuarum similia, sed compressa includens, cuique ipsi serpentariæ Virginianæ secundæ nomen vulgo tribui quoque *Plukenet loc. cit.* addit.

An eadem polyrrhizos Virginiana Parkinsoni etiam sit, quod *Plukeneto* iridem placet, an Aristolochia Cretica *Casp. Bauhin.* quam Clusius à Jacobo Plateau sibi communicatam in *Append. Hist. rar. Plant. p. m.* 260. & *Rajus* ex Clusio iterum desumtam *Tom.* 1. *l.* 15. *Sect.* 2. *c.* 4. describunt, quoniam nostri non tam est scopi, pluribus certo disquirere quidem supersedemus: verosimile autem apparet, cum ejus descriptio cum aristolochiæ hujus auriculatis foliis Virginianæ characteribus exacte coincidat, longissime interim à vera Serpentaria diversam & facile dignoscendam certi, & prolixius mox demonstrabitur.

Ipsa namque (6.) radicis SERPENTARIÆ VIRGINIANÆ genuinæ planta, licet itidem ad aristolochias pertineat, alia tamen earundem, & ea potius existit species, quæ *Aristolochia violæ fruticosæ foliis Virginiana*, seu aristolochia polyrrhizos Virginiana, fructu pentangulari *D. Banistero*, item Aristolochia Pistolochia seu Serpentaria Virginiana caule nodoso audit.

A *Plukeneto in Phytogr. Tab. XV. fig.* 2. in icone repræsentatur, & caule constat erecto, utplurimum singulari gracili, exigue circa exitum pediculorum foliis propriorum nodoso, cui folia pauca inordinate posita, modo majora, modo minora, neutra tamen ultra unciam lata, plurima ex parte aristolochiæ aut vincetoxici foliis similia, basi cordata & acutum in mucronem successive protracta, rigidiora, petiolis semuncialibus insidentia adhærescunt. Flos monopetalos campaniformis superius circa marginem in sena segmenta, utrinque in eandem cuspidem tendentia, divisus provenit, & semina parva sena ficiformia, uni pericarpio, in sex loculamenta diviso, inclusa succedunt.

Quamvis vero omnia hæc certius ex ipsa αὐτοψίᾳ plantarum recentiorum erui ac judicari penitius queant ac debeant: quantum tamen ex iconibus & descriptione judicare potuimus, ita se omnia habere nobis visa sunt, salvo rectius sentientium judicio. Collata vero & visa à nobis juncta cum radicibus folia, & semina ipsa reperta & examinata in siccioribus, non aliter rem se habere persuasere. Ceterum, si quæ restare videantur dubia, ex *Morisoni*, *Raji*, *Turnefortii*, aliorumque ulteriori comparatione enascentia, illis non immorabimur inpræsentiarum, donec forte ipsimet plenius Angli hæc enodaverint: contenti illis notis & viribus, quas ex allata ad nos colligere integrum fuit.

DEFINIRI potest: Serpentaria Virginiana radix est fibrosa, tenuis, levis, admodum odorata, subacris, amara, viribus bezoardicis, hinc & aliis polychresta.

GENUS est radix, eaque exotica, ipso sensu confirmante ac teste. Non novum enim est soli usuali radici totius plantæ nomen tribui, quod exemplo rhabarbari, jalapæ, mechoacannæ, ipecacuanhæ, contrayervæ & plurium aliarum notissimum est, unde quoque Grammaticorum simul leges observantibus in casu recto radix Serpentaria Virginiana rectissime nominatur: impune tamen & in casu obliquo radix Serpentariæ Virginianæ, quod in aliis dictis quoque valet.

Qui vero eandem sibi comparare gestiunt, probe prospiciendum, ne vetustam, mucidam, sordibus peregrinis multis refertam, aut, quod jam tetigimus, vel Ipecacuanham, vel, quod itidem evenit, Asarum Virginianum, à materiæ Medicæ gnaris à se invicem facile & notis characteristicis dignoscenda, illius loco accipiant. Laudatur enim, ubi electioni locus datur, radix potius, quæ crassioribus pollet fibris, & recentior, quoad saporem subacris, amaricans, quoad odorem aromatica magis & gratior, zedoarizans aliquantulum, ut ita loquamur.

Serpentariæ hinc Virginianæ temperiem ad incudem legitime revocantes eam cum curiosissimo *Morisonio* manifeste & eminenter, seu, ut distinctius & usitatius loquamur, gradu secundo, & quidem mansione secunda, calidam & siccam deprehendimus. Patet id, præter vires dotales & seminales, ex miscela salis fixi & volatilis, sulphurisque ejusdem commatis inter se commensurata. Amarities gradum definit, omnia enim amara sunt calida, & quidem hujus generis secundo. Acrimonia volatilis & mercurialis mansionem, acidum proportionatum reliqua moderatur.

Atque sic tantum abest, ut doctrina de temperamentis, hoc loco mixti, ut gradus quasi dimensionis, & mansionis, seu subdivisionis ulterioris, sint pro fictitiis habenda, ut potius fundamentum habeant in re. Et hinc principia rerum concordia, in corpore humano & mixtis ad se invicem comparata, etiam lucem inveniunt, Chymica quidem vulgo dicta, sed artis & naturæ genuina illa, & clavis Scientiæ Philosophicæ & Medicæ omnis.

Enimvero merito calida & sicca v. g. audiunt, quæ principia vitalia, calidum & humi-

 dum,

dum, ſanguinem & ſerum, & in his ſal, ſulphur, mercurium, ita alterant, ut illum exaltent, rarefaciant, hoc cicurent & deprimant proportionatim. Hinc rectiſſime etiam ab *Hermanno, in Lapide Mater. Medicæ Lydio c.1.p.* 16. radicibus ſale volatili oleoſo, ut & multo fixo præditis eadem accenſetur. Id quod ex amarorum & aromaticorum mechanica ratum eſt. Omnia enim illa ſale alcalico fixo abundant magis, hæc ſale volatili oleoſo, diverſimodè fermentorum & ſeminum idea modificato.

Sicuti hinc, effato *Ereſii l.6. de cauſ. plant. c.* 22. odoratæ ſunt plantæ, in quibus aliquid acredinis, aut pinguedinis eminentium ineſt ita & h. l. odor inſignis reſinoſus, aromaticus balſamicus, idem confirmat; ſapor item ſuba cris, amaricans cum ſtypticitate levi, incidens ſatis jam à priori de particularum activiorum tum ſalinarum acidarum & alcalium, volatilium, fixarum, tum ſulphurearum eminentium, paſſivis terreis & aqueis paucis temperatarum, prædominio teſtatur; eademque, pe analyſin Chymicam, & maxime effectus i corpus inde redundantes, à poſteriori porr patent evidentiſſime.

CAPUT III.

DE
VIRIBUS ET USU SERPENTARIÆ VIRGINIANÆ.

Solenne non tantum omnium hominum eſt dicterium, ſed maxime arti ſervandorum hominum deditorum, cui bono? Integrum eſt Medicorum choro, & reliquorum omnium votum, ſano ac ſobrio ſenſu, omnia æſtimare ab utili.

Quandoquidem hinc in exquirenda Serpentaria Virginiana occupati ſumus, maximum ſane ejuſdem encomium petendum erit ab uſu ac emolumento publico, quod ab eadem arceſſere integrum eſt.

Plurima delectant apud Medicos, imo univerſum humanum genus, ſed ut Poëtæ, ita & Medici & prodeſſe volunt & delectare. Delectat univerſum ſtirpium gazophylacium, miraculorum divinorum promtuarium, proſunt vero, velut ſelectu quodam facto, quæ hinc officinalia vel audiunt ac ſunt omnino, vel inter talia recipi merita, & ut claſſica deprædicanda. Cum itaque de temperie ſatis conſtet, ſitque calida & ſicca, hinc particulis ſuis balſamicis ſulphureis ſalinis, ſanguinem in motum citando, & ſulphur ejus vigorando, humidum contra ea magis rarefaciendo, ac difflando, *calefacit* & *ſiccat*, quando id indicatur & ex uſu eſt. Particulis verò ſalinis fixis, amaricantibus & volatilibus alcalicis tenuioribus inſuper prædita *aperit, incidit, abſtergit, reſolvit*, & *roborat*, multisque eandem ob cauſam viribus ac uſibus ſpecialibus rurſus idonea & applicanda.

Videri poſſet, ex relatione ſuperius laudata, etiam prædita eſſe virtute *emetica*, quod antidoti loco data per vomitum quoque viſa fuerit aliquando operata. Id vero ordinarie minus inde obſervatum eſt, neque hoc fine propinanda directe. Enimuero natura agit non tam ad modulum agentis extrinſeci, quam receptivitatis & activitatis propriæ, ut notum eſt, plures bezoardicos ipſos nonnun quam citaſſe vomitum.

Imo & abſtergendi virtute, cum amari aliis communi, *alvum* ipſam blande promove re poteſt, quod in febribus inprimis maligni non raro ex uſu eſt, ad edomandam cacochymiam bilioſam, roborando ſimul fibras nerveas poſtmodum, & apparando bezoardicis viribus viam, quibus ipſa pollet inſignibus.

Notabiles ſunt ejuſdem vires DIAPHORETICÆ & DIURETICÆ, quæ ex iisden principiis fluunt. Illæ maximæ ob halituoſitatem ſubtilem elaſticam, volatilem: hæ ol fuſoriam reſoluentem & inciſoriam qualitatem ſunt nobiliſſimæ. Quin incidente abſtergente, abſorbente & præcipitante ſua ἐνέργει coagulum tartareum mucoſum disjiciendo atque è corpore ſeparando ipſis quoque calcu loſis auxilium afferre poſſe videtur, & recte affirmat *Georg. Franc. in Fl. Francic. p.* 292.

Eminet vero maxime efficaciſſima & excellit virtute BEZOARDICA, ſeu alexipharmaca inſigniſſima. Idque exeruit dudum non ſolum ſummo illi Boiciningæ ſerpentis veneno, aliis reliquis bezoardicis remediis omnibus contra, tam potenter reſiſtere viſa, ut radicis hujus portione ſumta nullus ejus morſu læſus unquam auditus ſit periclitari de vita: verum etiam in aliis caſibus venenorum ex animali præcipue regno, fermentificorum. Adde, quod *Pometus* recenſet, conquaſſata tantum cum radice herba, fiſſoque ex altero extremo baculo, ita tamen, ut paululum promineat extra fiſſuram, indita, ſicque adverſus ſerpentis rictum protenſa vel enecet eundem vel in fugam conjiciat.

Neque abſolute idem negant, vel diſſentiunt

tiunt, qui in nostris regionibus Europæis frigidioribus ac septentrionalibus nec tam præsentanea esse venena, nec consimilia præsentissima alexipharmaca, ac in calidioribus & in meridionalibus statuunt, quo de vid. *Simon Paulli* in *Quadrip. Botan. Class.3.pag.*153.

Satis est, & hoc casu & loco magis & minus non variare speciem. Verum est, nec viperas nostrates Thuringicas & Bohemicas assequi vel virulentiam, vel elegantiam, & virtutem Italicarum, uti nec venenum seu virus illarum. Interim tamen & omnino apud nos morsus lethalis inde observatus fuit, nisi sufficienter obviam eatur. Idem de scorzonera & aliis, imo vinis diversis, verum est.

Ponamus hinc, tanta ἐξοχὴν alexipharmacam non existere apud nostrates, magnum tamen inter bezoardica nomen & principem fere locum vel ideo meretur, quod in morsibus canis rabidi, indeque oriunda sæpius hydrophobia, aliorumrumque animalium ictibus venenosis, & morbis ac febribus malignis, item epidemicis, continuis, petechialibus, variolis & morbillis tutissimum & polychrestum præbeat medicamentum.

Viribus itaque diaphoreticis egregie sigillata, ac virtute sua balsamico-sulphureo-salino-alcalina, putredini resistente, aptissima est ad massam sanguineam liberandā à fermento peregrino noxio, hosticos machinante motus, æstumque præternaturalem, deliria & alia, aut σάσιν corruptionemque intentante, tutandaque principia vitalia. Perinde vero est, an per ejusmodi morsus cum saliva, an per ictus, aut alias internas injurias in corpus introducta sit labes, seu, quod utrumque de febribus malgnis valet, in corpore ipso genita.

Seorsim & sub hac universali virtute in febribus intermittentibus tertianis, quartanis, quotidianis egregie se gerit, & optimo successu, præmissis universalibus aliis, cum cortice Chin. chin. gentian. & salibus fixis, ut in malignis ardentibus petechialibus cum rad. contrajerv. scorzon & salibus volatilibus remixta, propinatur. Est enim FEBRIFUGA, quod, ut D. *Jones in Tract. de Febr. intermittent. part.*3. laudat, amarissima sit, adeoque præcipitando & absorbendo acidum, resolvendo pituitam, detergendo bilem, libertatemque viarum ad intestinum eidem virtute sua aperiente procurando, ad supprimendas fermentorum præternaturalium vires satis pollens, una quoque, ut apex fere sudoriferorum vegetabilium, materiam morbificam per ipsos corporis poros excludere potentissime valens.

Porro & ANTHELMINTICA est, ac putredini apprime verminosæ resistit, ob amaritiem suam balsamicam non tantum, sed & quod calorem præterea depauperatum nativum insigniter restauret, humores abundantes potenter exsiccet, bilis inertiam corrigat, & sulphure suo balsamico partes sic quasi condiat ac muniat contra iniquos istos hostes, & miseros corporis humani tortores.

Imo & exterius ex eodem capite cariei & verminosæ putredini averruncandæ, ac præservandæ, egregie resistit, vestibus pelliceis aliisque vermibus obnoxiis interpolata, ut viperis siccatis asservandis ipsis quoque inservit quam optime.

ANTISCORBUTICUM esse non minimæ laudis in aprico est, frigido tamen respective potius, quam calido scorbuto conveniens. Sulphureis enim balsamicis activioribus particulis suis torpidam lymphæ putrilaginem, lentorem & fixitatem corrigit, acido contraria, calori diminuto spiritibusque fixioribus nova succendicula porrigit, salia peregrina sylvestria destruit, & σάσιν humoribus spiritibusque inductam expedit.

Optime item CACHECTICOS & ARTHRITICOS, seu à scorbuto item, seu aliunde derivanda sit caussa, solatur. Fermentum enim tartareum volatiliori aperiente & incidente virtute sua resolvit, acidum præternaturale amaritie & sale alcalico suo præcipitat, calorem subjugatum genuinaque sanguinis elementa balsamico sulphure suo roborat & ipsam denique massam sanguineam à salibus morbosis præternaturalibus, per sudores & urinam eadem copiose eliminando, summa liberat efficacia.

Non minus ut insigne remedium cephalicum, NERUINUM, *antispasmodicum* epilepsiæ quoque, aliusque generis nervosi convulsivis & spasmodicis, capitisque frigidis & soporosis affectibus medetur, pituitam liquans, spiritus & humores torpidos in motum citans, sicque in ordinem circulum redigens, & elasticam lymphæ spirituumque irritationem sulphure suo blando placans atque componens.

Testatur id sua experientia *Willisius*, qui in morbis hinc convulsivis tum adultiorum, tum puerorum, à visceribus præsertim seu lumbricis oriundis, in lethargo item & paralysi, & in pulvere cum coralliis ad albedinem calcinatis, & in electuario, cum aliis adpropriatis, in pilulis item cum contrajerva, valeriana, coralliis rubris aliisque eandem remixtam commendat, & Dominæ illustrissimæ paroxysmis convulsivis periodicis, cum miris symptomatibus aliis conjunctis, diu laboranti, cum speciebus antepilepticis aliis, felicissimo eventu aliquando propinatam *Tract. de morb. convuls. c.* 11. laudat.

Confirmat idem suo elogiô *Mortonus*, qui in *Pyretol. Exercit.* 2. *c.* 9. *p.* 371. bolum è rad. serpentar. Virgin. ℈ß. pulv. è chel. ♋. compos. ℈j. syrup. caryoph. q. s. confectum, cum haustu julapii additi sumtum, servo cuidam febre continua, choleram cum spasmis thoracis & abdominis simulante, laboranti, summe proficuum fuisse recenset. Datus in epileptico pulvis è specifico cephalico, rad. serpentariæ Virgin. & cort. chinæ de china ana ad ʒß. pro tribus dosibus sudorem

dorem movit cum successu. Tacemus & PTARMICA virtute eandem gaudere.

Nec ANTHYSTERICA Serpentariæ virtus, variis in uteri affectibus summe proficua, est reticenda. Virtute quippe sua calefaciente & exsiccante intemperiei frigidæ & humidæ, indeque sæpius oriundæ laxitati, fluori inprimis albo, & gonorrhœæ, (ubi essentia ejusdem, cum ess. succini, castorei & liquore martiali egregia est,) & sterilitati conducit. Λεπτομερείᾳ enim sua & sale volatili oleoso sanguinem spiritusque rarefaciens motumque promovens, amaritie incidente, abstergente, roborante libertati viarum & tono prospiciens, mensium fluxum decenter procurat, & sulphure denique suo balsamico spiritus humoresque serenante ac demulcente, nervosum genus & ipsam uteri substantiam nerveam respicit, inflationibus, passionibus hystericis, motibus spasmodicis, indeque provenientibus in toto corpore phænomenis incongruis aliis, felicem jucundamque ministrat opem.

Præterea & TRAUMATICAM ac ANTIDYSENTERICAM, aliisque hypercatharsibus sedandis idoneam obtinet ἐνέργειαν. Sive enim sæpius laudatum sulphur ejus balsamicum putredini contrarium, sive amaricantem & adstrictoriam lenem, abstergentemque virtutem respicias, utroque fine morbis hisce molestis & sæpius funestis convenit. Quid, quod insuper alexipharmacum & diaphoreticum sit probatissimum, adeoque malignitati sæpe latenti & fermento febrili peregrino destruendo inservire queat, hinc vel eo magis & tutius iisdem tollendis & curandis velificatur.

Notabilis hanc in rem est quoque observatio illa *Hermanni*, quæ egregie hanc thesin nostram illustrat. Si enim in infusis purgantibus sennæ foliorum ℥ß. Serpentaria addatur, virtutem eorum purgantem hanc adeo imminuere scribit, ut nisi intentione sua excidere velit Medicus, dosin illorum ad ℥j. seu in robustioribus ad ℥iß. extendere cogatur. Ratio reddi potest, quod sulphure suo blando resinoso & amaricante adstringenteque leni sua virtute, irritationi & excretionibus, à purgantium salino stimulo oriundis, egregie contranitatur, unaque ad diaphoresin potius medimenti virtutem dirigat.

Quod si analogiam amarorum sequi velimus, ad alia quoque possunt experimenta produci. Unicum saltim laudabimus adhuc: cum enim lymphæ vappescenti alterandæ, superfluæ exsiccandæ, spiritibusque roborandis insignem quoque præstet opem, vix dubitari potest amaritie sua abstersiva leviorique acrimonia, oculis non ingrata, OPHTHALMICIS quoque tam internis, quam externis jure annumerandam esse.

Uno verbo denique, ut hæc concludamus, ubi malignitati remedia quærenda, ubi morbus & salia peregrina massam sanguineam turbantia per sudores educenda, ubi balsamico lymphæ statui vitiato succurrendum, ubi spirituum motus & sanguinis circulus debitus promovendus, adeoque & in scabie, hydrope, petechiis, morbisque similibus aliis optime viribus suis laudatis sese commendat frigidioribus & phlegmaticis subjectis Serpentaria; calidioribus autem, id quod studiose attendendum, biliosioribus, siccioribus, gravidis, debilibus, aut cum aliis temperatioribus caute remista, aut minus omnino propinanda.

CAPUT IV.

DE PRÆPARATIS E SERPENTARIA VIRGINIANA VARIIS, SIMPLICIBUS ET COMPOSITIS, EORUMQUE USU.

Quod pluribus aliis, & in specie aromaticis balsamicis resinosis radicibus competit, ut nullo egentes corrigente per se & in substantia, ut in Medicorum scholis loquuntur, statim in usum vocari possint; id & Serpentariæ nostræ solenne esse deprehendimus. Hinc, ubi integrum ejus virium complexum desideramus, non melius, quam in pulverisata tantum eadem illum ancupari licebit, sive sibi relictam propinare, seu pro diverso indicantium modulo, in variis formulis, juxta leges compositionis, remiscere placeat.

Præscribi hinc solet quoad DOSIN in pulvere, seu sola, seu cum aliis remixta, à gr. X. usque ad ℈j. in vehiculo convenienti pro lubitu assumenda. In infusis vero, more Medicis solenni, duplicata aut etiam triplicata quantitate, adeoque ad ℈ij. ℥j. quod & tum ipsis Anglis, tum *Hermanno* placuisse deprehendere licet.

Chymicæ vero analysi subjecta varia largitur præparata, & in experimenta vocari meretur. Sic per se destillata, etiam ad uncias saltem aliquot, per retortam ex arena largitur, per experientiam, SPIRITUM *acidulum* sulphureum, spiritus tartari æmulum, cum sale alcalico

lico effervescentem, virtute sudorifera conspicuum, oleosis miculis circa parietes retortæ relictis.

Sin spiritus vini ab eadem abstrahatur, v.g. recipiendo rad. serpentar. ℥iv. spiritus vini rectificati q. s. facta per diem & noctem infusione, maceratione, ex cucurbita vitrea, cum alembico, igne arenæ, lege artis, fiat destillatio moderata, observatum fuit (incerto experimento, an semper idem fiat,) fieri hoc, præter morem, paulo ægrius, ob bullulascentiam in fundo sursum cum sono subinde evibratam.

Pollet hic ipse SPIRITUS *vinosus* quidem aliquali odore & sapore, quo leviter simplicis sui particulas sapidas & odoratas exprimit: sed hoc ipsum evidens est indicium, aliquo quidem omnino pollere sale volatili oleoso, minus autem copioso, adeoque nec fortiori seu odore, seu sapore, se prodere apto. Accedit tamen, quod spiritus vini istiusmodi particulas imbibat, edulcet, occulat, quod in aliis, ut ex salinis lepidio, hoc modo tractato, evidens & clarum est. Non incommode tamen ad aquas & spiritus bezoardicos recipi potest & sociari eadem.

Dimidia dein fere menstrui parte per alembicum in vas recipiens derivata & spiritui impensa, altera, quæ superest portio tum ad præcavendum empyreuma, tum inprimis lucrandam ESSENTIAM, seu Tincturam, (indeque si lubet parandum Extractum,) in cucurbita relictam, à reliquiis effusione & expressione separandam & filtrandam, inservit.

Uti enim *Essentiæ amaræ* seorsim inter alias celebrantur, tanquam magis efficaces, quamvis non omnibus gratæ visæ: ita essentiam amaram egregiam exhibet Serpentaria Virginiana, hoc ipso modo, partibus aromaticis sulphureis spirituosis adhuc, pauciori tamen sale volatili oleoso, insignem. Ex viridi subflavescens est, satis odorata, amaricans & saturata. Quod si eadem extrahatur directe & per se, cum spiritu proprio utroque, efficacior est sine dubio, licet etiam cum spiritu vini simplici rectificato extrahi possit.

Exinde vero facta inspissatione per evaporationem lenta oritur & consurgit quoque EXTRACTUM serpentariæ resinosum, inprimis si largiori paulo quantitate extrahatur. Hoc ipsum è nigro viridescens summe amaricans, nec omnis plane odoris expers, adeoque multis quidem particulis balsamicis aromaticis, sed fixioribus terreis magis refertum. Et hoc iterum, pro re nata, in spiritu decenter solutum, modo omnibus extractis resinosis conformi, TINCTURAM seu Essentiam denuo reddit, alteri colore, odore, sapore, similem, viribus vero, cum majori volatilium activiorum particularum, ex spiritu sibi sociatarum, sine dubio copia, forte superiorem.

Ex capite denique mortuo rite exsiccato & secundum artis præcepta respective ulterius calcinato, elixiviato, evaporato aucupari licet SAL ALCALI FIXUM, diversis pro lubitu usibus applicandum.

Quod si animus sit OLEUM serpentariæ pretiosum quoque per destillationem eliciendi, ad instar aquæ inde evocandæ, paucis mutatis, sale communi & tartaro additis, fuerit procedendum. Id vero & parciori proventu expectandum, nec fere operæ pretium, vel necessarium erit, ad bezoardica olea & balsama impendendum.

Ex reside in vesica parte humida, depurata & per evaporationem magis incoctam extractum consurgit itidem resinosum, minus tamen, cum particulis jamjam aquosioribus impraegnatum sit, & iis magis auscultare jamdum didicerit, Essentiæ inde eliciendæ, ut superius, inserviens, quam potionibus potius remisceri aptior: ex parte vero sicciori terrea sal priori simillimum alcali fixum. Sed & his supersedere possumus, ut & aliis, ne entia præter necessitatem multiplicemus.

Et hinc quoque paucis exceptis curiosioribus Chymicis, vel pharmacopœis, rarius hæc ipsa in officinis quæsiveris; suffecerit eandem in nobilioribus bezoardicis impendi, vel præservandi, vel curandi, interno & externo usui, in compositionibus puta magistralibus, iisque liquidis, solidis & mediis, pro re nata tamen & præparatis minus compositis uti, pro lubitu. Exemplo sit tamen Pharmacopœia Bateana, &, teste *Franco in Fl. Francic.* Beckeri officina Regia Hafniensis ad Elephantem.

Ita ingreditur ea, & basin cum contrajerva & floribus tunicæ constituit *Sirupi Alexiterii* in *officina Dietericiana* Norimbergensi prostantis, sequentem in modum, si ipsum Auctorem sequi non displicet, parandi:

℞. rad. contrajerv. serpent. Virgin. ā. ℥iß fl. tunic. ℥j. Incis. & conquass. infund. per horas 24. succi ceras. nigr. acidorum, citri depur. granator. acidor. ā. ℥viij. Exprime hæc postea fortiter & per manicam Hippocratis clarif. Quæ remanent coque lento igne in aquæ cort. citr. scorzon. scord. galeg. ā. ℥viij. ad dimidiæ partis consumtionem. Residuum exprime fortiter, add. sacchar. alb. ℔ij. & album. ovor. n. 2 clarific. coq. ad consistentiam decentem, cui dein addenda Tinctura superior.

Ita habebis syrupum bezoardicum elegantissimum confortantem, summi in delicatioribus, frigidioribus & debilioribus usus, minus vero calidioribus, biliosioribus, hystericis, & iis casibus, ubi in genere dulcia magis vitanda, aut exigua saltem dosi exhibendum.

Sic recipitur quoque eadem in *Essentiam* [febrifugam] *D. Ringelmanni* Hafniensem, ex li[gn.] colubrin. ℥ij. corylini ℥j. quercin. ℥ß. rad. gal. ℥ij. Serpentar. Virginian. ℥iß. exuv. Serpent.

salis hyperic. ℥ij. cort. chin. chin. fraxin. ā. ℥vj. incisis, contusis, spiritus theriacal. & spiritus vini tartarisat. ā. viij. infusis, & posthæc calido loco digestis & expressis parari solitam, celeberrimarum in febribus intermittentibus, præmissis tamen universalibus, virium.

A Medico Regio Gallico Doctore d'Aquin, teste *Pometo*, in Theriacæ cœlestis reformatæ compositionem, à *Charas in Pharmac. Reg. pag.* 285. descriptam, ob virtutem suam alexipharmacam præstantissimam cum aliis, & in specie contrayerva, recipi digna judicata est. Idem & in concinna ac polychresta Theriacæ cœlestis variatione, in *Dissert. Wedeliana de Theriac. cœlest. Cap.* 2. *p.* 18. pluribus tradita, factum, ubi reliquis illic nominatis & pro basi electis speciebus alexipharmacis primo statim loco Serpentariam junctam leges. Idem de Tinctura bezoardica essentificata aliisque intelligendum, ejus enim accessione majores vires singulis fœnerari licet.

Inprimis vero ut Angliæ officinis divini simplicis hujus vires alexipharmacæ summæ primum innotuere, ita & eædem diversa adhuc recentiorum composita alexiteria, serpentaria, tanquam primario ingrediente, gaudentia asservant. Ita, ne latius divagemur, præter species confectionis liberantis *in pharmacop. Londinens. p. m.* 162. descriptas, principem merito sibi vendicant locum bina illa hodie decantatissima, Pulvis Comitissæ à Kent, & Lapis Bezoar de Goa.

Pulvis hic ipse ratione nomenclaturæ admodum variat, & aliquibus *Pulvis Comitissæ à Kanth*, aliquibus pulvis Cantianus, aliis, ex. gr. *Willisio in Pharm. Ration. Sect. VI. cap.* 2. Gasconicus audit, & aliis denique, ut nominatim *Charasio in Pharmacop. Reg.* idem cum pulvere è chelis cancrorum Londinensi composito esse videtur, qui tamen in *Pharmacop. Londinens.* simplicior & paucioribus constans ingredientibus est descriptus, forte vero posthæc pluribus auctus atque sic quasi reformatus.

Si enim *Medicinam Experimentalem Digbæanam* sequamur, eam ibidem *p.* 15. pulveris hujus offendimus compositionem, in plerisq; Charasianæ conformem: ℞. *apic. chel.* ♋. ℥ij. *ocul.* ♋. *perl. ppt. corall. ppt.* a. ℥j. *succin.* ℥ß. *contrayerv. Serpentar. Virginian.* a. ʒvj. *lap. Bezoar. Oriental.* ʒiij. *oss. de cord. cerv.* ℈iv. Pulverisentur singula probe, & apicibus chel. & oculis cancrorum affundatur, pro evitanda aliqua fermentatione & solutione meliori, paululum succi citri. Mixtis deinde altero die inter se adde extract. croc. Anglic. ℈ij. massæque incorporandæ & postmodum in umbra exsiccandæ affundantur tria aut quatuor cochlearia spiritus mellis, & gelatinæ viperarum, subjuncta denique trochiscorum viperin. aut carnis viperin. pulverisat. ℥j.

Consurgit hac ratione inde pulvis elegans bezoardicus, diaphoreticus summus per totam Angliam, & in Gallia iis, quibus, ut *Charas* loquitur, cognitæ sunt vires ejusdem, usitatissimus contra omnes generis morbos epidemios, maxime variolas, morbillos, ipsam pestem, tum præservative, tum curative, pro corde & partibus nobilioribus insigniter defendendis.

Primum autem, monente *Willisio, Tract. de Febr. cap.* 19. inter Anglos tunc, cum anno CIↃIↃCXLIII. febris pestilens epidemia in eadem regione, & circa Oxoniam admodum sæviret, magni esse nominis cœpit, sæpius deinde ab eodem *Willisio*, & reliquis in medicina claris Angliæ proceribus, *Sydenhamio, Mortono* aliisque confortandi fine, & ut alexipharmacum egregium, in febribus omnis generis, malignitatem quandam occultantibus, affectibus capitis frigidis, & nervorum, paralysi, arthritide, tremore cordis, convulsionibus, prout hinc inde ex scriptis eorum patet, summo semper successu adhibitus.

Dosi dandus ordinaria XXV. XXX. granorum; pestis vero grassantis tempore, sicut quævis alia quoque remedia, aucta magis & extraordinaria, ad XL. usque grana tuto adscendendo.

Idem quoque Pulvis, paucis saltem & sequenti ab amico quodam nobiscum communicata ratione mutatus, aliter se habet, ℞. *rad. contrayerv.* ʒij. *serpentar. Virgin.* ℈iv. *margarit. Or. ppt. ocul.* ♋. *ppt. corall. rubr. ppt. succin. alb. ppt. Cornu cervi sine ign. lap. bezoar. Or.* a. ʒij. *chel.* ♋. ad pondus omnium. Cum sufficienti itidem quantitate gelatinæ viperarum, vel unicornu marini impastatus, & aliquot auri foliis immistis, massam præbet globulis inde parari consuetis, ex brunno subviridescentibus & miculis aureis conspicuis, ʒvij. vel unciam unam ordinarie pendentibus, & hodie communiter *Lapidum Bezoar de Goa* nomine venientibus.

Idque ea forte, ut videtur, de causa, quod primo compositio hæc ob virtutes lapidi bezoar similis Goæ, altero, teste *Clusio l.* 7. *Exot. c.* 17. totius Indiæ emporio, inventa atque celebrata fuerit. Inveniri enim Indos, qui ex massa ipsis cognita adulterinos conficere lapides bezoar noverint, jam *Monardes* se ex Guidone de Lazaris, urbis Hispalensis cive, qui universum circumivit orbem, & in Sinarum regione versatus, percepisse, *Lib. de Lap. Bezoar & Scorzoner. p. m.* 9. recenset.

Inde ad Anglos quoque postmodum transmigravit, & ab his in Germanorum rursus quorundam curiosorum notitiam, qui etiamnum de iisdem legitime, & ad normam genuinorum, parandis maxime sunt soliciti.

Quoniam autem lapidum horum, utpote in paucissimis Germaniæ officinis adhuc prostantium, vires roborantes, bezoardicas & polychrestas minus adhuc cognitas esse credimus, non iniquum fore judicavimus, aliquot fidæ aliorum experientiæ testimoniis eosdem reddere notiores. Ita *Mortoni* observatio est notabilis

qu

qui lapidem eundem ad gr. xii. cum aliis in pulverem redactum, & ægræ febre continua, vomitionem tamen immanem, spasmos thoracis ac abdominis, & strangulationem simulante, laboranti propinatum sudorem universalem & calidum, somnum placidum excitando & symptomata mitigando, summe fuisse proficuum, in *Pyretolog. Exercit.* 2. *c.* 9. *Hist.* 7. *pag.* 382. laudat.

Idem sæpius & felicissimo cum successu in febribus malignis, in variolis, & curandis & præservandis, in dysenteria etiam desperata visa, & aliis expertus est Excellentissimus D. *Christianus Ludovicus Göckelius*, Parens noster longe honoratissimus, pro re nata singulis sex horis propinata & repetita.

Et vel ipsa pauca hæcce exempli vice esse possunt, quomodo & per se bezoardica v.g. hoc loco laudatissima serpentaria possit & debeat dari, ac commode cum aliis symbolicis misceri, & in eminentiorem sic sphæram evehi activitatis. Unicum saltim adhuc addere consultum videtur, ad hoc ipsum comprobandum. Si enim essentia serpentariæ Virginianæ misceatur cum ana misturæ simplicis, sive cum eadem extrahere eandem placeat, habetur sane mixtura probatissima ad febres tam intermittentes, quam maxime continuas, ardentes puerperarum, aliasque, & præservandas & curandas, ex legibus artis procedendo, quod & de mixturis aliis, pulveribus, & infusis aliisque valet, & optimo cum successu applicatur.

DISPUTATIO II.
DE
AGALLOCHO,
D. JOHANNIS EHRENFRIEDI REINBOTH.

Q. D. B. V.
Brevis dissertationis Delineatio.

§. 1. *Unde dicatur aloë.* 2. *Lignum paradisi.* 3. *Synonyma alia.* 4. *Varia ejus genera.* 5. *Spurium, veri fucatio.* 6. *Verum.* 7. *Cur tam rarum.* 8. *Descriptio generum.* 9. *Tria cum Bauhino.* 10. *Explicatio primi generis.* 11. *Secundi.* 12. *Tertii.* 13. *Aliter secundum Pomet.* 14. *Nota bonitatis.* 15. *Distinctio ab agallochô, fucus quomodo?* 16. *Natale solum.* 17. *Spurium lac habet virulentum.* 18. *Verum resinam prabet.* 19. *Præparata ejus: Essentia, Extractum.* 20. *Aqua.* 21. *Oleum.* 22. *Essentia quinta.* 23. *Pulveres & sicca alia.* 24. *Vires generales.* 25. *Speciales: Usu Interno.* 26. *Externô.* 27. *Formulæ.*

§. I.

VErior ne fundamento careat conjectura *Casp. Hoffmanni l.* 2. *c.* 25. *de Medicam. officin.* de aloës ligni denominatione potiùs quàm derivatione, ab ἀλοή, Indicô nomine odoramentô, aut, quod *Bontiô ad Cap.* 16. & *Garciæ ab Ortô pag.* 43. videtur, à succo aloëticô, quem amaritie æmuletur suâ. Hæc enim ut vi blanda aromatica gratissimâ planè differt à nauseosâ succi, qui expressus est condensatusque, ab agallochi peculiari procera totô genere discrepantis plantæ penetrantissima: ita illic odoratiora in Indiis plura, simili, si non meliori jure, ejusmodi nomen ferre deberent.

§. 2.

Ligni autem Paradisi nomine celebratur, eò quòd simpliciores opinati sint in Paradisô nasci, cùm rarò ad nos deportetur, juxta *Collectores Pharmacop. August. in Prolegom. Cap.* 2. & *Marxii Material-Kammer p.* 236. vel ob gratiam, ut apud Ethnicos nectar & ambrosia Deorum cibus & potus efficta sunt: sive alludendô ad locum quem non pauci eodem pactô de ligno Aloës, (*ut Johannes Deodatus versione Italica, Mey l. c. aliisque de Santalis*) exponunt, tanquam Paradisi juxta fluvium (Euphratem) tanquam arbores aloës, quas plantavit Deus, juxta parapharasin Chaldaicam, quô de videatur *Clus. not. ad histor. aromat. Garz. ab Ortô, l.* 1. *c.* 16. *p.* 247. referente *Perillustri Wedeliô Exercit. Med. Philolog. Dec. IIX. p.* 7.

§. 3.

Varia interim alia sortitur nomina. German. *Paradiess-Holtz, Augen-Holtz, Creutz-Holtz, Aloe-Holtz, vid. Schurzii und Marxii Material-Kammer*, Agallochum *Veteribus, Avicennæ* Agalugen & Agalugin, *Recentioribus* Xyloaloë. An autem veterum Agallochum sit lignum aloës recentiorum, doctis judicandum relinquit *Dominicus Chabræus in Sciagraphiâ Stirp. p.* 35. Veterum Agallochum *Ruellius*, quem multi secuti, Orbi incognitum ait, *Sylvius* lignum Aloës, quod ostendunt Officinæ, esse verius Asphalatum. Græcæ verò Linguæ ignorantiâ deceptus *Savanarola*, qui lignum aloës à Xyloaloë facit diver-

diversum. Mirum, nusquam *Galenum* agallochi meminisse. *Ammannus in manuduct. ad Mat. Med. p.* 58. illud lignum corruptè dici agallochum statuit: Et agallochum esse solum affine ligno aloës putat *Hermannus in Cynosur. Mat. Med.* Habitâ generum ratione nuncupatur lignum *Calampart*, *Calambac*, *Calambouc*, *Calamba*, *Colamba*, *Calambes*, *Aloa*, *Tarum*, *Tambac*, *pao d'aquila*, *lignum S. Crucis*. *Paulus* agallochum dixit thya, aut thyæ ligno simile. *Plinius* trogete, etiam tarum. *Vid. Dioscorid. emblem. XXI. p.* 18. *Casp. Bauhini pinax theatri Botan. p.* 393. *D. Mich. Bernh. Valentini* Museum Museorum *p.* 259. Vocârunt quoque Veteres solitariè aloën; nam diapasma illud, quô lectulum suum odoris gratiâ consperserat muliercula, de quâ *in Prov. Salom. c.* 7. *v.* 17. *legitur*, myrrham, aloën & cinnamomum recipit; quô enim locô minimè intelligendus densatus ille amarissimus & graviter olens succus, aloe vocatus, qui nullis odoratis pulveribus aut diapasmatis misceetur unquam, nec reputatur inter aromata & odoramenta. Itaque hoc *Proverb.* loco agallochum intelligendum est, *Graffenried. Hist. Univers. plant. Tom. X. L. IV. p.* 477. *Hoffmannus l. c. Avicenna p.* 1052.

§. 4.

Evolvi nunc merentur varia ligni nostri genera, nomen & rem ipsam ferè variantia. *Dn. G. Everhard Rumphius in Miscell. Academ. Natur. Cur. Dec.* 3. *annot.* 3. *observ.* 22. & apud *Bonetum in Medic. septentrional. Part. altera, L. IIX. P. IV. sect.* 3. ita loquitur: Lignum aloës duplex, verum & spurium. Spurium, quod ut audio in Europâ pro vero venditur, hîc in arbore excoecante natum, & ad suffiendum adhibetur, nascitur circa Amboniam, in Insulis, & vili emitur. Hæc arbor nihil commune habet cum istâ veri agallochi. Est enim excoecans deformis arbor, nonnisi in littoribus solitariis crescens & malè audiens, tam apud nautas nostros, quàm incolas, quia lacte quôdam albô turget, quod casu oculis immissum magnos excitat cruciatus, inflammat, & nisi citissimè succurritur, summâ cum mordacitate excoecat. Videtur lathyris quædam arborescens esse: ubique fructus fert triquetros, lathyridis baccis valdè similes, quæ vulgò cataputia audit. Folia cum pyrifoliis conveniunt, sed in marginibus obscurè dentata sunt. Hanc habet dotem, quod in caudicis radicumque terræ exstantium cavernis odoratum hoc lignum reperiatur, quod gignitur ex pinguibus ejus partibus, Solis fervore & crebrâ aspersione aquæ marinæ probè excoctis, quas fraudulenti Sinenses aquâ rosaceâ & scobe agallochi veri maceratas ita præparare nôrunt, ut imperitis mercatoribus pro legitimô obtrudant.

§. 5.

Verum & legitimum odore & sapore imprimis dijudicandum. Nascitur in Regno Coinam & rarò ad Europæos defertur, quia in Indiâ majoris est pretii quàm in Europâ. Duplô & triplô argenti pondere redimitur. Est etiam ceræ mollitiei, dimidiô auri pondere æstimatum, sed id rarissimum. *vid. Rumphius.* Hujus fragmenta ℥ij. manibus contrectata, inenarrabilem odoris svavitatem super omnia suffimenta spirant. De hôc *Scaliger*: Agallochum nostrum, quod habemus, est odoratum adeò, ut solâ tractatione sine ullô subjectô igne spiret admodum validè, sed jucundè; vocatur Calamba, *Rajus in Histor. Plantar. Tom. II. p.* 1808. Hoc sincerum est præstantissimum, quod cum aurô argentove persæpe deponderatur, teste *Linscothanô P.* 2. *Ind. Or. c.* 24. Solùm inter Reges Indiæ distribuitur, asserente *Ludovicô Romanô*, neve illud, quod optimum est, aliis quibuscunque, quam Regibus offeratur, capitis pœnâ interdictum, juxta *G. Hieron. Welschium in M. N. C. D.* 2. *A.* 3. *v.* 22.

§. 6.

Raritatis hujus & caritatis causa, dubito, an difficilis & cum vitæ periculô conjuncta, ob ferocissimas belluas, tigrides maximè & leones, natale ejus solum, olim Indiæ promontorium infestantes, nunc tamen magis habitatum & â bestiis istis liberatum, collectio secundum *Pharmac. August. in Prolegom. c.* 2. *& t. t. Marxii Material-Kammer. p.* 236. & non potius verius præsumatur â *Paulô Hermannô in Cynosur. Mater. Med. p. m.* 107. quod ex integrâ sæpe arbore, quæ quercu non inferior est magnitudine, vix libra semissis ligni laudabilioris eruatur. Dignum ergo admiratione habetur meritò illud, modò sincerum exstiterit, quod ex Indiis in Hollandiam deportatum erat ann. 1642. pondere centum & ℥iiij, longitudine pedum duorum, latitudine unius minùs ℥iibus. *vid. Wormii Museum L. XVI. p.* 166. & quod Reges Indiæ Orientalis per Legatos suos aliquando Regi Galliæ in vasa lavatoria more suô gentilitiô efformatum, *memorante Pomet. Histoire generale des Drogues l.* 3. *c.* 1. *p.* 104. item quod *Lusitani Goæ* in Japonia incolæ novo Portugalliæ Regi suo, Duci de Breganza, sex pedes longum & duos rotundum, pretio 55000. ℔. monetæ Gallicæ, æstimata sæpe unica libra ejus ligni pro 1000. thaleris, donô miserunt â Regibus, longè æstumatissimo, *Tavernier Reise-Beschreibung P.* 3. *c.* 4. p. 67.

§. 7.

Illustrat hæc authorum asserta *Andreas Cæsalpinus*, *Aretinus L. II. c.* 27. *p.* 62. dicens: Tradit *Ludovicus Romanus in suis navigationibus* in Indiâ Orientali triplex genus arboris ejus haberi: primum, quod ibi Calampart vocatur, optimum vendi in urbe Sarnau, apud quos oritur aureis decem in libras, sed hoc distribui apud Reges ejus loci, non ferri ad nos: Ejus fragmentum ℥ij. manibus contrectatum inenarrabilem svavitatis odorem super omnia suffimenta exhalare; duo alia genera in Insulâ Taprobana haberi

haberi, quorum unum flumine quôdam importatur, quod Lubam vocant: alterum Bochor, cujus ortus illis manifeſtus eſt: quæ duæ genera ad nos convehuntur. Indum, Mondanum, Seificum, Alcumericum, quatuor ſcilicet genera, locorum ortus & ſoli conſtitutio ſui diverſitatem ſaltim important, *Serapio Lib. ſimpl. c.* 197. *Paludanus* aliquot ſe ſpecies habere notat, amœnas odore omnes, variatas & maculoſas, pinguedine plenas, denſas & craſſas, ad *Linſcott. Hiſtor. Ind. Or. L.* 2. *c.* 24. *p.* 4.

§. 8.

Clarius exprimi nequit, quàm ut cum *Bauhinô in pinace l. c.* ex authoritate *Ludovici Romani* & *Joh. Linſchottani* ſtatuamus tria genera: primum agallochum præſtantiſſimum, aliis verum, genuinum & ſincerum dictum, rara avis in terris noſtris, Regibus reſervatum, Calampart & Calambac Indis: Secundum, agallochum Officinarum, Xyloaloë fiſſilis, lignum Paradiſi, S. Crucis, tarum Aetii, palo d'aquila: Tertium, ſylveſtre, aquila brava, tarum *Plinii L.* 12. *c.* 20. *juxta Daleſchampium notis in Plinium.*

§. 9.

Jonſtonus in Hiſtor. Natur. L. IX. p. 460. *ſeqq.* primum genus deprædicat eſſe peculiaris arboris, oleæ inſtar (interdum minoris, quæ nonniſi in Indiâ naſcitur, *Garziâ & Linſchòttanô* teſtibus) &c. addit *Wormius in Muſeo Cap. XVI. pag.* 166. fructu piperis modo rotundo & rubente, ligno Thuyæ ſimili maculato, cortice craſſo, verſicolore: Ramenta ligni nodoſa, denſa, ſubcineritia, maculis nigris, quæ ſi fricentur, odorem ſuavem ſpirant, quale fruſtum ſibi ex Hiſpaniâ allatum poſſideret, cum *Dioſcor. cap.* 21. *pag.* 15. Simile Thuyæ ligno, maculatum, odoratum, guſtu adſtringens, cum quâdam amaritudine, cute verius quam cortice veſtitum, aliquantulum verſicolore, juxta *Hermannum l. c.* arboris Chinenſis Calambuc interioris medullæ fragmenta lignoſa, magnitudine varia, ſolida, denſa, ſpadicea, ſtriis aliquando nigricantibus & reſinoſis conſpicua: ſaporis ſubacris, amari, aromatici & pinguis, odoris, dum accenditur vel incaleſcit, fragrantis. Præſtat annoſum, grave, reſinoſum, æquale, & ſi odòris fragrantia & ſuavitas ingens, à principiô accenſionis ad omnimodam conſumptionem usque, nullô vel paucô relicto carbone.

§. 10.

Secundum genus lignum eſt pectinibus plerumque denſis & rectis, quodque transverſim ſectum quernei ligni pectines æmulatur, partim albicans, durum grave, pingue, & cum quâdam aromaticâ acrimoniâ amaricans, ſuavem odorem ſpirans, prunis injectum, bullas agit, totumque ſenſim colliqueſcit, flammeſcit tandem, ſi ſufflandô pergas, præditum venis multis, nonnunquam fuſcis amaris & pinguibus, quæ mandùcatæ ceræ modô lenteſcebant. Sunt arboris Calambac affinia fragmenta lignoſa, ſolida, ex fuſco ruffeſcentia, ſtriis interdum albicantibus notata, bituminoſa, ligno aloës laxiora & craſſiora, ſaporis amaricantis pinguis, odoris debilioris, earundem cum ligno Aloës virtutum, ſed gradu longè debiliori. An ſpurium ſuprà memoratum *Rumphii*, quale in Europâ ſæpe pro verô venditur, arboris excœcantis fœtus ſupponatur, certum erit criterium, quando prunis inſperſum, primum benzoinum, ſed mox in nidoroſum deſinit, *vid. Bonetus Med. Septentr.*

§. 11.

Tertium genus, ſylveſtre, in Ceylan Comoria provenit: mirum in modum æmulatur agallochum, inodorum tamen eſt. *Bauhinus l. c.* etiam hoc ſtatuit odoratum, & inodorum pro aliô ligni genere habet, agallochi æmulô. Quorſum etiam illud, quocum adulteratur tam hoc quam potius ſecundum, ſi *Platuario* credendum, lignum quoddam in montibus Almaſiæ natum, quod pondere, nodoſô habitu, & quâdam aromaticâ vi notas veri referat.

§. 12.

Hæc tria aut quatuor ligni genera ut ſecundum arbores diſtincta tradita ſunt, ita *Valentini in Muſeo l. c.* & *Pometus in Hiſtoire des Drogues*, differentiam in partibus, ſed unius arboris, oleæ inſtar, variis poſitam, eandemque triplicem pariter quærunt: Primum ſub cortice, denſum, ponderoſum, nigrum inſtar ebeni, ideò à *Luſitanis* palo d'aquila (aquilæ lignum) vocatum. Secundum levius, venis multis præditum, quaſi corruptum, brunni coloris, appellatum lignum Calambouc, aut purpureum aloës lignum. Tertium eſt medullaris ejus pars, pretioſum lignum de Tambac aut Calambouc, rariſſimum, prout ſecundum ſeu medium officinale noſtrum & vulgare agallochum foret, primum verò ſub nomine aſphalathi nonnunquam reperiatur.

§. 13.

Paucis: Optimum licet in Curioſorum potiùs & Magnatum ſcriniis reperiatur, rariùs in pharmacopolia tranſiens: pro melioris tamen notæ lignô haberi & eligi debet, quod eſt ſolidum, compactum, ponderoſum (ut aquæ impoſitum fundum petat, *Valentini l. c. & Schurzens Material-Kammer pag.* 48.) ſuavem ſi fricetur odorem ſpirans, ambræ æmulum, ſapore aromaticô & ſubamarô, (aliquamdiu in ore detentum) præditum, nigro-purpureum, inſuper quod accenſum non adeò promtè flagrat. *vid. Marxii Material-Kammer*, & reſinoſi humoris plurimum exſudat. Conſonant hiſce, quæ *Rajus in Hiſt. Plantarum Tom.* 1. *pag.* 1808. habet: fragmenta cenſentur optima, quæ ſunt nigro-purpurea, venis cinerei coloris interſecta, amara, ponderoſa, liquorem ſi prunis candentivè ferro imponantur, exudantia, ſuavem & acidulum fumum, ſi incendantur, præbentia,

tia,

na, bullulasque simul post se relinquentia. Improbatur leve, cariosum, albicans, quod flammam statim concipit, vel fractum pulverem dimittit, etiam longô aquarum discursu omni ex parte laceratum, exesum, comminutumque interdum spectatur.

§. 14.

Distinguitur inter alia ab Asphalathô, quod hoc in ignem conjectum flammam faciliùs concipiat inque cineres abeat, agallochum autem resinæ instar prunis impositum primò liquescat, antequàm comburatur,& præstereà colore ad fuscedinem magis inclinet, *vid. Pharmacop. August. Prolegom. Isagog. cap.* 2. *pag.* 4. *Bontius Comment. in Garziam ab Orto cap.* 16. Neque satis est, asphalathum, quod sæpe suaveolentibus unctum reddunt melius agallochô, huic genuino spurium, optimo vile aut corruptum, vero proprium & ejus saltim æmulum alitervé adulteratum substituisse; fucum quoque faciunt ligno oleæ in aqua odoriferâ maceratô, vel cum oleô odoratô postmodum illitô: aut dum resinam ejus cum virtute eliciunt coctione, unde tamen leve, aquæ supernatans atque coloris albicantioris evadit. *vid. Jonston. l. c. Valentin. l. c. Schurzii l. c.*

§. 15.

Natale solum variæ laudantur Indiæ Orientalis regiones, promontoria Indiæ, à *Dioscoride* India & Arabia, speciatim Regnum Coinam, Tunquin, Calecut, China, Malucca, Ceylan, Pegu, Jonam, Chiambi, Sumatra, *Tavernier Reise-Beschreibung p.* 3. *c.* 4. *p.* 67. *J. Jac. Marxen Material-Kammer p.* 236. *seq.* &, referente *Patre Kircherô*, optimum & uberrimum Calamba nasci in monte Moi, item in provinciis famosis Junnam Chiambi, transmitti ex Tartatiæ intimis oris, & in Regnum Sinæ transferri, secundum *du Val Reise-Beschreibung P.* 1. *p.* 507. Ex Sina in alias terrarum oras devehuntur. Veneti unum genus nôrunt, quod Alexandriâ habent, ex Arabia delatum. Spurium reperitur in Insulis Amboinis, pariter Indiæ Orientalis, secundùm *Rumphium l. c.* Sylvestre in Ceylan, Comoria & Tractu Coromandel, juxta *Jonstonum l. c.*

§. 16.

Vires dum scrutamur, non quærimus illas in lacte albô, quô turget lignum aloës spurium, oculis infensissimo excœcante, & cujus quinque guttulæ internæ assumtæ validam cient purgationem, sed simul in guttyre urunt; licet etiam ligni ejusmodi schedia minutim conscissa rudi modo per descensum destillatione picis liquidæ instar oleum suppeditent, quod pro scabie & aliis cutis vitiis conducat, ceu *Rumphius testatur l. c.* Quod si veritati consonat, quam Viro peritissimô derogare oculatoque testi absonum foret, pariter spurio, non autem ex authorum citatorum sententia, & genuino attribuitur ligno, quando *Jonston. l. c.* scribit: ex relatione *D. Philiberti Vermuthi* lignum hoc lac manat adeò virulentum, ut si oculos incidat, cœcitatem causetur: sin in ullam aliam corporis partem, pustulas excitet, cutim inflammet; quod idem de arboris Moncinelli ligno in Indiâ Occidentali traditur. Hoc inquit, *D. Greu*, neque ex ligno interiori, neque de alburno accipiendum est, sed de cortice solo, se enim in nullius arboris ligno vasa lactea hactenus observare meminisse, sed in cortice tantum. Utrum quod *Acta Societ. Reg. Angl. Volum.* 1. *p.* 427. *de succo agallochi recenti* pronunciant, esse venenosum, nec sine periculo ab hominibus æque ac brutis usurpari posse, etiam potiùs de spurio, an vero, sit intelligendum, aliis pensitandum scrutandumque relinquimus.

§. 17.

Princeps ejus virtus consistit in resinâ, quâ perquàm dives est Xyloaloe, subtili, volatili, aromaticâ, suavissimâ, ut ligni aloës libra una quandoque uncias duas resinæ elargiatur, notante *Vielheuer in Beschreibung frembder Materialien*, & *Ettmüllero in Colleg. Pharmaceut. Schröder. titulo agallochum.* Pollet & resina gratô sale acidô volatili, *le Mort. Pharmac. Medico-Physic. p.* 29. balsamica pingui substantia crassiori & subtili, volatili sulphure suaveolenti, *Zvvelfer. Pharmacop. Reg. p.* 416. *sequ.* Manifestant eandem adhærens lignô pinguedo, quæ semper in lignis resinositatem indicat, ductus venarum & striarum ex nigro splendescentium, mollities atque fragrantia, facilis incensio, sub quâ bullulæ pingues exudant, & interspersa ubique resina oculis patens. Quid, quod adhuc majus, gummi, de resinositate tali infallibile præbens indicium, adhærens ligni aloës frusto poris ligni exudans, aliquando repertum fuit, cujus sapor ligni, unde exudavit, prorsus similis, color aloës purissimæ lucidæ socotrinæ dictæ; siquidem radiis reflexis spectatum picem referebat: refractis verò inter oculum & lucem suspensum carbunculi instar splendebat, in pulverem redactum apparebat fulvum. Hoc aliudvè simile gummi aromaticam antiquam Hebræorum aloën fuisse, asserit *Vir eruditissimus D. Grevius*, à cujus similitudine vulgaris aloë nomen acceperit, *Jonston. l. c.*

§. 18.

Accomodatissimum resinosæ huic crassæ æque ac subtilis substantiæ extrahendæ menstruum est spiritus vini & analogi, formicarum, rorismarini, cerasorum nigrorum, simplices alii atque compositi appropriati, qui meliores, pro diversâ equidem intentione & respectu ad morbos hos illos, quibus opponere remedium suum discupit Practicus. Ita paratam habebimus cum digestione & filtratione optimam essentiam, in guttulis 30. & 40. exhibendam. Hæc sua retribuit contenta, factâ spiritus per alembicum abstractione, ut maneat

in

in fundo extractum resinosum, nonnullis resina dictum, leni igni inspissandum & exsiccantum, subtili quidem sulphure exhalabili privatum, in spiritum aloës seu vini illum transeuntem alembicum facessente, eoque ipsô fere fatuum & debilius essentiâ, satis tamen adhuc balsamicum, pingue & super prunis benè olens. *Zwelfer. in Pharmacop. Reg. class. 7. p. 13.*

§. 19.

Quodsi aquam, simplicem vel compositam, spirituosam tamen ex parte, aloës virtute impraegnare animus est, imponat segmenta ligni collo alembici, ut exhauriatur cum subtili balsamicâ etiam fixa resinosa substantia, à quâ ob sui copiam aliquando aquae fiunt albicantes lacteae: quomodo aquas cordiales & cephalicas spirituosas rectè ingreditur. Simplex aquosum menstruum coctione gummosam quandam materiam solvit & aquam constituit, at ipsam potissimùm virium expertem, quas de Xyloaloë gloriari solent vulgo: Potentiorem paululum, si locô aquae simplicis sumatur vinum.

§. 20.

Egregium hoc lignum praebet oleum fragrantissimum, essentiale aethereum, nativô sapore & odore cum simplici, recipiendo scobem aloës subtilissimam q. v. macera in vase capaci, magnâ cum aquae quantitate dies circiter 14. tum igne moderatô per vesicam cum refrigeratoriô destilletur, & ab aqua oleum separetur, aliquota oleosa particula adhuc divite, in aliquos mitiores usus. Empyreumaticum, sed adustionem redolens necessariò evadet oleum, quòd ex rasura ligni per se, nullâ additâ aquâ, igne nudô, destillatione laterali per descensum, ex retortâ terreâ, aut vitreâ in arenâ propellitur, & à phlegmate acidulo liberandum, ingrati odoris atque saporis, virium quoque calefacientium quidem, non verò roborantium. An verò attingat aetherei statum, nondum experiri licuit, quod *Angelus Sala, citant. Frider. Hoffmannô in Commentar. ad Schroeder.* ita parare docet: ℞. Ligni aloës segmenta q. v. destilla per se, nullâ additâ aquâ, sed saltim particulâ vini spiritus adspersâ, ex retorta vitrea in segmentis humidis MB. locata, vel etiam igne apertô sine combustione oleum prodibit, secundum *Angeli Salae* sententiam, aethereum. Simile ex spiritu ligni segmentis per descensum, picis liquidae instar, conficitur, *Bonetus Medic. Septentrional. P. 1. pag. 775.*

§. 21.

Residuum harum destillationum in spiritum vini superaffusum derivabis aliquale extractum, quod vel illud quoque superiori vi paratum olei destillatis, inprimis sacchârô interveniente, combinatum, concentratas possidebit vires; imo residua in cineres combustione vertantur, qui per elixiviationem & lixivii inspissationem sal exhibent, quod oleô & extractô per triturationem mixtum, promovebit extractionem cum spiritu vel propriô rectificatô, vel vini tartarisatô, aut Tartari Tincturâ, pro essentiâ Xyloaloës quintâ valde efficaci.

§. 22.

Excogitatae sunt praeparationes tam ad exaltandas vires, quam aegri gratiam, hâc illâ commodiori quàm pulveris formâ aucupandam aut necessitati litandum, hanc illam medicamenti consistentiam exposcenti. Nec tamen inusitatus est pulvis ejus ad ℈j, quôcum species & trochisci diaxyloaloës componuntur. *Mesue* species cum aromaticis & cordialibus, pro ventriculi, cordis, jecinoris malis frigidis, cordis palpitatione, lypothymiâ, ciendâ laetitiâ componit, *vid. Pharmacop. August.* Nobilitat aquas, Anhaltinam, apoplect. *Zwelf.* Heroicam *Zimaei*, auream *Doereri*, bezoardicam, cephalicam, aromaticam & Anhaltinam, cordialem *Herculis Saxoniae*, & temperatam Augustanorum mirabilem &c. De quibus tamen monitum *Danielis Ludovici in Pharmacia Dissert. 1. p. m. 254.* notari meretur, inter tot parabiliora non opus esse praestante quidem pretioso ligno aloës, ejusvé essentia, vel concentratiori extractô resinoso: aut si quis omninò vel Indorum aemulatione hoc lignum Calambac selectis nostris adjungat, tam prodige tamen temereque in tot incompetenter formulas, epithemata, cucuphas, aquas Xyloaloës aliasque ejus generis compositas, etiam per MB. (cum parùm per vesicam & solitarius vini spiritus indè abstractus adhuc minùs alteretur) destillari praeceptas: item, in tot inutiles hodiè pulveres, species atque trochiscos haud proscindendum esse cogitet.

§. 23.

Audiendus in admirandarum virium expressione generali *Excell. Wedelius in Exerc. Medico Philolog. Decur. VIII. l. c.* nullum lignum est sub Sole, quantum quidem hucusque noscere est datum, quod hoc (aloës) assequatur, nedum superet, viribus confortativis, ut si arbor vitae quaedam statuenda est superesse, haec si non vera & genuina, tamen succedanea ipsique quàm proxima, omni meritô suô dici debeat. Habeat sibi *Helmontius* Cedrum vel arborem vitae *p. m. 633.* omnia, quae ipsi requirit praedicata, non cedro, sed rectiùs agallocho conveniunt. Hoc lignum saluberrimum, odorum, balsamicum, ac penè immortale lignum, ex eô hoc medicamentum petendum, plura enim ab ipsô dicta attributa huc referri queunt largô foenore in Xyloaloë reperiunda: est suavitas indicibilis.

§. 24.

Vi contentorum elementorum balsamicâ, aromatica, amaricante & leve terrestreitate lignum hocce calefacit, siccat, roborat spiritus

Ffff 2 omnes

omnes & confortat, subadstringit & consolidat parte fixâ suâ resinosâ *Zvvelf. l. c.* confortativum omnium viscerum reverâ primarium: summè proficuum in affectibus frigidis, serosis, catarrhalibus, acidô & viscidô corrigendô, dyscrasiâ sanguinis pituitosâ & acida, oscillatoriô vitali humorum motu debili, spirituum torpore, viscerum atonia & levi obstructione, cachexiâ, scorbutô, & simili sanguinis impuritate: speciatim in morbis capitis, cerebrô roborandô, imbecillitate memoriæ, somnolentia, epilepsia, apoplexia: in morbis cordis, lipothymia, palpitatione: in ventriculi imbecillitate, imprimis ob serum intemperie humida, cruditatibus acidis, flatulentis, cardialgia, cholera, dysenteria, lumbricis ascaridibus necandis, fluore albo, passione hyster. ad abortum præcavendum, si lateris jecinorisque dolor excruciat, vel infestant tormina; sistit quoque vomitum & singultum, curat incontinentiam urinæ à spirituum defectu ortam, *vid. Dioscor. l. c. c.* 21. *p.* 15. *Amman. de Mat. Med. p.* 58. Ita placet *Hermanno Cynos. Mat. Med.* Salia volatilia resinæ sociata adeò analoga sunt spiritibus nostris, ut inter analeptica & confortativa catholica habeantur, inprimis stomachica, uterina, cephalica, cordialia. Tanquam specificum confortans jungitur appropriatis stomachicis & uterinis.

§. 25.

Externè in cucuphis præscribitur adversus catarrhos, in epithematibus cordialibus pro lipothymia, in pulveribus Cypriis & inspercinibus aliis sudorem compescit, si pulvis cuti aspergatur, *Langius in Operibus Med. l.* 1. *p.* 374. Accensi fumus naribus attractus recreat arcetque lipothymias, & in passione hysterica graviori excitat, recreat quoque resina ejus naribus odorata, *Ettmüll. l. c.* Experimentô ac quotidianô usu comprobatum est agallochum vel suffitum, vel naribus admotum, mirificâ esse vi in corroborandô cerebrô ac sensibus excitandis, adeò, ut si in pulverem redigatur, admixtis aliquot caryophyllis atque osse de corde cervi, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro, ut si galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare & crocire non desinat: Ex *Lemnio Schenckius l.* 1. *observat.* 13. *de memoria p.* 75. Chinenses maximè ejus odoratu delectantur, & quò gratior amicus, eò meliorem portionem ei offerunt, *Hermann. l. c.* Manditur, aut decoctô os colluitur commendandi halitus gratiâ, ea ratione, quâ quidam hôc ævô Moschum quibusdam confectionibus mixtum quotidiè mandunt adversus oris graveolentiam, *Dioscorid. l. c. & Petr. Andr. Matthiolus l.* 4. *Epistol. p.* 173. Masticatum oris fœtorem corrigere, & ejus fumum ore susceptum ciere salivam dicitur, *Schurzii Material-Kammer p.* 48. In monumentis literarum sacrarum de hoc odoramento svavi ligni aloës legitur, quod meretricula lectulum suum consperserit apud *Salomonem Prov. c.* 7. *v.* 17. *Casp. Hoffm. in Opusc. de Medic. officin. p.* 116. Inservit enim communiter suffimigiis, & thuri substituitur in pulveribus fumalibus. Indi ex eo Satrapis & Sacerdotibus defunctis rogum inde struunt, summo & pari honore, quô apud nos marmorea sepulcra celebrantur; unde raritas & magnum ejus pretium animas defunctorum Diis acceptas magis reddere hoc ipso student *Bramini, Marxii Material-Kammer p.* 236. *Vielheueri Beschreibung frembder Materialen p.* 21. Indi odoratissima lavacra inde sibi conficiunt aliaque odoramenta in regales præparant usus, *Jonston. l. c. Plutarcho* ad condimenta vini usitatum est, carni putridæ aspersum in forma pulveris, sine omni dolore excedit eam, *Bartholinus de Cauter. c.* 22. Ex illo, sed frequentius ex sylvestri, sphærulæ precatoriæ, odoris jucunditate & pretii magnitudine se commendabiles conficiuntur; fiunt & ex alio ligni genere, quod agallochum æmulatur, sed inodorum est, *Bauhinus in pinac. theatr. Botan. p. m.* 344. Sylvestre quoque dum ad suffiendum adhibetur, cum inspersum prunis primum quidem benzoinum oleat, sed mox in nidorosum desinat odorem, mixtura unguis odorati corrigit. *Rumph. M. A. N. c. l. c.* edisserit oleum similiter spurii pro scabie & aliis cutis vitiis operam insignem conferre.

§. 26.

Accuratiorem utendi modum plenius monstrabunt formulæ, hinc inde ab exercitatissimis Practicis elaboratæ. Datur per se & in substantia ad ℈j. in decoct. ad ℥j. sed decocta reddit nimis amaricantia, *Hermann. l.* suprà cit. In confortandâ memoriâ, virium lapsu, syncope,

℞. extr. lign. al, perl. præparat. ā. ℈j. ambr. grys. in ♋ cinam solut. gr. vij. ♋ cardam. gt. viij. sacch. cand. ℥j. M. F. Pulv. sumendus ex aquis cephalicis.

℞. Lign. al. corall. rubr. præparat. succin. mastich. præparat ā. ℈ß. ambr. gr. iij. M. F. Pulv. adstringens & roborans pro utero, in fluore albo, incontinentia urinæ.

℞. Lign. al. ℈ß. theriac. ℈j. ♋ mac. gt. ij. laudan. op. gr. I. M. F. Bolus ad vomit. sistendum, ibidem. Commendatissimam sibi habet *Excell. Wedelius* tincturam ♂is balsamicam nigram, quæ roboret viscera & aperiat, extemporanea mixtura confectam:

℞. Essent. lign. al. ℥ß. liquor. ♂. gt. vj. M. *Pharmac. acroamat. Lib. II. Sect. V. C. V. p.* 515. Elegantiora alia exhibet in *Compend. Prax. Clin. exemplar.*

℞. Spec. diaxyloal. specif. cephal. rad. ar. præparat. Sapphir. præparat. ā. ℥j. ♋ caryophyll. gtt. ij. M. F. Pulv. in paralysi. *L. I. Cap. XIV. p.* 17.

℞. rad. pœn. chin. sarsapar. ā. ℥ß. herb. beton.

ton. salv. rorismar. pol. montan. chamædr. chamæpyt. origan. flor. stœch. arab. ā. mß. mar. ver. ℥ij. cardam. cub. lign. al. sassafr. a. ℥iß. anis. Turcic. ℥j. castor. ver. ℈j. M. l. a. D. ad Ch. pro decocto pugillari.

℞. Tinctur. ♂. balsam. ℥iij. ⁓⊕ cephal. ℥j. M. ibid.

℞. Elix. propriet. antiscorbut. essent. carminat. lign. al. a. ℈j. essent. cardam. succin. ā. ℥ß. ♋. citr. ver. gtt. ij. M. in vertigine *Cas. X.*

℞. Conserv. fl. pœon. meliss. beton. lil. convall. ā. unc. sem. condit. Zingib. confect. anacard. ā. dr. ij. alkerm. compos. spec. diaxyl. diamargarit. calid. ana dr. j. corall. perl. præparat. ana scrup. essent. ambr. ⁓⊕li ℈j. cephal. ana scrup. sem. syrup. corall. q. v. M. F. Elect. in oblivione simili, *Cas. XI.*

℞. Tinctur. corall. ess. lign. al. arom. ana dr. j. M. in melanchol. hypochondriaca, *Cas. XV.*

℞. Elix. ceph. essent. fumar. compos. tinct. ♂. balsam. ana ℥iß. M. pro eadem, *Cas. XVI.*

℞. Tincturæ corall. ⁓⊕li cephal. ess. lign. al. ana dr. j. M. in calculo, *Cas. XVII.*

℞. Elect. diacor. de bacc. laur. conserv. cochl. fumar. ā. ℥ß. spec. diambr. diaxyloaloës ā. dr. j. condit. Zing. dr. ij. extract. acor. ver. Zedoar. ana gran. v. syrup. gran. Cherm. q. v. S. M. Elect. in incubo.

℞. Spec. diarrhod. diacurcum. rad. ar. croc. ♂. aperit. ana scrup. ij. lign. al. ♁. nativ. ana scrup. j. ♋. mac. citr. ver. ana gt. j. M. F. Pulv. in asthmate cachectico, *Cas. XI.*

℞. Elix. proprietat. antiscorb. essent. lign. al. ana dr. ij. ⁓⊖ ✱. optim. gtt. vj. ♋. citr. ver. gt. iij. M.

℞. Tinctur. corall. essent. lign. al. ana. dr. ij. M. simpl. rectif. scrup. j. ♋. citr. ver. gt. ij. M. in palpitatione cordis, *Lib. II. Cas. XVI.*

℞. Elix. proprietat. antiscorb. essent. absynth. compos. Xyloal. ana dr. ij. ⁓⊖ ✱ci gt. vi. ♋ mac. citr. ver. ana gt. j. M. in cachexia, *Cas. XXII.*

℞. Essent. absynth. compos. dr. ij. lign. al. cinamom. ana dr. j. ambr. scrup. ß. ol. citr. ver. aurant. ana gtt. j. liquor. ♂. gtt. ij. M. in obstructione lienis cachectica, ibid.

℞. Benzoes elect. ℥iiß. styrac. calam. dr. x. lign. al. dr. iij. caryophyll. dr. vj. cinamom. elect. dr. ij. lign. cupress. ℥iß. sacchari alb. unc. xiv. cum infusione tragacanth. aqua rosar. fact. F. Pastilli. Et ejusmodi plura *Zuvelf. in Pharmacop. Reg. Class. XIII.*

DISPUTIO III.

DE

CASIA CINNAMOMEA ET MALABATHRO,

D. JOH. GEORGII DEXBACH.

§. I.

Onomatologiam Casiæ Cinnamomeæ traditurus, statim video multas hîc occurrere difficultates, quibus Etymologorum non minùs, ac Botanicorum animi in varias distrahuntur partes. Quidam enim Casiam Græcis κασίαν, παρὰ τὸ κάσαι, ab ornando, dictam esse volunt, quod cæterorum aromatum ornamentum sit; alii κασσίαν derivant à Græcorum κάσσυμα, quod corium s. coriaceum integumentum aut corticem notat, qualem Cassiam esse referunt. Rectiùs me judice, faciunt, qui Casiam ab Hebræorum קצע, quod abradere & decorticare significat, deducunt, eò quod iste cortex ab arbore Cinnamomifera in multos usus quotannis detrahatur. In Etymologia vocis Cinnamomi non una quoque Autoribus mens est: Errant, tum qui Cinamomum quasi Chinæ Amomum vocari putant, cum Cinnamomum in China non proveniat, nec ad Amomum referri possit: tum qui idem cum *Scaligero* in *Exercit.* 144. deducunt à peregrina vocula Cau, quæ lignum, & nama, dulce significet: utrumque enim rejiciunt, & teste *Bodæo à Stapel in not. ad Theophrast. hist. Plant. l. 9. c. 5.* rident LL. Orient. periti, qui Casiam & Cinnamomum à Phœnicia Indicaque voce suam denominationem accepisse tradunt. Hinc mihi arridet illorum sententia, qui Cinnamomum ab Hebraica vocula קנה, Latinis canna, & Græcorum ἄμωμον, Amomum, derivandum esse dicunt. A Phœnicibus autem, quos primos literarum inventores fecit *Plinius hist. Nat. l. 7. c. 56.* & *Lucan. Pharsal. l. 3. v. 220.* Hebræos suum קנמון & Græcos vocabulum κίναμον, ac κιννάμωμον habuisse *C. Salmas in Exercit. Plin. fol. 919.* fidenter & probabiliter asserit. Per Cinnamomum Veteres Græci intellexerunt arboris Cinnamomiferæ surculos resectos, integros, lignosos, odoratos, & suo adhucdum aromatico cortice tectos, ex quibus ξυλοκιννάμωμον nominârunt eos, qui ξυλώδεις seu lignosiores & robustiores erant, uti per ξυλοκασίαν, optimam speciem, quæ ξυλικὴ lignosa & suo tecta fuerat cortice. In genere autem sub Casiæ nomine ipsis plerumque venie-

bat cortex arboris Cinnamomiferæ tubulatus & in fiſtulas complicatus, quem κασίαν σύριγγα ſ. Caſiam fiſtulam vocârunt, ſolo ramorum cortice, abſumpto per vermiculos (ut putabant) interiore ligno, conſtantem. Hanc recentiores nonnulli Græci minus bene κανέλαν & κανέλλαν, Latinique rectius cannellam, à cannis, quas concavitate ſua referunt, appellarunt. Interdum tamen Caſiam etiam nuncuparunt ſurculos integros, Cinnamomum facie, ſapore & odore remiſſiore referentes, quales erant ii, qui *Dioſcoridi de M. M. l.* 1. *c.* 12. *ſeq.* Βλαςὸς Μοσυλίτης, & ξυλοκιννάμωμον, *Plinio* autem *l. c. l.* 12. *c.* 20. iſocinnamon audiunt. Patet hinc Veterum κασίαν & κιννάμωμον ab unius generis arbore fuiſſe deſumptum, & à noſtro hodierno Cinnamomo planè non diſtinctum, niſi quod ſub Cinnamomi titulo ſolidi lignoſique arboris ſurculi, ſub Caſiæ verò nomine illorum ſaltem cortices à Veteribus utplurimum deſcripti fuerint, ceu *Salmas. l. c. f.* 920. evidenter demonſtravit. Poſtquam autem ſeqq. temporibus obſervatum fuit ſurculorum lignum inutile eſſe, ſolus dein arboris cortex allatus fuit, qualis hodienum ex Inſula Zeylan ad nos transfertur, & Cinnamomum, Cinnamum, Caſia Cinnamomea, item Cannella, vernaculè *Zimmet, Zimmet-Rinde, Cannel* vocatur. Arabibus Cinnamomum minus propriè Dar Sini, h. e. lignum Sinenſe, & κατ' ἐξοχὴν, karſe, lignum, item karſe aldar Sini, lignum Cinnamomi, Caſia verò Veterum accuratiùs Selicha ſeu corticea nôminatur, teſte *Salmas. in Homonymis Hyles Jatricæ c.* 94. Arbor ipſa, quæ Cinnamomum largitur, Caſia Cinnamomifera, Caſia Cinnamomea. *P. Hermanno in catal. Horti Lugd. Bat.* cannella Zeylanica, *C. Bauhino pin. pag.* 408. Zeylanenſibus Cuurdo, teſte *G. Piſone Mantiſſ. Arom. f.* 165. & kurundu referente *P. Herman. l. a.* vel Corunda gauhah, ut vult *R. Knox. in relatione hiſtorica de Inſula Cylon. l.* 1. *c.* 4. Germanis *Zimmet-Baum, Cannel-Baum*, nominatur. Præter hanc Caſiam Cinnamomeam in noſtris officinis alia proſtat, quæ à Græcorum Arabumque interpretibus Latino-Barbaris, ob ſubſtantiam minus fragilem majoremque duritiem, lignea vocata fuit, & Medicis adhucdum ita dicitur. Eſt autem arboris Cinnamomiferæ Malabaricæ aut Javanenſis, à priori Zeylanica genere non differentis, cortex lignoſior, qui, cum ûtero ſingulariter prodeſſe credatur, à noſtratibus *Mutter-Zimmet*, appellatur. Hunc corticem Antiquis ſub ξυλοκασίας nomine cognitum, & inter Caſiæ genera deſcriptum fuiſſe nullus dubito, quandoquidem fôlia arboris, quæ corticem iſtum præbet, conſtituant Veterem *Malabathrum*, ab Indorum *Tamalapatra* ſic dictum, quod Græcis Μαλάβαθρον, item φύλλον, φύλλον' Ινδικὸν, Arabibus Sadhegi, h. e. *folium*, & Sadhegi Alhendi, ſ. *folium Indum* audit: quo nomine & Latinis venit, quibus, uti Græcis, abſolutè qq. *folium* nuncupatur. Ipſa verò arbor Botanicis Canella Malabarica, Javanenſis & Sumatrana à loco natali, incolis verò Carva dicitur, uti refertur in *Horto Malabarico t.* 1. *f.* 107. Tertia ſpecies arboris Cinnamomiferæ in loco natali katou karva, *J. Bauhin. hiſt. Plant. t. f.* 151. Cannella ſeu Cinnamonum vulgare craſſiori cortice *J. Rajo. Hiſt. Plant. t.* 2. *f* 1562. Cannella ſylveſtris Malabarica, Belgis *wilde Caneel* vocatur, à Malabaræ locis ſylveſtribus atq; montanis, ubi ſine cultu creſcit. Cæterum pluribus diverſi generis vegetabilibus Caſiæ, Cinnamomi, & Cannellæ nomen eſt commune, uti *Caſia Caryophyllata* Offic. quæ cortex eſt tubulatus, tenuis & obſcurè ruffus, ſaporis ac odoris Caryophyllati, deſumptus ab arbore baccifera, flore tetrapetalo, fructu rotundo umbilicato & odorato, geminisque acinis inſtructo, foliis ſemper virentibus, quæ in Inſula Cuba, Jamaica & Tabaſco ſponte provenit, ac à *F. Hernandez in Hiſt. Mexic.* Piper Tavaſci, à *J. Rajo in Hiſt. plant. t.* 2. *f.* 1507. Piper Jamaicenſe, rectiùs autem ab *Hermanno in Colleg. MSS. ad M. M.* Myrtus arborea Americana nominatur, ſicque ſatis à Caſia Cinnamomea diſtinguitur; quemadmodum etiam Caſia fiſtula ſeu purgatrix *J. Bauhin.* quæ arboris ſiliquoſæ Ægyptiacæ fructus eſt oblongus, teres, nonnihil incurvatus, ſub cortice atro & lignoſo, in ſuis loculamentis pulpam nigricantem & ſubdulcem, cum nucleis rotundis, depreſſis, fulvis atque glabris, continens. Hæc cum Caſia noſtra ſæpius confunditur ab indoctis Interpretibus Græcorum atque Arabum, in quorum diſpenſatoriis ξυλοκασία & φίςκλα ſimpliciter dicta, utplurimum denotat aromaticam, interdum tamen etiam hanc ſolutivam, maximè ubi expreſsè κεκαθαρμένη, ſ. purgatrix cognominatur, aut illius medullæ mentio fit. Caſia Poëtarum humiles inter ericas prorepens herba eſt, Cneoron *Theophraſti* dicta, & ab odoriferis, quos vere profert, floſculis, ſine dubio ſic nominata, apibusque grata, de qua ita canit *Virgil. l.* 4. *Georg.*

Hæc circum Caſiæ virides & olentia latè
Serpilla & graviter ſpirantis copia Thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.

Caſia verò Poëtica Monſpelienſium eſt frutex baccifer monopyrenos, floribus ſuaveolentibus, Oſyris fruteſcens baccifera *C. Bauhino* dicta, quæ herbæ cum Caſia noſtra præter odoris gratiam nihil commune habent. Sub Cannellæ tandem albæ Cinnamomi albi & Caſiæ ligneæ Jamaicenſis titulo in quibusdam Pharmacopoliis proſtat cortex lignoſus, craſſior & tenacior, in longos tubulos contractus, extus cinerea & inæquali cuticula tectus, intus pallidus, ſaporis acris & aromatici, odoris fragrantis, qui tamen ad Caſiam Cinnamomeam non eſt referendus, quoniam ex diverſi generis arbore, baccifera ſcil. pentapetala & laurifolia, fructu calyculato tetra-

tetrapyreno, racemoso, in Insula Jamaica colligitur, uti refertur in *Transact. Philos. Angl. n.* 192. Cinnamomum Syriacum *Plinii*, quod Caryopon appellari scribit l. c. ad Cinnamomum non pertinere, & κώμακον *Theophrasti*, fructumque scandentis plantæ racemosum, in Insula Java provenientem, quem cum Arabibus cubebam vocamus, esse, me docuit *Salmasius l. c. f.* 923. Cinnamomum seu Cannellam Peruanam *C.* & *J. Bauhini* genere distinctam esse arborem à Casia Cinnamomea, satis ostendit fructus parvo pileo similis, seu subrotundus, & depressus, thaleri magnitudine, qui calyce à Suberino, nonnisi magnitudine, & odore saporeque cinnamomeo discrepante, continetur. An autem à *J. Rajo l. c. fol.* 1563. recte Laurus Americana odorata, à foliis, quæ habet laurinis, vocetur, dubito. Paucis hîc meminisse lubet avis illius, in Arabia sibi ex cinnamomi surculis nidum struentis, quam *Aristoteles hist. Anim. l. 9. c.* 13. Cinnamomum, *Plinius, hist. Nat. l.* 1. *c.* 33. Cinnamologum, & *Solin. in Polyhist. c.* 34. Cinnamolgum vocavit, fabulosaque Antiquitas credidit subministrare cinnamomum, quod vel ab ipsa hac ave ex nido projici, vel plumbatis sagittis decuti, collectumque vendi, ac in alias regiones exportari *Herdotus*, teste prælaudatô *Salmasio l. c. fol.* 391. tradidit. Sed cum in Arabia cinnamomum non proveniat, nec indè transferatur, fictitiam hanc avem esse puto, non secus ac ipsum Phœnicem, quem nonnulli Veterum cum hac volucre confuderunt.

§. 2.

His præmissis accedo ad descriptionem Casiæ aromaticæ, quæ triplex est, *Cinnamomea, lignea* Offic. & *sylvestris*. *Cinnamomea* est cortex aromaticus, ex flavo ruffescens, lignosus, tenuis & fragilis, in diversæ crassitiei & longitudinis cannulas contractus, saporis subdulcis, mordentis & cum fervore nonnihil adstringentis, odoris admodum fragrantis, ex arbore Cinnamomifera Ceylanica, pro variis in re Medica & culinaria usibus, collectus. *Lignea* est priori similis, sed compactior, durior, lignosior, pauloque obscurior ac ferrugineus, in minores tubulos coactus cortex, saporis subdulcis & mucilaginosi, minusque ferventis, odoris qq. languidioris, de arbore cannellifera Malabarica, Javanensi, vel Sumatrana, in usus Medicos detractus. *Sylvestris crassior* est pollicaris ferme crassitudinis cortex, densus, lignosus, & quasi callosus, foris rugosus atque scaber, cinerea plerumque sua cuticula adhucdum tectus, intus dilutè ferrugineus, & nonnihil contractus, saporis aromatici levioris & magis adstringentis, odoris cinnamomei languidioris, ab arbore Cannellifera sylvestri Malabarica desumptus. *Arbor Cinnamomifera* radicem habet valde crassam, rectam, altiùs terræ infixam, & paucis propaginibus semet haud adeò latè diffundentem, cortice foris ex cinereo ruffo, intus rubicundo & casuram vehementer olente tectam, cæterum ligno albo atque solido nullius odoris constantem. Ex hac truncus mediocris altitudinis & crassitiei, instar cerasorum nostratium, imò si arbor vetustior fuerit, ejus amplitudinis, quam quis uno brachio vix complecti queat, assurgit, multis erectis firmisque ramis brachiatus, & libro circumdatus crasso, extus ruffo cinereo, intus in fusco rubescente ac suaveolente, cui subest lignum album, solidum & inodorum. Extremi ramorum surculi, tenuiore & fragrantiore viridique cute vestiti, foliis ornantur ex adverso binis, speciosis, semper virentibus, rigidiusculis, oblongo rotundis, & in extremitate paululum acuminatis, cum novella & teneriora sunt, hepatico colore tinctis, ubi verò ad justam magnitudinem pervenerint, supernè diluto virore nitentibus & subtus pallidioribus, spithamam longis, & palmam ferè latis, odoris caryophyllati ac saporis aromatici. Marginem horum foliorum tenuis & albicans præcingit nervus, è brevi, striato & semipollicari illorum pediculo prodiens, è quo tres simul egrediuntur costæ, ex viridi flavescentes, & in aversa foliorum parte magis prominentes, quarum media crassior est, & recta per foliorum longitudinem excurrit, laterales autem paululum inflexæ, tandem cum media in extremo junguntur, & in suo ductu quamplurimos ad latera dimittunt ramulos, qui tortuosis suis propaginibus elegans vasorum succiferorum rete effingunt, cujus interstitiola magnus vesicularum membranacearum, seu utriculorum, fraganti humore turgidorum, numerus occupat. Flores summis surculis, in laxiores racemulos expansis, & viridi cuticula tectis, parvulorum & dilutè virentium petiolorum intermedio insident exigui, stellati, monopetali, & in sex lacinias, oblongis ac rotundis suis oris versus anteriora nonnihil contractas, dissecti, ex viridi albicantes, & lilia convallium odore referentes. In horum medio duplex staminum conspicitur series, quorum exterior ordo sex habet ex viridi transparentia, & planis latiusculisque suis capitulis prominentia: interior fovet totidem minora & tenuiora, flavis apicibus donata, quibus in eadem serie tria alia exterioribus similia paribus intervallis adstant, centrum occupante stylo tenui ac viridi, cujus superna pars nigricans paululum hiat, inferna autem viridis & ovalis in sexangulari calyculo latitat, & futuri fructus rudimentum est, quod sensim incrementa capit, & tandem in glandem avellanæ magnitudine abit, cortice tectam fragili primò, ex viridi fusco, albis maculis conspersô, dein per maturitatem obscurè cœruleo, glabro atque nitido, qui sub pulpa unctuosa viridi, aromatico acri & subamara, continet nucleum oblongo rotundum, pellicula tenui obductum, lævem, ex rubro cœrulescentem, instar glandis bifidum, solidum, & oleosum, odoris fragrantis debilioris, saporis ad baccas juniperi accedentis. Hæc arbor in sola Insula Zeylan copiosè provenit, & per deci-

deciduas glandes sua sponte propagatur, integrasque sylvas facit, mense Januario florescens, & Augusto fructus maturos ferens, teste *R. Knox. l. c.* Iconem arboris accuratiorem nobis dedit *P. Hermann. in Cat. H. L. B. p.* 655. *seqq. Cannella Malabarica seu Javanensis, aut Sumatrana,* quæ *Casiam ligneam* & *Malabathrum* subministrat, Zeilanicæ per omnia ferè similis est, nisi quod corticem proferat densiorem & rubicundiorem, odoris languidi & saporis mucilaginosi, minusque acris Cinnamomei, qualis etiam in foliis Malabathrum Offic. constituentibus, deprehenditur. Crescit sua sponte in Regno Malabar, & Insulis Sumatra, Java, ac Philippinis, ubi eodem tempore, quo Zeylanica floret, & fructus maturos profert. Exactè describitur ac delineatur in *Hort. Malab. t.* 1. *f.* 107. *tab.* 57. *Cannella sylvestris Malabarica,* quæ katou karva vocatur, in allegati *Horti Malabarici t.* 5. *f.* 105. & *tab.* 53. depingitur, prioribus arboribus non quidem dissimilis, sed major & altior est, foliis prædita trinerveis grandioribus, duas spithamas longis, & binas palmas latis, flosculis in summitatibus ramulorum, velut in umbellas expansis, parvis, ex viridi candicantibus, inodoris & pentapetaloidibus, quorum medium exornant quinque brevia & viridia stammula, ex viridi flavescentibus apicibus instructa, & circa parvulum glabrumque stylum ludentia; flosculis deciduis succedunt fructus minores, subrotundi & calyculati, ad ribium nostratium magnitudinem accedentes. In Regni Malabarici provinciis Berkencour, Teckencour, & aliis vicinis frequentissima est hæc arbor, & illis in locis montanis ac sylvestribus semper viret diuque perennat, Julio & Augusto mense floribus, Decembri verò & Januario fructibus maturis onusta. Ex præmissis satis, ut opinor, patet, arbores Cannelliferas ob nucleum, quem producunt, bifidum, durum, atque pinguem, fragili nitidoque cortice obductum & calyculatum, jure meritò à modernis Botanicis ad glandiferas, & quidem (ob perpetuam frondem) semper virentes referri, à congeneribus autem rectè distingui foliis ex adverso binis, trinerveis, & flosculis monopetalis, in quinque vel sex lacinias divisis, summos caules occupantibus, nec non cortice trunci ac ramorum cinnamomeo.

§. 3.

Hac nota generica differt arbor Cannellifera à Casia Caryophyllata, solutiva, seu fistula purgatrice, lignea Jamaicensi, & duplici Poëtarum, ceu jam in §. 1. ostendi, nec non à *Muiva Brasiliensium, G. Marggraff. in Hist. rer. nat. Bras. l.* 3. *f.* 117. arbore racemosa Brasiliana *J. Breynii cent.* 1. *Exotic. f.* 3. ac lauro vulgari atque Indica *T. Aldini* seu Regia *Horti Paris. Reg.* (quæ corticem, Casiam odore & sapore referentem, habet, & in *Novell. Reipubl. literar. anni* 1684. *mense Novembr.* pro arbore Cannellifera perperam describitur, sed error in seq. corrigunt) ut & Americana odorata, quæ à *C.* & *J. Bauhinis* Canella Peruana fructu pileo simili minus bene nominatur, quia fructu pileato & foliis laurinis à Casia nostra differt. Qui igitur arborem Cinnamomiferam laurum Zeilanicam baccis calyculatis vocant, à verò longè aberrant; & hinc etiam præcitatus *Herm.* qui hujus olim opinionis erat (ut ex illius literis ex Zeylan ad *A. Syen.* datis liquet) animi sententiam postea mutavit in *Cat. Horti B. L.* Casiam Cinnamomeam peculiaris generis arborem fecit, integram illius & specierum subalternarum, quas ipse in Oriente conspexit, Historiam in Museo, quod promiserat, Zeylanico deinceps daturus, si per præmatura fata licuisset. Quamvis autem desideratissimo hoc opere nunc destituantur Botanophyli, grata tamen mente fatentur se Casiæ Cannelliferæ descriptionem exactiorem, quam habent, potissimum debere industriæ Celeberrimi hujus viri, qui jam ante hos XX. & quod excurrit annos istius arboris surculos aliquoties ex Zeylan in Belgium transmisit, ubi ad secundum tertiumve annum in celebrioribus hortis viguerunt, donec incidente rigidiori bruma interierint. Quo autem modo arbores Cannelliferæ ex loco natali ad nos transferri vel ex fructu maturo propagari, foveri & hyemali tempore à frigore præservari debeant, docet *A. Munting, Nauwkeurige Beschreyving der Aardgewassen, f.* 121. *seqq.* Differentia specifica, qua arbores Cinnamomiferæ inter se dignoscuntur, petenda est tam ab illarum loco natali, quàm à foliorum, florum atque fructuum ipsorumque corticum diversitate, quæ ex præmissa triplicis Casiæ Cinnamomeæ descriptione satis superque patet. Qui autem fiat, ut Cannella in *Zeylan* penetrantiorem vim aromaticam obtineat, quam in *Malabar. Java, Sumatra,* & *Philippinis Insulis,* determinatu haud adeò facile est; quamvis hoc à poli solique diversitate deducendum esse putem cum *A. Cleyero* in *M. N. C. d.* 2. *a.* 4. *obs.* 6. An verò in plaga meridonali & occidentali Insulæ Zeylan, ubi haud procul ab urbe *Columbo* atque *Galos, Castroque Negumbo* integræ Casiæ Cinnamomiferæ sylvæ perpetua fronde virent, major Solis fervor & subtilior aër oleaginosum istarum arborum succum magis attenuet atque resolvat, ut inhærens sal volatile aromaticam suam activitatem hinc liberius exerere possit, an verò benignior terra nutrimentum defæcatius his arboribus suffundat, aliis quibus prædictæ Insulæ proprietates magis perspectæ sunt, dijudicandum relinquo. Cæterum Veteres Cinnamomum in varia distribuerunt genera, quorum duo recensuit *Theophrastus l. c.* & quinque *Dioscorides l. a.* ubi primum, quod nigrum, ex vinoso cinereum, læve, tenuibus, fre-

frequentibusque ramulis cinctum jucunde o-let, & gustu acre atque mordens est, Mosyliticum ab Æthiopiæ promontorio & emporio Mosylo, quò olim deferebatur, nuncupavit: alterum crassum, pumilum & admodum fulvescens, à loco natali, montanum appellavit: tertium suaveolens, nigrum & fruticosum, paucis intercedentibus geniculis: quartum fungosum, candicans aspectu, tuberosum vile ac friabile, magna Casiam æmulante radice: quintum odore nares feriens, suffruffum, & cortice fulvæ cassiæ simile, tangenti firmum, minus nervosum, & densa radice præditum esse retulit. Casiam verò cap. 12. in sex genera subdivisit, quorum primum crassum, purpureum & nigricans, rosæ odore, ζίγιρ (*Galeno l.* 1. *de antidotis* γίζιρ) cognominatum, præcipui in Medicina usus esse: secundum fulvescens pulchri coloris, corallii æmulum, perquam angustum, longum, crassum & fistulosum, gustu mordens, ac cum aliquali fervore adstringens, aromaticum, vinosi odoris, incolis Ἄχυν & Alexandriæ mercatoribus Δαφνῖτιν dici: tertium *Mosyliticum* surculum: quartum, quod nigrum, insuave, cortice tenui ac rimoso Ἀσύφην: quintum atque sextum Δάρκα & κιτῖω barbaris nominibus vocitari commemoravit, hæcque tam obscurè proposuit, ut Botanici etiamnum dubitent, an prædicta Casiæ Cinnamomique genera omnia ex arboribus Cannelliferis suprà descriptis petita fuerint? imò alii cum *Matthiolo in not. ad Dioscoridem l. c.* putent nos cinnamomo Veterum prorsus carere. Potuit quidem Casia ab una eademque arbore Cannellifera, sed diversis illius partibus, trunco scil. ramis crassioribus & tenuibus virgultis detracta, nec non majori vel minori cura exsiccata differentem habuisse crassitiem, colorem, saporem & odorem, sed idem de Cinnamomo dici nequit, quoniam hoc ex integris Casiæ Cinnamomeæ surculis constabat, ut perspicuè demonstravit *Salmasius in Exercit. Plin. l. a.* Unde conjicio Veteres suum cinnamomum non ex sola arbore Cannellifera *Zeylanica*, sed & *Malabarica*, *Sumatrana* atque *Javanensi* desumpsisse, & hinc Casiæ ac Cinnamomi nomine sæpius confudisse, id quod satis patet ex *Galeno*, qui *l. c.* refert se summos Casiæ surculos vidisse Cinnamomo pares forma, cortice, sapore & odore, quibus deceptus fidenter nimis asseruit Casiam in Cinnamomum mutari. Et hic *Galeni* lapsus vel solus sufficienter comprobat Veterum Casiam ac Cinnamomum ab ejusdem generis arbore petitum, & illam quidem corticem, hoc verò solidos surculos, summa virgulta, aut teneros stolones fuisse, à Casiæ Cinnamomiferæ radice divulsos, veluti hoc ex præmissa descriptione *Dioscoridea* generum Casiæ ac Cinnamomi facilè colligitur. Inter hæc recensita genera etiam Casiam ligneam nostram, sub ξυλοκιννάμωμα & ξυλοκασίας titulo, à Veteribus fuisse descriptam, vero consentaneum mihi videtur, maximè si considero ea, quæ *Dioscorides c.* 13. de Xylocinnamomo tradidit, cum Casia lignea satis convenientia. Accedit, quod Veterum *Malabathrum* ab eadem arbore, quæ Casiam ligneam subministrat, desumptum fuerit. Hoc quidem Scriptores Græci cum folio *Betel*, quod Arabes *Tembul* vocant, confuderunt, & Μαλαβάθρον σφαίριον dixerunt, à sphærica foliorum convolutorum figura, qua deceptus *Plinius l.* 12. *c.* 26. Malabathri arborem convoluto folio esse malè retulit, quandoquidem ista folia, quæ sub sphærica forma olim ex India adferebantur, non ex arbore, sed planta, convolvulorum instar scandente, *Betel*, fuerint decerpta, & crassioribus fibris ungue demptis, in majores & minores pilulas, pro varia foliorum magnitudine, adspersa calce & Arecca conglobata, qualia hodienum apud Indos præparantur & in deliciis habentur. Hæc folia nigricant, scabra sunt, & quodam salis gustu, ita scribente *Plinio l. a.* Malabathrum autem, teste *Dioscoride c.* 11. ex candido nigricat, suavi sapore & odore, Nardum referens, integrum, nec fragile, nec salsum, quod collectum statim lino transuitur & siccatum reconditur: ex quibus satis patet, distinctum esse Betel ab Antiquorum Malabathro, quod Cannellæ Malabaricæ folium esse sufficienter comprobant hujus arboris rami cum foliis & fructibus, sæpius in Europam, teste *Clusio in Exot.* & aliis pluribus translati, & in *Matthioli operibus f. m.* 44. perperam ramis arboris Caryophylliferæ adpicti: imò tot fide digni & oculati testes in Malabar cannellam sylvestrem, Malabathrum proferentem viderunt. Malè igitur à *Dioscoride l. c.* refertur Malabathrum lentis aquaticæ modo Indiæ paludibus innatare, sine ulla radice, & à *Plinio* arboribus Syriæ innasci foliis convolutis, ab aliis Nardi Indici folium esse, quod Curiosorum autopsiæ repugnat.

§. 4.

Priscis temporibus Cinnamomum magno in pretio erat & auro carius, quoniam ex arboris Cannelliferæ summis & tenuibus surculis, ad palmi longitudinem resectis, utplurimum constabat, & è locis valde remotis afferebatur, non sine fabulosa variarum difficultatum, quas illius collectores subire cogerentur, traditione, de qua videatur *Theophrastus l. a.* & *Plinius l.* 12. *c.* 19. ubi Arabiam felicem & Æthiopiam regionem κινναμοφόρον esse falsò referunt. Ob hanc cinnamomi raritatem & caritatem illius arbores atque radices, capsis ligneis inclusæ, olim ab Imperatoribus Romanis inter alia pretiosa repositæ fuerunt, teste *Galeno l. c.* & *Plinio*, qui *d. l.* commemorat vidisse se in Palatii templo, quod Divo Augusto fecerat Conjux Augusta, radicem cinnamomi magni ponderis, ex qua guttæ editæ quotannis in grana durabantur, Casuram sine dubio referentia, qualem subinde Cinnamomiferæ arboris radices per corti-

cis tubulos, sub guttarum oleosarum, sensim in salis candidi grana coëuntium, forma emittunt. Casiæ duplo minus olim erat pretium, quàm efficacioris Cinnamomi, cujus una pars Casiæ duabus æquiparata fuit, sive quod κασία σύριγξ è locis minus dissitis, Malabar, sc. Sumatra, & Java & Philippinis Insulis allata, sylvestris Cannellæ cortex ignobilior & minus aromaticus fuerit, sive quod de arboris Cinnamomiferæ Zeilanicæ majoribus ramis detracta eam, quam tenerior summorum surculorum cortex habet, efficaciam non habuerit. Utrumque fieri potuisse, Casiamque Veterum ex quovis arbore Cannellifera collectam fuisse, persuadent diversa illius genera, supra descripta, quæ ab unius speciei arbore non poterant desumi.

§. 5.

Quod colligendi modum attinet, pro fictitio habeo eum, quem Veteribus usitatum fuisse *Theophrastus l. a.* & ex eo plures alii referunt, Casiæ sc. surculos longitudine duorum digitorum, aut paulò majores, abscissos, quod decorticari nullo modo possent, recenti bovis corio cinctos & circumsutos fuisse, ex quo dein vermiculi progeniti lignum omne absumpserint, cortice ob amaritudinem & odoris acrimoniam intacto. Quin potius credo Priscorum modum Casiam & Cinnamomum colligendi haud adeò dissimilem fuisse ab hodierno, qui in Zeylan, Malabar, & cæteris locis Cinnamomiferis etiamnum obtinet, & communiter ita describitur: Arboribus trium vel quatuor annorum efflorescentibus cortex, tunc temporis fragrantior & succulentior, propterea que facilius secedens, in trunco & majoribus ramis, cultro falciformi, quo prius abraditur extima cutis candicans, inciditur, in oblongas quadrangulares laminas dividitur, & postea detractus (arbore novum corticem sensim induente, si hic ex una saltem trunci ramorumque parte desumptus fuit, & marcescente, ubi omni cortice spoliata fuerit,) sub Solis radiis, vel in umbra siccatur, unde in diversæ crassitudinis tubulos sua sponte coit, & hac forma ad nos per mare ingenti copia transfertur. Cannellæ sylvestris, katou karva vocatæ, cortex crassior raro nunc in Europam mittitur, quia Cinnamomo Zeylanico & Casiæ ligneæ viribus longè cedit. In Curiosorum Museis tamen adhucdum reperitur. Pretium Cannellæ admodum variat apud nos: Etenim quæ de arboribus aliquot annorum desumpta, tenerior est, & solicitè siccata, subtiliore sale volatili oleoso, penetrantiorique hinc sapore ac odore pollet, sub Cinnamomi fini nomine, majori venit pretio, quam de annosis arboribus avulsus cortex crassior, lignosior & languidior, vel per sinistram exsiccationem aut diuturnam asservationem, potiori suo sale atque sulphure aromatico privatus, aliove modo exhaustus, qui vulgare Cinnamomum audit. Diu quidem & juxta *Galenum l. c.* ad XXX. usque annum integer manet cortex Cinnamomeus, si ab aëre externo (qui suo afflatu continuo divaporabiles illius particulas paulatim absumit) defenditur, in quem finem aromatarii Cannellam piperis rotundi cumulis recondunt, quo tamen modo asservata suum saporem aliquando recuperat, uti hoc observavit ac commemoravit *D. Ludovici in M. N. C. d.* 1. *a.* 4. *&* 5. *observ.* 202. Causam periodicæ hujus variationis vigoris in Cinnamomo, attribuo aëri humido, qui cum condensatis piperis effluviis Cinnamomi sal & sulphur activum ita ligat & obvolvit, ut hoc nec odore, nec sapore se prodere queat, donec à rarefacto rursus aëre pristini juris fiat. Non enim dissipatum aut deperditum, sed suppressum saltem esse volatile hujus Cinnamomi sal, indicat aqua ex illo vi ignis prolecta, quæ Cinnamomeæ stillatitiæ nihilo est deterior. Ex arbore Cannellifera, Malabaris *karva* dicta, folia, cum ad justam magnitudinem pervenerunt, olim colligebantur, & in fasciculos consuta atque siccata sub Malabathri titulo in exteras regiones transvehebantur, ubi pro Medicis usibus recens collecta, integra, dilute viridia, odoris fragrantis & saporis aromatici, deligebantur, hodie verò rariùs ad nos mittuntur in tanta aromatum & ipsius Cannellæ abundantia. Quæ verò in nostris officinis hodienum inveniuntur, ex accidenti ibidem plerumque prostant, quoniam his Cannellæ Malabaricæ foliis majores gummatum, ex Oriente allatorum, & nominatim *Benzoini* glebæ, ne facile colliquescant, in loco natali, priusquam transferantur, obteguntur, & sic ad nostras manus perveniunt. Medicis tamen usibus non amplius destinantur, & in confectione medicamentorum compositorum, quibus, ad veterum præscriptum, Malabathrum est addendum, Casia lignea, vel, quod præstat, Cinnamomea, ut optimum illius succedaneum, assumitur, quoniam hæc cum illo magis convenit, quàm *macis*, *radix Cyperi*, *Spica Nardus*, & alia, quæ in Malabathri locum substitui solent.

§. 6.

Probatur Casia, quæ recens collecta, & ad nos transvecta, tenuis, coloris ruffescentis, odoris aromatici, saporis acris & ferventis est: speciatim autem Cinnamomum bonæ notæ habetur, quod foris ex flavo ruffescit, & intus paulò obscuriore colore tinctum est, glabrum, fractu facile, fragrans & gustu mordens. Casia lignea laudatur, quæ in minores tubulos convoluta magis purpurascit, tenuis, fragilis, odorata, acris est, subdulcem ac mucilaginosum in ore saporem relinquens. Rejicitur uterque cortex, si crassior, lignosior, fractu difficilis, ex fusco nigricans, situ vel prævia coctione, aut destillatione viribus orbatus, nullius ferè saporis ac odoris est. Apud Veteres Cinnamomum in surculis optimum fuit, quod ex arboris summitatibus desumptum palmaris erat longitudinis, colo-

coloris, ut refert *Galenus l.c.* leucophæi, in cœruleum quadantenus vergentis, (cujus solet esse cortex summorum virgultorum arboris Cannelliferæ, sua adhucdum cuticula tectorum & exsiccatorum) odoris aromatici fragrantissimi. Casia verò in tubulis selecta fuit, quæ colore purpureo, sapore & odore aromatico tenui ac remissiore se commendabat. Olim adulterabatur Casia intermixta *Pseudocasia*, quæ teste *Dioscoride l.c.* Casiæ quidem similis, sed medullosus, nec acris, nec odoratus cortex fuit, qualis est crassior ex Cannella sylvestri Malabarica desumptus. Cinnamomum verò additis Casiæ, styracis, & lauri surculis, referente *Plinio l.* 12. *c.* 20. Hodie cinnamomum à mangonibus fraudulenter miscetur cum Casia lignea, quæ quadruplo minoris ordinariò constat, vel, cum cinnamomo, prævia coctione aut destillatione exhausto, quo etiam cinnamomi pollen sæpissime corrumpitur. Fraus autem ista solo gustu vel odore facilè detegitur.

§. 7.

Antequam qualitates & effectus Casiæ Cinnamomiferæ exponam, lubet prius illius texturam accuratius inspicere, & ex quibus partibus compositus sit noster cortex, paucis recensere, ut ea, quæ proponenda restant, faciliùs intelligantur. Quemadmodum autem omnis arborum cortex ex innumeris vesiculis membranaceis, subrotundis, & transparentibus, vario humore turgidis & subjectis, quibus adhærent, fibris succiferis & aerivehis componuntur, ita etiam triplex Casia Cinnamomea, microscopio examinata, apparet, foris ex quamplurimis componi vesiculis, seu utriculis talibus, qui ab extima cuticula derasa relicti ac exinaniti, substratos habent multiplices vasorum succiferorum, laxius per fasciculos cohærentium, hisque interpositarum trachearum seu fistularum aëriducarum ordines, per corticis longitudinem productos, & argenteo splendore nitentes, quorum interstitiola replent alii utriculi, condensato humore resinoso, coloris rubinei transparentis & odoris admodum fragrantis, semirepleti, quales etiam, sed numero plures, argenteis adstant vasculis ruffescentis illius pelliculæ, qua interior Casiæ Cinnamomeæ pars obducitur. Et cum pelliculæ hujus utriculi ita sibi invicem inhærere videantur, ut oblongos constituant ductus, sub ferruginearum striarum forma, in Cinnamomi superficie interiore nudis etiam oculis conspicuos, hos ipsos pro vasis resiniferis habui, quibus salino sulphureus humor sub cortice ad folia, flores atque fructus defertur, & in harum partium utriculos deponitur, ubi subtilior ejus pars, Solis calore in tenues vapores resoluta, sensim exhalat, reliqua verò minùs dissipabilis salino gummea restat, & in rubineam, fragrantem & aromaticam resinam condensatur, quæ copiosius in Cinnamomo, parciùs in Casia lignea, & omnium parcissimè in Cannella crassiori s. sylvestri reperitur. Ab hujus excocti humoris difflabili parte deducenda est admiranda Casiæ Cannelliferæ fragrantia, quæ sese non solum per totam Insulam Zeylan extendit, sed etiam spirantibus ventis apogæis per mare longè latèque diffundit, adeò ut navigantes cinnamomi odorem etiam sex vel octo milliaribus à littore percipiant, teste *Jurgen Andersen* Orient. *Reiß-Beschreib. l.* 2. *c.* 11. A restite verò humoris prædicti resinosa parte derivandus est gratissimus sapor, quem linguæ nostræ imprimit cinnamomum penetrantiori suo sale, subtili sulphure mixto, quod gummea mucilagine obvolutum est in Casia lignea, quæ proin degustata linguam blandius afficit, & quendam dulcedinis sensum post se relinquit, uti Cannella sylvestris sale suo pluribus particulis terreis implicato, gustus organum superficietenus saltem tangit atque ita saporem aromaticum leviorem, & magis adstringentem producit. Ex his satis, ut opinor, elucescit, Casiæ Cinnamomeæ qualitates & effectus potissimum dependere à sale volatili sulphureo, seu oleoso, ab adhærentibus mucilaginosis, seu gummeis & crassioribus terreis, paucissimisque salinis acidis fixis (queis omnes cortices cum ligno gaudent) partibus plus minusve ligato, cujus respectu Cinnamomum calidum in tertio, & siccum in secundo (aliis calidum & siccum in tertio) gradu dicitur, & propterea humores lentos potentiùs attenuare, obstructos vasorum ductus aperire, putredini resistere & cephalicum & alexipharmacum esse perhibetur. Casia verò lignea iisdem qualitatibus imbuta creditur: & denique cum Casia sylvestri. Malabathrum, quod minus aromaticæ resinæ continet, calidum in primo, ac siccum in secundo gradu communiter habetur. Sed quis non videt, infirmo hæc omnia, quæ de gradibus afferuntur, niti fundamento, quod illico corruit, si qualitates illas paulò exactiùs perpendimus, & cum corticum istorum foliorumque viribus, quas in nobis habent, conferimus? Calidum in se esse cinnamomum nego, & tale saltem intuitu nostri corporis esse credo, pro cujus constitutione diversa varios effectus sæpissime producit, & hinc in uno & eodem gradu suum calorem non in omnibus exerit. Idem judicandum de cæteris illius qualitatibus, tam primis, quam secundis, &c. Manifestus quoque error est, quando eadem efficacia attribuitur Casiæ ligneæ, ac cinnamomo, quod tamen omnium judicio, saporis & odoris est penetrantioris, propterque subtiliori sale atque sulphure gaudet. Mihi videtur cinnamomum sale volatili oleoso, multis partibus terreis, & paucioribus mucilagineis, paucissimisque acidis fixis implicato constare, & eodem in nobis spiritus exsuscitare, humores commovere, ac solidarum partium fibras roborare, hocque modo calefacere, aperire, attenuare, discutere, & præcipuè languentis stomachi atque uteri tonum firmare, viresque labefactatas in-

 staura-

staurare. Casia verò lignea consimili suo sale atque sulphure aromatico, copiosiore tamen mulcilagine velut obducto, in corpore humano paulò remissius agit, & ubi modicè calefaciendum, aperiendum, resolvendum, confortandum, locum invenit, dulci mucagine simul humorum actimoniam obtundens. At Casia sylvestris crassior, præpollente sua substantia terrea, pauciori sale volatili oleoso imbuta, magis adstringit, & minus attenuat atque resolvit, unde prioribus Casiæ generibus meritò cedit, ac apud nos rarissimè prostat. Malabathrum, quia Cinnamomum odore ac sapore refert, hujus potiùs, quàm *Spicæ Nardi s. Indicæ*, vim & efficaciam, sed, ob parcius sal & sulphur volatile, remissiorem habet, atque ita iisdem fermè usibus, quibus Casia lignea, inservire possit, nisi præstantioris Cinnamomi copia faceret, ut utroque facilè carere queamus. Nullam enim video necessitatem, quæ usum Casiæ ligneæ omnino requirat, si Cinnamomum in promptu est, quicquid alii dicant, qui Casiæ ligneæ singularem in morbis uterinis virtutem gratis attribuunt.

§. 8.

Prius autem, quam Casiæ Cinnamomeæ ac Malabathri facultates singulas, quas in corpore humano exerunt, ordine recenseā, placet omnia medicamenta ex illis parata & in officinis pharmaceuticis usualia, commemorare, ut ea, quæ de iisdem in seq. traduntur, hinc clariora fiant. Prostant autem in pharmacopoliis *Cinnamomi Aqua destillata simplex & composita, Tinctura s. Essentia, Syrupus, Confectio mollis, & saccharata sicca, Oleum stillatitium, Balsamum, Elæosaccharum, Species, Sal fixum & volatile oleosum*, de quorum præparandi modo pauca hic monenda sunt. *Aqua destillata simplex* fit ex Cinnamomo acuto in minima frustula diffracto, & vino per triduum infuso, posteaque ex cucurbita vitrea in arena destillato: quo modo etiam *Aqua Cinnamomi hordeata* obtinetur, si loco vini sumitur decoctum hordei tenuius, cui tamen, si aqua Cinnamomi minus spirituosa desideratur, simplicem fontanam præferrem, vel saltem aquam Cannellæ vinosam ex tempore aqua buglossi vel borraginis diluerem, ut sic laborum fiat compendium. *Aqua composita*, & quidem *Cydoniata*, ex Cinnamomi libra dimidia in succi cydoniorum recens expressi & per spontaneam subsidentiam depurati tribus vel quatuor per aliquot dies macerata, ac dein ex cucurbita vitrea destillata conficitur, in fundo restite succo condensato, qui elegantem syrupum Cinnamomi cydoniatum sistit, teste *Wedelio in Pharm. pag.* 68. Ex Cannella, in aqua quatuor florum cordialium aliquandiu infusa, per destillationem fit *Aqua Cinnamomi cordialis Augustanorum*, quæ cuivis *buglossatæ* vel *borraginatæ*, seorsim cum harum plantarum succis præparatæ, est anteferenda. Ex floribus recentibus Casiæ Cinnamomeæ Cyngalenses aquam destillant fragrantem, quæ cochleatim hausta analepticum & stomachicum est gratissimum. *Tinctura*, alias *Elixir* seu *Essentia* dicta, ex Cinnamomi fragmentis *SVR* in vase probè clauso infusis, per digestinem fit, & post colaturam usus tempore oleo destillato proprio exaltari, vel Essentia ambræ sicca specificari, syrupove Cannellæ dulcificari pro lubitu potest. *Syrupus* è Cinnamomo crassiusculè pulverisato, & stillatitiæ illius aquæ, rosacea dilutæ, per XXIV. horas in loco calido infuso, & filtrato liquore dein cum saccharo clarificato ac sufficienter inspissato super igne celeri manu permixto paratur: cujus tamen locum in selectu M. M. supplere potest *Syrupus Cinnamomi Cydoniatus*, qui in aquæ destillatione simul atque gratus habetur. Uterque autem medicamentis cephalicis, cardiacis, atque stomachicis ad gratiam superadditur. *Confectio de Cinnamomo Regia Pharm. Norib.* ex Succolada Indica, Nuce Moschata in India condita, confectione alkermes completa, Essentia ambræ sicca, oleo destillato Cinnamomi & rosarum, additis auri foliis concinnata, non ubique venalis prostat, & rectiùs ex tempore componitur, ne vires per diutinam asservationem dissipentur. *Confectio Cinnamomi sicca* nil nisi illius frustula sunt, saccharo incrustata, quæ inter bellaria referuntur. *Oleum destillatum* ex Cinnamomi aqua simplici, paulò fortiori igne prolecta, vel à novo cortice bis vel ter abstracta, aut etiam è Cannella vino conspersa, per destillationem ex retorta habetur, quod vel *subtilius* est & æthereum dicitur, quia aquæ spirituosæ, quacum prodit, innatat, vel *crassius* in quo major salis copia est, ob quam subsidet & vasis fundum petit. Hoc *sal volatile* tractu temporis in oleo Cinnamomi concrescit in exiguos *crystallos*, de quibus videatur *J. D. Major* in *tr. de lacte Lunæ c. 5. th.* 7. Ex integra verò libra Cinnamomi vix olei drachma prodit, quoniam major olei pars in minimos resoluta globulos innatat poris aquæ, quæ hinc lactescere solet, si recens destillata est, postea autem clarescit, si globuli isti in oleum paulatim coiverint. Minoribus igitur impensis Pharmapœi hoc oleum à mercatoribus Belgis, qui illud accipiunt ex Insula Zeylan (ubi quotannis ex recenti cortice in sat magna quantitate paratur & dein ad nos per mare transfertur) coëmere solent, modò genuinum sit & oleo amygdalarum dulcium non permixtum: quæ fraus tamen facilè detegitur, si affunditur spiritus ♀ satus bonæ notæ, qui oleum Cinnamomi mox absorbet, amygdalino fundum petente. Difficilius autem impostorum dolus manifestatur, si oleum Cinnamomi spiritu vini probè rectificato & adjecto saponis rasi tantillo (cujus interventu olea stillatitia resolvuntur & cum spiritu vini intimiùs miscentur) dilutum ac adulteratum fuerit. *Balsamum* è nucistæ oleo expresso, & proprio odore per præviam macerationem in spiritu vini

privato,

privato, posteaque olei cinnamomi guttulis aliquot impraegnato, levi negotio conficitur: uti etiam *Elaeosaccharum*, quod ex tempore paratur, si saccharum olei cinnamomi tantillo irroratur & in mortario lapideo teritur. *Species diacinnamomi Pharm. August. Renov.* ex Cannella, Casia lignea, & pluribus aromatibus, addita radice enulae, croco, atque saccharo componuntur, quarum tamen locum trageae aromaticae suo merito complent. Si ex cinnamomo, post aquam destillatione abstractam residuo, & calcinatione in cineres redacto, cum aqua simplici lixivium fit, post filtrationem super igne divaporandum, *Sal cannellae fixum* obtinetur, caeteris salibus lixiviosis non dissimile, & proinde inter officinarum superflua referendum: non secus ac *sal volatile oleosum cinnamomi*, quod ad *Dispens. Brandenb.* normam, ex ♁⊖✱ vinosi ℥j. cum ol. destill. cinnamomi ʒß. in vase probè clauso & saepius commovendo per aliquot dies digesta, ac dein ex cucurbita vitrea igne arenae destillata confieri potest, sed melius ex tempore, si tale quid omnino desideratur, momentanea mixtione ⊖ vol. C. C. cum olei destillati Cinnamomi guttula una vel altera paratur, licet mihi speciosum magis, quam necessarium videatur medicamentum, quod officinis pharmaceuticis optimo jure exesse poterit. Plura medicamenta ex cinnamomo in Zeylan conficiuntur, quae apud nos nunquam, vel rarissime prostant, qualia sunt *Casura*, quae ex corticibus radicum arboris Cannelliferae siccatis, contusis, aquae immersis ac per alembicum destillatis habetur, & sub olei forma prodit, post refrigerationem autem prolecti phlegmatis spirituosi, ex parte in candidi salis crystallos coagulatur. Talis Casura sine dubio etiam ex his corticibus recentibus & propria aqua, casuram olente, quam radices incisae profundere solent, imbutis, consimili methodo, extrahi potest, aromatico cannellae sale atque sulphure simul foeta, & hinc communi casurae meritò praeferenda. *Aquam istam destillatam casuratam* Medici in Zeylan pro sudorifero in febribus continuis atque malignis cochleatim cum felici successu propinant. *Oleum* autem atque *Casuram* inde collectam pro aperiente, resolvente, discutiente, sudorifero, cephalico, nervino, analeptico, stomachico, & antarthritico, intus atque extus utiliter adhibent. 2. *Oleum*, caryophyllorum aromaticorum odorem ac saporem habens, ex recentibus arboris Cannelliferae Zeylanicae *foliis*, affusa aqua simplici, destillatur, quod in prolecto liquore ob permixti salis abundantiam similiter subsidet. Hujus loco oleum caryophyllorum aromaticorum nobis esse poterit. 3. *Oleum* ex canellae Zeylanicae *fructibus*, nondum perfectè maturis, contusis, & cum aqua fontana ex alembico destillatis, sub phlegmatis vehiculo, prodiens, juniperino sapore, odore & efficacia est simile, relicta in alembici fundo materia pingui, ceracea atque viridi, qualis etiam 4. *Sebum* sua consistentia & albedine referens, ex *maturorum fructuum nucleis* exprimitur, odoris fragrantis, ex qua candelae, unguenta, & emplastra resolventia, nervina, cephalica, stomachica, & carminativa conficiuntur, sebo isto pro usibus domesticis in lampadibus olei, & pro Medicis, in unguentis & emplastris cerae vices sustinente. 5. *Balsamum Cinnamomi* viride & instar butyri liquabile, sine pinguedinis alterius additione, teste *H. N. Grim.* in *laboratorio Ceylanico* paratum, quod per se, vel cum aliis à ℈ß ad ℈j. tam internè, quam externè adhibitum, insignem effectum praestare dicitur, &, me judice, ex sebacea immaturorum cinnamomi fructuum pinguedine, oleo destillato cannellae & radicum casurato sale saturata componitur. Et licet praecitatus *Grim l. a.* referat, se hujus balsami praeparandi modum, ut rem maximi momenti, citra Societatis Indicae detrimentum, manifestare non posse, Auctori tamen hoc arcanum lubenter relinquimus & antedictis è cannella confectis medicamentis, quibus nostrae officinae jam abundant, satis superque contenti, reliquis è Casiae Cinnamomeae radice, ligno, (alias in loco natali foco destinato) foliis, floribus, & fructibus concinnatis remediis variis, *Aqua scil. destillata, Spiritu, Essentia, Oleo, Syrupo, Conserva, Extracto,* &c. de quibus vide *laboratorium Ceylanicum & Acta Med. Hafn. vol. 5. obs.* 91. in tanta cinnamomisatorum & casuratorum medicamentorum copia non indigemus. Ex *Casia lignea* in Malabar *oleum* eodem, quo ex cinnamomo, modo prolicitur, quod odore atque gustu mixturam ex cannellae & casurae refert, teste *A. Cleyero* in *Misc. Nat. Cur. Germ. d.* II. *a.* 4. *obs. VI.* Neutiquam igitur aequiparari, multò minùs praeferri debet hoc oleum cinnamomeo, utut hoc fecerit *A. Sala* in *append. Hydrel. c.* 4. & *J. Hartman.* in *not. ad Crollii Basil. Chym.* aliique, quos ipsa experientia refutat. Ex radicum corticibus similiter Casura aromatica obtinetur, quae Borneensi tamen postponitur. Apud nos *tinctura* ex Casia lignea beneficio aquae cinnamomi vinosae elicitur, & *Syrupus* nonnunquam paratur, ad *H. Mynsichti* praescriptum, in *Armament. Med. Chym. p. m.* 48. & 260. Conf. *le Mort Chym. p. m.* 54. sed horum medicamentorum usus in hodierna praxi rarior esse solet, quoniam illorum loco cinnamomum majori cum emolumento adhibetur. Ex foliis recentibus Casiae ligneae, seu *Malabathro* aquae infusis per destillationem etiam habetur *Oleum* viridescens, saporis aromatico-dulcis & mordacis, odoris cinnamomei tenuis, quod in proprio phlegmate subsidet, ita ex aliis referente *J. Rajo* in *hist. Plant. t.* 2. *fol.* 1561. *Cinnamomi sylvestris* cortices, à radicibus desumpti, per destillationem *sal* praebent *volatile oleosum*, quod myrrhae saporem & odorem habet, aquae, cum qua prodit, sub forma crystallisati salis innatans, ceu testatur *Grim.*

in *laboratat. Ceylan.* & *M. N. C. G. d. 2. a. 3. Obſerv. CCIX.*

§. 9.

His præmiſſis ad ſalutares Caſiæ Cinnamomeæ effectus, quos in morbis capitis, pectoris, infimi ventris, & artuum, ipſorumque humorum, præſtare dicitur, ordine recenſendos me nunc accingo. Et cum ſuprà monuerim *Caſiam Cinnamomeam*, quæ *Cannella Zeylanica* vocatur, ſal volatile penetrantius & ſulphur aromaticum ſubtilius, partibus terreis copioſis, & paucioribus mucilagineis implicatum, poſſidere, *Caſiam ligneam* autem blandiori ſale atque ſulphure aromatico, dulci mucagine velut obducto, pollere, *Cinnamomum* tandem *ſylveſtre craſſius* quamplurimis partibus terreis, parciori ſale volatili oleoſo imbutis conſtare, facilè hinc colligi poterit, majorem in morbis enumerandis efficaciam ineſſe Cinnamomo Zeylanico, minorem Caſiæ ligneæ, & minimam Cannellæ ſylveſtri craſſiori, quæ potentiùs adſtringit, quam reſolvit, atque ita eam, quam Cinnamomo genuino debemus, laudem non meretur. Ab efficaciori igitur initium facio, & *Cinnamomum Zeylanicum*, ob ſal volatile oleoſum penetrantius, in *morbis capitis* à ſeri colluvie, vel ſtaſi, ſpirituumque penuria, aut ſuppreſſione productis utile eſſe, multiplici Practicorum experientia edoctus aſſero, ſed non tam per ſe adhibitum, quam aliis idoneis medicamentis aſſociatum. Et hinc *Species diambræ completæ, aromaticæ, caryophyllatæ Officinarum*, quibus Cinnamomum & Folium Indum ſuperadditur, nec non *Cephalicæ F. F.* à *Schröd. in Pharm. p. m.* 267. & *à F. Hoffmanno in Clave p.* 110. correctæ, in dictis affectibus capitis utiles ſunt, maximè ſi ſub pulveris potius quàm rotularum ſaccharatarum forma, cum vino dantur, modò caveatur, ne in horum calidiorum uſu excedatur, ut in ſeq. monebo. Locum quoque invenit Cinnamomum in *aquis cephalicis, & apoplecticis, epilepticis, anticatarrhalibus & Anhaltina Officinarum*, uti oleum Cannellæ deſtillatum in *balſamis vitæ & apoplecticis*, quæ tamen illo omiſſo neutiquam deteriora ſunt. Aſt in Zeylan & Malabar pulvis foliorum atque florum Caſiæ Cinnamomiferæ contra vertiginem cum ſaccharo datur, ut patet ex *Horti Malabarici l. a.* E floribus autem recentibus *conſerva* cephalica, reficiens, & ſtomachica parari poteſt, de qua videatur *Grim. laboratorium Zeylanicum.* Sed major vis Cinnamomo eſt in *morbis pectoris*, quia cor robare dicitur, dum ſale ſuo aromatico volatili non ſolum ſpiritus magis expandit, ſed etiam humores per ſua vaſa fluentes reſolvit, ut alacrius in corpore circumire, ac viſcerum coctiones atque ſecretiones promovere queant. Si igitur ex ſanguinis coagulo, vel interclusis flatibus cor palpitat, aut à ſuo motu ad tempus planè ceſſat, ut animi deliquium ſuperveniat, Aqua Cinnamomo cum vino deſtillata, vel cordialis *Auguſtanorum*, ad cochlear unum vel alterum exhibita, item eſſentiæ cochlear dimidium, cum vino datum, præſentaneam opem fert, modò Medicus, palpitationis cordis & lipothymiæ cauſam priùs ſatis cognoverit. Hæc enim ſi ex hypochondriis ſuum traxerit ortum, ut ſæpiſſime fieri ſolet, remedia antiſpaſmodica Cinnamomo permixta requirit, qualia ſunt in paroxyſmo, corde admodum palpitante, *pulvis abſorbens Wedelii* unica olei deſtillati Cinnamomi guttula irroratus, cum *aqua cordiali Offic.* aſſumendus, non neglecto externo *balſami Cinnamomei* litu ad ſcrobiculum cordis. *Species cordiales temperatæ, diamargariti calidæ, diamoſchi, diaxyloaloes* & conſimiles, Cinnamomo gravidæ, cum hujus aqua deſtillata dandæ; lipothymia verò præſente *balſamum vitæ Schröderi, Spiritus ⊖✻ci vinoſus* ex tempore *Cinnamomiſatus* cum *aqua carbunculi*, quæ Cannellam quoque recipit, ad guttas XX. vel XXX. præbendus: extra paroxyſmum autem utroque in caſu alia conveniunt, ex gr. ℞ *balſam. Wedel.* ♀*ſata, Ludovici hellebarata &c.* per plures ſeptimanas cum aqua Cinnamomi ſimplici, vel compoſita cordiali in uſum vocanda. Quin etiam quovis ægrotantium languore pellendo, Aqua Cinnamomi cordialis egregiè prodeſt uti in convaleſcentium viribus inſtaurandis *Regia illius confectio* ex *Pharm. Norib.* ſuprà paucis deſcripta, quæ ad nuciſtæ magnitudinem interdiu per vices deguſtanda, ut & *Confectio alkermes*, cujus ſpeciebus Cannella ſemper additur, ſub paulò minori doſi ſumenda. *Ex morbis infimi ventris* primò conſiderandi *ſtomachici*, qui ex ventriculi atonia & cruditate pituitoſa proveniunt, uti ſunt *lienteria, anorexia, dyſpepſia, nauſea, vomitus, ructus, & inflatio ſtomachi*, in quibus affectibus medicamenta Cinnamomiſata admodum ſunt proficua, nominatim *Aqua Cannellæ Cydoniata, Eſſentia, Elæoſaccharum* & *ſpecies diacinnamomi, pulvis ſtomachicus Birckmanni & Wedelii, ſpecies pro morſulis Imperatoris, Tragea aromatica Offic. Elixir. vitæ Matth. Aqua vitæ Offic., maſtychina,* ℞ *aromatica in Le Mort Chym. p. m.* 153. deſcripta, *Elixir* ⊕*li Mynſichti, Eſſentia carminativa Wedelii*, & alia, quorum ſale inciſivo aromatico, multis particulis terreis ſubadſtringentibus inhærente, viſcidior ſtomachi mucus attenuatur, & eodem obſtructi glandularum tubuli, lympham gaſtricam emittentes, reſerantur, ſimulque laxatæ hujus viſceris fibræ modicè adſtringuntur, quo ipſo priſtinus eidem tonus atque vigor brevi reſtituitur, maximè ſi externè ſimul ſcrobiculo cordis balſamum ſtomachicum, ex oleo expreſſo nuciſtæ, ♌ menthæ, Caryophyllorum, Cinnamomi, &c. inungitur, vel ſaltem Caryophyllorum & Cannellæ pollen cum cruſta panis toſta & calente, vino madefacta, imponitur. In Zeylan *Oleum è Canellæ foliis* prolectum Caryophyllatum extus & intus pro ſtomacho

macho confortando adhibent, nobis nostrum è caryophyllis aromaticis destillatum idem præstat. *Ros solis* stomachicus & reficiens ex cinnamomo & aliis gratioribus aromaticis, spiritus vini, aqua rosarum diluto, infusis, saccharo ad gratiam adjecto, ab Italis paratur, qui cunctarum deliciarum epitome audit, qualis est sequens *Ros solis Taurinensis*, odoris & gustus suavitate celebratissimus cujus descriptionem communicavit *D. Spleiss.* in *not. ad ZAPATÆ mirabilia pag.* 39. Rec. ol. cinnam. caryophyl. ligni Rhodii ā. ℈ß. Moschi, Ambræ, ā. gr. ij. sacchari, ▽ rosar. spiritus vini, ā. ℔j, mixta s. a. filtrentur. Quodsi verò colorem gratum quoque desideras, santalum rubrum filtro priùs immitte. Huc referendum est vinum aromatibus infusis conditum, & saccharo edulcoratum, à manica, per quam filtratur, *Hippocraticū Offic.* dictum, quod ex cinnamomo, cardamomo, zingibere, corticibus citri & caryophyllis conficitur, & pro stomachico modicè bibitur. Tale vinum, ℞æ *Hippocraticæ* instillatione, ex tempore parare docet *le Mort* in *Chym. p. m.* 153. *Morbi intestinales*, in quibus laudatur cinnamomi & medicamentorum inde præparatorum usus, sunt *Colica flatulenta*, in qua *Spiritus carminativus Sylvii*, vel *Essentia carminativa Wedelii* cum ℞a cort. aurant. & *olei* ♌ *cannellæ guttula* mixta & in ▽ *physagoga* sumpta, flatus egregiè discutit: quod etiam facit foliorum cinnamomi pulvis, cum saccharo datus, teste *Grim.* in *laborat. Zeylan.* *Alvi fluxus serosus* ex soluto intestinorum tono, vel glandularum plexiformium, osculorumve lacteorum laxitate nimia, aut irritante humorum acrimonia, vel etiam *hypercatharsi* proveniens: quo in casu ▽ *cinnamomi cydoniata*, per se, vel cum *theriacali simplici* mixta, *decoctum C. C. usti infuso cinnamomo medicatum, lac cum cannella coctum,* ℞a *rosf. r. cinnamomisata*, seu ex his floribus & cinnamomo ▽ fervidæ per noctem infusis, filtratis, posteaque saccharo edulcorata parata, laudari merentur. *Affectus uterini* Casiæ Cinnamomeæ, ob sal, quo turget, volatile resolvens & aperiens, cedentes, sunt I. *Obstructio mensium*, quæ præmisso emetico & pulvere anticachectico ex cinnamomi parte una, & duplo sacchari, quadruploque limaturæ chalybis in pollinem redactæ, composito, per aliquot septimanas cuspidatim cum ▽ melissæ præbendo, tandemque instante catameniorum periodo in usum vocato potu emmenagogo, ex herbis rorismarini, pulegii, sabinæ, corticibus aurantiorum, cinnamomo, caryophyllis, mace, croco, & baccis lauri vino infusis, sæpissime tollitur, nisi inveterata fuerit. Nec obstat, quod in *M. N. C. G. d.* I. *a.* IX. & X. *obs. XXXV.* legimus, decoctum ex cinnamomi uncia, cum duabus boni vini libris vase clauso paratum, pluries in *mensium fluore nimio* bis de die cum successu fuisse haustum: quandoquidem hic effectus cinnamomi partibus terreis manifestè adstringentibus potissimum sit adscribendus. *Cinnamomi* enim *decoctum* magis adstringit, *infusum* attenuat atque resolvit. Prius faciunt cannellæ partes salinæ, fixæ, & terrestres coctione copiosiùs prolectæ: posterius salino sulphureæ volatiles digestionis adminiculo ab affuso menstruo solutæ. II. *Abortus*, quem præcavet subtili suo sale atque sulphureo blando, particulis terreis implicato, spirituum ac humorum motum tam intestinum quam progressivum in æqualitate conservando, & simul viscerum, præsertim uteri, tonum firmando, hocque modo matris & tenelli fœtus corpus roborando: in quem finem, post VSnem, medio gestationis tempore institutam, conducit *pulvis* ad *abortum* sequens: ℞. *corall. r. præp.* ℥j. *cinnam. acuti, granorum kermes optim. ana* ʒß, *smaragdi præp.* ℈j. *Nucis Moschatæ* ℈ß. *m. f. p.* de quo ℈j. quovis mane cum cochleari uno subjunctæ *aquæ confortantis*, quam *D. Ludovici*, in *pharm. p. m.* 258. *balsami embryonum* loco gravidis commendat, exhiberi poterit ℞. ▽. *cinnam. opt. p. ij, menthæ spiritus p. j. apoplecticæ p.* ß. m. III. *Partus difficilis*, quem æquè ac secundinas remorantes promovet cinnamomum, sale suo volatili aromatico spiritus exsuscitando, atque ita deficientes parturientium nisus provocando, præcipuè si cannellæ pulvis cum borrace atque croco, oleique succini guttula in ▽ cinnamomi cordiali & hysterica castoreata propinetur. IV. *Lochiorum fluxus* post partum *diminutus*, vel penitus *suppressus*, ob stagnationem humorum in utero, quos egregiè resolvit, mixtura ex ▽ pulegii, melissæ, cinnamomi simplicis, antihect. *Poter.* specif. ceph. *Michaëlis*, & olei ♌ succini guttula una vel altera, cochleatim exhibenda, vel pulvis ex ♁ diaphor. & succini albi præp. part. æq. cum aliquot ⊕ nativæ granis & ☋ ♌ cinnam. guttula, in ▽ lil. alb. & artemisiæ tantillo essentiæ castorei imbuta dandus. *Morbi artuum*, in quibus medicamenta è Casia Cinnamomea confecta commendantur, sunt *paralysis*, ad quam pro tollenda nervorum obstructione, internè ⊖ vol. ☋sum cinnamomi, cum balsamo vitæ mixtum, externè membrorum resolutorum, ac spinæ dorsi frictiones atque litus cum spiritu lumbricorum terrestrium, ⊖ ✱ci ☐so, essentia castorei, ☋ ♌ succini, caryophyllorum & cinnamomi laudantur. In ea verò paralyseos specie, quæ Indis infesta *Beriberi* dicitur, oleum sebaceum, è nondum perfectè maturis arboris cannalliferæ glandibus coctum, & cafura oleoque ♌ cinnamomi probè imbutum, membris affectis salubriter inungitur, ceu refert *Grim.* in *M. N. C. d.* 2. *a.* 3. *obs.* 209. Videtur autem mihi cinnamomum in affectibus paralyticis aliis penetrantioribus nervinis postponendum esse. *Arthritis vaga atque fixa*, cujus dolores oleum cafuratum è corticibus radicum Casiæ Cinnamomiferæ ♌tum arti-

articulis illitum, brevi sopire dicitur. At cum hoc oleum apud nos rarissimum sit, illius loco casura communis in spiritu vini dissoluta, & croco, si lubet, tincta, substitui poterit, tam in *arthritide*, quam in *gangræna* partium carnosarum, ad quam istud oleum non minus quàm cinnamomeum commendari solet, licet utrumque ob raritatem & caritatem hodie vix adhiberi queat. *Ossium caries* facilè cedens oleo ℞ cannellæ, cum oleo sublimato mixto, quo remedio in segregandis celeriter ossibus nil convenientius vidit *N. Tulpius*, uti testatur in *obs. Med. l.* 1. *c.* 37. *p.* 70. *Dolores & tumores* nervosarum partium è frigore, contusione, dislocatione, aut humorum viscidorum congestione producti, quos discutit oleum tam casuratum antè dictum, quàm sebaceum, è fructibus arboris cinnamomiferæ coctum, quod Cyngalenses pro anodyno mitissimo & singulari resolvente per se, vel cum aliis competentibus, extus adhibent, nostrates autem hujus loco *SVR*, casura, croco atque myrrha imbutum, eodem, si non majori, cum effectu in iisdem affectibus in usum vocant. *Morbi* denique *humorum*, quos tollere dicuntur remedia cinnamomisata, sunt *cachexia* atque *Chlorosis*, quæ non quidem soli cinnamomo, sed Martialibus & aliis resolventibus sociato, præmissis universalibus, plerumque cedit: hinc *pulvis cachecticus Quercetani & Wedelii* in his affectibus, ac conjunctis sæpe viscerum obstructionibus, proficuus existit. His accensendæ *febres continuæ* atque *malignæ*, in quibus cinnamomi aqua pro reficiente & analeptico, casura autem cinnamomea pro sudorifero alexipharmaco, feliciter adhibetur: quamvis apud nos in posterioris defectu, casura communis eodem cum successu detur, maximè sub pulveris bezoardici vel Anglici & ⊕ depurati connubio. Quin etiam in ipsa *peste* cinnamomi virtus alexipharmaca, quæcunque demum est, à Medicis passim celebratur, & propter eam cannella *theriacæ Andromachi, cœlesti, Mithridatio, Diascordio Fracastorii*, ℞ *bezoardicæ, pulveri Pannonico rubro*, & aliis antidotis superadditur, licet harum effectus non tam cinnamomo, quam cæteris simplicibus salino sulphuris, aromaticis & absorbentibus terreis invicem permixtis, & sub ista miscela medicamentum sudorifero-anodynum constituentibus, sit attribuendus. Cæterum ex cinnamomi acuti & confracti ℥ß. in ▽ ferventis mensuris duabus vase probè clauso infusa, gratissimus conficitur *potus*, qui non tantùm colore, odore & sapore, sed etiam virtute sua analeptica, stomachica, & modicè adstringente, in cordis & ventriculi debilitate, alvique fluore sese commendat. Quosdam per omnem vitam hoc *cannellæ infusum* pro potu ordinario bibisse, & corpore satis valentes, extremam senectutem attigisse, alios quibus imbecillior fuit stomachus, idem quovis in pastu vino admiscuisse, & hoc modo suæ infirmitati consuluisse à fide dignis mihi relatum fuit. Sed nolo hæc, ob brevitatis studium ulterius prosequi, nec prolixiùs recensere, quo modo cinnamomi pulvis, oleum, aqua destillata, ℞a vel Essentia, & cætera illius præparata, aliis medicamentis purgantibus, cephalicis, cordialibus, stomachicis, carminativis, uterinis in & externis, & quibus non? tum pro gratia, tum pro virium exaltatione permisceri soleant, cum de his pleni sint Practicorum libri. Sufficiat paucis ostendisse, in quibus affectibus corporis humani cinnamomum utiliter adhiberi queat. Restat nunc ut brevibus etiam *Casiæ ligneæ* & *Malabathri*, nec non *canellæ crassioris* facultates exponam. *Casia lignea* & *Malabathrum* in iisdem morbis, quibus cinnamomum laudatur, licet remissius agat, ob suam mucilaginem, humores acres nonnihil obtundit, uti sale suo volatili aromatico viscidos resolvit: unde non solum in *cephalalgia pituitosa* & *capitis debilitate*, à defluxionibus catarrhalibus, *cordis palpitatione, ventriculi languore*, & *menstruorum suppressione*, verum etiam in *tussi, asthmate, fluxu albo, stranguria* & *dysuria* commendatur, imò quamplurimis medicamentis *cephalicis, cardiacis, pectoralibus, stomachicis, carminativis, nephriticis, uterinis, alexipharmacis*, nominatim ▽ *benedictæ serpilli, speciebus aromaticis, caryophyllatis, diaxyloaloes, de gemmis calidis, dianisu Mesuæ, diatrion pipereon Ejusdem, lithontripticis, syrupo de artemisia composito, theriacæ, Mithridatio, Orvietano &c.* superadditur. *Oleum* præterea ℞tum *Casiæ ligneæ* externè in *arthritide vaga* membris dolentibus inungitur, referente *Cleyero in M. N. C. d.* 2. *a. IV. obs. VI.* internè verò cum saccharo vel aliis competentibus remediis, in *cordis, stomachi, & uteri morbis* suprà recensitis (licet rarissimè) guttatim exhibetur, uti ℞a *casiæ ligneæ* cochleatim, & *syrupus* illius unciatim. Quæ de *Casura Cinnamomea* retuli, hic quoque de ea subintelligenda sunt, quæ ex Casia lignea ignis vi elicitur. *Oleum è Malabathri foliis* ℞tum in pellendo *stomachi languore* cinnamomeo est multò debilius, & in nostris oris albo corvo rarius. Ex *canellæ sylvestris foliis* in ▽ coctis Malabathri balneum contra quoscunque *articulorum dolores* parare solent, uti è radicum cortice, cum cardamomo & Nuce moschata in ▽ decocto *potum*, quem ad *ventris tormina* bibunt, c. traditur in *Horti Malabarici t.* 5. *l. a. Sal* autem *volatile oleosum* & quasi *myrrhatum* ex eodem cortice per destillationem prolectum, & in spiritu vini solutum, posteaque ad ℈ß. in jusculo datum, per se, aut elixirio proprietatis dulci loco myrrhæ adjectum, in *stomachi debilitate*, & *febribus intermittentibus* proficuum esse toties citatus *Grim.* in *M. N. C. d.* 2. *a.* 3. *obs.* 209. testatur. Sed his omnibus longè præferenda sunt medicamenta è cinnamomo parata, quoniam efficaciora

ciora sunt, & sub dimidiata dosi, in iis casibus, ubi blandius aromaticum desideratur, idem imò plus præstant, quam Casia lignea, quæ, si ob mucilaginem suam attemperantem omnino requiritur pro usibus Medicis, per me in paulò diffusiorem remediorum apparatum reponi poterit: licet cinnamomum cum *gummi Arabico* proportionatè mixtum, aut in illius solutione maceratum, Casiam ligneam suis qualitatibus facilè adæquet. Superest, ut de Cinnamomi *usu domestico* atque *culinario* paucissima subjungam. Ex *ligno* in Zeylan, Malabar, & cæteris locis cinnamomiferis focus & ædificia exstruuntur, ex *foliis* & *floribus* recentibus aquæ odoriferæ destillantur, ex *fructibus* maturis oleum sebaceum pro candelis & lampadibus excoquitur, ex *cortice* crassiore lævigato & polito varii generis thecæ, scipiones, & alia scrinia, auro vel argento sæpe exornata, artificiosè conficiuntur, & ad majorem odoris gratiam oleo destillato cinnamomeo illinuntur, de quibus videatur *Walther Schultz. Ost-Indianische Reiß-Beschreib. l. 2. c. 20. Philip. Baldæus* in *descript. Insulæ Zeylan c. 50.* & alii plures. In *culinis* cinnamomo confracto, vel in pollinem redacto, cum vel sine aliis aromatibus ipsoque saccharo, varii generis jusculа, pulmenta, embammata, gelatinæ, carnes, pisces &c. condiuntur, de quibus artis coquinariæ libri videantur.

§. 10.

Quod tandem cinnamomi *abusum* atque noxam attinet, peccant, & delicti pœnam in proprio corpore luunt, quotquot cinnamomo, seu frequentius ore manso, pro commendando oris halitu, seu in cibis medicamentisve assumpto nimis indulgent: quod illi maximè faciunt, qui vinum cum cannella, caryophyllis, & macere calefactum, & saccharo edulcoratum, vel etiam essentiam cinnamomi, indeque paratum rorem Solis, aquam vitæ, & vinum Hippocraticum, quovis mane, aut post pastum quotidie, sæpeque largiter hauriunt: item qui præservationis, ut ajunt, gratia salia volatilia oleosa & cinnamomisata crebrò citra necessitatem, præsertim in pastu, vel post eum, assumunt, quoniam his calidioribus stomachi digestio turbatur, spiritus & humores nimis commoventur & ex parte dissipantur, cephalalgia, narium hæmorrhagia, sputum sanguineum, cordis palpitatio, anorexia, colica flatulenta, diabetes, mensium, vel hæmorrhoidum nimius fluxus, calor totius corporis vagus, & alia mala inferuntur: quæ omnia facillimè juvenibus, literatis, præsertim hypochondriacis, & scorbuticis, fœminis hystericis, cæterisque, quibus caput debilius ac nervorum systema tenerius est, accidere solent. Sunt nonnulli, qui ex idiosyncrasia cinnamomi & casiæ ligneæ odorem vel saporem nullo modo ferre possunt, quales in sequiore sexu reperiuntur plurimæ; ad quas etiam referendâ est illa mulier, cujus mentionem fecit *R. Boyle* in *Experim. & obs. Phys. cap. 4.* quæ ab assumpto cinnamomo enormem hypercatharsin passa fuit. Rectè hinc faciunt Medici practici, qui in præscriptione cinnamomi, & remediorum inde paratorum, vel consimilium aliorum, priùs solicitè inquirunt, num æger talia ferre possit, ne ex illorum improvido usu eidem damnum inferatur.

DISPUTATIO IV.
DE
SANGUINE DRACONIS,
D. JOH. FRIDERICI OCHSII.

SECTIO I.
De
Natura, Origine ac Differentiis Sanguinis Draconis.

§. I.

SOlent equidem communiter in Dissertationibus Academicis multa rei pertractandæ nomen concernentia præmitti, mihi verò integrum erit *realem* priùs mei Thematis *definitionem*, si non exactam, saltem perspicuam, quoad potero, descriptionem in medium proferre. *Est igitur Sanguis, sic vulgò nuncupatus, Draconis substantia gummeo-resinosa, friabilis, coloris nigricantis, si verò teratur, sanguinei ac rubicundi, odoris debilis, quodammodo resinosi, saporis terreo-subadstringentis, modò in panes seu offas congesta, modò in minores massulas pruniformes & interdum cylindricas coacta, foliis junceis involutas.*

§. 2.

Hic ſtatim animadvertendum venit, hanc modo deſcriptam materiam eſſe ipſiſſimum Κιννάβαρι *Dioſcoridis* aliorumque Græcorum; Noſtram vero cinnabarim ἄμμιον ſive minium illorum. Diſerte enim apud Dioſcoridem (*a*) erroris arguuntur, qui *veram cinnabarim*, quam ipſe à nonnullis propter colorem αἷμα δράκοντος (Sanguinem Draconis) appellari perhibet, cum minio, ſive *moderna cinnabari*, confundunt; cum de cætero ſuæ cinnabari plures notas ipſe tribuat, quas noſtro *Sanguini Draconis* antea adſcripſimus.

§. 3.

Sed ut ad ulteriorem Thematis mei explanationem progrediar, operæ pretium eſſe puto, ſingula ſuperius traditæ conciſæ deſcriptionis membra paulo fuſius explicare. Et primo quidem, cum *Sanguinis Draconis ſubſtantiam gummeo-reſinoſam* pronunciaverim, id variis experimentis comprobare licet. Notum autem eſt *Gummi* nomine generatim indigitari *lachrymam vegetabilem* inſpiſſatam, quæ à menſtruo aqueo in mucilaginem ſive lentorem viſcoſum reſolvitur, neutiquam vero in liquore ſpirituoſo, multoque minus in oleo diffluit, nec igni admota flammam concipit. Contraria vero omnia circa *reſinam* uſuveniunt; hæc enim aquæ nullum, ſpirituoſis vero & oleoſis liquoribus facilem acceſſum pro ſui ſolutione concedit, & igne ſatis prompte liquatur & exardeſcit. Jam vero plures dantur lachrymæ ſive ſucci, ex plantis vel ſponte fluentes, vel arte prolecti, naturæ & ſubſtantiæ partim gummoſæ, partim reſinoſæ, quibus eapropter *Gummi-reſinarum* titulus recte tribuitur. Hujus generis omnino etiam eſt *Sanguis* noſter *Draconis*; neque enim aqueis, neque ſpirituoſis aut oleoſis adeo obtemperat menſtruis, ut ab alterutro eorundem ſolo perfecte ac centraliter diſſolvatur, ut potius aqueum menſtruum reſinam, ſpiritus vero gummi liberum in fundo vaſis relinquat: Præterea igni commiſſum iſtud concretum liqueſcit quidem & inflammatur, ſed ferè difficilius & non parum materiæ à combuſtione reliquum facit. Quare *Sanguinem Draconis* eſſe mixtam, ſive gummeo-reſinoſam ſubſtantiam ad oculum quam clariſſimè patet.

§. 4.

Illud porrò neminem fugit, qui unquam propius conſideravit *Sanguinem Draconis*, quod minime tenax & ductilis, aut calore manuum emollienda, ſed *rigidior* atque *friabilis* ſit ejus *ſubſtantia*: cujus phænomeni ratio partim à remixtis largiter gummoſis particulis, partim etiam inde dependet, quod reſina hujus mixti per ſe eſt *fixior ac terrea*, paucis ſubtilioribus oleoſis atomis prædita, unde etiam *odoris debilitas*, & *coloris tam prompta* per diverſi generis liquores *diffuſio* deducenda videtur.

§. 5.

Ipſe vero *color*, in maſſa ſibi relicta & integra, eſt *obſcurior ac nigricans*, levi tamen attritu comminutis quibusdam portionibus exaltatur in *rubicundum*, qualis fere eſt *nativæ ſeu foſſilis cinnabaris*; ut hinc præcipue nata appareat memorata ſupra *confuſio Sanguinis Draconis cum cinnabari*, quam hodie ſic appellamus. Cæterum *coloris* intuitu ſuam cinnabarim, ſive noſtrum *Sanguinem Draconis Dioſcorides* βαρύχρουν ἢ βαθύχρουν, i. e. *auſterum ſive triſtem & profundum* vocat. Eſt autem τὸ βαρὺ in coloribus maxime *preſſum & ſaturum*, & quadam *coloris triſtitia profundum*, cui æquipollet βαθύχρουν, opponitur verò τὸ ὀξὺ ἢ εὐανθὲς χρῶμα, i. e. *clarus ſeu floridus, multoque lumine excitus color*: quam in rem prolixe admodum commentatus eſt *Claudius Salmaſius* (*b*). Et profecto *Sanguis Draconis* optimus quisque, quomodocunque tritus fuerit & comminutus, *obſcurum* iſtiusmodi ac minus lætum præ ſe fert *ruborem*, qualis fere eſt alicujus *cruoris*, niſi adjectione quorundam Salium is exaltetur; de quo artificio infra nonnihil commemorabo, hoc interim non prætermittens, iſtam coloris conditionem in *Cinnabari* vel *Sanguine Draconis* jam olim bene perſpectam fuiſſe *Plinio* (*c*) aſſerenti videlicet, *non alium eſſe colorem, qui in picturis propriè Sanguinem reddat, quam illum ipſum cinnabaris Indicæ, aut noſtri Sanguinis Draconis*.

§. 6.

Reliqua, in deſcriptione ſummaria §. 1. hujus Diſſertationis contenta, quæ *formam externam* ſeu *figuram Sanguinis Draconis*, ex arbitrio hominum colligentium factam, concernunt, alio in loco perpendenda, hic prætereo, & ad *originem* iſtius concreti declarandam feſtino. De hac nihil habet *Dioſcorides*, niſi quod *ex Africa deferri, à quibusdam*, propter toties nominatum colorem, *Sanguis Draconis eſſe exiſtimetur*, cui tamen opinioni ſuum calculum addidiſſe *Dioſcorides* haud apparet. *Plinius* autem liberè ſtatuit eſſe revera *ſaniem Draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis ſanguine*. Verum enim vero, ſicut in hunc usque diem nemo inventus eſt, qui iſtam Draconis cum elephanto pugnam, hujusque dictum modo effectum ſuis oculis unquam viderit, ſic meritò exploditur antiqua fabula; cui quidem excogitandæ occaſionem dediſſe ſagaciter exiſtimat *Marcellus Vergilius* (*d*) ingens pretium illius rei, ex locis ab Europa longè diſſitis advectæ, *cum ſæpè ſoleant novitate & miraculo aliquo mercium ſuarum pretia augere mercatores*. Taceo, quod tantum non in univerſum

(*a*) Lib. V. de M. M. Cap. 109. (*b*) Exercit. in Solini Polyhiſt. p. m. 140. & ſequ. (*c*) H. N. Lib. XXXIII. Cap. VII. (*d*) Comment. in Dioſcorid. l. c.

verſum fictitia ſint, quæ de Draconibus apud veteres leguntur, taleſque beſtiæ, quales illi ſub nomine Draconis deſcripſerunt, hodiè vix ullibi terrarum reperiantur, cum tamen *Sanguis* (ita dictus) *Draconum* magna ubique copia & modico pretio vendatur.

§. 7.

Rectius igitur *ex vegetabili regno* deducitur *Sanguinis* illius *Draconis origo*, quod inter antiquos Autores primus omnium (quantum ego novi) fecit *Arrianus*, Nicomedenſis, Philoſophus & Hiſtoricus, qui Romæ ſub Adriano & Antonino Imperatoribus floruit. Hic (*e*) in Inſula quadam maris rubri, olim Dioſcoride, nunc Socotera dicta, *gigni ſcribit cinnabari Indicum, idque lachrymarum inſtar ex arboribus emanans, colligi ſolere:* ſed arborum ipſarum ſpeciem ille Arrianus neutiquam declaravit. *Aëtius* quidem, Medicus inter Græcos recentiores, qui ſeculo poſt Chriſtum natum quarto vel quinto vixit, mentionem *Sanguinis Draconis* faciens (*f*) eundem in India ex *herba, Dracunculo* appellata, colligi teſtatur, ſed pariter non indigitat, cujus faciei ille ſit Dracunculus, quando nec *Dioſcorides*, nec alius quiſpiam veterum Dracontio ſive Dracunculo talem ſuccum ſive lachrymam attribuit. Ex Arabum cœtu *Ebnſina*, vulgo *Avicenna* (*g*) de Sanguine Draconis agens, quem ſua lingua *Alachuin* nuncupat, dum quærit, quid eſt? nil reſpondet præter hoc, *eſt ſuccus rubeus totus;* forſan juxta illud, *ſapienti ſat! Serapio* autem & ipſe Arabs, (*h*) ſuum *Demalochohen* ſive *Sanguinem Draconis* autumat eſſe ſuccum *Achilleæ ſideritidis, à Dioſcoride* (*i*) deſcriptæ; aſt hic de iſta Achilleæ proprietate, quod lachrymam rubicundam fundat, ne verbum quidem meminit, uti ſane in nulla ſideritidis ſpecie, nec in Achillea tale quid obſervare licet.

§. 8.

Melior itaque ſententia eſt *Sanguinem Draconis oriri ex arboribus quibusdam*, ſicuti jam pridem exploratum habuit ante citatus *Arrianus*. Nemo autem poſt hunc aliquid fide dignum de iſtis arboribus retulit, uſque ad principium ſeculi XVI. quo tempore *Aloyſius Cadamuſtus*, natione Venetus, (*l*) in Inſula Portus Sancti (una ex Canariis) ſe obſervaſſe ſcripſit Sanguinem Draconis, lachrymam arboris, ferro ſauciatæ, cum ſtato anni tempore arbores inciſæ emittant anno ſequente gummi, quod Athenis decoctum & defecatum in *Sanguinem Draconis* dictum evadat: Arborem iſtam producere fructum ceraſi inſtar, menſe Martio, guſtu eximium, coloris veneti. Sed quis non videt, quam manca ſit hæc *Cadamuſti* relatio? nec pleniorem dedit *Andreas Thevetus* (*m*) paulo recentior Cadamuſto, qui ab hoc ſuam arboris illius deſcriptionem penitus mutuaſſe videtur, ut eadem fere verba repetere me pœniteat. Ampliorem nonnihil *Sanguinis Draconis* mentionem facit *Nic. Monardes* (*n*) Medicus Hiſpanus, qui tamen & ipſe in deſcribenda arboris, illum fundentis, figura plurimum deficit.

§. 9.

Primus autem, qui iſtam arborem accuratè deſcripſit ac delineavit, eſt *Carolus Cluſius*, (*o*) cujus verba, quatenus ad præſens inſtitutum faciunt, huc transferam, quemadmodum & *Joh. Rajus* (*p*) iisdem verbis uſus eſt. Ita autem *Cluſius:* Eſt Draco (aptius enim nomen non invenio) *procera arbor*, pinum procul intuentibus referens, adeo æquales, ſemperque virentes ſunt rami. Hujus truncus craſſus, octo aut novem cubitales ramos æqualiter naſcentes & nudos ſuſtinet, qui in ſummo fiſſi, in alios ternos vel quaternos ramos cubitales aut paulò ampliores, brachialiſque craſſitudinis deſinunt, nudos item & ſine foliis, in ſummo geſtantes capita, plena cubitalium *foliorum*, unciali latitudine, ſenſim in mucronem deſinentium, media coſta denſiore & eminentiore, *ut in Iridis foliis*, tenuium & rubentium in lateribus: mucronem plane repræſentant ea folia, ſemperque virent, & Aloës, vel Iridis modo, invicem amplexando naſcuntur. Truncus, perquam ſcaber, multis rimis dehiſcit, humoremque fundit per caniculæ æſtus, qui *in rubram lachrymam denſatus, Sanguis Draconis* appellatur, ob quam ſane cauſam hanc *arborem Draconem* nuncupavi. Materia trunci firma eſt, ferrumque difficulter admittit, quod veluti fibris transverſim & oblique excurrentibus conſtet: at rami, cum multo ſucco prægnantes ſint, ſatis facile cædi poſſunt.

§. 10.

Talem arborem *Cluſius* primum vidit Olyſiponæ poſt monaſterium S. Virginis à gratia dictum: craſſitudinem habuit octo palmorum, retuleruntque Monachi iſtius loci, *quod nec florem nec fructum ferat:* rem tamen aliter ſe habere poſtea deprehendit *Cluſius*, ramulo ex illa ipſa arbore anno ſequente revulſo donatus ab amico; erat autem ille ramus pedali amplio-rive longitudine, cui inhærebant alii ramuli, *multo fructu racematim compacto onuſti*. Fructui color flaveſcens, ſapor aliquantulum acidus, magnitudo exigui ceraſi. Eum in ſummis capitibus naſci veriſimile exiſtimat *Cluſius*, ut in palma dactyli naſcuntur: ſpatha tamen, uti illos, includi non intellexit; hujus porro arboris recentia capita tenella eſſe idem narrat, ut humilium palmarum, ſive Chamæriphes mo-

 do,

(*e*) in periplo maris Erythræi p.m. 10. (*f*) Tetrabiblio IV. Serm. III. Cap. XII. (*g*) Lib. II. Tract. II. Cap. 608. (p. 388.) (*h*) de Temperam. ſimplic. Cap. 331. (*i*) Lib. IV. Cap. 36. (*l*) de Navigat. ſua Capit. IV. (*m*) Singular. Franc. Antarct. Cap. 8. (*n*) de Simpl. Medicam. novi Orbis Lib. I. p.m. 367. (*o*) rar. Plantar. Hiſtor. p. 1. 2. (*p*) Hiſtor. Plantar. Tom. II. p. 1598.

do, cujus cerebrum in deliciis eſt, edi poſſent, niſi amaritudo prohiberet.

§. 11.

Hodie in hortis ſplendidioribus per Europam paſſim colitur iſta *arbor Draco*, ut neque *Norimbergæ* deſit, viſenda ibidem, inter plures rariſſimas plantas, in horto domeſtico ſummi Botanici *D. Volckameri*. *Lipſiæ in horto Boſiano* alitur quædam altitudine plusquam decem pedum, cujus effigies, juxta cum Aloë Americana ſtupendæ magnitudinis, quæ anno ſuperiori in laudato horto floruit, æri inciſa proſtat. Sed multo grandior eſt illa, quæ *in horto Amſtelodamenſi* feliciter adoleſcendo, ultra viginti jam pedes aſſurrexit, confirmante mihi hoc *Viro Excellentiſſimo Dn. D. Laur. Heiſtero*: *Patriam* verò hujus arboris Europæ viciniorem, quam *inſulas Canarias*, nullam ab Autotibus memoratam invenio; hinc autem aliquando ad Philippum II. Hiſpan. Regem miſerunt arbuſculam, *Joh. Frago ſi*(*q*) opinione, *ſimilem palmæ*, quam vocabant *Dragonalem*. Num vero etiam alibi locorum hæc arbor ſpontè creſcat, affirmare nequeo. Cæterum *Caſpar. Hoffmannus*, Academiæ hujus illuſtre quondam decus, inter primos forſan fuit, qui genus *arboris* illius *Draconis*, ad quod ipſa pertinet, accurate indicavit, (*r*) eſſe nimirum *reveragenus Palmæ Indicæ*. Hanc in ſententiam pedibus eunt moderni Botanici, & ex his ſpeciatim *Joh. Commelinus*, (*s*) noſtram arborem concinne deſcribit, quod ſit *palma prunifera, foliis Yuccæ, fructu, in racemis congeſto, ceraſiformi, duro, cinereo, piſi magnitudine, cujus lachryma Sanguis Draconis dicta*. *Joh. Rajus* etiam (*t*) affinem facit palmæ, ſeu *arboribus arundinaceis Irinisve*, differentiam ſpecificam conſtituente *caudice ramoſo*.

§. 12.

Præter hanc Draconis arborem alias quoque plantas, eundem aut *ſimillimum ſanguini Draconis ſuccum* fundentes, à Botanicis memoratas reperio. Et duas quidem recenſet *Nardus Antonius Recchus* (*u*): unam ſub nomine *Ezquahuitl Quahuchinacenſis*, folia ferentem verbaſci, ampla & anguloſa, ſanguine ſtillantem, ſive ſucco ſimillimo iſti, qui ab *arbore Dracone* Fortunatarum Inſularum colligi ſolet. Alteram huc referendam priori perſimilem eſſe dicit *Recchus*, foliis tamen magis orbiculatis, hirſutis, & aſperis, craſſo cortice, radice ſurculoſa præditam, ac juxta aquas naſcentem. Verum ex his adeo imperfectis narrationibus parum conſtat, cuinam arborum claſſi binæ illæ ſint accenſendæ, cum nec florum, nec fructuum characteres fuerint declarati.

§. 13.

Aliam *arborem Draconem Indicam*, *ſiliquoſam, populi folio*, ſub titulo *Angſana* vel *Angſava Javanica* proponit *Joh. Commelinus* (*x*) his verbis: *Folia* habet incondita, pediculis longis tenuibusque fulta, forma populi ſimilia, in totum vero minora, duas uncias longa, vix ſeſcunciam lata, mucronata, tactu mollia, glabra, nitentia, hilariore virore, ad flavedinem inclinante, perfuſa, ſapore fatuo. *Fructum* rite perſcrutatum haud male convenire reperi cum eo, à *Monarde* deſcripto; & quamvis multi (quibus nunquam data fuit occaſio hosce cernere fructus) pro fabula habebant, quod *Monardes* de *figura Dracunculi*, huic fructui à natura inſculpti tradit, ego tamen veram eſſe hiſtoriam judicavi: ablata enim tunica exteriore, diſperſæ per fructum viſuntur plures venæ, de quarum diſtributione & concurſu *Dracunculi figurant* ſibi imaginantur homines, ſicuti facere aſſolent ex ignis flamma. Hi *fructus*, pediculis longioribus innixi, colore ſunt cinereo, rotundi, & duri, margine membranacei, coſtulis eminentibus præditi. *Semina* in unoquoque fructu bina ternave, oblonga, incurva, rubicunda, dura, glabra, ſplendentia, renis aut phaſeoli graciloris figuram nonnihil imitantia. *Humor*, quem fundit arbos hæc, in *lachrymam rubram* condenſatur, eademque eſt, quæ tenuibus involucris junceis involuta *Sanguis Draconis in lachrymis* audit in Pharmacopoliis.

§. 14.

Hucusque *Commelinus*, qui porro *Andreæ Cleyeri*, Haſſo-Caſſellani, Societatis Indicæ in nova Batavia quondam Archiatri (à quo ipſe iſtius arboris ſemina obtinuit) teſtimonium his verbis affert: *Angſana Javanica arbor eſt ſiliquoſa, floribus gaudens luteis, odoratis, cujus truncus, ut & rami, ſcarificati humorem fundunt, Sanguinis Draconis inſtar, qui illico condenſatur.* Hujus arboris mentionem etiam ita fecit *D. Herm. Nic. Grim* (*y*): Arbor eſt *Javæ*, quin ipſius *Bataviæ urbis* incola, *ſuccum, Sanguinis Draconis* inſtar, eleganter pellucidum deſtillans: Eſt proceræ magnitudinis, ligni durioris, foliorum oblongorum, florum parvorum, flavi coloris, amariuſculi ſaporis &c. Num verò hujus arboris ſucco ſub *Sanguinis Draconis* nomine revera potiantur officinæ noſtræ, haud facile affirmaverim.

§. 15.

Rurſus *aliam plantam*, *Sanguinis Draconis feracem*, extare deprehendo, ſub nomine *Arundinis farctæ Indiæ Orientalis*; de hac è *Roberto Moriſono*, & *Jacobo Bocharto*, ſequentem in modum ſcribit *Joh. Rajus* (*z*): Ab India Orientali à mer-

(*q*) Hiſt. arom. & ſimpl. Ind. Cap. XV. p. 49. (*r*) de Medic. offic. Libr. II. Cap. 121. (*s*) Catal. plantar. hort. Med. Amſtel. p. 206. (*t*) Method. plantar. emend. p. 135. (*u*) Hiſt. plantar. Mexican. p. 59. (*x*) Hiſt. rarior. plant. horti Amſtelodam. Cap. 109. (*y*) Ephemer. A. N. C. Dec. II, ann. III. obſ. 37. (*z*) Hiſt. plantar. Tom. III. p. 615.

à mercatoribus petitur, ejusque succus *Dragons-Blood in Drops* nostratibus vocatur: subtilior est & pretiosior, duploque alio ab arboribus proveniente carior, unde *Dragons-Blood-Cane*, ex internodio, quatuor pedes longo, digitum crasso orta, flavescens. Ex hujus *arundinis* nodis (una cum foliis) emergit *fructus ad instar nucularum*, quarum duæ species, *minor* figurâ rotundâ, magnitudine avellanæ minimæ, *major*, figurâ oblonga, magnitudine avellanæ majoris. Utraque autem species externe multos habet gibbulos seu squamas, ad instar baccæ mori. Fracto putamine duriusculo intus apparet nucleus, qualis in cerasis; revera autem res ita habet: dictus fructus externe tegitur *materiâ quadam rubrâ, facile friabili*, ita ut eam quis digito abstergere possit, quæ tacta chartam aut manus rubedine afficit. *Et haece rubra materia ea est Sanguinis Draconis species, ex qua fit vernix, qua cistæ & pyxides Sinenses obduci solent.* Modus autem rubram materiam colligendi est, dictum fructum in aqua calida macerare, donec materia illa rubra in fundo vasis subsideat, unde aquâ evaporata aut effusa dictus *Sanguinis Draconis cum guttis seu frustulis concretis* ex fundo vasis colligitur.

§. 16.

Talem *fructum*, qualis in antecedenti §. describitur, non solum apud prælaudatum *Dn. D. Heisterum* vidi, sed etiam ex amplissimo suo rerum naturalium rariorum apparatu mihi exhibuit *spectatissimus h. t. Ordinis Medici Decanus Dn. D. Joh. Jacobus Bayerus*, statim admonens, hunc fructum non *Arboris Draconis Clusii* aut alius, sed *ipsissimæ istius Indicæ Arundinis* esse, jam pridem descriptum ac delineatum, sub specie *fructus peregrini squamosi, à Carolo Clusio*; (α) quamvis ille circa plantam nihil exploratum habuit, præter hoc, quod sit *Canna de Bengala*. Meminit vero etiam hujus Arundinis *Samuel Dale* (β) qui tamen ejus notitiam non nisi ex allegatis modo Autoribus, *Morisonio & Bocharto habuit*. Clariorem vero ejus mentionem fecit Vir celeberrimus, *D. Mich. Bernh. Valentini*, (γ) quando Arundinem illam, ex *Georgii Eberhardi Rumphii & Herberti de Jager* epistolicis relationibus, comprobat in Insula Sumatra crescere, & *Rotang Calappa*, i. e. *Palmi-junci speciem*, aliquibus etiam *Palma pinum*, aut *palmam coniferam spinosam vocari*. *Allegat porro D. Valentini Disputationem Inauguralem Engelberti Kæmpferi de Dsjerenang*, sive *Draconis Sanguine*, qui ex fructibus palmi-junci conficitur. Non licuit mihi esse tam felici, ut illam Dissertationem nanciscerer, aut saltem, quo loco edita sit, comperirem; interim excerpta, quæ hinc in appendicem sui operis *D. Valentini* transtulit, egregia sane sunt, & non parum illustrant ea, quæ *de Arundine Indica, Sanguinem Draconis fundente*, ex aliis Autoribus in medium protuli. Eandem plantam ejusque fructum atque lachrymam *D. Guilielmus Sherard*, Botanicus consummatissimus, & Smyrnæ pro Societate Anglorum Turcica Consul, communicavit *Samueli Dale*, sicut ipse *l. c. pag.* 263. enarrat, commemorans plantam istam à *Sherardo* nuncupari *palmam, quæ Sanguinem Draconis fundit alteram, foliis & caudice spinis longis, acutissimis, nigris, undique armatam:* Reperiri eam in Amboyna Insula: lachrymam esse admodum puram, & cum purissimo Sanguine Draconis in guttis colore convenientem. Quamvis autem *Dale* dubitet, utrum hæc planta specie non differat ab Arundine supra descripta, verosimillimum tamen est, quod una sit eademque, præsertim quoniam *Kæmpferus* testatur Arundinem istam omnino plurimis spinis esse obsitam, ut adeo hoc etiam nomine cum *Sherardiana palma* conveniat, licet hanc spinositatem non indicaverit *Rajus* in sua descriptione.

§. 17.

Nescio autem ferè, quid statuere debeam de *aliis quibusdam*, quas, præter hactenus declaratas, *Sanguinem Draconis* pariter fundere nonnulli Autores asseverant. Ita superius allegatus *Herbertus de Jager* (δ) ex Gallica *Flacourti Historia Insulæ Madagascar tres* recenset *Species*, non inter se tantum, sed etiam ab illis, quas ego exposui (uti plane videtur) diversas. *Primam* nuncupat vocabulo barbaro *Varaucoco*, quæ instar clematis arbores vicinas scandat, fructum ferat cœruleum, magnitudine persici, quatuor nucleis dulcibus & esculentis refertum: è cortice autem stillare ait *gummi-resinam, coloris sanguinei. Alteram speciem Rhàa*, quæ vox sanguinem significat: arborem hanc esse proceram, instar juglandis, è cujus ramorum ac trunci leviter sauciato cortice effluat *succus sanguini animalium florido simillimus*, folia gerat pyri foliis analoga, sed paulo longiora, florem rutilantem & flammei coloris, racematim dispositum, sicut flos urticæ. *Tertiam Masoutra* aut *Voasoutra* nominat, arborem cujus fructus formam & magnitudinem pyri referat, nisi quod in fine crassior sit, & quinque cornubus instructus: in medio fructus contineri nucleum pinguem, figura nucis myristicæ, cinctum duriori cortice &c. Plures circumstantias harum arborum, fugiendæ prolixitatis causa nunc omitto: Illud tamen non possum sicco prorsus pede præterire, quod *Petrus Pometus* Myropola Gallus (ε) non solum descripserit, verum etiam delineaverit arborem istam *Flacourti* tertiam, cujus fructus *Masoutra* aut *Vaosoutra* dicatur: esse autem specie eandem cum altera illa *Rhàa* ante dicta, & non modo in Madagascar, sed & *in Canariis Insulis* copiose nasci.

(α) Exotic. Lib. II. Cap. III. (β) Supplem. Pharmacolog. p. m. 252. (γ) Musei Museorum p. m. 387. (δ) In Appendice ad Valentini Museum Mus. pag. 41. & 42. (ε) Histor. Gener. Simplic. part. I. p. 260.

§. 18.

Ex his omnibus *plantarum, Sanguinem Draconis suppeditantium, speciebus* indubiæ veritatis esse puto I.) *palmam pruniferam foliis Yuccæ*, sive *Draconem arborem Clusii.* II.) *Angsanam sive arborem Draconem Indicam siliquosam populi folio*, §. 13. & 14. descriptam : III.) *Arundinem farctam, Indiæ Orientalis Morisoni, seu palmam Sanguinem Draconis fundentem, foliis & caudice spinosis Sherardi*, de qua §.15. & 16. egi. Harum enim specierum Historia, & quod singulæ Sanguinem Draconis revera fundant, certo satis constat. De reliquis vero, *duabus* nempé *Nardi Ant. Recchi*, §.12. expositis, ut & *tribus illis à Flacourto recensitis*, & in §.17. à me exhibitis, quoniam non nisi admodum imperfectæ prostant descriptiones, vix aliquid ausim determinare, donec luculentiora de singulis testimonia invenerim. Cæterum facile oriri posset dubium, *quomodo ejusdem naturæ succus, aut unus idemque Sanguis Draconis, à tot tamque diversis plantarum speciebus produci queat?* Verum enim verò non magis impossibile illud videri debet, quam hoc, quod idem lapis Bezoar ex animalibus specie distinctis pluribus, eademque fere terebinthina ex diversis arborum speciebus depromi soleant. Non dubito autem, quin inter *lachrymas Sanguinis Draconis* (licet quædam generalis existat convenientia) non una tamen etiam observanda sit *discrepantia, in colore, aut sapore, aut aliis qualitatibus* deprehendenda, si uniuscujusque speciei accuratum examen & cum aliis sedula collatio institueretur ; quod quidem apud nos facere ideo non licet, quoniam nemo Mercatorum aut Pharmacopœorum pro certo asserere potest, suum *Sanguinem Draconis* ab hac & non alia plantæ aut arboris specie sumtum esse.

§. 19.

Minime vero audiendus est *Joh. Godofredus Vitus*, Myropola Wormaciensis, qui *D. Valentini l. c.* referente, contendit omnem Draconis sanguinem è sola saltem illa Arundine farcta Indica provenire : Potuit enim omnino bonus ille Vir, cum in Orientali India viveret, observasse quidem, quod *Sanguis Draconis*, ibi locorum, non aliunde, quam *ex Arundine* laudata colligatur, frustra vero negaverit, quod in aliis regionibus, ab aliis etiam plantis, ejusdem indolis succus petatur; ut propterea merito ipsius hanc opinionem confutaverit *D. Valentini.*

§. 20.

Quod ad *delectum Sanguinis Draconis* attinet, præferendus est purus, nullis vel paucis quisquiliis, arenis, plantarum corticibus aliisve ramentis contaminatus, levis, qui sibi relictus nigricat, in pulverem vero comminutus egregie rutilat. Et talem quidem in *massulas pruni minoris, interdum etiam brevioris bacilli aut cylindri similes coactum*, prælongis foliis arundinaceis vel junceis involutum, Pharmacopœi accuratiores ad medicinam eligere solent ; cujusmodi etiam optimæ notæ & exquisitæ pulchritudinis lachrymas, alias quidem *ipsissimæ Arboris Draconis Clusii*, alias *Arundinis* alicujus, sine dubio istius *farctæ Indicæ* foliis inclusas, mihi ostendit supra laudatus *Dn. D. Bajerus.*

§. 21.

Sicut autem in compluribus, præsertim pretiosis, mercibus imitandis & adulterandis turpe lucrum quærunt fraudulenti mercatores, ita nec circa *Sanguinem Draconis* iidem abstinent suis mangoniis. Tametsi enim hic succus hodie minori constet pretio, quam olim, tempore *Dioscoridis*, qui illum ex Africa delatum magno constare, & tam rarum esse perhibet, ut vix versicoloribus pictorum lineis satisfaciat, ne nunc tamen adeò idem eviluit, ut potius, juxta dulcissimæ patriæ meæ, *Francofurtensem* nimirum *Taxam*, uncia dimidia *Sanguinis Draconis* optimi pto decem crucigeris venundetur. Cæterum *Lapathi* quædam est *species*, quæ ob rubicundas per folia dispersas maculas & venas, *herba Sanguis Draconis* vulgo dicitur, quando sunt, qui autumant, hujus herbæ expresso succo posse confici *ἀντιβαλλόμενον genuini Sanguinis Draconis :* Sed neutiquam confirmat experimentum, quod primus in ista planta rubedinis aspectus promittit, quin potius non alium, quam *viridescentem succum* ex eadem licet exprimere.

§. 22.

Vario autem modo *adulterari* observatur *Sanguis Draconis. Hermolaus Barbarus* (ζ) id fieri *cum sorbis tritis & caprino sanguine*, pariterque *Matthiolus* (η) cum *hirci sanguine, resina quavis, sorbis siccis*, & aliis, perhibent. *Amatus Lusitanus* (ϑ) compositas sua ætate novit *rotulas*, pro Sanguine Draconis venditatas, *è sanguine hircino, sorbis, & laterum pulvere*, in unum redactis, vel etiam *ex rubia tinctorum, bolo Armena, resina, & tragacantha* simul mixtis. Hujusmodi sane massa, sub titulo *Sanguinis Draconis vulgaris aut vilioris*, ubique prostat in Pharmacopoliis, & quia minime pretiosa est, à fabris & mulomedicis expetitur ad medicinam equis faciendam. Aliud *mangonium* Vercellis se vidisse scribit *Franc. Alexander* (ι) *ex gummi* nempe *in Virgini* (i. e. ligni Brasiliensis rubri) *decocto soluto, corticibus quibusdam, aliisque simul compactis, in quadrangulas tabellas tam astute paratum, ut visu non internoscatur.* Tamen *spurium Draconis sanguinem*, pulcherrimi quidem coloris, sed in aqua promptissime solubilem & hinc *plane gummosum* vidi apud sæpius memoratum

(ζ) Corollar. ad Dioscorid. cap. 945. (η) in Libr. IV. Dioscorid. cap. 32. (ϑ) Comment. in Dioscor. Libr. IV. enarrat. 69. (ι) Appoll. radio I. p. m. 322.

ratum Excell. *Dn. D. Bajerum*, illique parum dissimilem, folio arundinaceo (ad majorem scilicet mangonii occultationem) involutum, à Pharmacopœô Altdorffino obtinui.

SECTIO II.
De
Virtutibus & Usu Sanguinis Draconis.

§. I.

Satis jam prolixe, ut opinor, persecutus sum *historiam naturalem Sanguinis Draconis*, ut nunc ad declarandas ipsius *facultates* atque *utilitates*, *in Medicina* cumprimis, tum & *mechanicas* quasdam, progrediendum mihi esse videar. Hoc autem omnino præmoneo, quod in sequenti tractatione non nisi *optimum quemvis talismodi succum*, qui *Sanguis Draconis* dicitur, hoc nomine subintelligam, excluso quolibet *mangonio*. Illius igitur, cujus notas bonitatis in Sect. I. §. 20. edocui, *qualitates primas*, ut juxta veterum doctrinam, sano sensu admissam, definiam, cum *Christ. Marggravio* (κ) arbitror, *Sanguinem Draconis siccum esse & frigidum in primo gradu.* Quamvis enim resinosa ejus substantia calefaciendi potius virtutem arguat, quia tamen istæ particulæ (ceu in §. IV. monstravi) maximam partem sunt fixiores ac terreæ crassiores, minus volatiles, supposita hac conditione difficultas in assignando qualitatum primarum gradu facile tollitur; quanquam nec illis refragari velim, qui *temperatum in calefaciendi & refrigerandi facultate Sanguinem Draconis* esse contendunt.

§. 2.

Hoc certum est, *siccare*, *adstringere* ac *roborare* istum succum, quod jam pridem exploratum habuit *Dioscorides*, quando *suæ cinnabari*, seu *nostro Sanguini Draconis eandem vim, quam hæmatitæ lapidi* adjudicat, verum *efficacius adstringere*, & *sanguinem cohibere* censet. Quare in compluribus morbis, ubi laudatæ virtutes requiruntur, perutilem præstat operam *Sanguis Draconis*, cum interno, tum externo usu. Antequam verò speciales ejusdem effectus in hoc aut illo morbo recenseam, placet nonnihil *de præparandi Sanguinem Draconis ratione præmittere.*

§. 3.

Diffiteri autem nequeo *Sanguinem Draconis* esse ex illorum simplicium genere, quæ *quam minima* utplurimum indigent *præparatione*. Quodsi enim *in lachrymis purioribus*, nullo mangonio corruptus (uti sane talem impetrare facile licet) eligatur, *prompte in pulverem conteri*, indeque varias in formas potionum, electuariorum, pilularum &c. converti, quin & unguentis & emplastris admisceri pro re nata poterit. Ubi vero non nisi *impurior*, multisque rebus heterogeneis aut quisquiliis contaminatus præsto fuerit, hunc *in spiritu vini dissolvere*, solutionem *percolare*, & blando igne *inspissare* conveniet, quemadmodum *Frid. Hoffmannus Pater* (λ) idem faciendum præcepit; tametsi hoc pacto saltem *resina Sanguinis Draconis* extrahatur, si spiritus vini affusus sit rectificatus, & non quodammodo aqueus, ut simul gummosam istius succi portionem dissolvat.

§. 4.

Si quis *in forma liquida* concinniore propinare velit *Sanguinem Draconis*, *tincturam vel essentiam* ejus mediante spiritu vini simplici vel tartarisato conficiat. Per retortam igne arenæ fortiori, gradatim adhibito, propellitur in vas excipiens *spiritus acidulus*, è flavo rubescens, non ingrati odoris & saporis: *oleum* vero non prodit fuscum, *empyreumaticum*, nec tamen ipsum adeò ingratum, ut potius *aromatica quadam acrimonia* linguam, & *fragrantia* (inter ipsum empyreumaticum fœtorem) nares afficiat. Et hujus quidem olei ex unciis duabus Sanguinis Draconis duas circiter cum dimidia drachmas obtinui, spiritus vero quantitatem paulo minorem. Non data fuit hactenus occasio, ut vires utriusque experirer: nullus tamen dubito, quin *oleum* laudatam *virtutem travmaticam* eximiam olei tartari fœtidi externo usu æquaturum sit, vel superaturum.

§. 5.

Ut autem nunc *Virtutes Sanguinis Draconis*, contra hos vel illos *in specie* morbos, paulo accuratius declarem, illos primum effectus notabo, in quibus medicamentum istud *interne datum* prodesse deprehenditur. Sunt autem hi in universum *omnis generis fluxiones*, sanguineæ, serosæ, aut aliæ. Testantur hoc uno quasi ore, qui Sanguinis Draconis mentionem faciunt Medici, præsertim recentiores, quos inter *Nicolaus Monardes* (μ) illum succum tam intro assumtum, quam ventri illitum, aut clysteribus inditum sistere *alvi profluvium, sanguinem etiam undequaque manantem reprimere* affirmat. Similiter *Matthiolus* periculum facientibus liquido patere perhibet, quod adstringendi vi polleat & majori quidem, quam hæmatites, unde fiat, ut felicius eo utantur Medici *ad muliebres & dysentericas fluxiones, ad cruentas exscreationes* &c. Et quamvis *Joh.*

(κ) Mater. Med. contract. pag. 49. (λ) Clav. Schrœder. p. m. 599. (μ) de Simpl. medicam. ex novo Orbe delat. p. m. 367.

Joh. Bauhinus (ν) scribat, se nullam insignem vim ad reprimendos flores sanguinis animadvertere potuisse in legitimo Sanguine Draconis, in adulterino vero, ob admixta adstringentia majorem credere, plus tamen apud me valet peritissimi *Dan. Ludovici* (ο) autoritas, qui *omnibus stypticis exoticis verum selectioremque Draconis Sanguinem anteponit*, suffragante omnino experientia, dummodo non nimis exigua dosi, sed à ℈j. circiter ad ℥j. exhibeatur.

§. 6.

Consulto hinc celeberrimus *D. Wedelius*, quem Patronum ac Præceptorem de studiis meis summe meritum piissime veneror, in *pulverem suum stipticum rubrum* larga satis quantitate recipit *Sanguinem Draconis*. Quod idem quoque ingrediatur vulgarem istum *pulverem contra casum*, in Pharmacopœa Augustana, Dispensatorio Norimbergensi & alibi descriptum, nemo nisi ignarissimus in re medica ignorabit. Et sane dolendum est, non frequentius à Medicis tentari *virtutes illius succi*, quas certo persuasum habeo egregias plane comparituras *in compescendis compluribus hæmorrhagiis aliisque præternaturalibus fluxibus*. Terreæ enim & gummi-resinosæ fixiores ejus particulæ non possunt non humorum nimiam tenuitatem, agitationem & acrimoniam corrigere, vasa nimium relaxata tono suo restituere, eorundemque præternaturalem anastomosin aut diæresin consolidando sanare.

§. 7.

Esset in proclivi plures allegare *observationes Practicorum*, assertionem meam confirmantium, nisi prolixitatem fugiens sufficere putarem unicam memorasse, quam pro summa in me benevolentia sua mecum communicavit *Vir Præ-Nobilissimus atque Excellentissimus Dn. D. Joh. Mauritius Hoffmannus, diversorum S. R. I. Principum Consiliarius & Archiater, Academiæ hujus & Collegii Med. Norimbergensis Senior gravissimus &c. Patronus ac studiorum meorum Promotor maximopere colendus*, de *hæmoptoico* nimirum quodam fere desperato, cui sequens *Electuarium* veluti θεὸν ἀπὸ μηχανῆς opem tulit: ℞. *observ. rosar. antiq.* ℥ij. *croci* ♂. *styptici, sangu. dracon. in lachrym. lap. hæmatit. præparat. succi catechu* āā. ℥ij. *M. ad fictil. c. s. q. Sirupi de rosis sicc. F. Elect.* Idem modo laudatus Vir mihi retulit, se non sine felici successu usum esse *puriore Sanguine Draconis in affectibus spasmodicis*, remiscendo illum cinnabarinis, ras. ung. alcis, eboris & ægagropilis; qualem sane effectum Sanguis Draconis substantia sua balsamica & absorbente terrea nervoso generi, ab inimicis salium spiculis irritato & afflicto, liberaliter promittit. Quapropter minime peccavit *Pharmacopola quidam in Belgio, qui colorem pulveris specifici cephalici Michaëlis eleganter exaltavit, addito tantillo Sanguinis Draconis:* cumque ideo ab alio Pharmacopola fraudis aut criminis accusatus esset apud Magistratum, ab hoc sine ulla pœna dimissus & merito absolutus est, quemadmodum *Excell. Dn. D. Heisterus* hanc historiam mihi narravit.

§. 8.

Pergo nunc ad *externos* etiam *usus Sanguinis Draconis* explicandos, qui omnino multi sunt & varii. Pulverem ejus vertici *capitis* inspersum *defluxiones* ipsius, ne in partes inferiores delabatur, prohibere, Autor est *Monardes l. c.* sed multo rectius, meo quidem judicio, ageretur, si cum aliis cephalicis & anticatarrhalibus remediis, e. gr. pulv. succini, thuris, mastichis, gum. anime &c. *in emplastri formam* converteretur, aut saltem cum *empl. de betonica* subactus imponeretur vertici dictum in finem Sanguis Draconis, sine dubio roborandi & siccandi virtute sua catarrhis obicem positurus. *Ad ophthalmica medicamenta* suam cinnabarim, nostrumve *Sanguinem Draconis* commendat *Dioscorides:* nec dubium est, quin contra seri lachrymalis molestam exundationem, cum acrimonia conjunctam, & hinc ortam *lippitudinem* & *ophthalmiam humidam* singulari sit auxilio.

§. 9.

Notissima autem est *Sanguinis Draconis efficacia in gingivarum corruptione scorbutica*, indeque secuta *dentium vacillatione*: quibus in casibus prudentes Medici ad *pulveres dentifricios*, ad *linimenta* item aliasque formulas illum succum ordinarie recipiunt, utpote absorbendo & putredinem arcendo, insuper consolidando valde proficuum. Hoc nomine *Paul. Hermannus* (π) præscripsit sequentem in modum; ℞. Sang. dracon. mastich. myrrh. āā. ʒß. alum. ℈j. mell. rosat, q. s. f. *linimentum in vacillatione dentium à causa scorbutica.* Quantum *travmatica virtus* polleat *Sanguinis Draconis*, cum in confesso sit inter Medicos, prolixius adstruere supersedeo. Testes sint tot compositiones antiquæ & novæ, ad vulnera sananda excogitatæ, quas succus ille largiter ingreditur, e. gr. *emplastrum Aëtii l. c. purpura inscriptum, ad cruenta vulnera glutinanda, empl. de pelle arietina, catagmaticum Renodai, Stipticum Crollii &c.* quin & *pulveribus ischæmis*, aut Sanguinem violenter erumpentem externo usu sistentibus toto die admiscetur: sicut seorsim *in hæmorrhag. narium* cum albumine ovi mixtum Sangv. Drac. applicandum suadet *Christ. Joh. Langius* (ϱ)

§. 10.

Neque vero minus efficax est remedium *in ulceribus sordidis & manantibus* mundificandis, siccandis & consolidandis: quem in finem *Joh. Muse* (σ) *Sanguinis Draconis* unum ex præcipuis ingredientibus *unguenti, craseos parvum dicti*

(ν) Hist. Plant. Tom. I. Lib. III. p. 405. (ο) Pharmac. p. m. 339. (π) Cynosur. M. M. p. 294. (ϱ) Oper. Med. part. I. p. 415. (σ) Oper. edit. Costæi p. 187. II.

dicti esse voluit, quod ulcera tam vetera quam nova terget, carne implet, glutinat, cicatrice claudit. In specie vero ad *synoviam*, sive stillantem ex articulis sauciatis lymphaticum laticem, prodesse Sanguinem Draconis perhibet l. c. *Langius*. Quod *ambustis igne, & papularum eruptionibus*, *cerato exceptus* ille succus medeatur, *Dioscorides* asseverat; nec dubium est, quin longe pluribus morbis idem occurrat, in quibus nimirum siccare, roborare & putredinem avertere convenit. Ego sane persuasissimum habeo, quod etiam *in suffitu*, *ad siccandos catarrhos*, *ad uteri & ani prolapsum* &c. egregie conducere queat.

§. II.

Ut tandem *de usu Sanguinis Draconis extra medicinam* aliquid addam, hunc sane, & nominatim *pigmentarium*, Medico vetustiorem esse arbitror: quod vel solo supra allegato *Dioscoridis* testimonio constat, qui *cinnabarim* suam, *aut modernum Draconis Sanguinem versicoloribus pictorum lineis præcipue destinatum* scribit. Quod non alius sit color, quam ipsius, qui in picturis proprie sanguinem referat, ex *Plinio* supra retuli; confirmat idem *P. M. Caneparius* (τ) hoc insuper commemorans, quod *Sanguinis Draconis* color magis perduret, quam laccæ, ac magis sanguineus & vividus sit; cæterum quæcunque pictura scripturave hoc pigmento ducta exsiccataque madefiat aqua imbuta Verzino seu ligno Brasiliensi, illam Violati coloris fieri. *Vitriariis* etiam *inservire Sanguinem Draconis*, ut carmesino colore vitra pingant, testatur *Langius*.

§. 12.

Coronidis loco adjicere placet modum parandi *magisterium Sanguinis Draconis pro usu Cosmetico*, ad genas puellarum & fœmellarum vivaciori rubedine, siquidem hanc desideraverint, imbuendas: quod arcanum *Præ-Nobil. Dn. D. Heisterus* benevole mihi revelavit: R. *Sanguinis Draconis* q. p. *coque cum lixivio forti, filtra saturate tinctum, eumque cum solutione aluminis, aqua pluviali facta, præcipita, edulcora & exsicca, hoc præcipitatum misce cum solutione Tragacanthi, vel mucilagine seminis cydoniorum, utere. Color ejus exaltatur, si particula aliqua hujus magisterii in mortario vitreo cum pauxillo aluminis teratur, inque subtilissimum pollinem redigatur.* Sed ego hic pedem figo, gratias persolvens *Supremo Numini*, quod conficiendo huic qualicunque Specimini sufficientes mihi vires largiri voluerit. *Lectorem* vero *benevolum* spero condonaturum, si in hujus dissertationis elaboratione vel minus accuratum, vel nimis brevem me fuisse deprehenderit, uti sane lubens profiteor, potuisse hoc thema meum & accuratius & prolixius tractari, quod nec ipse omisissem, nisi temporis angustia & festinationis necessitas prohibuissent.

(τ) de Atrament. descript. V. cap. 16.

DISPUTATIO V.
DE
BALSAMO COPAYBA,
D. FRIDERICI WILHELMI HOPPE.

§. I.

Ut ordinis habeatur ratio, *Balsami Copayba* Etymologia hic ante omnia tradenda est. *Balsamum* dicitur, quia liquoribus spissioribus, suaveolentibus & balsamicis, qui ex diversi generis vegetabilibus sua sponte fluunt, vel facta incisione promanant, aut coctione demum eliciuntur, simillimum est. Derivatur autem vox Balsami ab Hebræorum *Baal* seu *Bal, Dominus* & *Schemen, Oleum*, qs. dicatur, *Dominus* aut *Princeps Olei*, ob fragrantiam & insignem in variis morbis efficaciam, qua Balsamum se commendat. Alii cum *P. Alpino* in *Dialogo de Balsamo c.* 3. sibi persuadent Balsami Etymon ex lingua Arabica deducendum esse, quoniam olim Medici Arabes illud *Balessan* vocarunt, quod Græci βάλσαμον & Latini *Balsamum*, nostrates vero *Balsam* appellant. Ad distinctionem autem aliorum Balsamorum, quorum quædam à loco natali, uti *Peruvianum* & *Tolutanum*, alia ab ipsa planta, ex qua promanant, ut *Opobalsamum*, vel arte parantur, veluti *Balsamum Nucistæ, Cinnamomi &c.* alia denique ab usu, cui dicata sunt, ut *Balsamum vitæ, Nervinum* & consimile, suum cognomen obtinuerunt, nostrum Balsamum *Copaiba* vel *Copayva*, item *Copaliba*, & *Copalyva*, ab ipsa arbore, quæ illud effundit & à Brasilianis hoc nomine insignitur, passim apud nos appellatur, ut & à nonnullis minus accurate *Balsamum Indicum album, weisser Americanischer Balsam*, quia sic cum *Balsamo Peruviano albo* confunditur. Ab initio *Oleum* Copayva dicebatur ob limpiditatem. Americanis etiam *Colocai*, Lusitanis *Camelo*, Gallis *Copaii, Copaif* & *Campaif*, teste *P. Pomet Hist. des Drogues fol.* 281. dicitur. Et cum plerique Americani, referente *G. Pisone in Hist. Nat. Brasil.* resinas omnes odoratas & gummata suaveolentia *Copal* vocent, arbores autem per voculam *Iba* vel *Yva* designent, facile exinde Etymolo-

mologiæ ratio patet, cur ſcilicet arbor balſamum noſtrum proferens ipſeque liquor reſinoſus ex ea promanans *Copal-Iba* & *Copal-Yba*, contracte vero *Copaliba* vel *Copayva* denominetur. Pluribus quidem Braſiliæ arboribus reſiniferis diſtincti generis hoc nomen commune eſt, adeo ut *Franc. Hernandez in Hiſt. plantar. Mexican.* octo ſpecies arborum *Copaliferarum* enumerarit ac deſcripſerit, ob odoris tamen ſuavitatem uſumque præſtantem balſami noſtri arbor illius & liquor reſinoſus ex ea deſtillans Copayva nominatur, & ſub hoc titulo officinis noſtris Pharmaceuticis cognitus eſt.

§. 2.

Indicato nomine ad ipſius arboris & liquoris balſamici ex ea ſtillantis deſcriptionem progredior. *Arbor* ſatis procera eſt, multis, craſſis & late per terram diffuſſis radicibus innixa, truncoque gaudens recto, admodum craſſo, qui foris denſo cortice cingitur, intus autem ex ligno conſtat ſaturate rubro & velut minio tincto, duritieque fagino æquali, ex quo non ſolum aſſeres lati fiunt, ſed & liquores rubri affuſa aqua per coctionem eliciuntur, in varios Fabrorum lignariorum atque tinctorum uſus. Hic truncus multos de ſe ſpargit ramos & ramuſculos late extenſos, quibus quamplurima adhærent folia ſuperna parte magis virentia, inferna vero diluto virore tincta, ſubrotunda & ad ovalem formam accedentia, quatuor aut quinque digitos longa, duos autem vel duos cum ſemiſſe lata, pediculisque craſſis, & digitalis longitudinis innixa, per quæ plurimi fibrarum ſucciferarum faſciculi, in poſtica foliorum parte magis prominentes, excurrunt. Ramulorum extremitatibus inſiſtunt multi flores, ex quinque mediocris magnitudinis petalis compoſiti, quibus ſingulis decidentibus ſuccedunt ſingulæ ſiliquæ oblongæ, digitales, ſubrotundæ atque fuſcæ, quæ, ſi ad maturitatem pervenerunt, digito preſſæ mox aperiuntur, & nucleum, quem continent, emittunt, oblongo rotundum, avellanæ magnitudine atque forma, cujus exterius integumentum cuticula eſt nigricans, quæ ad medietatem veſtitur paucâ pulpâ luteâ, lentâ, molli, odoris inſtar piſorum contuſorum: nucleus autem, qui comeditur, conſtat carne lentâ, dentibus cedente, ſaporis haud adeo manifeſti, coloris aquei, quo fructu Simiæ delectantur, ita referente *G. Margravio in Hiſt. rer. natur. Braſiliæ.* Creſcit hæc arbor in denſis nemoribus mediterraneis Braſiliæ, & valde luxuriat in vicinis Inſulis Antillis, ubi fervente æſtate ex trunco tempore plenilunii profundius inciſo *liquor* effluit oleoſo reſinoſus, primo quidem limpidus, inſtar olei deſtillati Terebinthinæ, poſtea vero craſſior ex albo flaveſcens, & aqua ſubrubente quandoque permixtus, ſaporis ſubacris & amaricantis, odoris reſinoſi ac Terebinthinati ſubtilioris, qui diverſis vaſculis ita excipitur, ut qui primo profluit liquor, ſeorſim aſſervetur, ceu præſtantior altero, qui ultimo prodit & ſubrubente aqua nonnunquam dilutus in vaſis terreis oblongis & anguſtis ad nos per Luſitanos, ſub *Balſami Copaiba* titulo, transfertur. Si truncus arboris iſtius juſto tempore ſatis profunde & ultra corticem inciditur, ſpatio trium horarum ad duodecim balſami libras emittit; at ſi intempeſtive ſauciatur, nihil vel parum liquoris balſamici fundit, vulnere autem mox cera aut argilla obducto, poſt duas circiter hebdomadas reſinoſum ſuum liquorem ſat copioſe largitur. Infima trunci pars in hac arbore cernitur plerumque attrita crebro affrictu eorum animalium, quæ à ſerpentibus vel aliis beſtiis læſa ad remedium illud naturæ ſe inſtinctu conferunt, uti traditur in *Barlei Hiſt. rerum in Braſilia ſub Mauritio geſtar. p. m. 226.*

§. 3.

Ex modo relatis patet, *arborem*, quæ Balſamum Copayva ſubminiſtrat, eſſe ex genere *ſiliquoſarum balſamiferarum*, quæ *floribus pentapetalis & ſiliqua brevi monoſperma, foliisque ſubrotundis* ac *ovalibus* à cæteris congeneribus differt. Arbor enim illa, quæ *Balſamum Peruvianum* profert, foliis Amygdalinis paulo majoribus, acuminatis & ſiliquis oblongis ac anguſtis, locoque natali à noſtra recedit: quæ vero *Gummi Anime* largitur & *Ietaiba* Braſilienſibus dicitur, ſiliquis oblongis, & tricoccis abludit: quæ *Opobalſamum* largitur arbuſcula, Arabiæ Felicis incola, folia habet alata, ſemper virentia, floſculos pentapetalos, in medio ſtamineos, & fructus ſubrotundos ac monopyrenos, quales fere ſimiles aliquot *Terebinthi Jamaicenſis* ſpecies, Balſamum fundentes & à *Sloane* deſcriptæ, proferunt, de quibus vid. *J. Raj. Hiſt. plant. Tom. 3. fol. 51.* Quæ *Balſamum Tolutanum* præbet, in Americæ Provincia *Tolu* folia gerit *Ceratiæ* ſimilia, ſemper viridia, & conos inſtar pumilæ *Pinus.* Celeb. *P. Hermannus, in Colleg. Mſſ. de Materia Medica,* arborem, quæ Balſamum Copayba fundit, bacciferam eſſe refert, ſive quod breves illius ſiliquas, ſive quod alius arboris balſamiferæ Occidentalis fructus ſubrotundos & racemoſos, quales *Hernandez l. c.* deſcripſit, pro baccis habuerit, quæ tamen minus proprie ita vocantur, quia baccæ Botanicis dicuntur Vegetabilium fructus minores & ſubrotundi, qui ſub cuticula tenui & pulpa molli atque ſucculenta ſua ſemina recondunt, uti *Rajus in Method. plant. emend. p. 72.* recte monet: ſiliquas autem arboris Copayba pro baccis habuiſſe prælaudatum *Hermannum,* ex eo conjicio, quod baccas in duas partes dehiſcere ſcripſerit, id quod ſiliquis proprium eſt & *Piſo* quoque *l. a.* de fructu arboris Copayba ſubinnuiſſe videtur, quando ſiliquas digitô preſſas facile aperiri tradidit.

§. 4.

Balſamum, quod ex trunco ſauciato arboris Copayva ſtillat, ſuperius in §. 2. liquorem vocavimus oleoſo-reſinoſum, qui primo quidem limpidus & clarus inſtar olei deſtillati Terebinthinæ profluere, poſtea vero craſſior

& fla-

& flaveſcens, aquaque ſubrubente nonnunquam permixtus emanare dicitur, ſaporis ſubacris & amaricantis, odoris reſinoſi Terebinthinati penetrantioris, ut ſic ab aliis balſamis eo melius diſtinguatur. In eo quidem omnia balſama naturalia conveniunt, quod liquores ſint oleoſi, reſinoſi & paululum viſcoſi tractuque temporis lenteſcentes, qui ex vegetabilibus balſamiferis vel ſponte fluunt, vel arte exprimuntur, coctioneve proliciuntur, & ex particulis oleoſis ſeu hamoſis, plicabilibus & lubricis, intermixtisque ſubtilioribus ſalinis acidis (à quarum connubio ſulphureæ & reſinoſæ inflammabiles deducendæ) conſtant: ſed in aliis balſamum Copayva à cæteris congeneribus admodum differt, & quidem: 1. ab *Opobalſamo*, quod recens collectum albeſcit, poſtea virideſcit & tractu temporis aureum colorem induit, ſimulque odoris & ſaporis eſt ſubtilioris & penetrantioris, teſte *Alpino l.c.* 2. à *Balſamo Tolutano*, cujus color eſt aureus, odor citratus, ſapor ſubdulcis atque gratus, conſiſtentia admodum glutinoſa. 3. à *Peruviano albo*, quod ſimilem quidem colorem, ſed odorem fragrantiorem ac ſaporem minus acrem, nec adeo amaricantem habet, ſi recentius eſt: diutius autem aſſervatum rubeſcit cæterisque balſamicis haud facile permiſceri poteſt: à *nigro* vero, cui color eſt obſcure rubens ſeu fulvus, odor inſtar Benzoini ac Styracis vel Liquidambræ fragrans, ſapor intenſe amarus, acris & nauſeoſus, conſiſtentia tandem unctuoſa atque tenax: 4. à *Reſina Copal* officinarum, quæ arboris Americanæ Copaliferæ, ab *Hernandez l.c.* deſcriptæ, liquor eſt pellucidus, tenax & viſcoſus, ex vulnerato trunco profluens & mox in reſinam flaveſcentem ac tranſparentem, inſtar Gummi, concreſcens, Thusque odore referens, ſi prunis candentibus imponitur. 5. Demum à *Terebinthina*, tam *vera* ſeu *Cypria*, ex Terebintho profluente, quam *Laricea* ſeu *Veneta officinarum*, cui Balſamum Copayva propius accedit & in multis ſimile eſt, adeo ut non ſolum à lucripetis Mercatoribus Terebinthina laricea purior & recens collecta, vel illius oleum deſtillatum, expreſſo amygdalarum dulcium diluto, pro balſamo Copayba, vel etiam Peruviano albo quandoque vendatur, ſed & ipſa arbor Balſamum noſtrum fundens pro *Terebintho Indica* haberi poſſit, teſte *G. W. Wedelio in Diſput. de Terebinthina.* Sagaciores tamen Medici & Pharmacopœi Terebinthinam Cypriam atque lariceam à Balſamo Copayva ſatis dignoſcere ſolent, tum conſiſtentia, quæ utrique Terebinthinæ ſpiſſior, tum colore, qui vitreus, balſamo autem Copayba albido pellucidus, aut ad flavedinem inclinans, tum denique odore, quem ſubtiliorem ſpirat Balſamum noſtrum, & ſapore, quem minus amarum minusque acrem Terebinthina linguæ noſtræ imprimit, urinamque violaceo odore inficit, quod non facit Balſamum Copayva, lotium ſapore manifeſte amaro imbuens, ceu refert *Th. Fuller. in Pharmacop. extemporanea pag.* 181, cui experientia ſuffragatur. Proprietates igitur ſingulares, quibus Balſamum noſtrum ab aliis diſcerni poteſt, ſunt limpiditas ſucci oleoſo-reſinoſi, ex inciſo arboris Copayba trunco primum copioſè promanantis, & ultimo ſequentis ſæpeque ſubrubente aqua permixti viſcoſa craſſities, nec non color flaveſcens, ſapor ſubacris & amaricans linguæ diutius inhærens, odorque reſinoſus ac Terebinthinatus ſubtilior: quæ omnia junctim ſumta genuini Balſami Copayva notas exhibent.

§. 5.

Quoniam autem duplicis conſiſtentiæ atque coloris, nec non majoris & minoris efficaciæ balſamũ ex vulnerato arboris Copayva trunco profluit, ideo recte balſamum hoc *duplicis generis* eſſe dicitur: *unum* ſcilicet limpidius, tenuius & purius, majorisque activitatis, quod ex inciſa arbore primum emanat & ſeorſim colligitur, uſibusque internis potiſſimum deſtinatur: *alterum* autem flaveſcens, craſſius & tenacius, quandoque quisquiliis infectum vel aqua ſubrubente, quæ ſimul ex arbore deſtillat, permixtum, quale uſibus externis plerumque dicatum, in vaſis terreis oblongis & anguſtis ex Braſilia per Luſitaniam ad nos nonnunquam affertur &, quandoque ab admixta copioſiore aqua ita corrumpitur, ut nimis dilutum ſeri lactis colorem ac fluiditatem acquirat, uti tradit *Pomet. l. a.* Tale balſamum recte rejicitur, ut & impurius & diutius aſſervatum, quod ſpiſſius atque tenacius aureoque colore tinctum potiſſimam ſui ſalis volatilis ac ſulphuris balſamici partem tractu temporis per exhalationem amiſit. Improbatur etiam illud, quod oleum Amygdalarum dulcium admixtum habet, & genuino limpidius, minusque amarum atque fragrans eſt, vel quod Terebinthina laricea ejusve oleo deſtillato imbutum eſt, aut ex illa ſola conſtat: nam penetrantius & activius eſt Balſamum Copayba, proptereaque Terebinthinæ, etiam Cypriæ, jure merito præfertur. Optimum eſt tenue, limpidum, ex albo pellucidum aut ad flavedinem inclinans, purum, odoris penetrantis ac reſinoſi, ſaporis ſubacris & amaricantis, diu linguam ferientis, quod ex inciſo arboris trunco primum effluxit & ex Braſilia ad nos recens advectum fuit, quale in multis Germaniæ Pharmacopoliis & Materialiſtarum (ut vocantur) officinis etiam noſtratibus, jam ab eo tempore juſto pretio venale proſtat, quo per Luſitanos, Hiſpanos, Anglos atque Belgas omnis generis ſimplicia ex Novo Orbe in Europam mari ſat copioſe quotannis transvehuntur.

§. 6.

Illo quidem tempore, quo Braſilia primum à Luſitanis detecta fuit, non ſtatim Europæis innotuit Balſamum Copayba, cujus uſus ſaluber-

rimus aliquamdiu illis ignotus fuit, sed progressu temporis sagaciores advenæ ab indigenis invidis, sua vulnera illitu hujus balsami consolidantibus, vel etiam ab ipsis animalibus feris,& speciatim apris, qui saucium corpus, singulari naturæ instinctu, arboris Copaiba trunco crebro affricant, atque ita corticis detritu balsamum eliciunt, hocque læsis partibus excipiunt, ut inde brevi consolidentur, edocti, salutiferam istius liquoris balsamici vim non solum in proprio corpore, jubente necessitate, experiri voluerunt, sed etiam eandem usu probatam suis conterraneis commendare, laudatissimumque medicamentum in Europam transmittere, id quod circa finem seculi decimi sexti factum esse conjicio. Nam *C. Clusius* in *notis* ad *N. Monardis Hist. simpl. medicam.* ex *Novo Orbe delat. c.* 1. scribit: *Capit jam à paucis annis ex Occidentali India liquor quidam inferri Olei de Copalyva appellatione, quod an ex gummi hoc capite descripto* (Copal) *sit eductum, me latet; valde tamen commendari & perutile esse intelligo ad vulnera recentia curanda. Ejus vero duo esse genera videntur: nam ab honestissimo humanissimoque Viro Petro Gareco, sub extremum annum MDXCVI. vasculum olei illo nomine insigniti accipiebam, fulvescentis crassiusculæque substantiæ, instar Balsami illius, quod ex Hispaniola Insula defertur: alterius autem generis vasculum sub idem tempus à Vetere amico Francisco Peninio, Viro docto & humanissimo, multo liquidioris, non minus tamen odorati priore.* Utrumque hoc Balsamum hodie à Pharmacopolis in pluribus Germaniæ emporiis venditur, & quidem longe minori pretio ac olim, cum primum in Europam trransvehi cœpit; libra enim Balsami Copayva purioris & limpidioris hodierno tempore duobus vel tribus florenis divenditur, crassioris autem viliori pretio coëmitur, & quidem illud in usus Medicos in & externos, hoc vero saltem in externos Veterinariorum: pretii tamen hujus vilitas efficit, ut hodie apud nos rarius balsamum Copaiba impurius & crassius venale prostet.

§. 7.

Antequam Balsami Brasiliensis facultates atque vires recenseamus, placet prius in illius *saporem* & *odorem* diversamque *consistentiam* accuratius inquirere, ac simul eas commemorare *mutationes*, quas subiit, quum varii generis liquoribus addebatur, tandemque igni committebatur, quo rectius de partibus constitutivis, indeque dependentibus ex parte viribus dijudicare possimus. *Sapor* balsami nostri subacris & amaricans, admodumque penetrans, qui linguæ diutius inhærere solet, satis testatur de subtili atque volatili illius sale acido, quod plurimis hamulis oleosis & sulphuris implicatum multisque moleculis terreis ac fixioribus permixtum promtè poros linguæ subit & in subjacentes nerveas papillas suis spiculis paulo vehementius agit, atque ita saporem subacrem & amaricantem diuque in ore durantem excitat. *Odor* resinosus & terebinthinatus, quem diffundit balsamum Copayva, adscribendus quoque sali illius volatili acri & sulphuri, cujus effluvia cum aëre ad nares delata sensiles organi olfactus fibrillas afficiunt & spiritus illic hospitantes in tremulum motum rapiunt, qui mox ad sensorium commune delatus in mente dictum odoris sensum producit. Salino sulphureum autem esse balsamum nostrum satis ostendit tum illius inflammabilitas, quæ patet, quando chatta hoc balsamo madida vel spatula ferrea eodem obducta candelæ accensæ admovetur & mox flammam luculentam concipit citòque deflagrat, tum prompta illius dissolutio in spiritu vini, facilisque mixtio cum oleis destillatis, quibus intime jungitur. Cum expressis verò & coctis oleis, ut & axungiis, non ita prompte coit, ob copiam salis acidi immixti, quod cum affusis oleis crassioribus non statim combinatur. *Consistentiam* & *naturam oleosam* balsami Copayva indicat quoque aqua limpida, cui si pauca illius quantitas instillatur, primo sub guttularum subrotundarum forma paululum descendit, mox autem sese expandit & in aquæ superficiem assurgit eidemque supernatat; at vase sæpius commoto balsamum hac agitatione in minores globulos divisum aquæ poros subit & in liquorem lacteum abit, qui expanso suo sulphure balsamico gratum odorem spargit. Lacti guttatim immissum balsamum Brasiliense, supernatat, nec tamen lac coagulat. Tritum cum ovi vitello, affusa simul aqua rosarum vel alia, etiam fontana, primo quidem turbidum liquorem sistit, qui tamen post decem circiter horarum intervallum sedimentum album deponit, ex crassioribus vitelli moleculis cum implicatis balsamicis, ad vasis fundum descendentibus, constans, supernatans autem liquor paululum fœtet. Quod si balsamum nostrum cum ⏜ ⊕li miscetur, spissius inde fit & glutinis instar immissæ pennæ adhæret, spirituique supernatat, nec tamen colorem mutat, sed saltem aliquid amaroris sui deponit, quia spicula vitriolica plicabiles atque diffusas balsami particulas sulphureas magis coarctant & ita comprimunt, ut linguæ papillas haud adeo vehementer afficere queant. Cum balsamum nostrum affusa aqua simplici, via humida, per vesicam cupream, subdito igne, pellere voluimus, prodiit primo & in vitrum appositum destillavit cum phlegmate oleum æthereum & albescens, odoris perquam grati, quod subtilior & defæcatior sulphuris balsamici pars est, igne resoluta & à reliquis crassioribus partibus, quibus ante implicabatur, liberata, sub tenuioris olei specie sese sistens. Hoc oleum phlegmati supernatans separavimus ope gossypii & admodum fragrans deprehendimus, ita ut affusis duabus aquæ mensuris suum odorem gratum communicaverit. Residuum phlegma, post peractam destillationem, in vesica

itidem

itidem ſuaveolebat, ſed tamen empyreumatici quid ſimul ſpirabat. Reſina vero ſeu Colophonia huic phlegmati innatans, quæ nil niſi viſcoſa atque craſſior balſami noſtri pars eſt, multo adhucdum ſulphure & pauco ſale fixo imbuta, odoris erat reſinoſi & ceræ inſtar digitis, quibus tenaciter adhæſit, tractari poterat. Poſtea deſtillationem, quæ via ſicca fit, inſtituimus, & Balſamum Copayva per ſe retortæ vitreæ immiſimus, hancque in arenam locavimus, ſuppoſito vaſe recipiente: ſubdito igne, ab initio paulo fortiore, prodiit ſpiritus albicans, valde volatilis & acidus, empyreuma redolens, qui collo retortæ appoſitum vas recipiens mox diffregit. Vitro igitur anguſti orificii infuſus fuit, in quo poſt refrigerationem ita efferveſcere cœpit, ut vitrum probe obturatum mox quoque diſrumperetur. Efferveſcentia vero ceſſante ſpiritus craſſamentum album ad fundum vaſis dimiſit. Hujus ſpiritus quatuor partes cum ſpiritus vitrioli una parte commixtæ non ſtatim efferbuerunt, ſed brevi ſedimentum paucum depoſuerunt: cum vero in loco calido ad digeſtionem aliquamdiu ſepoſita fuit hæc mixtura, ſtrepitum ſonorum fere tinnientium campanularum inſtar edidit, poſteaque colorem rubeſcentem aſſumpſit. Hæc mixtura retortæ infuſa, ſuppoſito igne fortiſſimo, oleum fundebat colore & odore illud referens, quod in officinis oleum Philoſophorum audit: hoc ad ſiccitatem abſtracto, in fundo retortæ hæſit Colophonia ſplendeſcens, quæ affuſo ſpiritu vini non ſolvebatur. Oleum vero abſtractum addito ſpiritu vini rectificato craſſius evaſit, ad infimam vitri partem deſcendit & ſpiritum vini rubro colore tinxit: inſtillato autem ⊕li oleum eidem mox ſupernatavit rubicundiſſimum. Ex recenſitis conjicere licet, Balſamum Copayba per ſe retortæ inditum, adhibito mox ignis intenſiore calore, ſal ſuum volatile acidum, ſubtiliori phlegmati junctum, una cum ſulphure balſamico ſimul in vas recipiens demiſiſſe, ubi ſub ſpiritus fumoſi albicantis, volatilis & acidi ſpecie ſemet ſiſtebat & ob ſulphuris ambuſtionem à vehementiore igne factam empyreuma ſpirabat, continuatoque eodem fornacis æſtu tanta copia vas recipiens occupabat, ut hoc elaſticam illius vim non ſuſtinens brevi in fruſta diſſilierit. Sal autem volatile acidum, hujus ſpiritus ſubtili phlegmate diſſolutum, ubi per quietem, ſepoſito ad refrigerationem ſpiritu, magis ſui juris factum fuit, mox intermixtas ſulphuris balſamici particulas invaſit & cum iis colluctando efferbuit, donec ſale acido diſcerptæ particulæ ſulphureæ cum illo amice coiverint in craſſamentum album, ad vaſis fundum deſcendens. Hæ particulæ ſulphureæ in iſto ſpiritu quodammodo ligatæ & ab affuſo ⊕li magis ſuppreſſæ tandem, accedente externo calore, in digeſtione magis expanſæ fuerunt & cum occurrentibus ſalinis acidis intermixtisque reſinoſis commiſſæ bullas effecerunt, quæ cum impetu diſruptæ tinnientium campanularum ſonitum produxerunt, tandemque evanuerunt, ſulphure cum ſale acido jam intimius combinato & toti mixturæ rubeum colorem inducente. Ex hoc ſalis & ſulphuris connubio arctiore, per intenſum ignem facto, derivandum eſt illud oleum, quod ex hac mixtura per retortam prodiit, oleo Philoſophorum ſimile, cujus caput mortuum ex magmate reſinoſo conſtans Colophoniam ſplendeſcentem retulit, difficiliorisque ſolutionis fuit. Balſamum Copayva cum cineribus mixtum & retortæ immiſſum, appoſito vaſe recipiente non lutato, ſubjectoque igne fortiſſimo, nobis præbuit oleum cœruleum, odoris haud ingrati, ſed tamen empyreuma redolentis, quod cum phlegmate prodiit limpido, quale per veſicam cupream antea deſtillatione obtinuimus. Spiritus vini rectificatus huic oleo ad eminentiam duorum digitorum transverſorum affuſus & ad digeſtionem ſepoſitus non tingebatur quidem ab oleo, ſed tamen illius colorem cœruleum dilutiorem reddidit, oleoque ſupernatavit. Huic mixturæ refrigeratæ guttatim inſtillatus ſpiritus vitrioli bonæ notæ mox eam lacteo colore imbuit & dein ſedimentum albidum atque viſcoſum depoſuit, quo facto tota mixtura in diverſi coloris liquores abiit, ita ut ille, qui ſedimento proximus erat, phœniceus, medius autem pellucidus, & huic innatans oleum cœruleum eſſet: poſtea in vitro probe exagitata mixtura tota cinerea facta fuit. Varium iſtius olei colorem, ab affuſis diverſæ naturæ liquoribus productum, deducimus à ſulphureis Balſami Braſilienſis particulis, quæ ab acidis ſuis compedibus per additos cineres liberatæ & ſuppoſito igne fortiſſimo in minimos globulos reſolutæ, modo propius ad ſe invicem accedendo, modo longius recedendo, ſuis interſtitiolis majoribus vel minoribus, plures paucioresve luminis radios transmiſerunt, ſphæricaque ſua ſuperficie vario modo incidens lumen verſus intuentium oculos reflexerunt, unde varium hujus olei colorem derivandum eſſe putamus.

§. 8.

Ex his prolixius commemoratis patet quidem Balſamo Braſilienſi ineſſe ſal volatile acidum admodum penetrans, quod phlegmati & ſpiritui, ex hoc balſamo igne profecto, copioſo inhæret, ut & ſulphur tenue atque ſubtile ſali acido intime junctum, quo oleum deſtillatum noſtri balſami ſcatet, nec non multas particulas terreas, ſalinas fixas, oleoſas atque viſcidas, quæ à deſtillatione reſiduam Colophoniam conſtituunt & ſpiſſiorem Balſamo Copayba communi vel diutius aſſervato conſiſtentiam largiuntur. Hæ ipſæ tamen partes balſami conſtitutivæ ſub ea prorſus forma, quæ in conſpectum noſtrum poſt variam deſtillationem, vel aliam operationem Chemicam veniunt, antea in balſamo non

fuerunt, sed ab ignis demum vi, quam passæ sunt, variam suam magnitudinem, formam, connexionem & inde ex parte resultantem colorem & odorem obtinuerunt. Majorem autem subtilis & sulphurei olei quantitatem, minorem salis acidi volatilis oleo immersi, minimam denique salis terrestris atque acidi fixi oleique crassioris partem sibimet intimè permixtam Balsamum Copayva componere, plusque purioris & tenuioris olei salisque volatilis acidi balsamo nostro liquidiori, minus autem impuriori & crassiusculo inesse, tum subtilis & penetrans illius odor, consistentia fluida, sapor amaricans & acriusculus, paucaque resina, quæ post destillationem remanet; tum ipsa analysis Chemica Balsami nostri, supra relata satis, me judice, indicat, imo id ipsum corroborabat quoque vis ejus aperiens, resolvens, detergens, consolidans atque corroborans, quæ Balsamo Copayva non solum passim attribuitur, sed etiam per experientiam Medicam confirmatur.

§. 9.

Sale enim suo sulphureo & amaro-acri non solum tunicas intestinorum blande extimulat Balsamum Brasiliense, sed etiam humores viscidos primarum viarum attenuat, atque ita alvum blande laxat, à ʒS. ad ʒij. vel ʒiij. cum saccharo sub boli forma sumtum, vel ovi vitello subactum & vino saccharato, vel alio convenien te liquore dilutum. Sic *Fuller. l. c. p.* 181. *Mixturam Balsamicam* ex balsami nostri ℥j. vitell. ovor. nro. ij. Syrupi albi ℥ij. & vini albi ℥viij. parare docet, quæ cochleatim data ventrem blande movet & urinam ciet, sanguinemque viscidum resolvit & acriorem temperat. Imprimis autem Balsamum nostrum specificum audit in gonorrhœa & fluore albo, tam simplici, quam maligno, sanguinem & imprimis illius lympham acrem viscidam & Venereo contagio infectam, sive in vasculis seminalibus, glandulis prostatis hisque vicinis Cowperianis, sive in inguinalibus, aut denique vaginalibus uteri hæreat, resolvendo & attemperando, perque diaphoresin ac diuresin insensibiliter educendo; in quem finem Balsamum Copayba per se ex ovo sorbili, aut cum vini Hispanici aliusve exotici pauxillo, à guttis V. ad X. vel XV. mane vesperique datur, vel cum aliis mixtum sub forma Essentiæ, Tincturæ, Olei, Boli, Elæosacchari vel Pilularum exhibetur. *J. H. Juncken in Lex Pharm. p.* 78. describit *Elixir antivenereum* ex Bals. Copaib. ℥j. resin. Guajac. ʒij. ol. ♌ ligni sassafras ʒS. & spiritus vini rectif. ℥v. per digest. addito pauxillo salis ♀ri parandum, quod in fluxu albo & gonorrhœa, simplici æquè ac virulenta, est egregium, urinæ ardorem simul mitigans & sabulum renum eliminans sudoremque movens, si à guttis X. ad XX. cum decocto lignorum calente præbetur. Hoc usu probatum à quibusdam sub *Elixirii albi* nomine præscribitur, quia prior denominatio non omnibus arridet. Potest etiam *Tinctura balsamica* ex solo balsamo Copayva, vel addito Peruviano & Tolutano adminiculo affusi spiritus vini ♀sati per digest. elici, quæ in pollutione nocturna, gonorrhœa, fluxu albo, vulneribus & ulceribus partium, tam internarum, quam externarum, cum infusis vel decoctis vegetabilium idoneorum, non sine emolumento à guttis V. ad XXX. hauritur. *J. le Mort. in Chym. Med. Phys. p. m.* 58. *Oleum Terebinthinæ compositum* ex Terebinth. claræ Lib. ij. balsam. Copayv. Lib. semis, Nucis Mosch. ℥ij. cort. citr. exter. & rad. Irid. Florent. ana ℥iv. Benzoes ʒiij. bals. Peruv. ʒis. & spiritu vini rectif. in quo Moschi & Zibethi ana gr. ij. soluta fuerint ℥iv. per destillationem leni igne parandum descripsit, quod ad guttas XXX. vel XL. cum successu dari potest in quavis Gonorrhœa & fluore albo contumaci, modo purgantium ☿lium usus subinde intercedat. Ex balsami Copayva drachm. una cum sacchari albi uncia una, in mortatio marmoreo trita, *Elæosaccharum* conficitur, quod non modo in prædictis affectibus, sed etiam in stranguria & dysuria, ex refrigeratione vel cibo potuve acescente suborta, vulneribus item & ulceribus, præsertim nervosarum partium, proficuum est, à scrup. uno ad drach. unam ex apto vehiculo sumptum. Hoc elæosaccharum cuidam Civi Manheimensi, qui ex ulcere perinæi male tractato fistulam sinuosam genitalium contraxerat, olim à Celeberrimo hujus Academiæ Prof. Med. *G. Franco* commendatum ita profuit, ut dolores & urinæ ardores haud parum mitigati fuerint, ipseque æger immedicabile hoc malum per viginti & aliquot annos patienter ferre potuerit, donec accedente tabe, cum pulmonis ulcere, circa initium anni elapsi Ladenburgi fatis cessit. Felicior hoc ægro fuit Civis Landaviensis, qui à longo tempore renum doloribus & dysuria contumaci, variis symptomatibus stipata, vexatus Celebriorum Medicorum, etiam extraneorum, consilia atque remedia magnis quidem sumtibus expetit, sed frustaneo cum effectu in usum vocavit, donec ab Empirico in Alsatia monitus fuit, ut per integrum annum quotidie sex guttas balsami Copayva assumeret. Cum autem ille sanitatis avidus hoc balsamum sensim in paulo majori quantitate ad guttas X. XV. tandemque XX. singulis diebus hausit, elapsis aliquot septimanis magno conatu cum urina vesculam oblongam, subrotundam & albicantem, quæ nucleo Dactylorum quodammodo similis erat, excrevit, & ab illo tempore maximum levamen ab usu hujus remedii sensit. Ne vero redeant dolores illi molesti, adhucdum subinde quinque vel sex guttulas balsami hujus assumit, quod omnibus divitiis antefe rendum esse dicit. Qui in commemoratis affectibus saccharata minus prodesse putant, *Pilulas balsamico-traumaticas* ex Tereb. clar. extr. Rhabarb. & Virgæ aureæ vel Bellidis min. Succin. alb.

alb. præparat. lap. ♋. Gum. Arab. Maſtich. & Balſ. Copayva conficiunt, quas ad Scrup. unum mane atque V. in gonorrhœa, fluxu albo, vulneribus & ulceribus, ſpeciatim renum & pulmonum aliorumque viſcerum, cum fructu exhibent. In phthiſi pulmonali & quavis alia ex interiorum ulcere nata, nec non empyemate balſamum Copayba tam per ſe, quam cum pulv. rad. Ari & Irid. Flor. Antihect. Pot. lap. ♋ & Sacch. canddatum egregie detergit & puris acrimoniam corrigit, læſasque partes ad conſolidationem diſponit, modo ulcus non fuerit profundius ac inveteratum, vel à cauſa hæreditaria contractum. Merito hinc Balſamum Braſilienſe optimum audit Thoracicum, quod mucum tenacem & acrem bronchiis impactum abſtergit, temperat & educit, pulmonum quoque tonum labefactatum corroborat & illorum tubercula cruda diſſolvit. Hujus balſami uſu tuſſes admodum periculoſas & phthiſin minitantes, citra omnium exſpectationem, penitus ſublatas fuiſſe teſtatur *Fuller. l. a. pag.* 182. *F. Hoffmann. in Diſput. de Balſam. Peruv. pag.* 24. *Balſamum pectorale* in omnibus Thoracis affectibus, ubi materies viſcoſa vel purulenta expectoranda eſt, perquam utile commendat, quod ex balſ. ſulphuris cum oleo amygd. dulc. par. ℥j. balſ. Peruv. vitello ovi ſol. & Copayv. āā. drach. duab. oleique deſtil. aniſ. drach. ſem. paratur. Quicquid hoc medicamentum in morbis pectoris præſtat, id *balſamum nephriticum à J. le Mort in Chym. Med. Phyſ. pag.* 182. deſcriptum, cui balſamum noſtrum permiſcetur, in doloribus nephriticis & colica flatulenta peragit, ſi à gutt. x. ad xl. datur. Quidam chylum per vias urinarias excernens aſſumpto balſamo Copayva integre convaluit, ita referente *Fullero l. a.* ubi teſtatur idem balſamum hecticis profuiſſe, quibus acrimoniam ſanguinis corrigit ejusdemque putredinem arcet, conciſa doſi propinatum. Tonum quoque viſcerum firmat & humorum intemperiem pituitoſam, ſalſam, acrem emendat, propterea que in cachexia, imprimis ſcorbutica, arthritide, ulceribus & fiſtulis partium externarum conducit, ſanguini balſamicam ſuam virtutem communicando. Partum etiam faciliorem reddere balſamum noſtrum *Zacutus l.* 2. *obſ.* 148. refert, ita ſcribente *Welſchio in Exot. cur. & obſ. Med. chil.* 2. §. 433. id quod ſale ſuo ſulphureo acri & amaro, quo fibras internas extimulare valet, ſine dubio præſtat, ſi in paulo longiori doſi aſſumitur, qua etiam alvum ſubducit, uti ſupra monuimus. Et hinc in dyſenteria ac diarrhœa non ſemper tutus nobis eſſe videtur balſami Copayv. uſus internus, quo inteſtina facile irritantur & interaneorum ardores atque dolores intenduntur. Externe vero balſamum Braſilienſe læſis partibus ad motum diſcutit & humores ſtagnantes reſolvit, nervos irritatos demulcet vel debilitatos roborat, partiumque tonum firmat, idque facit particulis ſuis ſalino-ſulphureis ſeu balſamicis, quibus etiam abſtergit, mundat & à putredine præſervat, læſasque vulnerum ac ulcerum fibras conſolidat, unde traumatica illius vis abunde patet. Admiſcetur hinc plerisque *unguentis* & *balſamis vulnerariis*, quorum deſcriptio vid. in *C. Bontekoe Pharm. p. m.* 223. *M. G. Purman. Chirurg. Lorbeer-Krantz P.* 2. *c.* 2. *pag.* 197. & *cap.* 5. *pag.* 428. nec non *Ejusdem ſonder- und wunderb. Schuß-Wunden Cur. obſ.* 12. *p.* 127. *Junckens Chir. S.* 2. *c.* 1. *pag.* 96. & 110. *J. C. Schwartz von gehauenen Wunden obſ.* 1. *p.* 42. *R. Roonhuyſen in Obſ. chir.* 22. *l.* 1. ex balſami Copayb. & olei hyper. æquali portione ſuum balſamum vulnerarium conficit, cui aloë, maſtiche & myrrha ſuperaddi poteſt, ſi vulnera cum magna contuſione, aut fibrarum dilaceratione, vel etiam inſtrumentis venenatis morſuve animalium rabidorum inflicta deliganda ſunt. Balſamum igitur Braſilienſe non ſolum in vulneribus recentibus partium carnoſarum non adeo profundis, quæ ſarcotica ſua virtute brevi conſolidat, ſed etiam in ſclopetariis & cum ablatione partis alicujus læſæ factis vi ſua detergente prodeſt, balſamicâ vero vulnera venenata partesque nerveas ac tendinoſas punctim vel cæſim læſas demulcet, ac ſpaſtica ſymptomata præcavet. Vulneribus ſclopetariis balſamum Copayva ſæpiſſime ſaluberrimo cum effectu adhibuit *A. H. Sprengerus*, Copiarum Palatin. Chirurgus ſuperior exercitatiſſimus, ut mihi haud ſemel retulit. Inflammationem & gangrænam vulnerum venenatorum arcet hoc balſamum cum oleo tereb. & ſpir. Theriacali camphorato mature admotum. Dolorem autem & tumorem phlegmonodem, ex nervo vel tendine V. S. rudiori compuncto, brevi tollit idem balſ. cum oleo terebinth. vulnuſculo tepide inſtillatum. Si tendinoſa muſculi maſtoidæi pars, qua cum clavicula conjuncta eſt, in obſtipo capite à perito Chirurgo circumſpecte diſſecta fuit, patens vulnus plumaceolis balſamo vulnerario Roonhuyſii madidis replendum eſt, ut ſic conſolidatio promoveatur. Quod ſi caput cum denudatione cranii graviter læſum fuit, ipſi quidem oſſi linamenta ſicca imponenda ſunt, vulneris autem labiis balſ. Copayv. cum balſ. *Arcæi*, myrrha & maſtiche mixtum inungendum, impoſito deſuper Emplaſtro de beronica vel conſimili, quod etiam in aliis vulneribus cum oſſium vel cartilaginum læſione faciendum. Ubi labium leporinum debite ſectum & acubus recte unitum fuit, lintea carpta balſamo Copayva imbuta partibus læſis admovenda, ſuperinducto emplaſtro glutinoſo pro firmando hoc apparatu, de quo vid. *Nuck. Exper. Chir. c.* 22. Si veſicæ collum fœminis ex quacunque demum cauſa diſruptum occalluit, forfice prius caute auferri debet callus & poſtea labiis dextre adaptatis balſamum Copayv. cum linamentis apponi, quod conſilium eſt *Roonhuyſii in Obſ.*

Chir.

Chir. part. 2. p. m. 168. In ulceribus, tam simplicibus, quam sordidis, sinuosis & fistulosis, aut cum ossis vicini carie junctis balsamum Brasiliense sale suo volatili & sulphureo digerit, puris generationem promovet, abstergit & ad consolidationem eadem disponit, si per se, vel cum unguentis digestivis, addito subinde fusco, Ægyptiaco, ut & aloë, myrrha, mastiche, sarcocolla, gummi elemi &c. adhibetur. Speciatim autem in fistula lachrymali, ulceribus mammarum profundis, abscessibus thoracis, vel infimi ventris, præsertim cum subjacentium intestinorum læsione, fistula ani, bubonibus & parotidibus apertis, aliarumque partium exulcerationibus sinuosis, pædarthrocace, verrucis & clavis pedum profundius resectis, aut adhibitis acrioribus irritatis, Balsamum Copayva, cum Tinct. Myrrhæ, Succini, Aloes, Balsamo Sulphuris terebinthinato. melle persicariæ & similibus, admotum perquam utile est, uti patet ex *Append. Observ. Armament. Chir. Sculteti Observ.* 97. *p.* 283. *Purmanni Chir. curios. part.* 1. *c.* 32. *p.* 240. *part.* 2. *c.* 3 *p.* 293. *& c.* 22. *p.* 523. nec non *part.* 3. *c.* 19. *p.* 741. *Yvonis Gauckes Prax. Chirurg. Med. c.* 53. & aliis. In Ozœna Venerea & narium fissuris atque pustulis exedentibus salubri cum effectu linimentum ex Bals. Peruv. & Copayv. terra ⊕li dulci, sarcocolla, ☿ præcipit. rubro & melle ros. adhibuit in *Miscell. Nat. Cur. Germ. dec.* 3. *a.* 9. *&* 10. *observ.* 123. Ad synoviam Balsamum Copayva commendatur à *Purmanno in der Feldscherers-Kunst Sect.* 4. *c.* 12. *p.* 330. *seq.* & ad ariduram membrorum *in den sonder-und vvunderbahren Schuss-Wunden Curen obs.* 9. *p.* 108. *& obs.* 34. *p.* 302. *seq.* nec id sine ratione, quoniam sale suo volatili ac sulphureo humorum stasin tollit & pristinum motum restituit, si cum aliis competentibus remediis in usum vocatur. In paralyticis præterea nervorum resolutionibus, membrorum distorsionibus & spasmis dolorificis balsamum Brasiliense, cum oleis destillatis spicæ, rorismar. succini, caryophyll. axungia castorei, &c. partibus effectis utiliter affricatur. *Jobus à Meckren in obs. chir.* 56. decoctis detergentibus & consolidantibus, in vesicam ab extracto calculo læsam injiciendis, balsamum Copayva sub minori quantitate felici cum successu addidit, ob vim, quam habet, traumaticam, qua etiam prodest in Empyemate, si liquoribus abstergentibus immiscetur & per siphonem in cavum pectoris, sectione prius dextre perforati, tepidè infunditur, ut purulentus humor, interioribus thoracis partibus tenacius adhærens, detergatur & imminens putredo præcaveatur. Hac ratione in vulneribus & ulceribus intestinorum crassiorum conducit quoque balsamum nostrum, clysteribus abstergentibus parcè cum vitello ovi superadditum.

§. 10.

Hæc autem omnia in recensitis affectibus præstat sub Divina benedictione Balsamum Copayva, si genuinum nulloque mangonio corruptum vel infractum, debito tempore & modo, justaque quantitate à prudenti Medico & exercitato Chirurgo adhibetur; largiori enim dosi, vel longiori, quam par est, minusve opportuno tempore assumtum sulphure suo balsamico & acri sensiles tunicas primarum viarum extimulat, humores nimis exagitat, & sic febres, hæmorrhagias, cephalalgias, cordis palpitationes, dolores & ardores ventris aliaque incommoda parit. In specie phthisi & ulcere renum laborantibus abusus balsami Brasiliensis facile tussim exasperat, hæmoptoën & mictum cruentum infert, febremque lentam intendit. Nephriticis quoque frequentius & largius exhibitum dolores & inflammationes renum adauget. Dysenteria maligna & lienteria notha, quæ ex denudatione tunicæ nerveæ ventriculi ac intestinorum oritur, vexatis balsamum nostrum propinatum, vel clysmatibus additum, sæpe ardores internos excitasse observavi. In omnibus igitur alvi fluoribus, ab humorum in primis viis collectorum acrimonia natis & cum gravi intestinorum inflammatione junctis, balsamum Copayba assumtum plus obest, quam prodest. In mictu Cruento & Dysuria Senum, ab humorum salsedine producta, similiter nocet, quia sanguinem nimis commovet & vias urinarias, jam dolorificè affectas, magis irritat. Nec etiam extus adhibitum balsamum Brasiliense semper & ubivis conducit, quia vulneribus & ulceribus nondum satis detersis, seu à pure inhærente liberatis, admotum intempestive cicatricem inducit & sic ulcera sæpe numero sinuosa infert, quæ brevi tempore recrudescunt & difficilius sanantur.

DISPU-

DISPUTATIO VI.
DE
MALO CITREO,
DN. D. DANIELIS NEBELII,
Archiat. & PP. Heidelb.

CAPUT I.
NOMEN EXPLICAT.

UT ab ovo, quod ajunt, exordiar, ante omnia nominis habenda erit ratio, cum hujus notitia ſæpe eo felicius in rei tractandæ cognitionem deducamur. *Denominationem* vero ſuam pomum citreum unde acceperit, Etymologi adhucdum inter ſeſe diſſident: quidam enim *citreum à colore corticis citrino* nomen accepiſſe volunt, ſed petitionem principii committunt: Alii à *cedro*, quod citri folia & fructus cedri referant odorem, derivare contendunt, verum nec hi mihi omnino ſatisfaciunt: Propius accedere videtur *Voſſius* in *Etymologico Latin. ling.* qui *pag.* 183. vocem putat eſſe Latinam, aſt non à Græcis, ſed potius Afris acceptam: Alii alia adducunt, de quibus prolixe differentem vide *J. Bod. à Stapel, in not. ad Theophraſt. Ereſii Hiſt. Plant. l.* 4. *c.* 4. *p.* 337. *ſeq. & pag.* 522. *ſeqq.* Sic diu multumque circa citri etymon hæſitanti mihi ſcrupulum tandem ademit Vir Nobiliſſimus & L.L. peritiſſimus *Henricus Screta à Zavorziz & Schotnau*, Phyſicus Reipubl. Scaphus. Celebratiſſimus, Fautor plurimum colendus, in doctiſſimis ſuis ad me pridie Calend. Octobr. 1685. exaratis literis, in quibus ita ſcribit: *Vox* Citrus *nec Græcanica neque Latina eſt: ſed quia tam lignum quam fructus ejus primum à Pœnis, Africæ litora incolentibus, in Italiam advehebatur; ideo haud abſonum erit ſtatuere, ipſammet vocem pariter ab eorundem lingua petendam eſſe. Venit ergo* citrus *à Punico ſeu Ebræo* קטר, *quod in* pihel *ſignificat* adolevit, ſuffivit; *unde nomina* קֵטֶר ſuffitus, ac קִטּוֹר fumus *veniunt.* Græcis vocatur μῆλον Μηδικὸν, ἢ Περσικὸν, ἢ Κεδρόμηλον (ſeu potius, teſte *Voſſio l. c.* Κιτρόμηλον) *Dioſcor. l.* 1. *c.* 136. it. μῆλον κίτριον: Latinis *malum ſ. pomum citreum, citromalum Matthiol. in Commentar. ad Dioſcor. l. c.* Ab Antiquis *malum Medicum, Perſicum*, vid. *Theophr. Ereſ. l. c. Aſſyrium à Plinio H. N. l.* 12. *cap.* 3. nominabatur, vel à virtute, quâ pollet, Medicâ, quod vult *Claud. Deodat. Panthei Hygiaſt. l.* 1. *c.* 29. *pag.* 309. vel à terris, ubi familiare & frequens admodum erat, quod veroſimilius, vid. *Calepini Dictionar.* voce Media. Poſt autem teſte *Galeno de Medic. ſimpl. facult. l.* 7. *c.* 3. non amplius *malum Medicum*, ſed ab omnibus *citreum* appellabatur. *Athen. Dignoſ. l.* 3. *c.* 111. hæc *mala Heſperica &* χρύσεα μῆλα vocat, ſed minus bene, cum *J. B.* à *Stapel. l. c. pag.* 338. *ſeqq.* multis rationibus ſtipatus, *Heſperica* mala *Cotonea* eſſe dicat. In vernacula noſtra *eine Citrone, ein Citron*-it. *Judenapffel* ſalutatur, quia Judæi in feſto Palmarum celebrando hoc fructu uti dicuntur, ceu præter alios vult *Tragus in hiſt. Stirp. l.* 3. *c.* 40. *Majora autem mala citrea Citrinat*, it. *Citronatäpffel* vocantur, conf. *Chriſt. Vielheuers Beſchreibung frembder Materialien und Specereyen, part.* 2. *pag.* 94. Qui plura ſynonyma deſiderat, evolvat *Hermol. Barbari corollar. in Dioſcor. l.* 1. *c.* 176. *C. Bauhin. pinac. l.* 11. *Sect.* 6. aliosque. *Arbor*, quæ hunc fructum profert, Græcè μηλέα Μηδικὴ, ἢ Περσικὴ, it. Κιτρία, Latine *malus Medica, Perſica, Aſſyria*, it. *Citrus, malus citrea & citria*, Germanis *ein Citronen-Baum* audit. *Malum* autem hic fructus vocatur, quia præter formam id cum cæteris malis commune habet, quod brevi gaudeat pediculo; *pomum* vero, quoniam, atteſtante *C. Bauhin. in Addition. ad Matthioli Commentar. in Dioſcorid. l. c.* fere omnes perſpicuæ magnitudinis fructus ita nuncupari ſoleant. Duplici vero ſub ſenſu *mala Medica* ſumuntur, & quidem *latè* ſub ſe comprehendunt *Limonia* & *Aurantia*, utpote quæ illorum genera ſunt, *ſtrictè* vero pro in ſpecie ſic dictis *pomis citreis* intelliguntur. Monendus autem eſt B. L. me ſub *citreorum malorum* nomine illa comprehendere, quæ apud nos pro *citreis* venduntur, licet his ſæpiſſimè *limonia* mala intermixta ſint; cum enim *Limonia citreis* facie & facultate fere reſpondeant, facile tota hæc diſſertatio paucis mutatis ad eadem quoque applicari poterit. Ex modo dictis conſtat, me neutiquam *artificialia illa ex ære fabricata, concava, occulto dotata ſiphone* commemoraturum *citrea mala*, quibus aqua repletis otioſi homines incautos adſtantes ſubito terrere ac madefacere ſolent, ea etenim ad forum Medicum non ſpectant. Quod *arborem* attinet, plurimum ea differt ab illa *mala Perſica*, quam Germani *einen*

einen Pferschbaum nuncupant, ceu cuivis notum. Duæ quoque arbores apud Latinos *Citri* nomine gaudent: *malus citrea*, de cujus fructu heic agere constitui, & *citrus cupressosimilis*, quam Græci Θύον, Latini *arborem vitæ* vocant, quamque descriptam vide apud *Theophr. l. 5. c. 5. Joh. Jonston. dendrogr. l. 5. artic. 5. punct. 4. p. 281.* ex qua *mensæ* illæ, Veteribus, *Plinio* maxime, *H. N. l. 23. c. 15.* decantatæ quasque *citreas* vocarunt, dedolabantur, de quibus ita *Petronius:*

— ecce Afris eruta terris
Citrea mensa —

An autem *citreum pomum* Antiquioribus cognitum fuerit, hic non disquiram, cum id jam egerint *Athen. & J. B. à Stapel. l.l. c.c. pag. 523.* Hoc saltim adnotare lubet, *Homerum & Nævium* Poëtas, teste *J. Langio l. 1. epist. 67.* vestes, quibus ad gratum odorem conciliandũ *citrea mala* interposita fuere, *citrosas* nuncupasse, unde illud *Nævii:*

Pulcram ex auro, vestemque citrosam.

CAPUT II.

ARBOREM CUM FRUCTU DELINEAT.

Indicato nomine presso pede ad ipsam arboris & fructus descriptionem progredior, ut, è qua arbore hæcce poma legantur, B. L. patescat. Est itaque *citrus arbor* exotica pomifera non magnæ proceritatis, *radicibus* copiosis & tenuibus ex fusco flavescentibus, brevi *trunco*, qui cineritio & subaspero libro circumdatus est, *ramis* oblongis, crassis, firmis & obsequiosis, partim truncum versus angulosis & viridi glabraque cute vestitis, è quo ipsi tamen ligno infixæ *spinæ*, viridescente lævique cuticula tectæ, unciales ferè, rectæ & rigidæ, sub foliorum annexibus, prodeunt. *Folia* separatim hinc inde posita, oblonga, lata, lævia, odorata, per ambitum non profunde serrata, semperque viridia, adeoque laurinis non admodum dissimilia, nisi quod dilutiora juglandis folii magnitudinem fere adæquent, superiori parte splendentia, inferiori verò nonnihil pallida, brevi pediculo inhærent. Costula præterea dorsali donata sunt, quæ ramulos ad latera spargens multiplices effingat areas, quas utriculi, diaphano succo turgidi & aliquomodo hiantes, occupant; hinc omnes Botanographi scribunt folia, si radiis Solaribus opponantur, minutissimis foraminibus, non secus ac hyperici folia, perforata conspici. *Flores* calici insidentes supremis ramulis innascuntur, candidi, foris sæpius purpurascentes, & oleosis guttulis, seu potius utriculis oleo distentis extus consperси, calathi fere effigie, carnosi, solidi, brevique pediculo præditi, & lilia convallium nonnihil redolentes. Interiorem florum partem alba stamina, tenuia admodum, occupant, quorum apex flavum tenet capitulum, exiguis globulis luteis refertum. In centro horum staminum quidam stylus, turgentibus oleo vesiculis conspersus & inferna parte globosus, superna verò hiante capitulo ornatus extat, quo, futuri pomi rudimento, quidam flores destituuntur, & proinde infœcundi cito decidunt. Ex hoc itaque stylo paulatim incrementa sumente tandem *fructus* formatur, utplurimum oblongus & ovata facie, interdum rotundior, *Limonii* mali magnitudinem non multum excedens. Exterior *Cortex*, peculiari odore gratissimus, adolescenti pomo viret, maturo suaviter, flavescit, dilutoque aureo colore splendet, rugosus cætera & quodammodo verrucosus, nec non innumerabilibus vesiculis, fragantissimo oleoso humore turgidis, quaquaversum consitus, brevi, at firmo, pediculo gaudet, qui ubi pomo adhæret, quatuor vel quinque divisuris eminentem squamosam stellulam, (quondam in flore calicem) refert. Flavo cortici subest candida caro, lignosis undique fibris consita, crassa, firma & exsucca, omnis saporis & odoris expers, nisi quod aliquo modo subdulcis videatur. *Medulla* interior subflava succo acido turget, & membranis intercurrentibus, utplurimum denis vel undenis (aliquando pluribus, aliquando paucioribus) sapore amaritudinis, spicas, s. potius expansæ rosæ formam, si pomum per medium dissecetur, referentibus, ab albo fungosoque meditullio distinguitur. Hæ spicæ in interstitiis suis *semina* continent incerti numeri, tam perfecta, quam imperfecta & coriacea, hordei granis similia, nisi quod majora ac crassiora sint, cortice quodammodo flavescente & duro tecta, substantia vero interiore albida & amara gaudent. Semper autem hæc arbor viret, fere continuo floret (maximè in calidioribus regionibus) simulque pomifera est, hinc uno eodemque tempore tum poma matura, tum maturescentia, tum subnascentia conspiciuntur; quare *Pontanus* in *hortis Hesperidum* canit de *citro*:

Flore novo, semper quoque fœtibus aucta.

Quod folia perpetuo vireant, & tota hyeme arborem exornent, causam esse puto tum texturam & substantiam arboris ac foliorum solidorem firmioremque, quo minus frigidior aër penetrare, atque ita condensando prohibere possit, ne in foliorum pediculos alimentum sufficiens deferatur, tum succum, quo nutriuntur, viscosum & minus dissipabilem, utpote oleosum, vid. *Willis de fermentat. c. 4. p. m. 14.* tum quoque ipsum aërem, qui, ubi minus frigidior est,

est, foliorum casum impedit: *Sic in Batavia*, inquit *J. B. à Stapel l. 3. c. 4. pag. 123. Mali Medicæ folia decidunt, cum in Hispania, cæterisque locis ea serventur.*

CAPUT III.

POMI CITREI INTERIORA PENITIUS LUSTRAT ET DISSECAT.

Quantum incomparabilis Anatomicus & Italorum decus, *M. Malpighius*, nec non industrius *N. Grevv*, Societatis Anglicanæ dignissimum membrum, de re Botanica meriti sint, testantur eorum accuratissimi *de Anatome plantarum* conscripti libri, quos omnes docti admirantur & magni æstimant. Non parum lucis enim tum vegetationi, tum structuræ plantarum addiderunt, dum non tantum varias partium conformationes, multiplices fibrarum plexus, omnis generis receptacula & vasa, partim aërea, partim succifera, sed & diversos diversissimorum humorum motus in iisdem detexère, quibus intervenientibus toti vegetabilium generi aliqualem respirandi facultatem, eorundemque succis perennem circuitum attribuerunt, atque ita de novo qs. vitam indiderunt. Cum itaque ex revelata vegetabilium structura non parum utilitatis sperandum sit, mearum quoque partium esse censui, heic pro viribus in citrii pomi intima cultrum adigere, ejusque viscera tum nudis oculis, tum viliori, quo hactenus usus sum, microscopio armatis, considerare, ut etiam interior ejus facies eò melius innotescat. Inspicienti itaque sæpius memoratum fructum, statim occurrit *cortex*, qui duplex est, exterior flavus, & interior candidus. Ambo ex multis constant fibris ligneis, è pediculo (cum cæteris vasis) per plures fasciculos eo transmissis, quæ in exteriori flavescente cortice tenue & eleganti modo configuratum rete effingunt, cujus interstitia congeries utriculorum, humore oleoso turgidorum, replet; in interiori v. s. candida cute dictæ fibræ partim recta linea intra exteriores divisuras, quibus acidæ medullæ pericarpia per longitudinem fructus à se invicem distinguuntur, excurrunt, quod cuivis bene maturum fructum ab ambobus exterioribus corticibus liberanti patebit, partim multis ramusculis in albida hac substantia varie pererrant. Notandum autem quasdam harum fibrarum minus duriusculas, & intus concavas, peculiarem ad partes evehere succum, & alias eundem à partibus ad radicem revehere, cæteras vero lignosas plane & majores pro fructus ejusque partium robore & firmitate à provida Natura fabricatas esse. Patet exinde, humores in plantis æque, ac in animalium corporibus circulari, quod præter laudatum *M. Malpighium* & *Neh. Grevv*, Excell. *J. D. Major de planta Gottorp. monstrosa* §. 33. *seqq.* luculenter demonstravit. Quod dictos attinet utriculos, sunt hi diversæ magnitudinis & figuræ, quidam enim majores, quidam minores, alii rotundi, alii triangulares, quadrangulares &c. alii denique oblongi, omnes vero peculiari membranula præditi sunt tenui & pellucida, qua humorem oleoso-volatilem, ante maturitatis tempus viridescentem (unde viridis adolescentis pomi color derivandus) per maturitatem autem flavescentem continent, qui in exsiccatis maturis corticibus in flavam, in unoquoque utriculo conspicuam, resinam concrescit. Membranulæ utriculorum spongiosa adjacet substantia, glandularum munere fungens, cujus ope aliqua humoris oleosi per fibras succiferas (hic arterias æmulantes) eo delati secretio fit, qua idoneum ab inidoneo separatur, & in appositos utriculos ponitur, reliquo liquore per alias fibras, itidem succiferas (animalium venis analogas) remeante, & pro ulteriore sui elaboratione ad radices deproperante. Liquor in utriculos depositus sensim Solis ope excoquitur & volatilisatur, donec fructus omnimodam nactus fuerit maturitatem. Quoad alterum, album nimirum corticem, videtur is ex innumeris sibi invicem appositis candidissimis bullulis, sed inanibus, spumam fere referentibus, conflatus esse, cujus substantiam fibræ vario modo percurrunt. Hac carne remota sese offert *acida medulla*, quæ à tenui, ast valida, cuticula investita, interius pro seminis munimento à novem vel decem plus minus membranis (quas propter similitudinem tot diaphragmata vocares, vel, ob contentum semen, pericardia diceres) ex duabus cuticulis densis, quas fibræ tam ligneæ, quam succiferæ ex interiori candida medulla copiosè perreptant, compositis, per longitudinem pomi excurrentibus, semicircularibus & robustis, in tot oblongas concamerationes seu potius uteros dispescitur, quorum quilibet differentis numeri semina, tam perfecta & per maturitatem libera, quam imperfecta, succi plena & fibrarum ope membranis adhucdum adhærentia continet: reliquam cavitatem sibi invicem appositi infiniti sacculi, crystalli instar pellucidi, oblongi, à *M. Malpigh. in anat. plant. part. 1. tab. 48. num. 279.* depicti replent; quilibet sacculus, suo pediculo firmatus, à fibroso fasciculo per tenuem illam cu-

tem, integram pulpam exterius investientem, dispersò dependet, & propria membrana pellucida innumeram cellularum, interius conspicuarum, succoque acido turgidarum, seriem ambit. Hi sacculi pro seminis tutela creati sunt, quare semini propiores eidem extrema sui parte adhærent, & avulsi in exteriore ejus cortice sui vestigia relinquunt; nonnunquam eorum ope duo, tria quatuorve seminis grana sibi invicem ita annectuntur, quasi connata essent. *Succus* autem, qui in hisce receptaculis reperitur, per peculiares fibrarum fasciculos ad superius indigitatam cuticulam delatus, in sacculos pediculis suis adhærentes deponitur, ibidemque suam tandem fatetur aciditatem, si quidem in vasis suis fibrosis adhuc contentus revera acidus non existit. Nimirum humor per dictas fibras fluens, ante fructus omnimodam maturitatem plurimo sale fixo, â terrestribus particulis implicato, constat, qui sal postmodum in cuticula (prævia subtili quadam filtratione) terrenis compedibus liberatus & sui juris factus in sacculos defluit, una cum particulis aqueis, cum quibus sese intime conjungit, &, pro salium more, ab iisdem dissolvitur, unde hujus succi aciditas, quæ in sale fixo in fluorem effecto, teste *Willis. de anim. brut. part.* 1. *c.* 12. consistit, derivanda venit. Nemo tamen inficias ibit, ipsas sacculorum cellulas ad acidi hujus succi perfectionem plurimum contribuere, ceu elegans harum fabrica id satis arguit. Affluentibus autem quotidie per maturitatem copiosioribus aqueis particulis, salina spicula magis magisque hebetantur & obtunduntur, unde succus plurimum aciditatis deponit, ita ut tandem mitior evadat, quod in malis citreis plus quam maturis observare licet. Hic autem succus (vel potius integer fructus) à Natura seminum gratia productus est, in quorum nutrimentum cedit & incrementum; videmus enim in omnibus fere pomis præter semina matura quoque immatura, & succi, insipidi fere, plena, quæ adhuc debitum exspectant nutrimentum suum. Fructus centrum per longitudinem albissima, ast exiguæ capacitatis, *medulla*, pro succorum feliciori elaboratione & perfectione, ex meris & inanibus fabricata bullulis occupat, cujus extremitatem in circulo dispositi tum fibrarum, & lignearum, & succiferarum, fasciculi, tum tracheæ seu vasa aërea varie percurrunt. Hæ tracheæ in trunco arboris & pediculo melius observari possunt, quam in fructu, ubi oculo nudo vix in conspectũ veniunt, armato vero sub obscura viridi macula apparent, & spirales sunt, ne subtilior aër uno impetu transire, sed aliquam in iis morulam, pro succorum fluiditate & subtilitate conservanda & ulterius promovenda, nectere cogatur. Restat *semen* examinandum, quod imperfectum adhuc suo apice pediculo, è fibris ligneis, succiferis & tracheis, ipsam seminis substantiam intrantibus, composito adhæret, quorum vasorum ope, postquam suam nactus est perfectionem, à pediculo, ceu fœtus à funiculo umbilicali, decidit: munitum autem est variis involucris, quorum exterius partim ex fibris ligneis, partim glandulis constat, quod quilibet facile videbit, cui seminis, aqua per unum pluresve dies macerati, corticem detractum tactu & visu explorare lubet. Huic subjacet secundum involucrum, cuticula sc. tenuis & diaphana, quam sequitur tertium itidem tenue, ast puniceo colore tinctum, cui quartum & ultimum subtilissimum firmiter annectitur. Per has membranas humor, è terræ gremio pro seminis germinatione transmissus, progressu temporis filtratur & percolatur, quo poris plantulæ seminalis respondere queat: Eodem itaque modo, ac animalium fœtus, hoc semen sese habere quis non videt? Siquidem è terra (*matre*) succus (*sanguis*) in seminis exteriorem corticem (*uterum*) & quidem ejus glandulas (*tot placentulas seu acetabula*) mittitur, in quibus sequestratus pergit ad secundum involucrum (*chorion*) per quod filtratus tertium (*an allantoidem?*) & post quartum (*amnion*) pervadit, sicque seminalibus lobulis commissus inhærenti plantulæ (*embryoni*) nutrimentum præbet &c. his enim amplificandis jam spatium denegatur. Detractis omnibus hisce involucris succedit nudum seminis parenchyma, quod in duos lobos majores externos, & duos minores internos dividitur, in quibus seminalem plantulam nonnisi per optimum microscopium cernere licet. In seminis apice exiguum quoddam foramen occurrit, per quod in vegetatione radicula transit & terræ infigitur, è qua succum haurit idoneum, pro plantæ accretione, nutritione & augmentatione, de quibus alio tempore verba faciam. Hæc sunt, quæ in sæpius iterato mali citrei examine, præmonstrante mihi nonnulla Nobilissimo atque Excellentissimo **D. J. C. Peiero**, Anatomico dexterrimo, Fautore meo venerando, observare potui; quod si forte quidam irrepserint errores, culpam tum in subtile hoc & abstrusum anatomiæ genus, tum in optimorum microscopiorum defectum puto rejiciendam.

CAPUT IV.
GENERA ET DIFFERENTIAS RECENSET.

Citrum arborem esse *pomiferam*, cuilibet illam adspicienti primo patebit intuitu, cum semper & adolescentia & matura mala foveat. *Joh. Rajus* in elegantissima *plantarum methodo* arborem

rem vocat *pomiferam, foliis perpetuis & fructu ovali ac oblongo majore: Joh. Jonston. in dendrogr.* inter arbores *pom-aciniferas* optimo jure recenset. Multa vero passim à *Botanologis* Mali Medicæ genera à se invicem nonnihil discrepantia notantur, quæ pro *magnitudine arboris folio, flore, fructu, patria &c.* variam sortiuntur denominationem. *Quatuor* quidem utplurimum recenseri solent: 1. *Malus Citria.* 2. *Malus Limonia.* 3. *Aurantia* & 4. vulgò vocata *Adami seu Assyria. C. Bauhinus* autem *in pinace l. c. quinque* proponit: I. *Malum Medicam vulgarem* (quam hic in *sativam*, nobis familiarem, & *sylvestrem* in calidioribus regionibus, Indiis imprimis frequentem divido.) II. *Maximam fructu pulpa plurima,* III. *fructu ingenti tuberosa,* IV. *ab Imperatore Carolo V. ex Hungaria in Hispaniam delatam,* cujus fructum omnium Mali Medici generum acidorum suavissimum testatur *C. Clusius in hist. rar. plant. l.* 1. *c.* 4. V. *Malo Medicæ affinem Javanensem folio rotundiore.* His *Joh. Jonst. dendrog. l.* 1. *tit.* 1. *c.* 1. *art.* 3. addit α. *malum citream fructu dulci.* β. *Fructu multiformi & digitato.* γ. *Tria mala citrea rara.* Ex *exoticis* ad citrum referri possunt, secundum cit. *Jonst.* præter 1. *Samaciferam Javanorum* à *Joh. Bauhin. hist. plant. univers. Tom.* 1. *l.* 1. *c.* 44. descriptam, cujus jam superius mentionem feci, 2. *Ibacamuci*, de qua consule *Marggraff. hist. plant. Brasil. l.* 3. *c. ult.* 3. *Quauhyyac Ocuilensium*, cujus meminit *Nieremberg. hist. exotic. l.* 14. *c.* 74. His ego annumero illam arborem, cujus fructus à *J. Bontio in Histor. Nat. Med. Ind. Orient. l.* 6. *cap.* 28. *p. m.* 115. *Mangostan* vocatur: hujus enim folia, ut & truncus & rami, nisi quod spinosi non sint, mali citrei arborem æmulantur, & nisi odore distinguerentur, qui hujus *Mangostan* foliis nullus est, procul dubio aspectum fallerent. Has vero species heic describere nimis prolixum foret: enarrabo saltem, qua ratione à vulgari citro pleræque abludant. Quod itaque *malum Limoniam* & *Aurantiam* respicit, differt illa à citro ratione *foliorum*, quæ angustiora, *spinarum*, quæ breviores, *fructuum*, qui minores dilutiore flavedine, tenuiore cortice & acidiore succo gaudent,, ac *seminum*, quæ minus frequentia & amara magis sunt; Hæc vero ratione *magnitudinis:* citrea enim arbore major est, *foliorum*, quæ licet colore citreis simillima sint, gemella tamen qs. videntur, dum folia appendice quadam, juxta pediculum, cordis formam nonnihil referente, dotata sunt, acuminatiora insuper, angustiora & circa ambitum minime serrata conspiciuntur, & *fructuum* denique respectu, qui orbiculata facie aureo colore fulgent; denique *malus Adami*, *Citrius altera Cordo* dicta, a citro in tantum differt, quod *folia* habeat instar Limoniæ mali, & *fructum* aurantio pomo similem, sed duplo triplove majorem proferat, vertice obtuso, depresso & inæquali, cortice fissuris quibusdam exasperato, perinde ac si dentibus demorsus esset. Accurate vero cum foliis depictum videbis malum *citreum, limonium, aurantium, Sinense & Adami* apud *Excell. Elsholtz. in diætet. l.* 1. *c.* 7. *pag.* 85. & 89. Ratione *florum* à vulgari citro differt illa, quæ *flores* profert *plenos*, cujus mentio fit apud *A. Mandirolam im Italiänischen Blumen-und Pomerantzen-Garten*, ubi plura Malorum Medicarum genera recensentur. Differentiæ à *fructu* petitæ multiplices sunt; consistunt autem 1. *in magnitudine*, quæ variat: nonnulla enim mala, referente *Matthiol. l. c.* in tantam excrescunt molem, ut *melopepones* magnitudine æquent, cujusmodi sunt quæ ex Liguria & Adriatici Ægeique pelagi Insulis afferuntur: quædam *humani capitis magnitudine* (ceu *Joach. Camerar. in horto Med. & Philos. pag.* 43. tradit) in Gallo-Provincia observantur, & *Pomcires*, quasi poma cerea vocantur, quæque cum tertio *C. Bauhini* genere conveniunt. Consentit *Hieron. Welsch Reiß-Beschreibung c.* 51. *pag.* 271. ubi ait: *Um Sevillien in Spanien wachsen sie eines Kopffs groß. In Guinea findet man sie zwey Faust groß, und noch grösser,* teste *Hemmersam Reiß-Beschreib. c.* 5. *p. m.* 44. alia *minora* sunt: alia *Limonum* magnitudine, vel *paulo majora*, qualia prope lacum Benacum reperiuntur, quæ vulgaria sunt. Huc quoque *pondus* referri meretur, de quo *Joh. Baptista Ferrarius in Hesperid. l.* 2. *cap.* 3. ita loquitur: *Sex aut novem librarum Calabris consuetum, insuetum triginta, quod compertum est in Ligustico. Salodiensis ab libra in sexdecim: &, si quosdam audiamus, in quadraginta: Romani nonnunquam ad vicenas usque libras.* De malis citreis, quæ melopeponibus paria crescunt, notant *Cardanus & Gesnerus*, citante *C. Bauhin. in pin. l. c.* quod quandoque ad *decem librarum pondus* perveniant: Illa vero quæ ad nos afferri solent, utplurimum *octo* vel *decem* plus minus *uncias* pendent. 2. *Figura*, quæ itidem diversa est; quædam enim prælonga, quædam rotundiora, aliaque forma conspiciuntur. Sic *J. Jonston. l. c.* ex *J. B. Ferrar. l. a.* malum citriam *fructu multiformi* ita describit: *Senescens pomorum varietate variat, aliud digitatam expanditur in manum: aliud sororiantes extumescit in mammas: visitur hoc avium ritu rostratum, illud facie gallinaeea cristatum: hoc hircino, illud bubulo more corniculatum.* Idem *Jonston. l. c.* pomum citreum vulgare *belluatum*, it. *cucurbitinum*, nec non *monstrosum* illud maximum, calceum Polonicum & Turcicum referens, quod Stutgardiæ in horto Aulico natum, & à *Joh. Bauhin. tr. de fonte admirab. Bollensi* descriptum est, depingit. Mentio quoque fit pomi citrei *manuformis* in *Ephem. Acad. N. C. G. dec.* 1. *an.* 9. *obs.* 3. *coronam imitantis dec.* 2. *an.* 2. *obs.* 11. Et *Barthol. Marantha meth. cognosc. simpl. l.* 2. *c.* 11. tradit, mala Medica operoso cultu ita efformari posse, ut & *maris & fœminæ genitalia* referant. Sic quidam fructui nascenti

formas figulinas, varias intus imagines referentes, aliquo tamen in loco pro ingressu aëris perforatas, artificiosè adaptare norunt, hasque, donec fructus per incrementum formam figulini vasis contraxerit, ita relinquunt, postmodum tollunt, quo fructus, maturitate superveniente, à Solis radiis nativum queat adipisci colorem. 3. *Odore*, qui in aliis suavior, in aliis debilior deprehenditur. 4. *Colore*, siquidem hæc mala dilutiore, illa saturatiore luteo cortice fulgent: Artis quoque adminiculo huic fructui alienum nonnulli tentant conciliare colorem, inter quos Magnificus atque Celeberrimus *D. Præses*, Fautor & Præceptor meus nunquam sine honoris præfatione nominandus, *in invitat. ad solenn. herb. lustrat.* 1681. §. 4. recenset *Florentinum*, qui citri poma moro insita *rubra* fieri scripsit. 5. *Sapore*, quo alia remissiore, alia vehementiore observantur, & quidem communiter *acido*, aliis tamen, sed rarius, *dulcis* est. Hæc dulcia poma in hortis circa urbem *Patras* copiose proveniunt, teste *Jac. Spon. in seiner Reiss-Beschreib. l. 4. f. 4.* qui inquit, *das invvendige ist süss und kan man es vvie einen Apffel geniessen, aber der vvenige Safft in der Mitte ist sauer.* Duo malorum citreorum genera in Regno Tunquin reperiuntur, ita referente *Joh. Baptist. Tavernier in seiner neu und sonderbahren Relation vom Königreich Tunquin c. 3. fol.* 65. quorum quædam *luteo* corticis colore, quædam *viridi* gaudent, omnia vero *acerbissimum* præ se ferunt saporem; Ipsissima *Authoris* verba exscripta lege in hujus Differtat. c. 12. Quidam citri & aurantii semina ita artificiose sibi invicem conjungere sciunt, ut *arborem Hermaphroditicam* proferant, quæ poma dat tam odore, quā sapore gratissima, sicut plura hujus rei exempla Florentiæ extare *Ol. Borrichio* relatum est, ceu scribit in *Act. Med. & Philos. Hafn. p.* 147. Conf. *Act. Philos. Angl. Oldenburgii p.* 449. citante Nobiliss. & Doctiss. *D. König* in elegantiss. *Regn. Vegetab. §.* 15. Hujus rei rationem in dictorum seminum duarum radicularum concrescentia quærendam esse persuasum habeo. Narrat cit. *Sponius l. a. pag.* 9. quod in dicta urbe *Patras* triplicia & acidorum & dulcium citreorum pomorum genera, à diversis unius mali citreæ ramis pendentia, viderit, ut & citrum trunco aurantiæ arboris insitam, tam aurea, quam citrina poma ferentem &c. 6. Differunt itidem ratione *contentorum*; quidam enim fructus *plurima pulpa* gaudent, quale est secundum genus *C. Bauh in pin. l. c.* quidam *crassiore cortice* obducti nullius fere succi sunt, cujusmodi est tertium *C. B.* genus: alii *copioso semine* referti sunt: alii *rarum* & *inane* fovent, id quod pro diversitate anni temporum in his fructibus observavit *J. B. Ferrar. l. c.* ubi ita fatur: *Mense Majo præflorentibus acris medulla, semina copiosa: Augusto vel Septembri natis plurimum succi, parum seminum, eorumque inanium & exsuccorum: Octobri vel Novembri exornata succo & semine prope destituuntur: ipsa admodum tument.* Nonnulla denique mala *prægnantia* deprehenduntur, quæ miro Naturæ artificio alium in suo sinu, tanquam utero, fœtum continent, quorum exempla leg. apud *J. B. Ferrar. l. c. l. 3. c. 19. in Ephem. Acad. N. C. G. d. 1. a. 1. obs. 36. & a. 3. obs.* 241. Conf. *Sachs. Gammarolog. l. 1. c. 8. & in append. ad hoc caput p.* 885. Magnif. *D. Præsid. Satyr. continuat.* 3. *lit. d. prægnans triplicatum* describitur in *Eph. cit. a. 4. & 5. obs.* 54. Causam hujus imprægnationis ego, si quid hac in re hariolari possum, vel in ipsa *semina*, quatenus duorum sibi proxime accumbentium seminum primæ radiculæ concrescunt, quæ postmodum ita commixtæ duplicem fructum proferre possunt, conf. *J. D. Major l. c. §. 28. seqq.* vel in *insitionem*, quam Itali (teste *Zach. Ennichmann c. 2. Hist. plant. general.* disputationis loco, Præs. *Joh. Theod. Schenk. Jenæ* 1656. *publ. expos.*) in pomis citreis & aurantiis sub uno cortice du- & triplicandis sæpius instituunt: vel etiam in duorum sibi invicem à prima nativitate arctius conjunctorum fructuum *coalescentiam* rejicerem. Hæc mihi in memoriam revocant *ovum illud gallinaceum prægnans*, quod hic Heidelbergæ in cujusdam ædibus *d. 7. Augusti* 1685. à gallina Indica depositum aliud in meditullio fovebat ovulum, magnitudine nucis moschatæ majoris, exteriore cortice subasperum, quod Magnif. Dominus *Præses* inter alia rariora reservat. Elegans & admirandus Naturæ lusus est *malum aurantium citreo gravidum*, quod depingit *P. Bocconus in Icon. & descript. rar. plant. Sicil. Melitæ, Galliæ & Italiæ p. 3.* Conf. *Eph. N. C. G. d. 2. a. 2. obs. 12. Act. Angl. Philos. num. 29. §. 8.* Heic meminisse juvat *arboris* illius *aurantiæ*, quam Basileæ ante biennium in horto quodam vidi, cujus fructus exteriorem corticem secundum longitudinem & striatim, segmentorum instar, alius pomi citrei cortex investiebat, eleganti sane spectaculo, dum elevatus quodammodo exterior citrinus cortex suaviter flavescebat, transparente ex interstitiis grato immaturi aurantii pomi virore. 7. *Patria* tandem differunt: quædam enim mala ex nostris oris petuntur, quædam ex Italia, Gallia &c. ad nos transportantur, quæ quoque nostris præstantiora sunt. Plurimæ vero dictarum differentiarum, quæ cum in exteriori, tum in interiori fructus parte observantur unquam, vel à fortuito casu, vel ab humana industria, translatione, insitione, omnique cultus mangonio proficiscuntur. Lubet ob rei affinitatem & raritatem huic capiti annectere verba Nobiliss. atque Excellentiss. *D. J. D. Dorstenii*, Medicinæ in alma Marpurgensi P. P. mei quondam Præceptoris colendi, quæ in responsione ad epist. Nobiliss. & Doctiss. *D. Mich. Bernh. Valentini, M. D. de Monstror. Hassiac. ortu atque causis* Id. April. 1684. dat. profert: *His ipsis diebus lapidem è sabulo Lani selectum accepi, qui & quantitate & figura corticem dimidiū pomi citrei quam exactissime refert, ut jures excavatum citreum lapidescere posse &c.*

CAPUT

CAPUT V.

LOCUM NATALEM, CULTURAM, COLLIGENDI TEMPUS, ASSERVANDI MODUM, ET DELECTUM TRADIT.

Cum citrea malus ab Antiquis *Medica* & *Persica* nuncupata fuerit, ceu ex cap. 1. patet, facile inde colligere licet arborem hanc *Patriam* agnoscere *Mediam* & *Persiam*, quod *Theophrast.* & *Plin. ll. aa.* satis indicant. Ex his regionibus *Palladii* diligentia in *Italiam* translatam fuisse *Matthiol. l. c.* verbis seqq. refert: *Hæ* (citrias arbores intelligit) *Plinii ævo non erant in Italia, ut ipse testatur l. 12. c. 3. ubi inquit, sæpius tentasse gentes plantas è Media transferre ad se, quæ tamen ibi diu vivere nequiverunt, licet magna cultorum solertia fuerint enutritæ. Nunc vero contra translatitiæ factæ sunt, atque cum Italo solo tantam iniêre gratiam, ut non modo in maritimis, sed in mediterraneis quidem tum hortis, tum viridariis, tum etiam nobilium lacuum ripis frequentissimæ feliciter germinent, postquam cultu & diligentia Palladii (is enim proditur primus artem adinvenisse) factum est, ut ex Media in Italiam translatæ prosilierint & propagaverint.* Hinc in *Hispania* in usum devenit, teste *Nic. Monardo in Epist. de Citriis ad Quadram Archichirurg. Hispan.* ita ut nemora & campos occupaverit: conf. *Hieron. Welsch Reiß-Beschreib. c. 41. p. 225.* & *Anonymi Itinerar. Hispan. c. 2. p. m. 9.* Hodie in *Regni Neapolitani, Hispaniæ* & *Gallo-Provinciæ tractibus maritimis*, referente *Frid. Hoffman. clav. Schrœd. l. 4. S. 1. §. 111.* ut & in *viridariis* prope *lacum Benacum*, aliisque calidioribus locis copiose provenit. Sic in *Corcyra, Zacyntho, Creta, Cypro ac Tripoli* abunde proveniunt, teste *Joh. Cotovic. in parænesi ad Lector. Itinerario suo Hierosolym. & Syriac. præfixa.* *Indiis* quoque citrus familiaris & frequens est; refert enim *Joh. Bauhin. hist. plant. univ. Tom. 1. l. 1. c. 25. pag. 100.* illam in *Insula S. Helenæ*, *Brasilia* aliisque novi Orbis partibus ubertim reperiri, quod nauticæ Ephemerides confirmant. Integra *malorum citrearum nemora,* delatis hinc inde per alluviones seminibus, *in Peruana, Nova Hispania*, & vicinis locis exorta *Joseph à Costa hist. Occid. l. 4. c. 31.* memorat: Et *Guilielm. Piso hist. Nat. & Med. Indiæ utriusque l. 5. c. 20.* scribit: *Mali citreæ & limoniæ, ut olim in Hispaniam & Italiam, sic quoque in Indias Occidentales translatæ, & licet illic per insitiones aliaque naturæ adulteria hortenses, hic vero in America etiam nunc minus excultæ sint, tamen ob calores Solis perpetuos & soli hujus genium, Europæis sativis si non præstantiores, saltem pares existunt, adeoque sponte in sylvis satæ stercoribus avicularum depositæ luxuriant, ut ob nimiam ubertatem vilescant.* In *Sina* optima mala citrea nasci *Trigaut. de regno Sinæ c. 3. p. m. 20.* refert. In *Guinea Hemmersam l. c.* In *Java majore Albr. Herport Ost-Indianische Reiß-Beschreib. p. m. 28.* Idem *ibid. pag. 102.* ait: *Auf der Insul Formosa gibt es süsse und saure Citronen.* In *Gusurata* Indiæ malos citreas frequentes esse author est *Mandelslo in seiner Reiß-Beschreib. l. 1. c. 13. fol. 46.* qui *ibid. c. 6. fol. 17.* ait: *Um Schiras in Persien* wachsen *viel Citronen:* it. in *Rischmisch* Persiæ Insula *Id. l. c. fol. 28.* Malorum citreorum abundantiam in Galliæ oppido, *Hieres* vocato, *Jacob Spon in seiner Reis-Beschreib. durch Italien, Dalmatien &c. l. 1. fol. 7. seq.* innuit: *die Citronen und Pomerantzen-Bäume sind allda sehr verwunderlich, und scheinet mehr die Natur einer Verschwendung anzuklagen, als daß die Menschen solche anzubauen allzusehr bemühet seyn solten; ein Edelmann in dieser Gegend erhebt jährlich bey die 15000. Pfund Renten von den Seinigen, ob sich schon sein Gebiet so weit nicht erstrecket.* Nec *Germania* nostra arboribus hisce destituitur, cum in multis, non tantum Principum, hortis istiusmodi arbores & floribus & fructibus simul onustæ conspiciantur, imo quandoque exoticas magnitudine superent. Sic ante 4. & quod excurrit, annos in horto Aulico Stuttgardiano non tantum *Citreas*, sed & *Aurantias* & *Punicas arbores*, nostrati Cydoniæ malo pares, Alii mecum observarunt. Cum autem hæ arbores non tot possint gignere fructus, quot in nostros quotidie impenduntur usus, singulis annis ex *Italia* & *Gallo-Provincia*, inprimis *lacu Benaco* ingens tum arborum, tum fructuum, & *recentium* & *muria conditorum* quantitas ad nostras mittitur oras. Id tamen notari velim, citrea mala, quæ ex dictis locis ad nos terra marique transferuntur, ante perfectam maturitatem decerpi, quo melius asservari & à putredine vindicari possint, siquidem matura multo phlegmate abundant, hincque gustu mitiora putredine citius corripiuntur. Colitur autem hoc arborum genus ob ornatum potius, quam lucrum, in hortis nostris, ubi in vasis ligneis perforatis studiose asservatur. Vario autem modo ab hortulanis nostratibus plantatur ac propagatur: vel enim *semina* opportuno tempore idoneæ terræ traduntur, sed hoc modo sata sero flores & fructus profert: vel *surculus* citri resectus simpliciter terræ infigitur, quod tamen non semper ex voto succedit: vel *ramulus* aut *gemma* trunco alterius arboris, v. gr. mali *aurantiæ, limoniæ* &c. secundum artem inseritur, quo artificio apud nos feliciter succrescere solet: vel *surculus* arboris vulneratus vasculo cuidam perforato & optima terra repleto commiti-

mittitur, donec ſufficientes ad transplantandum radices egerit: vel denique ipſæ *arbores* ab externis injuriis bene munitæ ex diſſitis locis in noſtros transferuntur hortos, de quibus ſerendi, plantandi propagandique modis omnino vid. *Mandirol. l. c.* Excell. *Sigism. Elsholt. Gartenbau, Horticultura Petri Laurembergii*, aliique. *Solum* autem citrus diligit pingue & molle, ac calidis, ſed irriguis gaudet locis, hinc æſtate ſæpius riganda, & quoniam iteratas foſſiones amat, ſingulis menſibus circumfodienda. *Locus*, cui implantata eſt, à boreali vento immunis ſit: ſola quippe omnium arborum, teſte *Caſſiano Baſſo Geoponic. l.* 10. *c.* 7. alleg. *J. B. à Stapel l. c. pag.* 343. ab auſtro opem ſentit, à borea vero læditur; & quoniam frigoris impatientiſſima eſt, ab hortulanis, inſtante hyeme, vel ſtramineis tectis occluditur, vel in *fornices* fornace inſtructos reponitur, & ſic à frigore defenditur, affulgente vere autem libero iterum exponitur aëri, quod *Ren. Rapinus S. I. Hortorum l.* 2. *p.* 52. ubi de citro agit, ſeqq. innuit:

> *Idcirco mollem lædant ne frigora plantam,*
> *Cum Boreas, florum ſemper ſæviſſimus hoſtis,*
> *Torquet agens violentam hyemem, vel nubila differt,*
> *Eſt tibi porticibus longum retinenda ſub altis,*
> *Et contra duros hyemis ſervanda rigores,*
> *Donec agat Zephyros annus Solemque reducat.*

Cæterum citrus ſedulam ſui requirit *curam*, adeoque diligentem cultorem, qui in hoc arborum genere plantando, in ſerendo ablactando, ablaqueando, propagando, irrigando, cædendo, transferendo & cuſtodiendo admodum peritus ſit, de quibus vide ſis *Mandirol.* aliosque cit. Etenim ſi ab induſtrio hortulano rite tractetur, per multos & ſingulos annos fructuum copiam, adhibitæ ſedulitatis præmium, non ſine curatoris lucro ſpondere poteſt, ſiquidem arbor hæc, teſte *J. Bauhin. l. c. p.* 101. ſupra fidem durare putatur. Referunt quidam rei ruſticæ ſcriptores, citrum per ſympathiam quandam vicinitate & amplexibus *cucurbitæ* recreari, de cujus rei veritate cum nondum mihi conſtet, his inquirendis jam ſuperſedebo, usque dum experientia fultus certius hac de re judicium proferre queam. Rariſſimum eſt, quod *Eraſm. Francisci in der luſtigen Schau-Bühne* 4. *Verſamml. p.* 602. refert: in horto nempe *P. P. Auguſtinianorum* Romæ *citrum ſine radice* in libero aëre pendere, & tamen folia, flores fructusque annuatim parere: ramis autem ſuis aliarum ſui generis citrorum ramis implicita eſt, & ex horum vicinia ſuum nutrimentum capit. Quod *colligendi tempus* ſpectat, diverſum hoc eſt, juxta ſcopi varietatem: Poma enim, quæ aſſervari debent, decerpenda ſunt cum ramis folioſis ante maturitatis ſtatum, cum plena maturitas declinationis initium ſit, teſte *Helment. Pharmac. & diſpenſat. modern. §.* 59. Quæ vero pro conditura, ſyrupis, oleo, ſemine &c. uſurpanda ſunt, ea legere convenit prorſus matura, & cum vigoris ſui terminum attigerunt, quod utplurimum intra unius anni ſpatium contingit, is enim fructus creditur, tradente *J. Bauh. l. c.* qui per *annum* in arbore duravit, & nullum frigus perpeſſus eſt; qui vero nondum annuus ſua ſponte cadit, minus probatur. Noſtrates autem arbores pro fructus maturitate *duos* nonnunquam *annos* exigunt, immo dantur, teſte *N. Monard. l. c.* arbores, quæ *trium annorum fructum* fovent. Quidam porro in *collectione* fructuum ſidera ſtudioſe obſervant, & ſecundum certos ſtellarum tactus poma colligenda eſſe, ex Aſtrologicis principiis probare nituntur, quibus aſſentiri nequeo, cum eorum opinio ſtramineis nitatur hypotheſibus. *Aſſervantur* autem hæc mala & à putredine vindicantur, ſi loco temperato, nec nimium humido, à ſe invicem diſpoſita & ſegregata deponantur in vas hordeo bene exſiccato plenum, vel paleis aut milii ſemine obruantur, aut ſtuppa involvantur, vel denique ipſis citri foliis inſerantur, ut ab omni aëris injuria immunia ſint. Quod ſi vero ad diſſita loca transportanda ſint, optime matura decerpuntur, putredini quippe minus obnoxia. Ex hac forte ratione poma citrea noſtratia illis, quæ in calidis regionibus frequenti incolarum uſui inſerviunt, minora, minusque matura, adeoque acerbiora ſunt; vel enim, ceu modo dixi, immatura ad nos adportantur, vel in noſtris enata hortis debitam maturitatem, ob cœli inclementiam, recuſant. Cæterum tradit *Sylv. Rattray de ſympath. & antipath. p.* 16. Medica mala *inſperſo pane putreſcere*, cujus rei (ſi ita habet) rationem in occulto panis acido volatili conſiſtere autumo, quod exteriorem citrei pomi cuticulam aggrediens, ejusdemque humori oleoſo & alcalino in ſuis veſiculis contento communicatum, novas excitat turbas, unde veſiculæ diſtentæ rumpuntur, ſicque quoddam ulcus, quod in vegetabilibus putrefactionem vocamus, exoritur, quod, humoribus extra vaſa poſitis ſenſim acrioribus factis, undiquaque proſerpit. Quod *delectum* attinet, mala citrea è calidis regionibus allata noſtratibus utplurimum præferenda erunt; alias eligenda ſunt ea, quæ, ceu modo dixi, nondum plane matura ſunt, ſi aſſervari debeant: ſin vero ſaccharo condienda, aut aliis modis ad uſum œconomicum & pharmaceuticum expetantur, præſtant quæ matura & tactu molliora deprehenduntur, plurimaque pulpa gaudent, quale genus *c.* 4. annotavi. Principem aliâs pro medicamentis locum obtinent, quæ à *lacu Benaco* afferuntur, majorem quippe reliquis in ore gratiam ineunt, ceu ſcribit *Cl. Deodat. l. a.* Odoris vero gratia mala citrea *parva* à *J. Jonſt. l.* 1. deſcripta, utpote odoratiſſima laudantur.

CAPUT

CAPUT VI.

TEMPERAMENTUM ET VIRTUTES IN GENERE INDAGAT.

Præmiſſa citri hiſtoria ad ea, quæ rem Medicam magis ſpectant, deproperandum eſt, cumque ordine jam examinandum veniat *Temperamentum*, paucis de eodem heic diſſerere conveniet. Admodum vero diſſentiunt Botanographi in deſcribenda vegetabilium, maxime vero citrini pomi, temperie, utpote cujus *cortex* quibusdam calefacit 1. & ſiccat 2. gradu: aliis calefacit & ſiccat 3. gradu; ſic *pulpam* alii refrigerare & ſiccare (rectius, ſecundum Excell. D. *Præſid.* in *lex. veg. uſual. p. m.* 27. humectare) in 1. alii in 3. gradu aſſerunt; *ſemini* quoque hi calefaciendi & ſiccandi facultatem in 1. illi in 2. alii in 3. ordine attribuunt. Conf. *Franciſc. Alexandri Apollo p.* 54. *ſeq.* Verum enim vero cum hæ qualitates infirmo fulcimento, quaternario ſc. elementorum Ariſtotelicorum numero innitantur, non jam de lite hac componenda ſolicitus ero. Rectius acuti hujus ſeculi Celeberrimi Viri ad alia, activa magis, principia confugiunt, & non per qualitates primas, aut harum ſymmetriam, ſed per conſtitutionem radicalem & virtutem ſeminalem, ex qua, veluti effectus, modo dictæ qualitates emergunt, concretorum naturalium temperiem felicius explicant. Prout autem variat ſeminalis iſta virtus, cujus rationem Vir de re medica optime meritus *B. Ettmüller in Medic. Hippocr. Chym. c.* 1. §. 8. ex certa particularum materialium, inprimis ſalinarum, corpora ex ſeminum directione componentium, habitudine & textura, indeque mutua activitate dependere dicit, etiam variat cujusque rei natura & temperies. Sed plura de his addere, hujus loci non eſt, cum Acutiſſ. *Helmont. in ſcriptis ſuis* paſſim, Illuſtris *R. Boyle in Chymiſt. Scept. & in Coſm. rer. qualit.* & laudatus *Ettmüller.* in *præfat. Diſſertat. de Virtute opii diaphor. & in cæteris ſuis operibus poſthumis*, aliique de hiſce ſatis evidenter egerint. Statuo itaque facultates mali citrei petendas eſſe à certa particularum ſuarum modificatione, id eſt, figura, textura, motu & combinatione, quam ipſi peculiarem in prima rerum creatione Omnipotens DEUS, per efficaciſſimum illud verbum FIAT, elargitus eſt, cujus modificationis reſpectu hos avertere morbos, illos aſperare ſolet. *Corticem* igitur exteriorem, præter ſingularem, quam obtinet, texturam, ob particulas tenues, agiles & ad motum valde pronas, nec non maximam partem plicabiles, ex puriore ſulphure & ſale volatili conſtare, hinc calefacere, aperire, penetrare, incidere, attenuare dico, quod tam ex odore, quo pollet, fragrantiſſimo, quam etiam ſapore aromatico patet; id quod alii quoque ex corticis flavedine deducere annituntur; ſulphuris inſuper præſentiam olei è recenti cortice compreſſo in candelæ flammam exilientis inflammabilitas ſatis arguit. Interior & albicans corticis caro, particulis activis pene deſtituta, ex fixa & tereſtri materia conflata videtur, maſticata tamen exiguam mentitur dulcedinem, dubio procul à portiuncula olei illius ſulphurei & aromatici, quæ ex fibrillis ſucciferis, per hanc carnem diſperſis, & dentibus in maſticatione attritis, exſtillando nerveas linguæ papillas aliquo modo ferit, ſicque aliqualem dulcedinem cauſatur; ſapore alias & odore privata nullius, quod ſciam, inſignioris uſus eſt, quapropter huic ulterius deſcribendæ non immorabor. In *pulpa* activa principia depreſſa magis ſunt & à particulis acidis, *Williſio de Anim. brut. part.* 1. *c.* 12. tetrahedricis (quæ ſcil. cuſpide tereti & acuta, & dein corpore inſtar cunei majorem in molem acuto conſtant) ligata, præpollentibus nimirum ſalinis fixis, quæ ab oblongis, fluidis & plicatilibus, id eſt aquoſis, huic pulpæ copioſe inexiſtentibus, in fluorem evectæ, aciditatem referunt, teſte cod. *Willis. l. c.* hinc refrigerare, adſtringere, coagulare, & omnia alcalium proſapiæ figere potis eſt. *Semen* fixas itidem, ſed viſcoſas & ramoſas fovere particulas, à quibus volatiles & ~tuoſæ pro futura germinatione detinentur, ex analyſi ejus Chymica patet, hacque de cauſa calefaciendi vim habet. Elucеſcit jam, quantis præſens fructus deſtinatus ſit *uſibus*, quos heic in *Medicinalem, Politicum* & *Oeconomicum* divido. Quoad priorem, *integrum citreum* unanimi *Botanoſophorum* conſenſu *alexipharmacum* & *cardiacum* eſt, quoniam humores noxios corrigit & per *diaphoreſin* & *diureſin* ex corpore propellit; hinc in *morbis peſtilentialibus & malignis* miris modis commendant, in *venenatorum animalium*, *viperarum* inprimis, *morſibus* extollunt, & ad *appetitum proſtratum ſitimque nimiam*, *ſcorbutum* aliosque morbos cum fructu adhibent. Id tamen notari velim, modo laudatum fructum non promiſcue ad omnis generis *Venena* ſalubriter uſurpari poſſe, cum illa diverſimode corpori noſtro necem minari ſoleant, ceu bene monent Illuſtris *Acad. N. C. G.* ſplendida bina membra, *Pæon* & *Pythagoras*, Fautores & Præceptores mei maxime venerandi, in *exercit. famil. Anat. & Med.* 42. *pag.* 232. Sub venenorum enim nomine illa ſaltim heic indigitare volo, quæ *alcalinorum* & *narcoticorum* claſſi communiter inſeruntur. Cæterum *exteriores* pomi *cortices antiloimicorum*, *cephalicorum*, *cordialium*, *ſtomachicorum*,

rum, carminativorum & *uterinorum*, seu, uno verbo, medicamentorum ⊖le volatili oleoso turgidorum, albo annumerant: *succum* acidulum medicamentis *diaphoreticis, diureticis, cardiacis, stomachicis, alexiteriis, antifebrilibus, scelotyrbicis, antinephriticis* inserunt, & in *sanguine ferociente* figendo, *siti* restringuenda, *appetitu* excitando, *vomitu fluxuque ventris* compescendo laudant, nec non in quibusdam *cutaneis affectibus* externe adhibitum commendant: *semini sudorem* provocandi, *urinam, alvum* subducendi, *vermes* enecandi, *venena* debellandi & *gravidarum vomitus* sistendi facultatem attribuunt. *Cl. Deodat. l. c.* citri virtutes seq. carmine comprehendit:

Medica mala sumus *pelli vis ignea nostræ,*
Humentis brumæ nec bene cocta caro.
Terreus est humor, sectantur semina pellem,
Flos calet & folium: sic voluere Dii.
Tarda caro est, succus choleram fluxumque moratur,
Cor tepet hinc ardens, hinc tua membra nitent.
Semen, flos, folium & cortex frigentia mulcent
Corpora, & epurant aëra pestiferum.
Citria sic Tyrio contundunt poma veneno.
Ardua concoctu, sed tamen esse puta.
Febribus obsistunt, pestis quoque tempore prosunt,
Ex succo cordis mitior ignis erit.
Sola tamen volumus mandi, sic gratus, arescens,
Nos bona dic Veneri, non mala nec Medica.

Posteriorum *Politicum*, ut & *œconomicum* usum late *c.* 12. descriptum reperies, quare hic nihil adde.

CAPUT VII.

MEDICAMENTA CUM ET EX CITREO MALO PARATA PROPONIT.

Quoniam varia ac multiplicia cum & ex pomo citreo parata medicamina in Officinis reperiuntur, quorum conficiendi methodus in omnibus fere dispensatoriis aliisque libris Practicis descripta occurrit, veniam me facile impetraturum spero, si in tradendo horum medicamentorũ præparandi modo heic brevior esse videat, cum omnia ex Authoribus repetere operosum nimis & nauseosum foret. Sunt autẽ medicamenta ex citro parata vel *liquida*, vel *solidiora*, vel *sicca*. Inter *liquida* primum meretur locum *Aqua* fragantissima per M. vel V. balneum ꝺta, ex corticibus recentibus extimis ∇æ associatis, quibus pro majori efficacia ante ꝺtionem aliquot vini guttæ adspergi possunt. Hæc ∇ꝺando albescens prodit, ob sulphuris in cortice residentis particulas, caloris ope attenuatas, & sub exiguorum globulorum forma aquæ copiose innatantes, unde radii luminares minus penetrare valentes necessario reflectuntur, sicque lacteus color exsurgit. Postquam autem hæc ∇ immota steterit, flexiles illi globuli sibi invicem adhærent ac superiora petunt, sicque conjuncti oleum constituunt, quod dein gossypii ope ab ∇ separatum *olei citri* ꝺ*ti* nomine venit. Aliqui *succum acidum* vel solum, vel aliis stypticis admixtum, pro virtute adstrictoria extrahenda, *destillant*, sed nil nisi phlegma prodit, styptica virtute remanente. Male itaque agere videntur illi, qui integra citrea mala pro supra dicto scopo per se ꝺant, vel speciebus ꝺandis addunt, cum ex pulpa hac ratione nulla fere virtus speranda sit. Huc referenda sunt *infusa*, de quibus in seq. & *decocta* è pomis citreis vel solis, vel aliis admixtis parata, de quorum adornandi methodo vid. *Adr. Mynsicht. Armam. Med. Chym. Sect.* 25. *p. m.* 382. Excell. *Joh. Mich. Febr. tr. de Scorzon. c.* 7. aliosque. Sequitur *Succus*, qui depuratus superfusa pauxillo ℞ amygd. sed ne vappescat, pro quotidiano usu à pharmacopoeis in cellis asservantur & *Vinum citri* audit. Usurpatur crebrius pro alcalium fixorum & porosiorum, lapidum sc. ⊗. corall. &c. ut & aliorum simplicium, v. gr. opii, scammonii, aloes & simil. dissolutione, unde magisterium ocul. ⊗. corall. essentia opii, scammonium correctum, aloe citrata &c. exsurgent, de quibus conf. *Dispensator.* Chymici hunc succum, tanquam præstans *menstruum* pro *corall. Tinctura* extrahenda, laudant, putantes corallia huic menstruo digestionis ope suum impertiri colorem: sed falluntur, siquidem omnis citri succus nullis coralliis associatus, sola digestione, rubicundum induit colorem. Alii volunt corallia, si cum oleo cort. citri ꝺto in forti ponantur digestione, eidem suam elargiri Tincturam: verum & hoc (uti cætera oleosa) ad digestionem sepositum rubescit. Solent aliâs Practici haud infrequenter eundem succum (quandoque etiam cortices) variis admiscere medicamentis, pro *grato sapore & odore* conciliando. Sic, ex. gr. ex manna, crem. ♀ri & ∇ font. succo citri convenienter acidulata, adjectis citri corticibus, *laxativa* paratur *potio*, colore odore & sapore gratissima. Sic *Joh. Zvvelf. Pharmac. Reg. cl.* 5. *p.* 59. *confectionem emeticam* describit, quam propter, grati saporis & odoris ergo, adjecta citrea mala citratam vocat &c. Ex *corticibus*, nonnunquam etiam integro fructu, *Acetum* fit *citratum*, sola cum communi ✚ infusione & digestione parandum,

dum, cujus conficiendi rationem leg. apud *Zvvelf. in Pharm. Aug. reform. cl.* 15. *p. m.* 551. Elicitur etiam vel ex integro fructu, vel ex corticibus saltem *spiritus*, qualem *cardiacum* describit *Fr. Hoffm. l. c.* ut & alium *compositum Tob. Dorncreil. in Dispensat. p.* 2. *c.* 7. *p. m.* 35. Usitatiorem ∸*tus citri* parandi modum vid. in *Dispensat.* Hunc excipit *Elixir* & *Essentia* citriorum *liquida:* compositiones vid. in *Schröd. Pharm. Med. Chym. l.* 2. *c.* 52. cui adde *Fr. Hoffm. clav.* ad hunc locum: *Zvvelf. Mantiss. Hermet. p. m.* 436. *seq. & Pharmac. August. renov. & nuperrime auct. cl.* 20. it. *Glogauisches Medicinisches Pest-Consilium &c. Elixir citri cordiale* vid. apud *G. Rolfinck Chym. in art. form. redact. l.* 4. *sect.* 2. *c.* 4. *Elixir citri purgans J. Michaëlis* descriptum lege apud *Valent. Andr. Mollenbroc. de arthr. vag. scorbut. c.* 9. ubi quoque *essentiam citri liquidam* ex aliorum communicatione parare docet. Ex corticibus itidem *oleum* fit, quod vel ex ▽ cort. ꝺta comparatur, ceu supra dixi, vel sine ▽æ additione per VB. quale *Zvvelf. Pharm. Reg. cl.* 5. depingit, ꝺtur. Cortices autem pro ꝏ usurpandi recentes, nullique fermentationi prius expositi, alias ꝏ à citri odore plane alienum & terebinthinatum quid spirans effundunt. Notandum præterea, quod ꝏ hoc, licet ex recentissimis corticibus secundum artis requisita ꝺtum fragrantissimum obtineatur, brevi tamen terebinthinam redoleat; & licet iterum iterumque rectificetur, semper tamen particula colophoniæ, terebinthinæ affinis, in fundo remanet &c. Exprimitur itidem ex contritis & tostis citri *seminibus oleum*, pro extemporaneo usu, cum aliâs facile rancorem contrahat, de quo vid. cap. 11. Liquidorum agmen claudunt *Syrupi*, tam ex *corticibus*, quam acido *succo* concinnati, quos Vir in Chymicis versatissimus, Excellent. *D. H. Screta* in suis *Noctibus hybernis*, seu *notis in Zvvelferi animadv. ad Pharm. Aug.* (quas forte aliquando Erudito Orbi non denegabit) accurate parare docet. *Prior* seq. modo conficitur: ℞. Cortic. citri extimor. ab alta carne purgator. recent. & minutim concisor. ℔j. vini Malvatici vel Frontiniaci ℔ij. hæc commixta per triduum in loco tepido digerantur, dein ex vitrea cucurbita ꝺlentur, ad corticum fere exsiccationem: postea aquæ huic frangranti immergantur iterum cortic. recent. purgator. uti prius, ℔j. quæ iterum post triduanam digestionem ꝺlentur ex balneo: tunc aquæ huic balsamicæ denuo immergantur corticum, uti prius, purgator. ℔ß. stent pariter per triduum in loco calido probe clausa, dein fortiter exprimantur, ac tinctura per filtrum trajiciatur, quo clarescat. Postmodum cortices à tribus hisce infusionibus recollecti coquantur cum ▽ font. ℔iv. ut bulliant aliquamdiu, expresso vero juri adde sacchar. alb. ℔ij. frigeratis adde quoque ▽ spirituosam corticibus tinctam, & continua agitatione, donec saccharum solutum sit, habebis syrupum efficacissimum. Neque opus erit eidem grana chermes ac moschum superaddere, cum illæ duæ granorum tinctoriorum drachmæ, quæ alias huic syrupo associari solent, exiguas heic vires præbere possint, earundemque defectus facile additione confectionis alchermes completæ suppleatur: quare etiam moschus omitti poterit, ipso syrupo sat suaveolente. *Posterior* sic componitur: ℞. succi pomor. citri rec. purissimi, ad semissem super maris balneo exhalati, ℔iij. cortic. eorund. extim. flavor. radula recentissime attritor. ℔j. l. iß. stent per triduum in loco tepido, vase figulino vel vitreo probe clauso infusa, postea forti institutæ hujus succi expressioni sub prelo adde sacchar. Canar. albiss. in pollinem simplici tritu redacti, ac ad Solem vel fornacem siccati, adhuc calidi, ℔iv. quæ super leni balnei calore soluta abibunt in syrupum alexipharmacum optimæ notæ. Huc quoque referendus est *syrupus totius citri*, à *Tob. Dorncreil. l. c. part.* 1. *c.* 5. descriptus, cui similem *bezoardicum* tradit *Prævotius*, cujus compositionem leg. apud *Herm. Grube in Analys. de Malo Citreo pag.* 71. *seq.* Cæterum hic non raro in usum venire solet *syrupus ex succo citri sine igne* facile parabilis, si scil. mundo linteo in cella suspenso pomorum citreorum succulentorum lamellæ cum adsperso pulvere sacchar. cand. alb. ita imponantur, ut fiat S. S. S. Linteo vero vas figulinum supponitur, pro recipiendo destillante syrupo, qui gratissimus esse solet. Meminit quoque *J. Sigism. Elsholt. in diætet. l.* 6. *c.* 6. *pag.* 332. *syrupi de succo citri secundum Turc.* receptum morem in spissiori consistentia, instar rob cerasorum parati & à se visi, cujus portionem ditiores Turcæ, teste *Joh. de Laët histor. Arab. c.* 12. quotidiano potui, ab ipsis *Scherbet* vocato, pro gratia crebrius admiscent, quod *Jac. Spon. l. c. l.* 2. *p.* 56. confirmat. Ex *solidioribus* considerandum venit *Electuarium* & *Extractum citri solutiva*, quorum illud ex corticibus conditis & admixtis purgantibus, hoc ex succo acido expresso, purgantibus itidem aucto, concinnantur; quorum usus tamen sensim abolevit. Conf. hac de re *Dispens. D. Augustanor.* ubi quoque *mel rosatum citratum* describitur, quod sola corticum citri in mel rosatum simplex, ad perfectionem decoctum, infusione paratur, de quo leg. *Zvvelf. animadv. ad Pharm. Aug. cl.* 1. *p. m.* 91. Simplici quoque modo in Officinis *Conserva* paratur ex *medulla* acida, à corticibus & seminibus probe liberata, & in mortario lapideo cum saccharo alb. in consistentiam conservæ redacta, quam *Zvvelf. Pharm. Reg. cl.* 14. *p. m.* 188. suis viribus castratum pronunciat, cui tamen ego haud facile assentirer. Solent etiam integra *citrea majora*, nondum satis matura, cum cortice ac carne incisa, nucleis exemptis, saccharo incoqui sicque in liquida forma *condiri*, de quorum præparatione *Zvvelf. in Pharm. Aug. reform. cl.* 14. *p. m.* 472. Pharmacopœos monet, ne aquam, in qua poma condienda ad mollitiem decoquun-

quuntur, tanquam inutilem effundant, sed potius in illa, utpote cui potiores jam decoctorum pomorum virtutes insunt, saccharum pro conditura dissolvant & percoquant. Eadem methodo *citrea minora* integra, vel in partes dissecta, ut & soli *cortices* ab adhærente candida carne probe separati condiuntur, & postmodum *weiche eingemachte Citronen-Schalen* appellantur. Fit quoque *balsamum citratum*, si ♣ N.M. expressum ♣ cort. citri 𝔰to saturetur. Quodsi quis simplicissimum & inodorum pro balsamo corpus desideret, facile id obtinere poterit, si dictum Nucistæ oleum Tinctura & odore suo per alcohol vini privare allaboret. Huc referendum *unguentum* illud, Officinis *citrinum* dictum, ob succum & cortices admixtos: compositionem vid. in *dispens. August. renovat. cl.* 15. Inter *sicca* è citro concinnata medicamentū caput exerit *elæosaccharum*, seu *essentia sicca* facile parabilis: affricantur nimirum integra citrea poma durissimo sacchari frusto tamdiu, donec inde extimus flavescens cortex oleosus plane absumtus sit: saccharum flavo & oleoso hoc liquore madidum cultro abraditur, & in vase probe clauso lente exsiccatum ad usum reservatur. Conficiuntur quoque *morsuli*, tum *simplices* cordiales, quales *T. Dorncr. l. c. p. m.* 35. *Greg. Horst. Oper. Tom.* 2. *l.* 7. *p. m.* 355. *Schröd. l.* 2. *c.* 69. *& Fr. Hoffm. in thesaur. Pharmac. Sect.* 17. *num.* 3. describunt, tum *compositi*, ex crem. ♀ri, succo & corticibus citri subtiliter concisis, addita sacchari s. q. qui morsuli diuretici sunt, & ab aliis, qui acidas bibunt, frequenter expetuntur; his quandoque stimuli loco aliquot diagrydii grana adduntur, unde morsuli de citro *laxativi* exsurgunt. Adornantur etiam in Officinis dulciariorum *confectiones saccharinæ citratæ*: Vel enim integra poma *citrea* & *majora*, vernacule *Citronat* vocata, & *minora* s. vulgaria, vel separatim *cortices* syrupisato saccharo incoquuntur & postmodum exiccantur, unde *truckene condirte Citronen und Citronen-Schalen* exsurgunt, quibus pro decipiendis plebejorum oculis auri foliati particulæ nonnunquam agglutinantur. Modum conficiendi tradit *J. S. Elsholt. in append. diætet. p.* 445. *seq.* Quidam *corticum citri* particulas affabre concissas artificiose sibi invicem conjungunt, ita ut coronæ vel alterius rei formam referant, quam postea sacchari crystallis, juxta artis leges obducunt, unde *Candisirte Citronen-Schalen* nuncupantur. In hunc modum non raro *integra* quoque *citrea* poma incrustantur, quæ Magnatibus in deliciis esse solent. Potest etiam ex acido citri succo ⊖ parari *essentiale*, si videlicet succus expressus & colatus ad consumptionem superfluæ humiditatis coquitur, & postmodum in frigidum locum reponitur, ut crystalli vasis lateribus vel fundo accrescere queant. Eodem ferme modo *Fr. Hoffm. clav. Schröd. l.* 4. *Sect.* 1. *p.* 421. ex succo berberum & citri tale ⊖ ♀reum concinnare docet, ex cujus censu ⊖libus sæpe Laudatus *D. Screta syrupos siccos* componit, qui ob formam magis portatilem in itineribus utiles & pro Medico Castrensi commodissimi sunt; potest *syrupus è succo citri siccus* subjuncto modo conflari:

℞. Succi citrei,
berber.
Crystallor. ♀ri ā ℥j.
Elæosacchari citri
Sacchar. rosati tabulati ā ℥iij.

f. p. subtilis, de quo cochlear plenum ∇æ font. mensuræ mediæ commixtum probe, diu è vitro in vitrum infundatur, ac ita turbidum ad immodicam sitim extinguendam aliquot haustibus epotetur; vel ℞. ⊖. essential. citri, crystal. ♀ri, nitri vitriolati, vel succo citri s. berberum imprægnati ā ℥j. morsulor. è succo citri ℥vj. m. f. p. subtilis, ut præcedens usurpandus. Talis *syrupus siccus* etiam *ex corticibus* adornatur, si elæosaccharum citri sale volatili oleoso cortic. citri, inferius descripto, sufficienter imbuitur, quod in vase probe clauso ad eosdem, ac syrupus liquidus, usus pro quibuscunque mixturis liquidis, mollibus siccisque asservari poterit. Cum modo *⊖lis è corticibus citri volatilis ♣si* mentio facta fuerit, non possum non, quin hujus conficiendi modos, quorum aliquos ab Experientissimo *D. Screta* me itidem accepisse grata mente recordor, heic quoque commemorem: Paratur vel ex tempore, si sc. ⊖ quoddam volatile, v. gr. C. C. aliquot olei citri 𝔰ti guttulis irroretur: seu quando ⁀ vini ♀risatus oleo citri 𝔰to ad saturationem imprægnatus cum ⁀tu ⊖ ✻ci urinosissimo debite commisceatur: vel aliquali comparatur labore, dum ⊖ ♀ri purissimum, cum elæosaccharo citri in mortario lapideo probe commixtum, addito ⊖le ✻co, sine vel cum additione aquæ, è cucurbita vitrea ex arena lege artis sublimatur, donec urinosa ⊖lis pars una cum ♣sis particulis ascenderit, qui sal dein vel sponte in limpidum abibit liquorem, vel, si crystallos acquirat, pauxillo ⁀ vini ♀risati in fluorem redigi poterit, de quo in Mæ S. à quacunque causa retardato motu gut. x. cum appropriato vehiculo assumtæ præsentaneam promittunt opem. Plura de horum salium præparatione notatu dignissima leg. in *Fr. Vigani Medulla Chymiæ aucta pag.* 30. *seqq.* ubi elegantem *alcali volatile & aromaticum* ex ♣ cort. citri, vel alio 𝔰to componendi formulam exhibet, cujus guttæ X. vel XII. vino Rhenano commixtæ illi odorem & saporem vino Hispanico naturalem impertiunt. Possem plurimorum adhuc meminisse medicaminum compositorum, quibus vel integer hic fructus, vel ejus saltem partes sub diversa facie associantur, uti sunt pleræque aquæ aromaticæ & spirituosæ compositæ, tincturæ, elixiria, decocta, infusa, pulveres, aliæque sub diversa forma & substantia præscribi solitæ mixturæ; verum cum hæc melius

melius ex Authoribus Practicis, ceu ipsis fontibus, hauriri possint, eo B. L. remitto. Singulorum quoque *dosin* & *utendi modum* silentio præterivi, cum hæc ob variam Medici præscribentis intentionem diversissima esse soleant, quapropter ad virtutes citrini mali speciatim indagandas propero.

CAPUT VIII.

TOTIUS CITREI POMI VIRES EXHIBET.

Si ullum unquam è simplicibus medicamentis polychresti nomine dignum, id certe malum citreũ erit, quippe quod rite adhibitum totum bonum, omni ætati, omni sexui conveniens, alterat, roborat & evacuat: in cujus productione solers Natura vim suam testata est, dum artificioso plane modo & salubri temperie fructum hunc ex diversis partibus combinavit & composuit. Flavescentes enim alcalini *cortices* aperiunt, incidunt, attenuant, bilis inertiæ succurrunt & humorum motum promovent: *Pulpa* vero acida constringit, incrassat, coagulat, bilem acriorem temperat & humorum ferociam refrænat. In virtute tamen *alexipharmaca, cordiali, stomachica, antiscorbutica* & *antifebrili* hæ, diversæ licet, partes conveniunt & in unam qs. coalescunt medicinam, hincque remedium in venenis resistendis, corde roborando, ventriculo confortando, scorbuto debellando & mitigandis febribus insigne componunt. *Alexipharmaca* integri citrei virtus experientia casuali in Africa & Ægypto detecta fuit, si *Athenæi* supra citatis scriptis fides adhibenda; in quibus historiam refert facinorosorum ad serpentes damnatorum, qui ab esu Citrii mali liberi salvique evaserunt. Hinc sedula posteritas idem in peste cæterisque morbis venenatis & malignis, summo semper cum successu, adhibuit, cujus asserti ratio ex annata corticum seminumque diaphoretica, balsamica & spiritus torpescentes reficiendi virtute, nec non succi moderata & salubri aciditate abunde patet. Cum enim à venenato miasmate tota Ma Hlis, tam quoad consistentiam, quam quoad dulcedinem ac motum maxime pervertatur, ita ut exagitatis sulphureis & ☉sis sanguinis partibus omnimoda humorum colliquatio, & inde dependens spirituum depauperatio subsequatur, præsentissimam hic fructus conferet medelam, dum balsamico suo cortice novum sanguini conciliat vigorem, sicque spirituum penuriæ succurrit, temperataque sui succi aciditate effrænes humorum motus compescit, luxuriantes veneni particulas infringit, & interveniente seminum oleositate inviscat, obtundit & educit. Ea ipsa de causa in nupera Viennensi *peste* mala citrea tam salutaria fuere: quorum virtutem alexiteriam summo itidem cum fructu, peste Basileæ anno 1667. & sequente ferociente, in plurimis curæ suæ submissis ægris expertus est Nobilissimus atque Excellentissimus *D. Jacobus Rot, M. D. Anat. & Botan. in Inclyta Basiliensi P. P.* Fautor & Præceptor plurimum colendus, qui mihi retulit Chirurgum quendam tunc temporis sola pomorum citreorum in ▽ font. infusione vel decoctione plures ægros restituisse, & denique se ipsum, copiose hausto vino, cui alias valde deditus erat, citrato, ab hoc sævissimo morbo jucunde liberasse. Magni alias in *febribus malignis*, ut & cæteris *ardentibus* usus est *decoctum* ex hoc fructu paratum, quale *Mynſ.* & Excell. *Febr. li. cc.* describunt, cui jure merito cætera bezoardica citrata associanda sunt, qualia sunt *Confectio alexipharmaca* Excellentiss. *D. Scretæ*, in eleganti *Tract. von der Lagersucht pag. 223. seq.* descripta, *Conditum prophylacticum P. Barbet. de Peste p. m.* 179. *Morsuli alexipharmaci* à Medicis Norimbergensibus in *Tr. de præservatione à contagio n. 12.* descripti, *Electuarium prophylacticum de citro im Glogauischen Medicinischen Pest-Consilio* descriptum, ubi quoque ✠ *bezoardica*, electuaria præservativa & confortativa, citriis nobilitata virtutibus, conspiciuntur & similia, quorum farraginem reperies apud *Angel. Salam, Matth. Untzer. Tract. de Peste, M. Hoffmann Bericht von den Pest-Fiebern, Ettmüll. Prax. part. 1. c. 15. H. Grube de Malo Citreo*, aliosque innumeros, quibus recensendis jam supersedebo. Apprime quoque *prophylaxeos* ergo citrea mala in pestifera lue conveniunt, si horum aliquot lamellæ matutino tempore ante egressum deglutiantur, si cibo & potui crebrius admisceantur & una cum aliis remediis convenienter assumantur. Inprimis autem ✠ *è toto citro*, tam interne ad cochlear dimidium vel integrum subinde haustum, quam externe naribus & manuum carpis illinitum, cibis additum, conclavium tabulis adspersum, ignitis lateribus infusum multisque aliis modis usurpatum summe proficuum est. Nec contemnendam præstabit operam seq. alexiterium, quod ex rut. rec. m. iv. herb. scord. m. ii. ✠ vini opt. ℔ij. & adjectis duobus vel tribus pomis citreis componitur, quo celebris Poloniæ Medicus se cum plurimis hominibus, diversis pestis temporibus, præservavit, ceu refertur *in der neuen Schlesischen Infections-Ordnung part. 1. §. 14.* Huc spectant naribus

ribus sæpius admovendi *noduli* tornatiles, ex juniperino ligno confecti, quorum ambitus foraminulis affabre pertusus, interior vero cavitas spongia ✠to imbuta citrato, vel alio bezoardico repleta sit. Neque inepte hunc puto Medicum facturum, qui contagioso & maligno morbo decumbentes ægros visitans mali citrini odorem naribus sæpius excipiat, & subinde frustulum de eodem degustet, quo infectum aërem tam per nares inspiratum, quam etiam in ore salivæ communicatum corrigat. Excellens porro alexipharmacum & analepticum est *gelatina* ex rasura C.C. cum ▽ simpl. parata & citri corticibus, ut & acido succo, alterata, cui æquiparatur congelatum ex contuso juvene capone, in duplici vase, mediante fervida aqua, decocto, cujus filtratum brodium, succo citri & berberum acidulatum, adjectaque corticum flavedine, cinnamomo & simil. ad congelationem sepositum, in peste & febribus, tam præservationis, quam curationis gratia, cochleatim assumtum maximam meretur laudem. Prodest itidem citrium, si decenti modo adhibeatur, contra plurima assumta, vel extus ab animalibus venenatis, aliove modo recepta, tam *narcotica*, quam *corrodentia venena*, maxime si illa jam virus suum in Mam Hlem deposuerint; sic singulare contra *nucem vomicam* deprædicatur antidotum in *Pharmac. Aug. renov. prolegom. c.* 8. quod confirmat experientia edoctus *Jerem. Lossius Dissert. de Nuce vomica §.* 29. ubi quoque hujus rei rationem reddit. Illustrat modo dicta *Theopompus hist.* 38. (ita allegante *Joh. Jonst. l. c.*) dum refert *Clearchum Heracleotam*, Ponti tyrannum, multos veneno sustulisse, plures sublaturum, nisi vis mali Medici nota fuisset subditis. Quantum inprimis contra *viperarum morsum* præstet, partim ex *Athen. l. c.* ex *Moys. Charas experim. de viper.* abunde constat, qui posterior notabilem de Nobili illo Germano, à vipera Parisiis demorso &, propinatis prius variis remediis, ipsoque sale viperarum volatili, accidentaliter pomorum citreorum esu restituto, tradit casum, qui non levem inter *Frid. Hoffmannum & Moys. Charas* olim commovit litem (de qua conf. *Fr. Hoffm. clav. Schrœd. l. c. & M. Charas Pharmacopée Royale part.* 3. *l.* 1. *c.* 28. *p.* 666. *seqq.*) dum ille causam recuperatæ sanitatis assumtis malis citreis attribuit, hic vero sali volatili viperino omnia detulit. Quod si vero hic conjecturæ detur locus, dicerem utrumque, ⊖ sc. viperinum volatile, & poma citrea suum in restituenda sanitate contulisse symbolum, ceu hoc ex integra historia facile colligitur. His licet obstet Nobile illud Italorum decus *Fr. Redi*, qui in *observ. de viperis p. m.* 45. *seq.* convincere vult in citro nullam esse vim alexipharmacam contra viperarum morsum, confidens experimento, quod ipse cum duobus gallinaceis pullis instituit, sunt tamen nonnulla dubia, (quod salva hujus de re Medica optime meriti Nobilis authoritate dixero) quæ mentem meam ab ejus sententia divellunt. Accedit, quod ab ave ad hominem nulla valeat consequentia, cum illi noceat quod huic prodest, & vice versa. *Cor* roborat hic fructus, non ob externam, qua cor quodammodo referre dicitur, figuram, sed quatenus corticum sale balsamico ⊖ restaurat, sicque cordis debilitati succurrit, & partibus suis subacidis sulphur in sanguine prædominans infringit, subigit & consopit, atque ita Mam Sam inordinate motam ad pristinum statum blande reducit. *Ex fructibus; qui è Provincia ad nos deferuntur*, ait *Guido Patin de valetud. tuend. c.* 2. *p* 357. *malum citrium præ cæteris commendaverim, cardiacisque quibusvis præsidiis officinalibus anteposuerim, cardiacis, inquam; nomine potius, quam re.* Quare laudandus hunc in finem ⊖ *citri cardiacus*, tam in-quam ex-terne usurpandus, *syrupus totius citri*, *elixir cordiale Rolfincii*, quibus merito annumerandi *morsuli de citro*, *essentia ejusdem &c.* quæ in *animi deliquiis, palpitatione cordis*, & similibus admodum salutaria existunt. Egregiam præstat operam seq. mixtura confortans & stomachica, cujus efficaciam *Excell. D. Screta* in multis sæpius expertus est: ℞ Conserv. acetosell. ℥iij. Antihect. Poter. ℥ij. conf. alcherm. compl. ʒj. pom. citr. num. j. f. conditum, de quo æger singulis fere horis nucis quantitatem assumat. *Ventriculo* succurrit, dum non solum balsamicis suis partibus eundem corroborat, sed & blanda sua aciditate eiusdem fermentum exaltat & restaurat, quam ob rem variis ventriculi affectibus medetur, *cruditati* imprimis *nidorosæ*, *ciborum fastidio & inappetentiæ*: quo in casu tam crude cum saccharo comestum, quam aliis metis stomachicis admixtum juvat. Sic prælaud. *Excell. D. Rot* in inappetentia semper cum successu suadet malum citreum vel aurantium, quod, facta in superiore pomi parte profunda sectione cruciformi, caryophyllis, cinnamomo &c. configere & addita s. q. sacchari cum vino veteri ad syrupi consistentiam coquere jubet, de quo sub prandii & cœnæ initium æger frustulum deglutire, & unum vel alterum cochlear de syrupo superaddere debet. Elegans & gratum stomachale remedium est seq. ℞. Cinnamom. ℈iij. caryophyll. ʒß. Zedoar. Galang. ā ℈ij. cubeb. ℈iß. NM. num. j. fl. rosar. tunicæ, consolid. Reg. āā. p. j. cort. citri & aurant. conditor. ā ℥j. Confect. alcherm. compl. ʒj. succi citri recenr. express. & depur. ℥j. sacchar. alb. in ▽ Rosar. solut. ℥vij. f. l. a. morsuli. S. *Haupt- und Magen-Morsellen.* Plurimam itidem in *diarrhœa*, biliosa dicta, laudem meretur ante descripta mixtura, cujus ope aberrans semen ad vias ordinarias ablegatur. Et cum viscidior & acris mucus, in primis viis haud raro delitescens, ventriculi & intestinorum fibras subinde stimulet, atque adeo *cardialgiam, vomitum. choleram* aliaque mala producat, idem fructus corticibus & seminibus suis hunc mucum attenuare ac irritatas fibras demulcere, moderata

derata vero ſucci aciditate easdem relaxatas ſtringere; ſicque muſculoſum ventriculi tonum conſervare valet; poterunt hinc ægris citri lamellæ ſubinde exhiberi, vel etiam mixturæ ex ſyr. corall. cydon. totius citri, cum ▽ cinnam. cydoniat. menthæ, meliſſ. cort. citri confectione alchermes, & ebore, C. C. ſ. △ calcinat. cryſtall. mont. ut & mdtis ♂te paratis, concinnari, quæ felicem ſpondent effectum. *Antiſcelotyrbicum* audit, dum cortices ſale alcalino volatili vitiatam Mæ Hlis craſin, ex primæ digegeſtionis vitio utplurimum ſubortam, corrigunt & aucto ſimul, ſulphuris ſui volatilis ope, Mæ Hlis motu, ſcorbuti ſalia ſero involuta per cutis ſpiracula & vias urinarias extrudunt: ſuccus vero dicta verſipellis ſcorbuti ſalia, ſi forte volatilia & vagabunda nimis ſint, ſopit & infringit. Hinc prudentiores Medici, in ſcorbuti ſublatione occupati, appropriata volatilia mdtis temperatis miſcent, ut inde qs. tertium emergat. Non male itaque citrium in ſcorbuto laudatur, utpote cui & volatile & acidum blandum ineſt. Arridet proinde inter alia electuarium antiſcorbuticum *Timæi à Güldenklee, in Catalog. Medic. compoſ. caſibus practicis annexo* deſcriptum, quod dicta poma recipit, cui ſimile eſt illud *Schröderi in Pharm. l. 2. c.* 51. Ea ipſa de cauſa iis, qui mari diutius ſeſe credentes ab aëris & haud raro alimentorum labe ſcorbutum contrahunt, hic fructus cum interne aſſumtus, tum externe membris affrictus tam ſalutaris exiſtit, ceu *G. Piſo l. c.* & *S. Paulli in Quadripart. Botan. cl. 3. pag.* 383. referunt: id quod *nauticæ Batavorum Ephemerides* indies confimant. *Wir leſen in den Oſt-Indianiſchen Reiſen,* ait *Joh. von Beuervvick im Schatz der Geſundheit part. 1. c. 8. p. m.* 121. *daß das Schiffs-Volck, ſo bald es irgend an ein Inland anländet da Citronen und Pomerantzen vvachſen, mit denſelbigen den Schorbock zur Stunde vertreibet, und friſch und geſund* wieder *an ſeine Arbeit gehet.* In *febribus, acutis* præſertim & *malignis*, hoc quoque malum utile dixi, ſeu jam earundem rationem formalem, cum pleriſque Medicorum, in Mæ Sæ agitatione nimia, ſeu è contrario, cum Viris hac ætate longe celeberrimis, in ſanguinis aut lymphæ, vel utriusque ſimul, circa extrema arteriarum oſcula aut tubulos excretorios ſtagnatione ſubitanea conſiſtere putem. Nimirũ ſale ſuo volatili ⌢ſas Mæ Hlis partes, vel ob nimium ejus motum diſſipatas reſtituit, vel ab acido peccante irretitas liberat, & moderata ſimul aciditate febrilem fomitem nonnihil enervat & immutat, fermentum gaſtricum ab alienis humoribus plus minus alteratum corrigit, ſitis tædia pellit, priorem ſanguini exæſtuanti conſiſtentiam reddit & diaphoreſin ac diureſin, unde ægri non parum levaminis percipiunt, blande promovet; propterea febricitantibus tam familiaris fructus eſt, cujus etenim lamellis ore detentis & tandem deglutitis, potuque, à Limonibus Limonada vocato, ex abraſa corticum flavedine & acido ſucco cum ▽ fontana ſaccharo edulcorata parato, reficiuntur. Reſpondet huic potui *tinctura roſarum citrata*, in febribus, præſertim ardentibus, optima, quæ, quomodo conficiatur, tradit ſæpe citat. Nobiliſſ. D. *Screta von der Lagerſucht pag.* 302. Elegans & gratus præterea in febribus *potus* eſt ſeq. *refrigerans* & nonnihil *laxans*: ℞. Tamarind. ℥iß. paſſul. min. ℥j. pom. citr. num. j. ſacchar. alb. ℥ß. conciſ. coq. parum. cum ſ. q. ▽ font. in vaſe dupl. probe clauſo, ſub finem addendo cinnam. ℈j. Colatura ſerv. uſui. Non minoris in febribus malignis aliisque epidemicis efficaciæ eſt dictus fructus, inprimis *ſyrupus totius citri*, qui vel per ſe, vel aliis aſſociatus mdtis, ubicunque ſpiritus refocillandi & ſudores movendi ſunt, egregiam affert operam; teſtem adduco Excellent. *Theoph. Bonet.* qui *Anat. pract. l. 4. S. 1. fol.* 1501. in febribus malignis epidemicis mdta ex citro tutiſſima dicit. In febribus autem lentis ſucci aciditas plus obeſt, quam prodeſt, unde ejus uſus quoque vitandus erit; in intermittentibus tamen æſtus tempore julapia ex eodem concinnato ſuo merito laudanda ſunt: ſed cave, ne quid nimis! majus enim cortices encomium merentur. Conſideratione tamen dignum eſt, quod in *Zodiac. Med. Gallic. ann.* 1. *menſ. Jun. obſ.* 8. de viro quodam Primario refertur, qui febri continua laborans & ſolo *Limonadæ* uberiori potu, conſumtis eum in ſcopum, viginti quatuor horarum ſpatio, nonaginta pomis citriis, integram recuperavit ſanitatem. Sunt nonnulli qui in urgentiori febrium, etiam malignarum, æſtu citrii recentis & ſucculenti lamellas frigide fronti applicant, ſed rem periculi plenam ſubeunt, ſiquidem inde pori cutis occluduntur, ipſaque materiæ morbificæ metaſtaſis, quam Natura in hiſce febribus ſubinde intendit, impeditur. Cæterum hic fructus ad *abortum* præcavendum ſingulare deprædicatur remedium, ſiquidem temperata aciditate ſua uteri aliorumque viſcerum tonum corroborat, effrænes humorum motus, unde non leve abortionis periculum imminet, avertit & cortice ſuo ſpiritus vegetat, fœtum confortat, ejusdemque debilitati ſuccurrit. Proderit itaque gravidis, ſi nonnunquam citri fruſtula comedant, vel mixturis utantur confortantibus, è quorum cenſu ſit ſeq. ℞. Conſerv. meliſſ. pulp. citr. ã. ℥ij. cort. citr. condit. ℥j. Nuc. Ind. cond. ℥ß. conf. alcherm. incompl. ʒj. corall. rubr. præp. ℈ij. ſyrup. granat. acid. ℥ß. m. f. Electuar. De quo nucis juglandis quantitas ſingulo mane deglutiatur. Hiſce breviter addo, quod *J. P. Porta Phyſignom. l. 5. c. 5. p. m.* 312. ex *Avicenna* decoctum citri *impinguare* dicat, cui conſentit *D. Panarol.* qui *Pentecoſt. 2. obſ. 36. pag.* 52. quendam *atrophia* correptum citreo malo convaluiſſe narrat, quibus rigoroſe non refragabor, cum etiam ci-

trium

trium pomum in atrophia curanda suum haud raro locum defendat. Denique ut paucis multa complectar: Quodsi verum est, quod nonnulli ex Modernis Medicis defendere conantur, in plerisque, si non omnibus, morbis vel acidum vel alcali peccare, citreum universale remedium erit, utpote quod cortice suo acidum p. n. corrigere & blanda succi aciditate ferociens humorum alcali refrenare valet; ast manum de tabula!

CAPUT IX.

CORTICUM VIRTUTES CONSIDERAT.

Quantum citrei cortices in re medica laudem mereantur, ex tenui & sulphurea eorum substantia, qua intime penetrant, incidunt & attenuant, satis elucescit. Præterquam enim quod tam sensibilem, quam insensibilem transpirationem promoveant, *Alexipharmaci* quoque dicuntur, ob eam, quam c. 8. indicavi, causam. Felici proinde cum successu in peste, cæterisque morbis epidemicis, tam præservationis, quam curationis gratia masticantur, alimentis, suffimigiis, ✱tis & trochiscis alexipharmacis, aliisque sub quacunque forma paratis remediis antidotis (quorum sylvam vid. *im Glogauischen, Nürnbergischen, Schlesischem Pest*-Consilio P. de *Sorbait. tr. de Peste P. à Castro de febr. malign. punct. Sect.* 8. *p.* 196. 207. *& seq.* ubi *sal*, *extractum sive magisterium* (uti vocat, *citri* describit, &c.) modo in substantia crudi, vel saccharo utcunque conditi, modo eorundem syrupus, essentia, oleum &c. adhibentur; formulas *H. Grube. l. a.* & reliqui præcedente cap. citati Authores exhibent: inter quas tamen illæ mihi magis arrident, quæ acida commixta habent, cum à calidioribus bezoarticis acido carentibus ægri haud raro in majus vitæ periculum conjiciantur, nisi summa cum cautione propinentur. Cortices citri pestis tempore homines in publicum prodeuntes præservationis ergo sub lingua detinere debere non male suadet *Joh. Crato consil.* 275. ita citante *J. J. Jæpserio, in manuduct. ad vitam longam p.* 334. Alii alia adducunt, quæ vid. in consiliis contra pestem, modo citatis. Cephalici sunt ratione particularum suarum aromaticarum, quibus spiritus recreare, sanguinem & lympham volatilisare, viscidioremque, nec non facile stagnantem resolvere queunt. Conducunt hinc in *cephalalgia, apoplexia, memoriæ imbecillitate*, & reliquis à sanguinis & lymphæ torpescentia inductis capitis affectibus ▽æ cephalicæ cum corticib. citri ♌tæ, quarum formul. vid. apud *Frid. Hoffm. thes. Pharm. Sect.* 1. *Willis de anim. brut. P.* 2. *c.* 8. *seq.* mixturæ ex ⌒sis cum essentia vel sale volat. citrato compositæ, v. gr. ℞. ▽. fl. til. majoran. ā ℥ij. applect. ℥j. ⌒lil. convall. ʒj. essent. citri liq. ℈ij. vel ⊖. vol. oleos. citrati ℈ß. essent. ambr. sicc. gr. iij. syrup. pœon. ℥j. m. f. *Löffelvveiß Morgends und Abends einzunehmen.* Condita ex conservis capiti dicatis, addito syrupo cort. citri, vel iisdem conditis, qualia vide apud *Fel. Plater. obs. Med. l.* 1. *p.* 226. *l.* 2. *p.* 366. *G. Rolfinc. Dissert. de dolore capitis &c.* morsuli, pulveres, cucuphæ, & similia mdta composita, quæ citri cortices recipiunt; quorum copia in libris Practicis occurrit. Insigne inprimis præconium meretur sal. volat oleos. corr. citri in *affectibus soporosis, quibus*, sunt verba *Ol. Borrichii de somno & somnifer. §.* 6. *non occurritur felicius, quam per pharmaca spiritum promoventia.* Cum quoque cortices recenter noctu ante decubitum mansi *suavia insomnia* procurare dicantur, non inepte mdta citreis imprægnata dotibus in *incubo* salutaria censeri possunt, inter quæ excellunt illa, quæ ex conserv. meliss. cort. citr. conditis, conf. alcherm. comp. Antihectico *Poter.* & ♁ cum essent. citri concinnata sunt. *Oleum cort. citri d.* in *epilepsia* laudant *Macas. p.* 293. *& Barbett. prax. l.* 1. *cap.* 1. *p. m.* 9. procul dubio ob vim, quam habet acidum vitiosum (frequentiorem epilepsiæ causam) corrigendi & attenuandi, de quib. conf. *G. Weinlig disp. de Epilepsia præs. Ettmüll. L.* 1. *ps.* 1676. hab. *Cordiales*, s. potius Vitales sunt, dum partibus suis balsamicis vel absumtos spiritus restituunt, vel languentes recreant, vel totam Mam Hlem ab acido viscido plus minus inviscatam liberant & qs. volatilisant, unde in animi deliquiis, cordis palpitatione, affectibus melancholicis, & (ut summatim dicam) ubicunque dejecti ⌒ suscitandi & Mæ Hlis vigor restaurandus est, non satis celebrari queunt, sive cortices modo soli & recentes manuum carpis applicentur, (quibus tamen ego derasam flavedinem præferrem) modo exsiccati speciebus pro cordis & pulsuum epithematibus includantur, & eorundem ▽. ✱, ♇, balsamum, vel solitarie, vel aliis admixta, temporibus, naribus, scrobiculo cordis & pulsibus illinantur, quorum varius præscribendi modus ex Practicorum libris peti poterit: sive ex iisdem corticibus parata ▽. syrupus, cochleatim, ♇ a. destill. & ⊖ volat. ♇ s. guttatim assumantur, aliis medicamentis cardiacis includantur, quorum sylvam in Medicorum monumentis invenies. Præter cor etiam *Ventriculum* corroborant, quatenus vel mucum in ventriculo delitescentem viscidum solummodo, in *appetitus inertia*, seu acredine simul inquinatum, *cardialgiæ, vomitus, choleræ, lienteriæ & flatuum* frequentem causam, incidunt & attenuant, vel fermentum esurinum acidum

acidum nimis, *in appetitu aucto* obtundunt & enervant: Adeoque hunc in finem non modo cortices exiccati speciebus pro vinis medicatis, tragæis, elixiriis & cæteris ventriculo sacris remediis adjiciuntur, sed etiam conditi vel per se jejune assumuntur, vel aliis mixturis stomachicis cum syrupo associantur; neque tantummodo interne usurpati juvant, sed & externe sacculis stomachicis induntur, ungtis vero, balsamis & emplastris ventriculi regioni applicandis, eorundem ♋ ɗ crebrius additur. Egregie mucum ventriculi viscidum incidit & fœtentem oris halitum emendat *Confectio ex malo Citrino, in Pharmacopœa Persica cap. Gim. seu G. num. 76. pag. 33.* descripta. Gratissimum præterea stomachale medicamentum est seq. Præcellentis cujusdam Medici, quod non ita pridem hic præscriptum suavi suo sapore & odore se commendabat: ℞. Panis similag. ℥iiij. Nuc. Mosch. ℥iij. vini alb. opt. mens. 1. diger. per aliquot dies, & post destill. per cucurb. vitr. & serv. usui. Hujus aquæ spirituosæ ℥j. si essent. citri saccharin. ʒj. addatur, concinnabitur inde remedium in multis, ventriculi præsertim, affectibus, ut suavissimum ita efficacissimum. Plurimum vero valent in *pica*, tum à fermenti vitio, tum à catameniorum suppressione producta, dum non solum fermenti crasin restituunt & menses pellunt, sed & vitiatum spirituum animalium motum, heic simul peccantem, sale suo balsamico placant. Quapropter Celeb. *Joh. Michaël. in Colleg. M.S. in Jonst. Id. Med. Pr.* hos cortices, & omnia ex iisdem parata medicamina in gravidarum pica specifice prodesse refert. In *bulimo* vinum citratum juvabit. Huc referenda est virtus horum corticũ *carminativa*, quæ à particularum aromaticarum, gas flatuosum, ab acido viscido, pertinaci primarum viarum incola, natum, attenuandi & dissipandi facultate dependet: unde *Sylvius prax. l. 1. c. 14. p. m. 189.* salia volat. oleosa potenter, at blande simul, flatus discutere testatur; & in eundem finem ♋ cort. citri ɗ in *append. prax. tr. 9. §. 251. p. m. 810.* commendat. Gratissimum alias medimentum anticolicum est elæosaccharum citri cum vino, vel alio convenienti liquore, propinatum, cui æquiparanda corticum ∇ essentia & syrupus, seu per se, seu cum aliis medicamentis idoneis varia sub specie propinentur. Inprimis vero *H. Grube l. c. pag. 35.* olei citri destill. ad aliquot guttas propinati præstantiam in flatulenta colica se sæpius expertum esse fatetur, qui quoque *pag. 66. seq.* medicamenta stomachica & carminativa, citreis dotata virtutibus, describit. Alias Practici cortices, vel eorundem essentiam, vel ♋ ɗ medicamentis *purgantibus* pro *correctione*, ceu vulgo, sed male, dicitur, superaddere solent, id quod satis notum est. Quo vero modo febribus adversentur laudati cortices, jam supra dixi, nec sine ratione hos eorundemque præparata in *febribus intermittentibus*, *quartanis* maxime, extollit citatus *Grube pag. 40. seq.* Quoniam porro *affectio hypochondriaca* utplurimum à materia acido-viscida, in vulgo dictis primis viis stabulante, dependet, & ab adhibitis volatilibus alcalicis plurimum mitigatur, non inconvenienter citrini cortices, acidum peccans fortiter debellantes & quicquid viscidum est, incidentes usurpari poterunt. Specifice vero prodest, & alia e dicto cortice facta medicamenta activitate sua superat sal volat. ♋ s. citratum, utpote quod flatus, hic simul peccantes, potenter dissipat, urgentem cordis palpitationem cæteraque præsentia mala imminuit, & genuinam sanguini diathesin restituit. Cum etiam huic malo non contagioso vel conjunctum sit, vel exasperato superveniat aliud contagiosum, *scorbutus* scil. facile patet, cortices suis etiam præconiis hoc in casu non defraudandos esse, siquidem medicamenta ex iis confecta, & cum volatilib. urinosis, ut & specificis antiscorbuticis mixta, non contemnendum in scorbuto, si non extirpando, saltem mitigando, fructum præbent, maxime si nonnunquam medicamenta, blandis acidis sociata, intercalentur, de quib. c. 8. Quodsi bilis viscida & glutinosa nimis ductus cysticos obstruat, sicque *Icterum* producat, tunc modo laudati cortices, bilem incidentes & attenuantes, felicem pollicentur effectum. *Utero* itidem solatium præbent, dum non solum ejus *inflationem* vi sua carminativa tollunt, particulis balsamicis Ω uterumque roborando *partum* facilitant, sed etiam subsistens *lunare tributum* reddunt, dum vel Ωbus novum vigorem conciliando Mæ Sæ motum promovent, vel humores glutinosos, sanguinis in utero effluxum impedientes, attenuando & incidendo, obstructiones reserant, nec non crassam sanguinis intemperiem corrigunt; quæ omnia sale suo volatili & aromatico præstant, siquidem *Sylv. meth. med. l. 2. c. 17. §. 15.* ejusmodi salium volat. ope se facile, cito & feliciter subsistentia vel suppressa menstrua movisse testatur; hinc frequenter vinis medicatis, ad *catameniorum defectum*, & inde ortam *cachexiam* præscriptis laudati cortices adduntur, quorum ⊖. volat. oleos. (ut jam cætera medicamenta citrata prætere〈am〉) excellens quoque hoc in casu remedium erit. Quin etiam celebris corticum usus est in *affectibus hystericis*; unde quoque *pulv. hyst. J. U. Rumleri in Pharmac. August. cl. 8.* descriptum cum semine ingrediuntur. Efficax alias remedium hoc in casu existit seq. ℞. ∇ meliss. fl. til. sambuc. ā. ℥ß. hirund. cum castor. ℥j. Ω⊖✱ci, ⊖ volat. oleos. citrat. ā. ℈j. ⊖ volat. succin. gr. v. laudan. cydoniati gr. ij. syrup. fl. aurant. ʒß. m. d. cochleatim. Nec reticenda horum corticum potentia, quam in *stranguria* exerunt, dum acidum peccans temperant & corrigunt. *Aphrodisiaci* porro salutari possunt, respectu partium

 sua-

suarum aromaticarum, quibus ventriculi digestionem promovent, sicque chylum elargiuntur spirituosiorem & quasi aromatisatum; qui sanguini commixtus eidem novum solet conciliare vigorem; unde non potest non laudabilis, plus minus acris, elaborari genitura, ex cujus moderata acrimonia & turgescentia crebriores Veneris stimuli nascuntur. Admiscentur itaque cort. citri utplurimum conditi cæteris Venerem suadentibus remediis, qualia proponunt *Zwelf. Pharm. Reg. class.* 11. *pag. m.* 123 *Ettmüll. prax. p.* 2. *c.* 14. *p.* 418. aliique. Commendantur denique contra *oris fœtorem* recenter masticati, vel etiam saccharo utroque modo confecti, quorum usum in fœtido oris halitu scorbutico in multis proficuum observavit cit. Excell. *D. Rot.* Nec tandem, ut concludam, cortices in cæteris, *ab acido vitioso natis, morbis chronicis*, infelici cum successu, præmissis tamen præmittendis, usurpari possunt, utpote qui non tantum acidum peccans, plus minus glutinosum, ceu sæpius indigitavi, destruunt, attenuant, & attenuatum cum sero ex corpore eliminant, sed & corporis balsami, bilis, intertjæ succurrunt; de quibus doctam *Theod. Christoph. Crugii dissert. inaug. de morbis chronicis ex acido vitioso, Marpurg.* 1676. *habit.* consule.

CAPUT X.

ACIDI SUCCI PRÆSTANTIAM INDICAT.

Succus citri, æque ac cortices, insignem affert utilitatem, utpote cujus usus in multis morbis, malignis præsertim, satis commendatus est. Restaurat enim *acidum* nostrum *vitale*, manifeste in ventriculo, occulte vero in sanguine residens, quod toto vitæ curriculo, quantum possibile, religiose conservandum monet Celeberrimus *J. J. Waldschmid*, Med. in alma Marpurgensi P.P. Primar. & Phys. Ordin. Serenissimi Hassiæ Principis Archiater, Patronus, Fautor & Præceptor meus pie venerandus, *in Fundam. Med. l.* 4. *c.* 1. Refertur autem inter medicamenta *alexiteria*, dum non solum pestem ab hominibus arcet, firmiorem Mæ S. conciliando texturam, quæ recipiendo venenato miasmati minus apta nata sit, sed etiam susceptum contagium repellit, dum pestiferum ⊖ volatile, arsenici instar summe corrosivum, Mæ Hlis crasin maxime corrumpens, aciditate sua moderata figit & mortificat, ita quidem, ut particulis suis ⊖nis acutis in veneni arsenicalis spicula agendo, eadem obtundat, & immutet, simulque relaxatam Mæ Sæ fibrosam compagem leviter constringat: quo ipso serum copiosius, pestilenti miasmate infectum, è sangnine qs. exprimitur, unde, sero facilius tam per apertos corporis poros, quam vias urinarias eliminato, succus citri mortiferum venenum per sudorem & urinam eduxisse, & cætera urgentiora symptomata imminuisse dicitur, confer *Lud. Conr. Jacobi V. E. de dysenteria maligna incruenta*, ubi quæstionem movet: *Warum der Citronen - Safft in der Pest grossen Effect thun könne, und gethan habe?* Antidotalem dicti succi vim in pestiferum arsenicale miasma confirmat, quod Celeberrimus *J. J. Wepfer in cicut. aquat. p.* 296. ex alterius relatione refert: casu sc. compertum fuisse, succum citri veneni illius arsenicalis, *Aquetta* dicti, quo veneficæ quædam Romanæ gravem olim stragem ediderunt, prope unicum alexipharmacum fuisse. Præcavet autem & avertit imminentem pestem, simulque conceptam repellit, si tam cibis crebrius aspergatur & potulentis immisceatur (qualia pro quotidiano usu sunt decoctum citri *Mynf.* decoct. hordei, vel etiam C.C. succo citri acidulatum: quo etiam Gelatina C.C. cum succo citri & berberum alterata ac potui admixta spectat, quorum multas & elegantes variorum Authorum formulas leg. in. *J. A. Graba Elaphograph. p.* 110. *seqq.*) quam etiam medicamentis confortantibus & alexipharmacis modo crudus, modo acetosus ejus syrupus, modo etiam conserva acidæ pulpæ addatur, de quib. conf. Authores, qui de peste scripsere, cit. Qua vero ratione venenis resistat, ex ante dictis colligitur. Cum etiam hic succus putredinem arceat, cieat sudorem & sitis tædia pellat, convenienter admodum in *febribus ardentibus & malignis*, eodem fere, quo in peste, modo, usui destinari potest, maxime si calidis alexipharmacis & sudoriferis pro scopi ratione associetur; optime vero clamosa *sitis* syrupis è succo citri, ut & julepis explebitur, cum laudato succo confectis, quales *Barbett. de peste p.* 183. *Ettmüll. in Id. præscr. form. cl.* 3. *aliique* tradunt: in *Phrenitide* quoque, *erysipelate*, omnique *Mæ Sæ exagitatione* nimia præstantes. Elegans sane pro siti sedanda instrumentum excogitavit *S. Sanctorius*, quod *Comment. in prim. fen. Avicennæ, quæst.* 87. descriptum reliquit. Conficitur autem ex vitro vel argento, in nuclei Persici, vel simili forma, & exiguis undiquaque foraminibus pertunditur, quod dein syrupo ex succo citri, vel alio idoneo repletur & ori inditur, exstillante sensim per foramina syrupo, quo fauces optime irrigantur sitisque pellitur. Instrumentum autem commodè repletur, si calefactum liquori immergatur. Hoc remedii genus admodum conveniens est ad linguæ ariditatem & scabritiem, in febrium æstu frequentem. *Cordialis* dicitur, quatenus

tenus ſanguinem nimis attenuatum & turgeſcentem, hincque cordis thalamos majori, quam par eſt, copia irruentem, vel etiam extra vaſa facile proſilientem placat & compeſcit. Non levem proinde præſtat opem in *animi defectibus, palpitatione cordis & hæmorrhagiis*, à ſanguinis orgaſmo inductis, ſeu cum ▽ refrigerantibus ſub forma julapii propinetur, ſeu convenientibus mixturis additus exhibeatur, de quibus conſ. Practicos. Variæ alias & innumeræ cordialium medicamentorum formulæ in Diſpenſatoriis reperiuntur, quæ ſuccum citri recipiunt, uti eſt *Julepus Gemmatus Magni Ducis Hetrur. à Schröd. Pharm. l.* 2. *c.* 84. *deſcript.* ▽ *cordial. frig. ab eod. Ibid. c.* 38. annotat. &c. Solet quoque ſuccus citri cardiacus nuncupari reſpectu virtutis ſuæ diaphoreticæ, qua ſerum heterogeneis, corpori infenſis, particulis implicatum educit, unde ſequens mixtura ſudorem movens in omnibus fere morbis cum febre conjunctis, cardiacæ nomen meretur : ℞. ▽ fumar. ℥iij. ſyrup. acetoſ. citri ℥j. conf. alcherm. compl. ʒß antimon. diaph. ℈ij. bezoard. mineral. ℈j. m. & ſingul. trihorio unum cochlear exhibeatur. Adeo quoque ſyrupi acetoſitatis citri increbuit uſus, ut vix potiunculam ſudoriferam videas, quæ hunc ſyrupum ſibi non admixtum habeat. Summe præterea proficuus eſt hic ſuccus Indias petentibus & incolentibus Europæis, tam præſervationis, quam curationis ergo, in febribus acutis & malignis, in calidioribus oris admodum frequentibus, cum ▽ ſo potu, aliove modo, crebrius aſſumtus, ceu fidem facit *Zod. Med. Gall. ann.* 4. *menſ. April. obſ.* 2. *Ventriculo* gratus eſt propter temperatam ſuam aciditatem, qua fermento gaſtrico ſuccurrit. Laudatur eum in finem poſt prandium vel cœnam modice aſſumtus ; ex quibus conſtat eundem ad *anorexiam*, à fermenti ſtomachici inertia ſubortam, utiliter adhiberi, quovis modo uſurpatum. Quantum vero poſſit ad *ſitim* fallendam, ex præmiſſis patet: hic ſaltem addidiſſe ſufficiat, ſerum lactis, citri ſucco acidulatum, tum in ſiti, tum in *ſcorbuto*, aliiſque, etiam malignis, morbis, vel ſolum vel idoneis vegetabilium ſuccis aliiſve adjunctum, non ultimum eſſe remedium, formul. vid. apud *Ettmüll. de præſcr. form. cl.* 3. & 4. Enormem quoque *vomitum*, à bilioſa colluvie, in ventriculo fluctuante, compeſcunt, & relaxatum ſtomachi tonum reſtituunt cum & ex citri ſucco concinnata remedia, inter quæ conſerva roſarum citrata laudatur. Elegans alias in vomitu, malignatum præſertim febrium, remedium exiſtit ⊖ abſynth. ℈j. cum cochleari ſucci limon. miſtus, de quo vid. *L. River. cent.* 1. *obſ.* 15. & *c.* 2. *obſ.* 99. Commendantur porro ſyrupi è ſucco citri ſicci, aquæ pro potu, vel aliis medicamentis diaphoreticis admixti, ut & hujus loco julapia è ſucco parata, in *alvi fluxibus* bilioſis vulgo dictis, dum ſerum, ad inteſtinorum glandulas copioſius delatum, ope ſudoris avocant, adeoque partim per cutis cribrum expellunt, partim ad priſtinos canales, ductus ſc. urinarios, ablegant. Heic non prætereundam cenſeo *anthelminticam* hujus ſucci virtutem, qua, operante ſale ſuo acido, tum ovum verminoſum, nondum excluſum, ſubigit, tum etiam ipſorum vermium teneram compagem deſtruit: Et cum febricula plerumque ſoleateſſe conjuncta, à miaſmatibus putridis Mæ Sæ communicari ſolitis, præſto erunt julapia ex ▽ card. bened. centaur. min. &c. cum ſyrupo aceros. citri & -○- vitrioli parata, &c. Cæterum aſſerunt quidam, ſuccum citri interne aſſumtum *calculum* comminuere, quoniam margaritas, corallia &c. diſſolvere queat. Verum enim vero hic ab externis ad interna non valet conſequentia. Id equidem facile conceſſerim, ſuccum hunc, quatenus diureticus eſt, arenulas (calculorum rudimenta) in renibus ſtabulantes, per vias urinarias educere, ſimulque abſterſiva ſua, qua pollet, virtute, à calculo præſervare poſſe, ceu Practicorum obſervationes docent ; Quare etiam *Ettmüll. prax. p.* 2. *c.* 3. *p.* 186. & *Sylv. Meth. Med. l.* 2. *c.* 24. §. 48. aliique hunc ſuccum ſuis laudibus in exturbando renum calculo privare nolunt, ſiquidem poſterior l. c. hunc in finem ol. amyd. dulc. ſemel aut ſæpius ad ℥ß. vel ℥j. cum vino Rhenano diuretico tepido, ſucco citri & ſaccharo ad gratiam adſperſo, hauſtum commendat : Et *M. Sebiz. Spec. Med. Pr part.* 4. *Sect.* 6. *c.* 11. inter experimenta antinephritica ſeq. refert : ℞. ſucci limon. ℥j. vini Cretici ℥iß. ○ bacc. junip. ʒj. m. Cavendum tamen ne ſolus citri ſuccus nimia in quantitate & diutius uſurpetur: nam *Primeroſ. de error. vulg. l.* 4. *c.* 41. ex *Dureti notis ad Holler.* refert, quendam, poſtquam ſectionem abhorrens ex aliquorum conſilio ſuccum limonum per tres menſes bibiſſet, aphthis in ventriculo, à ſucci aciditate obortis, interiiſſe. Quod vero laudatus ſuccus in renibus, vel veſica hærentes, ac ſilicea duritie gaudentes calculos comminuere poſſit, credat Judæus Apella. Ad *Iſchuriam* renalem & veſicalem à materia viſcida & mucilaginoſa, meatus uninarios obſtruente, appropriatum porro remedium audit ſuccus limonum *Amato Luſitano cent.* 5. *obſ.* 71. ſi ad ℥ij. vel iij. usque ad jv. aſſumatur ; placet vero magis hoc in caſu ſeq. quod *Ettmüll prax. p.* 2. *c.* 4. *pag.* 203. ad imitationem *Riverii in obſerv. communic.* proponit : ℞. vini albi dulcis ℥iij. ſucci limon. ℥j. ○ terebinth. ʒj m. capiantur ſucceſſive. *Nimio* præterea *menſium* & *lochiorum fluxui* eatenus reſiſtit, quatenus turgeſcentem ſanguinem leviter inſpiſſando ejusdem impetum cohibet, & fluxum ſiſtit. Hinc in uſum vocari poſſunt julepi ex ▽ is refrigerantibus cum ſyrup. acetoſit. citri, addito ſang. pulv. dracon. corall. rubr. &c. vel etiam mixturæ ex conſ. roſar. antiq. pulp. citri, cum myva cydonior. confect. alcherm. incompl. ſyrup. corall. &c. adjecto uno vel altero grano de laudano cydoniato.

Laudatur insuper in *gonorrhœa benigna*, à superflua seminis generatione ejusdemque turgescentia suborta, sæpe citatus succus, cujus efficaciam hoc in affectu se millies expertum esse *Amat. Lusit. cent.* 5. *cur. med.* 71. gloriatur. Præscribendi formulas tradit *Ettmüll. prax. p.* 2. *c.* 15. *p.* 423. Nimiæ quoque utriusque sexus *salacitati*, imo & *uterino furori*, frænum injicit, si suasore laudato Viro *l. c. c.* 16. *p.* 433. *& p.* 3. *c.* 5. *p.* 20. cum opiatis, nitratis, camphora &c. propinetur: quo serum lactis succo citri acidulatum referri potest. Dictorum vero rationem ab aciditate succi, sanguinis laudabilem crasin nonnihil immutante & simul per diaphoresin & diuresin laudabilis seri, ossis & nutritiis particulis imbuti, copiam expellente, petendum reor; id quod etiam dicti liquoris acidi facultas, qua *corpulentiæ nimiæ* resistit, satis superque confirmat. *Cosmeticorum* denique albo succus citri ob vim, qua gaudet, abstergentem inserendus est, utpote qui recens cuti affrictus varias ejus *maculas, lentigines, ephelides &c.* ut & *guttam rosaceam*, præmissis tamen præmittendis, delet; id quo etiam serum lactis cum laudato citri succo actum efficere solet. Cum vero cutis ab horum fortiorum detergentium usu nonnihil aspera reddatur, eadem facile iterum lævigari poterit, si lacte, vel emulsionib. ex amygd. nucl. persic. agar. petræo, & similib. cum ▽ rosar. fl. fabar. sigill. salom. &c. paratis abluatur. Huc pertinet *unguentum citrinum* s. potius citreum, quod cutim asperam lævigat, maculis contaminatam dealbat, cicatrices emendat, & *pustulas* ab acri lympha productas sanat. Ad *scabiem* tandem, teste *J. Jonston. Thaumatogr. cl.* 5. *c.* 33. commendatur, si per medium sectum citreum, & tenuissimo sulphuris pulvere conspersum, nec non ferventi calefactum cinere, corpori scabioso affricetur; id quod ratione succi sui præstat, siquidem succus limonum quoque speciebus unguentum ad scabiem constituentibus jungatur.

CAPUT XI.
SEMINUM FACULTATES ANNECTIT,

Quantis semina citri à plurimis Botanophilis mactentur laudibus, prolixa verborum serie nunc enarrare superfluum puto, cum forte in futurum latior de hisce differendi patebit campus. Quod igitur decantatam illorum vim *antidotalem* attinet, consistit ea in pinguibus & ☍sis, quibus maxime adundant, particulis, quarum hamulis & glutine acuta veneni pestilentis spicula qs. involvuntur & obtunduntur, ita ut corrodentem suam vim in teneras corporis nostri partes exercere nequeant; quibus vis horum seminum accedit diaphoretica, qua plurimum in morbis malignis præstare assolent: adeoque tam in peste, quam etiam reliquis, à veneno communicato inductis, symptomatibus proficua sunt, vel interne, in substantia, speciebus pro medicamentis alexipharmacis, v. gr. confect. liberant. antidot. *Matth.* conf. de hyacinth. electuar. contra pestem Imperator. *Ferdin.* Theriac. cœlest. &c. addita, vel externe, contusa venenatorum animalium morsibus applicata, authore *Hafenreffer. de cute l.* 3. *c.* 12. *p.* 537. id quod etiam ☍ ex seminibus expressum præstare valet, teste *J. B. Porta Mag. natur. l.* 8. *c.* 9. *& l.* 10. *cap.* 5. Maximi quoque usus sunt dicta semina in *febribus maligni moris, variolis & morbillis*, si ex iis in mortario cum aliis seminibus contritis emulsio, vulgo expulsiva dicta, paretur, qualis est seq. R. sem. aquileg. citri excortic. napi ā ℥j. contund. & emulg. cum ▽ card. bened. & scord. āā ℥iß. quibus adde C. C. Philos. præp. unicorn. fossil. ā. gr. x. facchar. perlati ʒj. S. *Außtreibende Milch auf einmahl.* Adduntur etiam speciebus pro *decoctis expellentibus*, quorum form. vid. in *Fr. Hoffmann. thes. Pharm. Sect.* 6. *num.* 14. *seq.* Nonnulli hæc semina *sacculis cordialibus* includunt, cujusmodi form. habet *Schröd. Pharm. l.* 2. *c.* 78. quem vero usum præstent, non video, siquidem à semine citri hac ratione nulla fere virtus speranda. *Lumbricos intestinales* enecant, quia ratione particularum suarum amararum, quæ ex mente *Willis. l. c.* ex furcatis aculeis constant, tenera vermium corpuscula destruunt; Adeoque nonnunquam saccharo obducta infantibus deglutienda præbentur, vel, quod præfero, sub pulveris seu boli forma aliis admixta propinantur, v. gr. R. Sem. santon. citri excort. ā. ʒß. myrrh. ℈j. cum conserv. rosar. vitriolat. f. bolus; vel etiam ex iisdem pro eodem scopo emulsiones parantur. *Fr. Hoffm. thes. Pharm. Sect.* 11. *num.* 7. sequentem adornat: R. sem. cannab. ℥ß. citr. ʒj. ▽. fl. persicor. ℥iv. f. emulsio add. corallin. C. C. ust. āā. ʒß. ⌒ citri gutt. x. m. pro 2. vel 3. dosibus. In eundem finem nonnulli ☍ ex seminibus exhibent, vel etiam ventriculi regioni cum felle bubulo permixtum exterius illinunt. Laudantur porro contra *vomitum gravidarum*, quatenus particulis suis blandis & oleosis fermentum gastricum, à Ma Hli, per graviditatem alterata, corruptum corrigunt & ventriculi fibras irritatas demulcent. Consultum itaque erit in graviori hujusmodi vomitu, præter alia medicamina, sequentem concinnare tragæam: R. spec. lætif. Gal. ʒj. de N. M. ℈ß. corr. citr. pulverisat. ʒj. lap. ♋ præp. ʒß. magister. corall. cum succ. citri parat. ℈j. sem. coriandr.

riandr. præp. citri exortic. āā. ℈ij. facchar. rofat. tabulat. ℥ij. m. f. tragæa, de qua fingulo mane & vefperi cochlear dimidium pani toſto & vino malvatico infperfum aſſumatur. *Arthritico* alias *dolori*, & fuccedenti *tumori*, exterius inunctum ℴ︎ è feminibus conducere dicitur. Quoniam itidem dicta femina abftergente & diuretica facultate pollent, *urinam* promovere, & arenofum *calculum* tam præcavere, quam educere valebunt, maxime fi ex iisdem & femine violar. nucl. perfic. &c. cum ▽ fragor. parantur emulfiones, quibus lap. ♋ pulv. addantur. *Alvum* denique blande *fubducendi* vim habent dicta femina, primas vias lubricando, detergendo moderateque ftimulando, de qua re jam plura verba facere inftituti ratio vetat.

CAPUT XII.

CITRI USUM POLITICUM ET OECONOMICUM SUBJUNGIT.

MAla citrea ab Antiquis magni æftimata, nec ad cibos adhibita fuiffe, ex *Theophr. l.c.* habemus, cujus ætate nondum in ciborum ufum venerant, & ne quidem *Plutarchi* avorum memoria, ceu *Athen. dipnof. l.* 3. *c.* 6. refert, qui ibid. tefte *J. B. à Stapel l. c. pag.* 92. hujus rei rationem reddit, dum dicit, veteres non ideo à citreorum efu abftinuiffe, quod non fuerint edulia, fed quia in alium ufum, tanquam rem ingentis pretii & thefauro dignam, refervanda duxerint. Legimus hinc apud *Plin. l.c.* aliosque citrea poma olim in veftiaria repofita fuiffe, quo veftes non modo fuaviffimo odore fuo perfunderent, fed & easdem à tineis præfervarent, quas poftmodum ab odore, quem referebant, *citrofas* nuncupavere. Poftquam autem vis eorum alexipharmaca cafu innotuit, eadem tum curationis ergo ægris commendare, tum præfervationis gratia cibis admifcere cœperunt. Cum etiam curiofi Pofteri non tantum in pluribus morbis, fed etiam in variis domefticis ufibus commoda deprehenderint, in tantum eorum increbuit ufus, ut hodie ubique multi reperiantur mercatores, inprimis Itali (*die Italiäner*) qui horum pomorum aliquot millia, non fine lucro, fucceffu temporis divendunt. Ut enim nihil jam de ea quantitate, quam Pharmacopœi fæpius pro medicamentorum compofitione, & Dulciarii pro bellariorum confectione, coëmunt, referam, anne numerari poffunt, quæ in Principum aulis quotannis confumuntur? Quot, quæfo, funera hebdomadatim terræ mandantur? vix tamen ullum bajulorum videris, qui non citrinum pomum, ad cadaverofum fœtorem emendandum, manu geftet. Narrat *Ovid. metamorph. l.* 10. *fab.* 15. *Hippomenem*, ex Veneris confilio, tribus aureis malis *Atalantam*, Regis filiam, fibi conciliaffe: quid! fi forte idem, vel faltem fimile quid compti juvenes in nuptiis heic, alibique locorum, tentare velint, quum decoro virginum cœtui in faltationibus non exiguam horum pomorum quantitatem offerunt? Mille modi funt, quibus plebei cereum hocce malum in fuos vocant ufus publicos, quorum heic aliquos faltim commemorare lubet. Quodfi nimirum cujusdam natalis affulget dies, vel nominalia celebrantur, accurrit illico vicinus, qui citreum brachio ejus, cum ferica fafcia, (*mit einem taffetem Band*) adalligat; alius, quem fævus urit amor, cum *Virgiliano Menalca eclog.* 3. Phyllidi fuæ unum vel alterum citrinum pomum, (fructum utpote Veneri facrum, ceu vult *Claud. Minos ad Alciat. Embl.* 206.) in amoris fignum, offert, vel etiam acido ejus fucco, atramenti loco, in confcribendis amatoriis literis (*zu den Buhlen-Briefen*) utitur, quod Scripturæ genus nonnifi flammis illuftratum legitur. Eft rurfus alius, qui amicis, qui illis, quorum gratiam vel favorem ambit, ftrenæ loco, aliquot horum & aurantiorum pomorum paria mittit. Adeo tandem familiaris eft hic fructus, ut, præter ægros & ex morbo convalefcentes, plurimi utriusque fexus homines eundem ob colorem & fragrantiam adament, &, quocunque iverint, circumferant. Taceo, quod mercatores Itali exfpatiantibus hæcce poma ultro venalia obtrudere foleant. Tranfeo ad *ufum Oeconomicum*, qui variat: fiquidem rei culinariæ præfecti hunc fructum, tum recentem, tum muria conditum, nunc integrum, nunc in taleolas difciffum, nunc tantummodo corticem, nunc folummodo acidum fuccum, pro fcopi ratione, variis ciborum generibus, & condimenti & ornamenti loco, adhibent; nonnunquã etiam integra citrea mala, vel eorundem cortices, tam fub liquida, quam ficca forma cum faccharo conditos & candifatos inter bellaria fecundis Magnatum menfis apponunt. Solent etiam nonnulli haud contemnendo commodo fuccum acidum recentem carnibus & pifcibus affatis adfpergere, ut melius concoquant, gratioremque cibis concilient faporem: alii citri lamellas facchari polline confpergunt, & ad appetitum excitandum efitant, quod ipfis *ein Citronen-Salat* audit. Frequenter autem ejusmodi fruftula cerevifiæ vinoque injiciunt, imo quibusdam nullum fapit vinum, nifi prius

 pocu-

poculorum ora aromaticis, è compresso recenti cortice prosilientibus, guttulis madefacerent, quo genuinum vini saporem adulterent. Norunt plurimi ex elæosaccharo corticum & succo acido, cum una vini albi, & duabus ▽ font. partibus, adjecto uno vel altero essentiæ ambræ siccæ grano, gratissimum concinnare potum, quem *eine Limonade* vocant. Quinimo in nonnullis populosis civitatibus peculiares degunt homines, qui conficiendo huic potui unice incumbunt, unde etiam *die Limonadirer* appellantur. Ad hunc potum sæpius confugiunt illi, qui prægressis diebus Baccho litarunt, vel aliunde æstum contraxerunt, quo aridis faucibus succurrant. Accuratam ejus præparationem leg. in Excell. *J. S. Elsholt. Diætet. l. 6. c. 6. pag.* 331. ubi hunc potum, vino in conviviis admixtum, optimum ebrietatis prophylacticum esse dicit seq. *Weil sie dem Rheinischen Wein der Farbe nach gleichet, kan man sothane Mischung*, tanquam fucum honestum, *als ein Mittel wider die Trunckenheit in Gastereyen gebrauchen, also daß, wann andere vom lautern Wein truncken worden, man bey gutem Verstand bleibe.* Refert *J. Bontius hist. Nat. & Med. Ind. Orient. l. 1. dialog. 3. p. m.* 8. potum ex his pomis, cum tamarindis, saccharo & ▽. in Insula Java parari quotidianum & gustu jucundissimum, quem *ibid.* describit. Conficitur etiam à nostratibus quandoque ex abrasa corticum flavedine & saccharo *vinum citratum*, stomacho gratissimum. Nonnunquam citrei cortices speciebus pro *vinis & cerevisiis medicatis* (*Kräuter-Wein und Kräuter-Bier*) adduntur, quarum formul. annectere supervacaneum puto, conf. saltem *Ettmüll. Id. præscr. form. cl. 4. §. 7. Læmograph. J. O. Marolt. c. 15. lit. A.* Cæterum cupediarii *pastas* ex corticibus & acido succo, cum saccharo, amylo &c. conficere consueverunt, quarum multifaria genera in libris, quibus coquendi ars traditur (*in den Koch-Büchern*) ad nauseam usque videbis. Quomodo *Citronen-Biscuit und Brod* componatur, docet sæpius laud. *Elsholt. in append. diætet. p.* 452. & 455. *Tinctores* item in serico tingendo, illis præsertim coloribus, quos Galli *couleur de Nacre*, it. *couleur de feu* (*Flammenfarb*) vocant, succo utuntur acido: qui quoque à non infimæ sortis lotricibus ad *maculas ex atramento* è linteis extirpandas haud infrequenter expetitur. Iisdem modo dictis usibus incolæ Regni Tunquin hunc succum destinare solent, ceu *J. B. Tavernier. l. c.* innuit seq. *Sie haben auch ingleichen 2. Arten von Citronen, gelbe und grüne, sind aber beyderseits so sauer, daß man sie ohne Verderbung des Magens nicht essen kan. Gleichvvohl sind sie ihnen nicht unnützlich, dann sie gebrauchen sie*, wie *man hier das Scheid-Wasser, zu Reinigung des Kupffers, des Messings, des Eisens und andern Metallen, die sie verguldem* wollen, *ingleichen zu den Farben, vornehmlich zu der Seiden-Farbe. Sie brauchen sie auch zum* waschen, *dann sie machen das Leinvvand vollkommen weiß, und nehmen alle Flecken oder Mackel vveg. Man bedienet sich ihrer in allen Herrschafften des grossen Mogols zu den Baumvvollen-Zeugen*, welche *davon so weiss* werden, *dass solcher Glantz offtmahl das Gesichte blendet.* Describit denique *Adr. à Mynsicht. in Armam. Med. Chym. Sect. 20. p. m.* 341. *liquorem vestimentalem* dictum, ex ▽ font. lib. ij. ciner. clavell. nucis quantitate & malo citreo compositum, quo omnes sordidæ & oleosæ quatumcunque vestium maculæ tolluntur.

CAPUT XIII.

INDICATIS CAUTELIS CIRCA CITREI USUM OBSERVANDIS CONCLUDIT.

Cum nullum detur medicamentum, quod cunctis indiscriminatim exhiberi, omnibus mederi morbis, quolibetque tempore salutariter usurpari possit, sequitur, nec ipsum citrii usum semper & ubique salutarem esse, quod ratio & quotidiana Practicorum experientia satis evincunt. Etenim in vulgo dicta biliosa corporis constitutione & morbis colliquativis, vel ubi MaHlis ex æstuatione nimia turget, dicti cortices cum cautela, & non nisi blandis acidis nupti assumendi sunt, quod etiam de cæteris ex hisce corticibus præparatis medicamentis dictum volo, maximè v. d. ⊖ volatili ♋ f. cujus diuturniore usu abstinendum est, cum ab istiusmodo volatilibus diutius usurpatis Mæ Sæ compages nimium resferetur, unde nonnunquam cordis palpitationes & periculosæ oriuntur hæmorrhagiæ, ceu observavit *Ol. Borrich. in Act. Med. Hafn. vol. 1. obs.* 113. Notanda hic peculiaris idiosyncrasia Nobilis Matronæ à *Ryschach*, quæ referente *Joh. Bauhin. Hist. Plant. univ. l. c. pag.* 103. ex solo mali citrei odore nausea concepta, multoties in vomitum erupit: simile fere recenset *Excell. Joh. Lud. Hannemann in Eph. Acad. N. C. dec. 2. ann. 1. obs.* 72. de cive quodam Hafniensi, qui juvenis Norimbergæ vivens toties in colicam incidit, quoties citriorum odorem percepisset, post a. ætate provectior & Hafniæ degens ab his cruciatibus, licet citreis uteretur, immunis fuit: Ipse quidem causam in mala citrea ex Italia Norimbergam delata rejiciebat, utpote quæ alterius, respectu cæterorum, indolis

lis esse putabat; optime tamen Excell. *Luc. Schröck. Fil. schol.* monet genuinam hujus rei rationem ex simplici hac relatione, omissis cæteris circumstantiis, difficulter erui posse. Acidum porro succum non omnibus prodesse testis est sequior sexus, qui ab acidis nonnunquam gravia patitur symptomata; hinc frequens mulierum querela: *Ich kan nichts sauers leiden.* Cum enim hic sexus delicato & magis sensili gaudeat systemate nervoso, ac plurimis simul spasmodicis affectibus obnoxius sit; acida, nervis inimica, facile spasmos aliaque mala producere, vel mineram morbificam augendo crebriores horum affectum recidivas efficere possunt. Sunt tamen nonnullæ mulieres, quæ horum pomorum esu ita delectantur, ut exinde in catameniorum suppressionem incurrant, quale quid ab esu limonum & acetariorum nimio in virginibus Monspeliensibus bene multis Excell. *D. Carol. Drelincurt.* observasse refert *Joh. von Flammerdinge* §. 19. *Differt. Inaug. de tumoribus lienis habitâ Lugdun. Batav.* 1671. Nocet præterea citri succus, nimium usurpatus, nervis, dentibus, pectori, & (ut brevis sim) ubicunque acidum jam prædominium obtinet: tunc enim vel plane non adhibendus, vel, si forte ejus indicatur usus, parca manu, & admixtis convenientibus medicamentis præstat. Gratus alioquin hujus pomi sapor efficit nonnunquam, ut illi, quibus à Medico ad appetitum excitandum, ut integri citrii frustulum subinde deglutiant, injunctum fuit, in quantitate peccent, & duo, tria, vel etiam plura ejusmodi mala devorent, unde, exaltata fermenti aciditate, in contrarium malum, famem scil. auctam, vel etiam, teste *Walæo M. M. pag.* 146. in crebras oris sputiones incidunt. Heic illi præterea maxime culpandi veniunt, qui saltationibus, palæstra, pilæ lusu, aliisque vehementioribus exercitiis incalescentes frigidiorem Limonadam plenis buccis ingurgitant, unde sanguis in faucibus, pulmonibus, ventriculo subito restagnans harum partium inflammationes aliaque mala parit: testis est Academiæ N. C. G. oculatissimus *Argus*, qui in *Ephem. dec.* 2. *ann.* 3. *obs.* 11. menses suppressos in virgine 17. annor. cum cachexia, anorexia, chlorosi, dyspnœa, dolore in dorso, &, post statam mensium periodum ad 3. vel 4. septimanas, copiosis sanguinis grumis una cum fæcibus depositis, ab immodica saltatione, dein æstuante corpore ingurgitato potu, *Limonade* dicto, subortos vidit. Ast! qua, quæso, pœna digni sunt illi malitiosissimi homines, qui saluberrimum hunc fructum venenis suis conspurcare audent? siquidem refertur *D. Langium* Juvenem, ab infecti citrini mali esu misere afflictum, restituisse: Postquam enim dictus juvenis dimidiam citrii partem, à levioris notæ fœmina receptam, hora quarta pomeridiana deglutisset, singulis post diebus per eandem horam tanto in dictam fœminam cruciabatur amore, ut hinc inde cursitando nonnisi eandem complexus quiesceret. Conf. hac de re lectu dignam *D. Elvverth Disp. Inaugural. de Philtris, sub Præsid. Magnifici D. Franci hic 1673. habit.* Jam trium literarum tyrannus, *Mos*, mihi vellicat aurem, meque de fine monet: quare nunc filum abrupturus id saltim adhuc notari velim, singulare Naturæ beneficium esse, ab eodem, qui offendit, citreo malo, certissimum posse peti remedium; cortices enim, si corpori noxam intulerint, acidus ejusdem pomi succus præsens erit remedium, quod si vero hic ipse succus læserit, cortices indubitatam medelam afferent. Plura in aliud reservo tempus.

DISPUTATIO VII.

DE

MALO SINENSI AUREO,

D. JOHANNI PHILIPPI BURGGRAFII.

I. N. J.

CAPUT I.

QUia initium doctrinæ nominum habetur consideratio, juxta *Socratem apud Avian.* merito & nos à definitione capimus initium. Certè de Nomine tractationem *Philosophus* rem benè intelligendi dixit principium: Ipseque Medicinæ Princeps ille *Cl. Galenus* nos eruditè monet, *Lib.* Num Hygiene Med. sit vel Gymnastic. dicens, in omni contemplatione, optimum Inventionis initium est, antè exactè cognoscere, quidnam sit illud, quod quæratur.

Malum vocabulum à Græcis mutuatum Latinis, juxta *Isidor. Origin. Libr.* 17. *c.* 7. est namque à Dorico & Æolico μᾶλον pro μῆλον, quod non modò pecus & mammillam, *sed & pomi genus significat.* Hinc *Varro Lib.* 10. *de LL. Malum, quod Æoles dicunt* μᾶλον.

Sinense verò, à loco patriô seu natali, non quidem quod tantum in Chinensium oris hoc malum proveniat, (imò illam, de qua hic nobis sermo est, speciem, quæque vulgò Sinensis

sis perhibetur, in dicta Chinensium regione neutiquam crescere ferrunt, ut postea (sumus dicturi,) sed quia omnium illic primum propullasse visum est. Sic Succolata Indica audit, quia in India præcipuè ex fructu Cacao parari consuevit; pariter Opium additó speciali epitheto Thebaicum vocatur, quod Thebis maximè deferatur ad nos, meliores notæ omne: sic quoque alia Joci patrii seu natalis determinationem proprio nomini habent conjunctam. v. gr. ut in eodem persistamus genere, malum Punicum, malum Persicum.

Aureum dicitur, quia pretioso auri resplendescit colore, mire hoc modó intuentium omnium oculos afficiens. Homini namque, præsertim avaro, nil ferè jucundum, nisi quod aureum est.

Ratione *Homonymiæ* variat hoc malum: Aurantium Sinense vocatur *primo*, quoddam in China inveniundum malum, *tardè crescentis olivæ* & magnitudine & figurâ conspicuum, & quidem, quod maximum omnino est, planè regioni dictæ proprium: vid. *Jo. Bapt. Ferrar. Hort. Hesperid.* Pomum *secundò* aureum Sinense dicitur, aurantiorum malorum certa species, quæ Goæ inprimis, Salsetanisque Insulis, siquidem *Alvari Semedi*, Jesuitæ Lusitani, fide standum, *nullis hominum cogentibus*, crescit, magnitudine aurantium æquans commune: de ultima hâc jam nobis speciè agendum erit.

Synonymiam quod spectat, vocatur hoc quoque malum *Aurantium Sinense vel Arantium*, ab Arantia Achajæ Regionis in Græcia oppidulo, vid. *Ferrar. l. d.* Hermol. Barbar. corol. *l.* 1. col. 922. Vocatur etiam *Aurantium Olysipponense* quia frequenter Olysippone in has aliasque transfertur oras. Gallis vocatur: *une pomme de Sine, vel Orange de Portugall.* quasi dicas Poma Sinæ vel Chinæ. Sæpe etiam nomine *Citrei* vel *Punici mali* aurantium venit, priscæ ætatis Doctoribus imprimis, qui nullam omnino vel levem admodum inter hæc mala differentiam agnovere; hinc certè evenit, quod frequenter quidem Citrei vel Punici illius seu Granati, non facilè vero Arantii, apud illos mentio fiat. Germanis audit Sin-*Apfel*, *Apfel* Sin.

CAPUT II.

Pomum hoc, aureum Sinense dictum, fructus est arboris peregrinæ ex India in Lusitaniam primum, post in Italiam nostrasque oras translatæ, colore flavó, aureó, cortice leviter asperô, amarô, pulpâ succô acidiusculô irroratâ gaudens: Semina habens oblonga, alba, peculiaribus capsulis & cellulis inclusa: Quæque speciosô hoc fœtu arbos gravatur, non procera, sed humilis est, duorum circiter vel trium cubitorum, humilis hinc epitheto Authoribus dicta: dispersa in ramos breviores multos, foliis gaudens minutioribus, spissâ satis congerie, floribus pubescens gratissimis, vid. *J. Commelyn Hesperid. pag.* 17.

Quia fortasse fructus arboris hujus admodum amabili omnibus vultu ridet, prisci illi, ex quibus etiam *Jo. Tristanus est*, speciosam arboris originem finxere, perhibentes scilicet: Aurantium satum fuisse primo in Insula Cypro, à Venere illa amorum Dea, venustatisque omnis Parente, quam Veterum assertionem carmine Eriphi illô confirmat Tristanus, *vid. Ferrar. Lib.* 10. *Hesperid. cap.* 1. *pag.* 373.

Ast *Nicolaus Monardes*, gravissimus satis Author, seriò affirmat, ejus ortum planè à modo dictô diversum esse: Aurantium nempe propullulasse, insitâ in Punicam Citri taleâ; speciosum Dî inventum, si vera jam diceret Author! Sed quotidiana reclamat experientia, cum factô periculô insertionis, spe nostrâ, malum aurantium expectantes, frustremur Puto ergo malum aurantiam esse peculiarem arborum speciem, à Deo in primâ rerum omnium creatione conditam cum aliis, non demum humanâ arte adinventam.

Ast ipsa cum annosa ilice aurantia malus certare de longævitate videtur, per multam annorum seriem fatorum despiciens iniquitates: cumprimis, ubi cœlum nacta clementius fuerit; quadringentorum, mirum dictu! annorum Aurantiam Romæ felici Cœnobitæ cujusdam manu consitam exhibet *Ferrar. Libr.* 10. *Hesperid. pag.* 372.

Rursus etiam veterrimam aliam, quasi Romanum miraculum, profert, qui quadringentesimum jamdum annum superaverat: Speciali certe prærogativa Naturæ matris almæ, quâ Citrea malus & Limonia prorsus carent. Adscribi hôc locô elegantissimum Pontani carmen, de hujus arboris vivacitate, meretur, ita verò ille:

Nec verò spatium vitæ breve, seu breve tempus
Est Citrio: æternum genus, immortalis origo,
Et species æterna quidam. Stirps Citria longum
Ipsa manet: Sæcla exuperans & jungere sæclis
Sæcla parans: Truncô extinctô mox surgit & alter,
Inde alter: victrixque diu sua robora servat.

Solum amat arbor pingue quidem, terrâque pullâ humectataque gaudet: non tenella tamen adeô, quin mediocri solo curaque adhibita lætissime crescat; de cultura hujus arboris pluribus & doctè & eleganter differit Ferrar. *Libr.* 10. *Hesperid. J. S. Elsholt. Horticult. Libr.* 10. *c.* 8.

Mala ipsa, seu fructus, terræ Chinensis opes putaban-

putabantur: Ast, qui apud Sinenses sic satis diu commoratus est, Jesuita *Alvarus Semedus* pro certo affirmavit, teste elegantissimo *Ferrar. d. l.* se in Sinensium Regione nulla planè illius formæ poma conspexisse, benè tamen in reliqua India, tum præcipue Goæ & Salsetanis Insulis plurima: *Indicum* hinc, adjicit ille, potius esse hoc malum nominandum, aut *Goanum*, *quam Sinense*. Retinere tamen adhucdum maluimus posterius illud nomen in rubrica Dissertationis hujus, quia ita vocari hodiè quoque suevit.

Differunt mala Sinensia verò duplici modò, magnitudine scilicet saporeque; sic majus illud, quod in Salsetanis Insulis nasci *à Semedo* perhibetur, duplo ferè majus est alterò illò minori Sinensi propriè dictò: Corticem habet *Goanum* illud amaricantem, è contra *Sinense minus* pinguis magnitudine olivæ, delicatiori multò gaudet involucrô, ut cedere totum in cibum possit.

Constat his hoc malum *partibus:* 1. cortice, 2. carne, parte cortici contigua, 3. pulpâ seu medullâ, 4. succô acidiusculo, 5. loculamentis seu capsulis Seminariis, 6. Semine.

CAPUT III.

Odorem verum esse virium in medicamentis simplicibus indicem, traditio non vana Botanicorum est; etenim, cum à sulphure vel purô, quod reficere magis spiritus nostros aptum calidoque nativo apprimè amicum est: vel impurô, pro re natâ magis nocivo, omnis proficiscatur odor, facile mixti cujusvis κρᾶσιν manifestare poterit.

Jam verò si de odore nostri prospiciamus mali, reperiemus suaviter sic satis illud spirare, naresque, delicatulum sensum, non quidem tenaci & penetranti, sed mitiori, aliquantum acriori tamen, recreare odore; tenuioris ergo substantiæ erit præsens malum: hoc est, gaudebit particulis sulphureo-salinis volatilibus plurimis, attenuantibus & incidentibus: sed cum suspicio meritò esse possit, minus tenacem odorem superficiei saltem inhærere exteriori, nec per intima æque esse diffusum, jure meritoque dicemus temperate pomum hoc calidum esse, multoque plures salino-terrestres portiones, volatilioribus illis in apice constitutis extremo, habere admixtas.

Quod naribus stitimus modo aureum pomum, jam linguæ accuratiori examini offeremus: quamvis certè corpora quædam inodora prorsus, qualia sunt præcipue ex minerali regno, antimonium & sulphur, narium subtiliorem sensum fallant, non æque tamen, materialis magis sensus, gustus puta, aciem eludent: tantò magis ergò præ superiori alterô illô hic nobis observandus.

Cortex mali, mox cum admovetur linguæ, ingratâ ferit amaritie fermè, recens quidem si fuerit; partibus ergò, præter volatiliores paucas, facilè ad coloris sensum evanescentes, constabit salino-terreis plurimis, temperantibus, præcipitantibus & invertentibus, adstringentibus & absorbentibus; subit hunc quoque corticum censum caro seu pulpa, succô suô, quô quidem irrorari suevit, orbata.

Succus verò gratissimâ suâ se aciditate palato probat inertique paulum ventriculo blanditur: seu arentem blandè linguam rigat, fermentumque stomachale, in deperditô seu prostratô appetitu, roborat.

Nec chrysomeli hujus color facile prætermittendus absque quasi examine est, cum & hic in tantum quidem nobis mali vires videatur prodeare: aureô profectò, quo fulget colore, non levem caliditatis suspicionem in inquirentium animis creabit, sulphure à sale panso pulcherrimè. Sic calida quævis majori gradu sunt & nobis dicuntur flava omnia illa, *Rhabarbarum*, *Crocus*, *Florum antheræ*, *Curcuma*, *alia:* calidioris esse ergo naturæ hoc malum, hic color, quod supra odor, testatur.

Finirem hocce jam caput, nisi timerem quendam mihi succensurum, quod demum in calce hujus capitis, quid mali indicet color, agere occeperim: cum tamen omnium primus color incurrat in sensus. Verùm ordinem hic non Naturæ, sed Doctrinæ sequi malui. Verum est, color, ut sensuum nobilissimus sensus, visus auditum, antecedit longè odorem: ast hôc locô, non æque ut odor, sic color potenter significat, & quam investigamus, simplicium medicamentorum cognitionem, non tam hæc qualitas cognoscendique principium adstruit, quam adjuvat, consignificat: probabiliter namque debiliterque procedit dignotio virium & temperiei à colore, vid. Magni *Wedelii*, Præceptoris mei æternum venerandi, *Lib. de Medicament. facultat. cognoscend. Libr.* 1. *Sect.* 1. *cap.* 3. *pag.* 8.

CAPUT IV.

Terret propriam matrem informe monstrum, quemque laboriosô edidit partu fœtum exhorrescit mœsta genitrix, difficilis quandoque Natura, si formam negavit: jam se utero concepisse luget! jam tot mensium longa tulisse fastidia dolet! Sanguine enutri-

visse suo horribile monstrum, quam potest, maximè deflet! partuque non facili omninò tandem prodidisse non expectatam Patris spem, sed turpissimam sobolem, lamentatur: Sic longas ducit in fletum voces misera Parens, quemque concepit dolorem, monstrosi fœtus aspectu, lacrumis explere satagit.

Ita quidem, Naturæ abortus dicam, an lapsus, in Genere Humano deplorari consuevit: ast non æquè flebili à nobis clamore, risu potius excipiuntur, quæ in genere Fructuum monstra contingunt, quin accensentur rarioribus paulò illa, & in deliciis habentur, quasi miracula forent; hôc namque modô Naturâ comparati omnes sumus, ut insolita præ consuetis expetamus singuli: varietate inconstanti mens nostra delectatur constantissimè. Certè petulantia Asæ & nequitia in desertô diversæ speciei animalium congressum, Olitorum verò industria dicam, an novandi aliorum cupido, arborum diversarum insertionem adinvenit. Graviditatis negotium, animantibus aliâs proprium planè, lusus Naturæ aut error vegetabilibus facit quandoque commune. Hinc illa *prægnantia Poma*: hinc *fœta pyra*.

Citrum certè in Citro exhibet ingens Polyhistor, *D.D. Jo. Dan. Major*, in Ephemerid. A.N.C. An. 2. numero 241. Prægnans Citreum malum *Willichio* apud *Thom. Barthol.* in Centur. III. Epistol. Medicinal. 41. visum est: ipseque hic Bartholinus vidit, quem *Naturæ* vocavit eleganter *novum Bibliothecarium*: quô tamen non minor erat *Guern. Rolfincius*: vidit inquam Limonium gravidum minori aliô, *Barthol. Cent. IV. Ep. Med.* 62. *&* 63. Pyrum pyro recensetur innatum *Actor. Hafn. volum.* 2. *pag.* 163. Ipse ego, *argutos* hos inter *olores* stridulus *anser*, *Darmstadii* non ita pridem Aurantium Sinense aliô vidi fœtum, occasione *Serenissimo Principi* data, qui gravidum malum jamque parturiens, non pariens, opportune incidendo fasce levavit onerosô.

Nemo verò putet hanc *arboreis saltem fœtibus* competere sortem, tangit hæc quoque animantia labes. Fœtum prægnantem describit iterum sagax Naturæ ille mysta, dictus jam nobis *Thom. Barthol. Centur. VI. Histor. rarior.* 100. *& Tract. de Insol. P. H.* viis *pag.* 124. Exhibet in fœtu fœtum Celeberrimus *Dn. D. Georg. Francus Satyr. Med. Continuat.* 3. Et *Joh. Eusebius Nieremberg. Libr.* 6. *Histor. Nat. c.* 2. refert equam in Hispania mulam alia mulâ gravidam peperisse vid. *Casp. Rejes Camp. El. q.* 36. *num.* 78. *Ephemerid. Academiæ N.C.* Imò mures in alvo matris fertur esse prægnantes à *Plinio & Æliano*: Si modò non decepti hi Autores ignorantiâ vel negligentiâ fuêre, textum *Aristotelis* Græcum obiter saltem inspicientes, ut quidem *Arnold. Senguerdius* putat. Servat in Technicotheca sua Augusta *Serenissimus Daniæ Rex* Ovum ovô aliô prægnans, *Thom. Barthol. l. d.* Ovumque gallinæ fœtum *Acta Hafn. produnt volum. V. pag.* 72.

Sed plures suô concludit ventre fœtus eosque ruptô umbilico, mirabili modò, ostendit Aurantiorum malorum illud genus, quod *Fœmina* dicitur vel fœtiferum: rectè hinc omninò peculiaris species Authoribus putatur. Poma talia prægnantia ferre Cajetam dicitur, vid. *Joh. Baptist. Ferrar. Libr. X. Hort. Hesperid. cap.* 8. quod verum ego vidi, unum tantum malum, idque satis magnum, uterô continebat, umbilico non sponte sua sed vi disruptô: proles ergô fœtiferi hujus aurantii non est. Malum Arantium malo Citrio prægnans describunt *P. Bocco* & *Fr. van Sterbeeck.*

Causam quæres monstrosæ in nostrô pomô graviditatis: nimis multum abs tenuitate mea exigis, curiose lector: ast, quantum concedent vires, explanabo phænomenon: Seminis puto lætam in arbore luxuriem fuisse, quæ Naturam ad profundenda germina blandô sæpius stimulô invitârat: Hæc vero, de feminis fœcunditate, mirâque quasi læta exuperantia facilè ad fruticescendum surrexit. Sed quò minus crebro ubique vimine posset fertilitatem testari arbusculæ, in florem jam se induere conantis, obstabat spatii angustia brevis, cum eleganti florum copulâ, in trunco nunquam luxuriosæ etiam arbores pubescant: nec tamen ea propter operari desitit rerum mater, potius ac si esset prodigalitatis studiosa, in fœtu fœtum condidit, quodque modo ortum malum erat mox aliô prægnans reddidit.

CAPUT V.

Id demum revera præstat, quod habet jucundo utile mixtum: profectò si ad singula quærendum, cui bono? cui usui? quæ accessio ad salutem exinde proficiscatur? imò, si in hoc avarus Medicus esse debet, scilicet utile, quam quid jucundum sit, curet, si rarioribus delectare illi concessum, hâc lege est, ne penitus obliviscatur, quod etiam prodesse, præter oblectare, debeat, mederi cupiens: vide undiquaque Celeberrimi *D. Georgii Wolffgangi Wedelii Præfat. Lib. de Medicament. facultat. cognoscend. &c.* profectò inquam & mihi *h. l.* quærendum erit, quale, præter jucundum, utile malum nostrum conferat? juxta namque *Poëtam Venusinum Libr. de Arte Poëtic.*

Omne tulit punctum, qui miscuit utili dulce.

Ego verò quin exclamem parum abest, omne jucundum hic utile, nisi quod jucundum in se,

sed

ſed utile multâ medicamen in arte mutatum: Corticum, ut ordine agam, *primò* virtutes in medicina enarrabo, poſtea ſucci, pulpæ namque vel medullæ hîc nullus quidem, quod ſciam, uſus. Calidi ſunt & ſicci, aperiunt ergo, alterant, abſorbent, roborant. Convenient proinde meô judicio in ſuppreſſione menſium, in dyſuria, torminibus ventris, colica potiſſimum, humores ſtagnantes fundendo, corrigendo, invertendo vel abſorbendo. Convenient in Febribus, tam Continuis, quam Intermittentibus, dum διαφόρησιν excitant, ſerum ſanguini nimis incoctum præcipitando, fundendo, combinatis tamen pro re natâ aliis.

Ita in ſuppreſſione menſium ſequens poſſet præſcribi, v. gr.

Recip. rad. rub. tinctor.
zedoar.
aſparag. aa ʒij.
herb. artemiſ.
calamenth.
marrub. alb.
meliſſ. aa. mj.
ſabin. mß.
dictamn. cretic. pj.
cortic. aurantior.
citri.
anthophyl. aa ʒj.
coſti arabic. ʒiß.
bac. laur. ʒij.
M. conciſ. contuſ. inſuant. ſynd. alb.
D. S. &c.

In Colica verò talis *mixtura*, v. gr.

Recip. aq. meliſſ.
menth. aa ℥iij.
cinamom. ℥j.
Spir. nitr. dulc. ʒiß.
Tr. cortic. aurant. ʒj.
Syrup. papav. alb. ℥iß.
M.

Vel Electuarium tale: v. gr.

Recip. conſerv. flor. aurantior. ℥iß.
condit. citr.
calam. aromatic. aa ʒij.
elect. diacor. ℥ß.
ſpec. diacum.
galang. aa ʒi. vel ʒij.
ſyrup. cortic. aurant. vel
citri q. ſ.
adde fol. ☉ri.
M. f. l. a. electuar.

In febribus diaphoretici locô ſequentem potiunculam:

v. gr. Recip. aq. card. benedict.
ſambuc. aa ℥ij.
ſpir. theriacal. camphor. ℈j.
mixt. ſimpl. ʒj.
ſyrup. cortic. aurant. ʒiij.
M. f. l. a. potio.

Rarò quidem, fateor, aurantiorum malorum ſuccus præſcribi ſolet, nec tamen prorſus negligendus, qui propter aciditatem, quâ gaudet, gratiſſimam, in potiunculis, ſi non in aliis morbis, certe in nimio ſanguinis fervore, febribus continuis ſcilicet & malignis adhiberi quam commodè poteſt: vid. *Frid. Hoffman. in Clav. ad Schröder. Libr.* 10. *pag.* 144. v. gr.

Recip. aq. meliſſ.
typhor. C. C.
cinam. bugloſſat. aa ℥ij.
ceraſor. nigror.
naph. aa ℥j.
mixt. ſimplic. ʒß.
ſucc. aurantior. ℥iß.
pulv. pannonic. rubr.
bezoard. Sen. aa ʒj.
Syrup. corall.
de gemmis ℥i.
M.

Alia.

Recip. aq. acetoſ.
plantag. aa ℥iij.
vit. Matthiol. ℥ß.
Tinctur. bezoart. Michael. ʒiß.
ſuc. aurant. ʒiij.
laud. opiat. gr. ij.
Syrup. acetoſ. citr. ʒij.
M. Vel
Recip. ſucc. aurantior.
ſpir. vini aa ℥j.

Quod poſterius in colica, gravitate ventriculi, febribus, tam continuis quam intermittentibus, præſtantiſſimum medicamen, qui in Artis jam conſenuit ingenti laude operibus Dn. D. *Carolus Drelincurtius*, Promotor omni honoris cultu æternum proſequendus, communicavit. Succi hujus ex malo aurantio quinque vel ſex unciarũ, prout magnitudine illa diſcrepant, colligi circiter poſſunt unciæ quatuor.

Proſtant in *Officinis Præparata* plurima, quæ malus Aurantia miniſtrat: primo *Aqua* ex floribus, quam *Naphæ* vocant, vel *Namphæ, Lanfam* quibusdam etiam dicitur, vel Angelica, diaphoretica, confortativa. Sic refert *Gabelchoverus* alexiterium præſtantiſſimum contra venena eſſe, ſi recipiantur v. gr. lapid. bez. or. gr. iij. aq. naph. ℥ß. ℥j. Miſc.

Secundò aqua ex corticibus, *& in Pharmacop. Londin.* aqua ex fructibus. Tertio ſuccus expreſſus, quem *vinum Aurantiorum* vocant, alexipharmacus, utilis in febribus ardentibus, ſanguinis fibras diſperſas admodum colligendo, anorexiâ ventriculi, fermentum roborando. Quartò ſyrupus. Quintò Conditum Corticum. Sextò Conſerva. Septimò Electuarium, quod *Gelatinam Aurantiorum Schrœderus vocat.* Octavò Oleum deſtillatum. Nonò Balſamum. Decimò Extractum Corticum. Undecimò Unguentum Aurantiorum. Duodecimò Eſſentia Saccharina. *vid. Joh. Schræder. Pharm. Med.*

Med. Chymic. Pharmacop. Augustan. c. not. & animadv. Zvvelfer. Pharmacop. Londin. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ταῦτα. Jam in limine hærens, priusquam totus hâc Scenâ discedam, pro salute *Serenissimi Mei Principis*, quod mea me pietas jubet, voce precabor: Olim apud Indos, siquidem verus *Strabo* est, novus jam cum ordiretur annus, Philosophi ad Regis fores congregabantur, ut, quod quisque composuerat eô annô, vel observârat, de frugibus, de animalibus, vel de Republica, in medium proferret: Tui, *Maxime Princeps*, Palatii fores si petere etiam concederetur tenuitati meæ, nec quiquam tamen homo ἀφιλόσοφος attentione tua dignum proferre fortè possem, cum quidem mihi tam felici esse hactenus non licuerit, qui novi quid in animalibus, in fructibus observarem: muneris tamen locô, ignobili veniam penuriæ si dares, *Clementissime Princeps*, id *Serenissimo Tibi*, (quasi profectò alter ille, qui Potentissimo quondam Regi obviam venienti aquam:) darem, quod curiosâ pridem *Tibi* diligentiâ vindicaveras.

Æternum faxit Numen, ut desideretur ex hâc prosapiâ nunquam, qui in Avitô Thronô sedere coram Dominô possit.

DISPUTATIO VIII.
DE
MALO PUNICA,
D. JOH. CHRISTOH. WEISSII.

CAPUT I.
DE NATURA ET SPECIEBUS MALI PUNICÆ.

§. 1.

Malum à Græco μῆλον oriri, & genus fructuum designare, cujus caro esculenta, nec duro admodum putamine includitur, nec ossiculum in se continet, è *Joh. Raji* (*a*) & aliorum Botanicorum sententia hic obiter quasi moneo: perinde ut pueris etiam notum est, quod *Malus* in fœminino genere *arborem* significet istiusmodi fructum procudentem; quomodo *pomum* sit *mali synonymon*, aut qua ratione juxta hos illos vel autores hæc vocabula distinguantur, vix operæ pretium existimo commemorare.

§. 2.

Quam vero examinare præ omnibus delegi, *malus Punica* cognominatur, *Plinio* (*b*) teste, à Regione sive *Regno Punico* Carthaginensium, in Africa olim celeberrimo, unde sine dubio ad Romanos primum pervenit. Vulgari etiam appellatione fructus illius arboris *Malum Granatum* dicitur, cui Germanorum respondet vocabulum, *Granaten-Baum*, non quidem à Granata, Hispaniarum civitate, sed verosimilius ab insigni granorum multitudine, quam Pomum complectitur. A Græcis nuncupatur ῥοιὰ communiter, seorsim vero *Theophrasto* ac *Dioscoridi* ῥοά, quo nomine & fructus dotatur. A Bœotis *Mala Punica* σίδας nominari scribit Agatharchides, teste *Athenæo* (*c*) his verbis: *Athenienses cum Bœotis de finibus Regionis litigabant, quam Sidas appellant: Epaminondas, in ea controversia partes suas defendens allegansque jura sua, statim é sinistra manu, quod occultum gerebat, Punicum dextra cæpit, & Athenienses rogavit, quo nomine vocarent? responderunt illi,* ῥοὰν *sese nominare: At nos*, inquit *Epaminondas*, σίδαν *appellamus. In hoc autem tractu, de quo erat contentio, plurimæ crescebant Mali Punicæ, indeque principio nomen erat inditum: Sic Epaminondas causam obtinuit. Menander*, eodem *Athenæo* narrante, ῥοΐδια nominavit istud malorum genus quo tamen nomine per diminutionem significari saltem *exiguum malum Punicum*, Autor est *Joh. Bodæus à Stapel* (*d*). In Lingua Sancta *Rimmon* dicitur, passim occurrente hoc vocabulo in *S. Literis* V. T. ex quo fonte licet nonnulli derivare velint Græcorum ῥοιὰν sive ῥοὰν, rectius tamen à ῥέω, fluo, formari contendit modo citatus *Bodæus à Stapel* p. 390. quod omnes sistat fluxiones, vel quod flos fructusque facile cadant ex arbore.

§. 3.

Quibus nominibus tam *arbor*, quam *malum Punicum* à diversis Europæ præsertim nationibus, e. g. Lusitanis, Hispanis, Gallis, Italis, Anglis,

(*a*) Method. Plant. nov. p. m. 29. (*b*) H. N. Lib. XIII. cap. 19. (*c*) Lib. XIV. Deipnosoph. p. m. 659. (*d*) Comment. in Theoph. H. P. p. 390.

glis, Belgis, Danis, &c. insigniatur, ex *Joh. Bauhino*, *Ulysse Aldrovando*, imprimis autem *Christ. Menzelio*(e) quilibet curiosus poterit cognoscere. Ego missis illis vocabulorum disquisitionibus ad ipsam rem propius accedo, & *Mali Punicæ* singularumque hujus partium, præcipue vero *florum* & *fructuum* concinnam & (quantum licet) accuratam descriptionem nunc aggredior. Enarrabo autem primum ea quæ *toti generi* aut cunctis speciebus *Mali Punicæ communia* sunt, traditurus deinde *uniuscujusque speciei propria phænomena.*

§. 4.

Est igitur, ut accuratissimi Botanici *Jos. Pitton Tournefort* (f) exquisite perspicuis verbis me explicem, *Malus Punica plantæ* (& quidem *arboris*) *genus*, *flore rosaceo*, *plurimis scil. petalis*, *in orbem positis*, *constante*, *cujus calix campaniformis*, *multifidus*, *abit deinde in fructum fere globosum*, *coronatum*, *in plura loculamenta divisum*, *acinis succi plenis fœta*, *placentæ affixis*, *membranis tenuissimis distinctis*, *& semine turgentibus*, *utplurimum oblongo.* *Radicibus* innititur brevibus, summæ telluri adhærentibus, & non admodum numerosis. Primum è radice erumpens *germen* quidam *Rhicinum* vocant, *Joh. Bauhino* (g) annotante. Cæterum multis luxuriare solet *stolonibus*, & propterea fruticis in morem vegetat, ideoque à nonnullis inter *frutices* refertur. Quodsi vero superflui stolones resecentur, in *arborem* sese extollit, sed tamen non admodum proceram, Evonymo magnitudine, cortice, ligni duritie, radicibus denique non dissimilis. *Ramos* promit numerosos, tenues, angulosos, exiguis, paucis, oblongis, subrectis *aculeis* armatos, *cortice* obductos rubescente. In his *folia* hærent, per hyemem decidua, minus regulariter disposita, longitudine sextantem, latitudine vero digitum raro excedentia, oleæ aut myrti æmula, sed non adeo acuta, nitidi viroris, pediculis annexa rubentibus, rubrisque intercursantibus venulis prædita, graviter cum fœtore aliquo odorata, atque canum halitum, feliumque urinæ graveolentiam aliquo modo referentia, sicut accurate notavit sæpius allegatus *Bodæus.*

§. 5.

E lateribus ramorum prodeunt *flores phœnicei*, aut *punicei* dicti, rutilantis coloris, pentapetali, sed in quibusdam speciebus pleni seu polypetali, quorum medium occupant plura *stamina* cum suis apicibus, *cytino* sive *calici* insidentia, qui puniceo pariter colore splendens, uncia longior, corticosus, in quinque lacinias mucronatas ordinarie divisus est, quæ *umbilicum* postea pomi succedentis coronant. Hic tempestivum erit nonnulla de diversis *florum Mali Punicæ* apud antiquos Scriptores occurrentibus nominibus edisserere. Et quidem ampla est inter Botanicos controversia, quomodo bina ista vocabula *Cytinus* & *Balaustium* vel conveniant inter se, vel differant. *Plinius* in universum *quemvis mali Punicæ florem* vocat *Balaustium*, *Cytinum* vero *calicem*, *quo flos continetur:* contra vero *Dioscorides* & *Galenus sylvestris* saltem *punicæ florem Balaustii* nomine appellant, *Cytinum* vero sativæ florem nuncupant. Autores hos gravissimos conciliari posse arbitratur *Bodæus*, si cum Nicandri Scholiaste κύτινος statuatur esse *flos Mali Punicæ*, sed tum demum sic vocandus, quum florere desiit, ac fructus rudimentum apparere incipit. Cæterum modernæ officinæ Pharmaceuticæ, autoritatem *Plinii* sequentes, *omnem* tam sativæ, quam sylvestris *Punicæ florem* promiscue *Balaustium* (*Granaten-Blüte*) dicunt.

§. 6.

Fructus vero subnascitur è calice floris, vel *Cytino*, pro more aliarum arborum pomiferarum; quare ab *Hermanno*, *Rajo*, aliisque recentioribus Botanicis *malus Punica* accensetur *arboribus*, *quarum fructui flos insidet.* Ipse autem *fructus* variæ magnitudinis, plerumque tamen malis vulgaribus majoribus æqualis, est rotundus ferè, nisi quod utrinque leviter compressus existat, in summitate umbilicatus, Cytini nempe apicibus relictis, umbilicum coronatum efficientibus. *Cortex Pomi* est mediocriter crassus, duriusculus & fragilis, ante maturitatem viridis ac lævis, post puniceus & rugosus, qui tandem etiam ad spadiceum extrinsecus accedit, intus vero flavescit, saporis austero-adstringentis. Græcum ipsi nomen est σίδιον, ex quo nonnulli recentiorum, haud sine vitio, formarunt *Psidion.* Latini vocant *malicorium*, cujus dictionis etymon quidam existimant suppeditare *Plinium*, quando is illius corticis usum esse ad coria præparanda perhibuit; mihi tamen, vel citra hunc respectum, esse dictum videtur κατ' ἐξοχὴν *malicorium*, quod præ aliis pomorum corticibus hic *cortex mali Punici* tota sua substantia nobilem habeat usum, ceu suo loco fusius ostendam.

§. 7.

Intra corticum claustra continentur *acini* sive *grana*, simpliciter κόκκοι seu κόκκωνες Græce dicta, *Hesychio* (h) teste. *Membrana acinos discriminans cicus*, vel *cicum* appellatur à Varrone. Ipsa vero grana *succo* turgent *vinoso*, aut dulci, aut acido, aut medii saporis, pro diversa nimirum specie aut maturitatis gradu. Sunt autem grana favorum modo disposita, carnosis membraneisque dissepimentis, ceu parietibus intergerinis, circumsepta amaris, modo candidis, modo purpurascentibus. *Nuclei acinorum* figuræ sunt utplurimum oblongæ, ligneo constant

 corti-

(e) In Indice nom. Plant. multilingu. edit. nov. p. 192. (f) Instit. rei herb. p. m. 636. (g) Hist. Plant. Tom. I. pag. 78. (h) Lexic. Græc. lit. K.

cortice, & pulpa amara, non tamen fine adftri-ctione. Cæterum usque adeo prægnans effe folet fuis acinis *malum Punicum*, ut fæpe *crepaturam spontaneam* hinc patiatur cortex, fuosque embryones jucundo fpectaculo oftendat.

§. 8.

Pergo jam ad *mali Punicæ fpecies* enumerandas, & *difcrimina* evolvenda; ubi quidem iftud primo commemorandum venit inter *fylveftrem* & *fativam*: illa ab hac non in eo faltim differt, quod fit afperior & fpinofior, fed & quod *florem plenum*, proprie *balauftium* dictum, ferat, *fructum* vero *nullum*. Dantur hujus punicæ fylveftris quædam differentiæ, cumprimis à magnitudine florum petitæ: quemadmodum *Rajus* & celeberrimus hujus feculi Botanicus *Joh. Georg. Volckamerus* (*i*) *binas* faltem *fylveftris mali Punicæ fpecies* recenfent, alteram majorem, *balauftium Hifpanicum* vulgo dictam, cujus flos nonnunquam ad rofæ centifoliæ amplitudinem accedit, alteram *minorem*, foliis atrovirentibus, caule craffiore, flore minore, triftiore faturata purpura punicante, à priori differentem. His affinem *tertiam* proponit *Tournefort l. c. Punicam* fcilicet *flore pleno majore variegato.*

§. 9.

Sativæ autem, feu potius *fructiferæ fpecies*, funt longe plures. Novem extare fcribit *Plinius*, fed parum diftincte easdem defcribit, feorfim vero confundit alicubi (*k*) *malum Punicum dulce* cum *apyreno* (ita enim legendum monet *Bodæus*, non *apyrinon*): quafi vero omne Punicum dulcis fucci careat nucleis, quod affertum experientiæ neutiquam refpondet. Quid, quod *hoc phænomenon*, abfentiam nempe nucleorum aut feminum, in quibusdam punicis *accidentarium*, & *ex mero naturæ lufu* effe arbitratur *Rajus*. Obftare hic equidem videtur autoritas *Theophrafti*, qui (*l*) circa *Solos* in *Cilicia* omnes punicas fructum ferre ἀπύρηνον, id eft, *fine nucleo*, teftatur: fed tamen ex ipfo hujus autoris contextu facile apparet, id regionis & climatis beneficio tantum contingere. Cæterum nec adeo proprie τὸ ἀπύρηνον effe accipiendum *Seneca* docet in epift. quando fcribit: *Sic fapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrena dicuntur, non quibus nulla ineft granorum duritia, fed quibus minor.* Quin & ipfe *Plinius* alibi (*m*) fe explicat, *apyrenon* vocando, *cui lignofus* (*five durior*) *nucleus abeft, candidior autem natura & blandioris funt acini minusque amaris diftincti membranis.* Eft ergo ab antiquis autoribus toties laudata *feminum in malis punicis abfentia*, vel accidentaria, vel ita intelligenda, ut nucleorum exilitatem & mollitiem folum fignificet.

§. 10.

Quasdam vero *differentias reales Punicorum* facit color in feminibus, quemadmodum jam olim *Plinius punica erythrococca* feu rubris granis, & *levcococca* feu albis granis dotata, ab invicem diftinxit. Sic etiam *Tournefort* duas recenfet fpecies Punicæ fativæ, *granis amethyftinis crifpis, alteram fructu majori granisque majoribus, alteram fructu & granis minoribus.* Notiffimum vero difcrimen eft quoad *faporem fucci*: unde vulgo etiam *Punica* diftinguuntur in *acida, dulcia* & *vinofa*, five medii inter acidum & dulcem faporis. Attamen & hæc diverfitas per accidens fi non in univerfum, faltem fæpius oriri videtur. Sic *Theophrafto l. c.* perhibente, *malus Punica* quæ in Græciæ regionibus *acida* exiftit, in Ægyptum transplantata, *dulcis evadit.* Sic vice verfa, quæ in Italia aut aliis calidioribus locis *dulces* ferunt *fructus*, fi in Germania colantur, nonnifi *acidos*, aut ad fummum *vinofos perficient.* Neque multum valebit in contrarium illa obfervatio *Cæfalpini* & *Lacunæ*, à *Joh. Bauhino l. c. relata*, quod nempe dulcia punica utplurimum fint grandiora & majoribus granis prædita, fcabro etiam præ cæteris cortice inftructa. Hæc enim Phænomena, ficuti *majorem maturitatis gradum* haud obfcure arguunt, ita quoque iisdem conjuncta *dulcedo* de eodem, & non æque de fpecifica quadam differentia teftari videtur. Quare parum abeft, ut credam, *poffe in eadem arbore, & dulces, & acidos, & medii faporis fructus inveniri*, prout unum præ altero magis vel minus digeftum. Quicquid fit, illa *fructuum differentia ratione faporis*, etiamfi non conftet quod à totidem diverfis fpeciebus proficifcantur, nihilominus quam maxime à Medicis attendenda eft, quoniam pro vario fapore variis etiam facultatibus pollet Granatorum fuccus, ceu fuo loco oftendam.

§. 11.

Alias *Mali Punici differentias*, præter enumeratas, apud Autores non deprehendo. Meminit tamen *Tournefort Punicæ Americanæ feu humillimæ Bignonii*, quamvis fine ulla uberiori defcriptione, ut incertum fit, an fola parvitas peculiarem fpeciem efficiat. Oblitus autem fere effem *de loco natali & cultura mali Punicæ* aliquid commemorare. *Satam* primum in Cypro ferunt hanc arborem *à Venere*, ut Græcorum teftantur fabulæ: frequentius tamen *Junoni* affingitur, fæpiffime vero *Cereri*; forte in memoriam ejus luctus, quod Proferpina à Plutone capta, & à Matre Cerere repetita, eandem à Jove obtinuit ea lege, fi nihil apud inferos degustaffet: fed cum inventa fuiffet *mali punici granis* jejunium folviffe, apud Plutonem manfit, quemadmodum *Ovidius* (*n*) prolixo poemate enarravit, inter alia datum Cereri à Jove hoc refponfum perhibens:

repetet Proferpina Cœlum
Lege tamen certa, fi nullos contigit illic
Ore cibos; nam fic parcarum fœdere cautum eft.

quid

(*i*) Flor. Norimb. p. 201. (*k*) Lib. XXIII. cap. 6. (*l*) Hift. plant. Lib. II. cap. 3. (*m*) Lib. XIII. cap. 19. (*n*) Metamorph. Lib. V. fab. 8.

quid hinc evenerit, Poëta hunc in modum declarat:

Non ita fata sinunt, quoniam jejunia virgo
Solverat, & cultis dum simplex errat in hortis,
Puniceum curva decerpserat arbore Pomum,
Sumptaque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo: solusque ex omnibus illud.
Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne
Inter Avernales haud ignotissima Nymphas,
Ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris,
Vidit & indicio reditum crudelis ademit &c.

§. 12.

Quod si fas est amplius in *fabulas* excurrere, possum aliam *de origine Mali Punicæ* ex *Arnobio* (*o*) proponere, quam velut in summam contraxit *Bodæus à Stapel. l. c.* hunc in modum: In Phrygiæ finibus saxum fuit *Agdus* dictum, ex quo *Deucalion* & *Pyrha*, ex Themidis præcepto, ad humanum genus renovandum, post diluvium lapides sumserunt, ex quorum jactu mater Deum effícta fuit, quam in Agdo obdormientem Jupiter incestis cupiditatibus appetiit, & diu luctatus, cum, quod optaverat, obtinere nequisset, sperma in lapidem fudit, ex quo *Agdestis* natus fuit, qui sua immani efferitate, cum nec Deos nec homines timeret, à Diis de ejus temeritate imminuenda constitutum est, ut *Liber* in eum animadverteret, cui cum merum potui *Liber* apposuisset, gravissimo somno oppressus esset, Liber setis complicatis laqueo plantas nexuit ex una parte, ex alia testes cum pene, ille, somno solutus, extensis pedibus, membrum virile sibi amputavit, cujus cruore *mali Punici arbor* cum suis pomis nata est.

§. 13.

Sed mitto fabulas, & è diverticulo in viam redeo, de *natali solo* & *patria Mali Punicæ* quædam dicturus. *Solum* amat hæc arbor *macilentum*; quamvis & in *pingui* proveniat. In *Regionibus calidis* insimul tamen umbris & rigationibus oblectari dicitur. *Sativa* abundat *in Balearibus Insulis*, *Hispania*, *Gallia Narbonensi*, *Italia*. Optima Granatá poma *in Regno Neapolitano & Valentino* haberi scribit *Joh. Bauhinus*. Cæterum arbor *passim gignitur etiam sine cultura*, qua tamen accedente melius proficit: In vinetis enim, viridariis, hortis, aliisque locis excultis lætior ac vegetior conspicitur. In *Germania* & aliis frigidioribus Europæ regnis *nonnisi sata*, magnoque studio adversus hyemale frigus defensa succrescit. *Sylvestris* in *Africa* nascitur, in *Syria* circa Alepum, ac in ea *Hispaniæ* parte, quæ freto Herculeo vicina *Granata vocatur*. In *Capite bonæ spei* & *in Batavia Indica*, *Belgarum Colonia*, non solum feliciter cresc ere *malum Punicam*, verum etiam fructus ge minati pugni magnitudine proferre, passim quoque *sylvestrem* sive *Balaustium* in dumetis ac sepimentis crescere, αὐτόπτης *Georg. Meister* (*p*) testatur. Quin & hodie *mala Granata* suppetunt in *Brasilia*, ex Europa illuc translata, ut ex historiis Indicis discimus.

§. 14.

Quod *sationem* & *culturam* attinet, hanc, sicut olim in Italia in usu fuit, *Columella* (*q*) his verbis describit: *Malum Punicum* circa Nonas & Idus Martias usque in Cal. Aprilis recte seritur: quod si acidum aut minus dulcem fructum ferat, hoc modo emendabitur: stercore suillo & humano urinaque vetere radices rigato: ea res & fertilem arborem reddet & primis annis fructum vinosum, & post quinquennium dulcem & apyrenum facit; nos exiguum admodum laseris vino diluimus & ita cacumina arboris summa oblevimus, ea res emendabit acorem malorum. *Mala Punica ne rumpantur in arbore* remedio sunt lapides tres, si, cum seres arborem, ad radicem ipsam collocaveris: at si jam arborem satam habueris, scillam secundum radicem arboris serito. Alio modo, cum jam futura mala fuerint, antequam rumpantur, ramulos quibus dependent intorqueto, eodem modo servabuntur incorrupta, etiam toto anno: hucusque *Columella*. Posse autem *arbores punicas* feliciter produci *ex acinis terræ mandatis*, licet omnino constet, plures tamen autores præferunt *propagationem per surculos*, de matrum radice devulsos: & quamvis non uno modo seratur, optimum tamen *Palladius* (*r*) censet, si ramus ejus cubitalis incisus, manubrii crassitie, & capite utroque acuta falce levigatus, scrobi velut obliquus immergatur, prius porcino stercore, & in capite & in parte, quæ ima est, oblinatur, vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius adhuc proveniet, si ponendus ramus gemmata jam matre sumatur. Plura, ne longior sim, ex antiquis rei rusticæ scriptoribus *de cultura mali punicæ* huc non afferam, cum & apud recentiores horticulturæ scriptores, e. g. *Petrum de Crescentiis*, *Anton. Mizaldum*, *Joh. Sigism. Elsholtium*, &c. quamplurima legi queant. Cæterum florendi & fructificandi tempus necessario variare debet, pro diversitate climatum. Nostris quidem in regionibus *flores circa medium æstatis* erumpere solent, *fructus* autem *adulto demum autumno*, & quidem rarius maturi conspiciuntur.

(*o*) Lib. V. adversus Gentes p. m. 155. & seqq. (*p*) *Ost-Ind. Kunst-und Lust-Gärtner* pag. 104. (*q*) Lib. V. de re rust. cap. 10. (*r*) de re rust. mens. Mart. Tit. 10.

CAPUT

CAPUT II.

DE FACULTATIBUS, PRÆPARATIONE ET USU MALI PUNICÆ IN MEDICINA.

§. 1.

Postquam ea, qua potui, brevitate ac perspicuitate *historiam Physico-Botanicam mali Punicæ* pertractavi, ordo nunc requirere videtur, ut *partium* illius arboris *præcipuarum*, quæ ad medicinam expeti solent, *facultates, præparandi & utendi rationes*, similiter explicem. Sunt autem istæ partes 1. *flores* 2. *Putamen aut cortex fructus, seu malicorium*, 3. *succus*, 4. *semina sive nuclei:* de quibus, utpote diversa natura & virtute præditis, singulatim erit agendum. Quamvis autem non ignorem à nonnullis veterum commendari etiam partes alias, sicuti *Dioscorides* (s) *radicis decoctum potum latas ventris tineas expellere, Plinius* vero easdem *radices rubro cortice ex vino potas somnum facere* affirmant: quos tamen *radicum*, uti etiam *foliorum*, à quibusdam memoratos effectus, aut parum probatæ fidei, aut ita comparatos esse existimo, ut ab aliis *partibus mali Punicæ magis usitatis* æquè facile aut facilius obtineri queant.

§. 2.

Floris itaque *temperamentum* quod concernit, juxta veteres statuendum erit *frigidum & siccum in secundo gradu*; quod quidem non minus *de sativæ punicæ flore simplici*, vel *Cytino*, quam de *balaustio* sive *sylvestri & pleno flore* valebit; Nec obstat quod duobus distinctis capitibus *de Cytino & Balaustio* egerit *Dioscorides, cum easdem utrique vires manifeste adjudicet.* Quando autem hujus Autoris mentionem hic iterum facio, non possum, quin obiter indicem, (quod superius in capite 1. omiseram) ipsum *plures* numerare *Balaustii quoad colorem differentias*, nempe *album, fulvum*, & *roseum*, è quibus tamen nonnisi unicum *fulvum* (πυῤῥὸν, qui erit ipse *ordinarius phœniceus color*) unquam observare, aut ab alio fide digno autore observatum reperire potui. Cæterum è laudato *florum mali Punicæ temperamento*, aut *primis qualitatibus*, sano sensu admissis, resultat *vis adstringendi* notissima. Omnis vero, tam siccandi & refrigerandi, quam adstringendi facultas accepta referenda venit *particulis sulphureo-terreis & quibusdam acidis fixioribus* in consortium adscitis; talem enim miscelam non solum *sapor terreo sub-austerus* arguit, sed etiam hoc phænomenon confirmat, quod *infusum vel decoctum balaustii, cum aqua factum, sibi relictum coloris rubelli, injecto vitriolo statim nigrum atramenti instar evadat*; quod quidem plurimis rebus terreo-austeris & adstringentibus, cujusmodi vulgatissimum exemplum *Gallæ* præbent, proprium esse constat.

§. 3.

Quare *mali Punicæ flores*, tam *Cytini* quam *Balaustia*, promiscue adhibentur *adstringendi & siccandi fine*, tam interne, quam externe, variis in casibus: nominatim *diversis eruptionibus sanguinis, per uterum, hæmorrhoides, alvum*, si nimis largæ & violentæ acciderint: ubi tamen (sicut in genere circa usum remediorum adstringentium,) cavere decet, ne intempestive exhibeantur, antequam humorum intemperies correcta & impetus præternaturalis refrenatus quodammodo fuerit. Eâdem cautelâ observarâ locum habere potest *Balaustium in diarrhœis* ac *dysenteriâ*, (quemadmodum *Plinius farina istius floris à morte revocari dysentericos alvumque sisti scribit*) nec non fluore albo & gonorrhœa, quando scilicet labefactatus vasorum & meatuum tonus, & vasculorum excretoriorum oscula nimis hiantia constrictione indigent. Contra ejusmodi igitur affectus (ut *Galeni* (t) verbis loquar) *non est quispiam Medicorum, qui Balaustio non utatur.* Nec minus frequens ipsius est *usus in gargarismate ad uvulam relaxatam*, perinde, ut is, quem seorsim *Dioscorid. l. c.* prædicat *adversus humida gingivarum vitia mobilesque dentes, si decocto colluantur; herniam quoque prolapsu intestini erumpentem cataplasmate Cytini repelli posse* idem perhibet. *Si intertriginibus & aliis ulceribus balaustium illinas, celerrime illa videbis cicatricem contrahere, fidem faciente Galeno.*

§. 4.

Quod autem *Dioscorides* ex antiqua traditione commemorat, illum, *qui tres quam minimos cytinos devoraverit, nullam eo anno lippitudinem passurum*, id sane superstitionem sapit; quemadmodum & hoc eget probatione, quod *Plinius* asseverat, *balaustium scorpionibus adversari.* Cæterum suavissimus floris hujus color invitavit curiosa ingenia, ut aliis etiam usibus eosdem adaptarent, sanitati simul & voluptati serviendo. Hac intentione excogitatus est *pulvis errhinus ruber*, jucundissimi coloris & perquam suavis odoris, cujus descriptionem, ab amico olim impetratam, needum (quod novi) in ullo libro typis impresso inveniendam, pro singulari humanitate sua mecum communicavit *Spectatissimus h. t. Facultatis Medic. Decanus, Dn. D. Joh. Jacobus Bayerus, Fautor & Promotor meus cum pietate & observantia ætatem colendus:* ℞. Flor granator. exquisitæ rubedinis ℥ß. tunicæ pariter

(s) Lib. I. de M. M. cap. 154. (t) Lib. VI. de simpl. Medic. facult.

pariter select. ℥ij. lilior. convall. ℥j. Rad. Irid. flor. ℥ß. ol. lign. rhod. ℈j. cinamom. gtt. iij. Zibeth. gr. ij. Mosch. gr. j. Misc. f. l. a. *pulvis* grossiusculus. Talem vero pulverem, tametsi oculis abblandiatur & fragrantia se commendet naribus, Vir prælaudatus tamen existimat non æque convenire, nisi *temperamentis humidioribus*, & quorum nares, ob vitiatum glandularum & vasculorum tonum, pituitoso excremento abundant. Illud fere prætermisissem, quod jam in antecedente §. memorasse par erat, prostare scilicet in quibusdam officinis *conservam Balaustiorum*, vel per se dandam, vel electuariis adstringentibus ex tempore componendis destinatam. De hac notabilis est locus *Petr. Andr. Matthioli* (u): Paratur *ex Punicæ floribus*, hoc est, ex internis Cytinorum puniceis ac tenuibus foliis, *saccharum*, perinde ac *ex puniceis rosis* (i. e. *balaustiis*) admirabilis facultatis ad *utrasque uteri fluxiones*, si semunciæ pondere sumatur ex vino rubro austeriusculo, aut ex punicorum acidorum succo, aut ex aqua, in qua ferrum exstinctum fuerit: præstat quoque, magno sane præsidio, ad *Gonorrhœam, ad cœliacos & dysentericos* &c.

§. 5.

De *Malicorio* seu *putamine mali punici*, quod vulgo in Pharmacopoliis *cortex granatorum* dicitur, ad ea primum reflecto digitum, quæ *cap. 1. §. 6.* notavi, esse nimirum hunc corticem *saporis austero-adstringentis*; unde haud difficulter apparet, quid de virtutibus ejusdem sit pronunciandum: ut paucis omnia complectar, cum *Dioscoride* affirmo *malicorium omnes præbere usus, quos Cytini, aut Puni mali flores*, tam simplices, quam pleni. Est autem certe *malicorium in adstringendo valentius Cytino & Balaustio*, insimul etiam fere insuavius sapore. Non repetam nunc illos casus, ad quos florum esse usum antea ostendi; hoc tamen experimentum nequeo tacere, quod pro singulari humanitate sua & favore in me summo mihi retulit *Magnificus Dn. D. Hoffmannus, diversorum S. R. I. Procerum Consil. & Archiater, Facult. Med. & totius Academiæ hujus, nec non Colleg. Med. Norimberg. Senior venerabilis, Hospes ac Præceptor meus omni honoris & obsequii cultu prosequendus*, se nimirum *in nimio mensium fluxu*, cum felici successu, solere uti *externo fotu, è cortic. granat. flor. Balaust.* rad. Bistort. tormentill. fol. plantag. centumnod. bursæ pastoris, equiseti, nuc. cupress. in aq. fabror. ferrariorum decoctis.

§. 6.

Quanto certior autem est *stiptica malicorii facultas*, sive intus sive extrinsecus illud adhibeatur, tanto magis paradoxæ sunt observationes quorundam Medicorum de *Emmenagoga istius corticis virtute*. Sic *Jacobus Janus*, Archiater Reg. Dan. (x) *mulierem* novit, *mensium retentione detentam*, quæ omnibus aperientibus frustra tentatis tandem præter rationem *assumtis corticibus granatorum provocavit menstruos fluxus*. Verum esse hoc experimentum, idque in aula Sleswicensi, & vicina alia, non semel factum, testatur *Joel. Langelott:* (y) cortices vero granatorum, non in substantia assumtos, sed *in decocto cum cerevisia facto*, idem admonet, causam insecuti effectus rejiciens in *particulas salinas volatiles vitriolaceas* aperientes, reliquæ corticis substantiæ terrestri & adstringenti immersas, parciores quidem, quæ tamen si convenienti menstruo (quale sit cerevisia lupulo condita) resolvantur, non possint non insigniter aperire. Sagaciter autem *Langelotto* respondit *Th. Bartholinus* (z) hunc in modum: *Multa esse scio terrestrium partium, quæ aperiant, quod de adstringentibus pyris, post pastum comestis, Galenus testatur. Causaque non Chymica est, quod crassæ illæ partes & adstringentes roborant viscera, ut expellant deinde promptius, vel fibras venarum constringendo compressionem inferiorum promoveant. Hæc ratio reddi potest amethodicæ curationis, siquidem in substantia exhibiti fuerint: Salinæ verò particulæ, quia te fatente exigua in quantitate corticibus insunt, vix videntur suavi aperiendi obstructos locos reserare, præsertim cum menstruum ex cerevisia imbecillius sit, quemadmodum in aliis purgantium infusionibus experimur.*

§. 7.

Quod *Plinius* scribit, *expeti malicorium malaciæ gravidarum, quoniam gustatu ejus moveant infantem*, id quidem cum à nemine fide digno Medico confirmatum legerim, aliis explorandum relinquo. Decantatus vero est illius *corticis usus contra lumbricos infantum*, quandoquidem mulierculæ infusum ipsius, cum cerevisia paratū, pueris propinant non sine effectu desiderato, ceu prælaudatus *Dn. D. Hoffmannus* mihi asseveravit. Forsan & de eodem cortice intelligendus est locus *Dioscoridis* supra citatus, ita ut pro τῶν ῥιζῶν legendum existimem Σιδίων, siquidem totum istud caput *Dioscoridis* περὶ Σιδίων inscribitur, & tractat, ut propterea in eo laudata *virtus anthelmintica* incongrue radicibus mali Punicæ, rectius vero *corticibus* tribueretur. Posset ea ipsa *vis inimica lumbricis* quodammodo etiam exinde comprobari, quod *Plinius* perhibet *mali Punici corticis fumo culices fugari*. Luculentum autem exstat testimonium *Constantini* (aa) affirmantis, *peculiarem vim inesse malis Punicis tineas ventris enecandi*, seorsim autem *malicorium* vino decoctū, ac potum occidere *vermes*, maxime eos quos *Ascarides* nominant. Idem Autor alibi (bb) refert, tam cortices quam flores punicorum in pulverem redactos, ac jejuno stomacho sumptos, plurimum *facere ad tussim frigidam & catarrhum*.

(u) in Lib. I. Dioscor. cap. 127. (x) in *Barthol.* hist. Anat. Cent. IV. 39. (y) Epist. Med. *Bartholin.* Cent. II. 63. (z) l. c. epist. 64. (aa) Lib. IV. cap. 18. de morbis. (bb) l. c. cap. 19.

§. 8.

Febres intermittentes sæpe fugare malicorium ex *Tachenio* se didicisse *Tancretus Robinson* apud *Rajum l.c.* testatur, existimans *ab alcali aperitivo*, quo cortex ille abundet, vim febrifugam proficisci. Sicut autem istius principii abundantia gratis supponitur, ita ne quidem opus est ab eo repetere laudatum effectum, quoniam decantata *virtus antifebrilis corticis Peruviani, aluminis &c.* exquisite stipticorum, citra omnem aperitivæ facultatis suspicionem manifeste satis sese exerit. Cæterum *externos usus malicorii speciales*, tametsi plures adhuc laudare possim, aliquot tamen solum insigniores nunc indicabo, & hunc imprimis à *Matthiolo* commendatum: *Est malicorio præcipua vis adversus pudendorum ulcera, siquidem id exsiccatum & cum sicca pariter marina spongia & aloe tritum, æquali omnium portione, addito aluminis usti momento, penis ulcera in viris & vulvæ in mulieribus brevi ad sanitatem deducit.* Cortice punici ex vino decocti & impositi *perniones* sanari asseverat *Plinius.* Macerati iidem cortices in aquis congruis conducunt *ad oculos* lachrymis, & *hæmorrhoides* sanguine nimium stillantes, si partes affectæ isto liquore foveantur, teste *Aldrovando* (*cc*). Speciatim vero *usum ophthalmicum in variolis*, ad oculos puerorum defendendos, extollit celeberrimus *Zvingerus* (*dd*) non solum simplici decocto malicorii in illo casu locum concedens, sed sequentem formulam præstantiorem delarans: ℞. *cort. granat.* ℥iij. *aut* ℥ß. *affund. aq. rof. fœnic. & plantag.* āā. ℥vj. *vel* ℥j. *diger. in arena vel cinere calido, hinc filtr. & addantur tutiæ præp.* ℈ij. *croc.* gr. iv. *vel* vj. *camph.* gr. iij. *misc. applic. sæpius oculis tepide cum linteo.*

§. 9.

Nucleorum sive *acinorum* aut *seminum mali Punici* vires fere similes sunt illis malicorii modo laudatis. Quare *siccatos in Sole istos nucleos* (acidi præsertim punici) *obsoniis inspersos concoctosve fluentem alvum & stomachum sistere, aqua pluviali madefactos commode bibi ab hæmoptoicis, ad dysenteriam item fœminarumque fluxiones prodesse, Dioscorides* affirmat. Porro hic ipse Autor *expressum nucleorum succum coctum cum melle, ad oris, virilitatis, & sedis ulcera, nomas, reduvias, & ea quæ in corpore extuberant, aurium dolores & narium vitia*, commendat. Quo minus autem de hoc *externo granorum punici* usu dubitandum est, eo magis confirmat *internum usum Aldrovandus l.c.* quod nimirum integra *mali Punici grana*, matura & siccata, vino eduliisque omnibus, per infusionem vel ebullitionem, virtutem efficacissimam tribuant omnes compescendi *excretiones immoderatas* cujuscunque generis: seorsim vero *pulvis eorum nucleorum subtilissimus*, si thuris parum admisceatur, illeque cum aqua rosacea bibatur ad dies aliquot in dosi ʒij. *profluvia alba mulierum* tollant.

§. 10.

Succi autem *granatorum vis differens est, pro saporis diversitate*; quod pridem perspectum habuit *Hippocrates* (*ee*) sic pronuncians: *Mali punici dulcis succus alvum movet, habet autem quid æstuosum: Mala punica vinosa minus æstuosa sunt: acida vero magis frigefactoria.* Idem fere est judicium *Dioscoridis*, sed paulo prolixius declaratum his verbis: *Punica dulcia stomacho utiliora habentur, sed aliquantulum in eo calorem gignunt, inflationes pariunt, unde in febri abdicantur. Acida adstringunt, æstuanti stomacho auxiliantur, & multo magis contrahunt ac urinam cient, ora, gingivasque lædunt. Vinosa vero mediam sortiuntur naturam.* Solent propterea *distincti* illi (quoad saporem) *succi granatorum* in usus Medicos seorsim asservari, aut è singulis præparari *singulares syrupi.* Et quamvis *Galenus* (*ff*) è triplici (ratione saporis) succo simul componere doceat syrupum, merito tamen ex sententia *Caspari Hoffmani* (*gg*) contra illum disputant periti Practici, *seorsim* nempe *parandos esse syrupos istos, pro diversitate scoporum, quia profecto non est idem, effectus*; ita enim laudatus Autor *in febribus biliosis*, præsertim ubi humor occupabat os ventriculi, *ex acidis punicis* egregium emolumentum sensit, quod ex dulcibus sperare non poterat. Consulto igitur in officinis pharmaceuticis bene constituis uterque, *tam dulcium, quam acidorum granatorum, syrupus* prostat, quin & *acido dulcium* seu vinosorum quoque; tametsi talem ex tempore componi posse arbitror, ex acidi ac dulcis miscela.

§. 11.

Cæterum aut ex medii vinosive saporis malis punicis, ab origine talibus, aut ex acidis ac dulcibus junctim exprimitur *succus*, & sub titulo *vini granatorum*, ad desideratos usus, reconditur. Ejus conficiendi ratio, juxta *Matthiolum*, hæc est: Acini maturi diligenter à putaminibus & membranis purgati prælo committuntur, ac exprimuntur: mox vinum saccis ad id accommodatis percolatur, & in vasculis reponitur, quousque fæx residat, defæcaturque deinde, & clarum servatur, affuso desuper oleo, ne corrumpatur, vel acescat. Sunt & qui sine oleo illud in cellis asservent, sed id per æstatem facile acescit. *Palladius vinum de Malis granatis*, à corruptione defendendum, *coquere* jubet lente usque *ad medietatem*, & cum refrixerit picatis & gipsatis vasculis claudere. Aliqui, eodem *Palladio* teste, succum non excoquunt, sed *singulis sextariis libras mellis singulas miscent*, & in prædictis vasculis ponunt & custodiunt. Ast vero recte animavertit *Aldrovandus*, non posse fieri absque præjudicio gustus vinum hujusmodi exco-

(*cc*) Dendrolog. Lib. II. p. m. 434. (*dd*) *Neu vollkommen Kräuter-Buch* p. 25. (*ee*) Lib. II. de diæta §. 29. (*ff*) Lib. VI. de morb. sec. loc. 1. (*gg*) Lib. II. de Medicam. officin. cap. 181.

excoctum, aut compositum cum melle, ideoque usu receptum eo minus esse, quo magis recedit à temperie concupita in medicamentoso simpliciter vino. Est tamen, ut per annum vel ultra duret *Granatorum vinum*, omnino necessaria *aliqualis coctio & Sacchari admistio*, quemadmodũ complures Pharmacopœi consueverunt *libris duabus succi Granatorum vinosi*, probe decantati & paulisper cocti, ℥iv *circiter Sacchari admiscere.*

§. 12.

Sicut autem juxta Poëtam:

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ,

ita nunquam non in deliciis posuere mortales, præsertim æstu & siti morbosa afflicti, *ex ipsis malis Punicis delibare ex tempore suavissimum succum.* Quoniam vero ista poma sibi relicta, vel in arbore adhuc hærentia *sponte rumpuntur* suumque succum profundunt, vel decerpta *non admodum diu citra corruptionem durant*, hinc prius incommodum, nempe crepatura, ut avertatur, prudens est consilium *Columellæ l.c.* ut *ramuli, quibus mala jam matura dependent, intorqueantur*, sic enim non solum non rumpi, sed & incorrupta toto anno servari Autor ille perhibet. Rationem experimenti hanc subesse puto, quod facta intorsione ramuli uberior succi transitus ex arbore in pomum impediatur, jam præsens vero succus in pomo magis digeratur, & corticis pori condensentur, ne vel transpirare succus, vel aër, corruptionis causa, liberius ingredi per eos queat. Alteri autem intentioni, ut scilicet Punica mala diutius incorrupta serventur, satisfacere docet *Palladius* vario modo: si *picatis pediculis* ordinata suspendantur, aut lecta integra *in aqua marina vel muria fervente mergantur*, ut combibant, post triduum Sole siccentur, ut sub dio nocte non maneant, post in loco frigido suspendantur; cum volueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari; item si à tactu invicem separata *paleis obruantur*, item si *induantur argilla*, & ea siccata loco frigido pendeant. Mitto alias *conservandi rationes*, à *Palladio* aliisque traditas, hoc saltim addens, *Apicium Cælium* (*hh*) nonnisi unicam commendare enchiresin, *ut mala granata diu durent, in calidam ferventem mergendo, & statim levando, ac suspendendo:* quem in locum ita *Mart. Listerus: de aqua marina fervente omnes, imo & ipse Mago Carthaginensis loquuntur; & noster Apicius sine sale rem conficit, ita certe sapor melius conservatur, & satis condensantur pori ut durent.*

§. 13.

Sive autem *in pomis integris* conservatus, sive expressus & in *vini formam redactus*, aut in *syrupum coctus* habeatur *succus Granatorum*, virtutes ejus omnino variabunt, prout *vel à natura dulcis, vel acidus, vel medii generis*, aut *vinosus* ille fuerit, sicuti §. 10. jamjam indicavi. Et *dulcium* quidem *succus*, indeque paratus *syrupus*, dictitante *pharmacopœia Augustana*, tussim sedat, exscreationes promovet, humectando sitim mitigat, ac pectus lenit. *Acidus* vero *succus*, cum syrupo suo, præter virtutes supra laudatas, insignem habet usum *in cardialgia & vomitu bilioso*, quandoquidem *Simon Paulli*, (*ii*) scribit, Socerum suum, *Jac. Fabricium tanti fecisse in cardialgia syrupum acidum granatorum, ut illius specificum esse diceret, & pro eo haberet, unde adversus vomitum & singultum ei is valde familiaris erat.* Huc pertinet sine dubio *Hippocratis* (*kk*) observatio: *Mulieri cor, hoc est os ventriculi dolebat, & nihil remittebat dolor: huic polentæ pollen in mali punici succum inspersus, & semel in cibo satis fuit, & non removebat.* Similiter *Simeon Sethus* (*ll*) asseverat *acidi mali punici succum*, cum mastiche crebrius ingestum, *immoderatum vomitum avertere & jecinoris inflammationes à vinolentia exortas compescere:* porro etiam eundem succum, ob aciditatem cum melle illitum, oculis *visum acuere*, præcipue si alicujus sit ætatis.

§. 14.

Qui vero *medii* est *saporis*, aut *vinosus granatorum succus*, *mediô* etiam *stat loco quoad effectum*, ut e. g. minus calefaciat & abstergat, quam dulcis, minus vero etiam refrigeret atque adstringat quam pure acidus. Propterea iste *medius aut vinosus* egregie *temperat, humectat & roborat.* Hinc *morborum malignorum*, cor & ventriculum corroborando, esse *alexipharmacon*, speciatim *in dysenteria, febribus malignis, variolis & morbillis* prodesse affirmat *Simon Paulli l.c. syrupum granatorum acido dulcium nauseam ac vomitum biliosum* reprimere, *febribusque biliosis* plurimum auxiliari testantur inter alios *Medici Augustani in Pharmacopœa* sua. Adversus *sputum cruentum* si gularis est virtutis ille *syrupus*, cum opii gr. j exhibitus, ceu mihi retulit *Vir Prænobil. Excell. atque Experient. Dn. D. Laurent. Heister.* Cæterum in memoratis casibus aut per se ad ℥j. vel alteram propinari solet *vinum granatorum*, aut julepis ac potionibus admisceri: par ratio est *syrupi.*

§. 15.

Cum autem *punica*, perinde ut alia poma, inter esculentas res aut alimenta vulgo numerentur, merito quæritur, *an alimentum præbeant corpori?* respondet cum *Galeno Casp. Hoffmannus*, minimum vel nullum, aut certe non majus, quam citria & aurantia. Vidit *Joh. Bruyerinus* (*mm*) non paucos, anno quo Clemens VII. Pontifex Massiliã navigavit ad Regem Franciscum I. *esu malorũ granatorũ nimio* gravissime conflictatos *inflationibus, & alvi doloribus.* Galli enim mediterranei, æstuum impatientes, huicque pomo non assueti, tanta aviditate vorabant, ut nullus prope finis mandendi videretur: verum id fieri oportebat cum modo, & citra satietatem, alioqui generosissima poma infa-

(*hh*) Lib. I. de art. coq. cap. 18. (*ii*) Quadrip. Botan. p. m. 384. (*kk*) Lib. II. epidem. Sect. 2. text. 1. (*ll*) de aliment. lit. P. cap. 1. pag. m. 101. (*mm*) Lib. XI. de re cibar. cap. 24.

infamabantur. De *nimio* eorundem *usu*, vel potius *abusu*, intelligendum quoque est *Simeonis Sethi* effatum: *omnia mala Punica impetum Veneris obtundere, præcipue in illis, qui frigidi sunt temperamenti.*

CAPUT III.

DE USU MALI PUNICÆ EJUSQUE PARTIUM, FLORUM ET FRUCTUUM, EXTRA MEDICINAM.

§. 1.

Tametsi præfixum mihi scopum, post concinnatam *Mali Punicæ historiam Botanico-Medicam*, attigisse me jam existimem, ne tamen multiplicem ipsius *usum extra Medicinam*, qui passim ab autoribus notatur, penitus ignorasse aut neglexisse videar, pauca duntaxat ejus exempla in medium proferam, ablegans desiderantem plura Lectorem ad scriptores in hujusmodi rebus evolvendis prolixiores, instar omnium vero ad *Ulyss. Aldrovandi dendrologiam.* Lubet autem mihi imprimis delibare *usum Mechanicum & Oeconomicum*, hinc etiam *Mysticum & Moralem.* Prioris specimen est, quando *malus punica ornamentum præbet hortis*, & per eos ambulantibus oblectamentum, gratam opacitatem. In regionibus calidis e. g. in Italia, malus punica sylvestris *tutissima* simul & *utilissima hortorum sepimenta* præstat, utpote quæ spinis fures arceant. *Lignum arboris coloratum* Abacariis ad eorum tessellata opera perficienda inservit. Cæterum *corticem mali punici ad coria præparanda adhiberi*, indeque *malicorii* vocabulum enatum esse jam supra Cap. I. §. 6. è *Plinio* retuli. Huic suffragatur inter alios *Matthiolus*, immaturum punici corticem ideo malicorium antiquis esse dictum, *quod eo, ut Rhu arbore, ad perficienda coria uterentur.* Idem cortex *ad conficiendum scriptorium atramentum*, una cum Gallis, aut loco earum potest impendi: Quam in rem notabilis est *Petr. Mar. Caneparii* observatio: (nn) *aliqui Gallis addunt cortices malorum punicorum, verum integri cortices, aut in frusta saltem nulloque pacto triti ingredi debent, ac prope finem, dum componitur encaustrum* (sive atramentum); *redditur enim ex corticibus granatorum magis splendidum & nigrum.* Varios autem *atramenti ex malicorio componendi modos*, quales Autor laudatus recenset, huc transcribere supersedeo.

§. 2.

Usum mali Punici mysticum vix puto magis concinne & accurate me posse enarrare, quam *Benedicti Curtii Symphoriani* (oo) verbis: *Fuit olim malum Punicum in sacris Hebræorum ceremoniis* lege etiam plurimum laudatum: nam *sacerdos*, sacrum tabernaculum ingressurus, vestem gestabat, in cujus imo margine, atque per ambitum alternatim *mala Punica* & tintinnabula pendebant, non sine mystica ratione, uti nos docuerunt sacri interpretes; & quod tantum *malum Punicum* sive *granatum* attinet, quemadmodum ejus exterior cortex *interius plura grana continet*, *sic fides una innumeros sanctæ Ecclesiæ populos conservat*, quos tamen meritorum diversitas retinet: Alii, quod hoc malum concordiam denotet. Fuit etiam *apud Ethnicos in illorum divinis* percelebre; nam prodentibus multis Græcis Autoribus Hæreum templum in imo Insulæ Eubœæ memorabile fuit, præsertim vero Junonis simulachro, ex auro & ebore facto, verum memorabilius, artificio materiam longe superante, *Polycleti opere*, cujus manuum altera *malum Punicum*, altera sceptrum gestaret. Quod autem ad *mali Punici gestationem* pertinet, *Pausanias* secretiora esse dicit, quam ut ullus sermone explicare debeat, ideo prætermittenda. Quantum seorsim ad *complura S. Scripturæ loca*, in quibus τȣ *Rimmon seu mali Punici* fit mentio, singulorum fere *sensum*, præcipue *mysticum* studiose explicavit *Joh. Henr. Ursinus* (pp) quem omnino consuluisse Lectorem curiosum non pœnitebit.

§. 3.

Cæterum de *usu mali granati emblematico, symbolico & morali* multa possem hic congerere, si id temporis & instituti ratio pateretur. Unum igitur alterumve saltem exemplum commemorabo. Nota autem est imprimis illa de *Dario Persarum Rege* historia, qui cum forte *pomum Punicum* in manu teneret, dixerit, *se non optare majorem thesaurum, quam ut tot haberet Zopyros, quod grana sint ipsius pomi*: significans, Regibus nihil utilius esse fidelibus amicis, qualem *Darius* erat expertus *Zopyrum. Henricus IV. Hispan. Rex malum Punicum* sibi delegit, cum epigraphe: *Acre-dulce!* ut significaret in optimo Rege sic severitatem & humanitatem esse temperandas, ut neque sine severitate ignavus, neque sine humanitate crudelis videatur (qq). *Malum Punicum Regni symbolum* esse, & *pomum Imperii aureum Mundi*, pluribus ostendit laudatus *Ursinus* (rr) qui etiam *mala granata in veste summi Sacerdotis Hebræorum* regna mundi denotasse arbitratur, pedibus Dei subdita, cujus laudem tintinnabula interposita concelebrarent: quam sententiam olim quoque fovit *Valerius Flaccus:*

> *Punica quid mala hæc, quid tintinnabula signant?*
> *Cuncta Dei laudem subdita Regna canunt.*

Denique *malum Punicum sponte discruptum* (ut sæpe fit) elegans præbet *emblema* aut *symbolum Christianæ charitatis*, quæ difflari nimium propter ardorem, aliisq; communicari benefice desiderat.

M. B. V.

(nn) de atrament. descript. IV. cap. 8. (oo) hortor. Lib. XXI. cap. 12. (pp) Arboret. Biblic. cap. XXXII. (qq) in 1. Reg. cap. XIV. v. 2. (rr) Analect. Sacr. Vol. I. pag. 264.

M. B. V.

GAZOPHYLACIUM BEATORUM, PRO SUPPLEMENTO MUSEI MUSEORUM.

α. ω.

DUm ſua *Muſeis* ars & natura miniſtrant,
Immortale decus nunc mea Muſa canet.
Muſeum referam nullis aut auribus α) unquam,
Aut oculis β) hauſtum, quod parat ipſe Deus
Cunctis Theiophilis: gaudet quô cœlica turba,
Ad faciem γ) æternùm cernere nempe Deum.
Exulet hîc auri fulgor, ſit ſplendor inanis
Gemmarum: Artificum ceſſet & artis opus.
Deſinit heîc Phyſicus, ceſſant heîc experimenta,
Nil tria naturæ regna referre valent.
Aldrovande vale, valeas *Kirchere*, *Oleari*,
Nil cum *Besleris* *VVormius* hicce juvat.
Sanctus δ) namque locus Musei Museiorum
Coelestis: Dominus ter ε) quoque ſanctus ibi.
Trinunum mirare prius venerando Supremum,
Majeſtate ſua qui modò cuncta ζ) replet:
η) Lux in inacceſſis habitans θ), fulgore coruſcans,
Illuſtrans radiis turbida quæque ſuis:
Altitonans & quæque regens, cui militat æther,
Qui reboans tonitru fulmen in Orbe quatit.
Cerne ι) *Creatorem*, fontem ſine fonte perennem,
Unde ruunt vitæ flumina quæque tuæ.
κ) *Agnum* cerne *Dei*, (λ) *cœleſtem* cerne *Columbam*,
μ) Numine Trinuno cuncta repleta ſacro.

 Hic

α) Eſaiæ 64. §. 4. β) 1. Cor. 2. §. 9. γ) 1. Joh. 3. §. 2. 1. Cor. 13. §. 12. δ) Joh. 14. §. 2. ε) Jeſ. 6. §. 3. ζ) 1. Reg. 8. §. 27. Jer. 23. §. 23. 24. η) 1. Tim. 6. §. 16. θ) Pſal. 18. §. 8-16. ι) Gen. 1. §. 1. Actor. 17. §. 24. κ) Joh. 1. §. 29. 36. λ) Matth. 3. §. 16. μ) 1. Reg. 8. §. 27.

Hic ν) *Dominus* Dominos quoscunque coercet in Orbe,
Cuique potestatem dividit Ipse suam.
Nullus Pontificat, nullas habet Induperator
Vires, nî Dominus conferat ante suas.
Principis hîc titulus cessat, ξ) nî cesserit illum
ο) Principium & Finis, scilicet ipse Deus.
Vis *Solium?* hoc π) cœlum est. Pedibus dat terra *Scabellum*,
ϱ) *Sceptro* sceptra suo quælibet ille regit.
σ) Nubibus is vehitur, fugiant procul inde Curules,
τ) Non capiunt Dominum pulpita nostra Deum.
Aularum Attalicis aulæis splendida Rostra
Vix rastro aut rostro quid melioris habent.
Vis υ) *diadema* tibi monstrarier atque coronam?
Ah! Servatorem φ) conspice quæso tuum.
Sanguine stillantem monstrabit is ipse *coronam*
Quis sine tormentis mentis id omne videt?
Vimina cum spinis cingunt hîc tempora *Regis*,
Rarius hisce nihil, carius hisce nihil.
Hoc opus, hic labor est, pangunt quæ χ) crimina Mundi
Immundi mundo salvificoque Deo.
ψ) Hosce Θεανθρώπῳ pariunt peccata dolores,
Ut nos æternus deserat usque dolor.
Sæpius in fanis Sanctorum mille Relictis
Demulcet oculos credula turba suos.
Mox Christi spinas, clavos, mox pallia monstrat,
Et quæ monstrorum plura relicta tenet.
Illic particulæ crucis sine cruce videntur,
Nil festuca valet lignea luce carens.
Artus Sanctorum veneratur & inde cruorem,
Cum lacrymis Christi, Matris & illa Dei.
Ast incerta nimis, vanâ quoque sorte referta
Sunt è defunctis membra petita viris.
Quid juvat aspectus membrorum? quidve superstes
Inde superstitio? ω) corde tenendus amor,
αα) Christus noster amor, cujus nos ββ) sanguinis unda
Mundati Christi portio magna sumus.

γγ) Hunc

ν) Dan. 2. §. 21. cap. 5. §. 21. 1. Tim. 6. §. 15. ξ) Prov. 8. §. 15. Rom. 13. §. 1. ο) Apocal. 1. §. 8. π) Esa. 66. §. 1. ϱ) Psal. 45. §. 1. σ) Psal. 18. §. 11. 12. τ) 1. Reg. 8. §. 27. υ) Cant. III. §. 11. Matth. 27. §. 29. φ) Joh. 19. §. 5. χ) Esa. 53. §. 5. ψ) Esa. 43. §. 24. ω) Joh. 21. §. 17. Psal. 18. §. 1. αα) Ephes. 3. §. 19. 1. Cor. 16. §. 22. ββ) 1. Joh. 1. §. 7.

γγ) Hunc qui corde tenet, thesauros possidet omnes,
Immensos, raros, quos pia turba capit.
O mihi felices, ô terque quaterque beatos,
Queis licet in Domino cernere tanta suo!
δδ) Nauseo delicias, vanissima gaudia Mundi,
Stent licet ingenti vel prece, vel pretio.
In Christo quærenda mihi rarissima quævis,
Hîc boni abyssus erit, munera quæque ferens.
εε) O quam profundi fundi tunc divitiarum
Cœli & cœlestis cognitionis erunt!
ζζ) Terra & terrena ruent, cœlumque peribit,
Ast Salvatoris verba relicta manent.
ηη) Quando erit illa dies, quâ corpore glorificato
Et vultum & faciem cernimus euge tuam?
θθ O quando venies Jesu! dulcissime Jesu!
Ah venias! propera! Tu mihi solus eris
Omnia: ιι) posthabitis exantlatisque periclis
Te anhelo Jesu! Tu mihi solus eris!
κκ) Te modò si teneam, pereant terrena, superna,
Dispereant vitæ stamina quæque meæ.
λλ) Cogito perpetuam, volitante per æthera mente,
Sedem: quam ut stabili, da mihi, mente petam.
Illa sede sede, nec ab illâ sede recede
Mens mea μμ) spiritibus nunc prope juncta bonis.
νν) Si Patria est ubicunque bene est, ubicunque beatè
Vivitur: in cœlo vivitur hocce modô.
Vivitur hîcce Deo vivo, qui cuncta creavit,
Vivitur hîc Christo, ξξ) quô mihi vita patet.
Vah! quam suavis erit Sanctorum cantus in aure!
Vah! quam dulcis erit visio sacra Dei!
Da mihi prægustum cœli, Pater alme, ubi gustum
Perdidero: labiis sis panacea meis!
οο) Mors mea vita fiat, quia mors tua vita Redemptor,
Te sequor, utque sequar, me trahe Christe, sequar.
Fac ut in ππ) occursum veniam, mî Sponse, tuorum
Vulnerum: in amplexu tunc ρρ) requiesco tuo.

σσ) Quan-

γγ) Eph. 3. §. 17. δδ) Phil. 3. §. 8. Coll. 3. §. 1. seqq. εε) Rom. 11. §. 33. ζζ) Matth. 24. §. 35. ηη) Ps. 42. §. 2. 3. Phil. 3. §. 21. θθ) Apoc 22. §. 20. ιι) Apoc. 7. §. 13. 14. κκ) Psal. 73. §. 25. 26. λλ) 2. Cor. 5. §. 2. seq. Phil. 1. §. . 3. μμ) Ebr. 12. §. 23. νν) Hebr. 13. §. 14. cap. 11. §. 10. ξξ) Joh. 14. §. 6. οο) Phil. 1. §. 21. seqq. ππ) 1. Thess. 4. §. 17. ρρ) Cant. 2. §. 14.

ςς) Quando nunc venies Jesu! dulcissime Jesu!
Euge veni! ah venias! Tu mihi Sponsus eris.
ττ) Extensis manibus Te expecto! specto suprema,
υυ) Ad Te perpetuò lumina flecto mea.
φφ) Clamitat ut cervus sitiens quærendo fluentum
Sic clamo ad Dominum corde flagrante meum.
χχ) Luctando luctam tandem cum morte tremendam
Imploro auxilium desuper ipse tuum.
Ad Te suspiro, dum spiritus hoc regit artus,
ψψ) Exspirantem animam suscipe quæso meam!
Quod reliquos spectat, quos exspirando relinquo,
ωω) Summe patrocinio protege quæso tuo.
ααα) Dirige cunctorum gressus, cunctorum dirige vitam,
Vitam post vitam confice quæso novam.
Ut tandem è tumulo surgens Tibi dicere possim:
βββ) Ecce Tuum! Ecce Tuos! quos mihi credideras.
Omnia (*) præcepi atque animo mecum ante peregi,
Audi vota Deus! dirige cuncta Deus!

ςς) Ps. 42. §. 1. seqq. Apoc. 22. §. 20. ττ) Phil. 3. §. 13. υυ) Luc. 21. §. 28. φφ) Psal. 42. §. 1. χχ) 2. Tim. 4. §. 7. ψψ) Luc. 23. §. 46. Act. 7. §. 58. 59. ωω) Joh. 17. §. 9. seq. conf. cap. 19. §. 26. 27. ααα) Psal. 1. & 119. βββ) Joh. 18. §. 9.

(*) Hæc agonizantis *Gassendi* verba erant, cum à Medico, *Guidone Patini*, moneretur, ut res suas ordinaret. Vid. *Guy Patin aux lettres choisies* n. 65. pag. 180.

INDEX.

Belmoschi	pag. 77.
Acacia vera	268.
vulgaris	269.
succus	268.
Acalbahar	502.
Acetum	219.
scilliticum	129.
Achiotl	7.
Acidulæ naturales & artif.	71.
Acmella	131.
Adamas	32.
Adamica terra	4.
Adianthum album	146.
nigrum	ibid.
vulgare	ibid.
Ægagropilæ	313.
Ærugo	56.
Æris squama	7.
Æs caldarium	54.
ustum	55.
Aetites	47.
Agallochum	179.
Agaricus mineralis	3.
quercus	231.
trochiscatus	232.
vegetabilis	232.
Agnus castus	88.
Scythicus vegetabilis	321.
Alabastrum	41.
Alcali sal	19.
Alcanna	126.
Alce	297.
ejus ungula	ibid.
Alchymia	433.
Alga saccharifera	168.
Alkekengi	238. 239
Alkermes	209.
Alquifoux Gallorum quid?	58.
Aloe caballina	259.
hepatica	259.
lucida	260.
succotrina	259.
Aloes lignum	179.
Alumen botryoides	12.
catinum	13.
fæcum	13.
plumosum	13.
rubrum spurium	ibid.
verum	ibid.
rupeum s. de rocca	13.
saccharinum	ibid.
scajolæ seu scissile	13.
ustum	ibid.
Zigenhainense	12.
Ambra grysea cruda	pag. 336.
genuina unde?	ibid. 428.
valor	499.
vindicata	338.
nigra	337.
Amethystus	32.
Ammi	79.
Amomum	78.
Dioscoridis	ibid.
Plinii	78.
ramosum	78.
Ammoniacum gummi	279.
sal	297.
Amydum seu Amylum	95.
Amygdala amara	225.
dulcia	226.
Ampelitis	27.
Anacardia	207.
Ananas	192. 433.
Anatrum	14.
Anchovies	443.
Anchusa	127.
Angelica	129.
Anil	9.
Anisum	80.
stellatum	81.
Anseres Scotici fabulosi	327.
veri	ibid.
Anthora	115.
Anthraces	27.
Antimonium crudum	65.
diaphoreticum	67.
Antimonii butyrum	67.
crocus metallorum	66.
flores	67.
hepar	66.
minera	65.
Regulus simplex	66.
♂alis	ibid.
medicamentosus	ibid.
sulphur auratum	66.
vitrum hyacinth.	66.
nigrum	ibid.
purpureum	ibid.
succineum	ibid.
Antihecticum Poterii	57.
Antophylli	203.
Aper	317.
Indicus	ibid.
Mexicanus	ibid.
Aphronitrum	14.
Apices nigri chel. astacorum	349.
Apri dentes	317.

Aqua benedicta Rulandi	66.
fortis	15.
naphæ	213.
regia	297.
Aquila	47.
Arabicum Gummi	269.
Aracus aromaticus	197.
Aranea	362.
Arbor regundorum finium	7.
ſaguifera	435.
canaria	439.
Philoſophica	53.
calapa	439.
caſuaria	403.
giomonto	418.
Arcanum corallinum	70.
duplicatum	15.
Areca	227.
Argentum	52.
foliatum	53.
in muſculis	ibid.
Muſicum	ibid.
vivum	67.
Argilla	3.
Ariſtolochia	125.
Armena bolus	3.
Ars incruſtandi lacca	278.
Arſenicum album	28.
citrinum	ibid.
nativum an detur?	28.
rubrum	29.
Arthanita	107.
Arum	129.
Aſarum	ibid.
Aſparagi ſemen	97.
Aſphaltum	23.
Aſa dulcis	243.
fœtida unde oriatur?	242.
quî colligatur?	246.
Aſtrum CC.	300.
Aſtroites lapis	50.
Aſſurum	44.
cinereum	ibid.
Atramentum commune	17.
Sinenſe	ibid.
Avanturina	55.
Avis Cinnamolgus an detur?	599.
Avis Rhinoceros	295.
Aves Paradiſiacæ	324.
Regiæ	325.
Aurantia com.	212.
bergamotto dicta	215.
Sinenſia	213.
Auriculæ flos	197.
Auripigmentum	28.
Aurum	51.
albicans	ibid.
foliatum in libellis	51.
libris	51.
finum	ibid.
miſtum	ibid.
Aurum fulminans	52.
in muſculis	51.
Muſicum	52.
Sophiſticum	ibid.
Axungia caſtorei	332.
caſtoris	ibid.
equi	303.
humana	290.
Lunæ	316.
muris montani	316.
Solis	2.
Taxi	316.
Vitri	20.
Urſi	316.
B.	
Baccæ alkekengi	239.
kermes quid ſint?	209.
juniperi	188.
lauri	221.
myrthi	238.
myrtillorum	ibid.
Badian	81.
Balanus Myrepſica	228.
Balauſtia	160.
Balſamum alb. Indicum	280.
de Copaiba	283. 619.
nativum minerale	281.
nigrum Peruvianum	282.
Saturni	61.
Tolutanum	282.
Verum	280.
Banillia	190.
Barometra quî parentur?	67.
Baſaltes	41.
Bazgendge	231.
Bdellium	257.
Beculo Beloculo	99.
Been album	123.
rubrum	ibid.
Belemnites	40.
Benzoë	243.
Bergamotto	211.
Bergerac	205.
Bernicla	327.
Bexuquillo	99.
Bezetta cærul.	366.
rubra	ibid.
Bezoar equinum	303.
Germanicum	313.
mulinum	304.
Occidentale	312.
Orientale	308. 498.
ſimiarum	294.
vaccinum & bovinum	304.
Bezoardicum animale	356.
minerale	67.
Biſmuthum	64.
Bitumen Judaicum	23.
Blanc d'Eſpagne	64.
de Perle	ibid.
Blatta Bizantina	353.

Bois

Bois de Palile 268.
Boletus cervinus 300.
Bolus Armeniæ 3.
  Leiningensis ibid.
  Toccaviensis 2.
Bombax 240.
Boramez 321.
Borrax Venetorum 14.
Botargum 343.
Botritis Cadmia 55.
Brasiliense lignum 189.
Broullamini 3.
Bryonia communis 169.
  Indica 103.
Bubalus Indicus 300.
Butyrum ♁ 67.

C.

Cacao 195.
Cadmia fossilis metallica 23.
  botritis 55.
  nativa metalli expers 44.
  factitia 55.
  ostracitis 55.
Caffe 194. 576.
Cagosanga 99.
Calambac 179.
Calaminaris lapis 44.
Calamita bianca 255.
Calamus aromaticus 118. 415.
  sacchariferus 166.
Calbahar cinereum 506.
  nigrum 501.
  rubrum 507.
Calculus humanus 292.
Callimus lapis 47.
Calloti 19.
Camelus 296. 566.
Camphora 249.
  Borneana ibid.
  Japanensis ibid.
Cancamum 254.
Canella 173.
  alba 175.
  de Milano 174.
Canelle matte 173.
Cancri fluviatiles 348.
  marini ibid.
Cancrorum marinorum chelæ ibid.
  oculi 348.
Canis marinus 342.
Cantharides 359.
Canna saccharifera 168.
Caphura 249.
Capilli Veneris 146.
  Syrup. ibid.
Capoc 241. 403.
Cappares 230.
Capsicum 206.
Carabe 26.
Caranna 257.
Caraquæ 195.
Carbunculus 32.
Cardamomum majus 86.
  maximum ibid.
  minus ibid.
  triangulare 401.
Carduus benedictus 169.
Caricæ 221.
Carlina 113.
  an delasset? ibid.
Carminum 364.
Carneolus 33.
Carpo-balsamum 280.
Carthamus 163.
Carui semen 83.
Caryophylli aromatici 202.
  Regii genuini 203.
  spurii 204.
  sylvestres 449.
Cassia Ægyptiaca 234.
  Brasiliensis ibid.
  Caryophyllata 172.
  Cinamomea 173.
  fistula 234.
  lignea 171.
  an necessaria? 604.
  pro clyst. extracta 233.
Cassiæ flos 234.
Cassonada 167.
Cassutha 147.
Castaneæ 222.
Castoreum 331.
Casuarius 323.
Casuaria arbos 403.
Cataputia 237.
Catechu s. catsio 387.
Cajous 208.
Caviarium 343.
  rubrum 344.
Cedrus 187.
  libani 188.
Cedria 188.
Cedro 212.
Cera alba 359.
  citrina ibid.
  flava ibid.
  rubra 360.
  sigillat. Hispan. 277.
  Chinensis 278.
Cerasorum gummi 269.
Ceratonia 216.
Ceraunia 40.
  metallica 41. 403.
Cervus 298.
Cervinum bezoar 299.
  cornu ibid.
  lachryma ibid.
  os de corde ibid.
Cerussa 59.
  antimonii 67.
  nigra 58.
Ceterach 169.
Chalcitis 18.

Chalybs 61.
Chagrin 304.
Chaquerille 175.
Chamæleon 355.
Chamæpythis 168.
Chamomilla Romana ibid.
vulgaris ibid.
Charta Hispanica 366.
Chermes 209.
China rad. 112.
China Chinæ genuina 176.
spagyrica 178.
spuria 177.
Chocolata 195.
Chrysocolla 56.
Chrysolithus 33.
Cicer 97.
Cichorium 129.
Cinnamomum 173. 441.
Cinnabaris antimonii 67.
factitia 69.
nativa 68.
Cingulum Mercuriale 68.
Cineres Jovis 57.
Cinis infectorius 18.
clavellatus 19.
Citrus 211.
Citrulli semen 97.
Clematis Ind. fol. Persicæ 389.
Clincant 55.
Cnicus 163.
Coatli 184.
Cobaltum 27.
Coccionellæ 364.
sunt chrysalides insect. ibid.
Coccognidium 97.
Cocus 223.
Maldiviensis 224.
Cocculi de Levante ibid.
Cæruleum montanum 42.
Berolinense ibid.
Coffi 196.
Colcothar ♁ 18.
Colocynthis 236.
Colophonium 285.
Colla piscium 343.
Colubrinum lignum 191.
Conchæ anatiferæ 327.
Conchilia varia 354.
Conchites 50.
Confectio alkermes 210.
anacardina 207.
Contrayerva 110.
Copal 255.
Corallia alba 75.
nigra 76.
rubra 75.
Corallina 76.
Cordis cervi ossa 299.
Coriandrum 86.
Corium alcis 298.
Cornua Ammonis 50.
Cornu Alcis 298.
Cervi 208.
Philos. calcin. 299.
ustum ibid.
Rhinocerotis 295.
Coronæ serpentum 349.
Cortex bugiæ 188.
Cortices capparum 230.
Caryophyllod. 172.
Culit lavvan 284. 450.
granatorum 161.
ligni sancti 182.
mandragoræ 129.
massoy 397.
tamarisci 184.
thymiamatis 256.
Wintheran. 175.
Cosmeticum Cluvii 64.
Costa sartoria 334.
Costus albus 176.
Arabicus 115.
amarus ibid.
corticosus 176.
dulcis 115.
ventricosus 176.
Cranium humanum 291.
Crayon 58.
Craye de Briançon 6.
Creta 6.
Umbria ibid.
Cremor ♀ 220.
Crocodilaster cristatus 331.
Crocus ♂ 62.
metallorum 66.
vegetabilis 162.
Crystallus 34.
montana ibid.
Crystalli æris 56.
☽ 53.
Tartari 220.
Cubebæ 206.
Cucumeris semen 97.
Cucurbitæ semen ibid.
Culilavvan 172.
Cuminum 83.
Æthiopicum ibid.
Cuprum 54.
Cuscuta 147.
Cutis humana 293.
Cymolia terra 2.
Cyperus longus 122.
rotundus ibid.
Cysteolithus 45.

D.

Dactyli qui colligantur ? 215.
Daucus Creticus 79.
nostras 97.
Dentali 354.
Dentes apri 317.
castorei 331.

Dentes elephanti 293.
hippopotami 392.
Dsevvadarne 396.
Diagridium 264.
Dictamnus albus 129.
Creticus 144.
Diphryges 54.
Diphyes 47.
Doronicum 129. 313.
Dracunculi Persarum 565.
Dudaim 144.
E.
Ebenum 191.
Ebur vulgare 293.
Ebur fossile 341.
Philos. calcin. 294.
Eiderdunen 328.
Email 57.
Emplastrum miraculosum 59.
Norimbergense ibid.
Elaterium 129.
Electrum vid. Succin.
Elemi 258.
Elephas 293.
Elleborus albus 105.
niger 104.
Encardius lapis 50.
Ens Veneris Helmontii 297.
Enulæ radix 129.
Entali 354.
Epistolarum Scriptores 379.
Equinum bezoar 303.
Equi Lusitanici an vento concipiant? 303.
Marini 330.
Persici. 303.
Epithymum 147.
Eringii radix 129.
Esulæ radix 129.
Euphorbium 262.
F.
Fabæ 97.
S. Ignatii 198.
Marinæ 354.
D. Thomæ 238.
Fausel 227.
Fernambucum 189.
Ferrum 61.
Fel tauri inspiss. 300.
terræ 292.
vitri 20.
Fila ferrea 62.
Filtrum lapis 45.
Florée d'Inde 9.
Flores æris 54.
auriculæ 190.
carthami 164.
cassiæ 234.
cnici 164.
granatorum 160.
Jovis 58.
marcasitæ 64.
Flores & 63.
varii 171.
Fluores metallici 31.
Fœniculum 84.
marinum 85.
stellatum 81.
Folia Acmellæ 131.
Ind. 143.
lauri 222.
sennæ 150.
Folliculi sennæ 150.
Fontes Soterii 70.
Fritta quid? 30.
G.
Gagates 27.
Galanga major 121.
minor 122.
Galbanum 250.
Galena 58.
Gamaicu 38.
Ganitrus 404.
Gallæ 230.
Turcicæ 231.
Gelatina CC. 299.
Gemmæ 31.
Nuc. Maldiviensis. 224.
Gentianæ radix 129.
Geodes lapis 47.
Gialappa 103.
Ginsem radix 108.
Gitta gambir 399.
Glastum 151.
Glacies Mariæ 34.
Glans unguentaria 228.
Gluten 302.
Glycirrhiza 117.
Glossopetræ Alzejanæ 49.
Melitenses 50.
Globa kuse 416.
Gossypium 240.
Gradus qualitatum fictitii 603.
Grana d' Avignon 209.
chermes 208.
Paradisi 87.
Granatilli 237.
Granatus arbor 160.
lapis 32.
Grappa 127.
Gratiola 169.
Groësin 20.
Guajacum 181.
Gummi Ammoniacum 279.
anime 254.
Arabicum 269.
bdellium 257.
carannæ 257.
cerasorum 269.
elemi 258.
guttæ 264.
hederæ 263.
laccæ 276.

Gummi ladanum 270.
sandaracha 188.
senega 269.
serapinum 251.
Tacamahaca 258.
Gypsum 41.

H.

Hæmatites 31.
Hepar antimonii 66.
lapidis alb. 3.
rubr. *ibid.*
viperæ 356.
Herba Moluccana 422.
Herbæ variæ officinales 169. 170.
Hermodactylus 107.
Hippolithus 303.
Hippopotamus 329.
Hirculus 162.
Hostia 95.
Houatte 241.
Hyacinthus 32.
Hydrargyron 67.
Hydrotites lapis 47.
Hysterolithus 47.
Hypocistis 270.

I.

Jasminum 171.
Jaspis 33.
Ichthyocolla 343.
Jecco 455.
Imperatoria radix 129.
Inde flottante 9.
Indigo Dominico 10.
lauro 9.
platto xerquies *ibid.*
quatimalo 10.
Ipecacuanha 99.
Iris Florentina 117.
lapis s. minera 54.
Isatis sativa 151.
Judaicum bitumen 23.
Judaicus lapis 39.
Jujubæ 214.
Juncus odoratus 403.
Juniperi baccæ 188.
Malvaticum *ibid.*
⊖ *ibid.*
spiritus & oleum *ibid.*
Juniperus major 188.
minor *ibid.*

K.

Kapoc 241.
Kafura 410.
Kermes 208.
Kodreti Benna 281.

L.

Lacca 276.
Florentina 366.
in globulis *ibid.*
Lactis saccharum 301.
Lac Lunæ 3.
Lacertæ volantes 355.
Lacmus 152.
Ladanum 271.
Laminæ ferreæ 61.
Lapis aetites 47.
Geodes 47.
hydrotides 47.
amianthus 37.
Armenus 42.
alabastrum 41.
asbestus 37.
astroites 50.
belemnites 40.
Bononiensis 39.
bufoninus 47. 48.
calaminaris 44.
carneolus 33.
Caymanum 331.
crystallus 34.
contrayervæ 110.
cordialis Ind. Orient. 497.
filtrum 45.
fuscus 36.
Florentinus 42.
fulminaris major 40.
minor *ibid.*
metallicus 41. 403.
Gamaicu 38.
Gratianopolitanus pretiosus 33.
hæmatites 36.
Histricinus 318.
hystericus 47.
infernalis 18.
Islebiensis cum herb. 54.
pisc. 54.
Judaicus 39.
lazuli 42.
lydius 41.
lyncis 40.
magnes 35.
manati 333.
medicamentosus 18.
mesticas Ind. 403.
Mexicanus 45.
mirabilis 18.
molybdites 58.
nephriticus 33.
ophites 42.
osteocolla 45.
parius 41.
pavonius 42.
porcinus 318.
porphyrites 41.
prunellæ 15.
pumex 45.
sabulosus Palatinus 50.
sarda 33.
schistus alb. 13.
commun. 36.
pellucid. 13.
smiris 36.

Lapis

INDEX.

Lapis Schvvarzvvaldensis cum fig. plant. 54.
serpentinus 41.
specularis 34.
spongiæ 45. 74.
Theamedes 35.
Thracius 27.
Turcois 33.
variolatus 38.
violaceus 39.
Laserpitium 242.
Lavendula 161.
Lauri baccæ 221.
folia 220.
oleum 221.
Lazuli lapis 42.
Levistici radix 129.
Lichen 153.
Lignum acajoux 192.
agallochum 179.
aloes *ibid.*
ambratum 192.
ancillarum *ibid.*
asphaltum 180.
Brasilium 189.
caliaturicum 412.
campeschanum 190.
camphoratum 192.
carabaccinum 192.
cedri 187.
colubrinum 191.
ebenum *ibid.*
Fernambucum 189.
fustel 191.
Guajacum 181.
spurium 182.
juniperinum 188.
lentiscinum 185.
literatum 191.
Moluccense 191.
nephriticum 184.
Panava s. Pavana 191.
Rhodinum 180.
Sambaram 192.
sanctum 181.
sandalum album 186.
flavum *ibid.*
rubrum *ibid.*
sapan 190.
sassafras 182.
tamarisci 183.
Lilium convallium 171.
Limatura ♂ 62.
Lini semen 97.
Linum catarcticum 423.
Linguæ Melitenses 50.
Linteum incombustibile 37.
Liquidambra 256.
Liquiritia 117.
Lithargyrium argenteum 60.
aureum 60.
Lithopædium Senonense 293.
Lucerne 93.
Ludus Helmontii 292.
Lupini 97.
Lycium Indicum 269.
Lycopodium 153.
Lyncurius lapis 40.

M.

Macis 201.
oleum 202.
Magdaleones ferri 61.
Magnesia 29.
alba 15.
Magnes 35.
arsenicalis 29.
Magisterium jalappæ 103.
Jovis 58.
marcasitæ 64.
Saturni 61.
terræ sigillatæ 2.
Majorana 169.
Mala aurantia 212.
maxima *ibid.*
Sinensia 213. 648.
citria 210. 630.
limonia 211.
Bergamotto *ibid.*
Punica 160. 653.
Malabathrum 143.
Malachites 33.
Malicorium 160.
Maltha 24.
Malva 169.
Malvaticum juniperi 183.
Manati 333.
lapis *ibid.*
Manna de Brianson 261.
Manna calabrina 261.
liquida 262.
mastichina 188.
montis 261.
Persarum 566.
Mandragora 127.
Manucodiata 324.
Msc. Digbæi ubi lateant? 18.
Marchasita 64.
argentea *ibid.*
aurea *ibid.*
Marchasitæ magisterium 64.
Marga saxatilis 3.
Margaritæ Occident. 352.
Orientales 351.
sunt ovula *ibid.*
Margaritarum augmentum 352.
piscatio 350.
Marmor 41.
Maroquin 276.
Mare lacteum 423.
Mars 61.

Martis

Martis minera 61.
solaris 4.
Marum verum 145.
Masticot 60.
Mastiche 185.
rubra ibid.
Mater perlarum 353.
Mazatli 192.
Mechoacanna alba 103.
nigra ibid.
Medulla crurum vituli 302.
Melanteria 18.
Melaquette 87. 190.
Metallum 54.
Mel 359.
Melanthium 9.
Melissa 169.
Batavica 424.
Melligette 87.
Melonum semen 97.
Mercurialis aqua 69.
cingulum ibid.
Mercurius dulcis 70.
præcipitatus ibid.
resuscitatus 67.
sublimatus 69.
virgineus 67.
vitæ 67.
vivus 67.
Messis cinamomi 439.
Mexachuchitl 205.
Mezereum 106.
Milium Solis 97.
Minera & Hassiaca 4.
Mercurii 67.
Minium 59.
Misy 18.
Molochites 42.
Momordica 240.
Moncus radix 404. 536.
Moschus 306.
Moxa 154. 432.
Mumia 287.
alba ibid.
nativa 288.
Muminahi ibid. 490.
Mures montani 316.
Mures marini 347.
Musa 143.
Muscerda 5.
moschata 387.
Muscus arboreus 153.
cran. hum. 291.
fontanus 153.
terrestris 153.
Myrrha 252.
Myrobalani 232. 233.
chebulæ 233.
citrinæ ibid.
Bellericæ ibid.
Emblicæ ibid.
Indæ ibid.

N.

Naphta 24.
Napi semen 97.
Nardus Celtica 161.
Indica 161.
Nastartii semen 97.
Natrum Ægyptiacum 14.
Nephriticum lignum 184.
lapis 33.
Neroli 213.
Nicotiana 148.
Nidi avis Indici 328.
Nigella 9.
Nihilum album 55.
Nitrum 14.
fixum 15.
præparatum ibid.
spiritus 15.
anticolicus ibid.
Noir d'Allemagne 219.
d'Espagne 178.
Nux avellana 228.
ben 228.
cocus 223.
Maldiv. 224.
Indica condita 201.
Lampertiana 228.
moschata mas 200.
fœmina 199.
Regia 200.
qui plantetur? 452.
pinea 226.
ponticæ 228.
vomica officin. 225. 388.
vera Antiq. ibid.

O.

Oblatæ 95.
Ochra 5.
Anglica ibid.
plumbaria 5. 59.
factitia 59.
Oculi cancri 248.
Serpent. Melitensium 50.
Oesypus 322.
Oleum de Cade 188.
cinamomi 174.
lacertorum 355.
laurinum 221.
nucist. destill. 201.
expr. 201.
olibani 254.
olivarum 229.
omphacinum ibid.
palmæ 216.
petræ album 25.
nigrum ibid.
rubrum 25.
Rhodinum 181.
scorpionum 355.
♀ 221.
terræ 25.

Oliba-

Olibanum 254.
Olivæ 229.
Omphacinum 219.
Onosma 126.
Opalus 33.
Opium 271.
Ophites 41.
Opobalsamum 279.
Opopanax 251.
Orcanette 126.
Orichalcum 55.
Orseille de Lyon 152.
Orleana humida 7.
sicca ibid.
Oriza 95.
Os de corde cervi 299.
bovis 301.
sepiæ 342.
Osteocolla 45.
Hassiaca ibid.
Ostracitis 50.
cadmia 55.
Ostrutii radix 129.
Ova casuarii 323.
cometica 324.
rajarum 347.
struthionum 323.
Oves Orientales maximæ 322.
Oxicedrus 188.

P.

Palma 216. 546.
Palmeira brava 427.
Palmites 216.
Panacea laxativa 15.
Mercurialis 70.
Pancratium 128.
Pancopal 255.
Panis Aëtiticus 47.
Papaver album 97.
nigrum ibid.
rhoeas 171.
Paradysi grana 87.
Pareira brava 106. 509.
Passulæ majores 217.
minores ibid.
Pavonum specula 324.
Pedra del porco 218.
della cobra 357.
quadrata 521.
Perelle 152.
Perigueur 31.
Persicorum flores 171.
nuclei 97.
Perticæ ferreæ 62.
Petroleum 23.
Petroselinum hortense 171.
Macedon. 80.
Peucedani radix 129.
Pezetta 366.
Phœnix avis an detur? 546.
Persicus 545.
Phosphorus 289.
Pierre pretieuse de Grenoble 33.
Pilæ Damarum 313.
marinæ 73.
Pilulæ Francofurtenses 260.
Pimenta de Chiapa 173.
Pinea Indica 192.
Pini nuces 284.
resina 285.
Piper Æthiopicum 206.
album 205.
Hispanicum 206.
Jamaicense 205.
longum 205.
nigrum 204.
ut plantetur? 480.
Tabasci 173.
Piscis Rhinoceros 296.
Pissasphaltum 24.
Pisselæon 25.
Pistacea 227.
Pix navalis 287.
liq. & nigra ibid.
Placitis 55.
Plumbago 58.
Plumbum 58.
foliatum album 5.
marinum ibid.
minerale ibid.
ustum 59.
Poleponze 212.
Polium montanum 145.
Pompholix 55.
Porphyrites 42.
Potelot 58.
Poudre Due 201.
Priapus ceti 335.
Pruna de Brignole 222.
Damascena ibid.
sylvestria 269.
Pulmo vulpis 316.
Pulmonaria arborea 154.
Pulpa cassiæ 234.
Pulv. bezoardicus Anglicus 10.
Imperialis 166.
pyrius 23.
sympatheticus 16.
Pumex 45.
Venetus ibid.
Punicum malum 160. 653.
Purpurina 55.
Pyrethrum 124.
Pyrites 64.

Q.

Quercus 230.
viscus ibid.

R.

Radix acori adult. 118.
nostr. 118.
anthoræ 115.
aristolochiæ long. 125.
rotund. 124.
arthanitæ 107.
behen alb. 123.
rubr. ibid.
Caapebæ 107.582.
cardopatiæ 113.
Carlinæ ibid.
Chinæ 112.
contrayervæ 110.
cyclaminis 107.
cyperi longi 122.
rotundi ibid.
curcumæ 122.
doronici 115.
galang. major 121.
minor 122.
helleb. alb. 105.
nigri 104.
jalappæ 103.
ipecacuanhæ alb. 99.
nigr. ibid.
ireos Florentin. 117.
nostr. 129.
liquiritiæ 117.
mechoacannæ 103.
meu 114.
mongus 536.
Ninsing 108.
pareiræ bravæ 106.
pistolochiæ 125.
pulsatillæ 113.
pyrethri 124.
rhabarb. 100.
Monach. 101.
rhapontici 102.
rhodia 130.
rub. tinctor. 126.
sarsaparillæ 111.
serpent. Virgin. 109.
thymelææ 106.
variæ officinales 129.
viperina Virgin. 109.582.
zedoariæ 120.
zingib. 119.
Rasura ligni sancti 181.
Realgar 29.
Resina 285.
Resina Guajaci 182.
pini 280.
Remora 345.
quî stupefaciat? ibid.
Rhinoceros 295.
Rhus 153.
Risigallo 33.
Rochetta 20.
Rosa Hierochuntina 78.
Ros Solis Taurinensis 607.
Rubinus 32.
Rubrica 7.
Ruscus 169.
Rusma 29.

S.

Sabina 169.
Sacchari præparatio Ind. Orient. 493.
Occident. 169.
Saccharum Canariense 168.
Candum album ibid.
rubrum 169.
Cassonadum 167.
Maderiense 168.
de Mambu 166.
Penidium 169.
Thomæum 168.
Saturni 61.
Saccharum seri vel lactis 301.
Saflor 164.
Saffra 29.
Safranum 164.
de Gatinois 163.
Sagapenum 251.
an venenosum? 251.
Sagu arbor & farina 435. seqq.
Sal alcali 19.
amarum Epshamense 523.
ammoniacum 296.
commune fontanum 11.
marinum ibid.
gemmæ commune 10.
rubrum ibid.
hypochondriacum 297.
Indum 11.
Jovis 58.
petræ 14.
pyramid. Ægypti 11.
tamarisci 184.
vitri 20.
Sandaracha miner. 29.
vegetab. 188.
vera 188.
Sandix 60.
Sanguis Draconis 265.
factitius 266.
Martis Geilfus. 53.
Sandali vox unde? 385.
Sandalum alb. 186.
citrinum 186.
cœruleum 184.
rubrum 186.
Santonicum 90.
Sapo communis 301.
Venetus. 301.
Saponetto odorifero 93.
Sapphirus 33.
Sarcocolla 253.
Sarda 33.

Sar-

INDEX.

Sardellæ 343.
Sarſaparilla 111.
Saſſafras 182.
Scammonium 264.
  ſulphurat. ibid.
Scaſcarilla 175.
Schagren 304.
Schoenanthum 164. 403.
  adulterinum 165.
Scilla 128.
Scinci marini 330.
Sebeſten 214.
Secco vinum 218.
Segrein 304.
Selenites 34.
Semen agni caſti 88.
  ammeos 79.
  aniſi 81.
  bombacis 241.
  carui 83.
  carthami 163.
  cinæ 90. 388.
  crithmi 97.
  coriandri 86.
  cumini 83.
  dauci Cretici 79.
  florecauli 91.
  fœniculi 84.
  foenugræci 92.
  lycopodii 153.
  Magaleppæ 93.
  medicæ ibid.
  mannæ 97.
  nigellæ 84.
  orizæ 95.
  petroſelini Maced. 80.
  ricini 237.
  ſantonici 90.
  ſaxifragiæ 87.
  ſcorpioid. 92.
  ſeſeli 80.
  ſtaphiſagriæ 89.
  thlaſpios 88.
Semina varia officinarum 97.
Senna 50.
  folliculi ibid.
Serapinum gummi 251.
Sericum crud. 361.
Serpentaria Virginiana 109.
Serra piſcis 347.
Seſamum 97.
Seſeli Maſſil. 80.
Sideritis lapis 35.
Sileris ſemen 97.
Siliquæ 216.
Siliquaſtrum 206.
Smalta 30.
Smaragdus 33.
Smectis 6.
Smiris 36.
Soldanella 169.
Solen 354.
Sophiſticatio Virginum 13.
Soude 19.
Sory 18.
Speauter 65.
Specularis lapis 34.
Sperma ceti 334.
Sphærulæ ſaponariæ Ind. 396.
Spica Celtica 162.
  hortenſis ibid.
  Indica 161.
Spiritus nitri 15.
  ⊖✱ 297.
  terræ ſigill. 6.
  vini 219.
  rectificatus ibid.
  vitrioli Philoſ. 67.
  urinæ 297.
Spodium 55.
  ex ebore 294.
Spongia Lunæ 39.
  marina 74.
  ſolis 39.
Squilla arenaria 349.
  marina vid. ſcilla
Stacte 252.
Stalactites 50.
Stannum 57.
  cinereum ibid.
  foliatum 57.
Stil de grain 210.
Scinci marini 331.
Stoechás Arabica 164.
  citrina 165.
Storax calamita 255.
  liquida 256.
Struthio 323.
Sturio 344.
Suber 178.
Succinum album 26.
  flavum ibid.
  nigrum 27.
Succolada 195.
Succus alkermes 209.
Succus liquiritiæ 117.
Sulphur auratum ♁ 66.
  caballinum 22.
  flavum 22.
  ſciſſile 23.
  virgineum 22.
  vivum 22.
  vitrioli anodynum 29.
Sulphuris balſamum 23.
  flores 23.
  lac ibid.
  ſpiritus coagulat. 22.
  oleum 23.
Sumac 153.
Syrupus 167.
  granatorum 161.
  violarum adulter. 152.

Qq qq 2 T. Ta-

T.

Tabacinus clyster 149.
Tabacum 148.
Tabaxir 168.
Tacamahaca 258.
Talcum argenteum 37.
aureum 38.
an oleum fundat? ibid.
Tamarindi 235.
Tamarindus arbor ibid.
Tamarisci cortex 184.
lignum ibid.
Tarantula 362.
Tartarus albus 219.
chalyb. 220.
emeticus ibid.
ruber 220.
solubilis ibid.
vitriolatus 221.
Tartari cremor. 219.
crystalli ibid.
sal 220.
oleum p. d. ibid.
Terebinthina com. 284.
Cypria 283.
Veneta 284.
Terra Aceldema 4.
Adamica 4.
alba 5.
antiscorb. 4.
catechu 4.
Chia 2.
citrina 5.
Coloniensis 6.
Cymolia 2.
Japanica 4.
Ilfana 4.
Norimberg. rubra 6.
Sigillata Arabica 1.
Bohemica ibid.
Gallica ibid.
Brachmanum 1.
Greiffensteinensis 2.
Hierosolymit. 1.
Laubacensis 2. 367.
Lemnia 1.
Lignicensis 2.
Livoniensis ibid.
Melitensis 2.
Strigoniensis 2.
Turcica 1.
Ungarica ibid.
Terræ Sigill. magisterium 5.
spiritus ibid.
solaris rubra 4.
Terra viridis 6. 56.
vitrioli dulcis 18.
umbria 6.
Testudines 342.
Thée appropriatum 134.
Bu 133.
Thée Cæsareum 133.
commune 132.
Japonense 135.
Thermæ 72.
artificiales 73.
Thora 115.
Thus 253.
Thymiama 256.
cortex ibid.
Thymus 170.
Tinct. benzoini 244.
Lunæ 53.
Martis 62.
Solaris 4.
Topasius 33.
Tormentilla 129.
Torna sang. asin. 304.
Solis 153.
Tornesol en pâte 152.
pierre ibid.
Torpedo 345.
Tragacanth. album 278.
nigrum 279.
Tripolis 5.
Trochisci alhandal 238.
alkekengi ibid.
hedichroi 145.
de viperis 356.
Tuba baccifera 225.
Tuber regium 393.
Turpethum 104.
minerale 70.
Tutia 55.

V.

Vaniglia 190.
Ubi radzia 393.
Veneris dealbatio 55.
Venenum Macassariense 434. 542.
Veratrum 104.
Verdello 41.
Vermicelli 95.
Vermillon 69.
d'Espagne ibid.
Vernix 276.
Victorialis longa 130.
rotunda 130.
Vinum Alonense 218.
granatorum 161.
Hippocraticum 607.
Hispanicum 218.
Secco ibid.
de Thin ibid.
Toccaviense 218.
Vipera 356.
spin. & oleum ibid.
Viperina Virginiana 109.
Viride æris 54.
Viride montanum 56.
Viscum Alexandrinum 231.
aucuparium 231.
corylinum ibid.
quernum 231.

Visca

Visnaga 80.
Vitri fel 20.
Vitriolum album 17.
Anglicum 17.
de Cypro 17.
Goslariense 17.
Pisanum 16.
Romanum ibid.
Salisburgense 16.
Scanicum 17.
Suecicum 17.
Ungaricum 17.
vomitivum ibid.
Vitrioli sal 18.
spiritus ibid.
noxa 18.
Vitrum Venetum 20.
Ultramarinum 43.
Berolinense ibid.
Umbilicus marinus 353.
Ungula alcis 297.
Unguentum armarium 16.
Unguis odoratus 354.
Unicornu fossile 341.
marinum 340.
Uniones 349.
sunt ovula concharum ibid.
Urucu 7.
Usnea cranii humani 292.
Vulpis pulmo 316.
Indic. ibid.
Uvæ Corinthiacæ 217.
Damascenæ ibid.
passæ 217.

X.

Xiphias 340.
Xylaloes 179.
Xylobalsamum 279.
Xylon 240.

Z.

Zaffera quid? 30.
Zedoaria longa 120.
rotunda ibid.
Zibebæ 217.
Zibethum 314.
Zinckum 65.
Zinghi 385.
Zingiber 119.
sylvestre 45.

CORRIGENDA.

pag.	*columna*	*lin.*	*error*	*correctio*
4.	2.	50.	rubram	verane
199.	- -	25.	Macere	Mace
281.	1.	4.	scaturiens	scaturientem
297.	2.	44.	CÆVICERVUS	EQUICERVUS
285.	1.	13.	pina.	pini
404.	2.	30.	macere	mace

FINIS.

INSTRUCTIO BIBLIOPEGI
de
FIGURIS ÆNEIS dirigendis,
oder
Bericht an den Buchbinder / wie die Kupfferstücke zu binden seyen.

Tabulis æri incisis, & ipsi Historiæ Simplicium generali inserendis, in summitate marginis libri & capita insculpta sunt, quibus agglutinentur, oportet. Reliquæ, ad Indiam Literatam referendæ, seqq. paginis applicentur:

* * *

Auff diejenige Kupfferstücke / so zu dem Hauptwerck der Historiæ Simplicium gehören / sind oben am Rand jedes Buch und die Capita gestochen / wobey sie zu leymen sind. Die übrige / so zu der India Literata kommen / müssen folgenden Paginis beygefüget werden:

TABULA	PAGINA
I.	430.
II.	449.
III.	453.
IV.	454.
V.	480.
VI.	481.
VII.	488.
VIII.	501.
IX.	509.
X.	516.
XI.	550.
XII.	556.
XIII.	561.
XIV.	569.
XV.	571.